ספר

ערוך השלם

הלא הוא ספר הערוך אשר בו נקבצו כעמיר גורנה כל המלות החמורות בתלמוד ומדרשים ונסדרו עפ״י א״ב למען ירוץ הקורא בו

מאת

רבינו נתן בן רבינו יחיאל ז״ל

ראש מתיבתא דרומי

ועליו ספר

מוסף הערוך

להרב החכם הבקי בחכמת הטבע והרפואה והבלשן הגדול רבי

בנימין מוספיא ז״ל.

מיוסד על דפוס ראשון של הערוך (כערך הרל״ז) ודפוס וויניציאה (הרצ״א) עם הוספות, הגהות, הערות ותקונים על פי שבעה כתבי יד מהערוך עתיקי יומין ועם מעלות אחרות רבות כאשר תחזינה עיני הקוראים.

אזנתיו וחקרתיו

אנכי הצעיר

חנוך יהודה באא״מ מוהר״ר ישראל קאָהוט

רב ואב״ד בק״ק נעוו־יאָרק ולפנים בק״ק גראָססוואַרדיין ופינפקירכען והגליל יצ״ו.

חלק ששי

בעזר האקאדעמיע של החכמות אשר להקיסר בוויען.

וויען תר״נ.

בדפוס של א. פאַנטאָ

DEDICATED

AS A TOKEN

OF

APPRECIATION AND ESTEEM

TO

MY BELOVED CONGREGATION

AHAWATH CHESED

AND

THE BOARD OF TRUSTEES:

MARCUS KOHNER.

ISAAC HARTMAN.	**SOLOMON SIMM.**
CHARLES SCHWARTZ.	**MORITZ KELLNER.**
SOLOMON BONDY.	**DAVID GREENFIELD.**
BENJAMIN LICHTENSTEIN.	**MORRIS S. BARNETT.**

NEW-YORK 1889.

THE AUTHOR.

ראשית דבר

אמר חנוך יהודה בא"א מהור"ר ישראל קאהוט בעל הערוך השלם

הפעם אודה את ה' ואקרא לאלהים עליון לאל גמר עלי כי זכיתי לתת פרי מחשבותי וחקירותי בעתו באשר זה החלק הששי מספרי הופיע בתשובת השנה אחרי צאת החלק הקודם לו וברצות ה' דרכי גם לב בעל המדפיס ישלים אתי כי האדון ר"א פּאַנטאָ נ"י בוויעז אשר חזיתיו לאיש מהיר במלאכתו שהיא מלאכת השמים הבטיחני כי שני חלקי הערוך האחרונים יצאו לאור בשנה הבאה. ומיד בתֹם החלק השמיני ינתן לבית הדפוס **המפתח** לספר הערוך שהוא חיבור בפני עצמו ועמלתי בו להג הרבה יגיעת בשר ורוח זה רבות בשנים ובלעדו לא יהיה לערוך של רבינו נתן ז"ל אוזן להטלטל. והכל מוכן ומזומן ומונח בקופסא של הרב החכם מוהר"ם גידעמאנן נר"ו בוויען. ומזה תדין, קורא נכבד, על קושט אמרי אמת שהודעתיך באחרית הדבר לחלק החמישי „כי בעזרת החונן דעת בזו השנה אברך על המוגמר" וכן היה. וסיימתי המלאכה העצומה והכבדה בחמשה עשר בשבט תרמ"ט. ואקרב אל מלאכתי עוד בימי חרפי בהיותי בן כ"ב שנה ומיום נטְעי נטְעי נאמנים חלפו עברו כמעט כ"ה שנה ופעמים אין מספר אמרתי בלבי נואש וכי יניד קצר ביום נחלה וכאבי אנוש, אבל ברוך אל עליון כי לא שחת לי את פרי יגיעתי ואל שדה טוב ואל ימים רבים היא שתולה לעשות ענף ולשאת פרי להיות כהיום הזה לאילן אדיר. ובראש השנה לא ילנות ברכתי על המוגמר שמח וטוב לב – ועתה אשאל אילן אילן במה אברכך? אם אמר יהי רצון שכל נטיעות שנטעו ממך החוקרים והמבקרים תהיינה כמותך הלא כבר נאמר יהללוך זר ולא פיך, אבל בצפיתי צפיתי כי כארץ תוציא צמחה כן אדני ה' יצמיח צדקה כי עובדי כרם ה' צבאות יקראו לנצר מטעי זה אילי הצדק מטע ה' להתפאר. וזה יהיה חלקי מכל עמלי!

ובשבת הסמוכה להסיום לסדר עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים דרשתי בעדתי ק"ק **אהבת חסד** על הפסוק ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם עם חותן משה לפני האלהים – ומכאן אמרו רז"ל (ברכות ס"ד.) לומר לך כל הנהנה מסעודה שת"ח שרוי בתוכה כאלו נהנה מזיו השכינה.

ויהי ממהרת (כח"י שב"ט) קהל רעי ואהובי ראשי עדתי וכמה וכמה מגדולי העיר רבניה חכמיה ועשיריה באו לביתי לאכל לחם ולחוג חג הסיום הערוך השלם. ובתוך הבאים היה לתענוג נפשי החכם הגדול מורי חמי דר' בעטטעלהיים נר"י רב ומורה צדק בבאלטימאר והוא נתן על המערכת לבונה זכה והיתה ללחם לאזכרה, בצוף דבש אמרי נועם מתוק לנפש ומרפא לעצם. ובתוך יושבי ביתי היו עוד לשמחת לבי ידידי הרב החכם מהו"ר גרשום בן הרב החכם הירא שמים מוה"ר ישׂשכר בערל זצ"ל הנקרא בפי כל Dr. G. Gottheil בר אוריין ובר אבהן והוא רב ומורה צדק בעדות עמנואל ועמו היה הישר באדם אשר שמו הטוב נודע בשער בת רבים ה"ה הגביר ומאוד נעלה האדון Hon. Jacob H. Schiff

ועוד הפעם רחש לבי דבר טוב להגיד שבחם נגד כל קהל ישראל כי בלעדי שני גדולי עירנו אלה — ושניים כאחד טובים — חלקי חיבורי האחרונים יהיו נשארים זמן כביר בכתובים באין גואל. אבל לידידי דר. גאטטהייל משפט הגאולה הוא הגלה אזני האדון מהרי״ץ שיפף — מנזע מהר״ם שיף ז״ל — לאמר: אם תגאל ספר הערוך השלם גאל ואם לא תגאל הגידה לי ואדעה כי אין זולתך לגואל — ויאמר אנכי אגאל. ותיכף ומיד הוזיל כספו בצדקת פרזונו וגם העיר אחרים לקדש מסת נדבת ידם ובזה נדיב נדיבות יעץ והוא על נדיבות יקום. ויקומו ראשי וטובי קהילתי אשר להם מוגש זה החלק הששי למזכרת תודה, וזולתם מנין עשרת אנשים מכובדים אשר בשמותם אפאר שער החלק השמיני וכולם ענו ואמרו נרימה מכשול מספר הערוך השלם!

ואחרי הדברים והאמת האלה נפשי תשתוקק להביע תודות למר ידידי מהר״ם גידעמאנן נר״י ולרעי דבק מאח האדון ר׳ פוקס סופר מהיר בוויען במשכם חוט של חסדם עלי להיות שומרי חנם להכתב יד של ספרי שהוא עצור וגנוז בבית ארכיון של הרב החכם הנ״ל מעת ששמתי פעמי ללכת לאמעריקא וגם הרבה חסדו לקחת מיד ליד יתר העלים מאות פ״א עד אות ת״ו וגם לרבות כ״י של המפתח והכל לקח תחת שמירתו והחכם ואהובי ר׳ פוקס השגיח בעינים פקוחות העלים המפורדים והביאם מדי שבוע בשבוע לבית הדפוס הוא ולא אחר ויסגר בעד העלים האחרים והמפתח אין נמסר לשליח ושמירה! יתרה זו נחוצה היא מאוד כי אין לי משנה מכתב ידי ואם חו״ח יחסר איזה עלה נדף יהיה מעות לא יוכל לתקן וחסרון לא יוכל להמנות ועלי לתת תודה כפולה ומכופלת לרעי שעושים משמרת למשמרתי.

וזאת לדעת כי כשם שחלק הראשון מספרי היה מונח בבית הדפוס שנה שלמה קודם שהופיע חלק ראשון מערך מלין להחי ר״י לעווי כן נשלם בכתובים החלק השמיני מספרי כמעט שנה אחת קודם הוצאת חלק האחרון של ערך מלין לאותו החכם. והיה בתם כל הספר כלו אהיה כאספי קיץ כעוללות בציר לספח בלקט ושכחה אם אמצא בכורה אותה נפשי, לזכות בו הרבים.

נויארק בט״ו טבת לסדר **לֹא יָסוּר שֵׁבֶט מִיהוּדָה** לפ״ק.

אות הסמך

* ס הוא אות החמשה עשר בא"ב ותבא בל"א לפעמים במקום אשר בל"מ שׂ ד"מ סְאוֹר (= שְׂאוֹר), סְנָא (= שָׂנֵא), סַעַר (= שַׂעַר) או שׁ סְמַר (= שָׁמַר ובל"ע הוא לעומת אותיות שׁ ושׂ. ותבא לפעמים במקום ז' וצ' סַהֲרָא׳ סִיהֲרָא (= זַהֲרָא, זִיהֲרָא), סָחַק (= צָחַק) ועוד באות שמוש לסימן בנין שפעל כמו סרהב, סגלגל וכדומה וכן נוסף בל"י אות σ בראש התיבה[1]) ובסוף התיבה בא הסמך להורו' התאר או היחס ולפעמי' גם הקבוץ ד"מ קְלֵנְדָס. — ומדרך דקדוקו של רבינו להפיל הנחים על כן הרבה שרשים נסדרו באות סמך אשר עיקרם באות נו"ן וכמו שרמזתי על כל אחד ואחד בע' מיוחד באות נו"ן. והראשון מהם ע' הבא אח"ז.

סא (= נָסָא = נָשָׂא בהפעיל הִסִּיא = הִשִּׂיא לדעת רבינו כמו הִסִּיַע entrückt sein ועוד עיי' בפנים) בפ' אין מעמידין (ע"ז כ"ט:) השיאו[2]) לדבר אחר. בפ' כיצד משתתפין (עירוב' פ"ו.) שכבר השיאה[3]) מלכו פי' הסיעה כלומ' העתיקה. — (א"ב בנוסח' כתוב הסיע) *[אחי"ה ר"ב כיון לציון מעירו' (וזה נעלם מהגרי"ב בהבשפ"ע ע"ש) וכ"ה לפנינו בש"ס אבל בכ"י מינכען הסירה והוא פי' למלה הנ"ל ואולי צ"ל הסיחה וכ"ה באמת בד"ש וכן פירש"י הסיע: הסית ויפה פי' ועיי"ע נסח וע' נסע ומ"ש. אבל בציון הראשון ענינו הטה והעביר דעתו מל' נשׂא פי' לקחו והעבירו וכ"ה בתוספת' פרה פ"י (ט') ושהש"ר פ' כי טובים השיאו לדבר אחר ובירו' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ג אם להפליגו בדברים היה מבקש היה לו להשיאו בחמש הֶשֵּׂיאות שבתורה ובשהש"ר שם היה לו להפליגו מחמשה הכרעות שבתורה עיי"ע הכרע ומ"ש. ותוספ' ע"ז ל"ד: פי' משיאו לשון משיא עצה וא"ד השיאו ונפרש הטעו לש' השיאני עכ"ל — אבל כנים דברי רבינו כלו' העתיק וראיה מתוספת' סנהד' רפ"ט מ שׂ י א י ן את העדים ממקום למקום ובסוט' ח'. וסנהד' ל"ב: אי' מ ס י ע י ן עיי"ע נסע. ועוד ראיה מסוט' ל"ה. וקילפו את הסיד והשיאוה פירש"י והעתיקוה כלומ' נטלוה משם ע"י העתקה ע"כ ועיי"ע נֹטְרִין גי' הערוך וכנוסח' הספרי' אי' בירו' סוט' פ"ז דכ"א ע"ד ומשיאין את התורה]

(סא) [שָׂא] (מפעל נָשָׂא פי' סָבַל ונטל heben, tragen השם מַשָּׂא Last) בפ' המצניע (שבת צ"ב. במשנ') על כתיפו[4]) חייב שכן משא בני קהת. גמר' (שם) המוציא משאוי למעלה מי' טפחים חייב שכן משא בני קהת. *[אחי"ה בדפ' אמש' כאן ובע' הבא אי' בדבור המתחיל סא וכן נחוץ מפני הסדר היפה אבל בדפ"ר ושאר הדפ' ובכל כ"י אי' שא וכ"ה טוב לפי משפט הלשון משרש נשא ועיי' מ"ש בענין הוספה לדפו"ו בע' הבא. והפעל והשם אי' הרבה פעמים עיי"ע מַשָּׂא וע' מַשְׂאוֹי] —

(סא) [שׂא] (גם זה מענין הקודם וממנו מַשְׂאֵת מל"מ פי' מנה טוב ויפה Ehrengabe ופי' רז"ל עיי' בפנים) בפ' הזהב בגמ' עד מתי (ב"מ נ"ג:) מנין למעש' שני שנטמא שפודין אותו אפי' בירושלם שנא' (דברים י"ד כ"ד) כי לא תוכל שאתו ואין שאתו אלא אכילה שנא' (בראשי' מ"ג, ל"ד) וישא משאת מאת פניו. [*אחי"ה בדפ' וויניצ' אי' עוד בסוף הע' וז"ל: א ל ו ב' ש א ב ע' נ ו ן מ ק ו מ ן אבל בשדפ"ע לי' ולי' בכל כ"י ונ"ל

---

[1]) ד"מ σῦς (ὗς) σμάραγδος (μάραγδος) σμάραγνα (μάραγνα) ועיי' פאססוי אוצ"מ יוניי 866 ,II. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע הסיאו אבל ממה שלא הביא התוספו' בע"ז ל"ד: ד"ה משיאו גי' הערוך עיי' הפשב"ע נ"ל ברור שגם לפניהם היתה גי' הערוך כבספרי' השיאו. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע הסיאה. [4]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובס' המפתח ובחי' הר"ן ובנו"ג או על כתפיו.

שהוספת איזה מעתיק הוא אשר העיר ככה בגליון ששורש משני הערכים האחרונים נשא (והדין עמו) וע"כ כתב בגליון שבע' נו"ן מקומן ואח"כ בא לפנים אבל כפי שטת רבינו בענין הפלת הנחים (עיי"ע ס) יתכן יותר סדר דכאן וראוי היה להעיר כי עיקר מקומן בע' שא ובפרט לפי גי' הכ"י ודפוסי' הראשונים עד דפ' אמש' שגרסו בראש הערך בשי"ן ולא בסמ"ך. ובהיות שהיא הוספה המאוחרת לא הבאתיה בפנים ודוגמא אחרת עיי"ע נשא ה' ומ"ש] —

סָאָה[1]) (מל"מ וכן בל"ס סָאָא, סָאתָא וכן בל' שמרוני שם למדת היבש והלח והיא שלשית האיפה Seah) בפ"ז במנחות (כפי סדר רבינו פ"ז ולפנינו פ"ח מ"א) התודה היתה באה ה' סאין ירושלמית שהן ו' מדבריות. בפ' כיצד משתתפין בגמ' חציו (עירו' פ"ג.) ת"ר סאה ירושלמית עודפת[2]) על של מדברית שתות ושל ציפורי[3]) על ירושלמית שתות. — (א"ב ל"מ (בראשי' י"ח, ו') שלש סאים קמח) *[אחי"ה והיא מדת שלישית האיפה מנחו' ע"ז. האיפה והבת תוכן אחד יהיה (יחזק' מ"ה, י"א) מה בת ג' סאין אף איפה ג' סאין וכו' וסאה הוא ו' קבין עיי' פרה פ"א מ"א ועיי' תרומו' פ"ד מ"ז וכן היה במדה ירושלמית ה' סאין שלשים קבין עיי' פירש"י למנחו' ע"ז: במשנ'. ירו' תרומו' פ"י דמ"ז: כמה סאתה עבדא עשרים וארבעה לוגין וכ"ה בל"ס והא סאתא ירו' סנהד' פ"י דכ"ז ע"ד ריש רות ר' ויק"ר פל"ו והקבוץ סאין עיי' לעיל ועוד סָאוֹת ירו' פ"א די"ז. ובל"א במ"ק י"ב. סָאוֵי וכ"ה בכ"י ש"ס פסחי' קי"ג. ובע"י שם ובנו"ג סאה ובזוגי כמו בל"מ סָאתַיִם תרומו' פ"י מ"ח ירו' פיאה פ"ז ד"כ. וירו' תרומ' דמ"ז: ועיי"ע בית סאה. והיתה מדת היבש ירו' פיאה הנ"ל וירו' סוט' פ"א די"ז: סאה ארבלית היתה מוציאה סאה סולת סאה קמח סאה קיבר סאה סובין סאה מורסן סאה גניינן (בירו' סוט' לי'). ועוד היתה מדת הלח מנחו' פי"ב מ"ד בארבעים סאה הוא טובל וכו' עיי"ע קרטב. והושאל למדה גדולה של עברה תוספת' סוט' רפ"ג מדד בסאה ועיי' סוט' ח': וירו' סוט' הנ"ל. סוט' ט'. אין הקב"ה נפרע מן האדם עד שתתמלא סאתו] —

סאה (= סִיאָה אולי באותיות הפוכות כמו אִיסָּה בל"פ اوشه Saturei) בשביעית פ"ח (מ"א) ובעוקצי' פ"ב (מ"ב) ובפ' מפנין בגמ' חבילי קש (שבת קכ"ח.) ובפ' בא סימן בגמ' כל שהוא חייב בפיאה (נדה נ"א.) סיאה אזוב וקורנית. גמר' (שבת שם) סיאה צתרי אזוב אברתא קורנית חשאי[4]). פי' ס י א ה[5]) פוליאו[6]) וי"א סיסמבר"ו[7]) אזוב איזופו[8]). קורנית אוריגנו[9]) וי"א סטורייא[10]) וכולן מיני איזוב הן. *[אחי"ה וזה הסוטרייא נכלל בסוג אוריגנא שיש ממנו מינים הרבה והוא צתרי בל"ע صعتر ואחרי שעל ידו מפורש סיאה בשבת הנ"ל מן הנחוץ שיהיה ג"כ מזה המין ובאמת בל"פ اوشه ממש כמו صعتر בל"ע וכנ"ה סיאה במעשרות פ"ג מ"ט תוספת' כלאי' ספ"ג תוספת' מעשר' רפ"א תוספ' שבת ספי"ד (ט"ו) תוספת' שביעי' ספ"ה ירו' שביעית פ"ז דל"ז: ירו' דמאי רפ"א דכ"א ע"ג ירו' שבת פ"ח די"א: ובכ"י שבת קכ"ח. בדפוסי' הראשוני' בגמ' וברש"י תחת סיאה אי' פיאה (ד"ס צד קמ"ז.) וצ"ל סיאה והראיה מתוספת' שביעי' הנ"ל שאי' הפיאה ובכ"י אירפ' הסיאה, ובא תמיד אצל אזוב וקורנית והרמב"ם בפי"מ לעוקצי' פ"ב, מ"ב נתן הכלל בזה שאלה השלשה מינים הם ממיני האזוב ושם פי' סיאה ע"י אלפודנג[11]) = الفودنج מל"פ پودنه (Polei) עיי' וואולירס זה הערך ופליישער בהוספותיו לעמלת"ר ללעווי 722 שרומז ג"כ על ספלנ"צ ללעף[12]) וזהו פותנק (שבת ק"ט:) ופירש"י בלעז פולא"ל וצ"ל פוליאו"ל כדאי' בשבת קכ"ח: לביאור צתרי והוא בל"צ Polei, pouliot (מ"ל לברכוי

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע סא. [2]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג יתירה. [3]) וכ"ה בדפ"ש ווניצי' רפ"ח ובכ"י ש"ס ובנו"ג ציפורית יתירה. [4]) עיי"ע בח"ג תקי"א ומ"ש. [5]) לי' בדפ"ר. [6]) בלאי"ט puleggio, poleggio מל"ר pulegium = Polei. [7]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע סוסימברו והוא בלאי"ט brio — sisimbro והוא מל"י σισύμβριον σισυμβριον בל"ע سيسنبر ובל"ס סיסנבר Wasserminze וא"כ לפי פי' זה בלי ספק סיאה כמו בל"ס σίον (בל"ר sium) וכן נזכרו יחדיו אצל דיוסקוריד' σισύμβριον ἕτερον, οἱ δὲ καρδαμίνην, οἱ δὲ καὶ τοῦτο σίον καλοῦσιν הובא מלעף פפלנ"צ 271 ולא העיר על זה הערך שהוא ראיה מופתית למ"ש דיוסק'. וגם לא פי' מהצב מלת סיאה. [8]) בלאי"ט isopo עיי"ע אזוב יון (ח"א, כ"ט) בכ"י ה"ב בכאן: ייפו ובדפ"ר איסו פו. [9]) בלאי"ט origano מל"י ὀρίγανος. [10]) כ"ה לנכון בדפ"ר ובכ"י ק"ט וי"ו ה"ב וב"ר סדוריא וכצ"ל בכ"י ל"ד במקום סרוריא ובדפ"ע בט"ס סטורגייא וצ"ל סטורייא בלאי"ט satureja מל"ר satureia. [11]) ובפי"מ למעשרו' ושביעי' הנ"ל משובש. [12]) אבל מאיזה מחצב מלת סיאה לא ביאר אין גם אחד ועוד עיי"ע חשאי ומ"ש.

מ"ד:) וא"כ בין רש"י בין הרמב"ם סברו כפי' הראשון בערוך שפי' סיאה פוליאו ובכ"י ק"ט פולי"ו ועהק"צ הביא רק זה הפירוש] —

1 סְאֵב (מלי' שמרוני ובל"ם סַיֵּב פי' מטמא verunreinigen) בפ"ב בחלה (מ"ב) ונאכלת בידים מסואבות פי' בידים טמאות. — (א"ב תרג' כי טמא את דינה (בראשי' ל"ד, ה') ארי סאיב ית דינא) *[אחי"ה וזו ראשונה מהדונמאות שבמתורגמן ועיי"ש הרבה אחרות והוא מל"ש וסו' ושם רק בפעל וכן בתרג'. וכ"ה בתעני' י"א סע"א דסאיב נפשיה. ירו' מעש' שני פ"ג דנ"ד: ר' פנחס מסאב לה ופדי לה, ירו' סנהד' פ"א די"ח: חד בר נש סאב לחר כהן. בינוני פעול בידים מסוֹאָבות חולי' ל"ג. תוספת' חגיג' פ"ג. אתפעל עד פ"ח מ"ד העיד . . על וכו' ודיקרב במיתה מסתאב ובכ"י ש"ס ועל דיקרב במיתא מסאב וכ"ה בע"ז ל"ז. ומפורש בגמ' ל"ז: ופי' ר"ח וז"ל (בקובץ כ"י אנגייליקי כ"ג.) אתינן לאוקמה התיר הנוגע בנוגע מת כיצד מן התורה בנוגע במת בנוגע הוא טמא בלבד והנוגע בנוגע מן התורה טהור הוא וגזרו רבנן עליה טומאה בא הוא וטיהרו והעמידו בשל תורה וכו'. ובזו השיטה הלך רש"י וא"כ וְטָמֵא (במדבי' י"ט, י"א) משמע דהוא טמא ולא יטמא אחרים (לאפוקי מי שדורש בסוטי' כ"ז: יטמא לטמא אחרים) בנוגע בנוגע וכן פי' מְסָאָב בפעל עומד וכתרגום ומהרי"ף (בד"מ ל"א. ל"ב) דעת אחרת יש לו בזה וה' לעווי בעמת"ל כיון לאמת וחזר ממה שפי' בעמת"ר ח"ב 135 — ושם הובאו ציונים בהוראת השם סְאוּב, סוֹאֲבָא, סְאוֹבְתָא, סואבתא ובקטוע סובתא (תר"י א' לבראשי' י"ח, י"א; לדברי' י"ט, י"ח וזולתו). סוֹאֲבוּתָא והושאל לטומאת איסור. טרפה (ויק"ר י"א, א') תר"י א' סואבות תמניסרי טריפן. ועוד עיי"ע הבא אח"ז מ"ש בענין פי' הספרא] —

2 סְאֵב (נ"ל מל"ע صاب מטיל מום beschädigen ובהתפעל נעשה בו מום behaftet sein (mit einem Leibesfehler בפ' מי שהיה טמא (פסחי' צ"ו:) ירעה עד שיסתאב, ובנושאין פי"ט ביבמו' (צ"ט:) ובכורן יהא רועה עד שיסתאב ומפורש בפ"ק בתמורה[1] בגמ' א"ר יוחנן (ח'.) ותני עלה בכורן ירעה עד שיסתאב וימכר ויאכל במומו לבעלים ש"מ עד שיסתאב עד שיפול בו מום הוא. ועוד פירשו (שם) ואי בבעל מום ירעו עד שיסתאבו הא מסואבין וקיימין ועוד מפורש בתמורה בריש פ' ולד חטאת (שם כ"ב.) אם קודם שכופרו בעלים תרעה עד שתסתאב ואי בעלת מום הא מסאבא וקיימא והעיקר בתורת כהנים בסופו (בחוקתי פרק ט' פרש' ד') דתניא ואם כל בהמה טמאה (ויק' כ"ז, י"א) יכול בטמאה הכתוב מדבר כשהוא אומר למטה בפרשה אחרת (שם כ"ז) ואם בבהמה הטמאה ופדה בערכך הרי בהמה טמאה אמורה הא אינו מדבר אלא בפסולי המוקדשין שיפדו יכול יפדו על מום עובר ת"ל אשר לא יקריבו ממנו קרבן לה' (שם י"א) יצא מום עובר שהוא כשר ליקרב למחר. *[אחי"ה ולפי זה הפי' של ספרא נגזר מע' הקודם היינו נעשה טמא מלהיות קרבן לה'. אבל בכ"מ ענין עד שיסתאב פי' עד שיפול בו מום והוא מל"ע הנ"ל ולא כפי' ה' לעווי מענין שיבה פי' עד שיזקין. ובתמורה שם איירי עד שיפול בו מום ואפי' ביהמ"ק קיים ירעה שיומם ויאכלו דלמכרו לכהן א"א דהרי בכור אינו נמכר כשהוא תם וכשיקריבו יאכלו הכהנים ולא יהיה בו כלום דגם בכור של בהמת כהן חייב להקריבו כדאי' ברפ"ב דבכורות ומה שיש לתמוה בזה עיי מ"ש תפארת ישראל במשנ' דיבמות הנ"ל] —

* סֵאב (מל"ס פי' הזקין alt werden) ירו' דמאי פ"ג דכ"ג סע"ג כד תסאבון אנא אמר לכון וכו' פי' כשתזקינו אומר לכם הטעם. ולא הוצרכנו להגיה כתשובי' ר"ב אשכנזי (הובא באה"צ למהרז"ף) כדתסבאון מלי' סבא. כי תרג' גם כי יזקין (משלי כ"ב, ו') כד נְסָאבָא[2]) והתואר סָאבָא עיי"ע סב ז'.

* סאבוראי בתש' הגאוני' בהוצא' ה' הרכבי (סי' רי"ד צד 101) והוא כמו סבוראי עיי"ע.

* סָאט bewegen, rütteln עיי"ע סט א'.

☞ סָאמָא (פי' בל"פ וס' כסף Silber) תרג' כסף עיי"ע סימא.

* סָאסָא עיי"ע ססא.

1 סְאוֹר (כמו שְׂאֹר בל"מ ונאמר בדרז"ל גם מפירות Sauerteig, der gährende Saft der Früchte) בפ"ב בחלה (מ"ו) ה' רביעים[3]) קמח חייבין בחלה הן וסיאורן[4]) ומורסנן פי' השאור שנותן לתוך העיסה לחמץ. *[אחי"ה במשנ' דירו' לי' ושאורן ובגמ' שם פ"ב דנ"ח פי' כפי' הערוך דרך עיסה שנו ע"ש ולזה הערך שייך ג"כ מ"ש רבינו בע' סאור ג' — ורבינו לא גרס וסובן]

[1]) כ"ה לנכון בדפא"מ ובדפי' ראשוני' בט"ס בתרומה. [2]) כ"ה בכ"י תרג' ובנו"ג נסאובא. [3]) בנו"ג רבעים. [4]) בנו"ג ושאורן.

2 סְאוֹר (מע' הקודם ובהשאילה ליצר הרע) ואל ישובו לכסלה (תהלים פ"ה, ט') תרג' ולא יחזרון לסיאורו. *[אחי"ה וכנ"ה בירו' ע"ז פ"ב דמ"א: גר שחזר לסיאורו, ושם ובסוף נתפללו עליו וחזר לסיאורו. קהל"ר פ' טוב אחרית אילולי כן חזר הפרסי לסיאורו. ושם אילולי כן חזר לסיאורו. ולפעמים נבלע האלף עיי"ע סר ד'. ועוד עיי"ע שְׂאוֹר] —

3 סְאוֹר (מע' סאור א') בריש מעשרות (פ"א מ"ב) התמרים משיטילו סאור[1]) פי' כשמתבשלין התמרים מתנפחין ונסדקין כמו השאור פ"א שישליכו ליהלוח לבן כמו שאור כדרך הפגין. ירושי' (פ"א דמ"ח ע"ד) משיטילו שאור[2]) ר' חייא בר ווא[3]) אמר משיתמלא החרץ ר' יונה בעי מה נן[4]) קיימין אם כשיתמלא החרץ נובלת היא אם משתפרוש גרעינה[5]) מתוך האוכל בשלה היא כל צורכה רבנן דקיסרין אמרי משישטחם[6]) ויהיו יפות לאכילה.

☞ סוּאר (Schichte) של קורות עיי"ע סור כי כן גרס בעל הערוך.

☞ סֵב (צווי מן נְסֵב, נְסֵיב nehmen) תרג' קח (שמות ל', כ"ג) סב. *[אחי"ה ועיי"ע נסב. וגם בעבר בהשמטת הנו"ן ירו' דמאי פ"א דכ"ב. סבון שעריהון, ירו' מעשרו' פ"ד דנ"א: הוון סבין מיניה. ויק"ר פל"ד סבתינון. באפעל אַסֵּיב עיי"ע נסב] —

סב (= סוּבִּין נ"ל מל"פ סיבוּס, סיפּוּס, סיפּס מה שנבדל מן הקמח Kleie) בס"ג דכתובו' (קי"ב.) סאה סולת סאה סובין. — (א"ב פסולת דק של קמח עיי"ע מורסן) *[אחי"ה בדפ' אמ' אי' כד"ה בערוך סבין אבל סדר הערכי' מורה באצבע כי רבינו היה כותב סב וכדאי' בכל כ"י ודפוסי' הראשונים. וכנ"ה בצרוף מורסן עיי"ע וככ"ב צ"ח: ולא מצאתי קל טסובין וכו' ובכנוי סוּבָּן בחלה הנ"ל וכ"ה בשבת ע"ו: ופירש"י סובן קליפת חיטין הנושרת מחמת כתישה ומורסן הנשאר בנפה ע"כ ול"נ מל"פ הנ"ל] —

סב (= סוֹבֵב פי' אופן המקיף das Rad, der Reifen) בפ' י"א (מ"ג) ובפ' י"ד (מ"ה) בכלים והסובב של גלגל פי' אופן הגלגל שמושכין העגלות מסבבין אותן מברזל כדי שלא יסדקו. *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג בסד"ט 7 ושם: אופן וגלגל שהוא בכרה [= بَكَرة Wagenrad] בטיית מסבבין וכו' כפי' הערוך. — ועוד פי' סובב כמו בל"מ כַּרְכּוֹב עיין מדות פ"ג מ"א זבחי' נ"ג, ס"ב: כלי' פי"ז מ"י עיי"ע כרכב. ותרג' כרכב (שמות כ"ז, ה'; ל"ח, ד') סוֹבְבָא Einfassung, Rand] —

סִב (= סִיב Faser, Wurzelfaser אולי מל"ע صيّاب עיקר ושרש) בפ' ערבי פסחי' בגמ' הביאו לפניו[7]) (פסחים קט"ו:) כרכן בסיב ובלען אף ידי מצה נמי לא יצא. בס"ג דפ' היה מביא את מנחתה (סוטי' י"ח.) בעי רבא השקה בסיב מהו. פי' נתן הסיב במים ובלע הסיב למים כמין ספוג ונותן הסיב בפיה ומוצצת למים. בפ' לולב הגזול בגמ' אין אוגדין את הלולב (סוכ' ל"ו:) אמר רבא אפי' בסיב ואפי' בעיקרא דדקלא אמר רבא (שם) מנא אמינא דעיקרא דדקלא מינא דלוליבא הוא. בב"ר פמ"א וינגע ה' את פרעה (ר"פ מ"א) חריות לסיכוך סיבים לחבלים. בויק"ר אחרי מות פרש' ויתרון ארץ[8]) (פכ"ב) אפי' דברים שאתה רואה אותן כאילו הן מיותרין בעולם כגון סיבא[9]) למיעבד חבלים. בפ' אחרון דאהילות (פי"ח מ"א) אוחז את המגל בסיב א"ד ציב פי' צבתא[10]) בארמית ליף[11]) וי"א כומתא[12]) כאותה ששנינו (חולי' קכ"ד.) הנוגע בציב שיוצא ממנו וכתוב (נחום ב', ח') והוצב גולתה הועלתה ומתרג' ומלכתא יתבא ציבא. והביא בניך בחצן (ישעי' מ"ט, כ"ב) תרג' וייתון בנך בציבין וי"א קלף[13]) והוא קרטס[14]) בטיית וקרטא בלע"ז[15]) או עור כדתניא (תוספתי נגעי' רפ"ז) ככר תרומה כרוך בסיב בציבין או בנייר ונתון ע"ג אבן מנוגעת[16]) וי"א קתא דמגלא[17]) כדכתי' (שופטי' ג', כ"ב) ויבא גם הנצב אחר הלהב, וי"מ כאותה ששנינו (פסחי' הנ"ל) כורכה בסיב ובולעה[18]) והוא עלי ירקות[19]). בריש עוקצין

[1]) בנו"ג שאור. [2]) כ"ה בדפ"ע וכ"ה בירו' ובכ"י ק"ט סאור. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט ה"ב ובדפ"ר ובדפו"ו בר זעירא. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע אנן. [5]) וכ"ה בירו' ובכ"י ה"ב גלעינה. [6]) לי' בירו' וגי' רבינו מוכח מהעתקת הר"ש ובמהר"י בן מכ"צ ושם הגי' שאם היה תולשן ושטחן. [7]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. [8]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ובדפ"ר. [9]) בנו"ג בט"ס סיכה ובקהל"ר פ' ויתרון אי' שיבא צ"ל סיבא. [10]) וכ"ה בפי' רה"ג ובכ"י ה"ב ציבתא. [11]) והוא ל"ע لِيف. [12]) בפי' רה"ג בומתא. [13]) לי' בפי' רה"ג. [14]) בל"ע قرطاس. [15]) הוסיף באמצע מדעתו כדרכו. [16]) וכ"ה בפי' רה"ג אבל בתוספ' לי' בציבין. [17]) בפי' רה"ג דמגלתא. [18]) וכ"ה בפי' רה"ג ובנו"ג כורכן . . ובלען וכבערוך בראש הער. [19]) ע"כ הועתק מלה במלה מפי' רה"ג לאהלו' בסד"ט 25.

(פ"א מ"ב) שורש צנון גדול מצטרף והסיב שלו אינו מצטרף פי' „יש לצנון כמו חוטין בראשו שהוא נטוע בארץ ושמו סיב כדאמרינן בתוספת' (עוקצין רפ"א) בסיב ובשער טהור". *[אחי"ה הועתק מפי' ריה"ג בעוקצין (בסד"ט 42). וכנ"ה בתוספ' שבת פ"ח (ט') הוצין כדי לעשות אוזן לכפיפה מצרית סיב אחרים אומרי' כדי ליתן עפ"י משפך לסנן בו את היין (ובירו' שבת פ"ח ד"י"א: לי' אבל אי' בבבלי ע"ח: ע"ש), תוספת' כלי' ב"ב רפ"ה כף של סיב, שתי כפין של סיב ועיי"ע כף. ירו' שבת פ"ז ד"י רע"ג ההן דנפוס סיב הוצין וכו', ירו' סוכ' פ"א דנ"ב סע"ב חבלים של סיב. וסיב הוא כמו חוטין בעיקר הדקל וכן הוזכר סיב אצל עיקרא דדקלא בסוכ' ל"ו: עיין לעיל והוא כמו ליף בל"ע שהביא הערוך ועושים מהן חבלי' עיי' ב"ר הנ"ל ובמד"ר רפ"ג ושם ובשו"ט מזמור צ"ב פ' צדיק: ואפי' הסיב שלה (של תמרה) לחיזוק[1] פי' לעשות מהם חבלים ולקשור ולחזק בהם — ובילק' תהלי' רמז תתמ"ה סיכין לחבלים צ"ל סיבין וכו' ובאל"ף נוספת סיבוא עיי"ע סג א' ועוד עיי"ע ניניא — ובנו"ן נוספת עיי"ע סִבְנָה] —

סב (= סָבָא מל"מ ובל"ע سبأ ובנו"ן שתיה יותר מדאי ולחלות saufen, durchfeuchtet sein; מסוּבָּיְתָא Gastgeberin עיין בפנים) בפ' המפלת בגמ' המפלת שפיר (נדה כ"ד:) השותה יין חי עצמותיו שרופין פי' אותו שהייתי מכירו שהיה רגיל לשתות יין חי תדיר היו עצמותיו שרופין כלומ' יבשין שחורין כעין שרופין מזוג במים יותר מדאי סבואין מלוחלחין הרבה כמו (ישעי' א' כ"ב) סבאך[2] מזוג[3] כראוי משוחים חלקים יפים. בע"ז בפ' השוכר בגמ' המניח נכרי[4] (ע':) ההיא מסוביתא. ובגמ' המוכר יינו (שם ע"א) אמר להו רב להנהו סביאתא[5] כי זבינתו[6] חמרא. — (א"ב[7]) פי' חנוני מוכר יין — בנוסחאות כתוב (בנדה שם) יותר מדאי סכוין) *[אחי"ה בנו"ג בנדה השותה יין חי עצמותיו שרופין מזוג עצמותיו סכויין כראוי עצמותיו משוחין וכו' עד אכילתו מרובה משתייתו עצמותיו סכויין וצ"ל שתייתו מרובה מאכילת' עצמותיו סכויין. ופירש"י סכויין שחורין שמעתי ל"א סכויין בלא מח ומשיחה אלא יבשה ע"כ ולדעת הח' אייזלער בט"ר ח"ג 53 כיון בל"א לל"ר siccus פי' יבש וסכוין של גי' ר"ב לל"ר sucosus saftreich אבל הנכון כגי' רבינו ומל"מ וע' הנ"ל ומה שפי' רש"י בשם שמעתי סכויין שחורין נ"ל שכיון לל"פ سیاه שחור והקבוץ سیاهان ובל' הוצואריש סְיָאךְ שחור או אולי גרס בל' ראשון כגי' רבינו סבויין והוא בל' צענד çyâva שחור. ובפַּעל ב"ב צ"ח. האי מאן דזבין ליה חביתא דחמרא לחנואה אדעתא לסַבּוּיֵיהּ פי' רגמ"ה על דעת למוכרה בביתו על יד על יד ע"כ וממנו השם מסוביתא בע"ז ע': ופירש"י מוכרת יין בחנות כמו זולל וסבא (דברים כ"א, כ') סבאך מהול במים (ישעי' א', כב) וכן סבויתא בע"ז ע"א סע"א פירש"י מוכרי יין ולפי זה צ"ל ג"כ בע"ז ע"ב: במקום להנהו סביתא: סבויתא אבל לפע"ד נגזר מהשם מְסִיבָּה, מְסִבָּה וממנו מְסוּבָּיְתָא היושבת במסיבה והקבוץ מְסוּבְּיָתָא ובגי' כ"י הנ"ל סביאתא נשמט המי"ם וצ"ל מְסַבְּיָאתָא ועיי"ע מסובין ועוד עיי"ע הבא אח"ז] —

סב (= סָבַב מל"מ ענינו היקף איזה דבר ועוד היקף סביב הכסאות לשבת לסעודה umringen, (an der Tafelrunde sitzen במיסב רחב או במיסב קצר (שבת ס"ג רע"א) כבר פירשנו בע' יין[8]. בפ' כיצד מברכין (ברכות מ"ב סע"א) היסבו[9] אחד מברך לכולם פי' היסבו ישבו סביבות הפת היו יושבין כגון שכל אחד ואחד יושב לעצמו. פ"א היו יושבין לעסק אחר ונזדמן להם לאכול כל אחד מברך לעצמו אבל הסבו כלומ' ישבו לאכול ולא לעסק אחר אחד מברך לכולם. *[אחי"ה פ"א הוא פי' ר"ח שהביא הרא"ש ותוספו' הרא"ש ושט"מ לברכו' (בספר ברכה המשולשת) ואו"ז הל' ברכ' המוציא סי' ק"נ וכולם נענו ואמרו כי פי' רש"י העיקר עש"ה ובמה שהאריך האו"ז לקיים שיטת רש"י. וכנ"ה בברכו' מ"ב: ומ"ג. איזה פעמי' הסבו ושם מ"ו: ותוספת' פ"ה כיצד (בתוספ' כיזה צד) סדר הסבה בזמן שהן שתי מטות גדול מסב

---

1) ובמד"ר הולך לחזוק. 2) כ"ה בדפ' וויניצ' ובשדפ"ע כמו סובא. 3) בש"ס לי'. 4) בשני ציונים מע"ז נגררתי אחר גי' המעולה בכ"י ה"ב וק"ט ובדפ"ע משובש כזה: בגמ' חמניח נכרי אמר להו רב וכו' ובגמ' המוכר יינו ההיא מסוביתא וצ"ל בהיפך הסדר של סוגיא כבכ"י הנ"ל ומעתה ניחא שרבינו הביא ראשונה מדף ע': ואח"כ מדף ע"א. וזה נעלם מעיני ר"ב והגרי"ב. 5) כ"ה בכ"י ה"ב ובכ"י ק"ט ובדפ"ר סבואתא ובדפו"ו סבוותא ובנו"ג סבויתא. 6) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר ובדפו"ו ובכ"י ה"ב זבניתו ובכ"י ש"ס וברי"ן מזבניתו ובנו"ג כייליתו. 7) לי' בדפ"א אבל בלי ספק מהוספות לר"ב היא כי לי' בדפוסי' הראשונים ובכתב יד ערוך. 8) ח"ה, קכ"ט. והוא בהשאילה לענין ניאוף אשה עיין ג"כ פירש"י, 9) בנו"ג חסבו.

בראש ושני לו למטה הימנו בזמן שהן שלש מטות גדול מסב בראש שני לו למטה הימנו שלישי לו למטה הימנו, ובתוספת' סדר הסיב (וצ"ל היסב עיי"ע ח"ג׳ רכ"ו וש"נ) בזמן שהן שתי מטות גדול מיסב בראשה של ראשונה וכו'. פסחי' פ"י מ"א אפי' עני שבישראל לא יאכל עד שיסב. ושם ק"ח סע"א עם הכל אדם מיסב וכו' כשהוא מיסב יצא מיסב אין לא מיסב לא וכו'. ומהשם מסיבה, מסבה (עיי"ע מסובין) נאצל התואר מְסוּבָּה בקבוץ מְסוּבִּין קטוע מן מְסוּבַּיִין פי' היושבין במסיבה ברכו' מ"ז. אין המסובין רשאין לטעום [1] כלום עד שיטעום הבוצע וכו' ולנקבה מסוּבָּיְתָא והקבוץ מסוּבְּיָתָא עיי"ע הקודם לזה. ובפועל בינוני (נקטע מן מסוביין) שמ"ר פכ"ה והיו האומות רואין את ישראל מסוּבִּין ואוכלין וכו'. ושם דרש ויסב (שמות י"ג, י"ח) מה עשה הקב"ה הסיבן תחת ענני כבוד וכו'. — ובהנחה הראשונה ענין היקף וחזרה ירו' פיאה פ"א דט"ו ע"ד וירו' קידוש' פ"א דס"א: תוספת' פסחי' רפ"ד מסבב על הפתחים פי' החזיר על הפתחים עיי"ע חזר וע' הדר, ריש רות רבה כל ישראל מסבבין פתחו (של עשיר), תנחומ' ויחי סי' י' וכל מי שמסבב על הפתחים הוא משבט שמעון אמר הקב"ה אף לוי יהא מסבב וכו' יבמו' ט"ז. התחילו מסבבים אותו בהלכות — תוספת' כליי' ב"ק ספ"א מסבבין בתוכן המת. — ומהפעל סובב בינוני בהוראת השם עיי"ע סב ג'] —

סָב (בל"ס סָב, סָבָא, סָבְתָּא פי' זקן בל"מ שָׂב (Greis, alt בס"ג דפ' דיני ממונות קמא (סנהדי' י"ז:) סבי דסורא רב הונא ורב חסדא דפום בדיתא [2] רב יהודה ורב עינא. בפ"ק בבכורו' בגמ' דג [3] טמא (בכורות ח' רע"ב) סבי דבי אתונא. — (א"ב תרג' ואדוני זקן (בראש' י"ח, י"ב) ורבוני סיב) [*][אחי"ה והוא הפעל סֵיב בל"ס סֵאב ותרג' אחרי בלותי (שם) בתר דסֵיבִית, ושם (י"א) זקנים תרג' סִיבוּ. זקן מאוד (ש"א א', כ"ב) תרג' סיב לחדא. והמקור ירו' ר"ה פ"ב דנ"ח: זכה למיסב פי' זכה להיות זקן, אתפעל תרג' לאיוב י"ד, ח' אם יזקין: אין מיתסיב (בכ"י תרג' אצל לעווי). — ובינוני בהוראת התואר: סיב ושבע תרג' לבראש' כ"ה, ח'; מלכא סיב תרג' לקהלת ד', י"ג ועוד זולתו ועוד התואר סָב סָבָא עיי' תרג' לבראש' כ"ד, ב'; מ"ג, כ"ז; מ"ד, כ' וזולתו. ירו' פיאה פ"ו די"ט ע"ג אתא חד סב, ירו' ביכורי' פ"ג דס"ה ע"ג ר"מ חמי אפי' סב עם הארץ ומקים ליה מן קומוי. חולי' ו' רע"א אשכחיה ההוא סבא ועיין שם התוספ' שהדחו דעת מי שאומרי' שכ"מ שהוא מזכיר ההוא סבא הוא אליהו והביאו ראיה משבת ל"ד. וכן כתב רה"ג בתשוב' (סי' כ"ג בהוצי' הי הרכבי ועיי' תוספ' חולי' ו'. ועיי' מ"ש הרכבי שם צד 346) וז"ל כך ראינו שאינו אדם ידוע אלא זקן סתם שהיה נמצא באותה שעה וכו' ולא תעלה על דעתך שמא אליהו הוא ע"כ. ירו' מעש' שני פ"ג דנ"ד: אמר לון חד סבא ושם: לנקבה סבתא הוות סברה, ירו' יבמות פי"ב די"ב ע"ד אין הוה סב . . אין הות סבתא. ערכי' י"ט רע"א סבא בביתא . . סבתא בביתא עיי"ע אינשא (ח"א קס"א: אות ס') ב"מ ס': עבדא סבא ב"ר פנ"ו סבא סבא. ושם פע"ד הדין סבא — ירו' מעש' שני פ"ה דנ"ו רע"ג סבא ט"ס וצ"ל ססא עיי"ע ססא. והקבוץ סנהד' ק"ב: עיי"ע בהת א' וש"נ. קידוש' ל"ג סע"א סָבֵי דארמאי, ירו' פיאה ספ"ח דכ"א: אית הוון סָבִין ביומנא ועיין ג"כ תרג' לשמות ג', ט"ז: ד', כ"ט, לדברי' י"ט, י"ב; כ"א ג' וזולתו, ולנקבה סָבָן תרג' לזכרי' ח', ד'; בתרג' אסתר ו', א' סבין (סְבַן) [צ"ל סָבָן] תר"י א' לבראש' ל', ל"ו הנותרת סכאן ומרעאן צ"ל סָבָאן עיי"ע נותרות ופירש"י על זה הפסוק. — ועוד ענינו כמו זָקֵן, זְקֵנָה פי' אב זקן ואם זקנה ב"ר פע"ד ישראל סבא, שהש"ר פ' מי זאת: יעקב סבא, ירו' נדרי' ספ"י דמ"ב: לסָבִי, לנקבה ב"ב קכ"ה. והלאה לסבתא. ועוד הושאל לתואר הכבוד (כמו זקן) לת"ח ירו' שבת פ"ו ד"ח. חד סיב ולפע"ד מזה ההוא סבא (ברכות ו': ח': שבת כ"ג: מ"ה: צ"ה: קי"ט. קמ"א רע"ב פסחי' ט"ו: נ"ג: חגיגי' כ"ה: תעני' כ"א. סוכ' נ"ב סע"א קידושי' י"ב. ע"א. גיטי' ע"ו סע"ב סנהד' ק'. מכות י"א. י"ט: ע"ז ל"ז. נדה ח': כ"ז: זבחי' י"ב:) והקבוץ סָבֵי ברכו' כ"ב. חולי' קל"ו: סבי דסורא. סבי דפומבדיתא (סנה' הנ"ל ועיי' עוד פסחי' קי"ז: חגיג' י"ג. עירו' ע"ט: פ' רע"א), סבי דהגרוניא שבת י"א. סבי דבי רב סנה' שם ועיין רש"י ב"ק ע"ה. סבי דנזוניא קידוש' כ"ה. וסבי דבי אתונא בכורות הנ"ל (בענין נחש לכמה מיעבר) לפי דעת ה' גרעץ (פראגראם שנת 1884 צד 28) הם חכמי האומות בבית החכמות של Athenäum ברומי וראיה מב"ר פ"כ כיון שעלו הזקנים לרומי שאלו . . לכמה הנחש מוליד וכו'. — ועוד סבא שם הפרטי לאביו

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ש"ס וביתר המקומות בד"ס למקומו ובנו"ג לאכול. [2]) בנו"ג סבי דפומבדיתא ועיין ג"כ עירו' ע"ט: [3]) כ"ה לנכון בכ"י ובדפ"ר אבל בדפ' פיז' וויניצי' בט"ס דם.

של ר' ניחא עיי' זה הערך במה"י למהרז"ף צד קי"ז. וכן סביא שם אמורי ובעל פלוגתיה דרי' יוחנן עיין יבמו' ט"ז סע"א והלאה. ובענין שם המקום כפר סבא נדה ס"א. עיי"ע כפר — ובענין שם ר' סובייה או סוכיא, סוכייה עיי"ע ר' לוי סוכיא במבה"י צד קי"א — והשם המופשט סֵיבָא, סֵיבְתָא, סֵיבוּ, סֵיבוּתָא (= סָבוּתָא תר"י ב' לדבי' ל"ג, כ"ה) (עיין מתורגמן ועמת"ר ללעווי ע' סיב) וכ"ה בל"ס סַיְבוּתָא פי' שֵׂיבָה בל"מ וכ"ה בויק"ר רפ"ל מה את בכי א"ל על דלא שבקת לסיבותך כלום, שהש"ר פ' מים רבים: בכי אנא דלא שבקת לסיבותך כלום] —

* סַבְיָא: קהל"ר פ' טובה חכמה צ"ל סכיא עיי"ע סך ה'.

* סוּבִּין עיי"ע סב ב'.

* סִיבָּה (מל"מ סִבָּה מפעל סָבַב ענין נטית והעברת הנחלה) ב"ב קנ"ט: נאמרה סיבה בבן (במדי' ל"ו, ז') ונאמרה סיבה בבעל וכו'[1]).

☞ סַבְהָלוֹם (שם אבן טובה) תרג' ספיר ויהלם (שמות כ"ח, י"ח; ל"ט י"א) שבזיז וסבהלום. *[אחי"ה וכן תרג' יהלם ביחזק' כ"ח, י"ג וכן שבזיז וסבהלום בתר"י לבמד' ב', י'. ואולי המלה מורכבת מן סב מל"פ شبه אבן יקרה בורקת ומן יהלום של מקרא. וריב"י טאווס העתיקו ע"י لاژورد Lazur — ועיין עוד מ"ש בענין תרג' הנ"ל הג' ר"נ אדלער בנתינת לגר שמות כ"ח, י"ח] —

☞ 1 סִיבְטָא (?) (Pflock) מסכ' סנהד' פ' חלק (סנהד' קי"ב סע"א) דתלי בסיבטא פי' ביתד כמו סיכתא ואולי בנוסחאות של בעל הערוך היה כתוב סיכתא ולכן לא הביאו. *[אחי"ה ובאמת הביא סיכתא בע' פאה א' ונעלם מר"ב וכ"ה עיקר הגי' וכדאי' בכ"י ש"ס ובערכי' ז':] —

* 2 סיבטא (שם יהודי) סנהד' ס"ד. מעשה בסיבטא מן (אולם) [צ"ל אולם] כ"ה בכ"י ש"ס ובדפוסי' הראשונים (ד"ס למקומו) ובנו"נ בסבטא בן אלם ובספרי בלק פ' קל"א בסבטיא מאולם ובירו' סנהד' פ"י דכ"ח ע"ד בסובתא מאולם. ובילק' סוף בלק מעשה בסינטא וכו'.

* סַבַּטְיוֹן, סַמְבַּטְיוֹן, סַנְבַּטְיוֹן (שם נהר ὁ Ζάβατος באשור ועיין עוד בפנים) סנהד' ס"ה. מי יימר דהאידנא שבתא א"ל נהר סבטיון יוכיח ופירש"י נהר אחד של אבנים ובכל ימות השבת שוטף והולך וביום השבת שוקט ונח. וכפירש"י מוכח מב"ר פי"א הרי נהר סמבטיון יוכיח שמושך אבנים כל ימות השבת ובשבת הוא נח. וכ"ה בפסיקת' רבתי פכ"ג נהר סמבטיון יוכיח שכל ימות החול הוא מושך ובשבת אינו מושך ועיי' השאילתות בפ' בראשי' מנהר סמבטיון שהוא רץ כל הימים ובשבת הוא עומד וגם פליניאוס שמע שמץ מנהו כי כתב בספר ל"א ס"פ י"ח In Judaea rivus sabbatis omnibus siccatur ביהודה מידי שבת בשבתו יחרב הנהר. ובהיפך כתב בן מתתיהו על המלחמות ז', ה', א' כי הנהר ההולך בין ערי Ἀρκαία . . καὶ Ραφαναία עומד חרוב כל ימות החול אף אם מטבעו שהוא שוטף במרוצה ובשבת כאלו לא היה לו שום חלוף מקודם שב לאיתנו לשטוף והיו קורין אותו על שם שבת סבטיון זה תורף דבריו[2]) והרחבנו בזה להודיע כי בן מתתיהו עירבב הדברים ששמע עפ"י האגדה וכתב הפכה ולא כמ"ש הח' ברילל (יאהרביכער ח"א 64) כי אין חלוק בין ספור אגדה ובין ספור של בן מתתיהו אבל בזה כנים דבריו שגם בפעניקיא היה נהר Lykos (זאב ובל"ס זאביתא) וא"כ השתמש בשמועה (רק בבלבול הענין) לבאר על ידה שם הנהר וכבר הוכיח ה' הערצפעלד (קורות היהודים 366) ששם הנהר אחד הוא עם זאב הגדול ונקרא אצל סופרים יוניים Ζάβατος (עיין מאננערט ה"ה 319) באשור ובזה נבין דרז"ל בירו' סנהד' ספ"י דכ"ט ע"ג: לג' גליות גלו ישראל אחת לפנים מנהר סנבטיון ואחת לדפני של אנטוכיא[3]) ואחת שירד עליהם הענן וכסה לאמר לאסורים צאו (ישעי' מ"ט, ט') אילו שגלו לפנים מנהר סנבטיון ובפסיקת' רבתי ס"פ ל"א מהו לאמר לאסורים צאו ששלש גליות נעשו עשרת השבטים אחת גלתה לסמבטיון ואחת

---

[1]) ובלי עברי החשי' ענינו מחשבה או מעשה הגורמת הפעולה Ursache ובהשאילה נאמר האל יתברך סבת כל הסבות ונאמ' בלי פלוסופיא סבה חמרית, סבה פועלת, סבה צוריית, סבה תכליתית עיין ספר גדרים ס"ז. [2]) והוא כתב וז"ל: = Πολὺς γὰρ ὤν, ὅτε ῥεῖ καὶ κατὰ τὴν φορὰν οὐ σχολαῖος . . ξηρὸν παραδίδωσιν ὁρᾶν τὸν τόπον εἶθ' ὥσπερ οὐδεμιᾶς γενομένης μεταβολῆς ὅμοιος κατὰ τὴν βδόμην ἐκδίδωσι . . ὅθεν δὴ καὶ Σαββατικὸν αὐτὸν κεκλήκασιν ἀπὸ τῆς ἱερᾶς τῶν Ἰουδαίων ἑβδόμης οὕτως ὀνομάσαντες. [3]) וכצ"ל Δαφαναία בבן מתתיהו.

גלתה לפנים מסמבטיון ואחת גלתה לדפנו של רבלתה וכו' ובאיכ"ר פ' בלע אחת לפנים מנהר סמבטיון . . אחת חוץ מנהר סנבטיון וכו' ע"ש ובילק' ישעי' ר' רמז של"א ושם הגי' סמבטיון וכ"ה בתנחומא הישן בהוספה לפ' שלח (הוצי' הי ר"ש באבער צד מ'.) ע"ש. ועיין עוד בב"ר פע"ג לפנים מנהר סנבטיון ובפי' הרמב"ן לדברי' ל"ב. כ"ו ובתר"י א' לשמות ל"ד, י'.

סָבַךְ (מל"מ ובל"ע شبك ענין סיכסוך וערבוב זה בזה verwickeln, in einander verschlungen sein) בפ"ז בפיאה (מ"ג) הוסבך בעלין פי' נקשר בעלין. בפ' אלו טרפות בגמ' הריאה (חולי' מ"ח.) אמר רבינא והוא דסביך בבישרא. בפ' שלישי בשביעי (מ"ח) לא יסבוך[1]) בעפר. *[אחי"ה וכנ"ה בפועל חולי' ל': צמר מְסוּבָּךְ. מ"ק ו' רע"א מסובכין פי' אילנות שאין עומדין בשורה אחת אלא מעורבין בכל השדה עיין במיוחס לרש"י. נפעל ויק"ר פכ"ט וּנִסְבַּךְ בחורש אחר כך . . נסבכים בצרות ו ו' ובב"ר פנ"ו בהתפעל וּמִסְתַּבֵּךְ, שם פס"ה ינסתבך בשערו, ירו' שבת פ"ז ד"י, נסתבכו בגדיו בקוצים ובהפעל הוּסְבַּךְ עיי' לעיל ובספרא ר"ש קדושי' ר' פרק ג'. ותרג' תתפש (משלי ל', נ"ח) מסבכא (כ"ה בכ"י ובפשיט' ובנו"ג דמסבכא) והשם סְבִיכָא פי' סְבָךְ עיי' הסמיכות סְבִיךְ בתרג' לתהלי' ע"ד, ה' לדה"י ב' כ', ב'. ועוד עיי"ע סבך ג'] —

סֹבֶךְ (= סוֹבֶךְ die Verflechtung der Adern an der Wade) בפ' הזרוע (חולי' קל"ד:) ועד סובך של רגל. פי' עד ראש השופי בשר שקורין פולפ"א. *[אחי"ה בלאי"ט polpa ורש"י פי' פרק שבין הקולית ועצם אמצעי ע"ב ירו' יבמות פי"ב די"ב ע"ג ביד עד הפרק וברגל עד הסובך] —

סבך (= מַסְבֵּךְ ein mit Asten bewachsener Stock) בפ"ג בפרה (מ"ג) מקל או מסבך[2]) מלשון (בראשי' כ"ב, י"ג) נאחז בסבך. — (א"ב גם זה שייך לע' קמא) *[אחי"ה פי' מקל שיש בו ענפים סביב לו ומזה הענין בתרג' לישעי' ז', כ' כמא דמתקטיל בחרבא חריפא בסיבכיא ובמגריא כה"ג במתורגמן ובנו"ג בסיבביא — ושייך לע' סבך א'] —

סְבָכָה (כמו בל"מ שְׂבָכָה בל"ס סְבָכָא בל"ע شبكة פי' רשת ומין תכשיט נשים Netz, ein Kopfputz des Weibes) בפ' אלו קשרין (שבת קי"א:) חוטי סבכה של[3]) פסיקיא פי' קושרת אשה מפתחי חלוק היינו הקרסים והלולאות שמדבקות[4]) הבגד בצוארה ופעמים שאין לה קרסים אלא ציצין יוצאין מבגד עצמו וקושרת אותן וסבכה שבראשה חוטין יוצאין ממנה וקושרת אותם לאחוריה והכי משמע וחוטים של פסיקיא שהיא חוגרת שקושרת במתניה וחוטין יוצאין משני ראשיה שקושרת אותן. בפ' במה אשה בגמ' שן תותבת (שם ס"ה.) כל שהיא למטה מן הסבכה יוצאת בו. בפ' אמר ר"ע (שם פ"ט:) בגד קטן כסבכה[5]), בפ' מי שמת בגמ' השולח סבלונות (ב"ב קמ"ו.) בייכא וסבכתא ככר פי' בע' ייכא[6]). בשלשה תריסין פכ"ד בכלי' (מט"ז) ג' סבכות הן של ילדה טמאה מדרס של זקנה טמאה טמא מת של יוצאות החוץ טהורה מכלום פי' בל' ישמעאל (וקאיאת) [צ"ל וקאית][7]) ובלע"ז (קיולא) [צ"ל קוילא][8]) ושל יוצאות החוץ היינו הסודר שמשימות הנשים כשיוצאות לשוק. בפכ"ח בכלים (מ"י) סבכה[9]) שנקרעה אם אינה יכולה לקבל את רוב השער טהורה, פי' אם אינה מכסה רוב שיער האשה. בפ' הדר בגמ' חמש חבורות (עירו' ע"ב:) א"ר יוחנן הסבך פי' גדיל סבכות[10]). השביסים והשהרונים (ישעי' ג', י"ח) תרג' שביסיא וסיבכיא. *[אחי"ה ובירו' שבת פ"ו ד"ח: בסמיכות: שבים של סבכה, שבת נ"ז: סבכה המוזהבת כלי' פכ"ח מ"ט סבכה של זקנה, ירו' תרומו' פ"ח דמ"ה ע"ד ארס עומד כסבכה מלמעלה פי' כמו שְׂבָכָה בל"מ וכ"ה בכ"י ש"ס בשבת ס"ה, קי"א: ובקבוץ סְבָכוֹת ובפי' רה"ג לכלי' כ"ד ט"ז בט"ס סככות ועוד קרוב לל"מ שְׂבַךְ אי', סְבַךְ בתוספ' כלי' ב"ב רפ"ז אם יש בהן סבך כל שהן, ושם: סבך עולה למדת שלשה על שלשה וכו'. ובל"א בתוספת' שבת ספ"ד (ה') בכ"י בסבכא המוזהבת ובנו"ג בט"ס

---

[1]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובר"ש ובראי"ש ובנו"ג ולא יסמוך. [2]) וזה כס"א ובנו"ג ומסבך. [3]) וכ"ה בע' פסיקיא ובנו"ג ושל [4]) כ"ה בדפ"ר ובשרפ"ע שמדבקת. [5]) וכ"ה במשניות בדפ' נאפ' ופיז' ובירו' ותוספ' כ"י שבת פ"ט (י) ובריי"ף וברמב"ם פי"ח מה' שבת הל"ח ובנו"ג פי סבכה ועיי"ע פאה ג' ומ"ש. [6]) עיי"ע בח"ד קכ"ז: ומ"ש. [7]) והוא בל"ע وقاية כסוי ראש נשים ובכ"י ה"ב קוית ובפי' ר"ח בשבת קי"א: (בש"ס ווילנא) אי' לנכון פי' סבכה וקאיה בל"ע. [8]) בלאי"ט Hut, cappello. [9]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע שבכה ועיין בסוף הע'. [10]) כ"ה בכ"י ר"ח שהביאו התוספ' בעירו' ושם הגי' גדיל לסבכת ובפי' ר"ח בש"ס ווילנא גדיל סבכה ושם צ"ל הסבך תחת הסכך ובנו"ג הסבר.

בספכה וצ"ל בסבכה עיין לעיל. ועוד בל"א סְבַכְתָּא ב"ב הנ"ל והקבוץ סְבָכִין ב"ר פי"ט לפי ג' הערוך עיין סוף ע' סבן בהוספותי ותואר ממנו הַסַּבָּךְ עירו' הנ"ל כפי' ג' המעולה של ר"ח ורבינו] —

* סַבְּכָא (מל"מ כלי זמר כעין כנור בל"י σαμβύκη) בדניאל ג', ה' ושם ז', י' ט"ו שַׂבְּכָה והיא כעין כנור שמתוך עליו ארבעה נימין כעין רשת ונגזר מע' הקודם ועיי' או"מ לפירשט ומהסוריים לקחוהו היוניים, וכן העתיקו ע' זקנים. ואלה דברי סוידאס: σαμβύκαι ὄργανα μουσικὰ τρίγωνα . . ἔστι δὲ εἶδος κιθάρας τριγώνου.

* סָבַל (מל"מ ענינו נרדף עם נשא (tragen, dulden פסחי' קי"ג: אין הדעת סובלתן ב"ר פי"ט אינו סובלן אתמהא וכו' ויק"ר ספ"ד הנפש הזאת סובלת את הגוף והקב"ה סובל את עולמו וכו' ע"ש. וכן בתרג' הרבה מלישנא נשיאה עיי' המתורגמן ולעווי. והתואר סַבָּל (דה"י ב' ב', ב'. י"ג) קידוש' פ"ב: תוספ' קידוש' ספ"ה ארי סבל, ירו' ב"מ ספ"י די"ב ע"ג סתת לסבל הסבל חייב[1]) והקבוץ כלי פכ"ח מ"ט עיי"ע כסת א'. ובל"א סַבּוֹלָאָה ב"מ צ"ג: והשם סִבְלָה רק בקבוץ (שמות א', י"א) ויק"ר פל"ז ויישב להם סבלותם בין איש לאשה וכו'. ושם המופשט ר"ה י"א רע"ב (כפי ג' כ"י ש"ס וילק' כ"י ובמנו"ה עיין ד"ס ר"ה צד י':) אתיא סבילה סבילה. ועוד סִבְלוֹן ספרא ריש ויקרא. ומזה גם סבלונות עיי"ע סבלונות.

סבל (= סִיבּוֹלֶת בהשמטת המי"ם או הנו"ן תחת סמבולת, סנבול מל"י συμβολή חבורה ועוד סעודה בחבורה וכ"ה בל"ר אמצ' -symbolum, Pike (nik, gemeinschaftliches Mahl כפסחי' בפ' האשה בגמ' הממנה (פ"ט:) אפי' סיבולת דלצוותא בעלמא[2]). פי' בני חבורה ההולכים ממקום למקום ואוכלין יחד. — (א"ב פי' סנבולי בל"י חבורה ואנשים נותנים סך ידוע לעשות משתה או לדבר אחר עיי"ע סנבול) *[אחי"ה ויפה כיון ר"ב על ל"י הרשום' ומשתה כזה נקרא בל"י בקבוץ συμβολαί אבל גם ביחיד וכ"ה בבן סירה י"ח ל"ב μηδὲ προστεθῇ συμβολῇ αὐτοῦ אל תתחבר לסעודתם וכנ"ה בפסחי' שם חמשה ועשו סיבולת, תוספת' פסחי' פ"ז בני חבורה שעשו סיבולת, ירו' מעש' שני פ"ד דנ"ה: סיבולית עשו ביניהם, ובכ"י ש"ס א"פ בפסחי' גרם בכ"מ בטעות סבלונות והועתקה המלה לל"ס סובלא עיין רימ"ז בט"ר 176.181 ולא כפי' ה' אייזלער בט"ר ח"ג, 53] —

סַבְלוֹנוֹת (מפעל סָבַל פי' מתנות כמו בל"מ מַשָּׂא, מַשְׂאֵת (עיי"ע) מפעל נָשָׂא) בפ' האיש מקדש בו (פ"ב מ"ו ד"נ.) אעפ"י ששילח סבלונות, בפ' מי שמת (ב"ב פ"ט מ"ה) השולח סבלונות לבית חמיו. גמר' (שם קמ"ו.) מהו שישלח בסבלונות[3]) פי' „אם שלח סבלונות במאה מנה ואכל בבית חמיו כחצי דינר מי אמרינן אלו אכל בדינר זכו בבית חמיו בכל הסבלונות השתא דאכל כחצי דינר יזכו בחצי הסבלונות והוא הדין בשליש וברביע"[4]). — (א"ב פי' בל"י ורו' סינבול מין מתנה) *[אחי"ה כוונת ר"ב על ל"י σύμβολον Handgeld והנכון שהוא מל"מ סבל וכאמור בריש הערך וז"ל הרמב"ם בפי"מ לקידושי' הנ"ל וסבלונות הם המגדנות והדורונות ונגזר זה השם מסבל והוא נושא המשא ע"כ ועיי' ג"כ בפי"מ לב"ב פ"ט מ"ה ועיי' ג"כ התשבי שהוסיף ונמצא משא בל' מתנה כמו (בראשי' מ"ג, ל"ג) וישא משאת פי' ויתן מתנות ע"כ ועיי' תוי"ט לקידוש' שם. פי' רגמ"ה בב"ב שם סבלונות: כעין שרגילין לעשות חתנים למחרת של קדושין שולח החתן סבלונות שלו דורון לבית חמיו כגון בהמות וכדי יין וכדי שמן ועושה סעודה ואוכל עמהן ע"כ וכ"ה בפירשב"ם. פסחי' מ"ט. סעודת ארוסין וסבלונות. ובתוספת' קידוש' רפ"ד ולב"ק פ"י אי' ביו"ד סיבלונות והפעל ממנו קידוש' ג': מקדשי' והדר מסבלי וע"ש התוספ'] —

* סוּבַלְתָּא עיי"ע שבל ב' וג'.

סבן (= סוּבְנִי, סַבְנִיתָא מל"י ורו' sabanum, σάβανον סדין דק (feines, leinenes Tuch בפ' הנזקין בגמ' הפעוטות (גיטי' נ"ט.) שיגר לו (בן ניוס) [נ"ל בוניוס][5]) לר' סובני וחומס סובני[6]) סלסלה ומלמלא[7]) סובני וחומס סובני כאמגוזא ופלגא

---

[1]) בבבלי בב"מ קי"ח: כתף. [2]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובפי' רש"י ור"ח ובנו"ג דצוותא בעלמא הוא. [3]) לי' לפנינו כי אם מהו שישלח שבח הסבלונות אבל כ"ה גי' ר"ח הובא בפירשב"ם ד"ה מצאתי גי' בפר"ח ועיין תוספ' שם וכ"ה הגי' בכ"י ש"ס ובחי' ר"י מיגאש. [4]) זה כפי' ר"ח בפירשב"ם ועיין בחי' הרי"מ הנ"ל. [5]) בכ"י ק"ט וה"ב בן ניוס וצ"ל בתיבה אחת ועיין למטה בפנים ובהערה ובדפ"ע בן ננס ובדפ"ר בן מס. [6]) וכ"ה בע' מל אחרון ע"ש וש"נ הגי' שלפנינו [7]) וכ"ה לפנינו ועיי"ע מל.

אמגוזא. סלסלה ומלמלא[1]) כי פיסתקא ופלגו פיסתקא[2]) מאי מלמלא דבר הנמלל ונמתח אמר הגאון הכין לישנא דגמרא ובגמרא[3]) דפ' כיצד משתתפין (עירוי' פ"ה סע"ב) בן גיוס איקלע לקמיה דרבי[4]) ואמר דהאי לישון אחרת הוא ולאו לשון חכמים הוא. ופי' סובני בגד דק מאוד שמקפלין אותו ומכניסין אותו בקליפת אגוז וחומס סובני-חצי אגוז[5]) בגד שמקפלין אותו ומכניסין אותו בחצי קליפת אגוז ודומה[6]) כי סובני שם האגוז בלשון זה וחומס חצי בלשון זה וכן סלסלה שמו של פיסתקא והוא בל' ערבי פיסתקא[7]) וכן שיגר לו קליפת אגוז שיש בה בגד וחצי קליפת אגוז שיש בה בגד ופיסתקא שיש בה בגד ומלמלא הוא מלשון מלתחה שאם נמלל יהא קטן ואם נמתח יהא גדול. ורבינו חננאל פי' סובני הוא ל' יון כגון סבניתא[8]) שמתעטף בה כשיוצא מהמרחץ כל אדם לפי כבודו וזה שאמ' סלסלה ומלמלה כי אמגוזא ופלגו אמגוזא כי פיסתקא ופלגו פיסתקא יתכן שיהו בגדים דקים נתונים בקליפת אגוז הבאים מהינדי שהן גדולים[9]). ורבי גרשום פי' לישנא דגמ' שיגר לו בוניים בן בוניים[10]) לר' סובני וחומס[11]) סלסלה ומלמלה פי' סדינין דקין הרבה לצורך מלבושים וקורין הכי לשמות אותן סדינים סובני וכל כך דק שמקופל הוא שיעור אגוז ומלבוש ששמו חומס[12]) היה דק ממנו שקיפולו אינו אלא כחצי אגוז סלסלה ומלמלה היו כמו כן תכשיטין דקין שקיפול סלסלה כשיעור פיסתקא גרעיני פרי שקורין גלנדש[13]) ומלמלה מחזיק קיפולו חצי פיסתקא דבר הנמלל ונמתח שהיה מפשתן טוב ודק וכשטווה אותו נמתח החוט כמו מאליו[14]). בס"ג דפ' חבית (שבת קמ"ז:) סבניתא[15]) א"ר יוחנן[16]) צריך לקשור שני ראשיה למטה. פי' סדין שמתעטפין בה צריך לקשור שני ראשיה למטה שמא תפול ואתי לאיתויי למטה מכתפים צריך להתעטף ולקשר דאי לא מיחזי כמשאוי ובלעז סנדני[17]). בפסיקתא דויהי בשלח פרעה (פסיק' דר"כ צד צ"ג:) אפי' סבניתא[18]) לה הוה יכיל[19]) ירוש' בפ' במה אשה (פ"ו ד"ה.) המטפחות (ישעי' ג' כ"ב) סבניין[20]) רברבן. — (א"ב פי' בל"י ורו' מין בגד) *[אחי"ה כונתו על ל"י ורו' הנ"ל ופי' סדין דק והראיה מירו' שבועו' ספ"ו דל"ז: חד בר נש קם עם חבריה בשוק וארים סבינתיה אמר לית הדין סדינא נפיק מן ידיי עד דתתן לי מה דאית לי בידך אתא לקמיה דשמואל א"ל הב ליה סבינתיה וזיל דון עמיה. וא"כ פי' ר"ח שהביא רבינו הוא העיקר. וכנ"ה בב"ר פי"ט סכנין אולי צ"ל סבנין אבל גי' הערוך בע' צלצל ג' וע' קלס ח' סבכין

[1]) בקצת כ"י ודפוסי' מלמלה. [2]) בכ"י ק"ט בטעות פיסקתה. [3]) בדפו"ו בגמרא. [4]) כ"ה בדפ"ר ובכ"י ק"ט ובכ"י ה"ב בן גוס וצ"ל בן גיוס וכ"ה באמת בס' העתים ובגמ' בדפ"ש בן נואס ובכ"י ש"ס חצרו של בונים בן בוניוס כדאתא לקמיה דר' ולפ"ז כך שמו וכדגיטי' הנ"ל עיין ד"ס עירו' קס"ט. ובנו"ג של בוניים בן בוניוס אתא וכו' וא"כ שמו בן בוניוס ותחת זה גי' הערוך בן ניוס ואולי צ"ל בתיבה אחת בוניוס עיין לעיל בהערה 5 ובדפי' פיזי' והלאה גם כאן בן נגס. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב. [6]) כנראה מכאן והלאה הוא פי' רבינו בעל הערוך וקשה להלמו. [7]) כ"ה לנכון בדפ"ר פיזי' באסיל ואמי' ובכ"י ה"ב פסתקא והוא בל"ס פסתקא ובל"ע فستق מל"פ پِستَة Pistacie וא"כ גי' דפו"ו ובכ"י ק"ט פיסקתא ט"ס הוא. [8]) עיין לקמן בציון משבת. [9]) ובאמת כן ענין סלסלה ומלמלא בגדים שבאים מהודו עיי"ע מלמלא ומ"ש ובכ"י ק"ט בט"ס מקנדו. ובענין מלתחה הביא רבינו פי' ר"ח בע' מלתחה ע"ש. [10]) כ"ה בדפי' פיזי' והלאה ובדפ"ר בוניים בן בוניים ובב"י ו"ו אי ל"ד ה"ב בונים בן נוניים וכ"ה בגיטי' בוניים בן נוניים ובכ"י ב"ר בונים בן נונים ויותר משובש בגי' כ"י ו"ו בי ניגום בן נוגיים בכ"י ק"ט בגיוס בן בוניוס ובפי' ר"ח בעירובי' בט"ס בושם וצ"ל בוניים וכן הוא באו"ז הל' עירובי' סי' ק"ץ בוגים בן בוניים וכפירש"י עשיר הוה. ולפע"ד עיקר הגי' בוניוס בן בוניוס ומתואר ככה על שם עשרו מל"ר bonus עשיר. [11]) וכן ל"י בגיטי' והומס סובני. [12]) כיון לל"ע خميصة מעיל מצמר או משי ושפתו מנומר בגוונין הרבה — ובפי' הגאון ור"ח חומס הוא ל"י פי' חצי עיי"ע חמס. [13]) בל"צ glands = Eicheln וכ"ה בפירש"י בגיטי' שם ובקידושי' מ"ז. וזה הלעז מוכיח שכל זה מפי' רגמ"ה כי בלאי"ט היה צ"ל שקורין גיאנדא = ghianda. [14]) זה הפי' בלי ספק היה לפני רבינו בפירגמ"ה בגיטין ופי' רגמ"ה למעילי' הבאתי בע' מל האחרון אשר אחריו נגרר שם רבינו רק בגי' בגד של צמר דק אבל עיין מ"ש. [15]) וכ"ה בדפוסי' הראשוני' ובri"ף ובמאירי ובמ"כ פי"ט מה' שבת הל' י"ט ובכ"י ש"ס א"פ סבינייתא ובכ"י מ' ולפנינו סכניתא ובפי' ר"ח (בש"ס ווילנ') סכינתאי. [16]) לפנינו ל"י אבל בכ"י ש"ס א' רבין בר חייא א"ר יוחנן ובפי' ר"ח ובri"ף א"ר אבין בר רב חסדא א"ר יוחנן. [17]) בלאי"ט sindone וכן פירש"י סודר שהוא sudarium Schweisstuch ועיי' בתוספ' שם ד"ה צריך שהסבירו ג"כ כבערוך ועיין מ"ש בסוף הערך. [18]) בפסיקת' סכינתיה. סכינתא וצ"ל סבינתא וכהגהת ר"ש באבער ובשהש"ר פ' ידיו גלילי זהב: סבניה לא הוה יכול למיסבל. [19]) בנו"ג לא הוה יכיל מעבר ליה. [20]) וכ"ה לפנינו.

וכ"ה גי' המיוחס לרש"י, וכצ"ל תחת סוכנין דארגון בתר"י א' לדברי' ל"ד, ו' סובנין וכדאי' בדפ"ר. ודע כי בהוראה הראשונ' ענין המלה בל"י ורו' סדין להסתפג בו כשעלה מן המרחץ וא"כ יפה פי' הראב"ד (הובא בחי' הר"ן בשבת) שהיא בלורי נשים . . וה"ק כשהאיליירין [צ"ל כשהאוליירין] יוליכו הסביניתא דהיינו הבלורי להסתפג בהן הנשים וכו' ע"ש ובמ"מ הנ"ל בהערה 15] —

* סִבְנָה (אולי כמו סיב Bast) ירו' יבמו' פי"ב די"ב ע"ד ר' אחא כרך סבנה פי' כרך סיב על סנדלו שנפסק ובירו' שבת פ"ו ד"ח. כרך סבניה עליהון ובדפ' זיטאמיר סכונה. או אולי הוא מע' הקודם כרך סדין דק ר"ל מטלית ממנו על סנדלו.

סבים וצ"ל סָבִּיסַק מל"פ سابزج, سابزك בל"ע سابزج בל"ס סביסק פי' דודאים Mandra-gora, Alraunen) בחלק בגמ' אפיקורוס (סנהד' צ"ט:) מאי דודאים אמר רב יברוחי לוי אמר סיגלי ר' יונתן אמר סבים. — (א"ב בנו"ג סיבסוך) *[אחי"ה ובכ"י ק' הוגה סביסך וכ"ה ברש"י ובדפ"ש סביסקי עיי' ד"ס במקומו והעיקר סביסק וכל"ע ופ' הנ"ל והוא מין דודאים הנקרא בל"י ורו' Mandragora עיי' ספרי על העתקה הפרסית לריב"י טאווס 323 ושם הבאתי ראב"ע שפי' שהם על צורת בן אדם כי יש להם דמות ראש וידים ע"כ ובאמת נקרא זה הצמח בל"פ مردم گیاه צמח אדם ובכ"י ש"ם אי' אחר מלת (סכסוך) [צ"ל סיבסוך] וז"ל סר נש סי' רב סימן ובדפ"ש (עיין ד"ס צד ק"נ.) אי': סימן סר נש סי רב וכתב בעל ד"ס ואיני יודע פירושו ע"כ ולמע"ד אולי צ"ל סימן בר נש סי' רב כלומ' סימן גדול הוא לכנוי סבסוך (סביסק) שנסמן ע"י בר נש והיינו שנקרא בר נש וגם סר נש יש לו פתרון כי سر פי' בל"פ ראש וא"כ סר נש היינו ראש אדם וכפי' ראב"ע — ולפע"ד כך הגיה איזה סופר היודע בטיב לשון פרסי ובא מגליון פנימה — ועהק"צ שנ"ב לועזו ווייאולן בל"א = Viole ואינו נכון] —

* סִבְסְטִין (נ"ל מל"י ψιάθιον מצע של גמי Binsen-matraze) תנחום' ריש במדבר סי' ב' והרבצתי אתכם בסבסטין (ס"א סוגמטין) שנא' (שמות י"ג, י"ח) ויסב אלהים את העם וג' מאי ויסב מלמד שהרביצם כדרך שהמלכים מסובין רבוצין על מטותיהן וא"כ דרש ויסב מע' סב ו' בענין ישיבה ומנוחה סביב הכסאות במצעות וא"כ סבסטין אחד הוא עם פסתין בקהל"ר פ' מה יתרון עיי"ע פסתיין וסמ"ך הראשון נוספת. וכן לפי ס"א סוגמטין כך הענין עיי"ע סגמטין במו"ע ואחר טעותו בענין פי' סבסטין כלומ' שלטונים נגרר הח' לעווי בגזרת המלה מל"י σεβαστός ehrwürdig.

סבסטי (שם עיר Σεβάστεια בל"ס סֶבַסְטִיָא) עיי"ע סווסטי.

סְבַע (מל"ס ובל"מ שָׂבַע satt sein) תרג' ישבעו לחם (שמות ט"ז, י"ב) יסבעון לחמא. *[אחי"ה כה"ג בדפ' סאביאנעטטא אבל בנו"ג בשין שמאלית וכ"ה על פי רוב עד אשר במתורגמן לא הביא כלל ע' סבע ובכ"י תרג' אצל ה' לעווי מצויינים הרבה מקומות בגי' סמך ע"ש וכן בתואר סְבַע (תרג' לאיוב מ"ב, י"ז) סָבְעָא (למשלי כ"ז, ז') סְבִיעַ (שם ל', כ"ב) והשם סִיבְעָא אונקל' לבראש' מ"א, כ"ט, ל'; לדברי' כ"ג, כ"ה בדפ' סאב' ובכ"י ובנו"ג בשי"ן אבל תרג' שבע שמחות (תהלים ט"ז, י"א) גם בדפוסי' אחרים: סובעא דחדותא] —

סַבְקִין (בל"ר Talglichter, sebacei) מדרש שמ"ר פ' ואתה תצוה (ס"פ ל"ו) מה הנר הזה כשהוא דולק אפי' אלף אלפים קרינין וסבקין מדליקים הימנו פי' בל"ר אבוקה עשויה מחֵלֶב. פי' קירין [1]) בל"י ורומיי אבוקה של שעוה.

* סובקין (?) תנחומ' הישן בהעלתך סי' ט' סובקין לפניו צ"ל סובבין ועיי' מ"ש המו"ל.

סֵבֶר (בל"מ שֵׂבֶר ובל"ס סַבְרָא ענין תקוה Hoff-nung) כפ' עושין פסין בגמ' מותר להקריב (עירו' כ"א רע"ב) שמא תאמר אבד סברם ובטל סיכויים [2]) ת"ל (שה"ש ז', י"ד) הדודאים נתנו ריח. בס"ג דפ' בא לו כה"ג (יומי ע"ב סע"א) עצי שטים עמדים (שמות כ"ו, ט"ו) שמא תאמר אבד סברם ובטל סיכויים ת"ל עומדים לעולם ולעולמי עולמים [3]). פי' סבר שאנו סוברים שהקב"ה מחזירן לנו ת"ל עומדים שודאי יעמדו לעולם (ונתתי להם) [צ"ל לתת לכם] אחרית ותקוה (ירמי' כ"ט, י') תרג' סוף וסיבור. ישכן בטח (משלי א', ל"ג) תרג' ישרי [4]) בסברא. — (א"ב ל"מ זה (תהלי' קמ"ו, ה') שברו על ה') *[אחי"ה וכן הרבה בלי' בטח

---

[1]) wächserne, cerei ובנו"ג קרוינין וצ"ל קרינין. [2]) בנו"ג סיכוים וכ"ה בב"מ ל"ג: ובכ"י ש"ם סיכויין וכ"ה בכ"י ק"מ ול"ד בערוך ובנו"ג ביומ' סכויין. [3]) וכ"ה בכ"י ש"ם וכ"ה בסוכ' מ"ה: [4]) בנו"ג נשרי.

ותקוה מתורגם כן עיי' המתורגמן. והשם עוד סִיבּוּר, סִיבּוּרָא (תרגי' לירמי' י"ד, ח'; י"ז, י"ג; נ', ז'; ליחזק' י"ט, ה'; למשלי י"א, ז'. כ"ד) סוֹבְרָא (לתהלי' ט', י"ט). סִיבַּרְתָּא (לאיוב י"א, כ') סַבְרוּתָא (בכ"י סוֹבָרוּתָא) (לתהלים ט', י"א) ובדרז"ל הורגל רק משקל סֵבֶר ירו' ברכו' פ"ד ד"ז ע"ד סבר טוב שם טוב. ב"ר פצ"א אל תהי קורא יש שֶׁבֶר (בראשי' מ"ב, א') אלא יש סבר שראה באספקלריא שסברו במצרים. ובכנוי סִבְרָם עיי' לעיל. ספרי אחרי סוף פרק י"ג שמא תאמר אבד סברי ובטל סכויי ת"ל אני ה' אני סברך ואני סכוייך ועלי בטחונך. ואולי לפי זה גם ברוני סִבְּרוֹנֵי סכויי בשהש"ר פ' גן נעול ובפסיקת' דר"כ צד פ"ג. אי' סכיוני עיי"ע סך ה' אבל עיי' פ"א בע' ברוני (ח"ב, קצ"ו). והפעל רות רבה פ' ויהי בימי: היו בני המדינה סבורין עליו. בפַּעל כמו בל"ס סַבַּר תרג' קויתי (בראשי' מ"ט, י"ח) סַבָּרִית ועוד עיי' תרג' ישעי' מ', ל"א. נ', ה'; נ"א, ה' וזולתו. אַפעל אַסְבַּר תרג' לתהלי' כ"ב, י'; למשלי י"א, כ"ח; י"ד, ט"ז. אתפעל אִסְתַּבַּר תרג' חכו (תהלי' ק"ו, י"ג) אסתברו. וכן בפָּעֵל סוֹבַר לש"ב כ"ג, ד' כאיכרא דמסובר] —

סְבַר (= סוֹבַר והוא פָּעֵל מע' הקודם סְבַר ובל"ס בפַּיֵּעל סַיְבַּר פי' נשא וסָבַל tragen, er- (tragen, erhalten ואת החולה אחזק (יחזק' ל"ד, ט"ז) תרג' ולמרעיא אסובר. והוא כלכל את[1] המלך (ש"ב י"ט, ל"ג) והוא סובר. ויכלכלם ואליהם לא בא (ש"ב כ', ג') ואת הערבים צויתי לכלכלך שם (מ"א י"ז, ד'), הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך (מ"א ח', כ"ז ועיין דה"י ב' ו', י"ח) תרג' הא שמיא ושמי שמיא לא יסוברונך כולם קרובי ענין אחד הם. *[אחי"ה בהוראה ראשונה כמו נשא וסבל עיי' תרג' ירו' א' לבראש' כ"א, ט"ו; מ"ד, א'; לויק' ט"ז, כ"ב אונק' לבמד' י"א, י"ב; לדב' א', ל"א; תרג' ישעי' ס"ג, ט'; לתהלי' כ"ח, ט'; קכ"ו, ה'. ובקשור עם על תר"י א' לבראש' ל"א, י"ז והושאל לכלכול ולסבל בהוראה מוסרית עיי' תר"י א' לבראש' מ"ה, א'; לדברי' א', ט'. י"ב; לירמי' ו', י"א; י', י'; כ', ט' וזולתו כולם בבנין פָּעֵל וכ"ה בירו' ב"ב רפ"ב די"ג: דהוה ביה צער ולא הוה יכיל מְסוֹבַר — ובצרוף פנים ואפין עיי"ע סְבַר ז' במו"ע. והשם ירו' תעני' פ"ד דס"ח: סוֹבָרָא דקיסא. פי' משאוי של עץ] —

סבר (נ"ל שצ"ל סכר מל"ע سعّر ענין הסקת אש (Feuer anzünden ובערו והשיקו בנשק (יחזק' ל"ט, ט') תרג' שגרין ומסתוברין [במנֵי זינא]. *[אחי"ה וכ"ה במתורגמן וכתב וז"ל: לא ידעתי מהו ובעל הערוך הביאו ולא פירשו ע"כ ובאמת קשת הבנה היא בלי תקון ולפי מ"ש שצ"ל בכף ומסתוכרין ענינו ממש כמו והשיקו ענין הסקה וה' לעווי נדחק מאוד בפירושו. ובהיפך נשתבש הבי"ת להיות כף בערך הבא אח"ז ע"ש] —

סבר (מל"ע سبر פשפש בסכין החבורה die Wunde untersuchen mittelst chirurg. Instrumentes (zur Ader lassen והיינו בהשאילה מקיז דם כס' ערבי פסחי' בגמ' לא יפחתו לו (פסחים קי"ב רע"א) האי מאן דמסובר[2]) פי' המקיז דם ולא נטל ידיו מפחד ז' ימים[3]). בפ' אין מעמידין בגמ' מתרפאין (ע"ז כ"ט.) חלא לסיבורי[4]) פי' חומץ יפה להקזת דם ומינוני[5]) לתעניתא ומי דגים קטנים מלוחים ליושב בתענית אם טובל בהם פתו יפה לו. בר"ג דפ' הערל (יבמות ע"ב.) האי יומא דעיבא ויומא דשותא לא מהלינן ביה ולא מסוברינן ביה והאידנא דדשו ביה רבים שומר פתאים ה'. בר"ג דפ' הנודר מן הירק (נדרי' נ"ד:) ובס"ג דמעילה (כ':) סבר ואכל ציפרי פרח ליביה כציפרא. — (א"ב מלות אלו בנוסחאות כתובות באות כ"ף ולא באות בי"ת) *[אחי"ה במקום סבר צ"ל מסובר וכדאי' בפי' רגמ"ה כ"י למעילי' והוא בנין פָּעֵל ובנו"ג בכל מקום בכ"ף רק בע"ז הנ"ל אי' השם לנכון בבי"ת ושם אי' עוד (איזה פעמים) וסיבורא סכנתא. ומל"ע הנ"ל, ונקרא סכין שמקיזין בו דם مسبار ובהיפך סוכרא צ"ל סוברא עיי"ע סכר בהערה] —

סבר (= מְסוֹבְרַיָא נ"ל מל"ע صبار Stöpsel ועיין בפנים) בס"ג דפ' ח' שרצים (שבת קי"א סע"א) ובר"ג דכתובו' (ו'.) בבכורות בפ' הלוקח בהמה בגמ' ר' יוסי בן המשולם (כ"ה.) והאמר רב שימי ברבי חייא משמיה דרב האי מסובריא[6]) דנזייתא[7])

1) כ"ה בכ"י ק"ט. 2) וכ"ה בכ"י ש"ס ובפי' ר"ח כ"י ובפירשב"ם כ"י עיין ד"ס במקומו. 3) וכ"ה בפי' ר"ח. 4) ובכ"י ש"ס לדמא. 5) בנו"ג מוניגו וגי' רבינו תתכן יותר עיי"ע מנוני. 6) וכ"ה בכ"י ש"ס בשבת ובפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) ובתש' הגאוני' שערי צדק סי' רכ"ח לרש"ג וסיים וכן אמר רה"ג ז"ל ע"כ וכ"ה בבי"ת מסוברא בפי' רגמ"ה לבכורו' (בקובץ כ"י אנגיוליקי דפ"ח סע"ב) ובנו"ג בכ"מ מסובריא וכ"ה בשט"מ לכתובי' והביא שם גם פי' רבינו בעל הערוך רק שם בט"ס בע' סכר וצ"ל סבר. 7) ובתשה"ג שם דנזיאתא ובפי' רגמ"ה שם דנזי'.

אסור להדיקיה ביומא טבא פי' הגאון בשבת[1] נזייתא כד של יין או של שכר ומסובריא הוא הנקב שעשוי להוציא בו יין בזמן שהיין יוצא משם אם בא לסתמו ולהדקו[2]) ואמר למנוע שפיכות יין אני מתכוין ולא[3]) לסתום הפתח קאמר רב דהא מודה ר' שמעון[4]) וכן פי' ר"ח בסוף הפרק[5]) ולמעלה מזה הפרק[6]) ובכתובו' פי' מגופת החבית העשויה ממטלת או ממוך וכיוצא בו אמר רב אסור לאמץ סתימתו דאתי לידי סחיטה והכא[7]) אעפ"י שאינו מתכוין לסחיטה אלא למיגף פי החבית בלבד כיון שסחט אסור דלא כר"ש[8]). לדברי שניהן[9]) האי נקב למעלה מן הכד הוא ועל כן אסרו חכמים להדוקיה אלא לישוטו רפה למאן דאסור משום סתימת הפתח כיון[10]) שמהדקו נראה כמחבר למ"ד משום סחיטה ניחא ליה שיזוב היין בתוך הכד[11]) הלכך אסור אבל בנקב מן הצד כמו שיש לחבית שלנו לא אסרו להדוקי ביומא טבא כדי שלא יאבד היין[12]) ואפי אם יסחוט כיון שילך לאיבוד לא ניחא. ובערך פסיק מפורש לענין דבר שאין מתכוין כגון[13]) דעביד בארעא דלאו דידיה דכיון דלא מטי ליה הנאה שרי. *[אחי"ה ועיי"ע פסק והתוספ' בשבת ובכתובו' הנ"ל וביומ' ל"ה, בד"ה הני בדף ל"ד: ובשט"מ לכתובו' שהביאו הערוך ובחי' הרמב"ן לשבת שהזכיר ג"כ הערוך וכן בחי' הרשב"א ועיי' ג"כ הרא"ש לשבת הנ"ל שהאריכו בשיטת הערוך שהביא ראיה מפ' כל התדיר ומזלפין יין וכו' ובערך הנוכחי לי' על כן החלטתי במבוא ח"א XXXIX שערוך יותר שלם היה לפניהם[14]) ועיי' ג"כ מ"ש הפשב"ע בכאן. ופי' סבאר בל"ע פקק של חבית וסתימתה וכן מצאתי בפי' רגמ"ה לבכורו' הנ"ל וז"ל מסובר' (דנזי') [דנזיתא] פקק של צמר חבית ע"כ. וא"כ גי' שלנו בכ"ת טעות היא ועל פיה פירש"י סתימת נקב גיגית וא"כ סכר כמו סגר] —

☞ סבר (בל"א וסו' סְבַר פי' חשב der Ansicht (sein, glauben, meinen, denken בדניאל (ז', כ"ה) ויסבר להשניה זמנין ובגמ' מר סבר פי' חשב. *[אחי"ה וכ"ה במתורגמן רק הוא הביא ג"כ לנכון בתרגום לא פללתי (בראשית מ"ח, י"א) לא סברית וכן התרג' למשלי י"ד, ב' ויש להוסיף תרג' לבראש' ל"ז, ח'; לשמות י', י' תר"י ב' לבראש' מ"ט כ"ב וזולתו כולם בבנין פעיל סְבִיר ועוד ענין ידיעת וחקירת דבר וכן ענין השם سبر בל"ע Erkenntniss, Verständniss einer Sache ומזה בתרג' ויקר' י"ט, ל"ב, לש"ב י"ב, י"ט; למ"א ג' ט'; לישעי' כ"ח, ט' ובזה שני ענינים אלה הרכה בש"ס ד"מ ברכו' נ': לא סבר לה מר להא דתניא וכו'. שבת נ"ה. לא סבר ליה מר וכו' וכלל בזה עיי' יד מלאכי סי' ת"ג. ב"ב ע': ק"ל: ורבים זולתו מר סבר . . ומר סבר. תמור' כ"ג סע"א רבי סבר . . ורבנן סברי. גיטי' מ"ט. ר"ע סבר לה . . ר' ישמעאל סבר לה. כתובו' פ"ז: סבר . . למימר, ירו' ב"ק ספ"ב ד"ג. הוינן סברין מימר כ"ב ב' סע"א סברוה. יבמו' ע"ב: וסברה, סנהד' ע"ח. רבנן סברי, תנחומ' פקודי סברי מרנן. ירו' כתובו' פ"ד דכ"ח: מי סבר סבר, והרבה בבינו פעול ופעיל ב"ב ס"ה. סבור מיניה. גיטי' נ"ו: וכסָבור ג"ז. סבור רבנן, ירו' מכות פ"ב דל"א ע"ד סבור היה יואב וכו'. כתוב ע"ז. תוספ' קידושי' פ"ב סבורה הייתי. ביצ' כ"ד: לא סבירא לי, חולי' מ"ח סע"א לא סבירא ליה. והפכו גמר עיי' שבת ס"ג. ליגמר איניש והדר ליסבר, ובאפעל עירו' כ"א: כפי גי' כ"י ש"ס אגמרה ואסברה. חולי' מ"ח סע"א אסברה לי, ב"מ ל"ג. דאסברן . . דאסבריה, ירו' עירו' ספ"ה דכ"ג. אסברי ר' זעירא. ושם רפ"י דכ"ו. אסברי רב המנונא. אתפעל ביצ' י"א סע"א יומ' ל"ו: יבמו' מ"ז. נדה ל': מ"ט. מסתבר טעמיה ועיי' כלל בזה ביד מלאכי סי' רכ"ג. ר"ה ל"א סע"ב ואיסתבר טעמיה. ברכו' ל"ו סע"ב מ': שבת

[1]) והוא רה"ג שעשה פי' למסכת שבת עיין מ"ש לסייע זו הוכחה הרב החכם בע"מ למוד ערוך לשבת צד ק"ד. [2]) בכ"י ה"ב לסותמו ולחזקו. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט וכל כ"י ודפ"ר אבל מדפ' פיזי והלאה בט"ס ובא ועיין ביאור לפי' רבינו בחי' הרמב"ן לשבת קי"א. ובתוספ' כתובו' ו'. [4]) והיא דוקא לפי חמסקנא עיין לי"ע הנ"ל. [5]) ואלה דבריו בסוף פי"ד דקי"א. (בש"ס ווילני) לפיכך פסק הלכה כר"ש והאמרי משמיה דרב האי מסובריא דנזייתא אסור להדוקא ביומא טבא פי' כגון מוך או כיוצא בו דבר שסותמין בו פי החבית אמר רב אסור לאמץ סתימתו דאתי לידי סחיטה (והנה) [צ"ל והכא] אעפ"י שאינו מתכוין לסחיטה אלא לסתימת פי' החבית בלבד כיון שסוחט אסור דלא כר"ש ומשנינן במסובריא דנזייתא אפי' ר"ש מודה כיון דא"א ליה דלא להדוקיה ודאי מתחילה סוחט הוא וכי האי גוונא ר"ש מחייב דמודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות וכבר פירשנוהו למעלה ע"כ ר"ל בסוגי' רדף ק"ג. (בש"ס ק"ג: ע"ש). [6]) עיין סוף הערה חקודמת. [7]) בכ"י ה"ב והנה ועיי' לעיל בהערה 5 [8]) וזה הל' מסכים לגמרי עם לש' הר"ח שהעתקנו לעיל בהערה 5 [9]) ר"ל בין לפי' רה"ג בין לפי' ר"ח דלעיל. [10]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ה"ב ודפ"ר אבל בשדפ"ע כגון [11]) בדפו"ו הבד. [12]) כ"ה נכון בדפ' וויניצי' ובשדפ"ע משובש ביומא טבא לאבד היין. [13]) כ"ה לנכון בדפ"ר וויניצי', ובשדפ"ע בטעות בגמרא. [14]) ושם שורה י' מלמטה במסוביתא דנזיותא ט"ד וצ"ל במסובריא דנזייתא.

ע"ז. יומ' נ"ב סע"ב מסתברא ועיין כלל בזה בכללי הגמרא למהר"י קארו צד ק"ט. (ושם הובא זה דיומי בט"ד דף כ"ג וצ"ל נ"ב סע"ב). הכי נמי מסתברא עיי' יד מלאכי סי' רכ"ד. ירו' ע"ז פ"א ד"ם. לא מסתברא כאהין סיברא. והשם בירו' עוד סְבַר ירו' ברכו' פ"ג ד"ו ע"ג כל סבר קשי דהוה לי תמן סבירתיה, ושם: כל ההוא סברא קשיא . . סבירתיה והוא בל"ם סְבָרָא ובל"ע הנ"ל פי' עיון דבר וחקירתו. גיטי' ו': מילתא דתליא בסברא מגיל' י"ח: לא ידע לאהודורי סברא, סוכ' כ"ם רע"א מעייני בסברא והפכו קרא ברכו' ד': וש"נ אי בעית אימא קרא איבע"א סברא, והפכו גמרא יומ' ל"ג. גמרא גמירנא סברא לא ידענא, ב"ב ע"ז. גמרא או סברא וכו' ע"ש, ע"ז י"ט סע"א הנ"מ סברא אבל גמרא וכו'. ובתרג' למ"א ג' י"א ל"ג סְבָרוּתָא והתואר סַבָּר תרג' שיבה (ויקי י"ט, ל"ב) דסכר באורייתא והקבוץ תר"י לבראש' מ"ט, א' סַבָּרִין מלפי אורייתא וכן התואר סָבוֹרָא פי' מעיין ושנון כלומ' בעל סְבָרָא Scharfsinniger ירו' קידושי' פ"ג דס"ג ע"ד חגיי אינשא סבורא הוא כלומ' מחודד הוא וקצת בע"א במבה"י למהרז"ף פ', ולכאורה מ"ש מדייק שמועות רבו אין נלפע"ד דאי' בירו' שבת פ"ג ד"ו. מה יעבד הדין סבורא דלא יליף ולא שימש הרי סבורא רק מחודד היה. אבל בלי ספק בעל סברא היה ג"כ יגע וטורח להבין השמועות וזה אגרא דשמעתא סברה ברכו' ו': עיין פירש"י ומזה מסדרי הש"ס נקראו (רבנן) סְבוֹרָאֵי ועיי' ה' ברילל במ"ע שלו ח"ב 17 והלאה וראש דרבנן סבוראי היה ר' יוסי ל"ח שנה אחר רבינא עיי' סדר הקבלה ובתש' הגאוני' סי' רי"ד (בהוצ' הרכבי 101) נקראו רבואתא ראשונים שם סי' תל"ט (צד 232) רבואתא יסודי עולם] —

☜ סְבַר (מענין סבר ב' פי' נשא וסבל בצרוף אפין כמו בל"ם נָשָׂא פָּנִים Jem. gnädig sein, das Gesicht emporheben, zuwenden סֵבֶר, סְבַר אפין (Gesichtszüge) תרג' את פני לבן (בראשי ל"א, ב') ית סבר אפי דלבן. פרק' קמא דאבות (מט"ו) והוי מקבל את כל אדם בסבר פנים יפות. *[אחי"ה וכנ"ה בשהש"ר פ' סמכוני כיון ששנה להם משה את התורה וקבלוה בסבר פנים יפות וכו' ואתם אחינו בני אושא שקבלתם רבותינו בסבר פנים יפות. תוספתא סנהד' פ"ט אמר אחד מן התלמידים יש לי ללמד עליו זכות מקבלין אותו בסבר פנים יפות וכו'. והפעל כתר"י א' לבראשי' ד', ה' לא סְבַר אפין תרג' שעה, וכן תרג' ישאני (איוב ל"ב, כ"ב) יסבר לי אפין, ועוד עיי' תרג' לאיכ' ד', ט"ז; ה', י"ב, תרג' נשוא פנים (איוב כ"ב, ח') סביר אפין. אַפעל תרג' ישא ה' פניו אליך (במדי ו', כ"ו) יסבר ה' סבר אפוי לך, תרג' דה"י א' ב', נ"ה שמעתים דהוון מַסברין אפין בשמעתתא. ובהפעיל ברכו' ס"ג: נסביר פנים להלכה . . כשם שאני הסברתי לך פנים כן אתה הסבר פנים לישראל ירו' יומ' רפ"ו דמ"ג: שלא יהא הדיין מסביר פנים כנגד אחד ומעיז פנים כנגד האחר. שו"ט בריש מזמור קל"ז ובפסיק' רבתי פכ"ח וכיון שמסבירין לו פנים הוא חוזר ומרחם עליהם. קהל"ר פ' אם קהה אין הרב מסבר פנים לתלמיד וכו', ושם אין הקב"ה מסביר פנים לדוד. וכמו בל"ם וחכמים כן נאמ' בל"י πρόσωπον λαμβάνειν נשא פנים היינו מלא רצון צורתו מצד יקרו — עירו' ע"ב רע"ב סבר צ"ל סבך עיי"ע סבכה] —

* סְבְרִינִיּוֹת (תואר מן סיבירום קיסר רומי von Severus stammende, severianische) ירו' כתובו' פ"א דכ"ה: סלעים סבירינגיות.

* סַבְּרִיקִין, סַוְרִיקִין עיי"ע סוורק.

* סובתא עיי"ע סיבטא.

סג (= סְיָג, סְיָיג בל"ם סְיָגָא גדר Zaun והפעל סָג ובל"מ סוּג ועוד עיין בפנים) ראש ערלה (פ"א מ"א) הנוטע לסייג ולקורות פי' לסייג לעשות גדר סביב כרמו ולקורות מגדל אותה נטיעה לעשות ממנה קורות. באבות בפ' עקביה (פ"ג מי"ג) מסורת סייג לתורה[1]) פי' הן סימנין שעשו חכמים לסדר התורה בפיהם מעשרות סייג לעושר כדגרסינן (שבת קי"ט. תעני' ט'.) עשר תעשר (דברים י"ד, כ"ב) עשר בשביל שתתעשר נדרים סייג לפרישות התורה אמרה (ויקי י"ז, ד' ועיד) קרבן לה' וחכמים תיקנו כינוי נדרים קונם קונח קונס כדי שיהא פורש שלא לזכור ה'. וי"א מעשרות סייג לתורה התורה אמרה (דברי' י"ד, כ"ג) מעשר דגנך תירשך ויצהרך וחכמים עשו סייג לתורה ליתן מעשר מן הירק. בויק"ר בר"פ ויתרון ארץ באחרי מות (פכ"ב) סייגא למיסג גנין[2]). במשעול הכרמים גדר מזה וגדר מזה (במדי כ"ב, כ"ד) תר"י (כ') סייגי כרמא

---

[1]) בדפ"ע עוד נדרים וכו' ויש למחוק ולי' בנ"י. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע סיגא למיסג וכו' ובנו"ג סיבוא למסוך גיניא עיי' סוף ע' סב ד' וע' גיניא.

סייג מן הכא וסייג מן הכא [1]. — (א״ב ל״מ זה (שה״ש ז׳, ג׳) סוגה בשושנים). *[אחי״ה מל״א סָג וכ״ה בל״ס ובל״ע سيج פי׳ גָדַר כמו שׂוּךְ umzäunen ומהפעל נבנה השם סְיָג ובל״ס סְיָגָא ובל״ע سياج גֶדֶר של אבנים וכדומה. והשם איזה פעמי׳ בירו׳ ערלה רפ״א ד״ס ע״ג מקום הסייג ושם ע״ד לסייג . . למאכל. והושאל למובן מוסרי אבות פ״א מ״א עשו סיג לתורה, אבות דר״נ פ״א אד״ה עשה סייג לדבריו . . תורה עשתה סייג לדבריה משה עשה סייג לדבריו, ירו׳ נדה רפ״א דמ״ט ע״ד שלא נתן סייג לדבריו וכו׳. ובל״נ סנהד׳ ל״ז, אפי׳ בסוגה של שושנים לא יפרצו בה פרצות ובל״א וסו׳ ירו׳ דמאי רפ״ג דכ״ג: אזיל סייגא דגוברא. והקבוץ ירו׳ ע״ז פ״ה דמ״ד ע״ד חמי סְיָיגִין כובין, ובצרוף הפעל בהשאילה ירו׳ קידושי׳ ספ״א דס״א סע״ד (ובני) [וצ״ל וכיני] סייגין סייגה ותרעין תריעה וכ״ה בירו׳ שבועו׳ ספ״א דל״ג ע״ג וירו׳ סנהד׳ רפ״י דכ״ז ע״ג ובירו׳ פיאה פ״א דט״ז: אי׳ רק מאמר הראשון. ועיי׳ ילק׳ משלי ר׳ תתקל״ה סגיי סוגייא ותרעין תרעא. ועוד הפעל ירו׳ מ״ק פ״ג דפ״ג ע״ג יסוג תורעתך, ב״ר פ״ק יסוג תורעך, קהל״ר פ׳ כאשר יצא: היה מְסוּיָּג מכל פנותיו, תרג׳ שה״ש ז׳, ג׳ דסייגו להון עזרא וכו׳, ושם להושע ב׳, ח׳ כמא דסייגין בכוביא. ובל״מ הפעל סוּג בירו׳ מ״ק פ״א ד״פ ע״ג כל פירצה שהיא סגה את העפר וכו׳ ע״ש ובירו׳ שביעי׳ ספ״ג דל״ד ע״ד. ירו׳ ע״ז רפ״ד דמ״ג ע״ג כל שהוא סג את הים וכו׳, אבדר״נ פ״א אם סג אדם לדבריו וכו׳ — והשם המופשט סיוגה עיי׳ תרג׳ מיכ׳ ז׳, ד׳. ועוד השם סַגְיָא בקבוץ תנחום׳ כי תשא סי׳ ב׳ וכי יש אדם סג שדהו בשושנים דרך העולם גודרין וכו׳ בשיחין ובסַגְיָין וכו׳] —

סג (= סִיג מל״מ פי׳ פסולת הכסף Schlacke, unedles Metall בחשאילה Blüthenstaub) בריש עוקצין (פ״א מ״ב) ר׳ אליעזר אומ׳ אף הסיג של רצפית [2]) פי׳ העפר שעל שרשי הירק מצטרף שהוא שומר כדתני עלה בתוספת׳ (רפ״א) ר״א אומר הסיג של אשכול ושל רצפית [3]) מצטרף מפני שמשמר את האוכל. *[אחי״ה הושאל לעפרורית שעל גבי הצמחים ועיי׳ פי״מ להרמב״ם בעוקצין. ומה שענינו פסולת הכסף עיי״ע סג ו׳ וש״נ] —

סג (= סוּג לפע״ד מענין סג א׳ פי׳ כלי אשר בו נגדר ונכלל דבר מה der Einschluss, der einschliessende Korb) בפ״ה בדמאי (מ״ו) אפילו מאותו הסוג [4]). ובכל כלי עץ פט״ו בכלי׳ (מ״ג) הסוגים הגדולים פי׳ כלים שמכניסין בהן התבואה והן קופות גדולות שקורין סאין ואמרינן בבבא קמא (כ׳.) סוי מקצתו בפנים ומקצתו בחוץ. *[אחי״ה בנו״ג בב״ק משוי וכ״ה בפי׳ ר״ת בש״ס ווילנ׳ אבל בפי׳ רה״ג לכלי׳ שם גרס בב״ק סוי וכן גרס בכלי׳ וסואים אצל הגי׳ וסוגים ופי׳ קופות גדולות שדומים לסאה ע״כ ובירו׳ שבת רפי״ז דט״ז. קופות הגדולות וסוגין הגדולים וכ״ה שתי גירסאות הסוגין וסואין בר״ש כלי׳ ובנו״ג והסונין. ובספרא שמיני פרק ז׳ אי׳ קופות גדולות וסיגים גדולים ובפי׳ הראב״ד והסגנים הגדולים ע״ש וע׳ סגניות ובירו׳ ב״ק פ״ב ד״ג. סוג שנתון בפתח החנות חציו מבפנים וחציו מבחוץ. ובהוספת הנו״ן בכלי׳ ט״ז מ״ה עיי״ע סגניות ב׳ ושם פי׳ רבינו (עפ״י פי׳ רה״ג) עיקרו מן סוגה בשושנים (שה״ש ז׳, ג׳) ועיקרו מפעל סוּג היינו גדר ונכלל בגדר כדרך כלכלה ומכילא וכגי׳ רה״ג מוכח מתוספת׳ כלי׳ ב״מ רפ״ה קופות גדולות והסאין [5]) גדולים — ובל׳ עבר החדשה פי׳ כמו מין Gattung, Species וכדאי׳ בדמאי פ״ה מ״ו אצל מלת מין] —

סג (= סוּגְיָא פי׳ בל״ע سوج der Gang, Lauf, das Gehen מפעל סְגִי, סְגָא בל״ע ساج או בל״ע شجى בל״ס סְגִי gehen) בפ׳ במה אשה בגמ׳ הקיטע [6]) (שבת ס״ו רע״ב) לתרוצי סוגיא עבידא. בפ׳ סדר תעניות האלו בגמ׳ על כל צרה (תעני׳ כ״ד.) [7]) מחיוה ולא סגיא. בר״ג דתעניות (י׳ רע״א) סגן [8]) מוהי [9]). בפ׳ אעפ״י בגמ׳ התלמידים (כתובו׳ ס״ב.) לא מצי ההוא גוי [10]) לסגויי בהדי ישראל. בר״ג דסנהדרין (ו׳.) סוגיא דשמעתא כחד מינייהו [11]) פי׳ הליכת שמעתא כחד מינייהו [12]) כלומ׳ „מקשין ומפרקין אליבא דחד מינייהו ואזל

---

1) בנוסח׳ קצת בשנוי ע״ש. 2) בנו״ג רצפות. 3) בנו״ג רצפות אבל בפי׳ רה״ג בעוקצין כגי׳ רבינו. 4) בדפ׳ וויניצ׳ הסיג. 5) כ״ה בכ״י אירפורט וצ״ל והסואין ובנו״ג בט״ס וחטאין. 6) כ״ה בכ״י ובדפ״ר. 7) לי׳ לפנינו ועיי׳ במבוא לח״א LXVI ור״ב לא הרגיש בזה ובנו״ג ולא אזלה ועיין בפני׳ בהוספותי. 8) וכ״ה בכ״י ש״ס ב׳ ובכ״י מ׳ סגיאין וכ״ה בע׳ נהר ובנו״ג ובשו״ט מזמור י״ח סגיין. 9) כ״ה לנכון בכ״י ובדפ״ר ולא מוחי כגי׳ דפו״ו ובשו״ט הנ״ל מוי. ולכאורה זה הציון שייך לע׳ סג ז׳. 10) בנו״ג לא אימצי נכרי. 11) וכ״ה בפי׳ ר״ח לסנהד׳ ובכ״י ש״ס וסוגיא דשמעתא בעלמא אליבא ובנו״ג וסוגיין דעלמא אליבא וכו׳. 12) לי׳ בפי׳ ר״ח ונראה שרבינו פי׳ כן על פי מ״ש בע׳ הלך ע״ש.

הוא ופסק דינא כאידך דלא סוגיא דשמעתא כוותיה היינו טעה בשיקול הדעת ומה שעשה עשוי וישלם מביתו״ [1]). כולו [2]) שב במרצותם (ירמי׳ ח׳, ו׳) תרג׳ כולהון מסגן ברעות נפשהון. — *[אחי״ה והוא אפעל עיי׳ למטה. הקל לי׳ בתרג׳ ואי׳ בדרז״ל בברכו׳ ס״א. הי מינייהו סגי ברישא וכו׳, שבת ס״ח רע״ב אנן דסגינן בשלימותא, סנהד׳ צ״ה. אורחא דבעא לסגויי בעשרה יומי סגא בחד יומא. ירו׳ סנהד׳ פ״ו דכ״ג ע״ג הוה סגי באורחא, תעני׳ כ״ד. ועד השתא הוא דסגאי. ושם באפעל בתעני׳ כ״י ש״ס אי טפו לא הוי מַסְגֵי ואי בצרי לא מסגי ובנו״ג לא אתיא. ובזה הענין גרס רבינו לעיל ולא סגיא (ועיי׳ הערה 7) שבת נ״ג סע״ב ומסגו כי דוו. שם ע״ז: מסגן ברישא וכו׳, ב״ק ס׳: מסגי בהדיא. שם מחבי חבויי ומסגי. ב״מ פ״א: קא מסגי באורחא. באתפעל מִסְתְּגֵי שבת ז׳. ב״מ ק״ז: ק״ח. ב״ב ע״ד רע״א והשם סוּגְיָא כמו הלכה עיי״ע הלך. ועוד הליכה שבת ס״ו רע״ב עיי׳ לעיל במד״ר פי״ב איכ״ר פ׳ ומרוב סוגייה דיומא] —

סג (= סגי מל׳ שמרוני צאת hinreichen, möglich sein פי׳ די ואפשר) בר״ג דפ׳ אלמנה ניזונת (כתובות צ״ה סע״א) איבעיא להו ניזונת תנן כאנשי גליל דלא סגיא דלא יהבי לה. בס״ג דסוכ׳ (נ״ו סע״א) כיון דהני לא סגי דלא מתרחי [8]) והני לא סגי דלא קדמי. פי׳ לא סגי אי אפשר. — (א״ב בנוסח׳ כתוב כיון דהני מקדמי והני מאחרי) *[אחי״ה בכ״י ש״ס ב׳ הגי׳ כיון דהני לא סגיא דלא מתאחרי והני לא סגי דלא מקדמי וכו׳ וכ״ה בחי׳ הריטב״א ונ״ל גי׳ רבינו לפי כ״י הנ״ל ומל״ע נחי רחק מלבוא והולך לאט — וכנ״ה בסנה׳ ו׳. תסגי בתרי, תמיד ל״ב. לא סגי דלא אזילנא, ב״מ ע׳ סע״ב לא סגי דלאו הכי. תרג׳ ירו׳ א׳ לשמו׳ ט׳, כ״ח ויהי סגי קדמוי וכו׳; לבמד׳ ט״ז, ג׳, ז׳ סגי לכון] —

סג (= סִיג מל״מ ומע׳ סג ב׳ Schlacke) בפ׳ יש בכור לנחלה בגמ׳ חוץ (בכורו׳ נ״א.) והראיון תני רב יוסף שלא יביא סיג [4]) לעזרה פי׳ „כסף סיגים מעורב [5]) בשאר מתכות״ [6]). בויק״ר זאת תהיה (פרש׳ י״ח) ביום נטעך תשגשגי (ישעי׳ י״ז, י״א) ביום שנטעתי אתכם לי לאומה נעשיתם פסולת תסגסגי [7]) סגסיתון [צ״ל סגסיגתון] אפיא כמד״א (יחזק׳ כ״ב, י״ח) סיגים [8]) כסף היו. כסף סיגים מצופה על חרש (משלי כ״ו, כ״ג). תסגסגי [9]) ש ג י ש ת ו ן ב י [10]) מ ן [11]) ויפתוהו בפיהם (תהלי׳ ע״ח, ל״ו). — (א״ב הנוסחא קצת משונה) *[אחי״ה וכך היא נוסחא שלפנינו: ביום שנטעתי אתכם לי לעם וכו׳ סיגים כסף היו, תשגשגי שגישתון אורחא הה״ד כסף סיגים מצופה על חרש ד״א תשגשגי ששגישתון בי הה״ד ויפתוהו וכו׳ ובילק׳ ישעי׳ ס׳ רמז רפ״ז אי׳ ביום שנטעתי אתכם לאומה וכו׳ כסף סיגים היו שגשגישתון ככסף מצופה על חרס כדכתיב ויפתוהו וכו׳ והנה בפי׳ הראשון דורש תשגשגי מלשון סיג וכדאי׳ בענין מרגלי׳ בבמד״ר פט״ז וא״כ שגשג כמו סגסג פעל מן סיג ובדרוש אחר פי׳ תשגשג מפעל שגש עיי״ע ועיי׳ ג״כ פי׳ מהרז״ו ויפה תואר — וכנ״ה בקבוץ בירו׳ ב״ק ספ״ו ד״ה ע״ג אהן אמר סִיגִין הוה מלא (השק) וכו׳. ובהשאילה בבמ״ר פי״ד אותו הלב שהוא מלא סיגים מדרכיו וכו׳, דב״ר פ״ג מה פרי אדמתך סיגים אף פרי בטנך סיגים — סיגים בספרא שמיני צ״ל סוגים עיי״ע סג ג׳] —

☞ סג (= סְגִי בלש׳ שומרוני ובל״ס סְגִי בל״מ שְׂגָא, שְׂגָה ענין רבוי viel sein) תרג׳ פרו ורבו (בראש׳ ב׳, כ״ח) פושו וסגו. *[אחי״ה והרבה בתרג׳ עיי״ע סגה במתורגמן וע׳ סגי בעמת״ר ללעווי. וכ״ה בדרז״ל יומ׳ פ״ח. מפיש חיי סגי ומסגי, ריש אסת״ר מן דסגוןְ דייני שיקרא סגון סהרי שיקרא מן דסגון דילטוריא סגון ממונהון דברייתא מתבזזא מדסגו אפיא חציפתא וכו׳. והתואר ירו׳ פיאה ספ״ה די״ט. סַגִּיא נהוריא ושם ספ״ח דכ״א: סגי נהוריא, ירו׳ כתובו׳ פי״א דל״ד: סגיא נהורא, איכ״ר פ׳ רבתי נהור סגיא, ירו׳ סנהד׳ פ״ו דכ״ג ע״ג עינוון הוא סגי והקבוץ ב״ב ס״ה, זימנין סגיאין תוספת׳ סוטה כ״י פי״ג ועקן סגיאין יהוון וכאן שייך סגיאין (סגן) מוהי בע׳ סג ד׳ ולנקבה סַגִּיאָן, סַגִּיִין תרג׳ לשופטי׳ ח׳, ל׳; תר״י ב׳ לבראש׳ מ״ה, כ״ה. ותואר הפעל סַגִּי, סַגִּין, סוּגִּין עיי׳ ירו׳ יומ׳ פ״ד דמ״א ע״ד הוא חסר סגין, קהל״ר פ׳ גם שמש: נוח לי סגין מינך, ירו׳ שבת ס״פ ט״ו דט״ז, משתעיא סגין, ירו׳ ב״מ

---

[1]) הועתק מפי׳ ר״ח (בקובץ כ״י אנגייליקי׳ דף ע״ג:). [2]) במקרא כלה. [3]) בכ״י ק״ט וה״ב מתרהי ובדפו״ו בט״ס מתדחי. [4]) בנו״ג סיגה וכ״ה בפי׳ רגמ״ה. [5]) בפי׳ רגמ״ה מעורבב. [6]) ע״כ הועתק מפי׳ רגמ״ה (בקובץ כ״י אנגייליקי׳ דף קי״ג:). [7]) כ״ה בדפ״ר ובדפו״ו בט״ס תסגסני ובכ״י ק״ט תשגשגי. [8]) בכ״י ק״ט סוגים וכ״ה בכתיב סוג באותו הפסוק אבל בסוף פסוק אי׳ לפנינו חסר סגים. [9]) בכ״י ק״ט תשגשגי. [10]) כ״ה לנכון בכ״י ק״ט וכדפ״ר ובשרפ״ע חוץ מדפו״ו ושם סגיסתון ולי׳ בי. [11]) כ״ה בדפו״ו ובשרפ״ע וכ״י לי׳ ובנו״ג הה״ד.

פ"ב ד"ח ע"ג רחמין דהב סוגין ושם בט"ס סוגו וצ"ל סוגין, ושם: חמי ליה דהב סגין כסף סגין, ובתרג' משלי כ"ו, י' סגי חייש, תרג' שני לאסת' ו', י' (סגיא) [סגי] באיש עלוי. והשם סְגֵי, סַגְיָא, סוּגֵי, סוּגְיָא, סוּגְאָה (וכל"ס) ובקצת דפוסי' סגיע, סוגעא עיין המתורגמן ועמת"ר ללעווי. ובדרז"ל בב"ר פ"נ סוגייה בישין, איכ"ר פ' שרתי: סוגיהון בישין תרג' ישעי' ה', י"ג סִיגוּיֵיהוֹן ובל"נ בתרג' סְגִיאוּתָא, סְגִיוּתָא, סַגְיוּתָא, סגיאותא עיי' תרג' לבראשי' כ"ז, כ"ח; לויק' י"א, מ"ב; כ"ה, ט"ז, נ"א; למיכה ז', ד' וזולתו] —

* סְגֵד (מל"מ סֶגֵד בל"ס סְגֵד בל"ע سجد nieder-fallen, sich bücken) מגילי' ט"ז: סגיד ליה עיי"ע תעלא, ב"ר ס"פ ל"ח נסגוד לנורא . . נסגוד למיא וכו'. חולי' ס"ב: סגיד ואכיל עיי"ע זרג. ובענין דוגמאות בתרג' עיי' המתורגמן.

* סַגְדִים תוספת' בכורו' רפ"ה עיי' מ"ש בע' זגדום (ח"ג רע"א).

סגה (= סוּגָה אולי מל"פ ساغ מן זרזר eine Art Staar) בפ' אלו טרפות (חולי' ס"ב:) שמנה ספיקות הן חובה[1]) סוגה. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ובדפ"ר ובדפו"ו סוגא ועיי"ע הרנוגא ושם פי' מענין סוגה מל"מ ענין גדר וקוץ וכן הבין הרב לעוויזאהן 178 והעתיק Zaunkönig ואולי הוא מל"פ הנ"ל ממיני זרזיר ובאמת בחולי' ס"ב. מוכח שאנשי כפר תמרתא שביהודה היו אוכלין אותו ואולי עוף זה דומה לו והיה מספיקות] —

* סוגא (שם פרטי) ב"ב צ' סע"ב א"ל ר' יוסי בר' חנינא לסוגא שמעיה כ"ה בכ"י ש"ס וביוחסי' ובנו"ג לפוגא ובדפ' פיז' הונא.

סגייני (לדעת רבינו עלין Blätter) דערבתא[2]) ניכביב[3]) וניכול בסוף הלכה ב' דפ' בכל מערבין (עירו' כ"ט סע"ב) פי' עלין של עץ ערבה. *[אחי"ה ורש"י פי' „קיסמין של ערבה". ואולי הוא מל"פ شاخ ענף ואולי זה מן הסגאין שאביא בשם הראב"ד בע' סגניות ב' ע"ש] —

סגל (= סִיגְלָא מל"ס סגלתא גמי שריחו טוב בל"ר cyperus, Binse [wohlriechende]) בס"ג דפ' במה טומנין (שבת נ':) תולתא סיגלי[4]) בס"נ דפ' כיצד מברכין (ברכות מ"ג:) סיגלי[5]) מברכין עלייהו בורא עשבי בשמים. בחלק בגמ' אפיקורוס (סנהד' צ"ט:) מאי דודאים לוי אמר סיגלי. — (א"ב פי' בל"י ורומיי מין פרח ולו ריח טוב ולפי דעת רבים הנקרא נרקס) *[אחי"ה ר"ב כיון על ל"י ורו' σίγηλος, sigelus שהביא ר"ד די לארא בעיר דוד ואחריו רמ"ל וכן כתבתי בספרי על העתקה הפרסי' לריב"י טאווס 323 אבל לא נמצא באו"מ יוניים וגם בברכו' הנ"ל לא מוכח כן עיי' מ"ש בעל המשביר אבל ממה שפי' רבינו בע' עפר א' ע"י ל"ע סעדי (כלומ' سعد cyprus בל"ר) מוכח כי הוא ל"ס הנ"ל ועיי' פפלנ"צ ללעף 269 והוא מין גמי וחילפא וכן נראה מתר"י א' לבמד' כ"א, י"ב שתרג' זרד: נחלא דמרבי חילפי וגלי וסיגלי. ובע' עפר פי' רבינו סיגלי עצמן עיקרין של עשבים הן וריחם יפה ע"כ וכן ענין ג"כ בל"ע سعد עיי' פרייטאג זה הערך — ורש"י פי' בברכו' ושבת ויול"ש Violo ועל פיו בעה"ק שנ"ב וייולי"ן י"א לילגא (Lilie) ובפי' ר"ח לשבת פי' הדם] —

סגל (= סְגוּלָה מל"מ סְגֻלָּה ענין קנין Erworbenes, Eigenthum) בפ' חזקת הבתים בגמ' ולא לאשה (ב"ב נ"ב.) קיבל מן הקטן יעשה לו סגולה מאי סגולה רב חסדא אמר ספר תורה רבה בר רב הונא אמר דיקלא. *[אחי"ה ובזה הענין בב"ק פ"ז: יעשה לו סגולה ובתוספת' ב"ק רפ"ט ורי"א עושה לו בהן סגולה תוספת' תרומ' פ"א ועושה לו בחלקו סגולה, ירו' כתובו' פ"ד דכ"ח: יעשה בהן סגולה. מכילת' יתרו פרש' ב' נדרש סגלה (שמות י"ט, ה') מה סגולתו של אדם חביבה עליו כך תהיו חביבים עלי. והושאל לחשוב ומעולה דב"ר פי"א משנתיגע (משה) הרבה פגעה בו סגולה וכו' (ועיין סוט' י"ג. וד"א זוטא פ"א) — והפעל ענין קונה קנין פסיקת' רבתי רפ"א כל זהב שסיגל מימיו וכל ממון שהיה מסר לו וכו', ירו' ב"ב פ"ט די"ז. מה שסיגל סיגל לעצמו. איכ"ר פ' פרשה עמד וסיגל וקנה לו צאן וכו', שהש"ר פ' הדודאים מה הנחת לי ומה סגלתי לך וגם הוספתי לך עליהם וכו', ילק' עקב ר' רמז תתע"ג משל לשני אחים שהיו מסגלין אחר אביהם וכו' — ובבינוני

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ר אבל בדפו"ו חוכה עיי"ע הרנוגא ב'. [2]) וכ"ה בע' כב ובכ"י ש"ס א"פ ארבתא. [3]) כ"ה בכ"י ובדפ' וויניצי' ובכ"י ש"ס א"פ ושם וניכבב ובדפ"ר ופיז' ואמ' בט"ס וניסבב ובכ"י ש"ס מינכען ונישכיב וט"ס הוא ובנו"ג וניכבביה ובע' כב די נכבב ושם סימנתי יותר השנויים גם בענין סגייני עיין ח"ד ק"פ. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפו"ו ובש"ס אבל בדפ"ר ובשרפ"ע סגילי וברש"י סגלי. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט ודפו"ו אבל בשרפ"ע סגילי.

פועל במכילת' הנ"ל כשם שהאשה מְסוּגֶּלֶת אחר בעלה והבן מאחר אביו וכו' אף אתם מסוּגָּלִים לי וכו' והושאל לקנין מצות ומעשים טובים ב"ר ספ"ט כל מי שהוא מסגל במצות ומע"ט הרי מלאך חיים וכל מי שאינו מסגל במצות ומע"ט הרי מלאך מות. ושם ר"פ ל"ט עד שהוא קטן היה מסגל מצות ומע"ט. ושם פמ"ד עמדתי וסיגלתי מצות ומע"ט וכו' ועיי' שהש"ר פ' אשכול. שמ"ר פ"א ענוב (דה"י א' ד', ח') סיגל מעשים טובים בעת שהביאו אשכול ענבים (א"כ דרש ענב מל"א שתרגומו סגול). ויק"ר פ"ד מה שסיגל (בילקי קהלת רי תתקע"ב שמסגל) אדם מצות ומע"ט אינו מספיק להבל היוצא מפיו. ושם: כל מה שסיגל אדם מצות ומע"ט לפיו ולא לפי בנו וכו'. במד"ר פ"ח כל מע"ט שאסגול אין לי שכר אלא בעוה"ז וכו'] —

סגל (= סְגוּלָא מל"ם סְגוּלָא פי' אשכול Trauben-kamm) ויבאו עד נחל אשכל (במדי י"ג, כ"ג) תרג' ירו' (כ') סגולא[1]. הבשילו אשכלותיה ענבים (בראשי מ', י') תר"י (כ') בשילו סגולייא. *[אחי"ה כ"ה לנכון בכ"י ק"ט בדפ"ר ואמ' ובדפו"ו ובאסיל בט"ס אשכלותיה סגולייא ובנו"ג בשלו סגולייהא והוו עינבין. ולא ידעתי למה עזב רבינו הסדר היפה להביא דוגמא מבראשי' באחרונה. ירו' פיאה פ"ז ד"כ: לית את חמי לי ההוא סגולה דגו כרמך . . הדין תורא דאת סבר הוא סגולה — (ונקרא' סֶגוֹל תחת האות תנועה קטנה ולמעלה היא נגינה מפסקת כידוע)] —

סְגַלְגֵּל (פי' כמו גלגל והוא פלפל מן גלל והסמך הוא סימן לבנין שפעל ועניינו עיגול geringelt, gerundet sein (rund והתואר סְגַלְגַּל בגמ' דפ' במה מדליקין (שבת ל"א.) מפני מה ראשן של בבליים סגלגל[2]. בנדרי' בגמ' דפ' ר"א (ס"ו:) סגלגל[3] הוא. הדלת האחד[4]) גלילים (מ"א ו' ל"ד) תרג' דדשא חדא סגלגלין. עגול סביב (מ"א ז', ל"ה) תרג' סגלגל סחור סחור. ככף רגל עגל (יחזקי א', ז') תרג' כפרסת ריגלין סגלגלין. *[אחי"ה ובנו"ג יותר טוב בל"נ סגלגלן וא"כ הבין התרג' עֵגֶל כמו עָגֹל והפעל תרג' ירו' א' לשמו' כ"ו, כ"ה הוה מתגלגֵל היא כעכינא] —

סְגַלְרוֹן, סְגִלַּרְיוֹן (עיי' מ"ש בע' בקיון (ח"ב, קנ"ט.) פירשנו בע' בקיון. *[אחי"ה ציון מע"ז י"ח: ועיי' ירו' ע"ז פ"א דמ"א. סגילרין סגילריה ובע' בקיון נסמן שינוי הגירסאות ובכ"י ק"ט ו"ו אי' סגליון ובכ"י ש"ם מינכען סגלויין סגלריין] —

☞ סַגְמַטִין (מל"י τὰ σάγματα מכסאות Decken) במד"ר רפ"א הרבצתי אתכם בסיגמטין[5]) ובמד' ילמדנו[6]) יש נוסחא זאת ונוסחא אחרת בסבסטין. פי' סיגמטין בל"י מיני מצעות ופי' סבסטין בל"י שלטונים ופי' מלה ויסב מלמד שהרביצם כדרך שהמלכים מסובין על מטותיהם. *[אחי"ה וכבר הוכחתי טעותו של ר"ב בענין סבסטין בע' זה ע"ש ועוד עיי' מ"ש הח' ר"ש באבער בתנחו' (במדבר צד 2)] —

סְגְמוֹס (מל"י σίγμα שולחן Tafel) בילמדנו בריש וידבר (בתנחו' ל"י) כותב על גבי הסגמוס[7]) כמה מיסא[8]) יש. *[אחי"ה ונקרא השולחן כך על שם אות יוני σίγμα (σ, Σ) וצורתו חצי עגול וכן ישבו לאכול וכדעת סופר Ditmarus (הובא באו"מ Du Fresne) וז"ל Solus ad mensam quasi semicirculum factam, loco caeteris eminentiori sedebat] —

סֶגֶן, סְגַן (במקרא רַק בקבוץ סגנים ונרדף עם שרים מל"ע ופי' شحنة Satrap, Präfekt ובדרז"ל ענין משנה ונגיד בהיכל וא"כ סגן הכהנים oberster Tempelherr, Priesterfürst) בפ' חלק במעשה בלעם (סנהד' ק"ו סע"א) מסגני[9]) ושליטי אדיין[10]) לגברי נגרי פי' זונה שהיתה לסגנים ולבסוף לנגרים כך בלעם מתחילה נביא ולבסוף קוסם. נגרים חרשים וי"א נגדים[11]) מושכי הספינה[12]). בר"ג דפ' כהן גדול (סנהד' י"ט.) סגן ומשוח שעבר[13]). בפ' אמר להן הממונה (יומ' ל"ז.) סגן מימינו וראש בית אב משמאלו. ירושלמי (יומ' פ"ג דמ"א) חמשה

[1]) בנו"ג סגולה. [2]) וכ"ה בפירש"י ובנו"ג ראשיהן . . סגלגלות. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ' אמ' ובש"ס ובדפ"ר וויניצי' סגלגלן. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע האחת. [5]) וכ"ה כפי ס"א סוגמטין בתנחו' במדי סי' ב' עיי"ע סבסטין. כר הגמל (בראשי' ל"א, ל"ד) העתיקו ע' זקנים τὰ σάγματα καμήλου. [6]) עיין הערה הקודמת. [7]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט וב"ר וכ"ה בע' מסא ע"ש ובדפ"ע בט"ס אסגמוס. [8]) בכ"י ק"ט מישא. [9]) כ"ה בכ"י ק"ט ואמ' ובשרפ"ע מסיגני. [10]) כ"ה בכל כ"י ודפ"ע חוץ מדפ"א ושם אייזן וכגי' שלנו הואי אייזן עיי"ע זני וש"נ השנויים. [11]) כ"ה לנכון בדפ"ר ואמ' וכצ"ל בכ"י תחת נגידים ובדפו"ו נגרים וצ"ל נגדים ובכ"י ק"ט חסר ועיי' פירש"י שאי' שתי גירסאות עם שני פירושי רבינו. [12]) כונת בעל המאמר על אמו של ישו ושמו נסתר בשם בלעם. [13]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ם ובדפ"ע משיח שעבר וט"ס הוא ובדפ"א עוד בטעות אחר דפ' בה"ג; ביומא.

דברים היה סגן משמש אחר[1]) הסגן מימינו, ב׳ הסגן אומר לו אישי כהן גדול הגבה ימינך, ג׳ כתמיד[2]) אחז הסגן בימינו והעלהו. ד׳ הניף הסגן בסודרים ה׳ לא היה מתמנה בכהונה גדולה[3]) עד שהוא נעשה סגן. ואת כהני המשנה דיאשיהו (מ״ב כ״ג, ד׳) תרגומו סגן כהניא. — (א״ב ל״מ זה (עזרי ט׳, ב׳) ויד השרים והסגנים היתה במעל) *[אחי״ה ועוד הוזכר עם פחה וחרים עיי׳ ירמי׳ נ״א, כ״ג נ״ז; יחזק׳ כ״ג, ו׳. י״ב. כ״ג; נחמי׳ ה׳, ז׳; ז׳, ה׳ וזולתו והמלה נמצאה במקרא מעת ממשלת הפרסיים לכן היטב שיער ה׳ פירשט שגזורתה מל״פ הנ״ל ואצל רז״ל ובתרג׳ ג״כ משנה לכה״ג וכן תרג׳ כהן המשנה (ירמי׳ נ״ב, כ״ד; מ״ב הנ״ל) ותרג׳ כהנים (דה״י א׳ י״ח, ט״ז) סגני כהונתא רבתא ועיי׳ תר״י א׳ לבמד׳ י״ט, ג׳ ורש״י שם, תוספת׳ יומ׳ רפ״א לכך הסגן ממונה שאם יארע בו פסול ישמש תחתיו וכו׳. תוספת׳ הוריו׳ ספ״ב משוח מלחמה קודם לסגן וסגן קודם לראש המשמר. ספרא צו מסכ׳ מלואים פרש׳ א׳ מלמד שנעשה משה סגן הכהנים לאהרן . . וכשם שנעשה לו סגן בחייו כך נעשה לו סגן במותו וכו׳. במד״ר פי״ח משה מלך ואהרן אחיו כה״ג ובניו סִיגְנֵי כהונה ובסנה׳ ק״י. בלא״ר סיגני דכהנא ויק״ר פ״כ ושהש״ר פ׳ מי זאת שני בניה שני סיגני כהונה, ושהש״ר פ׳ לא ידעתי נעשו סגנים על כל באי עולם. שמ״ר פ״א מי שם הסגנים אלמים וכו׳ אסת״ר פ׳ בשנת שלש: בגי סגניה. (ב״ר פנ״ב עיי״ע סינים). בן הסגן יומ׳ מ״ד סע״ב. שמעון בן הסגן מנחו׳ ק׳: כתובו׳ כ״ג סע״ב שקלי׳ פ״ח מ״ה ב״ב ל״א סע״ב, ר׳ חנינא (חנניה) סגן הכהנים עיי מ״מ בסה״ד (רפו״ו צד ע״ה ע״ד)] —

* סוּגְנוֹי (או מל׳ סגי בהוספת הנו״ן או צ״ל סוגעוי Menge) תר״י א׳ לבראש׳ כ״ז, כ״ח וסוגנוי עבור וחמר ועוד עיי״ע סגע.

סִיגְנוֹן (מל״י σίγνον בל״ר signum פי׳ סימן Zeichen ובל״ר אמצעי׳ דבור והודעה Verkündigung, Bekanntmachung, Aeusserung) בס״ג דפ׳ אלו הן הנחנקין (סנהד׳ פ״ט סע״א) סיגנון[4]) אחד עולה לכמה נביאים כלומ׳ דבר אחד לכולן וכולן מתנבאין בסיגנון אחד כדכתי׳ (מ״א, כ״ב ו׳) עלה ויתן ה׳[5]) ביד המלך שמע מינה אינה כהוגן זה פי׳ שאין שני נביאים עולין בסיגנון אחד. *[אחי״ה רבינו היה מקצר פי׳ שאחריו נגרר היינו פי׳ ר״ח (בקובץ כ״י אנגיילי ק׳ דף ק״י.) וז״ל אין סיגנון אחד עולה לשני נביאים כלומ׳ אין ב׳ נביאים מתנבאים בסיגנון אחד והני כולהו עלה להן סיגנון אחד כלומ׳ דבר אחד וכיון מתנבאים בסיגנון אחד כדכתיב עלה ויתן ה׳ ביד המלך ש״מ אין נבואה זו כהוגן דאמר רב יצחק וכו׳. ורש״י פי׳ דבר מליצה ע״ש ונ״ל מל״ר האמצ׳ הנ״ל ובזה הענין בב״ר ס״פ צ״ז הבא בסיגנון שלו אנכי וכו׳ ובב״ר ספ״ו ענין דגל עיי״ע סגנם] —

סִגְנִיּוֹת (לדעת רבינו מע׳ הקודם והיותר טוב מל״ר signum ומל״י האמצ׳ σίγνον דגל ונס Fahne) בילמדנו ותן שמה מלא העומר מן (תנחומ׳ בשלח ססי׳ כ״ג) ויהם (שמות י״ד, כ״ד) הממם עירבבם נטל סיגניות[6]) שלהן ולא היו יודעין מה היו עושין מסתבר ענין חכמה ודעת כמו סגנון שאמרנו. — (א״ב פי׳ בל״ר סימן רושם ואופן גם פירושו נס ודגל) *[אחי״ה כנים דברי ר״ב יען כן כללו בע׳ הקודם וכ״ה בדפ״ר פיז׳ ובאסיל אבל בדפו״ו ובכל כ״י ערוך ע׳ בפני עצמו וכן מוכח מסוף הע׳ ועוד הראשון אינו ענין נס ודגל כע׳ הנוכחי וכגי׳ רבינו אי׳ ג״כ במכילת׳ בשלח פרש׳ ה׳ ד״ה ויהם: הממן ערבבן נטל סגניות שלהם ולא היו יודעים מה הן עושין ובסוף פרש׳ ב׳ בט״ם נטל מגפות שלהם וכו׳ וצ״ל סיגניות כדאי׳ בילק׳ בשלח ס׳ רמז רל״ב וילק׳ ש״ב ס׳ רמז ק״ס שניהם בשם מכילת׳ וכ״ה בשהש״ר פ׳ לסוסתי. ובשו״ט מזמור י״ח ד״ה ותגעש הגי׳ נטל מנגנות וצ״ל מגניות והוא כגי׳ א״צ במכילת׳ ספ״ב ועיי״ע מגנון וע׳ מפה ומ״ש. ובמקום סגניות אי׳ ג״כ הקבוץ סגנים עיי״ע סגנם] —

סֶגְנִיּוֹת (לדעת רבינו מל׳ סוג ענין אריגת קופות Flechtwerk, Körbe ועוד עיי׳ בפנים) של עלין טהורות בכל כלי [עץ] פ׳ י״ו בכלי׳ (מ״ה) פי׳ „עושין כמין קלת[7]) קטן מן עלין ומכניסין בה פירות ואינן אלא כלי עראי וסיגניות[8]) עיקרו מן (שה״ש ז׳, ג׳) סוגה בשושנים״. *[אחי״ה הועתק מפי׳ רה״ג בסד״ט 12 והלאה וכ״ה בר״ש

1) בכ״י ק״ט בט״ס אחר ודע כי בירושלמי לי׳ א׳ וב׳ וכו׳ ועוד בסדר אחר ע״ש. 2) הוא מפי׳ רבינו. 3) בנו״ג לא היה כה״ג מתמנה כה״ג עד שנעשה סגן. 4) כן הוא בכתב יד ק״ט ובדפ״ע אין סיגנון. 5) במקרא ארני. 6) בתנחו׳ סגיונות. 7) בכ״י ה״ב קלף ובכ״י ק״ט קלג וצ״ל כגי׳ דפוסי הערוך וכ״ה בפי׳ רה״ג. 8) וכ״ה בפי׳ רה״ג בד״ה אבל באמצע הפי׳ וסוגגיות וכצ״ל בערוך.

מדעת עצמו ועיי' נ"כ בפי"מ להרמב"ם וסיים וזה הארג יקרא סגנין באורו גדר מל' סוגה בשושנים ע"כ וכן פי' הראב"ד בספרא שמיני פרק ז' (וסיגים) [וצ"ל וסוגים] גדולים עיי"ע סג ג' וז"ל והסגנים הגדולים פי' שהן עשויות מן הסגאין ומן הזמורות והן קלות וכו' ע"ש ובמסרת התלמוד לה' וויים אות ח'[1]) — ול"נ שעיקר הגי' סגניות כגי' כ"י ק"ט (או סגנים כגי' הראב"ד) והוא מל"י ורו' σαγήνη, sagena, רשת וקופות וכפיפות היו מעשה רשת netzartige Körbe] —

סְגְנֵם (= סִיגְנוּם מל"י ורו' הרשומ' בע' סגניות Fahne, Panier) בבראשי' רבה בסוף פרש' ו' משנה תורה היה סיגנם[2]) של יהושע פי' דגל — בילמדנו[3]) שתי חצוצרות (בתנחו' לי' ועיי' בהוספותי) לגיון שמרד במלך מה עשו הסניגורים נטלו סגנים וברחו כך משה ראה שכפרו ישראל ועשו העגל נטל אהלו וברח ומשה יקח את האהל. — (א"ב פי' כל"ר נס וגדל) *[אחי"ה בכ"י ק"ט אי' עוד מה עשו הסניגורים מלשון סגנים וט"ס הוא וצ"ל נטלו סגנים אבל בגוף הדבר אמת הוא ונ"ל שצ"ל הסיגנורים והוא מל"ר אמצעי' signarius נושא דגל המחנה Fähndrich ובילק' כי תשא ר' רמז שצ"ד בשם התנחומ' (ולפנינו לי') והוא כלשון התנחומ' הישן כי תשא סי' ט"ו (בהוצ' רש"ב צד נ"ח) מה עשה שר צבא שלו נטל סיגנון של מלך וכו' וכ"ה בשמ"ר פמ"ה ושם סגנום וצ"ל סגנים וכגי' רבינו, והוא כמו בל"נ סגניות עיי"ע[4]) ודע כי ערכי סגניות סגנם וסגנים שייכים לסוג דבור המתחיל אחד ובדפוסי' הראשוני' ובכ"י נפרדים לשלשה ערכים] —

סַגוּם (מל"י σάγος בל"ר sagum אדרת צמר עבה wollener dichter ועוד כסות שעל המטה Mantel, Bettdecke) בפ' כ"ט בכלי' (מ"א) נומי הסגום. בפ' י"א באהילות (מ"ג) ובפ' ט"ו (מ"א) סגום עבה וכופת עבה. בכל הבגדים פי"א בנגעים מ"א) סגום שנראה בו נגע פי' סגום בל' ישמעאל ברנום ובל' לעז כפה ושל צמר היא וכולה ציציות כמו לעור[5]) בהמה כמפורש באותו דנגעים (הנ"ל ר"א בן יעקב אומר עד שיראה באריג ובמוכין ומוכין בל' (ישמעאל) [צ"ל ארמית][6]) איתקא. וי"א סגום הכסות שעל גבי המטה ובלעז קוצו[7]). — (א"ב פי' בל"י ורו' אדרת שער) *[אחי"ה וצ"ל אדרת צמר, ותודוס העתיק שמיכה (שופטי' ד', י"ח) ע"י σάγος ופי' ראשון הועתק מפי' רה"ג לאהלות פט"ו מ"א (בסדר"ט 25) ושם בט"ס בטיית בורגם וכ"ה בערוך כ"י ג"ג וצ"ל בורנס = برنس והוא כפה בלע"ז היינו cappa, Mantel mit Kappe וכפי' רה"ג פי' רבינו בע' קפל א' ושם לי' בל' ישמעאל[8]) איתקא וכמו שלי' בפי' רה"ג, וכן לי' בע' גְמֶד ע"ש ובע' מקטורין אבל מע'. נם ג' מוכח שצ"ל כמו שהגהתי בל' ארמית איתקא וכ"ה בפי' רה"ג לכלי' פכ"ט מ"א ע"ש (צד 20 ועי' נם ג') אילו החוטין בל' ארמית איתקה וכו' ובאותה המשנה: ושל אפיקרסין . . לבוש תחתון שיש לו איתיקה כמו שפירשנו כרוספדין ע"כ ועיקר הגי' איתיקא (ולא איתקא, אתקא, אתקה כגי' רבינו בערך גמד, נם ג' קפל וכאן) והוא ממש ל"ס עיין פפלנ"צ ללעף 9). וכפי פי' י"א טעם המלה בל"ר מצע ומכסה וזה מה שדרש בספרי תצא פ' רל"ד תכסה (דברים כ"ב, י"ב) פרט לסגום, ובע' קטף ה' הביא רבינו ממדרש ספר וידבר בפנים אחרים של וישלחו (היינו ספרי כי תצא עיי"ע ספר) ולפנינו לי' קטיפות אינן חייבות בציצית פי' לש' ישמ' קטיפה (قطيفة) ול' משנה סגום ע"כ ובספרא מצורע פרק זבים רפ"ב הסיגום וצ"ל הסגום וכדאי' שם תיכף אח"ז, וכ"ה בתוספת' שבת ספ"ה (וי' בכ"י אירפורט ובנו"ג בט"ס סגים, סגור וצ"ל סגום וכדאי' בתוספת' כלים ב"ק פ"ו. ועוד עיי"ע סכום. והקבוץ תוספת' כלי' ב"מ ספי"א ושם כלי' ב"ב רפ"ז הסגסין צ"ל הסגוסין ובכ"י אירפ' (597 בהוצ' צוק"מ) בט"ס הסגסגין. והלעז בסוף הערך מל"ר אמצעי' cotum, cottum, cotzia, kozzus, cozzo ומזה בלא"ש Kotze — ובעה"ק שנ"ב סיים קולטר"א וכ"ה בע' גלפקר בעה"ק קולטרא או דעק"א והוא kolter, kulter פי' מכסה עב gefütterte Decke.

סְגַע (= סְגִיעַ כמו סְגִי, סְגָא ענין רבוי viel sein) מהמון רשעים רבים (תהלים ל"ז, ט"ז) תרג' סגעא[9]). הון יוסיף רעים רבים (משלי י"ט, ד') תרג'

---

[1]) ועוד עיי"ע סלג שפי' רבינו סולגיתא (ב"ר פס"ה) ג"כ מן סוג (סג ג'). [2]) כ"ה לנכון בכ"י ג"ג ובדפי' וויניצי' ואמ' (ושם סיגנום) אבל בדפ"ר פיזי' ובאסיל בט"ס סיגום וצ"ל סיגנם וכדאי' בראש הע' סגנם ובכ"י ק"ט בראש הע' סגנס וכ"ה בכ"י ה"ב ובאמצע אי' בכ"י ק"ט סוגני ובנו"ג סיגנון והוא הנכון. [3]) בכ"י ודפ"ע הראשונים מתחיל כאן ע' סגנים רפ"א לנכון המשך הערך. [4]) אבל הסיגנון בתוספ' ע"ז רפ"ה (פ"ו) ט"ס וצ"ל כגי' הכ"י אירפורט (468 בהוצ' צוק"מ) והטיגנין וכדאי' ברפ"ם עיי"ע טגן א'. [5]) כ"ה לנכון בדפ"ר ובכ"י ק"ט ובדפ"ע מפיזי' והלאה בט"ס עור. [6]) עיי' למטה בהוספותי. [7]) בכ"י ק"ט קוס. [8]) כפי גי' כ"י ודפ"ר פיזי' וויניצי' אבל בדרא"ם בטעות. [9]) בנו"ג סגיעין.

מדלא [1]) מוסיף חברי סגיעי. רבים יחלו פני נדיב (שם ו׳) תרג׳ סגיעי דמשמשין קדם רבא. זה ע׳ במקום א׳. — (א״ב אולי מדלא גרסינן שתרג׳ הון מדל) *[אחי״ה ובאמת כה״ג בכ״י הנ״ל עיי׳ הערה 1 ודוגמת ע׳ במקום א׳ עיי״ע בקיע (ח״ב, קס״ב) שהוא בל״ע כמו בקיא בל״ם וארמי וכן בל״מ פרע כמו פרה. והפעל סגיעו בתרג׳ כ״י תהלי׳ ד׳, ח׳ ובדפוסי׳ סגיאו. שם בכ״י למשלי ט׳, י״א ניסגעון ובדפוסי׳ ניסגאין, ובאפעל לתהלי׳ י״ח, ל״ו אסגעיתני; למשלי כ״ח, ב׳ דמסגיע והתואר סַגִיעָא למשלי כ״ב, א׳ והקבוץ סַגִיעִין עיי׳ לעיל ובתרג׳ לתהלי׳ ד׳, ז׳ בכ״י ובדפוסי׳ סגיאין, ולנקבה סַגִיעָן למשלי י״ט, כ״א עיי׳ עמת״ר ללעווי ושם השם סוּגְעָא בסמיכות סוּגְעֵי ולנקבה סוּגְעֲתָא, סְגִיעֲתָא כמו סוּגְאָה, סְגִיאוּתָא.

ואולי סוּגְנוֹי (עיי״ע) צ״ל סוגעוי פי׳ המון] —

סָנַף (מל״ע شجب ובל״ם סְנַף ענינו צער וזעם traurig, betrübt sein ועוד ענוי נפש ge-drückt sein, sich quälen) [בפ׳ סדר תעניות אלו כגמ׳ על אלו מתריעין] [2]) (תעני׳ כ״ב:) אין היחיד רשאי לסנף עצמו בתענית [3]) אין אצטרכיא [4]) עמו מסתנף (ב״ר פ״ס) כבר פי׳ בע׳ א׳ [5]). — (א״ב תרג׳ לענות (נפשו) [צ״ל נפש] (במדב׳ ל׳, י״ד) תרג׳ לסנפא (נפשיה) [צ״ל נפש]) *[אחי״ה ויתר דוגמאות בענין תרג׳ ענוי עיי׳ מתורגמן ע׳ סנף ועמת״ר ללעווי. ובדרז״ל ב״ר פע״ד דווים וסגופים היו עיי״ע מפרים נ׳ רבינו וע׳ דו ב׳ ובהערה 4 (ושם צ״ל כמו שתקנתי בע׳ מפרים) וש״נ השינויים ועוד עיי״ע סכף. ספרי דברי׳ פ׳ כ״ד אי לכם דווים אי לכם סגופים . . אוי לכן דוויות או לכן סגופות פיעל עיי׳ לעיל תענית הנ״ל, תוספת׳ ב״מ פ״ח לרעב ולסגף את פרתו וכו׳, שם סינפה ומתה וכו׳. בפַעל סַגֵּיף תרג׳ ירו׳ א׳ לבראש׳ ט״ו, י״ג; ט״ז, ו׳; לשמות כ״ב, כ״א, כ״ב; לדברי׳ ח׳, ט״ז וזולתו, הפעיל תוספת׳ שם מסגיף את עצמו, אתפעל תרג׳ לתהלי׳ ק״ב, כ״ד; ק״ז, ט״ז וזולתו. שמ״ר פכ״ו יוצא אדם לדרך אם אין בהמתו עמו מסתגף. והשם קהל״ר פ׳ אמרתי אני: בסיגוף ובתענית וביסורין, ועיי׳ עוד תרג׳ ירו׳ א׳ לבראשי ג׳, ט״ו; מ״א, נ״ב; לשמות ג׳, ז׳; לישעי׳ ח׳, כ״ב; מ״א, י״ז וזולתו] —

סָגַר (מל״מ וכן בל״ם ובל״ע سجر ענין נעילה וסתימה (ein- verschliessen מצורע מוסגר (מגילי׳ פ״א מ״ז ד״ח: יבמו׳ ע״ד: נזיר נ״ד. כלי׳ פ״א מ״ה) מן (ויקי׳ י״ג ה׳, כ״א) והסגירו הכהן. — (א״ב תרג׳ נגע צרעת (שם י״ג ב׳, ט׳) מכתש סגירו) *[אחי״ה ונקרא ככה נגע צרעת בהיות הנגע סגור הפעל תר״י א׳ לדברי׳ כ״א, ה׳ למסגר ולמחלט. אפעל תרג׳ ויק׳ י״ג, ד׳, ה׳, י״א, נ״ד. אתפעל אסתגיר תרג׳ דה״י ב׳ כ״ו, כ״ב. והתואר סְגִיר, סגירא תרג׳ לויק׳ י״ג, מ״ד, מ״ה; י״ד ב׳, ג׳; לבמד׳ י״ב, י׳; לנקבה סגירתא תר״י א׳ לשמות ד׳, ו׳, והשם סגירו, סְגִירוּתָא תרג׳ לויק׳ י״ג, י״א, י״ב, מ״ב, מ״ז; למ״ב ה׳, א׳, ג׳ וזולתו — ובהוראה ראשונה עיי״ע סיגרון ב׳ והשם המופשט במד״ר פי״ג סגירת האהל . . סגירת החצר] —

סגר (= סוּגָר (בל״מ יחזק י״ט, ט׳ פי׳ משמר) בל״ע ساجور טבעת עץ או עור או ברזל ,lederner (hölzerner, eiserner Ring בר״ג דפ׳ במה בהמה (שבת נ״א:) [אין] חיה יוצא בסוגר פירוש אפסר. *[אחי״ה וכן מוכח מש״ס שם ומירו׳ שבת ספ״ה ד״ז ע״ג וירו׳ ביצ׳ ספ״ב דס״א רע״ד ע״ש ושם ושם כלב יוצא בסוגר וכו׳ וכן ענין מלה ערבי׳ הנ״ל טבעת סביב צואר הכלב ונכון פי׳ רש״י ע״י לעז קולא״ר והוא ל״ר וא״ט Halseisen, collare ועוד הביא ל״מ (יחזק׳ הנ״ל) להורות שענינו ג״כ חבל הנתון סביב הצואר] —

* סְגַרְגַּר בתרג׳ לתהלי׳ א׳, ג׳ בקצת דפוסי׳ סגרגר ומצלח והנכון כבי׳ המתורגמן מגרגר מהשם גרגר (ח״ב שנ״א).

☛ סְגְרוֹן (לדעת ר״ב כמו סקרון sacramentum שבועת בעלי המלחמה Soldateneid ולפע״ד מל״ר ויוני אמצ׳ הרשומ׳ בפנים ופי׳ נושא כלי מלחמה (Hellebardenträger מדרש במד״ר פ׳ איש או אשה כי יעשה מכל חטאת (במד״ר פ״ח) כל מי שכותב את עצמו סגרון למלך [6]) פי׳ בל״ר סקרון איש מלחמה הנשבע לעשות כפי יכלתו צווי השררה וכל אנשי צבאות רומי היו נשבעים שבועה זאת. *[אחי״ה כונת ר״ב על ל״ר הנ״ל עיי׳ בט״ר לה׳ אייזלער ח״ב, 72. ולפע״ד מל״ר securis ובל״י אמצ׳ σεκούρις = σεκούριον ואחד

[1]) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו אי׳ וה״ב ועיי׳ הערת ר״ב וע׳ מדלי׳ ובנו״ג מזלא וכ״ה בדפ״ע חוץ מדפ״ר דאי׳ מולא והוא מל״ע הרשומ׳ בע׳ מדל אבל נראה שגם כדפ״ר צ״ל מזלא ויש להגיה מדלא וכ״ה בתרג׳ כ״י משלי כ״ח, ב׳ מודליה ובנו״ג מזליה ועיי׳ סוף ע׳ מזל. [2]) כצ״ל ועיי״ע אנבא. [3]) כ״ה בכ״י ק״ט וכ״ה לפנינו ובתוספ׳ פ״ב. [4]) כ״ה בדפ״ר ובכ״י ה״ב אסטרכיא ובדפ״ע אחרונים איצטרכיא. [5]) ר״ל בע׳ אצטרכיא. [6]) בנו״ג כל מי שמכתיב א״ע סיגרון למלך.

הוא עם τζηκούριον, τζεκούρη, τζικούριον, τζουχούριον ומבואר באו"מ מיירזיאום (491, 563) וכמו שתרגמתי נושאי כלי βαρδούκια ἔχοντας מלחמה לשמור המלך ובפסיקת׳ רבתי י׳ הדברות פ׳ רביעייתא צד קכ"א: (הוצ׳ פריעדמאן) הגי׳ שרגיון ואולי הוא מל"ר אמצ׳ scario שומר הדלת Thürhüter ועיי׳ פי׳ מלות זרות לה׳ גידעמאנן בסוף הפסיקת׳ הנ"ל ושם ביאורים אחרים] —

* סִיגְרוֹן (= סִגְרוֹן שם תואר לגבריאל) סנהד׳ מ"ד: ילק׳ יהזק׳ ר׳ שנ"ג סיגרון (סגרון) כיון שסוגר שוב אינו פותח וכו׳ וכבר פי׳ בע׳ אטמון ע"ש בח"א, ס"ב: והלאה, ובעל האגדה הבין מפעל סָגַר.

* סיגורין סיגורין ירו׳ מגילי רפ"ב דע"ג, ט"ס וצ"ל סירוגין עיי"ע סרג א׳.

* סגריות (?) שביעי׳ פ"ט מ"ה וצ"ל סנריות כגי׳ הערוך בע׳ סנר ע"ש.

* סַגְרִיר (מל"מ ובל"ס סַגְרָא מל"ע ܣܓܪ ענין מלוי מים בנהר וע"י מטר הלך על כל גדותיו (das Anfüllen des Flussbettes bis zum Rand עיין הח׳ פליישער בהוספ׳ לעמת"ל ללעווי ח"ג 721 והמפרשים למשלי כ"ז, ט"ו ירו׳ מגיל׳ פ"א דע"א ע"ד ירו׳ חגיג׳ פ"ב דע"ז ע"ד ירו׳ סנהד׳ פ"ו דכ"ג ע"ג ביום סגריה, ובתרג׳ למשלי הנ"ל סגרירא, ותרג׳ שומרוני גשמיכם (ויק׳ כ"ו, ד׳) אצבּ.

סֹד (סוֹד הָעִיבּוּר das Geheimniss der Kalender-berechnung) מפני מה נקרא סוד העיבור מפני שב"ד לא היו מגלין אותו אלא למזומנין לעיין בדבר זה. *[אחי"ה והראיה מסנהד׳ י׳ סע"ב וי"א רע"א ת"ר אין מעברין את השנה אלא במזומנין לה ופירש"י שהזמינן הנשיא מבערב ע"כ; ובכתובו׳ קי"א רע"א פירש"י שלא יגלו את הסוד: אמרי לה סוד העיבור וכו׳ וכ"ה בתוספו׳ שם והביא ראית משבת ע"ה. כי היא חכמתכם ובינתכם זהו סוד העיבור ע"כ[1]. ובר"ה כ׳ רע"ב דתניא בסוד העיבור פירש"י ברייתא שנויה ברמזים ע"כ. בסוד עמי לא יהיו (יחזק׳ י"ג, ט׳) דרש בכתובו׳ קי"ב סע"א וירו׳ ר"ה פ"ב דנ"ח: זה סוד העיבור ובירו׳ סנהד׳ פ"א די"ח סע"ג אי׳ רק: זה עיבור. מזה מוכח ענין סוד כמו סתר אבל ה׳ סלאנימסקי במ"ע היונה ד׳. פי׳ מענין בסוד ישרים ועדה (תהלים קי"א, א׳) והיינו ישיבת חברים למתוק סוד רק בקרב המזומנים והביא ראיה מסנהד׳ הנ"ל ע"ש אבל מה יאמר לשמ"ר ספט"ו ולכך מסר הקב"ה סוד הלבנה לישראל שיהיו הם מונים בה והעובדי כוכבים מונין לחמה — ובתש׳ הגאוני׳ סי׳ שנ"ה (צד 180 בהרכבי) אי׳ במסורת שיש בידינו בסוד העיבור ואם בזולתה ועיי׳ מ"ש מו"ל צד 371 — ובענין סתר עיין עוד עירו׳ ס"ה. פסחי׳ מ"ט: חגיג׳ י"ד. יבמו׳ ס"ג: מסכת כלה] —

סד (= סִיד מל"ם סַיְדָא בל"ע شيد בל"מ שִׂיד Kalk, Tünche וכן נקרא מין טיפול נשים (eine Art Schminke בפ׳ המוציא יין (שבת ע"ח רע"ב במשנ׳) סיד כדי לסוד קטנה שבבנות. פי׳ סיד עושין אותו מן שמרים[2]) תולין בתוך החבית העופרת ומתלבן ובלעז צ י ר ו ת א[3]) ופסולת חסיד מערבין בו מלח ומניחין אותו באור בלא מים ימים רבים ונעשה אדום ונקרא מיניא"ו[4]). *[אחי"ה וכ"ה בפי׳ ר"ח בשבת פ׳: כביצת הסיד[5]) וז"ל ביצת הגיר: הגיר הוא הסיד הלבן הנשרף הנקרא (אספיראג) [צ"ל אספידאג] ע"כ והוא בל"ע اسفيداج מל"פ اسفيداب Bleiweiss ועיין ערך אספידיכא (ח"א, קפ"ו:). וכנ"ה בשבת שם טופלות אותן בסיד. והפעל שם: כדי לסוד כלכול. ומה שענינו אדמה לבנה עיין נגעי׳ פ"א מ"א והלאה ספרא תזריע פ׳ נגעים פרק ב׳ ב"ב ג׳: סוט׳ ל"ב. ל"ה: ל"ו והפעל סוט׳ ל"ב. וסדוהו בסיד ובפַעל סייד תוספ׳ סוט׳ פ"ח וסיידוהו בסיד, סיידה ע"ז מ"ז: ב"ר פכ"ח סיידה וכיירה איכ"ר פ׳ כלה עיי"ע גר הנ"ל תוספת ב"ב ספ"ב אין מסיידין ושם בינוני פעול מסויידת, שם לתרומ׳ פ"ז מסוייד ושם מופשט סִיּוּד ב"ב נ"ג: התואר סַיָּיד (בל"ס סַיָּדָא) קהל"ר פ׳ בכל עת: הלך הסייד לסידו וכו׳ הקבוץ סַיָּדִין שבת ס"ו. פ׳: תוספ׳ כלי׳ ב"ב פ"ד] —

סד (= סדיא = בי סדיא מל"ם בֵּסָדְיָא בל"ע وسادة כר (Polster, Kopfkissen בגמ׳ דפ׳ כל הכלי׳ (שבת קכ"ד:) רב מרי הוה ליה הנהו בי סדוותא[6]) בשמשא. כפ׳ אעפ"י שאמרו בגמ׳ ארבעה יושבת

---

[1]) ובנו"ג שם זה חישוב תקופות ומזלות. [2]) בכ"י ה"ב תמרים וחנכון שמרים ועיי"ע גר בי (בח"ב שמ"ג) ומ"ש בשם כ"י פאריז. [3]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו אי בי ל"ר ובכ"י ג"ג צירוסא ובכ"י ק"ט זיירותא ובדפ"ע יירוסא וצ"ל ציירוסא והוא בל"ר ואי"ט cerussa ובל"צ Bleiweiss céruse בל"ע البياض. [4]) בלאי"ט minio מל"ר Mennig, minium. [5]) ובכ"י הגיר וכ"ה בערוך ע׳ גר (ח"ב, שמ"ו:) ובפי׳ ר"ח. [6]) עיי"ע בי סדיא (ח"ב, נ"ב) וש"נ השנויים וכ"ה הקבוץ בל"ס בסדותא וכ"ה בפשיט׳ להעתקת כסתות (יחזק׳ י"ג, י"ח).

בקתידרא (כתובו׳ ס״א סע״א) אביי מנחא ליה אפומא דכובא רבא אבי סדיא. בחלומות דפ׳ הרואה (ברכות נ״ו.) פטר חמור דקאי אאסדן כבר פי׳ בע׳ אסד. *[אחי״ה וש״ג השנויים ושם הבאתי הגזרה מל״ע اساد = وساد וממנו ל״ס בסדיא וא״כ עיקר מקומו בע׳ אסד בל״ס אֶסָדָא או יותר טוב בע׳ ביסדיא בתיבה אחת וכן מצאתי בכפתור ופרח פמ״ד פוריא (וביסדיא׳) [צ״ל וביסדיא] ורז״ל עשו ממנה שתי תיבות ורבינו הביאו בלי נכון בזה הערך כאלו השרש סד ואחריו נגרר ה׳ לעווי וטעה להביא מלה סורית סַדְיָא והתימה על ה׳ פליישער שלא השיג עליו ולא העיר מקורו מל״ע הנ״ל] —

* סַד (מל״מ עץ שסוגרים בו הרגלים Holzblock וכ״ה בל״ס סַדָא פסחי׳ כ״ח. סדאה בסדיה יתיב עיי״ע סדן א׳, הקבוץ תוספת׳ ע״ז רפ״ב אין מוכרין להן לא סדין ולא כבלין, והתואר סַדָּאָה פי׳ עושה סדין וגי׳ אחרת עיי״ע סדן א׳.

סְדָה (נ״ל עיקר באלף אַסְדָה ומל״ע הרשומ׳ בע׳ אסד Floss) בפ׳ תפילת השחר (ברכות כ״ח:) היה יושב בספינה או בסדה[1]) פי׳ משימין עצים שתי וערב על המים עד שיעשו מגדל ויעלו עליו בעלי המלחמה וי״א כשיש להם עצים גדולים ולא יחזיקום הספינות יאסרו אותם חבילות גדולות וישימו גס עליהם ויוליכום ברוח עד המחוז כמו דובר (מ״א ה׳. כ״ג) ורפסד, ירוש׳ (ברכו׳ פ״ד ד״ח ע״ג) היא אסדה היא אסכריא[2]) [צ״ל אסכדיא] היא רפסודות, ונביאם לך רפסדות על ים יפו (דה״י ב׳ ב׳, ט״ו) ויש מהן בע׳ אסד[3]). *[אחי״ה כפי׳ הערוך אי׳ בפירש״י בל״א ולועז רדי״ל (= radeau) ולא״ש ולו״ם (= Floss). ופי׳ ראשון כמו פי׳ הערוך בע׳ סדן א׳ ע״ש ולועז רש״י ציפ״ש (= בל״ר cippus בל״צ Klotz, Stock, cippe) ועיין רש״י בע״ז ט״ו:] —

* סוֹד (כמו יְסוֹד Grund) סנהד׳ צ״ב סע״ב והומק סודו עיי׳ פירש״י בל״א אבל גי׳ רבינו עיי״ע מרק ב׳, סר ג׳ וש״נ השנויים.

סדד (= סידורין אולי מל״ע سدد עמקים Thäler) בילמדנו בפ׳ אם בחקותי (בתנחו׳ ל״י) כיון שיעלו הסידורין ויעטפו אותן הן נעשין שוין הן נרין ואומר לו שירח יתרועעו אף ישירו (תהלים ס״ה, י״ד). *[אחי״ה ר״ב ואחריו רמ״ל העתיקו הע׳ ממקומו והעריכו בע׳ סדר אבל בכל דפוסים וכ״י אי׳ קודם סדום ובכ״י ו״ו ול״ד ודפ״ר דבור המתחיל סדר ובאמצע הערך סידורין ולא סידורין כדפ״ע האחרונים ואולי הוא מל״ע והוא כמובן הפסוק ו ע מ ק י ם יעטפו בר ועיי׳ ראב״ע לזה הפסוק ועוד צריך למוד — הסדידין בתוספ׳ קידוש׳ ספ״ה עיי׳ סוף ע׳ סדר ומ״ש] —

* סדיין (כמו סדן Block) קהל״ר פ׳ ויתרון חד סדיין ובויק״ר פכ״ב חד סדן עיי״ע סדן א׳.

סְדוֹם (עיר ידועה קרובה לים המלח Sodom) בפ׳ השותפין בגמ׳ ולא את השדה (ב״ב י״ב:) תרתי ארעתא[4]) אחדא ניגרא אמר רב יוסף כגון זה כופין על מדת סדום. והלכתא כרב יוסף בסדום[5]) קנין ומחצה. (ב״ב קי״ד: קמ״ג:) פי׳ סדום הא דאמרן, קנין בר״ג דפ׳ יש נוחלין (ב״ב קי״ד.) קנין עד מתי חוזר רבא אמר כל זמן שיושבין רב יוסף אמר כל זמן שעסוקין באותו ענין, מחצה בר״ג דפ׳ מי ש מ ת[6]) (שם קמ״ג.) ההוא דאמר לדביתהו נכסי ליך ולבניך אמר רב יוסף קנתה מחצה. *[אחי״ה וכנ״ה באבות פ״ה מ״י מדת סדום שבת ק״ח: הפוכה סדום תוספת׳ שבת פי״ב (י״ג) ימה של סדום, והתואר ב״ר פמ״א אין לך בכרכים רע מסדום כשאדם רע קורין אותו סדומי ובתוספ׳ שבת פ״ז (ח׳) הגי׳ סודמי. והקבוץ סְדוֹמִיִּים ב״ר פי״ט כ״ו, כ״ח, ולנקבה סדומית חולי׳ ק״ה:] —

* סוּדְמִין (מפעל ערבי سدم פי׳ סתם Verstopfung) ירו׳ ב״ב פ״ב די״ג רע״ג בכותל אטום . . בכותל סודמין.

1 סַדָּן (בל״ס סַדָּנָא מל״פ سنده = سندان וכ״ה בל״ע. Holzblock, Amboss ועוד בל״ס אופן Axe) בריש כלאים (פ״א מ״ח) אין נוטעין ירקות בתוך סדן של שקמה . . בר״ג דפ׳ יש בערכין (י״ד.) דתנן בס״פ המוכר את הבית (ב״ב ע״א.) ר׳ שמעון אומר המקדיש את השדה לא הקדיש אלא חרוב המורכב וסדן השקמה. בס״ג דפ׳ סדר

---

[1]) בנו״ג היה מהלך . . או באסדא ובכ״י ש״ס ובס׳ המפתח היה יושב וכו׳ ובכ״י פ׳ או באכסדרא צ״ל באסכדיא מל״י σχέδια עיי״ע אסד. [2]) וצ״ל כמו שהביא ר״ב בע׳ אסד בדלת. [3]) עיי׳ מ״ש בח״א׳ קס״ד: והלאה. [4]) וכ״ה בדפ׳ לובלין של״ו וכ״ה בפי׳ רגמ״ה ושם תרי ארעתא ובנו״ג תרתי אחד נגרא. [5]) בנו״ג בשרה ענין ומחצה ובכ״י ש״ס ה׳ זר׳ ורי״ף ורשב״ם קנין. [6]) בדפ׳ וויניצי׳ בש״ס מי שמתו.

תעניות האלו[1]) (תעני' כ"ה:) ובפ' המוכר את הספינה בגמ' זתים לקוץ (ב"ב פ'.) בתולת שקמה ג' טפחים וסדן השקמה ב' טפחים פי' שרש שקמה. כפ"ק בב"ק בגמ' דסמוך[2]) נכסים (ב"ק י"ב רע"ב) התם סדנא דארעא חד הוא. הכי מפסקי[3]) בפ"ק דקידושין בגמ' דסמוך זוקקין (קידוש' כ"ז:) התם גופן מוחלקין הכא סדנא דארעא חד[4]) הוא. פי' גוף הקרקע[5]) כגון סדן השקמה. בגמ' דפ' כל שעה (פסחי' כ"ח.) נגרא בסדניה יתיב מדוויל ידיה משתלים[6]). פי' אומן שחוקק העץ שהוא סדן לעשות חבלים ברגל לסוף משימין אותן ברגליו[7]) ויש ששונין[8]) סדאה מלשון יושב בספינה או באסדא ומפרשי שניהם כמין כבלים שנותנין ברגלי הכלואים בבית הכלא. *[אחי"ה כ"ה בפי' ר"ח לפסחי' ועיי' סוף ע' סְדָה ומ"ש. וגזרת המלה מל"פ וסורי והושאל לחתיכת עץ וגזע אילן העב fester Baumstamm ולכן היטב לועז רש"י בתעני' וקידושי' הנ"ל טרונ"ק בל"צ tronc ובל"ר Baumstamm, truncus ובפרט של שקמה עיי' מקומות הנ"ל ועיין ג"כ בפסק' רבתי פ"א עץ הסדן העושה בארץ שש מאות שנה ובמד"ר פי"ג אי' רק כשקמה זו וכו', ירו' ב"ב ספ"ג די"ד רע"ג ותוספת' ב"ב פ"ג סדן השקמה ובתוספת' כלאי' רפ"א סדין של שקמה ובקהל"ר פ' ויתרון חד סדיין ויותר טוב בויק"ר פכ"ב חד סדן. וסדנא דארעא פי' גזע ומצב הארץ ורבינו פי' לפי הענין גוף הקרקע. וסנהד' נ"ב: תוספת' סנה' פ"ט מניחין את ראשו (מניח ראשו) על הסדן וקוצץ בקופיץ. ובענין פסחי' הנ"ל פי' רבינו סדן כמו סַד של מקרא וכ"ה בתוספת' ע"ז פ"ב בכ"י אירפ' אין מוכרין להן את הסדן ולא כובלין אבל יותר טוב גי' הדפוסי' לא סדין והוא קבוץ מן סַד עיי"ע —]

2 סַדָּן (מע' הקודם Amboss) בב"ר פרש' כ"ט (רכ"ח) ויאמר ה' אמחה את האדם ובויק"ר זאת תהיה פרש' וזכור את בוראך (פי"ח) נתנו על הסדן והכהו בפטיש נחלק הסדן[9]). בפ' הבונה (שבת ק"ב:)[10]) אף המכה בקורנס על הסדן. פי' חתיכת ברזל גדולה שמרדדין עליה ברזל וכל כלי מתכות ובלעז אנקוד"ני. — (א"ב פי' בל"י עץ עב וחזק תקוע בארץ) *[אחי"ה בלאי"ט incudine, ancudine, Amboss ובהשאילה נאמר בב"ר ספ"י מהו ויכל אלהים ביום השביעי (בראש' ב', ב') אתמהא אלא כזה שהוא מכה בקורנוס ע"ג הסדן הגביהה מבעוד יום (והורידה[11]) [צ"ל והדרא משתחשך וכו' פי' החזיר ידו משתחשך — והמלה איננה ל"י כי אם ל"ע ול"פ וס' הנ"ל ולא כדעת ר"ב] —

3 סַדָּן (גם זה מע' הקודם סַד כמין גלגל ואופן ומל"ם הנ"ל Holzblock als Axe in einem Maschinenwerk) בפ"ק בסוט' בגמ' וכן לענין הטובה (י"א:[12]) א"ל מה יוצר זה ירך מכאן וירך מכאן וסדן באמצע. עושה מלאכה על האבנים (ירמי' י"ח, ג') תרג' על סדנא. בפ"ק בחולין בגמ' השוחט במגל יד[13]) (ט"ז רע"א) השוחט במוכני[14]) שחיטתו כשרה והתניא שחיטתו פסולה[15]) לא קשיא הא בסדנא דמיא הא בסדנא דפחרא[16]) כבר פי' בע' מוכני[17]). בר"ג דפ' מי שהיה טמא (פסחי' צ"ד:) ודילמא כסדנא דריחיא אי נמי כצינרא דדשא. פי' „כמו הסדן הזה אעפ"י שסובב הגלגל קבוע בו עולה ויורד שני קצוות הסדן במקומן נראין לעולם אין הדרומי נראה בצפון ולא הצפוני בדרום אי נמי כצינרא דדשא והדבר אחד" זה פי' רבינו חננאל ז"ל[18]). ספר אחר[19]) כבוצינא דריחיא וכבר פירשנו במקומו מפי'[20]) רבי גרשם ז"ל. *[אחי"ה ובע' בצין ב' (ח"ב. קנ"ג) לא הזכיר בשם רגמ"ה אבל רמזתי שם על ע' הנוכחי ושם פירשתי ביצינא מל"פ ציר הדלת ובאמת כן ענין מלת סדנא = سندان גם בל"פ וא"כ שתי גירסאות עולות בקנה אחד וזה מ"ש רבינו והדבר אחד. ועוד ענין מלה סדנא בל"ס אופן וגלגל וא"כ אבנים העתיק ככה התרג' והבינו כמו אפנים וכנ"ה

1) כ"ה בכ"י ובדפ"ר וויניצי. 2) כ"ה לנכון בכ"י ובדפ"ר. 3) בדפו"ו כאן הפסק נקודה בט"ס וזה הטעה לבעל הפשב"ע לומר שלי' לפנינו! ובאמת דברי רבינו הם ולנכון בדפ' באסיל ואמש' ושם ושם הכא בט"ס ולנכון בכ"י ערוך ובדפ"ר ופיז' נשמט מן סדנא דארעא עד סדנא דארעא. 4) כ"ה בכ"י ערוך. 5) וכ"ה בחי' הריטב"א בקידושי'. 6) וכ"ה בע' נגד ובדפ' הישנים עד בנכנשתי והגיה המהרש"ל סדנא בסדני יתיב. 7) וכ"ה בפירש"י ע"ש. 8) וכ"ה בש"ס כ"י ב' ובפי' ר"ח. 9) וכ"ה בקהל"ר פ' גם מגבוה ועוד עיי' פסיקתי רבתי פל"ב ושם נאמר זה על סנפרינון. 10) וכ"ה בתוספתי' שבת פי"א (י"ב). 11) וכ"ה בילק' בראשית ר' ט"ו וצ"ל כגי' המיוחס לרש"י. 12) וכ"ה בשמ"ר פ"א ע"ש. 13) לי' בדפו"ו ואי' בכ"י ערוך אבל בע' סכנה אי' גם בדפ"ע. 14) בדפ"ר במיכני. 15) כ"ה בכ"י ובדפ"ר וויניצי' ובשדפ"ע נשמט. 16) וכ"ה בפי' רגמ"ה (בקובץ כ"י אנגיוליקא דף רפ"ט.) ובנו"ג סרגא. 17) עיי"ע מכנה. 18) והודפס בש"ס ווילנא ושם ג"כ הגי' כי סדנא וכ"ה בכ"י ש"ס ב'. 19) וכ"ה לפנינו. 20) כ"ה לנכון בדפ"ר ובשדפ"ע ספי.

בתר"י לענין המרכב סְדָנֵי, סְדָנַיָּיא עיין תר"י א' לבראשי' מ"ה, י"ט; כ"א, כ"ז — ובחכמת תכונת השמים נקרא סְדָן והקבוץ סְדָנִים הקוטבים Pole עיי"ע סדן במעריך ללונזאנו וראב"ע לעמוס ה' ח'] —

4 סַדָּן (מע' הקודם פי' גזע עץ נקוב ausgehöhlter Klotz והושאל לכד שעושין בו שכר (Bottich

בפ' ערבי פסחי' בגמ' אפי' מן התמחוי (פסחים ק"ג.) תמרי בהילוזך[1]) לבי סרנא[2]) רהוט פי' בכליך תמרים רוץ ושים אותם בכלי שעושין בו שכר כלומ' עשה מהן שכר מאי סדנא[3]) (סודנאה) [צ"ל סוד נאה][4]) וגמילות חסדא[5]) פי' סוד נאה כלומ' ריוח יפה ויכול לעשות חסד וליתן לעניים לשתות ס"א[6]) סועדנא כלומ' עוזר יעשה לבעליו להתעשר. *[אחי"ה וכל זה רק עפ"י אגדה ולא לפי פתרון המלה וגזרתה מלש' סדן הנ"ל בערכי' הקודמים היינו חתיכת עץ נקוב שעושין בו שכר ודע כי בע' נזייתא הייתי רוצה להגיה בזיתא מל"פ بوزة היינו שכר ועתה מצאתי קצת ראיה כי بوز פי' חתיכת עץ וגזע אילן וא"כ על פי זה גם סדן יש לו שתי הוראות חתיכת עץ ושכר שעושין בו כלומ' כד של שכר ורש"י פי' ג"כ למה נקרא שם השכר סודנא ועוד עיי"ע הבא — ועוד עיין מה שכתבתי בשם ר"ח בע' נזייתא] —

סדן (= סוּדְנִי Mann des göttlichen Raths לדעת רבינו מל' סוד ה' ולפע"ד מל"פ הרשום' בפנים) בס"ג דפ' כיצד מברכין (ברכות מ"ד סע"ב) א"ל אביי לרב פפא סודאני[7]) אנן תברינן ליה בחמרא ובבשרא. במנחות בפ' ר' ישמעאל בגמ' דסמוך קוצרין (מנחו' ע"א.) א"ל סודני בשדה כתב. בס"ג דפ"ק בנדה (י"ב: רע"ב) א"ל סודני לא מיגניא באפיה. פי' ירא שמים כדכתי' (תהלי' כ"ה, י"ד) סוד ה' ליראיו. *[אחי"ה ורגמ"ה במנחו' (קובץ כ"י אנגיילי דף כ"א.) פי' סודני ת"ח כלומ' סוד ה' ליריאיו ע"כ וכ"ה ברש"י במנחות ושם תלמידי חכמים וצ"ל תלמיד חכם וכדאי' ברש"י לנדה שם ושם ושם הביא גם ל"א כי סודני הוא רמי שכרא Bierbrauer וכ"ה בפירש"י בברכו' שם והביא ראיה מפסחי' ק"ג. ע"ש וע' הקודם ובהפשב"ע ודע כי בדפוסי' הראשונים הגי' ברי"ש סורני (עיי' ד"ס לברכו') וזה קצת ראיה להשערת בעל סד"ה (ע' רב פפא) שקראו כן על שם חמיו אבא סוראני כי נשא בת אבא סוראה עיי' כתובו' נ"ב: ופירש"י ועיי"ע סורא אבל זו הגי' בודאי ט"ס היא שעיקרה בדל"ת. ול"נ כי היא ל"פ سوزيان פי' בעל נכסים ועשיר Güterbegabter כי רב פפא היה עשיר עיי' פירשב"ם לפסחי' קי"א סע"ב ד"ה שעתא קיימא לך. ועוד עיי' שם קי"ג. א"ר פפא אי לא דרמאי שכרא לא איעתרי ובתש' הגאונים סי' ת"ד (הרכבי צד 214) אי': וכך שמענו מן הראשונים סודני חקלאה כלומ' שאתה מבני השדה ולא מבני מדינה וכו' ע"ש] —

סדן (= סָדִין, סְדִינָא מל"מ ומל"ס סְדוּנָא בל"ע سدن، سدان feine, dünne Hülle ומזה سديل Lein-wand) בר"ג דפ' התכלת (מנחו' מ"א.) א"ל קטינא סדינא בקייטא סרבלא בסתוא ציצית מה תהא עליה. תשובת הגאונים ושפירשתם מצאנו בתשובות דעבדו תקנתא לאחותי חוטי דכיתנא במאני דכיתנא חס ושלום לא התירו[8]) לעולם כך ולא תעשו כך והא דרבא (שם ל"ט סע"ב) דאמר צמר ופשתים פוטרין במינן ושלא במינן ליתא מן קושייתא דמלאכא אשכחיה לרב קטינא דמיכסי בסדינא (שם מ"א.) ואי סלקא דעתך אפשר למירמי הוטי דכיתנא[9]) רב קטינא מאי טעמא לא רמא חוטי דכיתנא ומלאכא מאי לא אמר ליה רמי הלכך לא אפשר[10]). בנדה בפ' האשה בגמ' בדקה אחת (נדה ס"א.) הביאו לו סדינין[11]) ושראן במים ופרשן[12]) עליהן מקום טומאה ניגב[13]) מקום טהרה לח[14]) בדקו ומצאו בור גדול מלא עצמות. *[אחי"ה ועיי"ע עבד ב' — וכנ"ה במנחו' מ' רע"א וש"נ סדין בציצית ב"ש פוטרין וכו', ושם רע"ב יקרע סדינו, שרא ר' זירא לסדיניה. יומ' ל'. פרסו סדין של בוץ וכו'. ירו' כלאי' פ"ט דל"ב רע"ב וירו' כתובו' פי"ב דל"ה רע"א בסדין אחד (הוא)

---

[1]) עיי"ע הלז וע' נזייתא ובכ"י ל"ד בחלוזך וכ"ה לפנינו. [2]) בנו"ג לבית (ברש"י לבי) סורנא ובכ"י ש"ס ב' לבי סודני ועוד שם לבי נזייתא וכ"ה בע' נזייתא ע"ש. [3]) בנו"ג סודנא. [4]) ובדפ"ר סודנא. [5]) וכ"ה בכ"י שם מינכען ובנו"ג הסדים. [6]) והיינו פ"א פירוש אחר. [7]) כ"ה בדפ' פיזי וויניצי' באסיל, ובדפ"ר ואמ' סודגי וכ"ה בשני ציונים האחרונים גם בכל דפ"ע. [8]) בכ"י ק"ט התרתי. [9]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר אבל מדפי פיזי והלאה כאן ובסמוך בט"ס דכינתא. [10]) ועיי' תשובי הגאוני' תש' חמדה גנוזה סי' א' וסיים ומה ששאלם ואי אמר מר לירמא חוטא דכיתנא מעולם לא אמרו רבנן מירמי חוטי דכיתנא ולא שמענו זאת והוטי דכיתנא לא נקראו ציצית מעולם וכ"ש לברוכי עלייהו דאסור ומאן דרמי הוטי דכיתנא ומברך עליהן עובר משום לא תשא את שם וכו' וחייב מלקות. [11]) בנו"ג סדינים. [12]) בנו"ג ופרסן. [13]) כ"ה בדפוסי' חוץ מדפו"ו ושם נגוב. [14]) כ"ה בדפו"ו ובשרפ"ע בט"ס לא ובנו"ג בהיפך הסדר מקום טהרה יבש מקום טומאה לח.

נקבר רבי, ירו' יבמו' רפ"א ד"ב. ב"ר פפ"ה דרך סדין בעל, ירו' ביצ' פ"א ד"ס סע"ג ר' ירמיה הורי .. מיטענא בסדינא .. בשובתא. ושם: מיטעון בסדינא וכו'. והקבוץ תוספ' יו"ט פ"ב תוספת' כליי ב"מ ספ"א כלי' פכ"ד מי"ג וירו' פסחי' פ"א דכ"ז ע"ד — ובירו' שבת פ"ו ד"ח: מבואר הסדינים (ישעי' ג', כ"ג) סְדִינַיָּא] —

* סְדָיָנִין (Steineichen) ב"ר פמ"ב מבואר עמק השדים (בראשי' י"ד, ג') שהוא מגדל סדנים ובע' עמק א' הגי' שהיה מגדל סדנין ובכ"י ק"ט סדינין וכנ"ל עיקר וצריך להדגיש הדל"ת לתשלום הנו"ן כי בל"ע ופ' سنديان וממנו הועתק לל"ס סְדְיָנָא, סַנְדְיָנָא פי' אלון Eiche וכ"ה בישעי' מ"ד, י"ד בהעתקת עקילס ותודוס ועיי' מ"ע דמ"ג ח"ד, 204 והוספת ה' פליישער שם 223 וחידוש שלא השיג ג"כ בעמת"ל ללעווי ח"ג 479 שהביא זה הציון מב"ר בסוג סדן השקמה[1].

* סדסים (?) בספרי כי תצא פ' רל"ד ארבע כנפות כסותך (דברי' כ"ב, י"ב) פרט .. לסדסים לבורדסים וצ"ל לברסים לבורדסים כגי' הערוך ע' ברדס וכ"ה בילק' ועיי"ע בדס וע' ברדס ומ"ש ונראה שמתחלה כתוב לבדסים ואח"כ בשבוש לסדסים וזה נעלם מעיני ה' לעווי וגזרתו בטעות.

סָדַק (פי' בל"ס סְדַק כמו שָׁסַע בל"מ spalten, auseinanderreissen; סֶדֶק Spalt) בפ' אלו עוברין בפסחי' (מ"ה.) בצק שבסדקי עריבה. ויקרעה לשנים עשר קרעים (מ"א י"א, ל') תרג' וסדקה לתרין עשר סידקין. בר"ג דפ' כיצד מעברין (עירו' נ"ג.) אנן כמלא מחט[2]) סידקית. פי' מחט דקה שמאחין בה הנקבין שבבגד והסדקין. *[אחי"ה וכ"ה בפירש"י ע"ש ובפי' ר"ח רק מחט דק מאוד ע"כ סידקית ל"נ כמו סֶדֶק, סִדְקָא בל"ז בכורו' ל"ז: הסדק. קהל"ר פ' כל הדברי' סידקו של פתח. הקבוץ פסחי' מ"ח: אין לך כל סדק וסדק מלמעלה שאין לו כמה סְדָקִין מלמטה. ושם סידוק שנתערבו סדקין, וסידוק הוא השם המופשט וכ"ה ישם איזה פעמי' סידוק ולנקבה תוספ' חולי' פ"ג סדיקת הגרגרת והפעל סְדַק תרג' מפרים פרסה (ויקי' י"א, ז') סדיק פרסתא ועיי' לדברי' י"ד, ו', ז' והיא בינוני פעיל, ובינוני פעול חולי' נ"ט. פרסותיה סְדוּקוֹת, נדה כ"ה: שעורה סדוקה. שהש"ר פ' שררך מה חטה זו סדוקה אף ישראל סדוקה מילתן. נפעל נִסְדַק ב"ק צ"ו: צ"ז. ירו' ב"ק רפ"ט ד"ו ע"ד. פיעל שהש"ר פ' מי זאת סידקה כדג. ושם וסידקו צ"ל וסירקו עיי"ע סרק ו'] —

* סִידְקִית סוט' מ'. עיי"ע סתק.

סִדְקֵי (= סִיטְדְקֵי וט' נבלעת סִידְקֵי מל"י σιτοθήκη, σιτοδόκη אוצר של תבואה Getreidebehälter) בריש מד' רות (פ' ויהי בימי) והרי שפחתו עומדת בסידקי וקופתה בידה פי' סידקי בל"י אוצר של תבואה. *[אחי"ה והושאל לשוק של תבואה ירו' שקלי' רפ"ח דנ"א. וירו' שבת רפ"ח די"א. זה הלוקח (חטים) מן הסידקי וכו', ירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג יורדין היינו לסידקי של אשקלון ולוקחין חיטין וכו', ירו' נדרי' פ"ט דמ"ב ע"ג היו שם צבורים בסידקי. איכ"ר פ' העיר: לכרי שהיה עומד בסידקי והיו הכל באין לשערו וכו'] —

* סדקארית (?) שהש"ר פ' כרם צ"ל סרקארית עיי"ע סרק ה' במו"ע ופי' אורג בגדי משי מל"פ سرك ומל"ע سرق spinnen בל"פ سركار Weberei ועיי"ע סילקראות ומ"ש.

סדר (= סוּדָר מל"ס סוּדָרָא הועתקה מל"ר ויוני' Schweisstuch, Schleier, sudarium, σουδάριον מטפחת הזיע וגם צעיף בל"פ دستار Schweisstuch [Turban]) בר"ג דפ' במה טומנין (שבת מ"ח.) חזייה דפרים דסתודר[3]). בר"ג דפ' המוציא יין (ע"ז:) סודרא סוד ה' ליריאיו פי' יראי ה' יוצאין בו כדגרסינן בגמ' דפ' ערבי פסחי' (קי"א:) סודרא דמר כדרבנן[4]). ויתן על פניו מסוה (שמות ל"ד, ל"ג) תרג' ירוש' (א') סודר. — (א"ב פי' בל"ר מטפחת מיוחדת להעביר הזיעה גם למין מסוה וצעיף אומרים כן) *[אחי"ה הוראת צעיף רק בל"ס הנ"ל וכן ענין ל"פ הנ"ל מטפחת זיע וגם צניף Turban ובזה הענין בשבת ופסחי' הנ"ל וכנ"ה בברכו' נ"א. פרים סודרא על רישיה. ויתר דוגמאות עיי' בע' כמתא. בויק"ר פכ"ג מבואר שמיכה (שופטי' ד', י"ח) סודרא[5]). ועוד מטפחת סוט' מ"ט. כרכה בסודריה. סוכ' נ"א: מניף בסודר. ירו' יומ' פ"ג דמ"א. הניף הסגן בסודרין תוספת' שבת ר"פ ט"ז

[1]) ועיי' עוד פפלנצ"כ ללעף 73 ולא העיר על גי' הערוך. [2]) בנו"ג כמלא נקב מחט. [3]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט וברפ"ע דיסתודר ועיי"ע ומ"ש בח"ג, ק"ח ובפי' ר"ה הגי' סודר והיא היא. [4]) בכ"י ש"ס כמרבנן ובגי' רש"י דומה כי מצורבא מרבנן ובנו"ג סודרית דמר כי צורבא מרבנן. [5]) ופ"א עיי"ע משכל.

(י״ז) מפנין [1]) את הביצה בסודרין, ובפרט סודר על הצואר וזרועות שבת ק״כ. סודר שבצואר, ע״ז ד׳. רמו ליה סודרא בצואריה. סנה׳ נ״ב: נותן סודר קשה לתוך הרכה וכורך על צוארו. וזהו שינוקא (שינוק) דסודרא בתר״י לשמות כ״א ט״ו. ט״ז. לויק׳ כ׳, י׳; לדברי׳ כ״ד, ז׳. ירו׳ שבת ספט״ז דט״ו ע״ד סודרין שעל זרועותיו] —

סָדַר (מל״מ (וכן שָׂדַר) ופי׳ כמו עָרַךְ zusammen-reihen, ordnen ועוד עיין בפנים. והשם סֵדֶר (Ordnung, Reihe, Abtheilung סדר אליהו רבה וסדר אליהו זוטא בר״ג דפ׳ ב׳ דייני גזילות (כתובו׳ ק״ו.) פי׳ משניות חיצונות הן ורבה הוה ג׳ בבי ול׳ פירקין וזוטא י״ב פירקי ודאמרי בגמרא (שבת י״ג. פסחי׳ צ״ד. קי״ב. מגיל׳ כ״ח: קידושי׳ פ׳: ע״ז ה׳: ט׳. סנהדר׳ צ״ב. צ״ז. אבדר״נ פ״ב תמיד ל״ב: נדה ע״ג.) תנא דבי אליהו כולהון בגווייהו. בגמ׳ דפ׳ ערבי פסחי׳ (קי״ה:) סדרנא אנא. פי׳ מסדר הלכות. בר״ג דפ׳ היה מביא את מנחתה (סוט׳ י״ד:) מפורש סדר מנחות כיצד אדם מביא מנחה וכו׳. ובס״ג דפ׳ המקבל (ב״מ קי״ג:) כדרך שמסדרין בערכין כך מסדרין בבעל חוב. פי׳ מעריכין נכסי הלוה ואם הוא עני אעפ״י שאינו נשלם החוב כולו אין נוטלין כל מה שיש לו אלא משיירין לו לפי כבודו[2]) כגון מפץ לעני ומצע לעשיר כך מסדרין בערכין כשאמר ערכי עלי ואינו עשיר שיתן כמה שכתוב עומד לפני הכהן ומעריכו כדכתיב (ויק׳ כ״ז, ח׳) ואם מך הוא מערכך וגו׳ על פי אשר תשיג יד הנודר ואם מסרב ליתן מה שמעריכו הולך שליח בי״ד וממשכן אותו דתנן בערכין (כ״א.) חייבי ערכין ממשכנין אותן וכשהוא ממשכנו אינו נוטל כל מה שיש לו דתנן (שם כ״ג:) אעפ״י שאמרו ממשכנין אותו נותנין לו מזון ל׳ יום וכסות י״ב חדש ומיטה מוצעת וסנדליו ותפיליו לו אבל לא לאשתו ולבניו. עיקר סידור בערכין כתוב (ב״מ קי״ג:[3]) דכתיב (ויק׳ חנ״ל) ואם מך הוא מערכך מפרש בגמ׳ (ערכי׳ כ״ד רע״א) החייהו מערכך. ויש ששונין מ ס ד ר י ן[4]) פי׳ משיירין כגון (יואל ג׳, ה׳) ובשרידים אשר ה׳ קורא[5]). בגמ׳ בפ׳ ר׳ אליעזר בנדרי׳ (ס״ה סע״ב) ש״מ אין מסדרין בבעל חוב[6]). *[אחי״ה ועניננו כמו עָרַךְ וּמֵעֲרִיךְ ordnungsgemäss thun, schätzen ובזה הענין ירו׳ ב״ק ספ״ט ד״ז. חאומר ערכי עלי על מנת שלא לסדר מחפץ פלוני אין מסדרין לו מאותו החפץ, ב״מ קי״ג: סדורי מסדרינן ליה והשם המופשט סידור ב״מ שם עיקר סידור וכו׳ עיין לעיל, ירו׳ נזיר רפ״ב דנ״א ע״ד אמר לאדם . . סידורו עלי וכו׳ ובהוראה ראשונה ענין עשית דבר זה אחר זה עיי׳ ה ק ל פסחי׳ נ״ד. סודרן על הכוס, יומ׳ כ״ז רע״ב וחוזר וסודרה, שם מ״ה רע״ב סודרן ע״ג המזבח, כ״ב ס״ט. אבנים הסדורות לגדר ובהשאילה ברכו׳ נ״ז. יומ׳ פ״ח. עונותיו סדורין מאי סדורין סדורין לימחל תעני׳ ח׳. משנתו סדורה. פיעל ופַעל יומ׳ כ״ד: כ״ז: סידר את המערכה . . סידר שני גזירין (גזירי עצים). בהשאילה ברכות י״ג: מסדר שבחיה דרחמנא, ושם ל״ב סע״א לעולם יסדר אדם שבחו של הקב״ה וכו׳, שם ל״ד. מסדר שבח לרבו וכו׳, שבועו׳ ל׳: דמיחזי כמאן דסדר לדינא. תעני׳ ח׳. מסדר מתנית׳, יומ׳ ל״ח: דהוה מסדר אגדתא וכו׳ וכל לשון ערך מתורגם ע״י סדר עיי׳ המתורגמן. ובהפעיל ברכות כ״ח סע״ב מגיל׳ י״ז: הסדיר שמנה עשרה ברכות וכו׳, ספרי צו מסכ׳ מלואים פ״א הסדיר את הבגדים . . הסדיר את הקרבנות. ושם השם כסדר האמור, יומ׳ ע״ג: שאל שלא כסדר והחזירו לו כסדר וכו׳, מגילי׳ כ״ט. חוזרין לכסדרן, שם ל׳: לסדר פרשיות . . לסדר הפטורות הוא חוזר, ברכו׳ ל״א סע״א סדר ודוי של יוה״כ, שם סדר ברכת המזון, ר״ה י״ז: סדר תפלה וסדר תפלה במו״ש נקרא בירו׳ תעני׳ פ״א דס״ד ע״ג ירו׳ פסחי׳ פ״ד ד״ל רע״ד סידרא, ב״ב י״ד: סדרן של נביאים . . סדרן של כתובים. עירובי׳ נ״ד: סדר המשנה. פרה פ״ה מ״א מן הסדר השני . . מן הסדר השלישי, עיי׳ תוספת׳ פרה פ״ד ומ״ש מהרז״ף בד״מ 210. מגילי׳ כ״ט: תנינא ארבעה סדרי משנה ויק״ר רפ״ג מי ששונה שני סדרים, אסת״ר פ׳ בימים ששה סדרי משנה, שבת ל״א. סדר זרעים . . סדר מועד . . סדר נשים . . סדר נזיקין . . סדר קדשים . . סדר טהרות עיי״ע עת. כתובו׳ ק״ג: מתנינא שיתא סידרי לשיתא ינוקי, ושם: סידרי חכמה . . סידרי נשיאות, ירו׳ עירו׳ ספ״ג דכ״א ע״ג סדרי מועדות. ויק״ר פט״ז סדרי מרכבה. וכן נאמרו סדרי פרשיות התורה אסת״ר פ׳ גם ושתי: ואשכח הדין פסוקא ראש הסדר והנותרת וכו׳ ועיין רש״י לסוט׳ מ״ט. ד״ה סדרים אבל עיי״ע קדש א׳ פ״א ושם מבואר

[1]) כ״ה בכ״י ובנו״ג מסננין, מצננין. [2]) וכ״ה בשט״מ לכתובו׳ קי״ד. ד״ה איבעיא בשם יש מי שגורס ושם ג״כ שיטת ר״ח יש מי שגורס בכבידו ע״ש באריכות. [3]) בכ״י ש״ס הגי׳ הוא דכתיב. [4]) כ״ה לנכון בדפ״ר ואמ׳ ובשרפ״ע בט״ס מסדרין. [5]) וכ״ה שתי גירסאות ברש״י בשם שמעתי ע״ש. [6]) בכ״י ק״מ לבעל חוב וכ״ה בנדרי׳ אבל בב״מ בבע״ת.

קרושא דסידרא. שבת קט"ז: פסקי סידרא בכתובים וכו', יומ' פ"ז סע"א רב הוה פסיק סידרא וכו' עיי' פירש"י. ובית המדרש אשר שם נסדרו ההלכות והצעת השמועות נקרא סִדְרָא, סִדְרָה (Studienhaus) ירו' סוכ' ספ"א דנ"ב ע"ג ב"ר פס"ג סדרא רבא, ירו' סנהד' פ"י דכ"ח. סידרא רבה, ירו' שבת פ"ו ד"ח. ור"פ י"ט דט"ז ע"ד סדרא רובא, ירו' ביצ' פ"א ד"ס ע"ג סדרה דבר עולא, ירו' ברכות פ"ג ד"ו: כד הוו מסקין ליה לסדרה, וירו' נזיר פ"ז דנ"ו. כד הוה מסקין ליה לסידרא, ירו' מגיל' פ"ד דע"ה. עבר קומי דסדרא, ירו' שבת פ"ט די"ב. ספרא דסדרה, חולי' קל"ז: ריש סידרא עיי"ע אבא וע' אביי. והשם המופשט סידור שבת קכ"ג: סידור הקנין, יומ' כ"ד: סידור אברים . . סידור שני גזירין, ל"ג. סידור שני גזירי עצים. הגיג' כ"ו: סילוקו כסידורו . . כסדורו כך סילוקו, ירו' מגיל' הנ"ל סדורו של יום. והקבוץ בויק"ר פ"ה סדורים של דוב פי' ר"מ די לונזאנו במעריך מזונותיו תרג' ערך לחם סדרין דלחם ע"כ ומו"ע הביא רק ראש המאמר בע' שושיטא. — והתואר סַדְּרָן שו"ט ס' מזמור פ"ז חמי סדרן טב וכו', ירו' הוריו' ספ"ג דמ"ח ע"ג הסדרן ושם: הסודרן, פסחי' ק"ה: סודרנא עיי' לעיל בערוך פי' מסדר הלכות. וכתוספת' קידושי' ספ"ה בכ"י אירפורט (בהוצ' צוק"מ 343) כגון הַסַּדָּרִין והסרוקות וכו' פי' מסדרי שערות ובנו"נ בט"ס הסדידין ובכ"י ו"ו הסרידין] —

* סדריוט ירו' סוכ' ספ"ה דנ"ה ע"ד צ"ל סרדיוט עיי"ע וכ"ה סרדיוטין בתנחומא הישן קדושים סי' ח' וצ"ל סרדיוטין.

* סדרונניא עיי"ע סרנג ומ"ש.

סהד ע ד. *[אחי"ה כ"ה רק בכ"י ה"ב ובדפ"ע לי' ועיי' ג"כ ערך הבא אח"ז] —

* סְהֵיד (מל"ם סְהֵד בל"ע شهد כמו ל"מ שָׂהֵד (איוב ט"ז, י"ט) (Zeuge sein, bezeugen ויק"ר רפ"ו אתי סהיד לי ולרוב באפעל ברכו' ל': קמסהיד, כתובו' כ"א. קא מסהיד, ב"ב כ"ט. מאן מסהיד, שם שבועו' ל': מכות ו'. לאסהודי, תרג' איוב ט"ז, ח' לאסהדא והרבה בתרג' עיי"ע סהד במתורגמן, והתואר סָהֲדָא וכ"ה בל"ס עיין שבת ס"ה: ב"ב ל"ג: ל"ד. והקבוץ סהדֵי ברכו' י"ז: סנהד' כ"ט. ב"ב ל'. ושם: ל"א. קידוש' ס"ה: והשם סָהֲדוּתָא וכ"ה בל"ס (בל"א במקרא שָׂהֲדוּתָא בראש' ל"א מ"ז) חגיג' כ"ב. מכו' ה': שבועו' ל': כתובו' כ'. ושם: ב"ק קי"ג: ובקיצור סהדו ירו' סנה' ספ"ג דכ"א ע"ד ויק"ר רפ"ו והרבה בתרג' ירו' א' (לדברי' ה', י"ז; י"ט, ט"ו, י"ח; ל"א, כ"א) והקבוץ סָהֲדְוָן (סהידוון) וכן תרג' בתולים (דברי' כ"ב, י"ד והלאה) עפ"י ב"ר פנ"א ופ"ס כפי גי' רבינו בע' עד ג' ע"ש. — ורבינו כפי גי' כ"י ה"ב ציין רק המלה עם פי' עד (עיי"ע הקודם) מרוב המצאה.

סַהַר (מל"ם (ונרדף עם סָחַר) היקף Rundung, (Rundes בפ"ג בשביעית (מ"ד) המדייר את שדהו עושה סהר. ובפ' עושין פסין (עירו' י"ח.) דיר או סהר או חצר פי' כמו סחר לשון היקף והוא חצר שאין לה תקרה. *[אחי"ה ובמשנ' שבמשניו' ובכ"י ש"ס אי' סחר בחי"ת וכ"ה בעירו' כ"ב. ובירו' עירו' פ"ד דכ"א ע"ד סהר ובכ"י ש"ס בחי"ת. וגי' או סהר או חצר אי' ג"כ בכ"י ש"ס ובתוספ' שבת רפ"י (י"א) אי' או לסהר ולמוקצה ולחצר וכן הסדר בעירו' הנ"ל ובתוספ' עירו' ספ"א ובכ"י אידפ' לי' בחצר. והקבוץ תוספת' שביעי' ספ"ב סהרים ובירו' שביעי' פ"ג דל"ד ע"ג סיהרין וצ"ל סהרין] —

סהר (= סַהֲרָא בל"ס וכן בל"ע شهر לבנה Mond ועיי"ע הבא) בהגדה דמגלה (י"ג.) הדסה שמה ולמה נקרא שמה אסתר על שם איסתהר כלומ' יפה כלבנה. ירח תרגומו סיהרא. — (א"ב עיי"ע אסתיר) *[אחי"ה ר"ל ע' אסתירא (ח"א, ר"ז) ועיי"ע אסתהר וע' אסתר. ובשהש"ר פ' שררך: אית אתרין דצווחין לזיהרא סהרא עיי"ע זהר (ח"ג, רע"ה.) ובירו' תעני' ספ"ד דאשלים זיהרא ובבבלי ר"ה כ"א. סיהרא דמשלים ליומא. ושם כ': עשרים וארבעה שעי' מיכסי סיהרא. פסיקת' דר"כ צד נ"ג. סיהרא, על מלייא . . סיהרא על פיגמה תרג' איוב כ"ה ה' דפגמא סיהרא. עירו' ס"ה. לא איברי סיהרא אלא לגירסא ובכ"י ש"ס ליליא ועיי"ע אימטין (ח"א, קט"ז.) ברכו' נ"ג. דאיכא סהרה . . דליכא סהרא. תרג' ירו' א' לבראשי' א', י"ד מולד סיהרא. ושם פסוק ט"ז ולבמד' כ"ח ט"ו ע"ש עפ"י חולי' ס': הקבוץ ב"ב ע"ד סע"א כתרי סִיהֲרֵי] —

סַהֲרוֹן (מל"ם סַהֲרוֹנִים חלי כדמות ירח קטן mond-förmige Schmucksache) בפרק (ג' בשביעית) [צ"ל ו' בשבת] [ירושלמי] (דף ח' סע"ב) והשביסים והשהרונים [1] (ישעי' ג', י"ח) מיינקיה [2] כמה דא"א

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט ובכ"י ה"ב ובדפ"ע הסהרונים וכ"ה בירושי. [2]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ובשדפ"ע מינקיא.

ואת הסהרונים [1]) אשר בצוארי גמליהם (שופטי' ח' כ"א) והם מניכא דדהבא (תמיד ל"ב.). — (א"ב בנוסח' כתוב (ירו' שבת שם) עונקייה מלשון (משלי א', ט') וענקים לגרגרותיך) *[אחי"ה ופי' מיינקיא (עיי"ע מנייק) רביד הזהב על הצואר וזה מה שאי' בשופטי' ח' כ"א השהרונים ותרג' ענקיא ושם פסוק כ"ו הענקות והם היו כדמות ירח עיי' רד"ק שם. והראיה מירו' סוט' ספ"ט דכ"ד רע"ג סהרוני זהב תלויין בהן ובתוספת' סוט' פט"ו אי' זהוריות המוזהבות ועיי"ע הקודם] —

* סובין (נ"ל מל"פ سیاب תכשיט Zierrath או מל"פ زبان לשון ר"מ לשון ברזל Eisen-zunge) תוספת' כלי' ב"מ פ"ב הסובין והסיטיון שלהם הרי אלו טהורין שאין עשויין אלא לנוי כלומ' לשונות הברזל ומחטין (מל"פ سوزن Nadel) שנותנים למגדל הם עשויין לנוי.

סְוָוחִי (בל"ע سباح, سابح בל"ס סַחְיָא, סְחָיָא der Schwimmer בל"מ השם שָׂחוּ) בפ' יוה"כ בגמ' אסור באכילה (ע"ז:) קורין לשייטא סווחי. — (א"ב בנוסחאות כתוב סייחא) *[אחי"ה ובלי ספק גי' הספרי' צ"ל סחיא כבלש' סורי ובכ"י ש"ס ב' סחוא וצ"ל סחיא וכ"ה בילק' יחזק' ר' רמז שפ"א שחייא וכצ"ל שיחה בכ"י ש"ס מינכען ובירו' שקלי' פ"ו ד"נ רע"א שחינא וצ"ל שחייא ולפי גי' רבינו אולי הוא מל"ע הנ"ל ובית ווי"ו מתחלפין. אבל יותר נראה הגזרה מל"ס ועוד עיי"ע מסותא ומ"ש] —

* סוּט עיי"ע סט.

* סוי עיי"ע אחר סוורק.

* סוּךְ עיי"ע סך.

* סוֹכוֹ (בל"מ שׂוֹכֹה שם מקום) אבות פ"א מ"ג איש סוכו והתואר ירו' יומ' פ"ח דמ"ה: לוי סוכייה. ועיי' או"צ לפירשט ע' שׂוֹכֹה, שׂוֹכוֹ.

* סוּל, סוּם עיי"ע בלי וי"ו.

סְוָן (בל"ס סְיָנָא כמו טִינָא Lehm) כטיט חוצות דמיכה (ז', י') ודזכריה (י', ה') [2]) תרג' כסוון [3]) שוקין. לשומו מרמס כחומר חוצות (ישעי' י', ו') [4]). — (א"ב עיי"ע סן (ב')) [5]).

* סונבא (?) פסיקת' רבתי פ' נחמו פכ"ט—ל צד ק"מ בהוצ' ה' פריעדמאן א"ל אביקה אל תיראו סונבא היא וצ"ל סוכפא כמו שהגיה לנכון המו"ל והוא מע' סכף א' פי' רעבון מל' סגוף והראיה מהמשך: והם שוחטים לו פר וצולים אותו והוא אוכל.

* סוּנִיתָא עיי"ע סנתא.

* סוּס, סוּסָא, סוּסְיָא עיי"ע סס.

* סווס פסחי' ל"ט. עיי"ע עסוס.

סְוַסְטֵי (= סְבַסְטֵי בל"י Σεβαστή בל"ס סַבַסְטַיָא שם עיר שמרון עיי' בפנים) בפ' ג' בערכין (י"ד.) המקדיש בפרדסות סווסטי [6]) פי' מקום ידוע הוא בארץ ישראל שהוא יפה ביותר. — (א"ב הורודוס המלך בנה עיר שומרון החרבה ויקרא לה סווסטי או סבסטי לכבוד קיסר אבגוסטוס אשר היונים קוראים לו סווסטוס וטעם מלה זו איש נכבד ראוי שישתחוו אחרים לו) *[אחי"ה עיי' על כל זה במלחמות לבן מתתיהו ס"א פ"ב סי' ז' ובקדמוניות סט"ו פ"ח סי' ה'; שטראבו ט"ז 760; פטלימיאוס ה', ט"ז, ו'; פליניאוס ה', י"ד ועוד היום נמצא כפר سبسطيه עומד על תלו עיי' ראבינזאהן הובא בנייבויער גיאגר' 172 וש"נ מגילת תעני' פ"ח לים סבוסמי וצ"ל לסבוסטי ובמד"ר פ"י דרש והבטחים בהר שמרון (עמוס ו' א') אילו עשרת השבטים שיושבים לבטח בסבסטי וכ"ה בתנחומ' שמיני סי' ה' ועיי' תנחומ' הישן ומ"ש הה' ר"ש באבער צד י"ג: באות מ"ט] —

* סוּף, סופת, סופיסטה, סופפתה עיי"ע בלי וי"ו.

סוּוַר (מל"ע سور מהקבוץ سورة אבנים או קורות סדורות זו על גב זו Balkenschichte, Haufe) בפ"ג באהילות (מ"ז) ובר"ג דפ' הישן (סוכ' כ':) וכן נדבך [7]) של אבנים וכן סוור של קורות. ובר"ג דפ' המביא כדי יין (ביצ' ל"א:) אין מבקעין עצים מן הסוור של קורות. פי' מוכרי העצים והקורות מתקנין אותן אחד על אחד סדורים שלא יתעקמו. ספר אחר צבר של קורות פי' קורות צבורות זו על זו. — (א"ב בנוסח' כתוב סואר) *[אחי"ה כגי' רבינו אי' בפי' ר"ח בביצ' וכ"ה סוור ברש"י שבת קכ"ה: ובכ"י ש"ס ב' שם סוואר וכ"ה בכ"י ש"ס לסוכ' ובפי' ר"ח שם צבר כס"א וכ"ה בר"ש

---

[1]) וכ"ה בירוש' ובמקרא בשי"ן שמאלית. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע הובאו שתי מלות באחרונה שלא במקומם. [3]) בנו"ג כסין, כטין. [4]) בכ"י ל' זה הציון ובתרג' אי' כסין שוקין. [5]) ועיי"ע טן וטין (ח"ד, מ"ה.). [6]) וכ"ה בספרא בחקתי פרש' ד' פרק י' ובפי' הראב"ד סביטאי ובנו"ג סבסטי ובפי' רגמ"ה סיבסטי. [7]) עיי"ע וש"נ השינויים.

לאהלו' צברי אצל ני' סיור וצ"ל סוור וכל הפי' הועתק מהערוך בלי שם אמרו ועיקר הגי' סוור ומל"ע הנ"ל ובנו"נ סואר וכ"ה בתוספ' יו"ט פ"ג[1]) אבל סוור של נחתומין תוספת' כלי' ב"מ רפ"ה צ"ל סרוד כדאי' ברפ' זאלקיעב ועיין כלי' פט"ו מ"ב וע' סרד א'. ורש"י בשבת הנ"ל ובביצ' בדפ' שונצ' פי' סוור של קורות סדר של קורות ע"כ ונכון הוא כפתרון מלה ערבית הנ"ל] —

* סוּר עיי"ע סר.

* סורא פסחי' ל"ט. עיי"ע עסווס וע' טורא.

* סוּרָא (שם עיר בבבל Sura) שתי ערים נקראו בש"ס ככה אחת סורא סתם (לדעת רש"י) ואחת בכנוי סורא דפרת. סורא סתם היתה על חוף מערבי של פרת על אגם Essuria (ריטטער י' 267 הובא במאמר בייטרעגע צור גיאגראפיא לה' בערלינער 55) ושם הורה רב וזה מה שנאמ' בעירו' ח'. מרימר פסיק ליה לסורא באוזלי וכו' שמא יעלה הים שרטון וזה הים היינו אגם (See)[2]). והיינו רקתא דסורא סוכ' כ"ו. עיי"ע רקת — מצפרא לפניא מצי אזיל מסורא לנהרדעא מכות ה'. ועיי' תעני' י'. ופי' רבינו בע' על א' ושם מוכח כי מרחק מן נהרדעא לסורא טפי מן כ' (ולא ב') פרסאות ע"ש. ומרחק רב היה מסורא לפומבדיתא עיי' שבת ס' סע"ב. ועוד הוזכר סורא בהיפך מן פומבדיתא בחולי' ק"י. עיי"ע כחל. ביצ' כ"ט. עיי"ע אזיא. סבי דסורא רב הונא ורב חסדא סנהדי' י"ז: רב חנינא מסורא כתובו' ס"ג סע"ב. ר' יהודה מסורא ב"ב פ"ט. ומציון דביצ' הנ"ל מוכח כי סורא איננה מתא מחסיא וקצת נראה כן מב"מ ס"ז: דהוזכר משכנתא דסורא ושם ס"ח. אמר רב אשי אמרו לי סבי דמתא מחסיא מאי משכנתא וכו' וא"כ לכאורה אינם שווים שני המקומות אבל מתוך אגרת דרש"ג נראה שאין הפרש ביניהם שכתב (ביוחסין דפי' קראקא צד קט"ו סע"ב) והוא סורא דהיא מתא מחסיא וביוחסין השלם צד 51 והוא סורא הנקראת מתא מחסיא ובהוצאת גאלדבערג (מאינץ 31) והיא סורא דמקרי מתא מחסיא ולדעת ה' נייבויער גיאגראפיא 344 היא איזו הגהה של סופר ובאה מגליון פנימה וצ"ל הקרובה למתא מחסיא וזה נ"ל ברור ובעל הגליון כיון לסורא אחרת הנקרא סורא דפרת מ"ק כ'. כ"ד: ב"מ ס"א: ק"ו: והיא Sura על יד הפרת שהזכיר פליניאום ה'. כ"א והיתה קרובה לכפר Massice והיא היא מתא מחסיא עיי"ע מָת אבל לפי דעת ה' בערלינער (שם) סורא ומתא מחסיא אשר שם הורו רב ור"ב אשי אחת היא וכפי דעת ה' לעברעכט (קריטישע לעזע 18) רב אשי היה מכנה סורא בשם מתא מחסיא ועוד הדבר צריך לימוד. וכתש' הגאוני' סי' רנ"ט (הרכבי צד 133) מצאתי וז"ל ובני ישיבה מחסיה בזמן שהיו בסורא היו מקילין הרבה בדבר זה וכו' הרי מחסיה איננה סורא כי אם קרובה לה וכמו שאמרנו לעיל והתואר סוראה גיטי' ל"א סע"ב עיי"ע עד ד'. סנהד' י"ד: כתובו' ל"ט: בת אבא סוראה, שם נ"ב: בי אבא סוראה — ירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ד בסורא צ"ל כסוריא.

* סוּריא (Syrien) עיי"ע סריא.

* סוּרִיאֵל (מלאך) ברכות נ"א. שלשה דברים סח לי סוריאל שר הפנים אל תטול חלוקך וכו' ובכ"י ש"ס מינכען לי' כי אם שר הפנים ובב"נ סוריא ובכ"י פ' סוריום וזה נ"ל עיקר והוא מלאך המפואר אצל הפרסיים הישנים Çraosha הממונה להגין על בני אדם ואצל הפרסיים החדשים נקרא سروش ועיי' מ"ש באריכות בספרי על המלאכים צד 28 והלאה ושם 35 רציתי לומר שמלאך סוריאל (ובספר חנוך Surjân) אחד הוא עם רפאל אבל מלאך سروش קרוב יותר לכתיבת סוריום של כ"י הנ"ל.

* סוֹרסי, סורסיא עיי"ע סרס ב'. וש"נ סוריסטין ע"ש ומ"ש.

* סוּרְתָּא (שם מקום) שו"ט מזמור י"ב רבי חייא צפוראה אזל למזבן חיטי מסורתא וכו'.

* סוורק (= ספרקין τὰ περισκελῆ מכנסים Bein-kleider) בפ' כ"ט בכלי' (מ"ב) שני סווריקים חלוק אחד[3]) פי' עדילרין. וכפ' כל כתבי בגמ' י"ח כלי' (שבת ק"ב.) שני סווריקין ס"א ספריקין[4]) ופי' אחר[5]) במקומו. *[אחי"ה ובע' ספרק פי' על פי פי' ר"ח כמו שאוכיח שם שהביא פי' הגאון אבל הגאון היינו רה"ג בכלי' פי' סברקין י"א טוביאה ראן והגיה ה' פליישער (בהוספותיו לעמת"ל ללעווי ח"ג 720) טובאנראן מל"פ توبان ران Schenkelhose מכנסים שהגיעו עד הירכים. ועה"ק שנ"ב לועז לפי פי' ראשון זוק"ן (Socken) וכפי ס"א מכנסים וי"מ הענטשוך בל"א Handschuh] —

---

[1]) ובכ"י אירפ' בט"ס סואר של קולר וצ"ל קורות. [2]) אבל בע' אזל וע' שרטון ובכ"י ש"ס לי' מלת הים. [3]) בנו"ג שני סוברקים וחלוק אחת ובפי' רה"ג סברקין ובירו' שבת פט"ז דט"ו ע"ד שני סבריקין ור"ש הביא כל גי' הערוך ע"ש. [4]) בנו"ג ספרקין ובפי' ר"ח הביא ג"כ גי' סובריקין. [5]) כ"ה בכל כ"י ודפ"ר ובשרפ"ע ופירש"י.

סְוִי (לפע"ד מל' צענד fürchten, thwi או לפירש"י ראה מל' צענד sehen di) במסכ' כתובו' בפ' אעפ"י (ס"ב:) סוי לבה ופרח רוחה פירש"י ראה לבה ולי נראה מענין מסוה כלומ' שנכסה ונדחק לבה. *[אחי"ה כבר הארכתי בע' אסתקר (ח"א, ר"ז:) ע"ש ובאפעל מַסְוֵי (כתובו' ס'.) עיי"ע ומ"ש] —

* **סוֹי** (= סוֹא Korb) עיי"ע סג ג' ומ"ש.

* **סוּת** עיי"ע סת.

סח (סוּחַ מל"מ שׂוּחַ ענין אמירה sprechen והשם סִיחַ, סִיחָה בל"מ שִׂיחָה) בפ"ג באבות (מ"י) שיחת הילדים. גמרא (ר"ל אבדר"נ פכ"א) שיחת הילדים כיצד מלמד שלא יתכוון אדם להיות יושב ושונה בתוך ביתו שמשיח עם בניו ועם בני ביתו ונמצא בטל מן התורה וכתיב (יהושע א', ח') לא ימוש ספר התורה וגו' וישיבת כנסיות של עמי הארץ שלא יתכוון לישב עם יושבי קרנות בשוק שכל זמן שיושב עמהן נמצא בטל מן התורה שנא' (תהלי' א', א') אשרי האיש שלא הלך וגו'. שיחת דקלים (סוכ' כ"ח. ב"ב קל"ד.) פירש רב שרירא[1]) בתשובות יום שאין בו נשיבת רוח במקומינו יש בני אדם[2]) בקיאים פורסין סדין בין הדקלים ואין מתנענע ועומדים בין שני דקלים הקרובים זה לזה ורואין איך ינועו חריותיהם זה אצל זה יש בו סימנין שמכירין בהן הבקיאין כמה דברים ואמרו ממר אברהם גאון[3]) שהיה בשנת אלף ק"מ[4]) לשטרות שהיה מכיר בסיחת דקלים[5]). בס"ג דפ' ג' שאכלו (ברכות נ"א:) אין מסיחין על כוס של ברכה פי' כי שקיל ליה לאלתר מברך ברכת המזון. בר"ג דפ' הישן (סוכ' כ"א סע"ב) ובס"ג דפ"ק בע"ז (י"ט:) מניין שאפי' שיחת חכמים צריכה תלמוד[6]) ת"ל (תהלים א', ג') ועלהו לא יבול פי' „עלי האילן נקראו שיחים דכתי' (בראשית כ"א, ט"ו) תחת אחד השיחים כמו שנקראו דברי תורה שיחים דכתי' (משלי ו', כ"ב) והקיצות היא תשיחך". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח לסוכ' (בש"ס ווילנ') ושם הובאו עוד פסוקים וכתיב וכל שיח השדה וכתיב בין שיחים ינהקו ובפי' ר"ח לע"ז (בקובץ כ"י אנגיילילקי' דף י"ב) הביא רק פסוק וכל שיח השדה. והפעל סוּח כמו בל"מ שׂוּח ובל צענד çaṅh בל"פ החדש' سخن דבור וכנ"ה ביומ' ל"ח. סח לי ר' ישמעאל. שבועו' מ"ט. ושם: איני יודע מה אתה סח. חולי' כ"ז. ממקום שסח חטהו עיי"ע שח ב'. חט ב'. בפַעל ויק"ר פכ"ו קאים גחין וסַיַּח יתיה. הפעיל מֵסִיחַ גיטי' כ"ח: כ"ט. יבמו' קכ"א: פסיק' רבתי פ"ל ולנקבה שבת י"ג: מְסִיחָה. והשם קידוש' ע"א רע"ב כל שסיחתו בבבל משיאין לו אשה. סנה' צ"ד. סיחתו ריב ועיי"ע סנחריב ושם שיחתו והקבוץ ירו' גיטי' ספ"ט ד"נ ע"ד סיחות בני אדם מסיחין. ותרג' למי שיח (משלי כ"ג, כ"ט) ולמן סוחא כה"ג בדפ' קאמפלוטינסי ובנו"ג בט"ס סוירא] —

סח (= סִיחְתָא בל"ס סוּחְתָא Kehricht או מל"מ סְחִי, סוּחָה ענין מאום וכן בל"פ سخ ובל"ע وسخ = صخاة Schmutz) ולחומס כגללים (צפני' א', ז') תרג' ונבלתהון כסיחתא. — (א"ב פי' בל' יוני צואה) *[אחי"ה אולי כיון לל"י σκώρ, σκατός אבל הנכון כמו שכתבתי בתחלת הע'. ותרג' כסוחה (ישעי' ה', כ"ה) כסיחתא ובדפ' קצת קסחיתא, כסוחיתא ובנו"ג בתרג' צפני' כסחיתא — ומזה ע' הבא אח"ז] —

סח (מענין הקודם) במגילת איכה סלה כל אבירי אמר ר' אבא בר כהנא בבורגיא צווחין לסחותא סולתא. — (א"ב בנוסח' כתוב בבר גמזא צווחין לסאתא סרקי וכל הנוסחא מלאה טעיות) *[אחי"ה וגי' רבינו עיקר ומע' הקודם ומזה בשבת קכ"א: הוה שדי סיחתא לפי גי' רבינו בע' סחף א' רק

---

[1]) כ"ה בכ"י פאריז ובשאר כ"י ודפ"ע לי' אבל בתש' שערי תשובי' סי' ע"ד ובתש' הגאוני' דפ' ליק סי' ל"ג הובא משם רה"ג וכ"ה בשלשלת הקבלה ובחי' הרש"ל לסוכ' ע"ש. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט ובכ"י ה"ב ושם לי' יש ובדפ"ע במקום שבני אדם. [3]) בתש' הגאוני' שם ושם אי' ואמרו כי מר אברהם קאבסי (קבאסי) ז"ל גאון ועיי' רי"ף פ"ט דכתובו' ותולדות ר"נ להי' שי"ר הערה כ"ו וחי' הריטב"א הובא בע"י לסוכ' כ"ח. והערת ר"ש באבער לתש' הגאוני' דפ' ליק צד 10. [4]) ובקורא הדורות דפ' בערלין צד ה' רע"א אי' אלף ק"ס ושם אי' קבסי. [5]) וכבר האריך ר"ש באבער שם בביאור זה הענין ע"ש ובתש' הגאוני' שערי תשובה סיים: והיה מודיע פליאות גדולות שמכירין בו האמת בני אדם ע"כ ובכ"י פאריז הובא לשון הערוך וז"ל וששאלתם מהו שיחת דקלים אמרו כי יום שאין בו השיבת רוח וכשנתפרס על אילן אינו מתנועע עומדים המבינים בין שני דקלים שהם קרובים זה לזה ורואין אם ינועו חריותיהן זה לזה ויש להן וכו' וקרוב לזה לשון תש' הגאונים שם ושם ע"ש. ורגמ"ה בב"ב קל"ד. פי' שיחת דקלים שהיה יודע ללחוש דבר שתתמלא השדה דקלים ושיתעקרו ע"כ. [6]) וכ"ה בע"ז ושם שיחת חולין ובכ"י ק"ט אי' בערוך שיחה קלה אבל בסוכ' שאפי' שיחת תלמידי חכמי' צריכא לימוד ובכ"י ש"ס שסיחתן של חכמים צריכא תלמוד וכ"ה בדפוסי' הישנים ונשתנה מן הצענזור ועיי' ד"ס לסוכ' צד ל"א:

שם בט"ד סיחפא ע"ש. ירו' מ"ק פ"ב דפ"א ע"ד וחמת הדא איתא סחותא דבייתא וטלקת ונפלת גו רישיה. תוספת' כלי' ב"ב פ"ה כפי גי' כ"י אירפ' מצאה אחר הדלת או בסוחה וכו' ובנו"ג בכסות וט"ס הוא והר"ש גרס בכלי' פ"ז מי"א כסוחה ופי' מטונפת ועיי"ע פנדיון] —

☞ סח (מל"ס סְחָא פי' רחץ (waschen, baden תרג' כי אם רחץ בשרו במים (ויק' כ"ב, ו') אלהן אסחי בשריה במיא. *[אחי"ה וכנ"ה הרבה בתרגום עיי' לבראשית י"ח, ד'; כ"ד, ל"ב; מ"ג, כ"ג. ל'; לבמד' י"ט, ח'; תר"י א' לשמות ט"ו, ב' ובקל בפעל עומד תרג' ויק' י"ד, ח'; ט"ו, י"ח. וכן בדרז"ל פסחי' קי"ח: למיסחן נפשן בכ"י ש"ס למסחי נפשם. ב"מ פ"ד. הוה קא סחי ר' יוחנן בירדנא. ירו' שבת פ"ז ד"י. ההן דסחי, שם: עאל מיסחי. ירו' תרומ' ספ"ח דמ"ו ע"ג נחתין למסחי. ושם וברות רבה פ' ותאמר לה חמותה: עד דאינון סחיין. ירו' פסחי' רפ"י דל"ז: ר' יודן נשייא סחה וצחא. והשם המופשט יומ' ע"ז סע"ב יכול יעבירנו בסיחוי וכו' ובל"מ שְׂחוּ ועיי"ע סווחי וע' מסותא. ובהוראת צוף כמו בל"מ שָׂחָה בתרג' ירו' א' לבראש' ז', י"ח מהלכא סָחְיָא] —

סח (מפעל נסח ענין עקירה ובצרוף דעת das הסח הדעת (Entrücken aus den Gedanken (עיי"ע נסח א' וש"נ ועוד עיין ברכות נ"א: שבת י"ב. י"ח: פסחי' ל"ד. ל"ד: יומ' ח'. ל': תעני' ז': ב"ב פ"ב. סנהדי' צ"ז. זבחי' צ"ט. מנחו' ל"ו:). — (א"ב בפ' חלק (סנהדי' צ"ז סע"א) שלשה באים בהיסח הדעת אלו הן משיח מציאה ועקרב ל"מ זה (משלי ט"ו, כ"ה) בית גאים יסח ה' ענין עקירה) *[אחי"ה ר"ב הוסיף זה כי לפניו לא היה ערך זה ואי' בכל דפוסים שלפני דפוס אמש' וכ"ה בכ"י ערוך ובכ"י ק"ט הסיח הדעת ועוד עיי"ע היסח בח"ג, רכ"ז] —

סָחַט (כמו ל"מ שָׂחַט ענין עצירה -auspressen, aus (drücken בפ' ד' במעשרות (מ"א) הסוחט זתים. — (א"ב ל"מ הוא (בראשית מ', י"א) ואשחט אותם אל כוס פרעה) *[אחי"ה והרבה בדרז"ל עיי' ביצ' ג'. ב"מ ק"ד: שבת קמ"ג: קמ"ד. והלאה ירו' שבת פ"ז ד"י: ושם ע"ג ירו' תרומ' רפ"א דמ"ז ע"ג והשם המופשט סְחִיטָה שבת קמ"ג: קמ"ד. ירו' שבת הנ"ל] —

* סְחַן (בל"ע שׁחן מלא והשלים (füllen, ausfüllen ירו' סנהד' פ"י דכ"ט רע"ב המקום אשר אנחנו יושבים שם לפניך צר ממנו (מ"ב ו', א') לא אסחין אוכלוסייא דתלמידייא דהוון תמן. פי' לא יְמַלֵּא המקום מרוב התלמידים שהיו שם.

סחן (= סִיחוֹן שם פרטי ונדרש כמו שִׂיחִין עפ"י האגדה) בפ' המוכר את הספינה בגמ' מכר חמור (ב"ב ע"ח:) מקרית סיחון (במדי כ"ב, כ"ח) מקרית הצדיקים שנקראו שיחין פי' סיחון מלש' סיחין והוא אילן כדכתי' (בראשית כ"א, ט"ו) תחת אחד השיחים וכתי' (שם ב', ה') וכל שיח השדה ונמשלו הצדיקים באילנות שנא' (תהלים צ"ב, י"ג) צדיק כתמר יפרה וגו' וכתיב (זכרי' א', ח') והוא עומד בין ההדסים ואמר ר' יוחנן (סנה' צ"ג.) אין הדסים אלא צדיקים כדכתי' (אסתי ב', ז') ויהי אומן את הדסה וכתוב (שה"ש ז', ט') אחזה בסנסניו ואמור רבנן (סנהד' שם[1]) אני אמרתי אעלה בתמר אחזה בסנסניו ולא עלתה בידי אלא סנסן אחד ומנו דניאל חנניה מישאל ועזריה ועל זה המדרש אמר מקרית סיחון מקרית צדיקים שנקראו סיחין. *[אחי"ה וכ"ה בפירשב"ם בב"ב ע"ש ולא ידעתי אם לקוח הוא מהערוך או שניהם שאבו מפי' ר"ח ועוד עיי"ע סח א' ובכ"י ק"ט הובא פנימה פי' לעזים כזה: אחזה בסנסניו ברקש בלעז (בלאי"ט braccio ענף) .. וסנסן ברנקא (branche) או דייטיל או עלה ועלה פולייא בלעז ע"כ וכיון על -Dattel, dat tero ועל Blatt, foglia ואולי מהוספת איזה מעתיק היא ולי' בשאר כ"י ערוך אשר ת"י — ועוד דרוש אחר בענין סיחון עיי"ע סיח מציון ר"ה ג'. חולי' ס': וש"נ עמון ומואב טיהרו בסיחון] —

סחם (= סָחוּם פי' כמו חסחוס קשה שבאוזן (Ohrknorpel בפ' כיצד צולין (פסחי' פ"ד.) ראשי כנפים והסחוסין[2], תחלת הפרק על אילו מומין שוחטין את הבכור (בכורו' ל"ז.) נפגמה אזנו מן הסחום פי' אותו של מעלה מן האזן. או בדל אזן (עמוס ג', י"ב) תרג' או חסחוסין דאודן[3]. — (א"ב פי' חלק החי קשה וארצי' אך לא כעצם ויש סחוסים בחי קטן אשר יתקשו לעצם כשיתגדל כידוע לרופאים פי' ראשי כנפים הם סופי הבשרים נקבצים מבשר וגידים לעשות התנועה וגם הקשרים אשר הם סביב הפרקים ובנוסחאות דידן כתוב הסחוס) *[אחי"ה ובציון מתרג' גרס רבינו כמו

---

[1]) ושם א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן. [2]) בירו' תרומו' פי"א דמ"ז סע"ד ראשי כנפים הסחוסין וכ"ה בכ"י ש"ס פסחי'. [3]) כ"ה בדפ"ר וויניצי' ועה"ק שנ"ב ובשרפ"ע חסחוסי' דאודן.

כן כפי גי' דפ"ר ווניצ' אבל ממה שהיה מסדרו בזה הע' נראה ברור כי היה חושב סחום הוא השרש וכ"ה בגי' רגמ"ה לבכורו' (בקובץ כ"י אנגיילק' דף ק' סע"ב) וז"ל הסחום שלועזים טנדרום ע"כ והוא ל"צ tendron תנוך אוזן וכ"ה בפירש"י בכורו' ל"ז. החסחום תנוך האוזן שקורין טנדרין ע"כ וגי' החסחום וכצ"ל בפי' רע"ב לבכורו' אי' ג"כ בתוספו' ובמשנ' שבגמר' אבל במשנ' שבמשניות הסחום ובגמ' בכורו' מ': חסחסי' וברש"י שם הסחים ובתוספ' ל"ז. ד"ה מן בציון מתרג' עמום הסחים וברגמ"ה (קובץ שם דף ק"ד רע"ב) הסחום וא"כ הה"א אינה שרשית וכן מוכח מרמב"ם רפ"ז מהלכות ביאת מקדש עיי' תוי"ט לבכורו' רפ"ו. וכן נראה ממכילת' משפטי' פ"ב ר"מ אומ' מן הסחום (נרצע) ירו' קידוש' פ"א דנ"ט ע"ד ויירצע הסחום פחות מן הכרשינא וגזרת סחום אולי מל"פ شخ كوش קשה שבאוזן ויש להדגיש החי"ת ואם גי' חסחום עיקר אז גזרתה מל"ס הרשומ' בע' חסחום ע"ש בח"ג, תנ"ג וש"נ גי' התוספת'] —

סְחַף (מל"ם פי' כפה (stürzen, darauflegen בס"ג דפ' במה אשה (שבת ס"ו:) סחופי כסא אטיבורא בשבתא שפיר דמי. פי' „מי שבלט טיבורו חוץ ממעיו או ניקב[1]) מניחין כוס קטן על טיבורו כדי שלא יבלוט ויתבקע ומניחין אותו עד שיתרפא"[2]). פ"א כופין פי הכוס על טיבורו למי שחש במעיו[3]). בפ' ח' שרצים בגמ' אבוב רואה[4]) (שם ק"י.) ליסחוף דיקולא ארישיה וליהדקיה[5]) מיניה[6]) פי' ישלשל דיקולא בראשו למטה בגופו עד שיעלה הנחש על הדיקולא[7]). בס"ג דפ' כל כתבי (שם קכ"א סע"ב) הוה שדי (סיחפא) [צ"ל סיהתא][8]) קמי ריש גלותא איתו מנא סיחפו עילויה. בס"ג דפ' כל שעה (פסחי' מ'.) חצבא דאבשונא סיחפא שרי[9]) פי' אם מטה הקדירה לצדה מותר. בס"ג דפ' יו"ט (ביצי' כ"ג רע"א) סחופי כסא אשיראי פי' מהפך כוס שיש בו ריח על בגדי משי. בחלק בגמ' ג' מלכים (סנה' ק"ד.) אובלא[10]) דקצרי סחף רישיה ליה[11]). בס"ג דפ' ח' בע"ז (ע"ד:) סחיף ליה אפומייהו. בפ' ר' ישמעאל בגמ' מצא בראשו (שם נ"א:) דסחיפא ליה משיכלתא ארישיה. בס"ג דפ' הנודר מן המבושל בגמ' ומותר בביצת טורמיטא (נדרי' נ"א רע"א) שקל דיקולא רבה (פחייה) [צ"ל חפייה][12]) כופרא וסחפה ארישיה. בפ' אין דורשין בגמ' ולא במרכבה (חגיג' ט"ו.) כתרי גלימי דסחיפי[13]) אהדדי ואמרי לה כתרי כסי דסחיפי אהדדי פי' שמפורשין זה מעל גבי זה ואעפ"כ אינן מודבקין. בר"ג דפ' הכל שוחטין (חולי' ח':) לא ניסחוף איניש כפלי עילוי בשרא פי' לא יניח וי"מ לא ימשוך כעין סיכוך כסלים ע"ג בשר שמא יזוב מן לחלוחית החלב שעל הכסלים ויבלעהו הבשר ומקשינן אם אתה חושש לזה יהא בשר שעל הכסלים אסור לעולם כי זב מן החלב ובולעים אותו הכסלים ופרקינן קרמא מפסיק בין החלב לבשר. *[אחי"ה כרוב המקומות הנ"ל פי' רש"י סחף ענין כפיה ולכן בחגיג' שם ד"ה סחופין צ"ל ברש"י כפויין כדאי' באמת בכ"י רש"י (ד"ס חגיג' צד כ"ז.) ולא כפופין כבדפוסי רש"י אבל פי' רש"י ביבמו' מ"ז. סחופין שפלים וכפויין כמו סחופי כסא (שבת ס"ו:) ע"כ לכאורה קשה להלמו כי כאן ענינו כמו סגופין עיי"ע סגף וש"נ — ומענין הנ"ל פירשו הגאונים נסתחפה שדהו עיי"ע הבא אח"ז] —

סָחַף (מל"מ ונרדף עם סָחַב ענין גריפה והדיפה fortraffen, fortschleifen, zerstören בל"ע سحب، سحف) בפ"ק בכתובו' (י"ב: ועיי' י"א: ט"ז.) משארסתני נאנסתי ונסתחפה שדך[14]) (ירמי' מ"ו, ט"ו) מדוע נסחף אביריך כלומ' נפסדה ונאבדה למזלך. *[אחי"ה ורש"י פי' בכתובו' ב' סע"א נסתחפה שדהו לשון מטר סוחף (משלי כ"ח, ג') נשטפה שדך כלומ' מזלך גרם וכו' וכן חזר ופי' בדף י"א סע"ב נסתחפה שדהו מזלך גרם כאדם שהמטר בא וסוחף את זריעתו ועוקרה ועל השנות פירש"י פעמים כתב השט"מ בכתובו' י"א: טעם נכון שרצה להשמר מפי' הגאונים שכתבו פי' (שהובא בשט"מ שם מלקיטת הגאונים) נסתחפה כמו סחופי כסא כלומ' כפויה קרקעך על פיה ואי אתה יכול לזורעה כך אני מזלך גרם לי שנאנסתי וכו' עש"ה. והגאוני' פי' כן מענין ע' הקודם וצ"ע] —

סְחַף (= סחיפותא בל"ס דחיפה ואבוד ע"י כפייה (durch Umsturz, Anschlag zerstören בפ"ק

---

[1]) בכפי' ר"ח אם בולט . . או אם ניקב. [2]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילני). [3]) וכ"ה בפירש"י ע"ש. [4]) כ"ה בכ"י. [5]) בכ"י ה"ב וב"ר וליחדקיה. [6]) כ"ה בכ"י שם ושם. [7]) בכ"י ק"ט הסל. [8]) כצ"ל בדפ"ר (עיי"ע סח ג') ובשרפ"ע חוץ מדפו"ו ושם כגי' הש"ס רוקא. [9]) כ"ה בכ"י ש"ס וברש"י דפו"ו ר"פ ובאסיליא ובנו"ג יותר טוב סחיפא. [10]) עיי"ע אבל וש"נ השינויים. [11]) בנו"ג עוד וחלף וליי בכ"י ש"ס. [12]) וכ"ה בע' כפר חי. [13]) בנו"ג דפריסי. [14]) ובכ"י ק"ט שדהו וכ"ה בש"ס.

דע"ז בגמ' בן בתירא[1] (ע"ז ט"ז.) בשלמא כלי זיין דקטיל בסיחופיה. פי' דרך מרוצתו מכה בידו בחמת[2] כחו והורג. בפ' אלו טרפות בגמ' דרוסת הזאב (חולי' נ"ב:) ומחייה לדשא בסיחופיה. פי' הכתה הדלת בחמת כחה בצפורניה. *[אחי"ה בע"ז פירש"י מכת יד בהמה וחיה קרי סיחופי שמכה כלפי מטה כמו סיחופי כסא (שבת ס"ו:) אדנטי"ר בלע"ז (Stoss, Hieb atteinte) ובחולי' לועז פלוט"א (= Schlag pelote) ויפה כיון לגזרת המלה מע' סחף א' וב' ורבינו פי' ג"כ לפי הענין הזה וכפי' ר"ח בע"ז פי' בסיחופיה בידין ושניו ע"כ ובחולי' נ"ג סע"א והוא דקיימא בדרא דסיחופיה פי' רגמ"ה (קובץ כ"י אנגייליקי' דף שי"ב רע"א) כלומ' דקיימן בשורות אצבעותיו ע"כ] —

סחף (= מְסַחְפָּא עיי"ע מסחף) תרג' וכידון נחשת (ש"א י"ז, ו') ומסחפא דנחש. *[אחי"ה כבר העריך רבינו כמו כן בע' מסחף ע"ש ור"ב רצה בזה לרשום עקר מקומו. ודע כי בל"ע سيف פי' חץ ארוך ורחב וזהו כידון ופ"א עיי"ע מסחף] —

סָחַק (= שָׂחַק כמו צָחַק והושאל לדבר מרווח (reichlich, weit עיין בפנים בר"ג דעירובי' (ג' סע"ב וד' רע"א) הללו סוחקות והללו עציבות[3] פי' שמודדין בטפח שאצבעותיו פתוחות כי היכי דטפי אן פורתא. בגמ' דפ"ק דסוכ' (ז' רע"א) עושה לו טפח סוחק. בר"ג דפ' כיצד משתתפין (עירוי' פ"ג.) ר' יוסי אומר שתי בצים סוחקות. פי' [נ"ל שצ"ל פ"א] „האצבעות סוחקות[4] מרווחות כדרך השוחק שפוסק שפתיו והעצב מדביקן"[5]. — (א"ב בנוסחאות כתוב שחק בכולהו ולא סחק) *[אחי"ה אבל בכ"י ש"ס לסוכ' ולעירובי' פ"ג. וברש"י כ"י אי' כגי' רבינו בסמ"ך (ד"ס עירו' צד קס"ד.) וכ"ה בסמך בהוראה ראשונה בתוספת' ב"ק רפ"ב סחק בין הבקר ג' ימים וכו' ובפיעל שם ספ"ט סיחק בו יצא בן חורין פי' כמו צחק ושחק ובקידושי' כ"ד: אי שיחק] —

סָחַר (מל"מ הלך סביב סביב ringsherumgehen ומזה סוֹחֵר פי' תגר der mit Waaren Herum-ziehende, der Handeltreibende; סְחוֹרָה Handel סְחוֹר השם במקום תואר הפעל (ringsherum בפ' (ח') [צ"ל ז'] בשקלי' (מ"ב) מעות שנמצאו לפני סוחרי בהמה. בחלק בגמ' ד' הדיוטות (סנה' ק"ז.) למה דוד דומה לסוחר כותי פי' שמוכר פרגמטיא שלו ומחזר על הלוקח להוסיף לו פרוטה כך דוד בתחילה שגיאות ולבסוף מנסתרות ואח"כ גם מזדים. במדרש תלים (שו"ט סוף מזמור י"ט) הכותים הללו יודעים לסבב על הפתחים ואומרים רבוני הב לי בצלא יהיב ליה אומר לו בצלא בלא פיתא נסיב ליבא יהיב ליה פתא וכו'[6]). סחור סביב תרגומו (אונקל' במדב' י"א, כ"ד[7]); ט"ז כ"ד; תרג' ישעי' מ"ב, כ"ה; ליחזק' מ', ה') סחור סחור. — (א"ב וקרוב לענין זה תרג' וישבו לאכול לחם (בראשית ל"ז, כ"ה) ואסחרו למיכל כי המסובים יושבים סביב לשלחן. *[אחי"ה בדפ"ע נפרד לשני ערכים וסחר מתחיל הע' אבל צ"ל הכל בע' אחד כי סחור תואר הפעל במשקל השם ובהוראת התואר הפעל נכפל כמו שבת י"ג. סחור סחור לכרמא וכו'. וגם המתורגמן הביא דוגמאות מתרגום בשלשה ערכי' והכל באמת מענין סבוב וגם מזה הענין ישיבה על השלחן לאכול או ללמוד או להתיעץ עיי' דוגמאו' שם ובמת"ר ללעווי אבל רוב לשנא סוחר וסוחרים מתורגם בלשנא תגר ע"ש. וכנ"ה סוחרי כסות שבת קמ"ז. ב"ר פנ"ב סחרת בה והתואר סַחְרָן בקבוץ סחרנים עירו' נ"ה. השם סְחוֹרָה (בל"מ סְחֹרָה) ב"מ ל"ה: אבות פ"ב מ"ה. ירו' קידוש' פ"א ד"ס; ספרי נשא פ' כ"ג במ"ר פ"י ובלא"ר סחורְתָא (בל"ס סְחָרָא) איכ"ר פ' רבתי ועיי' תרג' אונק' לבראש' כ"ג, ט"ז; ל"ד, י', כ"א; תרג' לישעי' כ"ג, ג', י"ז, י"ח. ועוד סְחַרְתָא בתרג' יחזק' ל"ב, כ"ב ענין היקף ובענין סביבים, סביבות: סַחְרָנֵי בקבוץ תרג' ירמי' מ"ח, י"ז, ל"ט; אונק' לויק' כ"ה, מ"ד: לדברי' י"ז, י"ד ומזה בהוראת מופשטת סַחְרָנוּתָא רק בסמיכות או בכינויים עיי' תרג' לשמות ז', כ"ד בדפוסי' הראשוני'; לשופטי' ז', י"ח; ליחזק' ל"ב, כ"ג ועוד] —

* סְחוֹרָה (שם אמורא) עיין ברכו' ה', כ"ו. שבת כ"ד. עירו' נ"ד: ועיי' ע"ז י"ט. סנה'

---

[1]) בכ"י ובדפ"ר ודפו"ו. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ובדפ"ר ובשדפ"ע מחמת. [3]) וכ"ה בפי' ר"ח ובנו"ג ובעי' עצב אי' עצבות ובכ"י ק"ם עצובות וכ"ה בד"ש בגמ' וברש"י. [4]) כ"ה לנכון בדפ"ר ובשדפ"ע בט"ד סרוקות. [5]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח לעירו' ד'. וא"כ בלי ספק צ"ל פ"א כי כבר הקדימו רבינו פירושו לזה הציון והוסיף להביא שני ציונים אחרים ואח"כ שב לציון ראשון לספח לו פי' אחר והיינו פי' ר"ח (כש"ס ווילני) וזה כפתור ופרח שאין יתכן הפי' האחרון לציון תאחרון מעירו' פ"ג. [6]) בנו"ג בתחלה הם אומרים תנו לעני מעט מים משמשותהו ואמר להם תנו בצל אחד ונותנין לו ואומ' להם בצל בלא פיתא נסיב ליבא ובן הצדיקים וכו'. [7]) בדפוסי' הראשוני'.

מ"ט: יבמו' ק"ו. מנחו' מ': ב"ק כ"א. ב"מ ל"ג. נדרי' כ"ב סע"ב.

* סְחוֹרְתָא (שם מקום בתחום ירו') תוספ' שביעי' פ"ד סחרתא דיתיר ובירו' שביעי פ"ו מחרתא ע"ש וסוף ספרי עקב נהוראתה דיתר ובילק' נחורתא דייתר.

סט (= סוט מל"ע سوط עירוב ע"י נענוע ובדרז"ל רק ענין נענוע rütteln, fortbewegen) בפ' העור והרוטב[1]) (חולי' קכ"ד.) שני חצאי זתים שהן תחובין בקיסם והסיטן. בפ' השותפין בגמ' כמה יהא (ב"ב מ':) מסיט[2]) נבלה יוכיח[3]) דמטמא בגדים ואין מטמא אדם. ובר"פ ה'[4]) בזבין (מ"א) המסיט את הזב או שהזב מסיטו והנושא (ויקי' י"א, כ"ה. כ"ח; ט"ו, י') תר"י (א') דייסיט[5]). פי' היסט[6]) כדאמ' ריש לקיש (נדה מ"ג רע"א) קנה בקומטו של טהור ונגע בזב טמא[7]) וזהו היסט[8]) מה שאין כן במת והיסט גופו נדנוד בל' הקדש [והסט בל' גמרא][9]) ומי שנשא כלום כבר הסיטו שהנושאה מסיטה לפי שמתנדנדת בכוחו ועקרו בל' לעז אסייטרי. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ו"ו א' ה"ב ל"ד ב"ר וג"ג וכ"ה בדפ"ר ויניצ' ועיי' ג"כ ע' (אסטיוט) [אסטויט] (ח"א קס"ח) וכאן בשדפ"ע אסטיירי ונ"ל שהוא לאי"ט agitare ובכ"י ו"ו ב' אסכיטרי והוא scuotere ושניהם ענין נדנוד rütteln, schütteln תרג' נטה קו (איכ' ב', ח') סאט משקולתא באפעל אֵסִיט (אוסיט) עיי' לעיל ולרוב בהפעיל הֵסִיט וכנ"ה בתוספ' זבי' רפ"א המסיט את הראיה. תוספ' טהרו' ספ"ד (כפי גי' כ"י אירפ') המסיטו טהור .. המסיטו טמא אבל בנו"ג בסוף בדברי ר"י אף הסוטיהו והוא ט"ס וצ"ל כגי' כ"י הרוטיהו ומזה נ"ל בויק"ר רפי"א שהסיטן הקב"ה פי' נושאם והגביהם ושם פט"ז אף בסוף העולם הסיטה הקב"ה. נפעל תוספ' זבי' ספ"ד אם היו ניסוטין ושם טהרו' פ"י שהיו ניסוטין. והשם המופשט היסט עיי"ע (ח"ג, רכ"ז) — ובאתפעל אסתיוט נדרי' מ"א. וגי' רבינו אסטויס ופי' מלי' הסיט והביא ג"כ לי' לעז הנ"ל אבל כבר הוכחתי בע' הנ"ל (ח"א, קס"ח) שגזרתה מל"פ ועיין ערך סייט א'] —

סט (= סיט מל"ס סִיטָא מדת אורך Längenmass) בסוף ערלה (פ"ג מ"ב) הצובע מלא הסיט[10]). בפ' ר' אליעזר אומ' האורג שלשה חוטין (שבת ק"ה:) הצובע והטווה שיעורו[11]) כמלא רחב הסיט כפול. גמר' (שם ק"ו סע"א) רב יוסף מחוי כפוף[12]) וכבר פירשנו בע' כף (ח'). פ"א סיט פשוט שני חלקים של זרת סיט כפוף ארבע אצבעות בגודל והוא אוליינא שית בזוטרתי. *[אחי"ה בפ"א הלך רבינו בעקבות דרה"ג שכתב בסד"ט 13 בפי' כלי' פי"ג מ"ד וז"ל: הסיט פי' ד' אצבעות באילואנא [צ"ל באוליינא][13]) שהוא (גדול) [צ"ל גודל] שיעור הסיט שית בזוטרתי ע"כ וצריך לתקנו עפ"י הערוך כזה: שיעור הסיט ד' אצבעות באוליינא שהוא גודל שית בזוטרתי[14]) וא"כ סיט כפוף הוא ממש חציו של סיט פשוט כי כשתמדד ארבע אצבעות בגודל היינו עם הגודל (והוא אוליינא) בהיותה היד סגורה תמצא שהוא חלק אחד של זרת היינו חצי זרת ובפתיחת היד בכל מה שיוכל האדם הוא שני חלקים של זרת כלומ' זרת מלאה ומ"ש רבינו שית בזוטרתי פי' כי מדת רוחב של אצבע זוטרתי מלמטה היא חלק ששי של ארבע אצבעות עם הגודל דוק ותשכח. אבל הרמב"ם בפי"מ לערל' פ"ג מ"ב פי' הסיט הוא שתות הזרת ונתחזק אצלו זה הפירוש מפני שהוא פי' הקדמונים והסיט שאמר היינו מלא הסיט שהוא שתות הזרת והיינו ריוח בין גודל לאצבע מלמטה ורוחב הסיט כפול היינו שליש הזרת עיי' פי"מ לשבת פי"ג מ"ד (דף ק"ה:) ועיין עוד בפי"מ לכלי' שם. ובהלי' שבת פ"ט הל' י"ח ושם פ"ט הל"ז והל"י פי' במלות אחרות והחשבון עולה בקנה אחד ודע מה שפי' הרמב"ם בפי"מ לכלי' וז"ל מלא הסיט ארבע אצבעות בגודל ונראה לרוב הקדמונים שרוחב הסיט מקצה הגודל אל קצה האצבע כאשר יפתחהו האדם בתכלית מה שאפשר וכן פי' לי אבא מרי ז"ל

---

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ק"מ. [2]) וכ"ה בכ"י ש"ס ה' ובנו"ג דהא הסט ובכ"י ש"ס תדע הרי הסט [3]) לי' לפנינו ובכ"י ש"ס ושם תדע עיין הערה הקודמת. [4]) כ"ה לנכון בדפ"ר ובדפ"א אבל בדו"ו ח'. [5]) בנו"ג דיוסיט ובדפ"ר ובכ"י ק"ט דייסט. [6]) כ"ה לנכון בכ"י ק"מ וכ"ה לשון רה"ג אשר אחריו נגרר ובדפ"ע הסיט. [7]) בפי' רה"ג אחר קומטו אי' פירושו בשחיו של טהור וכ"ה שם ונגע בזב טמא ובנו"ג והסיט בו את הזב טמא. [8]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע הסט. [9]) ע"כ הועתק מפי' רה"ג לזבי' שם בסד"ט צד 40. [10]) כ"ה לנכון בדפו"ו ובשדפ"ע הסט ובכ"י ק"ט היסט וצ"ל הסיט. [11]) וכ"ה במשניו' נאפ' ופיז' ובירו' ולפנינו לי'. [12]) וכ"ה בע' כף ח' וישר הוא והפכו פשוט וכ"ה בפי' ר"ח (בש"ס ווילנא דף ק"ו סע"ב) שאחריו נגרר רבינו בע' כף ועוד עיי' גליון הש"ס בדף ק"ו. [13]) שהוא תרג' בהן עיי"ע בח"א, צ"א. [14]) וכן הגיה לנכון המו"ל בצד 49.

והוא אצלי הבדל בין אמרם מלא הסיט ובין אמרם רחב הסיט ע"כ יש להשוות אל פירוש רבינו נתן כי מלא הסיט של פי' הרמב"ם כאן היינו כפי' הערוך בע' הנוכחי בענין סיט כפוף ורוחב הסיט שפי' הרמב"ם כאן הוא סיט פשוט של פי' הערוך בע' כף ח' בפי' הראשון שהוא פי' ר"ח (בש"ס ווילנא) ודברי ר"ח הם קבלת הקדמונים. — וכנ"ה מלא הסיט בירו' שבת כתובו' ספ"ו דל"א רע"א וירו' ע"ז פ"ה דמ"ה: תוספת' כלי' ב"מ פ"ג תנחומ' הישן חקת סי' א' במד"ר פי"ח. מלא הסיט כפול תוספ' שבת רפ"ח (ט') ורפ"ט (י'). מלא רוחב הסיט כפול. ירו' שבת פ"ז ד"י סע"ב וביוצר לשבת שקלי' המתחיל אז ראית וספרת נתן ר' אליעזר בירבי קליר השיעור כזה: והזרת מותחת עד שנים בסיט וארבע אצבעות הוא הטפח והסיט] —

* סְטָא (כל"ם כמו בל"מ שָׂטָה פי' פנה מדרך ועוד סור מאמונה לאל ולבעל weichen, ab-weichen, treulos werden) והרבה משרש נטה וסור מתורג' בלשנא סטיא עיין אונקל' לבראשי' ל"ח, א', ט"ז; לבמד' כ', י"ז, כ"ב, כ"ג, ל"ג באפעל אַסְטִי לבמד' כ"ב, כ"ג ובצרוף דין תרג' ישעי' י', ב'; כ"ט, כ"א; לעמוס ב', ז', ה', י"ב ב"ר ר"פ נ' רב מסטידין צ"ל מסטי דין עיי"ע קלפנדר כגי' הכ"י ומ"ש והושאל לנטיה מאמונה או לבעל עיי' תרג' לבמד' ה', י"ב, י"ט, כ', כ"ט; לשמות ל"ב, ח'; לדברי' ט', י"ב, ט"ז; י"א, ט"ז; תר"י א' לויק' י"ט, ד' וזולתו, ובינוני סוֹטָה בהוראת השם סוט' ב', ל"ב, יבמו' פ"ה: הקבוץ סוטות סוט' ז', ח', ט', והלאה ועל שם זה נקראת מסכת סוטה שעוסקת הרבה בזה הענין ובלא"ר סָטִיתָא תרג' לבמד' ו', ב' והשם המופשט סַטְיָא תרג' לדבר' י"ג, ו'; י"ט, ט"ז, קידוש' ע"ב סע"א בירתא דסטיא איכא בבבל וכו' ועוד השם סְטוּתָא תרג' קהלת ב', ט"ו דסט בסטותיה.

* סטאנאות (?) תוספת' כלי' ב"ק ספ"ו כ"י אירפורט אם יש לה סטאנאות צ"ל אסטאגאות כמו שהגיה לנכון הג' רא"ו והוא כמו אסטגיות עיי"ע בח"א, קס"ה, ובנו"ג בט"ס ספינאות.

סְטְדָא (כפי פי' הש"ס מפעל הקודם סטא והורכב מן סטית ומן דא ולפע"ד הוא שם הפרטי Stata) בס"ג דפ' הבונה (שבת ק"ד:) ובס"ג דפ' ד' מיתות (סנה' ס"ז.[1]) אמו סטדא סטת דא מבעלה. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ובדפ"ר ואמש' סטת דא ובדפ' וויניצ' סטית דא ובדפ' פיז' ובכ"י ב"ר חסר מן אמו וכו' מפני מורא הצענזור וגם לשון הערוך קטיעה הוא וכבר הארכתי על כל הנוגע בזה בע' בן סטדא ע"ש בח"ב קי"ח ובהער' וש"נ, וכגי' המוטעת סטרא, סיטרא אי' ג"כ כאן בכ"י ק"ט ו"ו ב' ה"ב וב"ר ועוד עיי"ע כְּמַן] —

סְטָיו (בל"י στόα עמוד Säule, Säulengang, Gallerie) בר"ג דשבת (ה': ו'.) העבירו[2]) דרך סטיו. הר הבית סטיו כפול היה סטיו לפנים מסטיו בפ"ק דפסחי' (י"ג:) ובגמ' דלולב וערבה (סוכ' מ"ה רע"א תוספתי סוכ' פ"ד) ובר"ג דפ' החליל (נ"א:) פי' זו היא איצטווה[3]). פ"א סטיו עצמו ברחבה שיש בה עמודים הוא ועומד ברשות הרבים וככרמלית[4]) הוא דקאמר אבל ים ובקעה והאסטוונית והכרמלית [אינה לא כרה"ר ולא כרה"י] (שבת ו'.)[5]), וי"מ אסטוונית מקום ספינות המלך שכך קורין לספינות המלך בל' ישמעאל אסטין[6]). בס"ג דפ' נוטל אדם (שבת קמ"ב סע"ב) שכחו דיסקיא מלאה פירות בסטיו[7]). — (א"ב פי' סטואה בל"י בנין עשוי לטייל תחתיו למחסה מזרם ומשרב) *[אחי"ה ומלת אתיק (יחזק' מ"ב, ב') העתיקו ע' זקנים στοά. תוספת' סוף מ"ק חנות פתוחה לסטיו ובירו' סוכ' רפ"ה דנ"ה, אסטיו עיי"ע. ובהיות בבנינים האלה רצפת בהט ושש על כן הושאל ג"כ לרצפה של אבנים ומזה בתרג' רצפת (אסת' א', ו') סטיו ועיי' תר"י א' לויק' כ"ו, א' ברם סטיו חקיק בציורין וכו' עפ"י מגילי' כ"ב:] —

* סיטיון (מל"פ ستون עמוד עיי"ע הקודם) תוספת' כלי' ב"מ פ"ב עיי"ע סובין וש"נ פ"א.

---

[1]) בדפוסי' הראשוני' ובכ"י ש"ס. [2]) לפנינו לי' וכן לי' בתוספ' שבת רפ"י (י"א). [3]) כ"ה ברפ"ע ובכ"י ק"ט איצטבא וכ"ה בפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) בשבת ה': ואחריו נגרר בפי' ראשון אבל רבינו כיון על ע' אסטוה ב' (ח"א, קס"ז.) ע"ש. [4]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ובשדפ"ע בכרמלית. [5]) עיי' פי' רה"ג לאהלו' פי"ח מ"ט ולטהרו' פ"ו מ"ט. [6]) כ"ה בכ"י ו"ו ב"ר ובדפ"ע מפיז' איסטין ובכ"י ק"ט וה"ב אסטיו ובדפ"ר אסטור ובכ"י ג"ג ובל' יון קורין לספינות המלך אסטיו ונעלם ממני פתרון המלה בזו ההוראה ודע כי בל"פ ستون פי' עמוד ועוד תורן הספינה כמו בל"י ἱστός. [7]) לי' ירפ' אמ' וכגי' רבינו אי' ג"כ בכ"י ש"ס ובעי' דיוסק ע"ש בח"ג, מ"ג הערה 5 וש"נ השינויים ובפי' ר"ח בסטין וכ"ה בסטין בכ"י ק"ט ודפ"ר ג"כ בדבור המתחיל בערוך והוא בל"פ עיי"ע אסטוה א' והערה הקודמת ועי' הבא אח"ז.

סְטַטִיבָה (מל"ר castra stativa) כבר פי' בע' דונטיבה. *[אחי"ה עיי"ע דונטיב וע' איסטטיבה ובמו"ע ברפ' אמ' בט"ד סטטיאה ובב"ר ספ"י אי' אסטטיבה] —

סְטַטְיוֹנַר (מל"ר stationarius וכן בל"י אמצ' στατιονάριοι Wachposten) בב"ר פ' כ"ז (כ"ו) ויהי נח בן חמש מאות שנה: אבל לעתיד לבוא עושה מלאך המות סטטיונר שלהן. ובילמדנו פ' שלח לך פ' עד אנה (בתנחו' לי' אבל אי' בשמ"ר פנ"א) אמר הקב"ה אם יבא המלאך המות ויאמר לי על חנם בראת אותי בעולם אני אומ' לו איסטטיונר [1] בראתי אותך על או"ה אבל על בני אין אתה שולט פי' שליט הוא לפי ענינו. — (א"ב פי' בל"ר צופה עומד על מצפה) *[אחי"ה והצדק עם ר"ב ועיי"ע אסטטיון (ח"א, קס"ח.) וש"נ שהש"ר ז', א' כפי דפ' אמ' איסטטיונרון של עולם. ובשמ"ר פמ"א הגי' על כל אומה שבעולם השלטתי אותך וכו' וזה כפי' רבינו ובמד"ר פט"ז שתהא משכל בעו"כ חוץ מאומה זו שאין לך רשות עליה וכו' והחליפו הגי' מחסרון ידיעת המלה הזרה] —

* סְטַטִירִין (נ"ל מל"ר אמצ' statura מצבה כצורת אדם לאות Standbild, Statue) שהש"ר פ' יפה את: נשי תירען . . לא נתנו מנזמיהם למעשה העגל אמרו מה ליסטטירין הקשה שיברו הקב"ה ליסטטירין הרך עאכ"ו פי' דפוס צורת אליל וענינו כל אלהי מצרים עשה בהם הקב"ה שפטים ושברם זה פסל הרך שנעשה מזהב עאכ"ו ורימ"ז ח"ב, ק"ה והמשביר כיונו לל"י στηθάριον Brust-bild אבל אות ϑ איננה נכתבת באות ט' עיי' הוספת פליישער לעמת"ל ללעווי ח"ג, 722 אבל גם הוא שגה ברואה כמו לעווי בגזרת המלה.

סְטַכְטוֹן (מל"י στακτόν = στακτή künstlich bereiteter Balsam, Myrrhenöl, Zimmtöl) בויק"ר אמור אל הכהנים פ' מה יתרון (ספכ"ח) א"ל לא אנא חכים לך ולאבוך מכפר קרינוס דהוא ספר ובלנאי והוא עביד סטכטון [2] והדין זוגא דיליה פי' תמרוק שמשימות הנשים להשיר את השיער הוא היה עושה אותו ועיקרו סטכת כדאמרינן ביה (שבת פ': פסחים מ"ג. מ"ק ט': מגילי י"ג. מנחו' פ"ו.) סכין אותו שמשיר את השיער. — (א"ב פי' בל"י מי אפר להשיר ולנקות את השער ובנוסחאות דידן נשמטו מלות והוא עביד סטכטון) *[אחי"ה וענינה וגזרתה כמו סטכת בע' הבא וכמו שהעיר על נכון רבינו ולפעמי' באות א' בראש עיי"ע אסטכטון וע' אסתקטון ומ"ש] —

סַטְכַּת (מע' הקודם ומהוראתו) בפ' המוציא יין בגמ' סיד כדי לסוד (שבת פ':) ובר"ג דפ' אלו עוברין בפסחי' (מ"ג.) ובהגדה דפ"ק במגילה (י"ג.) ובפ"ק דמשקין בסוף הפ' (ט':) ובגמ' דפ' כל קרבנות (מנחו' פ"ו.) מאי שמן המור (אסת' ב', י"ב) רב הונא [3] סטכת פי' מירא דכיא. — (א"ב בל"י ורו' צרי הנוטף מעצי המור וגם שומן המור היוצא מן המכבש תרג' ששה חדשים בשמן המור (אסתר ב', י"ב) שתא ירחי בטכסת והוא טעות או הוחלפו האותיות כמו שהוחלפו בספסל ובעל המתורגמן לא דקדק) *[אחי"ה כי העריך בסוג טכס וככר רמזתי בח"ד, י"ג: ט"ס זו. ובש"ס בדפ' הישנים עד לובלין שפ"ו נדפס ג"כ בפסחי' הנ"ל סטכת ובכ"י ב' בש"ס מגיל' נוסכת וצ"ל טסכת (= סטכת) ובילק' כ"י אסתר העתיק אפרסמון (עיי' ד"ס מגילי צד כ"ט:) ובזו המלה מפרש רגמ"ה בכ"י למנחו' (בקובץ כ"י אנגייליקא דף ל"ב.) סטכת] —

* סטיכת (?) תוספ' כלי' ב"מ רפ"ח ולווחין של סטיכת כ"ה בכ"י אירפ' וצ"ל סקיבם כגי' דפ' ווילנא וכ"ה בר"ש כלי' פי"ח מ"ג ועיי"ע לח ב'.

סטל (= סִטְלָא פי' בל"ר situla וממנו בל"י ואמצ' σίτλα Wassereimer והועתק לל"ע سطل ובלש' פרסי ستل) ירוש' בפ' כירה (שבת פ"ג ד"ו.) ר' יצחק רובא על מיסחי עם רבי א"ל מהו ליתן צלוחיתא גו עגלתא א"ל תנה [4] גו סטלא פי' עגלתא אגן סטלא קורין בל' ישמעאל לספל [5]. — (א"ב פי' בל"ר כד ודלי) *[אחי"ה בנו"ג בירו' נטלא וצל סטלא והוא בל"י ורו' ובל"ע ופ' כאמור כד וכלי להחזיק בו מים — ועגלתא בלא"ר כמו עוּגָל בל' חז"ל עיי"ע עגל ו'] —

סטמתא (= סִיטוּמְתָא מפעל ערבי سطم וסורי סטם פי' סתם והשם סוּטְמָא Verschluss ואצל רז"ל חותם שטובעין הסוחרים Siegel, Pet-

---

[1] בשמ"ר סטטיונר. [2] כ"ה בכ"י ב"ר ובדפ"א ובדפ"ר וויניצי' סטוכטון ובכ"י ק"ט סטכסין וצ"ל סטכטון. [3] בנו"ג במגילי רב חייא בר אבא אבל בכ"י ש"ס ובעי' במ"ק ובשבת ובמנחו' רב הונא בר חייא ובפסחי' רב הונא בר ירמיה ובכ"י ש"ס גם שם בר חייא. [4] כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר פיז' ואמי' אבל בדפו"ו הבה ובכ"י ג"ג הוה. [5] בכ"י ה"ב בט"ס לספסל.

(schaft בס"ג דאיזה נשך (ב"מ ע"ד.) האי סיטומתא קניא. פי' חותם שטובעין בו הסוחרים על העיסקא. (א"ב פי' סנטמתא בל"י כל מין סימן ובפרט העשוי מדעת שניהם) *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י σύνθημα verabredetes Zeichen והנכון כמו שכתבתי מל"ע וס'. ובע' אסטממיתיה (שבת ס"ז.) רוצה רבינו לפרש זו המלה ג"כ מל' סיטומתא ואין נ"ל ע"ש בח"א, קע"א — תרג' ירו' א' החותמת (בראשי ל"ח. י"ח, כ"ה) סיטומתא ובאסת' ח', ב', ח'. י' עזקת סיטומתא. ושם פ' ח' עם הפעל ע"ש] —

* סִיטְמָא (Stahl) בתשי הגאוני' סי' ת"ז הרכבי צד 214) סיטמא דברזלא בנו"ג בברכו' ס"ב: אסטמא עיי"ע ח"א, ק"ע.

סטן (= סִיטוֹן מל"י σιτώνης מוכר תבואה הרבה (Getreidegrosshändler בפ' ב' בדמאי (מ"ד) הסיטונות ומוכרי תבואה. ובפ"ה (מ"ו) הלוקח מן הסיטון. בפ' המוכר את הספינה (ב"ב פ"ח.) הסיטון מקנח מדותיו ובפ' י"ב בכלי' (מ"א וכן בתוספ' כלי' ב"מ רפ"ב) שלשלת של סיטונות טמאה. בפ' הזהב בגמ' כיצד משך (ב"מ מ"ח סע"א) נתנה לסיטון מעל פי' סיטונות מוכרי קטניות ושמן פ"א בעלי חנויות[1]) פ"א חנווני המוכר חטים (וכך) [וצ"ל ומוכר][2]) בל' יון סיטון. *[אחי"ה והוא הנכון וכן פירש רשב"ם בב"ב ור"ש בדמאי פ"ה ומה שלא רצה רגמ"ה ורמב"ם לפרש מוכר תבואה נ"ל מטעם שהוזכרו סיטונות עם מוכרי תבואה אבל סיטונות (קבוץ במשקל לקוחות) הם מוכרי תבואה הרבה ובמדה גסה. והיחיד סיטון עוד ב"מ נ"ו. תוספת' דמאי פ"ג ירו' דמאי פ"ב דכ"ג[3]). ונגזר משם יוני σῖτος ובזה העתיקו ע' זקנים דגן (בראשי כ"ז, כ"ח. ל"ז; במדי י"ח י"ב. כ"ז) בר (בראשי מ"א, ל"ה. ל"ט; תהלי' ס"ה, י"ד) חטה (דה"י א' כ"א, כ"ג; דה"י ב' ב', י')] —

* סְטַן (כמו בל"ם שָׂטַן ענינו התנגדות ואיבה ובל"ע شطن (hindern, anfeinden, anklagen לשטן לו (במדי כ"ב, כ"ב) תר"י א' למיסטן ליה (כ"ה במתורג') ישטנוני (תהלי' ל"ח, כ"א) תרג' סטנן לי (כ"ה במתורג') ושם ק"ט, ד' סטנו לי; לשטנו (זכרי' ג', א') לְאַסְטָנָא ליה וכן באפעל יומ' כ'. לאסטוני. בהפעיל פסיק' רבתי פל"ו בואו ונסטין וכו' איך אתם מסטינים וכו' והשם סְטַן (כפי גי' המתורג') בתרג' מ"א ה', ד'; י"א, י"ד. כ"ג. כ"ה; לש"א כ"ט, ד' סִיטְנָא (בל"ם סִטְנָא) תרג' תהלי' ק"ט, ו' ועוד בהוראה המאוחרת שָׂטָן Satan תר"י א' לשמות ל"ב, א' (עפ"י שבת פ"ט.); לבמד' י', י' (עפ"י ר"ה ט"ז:) וכל שטן דאיוב מתורגם סיטנא. תמיד ל"ב. סטנא נצח.

סיטון (מל"פ ستون עמוד (Säule, Spitzpfahl תרג' בפסוק ויקרא אריה על מצפה (ישעי' כ"א, ח') קל משריין אתיין בסטוניהון. *[אחי"ה בבט"ר לה' אייזלער (ח"ג, נ"ד) מבואר מל"י σατίνη פי' מרכבה Streitwagen ולפע"ד מל"פ הנ"ל כלומ' החיילות באים בכלי מלחמתם שעליהם סומכים ובהשאילה משענת ואולי מזה בתנחומ' שופטי' סי' ב' אלמלא סיטנו של יואב לא היה דוד יכול לעשות את הדין פי' יואב היה משענתו ועליו נסמך לעשות לו שלום מחוץ ובילק' ריש שופטי' הגי' בשם התנחומ' אלמלא ש ט ר ו של יואב וכו'] —

סיטנא (?) תוספת' כלי' ב"מ פ"ב כסיטנא של מתכות צ"ל כסוי טני כדאי' בדפ' זאלקיעב — ובתוספ' יום טוב ספ"א סיטני צ"ל טיסני וכ"ה בכ"י אירפורט.

* סַטִים פי' כמו אסטים עיי"ע בח"א, קע"א: והלאה וש"נ ובתנחומ' הישן נשא סי' י"ד אי' סטים וצ"ל סטים.

סטסימה (מל"י σιτισμός ספוק מאכל Fütterung, (reichliche Nahrung בילמדנו בראש וישב יעקב (בתנחו' ל"י[4]) אמר דוד אפי' יהו לי פטומות וסיטוסימה[5]) בחוצה לארץ ולא יהא לי סיפוף של חרובין בארץ [ישראל][6]) בחרתי הסתופף בבית אלהי (תהלי' פ"ד, י"א). — (א"ב פי' בל"י ספוק מאכל) *[אחי"ה ובזו המלה העתיקו ע' זקנים צידה (יהושי א', י"א) וקרוב למלה יוני' σίτησις אשר בה העתיק סומכוס צידה (תהלי' קל"א, ט"ו) ולחם (איוב ל', ד') והוא מהפעל σιτέομαι, σιτίζω וממנו התואר σιτευτὸς ובה העתיק עקילס מריא (ש"ב ו', י"ג) ותודוס העתיק כן אבום (משלי ט"ו, י"ח) ולפי זה יותר טוב להגיה וסיטוסיטה והוא מריא ואבוס וענינו כמו פטומות אשר עמו נזכר] —

---

[1]) פ"א הועתק מפי' רה"ג לכלי' שם (סר"ט 8) ופי' ראשון קצת כפי' רגמ"ה ב"ב שפי' סיטון שקונה יין ושמן ועיי' פי"מ לרמב"ם דמאי פ"ה. [2]) וכן מוכח מעה"ק שנ"ב. [3]) בשו"ט מזמור כ"ג הסיטון ט"ס עיי"ע אמיינטון ח"א, קי"ז. [4]) ועיי' גי' ההנחו' ראה סי' ח'. [5]) בכ"י ק"ט סיטסמא. [6]) וכ"ה בע' ספוף וכצ"ל כאן ובדפ"ר פיז' באסיל ואמ' לי' גם בארץ ואי' בדפו"ו.

☞ סטיני (?) בפ' הבית והעליה בב"מ (קי"ז.) וסטיני א"ר שמעון בן לקיש לא נהירא לי ני' זו עיי"ע קר. *[אחי"ה ולי נראה עיי"ע מעזב ומ"ש ועוד עיי"ע קר י' ועיקר הגי' יסטיני או יוסטני ור"ב אף שלא ניחא ליה זו הגי' בכ"מ לא היה לערוך באות סמ"ך] —

סְטַף (בל"ם ובל"ע شطب מבקע (spalten ברייש דמאי (פ"א מ"א) חוץ מן המוסטפות פי' שנבשלו באילן עד שנתבקעו מאליהן. *[אחי"ה וכ"ה בפי' הרמב"ם והר"ש ע"ש ומזה הענין פי' בעל פני משה סטיפה בע' הבא אח"ז] —

☞ סְטִיפָה (לדעת ר"ב כמו שטף בל"מ ואולי מע' הקודם) ירו' דשבת פ' ר"ע (ירו' ספ"ט די"ב:) שכן אשה סטיפה מושחת ממנה והיא מתרפאה, נראה שהיא שוטפת דם. *[אחי"ה ובעל פני משה פי' שיש לה בקעים בפניה ומע' הקודם] —

סְטַר (פי' הכאה על הלחי ohrfeigen, mit der Hand in's Gesicht schlagen) בפ' החובל (ב"ק צ':) סטרו נותן לו ר' זוז. בפ' ד' מיתות בגמ' המגדף (סנה' נ"ח:) א"ר חנינא הסוטר לועו [של] ישראל [כאילו סוטר לועו של שכינה][1]). בפ' כל הצלמי' בגמ' המוציא כלים (ע"ז מ"ג.) מצא נוי גדול א"ל בטלה ולא ביטלה סטרו וביטלה. בפ' המפלת בגמ' המפלת סנדל (נדה כ"ה:) משל לאדם שסיטר[2]) את חבירו והחזיר פניו לאחוריו. ובגמ' המפלת: ליום מ' (שם ל':) בא מלאך וסטרו על פיו. בילמדנו בפרש' ואלה המשפטים (תנחומ' משפטי' סי' ז' וכ"ה בספרא קדשים פרש' ב', פרק ד') ת"ר לא תשנא את אחיך בלבבך (ויק' י"ט, י"ז) יכול לא תסטרנו ולא תקללנו ת"ל בלבבך. פי' הכאה ביד על הלחי. *[אחי"ה וכנ"ה בתוספת' ע"ז ספ"ה (ו') דחאה וסטרה כ"ה בכ"י אירפ'. ובפיעל ירו' פיאה פ"א דט"ו ע"ג וירו' קידו' פ"א דס"א רע"ב היתה אמו מסטרתו וכ"ה בדב"ר פ"א והיתה מסטרתו, אסת"ר פ' ויאמר ממוכן היתה מסטרתו בקורדקין וכו' והושאל להכאת מים שמ"ר פט"ו סטרן הקב"ה מסטר. ולא ראיתי פי' בענין הגזרה בתחלה עלה בדעתי כי נבנה הפעל מל' צענד cithra אפים כלומ' הך באפיו וכפי' הערוך הכאה ביד על הלחי אבל יותר נ"ל מל' צענד çtar פי' פשט ושטח ausbreiten = בל' סאנסק' star, strnáti בל"ר sternere ובאמת בזו ההוראה הראשית תרג' כ"י הנטה שמים (תהלי' קי"ד, ב') דמַסְטַר שמיא ובנו"ג ובפשיט' דמתח, וא"כ הכאה ביד על הלחי הושאל מהפשטת ושטוח היד על הלחי או אפים die flache Hand auf der Wange ausbreiten] —

סְטַר (מל"ם ועוד סטרא בל"ע شطر פי' צד ועוד בל"ע شتر שפה (Seite, Rand בפ' ר"א אומ' אם לא הביא בגמ' עושין (שבת קל"ד.) נהפכינהו לסטריה אבראי[3]) פי' שפת חתיכה של בגד[4]). בפ' דם נדה בגמ' וכן הכתם (נ"ו:) בסיטרא נמי בדיק בסיטרא זמנין דלא מתכבס[5]). פי' שפת החלוק לפי שהוא כפול אינו מתכבס יפה ואומר[6]) קודם כיבוס היה זה הכתם — בפ' שבועות הדיינין בגמ' מנה לי (שבועו' מ"ב.) הנהו סטראי גינהו פי' מצד אחד הוו אילין זוזי. — (א"ב תרג' מצד ההר מזה (ש"א כ"ג, כ"ו) מסטר טורא מכא ובדניאל (ז' ה') ולשטר חד הקימת) *[אחי"ה בדפ"ע בציון משבועו' מתחיל ערך חדש ולא ידעתי למה כי הכל אחד וכן כל צד מתורגם סטר וכן לשון צלע עיי' במתורגמן ובדרז"ל ירו' כלאי' פ"ט דל"ב: וירו' כתובו' פי"ב דל"ה. ויהבוני על סיטרא, ירו' סנהד' פ"ז דכ"ד ע"ג דין מדין סיטרא ודין מן דין סיטרא, ירו' ביצ' פ"א ד"ס ע"ד סיטרא דמדוכתא והקבוץ סטרין תר"י א' לבראש' ג', כ"ד, אונקל' לשמות כ"ה, י"ד. י"ט סטרוהי; לשם ל"ז, ה' סטרי ארונא והושאל לחוב שנושין בו מצד אחר סִטְרָאֵי שבועו' שם כתובו' פ"ה. — וז"ל הגאון בתש' הגאוני' סי' רל"ה (הרכבי צד 114) ופתרון סיטראיי ממון שהיה לנו מצד אחר כאשר כתוב ולסטר חד הקמת עכ"ל ובמק' כתוב ולשטר עיי' לעיל במו"ע].

סטר (= סִיטְרָא, סוּטְרָא Lohn, Löhnung) וכשכיר יקוה פעלו (איוב ז', ב') תרג' והיך אגירא דמודיק[7]) סיטריה. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ק"ט ובשאר כ"י סטריה וכ"ה לפנינו ובדפ"ר סוטריה וכ"ה בתר"י לויק' י"ט, י"ג סוטרא דאגירא ובתר"י לדברי' כ"ד, י"ד. ט"ו ביומיה תפרע ליה סוטריה. ודע כי בדפ"ע חוץ מדפ' אמ' נכלל עם ע' הקודם

[1]) בדפ"ר הסוטר לועו יש ובדפו"ו לועי ישרי' ובדפי' פיזי' ובאסיל בט"ס לועז ישראל ובדפי' באסיליא השמיטו הצענזור הגמ' ורש"י. [2]) בנו"ג שסטר. [3]) וכ"ה ברי"ף ושם ליפכיה ובכ"י רש"י ליפכא לסיטריה מאבראי וצ"ל לאבראי וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג לפניא לסיטריה לעילאי ד"ס שבת צד קנ"ו. [4]) וכ"ה ברש"י ע"ש. [5]) בנו"ג דאשתכחה בסטרא אי אמרת חזקתה ברוק מאן דבדק בסטרא נמי בדיק וכו'. [6]) בכ"י ז"ו וה"ב ואינו. [7]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר אבל בשדפ"ע דמוריק.

ואז צריכה להיות נזרתה מע' הקודם פי' מתן שכר בצדו ולי נראה מל"י σιτηρέσιον Sold, Löhnung מהתואר σιτηρός] —

* סוטר (?) ירו' ברכו' פ"א ד"ב רע"ג ר' שמואל בר סוטר. בתחילה דעתי לומר כי הוא הוא רב שמואל בר זוטרא דבבלי שבת כ"ג, אבל יותר נ"ל שהוא ט"ס וצ"ל רב שמואל בר ססרטאי ובאמת כה"ג במהרש"ס.

* סְטְרַטֵיגוֹס (מל"י στρατηγὸς Feldherr) שמ"ר פל"ז בקש לעשות סטרטיגוס וכו' ולרוב באל"ף נוספת בראש עיי"ע אסטרטיגי (ח"א קע"ה).

☞ סְטְרַטְיוֹטִין (מל"י στρατιώτης איש צבא, שר צבא Krieger, Kriegs- oberster) מדר' שמ"ר פ' החדש הזה לכם (פט"ו) בו"ד מכתיב לו סטרטיוטין כדי ללבוש קסדה ושריון פי' בל"י אנשי מלחמה עיי"ע אסטרטיא [1].

* סְטָרְיוֹת (פי' רחובות Strassen) תנחומ' פקודי סי' ג' שהוא מהלך בסטריות וצ"ל בסטרטיות או בסרטיות עיי"ע אסטרט (ח"א, קע"ד) וע' אסרט שם ק"ג.

☞ סְטְרוֹמְסִין (= סְטְרוֹמְטִין מל"י στρώματα Decken, Teppiche, Polster) מד' קהלת פ' מה יתרון ואית דאייתי סטרומסין פי' בל"י מצעות. *[אחי"ה בנו"ג בקצת דפוסי' יותר טוב סטרומטין והיא היא ל"י הנ"ל ובזו העתיקו ע' זקנים משכב (משלי כ"ב, כ"ז) ועקילס העתיק כן יציע (מ"א ו', י') ואחת היא עם στρωμνή אשר בה העתיקו ע' זקנים יצוע (בראש' מ"ט, ד'; איוב י"ז, י"ג; תהלי' קל"א, י"ג) וכן העתיק עקילס בתהלי' ס"ב, ג' וסומכוס מצע (ישעי' כ"ח, כ') ועוד ע' זקנים ערש (תהלים ו', ז'; עמוס ו', ד'; אסתי א', ו')].

* סטרנה (צ"ל בַּסְטֶרְנָה basterna, אפיריון Sänfte) תנחומ' הישן לך לך סי' כ' הרכיבוהו בניו בסטרנה (פי' בעגלה) וצ"ל בבסטרנה ומל"ר הנ"ל כמו שהעיר לנכון המו"ל.

סַטְרְנַלְיָא (מל"ר Saturnalia עיי' פי' ר"ב) בפ"ק בע"ז (ח'.) קלנדא [2]) וסטרנליא [3]) פי' בירוש' (פ"א דל"ט ע"ג) שנאה טמונה שונא נוקם נוטר היד מה דאת אמר (בראש' כ"ז, מ"א) וישטם עשו א"ר יצחק בר ר' אלעזר [4]) ברומי [5]) צווחין ליה סנטוריא דעשו [6]). — (א"ב פי' בל"ר יום אידם בסוף השנה היו עושים חג לאליל שבתאי ואז היו שולחים מנות איש לרעהו) *[אחי"ה עיין מ"ש Macrobius א', ב', ז'; Livius ב', כ"א; ל', ל"ו וכנ"ה בירו' ע"ז שם איזה פעמי'. דב"ר פ"ז אנו יש לנו קלנדא סטרנליא וקרטסים ואתם יש לכם פסח עצרת וסוכות. אסת"ר פ' ויאמר המן: שאין משמרים לא! קלנדס ולא סטרנליא] —

* סִיאָה ערכי' י"ח. פי' כמו סיע עיי"ע סע ב' ואולי באל"ף ג"כ נכון ותהיה אז ל"פ سپاه המון וקביצת אנשים Fülle, Menge.

* סִיאָה Saturei עיי"ע סאה.

* סיאנקא עיי"ע סיינק.

* סִיב, סִיבְא, סֵיבוּתָא עיי"ע סב ד' וז'.

☞ סיב (= סַיב מל"ע ساب נותן מתנה מהשם سيب מתנה Geschenk) מדר' ב"ר פ' ויאמר שלחני כי עלה השחר (פע"ח) שיצת סיבת [7]) פי' סיימת כלומ' דברת כבר. *[אחי"ה וכ"ה בפי' מ"כ אבל הפי' סיימת הוא פי' של שייצת עיי"ע שיץ ג' ובפי' המיוחס לרש"י: שייצת סייבת גמור מלאכתך וטול שכרך. כלומ' לכשתברכני ואח"כ אשלחך ע"כ והוא הנכון כי סייבת פַּעל נבנה מהשם סַיְבָא כדאי' בירו' ביכורי' פ"ב דס"ה ע"ד שלח ליה ר' אבהו חרא איגרא ויהב ליה מן סַיְבָּתֵיה בגוה בגין אילין סיבתא קום אתהלך לארעא דישראל פי' נתן באיגרת מתנות וא"כ סייבת תן מתנתך כלומ' תברכני וכן הבין ה' לעווי ולא כפי' יפה תואר סייבת מל' זקנה] —

סִיָּבָא (= סִיוֹהָא מל"פ سیاه מלש' צענד וסאנסק' çyâva שחור schwarz) בפ' כל היד בגמ' אי זהו אדום (נדה כ'.) עולא אמר כלבושא סייבא. ס"א סיוהא פי' של [8]) אותו מקום שהוא כחרת; — (א"ב עיי"ע סיינא) *[אחי"ה מע' סיינא מוכח שזה הפי' שייך לרגמ"ה ואחריו נגרר ג"כ רש"י בנדה שפי' סיואה שם מקום ועושין שם מלבושים

1) ועיי"ע אסטרטיוט ח"א, קע"ה. 2) כ"ה לנכון בדפי' וויניצי' ואמ' וכ"י ק"ט ו"ו ל"ד ב"ר ובש"ס ו'. וח'. ובתוספ' ע"ז רפ"א בכ"י אירפ' אבל בדפ"ר ובירו קלנדס וכ"ה בזה הע' עיי"ע קלנדס. 3) כ"ה בדפ"ע ובכ"י ק"ט ו"ו אבל בכ"י ב"ר וסטרנוריא וכ"ה בכ"י ש"ס בדף ו'. ובדף ח'. סטרונייא וכ"ה בש"ס בדפוסי' דף ו'. ובדף ח'. סטרנורא ובכ"י תוספ' שם סטרנריא אבל בירו' לנכון סטרנליית. 4) בנו"ג בי ר' לעזר. 5) בכ"י ב"ר נמחק מהצענזור. 6) כ"ה בדפ"ר וויניצי' ובשרפ"ע נשמט מהצענזור. 7) בנו"ג שייצת סייבת וכ"ה בע' שיץ ובילק' סייפת. 8) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ובדפ"ע בט"ס כל.

שחורים ע"כ ולפע"ד הוא מל"פ הנ"ל ועיקר הגי' סיואה וכדאי' בש"ס והבי"ת במלת סייבא משתמשת הכרה ארוכה במקום וי"ו. ובכ"י ק"ט הגי' בראש הערך סייכה ובאמצע סיינה וצ"ל סייבה אבל בע' סיינא לנכון בבית. ובע' הנ"ל הביא רבינו בשם ר"ח גי' סיינא ונ"ל שצ"ל סייכה והוא בל' הוצואריש çyâk פי' שחור ועיי"ע סב ה' ומ"ש בכוונת רש"י בפי' נדה כ"ד: — וגי' שיאה שהבאתי בע' אדדה (ח"א, ל"ג) בשם כ"י היא ממש כל"פ החדש' הנ"ל] —

* סִיג, סְיָג, סְיָגָא, סִיד, סִיוּד עיי' ערכם בלי יו"ד.

סִיוָן (מל"מ שם לחודש השלישי) אסת' ח', ט' ותרג' שם ולפ' ג', ז' ועיין גיזיניאוס תיזוירוס זה הערך גזרת המלה מל' צענד שבת פ"ז: פ"ח. ר"ה ג'. ועוד.

סְיָח (סְיָיח פי' ערוד עיי' בפנים (Waldesel כפ' מפנין (שבת קכ"ח:) ומדדין עגלים וסייחים. בפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ח: במשנ') מכר החמור מכר את הסיח גמר' (שם) אמאי קרו ליה סיח שמה לך אחר סיחה נאה. בפ' מקום שנהגו[1]) (פסחי' נ"ג.) ובפ"ק דע"ז (י"ד:) אין מוכרין להן בהמה גסה עגלים וסייחין. בר"ג דר"ה (ג'.) הוא סיחון הוא ערד סיחון שדומה לסיח שבמדבר פי' שהוא קל ברגליו וסיח הוא ערד ופי' במקומו. *[אחי"ה נראה פי' רבינו עפ"י ל"ע سائح der Herumstreichende פי' עבר ושב וממנו سيح ערוד אבל רש"י בר"ה פי' עייר בן סוס — וכנ"ה בירו' יומ' פ"א דל"ח ע"ג ויק"ר פכ"א פסיק' דר"כ דף קכ"ג. (עיי"ע בטש) ובשבת קט"ז רע"ב אי' חמרא. והקבוץ סייחים, סייחין ירו' תעני' פ"ב דס"ה: ירו' קידוש' פ"ד דס"ה ע"ד ירו' ב"מ פ"ב ד"ח ע"ג תוספת' שבת רפ"ד (ה'), תוספת' ב"ט פ"ב ויק"ר פ"כ עיי"ע בת קול ולנקבה סְיָיחָה אסת"ר פ' אחר הדברים] —

* סִיחַ, סִיחָה, סְיָיחָה עיי"ע סח.

סייט (= סיוטא צ"ל סויתא מלש' צענד dwaêtha = פחד Schrecken) ביומ' בר"ג דפ' בראשונ' (כ"ב:) חזא[2]) רב נחמן סייוטא[3]) בחלמיה. בר"ג דפ' שור שנגח ד' וה' (ב"ק ל"ז:) מהו דתימא האי שופר קמא סיוטא בעלמא הוא דנקיט ליה פי' פחד. *[אחי"ה וכן פירש"י בב"ק סיוטא: ביעותא וביומ' הנ"ל מלאכי פחד ור"ן בנדרי' מ"א. הביא הגי' סטטא הוא דנקטיה ושם הפעל איסתויט והוא אתפעל מן סויט עיי"ע אסטיות [אסטויט] (ח"א, קס"ח.) ושם הארכתי, ומזה נראה שעיקר הגי' בהפך האותיות סְוֵיטָא וכן בל' צענד thwya פחד ולא כהשערת ה' אייזלער (בט"ר ח"ג נ"ד) סיוטא כמו זיוטא בהבלעת העיי"ן תחת זיועטא שהיא כמו זיעתא] —

☞ סייט (צ"ל טיים מפעל טוס (das Schwebende תר"י וירד העיט (בראש' ט"ו, י"א) וכד נחת סייטא. *[אחי"ה עיקר הגי' טייסא וכדאי' בע' טס ב' (ח"ד, מ"ט) וש"נ התואר טייסן ובנו"ג. בט"ס סייסן ובפי' קה"ע בנזיר פ"ז סייטן] —

* סיטמא פי' (כמו אסטמא (Stahl תשוב' הגאוני' בהוצ' ה' הרכבי (צד 214) כי סיטמא דברזלא וכו' ע"ש.

* סִיכָא? ויק"ר ר"פ כ"ב ויותר טוב סיבא עיי"ע סב ד'.

* סִיכָה מפעל סוּךְ עיי"ע סך.

* סִיכְנִין (שם מקום (Souknin אשר משם היה ר' יהושע אמורא דא"י בדור הרביעי עיין מבה"י למהרז"ף ע' ר' יהושע דסיכנין וש"נ ירו' ברכו' פ"ד ד"ז: ירו' יומ' רפ"ד דמ"א: ויש להוסיף פסיק' דר"כ דף פ"ה. (ושם דסכנין) ופסיק' רבתי פ"ה פי"א פי"ב ושם ושם דסיכנן ושם פל"א דסכנים ועוד זולתו ובאיכ"ר פ' העיר רבתי עם ובויק"ר פ"כ דסכנין. ובענין תכונת המקום עיין נייבויער 204 ועוד עיי"ע סכני, סכניא ומ"ש.

* סיכסא עיי"ע סכים ומ"ש בשם תשו' הגאונים.

* סִיכְרָא (שם מקום בבבל קרוב למחוזא) חולי' צ"ד סע"ב הוה קא אזיל מסיכרא לבי מחוזא. ע"ז מ'. ההוא ארבא דצחנתא דאתי לסיכרא וכ"ה בע' צחן ב' כפי גי' כ"י ה"ב ובדפ"ע לסכרא. לסברא וכ"ה לסכרא בכתובו' ק': וצ"ל לסיכרא. ב"מ פ"ג. אתקין ר' חייא בר יוסף בסיכרא. שם מ"ב. רפרם מסיכרא ובפסחי' ל"א: רפרם בר פפא מסיכרא. חולי' י"ח: ר' שמן מסוברא צ"ל מסיכרא ובנד' ל"ו. ר' שמן מסכרא[4]) — ועיי"ע סכרא שהביא כל המקומות.

* סִילַיו, סִילִי (נ"ל מל"י σέσιλος מין שבלול eine (Schnecke mit Gehäuse ב"ר רפנ"א עיי"ע אשת (ח"א, שכ"ז.)[5]). ירו' שקלי' פ"ו ד"נ רע"א כקרני סילי וכיליי.

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ערוך ובדפ"ר רק שנהגו. [2]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובע"י ובילקי' ש"א י"ג ובנו"ג אחויאו ליה רב נחמן. [3]) כ"ה בדפ"ר וויניצי' ובנו"ג סיוטא. [4]) ירו' תעני' פ"ד דס"ח: סוכרא דקיסא צ"ל סוברא. [5]) ושם בט"ד סיליו וצ"ל סיליו.

* סִילְכָּא (שם עשיר בטבריא) בויק״ר פ״ה והוה תמן (בטבריא) חד בר נש מן בנו דסילכא ובירו׳ הוריו׳ פ״ג דמ״ח. אי׳ מן אילין דבר סילני.

* סִילְיוֹן עיי״ע סליון.

* סִילוֹן עיי״ע סלן, סלון.

* סוליים עיי״ע סליים.

* סילקראות (נ״ל מל״פ سركار מעשה אריגה We- berei) פסיקת׳ רבתי פכ״ה משל למלך שהלך ללמד את בנו סילקראות והיו אצבעותיו (מקוטעים) [מקוטעות] ראה אותו רבו וא״ל לך למד את בנך אומנות אחרת שכל אומנות הזו אינה מתבקשת אלא באצבעות ובאת ללמדו סיליקראות ובילק׳ תהלי׳ רמז תרל״ט והלך אביו ללמדו סירקי . . ואת מבקש שילמד סירקי ונ״ב מלאכת ברקמה וא״כ מע׳ סרק ומו״ע בע׳ סרק ה׳ הביא הגי׳ משהש״ר פ׳ כרם הוליכו אצל סרקארים פי׳ אורג בגדי משי ע״כ ובנו״ג בט״ס עיי״ע סדקארית וכולם צ״ל סרקארית והוא ל״פ سركار מעשה אריגה ול׳ ורי״ש מתחלפות, וה׳ גידעמאנן בסוף פסיק׳ רבתי הוצ׳ פריעדמאן פי׳ מל״ר silicarius Steinmetz.

סַיֵּים (פַּעל מן סום בל״ע سام וסורי סָם בל״מ שׂוּם, שִׂים ענין החזק וקים דבר ובדרז״ל במושג ההגבלה feststellen, begrenzen והיינו השלים וגמר (beschliessen בר״נ דפ׳ השוכר את האומנין (ב״מ ע״ו:) לא סיימוה קמיה א״ד סיימוה קמיה[1]). בפ׳ השותפין בגמ׳ כמה יהא בעיר (כ״ב י׳ סע״ב וי״א רע״א) ור׳ אמי סיומיה הוא דלא סיימיה קמיה[2]). פי׳ לא השלימוה לפניו כלומ׳ אמרו לפניו שיקבלם ולא בירו לפניו שפיזרם לגוים. *[אחי״ה וקרוב לזה בפי׳ רגמ״ה בב״ב וע״ש פירש״י. וכנ״ה בגיטי׳ ו׳: לא סיימוה קמיה יבמות מ״ג. דמסיימו בה דווקני, ברכו׳ ל״ג: המתין לו עד דסיים כי סיים א״ל סיימתינהו לכולהו שבחי דמרך ועיי׳ מגילי׳ כ״ה, ברכו׳ י״ז. כי הוה מסיים צלותיה, שם י״ב. ב״ק כ״ז, מנחו׳ צ״ז. ערכי׳ י׳: פתח . . וסיים. בינוני פעול ירו׳ ביצ׳ פ״א ד״ס: לחדשים מסויימין פי׳ שכלו לה חדשיו. נפעל ב״ב קכ״ה: נפתח בגדולים ונסתיים בקטנים ועוד עיי״ע סיים ד׳ ואולי סיים כמו סייף (בחילוף מ׳ ופ״ה) והראיה בגי׳ ילק׳ סייפת במקום סייבת שהבין כמו סיימת עיי״ע סיב בפי׳ ר״ב ומ״כ. והשם סִיּוּם, סִיּוּמא תנחו׳ האזינו סי׳ ה׳ הה״א (בתיבת הלה׳) רחוקה מן השם למה שהוא סיום חתימתו של משה . . כאדם שמסיים ספרו וחותם את שמו בסיום ספרו. ב״ב כ״ב. דלא הוו בסיומא ועיי״ע סיים ד׳] —

☞ סַיֵּים (פַּעל מן סום = סְמִי (blenden תרג׳ בפסוק מצאוני השומרים (שה״ש ה׳, ז׳) וסיימו ית עינוהי. פי׳ עוורו מל׳ סומא עיי״ע סם. *[אחי״ה בנפעל תעני׳ כ״א. עיני . . יסומו ובירו׳ פיאה ספ״ח דכ״א: ירו׳ שקלי׳ ספ״ה דמ״ט: יסתמיון והוא אתפעל מן סמי ועיי״ע סם וש״נ] —

☞ סַיֵּים (פעל מן סום א׳ בהוראת שׂוּם, שִׂים ענין נתינת דבר ובפרט של בגד) (עיי׳ בראשי׳ ל״ז, ל״ד) היינו לבש (legen, anlegen מסכת תעני׳ פ׳ סדר תעניות (כ״ב.) חזא לההוא גברא דהוה סיים מסאני אוכמי פי׳ מנעיל מנעלים שחורים. *[אחי״ה וכן שם י״ב: הא קא חזינן רבנן דמסיימי מסנייהו וכו׳, גיטי׳ נ״ו: הוה סיים חד מסאנא בעא למסיימא לאחרינא וכו׳, ובכ״י ש״ס תעני׳ כ״ב. מ״ש דסיימת מסאני אוכמי וכו׳ ובנו״ג מ״ט לית לך חוטי, תרג׳ שני באסת׳ ה׳, א׳ וסמת ברינגלה מסנא דאוברידין ויש מי שאומרים סיים כמו סיין מל״ת סָאַן וממנו השם סואן ובל״ס מסאנא, מסנא עיי״ע] —

☞ סַיֵּים (נ״ל מל״ע سام עשה סימן ופירו׳ ציין sich anmerken, ein Zeichen machen, be-, kennzeichnen) בריש מד׳ ב״ר (פ״א) וסיימו אותם ועמדו חכמים גדולים בישראל פי׳ ענין סימן. *[אחי״ה ובירו׳ מגיל׳ פ״א דע״א ע״ד וסיימו אותן חכמים ועמדו כולן בני אדם גדולים פי׳ רשמו אותם וכן בירו׳ ברכות ספ״ו ד״ט סע״ד וסיימו ירו׳ שבת פ״ו ד״ח ע״ג וסיימון וכן הוות ליה, ירו דמאי׳ פ״ה דכ״ד סע״ג ומסיים ואומר לכהן עד כאן סיימתי, ירו׳ כתובו׳ פי״א דל״ד: במסיים ואומר ירו׳ פיאה רפ״ז ד״כ. הדקל מסיימו . . זה מסיים את זה וזה מסיים את זה, ירו׳ חלה ספ״ג דנ״ט ע״ג לאי זה דבר הוא מסיים, ב״מ ל״ב סע״א לא מסיימי קראי, בינוני פעול ירו׳ שקלי׳ פ״א דמ״ו: דבר המסויים ירו׳ פיאה הנ״ל היה מסויים בדעתו כמי שהוא מסויים, ירו׳ יבמו׳ פט״ו דט״ו, אדם מסויים, תנחומ׳ וישב סי׳ ד׳ האיש המסויים

[1]) כ״ה בכ״י בדפ״ר וויניצי. [2]) בנו״ג ור׳ אמי דאיקפד הוא דלא סיימוה קמיה.

באנשים ב"ר פמ"ד מה איים הללו מסויימים בים כך היו אברהם ושם מסויימין בעולם פי' מצויינים. ולנקבה ב"ב נ"ד. שדה המסויימת במצריה וכן ענין דרוש השולמית (שה"ש ז', א') בשהש"ר פ' שובי: אומה שמסיימים לה שלום בכל יום. א ת פ ע ל פסחי' פ"ח. מגיל' י"ד סע"ב ע"ז ט"ז: תסתיים שמעתא פי' מצויין ומפורש היטב ענין ההלכה ועיי' פירש"י במגיל' תתפרש אמיתו של דבר ובע"ז פירש"י תיאמר שמועה בשם אומרה וכן ענין תסתיים שבת ל"א: ע"ה. מגיל' כ"ז רע"א פירש"י יש סימן. ו נ ת פ ע ל ירו' תרומ' פ"ג דמ"ב: ירו' חלה ספ"ג דנ"ט ע"ג נסתיימה תרומתו. ירו' שביעי' פ"ח דל"ח. נסתיימה לו שנים ושלשה פעמים. — והשם סיומא עיי' פירש"י בב"ב כ"ב. בפי' הראשון — ועוד מהפעל ערבי סִימָא עיי"ע וש"נ מלה יונית] —

☜ סַיֵּם (מע' סום א' בע' סיים א' legen, hineinlegen) תרג' היחתה איש אש בחקו (משלי ו', כ"ז) דילמא סיים בר נשא נורא בעוביה. *[אחי"ה ר"ב לא פירשו וגם בעל המתורגמן לא ידע מהו אבל ברור הוא אצלי שהוא משרש סום כמו שׂוּם, שים בל"מ כאמור, ותרג' לא תתן מכשל (ויקרי י"ט, י"ד) לא תסים[1] תקלא, תרג' ישית (משלי כ"ו, כ"ד) סאים, אשית לבי (שם כ"ד, ל"ב) סמית לבי כ"ה בכ"י ובנו"ג ושמית] —

* סִימָא (מל"י σῆμα אות, רושם וסימן בעור Zeichen, Mal וגם נס במלחמָה ובשני ענינים גם בל"ע سومة، سيمة، سيما، سيماء וכולם מפעל سام תר"י א' לשמות ל"ב, כ' הוא סימא נפקא באנפוי ובנו"ן באמצע סימנא ברינליהון תר"י א' לבראשי' ל', ל"ט וכן גרס המתורגמן סימנא בתרג' מחתת (משלי י', ט"ו) והביאו בע' סמן ובנו"ג וסימא. ובקבוץ סימָוָן (במתורג' סימַן), סִמְוָתָא להעתקת נס (ירמי' ד', כ"א; ישעי' י"ג, ב') וע' זקנים העתיקו אות (במדי' ב', ב') ונס (ישעי' ל', י"ז) ע"י σημαία ועוד פי' זו המלה האחרונה בקבוץ σημαῖαι פסלה Bild, Bildsäule ובזה הענין מגילת תעני' רפ"ט בתלתא בכסליו אתנטילו סימואתא מן דרתא מפני שבנו יונים סימואות בעזרה וכשנגברה יד בית חשמונאי בטלום והוציאום משם וכו', ותרג' למכמרתו (חבק' א', ט"ז) לסימוותיה.

* סִימָא, סִימָה, סִימְתָא עיי"ע סם ב'.

* סִימָא, סִימַאי, סִימַיי שם אמורא עיי' ר"ה י"ט: מנחו' כ"ה. כתובו' כ"ט: ל"נ: סנה' צ': ק"ו. סוט' י"א. ב"ר פמ"ח במד"ר פי"ד קהל"ר פ' דור הולך ובפ' שלח לחמך. פסיקת' דר"כ צד קל"ג: ר' סימא ושם קל"ד. ר' סימאי בר קוסי[2], פסיקת' רבתי רפ"א. ירו' שבת פ"ז ד"ט ע"ג ועוד בירו' ר' סימיי עיי"ע במה"י למהרז"ף וש"נ.

* סִימוֹן (שם איזה אמוראים) בדור השלישי תלמידו של ר' יהושע בן לוי עיי"ע במה"י צד קי"ח. ע"ש[3] וש"נ ר' סימון ברבי זבדי, זביד, זבדא ויש להוסיף ר' סימון דתרי (ברמב"ן בר תריי) ירו' שבת פ"ג ד"ה ע"ד. ובנו של ר' סימון דלעיל היה ר' יודה בי' ר' סימון ירו' מ"ק פ"ג דפ"ג. ובב"ר פמ"ח ר' יהורה בר סימון.

* סִימָן, סִימוּנְיָא עיי"ע סמן, סמניא.

* סִימַנְטֵירִין, סֵימִיסְרִיקִין, סִימְפוֹן עיין ערכם בלי יו"ד אחר הסמ"ך.

* סְיָן, סֵינָא עיי"ע סן ב' ועוד ו'.

סיין (= סיינא נ"ל שקטוע מן סייבנא מל"פ سايبان סדין מקופל פעמים ושלש שנותנים מעל הראש להאהיל על הפנים נגד השמש zwei-dreimal zusammengerolltes Tuch als Sonnenschirm) בגמ' דפ' כל כתבי (שבת קי"ט.) זבנינהו לכולהו ניכסי[4] וזבן בהו מרגניתא אותביה[5] ב ס י י נ י ה[6]. בר"פ ר"א אומ' תולין (שם קל"ח:) ובסוף ע י ר ו ב י ן[7]) בגמ' נגר (עירובי ק"ב רע"ב) סיינא שרי והתניא אסור. פי' „סיינא כובע שמשימין בני אדם בראשיהן יוצא כמין פ ס ל[8]) מן הראש כשיעור טפח ה ן ח ס ר[9]) הן יתר ומאהיל על הפנים שלא יכם השמש וכשהוא מהודק ביותר ואינו נכפף כבגד חשוב הוא כאהל ואסור"[10]). אפיק

---

[1]) בקצת דפוסי' תשים. [2]) ובילק' ישעי' רמז של"ג ר' סימן. [3]) ויש להוסיף ב"ר פ"ד, פ"י, פל"ט ויק"ר פ"א פל"ד; במד"ר פ"ב וי"ב דב"ר פ"ה. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע נכסיה. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג ובשרפ"ע אותבה. [6]) כ"ה בכ"י ה"ב ובכ"י ק"ט ובדפא"מ בסיינא ובדפ"ר בסינא ובדפו"ו בסיניה. [7]) כ"ה לנכון בכ"י ובדפו"ו וכן צ"ל בדפ"ר תחת כ ס ו ת בעירובין. [8]) וכ"ה בפי' ר"ח (ולא כגי' הכ"י ק"ט פוסל) ונ"ל שהוא לאי"ט Wickelbinde, fasciuola. [9]) וכצ"ל בפי' ר"ח. [10]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח בשבת קל"ח: (בש"ס ווילני) ועיי' ג"כ תוספ' שם ד"ה הא אבל בפי' ר"ח בעירובי' ק"ב: סותר ר"ח דברי עצמו וז"ל סייאנא פי' הכובע שעל ראש האדם שיש לו כנפים יוצאות כגון שפתים

בגלימיה טפח (עירו׳ שם[1]) שנתעטף בטליתו והוציא מראשו על פניו טפח. *[אחי״ה פי׳ רבינו הנ״ל שהוא פי׳ ר״ח מסכים עם הוראת המלה הפרסי׳ הנ״ל וגם ג׳ סייאנא בפי׳ ר״ח לעירו׳ וכ״ה בש״ס דפו״ו וכ״י ש״ס בעירו׳ ובכ״י פ׳ בשבת קי״ט. קצת ראיה לכתיבת המלה הפרסי׳ הנ״ל רק צ״ל פייאבנא. ודע כי ברש״י בשבת קי״ט. הביא בשם רבינו הלוי גם ג׳ בסדיניה בסודרו וכ״ה בילק׳ בראשי׳ רמז ט״ז וילק׳ ישעי׳ רמז שנ״ו וכ״ה בכ״י ש״ס אפ׳ בסדיניה ואמרי לה בסייאניה דרישיה (ד״ס שבת צד קל״ד.) ובאמת לפי הענין פי׳ מלה פרסי׳ הנ״ל סדינים כפולים ומכופלים שנותנים על הראש נגד קרני השמש עיי׳ וואולירס ע׳ سايبان וע׳ شاميانه ואולי סייאנא צ״ל סמייאנא והוא כמלה פרסי׳ האחרונה ורמ״ל תרגם שלא בדקדוק Helm וגם ה׳ לעווי לא הצליח בפירושו וה׳ פליישער לא השיג עליו מאומה] —

סיינא (פי׳ שחור עיי״ע סייבא) בפ׳ כל היד בגמ׳ איזהו אדום (נדה כ׳.) כלבושא סיינא פי׳ לבושא אוכמה זה פי׳ ר״ח ז״ל וזו גמר׳ שלו וגמר׳ שלנו סייבא[2]) וכבר פי׳ בריש הפרק (מפי) [צ״ל מפי׳][3]) רבי גרשם ז״ל. *[אחי״ה רבינו כיון לפי זה בע׳ סייבא על פי׳ רגמ״ה כמו שרמזתי שם וכפי ג׳ ר״ח סיינא או כגי׳ כ״י ו״ו ל״ד ה״ב בכאן סייכא (אעפ״י שסדר האותיות כנגדה) צ״ל עיקר הגי׳ בכ״ף ומל׳ הוצואריש הרשומ׳ בע׳ סייבא או י״ל כי במלת סיינא נו״ן נוספת כרוב פעמים והוא הוא سياه פי׳ שחור] —

* סִינַי (מל״מ הר שנתנה עליו התורה) ודרוש רז״ל עיי׳ שבת פ״ט רע״ב עיי״ע סן א׳. שבועו׳ מ״ז. סוט׳ כ״א. ערכי׳ ל׳: ירו׳ חגיג׳ פ״ב דע״ז: אבות פ״א מ״א ועיי׳ בענין הלכה למשה מסיני ע׳ הלכה. והושאל לכינוי רב יוסף עיי׳ ברכו׳ ס״ד. הוריו׳ י״ד. סן ג׳.

סִיָּנְק (בל״פ سيانك תואר משם המקום سيان sijanische) בפ׳ מציאת האשה בגמ׳ המשיא בתו (כתובו׳ ס״ז סע״ב) שבעה אלפי דינר סיינקי פי׳ מטבע פלוני כגון סלע נרונית. *[אחי״ה כבר פירשתי בע׳ זיינקי עש״ה (ח״ג, רפ״ח) וה׳ שפרעננער בחיי מחמד ח״ג, 95 כתב וז״ל ein Ça vier zan- gische Dânike ועוד עיי׳ סיאנקא בעמת״ל ללעווי בשם Lagarde] —

* סינים (תואר לארץ הנגב) ב״ר פנ״ב שבעה שמות נקראו לו דרום נגב . . וסנינים נ״א וסינים. ושם פצ״ד בית ירח ירח סינים ועיי״ע בית ירח ומ״ש.

* סִינְפּוֹן (מל״י συμφύον ver- zusammengewach- sen) ירו׳ פיאה פ״ו די״ט סע״ג היו עשויין כמין סינפון פי׳ אם היו שתי שיבלים מדובקות ונאחזות אחת באחרת עד שנראו כאחת ופי׳ מל״י הנ״ל שני דברים המגודלים זה בזה עיי׳ פי׳ אה״צ למהרז״ף רק שם המלה יוני׳ תּסוּמְפוּ συμφύω וצ״ל כמו שכתבתי והוא בינוני מפעל συμφύειν.

* סִינְקְלִיטִין, סִינַר, סִים, סִיסִין עיי״ע בל״י יו״ד אחר סמ״ך.

* סיסיי, סיסאי, סיסי (שם פרטי) רבי סיסיי ירו׳ מעשרו פ״א דמ״ח ע״ד, ועוד עיי״ע פלקט. לוי בר סיסי, סיסיי, סוסיי והוא ר׳ לוי בבבלי מגדולי תלמידי רבי עיי׳ מבה״י צד ק״י (ועיי״ע בר סיסי ח״ב ק״פ ומ״ש) ועוד לו ע׳ ר׳ אנייני בן סוסיי, בר סיסיי (צד ס״ד:), ר׳ חנינה בר סיסי, סיסיי (שם פ״ח.), ר׳ יעקב בר סוסי, סיסיי (שם ק״ח:) — כפר סיסאי גיטי׳ ו׳: עיי״ע כפר, ועוד עיי״ע ססין.

* סיסיא (?) ע״ז ד׳. רק אתכם ידעתי וגו׳ מאן דאית ליה סיסיא ברחמיה מסיק ליה ופירש״י זעם מעליהו על אוהבו והנם זועפים מתרגמינן נסיסין ויפה פי׳ אבל בע׳ נסים א׳ ובע׳ בנס (ועוד עיי״ע בר סיסי) הוכחתי די באר כי בכ״מ שהשתמשת המלה בענין עצב זעם, זעף וכאב עיקר הגי׳ בנסים וסופרים השמיטו בן או הפרידו שתי אותיות מהמלה ועשו שתי תיבות עד שהחליפו לבר סיסי וכבר הבאתי בע׳ בנס ראיות

פשוטות (גועות?) [אולי צ״ל מגינות] על הפנים מפני השמש אם מהדק אפי׳ יש בו טפח שרי ואי לא אסור ע״כ ונראה שצ״ל בהיפך וכדאי׳ בתוספי׳ שם ד״ה הא בשם ר״ח וכבר עמד על זה חכם אחד בגליון ש״ס ווילנא בעירו׳ ורש״י יש בזה שטה אחרת דאינו אסור משום אוהל אלא שלא יגביהנו הרוח מראשו. [1]) וכ״ה ג׳ אפיק בגלימיה בכ״י ש״ס וברי״ף ובר״ש בשבת ובנו״ג שרביב בגלימי ועיי׳ הפשב״ע ע׳ סיין שפלפל בחכמה אבל מה שסיים בכוונת רבינו ממה שלא כתב על ראשיהן אלא בראשיהן (והוא לשון ר״ח כאמור לעיל בהערה) אינו נחוץ כל כך שר״ח בעל הפי׳ הנ״ל בעצמו לא דקדק כך כי בפי׳ בעירו׳ הנ״ל כתב הכובע שעל ראש האדם וכו׳. [2]) בכ״י ו״ו ל״ד ה״ב סייכא. [3]) היינו מפירוש ובכ״י ק״ט בפי׳ וא״כ מ״ש במבוא XII על פי דפוסי ערוך צריך תקון כזה.

על זה ועתה אוסיף להביא שתיים אחרות אחת זו מע"ז הנ"ל שצ"ל מאן דאית ליה בנסיסיא וכו' פי' זעם וכאב מל"פ הרשומ' בע' בנס[1]. ועוד ראיה מתנחו' האזינו סי' ז' שדרש גדי בן סוסי (במדי' י"ג, י"א) הטיח דברים כלפי מעלה והעלה סיסיא וצ"ל בנסיסיא וכדרוש השם בן סוסי פי' העלה זעם וחימה.

* סִיסְנָא עיי"ע ססני וע' אסיסנא (ח"א קפ"ה.) ומקומו כאן והוא ל"ס סִיסָּנָא Dattel-rispe ולא מ"ש בע' אסיסנא — אבל שם בע' אסיסני או יותר טוב אסיסנא (כדאי' בעי' כף ב') האל"ף שרשית היא מפעל ערבי אַסַּסַ בנה יסוד וא"כ אסיסנא פי' אבנה יסוד, אייסד וכפי' ר"ב בע' כף ב', וא"כ ה' לעווי טעה באמרו שהוא אפעל משרש סים והביאו בזה הערך.

סַיֵּע (פַּעל מן סוּע, סִיַּע בל"ע شاع בל"ס סַע ילוה לאיש ולהיות בעזרו sich (Jem. zugesellen, behilflich sein תרג' ויי עזרני (תהלים קי"ח, י"ג) ויי סייעני. *[אחי"ה והרבה בתרג' עיי' לתהלים כ', ג'; ל"ז, מ'; מ"ו, ו'; פ"ו, י"ז; קי"ט, קע"ה. למשלי ב', ז'; תר"י א' לבראשית מ"ח, כ"ב וזולתו וכן בדרז"ל שבת צ"ג. ביצ' כ"ב. מסייע אין בו ממש, מכו' כ': במסייע ודברי הכל, שבת ק"ד. בא לטהר מסייעין אותו. סנה' ע"א: לימא מסייעא ליה, שם צ"א: ומקרא מסייעו שם צ"ה סע"א סייע בהדן, ביצ' כ"ב. מר קא מסייע בהדיה חולי' ד' סע"א ג'. תניא דמסייע לך, גיטי' מ"ח. קרא ומתניתא מסייע ליה וכו' ב"מ מ"ח. קרא מסייע ליה. איכ"ר פתיחת' סי' כ"א תלתא קראי מסייעא ליה ירו' ב"מ פ"ד ד"ט ע"ד אית מתניתא מסייעא לדין ואית מתניתא מסייעא לדין, ירו' סנהד' רפ"ד דכ"ב. בא חברו וסייעו. חולי' מ"ט. כהנא מסייע כהני, ב"ב נ"ה. מסייע מתא עיי"ע אנדיסקי בכורו' ה' רע"ב שסייעו ישראל. יומ' כ"ב: ב"ק כ': עיי"ע חל ט'. שמ"ר פמ"ג יהיה מסייעך אתפעל ברכו' כ"ה סע"ב ב"מ פ"ה סע"ב לא הוה מִסְתַּיְיָעָא מילתא. חולי' ז': לא מיסתעייא מילתיך כלומ' לא תצלח. ועוד עיי' תרג' לישעי' א', כ"ט לירמי' ה', ז'; למיכ' ב', י'; ד', י"ד; לקהל' ג', ט'; ט', י"א. והשם סִיוּעַ, סִיוָּעָא בל"ס סוּיָּעָא סי' עזר תרג' עזרתי (איוב ו', י"ג) סיוע בי ועיי' תרג' לתהלי' כ"ב, כ'; כ"ז, ט' וזולתו תרג' ירו' לבראש' מ"ט, כ"ה, ירו' שבת ספי"ח דט"ז ע"ג איזהו סיוע וכו' שמ"ר פמ"ג עשו לך סיוע ואתה כועס עליהם וכו' אסת"ר פ' ויהי בימי: וכי לסיוען של או"ה הקב"ה צריך, ויק"ר פכ"ד צריכין סיוע. ולנקבה סִיַּיעְתָּא מגיל' ו': סייעתא היא מן שמיא, ב"ב נ"ה. עיי"ע אנדיסקי תרג' עזרה (תהלים מ"ו, ב') סייעתא. והושאל לראיה לדבר הלכה הפכו תיובתא עיי' ב"מ מ"ח. ועוד השם סִיָּעָה בלא"ר סִיָּעָא, סִיָּעֲתָא (= בל"ס בל"ע شيعة) אגודה ואסיפת בני אדם Schaar, Versammlung תרג' אחזת מרעהו (בראשי' כ"ה, כ"ו) וסיעת מרחמוהי וזו דעת ר' נחמיה בב"ר פס"ד וכן תרג' להקת (ש"א י"ט, כ') לאגדה (שם ב' כ' כ"ה) וזולתו עיי' מתורגמן ע' סיע ומו"ע בע' סע ב' ורבינו שם הביא גיטי' ע"ו: ע"ש בהוראה הנשאלת והראיה שכתבתי — וכנ"ה בתוספ' תרומ' ספ"ז וכתובו' ט"ו. סיעה של בני אדם ועיי"ע סיאה: ושם: רוב סיעה ירו' כתובו' פ"א דכ"ה ע"ד סיעה של כהנים ירו' פיא' פ"ח דכ"א. אתא חד סיעא, ב"ר ס"פ מ"ו עיי"ע פסט. והקבוץ ירו' תרומו' פ"ח דמ"ו: סיעות בני אדם, ירו' דמאי ספ"ד דכ"ד: סיעות של בני אדם ושם: סיעות חברים.. סיעות עמי הארץ. תרג' וכתתו (ד"ה ב' ט"ו, ו') ועברו סִיעָתָא (הבין מהשם כִּתָּא) ועוד סִיעָן תרג' צִים (במדי' כ"ד, כ"ד) (הבין מפעל יצא), תרג' יהוש' כ"ג, י"ג — ובענין תרג' סיעת בית קבורתא דמשה (אונקלי' לבמדי' ל"ב, ג') עיי' מ"ש הג' ר"ן אדלער בנתינת לגר] —

סַיִף[2]) (מל"ע سيف בל"ס סַיְפָא פי' חרב (Schwerdt בפ' במה אשה (שבת ס"ג.) ולא בסייף. אי סייפך עלך ספרך כאן (ב"ב ד'.) ס"א זיינך[3]) וכבר פירשנו במקומו[4]). פי"ג בכלי' (מ"א) הסייף והסכין תליך וקשתך (בראשית כ"ז, ג') תרג' סייפך וקשתך[5]). בספרי בויהי עקב תשמעון בפיסקא ארץ אשר ה' אלהיך (נותן לך) [צ"ל דורש אותה] (ספרי עקב ס"פ מ') עט[6]) וסייף ירדו מן השמים ואומ' להן אם אתם מקיימין התורה בזה אתם ניצולין מזה ואם לאו אתם לוקין בזה והיכן פירושו ויגרש [את] האדם (בראשית ג', כ"ד) כיוצא בו ר' שמעון בן יוחי אומר[7]) ככר ומקל ירדו כרוכין זה בזה מן

---

[1]) ובאהי"ת וילק' כ"י עמוס ג' ושאילתות כי תשא הגי' סוסיא בישא עיי' ד"ס ע"ז וזה מפני שלא ידעו פי' סיסיא.
[2]) כ"ה לנכון בדפא"מ ובדפוסי' ראשוני' סיף. [3]) וכ"ה לפנינו ובעי' זיין. [4]) בעי' זיין. [5]) וכן הביא רה"ג בכלי' שם התרג'. [6]) כ"ה בדפ"ע אבל בכ"י ק"ט ספר וכ"ה לפנינו בספרי ובויק"ר פל"ה ודב"ר רפ"ד וילק' עקב ר' תת"ס וילק' ישעי' ר' רנ"ו ושם ושם כסדר הספרי ספר וסייף ובויק"ר ודב"ר סייף וספר. [7]) בספרי הקדים רשב"י למאמר דר' אליעזר וכ"ה בילק' הנ"ל (ושם הגי' ר' אלעזר המודעי) וכגי' רבינו מוכח מויק"ר הנ"ל.

השמים ואומ׳ אם אתם עשיתם התורה הרי ככר לאכול ואם לאו הרי מקל ללקות בו והיכן פירושו של דבר דכתי׳ (ישעי׳ א׳, י״ט כ׳) אם תאבו ושמעתם טוב הארץ תאכלו ואם תמאנו ומריתם חרב תאכלו והיינו דאמר בע״ז בפ״ק (י״ז:) אי ספרא לא סייפא[1] אי סייפא לא ספרא. *[אחי״ה גי׳ רבינו מעולה כי סַיָּפָא בע״ז הוא תואר ומל״ע سياف פי׳ בעל הסייף וכ״ה מבואר בפי׳ ר״ח לע״ז. וכנ״ה סייף בכלי׳ פי״ד מ״ה תוספת׳ כלי׳ ב״מ פ״ג (ועיי׳ תוספות ב״מ פ״ד. ד״ה הסכין) סנה׳ נ״ב: ע״ז מ״א. ירו׳ ע״ז פ״ג דמ״ב ע״ג, ירו׳ ב״מ פ״ד ד״ט ע״ד תוספת׳ ב״מ פ״ג תוספת׳ סנהד׳ ספ״ט ב״ר פ״ט ויק״ר פ״ו פסיק׳ דר״כ צד ק״ג. מובא בילק׳ יתרו ר׳ רע״ב וילק׳ משלי ר׳ תתקמ״א ועיי״ע סקפסט. ורוב לשון חרב מתורגם סייפא עיי׳ מתורגמן. והקבוץ סַיְיפַי תעני׳ כ״א סע״א, סַיְיפִין תרג׳ לדה״י א׳ ה׳, י״ח ובכנוי סייפיהון תרג׳ ישעי׳ ב׳ ד׳ ועוד] —

* סַיְפָא (כמו סוֹפָא das Ende) ירו׳ סנהד׳ פ״י דכ״ט. יהא סיפיה מתחנקא ושם ג״כ סופיה. ובפרט נאמר מבבא אחרון של משנ׳ או ברייתא עיי׳ גיטי׳ ט״ז: שבת פ״ו. נדרי׳ ל״ז. ב״ב ד׳. חולי׳ צ״ד: ירו׳ ב״מ רפ״א ד״ז ע״ד תר״י א׳ לבראשית י״ט, ד׳ מסיפא ולדב׳ ל״ה, ד׳ בלי יו״ד סֵפָא.

* סְיָיפוֹת (Spätfeigen) עיי״ע סף ה׳.

* סִיקוֹס, סִיקְרָא, סִיקוּרָה עיי״ע בלי יו״ד.

* סִירָא (Sirach) עיי״ע בן סירא, בר סירא. — ירוש׳ מ״ק פ״ג דפ״ג: סירא ט״ס עיי״ע אתנסיאה (ח״א, של״ה).

* סיירא עיי״ע סר ב׳.

* סִירָה (פי׳ קוץ) עיי״ע סרה ג׳ ובפירושים אחרים לזו המלה עיי״ע סרה א׳ וסר ח׳.

* סִירוֹן עיי״ע סורין.

* סִירוֹנִית עיי״ע סרני

* סַירִיקוֹן עיי״ע סרק.

סָךְ (מל״מ סוּךְ ענינו משיחה בשמן salben, bestreichen) בראש דמאי (פ״א מ״ג) שמן לסוך בו את הכלים מן (דניאל י׳, ג׳) וסוך לא סכתי. *[אחי״ה וכן בדמאי (פ״א מ״ד) סך באצבעותיו וכ״ה בתוספ׳ דמאי רפ״ב. שביעי׳ פ״ב מ״ה תוספ׳ שביעי׳ רפ״א וירו׳ שביעי׳ פ״ב דל״ג ע״ד לסוך.. סכין נפעל תוספת׳ תרומ׳ פ״י נִיסָךְ הימנו תרג׳ ייסך (שמות ל׳, ל״ב) יִתְסָךְ (אתפעל). והשם סִיכָה שבת פ״ו. יומ׳ ע״ג: עדיות פ״ד מ״ו, ירו׳ תרומ׳ פ״ה דמ״ג ע״ג ירו׳ ביכורי׳ רפ״ב דס״ד ע״ד, תוספת׳ תעני׳ רפ״א; והקבוץ תוספת׳ שבת רפ״ד סכין כל מיני סִיכוֹת — באבל רבתי פי״ב מפני שמברכין עליהן את הסיכה ט״ס וצ״ל כגי׳ כ״י ה״ב מפני שמרבה עליהם את הרימה עיי׳ במ״ע יאהרביכער לה׳ ברילל ח״ב 209 וח״ג 199] —

סָךְ (מפעל סָכַךְ בהפעיל הֵסֵךְ בצרוף רגל (מל״מ שופטי׳ ג׳, כ״ד; ש״א כ״ד, ד׳) כנוי לנקבים גדולים die Nothdurft verrichten) בפ׳ א״ל הממונה (יומ׳ כ״ח.) כל המיסך את רגליו טעון טבילה וכל המטיל מים טעון קידוש ידים ורגלים מן (ש״א הנ״ל) ויבא שאול להסך את רגליו פי׳ יציאת הגדולים הוא ובעלי מקרא פירשו שפיכה יציקה (וניער)[2] [וצ״ל וניעור][3]. *[אחי״ה וכן פי׳ ר׳ מנחם בן סרוק ועליו כיון במ״ש בעלי מקרא וכן פי׳ ר׳ יונה ן׳ גנאח ע״י تبرّز פי׳ נקבים גדולים וכפירש״י ולא כפי׳ רד״ק בשרשיו כנוי למי רגלים כי ביומ׳ נזכר אצל וכל המטיל מים וכו׳ וזה מי רגלים. בברכו׳ ס״ב: מבואר להסך (ש״א הנ״ל) שסכך עצמו כסוכה. ירו׳ ברכו׳ פ״ט די״ד: המיסך את רגליו הרי זה הופך פניו כלפי דרום ובבבלי ס״א: הגי׳ הנפנה] —

סֹךְ (= סוֹךְ, סוֹכָה מל״מ שׂוֹךְ, שׂוֹכָה וכן בל״ס סוֹכָא ולנקבה סוֹכְתָא בל״פ شاخ בל׳ הוצואר׳ סָאך סנסקריט çâkhâ ענף Zweig ולדעת רבינו אמירי תאנים) בפ׳ הגוזל ומאכיל (ב״ק פ״י מ״ב דף קי״ד.) אבל לא יקוץ את סוכה[4]. בגמ׳ דפ״ק דסוכה (י״ג:) סוכי תאנים וכהם תאנים פי׳ „אמירי תאנים"[5]) וכן פי׳ סוכה שכוחה רע דבר״ג דפ׳ המקבל (ב״מ ק״ה רע״ב עיי׳ זבי׳ פ״ג מ״א) כדכתי׳ באבימלך (שופטי׳ ט׳, מ״ח) ויכרת שוכת[6]) עצים ויש כח לפרש סוכי תאנים וסוכה כמו סוכה שיש להן חריות הרבה שעושין צל וסוכת עצים פירושו שיש להם חריות הרבה להצית בהן

---

[1]) בנו״ג סייפי. [2]) כ״ה בכ״י ק״ט. [3]) ובדפ״ע ומער. [4]) כ״ה בדפ״ר וכ״ה את הסוכה ברש״י ובירו׳ ובמשניו׳ נאפולי וכב״י ש״ס ה׳ אצל ר״ס ובנו״ג את סוכו וכ״ה בשרפ״ע. [5]) וכ״ה בפי׳ ר״ח בסוכי (בש״ס ווילני). [6]) כ״ה לנכון בכ״י ה״ב וכל״מ ובדפ״ע וכ״י סוכת.

האור[1]. *[אחי"ה והפי' האחרון הוא הנכון כי ענין סוֹךְ וסוֹכָה כמו בל"ס ול"מ שוֹךְ, שוכה פי' ענף וסעיף בל"ע غصن אשר על ידו היטב פי' שׂוֹךְ ושׂוֹכָה ר' יונה ן' גנאח והביא ראיה ממשנה המרעיד את האילן ונפל על חברו או שוכה ונפלה על חברתה וכיון על מכשירין פ"א מ"ג ושם הגי' או סוכה אבל רה"נ גרס השוכה והביא ג"כ הפסוק משופטי' לראיה. ועוד הביא ראיה ר' יונה מתרג' וחרש מצל (יחזק' ל"א, ג') וסוכיה מטלן ותרג' בסעפה פוריה (ישעי' י"ז, ו') בסוכה (מדרא) [צ"ל מרבא] ועוד יש לי ראיה מאבדר"נ פל"ט לאילן שעומד במקום טהרה וסוכה יוצאה ממנו למקום טמא מה הם אומרים קוצו סוכה זו מן האילן וכו' ע"ש ובקידושי' מ': אי' נופו וכ"ה בל' נקבה בירו' שבת ספט"ו דט"ו: זימן לו סוֹכָה אחת של נצפה וכו' פסיקת' רבתי פט"ו מה הצבי הזה מדלג ומקפץ מאילן לאילן ומסוכה לסוכה ובשהש"ר פ' דומה דודי בט"ם מסכה לסכה והקבוץ ירו' ביצ' פ"ד דס"ב ע"ג סוכות תאנים[2]) ומזה תאנים סוֹכוֹת מנוקבות ירו' בכורי' פ"א דס"ג ע"ד ור"ב פי' בע' סך אחרון בע"א ע"ש] —

סָךְ (מפעל סָכַךְ ענינו כסוי והגנה bedecken, be- dachen והשם סֻכָּה בנין קל עשוי להגנה ובפרט לשבת בו בימי חג הסוכות Hütte, Fest- hütte) בפ"ג במעשרות (מ"ז) סוכת גינוסר.. סוכת היוצרים פי' סוכת עושי כלי חרס. בנזיר בפ' כה"ג ונזיר (נ"ד.) אבל הסככות והפרעות מפרש בגמ' (שם נ"ד:) וביש מביאין פ"ח באהילות (מ"ב) אילו הן הסככות אילן המיסך על הארץ[3]) פרעות אבנים היוצאות מן הגדר — בפ' ד' מיתות בגמ' הנודר בשמו (סנהד' ס"ג:) סכות בנות (מ"ב י"ז, ל') ומאי ניהו תרנגולת[4]) פי' תרנגולת שמסוככת על בניה. ירוש' בר"ג דפ' כל הצלמי' (פ"ג דמ"ב רע"ד) תרנגולתא ואפרכיה[5]). *[אחי"ה הפעל ענינו כסוי כמו ע"י גג ובפרט נאמר מסוכת החג. הקל ברכו' ס"ב: עיי"ע סך ב'. פיעל מנחו' צ"ז. שמסככין בהן את הלחם ובמד"ר פ"ד אי' שהיו מעמידין את הלחם כמין סוכה שכל חלה וחלה נעשית סוכה לזו שהיא תחתיה, תוספת' ב"ק ספ"ו כגון אילו מסככין על פתחי חניותיהם ברה"ר בחג. תוספ' כלאי' רפ"א אסורה לסכך[6]) ע"ג זרעים, ירו' כלאי' ספ"ב דכ"ח: אין מסככין אותה ע"ג זרעים, ושם: שאין כולן מסככין כדלעת יוונית, ירו' מעשרו' פ"ה דנ"א סע"ד סיכך על גביו. סוכ' ד': סיכך על גבן, שם י"א. אין מסככין בו.. מסככין בו, ירו' שבת פ"ב ד"ד ע"ד מסככין בו. ויק"ר ספי"ד דרש תשככני (איוב י', י"א) סככתני אינו אומר אלא תסוככני, איכ"ר פ' פרשה דרש בסך (תהלי' מ"ב, ה') אילנות מסככות על ראשי. בינוני פעול סוט' מ"ח. בית המסוכך בארזים סוכ' ח': ובלבד שתהא מסוּכֶּכֶת כהלכתה. ב"ר פמ"ב עמק סוכות (תהלים ס', ח') שהוא מסוּכָּךְ באילנות. הפעיל המֵיסֵךְ עיי' לעיל ומ"ק ה': ועוד עיי"ע סך ב'. נתפעל: תנחומ' ויקהל סי' ח' שוכתים (דה"י ב' נ"ה) שנסתוככו ברוח הקדש ובספרי בהעלתך פ' ע"ח סוכתים שהיו יושבין בסוכות. והשם סְכָךְ Bedachung (Hütten) סוכ' י"ז. והלאה ירו' סוכ' פ"א דנ"ב: ירו' עירו' פ"א די"ט ע"ג, ירו' מעשרו' פ"א דנ"א ע"ד ועוד סְכָכָא סנהד' ד'; (בסוכ' ו': זבחי' ל"ח: בל"נ סככה) והקבוץ ירו' סוכ' הנ"ל שני סככין זה ע"ג זה. ובל"נ הסְכָכוֹת עיי' לעיל. והשם המושטט סִיכּוּךְ סוכ' י"א. י"ז. י"ט: ירו' ברכו' רפ"ז די"א. ירו' כלאי' ספ"ב דכ"ח: (תוספת' כלאי' רפ"א כ"י עיין לעיל) ירו' סוכ' רפ"א דנ"א ע"ד, במד"ר רפ"ג חריות לסיכוך ובב"ר פמ"א לסכוך ובשו"ט מזמור צ"ב לסוכה. ועוד השם סוּכָּה (בל"מ סֻכָּה) ובפרט של חג עיי' סוכ' ב'. והלאה, ח': עיי"ע ברגן ז': עיי"ע צרף א' ומאשר מסכת סוכה מלאה על כל גדותיה מעניני סוכה נקראה ככה והקבוץ סוּכּוֹת סוכ' ח': סנהד' ד': עיי"ע אם] —

סך (= סְכָא, סָכָה בל"ס סְכָא מלש' צענד çku בל' סאנסק' schauen, sku ראה והביט) בפ' לולב וערבה בגמ' זוקפין אותן (סוכ' מ"ה:) שמא תאמר אבד סברן ובטל סיכויין ויש מהן בע'

---

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו א' וב' ובכ"י ל"ד ובדפו"ו אי' רק ויש כח וכו' כמו סוכה שיש לה חריות הרבה להצית בהן האש ובשדפ"ע לי' וכן לי' בשאר כ"י ערוך. [2]) אבל בתוספת' ביצ' רפ"ד ובתוספ' מעש' ראשי' רפ"ג בל"ז סוכי תאינים (תאינה) וה' לעף פפלנ"צ צד 390 טעה להביא עוד ראיה למשקל נקבה מירו' דמאי דכ"ב. אבל בסיכתא דאיי' שם ועוד זה הענין בירו' שקלי' פ"ה מ"א (ולא בט"ד jer. Schen.) פירושו קוץ ועוד טעה לחשוב סכת בנחמי' ח', ט"ו מענין ענף. [3]) באהלו' הגי' הסככות וכ"ה בכ"י ק"ט ודפ' פיזי וצ"ל כגי' דפ"ר וויניצי' בכ"ף וכ"ה בתוספ' אהלו' רפ"ט ובנדי' נ"ז ובירו' שבועו' פ"ב דל"ג ע"ד וירו' ע"ז ספ"ב דמ"ב. [4]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובילק' כ"י משפטי' ומלכים (ד"ס סנהד' צד פ"ט: וצ'.) וברש"י ורד"ק מלכי' ובנו"ג תרנגול. [5]) בנו"ג ופרחיה וכ"ה בכ"י ק"ט ושם תרנגולת וכתב הרד"ק שם וכמו שקורין לתרנגול סכוי כן היו קורין לתרנגולת סכות ובנות פי' עם אפרחיה. [6]) בכ"י אירפ' בסיכוך.

סכר. רב עוד יוסף כני חי (בראש׳ מ״ה, כ״ח) תר״י (א׳) סכיית [1]) למיחמי. ראה פניך לא פללתי (שם מ״ח, י״א [2]). לישועתך קויתי ה׳ (שם מ״ט, י״ח). הבט דרך ים ויעל ויבט (מ״א י״ח, מ״ג) תרג׳ [סכי לאורח מערבא] וסליק וסכא. בריש ויק״ר (פ״א) [חבר] אבי סוכו (דה״י א׳ ד׳ י״ח [3]) זה היה אבי של כל הנביאים שהיו סוכין ברוח הקדש . . בערביא צווחין לנביא סכיא [4]). *[אחי״ה זו דעת לוי אבל בערבי לא נמצאה המלה בזו ההוראה ואולי יש מן המקומות בערביא שדברו בני אדם לשון מבולבל אשר בו מעורב גם לש׳ סורית כי בל״ס ענינו רואה וצופה מפעל סְכָא. וכן דרשו במגיל׳ י״ד. יסכה (בראשית י״א, כ״ט) זו שרה ולמה נקרא שמה יסכה שסכתה ברוח הקדש. שם: יסכה שהכל סכין ביופיה. וכן נדרש מסכן בויק״ר פל״ד סכי בי אסתכל בי וכו׳. ירו׳ תעני׳ פ״ד דס״ח: סכון מיעל עד די אימתא. ומזה הענין גם סכי שמש של ע׳ הבא אח״ז. והושאל למי שיושב ומצפה כלומ׳ רואה תמיד (עיי׳ צָפָה ובפיעל צִפָּה) בפַעל (auf etw. hinsehen, hoffen, erwarten) כתוב׳ ס״ב: הוה מסכיא דביתהו השתא אתי השתא אתי. שו״ט מזמור ק״ה משל לבעל בשר שהיה רוכב על החמור חמרא מסכי אימת נחית ליה מיניה ואיהו מסכי אימת נחות מן חמרא. כל קויך (תהלי׳ כ״ה, ג׳) תרג׳ כ״י כל דסכיין לך, קוה לה׳ (משלי כ׳, כ״ב) תרג׳ סכא לאלהא וכ״ה בפשיטה הסורית. ובאתפעל ואצפה (תהלי׳ ה׳, ד׳) תרג׳ ואִסְתְּכֵי חכתה (שם ל״ג, כ׳) תרג׳ מִסְתַּכְיָא, פנה אלי (שם כ״ה, ט״ז) אִסְתְּכֵי לותי. סנהד׳ צ״ד רע״ב עד הכא לא תיסתכי ליה מכאן ואילך אסתכי ליה. והתואר סַכְוָאָה תרג׳ הצפה ש״ב י״ג, ל״ד (ועוד עיי״ע סכוי׳) וכן הרואה והחוזה תרג׳ דה״י א׳ כ״ו, כ״ח; כ״ט, כ״ט; דה״י ב׳ י״ט, ב׳; כ״ט, ל׳ וכ״ה סַכְוָיָא כפי גי׳ כ״י ה״ב בויק״ר הנ״ל ובנו״ג סַכְיָא וכן מפורש בקהל״ר פ׳ טובה חכמה: המזכיר (מ״ב י״ח, י״ח) ע״י סַכְיָא. השם סָכוּתָא עיי׳ תר״י לבראש׳ ל״א, מ״ט; ל״ח, י״ד. כ״א; לבמד׳ כ״ב, כ״ד ותרג׳ המצפה (דה״י ב׳ ט״ז, ו׳), ותרג׳ בצפיתנו צפינו (איכ׳ ד׳, י״ז) בסכותנא דאסתכינא. ובל״ס סוּכְיָא אי׳ בתרג׳ משלי י״ט, י״ח סכוייא ושם כ״ג, י״ח; כ״ד, י״ד סכוייך ספרי אחרי פרק י״ג בטל סכויי . . אני סכוייך עיי״ע סבר א׳ וש״נ עירו׳ כ״א רע״ב ושאר מקומות וגי׳ הפסיקת׳ בשלח צד פ״ג. סכיוני — נדה כ״ד: סכויין ט״ס עיי״ע סב ה׳ ומ״ש] —

סך (= סְכָא מענין הקודם ומל׳ צענד çku פי׳ ראה ועוד הפכו עור blind sein) בפ׳ מומין אלו (בכורו׳ מ״ג סע״ב במשנ׳) סכי שמש והזגדום [5]) גמרי׳ (שם מ״ד רע״א) תני רב [יוסף] [6]) סכי [7]) שמש. פי׳ „שאינו יכול להסתכל בשמש". *[אחי״ה הועתק מפי׳ רגמ״ה שם. ואם תקשה לומר כפי גי׳ רבינו ורגמ״ה מה בא רב יוסף להוסיף על לשון המשנ׳ דאי׳ ג״כ סכי השמש י״ל שכוונת רב יוסף על לש׳ צענד הנ״ל שיש לה שתי הוראות דבר והפכו רואה ועוד עִוֵּר ועוד ענינו מְעַנֶּה peinigen וגם זה יש לו מובן ופירושו השמש ענה ומצער אותו שלא יוכל להסתכל בו וא״כ בכונה בחר רב יוסף לשון המשנה (אשר שם פירוש סכי כמו ראה בל׳ נקיה כמו סגי נהור) להורות כי בלשון צענד היינו בל׳ המון הפרסי ענינו ג״כ הפכו עור ומי שציערו השמש. ובתוספת׳ בכורו׳ רפ״ה מפורש איזה הוא סכי שמש שרואה את החדר ואת העלייה כאחת. אבל במשנ׳ בכורו׳ שם נמנה זה החולי אצל חולי סכי שמש] —

סך (= נָסַךְ מל״מ ומפעל ערבי نسج ענין אריגה וקשירת החוטים זה בזה flechten, weben הפעיל הִסִּיךְ ובדרז״ל כמו מן סָכַךְ: הֵיסֵךְ) בפ׳ כלל גדול (שבת ע״ג סע״ב במשנ׳) הצובעו והטווהו [8]) והמסיך [9]) מן (שופטי׳ ט״ז, י״ג) שבע מחלפות ראשי עם המסכת. *[אחי״ה תוספת׳ שבת רפ״ח (ט׳) המיסך [10]) שלשה חוטין כתחלה הרי זה חייב. ירו׳ שבת פ״ז ד״י רע״ג ההן דעבד קונטרן נפן מחצלן חייב משום מיסיך הדא איתתא כד משתייא בקוביה משום מיסכת כד יהבה קדמה דשום עושה בתין כד מקימה לון משום בונה (בפי׳ ר״ח בשבת ש״ס ווילני דף ע״ה סע״א הביא זה הירושי׳ בזה״ל כד משתייא בקיבה משום מיסכת כד יהבה קירומה משום עושה בתין וכו׳). ושם: ההן דעבד קופין כד צפר משום מיסיך. והשם מפעל נָסַךְ: נִסְכָּא (נִיסְכָּא) עיי״ע נסך א׳ ונרדף עם מסך] —

---

1) בדפוי״ו בט״ס סגייה ולנכון בשדפ״ע ובכ״י. 2) בתרג׳ שלפנינו באונק׳ ובתר״י לי׳. 3) במקר׳ שוכו. 4) כ״ה ברפ״ר ובכ״י ק״ט סכייא ובכ״י ה״ב סכויא. 5) כ״ה בכ״י ק״ט וה״ב ובדפ״ע והזגדום ועיי״ע זגדוס. 6) בכ״י ק״ט ה״ב ודפ״ר רק רב ובשדפ״ע רק תני וצ״ל כבש״ס רב יוסף וכ״ה בפי׳ רגמ״ה כ״י (בקובץ כ״י אנגיילקי דף ק״ז סע״ב). 7) בכ״י ערוך וכ״ה בפי׳ רגמ״ה ובנו״ג סני ובדפו״ו סבי וצ״ל כבשדפ״ע סכי. 8) וכ״ה בכ״י ש״ס ובנו״ג והטווה. 9) כ״ה ברפ״ר ואמש׳ וכ״ח בכ״י ש״ס ובנו״ג והמיסך וכ״ה בכ״י ק״ט בערוך ובירו׳ עיי׳ למטה. 10) בכ״י אירפ׳ המוסיך.

סך: (לדעת רבינו חשבון כמו סכום וכפי פי' אחר אח אולי מל"ר Genosse, socius ולפע"ד מל"פ سالخ מורד במלכות ועוד חונף Rebell, Schmeichler ועיין בפנים) בפ"ק בע"ז (י"א:) סך קירי פלסתר פי' חשבון של יעקב האדון פלסתר כזב אחוה דמרנא זייפנא אחיו של עשו ארונינו כזבן שלקח הברכה ברמאות מאי אהני ליה לרמאה ברמיותיה מ"מ המלכות שלנו היא דחמא חמא כלומ' מי שרואה השחוק פעם אחת רואה ואם לא יראה באותו פעם שוב לא יראהו לפי שאין עושין שחוק אלא פעם אחת לע' שנה. פ"א סך קירי פלסתר היינו אחוה דמרנא זייפנא פי' סך [אח] קירי מרי[1]. בפ' גט פשוט בגמ' כתוב מלמעלה (ב"ב קס"ו סע"ב) אסוכי מסכי[2]) להו בזוזא. פי' ,הפרוטות בסכום מצטרפין[3]) אותן ומשוי להו זוזי בשטרא ולא כתבי פרוטי[4]) סכום למניינא"[5]). תרג' ירוש' כי אין מספר (בראשית מ"א, מ"ט). חקכם ללבן (שמות ה', ח') [אלה] פקודי המשכן (שם ל"ח, כ"א)[6]). בפסיקתא דכי תשא[7]) (פסיק' דר"כ צד י"ט:)[8]) ובירושלמי בראש שקלים (פ"א דמ"ו רע"ב) כל העובר על הפקודים (שמות ל', י"ג) כל דעבר על סכומיא[9]). — (א"ב פקידייא כתוב) *[אחי"ה והביא רבינו כל הדוגמאות האלה לראיה כי סך בע"ז הנ"ל היינו חשבון כמו סכום ובע' סכם רמז על שווי הענינים עוד הפעם ובזה הענין סך מקרי דרדקי ב"ב כ"א. וכן הזכירו תוספו' ב"ב קס"ו: ד"ה אסוכי ציון מב"ב כ"א. אצל ציון מע"ז הנ"ל[10]) וכן פי' רש"י סך בע"ז חשבון ונראה כי אחר רבינו נגרר בכל הפי' הנ"ל ובפ"א שהביא רבינו (עפ"י כ"י ק"ט) נגרר אחר פי' ר"ח בע"ז וז"ל סך קירי פלסתר בל"י זייוף ופי' קירי אדון ופי' סך אח (הגה) [צ"ל היינו] אחוה דמרא זייפי כלומ' זה החיגר הוא יעקב אחי ארונינו עשו הזייף שאמר אנכי עשו בכורך ולא היה הוא עשו וכו'. ואולי כיון ר"ח (ובפ"א בערוך צ"ל פי' סך: אח) על ל"ר socius[11]) ויהיה לפי זה מאמר הכרוז socius Kyrii falsator פי' רע אדונינו כזבן הוא. וה' קראמכאל רמז כבר (במקום הנ"ל) על חגי הצחוק ludi saeculares אשר הרומיים חגגו אחת למאה שנים אכן לא בדיוק במלאת מאת השנים כי אם פחות או יותר קצת וכפי המסופר מצאו אז הברחנים ואוחזי עינים מקום ועת מצוא להטעות את העם במשחקיהם. ובזו השטה הלך הג' שי"ר בע"מ בע' איר (30 והלאה) והעלה כי פיליפפוס קיסר רומי נתן זה השחוק להטות יותר לב העם אליו נגד השר צבא Decius ועיי' כל חקירותיו בזה הענין שקרובה לאמת אך בפירוש המלות אין דעתי כדעתו ונ"ל כי סך הוא ל"פ הנ"ל שפי' איש חונף ועוד מורד במלכות וזה הכנוי יאות מאוד מאוד לשר צבא דעציאוס בעיני פיליפפוס כי חשבו לחונף ומורד במלכות ולא האמין לו בכתבו כי לא ברצונו קבל מאנשי המחנה את הכתר על ראשו וכי נכון ללכת לרומי ולתת הכתר לרגליו אך הקיסר לא האמין לו בלבו וילך לקראתו אח"כ למלחמה ויפול שדוד (ע"מ שם 31 וערש וגרובער עי' Decia Gens ח"א כרך כ"ג צד 276) וקרוב הדבר שהקיסר לפני הלכו במלחמה נתן השחוק הגדול וצוה למכריזים לקרוא לפניו סך קירי פלסתר פי' מורד במלכות (או חונף) באדוני (המלך) הוא כזבן ובא הפירוש תיכף בעקבו אחוה דמרנא זייפנא כלו' הוא דעציאוס שאמר בפני קהל ועדה שהוא רע כאח למלך הוא שקרן כי אחרי שקבל הכתר מהמחנה גלוייה מלתא למפרע שהיה כזבן ולבו בל עמו לקיסר והמכריז (בצווי המלך פיליפפוס) רצה בזה לעורר לבות העם מול קיסר ונגד מורד במלכותו ואולי מה שיסופר כי מביאין אדם שלם ומרכיבין אותו על אדם חיגר היה למשל ולסימן כי הקיסר בצפיתו צפה שיוכל לדכות את החונף ומורד תחת רגליו. ויתר דברי הכרוז הלא המה מבוארים על בורים בע"מ 32 קח נא משם. ומסדר התלמוד רק שמץ דבר שמע ורק

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט ונכון הוא וכיון רבינו על פי' ר"ח עיין למטה בסוף. [2]) וכ"ה בכ"י ש"ס ר' ובכ"י פ' אסוכי מסכו ושם ג"כ ליה בזוזא ובנו"ג דאסוכי מסכן להו ובפי' רגמ"ה אסוכי מסכי להן. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט ובפי' רגמ"ה ובדפ"ע מצרפין. [4]) כ"ה בדפ"ר ובנו"ג בשדפ"ע פרטי. [5]) הועתק מפי' רגמ"ה בב"ב ע"ש. [6]) כ"ה רק בדפ"ר ובשדפ"ע לי' וכ"ה בכ"י ה"ב ובכ"י ק"ט וב"ר רק ציון תר"י כי אין מספר אבל בתרג' ירו' שלפנינו לא מתורגם כל הפסוק הנ"ל ובשני ציונים אחרי' אי' גם לפנינו בתר"י מלת סכום. [7]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ובדפ"ר. [8]) ושם כל דעבר על סטמיא והגיה לנכון מהר"ש באבער שצ"ל סכומיא ולא הביא הערוך כי דפ"ר לא היה מול עיניו וגם בכ"י ק"ט אי' בט"ס סטמא וצ"ל סכומא. [9]) ובדפ"ר עוד סכי ויש למחוק. [10]) וכן הבין רד"ק בשרש סכך ופי' ג"כ ל"מ כי אעבר בסך (תהלי' מ"ב, ה'). [11]) עיי' ברילל פרעמדשפראכליכעס 28 ומ"ע יאהרביכער ח"א קל"א ושם הובא דעת ר' אברהם קראכמאל בהחלוץ ח"א 59 שפי' מל"י κάσις פי' אח א"כ במקום סך צ"ל כס וא"כ תהיה κάσις κυρίου πλαστῆς כולה ל"י ומתורגמות במלות שאחריהן אחוה דמרנא זייפנא וכוונת ר"ח הנ"ל.

תורף הענין של כרוז הנ"ל ולא מלה במלה על כן אל תתמה בהביאו הלשון בערבוביא מלה אחת לשון פרסית שתי מלות יוניות או רומיות וקצת מהן ארמיות ולקח החלק ההוא בחשבו לפרש אותו על יעקב ועשו מה שרחוק באמת מאוד מגוף כוונת המשורר. עיי' ע"מ שם] —

סך (= סִיכָא בל"ס סַכְתָא בל"ע سك، سكى בל' הונגרי szeg יתד Pflock, Nagel; ועוד עיין בפנים) סיכי זיירי ומזורי (שבת קכ"ג רע"א) כבר פירשנו בע' זייר[1]. בס"ג דפ' א'[2]) דביצ' (ט"ו.) לא צריכה[3]) דנקיט בסיכי. פי' „תפוס ביתדות"[4]) בפ' המוכר את הבית בגמ' המוכר את השדה (ב"ב ס"מ סע"א) כי תיבעי לך דנקיט בסיכי. פי' אחוזות בפתחים ובחלונות וביתדות. בר"ג דפ' התכלת (מנחות מ"א רע"א) ושוין בטלת שכפלה ותפרה שחייבת תפרה פשיט' לא צריכא דנקיטה בסיכי. בפ' השולח גט בגמ' פרוזבול (גיטי' ל"ז.) לא צריכא דמנח אסיכי. בפ' כלל גדול אמרו בשבת בגמ' הלש (שבת ע"ד:) ובגמ' אין מעמידין בגמ' השלקות (ע"ז ל"ח.) האי מאן דשדא סיכתא[5]) לאתונא חייב משום מבשל[6]) פי' „הנותן יתידות לחין בכבשן כדי ליבשם לנעצם בספינות וכיוצא בהם. פי' לשרורי (שם בשבת) לחזק ויש מי שאומר סיכתא הן גלל בהמה דקיקין[7]) הטילם לכבשן מה שחייב משום מבעיר הרי זה[8]) ועוד חייב משום מבשל וזה שנצרך לומר כן דלא תימא אין המפחר כלי חרם מבשל מפני שמחזק[9]) הכלי אשמעינן דמרפי רפי כשהן טיט ומתבשלין ואח"כ מתחזקין כשיצטרפו ויתפחרו". [10]) — (א"ב מפרשים סיכתא כמו סיחתא [11]). בר"ג דפ' כיצד מעברין (עירוי נ"ג.) אנן כי סיכתא בגודא פי' כמו שיכולין להכנים יתד בכותל שאין בו חור[12]). בס"ג דפ' כל גט (ל"ב רע"א) אפי' סיכתא בדפנא רפיא פי' יתד הנעוצה בכותל מתחלחלת. — (א"ב תרג' (דברים כ"ג, י"ד) ויתד תהיה לך: וסיכא תהוי לך) *[אחי"ה ובתר"י א' בל"נ סיכתא וכ"ה בתרג' שופטי' ד', כ"א. כ"ב; ליחזק' ט"ו, ג'; וכצ"ל בסנה' קי"ב סע"א עיי"ע סיבטא א'; לשמוא' א' י"ג, כ' סיכת פדניה פסיקת' רב' פמ"ג (מכה) [צ"ל סכא] דפדן ובקבוץ במד"ר פ"ח סִכָּן דפדן ותרג' לאתים (ישעי' ב', ד'; מיכ' ד', ג') לסיכין והוא מל"ע سكّة Grabeisen an der Pflugschaar וכן באיכ"ר פתיחת' תקיף ידיה אסיכתא. וגי' רבינו עיי"ע פדן פי' יתד של מחרש' וכן בל"נ סיכתא עירו' ח': נעיץ ביה סיכתא פירש"י קבילי"א = ל"צ Nagel, cheville. והקבוץ שבת ס"ז רע"א שבע סיכי פירש"י יתידות קייבל"ש. וכצ"ל ביחיד זכר בויק"ר רפכ"ב סיכא[13]) ובנו"ג סיבוא ועיי"ע סב ד' וע' סג א' וש"נ — ומזה ג"כ בהשאילי' סיכי דיקנא עיי"ע הבא אח"ז] —

סך (= סִיכָא מע' הקודם בהשאילה) בפ' הערל בגמ' ר' אליעזר (יבמות פ' סע"ב) רב נחמן סיכי דדיקנא[14]) הוו ליה. — (א"ב פי' יתידות זקן כלומ' שהיה לו שער בזקנו א"כ טעם שני הערכים אחד הוא[15]).

סך (= סוּכָּה Umhegung ודרש כמו מן שָׂכַךְ ענין הנוח והשקט sich legen) במגלת איכ' ויחמס כגן סוכו (איכ' ב', ו') א"ר אבהו שוכו[16]) כתיב[17]) כיון שגלו ישראל שככה חמתו של הקב"ה[18]).

סך (= סִיכְתָא בל"ע سكّة das Gepräge auf Münzen, Stempel) בפ' הגוזל עצים בגמ' הנותן לאומנין (ב"ק צ"ט סע"ב) במאי טעו בסיכתא חרתא פי' ברזל שבו צורת המטבע ונעשת בו צורה חדשה וההיא דינר נפק מתותי ההיא סיכתא עתיקא וטעו ביה. *[אחי"ה ורש"י לועז קויי"ץ בלעז וצ"ל קויי"ן פי' בל"צ Stempel, coin ועיין פירש"י בשבת מ"ז רע"ב ד"ה יתקע בחוזק על ידי יתדות שקורין קויינ"ש ע"כ וכן הוא בעה"ק שנ"ב שטעמפ"ל בלא"ש] —

☞ סך (= סוכות לדעת ר"ב מל"י συκέα מין תאנים רעים) ירו' דביכורי' פ' יש מביא'

---

[1]) בעי' זיירי (בח"ג, רפ"ח:) וכל הפי' שם הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילני). [2]) כ"ה לנכון בכ"י ובדפ"ר והפשב"ע לא חש בזה במח"כ בעי' סך ט'. [3]) בנו"ג לא נצרכה דאע"ג. [4]) הועתק מפי' ר"ח בביצ' (בש"ס וו') ושם תפוש ובדפ"ע תפיס ובכ"י ק"ט תפוס. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בשבת ובדפ"ע מאן דשדא סכתא ובע"ז האי נכרי דשדא וכו'. [6]) כיון לשבת הנ"ל ולא לע"ז הנ"ל. [7]) כ"ה לנכון בדפ"ר ובפי' ר"ח ובשדפ"ע בט"ס רקיקין. [8]) לי' בפי' ר"ח. [9]) בפי' ר"ח מחזיק. [10]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח בשבת (בש"ס וו') ובפי' ר"ח בע"ז (בקובץ כ"י אנגיילי דף כ"ג סע"ב) אי' בלי קצרה כזה: גוי דשדא סיכתא לאתונא . . פי' מי שנתן יתידות של עץ לייבשם לנעצן בספינות כמו מסמרים ע"כ. [11]) עיי"ע יסה ב'. [12]) וכ"ה בל"א בעי' אצבע ופי' ראשון שם הועתק מפי' ר"ח בעירו' (בש"ס ווילי). [13]) וכדאי' בילק'. [14]) בנו"ג ותר טוב דיקנא. [15]) ועיי' פירש"י וצ"ל בר"ב שהיה לו שער בכמה מקומות. [16]) בפסוק שכו. [17]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ר ואמ' אבל בדפו"י בטעות כגן שוכו . . סוכו כתיב. [18]) עיי' פירש"י על זה הפסוק ומנחת שי שם.

(פ״א דס״ג ע״ד) תאנים סוכות מנוקבות פי׳ בל״י תאנים ובפרט מין אחד שאינו ערב לחיך. *[אחי״ה והנכון כמ״ש בע׳ סך ג׳ ע״ש ועוד פי׳ ר״ב הוא נגד ההמשך עיי׳ בירו׳ שם — ובעל המשביר ע׳ סיכא פי׳ כר״ב גם סיכי דיקנא (יבמו׳ פ׳:) מין שאת רכה שדרכה לגדל בזקן וכיון למלה הנ״ל והעתיק Feigwarze] —

סָכְוִי (= סַכְוְיָא תואר מן סְכָא פי׳ צופה כנוי לתרנגול Hahn, eig. Wächter, Aufpasser) בר״נ דפ׳ ראוהו ב״ד (ר״ה כ״ו סע״א) אמר ריש לקיש כשהלכתי לתחום קן נשריא הוו קורין לכלה נינפי ולתרנגול סכוי[1]. ירוש׳ בפ׳ הרואה בגמ׳ מקום (פ״ט די״ג רע״ג) ברומי צווחין לתרנגולא סכוויא[2] או מי יתן לשכוי בינה (איוב ל״ח, ל״ו). — (א״ב בל״ר מכנים בשם סכווי לתרנגול פי׳ צופה שהתרנגול בקריאתו מבדיל האשמורות וצופה בלילה) *[אחי״ה והדין עם ר״ב אבל לא מל״ר כי אם מל׳ סורי וארמי משרש סכא עיי״ע סך ה׳ ומלת ברומי פי׳ מקום Ροῦμα מקום בגליל (בן מתתיהו על המלחמו׳ ג׳, ז׳, כ״א)[3] או פי׳ ברומי Rouma קרוב לציפורין (ראבינזאהן ח״ג, ק״ח) שהיה בצפונית מערבית לגליל וכשהלך ר״ל לקן נשריא שהוא Kennisrin בצפונה של סיריא[4] היטב שמע כי באחד ממקומות של גליל היו קורין לתרנגול סכוויא או סכוי ודע כי בכ״י ה״ב הגי׳ סווכיא ובכ״י ק״ט סייכא ולפ״ז אולי מל״ע ديك (וכן בל׳ הונגרי tik, tyuk) תרנגול. וראיה נצחת לזה מגי׳ ויק״ר פכ״ה או מי נתן לשכוי בינה הדא תרנגולתא א״ר לוי בערביא צווחין לתרנגולתא שכויא. אבל הש״ס הבין שכוי של מקרא תרנגול מענין הבחנה (מפעל סך ה׳) כדאי׳ בפי׳ בנוסח תפילת השחר על פי ברכו׳ ס׳: כי שמע קול תרנגולא לימא ברוך אשר נתן לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה] —

* סכותא (שם מקום) מ״ק ד׳ סע״ב ר׳ ירמיה שרא להו לבני סכותא למיכרה נהרא טמימא ובע׳ טם ב׳ לי׳. וה׳ נייבויער (גיאגר׳ 362) הגיה לסבתא כדאי׳ בע״ז נ״ח: ר׳ ירמיה איקלע לסבתא ואולי היא Minas Sabattha (מאננערט ח״ה, ב׳ 287) אבל בהיפך צ״ל גם בע״ז סכותא כדאי׳ בכ״י ש״ס ובתו״ה ד׳ קל״ו: וכ״ה בכ״ף בהל׳ רי״ץ גיאת החו״ה י׳. ובירו׳ מ״ק פ״א ד״פ: כהדא דבְּנֵי דסכותא איתפחת במועדא וכו׳ וגי׳ הרא״ש מסותא ט״ס הוא.

* סְכוּכִית (= זְכוּכִית Glas, Krystall) שבת פ״א. סכוכית כדי לגרור בו כה״נ ברש״י ופי׳ סכוכית זכוכית ועל שם שסוכין [בה] קרי סכוכית וכו׳ וכ״ה בכ״י ש״ס ובמשניו׳ פיז׳ ובירוש׳ ובכ״י אירפ׳ תוספת׳ שבת פ״ח (ט׳) המוציא סכוכית וכו׳ ובתוספ׳ ב״ק פ״ב בכ״י אירפ׳ המצניע קוצים וסכוכִיּוֹת[5]. נזיר נ״ג סע״א אבן הסכוכית עיי׳ פי׳ המיוחס לרש״י ותוספ׳ שם וע׳ סך ד׳.

סָכַל (בל״מ שָׂכַל ראה בעיני השכל einsehen, mit dem geistigen Auge sehen ובדרז״ל רק הביט וראה auf etwas sehen, betrachten) בר״נ דמגיל׳ (ב׳ סע״א) הואיל ומסתכלין בה פי׳ „הואיל ומסתכלין האביונים בקריאת המגילה כי בעת קריאת המגילה מחלקין מעות פורים לעניים ומשלחין להם מתנות אין קורין אותה אלא בזמנה בי״ד. והגאון זצ״ל פי׳ כך אנו שונין ומסתכנין בה ופי׳ אם השנים כתיקנן שיכולין ישראל להעמיד דתותיהן ואין עליהן סכנה אין קורין אותה אלא בזמנה[6]. — (א״ב תרג׳ משמים הביט (תהלי׳ ל״ג י״ג) משמיא אסתכל) *[אחי״ה וכן שם כ״ה, ט״ו; פ׳, ט״ו; פ״ד, י׳; קמ״ב, ה׳ והרבה בקשור עם בְ או לְ עיין תר״י א׳ לבראש׳ ד׳, ט״ו; כ״ח, י״ב אונקל׳ לשמות ג׳, ו׳; לבמד׳ כ״א, ט׳. וכן בדרז״ל עיי׳ ברכו׳ י׳. פסחי׳ קי״ג: סנהד׳ צ״ב. ב״ב נ״ח. חולי׳ צ״א: קידושי׳ מ׳. ירו׳ תרומו׳ פ״ח דמ״ו. ירו׳ כתובו׳ פי״ב דל״ה: ירו׳ כלאי׳ פ״ט דל״ב ע״ג ב״ר ס״פ פ״ו אבות פ״ד מ״כ ובהשאילה הביט בעין שכלית אבות פ״ג מ״א, חגיג׳ י״א: אפעל תרג׳ לאיוב ו׳, כ״ד; ובתרג׳ לתהלי׳ צ״ד, ח׳ בכ״י תַסְכְּלוּן והוא מֵעַל ובדפוסי׳ תשכילון. והשם סוּכְלָא וכ״ה בל״ס ובתרג׳ כ״י (אצל לעווי) לתהלי׳ קי״א, י׳; ולמשלי א׳, ב׳ וכן סיכולא שם כ״א; ט״ז כ״ג, ט׳; והתואר כמו בל״ס סַכוּלְתָן, סַכוּלְתָנָא בתרג׳ סוכלתן, סוכלתנא לבראשי׳ מ״א, ל״ג, ל״ט;

[1] בנו״נ שכוי. [2] בנו״ג סכוי. [3] עיי׳ ברילל על המלבושים 29. [4] נייבויער 307 ולזה מסכים כי בגי׳ כ״י ש״ס. ובאבודרהם בסדר ברכת השחר נכתב במלה אחת קנשרייא. [5] בנו״ג וזכוכית. [6] כל הפי׳ הועתק מפי׳ ר״ח למגילה (בש״ס ווילנ׳) והגאון הוא פי׳ רה״ג שגירסתו ומסתכנין עיי׳ הרמב״ן במלחמות וכ״ה בריי״ף ושם סיים לנכון אבל בזמן שהיו מסתכנין ישראל בדתיהן אין קורין וכו׳ וגי׳ מסתכנין אי׳ ג״כ בכ״י ש״ס ב׳ ובר״אש ע״ש ובירו׳ ובתוספ׳ עיי״ע סכן.

לדברי' ד', ו' ועוד זולתו וממנו השם המופשט סוּכְלְתָנוּ, סוּכְלְתָנוּתָא (בל"ס סַכוּלְתָנוּתָא) עיין תרג' לשמות ל"א, ג'; לדברי' ד', ו'; ל"ב, כ"ח וזולתו וכ"ה בשבת ל' רע"א אן סוכלתנותך, קהל"ר פ' תרתי ולאחוז בסכלנותא] —

סכל (= סַכְלָא בל"ס סָכָל (thöricht, Thor בפ' יש נוחלין בגמ' האומ' איש פלוני בני בכור (ב"ב קכ"ז:) דהוו קרו ליה בוכרא סכלא כלומ' בכור שוטה ודילמ' בוכרא דאימיה הוא שאינו כל כך בכור אלא מן האם ולפיכך קרו ליה סכלא דלאו בכור ממש הוא ואינו נוטל פי שנים. *[אחי"ה וכפי' רגמ"ה כ"י בב"ב. ובתרג' משלי י', א' ובן כסיל: וברא סכלא, ועיי' שם י"ח, ב'; י"ט, י' וזולתו ולנקבה שם ט', י"ג אתתא סְכַלְתָּא וממנו הפעל באפעל אונק' לבראש' ל"א, כ"ח אסכילתא למעבד ובאתפעל תרג' ש"א כ"ו, כ"א; ש"ב כ"ד י'] —

* סְכוֹלַסְתִיקָא (מל"י ורומי' σχολαστικός scholas-ticus) בשהש"ר פ' אמרתי אעלה מפורש סגניא (דניאל ג', כ"ז) סכולסתיקי וגי' ר"ב עיי"ע אסכולא בסוף הע' (ח"א, ק"פ:) וע' אסקולסטיקא (שם קצ"ו:).

סְכַם (לדעת רבינו כמו סך בהוספת המי"ם ולפע"ד מהשם סְכוּם מל' שמרוני ࠎࠊࠌ מנין ומספר Summe, Zahl ועיין בפנים) בס"ג דפ' אין צדין (ביצ' כ"ט:) ובלבד שלא יזכור לו סכום מקח „פי' לא יאמר לו יש לך עלי כסף תן לי עתה בכסף אחר נעשה לך עלי ב' כספים"[1]) „סכום מנין יאמר לו יש לך עלי נ' אגוזים תן לי עכשו נ' אחרים הרי יש לך עלי מאה"[2]). זה מערך סך השמיני. — (א"ב תרג' ותוכן לבנים (שמות ה', ח') וסכום לבנים) *[אחי"ה במכסת נפשות (שם י"ב, ד') תר"י א' בסכום נפשתא. ועוד עיין תר"י שם ל"ח, כ"א; לויק' כ"ה, ט"ו; לבמד' י"ח ט"ז ובתרג' דה"י ב' ה', ו' סכוומא. והקבוץ סכומי תר"י א' לבמ' כ"ה, ס"ג. ס"ד; תרג' לאיוב א', ה'; לדה"י ב' י"א, י"א; י"ב, כ"ג. פסיקת' שקלי' (וכפי גי' רבינו בע' סך ח' גם בירו' שקלי') סכומַיָא. נקבה (בראש' ל', כ"ח) מפורש בב"ר פע"ג סכום קטע פריש ונ"א והיינו פירושו בשני חצאי עגולים אמור הסכום קצוב ופרש מה שכרך ובילק' ויצא רמז ק"ל סכום קבוע פרוש ולדעתי הוא מל"ש הנ"ל תרג' שומרוני ראשי המטות (במד' ל', ב') סכומי שבטיה וכן כי תשא את ראש בני ישראל (שמות ל', י"ב) ית סכום בני ישראל. ונבנה מהפעל סְכַם פי' הגביל ומקצה beendigen, begrenzen והוא החשבון שנמנה וגמור ומוגבל ומזה הענין מכות כ"ב. כפי גי' כ"י שהוא סוכם את הארבעים וכ"ה בגמ' כ"ב: ועיי' הגרי"ב בגליון הש"ס מ"ש בשם הלחם משנה שגי' הספרים מנין שהוא סמוך לארבעים פשוט הוא שזה טעות ע"כ ולפע"ד אחר הוא עם סוכם פי' שהגביל והקצה את המנין ובא לו לגבולו וקצו וזהו סמוך לארבעים ומל' שומרוני הנ"ל ומזה ע' הבא אח"ז] —

סְכַם (ומע' הקודם פי' נמנה ונגמר בה שבו ומגביל דעתו להיות שוה לדעת אחר או לדבר זולתו (determiniren, übereinstimmen תרג' בפסוק היושבת בגנים (שה"ש ח', י"ג) ואהי מסכים לכל מה דאת עבדת ומל' זה נאמרו הסכמות ענינים ודברים אשר עליהם נמנו וגמרו. *[אחי"ה ובאל"ף נוספת אַסְכָּמוּתָא בתר"י לבראש' ל"א, י"ד; לבמד' ל"ב, כ"ה ובלי אל"ף נוספת תרג' ירו' ופקדת (במד' ט"ז, כ"ט) וסכמות והפעל פקדו (שם כ"ו, ס"ג. ס"ד) סכמון והושאל לגמר ולשווי דעות תרג' דה"י א' ד', כ"ג (כפי גי' דפ' ווילנ') וְסָכְמִין מן שמיא על דעתהון; תר"י לבמד' כ"ז, ה' וסכם יתהון על דעתא דלעיל ולרוב בהפעיל ואפעל שבת פ"ז. והסכים הקב"ה עמו. ושם הסכים הקב"ה על ידו. חולי' מ"ט. וקב"ה מסכים. מכות כ"ג: והסכימו בי"ד של מעלה וכו'. יבמו' ס"ב. והסכימה דעתו לדעת המקום ועיי' פירש"י לב"ב י"ד: ד"ה וישר. ספרא ויקר' פרק ד' פרש' ד' ואתה דורש ומסכים לשמועה, ירו' סוט' ספ"ט דכ"ד ע"ג שהסכימה דעתן לדעת המקום. גיטי' ו': דאסכים מריה על ידיה, ירו' דמאי פ"א דכ"ב. וירו' תעני' פ"ג דס"ו רע"ג דלית הוא מסכמה (מסכמא) עימיה. איכ"ר פ' אזכרה נגינתי: הא חסילא והא מסכמא] —

סַכִּין (בל"ס סַכִּינָא בל"ע سكين בל"מ שַׂכִּין Mes-ser, Schlachtmesser) בר"ג דפ' כל הכלים (שבת קכ"ג:) אמר אביי חרבא דאושכפי וסכינא דאשכבתא וחצינא דנגרי כיתד של מחרישא דמו.

[1]) הועתק מפי' ר"ח ובש"ס ווילנ' בכ"י בט"ס וצ"ל כבערוך ושם ג"כ גי' סכום מקח וכן מוכח מרש"י וכ"ה בכ"י מהרי"ף מתחיל: ואני שמואל קבלתי סכום מקח עיי' ר"ס ביצ' צד ל"ט: ובנו"ג סכום מדה תוספ' ביצ' פ"ג סכום מניין . . סכום מקח. תוספ' שבת פי"ז (י"ח) סכום ממכר. [2]) וכ"ה בפי' ר"ח שם.

וכס"ג דפ' המקבל (ב"מ קט"ז.) ההוא גברא דחבל סכינא דאשכבתא מחבריה. פי' סכין המיוחדת לשחיטה והיא החלפא[1]. ס"א סכינא דאשכפתא פי' סכין של אשכף שמקצע בה העורות ומסתברא דהיא החלפא דאמרינן (שם בסוף העמוד[2]) כיון דמיפגמא ואין הפגימה פוסלת אלא השחיטה ועוד היא נקראת חרבה[3]). פי' ר"ח זצ"ל „סכין של שחיטה צריך להיות ארוך כמלא צואר של בהמה וחוץ לצואר כמלא צואר והא דתנן (חולי' ל':) אפי' כל שהוא ואפי' באיזמל בעוף שצוארו דק אבל בהמה לא"[4]). — (א"ב ל"מ זה (משלי כ"ג, ב') ושמת סכין[5]) בלעך) *[אחי"ה והרבה בש"ס שבת ס"ז רע"א עיי"ע אש, קמ"א. ושם: עירובי' ס"ג. עיי"ע סר ב'. חולי' ח'. ושם: י"ז: י"ח. והלאה ל': והלאה כתובו' ע"ז: ב"ב קי"א: עיי"ע גרע א'. קידושי' מ"ו. הקבוץ סכינין חולי' ח': ל'. ירו' פסחי' פ"ז דל"ד ע"ג. סַכִּינֵי תעני' ט': כ"ד סע"ב. תרג' המאכלת (בראשי' כ"ב ו'. י') סכינא, ותרג' חרב על זרועו (זכריה י"א, י"ז) דמי לטבחא די סכיניה בידיה] —

סִכִּין (קבוץ בל"מ שִׂכִּים בל"ע شوك קוץ Dorn) לשכים בעיניכם (במדי' ל"ג, נ"ה) תר"י (א') לסכין[6]) בעיניכון. *[אחי"ה ומזה בירו' תעני' פ"ב דס"ה: ישר ממסוכה (מיכ' ז', ד') ישרא דבהון כאילין (סוכייא) [צ"ל סיכייא] ובל"נ ירו' דמאי פ"א דכ"ב. בסיכתא איתעריית וכצ"ל בירו' שקלי' פ"ה דמ"ח ע"ד (במקום סוכתא) פירושו בסירה הוערה ולא מענין סוך פי' ענף כדעת לעף עיי"ע סך ג'] —

סכן (מל"מ בנפעל נִסְכָּן (קהל' י', ט') gefährdet sein, in Gefahr sein) בריש ברכו' (י':) סיכנתי בעצמי. בפ' מי שמת בגמ' שכיב מרע (ב"ב קמ"ו:) רב ששת אמר ר' שמעון שזורי היא דתנן בפ' האומר התקבל גט (גיטי' ס"ה:) ר' שמעון שזורי[7]) אומר אף המסוכן כבר פי' בע' חזר (א'). פי' הסוכן חולה הקרוב למיתה כדתנן (חולין ל"ז.) השוחט את המסוכנת רבן גמליאל אומר עד שתפרכס ביד. — (א"ב תרג' בנפשינו נביא לחמנו (קהלת ה', ט') בסכנת נפשנא נייתי לחמנא) *[אחי"ה וכ"ה לנכון במתורגמן ובנו"ג בט"ס בנפשנא. וכתרג' דה"י א' י"א, י"ט בסכנת נפשהון ואצל רז"ל סכנת נפשות ביצ' כ"ב. ירו' תרומו' פ"ח דמ"ו. וכן סיכון נפשות ירו' פיא' פ"א דט"ו ע"ד ירו' קידוש' פ"א דס"א: ורק סַכָּנָה ובל"א סַכַּנְתָּא אי' באלה המקומות ברכו' ח': שבת ל"ב. תעני' ה': פסחי' ק"י. קי"ב. הגיג' ט"ו: סוכ' כ"ו. שבת קל"ג: ע"ז כ"ז. כ"ח: כ"ט. חולי' ט': י'. ירו' פיאה רפ"ד די"ח ירו' מגיל' ספ"ד דע"ה ע"ג קהל"ר פ' טובה חכמה. ולפעמים סכנה פי' הרדופים בעת ממשלת הדריינוס עיי' שבת כ"א: ק"ל. עירובי' צ"ה. צ"ז. פסחי' קי"ב. סוכ' י"ד: כתוב' פ"ט. ומן ענין ומסכנה ואילך וכו' כתובו' ג': עיי' דרכה של תורה לפיניליש 46 וכן ענין מעות של סכנה ירו' שביעי' פ"א דנ"ב ע"ד והפעל סְכֵּן סַכֵּין ירו' שבת פי"ד די"ד ע"ד ישתי ולא יסכן, ירו' שביעי' פ"ד דל"ה: וסכין בהדא. ירו' ע"ז פ"ב ד"מ סע"ד וסכן. ירו' שקלי' פ"ה דמ"ח ע"ד סכנת. ירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ג וסכנתן נפשתא. ובינוני פעול עיי"ע מסכן [= מסוכן] וש"נ הפיעל מסוט' י"א סע"א ושמ"ר פ"א. שהש"ר פ' משכני: מְסַכְּנֵנִי. פַּעֵל שבת קט"ז סע"א בעו לסכוניה. פסחי' קי"ב: סכנתיך, ברכו' כ"ה סע"ב סכנתון לברי. קידוש' כ"ט: סכינתין. אתפעל ירו' פיאה פ"ח דכ"א. מְסַכֵּן והתיו נבלעת במקום מסתכן וכדאי' בפסחי' קי"ב: מסתכן, ושם: ואסתכן. כתובו' ס"א. אסתכני. ירו' שבת ספ"כ די"ז ע"ג מסתכן תר"י א' לדברי' כ"ה, ג' ויסתכן, תרג' תהלי' קי"ט, ק"ח נפשי מסתכנא ובע' סכל א' הביא רבינו גי' הגאון ממגיל' ב' סע"א ומסתכנין ע"ש ומ"ש וכ"ה בירו' מגיל' פ"א ד"ע ע"ד במקום שמסתכנין ובתוספ' מגיל' רפ"א הואיל ומסתכנין וכו' (בכ"י אירפ' בט"ס ומתכנסין)] —

* סכני, סכניא (שם מקום) תוספת' נדה ספ"ג כפר סכני, גיטי' נ"ז. כפר סכניא, קהל"ר פ' שמור רגליך: שמעון איש סיכנא ואולי הוא סיכנין עיי"ע ובאמת בתוספת' חולי' ספ"ב יעקב איש כפר סכניא ובכ"י אירפורט סיכנין אבל הגי' היותר מעולה סמא כדאי' בתוספת' שם דפ' וויניצ' ועיי"ע כפר גי' הירוש', וכן בע"ז כ"ז: יעקב איש כפר סכניא ובכ"י ש"ס סכינא ותחת זה בכ"י ילק' (ד"ס ע"ז צד ל"ג:) כפר סמיא. — סכניתא בשבת קמ"ז: ט"ס עיי"ע סבן.

---

[1]) עיי"ע בית חלף ח"ב, ע' ועיי"ע אשכבתא ומ"ש בח"א, ש"י בגי' התוספתי. [2]) ועיי' הפשב"ע זה הערך. [3]) עיי"ע חרב ב'. [4]) הובא באו"ז ה' שחיטי' סי' שע"ו בשם ר"ח. [5]) במקרי' שכין. [6]) בכ"י ק"ט לסיכים בכ"י ו"ו לשכים בנו"ג בתרג' לְסַכְּיָין בעינא בישא וא"כ הבינו מפעל סכא. [7]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט וה"ב.

סכים (= סיכסא = סיכתא פי׳ בל״פ הרשום׳ בע׳ זלדקן שוטה thöricht, unwissend) בר״ג דפ׳ המוכר את הספינה (ב״ב ע״ד.) כל בר בר חנה סיכסא כבר פירשנו בע׳ זלדקן. — (א״ב פי׳ בל״י איש אשר איננו מקובל לאנשים ואיש לץ) *[אחי״ה על איזו מלה יוני׳ כיון ר״ב לא ידעתי ול״נ שהיא מל״פ עיי״ע זלדקן וגי׳ כ״י ק״ט סיכתא ראיה לפירושי ובע׳ הנ״ל ישנן הגירסאות השונות וכפי׳ הערוך בע׳ זלדקן אי׳ בתשו׳ הגאוני׳ בהוצ׳ ה׳ הרכבי צד 145 שזקנו עבה יש בו סיכסא ע״כ] —

סַכּוֹם (מל״י σάκκος = σάγος מעיל עב grober Mantel, Mantelsack) בפ׳ הנודר מן הירק בגמ׳ הנודר מן הסכום (נדרי׳ נ״ה:) ת״ר[1] יוצאין בשק עבה ובסכום עבה. ס״א סגום עבה מפורש במקומו[2].

* סכסיתא צ״ל בסיתא עיי״ע בח״ב, קל״ד: גי׳ הילק׳.

סִכְסֵךְ (פלפל מן סָכַךְ מל״מ ענין התגרה anreizen, anfachen) בראש בבא קמא בגמ׳ ולא (את) [צ״ל הרי] השור (ו׳ רע״א) לאתויי ליחכה נרו וסיכסכה[3]) אבניו. ובפ׳ כיצד הרגל בגמ׳ הכלב (שם כ״ב סע״א) מסכסכת כל הבירה פי׳ „שהדליק הגמל הבירה בסיכסוך כעין חכוך שנמצא הדלקת כל הבירה כגון מקום גחלת בגדיש דלדברי הכל נזק שלם״[4]. — (א״ב ל״מ זה (ישעי׳ י״ט ב׳) וסכסכתי מצרים במצרים) *[אחי״ה רק בל״מ ענינו בלבול ומבוכה ובדרז״ל ענינו דליקה ע״י בלבול והתגרות וכנ״ה בשבת כ״א. אור מסכסכת בהן בחגיג׳ ט״ו: מיד ירדה אש וסכסכה ספסלו של רבי פי׳ האש חרכה ובב״ר ר״פ ס״ז דרש חרך (משלי י״ב, כ״ז) היה עשו צד . . עופות ומסכסכן וכו׳ ומל״מ בענין בלבול ועיכוב בנדה כ״ה רע״ב אם מסכסך וכו׳ ומזה מסוכסכת עיי״ע. ורש״י בשבת הנ״ל פי׳ בשני ענינים הנ״ל ע״ש] —

סָכַף (כמו סנף עיי״ע quälen, hungern lassen) בפ׳ השוכר את הפועלים (ב״מ צ״ג סע״ב) סכפה ומתה[5]) אינו אונס. ס״א סיגפה[6]) כלומ׳ הרעיבה.

סָכַף (מע׳ הקודם) במגילת איכה והיתה תאניה ואניה (ישעי׳ כ״ט, א׳) סכופי׳ סכופים[7]) ובאיכה יעיב (פ׳ בלע) לא תסעדינן[8]) ולא תסכפינן[9]) ענין השחתה. *[אחי״ה גם זה מע׳ הקודם ענין ענויי נפש. ב״ר ר״פ פ״ח דווים וסכופין עיי״ע סנף וש״נ] —

סָכַר (כמו סגר מל״מ עניז סתימה verstopfen; סַכָּר פי׳ עושה שכר Schleussenverfertiger; סִיכְרָא Grab; סוּכְרָא Riegel) בס״ג דפ׳ במה אשה (שבת ס״ז רע״א) ושבעה עפרי מן שבעה סוכרי[10]) פי׳ קברים. ס״א סוכרי דבבא[11]) פי׳ מקום שהציר סובב ויש בו עפר. פ״א נקב שנוקבין בכותל במקום שמנעל של דלת נכנס לתוכו ושמו של אותו נקב סיכרא וקא שקיל עפרא מז׳ נקבים של ז׳ מנעולים של ז׳ דלתות. בפ׳ ח׳ שרצים בגמ׳ יועזר (שבת קי״ט:) נסכרינון לנקבים[12]). בהכדור פכ״ג בכלי׳ (מ״ה) מצודות הסכרים פי׳ שסוכרין הנהר וצדין בו דגים כדכתיב (ישעי׳ י״ט, י׳) כל עושי׳ שכר אגמי נפש. *[אחי״ה וזה כפי׳ רה״ג בכלי׳ שם וכ״ה ברד״ק שרש סכר וענינו כמו סגר פי׳ סתם וכן נאמר בל״ע سكر מסתימת הנהר ובזה הענין בגיטי׳ ס׳: מיסכר ואשקויי, ושם: סכר מיסכר ואשקי. אטם אזנו (משלי כ״א, י״ג) תרג׳ דמסכר אודניה (ועיי׳ ג״כ תרג׳ שם כ״ח, ט׳) ובאתפעל תרג׳ ויסכרו (בראשי׳ ח׳, ב׳) ואיסתכרו. ב״מ ק״ו: אסתכר נהר מלכא סבא, ושם: לא עביד דמיסַכַּר. וממנו התואר בקבוץ הַסַּכָּרִים פי׳ עושי שכר. והשם ירו׳ ביצ׳ פ״ג דס״ב. סוכרא דנהרא ובירו׳ שבת פי״ג די״ד. סכרא דנהרא. וכן תרג׳ שכר (ישעי׳ שם) סיכרא. ועוד ענין סוכרא בריח ומל״ס וכן העתיק׳ הפשיט׳ כבריח (משלי י״ח, י״ט) היך סוכרא וכצ״ל בתרג׳ ובנו״ג סוכרא, ומזה מנחו׳ ס״ד. אותיב ידיה אעיניה וחדא ידא אסיכרא[13]) ופירש״י חור שבמזוזת הדלת שבו תוחבין הבריח לנעול ומזה פ״א בערוך ועיי׳ בתוספ׳ מנחו׳ שם שהעירו שפי׳ הערוך ורש״י עולים בקנה אחד וגם הביאו יתר דברי הערוך בקצרה ולפי׳ הראשון הביא ראיה ממגילי׳ כ״ט רע״א מאבולא עד סיכרא עיי״ע אבל ב׳ וש״נ —

[1]) כ״ה בכ״י ובדפו״ו. [2]) וכס״א אי׳ לפנינו ועיי״ע סגום. [3]) ובירו׳ ב״ק פ״ו ד״ה ע״ג ספספה ובתוספ׳ ב״ק פ״ו אם היתה מסכסכת. [4]) ע״כ הועתק מפי׳ ר״ח בדף כ״ב. בש״ס וו׳. [5]) וכ״ה בירו׳ דפ׳ וויניצי ובנו״ג סגפה. [6]) בנו״ג סגפה. [7]) ושם בפתיחתא ד״ה היה ה׳ סכופים סכיפים וצ״ל כמו בפתיחתי׳ הנ״ל ד״ה הוי אריאל: סְכוּפֵי סְגוּפִים. [8]) בדפו״ו במ״ס תסעדינן. [9]) בנו״ג לא תסעוד ולא תסכיף ובירו׳ תעני׳ פ״ד ·דס״ט. לא יסעוד . . ולא יסמוך. [10]) ובכ״י ש״ס מינכען סיכרי ובנו״ג בפ״ס סינרי. [11]) וכ״ת בכ״י ש״ס ב׳ (עיין ד״ס שבת צד ע״ב.) וא״כ ס״א עולה עם פי׳ ציר ומנעול ולא עם פי׳ ראשון. [12]) בנו״ג עוד דידיה. [13]) ובירו׳ שקלי׳ פ״ה דמ״ח ע״ד וידיה על סוכרא.

ושם המקום בקעת עין סוֹכֵר סוט' מ"ט: ירו' שקלי' פ"ה דמ"ח ע"ד אתר דמתקרי עין סוכר או סוכר עין ועיי' מנחו' ס"ד. מענין סיכרא — ועוד נבנה מפעל השם מסוכרייא עיי"ע וע' סבר גי' רבינו] —

☞ סְכַר (פי' ענין הקזת דם zur Ader lassen עיין בפנים) האי מאן דמסוכר ולא מסכרינן ביה (פסחי' קי"ב רע"א) עיי"ע סבר כי כן גרס בעל הערוך. *[אחי"ה ושם פירשתי ובנו"ג בכל מקום בכ"ף והשם גיטי' ס"ז: סיכורי בת תלתא יומי פי' אחר הקזת דם ישתה מים של שלשה ימים. ודע כי בע' נקז (ועיי"ע קז) פירשתי מל"ע نقز פי' קפץ שמקפץ הדם ע"י נקיבת העור. וא"כ אולי נוכל לקיים גי' הספרים בכ"ף ומלש' צענד çkar קפץ] —

סכרא (= סִיכְרָא מקום קרוב למחוזא) בס"ג דפ' המפקיד (ב"מ מ"ב.) ובפ' כל שעה בגמ' חמץ (פסחי' ל"א:) אמר רפרם[1]) מסיכרא טפח. בפ"ק בחולין בגמ' השוחט מתוך הטבעת (חולי' י"ח:) ובפ' בנות כותים בגמ' דם יולדת (נדה ל"ו.) א"ל רבינא לרב אשי אמר לי רב שמן מ ס י כ ר א[2]) איקלע מר זוטרא לאתרין ודרש. בס"ג דפ' השוכר את האומנין (ב"מ פ"ג.) אתקין רב חייא בר יוסף בסיכרא פי' מקום. *[אחי"ה עיי"ע סיכרא ושם הוספתי עוד שלשה ציונים ומראשון לציון נוכח כי לא רחוק היה המקום ממחוזא] —

סל (= סִלָּא, סִלָּה מל"ט פי' רבינו הגביה in die Höhe bringen) בס"ג דפ' אלו הן הנשרפין (סנהד' פ"ב:) זמרי בן סלוא (במד' כ"ה, י"ד) על שהסליא עונות משפחתו פי' שהגביה כמו (איוב כ"ח, ט"ז) לא תסולה בכתם אופיר. *[אחי"ה וכ"ה בפירש"י וש"נ עוד המסלאים בפז (איכ' ד', ב') שהיו מעריכין עצמן בפז ועוד שם פ"א ע"ש. ובבמד"ר פכ"א אי' הפיעל שסִילֵּא] —

סל (מל"ט פי' טנא Korb בל"ע سلّة בקבוץ سلال = סלילה) בפ' כ"ב בכלי' (מ"ט) הסל והכלכלה שמלאן תבן. בפ' עין מעמידין (ע"ז ל"ט:) החגבים מן הסלילה א ס ו ר י ן[3]) בגמ' דפ' תינוקת (נדה ס"ו.) אסילתא נמי בעיתא. — (א"ב שייך בע' סלת ורש"י פי' בקעת עבה. ופי' סלילה בל"ר כלי חרס הניתן בשלחן של עניים ובפרט אם דבר מליח בו) *[אחי"ה כיון לל"ר Salzfässchen, salillum[4]) ורש"י לע"ז היטב פי' הנמכרין בסל. ובאמת הוא ל"ע הנ"ל כמו סילתא עיי"ע סלתא א'. ובל"א סַלָּא בירו' מגיל' פ"ד דע"ד ע"ד תרג' ר' יונה מנא ע"י סלא ובירו' ביכורי' ספ"ג דס"ה ע"ד בט"ס כלה וצ"ל סלא ובל"מ סל ובכנויי הגוף נסתר סַלּו שביעי' פ"א מ"ב יומ' ע"ד: יבמות ל"ז: ירו' כלאי' רפ"ד ד"ל: ירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ג והקבוץ ב"ר ר"פ מ"ו עיי"ע מגרף. אבל סילתא בנדה פי' מל"ס סֵלְתָא Meergras, Seetang ורש"י עיין לעיל במו"ע הביא ראיה לפירושו מיבמו' ס"ג: בחברתה ולא בסילתא אבל ביבמו' פי' סילתא קוץ] —

סל (= סֶלָּא מל"י אמצ' σέλα, σελίον, σελλίον = σέλλα מל"ר sella פי' כסא (Sessel כסא טרסקל וסלא (כלי' פכ"ב מ"י) כבר פירשנו בע' אסל[5]). — (א"ב פי' בל"ר כסא מיוחד לאנשי שם להובילם בתוך העיר).

סל (= סִילוּא, סִלוּא בל"ע سلاء سلاءة = סוּל, סוּלָא פי' קוץ בענפי הדקל ובל"מ סלון קוץ Dorn, Stachel) בר"ג דפ' מי שהיה נשוי (כתובו' צ"א.) ובפ' מי שמת בגמ' שייר קרקע (ב"ב קנ"א:) מחינא לך בסילוא דלא מבע דמא. בפ"ק דקידוש' בגמ' והנרצע נקנה (כ"א:) ובר"ג דשבועות (ד':) ובפ' יש בכור בגמ' אין פודין (נ"א.) מרצע אין לי מרצע מניין לרבות הסול ו ה ס י ר ה[6]) וכו'. בר"ג דפ' אלו הן הנחנקין (סנה' פ"ד:) רב פפא[7]) לא שביק ליה לבריה למשקל ליה סילוא. בפ' ב' בע"ז בגמ' מתרפאין (כ"ח סע"ב) דחרזיה סילוא. בפ' אלו טרפות בגמ' הריאה (חולי' מ"ז.) מייתינן סילוא ובזעינן לה. בפ' גיד הנשה בגמ' שולח אדם (שם צ"ה רע"ב) אייתי סילתא שדא[8]) אסיק תרין. בר"ג דפ' יוה"כ (יומ' ע"ה:) רשעים דומה להם כסלוים[9]). בפ' הבא על יבמתו בגמ' לא יבטל (יבמות ס"ג:) א ש ה ר ע ה ו כ ת ו ב ת ה מ ר ו ב ה צ ר ת ה ב צ ד ה[10]) דאמרי אנשי בחברתה ולא בסילתא[11])

---

[1]) בנו"ג בפסחי' רפרם בר פפא. [2]) כ"ה לנכון בכ"י וי"ו ל"ד ה"ב ואמש' אבל בדפ"ר פיזי' וויניצי' ובאסיל בט"ס לרב מיסתברא. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט ה"ב ודפ"ר וכגי' הערוך אי' בכ"י ש"ס ובה"ג הל' יי"נ ובנו"ג אי' החגבים הבָאים מן הסלולה. [4]) בט"ר לה' אייזלער ח"א, 73. [5]) בנו"ג האסלה ובפי' רה"ג האסלא ועוד הסלא ועוד עיי"ע אסלא וש"נ. [6]) כ"ה לנכון בכ"י ובדפ"א אבל בדפ"ר פיזי' וויניצי' בט"ד הסידה וצ"ל הסירה וכ"ה בבכורו' ל"ז: ושם נ"א. הקבוץ הסיריא. [7]) וכ"ה כ"י ש"ס ובנו"ג רב. [8]) וכ"ה בכ"י ובדפ"ר אבל בדפו"ו בט"ס שרא. [9]) וכ"ח ברש"י ופי' קוצים וכ"ה בפי' ר"ח ושם כסלויה וצ"ל כסלוים ובנו"ג כסילוין ובעי' הראשון כשלוים. [10]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר וויניצ'. [11]) ויפה פירש"י סילתא קוץ ועיי"ע הקודם והוא מל"ע הנ"ל.

פי' סילוא דלא מבע דמא זה החרם שמכה כמו קוץ אעפ"י שאינו שותת המכה היא דם. *[אחי"ה כ"ה לנכון בכ"י ובדפ"ר ובטעות השמיטוה בשדפ"ע ובכ"י ב"ר וק"ט דבלאו הכי נשאר כל הע' בלי פירוש ורבינו שב אל הציון הראשון ומזה דן על שאר ציונים ובציון ראשון ענין המלה רק בהשאילה וכן פי' רש"י בכתוב' ע"ש ורגמ"ה בב"ב הנ"ל. וכנ"ה פסחי' קי"א: קשי סילויה ופירשב"ם עצו וכ"ה בפי' רגמ"ה בחולי' צ"ה: (בקובץ כ"י אנגי' דף שמ"ג.) סילתא חתיכת של עץ ע"כ והנכון קוץ וכפי' רש"י ביומ' כסילוים קוצים בל' ארמי ע"כ ויותר טוב בל"ע. וכ"ה הקבוץ שבת ס"ז רע"א שבעה סִילְוֵי משבעה דיקלי ופירש"י[1]) ענפים[2]) קטנים ע"כ והנכון קוצים בענפי דקל וכפי' מלה ערבית הנ"ל, וכן נאמר מהתמר בבמד"ר רפ"ג עושה סוֹלִין ובשו"ט מזמור צ"ב סילין ועיי' מ"ש הרב הח' ש"ב בתנחומ' הישן במדבר סי' י"ז הערה ק"מ. והיחיד סול ירוש' קידוש' פ"א דנ"ט ע"ד סול . . . קוץ ובל"א תר"י א' לבמ' י"מ, ב' סול וסירתא ובהשאילה בשהש"ר פ' עד שיפוח: כד תסוב מלכותא בתר סולא פי' כנוי היא למלכות רומי — ובל"מ סלוֹן עיי"ע סלן א' — ובתרג' הועתק חוח (איוב ל"א, מ'; מ'. כ"ו; שה"ש ב', ב'; דה"י ב' כ"ה, י"ח) ע"י סילוא בקבוץ סילוי, סילויא מתמונת הקוץ לחוח] —

☞ סל (= סולאנא כ"ה בל"ס פי' סיג (Schlacken תרג' הגו סיגים מכסף (משלי כ"ה, ד') גבו סולאנא מן סימא. *[אחי"ה וכ"ה בפשיט' הסורית וא"כ משפט המלה להכָּתֵב סולאנא ולא בע' סל] —

* סְלָא (= סלי מל"מ סָלָה (תהלים קי"ט, קי"ח) וכ"ה בל"ס סְלָא ענין ביזוי verschmähen, ver- (achten והורגל באפעל אסלי עיי"ע בח"א, קפ"ג, וש"נ.

* סולאנא עיי"ע סל אחרון במו"ע.

סלל[3]) (נרדף עם זלל, דלל ענין נדנוד הנה והנה sich her- und hinschwenken ועוד עיי' בפנים) בפ' במה אשה בגמ' יוצאין בסלע (שבת ס"ה סע"א) נשים המסוללות זו בזו פסולות מן הכהונה. בר"ג דפ' בן סורר ומורה (סנה' ס"ט:) ת"ר המסללת בבנה קטן והערה בה פי' המשחקת ומחככת בנה עליה. *[אחי"ה וכן פירש"י בשבת מתחככות וביבמו' ע"ו. פירש"י משפשפות ושם הביא ראיה ג"כ מסנה' הנ"ל וכ"ה בתוספת' סוט' רפ"ה ובכ"י אירפ' המסלסלת. וכונת רבינו ורש"י במלת חיכוך היינו ע"י נדנוד הנה והנה מתחככת וגם בל"ע زل פי' שחק וחכך ברגל הארץ] —

סְלִיל (מפעל סְלַל פי' הערוך מתגלגל קנה אשר סביב לו נקשרו החוטים הנארגים Spule ולפע"ד הוא מל"ע سليلة = בל"פ كالة פקעת צמר (Wollknäuel בכל הבגדים פי"א בנגעים (מ"ט) המעלה מן הפקעת לחברתה ומן הסליל לחברו פי' סליל בלעז אנינו[4]) שסולל ומתגלגל והוא מסתוריתא בארמית וי"א מנין שהסליל קנה המדה הם דתניא (תוספת' מקואות פ"ג) אלו הן קני המדה הסליל[5]) וי"א מסתוריתא מטסדו[6]). *[אחי"ה רבינו פי' כפי' רה"ג בנגעי' הנ"ל וז"ל הסליל פי' שיפות (אולי צ"ל כיפות בל"ע كوفية (Haspel וי"א מסתוריתא בל' ארמי ומנין וכו' ובעה"ק שנ"ב לועז „גארנוויד"א (צ"ל גארנווינד"א (Garnwinde ב"א או האשפלא" והוא Haspel וכ"ה בערוך ע' דל (ח"ג, ס"ז.) מסתוריתא מחלה (محالة (Winde[7]) ובלעז אשפה ע"כ והוא בלאי"ט Haspel, aspo. ולי נראה כי סליל הוא מל"ע הרשומ' וכן פי' הרמב"ם בנגעי' פקעת הוא המטוה ויעשה כמו קנה מעץ נקוב ויחבר עליה המטוה והוא אשר נקרא סליל ע"כ. והר"ש העתיק לשון הערוך ולא הזכיר שהוא ג"כ פי' הגאון. ומלת מסתוריתא (ור"ש מסתורייתא) הוא ל"פ ماسوره، ماشوره Rohr, Spulrohr, Garn- knäuel עיי' פליישער במ"ע דמ"ג ח"ב 333 והלאה] —

סִלְסֵל (פלפל מן סָלַל עיי' בפנים das Haar hin- und herwenden, kräuseln בריש נזיר (ב.)

---

[1]) ברפי הישנים עד בנבנשתי. [2]) ובנו"ג בט"ס ענבים. [3]) סדר אלה הערכים כ"ה בכל כ"י ודפ"ע קצת שלא ברקדוק. [4]) בכ"י ה"ב איניניו אולי כונתו אל לאי"ט Spule, cannello. [5]) בכ"י אירפורט הסלול ובנו"ג בט"ס הסלוק בעבור זה לא מצאתי מקומו בכתבי המבוא לזה החבור בח"א צד LXVII ובלי כל ספק לתוספת' הנ"ל כיון וכ"ה בפי' רה"ג לנגעי' צד 27 ושם כגי' רבינו סליל. [6]) כ"ה בכ"י ו"ו א' ואולי הוא מלאי"ט Spitzenklöppel, mazette וזה מ"ש העה"ק בע' סתר „כלי קשקוש שקורין קלעפרליך" ובכ"י ה"ב בע' סתר מטסרו ובע' הנוכחי מתסרו וכ"ה בכ"י ב"ר ובכ"י ל"ד מטטרו וצ"ל מטסרו כגי' כ"י ו"ו א' וה"ב בע' סתר ב' ושם אוכיח כי מטסרו עם כל שנויו הוא שבוש בעלמא ובדפ"ע מסתרו. [7]) ושם רציתי להגיה עפ"י ערוך ע' סתר בדפא"מ שצ"ל מעולה אבל גם מחלה נכון ונקרא Garnwinde בל"ע محلة الغزل.

הריני מסלסל . . הריני[1]) נזיר, גמר׳ (שם ג׳.) ממאי דהאי[2]) סילסול שערה הוא כדאמרה ליה אמתא דבי ר׳ לההוא גברא עד מתי אתה מסלסל בשערך מפורש בע׳ חלגלוגות[3]) (פי׳ סלסלה הפוך בה והפך בה כלומ׳ התעסק בתורה תמיד מסלסל בשערו מהפך במזייה) [צ״ל מסלסל בשערו מהפך במזייה (ר״ה כ״ו: מגילי י״ח.) פי׳ „סלסלה הפוך בה והפוך בה כלומ׳ התעסק בתורה תמיד"][4]). — (א״ב מדרש איכ׳ פסק׳ סלה כל אבירי: בערביא צוחין למסרוקה סלסלה פי׳ שהיו סורקים בשרם במסרקות של ברזל כדרך שמסלסלין השער במסרק ודעת מאמר הראשון סלה סתר קומיהון כלומ׳ סתר תלתלי שער שלהם ומלת סתר נמצאת בשער. וכן במשנת סוט׳ (פ״א מ״ה ד״ז) אם היה שערו נאה לא היה סותרו הפך ויבן [ה׳] אלהים את הצלע[5]) וקוראים סתרא לסרק[6]) אבל בעל הערוך גרס בע׳ סח שלישי באופן אחר ע״ש) *[אחי״ה ולפי פי׳ רבינו עפ״י פי׳ ר״ח ענין סלסלה (משלי ד׳, ח׳) הפוך בה והפוך בה וכנ״ה בירו׳ ברכו׳ פ״ז די״א: בסיפרא דבן סירא כתיב סלסלה ותרוממך ובין נגידים תושיבך וכ״ה בב״ר פצ״א ונאמר מן השער עיי׳ נזיר הנ״ל ובירו׳ נזיר רפ״א דנ״א: הריני מסלסל כאומר הריני מן המסלסלין. — כ״י אירפ׳ תוספת׳ סוטי רפ״ה המסלסלת צ״ל המסללת עיי״ע סלל] —

סלסל (= סִלְסוּל ענין רוממות מל״ט Erhaben-heit, Vornehmheit) בפ׳ י׳ יוחסין בגמ׳ ר׳ אליעזר בן יעקב (קידושי ע״ח:) נהגו הכהנים סלסול בעצמן להיות עושין כר׳ אליעזר. בס״ג דפ׳ עד כמה ישראל חייבין [ליטפל] בבכור[7]) (בכורוי ל׳:) נהגו הכהנים סילסול בעצמן שאין מוסרין[8]) טהרות לכל אדם ענין שררות. *[אחי״ה וכנ״ה בירו׳ ביכורי׳ פ״א דס״ד. נהגו סלסול בעצמן וכו׳. ירו׳ שקלי׳ פ״ד דמ״ח. מעלה היה בפרה סילסול הוא בפרה ובירו׳ ע״ז רפ״ב ד״מ ע״ג ופסיקת׳ רבתי דפרה פ״ד ובפסיק׳ דר״כ (צד מ׳.) משום סילסול פרה — והפעל בשהש״ר בתחלתו: המעולה שבשירים הַמְּסוּלְסָל שבשירים] —

☜ סלסלה (מל׳ הודו سيله Vul. II, 369) סלסלה (mousselinartiges Gewand) ומלמלה (גיטי׳ נ״ט.) עיי״ע סבן.

* סַלְסִלָּה (פי׳ סל בל״ע سليلة סל קטן kleiner Korb) תנחומ׳ קדושי׳ סי׳ ח׳ נטל סלסלה ומלא אותה בכורי תאנים יפות ושם איזה פעמי׳ סלסלה (והוא כמו סלילה עיי״ע סל ב׳) ורד״ק פי׳ כמו כן כבוצר על סלסלות (ירמי׳ ו׳, ט׳) אבל עיין פירש״י שם.

☜ סלבון (? αἱ συλλαβαὶ מה שאוחז השער) ירו׳ דשבת פ׳ במה יוצאה (פ״ו ד״ח:) השבישים (ישעי׳ ג׳, י״ח) סלבוניה פי׳ בל״י שביסים וגדילים מעשה רוקם במלבוש ובבגדים. *[אחי״ה זה הע׳ ניתוסף ע״י ר״ב ובדפ״א נשמט׳ תבנית יד ורבינו גורס בע׳ שבים שרטטיא ובנו״ג שלטוניה ור״ב כיון לל״י σίλλυβος Quaste כדעת ה׳ אייזלער (בט״ר ח״ג 54) וה׳ לעווי פי׳ מל״י הנ״ל — ודע כי בל״ר אמצ׳ salbanum מטפחת דקה מן הדקה ודרכה של אשה לתת אותה על פניה לצעיף וא״כ שבים Florschleier כדעת קצת מפרשים] —

* סְלוּג (שם פרטי) סנהד׳ צ״ד סע״א להרי סלוג אולי על שם מקום Soloke והוא אחד עם Seleucia המאוחר (מאנגערט ח״ה ב׳ 357) אבל בכ״י ש״ס פ׳ הרי פלוג ובילק׳ כ״י מלכי׳ ב׳, י״ג להרי שלג (ד״ס סנה׳ צד קל״ד:).

סלג (= סוּלְגִּיתָא לדעת רבינו כמו סְלָג בהוספת למ״ד באמצע Flechtwerk) בב״ר פרש׳ ס״ו (ס״ה) לא דמי ההוא דחמי סולגיתא פניא וכפי׳ן פי׳ סל כמו אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו (יומי י״ח: ס״ז. ע״ד: יבמו׳ ל״ז: כתובו׳ ס״ב: ס״ג. ס״ג:) וזה סולגיתא[9]) הוא הסוג השלישי שפירשנו בע׳ סג. *[אחי״ה ומיוחס לרש״י בב״ר סל הלחם ועפ״י זה פי׳ הרימ״ז (בט״ר ח״א 145) σιλιγνίτης siligneum לחם סולת או י״ל מל״ר saligneus, salignus סלי נצרים Weidenkorb שם 146 או י״ל כמו סוגניתא עיי״ע סג ג׳] —

[1]) בנו״ג הרי זה נזיר. [2]) בנו״ג דהדין. [3]) בקצת כ״י הלגלוגות אבל בע׳ לגלוגות רמז רבינו בעצמו על ע׳ חלגלוגות ע״ש. [4]) כצ״ל עפ״י פי׳ ר״ח במגילי (בש״ס ווילנ׳) ויש להפוך הסדר בדברי רבינו וכ״ה מצויינים ר״ה ומגילי בע׳ חלגלוגות וגי׳ במזייה אי׳ ג״כ בכ״י ש״ס בר״ה ובפי׳ ר״ח בר״ה ובנו״ג בשעריה. [5]) לשון ר״ב סתום ועמום וג״ל שכיון על דרוש רז״ל בב״ר פי״ח (ונדה מ״ה:) אית אתרין דקריין לקלעתא בנייתא וא״כ דרכה של אשה שתהיינה קלעות של אשה כנוייות ומהודקות אבל בסוטה סתר הכהן את שערה. [6]) ר״ב שב לפרש כגי׳ הספרים באיכ״ר פ׳ סלה ובנו״ג צוחין לסאתא סרקי. [7]) כ״ה בדפ״ר ושם לי׳ ליטפל ובדפ״א משובש. [8]) בדפ״ו בט״ס בוסרין. [9]) בקהל״ר פ׳ ברבות הגי׳ סלגיתא.

* סלגורין ע״ז י״ח: עיי״ע בקיון (ח״ב, קנ״ט.) וש״נ שנויים ובכ״י ה״ב סנגלרין, וככולם צ״ל סנלרין, סגלריון.

סלד (אולי מל״ע سلت משך זה מזה herausziehen ובפרט בדרז״ל נמשך לאחור sich zurück-ziehen) בפ׳ כירה בגמ׳ מעשה (שבת מ׳:) אחד שמן ואחד יין יד סולדת בהן אסור היכי דמי יד סולדת בהן אמר רחבא כל שכריסו של תינוק נכוית הימנו. בהגדה דפ׳ הניזקין (גיטי׳ נ״ז.) לובן ביצה סולד מן האור שכבת זרע דיהה מן האור. בר״ג דפ׳ כל הבשר (חולי׳ ק״ה רע״ב) לא שנו אלא שאין היד סולדת בהן. בריש כה״ג ונזיר בגמ׳ כזית מת (נזיר נ׳.) תנן התם במי שטבל פ״ה במכשירין (מ״ם) כל הנצוק טהור וכו׳ עד מפני שהן סולדין לאחוריהן[1]) פי׳ חוזרין לאחוריהן לפי שרבש הזיפים והצפחת הוא עב וכשיציק אותו מכלי אל כלי כשיפסוק העמוד שאינו רוצה לצוק יותר מה שבשפת הכלי חוזר לכדה שנשפך ממנה[2]). וכן פי׳ חוטמו סולד בפ׳ מומין אלו בגמ׳ החרום (בכורו׳ מ״ג סע״ב) שנכווץ ראש חוטמו למעלה[3]). פ״א בירושלמי (שבת רפ״ג ד״ה סע״ג וד״ו רע״ב) שהיד סולדת בהן סולדת היא שולטת[4]). בב״ר פ׳ נ״ב (כ״א) וה׳ המטיר ובפסיק׳ דבחדש השלישי (פסיקתי׳ דר״כ צד ק״ג.) א״ר יוחנן[5]) למה אדם מריח ריח נפרית ונפשו סולדת לאחוריה[6]) שיודעת שנידונת בה מ״ט ימטר על רשעים פחים אש וגפרית (תהלים י״א, ו׳) (ואיכא דאמרי אלו סדומיים[7]). *[אחי״ה רד״ק בשרש סלד פי׳ ואסלדה (איוב ו׳, י׳) מתחמם ונכוה והביא ראיה משבת הנ״ל וכ״ה בכתאב אלאסול לר׳ יונה ן׳ גנאח וכנראה כ״ה דעת ר״ח בפי׳ בשבת כי השוה סולדת עם שולטת של ירוש׳ וסיים והוא כל שכריסו של תינוק נכוית הימנו ורגמ״ה בפי׳ בחולי׳ ק״ה: (בקובץ כ״י אנגי׳ דשכ״א סע״ב) בפי׳ אמר סולדת כלומ׳ נכוית וכ״ה ברש״י שם ואולי הבין כזה הירוש׳ ל״ט ולכן הגי׳ בירו׳ גיטי׳ פ״ח דמ״ט ע״ג המסלדת בבנה קטן, ושם שתי נשים שהיו מסלדות זו את זו פי׳ מחממות זו את זו אבל גי׳ רבינו עיי׳ בע׳ סלל ובהיפך במקום סולדת אי׳ במד׳ שו״ט הנ״ל מסוללת אבל רש״י בשבת היטב פי׳ סולדת נמשכת לאחוריה מדאגה שלא תכוה וזהו לש׳ ואסלדה בחילה (איוב הנ״ל) ואדאג ברעדה וכו׳. ובזה המובן בהשאילי׳ בב״ר ובפסיק׳ הנ״ל פי׳ מרעיד ונבהל ונפשו קצה וכגי׳ הילק׳ תהלי׳ ר׳ תרנ״ה. ובהוראה ראשונה נמשך עצמו נ״ל מל״ע הנ״ל ויפה פי׳ רבינו (עפ״י פי׳ רה״ג) חוזר לאחוריו. ומל״ע הנ״ל חוטמו סולד (בכורו׳ הנ״ל תוספתי׳ בכורו׳ רפ״ה ספרי אמור פרק ב׳ פרש׳ ג׳ לביאור חרם ויק׳ כ״א, י״ח) פי׳ בל״ע اسلت ובל״נ سلتاء קטיע אף — ובל״ר פי׳ silus מי שראש חוטמו למעלה וכפי׳ הערוך] —

* סֶלָה (מל״מ) בתהלים (ע״א פעמים) ובחבקוק לדעת קצת כמו סילוק פי׳ הפסק הענין ועיי׳ פירשט ועוד פי׳ תהלי׳ לה׳ גרעטץ 93 ועקילס העתיקו ע״י ἀεὶ פי׳ תמיד ובפשיט׳ לעלם, לעלמין וכן בעירובי׳ נ״ד. כל מקום שנאמ׳ נצח סלה ועד אין לו הפסק עולמית.

* סְלְוָא, סִילְוָא עיי״ע סל ד׳.

* סְלַח (מל״מ ענין כפרה ומחילה verzeihen) בפַּעל סַלַּח עיי׳ תרג׳ לבמד׳ י״ח, א׳; לישעי׳ נ״ה, ז׳. והשם סְלִיחָה תעני׳ ל׳: אבדר״נ פל״ט; בתרג׳ ירמ׳ ח׳ ט״ו סְלִיחוּתָא. וּסְלִיחָה בקבוץ סְלִיחוֹת בסדר התפילות קודם ר״ה ידוע.

* סִלְטָא עיי״ע סלתא א׳.

* סְלָיו (בל״מ שְׂלָו, שְׂלָיו Wachtel) יומ׳ ע״ה: כתיב שליו וקרינן סליו וכו׳ רשעים אוכלין אותו ודומה להם כסילוין עיי״ע סל ד׳. יומ׳ שם ארבעה מיני סלו הן וכו׳.

* סַלְיוֹן (בל״י החדשה σαλία närrisch שוטה עיי׳ בפנים) (בר״ג) [צ״ל בס״ג] דמעשרות בגמ׳ דבני מערבא (ירו׳ מעשרו׳ ספ״ה דנ״ב סע״א)[8]) כיני (מסותי) [צ״ל מתניתא] זרע הסליון[9]) של

[1]) בנו״ג שהיא סולדת לאחריה. [2]) וכ״ה בקצת לשון משונה בפי׳ רה״ג למכשירין בסד״ט 38. [3]) הועתק מפי׳ רגמ״ה (בקובץ כ״י אנגיילי דקי״ז:) [4]) כ״ה לשון ר״ח בפי׳ לשבת מ׳: וז״ל היד סולדת בו פי׳ צ״ל בירושי (ודוגמתו עיי״ע אפטרופוס וש״נ) שהיד שולטת בו סולדת היא שולטת והיא כל שכריסו של תינוק נכוית הימנו ע״כ ובנו״ג בירוש׳ מותר להפשיר במקום שהיד שולטת ואסור להפשיר במקום שאין היד שולטת ועיין הרא״ש בשבת. [5]) כ״ה בכ״י ק״ט וה״ב וכ״ה בפסיקתי׳ דר״כ ובדפ״ע ר׳ יונתן ובב״ר ובשו״ט מזמור י״א א״ר יודן. [6]) בפסיקי׳ לאחריה ובב״ר וילק׳ וירא ר׳ פ״ה עליו ובשו״ט מסללת עליו ופי׳ מגביה עליו. [7]) כ״ה רק בדפ׳ וויניצי ובכ״י ל״ד ולא בכ״י ערוך האחרים ובאמת נראה שהיא הוספה מאוחרת לבאר שהרשעים הם סדומיים. [8]) כה״ג בכ״י ק״ט ובדפ׳ פיזי וויניצי באסיל ואמ׳ בט״ס בתוספ׳ דמעשרות ובגמ׳ דבני מערבא בסוף מעשרות אבל באמת בתוספת׳ לי׳. [9]) כ״ה בכ״י ק״ט בנו״ג הסיליון בדפ׳ פיז׳ וויניצי באסיל ואמ׳ בט״ס אסליון ובר״ש מעשרו׳ פ״ה מ״ח הסלולין.

לוּף פי׳ זרע שוטה של לוּף כלומר זרע היוצא ממנו לוּף השוטה פטור ובל׳ יוני לשוטה קורין סלי. ר׳ יצחק דסיפונט. אמר חנוך יהודה מו״ל כן מצאתי בכ״י ערוך שלי מה שלא נמצא בדפוסי ערוך פיז׳ וויניצ׳ באסיל ואמ׳ וכבר הואלתי להוכיח בע׳ לוּף כי זה ר׳ יצחק דסיפונט הוא הוא ר׳ יצחק בן מלכי צדק והנוסע ר׳ בנימין טודילא מצאו בעיר שלירנה בשנת 1165 למספרם וקראו ר׳ יצחק בן מלכי צדק הרב הגדול שהיה מעיר ציפונט. והובא בתוספת׳ ב״ק ס״ז. ד״ה צנור והר״י מסימפונ״ת והוא הוא ה״ר יצחק מסימפון (תוספ׳ ב״מ לי. ד״ה אף) ור״י מסימפונט תוספו׳ יומ׳ מ״ג. ד״ה אשה. וא״כ מעולם לא יצא ערך זה מקולמסו של רבינו נתן בעל הערוך[1]) ולי׳ בדפ״ר ובשאר כ״י ערוך ואיזה מעתיק הערוך הוסיף זה הערך נוסף משלו והובא פנימה בדפוס פיזרו אבל בלי סיום של כ״י ק״ט: ר׳ יצחק דסיפונט והיא העיר Siponte שנקראת ג״כ Manfredonia אשר שם דברו לשון יונית ובאמת σαλία הוא ל״י החדשה וכל הערך נמצא בפי׳ מהר״י מן מלכי צדק במעשרות מ״ח וז״ל זרע לוּף העליון פי׳ כיני מתנית׳ זרע הסלון של לוּף כלומ׳ זרע הלוּף השוטה שכן בל״י קורין לשוטה סלי ע״כ פ״א קוצי הלוּף מלש׳ סילוא ועוד עיי׳ פי׳ הר״ש ואולי כבר ראה ר״ש זו ההוספה בערוך שלו או בפי׳ ר״י בן מלכי צדק. וכל הערך יש למחוק מערוך דרבינו נתן על כן סימנתיו בכוכב וגם סיליון של ירוש׳ נראה שהוא ט״ס כדמוכח מפי׳ הרמב״ם למעשרות וז״ל ואמרו העליון אמרו בגמ׳ כי שיטת המאמר כן זרע העליון של לוּף ע״כ וכן הובא בירו׳ ריש מעשרות דמ״ח ע״ג לוּף העליון וכלשון המשנ׳ ח׳ בפ״ה דמעשרו׳ זרע לוּף העליון ועל זה כיון ר״ב בהוספתו בזה״ל במשנה כתוב זרע לוּף העליון ע״כ.

* סִילוֹן עיי״ע סלן, ועוד ע׳ סלון.

* סְלוֹנִי (שם פרטי) ב״ר פס״ג הגמון אחד שאל לחד מן אילין דבית סלוני ובילק׳ תולדות ר׳ ק״י הגי׳ שאל את רבן גמליאל ועיי׳ מ״כ וש״נ גי׳ בעל העקידה — ועוד עיי״ע סילכא.

סַלְיָים (מל״ר solea, soleae Schnürsohle, Bänder-schuh) בפ׳ כ״ו בכלי׳ (מ״ד) סוליים שנפסק מכל מקום טהור. בפ׳ מצות חליצ׳ בגמ׳ חלצה בסנדל (יבמות ק״ג:) ובפ״ק בקידושי׳ בגמ׳ דסמוך עבד עברי (י״ד:) נעלו הראוי לו פרט לסוליים שאין לו עקב. בכיפורים[2]) ירושי׳ (יומי פ״ח דמ״ד ע״ד) ר׳ יצחק[3]) סליק לגבי ר׳ יהושע בן לוי בליל צומא רבא נפיק לגביה לבוש סוליסיה[4]) א״ל מהו הכן[5]) א״ל אסתנים אני פי׳ בלעז אסקרפיטי[6]) והוא כמלא פיסת יד. — (א״ב פי׳ בל״ר מין מנעל שאין לו עקב ואין לו אפנתא כי אם גילדא ולמעלה נקשר בשרוך ורצועה) *[אחי״ה ויפה פי׳ ר״ב ונראה כי לזה כיון גם רה״ג (בסר״ט הנ״ל) שלועזו (אחרי שהביא ציון מירו׳ הנ״ל) וכתב ושמו בטיית נעל סידי פ״א מנעלים הם בא״י וקראו אותם נעל סידי ע״כ וצ״ל סירי = نعل سير מנעל שנקשר בשרוך. בנו״ג ביבמו׳ פרט לסנדל המסוליים ובקיד׳ פרט למסולים וברש״י מסולייא וא״כ הוא בינוני פעול נבנה מהשם סוליים וצ״ל ביבמו׳ המסוליים וגי׳ רבינו עדיפה וכצ״ל בכלי׳ במקום סוליים כגי׳ רבינו סוליים ובפי׳ רה״ג סולים ואחד הוא עם לא״ר סולייסה, סוליסה עיי׳ ירו׳ יומ׳ הנ״ל איזה פעמים וכן בירו׳ תעני׳ פ״א דס״ד ע״ג ובהשאילה ירו׳ שבת פ״א ד״ג ע״ג מה שעשה חכמה עטרה לראשה עשת ענוה עקב לסולייסה ובריש שהש״ר אי׳ סנדל לעקבה. תנחומ׳ בראשי׳ רסי׳ א׳ לפי שהתורה סוליתה ענוה וכתרה יראה (עיין פי׳ עץ יוסף) ובילק׳ משלי ר׳ רמז תתק״ם עשתה ענוה סוליית לרגלה, וצ״ל סוליים ובתנחו׳ הישן בהעלתך סי׳ ט״ז שוליים ויפה הגיה מהר״ש באבער סוליים והוא קבוץ יוני בהוראת ומובן היחיד] —

סוּלָּם (כל״מ סֻלָּם בל״ע سلم מעלה מדרגה Leiter, Steige מפעל סלל) סולם שבצוארו (שבת נ״ד:) כבר פי׳ בע׳ בר לועא. סולם המצרי (ב״ב נ״ט.) כבר פי׳ בע׳ חווק[7]). בב״ר ויחלם והנה סלם מוצב ארצה (פס״ח) סלם זה סיני חושבניה דדין כחושבניה דדין. בריש ויק״ר ועוד ראיתי (פ״ד) שמואל אמר כסולם (א״ב[8]) סילן כתוב)[9]) רטוב והפיך היוצא מן הוושט. *[אחי״ה וכנ״ה בירו׳ ר״ה פ״ב דנ״ח. כאילין דסלקין בסולמא הפיך במ״ר פי״ב דהוה נחית בסולמא הפיך לאחורוי.

---

[1]) ועפ״י זה יש להגיה מ״ש לעף פפלנ״צ 240 בשם הערוך. [2]) וכ״ה בפי׳ סדט״ה לרה״ג צד 19. [3]) וכ״ה בסד״ט ובנו״ג ר׳ יצחק בר נחמן. [4]) בסד״ט ובנו״ג סוליתה. [5]) וכ״ה בסד״ט ובנו״ג דין. [6]) בלאי״ט scarpetta, kleine Schuhe. [7]) כ״ה לנכון בכ״י אבל בדפ״ע בט״ס חווק. [8]) כצ״ל שהיא הוספת ר״ב. [9]) אבל בתנחומ׳ מקץ סי׳ י׳ אי׳ כגי׳ רבינו ועוד עיי׳ מ״כ לויק״ר אבל גם בקהל״ר פ׳ ואלו היה הגי׳ כסילון.

ירו' ע"ז פ"א ד"מ. במד"ר ספי"ח סולמה של צור, ויק"ר ספל"ז סולמי צור שבת כ"ו. סולמות של צור (עיי"ע חלזון ג' וע' אפרסמון ג' הערוך) ירו' ב"ק פ"ד ד"ד: סולמיה דצור (עיי' תבואות הארץ ק"ד:) סוכ' נ"ג: סולמא דפרת. ירו' מ"ק ספ"א דפ"א: עווקא דסולמיה. ירו' סוכ' פ"ה דנ"ה: סוּלְמא מיכא . . וסולמא מיכא. ב"ר פס"ח ויק"ר פ"ח במד"ר ס"פ כ"ב הקב"ה יושב ועושה סולמות וכו' והושאל למעלה וגדולה סוף רות רבה עשו סולמות לנשיאים . . עשו סולמות למלכים. והתואר סוּלְמַאי פי' עושה סולמות עיי' הספור בירו' תעני' פ"ד דס"ח: תוספת' תעני' פ"ד ובבלי כ"ב. — ירו' מ"ק ספ"ג דפ"ג ע"ד עיי"ע קפש] —

סַלְמַנְדְּרָא (בל"ם ומל"י σαλαμάνδρα der Salamander, der gemeine Molch) **בסוף**[1]) נמר' דחגיגה (כ"ז.) ומה לסלמנדרא שתולדת אש היא הסך מדמה אין האור שולטת בו תלמידי חכמים שכל גופן אש על אחת כמה וכמה וכו'. בפ' ד' מיתות בגמ' הנודר בשמו (סנה' ס"ג:) אף חזקיה מלך יהודה ביקש להעבירו אביו באש אלא שסכתו אמו סלמנדרא. ובפ' העור והרוטב בגמ' עכבר (חולי' קכ"ז.) ת"ר הצב זה הצב למינהו להביא ערוד[2]) ובן הנפילי' וסלמנדרא עד יש לך בריות גדילות באור וגדילות באויר[3]). החלד והעכבר (ויק' י"א כ"ט) תרג' ירושי' (א') ית כרכושתא וית סלמנדרא[4]) פי' כשמבערין אש שבעה שנים במקום אחד נבראת מתוכו דמות עכבר ונקראת סלמנדרא. — (א"ב פי' בל"י ורו' מין שרץ ותנשמת. הקדמונים אמרו מה שאמרו אך האמת כי מפני לחותו וקרירותו אינו נכוה באש כי אם אחר זמן רב) *[אחי"ה וכן כתב פליניאוס י'. פ"ו salamandra animal lacerti figura . . Huic tantus rigor, ut ignem tactu restinguat, non alio modo quam glacies ועיי' תולד' החיות ללעוויזאהן 227 והלאה וכן ספרו סופרי הערביים בענין سمندل، سمندر، سندل שהוא שבוש מן סלמנדר עיי' על כל זה בוכארט היעראזאיקאן ח"ג, 817 והלאה ולדעת קצת הוא עכבר نوع من الفار וכן דעת המדרש תנחומ' וישב ססי' ג' בריות הגדלות באור ואינן גדלות באויר ואיזו זו סלמנדרא כיצד הזגגין העושין את הזכוכית כשהן מסיקין את הכבשן שבעה ימים ושבעה לילות רצופין מכוכד האור יוצא משם בריה הדומה לעכביש (ס"א לעכבר) והבריות קורין אותה סלמנדרא. אדם סך ידו מדמה או אחד מאיבריו אין האור שולטת באותו מקום וכו' עיי' פירש"י לסנהד' ס"ג: וחגיג' כ"ז: ועוד הוסיף בחולי' שם ענין חדש בפי' סלמגדרא שהוא שרץ הנוצר מן האור **מעצי הדס** ע"י כשפים וכו' וזה הפי' נ"ב בילק' מ"ב סוף ר' רל"ד. שמ"ר פט"ו זעזע את האש והראהו את הסלמנדרא. ותר"י א' והתנשמת ויק' י"א, ל' וסלמנדרא] —

סלמנטון (אולי מל"י מפעל ὄλλυμι בינוני פעול ὀλόμενος פי' נפסד ונשחת verderbt, verdorben) בס"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב צ"א:) ואכלתם מן התבואה ישן (ויק' כ"ה, כ"ב) בלא סלמנטון כבר פירשנו בע' דרא בלא שדיפא (כ"ב שם) כמו שדפון. *[אחי"ה בע' דרא (ח"ג, קל"ט) פי' רבינו (עפ"י פי' רה"ג) סלמנטון תבואה שנרקבה מלחלוחית הארץ מרוב יושנה ע"כ ואולי הוא מל"י הנ"ל כי הרבה פעמים בא אות ס' בראש במקום הברה כמו sal = ἅλ ; septem = ἕπτα וזולתו ועיקר הגי' **ולא** סלמנטון וכ"ה בספרא בהר פרש' ג' פרק ד' ואכלתם מן התבואה ישן לא סלמנטון וראב"ד גורס ולא סרמגטון צ"ל סלמנטון ופי' בלא רקבון שלא תטלנו רקיבות כשהייתה ע"ב וזה עולה עם פי' רב ששת בלא שדיפא פי' רגמ"ה ואחריו רבינו כמו שדפון, אבל לדעת רב נחמן בלא רצינתא פי' שלא יאכלוה תלעים עיי"ע רצן פי' סלמנטון מל"י ἕλμινς, νθος Wurm (רימ"ז בט"ר ח"ב 23) ובתר"י א' (לויק' כ"ה, י') ולא תסלמנטון צ"ל ולית סלמנטון[5])] —

סלן (= סִילוֹן מל"י σωλήν Rinne, Röhre, Kanal) כפ' ז' בכלאי' (מ"א) הבריכה בדלעת או בסילון. בפ' כירה (שבת ל"ח:) הביאו סילון של צונן. בפ"ב **בכלים**[6]) (מ"ג) סילונות אעפ"י שהן כפופים פי' צינור מרזב וסילון אחד הן. בפ' מומין אילו בגמ' דרין (בכורות מ"ד:) סילון החוזר ככר פי' בע' ירקון. — (א"ב פי' בל"י צנור ומרזב) *[אחי"ה וכג"ה בירו' ביכורי' רפ"א דס"ג רע"ד בשהבריכה בדלעת או בסילון וכ"ה בירו' כלאי' רפ"ז ד"ל ע"ד ומפורש שם הדא דתימ' בסילון

---

1) כ"ה בכ"י ובדפ"ע בט"ם כריש. 2) ובספרא שמיני פרק ו' פרשי' ה' חברבר ועיי"ע בח"ג, שמ"ב. ומ"ש ועיי"ע ערוד ב' וע' בן נפיל. 3) וכ"ה גדילות בספרא שם ובתנחומ' וישב גדלות ובחולי' גדולות. 4) בנו"ג ועכברא אוכמא וסימוקא וחיורא וכגי' הערוך הובא' בשמו בתוספו' חגיג' הנ"ל. 5) כמו שהגיה לנכון ה' לעווי בעמת"ר אבל מ"ש בע' זה בעמת"ל סלמנטון מפעל סלעם אין נ"ל. 6) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע בט"ם בכלאי.

של חרס אבל בסילון של אבר אינו צריך וכו'. במד"ר פי"ד כמין סילון של אש וכו' ושם בסוף הפרש' כמין סילון לתוך אזנו של משה. תוספת' ע"ז פ"ו (ז') לא יניח פיו על פי הסילון וישתה. שם למכשירי' רפ"ב סדין שנתנה ע"ג סילון להטן בה[1]) ובמשקל ארמי ירו' שבת פ"ו ד"ח: מהו מיתנתיה בההן סילונה והקבוץ סילונות פי"מ לכלי' הנ"ל תוספת' עירו' ספ"י (ו') ירו' עירו' ספ"ח דכ"ה: סילונות שבכרכין וכו'. תוספת' כלי' ב"ק פ"א הסילונות והקרמודין פי' בל"י הנ"ל רעפים חלולים hohle Ziegel, ועוד נקרא כל דבר חלול כמו גובתא והושאל לשפופרת של שכבת זרע ב"ר פל"ב הם קלקלו סילונות שלהם אף המקום שינה להם סידורו של עולם פי' השחיתו דרכם בקילוח שכבת זרעם (עיי' סנה' ק"ח:) כמו יבמו' ע"ה סע"ב גובתא דשכבת זרע] —

סלון (= סִילוֹן מל"י אמצ' σέλιον, σέλλιον בל"ר (Sessel, Stuhl, sella מדר' ויק"ר פרש' ונטעתם כל עץ מאכל (פכ"ה) קלוונין אנא תיתנון סילון דדהבא ויתיב ליה פי' סלן בל"ר מין כסא עיי"ע סלא. *[אחי"ה צ"ל פי' סילון בל"י האמצ' כאמור] —

* **סִילוֹן** (מל"מ סִלּוֹן קוץ Dorn) ויק"ר פ"ד וקהל"ר פ' ואלו היה כסילון רטוב וכו' וני' רבינו עיי"ע סלם. והקבוץ יומ' ע"ה: כסילוין (עיי"ע סליו) מהיחיד סלוא. סילוא עיי"ע סל ד'.

* **סִלְסֵל, סִלְסוּל, סַלְסְלָה** עיי"ע לעיל אחר ע' סליל.

סֶלַע (מל"מ ענין צור ואבן Stein) בר"ג דפ' לא יחפור (כ"ב י"ז:) סלע הבא בידים. פי' סלע מרופף שאין צריך כלי ברזל לחצוב בו אלא אדם בידים חופר בו. *[אחי"ה וכ"ה בגוף חרבר בפי' ן' מגאש ורגמ"ה. והושאל לחברבורות עגולים כסלעים על גב הנחש תנחומ' מצורע סי' ב' הסלעים שהן על הנחש זו היא צרעתו ב"ר רפ"כ הלין סלעיא דביה צרען אינון וכ"ה בשמ"ר פ"ג הלין סלעין דביה צרעין אינון פי' הנקודות והחברבורות בנחש וגם היטב נופל לשון סלע על ל"ע سلخ פי' חתיכות ונקודות בעור ועוד צרעת] —

סֶלַע (מע' הקודם תואר למשקל ולמטבע ששויו שקל הקודש 1 Gewichtstein, 2 Münze) שעל הצנית (שבת ס"ה.) פי' בע' בת ארעא. בכל כלי פי"ז בכלי' (מ"ב) ובסלע נרונית. בתוספת מעש' שני בפ' המוליך (רפ"ג) סלע ד' איסרות ודינר איסר וכו'. בר"ג דפ' שור שנגח ד' וה' (ב"ק ל"ו:) א"ר אסי[2]) כל כסף האמור בתורה כסף צורי „כגון ל' של עבד ונ' של אונס ושל מפתה וק' של מוציא שם רע כולם כסף צורי והוא שקל הקודש[3]) שמשקלו ד' דינרין ושל דבריהן כגון זה הסלע וכגון ר' כתובת אשה[4]) בתולה וכיוצא בהם כולם כסף מדינה ח' כספים דרבנן כסף של תורה רביע שקל[5]) ופירשו בשמועה זו כי זה הסלע ששנוייה לשלם התוקע הוא פלגו דזוזא ודייקינן מינה מדקתני שהסלע פלגו דזוזא וכל סלע[6]) ד' זוזים נמצאו ב' סלעים זוז דאורייתא והוא דינר מכלל כ' דינרים[7]) שבה'[8]) שקלים של בכור" זה פי' ר"ח זצ"ל[9]). פ"א ושל דבריהם כגון קנסות דרבנן. בספרא בדגים (ספרא שמיני פרש' ג' פרק ד') שקץ הוא לכם לאסור את עירוביהן כמה יהא בו ויהא אסור משקל[10]) י' זוז. ביהודה שהן ה' סלעים בגליל[11]). — (א"ב תרג' מחצית השקל בשקל הקודש (שמות ל', ט"ו) פלגות סלעא בסלעיה דקודשא) *[אחי"ה וכן מוכח ממשנ' וגמ' דבבלי' וירו' כי סלע הוא שקל התורה עיין בכורו' פ"ח מ"ז וגמ' שם נ'. ירו' קידוש' פ"א דנ"ט ע"ד. ובסלע היו בהיותו לפרוט לדעת בית הלל (במעש' שני פ"ב מ"ח וט') שקל כסף ושקל מעות וא"כ היה סלע גם מחצית שקל הקודש והיינו שקל סתם וזה מה שאי' בתוספת' כתובו' ספ"ו האומר תנו שקל מנכסי לבני בשבת והם ראויין ליטול סלע נותנין להם סלע וכו' ע"ש כל הענין ועיין נדרי' פ"ג מ"א וא"כ יש הילוק בין סלע לסלע כי סלע סתם היה מחצית שקל הקודש היינו שקל סתם ועוד היה שני שקלים והוא שקל הקדש. וסילעא ארבעה דינרין ירו' קידוש' פ"א דנ"ח ע"ד ועיין רשב"ם לב"ב קס"ה: ד"ה כתוב בו. ירו'

---

1) בכ"י אירפ' להטיח בהן. 2) כ"ה בכ"י ערוך ובכ"י ש"ס ובפי' ר"ח וכ"ה בקידי' י"א: ובכורו' נ': אבל בב"ק בנו"ג אמר רב ובדפ"ע א"ר יוסף. 3) עיין בכורו' פ"ח מ"ז. 4) לי' בפי' ר"ח. 5) ר"ל היינו רביע שקל. 6) בפי' ר"ח מכלל דהסלע. 7) כצ"ל וכ"ה בפי' ר"ח ובדפ"ע בט"ס בי דינרים. 8) כצ"ל ובדפ"ר בט"ס שבח' ובדפו"ו שבהשקלים בתיבה אחת! 9) וכדאי' בש"ס ווילנ' בב"ק. 10) לי' בספרא. 11) בדפ"ר בט"ס ח' ובספרא עשר סלעים בגליל אבל בפי' הראב"ד לנכון שהם חמש סלעים בגליל וכ"ה בתרומו' פ"י מ"ח ועיין תוי"ט שם ד"ה שהן ועיין כתובו' פ"ה מ"ט חולי' פי"א מ"ב תוספת' תרומ' פ"ט, תוספת' חולי' פ"י חולי' קל"ז: ספרי שופטי' פי' קס"ו.

כתובו' פ"א דכ"ה: סלעים סבירניות מהגינו' ירושלמיות עיי' צוקערמאן על המשקלי' 15. והושאל למטבע Prägung כמו חותם ע"ז נ"ד סע"ב עושין סלע שלי פומבי עיי"ע פמבי] —

סָלְעָם (מל"מ מין חגב מפעל סַלְעֵם שפעל מן לָעַם בל"ע לעף لغف בולע verschlingen) כפ' יוה"כ בגמ' ותשמיש המטה (יומי ע"ז סע"ב) מעיין היוצא מבית קודש הקדשים בתחילה דומה כמין קרני סלעם[1]) פי' חגב. — (א"ב ל"מ זה (ויק' י"א, כ"ב) ואת הסלעם) *[אחי"ה וכנ"ה בחולי' ס"ה סע"א סלעם זה רשון, ושם רע"ב סלעם זה ניפול עיי"ע נפל א', רשון ונגזר מע' הבא אח"ז יען כן נכלל בכ"י ק"ט בע' אחד ופי' סלעם הבולע כמו ילק מן יָלַק = לָקַק הלוחך] —

סַלְעֵם (בנין שפעל מע' הקודם פי' בָּלַע והושאל לאבוד verschlingen, zu Grunde richten) ומאשריו מבולעים (ישעי' ט', ט"ו) תרג' ורברבנוהי מסתלעמין[2]). ועצתו אבלע (שם י"ט, ג') וחכימיהון אסלעם. *[אחי"ה וכ"ה בתרג' שם ס"ג, ג' ותרג' בלע (תהלים נ"ה, י') סלעם, לבלעו (איוב ב', ג') לסלעמותיה, ותבלעני (שם י', ח') וסלעמתא יתי, חיל בלע (כ', ט"ו) נכסין דסלעם ובאתפעל תרג' ישעי' הנ"ל כגי' רבינו ועוד עיי' תרג' ליש' כ"ה, ז'; כ"ח, ז'; לתהלים ק"ז, כ"ו. והשם סלעמיתא תרג' בלע (תהלים נ"ב, ו') ובכ"י סוּלְעָמוּתָא] —

* סְלַף (כמו סָלַף בל"מ ענין עקימה verdrehen) תרג' למשלי י', י' וסליף בשפוותיה. אתפעל תרג' שני אסת' ו', י' פומיה אסתליף.

סלפידס[3]) (מל"ר האמצ' salpix = סלפינגס σάλπιγξ, ιγγος Trompete) בריש מגילת איכ' (פתיחתי ד"ה וזכור סי' כ"ג) להרים קול בתרועה סלפידס[4]). ס"א סלפינגס[5]) פי' כן תרועה בל"י ועוד מפורש בע' בקינוס. — (א"ב כן נקרא סלפינגס החצוצרה והתרועה בל"י) *[אחי"ה חצצרה (במד' י', ח'; דה"י א' ט"ו, כ"ד; ט"ז, ו'; דה"י ב' ה', י"א) ועוד תרועה (ויק' כ"ג, כ"ד) העתיקו כן ע' זקנים וכן סומכוס תרועה (דה"י ב' ט"ו, י"ד; איוב ל"ט כ"ה), וכן העתיקו ע' זקני' שופר (שמות ט"ז, י"ט; כ', י"ח; ויק' כ"ה, ט' וזולתו). ובע' בקינוס ציינתי המקומות עם שנויי הגירסאות ויש להוסיף פסיק' רבתי פ"ה כמלך בו"ד.. מביאין סלפידין ותוקעין לפניו וכצ"ל בב"ר פצ"ט במקום סולפירים ובקהל"ר פ' אין אדם: תוקעין לפניו בסלפינגס] —

* סַלְפִּיתָא (מל"י σάλπη בל"ר salpa בל"צ saupe דג שנקרא כך בל"א Goldstrieme, Goldstrich) ירו' ע"ז ספ"ב דמ"ב. אחוי ליה הדא סלפיתא א"ל כזה מהו א"ל טמא א"ל וכו' ובתוספות ע"ז בבלי מ'. ד"ה אמר רבא הגי' סלפותא (וגי' רש"א קלפיתא ט"ס) והוא דג הנ"ל שנקרא ג"כ χρυσόπλευρος ועיין מ"ש פליניאוס ט', ל"ב בענין salpa שבשרו קשה להִבָּשֵׁל.

סְלַק (מל"ם והרבה בל"א פי' עלה hinaufsteigen וכפיעל והתפעל ונתפעל ענין הרחקה והעתקה (entheben, forträumen, beseitigen בפ' ר"א אומ' תולין (שבת ק"מ:) ומסלקין לצדדין מפני הרעי תרג' ויעתק (בראש' י"ב, ח') ואיסתלק. — (א"ב וקרוב לענין זה תרג' עלה קיטור הארץ (שם י"ט, כ"ח) סליק תננא דארעא) *[אחי"ה וכל לשון עלייה בעבר ובבינוני מתורגם בל' סְלֵיק והמקור והצווי והעתיד מתורג' בל' סק וכן בבנין הפעיל חסר למ"ד עיי' במתורגמן ובעמת"ר ללעווי. וככר בדניאל ז', ג', ח' ועוד, והפכו נְחַת ב"ק קי"ג סע"ב ב"ב מ"ה. דסלקין לעילא ודנחתין לתתא וכו'. שם י'. הוה סליק בדרגא, קידוש' מ'. סליק וקנפיל מאיגרא, פסחי' קי"ג. סלקת לאיגרא, כתובו' קי"ב. ר"א כי הוה סליק לא"י ושם ר"ז כי הוה סליק לא"י; ב"מ פ"ה. ר"ז כי סליק לארעא דישראל, ביצ' ל"ח. כי סליק ר' אבא. ירו' ר"ה פ"ב דל"ח: כד סלקית להכא. ויק"ר פי"ג כד סלקא מן ימא. שבת קמ"א. והדר ליסליק. סנהד' ק"ח סע"ב כל דהוה סלקא ליה פי' כל שעלה ועבר עליו כלומ' המאורע ליה. והושאל להעלות ארוכה (genesen) שבת קל"ד: ב"מ פ"ד. סליק בשרא, ב"מ פ"ה רע"ב הוה כאיב ליה מידי וסליק פי' והיה מתרפא. ועוד בהשאילה כמו בל"מ עלה על דעת, עלה על לב (in Gedanken aufsteigen, an etw. denken) חולי' ס"ד: לא סלקא דעתך, ב"ק פ"ד. אי סלקא דעתך. קא סלקא דעתך, סלקא דעתך אמינא עיי"ע רע (ח"ג, ק"ז.). ב"ק צ"ב סע"א לא הוה סליק ליה

([1] בדפו"ו בט"ס סלעים וכ"ה ברש"י יחזק' מ"ז, א' וצ"ל סלעם וכדאי' בכ"י ובשדפ"ע ובכ"י ש"ס ובנו"ג לקרני חגבים. [2]) בנו"ג מסלעמין. [3]) כ"ה בכ"י ה"ב ובכ"י ב"ר ובדפ"ע סלפידם ובכ"י ל"ד וק"ט סלפירס וצ"ל סלפידס. [4]) בכ"י ק"ט סלפירס ובנו"ג סרפינוס עיי"ע בקינוס (ח"ב קנ"ט.) וש"נ השינויים. [5]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ובשאר כ"י ודפ"ר ואמ' סלפינגס ובדפו"ו פלפינגס וצ"ל כבכ"י ה"ב.

שמעתתא אליבא דהילכתא פי' לא עלה בידו לומר השמועה אליבא דהילכתא. ובענין הרחקה והעתקה בפיעל שמ"ר פ"ג ועכשיו סלקת אותו. נדה ל"ט ריש סע"א מסלקת עיי"ע חרד. ב"ר פס"ב מסלקן קהל"ר פ' מתוקה: מסלקו . . וסילקו. בינוני פעול נדה ס"ח: דמיה מסולקין. ירו' כתובו' רפ"ט דל"ב: ידיי מסולקות . . רגליי מסולקות מן השדה. בפעל נדה נ"א סע"ב בתר דסליקו תפילייהו, גיטי' נ"ב: מסלקינן ליה, ב"מ ס"ז. לא מסלקינן ליה, ושם ס"ח רע"א מצי מסלק ליה, כתובו' ק"ו רע"א סלקיניה לדיניה, ושם באתפעל איסתַּלַק, תרג' מ"א כ"ב כ"ד אסתליק רוח נבואה. ב"מ ק"ט. הרבה פעמי' מסתלק, ב"ר פס"ב להסתלק מן העולם, שם פ"ק משאני מסתלק מן העולם וכו'. והשם נדה נ"ג. ס"ח: סילוק ידיה, יומ' כ"ד סע"א ורע"ב עבודת סילוק, חגיג' כ"ו: סלוקה, מנחו' צ"ה. סילוק מסעות, איכ"ר פ' על אלה סלוק דעת . . סילוק שכינה. והושאל להעתקה מן העולם כלומ' פטירה ב"ר פס"ב שמ"ר פנ"ב בשעת סילוקן של צדיקים וכו', ריש פסיק' רבתי בשעת סילוקו מן העולם, איכ"ר פ' טומאתה: מצינו שסילוקן של צדיקים קשה וכו' ושם פ' סלה מצינו שסילוקן של בחורים קשה וכו' שהש"ר פ' מי זאת עלויה מן המדבר סילוקה מן המדבר ע"ש — תמיד פ"ב מ"א סולקין עיי"ע סנק] —

☞ **סְלֵק** (= סְלֵיק ענין הפסק וגמר aufhören, ein Ende nehmen) תרג' ויאמר הם (שופטי' ג', י"ט) ויאמר סליק. *[אחי"ה וכ"ה בתרג' עמוס ו', י' ויימר סליק, ושם ח', ג' רמי וסליק ורד"ק גרס דמי ושתיק. ובגמר הספר או מסכת הש"ס אי' סליק, סליקא ונגינה מפסקת בסוף כל פסוק ופסוק נקרא סילוק וכן שם פיוט בחזרת תפילת י"ח אחר הקדושה] —

סלק (= סִילְקָא בל"ס סלקא בל"ע ופ' سلق נטע הנקרא בל"ר beta ובלא"ש Mangold) בפ' המקבל שדה מחברו לשנים (ב"מ ק"ט.) מאי לאו שמין לו שקמה[1]) לא ירקא וסילקא[2]). בפ' אין מעמידין בגמ' מתרפאין (ע"ז כ"ח סע"ב) חמא[3]) לחמה וסילקא לצינה[4]) וחילופא סכנתא. בפ' ערבי פסחי' בגמ' הביאו לפניו (קי"ד:) מאי שני תבשילין סילקא וארוזא פי' בע' אנגרון. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בע' אנגרון ושם הגהתי איגגרון וכצ"ל במקום אניגרון של דפוסי ערוך בכאן, ובע' הנ"ל מצויין עוד ברכו' ל"ה: שבועו' כ"ג. יומ' ע"ו. ע"ש ויש להוסיף שבת ע"ד רע"ב עיי"ע פרם. ברכות ל"ח: עיי"ע כרב א' שם ל"ט. תבשילא דסלקא, מיא דסלקא, עירובי' כ"ח סע"ב סילקא חייא, גיטי' ס"ט. עיי"ע כן ג', ובע' אנגרון היטב פי' רבינו בלעז עפ"י תיקוני שם ביטול"י ע"ש והוא תרדין של משנה עיי"ע הרת וע' תרדין וע' חלף ח"ג, ת"ט ועיי' תשו' הגאונים הוצ' ה' הרכבי צד 209] —

סלק (= שְׁלַק מבשל kochen; סִילְקָא, סִילְקְתָא Eingekochtes) בפ' כל שעה בגמ' האוכל תרומת חמץ[5]) (פסחי' ל"ד רע"א) בסילקתא[6]) ומאיסתא. ברפואות דפ' מי' שאחזו (גיטי' ס"ח סע"ב וס"ט סע"א) וניסלוקינהו[7]) בהדי הדדי. מיא דכולהו סילקי בפ' כיצד מברכין (ברכו' ל"ט.) סלקי היינו שלקי. — (א"ב[8]) שלק כתוב) *[אחי"ה ר"ל בברכו' אי' שלקי וכן הביאו רבינו בע' אנגרון מברכו' ל"ה: יומ' ושבועו' ופי' של כל העשבים השלוקים. והפעל סלק גיטי' הנ"ל. ע"ז ל"ט: סלוקתי כפי גי' רבינו בע' סלקנדרית ע"ש. ואולי מזה ירו' ב"ב רפ"ד די"ד ע"ג מכר הבתים הפנימים והחיצונים ובסלקי וקמין וכו' פי' בסלקי כמו בי סְלָקֵי כלי תבשיל ובתוספ' ב"ב פ"ג אי בית היורות וכ"ה דעת ה' לעווי אבל בי סלקי בב"מ פ"ד. צ"ל סקלי עיי"ע סקל. ובויק"ר פל"ד בסלקי ט"ס עיי"ע בסיליקי (ח"ב, קל"ב)] —

☞ **סְלַק** (כפי' ר"ב כמו סרק יערי vom Wald ועיין בפנים) ירו' דכלאי' (ספ"ח דל"א: ועוד ירו' שבת רפ"ה ד"ז:) מאי אבהונום[9]) חמר סלק אולי כמו סרק פי' יערי. *[אחי"ה ולי נראה מל' סלק א' פי' חמר עולה והוא אמבטום כדאי' בירו' שבת כי זה ל"י וסלק העתקתו ללא"ר עיי"ע אבהונום ומ"ש] —

סליק (מל"י Seleucia, Σελεύκεια) בפ"ק בכתובו' בגמ' בתולה כתובתה מאתים (י':) ותני רב

---

[1]) בנו"ג שבח שקמה. [2]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג שמין לו ירקא וסילקא. [3]) וכ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בע' חם (ח"ג, תכ"ד) והוא ל"ס האמא ובע' הנוכחי ובש"ס חמה. [4]) ובע' חם גי' אחרת ע"ש. [5]) לי' בדפ"ע האחרוני' לכן ציינו בטעות פסחי' ל"ט: וזה הוליך תועה גם הי' לעווי לומר שרבינו גרס מה שלי' בגמ'! ובאמת אי' בדף ל"ד רע"א ובדפ"ר וויניצ' ובכ"י ערוך אי' בנכון בגמ' וכו'. [6]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בכ"י ש"ס רק שם בסלקיתא ובדפ"ע בסליקתא ובנו"ג בשליקתא. [7]) בנו"ג ולישלוקינהו, וגישלוקינהו. [8]) נשמט בדפא"מ. [9]) עיי"ע ח"א, ה' וש"נ.

יוסף אשור (בראשי׳ י׳, י״ד) זו סליק[1]) בפ׳ אלו הן הגולין (מכו׳ י׳.) אמר רב יוסף תרתי קדש הוו אמר רב אשי כגון סליקוס ואקרא דסליקוס. סלכה ואדרעי (דברי׳ ג׳, י׳) תרג׳ ירו׳ (א׳) סליוקא[2]) ואדרעא. — (א״ב עיר ואם בארם אשר בנאה סליוקוס המלך ועל שמו נקראת ואינה רחוקה מבבל אך סלכה אשר היא במדינת בשן רחוקה ממנה וי״א כי שלש ערים נקראו בשם זה) *[אחי״ה בענין אקרא דסליקוס עיי׳ זה הע׳ (ח״א, ר״ס) ומ״ש ובענין סליוקא (סלווכיא) עיין גיאג׳ לנייבויער 271 וה׳ שי״ר הגיה בלקום בירו׳ תעני׳ פ״א דס״ו. שצ״ל סליקוס ואחריו נגרר ה׳ בערלינער בס״ר צור געאגראפיא 43 אבל ככר הוכחתי בע׳ בית זכדאי (ח״ב, ס״ח) שזה מקום אחר] —

* סִילְקִי (מל״ע سلق, سلقة דרך ישר׳ וסלולה (gerade, geebneter Weg ירו׳ ב״מ ספ״ו די״א. בסילקי חייב להעמיד לו חמור אחר פי׳ דרך ישרה שלא לקצר הדרך והפכו קפנדריא עיי״ע והוא דרך הליכתה שאי׳ בירו׳ הנ״ל וא״כ ר׳ אבהו חולק על ר״ש בן אלעזר שאמר דרך הליכתא אין חייב להעמיד לו חמור אחר ועיי׳ בבלי ב״מ ע״ח סע״ב וע״ט רע״א.

* סַלְקוּתָא (אולי מל״ע شلاق שק קטן לשום בו אוכל (kleiner Sack zum Mundvorrath ירו׳ תרומו׳ פ״ח דמ״ה סע״ד הדא סלקותא אפי׳ היא תלייה כמה אסורה דהוא משתלשל. הרב פני משה פי׳ כמו סלטא [סלתא] הנזכר קודם פי׳ סל קטן וה׳ לעווי פי׳ מל״ע הנ״ל ואולי הוא מל״ע صليقة בשר שתולין אותו לרככו Pöckelfleisch והשמיענו אפי׳ הוא תלוי וגבוה כמה אסור דהנחש משתלשל ונכנס בתוכו. ועוד עיי״ע סלקנרית.

* סלקטירין (צ״ל פלקטירין) גי׳ הילק׳ בא ר׳ קצ״א עיי״ע בילקטירים (ח״ב, ק״ה.) או י״ל מל״ר selectores הנבחרים שבעם Aus- erlesene או הבוחרים זה לזה ועיי״ע דלקטיר והח׳ לעווי נדחק להגיה שני לקטירין lictores.

סַלְקֶנְרִית (נ״ל מל״ר אמצעי׳ das, salcenarius zum Einpöckeln verwendete Salz בפ׳ אין מעמידין (ע״ז ל״ח:) ומלח סלקנרית. גמר׳ (שם ל״ט:) מאי מלח סלקנרית מלח שכל סלותקי[3]) רומי אוכלין בה. בפי׳ רב גרשם כתוב כל שלקי רומי פי׳ כל מה ששולקין ברומי אוכלין באותו מלח. — (א״ב פי׳ בל״ר מן מלח מעורב במיני בשמים ליתן טעם במאכל או מתוקן לרפואה) *[אחי״ה ר״ב כיון לל״ר sal conditum ועל פי זה גי׳ סלקנדית כדאי׳ בדפא״מ עדיף וכ״ה בכ״י ק״ט ה״ב ב״ר ובדפ״ר ובמשנ׳ בע״ז שלקונדית ובפי׳ ר״ח סלקונדית ובמשנ׳ שבמשניו׳ סלקונטית ובתוספ׳ ע״ז כ״י אירפורט סלקונתית אבל בכ״י ו״ו ב׳ ל״ד ובדפו״ו סלקנדרית וכ״ה בעה״ק שנ״ב וכ״ה סלקונדרית בכ״י ש״ס במשנה וכ״ה ברא״ש ולקמן בציון המשנ׳ בגמ׳ ל״ט; אבל אני נסחתי על פי גי׳ כ״י ו״ו א׳ דפ׳ פיז׳ באסיל שגרסו באמצע ובראש הע׳ סלקנרית ובאמת כ״ה במשנ׳ דירוש׳ סלוקנרית וכ״ה בירו׳ ע״ז פ״ב דמ״ב סע״א וא״כ נגזר מל״ר אמ׳ הנ״ל וגם סלותקי הוא ל״ר אמצ׳ salsacio = salsa, salcia das Einpöckeln ופירוש מלח סלקנרית מלח שצריך לו לרכך הבשר וכל סלותקי רומי פי׳ כל בשר מרוכך ומטובל במלח ובבשמים אוכלין ברומי בה וא״כ סלקותא של ע׳ הקודם יתכן שהוא salcia. ורגמ״ה הבינו מפעל שלק = סלק. ורש״י בע״ז ל״ט; פי׳ סלקונדרי נחתומין שברומי, ורע״ב פי׳ סלקונטית רומי כל גדולי רומי ואולי לפי זה מל״י σαλάκων Schwel- ger, Grossthuer ועיי׳ פליישער בהוספותיו לעמת״ל ללעווי ח״ג 724 שפי׳ כן סלקונדרית אבל לפי פירושו לא תתכן הגי׳ ותתכן לגי׳ רע״ב] —

סְלִקוּסְתָּא (לפי דעת רבינו Narzissbüschel ופירושים שונים עיי׳ בע׳ חליקוסתא) ס״א חליקוסתא (שבת נ׳: ב״ק ל׳ רע״ב) פי׳ אגודה של נרקום[4]) כדאמרינן בפ׳ כיצד מברכין (ברכות מ״ג:) שורין טיט עבה וקובעין האגודה בטיט כדי שלא תיבש וכשרוצה להריח בה בשבת אם נעצה ושלפה ונעצה מערב שבת היא כמונחת בכלי או בגומא ואי לא נעשית כמחוברת בטיט ואסור לעוקרה. *[אחי״ה כונת רבינו על מ״ש בע׳ אדכי דהאיסור הוא מצד עשיית גומא ולא כפירש״י עיי׳ מ״ש ה׳ באמבערגער בל״ע שבת צד ל״ז; וגי׳ חלקוסתא אי׳ ג״כ בכ״י ש״ס ה׳ בב״ק ובכ״י פ׳ סליקותא וכ״ה בכ״י ש״ס בשבת ובכ״י רי״ף עיי״ע חליקוסתא ומ״ש — ולעף בספרו ספלנצ״ג השמיט זו המלה כולה] —

---

1) בנו״ג סליקא וכגי׳ רבינו אי׳ ביומי׳ י׳. בכ״י ש״ס ובנו״ג שם סילק ורבינו לא ציון זה דיומי׳ כי גירסתו היתה ג ח עיי״ע אשר ב׳ (ח״א, שכ״ד ומ״ש). 2) בכ״י ה״ב סלקא ובנו״ג סלווקיא ובתרג׳ דה״י א׳, ה׳, י״א סלווכיא. 3) כ״ה בכ״י ו״ו ל״ד ה״ב ב״ר ובדפ״ע סלוקתי ובכ״י ק״ט סלונדקי. 4) כ״ה בכ״י ו״ו ובשאר כ״י ובדפ״ע נרקום ועיי״ע.

* סלרין עיי"ע סלתרין.

סלת (לפי' א' סַלֵת נבנה משם סֹלֶת mehlähnlichen Staub ausschütten ולפי' ב' מל"ע سلت (abschaben, zerschneiden בפ' כלל גדול בגמ' הטוחן (שבת ע"ד רע"ב) האי מאן דסלית סילתי חייב משום טוחן. פי' „אילו עצים דקלים שהן עומדים שיבי שיבי[1]) כעין נימין וכשמפרק הנימין הללו יוצא מביניהן כמין קמח דק לפיכך המנפצם חייב משום טוחן ואי קפיד[2]) אמשחתא כגון שהוא צריך עץ שעבה פחות מטפח והוא ממעטו כדי להתכוון לצרכו חייב גם משום מחתך"[3]). פ"א דסלית סילתי שמבקע עצים ואי קפיד אמשחתא שיהו כל החתיכות במדה אחת[4]). בפי' ראשון השווהו לסלת חטים ובפי' שני השווהו להאי דגרסינן בפ' הגוזל ומאכיל בגמ' אין פורטין (ב"ק קי"ג:) רבינא זבן דיקלא לסלותי ס"א לצלוחי[5]). פי' זבן דקל הוא וגוי ביחד לקצצו חתיכות ולחלקו א"ל לשמעיה אייתי לי מעיקר של דקל מאצל השרשים ששם עביו דגוי מניינא ידע ובמגיינא קא מיפיים. גווזא[6]) סילתא[7]) ושרגא (ב"ק כ"ב:) כבר פי' בע' גז (י"ב). ואפכינן סלתי[8]). בפ' יו"ט בגמ' ב"ש אומ' מביאין שלמים (ביצ' י"ט:) השתא סלותי מסלתינן בחולו של מועד[9]) פי' מחתכינן חתיכות העצים ור"ח זצ"ל פי' ,כלומ' עושה אדם מלאכה כגון סלין וכיוצא בה"[10]) ואני אומר שאסור לעשות מלאכה בחולו של מועד אבל לבקע עצים לצורך אכילה שרי[11]). פי' בתשובות ואפכינן סלתי[12]) חתיכות עצים ובארץ משך קורין להן סילתין. *[אחי"ה וגם רש"י בשבת ק"נ סע"ב פי' חוטבים עצים ועיין בית יוסף או"ח ססי' רצ"ט. וא"כ סִילְתָא פי' חתיכת עץ מל"ע سلت קולף וחותך. ועוד נסורת עץ شرتة Holzspan ור"ח בב"ק כ"ב: (בש"ס ווילנ') פי' סילתא עצים מכותתין כעין קנה מרוסס אבל מ"ש רבינו בתחלת ע' בשם ר"ח הוא עפ"י הגזרה מלש' סֹלֶת והפעל ממנו עיי"ע הבא אח"ז] —

סֹלֶת (מל"מ פי' קמח נקי feines Mehl והפעל ממנו סִלֵּת sieben, aus grobem feines Mehl ausziehen וכ"ה בל"ע سلت משך דבר מתוך דבר ע"י שחיקה) בר"ג דפ' י' יוחסין (קידוש' ס"ט:) לא עלה עזרא מבבל עד שעשאה כסלת נקייה. בפ' אחרון בתרומ' (פי"א מ"ה) המסלת קב או קביים פי' שעושה סולת מחטים כלומ' שהוא בוחרן. *[אחי"ה וכנ"ה בירו' תרומ' פי"א דמ"ז ע"ד מסלת בחיטין כל שהוא רוצה. והושאל לבחירה המעולה ספרי דברי' פ' כ"א מן הברורים שבכם מן המסולָּתִים שבכם. ומזה פי' רבינו בע' הקודם מאן דסלית פי' הוציא מסלת. והתואר תוספת' כלי' ב"מ רפ"ה מפני מה[13]) נפה של סַלָּתִין טמא וכו' ר"ש אומ' אף של סלתין טהור[14]). והשם סֹלֶת מנחו' פי"ב מ"ג; פי"ג, מ"א פסחי' ע"ו. ובלא"ר סוּלְתָא תרג' לבראֹ' י"ח, ו' ירו' ברכות פ"ו ד"י ע"ג כפי גי' המהרש"ם ובנו"ג סלית עיי"ע הבא אח"ז. ובכנוי ספרי האזינו פ' שט"ו ונושרות סוּלְתָן. והקבוץ סְלָתוֹת שקלי' פ"ד מ"ג ומ"ט פסחי' מ'. ע"ז ל"ז סע"ב ירו' חלה רפ"ב דנ"ח: ירו' ביכורי' ספ"א דס"ד: אסת"ר פ' והקרב עיי"ע מרס. והושאל לאדם המעולה ירו' יומ' פ"א דל"ח רע"ב ויק"ר ספ"ב עיי"ע קמח] —

☞ **סלית** (?) (לדעת ר"ב מל"ר sal, lis מלח היינו דבר מליח והנכון עיין בפנים) ירו' דברכו' פ' כיצד מברכין (פ"ו ד"י ע"ג) אבל גריזמי וסלית אע"ג דהוה[15]) מברך על גריזמתא בסופה לא פטר סליתא פי' בל"ר דבר מליח. *[אחי"ה בגי' המהרש"ם לנכון סלת, סולתא ופי' לנכון מעשה קדרה וכן מוכח מסמוך דב"ש אומ' אף לא מעשה קדרה וכו'] —

---

1) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב וכצ"ל בכ"י ק"ט ושם שבי וצ"ל „שיבי וכדאי' בפי' ר"ח בריו"ף באו"ז וכדפ"ר אבל בשדפ"ע שיבי שיבי. 2) כ"ה בכ"י וכצ"ל בדפ"ר ושם בתיבה אחת וצ"ל ואי קפיד וכדאי' בדפא"מ אבל בדפי' וויניצי' ופיזי פקיד. 3) הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנ') ושם הסיום ואי קפיד אמשחתא כלומ' אם מתכוון לחתוך אילו סילתי זרת זרת אורך כל אחד ואחד חייב משום מחתך וכפי' ר"ח אי' בריו"ף ושם לי' הסיום הנ"ל וכן לי' באו"ז הל' שבת סי' סי' אשר שם הובא פי' הריו"ף ורבינו (ומפי' ר"ח לא הזכיר מאומה). 4) וכ"ה בפי' רש"י ובעל או"ז שם השיג על זה הפי' ע"ש. 5) וכ"ה בכ"י ש"ס הי' ובשאר כ"י ש"ס לצלחא וכ"ה בדפוסי' ובדפ"ר ובכ"י ק"ט לסלוחי. 6) כ"ה בדפ"ר ובדפו"ו בט"ס גוזזא ובדפ"א גואזא וכ"ה בכ"י ש"ס ובע' גז ועוד עיי"ע שרג. 7) בדפ"ע סולתא וצ"ל ביו"ד כדאי' בע' גז ובע' שרג סיליתא. 8) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בע' גת ובפי' ר"ח לשבת ק"נ: אשר ממנו הועתק כל הפי' כדאי' באו"ז (ובש"ס ווילנא) ובדפ"ע סילתין, ובענין ג"י ואפכינן עיי"ע גת וש"נ השינויים. 9) וכן מוכח מפירש"י וכ"ה בפי' ר"ח ובכ"י ש"ס ובנוסחי' לי'. 10) ע"כ הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנ'). 11) וכ"ה בפירש"י והביא ראיה ממ"ק י"ב: ע"ש וכבר השמעתיך (במבוא לח"א XIII) שלפעמים רבינו חולק על רב חננאל ע"ש. 12) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע סילתי ובריו"ץ גיאת ד' הגדלה עמוד י"ז סילתא. 13) כ"ה נכון בכ"י אירפ' וכר"ש כלי' פט"ו, מ"ג ובנו"ג בט"ס מפמה. 14) ובכ"י אירפ' סולתין' סלתון וצ"ל סלתין וכדאי' בר"ש הנ"ל ובנו"ג בכלי' סילתין ובע' ים בי סולת. 15) בנו"ג דו.

סִלְתָּא (= סִילְתָּא בל"ע سلة וכ"ה בל"ס מל"מ סל Korb) בר"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ר.) ואנחי סילתאי בכוותא[1]) פי' הנחתי הסל שלי בחלון. בפ' ערבי פסחי' בגמ' לא יפחתו לו (קי"א:) תלא סלתיה[2]) תלא מזוניה פי' מי שתולה בקורה או ביתד או בכותל מחרוזות של ככרות קשה לעניות אי נמי שתולה סל או קופה ביתד בכותל או בקורה ומצניע בהן פיתו ממופתי עניות הוא צא וראה כי כך בני אדם אומרים התולה סלו מזונותיו תלויים. *[אחי"ה וכנ"ה בע"ז ל"ח. אותביה בסילתא — ובענין סילתא ביבמו' ס"ג: ונדה ס"ו: עיי"ע סל ד' וסל ב'. ובירו' תרומו' פ"ח דמ"ה סע"ר הדין סלטא אפי' קטן כמה אסור וכו' פי' סלטא כמו סלתא עיין פני משה ושם מבואר] —

סִילְיְתָא (כמו שליה בל"מ בל"ס שליתא בל"ע سلا Nachgeburt) בריש ברכו' בגמ' והכ"א (ו'.) ליתי סיליתא[3]) דשונרתא אוכמתא„ בפ' ר"א אומר אם לא הביא בגמ' אם ל א[4]) שחק (שבת קל"ד.) ליתי לסיליתא[5]) דאימיה פי' שיליא. *[אחי"ה בנו"ג בשבת: ליתו סליתא דאימיה, ושם לייתו לסילתא דאימיה והנכון לסִילְיְתָא וכגי' הערוך הקצר. ועוד עיי"ע שליה ובתרג' שיליתא] —

סַלְתַּנִית (לפי ע"ד sardina = sardella בל"ר אמצ' ובל"י σαρδίνη דג קטן ידוע Sardellen, Sardinen) והעפיין (חולי' ס"ו. ע"ז ל"ט.)[6]) פי'[7]) בע' אקונס ט ר ט ו ג א ב ל ע ז. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ה"ב. ובע' חלק (ח"ג, תט"ז) הארכתי בפי' סלתנית להוכיח כי הוא כמו סרדנית ועיקר הגי' בלא וי"ו אחר הסמ"ך וכ"ה בירו' ע"ז פ"ב דמ"ב. איזהו החילק רב אמר סלתניתא] —

סלתרין (נ"ל מל"ר אמצ' הרשומ' בפני' פי' בעלי מלחמה שמקבלין שכר ומזון Söldner וא"כ סלתרין = סלדרין עיי' בפני') בויק"ר וכי ימוך מעלין לו סלתרין. — (א"ב פי' בל"ר שכר פועל ואומן) Lohn *[אחי"ה ר"ב כיון על ל"ר salarium ולא העיר כי לי' לפנינו בויק"ר פל"ד וגם שינה הגי' כי בדפו"ו אי' סלתרין ועל זה מוכיח סדר האותיות ור"ב העתיקו ממקומו והעריכו קודם ע' סלת אבל בכל דפוסים הראשונים וכ"י אי' אחר ע' סלתנית וזו ראיה לגי' דפו"ו סלתרין והוא כמו סלדרין ובדפ"ר חסר התי"ו ואי' בראש הע' סלרין ובאמצע סלדין וכ"ה ס ל ד י ן בראש ובאמצע הע' בכ"י ק"ט וי"ו א' ל"ד אבל בכ"י ה"ב וב"ר סלרין ופי' סלתרין כמו סלתדין. סלדרין מל"ר האמצעית solditiarius, soldaderius, soldarius, solidarius, solidatarius, souderarius פי' בעל מלחמה והיינו מי שמקבל שכר ומזון קצוב כדי חייו וממנו בלא"ש Soldat. ובויק"ר לפנינו לי' ולבי אומר לי שנשמט בר"פ ל"ד במקום שאי' לפנינו מה איקונן של מלכים וכו' מי שנתמנה עליהם הוא מורקן ושוטפן והן מעלין לו מ ז ו נ ו ת וא"כ לפי גי' רבינו פירושו מעלין לו שכר והיינו מזונות כי שכר בעל מלחמה היינו מזונותיו ושיעורו שומרי דמות צלמו של מלך מקבלין שכר בשמירתם ולפני בעל הילק' במשלי י"א רמז תתקמ"ו היתה גי' רבינו כי הביא ב ש ם ו י ק " ר כזה ממרקן ושוטפן והם מ ע ל י ם לו ס ו ד ר י ן וצ"ל סלדרין כלומ' ממנים עליו (היינו על דיוקנו של מלך) בעלי מלחמה soldarius או ממש סודרין = souderarius (עיין לעיל) לשמור צלמו של מלך][8]) —

2

סַם (בל"ע سم ארס Arsenik, Gift ובל"ס סַמָּא ועוד ענינו מרקחת לרפואה Specerei, Pulver) בפ' הבונה (שבת ק"ד:) בסם ובסיקרא. גמ' (שם) סם סמא פי' ארס[9]) ב ע ר ב י[10]) אלזרניך ו ב ל ע ז[11]) אורפימינט"ו[12]) משני סמיונות (שם ק"ג. ועיי' פירש"י) דיו וסיקרא. בפ' המפלת בגמ' המפלת ליום ארבעי' (נדה ל"ג.) סמא דנפצתא[13]) אשקינהו. פי' משקה לשלשל הבטן השקו השפחות שאם היו מעוברות היו מפילות ואח"כ נבעלו. — (א"ב פי' בל"י ורו' מין אדמה לבנה ולפי שבאי סמום היתה

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט בדפ"ר ואמ' ובדפו"ו בט"ס בכזותא ובנו"ג שקלתא לסילתאי אתנחתא בכוותא דרקיע ובכ"י ש"ס בשינויים עיין ד"ס במקומו. [2]) וכ"ה בכ"י ש"ס ושם לסילתיה ובנו"ג סילתא. [3]) כ"ה לנכון בעה"ק שנ"ב ובדפ"ע סילתא ובכ"י ק"ט סלתא ובנו"ג שלייתא. [4]) כ"ה לנכון בכ"י ובדפ"ר. [5]) בעה"ק כדפ"ע לסילתא ובכ"י ש"ס לשלייתא. [6]) ועיי"ע אפיין עפין אקונס [7]) כ"ה בכ"י ק"ט. [8]) ואחרי שכתבתי כל זה ראיתי כי גם ר"מ לונזאנו העיר בע' סלרין כי בנו"ג מזונות וכתב ומי שלא ידע הגיה כן אבל גם הוא במח"כ לא ירד לסוף כונת הציון. [9]) כ"ה בדפ"ר ואמ'. [10]) כ"ה לנכון בדפו"ו ובעה"ק ועיי"ע זרניך (בח"ג, שכ"ג כפי גי' הכ"י). [11]) לי' בדפ"ע חוץ מדפו"ו. [12]) כ"ה בעה"ק ובכ"י אורפימנט, אורופימנט, אורפמינט ועיי"ע זרניך וע' גר י"ב וכן לועז רש"י בשבת. [13]) בנו"ג דנפצא.

נמצאת קראוה על שמו. ויש מין אדמה לבנה אחרת הנקראת בל"י סקירא ובאלו אדמות רושמים וכותבים. ואדמת סם נחלקת לשני מינים ולאחד מהם שהוא מועיל לחולי עינים קראו קילורית ע"ש אבל סמא דנידה הוא סם ודבר רפואה להרע או להיטיב) *[אחי"ה בענין אדמה של אי סמום (Samos, Σάμος) עיין מ"ש פליניאוס כ"ח, נ"ג ובפרט ל"ה, נ"ג ודברי ר"ב משם נעתקים עש"ה. אבל בלי זה יש לו פתרון מל"ע וסו' הנ"ל והקדמונים משתמשים בארם לרפואה. וכנ"ה בחולי' נ"ח: תוספ' ב"ק פ"ו סם המות, יומ' ע"ב: סם חיים . . סם מיתא. ושם: ושבת פ"ח: סמא דחיי . . סמא דמותא. ועיי' תר"י לברא' מ' א' קידושי' ל': ויק"ר פט"ז ופל"ו סם חיים. ב"ק פ"ה: סמא חריפא. ב"ב ע"ד: ב"מ ק"ז: חולי' נ"ד. עיי"ע סמתר, ב"מ פ"ה סע"ב אימלי לך סמא. תוספת' סוט' רפ"א סם יבש שנותן ע"ג בשר חי, והקבוץ ב"ר פ"י אלוה העלה סמים מן הארץ. וכפי ני' רבינו לעיל מציון בשבת ק"ג. סמיונות וכ"ה במשניו' נאפולי ובנו"ג סמניות ועיי"ע סממנא] —

סם (= סִימָא, סִימְתָא וכ"ה בל"ס ונעתק מל"פ سيم כסף Silber ובדרז"ל עוד מטמן Schatz) בב"ר פ' ל"ד (ל"ג) ויזכר אלהים: ואשכחית בה סימתא[1]) בילמדנו בריש ויקהל (כתנחו' ל"י) בחלק פלן איכא סימתא. ומטמוני מסתרים (ישעי' מ"ה, ג') תרג' וסימא דמטמרן. — (א"ב ענין קרוב לזה כצרף כסף (תהלים ס"ו, י') כמתיך סימא) *[אחי"ה הכל לשון אחד הוא וכל כסף דבספרי אמ"ת מתורגם סימא וכן אוצר ויש בלשון מטמון דמתורגם ככה ולא בנו"ן בסוף כדעת המתורגמן כי הנו"ן הוא סימן לרבים סִימָן עיין תרג' לבראש' מ"ג, כ"ב; לדברי' ל"ג, י"ט; וכן הרבים סִימָתָא, סִימָאתָא תרג' משלי ב', ד' ט"ו, י'. ויותר נכון לגרוס גם בב"ר ובויקהל ילמדנו סימא וכ"ה בפסיקת' דר"כ פ' שור או כשב (צד ע"ד:) ואשכחית בה סימא, ושם סב סימתך . . סימתא לא זכנית וביר' ב"מ פ"ב ד"ח ע"ג ובויק"ר פכ"ז אי' סימא לא זכנית, ובפסיקת' דר"כ צד פ"ד. והלך הלוקח וחפרה ומצא בה סימא וכו' וביר' הוריו' פ"ג דמ"ח. ומצא סימא ובשהש"ר פ' גן נעול ומצא בה סימה וצ"ל סימא כדאי' בילק' ריש בשלח ר' רכ"ה[2]) וכ"ה בויק"ר ספי"ז. וביר' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ד דרש תשים (שמות כ"א, א') מה הסימה הזאת אינה נגלית לכל בריה כך וכו'] —

סם (= סָמֵי בינוני מן סְמִי וכן בל"ס פי' עור (erblinden איש עור (ויקרא כ"א, י"ח) תרג' ירו' (א') גבר סמי. *[אחי"ה בנו"ג דסמי והוא בינוני ובקבוץ סָמָן עיין תרג' ישעי' מ"ב, ז', מ"ז, י"ח; לצפני' א', י"ז מל"ס וכן בל"ע عمى שענינו עור ומכסה מן העין verdeckt sein ובזה בבינוני פעול בתעני' ח': ב"מ מ"ב. באסמיך (דברי' כ"ח, ח') נדרש בדבר הסָמוּי מן העין. קידושי' כ"ד סע"ב עינו סְמוּיָה, כתובו' ק"ה. כמה סמויות עיניהם של מקבלי שוחד. תוספת' ב"מ ספ"ו כמה סמויות[3]) עיניהם של מלוי ריבית. פיעל ב"ק פ"ד. קידוש' כ"ד סע"ב וסימא ב"ק צ"א. צ"ח. וסימאה[4]), סוט' ל"ו. וסימתה עיניהם, ירו' כלאי' פ"ח דל"א ע"ג וסימייה. כתובו' ס"ה. תוספת' פיא' ספ"ד המסמא את עינו ובהשאילה ב"ר ספע"ה ילק' וישלח ס' רמז ק"ל לסמות את עיניו, ירו' ברכו' פ"ב ד"ד: וסמי עיניה וביר' מ"ק פ"ג דפ"ג סע"ג ואסמי עיינוי. ועוד בהשאילה ר"ה כ"ד סע"ב סמי עיניה דדין פי' השחת צורתו וגם בלי הוספת עין ענין השחת ברייתא לעומת משנה או ברייתא אחרת כדי להוציא מלב השנוייה בברייתא שלא כהלכתא ואולי מל"ע عمى obscur erklären שבת נ"ב. מאי חזית דמסמית הא מקמי הא סמי הא מִקמי הא, מנחות כ"ח: סמי דידך מקמי דידי ופירש"י הסר משנתך וכו' וכן פירש"י בב"מ כ"ז רע"א איסמייה: אסיר ברייתא זו מגירסתי אבל בב"ק צ"א סע"ב לא פי' מאום' ועוד עיין ב"ב ע"ז: ע"ח רע"ב איסמייה יבמו' מ' סע"א אסמייה, כריתות י"א רע"ב איסמייא. והכלל בזה עיין ספר כריתות ל' לימודי' שער ג' סי' ק"ח ויבין שמועה לר"ש אלגאזי כלל רס"ג וכלל ש"ו. נפעל תעני' כ"א. יסומו, בכורו' ל"ו: כתובו' ע"ז. נסמית עינו. במ"ר רפ"ז והוא נסמא אתפעל ירו' פיאה ספ"ח דכ"א: ירו' שקלי' ספ"ה דמ"ט: יסתמיין (בתעני' הנ"ל בנפעל). ירו' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ד מאן דבעי מסתמיא אסתמי, קהל"ר פ' ויתרון ואסתמיית, תרג' קהל' י"ב, י"ב יסתמון, תרג' שני לאסת' ה', א' אסתמין, נתפעל ערכי' י"ז: י"ח. ב"ב קכ"ח. במ"ר פי"ח נִסְתַּמָּא. והתואר סוּמָא חגיג' ב', ד'. והלאה מכות ט': סנה' צ': ק"ה. ספרא אמור פרק ב' פרש' ג' ופרק ו' פרש'

[1]) בכ"י ק"ט בט"ס סימטא. [2]) ובמכילת' בשלח פ"א אי' בלי עברי אוצרות. [3]) כ"ה בכ"י אירפורט ובנו"ג סמיות.
[4]) כ"ה בכ"י ש"ס ובדפ"ש גם בדף צ"א. ובנו"ג וסימאו עיין ד"ס במקומו.

ז'. שמ"ר פל"ו, תוספת' ברכו' פ"ג, תוספת' מגיל' פ"ד (ג') חולי' קל"ט: סומא פירש"י שוטה בלא ראות, ב"ב י"ב: נדה כ': עיי"ע ארב וגם לנקבה סוּמָא כתובו' י"ז רע"א חיגרת או סומא; שם ס'. סומא מנא ידע וכו' [1]), תוספת' כתובו' פ"א סומא ואיילונית, תוספת' ב"ק פ"ז את החיגרת ואת הסומא. ויותר טוב סוּמָה כדאי' בירו' סוט' ספ"ב די"ח: היא סומה, ירו' שבת פ"ח די"א: אשה סומה. והקבוץ זכר סוּמִים ויק"ר פי"ח במד"ר פי"ג, פסיק"ר פ"ז תנחו' יתרו סי' ה', סוּמִין יומ' ע"ד: סנה' ל"ד: ע"א. ושם: ב"ר פנ"ג וס"ה ובל"ס סמיא גיטי' ס"ח רע"ב ירו' פיאה ספ"ד די"ט. (ובירו' כתובו' פ"א דכ"ה. סמייה) והקבוץ ב"ר פ"ס סַמַיָא ובתרג' תהלי' נ"ח, ט'; קמ"ו, ח' סמיַין ועוד עיי"ע סיים ב'. ושם מופשט ויק"ר פ"ו וילק' יחזק' ס' רמז שנ"ז סימוי עינים ובילק' בחקתי ר' תרע"ה לי' עינים, והוא כמו סמיות עינים ב"ר פצ"ג ב"מ ע"א. סמיות עיניהם תרג' קהל' י', י"ז סמיות עינא כתוב' ק"ה סע"א סמיות הלב. ב"ק ל"א: עיי"ע חטר, ושם נ"ב. עיי"ע נגד ג'. ותרג' עורון (דברי' כ"ח, כ"ח; זכרי' י"ב, ד') סַמְיוּתָא וכ"ה בל"ס] —

* סָמָא (מל"ר אמצ' soma, somma כמו בל"ר summa עליון וראשית דבר die Haupt-sache) ירו' סנהד' פי"א ד"ל; ירו' תעני' פ"ד דס"א. איכ"ר פ' היו צריה, קהל"ר פ' יש רעה כל סמא דמילתא כמו בל"ר summa res וכן בקצור סמא דכולא ירו' ברכו' רפ"ט די"ב ע"ד מגיל' י"ח. ועיי"ע מל ח' וש"נ גם מויק"ר פט"ז סמא דמילתא. ולפנינו לי' ועיי"ע משתוקא. — ירו' כתובו' ספ"ז דל"א ע"ד סמה דמטרונא צ"ל סינה עיי"ע דטולמים (ח"ג, ל"ח) ולא כמ"ש ה' לעווי מל"י σῶμα גוף.

סַמָא (שם פרטי לכמה אמוראים) רב סמא ורבינא מנחו' מ"ב. ועיין זבחי' י"ט: כ"ד. כתובו' ל"ג רע"ב וכ"ה בכ"י ש"ס ב"ק י"ח. ועיין סד"ה ע' רב סמא וש"נ. ושם מקום כפר סמא ירו' ע"ז פ"ב ד"מ סע"ד ועיי"ע כפר — ירו' ביצ' פ"ב דס"א רע"ג סמא ט"ס וצ"ל ססא עיי"ע וע' מל.

* סוּמָא (כמו שׁוּמָא בל"י σῆμα Zeichen) תר"י ב' שאת (ויק' י"ג, ב') סומא וכ"ה בתר"י א' לשם פ' י'.

* סַמָאֵל (שר עליון) דב"ר ספי"א מלאך סמאל הרשע ראש כל השטנים הוא, ושם אין לך רשע בכל השטנים כולן כסמאל, סמאל הרשע מצפה נשמתה של משה ושם כמה פעמים ואחד הוא עם מלאך המות וכ"ה בתר"י א' לבראשי' ג', ו' סמאל מלאך מותא ומזה נאמר בע"ז כ' רע"ב [2]) חרבו שלופה בידו וטיפה של מרה תלוייה בה וכו' בעבור זה נ"ל שמתואר סמאל פי' סם עליון das höchste Gift או אולי מע' סָמָא ראש ומבחר ובחרו כן שלשון נופל על לשון אשמא aêshmô ראיש השטנים של פרסיים עיי"ע אשמדאי. והוא שטן והוא סמאל כי מה שנאמ' משטן בסנה' פ"ט. בתנחומ' וירא סי' כ"ב פסיקת' רבתי פ"מ ועיין פדר"א פל"ב נאמר בב"ר פנ"ו מסמאל. ואולי קשור עם אל, תואר למלאכים, בכונה הוא להורות כי היה בתחלה מלאך טוב כדאי' בפדר"א הובא בילק' בראשי' ר' כ"ה והיה סמאל שר גדול בשמים וכו' מה עשה סמאל לקח כת שלו וירד וכו' ועלה ורכב עליו (על הנחש) ועוד בפדר"א הובא בילק' לך לך ר' ס"ח בשעה שהפיל הקב"ה לסמאל בקדושתו מן השמים אחז בכנפיו של מיכאל וכו' עיי' על כל זה בספרי על המלאכים וכו' צד 63 והלאה כי ממושגי הפרסיים נבעו כל הדמיונות האלה וכן דברו הפרסיים מכת וממחנה של השטנים ועיי' ויק"ר פכ"א מחנה של סמאל. וכמו שהשטן הוא יצר הרע ומסית ומקטרג כ"ה סמאל. שמ"ר פכ"א עמד סמאל המלאך לקטרג איתן (את ישראל), ושם פי"ח למה מיכאל וסמאל דומין לסניגור וקטיגור וכו'. תנחומ' וישלח סי' ח' ויאבק איש עמו (בראשי' ל"ב, כ"ה) זה סמאל שרו של עשו. מכו' י"ב. שלש טעיות עתיד שר סמאל לטעות כה"ג בפחד יצחק ע' טעויות וכן מוכח מפירש"י ובכ"י ש"ס שרו של רומי ונשתנה מן הצענזור. סוט' י': בא סמאל וריחקן (סימני תמר).

* סַמְבַּטְיוֹן עיי"ע סבטיון.

* סומבק (מל"ר sebaceus כמו סבקין עיי"ע במו"ע Talglicht) שו"ט מזמור צ' ד"ה תפלה מה בוצין טב קומוי מה סומבק טב קומוי פי' נחשב נר של חלב לפניו שהוא כלו אש ומשרתיו אש לפיכך כשעלה משה למרום נקרא איש וזית רענין לא ירד לכונת המדרש בילק' תהלים ר' תתמ"ה כי משובש שם ובמ' שו"ט הגי' מה בוצי' טב קומוי סיב קמלפי וכו' אבל בכ"כ ע' יסם היטב גרס סמבק רק טעה בפירושו לומר שהוא ל"ע כמו סימלק עיי"ע.

[1]) ובהל' אישות פכ"א הלט"ז כתב הרמב"ם אפי' הוא סומא וצ"ל היא. [2]) ובספרי על המלאכי' צד 69 בט"ד י"ב:

סמד (= סְמִידָא בל"ע سميذ בל"ס סְמִידָא בל"י σεμίδαλις simila, קמח היותר נקי feinstes Semmelmehl) בר"נ דפ' כיצד צולין (פסחיי ע"ד:) בסמידא דמיפרר פי' ר"ח מלש' פירורין[1]) ואנו שונין דמיפרר בד' מלשון ויפרדו. *[אחי"ה וכ"ה הגי' בד' בשאילתות צו ובכ"י ש"ס ב' וא"פ ובכ"י מינכען אי' דמיפרך. וכנ"ה בפסחי' מ"ב סע"א ורע"ב פת נקייה דסמידא ופירש"י סולת. תעני' כ"ד: קמחא דסמידא. מנחו' פ"ה: לחיטי לסמידא. גיטי' נ"ו. עיי"ע חוור] —

סְמָדַר (מל"מ פי' פרח Blüthe) בפ"ק דערלה (מ"ז) ר' יוסי אומ' סמדר אסור מפני שהוא פרי. פי' סמדר בין לבליב לבוסר. *[אחי"ה והפכו בוסר עיין ברכו' ל"ו: (ותרג' ישעי' י"ח ה') ב"ק נ"ח. המכביר כרמו של חברו סמדר עיי"ע כבד ב' וגירסת רבינו המכבד] —

☞ סמדרקום (פי' ר"ב אינו נכון כי סמדרקום בל"י אמצ' ובל"ר samardanus σαμάρδακος פי' לץ ומהתל Possenreisser, Gaukler) מדר' שמ"ר פרש' ויחל משה (פמ"ו) משל לבן ארכיאטרום שפגע בסמדרקום פי' אדם נוטה לחולי הדרקון ונפוח בטן. פי' סמי בל"ר חצי פי' הדרקום בל"י בעל הדרקון. *[אחי"ה בע' ארכיאטרום רמזתי כבר על עיקר הגי' ומל"י ורו' הנ"ל ועיי' בט"ר לרימ"ז ח"א, 124 ואוצ"מ למיירסיאום 486] —

סְמִידְתָא (נ"ל מל"פ شميده מה שריחו נודף das Wohlriechende ובפרט הפרח Blüthe) דכשותא ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ט סע"א), — (א"ב בנוסחאות כתוב חומרתא דכשותא ופירש"י פרח שבכשות) *[אחי"ה ונכון הוא עיי"ע חמר (חיגי' תל"ה ותל"ו) ובל"פ شميدن, سميدن riechen ובינוני פעול سميده ריחו מנודף ולעף פפלנ"צ 232 לא ידע מגי' הערוך] —

סמטא (= סִימְטָא בל"י σημάτιον kleines Mahl = σημασία ספחת Schorf, Grind) בס"נ דפ' במה אשה (שבת ס"ז.) לסימטא לימא הכי. בפ' אין מעמידין בגמ' מתרפאין (ע"ז כ"ח סע"ב) סימטא ובי בני סכנתא[2]) פי' שחין ובלעז בוגו. *[אחי"ה בע' אסכרה (ח"א' קפ"ב.) כבר הגהתי שצ"ל בוזו או בובנו וכרש"י בון מלאנ"ט bubons malignes ובלאי"ט bubbone maligno bösartige Beule, והח' בוקסטארף הביא גי' ערוך כ"י בון מלנט ולא הבין פירושו ורש"י לועז בע"ז כ"ח סע"א סימטא קלוב וכ"ה ברש"י בדפ"ש לשבת ס"ז. ובנו"נ שם קרוג וצ"ל קלוג כדאי' ברש"י ע"ז כ"ח סע"ב ופי' בל"צ cloche אבעבע Blase. וסימטא הוא ל"י הנ"ל ונרדף עם σημασία שעל ידו העתיקו ע' זקני' ספחת ומספחת בויק' י"ג, ב', ז'; י"ד, נ"ו ועל ידו מבאר רבינו (עפ"י פי' רה"ג) מלת סרח עיי"ע סרח א' ומ"ש — מסמטיה בכ"י מ' בשבת ס"ז. ט"ס וצ"ל מסמסיה עיי"ע בזבזיה (ח"ב, ל"א)] —

סמטא (= סֵימְטָא בל"ר semita שביל צר Fussweg) בר"נ דפ' מקום שנהגו (פסחי' נ':) תגרי[3]) סימטא[4]) ומגדלי בהמה דקה. בר"פ הכותב לאשתו בגמ' הניח פירות (כתובו' פ"ד:) והוא שצבורין ומונחין ברשות הרבים אבל בסימטא לא. פי' שביל יחיד והוא לשון לעז ממש סימיטא[5]) חוזר לאסמכתא[6]). — (א"ב פי' בל"ר שביל צר מאוד ובירו' מסכת ברכות פ' מי שמתו (פ"ג הל"ד ד"ו ע"ג) הוי אתי באיסמטא בלילה) *[אחי"ה עיי"ע בח"א קפ"ג ומ"ש ועוד בירו' ב"מ רפ"ב ד"ח: הן אשכחתיניה בסימטא בפלטיא והקבוץ ירו' שבת פ"א ד"ב ע"ד סִימְטִיּוֹת שבין העמודים. ורש"י פי' בכתו' שאי' שם איזה פעמים סימטא וז"ל בסימטא קרן זוית הסמוכה לרשות הרבים וכו' ומזה מה שפי' עהק"צ שנ"ב ווינק"ל ב"א = Winkel והרכיב שני פירושים כי בתחלה הביא שביל יחיד והוא כפי' רבינו ואח"כ לועזו כפירש"י וכזה ארכבי אתרי רכשי הוא] —

* סמטיא צ"ל סמרטיא עיי"ע סמרטין.

* סַמֵי, סַמְיָא, סַמְיוּתָא עיי"ע סם ג'.

* סִמְיוֹנָא (מל"י σημεῖον כמו σῆμα פי' סימן Zeichen) תרג' על שרשי רגלי (איוב י"ג, כ"ז) על סמיוני רגליי ושם כ"א כ"ט וסמיוניהון כה"ג בכ"י ובנו"נ סימניהון — סמיונים צ"ל סמלונים עיי"ע סמלן — סמיונות עיי"ע סם א'.

---

[1]) וכ"ה בפי' ר"ח וברש"י. [2]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"נ וסמטא ודכאיב ליה עינא . . כולהו בי בני וכו'. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט בדפ"ר פיזי' וויניצי'. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה לפנינו ובכ"י אירפ' בתוספתי' סוף ביכורי' ובנו"נ בט"ס שמיטה ובדפ"ע סמטא. [5]) בדפו"י סומיטא וצ"ל סימיטא בלאי"ט sémita ובכ"י ק"ט סימטא. [6]) כ"ה בכ"י ו"ו א' ב' ל"ד ובדפו"י כלומ' לשון חכמים ולי לעז סומכין זה לזה.

סָמַךְ (טל״ט ול״ע הרשומ׳ בפנים בהוראות שונות. **סוֹמֶךְ** מקום חיבור במחרישה ע״י טבעת עיי׳ בפנים) כפ׳ י״ד בכלי׳ (מ״ד) הסומך והמהגר. פי׳ יש באמצע העול כמין טבעת גדולה בין ממתכת בין מעץ בין מעור בין (מהבל) [וצ״ל מחבלים][1] ובו נכנס ראש המחרישה וראש העגלה ומושכין אותו השוורין או שאר הבהמות ושם אותו טבעת בלשון קודש[2] סומך״[3]) וראש העגלה שמשים באותו טבעת שמו בלעז טמוני[4]). פירוש סמוכות של קב טמאין מדרס שהוא במנעל שהולכין עליו כך הולך על זה ויוצאין בהן בשבת דאין יכול להלך אלא בהן[5]) ולא הוי משוי ונכנסין בהן לעזרה דאינו מנעל. כסא סמוכות[6]) שלו פי׳ מי שנקטע שתי רגליו עושין לו כעין כסא שמהלך עליו ועושין לו סמוכות שמגינין על השוקיים שלא יגררו לארץ והני נמי טמאים מדרס לפי שסומך עליהן ואין יוצאין בהן בשבת לפי שיכול להלך בלא אותן סמוכות[7]) ואין נכנסין בהן לעזרה דהואיל ומגינין על הרגל כמנעל הרי הן כמנעל ואסור ליכנס בם לעזרה. פי׳ גאון אם יש לקב בית קיבול כתיתין כגון שיש ברכובת הקיטע[8]) חתיכה בולטת ונחסר לה בקב מקום קיבול שמניחה בו טמא הקב הסמוכות שלו טמאין כמדרס הזב ויוצאין בהן בשבת שאינו משא ונכנסין בהן בעזרה שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד (יומ׳ כ״ה. וש״נ[9]) והסמוכות אין מגינות אבל כסא סמוכות[10]) טמא מדרס שהוא כלי ואין יוצאין בה בשבת שאינה תכשיט[11]) ואין נכנסין בה לעזרה שנמצא כרוכב ואינו עומד שהיא מגעת לארץ[12]). יושבין שלא מסומכין (כלי׳ פ״ב מ״ב) כבר פי׳ בע׳ דק (א׳). כפ׳ אלו טרפות בגמ׳ נטלו הכליות (חולי׳ נ״ה:) [אלא] בקולשיה אבל בסומכיה טרפה. בפ׳ יו״ט בגמ׳ מביאין שלמים (ביצ׳ כ״א.) וכפ׳ העור והרוטב בגמ׳ היו עליו (חולי׳ קכ״ד:) אני היום סמכוני באישישות פי׳ אותו היום סמכוהו בישיבה והושיבוהו בראש[13]). כס״ג דפ׳ ואלו עוברין (פסחי׳ מ״ט.) נסיב כהנתא ונפקו מיניה תרי בני סמיכה. למה נסמכה פרשה כבר פי׳ בע׳ מת[14]). סמוכות המטה בפ׳ ט״ז בכלי׳ (מ״ז) פי׳ קורות שהן סמוכות למטה שלא תפול. וייף בגדלו (יחזק׳ ל״א, ז׳) ואיתנצא[15]) בסומכוותיה[16]). ותשברנה פארתיו (שם י״ב) ואיתבדרו[17]) סומכוותיה.

*[אחי״ה ענין הפעל בהוראה ראשונה בל״ע سمك כמו מן תמך تمك חַזֵק ולעשות אמיץ עב וקשה והושאל לדחיפה ביד mit der Hand andrücken וא״כ גם נטית יד. לשום על הראש die Hand auflegen ומל״ט ענין סעד ותמיכה stützen, anlehnen ויתר המושגים המסתעפים ד״מ ענין קרבה למקום כמו שנדחף בזמן או במקום nahe liegen א׳) בהוראה ראשונה בשביעי׳ פ״ג מ״ח לא יסמוך בעפר כלומ׳ לא יחזק לעשות עב וגי׳ אחרת יסבוך וכ״ה בע׳ סבך, ירו׳ כלאי׳ פ״ב דכ״ז: סומכין עומרים בצד גפנים, שם פ״ג דכ״ח סע״ג ורע״ד סומכין לגדר ואין סומכין לגובל. ושם סע״ג מה ביניהן סמיכה . . אסור לסמוך . . מותר לסמוך. וכן בפַעל פסחי׳ קט״ז. צריך לסמוכיה זכר לטיט ועיי״ע קה א׳. ב׳) ענין קרבה לדבר ברכות ד׳: סמוך למטתו, שם: הסומך גאולה לתפלה פסחי׳ ס״ג: מנחו׳ צ״ח. סנהד׳ י״ג: על בסמוך, מגילי ג׳: וכל הסמוך לו ע״ש. יבמו׳ ס״ג: סנהד׳ ז׳: ק״ז. קי״א: וסמיך ליה, ברכות י׳. כ״א: יבמו׳ ד׳. סְמוּכִים עיין פירש״י. יבמו׳ ק״ט. קידוש׳ פ׳. חולי׳

---

[1]) וכ״ה בפי׳ רה״ג ובר״ש בשם שניהם. [2]) בפי׳ רה״ג בלשון חכמים ובלי׳ קודש ובר״ש כגי׳ רבינו. [3]) ע״כ הועתק מפי׳ רה״ג בסד״ט 10 ושם ע״ד וז״ל ובטיית אבדוליום מיניה אל חלקה ובארמית פרלא וארלא בטיית ע״כ ושאלתי את הבלשן הגדול פליישער ואין בפיו מענה ונ״ל להגיה כזה אבדול יסמונה אלחלקה פי׳ اوصل يسمونه الحلقة כלומ׳ הבור שנקרא טבעת. [4]) בלאי״ט timone בל״ר temo בלא״ש Deichsel ובא רבינו להוסיף על דברי רה״ג כי לא רק ראש המחרישה כי אם גם ראש העגלה יתחבר באותו טבעת ואולי לזה כיון ג״כ רה״ג במ״ש בטיית ארלה וצ״ל אדלה והוא מוט העגלה יחובר באותו טבעת אשר על ידו תנהג העגלה אבל פרלא לא איתפריש לי. [5]) עיי״ע קב א׳. [6]) כ״ה בכ״י ק״מ וכ״ה בדפ״ע בע׳ פשט וכ״ה בירו׳ ובראש דפו״ו ובפי״מ להרמב״ם ועיי׳ למוד ערוך שבת צד נ״ה: ובנו״ג וסמוכות. [7]) עיי׳ בפירש״י בשם רבותיו. [8]) בכ״י ו״ו וב״ר הקטע ושם בט״ס ברכוכת. [9]) ועיי׳ בל״ע הנ״ל הטעם של פי׳ הגאון. [10]) וכ״ה לנכון בזאת הפעם גם בדפוסי ערוך וכגי׳ כ״י הנ״ל בהערה 6. [11]) נמצא כסא סמוכות ענין אחד ואינו מיירי כלל מרין קיטע ועיי׳ ל״ע הנ״ל. [12]) ועיי׳ עוד היטב באו״ז מהל׳ שבת סי׳ פ״ד ס״ק כ״א מ״ש בשם ר״ח מ״ש רבינו בע׳ כתית הועתק מפי׳ ר״ח בשבת (בש״ס ווילני). [13]) וכ״ה בפי׳ ר״ח בביצ׳ בש״ס ווילני מע׳ ערב ג׳ מוכח כי רבינו היה פי׳ כאן גם עורבא פרח דאי׳ קודם הציון אני היום וכו׳ בביצ׳ ובחולי׳ עיי״ע ערב ג׳. [14]) כ״ה בכ״י ובדפ״ר ווניצי׳. [15]) בנו״ג ואיתנצח. [16]) כ״ה בכ״י ובדפ״ר ובשדפ״ע בסומכותיה. [17]) כ״ה בכ״י ק״מ ו״ו וכצ״ל בכ״י ל״ד ושם ואיתבררו ובדפ״ע ואיתברו.

פ״ו. נדה י״ח: סמוך מעוטא לחזקה וכו׳ עיי׳ תוספ׳ שם ויד מלאכי סי׳ תק״ז ותק״ח. נפעל ברכו׳ י׳. ס״ג. מ״ק כ״ח. תעני׳ ט״ו: זבחים פ״ח: למה נסמכה. ברכו׳ ט״ז. למה נסמכו וכו׳ ג׳) ענין שימת יד מל״מ סמך יד על . . ובדרז״ל בקצור מגיל׳ ה׳ סע״א וש״נ סומכין עליהן . . אין סומכין עליהן עיי׳ חגיג׳ י״ז. שם פ״ב מ״ב לסמוך . . שלא לסמוך. ספרא ויקר׳ פרש׳ ב׳ סומכין . . סומכות. והשם סמיכה מנחו׳ צ״ג. והלאה תמור׳ ט״ז רע״א ביצ׳ כ׳. סנהד׳ פ״א מ״א, ירו׳ ברכו׳ פ״א ד״ב ע״ד ספרא ויק׳ פרש׳ ג׳ פרק ד׳ ושם ריש פרש׳ ד׳ ע״ש והקבוץ הַסְּמִיכוֹת קידוש׳ ל״ו. והושאל לשימת יד על ראש תלמיד למנותו לרב (autorisiren promoviren) בסנהד׳ י״ג: מפורש הסמיכה של משנ׳ (פ״א מ״א) מיסמך סבי, שם: בידא ממש סמכין ליה או בשמא סמכין ליה¹) א״ל סמכין ליה בשמא וכו׳, שם י״ד רע״א שכל הסומך יהרג וכל הנסמך יהרג ועיר שסומכין בה תיחרב וכו׳, שם: סומכין בחו״ל ונסמכין בארץ ע״ש כל הענין, ושם ול׳: וב״מ פ״ה: למיסמכיה, סנה׳ שם וכתובו׳ י״ז. עיי״ע חמס, סרמט. ועוד בנפעל יומ׳ פ״ז. ראויין לִיסָּמֵךְ. בינוני פעיל סְמִיכֵי עיי׳ לעיל בערוך. והשם סְמִיכָה כתובו׳ קי״ב סע״א ובכתב בית ישראל לא יכתבו (יחזק׳ י״ג, ט׳) זה סמיכה. סנה׳ י״ד. מאי זקן (ש״א ב׳, ל״ב) סמיכה, תוספת׳ כ״י ריש סנהד׳ וסמיכות זקנים (במשנ׳ סמיכת זקנים) ומירו׳ מוכח כי גם במשנ׳ במקום סמיכה גרס סְמִיכוּת וז״ל הירו׳ סנהד׳ פ״א דכ״ט. תני הסמיכות בשלשה לא סמיכה היא סמיכות תמן קריי למנוייה סמיכותא. ד׳) ענין סעד ב״מ פ״ד: לא סמיך . . אדעתיה, חגיג׳ כ׳: מיסמך סמכא דעתייהו, ע״ז ע״א: סמכא דעתיה, קידוש׳ ס״ו סע״א מאי חזית דסמכית אהני סמוך אהני, עירו׳ ס״ה: נסמוך על דברי זקן, נדרי׳ מ״ט: נסמוך עליהן, ועוד עיי׳ תרג׳ תהלי׳ ע״א ו׳; פ״ח, ח׳; קי״ט, קט״ז וזולתו. אתפעל יבמו׳ מ״ב: מסתַּמֵּךְ ואזל וכו׳ ירו׳ ברכו׳ פ״ב ד״ד: הוה מסתמיך על ר׳ יעקב בר אידי, ולנקבה ב״ר ס״פ מ״ה והיתה מִסְתַּמֶּכֶת על שפחתה. ועוד עיי׳ תרג׳ לבראש׳ י״ח, ד׳; לשופטי׳ ט״ז, כ״ו. כ״ט; לישעי׳ ה׳, ו׳; נ׳, י׳ וזולתו והשם סְמַךְ, סְמִיךְ תרג׳ אונק׳ עזר (בראשית ב׳, י״ח. כ׳) סמך ובתר״י סמיך, תר״י א׳ לדברי׳ ל״ג, י״ז סעיד וסמיך (בתר״י ב׳ סמך) וכ״ה בתרג׳ ישעי׳ ג׳, א׳ סמך וסעיד והוא כמו סְמָכָא

יבמו׳ ס״ד: קידוש׳ מ״ד. גיטי׳ ו׳. עיי״ע בר סמכא (ח״ב ק״פ) והקבוץ בני סָמְכֵי קידוש׳ ל״א רע״ב — ועוד השם (בקבוץ) סוּמְכְוָן, סוּמְכְוָתָא צבא שבא לסעד ולמשען Hilfstruppen עיי׳ תרג׳ ליחזק׳ י״ז, כ״ג; י״ט, י״א; כ״ד, ה׳, י׳; כ״ט, ז׳ וזולתו ועוד בקבוץ (במשקל לְקוּחוֹת): סְמוּכוֹת ב״ר פל״ח ונעשה סמוכות. ומזה בשבת ויבמו׳ הנ״ל בערוך — והושאל לסעד לאיזה פירוש דרבנן לפסוק שבמקרא. נזיר ס״ב סע״א אין להם על מה שיסמוכו . . יש להם על מה שיסמוכו ובחגיג׳ י׳. שיסמכו. ירו׳ שביעי׳ פ״י דל״ט ע״ג סמכוהו לדבר תורה, אפעל מ״ק ה׳. וש״נ וַאַסְמְכָהּ אקרא. ברכו׳ י״ט: כל מילי דרבנן אסמכינהו על לאו דלא תסור. ירו׳ ברכו׳ פ״ב ד״ד ע״ג כל מילה דאורייא דלא מחוורא מסמכין לה מן אתרין סגין. — ועוד בשאילה פי׳ נשען לאחר שישלם במקומו החוב ירו׳ קידושי׳ פ״ג דס״ד רע״א ראובן חייב לשמעון סמכיה גבי לוי, ירו׳ ב״מ רפ״ד ד״ט ע״ג עיי״ע טרפסיטים] —

סמך (= סַמְכָא בל״ם פי׳ אדן Fussgestell) תרג׳ ככר לאדן (שמות ל״ח, כ״ז) ככרא לסמכא. *[אחי״ה והקבוץ סַמְכִין תרג׳ לשמות כ״ו, י״ט והלאה; כ״ז, י׳ והלאה. ובהשאילה תרג׳ וחסמת (יחזק׳ ל״ט, י״א) וסמכא והוא כמו בסים ועיי׳ תרג׳ לשה״ש ה׳, ט״ו] —

סמך (= סוּמְכָא פי׳ עֳבִי Dicke מל״ע سمك עיי׳ בע׳ סמך א׳) תרג׳ ועביו טפח (שמות כ״ה, י״ז) וסומכיה פושכא. *[אחי״ה וכן בתר״י לבראש׳ א׳, ז׳ רקיע סומכיה תלת אצבעתא עפ״י ב״ר פ״ד עוביו של רקיע כב׳ וג׳ אצבעות. תרג׳ ועביו (מ״א, ז׳ כ״ו; ירמי׳ נ״ב, כ״א), חולי׳ נ״ה: עיין ערך סמך א׳. סוכ׳ נ״ג: סומכא דארעא עיין ערך גרמד (ח״ב שס״ח.), שבת צ״ח. סומכא דקרש.

סמך (= סְמָכָא בל״ם סעודה אשר בה נשענים accubitum, Mahl, Gelage) תרג׳ בפסוק בהראותו את עושר (תרג׳ שני לאסת׳ א׳ ד׳) עבידו להון סמכא (חורונא) [צ״ל חורנא] ענין סעודה. *[אחי״ה ובעצם הראשונה ענין משען כי דרכם להשען בסעודה, והמעתיק השמרוני תרג׳ מראשותיו (בראשית כ״ח, י״א. י״ח) סמיכתה פי׳ ענין משען] —

¹) כה״ג בכ״י ש״ס ובסמ״ג עשין צ״ז.

* סמ״ך (הוא האות החמשה עשר בא״ב Samech)
שבת ס״ו. וסימנא סמ״ך סמ״ך. מגיל׳ ב׳: מ״ם וסמ״ך. ירו׳ מגיל׳ פ״א דע״א ע״ג סמך מעשה נסים עיי״ע רעץ ירו׳ גיטי׳ ספ״ט ד״נ ע״ד רב חסדא כתב סמ״ך ב״ר פי״ז מתחילת הספר ועד כאן (בראשי ב׳, כ״א) אין כתיב סמ״ך וכו׳.

* סַמְכוֹ (שם פרטי לים) כבר פירשתי בע׳ ים ח״ד. קל״ה.

* סְמָלָא. סְמָאלָא (בל״ס סְמָלָא בל״מ שְׂמֹאל die linke Hand) תרג׳ בראש׳ כ״ד. מ״ט; לבמד׳ כ״ב. כ״ו; לדברי׳ ה׳. ל״ב ובקצת דפוסי׳ שמאלא.

סְמַלְיוֹן (כפי הנראה שם תואר למלאך מל״י σημαλέον מכריז ונותן סימן Zeichen gebend, verkündend) אמר וימת משה בפ״ק דסוט׳ (י״ג סע״ב) פי׳ שם חכם ואית דאמרי שם מלאך. *[אחי״ה וכ״ה בתוספו׳ בשם ר״ח ורש״י פי׳ שם חכם. וכנראה שהוא מל״י הנ״ל וכעין בת קול משמיע כדאי׳ בסוט׳ בסמוך למאמר הנ״ל ועיי׳ ג״כ ספרי הברכה פ׳ שנ״ז בת קול יוצאה .. והיה מכרזת ואומרת מת משה סמליון אמר וימת שם משה מנין אתה אומר וכו׳ וצ״ל ומנין וכו׳ כגי׳ הילק׳ בסוף ברכה ועיי׳ מ״ש ה׳ ברילל (מ״ע יאהרביכער ח״ה, 98)] —

סמלק[1]) כבר פירשנו בע׳ כספן. *[אחי״ה עיי״ע בח״ה. רע״ט ובע׳ יסמין כבר הגהתי שצ״ל סמבק והוא מל״ע ופ׳ نَبَق, نَبْق וכן פי׳ בעל כ״כ בע׳ יסם וז״ל יסמין .. סמבק בל״ע אבל מה שציין מדר׳ שו״ט להוכיח על זה טעות הוא בידו עיי״ע סומבק ובהוראה העיקרית פי׳ نَبَق נרקים Narziss עיי׳ מ״ש לעף (פפלנ״צ 265) אבל בפי׳ סימלק (189) ע״ע כמתעלם] —

* סְמָלִים (מל״ע سمل טיט שחור schwarzer Lehm) ירו׳ ע״ז פ״ג דמ״ב סע״ג הסל הסולים[2]) והסמלים דבר של בזיון הוא ופי׳ בל״ע הנ״ל כאמור וגם ענין המלה הנ״ל בגד שחוק מיושן. והוא בלויי הסחבות ועיי״ע הבא אח״ז.

סְמְלוֹן (לפי פ״א נ״ל אולי מל״ר אמצ׳ semella, semelia יתדות מעץ וכדומה Stützen, Pfeiler ולפי׳ שני הוא מל״ע שבע׳ הקודם לזה) בפ׳ במה אשה בגמ׳ ולא בקטלא (שבת נ״ט סע״ב) בעול הלך אחר סמלוניו[3]) פי׳ עול של חרישה בתחילה פשוטי כלי עץ הוא ואין מקבל טומאה כיון שנוקבין בו ב׳ נקבים מצד זה וב׳ נקבים מצד זה ובהן מכניסין יתדות שיהו משני צדי צואר שור אילך ואילך והן הן סמלוניו נעשה כלי ומקבל טומאה[4]). פ״א רצועות שהן בעול דתנינן בתורת כהנים (ספרא בחקתי פרק ג׳) שבר העול וקצץ סמלונים כדכתי׳ (תהלים קכ״ט, ד׳) ה׳ צדיק קצץ עבות רשעים. *[אחי״ה זה הפי׳ שייך לר״ח (נדפס בשבת בש״ס ווילנו) ושם סימלונין ובתו״כ הגי׳ הסימיונים וצ״ל הסימלונים וכ״ה בפי׳ הראב״ד וז״ל לקצץ הסמלונין נ״ל על אותם הכריכות שעושים לפרה שהיא חורשת ומשימין תחת העול וכו׳ ומה שנקראו סמלונין ע״ש שהם עשויין מבלויי הסחבות ומשמלות בלות וי״מ על אותו החבל שקושרין בו עץ הדרבן בעול וכו׳. ולפי פי׳ ראשון עולה יפה הגזרה מל״ע הנ״ל והוא כפי׳ שני בערוך רק לפירושו הסמלונות הם רצועות ופשוטי כלי עור מקבלין טומאה עיי׳ תוספ׳ שבת ס״ג: ד״ה מניין לאריג ובלמוד ערוך שבת צד מ״ז. ובילק׳ בחוקתי ס׳ רמז תרע״ב נ״ב הסמלונין: „רצועות העול״ ובילק׳ תהלי׳ ר׳ תתפ״א ג״כ הגי׳ הסמלונים. ואולי הוא ל״י באותיות הפוכות τελαμών Band, Binde von Leder, Linnen ולפי פי׳ ראשון בערוך הוא מל״ר אמצ׳ הנ״ל] –

סְמְמִית (בל״מ שְׂמָמִית ולפי פי׳ י״מ השני מל״ע سام ابرص eine giftige Eidechsenart) בר״ג דפ׳ המוציא יין (שבת ע״ז:) אימת סממית על עקרב. בחלק בגמ׳ ג׳ מלכים (סנהד׳ ק״ג:) אמון העלה סממית יש מפרשין רנייטילא[5]) כלומ׳ ביטל העבודה והיא חרב ועלו עליו סממיות[6]) וי״מ לוצירטא. והלטאה (ויק׳ י״א. ל׳) תרג׳ ירושי׳[7]) סממיתא. *[אחי״ה לפי י״מ הראשון הוא עכביש וזה רנייטילא בלאי״ט ragnatello וכן לועז רש״י בשבת איראניאה = בל״צ araignée עכביש

[1]) כ״ה לנכון בכ״י ק״ט וכ״ה סימלק בע׳ כספן ובדפ״ר בכאן סמלון ובדפי׳ פיזו וויניצי׳ בט״ס סלמן. [2]) כ״ה בדפי׳ זיטאמיר ופי׳ המפרש מיני מרצע ולי נראה שצ״ל סולים מנעול עיי״ע. [3]) בירו׳ שבת פ״ו ד״ח: בט״ס ונעול אחר סמניירו ובתוספ׳ כלי׳ ב״מ ספ״ג בכ״י אירפ׳ בעול ובסממנין הולכין אחר הרוב הסממנין ובכולם בט״ס וצ״ל אחר סימלוניו כדאי׳ בדפי׳ זאלקיעב. [4]) וכ״ה בפירש״י רק הוא פי׳ יתדות של מתכות. [5]) כ״ה בכ״י ק״ט וכ״ה רנייטלא בדפ״ר ובדפ״ע אחרים בט״ס דנייטלא ובכ״י ב״ר דנייששילא ויותר משובש בכ״י ו״ן אי ול״ד דמי טלא. [6]) כ״ה בדפ״ר ובכ״י ק״ט.
[7]) כ״ה בכ״י ק״ט וה״ב ובדפ״ר.

וכן פי' בסנהד' העלה שממית קורי עכביש ע"כ. וזה הפי' עולה יפה בסנהד' ושם אי' באמת בדפוסי' ובכ"י ש"ס וברש"י שממית בשי"ן כבמקרא (משלי ל', כ"ח [1]) והוא לדעת רבים שקץ האורג Spinne ונ"ל מפעל שמם ענין שַׁמָּה Entsetzen וכדאי' בילק' משלי ר' תנ"ה שאין בכל השרוצים שנואה כשממית. ואמון בטל העבודה מכל וכל עד שארגו עכביש קוריהן. אבל בשבת בלי ספק ענין סממית [2]) במובן י"מ השני לוצירתא = lucerta בל"ר lacerta והוא בל"ע הנ"ל וכהעתקת התר"י הלטאה וכהעתקת השמרוני במלת אנקה ורד"ק שרש שמם אחר שהביא דעות שונות בעניז שממית של מקרא הביא ראיה למובן ארני"א (בל' אספמיא araña) מזה דשבת הנ"ל אימת שממית על עקרב אבל לא מצינו דעת מי שאומר שהעקרב מפחד מן עכביש אבל זה מצאנו ראינו בכמה סופרים שנרשמו בהיעראזאיקון לבאכארט ח"ב 512 והלאה שאימת לטאה (בל"ע سام וביחוד זו המתוארת ע"י ابرص צרעת) על העקרב ועיי' ג"כ לעוויזאהן צד 222 ועוד 300. וכנ"ה בירו' ברכו' פ"ט די"ג ע"ג סממית לעקרב ומהרש"ם פירשו ע"י אראניא ואין נ"ל כאמור. והקבוץ בספרי ברכה פ' שנ"ד מקום בים שמוטל בהרים (וסמומיות) [צ"ל וסממיות] [3]) מכישות אותו (החלזון)] —

סַמְמָנָא (כמו סַם, סַמָּא במשקל התואר Pulver עיין בפנים) תרג' ומשוח בששר (ירמי' כ"ב, י"ד) ומצייר בסממנין. *[אחי"ה ומשתמשין בסמא לצבע למעשה הציור וכן ענין ששר עיי' רש"י ורד"ק וכן חקקים בששר (יחזקי כ"ג, י"ד) תרג' מציירין בסממניא. ועוד ענינו כמו סם רפואה ותרג' הרביתי רפאות (ירמי' מ"ו, י"א) אסגית סממנין ובהבלעת המי"ם תר"י א' לבראשי' מ"ט, כ' בושמין ועקרי סַמָּנִין וכן ברז"ל בענין קטרת כריתו' ו'. ושם: אחד עשר סַמְמָנִין נאמרו לו למשה בסיני וכו', ושם סממני קטרת, סַמָּנֵי קטרת, ירו' שביעי' ספ"ה דל"ו. ריחים לטחון בו סממנין והיחיד ירו' יומ' פ"ד דמ"א ע"ד חצי כל סמכן וסממן, ובהוראת צבע לציור ב"ק ק"א. גזל סמנין, ושם: שבח סמנין, שם: הב לי סמנאי דשקלתינהו. ושם גזל צמר וסמנין דחד וצבעיה לההוא צמר בהנך סמנין וכו' (ובכ"י רי"ף סממנין ד"ס שם), ב"מ פ"ה סע"ב גובתא דסַמָּנֵי. ב"ר פ"א צייר גדול הוא אלהיכם אלא שמצא סממנים טובים וכו', שמ"ר ס"פ ל"ה א"ל אתה בסממניך ואני בכבודי. שבת ק"ג. במשנ' שבמשניות הכותב . . בין משתי סממניות וגי' רבינו בע' סם א' סמיונות ובנו"ג סמניות. — תוספי' כלי' ב"מ ספ"ג ט"ס עיי"ע סמלון] —

סמן (= סִימָן מל"י וע' הרשומ' בפנים Zeichen, Kennzeichen, Merkmal והפעל ממנו סִימֵּן, סַמֵּן bezeichnen) בר"ג דפ' האומר לחברו צא וקדש (קידי' נ"ט.) זבוני לא מזבינגא [4]) לך דארעא קמייתא היא ולא מסמנא [5]) פי' שדה זו תחלת מקנאו היא ואינו סימן יפה למוכרה [6]). בר"ג דפ' אלו מציאות (ב"מ כ"ב:) סימן העשוי לידרס לא הוי סימן, פי' „כגון קשירת הכריכות וכיוצא בהן שאם ידרסו יותרו הקשרים" [7]). בר"פ כל הגט בגמ' המביא גט (גיטי' כ"ז:) סימנין דאורייתא. בפ' גט פשוט אם היו משולשין יכתבו סימן פי' כיצד יעשו כששמות שניהן יוסף בן שמעון ישלשו יכתוב כל אחד שמו ושם אביו ושם זקנו ובכך יתנכר הדבר ואם היו משולשין ששמות זקניהן שוין יכתוב סימן המשפחה ואם היה סימנן שוה [8]) יכתוב כהן אם אחד מהן כהן פי' [9]) יכתוב סימן אם יש באחד מהן סימן אחד או ארוך או גוץ או לבן או שחור [10]) דברים שיש בזה ואין בזה יכתוב אותו סימן. בנדה פ"ו [11]) (פ"ו מ"א) בא סימן התחתון עד שלא בא העליון. פי' התחתון שער של אותו מקום העליון דדים. בפ' הערל בגמ' ר"א אומר (יבמות פ':) ת"ר איזה סרים חמה כל שהוא בן כ' ולא הביא ב' שערות ואפי' הביא ב' שערות לאחר מכן הרי הוא כסרים לכל דבריו [12]) ואילו הן הסימנין [13]) וכו'. — (א"ב פי' בל"י אות ורשם תרג' אראה נס (ירמי' ד', כ"א) אחזי סמָן) *[אחי"ה במתורגמן הביאו עם שאר דוגמאות בע' סָמָה והוא הקבוץ מל"י σημαῖαι כמו שהוכחתי בע' סימואתא אבל סִימָן ובל"א סִימָנָא הוא מל"י σημεῖον בלשון ערבי

[1]) בספרים כ"י מדוייקים בשין שמאלית אבל בהרבה ספרים גם בשי ימנית. [2]) או בכ"י ש"ס א"פ ובילק' עמוס ה' שממית. [3]) וכ"ה בילק' ברכה ר' תתקס"א. [4]) בכ"י ק"ט מזבינא ובנו"ג מזבנינא. [5]) בנו"ג עוד: מילתא. [6]) וכ"ה בפירש"י. [7]) הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנ') ושם הסיום ובטל הסימן. [8]) וכה"ג בפי' רגמ"ה כ"י לב"ב ובנו"ג ואם היו מסומנין ובכ"י ש"ס אם היו סימנין. [9]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע בט"ס פ"א אבל בפי' רגמ"ה אשר משם נעתק כולו הכל אחד ואין כאן פ"א [10]) ע"כ הועתק מפי' רגמ"ה בל' ארוכה קצת יותר. [11]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע ל"י. [12]) כ"ה בכ"י ובדפו"ו אבל בשרפ"ע נתקצר ע"י וכו'. [13]) בדפי"ר סימנין ובנו"ג סימניו.

سِيمَاءٌ בל"נ سِيمِيَاءٌ אות ורשם Zeichen, Merkmal בהוראות שונות א') אות ורשם עיי' ברכו' ב': ג'. ל"א. מגילי ל"א: תעני' י"ד. סימן לדבר. ב"מ כ"ז. ושם: סימן מובהק. פסחי' נ': סימן להרים וכו', ס"ח: סימן אחד היה להם וכו', פ"ד. ומה סימניה וכו', תעני' כ"ה. נתן לו סימן וכו', כתובו' נ"ד. ומנח בה סימנא וכו', ס"ב: כיון דלא חזי האי סימנא וכו', ע"ז: מאי סימניה וכו', סוט' י"א: סימן גדול מסר להן וכו', י"ג: סימן בתוך סימן, קידוש' פ"א: יהבא ליה סימניה וכו', סנה' ק"ה. נתן סימן בעצמו. חולי' צ"ו. פלניא דהאי סימנא והאי סימנא. ושם צ"ה סע"ב אית לך סימנא בגווה. ושם סימנא עדיף מתביעת עינא וכו' עירובי' נ"ד סע"ב עיי"ע ציון, ירו' חגיג' פ"ב דע"ז סע"ד בעא מיעבד סימנא. ב') סימן ענין היכר קידושי' ד'. סימני נערות. ושם י"ד: ט"ז. והלאה בן י"ג שנים ויום אחד דברי הכל סימן, נדה מ"ז. ושם: סימני בגרות. שלשה סימנים נתנו חכמים באשה עיי"ע בחל פגה. צמל. ירו' קידושי' פ"א דנ"ט: אין כסף (שמות כ"א, י"א) אילו הסימנין [1]) ג') סימן ענין היכר טהור או טמא חולי' נ"ט. סימני בהמה.. סימני עוף. שם ס"א. עוף הבא בסימן אחד טהור וכו', ס"ג: ס"ד. סימני דגים ושם ובע"ז מ'. והלאה סימני ביצים. ד') מקום מסומן אשר שם שוחטין עיי' חולי' כ"ז: כ"ח. מ"ד. והושאל ה') למסורה ורמזים לתיבות המקרא וגירסא של משנה עירובי' כ"א סע"ב דאגמריה בסימני טעמים וכו' ושם נ"ד: עיי"ע ציון ובל' נקבה סימניות שבת קט"ו סע"ב ר"ה י"ז: ב"ר פס"ד וילק' בהעלתך ר' תשכ"ט עיי"ע אך א'. ו') היכר להורות על טוב או רע (Vorbedeutung, Vorzeichen, Omen) ברכו' כ"ד: סימן רע לו.. סימן יפה לו ועיין ל"ד: נ"ז: סוכ' כ"ט. כתובו' ק"ג: נדרי' כ'. ב"ק נ"ח. ב"ב קמ"א. קמ"ז. סנהד' מ"ז. שם ק"ט. חולי' כ"ד. סימן טוב. שבת פ"ט. סימן ברכה, פסחי' נ': תעני' ל': ע"ז י"ט. סנהד' צ"ב. סימן קללה, תעני' ח': י"ב: הרי זה סימן חולי' צ"ה: ע"ש וירו' שבת פ"ו ד"ח סע"ג אעפ"י שאין נחש יש סימן. ב"ר פמ"ח במד"ר פי"א אתה סימן לבניך, ויק"ר ר"פ כ"ט זה סימן לבניך. כריתו' ו'. הוריו' י"ב: סימנא מלתה היא — והרבה פעמים כעין רמז ואות היכר שלא להחליף דבר בזולתו שבת ס"ו. וסימנא סמך סמך ורוב פעמי' בכינוי הגוף וסימניך ברכו' מ"ד: שבת שם: צ': צ"ו. ק"י. פסחי' מ"ב: יומ' כ"א: כ"ח: כ"ט. נ"ט: ביצ' כ"ח: תעני' ט': י'. יבמות נ"א. כתובות ו'. ע"ב: קידו' ע': ע"א: ב"מ פ"ו. מכות כ': שבועו' מ"ח. הוריו' י"ג: ע"ז ח'. ט'. שם: כ"ח: כ"ט. ל"ט. מנחו' מ"ג. פ"ו. חולי' מ"ז: מ"ט. ס"ב. ס"ג. בכורו' ל"ח סע"ב נדה, מ"ה: — והפעל ממנו ב"מ כ"ז: מישום דמסַמְּנֵי קידו' נ"ט. עיין לעיל. קהל"ר פ' ויותר שלשה סימנים סימנתי לך וסיימתי לך וכו', בינוני פועל ב"ב קע"ב. מְסוּמָּנִין. אתפעל תר"י ב' לבמד' ב', ב' אתוון דמסתמנין וכו' ונפעל בל"מ ישעי' כ"ח, כ"ה — וכן בל"י מהשם σημεῖον נבנה הפעל σημαίνω, σημειόω] —

סֵמַנְטֵר (= סֵימַנְטֵירִין, סימנטורין מל"י σημαντήριον (Zeichen, Stempel בפסיקת' דויהי בשלח פרעה (פסיקי דר"כ צד פ"ב:) ובויק"ר הוצא את המקלל פ' סביב (לפנינו ל"י)[2]) כל אחת ואחת נוטלת חותם של בעלה וסימנטירין[3]) של בעלה. ירו' בפ"ק בברכו' בגמ' אמר ר' טרפון (פ"א ד"ג:) נביא וזקן למה הן דומין למלך ששלח ב' פולמנטרין[4]) שלו למדינת על אחד מהן כתב אם אינו מראה חותם שלי וסימנטירין שלי אל תאמינו לו פי' מצנפת. — (א"ב פי' בל"י חותם ובהדיא בשמ"ר פ' זאת חקת הפסח (פי"ט) אמר המלך אם אין סמנטרי[5]) על כל המסובין אל יכנס אחד מהם לכאן כך האלהים עשה משתה להם צלי איש על מצות ומרורים מפני שגאלן מן הצרה אמר להם אם אין חותמו של אברהם כבשרכם לא תטעמו ממנו) *[אחי"ה והצדק עם ר"ב והוא ל"י הנ"ל ורבינו טעה במח"כ בפירוש ואחריו נמשך בעל מ"כ בשה"ש וכן נרשם בילק' בשלח ר' רכ"ו וילק' פנחס ר' תשע"ג בגליון והמהרש"ם אחרי שהביא פי' הערוך כתב וז"ל ויש לפרשו שתי מלות סימן נטורין סימן סופר המלך כלומ' חותמו ע"כ והנכון כי בל"י σημαίνω פי' מציין ומסמן עיי"ע הקודם וממנו השם σημαντήρ, σημαντήριον חותם וטבעת אשר בו מסמן האדם, והראיה מצדה בפסיק' ובירו' הנ"ל שנזכר אצל חותם] —

---

[1]) בבבלי קידו' ד'. הגי' ימי נערות. [2]) ואי' בשהש"ר פי גן נעול. [3]) כ"ה לנכון בדפ"ר ובכ"י ק"ט וסמנטירין אבל בדפ"ע סימניטרין. [4]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובירו' בגי' מהרש"ם פלמנטורין ובנו"ג בט"ס פלמטרין ובדפ"ע פולמונטורין ובשהש"ר פ' כי טובים פלמנטרין ועיי"ע פלמנטר ומ"ש — אבל בירו' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ג בט"ס סימנטורין ובכ"י ערוך וי"ו ול"ר סלמונטורין. [5]) בנו"ג בט"ס סינטרי.

* סמניא (= סִימוֹנְיָא מל״ע سامان מין גמי Binsen-art) בפ״ק דחולי׳ בגמ׳ השוחט במגל (ט״ז:) אמר רב פפא בסימוניא[1] דאגמא פי׳ גאון סימוניא דאגמא קניא שכאכא[2] שמו ומהלך במים על הארץ וקרומיתו משונה וחדה ואינה מתפנמת ומתחככת כשאר הקנים לפיכך השוחט בה שחיטתו כשרה. פ״א „בסימניתא[3] דאגמא כלומ׳ ברוחב[4] עלה שגדל באגמא כלומ׳ דדומה [כגון] לשק״א בלעז״. *[אחי״ה הועתק מפי׳ רגמ״ה כ״י לחולין (בקובץ כ״י אנגיוליקי׳ דף רפ״ט:) ועל פיו השלמתי מלת כגון ולי׳ בדפ״ר ובשרפ״ע אי׳ דומה ללישקא בלעז. והלעז שאי׳ ג״כ בפירש״י בחולי׳ נ״ל ברור שהוא בל״צ laiche בלא״ש Lieschgras, Riedgras וכן לועז רש״י בסוכ׳ ט״ז. ד״ה שיפא ובסוט׳ מ״ט: ד״ה חילית ע״ש וא״כ גם בחולי׳ צ״ל לישק״א ולא לושקא. ואולי לפי זה הוא ל״פ سمه Wassermoos — ובענין פי׳ ראשון שבערוך קרוב לדבר שכיון הגאון לל״ע הנ״ל עיין לעף פפלנ״צ 344 אבל מלת כאכא (זו עיקר הגי׳ וכגי׳ דפ״ר וה׳ לעווי שגה ברואה) לא פי׳ ונ״ל שהוא ל״פ كاكل קנה Rohr, Schilf וכל׳ הונגרי káka] —

* סימוניא (שם מקום Semunieh = Σιμωνιὰς) ב״ר ר״פ פ״א ירו׳ יבמו׳ ספ״ב ד״ג. תנחומ׳ הישן צו סי׳ ז׳ עיי׳ גיאגראפיא לנייבויער 189.

סמנים (= אמנים der Berg, Amanus) בפ״ק בגיטי׳ בגמ׳ ר׳ יהודה אומר מרקם (ח׳.) כל ששופע ויורד מטורי סמנים ולפנים א״י פי׳ הם טורי אמנים[5] כדתנן בפ״ד בחלה (מ״ח) מגזיב ועד חנהר ועד אמנים[6] שתי חלות אחת לאור ואחת לכהן. — (א״ב תר״י הור, ההר (במד׳ כ׳ כ״ב׳ כ״ה) טוורום אומנוס. ובנוסחאות כתוב ועד הנהר ועד אמנה והוא לשון פסוק (שה״ש ד׳, ח׳) תשורי מראש אמנה תרג׳ דיתבין על נהר דאמנה כדכתיב (מ״ב ה׳, י״ב) הטוב אמנה[7] ופרפר) *[אחי״ה ועיי״ע אמנה וע׳ אומנוס בח״א קכ״ג] —

* סמנייר עיי״ע סמלון.

* סֶמֶס (מל״ר אמצ׳ semus, semum אינו שלם ורע לגוף unvollkommen, nicht zuträglich) ירו׳ שקלי׳ פ״ה דמ״ח ע״ד בן אחייה על חולי מעיים . . והוה ידע אהיי דין חמר טב למעייא והיי דין חמר סמס למעייא פי׳ אינו בריא ורע לגוף.

☞ סֵמִיסְרִקוֹן (מל״ר semiserica ובל״י ἡμισηρικὰ Halbseiden) עיין ערך אולוסרקון[8].

סִמְפּוֹן (מל״י σύμφωνος Vertrag, Vergleich) בפ׳ שנים אוחזים (ב״מ כ׳. וכ׳:) אם יש עמהן סמפון יעשה מה שבסמפון[9]. בס״ג דפ׳ דיני ממונות ב ג׳[10] (סנה׳ ל״א:) זה סימפון שיש עליו עדים יתקיימו בחותמיו. פי׳ שובר או תנאי[11]. בפ׳ מי שאחזו קורדיאקוס בגמ׳ דבני מערבא (ירו׳ גיטי׳ ספ״ז דמ״ט.) א״ר אבהו בי״ם ר׳ יוחנן סדר סימפון כך הוא אנא פלוני בר פלוני מקדש ליך אנת פלונית בת פלן ע״מ מיתן[12] ליך מקמת[13] פלן ומכנסתיך[14] ליום פלן דאי אתא יום פלן ולא כנסתיך לא יהוי לי עלך כלום. — (א״ב פי׳ בל״י תנאי והסכמה) *[אחי״ה ור״ן לקידושי׳ פ״ג על משנה ע״מ שאראך פי׳ סמפון שטר על תנאי ע״ש וכנ״ה בירו׳ ב״ב פ״י די״ז ע״ג סימפון כתוב מלעיל וסימפון מחיק מלרע. וע׳ זקנים העתיקו לעמת (שמות כ״ח, כ״ז; קהלי׳ ז׳, ט״ו) ע״י מלה זו ומזו ע׳ הבא אח״ז בפרט לפירש״י בקידושי׳ י׳ :] —

סִמְפּוֹן (אולי מענין הקודם מה שהוא לעמת דבר ומבטלו או מל״י σύμπτωμα מה שפגע בו Unfall, Begegnung) בר״פ אעפ״י שאמרו בגמ׳ זו משנה (כתובו׳ נ״ח רע״ב) קמייתא משום סמפון[15] סמפון בעבדים ליכא (שם נ״ז סע״ב) בריש קידושין בגמ׳ (כביצה)[16] [צ״ל ובביאה] (קידוש׳ י״א רע״א)

---

[1]) וכ״ה בריי״ף ובמיוחס לרש״י שם אבל בחולי׳ וברש״י שם סימונא. [2]) כ״ה לנכון בכ״י ל״ד וה״ב ובכ״י ו״ו אי׳ שבאכא בכ״י ו״ו בי שבאסא, בכ״י ב״ר שבאבא בכ״י ק״ט שבאנא וצ״ל שכאכא וכדאי׳ בכ״י ג״ג ובדפ״ר אבל בשרפ״ע שככה. [3]) כ״ה בכ״י ק״ט וכ״ה בפי׳ רגמ״ה ובדפ״ר בסימנותא ובשרפ״ע בסימוניא. [4]) בכ״י ק״ט בט״ס נרחב. [5]) כ״ה בכ״י ה״ב ובדפ״ר ובשרפ״ע אמונים וכ״ה בכ״י ק״ט ובראש הע׳ סמנין ובגיטי׳ אמנון. [6]) כ״ה בכ״י ק״ט ובדפ״ר וכ״ה בכ״י ש״ס בחלה ובירו׳ ובכ״י ש״ס שביעי׳ פ״ו מ״א ובנו״ג אמונה ובדפ״ע אחרוני׳ אמונים. [7]) זה לפי קרי ובכתיב אבנה. [8]) עיי״ע בח״א, ק״ג ומ״ש. [9]) וכ״ה בכ״י ש״ס ובירו׳ ובנו״ג סמפונות, שבסמפונות ועיי׳ תוספתי ב״מ פ״א. [10]) כ״ה בדפ״ר אבל בדפו״ו בט״ס בגמ׳ ובשאר דפ״ע לי׳. [11]) וכ״ה פי׳ שובר בפי׳ ר״ח ורש״י בסנה׳. [12]) בנו״ג ליתן אבל בירו׳ עירו׳ פ״ג דכ״א: אי׳ כגי׳ רבינו. [13]) וכ״ה בירו׳ עירו׳ ובירו׳ גיטין מיקמת. [14]) כ״ה בכ״י ק״ט ובירו׳ עירו׳ ומיכנסניך אבל בירו׳ גיטי׳ ומנכסיך ובדפ״ע ומנכסיו וצ״ל כבדפ׳ אמ ומכנסיך. [15]) בדפ״ר סומפון. [16]) כ״ה בדפ״ר ובדפ׳ פיז׳ באסיל ואמ׳ יותר משובש ובגמרי׳ בביצה ובדפ׳ וויניצי׳ בגמ׳ קידש בביאה וצ״ל בגמ׳ ובביאה.

ובן בג בג סימפון בעבדים ליכא[1]). פי' קמייתא משום סמפון שאם ימצא בה מום ויניחנה ונמצאת בשעה שאכלה בתרומה כי זרה היתה[2]). *[אחי"ה ופירש"י בקידושי' י' סע"ב סימפון כל דבר המבטל דבר קרוי סמפון שלו כגון שובר הוי סמפון של שטר בשנים אוחזין (ב"מ כ'.) וכאן קורא סמפון דבר המבטל את הקידושין או את המקח של עבד ע"כ וא"כ הוא מענין הקודם ועיי' סוף ע' הקודם. ובאמת בכ"י ק"ט זה הערך נכלל עם הקודם אבל בשאר כ"י ודפוסי' הוא נפרד וקרוב הדבר שהוא מל"י הרשום' ופי' כל דבר רע ופגע[3]), והיינו מום כפי' הערוך ורש"י בכתובו' נ"ז: ומזה בשו"ט ריש מזמור י"ב ונמצאו בני אדם עוסקים בההיא סמפניא פי' במומי בני אדם ובילק' תהלי' ר' תרנ"ו בט"ס בהדיה ספסוניא וצ"ל בהדא סמפוניא] —

סִמְפּוֹן (מל"י σίφων קנה ודבר חלול בפנים Rohr, etwas Hohles ומזה סִיפֹנְיָה, סוּמְפּוֹנְיָה כלי זמר חלול בפנים (Dudelsack, Sackpfeife בפ' לולב הגזול בגמ' נסדק (סוכ' ל"ו.) והוא דקיימי סימפונהא[4]). פי' הקנים החלילים שבתוך הריאה שיכנס מהן הרוח מן (דניאל ג', ה'. ט"ו) פסותרין וסומפוניה בכלי מתכות פי"א בכלי' (מ"ו) וסמפוניה[5]) וחליל של מתכת. ובפ' ט"ז (מ"ח) תיק סמפוניא[6]) פי' כלי זמר הם כמו (דניאל שם) פסנתרין וסומפוניה. *[אחי"ה ובדניאל ג', י' אי' ג"כ בלי מי"ם וסיפניא וכגי' הספרי' בכלי' ט"ז וזו ראיה שהמי"ם נוספת וא"כ נגזר מל"י הנ"ל ונקראו גידין חלולין בריאה סימפון ובקבוץ סִמְפּוֹנוֹת בלא"ר סִימְפּוֹנָהָא והיחיד סִימְפּוֹנָא עיי' חולי' מ"ב. מ"ה: מ"ח: מ"ט. ורש"י בחולי' מ"ב. (ועיין למ"ז סע"ב) פי' קנוקנות הקטנות שמתפשטות בתוך הריאה. ונקראו ג"כ קנוקנות גידים דקים ההולכים באורך הירך עיי' פירש"י לחולי' צ"ב: ובחכמת הרפואה נקראו גידים דקים ההולכים ברגל saphena מל"ע صافن עיי' הירטל דאס ערבישע אונד העברעישע אין דער אנאטאמיא 212 ועוד בספרו Onomatologia 459. ויש מי שאומר כי סומפוניה בדניאל הוא הוא ל"י συμ-φωνία וכהעתקת הע' זקנים ופי' כלי זמר כמין נוד תפוח עיי' המיוחס לרס"ג בפי' דניאל[7]). ירו' מגיל' פ"א דע"א ע"ג היה עשוי (המזוזה) כמין סימפון] —

* סימפיה תוספ' כ"י מכשירין רפ"ב מים העולין כפיה ובסימפיה ובלי ספק צ"ל בסימפיה עיי"ע ספס ובר"ש מכשירין פ"ג מ"ז גרס בפיה ובשפתיה ועיי' מכשירי' פ"ד מ"א בפיו ובשפמו. וא"כ צ"ל בתוספ' ובסיפמיה ובנו"ג בדפוסי' ובמעיה וט"ס הוא.

סמפר (= סמפור אולי מל"פ زُنْبُورٌ חד ועוקץ של חנית והושאל לחדוד של מורג das (Spitze, die Schärfe der Dreschwalze בעל פיפיות תדוש הרים ותדוק (ישעי' מ"א, ט"ו) תרג' מלא סימפורין תקטל בעממיא[8]). — (א"ב פי' בל"י בעתה והשחתה) *[אחי"ה לא ירדתי לסוף דעתו של ר"ב וגם ההמשך לא יסבול ענין בעתה כי אם כל דבר חד ועוקץ כהעתקת בעל פיפיות וכן העתיק בחריצי (דה"י א' כ', ג') מוריגי סמפורין דפרזלא ובקצת דפוסי' סְפּוֹרִין. וה' פליישער פי' כמו סַמֵּר בהוספת מי"ם ואין נ"ל] —

סַמְפִּירִינוֹן (מל"י σαπφείρινον תואר von Sapphir; מן σάπφειρος = σάμφειρος der Sap-phir) בילמדנו לך עלה מזה (תנחומ' כי תשא סי' כ"ו ועיין שהש"ר פ' ידיו גלילי) הלוחות משקל ארבעים סאה היו ושל סמפירינון היה. ובפסיקת' דעניה סוערה (פסיק' דר"כ צד קל"ה:) ובהגדה דתלים (לי' בשו"ט מזמור פ"ז) יסודתו בהררי קדש (תהלי' שם) ויסדתיך בספירים (ישעי' נ"ד, י"א) בסמפירינון מעשה באחד שלקח אבן אחת של סמפירינון א"ל תנה לנו שנבדוק אותה נטלה והיה מכה עליה בפטיש נחלק הפטיש ונשבר הסדן והאבן של סמפירינון לא נשברה[9]). — (א"ב תר"י (כ') נופך ספיר (שמות כ"ח, י"ח) כדכדונא (סמפוריי"א) [צ"ל סמפורינא]) *[אחי"ה ובמתורגמן וסמפוריינא ובנו"ג וסמפולינא וצ"ל וסמפורינא והתואר ממנו עוד בתר"י לדברי' ד', י"ג לוחי סמפירינון, ושם ל"ה, י"ב לוחי אבן סמפירינון. וכנ"ה בתנחו' בשלח סי' כ"א הארון אמרו של סמפרינון היה. . המטה

---

[1]) בנו"ג לית ליה. [2]) בכ"י ק"ט ונמצא אכלה בתרומה בזנות. [3]) ועיי' הוספות ה' פליישער בעמת"ל ללעווי ח"ג, 723 וה' לעיוי בטעות הביא גם מב"ב צ"ב: ושם לי' סימפון. [4]) וכצ"ל בחולי' מ"ז סע"ב ובנו"ג סמפונות במשקל עברי ובריש י ביחיד סימפונא וצ"ל סימפונהא. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בר"ש בכלי' שם ובנו"ג וסימפוניה ובדפ"ע וסומפוניא. [6]) וכ"ה בר"ש ובפי' הרמב"ם סמפונין ובנו"ג ספונייא. [7]) אבל במשנה נקרא זה חמת חלילין (כלי' פ"כ מ"ב) ועיין גראפישע רעקוויזיטען לה' המנוח לעף 113. [8]) בנו"ג בתרג' תקטל פלחי כוכביא. [9]) וכ"ה בשו"ט שם ובפסיקת' קצת בשינויים ועל פיו בילק' ישעי' ר' של"ט ועוד עיין המעשה בסגנון קצת אחר בשהש"ר פ' ידיו גלילי ובאיכ"ר פ' זכו נזיריה ותוספ' קידושי' ל': ותוספ' סוט' כ"ב. ד"ה אם ברזל.

של סמפרינון היה, ושם בכי תשא סי' כ"ט מחצב של סנפירינון וכה"ג בילק' ישעי' הנ"ל סמפירינון • • סנפירינון, וכ"ה בשו"ט הנ"ל ובשמ"ר ספל"ח יששכר סנפירינון — וע' זקנים העתיקו ספיר (שמות כ"ד, י'; ישעי' נ"ד, י"א; איכ' ד', ז') ושוהם (יחזק' כ"ח, י"ג) ע"י σάπφειρος] —

סְמַק (מל"ס פי' אדום roth sein והתואר סָמוֹק, סִימוֹק והשם סוּמָק בל"ס סוּמָקָא אדמימות das Rothe ועוד עיין בפנים) ברפואות דמי שאחזו (גיטי' ס"ט.) ליתי שבעה סומקי מגוה דחיותא פי' המורה של מגנצא[1]) ז' חתיכות בשר כחוש מתוך הבהמה. פ"א[2]) טחלי[3]). בפ' הזהב בגמ' כשם שאונאה (ב"מ נ"ח:) חזינא דאזיל[4]). סומקא ואתי חיורא פי' „כיון שמקפידו מת הדם שבלבו והולך האדמימות ומלבינין הפנים כגון גוון המת"[5]). — (א"ב תרג' אלים מאדמים (שמות כ"ה, י"ד; ל"ה, ז') דכרי מסמקי. וענין קרוב לזה תרג' אדם פטדה וברקת (שמות כ"ח, י"ז; ל"ט, י') סמקן ירקן וברקן) *[אחי"ה והרבה בתרג' עיי' המתורגמן ולעווי בעמת"ר. וכן בדרז"ל התואר זכר סוּמָק שבת קכ"ט. קל"ד. פסחי' כ"ה: יבמות ס"ד: ירו' שבת פי"ד די"ד ע"ד וירו' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ד והקבוץ סוּמָקֵי שבת קמ"ז. חולי' צ"ג: גיטי' הנ"ל סומקין ירו' ר"ה פ"ב דנ"ח ע"ג ירו' סנהד' פ"א די"ח ע"ג, לנקבה יחידה סוּמָקָא חולי' מ"ו: עיי"ע אהין, סוּמַקְתָּא עיי"ע חקל (ח"ג, תע"ט). ב"ב פ"ד. שמשא סוּמַקְתִּי ובתרג' ירו' ב' לשמו' כ"ח, י"ז סַמְקְתָּא ועוד סומקתא תר"י א' לבמד' י"ט, ב'. והשם סִימּוּק ירו' תרומו' פ"א ד"מ: ובירו' גיטי' רפ"ז דמ"ח ע"ג סמיק וצ"ל סמוק. ובירו' דמאי רפ"ב דכ"ב: בט"ס טימוק וצ"ל סימוק ועיי"ע טימוק וע' אכתר. והקבוץ סִימּוּקָן איכ"ר פ' גם תנין ועיי"ע (ירוד) [ירור] (ח"ד, ק"ס.) ושם סימוקין. ועוד תואר לאמורא דא"י עיי"ע טייפה (ח"ה, כ"ט). ועוד השם הפרטי גיטי' ס"ט. שילא בר סומקי. ב"ר פנ"א ר' חלבו בן חילפא בר סמקאי. ירו' ברכו' פ"ט די"ג. ר' חלבו בשם ר' אבא סמוקה. ובבמד"ר פ"ג אי' אבא סמוקיד — והפעל ב"ב פ"ד. קא סמקא צפרא ופניא וכו'. פַּעל ויק"ר רפי"ב יתאדם (משלי כ"ג, ל"א) ודאי מְסַמֵּיק ליה. ותרג' מאדם (נחום ב', ד') מסמקין. ותרג' מאדמים עיי' לעיל במו"ע. והושאל לבושה ירו' חגיג' פ"ב דע"ז ע"ד וירו' סנהד' פ"ו דכ"ג ע"ג בגין דלא מסמקי אפוי. אפעל אַסְמִיק פסחי' ע"ד: חולי' צ"ג: עיי"ע אמץ ב'] —

* סמוקיד שם תואר לר' אבא עיי"ע הקודם לזה.

* סַמְקִי (שם אגם בבבל) יבמו' קכ"א. אגמי דסמקי.

* סומקינא (?) פסיק' רבתי רפ"ל ומיד היה נוטלו סומקינו הה"ד ותקחי את בניך [וגו'] אשר ילדת לי לפי הענין בנו הרך ואולי צ"ל טוקינו מל"י τέκνον ילד או מע' סמק פי' אדום וכחוש כמו בגיטי' הנ"ל.

☞ סמוקרי (בל"ס סְמַקְרָיָא פי' אדמדם hochroth) תר"י (ב') ויצא הראשון אדמוני (בראש' כ"ה כ"ה) ונפק קדמאה סמוקרי. *[אחי"ה ודע כי כתר"י א' סְמֹקְרָיי ובתר"י ב' סומוקריי וכן תר"י א' לויק' י"ג מ"ב אדמדם: סמוקרי והוא מל"ס הנ"ל] —

☞ סמר (כמו שמר ובל"ע شمر behütet werden) תרג' השמר לך (בראש' כ"ד, ו'; ל"א כ"ד. כ"ט) אסתמר לך. *[אחי"ה וכן מתורגם רוב לשנא השמר בנפעל עיי' המתורגמן, וכ"ה בב"ק נ"ח רע"ב לאסתמורי פי' להשמר ולהזהר] —

* סָמַר (פי' בל"ע سمر מהשם مسمار בל"מ מַסְמַר פי' חיזק במסמרים annageln, mit Nägeln befestigen) ירו' מגיל' ספ"ד דע"ה ע"ג ואפי' לא סמרו והא תני והוא שסמרו וכו'. בפיעל כלי' פי"ד מ"ב סימרו טמא ועיי' בתוספת' כלי' ב"מ רפ"ד עשה בראשו מסמר להיות מכה בו. בינוני פועל שבת פ"ו מ"ב תוספ' שם פ"ד (ה') המסוּמָּר עיי"ע סנדל. ורד"ק בשרש סמר פי' סָמַר (תהלים קי"ט, ק"כ) תְּסַמֵּר (איוב ד', ט"ו) מזה הענין פי' שערות הראש יקומו ויעמדו כמסמרות] —

* סְמַרְדְּקוֹם עיי"ע סמדרקוס.

סְמַרְטוּט (מל"ע شرموطة חתיכת בגד בלוי Lappen in Stücke, Fetzen מפעל شرمط reissen[6]) בפ' נוטל אדם (שבת קמ"ב:) מקנח

---

1) עיין בח"א במבוא XV. 2) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע רק פי' וטעות הוא. 3) וכ"ה ברש"י אבל בגיטי' ס"ז: בישרא סומקא פירש"י כחוש. 4) בדפו"ו אי' דזיל ואולי הוא נכון ופי' נתמעט ובזה סרה קושית התוספו' ב"מ שם. 5) והועתק מפי' ר"ח שהובא בשט"מ לב"מ ושם הלשון כזה: כיון שמקפידו מת הדם שבלבו ולפי' הולך האדמימות מעל פניו כי הדם הוא המאדים את הפנים וכיון שנעתק מלבין הפנים כגון גוון המת. 6) עיין הוספות ה' פליישער לעמת"ל ללעווי ח"ג 724.

בסמרטוט. כפ' ה' [1]) בפרה (מ"ז) פקקה בסמרטוט. פי' חתיכת בגד בלוי. *[אחי"ה ורה"ג פי' בפרה שם וז"ל פי' סרחא ברקא בטיית ע"כ וצ"ל כרקא פי' בל"ע سريحة خرقة חתיכת בגד בלוי. והוא בלויי הסחבות כפי' הרמב"ם. וכנ"ה בשבת קל"ג סע"א כורך עליה סמרטוט והקבוץ ברכו' נ"א רע"ב עיי"ע הדר ג'. שבועו' ל"א. לבוש סמרטוטין. תוספת' שבת רפ"ב ולא (מדליקין) בסמרטוטין, תוספת' ביצ' פ"ב שלא יקרע לה סמרטוטין. רות רב' פ' ותלכנה: מכסה בסמרטוטין. דב"ר פ"ב סמרטוטין מלאים דם. שהש"ר פ' כאהלי קדר: כעורים ושחורים וסמרטוטין, ובילק' שה"ש ר' תתקפ"ב מה אהלי קדר מבחוץ סמרטוטין וכו' — ועה"ק שנ"ב לועז האדר"ן בל"א = Hadern] —

סמרטין (בני סמרטיה = מרטניא Mauritanier ור"ב פי' סרמטיא) בקח את הלוים בילמדנו (תנחומ' במדי' ח', ו' ל"י) ואפי' סמריטין [2]) ואפי' ברבריים פי' אומות בזויין הן כמפורש בע' ברבר. — (א"ב פי' סרמטין בל"י ורו' אנשי מחוז הנקרא פולוניא והיום גרים בה לאלפים ולרבבות מאחינו נכתרים בתורה ובמצות ובעונותינו נהרגו מהם בשנים שעברו כמה קהלות על קדושת ה' באכזריות אף וחימה יי' יגן עליהם ועלינו) *[אחי"ה Sarmatia של איירופא בצפונה של פולוניא בודאי לית מאן דכר שמיה במדרש כי אם Sarmatia של אסיא הנכללת עם עם של שקיתיא (עיי"ע ברבר ומ"ש) אבל דעתי נוטה כי עיקר הגי' מרטניא Mauritanien עיי"ע, וע' ברבר אשר שם ציינתי המקומות שבהם נזכר לפעמי' מורטניא עם ברבריא ולכן צ"ל גם בשהש"ר פ' קול דודי במקום: אחד מכם גולה לברבריה ואחד מכם גולה לסמטריה ובפסיקת' דר"כ צר מ"ח לסמטיא וצ"ל לסמרטיא שהוא משובש מן מרטניא והראיה שבילק' שה"ש פ' קול דודי ר' תתקפ"ו ובפסיק' רבתי פט"ו [3]) אי' ואחד מכם לכרטניא וצ"ל למרטניא, ועיי' ג"כ מ"ש ה' רש"ב בפסיקת' דר"כ שם אבל הגהתו במקום לסמטיא לסרמטיא עפ"י פי' מו"ע וכן הגהת ה' פריעדמאן בפסיק' רבתי צד ע"א: לסרמטים אין נ"ל וגם אני חוזר ממה שהגהתי בע' ברבר שצ"ל סרמטיה ובאמת צ"ל סמרטיה והוא כמו מרטניא] —

* סְמַרְטִיקִי (שמרון Σαμάρεια Samaritanien) ירו' ע"ז פ"ה דמ"ד ע"ד לא אישתכח חמרא בכל סמרטיקי פי' בכל ארץ שמרון והוא במשקל גרדיקי ע"ש.

* סְמַרְמוֹרוֹת (מפעל עברי סמר Schauer) נדה ס"ג, כפי גי' הע' בערך צמר ה'.

סמרון (בל"י σήμερον היום heute) בכתובו' ירוש' בפ' האשה שנתאלמנה (פ"ב דכ"ו ע"ג) אתמול אמרה טמאה אני סמרון [4]) טהורה. פי' היום [5]) בלי יון. *[אחי"ה וכן העתיקו ע' זקנים היום (בראשי' ד', י"ג; כ"א, כ"ו; כ"ב י"ד) היום הזה (דברי' ו', כ"ד; ש"א י"ז, י'. מ"ו) כיום (בראשית כ"ה, ל"א, ל"ג; ש"א ט', י"ז) וזולתו] —

* סמרוסי (= סמורסי נ"ל מל"י ἡμιώριος halb-reif) ברכו' ל"ט. לא אגורי שמו אלא אברוטי שמו ואמרי לה סמרוסי שמו. בכ"י ש"ס אברוסי שמו וא"ל סברוסי שמו ובירו' ביכורי' פ"א ה"ג הגי' אוורים והוא בל"י ἄωρος אינו מבושל unreif והוא אגורי בל"י אמצעי' ἄγουρος unreif עיי' פערלעס מיסצעללען 34 [6]) אבל מה שפי' סמרוסי ambrosia אין נ"ל כי אם כמו שכתבתי מל"י הנ"ל ופי' מבושל חציו וא"כ אברוסי = אוורים הוא קרוב לענין סמרוסי ושייך לומר עליו ואמרי לה ושיעורו יש אומרים אינו מבושל כל עיקר ואמרי לה שמבושל רק חציו. והמלה הורכבה מן סמיי בל"ר semi = ἡμι חציו ומן ὥριος = ὡραῖος מבושל ובתואר הפעל ὥρασι reif, zur rechten Zeit והוא הוא סמרוסי = ἡμιώρασι סמורסי מבושל חציו.

סַמְתַּר (או מל"ס סמתרין מיץ של עשב העומר לתחבושת או הורכב מן סם ול"פ تر لخ כלומ' מרקחת לחה וטובה) בפ' המקבל שדה מחבירו בגמ' המקבל שדה מחברו לזורעה (ב"מ ק"ז:) התם נמי אי לאו זיקא הוו עבדי לה סמתרי [7]) וחיי. בר"ג דפ' האשה שהלכה (יבמו' קי"ד:) חזת דמחו ליה בגירא או ברומחא סברה ודאי מיית ואיכא דעבדי ליה סמתרי וחיי [8]). בר"ג דפ' המוכר את הספינה

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ערוך ובדפו"ו בט"ס ח' ובשדפ"ע כל הציון נשמט בטעות. [2]) כ"ה בדפ"ר ובשדפ"ע סמרטין. [3]) ולא פ' ה' כנדפס בטעות בע' ברבר ח"ב, קפ"ד: שורה ב'. [4]) בנו"ג שמירון. [5]) כ"ה לנכון בדפ"א ולא יום כבדפ"ר וויניצי'. [6]) וחוזר אני מפירושי בע' אגר ב' וע' אברוצי. [7]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע סמתר. [8]) כ"ה בכ"י ובדפו"ו אבל בשדפ"ע נשמט מן סמתרי וחיי עד סמתרי וחיי.

(ב"ב ע"ד:) כגון הנך עשבי סמתרי הוו[1]. — (א"ב בנוסחאו' כתוב עבדי לה סם וחיי (ורש"י) [צ"ל ורשב"ם] בפי' הנך עשבי סמתרי הוו מביא ראיה מהיא דמקבל א"כ גרס סמתר[2]. ותרג' את תמרוקיה (אסתר ב', ט') ית סמתר רבותהא) *[אחי"ה וכן תרג' שם ב', ג' סמתר משחהון, ותרג' מרוקיהן (שם י"ב) סמתוריהון, ותרג' ויחבש (איוב ה', י"ח) ומעיל סמתירא וממנו הפעל יחבש (שם ל"ד, י"ז) יסמתר. ודע כי ברש"י בדפוסי' הישנים גרס בב"מ הנ"ל סמתא ואולי הבין כי הוא כמו סמא[3] ולפי' גי' סמתא[4]) אולי הוא מל"ע ضمادة תחבושת Pflaster אבל בכ"מ הנ"ל אי סמתר[5]) ובכ"י פי' רגמ"ה „סמטרי; סם חיים" וא"כ הוא הרכבה מן סם ומן ל"פ تر לח וטוב. ועוד י"ל שהוא ל"ס הרשום' בתחלת הע' ונקרא כן מיץ של עשב שהמציא Achilles ועל שמו נקרא Achillea עיי' פליניאום כ"ה, י"ט וכתב שם שהוא המעולה שבתחבושות . . וי"א שהוא סגולת הרפואה (Alii . . utilissimam emplastris . . Alii utroque usum medicamento volunt) וזה העשב נקרא בל"ס סמתרין, ועה"ק שנ"ב לא מצא ידו בפי' המלה וכתב וז"ל נ"ל אספלנית של עשבים י"א גלייאנדר (Oleander) בל"א, י"מ זניקלא (= sanicula, der Sanikel עיי' ארעלונג) המרפה כל חבירה ופי' סם המרפה תרי חיתוכים סם תר ע"כ] —

סַן (= סְנָא, סְנִי בל"מ שְׂנֵא בל"ס סַנְא הפכו אהב hassen ועוד ענין מאום בל"ס סַנְא ובל"ע شنا = شنع häßlich) בס"ג דפ' הקורא את המגלה עומד (כ"ה:) מאן דסני[6]) שומעניה שרי לבזוייה בג' וש' פי' „כגון השותה בד' מיני זמר וכיוצא בהן כמו שמצינו באלישע אחר שהוציאוהו אלו הדברים לתרבות רעה ומפורש בחגיגה (ט"ו:) וכש"כ בדבר שהוא יותר מזה שרי לבזוייה בג' וש' כלומ' מי ששמעו רע מותר לבזותו בן זונה דגיירא וגיירתי[7]) ונגלו שוליך ונחמסו עקביך (ירמי' י"ג, כ"ב)[8]) ופי' בן שפחה בן גוי כדגרסינן בסנהד' (נ"ב.) כמאן קרינן לרשיעא בר צדיקא[9]) רשיעא בר רשיעא כי האי תנא וכו'"[10]). ובר"ג דפ' ואלו מגלחין (מ"ק י"ז.) ההוא צורבא מרבנן דהוו סנו שומעניה „מאי סנו שומעניה[11]) דעבד כר' אלעאי דתניא[12]) ר' אלעאי הזקן[13]) אומ' אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו פי' מבקש לשתות במיני זמר ולשמוח בשמחה המרגילה לידי עבירה כגון זה ילך למקום שאין מכירין אותו וילבש שחורים ויתכסה שחורים ויעשה מה שלבו חפץ לא התיר אלא[14]) אכילה ושתיה במיני זמר וביוצא בהן אבל דבר עבירה שיש בה דין אדם או דין שמים ואפי' חייבי לאוין או חייבי עשה וכ"ש למעלה שאיסורן איסור עולם ח"ו שהתיר ר' אלעאי ואפי' בסתר אלא כגון הדרך[15]) שפירשנו הוא שאמר לעשות ואפי' דברים הללו לא התירן [לו] אלא אמר כמשיא עצה לעשות כך כדי (להבטיח) [צ"ל להבריח][16]) את יצרו להשלים תאותו וכיון שיראה את עצמו לבוש שחורין ועטוף שחורין משתבר יצרו ונמנע ואינו עושה וזה צורבא מרבנן עשה כר' אלעאי ולבש שחורים ונתעטף שחורים ואחר זה כולו חזר לשתות במיני זמר כמו שהיה עושה[17]) [אלישע] ולפיכך שמתיה רב יהודה"[18]). פי' ד' מיני זמר כנור ונבל ותוף וחליל כמפורש בסוף סוט' (מ"ח.). בגמ' דפ' קונם יין (נדרי' ס"ב רע"א) קסבר משום סניות מלתא הוא דקאמר הדין גברא. בר"ג דתעניות (ז':) אי הוו סנו טפי הוו גמירי. בפ' יש נוחלין בגמ' אחד הבן (ב"ב קכ"ב סע"א) אילימא שופרא וסוניא[19]) פי' בין שדה טובה ורעה. בס"ג דפ' א"ר עקיבא (שבת פ"ט סע"א) ה' שמות יש לו מדבר צין שנצטוו ישראל עליו מדבר קדש שנתקדשו ישראל

1) בנו"ג ההוא עשבא ובכ"י ש"ס כגי' רבינו ועיי' עוד למטה בסמוך. 2) ובאמת כה"ג בכ"י ש"ס וב"ילקי' עקב רי' תתמ"ט. 3) ובהיפך במקום סמא בחולי' נ"ד. גרס הרשב"ם בב"ב ע"ד: סמתר. 4) אבל ביבמו' גרס רש"י סמתרי ופי' תחבושת. 5) ובכ"י ג"כ בערוך סמנתר וכ"ה בכ"י ש"ס א"פ בב"ב ע"ד: דסמנתרי הוה. 6) וכ"ה בכ"י ש"ס מינכען ובנו"ג האי מאן דסנאי. 7) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בפי' ר"ח ובדפ"ע דגיירתי. 8) וכ"ה בפי' ר"ח אבל ברפ"ע שוליו . . עקביו. 9) וכ"ה בהעתקת פי' ר"ח אבל בנו"ג בסנהדרי קצת בסגנון אחר ע"ש. 10) ע"כ הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) וקרוב לזה בפי' ר"ח בחגיגי ט"ו: וא"כ רבינו לא הלך בזה בעקבות ר' צמח גאון כמו שרציתי לומר במבוא XX ע"ש היטב. 11) כ"ה לנכון ברפ"ר והם הם דברי ר"ח. 12) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בפי' ר"ח ובדפ"ע דתני. 13) וכ"ה בפי' ר"ח ובכ"י ש"ס מ"ק ובחגיגי ט"ז. וקידושי מ'. 14) וכצ"ל בפי' ר"ח. 15) בפי' ר"ח אלא דבר. 16) וכ"ה בפי' ר"ח ובפי' ר"ח בחגיגי ט"ז. אי' כדי לשבור את יצרו ועיי' ג"כ תוספו' בחגיגי שם ובקידושי מ'. ד"ה ויעשה בשם ר"ח. 17) וכ"ה בפי' ר"ח ויפה השלים מו"ל בש"ס ווילנ' מלת אלישע וכצ"ל בערוך. 18) ע"כ הועתק מפי' ר"ח במ"ק (ועיי' תוספו' שם) ובחגיגי' ובקידושי' הנ"ל בקוצר נמרץ בשם ר"ח ובחגיגי' השיגו בעלי התוספו' על זה הפי' בענין יעשה מה שלבו חפץ ע"ש והמיוחס לרש"י במ"ק כתב וז"ל ואמר לן רבי משום רב האי גאון וכו' ע"ש ודבור ואמר לן רבי הוא מסגנון לשון רגמ"ה עיי"ע חלק ג' וזו ראיה שפי' למ"ק הוא ממטבע של רגמ"ה. 19) בנו"ג וסניא וכ"ה בפי' רגמ"ה.

עליו, מדבר קדמות שניתנה קדומה עליו מדבר פארן שפרו ורבו ישראל עליו מדבר סיני שירדה שנאה לאוה"ע עליו ומה שמו חורב שמו. בפר' אלו טרפות בגמ' כרס (חולי' נ' רע"ב) סניא דיבי פי' „ששונאין אותו הזאבים ולא יוכלו למיכל מיניה פ"א סניא כעין מסננת, דיבי לשון זיבה"[1]). *[אחי"ה וכנ"ה בשבת ל"א. דעלך סני לחברך לא תעביד. יומ' ט': באלהא דסנינא לכו[2]). כתובו' ק"ה: לא לידון איניש דינא למאן דרחים ליה ולא למאן דסני ליה וכו', ושם: מינייהו סנו לי ומינייהו רחמו לי, קידוש' נ'. בהאי אתרא רחמו לי. . בהאי אתרא סנו לי. ע"ז י': דהוה סני ליהודאי. פסחי' קי"ג: ומי שרי למיסנייה[3]) ושם: כ"ע מיסנא סנו ליה[4]) שבת כ"ו רע"א סניא לה לכלתה[5]). ורוב לישנא שנאה מתורגם ע"י סנא עיי' דוגמאות במתורגמן ע' שנא. ועוד ענינו כמו בל"ס וע' מאוס וכעור ומזה דסנו שמיה עיין לעיל בערוך, ומגיל' י"ד: סניין שמייהו. קהל"ר פ' שמח ביש סנייה ועוד עיי"ע סניתא ציון מב"ר פ"נ — והשם מהוראה ראשונ' ₂ סַנְאָה בל"ס סְנָאָא, סְאנָא בל"ס שְׂנֵא בל"ע شانئ חולי' מ"ג: כלפי סנאיה דרבא, ירו' ברכו' פ"ב ד"ה. סנאיהון דישראל הוא. ירו' מגיל' פ"א דע"ב ע"ד סנאיו של יוסף. תרג' לשמו' כ"ג, ד' ה' דסנאך, תרג' שני אסת' ו', י' סנאה דילי וסנאה דאבהתי. והקבוץ תרג' שמות א', י' סנאנא (ובתר"י א' סנאנן) ועיי' לדברי' ז', י'. ט"ו וזולתו. והשם המיפשט סְנָא בתר"י לבראשי' כ"ז, מ"א; נ', כ"ה וזולתו ובל"נ סִנְאָה אונקל' לבמד' ל"ה, כ' ובמשקל סורי סֵנְאתָא, סְנִיאתָא עיי' תרג' ש"ב י"ג, ט"ו; לתהלי' כ"ב, י"ט; למשלי ט"ו, י"ז; לקהל' ט', א' ועוד בל"ס סַנְיוּתָא ומזה בנדרי' ס"ב. עיי' לעיל. ומהוראה שנייה קהל"ר עיי' לעיל] —

סן (= סְיָן בל"ס סְיָנָא פי' טיט (Koth, Lehm רפש וטיט (ישעי' נ"ז, כ') סין וטיט. *[אחי"ה בדפוסי' נקוד סִין וכ"ה בתרג' ש"ב כ"ב, מ"ג וצ"ל סְיָן וכדא' סְיָין בתרג' תהלי' י"ח, מ"ג או כסְיָן בתרג' ישעי' י', ו' בדפו"ו. ועיי"ע סוון — ובענין סין של מקרא שהוא Pelusium עיי"ע פלס ו'] —

סן (= סִינַי הר ידוע אשר שם קבלו התורה; והושאל לחכם אשר כל רז לא אניס ליה) בס"ג דהוריות (י"ד.) ובס"ג דברכו' (ס"ד.) סיני ועוקר הרים פי' בידו גמר התלמוד כהלכה למשה מסיני. בפ' קמ' דקידושי' בגמ' יתירה[6]) עליו (קידושי' כ':) דרשינהו רב נחמן בר יצחק להני קראי כי סיני פי' כהלכה למשה מסיני. *[אחי"ה ועיי"ע סיני ומ"ש ביתר ביאור] —

סן (= סַנְיָא בל"ס כמו סְנֶה בל"מ Dorn, Dorn-hecke) קנין וסנאין וטינא (ב"מ קי"ז.) כבר פי' בע' מעזב. *[אחי"ה ויש"נ ישנוי הנוסחאות. וסנאים פי' קוצים והיגתא כמו בתוספת' תרומו' ספ"א לתוך הנקע או לתוך הסנאין — וכן חולדת הסנאים ב"ק פ'. ובע' חלד גרס' רבינו שם ובכלאי' פ"ח מ"ה הסנאין[7]) ובנו"ג בכלאי' הַסְנָיִים והיחיד שהיש"ר בראש: מן סניא נפיק ורדא. ותרג' ירו' א' סנה (שמות ג', ב', ג', ד') ועוד סנייא (לדברי' ל"ג, ט"ז) ובאונק' אסנא עיי"ע כח"א קפ"ד: ושם צ"ל אַסְנָה] —

סן (= סִין כמו שֵׁן בל"מ ובל"ע سن Zahn והושאל לכל דבר חד כמין סיכין spitzer Zapfen, Nagel) באלו כלים פ' עשירי (מ"א)[8]) עשאן בסינים[9]) או כשגמים[10]). במעשה[11]) מישכן (ברייתא דמלאכת המשכן פ"א)[12]) הסינין יוצאין מן הקרשים. פי' כמין סיכי[13]) שיוצאין מן הקרשים שנים מכאן ושנים מכאן[14]) ומשליבין אותן בהן. *[אחי"ה כה"ג בדפ' פיז' ווניצ' ושם לי' בהן ובדפ"ר משלבין אבל בדפ' באסיל' ואמ' בט"ס משליכין וצ"ל בבי"ת וככב"י ה"ב וכן מוכח מפי' רה"ג בכלי' (בסד"ט 6) וז"ל בסינין י"א עצי הסנה אבל אינו אלא כמין שלב שמשלב את הקרשים ב' מיכן וב' מיכן ע"כ. וכי"א פי' הר"ש ורע"ב וכפי' אחרון מוכח מפי"מ להרמב"ם

---

[1]) ע"כ הועתק מפי' רגמ"ה (בקובץ כ"י אנגיוליקי דף ש"ט.) ושם הגי' שניא דיבי וצ"ל סניא ובכ"י ק"ט והי"ב חסר בטעות הפי' הראשון. [2]) כה"ג בכ"י ש"ס ובילק' שה"ש ה' ועיי' ד"ס ושם פי' ר' אליקום: בשבועה שאני שונא כולכם בני בבל. ובנו"ג אלהא סנינא לכו. [3]) כ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג למסניה. [4]) ובנו"ג מיסני סני ליה. [5]) כ"ה בכ"י ש"ס א"פ ובכ"י מ' סניא לכלתה ובנו"ג סניאה לה לכלתה. [6]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע בט"ס יתודה. [7]) וכ"ה סנאין בתוספתי ב"ק פ"ח (ובע' חלד ח"ג, שצ"ה הערה ד' ט"ס פ"א) וכתוספ' שביעי' פ"ה ותוספתי ע"ז רפ"ב (ובכ"י אירפ' בל"נ הסנאות. [8]) וכצ"ל בע' שגם ע"ש. [9]) כ"ה בעה"ק שנ"ב ובנו"ג בסינין אבל בדפ"ע בסנים (ולא סנים כרעת פערלעס = σανίς נסר) וכ"ה בע' שגם. [10]) בכ"י ק"ט כשנים או כשגמות. [11]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ובדפ"ע בט"ס כמעשה. [12]) ועיי' ג"כ ע' תבר ב' ושם ציון (עפ"י פי' רה"ג בכלי' פכ"ה, מ"א) ברייתא דמלאכת המשכן פ"ד בשם היריעות. [13]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב וכצ"ל בכ"י ו"ו א' ב' ל"ד תחת סיבי ובדפ"ר לנכון סיכי ובשדפ"ע סיב וזה הטעה לבעל עה"ק שנ"ב להעתיק לל"א נאש"ט צ"ל באסט = Bast. [14]) בדפ' באסילי לי'.

ע״ש. ובע׳ שגמים פי׳ רבינו ג״כ בפ׳ י״א בע׳ שגם כפי שטת רה״ג ע״ש] —

סן (= סֵינָא מל״ס סאונא בל״מ סְאוֹן נעל Schuh) תרג׳ של נעלך (יהושע ה׳, ט״ו ועיי׳ שמות ג׳, ה׳) שרי סינך כמו מסאנך. *[אחי״ה והנכון כי מסן מסאנא עיי״ע נאצל מן סינא מל״ם וסו׳ הנ״ל ותרג׳ חלוץ הנעל (דברי׳ כ״ה, י׳) בית שרי סינא[1]) ועיי׳ ביבמות ל״ט: ובירו׳ סנהד׳ פ״א די״ט. ושרת סיניה ובירו׳ יבמות ספי״ב די״ג. ושלפת סיניה] —

* **סְנָאָה** (שם מקום) תעני׳ כ״ו. ירו׳ תעני׳ פ״ד דס״ח: בני סנאה בן בנימין וכצ״ל בתעני׳ י״ב. ובעירו׳ מ״א. עיי׳ תוספ׳ שם ובכ״י ש״ס א״פ תעני׳ אי׳ סנאה עיי׳ ד״ס שם והוא על שם המקום בעז׳ ב׳, ל״ה; ובנחמי׳ ג׳, ג׳ הסנאה מן ע׳ סן ג׳.

סנבוטין (?) (שבת נ״ז.) כבר פירשנו בע׳ אב. *[אחי״ה ושם הגי׳ סרבוטין וכספרים שלנו וזה עיק׳ הגי׳ עיי״ע סרבוטין ומ״ש] —

* **סנבטיון** עיי״ע סבטיון.

סִינְבּוֹל (מל״י συμβολαί ein Picknik, Beiträge zum gemeinschaftl. Mahl) ירו׳ דפסחי׳ פ׳ האשה (פ״ח דל״ו.) אפי׳ עשו סינבול רשאין לומר לו טול חלקך ואכול לעצמך פי׳ חבורה ואנשיה נותנים חלק בחלק לשום דבר עיי״ע סבלת. *[אחי״ה ר״ל בע׳ סבל וש״נ גי׳ ירו׳ מ״ש ותוספ׳ פסחי׳] —

* **סֶנַבְּרַאי** (Σενναβρίς שם מקום קרוב לטבריה) ב״ר פצ״ח[2]) פי׳ כנרת (דברי׳ ג׳, י״ז) ע״י סנבראי ובירו׳ מגיל׳ פ״א ד״ע. אי׳ צינבריי ועיי״ע בית ירח ומ״ש.

* **סנגלרין** גי׳ הילק׳ עיי״ע סנגורין.

סֵנֵיגוֹר (מל״י συνήγορος מליץ מלמד זכות Anwalt, Vertheidiger) בר״ג דקידושי׳ (ה׳.) כסף מכנים כסף מוציא סניגור יעשה קטיגור. בר״ג דפ׳ שבועות העדות (שבועו׳ ל׳:) ת״ר מניין לדיין שלא יעשה סניגרון[3]) לדבריו שנא׳ (שמו׳ כ״ג, ז׳) מדבר שקר תרחק פי׳ כיון שראה זכות לאחד ואח״כ ראה לו חיוב לא יהא מטעין דבריו הראשונים כדי להעמיד דבריו אע״ג דאיכא למימר דשפיר מצי לקיים דבריו הראשונים הואיל ועושה כדי להעמיד דבריו כמשקר דמי[4]). (א״ב פי׳ בל״י מליץ מלמד זכות וקטיגור מלמד חובה ולהכרעת לכף זכות אומרים היונים סנגוריא) *[אחי״ה ויפה פי׳ ג״כ ר״ח בשבועו׳ (בקובץ כ״י אנג׳ דף כ״ג סע״א) (סניגורו) [צ״ל סניגורן] כמו מליץ יושר הוא כלומ׳ מראה לבעל דין היאך יטעון ע״כ ורי״ף פי׳ סניגרון מליץ כד״א אין קטיגור נעשה סניגור ע״כ ונקרא „המליץ סניגור כי הוא המעמיד דברי בעל דין" כ״י ערך מילין בקובץ כ״י ה״ב. תנחומ׳ צו סי׳ א׳ בלעם הרשע היה סניגרון של או״ה. ובאה המלה לרוב עם הפכה קטיגור עיי׳ ר״ה כ״ו. ירו׳ יומ׳ פ״ז דמ״ד: ויק״ר פכ״א לפי שאין קטיגור נעשה סניגור. שמ״ר פי״ח עיי״ע סמאל. ויק״ר פ״ל אי לזה שנעשה סניגורו קטיגורו. והקבוץ שמ״ר ר״פ ל״א והיו לו סניגורין מפייסין עליו וכו׳ וסניגורין עומדין כנגדו מלמדין זכות, ירו׳ ר״ה פ״א דנ״ז: יעמדו סניגורין יעמדו קטיגורין . . יעברו סניגורין יעברו קטיגורין ובפסיק׳ רבתי פט״ו יעמדו סניגורים . . יעברו סניגורים, והשם המופשט ירו׳ תעני׳ פ״ב דס״ה ע״ד אין להם מי ילמד עליהם סניגוריא וכו׳, שמ״ר ס״פ ט״ו לא כל המלמד קטיגוריא מלמד סניגוריא ע״ש, ושם ס״פ ל״ח נכנס אצלו ללמד סניגוריא, שם רפמ״ב התחיל מלמד עליהם סניגוריא ויק״ר פ״ה סניגוריא מקטרג בדיני נפשות, תנחומ׳ הישן וירא סי׳ ט׳ ללמד סניגורי׳ על ישראל, שם וארא סי׳ ד׳ נכנסה סניגוריא ולימדה עליו זכות. ובפסיק׳ רבתי פ״י סניגורא צ״ל סניגוריא ובפ׳ כ״א בכתיבה מלאה כמשפט ל״י משה יפה למדת סינִיגורייא (συνηγορία Vertheidigung) על בני. שהש״ר פ׳ היושבת נכנסה מטרונה ולימדה עליהם סניגוריא, ויק״ר רפ״ו הדא רוח הקודש סניגוריא היא מלמד זכות לכאן ולכאן, וכן במשקל סְנֵיגוֹרֶת פסיקת׳ רבתי ספ״מ השופר סניגורת שלהם. — סניגורים עיי״ע סגנים] —

* **סניגורא, סנגרא** (שם מקום בים המלח) בירו׳ שביעי׳ פ״ו דל״ו ע״ג נמנה בן ערי תחומי א״י (כרכה) [צ״ל כרכה] רבא וכר סנגדא ותרנגולא עילאה דלמעל׳ מן קיסרין, ובתוספת׳ שביעי׳ פ״ד אי׳ כרכא דבר סינגורא ובכ״י אירפ׳ דבר ס נ ג ר א, וכ״ה בילק׳ בסוף עקב וספרי סוף עקב ובתר״י א׳ לבמד׳ ל״ד, ח׳ לכרכוי דבר סניגורא ונ״ל ברור שצ״ל ג״כ כרכוי דבר סנגרא או סנגורא. ולפע״ד הוא Σηγώρ, Σεγώρ, Ζόγορα של

---

[1]) בנתינה לגר להג׳ ר״נ אדלער סרי וצ״ל שרי כדאי׳ בפסוק הקודם וחלצה נעלו (שם ט׳) ותשרי סיניה. [2]) ובע׳ בית ירח (ח״ב, ע״א) במ״ד פצ״ם. [3]) בדפו״ו סנגריא וכ״ה בר״ן שבועו׳ ובכ״י ק״ט סניגור ובפי׳ ר״ח סניגורו. [4]) ועיי׳ ג״כ בפירש״י.

ע׳ זקנים תחת צוער (בלע) של מקרא על ים המלח וגם אצל סופרים ערביים (אבולפעדא ואחרים) נקרא زغر עד אשר קורא אבולפעדא גם ים המלח بحيرة زغر והיה Segor בגבול מואב עיי׳ פי׳ היערונימוס לעזרי׳ ט״ו, ה׳ וכבר הוכיח ראבינזאהן (ח״ג 755 והלא׳ ועוד עיין מ״ע מ״ג ח״א 93—191) כי תכונת העיר Zoghar היתה בנחל כרך Wady Kerak ולדעתי ה״א ה״א כרכא דבר סנגרא או כרכוי דבר סניגורא של תר״י[1]) וה׳ נייבויער פי׳ בע״א מע׳ הקודם לזה! עיי׳ גיאגראפיא 18 ועוד נ״ל כי סנגור, סנגרא הוא המקום שנקרא היום الشاغور והיה קרוב לטבריא ועיי׳ ראבינזאהן ח״ג 484 ואביא ראיה להשערתי זו בע׳ סרנג ע״ש.

* סנגוריא ט״ס תחת סרונגיא עיי״ע רם ומ״ש.

* סניגרון ט״ס תוספ׳ תרומ׳ רפ״ט ותוספת׳ שביעי׳ רפ״ו אניגרון וסניגרון וצ״ל אכסיגרון ועיי״ע בח״א צד ע״ט וצד קל״ח.

* סניגורים (נ״ל מל״י σύγχορος die den Chor bilden, Gefolge ועוד עיי׳ בפנים) ירו׳ ע״ז פ״י דכ״ח ע״ד מעשה בשלטון אחד וכו׳ גירה בהם סניגורים והיו מכין אותן ומפצעים את מוחיהם בניזירין פי׳ השלטון גירה בהם אנשיו הסרים למשמעתו שהיו בסביבו בסיעה והם מכין אותן עבור הגנאי שאמרו שיגלה עצמו לפעור ובספרי בלק פ׳ קל״א הגי׳ גירה בהם סנגדודים ובילק׳ סוף בלק ר׳ תשע״א הסנגלרין ואולי זה האחרון מל״ר אמצ׳ singularii, singulares משרתי השלטון ובפרט מעתיקי כתביו. ועוד נ״ל סניגורים מל״י συνοιχουρός חבר שדר עמו יחד Hauptgesell-schafter.

* סנדיות צ״ל סנריות עיי״ע סנר. — סנודיא עיי״ע סנור כי זו הגי׳ עיקרית.

סַנְדָּל (מל״י σάνδαλον בל״ר sandalium בל״ס סנדלא Sandal, der aus einer Sohle bestehende Schuh) בפ״ב בעדיות (מ״ח) על הסנדל של סיידים שהוא טמא מדרס. פי׳ לאחר גמר בנין סדין את הכותל בסיד בלוח שהוא כשיעור סנדל ויש בו רצועות שאוחזין בהן ומעבירו על הסיד כמה פעמים עד שנעשה שעיע. פ״א כלי שיש לבנאים שדומה לסנדל ויש שעושין של ברזל ויש שעושין של עץ ובשעה שטחין הבית מחליקין בו וכגון זה כף של סיידים (שבת פ׳:) שפי׳ בע׳ כף. פ״א .פועלין המסיידין בתים עושין להן סנדלים בשביל הסיד שהוא חם וקשה לרגל אף למנעל[2]). בנסר פי״ב באהלות (מ״ד) סנדל של עריסה שפחתו. פי׳ כשרגלי המטה אינן שוין משים חתיכת לוח תחת רגל הגבוה ואותה חתיכה מצד אחת עבה ומצד אחת דקה ואותו לוח נקרא סנדל[3]). בכלי מתכות פי״ד בכלי׳ (מ״ה) סנדלי בהמה של מתכת טמאים פי׳ בפ׳ במה אשה בגמ׳ דסמוך ולא בעיר (שבת נ״ט.) למאי חזי אמר רב לשתות בו מים במלחמה וכו׳. בפ״ב בפרה (מ״ג) עשה לה סנדל בשביל שלא תחליק פי׳ פרסותיה של פרה הן סדוקות וכשהיא הולכה בחלקלקות נופלת לפיכך עושין לה סנדל שלא תחליק[4]). בעשרה בתים פי״ג בנגעי׳ (מ״ט) סנדליו וטבעותיו בידיו. בפ״ק ביו״ט (ביצ׳ י״ד:) אבל לא בסנדל מסומר. גמר׳ (ט״ו.) מאי טעמא גזרו ביה רבנן משום מעשה שהיה כמפורש בגמ׳ דפ׳ במה אשה (שבת ס׳.). ובפ׳ מצות חליצ׳ בר״נ (יבמו׳ ק״ב:) סנדל התפור בפשתן אין חולצין בו. בפ׳ ח׳ בבכורו׳ (מ״ו.) ובפ״ק בכריתות (ז׳:) ובפ״ג בנדה (כ״ד:) המפלת סנדל או שליא. פי׳ חתיכה של בשר כצורת סנדל. בפ׳ מצות חליצ׳ בגמ׳ חלצה בסנדל (יבמו׳ ק״ג:) סנדל של נחת ע״ז לא תחלוץ פי׳ סנדל שע״ז נחה עליו לא תחלוץ כמו כן לכתחילה[5]). באבות פ״ד (מי״א) ר׳ יוחנן הסנדלר[6]) פי׳ עושה סנדלים. — (א״ב פי׳ בל״י ורו׳ מין מנעל והאומן העושה מנעלים אילו נקרא סנדלר[7]) תר״י ועד שרוך נעל (בראש׳ י״ד, כ״ג) ועד רצועא דסנדלא) *[אחי״ה ועוד עיי׳ בתרג׳ ירו׳ שם ל״ז, כ״ח; ולשמות ג׳, ה׳; לויק׳ כ״ג, כ״ז; לדברי׳ כ״ה, ט׳, י׳; כ״ט, ד׳. וע׳ זקני׳ העתיקו ככה נעל (יהושע כ׳, ב׳). וכנ״ה בדרז״ל יומ׳ פ״ח מ״א עיי״ע נעל. יבמו׳

[1]) וא״כ הוזר אני ממה שכתבתי עפ״י פליישער בע׳ כדכור (ח״ה, קצ״ט). [2]) זה הפי׳ שייך לר״ח בשבת ס״ו. (בש״ס ווילנ׳) ע״ש ובזו השטה פי׳ הרמב״ם וראב״ד בעדיות ומ״ש הרמב״ם מנעל מעץ שקוראין בערבי קנקנא״ב צ״ל קבקאב והקבוץ קבאקיב = قبقاب قباقيب מנעל מעץ Holzschuh. [3]) הובא בקיצור בפי׳ הר״ש בשם הערוך, ובפי׳ סד״ט לרה״ג לא נמצא פי׳. [4]) בפי׳ סד״ט לרה״ג פי׳ רק מלה אחת תחלוק: בחלקלקות וכזה פי׳ ר׳ יוחנן בשבת נ״ט. סנדל של בהמה של מתכת ע״ש. [5]) עיי״ע נחת. [6]) ועוד בהרבה מקומו׳ עיין סד״ה וד״מ למהרז״ף (175) ושם נרמז שנקרא על שם מקומו אלכסנדריא וביוחסין בסדר הדורו׳ כתב י״א נוקב מרגליות כי תרגי׳ ראמות וגביש סנדלכון עיי״ע הבא אח״ז. [7]) sandaliarius.

ק"ג: סנהד' ז': ב"ק ל"ב: ירו' שבת פ"ו ד"ח: ירו' יבמו' פי"ב די"ב ע"ג תוספת' תרומ' פ"י, תוספ' שבת פ"ג (ד'), פ"ח (ט') ס"פ י"ב (י"ג), תוספ' יבמו' פי"ב, תוספ' כלי' ב"מ רפ"ו ב"ר פמ"ד ילק' ראה רמז תתצ"ב בשם הפסיקת' (עשר תעשר צד צ"ח: ע"ש עיי"ע כב ב') ריש שהש"ר עיי"ע סליים, כלי' פכ"ו מ"א עיי"ע עמק. והקבוץ סַנְדָּלִים תוספ' שבת פ"ג (ד'), סַנְדָּלִין ב"ב נ"ה, ירו' שבת פ"ו ד"ח. תוספת' כלי' ב"ב פ"ב. סַנְדְּלַיָּא איכ"ר פ' רבתי. והושאל לשליה שאינה כלתה חדשיו ורק חתיכת בשר בעלמא דומה לסנדל עיי' בערוך לעיל ובנדה כ"ה. מפורש סנדל דומה לדג של ים[1]) מתחילתו ולד הוא אלא שנרצף[2]) רשב"ג אומ' סנדל דומה ללשון של שור הגדול משום רבותינו העידו סנדל צריך צורת פנים ועיי' עוד נדה כ"ו. והלאה תוספת' נדה פ"ד. ויק"ר פי"ד הקב"ה משמרו שלא יעשה סנדל] —

* סַנְדְּלְרִיאוֹת (נ"ל מל"ר אמצ' sandale, sandalum בגד של משי ומטפחת דקה (feines Umhülltuch ילק' לך לך סוף ר' ע"ט דליין וסנדלריאות הוליכה לה למרחץ ופי' סנדלריאות או יותר טוב סנדליאות בגדי' ומטפחות דקים להתעטף בהם אחר הרחיצה. ואולי לפי זה דליין מל"ם דולא חוטי האריגה עיי"ע דל (ח"ד ס"ז) כלומ' בגדים נארגים ומטפחות דקות הוליכה הגר לשרה לבית המרחץ וגי' אחרת מב"ר פמ"ה עיי"ע בגרי וע' כנר.

סַנְדְּלְכִין (= סַנְדַּלְכוֹן נ"ל הורכב משתי תיבות פרסיות سنكر دلخون אבן שהוא חשק לב וכן נקראה אבן טובה Rubin) כפ' ארבע מיתות (סנהד' נ"ט:) ואחד משגרו לדרום להביא לו (סנדלכין) [סנדלכונין] טובים פי' מרגריטי[3]) ראמות וגביש (איוב כ"ח, י"ח) תרג' סנדלכון וביר וצים. *[אחי"ה כ"ה בכל דפ"ע וכ"י והוא ל"פ پیروزه וממנו בל"ע فیروزه מין אבן טובה Turkois וכן העתיק ריב"י טאווס נפך (שמות כ"ח, י"ח) עיי"ע פרזג[4]) ובנו"ג בתרג' בירולין וכ"ה באסתר א', ד' בתרג' סנדלכין ובורלין וגם שם צ"ל בירוצין. ודע כי בעה"ק שנ"ב בכ"מ גרס סנדלכון וכ"ה ברש"י דפ' קראקא ובגמ' סנדלכנין וצ"ל סנדלכונין וכצ"ל בערוך והוא הקבוץ ובדפ' שונצ' וויניצ' באסיליא ובנבנשתי סנדלפונים וכ"ה נ"א באבדר"נ פ"א וכ"ה שם פל"ח סנדלפונין טובות ואבנים טובות ומרגליות וברש"י ובע"י הראשון ובילק' כ"י בראשי' אצל ד"ס סנהד' צד פ"ד: סנדלפון, סנדלפין ובנו"ג סנדלבונים. ובכולם צ"ל סנדלכונין ונ"ל שהוא ל"פ הנ"ל سنكر دلخون אבן חשק לב והוא תואר לאבן אדום שנקרא ג"כ خون دل דם לב שהוא אדום כדם לב. ומי שגוזר אומר מל"ר sandaresus או מל"י σανδαράκη, σανδαράχη אינו אלא טועה] —

* סַנְדַּלְפוֹן (מלה הורכבה מן סַנְדַּל בל' הוצואריש (בל"פ سردار) אדון ומל"פ پهن פעהלוי פַּאאן ובל' צענד apana רם וא"כ סנדלפון אדון רם וגבוה) עם גזרתו עולה יפה מה שנאמר עליו חגיג' י"ג: במתניתא תנא סנדלפון שמו וגבוה מחבריו מהלך חמש מאות שנה ועומד אחורי המרכבה וקושר כתרים לקונו[5]). וכ"ה בפסיקת' רבתי פ"כ, ושם: והיה מהלך (הדרניאל) לפניו עד שהגיעו לאשו של סנדלפון וכו' אין לי רשות להלוך מפני אשו של סנדלפון שלא ישרפני כיון שראה משה את סנדלפון נבהל מפניו וכו'. וגזרת המלה כבר אמרתי בספרי על המלאכים צד 43 בכ"ז ה' לעווי עומד על דעתו לומר שהוא מל"י συνάδελφον אף זו ההרכבה לי' בל"י וגם כנוי שמות המלאכים והשדים לנכון מוצאו מל"פ ועיי"ע מיטטרון.

סנדיקום (לדעת ר"ב מל"י ורו' σύνδικος Beistand, Repräsentant, syndicus והנכון סַנְדֵּיקְנוֹס שהוא מל"י σύντεκνος (Gevatter הביא מלה זו בעל הילקוט במזמור ריבה ה' את יריבי (מזמו' ל"ה ר' תשכ"ג) אני עושה סינדיקום

---

[1]) והוא שנקרא Pleuronectes solea וצורתו כצורת לשון השור על כן שמו בל"י βούγλωσσος ובל"ר linguata, lingualaca עיי' לעוויזאהן 275. [2]) בירו' נדה פ"ג ד"נ ע"ד אי' אלא שרצמו חי ועיי"ע רצם. [3]) כ"ה בדפ"ר ובשרפ"ע מרגליות. [4]) ובזה הייתי מפרש בשביל ידידי ר"ש באבער פרתזג בלקח טוב תצוה צד צ"ה אבל נשמט בט"ד שמי. [5]) ואולי דרשו כן בחילוף השם הפרטי בשם הכללי סנדלכון אשר בקצת נוסחאות אי' סנדלפון עיי"ע הקודם והיינו אבן טובה ולכן אמרו קושר כתרים לקונו. וכתב ר"ח בפי' חגיג' וז"ל וחלילה שיש שם פרחת כל עיקר וראש וגוף כדרך הברואים אלא לקבל מלכותו כדרך שמזכירין בכל יום ישראל בתפלתם כתר יתנו לך המוני וכו' ומ"ש וקושר כתרים לקונו כבר פירשוהו בפירוש משביעו ואזיל ויתיב במקום שחלק לו הקב"ה להושיבו] שם נ"ל שכיון על פסיקת' רבתי פ"כ עש"ה.

בשעת מילה ופריעה פי' בל"י ורו' פטרון ופרקליט. *[אחי"ה בנו"ג בילק' בהן (כברכי) אני עושה סנדיקות לילדים בשעת מילה ופריעה אבל באו"ז הלכ' מלה סי' ק"ז הביא בשם שו"ט (ולפנינו לי') אני נעשה סנדיקנים בילדים הנימולים עליהם היינו שתופס תינוק הנימול על יריכיו כשמלים אותו ע"כ [1]) ויתר המקומות שהובאה המלה עיי' בצונץ ריטוס 4 הערה א' ושם הובא מכ"י סמ"ק הלעז compère וזהו σύντεκνος ובלשנות רומניות κουμπάρος וכן בלא"ש Ge-vatter והמושג הזה נעתק מהנוצרים עיי' צונץ ולעף שם ושם ופערלעם מיסצעללען 33 [2])] —

*סנדר תוספת' ב"מ פ"ט עיי"ע סנטר — סנדריאום עיי"ע אליאס ח"א, צ"א. — סנדריות עיי"ע סנר, ועוד עיי"ע סנהדרין.

* סַנְדְּרָנָא (מל"י ורו' אמצ' σύνεδρος, synedrus (Beisitzer, Gerichtsrath שהש"ר פ' כמגדל וע"י מי נעשית מלחמת מדין ע"י שני שדיך ע"י סנדרנא משה ופנחס, פי' יושב ויועץ במשפט. והה"א דרכה להשמט עיי"ע הבא אח"ז.

☞ סַנְהֶדְרִין (מל"י συνέδριον, συνεδρία ענין כנסיה ומושב זקנים Gerichtshof, (Senat, Synode משנת סנהדרין פ' אחד דיני ממונות (פ"ד מ"ג דל"ו:) סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה פי' בל"י מקום ועד היועצים והם עצמם נקראו כן תרג' ובמושב זקנים (תהלי' קי"ז ל"ב) ובסנהדרין דחכימיא. *[אחי"ה וכתב בעל ע"מ (בקובץ כ"י ה"ב) היא מלה יונית גמורה וכו' והוראת המלה עצמית על קבוץ הדיינים ונשיאי העדה היושבים [3]) המתקבצים אל מקום אחד ויושבים יחד לשפוט את העם ולהמתיק עצה לעשות תקנות על עסק בני מדינה ע"כ. סנהדרין גדולה היתה של שבעים ואחד וקטנה של עשרים ושלש סנה' פ"א מ"ו ד"ב. ועיי' סוכ' נ"א: ועיי' סנה' פ"א מ"א ושם דף מ"ה, ס"ג. מדות פ"ה מ"ד ירו' סנהד' פ"א די"ט ע"ג ירו' נדרי' ספ"ו ד"מ. ר"ה ל"א. מכו' ז'. סוט' מ"ג. מ"ה. ע"ז ח': והקבוץ סַנְהֶדְרִיּוֹת סנה' פ"א מ"ה ד"ב. שהש"ר פ' מטתו סנהדראות סנה' ט"ז: ועוד בהשמטת הה"א סַנְדְּרִיּוֹת ספרא קדושי' פרק ח' פרש' י'. והרבה בתר"י עיי' לבמד' כ"ה, ז' סנדרי, שם לדה"י א' י"ח, י"ז סנדרי רבתא סנדרי זוטא והוא כמו סנהדרי גדולה וסנהדרי קטנה גיטי' נ"ז: והקבוץ לבמד' ט', ח' רישי סַנְהַדְרָיָתָא ושם לויק' כ"ה, י"ב סַנְהֶדְרְיָתָא. ובענין זמן הוסדה ומעמדה ומקומות אשר הגלתה על הכל נטה ידו החזקה מהרז"ף בר"מ עיי' מפתח צד 61 ועוד מ"ש הח' לעווי בע"מ מהרז"ף ה"ד 343 והלאה ומ"ש הרב הח' וויים בדוד"ר ח"א 99, ועוד 150 והלאה — ומרוב התעסקותה מעניני סנהדרין נקראה על שמה המסכת הנקובה ככה] —

* סַנְוֵור (מהשם סַנְוֵרִים בל"מ ענין עורון blen-den) תנקר תר"י א' לבמד' ט"ז, י"ד תסנוור.

סַנְוָארְתָּא (מל"ם סַנוּרְתָּא כובע Helm) בפ' במה אשה (שבת ס"ב.) ולא בקסדא. גמר' (שם) אמר רב סנוארתא. פי' כובע של ברזל. *[אחי"ה וכ"ה בפשיט' הסורי' בש"א י"ז. ה', ל"ח להעתקת כובע, קובע. וכן פירש"י ע"ש — וגי' המעולה סנורתא כדאי' ברי"ף בד' וויניצ' וכתב ונקרא בל"מ כובע כדכתיב (שמואל שם) וכובע כו'. ובכ"י מ' בש"ס סניאותא קסדא סנירתא שמיה שמניח בו שערו תחת. כובע שבמצחו ע"כ (עיין פירש"י) ונראה ששתי נוסחאות נתערבו היינו סנואתא כדאי' בספרי' שלנו ובערוך ועוד סנורתא (כצ"ל תחת סנירתא) כדאי' ברי"ף. על כל פנים כאן יש לסדרו וכדאי' בכל כ"י ובדפוסי' ראשונים ולא כבסדר דפ' אמש' ע"ש] —

סִנוֹרְיָא [4]) (= סִינוֹרְיָא מל"י συνορία שכנות Nach-barschaft) בילמדנו פקוד כל בכור זכר (במד' ג', מ' בתנחו' לי') כביכול אני ומלאכי נעשינו סינוריא שלך פי' בל"י שיירא סינוריא. *[אחי"ה וכונתו שוכנים עמך או שוכנים אצלך וכן מצאתי אח"כ בכ"י ע"מ (בקובץ כ"י ה"ב) וז"ל אין לפרש שיירא העוברת ממקום למקום כענין היוצא בשיירא אלא כעין התחברות אנשים לשכונתם וכו' ע"כ. ור"ב שסדר זה הערך בדל"ת חשב שהוא ל"י συνοδία הלויה Begleitung וכ"ה דעת לעווי ואין נ"ל ובתנחומ' הישן במדבר סי' כ"ב ובנדפ' אי' אני ומלאכי נצבים עליך אבל עיי' מ"ש רש"ב שגי' כ"י סניגוריא ונ"ל שצ"ל סינוריא כגי' הערוך והראיה מגי' הילק' תהלי' פמיליא] —

---

[1]) ועיין לעבענסאלטער להי' לעף 384 ושם נרמז ג"כ על הילק' ר' תשכ"ז וצ"ל תשכ"ג ועל הרוקח ק"ח. [2]) ואצל המון עם עשו מהם שם מופשט סנדקאות die Function des Gevatters. [3]) ותיבה זו אי' בכ"י נקודה ועיי' מ"ש בענין זה בעי' דלטור (ח"ג, ס"ט בהערה). [4]) כ"ה לנכון הסדר בכל כ"י ודפ"ר פיז' וויניצ' עד אמש' ור"ב שנה הנוסחא סנוריא וערכו קודם סנדל ואינו נכון.

* סנוותאה (פי' כמו נַוְותָאָה der Nabatäer) שבת י"ז: עיי"ע נוות וע' נבט ובכ"י ש"ס נתוואה וצ"ל נוותאה וכ"ה בע"ז ל"ו. ועיי' היוחסין ע' אבימי.

סַנְחֵרִיב (שם מלך אשור ידוע Sancherib ששיחתו[1]) ריב בחלק (סנה' צ"ד.). *[אחי"ה ושם יתר דרשות רז"ל עליו ועוד עיי' שם צ"ה: פסחי' קי"ט. מגיל' י"א רע"ב גיטי' נ"ז: סוט' מ"ו: חולי' פ"ט. שמ"ר פ"ח ופ"ל; ויק"ר פ"ה, י"ז, כ"ז, כ"ח; במד"ר פ"ח, י', כ"ג; שהש"ר פ' כמעט, איכ"ר פ"א; קהל"ר פ' כי לאדם ופ' כי בא החלום] —

סְנַט (נ"ל מל"ע نطّ פי' קפץ umherspringen וסמך הוא סימן בנין שפעל וכן בל"פ شنبيدن hüpfen) בב"ר פ' ס"ט (ס"ח) אופזים בו קופזים[2] בו סונטים בו. ובפ' ע"ב[3] (לפנינו ר"פ ע"א) וירא ה' כי שנואה לאה והכל היו סונטים בה[4] מפרשי ימים מהלכי דרכים אף הנשים מאחורי קורים[5] היו סונטות בה והיו אומרים לאה זו סתרה א י נ ה[6] סתרה כגילוייה וכו'. — (א"ב פי' מצחקים ומליזין) *[אחי"ה וכן פי' בעל מ"כ פס"ח לש' צחוק וקינטור וכמיוחס לרש"י מקטרגים אותו. ולי נראה שהוא כמו קופזים הנזכר בצדו בל"ע قفز ונרדף עם نطّ וממנו הבנין השפעל סנט = שנט וכדאי' בכ"י ה"ב ובב"ר פס"ח ושם בסוף הפרש' שוטנים בו וכדאי' במ"כ ט"ם וצ"ל שונטים או סונטין וכדאי' במיוחס לרש"י שם, ועוד עיי"ע אפזים ח"א, ר"י] —

סנטמא (= סוּנְטְמָא מל"י σύνθημα, σύνθεμα חָזוּת Vertrag, Pakt) בויק"ר ויהי ביום השמיני פ' ר' עזריה (פי"ב)[7] קבע סונטמא בגו צירא דתרעא והוא מפני מלגיו והוא שתי מלבר. — (א"ב בנוסחאות לא נזכר ר' עזריה ובעל הערוך הזכירו גם בע' פלח (ר') אשר לא כנוסחאות והגי' שלנו הב לי מיניה בהדי נוקבא את מפני מלגיו ואנא שתי מלבר)[8].

☞ סְנטוּמוּס (מל"י συντόμως בקיצור כלל דבר kurz! kurzweg!) מדר' שה"ש פ' עד שהמלך במסבו ופ' הנה מטתו של שלמה ובמד"ר פ' כה תברכו (פי"א) סנטומוס כל ערל לא יאכל בו פי' בל"י כללו של דבר.

סנטר (מל"פ הרשומ' בע' בר מחווניתא (ח"ב, קע"ח) פי' שומר Wächter) כפ' המוכר את הבית (ב"ב ס"ח.) (לא)[9] מכר את הסנטר. בפ' הזורק גט בגמ' היה במזרח (גיטי' פ':) סנטר שבעיר. בב"ר פ' י"ח (י"ז) עזר כנגדו אתנסיבא לסנטרא דקרתא[10]. בויק"ר אמור אל הכהנים פ' מה יתרון (פכ"ח) ובפסיקת' דעומר (צד ס"ט:) סנטרך אנא לית את יהיב ל י[11]) סנטרותי. ב ר א ש (פסקא) [צ"ל פתיחתא][12]) דאיכה אייתון לן נטורי קרתא והוו מייתין להון ראש מטרתא וסנטרא והוון אמרין להון אילין אינון חרובי קרתא ואילין אינון נטורי קרתא ו ה ל י ן א י נ ו ן נ ט ו ר י ק ר ת א[13]) אילו סופרים ומשנים[14]). פי' שומר. — (א"ב וכן פירושו בל"י שומר) *[אחי"ה כונת ר"ב על ל"י συντηρέω שמר συντήρησις שמירה[15]) והנכון שהוא ל"פ כאמור בע' בר מחווניתא ע"ש, והגי' המעולה לפי זו הגזרה הסנדר וכ"ה באמת בתוספ' ב"מ פ"ט אבל בכ"י אירפ' הסנטר וכ"ה בטי"ת בב"ב ס"ח: תוספת' ב"ב ספ"ג ירו' ב"ב רפ"ד די"ד ע"ג ירו' ב"מ פ"ח די"א ע"ד, שם רפ"ט די"ב, סנהד' צ"ח: קהל"ר פ' מה יתרון ופ' יש אחרית תנחומ' ברכה סי' ו' פסיקת' רבתי פי"ח והקבוץ ירו' חגיג' פ"א דע"ו ע"ג סַנְטֵירֵי קרתא, ירו' שביעי' פ"ד דל"ה: סַנְטֵירַיָא. ושם מופשט סַנְטָרוּתָא פסיקת' דהעומר הנ"ל פי' שכר השמירה. ופי' סנטר שומר (ועיי' פי"מ להרמב"ם בב"ב פ"ד) הוא פי' ר"ח הובא בפירשב"ם ב"ב ס"ח. ד"ה בר מחווניתא אבל גזרתו מל"מ אין נ"ל ועיי' ג"כ גי' ופי' בתשו' הגאוני' הוצ' ה' הרכבי צד 105 ועוד צד 213 סי' ת'] —

---

[1]) בכ"י ק"ט שסיחתו וכ"ה לפנינו. [2]) בנו"ג אפזים קפזים. [3]) כ"ה לנכון בעי' קר ט"ז ובעי' הנוכחי פי' ע"א וכ"ה לפנינו אבל במנין הפרשיות מונה רבינו אחת יתרה אבל עיי"ע אביון וש"נ פי' ע"א וכ"ה לפנינו. [4]) בכ"י ה"ב שונטין וכ"ה בב"ר פס"ח. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר ובדפ' אמי קוריים וכ"ה בעי' קר ט"ז גם בדפו"ו וכאן בט"ס קירים. [6]) בדפו"ו לי' בטעות. [7]) ולפנינו לי' עיי' במו"ע ועיי"ע סקס ובמו"ע. [8]) וכ"ה בילק' משלי כ"ג. [9]) במשני' שם לי'. [10]) בנו"ג אתנסבית לסנטרין דקרתא אבל גי' התוספ' לב"ב ס"ח: ד"ה הכי כגי' הערוך וכן בויק"ר פל"ד לסנטירא ובירו' כתובו' פי"א דל"ד: בט"ס לטסורא. [11]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט. [12]) כ"ה בכ"י ק"ט ובשאר כ"י ובדפ"ע בפסיק וצ"ל בפתיחתא. [13]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ו"ו ל"ד ה"ב ודפ"ר. [14]) בשו"ט מזמור קכ"ז ובילק' תהלי' ר' תתפ"א ומה אינון (וכ"ה בראש פתיחתי' דאיכ"ר) נטורי קרתא ספרין ומתניין. [15]) ואולי לזו המלה כיון בעל כ"י ע"מ (בקובץ כ"י ה"ב) וז"ל והמלה הזאת יונית גמורה והוא מענין שמירה שהיא ההצלה מן הפגע ע"כ.

סַנְטֵר (= סַנְטֵיר מל״י ἀνθερεών לחי Kinn ולפי׳ רבינו כמו סיטרא צד וצלע) בפ׳ מי שמתו בגמ׳ היה עומד (ברכו׳ כ״ד רע״ב) ולא יניח ידו על סנטירו ולא יניח ידו על צדו. סנטירו כמו סטרו ופירושו[1]) צלע והגו״ן יתרה כמו קינסה שהוא קיסם, חנגא חג והן כסליו שנראה כעומד בקלות ראש. — (א״ב בנוסחאות כתוב וכשהוא מפהק היה מניח ידו על סנטרו פירש״י מינטון שלא תראה פתיחת פיו א״כ הוא פרק לחי התחתון בזקן והפשט הזה תפשו כל הפוסקים בענין פאות זקן) *[אחי״ה גי׳ ולא הניח ידו על סנטרו אי׳ ג״כ בה״ג ספ״ג דברכו׳ ובריה״ף עיי׳ ברא״ש והיא גי׳ ר״ח עיי׳ באו״ז הל׳ תפלה סי׳ צ״ח וסי׳ ק׳ ושם הובא פי׳ ר״ח אשר אחריו נגרר רבינו ובאו״ז הביא ראיה לפירש״י מירו׳ ברכו׳ (ספ״ג ד״ו סע״ד) ונותן ידו על פיו ועל זה מורה מלת מינטו״ן בל״צ menton בל״ר mentum לחי וכ״ה ענין סנטיר בל״י הרשום׳ בהוספת הסמ״ך וכזה הפי׳ פי׳ עה״ק שנ״ב בזה״ל או פי׳ תחת פיו שקורין קין בל״א = Kinn[2]) אבל זו שיטת רש״י ולא של רבינו שפי׳ צלע ומל׳ סטרא וכזו השטה הלך הרמב״ם בה׳ תפלה כ״ה הל״ד וז״ל ולא הניח ידיו על חלציו ועיין כ״מ שם שגרס בדברי הרמב״ם על סנטרו. וגי׳ סנטירו אי׳ בכ״י ק״ט וכ״ה בכ״י ש״ס פ׳] —

סֵנָטָר (מל״ר Rathsherr, senator) בב״ר פ׳ ס״ח (ס״ז) וישטם עשו (בראשי׳ כ״ז, מ״א) א״ר אלעזר בר ר׳ יוסי נעשה לו שונא נוקם ונוטר עד כדון קראין סנטורי דרומי (ובסוף ב״ר (פ״ק) גרסיה (א״ב[3]) נפק כתוב) לגביה לביש סנטרוי מהו סנטרוי מאנין דלא בזיעין). — (א״ב פי׳ בל״ר בעל העצה שר ומנהיג ונקרא סנטוריא לבושים המיוחדים להם וזה ענין מאמר הירושלמי מאנין דלא חפיתין פרקא דבתרא דמועד קטן (ספ״ג דפ״ג ע״ג)) *[אחי״ה ציון מב״ר פ״ק אף אם אי׳ כן בדפ״ר ובשדפ״ע הבאתי במסגר דסגנון הלשון גרסיה מראה שאינו לשון רבינו ובאמת ליי׳ כל הציון בכ״י ק״ט וה״ב ובכל הערוך לא ציין עוד מאמר מפרש׳ ק׳ של ב״ר[4]) ונ״ל ברור כי איזה כותב רמז בגליון הערוך כי במקום סנטורי דרומי יש עוד מלה כזו בב״ר ושם גרסיה סנטרוי ואח״כ בא מגליון פנימה ועל זה העיר ר״ב כיב נו״ג בב״ר נפק ולא חש מאומה כי מלת גרסיה לשון בעל הגליון הוא וגם נעלם זה מעיני ה׳ לעווי והביא הציון כלשון הערוך גרסיה והעתיקו : kam entgegen יצא לקראתו! ומעולם לא היתה זאת הוראת מלה גרסיה, ומתוך כ״י ערך מלין (בקובץ כ״י ה״ב) ע׳ סנטר מוכח כי לא היה לפניו ציון זה מב״ר בערוך שלו כי ציון ראשון הביא בשם הערוך ופי׳ באריכות אם senator נגזר מל״ר senex זקן או בהיפך ואח״כ הוסיף לומר כזה״ל ומה שאמר בב״ר לביש סנטרוי מהו סנטרוי מאנין דלא בזיעין אולי שהמלה נגזרת מן סנטר כלומ׳ בגדים חשובים שהיו לובשין הסינטורי ע״כ הרי לא כתב שכן מצא בערוך כי אם בב״ר נראה שלא היה כתוב לפניו בערוך שלו. ובענין פי׳ כ״י ע״מ וודאי כן הוא בגדים חשובים שהיו לובשין היושבים במושב זקנים, ובירו׳ מ״ק הנ״ל הגי׳ לביש סנטירייה פי׳ senatoriae vestes. ודע כי בילק׳ תולדות סוף ר׳ קט״ו גרס כגי׳ רבינו וישטום עשו בלבו נעשה לו שונא ונוקם ונוטר כדין קראין סנטיראי דרומאי וכ״ה בירו׳ ע״ז פ״א דל״ט ע״ג וישטם עשו את יעקב א״ר יצחק כי ר׳ לעזר ברומי צווחין (ליה) [להו] סנטורייה דעשו אבל בב״ר אי׳ בדפוסי׳ ראשוני׳ וישטם עשו א״ר אב״י סנטרוי[5]) ונעשה לו שונא ונוקם ונוטר וכו׳ וא״כ דרש נוטריקון כאילו היתה המלה סנ־נטר (כמו שדרש בירו׳ ע״ז הנ״ל מלת סטרנלייה) או אולי כיון המדרש על ל״י σίντωρ שודד ומזיק Plünderer, Beschädiger — ומענין סנטור senator פי׳ חשיבות ואדנות נ״ל לפרש אפוטרופא או סנטר בירו׳ ב״מ פ״ה ד״י ע״ג ובתוספת׳ ב״מ פ״ה אפיטרופוס או סנטר[6]) ופי׳ כמו בל״י אמצעי׳ σινάτωρ, σενάτωρ מינוי לשר ואדנות (עיין מיירסיאוס 495)] —

סָנַן[7]) (מל״ע سَنّ, سَنَّ שחק ומצחצח reiben, poliren והושאל לצריפה ולצלילה läutern, seihen, durchseihen) בפ׳ ר׳ אליעזר אומ׳ תולין (שבת פ״כ מ״ב דקל״ט:) מסננין את היין בסודרין ובכפיפה מצרית [ו]נותנין ביצה במסננת של חרדל. בכלי מתכות פ׳ (י״א)[8]) [וצ״ל י״ד] בכלי׳ (מ״ח) מסננת של חרדל שנפרצו בה ג׳ נקבים, בס״ג

[1]) כ״ה בכ״י ה״ב ודפו״ו. [2]) וזו המלה נגזרה לפע״ד מל״פ چانه = زنخ בל״י γένυς בל״ר gena בלי גוטיא kinnus. [3]) נשמט בדפ׳ אמ׳. [4]) עיי׳ מפתח לזה החבור. [5]) בקצת דפוסי׳ סנטירו. [6]) ועיי׳ תוספו׳ ב״ב ס״ח: ד״ה הכי ומשם נראה קצת שהוא כמו סנטר פי׳ שומר ואין נ״ל. [7]) בדפו״ו זה הערך נסדר קודם ע׳ סניגור אבל בדפ״ר ובכל כ״י לנכון קודם ע׳ סנונית. [8]) כ״ה בדפ״ר ובדפו״ו אחד עשר וט״ס הוא.

דפ' אלו טרפות (חולי' ס"ז.) ואת נבלתם תשקצו (ויקי' י"א, י"א)[1] לרבות יבחושין שסיננן פי' בגד שצוללין בו מה שירצו. אמרות ה' צרפתהו (תהלי' קי"ח י"ט) תרג' מימרא דה' סנן יתיה. *[אחי"ה בנו"ג סנין יתיה וכ"ה במתורגמן ושם הרבה דוגמאות ע"ש. וכן בענין צריפה בדרז"ל במד"ר פ"ו בגדי זהב סנונין דומה לפז. ושם רפ"ז נסתננו הפסולות ממנו, פסיקת' רבתי פ' פרה כשם שהכסף צרוף נכנס לכור ומצטרף ומִסְתּוֹנֵן וכו' כך התורה מסתוננת ומזוקקת מ"ט פנים. ובענין צלילה בתוספת' תרומ' פ"ז סיננן • • המסנן, תוספ' שבת פ"ח (ט') לסנן בו את היין, תוספת' טהרו' ספ"ח שסיננה משקין טמאין, ומזה סַנְיָא דיבי חולי' נ': וקבוץ שם נ"ח: עיי"ע — סן א' בפ"א. ועוד מזה השם מְסַנֶּנֶת והפעל ממנו σινιάζω בספרי אונגלי'] —

סְנוּנִית (בל"ס סְנוּנִיתָא והועתק לל"ע سُنُونُو، سُنُونُوَة، سُنُونِيَّة Schwalbe) בפ' אלו טרפות בגמ' סימני[2] העוף (חולי' ס"ב.) (למינהו)[3] [וצ"ל למינו] (ויקרי' י"א, ט"ו) להביא סנונית לבנה. בר"ג דפ' המוציא יין (שבת ע"ז, ע"ב) אימת סנונית על הנשר פי' פורח בין כנפי הנשר ומפחידו[4]. עגור תרג' סנוניתא. ותורסים ועגור (ירמי' ח', ז'). *[אחי"ה וכ"ה לפנינו אבל עגור בישעי' ל"ח, י"ד פי' בע"א אך בפשיט' תרג' גם שם סנוניתא וכן העתיק רס"ג שם سُنُونُوَة ועוד נקרא سُنُونِيَّة וכן הביא ר' יונה בכתאב אלאסול (502 בהוצ' נייבויער) בשרש ענר וז"ל سُنُونِيَّة وهى الخطاف והוסיף לומר כי כזה פי' רה"ג בפי' לשבת (فى تفسير شبت) וא"כ בש"ס ווילנא בפי' ר"ח צ"ל במקום (סבונית) [סנונית] שנקרא בל' ישמעאל אלכטנאף צ"ל אלכטאף וכן הביא רד"ק בישעי' ובשרש ענר ועיי' שרש שמם. וכנ"ה בחולי' שם עוף המסרט כשר לטהרת מצורע וזו היא סנונית לבנה שנחלקו בה ר"א וחכמים ועיי' ה' לעוויזאהן 209 ושם העתיק סנונית דבתי (חולי' שם) ע"י Mauerschwalbe וסנונית בשבת הנ"ל ע"י Fliegenschnapper כי העגור אינו מפחיד את הנשר. ובתוספ' הולי' פ"ג (די) סינוני לבנה והוא בל"ע سُنُونُو אבל בכ"י אירפורט סנונית] —

סַנְסַן (בל"ס סִיסָנָא ומל"מ בקבוץ סַנְסִנִּים Dattel- kamm, Dattelrispe) סנהד' צ"ג. לא עלה בידי אלא סנסן אחת וצ"ל אחד או צ"ל סנסנה כדאי' בכ"י פ' באה"ת ובילק' (ד"ס סנה' צד קל"א.) והקבוץ סַנְסִנִּים כל"מ במד"ר רפ"ג ובלא"ר שהש"ר פ' אמרתי אעלה: סַנְסַנַּיָּה, ושם מבואר בסנסניו: בסנסנייה ועוד עיי"ע ססני[5] — ועוד שם פרטי ב"ר פי"ט ר' חנינא בן סנסן] —

סָנַף (מל"ע سنف וקרוב לו ל"ס סַנֵּף ענין קישור וחיבור verbinden והשם סְנִיף Angereihtes, Anschluss, Ansatz) בשתי הלחם פ' י"א במנחו' (צ"ו.) וארבעה סניפין של זהב היו שם מפוצלים מראשיהן שהיו סומכין בהן. בס"ג דפ' תעניות האלו (תעני' כ"ה.) סניפי[6] עשאום. פי' פלימו אמר כל כך נתארכו שהותירו אמה לכאן ואמה לכאן ויש אומרים[7] כל כך נתארכו שחתכו מהם ועשו מן החתיכות סניפין בין הקורות העליונות לקורות התחתונות פ"א שהיו הקורות מסונפין זה עם זה ונתחברו[8]. בהנוגע פ' כ"א (מ"ג) בכלים: בחוט ובמשיחה באמה ובסניפין פי' אלו הסניפין ראשי המגירה הנעשין מן העץ[9] ויש אומרי' כמו סניפין אהרים[10] בס"ג דהוריות (י"ג:) אף בבית המשתה עושה אותן סניפין פי' שמושיבין אותן בצד הזקנים מפני כבוד אביהן דהוויין סניפים לזקנים כסניף זה שעושין לקורה גדולה[11]) אמר רבא ובחיי אביהן הוא דעושין אותן סניפין מפני כבוד אביהן. בפ' ג' שאכלו בגמ' נשים (ברכות מ"ז סע"ב) אבל עושין אותו סניף לעשרה. פי' דאי הוה תשע וקטן מברכין עמו נברך אלהינו. בס"ג דפ' השוכר את האומנין (ב"מ פ'.) והיה בה מום אחר וסנפו בין המומין פי' חברו בין המומין אלו שלא היו בה שמערים ואמר איני משבח אותה נגחנית היא נשכנית היא ובדק ולא מצא בה מומין אלו סבור כשם שאין אלו כך אין זה ולבסוף נמצא בה הרי זה מקח טעות מום זה ומום אחר

---

[1]) בש"ס הובא הפסוק כל השרץ השורץ על הארץ אבל רש"י על התורה ויק' שם הביא על הפסוק הנ"ל דרוש זה.
[2]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. [3]) וכ"ה בש"ס ובספרא שמיני פרש' ג' פרק ה'. [4]) וכ"ה בפירש"י ע"ש. [5]) הסנסין בתוספ' כלי' ב"ב פ"ה (ובכ"י אירפ' הסנסין) ובתוספ' נגעי' ספ"ה (ובכ"י הסנסון) ט"ס וצ"ל הסגוסין. [6]) בנו"ג סניפין ובכ"י ש"ס ב' סנאפי. [7]) מוכח דגי' הערוך היתה כגי' כ"י ש"ס מינכען שהביא זה די"א אחר דברי פלימו עיי' ד"ס שם. [8]) וכזה פירש"י ע"ש ורגמ"ה כ"י אשר תחת ידי (וממנו נדפס בש"ס ווילנא) פי' סניפין שמלאכים האריכום בחתיכי (ובש"ס ווילנ' בט"ס בחתכי) קורה. [9]) וכעין זה בפי"מ להרמב"ם לכלי' ע"ש. [10]) ועיי' בפי' רה"ג בסד"ט 16. [11]) וכן פי' המפרש בהוריות וג"ל עפ"י הערוך ורק הוסיף סניף בלע"ז ?

שפירש לו ומום שהיה בה בראשונה ואמר מום זה בה ומום פלוני ופלוני אע"פ דסנפו ההוא הוה ליה למבדק ברישא וסביר וקביל[1]. בר"ג דהשותפין (ב"ב ד' רע"ב) סניפי דיכי[2]) לבר פי' מוציא ראשי הקנים ודפנא שהוא הקנים העומדים לחיזוק המחיצה לחוץ[3]) פ"א „דלכי גדיל להו להוצי ליכוין דליהוו רישייהו דהוצי כייפי לבר לאותו צד של חברו"[4]). — (א"ב פי' בל"י חבור ודבוק) *[אחי"ה כיון לל"י Verbindung, συναφή, συνάφεια Zusammenhang והנכון שהוא מל"ע הנ"ל וקרוב לו ל"מ צָנַף. וכן פירש"י בב"מ הנ"ל וסנפו: חברו וכנ"ה וסנפו בין המומין תוספת' כתובו' פ"ז ושם לב"כ פ"ד וסנפו עם המומין. את פעל קהל"ר פ' שמח חייך עד דאסתנפנוי פריטיי כיון דאסתנפנוי פריטיי דיליה אמר וכו'. והבינוני פעיל במקום השם סְנִיף פי' חבור כמו בברכו' הנ"ל ופירש"י סניף חיבור לזימון. והרבה פעמי' אי' בזה הענין בירו' ברכו' פ"ז די"א: ע"ש. ועוד ענין תוספת ומזה בתעני' הנ"ל והוריו' הנ"ל תוספת' סנהד' פ"ז. וכן נקרא כל האריכות איזה דבר עיי' רש"י לסוכ' ד' רע"ב ושם לועז סניף אפושטיץ ובעירו' ט'. ד"ה לבוד לועז אפושט ובכ"י אישפשינט ונ"ל שצ"ל אפנדיץ appendice עיי"ע ברקא ג' (ח"ב, ר'). וסניפין במנחו' הנ"ל ותוספת' מנחו' פי"א פי' כעין עמודים הסומכין בהן לחם הפנים עיי' הציור ברש"י מנחו' צ"ד: ובפי"מ להרמב"ם במנחו' פי"א. וכן מבואר מנחו' צ"ז. קשותיו (שמות כ"ה, כ"ט) אלו סניפין ובמד"ר פ"ד קשות הנסך (במד' ד', ז') סניפין ועיי' תוספות מנחו' צ"ו: ד"ה לא. ועיי' תוי"ט במנחו' שם שפי' סניפין שם לדבר העשוי לחבר ולהחזיק דבר אחר ע"כ. וכן בתוספת' כלי' ב"מ ספ"ג המסמרות והסניפין שבו חיבור לטומאה וכו'. וכן מענין עמוד וסמיכה בהשאילה במדר' שו"ט מזמור צ"א ד"ה כי מלאכיו: נטל רגל ימינו וטבע אותה עד עומק תהומות ועשה אותה סניף לארץ כאדם שהוא נותן סניף לכיפה] —

סְנַפִּיר (מל"מ שם תואר לכנף הדג Flossfeder) כפ' אלו טרפות (חולי' נ"ט.) ובדגים כל שיש לו סנפיר וקשקשת. *[אחי"ה ואי' שם במשנ' ואילו הן קשקשין הקבועין בו וסנפירים הפורח בהן ופירש"י בדף ס"ו: הפורח בהן שט בהן על פני המים. וכן פירש"י בנדה נ"א: במשנ' סנפיר אלו כנפים ששט בהן על פני המים. ואולי לפי זה הוא מל"פ شناور השט במים או شنا پر השטת הכנף. ובספרא פרק ד' פרש' ג' המרבה בקשקשים ובסנפירים וכו' שם חדודי חרש (איוב מ"א, כ"ב) אילו סנפירים שלו. ובחולי' ס"ז סע"ב וילק' איוב שם אילו סנפירין שפורח בהן וע"ש פירש"י] —

* סַנְפִּירִינוֹן עיי"ע סמפירינון.

* סנפתה, סניפתה (שם מקום בתחום א"י) ירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג סנפתה וכ"ה בתוספת' שביעי' פ"ד ובכ"י אירפ' סניפתה. ובספרי סוף עקב ובילק' שם ספנתה ועיי' נייבויער 16.

סְנַק (לפי פי' הראשון אולי כמו שנק בל"ע شنق ענין דחיקה ע"י קשירה וחיבור festandrücken והושאל למלוא anpressen, anfüllen ולפי' שני מל"ע ضنك ענין עיפות ermüden, schwach sein) בפ' ב' במקואות (מ"ו) המסנק[5]) את הטיט לצדדין פי' הממלא וכן פי' גדי (מסונק[6]) [צ"ל מסנקן] דגרסינן בר"ג דפסחי' (ג':) שהוא מלא מבצים ותבלין[7]) ואוכל ממנו אכילה גסה. כמו כן הא דתנן בפ' ב' בתמיד (מ"א) האיברין והפדרין שלא נתעכלו מבערב סונקין אותן בצידי המזבח[8]). פ"א כגדי מסנקן[9]) כגדי שמנגח עם חבריו ועומד עייף כך כשהיו נושאין ונותנין במלחמתה של תורה עומדין עיפים כמו (שבת ס"ז:) גד גדי וסינוק לא עייפות לא וכבר פי' בע' גד (א')[10]). — (א"ב פי' סנג בל' יוני פעל המחבר דברים מפוזרים ומכניסם למקום אחד) *[אחי"ה כיון לל"י συνάγω ענין

---

[1]) ועיי' פי' ר' יהונתן בשט"מ בסוגיא. [2]) כ"ה בדפ"ר וכצ"ל בדפו"ו במקום דיבי ובכ"י ק"ט דכי וצ"ל דיכי וכ"ה בשט"מ ובכ"י ש"ס. [3]) וזה כפי' ר"ח שהובא בהגהה ברש"י ב"ב ד': ד"ה סינופי. [4]) ע"כ הועתק מפי' רגמ"ה ושם בכ"י אשר ת"י הגי' דיכי ובטעות נדפס מתוך כ"י שלי בש"ס ווילנ' ריבי וצ"ל דכי ובנו"ג יריכי ובהרא"ש סניף דצי וכ"ה בכ"י ש"ס פ' עיין ד"ס ב"ב צד ז'. [5]) עיין פי"מ להרמב"ם שכתב מסנק ומסלק שוים הם בכונה ובפי' רה"ג בסד"ט 33 בפי' כתב המסנק א"ד המסלק. [6]) כ"ה בדפו"ו ובדפ"ר מסנקי וצ"ל כבע' גד א' מסנקן וכ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"א כאן. [7]) ע"כ הועתק מפי' רה"ג הנ"ל ושם עוד מותשי בטיית וצ"ל מוהשי בל"ע محشى Füllung. [8]) וגם זה בפי' רה"ג ובפי' ר"ח לפסחי'. [9]) כ"ה בדפ"א ובדפ"ר וויניצי' וכ"י ק"ט מסנקי. [10]) ובזו השטה הלכו ר"ח ורש"י בפסחי' ועיין רע"ב בתמיד הנ"ל.

אסיפה ועיי׳ ר״ש במקואות הנ״ל והנכון כמ״ש בתחלת הע׳. וגם רע״ב בתמיד נדחק לפרשו ע״ש ובענין סינוק לא עיי״ע אשכי ומ״ש] —

סנקלט (= סְנְקְלֵיטוּס, סְנְקְלֵיטוֹן מל״י σύγκλητος יועץ אחד מבית דין Einer aus d. Rath, Rathsherr) כב״ר פ׳ (י״א) [צ״ל ח׳][1]) נעשה אדם: במלאכת שמים וארץ נמלך משל למלך שהיו לו שני סנקליטין ולא היה עושה דבר חוץ מדעתם. בויק״ר בסוף ויהי ביום השמיני (פי״ג) ובהגדה דתילים יכרסמנה חזיר מיער (ס״פ פ׳) מעשה בשלטון אחד בקסרי[2]) שדן ביום אחד כשפים[3]) ונואפין ורוצחנין ואמר לסנקליטון[4]) שלו שלשתן עשיתי בזה הלילה, ס״א סינקתווס[5]). באשה כי יזוב זוב פרשת ראשו[6]) (פי״ט) שמעו כל סנקליטין[7]) שלו ויצאו לקראתו. ובאמור אל הכהנים לעולם ה׳ דברך נצב (פכ״ט) (בפיסקא) [בפסיקתא[8]) דר״ה (פסיקתי דר״כ צד קנ״ב.) מניח סנקליטין שלו (ויצא לקראתו)[9]) ומשרה שכינתו עם התחתונים[10]). בפסיקתא ביום כלות משה (פסיקתי דר״כ צד ה׳.) הרי אני מניח סנקליטין שלי[11]) ויורד ומצמצם שכינתי ביניכם למטן[12]). ובאל תונו פרש׳ מות[13]) (ויק״ר פל״ג) הך הכפתר וירעשו הסיפים (עמוס ט׳ א׳) זה יאשיהו וירעשו הסיפים אלו סנקליטין שלו. פי׳ בית דין שלו. — (א״ב פי׳ בל״י סנקליטוס בית דין ובמדר׳ שמות רבה פ׳ ומשה עלה (פכ״ח) לך קרא לפלוני סינקליטיקוס פי׳ יועץ אחד מבית דין) *[אחי״ה וכ״ה מלה אחרונה במד״ר פי״ח חזר ועשה אותו סנקליטיקוס וכ״ה בילק׳ קרח עיי׳ סוף ע׳ בעל זמורה (ח״ב קמ״ה.) ובתנחומ׳ הישן קרח סי׳ י״ד אי׳ סנקליטין. ועיי״ע סנקתדרון בהערה 2 ומזה הענין סַנְקְלִיטוֹר συγκλήτωρ פי׳ יועץ בדב״ר פ״ו תיקרי אומן של סנקליטורֵי, פדר״א פמ״ח סנקליטורֵי פרעה והוא כמו בשמ״ר פ״א כל הסנקליטין שהיו יושבין לפני פרעה. וכן הקבוץ באיכ״ר פ׳ רבת ה׳ אמרי ליה סנקליטין שלו ובויק״ר פי״ג סנקליטין ויפה גרס רבינו ביחיד סנקליטון וכ״ה היחיד בירו׳ ברכו׳ פ״ט די״ג ע״ד וירו׳ סנהד׳ פי״א ד״ל ע״ג. ובמשקל יוני סְנְקְלֵיטוֹס אי׳ בשמ״ר פמ״ו ע״ש[14]) אבל גם שם נכון לגרוס סנקליטיקוס עיי׳ מ״ש רימ״ז בייט״ר ח״א, 147 וגם נתן כלל גדול עפ״י סופר יוני כי ענין המלה לא רק בית דין ואיש אחד היועץ שם כי אם גם בהשאילה כל חשוב ונגיד[15]). וכן נראה לי הגי׳ ועתודים (דברי׳ ל״ב, י״ד) אילו סנקליטיקין שלהם בפסיק׳ זוטרתי ושם סנקליטין ובספרי האזינו פ׳ שי״ז סנקנירקים ובילק׳ האזינו ר׳ תתקמ״ד סרקני דקין כולם בט״ס] —

סנוקרת (נ״ל מל״פ چنگاله، چنگال אגרוף Faust) בר״ג דפ׳ המניח את הכד (ב״ק כ״ז:) לרכיבה ג׳ לבעיטה ה׳ לסנוקרת י״ג פי׳ לרכיבה ג׳ מפני שמכה בשלשה פרקים סוף הירך וראש השוק ועצם קטן שבינתים, לבעיטה ה׳ מפני שמכה בה׳ אצבעות שברגלו לסנוקרת י״ג סלעים כנגד י״ב חליות[16]) שבד׳ אצבעות וחוליא ראשונה שבבוהן שהיא כנגד חוליא שלישית שבאמצע[17]) שבצדו. ופי׳ סנוקרת מאחורי היד הכהו בפניו ויש אומרים הכאה באגרוף תחת היד. *[אחי״ה פי׳ האחרון שייך לר״ח כדאי׳ בש״ס ווילנ׳ ובשט״מ ושם הסיום תחת לחייו וכצ״ל בערוך. ובזו שיטה הלך הרמב״ם בהל׳ חובל ומזיק פ״ג הל״ט באמרו קבץ אצבעותיו כמו אוגד אגודה והכהו בידו כשהיא אגודה וכ״ה בר״מ מסרקסטה הובא בשט״מ ולפי זה נ״ל לגזרו מל״פ הרשומה ור׳ ול׳ מתחלפות ובירו׳ ב״ק ספ״ח ד״ו ע״ג אי׳ באמת בלמ״ד רק שם הגי׳ בטעות סקלונקית וצ״ל סנקולית והיא היא מלה פרסי׳ הנ״ל ובכ״י ש״ס סינוקרית, סינוקרות, סינוקרת ובדפ׳ שונצ׳ ופיז׳ משובש בגמ׳ וברש״י סטקרת, סטקורת עיי׳ ד״ס לב״ק. ובפי׳ המאירי אשר העתיק כל הערך (בלי שם אמרו) אי׳

---

[1]) ובדפ״א י״ח צ״ל ח׳. [2]) לי׳ בויק״ר ושו״ט. [3]) כ״ה בכ״י ה״ב ובדפ״ר ואמ׳, ובדפו״ו ובכ״י ק״ט כשפנים ובשו״ט כשפין וכסדר רבינו ובויק״ר הגנבים והמנאפים והמכשפים. [4]) כ״ה נכון ובויק״ר לסנקליטין ובשו״ט לסנקלס וצ״ל לסנקלט. [5]) כ״ה בדפ״ר ונ״ל שהוא ל״ר senectus ישיש וזקן ובכ״י ה״ב סינקתוות ובכ״י ב״ר סינקוטום ובשדפ״ע סונקונתיוס. [6]) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו ה״ב ובכ״י ב״ר ראש וצ״ל ראשו וכ״ה בדפ״ר רק קו על הוי״ו ופשטו בשדפ״ע בטעות ראשונה. [7]) כ״ה בדפא״מ אבל בשדפ״ע סנקניטין ובנו״ג יצאו כל בני בבל לקלסו ור״ב לא חש מלהעיר על זה. [8]) בדפ״ר בפסי׳ והוא קטוע. [9]) כ״ה בכ״י ה״ב ונראה שבא זה מציון הקודם ויש למחוק ולי׳ בפסיקת׳ דר״ה ובפסיק׳ ביום כלות משה. [10]) כ״ה בכ״י ה״ב ובדפ״ע מניח סנקליטין שלי ויורד וכו׳ והוא קטיע ובפסיקת׳ אי׳ אני מניח סנקליטין שלי של מעלן ויורד ומצמצם שכינתי ביניכם למטן ובפסיק׳ דר״ה ביניהם וכ״ה בויק״ר פכ״ט. [11]) בנו״ג עוד של מעלן. [12]) וכ״ה בשהש״ר פ׳ צאנה במד״ר פי״ב ויק״ר ספל״ה ושם אי׳ בגי׳ כ״י ערוך הנ״ל ומשרה וכו׳ [13]) כ״ה בכ״י ק״ט ובדפו״ו. [14]) קריאי מועד (במדי׳ ט״ז, ב׳) העתיקו ע׳ זקנים ἧς βουλῆς οἱ σύγκλητοι. [15]) ובל״ם סוקליטו פי׳ חשובים ובלי ספק משובש מן סונקליטוס. [16]) בכ״י ק״ט וה״ב בטעות י״ח חוליות שבשדרא. [17]) כ״ה נכון מאוד בכ״י ק״ט וה״ב אבל בדפ״ע בטעות שבאצבע.

12

בט"ר סנקודית וצ"ל סנקורית. ופי' הרמ"ה עיי' בר"ן סביב לרי"ף וש"נ גם פי' רש"י אוכף של חמור וכל זה רק השערה בעלמא היא [1]) — והמרש"ל בים של שלמה ב"ק פ"ג סי' ד' האריך מאוד בפי' רבינו נתן וסיים: ובלי ספק ר' נתן בעל הערוך לא הוציא זה מלבו כ"א בקבלה שהרי מסורה כל התלמוד בידו ע"כ עש"ה] —

סִנְקַתֶּדְרוֹן (מל"י συγκάθεδρος יועץ עיי' ר"ב Rathgeber, Beisitzer) בב"ר פ' ח' במעשה כל יום ויום נמלך משל למלך שהיו לו סנקתדרון ולא היה עושה דבר חוץ מדעתו [2]) ובפ' נ' [3]) (לפנינו פמ"ט) למלך שהיה לו סנקתדרון [4]) וכו' עד אמר המלך כלום עשיתי סנקתדרון [5]) אלא שלא לעשות חוץ מדעתו אמר ר' יודן כך אמר הקב"ה כלום קראתי אותו איש עצתי אלא שלא לעשות חוץ מדעתו [6]) בפרש' ע"ט (ר"פ ע"ח) ויאמר שלחני כי עלה השחר א"ל סונקתדרון דידיה [7]) והדין ירדנא מהלך וכו'. בוילמדנו באלה המשפטים (בתנחומ' משפטים סי' ה') א"ל סונקתדרון [8]) שלו עתידין אלו ששימשת [9]) שיהו מלכים עומדין מפניהם. פי' שרים שיושבין עמו תדיר בקתדריות ומיעצים את המלך. (א"ב פי' בל"י יועץ למלך יושב לשפוט) *[אחי"ה ובכנוי שמ"ר רפמ"ג מה עשה סונקתדרו חטף את הקולמוס מתוך ידו וכו' ובשו"ט מזמור סק"ו ובילק' תהלי' ר' תתס"ד הגי' הסניגור. פסיקתא רבתי ר"פ מ"ד מה עשה סונקתדרו וכו' וכ"ה בילק' הושע ר' רמז תתקל"א סנקתדרו. ובספרי ר' ואתחנן פ' כ"ז מתיירא הוא מן סקנתודרין שלו . . אתה שאין לך סקנתודרין וכו' צ"ל סונקתדרין וכ"ה סנקתדרין בילק' ואתחנן ר' תתי"ד] —

סנר (= סִינָר מל"פ زنار כעין מכסה החוגר את הסום שלא נראה זנבו ובית הבושת שלו ובדרז"ל מין חתיכת בגד לאשה והושאל מן زنار בל"ע ופ' ויוני ζωνάριον חגורה Gurt) בשבת בפ' בשבת בפ' המצניע (שבת צ"ב:) באמת אמרו האשה החוגרת בסינר בין מלפניה בין מלאחריה חייבת שכן ראוי להיות חוזר פי' "האשה החוגרת בסינר ומתחה [10]) ביה מידעם [11]) אפי' נתכונה לפניה ובא לאחוריה חייבת שכן ראוי להיות חוזר שלא תראה בגבשושית בשיפולי מעיה [12]) וכל באמת הלכה [למשה מסיני] היא" [13]) בפ"ק דשבת בגמ' דסמך אלו מהלכות (שם י"ג:) סינר מפסיק בינו לבינה. פי' מכנסים קטנים. בס"ג דפ' מרובה (ב"ק פ"ב.) אשה חוגרת בסינר בס"פ כיצד אשת אחיו בגמ' הנטען על אשת איש (יבמו' כ"ד סע"ב) רוכל יוצא ואשה חוגרת בסינר (א"ב פי' בל"י חגורה עיי"ע זנר) *[אחי"ה וכ"ה בפי"מ להרמב"ם בשבת סינר חגור, אבל רש"י בשבת בב"ק וביבמות פי' כפי' הערוך מכנסים קטנים וזה נ"ל עיקר והוא חתיכת בגד או סדין שמכסה בה אשה עצמה בין מלפנה בין מלאחרה והשאילו רז"ל המלה מל"פ האמור' ופי' תמצא על נכון באו"מ פרסיי' לוואולירס ח"ב, 145 ויש הפרש בין סינר ובין זינר עיי"ע — וכנ"ה בירו' מגיל' פ"ד דע"ה. הוא (עזרא) התקין שתהא אשה חוגרת בסינר בין מלפניה בין מלאחריה. ירו' כתובו' פ"ז דל"א ע"ג ראו אותה חוגרת בסינר, ירו' סוט' פ"א דט"ז ע"ג התרת הסינר — וכתב הגאון הובא בשט"מ לב"ק הנ"ל וז"ל סינר שרגילות נשים לחגרו על מתניהם בסמוך לוסתן מפני שלא יתלכלכו בגדיהן בוסת ומגיע עד לקרקע] —

סנר (= סְנָרִיּוֹת לדעת רבינו מל"י ורו' Artischocke κινάρα, cinara בל"פ كنكر בל"ע قنارية) בהפיגם פ"ט בשביעית (מ"ה) אוכלין ברגילה עד שיכלו סנריות פי' קרדי דומישתקי *[אחי"ה והוא בלאי"ט cardi domestici וכ"ה בפי' הר"ש ובפי' ריב"ן מלכי צדק. וכן נקרא מין קוצים (עכבית במשנה) ששמו בל"י בל"פ וע' הנ"ל בל"ר cynara carduneulus והוא קנרס שפי' רבינו בע' עכביות קרד"י cardi אבל בדפ' וויניצ' הגי' בגמ' ובפי"מ להרמב"ם סנדיות וכ"ה בירו' ובד' נאפולי (ד"ס שביעי') וכ"ה בפי' הראב"ד בספרא בהר פרק ג' פרש' ב' ובספרא שם סנדריות ובנו"ג סנריות והגיהו בדפ' באסיל וקראקא עפ"י הערוך סנריות. ובכ"י

---

[1]) וגם בעל המשביר וה' לעווי אין בפיהם נכחים. [2]) ואולי סונקתווס שהביא רבינו בע' סנקלט בס"א לפי זה יש להגיה סונקתדרוס והראיה מאגד' בראשי' ר"פ כ"א אברהם שעשאו סנקלמיקוס שלו שיהא נוטל בו עצה וכו' עד שתהא בעל עצתי, וזה המדרש הובא למטה בסמוך בגיי סנקתדרון. [3]) כצ"ל במקום ג' שבדפ"ע ובדפ"ו פרק ג'! [4]) בדפ"ו דפ"ר סנקתרון ובנו"ג סנקתדרים. [5]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ובדפ"ר וויניצי סנקתרון. [6]) כ"ה רק בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע נקטע ע"י וכו' ובב"ר ל"י זה הסיום ע"ש. [7]) וכ"ה במיוחס לרש"י ובנו"ג שלו. [8]) בתנחו' בט"ס סקנדרוס ובתנחומ' הישן סי' ג' הגי' סונדוקרוס. [9]) בנו"ג שאמרת. [10]) כ"ה לנכון בפי' ה"ב ובדפ"ע מחתה וכ"ה בפי' ר"ח בש"ס ווילני וצ"ל כגי' כ"י הנ"ל. [11]) כ"ה לנכון בכ"י ובדפ"ע מדעם. [12]) ל"י בפי' ר"ח וא"י בשפולי מעיה בחיי המאירי. [13]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח בשבת (ש"ס ווילנא) ושם ג"כ הל"מ וכ"ה נכון כפי שטת רבינו בע' אמת עפ"י כ"י ערוך ע"ש.

ש״ס מינכען הגידיות וזה כנראה מל׳ הנדא עיי״ע. ובתוספת׳ שביעי׳ ספ״ז אי׳ אוכלין ברגילה עד שיכלו אגוטרי (?), והי׳ פערלעס (בע״מ להוצאת התוספת׳ ע״י צוק״מ) הגיה צתרי Satureia ואזניות (תוספ׳ שם) אזוביות ולעף ספלנ״צ 321 לא מצא ידו בפי׳ המלות הנ״ל] —

* סנרי, סינרי שבת ס״ז רע״א עיי״ע סכר א׳.

סנתא (= סינתיאה בל״י συνήθεια מנהג Gewohn-heit, Gebrauch) ב״ר פ׳ נ״א (ג׳) ומצות אפה (אמ׳) [צ״ל אמרה] ליה אוף הדא[1]) סניתא[2]) בישתא את בעי מלפא הכא פי׳ בל׳ יון[3]) מנהג סיניתיאה *[אחי״ה כ״ה בדפ״ר פיז׳ ואמש׳ ובכ״י ק״ט ובדפו״ו סיניתאה ובשאר כ״י סינתיאה והנכון כגי׳ דפ״ר וכן פי׳ בל״י. וכן פי׳ המיוחס לרש״י מנהג כעור רק הוא הבין מענין סניא הדא דר׳ כעורה זו ששנה רבי אבל אז סוניתא ובישא היו מורים דבר אחד במלות שונות] —

סס (= סִיסָא נ״ל מל״י σισόη עיי׳ בפנים פי׳ פקיעות Knäul) מן הסיסין כשרה (מנחו׳ מ״ב: סוכה ט׳.) פירשנו בעי׳ גרד *[אחי״ה בע׳ גרד ד׳ פי׳ סיסין אלו פקעיות של שתי וכו׳ וכ״ה בפי׳ רש״י בסוכ׳ ולועז לומשיי״ש וכן בחגיגה י״ב. לומישיי״ל ובמיוחס לרש״י בב״ר פ״י שתי פקעיות לימושייאל״ש ובכולם צ״ל גומישיי״ל בלאי״ט gomitolo ובספרים נושנים בל״ר gomiscello gomulus Knäul וכן פי׳ ר״ח לסוכ׳ סיסין: פקעיות ונ״ל אחר יגיעה רבה גזרת המלה מל״י הרשומ׳ אשר על ידה העתיקו ע׳ זקנים לא תקיפו (ויק׳ י״ט, כ״ז) οὐ ποιήσετε σισόην והוא ענין גידולי שער בהיקף לפקעיות בראש הקדקוד (Haarschopf). ועה״ק שנ״ב כתב וז״ל פי׳ פקעיות של שתי זעלבנדא בל״א והוא S a l b e n d e Seilband, Sahlband (אדעלונג 1574) ועיי״ע מל שפי׳ העה״ק מן המלל פי׳ מה שמשייר האורג בראש הבגד ז ע ל ב א נ ד בל״א ע״כ — ותר״י א׳ לבמד׳ ט״ו, ל״ח העתיק עפ״י ההלכה לא מן סִיסַיָא] —

ססא (= סָאסָא כמו זאזא עיי״ע מל״ע הרשומ׳ כעין שערות השבולת Granne, das Haar an der Aehrenspitze) כפ״ק דחולי׳ (י״ז:) דמיא לססא מ א י[4]) בר״נ דסוטי׳ (ה׳.) מאי וכראש שבלת ימלו (איוב כ״ה כ״ד.) חד אמר כססא דשיבלתא. פי׳ הענף שבראש השבלת הנראין כמו מחטין ארוכין עומדין ואינן חלקים אלא בולטות מהן כעין שינים דקות מאוד ונקראין מלעין וכבר פירשנוהו במקומו. *[אחי״ה ר״ל בע׳ מלען ושם פי׳ לנכון והן כמו שיער עבה דמי לסאסא (כגי׳ כ״י ק״ט) וכו׳ וכן פי׳ רגמ״ה (כ״י לחולי׳ בקובץ כ״י אנגיילי דף ר״צ) דמיא לסאסא כלומ׳ דדמי לשערות שבולת ע״כ ועיי׳ ג״כ פירש״י בחולי׳ וסוט׳ ופי״מ להרמב״ם לעוקצי׳ פ״א מ״ג והסוריי׳ קראוהו חַלְסַלְסָא (מ״ע דמ״ג כ״ז, 619) והוא שננא דשבלא עיי׳ לעף ספלנ״צ 159 אבל גזרת סאסא לא פי׳] —

* סָס (מל״מ וכן בל״ע سوس ובל״ס ססא תולעת מל״מ (Wurm, Schabe, Motte (ישעי׳ נ״א, ח׳.) יאכלם סס. ותרגם משלי כ״ה, כ׳ היך ססא למנא וכ״ה בפשיט׳ ובקצת דפוסי׳ בט״ס סמא וכ״ה בט״ס סמא בירושלמי ביצה פרק ב׳ דס״א ע״ג סמא דקיסא מיניה וביה ובירו׳ מעשרו׳ פ״ה דנ״ו ע״ג סבא ובירו׳ חגיג׳ פ״ב דס״ח. כסא וצ״ל ססא וכגי׳ המאירי בביצ׳ כ׳. וז״ל וכן אמרו שם (ירו׳ ביצה הנ״ל) ס ס א דקסא מיניה וביה פי׳ קסא עצים כדאמרינן בחלק (סנהד׳ צ״ג. עיי״ע קס) תרתי קיסי יבישי וקאמר תולעת הנמצא בעצים מתוכו הוא מתליע ואינו בא לו ממקום אחר וכל זה משל על בבא בן בוטא ע״כ ועוד עיי״ע מל

סְסְבָּל (נ״ל מל״פ شوشهبال[5]) בעל כנפים ארוכים והוא תואר למין חגב) בפ׳ אין מעמידין בגמ׳ שמן (ע״ז ל״ז.) מאי איל קמצא[6]) עולא אמר סוסכל[7]) כבר פי׳ בע׳ א י ל. *[אחי״ה כ״ה נכון בכ״י ק״ט ובדפ״ע אייל, ובע׳ איל קמצא פי׳ גם שושיבא (ובתוספו׳ חולין ס״ה: הגי׳ שושיפא) מל״פ הרשומ׳ שם. ועוד י״ל מל״פ شسب מרקד ותהיה אז חגב הנקרא Springheuschrecke] —

סָסְגוֹן (לְדעתי מהרכבת ساس בל״פ יפה ועוד كون צבע וא״כ ססגונא בעל יפה צבע schönfärbig והועתק לל״ס סָסְגֻוֹנָא תואר לתחש) בפ׳ במה מדליקין בגמ׳ כל היוצא מן העץ (שבת כ״ח.) היינו דמתרגמינן תחש ססגונא[8]) שֶׂשס בגוונים הרבה פי׳ שמצוייר בגוונים הרבה ודומה לו הא דגרסינן בס״ג דפ׳ הבא על יבמתו (יבמות ס״ד:) רב

[1]) בדפ״ר ווניצ׳ בט״ס חדא. [2]) בנו״ג סוניתא. [3]) כ״ה לנכון בדפ״ע אבל בכ״י רומי. [4]) כ״ה לנכון בכ״י ק״ט ובדפ״ר ל״י ובשדפ״ע כשרה ובכ״י ק״ט בראש הע׳ סאסא וכ״ה בפי׳ רגמ״ה לחולי׳ ובזוטה ה׳. וכצ״ל בחולי׳ ושם סאסאה. [5]) כצ״ל גם בע׳ איל קמצא. [6]) כ״ה בכ״י ק״ט ובע׳ איל ובדפ״ע כאן אייל. [7]) כ״ה נכון בדפ״ע וכ״י אבל בנו״ג סוסביל [8]) כ״ה בכ״י בדפ״ר ואמ׳ אבל בדפו״ו בט״ס ססגוניא.

אחא בר הונא אחדתיה ססגוניתא פי' שנצטייר בשרו גוונים מן החולי פ"א ססגונא שמח משה רבינו שהיו לו גוונים הרבה. *[אחי"ה פ"א הבין סס כמו שֹשׂ בל"מ ענין שמחה וכ"ה הגי' בשבת בנוסח' ששש בגוונים הרבה וכ"ה בעה"ק ובכ"י ש"ס א"פ ששגונא. והנכון שהוא מל"פ הנ"ל וכ"ה בתרג' אונקל' בכ"מ בהעתקת תחש וזו ראיה שהיא ל"פ וגם על זה התרגם כיון רב יוסף ולא יתכן לומר שהיא ל"י ὕσγινος (רימ"ז בט"ר ח"ב כ"ג בשם באכארט). ומהתואר נבנה השם ססגוניתא כפי' רבינו אבל בנו"ג סוסכינתא. ומפני שלא היה רגיל על לשון הירושלמי ל"פ לכן פי' תחש בל"י עיי"ע גלא קסינון חיה שיש בה ג"כ מיני גוונים הרבה — ורש"י ביבמות פי' חולי מעוצר ה ש ת ן ואדם נעקר הימנו ע"כ ובלי ספק כך היה מקובל בידו ונ"ל שזה הפי' עולה עם פי' המלות סוס בל"פ شاش שתן וכנת كند עוקר] [1] —

סִסְמְגוֹר (לפִי דעת הערוך מן סס ומן מגור motte- bewohnte (Ceder) ולפע"ד mottezer- fressen) בריש יומא בגמ' ללשכת פרהדרין (ט' : אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף (שה"ש ח', ט') פי' „אם עלו כולן היו כחומה ולא היו נמאסין כדכתיב (איוב ל"ו ה') הן אל כביר ולא ימאס והיו נבנין בטירת כסף והיתה רוח הקודש שורה בהן ואם דלת היא כיון שעלו כ ד ל י ד ל ו ת [2] נסתלקה מהן רוח הקודש ודברי הנבואה באין להן כמלוח ארז שהן ברז" [3] כלומר בת קול לבד [4] פי' ססמגור ארז (י ש ל ו) [5] מגור מן הסס שאין שולט הרקב ב כ ל ו ם [6] עץ כמו בארז. *[אחי"ה ור' אליקים פי' ססמגור ארז מגור מן הסס ארז שהתולעת אוכל כל מה שבפנים כמו במגירה ולא נשאר אלא הקליפה ע"כ (הובא בד"ס ליומי) וברש"י פי' (כפי הגהת הב"ח) ססמגור שהסס מכתתו ומגררו מבפנים סס שם התולעת ע"כ. ולי נראה מגור מל"ע نجر והתואר منجور מנוקר וא"כ סָסְמַגּוּר ארז שמנוקר ומכותת מן הסס] [7].

ססין (= סִיסִין מל"י σίσων ein syr. Gewächs) מי סיסין יבישה וקיבה והרת (עיי"ע הרת וש"נ) ככר פירשנו בע' הרת (א"ב פי' בל"י ורו' [8]) מין עשב ולו זרע שחור וארוך כמו זרע כרפס והוא גדול בסוריא והזרע חם בסוף מעלה שלישית ומועיל לטחול אטום ולמניעת ההשתנה ולקבוע וסת הנשים) *[אחי"ה וממה שמועיל לשתן נבין הסגולה בגיטי' ס"ט סע"ב וכי משתין נשתין אסיסנא יבישתא וכו' ורבינו בע' אסיסנא הביא באל"ף וכבר השיג עליו ר"ב ושם פירשתי בע"א אולם כנראה סיסנה הוא תואר סיסין ולא כפירש"י ע"ש. ועוד נאמר' רפואה ע"י סיסין לתועלת השלשול בגיטין שם : למיסר סיסין רטיבא במיא למישרא יבישתא במיא עיי"ע שר י"ג. ומזה נ"ל סימנך סִיסָאֵי שבת ק"י. [9] כלומר שזה העשב מועיל ל ש ל ש ו ל כי מזה הענין עסק שם ורש"י נדחק בפירושו ואין לו שייכות עם ע' הבא אח"ז [10] ומפני ששני כוסות משלשלין (ע"ש) לכן כיון לתת הסימן סיסני שיש בו שני סמכי"ן וה' לעווי לא דק נכון במח"כ] —

* סיסין (שם פרטי לעיר) עיי"ע בי סיסין (ח"ב, נ"ב) ומקום סיסין בירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג נראה שהוא סוסיתא Hippos (עיי' נייבויער 239). ובתוספת' אהלו' ר"פ י"ח נמנה בין עיירות מובלעות בא"י כגון סיסית וחברותיה ובכ"י אירפורט א"י סוסיתא עיי"ע כְּפָר —

ססני (= סִיסָנֵי הקבוץ מן סִיסָנָא פי' בל"ס כמו סנסנים Dattelrispe, — Kamm ורבינו פי' כלים) בפ' איזהו נשך ב ג מ ' ה ל ו ה ו [11] (ב"מ ס"ז : ואי אגבהינהו ב ס י ס נ י ה [12] קננהו [13] פי' כלים. *[אחי"ה וכ"ה ברש"י שבת ק"י סע"א (אבל עיי"ע ססין ומ"ש) ובכ"מ פי' סלים והנכון שהוא מל"ס הנ"ל [14] ועיי"ע סנסן] —

סִסְרְנוֹן מל"י σίσυρνον, σίσυρνα, σισύρα בל"ס סיסארון zottiger Rock, Ziegenpelz עיי'

---

[1]) ולדעת הי' פליישער בהוספותיו לעמת"ל ללעווי ח"ג 725 הוא ל"פ וע' سوسنجرد irisfarbig, dunkelviolett [2]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט וכ"ה בכ"י ילק' שה"ש (אצל ד"ס ליומי) (עיי"ע דל (ח"ג, ס"ו הערה 4) ובדפ"ר וויניצי' ובכ"י אחרי' בערוך בדלדלות אבל בדפי' פיז' באסיל אמשי' ברלתות וכ"ה בש"ם ובפי' ר"ח ובכ"י ש"ס שעשיתם עצמכם כדלת (כדלתות). [3]) בכ"י ק"ט ברוז וצ"ל ברז וכדאי' בפי' ר"ח (בש"ם ווילנא) אשר משם הועתק כל הפירוש. [4]) ובפי. ר"ח אי' פי' בת קול ולי' בלבד. [5]) כ"ה בשם הערוך בפחד יצחק בע' בת קול. [6]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ובשדפ"ע בכל. [7]) ועפ"י זה יש לתקן מ"ש ה' אייזלער בט"ר ח"ג, 55. [8]) אולי כיון למלה sison agrion [9]) בכ"י ש"ס סיסני. [10]) וטעה בזה ג"כ ליעף בפפל"צ 119. [11]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. [12]) בנו"ג בסיסני. [13]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע קננהי. [14]) עיי' לעף במקום הנ"ל.

ר״ב) בב״ר פרשת כ״א (כ׳) כתנות עור (בראשי׳ ג׳ כ״א) ר׳ יוסי ב״ר חנינא אמר סיסרנון (א״ב פי׳ בל״י לבוש של עור בעוד הצמר עליו). *[אחי״ה בנו״ג סיסרטון ובתנחומ׳ בראשי׳ סי׳ כ״ד אי׳ סיסטון וצ״ל כגי׳ הערוך וכ״ה בקבוץ בירו׳ נדרים ספ״ז ד״מ ע״ג מה אית לך כגון אילין (סוסרנה) [צ״ל סִיסְרְנָה] והפכו (שם) כגון אילין שלחיה ועיי׳ המפרש שם] —

סע (עיקרו נסע כמו נסח ענין העתקה והסרה ממצב הראשון כלומ׳ משנה fort- wegrücken, Ab-änderungen treffen,) בפ׳ השותפין בגמ׳ כמה יהא בעיר (ב״ב ח׳ :) רשאין בני העיר להתנות על השערין ועל המדות [1]) ועל שכר פועלין ולהסיע על קיצותן. פי׳ להתנות על המדות למחוק או לגדוש או להוסיף ולגרוע ועל השערים פי׳ כור של חטים בכך וכך מעות וכן כל דבר שיש לו שער כיוצא בו ועל שכר פועלים להתנות ביניהן תנאין על מה שיסכימו ויתרצו ולהסיע על קיצותן[2]) פי׳ לשנות פעם אחר פעם כאשר יראו והני מילי היכא דליכא אדם חשוב בעיר אבל איכא אדם חשוב בעיר אין להם להתנות אלא ברשותו ואם לא עשו כן לא עשו כלום. בפ״ה בכלים (מ״ז) ר׳ שמעון אומר צריך להסיעו פי׳ להסירו ממקום למקום אחר. בר״ג דפ׳ ואלו נאמרין[3]) (סוטה ל״ג :) תנו רבנן כיצד עברו ישראל את הירדן בכל יום ארון נוסע אחר ב׳ דגלים והיום נוסע תחלה (א״ב נסע הוא עיקר[4]).

סע (= סִיַע פי׳ אחוזת מרעהו וכת החכמים המסכימים לאיזו שמועה Anhang, gleich-gesinnte Gelehrte ועוד עיי׳ פי׳ בע׳ סייע) בס״ג דפ׳ מי שאחזו (גיטין ע״ו סע״ב.) ולא הודו לו כל סיעתו פי׳ בני מדרשו ואמרי לה כל שעתו (שם) פי׳ כל החכמים שנמצאו שם באותה שעה[5]) (א״ב תרג׳ לאגודה אחת (ש״ב ב׳, כ״ה.) לסיע חד. תרג׳ פה אחד (יהושע ט׳, ב׳) סיע חד[6]) —

סָעַד (מל״מ ענין השענה ותמיכה stützen ובקשור לב (או זולתו) ענין תמיכה ע״י אכילה das Herz kräftigen, Malzeit abhalten השם סְעוּדָה Malzeit) בפ״ג באבות (מט״ז) והכל מתוקן לסעודה. אלו משניות פי׳ רבי משולם ב״ר קלונימוס ז״ל[7]) ויהיו עניים בני ביתיך (אבות פ״א מ״ה). שיהיו בני ביתיך עושין מלאכתך. ולא אחר מאי ניהו כדקאמרי׳ ההוא עניא סבא[8]) דאזל צבעיה לרישיה ולדיקניה כאוכמא[9]) אתא לקמיה דרב[10]) א״ל זבנן א״ל ויהיו עניים בני ביתיך א״ל זייננא[11]) לך כעניא אבל לא זביננא לך[12]) אזל קמיה דרב פפא בר שמואל זבניה וכו׳ בס״ג דפ׳ הזהב (ב״מ ס׳ :). הכל צפוי ואית דאמרי הכל צפון[13]) מלמד שכל מעשיהם של בני אדם צפונין הן אצל הקב״ה כדכתיב (דברים ל״ב, ל״ד) הלא הוא כמס עמדי חתום באוצרתי. והרשות נתונה מלמד שניתנה רשות לבני אדם לטוב ולרע ועוד כתיב (שם ל׳, י״ט.) ובחרת בחיים אין אומרים לו לאדם בחור אלא בדבר שיש לו רשות לבחור אלמא הרשות בידו. ובטוב העולם נידן מלמד שהקב״ה מפרנס וזן עולמו בטובו אבל לא לפי מעשיהן מניין אנו למדין מברייתו של עולם עד שניתנה התורה כדקאמרינן (פסחים קי״ח.) הני כ״ו חסדו[14]) בהודו בתלים כנגד מי כנגד כ״ו דורות מאדם עד שניתנה התורה שלא היה להן מעשים טובים וזן אותם בחסדו[15]). הוא היה אומר הכל נתון בערבון (אבות שם מט״ז) מלמד שהאדם על ידי ערב משנולד שנא׳ (תהלי׳ צ״א, י״א.) כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך וכתיב (בראשית כ״ח, י״ב) והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו ללמדך ששני מלאכים מהלכין עמו ביום ושני מלאכים אחרים מהלכין

---

[1]) בנו״ג בתחלה על המדות וכן מוכח מפי׳ רבינו. [2]) בפי׳ רגמ״ה אי׳ על קצתן כ״ה ג״כ בספרים שלנו לקנוס על מי שעובר על תנא, שקצבו אנשי העיר ע״כ כזו השטה גם בפירש״י. [3]) כ״ה בכ״י ק״ט ובדפ׳ פיזו ואמ׳ ובדפ״ר לי׳ כל הציון ובדפו״ו בט״ס נאמנין. [4]) ע״ש ומ״ש. [5]) ורש״י פי׳ כל ימי חייו. [6]) ויתר דוגמאות עיי׳ בע׳ סייע. [7]) והתוספו׳ בגיטין נ״ד: ד״ה אמר קראוהו בשם הכבוד רבינו משולם בן רבינו קלונימוס ועיין תולדות ר״נ להגאון שי״ר הערה 36 וג״פ לצונץ צד 365 ובעל קורא הדורות טעה לעשותו לחבירו ולבר פלוגתיה דר״ת עיי׳ מ״ש מו״ל החי׳ קאססעל קה״ד צד י״ז. ועיין לצד י״ד. ורבינו בעל הערוך לא הביאו זולת ע׳ זה במקומות אחרים. ורוב פירושיו בזה הערך הביא רשב״ץ במגן אבות בשם הגאונים עיי׳ בסמוך. [8]) בנו״ג בב״מ ס׳. ההוא עבדא סבא ובכ״י ש״ס גברא וכ״ה ביתר המקומות שהביא בעל ד״ס שם ועל ערך הנוכחי לא העיר. [9]) לי׳ לפנינו ובכ״י ש״ס ונראה שהוא פירוש דרבינו ועיי׳ פירש״י [10]) בנו״ג דרבא (ובכ״י ש״ס דרבה) וכצ״ל בערוך דרב לא היה בן דורו של ר״פ בר שמואל. [11]) כ״ה בכ״י ק״ט וברפ״ע זיינא. [12]) לי׳ לפנינו בש״ס ובכ״י ש״ס ופי׳ אתן לך מזונות כעני כנראה שגי׳ רבינו היתה מונחת גם לפני רשב״ץ במגן אבות פ״א מ״ה וז״ל וא״ל יהיו עניים בני ביתיך שטוב לתת לחמו לעניים והם ישרתוהו ולא שיוציא ממונו לקנות עבדים אשר לא מבני ישראל המה. [13]) וכ״ה ברשב״ץ מגן אבות פ״ג מכ״ב בסוף בשם יש מהגאונים ושם אי׳ ג״כ פי׳ הנ״ל. [14]) וכ״ה בכ״י בי בש״ס ובילקי׳ עיי׳ ד״ס למקומו. [15]) וברשב״ץ שם בסוף פ׳ ובטוב העולם יש ג״כ רמז לזה הפי׳.

עמו בלילה אותן שמהלכין עמו ביום כותבין בלילה מה שהוא עושה ביום ואותן שמהלכין עמו בלילה כותבין ביום מה שהוא עושה בלילה ובאין ומעידין לפני הקב"ה[1]. ומצודה פרושה[2] על כל החיים זו מצודתו של מלאך המות שנא' (קהלת ט', י"ב.) כי גם לא ידע האדם את עתו ואומר (תהלי' קל"ט, ז'.) אנה אלך מרוחך ואנה מפניך אברח[3] החנות פתוחה זה דרך הטוב והרע שהן נפתחין לבני אדם שנאמר (דברים י"א, כ"ו.) ראה נתתי לפניך היום וגו' ועוד אמרו חכמים (שבת ק"ד. יומא ל"ח: ע"ז נ"ה. מנחות כ"ט:) בא ליטמא פותחין לו בא ליטהר מסייעין אותו[4] והחנווני מקיף זה יצר הרע שמקיפו לאדם מעט מעט עד שימלא ספקו וכיון שנתמלא ספקו אבד ובטל מן העולם שנאמר (איוב כ', כ"ב) במלאות שפקו יצר לו כל יד עכול תבואנו[5]. הפנקס פתוחה והיד כותבת זה פנקסו שנכתב כל מה שעשה שם זה שאמר הכתוב (תהלים קל"ט, ט"ז.) גלמי ראו עיניך ועל ספרך כולם יכתבו ימים יוצרו ולא אחד בהם וכתוב (איוב ל"ז, ז') ביד כל אדם יחתום ואמרו חכמים[6] אף על פי שכל מעשיהם של בני אדם גלויים וידועים לפני הקב"ה נכתבין הן משעה שנוצר אדם כולם כתובין לא נאמר אלא יכתבו. והגבאין מחזירין תדיר בכל יום וכו' אלו פירות מעשיהן של רשעים שהן עושין בעוה"ז והקב"ה פורע מהן שנא' (ישעיה ג', י"א) אוי לרשע רע כי גמול ידיו יעשה לו [ונאמר] (משלי א', ל"א) ויאכלו מפרי דרכם וממעצותיהם ישבעו[7] ואם תאמר עבירה יש לה קרן ואין לה פירות שנא' אוי לרשע רע כי גמול ידיו יעשה לו כבר פירשו[8] (קידושין מ'.) עבירה שעושה פירות יש לה פירות אבל קרן כולו קיים ליום הדין[9]. ויש להן על מה שיסמכו אלו טעמים שאמרנו על כל אחת ואחת. והדין דין אמת כמשמעו. והכל מתוקן לסעודה זה כינוי למיתה מלמד שהכל מתוקן למות שנא' (קהלת ט', ב'.) הכל כאשר לכל מקרה אחד לצדיק ולרשע ולמה נקראת מיתה סעודה ללמדך כשנקראין בני אדם לסעודה הכל נכנסין בפתח אחד אבל כשיושבין אין יושבין אלא כל אחד ואחד לפי כבודו אף בשעת פטירתו מקרה אחד לצדיק ולרשע ולענין כבוד כל אחד לפי מעשיו[10] (א"ב זה מלשון (תהלי' ק"ד ט"ו.) ולחם לבב אנוש יסעד). *[אחי"ה וכן בל"מ (מ"א י"ג, ז'.) בלי קשור לב, וכן תמיד בדרז"ל עירו' נ"ג: מפני מה אינך סועד אמרתי לה כבר סעדתי מבעוד יום, תעני' ל'. לסעוד סעודה, חולי' ז': סעוד אצלי, שם ואני אסעוד אצלו, שם צ"ד. לסעוד אצלו וכו' עיי"ע סרהב. נדרי' מ'. מנין שהקב"ה זן את החולה שנאמ' (תהלי' מ"א, ד'.) ה' יסעדנו וגו' ובענין שבת י"ב: עיי"ע סר ב'. ברכו' ל"ה סע"ב נהמא הוא דסעיד חמרא לא סעיד, גיטי' ס"ז: מ"ט לא סעיד מר גבן ועוד הושאל לתשמיש (כמו בל"מ אכל לחם) שבת ס"ב סע"ב במה סעדת היום וכו' עיי"ע יין ועיי"ע תבשיל. והשם ברכו' מ"ו: שבת קכ"ט. צרכי סְעוּדָה, שבת שם סעודת הקזת דם. ופסחי' מ"ט. סעודת ארוסין, סעודת מצוה . . סעודת רשות ועוד הרבה פעמים סעודה בל"א סעודתא עיי' ברכו' כ"ג: מ"ד. מ"ו: נ"א: ס"ד. שבת קי"ז: קי"ח. ושם: קנ"ג. עירובי' נ"ד. פסחי' נ"ז סע"א פ"ח: יומ' ע"ד: ע"ה: סוכ' כ"ז. כ"ט. נ"ה: ר"ה כ"ג: תעני' ה': מגיל' י"ב. יבמו' ק"ז. כתובו' ס"א: גיטי' ל"ח: ע'. ב"מ מ"ט. פ"ו: פ"ז. ב"ב צ"ג: סנהד' כ"ג. ל"ח. פ"ט: צ"ד: ק"ד: ק"ח. ובהשאילה פסחי' קי"ט: ב"ב ע"ה. עתיד קב"ה לעשות סעודה לצדיקים וכו', פסיקת' רבתי ס"פ מ"א ומדר' שו"ט מזמור י"ד וילק' תהלי' ר' תרס"ג הוא (יעקב) מזומן לסעודה שנא' (ישעיה מ"ח, י"ב.) שמע אלי יעקב וישראל מ ק ו ר א י, ובפסיק' שם: לפיכך כשתבוא סעודת גאולה וכו' ובלי ספק הוא כהוראת סעדתא דליבא ובלי השאיל' נאמר כן על הפת ב"ר פמ"ח פתא סעדתא דליבא] —

סָעַד (מע' הקודם בהוראה ראשונ' ענין תמיכה (stützen בפ' מפנין (שבת פי"ח, מ"ג) אבל מסעדין. גמר' (שם קכ"ח:) כיצד מסעדין אוחז בוולד שלא יפול לארץ (א"ב ל"מ זה וימינך תסעדני (תהלים י"ח, ל"ו). *[אחי"ה וכמו (ישעי' ט', ו'.) להכין אותה ולסעדה ובשבת שם הביא ראי' מתוס' שבת פט"ו (ט"ז) כיצד מסעדין ובנו"ג ובכ"י מסייעין.

---

[1]) וכ"ה ברשב"ץ שם בד"ה הפירוש הזה בשם והגאונים ז"ל פירשו וסיים וכן הוא מפורש באי' מתעניות ובפ' אין דורשין ע"כ וכיון לתענית י"א. וחגיגה ט"ז. ע"ש. [2]) בקצת דפוסי' פרוסה. [3]) וכזה מפורש ברשב"ץ שם. [4]) וכ"ה מפורש ברשב"ץ שם ד"ה וכל הרוצה. [5]) כ"ה בדפו"ו ובשדפ"ע לי' ובכ"י ק"ט שפקו וכ"ה במקרא אבל יש ג"כ הכתיבה ספקו עיי' מנחת שי שם. [6]) במבוא צד LXVII רמזתי בסי' השאלה כי לא ידעתי מקומו ועתה מצאתי ברשב"ץ שם ד"ה והיד כותבת שהביא גם הוא זה המאמר בשם ואמרו במדרש ועיין ילק' איוב ר' רמז תתקכ"ב בשם תנחומא בסגנון אחר. [7]) וכ"ה ברשב"ץ שם ד"ה והגבאין ושם לי' פסוק הראשון. [8]) כ"ה בכ"י ה"ב ובכ"י ק"ט פי' ובדפ"ר פירש ובשדפ"ע פירשנו. [9]) לי' בש"ס והוא מן הפירוש ועיי' תוספתי' דפיאה פ"א. [10]) וכעין זה ברשב"ץ שם ד"ה והכל מתוקן ושם סיים כמו שדרשו במדרש קהלת בפסוק כי הולך האדם אל בית עולמו ובשבת פ' שואל ע"ב וכיון לשבת קנ"ג. ע"ש.

מסעדין הוא הפעיל ובקל יסעוד ירו' תעני' פ"ד דס"ט. עיי"ע סכף ב' וש"נ. והשם תוספת' סנהד' רפ"ב וספ"ב וכולן עושין אותן סעד לשנה וכ"ה בסנהד' י"א סע"א וירו' סנה' פ"א די"ח ע"ד איכ"ר פ' בלע ברייא בסעדכון ורוב ל' עזר תרג' סעד, סְעֵיד, סַעֲדָא והתואר סָעֲדָא עיי' במתורגמן ובעת"ר ללעווי] —

סעד (= סַעְדָא בל"ס וכן בל"ע سعد פי' כמו סיגלא (Cypergras בב"ר פע"ג (ר"פ ע"ב) וימצא דודאים (בראשית ל' י"ד.) ר' יצחק אמר סעדין. *[אחי"ה כל הערך נשמט בדפ"ע חוץ מדפ"וו הרצ"א וכ"ה בכ"י ק"ט ובכ"י ב"ר נכלל בטעות עם ע' סער ודע כי בע' עפר א' הביא רבינו לפירוש סיגלי שהוא אחד מג' דברים שפירשו חכמים בדודאים ובל' ערבי שמן סעדי ע"כ וכבר רמז על זה לעף (פפלנ"צ 269) והתימה שלא העיר על ערך שלנו שאי' בדפ"וו וגם בצד 277 הביא שווי מלה סורית סעדא עם ל"י σάρον, σάρι, σάριν ולא העיר כי על זו המלה כיון ר' יצחק כב"ר פע"ב ובנו"ג בט"ס שעורין אבל הנכון גי' רבינו סעדין והוא קבוץ מן סעדא כאמור בראש הערך וגם ה' לעווי השמיטו מעמת"ל שלו ולא עיין בערוך דפ"וו] —

*סַעַל (נ"ל מל"ע صعل נשירת השערות das Ausfallen der Haare) קהל"ר פ' כל הדברים: ר' יונתן נשר שעריה אזל (להדיא) [צ"ל להדא] מוגדלה דצבעיה וכו' בשביל שערך באת לכאן לרפאותו וכו' והא סבית שיש בה סעל לרפאתו פי' קבלתי ושמעתי שיש בה (ר"ל במקום מוגדלא דצבעיה) מין נשירת שערות שיש לרפאותו והמפרשים נדחקו לומר כי סעל כמו תעלה וכ"ה במשביר ובעמת"ל ללעווי.

סְעַר (מל"ס ענין פקידה ופקיחה nachsehen, besichtigen, untersuchen) ויצא חירם[1] מצור[2] לראות את הערים (מ"א ט', י"ב.) תרגום למסער ית קירויא. *[אחי"ה בכ"י ק"ט למסעד וכ"ה בכל דפ"ע עד אשר הדפיסו זה הערך בדפ"ר פיז' באסיל בע' סעד א' ובכ"י וו' וה"ב ע' בפני עצמו ושם נכון למסער וכ"ה נכון בכ"י ב"ר שם ג"כ נכלל בע' סעד ובדפ"וו ע' בפני עצמו ושם בטעות סעד בראש ובאמצע למסעד וצ"ל למסער ור"ב[3] מפני שגי' מוטעת היתה לו בערוך הוסיף בע' מיוחד סער האחרון תרג' פוקד ושייך לכאן וגם ה' לעווי טעה לומר שגי' הערוך בתרגום בדל"ת כי לא היה מול עיניו ערוך כ"י אבל גם בדפוסים אי' בערוך ע' סר ב' תרג' פוקד מסער ומזה פי' רבינו לנכון סר (שבת י"ב:) כמו סער — ודע כי סער בל"ס כמו פקד בל"מ והרבה בתרג' עיי"ע סער במתורגמן ואצל לעווי ובאפעל (בקשור חובא) כמו בל"מ פקד עון עיי' תרג' לשמות כ', ה'; ל"ב, ל"ד; לבמד' י"ד, י"ח; לישעי' כ"ו, כ"א; לאיוב ל"ד, כ"ט וזולתו ובאתפעל יסתער לבמד' ט"ז, כ"ט.[4] והשם סְעוֹרָא, סַעְרָא, סְעוּרָנָא, בל"ס סוּעָרָא, סוּעָרָנָא פי' פקידה Ahndung עיי' תרג' לבמד' ט"ז, כ"ט; למיכה ז' ד'; להושע ט' ז'; לירמיה י"א, כ"ג וזולתו] —

סָעַר (מל"מ ענין שאון הים ועוד הפצה ופזור toben, stürmen, fortwirbeln) בפ"ה בכלאים (מ"ז) הזורע וסיערתו[5] הרוח לאחוריו ענין רוח סערה (תהלי' ק"ז, ק"ה; נחום א', ז'). בהגדה דתלים יסודתו בהררי קדש (תהלי' פ"ז, א') עניה סוערה (ישעיה נ"ד, י"א) עניה ממעשים טובים סוערה שעילעלתי[6] אותה בעוה"ז כענין דכתיב (יונה א' ד') ויהי סער גדול בים. *[אחי"ה והראיה כי כונת רבינו בפי' סוערה: שעילעלתי ענין סופה ממה שהביא הפסוק מיונה אבל לי נראה גי' השו"ט טלטלתי וכאמור בהערה מל"מ (זכריה הנ"ל) ומצאתי און לי מבמד"ר קרוב לס"פ ט' והסעירם הקב"ה בין האומות כמה דתימא (זכריה שם) ואסערם על כל הגוים. והוא ההפעיל. ובפיעל עוד בב"ב כ"ה סע"א כשעירים עלי דשא (דברים ל"ב, ב') זו רוח מזרחית שמסערת את כל העולם כשעיר[7] והשם כל"מ סערה ב"ב ט"ז. נדה נ"ב. ושם: חגיגה י"ב: ירו' חגיג' רפ"ב דע"ז.] —

שַׂעַר מל"מ שֵׂעָר, שַׂעַר בל"ס סַעְרָא (Haar) בפ' נוטל אדם את בנו (שבת קמ"ג.) שיער של

1) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ו"ו ה"ב וב"ר ובדפ"ו. 2) בכ"י הנ"ל מלך צור וט"ס הוא. 3) וגם נדפס בדפא"מ ובפראג למסעדית בתיבה אחת וצ"ל למסער ית. 4) אבל בתרג' ישעי' ה', ו' בט"ס וצ"ל יסתעד. 5) כ"ה לנכון בדפ"ר ובכ"י ק"ט וסערתו ובשדפ"ע וסוערתו ובכ"י אירפורט בתוספ' כלאי' פ"ג בט"ס והסעורתו וצ"ל כגי' הדפו' וסיערתו. 6) בדפ"ר שעלעלת וצ"ל שעילעלתי והוא מל"ס ותרג' עַלְעֵל פי' שָׂעַר wegstürmen עיי"ע עלעל. ובנו"ג במדר' תהלי' סוערה: מטולטלה שטלטלתי אותם וא"כ מל"מ כמו ואסערם על כל הגוים (זכרי' ז', י"ד) ובפסיקת' דר"כ צד קל"ד: הגי' עניה ממצות וממעשים טובים סוערה מערערתא אומה שערערוה אוה"ע וכצ"ל בילק' ישעי' ר' רמז של"ט תחת שעיר ערוה או"ה ובפסיקת' רבתי רפ"ב משובש. 7) ובכ"י ש"ס פי' שמשערת ובאה"ת שמצערת.

אפונין ושל עדשים. פי׳ הנופות והענפים והתיקים [1]) והזמורות והתבן והמוץ של תבואה ושל קטנית כולן נקראין שיעור. בפ׳ המוכר את הספינה בגמ׳ קנה שלשה (ב״ב פ״ב סע״ב) דתנן בפ״ד בכלאי׳ (מ״ט) מעשה בצלמין [2]) וכו׳ עד היה הופך את השיער במקום הזרע וזורע את הבור פי׳ אדם נטע כרמו שורות שורות והרחיק זמורות שורה זו מזמורות שורה זו י״ו אמה והיה הופך את הזמורות של שורה המזרחית בתוך י״ו אמות שהן מופנות בלא זמורות כנגד השורה שהיא לה מערבית וזמורות של זו השורה שאמרנו שהיא לה מערבית הן מתוחות בכלל י״ו אמה שבינה ובין השורה שהיא לה מזרחית וכענין הזה כל הכרם נמצאו זמורות בשורות מתוחות בכלל י״ו אמה שביניהן ואחוריהן קרקע פנוי י״ו אמה בלא זמורות והיה זורע זה הקרקע הפנוי תבואה כלומר אינו כרם והתירו לו חכמים [3]) בפ״ב בפיאה (מ״ג) הכל מפסיק לזרעים ואינו מפסיק לאילן אלא גדר ואם היה שיער כותש אינו מפסיק. פי׳ אם היו הנופות כותשין זה את זה ע״ג הגדר ומתערבין אילן זה עם אילן זה נותן פיאה אחת לכל [4]) בכלאים פ״ה (מ״ג) שומרה שבכרם גבוהה י׳ ורחבה ד׳ זורעין בראשה [5]) פי׳ מין אחד וסביבותיה מין אחר ואם היה שיער כותש כלומר אם הנופות כותשין זה על זה ומתערבין זה על זה אסור [6]) בב״ר פ׳ ס״ד (ס״ג) כלו כאדרת שער (בראשית כ״ה, כ״ה) כולו אדרי [7]) פי׳ כשער אדרי והוא המוץ שבגורן הה״ד (דניאל ב׳, ל״ה) באדין דקו כחדה פרזלא חספא נחשא כספא ודהבא והוו כעור מן אדרי קיט א״ר חנינא בר יצחק מי גרם לעשות להן כעור מן אדרי קיט על שפשטו [8]) ידיהם באדירים. *[אחי״ה וא״כ דרש אדרת מל׳ אדיר ושער כמוץ יסוער מגורן (הושע י״ג, ג׳) עיי׳ המפרשים. ודע שכל הע׳ והבאים אח״ז עיקרם באות ש׳ אבל בתרגום ובפרט בדפ׳ סאביאנעטטא ישנן הרבה פעמים בסמ״ך ובשאר דפוסים וכ״י תרגו׳ לרוב בשי״ן וכן הביאו המתורגמן באות ש׳ והתואר סַעֲרָן תרג׳ בראש׳ כ״ז, י״א בתר״י ובקצת דפוסי׳ בשי״ן עיי׳ עמת״ר ללעווי. וכ״ה בל״ס סערא ובירו׳ נזיר ספ״ט דנ״ח. הדין סערה דחיל מן הדין פרזלא. ועוד עיי״ע הבא אח״ז] —

שַׂעַר [9]) (מע׳ הקודם) בפ׳ מי שמתו בגמ׳ היה עומד (ברכות כ״ד.) היה שער יוצא לו בבגדו [10]) מהו קורא או לא קרי עליה שיער שיער פי׳ השיער שיער הוא ולא בשר כשבשרה מכוסה ושערה יוצא מתוך בגדה כיוצא בו קרי עליה (חולי׳ י״ט:) גוי גוי [11]) בהלכה קמ׳ דפ׳ אלו טרפות (שם מ״ד.) עד שישעיר ושט פי׳ „עד אותו מקום שמולגין הכרם מפני השער שמגרדין ושט עד ולא עד בכלל [12]) פירוש אחר [13]) (וישעיר [צ״ל יסעיר] כויץ רונצי״ר בלע״ז *[אחי״ה הועתק מפי׳ רגמ״ה (בקובץ כ״י אנגיילי דף ש״ה סע״ב) וז״ל עד מקום שישעיר מקום יש בכרם שמולגין אותו מפני השער שמגרדין ואיכא דאמרינן יסעיר לשון (רונזי״ד) [רונזי״ר] בלעז דכויץ ע״כ ונ״ל להגיה רזורניר racornir או אולי רייטרי״ר retirer, zusammenschrumpfen retrécire עיי׳ רש״י לויק׳ י״ג, כ״ג; ליחזק׳ כ״א, ג׳ לשבת ק״כ. ד״ה מפני שהוא מחריך וכ״ה לנכון בשבת ל״ז: ד״ה מצטמק בדפוסים הישנים עד בנבשתי׳ רטרייט ובנו״ג בטעות רטייט ובנדה ג׳. ד״ה כויץ דשרייט וצ״ל רטרייט. וכתבו הרי״ף הרא״ש פי׳ ישעיר דקאי פרצי׳ פרצי׳ דדמיא לכריסא ובזו השטה פי׳ הרמב״ם הלכו׳ שחיטה פ״א הל״ה מתחלת המקום כשחותכין אותו מתכויץ עד מקום שישעיר ויתחיל להיות פרצין פרצין ככרם] —

שֵׂעִיר (הר שֵׂעִיר כידוע והוא כנוי לבני עשו היינו רומי) בס״ג דברכו׳ (ס״ב:) ובס״ג דתמיד (כ״ז:) אכתי לא עיילת לשעיר גמרת מילי דשעיר כשעלה רב ספרא לארץ ישראל היה יושב בבית הכסא בא ר׳ אבא ונחר על בבא דבית הכסא שמע רב ספרא ואמר לו הכנס למה אתה שוהה השיבו ר׳ אבא עד כאן לא באת לארץ שעיר [14]) למדת מדרכיה [15]) היאך אתה אומר לי להיכנס כבני שעיר והלא שנינו במסכת תמיד (כ״ו.) מצאו לבית הכסא

---

1) כ״ה בכ״י ק״ט וה״ב ובדפ״ע פי׳ הנופות הן התיקים וכן פי׳ רשב״ם בב״ב פ״ב: שיער היינו הענפים הנוטים. 2) וכ״ה בש״ס ב״ב בדפ׳ פיז׳ ובמשניות נאפולי בכלאי׳ ובדפ׳ וויניצ׳ ובאסיליא ובכ״י ק״ט צלמים ובנו״ג צלמון. 3) ועיי׳ ג״כ פי׳ רשב״ם בב״ב בלי׳ קצרה ובפי׳ ר״י בן מלכי צדק בכלאי׳ (בש״ס ווילנא) ושם אי׳ הציור. 4) וכ״ה בר״ש ובר״י בן מלכי צדק בשם עצמם ועוד עיי״ע כתש. 5) כ״ה בכ״י ה״ב ובדפ״ר וכ״ה בכ״י ש״ס ובנו״ג בתוכה וכ״ה בדפו׳ ערוך ובכ״י ק״ט. 6) וכ״ה בפי׳ מהר״י בן מ״צ בשם הערוך וכתב וכן קבלנו גם אנו מרבינו ועיי׳ מה שהשיג על זה. 7) בנו״ג כולו ראוי לאדרת ושם עוד כולו מפוזר ומפורד וכו׳ ורבינו לא גרס לה ואולי הוא פי׳ הגליון עיין חיד׳ הרד״ל. 8) נשמט בדפ׳ באסיל בטעות. 9) כ״ה לנכון בכ״י ק״ט ובדפ״ע סער. 10) בכ״י ש״ס היה לו שער וכו׳ ובנו״ג היה שער יוצא. 11) בנו״ג נכרי נכרי. 12) לי׳ בפי׳ רגמ״ה והוא מפי׳ רבינו שהוסיף בינתים. 13) בדפ״ר חסר אחר. 14) בפי׳ ר״ת הובא באו״ז הל׳ טהרות ק״ש סי׳ קל״ז אי׳ לנכון לא נכנסת בארץ שהוא ארצה שעיר בני אדום ע״כ וכן בפי׳ רגמ״ה כ״י לתמיד עדיין לא נכנסת לארץ בני עשו לרומי. 15) כ״ה ברפ״ר ובשרפ״ע מדרכיהם.

שבעזדה נעול וכו' ופי' רבותינו [1]) רב ספרא לא מדרכי שעיר אמר לו לר' אבא להיכנס אלא כיון דשמעיה דנחר סבר מסוכן הוא ומחולחל ואם ישהה עצמו מסתכן כדתניא רבן שמעון בן גמליאל אומר וכו'. פי' אחר [2]) כיון דשמעיה דנחר סבר מסוכן ומשולשל ואינו יכול להשהות וניקם רב ספרא ויצא ויכנס רב אבא משום סכנה כדתניא רבן שמעון וכו'. *[אחי"ה פירושים שונים ישנן בזה הענין לא רחוקים זה מזה עיי' סוף ברכה משולשת ופירש"י לברכו' והמפרש לתמיד ופי' רגמ"ה שם ואו"ז הנ"ל בשם ר"ח — וגם זה הע' שייך באות ש'] —

☞ סְעַר (מל"ס ופי' הרשום בע' סעד ע"ש ומ"ש) תרג' פוקד עון אבות (שמות כ', ה') מסעיר חובי'.

*סִיעוֹר (כמו סִיאוֹר, סְאוֹר בל"מ שְׂאוֹר (Sauerteig ירו' פסחי' פ"ה דל"ב סע"ב שחטו על סיעור ועיי"ע סאור.

*סְעָרְתָּא (בל"ס כמו שְׂעֹרָה בל"מ ובל"ע شعير (Gerste תר"י א' לשפות ט', ל"א כי השערה ארום סרתא והעי"ן נבלעת, וכע' בסר גי' שעריא ובאונקל' סעריא. ועוד הקבוץ סְעָרִין ויקרא כ"ז, ט"ז; לבמד' ה' ט"ו לדברים ח', ח' ובקצת דפוסי' ובתר"י בשין. ירו' מ"ק רפ"א ד"פ. דהות זריעה סערין. ובל' זכר סְעָרְתָא כ"י תרג' לאיוב ל"א, מ' ובנו"ג שְׂעוֹרְתָא.

*סְעוֹרִים (שם פרטי) מ"ק כ"ח. ב"מ ע"ג: רב סעורים כ"ה בע"י הראשון למ"ק ובכ"י ש"ס שם ולב"מ ובילק' בהר ר' תרס"ז בד' שאלוניקי רב שעורים וכ"ה בנוסהאו' במ"ק ובב"מ סעורם וצ"ל סעורים עיי' יוחסין השלם וד"ס שם ושם.

סְעוּתֵיה (= סְחוּתֵיה מל"מ סוּחָה (Unrath בפסיקתא [3]) דעשר תעשר (פסיקתא דר"כ צד צ"ה:) אין בעית [4]) מייתון [5]) לי קינטירין [6]) דכסף מן סעותיה דביתך את יכיל יהב לי. ס"א חרוותיה [7]) פי' זבל. — (א"ב כמו סחותיה עיי"ע סח שני) *[אחי"ה ומל"מ סוחה בל"א סְחוּתָא ובנו"ג בפסיקת' מן פחותיה ובכ"י כרמולי מן סעודתא דביתך וכתב מו"ל אין ספק שצ"ל סעותיה אבל לי נראה שצ"ל סעורתא דביתך וכ"ה בכ"י ערוך ה"ב והוא מל"ע صغارة פחיתות הערך וזה פחותיה דגי' הפסיקת' שהיא העתקת סעורתיה. אבל גי' סעותיה ג"כ יש פתרון כפי' ר"ב וס"א הוא מע' חר ד' וז' ע"ש — וכצ"ל מזוותיה דביתך של גי' כ"י א"פ והמו"ל פי' מה שנמצא בזוית הבית] —

סףּ (= סָפָא, ספי נ"ל מל"ע سف לתת מאכל לבהמה ובדרז"ל גם לאדם (zu essen geben בר"ג דפסחי' (ג':) ספו לי באליה [8]). בפ' לא יחפור בגמ' חנות (ב"ב כ"א.) ובפ' נערה שנתפתתה בגמ' האב (כתובו' נ'.) מכאן ואילך [9]) קביל וספי [10]) ליה [11]) כי תורא. בפ' כל הבשר בגמ' דסמוך צורר (חולי' ק"ז:) דאמרת [12]) לי ספת ליה לבראי [13]) ולא משת [14]) ידך. בפ' גיד הנשה בגמ' שולח (שם צ"ה רע"א) לא הואי ספאי לך [15]) משור של פטם. בפ' אעפ"י שאמרו בגמ' ארבע (כתובו' ס"א סע"א) ספי מכל מינא [16]) בס"ג דפ' חרש (יבמו' קי"ד סע"א) מאי לאו דאמרי להו לא תאכלו לא דלא ליספו להו [17]) בידים. פי' שלא יאכיל הקטן בידים. בפ"ב במעשרו' (מ"ו) באבטיח שאבור לי סופף [18]) ואוכל פי' ענין שואב. — (א"ב סופת כתוב ור"ש גרם כופף) *[אחי"ה ולפי גי' ופי' רבינו פתרון סופף מל"ע شف schöpfen אבל הענין יתכן לפי גי' כופף עיי' בר"ש ובפי' מהר"י בן מ"צ ורמב"ם פי' סופת בע"א ע"ש. תרג' ירו' א' מי יאכלנו בשר (במדבר י"א, י"ח) מן יספיננא בשרא. ורש"י בפסחי' ג': ובכתובות נ'. פי' ענין הלעיטה ובשאר מקומות הנ"ל ענין אכילה וכן פי' בע"ז נ' סע"ב ספת לה צואה: האכילה צואה והתוספו' שם השיגו עליו ע"ש אבל סופת ואוכל מעשרו' שם ובירו' מעשרו' פ"ב ד"נ. אבטיח שספת בו ראיה לפירש"י ועיי"ע ספת ראיה לשטת התוספו' — ונ"ל מל"ע הנ"ל ונגזר מזה ל"מ מִסְפּא מאכל בהמה] —

סףּ (עיקרו בע' יָסַף מוּסָף hinzufügen (Ansatz מאן דמוסיף [19]) יוסיף ודלא מוסיף יאסף [20])

---

[1]) בכ"י ק"ט רבי'. [2]) כלומ' ספר אחר ונראה מפני הוספת וניקום וכו' וגי' משולשל הביאו ועיי"ע חל י"ג ח"ג ש"צ. [3]) בדפ"ר בקטיע בפס' ובשדפ"ע בפיסקא. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט ובנו"ג אין את בעית ובדפ"ע איבעית. [5]) בכ"י ק"ט מיתון בנו"ג למיתן. [6]) בנו"ג ארבע מאות קינטרין ותיבת לי לי'. [7]) בכ"י ובדפ"ר, ובשד"פ חרותיה ובתנחומ' הישן ראה סי' ד' אי' סחורתא ס"א הרוותא. [8]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובדפו"ו ובע"י הראשון ובנו"ג ובע"ק מאליה. [9]) בנו"ג בכתובו' בר שית. [10]) בנו"ג בב"ב ואספי. [11]) בדפ"ר פיזו' ווניצ' ובאסיל בט"ס לי. [12]) בנו"ג דאמר. [13]) בנו"ג קא ספית לבראי. [14]) בנו"ג משית. [15]) בנו"ג מי לא ספייא לך. [16]) בנו"ג חד ספי מכל מינא ומינא והד ספי מחד מינא. [17]) וכ"ה בגי' הב"ח ובנו"ג בט"ס ליה. [18]) בדפ"ר פיזו' ובאסיל בט"ד ליסופף במלה אחת. [19]) וכ"ה בכ"י ש"ס לבב"ק כ"א: ובדפוסי' לי' מאן וכן לי' בתעני' ל"א. [20]) כ"ה בכ"י ה"ב ובדפ"ר אבל בשדפ"ע יסיף וכ"ה בב"ב אבל בכ"י ש"ס שם ובדפי' בתענית יאסף ועיי"ע תבר ועי' יסף ומ"ש.

(תעני' ל"א רע"א וב"ב קכ"א: פירשנו בע' תבר מגל. בפ"ה בכלי' (מ"ה) ובפ"ז בעדיות (מ"ח) מוסף[1]) יורה של שולקי זיתים טמא ושל צבעים טהור פי' ענין תוספת.

ספ (= סָפָה (סָפָא) בל"ע شفا בל"ם שָׂפָה ענין קצה זר ומסגר (Rand, Saum בפ"ד בכלי' (מ"ד) כלי חרש שיש לו ג' ספיות[2]) פי' שפתות. בפ' (ז') [צ"ל ה'] במקואות (מ"א) העבירו ע"ג שפה פי' העביר את המעיין על שפת השוקת מבחוץ. *[אחי"ה וכן בל"ס סִפְתָא בקבוץ סִפְוָתָא קצה וכן תרגום שפת היריעה (שמות כ"ו, ד', י'.) סיפתא דיריעתא[3]) וכ"ה באונק' שם ל"ו י"ז. על שפתו (שם ל"ט, י"ט) על סִפְתֵה. שפה יהיה לפיו סביב (שם כ"ח, ל"ב) תר"י ב' ספווא יהא מקיף לפומיה חזורא — ומה שענינו מפתח שפת הפה בל"ע شفة בל"ס סִפְתָא (תרגום תהלים פ"א, ו') והקבוץ סִיפְוָן (תרג' לויק' ה', ד'; למ"ב י"ח, כ'; לאיוב י"א, ב') סִפְוָתָא (לתהלים ק"ו ל"ג; למשלי י', ח' י"ח) עיי' ג"ב על שׂפ (= שָׂפָה)] —

ספ (= סָפָא מל"ע ساف במקום سفا פי' נדבך (Bauschichte, Reihe בר"פ השותפין בגמ' כותל חצר (ב"ב ה': ו') שאני התם דכל ספא וספא זימניה הוא פי' כל נדבך ונדבך זימניה הוא. *[אחי"ה וכ"ה בפי' רגמ"ה וז"ל דכל (שעה ושעה) [צ"ל שפא ושפא][4]) כל דימוס ודימוס שבנה זמנו היא לסייע ע"כ ומלת דימוס הוא ענין נדבך (עיי"ע דמוס ח"ג, פ"ג.) וכן ענין מלה ערבי' הנ"ל ומזה בב"ב ד'. אפיק ספא ועייל ספא כפי ג' אה"ת (אצל ד"ס ב"ב צר ו'.) ובנו"ג שפה. ופי' רבינו ורגמ"ה מוכח מירו' שבת ספ"ז ד"י ע"ד ורפי"ב די"ג רע"ג הבנאי שיישב את האבן בראש הדמוס חייב ועל זה אי' שם: ההן דעבד דפין וההן דעבד ספיין חייב משום בונה וסְפַיָין הוא הקבוץ והוא שורות הבנין, ומזה הבין המפרש בשו"ט מזמור ק"ה ובתי הסיפים ופי' נדבך אבל עיי"ע ספ האחרון] —

ספ (מפעל סוף מל"ם נרדף עם אָסַף, סָפָה enden ; aufhören סוֹפֵי תאנים = סְיָיפוֹת (Spätfeigen בהלכה קמה דפסחים (ו':) והא תנן[5]) סופי תאנים ומשמר שדהו מפני ענבים סופי ענבים ומשמר שדהו מפני מקשאות ומדלעות. פי' „שכבר אספו התאנים ונשתיירו בסופה שתים שלש [תאנים] והסיח דעתו מהן ואינו שומר אלא הענבים"[6]). כב"ר פרש' כ"ג (כ"ב) ויבא קין מפרי האדמה: מן הפסולת משל לארים רע שהיה אוכל את הביכורות[7]) ומכבד למלך את הסייפות. ובקטן כלה (בראשי' מ"ד, י"ב) תר"י (א') ובקליל סייף[8]) בבכורות ובסייפות[9]) (תרומ' פ"ד מ"ו) כבר פי' בע' בכר *[אחי"ה ובע' בכור (ח"ב צ"א) הרביתי הדוגמאות. והסייפות הן הן המסוייפות בירוש' דמאי הרשום בע' בכור ע"ש (ובירו'. שביע' ספ"ד דל"ה רע"ג) ובתוספת' דמאי רפ"א אי' הסייפות, והן הן סופי תאנים (ובירו' יבמו' פי"ב די"ב ע"ד קידש (בגופו) [צ"ל בנופו] של סופין) פי' אסיפת תאנים[10]) שכבר אספו התאנה וכו' וכפי' ר"ח והערוך וכן פירש"י במיכה ז', א' כי. כאספי קיץ תרג' כסיופי קיטא ופירש"י שם והם סופי תאינין שהן רעות ע"ש. ובפסחי' פירש"י סופי תאנים סוף לקיטת תאנים נמצאים בתאנה תאנים שאינן מתבשלות כל צרכן עולמית. וכפי' ר"ח וערוך מוכח מגי' כ"י אירפוט מעשרו' פ"ג אסיפת תאינים.. אסיפת ענבים. ובנו"ג סופת. הראשון מפעל אסף והשני מפעל סוף ושניהם נרדפים. ומהאחרון הנתפעל בירו' דמאי רפ"א דכ"א ע"ג נִסְתַּיְּיפוּ התאנים. ועוד בהכפלת הפ"א סיפוף ובפלפול ספסף וממנו השם סיפסוף עיי"ע] —

ספ = סְפִי באתפעל ענין פחד ונ"ל מל"ע شاف פָּחַד (sich fürchten[11]) בסוף משקין (מ"ק כ"ד.) אזל ליה ההוא גברא דהוה מסתפינא מיניה. על כן זחלתי ואירא (איוב ל"ב ו') מטול היכנא אסתפיתי[12]) ודחילית. *[אחי"ה ועוד בתר"י לבראשי' כ"א י"ז; ל', כ"ה; מ"ב, ד'; לשמות י"ב, ו'; לויק' ח', ט"ו ובדרז"ל ברכות ס"ב. לא מסתפיתו ובא לרוב בקשור מן כמו شاق בל"ע עם مِن ברכות כ', לא קא מסתפי מר מעינא בישא. מ"ק כ"ד. גברא דהוה מסתפינא מיניה סנהד' צ"ד סע"ב מהאי לא תסתפי אלא אסתפי מנבוכדנצר וכו', נדה ס"א. מ"ש מעוג דקמסתפי ומ"ש מסיחון דלא קמסתפי. ויק"ר

---

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע מוסיף. [2]) כ"ה בדפ"וו וכ"ה בירו' ע"ז ספ"ב דמ"ב. ובנו"ג שפיות וכ"ה בכלי' פ"ח מ"ט ובשדפ"ע ספאיות ובכ"י ק"ט ספאות. [3]) כ"ה בדפ' סאביאנעטטא ובדפ' אי' שפתא. [4]) וכ"ה לפנינו אבל בכ"י רומי בש"ס בשני מקומות ג"פ שעתא ושעתא כגי' כ"י רגמ"ה וצ"ל ספא וספא וכדאי' בשט"מ. [5]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובדפ' וויניצי' לובלין וצ"ל והתניא וכ"ה לפנינו ובפי' ר"ח ורש"י. [6]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח פסחי'. [7]) כ"ה בדפ"ר ואמש' ובנו"ג הבכורות. [8]) בנו"ג ובבנימין פסק. [9]) כ"ה נכון בדפ"ר ואמ' ובדפו"ו בסיפות אבל בעי' בכר גם שם בשני יודי"ן. [10]) ואלה השתי תיבות מפי' ר"ח נשמטו בערוך. [11]) והי' פליישער בהוספותיו לעמת"ר ללעווי ח"ב 571 הביא ממרחק פירושו ודחוק הוא. [12]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע איסתפיתי.

פכ"ז כמה דאת מסתפי מעונש גזל כך מסתפינא אנא. והשם סַפְיָא תרג' איוב ל"א, כ"ג משאתו מן ספייה [1].

* ספף (סְפִי כמו אָסַף פי' קבץ (sammeln ב"מ קי"ד: פשוט גלימך ספי.. ספא ופירש"י לקט. שהש"ר פ' אל תראני: ספא חלא וכו' ופי' מ"כ אסף חול.

* ספף (= סָפָה מל"מ ענין אבידה (zu Grunde gehen ויק"ר ס"פ ל"ז בין דין לדין ספת [2] ההיא עלוכתא וכ"ה בקהל"ר פ' עמל הכסילים [3] ובתנחום' בחוקותי סי' ה' אי' אבדת ההיא עלבתא ועיי' ב"ר פ"ס.

* ספף (= סָפָה מל"ע شفه הכה על השפתים aufs Gesicht (die Lippen) schlagen, איכ"ר פ' זכרה כד תספון כלה מדכרא שבעה יומין דמשתותא פי' כשמכין הכלה על אפיה (שפתיה) אחר חופתה היא זוכרת ימי המשתה שהיתה בשלוה והשקט ויפה פי' מ"כ לפי הענין הכאה והביא ראיה מפיוט אקדמות מילין ארום בגיניה ספית פי' בשבילו לקית אבל רמז על ע' ספת אינו נכון.

ספף (מפעל ספף בל"מ א') שם כלי אגן Becken ב) מפתן ומזוזות (Schwelle, Pfosten במכילתא ולקחו מן הדם ונתנו (מכילתא בא פרשה ו') שומע אני בין ביד בין בכלי ת"ל אשר בסף (שמות י"ב, כ"ב) מגיד הכתוב שעוקה חוקק [4] בצד האסקופה ושוחט בתוכה [5] [ו] אין סף אלא אסקופה שנא' (יחזקאל מ"ג, ח') בתתם ספם את ספי וגו' וכתיב (ישעי' ו', ד') וינעו אמות הספים דברי ר' ישמעאל ר"ע אומר אין סף אלא כלי שנאמר (מ"א ז', נ') והספות [6] והמזמרות. *[אחי"ה וכנ"ה בהוראת מפתן ומזוזות הרבה בתרג' סִפָּא, סיפָּא ובקבוץ סִיפַּיָּא עיי' תרג' לשופטי' י"ט, כ"ז; למ"ב י', כ"א; ליחז' מ', ו', ז'. לש"א א' ט' והקבוץ לשמות י"א, ז'; לדברי' ו', ט'; י"א, כ' [7] ומזה גיטי' ס"ח סע"ב סיפא דבבא והקבוץ יבמות קי"ח: בסיפי ביתא עיי"ע נפס — אבל בשו"ט מזמור ק"ה בבתי השיש ובבתי חסיפים [8] הוא ט"ס וצ"ל כמו בילק' תהלי' ע"ח ר' תת"ך בתי השיש ובתי הפספסים וכן מוכח משמ"ר פ"י ע"ש וע' פספס. ובשו"ט מזמור ע"ה והסיפין נבקעין מפניהם וצ"ל הפספסין פי' אבני גזית עיי"ע פספס ד'] —

סְפוֹג (= סְפוֹג בל"י ורו' σπόγγος spongus, spongia וכן בל"ע ופ' עיי"ע אספוגית Schwamm והפעל ממנו ענין שאיבה ועיי' בפני') בפ' נוטל אדם (שבת קמ"ג.) ספוג אם יש לו עור בית אחיזה. בפ' בעשרה מאמרות (אבות פ"ה מט"ו) ספוג שהוא סופג את הכל. בפ"ט בכלי' (מ"ד) ספוג שבלע משקין. בפ"ו בפרה (מ"ג) זולף עד שהוא מגיע לספוג. בפ"ו במקואות (מ"ד) הספוג והדלי שיש בהן שלשה לוגין. בפ' ר"א אומר אם לא הביא בגמ' מרחיצין (שבת קל"ד:) ת"ר נותנין ע"ג מכה [9] מוך יבש וספוג יבש. בפ' הגוזל ומאכיל בגמ' זה בא בחביתו [10] (ב"ק קט"ו:) ארס של [11] נחש דומה לספוג פי' ספוג הוא על ראשו דג אחד גדול שבים ובשעה שמרים ראשו להסתכל בעולם יורד אותו הספוג על עיניו ואינו רואה כלום ובחכמה בראו הקב"ה יתברך ויתרומם לעד כדי שלא לאבד את עולמו שלא היתה ספינה ניצלת [12] מפניו [13] וכמו כן עשה בפני המזיקין. מסוה ונקרא פורמא שאם ח"ו יראו בני אדם מיד משתטה ובע' פורמא מפורש. ויש ספוג מצמר בס"ג דפ' מפנין (שבת קכ"ט:) בנות עשירין בספוגין של צמר. בפ"ק בע"ז בגמ' אין בונין (ע"ז י"ח.) הביאו ספוג של צמר ושראום במים. והמטפחות הספוג [14] אין בהם משום כלאים בסוף כלאי' (פ"ט מ"ג) פי' מפה שמנגבין בו [15] ובפ' בא לו כה"ג (יומא ע'. ועיי' שם ל"א: ל"ד:) ירד וטבל עלה ונסתפג. בפ' חבית (שבת קמ"ג רע"ב) ובלבד שלא יספג [16]. בריש זבין (פ"א מ"ד) כדי טבילה וסיפוג. בפ"ו בזבחי' (ס"ד:) ספגו במלח וזרקו ע"ג אישים. בר"ג דחבית (שבת קמ"ה רע"א) לסופגם [17] במלח לא הוכשר — בפ"ח בכלאי' (מ"ג) המנהיג סופג את הארבעים. בפי"א ביבמות (מ"ז דף ק' רע"ב) ואם נטמא אינו סופג [18] את הארבעים. ובראש תמורה (ב'.) אלא שאם המיר מומר וסופג את הארבעים. פי' כמו עלה ונסתפג, סופגו במלח כלו' שואב את הארבעים. וי"מ סופג כמו סופק כמו (במדי

[1]) כ"ה בנ"א בכ"י תרג' אצל לעווי ובנו"ג מן מספייה והמתורגמן הביא שתיהם. [2]) בדפוסי' אחרוני' נספת. [3]) ושם מכיני תרייה. [4]) בנו"ג מלמד שחוקק עוקה. [5]) בנו"ג בה. [6]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע והסיפים ט"ס הוא. [7]) ובאל"ף בראש עיי"ע (אסיפה) [צ"ל אסיפא] בת"א, קפ"ו. [8]) עיי"ע ספף ד'. [9]) כ"ה רק בדפו"ו. [10]) כ"ה בדפ"ר ודפו"ו. [11]) וכ"ה בכ"י ש"ס לסוכ' נ'. ובילק' מלאכי ר' תתקפ"ז ובב"ק הנ"ל אבל בסוכ' נ'. בט"ס שארס נחש. [12]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע ניצולת. [13]) והובא זה הספור מרמ"א בשם הערוך באו"ח סי' ש"ך ס"ק י"ח ולא ידעתי מקור זה הספור וגם זר מאוד לפי המאמר בב"ק וסוכ' הנ"ל ובירו' תרומו' פ"ה דמ"ה ע"ד אי' אירס צף ואירס עומד כסבכה מלמעלה (ועיי' ע"ז בבלי ל':). [14]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע והספוג. [15]) וכ"ה בפי"מ להרמב"ם והר"ש. [16]) וכ"ה בדפוסי' הישנים עד לובלין בגמ' וברש"י וכ"ה בירוש' ד"ו והגיה המרש"ל יספוג וכ"ה לפנינו ובמשניות נאפי יספיג. [17]) בנו"ג לסופתן עיי"ע ספת בכ"י ק"ט בזבחים הנ"ל ספל. [18]) ובדי צ"ו נואס נטמאו אינן סופגין.

כ"ד, י') ויספוק את כפיו גימ"ל וקו"ף מתחלפין. — (א"ב כן נקרא בל' יוני ורו' וישמעאל והוא גדל על פני הים מקצף הנקפא רך ומלא נקבים ושואב כל דבר לח וקראו חז"ל כן לכל דבר שהוא שואב דבר אחר. ונעתקה מלה זו לכל דבר קל מלא חורים כמו רקיקים תרגום ורקיק אחד (שמות כ"ט, כ"ג) ואיספוג) *[אחי"ה ועיי"ע אספוגית, איספגנית (ח"א קפ"ו). הספוג (בל"ס אספוגא) גדל על פני הים והרמב"ם בפי"מ לאבות הנ"ל פירשו „צמר הים (صوف البحر) שבולעת הכל." והיו חותכין אותו ירו' שבת פ"ז ד"י. ההן רגזז ספוג . . חייב משום קוצר ומשום נוטע. ירו' יבמו' פט"ז דט"ו ע"ד רצו לחתוך ספוגים. ועיי' פליניאוס ט', ס"ט; ל"א, מ"ז. ושם ביאר שלשה מיני ספוגים ומתועלת שלהם לניגוב המכות ולטהרות הגוף ברחיצה. וספוג נגד המכה הוזכר בשבת קל"ד סע"ב נותנין ע"ג המכה. . ספוג יבש. תוספת' שבת רפ"ה (ו') ספוג שעל גבי המכה. ועיי' ג"כ שבת קכ"ט: וע"ז י"ח. ושם מוכח כי ספוגין שנתנו על לב של ר"ח ב"ט לשמירת המכה עומדין כדי שלא תצא נשמתו מהרה. וכן כשנכשל רבי באצבעו הקטנה נתן עליה ספוג יבש עיי' ויק"ר פט"ו ושם: מדבריו למדנו ספוג לא שהוא מוצץ אלא שהוא משמר את המכה. ובאיכ"ר פ' רוח אי' לא שהוא מרפא וכו' וכ"ה בירו' שבת פט"ז דט"ו ע"ג ומשל מספוג עיי' שמ"ר רפכ"ה ותנחום' בראשית סי' ד'. ועוד משתמשים בספוג לניגוב. והשם המופשט סִיפּוּג זבים הנ"ל ותוספ' זבי' פ"א והקבוץ סנהד' ס"ג: שתי טבילות ושני סיפוגין וכצ"ל בתוספ' זבי' פ"א ובנו"ג בט"ס סיפגום ובכ"י אירפורט סיפגים וצ"ל סיפוגים. והתואר סַפָּג כלאי' הנ"ל מטפחות הספג וגי' רבינו הסִפּוּג. והפעל בהתפעל ובנתפעל יומ' הנ"ל. תוספת' זבים פ"א ושבת קמ"ז. ושם עיי"ע אלטנית. ובקל ובהפעיל פי' מנגב ומקנח על ידי סיפוג (abreiben, mit einem Schwamm abtrocknen) זבחי' הנ"ל ספגו פי' מקנחו וכן בתוספ' זבחי' רפ"ז מלח ולא ספג ספג ולא מלח כשרה. מנחו' ז': טבל בדם ולא מספיג. ב"ר פצ"ד אינו מספיק לצאת עד שמספיגין אותו וכ"ה בתנחומא במד' סט"ז וילק' ריש עזרא ר' אלף ס"ז. במ"ד פי"ז נטלו והספיגו אמר כך תהא רואה כאלו יצחק מסתפג לפניך. והושאל לבליעה כמו שהספוג בולע המים. שהש"ר פ' שרוך: מה חטה זו סופגת כך ישראל סופגין נכסיהם של או"ה. ובינוני פעיל איכ"ר פ' רבתי חמרא ספיג (הפכו תסים). והושאל עוד לקבלת ההכאה (כמו בלע וקלט עיי' ערכם) כאלו שואב ההכאה וכפי' הערוך ובעבור זה נאמר תמיד בבנין הקל סופג עיי' לעיל סופג את הארבעי' ועוד חולי' ב'. ע"ח. והלאה נזיר כ"ג. אם אינה סופגת את הארבעים תספוג מכת מרדות. ויפה כולל רבינו הכל בע' אחד וכדאי' בכל כ"י ודפ"ע עד דפ' פראג אשר שם עשה רמ"ל שני ערכים והוספת רמ"ל שמוסבת לע' ראשון הדפים בלי דיוק בע' שני] —

ספגן (= סְפוֹגְנִית תואר נקבה locker, porös וּסְפוֹגְנִים (schwammartig) lockere, leichte Speisen) בפ' ב' בעוקצין (מ"ח) פת ספוגנית משתערת כמות שהיא אם יש בה חלל ממעך את חללה. פי' ספונזולי[1]) העשויין בטיגן ובל' ישמעאל קורין אותו ספנג והיא עיסה שלשוה ועשאוה כמין ספוג. הסופגנים והדובשנים והאיסקריטין (חלה פ"א מ"ח) פירשנו בע' א'[2]) ובע' ד'[3]). *[אחי"ה נגרר אחר פי' רה"ג בכלי' פ"ה מ"א וז"ל שם: סופגנים פי' עיסה שלשוה (ועשוה) [ועשאוה] כמין ספוג ושמו בטיית (גיוס) [צ"ל ספנג] ודומין להלין דלאביה ע"כ נראה לי שצריך לומ' דלבבה מל"מ (ש"ב י"ג, ו') שתי לבבות ובאמת כן ענין سفنج בל"ע בפה Pfannkuchen ההמון והוא הוא اسفنج וכן בל"י החדשה Eier-kuchen, σφουγγάτον[4]) ויותר משובש הכ"י אשר ממנו נדפס פי' רה"ג בעוקצין פ"ב מ"ח וז"ל האיספגנית פי' פת שנעשה מן בצק שהחמיצה כל צורכה ודומה לספוג ששמה בטיית בשאם ספוג וכל ערקנים בל' פרסי וכמו שהספוג הזה יש בו נקבים נקבים חללים כך זה שאמרנו כאותה ששנינו לענין חלה הסופגגים וכו'. ונ"ל להגיה כזה ודומה לספוג ששמה בטיית בשׂ אספנג וכל ערקן ים בל' פרסי כלומר זה הספוג שמה בטיית נכתב בשׂ היינו אספנג = اسفنج وكل عرق = ايس בל' פרסי פי' וכל השרש ישנו בל' פרסי כלומר גם בל' פרסי נקרא כך וכ"ה באמת עיי"ע אספוגית ומ"ש[5]). ואולי גם לפני בעל הערוך כבר היה משובש כ"י או שלא הבין על בוריו ל' ערבי לכן השמיט כדרכו מלות ערביות והעלים מעיניו פי' רה"ג לעוקצין שעסק בענינו והביא הפי' מכלי' הנ"ל ואח"כ הביא הסופגנים וכו' כדאי' בפי' רה"ג בעוקצין אבל גם שם השמיט מלות ערביות שהזכיר רה"ג בשם פי' בשאילות והוא בשאלתות ולפנינו בשאילתות צו ססי' ע"ז בל תמצאו חבל על דאבדן! ובפי"מ להרמב"ם לכלי' פ"ה מ"א פי' הסופגנים[6])

---

1) ובכ"י ה"ב ספונצולי, וכצ"ל בכ"י ק"ט תחת נצולי, וכ"ה בפי' מהר"י ב"מ בחלה פ"א מ"ח ובעי' דבש הערה 1 פירשתיו וע"ש יתר שנויים. 2) עיי"ע אסקריטין. 3) עיי"ע דבש. 4) עיי' פליישער בהוספותיו בעמת"ל ללעווי ה"ג 725, 5) וגם לכלי' פ"ב מ"ו הביא רבינו פי' ע"י ל' פרסי עיי"ע טטרס בח"ד, כ"ז ומ"ש. 6) ובנו"ג סופגנין

הוא הלחם הרך ונקרא בשם זה לפי שהו כמו הספוג שהוא ממהר הבשול לקלות הלישה ע"כ (ועיי' טור יו"ד רסי' שכ"ט) ובירו' חלה פ"א דנ"ז ע"ד (עיי"ע דבש) פי' ע"י טריקטא עיי' ערכו בע' טרוקטא (ח"ד, צ"ה) ועי' טרקנין (שם צ"ז), ושם בירו' חלה סופגנין שנעשו באור.. סופגנין שנעשו בחמה ועיי' ג"כ תוספת' פסחי' פ"א (ב׳ [1]) וכנ"ה איזה פעמים בחלה פ"א מ"ה].

סָפַד (מל"מ פי' אבל וקנה ובפרט על המת trauern ; Klagegeschrei erheben um einen Todten סַפְדָן (Trauerredner) בפ' סדר תעניות כיצד (ט"ו: כל הכתוב במגילת תענית (פ"א והלאה) די לא [2]) למיספד [3]). בפ' הערל בגמ' ממזירי (יבמות ע"ח סע"ב וע"ט רע"א) אמר דוד שאול נפקו ליה [5]) י"ב חדש [8]) ולאו דרכיה למיספדיה. בס"ג דברכו' (ס"ב.) כשם שנפרעין מן המת [6]) כך נפרעין מן הספדנין [7]) ומן העונין אחריהן, פי' כשם שנפרעין מן המת אם הוא חוטא כך נפרעין מן הספדנין [8]) שאומרין עליו שהוא צדיק *[אחי"ה וכנ"ה בקל ובפַּעֵל מגיל' ו'. ספדי ליה הכי, גיטי' נ"ז. סיפדו לזה, יבמות קט"ז: ספדי בעלך, מ"ק כ"ח: דיספד יספדוניה, כתובות ק"ג: אל תספדוני בעיירות וכו', חולי' קכ"ט: למספד, ב"מ פ"ו. ספדוהו, אבדר"נ פ"ד סופדין ואומרין וכו', ירו' כתובו' פ"ז דל"א: ספוד דיספדון, נפעל סוכ' כ"ט. יבמות ע"ח: במד"ר פ"ח שלא נספד כהלכה, סנהד' מ"ז. מת לא נספד ולא נקבר וכו', הפעיל ואפעל ר"ה כ"ה. מגיל' כ"ח רע"ב מ"ק ח', כ"א: כ"ה: סוטה מ"ח: סנהד' מ"ז. שמחו' פ"ח במד"ר שם. ועוד בל"מ ענין הכאה ביד בשעת ההספד (ישעי' ל"ב, י"ב) ומזה קהל"ר פ' וישב: והוה מספיד בחדא ידיה. ותואר במקום השם סַפְדָן בלא"ר סַפְדָנָא ברכו' הנ"ל מ"ק ח', כ"ה: מגילה ו'. חגיג' ט"ו: נדרי' ס"ו: והקבוץ סַפְדָנֵי יבמות קכ"א: סַפְדָנַיָּא תענית ה': והשם בתרג' שני באסתר ד', ג; ו' י"א סִיפְדָא, סְפִידָא] —

* סיפוניות (פי' כמו סייפות מפעל ספי die letzten, (schlechten, Trauben תוספת' שביעי' פ"ו כ"י אבל לא (אוכלין) על סיפוניות ובכ"י ב' ובדפוסי' שיפוניות וגי' רבינו עיי"ע סתו.

ספח [9]) מפעל סָפַח בל"מ ענין חבור והטפל דבר אל גדול ממנו hinzufügen, anschliessen וממנו סְפִיחַ בל"מ (ועוד סֶפַח) שם לצמח טפל הצומח בלי חרישה וזריעה (der Nachwuchs בר"ג דפ' מקום שנהגו (פסחי' נ"א סע"א ורע"ב) „סח לי ר' יונתן [10]) בן אלעזר ראיתי [11]) את ר' שמעון בן יוסי בן לקוניא שנטל ספיחי כרוב ואכל ונטל ונתן לי ואמר אני שראיתי את ר' שמעון בן יוחאי [12]) שאכל ספיחי כרוב בשביעית כדאי הוא לסמוך עליו בפניו ושלא בפניו אתה בפני אכול ושלא בפני לא תאכול (וסלקא) [צריך לו' וס"ל] [13]) פליגא דידיה אדידיה. פי' לענין אייתרא אמר אתה לא תאכל לא בפני ולא שלא בפני מכלל שהבא מכח אחר [14]) שראה [15]) מי שעשה מעשה [16]) כמותו אחרים אין סומכין עליו בפניו וכש"כ שלא בפניו ולענין ספיח אמר בפני אכול אע"ג דבא מכח אחר [17]) מאי ר' שמעון (פסחים נ"א רע"ב) [18]) דתנן בשביעית [19]) פ"ט (מ"א) ר' שמעון אמר כל הספיחים אסורים [20]) חוץ מספיחי כרוב שאין כיוצא בהן בירקות שדה וחכמים אומרים כל הספיחין אסורין ר"ש וחכמים אית [21]) להו דר' עקיבא דתניא הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתנו (ויקרא כ"ה, כ') א"ר עקיבא מאחר שאין זורעין מהיכן אוספין מיכן שהספיחים אסורין פי' הן לא נזרע מי [22]) שאינו זורע ודאי שאינו אוסף אלא אפילו הספיחים [שצמחו] [23]) לא נאסוף אותם מיכן לספיחי שאסורין [24]) לאספן בשביעית וכולי עלמא הספיחים

---

[1]) ואולי לפי זה טריקטא הוא מל"י τρυγητή ausgedörrt עיי"ע טרוקטי (ח"ד, צ"ה). [2]) בנו"ג דלא ובדפ"ר בתיבה אחת דילא. [3]) בנו"ג למספד. [4]) בנו"ג להו. [5]) בנו"ג חריסר ירחי שתא. [6]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג המתים. [7]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע הסופדנין. [8]) עיין הערה הקדומה. [9]) בדפי' פיז' וויניצי' בט"ד ספה ובדפ"ר ובכ"י ספח. [10]) וכ"ה בכ"י ש"ס וכ"ה יונתן בפי' ר"ח אבל בכ"י ערוך ק"ט יוחנן כלפנינו בש"ס. [11]) בפי' ר"ח בט"ס דאיהו. [12]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט וכ"ה בפי' ר"ח ובדפ"ע יוחי ובדפ"ר יוחיי. [13]) וכ"ה בפי' ר"ח כלומר וסבירא ליה או צ"ל בערוך וסלקא דעתיה. [14]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט וה"ב וכ"ה בפי' ר"ח וכן הובא בשם ר"ח במרדכי פסחים סי' תר"ד, אבל ברפ"ע ממקום אחר. [15]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט וה"ב וכ"ה בפי' ר"ח ובמרדכי שם אבל בדפ"ע שיראה. [16]) וכ"ה בפי' ר"ח אבל במרדכי לי' ולי' בכ"י ק"ט. [17]) לי' בפי' ר"ח והם מפי' רבינו ודע עוד כי בפי' ר"ח הסדר הפוך ממה שהביא רבינו ע"ש ודעת נוטה כסדר רבינו כי בתחלה הביא הציון עם שנוי הגירסא ואח"כ בא לפרשו. [18]) וגם זה הוא מפי' ר"ח עד סוף הערך. [19]) בפי' ר"ח בטעות בתרומות. [20]) כ"ה בפסחים אבל בשביעי' שם מותרים וכ"ה בירו' וכנראה כ"ה בכ"י ש"ס שלא הביא בעל ד"ס שינוי הגי' וכבר הקשה ר' נסים גאון הובא בתוספ' פסחי' ד"ה כל כי בשביעי' איפכא שמעינן להו וע"ש תירוץ התוספ' ור"ח היה מספק איזו הגי' ישרה עיי' למטה בפנים ובהערה. [21]) כ"ה לנכון בדפ"ר אבל בכ"י ק"ט ובשדפ"ע בטעו' לי'. [22]) בפי' ר"ח ומאי. [23]) כצ"ל וכ"ה בפי' ר"ח. [24]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובפי' ר"ח אבל בדפ"ע שאסור

אסורים ובספיחי כרוב פליגי רבנן סברי גזרינן ספיחי כרוב אטו שאר ספיחים חיישינן [1]) אם נתיר ספיחי כרוב שמא יתירו הם שאר ספיחין [2]) ואמרי מאי שנא [ספיחי כרוב משאר] [3]) כל ספיחי חדא היא ור' שמעון סבר לא גזרינן דהא אין כיוצא בהן בירקות שדה דחיישינן לאיחלופי הני בהני הילכך לא גזרינן. ובמשנה [4]) ר' שמעון אומר כל הספיחין מ ו ת ר י ן חוץ מספיחי כרוב (מכלל שאסור) שאין כיוצא בהן בירקות שדה [מכלל שאסור] [5]) וגרסינן [6]) בגמ' (ירו' שביעי' רפ"ט דל"ח רע"ד) רבי חמא בר עוקבא [7]) בשם ר' יוסי בר חנינא [8]) מפני שדרכן לגדל אימהות וכי מפני שדרכן לגדל אימהות יהו אסורין אמר ר' שמואל [9]) כל ירק אתה יכול לעמוד עליו בין חדש בין ישן [10]) ברם הכא שלא ילך ויביא מן האיסור ויאמר מן האימהות הבאתי לכאורה ר' שמעון אמר כל הספיחין [11]) מ ו ת ר י ן במשמע [12]) ותו גרסינן (ירו' שם וירו' ברכו' פ"א ד"ג.) ר' שמעון בן יוחאי [13]) הוה עבר [14]) בשמיטתא [15]) חמא חד מלקט שביעית א"ל אסור [16]) א"ל ספיחין אינון ולית את דשרי א"ל ולאו חבירי חולקין עלי קרא עליה ופורץ גדר ישכנו נחש. ואע"ג דאיכא לשנויי כ י [17]) הספיחים הללו ד ה ו ה מ ל ק ט [18]) כרוב הוו מיהו כי מעיינת ביה בקצירת ספיחים חלקו כדתניא (תוספ' ספ"ה דשביעית) ספיחי שביעית אין תולשין אותן ביד אבל ח ו ר ש [19]) כדרכו ובהמה רועה כדרכה מר סבר גזרינן ומר סבר לא גזרינן". *[אחי"ה ע"כ הועתק מפי' ר"ח ודע כי בירו' הובא סְפִיחִין וגם סְפָחִין עיי' ירו' ברכות פ"א ד"ג. ר"ש אומר כל הספחין מותרין חוץ מספיחי כרוב וכו' וחכ"א כל הספחין אסורין. ושם ולאו ספיח אינון, ובירו' כ"ב פ"ט די"ז. וכירו' שביעית הנ"ל ולאו ספחין אינון. ושם בדף ל"ח סע"ג אסורין משום ספחין, ושם ספחי חרדלי, וירו' ביצה רפ"א ד"ס. בספחי חרדל ובשביעית פ"ט מ"א ספיחי חרדל וכן בפסחים הנ"ל ביו"ד ובכ"י ש"ס ספחים וכ"ה בלי יו"ד בירו' פיאה פ"ז ד"כ: שומרי ספחים בשביעית, ובתוספ' שביעית ספ"ה ספחין של שביעית וכן בקצת כ"י ובדפ"ר ווינציא' בערוך, וכן בספרי בהר רפ"א סמכו חכמים על הספחים וכ"ה שם פרש' ג' פרק ד', ושם: וחכ"א אין ספחים אסורים מד"ת וכו'] —

* סָפַח (אולי כמו סָחַף מל"מ ועיי' ערכו sich ergiessen) ב"ר ספי"ג על הנהר שמספח למדינה אומר ברוך הטוב והמטיב פי' כמו מטר סוחף (משלי כ"ח, ג') כלומר ששוטף ומשקה מדינה, ובירו' ברכו' פ"ט די"ד. הגי' מספיק.

ספט (= סַפְטָא, סִיפְטא בל"ע سفط ובל"ס סְפַטָא כלי דומה לשק קטן לשמור בו דבר חשוב (ein Kästchen, Behältniss, בס"ג דפ' איזהו נשך (ב"מ ע"ג :) מוהרקייהו דהני בספטא דמלכא מנח. פי' ספטא קמטרא בלי משנה (כלי' פט"ז מ"ז ; אהלו' פ"ט מט"ו) [20]) ובלי' ישמעאל ספט. — (א"ב בנוסח' כתוב בטפסא דמלכא פי' ארגז). *[אחי"ה וכ"ה בטפסא ביבמות מ"ו. ופירש"י שם ובב"מ ובסנהד' פ"ב. ארגז אבל בכ"י ש"ס בב"מ כגי' רבינו בספטא וכ"ה איזה פעמים סיפטא בתענית כ"א. וכ"ה בכ"י מינכען ובכ"י ש"ס ב' הוגה בכולם: טפסא וטעות הוא, וכן הוגה בכ"י ש"ס ק' בסנהד' ק"ד. (ד"ס שם) בטפסא תחת סיפתא שלפנינו [21]) וצ"ל סיפטא וכדאי' בסנה' פ"ב. וק"ט רע"א או יותר טוב בלי יו"ד ספטא ובכ"י ש"ס פ' בסנהד' ק"ט. אי' ספטי] —

* ספטני (או מל"י האמצעי' σπαθίον לשוק קלילה מן ἡ σπάθη עיי"ע אספטי (ח"א קפ"ו) או צ"ל סופיני) תוספת' כלי' ב"מ פ"ה תלוי זיני וספטני פי' חרב רחב קטן או כגי' דפ' זאלקיעב סופיני עיי"ע סובין.

---

[1]) בפי' ר"ח חשיבי וצ"ל כבערוך. [2]) בדפ"ר ספחין. [3]) וכ"ה בפי' ר"ח וכצ"ל בערוך. [4]) ובפי' ר"ח ומצינו במשנה וכיון לשביעי' פ"ט מ"א במשניות. [5]) כצ"ל וכן מוכח מפי' ר"ח רק שם אי' בזה"ל ומצינו במשנה ר"ש אומר כל הספיחין א ס ו ר י ן חוץ מספיחי כרוב שאין כיוצא בהן בירקות שדה מכלל שספיחי כרוב מותרין ואצלי אין ספק כי טעות נפל בכ"י אשר מתוכו נדפס פי' ר"ח ע"י ה' שטערן ומחדש בש"ס ווילנא שא"כ אין חילוק בין גי' הנוסח בפסחיי ובין גי' המשנה שבמשניות ור"ח על שינוי הגי' קם וא"כ ודאי צ"ל בפי' ר"ח כבערוך ומצינו במשנה רש"א כל הספיחין מ ו ת ר י ן וכו' מכלל שספיחי כרוב א ס ו ר י ן וכן מוכח מירו' שהביא ר"ח ואחריו הערוך ועיי' ג"כ הר"ש בשביעית הנ"ל. [6]) בכ"י ק"ט בטעות לא גזרינן! [7]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ודפ"ר וכ"ה בפי' ר"ח ובר"ש ולפנינו אבל בדפ"ע אחרי' ר ב י עוקבא. [8]) כ"ה בכ"י ק"ט ובפי' ר"ח ובירו' אבל בדפ"ר ובשרפ"ע בר' חנינא. [9]) וכ"ה בפי' ר"ח אבל בנו"ג א"ר שמואל בר יצחק ובר"ש (שם) בר רב יצחק. [10]) וכ"ה בפי' ר"ח ובר"ש ובירו' אם חדש הוא אם ישן הוא וכ"ה בהב"ח בדברי הר"ש. [11]) כ"ה בכ"י ק"ט ובפי' ר"ח, ובדפ"ע הספחים וכן לישנ' דירו' ספחין. [12]) וזה מ"ש בהערה 5 כי מירו' שהביא ר"ח נראה ברור כי גירסת ר"ח במשני ר"ש אומר כל הספיחי' מותרין. [13]) כ"ה בכ"י ק"ט ובפי' ר"ח ובדפ"ע יוחי ובדפ"ר יוחיי. [14]) וכ"ה בירו' ובפי' ר"ח ובר"ש, ובכ"י ק"ט עבד וצ"ל עבר או עבד עובדא כגי' כ"י ירו' ברכות שם. [15]) בפי' ר"ח בט"ס בשמנוניתא וכבר הגיה לנכון מו"ל ה' שטערן בש"ס ווילנא נדפס בטעות ובר"ש בשמיטה. [16]) וכ"ה בפי' ר"ח אבל בירו' ולית אסור ולאו ספחין אינון. [17]) בכ"י ה"ב בט"ס מן. [18]) לי' בפי' ר"ח. [19]) כ"ה נכון בדפ"ר וכפי' ר"ח אבל בכ"י ק"ט ובדפ"ע אחרי' בט"ס תולש. [20]) עיי"ע קמטר. [21]) ובתי"ו אי' ג"כ בכ"י ילק' בשעי' מ"א (ד"ס תעני' צד ס'.) וכ"ה בכ"י ש"ס לב"מ עיי' ד"ס במקומו.

* ספיטם פסיקת׳ דר״כ צד ק״ז: ט״ס וצ״ל סופיסטוס עיי״ע ספסטה.

* סַפְיָא (פחד Furcht, Scheu) עיי״ע סף ו׳.

* ספין (ט״ס) תוספת׳ סוף קידושין החייטין והספין וצריך לומ׳ והספרין וכ״ה בכ״י אירפ׳ הוצ׳ צוק״מ 393.

סֵפֶל מל״מ שם לכלי כמו אגן (Schale, Becken) כפ׳ לולב וערבה (סוכה מ״ח.) שני ספלים של כסף היו שם. ובפ׳ מפנין בס״ג (שבת קכ״ט:) בספלים של שמן[1]. ובס״ג דפ׳ כל התדיר (זבחי׳ צ״ט סע״ב) ויין תקריב[2]) לנסך (במד׳ ט״ו י׳) לספלים או אינו אלא לאישים אמרת לא יכבה. בפ׳ גט פשוט בגמ׳ כתוב בו מלמעלה (ב״ב קס״ו:) פי׳ שמות של כלים. פי׳ אחר ספל סאה ופלגא קפל קב ופלגא[3]) פ״א „קפל דבר המקופל וכפול כמו מקטורן שהוא מכוסה מן הבגד מבחוץ או שאר בגד כפול“[4]) וישם באגנות (שמות כ״ד, ו׳) תר״י (א׳) ספלים. — (א״ב[5]) במזרקיא כתוב). בס״ג דפ׳ כיצד מברכין (ברכות מ״ד.) ספלי טרית פי׳ „ספלים מלאים טרית והוא המליח שאוכלין אחר שאוכלין מפירות גינוסר הרבה למרק האכילה שבמעיו אי נמי דנגררי לליביה“[6]). — (א״ב ל״מ זה (שופטי׳ ו׳, ל״ח) מלוא הספל מים). *[אחי״ה וכנ״ה בקידושין ל״א. הטל להם מים בספל. ירו׳ שבת פט״ז דט״ו ע״ג ספל של מים. נדה כ״ז. הוציאוהו בספל לבית החיצון, ירו׳ נדה ספ״ג דנ״א. במוציא את הספל מבית הפנימי לחיצון. תוספת׳ שבת פ״ג (ד׳) ונותנו על הספל וכו׳. תוספת׳ ידים פ״א מים שלפני הספל. במד״ר פ״י יקא (עיי׳ משלי ל׳ א׳ וע׳ יקא) שהקיא דברי תורה כספל הזה שהוא מתמלא וכו׳ וכ״ה בריש שהש״ר ובריש קהל״ר ובילק׳ שה״ש ר׳ תתקי״ף. והקבוץ ספלים עיי׳ כמה פעמים בזבחים צ״א: ובתר״י א׳ למדב׳ ט״ז, ז׳ בסיפלי לנסוכא. — ובתוספת׳ ע״ז פ״ו (ז׳) בהוצ׳ צוק״מ (469) הספלין ט״ס וצ״ל כבדפוסי׳ הספסלין].

ספלי (= סוּפְלֵי אולי מענין שפל בל״ע سفل הגרוע שבדבר והוא קשייתא שבתמרים Dattelkern) ברפואות דפ׳ מי שאחזו (גיטין ס״ט סע״ב) תלת גריוי סופלי. בביצ׳ בפ׳ יו״ט בגמ׳ ב״ש אומרי׳ (כ״א:) אנן[7]) סופלי לחיותא היכי שדינן. פי׳ „גרעינין איך מטלטלין אותן ומשליכין לפני בהמות ביום טוב והלא אמר (שמות י״ב, ט״ז) לכם ולא לכלבים“[8]) פירא דסופלי (ב״ב י״א סע״א) פירושו במקומו. [*אחי״ה והוא בע׳ פרא ב׳ וכפי׳ רגמ״ה ע״ש שפי׳ ג״כ גרעיני תמרים וכפי׳ רש״י] —

☞ ספליני (= ספלני מל״י σπλήνιον תחבושת Verband) ירוש׳ סוף דמסכ׳ כלאי׳ (דל״ב סע״ד) יהב ספליני דמרטוט דעמר על חדא וספלני דמרטוט דכיתן על חדא עיי״ע אספלנית. *[אחי״ה ובע׳ הנ״ל (ח״א, קפ״ח) הרביתי הדוגמאות בענין אספלנית אבל כגי׳ דכאן אי׳ ג״כ בירו׳ סוטה פ״ט דכ״ג ע״ג יהב סיפלני על נחיריה וכו׳ ובירו׳ יבמו׳ רפט״ז דט״ו ע״ג איספלני עיי״ע ארסקינס (ח״א ש׳)] —

* סָפָם (מל״מ שָׂפָם והוא השער על השפה Lippen-haar, Lippenbart) שבת קכ״ט: מאה ספמי וכו׳ יומא דספמי כ״ה בכ״י ש״ס ובנו״ג שפמי עיי״ע פגר. והיחיד תרגום אונקל׳ בדפ׳ סאביאנעט׳ (ויק׳ י״ג, מ״ה) ועל סְפָם וכן גורס רד״ק בש״ב י״ט, כ״ה בתרג׳ ולא ספר ספמיה ולפנינו בשין.

ספן (= סְפִינָה מל״מ פי׳ אניה Schiff וכ״ה בל״ס ספינא בל״ע سفينة והתאר סַפָּן Schiffer) בשביעי׳ פ״ח[9]) (מ״ה) לא לספר ולא לספן. בפ׳ אלו קשרים (שבת פט״ו מ״א וב׳ דקי״א:) ובקשר הספנים[10]) בר״ג השוכר את הפועלין (ב״מ פ״ד:) עיילו ליה ספונאי שיתין ארנקי[11]). בפ׳ א״ר עקיבה (שבת פ״ג:) מניין לספינה שהיא טהור׳ פי׳ „שאינה מקבלת טומאה“.[12]) בר״ג דפ׳ שתי הלחם (מנחות צ״ד:) כמין ספינה רוקדת[13]) כל אניות הים ומלחיהם (יחזק׳ כ״ז, ט׳) תרג׳ כל נחיתי (ספיני) ימא וספניהון. —

---

[1]) כ״ה נכון בכ״י ה״ב ובדפ׳ אמ׳ ובדפ׳ פיז׳ ווניצי׳ בט״ס כסף ובדפ״ר לי׳. [2]) לי׳ לפנינו. [3]) וזה כפי׳ ר״ח שהובא בתוספו׳ ב״ב שם ד״ה ספל. [4]) כ״ה בכ״י ק״ט וכ״ה בפי׳ רגמ״ה אשר משם הועתק כל הפי׳ האחר, ובדפ״ע קפול. [5]) בדי אמ׳ לי׳. [6]) והוא כפי׳ ר״ח שהובא בתוספ׳ הרא״ש (בברכה משולשת צד כ״ט.) ועיי׳ ג״כ תוספ׳ ר״י החסיד (שם צד ל״א.) והובא באו״ז ה׳ סעודה סי׳ קס״א ושם מפורשים דברי ר״ח וערוך והם לא כפירש״י ע״ש ובל״ע להי׳ באמבערגער למס׳ ברכות צד כ״ד. [7]) בנו״ג הני. [8]) הועתק מפי׳ ר״ח (בש״ס ווילנא). [9]) כ״ה לנכון בדפ״ר ובשדפ״ע ה׳ ובדפ׳ אמ׳ ופראג חמשה. [10]) בש״ס הספנין. [11]) כ״ה לנכון בדפ״א ובדפ״ר ספונאי ארנקי ובשדפ״ע בט״ס פירוש ארנקי ובכ״י ה״ב סנפונאי ארנקי ובכ״י ק״ט סמפונאי פי׳ ארנקי וכולם בט״ס ונ״ל שהיה כתוב סמ׳ ספונאי כלומר סמך ספונאי וכדאי׳ לפנינו שיתין ספונאי (עיי׳ תוספ׳ ומהרש״ל) וממנו נשתבש בכ״י ק״ט סמפונאי אבל בכ״י ש״ס ובילק׳ משלי ר׳ תתקס״ג לי׳ שיתין עיי׳ ד״ס ב״מ במקומו ובנו״ג בהרחבת הענין ע״ש וכנראה גי׳ רבינו היתה כגי׳ כ״י ש״ס פי׳ עיילו ליה ספונאי ואייתו ליה שיתין ארנקי רק שהוא לא גרס ואייתו ליה או קצר הציון. [12]) כ״ה בפי׳ ר״ח (בש״ס ווילנא) ובפירש״י. [13]) כ״ה רק בדפ״ר ובכ״י ה״ב ונשמט בשדפ״ע.

(א"ב ל"ם זה (יונה א' ה') ירד אל ירכתי הספינה). *[אחי"ה וכנראה שתי גירסאות מעורבות בתרג' יחזקאל שם כל נחיתי (נחתי) ימא וספיני ימא וכ"ה בכ"י ק"ט וגי' נחיתי ספיני ימא אי' בכל כ"י ודפ"ע וכ"ה במתורגמן אבל לפנינו רק כל נחתי ימא וכ"ה ברד"ק יחזק' שם. והראיה להשערתי כי אניות תרשיש (יחזקאל כ"ז, כ"ה) תרג' בספיני ימא ובישעי' כ"ג, א' תרג' נ ח ת י ספיני ימא. ובקבוץ עוד בל' זכר בתרג' ישעי' מ"ג, י"ד; ביחזק' כ"ז, כ"ט. וכן סְפִינָן תרג' אונק' בראש' מ"ט, י"ג; לדברי' כ"ח, ס"ח; ספינָתָא תרג' מ"א כ"ב, מ"ט. נ' ובמשקל עברי ספינות (שמ"ר ספי"ז) עיי"ע פירטון במו"ע. והיחיד לרוב בל' נקבה כל"מ עיי' מנחות הנ"ל כפי דפ"ר וכ"ה במד"ר פ"ד ספינה רוקדת. תענית י"ט. ספינה המטורפת בים. כלי' פט"ו מ"א. אהלו' פ"ח מ"ג עיי"ע בר ז'. תעני' כ"א. עיי"ע אסקריא. נדרי' נ'. עיי"ע איילא. ב"ב צ"א רע"ב ספינה שאבדה וכו' כ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג בל' זכר שאבד ועיי"ע קברנט א'. וכ"ה בל"ז ב"מ נ"ט: בא בספינה עמד עליו וכו' עיי"ע נחשל. ובכנוי בכורו' ח' סע"ב א"ל לספונא שרי ספינתך ובל"א ספינתא ב"מ ס"ט סע"ב, ב"ב ע"ג: והלאה והתואר סַפּוֹנָא בכורו' שם בל"ס סַפָּנָא וכן סַפָּן שביעי' הנ"ל ובתוספת' ב"מ רפ"ט הַסַּפָּר וְהַסַּפָּן, ובקבוץ סַפָּנִין קידושין פ"ב, ותרג' מ"א ט', כ"ז; ליחזק' כ"ז, ט', כ"ז. כ"ט תרג' מלחים. סַפּוֹנָאֵי ב"מ הנ"ל וכן נדרי' נ'. יהב ד' זוזי לספונאי. ובכנוי ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב: גמליו וְסַפָּנָיו] —

סָפַן (מל"מ ענינו צפוי bedecken ונרדף עם צָפַן שָׁפַן (ש' בתמורת ס') (verbergen, eingraben

בר"ג דביצה (ז'.) ובפ' אלו טרפות בגמ' נשתברו רגליה (חולין נ"ח.) בדספנא מארעא. פי' כשאין לה תרנגול ומתעפרת בעפר ויולדת ומאותן הביצים לא יצא מהן אפרוח. בפ' המדיר את אשתו שלא תלך לבית האבל (כתובות ע"ב רע"א) ו א י ן כ ל ב ר י ה ס ו פ ד ה ואיכא דאמר אין כל בריה סופנה [1] פי' אין קוברה בעפר. *[אחי"ה וכ"ה בפירש"י סופנה קוברה וכו' ע"ש ופי' עה"ק עיי' למטה בסמוך והשם סְפָנָא (verborgener Raum) סנהד' ק"ח סע"ב אבל באה"ת אי' בט"ד בסנפא דתיבותא [2] (ר"ס שם) וצ"ל כלפנינו בְסַפְנָא עיי"ע אוורשנא ופי' רש"י בחדר ספון ומתוקן לו ע"כ אבל בכ"י ש"ס וילק' בסיפא, ובילק' דפ"ש בסיטרא — ודע כי בעה"ק שנ"ב לועז בערוך מתעפרת רייב"ן בל"א (reiben) וא"כ נוכל לגזרו מל"ע سفن מאותה ההוראה פי' מתחכך בעפר. ומזה באתפעל בתר"י א' ומרק (ויק' ו', כ"א) ויסְתַּפַן בגרגישתא] —

סָפַן (נלפ"ע מל"ע شغن הפליא לראות bewun-dernd schauen והושאל לחשיבות Ansehen, Ehrfurcht ור"ב פי' מל"י עיי' בפנים) בגמ' דפ' ואלו מגלחין (מ"ק כ"ח.) מאן חשיב מאן ספין מאן רקיע. פי' „כיון שנמסר אדם ביד מלאך המות אין שם חשיבות" [3]. בילמדנו קח את המטה (בתנחו' ל"י ואי' בילק' ראה ר' תתפ"ה) [4] ולא ספנן הקב"ה לצרכן שאינן ולא כלום שנאמר (ישעי' מ', י"ז). כל הגוים כאין נגדו ובהן עם לבדד ישכן (בתנחומ' בלק ל"י) אתון אמרין דלית אומא ספינא כלום שנאמר (ישעי' שם) כל הגוים כאין נגדו. ובריש ואתחנן (בתנחו' ל"י) התחיל מבקש על עצמו ולא נספן. ובכי תאמר בלבבך (בתנחו' שופטי' ל"י) אמר הקב"ה לישראל אין הגוים ספונים לפני כלום שאין [5] להם לא ברית ו ל א מ צ ו ה [6]. — (א"ב פי' בל' יוני דבר חשוב אינו נמצא כי אם פעמים מעט. תרג' בפסוק (תרג' שני א', י"ב) ותמאן המלכה ושתי: ולא ספנית יתהון). *[אחי"ה וכן בתרג' שני שם ז', י' גברי עלמא לא ספנית, וכנ"ה מכילת' מסכתא דויסע פ"ב ונחנו מה (שמות ט"ז, ז') וכי מה אנו ספונין שאתם עומדים ומתרעמים עלינו. ספרי ואתחנן פ' ל"ג שאין אדם סופנה (כצ"ל ובנו"ג סופרה) עיי"ע דטגמא (ח"ג, ל"ז) תוספת' סוטה פ"ג במד"ר פ"ט לא ספנוהו עיי"ע גליור (ח"ב רצ"ו). ירו' סנהד' רפ"י דכ"ז ע"ג יש תורה ואיני סופנה ובירו' פיאה פ"א דט"ז: בט"ס סובלה. שמ"ר פ"כ והייתי סָפוּן בעיניו. תנחומ' וישב רסי' ג' אתה עושה העכו"ם כאלו הוא ספון. ושם: לפי שלגיונים אלו אינם ספונים לכלום. פי' חשובים כי על מי שרואים בתמהון הוא יקר וחשוב ומל"ע הנ"ל ועיי' תוספ' מ"ק כ"ח. וע' הקודם ומ"ש הפשב"ע. ועוד עיי' פירש"י מגילה ו'. ועיי"ע ספן ו' — ור"ב כיון לל"י σπάνιος, σπανός selten, wenig וע' הזקנים העתיקו הוקיר (מן יקר) (משלי כ"ה, י"ז) σπάνιον εἴσαγε; וסומכו' העתיק יקר (ש"א ג', א') σπάνιον] —

[1] כ"ה בכ"י ערוך ובדפ"ר וכ"ה בדפו"ו ובעה"ק רק שם ושם בהיפך הסדר אבל כבדפ"ר וכ"י אי' ג"כ בש"ס וגי' סופנה אי' גם בתוספו' מ"ק כ"ח. ורומזים על ע' הבא אח"ז ובתוספת' כתובות רפ"ז ל"י סופרה רק סופנה. [2] ואם הוא עיקר אז מע' סנף. [3] הועתק מפי' ר"ח במ"ק (בש"ס ווילנא ושם חשיבות). [4] ושם הגי' בשם ילמדנו אינם ספונים לפני כלוי שנאמר כל הגוים כאין נגדו. [5] בדפו"ו בט"ד שחין. [6] כ"ה לנכון בכ"י ובדפ"ר וויניצי.

ספן (= סָפוֹן בל״ע صابون בל״ס סַפּוּנָא בל״י σάπων בל״ר (Seife sapo ברי״ג דפ׳ הגוזל עצים (ב״ק צ״ג:) יכול להעבירו ע״י ספון. בס״ג דנדה (ס״ב.) ספון מעבר ליה׳ ס״א צפון [1]) פי׳ בלעז ספוני [2]) ובל׳ ישמעאל (צבאון) [צאבון] [3]). — (א״ב פי׳ בל״י ורו׳ בורית).

ספן (= סוּפִינָא נ״ל מל״פ چوبین חנית ועוד چوبینه עץ שבו (Lanze, Griff, Schaft ומשקל קינו (ש״ב כ״א, ט״ז) תרג׳ ומתקל סופיניה. — (א״ב פי׳ סביני בל״י עץ חנית). *[אחי״ה כנראה כיון לל״י σιβύνη Wurfspiess [4]) אבל לי נראה שהוא ל״פ הנ״ל שפירושה חנית וגם העץ כי קינו פי׳ הרד״ק עץ החנית (כר״ב) ורש״י פי׳ כמו תיק שבראש בית יד הרומח ע״כ וא״כ הוא העץ אשר נאחז בו החנית [5]) — ולפי פירש״י אולי היא ל״ע سفن עור אשר בו מכוסה ראש בית יד הרומח] —

ספן (מל״מ שְׂפוּנֵי ובש״ס נ״כ בסמ״ך) סְפוּנֵי (דברי׳ ל״ג י״ט) זו חלזון (מגילי ו׳.) בערך טרית. *[אחי״ה (בח״ד ק׳) ועוד עיי״ע חלזון (ח״ג שצ״ט) ורש״י על התורה פי׳ שפוני לשון כסוי ובמגיל׳ פי׳ שהוא דבר חשוב וא״כ מע׳ ספן ג׳] —

* סְפוֹנְיָא (= סומפוניא) כלי׳ פט״ז מ״ח עיי״ע סמפון ג׳.

ספסטה (סופיסטא. סוֹפִיסְטוֹס בל״י σοφιστής בל״י המאוחרת דרשן ומליץ טוב Ge- (wandter Redner, kluger Mann בגמ׳ דבני מערבא במסכת שביעית בהפיגם (פ״ט דל״ח ע״ד) א״ל ספיסטא [6]) פי׳ יועץ של מלך. — (א״ב פי׳ בל״י ורומיי איש חכם ומליץ טוב). *[אחי״ה בל״ר sophista הוא בהוראת איש מתחכם Sophist, ein Spitzfindiger אבל בתחלת הוייתה מורה המלה היונית על איש רב הכשרון ונבון חכם ובעת מאוחר׳ גם דרשן וחוקר. ובלאי״ט sofista בענין מתחכם ודובר בעקיפין בעבור זה לא פי׳ רבינו עפ״י זה הלעז כדרכו. ומפי׳ מוכח שלא ידע ל״י על בוריה. וכנ״ה בשבושים בפסיקת׳ דר״כ צד ק״ז: עד מקום שהספיטס יכול לחשוב וצ״ל שהספיסטס עיי״ע כילי (ח״ד, רי״ח) ועיי׳ מ״ש רש״ב בפסיק׳ שם והוא תקן טרפסטוס וש״נ עוד השנויים ובפסיק׳ רבתי פכ״א בדפ׳ פראג אי׳ לנכון עד מקום שאין סופיסטוס יכול לחשב וכ״ה בהוצא׳ ה׳ פריעדמאן צד ק״ג: ובשאר דפ׳ בט״ס טופיסטוס ובילק׳ תהלי׳ ר׳ תשצ״ו ד״ה רבותים הסופיטו ונ״ב בעל חשבון וכן בילק׳ דברי׳ ר׳ רמז תת׳ב (בשם ספרי דברים פ׳ י״ג) אנשים ותיקים כסופים נ״ב בקיאים בדקדוק החשבון ובעל הגליון שיער כן בנפשו עפ״י הענין אולם גם שם צ״ל סופיסטים (בקבוץ) וכצ״ל בספרי בהעלותך פ׳ צ״ב תחת וותיקים וכסיפים. ובקהל״ר פ׳ שלח לחמך אתצידון יהודאי בהדין ספפסא צריך לו׳ סופיסטא [7]) — ותרג׳ יודעי בינה לעתים (ד״ה א׳ י״ב, ל״ב) תרג׳ סופיסטין במולדא — אבל הגי׳ המעולה בכל המקומות האלה נ״ל פסיפיסטים. פסיפיסטין מל״י ψηφιστής פי׳ בעל חשבון ובקיא בדיני החשבון וכגליון בעל הילק׳ עיי״ע פספון] —

סַפְסַל (מל״ר subsellium ומזה בל״י המאוחרת (niedriger Schemel, Sessel, Bank σουβσέλλιον בפ׳ מקום שנהגו בר״ג (פסחי׳ נ״א.) יושבין על ספסלי גויים [8]) בשבת. בפ׳ שואל (שבת קנ״א רע״ב) (ועיי׳ מ״ג רע״א) קורה שנשברה סומכין אותה בספסל. בפ״ה במקואות (מ״ב) ובלבד שלא יטבול [9]) ע״ג ספסל. פי׳ אינו טובל ע״ג ספסל [10]) שהוא בתוך המעיין שהוא כאילו טבל בכלי. — (א״ב פי׳ ספסל בלשון יוני (?) כסא נמוך וחז״ל החליפו האותיות וכן עשו במלות אחרות. תר״י (ב) בפסוק ויהי השמש באה (בראשית ט״ו, י״ב) די ספסלין אסתדרו). *[אחי״ה ר״ב כיון על ל״י στέλας Schemel אבל זו המלה רק במליצה באה ובלי ספק מל״ר מחצבה ונעתק׳ לל״י האמצעי׳ כאמור. ומקידושי׳ ע׳. מוכח כי ספסל דאמרו רבנן או אצטבא דאמרי אינשי ענין אחד הוא עיי״ע איסטיב (ח״א, קס״ה) וע׳ אסטוה ב׳ (שם קס״ז). ספסל הפכו כסא עיי׳ שבת כ״ג: תוספת׳ ביצ׳ ספ״ב תוספת׳ ב״ק פ״י. ויש מהם כמה מינים ד״מ ירו׳ עירו׳ פ״ג דכ״א. ירו׳ סוכה פ״ב דנ״ג. ספסל שהוא נתון ברשות הרבים. והיו לו שני ראשיו היינו צדדין אצל ראש הכסא עיי׳ פי״מ להרמב״ם בכלי׳ פכ״ב מ״ג. תוספת׳ כלי׳ ב״ב פ״א ספסל שנתפרק, ושם: הספסלין שבפונדקאות אע״פ שנקובין ומכניסין בהן את הרגלים. . הספסלין של מלמדי תינוקות וכו׳. וספסלים (וספסלין) היו בבית המדרש לתלמידי׳ עיי׳ ברכות כ״ח. ירו׳ ברכות פ״ד ד״ז רע״ד וירו׳

---

1) וכ״ה לפנינו בשני מקומות. 2) בלאי״ט sapone וברש״י בב״ק שיו״ן וכמה שבון והוא savon. 3) בדפ״ר ובכ״י ובדפ״א צבאון ובדפו״ו צבון וצ״ל כמ״ש כפי משפט ל״ע. 4) וכצ״ל ברמ״ל וכזה בבט״ר להי׳ אייזלער ח״ג 55. 5) ועוד עיי״ע סובין 6) בנו״ג סופיסטה. 7) אבל עיי״ע סיפסופה ומ״ש. 8) וכ״ה בפי׳ ר״ח ובנו״ג נכרים. 9) בכ״י ה״ב יטפיל וצ״ל יטביל וכ״ה לפנינו. 10) כ״ה בדפו״ו ובשדפ״ע לי׳ ועיי׳ ברקח סי׳ שע״ז ובנו״ג יטביל. ובגוף הדין עיין במרן בית יוסף ש״ע יו״ד סי׳ קצ״ח וסי׳ ר״א.

תענית פ"ד דס"ז ע"ד ועיי"ע בו ביום. — כלי' שם מ"י ספסלין שבמרחץ ומזה בית ספסלים ב"ב ס"ז: עיי"ע בית ספסלים (ח"ב ע"ז :). תוספת' ע"ז פ"ו (ז') הספסלין [1] והקתדריות. והיחיד ספסל ירו' שבת פ"ג ד"ה ע"ד ירו' מ"ק פ"ג דפ"א. בכנוי ספסלו חגיג' ט"ו: עיי"ע סכסך. בלא"ר ספסלא שבת כ"ט: עיי"ע שש א'. ירו' שבת רפט"ו דט"ו. סיפסלה. ושם רפי"ז דט"ז. ספסלה. ועוד ספסלה. וסיפסלה ירו' מגילה רפ"ג דע"ג ע"ד וע"ד רע"א כלי בית הכנסת — ועוד בהשאילה ירו' סוטה ספ"א דט"ז ע"ד מלקין (לה) [צ"ל ליה] ספסליה ומרציין ומרצייה ובמד"ר פ"ט ומלקין ליה ספסלה פי' כופתין אותו על העמוד היינו בכסא שהונח שם להלקות עד שהיה מתרצה ומתפיים לאשתו].

סִפְסֵף (פלפל מן סוף פי' עוקר השער עד סופו ומן השרש ולדעת רבינו הניח מקצתו ועיי' בפנים) בפ' ג' מינין אסורין בנזיר (ל"ט. במשני) או או שסיפסף כל שהוא חייב. גמ' (שם ל"ט:) תלש מרט סיפסף. פי' תלש מעיקרו, סיפסף: תלש מקצת השיער והניח מקצת, מרט: שהעביר את השיער ע"י סיכה שמשרת [2] השיער. זוג (ל"ט.) מספרים, תער (שם): איזמל [3] חופף ומספסס (נזיר מ"ב.) חופף: מתחכך, מספסס: מפריד את השיער [4]. *[אחי"ה ובמיוחס לרש"י ל"ט. פי' סיפסף ובדף מ"ב. מספסס כמו בערוך אבל התוספו' בדף ל"ט. ד"ה נזיר פירשו סיפסף: שעוקר השיער מעיקרו ומשחית מן השרש כעין תער ע"כ ולפי זה הוא משרש סוף בפלפל. ולפי' זה עולה יפה דבור סיפסף כל שהוא (נזיר שם תוספת' נזירות רפ"ד בכ"י אירפ' [5]) ובמד"ר פ"י) כלומר עוקר כל שהוא. — תוספת' עוקצין ספ"ב בכ"י אירפ' סיפספן באור צ"ל סיכסכן (ובנו"ג שפשפן) אבל עיי' הר"ש בעוקצי' פ"ב מ"ו. ירו' ביצה פ"ד דס"ב סע"ג אין מספספין אותה באור צ"ל מסכסכין עיי"ע סכסך, וכן בירו' ב"ק פ"ו ד"ה ע"ג סיפספה אבניו צ"ל סיכסכה וכתוספת' ב"ק פ"ו אם היתה מסכסכת וכו'] —

* סִיפְסוּף (פי' כמו סופי, סייפות סיפווניות עיי"ע מפעל סוף ובל"ע سفساف הפחות והגרוע (das Schlechte, Geringe ירו' פיאה פ"ז ד"כ. ירו' סוטה פ"א די"ז: ופ"ט דכ"ד: יפה סיפסוף שאכלנו בילדותינו וכו' פי' תמרים שמאחרין בישולן והם נקראו ג"כ אפסיות עיי"ע ח"א. רכ"ב. ועוד עיי"ע ספף, וע' סף ה' אשר ממנו נאצל בבנין פלפל.

* סִיפְסוּפָה (כנראה שהוא שם מקום והוא Ain Soufsafeh נייבויער 271) ירו' תרומו' ספ"ח דמ"ו: ר' איסי איתציד בספסופה . . זעיר בר חיננא איתציד בספסופא פי' נתפסו ונשבו בעיר הנ"ל וכנראה כן ענין בקהל"ר פ' שלח: לבתר יומין אתצידון יהודאי בהדין ספפסא ומ"כ פי' בשם הערוך יועץ המלך עיי"ע ספסטה ואולי גרם המ"כ כן אבל יותר ברור שגם כאן צ"ל בהדין ספסופא ומלת בהדין ראיה לזה שבאה קודם שמות מקומות עיי"ע הדא (ח"ג קפ"ב).

ספסק (= סִפּוּסְקָא מל"פ سپوس, سبوسه, سپوسه = سپوسك פי' סובין grobes Kleien-mehl) בר"ג דפ' ואלו עוברין בפסחי' (מ"ב.) פת קיבר ריפתא סיפוסקא [6]. בהגדה דפ' הניזקין (גיטין נ"ו:) יומא קמא אשקיוה מיא דפארי למחר מיא ד ס י פ ו ס ק א למחר מיא דקמחא [7] פי' „פסולת הסולת והוא פת קיבר" *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח פסחי' הנ"ל ורש"י פי' בגיטי': סיפוקא סובין גסין וקמח מעורב בהן ע"כ ויפה פי' רק צריך לו' סיפוסקא ומל"פ הנ"ל ומזה נאצל גם סוּבִּין עיי"ע] —

ספסר (= סַפְסִירָא בל"ס פי' חרב ומל"פ شمشير (Schwerdt [8]) בפ' לא יחפור בגמ' חנות (ב"ב כ"א:) שקל ספסירא למקטליה. בר"ג דסנהד' (ז'.) כי הוה רחימתין עזיזא אפותיא [9] דספסירא שכיבן ס פ ר [10] גאון אפותיא ד ס י פ א [11] פי' כשהיתה אהבתינו עזה היינו שוכבין על סף השער ודיי לנו עכשיו שאין אהבתינו עזה מצע של ס' אמה אינו מספיק לנו. פ"א [12] ספסירא סייף וחרב. — (א"ב תרג' דור חרבות שניו (משלי ל', י"ד) דרי דספסרי אינון כסוי) *[אחי"ה וכ"ה במתורגמן [13] וש"נ עוד תרג' מאסתר ח', ט"ו. ועיי' עוד תרג' שני ו', י': ספסירא ושריינא דילי. יבמו' ק"כ: דשקיל ספסירא וכו' עיי"ע נער ה'.

---

[1]) בכ"י אירפ' בט"ס הספלין. [2]) בדפא"מ בט"ס שמסרת. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע אוזמל וגם זה נכון עיי"ע אזמל. [4]) בעה"ק שנ"ב לועזו ע"י שלעכטין ב"א (das Haar) schlichten. [5]) ובנו"ג ששפשף. [6]) וכ"ה נכון במנוה"מ אצל ד"ס פסחי' צד ס'. ובפי' ר"ח ספסקא ובכ"י ש"ם א"פ ספסוקא וצ"ל ספוסקא ולפנינו לי' המלה כל עיקר. [7]) בנו"ג דסיפקא. [8]) עיי' וואולירס ח"ב 464 ופליישער בעהת"ר ללעווי ח"ב 571. [9]) בכ"י ק"ט וה"ב אפומא. [10]) כ"ה לנכון בדפ"ר ובשדפ"ע פירוש [11]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט בדפ"ר ואמ', ובדפו"ו דסייפא. [12]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע פי'. [13]) ובנו"ג שנוי.

כמד"ר פ"ט שקל ספסירא בעי למפסקיה. ירו' תרומו' פ"ח דמ"ו: עיי"ע בן נצר (ח"ב, קי"ח). ובנו"ג בסנה' אפותיא דספסירא וכ"ה בילק' ישעי' ר' ש"ע פי' על רוחב הסייף וכפי גי' רה"ג אפותיא דסִיפָא על רוחב סף השער עיי"ע סף ז', סנה' ס"ז: עיי"ע גד (ח"ב רל"ט:)] —

ספסר (= סַפְסִיר מל"פ سفسار, سپسار בל"ע سمسار, سفسير כמו סרסור Makler, Unter-händler) בפ' הזהב בגמ' אחר הלוקח (ב"מ נ"א.) אמר רב נחמן [1]) בתגר ספסר שנינו פי' דזבין מהכא ומזבין להכא ואוזולי מוזולי מדעתו כדי שיהו לו מעות מצויין והשתא מיהת כשאינו מוצא סחורה יפה כאותו שמכר קא הדר ביה ובעי טעין אונאה כיון דמדעתיה זבן ומזבין לא מצי טעין ולא איצטריכו וכו'. *[אחי"ה איזורו מוכיח עליו שהעתיק רבינו זה הפי' ולא ידעתי ממי ואולי מספר מקח וממכר לרה"ג שאין ת"י. ובב"מ ס"ג: פי' רש"י ספסירא ע"י סרסור וכ"ה נכון בל"ע ופ' הנ"ל ומזה השם המופשט ספסירותא Unterhand-lung ב"מ שם זוזי דאינשי אינהו עבדי ליה ספסירותיה וע"ש בפי' רש"י — ובעה"ק שנ"ב לועז ספסר: אונטרקפיר ב"א = Unterkäufer ועניננו כמו Sensal שנאצל ג"כ מל"ע سمسار] —

ספף (= סִיפּוּף פי' כמו סִיפְסוּף Spätfrucht) בילמדנו בריש וישב יעקב (בתנחו' לי' פה כ"א בפ' ראה סי' ת' עיי"ע סטסימה) ולא יהא [2]) סיפוף של חרובין בארץ ישראל. — (א"ב ענין מאכל עיי"ע סף קמא) *[אחי"ה ולא נהירא ויותר טעה רמ"ל בהעתקתו עפ"י עד שקר ע"י צל וכבר השיג עליו ה' אייזלער ח"ג, נ"ו והעיר לנכון שהוא כמו סיפסוף ולדעתי השמיט הסמך השני בדרשו הסתופף (תהלי' פ"ד, י"א) מענין סוף ולא כדעת ה' לעווי מל"ע سف ענין אריגה] —

* ספפתא ט"ס עיי"ע ספסופה.

סָפַק (מל"מ פי' הכות כף אל כף או אל ענין אחר klopfen, aufeinandschlagen) בפ' משילין (ביצ' ל"ו:) ובר"נ דפ' המביא כדי יין (שם ל'.) אין מטפחין ואין מספקין ואין מרקדין. פי' „מספקין סיפוק שבא מחמתו כדכתי' (במד' כ"ה, י') ויחר אף בלק אל בלעם ויספק את כפיו טיפוח לרצונו". ירושלמי במשילין (ביצה פ"ה דס"ג.) ריקוד עוקר רגלו אחת ומניח אחת קיפוץ שתי רגליו כאחת" [3]) *[אחי"ה כל הערך הועתק מפי' ר"ח לביצ' (כש"פ ווילנ') לכן הקדים [4]) ציון מדף ל"ו: לציון מדף ל'. כי בדף ל'. הביא ר"ח זה הפי' משם עצמו ובדף ל"ו: הוסיף להביא זה הפי' בשם הירושלמי בהוספת הפי' ריקוד מה שהשמיט ר"ח בדף ל'. ורבינו העתיק הכל כאשר מצא בפי' ר"ח מבלי ראות בירוש' כי בירו' שלפנינו אי' הסדר בפי' ריקוד כזה: קיפוץ עוקר שתי רגליו כאחת ריקוד עוקר אחת ומניח אחת ור"ח הביא בסדר הפוך וכדאי' בערוך. וברש"י ביצ' ל'. פי' מספקין כף אל ירך וכ"ה בדף ל"ו: אבל בשבת קמ"ח רע"ב פי' על נכון: מספקין כף אל כף ועיי"ע טפח ג' ובהערה שם ח"ד, ס"א. תוספ' שבת ס"פ י"ז (י"ח) בלבד שלא יספק ולא יטפח ולא ירקד וכו' ושם ולא מספקין ולא מטפחין ולא מרקדין וכו'] —

סָפַק (zweifeln פי' שאינו מחליט דבר והשם סָפֵק, סְפֵיקָא ואולי מל"ע شبهة Zweifel ועוד עיי' כפנים) חטאת העוף הבאה על הספק (נזיר כ"ט.) כבר פירשנו בע' חט [5]). — (א"ב תרג' בפסוק (איכה ה', ג') ואמותינו כאלמנות: ואמהתנא כארמלן די אזלו גבריהון בכרכי ימא ומספקא להון אם אינון קיימין) *[אחי"ה לרד"ק הוא מל"מ (איוב ל"ו, י"ח) פן יסיתך בְּשָׂפֶק וי"ם שכתוב בסמ"ך עיי' רד"ק שרש ספק ושפק ובמנחת שי לאיוב ל"ו ושם כ"ד אבל רוב המפרשים פירשוה מל' ספוק עיי"ע הבא אח"ז. ולעד"נ שהוא מל"ע הנ"ל [6]) והפעל פסחי' קי"ז סע"א יבמו' נ"א. בכורו' י"ט. מ"ט. חולין קל"א. מספקא ליה. ביצ' ד': ספוקי מספקא ליה ועוד עיי' ברכות ל"ו סע"א. עירו' ל"ח. מ"ג: סוכה ל"ג. כתובו' ע"ג רע"ב ב"ב נ': גיטי' י"ד: ט"ו. נדה כ"ה. חולי' ע"ט. ושם: צ': ועיי' הכלל בזה ביד מלאכי סי' תק"ו וש"נ. ובענין ספק לי, מספקו ספוקי להדדי קידו' ל"ט. עיי' פירש"י בד"ה ספק. בכורו' מ"ט. מספקינן ליה. ירו' ברכו' פ"ד ד"ח רע"א אית לך מספקא ובירושלמי תעני' פ"ב דס"ה ע"ג הגי' מספקה — והשם סָפֵק הפכו ודאי חולי' ז'. אתה ספק עושה ספק אי אתה עושה אני ודאי עושה וכו'. שם י'. וש"נ אין ספק מוציא מידי ודאי.

---

[1]) בנו"ג עוד אמר רב אבל בכ"י ש"ס לי'. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפו"ר יהיה ובדפ"ו היה וצ"ל יהא וכ"ה בע' סטסימה. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בפי' ר"ח ובירו' ובדפ"ע בט"ס כאחד. [4]) ודוגמתו תראה בע' אארא ע"ש. [5]) ח"ג, שע"א. [6]) ופי' לעווי כמו פסק ענין חתיכה וחלוק דעה אינו נ"ל.

סוכה מ"ט: ספק אוכל.. ודאי אוכל אבדר"נ פכ"ו. שבת ל"ד. ספק חשיכה ספק אינה חשיכה. ועוד הרבה פעמים ספק.. ספק עיי' פסחי' קי"ג. כתובו' ק"ה. נזיר כ"ג. כריתו' י"ז: והלאה ב"ב י'. סנהד' צ': יבמו' ל"ה. ל"ז: ע"ז כ"ז. טהרות פ"ו הרבה פעמים וכן שם ובנזיר נ"ז. ספק (טומאה) ברשות היחיד.. כל ספק (טומאה) ברה"ר וכו' פי"ד מי"א חולי' ט': ועי' ע"ז ל"ז: כתובו' ט"ו. ספק ממונא לקולא.. ספק איסורא לחומרא נדה כ"ה. ועיי' חולי' ט': ספיקא דאורייתא לחומרא.. ספיקא דרבנן לקולא ביצ' ג': ספק דדבריהם וכו' כתובו' נ"ו רע"ב עירו' מ"ה סע"ב והוא כמו ספקא דרבנן שבת ל"ד סע"א וש"נ. ספק נזירות.. ספק בכורות נדרי' י"ט רע"א וש"נ. ספק נפשות להקל שבת קכ"ט רע"א וש"נ. ספק סכנתא לחומרא חולי' ט' רע"א. ספק ידיעה כידיעה שבועו' י"ט: ספק ספיקא ע"ז ע'. קידושי' ע"ה. ספק ספיקא לקולא. ועיי' הכלל בזה בי"מ סי' תקי"ד ותק"ה. ועוד עיי' ספק, ספיקא ברכות נ': נ"ה: שבת ל"ג: יומי פ"ו: סוט' י"ב. קידוש' ל"ט. ב"מ פ"ד: חולי' י"ח: ושם הקבוץ סְפֵיקֵי ושם צ"ה: ועוד סְפֵקוֹת שבועו' י"ט: קידיש' ע"ד. ב"מ פ"ג: תמור' ט"ז. ירו' כתובו' רפ"א דכ"ד ע"ד. ועוד השם בירו' מְסֻפָּק עיי"ע. וכן תרג' בינינו יספק (איוב ל"ה ל"ז) בינגא מיספק אבל בכ"י תרג' מַסְפֵּיק והוא אפעל ולא מצאתי זולתו] — סָפַק (נ"ל לדעת רבינו מל"ע صفق ענין התקשרות ועצירה zusammenziehen, zusammenschliessen ולדעת ר"ב מל"י ולפע"ד מל"מ עיי' הכל בפנים) כפ"ו בכלאי' (מ"ט) סיפקה [1]) בחבל או בגמי. פי' סופק את הזמורה בחבל או בגמי מאילן לאילן. בפ' המקבל (ב"מ פ"ט מ"א דק"ג) ושניהן מספקין את הקנין פי' עץ שמשים בתוך האילן. בפ' י"ב בפרה (מ"א) מספקו בחוט ובכוש. פי' „האזוב הקצר קושרו עם חוט בכוש כדי שיגיע למים שמו סיפוק כדמתרגמינן [2]) סיפק לך צרכך" [3]) איכא דאמרי קושרו בחוט או בכוש עד שמגיע למי נדה שבצלוחית. — (א"ב פי' בל"י פעל הקושר) — בפ"ב מדות בגמ' מדות הלח (מנחו' צ' רע"ב) ובפ' הזהב בגמ' ואלו דברים (ב"מ נ"ז:) כדתנן בפ"ד בשקלי' (מ"ט) המקבל עליו לספק סלתות מד' ועמדו לשלש יספק מד' פי' המקבל מעות מן הגזבר לספק סלתות למנחות למקדש בכל השנה כולה ד' סאין בסלע ונתיקרו ועמדו ג' נותן ד' קיבל עליו לספק סלתות מג' והוזלו ועמדו ד' נותן ד' שיד הקדש על העליונה. — (א"ב תרג' אם ישפק עפר שמרון (מ"א כ', י') אם יספק עפרא דשמרון. לשון ספוק). *[אחי"ה ודע כי בכל כ"י ודפ"ע הכל ערך אחד רק ר"ב חלק לשנים כי הבין דברי רבינו בשלשה ציונים הראשונים שענין ספק קשירה ולכן פי' מל"י וכיון למלה binden, σφηκόω [4]) ובציונים האחרונים מל"מ ולפע"ד הכל ענין אחד שאם גם נוכל לפרש בציונים הראשונים מל"י הנ"ל או מל"ע הנ"ל בכ"ז טוב יותר להסתעפו ממושג אחד היינו לכלכל דבר בכדי הצורך ולפי זה פי' סיפקה בחבל וכו' קשר בראש הזמורה חבל או גמי להאריך אותה כדי שתספיק עד האילן עיי' בר"ש וברע"ב וכן בירו' שבת רפ"ה ד"ז. במספק חבל על חבל פי' שהאריך החבל שהוא קשור באבום על החבל שהוא קשור בפרה וקושרו זה לזה עד שהגיעו זה לזה. וכן פי' בפרה הנ"ל מספקו בחוט וכו' פי' קושרו כדי שיגיע למים וכו' וכפי' רה"ג ועל זה הטיב להביא ראיה מתרג' הנ"ל. וכן הענין בויק"ר רפי"ט ובמדי' שמואל רפ"ה מביא שני קנים ומספקן זה לזה פי' מ"כ קושרן זה בזה עד שזה יספיק ומשלים לזה עד שמי קורה ע"כ וא"כ יפה פירש"י בסוכ' ל"ז. מספקו בחוט: מאריכו כדי ספוקו ע"כ ומזה הבין על נכון הר"ש בערלה פ"א מ"ה סיפוק הגפנים וסיפוק ע"ג סיפוק והוא ענין הרכבה ושייך לשון סיפוק בדבר הקצר כשמחבר בו דבר אחר להאריכו בדבר אחר. ונבנה מזה הפעל בירו' ערל' פ"א ד"ס סע"ד סיפקה לזקינה ושם דס"א. ילדה שספקה לזקינה [5]) ושם: אתרוג שחנט.. וסיפקו לחבירו אפי' מוסיף כמה וכו' ושם: סיפקו זה לזה [6]) ומל"מ שִׂפֵּק (מ"א הנ"ל) והשם שֶׂפֶק (איוב ל"ו י"ח) פי' ענין די ומעט יותר כדי הצורך. בפיעל והפעיל הרבה בתרג' ובדרז"ל ויש להעתיקו zur Genüge versehen, herbeischaffen וכ"ה בל"ס ושמרוני וכל"מ ידו משגת וכ"ה בתרג' ירו' א' לויק' י"ד, כ"א ואין ידו משגת לית ידה מספקא וכ"ה בפשיט' הסורית לא סְפָקָא באידוהי. ועוד כת"י

---

[1]) וכ"ה בירו' אבל בבבלי ובמשנ' שבמשניות ספקה. [2]) בפי' רה"ג כדגרסינן וצ"ל כבערוך. [3]) והוא תרג' אונק' לדברי' ב', ז' להעתקת ידע לכתך. ע"כ הועתק מפי רה"ג בסר"ט 30 ובזו השטה הלך הרמב"ם בפי"מ לפרה. [4]) ולא כדעת ה' אייזלער בט"ר ח"א, 74 ע"ש. [5]) בבבלי נדרי' נ"ז: וסוטי מ"ג: הג"י שסיבכה ופי' רבינו בעי' ילד שהרכיבה. [6]) ולפי הענין כמו בל"ר anheften, suffigo.

שם כ"ב, ל' והלאה תרגו' קהל' ט', י'. ותרג' ומצא להם (במדי' י"א, כ"ב) ה י סַ פ ק ו ן להון, ולא מצאו להם (שופטי' כ"א, י"ד) תרג' ולא ספיקו להון וכן לישנא מציאה בהרבה מקומות עיי' המתורגמן ועמת"ר ללעווי. וכן בדרז"ל בפיעל והפעיל שקלי' פ"ד מ"ט עיי' לעיל ובב"מ ובמנחו' הנ"ל. ולשון הרמב"ם לשקלי' הנ"ל ;ענין לספק שימכר לנו כדי צרכינו וספוק הוא השלמת הצורך וכו' עיי' תוי"ט שם. קהל"ר פ' טובה חכמה: היה יכול לספק ולפרנס, מכילת' בשלח ספ"ח אם מספיק לנו צרכינו וכו', סוטה י"א: שהיו מספקות להם מים ומזון עיי' סוט' פ"ח מ"ב ומ"ד מספקין, מספיקין, מכו' י"א: מספקות להן מחיה וכסות וכו'. תוספת' סוט' פ"ו ומי מסַפֵּק להם כ"ה בכ"י אירפ' ובנו"נ בהפעיל מספיק. וכן בהפעיל שקלי' פ"ז מ"ז המספיק [1]) את הקינין מספיק את הפסולת. סוט' פ"ג מ"ד אינה מספקת לשתות עד וכו', ר"ה פ"ג מ"א לא הספיקו לומר . . עד וכו', כתובו' כ"ד מ"א לא הספיקה לעמוד בדין עד וכו', ואיזה פעמים לא הספיק . . עד וכו' בתוספ' פסחי' פ"ט, לא הספיקו לתקן . . עד וכו' תוספת' יבמו' רפ"א, תעני' כ"א. לא הספקתי לפרוק . . עד וכו'. ירו' ברכו' פ"ט די"ד: לא הספיק לומר . . עד וכו'. ב"ר פצ"ד אינו מספיק לצאת עד וכו' עיי"ע ספג וש"נ — תוספת' נדרי' פ"א אין המקום מספיק לבוא, אבות פ"ה מי"ח סנהד' ק"ז: אין מספיקין בידו וכו', מדות פ"ה מ"ד משם מספיקים מים לכל העזרה. הת פ ע ל פסחי' ח'. ושם. במסתפק תוספת' ביצ' רפ"ג אין מסתפקין מהן ביו"ט. ירו' כתובו' פ"א דכ"ה סע"ד שהיא מסתפקת . . איפשו' לה שלא להסתפק, ירו' דמאי פ"ב דכ"ב רע"ג שהיא מסתפקת יום אחד. ירו' ע"ז פ"ה דמ"ד ע"ד אבותיכם היו מסתפקין בשלנו אתם מפני מה אינכם מסתפקין ממנו. והשם סִיפּוּק עיי' לעיל ועוד (כמו שֶׁפֶּק בל"מ) מכילת' בשלח רפ"ג אין סיפוק בידו ליתנה לנו, וכן סֶפֶק כמו שֶׁפֶּק תוספת' קידושי' פ"א האיש ספק בידו לעשות והאשה אין ספק בידה לעשות וכו' כ"ה בכ"י אירפורט ובנו"נ ספיקה ובקידושי' ל': ול"ה. סיפק צ"ל ספק או בל"נ סְפִיקָה כגי' הירו' פיאה פ"א דט"ו סע"ג ורע"ד ובירושלמי קידושי' פ"א דס"א סע"א. ירו' פיאה פ"א דט"ז סע"א ע"י שהיה ספיקה בידו למחות וכו' וכ"ה בירו' סוט' פ"ט דכ"ד סע"א. ירו' סוט' פ"ז דכ"א ע"ד והיתה ספיקה בידו להחזיק . . ולא היתה ספיקה בידו להחזיק. בויק"ר רפכ"ה היתה ספק בידו למחות . . היתה ספק בידו להחזיק ובקהל"ר פ' טובה חכמה הגי' ספיקא. ובקהל"ר פ' מעות שהיתה סַפִּיקָא בידך לשוב. וכן בתרג' ירו' א' לבראש' ל"א, כ"ט אית סַפִּיקָא ביד. ועוד בתרג' סִיפּוּק ספּוּק (וכ"ה בל' שמרוני בענין מזון) עיי' לישעי' ל"א, ב' ולאיוב ל"ו, י"ח. ועוד סוּפְקָנָא למשלי כ"ה ט"ז; כ"ז, כ"ז] —

* סיפקא, סיפוקא ט"ס וצריך לו' סיפוסקא עיי"ע ספסק.

* ספיקטורין עיי"ע סקפטר.

ספקל (= סְפִקוּלָא מל"ר spiculum ובל"ר אמצעי' spicula שבט ודרבן לייסר בו spitzer Stachel (zur Züchtigung) ועוד specula פקודת רב קטל (der Dienst des Scharfrichters בילמדנו בריש אחרי מות (בתנחו' ל"י) אבל אלו שהכניסו שלא ברשותן הכניסו מה עשה נתן להם ספקולא ויש מהן בע' דמס. — (א"ב פי' בל"ר יסורים ומקל השוטר ומיתת בית דין). *[אחי"ה אולי כיון ר"ב ג"כ לל"ר הנ"ל ודבור נותן ספקולא (או ספיקלא כגי' רבינו בע' דמס ח"ג, פ"ז וש"נ) הוא כלא"ש Zuchtruthen geben וכן בתנחומ' חיי שרה סי' ג' שאם ימרדו העבדים ישמעו מפי ספקולא בשמ"ר פט"ו אספיקולא עיי"ע ח"א, קצ"א. פי' יקבלו מפי על ציוויי עונש בדרבן ועוד הרבה בע' דמס הנ"ל ושם רמזתי ג"כ על ל"ר speculatio, spiculatio מיתה ע"י ספקלטור עיי"ע ופקודת רב קטל נקרא specula ובע' דמס הארכתי וש"נ ויש להוסיף במד"ר פ"ז מלך בו"ד יש לו ספקולא ואף האלהים יש לו ספקולא] —

סְפִקוּלָא מל"ר specula מצפה Anhöhe zum Umschauen) ירו' דשבת פרקא קמא (דף ג':) אפי' נתון בספיקולא [2]) פי' בל"ר מקום גבוה מקום מצפה. *[אחי"ה וממנו אולי התואר סְפַקְלַי מי שעומד על המצפה קהל"ר פ' טובה חכמה: אשר על הבית (מ"ב י"ח, י"ח) ספקלי ור"ב הביא סוף המאמר בע' סקרפטור עיי"ע ובפסיקת' רבתי ר"פ כ"ב דרש ל א תשא אלף אֶלֶף דברי תורה למד כרוז מם ספיק לה צ"ל ספיקלא וכו' ונ"ל שצ"ל למד כרוז ספיקלא כלומר ל' גבוה מכל האותיות כמו שהוא כרוז עומד במקום גבוה וכדאי' בסיום המאמר וא"כ ספיקלא הוא מקום גבוה] —

סְפֶקְלַטוֹר (מל"ר spiculator, speculator ובל"י אמצ' σπεκουλάτωρ רב קטל Scharfrichter עיי' ר"ב) בר"ג דפ' ח' שרצים (שבת ק"ח סע"א)

---

[1]) במשנה שבמשניות ב' פעמים בפיעל המספק ובכ"י ש"ס בט"ס המפסיק. [2]) בנו"נ בספיקלא.

ו א ח ד[1]) הרגו ספקלטור[2]) שר הטבחים (בראשי' ל"ז, ל"ו) תר"י (א' וב') רב ספקלטוריא. בריש מגילת איכה (פתיחתא ד"ה וזכור סי' כ"ג) לפתוח פה ברצח (יחזק' כ"א, כ"ז) ספקלטורין[3]). בילמדנו ואלה שמות (תנחומ' סמי' י') ספקלטורין עיורין וברח משה. — (א"ב פי' בל"ר ממונה להרוג מחוייבי מיתה למלכות). *[אחי"ה וכן מוכח בפירוש בספרי בהעלותך פ' צ"א אמר לספקלטור הרגני עד שלא תהרוג את בניי. במד"ר פ"כ מלך בו"ד משלח ספקלטור להרוג וכו' ע"ש איזה פעמים. וכ"ה בתנחומ' הישן בלק סי' י"ב. איכ"ר פ' ולא זכר עיי"ע קייסטור. ויק"ר פכ"ו לפיכך נעשה ספקלטור לכל פורצי גדרות. תנחומ' חקת רסי' כ"א ואין אדם מקלס לספקלטור שלו וכ"ה בילק' חקת ר' תשס"ד ובתנחומ' הישן חקת סִי' מ"ח ובמד"ר פי"ט לאיספקלטור וכן צריך לו' ספיקלטור בשהש"ר פ' שימני כחותם ובנו"ג קְפוקליטור עיי"ע במו"ע ועיי' עט"ש לפערלעס 12] —

* ספיקליא (נ"ל מל"י אמצ' = φέκλα, φήκλη σφέκλης (בל"ר (faex פסולת Boden-satz, Hefe) ירו' ברכו' פ"ט די"ג סע"ג היה יושב בבית הכסא או בבית ספיקליא וכו' כה"ג במהרש"ם ופי' בית הסוהר של בני תמותה מל' ספקלטור ושם עושין האסורין נקבי צרכיהן וכו' ובנו"ג ספיקריא עיי"ע ופי' ר"ב ולפע"ד הוא ענין פסולת כאמור עיי' ע"מ מיירסיאום 598. ובךא"ש ברכו' פ"ט סי' י"ג גרס בכספוקלריא ובמעיו"ט כתב בירו' גרס בבית ספוקלרי ופי' מה שפי' ע"ש.

ספקלר (= סְפֶּקְלַרְיָא מל"ר specular, speculare ובל"י אמצע Spiegel, polirtes durchsichtiges Metall σπεκουλάριος) בסוף כלים (פ"ל מ"ב) ספקלריא[4]) טהורה ותמחוי שעשאו אספקלריא טמא. בפ' לולב וערבה בגמ' זוקפין (סוכ' מ"ה: הא דמסתכלי באספקלריא המאירה הא דמסתכלי באספקלריא שאינה מאירה[5]) בס"ג דפ' החולץ (יבמו' מ"ט.) כל הנביאים נסתכלו בספקלריא[6]) פי' כיון דאמר ליה משה רבך אמר (שמות ל"ג כ') כי לא יראני האדם וחי ואתה אמרת (ישעי' ו', א') ואראה את ה'[7]) חילוף דבריו אמר ידענא ביה דלא מקבל הוה בעי למימר ליה והלא אותן העומדים עם משה נאמ' בהן ויראו את אלהי ישראל (שמות כ"ד, י') וגו'. וכתיב כי לא יראני האדם וחי וכתיב (דברי' ד', ט"ו) כי לא ראיתם כל תמונה אלא כבודו ראו גם כבודו ראיתי אני ויש כבוד למעלה מכבוד והכבוד שהוא ההוד הגדול הקרוב לשכינה לא ראהו אדם ועליו נאמר כי לא יראני האדם וחי ומקצת ממנו בקש משה רבינו שנא' (שמות ל"ג, י"ח) הראני נא את כבודך והשיב לו כי לא יראני האדם וחי וזהו שאמרו בשמועה זו מכל מקום קשו קראי אהדדי ופירשו בענין זה הפירוש ואמרו תנאי היא. וי"ס שאין כתוב בהן תנאי היא אלא קשו קראי אהדדי כדתניא[8]) כל הנביאים נסתכלו בספקלריא שאינה מאירה ומשה רבינו נסתכל בספקלריא המאירה. פי' כי לא יראני האדם וחי על הוד שכינה נאמ' שהוא הוד בוהק ואין בריה יכולה להסתכל בו וכל המסתכל מת מיד וכל הנביאים ראו כבודו מתוך ספקלריא שאינה מאירה כאור כחוש ונדמה להן שראו מראה וזהו כאדם זקן שאורו כחוש ורואה הנמוך כאילו גבוה והאחד כשנים וכן כיוצא בהן ואינו כך וזהו שאמר הכתוב (הושע י"ב, י"א) וביד הנביאים אדמה כלומר מראה שרואין דמיון ולא עיקר ומשה רבינו נסתכל בכבוד ובהוד השכינה בספקלריא המאירה מאחורי הוד השכינה וביקש יותר מראה מן ההוד ולא ניתן לו. וכענין הזה מפורש בריש ויקרא רב' (פ"א) מה בין משה רבינו לכל הנביאים ר' יהודה ב"ר אלעאי אומר כל הנביאים ראו מתוך ט' אספקלריות [הה"ד] (יחזק' מ"ג, ג') (מראה)[9]) וכמראה המראה אשר ראיתי כמראה אשר ראיתי בבאי לשחת את העיר ומראות כמראה אשר ראיתי על נהר כבר ו א פ ל ע ל פ נ י[10]) ורבנן אמרי כל הנביאים ראו מתוך ספקלריא מלוכלכת הדא היא דכתיב (הושע הנ"ל) וביד הנביאים אדמה ומשה רבינו ראה מתוך אספקלריא מצוחצחת שנא' (במדבר י"ב, ח') ותמונת ה' יביט. הרי ר"י ב"ר אלעאי ורבנן כולן שוין שראה משה רבינו שלא כראיית כל הנביאים הנה בין למאן דגרים תנאי היא והוא ר"י ב"ר אלעאי ורבנן ובין מאן דגרים בלא תנאי נתברר פירוש שמועה זו ומכל מקום אין שם דבר מברר ראיית דמות ידועה[11]) שהרי יחזקאל שפירש במרכבה לא הזכיר אלא רוח גדולה וענן גדול ואש מתלקחת ומתוכה כעין החשמל מתוך האש (עיי' יחזק' א', ד') אבל דברי הכל ההוד והכבוד הגדול הוא כבוד השכינה לא ניתנה רשות להסתכל

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע ואחר. [2]) בנו"ג באלף בראש עיי"ע אספקלטור ח"א, קצ"א. [3]) בקהל"ר פ' וישב העפר: ספקלאטורין ובאיכ"ר ספקלטורים ובילק' יחזק' ר' שס"א ספיקלטורים. [4]) בנו"ג אספקלריא. [5]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובע"י ובילק' כ"י אצל ד"ס (סוכ' צד ע"א) וכ"ה בסנה' צ"ז: ובנו"ג דלא מסתכלי באספקלריא המאירה. [6]) בנו"ג באיספקלריא. [7]) וכ"ה בש"ס ובמקרא אדוני. [8]) וכ"ה לפנינו ושם אי' כדתני' וצ"ל כדתניא. [9]) יש למחוק או ג' הערוך אספקלריות מראה. [10]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע בטעות וראה. [11]) בכ"י ק"ט דבר ידיעה.

בו לכל בריה וכל שהוא חכם מבין מדעתו אבל לפרש יותר מזה בהוד השכינה לא ניתנה רשות[1]. (א"ב פי' בל"י ורו' מראות ורקועי זכוכית). *[אחי"ה כבר פירשתי בע' אספקלריא (ח"א, קצ"א) ובכל מקומות הנ"ל פי' מראה אבל הוראת המלה בל"ר בקבוץ specularia נ"כ חלון זכוכית ובזה הענין בירו' ברכו' פ"ח די"ב סע"ב נר . . בתוך פנס או בתוך ספקלריא ופי' המהרש"ם לנכון כגון שהיה רואה נר בעד החלון ובחלון זכוכיות שקורין ספקלריא ע"כ ובחנם עמל בעל אה"צ לבאר שבאה המלה מגליון כי בכ"מ ענין המלה מראה ע"ש. ועוד יש לי ראיה מתוספת' סוף עירובין מלבן של ס פ ק ל ר י א וסריגין[2]) של ח ל ו נ ו ת. והרמב"ם בכלי' פ"ל מ"ב פי' ספקלריא: ספק ראיה! ועיי' בתוי"ט שם. ובפי' רה"ג שם כתב: שמה בטיית גמאת אותין הזכוכית אשר (במרחץ) [צ"ל הפרצוף] נראה מהן שמן בל' ישמעאל גמאת (סורחת)[3]) אונהיר ע"כ והוא בל"ע جماة انهر] —

ספיקריא (לדעת ר"ב בל"ר מערה?) פ' הרואה דברכו' בירושלמי (פ"ט די"ג סע"ג) היה יושב בבית הכסא או בבית ספיקריא פי' בל"ר מערה. *[אחי"ה כיון לל"ר specus Höhle אבל פי' רחוק ודחוק וכה"ג לפנינו אבל בני' מהרש"ם בלמ"ד עיי"ע ספיקליא ומ"ש] —

סָפַר מל"ס סַפַּר פי' גלח שער das Haar scheeren; סַפָּר, סַפָּרָא (Haarverschneider, Barbier כפ"ח בשביעי' (מ"ה) לא לספר ולא לספן. פי' ספר גלב. בפי"ג בכלי' (מ"א) זוג של ספרים שנחלקה פי' בע' זג. בר"ג דפ' במה אשה (שבת נ"ח:) מספורת של פרקים פי' בע' נגוסטר. בכל כלי עץ שנחלק פי"ו בכלי' (מ"ח) תיק מספורת ומספרים והתער. בס"ג דפ"ק בסוכה (כ':) של שק ושל ספירה פי' השיער שמספר מזנב הסוס ומן הצואר[4]). — (א"ב תרג' ויגלח ויחלף שמלותיו (בראשי' מ"א, י"ד) וספר ושני כסותיה). *[אחי"ה וַסַפֵּר הוא בנין פַעל וכמו בל"ס ועיי' עוד תרג' ירו' א' לויק' י"ג, ל"ג; י"ד, ח' ט'; כ"א, ה'; לדברי' כ"א י"ב, ותרג' לש"ב י"ד, כ"ו ולאיוב א', כ'. ובדרז"ל סוט' מ"ט: התירו לספר קומי (תּוּמִא (coma, κόμη וכ"ה בירו' שבת פ"ו ד"ז ע"ד. ובד"ר פ"ב מה המספר קומי זה המספר פאת ראשו וכו'. ירו' מגיל' פ"א ד"ע ע"ד ואמרו עליו על ר"א שסיפר. ירו' כלאי' ספ"ז דל"א. בן עזאי אמר יספר. תוספת' ביצה ספ"ג אין מספרין את הראש ואת הכרעים ואין מספרין את הירק במספרת אבל מספרין את הקונרס[5]) ואת העכביות. ויק"ר ס"פ כ"ח יתיב ומספר ליה . . כיון דחסיל מן מספרא ליה וכו' ושם בינוני פעול ולא מְסַפֵּר. התפעל מִסְתַּפֵּר ע"ז כ"ז. כ"ט. תוספ' ע"ז פ"ג ובינוני פעיל במקום השם ספירא וגי' רבינו עיי' לעיל. השם המופשט ספורא (בל"ס סוּפָּרָא) ויק"ר ס"פ כ"ח מאני ספוריה וכצ"ל באסת"ר פ' מהר ושם בט"ס מאני ספרא דידיה. והתואר סַפָּר שבת פ"א מ"ב ויק"ר ספי"ד וס"פ כ"ח ושם נ"כ סַפָּרָא (וכל"ס) ובאסת"ר פ' מהר. והקבוץ סַפָּרִין כלי' פכ"ד מ"ה ומי"ג תוספת' פסחי' ספ"ב (ג') ותוספת' קידושי' פ"ה] —

סֵפֶר (מל"מ מפעל סָפַר (תהלי' פ"ז, ו') פי' כמו כתב והשם סֵפֶר שם לחבור, אגרת, מכתב Buch, (Geschriebenes, Bibel בפ' ט"ו בכלי' (מ"ו) כל הספרים מטמאין את הידים חוץ מספר עזרא[6]) פי' מפני שהכהנים זריזין הן ולא יבא להצניע ספר אצל תרומה שבשביל כן גזרו עליו טומאה כמפורש בפ"ק בשבת בגמ' י"ח דברים (י"ג: י"ד.[7]) בסוף ידים (פ"ד מ"ו) וספרי המירום[8]) שאינן חביבין אינן מטמאין את הידים. בפ' ערבי פסחי' בגמ' ואפי' מן התמחוי (פסחי' קי"ב סע"א) וכשאתה מלמד את בנך למדהו בספר מוגה פי' ספר מבואר שלא יהא מטושטש. פ"א בספר מדוקדק. ירושלמי בפ"ק במגיל' (דף ע"א רע"ד) ובפי' רבינו חננאל זצ"ל[9]) בפרק[10]) הניזקין[11]) הלכה למשה מסיני שיהו כותבין בעורות בדיו מסורגל[12]) וכרוכין[13]) בשיער וטולין במטלית ודבוקין[14]) בדבק ותופרן בגידין . . וצריך שיהא כותב על הגויל במקום השיער ועל הקלף במקום הבשר[15]) ואם שינה פסל ולא יהא כותב חציו של עור וחציו של קלף[16]) ועוד מפורש בע' דוכסוסטוס. בפ"ק בברכו' בגמ' דסמוך רבן גמליאל אומר (ח' סע"א) מאי דכתיב (ישעיה א', כ"ח) ועוזבי ה' יכלו זה שמניח ספר תורה ויוצא. בפ"ק בע"ז בגמ' וקרטיסים (ט'. ושם:

---

[1]) זה הפי' הביא הרמב"ן בשם ר"ה עיי' המפרש לע"י בס"פ ד' דיבמות. [2]) כ"ה בכ"י אירפ' ובנו"ג וטריסין, ומרינין. [3]) יש למחוק ושייך לדבור שלאחר זה שבמשנ' ד'. [4]) בנו"ג ספירא וכ"ה בכ"י ש"ס ושם בגליון פי' קצר וז"ל ספירא משער של צוארי בהמה (ד"ס במקומו) והוא כפי' הערוך. [5]) כ"ה לנכון בכ"י אירפ'. [6]) כ"ה בכ"י ק"ט דפ"ר פיז' ואמ' יבדפו"י עזרה ובנו"ג העזרה ובנ"א העזרא ועיי' הר"ש. [7]) ועיי' פי' רה"ג לזבי' פ"ה מי"ב. [8]) עיי"ע מירום = מירום ובפי' רה"ג המרום. [9]) כ"ה בדפ"ר ובשרפ"ע ר"ח ובכ"י ק"ט משובש ובפי' ח'. [10]) כ"ה נכון בדפ"ר ובשרפ"ע ובכ"י ערוך ובפרק. [11]) שם לא מצאתי ואולי צ"ל במקום בפרק הניזקין בפר' ק' דגיטין וכיון לדף ו': ושם פי' ר"ה עיי' חידושי הרשב"א שם. [12]) בירו': וכותבין בדיו ומסרגלין בקנה ועיי' ריש מסכ' סופרים. [13]) בנו"ג וכורכין. [14]) בנו"ג ודובקין. [15]) בנו"ג ועל הקלף במקום נחושתו. [16]) בירו' על עור . . על קלף.

וסימניך[1]) ספרא בצירא תנא תוספאה[2]) פי' מנהג הכותב מקרא לכתוב בחיסור כגון משה כלא ו' לאמר בלא ו' אבל התנא מנהגו לכתוב התיבה מלאה בלא חיסר[3]). ספרא וספרי (שבת קל"ז רע"א עירוי צ"ו: חגיגי ג'. מגילי כ"ח: יומי מ"א. קידושי מ"ט רע"ב נ"ג. סנהדי פ"ו. שבועוי י"ג. מ"א: בכורוי ס"א. כריתוי ז'. כ"ב.) פי' ספרא נקרא תורת כהנים שהוא ספר ויקרא לבדו[4]) ספרי הוא וישלחו שהן שני חומשין[5]). ספר מתא (ב"ב כ"א:) כבר פירשנו בע' אמן *[אחי"ה שם ספר נופל על ענינים שונים על כן הוא המתואר ויבא עליו התואר ד"מ עדיות פ"א מי"ב ספר כתובה, ע"ז י"ח. ספר תורה (והרבה פעמים בקצור ר"ת ס"ת) ועיי' ברכו' ח'. כ"ד, נ"ה, שבת י"ד. קל"ג: עירו' ס"ד. יומ' ע'. מגיל' כ"ו: מ"ק י"ח. כ"ה סע"א, יבמו' ט"ו: גיטי' נ"ו: סוט' ל"ט. מ"ט: קידו' ל'. ב"ב י"ד. ט"ו. סנה' כ"א: ע"ז ב'. ח': מנחו' ל'. וגם ספר ספרא בלבד כמו ס"ת עיי' ידים פ"ג מ"ד וה' מגיל' כ"ב. ושם: ב"ק פ"ב. ב"ב הנ"ל, ספרי האזינו פ' ש"ז. ספר אורייתא דמשה יומ' ל"ו: סיפרא דאגדתא ברכו' כ"ג סע"א. סיפרא דאדם ב"מ פ"ה סע"ב ויק"ר רפט"ו ספר של אדם הראשון ועיי' ע"ז ה'. ועיי' תשו' הגאוני' בד' בערלין הו"ל ההרכבי סי' רי"ט צד 103 — ושם סי' כ"ט צד 11 עיין בענין ספר (הילכות) יצירה ספר רפואות שם סי' שע"ט צד 197 ,374 ועיי"ע וותן. ירו' סוטה ספ"ט דכ"ד ע"ג ספר החכמה. שמ"ר פמ"א קהל"ר פ' ויותר כ"ד ספרים, ונזכרו מהם בפרוטרוט איזה מהם עיי' ב"ב הנ"ל ברכו' י"ז. שבת קט"ז. גיטי' ל"ה. ספרא (ספר) איוב. שבת י"ג: ספר יחזקאל. שם ל'. ספר קהלת. . ספר משלי. מ"ק ק"ו. ספר קינות. גיטי' שם סנה' צ"ב: פסחי' קי"ז. ספר תהילים, נדרי' כ"ב: ספר יהושע, סנה' צ"ג: ספר דניאל . . ספר נחמיה. ע"ז כ"ה. ספר הישר ספר אברהם יצחק ויעקב. והקבוץ ירו' סוט' ספ"ה ד"כ ע"ד משה כתב חמשה סיפרי תורה וכו' (ועיי' ב"ב הנ"ל), סנהד' ס"ח. שני ספרי תורה. שבת קט"ז. חגיג' ט"ו: סנה' ק': ספרי מינין (עיי"ע מן ו')[6]) ירוש' מעשרו' ספ"ג דנ"א. סיפרי קוסמי. סנהד' ק': ספרים החיצונים ועיי"ע מירום (מירום)[7]) ומדרש ספרא לויקרא וסִפְרֵי או סִפְרִי (כמו ספרין דניאל ז' י') לבמד' מן וישלחו כמד' ה', ב') ודברים אולי הוא קטוע מן ספרא דבי רב ברכו' י"א: סיפרא דבי רב (שם י"ח רע"ב), שאר סיפרי דבי רב (יומי ע"ד. ב"ב קכ"ד:). ונראים הדברים כי ספרי המדרשים הישנים האלה נשנו בבי רב היינו בבית המדרש ולא שהיה רב מחברם עיי' על כל זה בדור דור ודורשיו לה' וויים ח"ב 232 והלאה ובמבוא למכילת' שהוציא הח' פריעדמאן XVI והלאה ועוד עיי' ד"מ למהרז"ף 308 והלאה, ועוד עיי' גד"פ לצונץ 46 והלאה. ובענין כנוי מדרש פנים אחרים של וישלחו עיי"ע ברדם (ח"ב, קפ"ז) ומ"ש ושם כפי גי' כ"י ספרי קטן ע"ש. ובית לימוד למקרא נקרא בֵּי סַפְרָא, בית ספר עיי"ע בח"ב נ"ב, ע"ז. והתואר במקום השם סופֵר פי' מלמד תינוקות במקרא ב"ב כ"א. סופר יהודי . . סופר ארמי, סופֵר מתא. תוספת' מגיל' ספ"ד (ג') והסופר מלמד כדרכו. ב"ר ספ"ע אית ספר דלית ליה תלמידים[8]). קידוש' פ"ב רע"א לא ילמד אדם רווק סופרים עיי' פירש"י וע' רווק. ירו' חגיג' פ"א דע"ו ע"ג וריש פתיחת' דאיכ"ר סופרים ומשנים, ויק"ר פ"ח סופרים ומשנים שהן מלמדין את התינוקות באמונה ועיי"ע משנה, מתניתא. ובלא"ר סַפְרָא, והקבוץ סַפְרַיָּא סוט' מ"ט. שרו חכימיא למהוי כספריא ופירש"י כספריא מלמדי תינוקות. ירו' שבת פ"ט די"ב. ספרא דסדרה, ירו' דמאי פ"ז דכ"ו: אשכח ספרא איינוס[9]) ירו' מגיל' פ"ג דע"ד. ספרא הוה אימתן. שם פ"ד דע"ה: עיי"ע טרבנת, ושם: אילו הוה ההוא ספרא (ביומוי) [צ"ל ביומי] מניתיה חכים ועיי' מבהי"ר למהרז"ף קי"ח: וש"נ עוד מקומות אחריי ויש להוסיף ירו' חגיגה פ"א דע"ו ע"ג ספרין ובמד"ר פי"ב סַפְרַיָּה עיי"ע מתניתא — ועוד פי' סופר כותב שטרות עיי' גיטי' כ"ד. ושם: זבחי' ב' סע"ב ב"ב כ"א. ושם: סופרים, סופרין והיחיד גיטי' פ'. ושם: ובל"א ספרא ע"ז ט'. איזה פעמי' ועיי' לעיל בערוך. ב"ב כ"א. (ועיי' בתוספו' ד"ה בסופר ופי' ר"ה שם) וע"ז י'. ספרא דוקנא ועוד עיי' גיטי' פ'. חולי' ס"ד: ס"ה, ירו' סוכ' פ"ב דנ"ג. תרג' ירמי' ל"ו, כ'. כ"א. כ"ג — ובפרט הונח שם סופר למי שהכין לבבו לדרוש את תורת ה' ולעשות וללמד בישראל חוק ומשפט (עזר' ז', י') וחוקר ודורש בעמקי התורה Schrifterklärer, Schriftgelehrter (בל"י γραμματεύς) ומל"ע سفار כותב ועוסק עם ספרים והוא שם כבוד לעזרא

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע וסימן. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט ושם ובפי' ר"ח חסירה ובדפ"ע בצירא וכ"ה לפנינו ובדפ"ע הסדר הפוך תנא וכו' אבל מפי' רבינו מוכח כסדר הכ"י ק"ט. [3]) ועיי' פירש"י ובהפלשב"ע. [4]) ועיי"ע בן בי, טחב, מדר ועיי' רש"י בחולי' ס"ו רע"א. [5]) ועיי"ע זרז א', יחניף ועוד מכנהו בשם ספרי דבי רב עיי"ע ארבע ומ"ש וע' חל (ח"ג ש"ץ) ועיי' מ"ש בסוף הספר במפתח לזה החבור. [6]) כ"ה בכ"י ש"ס ובדפוסי' לרוב צדוקים וכדומה. [7]) ובענין ספר בן סירא וספר בן תגלה עיי"ע בן סירא וע' בן לענה וע' משל. [8]) ומ"כ גרס ספר ואין נ"ל. [9]) עיי"ע ח"א, ע' ומ"ש.

(שם ו׳, י״א.) ובירו׳ שקלי׳ רפ״ה דמ״ח ע״ג מפורש כשם שהיה סופר בדברי תורה כך היה סופר בדברי חכמים [1]). ומצינו איזה פעמים דברי סופרים היפך ונבדל מדברי תורה עיי׳ סנהדרין פ״ז. פ״ח: ירוש׳ סנהד׳ י״א ד״ל רע״ב ירו׳ ברכות פ״א ד״ג: ירו׳ מגיל׳ פ״א ד״ע סע״ג ובפירושיהם ובדקדוקיהם חידשו כמה פעמים דבר חדש (עיי׳ כלי׳ י״ג מ״ז ועל כולן א״ר יהושע דבר חדש חדשו סופרים ואין לי מה אשיב ועיי״ע חדש וש״נ ירו׳ עירו׳ פ״ה דכ״ב ע״ג) ועשו גדרים ותיקונים. — בענין תיקון סופרים עיי״ע כבד א׳ (ח״ד קפ״א ושם בהערה 6). יבמו׳ כ׳. שניות מדברי סופרים. סנהד׳ פ״ז. סוכ׳ כ״ח. מגיל׳ י״ט: ופירש״י שם דקדוקי סופרים. נדרי׳ ל״ז: מקרא סופרים ועיטור סופרים עיי״ע עטר ב׳ (ועל שם זה נקרא׳ מסכת׳ סופרים) ועיי׳ תשו׳ הגאוני׳ סי׳ ג׳ בהוצ׳ הרכבי צד 3 ועיי׳ מבוא המשנ׳ לר״י ברילל 8 ושם 6 והלאה ובצד 259 והלאה ושם 261 בענין פליטת ספריא (ירו׳ תעני׳ פ״ב דס״ו. ועיי׳ ירו׳ מגילי פ״א ד״ע ע״ג) ועוד עיי׳ בענין סופרים ד״מ למהרז״ף צד 2 והלאה. ורבינו הבינו עפ״י קידוש׳ ל׳. מענין ספירה וחשבון עיי״ע הבא אח״ז ושם הביא סופר, סופרים (מברכו׳ מ״ה: חולי׳ ק״ו.) וזה ודאי שייך לכאן ועניננו מחוכם ומלומד הפכו בור ומזה ירו׳ ע״ז פ״ה דמ״ד ע״ד אתא ספרא לגביה, ירו׳ יבמו׳ פ״א ד״ג ע״ג סופרי כותים — ותרג׳ ומחקק (בראשית מ״ט, י׳) וספרא ועיי׳ תר״י לדברי׳ ל״ג, כ״א וכן תרג׳ ונביא (ישעי׳ ט׳, י״ד) ועיי׳ תרג׳ ש״א י׳, ה׳. י׳. י״א. י״ב; י״ט, כ״ד. תרג׳ שה״שרא, ב׳ משה ספרא רבא, תר״י בראשית פ״ט, י׳ סַפְרִין מאלפי אורייתא ועוד זולתו — ועוד התואר סַפְרָנָא תרג׳ אסת׳ ה׳, י״א. והשם המופשט סְפִירוּת עירו׳ ט״ו: לספירות דברים כעלמא הוא דאתי עיי׳ פירש״י. ועוד ענין פקידת סופר ומַקרא ירו׳ מגיל׳ פ״ד דע״ה: ושרון ליה מן סָפְרוּתֵה] [2]) —

סָפַר (מל״מ ענינו מנין לדעת הכמות zählen ומזה לדעת רבינו סופֵר של ע׳ הקודם עיי׳ בפנים. סְפִירָה (das Zählen, die Zählung בר״ג דפ׳ שלשה שאכלו (ברכו׳ מ״ה:) ובר״ג דפ׳ כל הבשר (חולי׳ ק״ו סע״א) ישנים שאכלו מצוה ליחלק בד״א כששניהם סופרים אבל אחד סופר ואחד בור סופר מברך ובור יוצא. כפ״ק דקידושין בגמ׳ כל מצות הבן (קידוש׳ ל׳.) לפיכך נקראו ראשונים סופרים (ד״ה א׳ ב׳, נ״ה) שהיו סופרים כל האותיות שבתורה שהיו אומרים ו׳ דגחון (ויק׳ י״א, מ״ב) חצי אותיות של תורה [3]) דרש דרש (שם י׳, ט״ז) חציין של תיבות והתגלח (שם י״ג, ל״ג) בפסוקין [4]) וכו׳. בראש כלי׳ (פ״א מ״א) ומצורע בימי ספרו [5]) פי׳ דין המצורע לאלתר כשיתרפא מביא שתי צפרים. ויושב ז׳ ימים מחוץ לאהלו ואלו ימים נקראו ימי ספרו וביום השמיני מביא ג׳ קרבנות וטהור לגמרי כמפורש בריש פרש׳ זאת תהיה (ויקר׳ י״ד). וכפ״ק דקידושין בגמ׳ וחכ״א בכסף (כ״ה רע״א) והיא שנספרת על גב היד פי׳ נספרת כסדר האצבעות [6]). וכפ׳ בנות כותים בגמ׳ המקשה נדה (נדה ל״ז רע״א) מה ימי נדה אין ראויין לזיבה ואין ספירת שבעה עולה בהן [7]) דכיון דאין זיבה אין ספירה אף ימי לידתה אותו יום שהיא יולדת בו אין ראוי לזיבה כדאמרן מחמת עצמה ולא מחמת ולד ואין ספירת שבעה עולה מהן אלמא דאינה סותרת ואינה עולה למנין שבעה נקיים. בס״ג דפ׳ בא סימן (נ״ד סע״א) זאת אומרת ימי נדתה שאינה רואה בהן עולין לה [8]) לספירת זיבתה. פי׳ אחר מה ימי נדתה אין ראויין לזיבה שאפי׳ כל ז׳ רואה דם אינה נקבעת זבה ואם היתה זבה קודם אין ספירת ז׳ עולה בימי נדתה דכיון דהגיע זמן נדתה וראתה דם אפי׳ ספרה מקצת נקיים סתרה ולא סלקא. *[אחי״ה ובינוני פעול נדה ל׳. ספורים ושם ס״ט. ספורין ובינוני פועל סופר, סופרת עיי׳ נדה ע״ג. ושם השם המופשט סְפִירָה ועיי׳ ירו׳ פסחי׳ ספ״ח דל״ו: ספרא אמור פרש׳ י׳ פרק י״ב [9]) ומהמושג ספירה פי׳ רבינו עפ״י הש״ס שם סופר של ע׳ הקודם וכן אי׳ בחגיג׳ ט״ו סע״ב ובסנה׳ ק״ו: (כגי׳ כ״י ש״ס) איה סופר (ישעי׳ ל״ג, י״ח) שהיו סופרים כל אותיות שבתורה ובירו׳ שקלי׳ רפ״ה דמ״ח סע״ג מה ת״ל סופרים (דה״י א׳ ב׳, נ״ה) אלא שעשו את התורה סְפוּרוֹת ספורות [10]) חמשה לא יתרומו (תרומ׳ פ״א מ״א) וכו׳] —

---

[1]) וקישור עם בי״ת עד שאינו מלי ספירה שנקשר עם יחס האת. [2]) ובל״ס ספרותא פי׳ כמו בלש׳ עברי הדשי ספרות Literatur. [3]) בנו״ג חציין של אותיות של ס״ת. [4]) בנו״ג של פסוקין. [5]) וכ״ה במשני שבמשניות ובש״ס ספירו וכ״ה ספרו בנזיר פ״ז מ״ג במשניו׳ ובש״ס בבלי אבל בירו׳ ובכ״י ק״ט ספורו. [6]) וכ״ה בפירש״י. [7]) בנו״ג מהן. [8]) לי׳ לפנינו. [9]) ועשרת העלולים העליונים היושבים ראשונה במלכות שמים קוראים המקובלים בשם ספירות או מדות עיי׳ ספר הגדרים ס״ז ע״ג ועיי׳ ספר יצירה רפ״א עשר ספירות ולד״ק מלי׳ σφαῖρα die Sphären. [10]) ותוספו׳ קידושי׳ ל׳. ד״ה נקראו גרסו בשם הירו׳ שעשו כל התורה כולה מספרות.

סָפַר (מל"ס סְפָרָא חוף וגבול Grenze, eig. Ufer, Küste) בס"ג דפ' החולץ (יבמו' מ"ח סע"ב) ובעיר הסמוכה לספר אין משהין אותו כל עיקר שמא ישמע דבר וילך ויגיד לחבירו גוי [1]) בר"ג דפ' משוח מלחמה (סוטה מ"ב סע"א) ת"ר פעמים מדבר עמהם [2]) אחת בספר ואחת במלחמה. בפ' מי שהוציאוהו בגמ' כל היוצאין להציל (עירו' מ"ה.) ובס"ג דפ' מרובה (ב"ק פ"ג.) בבל כעיר הסמוכה לספר דמיא תרגומא [3]) נהרדעא [4]). בילמדנו שלח לך (תנחומ' שלח סי' ט') עמלק יושב [בארץ הנגב] (במד' י"ג, כ"ט) מה ראה עמלק לישב בארץ הנגב על הספר על דרך כניסתן של א"י [5]) פי' ספר ארץ העמים הסמוכה לא"י ועיר הסמוכה לים נמי נקראת ספר [6]) כדמתרגמינן זבולן לחוף ימים ישכן (בראשי' מ"ט, י"ג) על ספר ימיא. *[אחי"ה כ"ה בדפו"ו ובכ"י ק"ט ובדפ"א ימא וכ"ה בתר"י א' (בקבוץ) על סְפָרֵי ימא ובאונק' על ספר יממיא ועוד עיי' תרג' לדבר' א', ז'; ליהוש' ט', א'; לירמי' מ"ז, ז'; לשופטי' ה', י"ז. וכ"ה בתוספ' עירו' פ"ד (ג') עיירו' הסמוכות לספר, תוספת' סוט' פ"ז אחת בספר וכו' כמו בסוט' הנ"ל. והקבוץ ירו' חלה רפ"ב דנ"ח: סְפָרֵי א"י . . ספרי חוצה לארץ. ורש"י בראש' הנ"ל לועז חוף מרקא והוא ל"צ marche ובלא"ש Marke בל"ר אמ' marcha וכן לועז רש"י ביבמו' ובעירו' הנ"ל בדפ"ש. ופי' גבול המבדיל בין ארץ לארץ] —

ספיר (נ"ל מין עדשים לבנים ולפענ"ד מל"י אמצ' ἄσπρον לבן) הפול והספיר (כלאי' פ"א מ"א) בע' פול *[אחי"ה בע' פול הביא רבינו את הירו' כלאי' (פ"א דכ"ז רע"א) ואח"כ מבארו כי בירו' אי' ספיר פישונא . . ופול הלבן (כפי גי' רבינו) ספרווה וזה האחרון פי' רבינו לנכון ל"י אספרון לבן ואח"כ פי' כל אחד ואחד בלאי"ט והיינו כי פול פאבא (faba) ספיר ציצירקלי בל"ר cicercula) בלאי"ט (Kichererbse, cicerchia מין שחור פורקדן, פיסי (בלאי"ט pisello בל"י πίσος, πίσσος, πίσον בל"ר (eine Art Erbsen, pisum מין לבן וכו' והעולה מזה כי ציצירקלי בהיותו ממין שחור נקרא פורקדן ובהיותו ממין לבן נקרא פיסי ומזה הוא ג"כ פישונא (πίσον) של הירוש' והיינו ציצרקלי לבן וא"כ נ"ל ברור כי ספיר הוא מל"י הנ"ל ἄσπρον [7]) וא"כ יש מעדשים מין לבן כמו שיש מפולים מין לבן. ומי שאמר כי ספיר הוא ל"י ὄσπριον אינו אלא טועה כמו שהזכיר ג"כ ה' לעף (ספלנ"צ 245) אבל פתרון ספיר נעלם מעיניו וגם מ"ש כי הערוך השוה צפורין עם ספיר טעות הוא כי לא רבינו בעל הערוך כי אם ר"ב כתב כן עיי"ע צפורין. ורמב"ם בפי"מ לכלאי' פי' ספיר בל"ע מאש ماش (Meerbohne — וראיתי בכפתור ופרח בפ' נ"ו צד 119 שהביא ג"כ הפי' הספיר הוא אלמאש ובצד ק"כ כתב וז"ל ומצאתי פי' בל' ערבי זולת זה (כלו' זולת פי' הרמב"ם) הספיר מין מהפולים והוא רחב ונמצא בארץ כנען וקורין לו אל חיטי ע"כ ונ"ל כי ענין הפולים הוא כמו אפונים (עיי"ע וע' אפולים) פי' מין עדשים וממין זה ישב רחב שנקרא בלא"ש Platterbse ועוד ממין עדשים אשר שמו בל' ערבי ופרסי خود , نخوط Kichererbse (לעף 172) ונ"ל להגיה במקום אל חיטי: אלנחוט וכל זה עולה יפה לפי מה שפירשתי בשטת הערוך] [8]) —

* סִפֵּר (מל"מ ענין ספור מעשה erzählen והושאל לתשמיש המטה בל' כבוד) סוט' מ"ב. מספרי לשון הרע עיי"ע חנף. ערכי' ט"ז. לעולם אל יספר אדם בטובתו של חבירו וכו'. מגיל' י"ח. המספר בשבחו של הקדוש ב"ה וכו'. ב"ר פע"ח סיפור הוא שמספר ואומר וכו'. ובל' כבוד לתשמיש המטה נדרי' כ' רע"ב אינו מספר עמי לא בתחלת הלילה וכו' וכשהוא מספר מגלה טפח וכו'. וכן נאמר בל' נקיה מדברת בתוך ביתה עיי"ע קל ה' וע' דבר (ח"ג, י"ג). —

* סַפְרָא, סִיפְרָא, סִפְרֵי, סַפְרוּתָה, סְפִירוּת עייע ספר ב'. ספורה, סְפִירָה עיי"ע ספר ג'.

* סַפְרָא (שם פרטי) מצינו איזה אנשים נקובים בשם זה עיי"ע במבה"י למהרז"ף קי"ח. וכסד"ה צד קמ"ט. —

* סְפֵירָא, סְפֵירָה (מל"י σφαῖρα כדור Kugel, Ball) כדרבנות (קהלת י"ב, י') נדרש כמו בשתי תיבות כַּדוּר — בנות כהדא ספירא (ספירה) של תינוקות במד"ר פי"ד ועיי' פסיקת' רבתי רפ"ג וע' כדור (ח"ד, ר"א). —

---

[1]) בנו"ג נכרי. [2]) כ"ה בכ"י ובדפו"ו. [3]) בנו"ג ותרגומא. [4]) כ"ה בכ"י ובד"ר וויניצ'. [5]) בכ"י ק"ט לארץ ישראל ובתנחו' של ישראל לארץ. [6]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע ספר נמי. [7]) וכן מתואר מעה קטנה עיי"ע אספרי ח"א קצ"ג בהיותה לבנה. [8]) ואגב אעיר פה כי בכו"פ 119 פי' הטפח הוא הרטמאן וכו' (ושם ג"כ בט"ס חרמטאן) וזו ראיה לפירושי בע' טפח (ח"ד ס"ב) בדברי הרמב"ם כי קרטמאן וחרטמאן אחד הוא.

*** סְפוּרְיָא** (שם מקום) עיי"ע בית שופרי ח"ב, פ"ו.

סְפַרְגּוֹם (מל"י σφραγίς Siegel בב"ר פרש' ל"ג (ל"ב) ובפרש' נ' (מ"ט) נטל אוהבו וחבשו ונתנו בבית הסהר ונתן ספרגום שלו עליו כך ויסגר ה' בעדו (בראשי ז', ט"ז) פי' חותם. — (א'ב פי' בל"י חותם ונקרא ג"כ סימנטרין) *[אחי"ה וכן העתיקו ע' זקנים חותם (מ"א כ"א, ח; שה"ש ח', ו') ועקילס וסומכוס מלת חותם (בראשי ל"ח, י"ח; איוב ט"ז). והפעל ממנו σφραγίζω חָתַם עיי' העתקת ע' זקנים לדברי' ל"ב, ל"ד, לישעי' ח', ט"ז: לאיוב י"ד, י"ז; לאסתר ח', ח' וזולתו] —

סַפִּירִינוֹן (מל"י σαπφείρινον Saphirstein) תר"י (א') נפך ספיר, (שמות כ"ח, י"ח) כמעשה לבנת הספיר (שם כ"ד, י') *[אחי"ה בתר"י א' כעובד אבן ספירינון ובתר"י ב' לבן דספירינון ועוד עיי' תר"י א' ל"ט, י"א ועיי"ע סמפירינוֹן] —

☞ **ספרכיתא** (לדעת ר"ב מל"ר spurcitia Unflath cities — ועוד עיי' בפנים) תרג' מאיש מדבר תהפוכות (משלי ב', י"ב) מן גברא דממליא ספרכיתא פי' בל"ר דבר מכוער ומלוכלך. *[אחי"ה וכה"ג במתורגמן וכתב ואיני יודע מה היא ואולי הוא ט"ס והיה ראוי להיות מפרכיתא ובנ"א מצאתי הפוכתא וכן מתורג' שאר תהפוכת שבמשלי. ור"ב כיון לל"ר הנ"ל [1]) ובדפ' תרג' האחרוני' אי' מפרכיתא וקרוב שהוא ט"ס וצ"ל הפוכתא כדעת המתורגמן. ודע כי سپرکی בל"פ טרח ועמל Belästigung ואולי הוא הוא ספרכיתא] —

ספרק (= סְפַרְקִין, סַבְרִיקִין יש אומרי' מכנסים וי"א בתי ידים עיי' בפני') בפ' כל כתבי בגמ' להיכן מצילין (שבת ק"כ.) מעפורת ושני ספרקין יש שגורסין סובריקין והן בלי יון המכנסים והגאון פי' כלים שמלבישין בהן הידים עד האציל ויש בהן בתי אצבעות. — (א"ב פי' בל"י כל דבר עגול ואולי נקרא כן מין מלבוש עגול) *[אחי"ה כיון לל"י σφαιρικός kugelrund ואין מובנו לכלי מלבוש ואין הפי' ראוי למי שאמרו. ודע כי כל הערך הועתק מפי' ר"ח בשבת (ש"ס ווילנ') בשנוי קצת וז"ל ר"ח שם: שני ספרקים: ויש שגורס סובריקין והם בל"י המכנסים ושמענו שאמר הגאון נט' דח' דם תפנקי שמלבישין בהן הידים עד האציל ויש בהן בתי אצבעות ע"כ ובכלי' פכ"ט מ"ב פי' רה"ג כסד"ט (20) סברקין פי' י"א טוביאהראן כמו שאמרנו בשמונה עשר כלים (שבת ק"כ.) שלובש אדם בשבת ע"כ ובלי ספק נט' דח' דם בפי' ר"ח הוא הוא טוביאהראן שבפי' רה"ג בכלי' [3]) וזה טוביאהראן נ"ל להגיה טובי יאדאן ומל"ע ثوب يدان מלבוש ידים וזהו כלים שמלבישין בהן הידים וכו' וא"כ סבריקין אולי גזר אומר מל"ע سبرج מכסה ומעטף והוא בית יד כלי שמכסה הידים וכן העתיקו עה"ק הענטשו"ך Handschuh ובענין פי' המכנסים כבר פי' בע' אברקין ובע' ברקין שהוא ל"י ורו' מכנסים וא"כ אבריקין וספריקין, סבריקין, סווריקין אחד הוא וזה קשה להלמו דבירוי שבת פט"ז דט"ו: שניהם הוזכרו יחד. ועוד עיי"ע סוורק]. —

סָפַת (לפי פי' ראשון חתך ולפי' אחר טבל ונ"ל מל"פ كشفتن פי' בקע וחתך ועוד שרה (theilen, spalten, auflösen בגמ' דפ' כל הכלי' (שבת קכ"ד:[3]) ולא יספות ממנה שבר לכסות בו את הכלי פי' לא יספות „לא יחתוך כדתנן מעשרו' פ"ג מ"ט) סופת (באדמה) [צ"ל באבטיח]" [4]) פ"א לא יחבר שני שברים לכסות. בפ' השוכר את הפועלין בגמ' ואלו אוכלין (ב"מ פ"ט:) סופת במלח ואוכל פי' מטבל ומחבר במלח ואעפ"י שערב לו ואוכל הרבה כיון שקצץ מותר *[אחי"ה פי' הראשון לא יחתוך מוכח מתוספת' כלי' ב"מ פ"א ספת הימנו וכן מעשרו' פ"ב מ"ו סופת [5]) ואוכל פי' רע"ב חותך חתיכות דקות ואוכל ועיי' תוי"ט שם, ובירו' מעשרו' פ"ב ד"נ. אבטיח שספת בו. ומזה הבין רש"י בע"ז נ' סע"ב ספת לה צואה אבל תוספו' השיגו עליו (עיי"ע סף א') ופירשו ליכלכו בצואה לשון טיבול והביאו ראיה מב"מ הנ"ל ובאמת זה מענין פ"א ענין טיבול שרייה auflösen כלו' שרה לע"ז צואה עד שנעשה לחה וכמסקנא בדף נ"א רע"א בצואה לחה ומזה לא יספות במלח ב"מ פ"ט: ופירש"י לנכון יספוס: יטבול. וכנ"ה שם הרבה פעמים ע"ש. וכ"ה בתוספת' מעשרו' ספ"ב לא יספות במלח, תוספת' טהרו' פ"י ספתו במלח, שבת קמ"ה. לספותן במלח ופי' בכל המקומות האלה שורה במלח עד שנעשה לח ולמלה פרסי'

---

[1]) עיי' בס"ר להי' אייזלער ח"א, 75. [2]) אבל פתרון תפנקי בפי' ר"ח לא ידעתי ואולי ט"ס וצ"ל כלים כדאי' בערוך. [3]) וכ"ה בתוספ' שבת פי"ג (י"ד) לא יספות הימנה. [4]) כ"ה נכון בפי' ר"ח לשבת וכצ"ל בערוך וזה ראיה עצומה למ"ש במבוא לח"א, LXVII שכבר הגהתי שם שכצ"ל בערוך. [5]) וגי' רבינו עיי"ע סף א'.

הנ"ל יש לה שתי הוראות חתך ושבר ועוד החליש והשרה, ולהקל על המבטא השמיטו רז"ל אות כ שמשפט המלה יהיה כספת = كشفتن — ונבנה ממנו שם סָפוּת, לפע"ד תנור אשר שם ניתכה הזכוכית תוספתי כלים ב"ב פ"ז כלי זכוכית אין מקבלין טומאה עד שתגמר מלאכתן רשב"ג אומ' משינטלו מן הספות. ור"ש כלי' פ"ל מ"א הביא התוספת' וגרם ספית ופי' מקום הספין שלהם] —

ספתק (= סִיפְּתְּקָא מל"פ سفته חזק stark, rauh[1]) בגמ' דפ' המוכר פירות לחברו (ב"ב צ"ו.) כגון דאשתכח חלה סיפתקא פי' חומץ חזק. — (א"ב בל"י חומץ חזק מאוד). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י σηπτικὸς כדעת רמ"ל והמשביר ולִדעת ה' אייזלער (ח"ג 56) σαφής ואין נ"ל ואולי כיון לל"י σπιδής וממנו ל"ר dicht, spissus והנכון שהוא ל"פ כאמור ורבינו נגרר אחר פי' רגמ"ה שפי' ג"כ חזק] —

סק (השרש נְסַק בל"מ נָשַׂק ענין הבערה anzünden brennen,) פ"ג בשבת (ל"ו:) כירה שהסיקוה. בפ' כל שעה (פסחי' כ"א.) לא יסיק בו תנור. בפ"ד במכשירין (מ"י) ולא יסיקן אלא בידים טהורות כדכתי' (ישעי' מ"ד, ט"ו) אף (יסיק) [צ"ל ישיק) ואפה לחם. ובערו והשיקו (יחזקאל ל"ט, ל'). *[אחי"ה והיה לרבינו להביא מדניאל ג', כ"ב; ו' כ"ד דוגמ' מל"א כי נסק הוא העיקר ושם מקומו ע"ש]. —

סק (= בל"ס סַקָא בל"מ שַׂק בל"י σάκκος בל"ר saccus בל"א Sack בל' הונגרי zsák[2]) בהסייף פי"ג בכלי' (מ"ה) ושל סקאין[3] שניטל חרירה[4] פי' מחט גדולה שתופרין בה הסקין"[5] בויק"ר אם בחקתי פרש' לפנים (פל"ו) הא סקא הא סלעא הא סאתא[6] קום כל וכו'. *[אחי"ה בדפ' וויניצ' לי' קום כל כדאי' בדפ"ר פיז' ובאסיל ובדפ"א אי' אכל בכ"י ק"ט קום טול וכ"ה לפנינו בויק"ר אבל בילק' הנ"ל קום אכול לך. ברות ר' תקום אכול ובירו' סנהד' קום בול ונראה שצ"ל קום כול פי' קום מדוד[7]) וכצ"ל בערוך — והקבוץ תוספת' שבת ספ"ה (ו') הרועים יוצאי' בסקין (בכ"י אירפ' בסקים) סק בקוטלא ט"ס עיי"ע סקוטלא — והתואר סַקָּאָה תופר שקים בקבוץ סקאין כגי' הערוך וכ"ה בבכורו' כ"ב. ותוספת' כלי' ב"מ רפ"ז פיקה גדולה של סקאין] —

סק (משרש נְסַק בל"ס פי' עלה ובאפעל אַסֵּיק פי' העלה heraufbringen והושאל לכלל העולה zum Abschluss bringen) ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ט סע"א) לאסוקי ליתי עפרא. פי' להעלות ולסלק החולי. בס"ג דפ' מצות חליצה (יבמו' ק"ו) לא חפצתי לקחתה (דברי' כ"ה, ח') בבת אחת ורבא אמר אסוקי מילתא היא. — (א"ב בנוסח' כתוב אפסוקי[8]) ותרג' עלה נעלה (במד' י"ג, ד') מיסק ניסק. ובמס' יומ' פ' אמר להם הממונה (יומא ל"ח:) אמר רבי אלעזר רקבובית תעלה בשמותן דלא מסקינן בשמיהו ופי' על דרך (תהלי' ט"ז, ד') ובל אשא את שמותם על שפתי. ומסקנא דמלתא[9]) הוא כלל העולה). *[אחי"ה גם זה שייך לע' נסק עיי"ע ומ"ש] —

סקא (= סַקָּאָה מין ארבה עיי' בפנים) בר"ג דתעניות (ו'.) ומעלה סקאין. פי' מין ארבה. יירש הצלצל דברי' כ"ח, מ"ב) תרג' יחסניניה סקאה *[אחי"ה וכ"ה בפירש"י לתעני' ושם הגי' מעלה סקי וכ"ה בספרי עקב פ' מ"ב ודע כי ע' זקנים העתיקו סלעם ע"י ἀτταχής ובדפ' אחרי' ἀττακὸς ואולי סקאה כמו אַסָּקָה והרוב לל"י הנ"ל] —

סְקַב מל"ס סַקְבֵא עושה חבורה וכן בל"פ شكافتن شكوفيدن aufreissen, והשם סקבא شكاف Riss, Verletzung) בפ' אלו מציאות בגמ' ואף השמלה (ב"מ כ"ז:) ובפ' האשה שהלך בגמ' אין מעידין[10] (יבמו' קי"ב רע"ב) אוכף לא שיילי אנשי משום דמסקב[11]) לחמרייהו פי' „פעמים תהיה בהמת בעל האוכף רזה ובהמת השואל שמנה וכשנותנין עליה אוכף מתפתח וכשמחזירו המשאיל על בהמתו מסקבה פי' עושה בה חבורה כדאמרינן בס"ג

[1]) עיי' וואולירס ח"ב' 300 ופליישער בהוספותיו לעמת"ל ללעווי. [2]) ובהרבה לשונות רומניות עיי' אדילונג. [3]) וכ"ה בפי' רה"ג וכר"ש סקאים ובנו"ג סקיין. [4]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב וכצ"ל בכ"י ק"ט ושם בט"ס חרירה וצ"ל חרירה וכדאי' בדפ"ע ובכ"י בעי' חרד (ה"ג, תקכ"ד) ובדפ"ע כאן חדודה ועיי' הר"ש ובנו"ג חרירה וכ"ה בפי' רה"ג. [5]) ע"כ הועתק מפי' רה"ג (בסר"ט 9) ושם עוד הסיום ששמה בטיית מסלה ע"כ והוא ל"ע مسله grobe Nadel zum Emballiren והר"ש הביא פי' הערוך מבלי שהזכירו. [6]) וכ"ה בירו' סנה' פ"י דכ"ז ע"ד ושם: שקא אבל בילקוט בחקתי ר' תרע"ה בשם ויק"ר סקא ובנו"ג סילעא ובריש רות רב' והא סאה' [7]) עיי' חיד' הרד"ל לויק"ר. [8]) וגי' רבינו עדיף עיי' סוכה ל"ט רע"א ופירש"י. [9]) עיי"ע מסקנא. [10]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר וויניצי'. [11]) וכ"ה בב"מ אבל בפ"י ש"ס וביבמו' דמסקיב.

דפ׳ י׳ יוחסין (קידוש׳ פ״א.)[1] אמר אביי[2] סקבא[3] דשתא ריגלא״[4] פי׳ חבורה של כל השנה הרגל בלום׳ כיון שאוכלין ושותין ובטלין ממלאכתן מתייחדין ובאין לידי עבירה.[5] בחלק בענין משיח (סנה׳ צ״ח סע״א) ויתיב בין סקבני[6] דרומי. פי׳ בעלי חבורות. — (א״ב פי׳ בל״ר פעל המשרט בצפורנים או בדבר אחר על הבשר עד שיעשה חבורה ואומרים כן לשחין) *[אחי״ה כיון לל״ר scabo kratzen, והשם Krätze, scabies ואין נ״ל, והנכון כי הוא מל״פ הנ״ל אשר ממנה ג״כ בל״ם ענין כתישה וכן לועז רש״י כתיתא שבת קנ״ד: ד״ה כתיתא כמו מסקב בב״מ כ״ז: ובקידוש׳ פ״א: והוא לפ״ע מלה צרפתית ratissure, das Aufgekratzte, das Abgeschabte, ורמ״ל במ״ל שבת הנ״ל פי׳ בע״א ע״ש — והתואר סַקְבָן כפי גי׳ הכ״י ודפ״ר בציון מסנה׳ פי׳ מנוגע ומוכה בחבורה] —

סקבטר (= סקבטרין וט״ס במקום אֶקְסִיטֵרְיוֹן פי׳ בל״י ἐξιτήριον ברכת פטורין Abschiedsrede) (בפס׳)[7] [בפסיקתא] דאחרי מות (פסיקתא דר״כ צד קע״ה סע״א) ובויק״ר באחרי מות פ׳ לדוד ה׳ אורי (ר״פ כ״א) ד׳ לוי אמר בסקבטרין שכתבת לי בתורה. — (א״ב פי׳ סקריפטרין בל׳ (יוני) [צ״ל רומי] כתיבה עיי״ע סקריפטור *[אחי״ה ר״ב כיון לל״ר scriptura (ולא כמ״ש רמ״ל scriptor אמנם איסקבטיריי דשלמה בירו׳ כלאי׳ ספ״ט דל״ב ע״ג יוכל היות ל״ר sriptores ובירו׳ כתובו׳ יותר טוב איסקריטורי עיי״ע. אבל אין לו שחר והמשך לדרוש וכבר האריך בזה הח׳ ר״ש באבער בפסיק׳ שם והעלה לנכון כי צ״ל אקסטריון ובפסיקת׳ ובויק״ר הגי׳ בסקווטרים[8] ופי׳ המ״כ בשם ערוך ע׳ סקבטרוס: דת והבטחה ונראה שערוך יותר שלם היה לפניו, והנכון כי ענין המלה כאמור בראש הע׳ ועיי״ע אגסיטריון (ח״א, כ״ה.) ושם פי׳ ר״ב לנכון — ודע כי בדפ״ע הראשוני׳ ובכ״י נסדר זה הע׳ קודם ע׳ סקווסתן ומזה יש לדון כי בתחלה היה כתוב בראש הע׳ סקווטר אבל גם באמצע הע׳ אי׳ בכי״ת על כן נגררתי אחר סדר דפא״מ] —

* סַקְבֵּל (שפעל מן קְבַל פי׳ קבל פנים ונזדמן באסתפעל אסתקבל עיי׳ תרג׳ למשלי י״ב, כ״ז להעתקת יחרך וכ״ה בפשיטה הסורית.

סקבס (מל״י ורו׳ σκοπός scopus, Zielscheibe, Ziel) לוחים של סקבס (שבת מ״ז.) כבר פירשנו בע׳ לח (ב׳)[9]. *[אחי״ה ע׳ זקנים העתיקו מטרה (איוב ט״ז, י״ג; איכה ג׳, י״ב) ע״י κοπός וכן העתיק עקילס מטרה (ש״א כ׳, כ׳)] —

סְקַד[10] מל״ע شقذ antreiben פי׳ דחף ללכת) כגון הדין (אססא)[11] [מסאסא] דמסקיד להדין פרתא[12] (פסיקת׳ דר״כ צד קנ״ג.) פירשתי בע׳ מסאסא ובע׳ מסקיד[13].

* סקיווי פטרי ט״ס עיי״ע סקריפטור.

סקווסתן (= סקיסתן, סגיסתאן מחוז בפרס שנקרא سكستان, سجستان سكريستان[15]) גווייתא וסקווסתן ברייתא בפ״ק ביומ׳ בגמ׳ ללשכת פרהדרין (יומ׳ י׳.). — (א״ב פי׳ בל״י ורו׳ מחוז צפעוני נבדל מנהר גדול חציו באסיא וחציו בשליש עולם אחר ואנשיה גבורים יושבים באהלים ונקראים היום טטר). *[אחי״ה כיון לעם של מונגולים שנקראו Tataren ועוד כיון לעם של Scythen בל״י Σκύθης בל״ר Scythes מהשם Σκυθία Scythia[15] אבל כבר הוכחתי בע׳ אפריקי ובע׳ גנת כי עם וארץ של סקיתיים נקראו בשם אחר אעפ״י שגי׳ כ״י ילק׳ (ביומי צד י׳:) סקינתן קצת ראיה להשערת ר״ב בכ״ז עיקר הגי׳ סקיסתן כדאי׳ לפנינו[16] וכגי׳ כ״י ש״ס ב׳ סגיסתאן שהיא עולה יפה עם מחוז הפרסי הנ״ל, ועה״ק טעה לפרש נ״ל פי׳ חדרים ולשכות ע״כ כי רב יוסף בא לבאר סבתה וסבתכא (בראשי׳ י׳, ז׳) — ותרג׳ ירו׳ על זה עיי׳ בע׳ זנגאי (ח״ג, ש״ד)]. —

* סָקוּת (נ״ל סוּקֵת מל״פ سوخته בינוני פעול מן سوختن שרף וא״כ סוקתה נשרף verbrannt) תנחומ׳ משפטי׳ סס׳ י״ח ואז״ל היו נעשים פניהם כמו סקות מכבשן האש והיו מתרפין לפני ישראל והורגין אותן ועץ יוסף פי׳ כמו שהוסקו

---

[1]) בפי׳ ר״ח בט״ס כדגרסי׳ במשקין וצ״ל בקידושין. [2]) בנו״ג אבין. [3]) בדפי׳ פיזי וויניצי׳ ובאסיל בט״ם סבקא ובדפ״ר ואמ׳ ובכ״י לנכון. [4]) ע״כ הועתק מפי׳ ר״ח בב״מ (בש״ס ווילנ׳) וכ״ה בשט״מ בשם ר״ח. [5]) ורש״י ותוספ׳ פי׳ בע״א ע״ש ובהפשב״ע ושם הובא פי׳ הראב״ד בתמים דעים (סי׳ קע״ד) ענין עלילה). [6]) כ״ה בכ״י ה״ב ודפ״ר אבל בשדפ״ע סקבי ובנו״ג ביני עניי סובלי חלאים. [7]) כ״ה בדפ״ר ובכ״י ק״ט ובדפ״ע בפיסקא. [8]) בילק׳ שמואל ר׳ קכ״ו ותהלי׳ ר׳ תש״ו הביא המאמר הזה בשם ויק״ר והשמיט המלה הזרה [9]) ע״ש ומ״ש. [10]) בדפו״ו בט״ס סקר. [11]) כ״ה בדפו״ו אבל בדפ״א וכ״י ק״ט לנכון מססא. [12]) בדפ״ר לי׳ ובדפי׳ פיזי׳ באסיל בט״ס כגון הדין אססא דמסקיר וכ״ה דמסקיר בט״ס בדפא״מ אבל בכ״י ק״ט ה״ב ובדפו״ו לנכון כמו שנסחתי. [13]) ע״ש ושם. [14]) עיי׳ וואוללירס ח״ב, 310. [15]) ורמ״ל טעה בכונת ר״ב עיי׳ ה׳ אייזלער ח״ג, 57. [16]) וגי׳ כ״י ק״ט וב״ר סקיוסתן ובדפ״ע סקווסתן.

ונשרפו וא"כ משרש נָסַק וכן פי' ה' לעווי והנכון שהוא מל"פ הנ"ל ונ"ל שכל המאמר בא מגליון פנימה ועל זה מראה הדבור ואז"ל (היינו ואמרו החכמים ז"ל) שאינו מסגנון המדרש ובאמת בילק' משפטי' סוף ר' שנ"ט שהביא כל מאמר ארוך של תנחו' לי' זה המאמר וכנראה בעל הגליון היה מבין טיב לשון פרסי.

* סְקוּטְלָא (מל"ר scutella[1] (Schüssel ספרי בהעלתך פ' פ"ט כגליד היה יורד תחילה ונעשה לארץ כמין סק בקוטלא צ"ל סקוטלא וכגי' הילק' ושם אסקוטלא, פי' קערה.

סקל (מלש' שמרוני אצער אסקל אסון Ungemach, Beschwerde) תרגו' ירוש' (א') וקראהו אסון (בראשי' מ"ב, ל"ח) פן יקראנו אסון (שם ד') סקל. — (א"ב אין גי' זו בנוסחאות). *[אחי"ה אבל גם המתורגמן הביא בע' סקל זו הגי' וכ"ה בתרג' שומרוני במקומו' הנ"ל. ובראשי' מ"ד, כ"ט להעתקת אסון אסקל וממנו הפעל סאקל להוראת אנה (שמות כ"א, י"ג) ונראה שהוא כמו תקלה, תוקלא בל"ע اثقل טורח כבד] —

סָקַל מל"מ בפיעל ענין זריקת אבן ועוד הסרת אבן (1 mit Steinen bewerfen 2 entsteinigen) בפ"ב בשביעי' (מ"ג) מסקלין עד ראש השנה . . פי' משליכין האבנים כמו (ישעי' ס"ב, י"ד) סקלו מאבן. — (א"ב פי' בל"י פעל חפירת הארץ אצל הנטעים לאבד העשבים הרעים בכלי מיוחד כי התולש ביד נקרא לנו נוכש) *[אחי"ה וכיון לל"י σκάλλω ואינו מן הצורך כי ל"מ הוא[2]) וכנ"ה בתוספ' ב"ק ספ"ב מסקלין דרך רשות הרבים וכו' ואם סיקל וכו' מסקל נוטל מן האמצע וכו' ע"ש איזה פעמי. ב"ק נ' רע"ב לא יסקל וכו' ופירש"י לפנות אבנים. וכ"ה בקהל"ר פי' כי יש. והוראת השלילה כמו שֵׁרֵשׁ וכדומה. ובהנחה הראשונה ענין זריקת אבנים תוספת' כ"י שבת פ"ו (ז') סקלו תרנגול וכו' ובנו"ג שחטו ועיי' שבת ס"ז: בנפעל נִסְקַל סנה' ב'. מ"ג. מ"ה: נ"ג. והלאה. ושם השם סְקִילָה] —

סקל (= סַיְקְלִי פי' בל"ס סְקַל ובל"ע سقل, صقل מצחצח כלי מתכת והתואר בל"ס סָקוּלָא ובל"ע صاقل, صيقل, سيقل (Polirer) בר"ג דפ' השוכר את הפועלין (ב"מ פ"ד.) ניתי כסא דכספא מבי סיקלי[3]) פי' מבית האומן. *[אחי"ה בנו"ג מבי סלקי ופירש"י מבי סילקי כשיוצא מבית האומן וכו' בי סילקי בעלותו מן האש ע"כ וא"כ הבינו מענין סליקה משרש סלק והנכון כגי' רבינו וכצ"ל בכ"י ש"ס תחת ניקלי צ"ל סיקלי והוא במשקל ערבי פי' אומן מצחצח כלים ובכ"י ש"ס ה' (ד"ס במקומו) הגי' סקולאי והוא כמשקל סורי הנ"ל.

* סְקִילָא (מל"ר ול"י אמצ' scala, σκάλα כבש Treppe, Stiege) תוספת' שבת פי"ג (י"ד) עשה גוי סקילא וירד בכ"י אירפ' כבש וכ"ה בשבת קכ"ב, ובע' כֶּבֶשׁ.

סקלט (= סקליטין עיי' פירושו בפנים) במדרש השכם[4]) בפרשת ויקהל ובא לסקליטין שלה פי' חצר שלה אי נמי פלטירין שלה. *[אחי"ה בכ"י לי' כל הערך ובדפ"ע (חוץ מדפ"ר) לי' המקור לפי פי' הערוך אולי יש להשותו עם סנקליטין פי' מקום אשר נתאספו יועצי המלך ועוד צריך עיון] —

* סקלונקית ירו' ב"ק ספ"ח ד"ו ע"ג עיי"ע סנוקרת.

* סקילוס (אולי Siculus) מד' שו"ט מזמור ט' האויב תמו חרבות לנצח . . כגון . . סקילוס בנה סציליא [Sicilia, Σικελία], וגי' הילק' סילקוס בנה סליקיא והוא לפי זה Seleucus בנה Seleucia.

סקימיון (נ"ל מל"י σχῆμα (σκῆμα) בל"ר אמצ' scema = schema אופן ותכונה Art Beschaffenheit) בר"ג דפ' סדר תעניות האלו (תעני' י"ט:) נעשו גשמים סקימיון בעולם פי' מבררין[5]) ומבחינין אם הדור זכאי ואם חייב קודם שיחרב בית המקדש בלשון של זהורית (עיי' יומי ס"ז.) ובדברים הרבה. — (א"ב בנוסחאות גרס צומוקין ופירש"י שיורדין בקושי מלשון (הושע ט', י"ד) ושדים צומקים). *[אחי"ה בנו"ג צימוקין וברש"י צמוקין ובדפ' פיז' ברש"י צמוקיון שיורדין בקושי ובצמיקות ע"כ ובפי' רגמ"ה (תחת ידי ומכ"י שלי נדפס בש"ס ווילנ') נעשו מי גשמים מצומקין שאין באין בשפע ע"כ ור"ח העתיק ונעשו צמוקים לעולם.

---

[1]) ועיי"ע אסקוטלא א' ח"א, קצ"ו. ושם אי' בט"ר מל"י σκυτάλη וצ"ל בל"י אמצעי. [2]) עיי' אייזלער בט"ר הנ"ל. [3]) בכ"י ק"ט סקלי. [4]) כ"ה רק בדפ"ר והובא רק זאת הפעם בערוך ונעלם מעיני ה' צונץ בספרו גד"פ 281 הערה f ע"ש ובעל שם הגדולים מערכת ספרים סוף אות ה"א כתב מביאין הראשונים ועינינו לא ראו. [5]) בדפ' באסיל ואמ' בט"ד מבררין וצ"ל כגי' דפ"ר וויניצי' וכ"י מבררין וא"כ לא הגיה יפה ה' אייזלער בט"ר ח"ג, 12 ועוד 57.

ולגי' רבינו אולי י"ל שהוא ל"י הנ"ל כלו' הגשמים היו בחינה ובירור לפי אופן ותכונת הדור אם הדור זכאי ואם חייב וכפי' הערוך — והגשמים יורדים בזכות האדם עיי' תעני' ח': ט'. ויק"ר פל"ה] —

סקונדרי כבר פירשנו בע' אסקונדרי [1].

* סְקוּנִיתָא (מל"י הרשומ' בע' אוסקניתא ח"א קצ"ז) סנהד' ס"ז: כגי' רש"י וכ"י ש"ס בגליון עיי' ד"ס למקומו וכבר פי' בע' הנ"ל ועיי"ע גמל ג'.

* סקנתודרין בספרי ואתחנן פ' כ"ז וצ"ל סונקתדרין עיי' סוף ע' סנקתדרון.

סקס (= סיקוסים. סיקוסים נ"ל מל"י ἔσχατος סוף קץ ותכלית Ende, Grenze, Rand ופי' ר"ב עיי' בפנים) בב"ר פרשת י' ויכלו השמים לכל יש סקוסים חוץ מן התורה שאין לה סקוסים [2] ובפרש' מ"א וינגע ה' מה תמרה וארז אין בהם לא עימקי [3]) ולא סיקוסים [4]) ובויק"ר פרש' ויהי ביום השמיני (פי"ב) ר' עזריה אמר ר' ס י מ ו ן [5]) לקרבנות נתתי סיקוסים לעצמך אין אתה נותן סיקוסים [6]). — (א"ב פי' בל"י משקל ומדה ומענין זה לכל יש סקוסים, לקרבנות נתתי סיקוסים ויש בל"י סיקוסים אשר פירושו מין מום הן באדם הן בעץ והוא שאת אשר צורתו כמו תאנה גולד מן לחלוחית מעופש ומענין זה לא עומקין ולא סיקוסים. ובנוסחאות שלנו כתוב לא עקומי' ויש לדקדק הפרש הגירסא של בעל הערוך לגרסאות לנו כי בפרשת יין ושכר אל תשת של ויהי ביום השמיני לא נזכר ר' עזריה ובעל הערוך הזכירו כאן ובע' שפרפרא [7]) ועוד כי מימרא לקרבנות נתתי סקוסים הביאה בעל הערוך בשם ר' סימון ובנוסחאות שלנו הובאה בשם רבי פנחס). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י σήκωμα = σηκός משקל (וכן העתיקו ע' זקנים משקלת (ישעי' כ"ח, י"ז) σήκωμα) ומ"ש ויש בל"י סיקוסים אשר פי' מין מום וכו' כיון לל"י σύκωσις, = σῦκον σύκωμα, Feigwurze ועיי"ע סך אחרון במו"ע. וכל זה אינה שוה לי ונ"ל שהוא מל"י הרשומ' בתחלת הערך. וע' זקנים העתיקו כן אחרית (תהלי' ע"ב, י"ז; משלי ה', י"א; כ"ג, ל"ב; כ"ט, כ"א; איוב ח', ז' מ"ב י"ב) קץ (דברי' כ"ח, מ"ט; תהלי' קל"ד, ז'; יחזק' ל"ה, ה') תכלית (איוב י"א, ז') והרבה זולתו ובכל מקומות הנ"ל מובנו קץ ותכלית וכן פי' המיוחס לרש"י בב"ר רפ"י סיקוסין ק ץ וזמן בל"י וכן ענין באיכ"ר פ' כלו א"ר אלעזר סיקוסים ניתן לעין פי' כח העין ניתן בקצב. שמ"ר פכ"ה סיקוסים נתן הקב"ה ליעקב וא"ל (בראשי' כ"ח י"ד) והיה זרעך כעפר הארץ. ובפי' סיקוסים בב"ר ר"פ מ"א עיי' פי' מהרז"ו שנדחק לפרש ג"כ מענין סוף וקץ ולי נראה שמלת סיקוסים ענינו כמו ל"י σχίζα Splitter פכים ושבב] —

* סקיסאה ט"ס עיי"ע סקפטס.

* סקסנאה (תואר לאמורא דבבל) נדה ס"ה. מנימין סקסנאה וכו' אולי מל"פ شكنج ענין עיקום ועיקוש ונאה למנימין זה התואר שהיה מעקם ומעקש דברי רב על כן אקפד עליו שמואל עיי' תוספ' שם ובירו' ברכות פ"ב ד"ה: א"י בנימין גנזכייה [8]).

סְקֹף (= סְקוֹף, סְקוּפְתָא בל"מ שקף בל"א איסקופא Schwelle) אל מפתן הבית (יחזק' ט', ג'; י', ד'. י"ח) תרג' סקופת בית מקדשא. ע ב ע ץ (יחזק' מ"א, כ"ה) ו צ ל ע ו ת ה ב י ת ו ה ע ב י ם (שם כ"ו [9]). *[אחי"ה רד"ק במ"ב י"ח, ט"ז הביאו בל' זכר סקוף, וכ"ה בל"ז בתר"י א' לבמד' ט', י', י"ג והקבוץ סקופיא להעתקת האמנות עיי' פירש"י שם ולדה"י ב' ג', ז' להעתקת הספים. אבל בל' נקבה בתרג' מפתן (ש"א ה', ד'. ד'.) ולהעתקת מזוזת (יחזק' מ"ה, י"ט; מ"ו, ב') ועיי"ע אסקופה א', אסקופתה א' (ח"א, קצ"ז, ושם קצ"ח) — ויק"ר פל"ד עשוי כמין סקופה התחתונה עיי' סוף ע' אביון ושם הגי' אסקופה] —

☞ סְקַף (ענין מסיבה ועלילה veranlassen dass etwas geschehe והשם תוסקפא, תסקפא (Veranlassung. תרג' עליל' דברים (דברי' כ"ב, י"ד. י"ז) תסקופי מילין. *[אחי"ה וכן תרג' תאנה (שופטי' י"ד, ד') תאני' (יחזק' כ"ד, י"ב) מלשון אִנָּה ענין סבה וכן תרג' נסבה (דה"י ב' י', ט"ו) עיי"ע תסקופא והפעל באתפעל כמתאננים (מן אִנָּה) תרג' אונקלי' (במדי' י"א, א') כד מסתקפין ביש קדם י"י תר"י א' לבראשי' מ"א, ח'. י' מן קדם י"י אסתקף

---

[1]) עיי"ע בח"א, קצ"ז ושם הארכתי. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע ובב"ר סיקוסים. [3]) כ"ה בדפ"ר ובשדפ"ע עומקי ובכ"י ק"ט מעוקצי ובנו"ג עקומום. [4]) במיוחס לרש"י בב"ר ר"פ מ"א פקוסים ס"א סיקוסים. [5]) בכ"י ק"ט ר' נחמיה ולפנינו פנחס ובעי' עקב א' כפי גי' הכ"י ע"ש בעי' ועיי' למטה בר"ב. [6]) כ"ה בדפ' פיז' וויניצ' ובאסיל ואמי' אבל בדפ"ר סקסים סיקסים ובכ"י ק"ט סיקסין ובנו"ג ולך איני נותן סיקוסים. [7]) וכ"ה בע' סנטמא פלח ד', תלת ועיי"ע שף ה'. [8]) ובמהרש"ס גינזכיא ופי' שם מקום גנזך עיי"ע גנזק. [9]) כ"ה רק בכ"י ובדפ"ר נראה שגרס רבינו בשני מקומות סקופתא ובנו"ג שם כ"ה בטעות סקיפתא

ועיי' תר"י א' שם מ"ה, ח'; לדברי' כ"ב, ח'. ואולי סקף הוא מל' שמרוני ופי' ענין זקיפה והקמה aufrichten, קוממיות (ויקר' כ"ו, י"ג) תרג' שמרוני סקיפין וא"כ אסתקף, מסתקפין פי' הוקם וזו כונת התרג' אונקל' ולהתנפל עלינו (בראשי' מ"ג, י"ח) ולאסתקפא עלנא פי' להתקומם עלינו[1]. ובהשאילה ענין עלילה ותאנה כי על ידה קם ונפל על חברו יען כן תרג' עללת (איכה א' כ"ב; ב' כ') ע"י זה הפעל וכן תרג' אנכי סבתי (ש"א כ"ב, כ"ב) אנא גרמית לאסתקפא] —

* סְקוּפְתָּא (Unterschwelle) עיי"ע סקף.

סקפט (נ"ל סְקֶפַּסְטֵי מל"י σκεπαστὸς, ή,όν מכוסה verhüllt, bedeckt ורבינו פי' מנעל Schuh עיי' בפנים) במגילת איכה גלתה יהודה: אומות העולם כשהן גולין בספקטיות[2] שלהן אין גלותן גלות אבל ישראל כשהן גולין יחיפין גלותן גלות פי' סקרפיט"י בלע"ז. — (א"ב פי' סקפי בל"י כסות ולבוש). *[אחי"ה וכן פי' ר"ב בע' אסקפטי אבל כבר פי' שם כי הוא כמו סקפסטי של ע' הבא אח"ז אבל רבינו לא כללו עם ע' הבא בהיותו סבר שהוא מנעל וזה מוכח מהלעז סקרפיטי[3] ובעה"ק שנ"ב שקרפיטקי כמו מנעלים והוא לפע"ד מל"ר scarpulum בלאי"ט scarpetta, scarpettaccia מנעל[4]) ומהמשך ומהיפך יחיפין דן רבינו הוראת המלה שענינה מנעלים וכנ"ה ברות רב' פ' ותלכנה לשעבר היתה מהלכת באיסקפטיאת שלה ועכשו היא מהלכת יחיפה עיי"ע אסקפטי וש"נ גי' הילק' ועוד עיי"ע איסקפטאות במעריך ללונזאנו שפי' ג"כ מנעלים. אבל ההמשך סובל גם המובן מכוסה כעין בחופה ואפריון Baldachin, Sänfte ועיי"ע הבא אח"ז] —

סקפסט[5] (מל"י הנ"ל σκεπαστή (ἅμαξα) עגלת צב Deckwagen וכעין אפריון Sänfte) בפסיקת' דבחדש השלישי (פסיק' דר"כ צד ק"ג.) בתוך נתיבות משפט (משלי ח', כ') א"ר. הונא לסקופסטי[6] של מטרונה שהיתה עוברת בשוק. בויק"ר אשה כי תזריע (פי"ד) בהמה הולכת רבוצה והוולד נתון לתוך מעיה כמין סקיפסטי[7]. — (א"ב פי' בל"י עגלה וצב מכוסה להגן מן הרוח גשם ושרב). *[אחי"ה יפה פי' וכן העתיקו ע' זקנים בצבים (ישעי' ס"ו, כ') וכן העתיק עקילס צב (במדי' ז', ג') עיי"ע אסקפי ומ"ש. ויפה כלל ר"ב שני ציונים כי מענין אחד הם ולא כבדפוסי' וכ"י ערוך שחלוקים בדבור המתחיל חדש וככ"י ובדפ"ר שתי פעמים סקפסט וכ"ה נכון ב א מ צ ע הע' בדפוסי' אחרים ובכ"י ק"ט פעם ראשונה בט"ס סקבסט וצ"ל סקפסט. ובספרי נשא פ' מ"ה אין צב אלא מחופים וכמנסקי פסקאות היו מחופין וגי' הילק' וכמין סקיסאות ובשניהם ט"ס וצריך לו' וכמין סקיפסטיאות אי סקיפסטאות ועיי"ע סקפי וע' אסקפטי ומ"ש ר"ש באבער בפסיקת' דר"כ צד ח':] —

סקפטר[8] (= סְקִיפְּטוֹרִין אולי מל"ר exceptor וממנו בל"י האמצ' ἐσκέπτωρ Protokoll-führer) בפסיקתא דהחודש הזה (פסיק' דר"כ צד נ"ג:) הקב"ה אמר למלאכי השרת העמידו בימה העמידו סניגורין והעמידו[9] ס ק י פ ט ו ר י ן פירוש פקידים. *[אחי"ה בילק' בא ס' רמן ק"ץ ויעמדו ספיקטורין ושם לתהלי' ר' תתל"א ספיקטרין ועוד: ספיקטורין ובירו' ר"ה פ"א דנ"ז: הגי' קטיגורין וכן הגיה ה' באבער בפסיק' דר"כ אבל גם בפסיקת' רבתי פט"ו הגי' ויעמדו (מלאכי חבלה פקידים) סקפטורים וכתב המו"ל במאיר עין מלות מלאכי חובה פקידים הן תוספות מגליון מפרש[10]) ונוסחת הירו' נראה שהוא מתיקון המגיהים כי אין הקב"ה מצוה להעמיד קטיגורין והוא חפץ בזכותן של ישראל. ובענין גזרת המלה דעתי נוטה לדעת ה' ברילל (יאהרביכער ח"א, 178) שהוא ל"ר ויוני הנ"ל ומזה בל"ס אכסקפטורים כותבי וחותמי גזר דין] —

* סְקִיפָּת (= שְׁקִיפָּת נ"ל מל"פ شكفت krumm-gebogen מפעל شكفتن מעקם verdrehen, biegen) בכורו' מ"ג,[11] וישראשו שקוט (שקוע) וסקיפת ושם: בגמ' שקוט מלפניו וסקיפת מאחוריו

[1]) ותר"י א' למתעקפא עלן. [2]) בדפו"ו בט"ס כספקטיות ובנו"ג באספקטיות. [3]) כ"ה בדפ"ר פיזי וויניצי באסיל ובכ"י ק"ט סקופיתא ובדפי אמ' סקפיטי ונשמט בטעות הרי"ש. [4]) ומזה בל"צ Tanzschuh, escarpin. [5]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר אבל בשדפ"ע בט"ס סקפטכ. [6]) וכ"ה בילק' יתרו ר' רע"ב סקופוסטי ובילק' משלי ר' תתקמ"א ובפסיק' הנ"ל בט"ס סקופטי עיי"ע אסקפי ח"א, קצ"ח. [7]) בנו"ג בט"ס כמין שק והוגה כן בחסרון ידיעה. [8]) בדפ' פראג בטעות ספקטר. [9]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע ויעמדו וכצ"ל בפסיקת' במקום ויעבירו. [10]) וכ"ה דעת רש"ב כפסיקת' דר"כ אות קצ"ג ולפע"ד בתחלה היה כתוב סקפטורים ובעל גליון רשם בצדו מלאכי חבלה ובא אחר והוסיף פי' ר ב י נ ו ה ע ר ו ך: פ ק י ד י ם ואח"כ הכל בא פנימה. [11]) במשנה שבמשניו' ובע' שקט וע' שקיפס אי' בשין וכש"ס במשנ' ובגמ' מ"ג: בסמ"ך וכתי"ו בסוף.

פירש"י שגובה ראשו חסר מאחוריו ע"כ ובפי"מ להרמב"ם גורס שקיפה ופי' שקיפה הוא שיהא דמות ראשו בולט לצד ערפו וכו'. ובפי' רגמ"ה (כ"י אנגייליקי דף ק"ז:) פי' וז"ל שקוט מלפניו שראשו בולט הרבה לפניו ושקיפה מאחריו שדומה כמי שנחתך ממנו חתיכה מאחריו ע"כ ועיי"ע פס י' ועוד עיי"ע שקט שפי' כמו כן בהרחבת ביאור[1]) ולי נראה מל"פ הנ"ל פי' מעוקם וכפוף.

1 סְקַר (בל"ס צבע בצבע אדום mit rothem Farbstoff färben וכן בל"ע شقرة ובל"פ شكرى) rothe Farbe בפ' הבונה (שבת ק"ד:) ובפ' הקורא את המגילי' (י"ז.) בסם ובסיקרא. בפ' ג' במדות (מ"א) חוט של סיקרא חוגרו באמצע. בפ"ט בבכורו' (מ"ז דף נ"ח:) והיוצא עשירי סוקרו בסיקרא[2]).' בפ"ק דחגיג' בגמ' עולות במועד (ח'.) ואי אפשר לעשורי[3]) ביום טוב משום סקרתא. בפ' ג' מינין בגמ' סתם נזירות (נזיר ל"ט.) סקרתא דעמרא דרפי מלתחת[4]). בפסיקתא דותאמר ציון (פסיקת' דר"כ קל"ב.) ומסקרות[5]) עינים (ישעי' ג', ט"ז) ר' נוסא[6]) דקסרין אמר שהיו מסקרות[7]) עיניהן בסיקרא. פי' צביעה. — (א"ב בל"י מין אדמה עיי"ע סם). *[אחי"ה בעי סם כתב וז"ל ויש מין אדמה לבנה אחרת הנקראת בל"י סקירא ע"כ. כפי הנראה כיון לל"י σκῖρος (σκίῤῥος, σκῦρον) סיד Gyps ועוד אולי ג"כ לאי Σκῦρος בים איגיי, וגם חופרים שם אדמה אדומה שנקרא scyricum עיי' ע"מ רומיי לשעללער ע' scyrus אבל גם בע' קלר א' פי' ר"ב כי בל"י סקירא מין אדמה לבנה.. והנכון כמו שכתבתי שגזרת המלה מל"ס ערבי ופ' ועוד سرخ פי' אדום ונאצל מל' צענד cukhra ומל' פרסי הישנה سوخر פי' אדום[8]) והיו צובעין בצבע אדום זה וזה סוקרו בסיקרא שבת ס"ז. ירו' שביעי' פ"ד דל"ה; ירו' מעש' שני רפ"ה דנ"ה ע"ד חולי' ע"ז סע"א וע"ח רע"א תוספת' שביעי' פ"א תוספת' מעש' שני פ"ה תוספת' שבת ספ"ז (ח'). והיו רושמין בו, חוט הסיקרא (הסקרא) מדות הנ"ל זבחי' נ"ג. תוספת' זבחי' פ"ו, שמ"ר פי"ח נוטל הסיקרא ורושם עליה, וכותבין בו והוזכר אצל דיו ירו' שבת ספי"ב די"ג ע"ד רושם לפניהם בדיו והן חותמין בסיקרא והן חותמין בדיו, דיו ע"ג דיו וסיקרא ע"ג סיקרא וכו'. ירו' סוט' פ"ב די"ח. בדיו ובסקרא, שבת ומגילי' הנ"ל, תוספת' שבת רפי"ג (י"ד) בסם ובסיקרא. וצובעין בו העינים עיי' פסיקת' דר"כ הנ"ל ובויק"ר רפט"ז. וגם מערבין אותו בבשר לזייפו. תוספת' ב"ב פ"ה וקהל"ר פ' יש רעה: המערב.. סקרא בציר (ובספרא ויקרא פכ"א פרשי' י"ב לי'). והשם המופשט סְקְרְתָא וכ"ה בל"ס פי' צביעה das Färben בכורו' חגיג' ונזיר הנ"ל — והפעל מסקרות עינים דרש מענין סקירה אבל עיי"ע הבא אח"ז] —

2 סְקַר מל"מ שְׂקַר פי' נדנוד וקריצת עינים blinzeln ואולי גם מל"ס סְקַר עיי' בפנים וכן בל"צ çkar קפץ עיי' בפנים) בב"ר פי"ט (י"ח) ולא מן העין שלא תהא סוקרנית[9]) והיא סוקרנית [שנאמר] ומסקרות[10]) עינים (ישעי' ג', ט"ז) פי' ענין ראייה כדאמרינן (בב"ר שם) ולא מן האוזן שלא תהא צייתנית והרי היא צייתנית שנא' (בראשי' י"ח, י') ושרה שמעת[11]). עין שזפתו (איוב כ', ט') תרג' עינא דסקרתיה. *[אחי"ה בנו"ג סקרתיה וכן בתרג' איוב שם (כ"ח, ז') ולא שזפתו: ולא סקרתיה, ובפשיט' מתורג' עוין (ש"א י"ח, ט') למסקרה. ב"ר פ"י קם למסקר בההוא חויא ויק"ר פכ"ב סקר בההוא חויא. קהל"ר פ' ויתרון וסקר בחויא. ושם פ' שמח בחור לחבושי לית את סקר וכו'. והשם ר"ה י"ח. (וילק' תהלי' ר' תש"ך) כולן נסקרין בסקירה אחת וכ"ה בע' זקר לפי ס"א ע"ש פירושו אבל כבר סגרתי שם אותו הציון שלי' בכ"י ערוך ושייך לזה הע'. וגי' רבינו עוד בזיי"ן. ואולי לפי זה ענין זקירה היינו קפיצה וסקירה היינו הבטה (ושניהם מל' צענד ול"י הנ"ל) ענין אחד הוא בגזרתו כי קריצת העין ע"י קפיצתה ונדנודה באה — ועוד עיי"ע אסתקר ומ"ש] —

3 סְקַר (מל' צענד ול"י הרשומ' בע' זקר (ועוד עיי"ע הקודם) פי' קפץ springen) בפ' כיצד הרגל

---

[1]) ושם הגי' כדאי' במשניות שקיפס בשי"ן בראש ובסמך בסוף. [2]) במשנ' שבמשניות בסקרא — בדפ"ע וויניצי' כמ' שנסחתי ובשדפ"ע לי'. [3]) בנו"ג לעשר וכ"ה בכורו' נ"ז: [4]) בנו"ג ת"ש מסקרתא (בדפי' וויען בט"ס מסרקתא) דרפי עמרא מלתחת. [5]) במקרא משקרות. [6]) כ"ה בכ"י ו"ו א' ב' ל"ד ה"ב ב"ר ובכ"י א"פ ופי' בפסיק' ר' ניסא ובאיכ"ר פי' סורו ר' אסא ובויק"ר פט"ז ר' מני בכ"י ק"ט בערוך ר' יוסף בכ"י ב"ר ר' יוסי וכ"ה בפסיקת' שלפנינו ובדפ"ע ר' דוסא ושם ר' נסה דקסרין אי' ג"כ באיכ"ר בסוף פתיחתא ובאסת"ר פי' חור אי' ר' ניסא. [7]) בנו"ג סוקרות. [8]) ועיי' יוסטי צענדלעקסיק' 295 אשר שם נסמן גם גזרת המלה שבשאר לשונות אירניות. [9]) בנו"ג סקרנית וכ"ה בילק' בראשי' ר' כ"ד וילק' ישעי' ר' רס"ת. [10]) וכ"ה בב"ר ובילק' בשני מקומות ובמקרא בשי"ן עיי"ע הקודם ועיי' עוד במנחת שי לישעי'. [11]) הראיה מהמשך כמו שזה לענין שמיעה כך הראשון לענין ראיית נאמר.

בגמ' דסמוך הכלב שנטל (ב"ק כ"ב רע"א) כלבא בסירקא[1]) וגדיא בסירכא פי' דרך הגדי בסיקרא כדאמרינן (סוכ' י"ר: ועיי' עירו' ט"ז סע"א) כדי שיזדקר הגדי בבת ראש והכלב בסירכא[2]) כדאמרינן (בכורו' ל"ה. ב"מ ע"א רע"א)[3]) דילמא אתי למיסרך"[4]) ואפיכו מנהגם. — (א"ב בנוסחאות כתוב כלב בזיקרא וגדיא בסירכא). *[אחי"ה לפנינו בזקירא . . בסריכא. ובריי"ף בסיקרא וכ"ה בפי' ר"ח כלבא בסיקרא וגדיא בסירכא וכ"ה בכ"י ערוך ה"ב — ומפי' ר"ח והערוך מוכח ברור כי דרך הכלבא בסירכא וגדיא בסירקא וא"כ ממה שאפיכו מנהגם א"כ כלבא בסירקא וגדיא בסירכא וכ"ה נכון לפנינו בש"ס רק שם תחת בסיקרא אי' הגי' בזקירא. וכמו שפי' נראה משט"מ שהובא גם כן פי' ר"ח רק שם בזקירה ט"ס וצ"ל בשטת ר"ח בסיקרא וכגי' הרי"ף. אבל בדפ"ע ובכ"י (חוץ מכ"י חלכה ב') אי' בטעות בציון מב"ק בהיפך. הגי' כלבא בסירכא וגדיא בסיקרא ועפ"י פי' רבינו נדפס מבלי ראות בש"ס שאיפכא צ"ל ועיי"ע סרך ב' והפשב"ע לא העיר מאומה. וכגי' רבינו אי' בשהש"ר פ' מי זאת עד שהיו כל אחיו הלוים נסקרים בבת ראש לאחוריהם ועיי"ע בת ראש (ח"ב רי"ד וש"נ השינויים) ובהיפך במקום נסקרין בסקירה אחת גורס רבינו בזיין עיי"ע זקר] —

סקר (= סִיקְרָא מל"ר sicarius וכן בל"י האמצ' σικάριος Meuchelmörder, Bandit מהשם Dolch, sica ועוד עיי' בפנים) בהנזקין פ"ה בגיטין (מ"ו דנ"ה:) לא היו סקריקין[5]) ביהודה. ובפ' חזקת הבתים בגמ' (עדים) [צ"ל ערים][6]) (ב"ב מ"ז:) תנן התם בפ' הניזקין (גיטין נ"ה:) לקח מסיקריקון[7]) וחזר ולקח מבעל הבית[8]). בפ"ק במכשירין (פ"א מ"ו) מעשה באנשי ירושלים שטמנו דבילתן במים מפני הסיקרין[9]) פי' כשהיו מציקין אונסין את האדם היה אומר לו שא קרקעי והניחני. — (א"ב פי' בל"ר רצחן). *[אחי"ה ורה"ג במכשירין פי' לנכון מפני הסיקריקין פי' ליסטין ואנשי מלכות כדאמרינן (גיטין הנ"ל) לא היו סיקריקין ע"כ ורש"י פי' בגיטי' סיקריקון כותי רוצח וכו' ע"ש ורבינו נגרר אחר פי' רגמ"ה בב"ב וז"ל בכ"י אשר ת"י (ונדפס ממנו בש"ס ווילני) סיקריקון זה גזלן שאמרו לו בני אדם מחמת שהוא אנס שא קרקע זו והניחני ע"כ ובזו השטה הלך הרשב"ם ע"ש. ורמב"ם פי' בע"א ע"ש. וכתב בעל מחבר ע"מ כ"י (בקובץ כ"י האלבערשטאם) וז"ל ואנכי דקדקתי ולא מצאתי למלה חבר בל"י ואומר אני שהמלה לאטינו וזה כי סיקא בל' לאטיני הוא מין חרב קטן וסיקריאוס הוא הרוצח הממית אנשים בהרב וא"כ יהיה סיקריקון פי' רוצח מל' לאטינו אלא שיקשה עלי ב' דברים (הא') שרוב השתמשו בעלי התלמוד הוא בל"י וכענין שאמרנו ס"פ מרובה (ב"ק פ"ב סע"ב ופ"ג רע"א) בא"י לשון סורסי למה או לשון הקודש או לשון יונית (הב') למה לא קראהו סיקריאוס כדרך לשון הלטינו . . והנלפע"ד שמפני שזה הדין נתחדש בתלמוד במלחמת טיטוס וכמו שכתב הרמב"ם שם (ר"ל בפי"ם לגיטי' הנ"ל) וחיילי טיטוס הם המדברים שפת לאטינו לכן הושת דין זה במשנה בלשון אשר היו נקראים אותם הרוצחים באותה שעה והוא סיקריאוס בל' לאטינים אמנם מפני שלא היו נהוגים בל' הלאטינו והיתה כבדה על לשונם ההגבלה הזאת למלה שלא כמנהג הגבילו על דרך ל"י שהוא מדרך הנהוג בל"י שהגביל שמות התוארים הנגזרים משם דבר או מגזרת פעולה גבילת לשון יון על הרוב בזאת ההגבלה קון בפרט בהיות מורים על תואר קבוע תמידיי כמבואר וקראוהו סיקריקון וכו' וכו' והביא לזה ראיות ע"ש. וכנ"ה בביכורי' פ"א מ"ב הסיקריקון (ובירו' הסקריקין) והגזלן, והוא כמו סיקרא גיטי' נ"ו. אבא סיקרא ריש בריוני דירושלם עיי"ע בריוני, והקבוץ ירו' סוטה פ"ה ד"כ: ר' אושעיא משער כהדא דסיקרין. ועוד סיקריקון (jus sicarium = sicaricum) כמו דין סיקריקון בגיטי' שם. ועיי' ירו' גיטי' פ"ה דמ"ז: ותוספת' גיטי' פ"ה (ג') ותוספ' ע"ז פ"ג (ד') — ועיי' מ"ש בן מתתיהו על הקדמניות כ', י', ח' בענין סיקרין וז"ל καὶ οἱ Σικάριοι δὲ καλούμενοι λησταὶ δε εἰσὶν οὗτοι κ. τ. λ· — [

* סיקיירייא עיי"ע סקוריא.

סקרדין (= סֶקְרֵידִין מל"י אמצ' σέκρετον בל"ר secretarium מקום סתר אשר שם כתבי המלכים גנוזים Aufbewahrungsort der Geheim-schriften) בב"ר פ' (ע') [צ"ל צ'][10]) (ס"פ פ"ט) שכך

---

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ובדפ"ע בהיפך ועוד בדפ' פיזי וויניצי' ובאסיל בט"ס בסיכא. [2]) עיי' הערה הקודמת. [3]) כפי גי' כ"י ש"ס ר' עיי' ד"ס ב"מ צד ק' ועיי' רש"י ד"ה טעמא מאי. [4]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילני) [5]) בנו"ג סיקריקין [6]) וכ"ה בכ"י ש"ס בכל הסוגיא ובנו"ג אריס. [7]) כ"ה בכ"י ערוך ובדפ"ר מסקריקון ובדפו"ו מסקריקן. [8]) כ"ה בכ"י ערוך ובדפ"ר וויניצי' אבל בשדפ"ע לי' כל הציון. [9]) בפי' רה"ג בסיקריקין ובנו"ג כגי' הערוך ור"ש הביא עוד הגי' הסריקין. [10]) ועיי"ע כלירר ח"ד, רל"ב הערה 8 וכצ"ל בכ"י וי"ו ל"ד ה"ב במקום פ' ע' ובדפ"ע ע"ב.

מוכתב בסקרידין[1]) של פרעה שאין עבד מולך נראין הדברים שזה סקרידין וסקבטרין[2]) של מעלה אחד הן. — (א"ב פי' סקרטין בל"ר כתבי סגולה של מלכים ושרים). *[אחי"ה והוא מל"ר ויוני' האמצ' הנ"ל ומיוחס לרש"י פי' בכתבים ובפי' על התורה (בראשית מ"א, י"ב) בנימוסי מצרים ועיי' מ"כ ועהק"צ שהבאתי בע' כלידר ובלקח טוב הועתק שכך מוכתב לפני פרעה] —

סקרדק (= סְקוּרְדְקְיָה נלפע"ד מל"י אמצע' scor-tea = σκουρτζία בל"ר אמצ' scoriata Lederpeitsche) רצועה מן העור להכות בה בב"ר פמ"ו (מ"ה) ותענה שרי ר' ברכיה אומר טפחה[3]) סקורדקיה על פניה. — (א"ב בנוסחאות כתיב טפחתה בקורדיקיסין ופי' מנעל). *[אחי"ה בנו"ג בקורדקייסון ובמ"כ הביא בשם הערוך בקורדקיא וצ"ל סקורדקיה כגי' דפ' וויניצ' ובשדפ"ע סקורדקין ובכ"י ק"ה וה"ב סקורדיקון ונ"ל כגי' דפו"ו ומל"י הנ"ל וכן במד' אסתר פ' ויאמר ממוכן מסטרתו בקורדקין שלה על פניו לכאן ולכאן ופי' מ"כ מנעל וה' רימ"ז (בייט"ר ח"א, 138) פי' מל"ר scordiscus עור שאינו מעובד] —

* סִיקוּרָה (מל"פ شكر، בל"ע سكر בל"י σάκχαρ, בל"ר σάκχαρον Zucker, saccharum) ירושלמי שַׁבת פ"ז ד"י. ההן סיקורה, ירושלמי ביצה ספ"ד דס"ב ע"ג הדין סיקורה. וממנו ירו' ביצ' פ"א ד"ס ע"ד מכל מיני סיקריקין נ"ל מל"פ شكرنك מיני מתיקות Zuckerwerk וכ"ה בל"פ شكرينه ועיי"ע במו"ע בע' סיקריקין.

סקורטיא (מל"ר scortea (vestis) מלבוש מעור Fellkleid, Lederschurz) בכל כלי פ' ט"ז בכלי' (מ"ח) תיק טבלא וסקורטיא[4]) ובסנדל עמקי פכ"ו (מ"ה) עור סקורטיא עור קטבליא[5]) פי' חלוק של עור שלובשין אותו העבדנין בשעת מלאכתן[6]). וביש מביאין פ"ח באהילות (מ"א) ויריעה וסקורטיא וקטבליא. ובר"ג דפ' הנודר מן הירק (נדרים נ"ה:) הנודר מן הכסות מותר בשק וביריעה וכחמילה ואסור בפונדא ובפסקיא ובסקורטיא וקטבליא. מאי אסקורטיא[7]) אמר רבה בר בר חנה כיתונא דצלא. — (א"ב פי' בל"ר לבוש או כסות או דבר אחר העשוי מעור עב וחזק). *[אחי"ה והוזכר עם סגוס וביריעה בתוספ' שבת ספ"ה (ו') יוצאין בסגוס וביריעה (ובמילא)[8]) [וצ"ל בחמילה] ובסקורטיא[9]). ירו' נדרי' ספ"ז ד"מ ע"ג ביריעה בחמילה ובסקורטיא. ובפי"מ לרמב"ם בכלי' פט"ז מ"ד אי' כלי מעור אשר יאכלו עליו ואולי צ"ל ישכבו עליו וכדמוכח מפי"מ לכלי' פכ"ו ואהלו' הנ"ל. ובפי' רה"ג לכלי' פט"ז מ"ד (סד"ט 12) מבואר סקורטיה ע"י זה דנדרי' הנ"ל].

סֶקוּרְיָא (מל"ר Beil, securis וכן בל"י אמצ' σεκού-ρις, σεκούριον, τζεκούρη, τζηκούριον) תר"י (א') גרזן ונדחה בגרזן (דברי' י"ט, ה'). — (א"ב פי' בל"ר גרזן). *[אחי"ה בתר"י א' סיקוריא ובתר"י ב' סיקורא והוא מל"ר ויוני' הנ"ל ואולי מזה השם בשקלי' פ"ז די"א ע"ד בדפ' ש"ס בבלי יחכמון סיקוריא עבידתי' פי' יכירו הקצבים כלו' בעלי הגרזן מעשיהם ובדפוס ש"ס ירוש' ד"נ סע"ג הגי' סיקייריא עבידתהון ובכ"י ש"ס יחכמון סיקורי עבידתון וכ"ה בדפ"ו רפ"ז ובד' קראקא סילוקום ובד' כנבנשתי סיליוקים — ובמעריך ללונזאנו פי' יכירו המוכרים בשר צלי והביא המלה עם סוקרה של ירו' ביצ' הנ"ל בע' סיקורה ופי' ע"י שפוד!] —

☞ סקריפטור בל"ר scriptor הסופר der Schreiber) מדרש קהלת פ' טובה חכמה ושבנא הסופר (מ"ב י"ח, י"ח) סקריפטור פי' בל"ר סופר. *[אחי"ה בנו"ג בט"ס סקיווי פטריי וצ"ל סקריפטורי ועיי"ע סקבטר במו"ע] —

☞ סיקריקין (לדעת ר"ב מל"ר ויוני' בע' סיקורה Zuckerwerk) ירוש' דביצ' דפ"ק (ד"ס ע"ד) שחק הוא מרק [צ"ל מרך][10]) קונדיטון ביומא טבא א"ל אין וכל מיני סיקריקין פי' בל"י ורו' מיני מתוקים ודברים מטובלים עם דבש של קנה הנקרא סוקר[11]). —

סר (= נָסַר sägen נסורת Sägespäne; מַסָּר Säge) כפ' במה טומנין (שבת מ"ט.) בנסורת של חרשין.

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב וכ"ה בדפ"ע בע' כלידר וכאן בדפ"ע בסקרדין ובמיוחס לרש"י בב"ר הגי' בסקוטר וצ"ל בסקרוט ויתר השנויים עיי"ע כלידר הערה 9. [2]) ולפי זה אולי היא היא סקוטר של גי' המיוחס לרש"י עיי' הערה הקודמת. [3]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט וב"ר ובנו"ג טפחתה ובדפ"ע נפחתה וכולם בט"ס וצ"ל טפחתה. [4]) ועיי' מ"ש התוי"ט בשטת בעל הערוך. [5]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפא"מ אבל בדפ"ר פיזי וויניצי' באסיל בט"ד קרטבליא ובנו"ג קטבולין. [6]) וכ"ה כר"ש בשם עצמו בכלי' פט"ז מ"ד ועיי' הר"ן לנדרי' נ"ה: [7]) בנו"ג אסקורטי ובמיוחס לרש"י אסקורטיא. [8]) כ"ה בכ"י אירפ'. [9]) כ"ה בכ"י אירפ' ובנו"ג בט"ס בסקרוטי'. [10]) כלוי' ארונך. [11]) ועיי"ע סיקורה ומ"ש שגזרת המלה היא מל"פ והודו

ובפ' כל הכלי' (שם קכ"ג:) חוץ מן המסר הגדול. פי' מסר היא המגירה ומה שיצא מתחת המסר נקרא נסורת. — *[אחי"ה עקרו בע' נסר ע"ש ובע' מסר] —

סר (= סוּר כמו סְעַר מל"ס ענין בדיקה פקידה ופקיחה (be — untersuchen, besichtigen בר"ג דפ' הדר (עירו' ס"ג רע"א) רבינא סר סכינא בבבל. בר"ג דפ' השוכר את האומנין (כ"מ ע"ו סע"ב) הא דסרא [1]) לארעיה מאורתיה [2]). בר"ג דפ' השואל (שם צ"ז סע"א) ולמיסר טעוניה הוא דנפק. בר"ג דפ' כל הבשר (חולי' ק"ה.) מאן דסאיר [3]) נכסיה כל יומא מרווח אסתירא [4]) בר"ג דפ' שום היתומים (ערכי' כ"א:) אמר להם לפועלים סיירוה ניהליה [5]), בגמ' דפ"ק דשבת (י"ב:) מניין שהק"ב סר את החולה שנא' (תהלי' מ"א, ד') ה' יסעדנו קרי ביה יסערנו פי' סר סער בהבלעת עין [6]). תרג' פוקד מסער [7]) וכן דרך לשון ארמי להבליע ח' וע' כגון (קדושי' ע"ד. כתובו' פ"ה: צ"ד. צ"ד: גיטי' י"ד: ב"ב ל"ה. ס"ב: שבועי' ל':) שודא דדיינא שיהא שוחדא [8]) וכגון (ברכו' כ"ב. שבת ק"מ. עירו' כ"ז: קידושי' ל"ג. ע"ש גיטי' ס"ז: ב"מ ו': ז'. מ"א. ע"ז ל'. ע"ש סנהד' ס"ב: חולי' מ"ה:) מסותא שהוא מסחותא, תרג' רחיצה. ושיתא (שבת קכ"ד: סוכ' נ"ו: ע"ש פירש"י ב"ק קי"ז.) שיחתא. טבעו גוים בשחת עשו (תהלי' ט', ט"ז) [תרג' שוחתא]. שותיה דמר לא גמירנא (קידוש' ע':) שעותיה. ביעי דפייא [9]) (ביצ' ז' רע"א) ביעי דפעיא [10]) כיולדה אפעה (ישעי' מ"ב, י"ד), איביא [11]) להו (?) איבעיה להו וטובא הכין בגמ' [12]) ופירוש למיסר טעוניה לפקוד המשאוי. וכן פי' סייר נכסיה פוקד נכסיו כמו' בדק הבית (מלשון בודק) [13]) מעיין מה צריכין. בפ' השולח גט בגמ' עבד שנשבה (גיטי' ל"ח:) בתלת מילי נחתי בעלי בתים מנכסייהו דסיירי נכסייהו בשבתא וכו' פי' מחשבין כמה תקנות וכמה בניינים יעשו בהן למחר. בפ' לא יחפור בגמ' חנות (ב"ב כ"א:) שאני דגים דיהבי [14]) סיירא [15]) פי' נותנין הדגים ביניהן סימן ומודיעין שיש בזה המקום מרעה ומתקבצין כולן שם וכל דגים שהן הולכין בים בפחות מפרסה מן המקום שהרשתות פרוסות שם כולן באותן הולכין וכל צייד שצד מהן כאילו מתוך הרשתות צדה אותן [16]) זה פי' ר"ח ז"ל [17]) ור' גרשום פי' „מ פ נ י [18]) כי מסיר לו דבר שבא כבר למצודת חברו [19]) במאכל שממשים במצודתו לפי שכשמעיינין ורואין מאכל אחר [20]) בורחין ממצודתו של זה והולכין לשם וגוזל (במים) [צ"ל בידים] [21]) דבר שכבר בא למצודת חברו אבל ברחוק פרסה אינו יכול להביט המאכל אבל גבי ריחים [22]) דליכא למימר הכי דבר הבא לידי [23]) אתה מסיר ממני שעדיין לא בא לידו כלום מ ו ד ה [24]) דמצי לאוקמינהו במבוי" [25]) (סר) ס י י ר א פ י ' פ ו ק ד ו ר ו א ה ה ד ר ך ו ה ו ל ך ו ה ן א ח ר י ו ו ה ו א ת י י ר א. *[אחי"ה כ"ה נכון מאוד רק בדפ"ר ומדעת רבינו הוא אחרי שהביאו פי' ר"ח ורגמ"ה הוסיף לומר מדעת עצמו רק בדפ"ר עשה המדפיס בלי דיוק ערך בפני עצמו בדבור המתחיל סר ויש למחוק. וכפי' רבינו זה עולה יפה פי' ר"י מגאש בחי' לב"ב (והובא בשט"מ במקומו) וז"ל שאני

---

[1]) וכ"ה דסרה בכ"י ש"ס ר' ובדי"ף דפ' קושט' ובכל דפוסי' הישני' ובכ"י ש"ס מינכען דסיירא. [2]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג מדאורתיה וכ"ה מאורתא לפנינו בדף ע"ז רע"א. [3]) כ"ה בדפ"ר פיז' באסיל ואמ' ובדפו"ו דסייר וכ"ה לפנינו ובפי' רגמ"ה. [4]) כצ"ל ובדפ"ר מרוחא סתירא וצ"ל מרוח אסתירא ובדפ' פיז' ובאסיל מרווח סתירא ובדפא"מ מרווחא אסתירא ובדפו"ו מירוח ובנו"ג משתכח. [5]) כ"ה בכ"י ערוך ובדפ"ר וויניצי' אבל בכ"י ק"ט ודפ"ע אתרוני' לי'. [6]) והוא כפי' ר' יעקב שברש"י רק שם גורס סוער ורבינו גרס סר עיי' בהפשב"ע ולמוד ערוך לשבת במקומו ובמיוחס לרש"י לנדרי' מ'. [7]) עיי"ע סער וש"נ עם יתר הדוגמאות. [8]) וכ"ה בירו' כתובו' פ"י דל"ג ע"ד. [9]) בנו"ג דפחיא ועיי"ע פח ב'. [10]) וכ"ה בפירש"י ובפי' ר"ח. [11]) בכ"י ק"ט אבייה. [12]) ועיי"ע דץ, מדן, פלם פקע ה' שת ו' — ודע כי רבינו נגרר בזה אחר פירושו דרב נסים גאון וז"ל בספר מפתח לעירובי' ס"ג רע"א סר סכינא. בדק הסכין של שחיטה . . ותרג' פוקד מסער וכן דרכו של לשון חכמים שמהסרין את העין והחית ואמרו סר סכינא ואומרין שותא כלומ' סער סכינא כלומ' שעותא ושודא במקום שוחדא וכאלה רבות ע"כ וכן בפי' ר"ח בעירו' שם רבינו ס א ר סכינא פי' בדק הסכין לטבח . . כדגרסינן האי טבחא דלא סאיר סכיניה קמי דרבם וכו' והוא מלשון פוקד תרג' מסער ע"כ. [13]) לי' בכ"י ק"ט וה"ב ובאמת אינו מאמר הש"ס ונראה שט"ס הוא. [14]) בכ"י ק"ט דיתבי והוגה דיהבי וכצ"ל בדפו"ו במקום דיתבי. [15]) וכ"ה ברש"י ובפי' רגמ"ה ובכ"י ש"ס ר' ופ' ובנו"ג סיארא ובכ"י א"פ שיירא. [16]) רשות ריטץ בלעז ע"כ בכ"י ק"ט ולי' בשאר כ"י ודפ"ע ואין מקומו כאן בדברי ר"ח והוא לאי"ט rete רשת. [17]) ולא ראיתי מי מהראשונים הביאו. [18]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ר. [19]) בפי' רגמ"ה למצודתו. [20]) בפי' רגמ"ה במקום אחר וכצ"ל בערוך עיי' בהערה בציון מפי' הרמב"ן. [21]) וכ"ה נכון בפי' רגמ"ה. [22]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וב"ר ודפ"ר ובדפו"ו ריחיא אבל בשרפ"ע בטעות רית. [23]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע לידו. [24]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפ"ר וכ"ה בפי' רגמ"ה אבל בדפ"ע מפיז' והלאה בטעות מידי. [25]) ע"כ הועתק מפי' רגמ"ה כ"י לב"ב אשר ת"י ונדפס בש"ס ווילנ'. ודע כי בפי' הרמב"ן בחידושיו לב"ב כ"א: הובא בשם הערוך תורף פי' זה בזה"ל: שאני דגים דיהבי (בסידא) [צ"ל בסירא] מפרש בערוך שהם (רביטים) [צ"ל מביטים] למרחוק וכשאוכלין כאן הם נותנין עינים לראות אם יש מזונות ב מ ק ו ם אחר (והוא כפי' רגמ"ה מוכח דכצ"ל בערוך) הם הולכין שם וזה גזל גמור הואיל וכבר נצוד ע"כ.

דגים דיהבו סייארא כלומ' משלחין שילוחין לראות אם יש שם מצודה אם לאו וכשרואין מצודה הראשונה יודעין שיש שם מצודות הרבה ובורחין מאותו מקום וכו'. ולפי פי' רבינו ור"י מיגאש פי' סיירא = סיארא מל"ע سيار רואה דרך ומנהיג Anführer, Vorgesetzter ויפה לפי זה גי' כ"י ש"ס שיירא ולפי הענין כמו תייר. ור"ח כיון לפע"ד לל"ע سورة סימן אבל יותר טוב לגזור מהפעל הערבי سار פי' הביט לראות לו מזון להתקבץ שם ומאוד מאוד עולה לפי זה פירש"י דיהבי סיירא: נותנין עין בהבטם להיות רגילים (כגי' הב"ח וכ"ה בדפ' פיזי ולובלין שלי"ו) לרוץ למקום שראו שם מזונות ע"כ ומזה הענין פירש"י ב"ב ע"ו סע"ב סיירא הוליך וכו' ע"ש. ובחולי' ק"ה. סייר הולך ורואה. אבל סר סכינא דלעיל ודאי כפי' הערוך כמו סער וכן פירש"י בתעני' כ': וסייר לה: בודק תרג' פוקד מסער כמו האי טבחא דלא סר סכינא קמי חכם (חולי' י"ח.) ע"כ אבל בחולי' שם פירש"י „שלא הראה סכינו לחכם" וכן פי' רגמ"ה כ"י לחולין (כקובץ כ"י אנגיילוקי דף ר"צ סע"ב) — ומה שענין סייר כמו צייר ורושם עיי"ע סייר] —

סר (= סוֹר, סוד, סיד וכולם בטעות עיי' בפנים אבל רבינו פי' בענינים שונים עיי' בפנים) בריש חלק (סנהד' צ"ב סע"ב) ת"ר ששה נסים נעשו לאבותינו [1] באותו היום צף הכבשן וגימק סורו ונפרץ הכבשן פי' רב שר שלום יש חכמים אומרים שלהביות שהיו סרות ויוצאות מן הכבשן נמקו ודועכו. (ס"א הומרק סירו) [2]. יש מפרשים רבות וגבהות של אש ושלהביות כעין סררות של אדם נימוקו ודועכו. ספר אחר הומרק סידו [3] פי' צף הכבשן שהיה משוקע בארץ ועלה למעלה שיראוהו כל האומות. נפרץ הכבשן שפירק הכסוי מן הקרקע ונצטנן הומרק סידו שנימק הסיד. *[אחי"ה כ"ה נכון בכ"י ק"ט ודפ"ר אבל בשדפ"ע ב' פעמים סירו וצ"ל סידו ולזו הגי' נתן רש"י (או מיוחס לרש"י) שאת בפי' החלק וז"ל אבל מורי גרס והומק סידו סיד הכבשן נמסה (בע"י נמחה) מרוב חמימות כך שמעתי ע"כ וכבר רמזתי בע' אמיקסירוס כי אולי כיון רש"י לזה הערך ולגי' הומרק (הומק) סידו. ובל' ראשון פירש"י הומק סורו נשפל גאותו והוא כפי' הערוך בשם י"מ רבות וגבהות [4]. וכגי' ל"א שהביא רש"י הומק סודו כמו יסודו נשתלשל וכן לימד [5] ר' יעקב בן יקר וכו'. מצאתי בתנחומ' נח סי' י' ונמק יסודו ועיי"ע אמיקסירום (ח"א, קכ"ו) וש"ג גי' הילק' ובכולם צ"ל כמו בשהש"ר פ' אמרתי אעלה לפי גי' ר"ב ופי' יפה קול אמיקסירום ע"ש ופי' יבש ונשרף חציו וככל הגי' הנ"ל ועוד בגי' שלפנינו הומק סודו ובכ"י ש"ס פ' צורו ואית דגרסי צידו נפל טעות מחסרון ידיעת מלה יונית ἀμίξηρος. ועתה אבאר כפי גי' רבינו נימק סורו כפי פי' רב שר שלום מענין סוּר של מקרא ענין הרחקה והעתקה ממקום. לדעת י"מ בערוך מל"ע سورة גבהות ורוממות [6].

סר (לדעת רבינו כמו סְאוֹר, סִיאוֹר חמוץ ולפע"ד מל"ע سيرة ובקבוץ سِيَر הליכה ומנהיג Lebens-gang, Gewohnheit) בס"ג דקידושין (פ"ב.) כל שעסקו עם הנשים סורו רע. פי' ענין סיאור [7] כלומ' חמצו רע כדאמרינן (קידושי' י"ז: גיטי' מ"ה: ב"ר פ"ע שהש"ר פ' סמכוני) חזר לסורו. — (א"ב כמו שאורו ויש לתמוה על מאמר ר' אליהו מזרחי בפירושו על רש"י בפסוק וגר לא תלחץ (שמות כ"ג ט') הזהירה התורה על הגר מפני שסורו רע ומפרש כמו צורו רוצה לומר אלוהו. ומה יעשה עם מי שעסקו עם הנשים). *[אחי"ה ועל זה הוסיף בעל שריד שבערכין ומה יעשה עוד עם עכברין סורן רע אפי' גלימי גייצי בהוריו' י"ג. ע"ש ומ"ש בענין הגהו' הגאון מוה' וואלף באסקאוויטץ. ואולי יש להגין בעד הרא"ם בראותו גי' כ"י ש"ס בסנהד' צ"ב סע"ב צורו (עיי"ע הקודם) תחת סורו שאי' ברש"י ושם פירש"י גאותו כמו סורו רע בקידושי' פ"ב. ע"כ, ועוד פירש"י בהוריו' הנ"ל סורן רע: יצר לבם רע הוא יותר מדאי סורן שר שלהם כדאמר (ב"מ נ"ט) בגר שסורו רע דהיינו יצר הרע ששר שלו רע הוא ע"כ וא"כ עפ"י כל אלה נבין הרא"ם אבל לפע"ד ברור כי סורו רע פי' מנהגו רע וכדאי' באמת בפירש"י בקידושי' הנ"ל וזה פי' כל מקום חזר לסורו פי' שב למנהגו ולהלוכו ומזה ג"כ חזר לסורו בב"ר פ"ע ס"פ ע"ד כפי גי' שלנו אבל יותר טוב כפי גי' רבינו בע' קרקר ב' ולפי גי' הילק' עיי"ע דיוו (ח"ג, מ"א.) ובע' גגמי גרס רבינו בהוריו' הנ"ל סיאורן וכן תחת חזר לסורו פעמי' רבות חזר לסיאורו (ירו' ע"ז פ"ב דמ"א. קהל"ר

---

[1]) לי' בסנה' ובשהש"ר פ' אמרתי אעלה.] ובתנחו' נח סי' י' אי' לצדיקים. [2]) לי' בכ"י ק"ט וה"ב. [3]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ודפ"ר, ובדפ"ע אחרים סירו. [4]) בדפא"מ פיזי ובאסיל בט"ד גבוהות. [5]) כ"ה נכון בע"י וכ"ה בדפוסי' ראשונים ומהרש"ל הגה לימדני עיי' ד"ס סנהי צד ק"ל: [6]) ומה שפירושו סימן עיי"ע הקודם ומ"ש בשטת ר"ח. [7]) כ"ה בדפ"ר ובשדפ"ע שאור וכן בסוף העי' בכ"י ערוך הזר לסיאורו.

פ' טוב אחרית וכן תרג' אל ישובו לכסלה (תהלי' פ"ה, ט') ולא יחזרון לסיאורא) והוא הקבוץ של سير הנ"ל פי' מנהג והיחיד הביא רבינו בע' הלך (ח"ג, ר"ח). ורבינו פי' סורו רע כמו סאורו רע עיי"ע סאור ומ"ש] —

סַר (= סָרָא כמו שַׂר Herr Fürst) בר"ג דפ' כל הבשר (חולי' ק"ה:) דהוה אזיל בתריה סרה [1] דעניותא. פי' שר הממונה על העניות. *[אחי"ה אף גם סר בענין שׂר יש לו חבר בירו' סנה' ספ"ז דכ"ה ע"ד לסָרֵיה קרא וגנב וכו' כלומ' קרא למזל שלו וגנב בכ"ז נ"ל עיקר הגי' בחולי' סרא דעניותא והוא כמו איסרא = איסרא עיי' מ"ש בע' הנ"ל בח"א, ר"ב עפ"י כ"י חולין שרא ופי' מלאך בל"פ [2]) — ומזה השם המופשט סרותא עיי"ע] —

סר (= סְרִי לדעת רבינו תשש כחו erschlaffen ולפע"ד מל"ע شر מי שרע מעללו Bösewicht) בס"ג דפ' כהן גדול בסנהדרין (כ"ב.) חד סרי ולא גנב נפשיה בשלמני [3]) נקט. פי' „אחד [4]) שתשש כחו ואין בו כח לגנוב אומר חזרתי בתשובה כך אתה זקנת ואין בך כח לתשמיש אשה מפני כך תאמר אסירת לי" [5]) ספר אחר חסריה לגנבא נפשיה בשלמניה נקט כלומ' כשיש לגנב חסרון גניבה שאין לו מה לגנוב אומר שלום לנפשו שלא יגנוב עוד כך אתה זקנת וכו'. *[אחי"ה וכזה הפי' האחרון אי' בפרש"י ועפ"י ס"א וכדאי' לפנינו וגי' חד סרי לא מצאתי עוד ובילק' ריש מלכי' כד חסריה ואם תתכן גי' רבינו אז היא המלה הערבי' הנ"ל, ושייכת לע' הבא אח"ז — ובע' סתר ב' אביא ראיה כי מזה השרש פי' ר"ח גם ניסתרי בב"ק צ"ז, וב"מ ס"ה רע"א] —

סר (= סַרְיָא מל"ע הרשומ' בע' הקודם Bösewicht) בס"ג דפ' השוכר את הפועלין (ב"מ צ"ג סע"ב) אשכחיה ואמר ליה גנבא סריא בדוכתא פלן שרינן [6]) כך וכך גברי איכא בהדן פי' אשכחיה רועה לגנב ואמר ליה גנב רשע בדוכתא פלן שרינן כך וכך גברי וכו'. זיקתא [7]) (ב"מ צד רע"א) מקלות, ואיכא דאמרי אבנים [8]) והלסטים אזל ואייתי גברי בהדיה ושקיל מיניה. *[אחי"ה וכא"ד פירש"י עיי"ע זקתא. וסריא פי' מוסרח ובשם תשובת הגאונים פושע ועפ"י זה פי' רבינו רשע ואולי מזה בירו' סנהד' ספ"ז דכ"ה ע"ד לסריה קרא פי' קרא לאדם רע מעללים כלומר גנב וכן פי' פני משה (אבל עיי"ע סר ה'). ועוד י"ל כפירש"י בב"מ הנ"ל סריא מוסרח מל' התרג' עיי"ע סר ט' ובהשאילה ועור עיי"ע סרח ב'] —

סר (= סִירָה או מל"ע صار סגר והשם صيرة מקום סגור מסביב לגדרות צאן, صير קבר ובור או מל"י ורו' σειρος, σιρός, Grube, Scheuer, sirus) בב"ר פ' מ"א (ר"פ מ"א) וינגע ה' את פרעה ובפ' נ"ג (ס"פ נ"ב) כי עצר עצר ה': אברהם יצא בהכטחה ואני יצאתי באמונה אברהם חוץ לסירה ואני נתונה [9]) בסירה, ובפ' מ"ב [10]) ויקחו את לוט נתנוהו בסירה. ובסמוך [11]) ויגש אליו יהודה (ב"ר ס"פ צ"ב) י' בני אדם שנמצא אחד בגניבה אין כולם בסירה [12]) פי' ענין סגירה [13]). — (א"ב פי' בל"י מסגר וכבל ברזל). *[אחי"ה ור"ב כיון לל"י σειρά Kette Verschluss, והנכון שהוא מל"י הרשומ' בתחלת הע' [14]) או מל"ע הנ"ל פי' ענין מקום ורוח מוקף סביב ומזה ג"כ סירה בכורו' ל"ח. וספרא אמור פרק ב' פרש' ג' עיי"ע סרה א' ופי' רבינו חוט הסובב. ויפה פי' מ"כ ג"כ מזה המושג בשהש"ר פ' אל גנת אגוז מה אגוז זה עשוי ארבע מגורות והסירה באמצע וכו' ופי' מ"כ קו המסגרת בפנים וכן בית הסוהר נקרא סירה . . על שם שהוא סוגר. ואולי מזה בקהל"ר פ' טוב ילד דהוא מכשכש לברייתא כמן ביני סיריאתא ובמעריך ללונזאנו ע' סר גרס מן ביני סריאתא ופי' משעה שיצא מתוך הסריות מבטן אמו ע"כ ול"נ משעה שיוצא מהסגר היינו מבטן אמו או כגי' שלפנינו כָּמֵי בעוד שארב היצר הרע בהסגר של בטן אמו (ועוד עיי"ע כשבש וע' כמן) ודרש מבית הסורים (קהל' ד', י"ד) כמו בית האסורים].

סר (= סְרִי בל"ס כמו סרח פי' הבאיש verwesen, übelriechen ובמובן מוסרי ענין הפסד והשחתה

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט בדפ"ר שרה ובשדפ"ע שרא וכ"ה לפנינו. [2]) ובענין ההרכבה סר אפים עיי"ע סראפים. [3]) בכ"י ש"ס בשלמנא ובילק' בשלמניא, כשלמנא (ד"ם סנה' למקומו) ובנו"ג לשלמא. [4]) כ"ה נכון בפי' ר"ח ועולה עם חד סרי ובדפ"ר א' ובדפו"ו אחר שתשש ובשד"ע אחר תשש. [5]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנ') ושם כגי' שלנו חסריה. [6]) בנו"ג אשכחיה רועה . . בדוכתא פלניא יתיבינן. [7]) וכ"ה בדפוסי' הראשוני' ובכ"י ש"ס ובנו"ג זוקתא וצ"ל זיקתא עיי"ע זקתא. [8]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב, ואמ' ובדפ"ע אבני. [9]) וכ"ה בב"ר ספנ"ב ובמקומות הנ"ל ובנו"ג בתוך. [10]) וכ"ה לפנינו ודוגמתו עיי"ע אליותרופוליס, אפכי ועוד עיי' מ"ש בענין חלוק פרשיות בהשחר ח"י ועיי' המפתח לזה הספר. [11]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפ"ע בט"ס בסוף או לי' כלל מלת בסוף. [12]) וכ"ה בילק' סוף מקץ ר' ק"נ ובמיוחס לרש"י ובנו"ג באסירה. [13]) כ"ה בדפ' פיזי והלאה ובדפ"ר ענין סגירה סוגר ונ"ל שאחת מיותרת ובכ"י ק"ט סער ואולי צ"ל סוהר וכן הביא מ"כ בב"ר פצ"ב בשם הערוך ומיוחס לרש"י וא"כ בדפ"ר צ"ל סגירה סוהר. [14]) וכ"ה דעת ה' אייזלער בט"ר ח"ג 58.

תרג' ולא (moralisch verderben, schlecht machen הבאיש (שמות ט"ז, כ"ד) ולא סרי. *[אחי"ה ועיי' עוד תרג' לשמות ז', י"ח, כ"א; ח', י'; ט"ז, כ'; תר"יא' שם ט' ל'; לדברי' א', י"ט וזולתו וכן בדרז"ל סוכ' י"ג רע"א כיון דסרי ריחייהו, בכורו' ח': ומלחא מי סרי, ע"ז ל"ח: ל"ט: מיסרי סרי, נדרי' נ' רע"ב אזלת ורמת חמרא במאני דכספא ודהבא וסרי ובתעני' ז' סע"א כפי גי' כ"י תקיף חמרא ואיסר צ"ל ואיסרי עיי"ע חמר (ח"ג, תל"ד), ובאפעל ירו' ב"ב רפ"ב דף י"ג: מַסְרִי חמריה, ירו' דמאי פ"א דכ"א סע"ד ותסרי' מערתא, ב"ר פ"ס ותסרי מערתא עלינו, הר שיאן (דברי' ד', מ"ח) תר"י ב' טורא (דנסרי) [צ"ל דמסרי] פירוי וכן תרג' שניר (תהלי' כ"ט, ו') עיי"ע טר (ח"ד, ע"ב ומ"ש) וש"נ. והתואר כל"ס סַרְיָא גיטי' נ"ו סע"א מידי סריא, ב"ב י"ט: תבן סריא. והשם בל"ס סַרְיוּתָא וכן בירוש' חגיג' פ"ב דע"ז ע"ג ב"ר פ"א במקום אשפות במקום סריות, ב"ר פכ"ח מלאו את כל המדינות סריות, פסיקת' דר"כ צד פ"א: או סירויות אתה אוכל פי' דבר נבאש (עיי' מה שנכתב בצד ילקו' בשלח ר' רכ"ה) ועיי"ע ברדל, וילק' בלק ר' תשע"א בשם הילמדנו מה הנהר שוטף את (הסירות) [צ"ל הסיריות] ונ"ב דבר סרחן, ירו' קידושי' ספ"ג דס"ה רע"א סריות עיי"ע טן א' (ח"ד, מ"ה:) תרג' באש (עמוס ד', י') סרות וצ"ל סריות כדאי' בפשיטה הסורית, אבל בתרג' יואל ב', כ' (כפי גי' המתורגמן) אי' ג"כ ותפוק סרותיה והוא קטוע מן סריותיה כדאי' לנכון בתר"י א' לבמד' י"א, כ' עד דתפוק סריותא מנחרייכון — והושאל במובן מוסרי להשחתת הנפש ולמיאוס כדרך ל"מ להבאישני (בראשי' ל"ד, ל') עיי' רד"ק שרש באש, ומזה הפעל בתרג' שה"ש א', י"ב סריאו כנרדא עפ"י מדרש שהש"ר פ' עד שהמלך: ר"מ אומר עד שהמלך מה"מ הקב"ה במסבו ברקיע נתנו ישראל ריח רע וכו' למימר סיריי נתן ריחו, ובאפעל תרג' שה"ש שם: אסריאו עובדיהון, תרג' קהלת י', א' דמסרי חכימא בעידן דחטי. ומזה נ"ל ניסתרי ב"ק צ"ז, ב"מ ס"ה רע"א (עיי"ע סתר ב') והוא בנין אתפעל. וממנו אולי התואר סַרְיָא פי' חוטא ופושע פי' מי שהבאיש ריחו לחטוא (עיי"ע סר ז'), ולפע"ד מזה במד"ר רפ"ג אפי' סוריהן [צ"ל סרייהן] גומלי חסד אינון ובשו"ט מזמור צ"ב הגי' בורים שבהן, והשם סיריי שהש"ר הנ"ל ואולי צ"ל סירוי כבקהל"ר פ' הסר עיי"ע טילוי ופי' המאמר כל מעמד גדולים מביא לידי חטא [בע' טילוי פי' בע"א. והשם המופשט בשמ"ר פמ"ב כשהיו בסיני היו שושנים וורדים עכשיו נעשו סְרִיוֹת נעשו כזבים אבל עיי"ע כב (ח"ד קע"ט) שהגהתי עפ"י ידי משה כובין ואז סריות צ"ל סיריות קבוץ מן סירה, סירתא פי' קוצים] —

סְרַב (בפיעל סֵרֵב מל"ס סְרַב פי' מרד widerspänstig sein, ועוד פי' מֵאֵן sich weigern; התואר סַרְבָן widerspänstig; השם סֵירוּב, סַרְבָנוּת (Ungehorsam) בפ' אין עומדין (ברכו' ל"ד.) ולא יהא סרבן באותה שעה. פי' ממאן ולא יצריך שיפצירו בו חביריו מאוד. תרג' וימאן (בראשי' ל"ז, ל"ה) וסרב. ואמרינן ג' רובן רע [1]) ומיעוטן יפה השאור והמלח והסירוב. *[אחי"ה בנו"ג סרבנות אבל בירו' ברכו' פ"ה ד"ט ע"ג כגי' הערוך ושם: שלשה דברים רובן ומיעוטן רע ובינוניתן יפה השאור והמלח והסירוב בתחילה מסרב שנייה מעמעם והשלישית [2]) רץ ובא ובבבלי כפי גי' כ"י באותה שעה הוא דאינו מסרב אבל בשעה אחרת מסרב תנינא להא דת"ר העובר וכו' הא כיצד פעם ראשונה מסרב [3]) שנייה מהכהב [4]) שלישית פושט את ידיו [5]) ורגליו ויורד. פסחי' פ"ו: מסרבין לקטן ואין מסרבין לגדול. וכל לשון מיאון וכל מרי דיחזקאל מתורגם ככה וכן בהעתקת מרד עיי' במתורגמן ואצל לעווי. והתואר סַרְבָן, סַרְבָּנָא תרג' לבמד' י"ז, כ"ה; יחזק' ב', ה'—ח', והקבוץ זכר תר"י א' לבמ' שם ליחזק' ב', ב' ולנקבה סַרְבָנְיָן (תר"י ב' לבראשי' כ"ו, ל"ה) כפי גי' הערוך בע' רפח ע"ש. שמ"ר רפ"ז ספרי בהעלותך פ' צ"א בני סרבנים (סרבנין) הן וכ"ה בויק"ר רפ"י ובריש רות רבה. המרים (במד' כ', י') מבואר בבמד"ר פי"ט סרבנין, ועוד בפסיקת' רבתי פל"ח הרי [הוא] בסרבנו והוא קטוע תחת בסרבנותו כלומ' בזדונו. והשם המופשט סַרְבָּנוּתָא תרג' את מריך (דברי' ל"א, כ"ז) ית סרבנותך, תרג' בן נעות (ש"א כ', ל') בר סרבנותא. ועוד עיי"ע סרהב — סֵירוּב עיי' לעיל פי' כמו סרבנותא] —

סֵרֵב (בנין ספעל מן רָהַב וא"כ סֵרֵב קטוע מן סִרְהֵב ענין הפצרה (eilen, drängen, in Jem. dringen ובא בקשור ב' . . נדרי' כ"א. תוספ' נדרי' פ"ד היה מסרב בחבירו פי' הפציר בו, שם ס"ג: היה

---

1) כ"ה בכ"י ערוך ובדפ"ע בט"ס ואמ' ר' ובדפ"ר רובן רוב ובדפ' פיז' רב וצ"ל רע וכדאי' בדפו"ו ובנו"ג קשה. 2) כ"ה במהרש"ם ובנו"ג בשלישית. 3) בנו"ג יסרב. 4) עיי"ע הכהב ב'. 5) לפנינו לי'.

מסרב בו וכו', ירו' ע"ז פ"א דל"ט סע"ג לא יסרב אדם בחברו לארחו בשעה שאינו רוצה, ירו' דמאי ספ"ד דכ"ד, בשעה שהוא יודע שאינו רוצה, תוספת' ב"ק פ"ז המסרב בחבירו לאורחו ואין בלבו לקראותו וכו' דא"ר פ"ח לא יסרב אדם בחבירו לסעוד ויודע בו שאינו סועד, תוספת' ב"ב פ"ו לא יסרב אדם בחברו שיאכל אצלו ויודע בו שאינו אוכל: ובכולם יסרב כמו יסרהב וכ"ה באמת בחולי' צ"ד. לא יסרהב אדם (לחבירו) [צ"ל בחבירו] לסעוד אצלו וכו', שבועו' כ"ג: במסרב בו חבירו כה"ג בכ"י ש"ס ובדפ' ווינצ' רפ"א ובר"אש ובריטב"א וברש"י לסוט' י"ג: ד"ה ד"א רב לך ובנו"נ במסרהב וע"י"ע סרהב ציון מב"ק ל"ב סע"ב. והתואר סוט' שם: רב לך (דברי' ג', כ"ו) שלא יאמרו הרב כמה קשה ותלמיד כמה סֵרְבָן פירש"י מפציר] —

סרביטין (= סרבוטין נ"ל מל"פ سرپوشه, سرپوشنه מין תכשיט נשים כעין כובע Frauenhaube) במשנת שבת פ' במה אשה יוצאה (פ"ו מ"א דנ"ז.) ולא בסרביטין בזמן שאינן תפורים מפרש בגמ' (נ"ז:) מין תכשיט המגיע עד הלחייה. *[אחי"ה במשנה שבמשניות פ"ו מ"א ומ"ה וכן במשנ' דירו' ובגמ' שם ד"ז ע"ד הגי' סנבוטין אבל במשנ' דש"ס בבלי נ"ז. ובגמ' שם: ובדף ס"ד: סרביטין ובר"ף כ"י ובדפ' קוש' סרבוטין וזה נ"ל עיקר ומל"פ הנ"ל ובאותה ההוראה והוא כעין שבכה שכורכת האשה על ראשה ותולה משני צדי לחייה. ואולי גי' סרביטין תתכן ג"כ וצריך לנקד סרבִּיטין בדגש לתשלום הנו"ן פרבנטין והוא מל"פ سربند Kopfbund כעין טוטפת הראש אשר בה תלויין הרצועות או קישורים ובאין על הצדעים על הלחיים] —

* סוריבטין ט"ס וצ"ל סוריסטין עי"ע סרס ב'.

סַרְבָּל בל"ע سربال מעיל ומלבוש עליון Mantel, Tunik; سروال, شروال בל"פ شلوار מכנסיים Beinkleider ועוד עי' בפנים ושם הפעל) בר"ג דפ' במה אשה (שבת נ"ה.) כולהו רבנן[1]) לא ליפקו בסרבלי חתימי פי' „דת המלך היתה באותה העת כל הקונה סרבלא[2]) מייתי לה[3]) גבי מוכס ויהיב ליה מכסא וחתים עלה במטבע של אינך כדי לידע שניטל מיכסא וכל טלית שנמצא בלא חותם אינך בכנפיה[4]) נתפש לובשה (עליה)[5]) כגונב[6]) המכס הילכך מתיירא כל אדם לצאת בטלית שתלוי עליה חותם זה חיישינן שמא יפסק החותם ומפני פחדו מן המוכס יסירה מעליו[7]) ויקפלה וישאנה[8]) על כתיפו כמשאוי לפיכך אסורה[9]) לכל אדם לצאת בטלית שיש עליה חותם אבל רב חנינא בר שילא שיש לו נשיאות פנים ואינו חושש מן המוכס מותר לו לצאת בטלית שיש לה חותם שאם יחתך החותם אינו חושש שאינו מתיירא לא מן המוכס ולא מזולתו"[10]). בס"ג דפ' הזורק (שבת ק"א:) אפי' קשורות בחוט הסרבל. בס"ג דפ' בהמה המקשה (חולי' ע"ו:) אמר שמואל צומת הגידים שאמרו אפי' לא נשתייר בה אלא כחוט הסרבל כשרה. פי' חוט כפול ועב מן (דניאל ג', כ"א) כפיתו בסרבליהון. סרבלא בסיתוא (מנחו' מ"א.) ככר פי' בע' סדן. סרבלא דכרתי (גיטי' ל"א:) בע' כרת. סרבלא צריפא (סנהד' מ"ד.) בע' צרף. בריש ילמדנו הן האדם ובאתם הדבקים (בתנחו' לי') כפיתו בסרבליהון אלו הסרבלין שברגליהון אין לך דבר נוח לישרף מן העור כיון שמריח מן האש מיד כווץ ואלו נכנסו לכבשן והעור עמהם ולא ניזוקו לפיכך כתיב וסרבליהון לא שנו (דניאל ג', כ"ז), ורבותינו שבבבל אמרו אלו הטליות שבהן. והברושים הרעלו (נחום ב', ד') תרג' ורברבני רתיכיהון[11]) מסרבלין בצבעונין. בס"ג דפ' ר' אליעזר אומר אם לא הביא (שבת קל"ז:) קטן המסורבל בבשר. פי' „מסוכך[12]) בבשר כדכתיב כפיתו בסרבליהון"[13]). בהגדה דפ"ק דמגילי (י"א.) ובר"ג דפ' י' יוחסין [(קידו' ע"ב.) ובר"ג דע"ז (כ':) דמיה לדב (דניאל ז', ה') אלו הפרסיים המסורבלים כדוב. גדלי בשר (יחזק' ט"ז, כ"ו) תרג' מסרבלי בשרא — (א"ב אמרו היונים שסרבל היה מין לבוש פרסי כמו מכנסים או בתי שוקים) *[אחי"ה ע' זקנים העתיקו סרבלין בדניאל ע"י σαράβαρα ועקילס ותודוס ע"י σαράβαλλα והיעראנימוס חשב לנסח σαράβαλα ומפורש בספרי יוניים כזה:

[1]) בנו"ג עוד דבי ריש גלותא אבל בהעתקת רש"י ור"ח לי' ושם רבנן כולהו. [2]) כ"ה בדפ"ר ובפי' ר"ח ובכ"י ק"מ ובדפ"ע כרבל. [3]) כ"ה בדפ"ר ובפי' ר"ח ובשדפ"ע ליה. [4]) לי' בפי' ר"ח. [5]) לי' בפי' ר"ח. [6]) בפי' ר"ח כגנב. [7]) בפי' ר"ח בט"ס מעליה. [8]) כ"ה בכ"י ק"ט ובפי' ר"ח ובדפ"ע וישאה. [9]) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר ובשדפ"ע אסרו. [10]) ע"כ הועתק כפי' ר"ח בש"ס ווילני. [11]) בנו"ג ורבני משיריתהון. [12]) כ"ה בדפ"ר וויניצי ועה"ק שנ"ב אבל בשדפ"ע מסובך. [13]) הועתק מפי' ר"ח ושם בדפ' ש"ס ווילני מסובב.

Σαράβαρα ἐσθὴς Περσική. ἔνιοι δὲ λέγουσι βρακία ἄλλοι δὲ περὶ τὰ σκέλη ἐνδύματα וזה כפי׳ ר״ב. ודע עוד כי המפרש בהעתקת השבעי׳ לדניאל ג׳, כ״א כתב וז״ל: τινὲς σαράβαρα εἰρήκασι τὰ μὲν παρὰ τῶν πολλῶν λεγόμενα μ ω κ ί α פי׳ יש מי שאומרים כי לדעת רבים נקרא סרבלין μωκία ושליישנער טעה להגיה תחת μωκία שצ״ל βρακία והנכון כי μωκία הם מנעלים בל״ע מל׳ הוצואריש môk עיי״ע מקס וש״נ דעת רב הונא שפי׳ סרבל ע״י מוקסי והן מנעלים וכן ענין زربول, زربون, شربيل בל״ע מין מנעלים עיי׳ ברילל על המלבושים 89. ומיוחס לרס״ג פי׳ בדניאל ג׳, כ״א בסרבליהון ה מ נ ע ל י ם וי״א בתי שוקים שלהן ע״כ ושני פירושים האלה נמצאו בציון מילמדנו הנ״ל. ויש לי ראיה עצומה כי רז״ל הבינו ג״כ סרבל בענין מנעל כי בירו׳ מעש׳ שני ספ״ד דנ״ה ע״ג אי׳ חמית בחלמאי רגלי מְסַרְבְּלָא והוא בינוני פעול מן סרבלא פי׳ רגלי לבוש מנעל ותחת זה אי׳ באיכ״ר פ׳ רבתי ד״ה חד מתלמידוי דר׳ יוחנן: חמית בחלמי דלא הוה ברגלי פישוש[1]) והוא בל״פ پاپوش, پاپيج (וא״כ פפוש עיקר) Fussbekleidung, Pantoffel, אבל ברוב מקומות פי׳ סַרְבָּל, סַרְבְּלָא מעיל עיי׳ חוץ ממקומות הנ״ל עוד ב״מ ס׳: פ״א: ב״ב מ״ו סע״א הב לי סרבלאי ופי׳ רגמ״ה טלית. ושם ג״ב. זוגא דסרבלא ופי׳ רגמ״ה מקטורן כפול ובע׳ זוו וש״נ גרס רבינו זווא דסרבלי וממנו הפעל מְסוּרְבָּל עיי׳ לעיל תר״י א׳ לבמד׳ י״א, ח׳ ביזא די מסַרְבְּלָא בשומנא פי׳ מסוכך כפי׳ רבינו כלו׳ עטוף ומכוסה כבמעיל. ובהוראת מכנסיים אי׳ בכלי׳ פט״ז מ״ג שרולין שהוא לפע״ד شلوار אבל עיי״ע שרוול] —

סַרְבֵּק (כמו סברק בנין ספעל מן ברק (blinzeln ומסקרות[2]) עינים (ישעי׳ ג׳, ט״ז) תרג׳ ומסרבקן עיינין. *[אחי״ה וכן נאמ׳ בל״ע برق عينيه ובל״ס החדש׳ מַבְרִיק פי׳ הביט בעינים חודרות וכן העתיק רס״ג בישעי׳ משקרות עינים: مبرقات العيون עיי׳ הוספת פליישר לעמת״ר ללעווי ח״ב, 571 ובעמת״ל ח״ג 585 יש ט״ס וצ״ל اومض אשר על ידו ביאר ר׳ יונה ל׳ משקרות עיי׳ גיזיניאוס תיזוירוס ע׳ שקר וכתאב אלאסול לר׳ יונה בהוצ׳ נייבויער 748] —

סְרַג (= שרג נ״ל מל׳ צענד çkar ובל״י σκαίρω קפץ ודלג hüpfen, springen; סֵירוּג Auslassung eines Mittelgliedes, Ueberspringung בפרק הקורא את המגלה למפרע (מגילי י״ז. במשנ׳) קראה סירוגין ומתנמנם יצא. ת״ר ק ר א ה ס י ר ו ג י ן י צ א[3]) סירוסין לא יצא (שם י״ח סע״א ורע״ב). פי׳ סירוגין „פיסקי פיסקי כגון שקרא ומפסיק ביני וביני וחוזר ומתחיל ממקום שפסק"[4]). סירוסין לא פי׳ בתלמודינו אבל בירוש׳ (מגילי רפ״ב, דע״ג.) סירוגין קטועין סירוסין חד פרא חד פי׳ אחד זולתי אחד[5]) „כגון שקרא פסוק ומניח פסוק וקורא פסוק ג׳ וחוזר וקורא פסוק שני שהניח"[6]) לא הוו. ידעי רבנן מאי סירוגין (מגילי י״ח. ר״ה כ״ו:) פירשנו בע׳ חלג. בפ׳ אמר להם הממונה בגמ׳ אף היא (יומא ל״ח.) ובס״ג דפ׳ הניזקין (גיטין ס׳.) מה כתיב בטבלה אם שכב ואם לא שכב (עיי׳ במדי ה׳, י״ט) הכא במאי עסקינן בסירוגין[7]) פי׳ כותב מקצת מן הפסוק ומשייר מקצת. בר״ג דפ׳ המוכר את הבית (כ״ב ס״ב סע״א ורע״ב) איבעי׳ להו סיים את הקרנות מהו כמין גמא[8]) מהו בסירוגין מהו פי׳ „כגון שהיו עומדין על המצרים ראובן שמעון לוי על רוח מזרחית יהודה יששכר זבולן על רוח דרומית בנימין דן ונפתלי על רוח מערבית גד ואשר ויוסף על רוח צפונית ובין הני מצרים מכר לו שדה וכתב לו מצר ראובן ולא כתב לו מצר שמעון וכתב לו מצר לוי וכן לכל רוח דילג מצר האמצעי מהו מי אמרינן הואיל דמצר לו מצרים לכל רוח קנה כולה או דלמא לא קנה אלא כנגד המצרים דמאי דמצרי לו קנה ומאי דלא מצר לו לא קנה תיקו"[9]) ככר

---

[1]) כ״ה לנכון בע׳ פשש ובנו״ג פטיש וגם לזה יש פתרון עיי״ע פטש. [2]) במקרא ומשקרות ועיי״ע סקר. [3]) כ״ה נכון בדפו״ו ובשדפ״ע לי׳. [4]) הועתק מפי׳ ר״ח (בש״ס ווילני). [5]) כ״ה נכון מאוד בדפו״ו אבל בשדפ״ע בט״ס כזה״ל סירוגין לא פי׳ בתלמודינו אבל בירושלמי סירוסין קטועין סירוגין חרא חרא פי׳ אחר זולתי אחד, וכנראה שרבינו העתיק גם זה מפי׳ ר״ח אשר אחריו נגרר גם בזה הפי׳ רק בכ״י אשר נדפס ממנו בש״ס ווילני מגילי י״ח רע״ב נשמט מאמר שלם ואי׳ רק כדאמרינן סירוסין חדא חדא אחד זולתי אחד וצ״ל כגי׳ הערוך כפי גי׳ דפו״ו. ודע שבירו׳ איתא סירוגין קיטועין סירוסים חד פרה חד והוא נכון כפי גי׳ דפו״ו אבל בדפ״ר משובש סירוסין קטועין סירוגין חדא פרא חדא. ומלת פרה (פרא) הוא לי״ πάρα daran vorbei כלומר עבר אצל אחד שקרא פסוק אחד ודלג אותו שאצלו וכפי׳ רבינו קורא פסוק ומניח פסוק. [6]) ע״כ הועתק מפי׳ ר״ח. [7]) בנו״ג בסרוגין. [8]) וכ״ה בכ״י ש״ס ה׳ ופי׳ ובנו״ג גאם. [9]) ע״כ הועתק מפי׳ רגמ״ה ושם הסיום קצת באריכות לשון כזה: מהו מי אמרינן הואיל דמצר לו מצר לכל רוח הכל מצר וקנה בריבוע כל השדה על פני כולה או לא קנה אלא כנגד המצר ד׳ שדות (כעין צורתו) דמאי דמצר ליה קנה ומאי דלא מצר ליה לא קנה תיקו.

פירשנו בע' גס. *[אחי"ה כלו' בע' גם פי' בע"א אליבא דפי' ר"ח ע"ש. ואולי צ"ל פ"א כבר פי' בע' גס. וגוזר אני המלה מל' צענד הנ"ל בהיפך האותיות וא"כ סרג כמו סקר עיי"ע. וכן בא בתמורתו שְׂרַג תר"י א' לנתר (ויק' י"א, כ"ב) למשרג ועיי"ע שרג ב'. וכנ"ה בירו' גיטי' רפ"ז דמ"ח ע"ג וכלבד במסרגין לו וכו'. מכילת' יתרו ספ"ו פוקד עון אבות על בנים בזמן שהם אינן (מסרגין) [צ"ל מסורגין] (או)[1] [וצ"ל ולא][2] בזמן שהן מסורגין[3]. ירו' סנהד' פ"א די"ט סע"ג מסורגין עלו. תוספת' נדה פ"ט סירגה לה ארבעה ימים אינה ווסת, שם: נותנין לה ארבעה לילות מסורגין, שם: מונה מסורגין . . מונין מסורגין. והשם רק בקבוץ סֵירוּגִין עיי' לעיל ועוד מגיל' י"ח. וירו' מגילי' הנ"ל נכנסין סירוגין סירוגין וכ"ה בירו' שביעי' רפ"ט דל"ח ע"ג והפכו קטעין. ב"ק ל"ז סע"א נעשה מועד לסירוגין לשוורים . . נעשה מועד לסירוגין לכל. ולנקבה איכ"ר פ' נשקד דרש ישתרגו (איכה א', י"ד) עשאן עלי סריגות בבל קשה ומדי מתונה יון קשה ואדום מתונה וכו'] —

סְרַג כמו שָׂרַג בל"מ ענין אריגה ובדרז"ל ענין קשירה מל"ע شرج ineinanderflechten, binden) בפ"ק דמשקין (מ"ק ח':) ומסרגין את המטות. גמר' (שם י'.) מסרגין שתי וערב ממתחין שתי בלא ערב. בכל כלי פ' ט"ז בכלי' (מ"א) המטה משיסרג בה ג' בתים ובפ' י"ט (מ"א) החבל מאימתי חיבור לטומאה משיסרג בו ג' בתים[4], ובפ' כ"ב (מ"ט) סירגן בגמי או במשיחה טמאין. מטה מסרגין אותה על גבה בע' גד[5]. ביש מביאין פ"ח באהילו'[6] (מ"ד) ובעשרה בתים פי"ג בנגעי' (מ"ג) הסריגות שבחלונות[7]. ובהעושה פי"ג באהילות[8] (מ"א) הסריגות והרפפות מצטרפות כמלא מקדח. בפ' העור והרוטב בגמ' קולית (חולי' קכ"ה:) דתניא ר' יוסי אומ' חבילי המטה וסריגי חלונות פי' שאין בהן פותח טפח חוצצין מן הבית לעליה. "כפי' סריגי המטה כן פי' סריגי החלונות פי' כמו עמודי ברזל דקין מורכבין זה על זה שתי וערב כדי שיהא החלון סרוג וסגור"[9]. השבכה האחת (מ"א ז', י"ח) תרג' סריגתא חדא. ויפל אחזיה בעד השבכה (מ"ב א' ב'). ילכד בפח (ירמי' מ"ו, מ"ד). (ונלכד) [צ"ל ונתפס] במצודתיו (יחזק' י"ב, י"ג; י"ז, כ')[10]. *[אחי"ה ועה"ק לועז געגיטער בל"א Gegitter והוא Gitter, Gitterwerk וכן בתרג' מעשה שבכה מ"א, ז', י"ז) עובד סריגא ועיי' שם י"ח, כ'; למ"ב א', ב'; כ"ה, י"ז; לירמי' נ"ב, כ"ב, והקבוץ נקבה סְרִיגָן למ"א ז', י"ז, מ"א. מ"ב ושם סְרִיגָתָא ובמשקל עברי הסריגות אהלו' ונגעי' הנ"ל כפי גי' רבינו ובאיכ"ר פ' נשקד פי' ישתרגו (איכה א', י"ד) עשאן עלי סריגות סריגות הביא אותן עלי מכופלות בבל וכשדים מדי ופרס וכו', תוספת' עירו' י' (ז') חלון . . אם עשה לו סריגות[11]. ולזכר תוספ' שם בכ"י אירפ' עירו' י"א (ח') סריגין של חלונות עיי"ע טרים ב' (ח"ד, פ"ח). חולי' קכ"ה: עיי' לעיל. והשם המופשט סֵירוּג ענין שביכה וקשירה ירו' מ"ק פ"א ד"פ ע"ד סירוג שתי וערב מ"ק כ"ז: דרגש סירוגו מתוכו מטה סירוגה על גבה, וכ"ה בסנהד' כ' סע"א ורע"ב ופירש"י שם סירוגו: קשירתו ובנדרי' נ"ו: אי' הפעל שמסרגין אותה על גבה וע"ש המיוחס לרש"י ובירו' ברכו' רפ"ג ד"ה ע"ד כל שמסרגין על גופה זהו מטה וכל שאין מסרגין על גופה זהו דרגש, וכ"ה בירו' ספ"ז ד"מ ע"ג ובירו' מ"ק פ"ג דפ"ג רע"א. תוספת' כלי' ב"מ פ"ט החבל שהוא מסרג את המטה, תוספת' אהילו' פי"ב מסורג בחבלים, תוספ' כלי' ב"ב פ"א סירגו במשיחות או בחבלים. ב"ר פפ"ה כדי לסרג על הספר כולו שאמרו ברוח הקדש ופי' מ"כ לסרג לחבר ולארוג כמו אין מסרגין המטות וע"ש בפי' המיוחס לרש"י שפי' לסרוג ללמד על הספר כולו וכו'[12]. ובש"ע ח"מ סי' תקמ"א סק"ב מסרגין המטות כתב הרמ"ה פי' הוא כעין האריגה אלא שבסריגה יש ריוח מה בין חוט לחוט ע"כ] —

---

[1]) וכ"ה בילקו' יתרו ר' רצ"ב. [2]) עיי' בפי' טאיר עין למכילי. [3]) כ"ה בילקי' אבל במכילי' מסרגין. [4]) כ"ה בדפו"ו ובשדפ"ע נשמט בטעות. [5]) כיון לעי' גד א' אבל שם אי' רק ציונים ממ"ק כ"ז. סנהד' כ'. נדרי' נ"ו. ולא ביאר אלא דרגש ובעי' דרגש רומז על עי' גד (א') ובלי ספק בעי' גד היה רבינו מאריך בפירוש מטה מסרגין אותה על גבה כדאי' בנדרי' נ"ו: (ובמ"ק ובסנה' כי רע"ב הגי' סירוגה על גבה) והבל על דאבדין שלי' בערוך שלפנינו בעי' גד. [6]) כ"ה לנכון בכ"י ערוך ובדפו"ו. [7]) בנגעי' אי' לפנינו סריגי החלונות וכ"ה בחולי' בסמוך ועוד עיי' בפני' ומפי' הר"ש לנגעי' מוכח כי גם הוא גרס הסריגות. [8]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפ"ע לי' ובדפ"ר נשמט מן באהילות הראשון עד באהילות השני. [9]) ע"כ הועתק מפי' רה"ג בסד"ט 24 מפי' לאהלו' פ"ח מ"ד ושם הסיום כדי שיהא החלון סגור. [10]) כ"ה בדפ"ר ובדפו"ו במצודתו והוא ט"ס ובכ"י ובשדפ"ע לי' הציון האחרון. [11]) כ"ה בכ"י אירפ' ובנו"ג מורבית. [12]) ואולי כיון לל"ע سرج מהשם سراج נר כלומ' להאיר על הספר כולו.

סְרַג ומל"ע سرج מכין כר וכסת לבהמה satteln
והשם سَرْج Sattel; סָרָג Sattler) בחלומו׳ דפ׳ הרואה (ברכו׳ נ"ז רע"א ושם:) לא קשיא הא דמסָרֵג [1]) הא דלא מסרג פי׳ שיש עליו הכסא [2]). בר"נ דפ׳ המוכר את הספינה (ב"ב ע"ג סע"א) סרגו ליה תרתי חיותא [3]) וקיימין אתרי גישרי דדורנג [4]) ושוור מהאי להאי. בנ׳ תריסין פכ"ד בכלי׳ (מ"ח) ושל סָרָגִין טהורה מכלום פי׳ עושה המרכבות. *[אחי"ה ורה"ג פי׳ (סר"ט 18) פי׳ כמו ששנינו במועד (י׳.) מסרגין את המטות . . ותרג׳ שבכה סרגאתה, ותרג׳ שבכים סריגין וי"מ מטה שיש סראגים של סוס ע"כ ובי"מ כיון לל"ע سرج פי׳ אוכף וכן פי׳ הר"ש אחרי שהביא דברי הערוך הוסיף לומר ושמא מניחים עליה סרגים של סוס ושל מרכבה מל׳ סרגו לה תרי חיותא וכו׳ ע"ש. וכן פי׳ רגמ"ה בב"ב מסרגאן שמו לו שני אוכפין, ועיי׳ בפירשב"ם ובזו השטה פי׳ רש"י בברכו׳ שם ושם מסרג שיש לו אוכף על גביו ע"כ וככר אמרתי שלזה כיון רבינו בפי׳ שיש עליו הכסא (הכסת). ובעה"ק סיים וז"ל פ"א הוא עשוי מעץ קל ויושם הרכ׳ עליו כשהן משחקין שקו׳ שטעכין ב"א = Stecher, stechen עיי׳ זו המלה בע"מ לארעלונג] —

סרג (= סוֹרֵג Schranke = durchflochtene Staket) בפ"ב במדות (מ"ג) לפנים ממנו סורג גבוה י׳ טפחים. פי׳ כותל בין חומת הבית ובין החיל והחיל כותל גבוה יותר מן הסורג. *[אחי"ה וככר הארכתי בענין סורג ותכונתו בע׳ חיל (ח"ג, שע"ח) ואוסיף לומר כי סורג נקרא אצל בן מתתיהו (על המלחמו׳ ה׳, ה׳, ב׳; ו׳, ב׳, ד׳; על הקדמוניו׳ ט"ו, י"א. ה׳) δρύφακτος פי׳ מחיצה וגדר ובמקום הראשון כתב וז"ל δρύφακτος περιβέβλητο λίθινος τρίπηχυς μὲν ὕψος "ונגדר במחיצת אבן שגבהה שלש אמות" וא"כ לדעת בן מתתיהו הסורג היה כמעט ב׳ פעמים גבוה יותר ממה שמסרו לנו רז"ל במדות. וכתב רע"ב סורג מחיצה העשויה נקבים נקבים כמטה מסורגת בחבלים והוא עשויה מדפי עץ ארוכים וקצרים שמרכיבין אותו זו על זו באלכסון ע"כ והוא עפ"י פירש"י ביומ׳ ט"ז. ד"ה לפנים. וא"כ הוא מע׳ סרג ב׳ וכך העיד בן מתתיהו (על הקדמוניו׳ י"ג, י"ג ח׳) כי המחיצה הנ"ל היתה מעץ (δρύφακτον δὲ ξύλινον) אבל ממקומות הנ"ל ברור שהיתה מאבן ועיי׳ מ"ש ה׳ גרעטץ מ"ע שלו חכ"ה שפ"ו, והביא ראיה שהיתה מאבן ממה דאי׳ במדות שם וי"ג פרצות היו שפרצום מלכי יון חזרו וגדרום ופריצה וגדר שייך למחיצת אבן ולא לעץ. ופריצה זו היתה בימי אלקימוס (עיי׳ ספר מקביים א׳ ט׳, נ"ד והלאה ומ"ש ה׳ גרעטץ קורו׳ היהודי׳ ח"ג ב׳ 420) ובין אילין יומיא דלא להתענאה בהון מונה מגילת תעני׳ פ"ח עשרים ושלשה במרחשון (איסתתר) [צ"ל איסתתם] [5]) סוריגא מן עזרתא] —

* סְרַג (נ"ל מל"ע شَرَج מקבץ ומסדר sammeln, schichten) תוספת׳ מנחו׳ פ"י יום הנף שחל להיות בשבת דוחה את השבת וכו׳ נוטלין את הקופות ואת המגלות ומסרגין שם כנגד שלש סאין כ"ה בכ"י אירפ׳ ובנו"ג בעומר שלש סאין פי׳ היו אוספים ומסדרים בקופות העומר כנגד ג׳ סאין, ומזה הענין שרגינהו ודאי אקצינהו ביצ׳ ל"א: ופירש"י סדרן זו על זו וכו׳. ועיי"ע שרג ב׳ — ואולי מסרגין צ"ל מסרגלין פי׳ עושין בשורה schichten (עיי"ע סרגל) פירוש להחליקו בקנה הסירטוט, ומזה בפסיק׳ דר"כ צד קל"ז ובילק׳ ישעי׳ ר׳ של"ט מסרגין בו פי׳ מלאכי השרת החליקו האבנים לסרוט בהן עיי"ע סתת —

* סַרְגִּיד (Schlüssel mit Zähnen oder Zähne am Schloss) ירו׳ שבת פ"ח ד"א סע"ב מהו חף סרגיד, שם תמן הוא עבד חף כלוט [6]) והכא הוא עבד חף סרגיד. וחף הוא מפורש בע׳ חף א׳ והם שנים אשר בהם נסגר עיי"ע חף א׳ וכל הפי׳ הועתק מפי׳ ר"ח (בש"ס ווילנ׳) כמו שמצאתי עתה ובפי׳ ר"ח (בשבת פ"א.) אי׳ עוד חפים שניים הוא עשויין מחתיכה של עץ וקורין בל׳ פרסי דנר אנגאת מין נודעים בבבל ע"כ וצ"ל דנד אנגאז = نگ انكاژه שינים ביתד הארג וא"כ הבין חפים מן חיפה (שבת צ"ו: עיי"ע חף ח"ג תס"ג) וגזרת סרגיד נעלמה מעיני.

סרגל (= סְרְגּוּל מן רגל בל"ר regula Richtscheit Lineal) בהוספת הס׳ וכן בל"ס מְסַרְגְּלָא והפעל סַרְגֵּל liniiren) בב"ר פ׳ כ"ה (ס"פ כ"ד) זה

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"מ ובדפ"ע דמסורג. [2]) כונתו לכר וכסת שיושבין בעת שרכב על בהמה או אולי צ"ל שיש עליו הכסת. [3]) בנו"ג הוה מסרגאן ליה תרתי כודניתי ובפירשב"ם ובכ"י ש"ס ר׳ סריגן אבל בכ"י ש"ס ה׳ סרגי, ובכ"י מ׳ חיותא כגי׳ הערוך. [4]) בע׳ גשר ב׳ סימנתי שנויי הגירסאות ובכ"י ש"ס מ׳ דרונג וזה קרוב לשם נהר Ρώγονις עיי"ע גשר וגירסאות שונות ישנן בד"ס במקומו ע"ש. [5]) עיי׳ מ"ש גרעטץ בשם ה׳ לאנדויער בדרעזדען במ"ע שם 397 ובקורו׳ היהודי׳ שם. [6]) עיי"ע בלוט ומ"ש.

ספר (בראשי' ה', א') אפי' סירגול הספר[1]) אדם הראשון למדו. בויק"ר פ' זאת תהיה ראשו כתם פז (ויק"ר רפי"ט) קוצותיו תלתלים (שה"ש ה', י"א) זה הסירגול. ס"א זה השירטוט בל' ערב קורין לשירטוט סירגול *[אחי"ה וכן פי' מ"כ בשהש"ר פ' עם נקודת הכסף זה הסרגל [צ"ל הסירגול] ופי' מ"כ השרטוט בל' ע ר ב י. אבל בב"ר פכ"ד כתב (בשם הערוך) שרטוט בל' יון. בשהש"ר פ' ראשו: קווצותיו תלתלים: זה הסירגול לא פי' מ"כ מאומה ובויק"ר רפ"ט פי' הסירגול זה השירטוט. והנכון כי סירגול גזרתו מל"ר כמו שכתבתי בראש הע'. והועתק לל"ס מסרגלא ובע"מ לקאסטעללי הובא בע' סרג מסרגנא וצ"ל מסרגלא והפעל ירו' שבת פ"ז ד"י ע"ג מסרגלין לון, ירו' מגיל' פ"א דע"א ע"ד מסרגלין בקנה. מהספס (שמות ט"ז, י"ד) תר"י מְסַרְגַּל — ועוד עיי' סוף ע' סרג האחרון] —

סרגלא מדרש שמ"ר פ' החודש (Lastwagen) הזה לכם (פט"ו) מלך בשר ודם עושה סרגלא שלו חזקה לפי הענין עגלה וקרון של משא. *[אחי"ה כיון לל"ר sarraculum, sarraclum לשון קלילה מן sarracum עגלה של מישא, ולא רק לפי הענין כר"ב כי אם כפי גזרת המלה פירושה כן עיי' בט"ר לה' אייזלער ח"א, 75, וה' לעווי פירשו מן סרג של ל"ע אוכף ואינו נכון, וכן טעה בעל מ"כ לפרש הוא עמוד התוך הנושא כל המשוי ופי' עץ יוסף בתנחו' חיי שרה סי' ג' נמשך אחר מ"כ וכן העתיק רמ"ל בטעות Säule בלי עיון בדברי ר"ב] —

סרד (= מל"ע سرد ענין רקימה ואריגה stricken, buntwirken, ; סָרוּד, סְרִידָא (Flechtwerk בתנור פ"ח בכלי' (מ"ג) סרידה[2]) שהיא נתונה על פי התנור שוקעת לתוכו ואין לו נפיים. פי' "כמין עריבה שהיא לתשמיש הנחתום ללוש בה כדכתי' (שמות ל"א, י') ואת בגדי השרד ומתרגמינן לבושי שימושא"[3]). פ"א תרג' (מעשה רשת) [צ"ל מכבר מעשה רשת]"[4]) (שמות כ"ז, ד'; ל"ח, ד'): סרדתא. שוקעת לתוכו אם תהיה הסרידה לתוך התנור מלשון (אונקלי' שמות ט"ו, י') אשתקעו כאברא. גפים הם אזנים[5]) וי"א לולאות, וכפ' ט'[6]) [בכלים (מ"ז) וכפי' י"ב באהילות (מ"ב) סרידא שהיא נתונה על פי התנור. בתנור פ"ה באהילו' (מ"ו)[7]) סרידה שאין לה (דפוס) [צ"ל דפנות][8]). בכל כלי פט"ו בכלי' (מ"ב) ס ר י ד של נחתומין טמא. *[אחי"ה בנו"ג סרוד וכ"ה בפי' רה"ג ואחד הוא עם סריד עיי' פי' הר"ש שם. וכ"ה בספ"א מצורע (זבים) פרש' א' פרק ב' הסרוד תוספ' כלי' ב"מ פ"ה סרוד של צפירה[9]) ושם לכלי' ב"מ פ"י עיי' בהערה 5. ובתוספ' אהלו' פי"ב סרידא שהיא נתונה עפ"י תנור. סרדה ב"ר פמ"ט ט"ס עיי"ע חלפסדרא במו"ע. ובע' סרד ד' גרס ר"ב בשם ילמדנו בשלח סרידות ואם הוא עיק' הגי' אז שייך לכאן פי' מצעות מעשה שבכה אבל בתנחו' לפנינו הגי' סדירות עיי"ע אדר (ח"א, ל"ח ומ"ש). ובענין שׂרד של מקרא שפי' בגדי שמוש (שהבינו ע' זקנים כמו שרת) יפה העיר רש"י בשמות ל"א, י' שהוא ל"א כתרג' של קלעים (שמות כ"ז, ט'. י"א. י"ב; ל"ה, י"ז; ל"ח, ט'. י"ב. י"ד. ט"ו; במד' ג', כ"ו; ד', כ"ו) ותרג' של מכבר שהיו ארוגים במחט עשויים נקבים נקבים לצידין בלעז (Schlingwerk, lacet). ואולי מזה סַרְדְּוָותָא קבוץ נקבה בירו' ב"מ ספ"ד ד"ט סע"ד ר' אבדומא מַלָּחָא הוה מפתר סרדוותיה פי' ר' אבדומא מוכר מלח היה פושר כלי שבכות כלומ' הנפותיו במים חמים כדי לייפות המאכל וכן פי' ה' לעווי. ולא כפי' בעל פני משה היה שורה במים בשר כחוש כדי שילבין וכן פי' בעל המשביר בע' פתר והגיה סרקוותיה מל"י σάρξ, σαρκός בשר] —

סרד (= סריד נ"ל מל"ע سرد שריון (Panzer ואשר חרב גאותך (דברי' ל"ג, כ"ט) תרג' ירו' (ב') מגן סעדיכון ותרים חיליכון וסריד זיניכון — (א"ב ושריד סייף כתוב בנוסחאות). *[אחי"ה לפנינו ושריר סייף גוותנותכון ובמתורגמן וסריד גוותנותכון, ונ"ל גי' רבינו עיקרית ופי' שריון כלי מלחמתכם — ומלת סייף באה מגליון פנימה להורות על שריד עיי' בט"ר לאייזלער ח"א, 75 אבל מ"ש בענין סריד לא נ"ל] —

סרד (= סָרְדָּא נלפע"ר מל"ס סוּרְדָא = מסרדנותא פחד ובהלה (Furcht, Schreck בת מטרד (בראשי' ל"ו, ל"ט) תרג' ירוש' (א') סרדא דהוה ליה

---

[1]) בנו"ג סירגולו של ספר. [2]) בדפו"ו סרודה. [3]) הועתק מפי' רה"ג לכלי' ט"ו מ"ב (סדט"ה 11). [4]) הועתק מפי' רה"ג לכלי' פ"ח מ"ג ושם לי' ג"כ מלת מכבר כי תרג' מכבר הוא סרדא אבל גם בפי"מ להרמב"ם לכלי' פ"ח מ"ג הובא התרג' למעשה רשת נחושת עובד סרדה דנחשא. [5]) וכן מוכח מתוספתי כלי' ב"מ פ"י סרוד של חייטין יש לו גפים טמא אין לו גפיים טהור ונראה לזו התוספתי כיון הר"ש בפירושו לכלי' פ"ח מ"ג. [6]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. [7]) כצ"ל וכן הוא בכ"י ערוך ובדפ"ע פ"ח ועוד שם הנקודה שלא במקומה. [8]) וכן מוכח מפי' ר"ש ובקצת כ"י ערוך וכן בנו"ג גפיים. [9]) ובכ"י ארפ' בט"ס צפורה.

במטרדא — (א״ב הנוסחא משונה קצת). *[אחי״ה בתר״י א׳ אי׳ מטרד הוא גברא דהוה לעי במטרדא (ובסדריתא) [צ״ל ובסרדיתא] ומן דעתר וקנה נכסין הדר למהוי מתגאה בלביה למימר מאן הוא כספא ומאן הוא דהבא וקרוב לזה בתרג׳ דה״י א׳ א׳ נ״א דהוה לעי במטרדותא ובסרדותא ומאן דעתר וכו והדר למימר מה הוא כספא מה הוא דהבא. ובכ״י ה״ב דהוה לעי אבל גי׳ הדפוסי׳ נ״ל עיקר ופירושו פחד ובהלה היה לו בהיותו אץ להעשיר ומבקש תמיד להרבות הון כדרך הפסוק אהב כסף לא ישבע כסף ועשר שמור לבעליו לרעתו. ובב״ר פנ״ג אי׳ טרודים היו במזוניתם מן דעתירין מהו דהבא מהו כספא. ועפ״י זה מתרג׳ תר״י ב׳ ע״ש ומיוחס לרש״י הביא גי׳ אחרת בתר״י ב׳ ע״ש ובמ״כ ובידי משה וה׳ לעווי טעה אחר רמ״ל להעתיק סרדא ע״י נפה — [Sieb

סָרָד (עושה מצודות Netzverfertiger עיי׳ בפנים) לוי הסרד (יומי ס״ה.) פי׳ גאון[1]) יש אומרין שהיה עושה בגדי סרד לפיכך נקרא סרד או שהיה עושה כלי[2]) שרד כגון המצודות — (א״ב בילמדנו פ׳ ויהי בשלח פ׳ ויסע משה וימלאו סרידות תבן פי׳ מצעות מלא תבן). *[אחי״ה ועיי״ע סרד א׳. וכגי׳ רבינו אי׳ בכ״י ש״ס א״פ ושם הסרדי ובסד״ה גרס לוי הסרד גם במכילת׳ ריש כי תשא אבל לפנינו שם וביומ׳ ובילק׳ משפטי׳ ר׳ שכ״ז לוי הסדר וכן הביאו יוחסין השלם צד 40 ע״א וז״ל וכ״ה בפ׳ ב׳ דביצה ובסוף מכילתא דר׳ ישמעאל מעשה בלוי הסדר וכו׳ ואני לא מצאתי בפ׳ ב׳ דביצה ואולי הוא ט״ס וצ״ל בפ׳ ח׳ דיומא. וחידוש שלא הביא את הערוך, ורש״י ביומ׳ גרס ולוי הסדר ופי׳ לא פורש לי מהו ע״כ ומזה לכאורה ראיה שלא ראה את הערוך. והקבוץ תוספת׳ קידוש׳ ספ״ה כל שעיסקן עם הנשים לא יתייחדו עם הנשים כגון הסרידין צ״ל הסרדין פי׳ עושי מעשה רשת לנשים ובקצת דפוס׳ הסדידין ובכ״י אירפ׳ הסררין עיי״ע סדר] —

סַרְדְיוֹט (= סְטְרַטְיוֹט מל״י στρατιώτης Krieger, Feldherr) בגמ׳ דפ׳ במה מדליקין (שבת ל״ב.) דומה[3]) כמי שנמסר לסרדיוט. בס״ג דפ׳ החליל (סוכ׳ נ״ו:) מרים בת בלגה שנשאת לסרדיוט[4]). בפ׳ שור שנגח ד׳ וה׳ בגמ׳ שור של ישראל (ב״ק ל״ח.) שלחה מלכות הרשעה[5]) שני סרדיוטאות[6]) אצל חכמי ישראל. פי׳ שרים ממונים לעשות דין מהדיוטות — (א״ב מלה זו היא כמו סטרטיוט ופי׳ בל״י איש מלחמה וכן סרטיא כמו אסטרטא). *[אחי״ה והדין עם ר״ב ועיי״ע אסטרטיא, אסטרטיוט, אסרדיוט. וכנ״ה בעירו׳ כ״ב סע״ב וירוץ לפני סרדיוט, ברכות נ״ו סע״א הנמסר[7]) לסרדיוט, איכ״ר פ׳ על אלה נפל זה לסרדיוט אחד וזה לסרדיוט אחד[8]). ב״ר פפ״ב פגע בהם סרדיוט אחד. במ״ר פט״ו עיי״ע אפרכוס (ח״א, ר״מ.). והקבוץ סַרְדְיוֹטָאוֹת עיי׳ גי׳ רבינו לעיל, ובספרי זאת הברכה פ׳ שמ״ד סרדיטאות ובירו׳ ב״ק פ״ד ד״ד: איסרטיוטות צ״ל איסטרטיוטות. שהש״ר פ׳ אתי מלבנון סרדיוטות: ורבינו נראה שפי׳ סרדיוטות לשון נוטריקון שר ההדיוטים וכן פי׳ (בשם עצמו) מ״כ בשמ״ר ספמ״ב לשון סרדיוטין ע״ש ועיי״ע מסך] —

סרה (= סִירָה מע׳ סר ח׳ פי׳ חוט הסובב שבעין) בפ׳ על אלו מומין (בכורו׳ ל״ח סע״א ושם:) לבן הפוסק בסירה פי׳ „הוא כמו חוט שסובב השחור״ *[אחי״ה כ״ה בפי׳ רגמ״ה כ״י לבכורו׳ (בקובץ כ״י אנגייליקי׳ דף ק״ב.) וכתב הראב״ד בספרא אמור פרק ב׳ סוף פרש׳ ג׳ לבן פוסק בסירה: פי׳ אין זו מחמת מכה ואינו חסור ממאור עיניו שום דבר אלא כך נברא שהלובן שלו נמשך ונכנס לפנים מן הסירה ומגיע עד תוך השחור הראשון החיצון והשחור הוא בת עין שהוא שחור שבשחור ע״כ. ורש״י פי׳ סירה היינו שורה שבעין סביב לשחור וכו׳] —

סרה (= סירה מל״מ שִׁרְיוֹן, סִרְיוֹן Panzer) כפי׳ תחרא (שמות כ״ח, ל״ב) תרג׳ ירו׳ (ב׳) כפום סירה. *[אחי״ה ובנו״ג סירא ובתרג׳ ירו׳ א׳ כפום לשיריא, ובתר״י לשמו׳ ל״ט, כ״ג כפום שיריא. ותרג׳ בסריונו (ירמי׳ נ״א, ט׳) בסירניה, הסרינות (שם מ״ו, ד׳) סִירְיָנַיָּא] —

☞ סרה (= סִירָה מל״מ סיר פי׳ קוץ Dornhecke, Dorn) משנת כריתות פ׳ אמרו לו (ט״ו רע״ב)

[1]) בכ״י ה״ב הגאון. [2]) בכ״י ק״ט כל. [3]) וכ״ה בכ״י ש״ס ובפי׳ ר״ח ובילק׳ איוב ר׳ תתקי״ט ולפנינו יהי דומה בעיניו. [4]) בירו׳ סוכ׳ ספ״ה דנ״ה סע״ד הגי׳ לסדריוט. [5]) כ״ה בכ״י ק״ט בדפ״ר פיז׳ וויניצי׳ וכ״ה בכ״י ש״ס ובע״י הראשון ובילק׳ כ״י אצל ד״ס ונשתנה מן הצייזור מושלי הרשעה ובדפ״ע מדפ׳ באסיל נשמט הרשעה. [6]) בנו״ג סרדיוטות ובדפוסי׳ הראשוני׳ סדריוטות. [7]) כ״ה בכ״י ש״ס ובנו״ג הנתפס. [8]) ובגיטי׳ נ״ח. לשני אדונים.

ותוחבו בסירה פירשו המפרשים בקוץ מל"מ ולי נראה שפירושו מגרה ומסר הנקרא בל"ר סירא [1] אשר בו הרופא חותך האבר. *[אחי"ה אבל הלשון תוחבו אינה עולה יפה עם פי' ר"ב ונאמר יפה על הקוץ. בל"מ סיר הוא מין זכר ובדרז"ל נקבה, מבור הסירה [2] (ש"ב ג', כ"ו) מבואר בסנהד' מ"ט. בור וסירה גרמו לו לאבנר שיהרג עיי"ע בר ז' [3]) ושם סימנתי יתר המקומות ע"ש. שבועו' ד': עיי"ע סל ד' וש"נ והקבוץ שמ"ר פ"ל סִירָאוֹת עיי"ע דרדר (ח"ג, קמ"ד). ובל"א סירתא תר"י א' לבמד' י"ט, ב' ובפסיקת' דר"כ צד י"א: דהוה מדמה להדא סירתא, ובע' ארנון (ח"א, רצ"ה) סימנתי יתר המקומות מילקוט ע"ש. והקבוץ קהל"ר פ' כי קול הלין (סרייתא) [צ"ל סירייתא] כד אינון דלקן קולן הולך וכו' ובילק' קהלת ר' תתקע"ג סירייתא קליהון אזיל. — שמ"ר פמ"ב סריות עיי"ע סר אחרון, קהל"ר פ' טוב יליד ביני סריאתא עיי"ע סר ח' ומ"ש. ובל' זכר תרג' סירים (ישעי' ל"ד, י"ג) סִירִין] —

סִרְהֵב (בנין סִפְעֵל מן רהב ענין הפצרה ומהירה וכן בל"ס סַרְהֵב in Jem. dringen, drängen, eilen, beeilen) בר"ג דפ' ג' שאכלו (ברכו' מ"ז.) הוה קא מסרהב ואכיל. בריש שבת בגמ' לא ישב (י'.) נ ג ה ל צ ל ו י י [4]) והוה קא מסרהב. וימהרו לשפך דם (משלי א', ט"ז) תרג' ומסתרהבין למשפך דמא. רגלים ממהרות (שם י"ח) תרג' רגלין (דמסתרהבין) [צ"ל דמסתרהבן] [5]). ויאמר המלך להמן מהר (אסתר ו', י') תרג' ואמר מלכא להמן ס ר ה ב. *[אחי"ה בנו"ג אוחי. ועוד הרבה בתרגומי' עיי' לתהלי' ז', ז'; ס"ט, י"ח; ק"ב, ג'; לאסת' ח', ח'; בתרג' שני לאסת' ו', י' ובאתפעל למשלי ז', כ"ג; י"ב, י"ט; כ', כ"א בכ"י תרג' ובפשיט'. וכן בדרז"ל חולי' ז': השתא מסרהיבנא, שם צ"ד. אל יסרהב אדם וכו' ועיי"ע סרב ב' וש"נ ג"כ הגי' אל יסרב והוא קטיע מן יסרהב. וש"נ שבועו' כ"ג: ע"ש. ב"ק ל"ב סע"ב רבו מסרהב בו לצאת וכ"ה בפי' ר"ח ורש"י פי' הפציר בו ובכ"י ש"ס בשתי פעמי' מסרב. והתואר סַרְהֲבָן, סוּרְהֲבָן הוא כמו סַרְבָּן ותרג' ירו' סורר (דברי' כ"א, י"ח כ') סורהבן וקבוץ נקבה סַרְהֲבָנְיָן תר"י א' לבראשי' כ"ו, ל"ה. והשם המופשט סורהבנותא תר"י א' לדברי' ל"א, כ"ז. ולזכר סרהובא, סרהוביא וכ"ה בל"ס סוּרהבא עיי' תרג' ירו' לדברי' ד', כ"ו; ו', ט"ו; ז', ד'; ט', ג'; לתהלי' ל"א, ג'; ל"ז, ב' ובכולם בסרהוביא (בכ"י בסרהובא) והוא ענין מהר, מהרה בהוראת תואר הפעל] —

* סרויא (תואר לסבא על שם מקומו) שבת מ"ה רע"ב ההוא סבא קרויא ואמרי לה סרויא ובכ"י ש"ס לי' סרויא וכן לא העתיקו ר"ח בפי' כי אם ההוא סבא קרוייה ובכ"י ש"ס א"פ קירויא ובכ"י ש"ס מ' קרויה ובתוספ' מעש' שני פ"ד אבא חילפא בן קרויא אבל סרויא לא מצאתי זולתו —

סָרַח מל"מ סְרַח ענין נזק וחבלה verletzen, beschädigen ולדעת רבינו כמו סְרַךְ עיי' בפני') בסוף מסכת כלי' (פ"ל מ"ד) מפני שהיא סורחת את היד "תניא (תוספתי כלי' ב"מ פ"ג) מכחול שניטל הזכר שלו אעפ"י שהיה המקבל שלו מלא חלודה טמא ניטל המקבל שלו אם היה הזכר שלו מלא חלודה טהור מפני שהוא סורך [6]) את העין (כימטא) [7]) [צ"ל סימטא] בארמית ו כ ד ו ש [8]) בטיית ומניין שכן (שנינו) [צ"ל ששנינו] [9]) בתוספת' (כלי' ב"ב ספ"ז) הכוסות והצידונים [10]) החתוכים טהורים מפני שסורחין את הפה. וזה הח' [11]) במקום כ' כאשר נאמר ס י ר כ א" [12]) — (א"ב ענין שרטת). *[אחי"ה כל הערך נעתק מפי' רה"ג לכלי' (בסריפ 21) רק שם הגי' ו כ ר י ש בטיית וה' לעווי הביא בשם רה"ג כרש ועל זה הוסיף ה' פליישער שהוא ל"ע خرش kratzen והנכון כי צ"ל בפי' רה"ג כדאי' בדפ"ר בערוך כדוש והיינו כדש והוא ל"ע كدش kratzen ונרדף עם خدش מסרט בצפרנים ובאמת כן ענין מלה סורי' סְרַח וגם יפה פירשו רה"ג ואחריו רבינו (כפי תקוני) ע"י ל"א סימטא עיי"ע סמטא א' שפירושו ספחת Schorf. ואחרי הדברים והאמת האלה קצת צ"ע למה הוצרך להשוות סרח

---

[1]) Säge, sera [2]) במסורה: הסרה. [3]) ולא כמו שכתב ה' לעווי ב' סירה: בע' ב ן ז' וגם לא חש לעיין מה שכתבתי בע' בר ד' (ח"ב קס"ט:) כי שם היטב ימצא מקור פי' רבינו. [4]) כ"ה בדפ"ר וויניצ'. [5]) כ"ה לנכון באתפעל בדפ"ר אבל בשרפ"ע בשתי הפעמי' מסרהבין. [6]) וכ"ה בפי' רה"ג אבל בנו"ג סורה. [7]) כ"ה בדפי' פיז' ובדפ' באזיל אמ' ופי' ביטמא; בדפ"ר וויניצי' כי מנ"א ובכולם ט"ס וצ"ל סימטא ובפי' רה"ג בט"ס סיטמא. [8]) כ"ה לנכון רק בדפ"ר ובשאר דפ"ע בט"ס פ י'. [9]) וכ"ה בפי' רה"ג. [10]) בפי' רה"ג הכוסות הצידנים ובנו"ג הכוסות הקיסין הצידנים ובכ"י אירפ' הכוסות הקיצין הסודניים. [11]) וכן הגיה נכון המו"ל בפי' רה"ג במקום אני' שצ"ל החי' והיה לו לרמוז על הערוך. [12]) כ"ה נכון בכ"י ק"ש וכ"ה בפי' רה"ג ובדפ"ע סורכא.

עס סרך ובזו השטה הלכו הרמב"ם הר"ש ורע"ב ע"ש. ור"ב היטב שיער שהוא ענין שרטת ועיי' ג"כ בפי"מ להרמב"ם אבל גזרת המלה נעלמה מעיניו שהוא מל"ס סרח ענין היזק וחבלה ועקירה ומזה נבין ג"כ מה שמבואר בדב"ר פ"ג עקר ועקרה (דברי' ז', י"ד) סרוחין ואילוניות. ב"ר פל"ב והבאים זכר ונקבה (בראשי' ז', ט"ז) פרט לסרוחין ולמחוסרי איברים פי' עקרים וסרוסין והילק' נח ס' רמז נ"ו גרס באמת פרט למרוטים ולקטועים ולסריסים ולמחוסרי איברים ועיי' ג"כ תוספות ע"ז ה': ד"ה מנין למחוסר אבר. והמיוחס לרש"י בב"ר פי' סרוחין "יתירי אברים" וא"כ מל"מ סרח העודף ולא נהירא, ובקצת דפוס"' כדב"ר הנ"ל אי' ג"כ סריסין ושנוה מלה זרה הכודדת מחסרון ידיעת] —

☞ סְרַח (מל"ס הנ"ל באש verwesen, übel riechen והושאל במובן מוסרי לענין נזק הנפש ע"י חטא (anrüchig sein, übel handeln תרג' ואנכי העויתי (ש"ב כ"ד, י"ז) ואנא סרחית. *[אחי"ה בעצם הראשונ' ענין המלה הסורית (ועוד בל"מ עיי' ירמי' מ"ט, ז') נתינת ריח רע ורקבון וכן תרג' כ"י עץ רקבון (איוב מ"א, י"ט) קיסא סריחא[1]) ותרג' ירו' א' הבאשתם (שמות ה', כ"א) אסרחתון ית ריחנא. והושאל במובן מוסרי ענין הפסד ובפרט ע"י הטא[2]). ותרג' חטאו (בראשית מ', א') סרחו. חטאתם (דברים ט', ט"ז) תר"י א' סרחתון ועיי' תרג' לש"ב ז', י"ד; י"ט, כ', וזולתו. ובשתי הוראות ג"כ כדרז"ל. א') תרומ' פ"ג מ"א יבמו' פ"ט. נמצא סרוח, אבות פ"ג מ"א טפה סרוחה, ירו' תרומו' פ"ט דמ"ז ע"ד אוכל סרוח . . משקה סרוח. והושאל להשחתה סנהד' צ"ז. חכמת הסופרים תסרח, ירו' סוכ' ספ"ה דנ"ה ע"ג סורח את הנעימה. שהש"ר פ' אתי מלבנון דיעה סרוחה, במד"ר פ"כ לשונו סרוח. הפעיל ברכו' ס'. שלא יסריח, סנה' צ"א: חתיכה של בשר . . מסרחת, ב"ר פל"ד מיד הוא מסריח. כתובו' ס"א: (עיי"ע שרבט) תוספת' כתובו' פ"ה מפני שמסריח את הפה, ירו' כתובו' פ"ה ד"ל. מפני שהוא מסרחת את הפה. נפעל ירו' יבמו' פ"ד ד"ה סע"ג ורע"ד עד שלא נסרח הזרע . . משנסרח הזרע. ב') בענין חטא יומ' ע"ה. היא סרחה עלי . . הוא סרח עלי, שם ע"ז. סרחה אומתך, סנה' ע"א: סרחה ואח"כ בגרה, תוספת' סוטה פי"ד וסרחה כל המלכות כולה, שם פט"ו משל לא' שסרח וכו', פסיק' רבתי פכ"ו ויהי בעת שסרחה הצאן וכו'. תנחומ' כי תשא סי' כ"ו מיד דן את הסרוחין, ושם סי' כ"ח ורידה את הסרוחין, אבות דר"נ פ"ב כיון שראה אותו סרחון שסרחו וכו' ילק' חקת ר' תשס"ג בשם הילמדנו: כשם שהנער הזה סורח והסופר הזה מכה אותו, שמ"ר ספמ"ג סרח אותו העבד . . סרחת כל הסרחון הזה וכו'. והשם תרג' יואל ב', כ' סְרוּחֵיה אבל גי' המתורגמן סרותיה (עיי"ע סר ט'). הקבוץ ויק"ר פי"ד מיני סירוחין, ועוד השם סירחא סוכ' כ"ו. ב"ק פ"ב: וברש"י שם סרחון יכ"ה סִרחון פסחי' ל"ה, ירו' חלה רפ"א דנ"ז. והושאל לחטא ספרי בהעלתך פ' ק"ד מאחר שהודיעם סרחונם וכו', ב"ר ר"פ ע"ג הסירחון ניתלה בה, ושם פפ"ד אין הסרחון תלוי אלא בי, במד"ר ספ"כ בעוה"ז ע"י סרחון הם נמנים וכו', פסיקת' רבתי פמ"ד ומה מי שאין לו חטא ולא סרחון וכו', ועוד בל"ס סוּרְחָנָא ויק"ר פכ"ז סורחנא דהדין ברי וכו' עד לית בהדא מילתא סורחן כלל[3]). יומ' פ"ו: יכתב סורחני . . אל יכתב סורחני, ויק"ר פ"כ במד"ר פי"ח פסיקת' דר"כ צד קע"ב: מזכיר סורחנן, ועיי' בתרג' לבראשי' ל"א, ל"ו; ל"ט, כ"ג; לש"א כ' א'; כ"ד, י"ב וזולתו ועוד השם המופשט סוּרְחַנְתָּא תר"י א' לדברי' ט' כ"א; סַרְחָנוּתָא תר"י לויק' י', י"ז; לבמד' ט"ו, ל'; לדברי' ט', כ"ז] —

* סְרַח (מל"מ וכ"ה בל"ס סְרַח ובל"ע سرح ענין היתרון והתפשטות herunterhängen) ב"ק קי"ז סע"א מסרחי גביניה, יומ' פ"נ: אזניו סרוחות, ועיין תרג' לשמות כ"ו, י"ב, י"ג ומזה הבין המיוחס לרש"י בב"ר פל"ב סרוחין אבל עיי"ע סרח א'.

* סוּרְחָב (שם אמורא דבבל) כתובו' י"ז רע"ב סורחב בר פפא פי' בל"פ سرخاب מים אדומים והוא תואר לכמה דברים וגם שם פרטי כעין Rufus אצל הרומיים והוא כמו סומקי עיי"ע סמק.

סֶרֶט (לדעת ר"ב מל"י עיין בפנים והנכון מל"ע شريط חבל Seil) בסוף כלאים (פ"ט מ"ט) לא יקשור סרט של צמר בשל פשתן פי' עבותות של צמר — (א"ב פי' סירד בל"י חבל דק וקצר). *[אחי"ה כיון לל"י σύρτης. וכפי"מ להרמב"ם והר"ש פי' מחגרת, חגורה] —

[1]) ובנו"ג בולטיתא עיי"ע. [2]) ברוגמת באש וביש ועיי"ע סר ז' וסר ט'. [3]) ובשהש"ר פ' חכו: סורחנין.

סְרַט (מל"מ שָׂרַט בל"ס סְרַט ובל"ע شرط ein- schneiden, eingraben ; סְרִיטָה Einschnitt) בפ' אלו הן הלוקין בגמ' הסורט סריטה[1]) (מכות כ"א, רע"א) ובפ"ק דקידושי' בגמ' חוץ מבל תקיף (קידושי' ל"ה סע"ב) סריטה וגדידה אחת היא[2]). בפ' הבונה (שבת ק"ד: במשנ') המסרט על בשרו. בפ' אלו טרפות בגמ' סימני העוף (חולי' ס"ב.) עוף המסרט כשר לטהר בו את המצורע[3]) — (א"ב ל"מ זה (ויק' כ"א, ה') לא ישרטו שרטת, תרג' ויתו על דלתות השער (ש"א כ"א, י"ד) וסרט על דשי תרעא). *[אחי"ה וכה"ג במתורגמן ובנו"ג ומסריט וברד"ק ומשרט וכ"ה בשי"ן במכו' ובקידושי' הנ"ל אבל בתוספ' שבת רפי"א (י"ב) אי' כגי' רבינו הסורט סריטה אחת. וכנ"ה בב"ר ס"פ ל"ג יסרוט לו סריטה בכותל, שמ"ר רפי"ב סרט לו סריטה על הכותל, פסיקת' רבתי פ"ו סריטה סרטו לו על הכותל. פיעל ופעל ב"בכ'. במסרט.. מסרטא. שבת נ"ג: שלא יסרטו דדיהן, סוטה מ"ח. שהיו מסרטין לעגל בין קרניו וכו', תוספת' ב"מ ספ"ג אין משרבטין ומסרטין את הבהמה[4]). גהשם המופשט סריטה עיי' לעיל ובל"ס סֶרְטָא פי' כמו שֶׂרֶט בל"מ ובל"ס בע"ז ל': אחרים אומרים מקום שיש סירטא אסור אין סירטא מותר, ירו' תרומו' פ"ח דמ"ה ע"ד אחרים אמרו לא אסרו אלא מקום סירטא פניו כסירטא הם ראשי אצבעות ידיו ורגליו כסירטא הם ובתוספ' תרומו' פ"ז אי' רק אחרים אומרים לא אמרו אלא בזמן שיש בו סירטא. פי' סירטא סדק] —

סרט (= סְרַטְיָא בל"ע سراط, صراط, زراط דרך הועתק מל"ר ויוני στράτα, strata (via) = Strasse, Weg אִסְטְרָט) בגמ' דפ"ק בשבת (ו'.) סרטיא ופלטיא פי' סרטיא בלעז אסטרדא[5]) מקום שהולכין שם רבים תדיר והוא דרך המלך, פלטיא שוק גדול של מקח וממכר ובלעז פלטיאה[6]) והיינו איסטרט ואסרט שכבר כתבנו בע' א'[7]). בפ' שואל אדם בגמ' עשו לו ארון (שבת קנ"א סע"א) אמר עולא בעומד באיסרטיא[8]) פי' שאין דרך לקבור במסילה[9]) — (א"ב וכן נקרא בל"י ורומיי) *[אחי"ה והקבוץ בתר"י א' לבראשי' מ"ב ו' בלשו בסרטייתא ובפלטייתא עירו' כ"ב סע"ב ותיקן להם דרכים וסרטיות כ"ה ברפ"ש ובפי' ר"ח וסרטאות ובנו"ג ביחיד: וסרטיא ובכ"י ש"ס מ' וא"פ ואסטרטיאות תוספת' שבת רפי"א שתי סרטאית זו ע"ג זו ובכ"י אירפ' לי' אבל סרטיאות של גוים כתוספת' ע"ז רפ"ב ט"ס וצ"ל לתרטיאות וכ"ה בכ"י אירפורט (צוק"מ 462)] —

* סַרְטְבָא (שם ההר) ר"ה כ"ב: ככר פירשתי בע' גרופינא ע"ש (ח"ב, שע"ו:

* סִירְטוּט (מע' סרט ב' פי' שריטה היינו סירגול das Liniiren) ירו' מגיל' רפ"א ד"ע, מה זו צריכה סירטוט אף זו צריכה סירטוט, וכן ענין שרטוט עיי"ע שרטט ועיי"ע סרגל.

* סַרְטָן מל"ע سرطان ובל"ס סַרְטָנָא Krebs, Sternbild) תנחומ' ריש האזינו: אי' בפסיקתא אדם נמשל לשנים עשר מזלות בתחלה כשנולד וכו' ותחלתו חלש כסרטן ואח"כ כשנתגדל נתגבר כאריה וכו' ובפסיקת' רבתי רפ"כ אי' כסגנון אחר ואינו דומה לו כלל[10]) ושם אי' ואחריו מה אתה בורא סרטן מפני שאדם מקמיץ מן החורים ומן הסדקים כסרטן וכו', ושם פ' כ"ז ברביעי עמדה זכותו של משה אמר רבון העולמים הסרטון הזה אינו חי אלא מן המים ואני נמלטתי מן המים[11])

* סִרְטוֹן (מל"י συρτόν) ברכו' ס' רע"א כגי' כ"י ש"ס ועיי"ע שרטון ומ"ש.

סָרֶטְנָא (נ"ל מל"י σωρηδόν, σωρευτὸν haufenweis) בילמדנו פ' קח את המטה (בתנחו' חקת לי') עכשיו אתה רואה סרטנא[12]) ואתה אומר לו[13]) לגמול חסד הן באין. *[אחי"ה וז"ל הילק' ר' תשס"ג בשם הילמדנו: כיון שמתה מרים ומשה ואהרן עסוקים בה וישראל מבקשים מים ואין מוצאין מיד נתכנסו עליהם כיון שראו אותם באין אמר משה לאהרן מהו כינוס זה א"ל אהרן לא בני אברהם יצחק ויעקב הן גומלי חסדים בני גומלי

---

[1]) בנו"ג השורט שריטה. [2]) שני הציוניי יחדיו ידובקו כדאי' בכ"י ערוך אבל בדפ' וו' הובא בינתים ציון משבת ובשדפ"ע לי' כל עיקר הציון ממכות רק מתחיל בציון משבת ואח"כ הובא זה דקידושי', ובכ"י ע' לנכון גרידה ובדפ"ע גרידה. [3]) בנו"ג לטהרת מצורע. [4]) ובכ"י אירפ' לי' [5]) כ"ה בכ"י ק"ט והוא לאי"ט strada ובדפ"ע אסטרטא. [6]) בלאי"ט ובל"ר platéa Platz. [7]) עיי"ע בח"א, קע"ה ור"ג. [8]) וכ"ה ברש"י ובנו"ג באסרטיא ובפי' ר"ח באסטרטיא. [9]) וכ"ה בפירש"י ובכ"י ק"ט בט"ס לעבור במסילה. [10]) עיי' מ"ש במ"ע שם בשם ילק' ראובני וכר תקמת. [11]) ועיי' בתפילת גשם לש"ע כסרטן גדל במים חיים, ובתפלת טל ליום אי' דפסח: להפסח כגון סרטן. [12]) ברפ"ר סרטנה ראשון. [13]) נ"ל שצ"ל לי.

חסרים א״ל משה אי אתה יודע להפריש בין כינוס לכינוס אין זה כינוס של תקנה אלא של קלקלה שאילו היה כינוס של תקנה היה צריכים להיות בראשם שרי אלפים ושרי מאות וכו׳ ואתה אומר לגמול חסד הן באין וכו׳ ובלי כל ספק זו היא הצעת הסיפור בילמדנו שאינו תחת ידינו ומשם הביא רבינו עכשיו אתה רואה סרטנא ולפי הענין פירושו כינוס בערבוביא ומל״י הנ״ל כינוס חמרים חמרים בלי סדרים וזה הכינוס לא בא לגמול חסד עם האבלים היינו עם משה ואהרן המתאבלים אודות מרים וזה מה שהשיב משה לאהרן ואתה אומר לי לגמול וכו׳ או ואתה אומר לו כלומ׳ על אותו הכינוס אתה חושב לגמול חסד הן באין? וה׳ לעווי העתיק המלה ע״י Stock ולא ירד לסוף דעתו של רבינו וטעה אחר רמ״ל וזה אחר בוקסטארף. — ועוד י״ל כי סרטנא הוא ל״ע سرطان Sturmlauf הליכה במריצה ולפי זה נוכל לקיים גי׳ דפ״ר סרטנה ר א ש ו ן פי׳ כבר רא׳ת המריצה הראִשונה שבאים דחופים ודוחקים זה לזה ואתה אמרת לגמול חסד הן באין] —

* סְרֵי (כמו עשרה zehn) רק בצרוף, תרתי סרי נדרי׳ נ׳. תמני סרי ברכו׳ כ״ט. ועוד בקטיע סר עיי״ע חדסר (ח״ג שמ״ה, וש״נ).

* סְרִי, סְרְיָא עיי״ע סר ו׳, ז׳ ט׳.

סריא (= סוּרְיָא מל״י Συρία בל״ס סוּרְיָא ארץ ארם נהרים וארם צובה Syrien, im Talm. Mesopotamien) בפ״ו בדמאי (מ״א) המוכר פירות בסוריא [1]). בפ״ק בע״ז (כ׳ סע״ב וכ״א רע״א) ובסוריא משכירין בתים [2]). בסוף אהילות (פי״ח מ״ז) הקונה שדה בסוריא סמוכה לארץ ישראל. פי׳ מדמשק ועד צובה קורין לו רז״ל סוריא והן הנקראין כיבוש יחיד — (א״ב וכן נקראת בלשון העמים). *[אחי״ה ואצל רז״ל הוא ארץ ארם עיי׳ הר״ש בדמאי הנ״ל ופי׳ ר״ח בע״ז. וע׳ זקנים העתיקו ארם (מ״ב ח׳, כ״ח) Συρία. ירו׳ דמאי רפ״ו דכ״ה: מקום שאין ישראל מצויין כהדא סוריא. ירו׳ שקלי׳ רפ״ד דמ״ז ע״ד אין העומר בא מן הסוריא. ירו׳ כתובו׳ פ״ב דכ״ו ע״ד בסוריא נשיאת כפים אבל לא חילוק גרנות.. ובבל כסוריא (ועיי׳ תוספ׳ כתובו׳ רפ״ג) ירו׳ פיאה פ״א דט״ז. ויק״ר פכ״ו עיי״ע בעל הלשון. תוספת׳ שקלי׳ פ״ב אנשי סוריא. ועוד הרבה בתוספת׳ עיי׳ לר״ה ספ״ב (א׳) לתעני׳ פ״ב; לע״ז פ״ג (ד׳); לז׳ (ח׳), תוספ׳ כלי׳ ב״ק רפ״א. בענין חלות בסוריא עיי״ע חל (חלה) ח״ג, שצ״א. וש״נ. — והתואר ממנו סורסי, סורס׳א עיי״ע סרס ב׳ ומ״ש — ובירו׳ שביעית פ״ו דל״ו ע״ד לגי׳ בעל פני משה בסוריא ובנו״ג בט״ס כסורא ועיי״ע סורא וש״נ ומבואר מקום בבבל] —

* סורייקי ע״ז ד׳: עיי״ע שרייק.

סרך (= מַסְרֵךְ מל״מ שְׂרוֹךְ בל״ע شراك, شرك רצועה וחבל- Riemen, Schlinge ופי׳ רבינו עיי׳ בפנים) בגמ׳ דפ׳ במה בהמה (שבת נ״ג. במשנ׳) ובלבד שלא יקשור לו מסרכו פי׳ בלע״ז פ י ט ו ר ״ ל [3]) וי ״ מ ח נ ו ר ו *[אחי״ה כי״מ פי׳ ר״ח בשבת (ש״ס ווילני) והוא גרס מסורכו והגי׳ הירו׳ שבת רפ״ה ד״ז: לא יקשור את המסרוכי ובכ״י ש״ס מינכען שלא יקשור בו במסרכו ובכ״י א״פ בו את מסרכו ובנו״ג לו מסריכן וכ״ה ברש״י ולועזו פיטר״אל וכ״ה בחי׳ המאירי והר״ן והוא בל״צ poitrail רצועה שנותנין בחזה הסוס כדי שלא תרד המשא מעל צוארו Brustgurt וכן פי׳ האו״ז בהל׳ שבת סי׳ פ״ג סק״א וז״ל מסריכו דהיינו רצועה שקושרים סביב צוארה כדי שלא תרד המשא מעל צוארה וכו׳. וכן פירש״י קלקלי בשבת ס״ד. מ ס ר ך של סוס שקורין פייטרא״ל ע״כ ונרויח מזה ג״כ שעיקר הגי׳ כגי׳ הערוך מסרכו. שהנפרד מסרך ועם כנוייו מסרכו וכ״ה בכ״י אירפ׳ בתוספת׳ שבת רפ״ד (ה׳), ובגוף הדבר אין החילוק גדול בין פירוש רבינו פיטור״ל שהוא בלאי״ט Brustgurt, pittorale ובי׳ פי׳ י״מ שהוא פי׳ ר״ח כאמור] —

סְרַךְ (מל״ס ענין דבוק וקישור לאיש או לדבר וכן בל״ע شرك festanschliessen עיי׳ בפני׳ ובתרג׳ ענין עוות verdrehen) ג ד י א בסירכא (ב״ק כ״ב רע״א) בע׳ סקר [4]). בפ״ק בביצ׳ בגמ׳ בתוך הקן (ביצ׳ י״א רע״א) סרוכי סרוך וסליקו פי׳ [סריכה] [5]) כמו תפיסה כדכתי׳ (משלי ל׳, כ״ח) שממית [6]) בידים

---

[1]) כ״ה בדפ״ר ושם בשני יודי״ן ובשדפ״ע דסוריא. [2]) וכ״ה בירו׳ בתוספ׳ ע״ז פ״ב ובפי׳ ר״ח לע״ז אבל בבבלי משכירין ל ה ם וכ״ה במשני שבמשניות. [3]) כ״ה נכון בדפ״ר פיז׳ בסיל אמ׳ ובכ״י ה״ב ובכ״י ק״ט בט״ס פירט״ל וצ״ל פיטר״ל כבד׳ וויניצי ובעה״ק פייטרא״ל. [4]) עיי״ע סקר ג׳ ומגי׳ דכאן ראיה למ״ש בשטת רבינו בגירסא של ע׳ סקר ע״ש. [5]) כצ״ל וכדאי׳ בפי׳ ר״ח. [6]) עיי״ע סממית.

תתפש"[1]). בפ' כל הבשר בגמ' הכחל (חולי' קי"א.) חלבא סריך — (א"ב תרג' ראית יי' עותתי (איכ' ג' נ"ט) חזית יי' סרוך די סריכו לי). *[אחי"ה וכן תרג' עוה (שם ג' ט') סרך, וכן סורר (שם י"א)[2]) וכן מעוות (קהלת א' ט"ו) וכולם מענין סבוך ver-flochten, verworren מה שאינו ישר כי אם בסבוך ובמבוכה מל"ם שרך ונרדף עם שרג ול"ע شرك. אבל בלשנא דרבנן במקומות הנ"ל פי' כמו בל"ס סרך פי' אדוק וחבור anhangen, festklammern, festsitzen ומזה בחולי' מ"ו: מ"ח: דסריכן להדדי, שם נ"א. מיסרך הוה סריך, ושם: אית ליה מידי למסרך.. לית ליה מידי למסרך, ב"ב פ"ו: שאני בהמה דסרכא ועיי' פירשב"ם ור"ח פי' בע"א ע"ש, גיטין ס"ח: לא סריך פי' אינו נדבק עיי' פירש"י, פעל: יבמו' קכ"א: א"א דלא מסריך וניים פורתא, ע"ז כ"ב: מסריך אבתרה.. האי דמסריך אבתרה, ב"ק כ'. לסרוכי ביצ' וחולי' עיי' לעיל בערוך, פסחי' נ"א רע"א דמסרכי מילת' כלומ' ידבקו בדבר והנהיגו בו וממנו השם ע"ז ל' סע"א סירכא דגברא נקיטה, סנה' נ"א רע"ב סירכא נקט כ"ה בכ"י ש"ס בפי' ר"ח ועיי' בתוספו' שם ובפי' רש"י, סירכא דמשכא ביצ' מ. עיי"ע כם ד' (ח"ד, רס"ז ומ"ש בהערה בשם רשב"ם)[3]), וכן השם סֶרֶךְ (בל"ס סריכותא das Anhängen) נדה ס"ז: משום סרך בתה פי' משום הנהגת בתה, חולי' ק"ו. מפני סרך תרומה פי' הרגל תרומה, וכן נטילת סרך ירו' ביכורי' פ"ב דס"ד סע"ד וירו' חגיג' פ"ב דע"ח: וכן יומא רפ"ג ד"מ: טבילת סרך] —

סרך (= סָרְכָא מל"פ سركار ראש ופקיד Vor-gesetzter, Präfekt) שפטים ושטרים (דברי' ט"ז, י"ח) תר"י (א') דיינין וסרכין. ויצו פרעה ביום ההוא את הנגשים בעם ואת שטריו לאמר (שמות ה', ו') תרג' ית שלטוני עמא וסרכוהי — (א"ב פי' בל"י שר ונגיד כמו ארכון). *[אחי"ה ἄρχων לחוד וסרכא לחוד[4]) והקבוץ סָרְכִין כבר בדניאל (ו', ג'. ד'. ה'. ז'. ח') והיחיד סרכא תרג' שטר (משלי ו', ז') והוא הוא סָרְכָן (תר"י לבראשית מ"א, מ"א; לשמות כ"ד, א'; לדברים ל"ד, ו'; אסתר ב', י"ג; ח', ב'; לדה"י א' י"א ב'. י"א וזולתו) והוא מל"פ הנ"ל ונשמט הרי"ש בסוף[5]) עיי' עמ"פ לואולירס ח"ב 281] —

☞ סרכא (?) בריש מדרש שהש"ר סרכא דאקים תאניתא אולי מין תאנה הוא *[אחי"ה וכן הוא מפורש במ"כ וז"ל לפי הענין סרכא הוא מין אילן תאנה והמשל בפי הבריות הסרכא מקים ומעמיד תאנה כלומ' מטוב יצא טוב ע"כ וחזרתי אני על אוצרי מילין ולא מצאתי לשון שהוראת סרכא מין תאנה לכן דעתי נאמנה להגיה סוכא והוא ל"י συκῆ, συκέα, תאנה Feigenbaum ובילק' שמואל א' רמז קל"ד הובא כשם פסיקת' רבתי (?) משל ברכא תניתא! וזה ודאי ט"ס ולא מצאתי זולת זה המשל הנ"ל ומלת סרכא כל תמצא בספר פפלנ"צ ללעף] —

סרמט (= סרמיטין אולי מל"י συρματίτης = סרמיטין מל"י σαρμός וענין שניהם פסולת שמכבדין das Zusammengefegte, der Kehricht ופי' רבינו בע' חמס) סרמיטין וסרמיסין (כתובו' י"ז רע"א וסנה' י"ד.) כבר פירשנו בע' חמס. *[אחי"ה ושם מבואר בכמה אופנים וקרוב הדבר כי מל"י מחצבן כי בא"י אשר סמכו שם רבי אמי ורבי אסי שרו בל' המדוברת שם היינו בל"י וענינו לא תסמכו לנו לא מן הפסולת ולא ממה שמשליכין בכיבוד היינו מפחותי הערך כי אם ממכובדי ארץ, ופי' רבינו בכמה אופנים עיי"ע חמס (ח"ג תכ"ט)] —

☞ סרמיסין (= טרמיסין בל"ר tremissis עיי"ע ח"ד, פ"ה) ירו' דגיטי' פ' הניזקין (פ"ה דמ"ז:) קרקע דינר אגרמא רביע מעות סרמיסין פי' אם לקח מיד סקריקון קרקע בשלשה נותן לבעל אחד דרך משל אם לקח בדינר נותן לבעל גרמא שהוא שליש דינר שהוא רביע מעות וטריסין בל"ר הוא גרמא בל"י. *[אחי"ה לא ידעתי מאין לקח ר"ב כי גרמא בל"י כמו טריסין tressis שפי' שלשה איסרין עיי"ע טריסית (ח"ד, פ"ח), ואת אשר נ"ל כתבתי בע' אגרמא ע"ש ובע' גרמס ועוד עיי"ע טרמיסין, שהוא הוא סרמיסין ועוד עיי' בבלי גיטי' נ"ח: ומ"ש התוספו' שם — ועפ"י ענין טרמיסין שהוא שליש פי' בעל פני משה בזה"ל כלומ' מה שמכר לו קרקע שוה דינר בדינר חסר רביעי א"כ שליש המעות שנתן לו הן כפי שיווי רביע הקרקע שהוא מעה וחצי] —

[1]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח לביצ'. [2]) ובמתורגמן: סרב וכן לעות (שם ל"ו) במתורגמן: לסרבא ובנו"ג לסרכא. [3]) ולפי י"מ ראי' שם ענינו מל' סירכא רפוסקים עיי"ע סרה א' ובענין דיני הסירכא כבר האריך בעל פחד יצחק לצדר כל המקומות ע"ש. [4]) וגם הי' לעווי טעה אחר ר"ב אף אם לא הזכירו. [5]) ודוגמתו איזגדא ע"ש ועיי"ע סורמקי.

* סוּרְמְקִי (שם פרטי) יומ' י'. ב"מ פ"ה: רב חכיבא בר סורמקי ובקצת כ"י ש"ס אצל ד"ס לב"מ צד קכ"ו הגי' סומקי וגי' סורמקי נ"ל עיקר והוא תואר לאיש ביישן בל"פ شرمكين keusch, verschämt ובכ"י ש"ס ר' א' הגי' סורמסי וגם זה בל"פ شرمسار מאותה ההוראה וריש בסוף נשמט עיי"ע סרכא.

☞ סוּרִין (לדעת ר"ב מל"י σύρειν ziehen, סחב fortschleppen ולפע"ד מל"י σάρον צואה Unrath) מדר' ויק"ר פ' זאת תהיה תורת המצורע (פט"ז) ר"מ אומ' סורין סורין לשון יוני הוא סחוב והשלך *[אחי"ה ר"ב כיון לפעל הנ"ל וכן העתיקו ע' זקנים סחב (ש"ב י"ז, י"ג) וכן העתיקו זחל (דברים ל"ב, כ"ד) ושטף (ישעי' ל', כ"ח) ולפע"ד הוא השם בל"י הנ"ל. והנוסח' שלפנינו סירון סירון וכ"ה באיכ"ר פ' סורו ושם בשם ר' אבא ור"ב שנה הנוסחא אודות פירושו] —

* סַרְנָא (בל"ם קוטב Axe) ב"ק י"ב סרנא דארעא בנו"נ סרנא אבל בכ"י ש"ס פרנא ונ"ל להגיה סרנא אבל גם בקידושי' כ"ז: אי' סדנא ועיי"ע סדן.

סרנג (= סרונגית שם מקום נ"ל שהוא סנגורא עיי' בפנים) בויקר' אחרי מות פ' ויתרון ארץ (פכ"ב) דבי כנישתא עתיקא ד ס ר ו נ ג י ת. *[אחי"ה בנו"נ דטבריא אבל גי' רבינו מוכח מירו' כלאי' ספ"ט דל"ב רע"ד ושם דסרונגין ובקהל"ר פ' ויתרון דסרונגיא ועל שם המקום נקרא ר' אבא סרונגייא ב"ר פ"א ובירו' סוכ' פ"ד דנ"ד ע"ג ר' בא סרונגייה ובבמד"ר פי"ד בט"ס ר' אבא סדרוניא (ופי' מ"כ שם מקום), ושם פכ"ב ר' אבא מרומניא ונכון הוא בתנחו' מטות סי' ו' ר' אבא סנגוריא וצ"ל סרונגיא וכן אי' באיכ"ר סוף פ' על אלה ר' ביבא סנגוריא ושם פ' ממרום ר' ביבא מרנגיא בכולם צ"ל סרונגיא אבל קשה עלי לשבש כל הגירסאות שכתוב סנגוריא כדי להגיה סרונגיא אחרי שתכונת סרונגיא לא נודע לנו אבל סנגורא, סנגרא נודע לנו היטב והיא קרוב לטבריה עיי"ע סניגורא ומ"ש בסוף הע' הנ"ל ועיי' מפה לא"י לה' שווארץ בהוצאה אשכנזית דאס הייליגע לאנד ושם צד 8. וראיה עצומה כי גם כנישתא עתיקא דסרונגית או דסרונגין, דסרונגיא צ"ל דסנגורא ממה שאי' תחת זה בויק"ר פכ"ב ד ט ב ר י א וסרונגא היה קרוב לטבריא, ומצינו בירו' מגיל' פ"א ד"ע. כנישתא דכיפרא ואמר הדא היא עיקר טיבריא קדמייתא, וא"כ היא היא כנישתא (דסרונגיא) [דסנגורא]] —

☞ סרני (= סִירוֹנִי, סִירוֹנִית Σειρὴν, αἱ Σειρῆνες ספרא (mythische Jungfrauen, Sirenen, פרש' שמיני בדגים (פרק ד' פרש' ג') חיה (ויק' י"א, י' החיה) זו חית הים הנפש (שם נפש) להביא את הסרני ובקצת נוסחאות כתוב סולנית והוא טעות פי' בל"י ורו' מין חית הים מחציה ולמעלה אשה מחציה ולמטה דג והגידו לי שמלך גליל הצפוני המולך בדינמרקא ונורווינגא בעברו בספינה אצל מלכות נורווינגא ראה חיה זו יושבת כחום היום על שרטון שבים ואני קודם עשרה שנים בעמד' אצלו שאילתיהו על זה והמלך שתק והבנתי שהוא היה בספק אם החיה שראה היתה סירני או חיה אחרת מפני מרחק המראה וגם החיה בשמעה קול השר הקורא אל המלך היושב בירכתי הספינה ופניו לצד אחר אדוני המלך הפוך פניך ותראה פלא גדול תכף ומיד צללה בתוך הים אמנם השר והספנים העידו שהיתה סרני ושראו אותה ובדו הפייטנים שהסרני מרננת בקול ערב ואולי קראוה סרני מל' שירה *[אחי"ה זה אינו כי לדעת רבים נקראו Σειρῆνες מן ל"י σειρή חבל כי בדו הפייטנים (ובראשם הומירום אודיססע י"ב, ל"ט והלאה) כי בקולם ערב לקחו הנפש כבעבותות האהבה וכן כתב היססיכיאוס. ואולי על שם קול יללתם העתיקו ע' זקנים בנות יענה (ישעי' י"ג, כ"א; ירמי' נ', ל"ט; מיכה א', ח') ועוד תנים (איוב ל', כ"ט; ישעי' ל"ד, י"ג; מ"ג, כ') ע"י Σειρῆνες וכן העתיקו עקילס, סומכוס ותודוס בישעי' י"ג, כ"ב וירמי' י', כ"ב ומלאכי א', ג'. ועיי"ע דלפן ומ"ש ושם הבאתי פי' רגמ"ה ורש"י בכורו' ח'. וכן פי' הראב"ד בספרא הנ"ל וז"ל נפש להביא את הסירוני[1]) פי' בלע"ז קורין אותה שירינא (syrène) והיא מחציה ולמעלה כצורת אשה ומנגנת כאדם.. ושמא מפני שהוא נקרא כ מ ו ב ן א ד ם ש ב י ם הילכך קרינא ביה לכל נפש אדם] —

סַרְנֵךְ (= סַרְנֵק בנין פרעל מן סְנַק = שנק בל"ם ובל"ע شنق (die Kehle) zusammenschnüren, ersticken; סְרוּנְכִי das Zusammenschnüren, Ersticken) בפ' יום הכפורים בגמ' ועוד

---

[1]) ובנו"נ הסירונית והוא הקבוץ כי כן רגילין להקרא Σειρῆνες.

א"ר מתיה (יומי פ"ד.) מקיזין דם לסרונכי בשבת, פי' אסכרה. בר"ג דפ' אלו נערות (כתובות ל':) ובפ"ק דסוט' בגמ' במדה (ח':) ובפ' אחד דיני [ממונות] בגמ' כיצד מאיימין (סנהד' ל"ז:) שנתחייב חניקה [1] או טובע בנהר או מת בסרונכי. ותבחר מחנק נפשי (איוב ז', ט"ו) תרגומו ובחרת סרנוקא [2]) נפשי, (א"ב פי' בל"י מין חולי אשר בו שואף החולה הרוח בחוטם בכח גדול כי גרונו אטום ותרג' כי יסכר (פי (תהלים ג', י"ב) ארום יסרנק). *[אחי"ה והנכון כי הוא מל"ס וע' סנק. שנק בבנין פרעל עיי"ע שנק וע' שרנקא ויפה גרם דפ"ר בתרג' איוב הנ"ל סרנוקא וכ"ה לפנינו בגי' המתורגמן ובנוסחאות שרנוקא וכ"ה בתרג' תהלי' ס"ח, כ"א תוצאות: ומפקנות נשמתא בסרנוקא וא"כ סרונכי כמו סרנוקא. ובענין אסכרה עיי"ע (בח"א, קפ"א.) ושם מבואר הלעז שברש"י] —

סרם (מל"מ סָרִים Eunuch, Kastrat ובל"ע سريس ein Impotenter سريس והפעל סרם חתך) כפ' בי בזבין (מ"א) סרים אדם וסרים חמה פירוש סרים אדם חתוך בידי אדם. סרים חמה שנסתרס ע"י קדחת [3]). סימני סרים חמה וסימני אילונית מפורשין בפ' הערל בגמ' ר"א אומ' (יבמו' פ':). בריש חלק (סנהד' צ"ג:) והיו סריסים בהיכל מלך בבל (מ"ב כ', י"ח) רב אמר סריסים ממש ור' יוחנן אמר שנסתרסה ע"ז בימיהם. פי' ידעו הכל שאין בו ממש. בפ"ג בנדה (כ"ח.) יצא מחותך ומסורס. פי' יצא מחותך כדרך ברייתו הראש בעצמו ואחריו הכתפים והחזה והשדרה והיריכות והשוקים והרגלים. פי' מסורס שלא כסידורו כדתנן במגילה (י"ח: קראה סירוסין, בפ' המוכר את הספינה (ב"ב פ'.) נוטל שלשה נחילין ומסרס. ופי' ר' יוחנן נוטל ג' נחילין במסרס [4]) והוא שנוטל אחד ומניח אחד וחוזר ונוטל אחד ומניח אחד [5]) וכן פי' בירושלמי במגילה (רפ"ב דע"ג.) קראה סירוסין [6]) וכבר ביארנוהו בזה הפרק בסרג [7]). *[אחי"ה הפעל לא נמצא במקרא רק בל"ס סֵרֵס פי' חתך הבצים באבר המוליד ונראה שגזרתו מל"ע سريس, شرشر חתך aus = abschneiden (עיי"ע סרס באו"מ לפירשט) ואולי ממנו הפעל ערבי סרס سريس נחלש עד שאינו יכול להוליד ובזו ההוראה בשבת ק"י: הרוצה שיסרס תרנגול יטול כרבלתו ומסתרס מאליו. וכן הבינו התרג' הירו' א' שתרג' סרים פרעה (בראשי' ל"ט, א') ומן יד איתגזר עלוי ויבישו שעבזוי ואסתרס והוא עפ"י ב"ר פפ"ו סרים פרעה שנסתרס בגופו מלמד שלא לקחו אלא לתשמיש וסירסו הקב"ה בגופו. שהש"ר רפ"א פוטיפר שהחשיך הקב"ה עיניו וסירסו ועיי' סוט' י"ג: ובהוראת מלה ערבי' פי' כחוש בתכונות כל גופו עד שאינו יכול להוליד נבין על בוריו פי' הגמ' ביבמו' ע"ט סע"ב ופ' רע"א היכי דמי סרים חמה . . כל שלא ראה שעה אחת בכשרותו וענינו כמו שאמר רב יוסף כל שממעי אמו לקוי (ועיי' פירש"י) או כפי' הירו' (יבמו' הנ"ל) כל שלא ראתו החמה בכושר אפי' שעה אחת. ואפשר שרבינו הבין חמה ג"כ בהוראת שמש רק נתן טעם לסרים חמה שנולד כחישות גופו ע"י חולה הקדחת. ובהוראת חתוך ונתוק אי' באלה המקומות חגיג' י"ד: מהו לסרוסי כלבא. ובארצכם לא תעשו (ויקי כ"ב, כ"ד) תר"י א' ובארעכון לא תסרסון ועיי' פי' רש"י, שבת ק"י: מנין לסירוס באדם שהוא אסור ת"ל ובארצכם . . בכם לא תעשו. ושם קי"א. מסרס אחר מסרס. קידושי' כ"ה. עבד שסרסו רבו בבצים. ושם: סירוס דגיד . . סירוס דבצים. איכ"ר פ' תשיב להם פי' סר (ש"א ט"ו, ל"ב) סירסו לפי שהיה נוטל את המילות עיי"ע זמורה. בפסיק' רבתי פכ"ב דרש וישסף (שם ל"ג) סירסו . . א"ל כשם שעשית לישראל במצרים כך עשיתי לך שהיית מסרס אותם וכו'. ובהשאילה פי' סרס חותך ונותק מהסדר שראוי לאיזה דבר והיינו ענין שלא כסדורו וכפי' רבינו בירו' מגיל' סירוסין עיי"ע סרג, וכן מסוֹרָס בנדה הנ"ל ובירו' נדה פ"ג ד"נ ע"ג וכ"ה בב"ב הנ"ל במסרס כגי' רבינו וכ"י ש"ס או בסֵירוּס (השם) כשלפנינו [8]), ובהתפעל מכילת' משפטי' בסוף: נאמר שלש רגלים בשביעית (שמות כ"ג, י"ד והלאה)

---

[1]) וכ"ה בסוט' הנ"ל אבל בכתובו' סנה' חנק וכ"ה בבמר"ר פי"ד. [2]) כה"ג בדפ"ר ובכ"י ק"ט סרונכי וכ"י ב"ר סרונכא ובדפ"ע סרנכא ובנו"ג בתרג' שרנוקא עיי"ע במו"ע. [3]) בדפ' פראג בט"ס קרחת וכבר העירותי בע' חמה (ח"ג, תכ"ו) שרבינו פי' כן בחשבו חמה בהוראת קדחת מע' חמה ב' ע"ש ופי' הירו' הבאתי בע' חמה א' ושם בט"ד ירו' פ"ח ד"ט ר ע"ב וצ"ל רע"ד. [4]) וכ"ה בכ"י ש"ס ה' ובנו"ג בסירוס. [5]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט וה"ב וכן מוכח מפי' רגמ"ה שאחריו נגרר. [6]) כ"ה נכון בדפ"ע בכאן וראיה למ"ש בע' סרג בגי' רבינו אליבא דהירו' ובכ"י ק"ט כאן בט"ס סירוגין. [7]) סרג א'. [8]) ולדעת ת"ק דר"י פי' מסרסן בחרדל עיי' פירשב"ם ועיי' עוד תוספ' ב"ב פ"ד מכר כוורת חלות דבש אינו רשאי לסרס את כולן כאחד אלא וכו'.

שלא יסתרסו ג׳ רגלים ממקומם, פי׳ שלא יהפכו ממקומם שמ״ר פ״ה מי ה׳ (שמות ה׳, ב׳) סרם אותו ים ה׳ פי׳ מהפכו. ומזה מקרא מסוֹרם ספרי שמיני פ׳ מלואים פ״א מכילת׳ בשלח פ״ד, ירו׳ תעני׳ פ״ד דס״ז ע״ג במד״ר פי״א. ב״ר פ״ע מסורסת היא הפרשה. סרס המקרא ודרשהו עיי׳ ב״ב קי״ט. ויק״ר רפכ״ז ושם פכ״ב ר״ל הוה מסרס קרייא מכה איש וכו׳, ירו׳ ר״ה ספ״ב דנ״ח: ר״ל מסרס הדין קרייא אלופים מסובלים וכו׳ ומזה בהשאילה מסרס את ההלכה ירו׳ סנהד׳ פ״א די״ח רע״ג שהש״ר פ׳ הנה מטתו ב״ר פ״ע במד״ר פי״א פי׳ מחתך בפלפולו. אבל בויק״ר ספי״ב נטלת קורדיקון שלה והיתה מסרסתו לכאן ולכאן צ״ל מסטרתו עיי״ע סטר א׳ וע׳ סקרדק] —

סרם (= סוּרְסִי תואר מן סוּרְיָא בל״ס סוּרְיָיא = in syrischer Sprache συριστί כמו σύρος (syrisch, בס״ג דסוט׳ (מ״ט:) ובס״ג דפ׳ מרובה (ב״ק פ״ג.) אמר רבי בא״י לשון סורסי למה או לשון קודש או לשון יוני. בב״ר פע״ה (ע״ד) אל יהי לשון ס ו ר ס י קל בעיניך שבתורה בנביאים ובכתובים הקב״ה חלק לו כבוד בתורה יגר שהדותא (בראשית ל״א, מ״ז) בנביאים כדנה תימרון[1] להום ירמיה י׳ י״א) בכתובים וידברו הכשדים למלך ארמית (דניאל ב׳, ד׳) פי׳ לשון סורסי הוא לשון ארם צובה[2] ושאר הארצות שכבשם דוד והיא הנקראת ארץ סוריא ונקרא לשונם לשון סורסי כמו יון לשון[3] יוני פרס לשון פרסי. *[אחי״ה בב״ר הנ״ל לשון פרסי וצ״ל סורסי וכדאי׳ בירו׳ סוט׳ פ״ז דכ״א ע״ג ושם לנכון סורסי לאיליא וכ״ה בירו׳ מגיל׳ פ״א דע״א; וכצ״ל באסת״ר פ׳ וישלח ושם בט״ס פ ר ס י לאלייה, וטעם לדבר פי׳ במקום אחר עיי״ע אלייה (ח״א, צ״א). והתואר במשקל סורי: סורייא וכ״ה בבכורו׳ מ״ט: אסתירא סורסיא עיי״ע אסתירא[4] ובתואר הפעל סוריסטין = בל״י συριστὶ וכן העתיקו ע׳ זקנים ארמית (מ״ב י״ח, כ״ו; דניאל ב׳, ד׳) ומזה בירו׳ נדרי׳ ספ״י דמ״ב סע״א ר׳ בא בר זוטרא איתעביד תורגמן דר״י בהדא איתא דלא הוית חכמה מִישמע ס ו ר י ס ט י ן כה״ג לנכון בק״ע ברשב״א וכר״ן ובנו״ג בט״ס סוריבטין. ומזה המאמר יש לדין שנשתמשו הרבה בל׳ סורסית עיי׳ מבה״י למהרז״ף ז׳ ושם העיר ג״כ בענין דרכי הלשון כי אנשי בבל שימשו בל׳ ארמית ואנשי א״י ע״י שהיו קרובים לארץ סוריא החזיקו בדרך לשון סורסית אף שדברו ג״כ ארמית, ובנו השמות והפעלים על דרך לשון סורסית ולהקורא תרג׳ אונקלוס ותרג׳ יונתן ב״ע להתורה נודע שאונקל׳ תרג׳ ארמית ונוטה הרבה לדרך לשון עברית ויונתן ב״ע תרג׳ ארמית ונוטה הרבה ללשון סורסית. וזה ההבדל הוא ג״כ בין הבבלי והירושלמי. הבבלי נוטה לל׳ עברית אף שלא הפריז על המדה כאונקלס ולא נוטה כלל לל׳ סורסית ואף הגדות בענין לחשים ורפואות יוצאות מן הכלל כי יסודם בסיפור אנשי ארץ סוריא ומזימותיהם כנודע והירושלמי הולך לרוב בדרך ל׳ סורסית עכ״ל הזהב. אמנם ישנן עוד חילוקים גדולים בין לשון הבבלי והירו׳ הן בתרגומים הן בתלמודים בענין שימוש לשון ארמית וסורסית וברצות ה׳ דרכי עוד אניף ידי בזה הענין במלא רחבו במ״א] —

סרם (= סַרְסְיָא פי׳ רבינו שַׁמָּשׁ Diener ולי נראה שהוא קט״ע מן סרסרא מל״ע سرسور Ge-schäftsführer) בס״ג דפ׳ המפקיד (ב״מ מ״ב:) נימא ליה לסרסיא[5]) בר״ג דפ׳ כל פסולי המוקדשין (בכורו׳ ל״א:) רב אידי סרסיא דבי רב ששת[6]) הוה פי׳ שמש. *[אחי״ה ורגמ״ה ורש״י פי׳ „שמעיה״ והוא ג״כ שמש שלו עיי״ע שמע. וי״א כי סרסיא הוא כמו סרים של מקרא (ישעי׳ ל״ט, ז׳) וכן פי׳ רד״ק שרש סרס שענינו שר וממונה וכתרגומו ורבין אבל כבר העיר ר״א לעוויטא לא נמצאו המשרתים נקראים סריסים רק במצרים ובבל פרס ומדי כי באותן הארצות רוב משרתי המלכים הם מסורסים ע״כ וביחוד א״א לומר בבכורו׳ הנ״ל ר׳ אידי סרסיה דרב ששת מענין סירוס שעל זה נקרא שמש לכן דעתי ברורה כי בכ״מ הנ״ל הרי״ש נשמטה וצ״ל סרסר ובכנוי סרסריה, ופי׳ ממונה על הבית בצרכי ובעסקי הבית מל״ע עיי״ע סרסור וא״כ יפה פירש״י בב״מ הנ״ל לסרסיה „לאשר על ביתו״ וכן בקידו׳ נ״ב: ההוא סרסיא פי׳ רש״י עושה שכר מתמרים של ב ע ל ה ב י ת.[7]) ומזה נבין דרוש בב״ר פנ״ח

[1]) בכ״י ק״ט תומרון וצ״ל תימרון ובפסוק אי׳ תאמרון. [2]) עיי״ע סוריא. [3]) כ״ה בכ״י ק״ט ובדפ״ר. [4]) ופ״א שם סורסיא הוא כסרסור וכו׳ הועתק מפי׳ רגמ״ה בבכורו׳ (קובץ כ״י אנגיילי דף קי״ב רע״ב). [5]) וכ״ה בכ״י ש״ס פ׳ ורי א׳ וב׳ ובנו״ג לסרסיה ובפי׳ ר״ח פעם לסרסיה פעם סרסיא. [6]) בנו״ג סרסיה דרב ששת וגי׳ סרסיה כ״ה בפי׳ רגמ״ה ורש״י. [7]) ורבינו בע׳ פרזומא ובע׳ פרמא גרס ההוא גברא ובבכורו׳ מ״ט: סרסיא ט״ס וצ״ל סורסיא עיי״ע הקודם ובע׳ אסתירא.

אם יש את נפשכם פגעוני לי סרסוני לי ואם לאו צלו לי עילויה ודעת לנבון נקל כי ואם לאו וכו' הוא פי' של פגעו לי עיי"ע פגן א'. וע"כ מלת שמעו לי נשמט במדרש וכצ"ל שמעוני ופגעו לי (בראשי' כ"ג, ח') סרסוני וא"ל וכו' ומפרש שמעוני מלשון שמעא דרבנן פי' שרתוני וזה סרסוני לסרסר לי ובקצת דפוסי ב"ר אי' באמת סרסרוני ואח"כ מצאתי לשמחת לבבי כי כן הגיה ג"כ הרד"ל בחידושיו לב"ר בדפ' ווילנא ושם ג"כ סרסרוני ולפני בעל הילק' חיי שרה ר' ק"ב ככר מונחת הני' בב"ר כשלפנינו פגעו לי פגעוניה לי סרסוניה לי וכו'] —

* סוֹרֶם (= נ"ל מל"י ורוי seris, σέρις מין עולשים Endivienart) ירו' נדרי' ספ"ד דל"ח. סע"ד אי זה כוס החוזר תמן אומרי' קונדיטון רבנין דהכין אומרין מליי מי סורם וקרחין ושתיין ומחזירין ופי' קרבן העדה מליי מי סורם וקרחין כוס מלא מים העשוי לרפואה לסריסים ובעלי קרחים שאין להם שערות ועושין ממנו הרבה בכוס אחד ושותים ומחזירין וי"מ סורם וקרחין מיני בשמים הן והראשון נ"ל, וכפני משה מבואר כי"מ וגם לי נראה פי' שני ולפע"ד סורם הוא σέρις או אולי הוא سراش בל"ע Farnkräuter [1]) ומלת קרחין [2]) הוא ל"ס עשב הנקר' קַרְחֵא, ובל"י πύρεθρον ,Bertram.

* סריסא (?) ירו' שבת פ"ג ד"ו, וירו' ביצ' פ"ב דס"א ע"ג אבלט שאל ללע סריסא וצ"ל ללוי בר סיסי ובע"מ לראפופורט (4) מצאתי אולי צ"ל בב' המקומות לוי בר סיסי ויבואר זה במ"א ע"כ ואין אצלי ספק שכצ"ל כי אבלט הפרסי היה רע לשמואל ודר עמו בנהרדעא עיי' ע"ז ל'. ומצינו במנחו' ל"ח: שדבר לוי עם שמואל ועיי' ג"כ הסיפור בברכו' י"ח: וא"כ היטב יכול לשאול אבלט ללוי בר סיסי וחידוש שלא העיר על זה מהרז"ף בע' לוי במה"י ק"י:

* סַרְסִין ב"ב ל': כפי גי' רבינו וצ"ל כגי' כ"י סיסין עיי"ע בי סיסין ח"א, נ"ב: ועיי"ע סיסין ומ"ש.

* סורסין (נ"ל כמו סורסתין מל"פ سرشته מעורב במים רותחין כמו חלוטין eingerührter Teig) ירו' פסחי' פ"ב דכ"ט סע"ב מה ת"ל לחם עוני (דברי' ט"ז, ג') פרט לסורסין ולחלת המסרת ולאשישה פי' עיסה שבלילתה רכה וחולטין אותה ובל"פ הנ"ל פי' המלה כמו مخلوط בל"ע והוא הוא חלוט עיי"ע חלט (ח"ג, ת"א) ובאמת בבבלי פסחי' ל"ו סע"ב אי' ת"ר לחם עוני פרט לחלוט ולאשישה וכ"ה בספרי ראה פ' ק"ל ועוד י"ל כי סורסין ט"ס מן אסקריטין וכן מצאתי מפורש בפני משה ויש להביא ראיה מתוספתא פסחים פ"א (ב) אין יוצאין לא בחלוט ולא במעיסה ולא בסופגנין ולא בדובשנין ולא באיסקריטין ובמכילת' בא ספ"י תחת זה אי' האספגנין והדובשנין והאסקריטין וחלות משרת ואשישה וא"כ אסקריטין של מכילתא עולה עם סורסין של ירוש' ובקה"ע פי' סורסין לשון שר וחשוב וכן גוזר ה' לעווי מן סר פי' שר!

סַרְסוֹר (מל"ע سرسور sachkundiger Geschäfts-führer) בב"ר פ' ח' נעשה אדם למלך שעשה סחורה ע"י סרסור והפסיד על מי להתרעם [3]) לא על הסרכור. פי' סרסור הוא ספסר. *[אחי"ה ספסר הוא מל"פ ורגיל בשם בבלי אבל סרסור לרוב בירו' ובמדרשים ולפעמ' גם בבבלי ד"מ ב"ב פ"ז. במשנ' ואם היה סרסור ביניהם וכו' ומפורש בגמ' שם רישא מדה בלא סרסור סיפא בסרסור עצמו והושאל לממוצע דברי' רבה פ"ג אתה היית סרסור ביני לבין בניי אתה שברת אתה מחליף, פסיקת' רבתי רפ"ו בא ועשה סרסור ביני ובין בניי, תנחו' יתרו סי' י' הסרסור משולש מרים אהרן ומשה. פסיק' רבתי פט"ו כיון שחטאו ישראל אף פני (השליט) הסרסור לא היו יכולין להסתכל וכו' אף הסרסור הרגיש בעבירה וכ"ה בשהש"ר פ' הנה מטתו [4]) וכ"ה בבמ"ר פי"א. שמ"ר פ"ג עתיד אני להעשות סרסור בינך וביניהם כשתתן להם את התורה, שם פ"ו קרא קראתני אחד להיות סירסור ביניהן וכו', ושם פמ"ג למלך ששלח לקדש אשה עם הסירסור וכו' הסירסור שהיה נקי מה עשה וכו' ושם רפל"ג אבל משכר הסרסור נתודע מה לקח. ירו' מגילי' פ"ד דע"ד ע"ד כשם שניתנה ע"י סרסור כך אנו צריכין לנהוג בה ע"י סרסור. ירו' ברכו' פ"ג ד"ו. וירו' מ"ק פ"ג דפ"ג. יכפה הסרסור פי' המטה שפרין ורבין עליה. קהל"ר פי' אי לך הסרסור מכריע ביניהם. והקבוץ ירו' ברכו' פ"א ד"ג ע"ג

---

[1]) עיי' פפלג"צ ללעף 204 ובענין σέρις שם 87 אבל ירו' הנ"ל נעלם מעיניו. [2]) לא קרחין כדאי' בדפ' זיטאמיר ובלע״ז ע' סורם. [3]) בנו"ג יש לו להתרעם וכ"ה בב"ר ס"פ כ"ז. [4]) ושם לי' מלת השליט ויש למחוק שבאה מגליון פנימה.

ליבא ועיני תרין סַרְסוֹרֵי דחטאה וכ"ה בכמד"ר פ"י ושם עינא וליבא וכו' ושם ספ"ז הלב והעינים הם סרסורין לגוף — והפעל ירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ד לסרסור קנים והיו צווחין ליה ברא דמסרסר לארמאי, ילק' ירמי' ר' ש"ט בשם התנחום' היו מסרסרין זה לזה, פסיקת' דר"כ צד קס"ה והוה דין מסרסר לדין ודין מסרסר לדין, ב"ר פנ"ח סרסוני (או סרסוניה) פי' היו מסרסרין ביני לבינו עיי"ע סרס ג' ושם העירותי שצ"ל סרסרוני (או סרסרוניה). והשם המופשט סַרְסָרוּת (Unterhandlung) ב"ר פע"ב בא וראה מה יפה היתה סרסרותן של דודאים וכו'. ויפה פי' התשבי סרסר הוא האמצעי בין הקונה והמוכר לעשות המקח ובלעז סנסאר[1]) ובלא"ש אונטר קויפל"ר[2]) וביש מקומות נקרא מעקלר][3])

סְרָף (= שְׂרָף Harz) בפ"ט במקואות (מ"ב ומ"ד) סרף היבש וגילדי צואה.. שרף הלח ולכלוכי צואה, בפ"ק דנדה בגמ' ר"א (ח':) ובפ' ב' בע"ז בגמ' השיאו (ל"ה:[4]) המעמיד בסרף העלין בסרף העיקרין מותר בסרף הפגין אסור מפני שהוא פרי זו המשנה בפ"ק בערלה (מ"ז) פי' סרף הוא קומוס והרבה מהן כתובין שרף בש' והנם בע' ש'. *[אחי"ה עיי"ע שרף ב' ובנו"ג בכ"מ הנ"ל בשי"ן וכ"ה בע' גלד ע"ש וש"נ. וז"ל רה"ג במקואות שם שרף היבש פי' צמג פי' אחר קומוס יבש ינמגאל יבון ע"כ והנה רבינו העתיק מפירושו רק מלה הידועה לו היינו קומוס (Gummi) עיי"ע. ותיבות אחרות ערביות השמיט כדרכו ואני אפרשם צמג הוא ל"ע صمغ Harz שרף אבל ינמגאל יבון אין לו שחר בלי תקון וג"ל להגיה ראטינג[5]) יבוש בל"ע راتينج يابس (resina, ῥητίνη) trockenes Gummi והוא קומוס יבש — והפעל ממנו בתוספת' מקואות ספ"ו (ז') סירפה בשרף כה"ג לנכון בדפוסי' ובכ"י אירפ' שורפה, כלומ' היה מדבקו בשרף] —

* סֵירוּף (מפעל סורי סְרַף בל"מ שְׂרַף[6]) das Verbrennen) ירוש' תרומו' פ"ג דמ"ב: סירוף הכרי.

* סְרָפַיָּא (בל"ס סְרָפִין בל"מ שְׂרָפִים Engel, Serafim) תרג' יחזק' א', ח', ותרג' העומים (זכרי' ג', ז') בין סרפיא[7]).

* סַרְפִּינְס עיי"ע סלפידס וע' בקיינוס.

סראפים (צורת אליל מצרי שנקר' Σάραπις) מסכ' ע"ז פי' כל הצלמים (מ"ג.) ר' יהודה מוסיף אף דמות מניקה וסראפים[8]) אמרו הכותבים כי המצרים לאחד ממלכיהם אשר שמו סרפים עשו לאליל ואנחנו רואים עד היום צורת מניקה הנכבדת מפני בנה אשר חשבוהו לאלוה. *[אחי"ה בש"ס מבואר עפ"י אגדה אל שם יוסף שסר ומפים את כל העולם כולו והוא דנקט גריוא וקא כייל וכן כתב סוידאס Σάραπις . . οἱ μὲν Δία ἔφασαν εἶναι οἱ δὲ τὸν Νεῖλον διὰ τὸ μόδιον ἔχειν ἐν τῇ κεφαλῇ καὶ τὸν πηχῦν ἤγουν τὸ τοῦ ὕδατος μέτρον. ἀλλοὶ δὲ τὸν Ἰωσήφ ועיי' מ"ש בְענין זה רימ"ז בט"ר ב', 99 ובהרחבת ביאור ה' גידעמאנן (רעליגי־אָנסג' שטודיען 29), ועיי"ע מניק] —

סְרַק (מל"ם כמו רֵק בל"מ leer, ausgeleert sein; אִילָן סְרַק (הפכו אילן מאכל ein Baum der keine Früchte trägt) בפ"ו בכלאי' (מ"ה) איזהו אילן סרק כל שאינו עושה פירות וכו'. בפ' לא יחפור (ב"ב כ"ז:) כל אילן סרק כנגד המשקלת. בוקי סריקי (ב"ב קנ"א: ע"ז ל"ז: חולי' נ':) כבר פירשנו בע' בק (ד'). בפ' בן סורר ומורה בגמ' אכל[9]) בחבורת מצוה (סנה' ע':) אינו חייב עד שיאכל בחבורה שכולה סריקין. אנשים רקים ופוחזים (שופטי' ט', ד') תרג' גברין סריקין, בר"ג דסדר תעניות האלו (כ"א.) סרקינהו[10]) לספטי[11]) ומלנהו עפרא. *[אחי"ה בדפ"ר בציון מסנה' ע': סרוקין וכן בבינוני פעול שם מ"ג. גפנים.. סרוקות, ורגיל בפעיל סְרִיק, סְרִיקָא וכ"ה בל"ס יבמות פ"ז. גופא סריקא (והפכו גופא מליא). נפש שקקה (תהלי' ק"ז, ט') תרג' נפשא סריקא, והבור רק (בראשי' ל"ז, כ"ד) תר"י א' וגובא סריק, ותרג' הבל (משלי ל"א, ל') סריק והקבוץ תרג' שופטי' י"א, ד'; לש"ב ו', כ'; ולנקבה סריקן תרג' לתהלי' קי"ט, קי"ג ועוד עיי' לעיל. והשם סרק מאילנות עיי' כלאי' הנ"ל ותוספ' שביעי' פ"ג אילן סרק, ושם לערלה פ"א עץ סרק ובב"ר פט"ו אומרי' לאילני סרק למה קולכם הולך וכו'. והשם המופשט סריקתא (תרג' הושע ז', ג'), סְרִיקוּתָא וכ"ה בל"ס ובתרג' תהלי' ב',

---

1) בלאי"ט sensal וכ"ה בלא"ש עיי"ע ספסר ונו"ש. 2) Unterkäufer. 3) Makler. 4) כ"ה בכ"י ובדפ"ר וויניצי. 5) והמלה משובשת מאוד וצ"ל ר' במקום ל' וט' במקום מ' ויש להפוך המלה. 6) ועיי' עמוס ו', י' מסרף. 7) כה"ג במתורג' וברש"י שרפיא ובנו"ג בט"ם ספריא. 8) בנו"ג סר אפים ובכ"י ש"ם סרפים ובפי' ר"ח סרפס ועיי"ע מניק. 9) כ"ה בכ"י ק"ט. 10) בנו"ג ושקלינהו ובכ"י ש"ם שקלו כל מה דהוה בסיפטיהו וכ"ה בכ"י ש"ם לסנהד' לדף ק"ט רע"א. 11) בנו"ג לסיפטיה אבל עיי"ע ספט ומ"ש.

א'; ע"נ י"ג; משלי י"ב, י"א; כ"ח, י"ט[1]). וְהַפַּעֵל ממנו תעני' הנ"ל כפי ג' רבינו] —

סָרַק (כל"ס סְרַק hecheln, auskämmen ובל"מ בינוני פעול שריקות (ישעי' י"ט, ט'); סָרוֹק Hechler, Kämmer ועיי' בפני') בפ"ק בדמאי (מ"ד) ושהסרוק[2]) נותן[3]) בצמר פטור מן הדמאי פי' בל' לעז קרדור"י[4]) שעושה בקוצים[5]) וי"א הסורק שסורק הצמר במסרק. בס"ג דפ' כל היד (נדה כ':) ס ר י ק ו ת א[6]) מקטלא קלמי[7]). בר"ג דפ' הגוזל (ב"ק צ"ג:) הא דנפציה נפוצי הא דסרקיה סרוקי פי' נפצי (קרמנאי) [צ"ל קרמנארי][8]) סרקיה[9]) במסרק היכא דנפציה והדר לבניה ההוא ליבון לא הוי שינוי דאינו מתליֵן כל צרכו אבל היכא דסרקיה והדר לבניה הוי שינוי דקא מתלבן כל צרכו[10]). בס"ג דפ' י' יוחסין (קידו' פ"ב.) הצרובין והסרוקין[11]) פי' צרובין היינו נפחין שעושין מלאכת זהב וכסף דשכיחי נשים גבייהו לצורך תכשיטיהן, סרוקין שסורקין פשתן דשכיחי נשים גבייהו לסרוק פשתן והנקורות שמנקרין בריחים דאתו לטחון והגרדיים דשכיחי נשים גבייהו לארוג בגדיהם והספרים לגלח בניהם. בפ"ק דמשקין ב ג מ' מ ע מ י ד י ן[12]) (מ"ק י':) רבא[13]) לסרוקי סוסיא. פי' להסריק את הסוס במסרק של ברזל[14]) בטבעת בפי' י"ב בכלי' (מ"ב) קנה מאזנים של סָרוֹקוֹת טמא. פי' מוכרי פשתן סרוק. במגילת איכה סלה כל אבירי ה' ס ר ק י ן[15]) א"ר לוי בערביא צווחין למסרקא[16]) מסלסלא כדאמרינן (ר"ה כ"ו: מגילי י"ח.) לא הוו ידעי רבנן מאי סלסלה[17]) ותרוממך (משלי ד' ח') וכו'[18]) — (א"ב תרג' עובדי פשתים שריקות (ישעי' י"ט, ט') פלחי כתנא דסריקין) *[אחי"ה הוראה ראשונה הונחה על טהרת הפשתן או הצמר ע"י מסרק וכדאי' בסוט' מ"ה: מותר לסרוק שם פשתן והכלי אשר בו יטָהר נקרא מסרק של פשתן (כלי' פי"ג, מ"ח עיי"ע מסרק), ונאמר עוד מצמר ב"ק צ"ג: עיי' לעיל ועוד משערות בני אדם שבת נ' רע"ב פ"א סע"ב נזיר מ"ב. אבל לא סורק עיי"ע חף (ח"ג, תס"ב), ירו' פסחי' פ"א דכ"ז: נדה חופפת וסורקת כהנת אינה חופפת וסירקת ויק"ר ספ"ה עביד לב טב סריק שעריה. ועוד משערות סוסים מ"ק י': עיי' לעיל. והושאל על סריקת בשר במסרק של ברזל עיי' ברכו' ס"א: סורקין את בשרו וכו' גיטי' נ"ז: איכ"ר פתיחת' ד"ה וזכור ופ' בלע וקהל"ר פ' ועוד ראיתי עיי"ע מסרק. והתואר סָרוֹקָא, בקבוץ סָרוֹקִין, סָרוֹקוֹת עיי' לעיל ציון מדמאי כלי' וקידוש'. (ועוד כלי' פכ"ה, מ"ה עיי"ע ער האחרון) והשם: סְרִיקוּתָא (סריקוסתא?) וּסְרָקִי (וכדאי' לפנינו באיכ"ר פ' סלה ורבינו גורס סרקין כגי' כ"י עיי' לעיל) ומה שאי' שם אמר ר' אבא בר כהנא בבר גמזא (ובערך ע' סח ג' גי' אחרת) צויחין לסאתא סרקי נ"ל כגי' הערוך בע' סח להגיה צויחין לסחתא סרקי וסחתא מל"ע (בהיפך האותיות) حسّ striegeln וממנו השם محسّة Striegel מסרק ברזל לישערות הסוס והבין סלה כל אבירי כמו כל איברי וסלה מל' סלון קוץ — והשם המופשט סוט' מ"ו: סריקת פשתן] —

סרק (= סריקין, לדעת רבינו מצויירין ולפע"ד מל"פ سكارو, سكارو מין מאפה מעורב בשמן ובמיני מתיקים eine Art süssen Backwerks) בפ' כל שעה בגמ' אלו דברים (פסחי' ל"ז.) והביאו לפנינו[19]) סריקין המצויירין בפסח ר' יוסי אומר[20]) עושין סריקין מן רקיקין ואין עושין סריקין מגלוסקאות[21]) פי' סריקין היינו מצויירין. *[אחי"ה קצת קשה להלמו דא"כ סריקין המצויירין זו לא צריך לומר זו וע"כ סריקין מושג אחר מן מצויירין ולפע"ד הוא בהיפך האותיות מל"פ הנ"ל והוא מין מאפה על הגחלים ומעורב בו מיני מתוקים ואולי עושים בו ציורים ממיני סוקר וזה מה שאי' בפסחי' מפני מה אין עושין סריקין המצויירין בפסח אמרו

---

[1]) אבל סרק כלאי' פ"ט מ"ט צ"ל סרט עיי"ע. [2]) בנו"ג ושהסורק. [3]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע בט"ס נתון. [4]) בלאי"ט Wollkämmer, cardatore; Wolle kämmen, cardare. [5]) ולפי זה אולי גי' כ"י ק"ט קרדון עיקר והוא לאי"ט cardo Kardetsche. [6]) כ"ה נכון בדפ"א והוא הוא ל"ס פי' מסרק אבל בשדפ"ע סריקוסתא. [7]) בנו"ג כלמי עיי"ע כלמי ומ"ש בשינויי הגי'. [8]) בלאי"ט Wolle kämmen, carminare ועיי"ע קרמן הלעז שם. [9]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע סרקי. [10]) ועיי' פי' הרא"ם שהובא בשט"מ. [11]) בנו"ג בטעות הסריקין ובתוספ' קידושי' ספ"ה הסריקות ובכ"י אירפ' הסרוקת וצ"ל והסרוקות במשקל לקוחות. [12]) כ"ה לנכון בכ"י ובדפ"ר. [13]) עיי"ע אקרפטא וש"נ ובפי' ר"ח ג"כ רבא ולא רב. [14]) וכ"ה במיוחס לרש"י. [15]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפ"ע סרקון וצ"ל סרקין ולפנינו היחיד סרקי והוא מל"ס כי מסרק נק' סרקא, סרקא ובערך סח ג' גרס רבינו בע"א ע"ש. [16]) בנו"ג למסרוקה. [17]) בדפ"ע סלסליה. [18]) כ"ה בדפו"ו ומזה נראה שלפני רבינו היה זה הציון לא הוו ידעי וכו' עוד באיכ"ר אבל בשדפ"ע ובכ"י לי' וכו' ואי"כ כדאמרינן לא הוו ידעי וכו' הוא מסברת רבינו. [19]) בנו"ג לפניו אבל ברא"ש ובכ"י ש"ס א"פ לפנינו. [20]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג א"ר יוסי. [21]) בכ"י ק"ט מן הגלוסקאות ובנו"ג כמין רקיקין . . כמין גלוסקאות ובדפ"ר ואין עושין גלוסקאות וכ"ה בתוספת' פסחי' ספ"א (ב') ובירו' פסחי' ספ"ב דכ"ט רע"ג ר' יוסה אומ' עושין סריקין כרקיקין ואין עושין רקיקין כקלוסקאות וגי' קלוסקאות גם בתוספ' פסחי' כ"י אירפ'.

לו שהאשה שוהא עליהן ומחמצתן וכו' כי לעשיית ציורים צריכה עת מרובה ובלבד שעושין מאפה זה ע"ג נחלים ובא לידי חימוץ בזמן מועט. וגזרת רבינו כנראה הוא מע' סרק ו' ע"ש. ורש"י פי' בפסחי' סריקין המצויירין מצות המצויירות] —

סרק (= סֵירִיקוֹן מל"י σηρικόν בל"ר Seide, sericum seiden ורבינו פי' בע"א) כס"ג דפ' אין דורשין (חגיגי' ט"ז:) יצאו עמו שמנים תלמידים לובשי סריקון[1]) של זהב[2]) בפ"ק בקידושין בגמ' כל מצות האב[3]) (ל"א סע"א) פעם אחת היה לובש סריקון של זהב פי' גם זו מלבוש מצוייר של זהב. *[אחי"ה והנכון שהוא מל"י ורו' הנ"ל ושייך לזה גם ע' הבא אח"ז ושם יפה כיון רבינו. ובל"ר אמצ' serica פי' לבוש חשוב מן משי. ובחגיג' פי' רש"י לבוש בגדי מלכות ובקידו' לבוש שקורין צינד"ר וצ"ל צינד"ל והוא בל"צ cendal בלאי"ט zendale Zindeltaffet ובכתוב' פ"ה: פירש"י מטכסא לבוש משי צינדיל] —

סרק (= סִירִיקוֹן מע' הקודם) בר"ג דפ' במה מדליקין (שבת כ':) הכלך והסיריקון פי' הוא סיריקו[4]) בלע"ז — (א"ב פי' בל"י ורו' משי ונ"ל שסריקון של זהב בע' שקדם הוא בגד משי עם זהב ובמדרש שה"ש פסקא כרם היה: הוליכו אצל סרקארים פי' אורג בגדי משי). *[אחי"ה כיון לל"ר Seidenweber, sericarius וראיה לפי' ר"ב מגי' הילק' תהלי' ר' תרל"ט והלך אביו ללמדו סירקי והוא ל"י (מיτέχνη) σηρικὴ פי' אומנות אריגת משי ובשו"ט מזמור ח' רק אומנות ולי' מלה זרה ונ"ב בילק' הנ"ל מלאכת הרקמה. ובנו"ג בשהש"ר סדקארים ועיי"ע סיליקראות ומ"ש. ובנו"ג בשבת הנ"ל והסיריקין וצ"ל כגי' הערוך הסיריקון ובכ"י ש"ס א"פ והסירקון ובמנחו' ל"ט: בטעות הסרקין — ירו' עירו' רפ"ה דכ"ב: סיריקין עיי"ע] —

סרק (פיעל סִירֵק צובע בצבע אדום hellroth färben ועיי' בפני') בכל כלי עץ פט"ו בכלי' (מ"ב) סירקן או כרכמן טמאות ובהשלחן פכ"ב (מ"ט) כיפת[5]) שסירקו וכירכמו פי' בל' ישמעאל זרקון שמו אם ייפס בסירקון טמאות והוא הששר כדכתי' (יחזק' כ"ב, י"ד) חקוקים בששר ומשוח בששר ובלעז מיניאו[6]) — (א"ב כן שמו בל' יוני והוא צבע אדום עשוי מעופרת שרוף עיי"ע אספריכא). *[אחי"ה כיון למלת συρικόν אבל לא נמצאה בספרי יוניים כי אם של רומיים כמו שתראה למטה בציון מפליניאוס והרבה משתמשים בזו המלה והיא היא שהביאה רבינו כי זרקון היא בל"ם והועתק גם כן לל"ע של המון עם: زرقون Mennig וכ"ה בל"ם ועוד נכתב سريقون, سليقون, اسليقون הכל כפי מה שנשתבש בפי ההמון וגם בל"ר נקרא syricum מין צבע אדום ובל"ר אמצ' siricum וכתב רה"ג בסד"ט (11) לכלי' פרק ט"ו מ"ב סירקן פי' בלשון יוני הוא ושמו בטיית טטפר כלומר שייפס בסיריקין כדפרשינן (יחזק' שם) אנשי כשדים חקוקים בששר וכו' ע"כ. ונ"ל ברור כי במקום טטפר צ"ל סנגפר[7]) והוא ל"ע شنجفر (וגם زنجفر) פי' ששר Mennig (עיי' רד"ק ליחזק' שם) ובכתבי ערבי"ם נקרא ג"כ شقرة והיא היא סְרָק שהביא רבינו בע' כחל מסנה' י"ד. לא כחל ולא סרק ובנו"ג שרק וממנו בנו פיעל סירק (ועיי' ג"כ ל"מ שרקים זכריה א', ח') ובכלי' שם ושם ועוד ריש שהש"ר (וסידקה) [צ"ל וסירקה] וסתתר וכרכמה, ומילת סירקו לפי זה יש להעתיקו hellroth, mit Mennig färben ומל"ע شقرة ורבינו פי' לפע"ד מזה סריקין בפסחי' ל"ז. ע"י מצויירין (עיי"ע סרק ג' ועוד סרק ד' ועיי' ג"כ רד"ק שרש שרק), ובצבע מיניא"ו שהוא syricum היו צובעים. וז"ל פליניאוס ל"ה, ד' Jnter factitios est et syricum quo minium sublini diximus· ועוד שם ל"ג, מ' עש"ה] —

סרק (= סַרְקִי בל"ם סַרְקָיָיא der Sarazene) בב"ר בריש וירא אליו (פמ"ח) אחד נדמה בדמות סרקי. בילמדנו כאהלים נטע ה' (בתנחומ' לי' ואי' בשם ילמדנו בילק' בלק ר' תשע"א) ביקש לעשותן כאהלים של סרקין[8]) שהן מטלטלין ונעקרין ממקומן. מיד הישמעאלים (בראשי' ל"ט, א') תר"י (א') דסרקאי. ארחת ישמעאלים (שם ל"ז, כ"ה) תר"י (א') סיען[9]) דסרקאין — (א"ב פי' בל"י ורו'[10]) איש ישמעאל וטעם המלה אמרו הכותבים שאומרים בני ישמעאל הנקראים הגרים כי הם בני הגבירה שרה ועל שמה קראו לעצמם סרקים ואחרים כתבו שיש עד היום במחוזם מדינה הנקראת כך. *[אחי"ה

---

1) כ"ה נכון בדפ"א וכצ"ל בדפ"ר ושם סרוקין ובשדפ"ע סריקין. 2) וכ"ה בכ"י ש"ס וכ"ה בקידוש' ל"א. 3) כ"ה נכון בדפ"ר ובדפו"ו בט"ס הארץ ובשדפ"ע לי' בגמ' וכו'. 4) כ"ה נכון בדפ"ר והוא בלאי"ט sérico בל"ר sericum וכולם מל"י σηρικόν ובשדפ"ע סירק"ו. 5) כ"ה נכון בדפ"ר ובע' כפת ד' ובדפ"ע כאן כיפה. 6) בלאי"ט minio מל"ר minium. 7) כי ס' נשתבש להיות ט' ונג להיות ט'. 8) בילק' בט"ס סרקון. 9) בנו"ג סיעא. 10) Saraceni, Σαρακηνοί.

והוא עם ערביים בערביא המעושרת ולדי"ק בערביא המסולעת (עיי' מ"ש אממיאנוס י"ד, ד', פירוש היעראנימוס לישעי' מ"ב י"א) ובמיוחס לרש"י הגי' סדקי ופי' מוכר פת וא"כ מל"י σίτος ובב"מ פ"ו: קידוש' ל"ב: ועיי' רש"י לבראשי' י"ח, ד, מוכח שאברהם חשבם לערביים, ובתר"י ב' לבראשי' ל"ז, כ"ה הקבוץ סרקיין וכ"ה בירו' יומ' פ"ו דמ"ג ע"ג הסרקיין, והיחיד ירו' דמאי פ"א דכ"ב, סרקיא, ירו' ביצ' ספ"ה דס"ג: חד סרקיי ובירו' ב"מ פ"ב ד"ח ע"ג סירקיי ושם ג"כ חד סירקאי. ופני משה לירו' שביעי' ספ"ה פי' סירקי הנמצא לרוב בירו' [1]) ע"י סוחר ישמעאל, וכן פי' ה' לעווי והוא שיעֵר לנכון שיש להשלים מלת שוק ומזה ירו' שביעי' ספ"ה דל"ו. איזה פעמים לוקח מן הסירקי וכן בירו' גיטי' ספ"ו דמ"ז ע"ג, ירו' דמאי פ"ג דכ"ג ע"ג סירקי (ובירו' כתובות פ"א דכ"ה ע"ד סירקית) שמסתפקת יום אחד מן האסור [2]). ירו' כתובו' פ"ט דל"ג. בצבורין בסירקי וכצ"ל בירו' כלאי' רפ"ב דכ"ז ע"ג הוינא צבר (ובנו"ג צרר) לון בסירקי. ואולי שם מקום בירת סריקא, סיריקה עיי"ע בירה (ח"ב, נ"ח) נקרא שישבו שם ערביים וכן שם מקום נפשא דסיריקין [3]). בירו' עירובי' רפ"ה דכ"ב סע"ב וכן עיר ההרס (סרק אני) [צ"ל סרקאני], פסיקת' פי"ז [4]) נקרא על שם אומה של סרקיים. ובנדרי' נ' סע"א נמנה בין שית מילי דאיעתר ר"ע: מן דסרוקיתא פי' משיירת הערביים ובע"י ובמפרשי' לי' וגי' הב"ח עיין בגליון הש"ס] —

* סְרַק (מל"ע سرق גנב stehlen, entwenden) ירו' תעני' פ"א דס"ד סע"ב שמעית עליהון דאינון סרקין פי' שגנובים הפריטים שנפקדו.

סרר (= סַרְוָרְיָא פי' כמו חֲוַרְוָרְיָא Blindheit) הכו בסנורים (בראשי' י"ט, י"א) תר"י (א') מחו בסרוריא — (א"ב בע' חוור גרס בחווריא ובנוסחאו' דידן יש נירסאות אחרות עיי"ע חברבר).

* סָרַר (מל"מ ענינו שובבות wild, widerspänstig) סנהד' ס"ח: והלאה ע"ב. בן סורר ומורה.

* סְרָרוּתָא (כמו בל"מ שְׂרָרוּת. שְׂרָרָה מן שָׂרַר Herrschaft) פסחי' ק"ד: דמר וסרורותיה דמר גרמה ליה, קידושי' ע"ו: סרורותא דמתא. והוא שם מופשט מן סַר עיי"ע — ברכו' ירו' פ"ד ד"ח. לסררא ט"ס וצ"ל לסדרא ובירו' שבת ספי"ב די"ג ע"ד א"ר אבא בר ממל בסררה צ"ל בסידרא ועיי' בפי' מראה הפנים שהרבה נדחק בה הרשב"א.

סת (= סות בהפעיל מֵסִית der Verlockende) בפ' ארבע מיתות (סנה' נ"ג.) המסית והמדיח והמכשף. ירו' (סנה' פ"ז דכ"ה רע"ד) מסית בקול נמוך ובלשון הדיוט מדיח בקול גבוה ובלשון הקודש [5]). בר"ג דפ' בראשונה (יומי כ"ב:) מעשה דאוריה ודהסתה פי' כשמנה את ישראל דכתיב (ש"ב כ"ד, א') ויסת את דוד בהם. *[אחי"ה עיי"ע מסית וש"נ ירו' יבמו' ס"פ ט"ז דט"ו ע"ד ואבדר"ן ס"פ ט"ז] —

* סתידראות (נ"ל אולי כמו אסתדירא (ח"א, ר"ד) תורן הספינה) אבדר"נ פל"א סתידראות בעולם סתירראות באדם זה זרועותיו של אדם פי' בהשאילה זרועות אדם כעין תורן הספינה שקושרין בו חבל כן הכל תולין על זרועות האדם.

סְתָו (מל"מ סְתָו, סְתָיו ובל"ס סַתְוָא בל"ע شتاء בל"ס אֶצְתָּב חורף Winter; סְתְוָנִיּוֹת Trauben die erst im Winter reif sind) בהפיגם פ"ט בשביעית (מ"ד) אבל לא על הסתוניות פי' ר' דניאל ז"ל ענבים שבימות הסתו אין אוכלין עליהן ואם ביכרו קודם שיכלה הקיץ מותר בדברי ר' יהודה. בפ' אחרון דתרומו' (מ"ג) ולא סיתוניות [6]) חומץ ובפ' הנודר מן המבושל (נדרי' נ"ג.) מן הסתוניות מותר בחומץ סתוניות. בפ' כיצד מברכין בגמ' חוץ מן היין (ברכות ל"ח.) כמאן כי האי תנא דתנן בפ' אחרון דתרומו' (פי"א מ"ב [7]) דבש תמרים ויין תפוחים וחומץ סתוניות וכו' פי' ענבים שמניחין בגפנים עד הסתיו ומשקה היוצא מהן הוי חומץ. *[אחי"ה בנו"ג בשני ווים וכ"ה בירו' שביעי' פ"ט דל"ט רע"א ותוספ' ברכו' רפ"ד אבל תתכן גי' רבינו בוי"ו א' כי גם בל"ע התואר شتوى, והשם

---

[1]) אבל עיי"ע סרקי. [2]) ובירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ג בט"ס כורכיא. [3]) וקה"ע פי' נפשות של גזלנים! וגרס עוד סיקריקין. [4]) ובפסיקתי דר"כ הרקאני עיי' במאיר עין. [5]) בירו' אי' בהיפך וז"ל מסית אומר בלשון גבוה והמדיח אומר בלשון נמוך.. מסית אומר בלשון הקודש ומדיח אומר בלשון הדיוט וכו' וגם מזה נראה שלא היה הירוש' מול עיני דרבינו. [6]) כ"ת בכ"י ק"ט ובדפ"ע סיתוניה. [7]) וכ"ת בתוספת' ברכו' רפ"ד בכ"י אירפ' ובנו"ג ספווניות ובהיפך גרס התוספ' שביעי' פ"ז סיפווניות תחת סתוניות של משנה שביעי' וירו' שביעי' הנ"ל.

סִיתְוָא מנחו׳ מ״א. נדרי׳ נ׳ רע״א ב״ב נ׳ ; ירו׳ תענית פ״ב דס״ה רע״ב] —

סָתַם (מל״מ וכן בל״ס סְתַם ובל״ע سطم פי׳ אָטַם verstopfen והושאל למה שאינו גלוי ומפורש unbestimmt, schlechtweg angeben ; תואר סְתִימְתָּאָה עיי׳ בפני׳, תואר הפעל סְתָם, בסתם (schlechthin, ohne nähere Beschtimmung בר״פ אלו הן הנחנקין בגמ׳ הגונב נפש (סנה׳ פ״ו רע״א וש״נ) סתם מתניתין ר״מ סתם תוספתא ר׳ נחמיה סתם ספרא ר׳ יהודה סתם ספרי ר׳ שמעון וכולהו אליבא דר״ע. בר״ג דמגיל׳ (ב׳.) זו דברי [1]) ר״ע סתימתאה [2]). בר״ג דפ׳ בני העיר (שם כ״ו.) זו דברי ר׳ מנחם בר ר׳ יוסי סתימתאה „פירוש פלוני [3]) סתימתאה זו המשנה אעפ״י שהיא סתם משנה אינה לר״מ כדקיימא לן סתם משנה ר״מ (עירו׳ צ״ו: גיטי׳ ד׳. סנה׳ פ״ו.) אלא לר״ע היא או [4]) לר׳ מנחם ברבי [5]) יוסי זו המשנה והיא שנוייה סתם ולא כל דבריהם של חכמים הללו [6]) סתומים הן אלא המשניות שהזכירום בלבד". *[אחי״ה הועתק מפי׳ ר״ח במגיל׳ כ״ו. אבל כפי׳ ר״ח לשם דף ב׳ אי׳ בזה״ל שנעשית סתומה דברי ר״ע הן ע״כ וצ״ל זו שנעשית וכו׳ ובא ר״ח לפרש מלת זו ובענין סתימתאה סמך על עצמו שיפרשו לקמן בדף כ״ו. ופי׳ רש״י בענין סתימתאה עיי׳ במגיל׳ ב׳. לבכורו׳ ל׳ סע״א ד״ה י״מ. לכתובו׳ ק״א רע״ב ד״ה זו דברי, לחולי׳ כ״ט סע״ב זו דברי ר׳ אלעזר בר׳ שמעון סתימתאה ופי׳ רש״י שם בדף ל׳ רע״א וכ״ה בבכורו׳ נ״א רע״ב זו דברי ר׳ אלעזר [7]) ברבי שמעון סתימתא, ושם נ״כ ר׳ יוסי (בר) [צ״ל ב״ר] ר׳ יהודה סתימתא [8]) והטעם בזה עיי׳ במ״ש ה׳ ברילל במבוא המשנ׳ 232 ועוד 234 [9]). — וענין סָתַם בל״מ גם דבר שאינו גלוי ומפורש כמו כי סתמים וחתמים הדברי׳ (דניאל י״ב, ט׳ ועיי׳ שם ד׳) ולפי זה סְתָם ובסמיכו׳ סְתַם פי׳ הלכה במשנה או בברייתא אשר לא נזכר עליה שם אומרה מפני שהסכימה עליה דעת רבים וז״ל הרמב״ם בהקדמתו לס׳ זרעים פ״ו אבל סתם משנה הוא מה שהסכים עליו דעת רבים והשתוה עיונם בו ולא נפלה בו מחלוקת או שקיבלוהו רבים מפי רבים עד משה כפי אשר חלקנו בפתיחת דברינו והמקבל הקרוב שנתיחס אליו המאמר הוא ר״מ וזה ענין שאמרו סתם משנה ר״מ ועיי׳ ד״מ למהרז״ף 212 ועוד 268 ושם מפורש סתם משנה, סתם ואח״כ מחלוקת, מחלוקת ואח״כ סתם (יבמו׳ מ״ב : וש״נ) ועוד עיי׳ הכללים בזה ביד מלאכי סי׳ תצ״ח, תצ״ט, ת״ק תקי״א, תקי״ב, תקי״ג ושם סי׳ תק״נ בענין סתם ספרי ועיי׳ נ״כ ד״מ צד 115 והלאה. סנה׳ ס׳ סע״א סְתָמָא כר״ע, יבמו׳ מ״ב סע״ב סתמא דמתניתין .. סתמא בברייתא. נדה נ׳. סנהד׳ ל״ד : מאי אולמ״ה דהאי סתמא מהאי סתמא, ושם ושם סתמא דרבים. ב״ק ס״ט. סתם יחידאה לא אמר, סנה׳ שם סתמא אחריתא אשכח, ירו׳ ביצ׳ פ״ד דס״ב ע״ג יחידאה דהכא (כסתומא) [צ״ל כסתמא] דתמן והרבה פעמים הובא איזה דבר הלכה שהוא כעין כלל אשר אין עליו חולקים : בדבור סְתַם ד״מ סתם גזלה יאוש בעלים הוא קידוש׳ נ״ב : סתם גניבה יאוש בעלים היא ב״ק ס״ט רע״ב ועוד הרבה עיי׳ שבת ל״ד סע״א ב״ק כ״ג סע״א, ב״מ ה׳ : ס״ח, ס״ט, ע״ג: ע״ז : ב״ב ד׳, מ׳, מ״ה, גיטי׳ ב׳ : נזיר ה׳, וש״נ, יבמו׳ מ״כ

---

[1]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ובדפ״ע חוץ מדפו״ו ושם דבר. [2]) בכ״י ק״ט סתמתאה ובדפוסי׳ ישנים ברש״י סתומתאה וכ״ה בדפ׳ פיזו. [3]) וכצ״ל בר״ח (כש״ס ווילנ׳) אשר שם נדפס פיד״ר מלי וצ״ל פירוש פלי (פלוני) ובעל מגיה בש״ס וו׳ שכח מלעיין בערוך. [4]) וכצ״ל בר״ח תחת שנדפס שם אלא ר״ע אי ובעל מגיה הגיה לחנם ולא ר״ע היא אלא לר׳ מנחם [5]) בפי׳ ר״ח ב״ר. [6]) כ״ה לנכון בכ״י ק״ט ובפי׳ ר״ח אבל בדפ״ע ולא כל דברי וכו׳. [7]) בחולי׳ בט״ס ר׳ אליעזר. [8]) וז״ל רש״י במגילי ב׳. שמצינו בכמה מקומות בשם ר״א ברי יוסי סתימתאי וכו׳ והנה זו המלה בשם צ״ל בש״ס עיי׳ ד״ס מגילי שם אבל באיזה מקום מצינו ר״א (= ר׳ אלעזר) בר׳ יוסי סתימתאי? וכבר הודה ולא בוש הגרי״ב אשר כל רז לא אניס ליה שלא מצא מקומו עיי׳ הפשב״ע זה הערך. אבל לפענ״ד נ״ל ברור כי טעות נפלה בדברי רש״י כי במקום ר״א ברי יוסי סתימתאי צ״ל ר״א ור׳ יוסי סתימתאי וכיון לבכורו׳ נ״א : דאי׳ שם שניהם יחדיו א״ל ר״נ זו דברי ר׳ יוסי כ״ר יהודה סתימתא ואמר ליה זו דברי ר׳ אלעזר ברבי שמעון סתימתא ורש״י מרוב כונתו לקצר היה מקבצם כזה ר״א ור׳ יוסי סתימתאי והסופר לא ירד לסוף דעתו של רש״י ותיקן ר״א בר׳ יוסי ותקונו הוא קלקולו. ובעל ד״ס לא ציין שינוי גירסאות כאן ברש״י ואולי הוא גם בכ״י רש״י כבנדפס. אבל עוד אחת אעיר וזו כי בעל ד״ס הביא בשם כ״י כתוב ביני שיטי בכתב יד כל הספר כי כתב אחר סתם משנה ר״מ וז״ל סתם ספרא ר׳ נחמיה ולא אשכחן יותר ע״כ ועל זה כתב בעל ד״ס ואיני יודע פירושו ע״כ ונ״ל לפרש בעל כ״י רצה להגיה על הדבור ברש״י שמצינו׳ בכמה מקומות כי זה אינו ולא אשכחן יותר היינו רק בבכורו׳ נ״א: ששם הוזכרו שניהם יחדיו והציון סתם (ספרא) [צ״ל תוספתא] ר׳ נחמיה הוא רק דבור המתחיל להערתו אבל כונתו על סוף הדבור שברש״י שמצינו בכמה מקומות וכו׳ ובעל כ״י היטב ירד לסוף דעת רש״י והבין ג״כ ר״א ור׳ יוסי ולא בר׳ יוסי, ודו״ק ותשכח. [9]) אבל מ״ש (שם) כי גם באגדה (סוט׳ כ״א.) הובא ר׳ מנחם כ״ר יוסי סתימתאי טעות היא בידו במח״כ כי בסוט׳ הנ״ל לי׳ מלת סתימתא׳ וכן ל׳י׳ בילק׳ משלי ר׳ תתקל״ח.

סע"א, מ"ו; קי"ד, מכות ג'; סנהד' כ"ה סע"ב וש"נ, חולי' ל"ח סע"ב וש"נ, קל"ג רע"ב וש"נ ועוד רבים׳ וכן סְתָמָא ב"מ ט"ו, ל"ד, פ"א; ב"ב ס"א; כתובו' ע"ו סע"ב והפכו דבר שהוא מפורש וגלוי ופתוח עיי' תוספ' נזירו' ספ"ג מעות סתומין . . מעות מפורשין, ובעצם הוראה ראשונה פי' בענין אטימה אי' הפעל ירו' ביצ' הנ"ל לפסים סתומות . . לא יפתחם וכו', סנהד' צ"ד, פתוח . . סתום, מגיל' ג' רע"א פתוחין . . וסתומין, זבחי' נ"ג, ילמד סתום מן המפורש, ספרא ריש אחרי מות אחד פתוח ואחד סתום ילמד פתוח על הסתום, חולי' מ"ג, כבר סִתמתה, מ"ט, חלב טהור סותם טמא אינו סותם, שם רע"א מיסתם נמי לא סתים, ב"מ צ"ב רע"א סותם את הפתח בפניו פי' כמו נעל דלת. פיעל ירו' סנהד' פ"י דכ"ח ע"ג מסתמין את החלונות, דב"ר פ"ב מסתמין חלונות של רקיע. בינוני פעול ויק"ר רפ"ו מוצאות אותן מְסוּתָּמוֹת. נפעל יבמות ע"ו; נסתם, הפכו (שם) נקב, ב"ר רפצ"ו למה פרשה זו סתומה מכל הפרשיות של תורה וכו' עד ונסתם ממנו, נתפעל סוט' י"ג; נסתתמו ממנו שערי חכמה, שם מ"ט; נסתתמו מעיינות החכמה, כלי' פי"ד מ"ח, אתפעל שבועו' ל'; מסתתמן טענתיה, כתובו' ק"ו רע"א איסתתם טענתיה ועיי' תרג' איכ' ג', ח' שתם; אסתתם, לאיוב י"ד, כ"ב יסתתם גוללא. והשם המופשט סנהד' מ"ז; סתימת הגולל, כלי' פ"ח מ"ח מן הסתימה ולפנים ועוד השם המופשט סִתּוּם ע"ז מ"ז; — ובהוראה הנשאלת להשמיע הלכה בשם סתם אי' הפעל ביצה ב', והלאה ב"מ ס"ז; סָתַם לן תנא כו'] —

סְתַק (כמו סְדַק spalten; סְתָקִית לדעת רבינו כמו מחט סידקית ולפע"ד הוא מל"פ וערבי מטבע גרועה (werthlose Münze בפ' אלו נאמרין בגמ' ברכת כהנים (סוטה מ'.) אחד מוכר אבנים ומרגליות ואחד מוכר מיני סתקית ספר אחר סידקית והיינו מחט סידקית שפי' בע' סדק, ושסעת שסע (ויק' י"א ג' ה'; דברים י"ד, ו') תרג' ירו' (א') סתיקת סיתקתא — (א"ב פי' בל"י דבר המיוחד למזון ובפרט דבר של דגן), *[אחי"ה ר"ב כיון למלה יוני' σιτικός ועיי"ע סדקי אבל אין לו ענין לכאן ורבינו יותר נכון הביאו יחד עם מחט סידקית (עירו' נ"ג) שפתרון סתק ושל סדק אחד הוא כדמוכח ג"כ מהתרג' שבמקום אשר גרס רבינו בתי"ו אי' בתרג' ירו' בשני המקומות הנ"ל בדלת וגם רש"י פי' בסוט' מיני סידקית (כ"ה לפנינו ופי' ר"ח שם: סדקית כמו סדקית מחטין וצנורות ע"ש ובעירו' הנ"ל אבל לולי פירושם הייתי אומר שהוא מל"פ ستّه וממנו בל"ע سَتّوق מטבע מפחות הערך ועתה ההיפך אבנים טובות ומרגליות ידוייק נכון מה שא"כ לפי פי' רבינו ורש"י כי מה דבר והפכו הוא בין אבנים טובות מרגליות ומחטין וצנורות? והפעל סְתַק פי' כמו שסע ופרס והפעיל סְתִיקָה להעתקת מפרים (ויק' י"א, ד') הובא ג"כ במתורגמן ובנו"ג סדיקא. והשם סִיתְקְתָא כמו בל"ס אֶסְתּוֹקָיָא Spalt] —

סָתַר (מל"מ ענין הטמנה verbergen, verhüllen, והשם סֵתֶר Geheimniss; בֵּית הַסְּתָרִים verhüllte, bedeckte Stellen) בס"ג דפסחי' (קי"ט רע"א) מאי ולמכסה עתיק (ישעי' כ"ג, י"ח) זה המכסה דברים שגילה עתיק יומיא ומאי ניהו סתרי תורה ספר אחר טעמי תורה [1], בר"ג דפ' אין דורשין (חגיג' י"א:) אין דורשין בסתרי עריות פי' „כגון הערא‌ה ונשיקה ואזהרה ועונש לזכר [2]) הנשכב וכיוצא בו [3]), בארץ ישראל [4]) פ"ח במקואות (מ"ה) בית הסתרים ובית הקמטים אינן צריכין שיבא בהן המים, פי' הפה והאוזן והחוטם הראויין לבא בהן מים אבל אם סתמן לא עלתה לו טבילה. בס"ג דפ' כיצד צולין (פסחי' פ"ה.) טומאת בית [5]) הסתרים אינה מטמאה, פי' שאם נטמא מקצת האבר אין יכול לטמאות קצת האחר שהרי אין ניכר מקום נגיעתו הכא נמי להכי אין מטמא יוצא לאותו שבפנים דטומאת הסתרים אינה מטמאה חיבורי אוכלין לאו חיבור הוא (פסחי' שם.) הא דטומאת סתרים [6]) דמחברי אוכלין להדדי לא חשוב טומאת סתרים [7]), בפ' בהמה המקשה בגמ' הוציא העובר את ידו והחזירה (חולין ע"ב:) ואמאי טומאת בית הסתרים היא וטומאת בית הסתרים לא מטמאה. פי' "דאין חולקין [8]) בשאר טמאות דנוגע טמא לטהור אלא מחוברין הן ואמאי הבשר מגע נבלה [9]). *[אחי"ה וכנ"ה בית הסתרים במקומות שהבאתי

---

[1]) וגי' שגילה אי' ג"כ בכ"י ושם שתי נוסחאות טעמי תורה א"ד . . סתרי תורה ושתי גירסאות נתערבו עיי' בד"ס וחי' שלא העיר על הערוך ובנו"ג סתרי תורה. [2]) בפי' ר"ח בנדפס בש"ס וו' בטעות לדבר ועיי' גליון שם. [3]) הועתק מפי' ר"ח הנ"ל. [4]) בדפי' פראג הגיה רמ"ל בירושלמי והפליא לטעות כי פ"ח במקואות נקרא כן וגם זה ראיה כמה לא חלי ולא מרגיש לעיין בציונים שלפניו. [5]) כ"ה לנכון בכ"י ש"ס וברש"י ובנו"ג בטעות טומאת סתרים. [6]) ונראה דכאן ודלעיל ג"כ צ"ל בית הסתרים. [7]) נראה שנגרר אחר פי' ר"ח לחולין אשר אין בידינו ואשר עליו רומז ר"ח בפי' לפסחי' הנ"ל. [8]) וצ"ל חלוקין וכ"ה בפי' רגמ"ה. [9]) הועתק מפי' רגמ"ה בכ"י חולי' (בקובץ כ"י אנגיליקי דף של"ב:).

בזה הע' בח"ב. ע"ח ע"ש וספרא מצורע פרק א' פרשה ב' והלאה. והיחיד בית הַסֵּתֶר סוט' פ"א מ"ב פי' מקום סתר ועיי"ע (בח"ב שם וש"נ השנויים), והוא סיתרא בתרג' דברי' י"ג, ז'; כ"ז, ט"ו; לירמי' י"ג, י"ז. והושאל לסתר הפנימי פי' סוד וזה סתרי תורה פסחי' הנ"ל וירו' כתובו' פ"ה דכ"ט ע"ד בקי בסיתרי תורה. מגיל' ג'. מי הוא זה שגילה סתריי לבני אדם וכו' אני הוא שגילה סתריך וכו'. ב"ר פמ"ה אין סיתרה כגלויה. ושם רפע"א אין סתרה כגלויה. שבת ו': וש"נ מגילת סתרים עיי"ע מגל ג'. והרבה בקשור עם בי"ת בסתר פי' בלאט עיי' חגיג' ה': ט"ז. סוט' ג'. ט'. קידוש' מ'. ב"ב ט': והפעל ממנו בסיעל[1]) מגיל' י"ג. אסתר על שם שהיתה מסתרת דבריה[2]). בינוני פעול תרג' לישעי' ס"ה, ט"ז; לירמי' ט"ז י"ז מְסַתְּרָן. התפעל ברכו' ל"א: ואם לאו תראה אלך ואסתתר. ושם: יסתתרו. אתפעל ברכו' שם כיון דְמִסְתַּתְּרָנָא. תרג' קהל' ז', י"ב היכמא דמסתתר גבר וכו'. השם המופשט ב'. ושם: קינוי וסתירה. ירו' סוט' רפ"א דט"ז סע"ב ורע"ג עידי סתירה] —

סתר (?) (לדעת רבינו ענין סתירה ולפע"ד מפעל סרי באתפעל ענין קלקול והשחתה schlecht (werden, aus der Art schlagen בפ' הגוזל עצים בגמ' ר"מ (ב"ק צ"ז.) ובפ' איזהו נשך בגמ' המלוה את חבירו (ב"מ ס"ה רע"א) ניחא ליה דלא ניסתרי עבדי. פי' ניחא להו לבעלים שלא ישב העבד בטל ויסיח דעתו[3]) מן המלאכה ולא ישוב לעשות מלאכה כבתחילה והעיקר מן הסתירה. *[אחי"ה כ"ה נכון מאוד בכ"י ק"ט והראיה הנוכחת מתוספות דב"מ הנ"ל ד"ה ניחא שכתבו וז"ל פי' בערוך לשון סתירה וקלקול ע"כ הרי שלא היה לפניהם מה שנדפס בערוך וז"ל והעיקר מן עת לסתור ע"כ וכבר נפלאתי על זה במבוא צד XLVII ובאמת אינו בכל תנ"ך וסתירה בל' הריסה ונתיצה איננו מלה"ק עיי' הפשב"ע בזה הע'. וא"כ בלי כל ספק ג"י הכ"י ק"ט והתוספ' העיקר רק זאת לדעת כי בעלי תוספות כתבו עוד תיבה אחת: וקלקול מה שלי' בערוך כ"י שלי ואולי מדעת עצמם כתבוה והוסיפוה לביאור מלת הסתירה שבערוך אבל אז במח"כ יפה שתיקותם כי כונת הערוך במלת הסתירה איננה קלקול כי אם מע' הקודם היינו ענין הטמנה וזה מ"ש ניחא להו לבעלים שלא ישב העבד בטל ויסיח דעתו מן המלאכה ולא ישוב לעשות מלאכה כבתחילה ופי' לפירושו שהעבד יסתיר עצמו ולא ישוב למלאכתו הראשונה לבעליו הראשונים וישעה בדברי בטלה ועצלות וא"כ שיעור ניחא ליה דלא ליסתרי לפי' רבינו רוצה שלא יסתיר עצמו העבד וזה מה שסיים והעיקר מן הסתירה (או אולי יותר טוב בלא ה"א הידיעה כג"י התוספות). אבל בגוף הענין נ"ל ג"כ ככונת בעלי התוספות שמלת ניסתרי ענין קלקול הוא ולא בשיטת הערוך כי אם מדעת עצמי והוא אתפעל מן סרי מע' סר ו' וט' פי' שלא ירוע ויתקלקל וכפי הענין מאוד מאוד יפה פירש"י שלא ירגיל להיות בטל ויתעצל נסתרי הת"ו משמשת כדרך המתפעלים בתיבות שי"ן וסמך וכו' וא"כ גם לפירושו השרש סרי (ולא סור מענין חזר לסורו כפי' הגרי"ב ברש"י). וגם ר"ח כדמוכח מפי' שהביא השט"מ בב"ק הבין לנכון כי השרש סרי הוא וז"ל השט"מ ניחא ליה דלא לסתרי עבדיה ופר"ח באוכלוסי דמחוזא דאי לא עבדי מלאכה חלשי ע"כ וכתב על זה בעל השט"מ וזה תימא בעיני דהא הכי בסתם עבדים איירי דאי לא הוה לי לפרושי אלא משמע דמשום דסתם עבדים עצלנין הן ניחא ליה למריה דלא לסתור ע"כ ש"מ תרי חדא דר"ח פי' לסתרי שלא יהיה חלוש וא"כ הלך בשטתו אשר הראיתי לדעת בע' סר ו' ע"ש וא"כ כפי פירושו השרש ג"כ סרי ועוד מוכח כי בעל שט"מ פי' בעצמו כפי' הערוך מענין סתירה היינו הטמנה] —

סָתַר (נבנה מהשם מסתוריתא das Gespinnst von (der Garnhaspel abhaspeln, abwickeln באלו טרפות בגמ' סימני חיה (חולי' ס') אייתי מסתוריתא סתר דוללא בשוקא. פי' מסתוריתא[4]) לשון מחלה[5]) אשפיאי בלעז[6]) — (א"ב בעוד חוט הנטוה בכוש נאמר דוללא ואח"כ סותרים ומגלגלים אותו במסתוריתא לעשותו אגודות

---

[1]) בקל לא נמצא כדי להבדילו ממושג שבע' הבא אח"ז עיי"ע סתר ד' ע"ש. [2]) ודרוש אחר עיי"ע איסתירא. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע עצמו. [4]) כ"ה נכון בדפ' פיז' וויניצ' באסיל אמ' ובכ"י ק"ט מסתרו ובכ"י וו' ב' מישטרו ובדפ"ר מוסטרו בכ"י וו' א' וה"ב מטסרו ועיי"ע סליל שאר גירסאות וכל זה כנראה רק שבוש בעלמא ושבשתא כיון דעל על ועיי"ע מסתוריתא. [5]) כ"ה בדפ' פיז' וויניצ' ואמש' וכ"ה נכון בע' דל (ח"ב, ס"ז) אבל בע' הנ"ל רציתי להגיה מעזלה כי כן גרס ר"ב בע' הנוכחי ואין ראיתי בזה צורך אחר עיון עיי' בפנים למטה, ובדפ"ר לי' כלל וכן לי' בכ"י ה"ב ואי' בעה"ק שנ"ב. [6]) כ"ה בכ"י ק"ט וב"ר וצ"ל אשפא וכ"ה אשפה בכ"י פאריז בסוף ע' דל עיי"ע הנ"ל והוא לאי"ט Haspel, aspo ועיי"ע סליל.

וחבילות). *[אחי״ה ולפי פי׳ זה גרס ר״ב דוללא וכ״ה בדפ״ר פיז׳ ובאסיל והבין ר״ב דוללא כמו דוללא = דליל עיי״ע דל ו׳ אבל גם שם גרס רבינו דוללא כמו כאן בדפ׳ וויניצ׳ ובכ״י ה״ב (ולא זוללי כגי׳ התוספ׳ עיי״ע דל ו׳ ועי׳ בסתרקי) [1] אבל כבר בע׳ דל ו׳ פירשתי מל״ס דוּלָה חוטי אריגה ובאמת כ״ה בכ״י ק״ט הגי׳ ד ו ל ה וא״כ סתר דולה פי׳ מגלגל חוטי אריגה וטויה. והפעל סתר נבנה מהשם מסתוריתא אשר פי׳ כבר בע׳ סליל שהוא מל״פ קנה הפלך אשר סביב לו נקשרים חוטי הטויה ומתגלגלין ממנו אחר גמר הטויה. ויפה פירשו רבינו לשון מחלה וצ״ל לשון ע ר ב י מחלה והוא محلة Garnwinde ויפה הוסיף לפרש כפי גי׳ כ״י ק״ט וכ״ר בלעז אשפא כאמור וכן הבינו יפה עה״ק שנ״ב אשר פירושו עם הלע״ז הובא בע׳ סליל ע״ש וכן מצאתי עתה בע״י חולין פ״ג סי׳ י״ד שפי׳ הכותב מסתוריתא ג״כ ע״י לש׳ אשכנז קלעפרלי״ך (וכפי׳ עה״ק הנ״ל), ומ״ש עוד הכותב דישוולטייר״ש בל״ז (וברש״י בחולי׳ בט״ס דיוושלטייק״ש) הוא ל״צ Garnwinde, Haspel = devidoir ובכ״י רגמ״ה בחולי׳ (בקובץ כ״י אנגייליקי דף שט״ו סע״ב) פי׳ וז״ל מסתורית אַטְרְדְיוֹל בלעז ע״כ ונראה שהוא ל״צ treuil Well- baum, Haspelbaum ובזה יצאתי חובת ביאור] —

* סְתַר (בל״ס ענין הריסה ונתיצה וכ״ה בעזר׳ ה׳, י״ב ובל״ע شتر חתך וגם הפריד absondern auseinanderreissen zer- ועוד עיי׳ בפנים). א׳) בהוראה ראשונה וכדאי׳ בעזר׳ ובל״ס הנ״ל מענין נתיצה והריסה אי׳ בשבת ע״ג. הבונה והסותר, יומ׳ י׳. שיפלו בונין ביד סותרין, מגיל׳ ל״א: אם יאמרו לך זקנים סתור וילדים בנה סתור ואל תבנה, נדרי׳ מ׳. אם יאמרו לך ילדים בנה וזקנים סתור שמע לזקנים, תוספת׳ ע״ז פ״א אם יאמרו לך זקנים סתור בית המקדש שמע להן, קהל״ר פ׳ ומוצא אני: סותרו פי׳ הורס הכיתל. תעני׳ כ׳ סע״ב כל אשיתא דהות רעיעתא הוה סתר לה. מגיל׳ נ׳: ב״ב ג׳: לא ליסתר אינש בי כנישתא עד דבני בי כנשתא אחריתי.. אבל חזי בה תיהוא סתרי ובני. שם ד׳. אדהכי והכי סתרית ליה ובניית ליה.. שלחו ליה אי לא סתרת לא תסתר ואי סתרת לא תבני [2]) ואי סתרת [3]) ובנית עבדי (בישא) [צ״ל בישי] בתר דעבדין מתמלכין. בכורו׳ ח׳ סע״ב אייתו מרי ס ת ר ו [4]). תרג׳ ויתצהו (מ״ב י״א, י״ח) וסתרוהי, תתצו (דברי׳ ז׳, ה׳) תרג׳ תסתרון, יֻתַּץ (ויקי׳ י״א, ל״ה) תר״י א׳ יסתרון. יסח (משלי ט״ו, כ״ה) תרג׳ כפי גי׳ המתורגמן נסתר. ונאמר עוד ב׳) על חוטי האריגה שמתפרקין: התפעל ירו׳ שבת רפי״ג די״ד. וירו׳ כלאי׳ ספ״ט דל״ב ע״ד פחות מכאן מִסְתַּתֵּר הוה (ומזה אולי סתר מסתוריתא דע׳ הקודם). ועוד ג׳) על מריטת שער (ausraufen das Haar) יבמו׳ קט״ז: סתרי מזייך, נדרי׳ נ׳: עד דמסתרן אינשי ביתיה עליה שעריהון. ד׳) על התרת השער ומל״ע הנ״ל פי׳ הפריד והתיר השערות (das Haar auflösen) סוטה פ״א מ״ה תוספ׳ סיט׳ פ״א וסותר את שערה.. ואם היה שערה נאה לא היה סותר (בתוספ׳ סותרו) ה׳) על הפרת איזה דבר (aufheben, Zerstören) נזיר י״ד. הריני נזיר וכו׳ עד ר׳ יוחנן אמר סותר ר״ל אמ׳ אינו סותר עיי׳ בפירש״י ושם ובדף י״ד: והלאה הרבה פעמי׳, שם ט״ו סע״ב לא נסתור אלא יומו וכו׳, ירו׳ נזיר ספ״ב דנ״ב רע״ב סותר עשרים.. סותר הכל.. סותר שלשים ע״ש, ירו׳ שם פ״ו דנ״ה: שתי שערות סותרות בו וכ״ה בתוספ׳ נזירו׳ פ״ד, ושם אינו סותר אלא בתער וכו׳. סנהד׳ ל״א. במשנה כל זמן שמביא ראיה סותר את הדין, ושם: בגמ׳ א״ר יוחנן וסותר עד שיסתתם טענותיו. והושאל ו׳) לדבר התנגדות wider- sprechen כאילו הפיר דבר זולתו. שבת י״ג: שאלמלא הוא נגנז ספר יחזקאל שהיו דבריו סותרין לדברי תורה פי׳ ר״ח (בש״ס ווילנ׳) יש בספ׳ יחזקאל דברים שמראין כאילו סותרין דברי תורה כגון קרבנות המועדים וחנוכות וכיוצא בהן ע״כ ועיין ג״כ פירש״י, שם ל׳. לא דייך שדבריך סותרין דברי דוד אביך אלא שדבריך סותרין זה את זה, ושם שדבריו סותרין זה את זה. ירו׳ פיאה פ״א דט״ו סע״ג וירו׳ קידושי׳ פ״א דס״א סע״א איזה מורא לא יושב במקומו וכו׳ ולא סותר את דבריו. ב״מ ק״ב. ע״ז ס״ה: נדרי׳ מ״ח. מעשה לסתור ופי׳ הליכות עולם צד י״ב וז״ל מעשה לסתור היינו כשמביא במשנה מעשה שנראה הפך דבריו מקשה הגמ׳ ואומר מעשה לסתור בתמיה כלומר וכי יש לך אדם שהביא מעשה לסתור דבריו ועיי׳ שם

[1]) ושם בח״ב, קל״ו בהערה 5 בט״ד לגי׳ ד פ ״ ר וצ״ל לגי׳ ד פ ״ ו. [2]) כ״ה בכ״י ש״ס ובנו״ג אם לא סתרתה אל תסתור ואם סתרתה אל תבני. [3]) בנו״ג ואם סתרתה. [4]) כה״ג בכ״י רגמ״ה (בקובץ כ״י אנגיילי דף ס״ז:) ושם ג״כ מרי וחצינו, ובנו״ג בפיעל וסיתרוה וברש״י וסיתרו אבל הפיעל אינו מדוייק ולא נמצא עוד ומטעם שאמרתי בע׳ סתר א׳ שנמצא רק בפיעל ולא בקל כדי להבדילו מן סתר דכאן אשר אין נמצא ממנו הפיעל כדי להבדילו מע׳ סתר א׳.

יבין שמועה ומהרי"ק שם — התואר סָתוֹר פי' הורס (der Zerstörer) סְתוּר (במדי' י"ג, י"ד) דרש בב"ר פע"א סָתוֹר בין סתורין [1]) ובסוטה ל"ד: סתור שסתר מעשיו של הקב"ה. יומ' י'. בנויי ביד סְתוֹרֵי. והשם המופשט מגילי ל"א: סְתִירַת זקנים בנייין ובניין נערים סתירה, נדרי' מ'. בנין ילדים סתירה וסתירת זקנים בנין וכ"ה בתוספי ע"ז פ"א. ירו' נזיר ספ"ב דנ"ב: ושם פ"ו דנ"ה: סתירת תער כסתירת ממש עיי' לעיל בהפעל. ובל"ם סְטִירוּתָא (= סַטְרָא) נתיצה והריסה ומזה באיכ"ר פ' ולא זכר: מאני זייניה מאני סיטורייתא ומאני גלותא.

* סַתְרִיאֵל (שם פרטי) בכורו'נ"ז: ר' ישמעאל בן סתריאל וגי' הילק' איוב ר' תתקכ"ו הגי' כתריאל.

סָתַת (נלפע"ד שהפעל נבנה מהתואר סַתָּת והוא בל"י ξυστὴς חוצב אבנים Steinmetz עיי' בפני') בפ' הבונה (שבת ק"ב:) המסתת והמכה בפטיש. ובהשלחן פכ"ב בכלי' (מ"ח) ישיבת הסתת טמאה מדרס [2]) פי' חתיכת עץ גדולה שיושב הסתת עליה [3]). בפכ"ט בכלי' (מ"ז) יד מקבת של סתתים ששה. בר"ג דפ' הגוזל עצים (ב"ק צ"ג:) אבנים וסיתתן. בס"ג דבבא מציעא (קי"ח:) החצב שמסר לסתת. פי' חוצב אבנים הפוסל אבני גזית שהיו קודם אבני גויל *[אחי"ה כה"ג הנכונה בכ"י ק"ט ובשאר כ"י (ובכ"י ב"ר בט"ס אבני גדול) אבל בדפ"ע שיהו אבני גויל! ורבינו רצה בזה לחלק בין חוצב ופוסל כי החוצב חצב אבנים גדולות בלי צורה שאינן משפיין והיינו אבני גויל עיי"ע גויל וברש"י ב"מ קי"ז: ד"ה בגויל שומעין לו והפוסל הוא החוצב אבני גזית שהיו קודם שפסלן אבני גויל. וגזרת המלה נ"ל מל"י כאמור וע' זקנים העתיקו (כפי קאמפלי) חֹצב (מ"ב י"ב' י"ב) ע"י ξυστὴς (מהשרש ξύω). והתואר ξυστὸς ובזה העתיקו ע' זקנים גזית בעמוס ה', י"א; דה"י א' כ"ב, ב' ובקצת כ"י ξεστὸς והוא הוא. ועוד י"ל כי רבינו רק חוצב פי' שהוא הפוסל. אבני גזית שהיו קודם אבני גויל והלך בזה בשטת רה"ג שפי' בסד"ט (21) לכלי' פכ"ט וז"ל ושל סתתין פי' אלו שפוסלין אבני גזית שמן סתתין כדגרסינן בהבית (כ"מ הנ"ל) ת"ר החצב שמסר לסתת סתת חייב וכו' עכ"ל. וזה נ"ל עיקר כי הראשון שבא לידו האבן אחרי שחוצבה מן המחצב הוא הסתת והוא מרביעה וההליקה. וכן הוזכרו יחד (חוצבין) [צ"ל חַצָּבִין] וסתתין בירו' שקלי' פ"ד דמ"ח. וכנ"ה בויק"ר ספכ"ו פנחס הסתת עיי"ע מחצב. ירו' ב"מ ספ"י די"ב סע"ג הרבה פעמים סתת. ושם המופשט סִיתּוּת [4]) (das Behauen der Steine) וכ"ה בירו' שבת פ"ט די"א ע"ד סִיתּוּתָן של אבנים היא גמר מלאכתן וכ"ה בירו' ע"ז פ"ג דמ"ג: ושם: סתיתן וצ"ל סיתותן, ושם פ"ד דמ"ג ע"ד מתרין בו על כל סיתות וסיתות. ירו' שביעי' ספ"ג דל"ד ע"ד צא חצי טפח לסיתות מכאן וחצי טפח לסיתות מכאן. והפעל ממנו בפיעל ב"ק ושבת הנ"ל וכן בירו' שבת רפי"ב די"ג ע"ג ההן דנקר כיפין .. חייב משום מסתת. תוספת' שביעי' ספ"א מקטפין ומסתתין. ריש שהש"ר סיתתה וכרכמה עיי"ע סרק ו' וע' כרכם. פסיקת' דר"כ צד קל"ז. מסתתין בו מגלפין [5]) בו מסרגין בו [6]) פסיקת' דר"כ צד קס"ה. ילק' הושע סוף ר' תקל"ב לצור גבוה שהיה עומד בפרשת דרכים והיו בני אדם נכשלין בו אמר להם המלך סתתו וכו' [7]) קימעה קימעה וכו' — פסיק' דר"כ צד קס"ו. אבן של מסית לפי תיקונו של ר"ש באבער צ"ל מסתת אבל עיי"ע גשש ומ"ש בח"ב, שפ"א].

---

[1]) ובילק' ויצא ר' קכ"ו הגי' סתור בר מסתורין [2]) ובתוספתי' כליי ב"ב ספ"א ישיבת הסתת התירה טהורה קשרה טמאה. [3]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט. [4]) אבל בכ"י אירפי' ב"מ פי"א בתוספתי' הגי' שאינה מעולה סיתית (ושם גם סיתות) והוא הוא ξυστὴς, ξυστὸς פי' מה שנחצב על ידי הסתת והן הפרורין das beim Meisseln Abgebröckelte. [5]) פסיק' רבתי פל"ב בט"ס מפליגים. [6]) לי' בפסיק' רבתי ובילק' ישעי' ר' של"ט הגי' (מסתתתין) [צ"ל מסתתין] בו מגלפין בו מסרגין בו ופירושו בסוף ע' סרג האחרון ע"ש מ"ש. [7]) ובילק' סותתוהו.

בעזר משרי קישורי ערוד ומוסרי, נחסל בערוך ערך חמש עשרה ועתה יסייעני בערך שש עשרה.

*[אחי"ה כ"ה בסיום האות בכ"י ו"ו א' ב' ל"ד וה"ב ושם לנכון ע ר וד (ככונת הפסוק איוב ל"ט, ה׳) ובכ"י ו"ו א' וב' בט"ס ערוך ובכ"י ו"ו א' וב' ול"ד משרה, ובכ"י ק"ט הגי' כזה: נשלם ערך סמ"ך ברוך העוזר והסומך, ואחל ערך עי"ן בשם הבורא יש מאין, ובכ"י ב"ר נשלם ערך סמ"ך אתחיל ערך אות עי"ן, ובכ"י בריטיש מוזיאום לא נמצא מאומה בתם אות סמ"ך] —

אות העין

* ע' הוא אות הששה עשר מהאלפ"א בית"א וכהיותו מאותיות הגרון הוחלף פעמים באותיו' א' ה' וח' של אותו המוצא וגם נשמט עיי"ע טן (טונא = טוענא) סר וסער. ויבא במקום ג' עיי"ע ערר ופעמים רבות בלא"ר במקום צ' העברי עיי"ע אע (= עץ), ארעא (= ארץ) יעא (= יצא) רבע (= רבץ). עאן, ען (=צאן) ועוד זולתן. ויבא לפעמים במקום אות ההברה של ל"י ורו' ועוד במקום א' נוספת עיי"ע עטעמע, עכסילו — בל"ע לעמתו לרוב אות ע' בנקודה.

* עָא לפעמים בתרגומים תחת אע פי' עץ.

* עָאל מפעל עוּל עיי"ע על ז'.

* עָאן (Schafvieh) עיי"ע ען ז'.

* עאתא כמו עתא עיי"ע.

עָב (מל"מ פי' ענן עיי' או"מ עבריים ובלא"ר וסו' עֲיְבָא (dichtes Gewölk בר"ג דפ' אמר להן הממונה (יומא כ"ח סע"ב) יומא דעיבא כוליה שמשא. פי' הואיל וביום המעונן שהשמש מפציע לכאן ולכאן ויכול לשטוח עורות במקום שלא זרח השמש במקום [1]) שזורחת ומתייבשין [2]). בר"ג דתעניו' (ג':) העבים והרוחות שניות למטר פי' „מטרא ובתריה זיקא בניחותא או עיבא מעלו כאילו הוי מיטרא תניינא" [3]). *[אחי"ה וכנ"ה בברכו' נ"ט. הא דקטיר בעיבא הא דקטיר בעננא פירש"י נתקשרו השמים בעב עבה וכו' ע"ש וכ"ה בתעני' כ'. נתקשרו שמים בעבים וכו'. ב"ב י'. עבים קשים רוח מפזרתן, ב"ב ע"ה: האי עיבא וכו', מנחו' ס"ט: חטין שירדו בעבים עיי"ע עדי. תרג' בעב הענן (שמות י"ט, ט') בֵעיבא דעננא ובתר"י א' בעִיבָא. וכעב עברה (איוב ל', ט"ו) תרג' והיך עֲיִבָא עברת ועוד עיי' תרג' שם ל"ו, כ"ט; לישעי' מ"ה, כ"ב — וגזרת השם מפעל עיב (איכ' ב', א') אבל בב"ר פי"ג מבארו עב שהוא מ ע ב ב את פני הרקיע ובירו' תעני' פ"ג דס"ו ע"ג הגי' מעבה ועיי"ע אד — ועיי"ע הבא אח"ז] —

עב (= עָבָה מל"מ ענין גסות חומרי dicht, dick; עִבֵה, עִיבֵּה dicht machen; עֹבִי, עוֹבִי בל"מ עֲבִי (die dicke Stelle, Dicke, Dichtheit בר"ג דפ"ק בשעת (ט"ז סע"ב) בפ' י"ו באהילו' (מ"א) כל המיטלטלין מביאין את הטומאה בעובי המרדע [4]) בפ' לולב וערבה (סוכ' מ"ח רע"ב במשנ') אחד מעובה [5]). ואחד מידק [6]) פי' „ספל אחד קילוחו [7]) עבה שמוציא הרבה ואחד דק שמוציא מעט מעט" [8]). בפ' אלו טרפות בגמ' הריאה (חולי' מ"ט.) מאי שנא ממחט שנמצאת בעובי בית הכוסות. ובגמ' המסס (שם נ':) ובפ' המדיר בגמ' היו בה מומין (כתובו' ע"ו:) מחט שנמצאת בעובי בית הכוסות [9]). בסנדל פכ"ו בכלי' (מ"ו) עב כסות ותכריך כסות מדרס עב ארגמן ותכריך ארגמן, פי' לבד שעושין ממנו כסות והוא עב כסות [10]) פי' עב ארגמן לבד חשוב צבוע ארגמן תכריך כסות

---

[1]) נ"ל שצ"ל כבמקום. [2]) וכן מוכח מפי' ר"ח עכשיו ביום המעונן אפי' במקום הצל כח חמה ותמות גם באותו המקום הוא. [3]) הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנ'). [4]) באהלו' מביאין את הטומאה על אדם הנושאן עיי' תוספ' שבת ט"ז: ד"ה כל ובדף י"ז. בגמ' בשבת. [5]) בנו"ג בט"ס ואחד מעובה וצ"ל כגי' כ"י ש"ס אחד מעובה וכגי' רבינו וכבמשניו' ובירו ובכ"י ק"ש מעבה וכ"ה בפי' ר"ח. [6]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובמשניו' פי"ז וירוש' וכ"ה בעירכי' כ"ה. ובירו' סוט' פ"ב די"ח. ובכ"י ש"ס מינכען מרק וכ"ה בפי' ר"ח. [7]) ובצ"ל בפי' ר"ח ושם לי'. [8]) הועתק מפי' ר"ח בסוכ' בש"ס ווילנ'. [9]) כ"ה לנכון רק בדפו"ו ובשדפ"ע ובכ"י נשמט בטעות מן בית הכוסות עד בית הכוסות. [10]) וכ"ה בר"ש בשם עצמו. ובפי"מ להרמב"ם פי' מכסה עור יעשה כמו תיבה שמניחין בו הבגדים ושמו מפורסם עיבה וכו' וגראה שכיון לל"ע عيبة, כעין סל מעור להניח בו הבגדים.

בגד עב ואין ראוי לעשותו מלבוש ועושה ממנו בגד שלא כמנהג העולם[1]). בפ' כ"ח (מ"ח) העבים הרכים אין בהם משום ג' על ג'. תוספתא (תוספ' רכלים ב"ב פ"ה) אלו הן העבים כגון הסגוסים והלבדים, הרכים הברסין[2]) והברדסין[3]) והפומלאות של ראש — (א"ב פי' פילימא בל"י כובע של ראש עשוי מצמר שוע וכן נ"ל הגי' ולא פומלאות)[4]) בפ' מי שהפך בגמ' ר' יהודה אומ' אף מעבים (מ"ק י"ג: במשנה) ר' חייא ורב אסי חד אמר מחפין אקלושי מעבין אסמוכי וכו' (שם בגמ')[5]). *[אחי"ה הפעל מל"מ עָבָה בקל עבית (דברי' ל"ב, ט"ו) ובדרז"ל גם הפיעל מְעַבִּין מ"ק הנ"ל. ירו' תעני' פ"ג דס"ו ע"ג עיי' סוף ע' הקודם לזה. ירו' פיאה פ"ג די"ז ע"ג עיבה על מנת להדל, ושם פ"ז ד"כ: מתוך שהוא מעבן, ירו' שביעי' רפ"א דל"ג. מעבה את הכורות, ירו' ביצ' פ"ד דס"ב ע"ג נתכוין לעבותה. ובינוני פעול מְעוּבֶּה ויוכל להיות ג"כ מפעל עבב סוכ' מ"ח רע"ב הנ"ל ועוד עיי"ע מעובה וש"נ ועיי' סוף ע' הקודם לזה. פסחי' ס"ד: פסח מעוּבִּין עיי"ע מעך. תוספת' פיאה ספ"ד המעבה את שקיו כה"ג בדפ' ווילנ' ובכ"י אירפ' המקפח! והתואר עָב ולנקבה עָבָה פסחי' ל"ו: ל"ז. ביצ' כ"ב: פת עבה. מנחו' כ"ב. בלילתה עבה, ירו' תעני' פ"ב דס"ה: עבדוה עַבְיָא. הקבוץ ירו' כלאי' רפ"ה דכ"ט ע"ד היו דקות ואינן מכוונות העבות והרי הן מכוונות. והתואר במקום השם עָב. והקבוץ עָבִים פי' כסות עב עיי' לעיל ובירוש' שבת פ"ב ד"ד סע"ד הגי' בט"ס העכים הרכים וצ"ל העבים. ובירו' תעני' פ"א דס"ד: חמר עבין ט"ס וצ"ל חמש עבידן. והשם עֹבִי = עוֹבִי והקבוץ העוֹבִין ירו' כ"ב רפ"ה דט"ו. ובכינויים לעוביה ירו' שביעי' רפ"א דל"ג ע"ג וירו' ערלה פ"א דס"א. עוביו של רקיע . . עוביה של ארץ ירו' ברכו' פ"א ד"ב ע"ג. עוביה של תקרה שמ"ר רפ"א עיי"ע בעל קורה וש"נ ברכות ס"ר. וב"ר פס"ב ועוד בעל קורה מעין בעוביה] —

עב (= עֲבוֹת Jochbalken, Zaumleder עיי' בפנים)

בהנוגע פי' כ"א בכלי' (מ"ב) הנוגע בעול ובקטרב בעין ובעבותות[6]) פי' הרצועה הקבועה בכלינוס[7]) ותופשה הרוכב בידו[8]). פי' בעין „אלו שחורשין עם החמור או סוס או פרד יביאו בגדים של צמר או של עור או של שק ויעשו מהן כמין כליל[9]) ודומה לעין ונותנין אותו לצואר[10]) ועליו העול וכן בריחים. ויש מפרשים שיש מחרישות (שהעץ נכנס בתוך המוכתא)[11]) [צ"ל שהעין נכנס בתוך הסיכתא] ויש מחרישה שהיא נדבקת עם (העץ) [צ"ל העין][12]) ועין שהיא טבעת נתון[13]) על גביהן ומדביקן ומנין שכן דתניא (תוספ' כלי' ב"ב פ"א) העין שבמעצד[14]) והעין שבמחרישה ושמו בטיית חלקה[15]). פי' בעבות ומנין שהעין והעבות בגדים הם או עור או שק (ויק' י"א, ל"ב) דתניא בתורת כהנים (ספרא שמיני פרש' ו' פרק ח') או יכול שאני מרבה את העין ואת העבות ת"ל (ויק' שם) אשר יעשה מלאכה בהם ולא העושה מלאכה באחרים [עבות][16]) עץ הארוך[17]) של מחרישה שהיא נכנס בתוך העול שמו (מישאנא)[18]) [ונ"ל שצ"ל מרישין] בלישנא דרבנן והוא (עץ עב) צ"ל עב עץ) (יחזק' מ"א, כ"ה) כמו שפירשנו (זבי' פ"ד מ"ב עיי"ע מרש) והעבים (יחזק' שם כ"ו) אלו המירישין"[19]) — (א"ב מרישות כתוב בנוסחאות ובעל הערוך עצמו גרים כן בע' מריש). *[אחי"ה ולפי ני' כ"י ק"ט הנ"ל (וכן אלו המחרישין בכ"י ה"ב צ"ל המארישין כגי' כ"י מ' באלף אחר המי"ם עיי"ע מרש) הערת ר"ב ללא צורך הוא אבל גם לר"ב גם לרבינו הנוסח כבר היה משובש בפי' רה"ג אשר אחריו נגרר בכל הפירוש הארוך

---

1) ועיי' בפי"מ לר"ש ותוספ' כלי' ב"ב פ"ד ועליה כיון הר"ש ופי' רבינו מוכח מתוספ' כלי' ב"ב פ"ה שבסמוך. 2) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט וכ"ה בפי' רה"ג לכלי' כ"ח (סד"ט 20 ושם הבירסין) ובדפ"ע כאן הבדסין וצ"ל ברי"ש וכבר הארכתי עבור הגי' הזו בעי' ברס (ח"ב, י"ט) ע"ש. 3) בפי' רה"ג הבירדסין ובענין גי' אחרות עיי"ע ברס. 4) וכנים דברי ר"ב לפי גי' של ראש וכיון לל"י πίλημα gefilzte Wolle, Filz וגי' הפימליאות של ראש אי' ג"כ בפי' רה"ג אבל לפי מה דאי' בתוספ' שלפנינו הפמליאות וכ"ה בר"ש כלי' פכ"ח מ"ח בלי הוספת של ראש המלה קטיעה מן פמלנייא עיי"ע במו"ע ומ"ש וגי' רה"ג בכלי' פכ"ז, מ"ו משובשת פי מלמא. 5) ועיי"ע קלש ושם פי' רבינו. 6) בנו"ג בעבות 7) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ו"ו ל"ד ה"ב וב"ר ובדפ"ר בכליבוס וצ"ל בכליגוס והוא הרסן עיי"ע בח"ד, רל"ט ובשדפ"ע בכלי והוא ט"ס. 8) עיי"ע קטרב ופירושים שונים. 9) בפי' ר"ש בט"ס סליל. 10) בפי' רה"ג לצוארי בהמה. 11) וכ"ה בפי' רה"ג וצ"ל כדאי' בר"ש בשם הערוך וכמ"ש בפנים. 12) וכ"ה בר"ש. 13) וכ"ה בר"ש ובדפ"ע ונתון. 14) בכ"י אירפ' שבמצעד וט"ס הוא 15) והוא ל"ע עיי"ע סמך ובפי' רה"ג עוד: ומה חלקה טבעת ע"כ ונראה שמגליון בא פנימה. 16) לי' בערוך ובפי' רה"ג ואי' בר"ש. 17) ובר"ש ועב של מחרישה ועיי' ג"כ בפי' רע"ב. 18) ובפי' רה"ג משוגיאה ובכ"י ק"ט משישאנה ולי' בר"ש 19) כ"ה נכון מאוד בכ"י ק"ט וכ"ה בכ"י ש"ס רומי ב"ק ס"ז רע"א עיי"ע מרש ובדפ"ע ובפי' רה"ג בט"ס המחרישות וצ"ל המירישות שהוא כגי' הספרים תחת כ"י ש"ס המירישין וכן בזבי' הנ"ל פי' רה"ג והעבים אלו המרישות.

הזה (עיי׳ סריט 15 וחלאה) ובר״ש הלשון קצת יותר מונה היא ומשם יש לתקנו אבל השמיט סוף הדבור מפי׳ רבינו אולי כי לא יוכל ליישב לשון מגומגמת הערוך על אופנה ובתחילת הדבור בעין יש הוספה בר״ש ולא ידעתי אם כזה מצא בערוך או מדעת עצמו כתב כן כי בפי׳ רה״ג הנ״ל אי׳ ממש כלשון הערוך. ולפי פי׳ הערוך עפ״י הפי׳ שבש״ס והעבים אלו המירישין (או המרישות) תהיה המלה עבות (וזו העיקר ולא עבותות) אחת עם עֳבִים עץ עב או כל״מ עב עץ שבמהרישה ולפע״ד זו היא מלת קומוט״א בל״א אשר על ידה לועז עה״ק שנ״ב והוא Kummet פי׳ שני חתיכי עץ בדמות קרני השור תוכו רצוּף עור כדי להקל במשיכת העול עיי׳ ארעלונג זו המלה[1]) ולפי פי׳ הראשון פי׳ הרצועה וכו׳ הוא עבות מל״מ וכפי׳ הרמב״ם (הדבר אשר ימשיכו בו העגלה ותתקשר בהן) ולפי זו תתכן גי׳ העבותות וכראי׳ בסוכ׳ נ״ב. עבותות העגלה. אבל כשתעיין היטב בפי׳ רה״ג בסוף ד״ה קטרב (סרט״ה 15) תמצא שעליו כיון רבינו בפי׳ הראשון ויהיה א״כ פי׳ הרצועה וכו׳ ביאור לקטרב וכן בע׳ קטרב (אשר שם הלך ג״כ בעקבות דרה״ג בכלי׳ י״ה, מ״ד) פי׳ לפי י״מ הרצועה שקושרין בה צואר הבהמה ובלעז פליר״א ע״כ והוא כלאי״ט filiéra ועוד עיי״ע קטרב] —

עב (= עַיֵּב schuldig sprechen; תואר עַיָּבָא straffällig מל״ע עיי׳ בפנים) במגיל׳ איכה (פ׳ איכה יעיב) רבי חמי בר רבי חנינא אמר איך עייב ברוגזיה ה׳ ית בת ציון אית אתרא רצווחין לחייבא עייבא ר׳ שמואל בר נחמני אמר איך כייב[2]) ברוגזיה ית בת ציון. *[אחי״ה יעיב (איכה ב׳, א׳) דרש מל״ע عاب מְחַיֵּב והוא הפעל וממנו התואר עַיָּבָא ובל״ע معيب פי׳ חייב straffällig, schuldig ולדעת רשב״נ עייבא הוא כמו כייבא schmerzhaft מפעל כְּאֵב בפַעל כַּיֵּב. והמ״כ שפי׳ יעיב ל׳ עב וענן לא כיון לנכון וא״כ איכה יעיב דרש איך עַיֵּב (ובנו״ג חייב וכ״ה בילק׳ איכה ר׳ אלף י״ב וכ״ה ברמב״ן לדברי׳ ב׳, כ״ג) ועוד איך כַּיֵּב] —

עבא (= עוּבָא בל״ס כמו חיק בל״מ Schooss) תרג׳ חק נכריה (משלי ה׳, כ׳) עובא דאחריתא ובעל הערוך גרס חובא בע׳ חב בתרא. *[אחי״ה וכ״ה בפשיט׳ עובא וכ״ה במשלי ו׳, כ״ז אשר שם שתי גירסאות בתרג׳ עוביה וחוביה וכ״ה בערוך ע׳ חב ב׳ כפי גי׳ כ״י ו״ן (ח״ג, שכ״ט הערה 14), וכנ״ה בתרג׳ חיקי (תהלי׳ ל״ה, י״ג) עוּבִי וכ״ה בתרג׳ איוב י״ט, כ״ז, ותרג׳ בחיק (משלי ט״ז, ל״ג) בעובא, מחק (שם י״ז, כ״ג) מן עובא] —

* **עִבֵּב** (verdichten, dicht machen) ב״ר פי״ג עיי״ע עב א׳.

* **עכבית. עבעבית** עיי״ע אבבית[3]) שפי׳ בל״ע האמור שם קרחת וכן הבין רבינו בע׳ זרף (ח״ג, שכ״ד) ירו׳ שבת פ״ו ד״ח ע״ג טב לעבביתא ועיי׳ מ״ש בפי׳ אחר וש״נ השנויים.

עָבַד (בל״מ קרוב להוראת עשה בכל עניניו dienen, arbeiten, thun, machen, bearbeiten; עֲבוֹדָה מל״מ עֲבֻדָּה Bearbeitung, eine Strecke Feldes; עֲבוֹדָה Arbeit ועוד עיי׳ בפנים) בפ׳ שלישי בכלאי׳ (מ״ז) היתה שדהו זרועה תבואה וביקש ליטע בתוכה שורה של דילועין נותנין לה עבודתה[4]) ו׳ טפחים ר׳ יוסי אומר נותנין לה עבודתה[5]) ד׳ אמות. ובפ״ו (מ״א) חריץ שהוא עמוק י׳[6]) ורחב ד׳ נותנין לו עבודתו ד׳ אמות.. וכמה היא[7]) עבודת הגפן[8]) ו׳ טפחים לכל רוח ר״ע אומר ג׳. בפ׳ המוכר את הספינה בגמ׳ קנה שלשה (ב״ב פ״ג רע״א) ותני עלה ד׳ אמות שאמרו כדי עבודת הכרם — עבדא דנורא (נדרי׳ ס״ב:) כבר פירשנו בע׳ נר (ב׳). בכל האסורין פ״ו בתמורה (כ״ח.) המוקצה והנעבד איזהו הנעבד כל שעובדין אותו הוא ומה שעליו אסור וזה וזה מותרין באכילה. פי׳ בהמה נעבדת ונעשית ע״ז. בפ׳ הגוזל עצים בגמ׳ הגוזל את אביו (ב״ק ק״ט סע״ב) נותנה לכהן שבאותו משמר עבודתה ועורה שלו. פי׳ עבודתה מתנותיה שנאמר (במדי׳ י״ח, ז׳) עבודת מתנה[9]). בבראשי׳ רבה פ׳ נ״ז (נ״ו) אמר לשני נעריו רואין אתם מה שאני רואה אמרו לו לאו אמר הואיל ואינכם רואין כחמור שבו לכם פה עם החמור (בראשי׳ כ״ב, ה׳) שאתם דומין לחמור מכאן שהעבדים דומין לחמור. בילמדנו פ׳ ושרי אשת אברם (תנחו׳ לך לך לי׳) למדונו רבינו[10]) בשם

---

[1]) ופערלעס בייטרעגע 6 קצת בלא דיוק שפי׳ ע״י עול Joch. [2]) כ״ה בכ״י ובדפ״ע כאיב. [3]) אבל עיי״ע חככים, חכאכית (ח״ג, שפ״א). [4]) וכ״ה בירו׳ ובכ״י ש״ס וכ״ה בסמוך ובנו״ג לעבודתה. [5]) עיי׳ הערה הקודמת. [6]) בנו״ג י׳ טפחים. [7]) וכ״ה נכון במשניות ובירו׳ ובנו״ג הוא. [8]) כ״ה לנכון בכ״י ה״ב ובדפ״ר אבל בשדפ״ע וכ״י ק״ט הכרם. וכ״ה עבודת הגפן בכלאי׳ פ״ז מ״ג. תוספת׳ כלאי׳ פ״ב עבודת ירק. [9]) וכן פירש״י בב״ק עבודתה שכר עבודתה דהיינו בשרה. [10]) כ״ה בכ״י ק״ט ובדפ״ר רבותי ובכ״י ה״ב רבותינו.

ר' ירמיה שאמר בשם רב העבד עולה למנין ז' בשעה שישראל קורין בתורה בשבת. בפ"ק בקידו' בגמ' דסמוך עבד כנעני קידו' כ"ב רע"ב) כי לי בני ישראל עבדים (ויק' כ"ה, נ"ה) ולא עבדים לעבדים. בערכין בגמ' דפ' אין מקדשין (ערכי' כ"ה:) עבד עברי מהאי פירכא הוא דקיימא ליה[1]) לתנא[2]) כלום יש ייבום אלא במקום שאין בן. *[אחי"ה הפעל עָבַד בלא"ר עֲבַד וכ"ה בל"ס ונרדף עם עשה עיי' גיטי' מ"א. עובד את רבו. שביעי' פ"ג מ"א עובדי עבודה, סנה' מ': העובד עבודה זרה, ברכו' ס' סע"ב כל דעביד רחמנא לטב עביד, ב"מ ע"ז. אי לא עבדי חלשי, תמור' ד' סע"ב כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אם עביד מהני, ירו' סנהד' פ"י דכ"ט. לא דברייך עבדת ולא דבלק עבדת וכו', ויק"ר ספ"ה מה את עביד . . ומה ארעא עבידא. ורוב לשון עשיה מתורגם בל' עבד עיי' המתורגמן. ולפעמים בא בקשור הפעל להורות על התמדת המעשה ירו' שביעי' פ"ח דל"ח: ירו' נדרי' פי"א דמ"ב ע"ג עביד טמיר במערתא עיי"ע טמר (ח"ד, ס"ד:) וש"נ ירו' דמאי פ"א דכ"א ע"ד וירו' שקלי' פ"ה דמ"ח ע"ד וכ"ה בפעל עשה עיי' מבה"י למהרז"ף צד ט"ז: יבמו' ל"ז. מי עָבוּד רבנן תקנתא לכהן. בינוני פעיל מ"ק כ"ד. עבידי, ר"ה כ"ב: כל מילתא דעבידא לאיגלויי וכו'. ירו' פיאה פ"ג די"ז ע"ד היאך עבידא. ב"ק צ"ז. עביד בהו עבידתא. נפעל נֶעֱבַד עיי' לעיל. ספרא ריש ויק' מן הבקר (ויק' א', ב') להוציא את הנעבד. שפעל שעבד עיי"ע. אתפעל איתעביד עיי' תרג' אונקל' לבראשי' כ"ט, כ"ו; ל"ד, ז'; ל"ט, כ"ב. ירו' תעני' פ"ד דס"ט. עיי"ע ארך. ובהבלעת התי"ו באיכ"ר פ' צדו: בעית לאיעבדא ארכונטים, ושם בעית לאיבדא צ"ל לאיעבדא. והרבה פעמים דיעבד, בדיעבד הפכו לכתחילה עיי"ע ובזבחי' ע"ה סע"ב בשתי תיבות דאי עבד וצ"ל דאיעבד פי' אחר שנעשה. והשם עֶבֶד, עֲבַד (כל"א וכל"ס עבֵד, עַבְדָא) מל"מ והקבוץ עֲבָדִים, עַבְדֵי עיי' ברכו' י'. ט"ז: ל"ד. שם: מ"ז: נ"ח: שבת כ"ה: ל"ב: פ"ט. עירו' מ"ג: פסחי' קי"ג: קס"ז. קי"ח: סוכ' כ"ח: ר"ה ח': תעני' ד'. י"ט: כ"ה: מגילי' י"ג: י"ד. ט"ו: ט"ז. חגיג' ד': ה'. שם: יבמו' ט"ז: מ"ח: ס"ב. צ"ג: כתובו' כ"ח. ס"ז: גיטי' י"ב. נ"ח. ס"ח. פ"ו. סוט' מ'. קידוש' כ'. כ"ה. כ"ח. מ"ט: ע'. ע"א. ב"ק ע"ד: צ"ז. ב"מ ס': פ"ח: פ"ו: כ"ב ג': ד'. י'. ט"ז. נ"ח. סנה' נ"ח: ק"ה. ק"ז. שבועו' מ"ז: ע"ז י': י"ז: ל"ט. הוריו' י'. אבות פ"א מ"ג ב"ר פפ"ו ועיי' קהל"ר פ' ראיתי עבדים. עֲבוֹדָה מל"מ (עֲבֹדָה) ענין מלאכה ככדה של עבדים או עובדי אדמה שביעי' פ"ג מ"א ר"ה י"א. ושם: ירו' קידו' פ"א דנ"ט ע"ד. ועוד ענין ישרות (כמו עבודה בל"מ שמות ל', ט"ז) אבות פ"א מ"ב על ג' דברים העולם עומד על העבודה וכו', תעני' ב'. איזו היא עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה. ערכי' י"א. איזו היא עבודה שבשמחה וכו'. ועוד עבודת קרבנות שמ"ר פ"ל או רק עבודה מגיל' י"ח רע"א. ועוד בקריאה העבודה! כלומ' שבועה בעבודת אלהים בבית המקדש (כמו מעון עיי"ע) גיטי' נ"ח. יבמו' ל"ב: ירו' ב"ב פ"ח דט"ז: ספרא קדושי' פרש' ב' פרק ד' איכ"ר פ' בני ציון, שהש"ר פ' שררך. ועוד נקרא תפלת רצה בעמך כשמנה עשרה עבודה עיי' רש"י יומ' ס"ח: ד"ה ועל העבודה ועיי' שם ע'. ברכו' כ"ט: טעה ולא הזכיר של ר"ח בעבודה חוזר לעבודה, ירו' ברכו' פ"ר ד"ח. כל דבר שהוא לבא אומרה עבודה. הקבוץ יומ' מ"ז: עֲבוֹדוֹת קשות שבמקדש, ספרא שמיני כריש: שבעה עבודות שחיטה וקבלה זריקה והזאה וחיטוי יציקה ובלילה. ובלישנא בישא נאמר ג"כ עבודה על השתחויה לאלילים תוספת' ב"ק ספ"ט שאלו אמר לו יצרו לך ועבוד עבודה זרה היה עובר שכך הוא עבודתו של יצה"ר. ובש"ס הרבה פעמים בר"ת ע"ז ובא תמורתו לרוב עבודת אלילים וכר"ת ע"א עיי' ברכו' נ"ז: ס"א. שבת נ"ו: ס"ב. פ"ח: ק"ה: קי"ח. ק"ל. פסחי' כ"ה. יומ' ט': ל"ח. ס"ו: תעני' ה'. שם: כ"ב: מגיל' י': י"ג. י"ט. כ"ה: חגיג' י"א: י"ג: יבמו' מ"ז: מ"ח: ע"ח: נדרי' כ"ה. גיטי' נ"ז: פ"ח. סוט' ל"ו: מ"ג. קידוש' ל"ו. ל"ט: מ'. מ"ט: ב"מ נ"ט. ב"ב ק"י. סנה' ל"ט: נ"ו. נ"ז. שם: ס"ד. ס"ז. ע"ד. פ"ב: צ'. צ"ב. צ"ג: צ"ו. צ"ט. ק"א: ק"ב: ק"ג: ק"ז. ק"ט. ע"ז ג'. ח'. י"א: י"ז. כ"ד. כ"ט: ל"ב: מ"ה: נ"ד: נ"ח. מנחו' ק"ט: חולי' י"ג: נדה י"ג. ועל שם זה נקרא המסכה עבודה זרה (בקצור ע"ז) — השם המופשט עַבְדוּת פסחי' קט"ז: הוריו' י' רע"ב ב"ר פמ"ד ובקטיע עוד עַבְדוּ גיטי' פ"ו. ועוד ענין השם עוֹבָדָא (בל"ס עֻבָדָא) כמו מעשה יומ' ע"א: דעבדי עובדא קידוש' ע"ט: עירובי' י"א: עבר עובדא, ירו' תרומ'

---

[1]) בנו"ג הוא דנפקא ליה וכ"ה בפי' רגמ"ה (בקבוץ כ"י אנגיילקי' דף קמ"ט. ופי' הוא דאיתרבי. [2]) לי' לפנינו.

פ"ח דמ"ה ע"ג מרי עוכדא[1]), ירו' ביצ' פ"ב דס"א: ואינון סכרין לעוכדא. ירו' ע"ז פ"ב דמ"א. משתיעי אהן עוכדא עוכדא הוי וכו'. ירו' נזיר פ"ה דנ"ד. אתא עוכדא קומי דר' אחא. ותרג' מעשה (בראשי' מ"ד ט"ו; שמות כ"ח, ל"ב; ל"ד, י' וזולתו) עוכדא. ועוד ענין מקרה אבילות ד"מ ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב ע"ד הוה ליה עוכדא ובקבוץ שם תרין עוֹבָדִין, ירו' תעני' פ"ד דס"ח ע"ד רבי הוה דרש עשרין וארבעה עובדין בבלע ה' — איכ"ר פ' רבת ה' מה אילין עוֹבָדֵי דאת עביד ולנקבה יחידה ירו' תרומ' ספי"א דמ"ח: הוה עבד עוֹבַדְתָּא ותרג' לרגל המלאכה (בראשי' ל"ג, י"ד) בגי' דפ' סביוניטה לריגל עובדתא וּבמשקל סורי עבידתא אי' עבידא ועיבידתא בתרג' ויק' ט"ז, (תרי"י שם); ל"א, ג'. ה'. י"ד. ט"ו; ל"ה, ב'. ל"א וזולתו[2]). ובדרז"ל ב"מ צ"א. בעבידתיה טריד, ירו' שבת פ"ב ד"ד ע"ד מיעבד עבידתיה ובירו' תעני' פ"ד דס"ט: מיעבד עיבידתיה פי' מלאכה ועסק וכן כבר עבידא בזה הענין בעזר' ד', כ"ד; ה', ח'; דניאל ב' מ"ט; ג' י"ב] —

עֲבַד (מע' הקודם thun, machen ועיי' בפנים) בפ' המקבל בגמ' תבואה לא יזרענה קטנית (ב"מ ק"ז רע"ב) עבד מאי דעבד אמר צ"ט בעין[3]) ואחד בדרך ארץ פי' ,עשה כ ג ו ן שאלת חלום[4]) ואמרו לו בחלומו צ"ט מתו בעין ואחד בדרך ארץ"[5]). וי"א נטע אילנות על הקברים והשביען שלא ישרשו ושלא יפרחו אלא אותין הנטועין על המתים שמתו בזמנן ולא יצאו אחד למאה. בפ' במה מדליקין בס"ג (שבת ל"ד רע"א) עבד מאי דעבד כל היכא דהוה קמיט טהריה. פי' הביא סדינין ושראן במים כמעשה דמסכת נדה (ס"א.) שפירשנו בע' סדן (ו'). ספר אחר כאן ריצץ בן עזאי תורמסי תרומה אזל איהו ועבד הכי נמי אייתו תורמוסין רציץ[6]) פי' הביא תורמוסין ונעץ בכל מקום שהיה שם קבר היה רפה והיה יורד ובמקום שלא היה שם קבר היה חזק והיה יורע שלא היה שם קבר[7]). כב"ר פרש' פ' (ע"ט) א"ל בריה[8]) כל הדא[9]) טבתא עבדת לן טבריה ולית אנן מדכיין[10]) יתה מן קטוליא מה עבד נסב תרמוסין והוה קציץ תורמוס ושדי[11]) קוצצתיה וקטילא סליק[12]). בויק"ר פ' והוא ישקיט (ספ"ה) אפיה טבין[13]) אזל לגביה מריה דעיבידתא[14]). לרגל המלאכה (בראשי' ל"ג, י"ד) תרג' ירו' (א') עיבדתא דבידי. *[אחי"ה כה"ג בדפ"ר ובנו"ג עיבידתא דאית קדמי ובשדפ"ע ובכ"י ק"ט עבידתא ונ"ל כי' דפ"ר רק צ"ל עיבידתא ומזה הטעם לא הביא רבינו אונקלוס ששם הגי' עובדתא[15]) — ודע כי כל הע' מעצם הוראת הע' הקודם הוא אף על כן צדדנו שם הוספותינו ע"ש] —

עָבַד (מע' הקודם ובפרט בענין תיקון העור be- arbeiten, gerben die Haut) בריש שבת (י"ז סע"ב) אין נותנין עורות לעבדן. בסוף כלל גדול אמרו בשבת (ע"ג.) המולחו והמעבדו[16]) — (א"ב בל' גמר' בורסי). *[אחי"ה כלו' התואר (בתשמיש השם) עַבְדָּן (שבת י"ז.) הוא הבורסי. וכנ"ה בכלי' פכ"ו מ"ח עורות . . של עבדן והקבוץ שם פט"ו מ"א עריבת העבדנ'ין עיי"ע ער ו'. והפיעל גיטי' נ"ד סע"ב גוילין שלו לא עיבדתין לשמן. שבת ע"ה: חייב משום מעבד, והנפעל תוספת' ב"ק ספ"ט בכ"י אירפ' עורות שאינן נעבדין[17]). והשם המופשט, שבת ע"ה: אין עִיבּוּד באוכלין, ירו' שבת פ"ז ד"י ע"ג מה עיבוד היה במשכן שהיו משרטטין בעורות. ועה"ק שנ"ב ביאר והמעבדו לויא"ן ב"א והוא lôven (= gerben)[18]).

עַבְדְּקַן (der Dickbärtige הורכב מן עב ומן דְּקַן = דִּיקְנָא) (סנה' ק':) כבר פי' בע' זלדקן.

* **עֲבוּז** (כפי הענין עגבות) עירו' נ"ג רע"ב כגי' דפ"ש בגמ' וברש"י עבוזו תנן או אבוזו תנן ופירש"י

---

[1]) ויק"ר פ"ה עיי"ע הבא אח"ז. [2]) עיי' עמת"ר ללעווי ח"ב, 196. [3]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובילק' עקב רמז תתמ"ט ובנו"ג בעין ר ע ה ובכ"י ה', פי' ר' הרע. [4]) בפי' ר"ח לי' כגון ובכ"י ק"ט כעין. [5]) הועתק מפי' ר"ח שהובא בשט"מ לב"מ ובשם ר"ח הסיום שם: והגאון אמר לא גרסנו עבד מאי דעבד ע"כ. [6]) בנו"ג כאן ק ו צ ץ בן זכאי ובכ"י ש"ס כאן וכאן קיצץ בן ע ז א י וכגי' רבינו, בנו"ג עבד איהו נמי הכי ובכ"י ילק' (ד"ס שבת צד ל"ה) הגי' אזל איהו נמי ועביד הכי אייתי תרמוסי וקצץ ע"כ וזו הגי' קרובה לגי' רבינו ובדפ"ר בערוך אי' כאן דיעץ וכן מוכח מכ"י א"פ (בד"ס שם). [7]) עיי' בהפשב"ע ששקל וטרי לפי גי' חמעולה בן עזאי נגד פי' וגי' הרש"י ובענין גי' ראשוני שבערוך עיי' מ"ש ה' באמבערגער בל"ע בשבת ברמז על התוספ' דשבת ונדה הנ"ל. [8]) בכ"י ו"ו בי א"ל א ב א כל שהיא צ"ל היא. [9]) כ"ה לנכון בדפא"מ ובשדפ"ע בט"ס חדא ובכ"י ו"ו ה"ב וב"ר היא. [10]) בנו"ג מדכן ובמיוחס לרש"י מדכין. [11]) כ"ה נכון בדפ"ר ובכ"י ק"ט ובדפ"ע בט"ס ושרי. [12]) וזה המעשה אי' איזה פעמים קצת בסיגנון אחר במקומו' שהבאתי בע' טלק ב' (ח"ד, ל"ו) עש"ה. [13]) בנו"ג עוד יהיב חוטרא בידיה ועזקתא באצבעיהו. [14]) כ"ה ברפ"ר ובשרפ"ע דעבידתא ועיי"ע הקודם ומ"ש בשם התרג'. [15]) ובזה סלקא תמיהת ה' באמבערגער בל"ע הנ"ל. [16]) וכ"ה בכ"י ש"ס מינכען וא"פ ובמשניו' פיזרו ובריי"ף ובהרא"ש ובירו' ובציוי המשני' ברף ע"ה: ע"ש ובנו"ג והמעבד את עורו. [17]) ובנו"ג עבודין. [18]) פערלעס בייטרעגע 6.

בד"ש עבוזו ענגבותיו וכן אבוזו (ד"ס במקום בעירו' צד ק"א:) ובכ"י ש"ס עבודו תנן או אבודו תנן ובנו"ג עכוזו, אכוזו ופי' ר"ח בעירו' (עבו זו) [צ"ל עבוזו] בית הירכים בית העגבות מקום החלחולת ע"כ, ופירגמ"ה בבכורו' הבאתי בע' הרגז ע"ש ובע' אכוזו אבל נ"ל גי' עבוז עיקר וכ"ה בתוספת' בכורו' פ"ד הושיבוה על (עב זו) [צ"ל עבוזו] ובכ"י אירפ' עכזו, ומזה בבנין שפעל שעבז עיי"ע ועוד עיי"ע משעכן. ואולי עבוז נגזר מל"פ غباز שבט והושאל לגיד עיי' תרג' איוב מ', י"ז כפי גי' רבינו בע' שעבז.

עֲבַט (מל"מ עָבַט pfänden, עֲבִיטָא פי' עֲבֹט משכן Pfand) כפ' הגוזל ומאכיל בגמ' המכיר כליו (ב"ק קט"ו.) זיל שרי[1]) עביטיך פי' אמר ליה רב הונא לההוא שגנב לו תן הדמים ופדה המשכון שלך מכלל דסבר עשו בו תקנת השוק מן (דברי' כ"ד, י') לעבט עבטו. *[אחי"ה ועיי' הרמ"ה בשט"מ. וכנ"ה בירו' ב"ק ספ"י ד"ז ע"ג יכיל מימר ליה את שרי עביטיך מיני, והפעל באתפעל ב"ק קי"ג סע"ב בר מתא אבר מתא מִיעֲבַט] —

עבט (= עָבִיט, עֲבִיטָא מל"ע غبيط כר Sattel ועוד חפירה בארץ Höhlung, Kufe) בפ' איזהו נשך (ב"מ ע"ב:) ועל העביט של ענבים[2]) פי' כגון עריבה גדולה. בסוף טהרו' (פ"י מ"ד וה') מן המעבט[3]) ומן המשטח[4]) של עלין. בהכדור פכ"ג בכלי' (מ"ב) והעבט של גמל. בפ"ק בעירו' בגמ' שיירא (ט"ו סע"ב וט"ז רע"א) בגמלין באיכופין[5]) בעביטין[6]) פי' כמו כר הגמל (בראשי' ל"א, ל"ד) תרגומו בעביטא[7]) דגמלא. *[אחי"ה וכן פי' רה"ג בכלי' הנ"ל וכנ"ה בספרא פ' מצורע פ' זבים פרש' ב' פרק ג' איזה המרכב המיוחד . . עביט של גמל ופי' הראב"ד גם הוא כעין מדוכה אלא שהמדוכה בית קבולו למעלה והעביט בית קיבולו למטה ע"כ. ומלת עביט ל"ע היא פי' כר הגמל וכ"ה בל"ס עביטא וכ"ה מבואר בב"ר פע"ד — ועוד ענין המלה כעין חפירה בארץ אשר יקובצו בו הענבים וכן פי' לנכון הרמב"ם בטהרו' פ"י מ"ד ורש"י פי' בב"מ הנ"ל כלי גדול שצוברין בו הענבים לפני דריכה. וכנ"ה בירו' מ"ק רפ"ב דפ"א. דורכין את עבטו ויותר נכון עביטו ובשמחות רפ"ה אי' „בועטין לו גתו". ויקב וגת יש להם חפירה בארץ לקבץ שמה יין ושמן עיי"ע גת וא"כ עביט הוא הוא גת וחפירה בארץ כאמור. ולדעת התוספו' בכתובו' פ"ב סע"ב ד"ה עביט מזה הענין עביט של נחושת עיי' שם שלא גרסו עביט של מימי רגלים וכן לא גרסו הריטב"א עיי' בשט"מ לכתובו' שם] —

עבט (= עָבִיט = אָבִיט נ"ל מל"פ آبتاخت השתנה וא"כ הוא כלי השתנה Nachtgeschirr zum Urin) בס"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ס"ט סע"ב) ואפי' עביט של מימי רגלים פי' פעמים שרוחצו ומעביר טינופו ומודד בו. *[אחי"ה וכ"ה בפירשב"ם ונראה שהוא מפי' ר"ח. ועה"ק יש לו ערך בפני עצמו וכן בדפא"מ ואחריו נגררו (ולא כבשרפ"ע וכ"י שלפיהם נכלל ללא נכון עם ע' הקודם לזה) ובעה"ק היטב מפורש כלי של השתנה ע"כ. והוא מל"פ הנ"ל ובע' אבט הביא רבינו אבטאות של כרכים (שבת מ'. ושם:) וכתב וי"א עביט וא"כ אבט ועביט לדעתו אחד הוא וגם בע' בטח כתב שינוי הנוסחאות הבטח אבטח אבטי ומזה יש לדון כי עביט הוא אביט הוא הוא אבטח וזה האחרון קרוב מאוד לכתיבת המלה הפרסית. ובענין עביט בכתובו' פ"ב סע"ב עיי"ע הקודם] —

* עובטין עיי"ע עובשים.

* עֲבְיָא (פי' עָב dick) ירו' תעני' פ"ב דס"ה: עיי"ע עב ב'. פי' עשו החטא עב ועיי' פירש"י למיכ' ז', ג' ושם הביא וז"ל כך מצאתי בתרג' ירושלמי עבדנוה כקליעה דחובין ע"כ ובתרג' ירו' שלפנינו לי' אבל בתענית ירושלמי (שם) אי' עבדוה קליעה דחובין.

☞ עֲבוּף (כמו עֲבְעֹף הורכב מן עב ומן עף ועי"ן מובלעת וא"כ עֲבוּף אילן שעליו עבים dichtbelaubt) תרג' עץ רענן (דברי' י"ב, ב') אילן עבוף ואולי טעות הוא כי תרג' תחת כל אלה עבותה (יחזק' ו', י"ג) כל בוטמא מעפיא עיי"ע עף בתרא. *[אחי"ה לא יתכן פי' ר"ב כי בכ"מ (מ"א י"ד, כ"ג; מ"ב ט"ז, ד'; י"ז, י'; ישעי' נ"ז, ה';

---

[1]) כ"ה בכ"י וכדפ"ע בט"ס שדי. [2]) וכ"ה עביט של ענבים בתוספ' דמאי פ"ו ובתוספתי' מעשרו' פ"ג (ובכ"י אירפ' בט"ס עבוט) תוס' ב"מ רפ"ו אבל בירו' דמאי פ"ו דכ"ה סע"ג וירו' ביצ' רפ"ה דס"ב ע"ד עבט של ענבים וכ"ה בפי' רה"ג לטהרו' פ"י מ"ה. [3]) בנו"ג העבט ובפי"מ להרמב"ם עביט. [4]) בנו"ג המשטיח. [5]) בנו"ג ובתוספת' עירו' רפ"ג (ב') באוכפות ובפי' ר"ח באוכפין וכ"ה בכ"י ובדפ"ר אבל בשרפ"ע נשמטו שתי תיבות הללו. [6]) כ"ה נכון בכ"י וי"ו ל"ד ה"ב ובדפ"ר אבל בכ"י ק"ט ובשרפ"ע בעבוטין. [7]) בפי' רה"ג לכלי' פכ"ג מ"ב בט"ס בעבוטא.

תהלי' ל"ז, ל"ה; נ"ב, י') תרג' רענן עבוף ובדפוסי' אחרונים בט"ס ענוף וצ"ל בבי"ת כדאי' בדפ' סביוניטה לדברי' הנ"ל וכן בדפוסי' אחרונים רעננה (איוב ט"ו, ל"ב) עבופיא. והוא הרכבה מן עב ומן עֳפִי בל"ס עופיא עיי"ע עף בתרא — ועב בל"ע اغبى בל"נ غيباءُ נאמר על עוביו של ענפי ועלי האילן וכן עפי עלי אילן וא"כ עבוף (= עבעף) הוא חיזוק הענין] —

עָבִץ אולי מל"ע عبس, عَبِسَ כהה düster, finster) ופניהם אל יחפרו (תהלי' ל"ד, ו') תרג' ואפיהון לא עבצו. *[אחי"ה וכ"ה במתורגמן וכתב בעל הערוך הביאו ולא פירשו ע"כ ובנו"ג עצבו ונ"ל מל"ע הרשומה ופי' לא כהה והפכו ונהרו (תהלי' שם)] —

* עֲבַץ, עֲבָצָא (= אֲבָצָא, בַּעַץ Zinn) תרג' בדיל (יחזק' כ"ז, י"ב) עבץ ותרג' הבדיל (במדבר ל"א, כ"ב) עֲבָצָא כ"ה בדפ' סביוניטה ובשדפ"ת אבצא וכ"ה בע' בעץ ע"ש ושם מבואר.

* עַבִּיץ (כמו חַבִּיץ עיי"ע ח"ג, של"ה) ירו' חלה פ"א דנ"ח רע"א צריכין אנו מכריזין באילין דעבדין עביצין, והוא הוא חביץ של בבלי ברכו' ל"ז.

עבר (= עֲבָרָא פי' בריח Riegel והפעל בפיעל בל"מ (מ"א ו' כ"א) ויעבר פי' ויבריח verriegeln) בפ' המוציא תפילין בגמ' נגר הנגרר עירו' ק"ב. חזייה לההוא דהוה תלי בעברא דדשא. בפ' אלו דברים בפסחים בגמ' ר' אליעזר (ס"ח:) רב ששת כל לי יום מהדר תלמודיה ותלי בעברא דדשא ואמר חדי נפשי[1]. בר"ג דהחליל (סוכ' נ"ב סע"א) תלא נפשיה[2] בעברא דדשא והוה מצער טובא[3]. בס"ג דפ' משילין (ביצ' מ'.) איתלי[4] ליה בשרא בעברא דדשא. בפ' אין דורשין בגמ' דסמך כל המסתכל (חגיג' ט"ו:) אשכחיה שמואל לרב יהודה דהוה קא תלי בעברא [דדשא][5] פי' בבריח הדלת. בר"ג דפ' השולח גט (גיטי' ל"ב:) רבינא אשכחיה לרבא[6] בר יצחק דתלי וקאי בעברא דדשא. בס"ג דגיטי' (פ"ח.) התם דרמו להו כי עברא[7] פי' חתימות הללו מוטלין באמצע[8] כמין בריח מבריח מזה לזה ואין גגן כלפי אחד מהן. — (א"ב תרג' והבריח התיכון (שמות כ"ו, כ"ח; ל"ו, ל"ג) ועבראה מציעאה). *[אחי"ה צ"ל ועברא מציעאה בדפ' סביוניטה תמיד נקוד עָבְרָא והקבוץ (שם כ"ו, כ"ו. כ"ז, כ"ט) עָבְרֵי, עָבְרִין, עָבְרַיָּא ולדברי' ג', ה' דשין ועָברין ובשדפ"ת עַבְרָא והקבוץ עַבְּרִין עַבְּרֵי, וכגי' רבינו עברא בלי יו"ד אי' ג"כ בכ"י ש"ס ביצ' מ'. אבל בפי' ר"ח שם עיברא וכ"ה בשבת י'. וכ"ה בכ"י ש"ס חגיג' ט"ו: ובנו"ג בביצ' עבורא וכ"ה בכ"י ב' בפסחי' ס"ח: ובסוכ' נ"ב. בנו"ג עיבורא ובגיטי' בשני המקומו' הנ"ל עיברא ובכ"י ק"ט עיבורא אצל הגי' עברא. וענין המלה מלשון עֲבָרָה, עֲבִירָה Durchgang כמו בריח מל' ברח והפעל בל"מ (מ"א הנ"ל) וַיְעַבֵּר ותרגומו באפעל ואעבר, ותרג' מברח (שמות כ"ו, כ"ח) מַעְבַּר; לברח (שם ל"ו, ל"ג) תרג' בדפ' סביוניטה לְאַעֲבָרָא] —

עָבַר (מל"מ ענינו העתק עצם ממקום למקום הן בטבעי הן במוסרי übergehen, übertreten, ועוד במושגים המתעפים) בס"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב צ"א סע"א) עברא זעירא דכות[9] פי' „אותו מעבר קטן"[10]) שבכותה. בפ' תפלת השחר (ברכו' כ"ח:) כל פרשת העיבור יהיו צרכיהן מלפניך[11]) פי' בתלמוד (שם כ"ט:) אפי' כשישראל עוברין על דברי תורה יהיו צרכיהן מלפניך — (א"ב תרג' ערות דבר דברי' כ"ד, א') עברת פתגמא) ואיכא דאמרי אפי' כשאתה מלא עליהם עברה יהיו צרכיהן לפניך[12]). בפ' אמר להם הממונה בגמ' הביאו לו (יומי ל"ג:) עבורי דדרעא[13]) אסור פי' להעביר תפילין שביד בכליין[14]) קודם תפילין של ראש אסור למה כי כשיבא להוציאן יעלו

[1]) בנו"ג חראי נפשאי חראי נפשאי ובכ"י ב' וא"פ ובכ"י רש"י (ד"ס לפסחי' שם) חדאי נפש. [2]) וכ"ה בכ"י ש"ס ב' בפסחי' הנ"ל. [3]) ובכ"י ש"ס הוה קא מצער (בנו"ג מצטער) ושם בכ"י הגי' בגידא דגימלא צ"ל דגמלא וכ"ה בכ"י ב' בחגיג' ט"ו. [4]) בנו"ג תלא. [5]) וכ"ה לפנינו ושם בעיברא וכ"ה בילק' ישעי' ל"ג ובתש' הרשב"א ח"ה סי' קפ"ה. [6]) בנו"ג לרב נחמן. [7]) בנו"ג כעיברא. [8]) כ"ה לנכון בדפו"ו אבל בשדפ"ע פי' עורות הללו. [9]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בע' כרדו ובדפ"ע דכותי ובנו"ג דכותא ובנו"ג עיברא וכ"ה בפי' רגמ"ה זהו אור כשדים. [10]) כ"ה בפי' רגמ"ה. [11]) בנו"ג בכל פרשת העבור יהיו (נ"א ויהיו) צרכיהם לפניך ובכ"י ש"ס פי' (ד"ס ברכו' צד ע"ד:) כגי' רבינו. [12]) בנו"ג אפי' בשעה שאתה מתמלא עליהם עברה כאשה עוברה יהיו כל צרכיהם לפניך א"ד . . אפי' בשעה שהם עוברים על דברי תורה יהיו כל צרכיהם לפניך וכ"ה הסדר בכ"י ש"ס ושם כגי' רבינו מלא עליהם וכו' ושם אפי' בשעה שישראל עוברין וכו'. [13]) כ"ה לנכון בדפ"ר וכ"ה בכ"י ש"ס א"פ ול"ד ובשאר מקומות שהביאם בעל ד"ס ליומי צד מ"ג. ובכ"י ש"ס מינכען מאידרע אטוטפתא ובנו"ג מדרעא לטוטפתא ובשדפ"ע וכ"י ק"ט עבורי דרעא וכו'. [14]) כ"ה לנכון בדפ"ר ובכ"י ופי' בתיק של תפילין עיי' תוספ' ביומי שם ומ"ש ר"ת בשם רח"ג ועיי' ג"כ פי' ר"ח בשם הגאון.

בידו תפילין של ראש ואסור להניחן קודם תפילין של יד כמפורש בס"ג דפ' הקומץ רבה (מנחו' ל"ו.) תניא [1]) כשהוא מניח מניח של יד ואח"כ של ראש וכשהוא חולץ חולץ של ראש ואח"כ של יד ומפרש שם מ"ט והיו לטוטפות בין עיניך (דברי' ו', ח') כל זמן שבין עיניך יהו שתים הלכך חולץ בתחלה של ראש כמצוותה ומניח בכים של תפילין למטה ואח"כ חולץ של יד ומניח בכים למעלה וכשיבא ללבוש לוקח תפילה של זרוע שהן למעלה ומניחה לאלתר ואינו עוכר על המצות ואח"כ נוטל הטוטפת שהיא למטה בכים ומקיים כל זמן שבין עיניך יהו שתים [2]). באלו טרפות בגמ' דסמך סימני העוף (חולי' ס' סע"ב) ואת העם העביר אותו לערים (בראשי' מ"ז, כ"א) מאי נפקא מינה כי היכי דלא ליקרו לאחוהי גלותא בני גלותא [3]). בראש ברכות בגמ' וחכ"א עד חצות (ד':) וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה. בכל הזבחים פ"ה בזבחי' (ע"ז:) תעובר צורתו ויצא [4]) לבית השריפה. בפ' כל שעה בגמ' האוכל תרומת חמץ (פסחי' ל"ד רע"ב) בדם וכבעלים תעובר צורתו [5]) ויצא לבית השריפה. פי' פסולו בגופו כגון פגול בדם ובבעלים שאירע בו פסול מחמת הדם שנשפך או מחמת הבעלים שמתו דפסול טומאה הוי משום הכי בעי צורה וממתין עד שתעובר צורתו ואח"כ מוציאו לבית השריפה. *[אחי"ה שרש עבר נרדף עם הלך או נסע ד"מ חולי' כ"ז: סנהד' ע'. דרש עובר גלילאה [6]). ירו' שבת פ"ז ד"ט. ירו' יבמו' פ"ח ד"ט ע"ג עברת בידך וכו' עיי"ע יד (ח"ד ק"י). ירו' דמאי פ"א דכ"ג. ב"ר ס"פ נ"ד עוברים ושבים, ירו' שביעי' רפ"ג דל"ד ע"ג עוברין ושבין, ביצ' כ"ו. מום עובר (הפכו מום קבוע). והושאל לנסיעה בזמן לדבר שחלף והלך ברכו' נ"ד. נותן הודאה על שעבר וצועק על העתיד, ירו' תעני' פ"ב דס"ה סע"ג נותן הודייה לשעבר וצועק לעתיד לבוא. ושם: כל דבר שהוא לשעבר וכו', ירו' גיטי' פ"ז דמ"ח סע"ג ירו' סנה' פ"ד דכ"ב רע"ב לשעבר ועניגו כמו בדיעבד בבבלי עיי"ע עבד וע' בא (ח"ב, א':). ובדרך ל"מ בקשור לפני ויק"ר סכ"ג עבור לפני התיבה, ברכו' ל"ד. העובר לפני התיבה וטעה יעבור אחר תחתיו, וכן פי' הירושלמי (ברכו' פ"ד ד"ח רע"ב) בכל פרשת העבור: כל מה

שש"צ העובר לפני התיבה תובע יהו צרכי עמך לפניך גלויים [7]) ופי' הבבלי עיי' לעיל וכל זה רק בדרוש האגדה עיי' למטה. ותרג' הוא עבר לפניהם (בראשי' ל"ג, ג') והוא עבר קדמיהון ועיי"ע עבר ד'. ועוד ענין הסרה והעתקה כאלו עבר עליו והסיח דעתו ממנו פסחי' מ"ב. במשנ' ואלו עוברין בפסח וכו' ופי' התוספו' עוברין היינו מעל השולחן דלאו בני מיכל נינהו וכו' (ולא כרש"י שעוברין עליהן בבל יראה ובבל ימצא), וכן בפַעל ברכו' כ"ז סע"ב תא ונעבריה, שם כ"ח רע"א דלמא מעברן לך. יומא ל"ג: עבורי דדרעא וכו' עיי' לעיל. יבמו' ס"ג רע" בעבורי מיעברא במלה, פי' הסיר עברתו, וכן בהפעיל גיטי' נ"ז: ככר נשבענו להקב"ה שאין אנו מעבירין אותו באל אחר ואף הוא נשבע לנו שאין מעביר אותנו באומה אחרת. שמ"ר פ"ל אם הרג נפש אחת מישראל כאלו העביר איקונין של מלך. בפועל תעובר צורתו, צורתן פסחי' ל"ד. ושם: פ"ב. ושם: ירו' פסחי' ספ"ו דל"ג ע"ד תוספת' פסחי' פ"ו ותוספ' זבחי' פ"ז ובכ"י אירפ' תעיבר וצ"ל תעובר ובנו"ג תעבר ויש לנקד תְּעֻבַּר, ופי' שנה פניו. ועוד ענין עברה והולכה תמור' כ"א סע"ב וכ"ב, עיברה שנתה ושם ג"כ עברה שנתה פי' שככר עברה עליה שנה. ע"ז ס"ה: אזל מעבר להו מעברה. מדות פ"ב מ"ב כאלו עברו עליו את הדין פי' עברו חוק ועוותו הדין ובשמ"ר פ"ל בפיעל וכי ימכר איש את בתו לאמה (שמות כ"א, ז') מי גרם לו כך אלא עיבור הדין שעיבר על אחרים ואולי הוא מל"ע عبر גלה דעתו על אחרים. הפעיל עירובי' ס"ד: אין מעבירין על האוכלים עיי' פירש"י ושם בסוף העמוד שלימין מעבירין פתיתין אין מעבירין. יומ' כ"ג. מעביר על מדותיו, שם ל"ג סע"א נ"ח: ע'. פסחי' ס"ד: מגיל' ו': מנחו' ס"ד: אין מעבירין על המצות כלומ' הפוגע במצוה לא יעבור עליה מבלי שיעשיה תחלה — תוספת' שבת פ"ז (ח') וספרי שופטי' פ' קע"א חמעביר על העין עיי"ע זכר (זיכורו) גי' רבינו ומ"ש בח"ג רצ"ב וגי' כ"י אירפ' מעבירין את העין בשבת. ועוד ענין ל"מ כמו עברו את תורתיך (דניאל ט', י"א) העוברים את בריתי (ירמיה ל"ד, י"ח) כתובו' ע"ב. העוברת על דת משה ויהודית, שם ק"א סע"א עוברת על דת וחברותיה

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע תנא. [2]) ובגוף הענין כתבו כן התוספ' (ר"ת) בשם רה"ג ועיי' ג"כ פי' ר"ח בש"ס ווילנ' בשם גאון. [3]) וכ"ה בפי' רגמ"ה (קובץ כ"י אנגייליקי דף ש"ו) ושם דלא ליקרו ליה לאחווה גלוותא בני גלוותא ובנו"ג דלא ליקרו לאחיו גלוותא אבל מפי' רש"י נראה שגרס ג"כ כבערוך. [4]) וכ"ה במשנ' שבמשניות ובמשנה דש"ס ויצאו, ובכ"י ק"ט ויוצא. [5]) ובנו"ג צורתן. [6]) בשבת פ"ח, ובב"ק נ"ב. דרש ההוא גלילאה. [7]) כ"ה במהרש"ם.

עיי' פירש"י, ירוש' כתובות פ"ז דל"א ע"ג נשים המעברות (?) על דת מאבדות את הכל וכן נאמר בל"ס עבר נמוסא, פוקדנא. וממנה השם עבירה פי' חטא והרבה עם הפעל עבר עבירה פירוש עושה עבירה עיי' הפעל והשם ברכו' י"ב: י"ט. כ"ח: ל"ג. ל"ד: מ"ו. ס': ס"ג: שבת ל"ג. נ"ה: עירו' י"ט. ק'. יומ' כ"ט. ל"ח: פ"ה: פ"ו. פ"ו: תעני' י"א. ט"ז. שם: מגיל' י"ב. ט"ו. מ"ק כ"ז סע"ב חגיג' ה' סע"ב ט"ז. יבמו' ע"ה: נזיר כ"ג: סוט' ג'. שם: י'. י"א: ל"ו: מ"ד: קידוש' ל"ט: מ': ב"ב ע"ח: סנה' ט'. י"ט: מ"ד. ע"ה. תמור' כ': אבות פ"ג מ"א אבדר"נ פכ"ה. פ"ל. תוספת' ב"ק רפ"י (בהמה ונעברה בה עבירה). והקבוץ עֲבֵירוֹת שבת ל"א: יומ' פ"ה: פ"ו: פ"ז. סוט' מ"ד. ב"ב ט"ז: קס"ד: ובלא"ר בתרג' עֲבֵירְתָּא (תרג' משלי י', כ"ג; כ"א, כ"ז) והקבוץ עֲבֵירָן תר"י א' לויק' כ"ו, י"ח; לבמד' ל"ה, כ"ה. ועוד ענין ערוה ותרג' ערות דבר (דברי' כ"ג, ט"ו; כ"ד, א') עבירת פתגם (עיי' ר"ב לעיל). וכןבדרז"ל ב"ר פ"צ פיו שלא נשק בעבירה, גופו שלא נגע בעבירה, וכ"ה במד"ר פי"ד. סנהד' ע' רע"א הכל מצויין אצלה בעבירה, סוט' י'. אין טחינה אלא לשון עבירה עיי"ע טחן. שם י"א: תבען לדבר עבירה, ל"ו: לדבר עבירה נתכוונו. והתואר עבריין נדה י"ג רע"ב המקשה עצמו לדעת יהא בנדוי . . ור' אמי אמר נקרא עבריין שכך אומנות של יצר הרע היום אומר עשה כך ולמחר אומר לו עשה כך וכו'. שבת מ': האי מאן דעבר אדרבנן שרי למקרי ליה עבריינא [1]). ועוד התואר עָבוֹרָא בל"ס עָבוֹרָא פי' עובר בל"ע عابر Reisender ירו' תעני' פ"ד דס"ט. ולמה הוא קרי לון כפר ביש דלא הוו מקבלין לעבורא. והקבוץ עֲבוֹרָיָא תרג' בראש' י"ח, ג'; כ"א, ל"ג ועוד בענין מעביר נחלה ב"ב קל"ג סע"ב לא תיהוי בי עבורי אחסנתא וכו' עיי' פירשב"ם. והשם עִיבּוּר בל"ס עֲבָרָא פי' דרך ומזה פרשת העיבור (ברכו' הנ"ל) כמו פרשת דרכים Scheideweg אשר שם היה סכנת דרכים מפני הליסטים כדאי' בסנהד' ע"ב רע"א ויוצא לפרשת דרכים ומלסטס הבריות [2]). עֲבָרָה, עֲבִירָה (Durchgang) דרך עברה סנהד' ס"ד: [3]) זבחי' ל"ז: גמר עברה מבכור עיי' פירש"י. נדה י"א. ירו' ב"ק פ"ב ד"ג. בשעת עברתן. שמ"ר פט"ו העברה שאני עובר קשה היא שנאמ' (שמות י"ב, י"ב) ועברתי וגו'. ירו' עירו' פ"א די"ט. כדי עבירת אדם. ומה שענינו שינוי צורת עיי' לעיל הפעל וממנו השם עיבור צורה פסחי' ל"ד. ע"ג: פ"ב. ושם: מנחו' ג': ובענין עיבור הדין שמ"ר פ"ל עיי' לעיל. — ועל שם עברה או עבירה נקרא הבריח עברא, עיברא עיי"ע הקודם לזה. ובענין עברא (עיברא כגי' הספרים) של ב"ב צ"א. עיי"ע כרדו ומ"ש] —

עֵבֶר (מל"מ פי' צד וכן בל"ס עֶבְרָא בל"ע عبر Jenseits, Seite ותואר לאברהם ולבניו לפי שבא מעבר הנהר עיי' בפנים) בב"ר פ' מ"ב ויגד לאברהם העברי ר' יהודה אומר כל העולם מעבר אחד והוא מעבר אחר [4]) רבנן אמרי שהוא מעבר הנהר ומסיח [5]) בלשון עברי. בר"ג דפ' כל כתבי (שבת קט"ו סע"א) עיברית (עולמית) [6]) [וצ"ל עילמית] פי' לשון דעבר הנהר. *[אחי"ה בב"ר הנ"ל אי' עוד קודם רבנן אמרי: ר' נחמיה אמר שהוא מבני בניו של עבר. ודעת נוטה כי נקרא אברהם על שם שבא מעבר הנהר כדכתי' (יהושע כ"ד, ג') ואקח את אביכם את אברם מעבר הנהר וגו' והיה ראוי להיות עברי נהרי אבל הכתוב תפש דרך קצרה עיי' ראב"ע לשמות כ"א, ב' וישראל נקראו עברים מזה הטעם על שם אברהם שבא מעבר הנהר ולא בעבור שהם מיוחסים אל עבר כי אז ישתתפו עמנו בני ישמעאל ובני קטורה ובני עשו ואנחנו לא מצאנו קורא אחיך רק אדום לבדו עיי' ראב"ע שם. ובשמ"ר פ"ג אי' למה קורא אותם עברים על שם שעברו ים. והתואר בתרג' בראשי' י"ד, י"ג אברם עִבְרָאָה, ושם ל"ט, י"ד גברא עבראה (ובתר"י שם ושם עיבראה), שם מ' ט"ו הקבוץ: ארע עִבְרָאֵי ולנקבה תר"י א' לשמות א', ט"ו עִבְרַיְיתָא. ירו' מגיל' פ"א דע"א: עברי לדיבור. עברי יש לו לשון ואין לו כתב וכו', סנהד' כ"א: ואסת"ר פ' וישלח כתב עברי, ושם כתב עברית ופירש"י של בני עבר הנהר

---

[1]) וידוע שאנו נוהגים לומר בערבית של יוה"כ קודם כל נדרי: אנו מתירין להתפלל עם העבריינים והוא עפ"י מרדכי ליומי פ"א וז"ל ונכנסין לב"ה ומתירין חרם להתפלל עם כל איש אשר עבר על גזירת הקהל אפי' אינו מבקש שיתירו לו דאמר ר' שמעון חסידא (כריתו' ו':) כל תענית שאין בו מפושעי ישראל אינו תענית שהרי חלבנה ריחה רע ומנאה הכתוב בין סמני הקטורת ואמר אביי מהכא ואגדתו על ארץ יסדה. [2]) ועיי' מ"ע ב"ח ללעף ח"ב 325 ועוד עיי' מ"ש הרב הח' האכמוטה שם ח"א 560. [3]) ושם ג"כ העברה עיי"ע ח"ג, ר"ל. [4]) בנו"ג אחד. [5]) בנו"ג ומשיח. [6]) כ"ה בדפ"ר ובשדפ"ע עלמית.

וכפי' הערוך לעיל ועיי' מ"ש באריכות בע' אשר ב' (ח"א, שכ"ד והלאה). מגיל' י"ח. עיי"ע גפתית. גיטי' פ"ז: במשנ' גט שכתבו עברית . . יונית ועדיו עברית עד אחד עברי ועד אחד יוני ועיי' ירו' ב"ב רפ"י די"ז רע"ג. ומה שענין עֵבֶר צד בל"מ ובל"ס עֵבְרָא אי' כן הרבה בתרג', עבר הנהר (מ"א ה' ד') תרג' עִבַּר פרת וכ"ה עיברא בתרג' שמות כ"ח, כ"ו; לש"א י"ד, מ"ג; וכן תרג' כתף (מ"א ז', ל"ט; יחזק' מ"ו, י"ט; מ"ז, ב') וכן תר"י ב' לבמד' י"א, י"ב כפי גי' רבינו בע' עבר ה' ע"ש. וכן תרג' עבר הירדן (בראשי' נ', י', י"א) בעיברא לירדנא; עבר לים (דברי' ל', י"ג) מעברא לימא. הר העברים (במדי' כ"ז, י"ב; דברי' ל"ב, מ"ט) טורא דְעִבְרָאֵי — עיבר ימינה ב"ב מ' סע"ב[1]) וביומ' ע"ז: עירובי' י"ט סע"א[2]) וברכו' נ"ד. אי' עבר ימינא והוא שם מקום כפי' רגמ"ה בב"ב הנ"ל וכ"ה בפירשב"ם שם. ורש"י בברכו' פי' שם מדינה בדרומו של פרת ובעירו' פי' עבר הנהר פרת בדרומו. ורשב"ם פי' בב"ב צ"א. עיברא זעירא וכתב: „כך שמו." ואולי יש קצת המשך ביניהם אבל עיי"ע כרדו] —

עבר (= עוֹבֵר פי' מל"מ מה שהוא הולך לפניו והקדימו (vorangehend, vor בר"ג דפסחי' (ז':) ובגמ' דפ' לולב הגזול (סוכ' ל"ט.) ובנדה בפ' האשה בגמ' מי גריסין (ס"ג.) מאי משמע דהאי עובר לישנא דאקדומי הוא דכתיב (ש"ב י"ח, כ"ג) וירץ אחימעץ דרך הככר ויעבור את הכושי כלו' „רץ אחימעץ והקדים את הכושי" *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח לסוכ' הנ"ל וכן הובא המאמר כל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן (פי' קודם עשייתן) בפסחי' קי"ט: מגיל' כ"א: מנחו' ל"ה סע"ב ובכל מקומות הנ"ל (חוץ במנחו') הובאו עוד ראיות מן והוא עבר לפניהם (בראשי' ל"ג, ג') ומן ויעבר מלכם לפניהם (מיכה ב', י"ג)] —

עִבֵּר (בפיעל והתפעל א') ענין הריון, schwanger sein, werden ב') ענין הוספה איזה החלק לכל einverleiben ג') ענין הוספת יום א' לחודש או חודש א' לשנה einschalten, intercaliren ומכל אחד שמות והפעלים עיי' בפנים) בר"ג דפסחי' (כ' סע"ב) [ובר"ה בר"ג דפ' אם אינן מכירין] (כ"ו.)[3]) מאמתי משיאין משואות[4]) לאור עיבורו כבר פירשנו בע' אור[5]). כיצד מעברין (עירו' פ"ה מ"א) כבר פירשנו בע' אבר. בילמדנו בריש וידבר (תנחומ' במדב' סי' ט') השובת במדינה אפי' היא גדולה כאנטוכיא מהלך את כולה ועיבורה וחוץ לעיבורה[6]) אלפים אמה ומהו עיבורה החניות ופונדקין[7]) שחוץ למרינה שעל הדרך ומערת צדקיהו שהיו בה י"ח מיל[8]) מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה סכיב. בב"ר פרשת נ"ב (נ"א) עברתו לא כן בדיו לא כן עשו[9]) (ירמיה מ"ח, ל') תחילת עיבורו של מואב לא היתה לשם זנות אלא לשם שמים בדיו לא כן עשו אלא לשם זנות [שנאמ'] (במדי' כ"ה, א') וישב ישראל בשטים ר' סימון אמר מתחילת עיבורו של מואב לא היה לשם שמים אלא לשם זנות בדיו לא כן עשו [שנאמר] (רות ג', ו') ותרד הגרן[10]) — צמרת הארז (יחזק' י"ז, ג') תרג' עברתא דארזא רמא[11]). ויך שרשיו כלבנון (הושע י"ד, ו') תרג' ויתבון על תקוף ארעהון כאילן ליבנן דמשלח עוברתיה. כי תאמר אלי שאהו בחיקך (במדי' י"א, י"ב) תר"י (ב') ארום תימר ליטול יתהון בעיבר. — (א"ב בנוסחאות דידן כתוב סבול יתהון בחובך וגי' בעל הערוך לא תתכן ויש לגרום בחובך או בעובך עיי"ע חב ועיי"ע עב). *[אחי"ה אמת הדבר כי בחובך או בעובך יש לו טעם נכון עיי"ע חב (בח"ג, שכ"ט) וכגי' תר"י ב'[12]) בכ"ז גם לגי' רבינו יש לה פתרון והוא מל"פ بر = بغل פי' חיק Busen, Schooss ועוד בל"פ ענינו ענף, זמורה ופארות וזה מה שתרג' צמרת עברתא וכן תרג' ירו' א' זמורה (במדי' י"ג, כ"ד) עוברתא ובתר"י ב' עוברא, ותרג' פארות (יחזק' י"ז, ו') עוּבְּרָן, ותר"י א' לבראשי' מ"ט, כ"ב בן פורת יוסף: (בעובדתהא) [צ"ל בעוברתהא] כבשת כל אילני סרקא — ודע כי ר"ב הפריד ללא נכון ע'

[1]) בקצת דפוסי' בעבר ימינא וכ"ה בכ"י ש"ס ה'. [2]) כפי גי' רש"י וכ"י ש"ס מ' וא"פ וע"י ובנו"ג מעבר. [3]) הוספתי על פי ע' אר (ח"א, רס"ג.) אשר שם הביא רק זה דר"ה וא"כ כאן צ"ל כמו כן כי עליו רומז רבינו בפירושו ופירושו הועתק מפי' ר"ח לר"ה (ש"ס ווילני) אבל בכ"ז בע' אר רמזתי ג"כ על פסחי' ב': מפני שרבינו מציינו כאן. [4]) עיי' מ"ש בע' אר. [5]) עיי' הערה הקודמת ובע' אר צ"ל במקום נולד: מולד כדאי' בפי' ר"ח בר"ה אשר משם הועתק פי' רבינו. [6]) בנו"ג כאנטוכיא שהיא מדינה גדולה וכו' ועבורה וחוץ מעבורה. [7]) בנו"ג ופנדקאיות. [8]) בנו"ג והשובת במערה אפי' היא גדולה כמערה שברח בה צדקיה מלך יהודה שהיה בת י"ב מיל ובמד"ר אי' י"ח מיל ועוד עיי' עירו' ס"א: ושאילתו' בשלח סי' מ"ח. [9]) כ"ה בדפ"ר אבל בדפ"ע אחריי' ובמד' ועברתו ובמקרי' ולא כן בדיו אבל במד' ג"כ כגי' הערוך. [10]) ועיי' ג"כ רות רב' פ"ה ותרד הגרן וילק' וירא רמז פ"ו וילק' ירמי' ר' של"א [11]) כ"ה נכון בכ"י אבל ברפ"ע מצמרת הארז והוא בפסוק כ"ב אבל שם אי' בתרג' בע"א וזה נעלם מעיני ה' לעווי כי לא ראה כ"י ערוך. [12]) ובתר"י א' אי' טעון טורחנהון בחילך.

כדבור המתחיל צמרת הארז וכו׳ מע׳ הקודם לזה אבל בכל דפ״ע וכ״י הוא ערך אחד, ובאמת מלה פרסי׳ הנ״ל בהוראה ראשונה פירושה כבדות Schwere ועוד הריון Schwangerschaft ועוד עוֹבָר שבמיעי האשה או הבהמה Foetus ועוד פי׳ ענין מלוי Fülle. וא״כ שרש עבר הוא כמו בער בהיפך האותיות ועי״ן הוא סימן ההברה הארוכה. עפ״י הדברים האלה מובנים המושגים המסתעפים והם א׳) ענין הריון קידושי׳ ל״א: ר׳ יוחנן כי עיברתו אמו מת אביו. ירו׳ קידו׳ פ״א דס״א: עברת ביה אימיה מיית אבוהי. ובפסיק׳ רבתי פכ״ג ב נ ת פ ע ל כיון שנתעברה בו אמו מת אביו. פַּ ע ל כי הרתה (בראשי ט״ז, ה׳) תרגום ארום עַבָּרַת. האנכי הריתי (במד׳ י״א, י״ב) תרג׳ האנא עַבָּרִית. בינוני פ ע ו ל מְעוּבֶּרֶת יבמו׳ ל״ו: והלאה, קי״ט. והלאה ב״ר פפ״ה ילק׳ במדב׳ ר׳ תר״ץ. והקבוץ מְעוּבָּרוֹת יבמו׳ ל״ג: והלאה, ובינוני פעול כפעל מְעַבְּרָא תרג׳ לבראש׳ ט״ז, י״א; ל״ח, כ״ה; לשמות כ״א, כ״ב; כ״ד, י׳. בקבוץ חולי׳ נ״ט: כל מְעַבְּרָתָא. א ת פ ע ל: אִתְעַבְּרַת עיי׳ תרג׳ ירו׳ לבראש׳ י״ט ל״ו. ל״ז; כ״א, ב׳; ל״ח, י״ח. וכהבלעת הת״ו יבמו׳ מ״ה. איעברא. ה ת פ ע ל ב״ר ר״פ מ״ה אין האשה מִתְעַבֶּרֶת מביאה ראשונה. וכן נאמר על הבהמה חולי׳ נ״ח. עיברה . . בשעיברה, תוספת׳ ב״ק רפ״י ועיברה אצלו. תמורה י״ט. בהמה מעוברת. ב״ק מ״ז. פרה מעברתא — ועוד בבינוני פעול (במשקל מורט תחת ממורט) עוּבָּרָה, עוּבֶּרֶת תחת מְעוּבָּרָה, מְעוּבֶּרֶת גיטי׳ כ״ג: היתה עוברה, עירו׳ נ״ג. אשה עוברה (ובע׳ אבר ב׳ גי׳ רבינו מעוברה ובכ״י ש״ס מעוברת). ברכו׳ כ״ט: אשה עוברת, יומ׳ פ״ב. עוברה שהריחה, שם: ההיא עוברה דארחא וכו׳, תוספת׳ נדה רפ״ח עוברה ושאינה עוברה. הקבוץ נדה ס׳: היו שתיהן עוּבָּרוֹת, ירו׳ כתובו׳ פי״ב דל״ה. אי לכם עוברות שבא״י. השם המופשט עִבּוּר ב״ר פ״כ, עיבור שם ס״פ נ״א עיי׳ לעיל וש״נ. תרג׳ איוב ג׳ ג׳, תר״י א׳ לבראש׳ כ״ה, כ״ד מאתן וישובעין יומי עיבורהא. והקבוץ נדה מ׳, תרי עִיבּוּרֵי. ב׳) ענין פרי בטן במעי אמו (Embryo) עוֹבָר חולי׳ פ״ד מ״א, שם נ״ח. תמור׳ י׳: י״ט. נזיר נ״א. ירו׳ ע״ז פ״א ד״ם ע״ד, יבמו׳ ל״ז. תוספת׳ נדה פ״ב ובקהל״ר פ׳ כאשר אינך צ״ל עוברה של אשה ובנו״ג עיבורה. הקבוץ עוֹבָרִין סוטה ל׳: תמורי׳ י׳. סנהד׳ נ״ז: ב״ר פל״ד, בסמיכות חולי׳ ס״ד. עוֹבָרֵי ובתרג׳ שה״ש ז׳, ג׳ עוֹבָרָא קבוץ עוֹבָרַיָּא לתהלי׳ ס״ח, כ״ז. ג׳) ענין פרי האילן או זמורה ופארות עיי׳ לעיל הדוגמאות מתרג׳. ד׳) ענין מילוי והוספה הן חלקי העיר לעיר להתחברם יחד עירו׳ נ״ג. תוספת׳ עירו׳ רפ״ו (ה׳) ירו׳ עירו׳ רפ״ה דכ״ב: הן להוסיף חדש (אדר) לשנה או יום א׳ לחדש. סנהד׳ י׳. י״א. והלאה תוספת׳ סנהד׳ פ״ב על ג׳ דברים מעברין את השנה וכו׳ ושם י״ב. ושם: אין מעברין את השנה מפני הטומאה וכו׳ אלא מפני מה ביקש (חזקיה) רחמים על עצמו שאין מעברין אלא אדר והוא עיבר ניסן בניסן. שם י״א: אין מעברין את השנים אלא ביהודה ואם עברוה בגליל מְעוּבֶּרֶת וכו׳ ועיי׳ ירו׳ סנה׳ פ״א די״ט. ברכו׳ ס״ג. יבמו׳ קט״ו. תוספת׳ סנה׳ י״א: ד״ה אין. נ ת פ ע ל נתעברה השנה ר״ה י״ט: ב״מ ק״ב. — ירו׳ ר״ה רפ״ג דנ״ח ע״ג ירו׳ נדרי׳ פ״ו ד״מ. ר׳ אומ׳ ניסן לא נתעבר מימיו . . תשרי לא נתעבר מימיו. פַּ ע ל תרג׳ שה״ש ז׳, ה׳ מְעַבְּרִין שנין, תרג׳ דה״י א׳ י״ב, ל״ב לְעַבָּרָא ירחיא ושניא; ושם דה״י ב׳ ל׳, ב׳ לְעַבָּרָא ירחא דניסן. בינוני פ ע ו ל סנהד׳ י״ב: שתא מעברתא. והשם המופשט בשתי ההוראות עירו׳ ס׳. ושם: עיבורה של עיר, ירו׳ עירו׳ רפ״ה דכ״ב: תוספת׳ עירו׳ פ״ד (ג׳) עיבורה של עיר, ירו׳ עירו׳ רפ״ה דכ״ב: מהו ליתן עיבור לעיבור — סנה׳ ב׳. עיבור החדש בג׳ עיבור השנה בג׳, שם י״א. כמה עיבור השנה ל׳ יום. שם י״ב. ב״מ ק״ב רע״ב תוספ׳ ב״ב פ״ב חודש העיבור ועיי׳ ירו׳ ר״ה רפ״ג דנ״ח ע״ג וירו׳ סנהד׳ פ״א די״ח ע״ג תוספת׳ תעני׳ רפ״א ועיי״ע נציב. כתובו׳ קי״ב. עיי״ע סד. וירו׳ סנה׳ הנ״ל עוד עיבורא וירו׳ ר״ה פ״ב דנ״ח: עיבורה והקבוץ עִיבּוּרִין עִיבּוּרִין, עבורים ויק״ר פי״ט ב״ר פע״ב, ר״ה ז׳. שהש״ר פ׳ קול דודי ופ׳ יפה את ועיי״ע קרטין, קרס. ועיי׳ באריכות בענין עִיבּוּר השנה והחדש הרמב״ם הלכו׳ קדוש החדש וסמ״ג עשין מ״ז וטור או״ח סי׳ תכ״ז, תכ״ח. ואחרי הודעתיך כל זאת דעת לנפ[illegible] נקל לגזור השרש עם כל סעיפותיו ממלה פרסי[illegible] הנ״ל ורבז״ל בכוונה בחרו בשינוי קצת כתיבת המלה כדי שיפול הלשון על לשון המקרא (איוב כ״א, י׳) שורו עבר ולא יגעיל אבל לגזר מזה השרש קשה הדבר להולמו כשתעיין יפה ועיי׳ ג״כ רד״ק שרש זה ושרש געל ובתיזוירוס לגיזיניאוס שם ושם] —

עבר (= עֶבְרָה מל״מ פי׳ אף Zorn ובלא״ר עוּבַּרְתָּא) בב״ר פ׳ ס״ח (ס״פ ס״ז) עד אשר תשוב חמת אחיך: והוא לא עשה כן [אלא] ויטרף לעד אפו ועברתו שמרה נצח (עמוס א׳, י״א) ר״ל אמר

עוברתיה [1]) נחרתיה [2]) לא זעיא מפומיה. *[אחי״ה אבל בתרג׳ בראשי׳ ל״ג, י״ד לריגל עוברתא כדאי׳ בקצת דפוסי׳ ט״ס הוא וצ״ל עובדתא כדאי׳ בדפ׳ סיביונימה. ירו׳ סנהד׳ פ״י דכ״ט. עברתה ט״ס וצ״ל עבדתא פי׳ עשית — ורד״ק בשרש עבר פי׳ בשם אביו ועברתו (ישעי׳ ס״ו, ו׳) מענין הריון של ע׳ הקודם לזה וקשה להבין] —

* עֲבוּר, עִיבּוּר, עִיבּוּרָא (מל״מ עבור. בל״ס עבוּרָא בל״פ ﺑﺎﺭ Frucht, Boden-ertrag) כ״ר ר״פ צ״ד בר (בראשי׳ מ״ה, כ״ג) עיבור. ירו׳ נדרי׳ ספ״ז ד״מ ע״ג דגנה מעבודה וכו׳. כתובו׳ קי״ב. ממנה עיבור ממנה קטניות. ותרג׳ דגן (בראשי׳ כ״ז, כ״ח׳ ל״ז) ותרג׳ בר (שם מ״א, ל״ד) עיבור, עיבורא (בלי דגש כגי׳ דפ׳ סיביוניטה), ובל״מ עבור תרג׳ תהלי׳ ע״ח, כ״ד; לישעי׳ ס״ב, ח׳ וזולתו. והקבוץ ירו׳ דמאי פ״א דכ״ב. ירו׳ תעני׳ פ״ג דס״ו רע״ג מה עיבורייא עבידין.

* עֲבוּר (= בעבור מל״ט תמיד בקשור בי״ת פי׳ בגלל) והיא מלת היחס ומלת הענין פי׳ בגלל, למען ונזרתה מלש׳ עיבור בל״ס עֲבְרָא דרך וכן בלא״ש wegen, von Wegen וכן בלחז״ל בשביל ועיי׳ התשבי שהביא ראב״ע כל האומר עבור מן בעבור (כלומר זולת הבי״ת) לא אכל מֵעֲבוּר הארץ.

* עבירין, עבידים ט״ס תחת עכירין עיי״ע כבש ב׳ (ח״ד, קצ״אהערה ב׳ ומ״ש) ועיי״ע כדם וע׳ עכר ב׳.

* עִיבּוּר, עֲבוּרָא, עֲבֵירָה, עֲבַרְיָין עיי״ע עבר ב׳. עוֹבָר, עוֹבָרָא, עוֹבַרְתָּא, עוּבָּרָה, עוּבֶּרֶת עִיבּוּר, עִיבּוּרָא עיי״ע עבר ה׳. עִיבַּר, עִיבְרָא, עִבְרִי, עִבְרִיָּה, עִבְרִית, עִבְרַאי עִבְרָאָה עיי״ע עבר ג׳.

* עוֹבְשִׁים, עוֹבְשִׁין (כמו חוֹבְשִׁין מל״ס חֲבוּשָׁא מין תפוח Apfelart) תוספת׳ עוקצין פ״א שורשי העובשין והתפוחין והאתרוגין כ״ה בכ״י אירפורט (צוק״מ 687) וכ״ה בר״ש עוקצי׳ פ״א מ״ד ובנו״ג עוקצי האובשין ובד׳ זאלקיעו האנסים ובהיפך בתוספ׳ כלאי׳ ספ״ב בגי׳ כ״י אירפ׳ גוי שהרכיב פרסק ע״ג עוגס צ״ל עובש כדאי׳ בכ״י ב׳ ובדפוסי׳. תוספת׳ תרומו׳ פ״ז בכ״י ב׳ ובדפוסי׳ עובטין ודרמסקניות וצ״ל עובשין ובכ״י אירפ׳ חובשין עיי״ע חבש (ח״ג, שמ״ג). ירו׳ מעשרו׳ פ״א מ״ב ירוש׳ שם דף מ״ח ע״ד כפי גי׳ רבינו בע׳ אובשין: הענבים והאובשין אולי צ״ל העובשין וזה מ״ש רבינו שם י״מ תפוחים קטנים הן, ובנו״ג האבשין וצ״ל האובשין כדאי׳ בירו׳ תרומו׳ פ״ח דמ״ה ע״ד ענבים ואובשין.

* עֲבוֹת (מל״מ שם לחבל קלוע Umflechtung, geflochtener Strick) כליי׳ פכ״א מ״ב עיי״ע עב ג׳ ופי׳ רבינו. סוכ׳ מ״ה סע״א לולב באגודו והדס בעבותו וכו׳ שנא׳ (תהלי׳ קי״ח, כ״ז) אסרו חג בעבותים ועיי׳ שם פירש״י בדף מ״ה רע״ב והקבוץ שם נ״ב. עיי״ע עב ג׳.

עג (= עוּג א׳) כמו חוּג Kreis ziehen, עוּגָה = מחוגה Kreis ב׳) כמו עוּקָה Vertiefung, Graben) בפ׳ סדר תעניות האלו (י״ט. כ״ג) עג עוגה ועמד בתוכה פי׳ השים הקפה [3]) בארץ. בריש משקין (ב׳) ואין עושין עוגיות [4]) לגפנים פי׳ בע׳ בדד. — (א״ב תרג׳ ערגת צמחה (יחזק׳ י״ז, י׳) עוגית נצבתה. *[אחי״ה ותרג׳ שם פסוק ז׳ הביא רבינו בע׳ בדד וש״נ מ״ק ד׳: ופי׳ קצת הועתק מפי׳ ר״ח (בש״ס ווילנ׳). וכנ״ה בתוספ׳ שביעי׳ פ״א ירו׳ מ״ק פ״א ד״ס: ירו׳ שבת פ״ז ד״י. העושה עוגיות לגפנים תוספת׳ שביעי׳ פ״נ ועושין עוגיות (לגפנים) [5]) מזה לזה וכו׳, ספרא ריש בהר לא יעשה עוגיאות בין אילן לחבירו והיחיד חולי׳ מ״א. עוגה של מים. תוספת׳ מ״ק רפ״א מוכר אדם עוגתו [6]) של מים לנכרי. ועוד עיי״ע עקה שפי׳ חפירה ועוד י״ל כי עוגיה כמו אגיא עיי״ע ח״א, כ״ב ומ״ש] —

עג (= עוֹג מלך הבשן) בב״ר פ׳ מ״ב [7]) ויבא הפליט הוא עוג [8]) ולמה נקרא שמו עוג שבא ומצא את אברהם יושב ועוסק במצות עוגות. *[אחי״ה וכן דרש ר׳ יוחנן בנדה ס״א סע״א ויבא הפליט זה עוג וכו׳ עיי״ע פלט ב׳ ועיי׳ תנחו׳ חקת ססי׳ כ״ה במד״ר פי״ט דב״ר פ״א ילק׳ לך ר׳ ע״ב ילקט חקת ר׳ תשס״ה] —

* עֲגָבָה (מל״מ (יחזק׳ כ״ג, י״א) מקום חשק התאוה לזנות והיינו בית ערוה die Schamtheile

---

1) וכ״ה לפנינו ובילק׳ סוף תולדות ר׳ קט״ז ובכ״י ק״ט עברתיה. 2) בנו״ג כמו כן ובדפ״ר נוחרתיה וגי׳ חילק׳ עיי״ע נהר נ׳. 3) בכ״י ה״ב הקיפה אבל בכ״י ו״ו אי וב, ול״ד הקנה ובכ״י ק״ט חוק. 4) בכ״י ק״ט עוגיאות ועיי׳ למטח בציון ספרא. 5) לי׳ בכ״י אירפ׳. 6) בכ״י אירפ׳ עונתו ושם: משכיר. 7) כ״ה בכ״י ערוך. 8) בנו״ג הוא עוג הוא פליט.

ועוד אחורים Hinterbacken בל"ע عجب הקבוץ عجب זנב ואחור) שבת קנ"ב. החגב (קהלי י"ב, ה') אלו עגבות, סנה' ל"ח רע"ב נדה ל': עגבותיו. ברכו' כ"ד. ירו' חלה פ"ב דנ"ח ע"ג עגבות אין בהן משום ערוה. והקבוץ ראיה לפי' אחורים והוא פנים של מטה.

ענה (עיי"ע אגא ומ"ש) בנבולין ובלי ענה (סנהד' ק"א:) כבר פי' בע' אגא.

עגל מל"ם עָגוֹל תואר לדברי כדורי rund; עִגּוּל, עִיגּוּל (runde Masse, Rundes העיגול משיחליקנו (מעשרו' פ"א, מ"ח) כבר פי' בע' חלק (א' וב'). בפ' אלו מציאות (ב"מ כ"א.) מצא עיגול[1]) ובתוכו חרס. פי' עיגול של דבילה[2]). בפ' המצניע בגמ' המוציא ככר (שבת צ"ג רע"א) בעיגול דבילה והוציאהו לרשות הרבים. בפ' ד' בתרומה (מ"ח) עיגולי דבילה הגדולים מעלים הקטנים[3]). בר"נ דביצה (ג':) ואין יודע באיזה עיגול דרסה כבר פי' בע' דרך[4]). בר"ג דפ"ק בקידושי' (ח'.) עיגול[5]) זה בחמש סלעין לפדיון בני בנו פרוי. — (א"ב כן נקרא בשביל שהוא עגול כדאמרינן במשנ' דתרומ' (הנ"ל) העגולים מעלים את המלבנים שעושים פלס דבלה עגול או בצורת מלבן רבוע גם יש ככרות וכלים של נת ומגינים עגולים א"כ כל הענינים קרובים זה לזה). בב"ר[6]) פרש' נ'[7]) (פמ"ט) כי ידעתיו: חד עיגולא דפיתא בעיגול פולרי[8]). במגילת איכה ותזנח משלום נפשי: תומנין[9]) עיגולין דפיתא פיתא מן פיתא. — (א"ב תמנין פטליקין כתוב בנוסחאות)[10]) בפ"ק בסוט' בגמ' וכן לענין (י"א: ומלקט[11]) להן ב' עיגולין א' של שמן וא' של דבש. *[אחי"ה בכ"י ק"ט גם זה מערך אחד ובדפ"ע ערך בפני עצמו וכל הענינים קרובים זה לזה כפי' ר"ב ונסתעפו ממושג אחד של סבוב ומעגל שהוא סגלגל ככדור לכן הוא תואר לככר עיי' ב"ר ואיכ"ר הנ"ל ועוד ירו' ברכו' פ"ו ד"י. אהן דנסב עיגולא[12]) ומברך עלוי וכו', ירו' ביכורי' פ"ג דס"ה ע"ד לא הוה ליה עיגול מיכליה, ירו' שבועו' פ"ו דל"ז סע"א תרין דינרין נפלו לה ואיערכו גו עינולא ושם רע"ב וקצון חד (עיגל) [צ"ל עיגול] ואשכחון תרין דינרייא עריכין גו עיגולא וכ"ה בויק"ר פ"ו. ב"ר פכ"ב הוא שמיט עיגולא אארעא . . הוא (כלב) משתכר עיגול ומהלך ביה. תר"י א' וככר לחם (שמות כ"ט, כ"ג) ועיגול דלחים והקבוץ שם ל', ד' שית עגולין כסידרא. ועוד תואר לדבילה עיי' שבת. תרומ' ומעש' הנ"ל והתוספת' תרומ' פ"ה והקבוץ תרומו' פ"ח מ"ד עִיגּוּלֵי דבילה, ירו' חלה פ"א דנ"ז ע"ד עיגול בעיגולין ונאמר ג"כ על שלג תוספת' מקואות ספ"ה עיגולי שלג. והתואר נזיר נ"ח. דם עָגוֹל (הפכו דם משוך) ועיי' ע"ז ל"ב. רע"ב. ירו' עירו' פ"ב ד"כ. עגולה (הפכה מרובעת). ירו' פסחי' פ"ח דל"ו, גל עגול. ירו' סנהד' פ"א די"ט ע"ג עיי"ע סנהדרין. וכן ענין עגולגלת (והוא כמו סגלגלת) עיי"ע כר א' ובתוספת' חולין פ"ג (ד'). והפעל ירו' עירו' פ"ב ד"כ. בהין דעגלין. פַּעֵל מנחות צ"ד: דעגיל להו מיעגל, ירו' כלאי' ספ"ט דל"ח ע"ד נסב פיסקי דעמר וַעֲגְלָה על תרויהון פי' עשה אותן עגולים rund machen וכ"ה בל"ם עַגֵּל. נִפְעַל ירו' ביצ' פ"ד דס"ב ע"ג במנורה משֶׁיֵּעָגֵל, ירו' ע"ז פ"ב דמ"א: נסלל ונעגל. פִּיעֵל ירו' מעשר שני פ"ג דנ"ג רע"ג ומעגלו ע"ג מיעיו. תוספת' תרומ' פ"י ומעגלו על גביו. מכות פ"ב מ"א ירו' מכו' רפ"ב דל"א ע"ג עיי"ע מעגל. מחלץ ומחצל. ומזה תואר לחוני תעני' י"ט. כ"ג. ירו' תעני' פ"ג דס"ו ע"ד חוני המְעַגֵּל פי' עושה הקפה עיי"ע עג א' וכן פי' רש"י במנחו' צ"ד: ד"ה דעגיל וא"כ יש להעתיקו Kreiszieher ופי' רצ"ג על שם מקום עיי' מבוא XVII (ועיי"ע חוני חי"ג תמ"ה). הִתְפַּעֵל נדה י"ט. נ"ו. רוק שמתעגל וכו', תוספת' תרומ' פ"י להתעגל עליה ושם ומתעגל ע"ג קטיבליא וכ"ה בתוספת' שבת פ"ג (ד') וירו' שבת פ"ו ד"ח. וירו' סנהד' פ"י דכ"ח.] —

עגל (עִיגּוּל מע' הקודם פי' דפין עבין עגולין של גת (Walzen, dicke Bohlen ברייש שבת (י"ח

[1]) וכ"ה ברש"י ובנו"ג עגול וכ"ה שם עגולי דבילה. [2]) וכ"ה ברש"י. [3]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ווניצ' אבל מדפ' פיזי באסיל והלאה לי'. [4]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפ"ע דרס וט"ס הוא ודע כי בע' דרך א' פ' רבינו סוגיי' את שדרכו למנות וכו' ושם בביצ' אי' ג"כ זה דעיגול דבילה ועיי' הגיון שלמה. [5]) כ"ה בדפ"ר ובכ"י ק"ט עוגל ובדפ"ע עגול ובנו"ג עגל וכ"ה בתוספת' בכורו' פ"ו וכ"ה נכון [6]) כאן מתחיל ד"ה ערך בפני עצמו אבל בכ"י ק"ט הוא מע' אחד. [7]) כ"ה נכון בכ"י ל"ד וה"ב ובדפ"ע נ"א. [8]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפ"ע בט"ס פולדי ובנו"ג דריפתא בי' פולרין. [9]) בנו"ג תמנין. [10]) וז"ל אייתין קרמיהון תמנין פטילקין אבל מכל פטיליק חד פת ורבינו היתה לו גי' אחרת בכל ענין עיי"ע בס א' מן בי נפשא' ועיי"ע פטילקון ומ"ש. [11]) וגי' שמ"ר פ"א עיי"ע נקט א'. [12]) ופי' אה"צ הביא בשם הרא"ש הגי' פוגלא ואני לא מצאתיה

רע״א) בקורת בית הכר ובעיגולי הגת [1]. בסוף טהרות (פ״י מ״ח) בין העיגולין [2] לזגין [3] רשות הרבים כבר פירשנו בע׳ טלפח [4].

עגל (= עִיגּוּל מן הקודם היקף שאין לו זויות (kreisförmig בס״ג דפ״ק דנזיר (ח׳:) ובר״ג דפ׳ גט פשוט (ב״ב קס״ד סע״ב) בית עיגול [5] דיגון פי׳ סנלגל ככבשן שאין לו פינות. *[אחי״ה ועיי׳ בפי׳ רגמ״ה בע׳ דגון (ח״ג, כ׳) וכפי׳ רבינו אי׳ ברשב״ם וכנראה הוא מפי׳ ר״ח. ודרך הכבשן להיות בהיקף כדאי׳ בסוכ׳ ז׳ סע״ב סוכה העשויה ככבשן אם יש בהקיפה כדי לישב בה וכו׳. ועיגול הפכו ריבוע פי׳ שטח מוקף סביב Kreisausschnitt, Kreis סוכ׳ ח׳ סע״א עיגול דנפיק מגו ריבועא, ריבועא דנפיק מגו עיגולא. ושם בראש העמוד ועירו׳ י״ד: וש״נ כמה מרובע יותר על העיגול רביע ועיי׳ פירושו בתוספו׳ עירו׳ נ״ו: ד״ה כמה ועוד עיי׳ פי׳ הרמב״ם והר״ש באהלו׳ פי״ב מ״ז [6]) —

עגל (עָגִיל מל״מ חלי נזמים כפי הירו׳ Ohrring וכפי הבבלי עיי׳ בפנים) בפ׳ במה אשה בסוף הלכה בירית (שבת ס״א סע״א) עגיל זה דפוס של דדין [7]). ירושלמי (פ״ו ד״ח סע״ב) עגיל קדשיא כמה דתימא (יחזק׳ ט״ז, י״ב) ועגילים על אזניך. *[אחי״ה ופי׳ הירו׳ הוא הנכון ונקראו נזמי האוזן עגילים על שם שהם עגולים במראיהם ובל״ס קדשא נזמי האוזן עיי״ע קדש ו׳. ודע כי בירו׳ הנ״ל ישנם שני פירושים בענין כומז עיי״ע מה שאי׳ בבבלי על עגיל ועל כומז בפרוטרוט] —

עגל (= עֲגִיל, עֲגִילָא פי׳ מגן על שם שמגין מכל צד בהיקף Schild) ערכו מגן וצנה (ירמי׳ מ״ו, ג׳) תרג׳ סדרו עגילין ותריסין, צנה ומגן וכובע [8]) ישימו עליך (יחזק׳ כ״ג, כ״ד). *[אחי״ה ותרג׳ מגן וצנה (תהלי׳ ל״ה, ב׳) תריס ועגיל, צנה וסחרה (שם צ״א, ד׳) תרג׳ תריסא ועגילא. ונקרא מגן סחרה שהיא מגין סביב סביב או שהוא עגול סביב סביב כדעת רד״ק ע׳ סחר ולועזו בל׳ אספמי׳ רודל״א rodela בל׳ פרובינצא rondelle, rondele בלאי״ט ruatella rotella. וכן ענין עגיל, עגילא והקבוץ עגילין תרג׳ דה״י ב׳ ט׳, ט״ו; עגיליא שם י״א, י״ב; כ״ג, ט׳] —

עגל (= עוֹגָל פי׳ ספל ואגן על שם צורתו העגולה (Becken שוחט הוא לתוך עוגל של מים (חולי׳ מ״א. ושם:) ספר אחר לתוך אוגן וככר פירשנוה בע׳ אגן. *[אחי״ה בנו״ג עוגה וכ״ה ברש״י ובל״א כפי׳ רבינו עגול ע״ש ועיי״ע אגן ח״א, כ״ד הערה 5 ומ״ש. ובכ״י ק״ט כאן עגיל וצ״ל עוגל וכ״ה בתוספת׳ מקואות ספ״ד עוגל ארבעים סאה ובלא״ר עֲגַלְתָּא ירו׳ שבת פ״ג ד״ו. עיי״ע סטל] —

עגל (= עֲגָלָה א׳) מל״מ פי׳ מרכבה Wagen על שם שהוא מתגולל dahin rollen וכ״ה בל״ס מפעל עֲגֵל rollen. ועוד ב) דמות מזל Sternbild) בפ׳ במה אשה בגמ׳ אם יש לו [9]) (שבת ס״ו סע״א) דתנן בפ׳ יו״ט (ביצ׳ כ״ג:) עגלה של קטן טמאה מדרס מ״ט דקא דרים עלויה וכל מידי דסמכין עליה מטמא מדרס [10]). שלש עגלות הן (שבת פ״ד רע״א, כלי׳ פכ״ד מ״ב) כבר פירשנו בע׳ דרס [11]). של אבנים טהורה מכלום (שבת וכלי׳ הנ״ל) פי׳ ״עגלה של אבנים עצים מסובכין שתי וערב עשויין חלונות חלונות מניחין שם אבנים ומושכין אותם ואם אותן החלונות דבוקות [12]) שמקבלות רימונין ואין נופלין משם טמאה ואם לאו טהורה [13]). אלו עגלות [14]) קרובי ענין הם ודברים עגולין מסובכים [15]) — בפ׳ כיצד מעברין בגמ׳ היו שם גדוריות (עירובי׳ נ״ו.) ובר״נ דפ׳ מי שהיה טמא (פסחי׳ צ״ד. ושם:) עגלה בצפון ועקרב בדרום. *[אחי״ה עגלה פי׳ מרכב ונקרא כן גם קרון קטן תחת זנב האיל שבת נ״ד: ירו׳ שבת ספ״ה ד״ז רע״ג בעגלה שתחת האליה. ובל״ס עֲגַלְתָּא וכ״ה בתרג׳ במד׳ ז׳,

---

[1]) וכ״ה ברש״י ובנו״ג עגולי הגת. [2]) כ״ה בדפ״ר וכ״ה בע׳ טלפח ובדפ״ע כאן עגולין. [3]) כ״ה נכון בדפ״ר ואמי׳ אבל בדפ׳ פיזי ווינציי׳ ובאסיל בט״ס ולוגין. [4]) ח״ד, ל״ו. [5]) בנו״ג עגול. [6]) ונקרא על שם זה עגולת משוה היום Aequator הוא הסובב הולך ממזרח למערב באמצע קוטבי העולם ועגולת חצי היום (Meridian) הוא ההולך מדרום לצפון דרך מעבר קוטבי העולם נוכח ראשי אנשי המדינה, וקוטב האופק ההולכת ממזרח למערב נוכח ראש האדם (Zenith) נקרא עגולה נוכחית ועיי׳ ברוחב הביאור בס׳ הגדרים. [7]) בכ״י ש״ס בית הדדים וכ״ה במס׳ כלה. [8]) במקרא וקובע. [9]) בדפ״ר וכב״י ערוך. [10]) והוא עפ״י דאי׳ בביצ׳ טמאה מדרס דהא סמיך עלויה וכתי׳ אביי בשבת שם ועוד עיי׳ בתוספו׳ ד״ה עגלה ועי׳ דרס (ח״ג, קנ״ז) [11]) ופי׳ שם כן לפיכך אדם דרס וכו׳ הועתק מפי׳ ר״ח בשבת פ״ד. ועתה הוסיף להביא יתר דברי ר״ח. [12]) בפי׳ ר״ח נדפס בש״ס ווילנ׳ אי׳ רחוקות וצ״ל דבוקות. [13]) הועתק מפי׳ ר״ח ע״ש בש״ס ווילנ׳ פ״ד. [14]) בכ״י ובדפ״ר תשעה עגלות (בדפ״ר חסרה עגלות) אבל בכ״י ק״ט לי׳ תשעה כי לפי נירסתו אשר אחריו נגרר הם רק שבעה [15]) בדפ״ר ווינצי׳ מסובבים ובכ״י מסובבים וכ״ה בשרפ״ע.

ג' בדפ' סיביונימה ובשדפ"ת עֶגְלָה וכ"ה בתרג' ישעי' כ"ח, כ"ז ובכנוי עגלתיה שם פ' כ"ח והקבוץ עֲגְלָן תרג' בראשי' מ"ה, י"ט. כ"א (בדפ' סביוניט') ושם פ' כ"ז עֲגְלָתָא. ובענין מזל עגלה (עיי' לעיל עירוי' ופסחי') יש לרמוז ג"כ על ברכו' נ"ח סע"ב רישא דעגלא אבל רש"י פי' ראשו של עגל והיינו מזל שור — ובל"ס נקרא מזל דוב גדול עָגְלָתָא] —

עֵגֶל (מל"מ ולד בהמה עד שנה בל"ס עֶגְלָא בל"ע عجل ולנקבה עֶגְלָה בל"ס עֶגְלָתָא בל"ע عجلة (Kalb עגלה תולתא (שבת י"א. קי"ט: קל"ו. עירובי' ס"ג. פסחי' ס"ח: תעני' י"ב: [1]) מגילי ז' סע"א גיטי' נ"ו. סנהדי' ס"ה: ס"ז: חולי' קל"ג.) בע' תלת. *[אחי"ה ובנו"ג עיגלא ובירו' כלאי' פ"ט דל"ב: חד עיגל וכ"ה בתרג' ויקר' ט' ב'. ג' בדפ' סיביוניטה ושם בשמות ל"ב, כ"ד עִיגְלָא ובקבוץ תרג' מ"א י"ב ל"ב עִיגְלַיָא, ושם למ"ב י"ז, ט"ז עיגלין וכ"ה בדפ' סיביו' לבראש' ט"ו, ט' עיגלין תלתא אבל יתר טוב כגי' תרג' ירו' א' עגלא ברת תלת שנין להעתקת עגלה משלשת שהיא נקבה ועוד ל"נ עגלתא תרג' לדב' כ"א, ג', ו' — ובענין עגל קידו' ח'. תוספ' בכורו' פ"ו שהיא הגי' הנכונ' עיי"ע עגל א' וגי' רבינו — ברכו' נ"ח סע"ב עיי' בפירש"י וע' הקודם לזה בסוף — ועוד בצירוף עין פי' אבן טובה עיי"ע עין] —

עגל מל"ע عجل פי' מַהֵר והשם עֶגֶל, עֶגְלָא בל"ס עֲגַל عجلة בקישור עם ב' או ל' תואר הפעל (eilend, schnell בפ' ד' מיתות בגמ' מצות הנשרפין (סנהד' נ"ב סע"א) היכי דלישתרף [2]) לעגל פי' הוא עגל הוא הייא (שבת קי"ט. פסחי' קי"ב: ב"ק פ"ד.) [3]) הוא מהרה [4]), כי רננת רשעים מקרוב (איוב כ' ה') תרג' ארום בועת [5]) רשיעי שצייא בעגל. *[אחי"ה בנו"ג שיצית וכנ"ה בתרג' משלי כ"ט א' בעגלא (להעתקת פתע). תרג' שני אסתר א' א' דבעגלא תתגדל מלכותיה עלן, ושם ו' סוף פ' י' בעגלא בעגלא [6]). וכ"ה בפסחי' ע"ה סע"א כי היכי דתמות בעגלא ובנו"ג בכ"י ש"ס לעגל וכ"ה בילק' אמור ס' ר' תר"ל ונ"ב מהרה וז"ל ר"ח פי' הייא מהרה נ"א לעגל והוא מהרה ע"כ ועפ"י זה פי' רבינו. ברכו' י"ח סע"ב א"ל דלעגל קא אתית ופי' רש"י במהרה תקבר ע"כ וכ"ה בכ"י ש"ס דלעגל אתית דקריבו יומך לממת] —

1 עָגַם (מל"מ וכמו אָגַם ענין הצטער betrübt sein ובקשור נפש, והשם עֲגְמָה (Betrübniss בפ' בני העיר (מגילה כ"ח סע"א) לא יתלוש מפני עגמת נפש (מל"מ מלשון (איוב ל', כ"ה) עגמת נפשי לאביון עיי"ע אגם). *[אחי"ה וכ"ה בתרג' איוב שם עֲגָמַת [7]) נפשי. תרג' תעגנה (רות א', י"ג) יתבן עגימן והוא הפעיל וכ"ה בבינו' פעול ירו' סנהד' פ"ו דכ"ג ע"ג אני יושבת עגומה בביתי וכ"ה בירו' חגיג' פ"ב דע"ז ע"ד אני יושבת עגומה עליו ולרוב בקשור נפש ברכו' נ"ה: ונפשו עגומה עליו, ויק"ר פ"א נפשו של משה עגומה עליו. ושם פל"ד נפשן עגומה עליהן, ירו' מגילי פ"ג דע"ד. מן גו דנפשהון עגימה וכו'. והשם מ"ק י"ד: כ"ו: עגמת נפש וגי' רבינו עיי"ע אגם וכ"ה בכ"י ש"ס בשני המקומות באל"ף וכ"ה בכ"י א"פ בשבת קט"ו רע"א ובנו"ג עגמת נפש] —

* 2 עָגַם נ"ל מל"ע عجم דבר בל' זר ובלעגי שפה (unverständlich reden במד"ר פ"י שתה כוס רביעית יצא כל דעתו . . ונטרף לבו והלשון נפסק מבקש לדבר ואינו יכול אלא לשונו עָגוּם כלומ' לשונו לא דבר' כי אם בלעגי שפה שאין לו שחר [8]) ואם שתה ג' כוסות מתחיל לדבר שלא כהוגן עיי' במד"ר שם.

עָגַן (מל"מ בנפעל ענין עצירה וסגירה וכן בל"ס עֲגַן einkerkern, zurückhalten; עוֹגִין, עוֹגִינִין, עֲגִינִין Anker ועיי' בפנים) בריש המוכר את הספינה (ב"ב ע"ג. במשנה) מכר את הנס ואת העוגין [9]) תני ר' חייא אלו עגינין [10]) וכן הוא אומר (רות א', י"ג) הלהן תעגנה (שם בגמ') [11]) פי' הן הברזלים הגדולים שקושרין אותן בחבלים ומשליכין אותן לים להעמיד הספינה [12]) וסגרו על מסגר

[1]) אבל בדף כ"ה: יש למחוק מלת תלתא ולי' ברש"י ובילקי כ"י תהלי' ובכ"י ש"ס (ד"ס תעני' צד ע"ח:) והטעם אכתב בעה"י בע' רד. [2]) וכ"ה בכ"י ש"ס פ' ובנו"ג דלישרוף. [3]) ועוד עיי"ע הייא ח"ג, ר'. [4]) ובפי' ר"ח סנה' רק פי' עגל מהרה. [5]) כ"ה נכון בדפ"ר ובכ"י וי"ן ה"ב וב"ר, ובכ"י ל"ד ביעי וט"ס הוא ובדפ"ע בזעת. [6]) וכן בקדיש דתפלה בעגלא ובזמן קריב. [7]) בכ"י ובנו"ג עגמת. [8]) וכן פי' בעל כ"כ בלי עגה עיי"ע אגא ח"א, כ': [9]) וכ"ה בכ"י ש"ס בציון המשני ובנו"ג בגמ' עוגין. [10]) בכ"י ק"ט עגונים וצ"ל עיגונים ובנו"ג עוגינין בכ"י ש"ס ה' פ' וא"פ עיגונין וכ"ה בילקי ובריי"ף וברשב"ם בד"פ עיי' ד"ס במקומו. [11]) ושם עוד לבלתי היות לאיש ולי' בכ"י ש"ס וכמו שלי' בערוך. [12]) וכן בפי' רגמ"ה וז"ל ואת העוגין אלו שקורין אנקר"ש בלע"ז שמעמידין הספינה שלא תזוז לכאן ולכאן יע"ש וכ"ה בפירשב"ם ע"ש ובעה"ק ש"ב הוסיף ג"כ אנקיריי"ן ב"א והוא Anker ועיי' המיוחס לרש"י בב"ר ר"פ פ"ג ובמ"כ שם שפירשו הוגנין דב"ר כמו עיגונין ובמ"ב אוגנין ועיי"ע אגן ועיי' רד"ק שרש עגה שפי' כמו כן עיגונין בב"ב ע"י אנקור"ש ancora, ancro.

(ישעי׳ כ״ה, כ״ב) תרג׳ ויעגנון [1]) ב ב י ת ע ג נ א [2]), וכבית כלאים החבאו (שם מ״ב, כ״ב) תרג׳ ובבתי ייסורין עגנהון [3]). לאשר בחשך הגלו (שם מ״ט, ט׳) תרג׳ לדעגינין. *[אחי״ה והוא הפעיל וכ״ה בתרג׳ שם מ״ב, ז׳ דאינון עגינין, ושם פסוק כ״ב עיי׳ לעיל ורבינו גורס עגנהון והוא השם עֲגְנָא בכינוי. ונגזרה המלה מל״ם תֵּעָגֵנָה (רות הנ״ל) פי׳ תתאחרנה ותתעכבנה ומזה נקראה אשה היושבת יחידה בלא בעל עגונה. ירו׳ גיטי׳ רפ״ד דמ״ה ע״ג שלא תהא יושבת עגונה. ויק״ר פ״כ הרבה נשים היו יושבות עֲגוּנוֹת ממתינות להם. גיטי׳ כ״ו: ל״ג. תקנות עגונות. והשם המופשט עיגונא גיטי׳ ג׳. יבמו׳ פ״ח. משום עיגונא אקילו בה רבנן. ו בפַ ע ל גיטי׳ כ״ו: ומעגן ומותיב לה. א ת פ ע ל ב״מ י״ט. משום דלא תיעגן ותיתב לה. וגם נאמר על הבהמה שנשארה יחידה ב״ק פ׳ רע״א העגוגה שבהן עיי׳ תוספ׳ שם וכ״ה בתוכפ׳ פ״ח אבל רבינו גרס ענוגה עיי״ע ענג. ומל״מ הנ״ל הבין ש״ס גם העוגין שבמשנה וצ״ל שלפני בעלי הש״ס היה הנו״ן במלת תעגנה דגושה במקום תעגננה ועיי׳ רד״ק שרש עגה ורש״י ברות פי׳ כפי המסורת שחסר הדגש עיי׳ הפשב״ע ע׳ עגן. ובחמשה ועשרים כ״י נקוד תֵּעָגֵינָה בחשבו שהשרש ענה וכן הבין ר׳ יונה ן׳ גנאח (כתאב אלאסול 502) ופי׳ מן עוגיות וקשה להולמו, והנכון כי מענין העכוב קראו רז״ל מעמידי הספינה עוגין (עוגינין) מפני שהם מעמידין אותה ומונעין אותה מהעתק [4]) ולולי דבריהם הייתי אומר כי העוגין כמו אונן, הונן והוא ברזל כ פ ו ף כמו וו עיי״ע אגן והגן ב׳] —

* עֲגוֹס, עוֹגָס (כמו אַגָּס בל״ס اجّاص Birne עיי״ע אגס) בתוספת׳ אי׳ תמיד בעיין כמו תוספ׳ לכלאי׳ רפ״א בכ״י אירפ׳ מרכיבין קרוסטמל ע״ג עוגס [5]), שם לשביעי׳ ספ״ז העוגסים [6]) והקרוסטמילין [7]), שם לעוקצי׳ פ״ג פגי העוגסין הקרוסטומלין וכו׳ ובר״ש עוקצין פ״ג מ״ז בט״ס העולשין וצ״ל העוגסין. ובמשנה במקומות המסומנין בע׳ אגס אי׳ תמיד באלף וזה הנכון. [8])

עַגְעַג (= גַּעְגַּע ענינו בל״ע הרשומ׳ בע׳ נענע, פע מנענע, מגלגל ומערב wälzen, vermischen) ובדם ענבים סותה (בראשי׳ מ״ט, י״א) תרג׳ ירו׳ (א׳ וב׳) מעגעגין בדמא [9]), כויק״ר בריש אחרי מות (פ״כ ובפסיקת׳ דאחרי מות (פסיקת׳ דר״כ צר קע״א:) ואפרוחיו יעלעו דם (איוב ל״ט, ל׳) חמי גוזליה [10]) מעגעגין בדמא [11]) וישתיק *[אחי״ה בויק״ר מגעגין וכ״ה בתנחו׳ אחרי מות סי׳ ג׳ מגעגעין בדם וגם בפסיק׳ דר״כ בכ״י כרמולי מגעגעין וזו הגי׳ נ״ל וכבר הארכתי בהבע׳ געגע ח״ב, של״ב ע״ש וש״נ] —

* עַגְרוֹן (= אגרון מל״י הרשומ׳ בעי אגרו, אגרון (ח״א, כ״ה) או בהיפך אותיות ἀργόν פי׳ לבן) תוספת׳ דמאי ספ״ד הניח עגרון ובירו׳ אגרון עיי״ע הנ״ל ובכ״י אירפ׳ (צוק״מ 52) הגי׳ אגרי.

עֲגַשׁ פי׳ בל״ס כמו נגש, נגח בקרניו mit den Hörnern stossen) בב״ר פ׳ פ״א (ר״פ פ׳) ותצא דינה: לית תורא עגישא עד דבותא בעיטא. (א״ב פי׳ נוגחת ויש גורסים נגישה ומפרשים ג״כ נוגחת). *[אחי״ה וכן פי׳ המיוחס לרש״י בב״ר וגרס לית תורתא נגישא עד דברתה מבעטה ופי׳ נגחנית והביא ראיה מירושלמי (צ״ל תרג׳ ירושלמי) וכי יגח שור (שמות כ״א, כ״ח) יגיש ע״כ ובנו״ג בתר״י ינגש. שור נגח (שם כ״ט) תר״י תור נגשן, ושם פ׳ ל״ו תור נגחן הרי ששתיהם שוים ובשני המקומו׳ העתיק׳ הפשיטה הסורי׳ עֲגוּשָׁא וזה עגישא של ב״ר. ובמ״כ הביא בשם רבינו ענישא וצ״ל עגישא] —

עד (מל״ע عدّ בבנין שמיני ומזה השם عِدَّة נדת אשה, בגד עִדִּים Kleid der Menstruationen ואצל רז״ל עֵד בגד בלוי בשעת תשמיש Lappen) בריש נדה (ב׳.) המשמשת בעדים. ובהרואה פ״ח בנדה (נ״ח:) עד שהוא נתון תחת הכר ונמצא עליו [12]) דם [13]) פי׳ „מטלית וסמרטוט של בגד שהאשה בודקת עצמה בהן לאחר תשמיש ואם היתה נדה בשעת תשמיש נראה בהן דם ואעפ״י שאין ראיה לדבר זכר לדבר וכבגד עדים כל צדקותינו (ישעי׳ ס״ד, ה׳) [14])״. ויש ששונים המשמשת

---

[1]) כ״ה בכ״י ב״ר ובכ״י ק״ט ויעגנו וצ״ל ויעגנון כדאי׳ בדפ״ע ובכ״י ה״ב ובדפ״ר ויעגון ובנו״ג ויעגנונון. [2]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט וה״ב וב״ר ובדפ״ר אבל בשרפ״ע על עגנא. [3]) בנו״ג עגינין. [4]) עיי׳ גייבויער בהוצא׳ כתאב הנ״ל הערה 75. [5]) ובנו״ג אגס. [6]) בנו״ג העגוסין. [7]) אבל לספ״ב בכלאי׳ בגי׳ כ״י אירפ׳ פרסק ע״ג עוגס צ״ל עובש עיי״ע עובשים. [8]) ובירו׳ כלאי׳ פ״א כ״ז. מרכיבין קרוסטמלין ע״ג א ג ס צ״ל אגס [9]) בנו״ג בארמא והוא הוא. [10]) בויק״ר ראה אפרוחיו ובפסיקי חמי אפרוחין. [11]) בנו״ג בארמא. [12]) בנו״ג בטעות עליה. [13]) בנו״ג דם עגול טהור. [14]) הועתק מפי׳ רה״ג בריש נדה בסדר״ט צד 31.

(בעדים) [צ"ל בב' עדים] [1]. בפ' המוציא יין בגמ' צרור אבן (שבת פ"א.) אם יש עליה עד מותר פי' גאון "כגון סמרטוט או פקולין כדתנן (נדה פ"א מ"א) המשמשת בשני עדים והן הן תיקוניה ועוותיה והכי קאמר אעפ"י שנתקנח בה כבר הרי הוא מותר לטלטלה ולהתקנח בה" [2]. פ"א [3]) אם יש עליה עד שניכר שכבר נתקנח בה מותר להתקנח בה בשבת [4]. *[אחי"ה וכנ"ה בנדה י"ד. במשנה דרך בנות ישראל משמשות בשני עדים. שם ושם: בדקה בעד הבדוק לה . . בעד שאינו בדוק לה, ושם: משל לשמש ועד וכו' עיי"ע אוותיאום וכ"ה בתוספת' נדה פ"ג ועיי' ירו' נדה פ"ב דמ"ט ע"ד. ובכנוי: נדה י"ב. עִדָּן של צנועות ורבינו גורס עידן ופי' מלשון עת וזמן עיי' גליון הש"ס וע' עדן ב'] —

עַד (מל"מ פי' שלל Erbeutetes) [בפ"א דב"ק [5]] (י"א.) יביאהו עד (שמות כ"ב, י"ב) י ב י א ע ד ע ו ר ה לב"ד [6]. ס"א אדורה [7]) כבר פירשנו בע' אדר [ה]. וי"א עדודה ופירושו מלש' יאכל עד (בראשי' מ"ט, כ"ז). *[אחי"ה וכי"א אי' לפנינו וברש"י ועיי' בתוספ' ושם הביאו ג"כ ואית דגרסי עדורה ועיי"ע עדר וכ"ה בפי' ר"ח ועפ"י פירושו (בש"ס ווילנ') פי' רבינו בע' אדר (אדורה) ומ"ש רבינו שם: י"מ עיקר הנבלה ע ו ר ה וכו' ראיה לגי' דפ"ר בערך הנוכחי (יביא עד: עורה) וגם גראיה לגזרת המלה מל"ר cadaver ובכ"י ו"ו א' ול"ד אי' בס"א ארודא וכ"ה ארודה בשט"מ לב"ק בשם הרב ישעיה ז"ל אבל משם מוכח ברור שצ"ל אדורה כמו עדורה "דאלף היא מתחלפת בעין" וכצ"ל בכ"י ו"ו א' ול"ד. ועדודה הוא בינוני פעול מן עָדַד נבנה מן עַד פי' מה שנשלל — ועוד עיי"ע עד ו'] —

עֵד זוֹמֵם (Ein des Alibi überführter Zeuge

עֵדוּת (Zeugniss, Zeichen der Jungfrauschaft

(ב"ק ע"ב: סנהדי' כ"ז.) אביי אמר למפרע הוא נפסל פי' ראובן שהוציא שטר על שמעון בניסן בשנת תשצ"ח [8]) שלוה ממנו כך וכך [9]) ממון וזמן השטר באחד בניסן תשצ"ז ועדים הכתובים בשטר לוי ויהודה ובאו בניסן שנת תשצ"ח וקיימו חתימתן ובאו עדים באלול שנת תשצ"ח והזימום נפסלין למפרע משעה שהעידו בבית דין ולא מזמן כתיבת השטר (שאי אפשר) [צ"ל שאפשר [10]]) שבו ביום שהעידו נכתב הזייוף וקודם כשרים היו זה פי' ר"ח זצ"ל ב פ' מ ר ו ב ה [11]). בסוף גמרא אלו הן הלוקין (מכות כ"ד:) ובסוף מגילת איכה (פ' על הר ציון) ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריהו בן יברכיהו (ישעי' ח', ב') וכי מה ענין אוריה אצל זכריהו וכו' [12]). בב"ר פ' נ"ב (נ"א) ותהרין שתי בנות לוט מאביהן א"ר תנחומא שלטו בעצמן והוציאו ע ד ו ת ן ועיברו כמביאה שנייה, ובפרש' ס"א (ס') לפי שבנות גוים משמרות עצמן ממקום

---

[1]) כיון לגי' רה"ג בפי' סדר"ט הנ"ל שהוא גורס ב ש נ י עדים וכדאי' בנדה י"ד. במשנה עיי' למטה ולולי זאת דברי רבינו משולל הבנה הוא. [2]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח בשבת שם שהביא זה הפי' בשם "רבינו" והוא רה"ג ודבריו הלא המה בסדט"ה הנ"ל שהעתיק רבינו ושם ג"כ מוכח כי עליו כיון ביש ששושנים המשמשת בשני עדים וכן הוא בברייתא בנדה י"ב: ע"ש ושם הן עותוה הן תקנוה. [3]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפ"ר אבל בשדפ"ע ובכ"י ק"ט ס"א. [4]) וכ"ה בפירש"י בשבת. [5]) וכדאי' בע' אדורה. [6]) כ"ה נכון בדפ"ר ובשדפ"ע בט"ס יביאהו עד עודה לב"ד. [7]) בכ"י ובדפ"ר ארורה וכ"ה בע' אדרה בשם יש ששונין וכ"ה בכ"י ש"ס ובריי"ף כ"י ובילקי' משפטי' ר' שמי"ו בדפי' שאלוני' וכ"ה בע' אר ד' אבל בכ"ז נסחתי כאן כגי' דפ' פיזי וויניצי' אמ' אדורה כי על ע' זה רומז רבינו והיה צריך להביא עוד ס"א ארורה ולרמוז על ע' אר ד'. [8]) בכ"י ק"ט תתצ"ח וכ"ה בכ"י ב"ר ובכ"י ה"ב בט"ס תפצ"ח. [9]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע כן וכן. [10]) וכ"ה בראב"ן דף קי"ג עמוד א' סי' קי"א אשר שם הובא כל זה וכן מוכח מפי' הרי"ף בב"ק פ"ז כפי' ר"ח ועיי' בחי' הרשב"א ורא"ש לב"ק. [11]) כ"ה נכון בדפ"ר וויניצי' וכ"ה בדפ' פיזי רק שם נקודה בטעות קודם בפי' מרובה ובכ"י ק"ט לי' בטעות מלת ר"ח ועל זה הפי' סובב והולך ר"ח בפי' בסנה' כ"ז. וז"ל עד זומם אביי אמר למפרע הוא נפסל מעידנא דאסהיד הוה ליה רשע והתורה אמרה אל תשת רשע עד פי' כגון שהעיד בבי"ד בר"ח ניסן והוזם בתשרי כל עדיות שהעיד מניסן כולן פסולין ואם היא עדות בשטר משהוחזק השטר בבי"ד מאותו היום נפסל העד אעפ"י שאחר זמן באו העדים שפסלוהו . . וכבר פירשנוהו באר היטב בפ' מרובה מדת תשלומי כפל ע"כ והוא הוא בב"ק ע"ב: אשר עליו רומז רבינו וחבל דאבדין דברי ר"ח בפי' ב"ק דלי' בכ"י אנגייליקא אשר משם נדפס בש"ס ווילנ', ובשטה זו הלך הרי"ף עיי' באריכות בפ"ז דב"ק. ובעל סד"ה (ח"א צד ק' בדפ' ווארשא) כתב וז"ל ואם תראה בספרו בע' עד (ג') נראה כמעט שהיה אז כמו שנת ד"א תשצ"ח ע"כ ונעלם מעיניו כי רבינו פי' כן בשם ר"ח וא"כ מזה הע' נשמע שרבינו חננאל היה אז באותו שנה (והיא השנה שנפטר רה"ג בה ור"ח חבר קנה על מות רה"ג עיי' תולדות ר"ח להג' שי"ר (הערה א' וי"ב) ועוד טעה במה"כ הרב בעסד"ה בסוף דבריו שמחזיק בשני ר"ח הגאון שבדור ראשון ושל ר"ח מרומה ובאמת הד גברא הוא עיי' תולדי ר"ח (שם הערה ח') וגם תמיה במ"ש שרבינו היה חותנו של ר"ח — ובענין חידוש גאה שבא ר"ח להשמיענו בפירושו עיי' במ"ש הפשב"ע ע' עד ג'. [12]) ועוד עיי' ספרי פ' עקב פ' מ"ג וילק' ישעי' רמז רע"ח.

עדותן וממקום אחר מפקירות וכו', עדותן היינו בתולים. — (א"ב ערותן כתוב בנוסחאות). *[אחי"ה וכה"ג בב"ר פ' מ"ה אבל ג' רבינו העיקר וראיה מתרג' שהעתיק בתולי' (דברי' כ"ב, י"ד והלאה) סהדוון עיי"ע סהיד ופי' אותות הבתולים שמעידין עליה וכדאי' בשהש"ר פ' נפת: ראו שאני טהורה וזו עדותי מעידה עלי וכו' — ובלי השאילה ענין סהדות נמצא עֵדוּת ולפעמים בקשור עם הפעל העיד עדות עיי' ברכו' י"ד: שבת כ"ב: פסחי' מ"ט: ק"ח. יומ' ע"ב: ר"ה כ"ב: סוכ' כ"ט. יבמו' צ"ט: ב"ק נ"ה: סנה' כ"ו: כ"ז. ע"ז מ"ד. מכות ו'. ז'. עדיות פ"ח מ"ג ירו' כתובו' פ"ב דכ"ו: והקבוץ עֵדִיּוֹת ירו' מכו' ספ"א דל"א: תוספת' ב"ב רפ"ב ועל שם זה נקראה מסכת בחירתא עדיות ברכו' כ"ח. ועיי"ע בו ביום וע' בחר א'. והשם עֵד, והפעל עוד בהפעיל העיד עיי' עוד ר"ה כ"א: כ"ה. תעני' י"א. יבמו' ט"ז. צ"ט: כתוב' כ"ח: קידו' כ"ב: ע': ב"ק נ"ה: ב"מ ע"א. ע"ה: סנה' י"ט. ל"ז. ושם: מ"ד: מ"ו. ס"ז. שבועו' ל': ע"ז ב'. ג'. זבחי' ס"ב. מנחו' מ"ד. חולי' ו': ובענין עדים זוממין עיי"ע זמם א' (ח"ג, רצ"ה)] —

עד (עֲדָא פי' כמו אֲדָא. הָדָא והקבוץ עֲדֵי פי' אלה (diese בפ' מקום שנהגו בגמ' להדליק (פסחי' נ"ג סע"ב) א"ל עדא תהא. פי' הדא כדגרסינן בפ' השולח גט בגמ' אין מבריחין[1]) (גיטי' מ"ה סע"א) עדי גברין נהרדעי גברין[2]) כלו' אלה אנשים ואלה אנשים וכדגרסינן בס"ג דפ' כל גט (ל"א:) עדי מסורא[3]) דדייקי קראי. פי' אמר רב אחא בר יעקב הני ודאי מסורא נינהו דדייקי קראי וכן פירוש עדי כפנא (ברכות מ"ב רע"א) בע' כסן (א')[4]) ובע' כעך. בהקומץ רבה בס"ג ב' פרשיות (מנחו' ל"ד.) א"ר אמי האי פיתחא דאקרנא חייב במזוזה א"ל רב אשי לאמימר והא לית ליה פצימין א"ל עדי פצימיה[5]) פי' פיתחא דאקרנא פתח העומד בזוית הבית והא לית ליה פצימין כשאר פסחים א"ל עדי פצימיו כלומ' אעפ"י שמשונין הן נחשבין פצמין. *[אחי"ה בפי' ר"ח פסחי' הנ"ל גרס ר"ח עדה (כה"א) הוא כלומר זאת הוא וכו' והביא ג"כ שני ציוני דגיטי' הנ"ל והנכון כגי' רבינו וכ"ה בבכו' מ"ה סע"ב עדא אמרה ופירש"י זאת אומרת. ועיי"ע אדא. הדא] —

עַד (מל"ם מלת היחס להגביל מקום או זמן bis ועוד ענין המשך הזמן (während בר"ג דפ' כל הבשר (חולי' ק"ו:) עד כאן לחולין פי' היה מראה רב לתלמידיו עד הפרק לחולין והן אצבעותיו זולתי הכף עד כאן לתרומה הכף של יד והאצבעות מקום המחובר בכף היד[6]). בר"ג דפ' היה קורא (ברכו' י"ג:) עד על לבבך בעמידה פי' בירושלמי צריך לקבל מלכות שמים מעומד כיצד היה מהלך בדרך והגיע זמן ק"ש לא יקרא כשהוא מהלך בדרך אלא יעמוד ויכוין לבו כהוגן ויקבל עליו עול מלכות שמים ואח"כ יחזור[7]) לדרך. אבל האומר שאם היה יושב יעמוד טעות הוא בידו. *[אחי"ה כ"ה באו"ז הק"ש סי' ל"ג בשם הערוך (ועיי' ירו' ברכו' רפ"ב ד"ד סע"א) ברכו' כ"ו: חולי' מ"ו. נדה נ"ח: עד ועד בכלל ועוד עיי' בענין הגבלת זמן עד ירבעם וכו', סנהד' ק"ב. עד אברהם וכו' שם ק"ז: עד אשור וכו' שם ק"ו. עד ארבעין שנין וכו' שבת קנ"ב. עד עשרים שנה וכו' קידו' כ"ט: ועוד הרבה. ערכי' ט"ז: (כמה פעמים) קידו' ל"א. עד היכן. עד כדון עיי"ע כדון (ח"ד ר"י וש"ג). ולפעמים בקשור עם ש' וד' ברכו' ב'. עד שיעלה עמוד השחר ושם מ"ז. עד שיכלה אמן וכו', ב"ק נ"ה. עד שאתה שואלני וכו', תעני' ל': עד שלא כלו מתי מדבר וכו', זבחי' קי"ב: בכורו' ד': עד שלא הוקם המשכן, יומ' ל"ח רע"ב עיי"ע זקר, ושם: עד שלא כבתה שמשו של עלי וכו', ב"ר רפנ"ח עד שלא ישקיע הקב"ה שמשו של צדיק וכו'. ושם פע"ג עד שלא תלד האשה וכו'. ויק"ר פכ"ו עד שהכיר בה שהיא יהודית. ברכו' ב'. עד דקאי ושם ו'. עד דיתבי. שם ס"ב. עד דכפנת . . עד דצחית וכו' עיי"ע כפן, ב"מ פ"ז. עד דאתא אלישע וכו', סנהד' עד דאתו וכו' עיי"ע בז ד'. ב"ר פמ"ד עד דסנדלא ברגלך וכו', איכ"ר פ' זכור עד דשמינא וכו' והוא כמו עַד דִּי . . דניאל ו', כ"ה; ד', ל' והלאה] —

עד (= עֲדִי כמו עד בל"מ פי' שלל Beute, Geraubtes) היו לבז ואין מציל (ישעי' מ"ב, כ"ב)

---

[1]) כ"ה בכ"י ערוך. [2]) בנו"ג עדי גוברין ונהרדעאי גוברין וכה"ג גוברין בפי' ר"ח לפסחי'. [3]) בנו"ג עדי סוראה וכ"ה בפי' ר"ח לפסחי'. [4]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו ל"ד ובכ"י ה"ב ק"ט ודפ"ע בט"ס כפן. [5]) בנו"ג פצימו. [6]) ועיי' תוספי' חולי' ד"ה אמר רב, ובפי' ראמ"ה (בקובץ כ"י אנגיילי' דף שכ"ב סע"ב) פי' עד פרק ראשון לחולי' עד פרק שני לתרומה. [7]) באו"ז בט"ס יחזיק.

תרג' הוו לעדי [ולית דמשיזיב]. מי נתן למשיסה יעקב (שם כ"ד) תרג' מאן מסר לעדי יעקב. בבקר יאכל עד (בראשי' מ"ט, כ"ז). *[אחי"ה כלו' לשון התרג' כל"מ. וגם עֲדָאָה (תרג' אונק' במדב' ל"א י"א. י"ב; לשמואל א' ל', ט"ז. י"ט. כ') ולנקבה עֲדִיתָא (תר"י א' לבמ' שם; למשלי ט"ז, י"ט) מזה הענין ובאיכ"ר פ' מה אעידך (איכ' ב', י"ג) בערביא צווחין לביזתא עדיתא וכיון ג"כ על ל"ע عادية איבה — והפעל עֲדִי תרג' ולבז בז (ישעי' י', ו') תרג' ולמעדי עדאה וכן בתרג' יחזק' ל"ח, י"ב. י"ג] —

עד (=עֲדִי והשם עִדּוּי, עִידּוּי פי' הריון (Empfängniss עצבונך והרונך (בראשי' ג', ט"ז) תרג' צערייכי ועדווייכי [1]) תר"י (א') ועידונייכי [2]). בב"ר פמ"ט (מ"ח) אחרי בלתי היתה לי עדנה (בראשית י"ח, י"ב) אמרה האשה כל זמן שהיא ילדה יש לה תכשיטין ואני אחרי בלותי היתה לי עדנה תכשיטין הה"ד (יחזק' ט"ז, י"א) כל זמן שאשה ילדה יש לה ווסתות [3]) ואני אחרי בלותי היתה לי עדנה תר"י (א') עידויין. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ה"ב ובכ"י ק"ט עדיין ובדפ"ע עידיין וצ"ל עידויין ובנו"נ בתרג' ירו' עִדּוּיַין ובנו"נ בב"ר ואני אחרי בלותי היתה לי עדנה עידונים האשה הזו כל זמן שהיא ילדה יש לה עידויין ואני אחרי בלותי היתה לי עדנה ונ"ל כי נשמט מאמר זה בערוך ועל האחרון יש לה עידויין הביא רבינו ראיה מתר"י הנ"ל. ובנו"נ יש לה תכשיטים נאים ודרש עדנה: עדי נאה, ועוד דרש עדנה מל' עידן וזמן וזה עידונים, ועוד דרש מל' הריון: עידויין, והיחיד עדוי ב"ר פ"כ: הרונך זה העדוי, וכן תרג' הריון (רות ד', י"ג) עידוי. והפעל עֲדִי בפַּעֵל ובאפעל עיי' תרג' לבראשי' ד', א'; ט"ז, ד' ושם בתר"י א'. ותרג' שם ל"ח, י"ח; ויק' י"ב, ב'. לתהלי' ז', ט"ו, והתואר מְעַדְּיָא עיי"ע] —

עד (=עֲדִי, עֲדָא בל"ס כמו עָדָה, עֲדָה בל"מ ונרדף עם עֲבַר (gehen, vorübergehen) בפ"ק דראש השנה בריש הלכה בד' פרקים (ט"ז.) כל הני הרפתקי עדו עלייהו דהני אימת איתדן [4]) ובפ"ק דקידושין בגמ' כל מצות האב (ל"ג.) ר' יוחנן קאי מקמי סבי דארמאי אמר כמה הרפתקי עדו עלייהו דהני [5]). כחוץ לעוברים (ישעי' נ"א, כ"ג) תרג' כשוק לעדן. ירדפם יעבור שלום (שם מ"א, ג'), שחי ונעברה (שם נ"א, כ"ג) [6]). — (א"ב ענין קרוב לזה תרג' לא יסורו ממנו (שמות כ"ה, ט"ו) לא יעידון מניה). *[אחי"ה כה"נ בד' סיביוניט' ובשדפ"ת יְעִדּוּן. ודע כי עֲדָא, עֲדִי בְּפְּעַל כמו עדה בקל איוב כ"ח, ח', דניאל ג', כ"ז והרבה בתרג' בענין עבר עיי' לעיל ועוד בתרג' בראש' ט"ו, י"ז; תרג' ישעי' ל"ג, ח'; מ"ה, י"ד; למ"ב ה', ח'. ועוד ענין סרה דניאל ד', כ"ח כי מה שעבר הוא סר וכן תרג' לא יסור (בראשי' מ"ט, י') לא יְעְדֵי וכ"ה ביומ' נ"ג: פן יסורו (דברי' ד', ט') ודילמא יעידון. והרכה באפעל עיי' תרג' בראש' כ"ז, מ'; ל"ה, ב'; ל"ח. י"ט; מ"ח. י"ח; לשמות כ"ג, כ"ה; לדברי' כ"א, י"ג ועוד זולתו וכן באתפעל לויק' ד', ל"א. ל"ה; לישעי' י"ז, א'. וכן באפעל בענין הניא של מק' (במדי' ל'. ו', י"ב) אַעֲדִי יתהון [7]) ועוד עיי' דניאל ה', כ'; ז', כ"ו. ובפַּעֵל ביצ' ל"ב: לעדויי חשוכא פי' להסיר פחם המחשיך אור] —

עד (= עוֹדָה נ"ל שצ"ל עורה מל"ע غارة חבל עבות geflochtener Strick ולדעת רבינו מל"מ ענינו חזוק ואמוץ) בפ עגלה ערופה בגמ' נפטרו (סוט' מ"ו.) ובר"ג דפ' אין מעמידין (ע"ז כ"ג.) הניח עליה עודה של שקין פסולה. פי' בתשובות מאחר שמניחין אוכף על הפרה אוגדין אותה באגד שלה ושמו בלש' ערבי חזאם [8]) ומניחין שקין של משאוי עליה מביאין כמות חיזוק אחד וארוך הרבה ואוגדין השקין עם הפרה וכן פי' אבא מרי נאון מר רב יצחק ראש ישיבה [9]) למה קורין אותה עודה של שקין על שם מעודד ענוים ה' (תהלי' קמ"ז, ו') ואפי' הניח על פרה אדומה עודה בלא שקין פסולה ואיני קורא בה אשר לא עלה עליה עול (במדי' י"ט, ב') שאפי' בזה קרוי עול. *[אחי"ה בסוטה פי' רש"י עודה של שקין אגודה של שקין ובע"ז פי' שקין הרבה ריקנין קשורין ביחד ובל"א (בד"ה עד שתמשוך) פי' עודה עץ שטווין בו שקין ע"כ. ולפי ל"א כיון לל"ע عود עץ. אבל בפי' ר"ח לע"ז (כ"י אנגיוליקי דף י"ג:) הגי' עורה של שקאין ופי' עורה חבק מצוייר של עדיים שאוגדין אותה בבהמה וכו', וכן מצאתי בחי' הריטב"א לע"ז הגי' עורה של שקין ולא פי' בו מאומה ונ"ל שהוא ל"ע הנ"ל חבל קלוע שאוגדין בו משאוי [10]) והוא

[1]) בנו"נ ועידוייכי. [2]) בנו"נ ועידוייכי. [3]) בנו"נ וסתות. [4]) בנו"נ איתדון וכ"ה בע' הרפתקי. [5]) כ"ה רק בדפו"ו וכ"ה בע' הרפתקי ע"ש. [6]) כ"ה בכ"י ו"ו א' ב', ל"ד ה"ב ודפ"ר. [7]) כ"ה בדפ' סיביוניטי. [8]) כצ"ל ולא חזאס כראי' בדפ"ר פיזי וויניצי' ולנכון בדפ' באסיל ואמ' ופי' אזור וחגורה בל"ע עיי"ע דר ו' (ח"ג, קל"ז:) ובכ"י ק"ט לי' ובכ"י ה"ב חזים. [9]) כ"ה בדפ"ר וויניצי' ובשדפ"ע רק וכן פי' גאון מר! [10]) והפעל ממנו עיי"ע עור ד' ומ"ש.

הוא אגד של רבינו. אגודה של רש"י וחבק של ר"ח, ואם נדחק לקיים הגי' בדלת אז אולי מל"ס עדידותא קשירה ואגודה, עֲדִירַא, עוּדוּרַא משאוי של בגדים בלויים] —

☞ עדב (= עַדְבָּא אולי מל"ע عدفة חלק והושאל לחלק שנפל בגורל Theil, Antheil) תרג' גורל אחד (ויק' ט"ז, ח', ט') עדבא חד. *[אחי"ה ועוד עיי' בתרג' בראשי' מ"ט, כ"א; לבמד' כ"ו, נ"ו; ל"ד, י"ג; לדב' ל"ב, ט' לאסת' ג', ט'; ט', כ"ד. והקבוץ עדבין לויק' ט"ז, ח'; לש"א י"ד, מ"ה תר"י לבמד' הנ"ל; לבמד' י"ח, ז' עַדְבַיָּא].

* עֵדָה (מל"ס פי' ועד וקהל Gemeinde, Versammlung) סנהד' ב'. עדה שופטת ועדה מצלת וכו' ירו' סנהד' פ"ד דכ"ב ע"ג ב"ק צ': צ"א. והרב זולתו, ירו' מ"ש ספ"ב דנ"ג ע"ד קהל"ר פ' ראה היים עדה קדושה.

עֲדִי (פי' תכשיט מל"ס ושם פרטי הוא Adi) מרדכי מוכתר בנימוסו היה כעדי[1] (מגילה י"ב:) כבר פירשנו בע' נמס. במנחות פ' ר' ישמעאל בגמ' העומר מתיר (ס"ט:) חטים שירדו בעבים למאי אי למנחות וכו' עד[2] ומי איכא כי האי גוונא אין[3] בר עדי[4] טייעא נחיתא ליה רוסנין[5] קב חיטי בתלתא פרסי. ס"א רוזינקא וחיטי[6] בפירוש מגנצא כתוב (רום ניזבא)[7] [וצ"ל רוסנזינא][8] ופי' „טפח גבוה[9] על הארץ באורך[10] ג' פרסאות". *[אחי"ה ע"כ הועתק מפי' רגמ"ה כ"י למנחו' (בקובץ כ"י אנגיילקי דף כ'.)[11] ושם לי' הסיום „שם אדם" כדאי' בדפ' אמ' (ואחריו בדי פראג) וכמו שלי' בשדפ"ע והוספת ר"ב היא וגם מה שנסגר בדפא"מ „רום כיזבא" לי' בשדפ"ע והוספת ר"ב היא ובזה העיר על גי' שלנו וכה"ג ברש"י ופי' שני טפחים בזקיפת גודל ע"כ וצ"ק מחק מלת שני וכתב כיזבא טפח וכ"ה בערוך ועיי' מה שהשיג עליו הפשב"ע והנכון כי רום הוא טפח והיינו בל"פ نش = ارش וכ"ה בל' הונגרי arasz) פי' טפח ומלת נזינא (כפי גי' המעולה שבכ"י ק"ט) הוא ג"כ ל"פ نشان פי' יושב וא"כ רום נזינא יושב ועומד טפח והיינו מה שפי' רגמ"ה טפח גבוה על הארץ ושעורו בגבול של בר עדי טייעא היו מונחין חטים טפח גבוה על הארץ באורך ג' פרסאות. אבל לפי גי' רבינו רוסנין או רוזינקא המלה היא בל"פ روزينه סיפוק מדי יום ביומו וממנו בל"ס רוזיקא ובל"ע رزقه ואצל רז"ל עבור הארץ היינו חטים שאדם מסתפק מהם בכל יום יען כן הביא רבינו בע' רוזינקא אצל גי' זו גם גי' עיבורא ולפי זה ברור כי בגי' רבינו קב חיטי ובס"א וחיטי הובאת מלת חיטי מגליון פנימה להורות על רוסנין או רוזינקא ובגי' שלנו בש"ס רום כיזבא חיטי ג"כ חיטי פי' לרום כיזבא שצ"ל או רוסינכא (רוזינקא) או רוסנזינא ככ"י ק"ט בפי' רגמ"ה (עיי' לעיל) ואז חיטי מדוייק] —

* עדי (צ"ל ערי פי' בל"ס עריא קיר Kälte) תרג' זכרי' י"ד, ו' עיי"ע גלד ב' (ח"ב רצ"ג) ומ"ש.

☞ עֲדְיָא (נ"ל מל"ע غُدَّة = עֲדִיתָא ספחת Schorf, Flechte) תרג' שאת או ספחת (ויק' י"ג, ב') עמקא או עדיא. *[אחי"ה בדפ' סיביונימ' בקמץ עֲדְיָא וכ"ה שם י"ד, נ"ו ושם י"ג ו', ז', ח' עֲדִיתָא וכ"ה נכון ומל"ע הנ"ל — ולא כמו שפי' המתורגמן מל"ס (איוב י', י"ז) תחדש עדיך נגדי שפי' נגעך והנכון שפירושו הנגעים שיעידו עיי' ראב"ע שם] —

* עֲדַיִן פי' כמו עֲדַיִן מל"ס עֶדֶן, עֲדֶנָּה פי' עד הן (zur Zeit, bis jetzt, noch immer) שבת נ"ה: ב"ב י': עדיין אנו צריכין למודעי. שבת פ"ח: עדיין חביבותא גבן, חגיג' ט"ו: עדיין יש מזרעו בעולם. שהש"ר פ' סמכוני פסיק' דר"כ צר ק"א: עיי"ע אסכולי (ח"א, ק"פ. וש"נ). סוכ' נ"א סע"ב ועדיין היו באין לידי קלות ראש. יומ' ל"ו סע"ב (ב' פעמים) ועדיין לא נשחט הפר וכירו' הרבה באל"ף עיי"ע אדיין (ח"א, ל"ג) אבל גם בעי"ן ירו' ברכו' פ"ד ד"ח: כפי גי' המהרש"ס ועדיין אי את לזו[12]) כלומ' עדיין אין אתה חכם לזו השמועה.

---

[1]) לי' בנוסחי כי אם בכ"י ש"ס ועיי"ע נמס ב' ומ"ש. [2]) בדפ"ר בט"ד כאן ע' חדש. [3]) כ"ה נכון בכ"י ודפו"ו. [4]) בנו"ג כדעדי [5]) כ"ה בדפ"ר וויניצ' ובכ"י ל"ד וה"ב וכ"ה בע' רסן ובשדפ"ע ובכ"י ק"ט ובכ"י ו"ו ב' בט"ס דוסנין דרסנין ובכ"י ו"ו א' תרסנין. [6]) וכ"ה בע' רזניקא ושם בחיטי וצ"ל וחיטי כדאי' שם בכ"י ק"ט ודפ"ר. [7]) כ"ה בכ"י ל"ד וה"ב וכ"ה בפי' רגמ"ה ובכ"י ו"ו א' רום מסבא בכ"י ו"ו ב' רוסני ובא בכ"י ב"ר רוסינכא וכ"ה בדפ"ע ובצאן קדשים הגי' רום כיזבא וצ"ל רום ניזבא. [8]) וכ"ה בכ"י ק"ט רק שם בט"ס כוסנזינא. [9]) כ"ה בכ"י ק"ט ובפי' רגמ"ה אבל בדפ"ע גובה. [10]) כ"ה בכ"י ק"ט ובפי' רגמ"ה אבל בדפ"ע בארך ובדפ"א ופראג בט"ס בארץ. [11]) ובענין פי' מגנצא עיי' ציונים שהבאתי במבוא XV ועל פי' רגמ"ח כיון. [12]) בנו"ג ואדיין אין וכו'.

* עַדְיָין (לפי הענין הרהור ומחשבה das Nach-denken, Bedenken) ויתעצב על לבו (בראשי ו׳, ו׳) תר״י ב׳ ועדיין עם לביה ובתר״י א׳ ואידיין עליהון במימריה ואולי מל״י διάνοια הרהור ומחשבה. או אולי מל״ע ادآءٌ Entschluss.

* עדיינה (?) (מל״ע عداءٌ כסוי הבור = Brunnen (Grubendeckel ספרא מצורע פ׳ זבים פרש׳ א׳ רפ״ב יכול אפי׳ שכב על עדיינה ועל הדלת ת״ל משכב (ויקי ט״ו, ד׳) ולא עדיינה ולא הדלת ופי׳ עדיינה לפי זה כמו אודייני בב״ב קמ״ד. עיי״ע אדן (ח״א, ל״ה), ומ״ש בשם רגמ״ה הועתק מפירוש רגמ״ה לב״ב שם. אבל עוד לבי מספקפק כי בילק׳ מצורע ר׳ תקס״ז בשם תו״כ יכול אפי׳ שכב על עריבה . . ת״ל ולא עריבה. ואולי לפני הראב״ד היתה זו הגי׳ ומפני כן לא פירשו.

* עַדִישָׁא (שם הפרטי לאשת מחמד Chadyga)[1] תר״י א׳ לבראשי׳ כ״א, כ״א ונסיב איתתא ית עדישא ותרכה ונסיבת ליה אמיה ית פטימא אתתא. וידוע הוא כי אשתו ראשונה של מחמד נקראת خديجة ושם בתה فاطمة Fatima וזו ג״כ ראיה מאיחור הזמן של תרג׳ יהו׳.

* עידית עיי״ע עדית.

עדל (= אדל בל״ס אדלא מין צמח הנקרא בל״ר (Pfefferkraut, lepidium בסוף עוקצי׳ (פ״ג מ״ד) לולבי זרדים ושל עדל פי׳ עדל דומה לצנון וי״א שהוא שדורייא. — (א״ב פי׳ רומיי מין חסית כמין בצל ונקרא בולבוס עדל). *[אחי״ה והנכון שהוא ל״ס כמו שרמזתי על זה בע׳ אדל (ח״א, ל״ד) וש״נ הגי׳ בתוספת׳ שביעי׳ פ״ה באל״ף ותחת זה בירו׳ שביעי׳ פ״ז דל״ז ע״ג ערל ושם בדף ל״ז: בציון מעוקצ׳ הנ״ל ערלה וצ״ל עדל, עדלה ורה״נ הביא שתי גירסאות באל״ף ובעי״ן וז״ל בעוקצי׳ שם: לולבי זרדים ויש״ל א ד ל א״ד ע ד ל מצאתי בספרי רפואות שמפרש[2] כל שם עשבים בל׳ יוני ובל׳ ארמי עדלא דמי לפוגלא והוי כמוציל ועצרין מיא ושטרין לגרבא גרב פי׳ ג ר ב א עדלא הוא ס י ט ר ג דרקונת דהוא ומתפשין רסן ע״כ ורבינו ראה פירושו כדמוכח ממה שפי׳ עדל דומה לצנון. והוא הוא פוגלא של פי׳ רה״ג ואולי גם במ״ש י״א שדורייא כיון לפי׳ רה״ג במ״ש סיטרג[3]). ופי׳ דברי רה״ג קשה להבין כי מגומגמים הם וגם ה׳ לעף אמר נואש. ול״נ שכצ״ל עדלא דמי לפוגלא והוא כמוצול וכו׳ עד הוא סיטרג והוא סרקיום ומשתפין סן כצ״ל וזה פירושו עדלא דמי לפוגלא והוי כמוצול (موصول) ששורף כנשיכת צרעה ומסגולתו שהוא עוצר מים כלומ׳ מונע לחות ולחלוחית של המכה (ושטרין) [וצ״ל וטרשין] (رطس) רוטש ושבר הגרב (جرب) ונקרא עדלא סיטרג (شيطرج בלשון פרסי شيطرك, شيتره) והוא סרקיום (سرخيوس) מל״י עיי׳ דמ״ג כ״ז, 523 ומשתפין סן (= مشتفين سن) מרפה השן. וכל זה כתב דיאסקארידעס ב׳ ק״מ בענין λεπίδιον (עיי׳ דמ״ג שם וכצ״ל שם תחת λάπαθον). וכן כתב פליניאוס כ׳, ע׳ מן וז״ל lepidium Lepidium inter u r e n t i a intel-ligitur . . . Sic et l e p r a s et psoras tollit semper facile et cicatricum hulcera. Tradunt in d o l o r e d e n t i u m . . c o n v e r t e r e d o l o r e m וא״כ כולם נענו ואמרו כי זה הצמח נמנה בין הצמחים השורפים ומרפא הגרב ומונע לחלוחית המכה ומעלה ארוכה בחולי השנים] —

עַדְלַר צ״ל עַרְדַל = עַרְדַר מל״י ἀρτάριον ὀρτά-ριον בל״ס אורטוריא (Filz) = eine Art Woll-schuh ולפי׳ רבינו (Socken בס״ג דפ״ק דביצה (ט״ו.) עדילרין אין בהן משום כלאים. פי׳ כלים של צמר כגון מנעלים ונועלין אותן תחת מנעלין ושמן בל׳ ערבי גורב ובלע״ז פידאלי[4]) — (א״ב ערדלין כתוב בנוסחאות). *[אחי״ה וכן גרס ערדלין בפי׳ ר״ח בפי׳ לביצ׳ ובכ״י ש״ם וברש״י ובדפ״ש עדילין אבל ברש״י כ״י ובה״ג ה׳ כלאים עדילרין כגי׳ הערוך כאן ובע׳ סוורק אבל עיי״ע אמפליא בגי׳ כ״י ו״ו ע״ש וע׳ גרב ב׳, ועיי׳ תשובי׳ הגאונים ברש״י בביצ׳ ט״ו. ועפ״י זה אי׳ בכ״י עה״ק של רעגענסבורג עדילרין שרגילין ללובשן תחת מנעליהם עור של תיישים ויש שעושין אותן מעור של צמר וקורין אותו ביינוי

---

[1]) עיי׳ שפרענגער חיי מחמד ח״א 149 והלאה. [2]) וצ״ל באחד מספרי רפואות שמפרש. [3]) עיי׳ לעף פפלנ״צ 39 אבל ראיתו כי לוא כיון רבינו לעשב Saturei היו צריך לכתוב סטורייא אינה ראיה כלל כי גי׳ כ״י ערוך בע׳ השאי וסאה (עיי״ע אצלנו) באמת ברל״ת וגם י״א קשה להלמו כי כל הפי׳ שייך לרה״ג. [4]) ובע׳ אמפליא גורס פידול״י והוא הנכון כפי ששת רבינו מלאי״ט Socken, pedúle וכ״ה בע׳ פנון ע״ש אבל פידאלי הוא לעומת ל״י ורו׳ הרשומי׳ בע׳ אמפליא ושם מפורש באורך וכן שם ל״ע גורב.

בגר העקב וצ"ל ביינוט בלא"ש האמצעי beinwât (Beinbekleidung) עיי' בט"ר לפערלעס 108 — ועה"ק שנ"ב לועזו זוק"ן ב"א = Socken] —

עָדַן (בל"ע غدن (تَغَدَّنَ) ענין כפיפה והשם غَدَن ריכוך (sich biegen, schmiegen והשואל לתענוג ולתפנוק (üppig, wohllebig sein בר"ג דפ' ואלו מגלחין (מ"ק ט"ז סע"ב) עדינו העצני (ש"ב כ"ג, ח׳) בשעה שעוסק בתורה מעדן עצמו כתולעת. פי' כשהיה מתעסק בתורה עדן עצמו עד שמתרכך בשרו כתולעת שתהא דעתו מיושבת עליו וכשיוצא למלחמה מתקשה כעץ כל מידה עושה בשעת הצורך. *[אחי"ה וכן פי' ר"ח להיות מיושב דעת בדברי תורה ע"כ ומיוחס לרש"י פי' מעדן עצמו: כופף עצמו וכו', וכן זה ענין מלה ערבי' הנ"ל אבל גם על ענין ריכוך הורה מלה ערבית [1]) וכן הוזכר יחד בהשאילה במכילי' משפטים פרק ח' היה מרוכך מעודן ומפונק, ספרי האזינו פ' ש"ו כל זמן שבני עושה לי רצוני היו מערבים ומעדנים ומפנקים אותו וכו'. ושם: מעדנים אותם .. כן דברי תורה מעדנים אותם. שהש"ר פ' כי טובים: מה שמן מְעַדֵּן הראש והגוף כך דברי תורה מעדנים הראש והגוף כך דברי תורה מעדנים הראש והגוף. פסחי' מ"ג רע"א מעדן את הבשר עיי"ע אנפקינון, שבת ל"ג: לעדן בהן עצמן, ירוש' נדרי' ספ"ט דמ"א ע"ג גוף מעודן. ועוד ענין נתן טעם בפירות וממתיק אותם ב"ר פ"י כימה מעדנת את הפירות, שם פט"ז דרש עדן (בראש' ב', ט"ו) עֲדְנוֹ מכל אילני גן עדן, ירו' ברכו' פ"ו ד"י: אשר ברא מיני עדנים לעדן בהן נפש כל חי. מתפעל ונתפעל פסקת' דר"כ צד ק"ב. שהש"ר פ' סמכוני ילק' יתרו רמז רע"ב וילק' שה"ש ר' תתקפ"ו (בלי ציון המקור) יתעדן בני שנים שלשה חדשים במאכל ובמשתה וכו' עד אלא יתעדנו בני שלשה חדשים וכו'. ב"ב ק"כ. נתעדן הבשר, נדרי' ח': מתעדנין בה. והשם המופשט עִידּוּן בל"ע غدن Weichlichkeit) (Wohlleben בקבוץ תעני' י': ואל ינהיג עידונין בעצמו. ב"ר פמ"ח דרש עדנה (בראשי' י"ח, י"ב) עידונים עיי"ע עד ז'. ובענין עֵדֶן של מקרא עיי' ברכות ל"ד: פסחי' צ"ד. וברוב בקשוה עם גן עיי"ע] —

עִדָּן (= עִידָּן, עִידָּנָא בל"מ (דניאל ב', ח׳ והלאה) ובל"ס עֵדָן, עֵדָּנָא פי' עת וזמן Zeit) בר"ג דפסחי' (ד'.) צורבא מרבנן לא לפתח [2]) בעידניה. בס"פ כיצד מברכין בגמ' והוא אומר [3]) (מ"ג:) אבל קביע ליה עידנא מידע ידיע דלעידניה קא אזיל. בפ' במה מדליקין בגמ' על שלש עבירו' (שבת ל"ג סע"א) שאני רבא דאנסו ליה עידניה [4]) בעל כרחו. בפ' הזרוע בגמ' בכור שנתערב (חולי' קל"ג.) ולפרום ידיה אנסו ליה עידניה פי' לא היו מניחין אותו לעמוד לפי שהיה לומדם [5]). בס"ג דפ' הנזקין (גיטי' ס':) רב שימי בר אשי אתא לקמיה דאביי א"ל לותבן מר בעידנא א"ל אית לי עידנא לדידי פי' עת ללמד כמו (שבת ל"א.) קבעת עתים לתורה. בס"ג דפ' קמ' בדנה (י"ב.) וזהו עידן של צנועות [6]). — (א"ב בדניאל (ד' י"ג, כ') (שבע) [צ"ל שבעה] עדנין ענין עת וזמן). *[אחי"ה וכנ"ה בברכו' ט"ו. עידן צלותא. שבת ל"נ: גרסי בעידן צלויי ותרג' עת עידן תרג' קהל' ג', ב' והלאה עידן בחיר. לשופטי' כ"א, כ"ב עידן פון תרג' בראש' ל"ח, א' עידנא ההיא. תר"י א' לבמד' כ"ג, כ"ג בעידנא הדין, לתהלי' מ"ד, ט"ו עידנא הדא, וכן בתואר הפעל עד האידנא שם ע"א, י"ז ובש"ס בבלי הרבה פעמי' האידנא עיי"ע אידנא. ותרג' לימים (שופטי' י"ז, י') זמן עידן וכן תרג' ימים (בראשי' כ"ד, נ"ה) עידן בעידן, והקבוץ עִידָּנִין, עִידָּנַיָּא תרג' איוב כ"ה, א'; לאסת' א', י"ג בסמיכות עִידָּנֵי ובכ"י עִידּוֹנֵי עיי' עמת"ר ללעווי בציונים מתהלי' ט', י'; מ"ו, ו'; ל"ט, כ'] —

עָדַף (מל"מ (ובל"ע غدف) פי' מותר המדה בכמות על המשוער übrig, mehr sein; הַעֲדָפָה עיי"ע בח"נ, ר"ל) בפ' החובל בגמ' זה חומר (ב"ק פ"ז:) לא נצרכה אלא להעדפה פי' כל מה שישאר מדמי החבלה אחרי סיפוק מזונותיה הוא שנוטל האב. *[אחי"ה ובן פי' הרמ"ה בפריטיו בשט"מ לסוגי' זו. והשם המופשט העדפה עיי"ע וש"נ והוא כמו עוֹדֶף ירו' דמאי פ"ה דכ"ד

---

[1]) ועיי' ג"כ פירש"י על בני עדין (עזרי ב', ט"ו; נחמי' ז', כ') שהובא בתעני' כ"ח. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע ניפתח. [3]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר וויניצי. [4]) בנו"ג בעידניה. [5]) בעי' אנס (ח"א, קנ"א) כבר העירותי שפיי זה סובב והולך על זה דשבת מטעם האמור שם עיי"ע אנס ומהראוי להיות בערוך ע' הנוכחי כזה: פירוש עידניה דשבת לא היו מניחין וכו'. ובענין פיי דשל חולי' הנ"ל סמך רבינו על פירושו בעי' אנס ולית כאן סתירה. [6]) ובעי' עד א' כבר הבאתי הפי' הנכון אבל רבינו היה גורס עידן ביו"ד משום שמצא כן בספריו וכמו שהעיר הרש"ל ועיי' גליון הש"ס אבל מפיי הש"ס בנדה שם מוכח ברור כי הוא מלשון עד שבודקת בו.

ע״ג מעשר שני שבעודף ובל״א עירו׳ פ״ג. עודפא שיתין ותלת, והושאל ליתרון ב״ב פ״ח: מאי עודפייהו. וכן הפעל בקשור עם מן ב״מ ק״א: לא עדיפת מינאי, שם: לא עדיפת מגברא דאתית מיניה. כתובו׳ ק״ג: לא עדיפנא ממשה רבינו. בינוני פ ע י ל כתוב׳ פ״ג. ידו עדיפה מידה וכ״ה ביבמו׳ ל״ט רע״א. ושם חד אמר ביאת קטן עדיפא וחד אמר חליצת גדול עדיפא. מגילי ג׳ אינהו עדיפי מיניה . . איהו עדיף מינייהו וכו׳ ושם: הי מינייהו עדיף. הוריו׳ י״ד. חד אמר סיני עדיף וחד אמר עוקר הרים עדיף עיי״ע סן ג׳. ברכו׳ מ״א. מין שבעה עדיף . . מין חביב עדיף עיי׳ פי׳ הרא״ש. — תרג׳ תהלי׳ מ״ה, ג׳ שופרך . . עדיף מבני נשא. ובענין העדפה ומותר בא בקשור על: מדות פ״ד מ״ז האולם עודף עליו. ירו׳ ר״ה פ״ב דנ״ח: ירו׳ סנה׳ פ״א די״ח ע״ג יום שהחמה עודפת על הלבנה (לבנה). הפעיל קידו׳ ס״ג. שמא תעדיף עליו יתר מן הראוי. ירו׳ דמאי פ״ה דכ״ד ע״ג המעדיף על המעשרות. תוספת׳ ב״מ פ״ד אעפ״י שמעדיפין זה על זה וכו׳] —

עֲדָק (נ״ל גי׳ ערק מל״פ عَرَقِيَة, عرق feines Schweisstuch ועיי׳ בפנים ורבינו פי׳ ספוג) כפי׳ במה בהמה בגמ׳ חנונות (שבת נ״ד:) טומנין לה עדק בשמן פ י ר ו ש [1]) טומנין לה ספוג בשמן. עשיתה מר עוקבא (שם) שהוא עשיר וחשוב [2]) ולו עושין דבר יקר כזה ולא לבהמה — (א״ב בנוסחאות עזוק כתוב). *[אחי״ה וכן גרס ופי׳ רש״י עזק צמר גפן או כל דבר רך וכ״ה בחי׳ המאירי אבל מלבד שלפע״ד לא נמצא שרש דבר בלשונות שונות לזה הענין קשה לי מאוד מה החשיבות יש כל כך לצמר גפן או לספוג עד אשר אמר רב חסדא א״כ עשיתה מר עוקבא כלומ׳ ניהגת ברחל זו חשיבותו של מר עוקבא עיי׳ פירש״י וחי׳ הר״ן ואולי מזה הטעם השמיט ר״ב בדפ׳ אמ׳ מלת ולא (קודם לבהמה) אבל כשנגרס ע ר ק כדאי׳ בכ״י ש״ס א״פ וכ״ה בכ״י בסמוך טומנין לה שני ערקין בשמן וכ״ה בדפ׳ הישני׳ עד לובלין והגיה המהרש״ל הכל נכון כי המלה בל״פ פי׳ סודר דק להסיר הזיע (מל״ע عرق זיע) וא״כ יפה א״ר חסרא א״כ עשיתה מר עוקבא כי רק הוא מפני חשיבותו משתמש בסודר חשוב כזה ואין דרך לטמון אותו כשמן לבהמה. ולפ״ז גי׳ רבינו עדק וכ״ה בגמ׳ וברש״י בד׳ קראקא משובשת ויותר משובשת גי׳ הספרים עזק, עזקין [3]) — עדקין תרג׳ יחזק׳ כ״ז, י״ט צ״ל ערקין כגי׳ הערוך ע׳ ערק ב׳] —

* עדק (=עֲרַק Wasseruhr, eine Art Spritze) ירו׳ עירו׳ ספ״י דכ״ו ע״ד מוסיפין בעדק לחולה בשבת, ושם: מטיפין בעדק ובתוספ׳ שבת ספ״ב בכ״י אירפ׳ מטיפין מן אדק [4]) וכה״ג בערוך ע׳ אדק מטיפין מאדק אבל בע׳ ארפכס מטרס ודיופי לפי הכ״י גם ברי״ש (עיי״ע אדק) ועתה מצאתי כי כל הפי׳ הערוך בע׳ דיופי שהביא רבינו מן פי׳ בא להודיע וכו׳ עד גמירא העתיק מפי׳ ר״ח (בש״ס ווילנ׳) לעירו׳ ק״ד. [5]). ור״ח בעצמו גרס מטיפין מאדק בדל״ת ואולי לפי זה יש לגזור עדק מע׳ הבא אח״ז כוז נקוב בקרקעיתו נקבין דקין דקין וכפי׳ ר״ח (ואחריו רבינו בע׳ דיופי) [6]) ועוד נ״ל שעיקר הגי׳ בירו׳ ערק וכדאי׳ בדפ׳ זיטאמיר והוא ג״כ מל״פ שבע׳ הקודם לזה כי ערק = عرق פי׳ כוז שהוציא המים טיף אחר טיף. ופ״א עיי״ע אדק —

* עֲדַק (כמו דק dünn, zart) סנהד׳ י״א: כפי גי׳ דפ׳ קראקא אימריא עדקין פי׳ הם רכים ודקים ובנו״ג שם ובדף י״א. דערקין וצ״ל דעדקין כגי׳ כ״י ש״ס וערוך ע׳ דק ב׳ ע״ש (ח״ג, ק״ח.) וע׳ דעדק (שם ק״ח, וש״נ). — גיטי׳ ע״ח. עיי״ע עויק.

עָדַר (מל״מ ענין הסרת העשבים הרעים משדה וכרם jäten, behacken) בפ׳ תינוקת בגמ׳ ראת ועודה (נדה ס״ז סע״א) אשה לא תטבול אלא דרך גדילתה כדתנן (בפ׳ ב׳ בנגעים מ״ד) האיש נראה כעודר וכמוסק זתים. פירוש ר״ל מצריכה שתטבול דרך גדילתה עומדת והא לא בעינן [7]) אלא לטהרות כדתנן גבי כהן שרואה נגעי אדם האיש עומד ערום לפני כהן ומחזיר פניו לכהן ומגביה זרועותיו למעלה כדרך שמגביה המעדר שעודר בשדה כדי שיראה בית השחי שלו ובטנו של פניו והופך גבו לכהן וכופף קומתו כדרך שכופף בשעה שמוסק זתים כשמפילין מן הזית ולוקטן מן הארץ ומה שיכול לראות בכך מבית

---

1) כ״ה בכ״י ק״ט ובדפו״ו ובשרפ״ע לי׳ בט״ס. 2) כ״ה בכ״י ק״ט. 3) וכ״ה במאירי ולא ערקין כמ״ש ד״ס לשבת צד נ״ה. 4) ובנו״ג האדק. 5) וגם דבור שמעגו שהוא כלי וכו׳ הן הן דברי ר״ח. 6) ושם צ״ל דקין דקין ולפנינו בערוך רק פעם אחת והנדפס בש״ס ווילנ׳ יש להגיה מתוך זת הערך. 7) בכ״י ק״ט ובדפ״ע בענן.

הסתרים רואה יותר על כן אינו צריך וכן האשה כשרואה נגעה נראה כאורגת [1]) שפושטת זרועותיה למעלה ומכה הערב וחוזרת גבה וכופפה קומתה כאותה שמניקה את בנה ששוכב על הארץ וכי היכי דבעינן [2]) דרך גדילתה כשהיא בודקת לטהרה מנגעה הכי בעינן שתטבול דרך גדילתה לטהרות [3]) אבל לבעלה לא צריכה. ועוד פי' זה בע' מסק. בפ' רבן גמליאל בגמ' נתן גט (גיטי' נ"ב:) הא לא דמי אלא לעודר בנכסי הגר הזה וכסבור של גר אחר הן דקני. בפ' ב' בפיאה (מ"ב) וכל ההרים אשר במעדר יעדרון (ישעי' ז', כ"ה). בסוף בפ' הגוזל ומאכיל (ב"ק קי"ט סע"ב) מנכשי [4]) זרעין ועודרי ירקות פי' חופרי ירקות. *[אחי"ה וכנ"ה בתוספת' מעשרות פ"ב וב"מ פ"ט: פועלים שהיו עודרין בתאנים, ושם השוכר את הפועל לעדור, תוספת' שביעי' רפ"ח, שוכרין פועלין ועודרין אותן (התאינים) אכל בע' אר ב' וגד ד' גי' רבינו יותר טובה אורין וכ"ה בריטב"א ובשט"מ לב"מ ובגליון כ"י ש"ס ה' (ד"ס ב"מ צד קל"ד.), תוספת' שביעי' פ"ב אין מלקטין עשבים מגבי הזבל.. ועודרין אותו וכו'. מ"ק ד': נראה כעודר. ב"מ ע"ה. עדור עמי ואעדור עמך. ע"ז ס"ג: אין עודרין עם הגוי. ויק"ר פכ"ה זיל עדור ועוד עיי' בסוף הערך. פיעל שביעי' פ"ב מ"ב עיי"ע זבל (ח"ג, רס"ה). תוספת' מעש' פ"ב היו מנכשין בשדה ומעדרין בשדה. ירו' ב"ב פ"ג די"ד רע"א במנכש ומעדר. ב"ר פפ"ב מזבלה ומעדרה. בפַעל ויק"ר פכ"ה מעדרנא קדמיהון. נפעל ירו' מעשרו' ספ"ג ד"נ ע"ד חצר שהיא נעדרת, תוספת' מעש' ראשון פ"ב חצר הנעדרת. — מעודר תוספת' מכשירין רפ"א צ"ל מעורר עיי"ע עור ד'. והשם המופשט עִידּוּר מ"ק ג'. עיי"ע נכש. ב"ר פל"ט עסוקין.. בעידור בשעת העידור, ולנקבה עֲדִירָה בהקבוץ קהל"ר פ' כי כל ימיו: עדור לי שתי עֲדִירוֹת ובכ"ר פכ"ז בט"ס עדריות — ובענין מֶעְדֵּר מל"מ עיי"ע] —

עֲדָר (מל"מ שם לקבוץ מספר צאן Heerde והושאל לקבוצת אנשים Menschenschaar ועוד ענין מכלאות Hürden) בס"ג דפ' הוציאו לו (יומ' ס"א סע"ב) וכי עדרו משלח. פי' כל השעירים הללו אם נשפך הדם יביא אחר ועוד נשפך הדם יביא אחר [5]) ואם הן ג' וד' כולן נשרפין אבית [6]) הדשן הנשחטין כשהן המשתלחין כנגד הנשחטין. כמה מהן משלח אמר לו וכי עדרו משלח כלום' אינו משלח אלא אחרון א"ל וכי עדרו שורף (שם ס"ב רע"א) שאמרת ששורף את כולן [7]). עשתרות צאנך (דברי' ז' י"ג; כ"ח, ד'. י"ח. נ"א) תרג' עדרי ענך. *[אחי"ה כה"ג לנכון בכ"י ק"ט, ו"ו, ל"ד ה"ב [8]) וב"ר וכ"ה בדפ"ר וויניצ' אבל בשדפ"ע נסדר בטעות בע' מיוחד ושלא במקומו. ותרג' עֵדֶר (בראשית ל"ב, ט"ז ועוד) עֶדְרָא ובדפ' סיביוניט' עֲדְרָא והקבוץ עֶדְרִין או עֲדְרִין (שם כ"ט, ב' והלאה). ועוד עיי' מגיל' כ"ח. יומ' ל"ד: ע' והקבוץ נקבה תוספת' עדיות רפ"ג נוחרין היו עֲדָרוֹת ועוד מקבוץ אנשים שמ"ר פ"א וכיון שמתגדלין באין עדרים עדרים לבתיהם שנא' (יחזק' ט"ז, ז') ותבאי בעדי עדים.. בעדרי עדרים. שהש"ר פ' התאנה: הולכת ויושבת לה עדרים עדרים במדבר. פתיחת' דאיכ"ר ד"ה תנו לה' עדר ה' (ירמי' י"ג, י"ז) עד שלא גלו ישראל היו עשויים עדרים עדרי כהונה לבד עדרי לויה לבד עדרי ישראל לבד וכו'. ועוד ענין דיר ומכונות Hürde אהלו' פ"ח מ"א עדר בהמה טמאה וטהורה תוספ' אהלו' רפ"ט וכן עדר בהמה חיה ועוף וכו' [9]) ירו' ר"ה פ"ב דנ"ח: תור באדר בעדרייה ימות, ותרג' כ"י מכלאות (תהלי' ע"ח' ע') עֲדְרַיָּא ועיי' שם נ', ט' [10]).

* עֲדַר בל"ס כמו עזר בל"מ (helfen תרג' משלי י"ג, י"ב מן (דמשדי) [צ"ל דמשרי] למעדריה וכו' עיי' עמת"ר ללעווי ע' סבר ב' וע' עֲדַר.

☞ עדר (= עודרא צ"ל עוּדְרָא בל"ס שערות ונוצות למלוי של איזה דבר alles Wollige, Haarige zur Füllung) ירו' דשבת פ' במה אשה (פ"ו ד"ח סע"ב) נפל עודריה דאודניה פי' המוך שבאוזן כמו אודרא ע"ש. *[אחי"ה צ"ל אדר א' ע"ש ועיי"ע אודרא ושם הוכחתי כי גי' רבינו בשני יודין עיקרית ועוד עיי"ע אורדי ומ"ש וגם עודריה שבירו' צ"ל עודדיה] —

[1]) וכה"ג בר"ש נגעי' שם ובנו"ג כעורכת. [2]) בכ"י ק"ט ובדפ"ע דבענן. [3]) בדפו"נ לטהורות. [4]) כ"ה בכ"י בדפ"ר וויניצ' ובשרפ"ע לי' ובכ"י ק"ט מנקשי וכ"ה בכ"י ש"ס מינכען פ' ור"ב ובה"ג. [5]) כ"ה נכון בדפ"ר וויניצי. [6]) בדפ"ר ובשדפ"ע כבית. [7]) ובגוף הענין פי' כן ר"ח ביומי בש"ס ווילני ועוד עיי' פירש"י. [8]) ושם הגי' תרגו' ירושלמי עדרי' ענכון. [9]) ורבינו פי' בע"א עיי"ע אדורה (ח"א, ל"ט), וגי' ר"ח בב"ק י"א. עדורת ועל פיו פי' רבינו ע"י עור עיי"ע עד ב' (וש"נ חתוספ' שפירשו מלי' לא נעדרה והוא דוחק). [10]) אבל תר"י לבראשי' ל"ו, כ"ד עדרייא צ"ל ערדייא עיי"ע ערוד.

* עד"ש ר"ת עיי"ע דצ"ך (ח"ג, קי"ז.).

1 עדש (= עֲדָשָׁה בל"ע عدسة כלי עגול למדה על שם עדשים linsenförmiges Gefäss zum Wägen ועוד כלי עגול בצורת עדשים לחימום flachrunde Wärmflasche) בפ' במה אשה בגמ' ולא בקטלא (שבת ס' רע"א) בעדשה הלך אחר שלשלותיו. פי' בלע"ז אשתדיר"א [1]). בסוף תוספת עירובין (פי"א) (פ"ח) אין ממלאין [2]) בעדשה בשבת. — (א"ב בנוסחאות כתוב בערסה). *[אחי"ה כלום' בשבת הנ"ל אבל בתוספת' כליי ב"מ פ"ג בכ"י ש"ס מינכ' וא"פ ובחי' המאירי כגי' רבינו וכ"ה ברש"י בדפ"ש עדשא עיי' ד"ס במקומו ושם לועז בעדשא אישתרייר"א וצריך לו' אישתדיירא בל"צ statère וכבערוך מלאי"ט statera וכ"ה בל"ר פי' מאזנים ונקרא זה הכלי על שם עיגולו או מפני שמודדין ושוקלין לפי עדשים (עיי"ע עדש ד'), וכן כל"ר על שם עדשים lens נקרא כלי עגול lenticula וכן בל"י φακὸς עדשים וכלי עגול דומה לו ועוד ביחוד כלי חימום ויפה פי' רה"ג בכליי פט"ו מ"ה ושייך למ"ו לסוף ד"ה הבטינון לפי' השלישי (עיי' מ"ש מו"ל 49 [3]) וז"ל כלי עגול והוא נקוב מכפנים בו מכניסין חמין ומשימין אותו על בטניהן בשביל הקור ושמו בל' יון פקוס ע"כ וכיון לל"י הנ"ל ומזה עדשה בב"ר פ"פ עיי"ע עדש ג' ושייך לכאן ומזה אין ממלאין בעדשה הנ"ל מתוספת' עירו'. וכן בתוספת' שבת פ"ג (ד') לא יתן עדשה מלאה חמין על מעיו] —

2 עדש (= עֲדָשָׁה (כמו טלפחא בל"ס) והוא עיגול הנת כצורת עדשה linsenförmige Walze) העדשין והלולבין (ע"ז ע"ה נדה ס"ה) כבר פירשנו בע' טלפח ובע' לולב. *[אחי"ה ועיי"ע הנ"ל ושם הבאתי פי' רה"ג לסר"ט 37 ובזו המלה פי' עיגולין (טהרו' פ"י מ"ח) ושם הובא היחיד עדשה וכ"ה בירו' ע"ז ספ"ה דמ"ה: הדפין והעדשה. ועוד עיי"ע יָם א' ומ"ש. והקבוץ עדשים תוספת' טהרו' ספי"א ולנקבה העדשות שם לע"ז פ"ח (ט')] —

3 עדש (כמו עֲדָשָׁה א' linsenförmige, flachrunde Wärmflasche) בב"ר פ' פ"א (פ"א) בהיותם כואבים: ולא יטול עדשה מלאה חמין ויתן ע"ג כרסו בשבת. — (א"ב פי' שם כלי צורתו כעדשה וכן בל"ר כלי אשר הוא כצורת עדשה נקרא כמו שנקראת עדשה בלשונם ובנוסחאות דידן כתוב לא יטול עריבה). *[אחי"ה אבל המיוחס לרש"י בב"ר גרס עדשה ופי' כלי של נחשת ע"כ ור"ב כיון לל"ר lenticula ועיי"ע עדש א' ומ"ש וכל הע' שייך לשם אחר ציון מתוספ' עירובי' ורבינו לא ירד לחילוקים בין מושג למושג] —

4 עדש (= עֲדָשָׁה מל"מ ושם בקבוץ עֲדָשִׁים מין קטנית ידוע Linsen) בסוף מעשרות (פ"ה מ"ח) העדשין המצריות. פי' הבאין ממצרים. [בגופה פ"ו בנגעים] (מ"ו [4]) כעדשה מובת [5]) פי' „קצוב ומצומצם שאינו לא [6]) חסר ולא יתר" [7]). מקום הגרים ט' עדשות מקום עדשה ד' שעורות [8]) נמצא ל"ו שעורות (נגעים שם מ"א). בב"ר פס"ר [9]) (פס"ג) ונזיד עדשים (בראשית כ"ה, ל"ד) מה עדשה זו עשוייה כגלגל [10]) כך העולם עשוי כגלגל עדשה זו אין לה פה אף אבל אין לו פה אבל אסור לדבר [11]). *[אחי"ה והיה מנהגם להאכיל לאבל עדשים (עיי' פדר"ר פל"ה). ועיי' ירו' ברכו' פ"ג ד"ו. כד דמך רשבר"י קביל ר' זעירא אבילו' ואייכלוי טלופחין מימר כמא דהוא מנהגא. וכנ"ה עדשה (ובכ"י ש"ס לב"ב ט"ז: ובע"י הנ"ל ובדפי' ש"ס לובלין של"ו גם בל"ז עדש עיי' ד"ס במקומו) הרבה פעמיי בנגעי' פ"ו. כליי פי"ז מ"ח כעדשה שאמרו (לענין שיעור) לא גדולה ולא קטנה אלא בינונית זו מצרית. והקבוץ לרוב כל"מ עדשים ב"ב הנ"ל בכ"י ש"ס תבשיל של עדשים. ב"ק ס': גדישים דעדשים. ירו' סנהד' פ"ב ד"כ:

---

[1]) בכ"י ק"ט אבל כדפ"ע אישתדירא. [2]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפ"ע ממלין. [3]) ושני פירושיו הראשונים עיי"ע בטן בי ע"ש. [4]) כצ"ל עפ"י ע' מבת ע"ש. [5]) בנו"ג מובאת ועיי"ע מבת. [6]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וכ"ה בפי' רה"ג. [7]) הועתק מפי' רה"ג לסר"ט 26 ומתוך פי' הערוך ברור כשמש כי בכ"י אשר ממנו נדפס פי' רה"ג היה משובש ופי' רה"ג שייך לד"ה כערשה מובאת ולא לד"ה כגרים הקילקי ומו"ל לא העיר בזה מאומה ופי' רבינו שבכאן עולה יפה עם פירושו שבע' מבת שפי' מכוונת. [8]) בנו"ג שערות וכ"ה בירו' שבועו' פ"ג דל"ד ע"ד. [9]) כ"ה לנכון בכ"י ו: ק"ט ל"ד ה"ב והוא אצלנו פ' ס"ג שרבינו מונה פרש' אחת יתירה בחלוקת הפרשיות בב"ר לכן פס"ב כראוי בכ"י ב"ר ובכל דפ"ע ט"ס הוא. [10]) בכ"י ה"ב סגלגל ועולה עם ב"ב ט"ז: מה עדשה זו מגולגלת וכ"ה בעי' הראשון מה עדש זה גולגל אבל בכ"י ש"ס מה עדש זה דומה לגלגל אף אבילות גלגל שחוזר בעולם ועפ"י זה פי' המיוחס לרש"י בב"ר ע"ש וגם שם הגי' עשוייה כגלגל וההמשך עולה לפי זה יפה יפה. [11]) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר ואמ' אבל בדפו"ו אין לו פה שאסור לדבר ובנו"ג אבל אסור לו לדבר ועיי' ב"ב הנ"ל.

עדשין היו אלא וכו' עש"ה. אבל עוד בל"נ עדשות נגעי' פ"ו מ"א. ועוד עיי"ע עדש ב' בשני מינים] —

עדית (= עִידִית מל"מ עדי תכשיט והושאל לענין מובחר וטוב (Schmuck, Zier, das Beste את כל נאות יעקב (איכ' ב', ב') תרג' ית כל עידית בית יעקב [1]). נאות אלהים (תהלים פ"ג, י"ג) תרג' עידית אלהים. — (א"ב פי' בל"י ורומי' מקדש ומקום מיוחד לכהנים לבדם). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י ורו' ἄδυτον, aditum בהוראה הנ"ל אבל כנראה דרש נאות מן נאוה ענינו יפה, והושאל למבחר שבשדות גיטי' מ"ח: הנזקין שמין להן בעידית וכן הרבה שם מ"ט. ושם: (עיי"ע זבורית) ותוספת' כתובו' רפי"ב, ותוספת' ב"ק רפ"א והובא שם ובגיטי' מ"ט. ראי"ה ממיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם (שמות כ"ב, ד') — ובל"ע عدية ארץ טובה ובריאה. ובהגה בש"ע חו"מ סי' ק"א סק"ה כתב וז"ל פי' (עידית) המשובח שבקרקע שראוי לקבוע עליו דירה, תרג' נאות יעקב עדית דבית יעקב ע"כ] —

* עידית תוספת' שביעי' ספ"ה עיי"ע עירית.

עו (= עָוֹן מל"מ ענין חטא ופשע Sünde, Ver-gehen) בויק"ר אשה כי תזריע (פי"ד) הן בעוון חוללתי (תהלי' נ"א, ז') בעוון מלא [2]) אפי' חסיד שבחסידים אי אפשר שלא יהא בו צד אחד של תועבה. *[אחי"ה בנו"נ צד אחד מעון ובילק' שם צד אחד וצ"ל צד אחד מעון ומלת אחד אי' לנכון בכ"י ובדפ"ר ובשדפ"ע לי' ומיוחס לרש"י בדה"י א' כ"א, ח' גרס שלא יהא לו אחד [צ"ל צד אחד] בעבירה ע"כ ושם הובאו ד' מלאין בקריאה בענין עוון וע"ש פירושם. ובלא"ר עויא בכנוי עֲוָיָתָךְ (דניאל ד', כ"ד) ובתרג' כ"י אצל לעווי ג"כ בשני ווין תרג' לתהלי' נ"ט, ה' עוויא ועוד עיי' לשם נ"א, ז' אבל בדפ' סביונט' בוי"ו אחד' תרג' עון הקדשים (שמות כ"ח, ל"ח) עֲוָיַת קודשיא תרג' (סביונט') עונת בני ישראל (ויק' ט"ז, כ"א) עֲוָיַת בני ישראל ועוד רבים עיי' עמת"ר ללעווי ובמתורגמן. והפעל עיי"ע עוים] —

* עִוְיָא פי' כמו חויא עיי"ע עוים.

* עוֹג, עוּגָה עיי"ע עג.

* עוֹד עיי"ע עור.

* עוֹד (מל"מ ענינו תוספת (und noch, ferner ירו' כלאי' פ"ט דל"ב ע"ד ירו' כתובו' פי"ב דל"ה: ואין עוד וכן ענין המשך זמן während שבת פ"א מ"ה יומא פ"א: מבעוד יום. שבת קנ"א: עודן בידך, מגיל' ו': ולא עוד אלא.

עול (= עֲוִיל מל"מ פי' ילד (Knabe, Bube בב"ר פרש' ל"ז (ל"ו) ובריש ויק"ר (פ"ה) והוא ישקיט: ישלחו כצאן עויליהם (איוב כ"א, י"א) א"ר לוי בערביא קורין למינוקא [3]) עוילא. *[אחי"ה בל"ע عيل פי' בן בית שמזונותיו על בעל הבית או אולי מל"ע عويل אונק ומילל וכנוי זה נאה לילד — ובל"ס עוּלָה כמו עול בל"מ. ולנקבה עוּלָה אסת"ר פ' גם ושתי: עולה אחת — ועל שם זה שם הפרטי עוּלָא אמורא דבבלי וירושלמי עיי' סד"ה צד ק"נ בדו"ו וש"נ עולא בר עילאי, רב עולא בר אשי, רב עולא בר אבא, עולא בר חיננא, עולא בר זכאי, עולא בר ישמעאל, עולא בר מנשיא, עולא בר רב, עולא דקסרין, עולא ביראה, עולא שכפר, עולא חזנא — בענין עולא משגש וכו' ב"ב ט' סע"א עיי"ע משגש, שגש א'] —

☞ עוה (מל"ע عوى בל"ס עֲוָא פי' צעק (schreien האי ינוקא דלא מעוי (שבת קל"ד.) עיי"ע מעוי. *[אחי"ה והוא אפעל מַעֲוִי מפעל עוי עיי"ע מעוי וש"נ] —

* עוּל (כמו עֲלַל (hineingehen, eintreten סוכ' מ"ה: דעיילי עיי"ע בר א' ועיי"ע על א'. יומ' נ"א: נ"ב. ניעול, ר"ה י"ג. עֲיֵיל, ירו' קידו' פ"ב דס"ג. עאל. פַּעֵל כתובו' נ"ז סע"ב הדר מעייל, שם ק"א. עיילא ליה גלימא, יומ' מ"ז. נעייל והדר נעייל. אתפעל שם נ"א: לא מתעייל.

* עַוְלָא (מל"ס ובל"מ עָוֶל (Unrecht תרג' מהבל (משלי י"ג, י"א) מזלא מן עולא דמריה יזער. ובל"נ עַוְלְתָא (בל"מ עַוְלָה) תרג' כ"י לאיוב ט"ו, ט"ז; ל"ו, כ"ג, והתואר עַוָּלָא, עֲוָלָא בל"ס עַוָּל, עַוָּלָא תרג' לאיוב י"ח, כ"א עולא [4]), למשלי כ"ט כ"ז עוולא [5]) והקבוץ עַוָּלֵי למשלי ל"א, ח', ושם י"ד כ"ב; כ"ט, י"ח ולצפני' ג', ה' עַוָּלַיָּא. והפעל מכילת' משפטי' פי"ג הַמְעַוֵּול במידות.

---

[1]) לפנינו לי' בית. [2]) וכ"ה בילק' תהלי' ר' תשס"ה ולפנינו בויק"ר לי' [3]) כ"ה בדפ"ר ופיזי באסיל ואמ' וכצ"ל בכ"י ק"ט שם למניקא ובדפו"ו ינוקא וכ"ה בב"ר ויק"ר ובילק' איוב תתק"ח. [4]) כ"ה בכ"י ובנו"נ בט"ס עוילא. [5]) בנו"נ עילה.

* עָוִית (מפעל עוי בל"ע عوى בל"מ עִוָּה ver-drehen עוית = عويّة Verdrehung des Kör-pers, Krampf) עיי"ע הבא אח"ז.

עַוִּים (ל"מ שם אומה ונדרש א') מפעל עוי מל"ע הנ"ל (= בל"מ עוה) פי' הפך zerstören d. h. umkehren, verwandeln ב') עוי כמו אוה gelüsten ג') כמו עוית (עיי"ע הקודם) ד') כמו חֲוְיָא פי' נחש) בפ' אלו טרפות בגמ' (אחוזת דם) [צ"ל סימני בהמה] (חולי' ס':) והעקרני והעוים (יהושע י"ג, ג') עוים מתימן באו[1]) ולמה נקראו שמם עוים שעיוו[2]) את מקומן. ד"א שעיוו[3]) לאלהות הרבה. ד"א שכל הרואה אותן אוחזתן עוית. בב"ר פ' כ"ז (כ"ו) שהצדו[4]) את העולם והוצדו מן העולם וגרמו לעולם שיצוד הה"ד (יחזק' כ"א, ל"ב) עוה עוה עוה[5]) אשימנה ר' אליעזר בר ר' שמעון אמר שהיו בקיאים בעפרות כנחש[6]) בגלילא צוחין לחויא עוויא[7]) וכן פי' בחיוי[8]). בסוף רפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ע'.) ת"ר המשמש מטתו מעומד אוחזתו עוית. בפ' היה קורא בגמ' א"ר יהושע (ברכו' י"ד סע"ב) רב שלוחיה הוא דעוית[9]) פי' השליח לא הלך בדרך ישר ואיחר והביא תפילין לאחר שקרא קריאת שמע[10]) *[אחי"ה השרשים עִוָּה בל"מ וְעִוֵּת נרדפים הם וענינם עקום טבעי או מוסרי משרש עִוָּה (= עִיָּוָה) דרש עַוִּים שעיוו את מקומן עיי' לעיל והוא ענין שממה כמו עַוָּה דלעיל ומזה ג"כ עוית פי' עקום איברים ורש"י לועז בכ"מ (גיטי' חולי' שם ובפי' קהלי' י"ב, ג' על והתעוותו) קרנפ"א בל"צ crampe = Krampf ובקהל' שם קראנפ"ף ואולי כיון לל"א, ועוד עיי' פי' חולי' נ"א. ד"ה שגרונא. ומזה בתוספת' שבת ספ"ז (ח') מבעיתין לעוית ולפיקה[11]). קהל"ר פ' כי ברב: ראית מימיך חמור עוית עליו גמל עוית עליו אבל עיי"ע אבבית. וענין השרש עִוֵּת (בדרז"ל עִוֵּת) קלקול. ומזה בברכו' הנ"ל הוא דעוית וכן בקידושי' מ"ב רע"ב וש"נ לתקוני שדרתיך ולא לעוותי, נדה י': מפני שמעוותות אותן, שמ"ר רפ"ב בו"ד מדותיו ועלילותיו מְעוּוָּתוֹת הן תרג' שני באסתר א' א' מלכא מְעוּוְתָא, ספרי דברי' פ' א' מעוות עלינו את הכתובים. במ"ב פ"י מעוותין את הדין, קהל"ר פ' מעות: משאדם מעוות עצמו מדברי תורה אין יכול לתקן, נתפעל שם: אין קורין מעוות אלא למי שהיה מתוקן תחלה ונתעוות, סוטה מ"א: נתעוותו הדינין, השם המופשט הזכר שבת ל"ג רע"א אבות פ"ה מ"ח עיוות (עוות) הדין עיי"ע ען ב'. לנקבה תרג' משלי י', כ"ט דעבדין עַוְוָתָא ותרג' ולזות שפתים (שם ד', כ"ד) (ועתה) [צ"ל ועותא] דשפוותא. ושם מקום חובה (בראשי' י"ד, ט"ו) תר"י ב' עוותא. והתואר עַוְתָא. עַוְתָנָא תרג' משלי ג', ל"ב; י"ב כ"ח — ומזה שם פרטי כפר עותני, עותנאי (עיי"ע כפר ח"ה, ש') והוא כמו חובה הנ"ל או כמו כפר בישׁ] —

* עָוֹן עם גליון פי' עון גליון = און גליון Evan-gelium עיי"ע בח"א. מ"ה ומ"ש בשם כ"י ש"ס.

* עוֹנָה, עוּנְתָא, עָנְתָּא עיי"ע ען.

* עוונייא (?) (שם מקום) ירו' יבמו' ספ"א ד"ג: שניו' עוונייא וגווכייא וצוצרייא תכילתא דחביל ימא ובירו' קידו' פ"ד דס"ה רע"ד לי' עוונייא כי אם שנייא וכ"ה שוניא בבלי קידו' ע"ב. עיי"ע גאובאי (ה"ב, רי"ח) ונ"ל כי בירו' יבמו' נתערבו שתי גירסאות ובתחלה היה כתוב עוונייא והגליון הוסיף הגי' שנייא ואח"כ בא מגליון פנימה.

* עוּף, עוֹף, עוֹפָא עיי"ע עף.

* עוּץ (בל"ע وعظ כמו יעץ בל"מ rathen) יבמו' ק"ז. עייצי לה קרוביה, קידוש' פ': עָיֵיץ ליה עצות רעות. תר"י ב' לבראש' ט"ו, י"א עָיְצִין עיצן בישן, ות"י ב' לבמד' כ"ד, י"ד אָעוּץ יתך עיצה, תרג' שני באסת' א' ט"ו עייצין עיצה, שם ז' ט' וָעצוּ עֵיצָה.

עויק (= עייק מפעל עוק בל"ע عاق הפך ונטה hinwenden, neigen) בר"ג דפ' הזורק גט (גיטי' ע"ח.) דעויק ליה בחרציה ושקלתיה. פי' שעקם מתניו ומצלה[12]) ליתן לה הגט והיא שולפתו ממותניו דכיון דמרעתיה הוה ונתן קרינא ביה. בפ' רבי חננאל ז"ל כתיב האדיק ליה חרציה ופי' כגון שהיה הגט דבוק במתניו בחוזק וצמצם

[1]) מאמר דרב בחולין ועיי' יהושע שם ד'. [2]) וכ"ה בפירש"י וילקי' יהושע ר' כ"ב וכ"ה בילקי' דברי' ר' תת"ט ובנו"ג שעיותו. [3]) בנו"ג שאיוו. [4]) בנו"ג שצדו. [5]) כ"ה לנכון בדפ"ר ובכ"י אבל בדפ"ע מפיזי והלאה נשמט פעם שלישית. [6]) בנו"ג כנחשים. [7]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע עוויא ובנו"ג איויא. [8]) כלומ' בעי' חוי = חיוי ח"ג, שנ"ב. [9]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג שלוחא. [10]) ועיי' פירש"י. [11]) וכ"ה בכ"י אירפ' ובנו"ג לעוות ולפוקה. [12]) פי' נטה ובדפ"ר במ"ס ומצלח.

מתניו ונתחלחלו [ונטלתו] כאילו הוא נותנו לה לפיכך הרי זה נט. — (א"ב דעדיק כתוב בנוסחאות דידן). *[אחי"ה בנו"ג דערק לה חרציה ושלפתיה ובע' שלף ב' הגי' דעייק לה חרציה ושלפתיה וכצ"ל כאן דעייק במקום דעויק ובדא"ש אי' דעזק ושם פי' כפי' רש"י עקם מתניו וכו' אבל לפי ג' עזק = חזק יותר טוב לפרש כפי' ר"ח כי חזק היינו אזק ופי' ענין הדוק עיי"ע חזק אזק, וע' הגרני (ח"ג, קפ"א:) ובדא"ש בגיטין שם הובא ג"כ פי' ר"ח ע"ש וכבערוך. ובפי' הרשב"א בגיטי' אי' דעריק (חצריה) [צ"ל חרציה] כלומ' וכיון שהוא מקרבו לה ומסייעה בלקיחתו וכו'!] —

* עוק (פי' כמו צוק (bedrängen, quälen עיי"ע עק.

* עוקה (כמו עוגה (Vertiefung, Graben עיי"ע עקה. — עוקת נפש עיי"ע חלק ג'.

* עָווּק (פי' כמו חָווּק מעלות (Stufe ירוש' ב"ב ספ"ג די"ד: עד שלשה עווקין (בכסא) [צ"ל בכסא] [1]). ויק"ר ר"פ כ"ט שרה של בבל עולה שבעים עווקים וכו' וכן בפסיקת' דר"כ צד קנ"א עולה שבעין עווקין ושל מדי חמשין ושתים עווקין וכו' ובתנחומ' ויצא הגי' עוקים ובילק' ויצא בשם הפסיקת' ר' קכ"א חווקים ונ"ב „מדרגות" וכ"ה גי' רבינו עיי"ע חווק וכוונת ר"ב שם על גי' המדרש ויק"ר הנ"ל כי בב"ב נ"ט. אי' בחי"ת וכ"ה בילק' ירמי' ר' שי"ב.

עִוֵּר (מל"מ שם תואר לסומא ,ein Blinder והפעל עֲוַר, עֲוִיר (blind sein בברייתא דר' אליעזר פרש' (ל"ז) [צ"ל ל"ו] [2]) אמרו אנשי יבוס לאברהם כרות עמנו ברית שאין זרעך יורש עיר היבוסי ואנו מוכרין לך את מערת המכפלה ועשה כן ואנשי יבוס עשו צלמי נחושת והעמידום ברחוב וכתוב עליהם ברית שבועת אברהם וכשבאו ישראל לארץ לא יכלו להכנס שם מפני השבועה שנא' (יהושע ט"ו, ס"ג) ואת היבוסי יושבי [3]) ירושלם לא יכלו [4]) בני יהודה להורישם וכשמלך דוד רצה להכנס שם ולא הניחוהו שנא' (ש"ב ה', ו') (ויאמרו אנשי יבוס אל דוד לא תבא הנה) [צ"ל ויאמר לדוד לאמר לא תבוא הנה] אמרו אין אתה יכול להכנס שם עד שתסיר צלמים הללו שכתוב בהם ברית השבועה שנא' (שם) כי אם הסירך העורים והפסחים ואלו הם הצלמים שעינים להם ולא יראו רגלים להם ולא יהלכו. שנואי [5]) נפש דוד שונא מלשמוע ומלעבוד ע"ז. *[אחי"ה בפדר"א: שהיה דוד שונא לשמוע ע"א וכו', ושם בהרחבת הענין. והפעל עַוַּר כל"ס (ובל"מ עִוֵּר) תרג' לשמו' כ"ג, כ' ולדברי' ט"ז, י"ט (בד' סביוני) מְעַוַּר עיני חכימין, ועיי' עוד תרג' למ"ב כ"ה, ז'; לירמ' ל"ט, ז', ב"ק פ"ה סע"א עינא עויר כ"ה לנכון בכ"י ש"ס וברש"י בדפ' הישנים (ד"ס ב"ק צ"ט.) וכ"ה בע' אם א' ע"ש ובנו"ג עוירא, אתפעל ב"רפי"ז אִתְעַוַּר. והתואר עֲוִירָא גיטי' ס"ט רע"א ב"ר פ"ל עיי"ע סס. ותרג' עור, העור (שמות ד', י"א; דברים כ"ח, כ"ט) עֲוִירָא כ"ה נקוד בדפ' סיביונ' וכן עֲוִיר (כל"ס עֲוִיר) בתרג' ויקרא כ"א, י"ח, איכ"ר פ' רבתי זבן חד עבד והוא עויר. ולנקבה שם: אנקא חדא עוירא. ובמשקל עברי: הקבוץ עִיוְּרִין תרג' איכה ד', י"ד. — ועוד עוירא (כמו סמא, סמיא) שם אמורא דבבל עיי' ברכו' כ': סוט' ד': פסחי' קי"ט: סוכ' נ"ב. חולי' נ"ה. מנחו' מ"ג רע"א ב"ב קל"א: כתובו' קי"ב. — ובענין רב עוירא מפטיר כניסיות כפי גי' היוחסין בחולי' נ"א. עיי' מ"ש בע' סר"ה ע' עוירא] —

עור (בל"מ וכן בל"ס עוּרָא عوار, عاير מוץ (Spreu בדניאל (ב', ל"ה) כעור מן אדרי קיט פירושו מוץ. *[אחי"ה וכנ"ה בירו' שבת פי"ד די"ד ע"ד עור דסערין] —

* עוּר, עִיר, עוֹרֵר; עוֹר עיי"ע ער.

* עוּר (נ"ל מל"ע عار פי' קלע את החבל לאגוד בו (einen Strick drehen zum Binden תוספת' מכשירין רפ"א א"ל ב"ה לב"ש אי אתם מודים במעלה שק אחד מעורר ונתנו ע"ג הנהר שאעפ"י שהמים יורדין מצד העליון לתחתון שאינו בכי יותן א"ל ב"ש אי אתם מודים במעלה שני שקים מעוררין ונתנן זה ע"ג זה וכו' כה"ג בר"ש מכשירי' פ"א מ"ד [6]) ועיי' שם פי' הר"ש אבל המלה עצמה לא פירש ונ"ל שהוא מל"ע הרשומה פי' שק אגוד בחבל קלוע ובדפוסי' הגי' בתוספת' ומיעדד . . מעודדין ובכ"י אירפ' מעודר . . מעוררון וצריך לומ' מעורר . . מעוררין כגי' הר"ש. והשם עורה וגי' רבינו בדלת עיי"ע עודה. ועפ"י הנ"ל

[1]) ועיי' ירו' שבת ספ"ג ד"ו ע"ג. [2]) וכ"ה נכון בעי' מתג ובעי' תרף ב'. [3]) בדפ"ע בט"ס יושב. [4]) במקרי' יוכלו. [5]) במקרא שנאו ובפדר"א שונאי. [6]) ובמשנה שם אי' רק: המעלה שק מלא פירות . . אם העלה ב' ונתנן זה ע"ג זה,

זכינו להבין ירו' יבמו' רפ"ב ד"ג ע"ג עודה את כל הפרשה כולה לייבום וצ"ל עורה ובירו' קידו' פ"א דנ"ח סע"ד הגי' עירה וכן בספרא פ' קדושים פרש' ב' פרק ה' עירה כל הפרשה כולה פי' מחבר ומקשר חזק אבל גי' הראב"ד שם אורעה וכ"ה בגיטי' ל"ט: ועיי' פי' מסרת התלמוד לה' וויים בספרא שם שפי' עירה כמו עירעה פי' ענין פגיעה.

* עות (ברמז על לעות (ישעי' נ', ד') ענינו להחזיק) ירו' ברכו' פ"ח די"ב רע"ג עד שיאותו רב אמר יאותו ממש [1]) ושמואל אמר יעותו .. מ"ד יעותו דכתיב [2]) לדעת לעות את יעף דבר וכ"ה בירו' עירו' רפ"ה דכ"ב: וירו' ע"ז פ"א דל"ט רע"ג ועיי"ע את (ח"א, ש"ל).

* עֲוֵת, עֲוֵות, עוות, עַוְתָא, עֲוְתָנַאי עיי"ע עוים ומ"ש.

* עֲוָת עיי"ע עזא, עזת.

עֵז (מל"מ בל"ס עֵזָא בל"ע عنز Ziege) בפ"ג דבכורו' (מ"א דף י"ט:) עז בת שנתה ודאי לכהן. פי' אם יש לעז שנה וילדה אותו הולד בכור ודאי שעדיין לא ילדה אחר ואם עברה שנתה תמימה ספק אם הוא בכור אם לאו פרה וחמור בני ג' ודאי לכהן שקודם ג' לא ילדו [3]). בפ' כיצד הרגל בגמ' דסמוך איזהו מועד (ב"ק כ"ג:) הני עיזי דשוקא פי' "העומדים לטביחה" [4]). בר"ג דפ' אותו ואת בנו (חולי' פ'.) הני עיזי (דבאלא) [צ"ל דברא] כשרות לגבי מזבח פי' של בר [5]) הנמצאות במדבר. ס"א (דברא) [צ"ל דבאלא] [6]) — עיזא דקרקסא (זבחי' קט"ז:) כבר פי' בע' טרבן. — (א"ב פי' באלא יער וכן תורבלי שור יערי). *[אחי"ה וגם רבינו פי' באלא יער עיי"ע באלא — וכנ"ה במגיל' ג'. עיזא דבי טבחי, ב"ב ע"ד. עיזא דימא. ותרג' ירו' ויק' ג', י"ב; י"ז, ג' וכן לנקבה שם לבראש' ט"ו, ט' ועיזא ברת תלת שנין, ירו' ביכו' ספ"ב דס"ה: צבי שעלה ע"ג עיזה. והקבוץ זכר עִיזִין עִיזֵי, עִיזַיָא תרג' בראש' הנ"ל; כ"ז, ט', ט"ז, שבת ע"ז: תעני' כ"ה, ובמשקל עברי עִזִּים חולי' קי"ג:] —

עֹז (= עוז, עוזָא, עוזַיָא Meeradler) בכל כלי בעלי פי"ז בכלי' (מי"ד) חוץ מכנף העוז [7]) פי' "עוז [8]) עוזניה". וי"א אווז — (א"ב תר"י (א') ואת העזניה (ויק' י"א, י"ג) ית עזה). *[אחי"ה ועיי"ע אזא ומ"ש (כח"א, מ"ט) וכן פי' רה"ג בסדר"ט עוז עוזניה. וגי' כנף העוז כ"ה גם בתוספ' כלי' ב"מ פ"ז. וגזרת המלה מל' עוז וכן על רוב עזה נקראת עזניה עיי' רד"ק שרש עזז. ומשפטה עזזיה עיי' מחברת לר"ש פרחון ע' עזז] —

עַז (מל"מ ענינו חזק stark והפעל עָזַז mächtig; stark sein, התואר עַזִּיז בל"ס עַזִּיזָא בל"מ עִזּוּז mächtig, stark) כדהות [9]) רחימתין עזיזא (סנהד' ז'.) כבר פירשנו בע' ספסר. בריש נגעי' (פ"א מ"א) בהרת עזה כשלג פי' לבנה בתוקף כשלג. בפ' במה מדליקין בגמ' המכבה (שבת ל':) שתצילני מעזי פנים ומעזות פנים. פי' עזי פנים שלא יקניטני אדם שיש בו עזות פנים ומעזות פנים שלא יהא בי עזות פנים. *[אחי"ה ועיי' הפשב"ע שהאריך בפי' הערוך שעדיף יותר מפירש"י ועוד העלה שלא נגרוס תיבת בני ובזה חכם עדיף מנביא כי ליתא באמת בכ"י ש"ס ובדפ' ראשונים דאי' דלא שויה איהו ממזרא והכונה בזה עיי' בד"ס בשבת צד כ"ט: וצלותיה דרבי זו עיי' ג"כ בברכו' ט"ז סע"ב. ופי' הֵעֵז פנים כל"מ כמו החציף פנים ב"ב קל"א. והעזתי פני בנתן הבבלי, ב"מ ג'. וש"נ אין אדם מעיז פניו בפני בע"ח, ב"ק ק"ז. אבל גבי פקדון מעיז ומעיז, ברכו' ס"ב. עד כאן העזת פניך ברבך, זבחי' ק"ב. רשע הוא והעיז פניך בו. והתואר עז פנים אבות פ"ה מ"כ מסכ' כלה, הקבוץ ברכו' ושבת הנ"ל חגיג' י"ר. תעני' ז': עזי פנים. והשם המופשט עזות פנים עיין לעיל ועוד זבחי' פ"ח: ציון מכפר על עזות פנים. קידו' ע': כל כהן שיש בו עזות פנים וכו' ועוד בלי פנים קידוש' מ"ט: ובענין חזק ותקיף ואמיץ יומ' ס"ז: עיי"ע עזא. אבות פ"ה מ"כ הוי עז כנמר והקבוץ עַזִּין ביצה כ"ה: עיי"ע צלף. והיחיד נקבה עַזָּה נגעי' הנ"ל [10]) כריתו' ו'. עיי"ע קפרס — ומפעל עָזַז נבנה התואר עַזִּיזָא סנהד' הנ"ל תרג' עצב (משלי ט"ו, א') מילתא דעזיזא והקבוץ תרג' ישעי' ז', י"ח עזיזי משיריתא. והשם המופשט באיכ"ר פ' תשיב להם מגנת לב (איכה ג', ס"ה) עֲזִיזוּת ליבא. והתפעל מדר' שו"ט

[1]) כ"ה לנכון בגי' מהרש"ס. [2]) בגי' המהרש"ס. [3]) כ"ה בדפ"ר ובכ"י ק"ט ושרפ"ע יולידו. [4]) הועתק מפי' ר"ח. [5]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט בדפ"ר ווניצי' אבל בשרפ"ע כר. [6]) הפכתי הסדר עפ"י פי' רבינו כי תיבות של בר סובבין על גי' דברא וכן מוכח מפי' באלא (ח"ב, ג') וכאן לא פי' באלא מפני שסמך על מ"ש בע' הנ"ל (והוא עפ"י פי' רגמ"ה) עיי"ע באלא. [7]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ר אבל בשרפ"ע בט"ס עז. [8]) בכ"י ק"ט ודפ"ר. [9]) בנו"ג כי הוות. [10]) ועיי' ג"כ ספרא נגעי' פרק ב' אם העז וכהה כאלו לא העז.

מזמור ט' אל יעז (תהלי' ט', כ') אל יתעזזון במלכותן ואל יתעזזון בשלותן] —

* עַזָא, עַזָה, עֲזַת (שם פרטי) סנהד' י"ט. רבי מנשה בר עזא כה"ג בכ"י ש"ס ק' וביוחסין השלם (צד 145) ובכ"י ש"ס פ' בר עזה ויוחסי' השלם (166) ר' מנשיא בן עזת ובנו"ג עות ובכ"י ש"ס מינכען רב מנשה בר אילת עיי' ד"ס סנהד' צד י"ט:

עַזָא (= עוּזָה, עַזָה וַעֲזָאֵל (וַעֲזָאזֵל) שם שני מלאכים עיי' בפנים) בס"ג דפ' ב' שעירי (יומ' ס"ז:) (עזים)[1]) [צ"ל עזאזל] בא לכפר מעשה עוזה ועזאזל[2]). בברייתא דר' אליעזר פ' מ"ו לפיכך היו נותנין שוחד ביוה"כ לסמאל שלא יבטל קרבנם שנא' (ויקרי ט"ז, ח') גורל אחד לה' לקרבן וגורלו של עזאזל שעיר חטאת כל עונותיהם של ישראל עליו. *[אחי"ה רבינו היה מקצר וז"ל המדרש: לפיכך נותנין לו (לסמאל) שוחד ביוה"כ שלא לבטל קרבן של ישראל שנא' גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל גורלו של הקב"ה קרבן עולה וגורלו של עזאזל שעיר חטאת וכל עונותיהם של ישראל עליו שנא' ונשא השעיר עליו את כל עונותם ע"כ. ובילק' בראשי' ר' מ"ד אשר שם הובא בשם מ' אבכיר אגדה בענין שמחזי ועזאל (והודפס ג"כ בביה"מ ליעללינעק ח"ד, קכ"ז ובלקוטים ממדרש אבכיר לה' ר"ש באבער) הסיום וז"ל ולכך היו ישראל מקריבין קרבנות ביוה"כ איל אחד לה' שיכפר על ישראל ואיל אחד לעזאזל שיסבול עונותיהם של ישראל והוא עזאזל שבתורה ע"כ וזה חידוש כי בכתוב מוזכר שני שעירים שעיר אחד לה' וגו' ומהר"א יעללינעק (עיי' בליקוטים הנ"ל) העיר לנכון כי מזה נצמח התקנה לקרוא ביוה"כ במנחה פרשת עריות יען כי עזאל הוא המסית בני אדם לדבר עבירה במיני צבעונין של נשים ולכן אחר שקראו בשחרית פ' אחרי מות שכתוב בה ששלחו שעיר אחד לעזאזל תקנו לקרוא במנחה פ' עריות להזהר האדם מן העבירה שעזאל או עזאזל מסית אותם ע"כ ובאמת עזא (עוזה) עזה ועזא — אל שמות שני מלאכי חבלה אצל פרסיים שנקראו Âzi, Âzhu (עיי' יוסטי צענדלעקי 48 וש"נ המקומות) על שם תאוה וחמדת נשים מהפעל az verlangen, וע"י תאות הנשים בא לאבד נפשות בני אדם · ככתוב בצענדאפעסטא (ווענדידאד פי"ח, מ"ה) וז"ל aghvanm ava derenanm çadayêiti „ביקש לטרוף הנפש" (עיי' שפיגעל פירוש לווענדידאד 390) ואין אצלי ספק כי עזה (עוזה) ועזאל הם הם Âzi, Âzhu מעוררי תאות המשגל ורש"י פי' ביומ' מלאכי חבלה שירדו לארץ בימי נעמה אחות תובל קין ועליהם נאמר (בראשית ו', ב') ויראו בני האלהים את בנות האדם ע"כ וכן מפורש בדב"ר ספי"א ממרום ירדו שני מלאכים עוזה ועזאל וחמדו בנות הארצות והשחיתו דרכם על הארץ עד שתלית אותם בין הארץ לרקיע וכו'. וכפי מד' אבכיר הנ"ל שמחזי חזר בתשובה ותלה עצמו בין שמים ראשו למטה ורגליו למעלה ועדיין הוא תלוי בתשובה בין ארץ ושמים עזאל לא חזר בתשובה ועדיין הוא עומד בקילקולו להסית בני אדם לדבר עבירה ע"כ ובחמשה קונטרסים לר"נ קורוניל צד ח', אי' אתה מוצא עזה ועזאל שלא נכשלו אלא בעיניהם. ובפסיקת' רבתי פל"ד ומה עזא ועזאל שגופן אש כשירדו לארץ חטאו אנו לא כל שכן. ועל והנפילים (בראשית ו', ד') תרג' ירו' א' שמחזאי ועוזיאל הינון נפלו מן שמיא, ועיי' פדר"א פכ"ב. ושני שמות גם בספר חנוך ובשירי ספר חנוך היוני ושם נקראו Σεμιαζᾶς, Ἐξαήλ והוא שמחזאי (שמחזי) ועזאל ועוד נקרא Ἀζαλζήλ והוא עזלזל ובדפ' סיביוניט' לויק' ט"ז, ח' גרס עזזיל (כל"ס עֲזָזְאֵיל) ואולי הוא קצור מן עזלזל. וביומ' הנ"ל דרש עזאזל שיהא עז וקשה[3]) וא"כ הורכב מן עזז — אל. ועוד מצאנו עוזא שר של מצרים ילק' בשלח ר' רמ"א בשם מדרש אבכיר ועיי' ביה"מ למהר"א יעללינעק ח"א, ל"ט ולדעת ה' ברילל (יאהרביכער ח"א 146) הוא Jsis הוא שר ואליל עליון של מצריים] —

* עוּזִיאֵל (שם פרטי א') לאביו של יונתן ב') לאמורא דירושלמי) מגיל' ג'. סוכ' כ"ח. ב"ב קל"ג סע"ב יונתן בן עוזיאל. שם קל"ד רע"א הטיח עלי בן עוזיאל. ר' עוזיאל ירו' שקלי' פ"א הל"א ירו' מ"ק פ"א הל"ב ובכ"מ הרשומין במבוא הירו' למהרז"ף צד קי"ט:

עָזַב (מל"מ ענינו הניח ונטש verlassen והשם עֲזִיבָה das Verlassen, Ueberlassen והושאל

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט ובשאר כ"י ודפ"ע לי' וצ"ל עזאזל. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב ושם אי' עזה ועזאזל וכ"ה בכ"י ש"ס ב' ובכ"י מ' ושם עזא ועזאזל ובנו"ג עזאזל מכפר על מעשה עוזא ועזאל ובדפ"ע עזא ועזאל ועוד עיי' למטה בפנים.

[3]) בכ"י ש"ס ב' מקום שהוא עז וקשה.

למאיסה שצריך לעזובה) בר"ג דפ' ד' נדרים (כ"ב.) אי לא חמת בה מילין דעזיבה פי' דבר זימה. *[אחי"ה בעה"ק שנ"ב אי' עוד: שראוי לעזוב ע"כ וא"כ הוא בדרך השאילה כאמור וכן הוזכרה יחד באיכ"ר פ' למה לנצח ד' דברים אמר ירמיה געילה עזיבה ושכיחה מאיסה וכו' ע"ש ובע' מאס. ובהנחה ראשונה פי' עזיבה ענין נטישה בירו' פיאה ספ"ד די"ט. ושם רפ"ה די"ט: ירו' נדרים פ"א דמ"ב ע"ג ב"ר פס"ט ויק"ר ר"פ ל"ה. והפעל סוט' י"ב. עזובה (דה"י א' ב, י"ח) זו מרים ולמה נקרא שמה עזובה שהכל עזבוה מתחלתה. ירו' קידוש' פ"א דס"א. מפורש מצרע (ש"ב ג', כ"ט) עָזִיב, הפעיל גיטי' ל"ב: לא יְעַזִּיב .. אינו מעזיב, התפעל ב"ר פמ"ה מתעזבת עיי"ע כער — ומה שענינו תקרה עיי"ע מעזיבה ומ"ש] —

עִזְגַּד (= אִזְגַּדָּא עיי"ע וש"נ מלה פרסי' ויוני' קליל תרג' ירוש' אילה (reitender Bote שלחה (בראשי' ל"א, ד') — (א"ב כמו אזגד שפירושו שליח ומלאך). [*אחי"ה ועיי"ע בח"א, נ', ובתר"י רק בעי"ן עיי' לבראשי' מ"ט, כ"א ולבמד' י"ג ה' והלאה והקבוץ לשם כ"א, כ"ב עזגדין ולבראשי' ל"ב, ו' עִזְגַּדַיָּא אבל שם פ' ג' אזגדין צ"ל עזגדין וכן בכ"י תרג' איזה פעמים בעי"ן במקום שאי' בדפו' באל"ף עיי' עמת"ר ללעווי ע' עזגד] —

עָזַל (בל"ס וכן בל"ע غزل פי' טוה spinnen; עִיזְלָא בל"ס עַזְלָא מטוה Gespinnst ועיי' בפנים) ויביאו מטוה (שמות ל"ה, כ"ה) תרג' ומייתן כד עזיל[1]. וכפיה תמכו פלך (משלי ל"א, י"ט) תרגומו וידהא (לכבין)[2] [וצ"ל לְכָבָן][3] מעזלא. *[אחי"ה מעזלא בל"ס מועזלא בל"ע مغزل הוא השם עיי"ע מעזילא והפעיל תרג' הנ"ל עָזִיל וכ"ה בתר"י א' לדברי' כ"ב, י"א דשיע ועזיל וכ"ה בקהל"ר פ' אל תבהל: היכמא דמעזילא עזיל. ועוד בהוראת השם ירו' ב"מ רפ"ב ד"ח: אשכח עזיל. ירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ג דיזבון ליה עזיל קטן, ועוד השם עִיזְלָא בל"ס עַזְלָא תרג' תהלי' נ"ז, ג'. והרבה באל"ף עיי"ע אזל ב'] —

עֲזַם (או מל"ע جزم כמו גזם פי' חתך או כמו חֲזַם עיי"ע (abkneipen ומלק את ראשו ממול ערפו (ויק' א', ט"ו) תרג' ירושי'[4] (ב') ויעזם[5] ית רישיה. — (א"ב כן כתוב בקצת נוסחאות ויש אחרות שכתוב בהם ויחזום). *[אחי"ה ובחי"ת אי' בתר"י א' לויק' שם ושם ה', ח' ויחזום ית רישיה וכן לבראשי' ל"א, י"ט וחזמין רישיה ועיי"ע חזם] —

עָזַק (מל"מ ול"ע عزق חפר סביב הכרם umgraben, durchbrechen ועוד עיי' פירושי' אחרים בפנים) בס"ג דיבמות (קכ"ב רע"א) פירות הללו של ערלה הן של עזקה[6]) הן פי' אינן פירות[7]) נטע בחור שהן כחושין אלא כבר הן של שנה שלישית שהן יפין ושמנין כדי להשביחן של עזקה פירות שביעית שנחרשו בשביעית כלומר לא תהא סבור דבשדה בור גדלו אלא נתחרש יפה ונעזק כמו שנאמר (ישעי' ה', ב') ויעזקהו ויסקלהו. של נטע רבעי [הן] (שם) דהן מובחרות ואעפ"י שכל אילו אסורין לא אמר כלום ולא חיישינן לדבריו דלהשביח מקחו אמר כן[8]). בגמ' דפ' כל קרבנות הצבור (מנחות פ"ה:) הלך בשדה ומצאו יושב ועוזק תחת הזתים פי' „חופר ומשליך את האבנים"[9])· בפ"ב בר"ה (כ"ג:) ובית יעזק היתה נקראת איבעיא להו בית יעזק תנן לישנא מעליא דכתי' (ישעי' שם) ויעזקהו ויסקלהו או דילמא בית יזק תנן לישנא דצערא דכתיב (ירמי' מ', א') והוא אסור בזיקים[10]). בסוף אהלות פי"ח, מ"ה) אף העוזק בית הפרס טהור. פי' משליך אבנים. וי"מ „שעשה לו גדר מן האבנים מן ויעזקהו ויסקלהו"[11]) ומפרש ויעזקהו

---

[1]) כ"ה בדפי' סיבוניט' ובקצת כ"י מעזיל והוא פעל ובתר"י אי' בט"ס כ ל עזול וצ"ל כד. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט ו"ו א' וב' וצ"ל לכבן ובכ"י ה"ב ובדפ"ע לככין ובכ"י ב"ר לכבין. [3]) מל"ס לבך פי' אחז ותמך והוא ל"נ. [4]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובעה"ק שנ"ב ובדפ"ר פיזי וויניצ' ובאסיל לי' ובדפ"א רק תרג'. [5]) כ"ה בעה"ק שנ"ב ובדפ"ע ויעזים. [6]) בנו"ג עזיקה ובחי' הרשב"א והריטב"א כגי' רבינו. [7]) כ"ה לנכון בדפו"ו ובכ"י ק"ט לי' בט"ס אינן ובשדפ"ע לי' גם מלת פירות. [8]) ורש"י פי' בע"א וכבר השיגו עליו התוספ' ועיי' ג"כ בחי' הרשב"א והריטב"א ופי' הרמב"ן שהובא שם ושם והם פי' מענין הבא אח"ז (מנחו' פ"ה:) וז"ל הרשב"א ופ"א פי' עזקה מל' מצאו יושב ועוזק תחת הזתים שפירושו חופר או עושה להם כמין גדר למלאתו עפר ואברויי אילנא הוא ואסור פירות עצמן אסורין דמחמת עבודת שביעית באו וקיי"ל הנוטע בשביעית יעקור ושדה לא תזרע למוצאי שביעית ע"כ וכזו השיטה הלך הריטב"א והוא כפי' ר"ת הובא בתוספות מנחו' פ"ד. ד"ה שומר ושם הובא ג"כ פי' הערוך הנ"ל בקיצור. [9]) כ"ה בפי' רגמ"ה כ"י למנחו' (בקובץ כ"י אנג' דף ל"ב.) רק שם על היה מסקל פי' משליך את האבנים ותוספו' שם ד"ה עזיק הביא פי' הערוך כלפנינו. [10]) במקרא באזקים.
[11]) הועתק מפי' רה"ג בסדר"ט 25.

הסביבו גדר כטבעת תרג' טבעת עזקן [1]. *[אחי"ה ולפי פי' האחרון ענינו מל"ם וארמי הנ"ל סייג בגדר בעיגול כטבעת וכפירש"י בסוכ' הנ"ל אבל היותר טוב שהוא מל"מ הנ"ל. וכן פי' הרמב"ם באהלות שם וז"ל ועוזק בל' ערב (אלתעזי"ק) [צ"ל אלעזי"ק] והוא שמסלק האבנים ומנקה אותו עד שיהיה שוה ע"כ והוא ל"ע العزيق ארץ מנוקה ושוה בכל שטחה. ומזה בתוספת' אהלו' ספי"ז עזקו (בית הפרס) אין לך בדיקה גדולה מזו. ומזה פירות עזקה הן ביבמות וכה"ג בתוספו' סוכה ל"ט: ד"ה בד"א [2]) וכ"ה בתוספת' דמאי רפ"ה [3]) או י"ל שהוא מל"ע عزق בקע כלומ' נחרש וכפי' ראשון בערוך [4]) אבל בחולי' צ"ד. מצאו שעוזק אחת בפיו ושתים בידו וכן בירוש' ר"ה פ"ב דנ"ח. בית יעזק . . ששם היו עוזקין את ההלכה נראה שנגזר מל"ם עזקתא טבעת כלומ' סוגר וחותם הלכה ובחולי' סוגר הפת בפיו ובידיו ורגמ"ה פי' לפי אומדנא : כוסס] —

עזק (= עִזְקְתָא, עִזְקָא מענין הראשון סוגר היינו ככבל (Fessel, Kette והוא אסור בזיקים (ירמי' מ', א') תרג' בעזקיא. *[אחי"ה נ"ל מענין הנ"ל פי' עזקתא (דניאל ו', י"ח) טבעת וסוגר שהכבלים סוגרים והוא הקבוץ כדאי' בירו' שבת פ"ו ד"ח : טבעת (במד' ל"א, נ') עיזקייא. והיחיד עיזקא ירו' ע"ז פ"ד דמ"ד. ועוד בל"ם עזקתא ויק"ר פי"ג ועיי' ערך הקודם לזה. ונזכר עם שלשלת בגיטי' ס"ח. מד' ש"ט מזמור ע"ח יהיב ליה שושילתא דחקיק עלה שם ועיזקתא דחקיק עלה שם וכו'. ועוד נ"ל אולי עזקא כמו אזיקים בל"מ (ירמי' שם) והאל"ף לדעת ר' יונה מן השרש ופי' ע"י ל"ע ازف engschliessen ורבינו כאן ובע' הקודם ניסח בירמיה בזיקים וכ"ה במתורגמן ולפנינו כתוב באזקים ואלף נחה ומצאנו בלא אל"ף (תהלי' קמ"ט ח'; נחום ג', י' ועוד)] —

☞ עזק טומנין לה. עזק בשמן (שבת נ"ד:) בעל הערוך גרס ערק ע"ש.

* עִזְקְתָא (פי' מע' עזק א' וכ' בהשאילה פי הטבעת באחור וכן בל"ע عزاقة (Mastdarm בקהל"ר פ' החכמה וילק' קהלת ר' תתקע"ו (עיי"ע הרורה, כנת) מפיטרכא לעזקתא ומעזקתא לברא.

עֵזֶר (= עֶזְרָה מל"מ ענין עמידת לימין לחזוק ולסיוע (Hilfe, Hilfeleistung בס"ג דפ"ק בתעני' (י"ד סע"א) תנאי היא דתנן בפ' סדר תעניות האלו (שם י"ט.) על אילו מתריעין בשבת וכו' עד ר' יוסי אומר לעזרה ולא [5]) לצעקה. פי' לעזרה. „כל אחד מהן מתפלל בפני [6]) עצמו אבל אין עושין כנופיא" [7]) פי' לצעקה אין אומרים ענינו כל הצבור ביחד בקול. פ"א לעזרה מתפללין להקב"ה כדי לעזרן ולהצילן אבל לא לצעקה אין מתפללין להקב"ה שלא להראותן צרה כמו שראו אנשי אותה ספינה. פ"א לעזרה מתריעין שיבאו להן לעזרה [8]). *[אחי"ה והפעל ממנו סנהד' צ"ה סע"א ויעזר לו אבישי בן צרויה (ש"ב כ"א, י"ז) א"ר יהודה אמר רב שעזרו בתפלה. שבת פ"ט. היה לך לעזרני, סוכ' נ"ב : ואלמלא קב"ה עוזר לו וכו', יבמו' ס"ג. זכה עוזרתו וכו'] —

* עֶזְרָא (שם הפרטי א') לעזרא הסופר ב') לאנשים אחרים) באלה המקומות דרשו על עזרא הסופר ברכו' ד' סע"א כ"ז סע"ב ביצ' ו' רע"א כ"ב : ר"ה י"ט : ל"ב. יומ' ט' סע"ב ס"ט : מ"ק י"ח : אבל עיי"ע עזרה. סוכ' כ' סע"א מגיל' ט"ו רע"א ט"ז סע"ב ל"א סע"ב יבמו' פ"ו : כתובו' ג'. כ"ה סע"א קידוש' ס"ט רע"ב ב"ק פ"ב רע"א ב"ב י"ד : ט"ו. כ"א סע"ב סנהד' כ"א סע"ב עיי"ע אשור. שבועו' ט"ו רע"א מנחו' מ"ה. ערכי' י"ג. ל"ב : תוספת' סוט' פי"ג, תוספ' סנהד' פ"ד ב"ר פל"ו ויק"ר פ"ב במד"ר פ"ג ופ"ח שהש"ר פ' הנצנים פ' כמגדל פ' קמתי קהל"ר פ"ח ואסת"ר פ"ח. — מנחו' נ"ג. ר' עזרא בר בריה דר' אבטולוס וכו' וגי' הילק' שמו' ר' קס"ו ר' זעירא, ועיי' סד"ה צד קנ"א ע"ג דפו"ו. ועוד שם אמורא ירו' ר' עזרא, עזרה בדור החמישי אמר לרוב קומי ר' מנא עיי' מראה מקומות במבה"י למהרז"ף צד ק"כ :

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט ו"ו ל"ד ה"ב ודפ"ר אבל בכ"י ב"ר ובשרפ"ע עיזקא והוא היחיד ותרג' חותם, חותמת (בראשי' ל"ח, י"ח. כ"ה; שמות כ"ח, י"א; ירמי' כ"ב, כ"ד) ותרג' טבעתו (בראשי' מ"א, מ"ב) עזקתיה אבל הקבוץ עזקן הוא תרג' של טבעת (שמות כ"ה, י"ב; כ"ח כ"ג; במד' ל"א, נ') וכן פירש"י במנחות שם רק שם הקבוץ עיזקתא (שם פסוק י"ד. ט"ו) ובל"ם עזקתא. [2]) ומ"ש התוספ' במנחו' פ"ד. ובמ"א מלש' עזקה (יהושע י', י') דוחק הוא. [3]) כפי כ"י אירפורט ובנו"ג עזק. [4]) ועיי' ג"כ כתאב אלאסול לר' יונה (515). [5]) וכ"ה במשנה דף י"ט. וברגמ"ה וברש"י ובכ"י ש"ס מינכ' אך בירו' ברי"ף ובמשניות נאפולי ופיזי אי' אבל לא וכן העתיק פי' ר"ח בדף י"ד. [6]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע בט"ס לפני. [7]) הועתק מפי' רגמ"ה לתעני' דף י"ד. [8]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע שיבא להן עזרה. וכפי' זה אי' ברש"י תעני' י"ד. ד"ה לעזרה.

1 עזרד (= עוזרד נ"ל שצ"ל עוֹזֶרֶר בהיפך אותיו' מל"ע زعرور Apfelmispel ולפי' רבינו Spierling) "בריש דמאי (פ"א מ"א) הרימין והעוזרדין, בריש כלאי' (פ"א מ"ד) הפרישים והעוזרדים. בר"ג דפ' חבית (שבת קמ"ג סע"ב וקמ"ד רע"א) סוחטין בפגעין ובפרישין[1]) ובעוזרדין. בפ' כיצד מברכין בגמ' ונובלות (ברכו' מ':) עוזרדין טולשי. פי' טולשי פירות אילן ובל' ערבי גובירי[2]) ואדומין הן וי"א (אלזערוד) [וצ"ל אלזערור] ובלעז שורבא[3]) וי"א אלבוטרי[4]). בגמ' דפ' כירה (שבת ל"ח סע"א) בצים מצומקות כעוזרדין. *[אחי"ה בפי"מ לכלאי' פי' הרמב"ם עוזרדים „עזרו"ד ובל"עז שורב"ש" והוא כפי' הערוך וכן בדמאי שם אלעזדור וצ"ל בשני מקומות אלזערור וצ"ל כמו כן בפי' רה"נ לעוקצ' פ"א מ"ו זערור במקום זערוד דאי' שם וכצ"ל בערוך ובכ"מ בע' הנוכחי יש לגרוס ברי"ש בסוף וכדאי' בע' חזרר ובע' פריש כפי ג' דפ"ר ובקצת כ"י ערוך עיי"ע חזרר (ח"ג, שס"ה ובהערה). וש"נ גי' הירו' ברי"ש חזררין ואחד הוא עם עזררין, עוזררין והראיה מתוספת' רפ"א דדמאי שאי' החוזרדין ובכ"י אירפ' העוזרדין ובשניהם צ"ל ברי"ש וראיה אחרת עיי"ע חזרר. ובש"ס ג"כ בדל"ת לכן פי' רש"י זרדתא (עיי"ע) ע"י עזרדין (עוזרדין) והנכון כי בכ"מ צ"ל עזררן והוא ל"ס עזזרתא ובקצת כ"י ודפ"ר אי' העזרדים חסר וי"ו — ורבינו לועזו ע"י שורבא ובקצת כ"י סורבא והוא הוא ובכ"י ב"ר כט"ס פורנא וכ"ה במהר"י בן מלכי צדק ריש דמאי וצ"ל סורבא כדאי' במהר"י במ"צ לכלאי' פ"א מ"ד — ורש"י בברכו' מ'. ושבת ל"ח. והרא"ש בעוק' הנ"ל לועזו (עוזרדין) [עוזררין] קורמש, קורמיש, והוא corml ובקבוץ cormes Spierling ואו"כ ענינו כמו סורבא] —

2 עזרד (= עזרר, עוזרר נ"ל מל"ס עזזרתא והוא כמו חיזרא פי' קנה Rohr) בפ' בכל מערבין בגמ' נתנו בראש הקנה (עירו' ל"ד:) כאן בעזררין[5]) כאן בשאין עזררין פי' מתניתא בקנים שהן חזקים (מין) [צ"ל כמין] אילן ואם יבא להשתמש[6]) בהן כיון שהן חזקין ואין יכול לנטותן וליטול העירוב שעל ראשו[7]) גזירה שמא יקטום כי קאמינא בקנים דקים שאינן[8]) עוזרדין [צ"ל עזררין] שהן כמין ירק ונוחן להרכיבם ולנטותן ולא אתי לקטמן דהני לאו מין אילן הוא ולא גזרו בהן רבנן". *[אחי"ה ודע כי בדפ"ר איזה פעמים בשני ריש"ין אבל בדבור המתחיל אי' עזרד אבל בכ"י ו"ו א' וב' ול"ד בשני רישין וכ"ה בכ"י ש"ס מינכען עוזררין ובכ"י רש"י עזררין וזה נ"ל עיקר והוא מל"ס הנ"ל פי' עלה של קנה ואולי הוא הוא חיזרא בל"ע خيزور בחלוף ע' וח' כמו בע' הקודם וזה מה שאי' בתוספ' כלאי' ספ"ג הקנים והחגין והוזרד וצ"ל וחיזרר או ועזרר ובנו"ג בציון התוספ' בעירו' הנ"ל והאטדין אבל בכ"י ש"ס א"פ והעזרדין ובכל הדפוסי' הישנים והעוזרדין וברש"י נתערבו שתי נוסחאות ועיין מהרש"ל ובד"ס לעירו' הנ"ל ושתי הנוסחאות גם בירוש' כלאי' פ"ה ד"ל. רק שם בט"ס והוורד והאטדין וצ"ל וחיזרר או ועזרר ומלת האטדין באה מגליון פנימה להורות אבל אין הוראתה אטדין שהוא מין קוצין כי אם קנה וכפי הערוך כאן ובע' חזר (ח"ג, שס"ג ע"ש) וכל פי' רבינו הועתק מפי' ר"ח בעירובי' (בש"ס ווילנ') ועיי' ג"כ פירש"י] —

עֲזָרָה מל"מ חצר המקדש Tempelhof) עזרת הכהנים (מדות פ"ב מ"ו כלי' פ"א מ"ח) י"מ בשביל כן נקראת עזרה מן (תהלי' מ"ו ב') עזרה בצרות כלומ' ששם מתפללין לאל ושומעין ועוזרן. — (א"ב לשון פסוק (יחזק' מ"ג, י"ד) [עד] העזרה התחתונה). *[אחי"ה ועיי' רד"ק שרש עזר שפי' עזרה הוא החצר שנאספים בו ישראל בביה"מ להתפלל שם והקב"ה שומעם ועוזרם לפיכך נקראת עזרה כי כל הבא להתפלל שם בלב שלם נעזר ביי' אלהיו ע"כ והסמיכות עֱזְרַת כדי לסמכה על מלת עֱזְרָה עיי' בתוי"ט למדו' הנ"ל וז"ל עזרת ישראל כתב ראבי"ה עֱזְרַת ישראל מצאתי נקוד (העין בסגול) וכן נראה דשם דבר הוא ל' עזרה. דפ' תפלת השחר בירו' מפרש עזרה שמשם עזרה באה לעולם שנא' ישלח עזרך מקודש וגו' ע"כ ונראה שהיתה לו כך הגי'

---

[1]) כ"ה בכ"י ובע' פריש וכצ"ל כאן. [2]) כ"ה נכון בכ"י ו"ו ה"ב ל"ד והוא ל"ע غبيراء ולא غبريا כמ"ש בע' גובירי עפ"י גי' דפ"ר פיז' וויניצי' וכ"י ק"ט דאי' גוברי ובדפי' באסיל וא"מ בט"ס גונרי ועוד עיי"ע אוזרד. [3]) בלאי"ט sorbo. [4]) כ"ה בכ"י ל"ד ואולי הוא נכון מלאי"ט albatro מעערקירשבוים, ובכ"י ו"ו ה"ב וק"ט אלביטרי ובדפ"ע אלביסרי. [5]) כ"ה בדפ"ר וכ"י ש"ס וכ"י ערוך עיי' בסוף הע' ומ"ש. [6]) בפי' ר"ח נדפס בש"ס ווילנ' בטעות להשוות. [7]) כ"ה בדפ"ר ואמ' ובכ"י ק"ט ובפי' ר"ח אבל בדפו"ו בט"ס ראשן. [8]) בפי' ר"ח בט"ס שהן.

בירו' ברכו' פ"ד ד"ח ע"ג ואולי גם רבינו כיון לזה אבל לפנינו בירו' לי'. וכנ"ה במדו' פ"א מ"ד ז' שערים היו בעזרה וכו' ושם פ"א מ"א כל העזרה היתה ארך מאה ושמנים ושבע על רחב מאה ושלשים וחמש וכו', ושם פ"ב מ"ה ומ"ו סוכ' נ"א רע"ב כליי הנ"ל עזרת נשים, ושם: עזרת ישראל.. עזרת הכהנים. ובתרג' ישעי' י', ל"ב עֲזַרְתָּא דבירושלם, בכינוי עֲזָרָתִי שם א', י"ב; ליחזק' מ"ג, ח'. מ"ק י"ח: ספר העזרה כגי' משנה שבמשניות והירו' וגי' רבינו כשלפנינו ספר עזרא עיי"ע נה ב' ומ"ש בח"ב, ר"נ הערה 4. ועיי' ג"כ כליי פט"ו מ"ו גי' המשנה שבמשניו' העזרה וכנ"א עזרא ועיי"ע ספר ב'] —

* עֲזַרְיָה (שם פרטי) סוט' כ"א. שמעון אחי עזריה וכ"ה טהרו' פ"ח מ"ז וזבחי' פ"א מ"א ומפורש בויק"ר פכ"ה ע"י שהיה עזריה עוסק בפרקמטיא ונותן בפיו של שמעון לפיכך נקראה ההלכה על שמו ועיי' ילק' משלי סוף רמז תתקל"ד ועוד שם אמורא ר עזריה עיי' סד"ה צד קנ"א ע"ד ומבה"י למהרז"ף צד ק"כ, ויש להוסיף פסיקת' רבתי פי"ב פי"ד פט"ו פכ"א פכ"ב פכ"ה ופמ"ב. ר' עזריה דכפר חטייה שם פט"ז.

עט (לדעת רבינו עוט, עֵט כמו עֵט של מקרא Griffel או כמו עֵטָא פי' עֵצָה והנכון שהוא ל"י αἰτία סבה וחוב (Anlass, Schuld בס"ג דפ' במה בהמה (שבת נ"ה:) ובס"ג דפ' השותפין (ב"ב י"ז.) ד' מתו בעוטיו [1]) של נחש פי' קולמסו שנכתב בו המות כמו (תהלי' מה", ב') עט סופר. פ"א בעצתו כמו (דניאל ב', י"ד) (עטה) [צ"ל עטא] וטעם [2]). ועובד הוליד את ישי (רות ד', כ"ב) תרג' ועובד אוליד ית ישי דמתקרי נחש בגין דלא אשתכחת ביה עילא שחיתא [3]) לאיתמסרה בידוי דמלאכא דמותא למיסב ית נפשיה מיניה והוה יומין סגיאין עד דאידכר קדם יי' עיטא דיהיב חויא לחוה אתא [4]) אדם למיכל מן פירי אילנא [5]) דאכלין פירוי חכימין לידע בין טב לביש ועל ההוא עיטא איתחייבו מותא כל דיירי ארעא ובההיא עילא שכיב ישי צדיקא הוא ישי דאוליד ית דוד מלכא דישראל. *[אחי"ה ע"כ אי' בכ"י ק"ט ובדפ"ע נתקצר היטב. ומזה התרג' קצת ראיה לפי' רבינו שענין עטיו של נחש פי' עצתו אבל ממה שאמר התרג' ובההיא עילא וכו' מוכח ג"כ שכיון לל"י הנ"ל שפי' סבה ועילא וחוב ועון וע' זקנים העתיקו עוני (בראשי' ד', י"ב) ἡ αἰτία μου וגם בעל המשביר [6]) פי' לנכון בעטיו של נחש [7]) בחוב וסבה של הנחש והוא העיר על פסיקת' רבתי פי"ג מפני חטייה של עוונותיהם [8]) שצ"ל עטייה, וכצ"ל לפע"ד בב"ר ספי"ח מאיזו עטייה קפץ עליהם אותו הרשע וכו' ובנו"ג חטייה [9]) — ומה שענינו בל"א עיטא היינו עצה הרבה בתרג' ירו' עיי' לבראשי' כ"ט, כ"ב; כ"ו, י"ח; ל"ז, י"ד. ותרג' העץ (קהלי' י"א, ג') למתקיימא ההיא עיטא (והבין מל' עצה), ועוד בל"נ עֵיטְתָא עיי' תר"י א' לבמדי' כ"א, ט"ו; לאסת' א', א'. והקבוץ תר"י לדברי' ל"ב, כ"ח עֵיטְיָן טבן. ועוד שם פרטי ירו' ב"ב ספ"ו דט"ו ע"ג בר עיטיין] —

☞ עָטֵל (= עַטְלָא כמו עצל בל"מ (träge תרג' עד מתי עצל (משלי ו', ט') לאימת עטלא. *[אחי"ה וכן בתרג' שם פ' ו'; שם י', כ"ו; י"ג, ד'; כ"ב, י"ג והקבוץ שם ט"ו, י"ט והשם המופשט עטלותא תרג' עַצְלָה (שם י"ט, ט"ו) עטלותא ובל"ע عطلة Musse, Trägheit] —

* עָטֵל (שם פרטי) אסת"ר פ' ובמלאת: ר' חנינא בן עטל.

עטלז (= עַטְלִיזָא כמו אטליזא, אטליסא Wirts-haus, d. h. Jahrmarkt עיי"ע אטלים) עטליזא [10]) של עזה (ע"ז י"א:) היינו עטלים [11]) שכבר פירשנו [12]).

* עֲטַלֵּף (מל"מ שם עוף טמא Fledermaus) סנה' צ"ח סע"ב משל לתרנגול ועטלף שהיו מצפין לאור א"ל תרנגול לעטלף וכו', בכורו' ז' סע"ב חוץ מעטלף שאעפ"י שמטיל ביצים מניק. ותרג' עטלף (ויקי' י"א, י"ט; דברי' י"ד, י"ח) עֲטַלֵּיפָא.

עָטֵם (= עִטְמָא כמו איטמא פי' ירך Schenkel, Flanke) עטמהתא [13]) דשורה (עירו' נ"ז:) כבר פירשנו בע' אטם. *[אחי"ה ושם הביא רבינו גי' דאי' ג"כ לפנינו אטמהתא ופי' ירכות של חומה

[1]) בנו"ג עטיו. [2]) וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י לב"ב ורש"י שם ובשבת. [3]) בנו"ג ושחיתא. [4]) בנו"ג אתת. [5]) בנו"ג מן אילנא. [6]) וכן העירני ידידי החו' ווילהיימער בוואשארהעל. [7]) וגי' רבינו בעוטיו ואולי צ"ל בעיטיו ראיה לזה הפי'. [8]) עיי"ע חט ח"ג שע"ב. [9]) שוב ראיתי כי כן הגיה לנכון בעל ידי משה. [10]) בע"ז עטלוזא. [11]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע אטלס. [12]) עיי"ע ח"א, ס"א. [13]) כ"ה בכ"י ו"ו א' וב' ל"ד ח"ב ב"ר, ובדפ"ע עטמתא.

ע״כ והועתק מפי׳ ר״ח שפי׳ (בש״ס ווילנ׳) ירכות של בנין ובכ״י ש״ס ובחי׳ הריטב״א ג״כ באל״ף אטמאתא ואולי כצ״ל בע׳ אטם במקום אטמהתא [1]. ומע׳ הנוכחי מוכח כי לפני רבינו היתה ג״כ הגי׳ בעין (וכל״ע שרשומ׳ בע׳ אטם ע״ש) וכ״ה בתרג׳ שני באסתר א׳ סוף פסוק ב׳ פשיט ית עיטמיה דימינא ובקצת דפוסי׳ איטמיה. וכנ״ה במגילי׳ ז׳ סע״א אטמא ופי׳ ר״ח ירך ותחת זה אי׳ בירו׳ מגילי׳ פ״א ד״ע ע״ד חד עטם] —

עָטַן (מל״ע عطن פי׳ שימת זיתים בכלי לריכוך (die Oliven einlegen in den Bottich בכל הקרבנות פ״ח [2] (מנחו׳ פ״ו.) הזית השלישי עוטנו בבית הבד עד שילקה. פי׳ „לוקט אותן שתחת הזית לפי שאין השמש זורח עליהן הרבה ואינן מתבשלין יפה משום הכי עוטנו בבית הבד כלומ׳ משימו בבית הבד בכלי במעטן עד שילקה עד שירכך קליפתן וישתנה מראיהן ומעלן ומנגבן בראש הגג לפי שכשהיו ביחד בכלי אגב הדחק יצא מהן מוהל [3] ונושרו" ונתעפשו [4]) — (א״ב הכלי נקרא מעטן מלשון (איוב כ״א, כ״ד) עטיניו מלאו חלב). *[אחי״ה עיי״ע מעטן ומ״ש הרד״ק בשרש עטן בשם ר׳ יונה ועה״ק שנ״ב פי׳ כמו מעטן הם כלים צוברין בל״א = Zuber, Zober — וכנ״ה במנחו׳ שם העוטן זיתים בתוך ביתו. תוספת׳ שביעי׳ ספ״ד ועוטנין אותן (זיתים) בארץ, ושם רפ״ח ועוטנין אותן בבית הבד. תוספת׳ חלה פ״ב הוא . . מוסק והן עוטנין על ידיו . . אלא הן מוסקין והוא עוטן על ידיהם. ובינוני פעול ירו׳ דמאי פ״ו דכ״ה ע״ג דרך בני אדם לוכל זיתיהן עֲטוּנִין, ובפעיל: ירו׳ מ״ק רפ״ב דפ״א. מתניתין בַּעֲטִינִים וכו׳. — אבל תוספת׳ מעשרו׳ פ״ג כ״י אירפ׳ עטינין ובירו׳ מעשרו׳ רפ״ה דנ״א ע״ג עטנין צ״ל אטונין כדאי׳ לפנינו בתוספ׳ שם עיי״ע אטן ח״א, ס״ג] —

* עטעמה (?) (ענין טעימה (kosten ירו׳ סנהד׳ ספ״ב ד״כ סע״ג איתי עטעמה וה׳ לעווי הגיה לנכון מטעמה פי׳ הבא לטעום.

עטף (= עִיטְפָּא פי׳ מל״מ עטף ענין כסוי ופעיל עטיף מה שהוא מכוסה ומקום נחבא כלומ׳ חיק Schoss, Busen ועוד בל״ע عطف (Seite הבא נא ידך בחיקך (שמות ד׳, ו׳) תרג׳ אעיל כען ידך בעיטפך. שאתי בחיקי כל רבים עמים (תהלי׳ פ״ט, נ״א) תרג׳ סוברית על עטפי [5]) כל גידופיהון דסגיאין עממין. *[אחי״ה וכנ״ה בתרג׳ ד׳, ז׳ ותר״י א׳ לבמ׳ י״ז, ה׳; לדברי׳ א׳, כ״ז וכן עטיף בתרג׳ קהל׳ ז׳, ט׳ [6]) לאיכ׳ ב׳, י״ב] —

עָטֵף (פי׳ הוא כמו אָטֵיף אפעל מִן טוף ענין הצפה (schwimmen machen, ertränken על דעטפת עטפוך (סוכ׳ נ״ג.) כבר פי׳ בע׳ טף. *[אחי״ה בכ״י ובדפ״ר על דעטפך יעטיפוך ובפי׳ ר״ח לסוכ׳ על דאטפך עטיפוך ובכ״י ש״ס ג״כ בעין ועיי״ע טף ג׳ (ח״ד, נ״ח) וש״נ] —

עָטַף (מל״מ ענין עטה ובל״ע عطف ענין כפיפה וכסוי (biegen, einhüllen בס״ג דפ׳ ואלו מגלחין (מ״ק כ״ד.) כל עטיפה שאינה כעטיפת ישמעאלים [7]) „פי׳ מכסה שפמו זקנו וחוטמו במצנפתו או בטליתו" [8]) ועוד מפורש בע׳ גב (י״ב.). עטוף וכסו טורי דבר רברבי ובר רמי [9]) הוה (שם כ״ח:) פי׳ „כאדם האומר להרים התעטפו והתכסו במלבושיכם הנאים כי זה האיש הבא להקבר אצלכם בן גדולים הוא. וי״א לבני אדם אמר [10]) התעטפו והתכסו במלבושיכם הנאים [11]) ועמדו על ההרים וכסו אותם בשעת קבורתו כי בן גדולים ורמים הוא" [12]). פי׳ אחר [13]) טורי הם [14]) השרים. ותכס בצעיף ותתעלף (בראשי׳ ל״ח, י״ד) תרגו׳ ירוש׳ (א׳) ברדידא ואיתעטפת [15]). וכל עצי השדה עליו עולפה (יחזק׳ ל״א ט״ו) כמו כיסוי [16]). — (א״ב ל״מ זה (תהלי׳ ס״ה, י״ד) ועמקים יעטפו בר). *[אחי״ה כלומ׳ יתכסו מרוב התבואה. ונאמר על פי רוב מכסוי בטלית וסודר ועוד בהשאילה על דברים זולתו. בקל: ירו׳ נדרי׳ ספ״ג דל״ח. לעטוף טליתו. ירו׳ ע״ז ספ״א ד״מ. עטופין ויושבין, במד״ר פ״כ נראין עטופים לשלום וכו׳. בינוני פעיל תרג׳ עטה (ש״א כ״ח, י״ד) והוא עטיף מעילא. תרג׳ שה״ש ה׳, י׳ עטיף . . באיצטלא

---

[1]) ואצלנו בח״א, ס״ב שורה ח׳ בט״ד אטהמתא. [2]) כפי סדר שלנו פ״ט. [3]) בפי׳ רגמ״ה בטעות מוח. [4]) ע״כ הועתק מפי׳ רגמ״ה כ״י למנחו׳ (בקובץ כ״י אנגיילי דף ל״ב ע״א) ושם לי׳ מלת ונתעפשו. [5]) בנו״ג בעיטפי. [6]) ולפנינו עטף. [7]) כצ״ל וכדאי׳ בע׳ גב י״ב ובדפ״ע כאן ישמעאל. [8]) הועתק מפי׳ ר״ח. [9]) וכ״ה בכ״י ש״ס ובפי׳ ר״ח ובנו״ג דבר רמי ובר רברבי. [10]) בפי׳ ר״ח אומרים. [11]) לי׳ בפי׳ ר״ח. [12]) ע״כ הועתק מפי׳ ר״ח (בש״ס נדפס בווילנ׳). [13]) בכ״י ה״ב ס״א. [14]) בכ״י ק״ט בט״ס טוריהם. [15]) בנו״ג ואעטפת. [16]) רק בדפו״ו ובשאר דפ״ע וכ״ו לי׳ וכן פי׳ רד״ק ע׳ עלף.

ובתרג' שני אסתר א', ג' עטיפן באצטלוון. אתפעל שבת י'. מתעטף ומצלי, ושם קי"ט. מיעטף, ב"ק ל"ב רע"ב מתעטף, ירו' ברכו' ספ"ז די"א ע"ד מתעטף ומברך ועיי' תרג' ויק' י"ג, מ"ה בדפ' סביוניט', תר"י א' לבראשי' כ"ד, ס"ה, לבמד' ט"ו, ל"ח, ל"ט; לתהלי' ק"ט, י"ט וזולתו ובהשאילי' שם ע"א, י"ג יתעטפון קלנא. וכן בפַּעל תרג' ירו' ויק' י"ג, מ"ה, לישעי' ס"א, י' וזולתו. נתפעל והתפעל ר"ה י"ז: שנתעטף הקב"ה וכו', ברכו' ט"ז: תתעטף בחסידותך, שבת י'. משיתעטפו הדיינים, שם כ"ה: ומתעטף ויושב, שם: ל"א. נתעטף ויצא לקראתו. ירו' ע"ז ספ"א ד"מ. נתעטף וישב לו וכו'. כתובו' ס"ו: נתעטפה בשׂערה. השם עטיף בל"ע عطاف פי' מעיל בקבוץ ירוש' פ"ח דכ"א: שני עטיפין, רות רבה פ' ורחצת: שני עטפים. השם המופשט ברכו' נ"א. עיי"ע עטר. ולנקבה עטיפה מ"ק הנ"ל עיי' לעיל[1]). ועוד ענין מעטפה בל"מ ובל"ס עֲטַפְתָּא (Ueberwurf) ירוש' פיאה פ"ח דכ"א: כעטיפתנו בחול כך עטיפתנו בשבת, וכ"ה ברות רבה הנ"ל. ב"ר ר"פ י"ב בירכו בעטיפה, ושם פפ"ב שינו עטיפתם בשעת השמד. שהש"ר פ' מה דודך מלך בו"ד מעטיפתו ניכר וכו', ד"א זוט' פ"ה בארבעה דברים ת"ח ניכרים בכיסן וכו' ובעטיפתן[2]).

עָטַף (מל"מ ענין התעלפות וחולשה geschwächt, ohnmächtig sein) כי רוח מלפני יעטוף (ישעי' נ"ז, ט"ז) פי' לשון איחור[3]) וכבר פי' בע' גף (ו'). פ"א לשון ליאות[4]). בב"ר פכ"ה[5]) (כ"ד) כי רוח מלפני יעטוף אמר רב הונא הרוח הזו בשעה שיוצאת בעולם מרשלה[6]) בהרים ומשברה בגבעות ואומר לה הזהרי שלא תזיקי לבריות מה טעם כי רוח מלפני יעטוף מה יעטוף משלהי היך דאת אמ' (יונה ב', ח') בהתעטף עלי נפשי.

עטר (מל"מ עֲטָרָה, עֲטֶרֶת Kranz, Krone ועוד במושגים הדומים לעטרה Brustwarze Leisten, Gitter, Eichel) בס"ג דפ' ג' שאכלו (ברכו' נ"א סע"א) עיטור ועיטוף פי' בע' עשר[7]). בתנור פ"ה בכלי' (מ"ג) עטרת כירה פי' בנין שסביב הכירה כדי שלא תצא האש[8]). בהזיז פי"ד באהילות (מ"א) העטרות והפתוחין[9]) פי' בנין למעלה מן החלון ויש בו חורים עגולים כמין עטרות כדכתי' (זכרי' ו', י"ד) והעטרות (תהיינה) [צ"ל תהיה"[10]). בפ"ג במדות (מ"ח) עולין ורואין את העטרות שבחלונות[11]) שנאמר והעטרות תהיה[12]). בס"ג דפ' ר"א אומר (שבת קל"ז סע"א) בשר החופה את העטרה[13]). פי' מקום שמהל את הערלה נשאר הבשר כעטרה סביב לגיד. בר"ג דפ' כל היד (נדה י"ג סע"ב ורע"ב) גבול יש לו מעטרה ולמטה מותר מעטרה ולמעלה אסור. פי' למטה מן הברית בצד הגוף מותר לאחוז. בר"ג דפ' בן סורר ומורה (סנה' ס"ח:) תניא ר' חייא עד שתקיף העטרה כי אתא רב דימי אמר הקפת גיד ולא הקפת בצים. בס"ג דיוצא דופן (מ"ז סע"ב) ר' יוסי אומ' משתקיף עטרה. פי' שיער. בסוף סוטה (מ"ט.) בפולמוס של אספסינוס גזרו על עטרות של חתנים, גמר' (שם:) אמר רב לא שנו אלא של מלח ושל גפרית פי' רבי' גרשם ז"ל מזהב היתה אותה העטרה ורחצו אותה במלח וגפרית שתהא יפה, אבל של וורד ושל הדס שהעטרה עצמה של וורד ושל הדס. ור"ח ז"ל פי' קיימא לן בין מלח ובין גפרית בין הדס ובין ורד ובין קנים ובין חילית אסור והני מילי דגברי אבל דנשי שרי חדא דבהדיא אמרו רבותינו הלכתא כלילא שרי ותו זו דגרסינן בפ"ק בגיטי' (ז'.) רבינא אשכחיה למר בר רב אשי דגדיל כלילא לברתיה וכו' עד דומיא דכהן גדול בגברי אבל דנשי שרי וקיי"ל הלכתא כמר בר רב אשי בכולא תלמודא בר ממיפך שבועה (ואוריתא[14]) [וצ"ל וחיורא][15]). תניא (סוטה מ"ט:) אי זו היא עטרות כלות עיר של זהב אבל עושה הוא כיפה של מלח פי' לא

---

[1]) וגם רד"ק עטף גרס כגי' הערוך בכאן כעטיפת ישמעאל. [2]) בעירוי' ס"ה: לי' עיי"ע כס ו'. [3]) א"כ מלשי' וכהעטיף הצאן עיי"ע גף ו' ועיי' רד"ק שרש עטף. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט ובנו"ג לאות. [5]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע נשמט. [6]) כה"ג בכ"י ל"ד וה"ב וכ"ה לפנינו בב"ר ובילק' מלכי' ר' רי"ט ובויק' רפט"ו ושם בגבעות ובכ"י ק"ט, ו' מושלו וצ"ל מרשלו אבל בדפ"ע מכשלו וכ"ה בירו' ברכו' פ"ט די"ג ע"ג ובקהל"ר פ' הולך מחשלו. [7]) כ"ה נכון בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב ובדפ"ע עטר וצ"ל עשר (אחר ע' עסק.) [8]) וכ"ה בר"ש בשם עצמו ושם אי' החום ובפי' רה"ג לי' מן כדי וכו'. [9]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר והפיתוחין ובדפו"ו והפיתותין והוא ט"ס. [10]) הועתק מפי' רה"ג בסר"ט 25. [11]) לי' לפנינו. [12]) וכ"ה בשתי פעמים בכ"י ק"ט ובדפ"ע גם כאן תהיינה. [13]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובמשנה נאפולי ופיז' ובירו' ובאו"ז סי' צ"ז ובנו"ג רוב העטרה. [14]) כ"ה בדפ' וויניצי. [15]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ודפ' פיזו' באסיל ואמ' וכן הביאו התוספ' בשם ר"ח עיי' תוספ' סנהדרי כ"ט: ד"ה מר וחולי' ע"ו: ד"ה מר ובשבועו' מ"א. ד"ה ולמר ויומ' פ"ג. ד"ה מר ובכתובו' פ"ד; ד"ה והוא ודף צ"ו. ד"ה אלמנה.

אמרן אלא לכלות אכל לשאר נשים לא דהא (שבת נ"ט:) ר"ע עבד לדביתהו עיר של זהב. בר"ג דפ' בא לו כה"ג (יומי ס"ט:) למה נקרא שמם אנשי כנסת הגדולה שהחזירו עטרה ליושנה. *[אחי"ה וכנ"ה בענין כתר בירו' ביכורי' ספ"א דס"ד רע"ב עטרות של שיבלין, ירו' ע"ז פ"ד דמ"ג ע"ד לא סוף דבר עטרות שיבולים אלא אף עטרות של וורד. ירו' סוטה ספ"ט דכ"ד: איכ"ר פ' נפלה וקהל"ר פ' יש רעה: עטרה של זית. ירו' ע"ז פ"ג דמ"ב סע"ג והעטרה שמתעטר בה. ירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ג אותה העטרה הניח לו הקב"ה להתעטר בה וכו', מגילי' ט"ו: עתיד הקב"ה להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק, ברכו' י"ז. יושבים צדיקים ועטרותיהם בראשיהם וכו', שמ"ר פכ"א ועושה אותן עטרות ונותנין בראשו של הקב"ה . . . שהקב"ה מתעטר בתפלתיו של ישראל. ויק"ר ספי"ג שמחזרת עטרה לבעליה, אבות פ"ד מ"ה אל תעשם עטרה להתגדל בהם. שבת פ"ז: וספרא ריש שמיני נטל עשר עטרות. ובסמיכות תוספת' סוט' פט"ו עטרת חכמים. ב) והושאל לעטרות שבבנין והוא כעין זֵר סביב התנור או החלון עיי' כלי' אהלו' ומדות הנ"ל. ג) ראש הגיד שדומה הבשר אחר מילה לעטרה עיי' לעיל ויבמו' נ"ה סע"ב וירוש' יבמו' רפ"ו ד"ז: הכנסת עטרה, ירו' שבת ספי"ט די"ז: גובהה של עטרה תוספת' יבמו' ספ"י איזהו כרות שפכה כל שנכרת הגיד מן העטרה ולפנים וכו'. ד) עוקץ הדדין מוקף כעטרה נדה מ"ז סע"א עיי' לעיל ושם נ"ב: ותוספת' נדה רפ"ו. והפעל פי' כמו ל"מ היקף דבר מכל צד ככתר (umringen, bekränzen) בקל תרג' ענקתמו (תהלי' ע"ג, ו') עטרתהון גיותנותא. פסיקת' רבתי רפ"ט שיהא עָטוּר עיי' לקמן. פיעל ביצ' ה' סע"א כדי לעטר שוקי ירושלים בפירות, ביכורי' פ"ג מ"ט מעטרין את הבכורים, ירו' ביכורי' רפ"ג דס"ה ע"ג היה מעטרן. ע"ז י"ב סע"ב וי"ג רע"א מעוטרות בפירות, ירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ד במה מעוטרות וכו', ירו' תענית פ"ד דס"ח: ותוספת' פ"ד (ג') מעטרן ומעלה אותן לירושלם. שמ"ר פ"ה הביאו דוראות של עטרות והיו מעטרין אותו ועיי' שם פמ"ב לעטר למלך, תנחומ' וארא סי' ה' כל המלכים באין ומעטרין אותו וכו'. פַּעַל סוט' ה'. ומעטרא ליה וכו' עיי"ע ססא. תרג' ירו' לבראש' נ', כ"ו; לדברי' כ"ו, ג'; לדה"י א' ב', נ"ד. אתפעל תרג' יואל ב', כ"ב איתעטרו. נתפעל והתפעל ב"ר פנ"ב נתעטר בה עיי"ע בעל. ירו' סנהד' פ"ב ד"כ: וסוף רות רב' להתעטר בה, ירו' ע"ז פ"ג דמ"ב סע"ג העטרה שמתעטר בה, ירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ג, שמ"ר פכ"א עיי' לעיל בדוגמאות השם. והשם המופשט ביכורי' פ"ג מ"י ירו' ביכורי' ספ"א דס"ד: עיטור הבכורים. ירו' ברכו' ספ"ז די"א רע"ד ג' דברים נאמרו בכוס של ברכה מלא עיטור ומודח ויפה פי' מהרז"ף באה"צ שם דרך היונים לעטר במסיבתם חכוסות בשושנים ופרחים ונראה שזה המנהג נתפשט ג"כ בסיריא שיושביה היו יונים ובבבלי לא נודע זה המנהג לכן מפרש הש"ס בבלי ברכו' נ"א סע"א עיטור: רב יהודה מעטרהו בתלמידים רב חסדא מעטר ליה בנטלי [1]. ונקראו ג"כ ציצין ופרחין שעשויין לנוי עיטורין ירו' ביצ' פ"א ד"ס: עיטורי סוכה, ירו' סוכ' פ"א דנ"א ע"ד תולה בה עיטורין] —

עטר (= עִטּוּר פי' בל"ת הסרה וסילוק das Entfernen, Beseitigen) בפ' אין בין המודר בגמ' תורם (נדרי' ל"ז:) עיטור סופרים פי' לשון עֲטִירָה הוא תרג' רק הבמות [2] לא סרו: ולא עטרא [3] וכן הא דגרסינן בפ' המגרש בגמ' גופו של גט (גיטי' פ"ו.) ופטיר ועטיר כלום' פטור ומסולק ונראין הדברים שבתחילה אנשי כפרים לא הוו דייקי במקרא והוו קרי (בראשי' י"ח, ה') וסעדו לבכם ואחר תעברו קדמו שרים ואחר נוגנים (תהלי' ס"ח, כ"ו) צדקתך כהררי אל ומשפטיך תהום רבה (שם ל"ו, ז') והוו משתבשי באלו מילי בההוא זמן וסברי דהכי דקדוק משום דהכי מסתבר ואתו סופרים וסלקו להני ווי והוו קרי אחר תעברו, אחר נוגנים, משפטיך תהום רבה וכד חזו סופרים קא עטרי להו להלין ווי הוי קרו להו להלין מילי עיטור סופרים ואתי רבי יצחק ואורי דקבלה אינון הלכה למשה מסיני ועד דורות קרובים להשתא

---

1) ובפסיקת' רבתי רפ"ט אי' הפעל כוס של ברכה מצוותו שיהא מודח ושיהא עטור ושיהא מלא. 2) לי' בדפ"ע ואי' בהקדמה למקראות גדולות די באזיליא בשם הערוך וכ"ה בשט"מ לנדרי' וברא"ש אבל במקרא כתוב במ"א כ"ב מ"ד דה"י ב' כ', ל"ג אך הבמות ובמ"א ט"ו, י"ד ודה"י ב' ט"ו, י"ז והבמות ורש"י בגיטי' פ"ו. הביא ג"כ רק הבמות. 3) כ"ה נכון בדפ"ר ובשדפ"ע עטרו.

הוו משתבשי וקראו ולא ישמע על פיך (שמות כ"ג, י"ג) וסופרי מגמרי דלא מקרי בוי"ו. *[אחי"ה כל זה מפי' רה"ג הוא כדמוכח משט"מ נדרי'. ובהרבה ספרים הנוסח בוי"ו ולא ישמע וכן מוכח מפי' ראב"ע לשמות שם ועיי' מנחת שי שם. ובתרג' לתהלי' ל"ו, ז' בדפ' גינוא אי' ג"כ הוי"ו וכן בהעתקות השמרוני והפשיט' ובתר"י לשמות הנ"ל ויש נפקא מיניה אליבא דדינא עיי' סנהד' ס"ג: ובמ"ש רא"ג באורשריפט 253. ועוד אי' בוי"ו ואחר תאסף (במדי ל"א, ב') בתר"י א' ובספרי מטות פ' קנ"ז, ועיי' נדרי' ל"ז: ושם הובא ג"כ אחר תלך (בראשי' כ"ד, נ"ה) ועיי' מנחת שי ס"פ בהעלתך. — ופי' עטיר בגיטי' מסולק ומוסר ורש"י פי' מענין ע' הבא אח"ז והוא דוחק, וכנ"ה בירו' נדה ספ"ב ד"נ: (חמיתי) [צ"ל חמיתיה] עטיר מיניה כלומ' ראית דם הנידה מובדל ורחוק ממנו. תרג' ירו' א' הסירו את אלהי הנכר (בראשי' ל"ה, ב') עטרון ית טעוות עממיא. תרג' ויסירו (ד"ה ב' ל', י"ד) עַטרו, הסירו (שם) עטרו] —

עטר (= עַטְרָא אולי מל"י ἑταιρειά, ἑταιρία חברותא כלומ' שטר שותפין Gesellschafts-vertrag) בפ' המפקיד בגמ' רשב"ג (ב"מ ל"ט רע"ב) ובר"ג דפ' חזקת הבתים (ב"ב כ"ט:) הני מילי דלא עבד עטרא אבל עביד עטרא קלא אית ליה פי' שטרא. *[אחי"ה ובכ"י ש"ס מינכען בב"מ איטרא ובכ"י ר' כ' עיטרא ובנו"ג בט"ס עיטדא וכן אי' איטרא בכ"י ש"ס ב"ב ובה"ג ובספר המקח (עיי' דפוס לב"ב) ובנו"ג עיטרא. ופי' רגמ"ה שטר חלוקה וכ"ה ברשב"ם למקומו וברש"י ב"מ שם ובגיטי' פרק ו'. ונראה שהוא מל"י ובהוראה הרשומ' ועיי' המשביר. וכן צ"ל בערוך שטרא חלוקה. וע' זקנים העתיקו התרועע (משלי י"ח, כ"ה) וסומכוס העתיק חֻבַר (הושע ו', ט') ע"י מלה יונית הנ"ל] —

עֲטַר (מל"ס פי' עָשַׁן rauchen) תרג' והר סיני עשן כלו (שמות י"ט, י"ח) עטר כוליה. ואולי נגזר ממלה זו עטרן כי מלא עשן הוא ומעלה עשן הרבה. *[אחי"ה ולא היא כי אם מל"ס הבא אח"ז. וגם עטר אשר בו העתיק תרג' ירו' (ב' [1]) עשן הוא מלה סורית. והתואר טורא עטיר (תר"י ב' שם כ', ט"ו)] —

עִטְרָן (מל"ס עִיטְרָנָא, עִטְרָנָא פי' צרי שריחו רע übelriechendes Harz בל"ע قطران Harz der Pinienzapfen) בבמה מדליקין (שבת כ"ד:) אין מדליקין בעטרן מפרש בר"ג (שם כ' סע"ב) עטרנא פסולתא דזיפתא שעוה פסולתא דדובשא. *[אחי"ה והוא מל"ס הנ"ל ונקרא בל"ע القطران וכן כתב ר"י שווארץ בספרו תבואות הארץ (הוצאות הארץ י"ז) וז"ל עטרון בל"ע אלקטראן הוא מין זפת הנוטף מעץ צינובי"ר ע"כ והוא העץ صنوبر עיי' לעף פפלנ"צ 56 שהביא ג"כ מלה סורית בלי הזכרת מלה תלמודית עיטרן עיטרנא שבת כ': כ"ד: כ"ו. תוספת' שבת פ"ב. תוספת' ברכו' פ"ד עורות ריח רעה ועיטרן] —

* **עיטורין** (?) תוספת' שביעי' פ"ה בכ"י אירפ' והעיטורין והאדיל וכו' וצ"ל כגי' הספרי' והאטדין ועיי"ע אדל וע' עדל.

* **עֲטָרוֹת** (שם מקום) תרג' תמר (שופטי' ד', ה') בעטרות דבורא. וכן הרבה שמות מקומות נקראים ככה כמו עטרות שופן, עטרות אדר, עטרות בית יואב עיי' פירשט אוצ"מ.

עָטַשׁ מל"ע عطس niesen וממנו בל"מ עטישה בל"ס עוטשתא בל"ע عطسة = עִיטוּשׁ פי' פעולת הזרירה das Niesen) בפ' מי שמתו בגמ' היה עומד (ברכו' כ"ד:) עיטוש אעיטוש [2] לא קשיא הא מלמעלה הא מלמטה. פי' מלמעלה יפה הוא כגון זה דגרסינן בסוף חלומות דפ' הרואה (שם נ"ז:) עיטוש יפה לחולה [3] דכתיב (איוב מ"א, י') עטישותיו תהל אור והוא מחוטמו ובפיו ובלעז אישטרנוטרי [4]). בהאשה פ"ט בנדה (ס"ג.) אלו הן הווסתות מפהקת ומעטשת מ ל מ ט ה [5]) כגון זה דגרסינן בס"ג דפ'

---

[1]) וכצ"ל במו"ע [2]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובאו"ז הלי תפלה סי' צ"ח ובנו"ג מתעטש אמתעטש. [3]) בנו"ג סימן יפה לחולה ובכ"י ש"ס לי' סימן. [4]) בלאי"ט sternutare ובל"ר sternuere. [5]) בלי ספק הוסיף רבינו מלת מלמטה לפירוש הענין והראיה דלי' בעי' פהק והגרי"ב בעי' עטש מסופק בזה קצת ע"ש ובטור ש"ע יו"ד סי' קפ"ט פי' ג"כ דרך מטה וכן הביא המחבר והש"ך שם סקנ"ג הביא בשם פי"מ להרמב"ם דמתעטשת היינו מלמעלה וכן כתבו התוספו' אשטורניר והיינו מלמעלה כמ"ש בערוך עטישותיו וכו' עד ונראה דלענין דינא שניהם אמת ע"כ ועיי' מ"ש הגרי"ב בהפשב"ע שמתוך פי"מ הרמב"ם לא מוכח כן בבירור ועוד שקל וטרי בפי' הערוך. ודע כי בכ"י ק"ט הג' ומתעטשת מ ל מ ע ל ה וזה נכון מאוד כי וודאי בעיטוש למעלה מיקרי וסתות דגופא.

הרואה (ברכו׳ ס״ב.) ובבקעה כל זמן שמתעטש ואין חבירו שומעו [1]. בילמדנו ויהי כי זקן יצחק (בתנחומי תולדו׳ לי״) עד ימי יעקב היה אדם עוטש ומת תדע לך שכך הוא אדם עוטש והוא אומר לו חיים טובים מכלל שהיה מת מעיקרא עמד לו יעקב ובקש עליה רחמים וכו׳. *[אחי״ה ועיי׳ פרקי דר״א הובא בילק׳ לך לך ר׳ ע״ז ולאיוב סוף ר׳ תתקכ״ז מיום שנבראו שמים וארץ לא נמצא אדם עוטש וחיה מחליו וכו׳ עד שבא יעקב אבינו וביקש רחמים וכו׳ ועיי״ע זיטא ח״ג, רפ״ג, וש״נ ירו׳ ברכו׳ פ״ו ד״י רע״ד דעטיש גו מיכלא (ג״י רבינו שם צד רפ״ב:) ירו׳ ברכו׳ פ״ג ד״ו ע״ד העוטש בתפלתו סימן רע הוא לו הדא דאת אמר מלמטה אבל מלמעלה לא, ירו׳ יומ׳ פ״ג ד״ם ע״ד עטש ושמע קליה, קהל״ר פ׳ את הכל: עטיש ההוא ינוקא. בפיעל ירו׳ ברכו׳ פ״ג ד״ו ע״ד מפהק ומעַטֵּש, נדה הנ״ל מעטשת. התפעל ברכו׳ כ״ד סע״א בכ״י ש״ס התעטש ורק, ושם: איזה פעמי׳ התעטש, מתעטש, ושם ובכ״י ש״ס נתפעל נתעטש. ירו׳ סוכה פ״ה דנ״ה: והיו מתעטשות מריח פיטום הקטרת, במד״ר פ״ט תהא מתעטשת תהא מתרפקת אברים. והשם המופשט עיטוש ברכו׳ כ״ד (כפי׳ ג״י רבינו) שם נ״ז: ב״ר פ״כ פסיקת׳ דר״כ צד ק״מ. ולנקבה עטישה ילק׳ בשם פדר״א עיי״ע זיטא] —

* עֲטוּשַׁיָּא (שם מקום לידת ר׳ יצחק) רבי יצחק עטושיא ירו׳ מ״ק פ״ג דפ״ב רע״ב ירו׳ פיאה פ״ח ד״כ סע״ד ירו׳ סוט׳ פ״ג די״ח סע״ג ונראה שהיה תלמידו של ר׳ זעירא עיי׳ מבה״י למהרז״ף צד ק״ו: ובסד״ה צד ק״כ סע״ד ושם ג״כ הגי׳ ר׳ יצחק איש כפר עיטוש, וכן מצאתי בה״ג ה׳ יין נסך בציון מע״ז ז׳ רע״ב ובנו״ג איש כפר עכו.

* עִיָּיא (שם גנאי לחייא) מ״ק ט״ז רע״ב עייא מי קורא לך בחוץ ופירש״י כך כינה שמו של ר׳ חייא לשון גנאי ע״כ, כריתות ח׳. צריכין לדברי עיי״ע.

* עַיְיבָא פי׳ כמו חייבא ועוד כמו כייבא עיי״ע עב.

* עֵיבָא בל״ס עֵיבָא פי׳ עָב עייא.

* עִיד (בל״ע عيد פי׳ רגל ומועד Fest) ע״ז ב׳. חד תני אידיהן וחד תני עידיהן עיי״ע איד. ירו׳ עירו׳ רפ״הדכ״ב: שמואל תני עידיהן, ירו׳ ע״ז פ״א דל״ט ע״ג עידיהן של גוים והרמז על עדיהם (ישעי׳ מ״ג, ט׳) רק בדרך דרוש הוא. תוספת׳ רפ״א דע״ז לפני עידיהן. ותרג׳ ליום הכסא (משלי ז׳, כ׳) וליומא דעידא.

* עידית עיי״א עדית.

* עייט (?) תוספת׳ כלאי׳ ספ״ה בכ״י וט״ס עיי״ע פיף.

* עֵיל, עֵילָא, עִילָּה עיי״ע על.

☞ עִיּוּל (שחק Staub) תרג׳ וכשחק מאזנים (ישעי׳ מ׳, ט״ו) וכעיול מאזניא. *[אחי״ה בנ״ג וכעיול מוזניא ואולי הוא מפעל עלה כי העפר עולה למעלה ובמתורגמן הגי׳ כְּעָוֶל ולא פירשו ורומז על עול הראשון והוא דוחק. וה׳ לעווי לא הביא המלה כל עיקר] —

* עִילָא (בל״ס כמו עַיִר בל״מ Junges, junger Esel) פי׳ כמו עוּל בל״מ. תרג׳ ועיר פרא (איוב י״א, י״ב) ועילא מרודא והקבוץ עילי תרג׳ בראשי׳ ל״ב. ט״ו שבת קנ״ה. עילי זוטרי. עירים (ישעי׳ ל׳, ו׳) תרג׳ עילין.

* עילא (אילא), רב עילאי, ר׳ עילאי, ר׳ עילאה, עילאי שם אמורא עיי׳ סד״ה זה הערך.

* עִילִישׁ (שם אמורא) ב״ב קל״ג: גיטי׳ מ״ה: עיי״ע טייר, טל ח׳.

* עַיֵּים (פַעל מן עום בל״ע عام הלך gehen) ירו׳ יבמו׳ ספ״ד ד״ו ע״ג הן דעיימך רגליך וכו׳ פי׳ הנה תראה שתלכנה רגליך שתלך מהר מכאן, ובירו׳ קידושי׳ פ״ג דס״ד רע״ד בט״ס הן דעימך מגליך וצ״ל רגליך.

* עיימא (נ״ל מל״ע غيم ענן והושאל לחשכת העין das Umnebeln des Auges) ירו׳ ע״ז פ״ב ד״מ ע״ד אהן עיימא דעינא, או צ״ל עמייה דעינא מל״ע عماية עורון מפעל عمى בל״מ עמם ענין כהות האור das Verdunkeln.

עַיִן מל״מ שם לאבר הראות Auge ועוד כמו בל״פ چشم עין ומעין Quelle ועוד מל״ע عين נטיית לשון מאזנים ומזה הפעל עַיֵּין (בל״ע בבנין ה׳ וח׳)

[1]) וזו הראיה עולה יפה עם פי׳ מעטשת מלמטה לכן נסחתי על פי ג׳, הספרים ולא עפ״י ג׳, כ״י ק״ט.

הביט בעינים פקוחות scharf hinsehen ועוד עיי׳ כפנים) בפ׳ כיצד אשת בגמ׳ מי שיש לו אח (יבמו׳ כ״ב:) ובן אין לו (במדי כ״ז, ח׳) עיין עליו. בר״ג דקידו׳ (ד׳.) מפורש מדכתי׳ קרא (שמות כ״א, י״א) אין מלא ביו״ד ולא כתיב אן חסר דרשינן ליה לאו והן לאו אין כסף לאדון זה וכי האי תנא דתניא וזרע אין לה (ויקי כ״ב, י״ג) אין לי אלא זרע כשר זרע פסול מניין ת״ל וזרע אין לה עיין עליה הנה דרש כיוצא ב לאו והן אין לה זרע כשר אם יש לה אפי׳ זרע פסול וזהו אין לה עיין עליה אם יש לה אפי׳ זרע פסול[1]) זה פי׳ ר״ח ז״ל במס׳ קידושין — (א״ב ובע׳ איין הביא ממרות אלו וגרס איין ותרג׳ בית אבנים יחזה (איוב ח׳, י״ז) בית אבניא יעוין)[2]). בריש יש נוחלין בגמ׳ סדר נחלות (כ״ב קט״ו.) ת״ר בן אין לו „אין לי אלא דלהוי קודם לנחלה בן הבן דלהוי קודם לאבי אביו והכי נמי בת הבן ובן בת הבת של בן שיהא יורש אבי אמו[3]) מניין ת״ל אין לו כלום׳ מהאי אל״ף דאין [לו] עשה עין[4]) כלומ׳ עיין עליו מכל[5]) צדדין הבאים מכח כחו לו ירושתו והכי נמי דרשינן בת והוא הדין נמי לכל הני דקודמין לנחלה צריך לפשפש ולחקור לעיין אחריהם אם יש להן יורשין הבאין מכל כחו[6]) ליתן להם נחלתו ואחין[7]) נמי דקודמים לאחי האב צריך לעיין לכל הבאין מכח אחיו וליתן להן ירושתו“[8]) זה פי׳ רבי גרשם ז״ל[9]). [כס״ג דפ׳ המוכר את הספינה][10]) (ב״ב פ״ט.) ת״ר מניין שאין מעיינין במקום שמכריעין פי׳ „גבי משקל“[11]) אין מוכרין עין בעין כלומ׳ שוה בשוה במקום שמנהג ליתן הכרע[12]). בר״ג דפ׳ גט פשוט (ב״ב קס״ד:) שלש[13]) עברות אין אדם ניצול מהן[14]) בכל יום הרהור עבירה ועיון תפלה כלומר „שמחשב בדעתו אכוין דעתי בתפילתי כדי שיעשו לי רצוני[15]) והיינו שדומה כמו מנסה לבוראו“[16]). עין תלעג לאב (משלי ל׳, י״ז) בפ״ק בפיאה ירוש׳ (דט״ו רע״ד) עין תלעג[17]) על כיבוד אב וביזת על לא תקח האם על הבנים [יקרוה עורבי נחל] יבא עורב שהוא אכזרי[18]) ויקרנה ואל יהנה ממנה [ויאכלוה בני נשר] ויבא נשר שהוא רחמן[19]) ויאכלנה ויהנה ממנה. בתנור בפ׳ ח׳ בכלי׳ (מ״ז) שרץ שנמצא בעין של תנור בעין של כירה בעין של כופח פי׳ ,חלון של מטה עם הקרקע בתנור ליכנס בו הרוח כדי שיוסק שמו עין ולמה מפני [שאין] תמיד פתוח[20]) אלא פעמים סתום פעמים פתוח“[21]). בהנוגע פכ״א בכלים (מ״ב) בעין ובעבות פי׳ טבעת של עץ בעול[22]) דתניא (תוספתי כלי׳ ב״ב פ״א) העין שבמעצד[23]) והעין שבמחרישה. ובעבות כמו[24]) וכעבות העגלה חטאה (ישעי׳ ה׳, י״ח) וכבר פירשנו בע׳ עב (ג׳)[25]). ועוד בפ׳ כ״א בכלי׳ (שם) ובעין של מתכת. פי׳ טבעת יש בה החבל שמושך הבהמה[26]). בפ׳ חומר בקודש בגמ׳ ובשעת הגתות (חגיגה כ״ה.) ושייר[27]) קופה אחת יתננה לעיני[28]) הכהן פי׳ שמראה לו שלא נסחטו ואינן מקבלין טומאה אבל אם נסחטו אין נאמנין לומר טהורים אלמא דבשעת הגתות אין נאמנין הא דתני יתננה לעיני הכהן באפלי דהיינו בשאר ימות השנה אבל מתניתין דתני נאמנין בחרפי דבזמנן[29]). בפ׳ אעפ״י שאמרו בגמ׳ ומניקה (כתובות ס״א רע״א) הוו

---

[1]) כ״ה נכון בדפ׳ וויניצי׳ ובשדפ״ע נשמט מן פסול עד פסול. [2]) ועיי״ע איין ומ״ש לפרשו מל״ע. ועוד למדין מקרא ובן אין לו לבת שפוטרת אשת אביו מן היבום עיי׳ מ״ש בחיי׳ הרמב״ן ביבמו׳ כ״ב. בשם הספרי ובעל הלכות גדולות ועיי׳ באו״ז הל׳ יבום וקידושי׳ סי׳ תרי״ב והרמב״ן השיג שם על בה״ג ע״ש ועוד עיי׳ בחיי׳ הרשב״א והריטב״א ריש קידושי׳. [3]) כ״ה בכ״י ק״ט ובפי׳ רגמ״ה אבל בדפ״ע אבי אבי אמו. [4]) כ״ה נכון בדפו״ו ובפי׳ רגמ״ה אבל בכ״י ה״ב ובדפ״ע בט״ס מהאי אמר דאין עשה בו עין. [5]) כ״ה לנכון בכ״י ק״ט ובדפ״ע ומכל. [6]) כ״ה בכ״י ק״ט ובדפ״ר מכל כחן וצ״ל כחו וכ״ה בפי׳ רגמ״ה ובדפ׳ וויניצי׳ מכח כוחן. [7]) בפי׳ רגמ״ה ואחיו. [8]) כ״ה נכון רק בדפו״ו וכ״ה בפי׳ רגמ״ה. [9]) והוא אות באות בכ״י אשר ת״י ונדפס מאותו כ״י שלי בש״ס ווילנ׳. [10]) כצ״ל וכדמוכח מע׳ כרע ב׳. [11]) וכ״ה בפי׳ רגמ״ה׳ [12]) ועיי״ע בד ב׳ וש״נ פי׳ רגמ״ה בח״ב, י״ד. [13]) כ״ה לנכון בכ״י ק״ט ובדפו״ו משלשה. [14]) כ״ה בכ״י ק״ט ודפ״א ובשדפ״ע לי׳. [15]) וכצ״ל בכ״י פי׳ רגמ״ה שנדפס בש״ס ווילנ׳. [16]) ע״כ הועתק מפי׳ רגמ״ה. [17]) בנו״ג שהלעיגה. [18]) כ״ה בכ״י ק״ט וכ״ה לפנינו ובדפ״ע אכזר. [19]) כ״ה בכ״י ק״ט וה״ב ולפנינו אבל בדפ״ע רחמני. [20]) כ״ה נכון בכ״י ה״ב ורק צ״ל שאין ובדפ״ע ולמה לא מפני שתמיד פתוח ובכ״י ק״ט ולא מפני שתמיד וכו׳. [21]) הועתק מפי׳ רה״ג לסד״ט 6. [22]) וכ״ה בפי׳ רה״ג (העץ) [העין] הוא טבעת וכן הביא שם התוספ׳ וכתב ושמו בטיית חלקה ועיי״ע עב ג׳. [23]) כ״ה בכ״י ק״ט רק שם בט״ס במעצ והקו נשמט ובדפ״ר שבמעין צ״ל שבמעץ וגם כן נשמט הקו בטעות וצ״ל שבמעצד וכדאי׳ בע׳ עב ג׳ ובדפ״ע בכאן בט״ס שבעץ. [24]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט וה״ב ובדפ״ע בט״ס כמה ואח״כ נקודה והוא ט״ס. [25]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ובדפ״ע בט״ס כבר פירשנו פירוש אחר בע׳ עב. [26]) וכן הביא הר״ש בשם הערוך רק שם לי׳ בט״ס החבל ובכ״י ק״ט בלא דיוק טבעת יש לה בחבל. [27]) בכ״י ש״ס משייר ובנו״ג ישייר. [28]) וכ״ה בכ״י ש״ס ב׳ וכ״ה בתוספ׳ רי״ד ובפי׳ ר״ח ובטהרות פ״ט מ״ד ועיי׳ בתוספ׳ ובנו״ג בט״ס לעני. [29]) ועיי׳ פי׳ ר״ח בש״ס ווילנ׳.

לה בני עינני פי' בנים גדולי עינים[1]). בפ' ר' ישמעאל פ"י במנהות (ס"ד:) מעשה שבא[2]) מגנות צריפין ושתי הלחם מבקעת עין סוכר ומפרש בגמ' (שם). ובס"ג דפ' מרובה (ב"ק פ"ב:) ועל אותה שעה שנינו מעשה שבא מגנות צריפין וכו'[3]). בפ' תפלת השחר (ברכות כ"ח: כמשנה) ר' יהושע אמר מעין שמונה עשרה. גמרא[4]) (שם כ"ט.) רב אמר מעין כל ברכה וברכה פי' „מזכיר ג' ראשונות כסדרן ואומר ברכה רביעית חנינו מאתך דיעה ובינה והשכל בא"י חונן הדעת, החזירני בתשובה שלימה [לפניך] ברוך הרוצה בתשובה, מחול לנו כי פשענו ברוך חנון המרבה לסלוח. גאלינו מלכנו למען שמך ברוך גואל ישראל[5]) וכן כל ברכה וברכה עד מלא רחמים רבים אתה[6]) בא"י שומע תפלה ואומר שלש אחרונות כתקנן אלו דברי רב[7]) ושמואל אמר הבינני פי' אומר שלש ברכות ראשונות כתקנן ואומר הבינני וכו' עד ברוך אתה ה' שומע תפלה ושלש האחרונות כתקנן ומצאנו טעם רב ושמואל מפורש בירו' (פ"ד ד"ח.) בזה הענין שכתבנו רב אמר סוף כל ברכה וברכה ושמואל אמר ראש כל ברכה וברכה[8]) אית תנא תני ז' מעין י"ח ואית תנא תני י"ח מעין י"ח מאן דתני ז' מעין י"ח[9]) מסייע ליה לשמואל ג' ראשונות וג' אחרונות הרי שש והבינני ברכה אחרת שחתם בה בא"י שומע תפלה הרי ז' מעין י"ח מאן דתני י"ח מעין י"ח מסייע ליה לרב דאמר חתימה מעין כל ברכה וברכה כאשר פירשנו למעלה"[10]). בפ"ק בסוטה בגמ' שמשון (סוט' י'.) ותשב בפתח עינים (בראשי' ל"ח, י"ד) א"ר אלכסנדרי מלמד שהלכה וישבה בפתח אברהם אבינו שכל עינים מצפות לראותו[11]) שכל אורח ושב באין אצל פתח אברהם[12]) ר' חנין אמר[13]) מקום ששמו עינים כדכתי' (יהושע ט"ו, ל"ד) תפוח והעינים[14]) ר' שמואל בר נחמני אמ' שנתנה עינים לדבריה וכו'. *[אחי"ה ענין עין ידוע ונאמר בין על עצם ראית העין כמו שבת ק"ח: יד לעין תקצץ, בין שעשויה במלאכת מחשבת ירוש' נדרי' ספ"ט דמ"א ע"ג עשה לה עין של זהב. ומפני שהרבה פעולות ומדות מיוחסות לעין ע"כ בא שמושה על צד הרחבה לענינים רבים א) כל"מ טוב עין (משלי כ"ב, ט') רע עין (שם כ"ג, ו') נאמר על ענין הסכמה ורצון בדבר או העדר הסכמה לדבר גם בדרז"ל עין טובה.. עין רעה אבות פ"ב מ"ט, עין יפה.. עין רעה שבת קמ"ו: ב"ב ס"ד: צר עין שבת ק"ח: צרי עין סוט' ל"ח: ולרוב עין כמו עין רעה ובלא"ר עינא בישא böser Blick ודעת ההמון שעין רעה מזקת באה להם מדמיוני הפרסיים[15]) ורב שחי בין הפרסיים היטב דרש לפי דמיון ההמון והסיר ה' ממך כל חולי (דברי' ז', ט"ו) זו עין ב"מ ק"ז רע"ב ופי' רש"י עין: עין רעה, ושם בעין רעה עיי"ע עבד ב'. ב"ר פצ"א דרשו תתראו (בראשי' מ"ב, א') אל תכנסו כולכם בפתח אחד מפני העין. ושם פצ"ז אין אתם מתייראין מן העין. ועוד עיי' ברכו' כ'. עין הרע סוט' ל"ו: סנהד' צ"ג. ועיי' קידו' פ"ב. ובלא"ר ברכו' כ'. עינא בישא וכן שם נ"ה. ב"מ קי"ח. ב"ב קמ"א. וגם בלי בישא: פסחי' נ': שלטא בהו עינא. ב"מ ל'. אי משום עינא וכו'. ועוד כל"מ ענין עין השגחה ברכו' נ"ח. שבת ל"ד. ב"ב ע"ה. סנה' ק'. נתן עיניו בו וכו', ירו' הוריו' ספ"ג דמ"ח ע"ג נתנו עיניהם בשמואל הקטן ובהשאילה ירו' תעני' פ"ד דס"ט. ר"א המודעי זרועם של ישראל ועין ימינם. ב"ב ד'. עינו של עולם. ב"ק ע"ט: כביכול עשה עין של מעלה כאילו אינו רואה כה"ג לנכון באה"ת ובתוספת' פ"ז ובנו"ג עין של מטה, מכילת' משפטי' פט"ו עין של מעלה.. עיין של מטה. ספרי עקב פ' מ"ג הם נתנו עיניהם עליונה ותחתונה וכו' עיי' במאיר עין שם — ובענין מראית העין עיי"ע מראית, ועוד עיי"ע בת עין, בת מלך. ועוד ענינו בל"מ מראה (עיי' במדי' י"א, ז' יחזקי' א' ט"ז, משלי כ"ג, ל"א) ומזה ואם בעיניו עמד הנתק (ויק' י"ג, ל"ז), לא הפך הנגע את עינו (שם נ"ח) פי' מראהו ותמונתו. ומזה לפע"ד ירו' ברכו' פ"ו ד"י, אם בעיינן הן. ירו' ביכורי' פ"ב דס"ה. עירובין בעיינן הן כלומ' במראיתן ובצורתן. ובקשור

---

[1]) וכ"ה ברש"י. [2]) בנו"ג עוד: העומר. [3]) בכ"י ק"ט בשתי פעמים מגינות צריפין וכ"ה מגנות בב"ק וסוט' מ"ט: אבל בכ"י ש"ס בב"ק גגות וכ"ה אמת עיי' שקלי' פ"ה מ"ב. [4]) כ"ה נכון בדפ"ר. [5]) באו"ז הובאו יתר הברכות באריכות יתרה. [6]) באו"ז קבל ברחמים את תפילתנו. [7]) לי' באו"ז בט"ס. [8]) מוכח כי גי' רבינו כגי' המהרש"ס שלא גרס כגי' שלפנינו איזהו שבע מעין י"ח כי לפי זה קשה ארב דאמר סוף כל ברכה וברכה ואין התשובה מעין השאלה ועיי' הערת המו"ל הירו' דפי' מאיינץ ולא העיר על הערוך וכן לא גרס האו"ז. [9]) כ"ה נכון בדפ"ר וויניצי'. [10]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח הובא באו"ז הל' תפלה סי' צ'. [11]) מקום שכל עינים צופות לראותו. [12]) זה מפי' רבינו הוא ועיי' פירש"י. [13]) בנו"ג א"ר. [14]) במקי' והעינם. [15]) עיי' מ"ש בענין agha dôithra במאמרי על המלאכים והשדים צד 57.

כ׳ או מ׳ ׃ כְּעֵין, מֵעֵין פי׳ כדמות ׳ כמראה ברכו׳ נ״ח. מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא. וכן הכין תרג׳ אונק׳ וירו׳ א׳ כעין יעקב (דברי׳ ל״ג, כ״ח) כעין ברכתא דברכינון. ובתר״י ב׳ מעין ברכתא כלומ׳ כדמות ותמונת הברכות. וכן ברכו׳ כ״ח׃ ירו׳ ברכו׳ הנ״ל מעין שמנה עשרה. ברכו׳ פ״ט מ״ג מברך על הרעה מעין הטובה ועל הטובה מעין הרעה כה״ג הנכונה במשנה שבמשניו׳ ובירוש׳, ובמשנ׳ דבבלי דף נ״ד. מעין על הטובה . . מעין על הרעה. שבת כ״ד. ירו׳ ברכו׳ פ״ד ד״ח. מעין המאורע. ע״ז ג׳ ׃ מעין יממא. סוט׳ י׳. מעין שמו של הקב״ה. סנהד׳ ק״ה ׃ מעין קאמר ליה. ב״ר פנ״א מעין דוגמא של עוה״ב. תרג׳ את כל אמרי ה׳ (יהושע כ״ד, כ״ז) מעין כל פתגמייא דיי׳. ב) ענינו כל מה שדומה לעין כגון נקב שבאמצע ריחים עיי״ע בת עינא. וכן עין של תנור. עין של כירה וכו׳ עיי׳ לעיל ציונים מכלי׳ פ״ח מ״ז; שם פכ״א מ״ב; תוספת׳ כלי׳ כ״ב פ״א. ירו׳ מעשי שני פ״ד דנ״ה׃ חמית בחלמאי אית לי תלתא עיינין א״ל תנורין את עביד תרתין עיניך ועינא דתנורא. ואולי מזה מין עינא נדרי׳ נ׳ סע״א פי׳ כעין חור בספינה וגי׳ רבינו עיי״ע אילא וכ״ה בר״ן ופי׳ דמות איל ובמיוחס לרש״י ורא״ש מן ענא פי׳ צאן וא״ד עיינא. ג׳) מל״ע عين נטיית הלשון בכף המאזניים ומזה נ״ל ב״ב פ״ח׃ היה שוקל לו עין בעין כלומ׳ כערך נטיית הלשון במאזניים לראות שיהא המשקל שוה בשוה לבל יִנָּטֶה הלשון בכף מאזניים ועיי׳ למטה הפעל. ד׳) ענין ל״ע عين צד ופנה Seite, Gegend והוא כמו פרשת דרכים שהעינים מצפות הנה והנה ומזה פתח עינים שתרג׳ אונקל׳ פרשת עיינין ובתר״י א׳ פרשת ארחין דכל עיינון מסתכלין תמן, ושם פ׳ כ״א בעינים תר״י א׳ בסכות עיינין על אורחא ועיי׳ בסוט׳ הנ״ל תרג׳ פנה (משלי ז׳, ח׳) לקבל עינותא ה׳) מל״מ (וכן בל״ע בקבוץ عيون) פי׳ מעין כתובו׳ י״ד׃ למלאות מים מן העין, ירו׳ כתובו׳ פ״א דכ״ה׃ לעוכר את העין. תרג׳ בראש׳ ט״ז, ז׳; כ״ד, כ״ט. ל׳; מ״ט, כ״ב עינא דמיא והקבוץ תר״י א׳ לשמות ט״ו, כ״ז עִינָוָן דמיין ושם פ׳ י״ט; לדברי׳ ח׳, ז׳ ועוד זולתו ובבכורו׳ נ״ה׃ עִינָתָא דמידליין ועוד בל״נ עיינותא בתר״י ב׳ לבמד׳ ל״ד, ט״ו ירו׳ שקלי׳ פ״ה דמ״ח ע״ד אחת אומרת לעינתי . . זו שאמרה לעינתי סברין מימר שופעת כמעיין אמר לון בעיינה סכנת. מנחו׳ ס״ד׃ כמ״ס לעונתי עיי״ע זב א׳ גי׳ רבינו המעולה. והרבה שמות המקומות נקראו על שם מעיין כמו בל״מ עיי׳ פירשט או״מ ע׳ עין. וכן אצל רז״ל עין בּוּל תוספת׳ אהלו׳ פ״ב, תוספת׳ נדה ספ״ה חולי׳ נ״ז׃ ענבול. עין בכי ע״ז י״א׃ עיי״ע נתברא. עֵין גְּדִי שבת כ״ו. תוספת׳ שביעי׳ פ״ז והוא עין גדי של מקרא. עֵינָא דמים ב״מ פ״ו והיה קרוב לפומבדיתא. עין טב ר״ה כ״ה. עיי״ע ענטב ומ״ש. עין יערים תוספת׳ שביעי׳ פ״ד [1]). עין כושי ע״ז ל״א. תוספת׳ שביעי׳ רפ״ד אבל בירו׳ שביעי׳ פ״ה דל״ו. עין כושין. עין סוכר סוט׳ מ״ט׃ ירו׳ שקלי׳ פ״ה דמ״ח ע״ד מנחות ס״ד׃ כמשנ׳. ובע׳ נגות צריפין (ח״ב, רל״ב) גרס רבינו עין השוכר. עין עיטם זבחי׳ נ״ד׃ עיי׳ גיאג׳ לנייבויער 132 עיני שת תוספת׳ שביעי׳ רפ״ד בכ״י אירפ׳ ובנו״נ עינישת ובירו׳ דמאי פ״ב דכ״ב רע״ד עיינוש. עין תאנה קהל״ר פ׳ עת ללדת. עין תרע ירו׳ דמאי הנ״ל ובתוספת׳ שביעי׳ הנ״ל ועיני ותרעא. והתואר מעין׃ עיינן בל״ע أعين מי שיש לו עינים גדולות ירו׳ נזיר פ״ז דנ״ו ע״ג והוה עיינן ואתחמי גחיך והקבוץ כתובו׳ ס״א רע״א עיי׳ לעיל. והפעל מענין עין בהוראה ראשונה כדרך ל״מ עוֵּין (ש״א י״ח, ט׳) פי׳ הביט לרעה וכל״ע عاين אבל אצל רז״ל גם בכלל הבטה בעין פקוחה (וכל״ע בבנין ה׳ וח׳) וזה עיין עליו יבמו׳ קט״ו. עיין לה קידו׳ ד׳. וכן נאמר על הבטה בעין שכלית nachdenken תר״י ב׳ יבננהו יצרנהו (דברי׳ ל״ב, י׳) נטר יתהון ועייני יתהון׳ ברכו׳ נ״ה רע״א מעיין בה [2]). וכ״ה בל״ס עַיֵּן. ובפַעֵל ברכו׳ כ״ה. א״ל עיין אי . . שם נ״ח. עד דמעייני ביה בדינא. מגילי׳ ל׳׃ מעיינינן במילי דמתא. גיטי׳ ס׳. מעייני בספרא דאגדתא בשבתא. סנהד׳ י״ח׃ ומעייננן ליה אנן בדיניה. מכו׳ ח׳. איבעי ליה לעיוני. ר״ה ט״ז בחינה עיוני בעלמא היא פקידה נמי עיוני בעלמא הוא. והשם המופשט עיון תפלה ב״ב הנ״ל עיי׳ בערוך וכ״ה בברכו׳ נ״ה רע״א ור״ה ט״ז׃ ופי׳ ר״ח המעיין בתפלה שתתקבל ותבוא שאלתו וסומך בצדקתו ע״כ ועיי׳ ג״כ פירש״י שם. ומהוראה שלישית של עין נבנה הפעל פי׳ שקל בשוה לבל ינטה לשון כף המאזנים לאיזה צד לתת יתרון לזה על זה (genau nach dem Zünglein der Wage

---

[1]) ובירו׳ דמאי פ״ב דכ״ב רע״ד ועיון ויערים. [2]) והורגל בלשון עברית חדשית לומר עיין על הבטה שכלית באיזה ציו של מראה מקום.

wiegen) ב"ב פ"ט. אין מעיינין במקום שמכריעין. ושם: הריני מעיין. בינוני פעול ירו' סנה' רפ"י דכ"ז ע"ג היה מְעוּיָּין נושא עונות אין כתיב כאן אלא נושא עון (מיכ' ז', י"ח) וכ"ה נכון בירו' פיאה פ"א דט"ז סע"ב לפי גי' המעילה בדפ' קראקא וקראטאשין ובדפו"ו לי' בטעות ובירו' קידו' ספ"א דס"א ע"ד במ"ס מחציין וצ"ל מעויין. ילק' תהלי' ר' תשפ"ד לך ה' חסו' ר"א אומ' כף מאזניים מעויין עונות מכאן וזכיות מכאן מה הקב"ה עושה מטה כלפי חסד. במד"ר ספ"י הרי מאזניים מעויין. דב"ר פ"ה הרי מדת הדין בכף מאזנים מעויין. פסיקת' רבתי רפ"ה ועכשיו המאזנים מעויין וכ"ה בתנחו' כי תשא סי' ל"ד וס"א מצויין טעות מחסרון ידיעה היא] —

עֵין כֹל (?) (שם תואר אליל) עין קוץ (ע"ז מ"ו.) בע' בית גליא. *[אחי"ה אבל שם לא פי' כי אם בית גליא. ובע"ז הנ"ל ובתמור' כ"ח: הגי' עין כול אבל בירו' ע"ז פ"ג דמ"ג. הגי' עין כ ו ס קורין אותה עין קוץ וכ"ה בתוספת' ע"ז פ"ז [1] ואולי הוא תואר לאליל זיאוס שנקרא Ζεύς Κάσιος עיי' ברילל יאהרביכער ח"א, 140 ועוד עיי"ע יוסי ומ"ש] —

עֵין עִיגְלָא (תואר לאבן יקרה Kalbsauge, Edelstein) תרגי' שבו ואחלמה (שמו' כ"ח, י"ט; ל"ט, י"ב) טרקיא ועין עגלא. *[אחי"ה וכ"ה בל"ס עין עגלא ובתר"י א' עין עיגל ובתר"י ב' לבמד' ב', י"ח בתיבה אחת עינעיגלא] —

* עי"ן, עיי"ן (שם האות הששה עשר באלפ"א בית"א) ירו' מגיל' פ"א דע"א ע"ג עי"ן מעשה נסים עיי"ע רעץ ומ"ש. שהש"ר פ' כמעט: עין תלויה כלום' ע' בתיב' מיער (תהלי' פ', י"ד) עיי' מד' שו"ט לזה הפסוק ובויק"ר פי"ג ואבדר"נ פל"ג. הקבוץ ברכו' ל"ב מגיל' כ"ד: עיינין וכ"ה בירו' ברכו' פ"ב ד"ד ע"ד.

* עַיְנָן, עַיְנוּתָא עיי"ע עין.

* עַיְנוּשׁ עיי"ע עין.

* עִינוּתָא (מל"י Kauf, ὤνησις) איכ"ר פ' צדו שדר עינותיה לבר ביתיה פי' כמו אוניתיה עיי"ע אָן, אונו ח"א קל"ד:

* עִיסָה, עיף. עֵיפָא, עיק, עיקתא, עיר, עירני, עירנית עיי' ערכם בלי יו"ד אצל רבינו ומ"ש.

* עֵיצָא עיי"ע עוץ.

* עירי שם מקום עיי"ע מושחן.

* עִירִית (מל"ע غيرة מאכל ומספוא Mundvorrath) תוספת' שביעי' ספ"ה עירית שלקטה למאכל בהמה כה"ג בכ"י אירפ' אבל בכ"י ב' ובדפ' עידית.

* עַיִשׁ עיי"ע עש.

* עייתלו (שם מקום) ירוש' נדה רפ"א דמ"ח: מעשה בריבה אחת בעייתלו וכ"ה שם דף מ"ט: ובבבלי יבמות נ"ט. היתלו ובתוספ' נדה פ"א היתלות. היתלה עיי"ע בח"נ, ר"ג.

עָכַב (כמו עקב בל"מ ענין איחור zurück — ab- halten, hindern ובהתפעל אחר במקום אחד sich aufhalten) בפ"ג במנחות (כ"ז. במשנ') הקומץ מיעוטו מעכב את רובו. פי' אם נחסר ממנו כל שהוא בין קמיצה להקטרה פסול וכן אם נחסר מן העשרון כל שהוא קודם הקטרה פסול וכן כולם ומפורש בגמ' (שם) מאי טעמא. *[אחי"ה והוא מל"מ (איוב ל"ז, ד') ולא יעקבם ודוגמתו כפל וקפל. וכן גרס רבינו בע' עקב ב' עקבת יין ע"ז ע"א. וע"ב רע"ב אצל ס"א עכבת יין וכן הביאו הר"ן והריטב"א את שתי נוסחאות — וכנ"ה במנחות ל"ח. התכלת אין מעכבת את הלבן והלבן אין מעכב את התכלת. זבחי' מ"ז. ושם: מתנה אחת מעכבת שם ל"ט סע"א וסע"ב ומ' רע"א שמעכבות.. שאין מעכבות, שם נ"ב. מעכב.. לא מעכב. ושם: מעכבי, מעכבין. ברכו' י"ז. ומי מעכב. ירו' פסחי' פ"ה דל"א ע"ד שהיא מעכבת את הכפרה. ירו' סוט' רפ"ב די"ז ע"ד מה זה מעכבה מלאכול בזבחים מעכבה היא מלאכול בזבחים ומכיון שהוא מעוכב מלשמוח וכו' ע"ש כל הענין. ב"ב ד'. ליעכב שתא. ושם י"ב: עכביה גביה וכל לשון התמהמה תרג' בלישנ' עכבא עיי"ע עכב במתורגמן וכן תרג' ירו' א' אל תאחרו אתי (בראשי' כ"ד, נ"ו) לא תעכבון יתי, ו ב א ת פ ע ל אל תעמד (בראשי' מ"ה, ט') לא תתעכב וכן ענין عكب בל"ע, ועוד עיי' תרג' לבראשי' י"ט, ט"ז; מ"ג, י'; לשמות י"ב,

[1]) אבל בכ"י אירפ' עין כל.

ל"ט; לבמד' י"א. כ"ג והרבה זולתו. התפעל ירו' פסחי' פ"ו דל"ג: מתעכב מן המצות, קהל"ר פ' לשחוק: מה טיבו שבני מתעכב. והשם המופשט תמור' ל"ב סע"א ורע"ב עיכוב גזברין, ירו' יומ' פ"ב דל"ט ע"ג למצוה.. לעיכוב וכ"ה שם פ"ה דמ"ג רע"א ועיי' ירו' פסחי' פ"ב דכ"ט: לעיכוב אתאמרת.. למצוה אתאמרת, שם פ"ז דל"ד: שנה עליו הכתוב לעיכוב. ירו' מגיל' פ"ג דע"ד: מאי כדון למצוה או לעכוב, יומ' ה' סע"א ורע"ב עכובא. תר"י א' לדברי' כ"ג כ"ב עכוב נדרא. — וכן ענין עַכָּבָא יבמו' ק"ז: ק"ח. עכבה שהיא מן האיש וכו' ירו' נדרי' ספ"ח דמ"א. עכבה שאינה ממנה, מגיל' כ"א. אין ישיבה אלא לשון עכבה, ע"ז ע"א: ע"ב. עיי"ע עקב ב'] —

עַכָּבִיּוֹת (הקבוץ מן עַכָּבִית בל"ס עכובא בל"ע علوب (eine distelähnliche Pflanze בפ' אחרון בעוקצין (פ"ג מ"ב) ר' שמעון אומ' חוץ מן העכביות. בס"ג דפ' המביא כדי יין (ביצי' ל"ד.) אבל מתקנין את הקינרס[1]) ואת העכביות פי' ירקות שהן מרין וצריך למתקן[2]) ע"י האור ברותחין דאעפ"י שקודם שמתקן אינן ראויין לאכילה[3]) יכול לטלטלן כדי למתקן לאכילה. בבראשי' רבה פ' כ"א (כי) קוץ (בראש' ג', י"ח) זו עכבית[4]) דרדר זו קינרס[5]) שהיא עשויה דרים דרים. והיה כערער בערבה (ירמי' י"ז, ו') תרג' ויהא כעכוביתא במישרא[6]) וי"ל עכביות בלעז רומזי"ש[7]) שהן ממיני מטאטא. (קונדס) [קונרס] בלעז קרדו[8]). *[אחי"ה בעה"ק כ"י ריגינסבורג (אצל ה' פערלעס בט"ר 75) הלע"ז פויי"רא ובלא"ש וולכין עשב הוא וגדל במקום שאי' צל תמיד ע"כ ויפה הגיה ה' פערלעס פויי"לא = Viole = Veilchen ואולי הכותב חשב כי רוס"י של ערוך הוא Rose, rosa ואין לפי' זה עיקר. והנכון כי הוא ממיני קוצים הנאכלים עיי' פירש"י לבראשי' ג', י"ח וז"ל פי"מ להרמב"ם לעוק' הנ"ל הוא הצמח שעליו קוצין הרבה ומקלפין הקוצין ומשליכין אותן אחר כך יקלוף אותו שרש ויאכל נא או מבושל בבשר וכו' ובכ"י פי"מ (הובא בפפלנ"צ ללעף 294) כתב שנקרא באנדלוס: خرشف ועוד כתב בפי"מ לעוקצי' פ"א מ"ו לפי' קינרס וז"ל القناريه وهو الحرشف الذى يعرف فى المغرب بالخرشف

נראה מזה כי קינרס ועכביות הן שוין בשמן בל"ע حرشف או خرشف וא"כ מה שפי' רה"ג בעוקצין פ"ג מ"ב ונץ החלב פי' הרשף בטיית כמין קוצים ואוכלין אותן הבהמות ע"כ נ"ל ברור שצ"ל עכביות פי' הרשף וכו' ודבור המתחיל הקודם לזה היינו ונץ החלב נשאר בלא פירוש וזה נעלם מטו"ל ומה' לעף הנ"ל וא"כ גם רה"ג פי' כפי"מ להרמב"ם כי עכבית קוץ נאכל וכן העיד באמת הרד"ק בירמי' ובשרש ערער וז"ל: ופי' רב האיי ז"ל עכבית הוא קוץ מבחוץ ומבפנים פרי נאכל ונקרא ערער ע"כ — וכנ"ה בירו' שבת פ"ו ד"ח ע"ג יוצאין.. במסמר הצלוב טב לעכביתא ופי' המפרש למכת הקוץ. ולנקבה עַכָּבוֹנִית כנראה זו הגי' עיקרית בב"ר פס"ג משל להדס ועכבונית שהיו גדלים ז"ל על גבי זה וכיון שהגדילו זה נותן ריחו וזה חוחו ובע' עצב ג' גרס כגי' הספרים עצבונית וכ"ה בילק' תולדות ר' ק"י ובלקח טוב לבראש' כ"ה, כ"ז, ובתנחו' כי תצא סי' ד' יותר משובש עצמוני. והקבוץ איכ"ר פ' טובים היו: בחרבן הראשון שהיו מתים מריח עוּכְּבַנְיָין אבל בחרבן האחרון לא היו עוכבניין וכו' אבל עיי"ע עצב (= עצבונית) וש"נ גי' כ"י שהביא מהר"ם לונזאנו] —

☞ עַכּוֹבִיתָא (פי' בל"מ עַכָּבִישׁ Spinne בל"ע عنكب, عنكبوت) תרגום וקורי עכביש (ישעי' נ"ט, ה') ובקוין דעכוביתא. *[אחי"ה וכנ"ה בתרג' תהלי' נ"ז, ג' די פקיד לעכביתא. — אבל בתרגו' תהלי' ק"מ, ד' חמת עכשוב: אירסא דעכוביתא פי' מל"ס עכובא Otter, Viper] —

עכבר (= עַכְבְּרָא, עַכְבָּרֵי שם מקום בגליל Ἀχαβάρη) בהגדה דפ' השוכר את הפועלין (ב"מ פ"ד:) לא שבקו ליה בני עכבריא. בויק"ר זאת

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובכ"י ו"ו ב' הקונרס וכ"ה נכון בדפ"ר אבל בשרפ"ע וכ"י בטעות בדל"ת וכלפנינו בש"ס אבל בכ"י רש"י הקינרם וכ"ה בכ"י אירפ' בתוספ' יו"ט ספ"ג וכצ"ל בבה"ג במקום קירנס וכצ"ל בכ"י ערוך ו"ו א' במקום הקורנס ובכ"י ק"ט יותר משובש קונדרס וגי' ברי"ש מוכחת ברור מע' קנרס ע"ש. [2]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ודפ"ר ופיז' ואמש' וכ"ה באו"ז ה' יו"ט סי' שס"ד בשם רבינו. [3]) באו"ז לאכלן ובכ"י ה"ב לברכה. [4]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפ"ר, ובשדפ"ע הקבוץ עכביות וכ"ה בב"ר אלו עכביות. [5]) כ"ה נכון בדפ"ר עיי' הערה 1. [6]) ורד"ק בשרש ערער הביא התרג' כעכביתא אבל בפי' לירמי' בוי"ו. [7]) כ"ה בכ"י ק"ט אולי הוא מלאי"ט ramúccio ענפים דקים ובדפ"ע רוס"י ואולי הוא מלאי"ט Mäusedorn, rusco. [8]) כ"ה בכ"י ק"ט = Distel, cardo ובדפ"ע קרדי והוא הקבוץ cardi.

תהיה (פט"ז) על להדא[1]) עכברא והוה מכריז מאן בעי למיזבן סמא דחיי פי' שכונה [2]). *[אחי"ה בנו"נ בויק"ר מעשה ברוכל אחד שהיה מחזיר בעיירות שהיו סמוכות לציפורי ודע כי בחייו סי' ל"ז מונה בן מתתיהו בין כפרים שבגליל העליון גם Ἀχαβάρη ועוד בספר ב' פ"כ סי' ו' כתב כן והזכירו יחד עם ציפורין כי זה האחרון היה ג"כ בגליל העליון כידוע וא"כ גי' רבינו וגי' ויק"ר עולין בקנה אחד ושם היה בית מדרשו של ר' ינאי ירו' עירו' פ"ח דכ"ה. סלקין לעכברי ושמעין מדבית ר' ינאי וכו'. ירו' תרומו' פ"י דמ"ז: הורי ר' יוסי בי ר' בון בעכברא חד לאלף ועיי' ברא"ש תרומ' פ"י מ"ח (ולא כר"ש שם) וברא"ש חולין פ"ז סי' ל"ג. ע"ז ל'. ר' ינאי הוה בי עכברי וא"ל בר הדיא הוה בי עכבורי וכו' (עיי"ע בי עכברי) ופי' רש"י מקום. ובכ"י ש"ס בשתי הפעמי' בר עכבורי כלומ' נקרא על שם המקום עכבורא או עכברי וכן מצאנו בירו' שבת פ"ב ד"ד רע"ד ר' חנניה בר עכברי הוה אזל ומיעבד עבידתיה גבי ר' חייא ציפורייא וכו' וכ"ה בירו' תרומו' פי"א דמ"ח: וגם מזה הוכחה קצת כי עכברא (עכברי) היה קרוב לצפורין. בקהל"ר פ' כנסתי מן ציידן ומאן דאמר מן עכברין[3]) אולי אינו עכברי, וכן עכברא בכ"י ש"ס קידושי' ולגי' רבינו אכברא היה מקום Okbara בבבל עיי"ע אונא — על כל פנים מ"ש רבינו כאן פי' שכונה אינו נכון הוא] —

עַכְבָּר (מל"מ שם שרץ ארץ בל"ע عكابر בל"ס עוקברא Maus) בפ' דיני ממונות בשלשה זה בורר בגמ' כיצד בודקין (סנהדי' כ"ט:) ההוא דהוו קרו ליה עכברא דשכיב אדינרי כלומ' כעכבר זה שגורר[4]) דינרין וכל מה שמוצא מכנים בחורות ושוכב עליהן כך זה עצרן אינו נותן מכל נכסיו כלום לעניים. *[אחי"ה וכנ"ה בשבת קכ"א: ביצ' ל"ו: עיי"ע אספרמקי ומ"ש. פסחי' י': עכבר נכנס וככר בפיו ע"ש איזה פעמים. ושם: עכבר שחור: פרה פ"ט מ"ג אף העכבר (היא מקיאה). חולי' ט' סע"א עכבר המנקר וכו'. שם קכ"ו: קכ"ז. עכבר שחציו בשר וחציו אדמה, ושם: עכבר שבים. והקבוץ עכברים שבת קנ"א: ביצ' כ"ח רע"א סוכ' ל"ו: הוריו' י"ג. עיי"ע נגמי ובלא"ר עכברא גיטי' מ"ה. וש"נ עיי"ע חר א'. ע"ז ס"ח: ההוא עכברא דנפל לחביתא דשיכרא, ושם: עכברא דדברא.. עכברא דמתא[5]). ירוש' שבת פ"א ד"ג: עכברא דטורא. תר"י א' לויק' י"א, כ"ט עכברא אוכמא וסמוקא וחיורא והקבוץ עַכְבְּרֵי תרג' ש"א ו', ד', ה'. י"א. י"ח. ירו' ב"מ ספ"ג ד"ט: אילין עַכְבְּרַיָּא רשיעיא וכו'. ולנקבה עַכְבַּרְתָּא ביצ' ל"ו: ורבינו גרס עכברא עיי"ע אספרמקי] —

* עַכּוֹ (שם עיד Akko) והוא Ἀκη אצל בן מתתיהו (על הקדמוניו' ט', י"ד, ב') בצפונה של א"י וכבר הוזכרה בשופטי' א', ל"א. מיכ' א', י'. והרבה אצל רז"ל עיי' גיטי' פ"א מ"א עכו כצפון, שם ז' רע"ב למימרא דעכו לציפונה דא"י קיימא ורמינהו היה מהלך מעכו לכזיב וכו' וכ"ה תוספת' סוף אהלו', תוספת' פסחי' פ"א (ב') שהיו מהלכין מעכו לכזיב ועוד עיי' בתוספת' גיטי' רפ"א שם לשביעי' רפ"ה תוספ' כתובו' ספ"ה. תוספת' ע"ז פ"ד (ה'), שמ"ר פ"ט כלום מביאין.. דגים לעכו. ב"ר פ"ה דג העולה מעכו — בענין כפר עכו עיי"ע כָּפָר.

☞ עֶכּוּז (עיי"ע עכוז, וע' אכוזו וע' הרגוז ולדעת ר"ב מל"י κυσσός = κυσός After, Schamtheil) משנת בכורות פ' על אלו מומין (בכורו' מ'.) מושיבו על עכוזו וממעך. פי' בל"י כוזו ענבות עיי"ע הרגוזו. *[אחי"ה צ"ל הרגוז כי הוי"ו הוא גוף נסתר וכצ"ל עכוז וכבר הארכתי בפי' המלה בערכי' הרשומי' בראש הע'] —

* עכו"ם (קטוע מן עֹבודת כֹוכבים וּמֹזלות או מן עֹובד (עובדת) כֹוכבים וּמֹזלות Götzen-dienst, Götzendiener) סנהדי' מ"ז סע"ב מה עכו"ם בהזמנה לא מיתסרא וכו', נ"ג. והלאה העובד עכו"ם, שם ס"ג: והלאה משרתי עכו"ם, זבחי' מ': והלא' שעירי עכו"ם, שם מ"ז. השוחט לעכו"ם. וכן לעובד ע"ז סנהדר' נ"ט. עכו"ם ועוסק בתורה וכו', שם אשכחן דאעינוש עכו"ם עילויה, מכשירין פ"ב מ"ה מ"ו, מ"ז מ"ח. מ"י. ולנקבה שם ס"ד. עכו"ם אחת.

עכל (עוּכְלָא כמו אוכלא פי' מדה Maass) בר"ג דפ' בכל מערבין (עירו' כ"ט.) ליטרא ירק ועוכלא תבלין[6]). בס"ג דפ' המוכר את הספינה

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב והוא רגיל בחבור שמות המקומות עיי"ע הדא ובדפ"ע להדיא. [2]) בכ"י ו"ו א' ול"ד בט"ס שמנה. [3]) ובכ"י פאריז הגי' מן טבבין עיי' גיאגי' לנייבויער 191. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע שגונז. [5]) ולדעת הי' לעוויזאהן 108 עכברא דברא היא Siebenschläfer. [6]) בדפ"ר בעוכלא בכ"י ק"ט וה"ב ליטרא תבלין ועוכלא ירק ובנו"נ עוכלא תבלין וליטרא ירק.

(ב"ב צ' רע"א) מפורש כמה עוכלא אחד מחמשה ברובע הקב והקב ששה ביצים והוא ביצה וחומשא דביצה [1]). בפ"ק בסוט' בגמ' במדה (ח' סע"ב) מניין לרבות תרקב וחצי תרקב קב וחצי קב רובע והצי רובע תומן וחצי תומן ואפילו [2]) ת"ל (ישעי' ט', ד') כי כל סאון סואן ברעש. בפ' המוכר את הספינה בגמ' המוכר פירות (ב"ב פ"ה:) אמאי פשטת ליה מהאי דמחיוה מאה עוכלי בעוכלא פי' „כמה מדות מדרו כאן כלומ' תמהו עליה ותרצו בה תירוצין הרבה" [3]). בס"ג דפ' נערה שנתפתתה (כתובות נ"ג.) ואע"ג דאיכא למימר זוזי אנסוה דאמינא כמאן דמחו ליה מאה עוכלי בעוכלא פי' מאה מכות — (א"ב פירש"י בההיא דכתובו' [מכין אותה מאה מכות] ברצועה שבראשה ברזל כמין משקולת קטנה ששמה עוכלא ובשנוי מעט פירשב"ם בההיא דב"ב ולא נהירא כי עוכלא שם מדה ולא שם משקל הוא אלא משל היה מורגל בזמנם כלומ' הכהו מאה מדות תחת מדה אחת). *[אחי"ה ובמהדורא קמא (הובא בשט"מ לכתובו') אי' עוד ברש"י עוכלי בסטונגיי"ר וצ"ל בסטונגייד = Stockstreiche, bastonnade אבל הדין עם ר"ב שהוא שם מדה ואחד הוא עם אוכלא (ח"א ע"ו) ושם פירשתיו. ובעל מ"כ בממד"ר הנ"ל לא דק היטב לפרש משקולת קטנים והנכון מדה קטנה וכדמוכח ממה שהביא המדרש את הפסוק מישעי' הנ"ל שדרש סאון מענין סאה וכ"ה בתוספת' סוט' רפ"ג תומן ועוכלא ובכ"י אירפ' נשמט בטעות] —

עָכַל פי' כמו אָכַל (verzehren בס"ג דפ' טרף בקלפי (יומי' מ"ה:) ובר"ג דפ' המזבח מקדש (זבחי' פ"ג:) אשר תאכל האש את העולה על המזבח (ויק' ו', ג') עיכולי עולה אתה מחזיר ואי אתה מחזיר עיכולי קטורת [4]). ובר"ג דפ' גיד הנשה (חולי' צ'.) עיכולי בשר אתה מחזיר ואי אתה מחזיר עיכולי גידים ועצמות. פי' כמו כדי שיתאכל (ברכו' נ"א:) ודבר מכוער הוא ולא לגמרי. *[אחי"ה והפיעל ב"ק צ"ט: כפי ס"א בע' עכר ע"ש. הפועל תמיד פ"א מ"ד (כגי' הש"ס) המעוּכָּלות. נתפעל ברכו' הנ"ל כדי שיתעכל אבל בירו' אי' כגי' רבינו באל"ף וכ"ה בע' אכלא [5]). במד"ר פי"ד לכך קראו סיר (תהלי' ס', י') מה הבשר מתעכל בסיר כך נתעכלו שם. תרגי' כ"י לאיוב ב', י"ח יעלס: ולא יעכל [6]) ובדפוסי תרג' בע"א] —

* עיכלא (?) ירוש' ע"ז פ"א דל"ט ע"ג היה הופך עיכליה ובירו' דמאי פ"ד רכ"ד. פילכיה [7]) אבל גי' המ"כ לנכון פיכלה וכבר הארכתי לפרשו [8]) בע' אפסחתיה (ח"א רכ"ה).

* עַכְמַאי (שם פרטי) ירו' תרומו' ספי"א דמ"ח: וירו' שבת פ"ב ד"ד ע"ד יונתן בן עכמאי וכ"ה באו"ז הל' שבת סי' פ"ח והוגה ללא נכון עפ"י גי' הש"ס (שבת כ"ט סע"א) עכינאי אבל בכ"י ש"ס א"פ ובס' העתים אי' לנכון עכמאי וכ"ה ברי"ף כ"י (ד"ס שבת צ"ד מ"ז:) ושם הגי' ר' יוחנן. וגי' במי"ם מוכח ג"כ מיבמו' ט"ו: ב' משפחות גדולות שהיו בירושלים משפחות בית צבועים מבן עכמאי וכו'.

עכן (עַכְנָא· עכינא (כמו חֲכִינָה) מל"ס אֶכִדְנָא מל"י (Otter, Schlange ἔχις, ἔχιδνα זה תנורו של עכנאי שהקיפוהו הלכות כעכנא זו (ברכו' י"ט. ב"מ נ"ט:) [9]) וברכוהו על אשר חלק על דברי רבים שנמצא כאילו זלזלם ואסיקנא ר' יהושע לא בעי לשון נידוי מפורש במשנתינו אלא מדמי מילתא למילתא ומשכח עשרים וארבעה ר"א לא מדמי אלא בעי נידוי מפורש במשנתינו ולא אשכח אלא תלתא ועוד מפורש בע' חכן. בסוף הגוזל ומאכיל בגמ' הגוזל שדה (ב"ק קי"ז רע"ב) ובהגדה דפ' השוכר את הפועלין (ב"מ פ"ד: פ"ה.) עכנא עכנא פתחי פיך [10]) ויכנס בן אצל אביו. בפ' נגמר הדין בגמ' דסמך ואם אינו (סנהדר' מ"ד:) וחד אמר זמרי שמו ולמה נקרא שמו עכן שעיכן עוונותיהן של ישראל כעכנא שמסבבת ומעקמת שהיו כל ישראל בכלל החטא. — (א"ב פי' בל"י נחש ואפעה אך לי נראה שפירושו כאן בל"י ורומיי מין חיה אשר שמה קפוד ולפעמים מסבבת ככידור ויורה קוציה לחוץ כמו חצים). [*אחי"ה ר"ב כיון לל"י Jgel, ἐχῖνος וגם הוראת זו המלה מין קדרה ובעל כ"כ רוצה לפרש מזה תנורו של עכנאי או כגי' דפ"ר עכינאי אבל עיי"ע חכן ומ"ש. ולדעת האומרים

---

[1]) וכ"ה בפירשב"ם בשם ר"ח. [2]) לי' לפנינו בש"ס ולי' בילק' ישעי' ר' רפ"ג ובבמד"ר פ"ט. [3]) הועתק מפי' רגמ"ה.
[4]) כ"ה בכ"י וי"ן ל"ד וה"ב וכ"ה בש"ס ובדפ"ע אי' חטאת. [5]) ובכ"י ק"ט ודפ"ר בעי הנוכחי אי' בט"ס כדי שתאכל.
[6]) ואו"כ בהיפך האותיות כמו ילעס. [7]) ובעירובי' כ"ט. אי' בהיפך בכ"י ש"ס מינכען פיכילה וצ"ל עוכלא עיי"ע עכל אי.
[8]) והי' לעווי עשה עצמו כמתעלם ויען כן טעה בפי' זה העי' וגם ה' פליישער בהוספותיו לא עיין כהוגן. [9]) בנו"ג בברכו' מלמד שהקיפוהו כעכנאי זה ובב"מ שהקיפו דברים כעכנא זו ועוד עיי"ע חכן (ח"ג, שפ"ג הערה 3). [10]) בב"ק פוסיך.

כי הוא שם פרטי בעל התנור שעושה שמו כן (תוספו' ב״ם נ״ט:) יש להביא ראיה משבת מ״ט סע״א אבל עיי״ע עכמאי. וכנ״ה בשבת ס״ב. כפי ני' כ״י ש״ם א״פ ויק״ר ופט״ז כארס של עכנה ובענין שנוי הגי' עיי״ע ארם (ח״א דצ״ו:) ועיי״ע כעס. דב״ר פ״ו לעכינא שהיה יושב על פרשת דרכים. ובל״ז עכן. איכ״ר פ' ומרב עבודה: עכן בית. והקבוץ ספרי האזינו פ' שכ״א עכנין ובילק' שם ר' תתקמ״ה עכינין — והפעל ממנו עִיכֵּן סנהד' הנ״ל ופי' הערוך] —

1 עֶכֶס (מל״מ שלשלת הרגל לתכשיט מל״מ (Fussfessel בפ' במה אשה ירושלמי (פ״ו ר״ח:) עכסים[1]) (ישעיה ג׳, י״ח) קורדוקיא כמה דתימא (שם ט״ז) וברגליהם תעכסנה. — (א״ב מין מנעלים עיי״ע קרדקיים). *[אחי״ה ומע' הנ״ל מוכח כי רבינו היה מפרשו בע' הנוכחי וכאן לא נמצא לא ברפוסי' ולא בכ״י ערוך] —

*2 עֶכֶס (מל״י ἔχις נחש Schlange) מכילת' בשלח מסכ' ויסע פ״א אין אפעה (ישעי' ל׳, ו׳) אלא עכס אמרו שעכס זה רואה צל עוף שהוא פורח באויר מיד מת וכו' וכ״ה גי' הנכונה בילק' ירמיה ר' רס״ו ועיי' תנחומ' בשלח סי' י״ח — ולפעים בהיפך האותיות כעס עיי״ע וע' ארם.

עַכְסָה (ל״נ מע' הקודם והוא שם פרטי לאשה) בתמורה בפ' יש בקרבנות (ט״ז.) מאי עכסה (יהושע ט״ו, ט״ז) א״ר יוחנן[2]) כל הרואה אותה כועס על אשתו בשביל שלא היתה יפה כמותה. *[אחי״ה וכן פירש״י מתוך יופיה. ובלי דרוש זה פשוט שהמלה ענין עכס מע' הקודם היא] —

* עַכְסִילֵו (פי' כמו כִּסְלֵו שם לחודש התשיעי) בב״ר פצ״ח דרש קשתו (בראשי' מ״ט, כ״ד) זה עכסילו שהוא עושה במזל קשת.

עָכַר (מל״מ ובל״ע عكر ענין דלוח מים צלולים trübe machen ועוד עיי' בפנים) בשתי מדות פ״ט במנחות (מ״ה דף צ׳.) אלא שהלח נעכר והיבש אינו נעכר. פי' שהלח נעכר מלמטה ומתערב ומתבלבל ואינו צלול ומה שנתקרש בכלי יוצא לחוץ. בגמ' כתיב נעקר[3]) בק' דלח נעקר ומגויה דמנא קא אתי כלומ' „מתוך הכלי צפין הכירוציץ ועולין למעלה והיבש אינו נעקר מתוך הכלי הכירוץ ואינו צף ולא נכנס בתוך הכלי לפיכך חול"[4]). בס״ג דפ' מי שמתו (ברכו' כ״ה:) וי״א עוכרן ברגלו. בס״ג דפ' השוחט אחד בעוף (חולי' מ״א רע״ב) אמר רבא בעכורין שנה. בס״ג דפ״ק בנדה (י״א:) אימור[5]) שמש עכרן. בפ' הגוזל עצים בגמ' הנותן לאומנין (ב״ק צ״ח:) א״ל ליעכר[6]) מוחך[7]) פי' קללו כלומ' יתבלבל מוחו. ס״א לעכל מוחך. ובגמ' דגזל מטבע (שם צ״ח רע״א) ה״מ בצלולין דקא חזו ליה אבל בעכורין דלא קא חזו ליה לא. *[אחי״ה וכנ״ה בסוטה ה׳. אפי' רוח קמעה עוכרתו. ספרי עקב פ' מ״ח מים עכורים[8]) ירו' תרומו' ספ״ה דמ״ג ע״ד יין עָכוּר, סנהד' מ״ד: היום הזה אתה עכור ואי אתה עכור לעוה״ב. ב״ר ספ״פ צלולה היתה החבית ועכרתם אותה.. עכורים היתה החבית וצללנו אותה. ירו' כתובו' פ״א דכ״ה: לעוכר את העין וחוזרת וצללת. נפעל נדה ט׳. בכורו' ו': דם נֶעְכַּר ונעשה חלב, ירו' סוטה פ״ד די״ט ע״ג אין החלב נעכר אלא לאחר שלשה חדשים. ירו' נדה ספ״ב ד״נ: עיניה שביעה בעובדיי' אפי' עכור לא פסליה. ובינוני פעיל חולי' נ״ה: עֲכִירֵי, מנהו' נ״ג. עכירא דעתיה. אתפעל תרג' משלי ט״ו, ו' תתעכר. והשם המופשט שמ״ר ס״פ כ״ב תפלתו בַּעֲכִירָה פי' כמו עכירות ברד״ק לש״ב כ״ג, ד'] —

עכר (= עֲכִירִים (עֲכִירִין) כמו כִּירִים עיי' בפנים (Pressbalken, Presssteine בפ' המוכר את הבית (ב״ב ס״ז:) לא מכר את העכירין ולא את הגלגל. פי' בתשובות עכירין בנו״ן תנן והן כבשי שכובשין את הזתים בבית הבד והוא קורה. פי' אחר עכירין הן העגילין דתנן (בפי״א) [צ״ל בפי״ב][9]) בכלי' (מ״ח) הכירים ופי' כבשי והם גלגלי אבנים נקובות באמצע וטוחנין וכובשין בהן הזתים. *[אחי״ה בכלי' שם גרס רה״ג (סר״ט 8) הכירין ובב״ב הנ״ל עכירין ופירשו ע״י כבשי ועוד כתב א״ד כידון ויתר שנויים תמצא בע' כבש (ח״ה, קצ״א הערה 2 ע״ש) וגי' כידון דאי' בכלי' פי״א מ״ח ענין אחר יש לה עיי״ע כדון — ועוד עיי״ע מרצף] —

---

1) כ״ה נכון בכ״י ק״ט וברפ״ר אבל בשרפ״ע בטעות עכסיסי. 2) לפנינו לי׳ ולי׳ בילק' יהושע ר' כ״ד. 3) וגם במשני' דש״ס אי' בקו״ף אבל בטשנה דמשניו' בכ״ף. 4) הועתק מפי' רגמ״ה למנחו' (כ״י אנגיילי' דף ל״ד:). 5) בנו״ג דאימא 6) בנו״ג לעכר. 7) בכ״י ש״ם ר' ובשט״מ מוחיה. 8) כמו מים הרעים באבות פ״א מי״א. 9) אבל בע' כדון צ״ל תחת פי״ב: פי״א ובח״ד, ר' שורה ו' בט״ד פי״ג.

*** עַכְשׁוֹב, עכשבוניתא** (נראה שהוא כמו עכביש Spinne) תוספת' פרה פ"ח נפל לתוכן עכשוב שיבאי [1]) ופי' הר"ש כל הני מיני שקצים הן ע"כ ורש"י פי' בתהלי' ק"מ, ד' עכשוב: עכביש איריינ"א בלע"ז (araignée) וכן תרג' שם עכוביתא. ונקרא מין חולי כך ירו' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ד הדא עכשבוניתא [3]) סכנה. ועיי' נ"כ ע' עורדען.

עַכְשָׁיו (פי' עתה nun) משנה אבות פ"ק (מי"ד) ואם לא עכשיו אימתי פי' עתה. *[אחי"ה אולי הוא הורכב מן עד כשעה. גיטי' ע"ב. מהיום . . מעכשיו. ירו' פיאה פ"ז ד"כ רע"א ירוש' דמאי פ"א דכ"א רע"ד בראשונה . . ועכשיו. שם פ"ג דכ"ג רע"ג ירו' ע"ז ספ"א ד"מ. ירו' סוט' פ"ט דכ"ד רע"ד (ועיי' תוספת' סוטי פט"ו) בראשונה . . אבל עכשיו. ב"ר פי"ב עכשיו . . עכשיו. ירו' שבת פ"ז ד"ט. עכשיו . . אחר זמן, סנהד' צ"א. עכשיו שיש מים וכו', ב"ב ע"ד. עכשיו שנשבעתי וכו', ספרי בהעלתך ס"פ ע"ח וכי עד עכשיו וכו'. ב"ר פל"ט לשעבר . . ועכשיו עיי"ע הרהון וש"נ ירו', ובברכו' ס"ג: עכשו בלא יו"ד ועיי' תשבי וכהפשב"ע] —

על (הפעל עָלָה בלא"ר עֲלָא, עלי hinaufsteigen בהפעיל ופיעל בהוראות שונות עיי' בפנים. השם עִילּוּי Werth) **בסוף**[3]) תמורה (ל"ב רע"א) ומקדשין אותן הקדש עילוי. פי' אחד קדשי מזבח ואחד קדשי בדק הבית אין משנין אותן מקדושה קלה לקדושה חמורה „כגון שלמים לעולה ומקדישין אותן קדשי מזבח הקדש עילוי לשם קדשי בדק הבית ואותו עילוי נותן לבדק הבית ומהו העילוי כדאמרי' בערכין בפ' המקדיש שדהו (כ"ח:) מחרים אדם את קדשי קדשים בין קדשים קלים[4]) אם נדר[5]) נותן דמיהם פי' שאמר שור זה עלי לעולה שחייב באחריותו כיון דלא סגי דלא מקריב ליה נותן דמיו לבדק הבית [הואיל והקדישו הקדש עילוי לבדק הבית] [6]) ואם נדבה הוא אותן קדשי מזבח שהקדיש לעילוי כיון דנדבה לא אמר עלי[7]) אלא אמר הרי זו עולה דאינו חייב באחריותה אינו נותן לבדק הבית אלא דמי טובת הנאה ומה הוא טובתה[8]) אומדין כמה כהן אחד שאינו ממשמר העובד[9]) באותו זמן רוצה ליתן לבעל השור [בשור זה][10]) שימתין לו עד זמן משמרתו ויתנהו לו להעלותו כדי שיזכה לו בעורו שאינו רשאי כהן זה להעלותו אלא בזמן משמרתו וכמה שאותו כהן רוצה ליתן כן הוא חייב ליתן לבדק הבית והיינו עילוי ומחרימין אותן קדשי מזבח יכול לומר יהו חרם ואם אמר כן[11]) אם נדר הם נותן את דמיהן לכהנים ואם נדבה נותן את טובתן כדאמרינן"[12]). ועוד בפ' המקדיש (ערכי' כ"ז רע"ב) הבעלים נותנין ל' שאין מוסיפין חומש על עילוי של זה. בפ' ב' בבכורות בגמ' ולדן וחלבן (ט"ו סע"ב) הרי הן כחולין לכל דבריהן אין לך בהם אלא מצות עילוי בלבד. פי' „חומרא דבעי פדייה"[13]). והיה ערכך (ויק' כ"ז, ג') תרג' ירו' ויהא עילוייך[14]). בר"ג דפ' האיש מקדש בו ובשלוחו (קידושי' מ"ב:) במקרקעי נמי לא אמרן אלא דפלוג בעילוי. פי' בשומא דשופרא וסניא ואוקומינהו בדמי אבל אפלוג במשחתא פי' במדה אפי' כל שהוא חוזר. בריש יבמות (ד':) ואי כתב רחמנא לא יעלה הוה אמינא כל העלאה קא אסר רחמנא פי' שנושאין הכלאים בידיהן להראותן קמ"ל לא תלבש[15]). בס"ג דפ' הערל (שם פ"א סע"א) אני שונה עיגול בעיגול עולה[16]) פי' מעלה אחר מטאה והשאר מותרין ולולי שהתרומה בזמן הזה דרבנן לא היה התנא שונה עולה אלא מדמע הכל[17]). בפ' אעפ"י שאמרו בגמ' ומניקה (כתובו' ס"א.) עולה עמו ואינה יורדת עמו[18]) [והיא] בעולת בעל (בראש' כ', ג') בעלייתו של בעל ולא בירידתו. פי' אם היה עשיר או ממשפחה השובה ממשפחתה עולה עמו כמנהג מעלתו ואם היתה היא עשירה והוא עני או פחות ממשפחתה אינה יורדת עמו ממעלתה. בגמ' דפ' הכל שוחטין (חולי' י"ז:) סכין עולה ויורד מותר לשחוט בו. פי' שקצותיה רחבות ואמצעיתה צר זו היא עולה ויורדת והוא שפיה חלק ואין בו

---

[1]) כהי"ג בר"ש פרה פ"ט מ"ב וכצ"ל בכ"י תוספתי תחת שיבאו (צוק"מ 638) ובנו"ג השואבו! [2]) בירוי שבת פי"ד די"ד ע"ד עכשמוניתא. [3]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וי"ו ל"ד ה"ב אבל בדפ"ע בט"ס בפרק. [4]) לי' בפי' רגמ"ה. [5]) כ"ה נכון בכ"י וי"ו, ק"ט ל"ד, ה"ב ודפ"ר ואמ' אבל בדפ' פיזי וויניצי' בט"ס נותר. [6]) כצ"ל עפ"י פי' רגמ"ה. [7]) בדפו"ו בט"ס על. [8]) כ"ה בדפ"ר ואמ' וכ"ה בפי' רגמ"ה ובדפ' וויניצי' טובת הנאה. [9]) כ"ה בכ"י בדפ"ר ואמ', ובדפו"ו בט"ס ועובד. [10]) כ"ה נכון בפי' רגמ"ה וכצ"ל בערוך. [11]) בפי' רגמ"ה וא"כ. [12]) ע"כ הועתק מפי' רגמ"ה לתמורה (בקובץ כ"י אנגיילי' דף רמ"ח. [13]) כ"ה בפי' רגמ"ה (בקובץ כ"י אנגייליקי' לבכורו' צד ע"ט.). [14]) בנו"ג בתר"י עילויית וזה נראה יותר וכן באונקל' פורסניה. [15]) בנו"ג ואפי' מוכרי כסות כתב רחמנא לא תלבש שעטנז. [16]) בנו"ג עיגול בעיגולים. [17]) ועיין פרש"י ובהפשב"ע. [18]) בנו"ג עוד אמר רב הונא מאי קראה.

סגימה כלל[1]. כפ' כל המנחות באות (מנחו' ס"א.) נותן שתי הלחם על שני כבשים ומניח שתי ידיו למטה מוליך ומביא מעלה ומוריד. א"ר יוחנן מעלה ומוריד[2] מעלה ומוריד למי שהשמים והארץ שלו מוליך ומביא למי שהרוחות שלו[3] וכו' עד וכן ללולב. בסוף שבת בגמ' מהלקטין (קנ"ו רע"א) והכי משנה א"ר חסדא על יד על יד פי' „מעט מעט"[4]. בס"נ דפ' אלמנה ניזונת (כתובו' ק':)[5] איכא דניחא ליה באשה דשקלא על יד על יד. ברישׁ שבועו' (כ'.) ידיעה בתחילה וידיעה בסוף והעלם בינתים הרי זה בעולה ויורד. כפ' ב' בכריתות (י':) אלו מביאין קרבן עולה ויורד. פי' אם היה עשיר מביא קרבן עשיר, עני מביא קרבן עני. בילמדנו (בתנחומ' ויצא לי')[6] מלאכי אלהים עולים ויורדים בו (בראש' שם) יורדים ועולים מיבעי ליה אלא שהמלאכים שמסורין לו בא"י עולין ואותן שירדו היו משמרין איתו בחו"ל. בפ' מי שמתו בגמ' קברו את המת (ברכו' כ'.) ובפ' יש נוחלין בגמ' בנות צלפחד (ב"ב קי"ח:) ובפ' אלו נאמרין בגמ' ששה שבטים (סוטי ל"ו:) אנא מזרעא דיוסף קאתינא דלא שלטא ביה עינא בישא דכתיב (בראשי' מ"ט כ"ב) בן פורת יוסף בן פרת עלי עין א"ת עלי עין אלא עולי עין, פי' כל מה שמעיינין להן בעין רע לא יזיקם אלא מועיל להן ומעלין ביותר. ר' גרשם זצ"ל פי' שהן עולין על העין כדבר שיושב למעלה מן העין ואין שולט עליו ורבינו חננאל ז"ל היה שונה עלי עין כלומ' בואי העין במקום אחר ואל תזיקני[7]. כפ"ק בתעניות (י'.) וסימניך עילאי בעו מיא תתאי לא בעו מיא. פי' שמואל בנהרדעא ורב בסורא ותרוייהו על פרת ונהרדעא לעיל מן סורא טפי מן כ'[8]) שמואל ונהרדעי בעו מיא ורב וסוראי תתאי לא בעו מיא דכיון שהן תחתיים נקוים המים אליהן ומתקיימין אצלם והילכתא[9]) יום ס' כלאחר ס'[10]). בגמ' דפ' כיצד אשת אחיו (יבמות כ"א סע"א) וזעירי מוסיף אף אשת אבי אמו וסימניך דעילאי דרב. פי' רב אמר אשת אחי האם וזעירי אמר אף אשת אבי האם האב שהוא למעלה ורב מ"ט לא תני לה משום דמחלפא באשת אבי אביו אם תאמר אשת אבי האם יש לה הפסק אתי למימר אשת אבי אביו נמי יש לה הפסק וזעירי אמר לגבי אשת אבי אביו שכיח דאזיל ולפיכך אין לה הפסק אבל לגבי אשת אבי אמו לא שכיח דאזיל ולפיכך יש לה הפסק. פ"א לגבי משפחת אביו שכיח דאזיל משום דאתי ליה ירושה מהתם וידע דאית ליה קורבא להתם ולא אתי למיסב מהתם גבי משפחת אמו לא שכיח דאזיל. בגמ' דפ' לולב וערבה (סוכה מ"ה:) ראיתי בני עלייה והן מועטין. פי' „ראיתי ברוח הקודש כגון[11]) בראיית חלום כי הצדיקים שבדור הזה הראויין לעלות לגן ערן מועטין הן"[12]). (בפרק) [צ"ל בסוף פרק] ראשון

[1]) ובפי' רגמ"ה פי' שאינו שוה בחידודו. [2]) בגמ' שם ס"ב. ושם הגי' א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן. [3]) בנו"ג בסדר הפוך מוליך ומביא ואח"כ מעלה ומוריד. [4]) וכ"ה בפי' ר"ח בש"ס ווילנ'. [5]) לפנינו לי' כי אם בערכין כ"א: ושמעת מיניה כי לפני רבינו היתה גי' כבערכי'. [6]) אבל עיי' ב"ר פס"ח ורש"י לויצא כ"ח, י"ג ובלקח טוב שם. [7]) וכפי' רגמ"ה מוכח קצת מפי' רש"י בסוט' הנ"ל ובב"ם פ"ד. ע"ש בד"ה עולי עין ובפירשב"ם לב"ב הנ"ל ובפי' כ"י רגמ"ה לב"ב לא מצאתי זה הפי' ובפירש"י לברכו' כ'. פי' עולי עין מסולקין מן העין שאינה שולטת בהן ע"כ ובדף נ"ה: לא פירש"י מאומה. [8]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב וכן מוכח מיוחסין השלם ע' רב דימי (צד 124) שהביא דברי הערוך ושם הגי' טפי מן עשרים פרסי, ובדפ"ע בט"ם כ'. [9]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב והוא כלשון הש"ס וכגי' ר"ח ובדפ"ר והילכ' והיינו והילכתא אבל בדפ"ע מפיזי והלאה פשטו בטעות והילכך. [10]) רבינו נגרר אחר פי' ר"ח וז"ל (בש"ס ווילנא) ואיבעיא לן יום ס' כלפני ס' ואינו שואל או כלאחר ס' ושואל רב אמר כלפני ס' ושמואל אמר כלאחר ס' וסימנך עילאי בעו מיא תתאי לא בעי מיא פי' נהרדעא אתריה דשמואל והוא גבוהה והן מבקשים מים וסורא אתריה דרב והיא לגבי נהרדעא תתאה והן אינן מבקשין מים כלומ' שהן תחתיין נקוין המים בהן ומתקיימין אצלם אמר רב פפא הלכתא יום ס' כלאחר ס' ע"כ ועפ"י גי' זו היטב מבוארי' דברי ר"פ הלכתא יום ס' כלאחר ס' והיינו כשמואל וכגי' רבינו שהיא כגי' ר"ח כי רב אמר כלפני ס' ושמואל אמר כלאחר ס' וכגי' בה"ג סוף ה' לולב וגי' רבינו הערוך מעיד גם היוחסין השלם הנ"ל והשיג על פירש"י וגירסתו וסיים ונראה לי דברי בעל הערוך ועוד כי הוא הלך לבבל וראה בעיניו וכן הוא ע"כ (בענין הסיום ועוד כי הוא הלך וכו' כבר העירותי במבוא VI כי זה סיפור בעלמא הוא ואינו מדוייק) ובהפשב"ע העלה ג"כ לקיים גי' רבינו הערוך נגד שטת רש"י רק היתה לפניו גי' מוטעת של ספרים והלכך לכן נדחק בפירושו ועיי' ג"כ בעל הגיון שלמה צד ל'. וסיים יקרוב הדבר לומר שגם חכמי הש"ס ידעו דאיכא דאפכי דרב לדשמואל לכך הוצרך לסימנא (אבל בכ"י ש"ס מינכען לי' באמת וסימניך) והוצרך לומר הלכתא יום ס' כלאחר ס' כמו שמצינו גם בגיטי' (כ"ח) משום דאפכי להו ע"כ ובגוף פירש"י עוד אעיר כי נגרר אחר פי' רגמ"ה (שתחת ידי ומשם נדפס בש"ס ווילנא) וז"ל כלפני ששים ואין שואלין בו או כלאחר ששים ושואלין בו. עילאי בעו מיא רב דהוה מא"י בעי מים בששים תתאי לא בעי מיא שמואל דהוה מבבל עד לבסוף לא בעי מיא עד ששים ואחד ע"כ ועיי' ג"כ מה שהגיה בעהפשב"ע שצ"ל ברש"י עד ס"א וכן מצאתי באו"ז הל' הזכרת גשם וטל ס' ת'. [11]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בפי' ר"ח. [12]) כ"ה בכ"י ק"ט (ובשאר כ"י ודפ"ע לי' הן) וכפי' ר"ח אשר ממנו העתיק רבינו ויתר דברי ר"ח הלא המה כתובים בע' בר א' ושם בהפך הסדר ממה שנדפס בש"ס ווילנ' בסוכ' הנ"ל כי פי' ששמענו בהערוך הוא אצל ר"ח פי' יש מי שאומר השני וי"א אצל הערוך הוא כי"א הראשון אצל ר"ח ע"ש ושם.

בנזיקין (ב"ק ט"ז: במשנה) מועד משלם נזק שלם מן העלייה. גמר' (שם) מאי עלייה מעולה שבנכסים[1]) אצל מעולין שבמשפחה ומאי נינהו דוד ושלמה (שם). בפ' אלו נערות בגמ' הבא על אחותו (כתובו' ל"ה.) בין דרך ירידה בִין[2]) דרך עלייה כדכתי' (תהלי' ע"ד, ה') יודע[3]) כמביא למעלה בסבך עץ קרדומות כשהגרזן ביד אדם ומעלהו למעלה ממנו להורידו להכות על העץ או על זולתו כיוצא בו. בפ' ה' (מ"ו) ובפ' ז'[4]) בפיאה (מ"ג) אל תסג[5]) גבול עולם (משלי כ"ב, כ"ח) עולים[6]). ירושלמי (פיאה פ"ה ד"ט רע"א) רב ירמיה ורב יוסף חד אמר אילו עולי מצרים וחד אמר אילו שירדו מנכסיהם לסמיא צווחין סגי נהורא וכזה הענין קראו אחריך מלא (ירמי' י"ב, ו') ריקם היה לו לומר אלא שכינה הכתוב[7]) לא שכחו בעל הבית [אינו שכחה] דכתיב (עיי' דברי' כ"ד, י"ט) קצירך ושכחת, לא שכחוהו פועלין [אינו שכחה] דכתיב (עיי' שם) כי תקצר ושכחת. *[אחי"ה מן לא שכחו עד גמירא הן הן דברי הירו' ורק אגב גררא הביאם רבינו — וזה משפט המלה. השרש עָלָה א') ענין תנועה מנמוך לגבוה במובן טבעי או מוסרי כמו בל"מ והפכה ירד. בקל שבת קי"ח: עלה לדוכן. כתובו' מ"ח. ס"א. עולה עמו וכו' עיי' לעיל וש"נ חולי' י"ז: עולה ויורד בסכין וכן קרבן עולה. ויורד שבועו' כ"א. הוריו' ט'. ושם ג"כ עולה ויורד. מנחו' כ"ב: כ"ג: עולין פי' מה שהובא על המזבח. ועוד ב) פי' עולה שבא דבר אחד בזולתו ובטל בו (aufgehen) וזה עולה ביבמו' פ"א. הנ"ל וכן תרו' פ"ד מ"ז תרומה עולה באחד ומאה ושם מ"י והלאה תעלה ועוד ג') ענינו מה שעלה עם איזה דבר בחשבון (anrechnen) מ"ק י"ט. שבת עולה ואינה מפסקת רגלים מפסיקין ואינן עולים. מנחו' כ"ג: עלתה לבעלים . . לא עלתה לבעלים. ירו' ב"ב ספ"ו דט"ו ע"ג ולא מקום ארון עולה מן המניין פי' אינו מן המדה וכדאי' בבבלי צ"ט. ובמגילי י': ועוד ד') כל"מ עלה על לב (ירמי' ג', ט"ו) ירוש' קידו' פ"ג דס"ג. לא עלת על דעתו, ירו' נזיר ספ"ט דנ"ח. וירו' סנהד' פ"ט דכ"ז. וכי עלת על דעתך.

הפעיל בענינים הקודמים כפעל יוצא מהוראה א) ירו' תרומו' רפ"א ד"מ. תוספת' מכשירי' רפ"ג העלו פירותיהן לגג מכשירין פ"ו מ"א (חולי' י"ג. המעלה פירותיו לגג, שם מ"ב המעלה את האגודות וכו'. סנהד' ס"ה: עיי"ע זכר. ב) תרומו' פ"ד מ"ח והלאה שחורות מעלות את הלבנות ועיי"ע מלבן וע' ענל א'. ירו' נדרי' פ"י דמ"ב. מקוה שמעלה את הטמאין מטומאתן. ג') אבות פ"ב מ"ב מעלה אני עליכם שכר הרבה, ברכו' ח': וש"נ מעלה עליו הכתוב. ב"מ ס"ט: אני אעלה לך סלע בחודש — וכל"מ פי' כמו נשא חן ב"ר פ"ט תהא . . מעלת חן . . כשם שהעלית חן לפני וכו' ועוד כל"מ ענין עלוי ורוממות (heben, verherrlichen) כפיעל והתפעל שבת ל"ג: יהודה שעילה יתעלה. ירו' סנהד' פ"י דכ"ט ע"ג שעילו אותי. ב"ר פט"ו, פט"ז עילה אותו (ועיי' תנחומ' בחקתי סי' ג'). ב"ר ס"פ מ' מתעלה והולכת, אסת"ר פ' ותלקח: מתעלה בלקוחין. בינוני פעול מעולה, מעולין ב"ק ט"ז: עיי"ע מעולה ועוד לעיל בזה הערך. אתפעל אִתְעַלָּא, אתעלי עיי' תרג' לתהלי' מ"ז, ו', י'; צ"ז, ט'. והשם עֲלִיָּה כל"מ א') מהוראה ראשונה ב"מ קי"ז: עליה וירידה כתובו' ל"ה. עיי' לעיל. מכו' ז': ירו' מכו' רפ"ב דל"א ע"נ עיי"ע מענל. פסחי' ח': עלייה שלא לשמה. ב) מהוראה שניה ירו' ביכורי' פ"ב דס"ה. מעשר אין לו עליה בכורים יש להן עליה. ג') מהוראת רוממות מדרגה ומינוי לפקודה סוכ' מ"ה: עיי' לעיל. ירו' הוריו' רפ"ג דמ"ז. עלייתו ירידה היא לו. ובל"מ חדר שעל שטח העליון Söller ב"מ קט"ז: והלאה הבית והעליה, נדרי' נ"ו. עלייה הא לא מחבר בארעא. שבת י"נ: עליית חנניה בן חזקיה וכו'. ירו' פסחי' ספ"ג ד"ל: עיי"ע בית ארים (ח"ב, ס"ב:) וש"נ. הקבוץ עֲלִיּוֹת ב"מ קי"ז. ובלא"ר עִלִּיתָא תרג' לשופטי' ג', כ"ג והלאה; למ"א י"ז, י"ט. כ"ג וזולתו ב"ם י"ד. ב"ר פצ"ט; ועוד פי' רום השמים ויק"ר פכ"ו מתאמר לי מן עליותא וכ"ה במד"ר פי"ט ותנחומ' חקת ובירו' פיאה פ"א דט"ז. אי' אתאמר לי מן שמיא — והושאל לכנות בו מקור האשה נדה י"ז: עיי"ע חדר, ירו' נדה פ"ב

---

[1]) וכ"ה בכ"י ש"ס ר' ובנו"ג שבנכסיו. [2]) לי' לפנינו ואי' בכ"י ש"ס בסנהדרי לדף ע"ט: ד"ס שם צד ק"י: ע"ש ועיי' תוספות שם ד"ה בין שוגג ולב"ק ל"ה. ד"ה בין בשוגג. [3]) כ"ה בדפ"ר. [4]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפ"ר. [5]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט. [6]) כ"ה נכון בדפ"ר ובשדפ"ע לי' ודע כי בירו' במשנ' שם ושם עולים ובמשנה שבמשניו' בב' מקומות עולים וכ"ה במשנ' דש"ס בבלי אבל בכ"י ש"ס ובע"י הראשון ובספרי תצא ובמשניות דפי' נאפי ריווא וויניצי' (ד"ס לפיאה צד ד') אי' עולם וכל"מ ורבינו הטיב להביא שתי נוסחאות כי על זה דעולים סובבי הפלוגתא בירו' ובתנחומ' סוף וישלח רס"י' אי' ג"כ אל תסג גבול עולם גבול עולים ומנחת שי למשלי שם גרס בילמדנו וישלח אל תקרי. [7]) מן וכזה הוא מספ' רבינו ולי' בירו' ונראה שנגרר אחר פי' דת"ג שהביאו הרד"ק בירמי' שם ובשרש מלא עש"ה.

ד"נ. פתח עליה. והשם המופשט עלוי הפכו סילוק (das Sicherheben) שהש"ר פ' מי זאת עלויה מן המדבר. ועוד מהוראה שלישית ענין ערך בחשבון (Abschätzung, Werth) ערכי' קידושי' תמור' הנ"ל עיי' בערוך. תוספת' תמורה רפ"א הקדש עילוי. ירו' נזיר רפ"ב דנ"א ע"ד אמר לאדם עילויו עלי, ב"ב י"ב: מעלינן ליה עלויא וכו'. ברכו' ל"ה: אשתני לעילויא. שם ל"ו. אית ליה עילויא אחרינא. תר"י בערכך (ויק' כ"ז, ב') בעילוי נפשתא. תרג' ערכה (איוב כ"ח, י"ג) עִילוּיָהּ. תנהומ' בחקתי סי' ג' אין לשון ויקח אלא לשון עלוי פי' רוממות ועיי' שם הדוגמאות. ולעיל בפעל בהורא' שלישית. והתואר עֶלְיוֹן כל"מ והפכו תחתון ירו' ביכורי' פ"ב דס"ד ע"ד הקדש העליון במשמע. הקבוץ עליונים כתובו' ק"ד. פסיקת" דר"כ צד ע'. ויק"ר פ"ט ובלא"ר עִילָּאָה, עִילָּיָא. סוט" מ'. עילאה פי' אל עליון [1]), ירו' מעש' שני פ"ה דל"ו ע"ג גלילא עילאה. הקבוץ עִילָּאֵי תעני' י'. עיי' לעיל בערוך, ב"מ ק"ז: עילאי ותתאי. ירו' כלאי' ספ"ט דל"ב ע"ד לא שלח עִילָּיָיא [עד] לא שלח ארעייא. ירו' סוכ' פ"ה דנ"ה: מה דעבדת בארעייא עביד בעילייא ויותר טוב באיכ"ר פ' על אלה ופ' קלים: עביד בארעי מה דעבדית בעילאי. והתואר הפעל עֵיל, עֵילָּא (דניאל ו', ג' עילא) ובא לרוב בקשור עם אות השימוש. שבת ל'. חולי' נ"א. לעילא. ב"ב מ"ה. סלקין לעילא. ירו' ב"ב ספ"ו דט"ו ע"ג מלעיל.. מלרע. ועוד כמו בל"מ עַל בכינוי כתובו' צ"ט. עילואי פי' עָלַי. ירו' ברכו' פ"ב ד"ד ע"ג אינון עילוי כלומ' מונחין עליו (התפילין) ובקבוץ עֵילַוֵי (= בל"ם עֲלַוֵי) כמו עֲלֵי בל"מ, חולי' ח' סע"ב, קי"א. עילוי בשרא. ירוש' ע"ז פ"ה דמ"ד ע"ד אין הוה עִילַּוֵיה וכו', תרג' ירו' ב' לבמד' כ"ד, ט"ז מן קדם עילויה, תר"י א' לשם כ"ה, ח' מֵעִילַּוֵי בני ישראל. תרג' עליו (בראשי' כ"ח, י"ג) עִילָּווֹהִי [2]). עלולי שוראה בתרג' תהלי' נ"ה, י"א צ"ל עילוי שורהא כגי' כ"י תרג' אצל ה' לעווי עמת"ר ח"ב, 216] —

על (= עָלֶה מל"מ שם לטרפי העץ העולים בענפים (Blatt בפ' ח' שרצים בגמ' אין עושין הילמי (שבת קי"ט רע"א) אמר שמואל עלין אין בהם משום רפואה. פי' „עלי ירק לצנן בהן העין אין בהן משום רפואה ושרי". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנ') ובזו השטה הלכו התוספו' והשיגו על פירש"י שהוא שם העשב. — וכנ"ה בירוש' שביעי' רפ"ה דל"ה ע"ד מן צאת עלין ועד הפגין ג' יום. והקבוץ בלא"ר ירו' שביעי' שם שיתין עָלְיֵי, חולי' צ"ב. אילמלא עליא וכו' עיי"ע איתכליא — תוספת' שביעי' ספ"א ומקיימין את העלויים ובכ"י אירפ' העלואין וגי' ראב"ד העלין].

על (= עִלָּה, עִלָּא בלא"ר וכן בל"ס עֶלְתָא ובל"ע عِلَّة כמו עלילה וסבה Veranlassung, (Vorwand בפ' הגוזל ומאכיל בגמ' המכיר כליו (ב"ק קי"ד סע"ב) כ"ש שעילה [3]) מצא פי' עלילה [4]). (א"ב בדניאל (ו', ה') הוו בעין עלה). בפ"ב בכתובו' בגמ' העדים (כ':) והאמר ר"ל בס"ג דנזיר (ס"ה:) עילה [5]) מצאו וטיהרו כל [6]) ארץ ישראל. ס"א עלעא מצאו ואמרו [7]) הטומאה שהיו מחזיקין זו הצלע היתה וטיהרו כל א"י — (א"ב בדניאל (ז', ה') ותלת עלעין בפומה א"כ לא יצטרך שיהיה פי' עלה צלע). *[אחי"ה אבל רבינו לא כתב פ"א כי אם ס"א והוא כפי' ר"ח שהביאו התוספ' בכתובו' וכן במיוחס לרש"י לנזיר והרבה שקל וטרא השטמ"מ לכתובו' בזה הענין והסביר על נכון שטת הערוך עש"ה ושם תמצא מבואר כל הענין, וכנ"ה בירו' תרומו' פ"י דמ"ז: ואת אמר ע"י עילה, ב"ר פ"כ וס"פ מ"ה ואף היא ע"י עילה, ירו' יבמו' פט"ו דט"ו. עילה היה רוצה להבריחו מנכסיו, ירו' כתובו' ספ"ג דכ"ח. מצאתי עילה לשחררו, ירו' גדרי' פי"א דמ"ב ע"ד עילה היא רוצה שתדור ויגרשנה, פסיקת' רבתי פכ"ח נפלו עליהם בעילה, ועוד אי' באל"ף ירו' פיאה פ"א דט"ז. עילא היו מבקשין, ירוש' כתובו' פי"ב דל"ה סע"א עילא את בעי ובירוש' כלאי' פ"ט דל"ב רע"ג עילתא את בעי והוא במשקל סורי ובתרג' שני לאסת' א', ט"ז עלעיתא. — עילא, עילה ירו' מעשרו' פ"ה דר"א ע"ד ט"ס וצ"ל עולא] —

עֹל (= עוֹל מל"מ עֹל כלי עץ בצואר הבהמה המושכת בעגלה (Joch בפ"ב בכלאי' (מ"ו) וב"ה אומר' מלא העול השרוני. *[אחי"ה עיי'

---

[1]) וכן בדניאל ז', כ"ב. כ"ה הקבוץ עליונין בהוראת היחיד פי' אל עליון. [2]) כ"ה בדי סיביוניטה. [3]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובשט"מ וכנו"ג עילה אבל גם בדניאל ו', ה'. ו' עלא בה"א. [4]) וכ"ה בפי' רש"י בדפ' פיזי והוא כפירש"י בכתוב'. [5]) בנזיר בשתי הפעמי' עילא. [6]) וכ"ה בתוספ' נזיר ורש"י בכתובו' לא גרס כל ועיי' שט"מ שהעריך בזה בסוגי' דכתובו'. [7]) כ"ה בכ"י ק"מ ודפ"ר ובשדפ"ר ואמ'.

פי' הר"ש והירו' שם. ובהשאילה באבות פ"ג מ"ה עול תורה . . עול מלכות . . עול דרך ארץ, ברכו' י"ג. עול מלכות שמים . . עול מצות] —

על (= עֱלִי מל"מ כלי כתישה Mörserkeule) בפ"ק כביצה (י"א.) אין נוטלין את העלי לקצב עליו בשר. פי' ,עלי בוכנא שכותש בו הדיסא והפואה וכיוצא בה באסיתא מלאכת החול ואינו עומד לכתוש בו מיני מאכל לפיכך [אמרו כי] [1]) זה עלי דבר שמלאכתו לאיסור"[2]). — (א"ב ל"מ זה (משלי כ"ז, כ"ב) בתוך הריפות בעלי). *[אחי"ה וכפי' רבינו שהוא כפי' ר"ח מוכח מירו' ביצ' פ"א ד"ס ע"ג ובוכנה דו כתת ביה. ועיי' פירש"י ביצ' י"א. עלי מלאכתו לאיסור לכתוש במכתשת וכו'. אבל בדף י' רע"א ד"ה את העלי פירש"י דף עב וכבד וכותשין בו חטים לטרגים וטיסני וכו'. ירו' פיאה פ"ב ד"י"ז. כעלי במכתש. תוספת' סוף תעני' במכתש הלז שלפני בעלי זה שבידי — ועה"ק שנ"ב לועז בוכנא שטיסל (Stössel) ואסיתא מערזיר Mörser]—

על (= עִילָא בל"ס כמו עַיִר בל"מ junger Esel, Eselsfüllen) בפ' מי שהחשיך בגמ' מתירין (שבת קנ"ה:) אספסתא ב ע י ל י [3]) זוטרי. ועירים עשרה (בראשי' ל"ב, ט"ז) תרג' ועילי עשרה. *[אחי"ה וכנ"ה בקבוץ עילין בתרג' שופטי' י"ב, י"ד; ישעי' ל', ו' והיחיד ועילא מרודא תרג' ועיר פרא (איוב י"א, י"ב)] —

☞ על (= עֲלַל פי' בָּא ומזה עֲלָל פי' תבואה (Ertrag, Frucht, Getreide תרג' בא לפני (בראשי' ו', י"ג) על קדמי. תרג' תבואת השדה (מ"ב ה', ו') עללת (חלקא) [צ"ל חקלא]. *[אחי"ה עלל בל"ז (תרג' ישעי' ל', כ"ג; ל"ב, י'; הושע ד', ז') ולנקבה עללתא (וכל"ס) תר"י א' לבראשי' ל"ה, ט"ז; מ"ז, כ"ו; אונקל' לשמות כ"ג, י'; לויק' כ"ה, כ"א, כ"ב; לבמדי' י"ח, ל'; לדברי' י"ד, כ"ב; ט"ז, ח' (כתר"י) והקבוץ עֲלָלָתָא אונקל' לבראש' מ"ז כ"ד [4]), עֲלָלָן תר"י ב' לדברי' י"ד, כ"ב הוא תרג' תבואה שנגזר מן בוא וכן תרג' בוא עלל ורוב לשון ביאה המורה על לשון הכנסה מתורגם ככה עיי' המתורגמן ואצל ה' לעווי. ו ב א פ ע ל אָעֵיל תרג' בראשי' ו', י"ט; מ"ג, ט"ו; לשמות כ"ג, כ'. כ"ג וזולתו. א ת פ ע ל אִיתְּעָלוּ תרג' לבראש' מ"ג, י"ז; יִתְּעַל תרג' לויק' י"א, ל"ב. ואצל רז"ל השם זכר חגיגה ה'. זוזא לעללא לא שכיח. ולנקבה נדרי' נ"ה. תבואה לא משמע אלא מחמשת המינין עללתא כל מילי משמע. ושם: כיון דפחתן לאו עללתא היא וכו'. והפ ע ל ירו' ברכו' פ"א ד"ב ע"ג שרי עליל לא אמרין דעאל עד שעתא דייעול. ירו' שבת פ"ו ד"ח ע"ג בר קפרא הוה איעלל לחדא קרייא מי עלל נכשל באצבעו. ירוש' עירו' רפ"ה דכ"ב: עבד עליל פי' היה רגיל לבוא. ירו' תעני' פ"א דס"ד ע"ג כד דאת עליל מן טורא. ירו' נדרי' רפ"ט דמ"ב ע"ג לא עללה לביתי . . לא עללה לבייתך עיי"ע איפופי (ח"א, רכ"ח:), ירו' ב"ב ספ"ו דט"ו ע"ג מעלל אנא שרע. איכ"ר פ' היו צריה: ולא עליל. שם פ' רבתי: תמניא עללין. קהל"ר פ' גם שמש: למה לא עללתה למדינה. ושם: ואת שירדת ועללת וכו'. וככר בדניאל ב', ט"ז. כ"ד; ד', ד'; ה', ח', י'] —

על (= עֲלִיל הוא בינוני פעיל מן עֲלַל פי' מה שעולה בעין והיינו בגלוי ומפורסם ins Auge (fallend, Augenscheinliches בפ"ק בר"ה (כ"א: במשנה) בין שנראה בעליל. גמר' (שם) מאי משמע דהאי עליל לישנא דמגלי [5]) הוא דכתי' (תהלי' י"ב, ז') בעליל לארץ. בפ"ק בסנהר' בגמ' עריפת העגלה (י"ד סע"א) ומדרו שאפי' נמצא בעליל [לעיר] „קרוב לעיר" [6]) מצוה לעסוק במדידה. בב"ר (פרש' ה' בעליות) [צ"ל פ' כ"ב [7]) הא בעלילות]. *[אחי"ה רמ"ל בהיותו נבוך למצוא מקור המאמר הגיה בב"ר פרש' ד' בעליות וסימנו בסימן השאלה וטעה לחשוב כי רבינו כיון לרפ"ד המתחיל המקרה במים עליותיו אבל בדפ"ר ווניצ' והלאה אי' בב"ר פר' ה' בעליות וזו המלה אין לה שחר בערך הנוכחי שהיתה לה מקומה בע' על א' ולא בע' עליל אשר על כן ברור אצלי כי כוונת רבינו על פכ"ב שאצלינו ס"פ כ"ג ושם אי' ולמה בחלום הא לך בעלילות והמיוחס לרש"י גרס יהא בבירור (ולא גרס לך כשם שלא גרסה רבינו) ובאמת ענין עלילות פי' בירור ופרהסיא כמיוחס לרש"י ועיי' מ"כ שהביא לנכון ראיה מל"מ בעליל לארץ וגם לפניו ככר היה משובש זה הערך שאם לא כן היה לרמוז לו על זה הערך.

[1]) וכ"ה בפי' ר"ח וכצ"ל בערוך. [2]) הועתק מפי' ר"ח בש"ס ווילנ'. [3]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ודפ"ר ועה"ק שנ"ב אבל בשדפ"ע בעלי. [4]) בדפ' סיביונינטי עללתא שלא בדיוק. [5]) בנו"ג דמיגלי ובכ"י ש"ס יותר טוב דגלויי. [6]) כ"ה בכ"י ר"ח בסנה'. [7]) ולפנינו ס"פ כ"ג.

וגם ר"ח לר"ה פי' בעליל: בפרהסיא, וכפירש"י לר"ה ושבת קל"ג: עליל: גלוי לכל ע"כ וכן ענין בעליל לעיר (ירו' סוט' פ"ט דכ"ג ע"ג) או בעליל העיר (תוספתי' רפ"ט) im Anblick der Stadt היינו קרוב לעיר וכפי' ר"ח ואחריו רבינו. אבל ל"מ ענין אחר הוא] —

על (= עָלוּל angethan sein, pflegt zu sein מל"מ עוֹלֵל wiederholt thun) בס"ג דפ"ק בפסחי' (י"ח:) יטמא לטמא את משקין שהן עלולין לקבל טומאה. *[אחי"ה וכנ"ה בנדה ז': משקין דעלולין לקבל טומאה.. אוכלין דאין עלולין לקבל טומאה, תוספת' מכשירין פ"ב מי גשמים שהן עלולין לקבל טומאה מי פירות שהן עלולין לקבל טומאה[1]. קהל"ר פ' מה שהיה: משל למלך שהיה לו כרם ומסרו לארים לעלול בו וכו'. והשם המופשט פסחי' י"ח: ומה היא עלילתן וגי' התוספו' שם עֲלִילוּתָן והקבוץ שמ"ר רפ"ב מרותיו ועלילותיו והוא מל"מ] —

עלול (= עֲלוּלִי פי' כמו עִילָּה, עֲלוּלָה Vorwand Einwand) מן חרורי ומן עלולי (גיטי' פ"ו.) כבר פי' בע' טצהר. זה מע' על שלישי. *[אחי"ה נגררנו אחר כ"י ק"ט שאי' שם זה הע' בע' מיוחד אבל בשאר כ"י ודפ"ע נכלל ללא נכון עם ע' הקודם בדבור המתחיל עליל וצ"ל כגי' כ"י ו"ו ל"ד ה"ב עלול. וענין עלולי בלא"ר כמו עֲלִילָה בל"מ (עלילות דברים כ"ב, י"ד. י"ז) סנהד' ק"א: שלשה באו בעלילה וכו'. ספרי בהעלותך פ' פ"ה מבקשים עלילה לפרוש. ב"ר פצ"ג מתחלה באת עלינו בעלילה וכו'. אסת"ר פ' אם המלך: המן הרשע בעלילה גדולה בא על ישראל. והקבוץ במד"ר פ"כ שלא יתן לו עלילות ובלא"ר שבת פ"ח רע"ב הנך אינשי דסגן בעלילותא וכו' (והפכה בשלימותא) וענינה כמו בלא"ר סורי וע' עִילָּה עיי"ע על ג'] —

עלל[2] (= עוֹלֵלָה, עוֹלֶלֶת בל"מ רק בקבוץ עוֹלֵלוֹת פי' תואר לענבים הנשארים אחר הבעירה Weintraube der Nachlese) בפ' ז'[3] בפיאה (מ"ז) כרם שכולו עוללות. *[אחי"ה ושם במשנה איזה פעמים עוללות ושם במ"ו יש לו פרט ויש לו עוללות ובלא"ר עוֹלְלָן, תרג' ישעי' י"ז, ו'; ירמי' מ"ט ט'. — והיחיד שם מ"ד איזה עוללת עיי"ע כתף. ב"ר ר"פ כ"ט ראה עוללה אחת.. אמר כדאי העוללה הזו שנברך עליה. והפעל ממנו עֲלֵיל בפַעֵל (ובל"מ עוֹלֵל) תרג' ויקר' י"ט, י'; לדברי' כ"ד, כ"א] —

עִלְעֵל (בל"ס עַלְעֵל מהשם הסורי עוֹלְעָלָא (עִלְעוֹל, עִלְעוֹלָה) סער fortstürmen, forttreiben) בהמבריך פ' ז'[4] בכלאי' (מ"ז) הרוח שעלעלה את הגפן ע"ג תבואה. פי' סיערה תרג' רוח סערה (תהלי' קמ"ח ח' יחזק' א', ד') רוח עלעולא. בפ' א' בחולי' בגמ' הכשר בתורין (כ"ב:) מאמתי בני יונה כשרין משיעלעלו[5] הוא תני לה והוא אמר לה ואפרוחיו יעלעו דם (איוב ל"ט, ל') אימתי אמר אביי מכי שמיט גדפא ואתי מיניה דמא. *[אחי"ה לפי גי' רבינו ענין משיעלעלו משעת צמיחת האפרוח עד שיוכל לנוע ולפרוח אבל ממה שהביא הפסוק מאיוב אשר פירשו אביי מכי שמיט גדפא מיניה וכו' נראה שהש"ס הבינו מל' עִלְעָא פי' צלע וכפי' התוספו' שם ד"ה יעלעו. וכן פי' הרמב"ם בכלאי' הנ"ל עלעלה ע"ש אבל שם נראה יותר פי' הערוך כלומ' סיערם וכ"ה בר"ש בשם עצמו ותרג' וישערנו (איוב כ"ז, כ"א) ויעלעליניה, נגזר מן השם עַלְעוֹל, עַלְעוֹלָא והרבה בתרג' (עי' תר"י לבמדי' י"א, ל"א; כ"א י"ד; תרג' לישעי' כ"ח, ב'; כ"ט, ו'; ל"ג, י"א; לירמי' כ"ג, י"ט; ל', כ"ג; לתהלי' י"א, ו'; נ', ג' וזולתו) וכן אצל רז"ל שהש"ר פ' כמעט אין לך עלעול קשה יותר מן העלעול הזה שהוא בא מן הצפון וכו', והקבוץ קהל"ר פ' טוב שם כמה עלעולין[6] הן מזדווגין וכו', ירו' ברכו' פ"ב ד"ה. איכ"ר פ' על אלה סד"ה מעשה בדואג: רוחין ועלעולין] —

*__עִילָא, עִילָאָה, עִילַאי__ (שמות העצמיים) א') לאביו של ר' יהודה שהוא סתם ר' יהודה ב"ר ס"פ מ"ב ר' עזריה בשם ר' יהודה בר ע י ל א י כה"ג בסד"ה ע' ר' עזריה אבל בנו"ג בב"ר רק סתם ר' יהודה והוא ר' יהודה בר אלעאי עיי' סד"ה צד פ"ד ע"ג (בר' ווארשא) ורש"י ביצ' כ"ו. ב) ר' עילאי או ר' עילאה אבוה דר' אבא ורב הונא ועולא ור' תנחום ג') רב עילא מנחו' פ"א. ועיי' סד"ה צד קנ"א ע"ד וקנ"ב.

---

[1]) וכן הורגל אצל פוסקים ריאה עלילה ליטרף. [2]) בכ"י ובדפ"ע עד דפא"מ בדבור המתחיל על. [3]) כ"ה לנכון בדפ' פיז' והלאה אבל בדפ"ר בט"ס בפרק ז' בפרק ו'. [4]) כ"ה נכון בדפ"א אבל בדפ"ר וויניצי' בט"ס ח'. [5]) בנו"ג משיעלעו אבל כגי' רבינו מוכח מתוספ' חולי' פ"א בכ"י אירפ' (מששלעלו) [צ"ל משיעלעלו] ובנו"ג בטעות משעיל עלו בשתי תיבות.
[6]) בשמ"ר ר"פ מ"ח רוחות.

עָלַב (מל"ע غلب מנצח במלחמה ודוחקו beugen, demüthigen וכ"ה בל"ס עֲלַב niederdrücken; **עֲלוּבָא, עֲלִיבָא** (= בל"ס gebeugt, unglücklich) בר"ג דפ' סדר תעניות כיצר (ט"ז סע"א) צדיק ורשע עלוב ושאינו עלוב [1]) מי נדחה מפני מי. בפ' השולח גט בגמ' הלל התקין פרוזבול (גיטי' ל"ו:) האי פרוזבול עולבנא דדייני הוא. פי' חוצפא דדייני דמפקעי שמיטה . . עלובה כלה שמזנה [2]) בתוך חופתה. פי' חצופה כלה. ת"ר הנעלבין ואינן עולבין [3]) שומעין חרפתן וכו' (גיטי' שבת יומא הנ"ל). ואביונים מאדם (משלי ל', י"ד) תרג' ולעליבין [4]) מבני אינשא. אם היום תהיה עבד (מ"א י"ב, ז') תרגם תתעלב. בצפניה (ג', י"ב) עם עני ודל תרג' עם ענוותן ומקבל עולבן. בפ' והוא ישקיט בויק"ר (וכהן משיח חטא) [וצ"ל אם הכהן המשיח יחטא] (ויק"ר פ"ה) אמר ר' לוי עלובה מדינתא דאסיה פטגריטוס [5]). — (א"ב פי' לב בל"י פועל מלבין פני חברו מחרפו ומבזהו). *[אחי"ה כיון לל"י λυπέω [6]) והנכון שהוא מל"ס וע' הנ"ל. וכנ"ה בבינונו פעול (בהוראת התואר) מגיל' כ"ט. עלוב ושאינו עלוב, בב"ר פל"ד עלובה היא העיסה . . עלוב הוא השאור וכו' עלובה הנטיעה וכו'. ספרי האזינו ר"פ ש"ו עלוב היה אדם זה וכו', פסיקת' רבתי פ"מ הא עלוב בנה של עלובה. ירו' ברכו' פ"ט די"ג: אכסניא עלובה וכו' והקבוץ עלובין עיי' לעיל ציון משבת וכ"י יומ' הערה 3. עירו' י"ג: מפני שנוחין ועלובין היו וכו'. ב"ר ס"פ מ"ה עיי' למטה. ובבינו פעיל (= בל"ס עֲלִיבָא) תרג' משלי י"ה, ל"א מרחם עליבא וירו' תעני' רפ"ג דס"ו ע"ג ומה יעביד עליבא. ירו' קידו' פ"ג דס"ד: ולינאי עליבא את שאיל וכו' והקבוץ ויק"ר ס"פ ל"ב אילין עֲלוּבַיָּא ולנקבה יחידה שם ר"פ ל"ד נפשא עלובתא. שם ס"פ ל"ז ההיא עליבתא, ירו' שקלי' רפ"ה דמ"ח ע"ד הדא עליבתא, פסיקת' דר"כ פ' אחרי מות (צד ק"ע:) ב"ר פנ"ו ברא דעלובתא. והשם עוּלְבָּנָא וכ"ה בל"ס גיטי' הנ"ל, ועיי' תרג' ירו' א' לבראשית ט"ו, ה'; לשמות ג', ט"ז; ה', כ"א; תרג' לש"א א', ט"ו; לישעי' ל"ד, ח'; נ"ד, י"א. וכן עֶלְבּוֹן שבת נ"ה: ב"ר פצ"ח עלבון אמו תבע. ע"ז י"ח. מי שבקש עלבונו של ספר תורה הוא יבקש עלבוני. שמ"ר פמ"א עלבונה של תורה. ב"ר ס"פ מ"ה רואה בעלבון של עלובים. שם פ"ס ראה בעלבוני] —

עלג, עלז, עלט *[אחי"ה רבינו הבי"א השרשים בלי מראה מקומות מרוב יוקר מציאתם ועיי"ע להב ומ"ש ובדפ"א ובכ"י ק"ט וה"ב לי' כל עיקר, בענין עלז עיי' השם ממנו בפסיק' דר"כ צד קמ"א: עיי' שהש"ר פ' נגילה ונשמחה: בעשרה לשונות נקרא שמחה גילה וכו' עליסה עליזה וכו'. ובענין עלטה דעירובי' נ"ג: עיי"ע רקע ו' ופי' רבינו שם הוא עפ"י פי' ר"ח כמו שאוכיח בעה"י] —

עלם (= עוֹלָם מל"מ זמן כל תחלה ותכלה עוד מקודם הבריאה Urzeit וזמן העתיד לאין קץ Ewigkeit ועוד כלל המציאות Welt) בס"ג דפ' היה קורא (ברכו' י"ז.) עולמיך תראה בחייך. פי' מעין אותן טובות שעתיד הקב"ה לשלם לך לעולם הבא תראה כשאתה בחיים [7]). בריש חלק בענין סנחריב (סנהדר' צ"א סע"א) כי מטו עלמין אמרי בעלמין [8]) פי' מקום ששמו עלמין כלומ' ירושלים שהוא בית העולמים [9]). בויק"ר פ' ויהי ביום השמיני (בסמך פרשת ר' עקיבא) [צ"ל בסמך פרשת אל תרא יין כי יתאדם (ספי"א) ובירוש' פ' אלו מגלחין בגמ' אין קורעין] (ירו' מ"ק פ"ג דפ"ג:) [10]) הוא ינהגנו עלמות (תהלי' מ"ח, ט"ו) עלמות בעולמות עלמות בעולמות עלמות בזריזות עלמות כאילין עולמתא המר"א

---

[1]) לפנינו בהיפך הסדר. [2]) בנו"ג שזינתה אבל בשבת פ"ח. שמזנה ובשהש"ר פ' מי זאת: עלובה היא הכלה שמקלקלת. [3]) כה"ג לנכון בגיטי' וכתב רש"י בגיטי' הנעלבין גרסינן ע"כ ונראה שבא להוציא גי' עלובין כדאי' בשבת הנ"ל אבל בכ"י ש"ס וביומ' כ"ג. ג"כ הנעלבין אבל בכ"י ש"ס בי שם העלובין ועיי' ד"ס שם. [4]) כ"ה ברפ"ר ואמ', ובדפו"ו ולעליבן ובנו"ג ולעליבי. [5]) וכ"ה בע' פטגרטוס ובנו"ג פודגרים ובכ"י ק"ט אפרגסיטוס והוא ט"ס. [6]) עיי' בט"ר להי' אייזלער ח"א 77 אבל גזרתו מל"מ לעב (דה"י ב' ל"ו, ט"ז) אינו נחוץ כי הוא ל"ס וע' כאמור בפנים. [7]) ורש"י פי' כל צרכך תמצא, ובשט"מ בספר ברכה משלשת צד ז' מצאתי וז"ל פי' כאשר יגיע האדם לתכלית החכמה דומה לעולם הנשמות שהם שכל נבדל ומגיע לקצת עולם הנשמות בחיי. [8]) בנו"ג כעלמין. [9]) וכ"ה בפירש"י. [10]) הגהתי עפ"י ע' אתנסיאה (ח"א, של"ה ע"ש) ודע כי בכ"י ודפ"ע חוץ מכ"י ה"ב ודפ"ר אי' רק בויק"ר פ' ויהי ביום השמיני אבל בכ"י ה"ב עוד בסמך פרשת ר' עקיבא ובדפ"ר בסמך פרק ר' עקיבא ונ"ל כי אחר תיבות בסמך פרשת נשמטו התיבות אל תרא יין וכו' וכדאי' לנכון בע' אתנסיאה ותיבות: ר' עקיבא משובשות תחת ר' א"ק והוא ירו' אין קורעין ומעתיק דלא גמר וסבר פשט בטעות את ראשי תיבות והגיה ר' עקיבא וגם זה הציון מירו' מ"ק הביא רבינו בע' אתנסיאה וראיה נצחת כי רבינו כיון ג"כ על הירוש' כי סגנון הלשון אי' רק שם בירו' ולא בויק"ר ועוד עיי' בסמוך בפנים.

(תהלי' ס"ח, כ"ו) בתוך עלמות תופפות, תרג' עקילס אתנסיאה עלמות בשני עולמות. *[אחי"ה בויק"ר אי' בזה"ל בעלמות בזריזות עלמות כאלין עולמתא כדכתי' (תהלי' שם) בתוך עלמות תופפות תרג' עקילס אתנסיאה עולם שאין בו מות עלמות בשני עולמות ותיבות עולם שאין בו מות ישנן נ"כ בע' אתנסיאה וכצ"ל גם כאן וכנוסח של ויק"ר אי' בדפ"ר ובכ"י ק"ט אבל בדפ' פיז' והלאה ובשאר כ"י אי' כמו שנסחתי וזה כלשון הירו' מ"ק הנ"ל הוא ינהגנו עלמות עלמות בעלימות עלמות בזריזות עלמות כאילן עולימתא תרג' עקילס (אתנא סירא) [צ"ל אתנאסייא][1]) עולם שאין בו מות וכו' עד הוא ינהגנו עלמות הוא ינהגנו בעולם הזה הוא ינהגנו בעולם הבא וכ"ה בירו' מגילי' הנ"ל. הרי לשון הערוך כל' הירו' וא"כ מן הנחוץ להגיה תחת ר' עקיבה ירו' בנמ' אין קורעין כמו שהגהתי' ובערוך צ"ל ג"כ תחת עלמות בעולמות: עלמות בעלימות. ודרש עלְמוּת[2]) א) מל' סורי עלַימְתָא, עלַימוּתָא כח הבחורות Jugendkraft וזה עלמות בעלימות עלמות בזריזות ב) ומלשון עֲלָמוֹת פי' נערות בל"ס עלַימְתָא בְקבוץ עלימָתָא וזהו כאילן עולַימָתָא פ' כנערות כלומ' במהירות באופן הנערות ועוד ג') מל"י ἀθανασία א"כ בשתי מלות על — מות כמו אַל — מות (עיי"ע אתנסיא') וד') עלמות כמו עוֹלָמוֹת בשני עולמות כבויק"ר או בעוה"ז.. בעוה"ב כבירוש'. בענין הוראת א' וב' עיי"ע עלם נ'. בענין הוראת הדרוש אל — מות עיי"ע אתנסיאה. בענין עוֹלָם, בקבוץ עוֹלָמִים, עוֹלָמוֹת פי' כמו בל"מ גם את העולם נתן בלבם (קהלת ג', י"א) ובזה הענין הרבה בדרז"ל[3]) עיי' ברכו' ו': ז': ח', ל"א: נ"ד, שבת ל"א: ע"ז: פ"ח: עירו' ס"ה. פסחי' נ'. נ"ד: יומ' ל"ח, נ"ד: ס"ט. סוכ' מ"ה: ר"ה י"א. ט"ז. כ"א: ל"א. תעני' ט': חגיג' י"ב. י"ג: ט"ו: ט"ז. קידו' מ': מ"ט: ב"ב ע"ד. קכ"א: סנהד' ל"ז. ל"ח. ע"א: צ"ב: צ"ג. צ"ז: ק': ק"א. ק"ב. ע"ז ט': י': מ': נ"ד: חולי' פ"ט. קכ"ז. ערכי' ט"ז. והרבה פעמים עולם הזה, עולם הבא (בקצור עוה"ז עוה"ב) עיי' ברכו' ד': ה', ז': ח', י', י"ב. ט"ו: י"ז. ל"א. ל"ד: ל"ה. מ"ו. נ"ז: ס"א: שבת ל': קי"ג: קכ"ז. קנ"ג. עירו' כ"א. פסחי' ב'. ח'. נ'. קי"ג. יומ' ל"ה: ס"ו: פ"ח. תעני' י"א. כ"ט. מגיל' כ"ח: מ"ק ה': ט'. חגיג' י"ד, ט"ו: שקלי' ו'. י"א. כתובו' ס"ב. ק"ג: קי"א. שם: נדרי' ח': סוט' ג': י': י"ב. ל"ה. קידו' מ': ב"מ נ"ט. פ"ה: ב"ב י': ט"ו: י"ז. ע"ה. שם: ע"ח: קכ"ב. סנהד' מ"נ: מ"ד: ס"ד: ע'. פ"ח: צ'. צ"ב. צ"ט. ק'. ק"א. שם: ק"ב. שם: ק"ג. שם: ק"ד: ק"ז. ק"ח. שם: ק"ט. ק"י: קי"א: ע"ז ב'. ד'. שם: י': י"ז. י"ח. ל"ה: הוריו' י': זבחי' קי"ח: מנחו' כ"ט: מ"ד. מ"ה. חולי' מ"ד: פ"ט. אבות פ"ד מט"ז פ"ה מי"ט. והקבוץ כל"מ זכר עולמים ברכו' י'. שדר בה' עולמים, שם ט"ז: נ"א. נוחל ב' עולמים, יבמו' צ"ו: לגור בשני עולמים. סוכ' ה': בית עולמים עיי"ע בח"ב, ע"ח. וש"נ — ולנקבה ע"ז ל"ה: שמ"ר ספ"ב שני עולמות, סנה' ק'. ש"י עולמות, ע"ז נ': ח"י עולמות, ב"ר ספ"ג ורפ"ט בורא עולמות ומחריבן, שם פי"ט שלא תבראו עולמות אחרים, שם פנ"נ מודה בשני עולמות, פסיקת' דר"כ צד פ"ה. עתידין להחריב מבניך שבעה עולמו', קהל"ר פ' הכל כנגד שבעה עולמות שאדם רואה וכו'. ויק"ר ירו' מגילי ומ"ק עיי' לעיל בערוך ובלא"ר וסורי עָלְמָא עיי' עירו' נ"ד: פסחי' צ"ד. ר"ה ל"א. תענית כ"ב. חגיגה ט"ו. שם: נדרי' נ'. גיטי' נ"ח. ס"ה: סוט' י': מ"ט. קידוש' ל"ב. ל"ט: ס"א. ב"מ מ"ט. פ"ו. קי"ד: ב"ב נ"ח. ע"נ: סנהד' צ"ז. צ"ח. שם: ק"ב: ק"ו: ע"ז ט'. ס"ה. קהל"ר פ' מה יתרון, ועיי"ע בר עלמא דאתי. ועוד כל"ס עָלַם ויק"ר פכ"ו בעלם דשקר.. בעלם דקושטא. תר"י א' לבראשי' כ"ה, ל"ב עלם אחרן, ושם ל"ח, כ"ה עלם עביר — בית עולם, עָלָם, עלמא, עלמין עיי"ע בח"ב, ע"ח. וש"נ. אומות העולם (בקצור או"ה) פי' האומות חוץ מאומה ישראלית עיי' ברכו' ו'. ל"ב, שבת פ"ט. ושם: סוכה כ"ט. ר"ה כ"ג. תעני' ט"ז. מגילי' י"ב: חגיג' ה': כתובו' קי"א. גיטי' ל"ח. נ"ז. סוט' ל"ה: קידו' ל"א. ב"ב ט"ו: סנהד' צ"ד: ע"ז ג': ד': זבחי' קט"ז. הולי' ס': פ"ט. ועוד איזה דבורים תוכניים מובנים בשמוש זאת המלה ד"מ בנוהג שבעולם עיי"ע נהג וש"נ. אינשי דעלמא קידוש' פ': כלומ' יש אנשים בעולם, כולי עלמא חולי' צ"ח רע"ב פי' כל אחד ואחד בעולם ועוד ענין כולי עלמא = כל עלמא (בקיצור כ"ע) כל חד וחד של תנאים או אמוראים שבת ט' סע"ב חולי' שם והרבה בבבלי ועוד לפעמים

---

[1]) וכ"ה בירו' מגילי פ"ב דע"ג: רק שם בטעות בשתי תיבות אתא נסייא ועיי"ע אתנסיאה. [2]) במקרא כתוב בשתי תיבות על — מות אבל יש מחלוקת בין הסופרים והמפרשים אם הוא חדא מלה או תרין מילין עיי' מנחת שי לתהלי' ריש מזמור ט'. [3]) ולפי הרד"ק מזה גם תשועת עולמים (ישעי' מ"ה, י"ז) העולם הזה והעולם הבא עיי' שרש עלם.

בירו' ד"מ ירו' ברכו' פ"א ד"ד: כל עלמא ידעין, ירו' שבת פ"ז ד"י ע"ג מילין דכל עלמא מודיי בהון ולרוב אי' בירו' כל עמא. בקשור עם בי"ת בעלמא כלומ' בכלל, בסתם (in die Welt hinein, schlechtweg, bloss) שבת ט': להזיע בעלמא, לעיוני בעלמא, ע"ז ז'. לצוותא בעלמא. יבמו' ל"ז: יהודי בעלמא. קרי (ויק' כ"ו, כ"ד. כ"ח) תר"י א' בעראי בעלמא — ועוד מל"מ פי' עילם המשך זמן חיי האדם ד"מ ועבדו לעולם (שמו' כ"א, ו'), עד עולם (ש"א א' כ"ב) ומפורש בירוש' ברכו' פ"ד ד"ז: והלא אין עולמו של לוי אלא חמשים שנה. וכן בתואר הפעל ירו' ברכו' פ"ה ד"ט. כשם[1] שתחיית המתים חיים לעולם כך ירידת גשמים חיים לעולם. והרבה פעמים לעולם בקשור עם הפעל פי' תמיד (stets, beständig) עיי' ברכו' ה', ו': ח', י"ז. י"ט. ל"ב. נ"ה: ס': ס"א. ס"ג: שבת י': ל'. ושם: ל"ב. פ"ג: קכ"ט. קנ"א: פסחי' ב', ג'. ושם: מ"ט. נ': תעני' י"א. כ'. סוכ' נ"ג. ב"ק ל"ח: צ"ג. ק"ט: ב"מ מ"ב. נ"ט. פ"ו: ב"ב ק"י: יבמו' ק"ט. ושם: כתובו' י"ז. ק"י: קידו' ל'. מ': גיטי' ו': ז'. סוט' ה'. מ'. מ"ז. סנהד' י"ד. מ"ד: ק"ז. ע"ז ה': י"ט. חולי' ס"ג: פ"ד: ערכי' ט"ז. זבחי' ק"ב. לעולם הוא כמו עוֹלָמִית מ"ק כ"ו: לא ניתן לאחותו לעולם ובירו' מ"ק פ"ג דפ"ג ע"ד אי' אינו מאחה עולמית, ע"ז ז' סע"א אין מקבלין אותן עולמית עירו' נ"ד. אין לו הפסק עולמית, ירוש' שבת ספ"ט די"ב: אין לו תקנה עולמית, ירוש' פסחי' פ"ו דל"ג. אין לו טהרה עולמית, ויק"ר ר"פ כ"ט אין לך ירידה עולמית. — בשקלא וטריא בש"ס אי' הרבה פעמי' לעולם קסבר (חולי' ק"א. ובכ"מ) או באיזה כללים ד"מ כריתו' ה'. חגיג' י"ז: כתובו' מ"ח: וזולתו ובעל יד מלאכי סי' שמ"ט האריך בזה ע"ש ובכללי הגמרא למוהר"י קאר"ו צד ק"ט: ראיתי הכלל בזה"ל כשאומר הגמרא לעולם הוא לפי שמתחלה הוה ס"ד ענין אחד והקשה עליו ותירץ בענין אחר ועכשו חוזר ומעמיד הענין הראשון וכו' ע"ש. ומה שענינו זמן העתיד שימשך עד בלי קץ (Ewigkeit) ידוע מל"מ ובתרג' עַלְמִין, עָלְמַיָּא. תרג' ה' ימלך לעולם ועד (שמות ט"ו, י"ח) יי' מלכותיה קאים לעלם ולעלמי עלמיא וכן הנוסח בהעתקת הקדושה בתפלת ובא לציון מלכותה קאם והכוונה על הקב"ה עיי' נתינת לגר למהר"ן אדלער בנתינת לגר שמות הנ"ל אבל בדפ' סיביוניטה לי' מלת קאם. תרג' סלה בכ"מ לעלמין ועיי' עירו' נ"ד. וה' לעולם ישב (תהלי' ט', ח') תרג' ומימרא דיי' לעלמין, בכ"י תרג' אצל לעווי ויי' לעלמי עלמין מותביה] —

* עָלַם מל"מ פי' ענינו הסתר (verborgensein במקרא בנפעל הפעיל ובהתפעל ואצל רז"ל נדרש גם בקל בינוני פעול ובפיעל. ע"ז ל"ה: דברים שמכוסין ממנו מתגלין לו (לת"ח) שנא' (שה"ש א', ג') עלמות אהבוך קרי ביה עֲלוּמוֹת וצ"ל דברים המכוסין וכו' בני אדם המכוסין ממנו וכו' עיי' ד"ס במקומו. קידוש' ע"א. ובכ"י ש"ס לפסחי' נ'. זה שמי לעֹלָם (שמות ג', ט"ו) לַעֲלֵם כתיב ופירש"י בקידו' לעלם: להעלים ובפסחי' פי' לי' לשון העלמה. ור"ח פי' לעלם חסר וי"ו כתיב כלומ' עלמיה ע"כ. בנפעל ונתפעל ירוש' פסחי' רפ"ו דל"ג. זו הלכה נעלמה מזקני בתירה ובפסחי' בבלי ס'. נתעלמה. ירו' יומ' פ"ג ד"מ ע"ד עד שהוא מתעַלֵּם מהן, ספרי בהעלתך ס"פ ע"ח נתעלם מעיני משה. ושם רפ"פ נתעלם מעינינו, ירו' ע"ז פ"ד דמ"ד: נתעלם מעיניהם. הפעיל שהש"ר פ' לריח דרש עלמות (שה"ש א', ג') על שהעלמת מהן יום המיתה, שם: על שהעלמת מהן מתן שכרן של צדיקים, שמ"ר פ"א הָעַלְמָה (שמות ב', ח') שהעלימה את דבריה. והשם עֶלֶם (במקום העלם עיי"ע ח"ג, ר"ל) ירו' שבת רפ"א ד"ב: ושם ד"ט ע"ב וע"ג בעלם אחד ושם פ"ז ד"ט. בט"ז בהעלם אחת וצ"ל אחד וכדאי' בסוף ד"ט עמוד א'. ושם ע"ב עלם הקודש. ומזה השרש ננזר גם ע' הקודם עולם עיי' באו"מ לפירשט] —

עלם (בל"ס עֱלֵם (כמו אֱלֵים) פי' חזק ואמץ kräftig, stark sein כל"ע غلم mannbar sein ומזה השם עיי' בפנים) חזק ואמץ (יהושע א', ו') תרג' תקף ועלם[2]. — (א"ב כמו אלם). *[אחי"ה ור"ב גרס אלים בע' אלם ע"ש, וכ"ה באמת ברפוסי' חמאוחרים בהעתקת חזק ואמץ (דברי' ל"א, ז'. כ"ג) תקף ואלים ובדפ' סיביוניט' בשתי הפעמי' ועִילָם ואולי לזה הפסוק כיון רבינו ואז גי' דפ"ע עילם נכונה היא. בפַעַל עַלֵּים תרג' כ"י חזק (תהלי' כ"ז, י"ד). תר"י א' לשמות י"ד, כ"ז וינער: ועלים יי' ית מצראי וכו' והוא עפ"י המכילת' לזה הפסוק: נתן להם כח נערות. והתואר עַלִּים תרג' איוב ט',

---

[1]) כ"ה לנכון בגי' המהרש"ם. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט ובנו"ג עלים וכצ"ל ברפ"ע תחת ועילם.

י"ט, ותרג' ועריצים (תהלים נ"ה ח') ועלימין, ומזה בלא"ר וס' עוּלֵים, עוּלֵם, עוּלֵימא (בל"ס עלימא) פי' בל"מ עֶלֶם ולנקבה עוּלֵמְתָּא בל"ס עֲלֵימְתָא בל"מ עלמה, והשם המופשט עוּלֵימוּ, עוּלֵימוּתָא (בל"ס עלימותא), עוּלֵימִין, עוּלֵימַיָא בל"מ עלומים עיי' במתורגמן Jugend, Jugendkraft, Jugendzeit ועמת"ר ללעווי. ירו' ברכו' פ"ב ד"ה ע"ג כהנא הוה עולם סגין כד סליק להכא. נשא אלמתיו (תהלי' קכ"ו, ו') נדרש בב"ר פע"ט אתי (יעקב) טעין עוּלֵמִין ועוּלַמְתָא. והשם המופשט עֲלֵימוּת (בל"ס בויק"ר וירו' מגיל' וירו' מ"ק הרשום בע' עלם א'. בחרים (ש"ב ג' ט"ז; ט"ז, ה') הוא שם מקום ותרגומו עַלְמַת] —

* עֵילָמִי (ולנקבה עֵילָמִית elymäisch) נגזר מן עֵילָם Elymais. שבת קט"ו. היו כתובין גיפטית . . עילמית. מגילי י"ח. קראה עילמית, ושם עילמית לעֵילָמִים.

עלס (מל"מ ונרדף עם עלז בנפעל נעלס sich fröhlich zeigen) כנף רננים נעלסה (איוב ל"ט, י"ג) עיי' בע' שא. — (א"ב שם לא הביא ואולי נשמט). *[אחי"ה בדפ"ע הראשונים עד דפא"מ ובכ"י ערוך לי' יותר ממה שהבאתי בזה הע' אבל בדפ"א אי' עוד: נושא עולה מנחו' פ"ו בכורות פ"ט ואם גם כנים הציונים באשר הפסוק הנ"ל מאיוב הובא ונדרש במנחו' ס"ו: ובכורו' נ"ז: בכל זאת נראה בעליל כי רבינו לא הביאם בע' הנוכחי והם מהוספת ר"ב ולא היה לרבינו להביאם באשר רמז על ע' שא וכיון לע' שא ג' שנשמט בדפוסי' וכ"י ערוך והובא רק בדפו"ו הרצ"א שלא במקומו היינו בע' נשא ב' ויש למחוק משם ולהשיבו על מקומו הנכון בע' שא ג' כמו שאעריכו אם יהי חלקי בחיים וכבר רמזתי על זה בע' נשא ה' ע"ש והגרי"ב שלא הית' מול עיניו הוצאת הערוך דפ' וויניצ' הראשון לא העיר על טעות ר"ב ואחריו נגרר גם בהבאת הציונים ממנחו' ובכורו' שלית' בדפוסי' וכ"י בע' הנוכחי — והשם המופשט עליסה אי' בפסיקת' דר"כ עיי"ע עלז] —

* עֲלַע, עִלְעָא (מלא"ר להחליף צ' בע' והוא כמו בל"מ צֵלָע Rippe ובל"ס אַלְעָא) תרג' הצלע (בראשית ב', כ"ב) עילעא, תר"י ב' לשם מ"ה, י"ט עלע מן בית אבא, הקבוץ עלעין דניאל ז', ה', עם כנוי תרג' אונקל' לבראש' ב', כ"א חדא מעילעוהי תר"י שם חדא מעלעוהי היא עילעא תליסרית דמן סטר ימינא. והפעל ממנו משיעלעו אבל עיי"ע עלעל וגי' רבינו והתוספת' שם.

* עִלְעַל עיי"ע לעיל אחר ע' עלל.

1 עָלַף (מל"מ ענין חולשה ohnmächtig werden, verschmachten) בר"ג דפ' הכל שוחטין (חולי' ג':) שמא יתעלפה[1]. בר"ג דשבת (ט':) ולכתחילה אמאי לא גזירה שמא יתעלפה, פי' לשון עייפות כמו (יונה ד', ח') [ותך השמש] על ראש יונה ויתעלף. *[אחי"ה וכנ"ה בנדה ס"ט: גזירה שמא יתעלפה, ובחולי' שם: ולא נתעלף.. ברי לי שלא נתעלפתי ופי' רגמ"ה (ריש חולי' בקובץ כ"י אנגייליקי דף ע"ב) נתעלפה לשון עייף ע"כ וכן מוכח מתוספת' תעני' פ"א ונותנין עליה אפר מקלה ולא היו מתעלפין עליה וכו' וכן ענין ויתעלף ביונ' הנ"ל, תתעלפנה (עמוס ח', י"ג) ענין הכל עייפות ורוב היגיעה בנפש והבהלה עד שלא יוכל אדם לעמוד על עצמו וכמעט תצא רוחו עיי' רד"ק שרש עלף ושם הובא ג"כ עֻלְפֶּה (יחזק' ל"א, ט"ו) וע"ש פירושו. בפֻעַל חולי' ג': לַעֲלוּפֵי לא חיישינן]

* 2 עָלַף (מל"מ ענין צפוי וכ"ה בל"ע غلف bedecken) ב"ר פנ"ד וילק' ש"א ר' ק"ג בשם תד"א: המעולפת מבין שני כרובים ובע"ז כ"ד: ומפוארת בעדי עדיים אבל בכ"י ש"ס ובדפ' פיז' לי' ולי' בפי' ר"ח בקבוץ כ"י אנגייליק' דף ט"ו.

עָלַץ (מל"מ נרדף עם עלז, עלס ופי' שמחה frohlocken, vergnügt sein) בר"ג דפ' כיצד מעברין (עירו' נ"ג:) הצפינגו היכן ר' אלעא[2] צפון אמר להן עלץ בנערה אהרונית פי' „הצפינגו הראה לנו ענין צופה ורואה צפון ענין צפנת ליריאיך (תהלי' ל"א, כ') [3] צפנת פענח (בראשי' מ"א, מ"ה) [4] כלומ' היכן טמון עלץ בנערה יש מי שאומ' שמח שנשא אשה כהנת מזרע אהרן והיא אחרונית[5] עירנית מבנות הכפרים כדגרסינן

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט דפ"ר פיז' וויניצ' באסיל אבל בדפא"מ ובש"ס יתעלף. [2]) וכ"ה בכ"י א"פ ובדפ' הישנים ובנו"ג אלעאי ובכ"י ש"ס מינכען אלעזר וכ"ה בכ"י ערוך ק"ט ונראה שהוא ט"ס ששאלו מרי אבהו על ר' אלעא ומרי אלעא על ר' אבהו וכן גי' ר"ח אשר אחריו נגרר רבינו ר' אלעא. [3]) כ"ה רק בכ"י ק"ט. [4]) בפי' ר"ח לי' הפסוקי' הנ"ל. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט ובפי' ר"ח אבל בדפ"ע אחרונית.

כפ׳ המביא כדי יין (ביצ׳ ל׳.) מאי הירנית[1] אמר רב יהודה עירנית אמר אביי צעי[2] הקלייתא. אחרונית היא אשתו אחרונה שכבר נשא אחרת, ויש אומרים שמח ששנה מסכת בתורת כהנים כגון שחיטת קדשים וכיוצא בהן עירנית כלומ׳ משנה חיצונה אחרונית[3] שגרסה[4] באחרית ימיו. *[אחי״ה ע״כ הועתק מפי׳ ר״ח שנדפס בש״ס ווילנ׳ ופי׳ ר״ח בביצ׳ העתיק רבינו בע׳ אלפס ועיי׳ פיר״ח בביצ׳ בש״ס ווילנ׳ — והשם עֲלִיצָה נמנה בין עשרה שמות שנקראה שמחה[5] בשהש״ר פ׳ נגילה ונשמחה ושם הגי׳ עלצה וצ״ל עליצה כדאי׳ בילק׳ ישעי׳ ס׳ רמז של״ח (בשם הפסיקת׳) ובאדר״נ ספל״ד, ובפסיקת׳ דר״כ פ׳ רני צד קמ״א: לי׳] —

* עלקא, עלקה, עלוקתא (בל״מ עֲלוּקָה בל״ס עלוּקָא, עלוּקְתָא בל״ע عَلَقَةٌ Blutegel) רבינו הביאו בע׳ ערקא א׳ בס״א ע״ש ושם אעריך.

עלש (עוּלְשִׁין בל״פ علث Cichorie) בריש כלאים (פ״א מ״ב) עולשין ועולשי שדה. ירו׳ (פ״א דכ״ז.) עולשין טרוקסימון[6] עולשי שדה עולתין[7] כרשין כרתין כרישי שדה קפלוטין[8] פי׳ עולשין שבפרדס דמישתקי[9], עולשי שדה שבשדות פורשטקי[10] ובלעז סינצונ״י[11] וי״א כריספיני״ו[12]. — (א״ב תרג׳ בפסוק שה״ש ב׳, ט׳ דומה דודי לצבי על תמכה ועולשין ופטירין[13]) ופי׳ טרוקסימון בל״י עשב הנקרא הנדיבי בל׳ ישמעאל ואינטובין בל״י ורומיי ופי׳ קפלוטין בל״י כרשים שיש להם ראש עיי׳ כל אחד בע׳ שלו). *[אחי״ה כל זה נכון אבל למה משך ר״ב ידו מפי׳ מלות זרות בערוך ופרט סינצוני קשה להבין ואת אשר נראה לי היא לאי״ט sonco מין קוצים Gänsedistel ואולי נגזר מל״י σόγχος והיא היא עולשין שנק׳ בל״פ كاسنى صحرائى ובל״ר sonchus עיי׳ וואולירס ח״ב 769 והיא היא هندبا Endivie והיא היא علث שהביא או״מ פרסיים אצל וואולירס שם 580[14]) וממין הנדבי היא Cichorie וזה מ״ש מהר״י בן מ״צ כלאי׳ הנ״ל וז״ל עולשי שדה פי׳ עולשין שבפרדס לעז צוקורי דימישתיקי [עולשי שדה] ציקורי סלבטיקי ע״כ וכן לועז בשביעי׳ פ״ז מ״א העולשין ציקואיר״י. וממין זה טרוקסימון אשר על ידו פי׳ הירו׳ בפסחי׳ פ״ב דכ״ז רע״ג עולשין, וגם בש״ס פסחי׳ ל״ט. יש חלוק בין עולשי שדה ובין עולשי גינה. תוספת׳ שבת פ״ט (י׳) התולש עולשין לאכילה, תוספת׳ עוקצי׳ רפ״ג עולשין שלקטן לבהמה וכו׳ אבל פגי העולשין בר״ש עוקצין פ״ג מ״ז בשם תוספת׳ ט״ס הוא וצ״ל עוגסין וכדאי׳ בכ״י אירפורט 689 אצל צוק״מ ועיי״ע עגס] —

עלת (= עוּלְתִין כמו עולשין של ע׳ הקודם) במגילת איכה נחנו פשענו: אין דעוליתא מרירן בסימא חמיע. [ירו׳ כלאי׳] (עיי״ע הקודם) עולשי שדה עולתין[15]). — (א״ב כרנבי כתוב בנוסחאות). *[אחי״ה עיי״ע כרנבי ומ״ש. וקודם עולשי שדה יש להשלים ירו׳ כלאי׳ וכיון רבינו על ע׳ הקודם, אשר שם מבואר עולשי שדה ע״י עולתין ורמז עליו לבאר על ידו עוליתא דמדרש] —

עַלַּת (נ״ל מל״פ غله כוז קטן kleiner Krug) בר״ג דפ׳ כיצד מעברין (עירו׳ נ״ג:) עלת נקפת בכד פי׳ עלת אנטל שמעלה[16]) בו היין נקפת כמו (חולי׳ ז׳ סע״ב) דם ניקוף מכה לכד כלומ׳ הגיע לשולי הכד[17]) שאין בו יין יבעון נשרייא ספר

[1]) כ״ה לנכון בכ״י ה״ב ובדפ״ר וכ״ה בפי׳ ר״ח וכמו שהוכחתי בע׳ הירנית ועיי״ע אלפס ועוד ע׳ חירנית ובדפ׳ פיז׳ והלאה ללא נכון בחי״ת. [2]) כ״ה נכון בכל כ״י ובדפ״ר ואמש׳ אבל בדפ׳ פיז׳ וויניצי׳ בט״ס אעי. [3]) כ״ה נכון בכ״י ה״ב (רק שם בטעות אחורנית) ובדפ״ר וכ״ה בפי׳ ר״ח ושם אהרוניות וצ״ל אחרונית ובדפ״ע מפיז׳ והלאה אחריגית וצ״ל אחרונית כבדפ״א. [4]) בפי׳ ר״ח שגורה וצ״ל שגורס. [5]) בילק׳ ישעי׳ בט״ס נבואה. [6]) כ״ה בכ״י ק״ט וה״ב וכ״ה בירו׳ והוא מלה יוני׳ בע׳ טרכסימון (ח״ד, פ״ב) ע״ש בשנוי נוסחי׳ ושם לנכון טרוקסימון וכאן טרקסימון. [7]) כ״ה בכ״י ק״ט וה״ב וכ״ה בירו׳ ובדפ״ע עילתי. [8]) בירו׳ כרשין כרתין כרתי שדה קפלוטין. [9]) domestico [10]) בכ״י ק״ט פרושתקי ובכ״י ה״ב פורשתקי אולי הוא לאי״ט wild, feroce או צ״ל סלבטיקי וכן לועז מהר״י בן מ״צ בכלאי׳ עיי׳ בסמוך. [11]) בכ״י ק״ט סינצה ובעה״ק שנ״ב סיצני. [12]) לאי״ט Sauerach, crespino. [13]) ותר״י א׳ לשמות י״ב, ח׳ העתיק מררים: על תמכא ועולשין ייכלוניה. [14]) וגם הי׳ לעף פפלנ״צ 255 הביאו ופי׳ ע״י ל״י κονδρίλη וצ״ל χονδρίλη Gummi ausschwizende Pflanze וזה מ״ש או״מ הנ״ל وصمغی دارد مانند مصطکی וממנו נוזל הקטף. [15]) כ״ה לנכון בדפ״ר ובכ״י ק״ט ובדפו״ו עולשין ובדפא״מ עולתי. [16]) וא״כ אולי גזר רבינו עלת מלש׳ עלה, מעלה את היין מן הכד. [17]) בדפו״ו בט״ס תבר.

אחר ירואן פי׳ ילכו התלמידים לביתם או תעדי כ ת ר[1]) היינו מגופה של חבית כלומ׳ פותחין כד אחרת לשתות התלמידים[2]). בפי׳ כל כתבי בגמ׳ כיצד נפלה דליקה (שבת קי״ט.) אשכח ביה מרגניתא זבנה בי״ג[3]) עיליתא דדינרי[4]) ובסוף פ׳ יש נוחלין בגמ׳ הכותב נכסיו (ב״ב קל״ג:) אזל זבן בוניתא[5]) קרעה אשכח בה מרגניתא וכו׳ עד שמוה ניהליה בי״ג עיליתא דדינרי[6]) פי׳ כלי קטן כמו אנטל. *[אחי״ה וכן פי׳ התוספו׳ בשבת ולא כרש״י ע״ש ונראה לי שהוא מל״פ הנ״ל] —

☞ עליתא Feuerwurm בסנהדר׳ (ק״ח:) יש לנו מין אחר ועיליתא שמו בעל הערוך גרס אליתא ע״ש. *[אחי״ה ובע׳ אליתא (ח״א׳ ק״ח) גרס ר״ב עליתא אבל כגי׳ דכאן אי׳ בילק׳ איוב הנזכר בע׳ הנ״ל ע״ש ומ״ש] —

* עִם (מל״ם מלת היחס ופי׳ ג״כ ענין המשך זמן כהמלה עוד (während, so lange als קרוב לזה כל״ם יראוך עם שמש (תהלי׳ ע״ב, ה׳) פי׳ כל זמן שהשמש במציאות. ובדרז״ל שבת פ״א מ״ח עם השמש פי׳ בעוד השמש זרחה, והפכו שם פ״ב מ״ז יומ׳ פ״ז: עם חשכה.

עָם (מל״ם קבוץ המון אנשים משפה ודת אחת Volk; עם הארץ das Volk des Landes; niedriger Mensch. עָמַם בל״ם כהות אור ver- dunkeln, verlöschen) כברכו׳ בס״ג דפ׳ אלו דברים (נ״ג:) ובפסחים בפ׳ כיצד צולין בס״ג אין צולין[7]) (פסחי׳ ע״ה:[8]) איבעיא להו אוממות או עוממות .. ארזים לא עממוהו (יחזק׳ ל״א, ח׳) פי׳ עממוהו כהה אורם. תרג׳ כהה הנגע (ויקר׳ י״ג, ו׳. נ״ו) עַמָא מכתשא. וכהתה כל רוח (יחזק׳ כ״א, י״ב) תרג׳ ותעמי[9]) כל רוחא. ועל שם כך קורין בור עם הארץ[10]). *[אחי״ה עָמַם בל״ע عم ענינו בהוראה ראשונה הסתר וכיסוי bedecken, vrhüllen והושאל לכהות ולחשיכה verdunkeln ונרדף עם עמי בל״ע غمى, عمى verdunkelt, blind sein ותרג׳ יועם זהב (איכ׳ ד׳, א׳) עמא דהב וכ״ה באיכ״ר פ׳ איכה יועם: איך עמא דהבא. ונאמר על כיהות השלהבת ברכו׳ נ״ג רע״ב דעמיא ואזלא על חולשת הקול, חולי׳ ל״ח. עמי קלא (הפכו עבי קלא), והושאל על כהות הרוח פי׳ צער תרג׳ נהמה (ישעי׳ נ״ט, י״א) עָמֵינוּ מן קדם בעלי דבבנא. רוח כהה (שם ס״א, ג׳) תרג׳ רוחהון דהות עמיא. ומזה תרג׳ יחזק׳ הנ״ל בערוך. הפעיל תנחו׳ סי׳ ז׳ עמיאל בן גמלי (במדי׳ י״ג, י״ב) הֶעֱמָה כחו על שאמר כי חזק הוא ממנו. ומשרש עמם תוספת׳ שבת רפ״ג גחלים שעממו ובבינוני: גחלים עוֹמְמוֹת פי׳ ר״ח בפסחי׳ כ״ז סע״א קרובות לכיבוי מלש׳ (יחזק׳ הנ״ל) ארזים לא עממוהו וכו׳ והוא כפי׳ הערוך וכ״ה ברש״י שם, ובויק״ר פכ״ו אי׳ גחלים עֲמוּמוֹת (בינוני פעול). פיעל ירו׳ ערלה פ״ג דס״ג. גידולי ערלה שעימממו. פלפל עִמְעֵם עיי״ע. אתפעל יתעממון, תרג׳ קהלת י״ב ב׳, ג׳. השם עמיא = בל״ע عمى Dunkelheit רות רבה פ׳ קטן וגדול: לעידן עמיא. ורבינו על פי גירס׳ דפ״ר גזר מזה ג״כ עם הארץ אבל גזרת עם היא מפעל עמם בל״ע عم התאסף יחד לחבורה אחת ומזה עֻמָּם בל״ע عموم Gemeinschaft; عم Volk ועיי״ע עממי. ומרוב המצאו לא הביא רבינו ציונים לדבור עם הארץ (ובקצור ע״ה) והא לך סדר יפה לזה הדבור: ברכו׳ י״ג. מ״ג: מ״ז: נ״ב: נ״ז. ס״א. דמאי פ״א מ״ב, מ״ג פ״ב מ״ב, מ״ג, פ״ג מ״ד פ״ו מ״ט מי״ב, שביעי׳ פ״ה מ״ט, מעש׳ שני פ״ג מ״ג פ״ד מ״ו. שבת י״ג. ט״ו: כ״ג. ל״ב. ושם: ס״ג. קי״ד, קנ״ב. עירובי׳ י״ח: ל״ב. ל״ב: ל״ז: ל״ט. פסחי׳ מ״ב: מ״ט. ושם: ביצ׳ י״א: ל״ה: חגיגה י״ח: י״ט: כ׳, כ״ב. ושם: כ״ג. כ״ה: כ״ו. תענית י״ד: סוכ׳ ל״ט. מ״ג: מגילי׳ י״ח. כ״ח. יבמו׳ קי״ד. כתובו׳ כ״ד. ס״ו: קי״א: קידוש׳ ע׳: גיטי׳ ס״א.

---

1) כ״ה נכון בכ״י ק״מ בדפ״ר פיזי באסיל ואמ׳ אבל בדפו״ו כדאי׳ בש״ס בתר וט״ס הוא. 2) ובגוף הדבר פי׳ כמו כן ר״ח וז״ל פי׳ עלת נקפת בכד כלומ׳ [כלי] שמוציאין בו היין נגע בתחתית החבית ולא נשאר יין בחבית יבעון נשרייא לקיניהון (אתערו בתר) [נ״ל שצ״ל או תעדי כתר] חברתה מינה פי׳ ילכו התלמידים לאהליהם או תוסר מגופת החבית אחרת וישארו במשתה היין וכו׳. ונראה שבין ר״ח בין הערוך גורס כגי׳ כ״י ש״ס א״פ נשרייא לקיניהון או אעדי כתר חברתה מינה וכו׳ וכ״ה בדפ׳ שונצ׳ ושם או יעדי כתר אבל בדפו״ו רפ״ח או יעדי בתר וגי׳ בתר גם לפנינו וברש״י וט״ס הוא וצ״ל כתר וכדאי׳ ברש״י דפ״ש ופי׳ מגופת שבולטת מן החבית ככתר עיי׳ ד״ס עירו׳ צד ק״ב: 3) כ״ה נכון בכ״י ק״ט וה״ב ובדפ״ע י״ב. 4) בנו״ג בתליסר עיליתא דדינרי דהבא וכ״ה בילק׳ בראש׳ ר׳ ט״ז ובילק׳ ישעי׳ ר׳ שנ״ו אבל לי׳ ג״כ בב״ב קל״ג: ושם עיליאתא, ולי׳ ברש״י ובתוספ׳ בשבת. 5) בנו״ג ביניתא. 6) וכ״ה בכ״י ש״ס ובנו״ג שמוה בתליסרי עיליאתא. 7) כ״ה רק בדפו״ו. 8) וכ״ה בשבת ע״ז רע״ב. 9) כ״ה בכ״י ק״ט וכ״ה לפנינו ובדפ״ר יתעים ובדפו״ו תתעמי ובדפא״מ יתעמי ובדפ׳ פיזי ובאסיל בט״ס יתעווס. 10) כ״ה רק בדפ׳ וויניצי׳ ובעה״ק שנ״ב.

ושם: ס"ב. נדרי' י"ד. כ'. מ"ט. פ"ד: סוט' כ"ב. מ"ח. מ"ט. ע"ש, ב"ק צ"ה: ב"מ ל"ג: פ"ה. ושם: ב"ב ח'. נ"ז: נ"ח. קס"ח. ע"ז ל"ט. ס"ט. ע': ע"ה: סנהד' כ': נ"ב: צ': צ"ד: צ"ו: שבועו' ט"ז. י"ח. ל': מכו' י"ז. הוריו' י"ג. עדיות פ"א מי"ד אבות פ"ב מ"ה פ"ג מ"י פ"ה מ"י מנחו' ל"א. צ"ט: בכורו' י"א: כ"ב. כ"ג: ל': ל"ו. חולי' ו': ט"ו. ל"ה. צ"ב. ק"ל: ערכי' ט"ו: קינין פ"ג מ"ו נדה ל': ל"ג: ל"ד. טהרו' פ"ד מ"ה פ"ז משנ' א', ב', ד', ה' פ"ח משנ' א' ב' ג', ה' פ"י מ"א מכשירי' פ"א מ"ג טבול יום פ"ד מ"ה[1]). ובקבוץ עַמֵּי הארץ פסחי' מ"ד: ובלא"ר עמא דארעא סוט' מ"ט סע"א תרג' שה"ש ו', ה'. ותרג' עם: עַמָּא וכ"ה בל"ם והושאל ל כ ל בין להמון בין לתלמידי חכמים ברכו' מ"ה. מח עמא דבר עיי"ע דְּבַר (ח"ג י"ב, וש"נ). ירו' כלאי' רפ"ה דכ"ט ע"ד ירו' שבת פ"ז ד"י: כל עמא מודיי וכו' ירו' תרומו' פי"א דמ"ז ע"ד כל עמא רביין וכו' וכן בירו' ובבבלי כולי עלמא (עיי"ע עלם א') ואין חילוק ביניהם כי בסוט' מ"ח: אי' כל עמא ובסנהד' י"א. אי' עלמא עיי"ע עק וש"נ שהש"ר] —

עָמַד (מל"ם ענין קימת גוף או דבר על מצב ישר ובקומה זקופה aufrecht, emporgerichtet sein; בהפעיל hin — anstellen, Halt geben) בפ' ה' בתמיד (מ"ו) ראש המעמד[2]) היה מעמיד את טמאין[3]). פי' היו עומדין ישראל על הקרבנות בירושלים ויש להם ראש להעמידם לתפלה ורואין התמיד כדתנן בתעניו' בפ' בשלשה פרקים (כ"ו.) אילו הן המעמדות וכבר פי' בע' אנשי[4]). בפ' ב' בכתובו' (כ"ח.) מעמד ומושב היה לפלוני במקום הזה[5]). בס"ג דפ' המוכר פירו' לחבירו (ב"ב ק':) ת"ר אין פותחין משבעה מעמדות ומושבות למת כנגד הבל הבלים [אמר קהלת] וכבר פי' בע' ברך (א'). בבראש' רבה פ' פ"ג (פ"ב) ויהי בהקשותה: כתוב א' אומר (ישעי' ג', י"ג) נצב לריב ה' ועומד לדין עמים וכתוב אחד אומר (יואל ד', י"ב) כי שם אשב לשפט את כל הגוים [מסביב] כשדן את ישראל מעומד מקצר הדין ומפשר הדין[6]) ולאומות דן מיושב מאריך ומדקדק בו[7]). ובס"ג ד"פ מצות חליצה (יבמו' ק"ו.) ישיבתה זו היא עמידתה. פי' ישיבתה בלא יבום זו היא עמידתה וכך תתקיים יפה אמר לה והא ידעה[8]) כלומ' יודעת זו כלום שאינו מתכוון לשם ייבום[9]). בריש נגעים (פ"א מ"ג) להסגיר את העומד בסוף שבוע ראשון כדכתי' (ויקי' י"ג, ל"ז) ואם בעיניו עמד הנתק[10]). בר"ג דפ' כל הזבחי' שנתערבו (זבחי' ע"ד:) נפילה נמי ניבדקה קסבר עמדה[11]) צריכה מעת לעת הלכה[12]) צריכה בדיקה. עמוד החוזר (ברכו' כ"ה. וש"נ) פי' הרעי היוצא משפת החלחולת[13]) ולח ובהיותו יבש יוצא כמין עמוד סילון הוא קילוח השתן שיוצא כמו הסילון כבר פירשנו בע' הדרקון[14]) וירקון. בפ' תפלת השחר בגמ' רבי (נחמיה) [צ"ל נחוניה] (ברכות כ"ח:) נר ישראל עמוד הימני פי' ב' עמודים היו במקדש ועליהן כל הבנין[15]). בפ"ק בערלה (מ"ז) המעמיד בשרף העלין פי' המדבק שברי כלים בקומוס של ערלה. וי"א המעמיד בו חלב ומקפהו. — (א"ב לא דקדק המפרש מדבק שברי כלים כי בפי' אתמר בע"ז פ' אין מעמידין (ל"ה רע"ב) מפני מה אסרו גבינות של גוים רב נחמן בר יצחק אמר מפני שמעמידין אותה בשרף של ערלה)[16]). בפרק (ב') [צ"ל ג'][17]) בידים (מ"ד) ר' יהודה אומ' שבסוף אינו מטמא עד שיעשה עמוד. בריש עוקצי' (פ"א מ"ב) העומד שהוא מכוון כנגד האוכל. פי' „כשיזקינו הכרישים והקפלוטות והבצלים יעשו באמצעיתם כמין עמוד ובראשו תרמל ובו הזרע"[18]). *[אחי"ה הפעל בקל יומא כ"א. אבות פ"ה מ"ה עומדים צפופים, ברכו' כ"ז סע"ב עמוד על רגלך ויעידו בך עמד ר"י על רגליו, חגיגה י"ב רע"ב עומדות

---

[1]) ובענין על מי הונח הכנוי עם הארץ עיי' תשו' הגאונים שערי תשובה סי' כ"ג וכ"ד עם פי' אי"י חים ותמצא נחת. [2]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"א וכ"ה בתמיד ובפסחי' פ"ב. ובדפ"ע המעמיד. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"א אבל בדפ"ר פיזי וויניצי' טמא. [4]) ר"ל באנשי משמר ח"א קס"ב. [5]) עיי"ע מעמד. [6]) בנו"ג בדין . . בדין. [7]) בנו"ג מדקדק בדין ומאריך בדין. [8]) בנו"ג ידעת ליה. [9]) ועיי' פירש"י. [10]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט אבל בדפ"ע נגע, או צ"ל: והנה הנגע עמד בעיניו (שם ה') וכן הביא זה הפסוק הר"ש ע"ש. [11]) כ"ב בכ"י ובדפ"ר ואמ' ובדפו"ו נשמט בטעות. [12]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובשאר כ"י אבל בדפ"ר הילכת' ובדפ"ע אחרי' הילכך! [13]) כ"ה נכון בכ"י ובדא"מ אבל בדפ"ר וויניצי' חלוחלת. [14]) ע"ש בח"ג ק"צ ומ"ש לתיקון המעוות שם מע' הנוכחי. [15]) עיי' מ"א ז' כ"א ועיי' פירש"י בברכות. [16]) ולא נהירא לי מ"ש ר"ב וכי לא אפשר ששרף עושה ב' פעולות? מעמידין על ידו החלב לעשות גבינות וגם מדבקין בו שברי כלים וב' פעולות האלה כתבן רבינו. [17]) בדפ"ע אי' בפ' ב' ובכ"י ק"ט בפ' ד' ובכ"י ה"ב רק בפ' וצ"ל בפ' ג'. [18]) ע"כ הועתק מפי' רה"ג בסד"ט צר 42 ותביאו הר"ש בשם הערוך.

ואין יודעות על מה הֵן עומדות הארץ על מה עומדת על העמודי' וכו'. חולי' כ"ר: והיה עומד על רגליו וכו'. כלאי' פ"ד מ"ד ירוש' כלאי' פ"ד דכ"ט: עם העומד מרובה על הפרוץ. תעני' ט"ו. עמדו בתפילה. מגילי' כ"א. הקורא מגילה עומד וכו' ירו' סנהד' פ"ח דכ"ו: עמד בדין. ירוש' סוט' פ"ט דכ"ד. עיי"ע אשכול. ירו' ברכו' פ"ב ד"ה ע"ג עמד על חמשים עמד על ארבעים. ב"מ מ"ז: אינו עומד בדבורו. קידו' ע"א. עומד בחצי ימיו. ב"ק ע"ט סע"ב וש"נ רוב צבור יכולין לעמוד בה. על דרך ל"מ נאמר על נגעים העומד בסוף שבוע הראשון וכו' עיי' נגעי' פ"א מ"ג והלאה ועיי' לעיל. והושאל להקפת חלב ע"ז ל"ה: חלב טהור עומד חלב טמא אינו עומד. פועל בבינוני מגילי' כ"א. היה לומדין מעומד וכו'. גיטי' ע'. אכל מעומד. ברכו' ל': תפלה מעומד. שבועו' ל"ח: שבועה מעומד. מ"ק כ': כ"א קריעה . . מעומד. ירו' ברכו' רפ"ב ד"ד. צריך לקבל עליו עול מ"ש מעומד. ספרי שופטי' פ' קנ"ה שירות . . מעומד. הפעיל אבות פ"א מ"א העמידו תלמידים הרבה. במד"ר פי"ד העמיד בנים ספרי בהעלתך פ' ע"ח העמיד מהם המקום סופרים וכו'. יבמו' ס"ב: הם הם העמידו תורה. סנהד' ז': כל המעמיד דיין שאינו הגון וכו' קהל"ר פ' והארץ מה עומדת (קהלי א', ב') מעמדת. שבת ס'. הכל הולך אחר המעמיד. על הקפת חלב בקיבה נאמר מעמידין עיי' ע"ז כ"ט: ל"ד: והלאה חולי' קט"ז: ערלי' פ"א מ"ז עיי' לעיל. פסחי' קי"ט. ממונו של אדם שמעמידו על רגליו. סנהד' ע"ב. חזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו. שם צ"ג: מעמידין על עצמן בשעה שנצרכין לנקביהם. והשם המופשט עֲמִידָה הפכה ישיבה. שבועו' ל': בעדים ד"ה בעמידה. דיינין בישיבה ובעלי דינין בעמידה עיי' במד"ר רפ"ב ושם פי"א. כתובו' קי"א. אל תרבה בעמידה וכו'. שם: ישיבה שאין בה סמיכה עמידה טובה הימנה. ירו' כתובו' פ"ד דכ"ח: עמידת בית דין. סוט' ל"ט. אין עמידה אלא שתיקה. ברכו' ו': אין עמידה אלא תפלה. ירוש' ביכורי' פ"ג דס"ה ע"ג. ירוש' ר"ה פ"א דנ"ז: אני הוא שקיימתי עמידת זקן תחילה. והקבוץ ירו' עירו' רפ"ה דכ"ב: כל עמידות שעמד לפני אחיה השילוני רבו וכו'. ירו' יומ' פ"א דל"ח סע"ב ז' עמידות . . י"ד עמידות. ועוד ענין עמידה קיום יבמו' ק"ו. עיי' לעיל. במד"ר מ"ב אם אין אתה נותן חול בסיד אין לו עמידה כך אם אין ישראל אין האומות יכולין לעמוד. פסיקת' רבתי פ"י אין לאלו עמידה ולא ישועה. ועוד השם המופשט עֳמָדָה (תחת הָעֳמָדָה על דרך עֳלֵם עיי"ע) ירו' מעש' שני ספ"ג דנ"ד ע"ג עמדה והערכה. ובינוני פועל הקבוץ נקבה במקום השם המופשט עוֹמדוֹת (das Stehen) ירו' שבת פ"י די"ב ע"ג שמשתי את אבי עומדות וכו'. ירו' חגיג' רפ"ג דע"ח ע"ד שמשתי את ר"ע עומדות וכו'. ומל"מ עַמּוּד Säule ובלא"ר עַמּוּדָא ירו' ברכו' פ"ט די"ג. ועומד אחורי העמוד ומתפלל וכו' ובהשאילה שמ"ר ספ"ב במקום עמודו של עולם אתה עומד וכו' ר"ל במעמדו של אברהם שאמר הנני. והוא תואר השם לריב"ז ברכו' כ"ח: עיי' לעיל בערוך. והושאל לכל שדמיונו כעמוד שמ"ר פ"א נעשה צוארו כעמוד של שן. והושאל לעלות השחר ברכו' פ"א מ"א עמוד השחר והוא כמו בתר"י א' לבראשי' ל"ב. כ"ר עמוד קריצתא. כתובו' י"ז. ס"ב. עמודא דנורא והוא כל"מ עַמּוּד האש. והושאל לניצוץ וקילוח המים ע"ז ע"ג. נפיש עמודיה. ועוד לקילוח השתן עיין ברכו' כ"ה. וש"נ ועיי' לעיל. ועוד לעץ שהספר נגלל עליו ב"ב י"ג סע"ב כדי לנול עמוד וע"ש פירש"י. ידים פ"ג מ"ג עיי' לעיל. ירו' מגילי' פ"א דע"א ע"ד ועושין עמוד לספר בסופו לתורה מיכן ומיכן לפיכך גוללין הספר לתחילתו והתורה לאמצעיתה עיי' ר"ש לידים הנ"ל. ירוש' מגילי' שם דע"א י"ג ווים של תורה דומים לעמודים. ונקרא לב הבצל וכדומה עמוד עוקצי' פ"א מ"ב. מ"ג עיי' לעיל. תוספת' טבול יום פ"ג (רפ"ג דעוקצי') הניגע בעמוד[1]) — והקבוץ ב"ר ס"פ ל"ד תרתן עמודין. מ"ק כ"ה. עמודי דקיסרי. ירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ג עמוּדַיָּא דקיסרין. ברכו' ח'. ביני עמוּדֵי ועיי' תרגי' לשמות כ"ז. י' והלאה. והושאל לתקיפין בתרג' ירו' א' לבראשי' מ"ו כ"ח עמודיא דארעא] —

.

עמד (= עמדה. עומדה בל"א عمادة פעולה; עמידה בל"פ ميز בל"פ הישנ' mâeza השתן Urin) ירושלמי בריש[2]) פ' אמר ר"ע (רפ"ט די"א ע"ד) לא רצה לקרות עמדה וקורין אותה עמידה. ובב"ר (סל"ט) עמלא ככתוב בע' הרהון. — (א"ב בל"י עבּיט של מי רגלים). *[אחי"ה בע' הרהון (ח"ג, רמ"ב) העירותי כבר כי כוונת ר"ב על ל"י ἀμίς,

[1]) בלש' עברי החדשי נקרא עוד עמוד עבר הספר שנקי' ג"כ בל"א Columne. ועוד נקרא העמוד מקום שעומד הש"ץ לתפלה Vorbeterpult ועיי' ג"כ מ"ב י"א, י"ד והנה המלך עמד על העמוד. [2]) כ"ח נכון בכ"י ק"ט וח"ב.

ἴδος אבל לי נראה ברור כי הוא ל"פ הנ"ל וכבר הארכתי בכל הענין כפי גירסאות שונות בע' הרהון ועל לשון עמידה שהוא מי רגלים נופל לשון עמדה כדאי' בירו' שבת או עומדה כדאי' בירוש' ע"ז פ"ג דמ"ג סע"א והוא ל"פ הנ"ל פי' פעולה והוא בינוני פעול מן امادن פעל ועשה ויותר נכון להביא בינוני פועל اماى פירוש פועל Arbeiter ודע כי בע' הרהון הבאתי גי' כ"י פאריז שאי' בב"ר בזה"ל לא זכה להקרות בן העמד הרי הוא נקרא בן העמא ורציתי להגיה בן העמלא ע"ש ואולי לפי מה שאמרתי כאן כי בל"פ اما، اماى פי' פועל ועובד תתכן גי' כ"י בן העמא רק הוצרכו להפך הסדר כזה: לא זכה להקרות בן העמא הרי הוא נקרא בן העמד ולפי זה עולה יפה גי' רבינו בשם ב"ר בע' הרהון רק שם הגי' בן העמל והוא בל"ע ג"כ פועל ועובד ע"ש ומ"ש] —

* עָמַד (כמו אָמַד abmessen, abschätzen) ירוש' נזיר ספ"ט דנ"ח. עמדוהו למיתה ושם ג"כ אמדוהו ותחת אלא בשלא אמדוהו למיתה כדאי' שם אי' בירו' סנהד' ע"ט דכ"ז. אלא בשלא עמדוהו למיתה. והשם ירו' נזיר שם עוּמָד האמצעי. ושם: שני עומדין רבים על עומד אחד ובירו' סנהד' שם: שני (אמודין) [צ"ל אומדין] רבים על עומד אחד, ושם איזה פעמים: עומד של טעות (היתה) [צ"ל היה]. תמיד פ"ב מ"ה בעומד חמש סאים נחלים וגי' רבינו בע' אמד: באומד. והשם המופשט ירו' סנהד' שם אפי' מת בעמידה ראשונה ובירו' נזיר שם בט"ס מחמת עמדה ראשונה.

* עֲמוּדָא (שם מקום) ירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ג ע"ג פונדקא דעמודא.

* עוּמְהוֹת עיי"ע עמד א'.

עמה (= אִימָה Spinnrockenstock) בצמר שעל גבי העימה (כליי פרק כ"א, מ"א), ס"א אימה [1] וכבר פירשנו במקומו [2].

* עמיטתא (= אמיטתא פי' חשך אפילה dichte Finsterniss) וכ"ה בל"ס עיי"ע הנ"ל בח"א, קט"ז וע' אימטין שם וע' חוטמא (ח"ג תכ"ח) ושם הביא רבינו תר"י א' ועלטה היה (בראשי' ט"ו, י"ז) וחומטא הוה וכבר העירותי שהוא כמו עומטא ובב"ר פמ"ד הובא באל"ף ועלטה היה ואמיטתה הות עיי' מ"ש ה' מהר"א וייס בספרו דור דור ודורשיו ח"ג, 254 הערה 5.

* עֲמִי, עֲמָא (מל"ע عمى غمى) עיי"ע עָם, ושם עַמְיָא.

עָמַל (מל"מ ענין יגיעה כבדה sich abmühen; עֲמִילָא לפע"ד מל"י ורו' עיי' בפנים) (בפ' [צ"ל בסוף פ'] חבית (שבת קמ"ז סע"א) אבל לא מתעמלין. פי' „פושטין ומקפלין זרועותיהן לפניהם ולאחריהם וכן רגליהן ע"ג יריכותיהן ומתחממין ומזיעין והוא כמין מעשה רפואה ואסור"[3]. בפ' כל שעה בגמ' אלו דברים (פסחי' ל"ז.) אם אמרו בפת עמילה יאמרו בפת שאינה עמילה. פי' פת עמלה לחם הפנים שהיו בה ש' דחיפות ביד ות"ק בעיטות ברגל[4]. פת עמילה דפ' במה אשה (שבת ס"ב סע"ב) כבר פי' בע' יין. *[אחי"ה לדעת רבינו ורש"י עמילא ג"כ נגזר מפעל עמל, אבל יותר נראה שהוא ל"י ἄμυλον = amilum Kraftmehl פי' סולת נקייה שעשויה בלי טחינת ריחים[5]) וסומכוס העתיק צפיחית (שמות ט"ז, ל"א) ע"י ἄμυλος וזה ענין עמילן עיי"ע — ומה שענינו ל"מ פי' יגיעה כבדה אי' הפיעל בשבת קמ"ז: מפני שמְעַמֶּלֶת ומרפא. התפעל ירו' פיאה פ"ח דכ"א. שלקח . . סוס אחד להתעמל בו, בתוספת' פיאה פ"ו שהיה מתעמל בו[6]), תוספת' שבת ספט"ז (י"ז) אין רצין בשבת כדי להתעמל וכו'. והתואר עָמֵל ברכו' כ"ח: אני עמל והם עֲמֵלִים אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר, אבות פ"ב מ"ב כל העמלים עם הצבור יהיו עמלים עמהם לשם שמים. ובלא"ר עמילא בל"ס עָמְלָא ב"ר פל"ט תמן קריין לפועלא טבא עמילא אבל עיי"ע הרהון וע' עמד ב'[7]). והשם עָמָל ברכו' י"ז. אשרי מי שגדל בתורה ועמלו בתורה. ב"ר פל"ט בית עמל עיי"ע הרהון. ובלא"ר עֲמַל תרג' בראש' ג', י"ז; מ"א, נ"א; לדברי' כ"ו, ז'] —

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובפי' רה"ג לכליי פכ"א מ"א ובדפ"ע כאן ובע' אימא אי' באל"ף בסוף אבל כפי משפט לשון פרסי' צ"ל בה"א בסוף וכ"ה ברמב"ם ובמשניות ובכליי פי"א מ"ו. [2]) עיי"ע אימא ח"א, ס"ט: ועה"ק שנ"ב פי' הוא רוקן ב"א (Rocken) שטוות בו הנשים. [3]) הועתק מפי' ר"ח בש"ס ווילנא שבת קמ"ז: [4]) כיון למנחו' ע"ו. ע"ש ובע' בעט וכן פירש"י בפסחי' ע"ש. [5]) עיי' פליניאוס י"ח, י"ז amylum ex tritico ac siligine . . adpellatum ab eo quod sine mola fiat וכן פי' או"ם יוני Etym. M: ἄμυλος . . βρῶμα, τὸ μὴ πεπτωκὸς ὑπὸ μύλωνα. [6]) בכתובו' ס"ז: ל"י. [7]) ולגי' רבינו עמלא תתכן זו המלה הסורית.

עָמָל (= עַמְלָא פי' מע' הקודם יגיעה והיינו הוצאות שיגיע בהן Kostenaufwand) בפ' שנים אוחזין בגמ' מצא שטרי (ב"מ ט"ו.) אינון ועמליהון ושבחיהון פי' אינון דמיהן עמליהון הוצאותיהן שבחיהן מה שמשביחין. *[אחי"ה וכן פי' התוספו' ב"מ ד"ה תדע וז"ל ועמליהון היינו הוצאה ושבחיהון היינו השבח היתר על היציאה ע"כ וכן מוכח מפי' הראב"ד הובא בשט"מ בסוגי'] —

עמל (= עמילן נ"ל מל"י ורו' שבע' עמל א' dünner Kuchen) בפ' אילו עוברין (פסחי' מ"ב.) ועמילן של טבחים. בפ' השוכר את הפועלי' בגמ' מעשה (ב"מ פ"ו:) הללו לעמילן של טבחים. פי' „הפת שעושין לשאוב הזוהמא של קדירה". — (א"ב פי' בל"י ורו' חטה או מין דגן השרוי במים עד היותו רך ונכתש עד הפרד המורסן ושט על פני המים וכאשר ישפכו המים והוסר המורסן יושם בכלי חרש חדשים הדגן תחת השמש עד יבושת כל הלחות ועושים המבשלים ממנו מאכלים שונים אבל בירוש' (פסחי' רפ"ג דכ"ט ע"ד) אמר ר' חייא בר בא לעמילן מביא מלילות שלא הביאו שליש וכותשן פי' עמלן בל"י באופן אחר מלילות או עומר שבלים ובזה תדע כי הלכו חז"ל בפירוש מלות הרבה אחר לשון יוני). *[אחי"ה אופן שני פירושיו נהגו בכבדות כי ר"ב כיון על ל"י ἄμαλλα פי' רך ועוד ἀμαλός עומר שבלים ונ"ל מל"י הנ"ל כעין צפיחית שנאפה מסולת נקיה ודק מאוד. ואפשר שלא היו אופין אותה רק משימין אותה עפ"י הקדרה לשאוב החמימות ורבינו פי' כפי ר"ח בפסחי' שהוא עפ"י פי' הש"ס פסחי' מ"ב: וירוש' פסחי' רפ"ג דכ"ט ע"ד ועוד עיי"ע כלידון. ועה"ק שנ"ב לועזו ע"י שטירץ בל"א eingerührter Mehlbrei = Sterz] —

עמל (= עמלא כמו עמל ב' מל"ע عملة שכר הפעולה Erwerb, Arbeitslohn ואצל רז"ל שכירות הבית Miethzins) בס"ג דפ' מציאת האשה (כתובי' ס"ט.) ובר"ג דפ' המוכר את הבית בסמך דמוכר את החצר (ב"ב ס"ז רע"א) מגבינן מעמלא דבתי[1]) פי' „משכירות הבתים". *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה לב"ב וכ"ה בפירשב"ם ועיי' פירש"י בכתובו' והתוספ' שם ולב"ב. ולא ידעתי למה הפריד רבינו זה הע' מע' עמל ב' אשר שם מקומו] —

עֲמָלֵק (Amalek) בפסיקת' דזכור (פסיקת' דר"כ צד כ"ו :) עם ילק[2]) פרח כהדין זחלא[3]) עם לק שבא ללוק דמן של ישראל. *[אחי"ה בנו"ג ד"א עם לק שבא וכו' ועיי' מ"ש המו"ל ושם הביא מה שיסד הפייטן ביוצר פ' זכר : זכור חנט מני עמלקי עם כילק לאבד חלקי ירוע כבירים לעין כל ללוקקי. והרבה דרשו רז"ל ובמדרשי' בענין עמלק עיי' פסיקת' רבתי פ' זכר פ' י"ב ופסיקת' דר"כ שם ועוד עיי"ע זמר (= זמורה) ח"ג, ש'. ועיי' ברכו' נ"ח סע"א, ב"ר פמ"ב ופנ"ג שמ"ר פ' כ"ג, כ"ה, כ"ז ; ויק"ר פל"ב במדד"ר פי"ג] —

עֲמָמֵי (מל"ע عم כמו עָם בל"ט ועניננו בני העם זולת עם ישראל וגם היחיד מן האומות העולם Heide, Nichtjude) אפשר בעממי (ר"ה כ'.) כבר פירשנו בע' מת. *[אחי"ה וכנ"ה בשבת קל"ט : יתעסקו בו עממין, יומא ע"א : בני עממין והיחיד באיכ"ר פ' רבתי : וגַמְלָא עַמָּם . . דגמלא עמם מנא את ידע וכו' פי' מנהיג הגמל הוא גוי. והתואר נקבה בתרג' שני לאסתר ב', ט' לפום עולימתא עממאיתא פי' לעלמה גויית — וכבר בדניאל ז', י"ד וכל עממיא אמיא ולשניא] —

עַמּוֹן (= עַמּוֹנִי der Ammoniter, ammonitisch ולנקבה עַמּוֹנִית) בספ"ק ביבמות (ט"ז.) שעל מדוכה זו ישב חגי הנביא ואמר ג' דברים צרת הבת אסורה עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית, ובר"ג דחגיג' (ג' :) הלכה למשה מסיני עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית כדי שיהו עניים סומכין עליהן שיהו מתפרנסין מהן. פי' קדושה ראשונה (שם) מה שקדשו עולי מצרים שיהא בה קדושת שביעית קדושה לשעתה כל זמן שדרו ישראל בה ולא קדשוה לעתיד לבא לאחר שנתחרבה ועולי בבל כשעלו לא קידשוה והניחום שלא יהא בהן קדושת שביעית. *[אחי"ה ועיי' ג"כ ירו' יבמו' פ"ח ד"ט ע"ג עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית, ירו' סנהד' פ"י דכ"ח ע"ד יין

---

1) בכתובו' בט"ס דביתיה. 2) וכ"ה בכ"י פארמ' וא"פ ובנו"ג לק ובילק' בשלח ס' ר' רס"ב חסרות : עם ילק 3) וכ"ה בכ"י הנ"ל. ובנו"ג דחלא.

העמוני — ירו' נדרי' רפ"ג דל"ז ע"ד עומני ט"ס עיי"ע מסוסטלא] —

עָמוֹס (שם נביא ונדרש מל"ע غمض קשה לשון ודבור והתואר غامض schwerverständlich)
בויק"ר פ' צו (פ"י) אהבת צדק: שלחתי את עמוס היו קורין אותו (פסילוסא) [צ"ל פסילוס] [1]) אמרין הקב"ה לא הוה ליה לאשרויי שבינתיה אלא על הדין פסילוסא פי' [2]) קטיע לישנא דאמר רב פנחס למה נקרא שמו עמוס על שם שהיה עמוס בלשונו — (א"ב פסילוס בל"י נלעג לשון). *[אחי"ה ועוד עיי"ע פסילום במו"ע ורבינו רמז רק על ע' עמוס. ובפסיקת' דר"כ הגי' שלחתי את עמוס והיו קורין אותו פסילוסא [3]) א"ר פנחס למה נקרא שמו עמוס שהיה פסילוס בלשונו אמרו הניח הקב"ה את כל עולמו והשרה שכינתו על הדין פסילוסא על הדין קטיע לישנא ע"כ וכ"ה בילק' הנ"ל ובקהל"ר בראשו אי' למה נקרא שמו עמוס א"ר פנחס שהיה עמוס בלשונו אמרו אנשי דורו הניח הקב"ה את כל בריותיו ולא השרה שכינתו אלא על הדין קטיע לישנא פסילוסא. ונ"ל שדרש עמוס מל"ע הנ"ל שפי' נלעג לשון ומפי' מ"כ לריש קהלת נראה שערוך יותר שלם היה לפניו] —

* עָמַס (מל"מ ענין טעינת משא beladen, belasten)
שהש"ר פ' שימני: עומסי גרנות, תנחומ' פקודי סי' נ' נותנין עליו משא והוא מעומס מן בנים ובנות. והשם עוֹמֶס בכנוי סנהד' ק', מלא עוֹמְסוֹ. והשם המופשט שמ"ר רפ"ד אין נשיאה אלא לשון עמיסה. — תרג' כ"י לאיוב עיי' סוף ע' עמץ.

*עימאום, עימאום (Ἐμμαούς, Emaus=Ἐμμαούμ)
כריתו' ט"ו. מכו' י"ד. עיי"ע אמאום.
ומזה התואר פסחי' כ"ב: וש"נ שמעון העימסוני [4]) ואמרי לה נחמיה העימסוני היה דורש כל אתים שבתורה וכו' ולדעת ה' דערענבורג יש להגיה או להשותו עם נחום איש גם זו = גמזו (עיי"ע) כי גם הוא דרש כל אתין שבתורה (חגיג' י"ב סע"ב) וא"כ עימסוני כמו גימזוני (על דרך שילוני מן שילו) וא"כ היטב הגיה הח' באכער (אגדה של תנאים 63) בירו' ברכו' י"ד: ירו' סוט' ד"י ע"ג תחת נחמיה עימסוני שימש את ר"ע כזה ר"ע שימש את ר' נחמיה עימסוני עפ"י חגיג' הנ"ל ועוד עיי' ברכו' כ"ב. — ובירושלמי ב"מ ספ"ד ד"ט ע"ד ר' יעקב עמסוניא.

עִמְעֵם (א') פלפל מן עמם בל"ע عم התאסף יחד zusammen schaaren, sich zusammen thun; ב') פלפל מן עמם = עמי בל"ע عمى ענין כהות verdunkeln) ירושלמי בפ"ק בשבת (פ"א ד"ג ע"ג) עמעמו עליה והתירוה פת של גוים במקום שאין פת ישראל מצוי מפני חיי נפש. — (א"ב תרג' ועיניו השע (ישעי' ו', י') ועינוהי עמעם) *[אחי"ה ר"ב טעה במח"כ כי זה מהוראה שניה, כי עמעמו בירו' שבת איזה פעמים פירושו התאספו יחד ונמנו וגמרו וכנ"ה בירו' שביעי' פ"ח דל"ח. ירו' מעש' שני רפ"ג דנ"ד רע"א וירוש' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ד ובבלי ע"ז ל"ו. אי' נמנו. ירו' ר"ה רפ"ג דנ"ח ע"ג מעמעמין על הנראה לעברו ואין מעמעמין על שלא נראה לקדשו פי' חברו עליו בחבילות של קושיות ובבבלי ר"ה כ'. אי' מאיימין והושאל לזימון (sich aufraffen) ירו' ברכו' פ"ה ד"ט סע"ג בתחלה מסרב שנייה מעמעם וכו' ופי' מהרש"ס ומהרי"ף מגמגם! והשם ירו' שבת וירו' שביעי' וירו' מ"ש וירו' ע"ז הנ"ל וכי יש עימעום לאיסור, וירו' שבת וירו' שביעי' וירוש' מ"ש מהלכות של עימעום היא כלומר הלכות שנמנו בקבוץ חכמים וירושלמי שבת גם כן מהלכות של עימום היא. — ב') ענין כהות תרג' קהלת י"ב, ב' ובבי עינך . . עד דלא יתעממון, ושם ג' ויתעממון עינך. ובפַלְעֵל תרג' ישעי' הנ"ל עַמְעַם. במד"ר פ"ט דרש ונעלם מעיני אישה (במדי' ה', י"ג) ולא שיהא בעלה רואה ומעמם. ירוש' סוט' פ"ט דכ"ג ע"ד ועינינו לא ראו (דברי' כ"א, ז') לא

---

[1]) וכ"ה בויק"ר ובילק' ישעי' רי ש"ז וכ"ה בע' פסילוס והוא ל"י ψελλός אבל בפסיק' דר"כ פי' נחמו צד קכ"ה אי' ג"כ פסילוסא.
[2]) אולי צ"ל פסי' והוא קצור מן פסיקתא וכיון לפסיקתי דר"כ צד קכ"ה כי בלא זה קצת צ"ע למה לא הביא רבינו גם הפסיקתי ובפרט שסגנון לשון הערוך עולה בקנה אחד עם לשון הפסיקתי ולא עם לשון של ויק"ר דשם לי' מן פסילוס הראשון עד פסילוס האחרון ואולי המעתיק היה מדלגו ויש להשלימו מבערוך וחראיה מריש קהלי' ע"ש אבל גם שם לשון המדרש קצת משונה מלשון הערוך אבל אם נגרוס פסיקתי במקום פי' של ערוך הכל נכון ובא רבינו להוסיף על של ויק"ר לומר כי בפסיקתי אי' עוד הלשון: קטיע לישנא. והמו"ל החכם ר"ש באבער העיר בפסיקתי שם אות נ"ג כי מלת פי' בא מערוך בפסיקתו ורד"ק ריש עמוס תביא לשון הדרוש בסיגנון לשון הערוך מבלי שהזכירו. [3]) בילק' ישעי' שם בשם הפסיקתי פסילוס. [4]) כ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג העמסוני.

ראינהו והנחנוהו ועימעמנו על דינו. ירו׳ סנהד׳ ספ״ה דכ״ג. ולמה דנין אלו כנגד אלו שלא ייראה דין זה יוצא מְעֻמְעָם] ~

עמץ (מל״ס עֲמַץ בל״ע عمض והוא כמו עָצַם בל״מ ענין כבישת עיין das Auge zudrücken) בחלק בגמ׳ עדת קרח (סנה׳ ק״י רע״א) כל דחמי לה דהיא[1]) שלהא[2]) ערטיל עמיץ עינוי ואזיל פי׳ כמו (ישעי׳ ל״ג, ט״ו) עוצם עיניו. — (א״ב ומזה ענין אין מעמצין את המת במשנה דפ׳ השואל בשבת (קנ״א:) ובעל הערוך גרס מאמצין בע׳ אמץ, ובנוסחאות נשמטה כל הגי׳). *[אחי״ה לא נשמטה כי אם אי׳ בגי׳ אחרת וז״ל הש״ס בסנה׳ ק״ט סע״ב וק״י רע״א אותבה על בבא וסתרתה למזיה כל דאתא חזיה הדר וכ״ה בילק׳ ריש קרח ובילק׳ משלי ר׳ תתק״ן ובתנחו׳ קרח סי׳ י׳. ע״ש ופי׳ דברי הערוך מי שראוה (אשתו של און בן פלת) כשהיתה ערומה[3]) עצם עיניו והלך. וגי׳ אחרת היתה לרבינו בזו ההגדה גם בדבור הקודם לזה עיי״ע צמת. ובענין שינויי נוסחאות לזה דשבת קנ״א: עיי״ע אמץ ומ״ש, ושם בשבת הרוצה שיתעמצו עיניו של מת כ״ה בכ״י ש״ס וכן בעי״ן אי׳ בכל הדפוסי׳ הישנים עד לובלין עיי׳ ד״ס שבת צד קפ״ג: וכן בתוספת׳ כ״י אירפ׳ לשבת רפי״ז (י״ח) הרוצה לעמץ עיניו של מת וכו׳ אבל גם שם בסמוך: והן מתאמצות מאיליהן. ביצ׳ כ״ב סע״א קא עמיץ ופתח פי׳ סוגר ופותח ריסי עיניו — ודע כי בכ״י ק״ט הגי׳ בכל הע׳ עמס כס׳ וכ״ה בתרג׳ כ״י לאיוב ט״ז, ט׳ להעתקת חרק: עמס עלי בככוהי] —

עֵמֶק (מל״מ שם תואר לבקעה ועמוקה מסביב Thal, Ebene) בבראשי׳ רבה פמ״ב עמק השדים (בראשי׳ י״ד, ג׳) ג׳ שמות נקראו לו עמק שדים שהיה מגדל סדינין[4]), שהיה[5]) עשוי שדים שדים[6]), שמניק את בניו כשדים. עמק שוה ששם הושוו כל אומות העולם וקצצו ארזים ועשו לו בימה גדולה והושיבוהו למעלה ממנה והיו מקלסין לפניו ואומרי׳ שמעני אדני וכו׳[7]) [עמק] סוכות שהיה מסוכך באילנות וכו׳. ובפ׳ פ״ה[8]) (לפנינו פ׳ פ״ד) וישלחהו מעמק חברון (בראשית ל״ז, י״ד) והלא אין חברון אלא בהר ואתה אמרת מעמק א״ר אחא הלך להשלים [אותה] העצה העמוקה שנתן הקב״ה בינו ובין חבירו הנאה[9]) הקבור בחברון ועבדום וענו אותם וגו׳ (בראשי׳ ט״ו, י״ג). בפ״ק בסוט׳ בגמ׳ אבשלום (י׳ סע״ב) את מצבת אשר בעמק המלך (ש״ב י״ח, י״ח) בעצה עמוקה במלכו של עולם שנא׳ (ש״ב י״ב, י״א) הנני מקים עליך רעה מביתך כיוצא בדבר אתה אומ׳ (בראשית שם) וישלחהו מעמק וכו׳. בילמדנו ה׳ הולך לפניהם יומם (תנחומ׳ בשלח סי׳ ה׳) וקבצתי את כל הגוים והורדתים אל עמק יהושפט ונשפטתי אותם[10]) שם (יואל ד׳, ב׳) על ע״ז ועל ג״ע ועל שפיכת דמים לא כתיב אלא על עמי ונחלתי ישראל. *[אחי״ה ובמד׳ שו״ט סוף מזמור ח׳ הביא זה הפסוק והוסיף לומר: ואין עמק ששמו יהושפט ומהו עמק יהושפט שישפט הקב״ה את הגוים ע״כ ודרש יהושפט: יה שופט ועיי׳ ג״כ פירש״י ביואל שם, וכן דרש שם השו״ט עמק החרוץ (יואל ד׳ י״ד) ועיי׳ גיאג׳ לנייבויער 51. עמק שביהודה . . עמק שבגליל ירו׳ שביעי׳ פ״י דל״ח ע״ד. תעני׳ כ״א סע״א עיי״ע עמק ג׳ וש״נ פי׳ הרמב״ם שהוא מענין עמק דכאן. ומזה גם עוֹמֶק בל״מ עֹמֶק הפכו רום die Tiefe, Tiefland; בלא״ר וס׳ עומקא ב״ב ס״א. ס״ג: ס״ד רע״א עומקא ורומא. ב״ר ספ״נ סדום בעומקא הוה. והקבוץ עומקַיָּא תרג׳ יונ׳ ב׳, ד׳; בעומקי ימא תרג׳ יחזק׳ כ״ז, ל״ד וכן עִמְקָא תרג׳ ישעי׳ ל׳, ל״ג והקבוץ עמקֵי תרג׳ תהלי׳ ס״ט, ג׳. ובהשאילה פסחי׳ נ״ד: עומק הדין, מגיל׳ ג׳ רע״ב עירו׳ ס״ג: בעומקה של הלכה, ב״מ קי״ז: נחית לעומקא דדינא, ב״ק ל״ט סע״א נחית לעומקיה דדינא. והתואר נקבה העצה העמוקה ב״ר וסוט׳ הנ״ל ובלא״ר וסו׳ תעני׳ כ״ג: דוכתא עמיקתא, ב״ר ר״פ ס״ג מילתא עמיקתא ועיי׳ תרג׳ משלי כ״ב, י״ד; כ״ה, ג׳ וכן הושאל כדרך ל״מ (ישעי׳ ל״ג, י״ט) לכבדות הלשון עיי׳ תרג׳ שם. כבד לשון (שמות ד׳, י׳) תרג׳ עמיק לישון — והפעל ממנו בהפעיל שבת ל״ג סע״א מעמיקין לו גיהנם] —

---

[1]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ובדפ״ע דהוא. [2]) בכ״י ק״ט, ובדפ״ע שלחה. [3]) ועיי״ע ערטל. [4]) כ״ה בכ״י ק״ט ועיי״ע ומ״ש ובדפ״ע סדנין וכ״ה במיוחס לרש״י ובנו״ג סדנים. [5]) בנו״ג כאן ובסמוך ד״א שהיה . . ד״א שהוא מניק. [6]) כ״ה נכון בדפו״ו ואמ׳ ובכ״י ק״ט וה״ב אבל בדפ״ר ופיז׳ כדים סדים, ובנו״ג שדים שדים תלמים ונראה שהוא בא מגליון פנימה ותפס ל״מ (איוב ל״ט, י׳) אם ישדד עמקים פי׳ ענין עשיית תלמים ועוד עיי׳ במיוחס לרש״י וילקו׳ לך לך ר׳ ע״ז לא גרס לה תלמים. [7]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט כי רבינו היה מקצר. [8]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט וכצ״ל בכ״י ה״ב תחת פ׳ כ״ה וצ״ל פ״ה ובדפ״ע בטעות פ״א. [9]) ודרש הברון: הבר הנאה. [10]) במקרא: עמם.

עמק מל"מ עָמוֹק של ע' הקודם והושאל למראה הלבן שהוא עמוק יותר tief, hochweiss; עורב העמקי (Elster באלו טרפות בגמ' סימני העופות (חולי' ס"ג.) את כל עורב למינו (דברי' י"ד, י"ד) זה[1] עורב העמקי והוא עורב לבן וכן הוא אומר (ויקרא י"ג, כ"ה) ומראהו עמוק מן העור כמראה חמה העמוקה מן הצל. *[אחי"ה מפי' רבינו מוכח שלא היתה לפניו בש"ס שם: כעורב העמקי חיורא שאם לא כן מה בא להשמיענו והוא עורב לבן וכן מוכח מתוספ' כתובות מ"ט: ד"ה הא ע"ש בגליון הש"ס. ועורב העמקי הוא העוף הנ"ל שגופו וכתפיו לבנין הן עיי' לעוויזאהן 176, ויפה פירש"י בענין כמראה חמה וכו' וז"ל חמה אצל צל נראה עמוקה וכן כל לבן ושחור בבשר נראה הלבן עמוק כך בהרת לבנה היא ע"כ. ועיי' ספרא נגעי' רפ"א מה לשון עמוק עמוקה כמראה החמה שהם עמוקים מן הצל ותוספת' נגעי' רפ"א מראה גבוה כמראה צל בחמה מראה עמוק שבהם כמראה החמה בצל. ולכן תרג' שאת עמקא עיי' תרג' ויקר' י"ג, ב', י', י"ט; י"ד, נ"ו. והתואר עמק בנגעים תרג' עמיק עיי' תרג' שם י"ג, ג', ד', ל', ל"א, ל"ב, ל"ד -- ירו' סוכ' פ"ג דנ"ג ע"ד זהורית עמוקה כלומ' זורחת ביותר (hoch-schimmernd) והוא אדמדם שבאדומים (שם)] —

עמק (התואר עֲמָקִי על שם עֵמֶק (die aus Emek בפ' כ"ו[2]) בבלי' (מ"א) סנדל עמקי. פי' „על שם מקומו כדכתי' (ירמי' מ"ז, ה') שארית עמקם וגרסינן[3]) בתעניות (כ"א.) עיר המוציאה ת"ק רגלי כגון כפר עמקי". *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג בסד"ט 18 והביאו הר"ש בשם שניהם ובנו"ג בתעני' עמיקו ובד"ס הביא שינוי נוסחאו' עמיקון, עמיקין, ובפי' הרמב"ם אי' סנדל עמקי הוא שילך בו בארץ הלחה [העמוקה] וכו'] —

☞ **עמק** (= עַמְקָא עיי"ע עמק ב' (Glanzfleck תרג' שאת או ספחת (ויק' י"ג, ב') עמקא או עדיא[4]).

עַמְקְיָין[5]) (מפעל עמק כמו עקם tückisch, verkehrt sein) על ערסתהון תרג' וסרוחים על ערסתם (עמוס ו', ד'). *[אחי"ה בנו"ג עומקְיָן במתורגמן: עומקוון וס"א עומקין וכגי' ר"ב בדפ"א והנכון עַמְקְיָין כגי' כ"י ק"ט. ותרג' כ"י נעותי (תהלי' ל"ח, ז') עמקית ובנו"ג עקימית. אפעל תרג' כ"י מעקש דרכים (משלי כ"ח, ו') דמעמיק מן אורחתיא. והוא מל"מ עמקי שפה (ישעי' ל"ג, י"ט) ותרג' הושע ז', ט"ז מעמקות לישנהון. והתואר עוּמְקְנָא וכ"ה בתרג' תהלי' ק"א, ד' ליבא עומקנא — מסכ' דרך ארץ זוט' פ"ו לא יהא אדם . . עומקן] —

עֲמַר (מל"ס כמו צמר בל"מ Wolle · עֲמַר גוּפְנָא בל"ס צמר גפן (Baumwolle בר"ג דפ' במה מדליקין (שבת כ':) עמרניתא דביני ביני פי' לשון צמר שיש בין קליפה ובין האילן רך כעין צמר בארז שמו לכש עמרניתא דערבה שמו פתילת העירן[6]). בג' דפ' אין דורשין (חגיג' ט"ו:) כל עמר דנחית ליורה סליק. פי' כל אותו צמר שנותנין ליורה גדולה לצבוע עולה בכולה הצבע יפה (אי) [צ"ל או] לא[7]) דעל גב אמיה נקי כלומ' כל אותו הצמר שהוא נקי ואינו מלוכלך בטיט קולט הצבע יפה כך ר"ע מתחלה היה יפה עלה בשלום וירד בשלום אחר שמתחלה לא היה הגון לא ירד בשלום[8]). — (א"ב תרג' בבגד צמר (ויקר' מ"ג, י"ז) בלבוש עמר). *[אחי"ה ועוד עיי' תרג' שם מ"ח; לדברי' כ"ב, י"א; לישעי' נ"א, ח'; ליחזק' כ"ז, י"ח. ועיי' דניאל ז', ט' כעמר נקא ועיי"ע נקא. ב"ב ע"ד גבבא דעמרא וכ"ה ברכו' ח'. עיי"ע אסכרה. ירו' קידוש' פ"ג דס"ד ע"ג ההן גיורא מדמי לעמרא גופנא וכו' ושם: בעמרא שרי בכיתנא שרי. ויותר טוב להגיה מדמי לעמר גופנא וכ"ה בל"ס פי' צמר גפן. עמרניתא (שבת הנ"ל) פי' כמין צמר שבין קליפתו לעצו (der wollige Bast) והתואר ב"ב כ"ב. בקבוץ: הנהו עֲמוֹרָאֵי דאייתו עמרא פי' מוכרי צמר. איכ"ר פ' ספקה: פרקמטוטא סליק לזבנא עמריה פי' למכור צמרו ובספר ישן הגי' סרק עמרא סליק עיי' במ"כ ובשמ"ר ס"פ נ"ב הגי' למכור את שלו] —

עִמֵּר (מל"מ ענינו אגודת עמרים häufen, Getreide zusammentragen והשם עָמִיר קש של תלתן Stoppel ובל"מ עוֹמֶר (עוּמְרָא) Garbe, gehäuftes

---

[1]) בנו"ג להביא. [2]) כ"ה נכון בכ"י ו"ו ובדפ"ע בט"ס ט'. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע גרסינן. [4]) עיי"ע עמק ב' ומ"ש וכן עמיק תרג' ויק' י"ג, מ' ולנקבה עמיקתא שם י' בדפ' סיביוניטה. [5]) בדפ"ר והלאה עמקיון בדפ' אמ' עומקין בכ"י ה"ב עמקיוון. [6]) בנו"ג האירן וכ"ה בדפ' אמ' וכ"ה בע' אירן במו"ע וכ"ה בפי' ר"ת אשר אחריו נגרר רבינו ע"ש. [7]) ובכ"י ק"ט בט"ס אלא. [8]) וכ"ה בפירש"י ע"ש.

(Getreide כפ' כלל גדול אמרו בשבת (ע"ו.) עמיר כמלא פי טלה, כמו (ירמי' ט', כ"א) וכעמיר מאחרי הקוצר. ובתורת כהנים בפ' קדושים תהיו (פ"א פ"ג)[1] תעזב (ויקי' י"ט, י') הנח לפניהם תבואה בקשה תלתן בעמיר תמרים במכבדות מכלל דעמיר קש של תלתן ופי' התבואה בקשה כלומ' הנח לפניהם התבואה עם הקש שלא תשיר הפרי מן הקש שלו ותתן לו הפרי ותטול לעצמך הקש. *[אחי"ה וכנ"ה בתוספת' דמאי פ"א כך וכך עמיר תהא מטיל לפניה, תוספת' סוכ' רפ"א פקיעי עמיר, תוספ' שביעי' פ"ב זרעו לעמיר, ירו' ב"ב רפ"ה דט"ו. זרען לעמיר. ובלא"ר עמירא תרג' ירמי' הנ"ל לעמוס ב' י"ג; למיכ' ד', י"ב ובל"ס עֲמִירָא פי' חציר וכ"ה בתרג' למשלי כ"ז, כ"ה. והפִיעֵל פיאה פ"ה מ"ח המְעַמֵּר, עוקצי' פ"ב מ"ה בצלים שעמרן כה"ג בע' אמן ד' עפ"י פי' רה"ג (עיי"ע ח"א, קכ"א:) ובנו"ג שחמרן, ברכו' נ"ח. וקצר ועמר ובירו' ברכו' פ"ט די"ג ע"ג עימר, שבת ע"ג. הקוצר והמעמר ירוש' פיאה פ"ד די"ח ע"ד מעמר שורה, ספרי תצא פ' רפ"ב בשדך פרט למעמר בשדה חבירו וכו'. והשם המופשט פיאה פ"ד מ"ו בשעת העִמּוּר וספרי שם העימור, שבת ע"ג: אין העימור אלא בגדולי קרקע, ירוש' שבת פ"ז ד"י. תולדות העימור] —

עִמֵּר (ל"מ בהתפעֵל ענינו אלץ ואנס להיות עבדו בל' שמרוני ◁ﬞ⁼ ענין כבוש ,beherrschen (unterdrücken בפ' אלו הן הנחנקין (סנהדר' פ"ה:) הגונב נפש מישראל אינו חייב עד שיכניסנו ברשותו[2] וישתמש בו שנא' (דברי' כ"ה, ז') והתעמר בו ומכרו. פי' ענין שימוש. *[אחי"ה ועיי' ג"כ ספרי כי תצא פ' רע"ג וילק' משפט' ר' שכ"ט וילק' כי תצא ר' תתקל"ו. ופי' התעמר שימוש ושיעבוד עיי' רד"ק שרש עמר וכ"ה בכל המפרשים וכן פי' ן' גנאח (צד 535) לא תתעמר لا تستخدمها פי' לא תשתעבד בה. ולפעד"נ פירשו כן מל' עמר שפי' בל' שמרוני כבש[3]. והשם המופשט עִמּוּר עיי' סנהד' פ"ה: כמה פעמי' ופירש"י שמוש — עמורא ירו' שבת פ"ט די"א ע"ד עיי"ע עמל וע' עמר וע' הרהון] —

עֹמֶר (= עוֹמֶר מל"מ ענינו אלמה ועוד מדת היבש ובפרט שמניפין אותה למחרתו של פסח (Omer ר' ישמעאל אומר העומר היה בא בשבת מג' סאין (מנחו' ס"ג:). *[אחי"ה והרבה במנחו' עיי' ס"ד: מצות העומר להביא מן הקרוב וכו' ע"ש כל הענין תוספת' דמאי ספ"א עומר ושתי הלחם ובלא"ר עוּמְרָא תרג' לשמו' ט"ז, י"ח, ל"ב, ל"ג, ל"ו והקבוץ שם כ"ב. ומה שענינו שבלים ידוע מל"מ והקבוץ עוֹמָרִין פיאה פ"ד מ"ז ספרי שם והרבה זולתו] —

* עַמְתָן (פי' כמו חַמְתָה עיי"ע ח"ג תמ"א שם מקום על שם מים חמים) ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב. שני זוגות היו אחד מעמתן וכו' ובירוש' שביעי' פ"ט דל"ת ע"ד עמתו וצ"ל עמתן.

עֵן (= עָנָה I בל"מ ובל"ס עֲנָא ענין תשובה -er (wiedern, entgegnen כפ' שור שנגח את הפרה בגמ' היתה שפחה (ב"ק מ"ט:) עני מרי לצור[4]) על פי צלוחיתו הוא צריך. ובפ' דיני ממונות בשלשה זה בגמ' א"ר שמעון (סנה' כ"ו:) ו א מ ר[5]) רב נחמן החשוד על העריות כשר לעדות אמר ליה[6]) רב ששת עני מרי[7]) ארבעין בכתפיה וכשר. [פי' עני אדוני הוא חייב מלקות אע"ג דלא ידעינן אי בעל ודאי נקיטינן מלקין על לא טובה השמ:עה] (עיי' קידוש' פ"א.)[8]). ובפ' התודה בגמ' ולד תודה (מנחו' פ"א רע"א) אי הך דקיימא תודה היא הא לחמה והא תהוי תמורה אמ' ליה ר ב נ ח מ ן[9]) עני מרי ארבעין בכתפיה וכשר. (פי' עני אדוני הוא חייב מלקות אע"ג דלא ידעינן אי בעל ודאי נקטינן מלקין על לא טובה השמועה)[10]). בס"ג דפ' הקומץ זוטא (מנחו' י"ז.) אמר ליה עני מרי משמי דרבי[11]). ס"א ענה מרי פי' אמר ליה אביי לרב מנשיא אימא לי מרי אי אמרה רב חסדה משמיה דרבי[12]). *[אחי"ה ורש"י פי' בכ"מ עני מרי: ענני אדוני ופי' רגמ"ה כ"י למנחו' פ"א. (בקובץ כ"י אנגי' דכ"ח:) פי' כלומ'

---

[1]) וכ"ה בירו' פיאה רפ"ד די"ח. [2]) וכ"ה ברש"י ובכ"י ש"ס ק', ובנו"ג לרשותו. [3]) עיי' לבראשי' א', כ"ח וכבשה: עמרו (גליה) [צ"ל עליה]. [4]) בנו"ג וכ"י לצור. [5]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג אמר. [6]) וכ"ה בכ"י ש"ס. [7]) בכ"י ש"ס בטעות עיי' ד"ס ולא העיר על הערוך. [8]) עיי' פירש"י בסנהדר'. [9]) וכן מוכח מסוגי' אבל לי' לפנינו בפירוש. [10]) זה הפי' יתכן רק בציון דסנהד' הנ"ל ולא בציון דמנחו' על כן הסגרתי פה והשלמתי שם ועירבוב השורה ראיתי כאן והגרי"ב לא חש לדקדק בזה. [11]) בנו"ג דרב. [12]) בנו"ג דרב והוא הנכון ודע כי בדפ"ר וכ"י ק"ט אי' בשתי הפעמי' דר' ופשטיה בטעות דרבי וצ"ל ד ר ב.

ישיב לי ר' ע"כ [1]). תר"י ב' לשמות י"ט, ח' וְעָנְיֵי כל עמא כחדא. אתפעל תרג' שמות י"ט, י"ט מן קדם יי' מתְעֲנֵי ליה] —

עַן (= עָנָה II מל"מ פי' הכנעה בל"ע عنا ge- drückt, gebeugt sein) כפ' במה מדליקין בגמ' על שלש עבירות (שבת ל"ג רע"א) על עינוי הדין. פי' הדיינין שמענין את הדין לאחר שיודעין הדין מאחרין אותו עיוות הדין הדיינין שמעוותין הדין קלקול הדין בעלי הדין שמקלקלין את הדין. *[אחי"ה וכנ"ה באבו' פ"ה מ"ח ענוי הדין, יומא ע"ד: עינוי רעבון, ירוש' נדרי' רפי"א דמ"ב ע"ג נדרי עינוי נפש, תרג' איכ' ג' י"ט עינוי נפשי. מכילת' משפטי' פ' י"ח אחד עינוי מרובה ואחד עינוי מועט, והקבוץ יומ' ע"ו. חמשה עִינּוּיִין, ירו' יומ' פ"ח דמ"ד ע"ד ששה עינויין. והפִּעֵל סנהד' ל"ר. נמצא אתה מְעַנֶּה את דינו. שם פ"ט. אין מְעַנִּין את דינו של זה אלא ממיתין אותו מיד. בינוני פּעול יבמו' מ"ח: מפני מה גרים בזמן הזה מְעוּנִּין ויסורין באין עליהם וכו'. אתפעל במד"ר פ"ט חד זמן איעני דרש וכו' פי' נמשכ' ונתאחר' הדרש' בירו' ביכו' פ"ג דס"ה ע"ג חד זמן (עני) [צ"ל איעני] מיסק [2]). בנפעל עיי"ע הבא אח"ז. בפַּעל תרג' קהלת ג' ל"ג וכן ענין צום תרג' ויק' ט"ז, ל"א; אתפעל תרג' שם כ"ג כ"ט; לישעי' נ"ח, ד'; לזכר' ז', ה' וזולתו] —

עַן (מע' הקודם בנפעל sich demüthigen) בר"ג דפ' ב' ביומ' (כ"ב סע"ב) נעניתי לך שאול בן קיש מלך ישראל [3]). בפ' מציאת האשה בגמ' המשיא את בתו (כתובות ס"ז:) נעניתי לך קום אכול. אילו ב' עניינים שייכי [לאהדדי]. *[אחי"ה כנ"ל להשלים ולא כהגהת שריד שבערכין שכתב וצ"ל לערך עַן הקדום ע"כ כי ענין עַן א' יש לו פי' אחר ובדפ' פראג אי' עוד: פי' דברתי יותר מדאי ע"כ ורמ"ל הכנים דברי רש"י (בכתובו' ס"ז:) בפנים כאלו רבינו בעל הערוך כותבם! ולי' בשאר דפ"ע וכ"י. וכנ"ה בברכו' כ"ח. נעניתי לך מחול לי וגם שם פירש"י דברתי למולך יותר מן הראוי ע"כ אבל בתענית כ': לא פי' רש"י מאומה. תוספת' אהלות ספ"ה נעניתי לכם עצמות בית שמאי. ירו' דמאי פ"ב דכ"ג. הוא נענה לחבורה ובני ביתו נענין לו. ושם: גדולים נענין לחבורה קטנים נענין לו פי' כולם ענין הכנעה הוא] —

עַן (= עָנָה III מל"מ ענין תשובה על הקריאה או בשיר eröffnen (als Antwort), im Wechsel-chor singen) בסוף משקין [4]) (מ"ק כ"ח רע"ב במשנ') נשים במועד מענות אבל לא מטפחות וכו' עד עינוי שעונות כולן כאחת קינה אחת אומרת וכולן עונות שנא' (ירמי' ט', י"ט) ואשה רעותה קינה תרג' ואיתתא לחברתה עינויא. *[אחי"ה תרג' וכו' הוספת רבינו היא. והוא בל"ס עוּנָיָא פי' מענה בשיר או בהספד ובל"נ עֲנִיָּה ירוש' ביכור' ספ"ג דס"ה ע"ד אין ענייה אלא מפי אחד ועוד עיניתא תרג' מיכ' ב', ד'. והפעל סוכ' ל"ה: הוא אומר הללויה והן אומרים הללויה מכאן שמצוה לענות הללויה . . הוא אומר אנא וכו' מכאן שאם היה קטן מַקרא אותו עונין אחריו מה שהוא אומר, סוט' ל': כיצד אמרו שירה כגדול המקרא את הלל והן עונין אחריו ראשי פרקים משה אמר אשירה לה' וכו' ר"א בנו של ריה"ג אומ' כקטן המקרא את הלל והן עונין אחריו כל מה שאומר וכו' ועיי' בשינויים בתוספת' סוט' רפ"ו וירו' סוט' פ"ה ד"כ ע"ג. ברכו' ל"א רע"א אנן מה נעני בתרך, מ"ה. ושם: עונה אמן, שם: שמע ולא ענה, מ"ז. אין עונין לא אמן חטופה וכו' עיי"ע אמן. שבת קי"ט: כל העונה אמן בכל כחו וכו'. מ"ק הנ"ל כולן עונות וכו' ושם הפיעל מענות. נפעל קידוש' מ': נענה ר' טרפון ואמ' . . נענה ר"ע . . נענו כולם כלומ' דברו זה אחר זה] —

עַן (= עָנִי פי' מל"מ אביון; עֲנִיּוּתָא, עֲנִיּוּת Elend, Armuth) כפ' האשה שהלך בעלה למדינת הים בגמ' האשה שהלך בעלה ובנה (יבמו' צ"ב רע"ב) ושמואל אמר בעניותינו צריכה גט. פי' עניות חכמה שאין בנו כח לברר הספק. *[אחי"ה וכן פירש"י. וכנ"ה בירו' קידושין פ"ג דס"ד ע"ד בעניזתינו צריכה ממנו גט. קידושי' מ"ט: עניות דתורה. שם: עשרה קבים עניות ירדו לעולם, פ"ב: אין עניות מן האומנות וכו', נדרי' ז': וש"נ עניות כמיתה. שבת ל"ג סע"א סימן לגסות הרוח עניות, שם ק"ב: אין עניות במקום עשירות, שם ק"מ רע"ב בעניותי . . בעתירותי. גיטי' ז': סימני

---

[1]) ובזזה ג"כ עַן ד' ע"ש. [2]) בבבלי כתובות ס"ב: משכתיה שמעתא. [3]) וכ"ה בילק' ש"א י"ג ובריטב"א ובכ"י ש"ס ובנו"נ שתי פעמים נעניתי לכם עצמות שאול וכו'. [4]) בדפו"ו בט"ס שתי פעמי' משקין.

עניות, ב"ב קט"ז. קשה עניות בתוך ביתו של אדם וכו', שמ"ר פל"א קשה העניות מכל היסורין, ב"ק צ"ב. חולי' ק"ה: בתר עניא אזלא עניותא. פסחי' קי"א: עיי"ע אסרא, נבל ד'. חגיג' ט'. עיי"ע ברז ב'. הוריו' ט'. שאין באין לידי עניות. שבת ס"ב: ג' דברי' מביאין לידי עניות — ועוד עיי"ע עני וש"נ] —

עז (= עוֹנָה מל"ט עת קבועה לתשמיש המטה ובדרז"ל גם בכלל עת קבועה וחלק מה ממנה (Zeit, ein bstimmter Theil der Zeit בפ' ח' במקואות (מ"ג) ובגמ' דפ' אמר ר"ע (שבת פ"ו.) פעמים שהן ד' עונות, ובס"ג דע"ז (ע"ה.) כמה הוה עונה א"ר יוחנן או יום או לילה וכו'. ברישׁ נדה (ז' :) כל שעברו עליה ג' עונות דייה שעתה. בפ"ד בפיאה (מ"ח) המקדש פירותיו עד שלא באו לעונת המעשרות. בב"ר פל"ד (ל"ג) מן ענתא[1]) דיהבת ידך עלה[2]) אינשמת[3]). פי' זמן עת. בפ' החולץ בגמ' ד' אחין (יבמו' מ"ד.) עצה טובה קמ"ל ד' אין טפי לא כי היכי דנימטינהו עונה בחדש פי' ר"ח ז"ל אדם הראשון בערב שבת שימש תחילה. בפ' אעפ"י בגמ' הגמלין[4]) (כתובות ס"ב :) עונה של תלמידי חכמים אימת מערב שבת לערב שבת אשר יתן פריו בעתו (תהלי' א', ג') . . זה המשמש מטתו מערב שבת לשבת וגם על זה פי' שבו נברא אדם הראשון[5]). וקשיא הא דתנן בס"פ אעפ"י שאמרו (כתובות ס"ד: במשני) ואוכלת עמו מלילי שבת ללילי שבת[6]) ומפרש ר' יוסי בר' חנינא[7]) אמר תשמיש. *[אחי"ה הוראת עונה א') זמן אחד מעשרים וארבע לשעה עיי' ירושׁ' דברכות פ"א ד"ב רע"ד ואיכ"ר פ' קומי העונה אחד מכ"ד לשעה העת אחד מכ"ד לעונה הרגע אחד מכ"ד לעת ובתוספ' ברכו' רפ"א כמו כן ושם הני' בשעה . . בעונה, בעת. ב') יום או לילה עיי' ע"ז ע"ה. כמה עונה א"ר חייא בר אבא אמר ר' יוחנן או יום או לילה . . ושם רבה בר בר חנה א"ר יוחנן חצי יום וחצי לילה, ירו' ע"ז ספ"ה דמ"ה: כמה היא עונה . . חצי יום וחצי לילה ר' חייא אומר או יום או לילה ועיי' רש"י ליבמו' ס"ב סע"ב ד"ה עונה. ירו' שבת פ"ט די"ב. יום עונה ולילה עונה. נדה ס"ה. כמה עונה שלימה . . לילה וחצי יום. והקבוץ ירושׁ' שבת פ"ט די"ב. עונות שלימות. שבת פ"ו. ד' עונות . . ה' עונות ובנדה ס"ד: מפורש ד' לילות: ארבע עונות. ג') זמן קבוע לאיזה דבר פיאה הנ"ל עונת המעשרות וכן מעשרות פ"ה מ"ה. ירושׁ' כלאי' פ"ט דל"ב. ירו' עירו' ספ"ח דכ"ה: עונת גשמים, ירו' מ"ק פ"ג דפ"ג. עונת קריאת שמע, ירו' שקלי' רפ"א דמ"ה ע"ד כדי שיביאו שקליהם בעונתן. ספרא בחקותי פרש' ב', פרק ח' עונה של מדבר עונה של בעל פעור וכו'. ספרי האזינו פ' ש"ז עונה של כלום. ירושׁ' ברכו' פ"ב ד"ה ע"ג עונתה של תאנים . . עונתן של צדיקים. שהשׁ"ר פ' דודי ירד התאנה זו בזמן שנלקטת בעונתה וכו' שאינה נלקטת בעונתה. ב"ר פ' ס"ת השקיע הקב"ה גלגל המה שלא בעונתה ב"ר פי"א ענתא דאריסטון וכ"ה בלא"ר ירו' ברכו' פ"ב ד"ה ע"א ענתא דצלותא. ושם פ"ג ד"ו. ענתא דנשיאת כפים . . ענתא דמיכלא. וגם בלא"ר עֲנִייתָא ירושׁ' סוט' פ"א דט"ז ע"ד הא ענייתיך תיעלין לביתיך ובבמד"ר פ"ט אי' הא ענתיך ד') זמן קבוע לתשמיש ותשמיש עצמו כתובות פ"ה מ"ו העונה האמורה בתורה, שם מ"ז: עונתה (שמות כ"א, י') זו עונה האמורה בתורה מכילת' משפטים פרש' ג' עונתה זו דרך ארץ וכ"ה בירו' כתובו' פ"ה ד"ל רע"ב ע"ש ועיי"ע שאר. ובתרג' שמו' שם ועֲנָתהּ. ע"ז ה'. לאהליכם (דברים ה', כ"ז) לשמחת עונה. ביצה ה' רע"ב מצות עונה. — מנחו' ס"ד: לעונתה צ"ל לעֵינתי עיי"ע עין א' — תוספת' ע"ז פ"ח (ט') כ"י אירפ' נהר שמימיו מהלכין מלא עונה צ"ל עינו. תוספ' מ"ק רפ"א כ"י אירפ' עונתו של מים צ"ל עוגתו] —

עז (= עָנָא בל"ס כמו צאן בל"מ Klein-vieh) תרג' צאן ובקר (בראשי' י"ב, ט"ז) עז ותורין. *[אחי"ה וכן בתרג' שם ל"ב, ה' עז ועבדין ושם פ' ז' וית ענא, תרג' ש"א י"ז, כ"ח זעיר ענא; לעמוס ו', ד' פטימין מן ענא והקבוץ בתר"י דברי' ל"ב, י"ד ענין ובכנוי לבראשׁ' ל"א, מ"ג וענא מן עָנַיי; לויק' כ"ב, כ"ז עֲנִינָן. איכ"ר פ' טומאתה: חד בענא פי' רפת הצאן] —

---

[1]) בנו"ג עונתא. [2]) בנו"ג עלוהי. [3]) בנו"ג איתנשמת. [4]) כ"ה בכ"י ערוך ובדפ"ר. [5]) עיי' סנהד' ל"ח רע"ב שמינית עלו למטה שנים וירדו ארבעה. [6]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט היב ויפה כיון להגיה כן הגרי"ב בהפשב"ע תחת מערב שבת לערב שבת כדאיי ברפ"ע חוץ מרפ"ר. [7]) בנו"ג בכתובו' ס"ה: רב אשי.

עֲנָב (מל"מ ובל"ע عنب בל"ס ענבא פי' גרגר Beere) כפ' לולב הגזול (ל"ב:) היו ענביו מרובין מעליו פי' פרצידין. *[אחי"ה כאן הושאל לגרגרי ההדס ובלי השאילה ענינו כל"מ גרגר הגפן ועוד אשכול Weintraube. ירו' נדרים ספי"א דמ"ב ע"ד קונם תאינה שאני טועמת ועוד ענב ובל"ס וארמי עִנְּבָא נדרים ס"ב. הוו נגבי ליה עינביה והקבוץ פסחי' מ"ט. ענבי גפן, סנהד' צ"ט. יין המשומר בענביו וכו', ב"ר פי"ט סחטה ענבים ונתנה לו. ובלא"ר עִנְּבִין, עִנְּבַיָּא עיי' תרג' ירו' א' לבראשי' כ"ז, כ"ה; תרג' אונק' שם מ', י'. י"א; לויק' כ"ה, ה'. ולנקבה (וכמו בל"ע عنبة) כתובו' קי"א: אין לך כל ענבה וענבה שאין בה שלשים גרבי יין. ירו' נזיר פ"ו דנ"ה. ענבה אחת. ועוד עיי"ע הבא אח"ז] —

ענב (= עֲנָבָה מע' הקודם ומל"ע הנ"ל פי' גרגר Korn) בפיאה בפ"ו (מ"ז) רואין אותה כאילו היא ענבה[1]) של שעורים. פי' קמה[2]) של שעורים דאמרינן בסנהדרין ירושלמי בפ' כהן גדול (פ"ב ד"כ סע"ב) ר' יעקב דכפר חנן אומר עדשים היו אלא שהיתה ענבה שלהן כשל שעורין יפה וכו'. *[אחי"ה בנו"ג יפה כשל שעורין. ודע כי שם בא לפרש הסתירה שאי' בש"ב כ"ג, י"א עדשים ובדה"י א' י"א, י"ג שעורים ועל זה אמר עדשים היו אלא שהיתה ענבה שלהן וכו'[3]) ופי' גרגרי של עדשים היו גדולים כשל שעורים וא"כ פי' רבינו קמה קשה להלמו. וברות רבה פ' הוא היה הגי' ענבותין דומין לשעורין וצ"ל ענבתן ופי' מ"כ יפה ענבה שלהן וכבר תמה על פי' הערוך (וגם הוא גורס בדברי הערוך קמח) ועוד הביא מד' שמואל שהיתה ישבילתם גבוהה כשעורים וצ"ל שיבלתם פי' שבלת שלהם ובנו"ג במד' שמואל פ"כ שמלתם וצ"ל שבלתם. ובענין ענוה דפיאה פ"א מ"ב עיי"ע ענוה שפי' רבינו ג"כ כמו ענבה פי' קמה כפי גי' כ"י ק"ט ובדפ"ע קמח] —

ענב (= עִינַּבְתָּא כמו ענב, ענבה פי' גרגר וגרעין ובפרט מין חולי בעינים כעין מורסא וכ"ה בל"ע عنبة Augenbeere, Blatter) כפ' אין מעמידין בגמ' מתרפאין (ע"ז כ"ח סע"א) האי עינבתא פרוונקא דמיתותא פי' מורסא אי הכי ליתי ענבתא בת מינה פי' ענבים שהיו מראיהן כאותה מורסא אם היא לבנה יעביר ענבים לבנים ואם היא שחורה יעביר עליה שחורים[4]). כפ' על אלו מומין (בכורו' ל"ח.) חלזון נחש וענב פי' "שיש בעינו כענבה". *[אחי"ה וכ"ה בפי' רגמ"ה (בקובץ כ"י אנגייליקי דף ק"ב ע"ב) ושם הגי' עונב ובמשנ' שבמשניות עינב ובש"ס בבלי במשנ' בט"ס עצב. ובע' חלזון (ח"ג, שצ"ח) גרס רבינו ג"כ עינב ובספרא אמור פרק ב' פרש' ג' עיניו והנכון ענב ובתוספת' בכורו' פ"ד אינב (= לא"ר עינבתא) מל"ע הנ"ל פי' אבעבועה היוצאה בגוף האדם עיי"ע חלזון (שם שצ"ט) וש"נ פירש"י העולה יפה יפה וגם בלא"ש נקראה צמיחת בשר העודפת העולה על העין Gerstenkorn] —

עָנַב (פי' כמו ענד בל"מ ענין קשירה ע"י לולאות schlingen, schnüren) בפ"ק דפסחי' (י"א.) עניבה קשירה מעלייתא היא. וירכסו את החשן (שמות כ"ח, כ"ח) תרג' ירושלמי (א') ויענבון[5]). *[אחי"ה וכנ"ה בפסחי' שם: לא יהא קושרו אלא עונבו. ושם: ובלבד שלא יענבנו וכ"ה בשבת קי"ג. כדי לענבן מנחו' ל"ט. ירו' יבמו' פי"ב די"ב ע"ג עונבו כדי שיבול להתירו באחת מידיו. תוספת' שבת ספי"ב (י"ג) אין קושרין אותו אלא עונבין אותו. תוספת' סוף פסחי' משלשל מלמעלה ועונב מלמטה. בינוני פעול תוספת' כליי' במפה קשור וענוב. אתפעל סוכה ל"ג: ליענביה מיענב, מנחו' ל"ח: דלא מיענבי וכו'. והשם המופשט עניבה פסחי' י"א. שבת קי"א: קי"ג. סוכ' ל"ג:[6]) — תרג' לולאות (שמות כ"ו, ד'. ה'. י' י"א; ל"ו, י"א) עֲנוּבִין, עֲנוּבַיָּא בקצת דפוסי' וכ"י בלא דגש עֲנוּבִין, עֲנוּבַיָּא] —

עִנְבּל (= עִינְבּוֹל מל"י ורומי' ἔμβολος, ἔμβολον embolus, was eingeschoben ist, Klöppel in der Schelle) בפ' י"ד בכליי (מ"ד) העינבול[7]) והצינורא. בר"נ דפ' במה אשה (שבת נ"ח:) מתיב

---

[1]) בנו"ג במשני דבבלי ובמשניות ענוה ובכ"י ש"ס ענייה ולא העיר בעל ד"ס על גי' רבינו וכ"ה במשני' דירו'. [2]) כ"ה בדפא"מ ובדפ"ע אחרים קמת בט"ס [3]) ועיי' ג"כ ב"ק ס': [4]) בנו"ג פרוונקא דמלאכה דמותא וכו' אדהכי והכי ליתי עינבתא בת מינא וניגנדר עילוי חיורתי לחיורתי ואוכמתי לאוכמתי ועל זה מוסב פי' רבינו דלפנים. ור"ח בקובץ כ"י אנגיילי (דף י"ז סע"א) פי' עינבתא מורסא שצומחת בבשר בני אדם כמו ענבה והיא שחורה. [5]) בנו"ג בתר"י ויטכסון. [6]) אבל עניבה דפילי בירו' שבועו' פ"ג דל"ד ע"ד ט"ס וצ"ל ארכובא דיעלא כדאי' בירו' נדרי' פ"ג דל"ז ע"ד. [7]) וכ"ה בפי' רה"ג והעינבל ובנו"ג והענבל ובעי' זג (ח"ג, רס"ח) לנכון ענבול.

רבא מהא דתנן בסוף מסכת פרה (פי"ח מ"ח) הזוג והעינבול[1]) חיבור. פי' „הברזל שבתוך הזוג המקיש בדופני הזוג ומשמיע הקול"[2]) ועוד מפורש בע' זוג.[3]) — (א"ב פי' בל"י שם כולל לדבר הנתן תוך דבר אחר ובפרט בעגלה נקרא כן גם בל"ר מין מסמר הקבוע אצל האופנים שלא ימוטו ויפלו לארץ). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י ורו' הנ"ל (ולא כדעת ה' אייזלער בט"ר ח"א, 77) וה' יעללינעק (שפת חכמים 35) השוהו למלה ערבית عنبلة אבל ענין זו המלה עץ אשר עליו מכין במכתשת והנכון כי הוא ל"י הנ"ל וכפי' הערוך אי' גם כן בפי"מ להרמב"ם בפרה הנ"ל ע"ש וכנ"ה בשבת שם איזה פעמים ושם הקבוץ ניטלו (עינבליהן) [צריך לו' עינבוליהון]. זבחי' פ"ח: עינבלין ופירש"י מה שתלוי בתוכן לקשקיש וכו'. ורבינו בע' אנבל (ח"א, קל"ז) גורס אנבולין ע"ש ומ"ש] —

1 עָנַג (מל"מ ענין ההשתעשעות והנעימות בהנאת הנפש sich ergötzen ועיי' בפנים) באבות דר"נ בפ' ר' נתן אומר (ר"פ כ"ח) אין לך אהבה כאהבה של תורה ר' יהודה הנשיא[4]) כל המקבל עליו תענוג העולם הזה מונעין ממנו תענוג העולם הבא וכל שאינו מקבל עליו תענוג העולם הזה[5]) נותנין לו תענוג העולם הבא. *[אחי"ה והשם כל"מ עֹנֶג (= עוֹנֶג) אי' בשבת קי"ח: עונג שבת והשם המופשט קהל"ר פ' כנסתי: ותענוגות (קהלי י"ב, ח') אלו האגדות שהן ענוגי של מקרא. ושם בסוף הדבור: ותענוגות בני האדם זה ענוגן של ישראל. והפעל בפיעל שבת קי"ח סע"א ורע"ב כל הַמְעַנֵּג את השבת וכו' ושם: במה מענגו וכו'. תעני' כ"ה: דמענגת בהו. פסיקת' רבתי פכ"ז ובשבת הם באים ומענגים וכו' — וההנחה הראשונה נפלה על ענין רכות weich, geschmeidig sein כל"מ הרכה בך והענגה (דברים כ"ח, נ"ו) ומזה בתוספת' מעש' שני רפ"ב מענגת שערה בשערה וכ"ה בכ"י אירפ' תוספ' תרומ' רפ"י ובנו"ג בט"ס מעגנת. והשם המופשט שהש"ר פ' נפת: הקורא מקרא בעינוגו ובניגונו וכו'] —

2 עָנַג (מל"ע عنج פי' משך אחור zurückziehen) כפ' מרובה בגמ' אין מגדלין (ב"ק פ' רע"א) ובלבד שלא ישהא את[6]) העגוגה שבהן ל' יום פי' אחרונה כמו (רות א', י"ג) הלהן תעגנה כלומ' תתאחרו. *[אחי"ה וכ"ה בב"ק ע"ט סע"ב ובלבד שלא ישהה את האחרונה ל' יום ועיי' בשט"מ אבל גם שם ובכ"י ש"ס אי' כבדפוסי הש"ס העגונה עיי"ע ענן ועיי' בהפשב"ע שתמה על גי' הערוך ושיער שטעות נפל בספרי רבינו ושייך לע' עגן. ובעה"ק שנ"ב סיים: אותיות הפוכות] —

ענה (שם פרטי לבן צבעון) בפ' יש נוחלין בגמ' סדר נחלות (ב"ב קט"ו:) מלמד שבא צבעון על אמו והוליד ממנה ענה. פי' לפי שאמר לו הצדוקי ומה בת בנו הבאה מכח כחו תירשנו בתו הבאה מכחו לא כל שכן והיו הצדוקין בשטותן אומרים כי הממזר אינו יורש את אביו ובקש רבן יוחנן בן זכאי להשיבו מתוך דבריו ולא רצה להתמשל בראובן ושמעון ונתמשל בצבעון וענה וכך אמר לו .מה אתה אומר בצבעון שמת והניח ענה שהוא בנו והוא ממזר והניח איה שהוא בן בנו והוא כשר הלא נמצא (בו) [צ"ל בן] איה שהוא מכח כחו[7]) יורש אותו וענה עצמו שהוא בא מכחו אינו יורש אותו מתוך שהותרה אגודה זו בצד זה נתפרדה החבילה זו בצד זה. זה פי' רב סעדיה גאון ז"ל. פי' אחר של ר"ח ז"ל בוא וראה שאעפ"י שענה בן צבעון[8]) בן בנו של שעיר קראו בנו של שעיר כמו (בראשית ל"ו, כ') לוטן ושובל וצבעון [וענה] ללמדך שבן הבן הרי הוא כבן וכולן כחו הן ואין הפרש ביניהן לומר שזה כחו וזה כח כחו השיבו הצדוקי אין לך ראייה אלא זו ובכך אתה פוטרני הושיבו לא יהא מקרא שהבאתי מן התורה כשיחה שלכם כלומ' אינכם באים מכח קבלה ולא מכח הלכה אלא דברים מדעתיכם שהיא כשיחה בטלה. ור' גרשם ז"ל פי' כרב סעדיה ולא תהא תורה שלימה שלנו פי' הרי כדין הוא שאפטירך בכך שלא תהיה עולמית תורה שלימה שלנו[9])

---

[1]) בנו"ג בפרה והענבול ובשבת והעינבל והנכון כגי' הערוך. [2]) הועתק מפי' ר"ח בשבת הנ"ל (בש"ס ווילנ') [3]) זך א'.
[4]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב וכ"ה לפנינו ובדפ"ע ל"י. [5]) כ"ה לנכון בכ"י ו"ו א' וב' וכן הביא לנכון בשם הערוך ר"מ די לונזאנו במעריך וכ"ה לפנינו ושם: תענוגי וכדפ"ע ובכ"י ק"ט ה"ב וב"ר ל"י מן תענוג העוה"ז עד תענוג העוה"ז וחסרה שורה שלמה בטעות והגרי"ב לא העיר מאומה. [6]) וכ"ה בכ"י ש"ס. [7]) כ"ה לנכון בדפו"ו אבל בדפ"ר הגי' אתה מוצא בצבעין שמת והניח בן איה בנו שהוא בן כשר אלא נמצא בן בנו שהוא כשר הלא נמצא וכו' וכ"ה בכ"י ק"ט ושם ולא נמצא בן איה וצ"ל הלא נמצא וכו' כדאיי בכ"י ה"ב ובדפ"א כבדפ"ר והנכון כבדפ' וויניצ'. [8]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפו"ו.
[9]) כ"ה בדפ"ר וויניצי אבל בשרפ"ע נשמט בטעות מן תורה שלימה לנו עד תורה שלימה שלנו.

כשיחה בטילה שלכם אלא אותו קל וחומר שאתם אומרים מופרך הוא דמה לבת בנו שכן יפה כחו וכו'. *[אחי"ה וז"ל הרגמ"ה בכ"י לב"ב: אותו ק"ו שאתם מבקשים ומביאין ראיה שתירש מופרך ומוקשה הוא משום דמה לבת בנו בדין הוא שתירש קודם לבת שכן יפה כחה במקום אחי אביה דהיא עומדת במקום אביה ויורשת עם אחי אביה תאמר בכתו אע"ג דאתיא מכחו דתירשנו שכן הורע כחה במקום אחין שאינה נוטלת ירושה במקום אחיה והבן קודם לבת ע"כ וכפי' ר"ח מוכח מפירשב"ם ע"ש ור"ת פי' שענה נקבה היתה עיי' תוספ' ב"ב הנ"ל ועיי' הגהת הב"ח] —

עָנָו[1] (בל"מ תואר לשפל רוח ומעביר על מדותיו בל"ס עַנְוְיָה בלא"ר עֶנְוָן, עֶנְוְתָנָא = עִינְוְתָן (demuthsvoll, demüthig עם עני ודל בצפניה (ג' י"ב) תרג' עם ענוותן. עני ורוכב על החמור (זכרי' ט', ט') ענוותן רכיב על חמר. עניי הצאן (שם י"א, י"א) [תרג' ענותניא]. *[אחי"ה אבל שם ז' העתיק עניי הצאן בע"א ע"ש. ועוד הרבה בתרג' ענון (תרג' משלי ט"ו, ל"ג) ענוונא (שם ט"ז, י"ט), הקבוץ ענוֹגֵי (שם ג', ל"ד) ותרג' ענו (במד' י"ב, ג') עִינְוְתָן והקבוץ עִינְוְתָנִין, עִינְוְתָנַיָּא (תר"י לדברי' ז' ז'; לתהלים ט', י"ג. י"ט; כ"ה, י' וזולתו). בל"מ עָנָו חסר ורק פעם אחת מלא עָנָיו וכ"ה מלא בדרז"ל עיי' ברכו' ו': אי עניו, סוט' מ"ח: הי עניו, נדרי' ל"ח: אין השכינה שורה אלא על עניו, קידוש' ע"א. צנוע ועניו. והקבוץ עֲנָוִים סוכ' כ"ט: ירוש' תעני' פ"ג דס"ו ע"ג ב"ר פי"ג והתואר ברוך ל"ס: ירוש' כלאי' פ"ט דל"ב ע"ד רבי הוה ענון סגין ובירושלמי כתובו' פי"ב דל"ה. עינוון ובב"ר פל"ג ענותן, ירו' סנהד' פ"ו דכ"ג ע"ג עינון הוה סגי, ושם פ"י דכ"ח ע"ג עינוון סגין הוא, שבת ל"א. ענותן כהלל. סנהד' פ"ח: איזהו בן עוה"ב ענותן וכו', הוריו' י"ד. אפי' רבי דענותן היה, והקבוץ ב"מ פ"ד: ג' ענוותנין הן, סנהד' י"א רע"ב עינותני בתראי. והשם בל"מ עֲנָוָה חגיגה ד': סוט' מ"ט. ושם: ע"ז פ': ערכי' ט"ז: אבות פ"ו מ"ו, ד"א פ"ח ירו' תעני' פ"ג דס"ו ע"ד — ומה שענינו כמו ענבה עיי"ע הבא אח"ז. ובלא"ר עִנְוְתָנוּת שבת ל"א. ענותנותו של הלל, מגיל' ל"א. אתה מוצא ענותנותו גיטי' נ"ו. תוספת' שבת פט"ז (י"ז) ענותנותו של ר' זכריה וכו', מ"ק כ"ח. ענותנותיה דרבר"ה, סוט' מ'. ענותנותיה דר"א, סנהד' י"ט סע"ב ענותונותו של בועז, נדה כ': ענותנותא דר"ח, במ"ר רפכ"א ענותנותו של אותו צדיק, ברכו' ט"ז סע"ב מדת טובך וענותנותך, קהל"ר פ' אם רוח: אל תנח מדת ענוותנותך, ב"ר פע"ד ענותנותן של בנים — וכן הרבה בתרג' עיי' תר"י א' לבמד' י"ג, י"ז; תרג' לתהלי' מ"ה, ה'; למשלי כ"ב, ד'; לקהלת י"א, ט' וזולתו] —

עֲנָוָה (= ענבה גרגר Korn או כמו עניבה או כמו עֲנָוָה מל"מ עיי' בפנים) בריש פיאה (פ"א מ"ב) ולפי הענוה פי' קמה[2] כדפרשינן לעיל בענב (ב'). פ"א קשירת הדבר הפרוד בלשון הקודש קרוי עניבה תרג' לולאות ענובין[3] וכמו (שבת קי"ג. פסחי' י"א.) עניבה בקשירה. ותנא שאמר ענוה[4] בוי"ו שו"ו במקום ב'. וי"א לפי ענוותו של בעל השדה מן (תהלים י"ח, ל"ו) וענותך תרבני. פי' לפי גודל השדה ולפי רוב העניים שדהו מרובה ועניים מועטין נותן לפי שדהו שדהו מעוטה ועניים מרובין נותן לפי עניים. *[אחי"ה וכ"ה בר"ש בשם עצמו ועיי' ג"כ פי"מ להרמב"ם ושם שתי גירסאות ואולי גי' הרמב"ם היתה כגי' הכ"י ש"ס מינכען ולפי העניה עיי' מ"ש בעל ד"ס לפיאה פ"א מ"ב] —

ענות[5] (Schichte, Lage ועיי' בפנים) שכבת הטל (שמות ט"ז, י"ג) תר"י (א') ענות טלא. *[אחי"ה. בנו"ג אנחות והוא הנכון ולפי גי' רבינו הוצרכנו לדחוק כי החי"ת נשמט' כמו מסותא עיי"ע ועיי' במקום אל"ף] —

עֵנְטָב (= עֵין טָב שם מקום) בס"ג דפ' אם אינן מכירין (ר"ה כ"ה.) זיל לענטב[6] וקדשיה לירחא. פי' מקום. — (א"ב בנוסח' עין טב כתוב). *[אחי"ה אבל כגי' רבינו לענטב בכ"י ש"ס א"פ ול' ובכ"י מינכען לעינטב ובענין עין טב עיי"ע עין] —

עני (מל"מ פי' דל ונכה רוח (gebeugt, arm, leidond בקדושי' בר"ג דפ' האומר לחבירו (נ"ט.) עני

---

1) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ורפא"מ ובשדפ"ע בט"ס עני. 2) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובכ"י ה"ב קמא ובדפ"ע קמח ועיי"ע ענב ב' וש"נ. 3) עיי"ע ענב ד' וש"נ. 4) כ"ה נכון בכ"י אבל בדפ"ע הענוה. 5) כ"ה בכ"י ובדפ"ע בט"ס ענו. 6) כ"ה בכ"י ובדפ"ע באמצע העי' לעין טב.

המהפך בחררה ובא חברו ונטלה מהו א"ל נקרא רשע. *[אחי"ה וכ"נ עני ובלא"ר עַנְיָא ברכו' נ"ד. פסחי' קי"ה. יומ' ל"ח: תעני' ז': מגיל' ז': שבת קנ"ה: נדרים מ"א. ס"ד: גיטי' ז': יבמות ק"ב: סוט' כ"א: ב"ק צ"ב. סנהד' ע"ו. מנחו' ק"ד: תמור' ט"ז. ויק"ר פל"ד עיי"ע אביון. והקבוץ עניים בלא"ר עֲנִיֵּי עיי' שבת קמ"ה: שקלי' ג': נדרי' פ"א. גיטי' ל"ז. ב"ק צ"ב. ב"מ ל"א: ע"א. פ"ג. ב"ב ח': אבות פ"א מ"ה. ולנקבה יחידה כתובו' ס"ב: ירו' כתוב' פ"ט דל"ג. ב"ר פ"ס אותה העניה. והשם כל"מ עֹנִי = בדרז"ל עוֹנִי מ"ק י"ז רע"ב וש"נ פסחי' קט"ו: קט"ז: ב"ב קט"ז. אבות פ"ד מ"ט ולרוב אי' עניות עיי"ע ען ה' וש"נ. והפעל באיתפעל כמו בנפעל שבת קנ"א: מיעני, תעני' כ"ג סע"ב אמר ליענו ואיענו. שקלי' ה'. שמא יעני, מעיל' י"ז. יעני או יעשר — אבל בירוש' שביעי' פ"ג דל"ד ע"ג ההן דאזיל ליה לצורכא ולא מתעני ייזל מן אתר לאתר והוא מתעני נראה שצ"ל מתפני ובשבת בבלי פ"ב. אי' הוצרך לפנות] —

* עינייני (שם אמורא) זבחי' פ"ח: עיי"ע למה (ח"ה, מ"ד) וש"נ השינויים — ועוד שם פרטי קהל"ר פ' את הכל: ענייני בר נחשון — ובירו' יומ' פ"ג ד"מ ע"ד אי' אינייני ועיי' במבה"י למהרז"ף דס"ד:

* עִנְיָן, עניינא (מל"מ (בקהלת הרבה פעמים) פי' עסק ודבר ובל"ס עֻנְיָנָא Beschäftigung, Angelegenheit) ויק"ר פ"א מה כתיב למעלה מן הענין תוספת' מגיל' פ"ד (ג') עניין הפסח, תוספ' סוף גיטין מעניינו של גט, קידושי' ו'. ב"ב קי"ד. עסוקין באותו ענין, סנהד' פ"ו. דבר הלמד מענינו, ירו' ר"ה ספ"א דנ"ז ע"ג אם אינו ענין . . תנהו ענין ועיי' רש"י פסחי' ק"ד רע"א וביד מלאכי סי' ב' וש"נ דוגמאות, נדרי' נ"א. עיביד כי עניינא קדמאה, ב"ב ט'. דעבדי עניינא בהדי הדדי וכו'. ושם קי"ד: סליקו מעניינא לעניינא. הקבוץ ירו' שבת פט"ז דט"ו ע"ג עניינות הרבה, ירו' מעש' שני פ"ד דנ"ה. ירו' גיטי' רפ"ו דמ"ז ע"ד עניינות אחרים ובתרג' שה"ש א', י"א בל"ז עִנְיָנִין ובכ"י תרג' לתהלי' מ"א, ב' ענייני מסכינא.

עֲנַמֶּלֶךְ (אליל הספרוים (מ"ב י"ז, ל"א) ונדרש עפ"י הגדה עיי' בפנים) בפ' ד' מיתות[1] בגמ' הנודר[2] (סנה' ס"ג:) ענמלך דעני למריה בקרבא פי' סוס שעונה לרבו כלום' שמסייע לו ורץ כשרוצה לברוח.

* עָנָן (מל"מ נרדף עם עב Wolke ובלא"ר עֲנָנָא וכ"ה בל"ע וסו' عنان، עֲנָנָא) תרג' במדבר מ', ל"ט ענן יקרא די"י, ולויק' כ"ג, מ"ג כפי' גי' דפ' סיביוניט' במטלת עֲנָנֵי ובתר"י א' עֲנָנֵי יקרא וכ"ה בתר"י א' לבראשי' ט', י"ד והוא כמו ענן שכינה שהש"ר פ' שמאלו וכמו עֲנָנֵי כבוד ב"ר פכ"ד ובלי השאילה עֲנָנָא ברכו' נ"ט. והקבוץ שם עֲנָנֵי ובתעני' כ"ה. וממנו הפעל כל"מ (בראשי' ט', י"ד). בינוני פעול יום המעונן יומ' כ"ח סע"ב סנה' ל"ד: נגעי' פ"ב מ"ב. ונראה מזה מעונן של מקרא עיי' סוף ע' עוֹנֵן.

* עָנָן (שם פרטי לאיזה אמוראים) רב ענן כתובו' ק"י. שבת קי"ט. והרבה זולתו עיי"ע בסד"ה וש"נ רב ענן בר תחליפא, רב ענן בר חייא, רב ענן בר יוסף ועוד.

* עוֹנֵן (ענין מכשף Zauberer) ספרא קדושי' פרש' ג' פרק ו' לא תעוננו (ויקר' י"ט, כ"ו) אילו אוחזים עינים ר' ישמעאל אומ' זה המעביר על העינים ר"ע אומר אילו נותני עתים. ות"ק ור"י דורשין מל' עינים ור"ע דורש המקרא מלשון עונה (עיי"ע ען י') ועיי' פי' הראב"ד וכעין זה בסנהד' ס"ה סע"ב ת"ר מעונן ר"ש אומר זה המעביר שבעה מיני זכור[3] על העין וחכ"א זה האוחז את העינים ר"ע אומר זה המחשב עתים ועיין ספרי שופטי' פ' קע"ב. ותר"י א' לויק' שם העתיק ולא תעוננו: ולא אחורי סנהדרין עיינין ונ"ל שמלת סנהדרין הובאה פניטה בטעות להורות על המקור ששם (סנהד' ס"ה סע"ב) פירשו החכמים מעונן זה האוחז את העינים וא"כ בתר"י צ"ל ולא אחוד[4] עיינין. וראב"ע לויק' הנ"ל פי' מעונן שיסתכל בעננים מפעלי הכפל ע"ש. ומזה השם המופשט עִינּוּן ירו' סנהד' פ"ז דכ"ד ע"ג, ירוש' שבת פ"ז ד"ט ע"ג.

עִינוּנִיתָא[5] (= אִינוּנִיתָא פי' אונא קטנה ein kleiner Lappen der Lunge) בפ' אלו

[1]) כ"ה לנכון בכ"י ובדפ"ר אבל בדפ' פיז' בט"ס ד' מידות ובדפ' באסיל ואמ' הגיהו בטעות בב' מדות במנחות. [2]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. [3]) וגי' רבינו עיי"ע זכר (זכורו) ה"ג, רצ"ב. [4]) בדל"ת והוא כמו אחוזי עיי"ע אחד ועי' אחז. [5]) כ"ה נכון בעה"ק שנ"ב וכ"ה בערוך הגדול בפנים אבל בדפ"ע בדבור המתחיל ענניתא.

טרפות בגמ' הריאה (חולי' מ"ז.) ההוא דביני ביני דאתאי לקמיה דרב אשי סבר למיטרפה א"ל הונא[1] מר[2] [בר אויא][3] כל הני עיזי — (א"ב[4]) חיוי כתוב)[5] ברייתא הכי אית להו וקרו להו טבחי עינוניתא דוורדא. *[אחי"ה ויפה פירש"י בחולי' שם: כמו אינוניתא אונא קטנה דוורדא על שם קלישתא ואדומה ע"כ ובעה"ק שנ"ב לועזו ע"י לא"ש רוזבלא"ט (= Rosenblatt)] —

* עָנָף (מל"מ שם לסעיף Zweig) סוכ' ל"ב: פי' ענף (ויק' כ"ג, מ') שענפיו חופין את עצו והושאל לציצית מנחו' מ"ב. עיי"ע ציץ ג'. ובלא"ר עַנְפָּא תרג' יחזק' י"ז, ח'; לישעי' י"ח, ו'.

ענץ (= עֲנִיצֵי Bündel) פשתן (סוכה י"ב:) כבר פירשנו בע' השני. — (א"ב עיי"ע אנץ). *[אחי"ה ר"ל ע' אניצי (ח"א, קמ"ה) ושם הביא רבינו הגי' באל"ף וכדאי' בש"ס ובפי' ר"ח אשר משם הועתק הפי' (כמו שנדפס בש"ס ווילנ') אבל כאן נגרר אחר גי' בעי"ן כדאי' בכ"י ש"ס לסוכה וברש"י דפ' פיזרו וכ"י רש"י (עיי"ע ד"ס סוכה צד ט"ז:) וכ"ה בע' השני (ח"ג, דמ"ט) ובתוספ' סוכ' רפ"א. ועה"ק שנ"ב לועזו ריישט"ן ב"א (Reisten)[6] או שטרענג (= Strang)] —

ענק (= עוּנְקָא בל"ע عُنُق צואר Hals) בס"ג דפ' כיצד מברכין (ברכו' מ"ד:) ובפ' ר"א אומר תולין (שבת קי"ט:) במימרות דרב חסדא האי בר בי רב דזבין בשרא לזבין עונקא דאית ביה תלתא מיני בשרא פי' מן הצואר בל' ערבי קורין לצואר עונק[7] והוא מקום שחיטה[8] ויש בו ג' מיני בשר שמן וכחוש ולבן. נחר גרוני (תהלי' ס"ט, ד') איתחרחר עונקי[9]. רוממות אל בגרונם (שם קמ"ט, ו') תרג' תושבחן דאלהן בעונקהון. ענקיא ושירי ידא תרג' הנטיפות והשירות (ישעי' ג', י"ט). *[אחי"ה עונקא מל"ע הנ"ל פי' צואר וכן בלא"ר נקבה ירו' ברכו' ספ"ב ד"ה סע"ג עד כדון עונקתיה דההוא גברא רפיא, ושם: ההוא[10] עונקתא דהות רפיא וכו'. וענין התרג' הנ"ל הוא מל"ט עֲנָק פי' עדי על הצואר וכן תרג' השהרנים (שופטי' ח', כ"א, כ"ו) עינקיא צ"ל עונקיא וכ"ה בירו' שבת פ"ו ד"ח: שהרנים (ישעי' ג', י"ח) עוּנְקַיָּה, וכן תרג' הענקות (שופטי' שם). והיחיד כל"מ עירובי' מ"ה. אם משים אדם עצמו כענק זה שֶׁרַף על הצואר וכו', ב"ב ע"ה. זכה עושין לו ענק לא זכה עושין לו קמיע. והקבוץ ב"ר פכ"ו פי' ענקים: שהיו מרבים ענקים ע"ג ענקים פי' תכשיטין ע"ג תכשיטין. ומן הוראת עונקא פי' צואר נבנה הפעל עָנַק ב"ר שם שהיו עונקים גלגל חמה ואומרים הורד לנו גשמים פי' מל"ע عنق אוחז בצוארו (umschlingen, umhalsen) וביומ' י'. סוט' ל"ד: בהפעיל שמעניקים החמה בקומתן ורש"י בחומש ובש"ס והמיוחס לרש"י בב"ר פי' בע"א ע"ש. במד"ר פט"ז דרש הענק (במד' י"ג, כ"ח) שראוה שהיה עונק את השמש, והמפרשים נרחקו ע"ש — ומל"מ העניק תעניק לו (דברי' ט"ו, י"ד) פי' טענהו ושים על צוארו מתנות ומזונות אי' בירו' קידושי' פ"א דנ"ט ע"ג אילו שמעניקין להן . . אין מעניקין להן וכו'] —

☞ עֲנְקְלִין (ווים עקומים (מל"י הרשומ' בע' אנקול (ח"א, קנ"ו:) Widerhaken, Hakenstange) תרג' והשפתים טופח אחד (יחז' מ', מ"ג) וענקלין נפקין פשך חד. ראה ע' אנקל. *[אחי"ה עיי' פרש"י ורד"ק שם ומ"ש בע' הנ"ל] —

עֲנְקְמוֹן בל"י ἄλκιμος חזק ובריא (stark, kräftig בב"ר פ' ס"ו (ס"ה) ויקרא את עשו: למדינה שהיתה מכתבת ענקמון[11] למלך — (א"ב פי' בל"י איש חזק ובריא). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י הנ"ל (עיי' בט"ר להי' איזלער ה"א 78), ובמ"כ טעה לחשוב שהוא מענין ענק של מקרא וכנ"ב בילק' שם ושם ובשהש"ר פ' אחזו הגי' איספתרין עיי"ע (ח"א קצ"ו.) ועוד עיי' אגדת בראשי' פ"מ בכמה שנויים] —

עֲנְקוּקְלוֹת (die zarten Ranken des Weinstocks) והחרצנים והזגיון בפ"ק בערלה (מ"ח) פי' הרכים[12]) שבראשי הגפנים כמו שפי' רב אחא

---

[1]) וכ"ה בע' בר ד' ובנו"ג רב הונא. [2]) כ"ה בדפ"ר וויניצי' ואמי. [3]) כצ"ל וכדאי' בע' בר ד' ובנו"ג בר רב אויא. [4]) נשמטו האותיות א"ב בדפא"מ. [5]) וכ"ה בע' בר ד' ורגמ"ה (בקובץ כ"י אנג' דף ש"ז:) הביא שתי נוסחאות וז"ל כל הני חיוי ברייתא הכי אית להו וא"ד כל הני עיזי ברייתא הכי אית להו. [6]) עיי"ע איניצי הערה 3 וכ"ה רישטש בכ"י עה"ק ריגינסבורג עיי' בט"ר לפערלעס 82 ולא העיר על מה שכתבתי בא' איניצי. [7]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ע ענק. [8]) עיי' פירש"י לברכו' הג"ל ד"ה עונקא ובע' אונקא וש"נ השינויים. [9]) בנו"ג כמ"ס עינקי. [10]) כגי' המהרש"ם. [11]) בנו"ג ענקמין וכ"ה בילק' תולדות ר' קי"ד וכצ"ל בילק' רמז של"ב ושם אי' עוקמין. [12]) באו"ז בסמוך אי' הענבים.

משבחא בשאילתות (קדושי' סי' ק') [1] והי נינהו קנוקנתא כדאמ' קנוקנות גפנים. *[אחי"ה נגררנו אחר נוסח האמיתי של דפא"מ ובשאר דפ"ע והי נינהו קטינתא! ובשאלתות הנ"ל רק רמז אי' מפי' הנ"ל. והאו"ז הל' ערלה סי' שכ"ג הביאו בשם רבינו נתן וגם הוא גורס והי נינהו קטינייתא. והוא הביא נ"כ ירו' ערלה (ספ"א דס"א ע"ג) א"ר חייא בר אבא לשון נוטריקון הוא עֹנָבים דלקוֹ תֹלתֹיהון [2]. וזה מה שדרשינן בספרא קדשי' פרש' ג' פֶרק ה' פריו (ויק' י"ט, כ"ג) פרט לעלים וכו' או יכול שאני מוצא את ענקוקלות והבוסר ת"ל וכו' הרי שקרוב ענין ענקוקלות לבוסר ופי' הראב"ד וז"ל ענקוקלות הייתי סבור שהם קנוקנות של ענבים והן השדראות והעוקצין שהנרגרין תלויין בהן ע"כ ורגמ"ה בחולי' צ"ב. (בקובץ כ"י אנגיילי' דף שמ"א.) פי' וז"ל קנוקנות סופי ענבים שהם ענבים קשים ע"כ ועיי"ע ולי נראה כי ענקוקלאות הן הנה יונקות הקלות שבגפן כי זה פי' עֲנְקָא בל"ם ובזו המלה מתורגם בפשיטה הסורי' יונקת בתהלי' פ', י"ב איוב י"ד, ז' ; ט"ו, ל' ועוד פארת (יחזק' י"ז, ו') והורכב משתי מלות ענקא — קלות] —

* עָנַשׁ (מל"מ פי' שימת ערך קנס בכסף וגם על קנס בידי שמים (strafen יבמו' מ"ז. עָנוּשׁ כרת . . . ענוש סקילה. סנהד' ט'. אם כך ענש הכתוב וכו', כריתות ג' : לא ענש אלא א"כ הזהיר. והרבה בנפעל נֶעֱנַשׁ שבת נ"ו. קמ"ט: עירו' ס"ג : יומ' כ"ב : ר"ה ט"ז : תעני' כ"ב : נדרי' ל"ב. סוט' י'. ל"ה. ב"ק צ"ג. ב"ב ד'. סנהד' ח'. ק"א : ק"ג : ק"א. אתפעל אִיְעֲנַשׁ סוכ' נ"א : עירו' ס"ג. ביצ' ט"ז. גיטי' נ"ז. סנהד' מ"ג : צ"ד : ע"ז י"ח. והשם כל"מ עֹנֶשׁ = עוֹנֶשׁ שבת קט"ו : יבמות כ"א. מ"ז. גיטי' נ"ו : נ"ז. סנהד' פ"ט : ושם נ"ד. עונש שמענו אזהרה מניין, שם מ"ג : עונשין שבגלוי, ירו' סנהד' פ"ט די"ב. לאיסור אבל לא לעונש. ובלא"ר עֲנָשׁ עזר' ז', כ"ו.

☞ ענתה (= עוֹנְתָא פי' בלא"ר כמו עת בל"מ Zeit עיי"ע ענו' = עוֹנָה) מסכת ברכות דירוש' (פ"ג ד"ו.) פ' מי שמתו : [אתת] ענתא דנשיאות כפים ולא שאלון ליה אתת ענתא דמיכלא ושאלון ליה. פי' עת וי"מ [עבדיך] אנש עבר נהרה וכענת (עזר' ד', י"א) מענין זה. *[אחי"ה והרביתי הדוגמאות בע' ען ו' ע"ש] —

* עַנְתָא (בל"ם וכן בל"ע عَنَّات און das Laster-hafte) תרג' און (משלי י"ז, ד') לשפוותא (דעאתא) [צ"ל דענתא] [3]. ושם (ט"ז, ל"ג) בעוביה (דעצתא) [צ"ל דענתא] [4] — במד"ר פ"ט ענתיך (עיי"ע ען ו' אות ג').

* עֲנָת (שם מקום) יומ' י'. סוט' ל"ד : אחימן (במד' י"ג, כ"ב) בנה ענת נראה שהוא עֲנָתוֹת שנקרא עד היום Anâta עיי' פירשט או"מ זה הערך. ועל שם העיר הזאת נקרא ר' חנינא ענתוניא ירו' תרומ' רפ"ב דמ"א : ירו' ערל' ספ"ב דס"ב ע"ג ועוד ענתונייא ירו' ברכו' פ"ה ד"ט. ושם פ"ז ד"י ע"ג ירו' פיאה פ"א דט"ז : ירו' שבת פ"ז ד"י : ומהשם ענתות התואר ירו' ברכו' פ"ד ד"ז רע"ג ושם ד"ח רע"א ר' יודן ענתותיא כ"ה בגי' המהרש"ם אבל עיי"ע הבא אח"ז.

* עַנְתוֹנְדְּרָיָא (שם מקום) ירו' תעני' פ"ב דס"ה ע"ג ושם דס"ז ע"ג ירו' שקלי' פ"ו דמ"ט ע"ד ר' יודן ענתונדריא אבל בירו' ברכות פ"ד ד"ז ע"ג ענתורדיא ושם ד"ח רע"א ענתוריא ובשניהם בגי' המהרש"ם ענתותיא ואולי היא הנכונה ומהע' הקודם לזה ובירו' שבת פ"ט די"ב סע"א ענתדרייא והח' נייבויער הגיה (גיאגראפיא תלמודית 273) ענתרודיא והוא Antarudya בסיריא.

עָשָׂה [5] (מל"מ ענין פעולה ומלאכה ועסק והכנה (Zubereitetes בפ' כיצד מברכין (ברכות מ"ב סע"א) ב"ש אומרים אף לא מעשה קדרה. בפ' הנודר מן המבושל (נדרי' מ"ט.) הנודר ממעשה קדרה אינו אסור [אלא] ממעשה רותחת. גמר' (שם) אמר אביי תנא כל מידי דמתבשלה [6]) ביה רפתא תבשיל קרי ליה. פי' חטים מבושלים ואלו הן חלקי טרגים [7]) זריד ערסן. *[אחי"ה וכ"ה בר"ן נדרים אבל לפי זה גי' רבינו דמתבשלא

---

[1]) וכבר העירותי על זה במבוא XIV ושם צ"ל ענקוקלות ונדפס בטעות ענק. [2]) ועל פי זה מובן הרמב"ם פ"ט מעש, שני הלי"ג והענבים ששרפם הקדים והפסידן ע"כ וכונתו על ענקוקלות. [3]) וכ"ה בפשיט' הסורית. [4]) וכ"ה בפשיטה [5]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר פיז' וויניצי' ובכ"י ו"ו ל"ר ה"ב ע"ש ובדפ"א הגיה עסה לפי סדר האותיות. [6]) בנו"ג דמתאכלא. [7]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר טריגים ובדפו"ו במ"ם בסוף ועיי"ע (טרגים) טרגים וע' זריד.

עיקרית כלומ' שרגילין לתת פת לאחר שהושם בקערה שזה הוא בכל התבשיל הרך עיי' בשט"מ נדרי' ושם אי' ג"כ י"ס דמתאכלא וע"ש פירושו — ומה שנסתעף מהפעלים והשמות עיי"ע עשה אצלנו] —

* עִסְבָּא (פי' בל"ס עסבא בל"ע عشب בל"מ עשב שם קבוץ לירק Kraut, Kräuter) תרג' לבראשי' א', כ"ט ל'; ב', ה'; תרג' כ"י לתהלי' ל"ז, ב' ירוק עיסבא (בנו"נ דיתאה).

עִסָּה (= עִיסָּה נ"ל מל"ע عصّ חטים ושעורים מעורבין זה בזה ועוד בצק שנילוש 1 Gemenge von Weizen und Gersten. 2 Teigmasse. והושאל להעדר ייחום משפחה der Mangel reiner Abstammung) בר"נ דפ' י' יוחסין (קידו' ס"ט:) כל הארצות עיסה לארץ ישראל. ובס"ג דבתובות (קי"א.) דאמר מר כל הארצות עיסה לארץ ישראל. פי' עיסה אחרי שניטלה החלה היא קדש וכל העיסה חולין וכן פי' כל הארצות עיסה לארץ ישראל[1]) שהן חולין לגבי ארץ ישראל וארץ ישראל חולין הוא לגבי בבל. אלמנת עיסה (עדיות פ"ח מ"ג תוספת' עדיות רפ"ג כתובות י"ד. קידושי' ע"ה.) כבר פי' בע' אלמן[2]). בפ' ב' במכשירין (מ"ח) אם היתה פת עיסה פי' לחם נקי. בפ' ב' במעשר שני (מ"ד) כרשיני מעשר שני[3]) יאכלו[4]) צמחונין ונכנסין[5]) לירושלם ויוצאין עמו ר' טרפון אומר יתחלקו לעסיות[6]). פי' חטין המבושלין נקראין עסיות. — (א"ב לעסות כתוב בנוסחאות ופירשו המפרשים לעסות טהורות שישימו בכל עסה ועסה מן הכרשנים טמאים פחות מכביצה). *[אחי"ה עיי' פי"מ להרמב"ם ור"ש ושם לעיסות ובש"ס בבלי לעסות אבל בכ"י ש"ס מינכען כגי' רבינו לעסיות. ובירו' חלה פ"א דנ"ז: אי' הקבוץ עִיסָּיוֹת, עירס ראשי עיסיות. ושם: ועשה חמש עיסיות וכו' ובע"ז ס"ח: כמה עיסות. סוט' ל'. שתי עיסות.

והיחיד עיסה (תמיד ביו"ד) חולי' ו'. ירו' חלה הנ"ל ושם דנ"ח ע"א ושם דנ"ז ע"ד עיסה שנדמע צ"ל שנדמעה וכ"ה שם בסמוך, ושם עיסת האורז, תוספת' חלה רפ"א עינו יפה בעיסתו.. עינו רעה בעיסתו.. עיסתו מעוטה.. עיסתו מרובה. עירובי' פ"ג: ראשית ערסתיכם (במדבר ט"ו, כ') כדי עיסותיכם כדי עיסת המדבר. כתובו' פ"ו: על עיסתה. והושאל ליצר הרע ברכו' י"ז. ומי מעכב שאור שבעיסה וכו', ב"ר פל"ד (במד"ר פי"ג) עליבה עיסה שנהתומה מעיד עליה שהיא רעה. ועיי"ע עלב — ובענין גזרת המלה נ"ל שהוא ל"ע הנ"ל פי' בצק הנילוש ונגבל[7]). ועוד ענינה בל"ע מסءוא אשר חטים ושעורין מעורבים בו ובזו ההוראה שימשו רז"ל בהשאילה להעדר ייחום המשפחה והפכה סולת נקייה (קידו' ס"ט: ע"א:[8]). עדיות פ"ח מ"ג וש"נ העיד ר' יהושע ור"י בן בתירא על אלמנת עיסה שהיא כשרה לכהונה שהעיסה כשרה לטמא ולטהר לרחק ולקרב ועיי"ע אלמנה ומפרשים בעדיו' שם. ובתוספ' עדיות רפ"ג בית דין שלאחריהם אמרו נאמנת עיסה לטמא ולטהר לרחק ולקרב אבל באלמנת עיסה לא נגעו וריש המאמר של משנ' הנ"ל חסר כאן ובא התוספת' להוסיף כי עדות התנאים היתה בענין עיסה עצמה ולא בענין עיסת אלמנה[9]). תוספת' קידוש' רפ"ה איזהו עיסה כל שאין בה לא משום נתינות ולא משום ממזרת ולא משום עבדי מלכים.. מפני מה אמרו עיסה פסולה לכהונה מפני שספק חללין נטמעו בה ובבבלי כתובו' י"ד: אי' בענין אחר וז"ל איזוהי אלמנת עיסה כל שנטמע בה ספק חלל ובירוש' כתובו' פ"א דכ"ה רע"ד (ועיי' ירו' קידושי פ"ד דס"ו.) הובא' הברייתא בזה"ל אי זו היא עיסה כשירה כל שאין בה לא חלל ולא ממזר ולא נתין.. אבל משפחה שנשתקע בה פסול ר"מ אומר וכו' וא"כ חלקו בין עיסה כשרה ובין עיסה פסולה (= משפחה שנשתקע בה פסול), ירוש' כתובות ספ"א דכ"ו רע"א ר' ירמיה סבר מימר לעיסה

---

[1]) כ"ה נכון בדפו"ו ובשאר דפ"ע וכ"י חסר מארץ ישראל עד ארץ ישראל. [2]) בשט"מ לכתובו' הביא זה הפי' של ערוך בע' אלמן עם כל השטות שישנן כאן קח נא משם כי האריך. [3]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט, ובדפ' פיז' ובדפו"ו בט"ס בהמה מעשר שני. [4]) כ"ה נכון בכ"י ב"ר ובדפא"מ אבל בדפ' פיז' וויניצי' בט"ס ואפילו. [5]) כ"ה בכ"י ב"ר ובדפא"מ אבל בדפ' פיז' וויניצי' בט"ס ונסנסין. [6]) בנו"ג לעיסות ובירו' נתפרדו לעיסיות. [7]) ורש"י בשם ר"מ מרוטא"ט שמע עיסה כפסולת ענבים שנסחט משקה שלהם (קידושי' ע"א. ד"ה עיסה) וא"כ גזר אומר מפעל עסי' עסה (עסס) פי' ענין סחיטה וה' לעווי שיער שהוא כמו עריסה בהשמטת הר"יש. [8]) עיי' ילק' דברי' ר' תת"ה בשם אלה הדברים זוטא המשל עמדו שני נחתומין וכו' עד עמדו בנות לוט (וערכו) [יותר טוב ועירבו] את העיסה שנא' ותהרן שתי בנות לוט וכו' וכן נאמר על תערובות מבני עמון ומואב; ערב נחמי' י"ג, ג'. [9]) עיי' מ"ש ה' ראזענטאל במ"ע גרעטץ חי"ל 43 ושם והלאה מפורש כל הענין יפה.

כשירה . . א״ר יוסי ואפי׳ תימא לעיסה פסולה ועיי׳ מ״ש בענין שטת הבבלי והירושלמי החכם הנ״ל שם 270 והלאה 213 והלאה. ועוד עיי׳ תוספו׳ כתובו׳ י״ד. ד״ה אלמנת עיסה וד״ה ת״ר ושם בד״ה ותו ומה שהשיגו על פירש״י בענין שני פירושיו] *).

* עיסה (פי׳ כמו אִירְסָא, אֶרֶס בלי׳ הוצואריש וש. ויש בל״י ἰός (Gift) ויק״ר פי״ג גיחון (בראשי׳ ב׳, י״ג) זה מדי שהעמידה את המן הרשע שמשך עיסה כנחש והמלה נכנתה במשקל ל״י והוצואריש הנ״ל וכהוספת הרי״ש היא במשקל ל״ר עיי״ע ארס (ח״א, רצ״ו) ובב״ר פט״ז הגי׳ המן שף עמה כנחש ובריש רות רבה שהיה נושף עמא כנחש ובשניהם צ״ל עיסה כנחש.

☞ עָסָה (מל״מ עָסִי בפעל עַסִּי בל״מ עָסַס ענינו דחיקה וכתישה (drücken, pressen תרג׳ חרק עלי שנימו (תהלי׳ ל״ה, ט״ז) מעסן עלי ככיהון. *[אחי״ה וכן העתיק חרק שם ל״ז, י״ב; קי״ב, י׳; איכה ב׳, ט״ז; איוב ט״ז, ט׳, וכן תרג׳ וערקי (איוב ל׳, י״ז) ודמעַסָּן יתי וכן ענין אונס ולחיצה ירו׳ גיטי׳ ספ״ט ד״נ ע״ד ישראל שעיסו . . ועכו״ם שעיסו ועיי״ע עשה. ועוד ענין כתישה ועצירה תרג׳ אסת׳ א׳, י׳ לעסאה יתהון כגבר דעצר עינבוי בעצרתא. ומזה השם עָסִים בל״מ פי׳ יין שיוצא מהענבים ע״י דריכה ורמיסה, תרג׳ אסת׳ א׳, ז׳ חמר עסים] —

* עסיא (שם מקום כמו אסיא) שבת ק״ט. מי עסיא, חולי׳ מ״ח. בני עסיא. ואולי הוא Essa קרוב לטבריה עיי׳ נייבויער גיאגראפיא 38.

עסום (?) (ירק מר עיי׳ בפנים) וטורא ומרירואר[1]) (א״ב בנוסחאות כתוב סווס וטורא ומר יולא והם מיני ירקות מרים). *[אחי״ה גי׳ ר״ב היא כגי׳ הש״ס פסחי׳ ל״ט. בדפוסי׳ הישני׳ עד לובלין שפ״ו ובנ״ג ומר ירואר וגי׳ הכ״י ש״ס סווס וסירא ומר ואלאי ובכ״י א״פ ומר יולי ובדפ׳ וויניצ׳ ובאסיליא בתיבה אחת ומרירואי וכבר כתבתי בע׳ מריולא שעיקר בתיבה אחת והוא majorana וכצ״ל עסום וטורא בתיבה אחת σαύθρια בל״י אמצ׳ כמו satureia בל״ר מין אזוב ועיי׳ מ״ע לבריללח״א, 204. וה׳ לעף ספלנ״צ 191 לא מצא ידו בפירושו.

* עָסִים מל״מ עיי״ע עָסָה.

* עַסְלָא עירו׳ י׳: פי׳ כמו אסלא וכ״ה בערוך עיי׳ ערכו (ח״א, קס״ב).

עֲסָסִיּוֹת (לפי׳ רבינו מיני קטנית שגדלין בא״י) בס״ג דפ״ק בשבת (י״ח רע״ב) לא תמלא אשה קדרה עססיות ותורמוסין. פי׳ בתשובות אחד ממיני קטנית שגדלין בארץ ישראל ובבבל אין מצויין לא עססיות ולא תורמוסין. — (א״ב יש אשישים ויש חסיסים ויש עססיות ולא ידעתי אם כולם מין קטנית או מין קטנית אחד או מינים

*) אחרי שכתבתי כל זאת הגיעני מכתב ידידי הרב החכם הגדול מהו״ר פ׳ ראזענטאל (מיום ב׳ פ׳ וירא תרמ״ה) אשר בו ערך לי מענה בנידן דידן ולא אמנע טוב מבעליו ואלה דבריו בקוצר נמרץ: שיטות הראשונים (ר׳ יוסף טב עלם ורש״י כתובו׳ י״ד. ורמב״ם וראב״ד בעדיות פ״ח מ״ג) בענין עיסה ועיסת אלמנה ידועות אמנם לפע״ד וכאשר הוכחתי בס״ע גרעטץ (עיי׳ בפנים) הוראת המלה הזאת היתה בראשונה בימי הבית ובימי התנאים הראשונים ההיפך המתנגד למשפחה מיוחסת ומשפחת עיסה היא משפחה אשר אין לה ספר היחס והמשפחה המיוחסת היא כסולת נקייה (קידו׳ ס״ט:) והמשפחה אשר אין בידה ספר יחוסה היא כעיסה אשר אין אנו יכולים עוד לברר ולנקות אותה ומפני שלא נדע מיחוס המשפחה הזאת לא נדע אם היא מזרע ישראל בכל וכל או אם היא ממשפחת גרים אשר רבו וגם רבו בימי עזרא ובפרט בסוף ימי הבית השני אשר גם הם כחללים לפי כמה תנאים ואולי נתערבו בהם גם פסולים אחרים. אמנם כל הספק הזה נולד רק ע״י שלא היה בידם ספר יחוסם כאשר היה בימי הראשונים למשפחות המיוחסות קודם שנגנז ספר יוחסין (פסחי׳ ס״ב:) ולא שנידע בהם שום שמץ פסול לחזק ספק כזה וכן קראו בירושי׳ כתובו׳ פ״א הלי׳ ט׳ עיסה כשרה כל שאין בה לא חלל ולא ממזר ולא נתין ובערך הזה היו רבים מעמי הארץ בסוף ימי הבית ואחריו ובאופן הזה אמרו כל הארצות עיסה לא״י וא״י עיסה לבבל כלומר שהמשפחות אינן מנוקות ומבוררות ביחוסן כל כך כמו בא״י או בבבלי ולפי המשנה הראשונה התירו עפ״י עדות ר״י ור״י בן בתירא לאלמנת עיסה להנשא לכהונה (עדיות פ״ח מ״ג) אמנם בית דין של אחריהם התירו אף לעיסה עצמה להנשא לכהונה (עיי׳ בתוספת׳ שם) ורבינו הקדש קשר את המשנה הראשונה עם המשנה האחרונה ר״ל ההיתר של אלמנת עיסה עם היתר עיסה עצמה לפי דרכו כי משנה לא זזה ממקומה ע״כ לשונו הזהב ועפ״י זה יבואר ויבורר כל הענין בצירוף מה שכתבתי בפנים מגזרת המלה אשר נחצבה מל״ע הנ״ל.

[1]) כ״ה בכ״י ו״ו ובשאר כ״י בשתי תיבות ומר ירואר וכ״ה בדפ״ר ובשדפ״ע בט״ס ירואד.

שונים). *[אחי"ה פי' הערוך הובא בהגה בש"ע או"ח סי' רנ"ד סק"ה ורש"י פי' בשבת עססיות ותורמסין מיני קטניות וצריכין בישול יותר ע"כ ולפי זה אולי יש שום שייכות למלה ערבית עסס عصص קשה וחזק ובשיטת רש"י הלכו הרא"ש והר"ן אבל הרמב"ם (הלכי שבת פ"ג הלי"ב) פי' בהיפך שאינם צריכין בישול הרבה ואולי כיון לל"ע عضاض שראוי לגרסו בשניים ומזה عضيض zerbeissbar ולפע"ד זה ענין תוספת' ביצ' ספ"א בכ"י אירפ' משלחין חיטין מפני שנאכל עסיסיות [1]) וכ"ה בירו' ביצה ספ"א דס"א רע"א שהן מאכל עסיסיות [2]) וגם במקום עססיות שבת י"ח: תוספת' שבת רפ"ג (ד') ירוש' תרומו' פ"ב דמ"א ע"ג אי' הגי' עסיסיות בירו' שבת פ"ג ד"ה ע"ד. ומה שפי' רבינו בשם תשובו' אולי יש המשך בין עססיות ובין שם עיר עססיות גיטי' ד': עיר אחת היתה בארץ ישראל ועססיות שמה ואולי על שם עיר זו נקרא מין קטנית זה. ואז יתכן פי' פול שהוא מאכל לודיות ג"כ על שם אומת לודיים] [3]) —

* עֲסָסִיּוֹת (שם עיר) עיי"ע הקודם ואולי היא היא עסיא עיי"ע.

עֲסָק (מל"מ עֲשָׂק פי' ערעור ריב וטענה Streit, Controverse) בפ"ק בב"ק בגמ' דסמוך כל שחכתי (ט' רע"א) ובפ' מי שהיה נשוי בסוף הלכה ב' (כתובו' צ"ב סע"ב) ראובן שמכר שדה לשמעון שלא באחריות ויצאו עליה עסקין. בר"ג דפ' שבועות העדות (ל"א.) ואשר לא טוב עשה בתוך עמיו (יחזק' י"ח, י"ח) רב אמר הבא בהרשאה ושמואל אמר זה הלוקח שדה שיש לה עסקין פי' ערעורין — (א"ב ל"מ תרג' כי התעשקו עמו (בראשי' כ"ו, כ') ארי אתעסקו עמיה). *[אחי"ה ר"ב היה לו להביא השם עֵשֶׂק (שם) שתרג' עֵסֶק אבל הביא הפעל כי לפניו היתה ג"כ הגי' כבשאר דפו"ע עסיקין וכדאי' בש"ס במקומות הנ"ל אבל גי' דפ"ר לנכון עסקין והוא הקבוץ מן עסק ולזה עולה יפה פי' ערעורין ובכ"י ק"ט שגורס ג"כ עסיקין סיים פי' עוררין וכ"ה ברש"י בכ"מ כפי גי' הספרים וכ"ה בב"מ י"ד סע"א וע"ש בתוספ' ד"ה ויצאו וכ"ה בפי' ר"ח לשבועו' (וקובץ כ"י אנגי' דנ"ד:) שיש עליה עסיקין שיקנה מריבות לעצמו ע"כ אבל רד"ק שרש עשק גרס כערוך דפ"ר רק שם בשׂין ויצאו עליה עשקין ענין טרידה וערעור] —

עָסַק (בל"ס ענין טרוד והשתדלות sich mit etw. beschäftigen, befassen עיין בפנים) בפ' כל שעה בגמ' האוכל [4]) תרומ' חמץ [5]) (פסחי' ל"ג.) לא אם אמרת בשאר מצות שכן לא חייב בהן [6]) שאין מתעסק כמתעסק שאם נתכוון להגביה את התלוש וחתך את [7]) המחובר שפטור תאמר במעילה וכו'. בפ' ד' מיתות בגמ' דסמוך המקבלו [8]) (סנהדי' ס"ב:) המתעסק בחלבים ובעריות חייב שכן נהנה והמתעסק בשבת פטור מ"ט מלאכת מחשבת אסרה תורה. פי' חלבים שלא נתכוון לאכול אלא קא סבר רוק [9]) הוא ובלעו, עריות לא נתכוון לביאה אלא להטיח בכותל ובא על הערוה, שבת כדאמרן נתכוון להגביה את התלוש וכו'. בסוף שבת (קנ"ז:) א"ל מתעסק בעלמא אנא. בספ"ד בכריתות (י"ט.) א"כ למה נאמר (ויקרא ד', כ"ג) אשר חטא בה פרט למתעסק [10]). ובזה הפ' בגמ' חלב ונותר (שם י"ט:) מתעסק בחלבין ובעריות חייב שכן נהנה מתעסק בשבת פטור מ"ט מלאכת מחשבת אסרה תורה. בס"ג דפ' משוח מלחמה (סוטה מ"ד:) מר קרי לה מצוה ומר קרי לה רשות נפקא מינה לעוסק במצוה שפטור מן המצוה. עת לכל חפץ (קהלת ג', א') תרג' עידן לכל עיסקא. — (א"ב פי' בל"י פעל המשתדל לעשות דבר מה). *[אחי"ה כיון לל"י ἀσκέω אבל הנכון שהוא מע' הקודם מל"מ התעשק ענין טירוד ובדרז"ל ענין השתדלות באיזה דבר. וכנ"ה בקל ברכו' י"א. מי לא עסקינן, שבת ל'. פסחי' נ': לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות וכו', סוכה כ"ה. העוסק במצוה וכו', יבמו' ס"ג.

---

[1]) בנו"ג מאכל עססיות. [2]) ושם פול שהוא מאכל נריות ובתוספ' כ"י ביצי הנ"ל לחיות וצ"ל לודיות כבתוספ' ברפוסי' ועיי"ע לד ב' וכדאי' בביצי י"ד: חיטין לעשות מהן לודיות ועיי' פי' רבינו בעי' לד ב' ור"ת בביצי שם גורס לעשות מהן עססיות. [3]) ובענין אשישים חסיסים עיי"ע בח"א, שכ"ו וח"ג, תנ"ז. ואולי עסיסיות פי' כמו חססים מל"ע הרשומ' בע' חסס צד תנ"ה ומה שכתבתי שם לדעת י"מ לא מצאתי עזר מלשונות שונות הוברר לי עתה שדעת י"מ הוא כי חסיסי היינו אשישים ועה"ק שנ"ב סיים עססיות קיכר"ן (Kicheren) י"א וויק"ן ב"א Wicken. [4]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפ"ר אבל ברפו"ו בט"ס האומר. [5]) בדפ' פיזי והלאה נשמטו ג' תיבות הללו בטעות. [6]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג מתחייב בהן. [7]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע מן. [8]) כ"ה בדפ"ר ווניצי' ובכ"י אבל בשרפ"ע לי' בטעות. [9]) בכ"י ק"ט בטעות חוק. [10]) בירו' שבועו' ספ"ב דל"ד. אי' פטר וצ"ל פרט למתעסק.

כל העוסק בבנין מתמסכן, ברכו' ה'. פסחי' מ"ט: חגיג' ה': י"ב: תעני' ז'. מ"ק ט"ז: ב"ק י"ז. סנה' צ"ט: ע"ז י"ז: י"ט. י"ט: מנחו' ק"י. תמי' ל"ב: כל העוסק בתורה וכן הרבה בתרג' עסיק באורייתא (תרי"א לדברי' ל"ב, ד') למעסק באוריית' (תרג' קהלת ו', ח'; י"ב, ח'. ט"ז) ועיי' תרג' שה"ש ד' ט"ו; ה' י'. ט"ו וזולתו. כתובו' ק"ג סע"ב עסוק במצות הוה, פסחי' פ"ג מ"ד שלש נשים עוסקות בבצק. בירו' פסחי' פ"ג ד"ל: עֲסֵיקוֹת.. ב"מ י"ב: במאי עסיקינן, שם י"ד: ט"ו: הכא במאי עסקינן, סוכ' כ"ו: עסקינן, סוט' כ"א. בעידנא דעסיק ביה.. דלא עסיק ביה. ירו' חגיג' פ"ב דע"ז: עד דאינון עסיקין בדידהון נעסוק אנן בדידן וישבו ונתעסקו בדברי תורה, וכן התפעל ונתפעל ויק"ר פכ"ה לא נִתְעַסֵּק הקב"ה אלא וכו' לא תתעסקו אלא וכו' ר"ה פ"ד מ"ח מתעסקין עמהן, ושם המתעסק. תוספת' שבת ספ"י (י"א) עדיות פ"ב מ"ה אם מתעסק (צום צייטפערטרייב) הפכו מתכוין. אתפעל תרג' לשמות ה', ט' וכתר"י א' שם: ויתעסקון ביה, תר"י א' לבמד' י"ט, ח'; תרג' לדברי' ל"ב, י"ז; לקהל' ה', י"א; ו', י"א; לתהלי' ס"ח, ל"א; פ', א' וזולתו, ובהבלעת הת"ו ברכו' כ"ה סע"ב אִיעַסֵּק ליה לבריה, ב"מ ק"ד: לאיעסוקי ביה. הפעיל יומא פ"א מ"ז ומעסיקין אותו וכו'. והשם עֵסֶק עיי"ע הבא אח"ז. והשם המופשט ירו' ברכו' פ"ד ד"ז: ירו' פסחי' רפ"ה דל"א סע"ג שעה אחת לעיסוקו, ירוש' שבת ספ"ה ד"ז ע"ג שור שעיסוקו רע, ירו' סוט' פ"ט דכ"ג ע"ג תוספת' סוט' רפ"ט עיסוק מדידה, ויק"ר פי"ג אברהם ראה המלכיות בעיסוקן. והתואר עסקן ויק"ר רפי"ט, פכ"ב הוה עַסְקָן קהל"ר פ' ויתרון: עוסקן, הולי' נ"ז: שעסקן בדברים היה. ולנקבה בקבוץ עַסְקָנִיּוֹת סוכ' כ"ו:] —

עֵסֶק (בל"מ עיסקא מע' הקודם טירוד באיזה דבר ועוד ענין וחפץ Beschäftigung, Geschäft, Angelegenheit) באלו מגלחין בגמ' הקובר[1]) (מ"ק כ"ב סע"א) על כל המתים[2]) רצה ממעט בעסקו לא רצה אינו ממעט. פי' „לישא וליתן בסחורתו כל היום אם רצה כשאר המתים הרשות בידו אבל על אביו ועל אמו ממעט בעסקו ואפי' ע"י אחרים"[3]). בר"נ דפ' המקבל שדה (ב"מ ק"ד סע"ב) האי עסקא פלגא מלוה ופלגא פקדון עבדו להו רבנן מילתא דניחא לתרווייהו[4]) פי' ניחא ליה למלוה דאי נאנסה כולה מפרע[5]) מיהא פלגא דהיא מלוה על המתעסק בעיסקא ואי מטי ביה רווחא שקיל פלגא דפקדון ברשותיה דמרי קאי ולא מתחזי כריבית ושומר שכר הוא עלה דהא שקיל אגר טרחיה וניחא ליה ללוה דאי מתנסא[6]) משלם פלגא המלוה שעליו בלבד ואי מטי רווחא שקיל מיהא פלגא[7]). בס"נ דמוכר את הבית (ב"ב ע':) שטר כיס[8]) היוצא על היתומין וכו' עד דאמרי נהרדעי האי עיסקא פלגו מלוה ופלגו וכו'. בר"נ דפ' כיצד מציאת האשה (כתובות ס"ו:) תנא עיסקא רבה וקתני עיסקא זוטא. בפ"ק דקידושין בגמ' דסמוך כל מצות האב (ל':) איכא בנייהו לאגמורי עיסקא. *[אחי"ה עסק, עיסקא פי' בב"מ ובב"ב הנ"ל ענין משא ומתן וכן בכתובו' ס"ו: עסקא רבה.. עסקא זוטא, סוט' כ"א. עבד עסקא, יבמו' ס"ג. הפוכי בעיסקא. ביצ' ל"ב: בעא מינייהו עסקא ופירש"י סחורה להשתכר למחצית שכר ע"כ ועיי' ג"כ תעני' כ"א. ב"ב קמ"ד. הוריו' י"ב. אבות פ"ד מ"י ועוד פי' ענין ב"מ צ"ז. עסק שבועה, מנחות ס"ה. נקצר בעסק גדול. ובתרג' עֵיסַק, עִיסְקָא עיי' תרג' קהלת י', י"ח עיסק אורייתא לדה"י ב' י"ט, ו' עיסק דינא, תר"י א' לשמות כ"ב, ז' במלאכת רעהו: בעיסקא דחבריה, והקבוץ עיסקין (תר"י א' בראשית ב', ב') סמיכו' עִסְקֵי (למ"ב ד', י"ג; לקהי ז', י"ח). ב"מ ק"ה רע"א תרי עיסקי. ועוד על עֵיסַק פי' כמו על דבר בל"מ עיי' תרג' בראשי' כ', י"ח; כ"א, י"א; לשמו' ח', ח'; לשופטי' י"ד, י'; לתהלי' מ"ה, ה'] —

---

[1]) כ"ה בכ"י [2]) בנו"נ עוד: כולן. [3]) הועתק מפיי ר"ח נדפס בש"ס ווילנא. [4]) וכ"ה בכ"י ש"ס פי' (ד"ס ב"מ צד קנ"ג) ובנו"נ עבוד רבנן מילתא דניחא ליה ללוה וניחא ליה למלוה. [5]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע למפרע וצ"ל מיפרע וכ"ה בה"ג עיי' הערה הבאה. [6]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע מתניסא וצ"ל מיתנסא. [7]) רבינו נגרר בזה אחר פי' בה"ג הלי' רבית וז"ל ניחא ליה למלוה דאי אמר נישוייה כולה עסקא הלואה אסיר ליה למלוה למיכל רווחא דהוה ליה רבית ואי אמר מר לישויה לכוליה פקדון אי מיתניס או מיגניב לית ליה לאישתלומי מלוה ולא מידי הלכך שוויה רבנן פלגא מלוה דאי מיתנס מיפרע מיהא פלגא ושוויה רבנן פלגא פקדון דאי מטי הנאה אמרינן פקדון ברשותא דמריה קאי וכמאן דאיתעסק ביה איהו ורוח דמי וכי מטי הנאה לא מיחזי כריבית וניחא ללוה וכו' ע"ש כל הענין. ועיין ג"כ פיי רגמ"ה בב"ב ע': ובפירשב"ם שם. [8]) כ"ה נכון בכ"י ובדפא"מ ובשרפ"ע בש"ס מס.

עֶשֶׂר[1]) (מל"מ מספר יסודי zehn ולזכר עֲשָׂרָה ובל"ס ובלא"ר עֲסַר. עַסְרָא) בס"ג דפ' ג' שאכלו (ברכו' נ"א סע"א) עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה וכו' הדחה מבפנים ושטיפה מבחוץ וחי כרב ששת דאמר עד על הארץ[2]) ובברכת על הארץ מוזגין עליו מים מפני כי הוא יין חי דקיימא לן בברכת הארץ נותן לתוכו מים אם הוא חי דהא אמרינן (ברכו' נ':) מודין חכמים לר' אליעזר[3]) בכוס של ברכה שאין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מים[4]). מלא (ברכו' שם) כמשמעו. עיטור (שם) בתלמידים[5]) רב חסדא מעטר בנטלי. פי' היה נותן ליושב לימין המברך וליושב לשמאלו כוסות וכשאמר המברך ברכת הארץ מוסיף מאחד אילו הכוסות בכוס שביד המברך עכשיו כל יין ששותין מזוג הוא במים[6]) עטוף דמעטף או פרים סודרא ארישיה[7]). מקבלו בשתי ידיו ואוחזו בימינו ור' יוחנן אמר אפילו[8]) לסייע בשמאלו ומגביהו מן הקרקע טפח[9]) פי' בתלמוד ארץ ישראל (ירו' ברכו' ספ"ז די"א רע"ד) צריך להגביהו מן השלחן טפח ונותן עיניו בו שלא יסיחו דעתו ממנו[10]). בפ"ק דר"ה בגמ' ולירקות (י"ב:) שנת המעשר[11]) (דברי' כ"ו, י"ב) שנה שאין בה אלא מעשר אחד. פי' „תורת מעשרות כך היא[12]) שנה ראשונה של שבוע מפריש מעשר ראשון ללוי כדכתיב (במדבי' י"ח, כ"א) ולבני לוי הנה נתתי (את)[13]) כל מעשר בישראל לנחלה ועוד מפריש מעשר שני ומעלהו ואוכלו בירושלם וכן בשנה שנייה אבל בשנה שלישית מפריש מעשר ראשון [ונותנו ללוי][14]) ותמור[15]) מעשר שני מפריש מעשר עני ונותנו לעניים והיינו דכתיב (דברי' שם) בשנה השלישית שנת המעשר שנה שאין בה אלא מעשר אחד והיינו מעשר ראשון לפי שמעשר עני אין בו שום קדושה לפי שזר אוכלו בכל מקום בלא פדייה ובלא קדושה וכמו כן מפריש בשנת ד' ה' ו' מעשר ראשון ואסור לזרים[16])". בפ' יש מותרות בגמ' בת ישראל (יבמו' פ"ו.) מפורש האוכל טבל שנשאר שלא הופרש ממנו שם דבר[17]) אפי' מעשר עני חייבין עליהן מיתה וחומש דתניא ר' יוסי אומר יכול לא יהא חייב אלא על הטבל שלא הורם ממנו כל עיקר וכו' אבל מעשר ראשון עצמו לאחר שהופרש ונתנו לכהן אם הכהן נותנו במכירה או במתנה מותר לו ואפי' קודם שנתנו לכהן לר"מ שאוסרו. לזר אין חייבין עליו מיתה וחומש. בפ' איזהו מקומן (זבחי' נ"ו:) הבכור והמעשר והפסח קדשים קלים וכו' עד הבכור נאכל לכהני' ומעשר לכל אדם. בר"ג דפ' מעשר בהמה (בכורו' נ"ג.) והבאתם שמה עלתיכם וזבחיכם ואת מעשרתיכם[18]) בשתי מעשרות הכתוב מדבר אחד מעשר בהמה ואחד מעשר דגן וכו'. תוספתא במסכת שחיטת קדשים (תוספ' זבחי' רפ"ה) יפה כח הכהנים מכח ישראל בקדשי קדשים ובבכור שאין לישראל בהן כלום ויפה כח ישראל מכח כהנים בפסח ובמעשר בהמה שאין לכהנים בהם כלום. עשרה תנאים התנה יהושע. עשר תקנות תיקן עזרא. עשרה דברים נאמרו בירושלם וכולם מפורשים בס"ג דפ' מרובה (ב"ק פ' סע"ב פ"ב. פ"ב:). בפ' אמר ר"ע בגמ' מניין לפולטת (שבת פ"ו:) ויהי בחדש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם

---

[1]) אולי היה מסדר רבינו כאן ע' עשר שהוא כמו עסר כדי שיבדילו מן עשר בשין הימני שהביאו במקומו הראוי, ובכ"י ק"ט נשמט כל הערך הגדול ורב האיכות. [2]) כ"ה נכון עד מאוד בכ"י ערוך והוא כגי' הרי"ף ובנו"ג אמר ר' חנן ובחי אמר רב ששת ובברכת הארץ ובדפ"ע בטעות בהי כרב אשי דאמר על הארץ עיי' ד"ס ברכו' למקומו. [3]) כ"ה בדפ"ר ובדפא"מ אבל בדפו"ו אלעזר. [4]) גם בזה נגרר אחר פי' הרי"ף וז"ל חי עד ברכת הארץ ובברכת הארץ נותן לתוכו מים כדתנן מודים חכמים לר"א וכו' ובסמוך: א"ר (יוחנן) [צ"ל הנין] ובחי אמר רב ששת ועד ברכת הארץ וכו' ועיי' שם פי' ר' יונה שהסביר שיטת הרי"ף דמאי שאמרינן חי ר"ל שעד שיתחיל בברכת הארץ לא יטיל בו מים כלל ומאי דאמרינן אין מברכין עליו עד שיתן לתוכו מים מיירי מברכת הארץ ואילך וע"ש מה שהקשה על זה ועיי' ג"כ בשט"מ (בס' ברכה המשלשת צד כ"ט) שהלך בזו השטה ואחז בזו הגי' ורש"י פי' בד"ה ובברכת הארץ וז"ל כשמגיע לברכת הארץ מוסיף עליה ע"כ ומשמע שמוסיף עליה יין וכדאיי בתוספ' פסחי' ק"ח: ד"ה שתאן ור"ת השיג עליו דמוסיף מים והביאו את הערוך ועיי' ג"כ תוספו' ב"ב צ"ז: ד"ה מודים. [5]) בנו"ג רב יהודה מעטרהו בתלמידים. [6]) כונת רבינו בזה עיי' במ"ש הרב החו' ר"ש באמבערגער בלימוד ערך ברכו' למקומו (צד כ"ז). [7]) בנו"ג עיטוף רב פפא מעטף ויתיב רב אסי פרים סודרא על רישיה. [8]) כ"ה בכ"י ה"ב ובדפ"ע לי' אמר ובאמת ר' יוחנן לא החליט הדבר כדאיי בש"ס: א"ר יוחנן ראשונים שאלו לכן נ"ל להגיה ר' יוחנן: שאלו מ"ה. [9]) בנו"ג שמאל מהו שתסייע לימין. [10]) בנו"ג בירו' וצריך שתהא ידו גבוהה מן השלחן טפח וצריך שנותן עיניו בו ופי' שלא יסית וכו' אי' בפי' בעל שדה יהושע ולא הביא הערוך — ובענין עיטור אי' בירו' פי' אחר עיי"ע עטר ומ"ש. [11]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר. [12]) לי' בפי' ר"ח. [13]) לי' במ רא. [14]) כצ"ל וכ"ה בפי' ר"ח. [15]) בפי' ר"ח ותמורת [16]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח בר"ה אבל כ"י אשר מתוכו נדפס בש"ס ווילנ' נראה שחסר הוא וגם לא הביא הפסוקי' הנ"ל. [17]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ובדפ"ע שום דבר. [18]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע וגו'.

המשכן (שמות מ׳, י״ז) תנא עשר עטרות נטל אותו היום[1]) וכו׳. עשר נטיעות ערבה וניסוך המים הלכה למשה מסיני בר״ג דפ׳ לולב וערבה (סוכ׳ מ״ד.) ובר״ג דמשקין (מ״ק ג׳:) ובר״ג דתעניו׳ (ג׳.) פי׳ עשר נטיעות כדתנן בריש שביעי׳ (פ״א מ״ו) עשר נטיעות המפוזרות בתוך בית סאה חורשין כל בית סאה בשבילן עד ראש השנה ואע״ג דאסור לחרוש קודם ראש השנה דשביעית שדה הלבן ושדה האילן מפסח (ועד עצרת) [צ״ל ומעצרת][2]) כמפורש ברפ״ב בשביעי׳ (מ״א) ר׳ שמעון אומר וכו׳ אלו נטיעות שהן ילדות מותר לחרוש בשבילן עד ראש השנה כדגרסינן בריש משקין (מ״ק ד׳.) הלכתא למישרי ילדה[3]). בס״פ נערה שנתפתתה בגמ׳ לא כתב (כתובות נ״ב:) ועד כמה אביי ורבא דאמרי תרוייהו עד עישור נכסי. בפ׳ אין בין המודר בגמ׳ המודר הנאה מחברו נכנס לבקרו[4]) (נדרי׳ ל״ט סע״ב) עשורייתא[5]) דבי רבי ובבני גילו[6]). דתניא (עיי׳ כתובו׳ ס״ח סע״א) ר׳ אומ׳ הבת ניזונת[7]) מנכסי אחים ונוטלת עישור נכסים אמר לו[8]) לדבריך מי שיש לו עשר בנות ובן אחד וכו׳. בב״ר פרש׳ צ״ב (רצ״א) מניין (לעשרה) [צ״ל לעדה שהיא עשרה] נאמר כאן (במדבי ט״ז, כ״א) עדה ונאמ׳ להלן עדה עד מתי לעדה (שם י״ד, כ״ז) מה עדה שנאמרה כאן וכו׳[9]). בס״ג דפ׳ הגוזל עצים (ב״ק ק״י:) ובס״ג דפ׳ הזרוע והלחיים (חולי׳ קל״ג:) עשרים וארבע מתנות כהונה ניתנו לאהרן ולבניו וכולן ניתנו בכלל ובפרט וברית מלח וכו׳ כולן מנויין בתוספת׳ חלה (פ״ב) פי׳ בכלל וברית מלח שנא׳ (במדי י״ח, י״ט) כל תרומת הקדשים אשר ירימו בני ישראל לה׳ נתתיך לך ולבניך [ולבנתיך אתך] לחק עולם ברית מלח עולם הוא לפני ה׳ לך ולזרעך אתך בפרט חטאת שנא׳ (ויק׳ ו׳, כ״ב) כל זכר בכהנים יאכל אותה קדש קדשים הוא חטאת העוף אשם תלוי ואשם ודאי שנא׳ (שם ז׳, ז׳) כחטאת כאשם תורה אחת להם (לכהן) [צ״ל הכהן] אשר יכפר בו לו יהיה, זבחי שלמי ציבור שנא׳ (שם כ״ג, כ׳) על שני כבשים קדש יהיו לה׳ לכהן, לוג שמן של מצורע שנא׳ (שם י״ד, כ״ד) ולקח הכהן את כבש האשם ואת לג השמן וגו׳ הקיש לוג שמן לאשם, מותר העומר שנא׳ (שם ב׳, י״ד) ואם תקריב מנחת בכורים לה׳ זו מנחת העומר וכתיב (שם ז׳, י׳) וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה לכל בני אהרן תהיה איש כאחיו, וכתיב (שם כ״ג, י׳) והבאתם את עומר ראשית קצירכם אל הכהן, שתי הלחם שנא׳ (שם כ״ג, כ׳) והניף הכהן אתם על לחם הבכורים תנופה לפני ה׳ על שני כבשים קדש יהיו לה׳ לכהן, שירי מנחות דכתיב (שם ב׳, ג׳) והנותרת מן המנחה לאהרן ולבניו. ארבע בירושלם בכורה שנא׳ (במדי י״ח, ט״ו) כל פטר רחם לכל בשר אשר יקריבו לה׳ באדם ובבהמה יהיה לך, ביכורים שנא׳ (שם י״ג) בכורי כל אשר בארצם אשר יביאו לה׳ לך יהיה, והמורם מן התודה ואיל נזיר שנא׳ (ויק׳ ז׳, י״ד) והקריב ממנו אחד מכל קרבן תרומה לה׳ לכהן וגו׳ איל נזיר שנא׳ (במדבי ו׳, כ׳) והניף אותם הכהן תנופה לפני ה׳ קדש הוא (לה׳) [צ״ל לכהן][10]) על חזה התנופה, עורות קדשים שנאמר (ויקי ז׳, ח׳) עור העולה אשר הקריב לכהן לו יהיה. עשר בגבולין תרומה וראשית הגז שנא׳ (דברי׳ י״ח, ד׳) ראשית דגנך תירשך ויצהרך וראשית גז צאנך תתן לו, תרומת מעשר שנא׳ (במדבי י״ח, כ״ח) ונתתם ממנו את תרומת ה׳ לאהרן הכהן, חלה שנא׳ (שם ט״ו, כ׳) ראשית עריסתכם חלה תרימו תרומה כתרומת גרן כן תרימו אותה ותרומת גרן לכהן היא, פדיון הבן לכהן שנא׳ (במדבי ג׳, מ״ז) ולקחת חמשת חמשת שקלים לגלגלת וגו׳ ונתתה הכסף לאהרן ולבניו פדויי העדפים בהם (שם מ״ח). פטר חמור שנא׳ (שמות ל״ד, כ׳) ופטר חמור תפדה בשה וגו׳, שדה אחוזה ושדה החרם שנא׳ (ויק׳ כ״ז, כ״א) והיה השדה בצאתו ביובל קדש לה׳ כשדה החרם לכהן תהיה אחזתו, וכתיב (במדי י״ח, י״ד) כל חרם בישראל לך יהיה, גזל הגר שנא׳ (ושם ה׳, ה׳) האשם המושב לה׳ לכהן מלבד איל הכפרים וגו׳ אלו כ״ד מתנות כהונה כל המקיימן כאילו קיים כלל ופרט

---

[1]) בנו״ג אותו יום נטל וכו׳. [2]) כ״ה לנכון בכ״י ה״ב ולפי זו הגירסי קאי מפסח אשדה לבן ומעצרת אשדה אילן, ויותר טוב לגרוס שדה הלבן מפסח ושדה האילן מעצרת וכ״ה בפיי ר״ח למ״ק בש״ס ווילנא ע״ש. [3]) עיי׳ פיי ר״ח למ״ק שם ושם מבואר בלשון צחה. [4]) כצ״ל וכדמוכח מע׳ גל ג׳. ושם בח״ב, רע״ז: נדפס בטעות המדיר הנאה מחבירו (נדרים ל״ט סע״ב) נכנס לבקרו וצ״ל המודר הנאה מחברו נכנס לבקרו (נדרים ל״ט סע״ב). [5]) וכ״ה בר״ן ובמיוחס לרש״י ובעי׳ גל ג׳ בעישוריתא וכ״ה לפנינו בעישורייתא. [6]) וכ״ה בעי׳ גל ג׳ ובנו״ג ובבן גילו. [7]) בנדרי׳ ובכתובו׳ בת הניזונת. [8]) בנדרי׳ א״ל רבי לדבריך. [9]) ועיי׳ ברכו׳ כ״א: מגילי כ״ג: סנהדי ע״ד: ירו׳ ברכות פ״ז ד״א ע״ג ירו׳ מגילי פ״ד דע״ה רע״ב ירו׳ סנהדי ספ״א ד״ט רע״ג. [10]) ובדפ״ר לי׳.

ובְרית מלח וכו' (ב"ק וחולי' ותוספ' חלה הנ"ל). בפ' ב' בחלה (מ"ז) שיעור החלה אחד מעשרים וארבעה[1] וכו' עד ונחתום אחד ממ"ח. ירושלמי (חלה פ"ב דנ"ח רע"ד) נחתום עיסתו מרובה ויש בה כדי מתנה לכהן ובעל הבית עיסתו מעוטה ואין בה כדי מתנה לכהן. בפ' המוכר פירות לחבירו בגמ' רומו (ב"ב צ"ח סע"ב) כתיב (מ"א ו', ב') ושלשים אמה קומתו וכתיב (שם כ') ועשרים אמה קומתו ומשני כי קא חשיב משפת (קנים) [צ"ל כרובים] ולמעלה. פי' אלו כ' אמות מראשי כרובים עד שמי קורה כי הכרובים קומתן עשר אמה שנא' (שם כ"ג) ויעש בדביר שני כרובים עצי שמן עשר אמות קומתו וקמ"ל האי קרא דהני עשר אמות שהכרובים עומדים בהן כמו הכרובים של מעלה מה הכרובים כולן חלל ואין בהן דבר כן גם שאר הכרובים בנס היו עומדין[2]. עשרין ותרתי שביקא להו[3] בר"ג דתעניו' (ה'. סע"א) פי' הלא הם מפורשין מהדין קרא ולקמיה (ירמי' ב', י"ג והלאה) כ"ד ואמאי חשב ב' ושביק כ"ב? ואילו הן א') אותי עזבו (ירמי' שם); ב) לחצב להם (שם); ג') עזבך את ה' אלהיך (שם י"ז); ד') רעתך (שם י"ט); ה') ומשבותיך (שם); ו') ולא פחדתי (שם); ז') (לא אעבור) [צ"ל אעבוד] (שם כ'); ח') צועה (שם); ט') זונה (שם); י') נהפכת (שם כ"א); י"א) נכתם עונך (שם כ"ב); י"ב) לא נטמאתי (שם כ"ג); י"ג) דרכך בגאי (שם); י"ד) כי אהבתי זרים (שם כ"ה); ט"ו) ואחריהם אלך (שם); ט"ז) הובישו (שם); י"ז) מלכיהם (שם); י"ח) שריהם (שם); י"ט) [ו]כהניהם (שם); כ') [ו]נביאיהם (שם); כ"א) אומרים לעץ אבי אתה (שם כ"ז); כ"ב) ולאבן את ילידתני (שם); כ"ג) כי פנו אלי עורף (שם); כ"ד) כי מספר עריך היו אלהיך יהודה[4]. ואמרינן נמי דהני דאמירן הכא כ"ד רעות דכתיבן בענין התשפט התשפט (יחזק' כ"ב, ב') ודאמי[5] דהכי הוא בודאי[6] ואלו הן: א') עיר שופכת דם (יחזק' כ"ב ג'); ב') ועשתה גלולים (שם); ג') טמאת השם (שם ה'); ד') רבת המהומה (שם); ה') איש לזרעו היו בך למען שפך דם; ו') ז') אב ואם הקלו בך (שם ז')[7] ח') לגר עשו בעשק (שם); ט') יתום; י') ואלמנה [הונו בך][8] (שם ושם); י"א) קדשי בזית (שם ח'); י"ב) ואת שבתתי חללת (שם); י"ג) אנשי רכיל [היו בך][9] (שם ט'); י"ד) אל ההרים אכלו בך (שם); ט"ו) זמה עשו בתוכך (שם); ט"ז) ערות אב גלו בך (שם י'); י"ז) טמאת הנדה ענו בך (שם); י"ח) ואיש את רעהו [עשה תועבה][10]; י"ט) ואיש את כלתו [טמא בזמה][11]; כ') ואיש את אחתו [בת אביו ענה בך][12] (שם ושם י"א); כ"א) שחד לקחו בך (שם י"ב); כ"ב) נשך ותרבית [לקחת]; כ"ג) ותבצעי [רעיך בעשק][13]; כ"ד) ואותי שכחת (שם). הרי אלו כ"ד[14]. בספר אחר[15] כתיב תרתי הוין והא כ"ד הוין. ס"א תרתי הוא דעבוד כ"ד שביקא[16] א"ל (תעני' שם) הכי אמר ר' יוחנן כל אחת ואחת שקולה כשתים שנא' (ירמי' הנ"ל) כי שתים רעות עשה עמי ובתרה שמעתא אחריתי כי עברו וגו' (שם י') (ותולא)[17] [וצ"ל בלוא] וגו'[18] זאת אגדה היא, וגם הוא יש שאמר בפירושה דהני כ"ד דקאמר לאו דווקא האי מניינא[19] אלא

---

[1]) כצ"ל כי הביאו אודות הערך עשר ובדפ"ע מכ"ד. [2]) וכ"ה בפירשב"ם ואולי שניהם שאבו מפי' ר"ח. [3]) וכה"ג המעולה בדפוסי' הישנים (אבל לא ברש"י) ובכ"י ש"ס ובנו"ג עשרין וארבע וכ"ה בילק' ירמי' ר' רס"ו ובפי' רגמ"ה כ"י אבל בפי' ר"ח כ"ב. [4]) כל זה הוא ג"כ בפי' ר"ח בתעני' (בש"ס ווילנ') ושם הביא רק הפסוקים בלי ציון האותיות וכן בסמוך הביא רק הפסוקים מיחזק' בלי ציון. [5]) כ"ה בדפ"ר ופיז' אבל בשרפ"ע ודמי. [6]) אלו תיבות הוסיף רבינו לפרש כי לפי דעתו הוא ברורן כי כן הענין ובפי' ר"ח בתעני' אי' יש מן החכמים המפרשים וכו' ועל זה כיון רבינו לומר כי בודאי כן הוא, ועוד הביא ר"ח מצאנו במד' חזית א"ר יוחנן כ"ד חטאות הוכיח יחזקאל הנביא את ישראל בפרשת התשפט ואח"כ הביא הפסוקים. [7]) ובכ"י ה"ב הגי' ו' אב ז' ואם הקלו. [8]) וכ"ה נכון בפי' ר"ת. [9]) וכ"ה נכון בפי' ר"ת. [10]) וכ"ה נכון בפי' ר"ת. [11]) וכ"ה בפי' ר"ת. [12]) וכ"ה בפי' ר"ת. [13]) וכ"ה בפי' ר"ת. [14]) כל זה בפי' ר"ח; ובפי' רגמ"ה בכ"י אשר ת"י (וממנו נדפס בהרשאתי בש"ס ווילנ') וז"ל עשרים וארבעה שביקא להו כלומ' והלא עברו על עשרים וארבעה ספרים ע"א עשרים וששׁ עבירות כתיבי באותה פרשה התשפט ע"כ ועיי' ג"כ בפירש"י. [15]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפ"ר אבל בשרפ"ע אחד. [16]) וכה"ג בילק' ירמי' הנ"ל ובכ"י ש"ס מינכען תרתי הוא דעבוד עשרים ותרתין שביק להו וכ"ה בע"י ופי' וכי הכ"ב עבירות היתירות הנזכרות ביחזקאל מחל להם? וכפי גי' הילק' וגי' רבינו דלעיל תרתי הוא דעבוד כ"ד שביקא הוכרחנו לומר כי כ"ו עבירות כתיבי ביחזק' וכפי' רגמ"ה הנ"ל. [17]) כ"ה בדפ"ר וכ"י, ובדפ"ע ותו לא. [18]) כלומ' כיון לפסוק שם בלוא יועיל וכן הביא ר"ח אלה הפסוקים ע"ש. [19]) כה"ג בדפ"ר וכונת רבינו אחרי שהביא פירושים הנ"ל ובדאי' ג"כ בפי' ר"ח הוסיף לומר זאת אגדה היא. ופי' וגם הוא יש שאמר כלומ' וגם יש מי שאמר ובדפ"ע אחרי' אי' רק: ויש שאומרים ואולי במלת הוא כיון לרב האי אשר הביא בסמוך ור"ל וגם הוא הזכיר דעת מי שאמר בפירוש דהני כ"ד וכו' אבל בכ"י ה"ב הגי' כזו: ובתרה שמעתא אחריתי כי עברו ותנא זה אגדה היא וגם היא ובעל הגיון שלמה (צד ל"א) טרח לקיים זו הגי'.

לרעות נפישתא[1]) קא מכוין ודקאמר כ"ד בלשון הבאי וגוזמא כדכתיב (משלי י"ז, י') מהכות כסיל מאה, כי שבע יפול צדיק וקם (שם כ"ד, ט"ז), כי שבע תועבות בלבו (שם כ"ו, כ"ה) ולמך שבעים ושבעה (בראשית ד', כ"ד) וכיוצא בהם ואי אמרת היכי כ"ד אמרי רגילין[2]) רבנן למימר במאי דנפישי[3]) כ"ד כי האי דשוכר את הפועלים (ב"מ פ"ד סע"א) אמר ליה[4]) דין כבר לקישא? דאי הוה כבר לקישא ה"ה מקשה לי כ"ר קושיי ומפריקנא ליה כ"ד פירוקא וממילא רווחא שמעתתא[5]). וכן אמר בסוף המדיר (כתובות ע"ז רע"ב) כ"ד מוכי שחין היו בירושלם[6]) כל אילו מפירושי רב האי גאון ומניין של יחזקאל הוא העיקר (בעניינו) [נ"ל שצריך לו' בעינינו] [7]) שכן מצינו מפורש בויק"ר אל תונו פ' מות וחיים (פל"ג) ר' יודן בשם ר' יוחנן[8]) כ"ד חטאות סדר יחזקאל ומכולן לא חתם אלא על הגזל[9]). שאלו מרב האי גאון: עשר קדושות ששנינו בריש כלים (פ"א מ"ו) כשתחשוב אותן יבואו י"א. והשיבם כך: א"י אינה חשובה מן הקדושות לפי שבשאר הקדושות יש בהן כבוד למקום שמונעין ממנו מקצת טומאה או שמונעין מקצת בני אדם להיכנס אליו ואין בסתם א"י קדושה זו והבאת ביכורים ועומר ושתי הלחם ולחם הפנים אינן בקדושות הללו וי' קדושות בא"י הן וסדר אחד הן כל אחת כתורתה. *[אחי"ה וכזה כתב רע"ב לכלי' ספ"א ועיי' תוי"ט שם ור"ש בכלי' שם והפשב"ע בזה הערך — ורז"ל רגילין לכלול דברים במנין עשרה עיי' היטב קידושי' מ"ט: פ"ב. חגיג' י"ב. הוריו' י"ג: ב"ב י'. תמיד ל"א: עשרה דברים וכו' חגיג' י"ב. בעשרה דברי' וכו', פסחי' קי"ז. בעשרה מאמרות וכו' ולנקבה ב"ב ע"ה. עשר חופות וכו', צ"א. עשר שנים נחבש א"א וכו', עירו' ק': עשר קללות וכו', מנחו' כ"ט. עשר מנורות וכו' ר"ה ל"א. סנהד' צ"ד: עשר מסעות וכו'. ובלא"ר עֲסָרָא תרג' מעשר (בראשי' מ"ה, כ"ג; י"ד, כ'; כ"ח, כ"ב) חד מן עסרא[10]). ובהרכבה: חד עסר (ובקטיעה: חַדְסַר) תְּרֵין עֲסַר (= תְּרֵיסַר), תְּלֵיסַר ולנקבה חד סרי, תרתי סרי, תלתי סרי, בקבוץ עַסְרִין תרג' בראשי' ל"א, ל"ח, מ"א; במד' א', י"ח והלאה. והמספר סדורי: עֲסִירָאָה (עֲשִׂירָאָה) פי' עשירי ולנקבה עסיריתא (בל"ס עֲסִירָיָא) עיי' תרג' בראשי' ח', ה'; לויק' כ"ז, ל"ב. חד סראי, תרי סראי תר"י א' לבמד' כ"ה, ח'. ותרג' עשרון (במד' כ"ח, כ"א, כ"ט) עֶסְרוֹנָא, והקבוץ (שם י"ב והלאה) עסרונין] —

עף (= עוף מל"מ ענינו פריחה fliegen, flattern) בגמ' דפ' במה מדליקין (שבת כ"ו רע"א) בצרי מפני שהוא עף. בפ' עגלת ערופה בגמ' נמצא טמון (סוטי' מ"ה.) עפו עמריו לתוך שדה חבירו[11]) פי' כמו (ישעי' ו', ו') ויעף אלי שהפריחם הרוח ונתלו באילן. *[אחי"ה ובפיעל בינוני ברכו' ס"ג. פרנסתו מעופפת לו כצפור, חולי' ק"מ: רובצת ולא מעופפת, שם: היתה מעופפת. ספרי כי תצא פ' רכ"ז והאם רובצת (דברי' כ"ב, ו') פרט למעופפת. — חולי' נ"א: עוף ומעופף ט"ס וגי' הנכונ' עיי"ע עף ג'. והשם עוף חולי' כ"ז. והלאה הרבה בדיני העוף. שם קי"ג. בחלב אמו יצא עוף שאין לו חלב אם. שם קט"ז. במקומו של ריה"ג היו אוכלין בשר עוף בחלב. ב"ק צ"ב. משולש בכתובים[12]) כל עוף למינו ישכון ובן[13]) אדם לדומה לו ועיי' תשוב' רה"ג במקומו' הנ"ל בהערה ובס' תשו' עם פי אי"י הים צד מ"ו: פסיקת' דר"כ צד קס"ד. ושם: לעוף שהוא נתון בכלוב ובא עוף אחר ועמד על גביו ועיי' קהל"ר פ' שמח. שבת כ"א. עיי"ע בב א' עירו' ק': עיי"ע צנע. והקבוץ עופות שבת קמ"ה: ביצ' כ"ה: סוט' ל"ח: ב"מ פ"ו: סנהד' ק"ח: חולי' כ"ז: ובתרג' עוֹפָא והקבוץ עוֹפִין] —

עף (= עָיֵף נרדף עם יעף schmachten, ermüdet sein) בגמ' דחלק (סנהדר' צ"ד:) כי לא מועף לאשר מוצק לה (ישעי' ח', כ"ג) אין עם עיף בתורה

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפ"ע בט"ס נפשיה. [2]) כ"ה בדפ"ר ובדפו"ו רגילי. [3]) כ"ה בכ"י ה"ב ובדפ"ע במאי דנפישי למימר. [4]) וכ"ה בכ"י ש"ס. [5]) קצת בגי' אחרת לפנינו ובכ"י ש"ס וילק' עיי' ד"ס לב"מ צד קכ"א. [6]) ועוד יש להביא ראיה עשרים וארבעה פותרי חלומות היו בירושלם ברכו' נ"ה: עשרים וארבע תעניות ישבו אכנה"ג וכו' פסחי' נ': עשרים וארבעה פלטיות היו בירושלם וכל פלטיה כ"ד מבואות וכל מבוי כ"ד שווקים וכו' ע"ש במדי' איכ"ר בראשיתו. [7]) ועל זה הביא רבינו ראיה מויק"ר. [8]) בנו"ג אי' אחר ר' יודן בשם ר' יוחנן משל לבני אדם וכו' ר' יעקב בר אידי בשם רב אחא כ"ד חטאות סדר יחזקאל אבל בילק' יחזקי' ר' שס"ב וילק' עמוס ר' תקמ"ו הגי' (בשם ויק"ר) ר' יעקב בר ארא בשם ר' יוחנן. [9]) בנו"ג אלא בגזל וכ"ה בילק' שם ושם. [10]) אבל מעשר של לוים תרגומו מעסרא. [11]) בנו"ג צפו ושם אי' כן הרבה פעמים. [12]) והוא בבן סירה י"ג. [13]) כ"ה בילק' ס' פרשת תולדות ושופטי' י"א וכ"ה בכ"י ש"ס ה' ור' ובתש' הגאוני' דפ' ליק סי' כ"ז ובתש' שערי צדק סי' קכ"א ובנו"ג בני.

נמסר ביד המציק לו. כעת הראשון הקל (ישעי' שם) לא כראשונים שהקלו מעליהן עול תורה אבל האחרונים הכבידו עליהם עול תורה וראויין לעשו'[1] להם נס כדורכי הים וכעוברי הירדן[2]) אם אינו חוזר בו אעשה א ו ת ו ג ל י ל א ב ג ו י ם[3]). בגמ' דפ' אין דורשין (חגיג' ט"ו.) אין למעלה לא עורף ולא עיפוי ענין עייפות. *[אחי"ה וכ"ה בפירש"י אבל עיי"ע עיבא ומ"ש. תרג' כ"י בצר (איוב ז', י"א) בעִיף רוחו ובנו"ג בדפוסי תרג' בעקת. מאנו ידיו לעשות (משלי כ"א, כ"ה) תרג' כ"י דלא עָפְיָין אידוי דעבדן עיבידתא ובדפ"ת בט"ס] —

עף (= עִיף מל"ם עָף פי' כפול (doppelt sein בגמ' דפ' עושין פסין (עירו' כ"א סע"א) מגילה עפה (זכרי' ה', א') (תרג' כפול עיף) [צ"ל פי' עפה כפול תרג' כפול עיף][4]). בפ' מציאת האשה בגמ' המשיא בתו (כתובו' ס"ז סע"א) אמר מפנק כולי האי עיפִינהו[5]) ושדרינהו ניהליה[6]). בפ' אלו טרפות (חולי' נ"א: גלימא . . עיף מיעף. *[אחי"ה ובריי"ף הגי' עייף מייעף ובפי' רגמ"ה (קובץ כ"י אנגייליקי דף ש"ו סע"ב) עייף ומיעף כלומ' ואי כפול הוא ע"כ ובנו"ג עוף ומעופף וכ"ה ברש"י ופי' ואם כפולה הטלית וכו'. וכנ"ה בברכות נ"ו. עיף עסקך כחסא פירש"י כפול בריוח ע"ש. וכן נדרש ברכו' ס"ג. תועפות (איוב כ"ב, כ"ה) כל המשתף שם שמים בצערו כופלין לו פרנסתו שנא' (איוב שם) והיה שדי בצריך וכסף תועפות לך ופירש"י לשון כפילה כדמתרג' וכפלת (שמו' כ"ו, ט') ותעיף ע"כ וכן תרג' כפול (שם כ"ח, ט"ז; ל"ט, ט') עיף וכפי' רבינו וכפי' ר"ח (בש"ס ווילנ') בעירו' הנ"ל. ו ב פ ע ל שבת קל"ד. עַיֵּף ליה לעילאי, מנחו' מ"ב. עייף להו מיעף, עירו' צ"ו: עייפינהו. וכן ענין מגילה עפה כפי' הש"ס בעירו' הנ"ל ועיי' פירש"י בזכרי' וראב"ע חולק על זה. ותרג' משער המשנה (צפני' א', י') : מן עופא[7]) והנכון כדעת ה' פערלעס (מיסצעללען 23) שהוא מל'ם הנ"ל פי' כפול והוא הוא שער המשנה Doppelthor ומזה פי' לא עורף ולא עיפוי חגיגה ט"ו. (עיי"ע הקודם לזה) פי' צד כפול ועיי' פי"מ להרמב"ם סנהד' פ"י בהיסוד השלישי וז"ל שללו ממנו החכמים ז"ל החבור והפרוד ואמרו אין למעלה לא ישיבה ולא עמידה[8]) לא עורף ולא עיפוי כלומ' לא פירוד והוא עורף[9]) ולא חיבור והוא עפוי מלשון ועפו בכתף פלשתים כלו' ידחפו אותם בכתף להתחבר בהם ע"כ והנראה לשון עפוי מן עיף של תרג' כלומ' אין למעלה לא צד נפרד ולא צד כפול והיינו פרידה וחיבור של פי"מ הנ"ל] —

עף (= עֶפַף מל' שמרוני ▽בב schmieden, glühend machen) עוגת רצפים (מ"א י"ט, ו') תרג' חררא מעפפא. וכתתו חרבותם לאתים תרג' ויעפפון סייפיהון בריש ישעיה (ב', ד') ומיכה (ד', ג'). *[אחי"ה בעה"ק שנ"ב נכלל לנכון בע' אחד אבל בדפ"ע ובכ"י עשו מזה שני ערכים ועצם הוראת המלה בל' שמרוני חידוד הברזל באש וכן העתיק תרג' שמרוני לטש (בראשי' ד', כ"ב), ותרגם רצפים הבין זו המלה כמו צרפים מפעל צרף] —

עף (מל"ם עֶפָא באפעל = בל"ע عفا Schösslinge treiben) ומזה השם עֶפִי בל"מ עופא, עופיא בל"ס תואר לענפי ועלי האילן (Zweig, Schössling תחת כל אלה עבתה (יחזק' ו', י"ג) תרג' כל בוטמא מַעְפְיָא. *[אחי"ה והוא אפעל וכן בתרג' הושע ד', י"ג מעפי טולה. והשם בכנויי תרג' שה"ש א', ט"ז די עפייה שפיר והקבוץ שם ב', ב' עֲפְיָהָא, ועוד עיי' דניאל ד' ט'; י"א, י"ח ופי' כמו מבין עפאים יתנו קול (תהלים ק"ד, י"ב)] —

עיפא פי' צעיף Schleier עיי' בפנים) תרג' ותקח הצעיף ותתכס (בראשית כ"ד, כ"ה) ונסיבת עיפא ואתכסיאת. *[אחי"ה וכ"ה בתרג' שם ל"ח, י"ד, י"ט ולדעתי מפעל עוף בל"ם עֲף verdunkeln ואולי מזה גם בל"מ עיפה Verdunkelung, Verschleierung) עמוס ד', י"ג; איוב י', כ"ב] —

1) וכ"ה באה"ת ובנו"ג וראוין ה ל ל ו לעשות. 2) וכ"ה בכ"י ש"ם ובילק' ישעיה וכמנו"ה עיי' ד"ס סנהד' במקומו ובנו"ג כעוברי הים וכדורכי הירדן. 3) וכ"ה בכ"י ש"ם ועיי"ע גל א' ועיי' הערה שם. 4) וכ"ה בפי' ר"ח בעירו'. 5) בנו"ג עייפינהו. 6) בדפ"ר עיפינהו ניהליה ושדר ליה וזו הגי' קצת ראיה למ"ש הגרי"ב בהפשב"ע והעלה כי בנו של מר עוקבא בתחלה לא נתן המעות והשיבו אל אביו ומ"ע כפל הסך ואח"כ שלחו ע"ש. 7) ורש"י הביא שער העופות וקמחי גרס מן עפלא ואולי צ"ל אולפנא וכתרג' במשנה שהביא הרד"ק שם. 8) וכה"ג בכ"י ש"ם ובדפוסי' הראשוני' ורש"י מחקו, ועוד מוכח כי בספרי הרמב"ם לא היתי' גי' ולא תחרית וכן לי' בערוך ולי' בכ"י ש"ם אבל שם אי' הגי' ולא קנאה. 9) נ"ל מל"ע عرف מפרד ומבדיל.

* עֵיפָא (שם אמורא) בנו של רחבא דפומבדיתא שבועו׳ כ״ח: עיפא ואבימי וכו׳ ובכ״י ש״ס איפא וכה״ג בסדר״ה ובירו׳ חיפה עיי״ע.

* עִיפּוּי, עִפּוּי עיי״ע עף ג׳.

עַפִּיָין (Sardellen) הסלתנית והעפיין (ע״ז ל״ט.) כבר פי׳ בע׳ אקונס. — (א״ב כבר הביאו בעל הערוך בע׳ אפיין.) *[אחי״ה עיי״ע בח״א, רט״ו וע׳ אטונס וע׳ אקונס וש״נ השינויים] —

עפל (= עֳפָלִים (Beulen am After מחורים עפולים (מגילה כ״ה:) [1] כבר פי׳ בע׳ דביון. *[אחי״ה ודבריו שם בל׳ ראשון הועתקו מפי׳ ר״ח במגילה (בש״ס ווילנא). ובפ״א פי׳ עפולים משמע נקבים וכן ברד״ק שרש עפל תחתוניות וכן בל״ע عفل פי׳ חיתוך באחור הבהמה אבל בכל זאת נ״ל מל״מ עֹפֶל ענין גבהות כגבעה והושאל למכה שבתחתוניות hügelförmige Erhöhung עיי׳ פירשט ורד״ק לש״א ה׳, ו׳ וראב״ע פי׳ בע״א עיי׳ פי׳ ברברי׳ כ״ח, כ״ז והתרג׳ בדברי׳ וש״א הנ״ל העתיק טחורין ובקרי׳ תחת הכתיב עפלים וצריך לנקד עֳפָלִים — והיחיד עֹפֶל פי׳ גבעה ובפרט מקום גבוה בהר הבית ירו׳ תעני׳ פ״ג דס״ז. אדם עומד בקרן העופל ובבבלי תעני׳ כ״ב סע״ב בקרן [2] אפל ופירש״י שן סלע גבוה וכך שמו, ובפי׳ רגמ״ה כ״י פי׳ אופל הר גבוה, וכה״ג בכ״י תוספת׳ תעני׳ רפ״ג (כ׳) ובדפוסי׳ אפילו וצ״ל אפיל וכדאי׳ בכ״י ש״ס בתעני׳, וצ״ל אופל כמו עופל ותרג׳ עופל: עפלא. ובענין תרג׳ מן עפלא צפני׳ א׳, י׳ כפי-מסורת רד״ק עיי״ע עף ג׳ ומ״ש] —

* עַפְעַפִּים עיי״ע הבא אח״ז.

* עָפַף (פי׳ כמו עוף ענין פריחה (flattern מדר שו״ט מזמור י״ח וילק׳ ר׳ ב׳ ר׳ קנ״ז א״ת אפפוני (תהילים י״ח, ה׳) אלא עפפוני טסות צרות עלי כעוף [שנא׳ ועוף יעופף]. ובבנין פלפל עפעף ומזה עַפְעַפִּים (Augenwimpern) ונקראו כן דלתי העינים מפריחתן הנה והנה במהירות התנועה. שבת ק״ט. מרבה שיער בעפעפים. פסיקת׳ דר״כ צד קל״ה. מגדל את השער שבעפעפים ועיי״ע בת מלך.

עפץ (= עַפְצָא בל״ע عفص בל״ס אפצא עיי״ע אפץ (Gallapfel בפ׳ שבועת הדיינין בגמ׳ מנה לי (מ״ב רע״א) מאה קבי עפצי דקיימי בשיתא שיתא פי׳ היינו אפץ [3] שפירשנו. *[אחי״ה עיי״ע בח״א. רכ״ט וש״נ ירו׳ שבת וגיטי׳ שאי׳ ג״כ בעי״ן והפעל ממנו עפיץ מגיל׳ י״ט.] —

עָפָר (= מל״מ בלא״ר וסו׳ עַפְרָא (Erde, Staub בגמ׳ דפ׳ במה טומנין (שבת נ׳:) עפר לבונתא שרי פי׳ עפרורית של לבונה תרג׳ לבונה זכה (שמות ל׳, ל״ד) לבונתא דכיתא ורגילין להטיל עפר זה באהלא לרחוץ ידים מזוהמות ואהלא [4] גופיה כדאמרינן בתינוקות (נדה ס״ו.) דרש רבא אשה לא תחוף לא בנתר ולא באהל ועשוי לכבס בו את הכלים וכשמערבין בו אסא שהוא הדס וסיגלי קורין אותו בראדא [5] וסיגלי עצמן עיקרין של עשבים הן וריחם יפה והוא אחד משלשה דברים שפירשו חכמים בדודאין (סנהדי צ״ט:) ובל׳ ערבי שמן סעד [6]. וי״מ שעושין ממנו לבנים מותר לחוף ראשו בו עפר פלפלי (שבת שם) מותר לשוף ידיו [7]. בר״ג דפ׳ בהמה המקשה (חולי׳ ס״ח:) מאן יהיב לן מעפריה דרב ושמואל ומלינן בעיינין כלו׳

---

[1]) ושם הגי׳ עפולים בטחורים וכן הסדר בע׳ דביון. [2]) בפי׳ ר״ח בט״ס במקום אופל. [3]) כ״ה נכון בכ״י ובדפ״ר ואמ׳ ובדפו״ו בט״ס עפץ. [4]) כ״ה בכ״י ק״ט ובדפ״ע ואהילא. [5]) כ״ה בתיבה אחת ובכ״י ה״ב בר אדא ועיי״ע ח״ב קע״ב ומ״ש. [6]) כ״ה נכון בדפ״ע ובכ״י ק״ט ל״ד אבל בכ״י ו״ו וה״ב בט״ס סערי ופי׳ כבר בע׳ סגל א׳. [7]) פי׳ י״מ עולה עם גי׳ שלנו עפר לבינתא וכה״ג בכ״י ש״ס וכן העתיק רה״ג ור״ח ובכל זאת פירשו כלשון ראשון של ערוך וז״ל רה״ג (הובא בחי׳ הרשב״א שבת) עפר לבינתא כתב רה״ג ז״ל יש שמפריש לבנה ממש וי״א לבינתא של לבונה (כנרד) [צ״ל כנדר] לבאן וכך אנו סוברים ע״כ וז״ל ר״ח (בש״ס ווילנא) ויש מי שמפריש לבינתה מלש׳ מור ולבונה. . וכן בראדא (וכגי׳ הערוך) דהיא תילתא אהלא תילתא סיגלי תילתא אסא הני כולהו לענין רחיצה ידים בהן ע״כ וכן דעת הרמב״ם בה׳ שבת פכ״ב הלי״ג ומותר לחוף את הידים בעפר לבונה ועיי׳ במ״מ שם שהעיר על דברי רה״ג דלעיל ושם אי׳ נכון ונקראת כנדא״ר לבא״ן בל׳ ישמעאל ע״כ והוא ל״ע كندر (בל״י χόνδρος) لبان פי׳ שניהם: לבונה. ורש״י פי׳ „כתישה לבינה" אבל אינו עולה יפה עם עפר פלפלי שנזכר אצלו.

מרוב החביבות היינו ממלאין עינינו מעפר קברן אבל מזה הדבר לר' יוחנן אנו שומעין. *[אחי"ה וכן פי' רגמ"ה בב"ב קע"א: מאן יהיב לן מעפרא דרב ושמואל רמינן בעיינין ופי' רגמ"ה מרוב חביבות. והעתיק הלשון מליין עיינין ובאמת כה"ג בכ"י ש"ס שם וכ"ה ברא"ש וכ"ה בע"ז נ"ג סע"ב. ובהיפך ענין גנאי הוא בב"ב ט"ז. עפרא לפומיה דאיוב. ועוד נאמ' על גלוי עינים של שוכני עפר בהשאילה מי יגלה עפר מעיניך סוט' פ"ה מ"ב עיי' ב"ר פכ"א ויק"ר פכ"ה תנחו' שמיני סי' ח'. וכנ"ה בסוטה ט"ז. עפר מקלה עיי"ע. נדרי' פ"א: עפר פיו, ביצ' ח' רע"א עפר תיחוח, ב"ב ע"ג: שקל עפרא ומורח ליה ע"ש. ירו' ב"מ ספ"ח די"א: עפר שחור . . עפר לבן. ב"ר פט"ו עפר זכר אדמה נקבה. שם פס"ט מה עפר הארץ אינו מתברך אלא במים . . מה עפר ארץ מבלה את כל כלי מתכות וכו' ע"ש. שם פצ"ד עפרו של יצחק. תרג' עפרות (משלי ח', כ"ו) עפרא דתבל. וכן בקבוץ כל"מ במד"ר פ"ט העפר (במדי ה', י"ז) זה היה עפרות זהב אשר טחן. ותרג' עפרות (איוב כ"ח, ו') עפרותין דדהבא. ועפר ופסולת של חטין ושעורין נקראין עַפְרוּרִית עיי' ב"ב צ"ג: צ"ד. ועיי"ע טנף] —

עֹפֶר (מל"מ פי' ילד האיל או הצבי הרך וכן בל"ע عفر ורז"ל השאילוהו גם לאדם פי' בחור (Jüngling, Neugeborener בילמדנו מי מנה עפר יעקב (בתנחו' לי' אבל אי' בילק' בלק ר' תשס"ו) מי מנה עפרים[1]) שיש בהן שהגיעו לעונת אשה וכובשין את יצרן ואין עוברין עבירה פי' בחורים. *[אחי"ה ובילק' שם בשם המדרש מי מנה עפר יעקב כמה עפרין[2]) יש בהן בישראל ועוסקין בדברי תורה שנא' או לעופר האילים כמה נערים יש בהן בישראל שהן בחותמן עד שהן נכנסין לבית עולמן וכו' ובילק' שם ר' תשס"ז דבר אחר א"ל מי יכול למנות שכרן של בחורי ישראל וכו' והוא כפי' הערוך. ומזה הענין ב"ר פי"ד עפר (בראשית ב', ז') ר"י בר סימון אומר עופר עולם על מליאתו נברא פי' בחור והזק עומד על מעמדו ותקפו עיי' מ"כ שם] —

* עֶפְרַיִם (עיר שמרונית Ἀφραίμα עיי' גיאג' לנייבויער 155) מנחו' פ"ח (ט') מ"א עפריים בבקעה (במשני' שבמשניות חפריים). מנחו' פ"ה. שמ"ר פ"ט תבן אתה מכנים לעפריים. ב"ר ס"פ פ"ו תבן לעפריים אתה מכנים. ובירו' שבת פי"ד די"ד סע"ג ר' חוניא יעקב מעפרתים אולי צ"ל מעפריים וגי' סד"ה (צד ס"ד) מאפרתים.

עֶפְרֹן (שם פרטי ונדרש עיי' בפנים) בב"ר פרש' נ"ט (נ"ח) וישמע אברהם (לעפרון) [צ"ל אל עפרון] וישקל אברהם לעפרן (בראשי' כ"ג, ט"ז) (בפס')[3]) [בפסיקתא] דעשר תעשר (בפסיקתי' דר"כ צד צ"ה רע"ב) עפרן תניינא חסר וי"ו בשביל שהכנים עין בממון של אברהם חסרו וי"ו כדכתיב (משלי כ"ח, כ"ב) נבהל להון איש רע עין ולא ידע כי חסר יבאנו. *[אחי"ה כ"ה נכון בכ"י ערוך ובדפ"ע נתקצר ע"י וגו' אבל הראיה מסוף הפסוק. והובא המדרש עפרן כתיב חסר וי"ו במכילי' ריש יתרו תנחומ' בהר סי' א' וסדר ראה סי' י' (ועיי' ג"כ סדר וירא סי' ד'). ונשנה המדרש עוד בפסיקת' רבתי פ"א רות רבה פ"ז שמ"ר פל"א ילק' ס' חיי שרה ר' ק"ג ילק' משלי ר' תתקס"ב (בשם התנחומ') ועיי' ג"כ מד' לקח טוב לבראשי' כ"ג, ט"ו] —

☞ עפרן (?) (נ"ל ט"ס עיי' בפנים) תרג' בפסוק (שה"ש ד', ט"ו) ידיו גלילי זהב לוי גליף על ברקן ועפרן מין אבן טובה. *[אחי"ה כבר הוכחתי בע' יקינטין (ח"ד, קנ"ו) כי שתי גירסאות נתערבו ומלת ועפרן ט"ס וצ"ל זעפרן מל"ע ופרי زعفران פי' ירוק ככרכום וע"ש כל הענין וה' לעווי טעה במ"ש בגזרת זו המלה וגם ה' פליישער לא העיר על טעותו] —

עָפַשׁ (מל"ע عفس faulig werden והשרש העיקרי עף פי' ריחו וטעמו נמר ופרח) בפסחי' (ז'. ט"ו: מ"ה:) הפת שעיפשה. — (א"ב מענין עבשו פרדות (יואל א', י"ז) ואות בית נחלפת לאות פ"א). *[אחי"ה וכן דעת רד"ק שרש עבש וכבר קדמוהו ר' יונה ן' גנאח (501) והוא השוה ג"כ עפש למלה ערבית عبس שענינו כמו יבש וגם הביא התרג' אתמסיאו אבל ענין זה פי' נעשה מאוס ונמבזה וא"כ יותר טוב היה לר' יונה להשוהו עם ל"ע عفس פי' ענין שאין בו תועלת ולא יצלח לכל דבר אבל האמת כי עיקרו מל"ע הרשומ' בתחלת הע' ופי' נפסד ונשחת. וכנ"ה פת שעיפשה ירו' שביעי' פ"ח דל"ח רע"א ירו' מעש' שני פ"ב דנ"ג:

---

1) כד"וו לי' בטעות. 2) וכ"ה בכ"י ערוך. 3) כ"ה בדפ"ר ובשרפ"ע בפסקא.

תוספ' תרומ' ספ"ט [1]), ירו' יומא פ"ג דמ"א. לא היתה מעפשת ואלו . . . היתה מעפשת וכצ"ל בירו' שקלי' פ"ה דמ"ח ע"ד ושם מתעפשת וכ"ה שהש"ר פ' מי זאת וי"א שהיתה מעפשת וכ"ה בתוספת' יוה"כ פ"ב וי"א זו היתה מעפשת. תוספת' פסחי' רפ"ב (ג') חלת הבצק שעיפשו או שיבשו. פסחי' ז'. ועפשא (בכ"י ש"ס א"פ ועיפשה) טפי. מנחו' כ"ג: כי מיעפשא. בהתפעל ב"ר פל"א שלא ירקבו (הפירות) ושלא יתעפשו וכו'. והשם המופשט פסחי' ז'. עיפושה מוכיח, ושם: עיפושה מרובה, שם מ'. נהמא דעיפושא] —

* עפשפושין (?) עיי"ע פעפועין ומ"ש.

עץ (מל"מ אם על חמר עץ בכלל או על אילן (Holz, Baum בפ"ק במשקין בגמ' ר"מ אומר (מ"ק ח' רע"א) עצים ואבנים בעלמא לא מטמו והכא מטמו [2]) פי' מטומאה דביתו לא ילפינן דהוי חידוש וכל היכא דאיכא חידוש אין לך אלא חידושו דהא עצים פשוטי כלי עץ ולא מקבל טומאה [3]). בס"נ דפ' העור והרוטב (חולי' קכ"ט.) למה לי הכשר הרי מטמא טומאה חמורה על גבי אביו כלומ' שהאבר מטמא במשא והבשר אעפ"י דלעצמו הוא טהור הרי מטמא במשא על גב האבר וא"ל כששימש [מעשה עץ שימש] כלומ' כיון דהבשר בלא אבר אינו מטמא דהאי אבר משמש הבשר לא חשבינן אלא כמו שמונח הבשר על גבי עץ והאבר מטמא במשא אבל לא הבשר. כיפת שאור שיחדה לישיבה בטילה (שם ופסחי' מ"ה:) [4]) פי' כיפת שאור שהיא קשה ויחדה לישיבה בטילה מתורת האוכלין ומטמא במושב הזב כשאר מושב כששימש מעשה עץ שימש. פי' לא יאמרו מצינו לאוכלין שמטמאין טומאה חמורה דזה שאור אינו חשוב אלא כחתיכה של עץ והתיכה של עץ שיושב עליו הזב מטמא מושב [5]). בפ"ב בתמיד (כ"ט.) כל העצים כשרים חוץ משל זית וכו' עד ושל עץ שמן פי' לשון ישמעאל גנס מן אלצנובר [6]) והן איצטרובילין ובלעז פיניי [7]). בגמ' דפ' כל שעה (פסחי' ל':) עץ פרור [8]) מגעילו ברותחין פי' כף של עץ ששופכין המרק מן הקדירה ומנער בו הקדירה [9]). בר"ג דפ' משוח מלחמה (סוטי' מ"ב:) כתיב (ש"א י"ז, ז') חץ חניתו וקרינן עץ חניתו [10]) עדין לא הגיעו לחצי שבחו מכאן שאסור לספר בשבחן של רשעים א י ה כ י [11]) לא לפתח ביה כלל לאורועי שבחיה דדוד. *[אחי"ה ובל"נ עֵצָה עיי"ע] —

עָצַב א') (ענין נתינת צורה formen ובפרט ענין משיכת איברי הילד ein Kind strecken ועיי' בפנים. ב') ענין צער ומכאוב (leiden, betrübt sein (בפ') [צ"ל בס"פ] חבית (שבת קמ"ז סע"א) אין מ ע צ ב י ן [12]) את הקטן פי' „מ ו ש כ י ן [13]) איבריו של קטן ומיישב בידו חוליות של ש ז ר ה [14]) אחת על חברתה וזה עיצוב מלשון עצבון [15]). בר"ג דפ' אין עומדין (ברכו' ל' סע"ב) חזייא דקא בדח טובא א"ל בכל עצב יהיה מותר (משלי י"ד, כ"ג). פי' בכל שמחה העצב יהיה מותר. בילמדנו אספה לי שבעים איש (בתנחומ' ובילק' בהעלתך לי') אספו לי חסידי לעתיד לבא אמר הקב"ה אספו לי דורו של שמד היאך היו עושין מעמידין ישראל לפני הדיין ואומרין לו כפור באלהיך ואומר אינו כופר לעולם מיד מרבין עליו צערין שנא' ירבו עצבותם (תהלי' ט"ז, ד') ואעפ"כ אינו שומע וממהרין עוד להוסיף אחר שנא' (שם) אחר מהרו אומרי' לו נסך לטעות והוא אומ' בל אסיך נסכיהם מדם (שם) אומרי' לו השבע בצלם ואתה נפנה ואומ' וכל אשא את שמותם על שפתי (שם [16]). הללו סוחקות והללו עצבות (עירו' ג' סע"ב) פי' בע' סחק. *[אחי"ה וש"נ שינויי הגי'. והוא בשאילה. ובלי השאילה הפכו שמח יומ'

---

[1]) וכב"י אירפ' שעיפישה וצ"ל שעיפשה. [2]) וצ"ל מיטמו וכ"ה בפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) ובכו"ג מטמאו. [3]) רבינו הורכב פי' ר"ח עם פי' המיוחס לרש"י ע"ש. [4]) ועיי"ע כפת ג', כף י"ב. [5]) ובזו השיטה הלך גם פירש"י. [6]) פי' جنس من الصنوبر Art Pinie, Kiefer. [7]) בלאי"ט pini הקבוץ מהיחיד pino Kiefer. ופי' רבינו בענין הלעז ומלה ערבי' הנ"ל נכון הוא וכן ענין אצטרוביל בל"י עיי"ע אסטרוביל ב' והוא הוא פירא דארזא (ע"ז י"ד.) וכן פי' בה"ג ברכו' פ"ו (צד ז' רע"ג) והני צנובר פירא (דארוזא) [צ"ל דארזא] ע"כ אבל קשה היאך השוה רבינו לשמן עץ והלא עץ שמן הוא אפרסמא ר"ה כ"ג. עיי"ע (ח"א, רמ"א. [8]) Kochlöffel. [9]) וכ"ה בפי' ר"ח פסחי' הנ"ל ע"ש. [10]) ובש"ב כ"א, י"ט אי' עץ בקרי ועיי' מנח' שי שם במה שהשיג על מכלל יופי. [11]) לפנינו לי'. [12]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע מעציבין. [13]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט והי"ב וכ"ה בפי' ר"ח ובחנם טרח ה' באמבערגער בסוף הגיון שלמה לקיים גי' הדפוסי' מ י י ש ב י ן אף אם רש"י סייעו. [14]) כ"ה בדפ"ר ובפי' ר"ח ובכו"ג שדרה, והוא הוא. [15]) הועתק מפי' ר"ח בשבת קמ"ז סע"ב בש"ס ווילנא ועיי' ג"כ פירש"י שם. [16]) בסיגנון אחר הובא זה הילמדנו בילק' תהלי' רי תרס"ז עש"ה.

כ"א: עניים שמחין ובעלי בתים עצֵבים, ס"ז. היו שמחין . . היו עצבין, פסחי' קי"ט רע"א ועצב . . ושמח ועוד עיי' ברכו' ה'. סוכ' נ"ג. ביצ' ט"ז: תעני' כ"ב. כ"ה. גיטי' ל"ז. נדה ל"א. אתפעל ברכו' ל"א. ואיעציבו. נתפעל סנה' ל"ח: ונתעצב במיתתו. והשם עֶצֶב במד"ר פ"ט אין עצביך (משלי ה', י') אלא בנים, ושם: עצביך זו יגיעת הארץ. ובלא"ר עוּצְבָא (מל"מ עֹצֶב), ברכו' נ"ו. עוצבא דלבך. והשם המופשט עֲצִיבוּת (כל"מ עַצֶּבֶת) ברכו' ל"א. שבת ל': חגיג' ה': והוא כמו עֲצִיבָה ב"ר פכ"ז ופל"ג אין עציבה אלא אבילות — אבל פי' מעצבין בשבת הנ"ל ענין ל"מ (איוב י', ח') ידיך עצבוני ויעשוני. והשתמש בזה הלשון למשיכות איברי הילד ליישב חוליותיו כאלו נוצר בו פרקים פרקים. וכנ"ה בתוספ' כלי' ב"מ פ"ב מפני מה דלת שבמגדל של רופאים טמאה . . מפני שמעצב עליה את התינוק. ועה"ק שנ"ב לועז בנכון גיפירמ"ט (—geformt) — והשם עֲצַבִּים מפורש בריש ספרא קדושים: עצבים על שם שנעשים פרקים פרקים] —

עצב (= עוּצְבָא פי' מכסה מל"ע הרשומה בע' אברזין Decke) אינה צריכה קיצוע (ב"ק ס"ו: כבר פי' בע' אברזין. *[אחי"ה עיי"ע בח"א, י"ח וש"נ יתר מקומות ופי' רה"ג הכל מפורש יפה יפה וה' לעווי לא דק לעיין בפירושו והלך תועה וגי' עוצבא בוי"ו היא הנכונה וכ"ה בכ"י ש"ס ב"ק ובכלי' פכ"ו מ"ז ובזבחי' צ"ד. והיא לעומת כתיבה ערבית عشوة, غشاوة ובנו"ג בב"ק עיצבא. ועה"ק שנ"כ סיים: פי' מכסה המרכבה שהוא כלי משנה טפיטן פאקליט כ"א ע"כ והוא בלא"ש האמצעי Decke des Wagenbocks = b o c l i t עיי' פערלעם בט"ר 6] —

עצב (= עצבונית פי' כמו עכבונית מין קוצים Distel) בב"ר פ' ס"ד (ס"ג) ויגדלו הנערים: משל להדס ועצבונית שהיו נדילים זה ע"ג זה וכו' מיני קוצים הוא. *[אחי"ה רבינו אחז גי' הספרים אבל בע' עכביות כבר הוכחתי שיותר טובה הגי' עכבונית ע"ש. ובאיכ"ר פ' טובים היו: הקבוץ ארמי עוּכְּבַנְיָין, ור"מ די לונזאנו במעריך ע' עכב גרס עפ"י כ"י באיכ"ר ענבנין אבל מ"ש בפי' זו המלה אין נ"ל] —

* **עצב** (?) בכורו' ל"ח סע"א במשנה ט"ס וצ"ל ענב עיי"ע ענב ג'.

עֲצָה (מל"מ פי' קבוץ עצים ובדרז"ל תבן הקשה של קטנית Gehölz, Streu harter Stoppeln) כמלא פי גמל בפ' כלל גדול אמרו בשבת (ס"ז מ"ד דע"ו) בסוף אהלות (פי"ח מ"ב) ושורף את הקש ואת העצה. גמרי' (שבת הנ"ל) מאי עצה אמר רב יהודה תבן של מיני קטנית. *[אחי"ה ופי' רה"ג באהלו' וז"ל את הקש ואת העיצה[1]) פי' תבן של ה' מינים שמו קודם שיקצר מן הקרקע קש כדכתיב (שמות ה', י"ב) לקושש קש לתבן וגרסינן בגמ' מאי עיצה אמר רב יהודה תבן של מיני קיטניות ע"כ ונ"ל שיש כאן חסרון בפנים וכצ"ל תבן של ה' מינים וכו' קש כדכתיב וכו' ותבן של קיטניות: עיצה וגרסינן וכו' ועיי' ג"כ בפי"מ להרמב"ם. וז"ל ר"ח בשבת: עצה תבן הקטניות וקשה ממנו ע"כ ר"ל קשה מהקש. וכנ"ה בתוספ' חולי' ספ"ו אין מכסין לא בתבן ולא בקש ולא בגבבה ולא בעצה וכו'. עירובי' פ"ז סע"ב וטומנין בעצה ופירש"י פסלת קטנית. ור"ח פי' ב' פירושים ע"ש באריכות לשונו ותמצא נחת והסיום שם: ואמר להן (לאנשי טבריה) ר' חנניא בן עקביא עצה זו לא תבן ולא עשבין שאינה מפורשת מה הן בפי' ועצה זו כיון שאין בני טבריה חפצים בלחלוחית שבהן מותר להטמין בה בשבת ולא גזרינן עצה מפני תבן עכ"ל ומעתה נבין עצה שבים בירו' שבת פ"ג ד"ו. ירו' עירו' ספ"ה דכ"ה: ירו' סוכה ספ"א דנ"ב ע"ג ונ"ל שהוא פסולת הקנים שגדלים בים טבריה ואעפ"י שעוד לחים התיר לבני טבריה להטמין בהם כי לא חפצים בלחלוחית שבהן וכפי' ר"ח — ועצה הוא ל"מ (ירמי' ו', ו') ורז"ל השאילוה בהוראה הנ"ל — והפעל ממנו בתר"י ב' לבמדי' י"ג, כ' השמנה היא אם רזה: השמינין אינון פירין או עֲצַיָן] —

עֲצָה (פי' בל"ס עֲצָא ענין עשק bedrücken, erpressen) תר"י (ב') או עצה ית חבריה או עשק את עמיתו (ויק' ה', כ"א). לא תעשק את רעך (שם י"ט, י"ג)[2]). לא תעשק שכיר בכי תצא[3]) (דברים כ"ד, י"ד). אך עשוק וגזול (שם כ"ח, כ"ט). *[אחי"ה בדפ' פיז' באסיל ואמ' רק ציון הראשון, בדפ"ר גם שני ציונים אחרים ובדפו"ו ובכ"י גם ציון האחרון, ועוד נמצא פעם אחת בתר"י ב' לויק' ה', כ"ג העשק אשר עשק: עציא די עצא. ועציא הוא השם בל"ס עצָצָא] —

---

[1]) בנו"ג בלי יו"ד. [2]) בנו"ג תשלום. [3]) כ"ה רק בכ"י ה"ב.

* עֵצָה (מל״מ הודעת דעת לזולתו Rath מפעל יעץ) ר״ה י״ט. נשאו עצה, תעני׳ כ״ב: ליטול עצה, ט״ו: שלא יטול עצה, ב״ב קי״ח. עצה טובה קמ״ל ועוד עיי׳ ברכו׳ ס״א. מגילי׳ י״ב: י״ג. ט״ז. יבמו׳ מ״ד. גיטי׳ נ״ח. סוט׳ י׳: י״א. עיי״ע עמק, ושם י״ב. כ״א: ל״ד. שם: ל״ה. מ״ט: קידו׳ ס״ו. ב״מ נ״ט. ב״ב ג׳: ד׳. ק״כ. קע״ד: סנהד׳ כ״ב. כ״ו: צ״ג. ק״ו. ק״ט: תמיד ל״ב: נדה ס״א. אבות פ״ה מכ״א סופרי׳ פ״א דא״ז פ״ז והקבוץ עֵצוֹת קידו׳ פ׳: עצות רעות ובלא״ר עִיצָן בישן תר״י ב׳ לבראשי׳ ט״ו, י״א; לדברי׳ ל״ב, כ״ח ואי׳ עוד המשקל: עֵיצְתָא (תרג׳ למשלי כ״א, ל׳; לאסת׳ ו׳, א׳ וזולתו) והקבוץ אסת״ר פ׳ בשנת שלש: בני עֵיצָתַיָא דיליה. והפעל ממנו עיי״ע עוץ וש״נ.

☞ עצוה (עריסה Backtrog) תרג׳ [ירו׳] עריסה כמו אצוה. *[אחי״ה עיי״ע אצוותא (ה״א, רנ״א) ומ״ש. והיחיד עַצְוְותָא תרג׳ ירו׳ ומשארתך (דברי׳ כ״ח. ה׳, י״ז), והקבוץ עַצְוָותָא (תר״י במד׳ ט״ו. כ׳, כ״א) ונמצא רק בתרג׳ ירו׳ ולכן הוספתיו בדברי ר״ב. והמלה ל״פ היא עיי״ע הנ״ל באל״ף כי שם עיקר מקומו] —

* עִיצְיָא (בל״מ עָצֶה בל״ע عصعص Rückgrat) תר״י ב׳ לויק׳ ג׳, ט׳.

עָצֵל (מל״מ שם תואר למאריך ומתרפא במלאכתו träge, Träger) וחד אמר משום עצלי כהונה (פסחי׳ פ״ה. וק״כ סע״ב) ככר פי׳ בע׳ חשד *[אחי״ה וכנ״ה במס׳ כלה עצל מעבירה אבות פ״ב מט״ו הפועלים עצלים, ירו׳ פסחים פ״א דכ״ז. הנשים עצילות הן. ועוד התואר עצלן בקבוץ סוכ׳ כ״ז: העצלנין, תוספ׳ פסחי׳ פ״ג (ד׳) כת עצלנין, ולנקבה פסחי׳ ס״ה. כת עצלנית והקבוץ עַצְלָנִיּוֹת ב״ר פמ״ה דב״ר פ״ו. השם המופשט כל״מ עַצְלוּת ברכו׳ ל״א. שבת ל׳: מתוך עצלות, פסחי׳ ס״ו. עצלות שהיתה בכם וכו׳, ירוש׳ כלאי׳ פ״ח דל״א ע״ג זה נושא עצלותו של זה וזה נושא עצלותו של זה. והפעל לרוב בהתפעל ונתפעל: שבת ק״ה: כל המתעצל בהספדו של חכם וכו׳, ירוש׳ כלאי׳ פ״ט דל״ב: וירושלמי כתובות פי״ב דל״ה. כל מי שלא נתעצל בהספדו של רבי וכו׳. תמיד פ״ב מ״ב מימיו לא נתעצל הכהן וכו׳, ירו׳ פסחי׳ פ״א דכ״ח. נתעצל ולא שרף, ירו׳ ביכורי׳ רפ״ג דס״ה ע״ג יחיד שנתעצל ולא בא, ירו׳ ב״ק ספ״ט ד״ז. נתעצלו ולא הקריבוהו, ויק״ר פי״ט דרש בעצלתים (קהלי׳ י׳, י״ח) ע״י שהאדם הוה מתעצל לכסות את ראשו כראוי . . ע״י שהאשה הזו מתעצלת לכסות את עצמה כראוי וכו׳ במד״ר ספ״כ ולפי שנתעצל לא ידע איש את קבורתו עיי׳ פי׳ מחרז״ו וש״נ פדר״א פי״ז] —

עֶצֶם (מל״מ נרדף עם גרם וגוף ופי׳ מהות ואיכות הגוף או דבר das Wesen, Wesenheit, Selbstheit ובכנויי הגוף selbst, allein) בס״ג דפ׳ המדיר (כתובו׳ ע״ז:) עשה בשביל כבוד עצמך. פי׳ דלא מנחי לך ואזלי. *[אחי״ה וכנ״ה באבות פ״א מ״ד וכשאני לעצמי וכו׳, שם פ״ב מ״ד ואל תאמן בעצמך וכו׳. שם מ״ח אל תחזק טובה לעצמך, שם מי״ג ואל תהי רשע בפני עצמך, יבמו׳ כ״ה רע״ב אדם קרוב אצל עצמו ואין אדם משים עצמו רשע, שבת קי״ט. כתובו׳ ק״ה: אין אדם רואה חובה לעצמו, כתובו׳ כ״ז סע״ב אין אדם מעיד על עצמו, שבת קנ״ג סע״א אין אדם מעמיד עצמו על ממונו, סנה׳ ק״ז. לעולם אל יביא אדם עצמו לידי נסיון, ברכו׳ מ״ג. זה מברך לעצמו וזה מברך לעצמו, כתובו׳ כ״ז סע״א אם נשאל זה בפני עצמו וזה בפני עצמו, ר״ה כ״ח: לא נאמר . . אלא כשהוא בעצמו וכו׳, ספרי דברי׳ פ״ט לא מעצמי אני אומר לכם אלא וכו׳ ועוד הרבה זולתו ובלא״ר וסורי אומרים תחת זה: גרם עיי״ע (ח״ב, שס״ד: וש״נ) ועוד ענין כמו גרם (Knochen) ומל״מ עיי׳ שבת ס״ז סע״א תוספת׳ שבת פ״ז (ח׳) חולי׳ נ״ח. ירו׳ שבת פי״ד די״ד ע״ד ירו׳ ע״ז פ״ב ד״מ ע״ד. ונאמר ג״כ בהוראת השם עֹצֶם = עָצְמָה (ישעי׳ מ״ב, כ״ט) הקבוץ ב״ר פס״ד עצמת ממנו (בראשי׳ כ״ו, ט״ז) כל אותן עצמות שעצמת לא ממנו היו לך, פי׳ כל התוקף והכח. וכן השם המופשט איכ״ר פ׳ בלע דרש עצמותי (קהלי׳ ג׳, ד׳) עִיצוּמֵי בני האדם שהיו כבני העצומים, ובפרט נאמ׳ על תוקף וכח היום כל״מ בעצם היום עיי׳ שבת פ״ו: עצומו של יום, יומ׳ פ״א. מנחו׳ ס״ח: עיצומו של יום. ועוד בל״מ (כמו עצמות ישעי׳ מ״א, כ״א) פי׳ טענה חזקה ובדרז״ל הוא כענין אסמכתא ירו׳ ב״ב פ״י די״ז ע״ג עיצומים . . גבי ע״ש, ירו׳ גיטי׳ פ״ה דמ״ז: דאינון גביי עיצומין וכו׳. והפעל ממנו בנתפעל סנדה׳ ל״א: שנים שנתעצמו בדין, תוספת׳ ב״מ פ״א שנים שנתעצמו זה בזה. ובהוראת כבישת עין כל״מ בפיעל והתפעל שבת קנ״א: עיי״ע עמץ וע׳ אמץ. בהפעיל קידו׳ ל״ב: יכול יעצים עיניו כמי שלא ראהו וכו׳] [1] —

[1]) ובלש׳ הפילוסופיים נאמר עצם על הגשמים הפשוטים הד׳ שהם האש והאויר והמים והארץ, ועוד נאמר על מהות הדבק ועוד על הדבר הנמצא בעצמו ולא בנושא אחר עיי׳ ספר גדרים זה הערך.

* עצמוני תנחומ' כי תצא ותנחומ' הישן ריש תולדות ט"ס וצ"ל עצבונית עיי"ע וע' עכביות.

עָצִיץ (פי' כמו אציץ בל"ע أَصِيص irdenes Geschirr, Napf (Nachttopf)) בר"ג דפ' כל שעה (פסחי' כ"ה.) מתיב רב שמעיה בר זירא[1]) מהא דתנן בספ"ז בכלאי' (מ"ח) המעביר עציץ נקוב בכרם אם הוסיף במאתים[2]) אסור. בפ"ג בכתובו' (ל"ט.) האונס שותה בעציצו. פי' גסטרא בל' ישמעאל נקרא אציץ[3]) וכבר פי' בע' גסטר. (א"ב תרג' בפסוק (אסתר ה', א') ותלבש אסתר מלכות: הוה מקלקלא בריע עציצא). *[אחי"ה כ"ה נכון ולא כבדפוסי' בריעא עצוצא. ובזה הענין במגילי' ט"ו. שקלה (ברתיה דהמן) עציצא דבית הכסא וכו' ובע' אציץ הביאו רבינו באל"ף וכן עציצא דהרסנא ב"ב קמ"ד סע"א (ובכ"י פי' בלא"ר עציצתא) הביא באל"ף וכ"ה בכ"י ש"ס מינכען ובכ"י ה' ובה"ג וברי"ף וכ"ה בכ"י לרגמ"ה לב"ב אשר תחת ידי ומשם נדפס בש"ס ווילנא בטעות בעי"ן: עציצא ועיקר הגי' באל"ף כי כן נכתב' גם בל"ע אשר ממנו הושאלה לרז"ל אבל כמה פעמי' אי' גם בעי"ן ובכ"י ר' בב"ב הנ"ל וברשב"ם מד' וויניצ' עד וויען אי' עסיסא. ובענין עציץ נקוב . . עציץ שאינו נקוב עיי' עוד דמאי פ"ה מ"י שבת צ"ה. מנחו' ע'. עוקצי' פ"ב מ"י תוספת' דמאי ספ"ה תוספ' כלאי' ספ"ד ירו' כלאי' ספ"ז דל"א. והכל מפורש יפה יפה בפי' ר"ח בשבת בש"ס ווילנא דף צ"ו: והלאה עש"ה ועוד עיי' תוי"ט לכלאי' ספ"ז. והקבוץ ירו' כלאי' הנ"ל חמשה עציצים] —

עָצַר (מל"ע عصر וכן בל"ס פי' ענין סחיטת מיץ של ענבים וכדומה drücken, ausdrücken, pressen; עצרא בל"ע عصار בל"ס עוּצָרָא der ausgepresste Saft, die ausgepressten Weintrauben) ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ט.) נטיפייתא עצרא[4]) דכרתי פי' טיפין מעצירת הכרישין. דמשתכחא בי עצרי[5]) (ב"מ פ"ו:) כבר פי' בע' זגתא. בס"ג דפ' לא יחפור (ב"ב כ"ה סע"ב) הוו הנך עצרי[6]) בשבבותיה דכי הוו דייקי שושמי[7]) הוה ניידא אפדניה. *[אחי"ה עצרי או יותר טוב כגי' שלנו עָצוֹרֵי הוא התואר בקבוץ מל"ס עָצוֹרָא פי' דורך גת Weinkelterer וכן תרג' הדורך (ישעי' ט"ז, י'; ירמי' מ"ח, ל"ג) לא יעצרון (עיצורין) [צ"ל עָצוֹרִין]. והשם עֲצָרָא פי' יקב והקבוץ עֲצָרֵי כ"מ הנ"ל ועוד עָצוּר תרג' ירו' א' לבראשי' מ"ט, י"א עָצוּר דענבין ובל"נ תרג' אסת' א', י' דעצר עינבין בעצרתא, ופי' עצרתא כמו מעצרת בל"ע معصار Presse. והענבים הנסחטים היינו הזוג נקראין עִיצוּר בל"ס עוּצָרָא בל"ע عصار, عصير וזה מה שתרג' אונקל' במד' ו', ד' ועד זג: ועד עיצורין וזהו כדעת ר' יוסי (נזיר ל"ד: ועיי' שם ל"ט. ועי' זג (ח"ג רס"ח)). והפעל ירו' שבת פט"ז דט"ז: ירו' ביצ' פ"א ד"ס ע"ג בזיירא דו עצר ביה ועיי"ע זיירי (ה"ג רפ"ח) וש"נ התוספת'. וכן הרבה בתרג' עיי' לבראש' מ', י"א, תר"י א' שם ט', כ'. תרג' לשופטי' ט', כ"ז; לישעי' ט"ז, י'; ס"ב, ט'; לירמי' מ"ח, ל"ג; למיכ' ו', ט"ו לאסת' הנ"ל וזולתו] —

* עָצַר (מל"מ ענינו (כמו אצר) סגירה ומניעה ועיכוב zurück — festhalten, abschliessen) קידו' ו'. עצורתי מהו ע"ש פירש"י והתוספ' חגיג' י"ח. עצרת לה' (דברי' ט"ז, י"ח) מה שביעי עצור אף ששת ימים עצורין אי מה שביעי עצור בכל מלאכה אף ששת ימים עצורין בכל מלאכה וכו' ובספרי ראה פ' קל"ה דרש עצרת: יכול יהא אדם עצור כל היום כולו בבית המדרש ת"ל לכם וכו' עד וביום השביעי עצרת מה שביעי עצור אף ששי עצור וכו'. עש"ה נפעל תעני' ז': אין הגשמים נעצרין, שם ח'. כששמים נעצרים. פיעל פסיקת' דר"כ צד קצ"ג סע"א וילקי פנחס ר' תשפ"ב כל זמן שישראל מעצרין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות הקב"ה עוצר שכינתו עמהם. ונקרא חג שבועות עצרת או עצרת של פסח. ועוד עצרת כל"מ יום אחרון של חג הסוכות (ומחרתו יום שמחת תורה), שהש"ר פ' מה יפו פסיקת' דר"כ וילק' הנ"ל ראויה היתה עצרת של חג להיות רחוקה חמשים יום כשם שעצרת של פסח רחוקה חמשים יום משלו משל למה"ד וכו' ונקרא עצרת

---

[1]) לי' לפנינו ואי' בכ"י ש"ס מינכען בר זעירא וכ"ה בחולי' קט"ז. [2]) כה"ג בכלאי' אבל בכ"י ש"ס מאתים וכדאי' בפסחי' וחולי' אבל בפי' ר"ח לפסחי' במאתים. [3]) כ"ה נכון בדפ"ר פיז' ואמ' וכ"י ערוך ולא כבדפ' ו"ו דאי' עציץ וקצת קשה שלא פי' כן בע' אציץ שהוא לש' ישמעאל ובע' גסטרי (ח"ב, שכ"ט) כתב שהוא עציץ בלי קרש ע"ש מ"ש בהערה 4. [4]) בנו"ג איצרא עיי"א בח"א, רנ"ד. [5]) בנו"ג ביני עצרי וכ"ה בע' זגתא. [6]) וכ"ה בכ"י ש"ס ורגמ"ה לב"ב ובנו"ג עוצרי. [7]) כ"ה בכ"י ה"ב ובכ"י רי"ף (ד"ס ב"ב צד נ"ן:) ובדפ"ע שומשמי כלפנינו.

של פסח גם כן בלא״ר עצרתא[1]). פסחי׳ מ״ב: מדיבחא ועד עצרתא וכ״ה בשבת קמ״ז: ושם ק״י סע״א וקכ״ט: עיי׳ פסחי׳ ס״ח: וירו׳ שבת רפ״ח ד״א. עיי״ע הגרני וש״נ עוד ועיי׳ אונקל׳ לבמד׳ כ״ח כ״ו. וכ״ה עצרת היינו שבועות בב״ב קמ״ז. (עיי׳ פירשב״ם ד״ה יום טוב). מ״ק פ״ג מ״ו ר״ה ו׳: שביעית פ״א מ״א ופ״ב מ״א עיי״ע עשר (אחר ע׳ עסק) מנחו׳ ס״ה. מגיל׳ תעני׳ פ״א תוספת׳ סוף סוט׳ (פט״ו) ותוספת׳ ערכי׳ פ״א וטעם לכנוי עצרת עיי׳ במ״ש רד״ק שרש עצר. והשם המופשט ב״ר פמ״א אבימלך בְּעִיצּוּר, ושם ספנ״ב עצִירָה ספרי עקב פמ״ג עצירת גשמים.

* עוֹצֵר (מל״ט יורש עצר (שופטי׳ י״ח, ז׳); זה יעצר בעמין (ש״א ט׳, י״ז) פי׳ ענין שליטה ומלכות) ע״ז ע״א. ירו׳ דמאי ספ״ו דכ״ז. עיי״ע פל ה׳.

עק (מפעל עוּק בל״ע عاق בל״ס עָק פי׳ כמו צוק והשם עָקָה (תהלי׳ נ״ה, ד׳) בל״ס עָקא, עָקְתָא פי׳ צוקה (Bedrängniss Noth בגמ׳ דפ׳ דיני ממונות בשלשה[2]) (סנהד׳ כ״ו סע״א) אמר[3]) ר׳ יוחנן דא עקא. תרג׳ צרה. *[אחי״ה כיון לתרג׳ תהלי׳ נ״ד ט׳ מכל עקא. תרג׳ צרת נפשו (בראשי׳ מ״ב, כ״א) עקת נפשיה. הצרה הזאת (שם) תרג׳ עקתא הדא ועיי׳ עוד תר״י ב׳ שם ל״ה, ג׳; ל״ח, כ״ה, תר״י א׳ לשמות ח׳, י״א; כ״א י״ג; לבמ׳ ל״ג, ל״א. ל״ב; תרג׳ ישעי׳ ל׳ ו׳; למשלי כ״ג, כ״ז וכן בדרז״ל ב״ר פי״ד לא מסתייה לההוא גברא עקתיה אלא דאתית מעאקא ליה וכו׳, שם ספ״א בשעת עקתא, רות רב׳ פ׳ שם האיש כיון דאתת עקתא אזלת לך וכו׳, הקבוץ סנהד׳ י״א. שהש״ר ס״פ אם חומה סוט׳ מ״ח: עָקָן סגיאן עתידין למיתי בעלמא (על עלמא. על עמא), תוספת׳ סוט׳ פי״ג כ״י אירפ׳ ועקן סגיאן יהוון אחרי דנא, ירו׳ סוט׳ פ״ט דכ״ד: ועקין סגיאין יהויין. ירו׳ ב״ק ספ״י. ד״ז רע״ג בר נש דעקין הוה, ועוד עיי׳ תרג׳ ויק׳ י׳, י״ט; לדברי׳ ל״א, י״ז עָקָן, ועוד הקבוץ במשקל עקתין תרג׳ תהלי׳ כ״ה י״ז. ושם קט״ז, ג׳ עיקתין. ועוד השם עַיַק תרג׳ מקצר רוח (שמו׳ ו׳, ט׳) מֵעַיַק רוחא (כ״ה בדפ׳ סביונית׳) בינוני פָעוּל עָיְקַת רוח (תרג׳ ש״א א׳ ט״ו לישעי׳ נ״ד ו׳). השם המופשט עִיוּק תרג׳ ישעי׳ ל׳, ו׳; צפניה א׳, ט״ו. והפעל הרבה בתרג׳ עיי״ע עק במתורגמן. בפַּעֵל גיטי׳ ע״ח. דעייק לה חרציה עיי״ע שלף ב׳ וכצ״ל בע׳ עויק עיי״ע. אפעל כמו בל״מ בהפעל מֵעִיק (עמוס ב׳, י״ג), ירו׳ ברכו׳ פ״ב ד״ד ואינון מעיקין לן, ירו׳ כתובו׳ פי״א דל״ד: הות מעיקא ליה, שם פי״ב דל״ה. חד שינא מעיקא לי ובירו׳ כלאי׳ פ״ט דל״ב: חד שיניי מעיקה לי, ב״ר פי״ד עיי׳ לעיל. תרג׳ וצרתי את צרריך (שמות כ״ג, כ״ב) ואעיק לדמעיקין לך, לצרר (ויק׳ י״ח, י״ח) תרג׳ דפ׳ סביוניט׳: לְאָעָקָא לה, הציקה (שופטי׳ ט״ז, ט״ז) תרג׳ אעיקת ליה. תרג׳ קָץ (ישעי׳ ז׳, ט״ז) את מָעִיק מן קדם וכו׳ והוא בינוני פעול וכן מר נפש (ש״א כ״ב ב׳) מָעִיק רוח. אתפעל קצתי בחיי (בראשית כ״ז מ״ו) תר״י א׳ איתעקית בחיי[4]). מוצק (איוב ל״ז׳ ט״ז) יתעק] —

עָקֵב (מל״מ פי׳ אחורי הרגל בסוף Fuss ועוד תחתית המנעל Sohle והפעל עָקֵב הולך אחר איש לחקרו nachspüren מל״ס עיי׳ בפנים) בפ׳ י״ב ביבמו׳ (ק״א.) בסנדל שיש לו עקב כשר. בפ׳ כ״ו בכלי׳ (מ״ד) סנדל שנפסקה אחת מאזניו וכו׳ עד נפסק עקבו[5]). בפ׳ כהן גדול ונזיר בגמ׳ מלא תרווד (נזיר נ״א.) בעי ר׳ ירמיה רקב הבא מן העקב. פי׳ ממתנים ולמטה מחציו של צד העקב[6]). בס״ג דפ׳ ב׳ בנדרי׳ (כ׳.) המסתכל בעקבה של אשה הויין ליה בנים שאינם מהוגנים אמר רב יוסף ובאשתו נדה אמר ריש לקיש[7]) עקבה דקתני מקום התורף[8]) שהוא מכוון כנגד העקב. בויק׳ רבה ביום השמיני פרשת ר׳ עזריה[9]) (פי״ב) למאחרים על היין (משלי כ״ג, ל׳) אילין דעללין להנותא קדמאין

[1]) אצל בן מתתיהו על הקדמוני׳ ס״ג פי׳ ס׳ ו׳ Ἀζάρθα וגם השתמש בו סופר ערבי מקריזי וקראו العنصرة (De Sacy Chrest. ar. I. 146). [2]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ובדפו״ו אבל בשרפ״ע בט״ס בגמר׳ וצ״ל בגימל. [3]) כ״ה בכ״י ק״ט ודפו״ו אבל בשרפ״ע והאמר. [4]) והבין כמו צקתי. [5]) וכ״ה בתוספת׳ שבת ספי״ב (י״ג) ושם אי׳ עקיבו. [6]) ותוספו׳ שם פי׳ עקב ממש מהטעם הנזכר שם. [7]) בנו״ג ר׳ שמעון בן לקיש. [8]) בנו״ג במקום הטנופת. [9]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ו״ו ול״ד והי״ב ושם בט״ס פירש ר׳ עזריה וצ״ל פרשת ובדפ״ר אי׳ פ׳ י״ד עזריה ובלי ספק בתחלה היה כתוב פרשת ר׳ עזריה והוגה פ׳ י״ד ובא פנימה אבל מראה מקום פ׳ י״ד ג״כ טעות הוא וצ״ל פ׳ י״ב ובשרפ״ע נשמט בטעות פרשי׳ ר׳ עזריה והובא תחת זה פ׳ י״ד אבל פר׳ ר׳ עזריה מכונה אצל רבינו פ׳ י״ב בויק״ר כדמוכח מע׳ סקס ע״ש.

ונפקין עקיבין. ס"א ויוצאין אחרונים[1]. [בפ' כל הנשבעין בגמ' חזרה שבועה][2] (שבועות מ"ז:) אזהרה לעוקב אחר מנאף[3] מניין לא תנאף (שמו' כ', י"ד) קרי ביה לא תנאיף[4] פי' שמרדף והולך על עקביו ומזמן לחבירו ניאוף[5]. פירוש אחר „מכין לו מקום ונשים לניאוף מניין שחייב ת"ל לא תְנַאֵף לא תגרום ניאוף"[6]. *[אחי"ה נ"ל מל"ס עַקֵב בדק וחקר ופי' לעוקב מי שהוא הביט אחר הנואף להביאו לידי ניאוף ומזה עוקבין במכו' י'. עיי"א הבא אח"ז וזה מה שתרג' ל ח ק ר ממסך (משלי כ"ג, ל') ומעקבא[7] בית מזגן. וגזרתו מהשם עֲקֵב פי' בא לו בעקבותיו להביט הנה והנה. ותואר הפעל עקיבין כגי' רבינו בויק"ר פי' בא אחרונה כאלו בא בעקבות הדורכים הקודמים לו. והשם עקב הושאל כל"מ לסוף ולאחרית מזה חולי' נ"ב. עיקבי דגפי, בעקבות משיחא סוט' מ"ט דע"ב וסנהד' צ"ו. ילק' ריש עקב בשם דב"ר שכר הקרן בעקב אני נותן לכם פי' באחרית וכן נקרא חלק האחרון מן המחנה Nachtrab (כל"מ בראשי' מ"ט, י"ט הושע ח', י"ג) סוט' מ"ד. עקיבו של עם עיי"ע זקף, ועוד מל"מ (תהלי' מ', ט"ז ע', ד') זבחי' ס"ג רע"ב שהיו עולין ויורדין על העקב פי' על דריסת רגלם כלומ' לעומת שבאו כן הלכו אבל עיי' המפרשי' — ב"ב פכ"ב עיי"ע תל ג' כפי גי' כ"י ו"ו וב"ר. ויק"ר פכ"ז עיי"ע דש ד'] —

עָקַב (פי' כמו עקם, עקף biegen, krümmen ועוד כמו עכב ענין מניעה) בפ' אילו הן הגולין בגמ' להיכן גולין (מכו' י', רע"א) מאי עקבה מדם (הושע ו', ח') א"ר אלעזר שהיו עוקבין להרוג נפשות פי' מערימין[8]. ועוקב אחר מנאף (שבועות מ"ז:) נראה כענין זה[9]. בפ' היה מביא את מנחתה בגמ' מקום היה שם (סוט' ט"ז.) בג' מקומות הלכה עוקבת מקרא פי' מלי' (בראשי' כ"ז, ל"ו) ויעקבני זה פעמים כלומ' עוקרת, לשון אחר עוקמת, ל"א עוקפת[10]. בע"ז בפ' השוכר בגמ' נטל את המשפך[11] (ע"ז ע"ב. במשנ') אם יש עקבת יין אסור ס"א עכבת פי' בתוך המשפך יש מקום שמעכב את היין ואינו יורד כולו. *[אחי"ה וא"כ פי' זה לפי ס"א הוא אבל בקו"ף אי' ג"כ בירו' ובמשניו' נאפולי והר"ן והריטב"א הביאו שתי הנוסחאות ובירו' ע"ז פ"ה דמ"ה. פי' מה עקבת יין בההוא דמלכלך כמה דתימה עקבה מדם ועיי' פי' בתה"א להרשב"א בית ה' ריש שער ה' וא"כ ממה שהביא הירו' הפסוק ברור שעיק' הגי' בקו"ף[12]) ואולי גם כאן י"ל שהוא כמו עקם. עקף כלומר יש בשולי המשפך עקימה שנשאר בה מעטיין[13]) ועיי' פירש"י בע"ז ע"א רע"ב ולזה יפה הביא הירו' הפסוק הנ"ל ועניננו מערימין כפי' הערוך בזה דמכו' הנ"ל וכן פי' הראב"ע בהושע עקובה כמו עקוב הלב][14] —

*עָקֵב (נ"ל מל"ע عقبة רושם ורמז על דבר הקודם לו (Spur, Anzeichen תוספת' מקואות טפ"ה מי זיתים מטבילין בהן ובלבד שאין בהן עקב שמן נ"ל רושם ורמז שהיה שם בזיתים שמן כלומ' שלא יהא זכר שמן כלל רק מי זיתים, וגם הפעל عقب פי' בל"ע מה שנשאר באיזה דבר ואולי מזה עקבת יין של ערך הקודם לזה.

עָקוֹב (Abhaltendes, Abwendendes) בחלק בגמ' אנשי דור המבול (סנהדר' ק"ח:) יש לנו מין אחד ועקוב שמו[15]) ואמרי לה עקוש שמו. פי' שהוא מין ספוג ושואב את המים ואנו מניחין אותו על ראשינו לבלוע המים. פ"א עקוב שמו שמעכב את הגשמים. [*אחי"ה ממה דאי' בסמוך אמר להם הוא מביא מבין עקבי רגליהם וכו' נראה כי עקוב הוא העיקר ובהוראה עקב ב' פי' כמו עקם ועל זה תתכן גי' אחרת עקוש] —

---

[1]) בנו"ג זה שנכנס לבי קפילא קדמאי ונפיק בתראי ובילק' משלי כ"ג רי תתקי"ס הגי' זה שנכנס לבי קפלא ראשון ויוצא אהרון. [2]) כצ"ל וכן מציין רבינו בעי' דהן, תר א'. [3]) וכ"ה בפי' ר"ח ובכ"י ש"ס וברש"י אבל בנו"ג נואף. [4]) בדפ"ר ובכ"י ה"ב לא תנאף וכ"ה בפי' ר"ה לשבועו' ולפנינו לי' קרי ביה וגם לי' לא תנאיף וכן לא היה לפני המהרש"א ע"ש שהביא הערוך. [5]) ורש"י פי' נעשה לו אפיטרופוס להרגיל לו נשים לניאוף. [6]) הועתק מפי' ר"ח (בקובץ כ"י אנגיילי דף ס"ז:). [7]) בפשיטי הסורית ומעקבין. [8]) וכן פירש"י אורבים. [9]) עיי"ע הקודם ומ"ש והרי"ן מיגאש פי' בחי' בשבועו': כל עושה מעשה באחרונה שהוא גומר בו את הדבר נקרא עוקב מלי' עקב שהוא באחרית הרגל. [10]) ורש"י פי' „מקפחת את עקבו מעמדו ועוקרת". ובחי' המאירי מצאתי הלכה עוקבת את המקרא ר"ל שבא עליו כמו עקיפין ותואנות להזיז את המקרא מהבנתו ולהעמידו בהכנה אחרת וכו'. ובירו' קידו' פ"א דנ"ט ע"ד הגי' התורה עוקפת למקרא. [11]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. [12]) ובבבלי ע"ז ע"ב רע"ב וע"ג. ושם: בכ"ף עיי"ע עכב וגם בל"מ (איוב ל"ז, ד') פי' עקב כמו עכב ענין מניעה. [13]) ועיי' ג"כ ע' הבא אח"ז. [14]) שוב ראיתי ברד"ק שפי' כמו כן בהושע והביא את הירו' וברוך שכונתי לרעתו. [15]) ובכ"י ילק' אצל ד"ס דבר אחד ועקוב שמו ובנו"ג יש לנו דבר ועקב שמו וא"ל עקש שמו ובכ"י פ' עיקש.

עֲקוּבָה (וצ"ל עוּקְבָּה מל"ע הרשומ' בע' בן יככד (ח"ב, קט"ו. הערה א') (Ähnlichkeit כעקובה דכלבא (סנהד' צ"ו סע"א) פי' בערך בן יככד אב. *[אחי"ה ושם יותר טוב כעוקבא ועולה יפה עם מלה ערבי' שם וש"נ שינויי הנוסחאות] —

* **עוּקְבָא, עוּקְבָן** (שמות פרטיים) א') מר עוקבא ריש גולא עיי' תוספ' סנהד' ל"א: ד"ה אי צייתִ ורש"י במ"ק ט"ז: כתב שהיה נשיא. ונ"ל שהיה רק כנוי של נשיא כי הנשיא בא"י נקרא בשם הכבוד רַבָּן וראש הגולה בבבל נקרא רַבָּנָא וזהו רבנא עוקבא פסחי' קט"ו. ביצ' כ"ט סע"א ובסוט' ל"ט סע"א אי' רב עוקבא ובב"ב נ"ה. אי' מפורש עוקבן בר נחמיה ריש גלותא אבל אין זה מר עוקבא ריש גלותא כי אם נתן דצוציתא בזמן רב יוסף וכדמוכח משבת נ"ו סע"ב וצ"ע על רש"י שסבר ששניהם אחד עיי' רש"י לסנהד' ל"א: ד"ה לדזיו וככר תמה עליו בעל ד"ס במאמרו על הדפסת התלמוד 60 ועיי' ג"כ ד"ס כ"ב צד פ"ה. ולא נודע לנו בן מי היה מר עוקבא ריש גלותא עיי' דור דור ודורשיו להח' וויים ח"ג 161 והלאה ב') ועוד ר' עוקבא בר אבא עירו' ל"ד: וצ"ל בר חמא כבכ"י ש"ס ובאו"ז ובריטב"א ובברכו' מ"ד. הגי' מר עוקבא בר חמא וכ"ה בערכי' כ"ה. בכתובו' צ"ד: בזבחי' ג"ה: ובכולם אי' מר עוקבא כ"ת ובעל סד"ה גרס רב עוקבא בר חמא וכן מצאתי בב"מ ס"ה סע"א [1]) ג') הביא סדר הדורו' רב עוקבא בר חיננא מפרישנא פסחי' צ"א סע"ב אבל עיקר הגי' רב איקא בריה דרב חיננא מפרשדוניא כדאי' בכ"י ש"ס מ' ובכ"י א"פ מפשרניא (ד"ס פסחי' צד קמ"א:). ד') רב עוקבא ממישן שבת ל"ז: מ"ג סע"א ביצ' ל"ו. ה') רב (מר) עוקבא בימי רבא עיי' תוס' נזיר נ"ג. ד"ה בתר וכן מוכח מגי' רבינו בע' דד בע' יורה וגדף ב' עיי' ערכם ובהערות שם ועוד עיי"ע רב עקיה בסד"ה (דפו"ו צד קנ"ג.) ו') רבי עוקבא, עוקבן אמורא דא"י ירו' עירו' פי"א די"ח סע"ד ירו' חגיג' פ"ב דע"ח: ועיי' מבה"י צד ק"כ:

* **עֲקַבְיָא** בן מהללאל בברכו' י"ט. פסחי' ס"ד: העיד עליו רבי (יהודה) [ר' יוסי] [2]) אין עזרה ננעלת על כל אדם בישראל בחכמה ובטהרה וביראת חטא כעקביה בן מהללאל. ועוד הוזכר רעב"מ במשניו' בכורו' פ"ג מ"ה, נגעי' פ"א מ"ד נדה פ"ב מ"ו. ועיי' עוד עדיות פ"ה מ"ו מאמרו היפה, ובאבות פ"ג מ"א.

עֲקִיבָה (= עֲקִיבָא הגדול בתנאים Akiba ben Josef) בפ"ק בקידו' בגמ' נכסים שאין להן אחריות (כ"ו סע"ב וכ"ז רע"א) עישור שאני עתיד למוד נתון ליהושע ועישור אחר שאני עתיד למוד נתון לעקיבה בן יוסף [3]) פי' ר' יהושע היה לוי ור"ע פרנס לעניים ומקומו של אותו מעשר מושכר לו שהוא נתון וכו'. *[אחי"ה כ"ה רק בדפו"ו, וכפי' הנ"ל אי' בפי' ר"ח לב"מ י"א: (בש"ס ווילנא) ע"ש וברש"י בקידו' הנ"ל. וכל מעשה תקפו וגבורתו ופרשת גדלת ר"ע הלא הם כתובים על ספרי המבקרים מהרז"ף (ד"מ 111 והלאה) ה' ר"י ברילל (מבה"מ 116) וה' ר"פ סמאלענסקין (בסי עם עולם 87 והלאה) ועיי' ג"כ מ"ש הח' לאנדויער במ"ע מהרז"ף (ח"ג 45 והלאה) ומ"ש בע' אשכול (ח"א, שי"א). ובעל סד"ה (בדפו"ו צד קנ"ג) הולך ומונה רע"ב פעמים שהובא ר"ע במשנה ומוזכר בכל הש"ס תקס"ד פעמים ובהגה שם הביא על זה רמז נחמד והוא כי במה ששבח ר' דוסא בן הרכינס לר"ע (יבמו' ט"ז.) אשריך ר"ע ששמך הולך „מסוף העולם ועד סופו" עולה בגמטריא תקס"ד נגד סכום שהוזכר בכל הש"ס ובתוספת' הובא ר"ע רע"ז פעמים (עיי' מפתח לתוספת' בהוצאי צוק"מ). ובהפלגה אמרו (בבמד"ר פי"ט) דברים שלא נגלו למשה נגלו לר"ע וחביריו ועיי' מאמרי ר"ע ב"י במ"ע אנגלית — [Menorah III 334

עָקַד (מל"מ ענין קשירה ביד ורגל עיי' בפנים binden) בפ' במה בהמה (שבת פ"ה מ"ג) לא עקוד ולא רגול, פ"ד בתמיד (ל'.) לא היו כופתין את הטלה אלא מעקידין אותו. [4]) גמר' (שבת נ"ד.) א"ר יהודה עקוד עקידת יד ורגל רגול שלא יכוף ידו על זרועו [5]) ויקשור וכו'. — (א"ב תרג' עקדים נקדים (בראשית ל', ל"ט) רגולין נמורין א"כ לדעת התרג' עקוד ורגול אחד הוא לא כן בל' התלמוד). *[אחי"ה באמת אין ענין עקוד

---

[1]) ולא מ"ח. כדאי' בט"ד בסד"ה דפו"ו צד קנ"א ע"ג. [2]) כ"ה עיקר הגי' עיי' ד"ס לברכו' אבל בכ"י ש"ס פסחי' הגי' ר' עקיבא וכ"ה בדפ' הראשונים והמהרש"ל הגיהו כלפנינו עיי' ד"ס לפסחי' ועיי' ג"כ מ"ש ה' ד"ר קעמפף במ"ע מהרז"ף ח"ה 147 והלאה. [3]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ושם באמצע הע' עקיבא בסוף אל"ף וידוע כי בבבלי אי' באלף ובירו' בה"א. [4]) כ"ה נכון במשי הש"ס אבל במשני' שבמשניות מעקדין. [5]) וכן העתיק ר"ח ובנו"ג על גבי זרועו.

של תלמוד שהוא מל"מ וערבי عقد וסורי ܥܩܕ פי' אגד לענין רגול של תרג' כי זה האחרון נגזר מל"ע رجل פי' כתמים לבנים ברגלי הצאן והכין התרג' עקוד כמו נקוד. ועקד בהוראת קשירה להקרבה לא העתיק התרג' והשתמש בו כבלשון מקרא (עיי' תרג' לבראשית כ"ב, ט'; תר"י ב' לויק' כ"ב, כ"ז; ובאתפעל שם ותרג' מיכ' ז', כ') וכ"ה בדרז"ל בב"ר פנ"ו כל מה שהיה אברהם אבינו עוקד את יצחק בנו מלמטן וכו', ויק"ר פ"ג בשעה שעקד אברהם אבינו את יצחק בנו וכו' שם פ"ל כפות ועקוד ע"ג המזבח. בנפעל ב"ר פנ"ו זה לעקוד וזה לֵיעָקֵד, פסיק' רבתי זכור לעקידה שנעקדתי לפניך וכו', הפעיל בפסיקת' דר"כ צד ק"ע: והעקידו ע"ג המזבח, תמיד הנ"ל מעקידין אותו ומפורש בגמ' שם ל"א: יד ורגל כעקידת יצחק בן אברהם וכ"ה כשבת נ"ד. אבל בירו' שבת (פ"ה ד"ז:) פי' עקוד ביד אחת ובכ"י תוספת' שבת רפ"ד (ה') עקוד שלא יכוף שתי ידיו זו לזו. והשם עֲקֵדָה מכילת' בא פרש' ז' דם עקידתו של יצחק, ויק"ר פ"ב זוכר הקב"ה עקידת יצחק ושם פכ"ט מזכיר להם עקידת יצחק אביהם, ירו' תענית פ"ב דס"ה ע"ד את נזכר להם עקידתו של יצחק אביהם, פסיקת' רבתי עיי' לעיל תרג' לדה"י א' כ"א ט"ו עקידתא דיצחק. והושאל להקרבת קרבן תמיד פ"ד מ"א וכך היתה עקידתו ראשו לדרום וכו' ומזה הפעל גיטי' נ"ז סע"ב אתה עקדת מזבח אחד ואני עקדתי שבעה מזבחות פי' העליתי קרבן ע"ג המזבח] —

עֲקַד (מל"ס בהיפך האותיות קעד ענין קידה auf die Knie fallen) ואקד ואשתחוה לה' (בראשי' כ"ה, כ"ח) תר"י (א') ועקדית ואודית ושבחית [1]. ויאמרו שלום לעבדך לאבינו עודנו חי ויקדו וישתחו (שם מ"ג, כ"ח). ואמרתם זבח פסח לייי ונו' ויקד העם [2]) וישתחוו (שמות י"ב, כ"ז). *[אחי"ה שני ציונים האחרוני' רק בדפו"ו ובכ"י אבל לפנינו בתר"י לי' כי אם כמו שכתבתי אבל א' בתר"י ב' שמו' ד', ל"א ויקדו: ועקדו ותר"י ב' שם ל"ד, ח' ויקד ארצה (ואקד) [צ"ל ועקד] על ארעא עיי' במתורגמן] —

עֲקָה (= עוּקָה כמו עוּגָה ענין חפירה ועמיקה Graben, Vertiefung) בפ"ק במעשרות (מ"ז) השמן משירד לעוקה. פי' גומא שמתכנס שם השמן [4]). בפ' כיצד משתתפין (עירו' פ"ח סע"א) מקצתן עשו עוקה. בפ"ו מקואות (מ"א) עוקת המערה אין מטבילין בה פי' גם אלה חפירה להתקבץ בהן המים. *[אחי"ה וז"ל ר"ח בעירו' שם (בש"ס ווילנא) פי' עוקה מל' חקיקה והיא כמו חפירה בארץ להתקבץ בו המים ע"כ ורה"ג למקואות הביא זה דעירובי' ופי' ועוקה זו כעין שוקת נקוב בתחתיתו נתון על פי הביב או על פי המערה ע"כ וכנ"ה בירו' ב"מ רפ"ז ד?"א: ירד לעוקה, ירו' עירו' ספ"ח דכ"ה: ניקבה העוקה . . נתמלאת העוקה, תוספת' עירו' פ"ו עיי"א גסטר (ח"ב ש"ל), ושם בכ"י אירפ' למעש' ראשון ספ"א משיורד לעוקא [5]). ובתוספת' מקואו' רפ"א חוקת הטיט וגממיות שבפתחי חנויות ובכ"י אירפ' בט"ס חזקת הטיט וכ"ה בר"ש מקואו' פ"א מ"ד ופי' חזקת הטיט כמו חקיקות הטיט וכו' ע"כ והפי' נכון הוא (וכפי' ר"ח לעירו' הנ"ל) והידוש שנעלם מעיני הר"ש שצ"ל חוקת הטיט וכן ענין מוחל היוצא מעיקת בית הבד טמא (תוספ' טהרו' רפ"י) כ"ה בכ"י אירפ' (צוק"מ 671) ונ"ל שצ"ל מעוקת בית הבד [6]) ור"ש בטהרו' פ"ט מ"ב גרס שוקת בית הבד אבל עיי"ע הבא אח"ז — ובענין עוקת נפש (נדה פ"ט, מ"ז) עיי"ע חלק ג'] —

עֶקֶל נ"ל מל"ע عقال חבל ומיתר וכפרט כלי בית הבד כמעשה שבכה Flechtwerk in der Kelter) בר"ג דפ' חבית (שבת קמ"ד:) מוהל [7]) היוצא מעקל [8]) בית הבד טמא. פי' „עקל שם הכפיפה שעוצרין בו הזיתים והיא עשויה כמין קופה ואינה כולה גדולה אלא מסורגת כמעשה מצודה ושבכה ואחר שעוצרין הזיתים ונשאר הגפת שהן הגרעינין של זיתים מכניסין אותן באותו עקל ונסחט מן הגפת כל שמן שנשאר בו ונותנין על העקל ממל שהוא מפרכתא" [9]) ועוד מפורש בע' לולב. *[אחי"ה ושם פי' בשם רגמ"ה עפ"י פי' רה"ג מביאין קופה וכו' והוא פי' שהביא כאן סתם שהועתק מפי' רה"ג הנ"ל [10]) ומ"ש שם בשם רגמ"ה

[1]) בנו"ג וגחנית ושבחית. [2]) ובנו"ג בתר"י א' וגחנו וסגידו. [3]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ע וויניצ' בטעות ויקדו. [4]) וכ"ה בר"ש ובפי"מ לרמב"ם פי' חפירה והוא הוא וכ"ה בירו' מעש' פ"ב ד"נ. [5]) ובדפוסי' בט"ס לעוקל. [6]) ובדפוסי' חסר הבד. [7]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע מחל וצ"ל מוחל או מיחל עיי"ע מחל ובכ"י רש"י מוהל. [8]) בנו"ג מיעקל ובפי' ר"ח מעקול והוא נכון כמלה ערבי' הנ"ל וכגי' דכאן גרס ג"כ בע' מחל. [9]) הועתק מפי' רה"ג בסד"ט סוף טהרות 37 ושם ג"כ בטיית גופיות שפירשתי בע' גפת ע"ש. [10]) ובע' מהל פי' כפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) בשבת קמ"ד: ע"ש.

ולהכי נקראין עקלין שעוקלין ועוקמין אותן וכורכין אותן וכו' נראה שגזר עקל מן עקל כמו עקם אבל מתוך פירושו וכורכין אותן מוכח ג"כ שכיון לל"ע عقل קשר וכרך סביב umbinden וממנו השם عقال קישורי חבלים ומיתר ובאמת כן מפורש בתשו' הגאוני' (דפו' בערלין צד ל"ט:) וז"ל העקלין מביאין מיסורות [1]) ומחזירן לגל של ענבים כדי שלא יתפרד הגל ואם היו אותן מיסורות של נצרים וכו' ע"ש. ודרכן ליעשות מן הנצרים כדאית' בירו' ע"ז ספ"ה דמ"ה: העקל של נצרים ובבבלי ע"ז ע"ה. ונדה ס"ה. ותוספת' ע"ז פ"ח (ט') העקלים של נצרין. וכנ"ה במעשרו' פ"א מ"ז השמן משירד לעוקה אעפ"י שירד נוטל מן העקל וכו' וכ"ה בתוספת' מעשר ראשון ספ"א ולפי זה נוכל להגיה גם בתוספת' טהרו' רפ"י מוחל היוצא מעוקל בית הבד (עיי"ע הקודם). ויפה פי' הרמב"ם במעשרו' שם וז"ל ועקל הוא החבל כי היו לוקחים החבלים ועושים מהם כמו כלי עגול וצוברי' לתוכו הזיתים וסוחטי' אותם ואותו הכלי העשוי מן החבלים נקרא עקל ע"כ. וזהו כפי' תשובו' הגאונים הנ"ל אבל בטהרות פ"י מ"ח נראה קצת שפי' עקל כמו עיגול וז"ל עקל בית הבד הוא הקף סביב הזיתים בעת הדריכה לחברם ולקבצם ע"כ ועיי' ג"כ הר"ש שם. סנהד' כ"ו. כהן וזמר? א"ל יכול לומר לעקל בית הבד אני צריך א"ל הלב יודע אם לעקל אם לעקלקלות וכ"ה בתוספת' שביעי' רפ"ג. ובירוש' שביעי' פ"ד דל"ה. א"ל לַעֲקָלִין אנא בעי הלב יודע וכו' ועוד הקבוץ שמ"ר פט"ו עקלים של זיתים] —

עקל נ"ל מל"ע معقلة מקום שנקבצין המים בספינה והוא תחתיתה der unterste Raum des Schiffes, wo die Schiffsjauche sich sammelt) כפ"ה במכשירין (מ"ז) המים העולין בספינה ובעקל [2]) פי' רגל הספינה. וי"א החבל שתופס הספינה. *[אחי"ה פי' י"א גזר אומר מע' הקודם מל"ע הנ"ל פי' עקל חבל אבל לי נראה כפי' ראשון רגל הספינה וכונתו בזה נ"ל ככונת הרמב"ם במכשירין וז"ל עקל הוא מקום בתוך הספינות אשר מתקבץ בו המים שמזדלגין מבקיעות הספינה ויתקבצו בהם מים תמיד ע"כ והוא מל"ע הנ"ל וידוע גם כן שבתחתית הספינה דרך לתת משא להכביד בו הספינה (Ballast) וזה מה שאי' בתוספת' כלי' ב"מ רפ"א העקל שהוא עשוי להכביד בו את הספינה] —

עִקֵל (= עָקוּלֵי عاقول עקמומיות הנהר die Krümmungen des Flusses; עִיקָל מל"ע اعقل לנקב عقلاء der Krummbeinige) בר"ג דפ' אלמנה ניזונת (כתובו' צ"ז.) איגלאי מילתא דארבי בעקולי הוו [3]). בפ' אין מעמידין בגמ' המורים (ע"ז ל"ד:) א"ל התם עקולי ופשורי איכא. פי' עקולי מקומות שיש בשפת הנהר עקמומיות ופשורי מקומות גבוהין ונמוכין שהחבית אינה נמשכת בהן בהדיא. בפ' לא יחפור בגמ' ניפול (ב"ב כ"ד.) איתא דמהאי דקירא [4]) אתאי [5]) עקולי ופשורי טבעוה. בס"ג דפ' המוכר פירות לחבירו (שם צ"ט סע"ב) בנותן להן דרך עקלתון. פי' דרך עקמימיות — במומין אלו פ"ז בבכורות (מ"ה.) ובעל פיקס [6]) והעיקל איזהו עיקל כל שהוא מקיף פרסותיו ואין ארכובותיו (נושקות) [צ"ל נוקשות]. *[אחי"ה ובתוספת' בכורו' ספ"ה הגי' עקלן ובספרא אמור פרק ב' פרש' ג' העיקלן והוא מל"ע הנ"ל מי שרגליו עקומות. ועקולי ג"כ ל"ע מהוראה הנ"ל ובל"מ עקל פי' עוות ועקום ומזה בינוני פעול בספרי האזינו פ' ש"ח מקל מעוקל. והתואר עֲקַלְקַלּוֹת ירו' שביעי' תוספת' שביעי' וסנה' הנ"ל בע' עקל א'. ועוד התואר בל"מ עֲקַלָּתוֹן ירו' דמאי פ"ד דכ"ד. מהו שישאלנו דרך עקלתון] [7]) —

☞ עקל (= עיקלא כמו עָגִיל Ring) תר"י (ב') טבעת עגיל וכומז (במדבי' ל"א, נ') ועזקיא מאצבעתא ועיקליא מאדרעין עקיל כמו עגיל.

* עֲקִילָס (Aquila) ירו' קידושי' פ"א דנ"ט רע"א תירגם עקילס הגר לפני ר' עקיבה. ירו' מגילי' פ"א דע"א רע"ג תירגם עקילס הגר התורה לפני ר' אליעזר ולפני ר' יהושע וקילסו אותו ואמרו לו יפיפית מבני אדם [וגו'] [8]). ירו' סוכ'

---

[1]) והוא פי' כריכה Gebund או כמו מוסרות פי' חבלים. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר ובעיקל ובשדפ"ע בעוקל. [3]) וכ"ה בשט"מ ובנו"ג דארבא בעקולי הוה קיימא. [4]) כ"ה נכון בדפ"א ובע' דקר הגי' כגי' כ"י רגמ"ה מההיא דקירא ובדפ"ע כאן אי' איתה דמיהא דקירא. [5]) בנו"ג דמהאי דקרא! עיי"ע דקר וש"נ השינויים. [6]) בנו"ג פיקים ודפי' ערוך פיקס ובכ"י ק"ט פיקס וכ"ה בע' פקס ע"ש. [7]) וכן יסד הפייטן במוסף דיוה"כ דרחות בפלולי עקלתון ר"ל השטן שהולך ארחות עקלקלות.
[8]) הוספתי מלת וגו' כי הראיה מסוף הפסוק (תהלי' מ"ה, ג') הוצק חן בשפתותיך.

פ"ג דנ"ג ע"ד א"ר תנחומא תירגם עקילס הדר הידור (עיי"ע הדר ח"ג קפ"ט) ירו' דמאי פ"ו דכ"ה ע"ד עקילס הגר חילק עם אחיו והחמיר על עצמו וכו'. וכמה פעמים הובא במדרש עיי' ערכים אסטומכריא, אקיום, אתנסיאה, מצטרא, עלם, פלאה, פלקט, פרון ו' כי באלה הערכים ציינו רבינו בשם המדרשים עיי' כל ע' בפני עצמו ומ"ש. ועקילס העתיק מלה במלה עד אשר העתיק גם מלת היחס את עיי"ע ח"א, ש"ל. ומקום מושבו ולידתו היתה פונטוס עיי"ע פנטוס במו"ע וכנראה מספרא ריש בהר (פרק א' פרש' א') אשר בארצך (ויקי כ"ה, ז') מה שבארצך אוכלים לא מה שהוציא עקילס לעבדיו (לפונשוס) [לפונטוס][1] ובילק' בהר ר' תרנ"ט מה שהוציא אונקלוס לעבדיו לפנתוס. וכמה פעמים הוחלף עקילס באונקלס אבל עקילס להוד ואונקלס לחוד ועיי' אמרי בינה (מאור עינים לר"ע מן האדומים) פמ"ה 383 בהוצ' ה' רד"ק וה' גרעטץ (קורות היהודי' ח"ד מהדור' ב' הערה 13) שטה אחרת בזה הענין ועיי' ג"כ מ"ש ה' ר"א בערלינער בספרו תרג' אנקלוס צד 92 והלאה.

עֲקַם (בל"ס כמו עקל בל"מ ונרדף עם עקף krümmen, krumbiegen, winden; עֲקִימָה עֲקְמוּמִית (Krümmung) בפ' השוכר את הפועלין בגמ' ואלו אוכלין (ב"מ צ':) ובפ' ד' מיתות בגמ' בעל אוב (סנהדי ס"ה רע"ב) ר' יוחנן אמר חייב עקימת פיו הוה מעשה. ובפ"ק בכריתות בגמ' המהלל (כריתות ג' סע"ב וד' רע"א)[2]. ובפ' נערה שנתפתתה בגמ' הגיורת (כתובות מ"ה:) עקימת שפתיו גרמו לו פי' שמעקם שפתיו ומנענע. בבראשית רבה פל"ד (ל"ג) ותנח התיבה: ובנה עליה מצודים גדולים (קהלי ט', י"ד) עקמן וכמנן. *[אחי"ה וצריך לנקד עֲקָמָן וְכָמָנָן עיי"ע כמן (ח"ד, רמ"ח) וש"נ שינויי הנוסחאות. והיחיד עֲקָמָא והבין מצודים מן צוּד, צדה ענינו בוונה וערמה להרע לזולתו, והוא כמו עִקוּמָא, עִיקוּמָא, בתרג' משלי ד', כ"ד; ח', ח' להעתקת עקשות, ועקש והוא עֲקִימוּתָא בל"ס (Verkehrtheit) תרג' הושע ז', ו' עקימות פומיה[3]), תרג' כ"י תהלי' קכ"ה, ה' ודמטיין בתר עוקמתהון וכן השם עַקְמוּמִית תרג' איכה ב', י"ט עקמומית לבך ברכו' נ"ט. עקמומית שבלב, סנהדר' צ"א. פשיטנא לעקמומיתך, עירו' י"ד. עקמומיתה חוץ למבוי, ירו' ברכו' פ"ט די"ג ע"ג דרך עקמומית היתה, ירו' עירו' פ"א די"ט סע"א עקמומית מן הצד והקבוץ שם פ"א די"ח ע"ג דרך עקמומיות. ועוד השם בל"ס עַקְמָנִיּוּתָא וכ"ה בויק"ר פי"א בשעה שבא בעקמָנות הקב"ה בא עמו בעקמנות וכ"ה בשו"ט מזמור י"ח פ' עם חסיד: כשבא עמו בעקמנות אף הקב"ה בא עמו כן. תר"י א' לדברי' ו', ד' דילמא אית בלבכון עקמנותא. והשם המופשט עֲקִימָה עיי' לעיל ועוד ירו' כלאי' פ"ד דכ"ט רע"ב ע"י עקימה וכו', מעיל' י"ז: מעקימת שפתיך אתה ניכר שת"ח אתה. והתואר עָקוֹם סוכ' ל"ב. עקום דומה למגל, ירו' דמאי רפ"ב דכ"ב סע"ב עקום הוא, ירו' עירו' פ"א די"ח סע"ג ובבלי ו'. מבוא עקום, לנקבה סוכ' ו': דופן עֲקוּמָה, ירו' תעני' רפ"ד דס"ז סע"ב אצבעתיה עקומה ובירו' מגיל' פ"ד דע"ה סע"ב עקימה כל"ס עֲקִימָא ובתרג' משלי כ"ב, ו' בארחא עקימתא. והקבוץ זכר תרג' שם י"א, כ' עקימֵי לבא. ב"ר ר"פ מ"א עקומים אבל עיי"ע סקס. ולנקבה מגיל' כ"ד: והקבוץ עקומות עקושות. ועוד התואר עוקמנא תר"י א' לדברי' ל"ב, ה' דרא עוקמנא להעתקת דור עקש[4]) והקבוץ עוֹקְמָנַיָּא תרג' איוב ה', י"ג; ספרי האזינו פ' ש"ח אתם עוֹקְמָנִים ופתלתולים, ירושלמי יומ' פ"ז דמ"ד: על העוקמנים, ויקרא רבה פ"י ושיר השירים פ' כמגדל: עוקמנים (עוקמנין) שבלב. והפעל עֲקַם תרג' נעויתי (תהלי' ל"ח, ז') עקימית. בינוני פעיל עָקִים (תרג' משלי י"ז, כ') ירו' תעני' פ"ד דס"ח. הוינא עקים אסרטין, ירו' עירו' פ"ב ד"כ. הגמל עוֹקם צוארו. ויק"ר פ"י ועוקמו לפניו ולאחריו. פיעל ירו' יומ' פ"ז דמ"ד: שהש"ר פ' כמגדל והיה מעקמו לכאן ולכאן. מגיל' י"ז: עיקם פיו, תנחומ' בלק רסי' י"ב במד"ר פ"כ שעקם את פיו עיי"ע כלינס וע' פקס. פסחי' ג'. עקם הכתוב וכו' ב"ר פל"ב ויק"ר רפכ"ו במד"ר רפי"ט מצאינו שעיקם הקב"ה שתים ושלש תיבות וכו' ועיי' מדר' שו"ט מזמור י"ב תנחו' וישלח סי' ט' וחקת סי' ד' פסיק' רבתי פי"ד. ב"ר פ"נ עקמו עלי את הדרך. בינוני פעול שמ"ר פ"ט מה הנחש מְעוּקָּם אף המלכות מעקמת דרכיה . . . כשם שהנחש מעוקם אף פרעה מעוקם. ירוש'

---

[1]) כ"ה בנכון בהוצ' ה' וויס צד ק"ו רע"ג. [2]) בנו"ג עקימת שפתיו נהוי (הוי) מעשה. [3]) כבדפ' רעגיא. [4]) ובתר"י ב' דרא עוקמא.

עירו' פ"ה דכ"ב ע"ד היה הנחל מעוקם, ירו' כלאי' רפ"ד דכ"ט רע"ב בערים המעוקם שנו. תרג' משלי ב' ט"ו; כ"ח. י"ח מעקמן וכצ"ל שם י', ט'. התפעל שמ"ר הנ"ל כשיבא להתעקם] —

עֲקַם (= עוּקְסָא פי' בל"ס כמו עוקץ בל' רז"ל Stachel) בפ' הרואה בגמ' על הזיקין (ברכו' נ"ח:) וגמירי אי לא עקוסא[1]) דעקרבא דמנח בנהר דינר. פי' נראין הדברים שעוקץ עקרב מכוכבי כימה הוא שהן ממונין בצנה עש הוא זנב טלה. בפ' המוציא תפלין בגמ' שרשיו[2]) (עירו' ק':) הא דאית ליה עוקסא[3]). פי' יש למנעל לסופו עוקץ חד ושובר את העשבים. — (א"ב בנוסחאו' כתוב עוקצא). *[אחי"ה וכבר אמרתי כי כה"ג בדפ"ע הראשונים אבל הנכון כגי' כ"י ק"ט ואמש' כי בלי זה היה עיקרו בע' עקץ. ופי' אחד לשניהם כי בל"ס עוקסא כמו עוקץ בלי רז"ל ועיי' עוד ע' עקס ג', וע' עקץ] —

עקס (= עוּקְסָא = אוּקְסָא פי' בל"ס كوشه = كج זוית Winkel) בס"ג דר' אליעזר אומ' האורג (שבת ק"ו:) ובר"ג דפ' אין צדין (ביצה כ"ד.) כל איכא דאית ליה[4]) אוקסי עוקסי[5]) ביבר גדול פי' זויות שבורחות לשם ואין יכול לתופשם אלא בטורח — (א"ב בנוסחאות כתוב עוקצי עוקצי). *[אחי"ה אבל בכ"י ש"ס א"פ בשבת אי' אוקסי ורבינו בלי ספק ראה בספר אחד אוקסי ובספר אחר עוקסי (= עוקצי) והביא שתי גירסאו' כדרכו היפה ודע כי בע' אוקצי[6]) כבר העירותי על זו הגי' אבל חזרתי ממה שכתבתי בענין גזרת המלה שאינה לא סורית ולא יונית כי אם פרסית ופי' זוית כפי' רבינו ורש"י בביצ' ועיי' שם לשבת. ודע בי בכ"י ק"ט נסדר זה הע' בד"ה עקץ קודם ע' עקס וגם באמצע הע' אי' הגי' עוקצי וט"ס הוא] —

עקס (פי' בל"ס בפעל עֲקַס stechen מן עוקסא כמו עוֹקֶץ = עוּקְצָא Stachel) בבכורו' בר"ג דפ' כל פסולי המוקדשין (ל"א:) אמר רב ששת מאן דעקס עקסתיה עקרבא פי' שנשכני[7]) ישכנו נחש כמו (אבות פ"ב, מ"י) עקיצתן עקיצת[8]) עקרב — (א"ב דעקיץ כתוב בנוסחאות). *[אחי"ה ר"ל בבכורו' ובנו"ג שם מאן דעקיץ ליעקציה עקרבא ורגמ"ה גרס מאן עקץ כלומ' שעוקצני שלא רצה לומר הלכה וכו' וכ"ה בפירש"י] —

עקף[9]) (= עקיפין פי' ערמה Ränke, List מפעל ערבי عقف פי' ענין עקימ' ועקוש ver- drehen, verbiegen) בפ' הגוזל ומאכיל בגמ' אין פורטין (ב"ק קי"ג סע"א) ר"ע אומר אין באין עליו בעקיפין. פי' בערמומיות[10]). — (א"ב בלי עכוב ודבר מונע). *[אחי"ה כונת ר"ב אולי לל"י ἀπέχω כהשערת הח' אייזלער בט"ר ח"ב 60 והנכון שהוא ל"ע פי' כמו עקב עקם ובאמת בירו' קידו' פ"א דנ"ט ע"ד הגי' בג' מקומות התורה עוקפת למקרא וכו' וכס"א בע' עקב ב' ע"ש וכנ"ה בהוראת הפעל בירו' גיטי' רפ"ה דמ"ו ע"ג שלא יהא אדם רואה את שדה חבירו יפה ומלוה אותו מעות ועוקף ונוטלה ממנו פי' הערים. וא"כ יפה פי' רבינו השם עקיפין בערמימיות ורש"י פי' בחכמה. וכתב הרב המאירי (עיי' שט"מ במקומו) וז"ל היה המוכס מעובדי האלילים הקדמונים שאינם גדורים בדרכי הדתות וכו' ומ"מ באותן הגדורים בדרכי הדתות לא נאמר כן אלא אם באו לפנינו לדין אין מעבירין להם את הדרך כמלא מחט אלא יקוב הדין את ההר וכו'] —

* עֲקִיפִים (מפעל עֲקַף פי' ענין היקף umkreisen והשם פי' מקום חיקף כעין Circus) ספרי ריש ואתחנן משל למלך שגזר ואמר על מי שיאכל פגי שביעית והיו מחזירים אותו בעקיפים הלכה אשה אחת ואכלה פגי שביעית והיו מחזירים אותה בעקיפים וילק' ריש אתחנן גרס בשם ספרי קומפון וכ"ה בדב"ר פ"ב ובויק"ר פל"א ובע' קמפון בשם ויק"ר ע"ש ואולי בכ"ז יש לקיים[11]) זו הגי' וענינו כמו מקום מופנה ועגול כעין Circus אשר שם מוליכין העברינים לחרפה ולבוז. והפעל ממנו אי' בשהש"ר פ' ישקיני

---

[1]) כ"ה נכון בכל כ"י ערוך ודפא"מ אבל בדפ"ר פיזי וויניצי' עקומה וכ"ה בדבור המתחי' עקם בט"ס, ובנו"ג עקוצא. [2]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע בט"ס שרשין. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"א וכ"ה עקוסא בכ"י א"פ ובפי' ר"ח אבל בדפ"ע עוקצא וכ"ה בכ"י מינכען ובנו"ג עוקצי. [4]) כ"ה נכון בביצ' וכ"ה בשבת כ"י ש"ס ובדפי' שם בטעות דליכא. [5]) כ"ה בכ"י ה"ב ובדפ"ע אוקצי עוקסי ועיי' למטה בפנים [6]) ח"א, רנ"ט. ושם בד"ה חסר כוכב בט"ד להראות כי הוא נופף משלי. [7]) כ"ה נכון בכ"י בדפ"ר ואמ' אבל בדפ' פיזי וויניצי' שנשכנו. [8]) בדפ"ר עקיסתן עקיסת. [9]) כ"ה הסדר היפה בכ"י ק"ט ודפי' פראג אבל בשדפ"ע הקדימו לזה הע' ערך עקץ. [10]) כ"ה נכון בעתי"ק שנ"ב ובדפ"ע בערמנות. [11]) כדעת ה' לעווי.

טלמד שהיה הדיבור יוצא מימינו של הקב״ה לשמאלן של ישראל וחוזר ו ע ו ק ף את מחנה ישראל וכו׳ וחוזר ומקיף וכו׳ הרי עוקף כמו מקיף. ובספרי הברכה פ׳ שמ״ג היה יוצא (הדבר) דרך ימינו של קודש לשמאלם של ישראל ועוקף את מחנה ישראל וכו׳

עָקַץ (כמו עֲקַם stechen עוֹקֶץ, עוּקְצָא Stiel, Stachel, Spitze) בפ׳ כלל גדול אמרו בשבת (ע״ו:) חוץ מקליפתן וגרעיניהן ועוקציהן. בהיו בודקין פ״ה בסנהדרי׳ (מ׳.) מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תנאים פי׳ כמין זנב יש לתאנה שבו היא תלוי באילן ונקרא עוקץ. מחט שנטל חרירה[1] או עוקצה (כלי׳ פי״ג מ״ה) כבר פי׳ בע׳ חרר. בפ״ה בנדה (מ״ז.) כדי שיהא נותן [ידו] על העוקץ. פי׳ החידוד של דד והוא ראשו[2]. בפ׳ ב׳ ביומ׳ (כ״ה.) ובפ״ג בתמיד (ל׳.) העוקץ והרגל. פי׳ העוקץ הוא העצה כדכתיב (ויק׳ ג׳, ט׳) לעומת העצה. בפ׳ גיד הנשה בגמ׳ ונוהג בשליל (חולי׳ צ״ג.) אמר רב יהודה חוטין שבעוקץ אסורין — באלו שתי תיבות אקס[3]) ועקץ א׳ וע׳ אחד הם ס׳ וצ׳ אחד הם. *[אחי״ה במ״ש אקס כיון לע׳ עקס ב׳ וחשב רבינו כי הוא הוא עוקצא דכאן אבל כבר הוכחתי שהוא ל״פ הנ״ל אבל בזה צדק אתו כי עקס ועקץ אחד הם. ונקרא כן בל״ם כל דבר חד והושאל לקצה הדבר ד״מ ירו׳ נזיר פ״ט דנ״ז ע״ד אילין נוניא צלייא רישיה דהן גבי עוקציה דהן עוקציה דהן גבי רישיה דהן. ירו׳ דמאי פ״ה דכ״ד. מתחלת כל עוקץ ועוקץ ולכן נקרא העצה שהוא שדרה התחתון עוקץ עיי׳ לעיל. תוספת׳ יוה״כ פ״א הרגל והעוקץ תמיד פ״ד מ״ג העוקץ בימינו והאליה מדולדלת וכו׳. חולי׳ נ״ט סע״א כנפי העוקץ עיי׳ פירש״י ושם לועז אנקא וצ״ל כבלעז בחולי׳ צ״ג. הנקא (= בל״צ hanche). ורבר חד וקוץ היינו זנב של פרי פרט התאנה נקרא עוקץ מכו׳ י״ט סע״ב תאינה זו תרומתה בעוקצה פירש״י בצד זנבה. עוק׳ פ״א מ״ו עוקצי תאנים . . עוקצי אגסים עוקץ דלעת . . עוקץ קינרס ושם: ושאר כל העוקצים[4]). סוכ׳ ל״ד: ניטל עוקצו. תוספת׳ כלאי׳ פ״א עוּקָצִין של רימון. ויק״ר פ״ל מה תמרה זו יש בו אוכל ויש בו עוקצין. והושאל לדבר חד בכלי עיי׳. תוספ׳ כלי׳ ב״מ רפ״א הרחוש שנפרץ ונוטל עוקצו וכו׳. לדבר חד של אות ה״א והיינו תגו ב״ר פי״ב והעוקץ שלו מלמעלה. ולדבר חד של נשיכת עקרב ודבורה ירו׳ שבת פי״ד די״ד רע״ד עוקץ עקרב[5]) — וראיתי בפי׳ מגן אבות לרשב״ץ שפי׳ עקיצתן עקיצת עקרב שהוא עוקץ בזנבו והיא קשה הרבה וכו׳. דב״ר רפ״א מה הדבורה . . עוקצה מר . . עוקצה לאהרים עיי״ע דברתא (ח״ג, י״ד) וש״נ תנחו׳ וילק׳ בלק לא מן עוקציך. והפעל ממנו ירו׳ ברכו׳ פ״ח די״ב: שעקצו חברבר וחי. שהש״ר פ׳ עד שהמלך: אפי׳ פורטענא לא עקץ בם, שם אחזו: ועוקצין אותם והן בוכין. ותר״י דברי׳ ח׳ ט״ו ועקרבין עָקְצִין. והושאל לנשיכה בדברים וכן בלא״ש נאצל מן stechen הדבור s t i c h e l n ובזה הענין אסת״ר פ׳ ותמאן רמזתו ולא נרמז עקצתו ולא נעקץ. והשם המופשט ע ק י צ ה אבות הנ״ל עיי״ע עקס ג׳] --

עָקַץ (רבינו פי׳ עקר ולפע״ד קצץ בעוקץ הפרי abhacken, am Stiel abschneiden) בכל זית פ׳ ז׳ בפיאה (מ״ג) עקץ את האשכול. בפ׳ היו בודקין בגמ׳ מעשה ובדק (סנהדר׳ מ״א.) כגון שעקץ תאנה בשבת דעלה מיקטל. פי׳ עקר. *[אחי״ה וכן ענין עקוץ תאנה ב״ב ע׳: אבל רש״י פ׳ לקוט תאינים. והשם המופשט ירו׳ מעש׳ שני פ״ה דנ״ו: שכר עקיצה] —

עָקִיק (מל״ע عقيق Carneol) תרג׳ בפסוק ידיו גלילי זהב (שה״ש ה׳, י״ד) שמעון גליף על עקיק. פי׳ מין אבן טובה. *[אחי״ה והוא פטדה ועיי״ע ירק (ח״ד, קס״ד) וש״נ לקח טוב] —

עָקַר מל״מ ענין תלישת דבר משרשיו וכ״ה בל״ם עקר (entwurzeln, los- herausreissen) עקורי קטניות מ ה י ו ת[6]) רעות (סנהדר׳ ס״ה סע״ב) כבר פירשנו בע׳ לי׳[7]). בפ׳ החולץ בגמ׳ אחד בתולות (יבמות מ״ב:) או שהיתה עקרה זקנה וקטנה וכו׳ עד כולן צריכות להמתין ג׳ חדשים דברי ר״מ ר׳ יהודה מתיר ליארס ולינשא מיד. ותנן בפ׳ הבא על

---

[1]) כ״ה בכ״י ה״ב וכ״ה בע׳ חרר ובדפ״ע כאן חררה. [2]) וכ״ה בפירש״י. [3]) כ״ה נכון בדפו״ו ובעה״ק שנ״ב אבל בשדפ״ע עקס. [4]) ועל שם זה תכונה מסכת עוקצים, עוקצין, עקצים (עיי׳ הוריו׳ י״ג:) [5]) ברכו׳ נ״ח סע״ב עיי״ע עקס א׳. [6]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ובדפ״ע בט״ס מחיות. [7]) רצונו בזה בע׳ למר ולא כר״ב ששכח ללמד והיה סבר לתקן וקלקל לכתוב בע׳ נקר! ואחריו נגרר כדרכו רמ״ל.

יבמתו (שם ס"א:) לא יבטל אדם מפריה ורביה אלא א"כ יש לו בנים וכו'. *[אחי"ה הנחה ראשונה של עָקַר בקל ופעל ונפעל תפל על תלישת הנטוע משרשיו כל"מ (קהל' ג', ב') לעקור נטוע ונבנה מהשם עִיקָּר פי' שרש ויסוד עיי' למטה. פיאה פ"ו מ"ט סאה תבואה עקורה וסאה שאינה עקורה וכן באילן והשום וכו' עיי' פי"מ להרמב"ם. ירו' שביעי' פ"ה דל"ה סע"ד נטעו . . עקרו. ב"ר פמ"ב מעַקֵּר בגפנים, שם ביקש לעקור הגפן כלה. נאום האדון (ישעי' א', כ"ד) פירש"י בידו לעקור אתכם מארצכם ולנטוע בה אחרים והוא מפסיקת' דר"כ צד קכ"ג. א"ר שמואל נחמני כ"מ שנא' ארון עוקר דיורין ומכנים דיורין בנין אב שבכולם הנה ארון הברית אדון כל הארץ (יהושע ג', י"א) עוקר כנענים ומכנים ישראל והובא בילק' ישעי' ר' רנ"ח וילק' יהושע ר' י"ד. תרג' וכל עץ טוב יפילו (מ"ב ג', כ"ה) וכל אילן דיאי עיקרו ותרג' לנתוש (ירמי' א', י'; י"ח, ז') למיעקר. יהרסינה (משלי כ"ט, ד') עקר ליה. והושאל להעתקת דבר ממקומו ברכו' פ"ט מ"א ברוך שעקר ע"ז מארצנו. פסחי' קט"ו: עוקרין את השלחן וכו'. שם ק"א. מעקרי תכא. שם ק"א: ק"ב רע"א עקרו רגליהם לצאת.. עקרו רגליהם לילך. תוספת' שבת רפט"ו (ט"ז) אין עוקרין בהמה חיה ועוף מרשות היחיד וא"צ לומר מרה"ר ובכ"י אירפ' לנכון ברשות היחיד . . ברה"ר ועיי' שבת קכ"ח: כתובו' ע"ד: חכם עוקר את הנדר מעיקרו ובירו' כתובו' ספ"ז דל"א ע"ג ירו' קידו' פ"ב דס"ב ע"ג וירו' נזיר פ"ד דנ"ג: הגי' זקן (הזקן) עוקר וכו'. מגיל' ה': רבי ביקש לעקור תשעה באב. ויק"ר פי"ט לעקור דבר אחד מן התורה . . לעקור אות אחת מן התורה. הוריות י"ד. עוקר הרים עיי"ע סן ג'. פסחי' קי"ג. לא תעקר כבא. ועוד ענין עקירת סימנים בשחיטה חולי' פ"א: הנוחר ומעקר. ועוד ענין עקירת פרסות מן הארכובה ולמטה מסכת שמחו' פ"ח מעקרין על המלכים וכ"ה בל"מ בפיעל. בתוספת' שבת פ"ז (ח') אי' בקל עוקרין וכו'. נ פ ע ל ברכו' י"ב סע"ב לא שתיעקר יציאת מצרים ממקומה. שם נ"ד. מקום שנעקרה ממנו ע"ז. ירו' כלאי' פ"ג דכ"ח ע"ג נעקרו השניים (זרעים) . . נעקרו הראשונים. עוקצי' פ"ג מ"ח עיי"ע ער ג'. ב א ת פ ע ל חולי' מ"ד. איעקור איעקורי — שבת ס"ג: איתעקר וולדה. שם קמ"ז: איעקר תלמודיה. ירו' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ג ואתעקרון. ועיי' תרג' ירו' א' לדבריי' כ"ח, ס"ג; תרג' יחזק' י"ט, י"ב; למשלי י"א, י"א; כ"ד, ל"א. ועוד ענין עקר כל"מ וערבי عقر unfruchtbar sein האשה שאינה יולדת נקראת עקרה וכן האיש שאינה מוליד נקרא עקר ולדעת הרד"ק (שרש עקר) אפשר שנקראת כן שנעקר בה דבר שאינה יכול לקבל הזרע וכן האיש שאינו מוציא הזרע כמשפט. ובלא"ר וסו' עַקְרָא ולנקבה עֲקַרְתָּא. שבת קנ"ב. עקרא שליפא כ"ה בכ"י ש"ס אבל עיי"ע אקא. ב"ב צ"א. כודנא עקרא. יבמות ס"ה סע"ב סמא דעקרתא. ב"ר ר"פ מ"ז וצווחין לה עקרתא. והקבוץ לזכר ולנקבה תרג' ירו' א' לדבריי', י"ד גוברין עַקְרִין ונשין עַקְרָן. והפעל ממנו ב"ר פמ"ה למה עקרתי אתכן וכו' ושם למה נתעקרו האמהות וכו'. יבמו' ס"ד. יצחק עקור היה, שם: מפני מה היו אבותינו עקורים. בכורות מ"ד: לא יהיה בך עקר ועקרה ובבהמתך (דבריי' הנ"ל) לא יהיה בך עקר מן התלמידים ועקרה שלא תהא תפלתך עקורה לפני המקום וכו'. א ת פ ע ל שבת ק"י סע"א מיעקרא . . מיעקר. יבמו' ס"ב: ס"ד: איעקר מפרקיה דרב הונא. כתובו' ס"ב: איעקרא דביתהו. והשם המופשט עִיקּוּר, עֲקִירָה ירו' שביעי' פ"ה דל"ה סע"ד דיכון כעיקר [וצ"ל כעיקור] [1]). סנהד' ס"ה סע"ב עיקורי קטניות עיי"ע למד ולעיל בזה הערך. ע"ז י"א סע"א וי"ג. איזהו עיקר שאין בה טריפה המנשר פרסותיה מן הארכובה ולמטה. תוספת' שבת פ"ז (ח') — בכורו' י"ג סע"א איזהו (עיקר) [צ"ל עיקור] נועל דלת בפניה והיא מתה. חולי' מ"ד. עיקור סימנים. — סנהד' ס"ח. למדתני עקירתן (של קשואין). שבת ב': עקירת הפץ ממקומו. שם ג'. ה'. עקירה והנחה. ירו' הוריו' פ"א דמ"ו. ירוש' יבמו' פ"י ד"י ע"ד עקירת גוף. פסיקת' רבתי פמ"ז עקירת בנים ובנות. ועוד השם עִקָּר (דניאל ד', י"ב. כ') בל"ם עִקְּרָא ובדרז"ל עיקר פי' יסוד ושרש Wurzel, Stamm. ירו' שביעי' פ"ז דל"ז ע"ג אוכלין על העיקר . . אין אוכלין על העיקר. כלאי' פ"ז מ"א מן העיקר השני ושם מ"ב ועיקריהן כ"ה בירו' ובש"ס בבלי ועקריהן. כתובו' ע"ז. המחתך נחשת מעיקרו. ירו' ר"ה ספ"ג דנ"ט. אמר משה עיקרה לא נחש הוא וכו'. סנהד' פ"ז. דבר שעיקרו מן התורה. ב"ר ספנ"ג על עיקרא הוה קאים. שם ס"פ פ"ו על עיקריה קאים עיי"ע זרק

1) עיי"ע דכן ח"ג, נ"ז ושם: בנדריי ל"ח ט"ד וצ"ל נ"ח.

(ח״ג, שכ״ח:) וש״נ. והקבוץ פסיקת׳ דר״כ צד מ׳: במד״ר פי״ט תנחומ׳ הישן חקת סי׳ כ״ו מביאין עִיקָּרִין ומעשנין תחתיו וכו׳ פי׳ שרשי עשבים, ירושלמי שקליי רפ״ו דמ״ט ע״ג לסוף בו את העיקרים, שבת ק״ט: שמן עיקרין, ושם וק״י. כוס עיקרין (עיקרים) עיי״ע דקר (ח״ג, קכ״ח) בענין שנוי הגירסאות וכ״ה כוס עיקרין בתוספ׳ יבמו׳ רפ״ח וירוש׳ ע״ז פ״ב דמ״ב סע״ג אבל בב״ר רפכ״ג כוס של עקרים ופי׳ מ״כ שעל ידה נעקר האם שלה כדי שלא תלד ע״כ והנכון שהוא כוס מלא משקה של שרשי עשבים, וכן בל״ע عقار, عقير Medicinalwurzel. ועוד ענין עיקר ראש דבר Hauptsache ברכו׳ י״ב סע״ב וי״ג רע״א מ״ד. עיי״ע טפל (ח״ד, ס״ה:) שבועו׳ מ׳: הא עיקר, שבת ב׳: הכא דעיקר שבת, חולי׳ צ״ח: והלאה טעם כעיקר, כתובו׳ פ״ט: תוספת ועיקר, ירו׳ נזיר פ״ד דנ״ג: עיקר נזירות, עיקר שבועה ושם רפ״ח דנ״ז. עיקר עידותו. ירו׳ ב״ק רפ״א ד״כ. מתחיל בעיקר וסיים בתולדות. ב״ר פכ״ה רפ״מ רפס״ד וריש רות״ר עיי״ע אותנטיא (ח״א, מ״ח). ב״ר ר״פ מ״ז עיי״ע מטר. ב״ר פע״א וסוף רות רב׳ דרש עקרה (בראשית כ״ט, ל״א) רחל היתה עיקרו של בית. ונקרא גם האל יתברך שהוא יסוד וראש לכל: עיקר[1]) סנה׳ ל״ח: כופר בעיקר היה. ספרא בחקתי פרק ג׳ פרש׳ ב׳ סוף שהוא כופר בעיקר. כל עיקר (ganz und gar) ברכו׳ כ״ב. סנהד׳ כ״ב. ירו׳ שביעי׳ ספ״ז דל״ז ע״ג שמ״ר פט״ז. מֵעִיקָּרָא (anfänglich, von vorn herein) ברכו׳ י״ג. מגילי׳ ח׳: כתובו׳ ס״ב: בכורו׳ נ״ג. ע״ז ג׳: מ״א. ב״ק ס״ו: ס״ז. קי״ז: ירו׳ קידו׳ פ״ד דס״ו.] —

עַקְרָב (מל״מ ובפרט נקרא כן ברזל כפוף כעקרב ברסן הבהמה בל״ע عَقْرَبَة skorpionförmiges krummes Eisen) בכלי מתכות פי״א בכלים (מ״ה) עקרב של פרומביא טמאה. פי׳ הברזל של כלינוס שהוא מתג והוא רסן והוא פרומביא ונכנס בתוך פי הבהמה כגון חמור או סוס ושם אותו ברזל עקרב. *[אחי״ה ע״כ הועתק מפי׳ רה״ג לכלי׳ שם בסד״ט 7 ושם אי׳ עוד. ובטיית לגם ונ״ל שצ״ל לגם והוא ל״ע لجام מל״פ لگام הסן עם הברזל שעליו. וז״ל הרמב״ם: הברזל אשר ידמה לכלכל אשר תסובב על פי הבהמה היא אשר תקרא פרומביא והאומנים אצלנו קורין אותו אלומס (נ״ל שצ״ל אללגם] ועקרב שלו הוא קצה הברזל אשר יכנס בפי הבהמה ויכה בחניכי׳ שלה ולו קצה דומה לעקרב ויקראוהו האומנין הלשון ע״כ והוא בל״ע الاسنان Gebiss] —

עַקְרָב (מע׳ הקודם ברזל כפוף כעקרב בבית הבד) כפ׳ י״ב בכלי׳ (מ״ג) עקרב בית הבד טמאה בל׳ ישמעאל מעקרבא (?) (ובל׳ יון אלופוס איליאו טריביאו). *[אחי״ה הבאתיו במסגר כי אין ענינו לכאן כי אם בע׳ הבא אח״ז ע״ש וכן לי׳ בעה״ק שנ״ב וכפי הנראה גם בל׳ ישמעאל וכו׳ יש למחוק ורה״ג בכלי׳ פי״ב מ״ג לא פי׳ מאומה כי כבר פי׳ בפרק הקודם מלת עקרב וזו ההוראה תנוח ג״כ על עקרב ב׳ עיי׳ פי׳ הר״ש וז״ל עקרב בית הבד יש לפרש כעין עקרב של פרומביא דלעיל (פי״א) ברזל עקום הקבוע בקורת בית הבד לתלות בו כלים ע״כ ולפי זה מעקרבא הוא ל״ע معقرب עקום. וכפי הנראה לא היה מול נגד הר״ש פי׳ הנדפס בערוך כי חדל מלהעיר עליו וגם ממה שלא מצא רבינו פי׳ בפי׳ רה״ג אשר אחריו נגרר בכ״מ בסד״ט ברור כי גם הוא לא הוסיף משלו וזה הערך שייך לע׳ הקודם וכדאי׳ בכ״י ק״ט גם שם ישנן תיבות הנ״ל ועוד נכלל עמו ע׳ עקרבת. וגם בעל צמח דוד לדוד די פומים לא הזכיר מאומה מפי׳ הערוך הזה וידוע כי פירושיו על אדני פירושי דרבינו הטבעו] —

* עקרבלין יותר טוב עקרבנין עיי״ע הבא אח״ז.

[עֲקַרְבָּנִין] [בל׳ ישמעאל (מעקרבא) [צ״ל עקרבאן] ובלשון יון אלופוס איליאו טריבאו].

*[אחי״ה הבאתי סוף ע׳ עקרב בע׳ מיוחד בדבור המתחיל שלא נמצא בערוך כי פי׳ בל׳ יון וכו׳ יתכן רק על מלת (ערקבנין) [עקרבנין] וזו המלה אי׳ בשביעי׳ פ״ז מ״ב ועיקר הדנדנה והערקבנין ובד׳ ווילנא החדש נדפס והעקרבנין ובאמת זו עיק׳ הגי׳ וכן מצאתי בכפתור ופרח פמ״ח וכ״ה בפי׳ הרמב״ם וז״ל עקרבנין עשב נקרא עקרביאן ע״כ וצ״ל עקרבאן והוא عقربان פי׳ עשב שגרגרי זרעיו עקומים הם כעוקץ של עקרב ונקרא בל״ס דונב עקרבא פי׳ זנב עקרב ובל״י σκορπίουρον ונרדף עם כנוי ἡλιοτρόπιον[2]) ועוד אקדים כי ἡλιοτρόπιον נקרא ג״כ ἡλιόπους בהיותו פונה

---

[1]) ומעת הרמב״ם והלאה נקראו יסודי התורה עיקרים Fundamentallehren. [2]) עיי׳ לעף פפלנ״צ 108 ופלא שנעלמו מעיניו דברי הערוך האלה שעולין יפה עם שטתו.

לקרני השמש (Sonnenwende) ומעתה כל דברי הערוך ברורים כשמש ובא הפירוש לבאר עקרבנין של שביעי' הנ"ל מל"ע עקרבאן והוסיף עוד כי נקרא זה העשב בל"י אלופוס[1]) והוא ἡλιόπους והוסיף עוד איליאוטריביאו[2]) והוא ἡλιοτρόπιον או אולי הוא לאי"ט eliotropia. ודע כי לולא היה כתוב בכל דפ"ע וכ"י ערוך הייתי אומר כי ערך הנ"ל מעולם לא יצא מקולמסו של רבינו כי הוא גרס ערקבלין במשנה דשביעי' עיי"ע ערקבל ושם רומז על ע' אצווא ושם הביא ג"כ מפסחי' ל"ט. ועירו' כ"ו: הגי' ערקבלין כלפנינו וכגי' ר"ח אבל בכ"י ג"ג אי' בע' אצווא הגי' עקרבלין והוא עקרבנין כמו שהעירותי בח"א, ר"נ:[3]) ועיי' ג"כ פי' רע"ב לשביעי' אבל גי' ערקבלין אינה עולה יפה] —

עַקְרַבַּת (שם מקום על שם עַקְרָב Skorpion) מן הצפון בריש ביצה (ה'.) ובריש פ' י"ט בר"ה (ל"א:[4]) פי' שם מקום עיי' בע' איילת[5]). *[אחי"ה ושם (ח"א, ס"ח) העירותי על שבוש הגירסאות בביצ' ובר"ה ע"ש. וגי' עקרבת אי' ג"כ בכ"י ש"ס במעש' שני ובכל הדפ' הישנים וכ"ה בר"ה ובביצ' בדפ' הישני' ובדפ' בנבנשתי נדפס עקרב' בקו ופשטו לה בדפ' פפד"מ בטעות עקרבה עיי' ד"ס למע' שני ולא העיר על הערוך ונ"ל כי עקרבת הוא קצור מן Ἀκραβαττινή (ספר מכביים א' ה' ב') Ἀκραβατήνη (בן מתתיהו על הקדמוניות י"ב ח', א') על שם מעלה עקרבים (במד' ל"ד, ד')[6]) ועיי' גיאגר' לנייבויער 159 וש"נ רובינזאהן שהעיד כי עוד היום נקרא Akrabeh ובלי ספק נקרא על שם עקרב — וכנ"ה בכמה מקומות מלת עקרב (בל"ע عقرب ובלא"ר וסו' עַקְרָבָא) אבות פ"ה מ"ה לא הזיק נחש ועקרב בירושלם מעולם, ושם פ"ב מ"י עיי"ע עקס, וע' עקץ, ירוש' שבת ספט"ז דט"ו סע"ד ועל עקרב שלא תישך ויק"ר פכ"ב נשכו עקרב, ספרא קדושים ר' פרק ב' עקצתו עקרב במד"ר פ"י עקרב מכה בעוקצו —. שבת קכ"א: עיי"ע הדייב (ח"ג, קפ"ג). גיטי' ס"ט. עיי"ע ברק וע' חמר י"א. חגיגה ה'. עיי"ע זבורא ופי' רבינו הועתק מפי' ר"ח. כתובו' נ', נדרי' מ"א סע"א עיי"ע טרק ב'. פסחי' ח'. סכנת עקרב, סנהד' צ"ז סע"א ג' באין בהסח הדעת ואלו הן משיח מציאה ועקרב, שבת ע"ז: עיי"ע סממית, חולי' ס"ז סע"ב עיי"ע חפושית. ויק"ר פי"ג עקרב זה יון מה עקרב זה משרצת ששים ששים, ב"ר פמ"ד עקרב זה יולדת לששים ששים שמ"ר פ"א הרי עקרב ההיא מן השרצים יולדת שבעים. והקבוץ עקרבים חגיג' ג'. ובלא"ר עקרבֵי סנהד' ס"ז: תרגי דברי' ח', ט"ו; ליחז' ב', ו' עקרבין. ועוד צורת כוכב עקרב פסחי' צ"ד: עיי"ע עגל ט'. במד"ר פ"י פסיקת' רבתי פ"כ. ברכו' נ"ח: עיי"ע עקס א'] —

* עָקַשׁ (מל"מ וכן בל"ע عقش ענין עוות ועקימה verdrehen) מגיל' כ"ד: עקושות עיי"ע עקס. והתואר תוספת' בכורו' ספ"ה ועקלן ועקשן[7]) פי' מי שרגליו עקומות — סנהד' ק"ח: עָקוּשׁ עיי"ע עקוב. ועוד השם הפרטי בן עקוש קהל"ר פ' וגדלתי.

ער (= עור מל"מ ענין התעוררות regen, משנה wach werden; נפעל נֵיעוֹר munter gemacht, aufgeregt werden פלל: עוֹרֵר erregen, wecken, munter machen) בסוף מעשר שני (פ"ה מט"ו) ובסוף סוט' (מ"ז.) אף היא ביטל את המעוררין ואת הנוקפין מפורש [בע' נקף[8]). בר"ג דעירובי' (ט'.) ובריש הלוקח בהמה בגמ' ר' אליעזר (בכורי' כ"ב.) מצא מין את מינו וניער„ פי' פתוח לכרמלית שהוא דומה לו נתערב בין לחיים עם הכרמלית ונעשו רשות אחת כמו מין שמצא את מינו והקיצו להשתתף עמו ואסור לשמש בין הלחיים עד שיעשה לחי שחוצץ בינו לבינו ומפליגו ממנה וכשבין[9]) לחיים פתוח לרשות הרבים שאינה ממינה אינה מתערבת עמה. בזבחים בפ' (דם) [צ"ל פרת] חטאת (קט"ז.) ובויק"ר בצו בפ' זובח (פ"ט) עורי צפון ובאי תימן (שה"ש ד', ט"ז) עורי צפון זו עולה שנשחטה בצפון ולמה קורא אותה עורי דבר שהיה ישן ונתעורר. בר"ג דפ' תעניות (ד'.) עורי פילי. — (א"ב כאן פי' בעל הערוך מעורר פילי שהם גומות ובע' פל פי' מערער ומשבר). *[אחי"ה וז"ל הערוך בע' פל ג' עורו פילי פי' „טפה היורדת

---

1) בכ"י ק"ט וג"ג אלופים בט"ס. 2) כצ"ל בתיבה אחת. 3) ושם נדפס בטעות אקרבין וצ"ל עקרבנין. 4) כ"ה נכון בעה"ק שנ"ב וכ"ה בעי' איילת וש"נ עוד משנת מעשר שני כרם רבעי (פ"ה מ"ב). 5) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע אילת. 6) תרג' מסקנא דעקרבין ובתר"י א' עקרבית. 7) כ"ה בדפ' וויצן ובכו"ג והיקשן וכ"ה בכ"י אירפ'. 8) כצ"ל ועיי"ע נקף ב' 9) בדפא"מ בט"ס וכשאין.

בכח ומערערת הגומות" ומלת ומשבר הוסיף ר"ב מדעת עצמו לביאור מערערת אבל טעה בפשט הערוך כי מערערת שכתב רבינו היינו מעוררת (עיי"ע ערער) וא"כ אין כאן סתירה וגם ר"ח פי' עורו פילי התעוררו בקעים כלומ' שמכנים המטר דקה בבקעים ומוציא התבואה שבהם ע"כ ועיי' ג"כ התוספו' ד"ה מאי. וניעור הוא הנפעל כריתו' י"א. אחד ניעור ואחד ישן, ושם: ניעור כישן ופירש"י.[1]) בע"ז ע"ג. ד"ה מצא מין: ניעור כלומ' נתחזק וניתוסף . . ולשון ניעור כאיש אשר יעור משנתו (זכרי' ד', א') כמו הניעור בלילה (אבות פ"ג מ"ד) וכל היכא דתני מצא מין את מינו וניעור היינו פירושה וי"מ וניעור נוער מתורתו ראשונה ונדבק בחברו ונתחזק וא"כ נוער מבעי ליה ע"כ ובכ"ז הביא רבינו זו המלה בע' נער וגם לזה יש ביאור והוא כי גֵיעור הוא תואר עיי"ע נער ומ"ש וש"נ. יעיר קנו (דברי' ל"ב, י"א) מבואר בספרי האזינו פ' שי"ד עד שהוא מטרף בכנפיו בין אילן להבירו בין סוכה לחבירתה כדי שיעורו בניו וכו', בקל תרג' איוב מ"א, א' ארום יעוריניה ירו' ב"ב פ"ג ד"ד. וצריך לעורו והוא כמו לעוררו. בינוני ב"ק כ"ו. בין עֵר בין ישן, כריתות י"א. אחד ער ואחד ישן, נדה י"ב. בין עֵרָה בין ישנה. דא"ז פ"ה לא יהא אדם ער בין הישנים ולא ישן בין הֵערים. שבת נ"ה: עיי"ע ער ד'. פַעל תרג' שהש"ר ה', ב' והות עָיְרָא יתהון וכו' וכן בל"ס עַיָר פי' הֵעִיר הִפעיל סנהד' כ"ה: מבואר מפריחי יונים (במשנה) אלו שמעירין את היונים כ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג ממרין עיי"ע מר ד'. באפעל תרג' זכרי' ד', א' ואערני; לישעי' י"ד, ט' אעירת לך גיברין. באִתְפְעל תרג' שה"ש ז', י' אתְעָרוּ ועיי' תרג' לאיוב י"ד, י"ב. ועיי"ע ער י"ב אִתְפְעל. פולל עוֹרֵר כל"ם תר"י א' לדברי' ל"ב, י"א; לתהלי' פ', ג'. מעש' שני וסוט' הנ"ל עיי' לעיל. ירו' ברכו' פ"א ד"ב ע"ד דרש אעירה (תהלי' נ"ז, ט') אנא הוינא מעורר שחרה שחרה לא הוה מעורר לי . . דרכן של מלכים להיות השחר מעוררן ואת אמר אעירה שחר. ירו' ברכו' פ"ט די"ג ע"ד הוא יעורר אתכם, ירו' תרומו' ספ"ה דמ"ב ע"ד מעורר את מינו. ועוד ענין עוֹרר Einwand erheben, reclamiren והוא קצור מן ערער עיי"ע ער ט' = ערער. נתפָלל נתעורר ויק' רבה הנ"ל, ושם: לכשיתעורר. . . . לכשיתעוררו. מתוך ציון הנ"ל מוכח כי רבינו גרס בזבחי' כמו בויק"ר וגי' שלפנינו עיי"ע נער] —

ער (= עָרָה מל"מ פי' שפיכה והרקה giessen, ineinander mischen) כפ' הוציאו לו (יומי נ"ג:) עירה דם הפר לתוך דם השעיר. בפ' תינוקת (נדה ע"א:) היושבת על דם טוהר[2]) היתה מערה מים לפסח. פי' היולדת בימי טהרתה מותרת לעבוד בקדשים ושופכת מים על קרבן פסח שהיו שוחטין בעזרה ורוחצין וצולין אותו בבתיהן ואינה נוגעת בגופו של פסח. מן ותער כדה (בראשית כ"ד, כ'). *[אחי"ה וכנ"ה בפיעל יומ' נ"ח. עירה מזרק מלא לתוך מזרק ריקן וכו'. שבת מ"ב סע"א מערה אדם קיתון של מים לתוך ספל של מים, תוספת שבת רפט"ז (י"ז) בכ"י אירפ': אין מערין בכברה בשבת. תוספת' זבחי' ספ"א קבל בימינו ומערה[3]) בשמאלו.. פינה משמאלו לימינו ועירה לשמאלו וכו', ירו' מעשרו' ספ"א דמ"ט: אהר שעירה לתוכו רותח וכו' והושאל לשפיכת שכבת זרע ירו' כתובות שתהא ממלא ומערה לאשפות בבבלי ע"א: ע"ב. עיי"ע פך א'. ב"ר פפ"ה מערה לאשפות. הפעיל ירו' יומ' פ"ה דמ"ב ע"ד מנין שהוא זקוק להערות ושם: צריך להערות וכו', ירו' מעש' ספ"א דמ"ט: מהו להערות עם הקילוח. אפעל תרג' קהל' י"א, ג' מַעְרְן ית מימיהון. והשם המופשט ירו' מעשרו' הנ"ל עִירוּי ככלי ראשון הוא וכ"ה בירו' שבת פ"ג ד"ו: ושם ג"כ עירוי ככלי שני (עיי' בבלי שבת מ"ב. והלאה), ירו' ע"ז פ"ה דמ"ה. ונמצא כל העירוי מחמת הגוי. הָפְעַל פפ"ה ער (בראשית ל"ח, ג') שהוער מן העולם פי' מל' ותער כדה] —

ער (עָרָה, ערי מל"מ ערה פי' ענין חבור ודבוק בל"ע عرى anschliessen. מְעָרֶה das Anschliessen der Geschlechtstheile = der Anschliessende) כפ' ב' בכריתות (י' סע"ב) כל העריות עשה בהן את המערה כגומר. בסוף הלכה קמא דפ' הבא על יבמתו (יבמות נ"ה סע"ב) א"ר יוחנן הערה זו הכנסת עטרה גמר ביאה גמר ביאה ממש מכאן ואילך אינו אלא כנשיקה ופטור. בס"ג דפ' העור והרוטב (חולי' קכ"ט. רע"ב) ודלמא טעמא דר' שמעון התם הואיל ומעורה[4]) בבעלי חיים[5]) דתניא

[1]) ועיי' ג"כ לעירו' הנ"ל. [2]) וכ"ה במשנה שבמשניו' ובמשני דש"ס בבלי טהור. [3]) בכ"י אירפ' בט"ס ומערע. [4]) כ"ה נכון בכ"י ח"ב ובדפ"ע ומערה. [5]) בנוסחי ל"י ועיי' בפירש"י.

ייחור של תאנה שנפלה ומעורה אפי' בקליפתה[1] כפ"ג בטבול יום (מ"א) אוכל שנפרס ומעורה במקצת. בסוף עוקצין (פ"ג מ"ח) ייחור של תאינה שנפשח ומעורה בקליפתה . . תבואה שנעקרה ומעורה אפי' בשרש קטן [טהורה]. בפ' אלו טרפות בגמ' ניטל הכבד (חולי' מ"ו.) נידלדל הכבד ומעורה בטרפשין מהו. פי' מעורה דבוקה כדגרסי' בפ' הוציאו לו בגמ' משניטל (יומ' נ"ד סע"א) מאי כמער איש ולויות[2] (מ"א ז', ל"ו) אמר רבה בר רב שילא כאיש המעורה בלוייה שלו וכתיב (בראשית ב', כ"ד) ודבק באשתו[3] ש"מ שהמיעור הוא הדיבוק[4]. בפ' המביא שני בגמ' בכל כותבין (גיטי' כ':) ת"ר הרי זה גיטך והנייר שלי וכו' בעי רב פפא בין שיטה לשיטה מהו וכו' עד לא צריכה דמעורה פי' כגון הלמד של מטה מגעת לשיטה של מעלה וכן הנונין לשיטה של מטה. בר"ג דביצ' (ז'.) ר' יעקב אומ' אם היו מעירין בגידין[5] אסורות. פי' גאון מאי איריא דקא ארי[6] לה לשון עירוב כדאמרינן בטבול יום (פ"ג מ"א) (ונשאר מעורה) [צ"ל אוכל שנפרס ומעורה במקצת][7] ויש מהן הרבה בתלמוד[8] ובמשנה והרבה בל' ארמי מחליפין א' בע' כלומ' מידי דמערבא. *[אחי"ה. בע' אר ג' (ח"א, רס"ד) כבר רמזתי על פי' רבינו שנגרר אחר פי' רה"ג בט"י בסד"ט 42 שפי' מעורה כמו מעורב ע"כ וכן בפי' רה"ג לעוקצ' ג', ח' 45 כתב ומעורא פי' מעורב ע"כ וכפי' זה אי' בכ"י ערוך שהבאתי בע' אר ג' עש"ה. ושם רציתי לפרש מעורה מל"י ואין בזה צורך כי הוא ל"מ כמו (ישעי' כ"ב, ו') וקיר ערה מגן ותרגומו ועל שורא דבקו תריסין עיי"ע העראה בח"ג, רל"א ושם הבאתי כבר כי הוא ג"כ ל"ע ובכונה בחרו חכמז"ל בזו הלשון כי ענינה ג"כ גלוי וחשיפה וזה ענין עשה בהם המערה כגומר (כריתות הנ"ל וכן ספרא קדושי' פרשה ב' פרק ה') פי' מדבק ומחבר ולא גמר ביאתו, יבמו' נ"ג: במשנ': אחד המערה ואחד הגומר, כריתות י"א. עשו גומר כמערה, ושם גומר בשפחה חרופה מיחייב מערה לא מחייב. וכן ענין דבוק וחיבור בהפעיל תוספת' סוט' פ"ה (צוק"מ 301) המסלסלת בבנה קטן והערה בה. מערות (ש"א י"ז כ"ג בכתיב) דריש בסוט' מ"ב: שהכל הערו באמו. וברות רבה פ' ותשאנה (בנתפעל) ממאה ערלות גוים שנִתְעָרוּ בה כל הלילה. ירו' כתובו' פ"ג דכ"ז ע"ד הערו בה עשרה בני אדם. בפיעל ספרא קדושי' פנ"ל עירה כל הפרשה כולה לכי לא חופשה. ירוש' קידושי' פ"א דנ"ח סע"ד עירה כל הפרשה כולה לייבום ובירו' יבמות רפ"ב ד"ג ע"ג הגי' עודה את כל הפרשה כולה לייבום ובגיטי' בבלי ל"ט: אורעה כל הפרשה כולה ללא חופשה. ועיי' מ"ש בזה הה' וויים בספרא שם צד פ"ט אות ז' אבל לי נראה כי עיק' הגי' עירה פי' דבק וחבר. הָפעל ירו' פיאה פ"א דט"ז. ירו' סוט' פ"א די"ז: בסירה הוערה עיי"ע בר ז'. ועיי' מ"ש הרב רש"ב בתנחום' הישן חקת סי' ח'. אתפעל פסיק' דר"כ צד י"א. (ילק' משלי ר' תתקנ"ג ועיי' בילק' כי תשא ר' שפ"ו) דרך עצל כמשוכת חדק (משלי ט"ו, י"ט) דהוא מדמה להדא סירתא דאת מפשר ליה מן הכא והיא מתעריא מן הכא ועיי' רש"י משלי שם[9]. ובירו' דמאי פ"א דכ"ב. בסיכתא אתערית. הכל כל"מ בהפעיל הֶעֱרָה ויק' כ', י"ח. י"ט; ישעי' נ"ג, י"ב ובהתפעל מתערה תהלי' ל"ז, ל"ה ורד"ק שרש ערה פ' בע"א ע"ש. והשם המופשט ירו' סנהד' פ"ז דכ"ד ע"ג לידון בערייה, ושם: טומאת ערייה, ירו' כתובו' פ"א דכ"ה: פתר לה בערייה, והוא כמו הערייה עיי"ע ח"ג, רל"א] —

ער (= עֲרִירִי מל"מ תואר למת בלא בנים, einsam, kinderlos) בר"ג דפ' הבא על יבמתו (יבמות נ"ה.) ערירים יהיו (ויק' כ', כ"א) יש לו בנים קוברן ערירים ימותו (שם כ') אין לו בנים הולך בלא בנים[10]. בס"ג דפ' במה בהמה (שבת נ"ה סע"ב) ובפ' אלו הן הנשרפין בגמ' הגונב את הקסוה (סנהדר' פ"ב.)[11] יכרת ה' לאיש אשר יעשנה ער ועונה (מלאכי ב', י"ב) אם תלמיד חכם הוא לא

---

[1]) בחולי' שם הובא ג"כ דתניא ייחור של תאנה שנפשח ומעורה בקליפה ונ"ב דתנן ורמז על עוקצי' פ"ג מ"ח אבל רבינו לא על המשנה הזו כיון שהביאה בסמוך כי אם על איזו ברייתא ועיי' ג"כ חולי' קכ"ח רע"ב. [2]) במקרא אי' וליות. [3]) זה מפי' רבינו. [4]) וכן כרובים המעורין זה בזה יומ' נ"ד: פי' מדובקין זה בזה. [5]) בירו' ביצ' רפ"א ד"ס. מעורות לגידין. [6]) כ"ה נכון בדפ"ר ובעה"ק שנ"ב דקארי ובשדפ"ע דקרי ועיי"ע אר ג'. [7]) וכן הביאו רבינו לעיל ובע' פרס א' וכ"ה בחולי' קכ"ז סע"כ ושם במקצת כגי' רבינו גם בט"י [8]) כמו נס תחת נסב. [9]) במדי' תנחומא ריש כי תשא ובפסיק' רבתי רפ"י הגי' מהתהדקת. [10]) עיי' שקלא וטריא בש"ס וכן בירו' סנהד' פ"ז דכ"ד ע"ג לצורך יצאת לידון בערירי דאמר ר' יהודה כל אתר דתימר ערירים יהיו הוויין בלא ולד וכל אתר דתימר ערירים ימותו קוברין את בניהן. [11]) כ"ה רק בכ"י ו"ן ל"ד ה"ב אבל בדפ"ע ליי.

יהא לו ער בחכמים [1]) ועונה בתלמידים [2]) ושייך זה לחלק ראשון [3]). *[אחי"ה וכ"ה אמת כי עֵר פי' עֵר בשכל היינו חריף כפירש"י בשבת וכמלאכי ע"ש והוא המעורר בשכלו ובתבונתו כי רבה את התלמידים ומע' ער א' ויש להעתיקו der Geistesrege כלומ' מעיר דברים ועונה עליהם עיי' רד"ק שרש עור — ולנקבה עֵירָנִית עירובי' נ"ג: עלץ בנערה . . עירנית ופרש"י בעלת חן וחריפה וכו'. ורבינו פי' בע"א עיי"ע עלץ ועוד עיי"ע ער = עיר ומ"ש] —

ער (= עֲרָיִם, עֲרָיִן כמו עֲרָיָין (עֲרְעַרִין) die Zerschlagenden (Schollen) בהנוגע פ' כ"א בכל' (מ"ב) בלחיים ובעריים [4]) טמא. פי' עריים דומה לכלי הסתת ובו משבר [5]) גושים של עפר כדכתיב (תהלי' קל"ז, ו') ערו ערו עד היסוד בה ואומ' (ירמיה נ"א, נ"ח) ערער תתערער. ויש אומרי' שאת של מחרישה ראשו חד ונכנס בארץ לחופרה ועולה ומרחיב כמין לחיים ומרחיב המענה כדתניא (תוספתי כלי' ב"מ פ"ד) כל כלי הסתת טמאין והערערין עמהן". *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג צד 16 ושם הובא ג"כ מתוספת' הנ"ל והערערין עמהם ובנו"ג ובכ"י ה"ב והערעין וצ"ל והערערין וכ"ה בר"ש כלי' שם בשם הגאון והערוך, וכ"ה ברא"ש בשם עצמו. וא"כ עריים (עריין) כמו עררים (עררין) ומל"מ הנ"ל [6]). ומזה יש להסביר דרש סוערה (ישעי' נ"ד, י"א) בפסיקת' דר"כ צד קל"ד: ילק' ישעי' ר' של"ט סוערה מערערתא אומה שערערוה או"ה הה"ד זכור וגו' האומרים ערו ערו. ובילק' בט"ס בשתי תיבות שער ערוה וצ"ל שערערוה פי' שהרסו ושברו. וכן בפתיח' איכ"ר ד"ה מפץ וחרב: שן מערערה (wackliger Zahn)] —

ער (עִרְעֵר לדעת רבינו מע' הקודם ענין שיבור ולפי ר"ב מל"ע غرغر (gurgeln lassen בפ' כיצד מברכין בגמ' חוץ מן היין (ברכו' ל"ו רע"א) [7]) לא יערענו בשמן זית [8]) תחילה. בפ' היה נוטל את מנחתה (סוט' כ'.) אמרה אינה שותה מערערין אותה. פי' גם זה לשון שיבור. — (א"ב כמו גרגר עיי' שם ובל' ישמעאל ערער). *[אחי"ה והוא ל"ע הנ"ל וכבר רמזתי עליה בע' גרגרת. והוא הנכון וכגי' רבינו אי' בכ"י תוספת' הנ"ל ובברכו' יערענו ט"ס הוא אבל כ"ה ג"כ בכ"י ש"ס. וכנ"ה בירו' סוטה פ"ג די"ח ע"ד מערערין אותה ומשקין אותו בעל כרחה וכ"ה בפירש"י בסוט' הנ"ל. ולפי פי' רבינו ענינו ג"כ שוברין המשקה בגרונה כלומ' משקין אותה בעל כרחה] —

ער (= עָרָא בל"ם וכן בל"ע غار Lorbeerbaum) בר"ג דפ' אם אינן מכירין (ר"ה כ"ג.) ובפ' המוכר את הספינה בגמ' ובדקלים (פ"א.) ערונים: [9]) ערי [10]). ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ט:) טרפא דערא [11]) פי' בלעז לאור"ו [12]). — (א"ב האילן זה נקרא דפני ע"ש). *[אחי"ה עיי"ע דפן ג' (ח"ג קי"ב). וראיתי כאן להעיר על שבוש בילק' ישעי' ר' שי"ד וז"ל אמר רבי ארמונים ערמונים אלמוגים ארמונים ערובים ערמונים דולבי אלמוגים כסיתא ונ"ב ר"ה ודע כי בר"ה ובב"ב שם ושם אי' א"ד (איכא דאמרי) ומזה נשתבש אמר רבי ובלי ספק היה כתוב א"ר תחת א"ד ופשט הכותב בטעות אמר רבי וגם תחת ערובים צ"ל ערי והוא קבוץ מל"ם עָרָא ובל"ע הנ"ל] —

ער (= עִיר מל"מ (הפכה כפר) Stadt ועוד עיר של זהב שם תכשיט אשה עיי' בפנים) בפ' ב' בעדיות (מ"ז) יוצאה אשה בעיר של זהב כבר פירשנו בע' ירושלם [13]). בס"ג דפ' ארבעה נדרים (ל"ב:) עיר קטנה (קהלת ט' י"ד) זה הגוף ואנשים בה מעט אילו האיברים וכו'. *[אחי"ה פי' עיר של זהב הנ"ל ובסוט' מ"ט: עטרה של זהב בדמות עיר עיי"ע ירושלם ופירש"י לסוט'. חגיג' י"ג: בן עיר הסכו בן כפר עיי"ע בן כפר, בן כרך ובן עיר

---

1) בכ"י ה"ב בחכמה וכ"ה בכ"י ש"ס מינכען בשבת. 2) ורש"י בפי' מלאכי גרס ער בתלמידים ועונה בחכמים אבל גי' הש"ס נכונה כי החכם הוא המעורר והתלמיד הוא העונה. 3) ר"ל בע' ער א' ובע' לא מכנה לחלק ראשון של הערוך מחלוקת ראשונה. 4) בנו"ג בלחיין ובעריין ובפי' רה"ג כבערוך. 5) כצ"ל בפי' רה"ג. 6) ובפי"מ להרמב"ם פי' עירים אלתאאקאת (?) ובהלכ' כלי' פ"כ הלי"ד גרס עיראין ולא פירשו. 7) וכ"ה בתוספתי פי"ב (י"ג). 8) לי' לפנינו שם ושם. 9) וכ"ה בב"ב ובכ"י ש"ס ר"ה ובדפו' שם ארונים. 10) בדפא"ם ובכל כ"י הכל ערך אחד אבל בדפ"ר פיז' וויניצי' ובאסיל כאן מתחיל הדבור בטעות. 11) בנו"ג באטרפא דערא'. 12) בלאי"ט lauro וברש"י ר"ה ובגיטי' לורי"ר וכצ"ל ברשב"ם ב"ב Lorbeerbaum, laurier והפרי ביי"ש = Lorbeern baies וכ"ה הלעז בפי' רגמ"ה בב"ב הנ"ל. 13) עיי"ע ח"ה, קס"ד: וש"ג שבת נ"ט. ונדרי' נ' רע"א כפי' גי' הכ"י.

וש"נ. והקבוץ עֲיָירוֹת מגילי פ"א מ"א ד"ב. ושם ז': כתובו' ק"ג: ירושלמי דמאי פ"ב דכ"ב רע"ד תוספת' שביעי' פ"ד ירו' גיטי' פ"א דמ"ג ע"ג. והתואר עִירוֹנִי (עירני) Städter (Klein =) ב"ר ספ"נ עיי"ע ערן, ושם פי"ט ויק"ר פ"ד משל לעירוני, ירו' נדרי' אחד עירוני ואחד מן המדינה, ירו' נדרי' ספ"ז ד"מ ע"ג בעירוני, והקבוץ ירו' סנהד' פ"ה דכ"ב ע"ד העירנין הללו. ולנקבה ירו' ב"ב רפ"ט דמ"ז ע"ד עירנית ואיכ"ר פ' בני ציון עִירוֹנִית וכ"ה עירו' נ"ג סע"ב פי' מבנות הכפרים עיי"ע עלץ. והקבוץ שבת פ'. עִירָנִיּוֹת וכן בביצ' ל"ב. עיי"ע ערן — עִירָנִיתָא עיי"ע ער י'] —

ער (מל"מ יעערו (ישעי' ט"ו, ה') קטוע מן יערערו וכן בל"ע عر = عرعر ענין צעקה וטענה (schreien, reclamiren ופטיר ועטיר מן חרורי ומן עלולי ומן ערורי מלכא (גיטי' ס"ז רע"א) ככר פירשנו בע' מ צ ה ר [1]). *[אחי"ה ושם (ח"ד, ע') הביא שתי גירסאות עררי ועוד ערורי ובאמת שתיהן שוות וקטועות מן ערעורי וככר נקטע בל"מ (ישעי' הנ"ל) ובל"ע הנ"ל נאמר ג"כ על צעקה וטענה עִר או ערער [2]) והראיה גם מיניה וביה בגמ' מ"ק ח'. במשנ' לא יעורר אדם על מתו ושם בגמ' בציון המשנ' לא יערער על מתו מאי לא יערער וכו' וברי"ף גרס גם במשנ' יערער ובכ"י ש"ס בהיפך גם בגמ' יעורר עיי' ד"ס למקומו וש"נ שאר מקומו' אצל הראשונים. ופי' לא יצעוק ביותר והיינו ע"י ספדנים ועיי' בש"ס שם. וכג"ה בב"ב ל"א: במקום שיש עוררין בכ"י ש"ס שיש עליו עוררין, בירוש' גיטי' פ"א דמ"ג אם בא ועירר עררו בטל, בשעירר משנשאת עירר עד שלא נישאת. ושם ג"כ ערר משנישאת, שם: הלקוחות עוררין, ירו' כתובו' רפ"ב דכ"ו. מי עורר? היורשים וכו'. שם פ"ו ד"ל ע"ד אשכחינון עררין פי' מצאם עוררים בעניני כתובה [3]) וצ"ל עררין כדאי' בירו'. שם פ"ז דל"א ע"ג והויין קריביה עררין ואמרין וכו', גיטי' ב'. ט'. אם יש עליו עוררים וכו', והשם עֲרוּרֵי או עֲרָרֵי (כשתי גירסאות של ערוך מגיטי' הנ"ל) והוא הקבוץ מן עֲרוּר או עֲרָר עיי' ירו' מ"ק פ"א ד"פ ע"ד איזהו העירור מזכירתו בין המתים, ירו' גיטי' פ"א דמ"ג ע"ג עֲרָר שחוץ לגופו עררו בטל וערר שבגופו עררו קיים, ירו' כתובו' רפ"ט דל"ב ע"ד כל ערר שיש לי בשדה זו וכו', ירו' ב"ב פ"ג די"ד ערר צריך בית דין, ושם: אפי' עירר עמו בפני פועלין ערר הוא, ירו' ר"ה רפ"ג דנ"ח ע"ד קרא ערר על חתימת יד הערים וכו'. ובבנין פלפל עִרְעֵר מ"ק הנ"ל. מגילי כ"ה: פקרו המערערים וגי' כ"י ור"ח וערוך ע' פקר ב' המינין, ירו' סנהד' ספ"ג דכ"א ע"ד אם בא ועירער עררו קיים, ירו' נדרים ספ"ה דל"ט ע"ב כל מי שיבא ויערער על המתנה הזאת, והשם עִרְעוּר גיטי' ט'. וש"נ וכ"ה בכ"י ש"ס ב"ב ל"א סע"ב ול"ב רע"א ובנו"ג עִרְעָר, כתובו' כ"א: כ"ב. תוספת' כתובו' ספ"ב ירו' כתובו' פ"ב דכ"ו: ירו' יבמו' פ"ח ד"ט: ירו' ביכורי' פ"א דס"ד, שהיו קורין עליה ערער — ערערין כלי' פכ"א מ"ב עיי"ע ער ה' — קהל"ר פ' ראה זה: מערערא צריך לו' מערעא עיי"ע ער י"ד] —

ער (= עִירָא = אירא מל"י הרשום' בע' ארא (ח"א, רס"ה) (Stück Wolle בפ' כ"א בכלי' (מ"א) ובעירה שאינה עתיד להחזירה, פי' „הוא חוט עבה והוא למעשה חושב ורוקם ופעמים מוציאו ופעמים מחזירו ופעמים מוציאו ואין מחזירו". בס"ג דב"ק (קי"ט:) ת"ר אין לוקחין מן ה ג ר ד י [4]) לא עירין וכו'. — (א"ב פי' בל"י צמר עיי"ע ארא): *[אחי"ה ושם פירשתי ודע כי מהתיבות ונקרא עירה עד סוף הע' הועתק מפי' ר"ח בשבת צ', נדפס בש"ס ווילנ' צ': אבל גם שם הגי' בסוף פירושו שאורגין אותן בתוך מטפחות ס פ ו ג כמו מִילת ולפי זה יש לקיים זו הגי' גם בערוך ופי' מטפחות ספוג schwammig כלומ' שיש לאריגה חלונים חלונים כמו בספוג ובפי' ר"ח הובא עוד לביאור העני': נקראת בל' ישמעאל כמל ע"כ והוא בל"ע خمل zottiger Teppich. ועוד הביא שם רבינו בשם הגאון ני' אידא בדלית וכה"ג בב"ק קי"ט: בד"ש ופיז' אידין וברש"י בדפ' הראשונים אדין, אידים (ד"ס ב"ק שם) אבל בכולם צ"ל ברי"ש כי הוא מל"י ἐρέα, εἴριον, ἔριον וכ"ה בב"ק אירין ורבינו גורס בעין וכ"ה בפי' רה"ג לכלי' הנ"ל אשר דבריו נעתקים בערך הנוכחי רק בכ"י פי' רה"ג (צד 15) אשר ממנו נדפס טעות הוא דאי' שם „כמו שאמרנו ב ש ב ת לא עירין ולא נימין" וצ"ל כמו שאמרנו ב ב"ק לא עירין ולא נ י ר י ן, וגי' בעי"ן אי' עוד בתוספת' כלי' ב"ב פ"א חולדה שגיררה את העירה

[1]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר ואמ' אבל בדפי פיז' ווויניצי' ובאסיל בט"ס תצהר. [2]) עיי' פליישער בהוספות לעמת"ל ללעווי ח"ג 731. [3]) ופני משה נדחק לפרש מן ערירים של מקרא. [4]) כ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג מגרדי.

ובקצת דפוסי' ובכ"י אירפ' הגי' האירה. והתואר ממנו עִירְנִיתָא der wollige Bast כן פי' הירוש' שבת רפ"ב ד"ד ע"ג אידן או אַדָּן (בפי' הרמב"ם כ"י) של שבת כ': ובבבלי מבואר ע"י עמרניתא עיי"ע. — עירה ירו' קידוש' וספרא קידושי' עיי"ע ער ג'] —

ער (= עוֹר מל"מ (Haut, Fell בסנדל פ' כ"ו בכלי' (מ"ה) עור החמור ועור החמר[1]) פי' עור החמור שמשים על החמור עור החמר שמשים על בגדיו. עור הכתן[2]) שלובש אומן של פשתן [וקושרין אותו במתניהם שלא יסתבך עליו הניפוץ[3]). [עור הכתף שמשים בכתיפו תחת משאו שלא יזיקו המשאוי] [4]). עור הרופא שמשים רופא החבורות עליו מפני הלכלוך, עור העריסה שמשים על עריסה של קטן, עור הלב של קטן היה מנהגם לחגור על מתני הקטנים עור שמא יכהו החתול על לבו וימות, עור הכר והכסת של מטה, עור הסרוק שמשימין אומני המסריקות במתניהם עור הסורק אומן של פשתן. בס"ג דפ' בהמה המקשה (חולי' ע"ו:) ונימא מר עור משלים לבשר לחומרא. פי' כגון הבשר חופין חצי העצם והעור משלימו לרוב ולא תאמר עור מצטרף לבשר ואפי' חצי בחצי[5]). *[אחי"ה ויתר דברי המשנ' בכלי' הנ"ל הלא הם מפורשים בע' סקורטיא, קטבל וע' שמח א' וש"נ חולי' קכ"ב. ודברי המשנה (קכ"ב.) אלו שעורותיהן כבשרן עור האדם ועור חזיר של ישוב וכו' מפורשים בע' בשת, בית בשת, חטר. כלי' פכ"ו מ"ח עורות בעל הבית. סוט' י"ד. דבר הבא מן העור.. דבר שהעור נהנה ממנו] —

ער (= עִיר, עִירָא בל"ם כמו ער בל' משנ' der Wachende עיי"ע ער א' ובפרט הוא תואר למלאך עיי' בפנים) בפ' כל שעה בגמ' האוכל תרומה (פסחי' ל"ג.) בגזירת עירין פתגמא (דניאל ד', י"ד) פי' גזירה ומאמר שוין הן עירין וקדישין שוין הן פתגמא שאלתא שוין הן. *[אחי"ה בספרי על המלאכים צד 6 והלאה הארכתי לבאר כי הכנוי עיר וקדיש בדניאל, י', כ' והקבוץ עירין.. קדישין (שם י"ד) נעשו במטבע שטבעו הפרסיים כי שבעה ראשי שרי מעלה שלהם נקראו die unsterblichen Heiligen, Ameshâ- çpeñta וכמה פעמים נקראו בשם שומרים שאינם נרדמים ותואר הכבוד של מיטרא (Mihr Yt סי' מ"ו) הוא avâo pavâo paçcapavâo parôpavâo מגין ושומר שומר מלאחור שומר מלפנים והשרים האלה משוטטים אנה ואנה לשמור ולהגן וגם זכרי' ד', י' מובן לפי זה יפה יפה — ופי' עִירֵי אינם ישנים סנהד' כ"ט: עִירֵי ושכבי להוו עלך סהדי. והפעל ממנו באתפעל ירוש' ברכו' פ"א ד"ב ע"ד איתעיר יקרי וכו', ירו' קידושי' פ"א דס"א: כיון דאתעיר אבוי מן שינתיה, ובויק"ר פי"ב דאיתְעָר מן שינתיה, ירו' סנהד' פ"י דכ"ט: לא הוה מיתער על ידך וכן בתרג' אתעיר למשלי כ"ג, ל"ה ואיתְעָר לתהלי' י"ז, ה', מִתְּעָר שם ע"ג, כ' לישעי' כ"ט, ח', מיתער לזכרי' ד', א', והוא כמו אִתְפְּעַל עיי"ע ער א'. ירו' ביצ' פ"ה דס"ג, אזל בעי (מתערתא) [צ"ל מתערתיה] בקריצתא דשובתא פי' רצה להעירו בהעלות השחר בשבת] —

☞ עַר (Beinbrecher, weisser Seeadler) תרג' ואת הפרס ואת העזניה (ויק' י"א, י"ג) וער ועזיא. *[אחי"ה וכ"ה בתרג' והפרס והעזניה (דברי' י"ד, י"ב) ובתר"י ב' ועריא, ואולי הוא מל"ע غر, غرا, غرة לבן ועוד חזק ושני תוארים יאותו לפרס שהוא לבן וחזק] —

☞ ער (= עַרְאַי פי' במקרה וטפל zufällig, nebensächlich) משנת חלה פ' שלישי (מ"א) אוכלים עראי מן העיסה פי' דרך מקרה. תרג' קרא: ערע ולפעמים ארע ע"ש. *[אחי"ה פי' עראי בחלה ובמעשרו' פ"א מ"ה סוכ' פ"ב מ"ג ובדף כ"ו. והלאה ברכו' כ"ג: ירו' ברכו' פ"ב ד"ד סע"ג וירו' סוכ' פ"ב דנ"ג. במקרה וטפל והפכו קבע וקטוע מן ערעי מפעל ערע (ב') ע"ש. ועוד נכתב עַרַיי קטוע מן עַרְעַי בספרא קדושי' פרש' ב' פרק ד' מפורש קרי (ויק' כ"ו, כ"ג. כ"ד) כמו קרא שהוא בלא"ר ערע: אתם עשיתם את דיניי עריי

---

[1]) כ"ה נכון בדפ"ר כי תחילה פי' רבינו החמור ואח"כ החמר ובשרפ"ע נהפך הסדר ללא נכון ודע כי מר"ש מוכח שלא היה לפניו בערוך רק עור החמר ועיי' בתוי"ט מ"ש ג"כ בשם הרמב"ם ובמשנ' שבמשניו' אי' רק עור החמר ובמשנ' דש"ס רק עור החמור. [2]) כ"ה נכון בכ"י וי"ו ל"ד ה"ב ובדפ"ר ואמ' אבל בשרפ"ע ובכ"י ק"ט בט"ס כהן, כהן. [3]) השלמתי עפ"י ע' כתן וכן מוכח מפי' הר"ש בכלי' שם המתחיל בערוך. ובר"ש עוד: ותרג' ופשתן כיתנא. [4]) עפ"י ערך כתן וכ"ה בר"ש כלי' שם. [5]) וכן מוכח מפי' רגמ"ה בחולין.

בעולם אף אני אעשה אתכם עריי בעולם. וכ"ה בתרג' ירוש' ואין תהכון עמי בערא', ושם פסוק כ"ג. כ"ד בעראי בעלמא ולפ' כ"ז. כ"ח. מ'. מ"א. ועוד עיי"ע ערע ב'] —

* עָר (מל"מ כמו צָר Feind) ש"א כ"ח, ט"ז; דניאל ד', ט"ז. בב"ר פל"ז ואיכ"ר פ' וזכור בפתיחתא דרש שנער בשתי תיבות שהעמידה שונא וער להקב"ה ועוד עיי"ע שנער.

עָרַב (מל"מ בהתפעל ענין התחברות הדברים בדרז"ל גם בשאר בנינים עיי' בפנים וכן בלא"ר וסו' ערב בל"ע عرب mischen = עִירְבֵּב vermischen, verwirren. עִירוּב Vermischung; עִירוּב פַּרְשִׁיּוֹת Versetzung der Verse; עירבוב, עירבוביא Gemisch, Unordnung) בפ' ה' בכלאי' (מ"א) כרם שהוא נטוע ערבוביא פי' מבולבל. בר"ג דסנהד' (כ':) עירוב פרשיות כתוב כאן, פי' „אלו הלואות דכתיב בהו אם כסף תלוה את עמי (שמות כ"כ, כ"ד) כל מה שכתוב בפרש' ואלה המשפטים מעורבין הן וכי כתיב (שם ז', ח') אלהים[1] אכולהו כתיב ואפי' הודאות והלואות צריכין ג' מומחין"[2]. בפ"ק דר"ה (ט"ז:) כדי לערבב את השטן, פי' „כמו שמצינו (עיי' איוב ל"ג, כ"ג. כ"ד) שיש מלאך מליץ פודה מרדת שחת כך יש מלאך משטין ומכוונין ישראל ואומרי' בכל לבם שאם יעמוד משטין עליהן לדקדק במצות ומאחר שרואה המשטין שמחבבין את המצות מיושב ומעומד כאילו מתעכב (מלהסטין) [צריך לומר מלהשטין]"[3]. פ"א כתוב בירושלמי (?)[4] בלע המות לנצח (ישעי' כ"ה, ח') וכתיב (שם כ"ז, י"ג) והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול וכו' וכי שמע שטן קל שיפרא[5] זימנא חדא בהיל ולא בהיל וכד תניין ליה אמר ודאי ההוא שופר דיתקע בשופר הגדול מטא זמנא למתבלע ומרתיע[6] ומתבלבל ולית ליה פנאי למעבד קטיגוריא[7] ומכאן אנו למדין דבעינן ל' בעמידה כמו שלשים בישיבה והני (דמחמרי ועבדי)[8] [וצ"ל דמחמירין עבדי] ל' בדיתבי ול' בלחש ול' על הסדר כנגד מאה פעיות דפעתא אימיה דסיסרא ואלו י' אינון כשגומרין כל התפלה קל תקיעיא דיחידאה מתבעי למהוי י' תשר"ת תש"ת תר"ת והן ק'[9]. בפ' חלון (עירו' ס': במשנה) א"ר יהודה במד"א בעירובי תחומין אבל בעירובי חצרות בין מדעתו בין שלא מדעתו. גמרא (שם) אמר שמואל[10] הלכה כר' יהודה אמר ליה רב חנא בגדתאה אפי' במבוי שנטלו קורותיו או לחייו א"ל בעירובין אמרתי ולא במחיצות. וישנו בס"ג דפ' כל גגות (שם צ"ה.), בס"ג דפ' שני שעירי (יומי ס"ו רע"ב) עירוב הוצאה לשבת ואין עירוב הוצאה ליום הכפורים. בפ"ק בביצה בגמ' אין מוציאין לא את הלולב (י"ב.) מר סבר עירוב הוצאה ליום טוב.

---

[1]) וכ"ה בפי' ר"ח וצ"ל האלהים. [2]) הועתק מפי' ר"ח בסנה'. [3]) וכ"ה בפי' ר"ח אשר משם הועתק כל הפי' כמו שנדפס בש"ס ווילנ'. [4]) וכן הביאו זה הירושלמי בשם הערוך הר"ן וריטב"א בחי' ר"ה וכ"ה בטור או"ח סי' תקפ"ה ולא הזכיר את הערוך וכתב הרב ב"י שם והכי אי' בירוש' וכו' כל זה כתוב ברוקח וסמ"ג בתב הא דירוש' בשם המדרש וכו' ע"ש, אבל קצת תימה שלא חש להזכיר את הערוך וכדאי' בתוספו' ר"ה ט"ז: ד"ה כדי. [5]) כ"ה בדפ"ר ובשדפ"ע שופרא. [6]) בר"ן בשם הערוך גרס ומירתת אבל מרתיע ג"כ נכון עיי"ע רתע ובתוספו' רק ומתערבב. [7]) בהטור הנ"ל הובא הירוש' בזה"ל: בלע המות לנצח וכתיב והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול כי שמע קול שופר חדא זימנא בהיל ולא בהיל אומר שמא [מטא] ההוא זימנא דשופר גדול כד שמע תנייניות אומר ודאי מטא זימניה ומירתת ומתערבב ולית ליה פנאי למיעבד קטיגורא ואבודרהם הל' ר"ה צד צ"ת סע"ד כתב בזה"ל והכי אית' בירוש' שכשתוקעין פעם ראשונה בהיל ולא בהיל שניה מזדעזע ובהיל ראשונה סבר קיימו מצות תקיעה שניה סבר שופר משיח הוא שנא' והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ומשום הכי בהיל שלא ישאר שום שטן בעולם שנא' ובלע המות לנצח ע"כ וחזותא מוכח עליו שאין זה סיגנון לשון הירושלמי ואבודרהם לא ראה בפנים בירו' כי רק העתיק אולי מהערוך תורף הלשון בעברית ועפ"י ר"ה הנ"ל תרג' ירושלמי א' לבמדי' כ"ט, א' יום יבבא יהי לכון למערבבא סטנא דאתי למקטרגא לכון. [8]) ובאו"ז ה' ר"ה ססי' ר"ע הגי' בשם הערוך והלין דמחמרן ועבדין ובתוספו' ר"ה ל"ג: ד"ה שיעור הביאו בשם הערוך רק: דמחמרי. [9]) הובא באו"ז הנ"ל וסיים האו"ז וחולק על מנהגינו ועל מה שכתבו רבותי כדפרישי' ע"כ וכן הביא זה הדין הכלבו ר"ה ססי' ס"ד וז"ל והבעל הערוך כתב שמנהגם לתקוע שלשים קולות לתפלה מיושב ויש נוהגין לתקוע כל סימן וסימן ג' פעמים על סדר הברכות קשר"ק למלכיות ג' פעמים קש"ק לזכרונות ג' פעמים קר"ק לשופרות ג' פעמים ע"כ' וכתב המרדכי הל' ר"ה סי' תשי"ך וז"ל: ובדין הוא שיהא תוקעין לכל ברכה תשת"ק קש"ק קר"ק משום ספקא דרב אבהו דאי גנח ויליל ניעביד כולהו קשר"ק ואי יליל לחוד ניעביד כולהי קר"ק ואי גנח לחוד נעביד כולהו קש"ק וכך פי' בערוך ע"כ וראיתי בחי' הר"ן טעם הגון לתקיעות דמיושב וז"ל ונראה בעיני שלכך הקביעו תקיעות דמיושב אעפ"י שהיה ראוי להקדים אותן שעל סדר ברכות לפי שאלו היו מקדימין אותן אפשר שלא היו חוששין אח"כ לתקיעות דמיושב שאינן אלא לערבב את השטן בלבד ולפיכך הקדימו תקיעות דמיושב שבידוע שלא יזלזלו באותן שעל סדר ברכות עכ"ל. [10]) בנו"ג אמר רב יהודה אמי שמואל.

פי׳ „יום טוב לדברים שאינן צורך אוכל בשבת[1] מה שבת אין מוציאין מרשות לרשות אלא ע״י עירוב כך ביו״ט“[2]. בר״ג דפ׳ ר׳ אומר תולין (שבת קל״ט.) כשותא בכרמא עירובא[3] פי׳ כלאי׳[4]. בריש מסכת כלי׳ (פ״א מ״ה) כדי להקיפו בחוט ערב. פי׳ חוט העבה שהולך ומתערב בתוך השתי שמו ערב. ערבובתא דרישא (נדרי׳ פ״א רע״א)[5] כבר פירשנו בע׳ חרף. — (א״ב תרג׳ אספסף (במדי׳ י״א, ד׳) ערברבין). *[אחי״ה הפעל ענין התחברות ובלבול הדברים בל״מ רק בהתפעל ובדרז״ל גם בשאר בנינים בפֵעל יומ׳ פ״ד: ליערבינהו וליתנינהו. בפיעל גיטי׳ נ״ב סע״ב מנסך רב אמר מנסך ממש ושמואל אמר מערב, ושם: מערב היינו מדמע, תוספת׳ ב״ב פ״ה ולא יהא מערב מים ביין עיי״ע בלבקי (ח״ב, צ״ד) וש״נ שאר מקומות. עירובי׳ כ״ז. קרבי דגים מעורבין בהן, מ״ק ח׳: ירוש׳ מ״ק פ״א ד״פ ע״ד ב״ר ספ״ע אין מערבין שמחה בשמחה. ובהוראת עירוב: עירו׳ פ״ב מ״ו לא עירב׳, פ״ג מ״א בכל מערבין, שם מ״ב מערבין בדמאי וכו׳, שבת ק״כ. חצר המעורבת שם ל״ד. ערבתם, שם: צא וערב לנו וכו׳, ירו׳ ביצ׳ פ״ב דס״א: לא עירב ולא עירבו לו אחרים. בפַעל תרג׳ ממלח (שמו׳ ל׳, ל״ה) מְעָרַב, מהול (ישעי׳ א׳, כ״ב) מערב במיא. תר״י א׳ לויק׳ ט״ז, י״ח כד הינון מערבין (עיי׳ יומ׳ פ״ה מ״ד); תר״י א׳ לדברי׳ כ״ב, י״א מערבין כחדא. ובענין עירוב תר״י א׳ לשמות ט״ז, ה׳ ויערבון בבתיא וכו׳. אתפעל תרג׳ יהושע כ״ג, ז׳ לאתערבא ועיי׳ תרג׳ משלי י״ד, י׳; לשה״ש ג׳, ה׳, תר״י ב׳ לדברי ז׳, ג׳ ולא תתחתן: ולא תתערבון בהון. נתפעל ירו׳ ערלה רפ״ב דס״א ע״ד פרוסה של לחם הפנים שנתערבה וכן חתיכה של חטאת שנתערבה ושם: לוג שמן של מצורע שנתערב וכו׳. והשם: מקואות פ״ו מ״ז יבמו׳ ט״ו: עירוב מקואות, קנים פ״א מ״ד שלקחו קיניהן בעירוב, ירו׳ פסחי׳ רפ״ג דכ״ט ע״ד על חמץ ברור חייב כרת ועל עירובו בלאו, הקבוץ ירו׳ ביכורי׳ פ״ב דס״ה, עירובין בעיינן הן, ושם: עירובי מעשר, ירו׳ ערל׳ פ״ב דס״א ע״ד יש לך קדשים שאינו אוכל בהן פרט לעירובין וכו׳. והושאל לעירוב המקראות בפרשה עיי׳ סנה׳ ב׳: לעיל בערוך, וכן ב״ק ק״ז. עירוב פרשיות כתיב כאן. והושאל לעירוב תחומין, לעירוב חצירות ולעירוב תבשילין ירו׳ עירובי׳ פ״א די״ט סע״ג היו שנים ועירבו עירוב אחד.. היו ג׳ ועירבו שנים עירובין ובא הגוי וכו׳, ירו׳ יומ׳ פ״ו דמ״ג ע״ד י׳ סוכות בתוך עשרה מיל ר׳ יוסי אומ׳ חמש וכולן ע״י עירוב וכן אמר לי אליעזר בני יכול אני לעשותן שתים ע״י עירוב ועיי׳ תוספת׳ פ״ג. ביצ׳ ט״ו: מכאן (שמות ט״ז, כ״ג) סמכו חכמים לערובי תבשילין מן התורה, יומ׳ כ״ח: קיים אברהם אבינו אפי׳ עירובי תבשילין. ב״ר פמ״ט אפי׳ הלכות עירובי חצירות הי׳ אברהם יודע, עירובי׳ כ״א: בשעה שהתקין שלמה עירובין ונטילת ידים וכו׳. שבת ל״ד. עירובי תחומין עירובי חצירות, ירו׳ שבת ספ״ב ד״ה רע״ג עירובי חצירות.. עירובי תחומין ועל שם רוב עניני עירובי תחומין ועירובי חצירות תכונה המסכת עירובין. ובתרג׳ נקראו כלאים: עירובין עיי׳ תרג׳ דברי׳ כ״ב, ט׳; לויק׳ י״ט, י״ט; תרג׳ ירו׳ א׳ שם ט״ז, ג׳, ה׳ (עיי׳ חולי׳ ע״ח:) והיחיד ערובא כמו ערוֹב של מקרא פי׳ תערובות החיות עיי׳ לקמן. והפעל בכפל הל׳ הפעל לחזק הענין עִרְבֵב ר״ה ט״ז: עיי׳ לעיל פירושו. ירו׳ ר״ה ספ״ג דנ״ט. עירבב את המזלות, ע״ז ב׳ רע״ב דלא ליערב בו אינהו ומו׳, ב״ר פ׳ פ״ז שלא לערבב ע״ש פירושו בפנים ובמ״כ שם, במד״ר פ״ב הריני מערבב שמחת תורה, ויק״ר פ״כ אני מערבב שמחת בתי ושם ר״פ הוללים (תהלים ע״ה, ה׳) מְעַרְבְּבַיָּא. קהל״ר פ׳ לשחוק מפורש מהולל (קהלי׳ ז׳, ז׳) מה מעוּרְבָב השחוק. שהש״ר פ׳ לסוסתי דרש רב (תהלי׳ י״ח, ט״ו) עירבבן, ושם ס״פ ברח בקש להכנים בהם מהומה בסעדתו ולערבבה. שמ״ר פי״א פי׳ עָרֹב (שמות ח׳, כ״א והלאה) חיות מעורבבות וכ״ה בפשיט׳ הסורית עָרוּבָא דכל גנס והקבוץ תהלי׳ ע״ח כ״ה עירובי חיות ברא, ושם ק״ה, ל״א (עירבויין) [צ״ל עִירְבוּבְיָין] מהיחיד עירבוב עירבוביא כלאי׳ פ״ה מ״א כרם שהוא נטוע ערבוביא, והפכו ויק״ר פל״ו מה הגפן הזה אין נוטעין אותו ערבוביא אלא שורות שורות וכו׳, חולי׳ ס׳. מה אילנות שאין דרכן לצאת בערבוביא וכו׳, שבת פ״ה. בא ערבוב וביטל את השורה, ע״ז ב׳ רע״ב ומי איכא ערבוביא קמי הקב״ה, ספרי

---

[1]) כ״ה נכון ברפ״א אבל בשרפ״ע בטעות: בשבת. [2]) הועתק מפי׳ ר״ח בביצ׳ בש״ס ווילנ׳. [3]) כ״ה נכון ברפ״ר וויניצ׳ ובא״מ ולי׳ ברפ׳ פיז׳ וכה״ג בכ״י ש״ס ובדפו׳ הראשוני׳ ובנו״ג עירובא. [4]) וכ״ה בפירש״י ובתרג׳ בקבוץ עירובי׳ עיי׳ למטה בפנים בהוספותי. [5]) בנו״ג עירוביתא וברש״י ובר״ן ערבוביתא.

דברי' פ"כ כולכם בערבוביא ילדים דוחפים את הזקנים וזקנים דוחפים את הראשים. במד"ר פי"ב שהיו דוחקים זה על זה ובאים אנשים ונשים בערבוביא ועפ"י זה תרג' ירו' א' לדברי' א' כ"ב ותקרבון אלי כלכם: וקריבתון לותי בעירבוביא. כולכון, תרג' את המהומה (שם כ"ח, כ') עירבוביא שהש"ר פ' כמגדל כל מלחמה שהיא יתירה על ששים אלף מלחמת עירבוביא היא. שבת קל"ט. עיי' לעיל גי' רבינו. ושם נסמן מנדרי' פ"א לנקבה. והקבוץ ב"ר פמ"ט עירבובי שאילות. ומ"ש ר"ב בתרג' במ' הנ"ל ערברבין כ"ה לפנינו בדפוסי' והוא הוא ערב רב (שמות י"ב, ל"ח) כאלו הוא בתיבה אחת עֲרַבְרָב Gemisch. וכדפ' סיביוניט' לבמד' הנ"ל גרס עירברבין וכ"ה בתרג' שה"ש א', י"ב ועירברובין — ומזה הפעל ערב נאצל עֵרֶב מל"מ (ויק' י"ג, מ"ח) פי' שם החוט העובר ברוחב האריגה ומתערב בתוך כל החוטים אשר בארך ונקרא בלא"ש (Einschlag) בלא"ר בתרג' ערבא [1]) כלי' פ"א מ"ה עיי' בערוך לעיל והושאל לזריעה כעין עֵרֶב שבת פ"ה: אם היו זרועין שתי זורען ערב ערב זורעין שתי. ונקרא לארכו ולרחבו של דבר (die Kreuz und Quer) שתי וערב חולי' ק"י: והלאה, ירו' תרומו' פ"ג דמ"ב. ירו' עירו' פ"א די"ט ע"ג] —

עָרַב (מל"מ ענין בטחון וערבון Bürgschaft leisten; והתואר עָרֵב בל"ס עַרְבָא Bürge) בפ' אלו נאמרין בגמ' הפכו פניהם (סוט' ל"ז:) איכא בנייהו ערבא וערבא דערבא פי' אסיקנא דלישנא קמא דר' שמעון נכרתו על כל אחד ואחד מישראל מ"ח בריתות [2]) לתרי"ג מצות שאם יעבור על אחת מהן ילקה בעונו וגם עירב כל ישראל שאם יעבור אחד מהן ויראהו חברו ולא יקח הדין ממנו ילקה בעונו נמצאו כל ישראל ערבים זה לזה ולישנא דתני ר' מוסיף ערבא דערבא כלומ' אם תשמע שפלוני עבר עבירה וראהו פלוני ולא מיחה בידו תהיה אתה מחוייב כדרך ערב [3]) ליקח הדין גם מזה האדם הערב שראה ולא מיחה בו ואם לא תעשה כך תהא נתפש בעונם וזהו פי' ערבא וערבא דערבא [4]). כל מקום ששנה רשב"ג במשנתינו הלכה כמותו חוץ מערב וצידון וראיה אחרונה (כתובו' ע"ז. גיטי' ל"ח. ע"ה. ב"ק ס"ט. ב"מ ל"ח: ב"ב קע"ד. סנה' ל"א. בכורו' כ"ד.) פי' ערב בגט פשוט (ב"ב קע"ג.) המלוה את חבירו ע"י ערב וכו' עד רשב"ג אומ' אם יש נכסים ללוה בין כך ובין כך לא יפרע מן הערב. צידן בפ' מי שאחזו (גיטי' ע"ד.) אמר רשב"ג מעשה בצידן באחד שאמר לאשתו הרי זה גיטך על מנת שתתני לי אסטליתי ואבדה אסטליתו ואמרו חכמים תתן לו את דמיה [5]). ראיה אחרונה בפ' דיני ממונות בשלשה זה בורר לו (סנהד' ל"א.) א"ל הבא עדים א"ל אין לי הבא ראיה אמר אין לי ראיה שהוא חייב וכו' בזו ראיה אין הלכה כמותו אבל בראיה ראשונה הלכה כמותו. בפ' גט פשוט (ב"ב קע"ה:) ערב היוצא לאחר חיתום שטרות. פי' אחר חתימת עדים כתב ופלוני ערב. *[אחי"ה מל"מ (בראשית מ"ד, ל"ב; משלי ו', א') והפעל והתואר ב"ב קע"ד: ערבא דכתובתה דכלתיה, ושם: ערב דכתובא לא משתעבד שהש"ר פ' משכני: הביאו לי ערבים טובים שתשמרהו . . אבותינו עורבים אותנו . . בנינו עורבים אותנו. ב"מ קט"ו. אתה נכנס לביתו של ערב, סוכ' נ"ג. רגלוהי דבר איניש אינון ערבין ביה, בכורו' מ"ח: ובכ"י ש"ס ב"ב קע"ד. [6]) נכסוהי דבר איניש אינון ערבין ביה, ב"ב קע"ג סע"א ורע"ב המלוה את חבירו ע"י ערב לא יפרע מן הערב וכו' עיי' לעיל. ושם: כמה פעמים, קע"ד. הלוהו ואני ערב הלוהו ואני פורע הלוהו ואני חייב הלוהו ואני נותן לך [7]) כולן לשון ערבות הן. קע"ד. ערבא דיתמי, סוכ' כ"ו. ערביך ערבא צריך. והפעל עוד בתרג' למשלי ו', א'; י"ז, י"ח; כ"ז, י"ג; לאיוב י"ז ג' והשם המופשט עֲרָבוּת ב"ב הנ"ל ב"ר ר"פ צ"ג ברח . . מלעשות ערבות [8]), שמ"ר פכ"ז הכנסת עצמך לערבות ובל"ס עֲרוּבְתָא תרג' כ"י משלי ערב עֲרֻבָּה: ערב ערובתא [9]). בערבים (שם כ"ב, כ"ו) תרג' בערבו תא צ"ל בערובתא ובל"מ ערבה. ועוד כמו עֵרָבוֹן פי' עבוט (Unter-pfand) אבות פ"ג מט"ז הכל נתון בערבון, אסת"ר פ' ויסר המלך: דרכו של לוקח ליתן ערבון וכו', פסחי' קי"ח: לך והשלם ערבונך, תוספת' ב"מ פ"א ערבוני יקון, מ"ק כ"ה. ערבונא קא שקיל מיניה, שבת ק"ה: ערבונא שקלי מיניה. הקבוץ יבמות ק"ט סע"א יתרחק משלשה דברים . . מן

[1]) בדפ' סיביוניט' עירבא. [2]) כ"ה בדפ"ר וכש"ס, ובשרפ"ע וכ"י ק"ט כריתות. [3]) בכ"י הי"ב ערבנות. [4]) ועיי' בפירש"י. ובסנהד' כ"ז סע"ב דרש וכשלו איש באחיו (ויק' כ"ו ל"ז) איש בעון אחיו מלמד שכולין ערבים זה בזה. [5]) בנו"ג איצטלתי ואבד איצטלתו וכ"י ק"ט איצטלת ואבד איצטלתו ועיי"ע אסטלית ח"א, קס"ט. [6]) ובדפוסי' בב"ב מערבין יתיה. [7]) כ"ה בכ"י ש"ס. [8]) עיי' בסוף הע' הערה 1. [9]) ובנו"ג ערבותא.

הערבונות [1]. בתר"י א' לבראשי' ל"ט, א'; ולשמו' כ"ב, כ"ד עַרְבָּנוּתָא] —

עוֹרֵב (מל"מ וכן בל"ס עורבָא בל"ע غراب בל"ר Rabe, corvus) עורבא פרח (ביצי' כ"א. חולי' קכ"ד:) עיי' בע' סמך [2]) פי' שחור כעורב [3]) פירוש אחר [4]) „לשון גנאי ופחיתות הוא כלומ' דעת נערים ששוחקין בעורבים" [5]). קוצותיו תלתלים שחורות כעורב (שה"ש ה', י"א) מפורש בפ' עושין פסין בגמ' דסמוך ר' יהודה (עירובי' כ"א סע"ב) ובויק"ר זאת תהיה פרש' ראשו (ר"פ י"ט). בפ' נערה שנתפתתה בגמ' האב (כתובות מ"ט:) עורבא בעי בני וההוא גברא לא בעי בני וכו'. בר"ג דפ' הכל שוחטין (ה'.) והעורבים [6]) מביאים לו לחם ובשר (מ"א י"ז, ו') וכו'. *[אחי"ה בחולי' שם מאי עורבים אמר רבינא עורבים ממש . . ודילמא תרי גברי דהוי שמייהו עורבים. ועיי' ב"ר פ' ה' ופל"ג במד"ר פכ"ג ויק"ר ר"פ י"ט תנחומ' מסעי ס"ח ילק' יהושע ר' כ"א וילק' מל' ר' ר"ט ועיי' סנה' ק"ג. — וכנ"ה בחולי' ס"ג. עורב זה עורב אוכמא (ועיי' כתיבו' מ"ט:), ושם עורב העמקי עיי"ע עמק ב'. ושם: עורב הבא בראשי יונים ע"ש ובזאאלאגיא לה' לעוויזאהן 215. ב"ק צ"ב: לא לחנם הלך זרזיר אצל עורב וכו' עיי"ע זרזר א' (ח"ב, שכ"ב:) וש"נ, ב"ר פס"ה עורבא מיצראה ושם לעורבא דאייתי נורא על קיניה. ולנקבה שבת ס"ז: האומר לעורב צרח ולעורבתא שריקי וכו' ועוד עיי' דרושי רז"ל בענין עורב. עורבא והקבוץ עורבֵי ברכו' נ"ו: שבת ל"ה: קכ"ו: עירובי' כ"ב. פסחי' קי"ג: חגיג' י"ד. ב"ב ח'. כ"ג. סנהד' צ"ט: ק'. ק"ח: עורב המים עיי' רש"י חולי' ס"ג. ד"ה זה השולה. ותרג' עורב (בראשי' ח', ז'; ויק' י"א, ט"ו) עוּרְבָּא והקבוץ עוּרְבִּין תרג' ישעי' ל"ד, י"א; מ"א י"ז, ו' עוּרְבַיָּא עפ"י חולי' הנ"ל. והתואר שבת ס"ז: זה שקרא עָרְבִית פי' תרנגול קרא כמו עורב] —

עֲרָב (Arabien בל"ע عرب והתואר עֲרָבִי בל"ע عربى der Araber; עֲרַבְיָא, עֲרַבְיָיא Arabien) בפ' אין מעמידין בגמ' בת ישראל (ע"ז כ"ז.) ובר"ג דפ' הערל (יבמו' ע"א.) ערבי מהול וגבעוני מהול [7]). בסוף אהלות (פי"ח מ"י) אהלי הערביים [8]). בפ' במה אשה (שבת ס"ה סע"א) ערביות רעולות. פי' נשים ערביות יוצאות ברעלות כדכתיב (ישעי' ג', י"ט) השרות והרעלות משימות בגד על ראשן ומכסות כל הפנים שאין נראה אלא העינים וקושרות למטה. ירושלמי (פ"ו ד"ח סע"ב) רעלות כלינריאה [9]). בפ' כל כתבי (שבת קכ"א.) ובפ' חבית (שם קמ"ו.) מעשה בא לפני רבן יוחנן בן זכאי בערב ואמר חושש אני לו מחטאת. חצרים תשב קדר (ישעי' מ"ב, י"א) תרג' פצחין דיתבין כמדבר ערבאי [10]). כל צאן קדר (שם ס', ז') כל ען ערבאי [11]). בב"ר פ' צ"א (ספ"צ) ותחלנה בשלשה ארצות בפניקיא ובערביא ובפלסטיני. *[אחי"ה הקיני (בראשי' ט"ו, י"ט) מבואר בירו' שביעי' רפ"ו דל"ו: ערביא. משא בערב (ישעי' כ"א, י"ג) מבואר בירו' תעני' פ"ד דס"ט: מטול רב בערבייא. כתובו' ס"ז. גמלים של ערביא. שמ"ר פמ"ב בערביא קורין לבשרא לחמא עיי"ע לחם ובקצת מקומות ערביא

---

[1]) בירו' יבמות פי"ג די"ג ע"ג הגי' מלהיות ערב ובב"ר הנ"ל וילק' ריש ויגש ערבות. [2]) כלומ' שם בע' סמך הביא הציון בסמוך עורבא פרח והיינו אני היום וכו' ואולי בע' סמך פי' ג"כ עורבא פרח עיי"ע סמך הערה 13. [3]) בדפ"ר כעורבינא והוא במשקל ערבי עֹראב הקבוץ עֹראבין (غرابين) ובעה"ק שנ"ב כעורב צא וצ"ל כעורבינא. [4]) כ"ה נכון מאוד בדפי ויניצי' ובשדפ"ע לי' מלת אחר. [5]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח בביצי' בש"ס ווילנ' וגם בענין אני היום סמכוני בע' סמך נגרר אחר פי' ר"ח. [6]) בפסוק: והערבים. [7]) ביבמו' וגבעוני אבל בע"ז בגבנוני ובילק' כ"י ד"ס ע"ז במקומו ועיי' בחי' הריטב"א גם בע"ז כביבמו' ועיי"ע גבנוני (ח"ב, רכ"ז). [8]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע ערבים. [9]) כ"ה בכ"י ק"ט וב"ר רק שם ושם בשתי תיבות וכן בכ"י ה"ב כלי נראה ויותר משובש בכ"י ו"ו א' וב' ול"ד כל צרואה, כל צראה, כל צריאה ובדפו"ו בלונריאה וצ"ל כלונריאה כדאי' בדפ"ר פיז' ואמ' ובנו"ג בירו' בלנידייא וכבר הוכחתי בע' כלינרין (ח"ד, ר"מ:) שצ"ל כלינידייא פי' מל"י הרשומ' שם מעיל צמר ודרך נשים ערביות להתעטף בהם כמו האנשים במעיל הנקרא منديل ועיי' ג"כ פי' הרע"ב לשבת פ"ו, מ"ו שפי' כבערוך אבל ר"ח בשבת (בש"ס ווילנ' ס"ה:) כתב וז"ל והנשים הערביות מנהגן לצאת רעלות ופי' רעלות בירושלמי בליכריאה (?) וכן כמו כסוי פנים כדכתיב השרות והרעלות וי"א זוג ללמרך שבמקומות הללו כך היו מנהגם ומותר להם וכל אדם מותר בכך אלא שדברו חכמים בהוה ע"כ וכפי' הראשון אי' בערוך וברש"י אבל בטור או"ח ססי' ש"ג וז"ל רעולה והוא שמעטפת כל ראשה חוץ מהפנים. [10]) כ"ה בדפ"ר. וכשדפ"ע במדבר ובנו"ג מרבר. [11]) כ"ה נכון רק בדפו"ו.

אולי הוא הוא ערב מקומו של רבן יוחנן בן זכאי שהוא קרוב לציפורין ירו' תעני' פ"ד דס"ז סע"ג מן ערב לציפורין עיי' בן מתתיהו חייו סי' נ"א הובא בגיאג' לנייבויער 204 ויעוד היום נקרא Arrabeh (שם 205). ר"ה כ"ו. ירו' ברכו' פ"ט די"ג רע"ג עיי"ע יובל (ח"ד, ק"ו). והתואר עֲרָבִי ב"ר פס"ח עיי"ע נווט. הקבוץ ערביים כלי' פכ"ד מ"א עיי"ע דק ב' מנחו' ס"ג. ספרא ויק' פרש' י' פרק י"א יורות הערביים עיי"ע יורה. כלי' פכ"ט מ"א עיי"ע גמד ב'. ירו' נדרים ספי"א דמ"ב ע"ד תלך ותדבק עם הערביים שחשקה נפשה בהם. ולנקבה הַעֲרְבִיּוֹת שבת הנ"ל. ובלא"ר עַרְבָּאָה תרג' דה"י א' כ"ז, ל' והקבוץ ערבאי (תרג' שופטי' ח', כ"ד; לשעי' כ"א י"ב. ט"ז; ס' י'; לירמי' ג' ב'; כ"ה, כ"ד). ב"ב קס"ח: הנהו ערבאי דאתו לפומבדיתא] —

עֲרַב (מל"מ בהפעיל פי' עשיה בביאת השמש (Etwas abends thun בפ' שלישי בפרה (מ"ז) מטמאין היו הכהן השורף את הפרה מפני הצדוקין שהיו אומרים במעורבי שמש היתה נעשת, סמכו ידיהן עליו (שם מ"ח) פי' היאך מטמאין אותו בזו הסמיכה שסומכין עליו דקיימא לן לאחר שטבל אין נוגעין בו כדגרסינן בריש יומ' (ח' סע"א) אין בין כה"ג ביוה"כ לכהן השורף את הפרה[1] אלא שזה פרישתו לטהרה הכהן השורף את הפרה ואין אדם נוגע בו וכה"ג ביוה"כ פרישתו לקדושה וכהנים הטהורים נוגעין בו ולאחר שנטמא מן הסמיכה טובל ועוסק בפרה לאלתר בלא הערב שמש. *[אחי"ה והובאה זו המשנה דפרה בזבחי' כ"א רע"א ביומ' ב'. וחגיג' כ"א סע"א וע"ש פי' ר"ח. ומעורב היא בינוני פעול עיי"ע מעורב וש"נ ספרא בל"נ. ובהפעיל ויק"ר רפי"ט ושהש"ר פ' ראשו במשחיר ומעריב בהן, השחיר והעריב בתורה, והשם עֶרֶב וכתב הרד"ק שרש ערב נקרא העת אחר ביאת שמש ערב מפני שהוא עת החשך ויתערבו הדברים שלא יכיר אדם ולא יפריד בין דבר לדבר ולפי שהערב יחלק הלילה מן היום נקראת הלילה ערב ע"כ והפכו בֹּקֶר וגם בהשאילה ב"ר פכ"א לכשיעשה בקרן של או"ה ערב וערבן של ישראל בקר וכו'. ועוד נקרא ערב (כמו אור, אורתא) יום לפני השבת ויו"ט לפי שהתחלתו מביאת שמש של יום שקדמו Rüsttag עיי' ברכו' ב': פסחי' צ"ט: ק'. והלאה, ביצ' ז'. יומ' פ"ד: שביעי' פ"א מ"א תעני' ל'. וזולתו תואר ותואר הפעל ערבית ברכות ד': כ"ז: שבת ט': וש"נ תפלת ערבית. שבת קי"ח. ערבית.. שחרית, חגיג' י"ב: סוט' מ"ב. שחרית וערבית. ברכו' פ"א מ"א בגי' הירו' בְּעָרְבִין וכ"ה בבבלי בדפ"ש שנת גמר"א ובמשנה אשר עליה נוסד תלמוד ירו' בהוצאת הח' לו הגי' בערבים ושם (מ"ב) בשחרים! ובלי ספק צ"ל בערבין.. בשחרין. עדי ערב (תהלי' ק"ד, כ"ג) תרג' כ"י עירובי שמשא[2]). ובל"ס עֲרוּבְתָא פי' ערב, ערבית והרבה בירו' ובמדרש בהוראת ערב שבת וערב יום טוב ירוש' מעש' שני פ"ד דנ"ד ע"ד בערובתא[3]) כפתי רמשא וכ"ה בירוש' שבת פי"ד די"ד ע"ד ושם רומשא. ירו' פסחי' פ"ד ד"ל ע"ד יומא דערובתא. ירו' תרומו' ספ"ח דמ"ו: בערובתא עם מטמעי שמשא וכצ"ל בב"ר פס"ג מטמעי יומא דערובתא ובנו"ג מטעמי עיי"ע טמע (ח"ה, מ"ד בהערה). ב"ר פי"א חמישתא ערובתא שבתא, ירוש' תעני' פ"ב דס"ו. כל ערובת ריש שתא.. כל ערובת שובא. ירו' נדרי' רפ"ח ד"מ ע"ד כל ערובת סוכות, רות רבה ס"פ קטן וגדול: בערובת פיסחא.. בערובת צומא רבא. ירושלמי תרומו' פ"ח דמ"ה סע"ג אזל בערובת צומא רבא. — ילק' מ"ב ר' רמ"ז עריבתא עיי"ע פר ד' ומ"ש] —

ערב (= עֲרִיבָה, עֲרֵבָה נ"ל מל"ע غراب פי' ספינה והוא שם כלי בצורת ספינה (Mulde, Trog בכל כלי עץ פט"ו בכלי' (מ"א) ועריבת העבדנין, פי' „כלי עץ כמין ספינה והיא לעבודת הבורסי" ובלעז משטרא[4]), ובפ' כ'[5]) (שם מ"ב) עריבת הפיסונות[6]) פי' „יש לבנאים ספינה קטנה שקורין בלעז לינטרי[7]) ומביאים בה אבנים קטנים ליתן

[1]) וכ"ה בכ"י ש"ס ב' וא"פ ול"ד ובנו"ג אין בין הכהן השורף את הפרה לכה"ג ביוה"כ. [2]) בנו"ג רמשא. [3]) Freitag. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע מטרא וגי' הכ"י עדיפה והוא ל"ר ויוני' μάκτρα, mactra ,Backtrog ורה"ג אשר ממנו הועתק פי' הנ"ל הוסיף עוד (בסדר"ט 11) בטיית גפנה והוא בל"ע جفنة קערה גדולה. [5]) בדפ"ע בט"ס ב'. [6]) כ"ה בכ"י ו"ו ב' ה"ב ול"ד וכ"ה לפנינו ובפי' רה"ג ובדפ"ע הפסיונות ועיי"ע פסן במו"ע ומ"ש. [7]) כ"ה בכ"י ו"ו א' וב' ול"ד והוא לפע"ד מל"ר Kahn, Mulde, linter ובכ"י ק"ט נינטרי בכ"י ה"ב נוטרי וצ"ל לוטרי ספינה קטנה ועוד עריבת הבצק ובדפ"ע טנטר ואותיות נו משתבשין לאות ט.

כין הנדבכין ושמן בל' הקודש פיסי [1]). פ"א עריבה שעושין בה הבנאים הטיט. וכפ' כ"ד (מ"ג) וכפ"ד בידים (מ"א) בו ביום נמנו וגמרו על עריבת הרגלים שהיא מב' לוגין ועד ט' קבין פי' כמין קערה לרחיצת הרגלים. *[אחי"ה וכ"ה בר"ש בשם עצמו וכן ענין פי' רה"ג בידים פי' כלי מעץ שמו גפנה בטיית ע"כ וכבר פי' כמו כן בכלי' פט"ו מ"א הנ"ל עיי' שם. ובכלי' פכ"ד מ"ג אשר לא הביא רבינו דבריה ורק רמז עליהן אי' שלש עריבות הן עריבה משני לוג ועד תשעה קבין. וכנ"ה בתוספת' מעש' ראשון ספ"א המקפה בעריבה. תוספת' שבת פי"ד (ט"ו) שיברי עריבה וכו'. פסחי' פ"ג מ"ב בצק שבסידקי עריבה. ירו' פסחי' רפ"ג ד"ל. איזה פעמים עריבה ושם ג"כ ערבה. ירו' שבת פי"ט די"ז. ערבה מלאה חמין; כלי' פ"ד מ"א או שנחלקה כמין ב' עריבים. פי' עריבה כמו ארבה (ארב ח"א, רס"ה) ובהוראה ראשונה ספינה קטנה מל"ע הנ"ל ובזה הענין ירו' שבת ספ"ד ד"ז. עריבת הירדן. והושאל לכלי שהוא בצורת ספינה עיי' בערוך הדוגמאות — ועה"ק שנ"ב פי' יפה כלי עץ כמין ספינה מולט"ר כ"א = Mulde] —

עָרָב (מל"מ ובדרז"ל גם בל"ג עֲרָבָה בל"ע غَرَب Bachweide. בל"ס עַרְבְתָא) בר"ג דפ' לולב וערבה (סוכה מ"ד.) ערבה יסוד נביאים. פי' „הנביאים הורו אותם לעשות כך . . מנהג נביאים בלא הוראה ובלא תיקון . . שכחוה וחזרו הנביאים והורו להם ההלכה ויסדוה להם כלומ' יסדוה כי הלכה למשה מסיני הוא„. *[אחי"ה כל זה הועתק מפי' ר"ח בסוכ' הנ"ל ורבינו הביא רק תורף דבריו ע"ש. וכבר נשאלה ר' שרירא גאון מה הפרש בין יסוד נביאים למנהג נביאים והשיב כדאי' בשערי תשובה סי' ש"ז ע"ש. סוכ' מ"ד. ערבה דלית לה עיקר מן התורה. ושם (ול"ד.) ערבי נחל כתיב (ויק' כ"ג, מ') שתים אחת ללולב ואחת למקדש. שם: ערבה שבלולב. שם פ"ג מ"ב יום השביעי של ערבה. שם ל"ד. חלפתא ערבתא ועיי' שבת ל"ו. תוספת' סוכ' ספ"ב עיי"ע חלף ב'. תלת ועיי"ע צפצף. עירו' כ"ט: עיי"ע סגייני. ביכורי' פ"ג מ"ח עיי"ע נצר א' קלף ב'. ונקרא שביעי של חג הסוכו' ערבתא (das Weidenfest) ירו' סוכ' רפ"ד רנ"ד: יהבון דעתכון דלא תעבדון תקיעתא ולא ערבתא בשבתא ואין אדחקתון עבדון תקיעתה ולא תעבדון ערבתא. ושם (ערובתא) [צריך לומ' ערבתא] דיומא שביעיא. ועיי' לעיל ציון מסוכ' פ"ג מ"ב] —

* עָרֵב (מל"מ ענין עונג ונעימת נפש angenehm sein) בקל בל"מ (ירמי' ל"א, כ"ו; יחזק' ט"ז ל"ד) וכן בדרז"ל איכ"ר פ' טומאתה יערב לך ויבסם לך. במד"ר פי"ג יערב לכם. יבסם לכם דב"ר פ"ח יערב עליכם ועיי' ב"ר פפ"ה. בהפעיל ספרי האזינו פ' ש"ו היו מערבים ומעדנים אותו והתואר תעני' ט"ז. קולו עָרֵב ובתרג' שה"ש ב', י"ד קליך עָרִיב בצלותא. ע"ז ל"ה. עֲרֵבִים עלי דברי דודיך וכו'. ב"ר פ"ג דברים שהם ערבים להם.

* עירבוביא, עירבוביתא עיי"ע ערב א'.

* עַרְבוֹנִין (מפעל עָרַב פי' דגים קטנים שמעורבין עם החלק והוא לדעת ה' לעוויזאהן (Sprotte 260 ע"ז ל"ט רע"א עיי"ע חלק (ה"ג תפ"ז.) וש"נ גי' רבינו וגי' שלפנינו ועוד עיי' פירש"י לע"ז ל"ד: ד"ה חילק.

* עֲרָבוֹת (מל"מ פי' כמו ערפים dichte, finstere Wolken) ובדרז"ל הוא רקיע השביעי חגיג' י"ב: ערבות שבו צדק משפט וצדקה גנזי חיים וגנזי שלום וגנזי ברכה ונשמתן של צדיקים ורוחות ונשמות שעתיד להיבראות וטל שעתיד הקב"ה להחיות בו מתים. שם אופנים ושרפים וחיות הקדש ומה"ש וכסא הכבוד מלך אל חי רם ונשא שוכן עליהם בערבות שנ' וכו' ועיי' תרג' תהלי' ס"ח, ה' וכבר הוכחתי במאמרי במ"ע דמ"ג חכ"א, 567 והלאה כי הדמיון משבעה הרקיעים בא לרז"ל מהפרסיים ולדעתם אליל העליון שוכן ברקיע השביעי ועל זה בא להתנגד הש"ס וכסא הכבוד וכו' שוכן עליהם בערבות כי השמים ושמי השמים לא יכלכלוהו. — ועוד שם בקעה ברכו' נ"ה. הוה קאזיל בפקתא דערבות וכו'. ושם: כי

[1]) ג"כ הועתק מפי' רה"ג שם 15 רק הלעז שייך לרבינו ורה"ג הביא עוד ל"ע וז"ל פיסונות פי' בקיר בטיית יש לאלו הבנאין וכו' נ"ל שצ"ל נקיר = نقير פי' דבר חלול מעץ וכלי בנאים הוא והוא עריבה שמשתמשין בו הבנאים לגבילת חטיט ובאמת نقير בל"ע פי' ג"כ עריבה Mulde ועוד ענינו כל דבר חלול כמו גומה וזה פי' בתוספתי כ"י עירוי פ"ט (ו') אחת עוקה ואחת גיסטרא ואחת עריבה.

מטא לערבות בריך ברוך שעשה לי נס בערבות וכו'.

עַרְבָּלָא (בל"ס וכ"ה בל"ע غربال פי' כברה Sieb) תרג' כאשר ינ:ע בכברה (עמוס ט', ט') כמא דמחזירין בערבלא עיי"ע ארבלא כי כן גרס בעל הערוך וענין קרוב לזה תרג' נבכים הם בארץ (שמות י"ד, ג') מערבלין אינון [בארעא]. *[אחי"ה והוא עפ"י מכילת' אין נבכים אלא מעורבבים וכן בתרג' אסת' ג', ט"ו נבוכה: מתערבלא בחדות עממין נוכראין ובקל בכיתא. וכן השם בתרג' שה"ש א', ט' רשיעיא וערבלאין ונוכראין די ביניהון ופי' כמו ועירברבין דביניהון בתרג' והאספסף (במד' י"א, ד') עיי"ע ערב א' כולם מהשם ערבלא מל"ס וערבי הנ"ל ופי' מעורב ומבולבל כמו בכברה אשר בו ינוע הנה והנה. ובע' ארבלא (ח"א רס"ח) הוכחתי כי בכ"י גרס רבינו ג"כ בעי"ן וע"ש אבל בב"מ כ"ו: ארבלא הוא כמו ערבלא] —

ערג (= עֲרוּגָה מל"מ תלמים ושורות שורות בזריעה Beet והושאל לריאה עיי' בפנים) בפ' אמר ר"ע (שבת פ"ד:) מניין לערוגה שהיא ששה על ששה פי' בע' בדד[1]. באלו טרפות בגמ' ניקבה הקיבה (חולי' נ'.) לא אמרו אלא באותה ערוגה. פי' אומה דריאה. *[אחי"ה ורש"י פי' דופן הריאה ימיני או שמאלי ע"כ ורגמ"ה (בקובץ כ"י אנג' דף ש"ט.) פי' באותה ערוגה אם באומה נוקבין באומה ואם באונה ניקבה באונה ע"כ הרי ענין ערוגה בריאה ג"כ ענין שורה. וכנ"ה בשבת פ"ד: פ"ה. ושם: הרבה פעמים ערוגה ועיי' פי' הארוך בפי' ר"ח שם. ועוד עיי' ירוש' שבת פי"א די"ג. וכלאי' פ"ג מ"א והלאה. והקבוץ תוספת' כלאי' כ"י אירפ' רפ"ב ערוגות קטנות] —

עַרְגֵּיל (מל"ס עַרְגֵּיל גולל wälzen) תרג' ונולל אבן (משלי כ"ו, כ"ז) ודמערגל כפא. *[אחי"ה וכ"ה בפשיטה הסורית ודמערגיל והוא בנין פרעל מן עגל ופי' גלל] —

* עָרוֹבָא עיי"ע פנחס.

1 עָרוֹד (מל"ע הרשומ' בע' בן נפיל א' תואר למין הלטאה Eidechsenart) היה שם[2] ערוד והיה מזיק (ברכו' ל"ג.). ס"א חברבר וכבר פירשנו במקומו. *[אחי"ה בע' חברבר (ח"ג, שמ"ב) וכס"א אי' בירו' הרשום בע' הברבר וע"ש היטב בהערה 4. ובהיפך תחת הערוד בחולי' קכ"ז. גרס רבינו בע' בן נפיל א' חברבר ועיי' מ"ש בח"ב, קי"ז הערה 3 וש"נ שמ"ר פט"ו שכצ"ל. ופי' ערוד בל"ע קל המירוץ והוא תואר להלטאה וכמו חברבר תואר אחר שלה] —

2 עָרוֹד (מל"מ וכן בל"ע عرد חמור מדבר Wald-esel) בפ"ח בכלאי' (מ"ז) הערוד מין חיה. בר"ג דפ"ק בר"ה (ג'.) ערד שדומה לערוד שבמדבר פי' כדכתיב (ירמי' ב', כ"ד) פרא למד מדבר. והוא חמור מדברי. פרא אדם (בראשית ט"ז, י"ב) תר"י (א') מדמי לערוד. בב"ר פר' כ"ד (ר"פ כ"ג)[3] עירד[4] (בראשית ד', י"ח) עורדן אני מן העולם, מחויאל מוחן מתושאל מתישן. *[אחי"ה רבינו מקטעו כי בנו"ג מוחן אני מן העולם . . מתישן אני מן העולם וכ"ה בב"ר פכ"ו אבל בפ' כ"ד הביא רק תחלת הדרוש ומקצרו ע"י וכו' וגזר המדרש עירד מפעל ערד פי' בל"ע عرد משליך והרחיק. והשם עָרוֹד ענינו חמור מדברי וכ"ה בל"ס עֶרָדָא ובתרג' ערודא וכ"ה בתרג' ירמי' הנ"ל כערודא דמדורה במדברא ואולי כצ"ל בערוך אחר ציון הפסוק הנ"ל ועוד עיי' תרג' לאיוב ל"ט, ה' והקבוץ לתהלי' ק"ד, י"א; ועוד בתרג' עֱרָד עיי' להושע ח', ט'; והקבוץ לירמי' י"ד, ו' עֱרָדִין ובדניאל ה', כ"א עֱרָדַיָּא ובדרז"ל הקבוץ עֱרוֹדוֹת ירו' שקלים רפ"ח מנחות ק"ג: ערודיאות עיי' פירש"י[5]. ע"ז ט"ז: טחני ריחים בערודֵי וגי' רבינו עיי"ע ארד (ח"א, רע"ג) — ועוד שם פרטי ספרי עקב פמ"א בבית ערוד והגי' הנכונה עיי' בע' בית ארים (ח"ב, ס"ב) ומ"ש] —

ערדבלין (במקום עִרְדַּבְלִין Wasserorgel וכרבלין[6]) (ב"ר פכ"ג) כבר פי' בע' הרדולין. *[אחי"ה בכ"י ק"ט הדרבלין אבל רבינו כיון לע' הרדולים ובדפ"ע בכאן חרדולין וט"ס הוא] —

---

[1]) כ"ה נכון בדפי פיזו וויניצי' באסיל ואמ' ולא בכב"י ק"ט ודפ"ר ברד אבל בע' בדד ב' פי' ענין ערוגה מבלי שציין זה דשבת. [2]) ושם לי' ובכ"י ש"ס ב ו. [3]) וכ"ה בפ' כ"ו ועיי' ג"כ ספכ"ד. [4]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב, ובדפ"ע ערד. [5]) אבל בפי' רגמ"ה גרס עדיראות ופי' עדרים של בהמות ובתוספת' עדיות רפ"ג עדרות. [6]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע סרבלין ועיי"ע הרדולים ח"ג, ר"מ הערה 2.

☜ ערדילין עיי"ע עדרילין כי כן נרס בעל הערוך. *[אחי"ה צ"ל עדילרין עיי"ע עדלר ומ"ש] —

* ערדילי (מל"ע غرد ובל"ם ערדא Trüffeln) ירו' פסחי' פ"י דל"ז ע"ד עיי"ע ארד (ח"א רע"ג) ומ"ש וש"נ רי"ף פסחי' בקצת דפ' ערדיאי לי.

ערדסיא (נ"ל שהוא ערדסקוס = דרמסקוס Damascus) אסיא ואספמיא בפ' חזקת הבתים בגמ' דסמוך שנים מעידים (ב"ב נ"ו.). — (א"ב בנוסח' כתוב ערדסקים פי' שם מחוז). *[אחי"ה בנו"ג ערדיסקים ובכ"י ש"ס ה' ארסקים ובכ"י א"פ אדרסקא ובתוספ' בדפ' פיז' עידיסקים (ד"ס ב"ב שם) בתוספת' תרומ' רפ"ג ערדסקוס ועוד שנויים אחרים ציינתי בע' ארדקסם (ח"א רע"ה) אבל שם ובע' אסיא ב' (שם קע"ט) הוכחתי כי עיקר הגי' דרמסקוס ע"ש] —

ערדסק (נ"ל שצ"ל פרדסק מל"י πυριστάτης, πυροστάτης מחתה או דוד של אש Feuerpfanne, Kessel) בביצ' בס"ג דפ' יו"ט (כ"כ:) מביאין ערדסקאות של ברזל פי' כלי של ברזל מנוקב. *[אחי"ה בתחלה הייתי סבור שצ"ל דסקאות (discus) כרש"י כ"י שהביא ד"ס אבל גם בכ"י ש"ס ערדסקיאות ובפי' ר"ח ערדיסקות ולא פי' בו מאומה אבל בכ"י תוספת' ביצ' פ"ב הגי' פרטסקאות [1]) וכן בירו' ביצ' פ"ב דס"א ע"ג פרדיסקים היו מעשנין וצ"ל פרדיסקים. ורש"י בביצ' פי' ערדסקיאות אנצינציירי"ש והם נבובים ומנוקבים ע"כ וכיון לל"צ Räucherfass, encensoir והמאירי פי' בחי' ביצ' ערדסקיאות כלי מחתות ע"כ ולי נראה שגי' הירושלמי וכ"י תוספ' עיקר ומל"י הנ"ל מחתה או דוד של אש, או אולי πυρίσταϰτος feuersprühend, והם כלי אש אשר עליהם מבערים וע' הזקנים העתיקו מחתה (שמות כ"ה, ל"ח) πυριατὸς] —

☜ עוּרְדְּעָן (פי' בלא"ר כמו צפרדע בל"מ ובל"ס אוּרְדְעָא Frosch) תרג' ותעל הצפרדע (שמות ח', ב') וסליקו עורדעניא. *[אחי"ה וכ"ה בתרג' שם ז', כ"ז והלאה; לתהלי' ע"ח, מ"ה תמיד בקבוץ עוּרְדְּעָנַיָּא [2]) ואצל רז"ל גם היחיד ב"ר פ"י חד עורדען ויק"ר פכ"ב חדא אורדען. ועיי' ג"כ ע' אורדענא [3]) וש"נ ירו' שבת פי"ד די"ד ע"ד הדא אורדעאנה סכנה ובירו' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ד אי' הדא עורדענא סכנה והוא חולי הלשון עיי"ע אורדענא] —

עֶרְוָה (מל"מ פי' גלוי וחשיפה Blösse מפעל עָרָה ועוד הושאל לחרפה ולדבר מגונה Scham, ועוד איסור משום קרבות Verbot wegen Unzucht Blutsverwandtschaft) בס"ג דפ' כיצד העדים (מכו' ה':) איש אשר יקח את אחותו בת אביו וגו' (ויקי כ', י"ז) בת אביו ובת אמו [4]) מניין ת"ל ערות אחותו גלה (ויקי שם) ללמד שאין עונשין מן הדין. *[אחי"ה וכזה הענין של איסור קרבות עיי' יבמו' ג': מה אחות אשה מיוחדת שהיא ערוה אף כל שהיא ערוה, שם ח'. צרה וערוה עיי' שם כל הסוגיא, ושם י"ג. והלאה צרת ערוה, כ"א. פגע בערוה, והקבוץ עֲרָיוֹת יבמו' ג': ד'. והלאה. גלוי עריות עיי"ע גל (ח"ב ר"פ סע"ב וש"נ) והוא זנות והרבה בש"ס ביחיד ערוה וקבוץ עריות עיי' ברכו' כ"ד. שבת ס"ד: עירו' כ"א: ק': פסחי' קי"ג: יומ' ע"ה. חגי' י'. י"א: יבמו' ס"ג: כתובו' י"ג: עיי"ע אסטרפוס, גיטי' מ"ו. ס"ד. צ', קידו' פ"ב. סנה' ל"ח. מ"ט. נ"ו. נ"ז. ס"ג: ק"ז. אבות פ"ג מי"ג והושאל לכל שהוא גלוי וחשוף שהש"ר פ' כי טובים: מה מים מכסים ערותו של ים . . כך התורה מכסה ערותן של ישראל — ב"ר פמ"ה נ"א ס' ערותן צ"ל עדותן עיי"ע עד ג'. ובתרג' א' במקום ערוה: עִירְיָא, עִירְיְתָא, עִירִיתָא עיי' תרג' לבראשי' ט', כ"ב. כ"ג; לויק' י"ח, ו'. ז'; כ', י"א. והושאל לערות הארץ תר"י א' בראשי' מ"ב ט', י"ב עריית מטיית ארעא והוא הקבוץ וכן בדרז"ל ירו' מגילי' פ"ד דע"ה ע"ג בַעֲרְיָיתָא דאבוי ובערייתא דאימיה והיחיד בכורו' ל"ט: עיי"ע זכן א'] —

* עוּרְזִילָא (מל"ע غزال בל"ם עוזילא כמו אורזילא Gazelle) שהש"ר פ' עד שיפוח עורזיליהון דאיילתא ועיי"ע אורזלא ח"א, רע"ז.

☜ עַרְטֵל (בל"ם entblössen, nackt machen והתואר ערטילאי, ערטילאה מל"ם עַרְטֵלָי, עַרְטֵלָיָא עירם ועריה nackt) תרג' כי עירם

---

[1]) ובנו"ג ערדקסקאות. [2]) ובדפ' סיביונינטי' בלי דגש ביו"ד. [3]) ושם הביא ר"ב גם היחיד מתרגום ולפנינו הרבים כאמור. [4]) וכ"ה הסדר בכ"י ש"ס ובנו"ג בת אמו ובת אביו.

אתה (בראשית ג׳, י״א) ארי ערטילאי את. *[אחי״ה וכ״ה שם י׳; לעמוס ב׳, ט״ז; לקהל׳ ה׳, ט״ו ולנקבה ערטילתא תרג׳ אסת׳ א׳ א׳. י״א והקבוץ זכר ערטילאין תרג׳ לבראשי׳ ג׳, ז׳; לאיוב כ״ב, ו׳; כ״ד, ז׳, י׳; לנקבה ערטילָאָן תרג׳ אסת׳ שם. וכ״ה בכתובו׳ ס״ה: שליח ערטילאי כ״ה ברש״י וכנו״ג ערטלאי ובסוט׳ ח׳: ערטלי׳ וברש״י ערטיל. ב״מ מ״ו: גברא ערטילאי. ירו׳ כתובו׳ פ״ו ד״ל ע״ד מיקם ערטיליי ולנקבה ירוש׳ פיאה פ״ח דכ״א: ועַרְטִילָא הוות. והשם המופשט תרג׳ לדברי׳ כ״ח מ״ח ובערטיליותא וכ״ה בל״ס. והפעל תרג׳ דה״י א׳ י׳, ח׳ לערְטָלָא; פ י ע ל ב״ר פ״ו קהל״ר פ׳ וזרח מערטלו עיי״ע נשתק, נ ת פ ע ל ב״ר פי״ט נתערטלו הימנה. א ת פ ע ל תר״י א׳ לבראשי׳ ג׳, ז׳ דאתערטלו מן לבוש. תרג׳ ועֵרה (ישעי׳ ל״ב, י״א) ואתערטילו. והערל (חבקוק ב׳, ט״ז) ותתערטל א״כ הבינו כמו והערה] —

ערטל (= ערטוליני) תרג׳ רכבי הרכש האחשתרנים (אסת׳ ח׳, י׳. י״ד) דרכיבו על רכסא ערטליני. *[אחי״ה עיי״ע ארטבלאי ומ״ש בח״א, ר״פ] —

* עִירוּי, עֲרָיָה, עַרְיָין עיי׳ ערוך ער. ע ר י א, ע ר י י ת א עיי״ע ערוה.

עָרַךְ (מל״מ ענינו השואה ודמיון אל דבר אחר באיכות ובמעלה ועוד שומא בדמים ab-Werth, Schätzung, עֵרֶךְ; schätzen, taxiren (Aequivalent בריש ערכין (ב׳.) ובריש חולי׳ (ב׳.) הכל מעריכין ונערכין, פי׳ כל ישראל יעריכו עצמן ואומרים ערכי עלי הוא שאמר הכתוב (ויק׳ כ״ז, ג׳ והלאה) והיה ערכך, ונערכין אומ׳ ערך פלוני עלי נודרין דמי עלי נידרין דמי פלוני עלי ערך קצוב בתורה נדר שמין אותו כעבד[1]) וכ י ו צ א ב ו כ ו פ ר ב ד מ י ם ה א מ ו ר ב נ ז י ק י ן (ועיי׳ ב״ק מ׳. והלאה) ו כ ו פ ר ה י י נ ו ע ר כ י ן ה א מ ו ר ה ב ת ו ר ה ש מ י ן א ו ת ו כ ע ב ד[2]). ערכאות[3]) של גוים (גיטי׳ י״א רע״א) כבר פי׳ בע׳ הרמיז (ג׳). בפ׳ מי שהוציאו בגמ׳ מי שישן (עירו׳ מ״ז.) ובפ׳ השולח גט בגמ׳ המוכר עבדו (גיטי׳ מ״ד.) וכותב ומעלה בערכין[4]) מפני שהוא כמציל מידן, בפ״ק באבות (מ״ח) אל תעש עצמך כעורכי[5]) הדיינין, פי׳ ליתומים ולבני אדם שאינן יודעין לטעון משימין לו אפיטרופוס שיטעון בשבילו והדיין עצמו להיות הוא טוען ולסדר טענות מצד אחד אינו ראוי. בפ׳ נערה שנתפתתה בגמ׳ דסמך לא כתב לה (כתובו׳ נ״ב:) א״ר יוחנן עשינו עצמינו כעורכי הדיינין. ירושלמי (כתובו׳ ספ״ד דכ״ט.) חדא איתתא אתת לגבי ר׳ יוחנן אמר לה קצץ הוא א ס י י ך[6]) אמרה ליה לא הכן אמר ר׳ יהושע בן לוי אל תעש עצמך כעורכי[7]) הדיינין שלא לגלות ליחיד דינו ידע בה שהיא כשרה. ובפ׳ הכותב לאשתו בגמ׳ הניח פירות (כתובו׳ פ״ו.) אמר רב נחמן עשינו עצמינו כעורכי הדיינין. בר״ג דפ׳ דיני ממונות בשלשה זה [בורר] (סנהדרי׳ כ״ג.) כדאמר רבי יוחנן בערכאות שבסוריה פי׳ שאינן מומחין[8]). (א״ב פי׳ בל׳ יוני מקום ועד השופטים ושם נפקדים כתבי העיר עיי״ע ארכי) בר״ג דפ׳ ד׳ נדרים[9]) (נדרים כ״ב:) מפני שארכה של א״י היא פי׳ ערך חלקו של כל שבט ושבט כתוב בו ולא סגיא בלאו הכי ולפי (שכעסו) [צ״ל שבעטו][10]) וחטאו נוסף עליהן רוב חכמה —. רקיקי מצות (ויק׳ ז׳, י״ב) תר״י עריכין פטירין, רקיק אחד (שם ח׳, כ״ו, שמות כ״ט כ״ג) תר״י עריך חד. *[אחי״ה דע כי בדפ״ע הראשונים עד דפ׳ אמש׳ חלקו זה הערך לב׳ ערכים ובדפא״מ חלקו ר״ב לשלשה אבל בכ״י הכל ערך אחד וזה נכון לפי שטת רבינו שחשב כי ערכאות או ערכין ג״כ מפעל ערך הוא ובזה תתכן דעת ר״ב שהוא ל״י ἀρχεῖον Obrig-keitsgebäude, Rathhaus פי׳ מקום שיושבין למשפט וגם בית דין שלהם וערכאות (גיטי׳ ט׳ רע״ב י׳: י״א. ע״ז י״ג. סנה׳ כ״ג. ירו׳ סנה׳ רפ״ג, דכ״א רע״א עירו׳ מ״ז. וגיטי׳ מ״ד. ועיי׳ ילק׳ תהלי׳ ר׳ תתפ״ח ותנחומ׳ הישן ריש שופטים) או ערכין כגי׳ רבינו בשני המקומו׳ האחרונים הוא הקבוץ מהיחיד עַרְכָאָה תרג׳ דה״י א׳ ב׳ י״ז ובסמיכות בקבוץ עַרְכֵי קידושי׳ פ״ד מ״ה ורבינו בע׳ ארך ובמד״ר פ״ט הגי׳ באל״ף. ורע״ב פי׳ בקידושי׳ שם ערכי: סנהדראות שהיו עורכין

---

[1]) נגרר אחר פי׳ רגמ״ה בערכין (קובץ כ״י אנג׳ דף קכ״ג:) ע״ש. [2]) כ״ה רק בכ״י ק״ט ובדפ״ע נשמט מן שמין אותו כעבד עד שמין אותו כעבד. [3]) בכ״י ק״ט המשך הערך ובדפ״ע כאן מתחיל ע׳ בפני עצמו. [4]) בנו״ג בערכאות שלהן בערכאות של גוים. [5]) בדפ״ר כערכי וכן בסמוך. [6]) בנו״ג בט״ס אביד וצ״ל אסיך וכדמוכח מירו׳ ב״ב פ״ט די״ז. קציץ הוא אהין אסייך. [7]) בירו׳ בשני מקומות כערכי ועיי׳ בפי׳ רשב״ץ במגן אבות. [8]) ועיי׳ במגן אבות לרשב״ץ שפי׳ כשטת רבינו. [9]) בדפ״ע בט״ס דנדרים. [10]) וכ״ה בפי׳ המיוחס לרש״י בנדרים אשר שם הועתק כל הפי׳.

ומסדרין וכו' וא"כ הבין ג"כ כערוך מפעל ערך. ובתוספת' כ"י אירפ' למ"ק רפ"ב (א') הגי' וכותב ומעלה בערכיים ובנו"ג בערכאין ובתוספ' כ"י ב"ב רפ"ח בערכאין . . הערכיין ובתוספ' כ"י ב"מ ספ"ו בערכאים וכ"ה בתוספת' כ"י ע"ז רפ"א ובנו"ג בעורכים. בערכין, תוספ' כ"י ריש גיטי' בערכאות. אבל עורכי (לא כבירו' הנ"ל ובדפ"ר כערכי) הדיינין פירושו מל' עריכה וסדר ותיקון והזהיר אל הדיין שלא יעשה עצמו כמי שערך וסדר טענות בעלי הדין לדיינים. וכן מענין סדר בירו' יומ' ספ"ב ד"מ. כהן אחד עורך שני איברים. ובהשאיל' נדרי' כ': ערכתי לו שלחן והפכו פי' ששמש עמה שלא כדרכ' וענין השואה ושומא בדמים כל"מ בהפעיל ובדרז"ל גם בנפעל עיי' לעיל ציון מערכי' פ"א מ"א וחולי' הנ"ל. ערכי' ה': נערך אבל לא מעריך. והשם עֵרֶךְ פי' סדר בקבוץ עֶרְכֵּי המלחמה סוט' מ"ב: ירו' סוט' רפ"ח דכ"ב: שהש"ר פ' יפה את. בענין שומא נדרי' כ"ב: עיי' לעיל ערכי' ד'. ז': ח'. והלאה והקבוץ עֲרָכִים תנחומ' בחקתי סי' ו'. עֲרָכִין עירכ' ד'. והלאה ועל שם זה נקראה המסכתא עֲרָכִין. והשם המופשט עֲרִיכָה ירו' יומ' ספ"ב ד"מ. עריכה שנא' להלן . . עריכה שנא' כאן (ויק' א', ז'. י"ב). ערוך[1] (לישעי' ל', ל"ג) דרש בתנחומ' בחקתי ססי' ו': אתם מעריכים לפני את נפשותיכם אני מציל אתכם מעריכת גיהנם. ועוד השם המופשט ב"ר פמ"ט וילק' וירא ר' פ"ג חין ערכו (איוב מ"א, ד') חן ניתן בעריכות שפתים (שפתיו) — ועוד ענין עָרַךְ כמו אָרַךְ ובלא"ר אָרִיךְ = עָרַךְ פי' תיקון תרג' ישעי' מ"א כ"ט עריך ית טינא ובפרט לגלילת העיסה (den Teig zurechtmachen, rollen) ע"ז פ"ד מ"ט ירו' שביעי' ספ"ה דל"ו. ירו' גיטין ספ"ה דמ"ז ע"ג לא לשין ולא (ואין) עורכין עמו. פסחי' מ"ח: אחת לשה ואחת עורכת וכו', נגעי' פ"ב מ"ד כעורכת וכמניקה את בנה עיי"ע עדר א' וע' מסק א'. ירו' שבת פ"ז ד"י: הלש והמקטף והעורך. ירו' שבועו' פ"ו דל"ז סע"א ורע"ב בחדא איתא דאזלת מיערוך גב חבירתה . . תרין דינרייא עריכין וכו' עיי"ע עגל. והשם עָרִיךְ (והוא בינוני פעול בהוראת השם) פי' גלול ומתוקן ותואר לרקיק עיי' תרג' ויק' שמות הנ"ל ובתרג' במדב' ו', י"ט וערוך צ"ל ועריך והקבוץ ועריכי תר"י ב' ויק' ב', ד'[2]) ובתר"י שמות כ"ט, ב' ולבמד' ו', ט"ו (עירובין) [צ"ל עריכין]. והשם המופשט פ"ז ד"י: חייב על לישתה ועריכתה, ירו' סנהד' פ"י דכ"ט. לישתו ועריכתו] —

עָרֵל (מל"מ מי שלא נחתך העור מהגיד שלו Unbeschnittener והושאל לכובד הפה והלב כאלו קרום עליו) בס"ג דפ' כה"ג בסנהדרין (כ"ב סע"ב) ובפ' כל הזבחיי שקיבל בגמ' ערל (כ"ב:) ת"ר בן נכר (יחזק' מ"ד, ט') יכול בן נכר ממש ת"ל ערל לב (שם) א"כ מה ת"ל בן נכר בן[8]) שנתנכרו מעשיו לשמים[4]) פי' היינו משומד[5]) אין לי אלא ערל לב ערל בשר מניין ת"ל ערל בשר (יחז' שם) פי' היינו ישראל שמתו אחיו מחמת מילה[6]) וצריכא דאי כתב רחמנא בן נכר[7]) משום דאין לבו לשמים אבל ערל בשר משום דלבו לשמים אימא לא ואי כתב רחמנא ערל בשר משום דמאיס אבל בן נכר דלא מאיס אימא לא צריכא. ערל לב וערל בשר (יחז' שם) תרג' רשיעי לבא וערלי בישרא[8]) בר"ג דחולי' (ה'.) ערל שמתו אחיו מחמת מילה ישראל מעליא הוא. פי' שלא נצטוו ישראל לקיים המצות במקום שיש מיתה שנא' (ויק' י"ח, ה') אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ולא שימות בהם אלא פשיטא שכיפר במילה ולא ביקש למול או משך לעצמו ערלה כמו שפירשנו בע' משך. בפסחי' בס"ג דפ' האשה (צ"ב.) ערל הזאה ואוזמל[9]) וכו'. פי' ערל „גוי שמל בערב פסח ראוי הוא

---

[1]) ואצל הכמי ספרד ואיטליא הונח הדבור: ערוך (בינוני פעול בהוראת השם) למחברת אשר בה ערוכה בכל ושמרה מה שנוגע סדר המלין עפ"י א"ב (והוא כל"מ ולא ערך אלי מלין איוב ל"ב, י"ד). ור' אברהם זכות כנהו לחבור של ר' צמח גאון: ערוך (עיי' מבוא ח"א XIX והלאה) וגם רבינו בעצמו כתב כן בע' קטן ג' כפי דפ"ר עיי' שם XXI ורבינו קורא ספרו ערוך וכן היה מכנה ר' שלמה פרחון ספרו מחברת הערוך (עיי' בהוצאות ן' כוכב שוב XIX) ובע' פרח (נ"ד ע"ר) כנה כן גם ערך מילין לישמעאלים וז"ל עד שעמד חיוג ז"ל ומצא ערוך שעשאו חכמי לשון ישמעאל ללשונם וקרא אותו ולמד דרכיו ועשה כן ללשון הקודש וכו'. ובעל מאור עינים פמ"ה קרא כן גם Lexicon latinum ערוך עיי' מבוא XL וסוף המבוא מ"ש על זה ה' רש"ב. [2]) ובקצת דפוסי' בט"ס ועריכי. [3]) וכ"ה בכ"י ש"ס ר' בזבחים ולפנינו לי. [4]) וכ"ה ביבמו' ע"א. ובזבחיי בנו"ג לאביו שבשמים. [5]) וכ"ה בפי' רש"י בדפי' קודם באזיל בסנה' הנ"ל ומדפי' באזיל נשמט מן הצענזור. [6]) וכ"ה בפירש"י בסנה'. [7]) וכ"ה בכ"י ש"ס וביבמו' ע"א רע"א ובנו"ג בזבחי' ערל. [8]) בנו"ג בסרא. [9]) בנו"ג והאיזמל ועיי"ע.

שיטבול ויאכל הפסח לערב"[1]). בפ' אלו עוברין בגמ' כיצד מפרישין (פסחים מ״ח רע״א) מכאן לערלה שבטלה במאתים. פי' „אפי' ערלה שחמורה מן הכל אם[2]) עלתה מתוך החולין שנתערבה ונשתיירו שם מאתים מדות של חולין באותה מדה מותרין הן לו מכאן לערלה שבטלה במאתים"[3]). *[אחי"ה ערל תואר הכולל לישראל ולגוי לפי פי' רז"ל בזבחי' הנ"ל וכפי הנראה כן גרס רבינו גם בסנה' הנ"ל, וכן מפורש במכילתא בא פרש' ט"ו בן נכר אחד ישראל ערל לב ואחד גוי במשמע. תרג' וכל ערל (שמות י״ב, מ״ח) וכל עַרְלָא[4]) ובמכילת' לזה הפסוק ישראל בלתי גמול. הגר אשר בקרבך (דברים כ״ח, מ״ג) תרג' תותב ערל דבינך. כי כל הגוים ערלים וכל בית ישראל ערלי לב (ירמי׳ ט׳, כ״ה) תרג' כל עממיא ערלין בבשרהון וכל בית ישראל ערלין בלבהון. ותר"י א' לבראש' י"ז, י"ד העתיק וערל: וערלאה והקבוץ תרג' אסת' א', ה' ערלאין וכן בל"ס עורלא. ובתרג' עורלא הוא השם פי' ערלה תרג' דפ' סיביוניט' לבראש' ל"ד, י"ז. ובתר"י עורלתא וכ"ה בל"ס עוּרְלוּתָא. ובסמיכות עורלת ברה (תרג׳ שמות ד׳, כ״ה) וזולתו וכן בע"ז י': נפל (קטיעא בר שלום) על רישא דעורלתיה קטעה. והשם עָרְלָה פסחי' צ"ב. הפורש מן הערלה וכו' ירו' יבמו' פ"ח ד"ח ע"ד משך לו אחר ערלה ועיי"ע משך והקבוץ ויק"ר פכ"ה ארבע עֲרָלוֹת הן נאמר ערלה באוזן (ירמי׳ ו׳, י׳) . . ערלה בפה (שמות ו׳, י״ב. ל׳) . . ערלה בלב (ירמי׳, ט׳, כ״ה) . . ערלת הגוף. והשם ערלה בפירות כל"מ הרבה בש"ס ועל שמו נקראת מסכת ערלה. וערלתם ערלתו (ויק׳ י״ט, כ״ג) פירש"י ואטמתם אטימתו יהא אטום ונסתם מליהנות ממנו ע"כ ולפי זה יש לפרש גם הפעל ירו' מעשרו' ספ"ד דנ"א ע"ג דבר שעוֹרֵל את פריו פי' שאוטם וסותם ובברכות ל"ו: אי' שומר לפרי. והשם המופשט עֲרֵלוּת חולי' ה'. יבמו' ע': ע"א.] —

עָרַם (בהפעיל כל"מ ענינו התחכם בתחבולות (klug handeln, listig zu Werke gehen בפ' במה אשה בגמ' פורפת (שבת ס״ה:) תבעי למ"ד מערימין בדליקה פי' רבינו חננאל בפ' כל כתבי בגמ' ולובש כל מה שיכול ללבוש (שם ק״כ.) „ואפי' יותר מי"ח כלים וכן הלכה וקמ"ל דמותר להערים. ירו' (שבת פט״ז דט״ו רע״ג) תני אין מערימין ר' יוסי ב"ר בון[5]) אמר מערימין ועל זו אמרינן בגמ' (שבת ס״ה:) דפורפת תבעי למאן דאמר מערימין תבעי למאן דאמר אין מערימין". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח בשבת ק"כ: בש"ס ווילנ'. וכן מוכח מפ' רבינו נסים בשבת ס"ה: ע"ש ובירו' שבת שם: מאן דמר מצילין אח"כ מזמן כמאן דמר מערימין ומאן דמר מזמן ואח"כ מציל כמאן דמר אין מערימין. ירו' שם פ"ב ד"ה סע"ב ורע"ג בכלים קטנים מערים עליהן ומטבילין, ירו' ביצ' ספ"ג דס"ב. מותר להערים . . אסור להערים, ירו' ב"ק רפ"ט ד"ו ע"ד אלא שמערימין עליו ליכנס לשם וכו'. להרגו בערמה (שמות כ״א, י״ד) דרש בירו' סנהד' רפ"ה דכ"ב סע"ג ורע"ד שיערימוהו באיזה מיתה מת (ועיי׳ בבלי סנהד׳ פ׳:), ב"ר פ' ל"ט. ומה אתה מערים על השבועה וכ"ה בפסיקת' דר"כ צד קל"ט. בגי' כ"י א"פ ופ' וכרמולי ובנו"ג מעביר על השבועה. אתפעל סנה' כ"ה. דילמא איערומי קא מערים, כתובו' פ"ז: דילמא איערומי קא מערמת. והתואר סנה' ע"ו סע"א ורע"ב סוט' כ'. רשע ערום. ברכו' י"ז. לעולם יהא אדם ערום ביראה, הולי' ה': בני אדם שהן ערומין בדעת וכו'. ובל"ס עֲרִימָא וכ"ה בתרג' משלי י"ב, כ"ג; י"ז ט"ז ועוד ערים תרג' בראשי' ג', א'; לש"א, כ"ג והקבוץ למשלי י"ד, י"ח כלילהון (דערומאי) [צ"ל דְעַרִימָאֵי]. והשם בל"ס עֲרִימוּתָא וכ"ה בתרג' משלי א' ד'; ח', ה'. ועוד עַרְמוּתָא תרג' מ"א ב', ה'. ב"ר פפ"ו גבר ערים ומה הוות ערימותיה וכו' וכן ערמומית סוט' כ"א: נכנסה עמה ערמומית, נדה מ"ה: נכנסה בו ערמומית תחלה. ועוד עַרְמִית רבית תוספת' ב"מ רפ"ד ובכ"י אירפ' הערמת רבית] —

עָרוֹם (מל"מ עָרֹם וְעֵירֹם תואר למשולל לבוש (nackt בפ"א בדמאי (מ״ד) ומפרישין אותו ערום בין השמשות (פירוש)[6]) [צ"ל בירוש'] מפרישין אותו ערום שאינו טעון ברכה שאם היו טעון ברכה לא היו מפרישין שאסור להזכיר

---

1) הועתק מפי' ר"ח. 2) כ"ה נכון מאוד ולא כבנדפס בפי' ר"ח הכלאים והמו"ל ה' שטערן נבוך בזה (עיי' הערות צד קפ"ו) ובש"ס נדפס ג"כ בטעות והגיה ללא נכון כי לא חשו לעיין בערוך. 3) הועתק מפי' ר"ח ועל פי הערוך יש לתקן בדברי ר"ח המגומגמים בדפוס וכל הפי' הזה אי' רק בדפ' וויניצ' ובכ"י ובשדפ"ע נשמט בטעות מן מכאן לערלה שבטלה במאתים עד מכאן לערלה וכו'. 4) כ"ה בדפ' סיביוניטא ובקצת כ"י ודפי' ערלא. 5) בנו"ג בי ר' בון ובפי' ר"ח בר אבין. 6) ודוגמת טעות זו עיי"ע אפטרופוס הדפה ותיק כיון א' ועיי"ע חלק א'.

את הישם כשהוא ערום[1]) בין השמשות הדא היא דתנן[2]) (שבת ל"ד. במשנ') ספק חשכה ספק אינו השכה וכו' עד אבל מעשרין את הדמאי תנא חלפתא בן שאול אומר מחללין דמאי במרחץ שאינו טעון ברכה הא ודאי טעון ברכה רבי מנא בעי קמי[3]) רבי יודן כיצד הוא מברך א"ל אם היו פירות על פדיון מעשר שני אם היו מעות על חילול מעשר שני. *[אחי"ה עב"ל הירוש'. ובהשאילה שבת י"ד סע"א וש"נ האוחז ס"ת ערום נקבר ערום וכו' עד ערום בלא מצות. ולנקבה סנהד' ע"ה. ימות ולא תעמוד לפניו ערומה. סנה' צ' סע"ב וש"נ מה חטה שנקברה ערומה יוצאה בכמה לבושין וכו' ושם כשהן עומדין עומדין ערומין ועיי' מה שכתבתי על זה במ"ע דמ"ג חכ"א 579 והלאה] —

* עֲרֵימָה (מל"מ עֲרֵמָה שם לדבר הצבור (Haufen תוספת' תרומו' ספ"ג לא (תורמין) מן הכרי על הערימה[4]). שמ"ר פל"א כשם שהערימה הזאת עומדת והכהן יורד לתוכה וכו' כך עשה הקב"ה את העולם ערימה וכו'. נערמו (שמו' ט"ו, ח') נדרש במכילת' בשלח מס' שירה פ"ו עשאם כמין עֲרֵימוֹת וכן בתר"י א' אתעבידו מיא עוּרְמָן עוּרְמָן והוא הקבוץ מל"ס עִרְמָא וכן לנקבה עַרְמְתָא וכ"ה בתרג' רות ג', ז' בסטר ערימתא, לירמי' נ', כ"ו עֲרֵימַת עיבורא.

עַרְמוֹן (מל"מ Platane) ערמונים דולבי (ר"ה כ"ג. וש"נ) עיי' בערך דלב[5]).

עַרְמוֹן (= עַרְמוֹנָא כמו חוּרְמָנָא (Otter, Basilisk שפיפון עלי ארח (בראשית מ"ט, י"ז) תר"י (א') ערמונא דכמין בפרשה. תרג' בבלי[6]) כחיוי חורמן ישרי על אורהא. נחש עלי דרך שפיפן עלי ארח שוין הן. — (א"ב בנוסחאות כתוב חורמנא דכמין עיי"ע חרמן). *[אחי"ה ר"ב כיון לתר"י ב' אבל בתר"י א' חורמנא דרביע על פרשת אורחא וערמונא כמו חורמנא] —

ערן (= עִירָנִיּוֹת תואר נקבה בקבוץ מן עיר (Dörflerinnen, Kleinstädterinnen בפ' המביא כדי יין בגמ' אין פוחתין[7]) (ביצ' ל"ב.) מאי חירניות אמר רב יהודה[8]) עירניות[9]) מאי עירניות אמר אביי צעי חקלייתא. בפ' המוציא יין בגמ' כחול (שבת פ'.) כי תניא ההיא[10]) בעירניות. פי' „בנות כפר שאין רגילות לצאת לשוק שאין שם שוק לצאת אליו"[11]) וי"א בנות כפר שאינן צנועות[12]). בב"ר פנ"א (ג') למדינה שהיו לה ב' פטרונין אחד בן מדינה ואחד עירני. *[אחי"ה בנו"ג עירוני ועיי"ע ער ח' וש"נ גם ג"י עירני והקבוץ נקבה עִירָנִיּוֹת — ובענין עירנית בעירו' נ"ג: עיי"ע ער ד' ועוד עיי"ע עלץ. עִירְנִיתָא בירו' שבת רפ"ב עיי"ע ער י'] —

* עירניה (?) ירוש' ב"ב רפ"ט דט"ז סע"ד אפילו עירניה ובבבלי ב"ב קמ"ד רע"א הגי' הנכונה עיי"ע אדן.

* עֲרוֹנִים (= ארונים (Lorbeerbäume עיי"ע ער ז', ומ"ש.

עֶרֶם (מל"מ עֶרֶשׂ ובל' קלילה עֲרִיסָה פי' ערש שיש לה כיפה בל"ע عرش überwölbtes Bett ובפרט אותה של קטנים (Wiege, Kinderbett בפ' י"ו[13]) בכלי' (מ"א) המיטה והעריסה משישופם בעור הדג[14]) מלשון (דברי' ג', י"א) הנה ערשו ערש ברזל. *[אחי"ה וכ"ה בפי' רה"ג לביאור מעריסתן נדה פ"ד מ"א (בסדט,, 32) ושם עוד פי' מהר בטיית ע"כ וצ"ל מהד مهد Bett וכצ"ל בפי"מ להרמב"ם לכלי' שם וז"ל ומטה הוא אלסורד ועריסה אלמהר וצ"ל אלסריר אלמהד = السرير المهد. ערש (דברים הנ"ל) נדרש בב"ר פנ"ג לא

---

[1]) הוא מפי' רבינו ולי' בירו' ועיי' ג"ב פי' הר"ח והרמב"ם לדמאי שם. [2]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובנו"ג בירו' דתנינן אבל בדפ"ע בט"ס דתניא וצ"ל דתנן שהיא משנה. [3]) בירו' קומי וזה עיקר. [4]) כ"ה בכ"י אירפ' ובנו"ג הערמה. [5]) ח"ג, ס"ז וש"נ ועוד עיי"ע ער ז'. [6]) והוא תרג' אונקלס ע"ע אבוב וע' חלזון א' חרמון. [7]) כ"ה בדפו"ו ובכ"י. [8]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וכ"ה בש"ס וכן העתיק ר"ח בעירו' נ"ג: וכ"ה בע' עלץ ע"ש ובדפ"ע בכאן רב יצחק ובדפ"ר יצחי וצ"ל יהודה. [9]) וכ"ה חירניות . . עירניות בכ"י ש"ס ועיי"ע עלץ וכ"ה בשבת פ'. ובכ"י ק"ט ערניות בלי יו"ד וכדאי' בביצ' הנ"ל אבל בע' עלץ גם בכ"י ק"ט ביו"ד וכ"ה עיקר. [10]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפ"ע הכי. [11]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב וכן מוכח מפי' ר"ח בשבת בש"ס ווילנ' פ': ד"ה כחול ושם צ"ל כבערוך והמו"ל שכח מלעיין בערוך ובדפ"ע אי' שאין שוק לצאת בו. [12]) וכן פי' ר"ח בעירו' נ"ג: עירניות בנות הכפרים והביא ראיה מביצה הנ"ל וכדפירש הש"ס צעי' חקלייתא והמאירי בחי' ביצה פי' אלפסין גדולות שמערין בהן מן הקדרה וכו' ונראה שגרס כלפנינו בש"ס בלי יו"ד ערניות כפעל ערה וכל' עירוי. [13]) כ"ה נכון בכ"י ערוך ובדפ"ע י"ז. [14]) כ"ה בכ"י ערוך ובע' שף ב' ושם לנכון פי' י"ו'

נרנרת עריסה תחלה אלא וכו'. תוספת' פי"ג (י"ד) מלבין של מטה ושל עריסה וכו' (ועיי' שבת מ"ז סע"א), תוספתי ביצה פ"ג המיטה והכסא וכו' ועריסה שנתפרקה, תוספת' כלי' ב"ב ספ"ז המיטה וכו' ועריסה של זכוכית וכן ענין ערסא בלא"ר סנהד' כ'. ערסא דגדא, ערסא דצלא עיי"ע גד א', נדרי' כ"ו. ושם עיי"ע דרגש. איכ"ר פ' רבתי ערסא פחיתא. והקבוץ שם ארבע עַרְסָאתָא ירו' ברכו' פ"ג ד"ו. ערסתא קיסרייתא וכ"ה בירו' מ"ק פ"ג דפ"ג רע"א ובירו' נדרי' ספ"ז ד"מ ע"ג אי' ערסייתא. ובירו' שבת פ"ז ד"י ע"ג ערסיין, ויק"ר פ"ה ערסין. ועוד פי' ערסא מטה שנושאין בה המת ירוש' כלאי' פ"ט דל"ב סע"ג ירוש' כתובו' פי"ב דל"ה. יהבו ערסי וכו' עיי"ע אסיא א'. ב"ב כ"ב. ערסיה דר' ארא בר אהכה, ירו' ברכו' פ"ג ד"ו: ערסיה דר' שמעון [1]) בן יוצדק, ושם: ערסיה דר' שמואל בר רב יצחק — והפעל מן ערים כלאים פ"ד מ"ז עיי"ע הבא אח"ז] —

עֶרֶם (= ערים מל"ע عريش Weinlaube וממנו הפעל עֲרֵם או מהשם עריסה wölben עיי' כפנים) בפ' ח' בכלאים (מ"ז) ר' יהודה אומ' אם ערסן מלמעלה הרי אילו מצטרפין. פי' התקין הסריגין על העצים ורצפן ועירבן וכמו כן הא דתנן בפ' ששה (מ"ז) ערים היוצא מן הכותל לשון עירוב. פסקי ערים (שם מ"ו) שמפסיק העירוב. הפרח היוצא מן הערים (שם מ"ט) פי' מתוך ערבוביא. פי' אחר ערסן מלמעלן [2]) עושים מקנים כמין ערס למעלה ומדלין עליה שריגי גפן ושמן בל' ישמעאל ע ר י ס — (א"ב פי' בל"י שם כללי לכל מה שהודלה ונשא מן הארץ ונתלה במקום גבוה). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י das Aufhängen, αἰώρησις Schweben והנכון שהוא ל"ע הנ"ל כי ע ר י ס [3]) בל"ע גפן הסורחת שיסבכו ענפיה כסוכה וכפי' הרמב"ם בכלאי' פ"ד מ"ז וממנו נגזר הפעל עִרְסָן וכפ"א בערוך. ולפי פי' ראשון אולי הוא מל"ע عرض in einandergeflochten sein ודרכן להעבירו בקנים וכ"ה מפורש בתוספת' כלאי' רפ"ד בכ"י אירפ' ערים שהעבירו ע"ג קנים . . ערים שהעבירו ע"ג הריפון וכו' ובנו"ג בט"ס חריץ ועיי' כלאי' פ"ו מ"ח, ותוספ' שם רפ"ג ערים שהיה לו נוטע כהילכתו, כלאי' פ"ו מ"א איזהו ערים הנוטע שורה של חמש גפנים בצד הגדר וכו' ושם מ"ה ערים שחרב מאמצעיתו ונשתיירו בו חמש גפנים וכו' ושם מ"ב ערים שהוא יוצא מן המדרגה וכו' עיי"ע מדרגה, ירוש' כלאי' רפ"ו ד"ל: בערים המעוקם . . בערים המכוון, שם פ"ז ד"ל ע"ד וכלאי' פ"ו מ"ו פיסקי ערים והקבוץ תוספת' פאה ספ"ג איזהו שיכחה בעריסין גדולים . . בעריסין קטנים] —

עָרַם (נ"ל מהשם עֶרֶסָן בל"ם אַרְסָנָא גרש שעורים Gerstengrütze וממנו הפעל כתש ורסס כגרש, גרס zerreiben והושאל לגבילת העיסה Mehlbrei einrühren ורבינו גזרו מהשם עריסה) בפ' כיצד מברכין בגמ' חוץ מן היין (ברכו' ל"ז: ובס"ג דפ' אלו מנחות נקמצות (מנחות ע"ה סע"ב) הכא במאי עסקינן בשערסן. פי' מלשון (דברי' ט"ו, כ'. כ"א) עריסתיכם דכיון שעירבן נעשו אחד ויש בו כזית. שייך זה בפרק הראשון של מעלה [4]). סלת זריד וערסן (ברכו' ל"ז.) ככר פירשנו בע' זריד [5]). בר"ג דפ' הוציאו לו (יומי מ"ז.) אית דאמרי בערסן וכדרבה בר י ה ו נ ת ן [6]) דאמר רבה בר יהונתן אמר ר ב י ח י א ל [7]) בפ' אין בין המודר הנאה בגמ' דסמוך מרפאהו רפואת נפש [8]) (נדרים מ"א רע"ב) ערסן יפה לחולה לרפאותו מאי ערסן אמר רבי יונתן [9]) חושלא דשערי עתיקתא רב יוסף אמר סמידא דשערי עתיקתא דריש נפיא אמר אביי ובעין בישולא כבישרא דתורא [10]). פי' מפני שהיו בניה של קמחית בעלי כח שגדלים בערסן שמאמץ כח החולים וכל שכן הבריאים. וי"א בשכבת זרע (יומי שם) כמו שהיתה עושה בת שבע אם שלמה (סנה' ע':) כמפורש בע' בר בטני וכדכתי' (תהלי' י"ח, מ') ותאזרני חיל למלחמה [11]) כלומ' זירזתני כדכתי' (רות ג', ב') זורה את גורן השעורים זירזתני אמצתני כל העולם כולו נוצרין מברור של טיפה של שכבת זרע ואני מן הברור

---

[1]) כ"ה נכון במהרש"ס וכ"ה בקהל"ר ס"פ טוב ללכת ובנו"ג שמואל. [2]) וכ"ה בירו' ובנו"ג מלמעלה [3]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע ערם. [4]) ר"ל לערך ערם ב'. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט וכן בערוך ע' זריד אבל בדפ"ע בכאן זרד ועיי"ע הנ"ל בח"ג, שכ"א. [6]) וכ"ה בכ"י ש"ס ל"ד ובנו"ג יונתן ובכ"י א"פ רבא בר יוחנן. [7]) וכ"ה בעירו' י"ב. כ"ח: ל"א: ע"ז. מ"ק י'. ונדרי' מ"א: אמור מעתה כי גי' רבי יחיאל ביומי הנ"ל איננה נכונה ובאמת בכ"י ש"ס רב יחיאל. [8]) בנו"ג הנפש [9]) וכ"ה בנדרי' ובכ"י ק"ט יוחנן ועיי' הערה 6. [10]) כ"ה בכ"י ושם עוד כי בישרא ובדפ"ע בישולתא. [11]) ובפי' ר"ח ביומ' הגי' ותזרני חיל וכיון לש"ב כ"ב, מ' והוגה בש"ס ווילנ' ללא נכון.

שבברור. *[אחי"ה כל זה מפי' ר"ח ביומ' הנ"ל ורמזתי עליו כבר בע' זריד ע"ש. ופי' רבינו של עירסן מהשם עריסה מוכח ג"כ מספרי שלח פי' ק"י [ראשית] ערסתכם משיתערס מכאן אמרו אוכלים עראי מן העיסה עד שתתגלגל בחיטים וכו' הרי כי הפעל נבנה מהשם וענינו גלגול וגיבול העיסה וכפי' רבינו אי' ג"כ ברש"י ברכו' ל"ז: ד"ה בשערסן, ובפי' רגמ"ה כ"י למנחו' (בקובץ כ"י אנגי' דף כ"ד:) מפורש בשעירסן שגיבלן ע"כ ובזה הענין ירו' פסחי' פ"ג ד"ל. ירו' ביצ' פ"א ד"ס רע"ד עירס לא אמר אלא לש אבל עירס לא. ירו' חלה פ"א דנ"ז: עירס ראשי עיסיות ובבינוני ירו' שם: וההן נשוך לאו כמעירס הוא וצ"ל כמעוֹרָס הוא. אבל השם ערסן יומ' ונדרים הנ"ל וירו' נדרי' רפ"ו דל"ט ע"ג הוא מל"ס הרשומ' בתחלת הע'] —

ערם (= עָרִיס או כמו אָרִיס מל"ע הרשומ' בע' ארים עובד אדמה או כמו غريس נוטע אילנות (Gärtner eines Grundstückes בפ' חזקת הבתים בגמ' העריסין[1] (ב"ב מ"ו:) בעריסי בתי אבות פי' ערים ידוע לאותה משפחה ומנהגם[2] להשלים הכל בידו והוא הנותן לבעל השדה חלקו וכל מי שהוא בענין הזה ואפי' נתן חלק שאר העריסין ולקח הוא חלק בעל הבית אין לו חזקה (אמרי) [צ"ל אימור][3] קהרמנא שויה[4] פי' מורשא אפיטרופא[5] — (א"ב פי' בל"י שומר עיי"ע (ארם) [צ"ל ארים]). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י הרשומ' בע' ארים וע"ש ומ"ש. ופי' הנ"ל הועתק מפי' ר"ח שהובא בשט"מ לב"ב ע"ש. ובנו"ג בכל הסוגיא ארים, אריסין אבל בדפ' פיז' ובכ"י ש"ס מינכען וה' ור' אי' בעי"ן, וכנ"ה בתוספ' חלה פ"ב אעפ"י שהיה ר' גמליאל פוטר את עריסות[6] בסוריא אוסר היה מלערם אם עירם הרי זה פטור] —

ערם (אולי מל"פ عرصة מקום פנוי freier Raum אבל עיין בפנים) בס"ג דפ' עושין פסין (עירו' כ"ו.) מעריב לכולה מחוזא ערסתא ערסתא[7] פי' „שכונות שכונות ולא לכולם ביחד. וישנו בפ' כיצד מעברין בגמ' עיר של יחיד (שם ס'.) כל שאינה עשויה לנחת אינה מחיצה. פי' מחיצתא חזקתא שרירתא דקביען וקיימן[7] ועשויות לנחת". בר"ג דגיטי' (ו'.) רבה בר אבוה מצריך מערסא לערסא ורב ששת משכונה לשכונה ורבה באותה שכונה פי' בלעז ערסא ריונ"י והיא גדולה מן השכונה ושכונה בלעז קונטרד"א. *[אחי"ה ריונ"י פי' בלאי"ט rione הלק מחלקי העיר Stadtviertel, contrada הוא בלאי"ט שוק ופלך Gegend ורש"י פי' בגיטין ערסא שורת הבתים, שבצד רה"ר ולפי זה אולי הוא מל"פ ارستة = ارستكى שורה אבל בעירו' הנ"ל פי' שכונה. ובירו' ביצ' פ"א ד"ס סע"ג שמואל מיטען מערם לערם][10] —

ערם (?) בערסא הלך אחר שלשלותיו (שבת ס'.) עיי"ע עדשה[11] כי כן גרס בעל הערוך.

ערסל (נ"ל מל"ע عرزال בל"ס ערזלא Hängebett עיי"ע ארזלא) כמלונה במקשה (ישעי' א', ח') תרג' כערסל מבתותא[12] במקייטא [צריך לו' במקטיא[13]]. והתנודדה כמלונה (ישעי' כ"ד, כ') [תרג' ותהי אזלא ואתיא כערסלא]. *[אחי"ה וגי' התוספות בעירו' כ"ה רע"ב הכא במ"ע דעביד כי ערסלא וגי' רבינו עיי"ע ארזלא ופי' חבלים המתוחים

---

[1]) כ"ה בכ"י ה"ב ובדפ"ר כגון העריסין וצ"ל כבכ"י. [2]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר אבל כשדפ"ע בט"ס ומנהיגם. [3]) וכ"ה בע' קהרמנא. [4]) כ"ה נכון מאוד בכ"י ה"ב ובכ"י ק"ט בהרמנא וצ"ל קהרמנא וכדאי' בע' קהרמנא ובנו"ג הרמניא בעלמא שויוה ובכ"י ש"ס פ' בהרמניא ובכ"י ש"ס ר' בהרמנא ובכולם צ"ל קהרמנא והוא ממש ל"פ قهرمان מושל וסוכן ואפיטרופוס. [5]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב וכ"ה בשאר כ"י ושם מורשה ובכ"י ק"ט בטעות מיושר אפיטרופיא ובדפ"ע אפיטרופא מורשה ובשט"מ לב"ב אי' הרמנא מורשה כלומ' אפוטרופוס והוא בלי ספק על פי הערוך אבל אז צ"ל קהרמנא כגי' הכ"י ופירושו: מורשא כלומ' ראש ואפיטרופוס כאמור. [6]) בכ"י אירפורט אריסין. [7]) וכ"ה בכ"י ש"ס בעירו' ס'. והוא הקבוץ וביתוד ערסא בכ"י ש"ס לדף כ"ו. ובנו"ג בשני מקומות ערסייתא ערסייתא וצ"ל ערסתא וכדאי' בע' פרא ב' ובשני מקומות בפי' ר"ח. [8]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וכדפ"ר ובשדפ"ע וקיימין ובפי' ר"ח דקביעין וקיימן וצ"ל דקביען. [9]) כל זה הועתק מפי' ר"ת בדף כ"ו. ע"ש. [10]) ובבבלי ביצ' כ"ה: הגי' משמשא לטולא ומטולא לשמשא. [11]) ר"ל ע' עדש א'. [12]) בכ"י ק"ט בט"ס מכתיתא ועיי"ע ארזלא וע' בע' ג'. [13]) וכ"ה במתורגמן ובפשיטה ובנו"ג במקשיא וכ"ה בע' בע ג' ובדפ"ר כאן בט"ס במו קיטא ובדפ"א במקשיא.

מאילן לאילן כסדר המטה והשומר שוכב עליה בלילה] —

עַרְסֵל (נ"ל כמו עַרְזֵל בל"ס ענין סביכה ולכידה (verstrickt, verwirrt בב"ר פרשת (ל' [צ"ל ל"ב] (ל"א)[1] הגבורים היו נותנין רגליהם על התהום וסותמין אותו והיה בא ליכנס לתיבה והיו רגליו מתערסלות[2]) במים הה"ד (איוב כ"ג, ה') הרופאים יחוללו וגו' — (א"ב פירשו המפרשים מלשון כויה). *[אחי"ה וכ"ה במיוחס לרש"י בב"ר כפי הגי' שם והיו רגליו מתערכלות ופי' המיוחס לרש"י מתערכלות נכוות ע"כ ויפה תואר הגיה לנכון מתערסלות וכ"ה בילק' נח ר' נ"ה בשם ב"ר[3]) ואולי לפי זה הפי' הוא מל"ר האמצ' arsalium כויה ושרפה וכן אי' בפר"א פכ"ג מה עשה הקב"ה הרתיח מי התהומות והיו שולקים את בשרם ופושטין עורן מעליהם וכו' וכפי זו הגי' ופי' אי' לנכון מתערסלות במים ובנוסח' לי' וכן לי' בילק' הנ"ל, וכן לי' ברש"י יחזק' י"ד, י"ד ושם הגי' דוב בא ליכנס והיו רגליו מתערסלות ע"כ ולי נראה שפי' כמו בל"ס ערזל והוא בנין פרעל מן עזל ובל"ע غزل verflechten כלו' רגליו נסבכות ונלכדות כמו בחבלים ומזה גם ערסל הראשון] —

ערע (=עַרְעִיתָא כמו צרעה בל"מ עין וצ' מתחלפות (Hornisse ונפק ערעיתא מן כותלא (שבת פ' : עיי' בע' אנדיפי. *[אחי"ה וכ"ה בתרג' שמות כ"ג, כ"ח; לדברי' ז', כ'; ליהושע כ"ד, י"ב ועוד נכתבה המלה אורעיתא עיי"ע (בח"א, ש') ונגזר מפעל ארע = ערע עיי"ע הבא אח"ז פי' קרה — [begegnen, anfallen

☞ עֲרַע (פי' כמו אֲרַע בל"מ קרה בל"ס ערץ, עֲרַע (begegnen תרג' ויפגע במקום (בראשית כ"ט, י"א) וערע באתרא. *[אחי"ה וכן הרבה מלשון קריאה ופגישה מתורגם כן באונקלס עיי' הדוגמאות במתורגמן ויש נוסחאות באלף עיי"ע אֲרַע, ועוד עיי"ע ער י"ד. אתפעל אתערע תרג' לש"ב א', ו'; שם כ', א'; לירמי' ד', כ'; להושע י"א, ז'. ח'. פַּעֵל תרג' לישעי' י"ג, ג'; ליואל א', י"ד; ב', ט"ו. קהל"ר פ' ראה זה אחת מערערא לאחת וכו' וצ"ל מערעא ובפסיק' דר"כ סוף פ' שובה הגי' מתארעה לאחת וכ"ה בירו' סוט' פ"א די"ט. והוא אתפעל מן ארע. והשם עֵירוּעַ תרג' מקרה (ש"א ו', ט') עירוע, ועוד השם עַרְעִיתָא תרג' לקהלת ט', י"א, בל"ס עֲרִיצָתָא — [Zufall

* ערעין תוספת' כלי' ב"מ פ"ד עיי"ע ער ה'.

* עִרְעֵר (Einwand erheben, reclamiren) עיי"ע ער ט' ומ"ש.

עֹרֶף (מל"מ פי' אחורי הצואר Genick, Nacken והושאל לכל הצד האחור (Rückseite. West בפ"ק בחולין (י"ט:) המולק מן העורף פי' ר"ח ז"ל עורף הוא קצת הגלגלת שעל הצואר והן נקראין פני הגלגלת הפנים ואחרי הגלגלת נקרא העורף ושניהם בגלגלת פי' ממול ערפו ממול הרואה את העורף והוא אחורי הצואר שכנגד העורף[4]). בפ' לא יחפור בגמ' מרחיקין את הנבלות (ב"ב כ"ה סע"א) יערף כמטר לקחי (דברים ל"ב ב') זה רוח מערבית שבאה מעורפו של עולם פי'[5]) רבינו גרשם ז"ל „יערף כמטר לקחי זה העוסק בתורה לשמה ומרכין אזנו לשמוע לקחי עושה טובה כמטר הזה שבוא מרוח מערבי[6]) שהיא באה מערפו של עולם וברוח[7]) מערבי ערפו של שכינה דכתי' (תהלי' פ"ט, י"ג) צפון וימין אתה בראתם דמשמע דימינו של שכינה בדרום ושמאלו בצפון ופניו במזרח וערפו במערב אלמא דשכינה במערב. תזל כטל אמרתי היינו מי שמזלזל בתורה שעוסק בה שלא לשמה מביא רעה לעולם כרוח צפונית שמנשבת ומביאה רעה לעולם עד[8]) שמזלת הזהב שנותנים בני אדם כספם וזהבם בזול לקנות התבואה כשעירים עלי דשא: זה העוסק בתורה שלא לשמה כשעיר כשד וכל העוסק בתורה לשמה מביא טובה לעולם. כרביבים הללו שיורדים בנחת"[9]). *[אחי"ה

[1]) עיי"ע פלטיא א' ומ"ש בציון זו הפרשה. [2]) כ"ה בכ"י ה"ב וכצ"ל בכ"י ק"ט תחת מתערלסות ולנכון כשאר כ"י ובדפ"ר אבל כשדפ"ע מתערשלות. [3]) וכצ"ל בילק' איוב ר' תתקי"ג ושם נתערטלות. [4]) ובפי' רגמ"ה בקובץ כ"י אנגיילי' (דף רצ"א) פי' וז"ל אילימא עורף ממש אחורי הראש כנגד הפנים זהו עורף מול עורפו זהו הצואר אחריו מנגד הגרון אלא מאי עורף מול עורף . . והכי קאמר השוחט ממול עורף וזהו צואר מאחריו כנגד הגרון שחותך מפרקת ואח"כ הסימנים שהיש׳תו פסולה וכו'. [5]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפ"ע זה פי'. [6]) בפי' רגמ"ה כמטר זה שבא מן מערב. [7]) בכ"י ק"ט ודפ"ר דברוח [8]) וכ"ה בפי' רגמ"ה ולפנינו בש"ס לי'. [9]) ע"כ הועתק מפי' רגמ"ה כ"י שנדפס בש"ס ווילנא מתוך כ"י שלי.

ועיי' ג"כ דרוש בענין יערף בספרי האזינו פ' ש"ו. ובירו' תעני' פ"ב דס"ה: דרוש יערף: כפו עורפן לתשובה מיד הגשמים יורדין — והושאל לצד המערב שהוא אחור כ"ב הנ"ל. אבל בענין חגיג' ט"ו. עיי"ע עף ב'. והפעל כמו בל"ט פי' כריתת העורף סוט' מ"ה סע"ב ועורפין אותה בקופיץ מאחוריה, ושם עגלה ערופה, ירו' פיאה פ"ו די"ט ע"ג עורפין . . אין עורפין. בכורו' י' סע"א ואי דערפיה מיערף. נ פ ע"ל סוט' מ"ז. נערפה העגלה. שם מ"ו. ויֵעָרֵף במקום שאינו עושה פירות — ושם מ"ב: עיי"ע ערפה. והשם המופשט בכורו' שם ירו' סוטה פ"ט דכ"ג ע"ג עֲרִיפָה, מגיל' כ': ירו' סנהד' רפי"א ד"ל. עריפת העגלה] —

* עֲרַף (בל"ס פי' כמו צרף בל"מ ובל"ע صرف Geld umwechseln) ספרי האזינו פ' ש"ו ואין יערף אלא לשון כנעני משל אין אדם אומר לחבירו פרוט לי סלע זה אלא ערוף לי סלע זה פי' צרוף לי.

ערפד (מל' שומרוני ערפדה Fledermaus) כס"ג דפ"ק דב"ק (ט"ז.) עטלף לאחר ש.ב ע[1]) שנים נעשה ערפד. עטלף (דברי' י"ד, י"ח) תר"י (א') ערפדא *[אחי"ה ובויק' י"א, י"ט תר"י טרפידא וכבר העירותי בע' חרפתא (ח"ג, תק"א) שצ"ל ערפדא והוא לשון שומרוני וכן הועתק בהעתקה שמרונית עטלף, ור"ב טעה לגרס ברי"ש עיי"ע טרפירא (ח"ד, צ"ד)] —

* עָרְפָּה (שם פרטי ודרש מן עֹרֶף פי' תשמיש מאחוריה) בר"ג דפ' משוח מלחמה (סוטה מ"ב:) כתיב (דה"י א', כ', ד') ערפה וכתיב (ש"ב כ"א, ט"ז והלאה) הרפה וכו' שהכל עורפין אותה מאחוריה הרפה שהכל דשין אותה כהריפות. *[אחי"ה עיי"ע דש. ודע כי במקרא כתוב בדה"י שם הרפא וברש"י הרפה ובמאיר נתיב כתיב הרפאים וכן תרג' בש"ב הנ"ל גִּבָּרא אבל בתרג' לדה"י אי' ערפה. ובסוט' הנ"ל מובאים הפסוקים ש"ב י"ז, י"ט ומשלי כ"ז, כ"ב הִרִיפות משמע שניסח בחטף הֲרִיפות והמסורה נוקדה הָרִיפֹות ועיי' ג"כ כריתות י"א. וירו' קידו' פ"א דנ"ט.] —

* ערפין (כינוי לערכין) ירו' נדרי' רפ"א דל"ו רע"ג ערפין ערצין ערקין וכו'.

* עֲרָפֶל (מל"ט פי' עב הענן Wolkendunkel) בעב הענן (שמות י"ט, ט') מבואר במכילת' יתרו מס' בחדש פרש' ב' בענן עבה ואיזה זה ערפל וכ"ה בל"ס עַרְפֶלָא ותרג' חשך (ש"ב כ"ב, י"ב) ערפילא — ב"ר פצ"ט ערפלא טורא צ"ל תרע פלטורא פי' פתח פלטרין עיי' פערלעס עט"ש 13 — . ועוד ענינו גשם דק Sprühregen תעני' ד' רע"א עורפילא אפי' לפרצידא דתותי קלא מהניא ליה מאי עורפילא וכו' עיי"ע פרצד, קלא א' ער א' פל ג'.

ערצביא (= ערצוביא מל"י ἐρυσίβη eine Heu-schreckenart) בפ' אלו טרפות בגמ' ובחגבים (חולי' ס"ה.) למינהו (ויק' י"א, כ"ב) ד' פעמים להביא צפרת כרמים ויוחנא ירושלמית והערצוביא[2]) והזרבונית — (א"ב פי' רש"י מין חרגול דיש לו זנב) *[אחי"ה לולי שהוזכר עם הרזבונית או לגי' רבינו וספרא שמיני פרש' ג' פרק ה' הארזבנית הייתי אומר שהוא מל"י הנ"ל עיי"ע ארזבונית ועיי"ע יוחנא ואולי הוא ל"ע ופ حرسف מין ארבה] —

* ערצין עיי"ע ערפין.

עָרָק (לדעת רבינו נפה Sieb) בכל כלי עץ פי"ו בכלי' (מ"ג) והערק משיעשה בו צפורת אחת „פי' נפואתא בל' חכמים". *[אחי"ה כ"ה בפי' רה"ג וכן הובא בשם שניהם בר"ש והרמב"ם פי' בע"א וכעין ראיה לפירושו מתוספת' כלי' ב"מ ספ"ה ע"ש. והראב"ד הביא בכלי' פ"ה מ"א ביתר אריכות כזה: והערק: פי' בערוך נפה והטעם מפני שאדם משתמש באלו במה שהן מש"כ בשאר כלים שהזכיר למעלה עכ"ל.

ערק (= עַרְקָא Stange) ברזל עשות קדה וקנה (יחזק' כ"ז, י"ט) תרג' ערקין דברזל. *[אחי"ה וכ"ה במתורגמן וכה"ג בפי' הרמב"ן לאיוב ל' י"ז ע"ש ובנו"ג ערקין — ערקין בתר"י א' לשמו' כ"ח י"ט צ"ל טרקין] —

☞ עֲרַק (בל"ס פי' רץ fliehen) תרג' אשר נס שמה (במד' ל"ה, כ"ה) די ערק תמן. *[אחי"ה וכן רוב בריחה ומנוס מתורגם ככה עיי' במתורגמן. וכן בדרז"ל ב"מ פ"ד. ע"ז ט"ז. ירו' שבת ס"פ ט"ז דט"ו ע"ד ירו' נדרי' פ"ד דל"ח ע"ד. ירו' פסחי' רפ"א

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וכ"ה בכ"י ה"ב וברפ"ע ששה. [2]) בכ"י ה"ב והערצביא ועיי"ע ארזבונית ח"א, רע"ז וש"נ.

דכ"ז. ירו' מגיל' רפ"ג דע"ג ע"ד ב"ר פל"א והתואר עריק תרג' ישעי' י', י"ח והקבוץ ערוקאֵי חולי' מ"ו. והשם עירוקא יבמות ל"ז. עירוקיה מסתייה] —

☜ ערק (?) דעריק (ליה) [צ"ל לה] חרציה בעל הערוך גרס עויק ע"ש.

עַרְקָא, עַרְקְתָא (ס"א עַלְקָא והוא עֲלוּקָא בל"מ ובל"ס עלוקא, עלוּקְתָא (Blutegel, Vampyr בפ"ק בע"ז בגמ' עיר שיש בה ע"ז (י"ב:) לא ישתה אדם כוס מן הנהרות לא בפיו ולא בידו מפני סכנת ערקא מאי סכנת ערקא מסייע ליה לר' חנינא דאמר הבולע נימא של מים מותר להחם לו חמין בשבת. פי' תולעת ארוכה ומצויה במים וכשנופלת על הבשר נתלית בו ומוצצת את הדם וכל זמן שהיא מוצצת היא נמלאת מן הליחה שמוצצת ומתנפחת עד שתהא כמו חבית קטנה וכשאדם בולעה בתוך המים מוצצת ליחה שבמיעיו ומתגדלת במיעיו ונמצאת כריסו צבה ומקשינן עלה בפ' מומין אלו בגמ' כריסו צבה (בכורו' מ"ד:) מעשה באחד שביקש להשתין מים ולא השתין ונמצאת כריסו צבה ומקשינן עלה מפני מה אמרו ישזה שכריסו צבה מפני שלא השתין דילמא ערקא בלע וצבתה כריסו ופרקינן שהיה אותו האיש שותת והבולע ערקא כל לחלוחית שבמעיו מוצצת ערקא מכאן ידעינן מפני שביקש להשתין ולא השתין נמצאת כריסו צבה ס"א עלקא. כרום זלות (תהלי' י"ב, ט') תרג' כעלקא דמצצא דמהון דבני אינשי [1]). בפ' ח' שרצים (שבת ק"ט:) מאי יועזר פוטנג למאי אכלי לה לערקתא פי' גם זה תולעת שבכבד כמו אותו שפירשנו אבל זה נברא מאותו מאכל שמפרש בגמ' — (א"ב בנוסחאות כתוב ארקתא וערקא נקרא בל"מ עלוקה וכן בל' ישמעאל). *[אחי"ה עיי"ע ארקתא ומ"ש בשטת רבינו וגי' פוטנג העיקרית עיי"ע וע' ארקתא. וערקא, וערקתא הוא כמו עלוקה בל"ע علقة וכ"ה בלשון סורי' עיי' לעיל, וכ"ה בירוש' ברכו' פ"ט די"ג ע"ג פשפש לעלוקתא] —

2 עַרְקָא, ערקתא (בל"ע عرقة בל"ס עַרְקָא עַרַקְתָא (Lederriemen פי' רצועה בס"ג דפ' בן סורר ומורה (סנהד' ע"ד סע"א ורע"ב) מאי מצוה קלה אמר רבה בר רב יצחק אמר רב [2]) אפי' לשנויי [3]) ערקתא דמסאנא [4]). פי' ישראל קושרין רצועה שחורה משום דמאבלי אירושלם כדאמרינן (ב"ק נ"ט רע"ב) מאי מעמא סיימת מסאני אוכמי אמר דמאבלנא [5]) אירושלם ונזרו הגוים לשויה לבנה [6]). בויק"ר זאת (תהיה) [צ"ל החיה] (פי"ג) פרש' ר' פנחס וריש אם בחקתי (פל"ה) ובפסק' א' דשמעו (פסיק' דר"כ צד קי"ז.) יאיא מסכנותא ליהודאי [7]) כערקתא סומקא בקדליה דסוסיא חיורא. ספר אחר על (לבלביה) [צ"ל לביה] [8]) -- (א"ב תרג' ועד שרוך נעל (בראשי' י"ד, כ"ג) ועד ערקת מסנא) *[אחי"ה וכן שרוך נעליו (ישעי' ה', כ"ז) תרג' ערקת מסניה, ב"ב כ"א. לא תמחי אלא בערקיתא דמסאנא. איכ"ר פ' ומרב ובמד"ר פי"ב דלא יהוון טענין ערקא על מינוקיה וכו' תנחומ' בראשי' סי' ז' הדין ערקא מן הדין משכא. ירו' יבמו' פט"ו דט"ו. ערקתא יקד וספסלה יקד וכו' ולא ערקתא יקדת ולא ספסלה יקדת וכו' פי' הכהו עד ישדומה כאילו הרצועה והספסל אשר ישם הכהו יוקדות. ופי' ערקא ובל"נ ערקתא בל"ע וסורי רצועה וכצ"ל ערקתא במקום עזקתא בויק"ר פי"ג ולא כפי' בעל מ"כ. ובענין חגיג' ט': עיי"ע ברזא ב' ח"ב, קפ"ח — ועוד עיי"ע ארקתא א'] —

☜ עַרְקָא (פי' בל"ס אחו (Rind, Gras תרג' אחו בלי מים ערקא בלי מיא. *[אחי"ה ותרג' ובצה (שם מ', כ"א) וערקא] —

ערקב (= עַרְקוּב מל"ע عرقوب die Fersensehne, (Kniekehle בפ' ז' בבכורות (מ':) זנב העגל

---

[1]) ע"כ העתיקו התוספו' בע"ז הנ"ל דברי הערוך ור"ת בע"ז גרס ג"כ ערקא ופי' ע"י עלוקה. [2]) וכ"ה בשאילתות וברי"ף ובמנוה"מ ס' כ"ט ובילק' כ"י (ד"ס סנהד' צד ק"ה.) וכ"ה ברוב מקומות עיי' סד"ה אבל בנו"ג רבא בר רב יצחק וכו'. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט ובש"ס. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט ובש"ס ובדפ"ע דמסנא. [5]) וכ"ה בכ"י ש"ס פ' ובנו"ג מאבילנא ובכ"י ק"ט מתאבלנא. [6]) ועיי' תוספו' ב"ק וסנהד' הנ"ל שהקשו מתעני' כ"ב. והעלו דהמנעל ודאי היה שחור אבל הרצועות היו לבנות ומסאני אוכמי דב"ק ודתענית היה המנעל והרצועות הכל שחור ולזה הסכים הרשב"א בתשו' סי' ת"ט וסיים כי זה הפי' של ר"ת נכון יותר מפי' הרב בעל הערוך ז"ל אבל לפע"ד נראה שאין כאן קושיא כי רבינו לא היה גרס בתעני' כ"ב. ורמית מסאנא אוכמי כי אם רק מ"ט לית לך חוטי ועל זה השיב כי היכי דלא לידעו דיהודאה אנא וכו' וכ"ה בדפ' פיזי ובע"י ובמנוה"מ סי' רל"ו וכן מוכח מהעתקת ר"ח לתעני'. [7]) בפסיק' לברתא דיעקב. [8]) וכ"ה על לביה בויק"ר פי"ג ובויק"ר פל"ה ברישא דסוסיא ובפסיק' בדקליה דסוסיה וצ"ל בקדליה ובשהש"ר פ' משכני בדקלא ובילק' שה"ש ס"ר תתקפ"ב אקירליה.

שאינה מגעת לערקוב ובפ' ד' בתמיד (ל"א.) נוקבו מתוך ערקובו פי' בל' ישמעאל קורין לסובך של רגל ערקוב והוא למעלה מן העקב. ויש מפרשין „מקום כף הירך והיינו קפץ העליון פרק העליון" ובלעז אנצונא. *[אחי"ה כ"ה נכון בכ"י ק"ט והוא לאי"ט ancona der obere Theil des Hüft-beins ובדפ"ע אינצינו וי"מ היינו פי' רגמ"ה (בקובץ כ"י אנגיילי דף ק"ד סע"ב) ואחריו נגרר ג"כ בפי' קפץ עיי"ע. והמלה הוא ל"ע הנ"ל ולא כפי' המפרש בתמיד שהוא כמו ארכובא וכדעת רמ"ל וכני' המשניו' בתמיד רפ"ד — ועוד עיי"ע ערקומא] —

ערקבל (?) [צ"ל עקרבלין] eine Art Pflanze, (Sonnenwende בפ"ז בשביעית (מ"ב) הערקבלין והחלביצין והכוכריא כבר פי' בע' אצוא [1] — (א"ב בנוסחאות כתוב עקרבלין). *[אחי"ה וגי' הנוסחאות עיקרית עיי' מ"ש בע' אצווא ובע' [עקרבנין] וע' עקרב] —

* ערקי עיי"ע ערקת.

* ערקין עיי"ע ערפין.

☞ עַרְקֵל (בנין פרעל מן עקל בל"ס ערקל פי' (verdrehen, krümmen מעקם תרג' איש אין בדבריו (משלי כ"ט, כ') גברא דמערקלין מלוי. *[אחי"ה וכ"ה במתורגמן ושם ג"כ ס"א דמערקלא והוא היחיד והקבוץ שסובב על מלוי היותר נכון להיות דמערקלָן בל"נ. וכן בל"ע عرقل פי' מעקל דברים] —

ערקמא (= עַרְקוּמָא נ"ל מל"פ عرقاب מים עמוקים ושלולית המים מכונסין Wassertiefe, (Wasserstrudel בהגדה דפ' א' דמגילה (ט"ו ע"א) ושמואל אמר מאי ויעבר מרדכי (אסתר ד', י"ז) דעבר (ערקמא) [צ"ל ערקומא] דמיא ביומא דפסחא [2]). בפ' בני העיר בגמ' ועור א"ר יהודה (שם כ"ח סע"ב) ר"ל הוה אזיל באורחא מטא ערקומא [3]) דמיא אתא ההוא גברא ארכביה אכתפיה. בר"נ דפ' יוחסין (קידו' ע"א רע"ב) כי מטא ערקומא [4]) דמיא אתא זעירי ארכביה לר' יוחנן אכתפיה [5]) וקא מעבר ליה. *[אחי"ה ודע כי רבינו לא פי' המלה אבל רש"י במגיל' כ"ח: פי' שלולית של מים מכונסין ע"כ וכ"ה באמת בל"פ ענין ערקובא (ובי"ת ומ"ם מתחלפי') ובשאר מקומו' הנ"ל וכנ"ה ביומ' ע"ח רע"א בכ"י ש"ס ב' ערקומא דמיא הוה וכו' ועה"ק פי' נ"ל אמת המים ע"כ ולי נראה מים עמוקים או שלולית המים כאמור, ובדפ"ע (חוץ מדפו"ו) נכלל בזה הע' גם ע' הבא אח"ז ללא נכון עיי"ע הבא] —

עַרְקוּמָא (נ"ל כמו עַרְקוּב Achillessehne, Fersen-sehne) בפ' בהמה המקשה בגמ' בהמה שנחתכו (חולי' ע"ו.) ואילו הן צומת הגידין אמר רב אשי [6]) דעילוי ערקומא — (א"ב פי' ערגמא בל"י שחת בור ובין השוק והירך יש כמו חפירה בצד הפנימי ורש"י פי' עצם קטן מחבר את הפרקים). *[אחי"ה כיון לל"י ὄρυγμα ואין נ"ל כי הוא מל"ע הנ"ל בע' ערקוב ופי' עורק העקב והיינו שהוא אחורי עורק העקב וכדאי' באבן סינה العرق الذى خلف العرقوب עיי' מ"ש ה' הירטל das Arab. u. Hebr. in der Anatomie צד 23. ורגמ"ה בחולי' (בקובץ כ"י אנגי' דף של"ג) פי' ערקומא שקורין בל כנען טֵיג ע"כ ודע שבכל כ"י ובדפו"ו זה הערך נפרד לנכון מע' הקודם ומי שפי' זה מזה אינו אלא טועה וגם הח' פליישער בהוספות לעמת"ל ללעווי לא דק כהוגן] —

* עַרְקַת לבנה [לבנון] (שם מקום) בכורו' נ"ז רע"ב העיד ר' ישמעאל בן סתריאל [7]) מערקת לבנה וברש"י לבינה ובפי' רגמ"ה הגי' מעיקרת לבנה והנכון מערקת לבנון והוא הוא ערקא (ח"א, ש"ב [8]) ואולי זה המקום אחד הוא עם ערקי אשר משם ייסי ירו' כלאי' פ"ח דל"א ע"ג ייסי ערקי עיי"ע אדני השדה (ח"א, ל"ה.) ושם בט"ד ערקאי] —

* עָרַר (reclamiren) עיי"ע ער ט'.

* ערירי עיי"ע ער ד'.

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ע אצות ועיי"ע אצווא. [2]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ו"ו א' ב' ל"ד ה"ב ובדפו"ו אבל ובדפ"ע נשמט עד דמיא, בנוסח' ל"י ביומא דפסחא אבל בלשון ת"ק אי' שהעביר יום ראשון של פסח בתענית וכן הוא בתרגום אסתר ע"ש ובנו"ג ערקומא והוא הנכון ובפי' ר"ח עורקמא. [3]) בנו"ג עורקמא וכ"ה ברש"י. [4]) כ"ה בדפ"ר ושם בטעות וקא מעתר וצ"ל וקא מטא, ובדפ"ע עורקמא. [5]) כ"ה נכון בדפו"ו ובכ"י ו"ו א' וב' ל"ד וה"ב. [6]) בנו"ג אסי ועיי' גליון הש"ס. [7]) בילקי' איוב ר' תתקכ"ו כתריאל. [8]) ושם נשמט בט"ד קודם ארקא ב' כוכב להורות שהוא נוסף משלי.

* **עירדה** (פי׳ כמו עוֹרְרָה Wecker) ירו׳ עירו׳ ספ״י דכ״ו רע״ד מטיפין בעדק אית דבעי מימר עירדה אית דבעי מימר קוקניתה פי׳ קול של עדק (ערק) אין בו נעימות ונחת דיכולין בו להקיץ אדם משנתו וקול נעים אינו מעיר כי אם מרדימו והולך. וא״ד שזה הקול הוא נעים ועשוי כדי להביא שנה לאדם ככלי זמר של קנים.

עָשׁ (פי׳ כמו עַיִשׁ כוכב הנקרא זנב הטלה) בפ׳ הרואה בגמ׳ על הזיקין (ברכו׳ נ״ח סע״ב) מאי עש (איוב ט׳, ט׳) אמר רב יהודה זנב טלה. *[אחי״ה בנו״ג מאי עש אמר רב יהודה יותא מאי יותא אמרי לה זנב טלה ואמרי לה רישא דעגלא ועי׳ מ״ש בע׳ יותא (ח״ד, קכ״א) ושם פי׳ ג״כ ל״ס עיותא אבל ראיתי באו״מ לפירשט שרש עיש שהשוהו עם עז והוא לדעתו ל״ס עיותא פי׳ עז והוא מזל Capella ועיי׳ מ״ש ה׳ שטערן במ״ע ג״ג ח״ג 271 והלאה שהביא מספריהם סיוע לדברי רז״ל] —

עש (= עָשָׂה מל״מ כולל כל ענין פעולה thun, machen, verrichten) בגמ׳ דפ׳ ערבי פסחים (קי״ב. קי״ג. ועיי׳ שבת קי״ח.) עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות. פי׳ עשה שבתך במאכל ומשתה ובמלבושים כמו ימי החול ואל תצטרך לבריות[1]. עשה דברים לפועלן[2]) ודבר בהן לשמן בגמ׳ דפ׳ קונם יין (נדרים ס״ב.) פי׳ לפועלם לשמו של הקב״ה[3]). בס״ג דפ׳ החולץ (יבמו׳ מ״ה.) ת״ר וגלחה את ראשה ועשתה את צפרניה (דברי׳ כ״א, י״ב) ר׳ אליעזר אומר תקוץ ור״ע אומ׳ הגדיל וכו׳. בב״ר פ׳ י״ב אלה תולדות השמים: את אשר כבר עשהו אין כתיב כאן אלא עשוהו (קהלי ב׳, י״ב) כביכול מלך מלכי המלכים[4]) הקב״ה ובית דינו ממונין על כל אבר ואבר — (א״ב בע׳ עסה הביא מזה הענין) *[אחי״ה והפעל בקל עיי׳ ברכו׳ ו׳. ט׳: י״ב: ל״ה: מ״ט. ס״ג: שבת ס״ג. קל״ג: קנ״ג. פסחי׳ פ״ו: קי״ב. יומא פ״ה: סוכה מ״ט: מ״ק ט׳. סוט׳ י״ג: ל״א. קידו׳ ל״א. ל״ט: מ׳. ושם: סנהד׳ צ״ט: ק״ג. מכות כ״ג. ע״ז ג׳. ד׳: חולי׳ ז׳. כ״ב ט׳. ושם: ק״כ. נדה נ״ט: ירו׳ סנהד׳ פ״י דכ״ח ע״ד. והצווי עֲשֵׂה עירו׳ ק׳. קום עשה.. שב ואל תעשה ובהוראת השם: מצות עשה מצות לא תעשה עיי״ע לא. כתובו׳ ל׳. חייבי עשה, ירו׳ ברכו׳ פ״א ספ״א ד״ג ע״ד עובר בעשה.. בעשה ולא תעשה, ירו׳ קידוש׳ פ״ד דס״ו: כל לא תעשה שהוא בא מכח עשה הוא ועוד ענין מעיכה וסחיטה כל״מ (יחזק׳ כ״ג, כ״א) ומזה שביעי׳ פ״ח מ״ו אין עושין זיתים בבד עיי׳ תוי״ט שם ועיי״ע בד א׳ וש״נ. עוד פי׳ ענין הכנה בחשבון berechnen, anrechnen ירו׳ ב״מ פ״ח ד״י רע״ג הרי הן עשויות עליו במאה תוספת׳ ב״מ פ״ה הרי הן עשויות עליך במאה, ירו׳ ב״מ שם סוף העמוד עישם עלי כשער שבשוק ובנפעל קידו׳ כ״ח. כל הנעשה דמים באחר וכו׳ ומפורש שם בגמ׳ כל שנישום. ובכ״ף שלאחריו פי׳ נחשב כמו, חולי׳ י״ט: נעשה כמי ששחט וכו׳, ירו׳ ב״מ שם נעשה כמשכיר לו שדה ביוקר. ובפעל יוצא בהפעיל (veranlassen) ב״ב ט׳. במד״ר פי״ג גדול הַמְּעַשֶּׂה יותר מן העושה, שמ״ר פל״ה ליתן שכר לַמְּעַשֶּׂה כעושה. תוספת׳ פסחי׳ רפ״ח מעשה בחזקיה המלך שהעשה את הציבור לעשות פסח שני[5]), תוספ׳ סנהד׳ פ״ב אף מפני שהעשו[6]) את הצבור וכו׳, ירו׳ סנהד׳ פ״א די״ח ע״ד אי׳ שעישה. ירו׳ יומ׳ פ״ו דמ״ג ע״ד ראו היאך הֶעֱשִׂיא את ישראל לע״ז וכו׳. פיעל גט הַמְעוּשֶׂה כתובו׳ ע״ז. ב״ב מ״ח. ירו׳ כתובו׳ ספי״א דל״ד ע״ג ירו׳ יבמו׳ רפ״ט ד״י. ושם: פי׳ כופין אותו לבעל שיוציאה בגט. ועשית (דברי׳ כ״ג, כ״ד) אזהרה לבי״ד שיעשוך ר״ה ו׳. ירו׳ ר״ה פ״א דנ״ו סע״ג להזהיר בי״ד שיעשוך פי׳ שכופין אותך והוא מל״מ יחזק׳ הנ״ל ובדרז״ל גם בסמ״ך ירו׳ גיטי׳ ספ״ט ד״נ ע״ד ישראל שעיסו וכו׳ עיי״ע עסה. פֻּעַל כתובו׳ נ׳. עשיתינהו לזניה, ושם: עשיינהו, שם נ״ג. לעשוייה, שם: עול ועשייה עול ולא תעשייה. והשם המופשט שם (כגי׳ התוספות נ׳. ד״ה עשיתינהו) מעלאי דידי היינו עִישּׂוּי והשם המופשט בהוראת הקל עֲשִׂיָּה, עֲשִׂיָּה מגילי׳ י״ז. עשייה, פסחי׳ ז׳: עובר לעשייתן, יבמו׳ ק״ט: כל שישנו בעשייה וכו׳, ירו׳ פסחי׳ פ״ט דל״ו ע״ד בשעת עשייה.. שלא בשעת עשייה.. ירו׳ ע״ז פ״ד דמ״ד. עשייה בתחלה וכו׳, שהש״ר פ׳ כתפוח הקדימו עשיה לשמיעה. ספרא תצא פ׳ ר״ב נאמר כאן עשיה בראש ונאמ׳ כאן עשיה בצפרנים וכו׳ ע״ש כל הענין, והקבוץ יומ׳ נ״ה. שיהיו כל עֲשִׂיּוֹתָיו שוות] —

---

[1]) וכ״ה בפי׳ ר״ח. [3]) וכ״ה בחי׳ הר״ן ובנו״ג לשם פעלם. [3]) כ״ה בפ״י ובדפ״ע של מקום. [4]) כ״ה בכ״י ה״ב ובדפ״ר. [5]) בכ״י אירפ׳ בפיעל שעישה ושם: לא שעישה את הציבור ויותר טוב כגי׳ הדפוסי׳ שהעשה [6]) בכ״י אירפ׳ שהיעשו.

* עֵשֶׂב, עִשְׂבָּא (Kraut)، בל"מ ופי' שם קבוץ לירק שהוא מאכל אדם ובהמה והקבוץ עִשְׂבּוֹת (משלי כ"ז, כ"ה) ובדרז"ל גם ל"ז ויק"ר רפכ"ז ההרים מעלין עֲשָׂבִין, ירו' תעני' פ"ד דס"ח ע"ד יעלו עשבים בלחייך וכו'. עירו' נ"ד: עשבי השדה, והיחיד עִשְׂבָּא בל"ס עִסְבָּא בל"ע عشب ויק"ר פכ"ב אכלת עשבא ובתרג' בכ"י לרוב עסבא עיי"ע, ב"ר פ"י חמא לההוא עשבא ושם ג"כ עשב.

* עֵשָׂו (אחי יעקב והושאל למלכות עשו והוא רומי Rom) עיי' תנחו' כי תשא רסי' א' פסיק' דר"כ שקלי' צד י"א. ילק' שמות ר' שפ"ו וילק' משלי ר' תתקנ"ז ותתקנ"ט פסיק' רבתי רפ"י, ריש מרר' דות. שמ"ר פל"א, קהל"ר פ' אם עשק.

עִשֵּׁן (בל"מ בקל עָשַׁן פי' ענין עלית קטור היוצא מהאש ובפיעל beräuchern) מעשנין עד ראש השנה (שביעי' פ"ב מ"ב) פירשנו בע' זבל. בביצה בס"ג דפ' יו"ט (כ"ג.) לעולם לעשן מידי דהוה אבשרא אגומרי פי' לעשן פירות שהוא מכשיר אוכל נפש פי' אחר [1]) להניח בשמים על גחלים לעשן שום דבר שיהא לו ריח טוב אסור מפני שמכבה גחלים בשעה שנותן בשמים עליהם ולימא מותר מפני שמבעיר דהבערה ביו"ט שרי על גבי חרס [2]) מותר פי' שליבן לבינה ונתן עליה בשמים מותר דאינו מכבה כלל [3]). בס"ג דפ' אמר להם הממונה (יומי ל"ח.) מעלה עשן ראיתי כנגדי [4]) פי' „הסם שנותנין בקטרת ומעלה עשנה כמקל שאינה מפצעת לכאן ולכאן" [5]). בר"ג דפ' (אחרון) [צ"ל האשה שהלכה היא ובעלה] (דיבמות) [ביבמות] (קט"ו.) עישנו [6]) עלינו בית עישנו עלינו מערה פי' אנשי חיל כשהולכין לכבוש עיר ורואין מערות ומדמין שיש שם בני אדם ומתיראין ליכנס שמא כלי זין בידם והורגין אותם מה עושים מציתין בהן את האור על פתח המערות שתמלא מערה עשן ואם יוצאין אליהן מוטב ואם לאו נחנקין ופעמים שיש חורין במערה ונמלטין מהן. באלו טרפות (חולי' נ"ח:) אחוזת דם והמעושנת. בכל הקרבנות פ"ח במנחו' (פ"ו:) אין מביאין לא מתוק ולא מבושל ולא מעושן. *[אחי"ה בנו"ג ולא מעושן ולא מבושל. והיא בינוני פעול וכנ"ה בירו' ביכורי' פ"א דס"ג ע"ד ענבים מְעוּשָׁנוֹת, ירו' שבת פ"ז ד"י. המאבק המעשן, ביצ' כ"ב: ומעשנין אותן. ובקל ירו' ע"ז ספ"ג דמ"ג רע"ג אם להסיק.. אם לעשון. התפעל זבחי' ס"ד. שמא יתעשנו. השם המופשט ירוש' ע"ז פ"א דל"ט ע"ג עישון ושריפה] —

עֲשַׁן (בל"ס ענין עוז ותוקף stark, kräftig sein פַּעל עַשֵּׁן (וכ"ה בל"ס stärken, וכן באפעל ואתפעל והתואר והשם עיי' בפנים). תרג' נכבדי עשׁוּני [7]). באין מעינות נכבדי מים (משלי ח', כ"ד) [תרג' ועד דלא נהוון מעייני עישוני דמיא]. בעזוז עינות תהום (שם כ"ח) תרג' וכדאעשין [8]) עייני תהומא, הון עשיר קרית עזו (שם י', ט"ו) תרג' מולא [9]) דעתירא כרכא [10]) דעושניה. ועריצים יתמכו עושר (שם י"א, ט"ז) תרג' ועשיני רהטין בתר עותרא. מגדל עז שם ה' (שם י"ח, י') מגדלא דעושנא [11]) שמיה דאלהא. *[אחי"ה ובע' אברוארי הביא תרג' מגדל עז (תהלים ס"א, ד') ע"ש ובדפ' תרג' בטעות. וכ"ה עוּשְׁנָא בל"ס פי' עוז ועיי' בתרג' תהלי' ח', ג'; כ"ז, ט'; כ"ח, ז'; נ"ב, ט' וזולתו; למשלי כ"א, כ"ב; לאיוב י"ב ט"ז. וכן ענין עִשׁוּנָא והקבוץ תנחום' בשלח סי' י"ד תהומות יכסיומו וכי תהומות יש שם והלא עשוניות היא פי' נכבדי מים. והתואר עַשִּׁין, עַשִּׁינָא וכ"ה בל"ס ובתרג' תהלי' כ"ד, ח'; ל"א, ג'. ותרג' בעוז (משלי כ"ד, ה') בכ"י תרג' מן עשינא [12]) ושם ט', י"ד והקבוץ תרג' לתהלי' י"ח, י"ח, ותרג' כ"י שם ל', ח'; נ"ט, ד' [13]) ולנקבה יחידה עַשִּׁינְתָּא תרג' משלי י"ח, י"ט; כ"א, י"ד ובקבוץ עַשִּׁינָתָא שם ט' ג'; י"ח כ"ג. והפעל עַשֵּׁין, עַשֵּׁן תרג' לתהלי' נ"ב, ט'; פ"ט, י"ד. אפעל למשלי ח', כ"ח עיי' לעיל בערוך, ושם י', כ"ט; אתפעל תרג' תהלי' ט', כ'; ס"ח, כ"ט. תר"י א' לבמד' כ"ה, ח'] —

עֶשֶׁף (= עוֹשֶׁף בל"ס עֻשְׁפָּא צד הקרדום אשר חצב בו Axt, Haue ועיי' בפנים) בהסיף

---

[1]) וכ"ה באו"ז ה' יו"ט סי' ש"ג ע"ש. [2]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע חרש. [3]) וכן מוכח מפי' ר"ח אבל רבינו מרחיב הענין קצת [4]) וכ"ה בכ"י ש"ס ושם כנגדי ראיתי ועיי' ת"י ובנוסחי לי' ראיתי. [5]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח. [6]) כ"ה נכון ובנו"ג עשינו. [7]) בדפ"א עשיני. [8]) בנו"ג וכד אעשין וכ"ה בפשיט'. [9]) כ"ה בדפ"ר ובשדפ"ע ובתרג' קניינא. [10]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ואמ' אבל בדפ' פיז' ובדפו"ו בט"ס כרבא. [11]) בדפ' פיז' וויניצ' בט"ס דעונשא. [12]) כאילו כתוב מעז ובדפוסי' עשונא. [13]) עיי' עמת"ר ללעווי זה הערך.

פי״ג בכלי׳ (מ״ג) קרדום שניטל עשפו[1] טמא מפני בית ביקועו[2] פי׳ „צד אחד של חציבה דומה למחרישה תרג׳ ואת מחרשתו (ש״א י״ג, כ׳) ית עושפיה וכן תרג׳ למחרשות[3]״ (שם כ״א). *[אחי״ה הועתק מפי׳ רה״ג בסר״ט 9 והצורה תמצא בע׳ בקע (ח״ב, קס״א). וגי׳ הר״ש אשפו ולפי זה תהיה ל״ע اشفى כלי חפירה אשר ראשו אחד חד הוא. וכגי׳ ‎̄ הערוך אי׳ ג״כ בתוספת׳ כלי׳ ב״מ רפ״א קרדום[4]) שעשאו מן הטמא ועשפו[5]) מן הטהור טהור עשאו מן הטהור ועשפו מן הטמא טמא וכתב הרמב״ם בפי״מ לכלי׳ קרדום . . ולה שני קצוות האחד רחב ישמשו בו הנגרים והוא אשר יקרא עושפו וכו׳ ע״ש ובל״ס נקרא כן הקרדום אשר בו חוצבין העץ וזולתו וגם אשר ישמשו בו הנגרים כעין מעצד Hobel] —

עֹשֶׁק (= עוֹשֶׁק בל״מ עֹשֶׁק פי׳ עשית עול ולחץ (Bedrückung, Erpressung בפ׳ המקבל בגמ׳ שכיר שעות (ב״מ קי״א.) לא שכרתיך מעולם זהו עושק יש לך בידי ואיני נותן לך זהו גזל רבא אמר היינו עושק היינו גזל להכי אפקיה רחמנא בתרי לישני לעבור עליו בב׳ לאוין. *[אחי״ה וכ״ה בכ״י ש״ס מינכען ובשאילתות פ׳ תצא סי׳ קנ״ז ופי׳ העמק שאלה נתן טעם לדבר דרוקא היכא דאית תרי לישני מיחשב לשני לאוין משא״כ חלוק אזהרות לחוד בחד לישנ׳ לא מיחשב אלא לחד אזהרה ע״כ אבל ראיתי בשט״מ שהחזיק בגי׳ שלנו ולמה חלקן הכתוב וכו׳ וכתב בזה״ל ול״ג ולהכי אפקינהו בתרי לישני דאף אי הוו תרווייהו בל׳ אחד ה״נ דעבר בשני לאוין ואיסור לאו קאמר אבל מלקות אין כאן דהוי לאו הניתק לעשה ע״כ. ודע כי בנו״נ בדברי אביי נתתיו לך זהו גזל ובדברי רב ששת אי׳ יש לך בידי ואיני נותן לך זהו גזל וכצ״ל בערוך וגי׳ צע״ג כדאי׳ ג״כ בהפשב״ע — וכנ״ה עֹשֶׁק, עושק בב״מ שם איזה פעמים ותרג׳ ויק׳ ה׳, כ״ג; לישעי׳ נ״ד, י״ד; ליחזק׳ כ״ב, כ״ט, אסת׳ ג׳, ח׳ בתרג׳ שני עוּשְׁקָא ותרג׳ מעשקות (משלי כ״ח, ט״ז) סגיען עוּשְׁקוֹי. והפעל תרג׳ לויק׳ ה׳, כ״א. כ״ג; י״ט, י״ג; לדברי׳ כ״ד, י״ד וזולתו] —

עשק (= עָשִׁיק נ״ל מל״ע عشيق אהוב וחביב והיינו יקר (beliebt, mit Liebe gehegt בפ׳ הזהב בגמ׳ עד כמה (ב״מ נ״ב.) עשיק לנביך ושוי לכריסיך פי׳ כשאתה קונה מלבוש אם תקנה ביוקר לא תחוש אבל מאכל לא תקנה אלא בשוה. בסוף[6]) פ׳ איזהו נשך בגמ׳ פסק עמו על הגדיש (שם ע״ר סע״א) באתריה דאמימר עשיק עפרא פי׳ היה יקר. *[אחי״ה וכ״ה בפירש״י בשני מקומות ולי נראה מל״ע הנ״ל כי מה שאהוב וחביב קנה ביוקר ואולי קרוב לל״מ חשק וכן פי׳ בשט״מ ב״מ ק״א. עושק של ע׳ הקודם לזה אבל שם אין יתכן כל כך. ברכות נ״ו. עשיק עסקך עיי׳ פירש״י ובכ״י ש״ס עדיף] —

* עָשִׁיק (מל״ס פי׳ עקום (verkehrt תרג׳ ונלוז דרכיו (משלי י״ד, ב׳) ודעשיק בארחתיה כ״ה בקצת דפוסי׳ וכ״ה בפשיט׳ הסורית וכן העתיקה הפשיט׳ עקש לב (שם י״ז, כ׳) דעקיש לבה ובתרג׳ דעקים לביה. וגם בל״מ (ישעי׳ ל׳, י״ב) ותבטחו בעשק ונלוז נראה שהוא כמו בעֹקֶשׁ והוא מהשמות המתחלפים.

עָשַׁר (מל״מ ענינו קנין הון רב reich sein בהפעיל (reich machen בפ׳ נערה שנתפתתה בגמ ר׳ יהודה אומ׳ (כתובות מ״ח סע״א) האומר אם מת לא תקברוהו מנכסי[7]) אין שומעין לו לא כל הימנו שיעשיר את בניו ויפיל עצמו על הצבור. *[אחי״ה וכן בל״מ הוראת ההפעיל כמו הקל כי יעשיר איש (תהלי׳ מ״ט, י״ז) כמו לא יֶעְשַׁר (איוב ט״ו, כ״ט) בחולי׳ פ״ד: פי׳ עשתרות (דברי׳ ז׳, י״ג) שמעשירות את בעליהן כה״ג בע׳ עשתרות[8]). ברכות ל״ג. העשירו. נדרי׳ ל״ח. שקלי׳ ט׳. והעשיר, ב״ב כ״ה: שיעשיר עיי״ע דרום. פיעל שבת נ״ד: הוי מעשר ר״א, יומ׳ כ״ו. קטרת מעשרת וכו׳, כתובו׳ ס״ז: אי אתה מצווה עליו לעשרו. נפעל מעילו׳ י״ז. יעני או יעשר אולי צ״ל יעשיר בהפעיל. התפעל שבת קי״ט. עַשֵּׂר בשביל שֶׁתִּתְעַשֵּׁר ועוד עיי׳ פסחי׳ מ״ט. נ׳: ר״ה ט״ו: חולי׳ פ״ד: נדה ע״א: אתפעל גיטי׳ ל׳: איתעשר. נתפעל שבת קי״ט. נתעשר. התואר עָשִׁיר שבת כ״ה: צ״ב. קי״ט. קנ״ה: עירו׳ פ״ו. פסחי׳ קי״ג. שם: יומ׳ ל״ח: נדרי׳ נ׳: נ״א. גיטי׳ ל״ז. קידו׳ מ״ט: ב״ק פ״ו. צ״ב. זבחי׳ קי״ג: מנחו׳ פ״ו. תמיד ל״ב. דא״ר זוט׳ פ״ד דב״ר פ״ב. בירו׳ כלאי׳ רפ״ה דכ״ט

---

[1]) בנו״ג עושפו וכ״ה בע׳ בקע ובפי׳ רה״ג. [2]) עיי״ע בקע. [3]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט וכדפ״ר למחרישות ובשרפ״ע דמחרישות· [4]) כ״ה נכון בכ״י אירפ׳ ובנו״ג קדרות. [5]) בכ״י אירפ׳ ב׳ פעמים בט״ס ועשהו ומו״ל לא הרגיש בזה מאומה. [6]) כ״ה בכ״י. [7]) וכ״ה בתוספו׳ בכורו׳ נ״ב: ד״ה באין ובנו״ג בכתובו׳ מנכסיו. [8]) ובנו״ג בפועל שמעשרות.

ע"ד מפורש כרם דל: דל בגפנים ועשיר בעבודות. השם עוֹשֶׁר ברכות ט"ז: שבת ס"ג. גיטי' ע'. כתובו' ס"ו: ב"ב ט': בכורו' ל"א. ויעתר (בראשי' כ"ה, כ"א) פי' ר"י בב"ר פס"ג ששפך תפלות בעושר עיי"ע עתר ב'. השם המופשט עֲשִׁירוּת שבת ק"ב: אין עניות במקום עשירות, קידוש' מ"ט: י' קבים עשירות ירדו לעולם וכו', ירו' פיאה רפ"ד די"ח: שאין עשירות לפני מי שאמר והיה העולם] —

* עָשַׂר (בפיעל עִשֵּׂר מל"מ מן עֶשֶׂר נותן אחד מעשר (den Zehnten entrichten, verzehnten הגיג' נ': מעשרין מעשר עני, אבות פ"א מט"ז לעשר אומדות, שם פ"ה מ"ח מקצתן מעשרין ומקצתן אין מעשרין. התפעל ר"ה י"ד. והלאה מתעשרין והשם המופשט עִישּׂוּר יַעְשׂוּר, עִישּׂוּרָא כתובו' ס"ח. עשור נכסים, ירו' כתובו' פ"ו ד"ל ע"ד עישור נכסים, ירו' פיאה ספ"ד די"ה ע"ג עישור אחד שאני עתיד למוד, ירוש' ביכורי' פ"ב דס"ה. לקיטתו עישורו. בהשאילה דב"ר פ"ג מה פרי אדמתך צריכים עישור אף פרי בטנך צריכים עישור, והקבוץ ר"ה י"ד. שני שעורין נוהג בו, יבמו' ט"ו. ונהג בו ב' עישורין, ירו' ר"ה פ"א דנ"ז. עישורי עני . . עישורי שני, ירוש' דמאי ספ"א דכ"ב: שני עשורין ועישורין של עישור. בלא"ר כתובו' נ'. לא דמי עישורא בתרא לעישורא קמא, והקבוץ נקבה נדרי' ל"ט: כעישוּרְיָיתָא דבי רבי. ב"מ ס"ד. בעישורייתא וחומשייתא עיי"ע חמש. ועוד הקבוץ מן עשׂרת: תנחו' סוף אמור: כנוש עֲשָׂרִיּוֹתֶיךָ פי' מנין עשרת האנשים. ורבינו הביא זה הערך באות סמך ע"ש ומ"ש.

* עָשַׁשׁ (פי' כמו גָּשַׁשׁ (mit Würfelstein spielen
מד' תהלי' מזמור י"ט מאבנא דהוא מתעשש
אתן יודעין מה כהו וכו' ובילק' הגי' מתגושש
עיי"ע גישש ושם פירשתי גזרת המלה.

עֲשָׁשִׁית (נ"ל כמו אֶשָׁשִׁית = שָׁשִׁית מל"פ σισσα
כלי זכוכות ואצל רז"ל בפרט זו שמשימין בו נר או שמש להדלקה Glasgefäss zum leuchten, Leuchter) בס"ג דפ' מי שמת (ברכו' כ"ה:) צואה בעששית מותר לקרות ק"ש כנגדה. פי' כגון שיש מחיצה של זכוכית בין הקורא קריאת שמע לרעי. בס"ג דפ' אלו דברים (שם נ"ג רע"א) עששית שהיתה דולקת והולכת בשבת[1] למוצאי שבת מבדיל עליה[2]. בר"ג דפ' במה מדליקין (שבת כ"ג רע"א) עששית שהיתה דולקת והולכת כל היום במוצאי שבת מכבה ומדליקה[3]. בר"פ מי שהחשיך (שבת קנ"ד:) היתה בהמתו טעונה טבל ועששית[4]. בר"ג דפ' אם אינן מכירין (ר"ה כ"ר.) ראינוהו בעבים ראינוהו בעששית. בילמדנו ויהי ברד ואש מתלקחת בתוך הברד (תנחומ' וארא סי' י"ד) כהדין עששיתא דמיא ומשחא מתערבא כחדא ונורא דליק מן גוויהון — (א"ב תרג' בפסוק (שה"ש ה', י"ד) ידיו גלילי זהב נהרין בעששית). *[אחי"ה בע' אשש (ח"א, שכ"ז) בסוף הע' העירותי כבר על גי' אמיתית שהובא בפסיקת' דר"כ צד ג': כהדא שאשתא דקנדילא וכ"ה במד"ר פי"ב שאשיתא דקנדילא והוא הוא ל"פ הנ"ל כי שִׁישָׁה הוא כלי זכוכית וע"י הוספה קנדילא בל"ר candela, פי' נר או قنديل בל"ע מנורה Leuchter מוגבל המושג שהוא כלי זכוכית העומד להדליק ואח"כ השמיטו ההוספה ושבשו לכתוב רק עששית ועוד אששיות כדאי' בפי' ר"ח בשבת קנ"ד: עד שר"ש פרחון בע' אשיש פי' אשישי ענבים (הושע ג', א') סמכוני באשישות (שה"ש ב', ה') ואשישה אחת (ש"ב ו', י"ט) כלי זכוכית של יין כמו עששיות בחילוף א' בעין ע"כ וכן המעריך ללונזאנו בע' ששיתא פי' זו המלה כעששית ועין מובלעת ע"כ ובהיפך האמת כי העין נוספת וכדאי' בשהש"ר פ' צאינה עשאשיתא דקנדילא אבל ששיתא עיקרית ומחסרון ידיעה נכתב גם אשתא דקנדילא (ילק' וארא רי' קפ"ו) מאששיתא דקנדילא (שם לאיוב רי' תתקי"ב) ובירוש' ר"ה פ"ב דנ"ח. נראה באשש במקום דאי' בבבלי בעששית[5] ופי' רש"י קנדיל"ה בל"צ Leuchter, chandelier ובשבת כ"ג רע"א לועז

---

[1]) וכ"ה בכ"י ש"ס פ' ובנוסחי לי'. [2]) ברי"ף מביאין ממנו אור להבדלה ובכ"י ש"ס אצל ב"נ מברכין עליו ומדליקין ממנו להבדלה ובנו"ג רק מברכין עליה ועיי' עוד בהערה הבאה. [3]) כ"ה הגי' הישרה בכ"י ק"ט ה"ב ורומי אצל בעל הגיון שלמה צד ל"א ובכ"י ו"ו אבל בדפ"ע טעו לדלוג מן דולקת והולכת ונעשה מזה מאמר אחד והשמיטו מראה מקום בשבת כ"ג. והרפיסו זו בס"ג דפי אלו דברים וזה הטעה לגאון בהפשב"ע ובגליון הש"ס לברכו' נ"ג. לומר שגי' רבינו היתה אחרת בברכו' נ"ג. וכבר עמד על זה החי בעל הי"ש הנ"ל וכיון לאמת בלימוד ערוך למס' שבת צד י"ט ע"ש ובדפ"ר וויניצ' פיז' באסיל עשו שני ערכים וערבבו הציונים וגם בדפ"א אף אם לא חלק לשני ערכים משובש הוא אבל כפי מה שנסחתי הכל עולה יפה שבתחלה הביא רבינו ברכו' כ"ה: ואח"כ זה מדף נ"ג. ואח"כ שבת הנ"ל. [4]) וכ"ה בתוספו' שבת מ"ג. ד"ה טבל ובנו"ג ועששיות. [5]) ובעי' אשש רציתי זה לפרש בע"א אבל זה דכאן נ"ל עיקר.

לנטרנ"א = lanterne = Laterne וכ"ה בברכות בשני המקומות הנ"ל אבל בשבת קנ"ד: לועז בע"א ובאמת ציון הנ"ל בערוך משבת יותר שייך לע' הבא אח"ז ע"ש — וכ"ה בעי"ן בתוספ' ברכו' ספ"ו (ה') עששית אעפ"י שלא כבת מברכין עליה, ותוספת' שבת פ"ג (ד') כוס ועששית וקערה לא יזיזם ממקומן וכ"ה בשבת מ"ר. ופירש"י כוס גדול של זכוכית שקורין לנפא = Lampe, lampe] —

עֶשֶׁת (מל"מ פי' קבוץ עב וחתיכה גדולה Klumpen ובפרט תואר לברזל; עֲשָׁשִׁית תחת עֶשָׁתִית Eisenklumpen) בפ' אמר להם הממונה בגמ' אם היה כה"ג (יומי ל"ד:) תניא ר' יהודה אומ' עששיות[1] של ברזל היו מחמין מערב יוה"כ. בפ"ק דע"ז בגמ' ובכל מקום (ט"ז.) אין מוכרין להן עששיות של ברזל. בב"ר בריש ויגש אליו (פצ"ג) כשהיה מעלה חימה היו שערות לבו בוקעות כליו ויוצאות והיה נותן עששיות של ברזל בתוך פיו ומוציאין כאבק. בכלי מתכות פי"א בכליי (מ"ג) העושה כלים מן העשת ומן החררה. בפ' הקומץ רבה בגמ' ז' קני מנורה (מנחות כ"ח.) ת"ר המנורה היתה באה מן העשת ומן הזהב. פי' חתיכה גדולה של ברזל או של זהב כדכתיב (יחזקאל כ"ז, י"ט) ברזל עשות ומתרגמינן ערקין דפרזלא". *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג לכלי' שם ושם ערקין די ברזל וכ"ה בע' ערק. ובתוספת' חולי' ספ"א ותוס' מנחו' פ"ט מנורה אין כשירה אלא מן העשת[2]. והקבוץ עששיות של ברזל (וכ"ה בתוספתי יומא פ"א) ובירו' יומ' פ"ג ד"מ ע"ג עששות פי' חתיכות גדולות ורש"י בשה"ש ה', י"ד פי' קבוץ עב קרוי עשת מששיאה בלעז = Masse, masses וכן לועז בשבת קנ"ד: עששיות של ברזל או של[3] מש"ש בלעז ע"כ וכן פי' ר"ח בשבת שם וז"ל אלו העששיות אינן כלי זכוכית עשוין אלא (פולסא) [צ"ל בולסא] פי' חתיכות גדולות כדכתיב ברזל עשות ע"כ וכן הועתק בע' בלם (ח"ב ק"א) וא"כ עששית של ערך הקודם משבת יתכן יותר לסדר כאן. ובתנחום' הישן ויגש סי' ח' הגי' אופנים של ברזל עיי' מה שכת' המו"ל צד ק"ד אות ל"ב — ועה"ק שנ"ב לועז עשת שטהל (Rast =) Stahl פ"א חתיכה גדולה וכו' צויקא ב"א = ziuc פי' כמו Zeug עיי' בט"ר לפערלעס 6] —

* עֲשֵׁת (פי' חשב meinen, denken) בדניאל ו', ד' ומלכא עֲשִׁית וגו' ובאתפעל תרג' לישעי' ל"ב, ו'; לירמי' ה' כ"ו; לש"ב כ', ט"ו מִתְעַשְּׁתִין; לישעי' ל"ג, י"א. ולהושע י', י"ג אתעשתון ובתרג' יונ' א', ו' יתעשת פי' יחשוב וישים דעתו מענין עֶשְׁתּוֹנוֹת ובתרג' בל"ז עֶשְׁתּוֹנִין עשתרות (לישעי' מ"ט, כ"ט; נ"ה, ז'; לירמי' י"א, י"ט).

* עַשְׁתּוֹר (שם פרטי) ירו' דמאי פ"ו דכ"ה רע"ב אילין דבר עשתור וכו' ירו' ביכורי' פ"א דס"ד. בר עשתור. ושם בנימין בר עשתור ושם בנימין בר אשתור.

עַשְׁתְּרוֹת (מל"מ בחבור צאן פי' עושר בצאן Zucht, Vermehrung der Schafe) בר"ג דפ' כסוי הדם (חולי' פ"ד רע"ב) הרוצה שיעשיר[4] יעסוק בבהמה דקה ואמר רב חסדא מאי דכתי' (דברי' ז', י"ג ועוד) ועשתרות צאנך שמעשירות[5] את בעליהן.

עַשְׁתְּרוֹת[6] (בחבור קרנים פי' שם מקום) בר"ג דסוכ' (ב') אלא מעתה העושה סוכתו בעשתרות קרני' פי' „מקום שאין חמה זורחת שם". *[אחי"ה כ"ה בפי' ר"ח אבל פרש"י פי' שני הרים גדולים והשפלה ביניהם ומתוך גובה ההרים אין חמה זורחת שם בשפלה] —

עֵת (מל"מ וקטוע מן ענת פי' זמן Zeit) בפ' במה מדליקין בגמ' המכבה (שבת ל"א.) והיה אמונת עתך (ישעי' ל"ג, ו') אמונת זה סדר זרעים שבאמונה תלוי המעשה שיעשר פירותיו כהלכה עתך זה סדר מועד ששם שמירת זמנים ושבתות וימים טובים, חוסן זה סדר נשים שצריך תוקף שלא ישלוט בו יצר הרע, ישועות זה סדר נזיקין שדנין בני אדם ונוטלין מזה ונותנין לזה ומושיעו מיד הגזלנין. פ"א חוסן סדר נשים לשון אחסנא (תרג' ויק' י"ד, ל"ד; במד' ל"ב, ה' כ"ב וזולתו). שהויין לו בנים ונוחלין[7]. בסוף ברכו' (נ"ד.) ר' נתן אומר הפרו תורתיך עת לעשות לה'[8] פי' התקינו שיהא אדם שואל לחבירו בשם כמו שאמר (רות ב' ד') ה' עמכם, ה' עמך (שופטי' ו', י"כ) וזה התיקון הוא שלום עליכם ושלום משמותיו של הקב"ה שנא'

---

[1]) בכ"י ק"ט היחיד עששית וכ"ה בפי' ר"ח ביומ'. [2]) וא"כ צ"ע מה דאי' במנחו' הנ"ל. [3]) כ"ה בכ"י רש"י בר"ס שבת צד קפ"ט. [4]) בנו"ג שיתעשר. [5]) בנו"ג שמעשרות. [6]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע עשתרת. [7]) וכ"ה בפירש"י. [8]) וכ"ה במשני' שבמשניות ובירו' ובכ"י ש"ס פ' בברכו' פ"ט מ"ה ובכ"י ש"ס לי' ואי' בדק ס"ג. בכ"י ש"ס פ' ובנו"ג משום עת ובכ"י פ' מה טעם משום דהפרו תורתי' ועיי' ג"כ מ"ש בכ"נ.

(ישעי' כ"ו, ג') יצר סמוך תצר שלום שלום ואומר (משלי כ"ג, כ"ב) ואל תבוז כי זקנה אמך אמרו למעלה שהתקינו שיהא אדם שואל שלום חבירו בשם אמרו רבנן[1]) אם אתה רואה שארך הזמן ונמשך הגלות אל תאמר שזו התקנה היתה בימות הראשונים ובעת מלכותם עכשיו אנחנו נבזים וכשהזקין הדבר אין אנו מאמינים וחייבין בתקנה זו היו הכהנים בתחלה עונים אחר כל ברכה וברכה ברוך ה' אלהי ישראל מן העולם וכששמעו המינים אמרו אין עולם אלא אחר וכשראו הכהנים שבשביל כן נתמעטה האמונה של עולם הבא התקינו שיהו אומרים מן העולם ועד העולם כלומ' מן העולם הזה ועד העולם הבא ובשביל כבוד המקום הפרו התיקון שהיה והוסיפו ועד העולם. בר"ג דפ' בא לו כה"ג (יומי ס"ט סע"א) איבעית אימא עת לעשות לה' הפרו תורתך (תהלי' קי"ט, קכ"ו) כלומ' „עת סכנה היא ואין למידין הימנה"[2]). בתמורה בפי' יש בקרבנות היחיד (י"ד:) מעיינין בספרא אגדתא בשבתא אמרו עת לעשות לה' הפרו תורתך. בס"ג דפ' יוצא דופן (נדה מ"ז סע"ב) שנה האמורה (בקידושין) [צ"ל בקדשים] והאמורה בבתי ערי חומה ושתי שנים שבשדה אחוזה שש בעבד עברי שבבן ושבבת כולן מעת לעת ושם מפורשים כולם. *[אחי"ה ועוד עיי' דרושים בענין עת שבפסוק בתעני' כ"ב: כ"ג. מגיל' י"ב: יבמו' ע"ב. כתובו' נ'. ס"ב: ס"ז: סנהד' צ"ח. ק"א. — תוספת' ברכו' רפ"א העת אחת מעשרים וארבע לעונה עיי"ע ען ו'. והקבוץ שבת ל"א סע"א קובע עתים לתורה, מעונן (דברי' י"ח, י') פי' ר"ע בתוספת' שבת פ"ז (ח') וסנהד' ס"ה: אילו נותנין עתים (המחשב עתים). תמיד רפ"א דכ"ו. לא כל העתים שוות וכו'. ר"ה י"ז: עתים לטובה עתים לרעה, פסחי' צ"א. עתים פטור עתים חייב, וגם בל"ז ע"ז ס"ה. ירו' ברכו' פ"ב ד"ה ע"ג ירו' סוכה רפ"ד דמ"ה: בעיתותי ערב. ובלא"ר ב"ר ספמ"ז בההיא עיתא] —

עָתָא[3]) (פי' עֵתָא בל"ס און והוות (Unheil, Unrecht לא יאנה לצדיק כל און (משלי י"ב, כ"א) תרג' לא שפיר לצדיקא כל מידעם דעתא. ולץ לא שמע גערה (שם י"ג, א') וברא ממיקנא לא מקביל עתא[4]) וכן תרג' ורש לא שמע גערה (שם ח')[5]). ומהומה בו (שם ט"ו, ט"ז) תרג' ועתא ביה. וכן תרג' און והות. [מרע] מקשיב על שפת און (שם י"ז, ד') שקר מזין על לשון הות (שם). *[אחי"ה בנו"ג עאתא וכ"ה בתרג' משלי י"ט, כ"ח; כ"א, ט"ו; כ"ב, ח'; ל', כ' והוא קטוע מן עַוְתָא ומל"ס הנ"ל] —

עִתֵּד (מל"מ ובל"ס עֲתַד בל"ע عتد ענין הכנה (gerüstet, bereit sein אנכי עומד בין ה' (דברי' ה', ה') תר"י (א') אנא הוינא מעתד[6]) — (א"ב ל"מ זה (איוב ט"ו, כ"ד) כמלך עתיד לכידור). *[אחי"ה והיה לו לר"ב להביא היותר קרוב עתדה (משלי כ"ד, כ"ז) ותרגומו וְעַתִּידְיָהּ והמתורגמן טעה בהבנה. ב י נ ו נ י פ ע ו ל תרג' בראשי' כ"ח, י"ג; לבמד' כ"ב, כ"ג, כ"ד; תרג' ירו' א' לדברי' ל"ב, ל"ה; לאיוב ט"ו, כ"ג. א ת פ ע ל תר"י א' לבראש' א', כ"א; מ"ג, ט"ו; תרג' שמות ב', ד'; במד' י"א, ט"ז; לדברי' ל"א, י"ד וזולתו. פַּעֵל ירוש' ב"ב רפ"ג די"ג: עַתֵּד ליה תכריכין, ירו' כתובו' פי"ב דל"ה. ואנא מְעַתַּד. ירו' שבת רפ"ה ד"ז: פי' שוזות: מעתדן כלו' מוכנות שיעלו עליהן הזכרים] —

* עַתּוּד (בל"מ וכן בל"ע عتود (Ziegenbock כלו' מוכן להעלות על הנקבות עיי"ע הקודם. והושאל לגדול בשנים ובשכל ירו' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ד הגדילו ונעשו כעתודים גלה להם רזי תורה ועיי"ע תישים.

* עָתִיד (מל"מ מע' עִתֵּד פי' ענין הכנה ועוד תואר לזמן הבא (Bevorstehendes, Zukunft ברכו' נ"ד. וצועק על העתיד, כתובו' פ"ז. משביעין אותו על העתיד לבא ואין משביעין אותו על העבר. והרבה פעמים לעתיד לבוא (במקום לזמן עתיד לבא) שבת פ"ט: תעני' ח', סוכ' נ"ב. ע"ז ב', ג': אבות פ"ב, מט"ז; פ"ד מכ"ב; קידו' ע"ב: ועוד יותר קטוע רק עתיד עיי' במקומות אלה פסחים נ', קי"ט: תעני' ל"א. מגיל' ט"ו: ב"ב ע"ה. ושם: סנהד' צ"ח: ק'. ולנקבה עתידה שבת ל': קט"ז. קל"ח: יומ' י'. פסחי קי"ח: כתובו' קי"א: ב"ב קכ"ב. שמ"ר פכ"ג. והקבוץ זכר עתידים ברכו' מ"ג: שבת קנ"ב: פסחי' ס"ח. מגיל' כ"ט. יבמו' ס"ג. כתובו' קי"א: קי"ב: ב"ב ע"ה: סנהד' צ"א: צ"ח: ירו' ע"ז רפ"ב ד"מ ע"ג שעתידין בני נח לקבל

---

[1]) בכ"י ה"ב בכאן. [2]) הועתק מפי' ר"ח ביומ'. [3]) ברפ' פיזי וויניצי באסיל ועה"ק בטעות עתה וצ"ל כבדפ"ר ובכ"י באלף. [4]) בנו"ג בעתא ועיי' במתורגמן. [5]) בנו"ג בעתא. [6]) בנו"ג הוית קאים.

עליהם. תרג' שה"ש ח', ה' והרכה בתרג' עם ל' המקור תר"י ב' לבמד' כ"ד, כ"ב; לדברי' ה', כ"ב; תרג' חבקוק ב', א', לקהל ט', י"ב.

* עַתָּה (מל"מ מלת הגבלה לזמן בינוני jetzt, nun) ובצרוף מ' מֵעַתָּה פי' מזמן הזה כלומ' לפי ה demnach סוכ' ב'. ב"ק י"ז רע"ב אלא מעתה, ירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ד מעתה חיטין לא ימכור לו. ספרי האזינו פ' של"ד תוספת' כלי' ב"מ רפ"ה, תוספת' כלי' ב"מ ספ"ג אמור מעתה וכו'.

עָתְנִיאֵל (שם פרטי ונדרש עפ"י האגדה) בפ' יש בקרבנות (תמור' ט"ז.) עתניאל הוא יעבץ ומה שמו יהודה אחי שמעון שמו עתניאל שענהו [1] אל יעבץ שעיבץ [2] וריבץ תורה בישראל. *[אחי"ה ויתר דרושים בענין עתניאל עיי' בב"ר פנ"ח שמ"ר פ"ג ופמ"ח שהש"ר פ' כולך יפה אסת"ר פ"א] —

* עָתַק מל"מ בהפעיל ענינו נסוח ונתקה ent-rücken, versetzen) עתק (תהלי' ל"א, י"ט) דרש בב"ר פ' א' שהעתיק בבריותיו ובילק' תהלי' ר' רמז תשט"ו דברים שהעתיק מבריותיו [4]. הפעל קהל"ר פ' כל הדברים ואני הועתקתי לכאן.

* עָתַק (מל"מ ענינו זקנה רבה altern בל"ס עַתֵּק) וכן בלא"ר תרג' בלה (איכי ג', ד') עתק. אתפעל תרג' ונושנתם (דברי' ד', כ"ה) ותתעתקון, נושן (ויקרי כ"ו, י') תר"י א' עתיקא דמִיַעַתַּק, ותרג' וישנו (יחז' ל"ד, כ"ה) ויתעתקון. והתואר עַתִּיק מל"מ וכן בל"ס עַתִּיק, עַתִּיקָא וכ"ה בתרג' ויק' י"ג י"א; כ"ו, י', לבמד' ו', נ'; פסחי' קי"ט. עתיק יומין (דניאל ז', ט' ועיי' שם י"ג). שם מ"ב: עתיק עתיקי ובירו' נדה ספ"ב ד"נ: עוּתִּיק דעותיק. ב"ק צ"ו: גזלנא עתיקא, והקבוץ ירו' שקלי' רפ"ב דמ"ו ע"ג תקלין עַתִּיקִין; תרג' מ"א ח', ב' בירחא דעַתִּיקַיָּא (על פי ר"ה י"א. עיי"ע אתן). לנקבה ירו' שקלי' פ"ג דמ"ז ע"ג תוספתא עתיקא, ב"ב צ"א סע"ב כל מילי עתיקא, יומ' כ"ט. מיגמר בעתיקתא וכו'.

* עַתִּיק (= אתיק בל"מ) יחזק' מ"א ט"ז והאתיקים תרג' ועתיקיא ושם מ"ב ג' תרג' זוי עיי"ע זוי.

עתר (= עַתִּיר בל"ס כמו עָשִׁיר בל"מ reich) בפ' מי שמת [4]) בגמ' השושבינות (ב"ב קמ"ה:) עתיר ניכסין עתיר פומבי פי' עשיר בסחורות שיש בהן נפח כגון צמר גפן וכיוצא בו [5]) — (א"ב תרג' העשרתי את אברם (בראשי' י"ד, כ"ג) עתרית). *[אחי"ה כ"ה באונק' ובתר"י ב' אבל בתר"י א' באפעל אעתרית. וכן בתרג' תהלי' ס"ה, י'; ובמשלי י"ג, ז' אי' בדפ' רגיא בפַעל ובשאר דפוסי' באפעל ובכ"י תרג' לתהלי' מ"ט, י"ז יַעְתִּיר ובדפוסי' באתפעל איתעתר וכן בהוריו' י': אתעתירתו פורתא, ב"מ נ"ט. כי היכי דתתעתרו, ובקטיע נדרי' נ'. אִיַעַתַּר ר"ע. פסחי' מ"ט. איעתרי וכ"ה שם קי"ג. תעני' כ"ג: ליעתרו. ובפעל תרג' דברי' ל"ב, ט"ו; לירמי' ה', כ"ז. כ"ח; להושע י"ב, ח' וזולתו והתואר עיי' לעיל מב"ב הנ"ל ושם איזה פעמים ע"ש. שבת קנ"ו. גבר עתיר, ירו' שבועו' פ"ז דל"ז ע"ד עתיר גו שוקא . . עתיר גו ביתא. והקבוץ עתירֵי ברכו' ל"ב: שבת נ"ד. תעני' כ"ג: גיטי' נ"ו. ושם לנקבה יחידה עַתִּירְתָּא וגם עַתִּירָא תרג' שני אסת' א', ט"ז. והשם עוּתַר, עוּתְרָא וכ"ה בל"ס ועיי' תרג' דברי' ל"ב, י"ג; תרג' ש"א י"ז, כ"ה; למ"א י', כ"ג; ליחזק' כ"ז, ל"ג וזולתו. מ"ק כ"ח. ועותריה דרב חסדא, במדרש דברי' רבה כ"י במינכען שהעריך החכם הגדול מה"ש באבער (כבית התלמוד להתי' ווייס ח"ד 247) ששפך להם בלעם ברכות כעותר סוריסטון צ"ל בעותרא פי' בעשירות ותי' סוריסטון באה מגליון פנימה [6]), ועוד בל"ס עַתִּירוּתָא וכן בשבת ק"מ: ולא בעתירותי אכלי. והשם המופשט ירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ד אין תימר משום עיתור אסור וכו'] —

עָתָר (נ"ל מל"פ غدراه כלי חפירה כעין רחת Schaufel ועיי' בפנים) בפ"ק בסוכה בגמ' חבילי קש (י"ד.) הואיל וראויות להפכן בעתר. בב"ר פ' ס"ד (ס"ג) ויעתר יצחק: ר"ל אמר שהפך הגזירה ולפום כן קריין ליה עתרא דהפיך אדרא. ובס"ג דפ' הבא על יבמתו (יבמו' ס"ד.) מפני מה נמשלה תפלתו של צדיקים כעתר מה עתר מהפך וכו'. *[אחי"ה וכנ"ה בתוספ' עוקצי' רפ"א מפני שהופכה בעתר במד"ר פ"י מה עתר זה מהפך את התבואה בגורן וכו' וכ"ה בסוכה שם ופירש"י

---

[1]) בנו"ג שענאו. [2]) בנו"ג שיעץ וכ"ה בערוך ע' יעבץ. [3]) ובלי' עברי החדשה ענין העתיק תרגום מלשון אל לשון והעתקה נקרא ג"כ פתשגן הכתב Abschrift ובע"א מובנו בל"מ משלי כ"ה, א'. [4]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר ובדפ' פיזי והלאה במ"ס שמתו. [5]) בפי' רגמ"ה ורשב"ם בע"א ע"ש. [6]) עיי' מ"ש החכם הנ"ל בשמי.

עתר פורק"א Gabel = furca = אבל ביבמו' פי' פל"א והוא Schaufel, pala ועל זה הפי' השיגו התוספו' בסוכ' והעלו כי עיקר הפי' פורק"א אבל בתעני' כ"ה רע"א ד"ה מסא פירש"י ג"כ עתר ע"י פאלא ע"ש וכן נ"ל עיקר כי היא מלה פרסי' הנ"ל כלי חפירה ויש לו עוקץ חד וצורתו כמו רחת ובע' חתר רציתי לפרש מל"ע אבל פי' דכאן נ"ל עיקר ובע' חתר ציינתי המקומות לענין עתירתא, עתירה שהשוהו לחתירתא, לחתירה ע"ש — ועה"ק שנ"ב לועזו ע"י גאבלא בלא"ש Gabel ועיי' רש"י ב"מ פ"ג. ד"ה דדרו בדיגלא] —

* עֲתִירָה (מל"מ עָתַר ענין תפלה Gebet) פסיקת' רבתי פי"א מה עתירה שנא' להלן (בראשי' כ"ה, כ"א) תאומי' אף העתירה האמור כאן (ש"ב כ"א, י"ד) תאומים.

עתר (?) בבראשי' רבה פ' מ"ו[1] (מ"ה) מפני שרה גברתי; מתלא אמר אין אמר לך חד אודניך דחמר לא תחמיין תריין עתר לך פרוכי[2]) וכו' — (א"ב במקצ' נוסחאו' כתוב עביד ואולי יש לגרוס עתד באות דלת פי' הכן ול"מ הוא (משלי כ"ד, כ"ז) הכן בחוץ מלאכתך ועתדה בשדה לך). *[אחי"ה בנו"ג אם אמר לך חד אוניך דחמר לא תיחוש תרין עביד לך (פרוכי) [צ"ל פרובי] וגי' הילק' לך לך ר' ע"ט אם אמר לך חד אודניך דחמר לא תהימן תרין עביד לך (פרומי) [צ"ל פרומבי] ונראין דברי ר"מ לונזאנו שכתב בע' עתר נוסחא משובשת נזדמנה לבעל הערוך וצ"ל עתד בדלת וכו' ובעי' אודן הביא המעריך כ"י שגרס בפי' עתד בדלת וע"ש פירושו והביא ג"כ ל"מ כר"ב הנ"ל, ובענין ב"ק צ"ב; וגי' רבינו (שהוא ג"כ גי' כ"י ש"ס) עיי"ע אכף וע' מש ומ"ש] —

[1]) כ"ה בכ"י ובדפו"ו בט"ס מ"ז. [2]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר פיזי באסיל ואמ' ובדפ' ו"ו בט"ס פרוכי.

הסביב עולמים אלפים תמניסר, סייע לכתוב ערך שיתסר, וכן יצליח בערך שביסר.

*[אחי"ה החרוזים האלה נמצאו בתם אות עין בכ"י בריטיש מוזיאום (ושם שתיסר) ובכ"י ו"ו א' וב' ושם בטעות הסכים וצ"ל הסביב) ל"ד וה"ב. ובעל הגיון שלמה כיון בדברי רבינו שמ"ש תמניסר היינו ח י והוא שהשם יתברך ח י סביב עולמים אלפים והיינו שאין לו ראשית ולא תכלית. ובכ"י ק"ט אי' בסוף האות העין בזה"ל; נשלם ערך, עיין בריך רחמנא דסייען, אחל ערך פ"א בשם אשר שם לאדם פה. ובכ"י ב"ר אי' [בזה"ל נשלם ערך אות העין מספר הערוך ברוך העוזר אתחיל ערך אות הפ"ה] —

אות הפ״ה

* פ הוא האות השבעה עשר מהאלפא בית״א והנחתו הראשונה הוא כמו פֶּה ויוחלף לפעמים באותיות ב׳ מ׳ ו׳ באשר גם הם מוצאם מהשפתים ד״מ בלג כמו פלג, פקע = בקע, הפקר = הבקר, פומבי כמו פומפי. ובא לפעמים תחת φ היונית עיי״ע פוריא, פיילי וכדומה.

* פָּאבִי (שם פרטי) במשנה ספ״ז דטהרות ר״א בן פילי נ״א בן פאבי והוא כנראה על שם ל״ר Fabius עיי״ע בעל פול (ח״ב, קמ״ח). פסחי׳ נ״ז. ישמעאל בן פיאבי כה״ג בפי׳ ר״ח ובכ״י ש״ס בן פאבי וכ״ה בתוספת׳ סוף מנחות וביומ׳ ט׳.

* פָּאגִי, פגי עיי״ע בית פאגי.

1 פֵּאָה (= פֵּיאָה מל״מ פֵּאָה ענינו קצה ובפרט רוח וצד. פאת ראש הן הנה השערות הגדולות בצדדי הראש (נחמי׳ ט׳, כ״ב). פאה נכרית (falsches Haar בפ׳ במה אשה (שבת ס״ד :) בכבול ובפאה נכרית לחצר. בס״ג דפ׳ מי שאמר הריני נזיר ושמע (נזיר כ״ח :) ת״ק סבר אפשר בפיאה[1] נכרית ורבי[2]) סבר פיאה נכרית איידי דזהמא[3]) לא ניחא ליה[4]). בס״ג דפ״ק בערכין (ז׳ :) אמר רבא[5]) בפיאה נכרית טעמא דאמר׳ תנו הא לא אמר׳ תנו גופא הוא ומתסר והא מיבעא בעי לה ר׳ יוסי ב״ר חנינה בסוף חלק בגמ׳ הכה (סנהד׳ קי״ב סע״א)[6]) שיער נשים צדקניות מהו וכו׳ עד לא צריכה דתלו בסיכתא[7]). פי׳ אשה שאין לה רוב שיער לוקחת שיער מנשים אחרות ומשימה על ראשה שנראה כמו שהוא שערה. *[אהי״ה וכ״ה בפי׳ רגמ״ה כ״י לערכי׳ (בקיבץ כ״י אנגיילי׳ דף קכ״ח :) וז״ל פאה נכרית שער של אשה אחרת שלא היתה מחברת לשערה ואותה שער מותר בהנאה ע״כ ועיי׳ ג״כ בפירש״י במקומו׳ הנ״ל וא״כ פיאה נכרית פי׳ קליעה וגדיל של שערות מנשים אחרות. ובכ״י ש״ס מינכען עירו׳ י״א רע״ב אי׳ פיאה קליעית והוא הוספה מאיזה תלמיד ועיי׳ פי׳ רש״י ובע׳ הבא אח״ז. ובתרג׳ פאתא עיי״ע] —

2 פֵּאָה (מל״מ פי׳ קצה ובפרט התבואה העומדת בקצה השדה (ויקי׳ י״ט, ט׳ והלאה) das Äusserste des Ackers, Peah (והושאל לזמורה המתוחה מקצה הקונדס לקצהו) בריש עירובי׳ בגמ׳ ואם יש לו (י״א.) מעשה באדם שנעץ ד׳ קונדסין בד׳ פאות[8]) ומתח זמורה על גביהן[9]) והתירו לו לענין כלאים אבל לא לשבת[10]). ובסוף הפרק בגמ׳ השיירא[11]) (עירו׳ ט״ז.) ובתוספתא דכלאי׳ בפ׳ רבן גמליאל (רפ״ד) היו שם קנים הדוקרנים[12]) ועשה להן פיאה מלמעל׳ אפי׳ ביותר בעשר מותר[13]). פי׳ כל מידי דמקיף ולא מגין ומכסיא כולה קרו לה פיאה דדמיא לפיאה שהשדה כולה קרחת ומגולה אלא נשתייר בה כמעט והיא נקראת[14]) פיאה וכן פיאה נכרית דמקפת הראש ולא מכסיא

---

[1]) בנו״ג בפאה [2]) וכ״ה ברא״ש וס״א ובנו״ג ורי מאיר. [3]) בנו״ג רזוהמא. [4]) כ״ה נכון בדפו״ו. [5]) וכן מוכח מסנהד׳ קי״ב סע״א ובערכי׳ אי׳ רב. [6]) ושם הגי׳ לפנינו בעי רב יוסף. [7]) וכ״ה בכ״י ש״ס בסנהד׳ ובדפ׳ בט״ס בסיבט׳ וצ״ל בסיכטא וכדאי׳ בערכין. [8]) בנו״ג פינות אבל בריש עמוד ב׳ אי׳ פ י א ה מותרת וכו׳. [9]) וכ״ה בדפ״ש וברש״י ובכ״י ש״ס א״פ ובנו״ג עליהן. [10]) וכדמסקנא אליבא דרבי יוחנן בש״ס י״א. [11]) כ״ה בכ״י ה״ב ובדפו״ו ושם בסוף הפרי ונפשט בטעו׳ בדפ׳ פיזי והלאה הפרה ובדפ״ר פיזי ובאסיל ובסוף הפרה (בדפ״ר הפרי) כגון שיורה ובדפ״א שיירה וצ״ל כמו שנסחתי כגי׳ הכ״י ה״ב וכ״ה בכ״י ק״ט ושם רק בסוף הפרק ובדפ״ע חוץ מדפו״ו זה הציון אחר הציון מהתוספתי. [12]) בתוספת הדוקרנים ועיי״ע דקר (ח״ג, קכ״ז הערה 5). [13]) וכגי׳ הש״ס. [14]) כ״ה בכ״י ק״ט ובדפ״ר נקרית ובדפו״ו בט״ס ניקרת

ליה. *[אחי"ה והרבה פעמים במסכת פאה (ובירו' אי' פיאה) שנקראת על שם רוב ענינה בפאה. ספרא ריש קדושי' אין פיאה אלא מחמת הכילוי ואין פיאה אלא שיש לה שם ואין פיאה אלא בסוף. תוספת' כלאי' פ"ד שרשי פיאה יוצאין לתוך ד' אמות שבכרם וכו', אבל בתוספ' שם וביתר המקומו' בערוך הנוכחי ענינו זמורה המתוחה מקונדס לחבירו וכדפי' רש"י והוא כמו גדיל וקליעה ונקראת בלא"ש Guirlande ובירו' עירו' פ"א הל"ט הובא בפי' ר"ח בעירו' הגי' נעץ ד' קנים בד' זויות הכרם וזה מה שאי' לפנינו בש"ס בבלי פינות עיי' לעיל בהערה 8] —

פאה (פיאה = פּוּאָה בל"ע فُوَّة בל"פ فوه בל"ס פּוּתָא Krapp, Färberröthe) בס"ג דפ' במה אישה הבנים יוצאין בקשרים (שבת ס"ו :) מאי קשרים אמר רב יהודה קשרי פיאה[1]) פי' לא של פיאה נכרית אלא (פיאה) [צ"ל פואה] זו זירעונין כדאמרינן (שביעי' פ"ז מ"א עיי"ע קצה) בספיחי אסטים וקוצה וזרע שלו צובעין בו אדום ושמו בל' ארמי פותא ובל' ערבי פ ו ו ה[2]) והכי קאמר ג' קשרים מן הקש שלו מוקמי כלומ' שלא יגדל החולי ה' מסו ז' אפי' לכשפים מעלו. פי' נפל פיתה[3]) פן[4]) ימצאנה כענין הזה ולא ראה כל אילו הדברים ועוד מאי איריא בנים (שבת שם). בפ' אמר ר"ע (שם פ"ט :) אסטים ופאה[5]) כדי לצבוע בהם בגד קטן כסבכה[6]). בפ"ה בשביעי' (מ"ד) פואה[7]) של עידית וכו' עד ומודין (בפיאה) [צ"ל בפואה] של צלעות פי' עידית[8]) צלעות מקומות. ירוש' (פ"ה דל"ו רע"א) פ ו א ה[9]) פיטרא[10]) — (א"ב כפי דעת הערוך קוצה ופואה אחד הוא וכן פי' בע' קצה). *[אחי"ה ושם מוכח עיקר הגי' פואה וכצ"ל כאן בכל מקום ופי' שם רוייא בלע"ז והוא בלאי"ט robbia וכן פי' מהר"י במ"צ שם רויא דימיסטיקו = robbia domestico ובל"ר rubia = Krapp וכן ענין הלעז וורנצ"א ברש"י שבת פ"ט : ד"ה פואה והוא ל"צ הישנה Warance והוא guarance = Krapp garance וכן לועז רש"י קיצה בשבת ס"ח. ובשבת ס"ו רע"ב קשרי פואה : גרנצ"א. ומלת פואה הוא ל"ע ופר' הנ"ל עיי' לעף פפלנ"צ 311 וש"נ ל"ס פותא והוא הוא פותא דשבת הנ"ל ובברכו' נ"ו. בט"ס נפל פתא בבירא וצריך לומר פותא והוא כעין משל נפל כרסא בבירא עיי"ע כרס ח"ד, של"ד ומ"ש בעל למוד ערך לשבת ס"ו : וכנ"ה פואה במגילי' פ"ד מ"ז ובתנחומ' הישן נשא סי' י"ד ועיי"ע אסטים, שביעי' פ"ז מ"ב עיי"ע רכפה ופי' רע"ב בערבי פו"א ובלעז זרויי"א צריך לומר בערבי פו"ה ובלעז רו"יא, תוספת' פרה פ"ט (ח') סטים קוץ (צ"ל קוצה) ופואה. וכ"ה בתוספ' שבת כ"י רפ"ט (י')[11]), ירו' שבת פ"ו ד"ח: הדא פואה עיקר טב וכ"ה בירו' עירו' ספ"י דכ"ו ע"ג והוא הוא קשרי פואה בשבת ס"ו : והפעל ממנו בבינינו פעול כ"י תוספת' תרו' ספ"ז נתנו בטרקלין אפי' מפוּיָּה מסויד וכו'[12]), כלומ' צבוע בצבע אדום או בסיד הלבן, ובל"י נקרא צבע אדום על ידי פואה ἐρευθέδανον, ἐρυθρόδανον וידידיה הבין ככה פועה (שמות א', ט"ו) עיי' רימ"ז בט"ר ח"א, 149 וגם שם פרטי פֻּוָּה בראשי' מ"ו, י"ג ופּוּאָה דה"י ז', א' יתכן להיות על שם צבע אדום וגם בל"ר Ruber, Rufus שם פרטי על שם צבע אדום] —

* פָּאחָא (בל' סורי' פָּחָא כמו בל"ם פח Falle, Schlinge) ערכי' י"ט רע"א סכא בביתא פאחא בביתא פי' רגמ"ה כ"י (בקובץ כ"י אנגיילי' דף קמ"א) מוקש ועיי' ג"כ פירש"י ושם בל"א הגי' פחחא.

* פאטי (שם פרטי) עיי"ע פנטי ב' ומ"ש.

* פאניקינין עיי"ע פנק ב'.

---

[1]) בכ"י ק"ט פאה וכ"ה ברי"ף ובדפ"ר פיז' וויניצי' ובאסיל ואמ' פיאה וכ"ה בכ"י ש"ס ובורא"ש דפ' וויניצי' אבל בכ"י ערוך ה"ב למטה בסמוך פואה כגי' הש"ס וכ"י רי"ף וכצ"ל בכ"מ פואה וכדאי' בערוך ע' קצה והערוך קצר בשטות תאמוראים והביא רק האחרון רב יהודה ושינויי נוסחאות ישנן בין דפוס וגי' הכ"י ש"ס עיי' בד"ס שבת צד ע"א. [2]) כ"ה נכון בדפ"ר וויניצי' וכ"ה בכ"י ה"ב ובכ"י ב"ר פוה ובדפ"א פואה ובכ"י ל"ד ובדפ' פיז' ובאסיל פוזה וצ"ל פווה. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט ובנו"ג פותא ובדפ"ע פיאה ובדפ"א פואה וצ"ל בכ"מ פותא. [4]) כ"ה נכון בדפו"ו אבל בדפ"ר פיז' וכ"י ק"ט פי' ונפשט בטעות בדפ' באסיל ואמ' פירוש. [5]) וכ"ה בכ"י ש"ס א"פ ובנו"ג ופואה וכ"ה נכון בדפ' אמ' ובדפו"ו ופיאה וצ"ל ופואה. [6]) כ"ה בדפ"ר פיז' וויניצי' באסיל ואמ' וכ"ה בע' סבכה וש"נ שאר מקומות אבל בכ"י ה"ב בסבכה וכ"ה בדפ' פיז' ובאסיל בע' סבכה. [7]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפ"ע פיאה וכ"ה בכ"י ש"ס פאה, פיאה ובנו"ג פואה וכ"ה בירו' במשנ' ובגמ' וכ"ה נכון. [8]) בכ"י ה"ב עירית, [9]) כ"ה נכון ובכ"י ב"ר ובכ"י אחרים פאה ובדפ"ע פיאה וצ"ל פואה. [10]) כ"ה בכ"י ה"ב ובכ"י ב"ר פטרה ובדפ"ר פטרא ובכ"י ו"ו ל"ד פוטרא ובדפ"ע אחרים בט"ם פטדא ובירו' פוטרה וצ"ל פיטרא והוא לי' πέτρα פי' צלעות כמו סלעות = סלעים וכן פי' מהר"י בן מלכי צדק בשביעי' עפ"י הירו' בפואה של צלעות: פיטרא. [11]) ירו' מעשרו' ספ"ה דנ"ב. לי' פואה. [12]) ובנו"ג מפויית מצויר,

* פאים עיי"ע פיים ציון משבת פ"א.

פָּאפִּי (בל"ס פָּאפָּא, פפא מל"פ بابا, پاپ בל"י πάππας בל"ר papa אב Vater) וחד נאנאי[1] (סוטי מ"ב:) פי' בע' בן (ד'). *[אחי"ה עיי"ע בח"ב, ק"י ושם הארכתי ועוד עיי"ע נניי. ובדפ"ע הראשונים נכלל זה הערך בטעות בערך פאה, אבל בדפ"א ובכ"י ק"ט ה"ב ו"ו ול"ד לנכון ע' בפני עצמו הוא] —

* פָּאפִּי יונאה (שם פרטי) ב"ב כ"ה סע"ב ועיי"ע פפי ומ"ש.

* פָּאפִּילְיוֹן עיי"ע פפיליון.

פֵּאֵר (מל"מ ענין חפישת הפירות מה שנשאר בסעיפים אחר הנדנוד die Zweige durchsuchen ונדרש בש"ס מל' פְּאֵר) בר"נ דפ' הזרוע (חולי' קל"א:) לא תפאר אחריך (דברי' כ"ד, כ') תנא דבי ר' ישמעאל שלא תטול תפארתו ממנו כלו' פאה שלו. *[אחי"ה ועיי' פירש"י בחולי' ובתורה. אבל לפי' ראב"ע הוא מל' פארות כלומ' לא תחפש הפארות] —

פְּאֵר (מל"מ תכשיט הראש Kopfputz, Turban) ירושלמי בפ' במה אשה (פ"ו ד"ח סע"ב) הפארים והצעדות (ישעי' ג', כ') פארים כליליא כמא דתימר (יחזק' כ"ד, כ"ג) ופארכם על ראשיכם.

☞ פאר (נימין ? Saite, Sehne) מסכת ע"ז פ' כל הצלמים (ע"ז מ"ז.) בני מעים מהו לפארות פירש"י נימין של כנור. ואולי מזה הענין מנקטא פארי (שבת נ"ט:) פי' שרשרת הלוקט ומחבר הנימין שבראש או של סבכה או של חלוק. *[אחי"ה הערוך לא הביא את המלה ולי' בש"ס כ"י ופי' ר"ח בע"ז ושם הגי' מהו לכינורות ואולי צריך לו' במקום פארות: נארות והוא ל"י νεύριον, νεῦρον כנור של כלי שיר אבל פי' בל"ע בעל מיתרים nervig ופי' ר"ב בענין שבת הנ"ל אין נ"ל ועיי"ע מנקטא] —

פָּאֵרִי (בל"פ فخفره וקטוע فخره פי' סובין עיי' או"מ פרסיי' לוואולירס ח"א Kleien 639) בפ' ערבי פסחי' בגמ' לא יפחתו לו (קי"א.) פארי בביתא קשי לעניותא. בר"נ דפ' שור שנגח (ב"ק מ"ו:) ובס"נ דפ' הבית והעליה (ב"מ קי"ח.) ובר"נ דפ' המוכר פירות (ב"ב צ"ב:) ממרי רשותיך פארי אפרע. בגמ' דפ' הניזקין (גיטי' נ"ו:) יומא קמא אשקיוה מיא דפארי. ברפואות דפ' מי שאחזו (שם ס"ט סע"א) לבשולי ליתי פארי דריש נפיא. בפ"ק בבכורות בגמ' היוצא[2] (בכורות ח':) אפשילו לי חבלא דפארי[3] (א"ב[4]) והא דעכירי הבליה דבשרא כתוב)[5]. פי' לשון לעז הוא פורפ"רי. *[אחי"ה בל"ר furfures ובלאי"ט forfora פי' סובין ובלאי"ט פרט של הרא"ש. ולפי זה הפי' רבינו גזר אומר פארי מל"ר הנ"ל וגם י"מ כי furfures יוצא מן ל"ר far עיי' או"מ לשעללער Getreide-schrot אבל אצלי ברור כי נגזר מל"פ فخفره = furfur פי' סובין וגם זו המלה פרסית היא עיי"ע] —

פארי (= מנקטא פארי תכשיט הצואר המגיע עד החזה (שבת נ"ט:) עיי' בע' מנקטא ובע' קטלא. *[אחי"ה בע' מנקטא פי' באריכות ועוד עיי"ע קטל ב' מ"ש רבינו עפ"י כ"י רגמ"ה במעיל' כמו שאוכיח אי"ה] —

* פָּאֹרִי פי' בל"פ بار פרי וממנו הפעל עושה פרי גדל וצמח (blühen, wachsen ב"ב י"ח: י"ט. חדר פארי פי' רגמ"ה חוזר וגדל וכ"ה בע' ב"ין א' והוא מל"פ הנ"ל.

* פָּאֹרִי (laufen) עיי"ע פר ד'.

* פָּאתָא, פָּתָא (בל"ס כמו פאה בל"מ Ende, Haarlocke) תרג' פאת שדך (ויקי' י"ט, ט'; כ"ג, כ"ב) פאתא דחקלא ובדפ' סיביוניטא. פתא. פאת ראשכם (שם י"ט, כ"ז) פאתא דרישכון, ופאת זקנם (שם כ"א, ה') ופאתא דדקנהון עפ"י הספרא: סוף ראשיכם ואלו הם הצדעים מכאן ומכאן. ועוד עיי' תרג' לירמי' ט', כ"ה; כ"ה, כ"ג. תרג' נקפה (ישעי' ג', כ"ד) אקפת פאתא והקבוץ פָּוָתָא עיי"ע פוות.

* פָּאתֵי (פי' רחב weit) פת ד'.

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע נאני. [2]) רבינו ציין כפי סדר המשנה שבמשניות בבכורו' פ"א מ"ב שמתחיל פרה שילדו: וסוף הדבור לפי שאינו גדוליו אבל בש"ס סוף דבור של משנה ב' והיוצא מן הטה"ר טהור, ודג טמא מתחיל המשנה. [3]) בנו"נ חבלי טפארי. [4]) בדפ"א לי' בטעות. [5]) ר"ב טעה שסבר כי רבינו כיון לבכורו' דף ז' סע"א מפני שראה הציון בגמ' היוצא אבל לא דק היטב כי רבינו נסח שתי משניות כאחת כדאי' במשנ' שבמשניו' עיי' הערה הקודמ', וגם הי' לעווי טעה לומר שגי' רבינו משונה מגירסאותינו והוא גם הוא הבל הביא מדף ז'.

* פַּאתֵי (פי' בל"מ פִּתָּה überreden) תדיחנו (משלי ז', כ"א) תרג' תפאתיה וכפשיט' הסורית נתפתו.

פג (מל"מ פוג ענין רפיון וחלישות erschlaffen בל"ס פג ובל"ע فاج נעשה קר ועוד נמר ריח verkalten, den Duft verlieren) בפ' אמר להם הממונה (יומי ל"א:) מחמין לו חמין ומטילין לתוך צוננן כדי שתפוג צינתן[1]. בס"פ כל שעה גמ' אין מבשלין (פסחי' מ':) מים שאין מפיגין טעמן אסור שאר משקין שמפיגין טעמן לא כש"כ. בפ' כירה בגמ' מעשה (שבת מ':) ממלא קיתון של מים[2]) ומניחו כנגד המדורה ולא בשביל שיחמו אלא כדי שתפוג צנתן[3]). בס"ג דפ"א דביצ' (י"ד.) כל התבלין מפיגין טעמן ומלח אינו מפיג טעמו. בפ' השותפין בגמ' כמה יהא בעיר (ב"ב י'.) פחד קשה יין מפיגו. בס"ג דפ' סדר תעניו' כיצד (י"ז:) ובס"ג דפ' כה"נ בסנהדרין (כ"ב:) ובר"ג דפ' הדר (עירו' ס"ד:) אמר רמי בר חמא[4]) דרך מיל ושינה כל שהוא מפיגה את היין. הסירי את יינך מעליך (ש"א א', י"ד) תרג' הלא תפיגי ית חמרך מיניך. וריחו לא נמר (ירמי' מ"ח, י"א) תרג' וריחיה לא פג. בס"ג דפ' הקורא את המגלה עומד (מגילה כ"ה:) ניחוש דילמא פייגא דעתייהו דציבורא. בפ"ק דכריתות בגמ' המפטם את הקטרת (כריתות ו':) בימות הגשמים צוברה כדי שלא תפוג ריחה. בס"ג דפ' המביא כדי יין (ביצ' ל"ד.) אין מפיגין בצונן כדי לחסמן — (א"ב ל"מ זה (תהלי' ע"ז, ג') עיני נגרה ולא תפוג). *[אחי"ה ומזה הענין תפוג תורה (חבקוק א', ד') ויפג לבו (בראשי' מ"ה כ"ו) וזולתו פי' ענין רפיון וחלישות ועוד השבתת ריח כהוראת מלה ערבית וסורי' וכבירו' ביצ' פ"א ד"ס ע"ד טעמן פג. ובהפעיל ירו' ע"ז פ"א ד"מ סע"א טייל עמנו עד שנפיג את יינינו, ושם הדרך מפיגה את היין, יומ' י"ט: עמוד והפג אחת על הרצפה עיי' פירש"י ורבינו פי' בע"א עיי"ע פג ג' ושם אתפלל: אִתְפּוֹגַג ושייך ג"כ לזה הערך ע"ש ומ"ש. פַּעֵל מגילי' הנ"ל, ירו' פסחי' פ"ג ד"ל. טלא פייגא מינהון, תרג' לאיכ' ב' י"ח לפייגא צלותא. ושם ג', י"ט פָּאֵיג עקתי פי' כולם ענין חלישות, ובהוראת השבתת כח וריח תרג' חבקוק א', ד' פגת אורייתא, תרג' אסת' ב', א' במתורגמן: כד פג[5]) . . חימתיה דמלכא. תרג ש"א כ"ה, ל"ז כד פג חמרא מנבל] —

פג (= פֵּיגֵי בל"י πηγή מעין Quelle) בב"ר פרי ט"ו ויטע ה': לפיגי[6]) שהיא נתונה בגינה ומשקה את הגנה. שתים עשרה עינות מים (שמות ט"ו, כ"ז) תרג' ירו' (א') פיגין דמיין[7]) — (א"ב פי' בל"י מעין). *[אחי"ה וע' הזקנים העתיקו ככה מעין (בראשי' ז', י"א; ח', ב'; ויקי' י"א, ל"ו וזולתו). עַיִן (בראשי' י"ד, ז'; י"ז, ז'; דברי' ל"ג, כ"ח). מָקוֹר (ויקי' כ', י"ח; תהלי' ל"ה, י'; ירמי' ט', א'). מַבּוּעַ (ישעי' ל"ה ז'; מ"ט, י'; קהלת י"ב, ו') — ומזה גם שם הנהר פגה עיי"ע] —

פג (= פוג מע' פג א' פי' ענין התקררות sich kühlen והושאל לתענוג כמו קורת רוח sich ergötzen) בפ"ק ביומ' (י"ט:) עמוד והפג אחת על הרצפה. בויק"ר אמר אל הכהנים בסוף פרש' צדקתך כהררי אל (פכ"ז) (ובפס')[8]) [צ"ל ובפסיקתא] דישור או כשב או עז[9]) (פסיקתי דר"כ צד ע"ו:) לא בעי אלא לאיתפגגא עם בנוי פי' לעלוץ — (א"ב פי' הפג בל"י לך וטייל עיי"ע הפג). *[אחי"ה כונת ר"ב עיי' במ"ש בע' הפג (ח"ג, רל"א) וככר העירותי שם שהוא מל"ע فاج ובעצם הוראתו ככל"ם שבע' פג א' פי' ענין הצטננות והתקררות ובהשאילה לקורת רוח ובבנין אתפולל אתפוגגא בויק"ר שם ג"כ אלא למתפוגגא ובתנחומ' הישן אמור סי' י"ג למתפגגא ובמד"ר רפ"י מתפוגגה וכ"ה בפסיקת' הנ"ל ובשהש"ר פ' חכו: להתפוגגה ובילק' מיכה ר' תקנ"ד בט"ס למתפוננה ונ"ב ב"ר וצ"ל ויק"ר] —

פג (= פַּגָּה מל"מ (ושם רק בקבוץ) שם לתאנים קטנים שלא נתבשלו עוד unreife Feigen וכ"ה בל"ס פגא ובל"ע فج) הפגים משיזריחו[10])

1) וכ"ה במשניו' נאפ' ופיז' וכ"י ש"ס ובירו' וכ"ה בכ"י ש"ס ברף ל"ד: ובנו"ג שתפיג. 2) בנו"ג מביא אדם קיתון וכו' ובתוספתי פ"ג (ד') טמלא אדם כוס מים. 3) וכ"ה בתוספ' שם ובנו"ג בשביל שתפיג צינתן וכ"ה בירו' שבת פ"ג ד"ו רע"ב בשביל שתפיג צינתו ויותר טוב שתפוג. וכ"ה בתוספתי יומי פ"א. 4) וכ"ה גי' הרי"ף ובנו"ג בעירו' בר אבא שתי הפעמים ובפעם השנית בכ"י ש"ס מינכען בר חמא וכ"ה בכ"י ש"ס תעני' אבל בכ"י ש"ס סנהדר' ובדפוסי' בתעני' בר אבא ובדפוסי' בסנהדר' רב אחא. 5) ובנו"ג פת. 6) בנו"ג כפיגי. 7) בנו"ג בתר"י א' עינוון דמיין ובתר"י ב' עיינין דמיין. 8) כ"ה בדפ"ר ובשדפ"ע ובפסקא. 9) כ"ה בכ"י ה"ב ובדפ"ע או כבש. 10) ובע' זרח גרס משהזריחו וכ"ה בדפ' וויניצ' ובדפ' נאפ' ובירו' ובכ"י ש"ס מינכען ובספרא בהר ובפי' הר"ש ומהר"י במ"צ ורע"ב.

(שביעי' פ"ז, מ"ד) פי' בע' זרח. פגה בחל וצמל (נדה מ"ז.) פי' בע' בחל. פגי ביתוני [1]) ואהיני דטובניא [2]) (פסחי' נ"ג. עירובי' כ"ח:) פי' מקומות — (א"ב פגי בית היני כתוב בנוסחאות) [3]). בחלק בגמ' ארבעה הדיוטות (סנהד' ק"ז.) ראויה היתה בת שבע לדוד אלא שאכלה פגה כלומ' באה אצלו קודם זמן בישולה באיסור שהיתה אשת איש כשבעלה היינו דכתיב (תהלי' ל"ח, י"ח) (ואני) [צ"ל כי אני] לצלע נכון ומכאובי נגדי תמיד [4]) בר"ג דפ' כל הכלי' (שבת קכ"ג.) ת"ר בסוף תוס' שבת (פי"ז) פגה שטמנה בתבן פי' „פגה כדכתי' (שה"ש ב', י"ג) התאנה חנטה פגיה והן פירות שלא נתבשלו באילן וטמנן בתבן להתבשל בחמות התבן להיכשר [5]) לאכילה". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח בשבת (בש"ס ווילנא) וכנ"ה בירו' פסחי' פ"ב דכ"ט: פגה שטמנה בתבן ובירוש' כלאי' פ"א דכ"ז: בט"ס בטבל. תוספ' שביעי' רפ"א הלוקח פגה מחבירו וכו' כ"ה נכון בכ"י אירפ' תנחומ' וירא סי' ה', תנחומ' הישן סי' ז' בלע פגה ועיי' מ"ש המו"ל. והקבוץ פַּגִּים, פַּגִּין בסמיכות פַּגֵּי ויק"ר פל"א במד"ר פי"ט תלו את הפגין הללו בצוארי.. מתוך שרואין את הפגין בצארי וכו' ועיי' דב"ר פ"ב וספרי פנחס פ' קל"ז ושם ושם אכלה פגי שביעית וכ"ה ביומ' פ"ו: ספרי ואתחנן פ' כ"ו, תוספת' ריש פ"א דשביעי': פגי ערב שביעית וכ"ה שם פ"ג, תוספת' עוקצין רפ"ג בכ"י אירפ' פגי בוסר.. פגי הסיפות.. פגי העוגסין [6]) תוספת' ב"ק פ"ו אם אכלה פגין או בוסר, תוספת' זבים ספ"ד בכ"י אירפ' נפלו ממנו פגין או סוכות [7]) ירו' ערלה פ"א דס"א: פגין פרי, ושם פגי תמרה. שמ"ר פנ"ב פגי מדון. והושאל פַּגָּה על כל נטיעה רכה עיי' ב"ר רפ"ב הובא בע' כב ב' (ח"ד, קע"ט:) וש"נ בהערה 8. וגם הוא כנוי לאשה עודה תינוקת ואין לה סימן לא בדדיה ולא בשערות עיי' פירש"י נדה מ"ז. וע' בחל ותוספת' נדה פ"ו. ומהשם נבנה הפעל ויק"ר פכ"ה דהוון בשילן ולא פַּגִּינָן] —

פַּג (נ"ל מל"ע فك לחי העליון או התחתון der Oberkiefer, Unterkiefer) בפ' ערבי פסחי' בס"ג לא יפחתו לו (פסחי' קי"ב.) ידא לפגא דרכא לפחדא. פי' מנהג בני אדם כשיש להן פחד לשום ידיו על לחייו ודרך בני אדם כשישן ידו על פדחתו [8]). בר"ג דפ' במה בהמה (שבת נ"א:) חמרא לובא בפגי דפרזלא. בפ' שנים אוחזין בגמ' היו ב' רוכבין (ב"מ ט'.) זה קנה חמור ובי' [9]) פגיה פי' „רצועות של מוסרה הנתונות על לחיה ועל פרחתה" [10]) — (א"ב פי' בל"י רסן ומתג ובנוסח' כתוב ידו לאוסיא דרגא לפחדא). *[אחי"ה בנו"ג ידא אאוסיא ועיי' מ"ש בהערה 8 וכונת ר"ב אולי על ל"י παγίς חבל ומוסרה והנכון שהוא ל"ע הרשומ' בתחלת הע' ובע' בית פאגי (ח"ב, פ') והוא לחי וכן ביוני φαγών בל"י לחי Kinnbacken והושאל למתג ורסן שקושרין בלחי הבהמה אבל עיי"ע בית פג אשר שם רמזתי להוראה אחרונה מלת פרסית فغ Zaum ורש"י בשבת שם לועז פגי

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ו"ו ובכ"י ה"ב בית ווני וצ"ל במלה אחת וכדאי' בכ"י ק"ט ובדפ' וויניצי' ובדפ"ר בי תווני וצריך להיות ביתווני. [2]) ובכ"י ו"ו רטובניא ועיי"ע אהן וש"נ שינויי הנוסחאות. [3]) אבל עיי"ע ביתואני בח"ב, ס"ז ומ"ש בענין השינויים. [4]) כ"ה רק בדפו"ו וכן מוכח מסנה' ושם אקדים זה הפסוק למאמר ראויה וכו' ועיי' פירש"י ומ"ש המהרש"ל שהביא דברי הערוך. [5]) כ"ה בדפ"ר ובדפ"א ובשרפ"ע ובכ"י ק"ט להכשר ובפי' ר"ח להוכשר. [6]) בדפוסי' מפגי! [7]) בנו"ג משקין גסוכות. [8]) מתוך זה הפי' הוברר אצלי כי היתה גי' רבינו כגי' ר"ח (רק שם בהיפך הסדר) והיינו ידא לפגא דרכא לפחדא ידא אפנא דרכא לשינתא ובפי' ר"ח הועתק בהיפך ידא אפנא.. ידא אפגא והמו"ל הגיה (בצד רכ"ח) וז"ל ידיו אפנא צ"ל אפותא כבגמרא ע"כ ובמח"כ לא ירד בעמקי גזרת המלה כי בדיוק גדול כתב ר"ח ידא אפגא ופירושו ידיו על פדחת כי בל"פ پنجه פי' פדחת ודעתי כי בתחלה היה כתוב ידא אפנגא ונשמט הגימל מחסרון ידיעת הסופרים וגם אפותא כלומ' על פותא ל"פ הנ"ל הוא ונשמט הנון וצריך להדגיש התי"ו לתשלומו וא"כ אפותא = אפנא (= אפנגא) אחת היא ופי' על פדחת ורבינו שגרס בתחלה ידא אפגא ואח"כ ידא אפנא (= אפנגא) היטב פי' ידיו על לחייו.. ידיו על פדחתו וכין רבינו ובין ר"ח גרסו דרכא (דירכא) ובנו"ג דרגא ואינו נכון ועיי"ע אפותא ח"א, רמ"ו. ובכ"י ש"ס מינכען הגי' ג"כ כגי' רבינו ידא אפגא ובנו"ג אאוסיא עיי"ע אס (שם קס"ד) ושם פירשתי כפי הוראת אוס אליבא דרבינו היינו נחירים או לפי דעתי שם אוזן אבל חוזר אני בזה הפי' כי אז גי' אאוסיא אינה עולה יפה עם שינויה: אפגא כפי גי' הכ"י ש"ס ורבינו או כפי גי' ר"ח אפנא (= אפנגא) אמנם אחזה אני כי גי' אאוסיא עולה יפה עם גי' ר"ח אם נפרש אוסיא בהגה קטנה נוסיא ואז נוסיא בל"ע ناصية ג"כ פרחת ובזה הכל נכון ויושר. [9]) וכ"ה בכל הדפוסי' הישני' ובכ"י ש"ס ובנו"ג בית. [10]) הועתק מפי' ר"ח לב"מ בש"ס ווילנא.

דפרזו׳א פריי ן (Zaum, freine) פגי כמו זה קנה חמור ובית פגיה קיבצי״ל וכן לועז בב״מ ט׳. — [Kappzaum, cavesson

פָּגִי (= פָּאגֵי = בית פָּאגֵי Βηθφαγή שם מקום) חומת בית פאגי (עיי׳ מ״מ בע׳ בית פאגי) שם מקום חוץ לירושלם [1]) פ״א בע׳ בית פאגי. *[אחי״ה ושם הוכחתי כי בפ״א שהוא כפי הערוך בע׳ בית פאגי תתכן הגי׳ בלא אל״ף ופי׳ מקום אכילה ובאמת בכ״י ק״ט כאן הגי׳ בית באגי אבל כפי פי׳ הראשון דכאן תתכן באל״ף על שם מקום הנ״ל אשר הארכנו בו בע׳ בית פאגי. כפר פגי, כפר בית פאגי עיי״ע כפר (ח״ד, ש׳:)] —

פֵּגָה (= פֵּיגָה שם נהר על שם פיגי עיי״ע פג ב׳ ולדעת קצת הוא נהר Pagida) מי קרמיון ומי פיגה (פרה פ״ח מ״ט) [2]) פי׳ קרמיון ופיגה וירמוך ופמיים [3]) שם נהרות הם דקאמר בר״פ המוכר את הספינה (ב״ב ע״ד סע״ב) מאי דכתיב (תהלי׳ כ״ד, ב׳) כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה אלו ד׳ נהרות וז׳ ימים שמקיפין ארץ ישראל וכו׳ עיי׳ בערך בץ. *[אחי״ה ושם הביא רבינו מראה מקומות ומפני כן חדל לציינם כאן, והנהר אולי יקרא על שם פיגי ואז תתכן הגי׳ ביוד אחר הפ״ה וכדאי׳ בע׳ בץ ירדן ובע׳ קרמיון ושם (ח״ב קנ״ב) פי׳ רבינו ע״י פרפר וכן דעת רי״ש בתבואת הארץ ולדעת הח׳ נייבויער (גיאגי׳ 32) הוא הנהר הרשום בתחלת הערך שהביאו פליניאום (ה׳, י״ז) וכפי זה אולי יותר טוב הגי׳ פוגה כגי׳ רה״ג וכ״ה בכ״י ש״ס בכ״י ובע״י ובדפ׳ הראשונים ובילק׳ ותוספ׳ (ד״ס ב״ב צד קי״ז:)] —

פָּגָז [4]) (= פָּגָשׁ מל״ס בָּגָשָׁה אבן גדולה לירות בה grosser Wurfstein) ומחי קבלו (יחזקי׳ כ״ו, ט׳) תרג׳ ומחה פגוזוהי [5]).

* פְּגִיחַ (פי׳ כמו פָּגַע begegnen) תרג׳ נפגשו (משלי כ״ט, י״ג) פגיחו חד בחד ובמתורג׳ פגיעו ובפשיט׳ הסורי׳ פגעו.

* פגטי ירו׳ ע״ז פ״ב דמ״א: צ״ל פנטי פי׳ לקראת.

* פגוטיא ירו׳ דמאי פ״ב דכ״ב רע״ד עיי״ע פגש.

פגי שה״ש כמעט עיי״ע באמי ח״ב, ג׳.

פגיון (נ״ל מל״פ پيكان חנית Speer, Lanze) בר״ג דפ׳ השוכר את הפועלין (ב״מ פ״ד.) ובפי״ג בכלי׳ (מ״א) הסייף והסכין והפגיון. בפ״ה בבכורו׳ (מ״ג דף ל״ה.) נטל פגיון וצרם באזנו פי׳ סכין בשתי פיות וי״א איספליאודו [6]) — (א״ב פי׳ בל״ר מין חרב קטן). *[אחי״ה ר״ב כיון לל״ר pagio-onis אבל לפע״ד הוא מל״פ חנית ורומח וכן פי׳ רש״י בבכורו׳ פיגום: רומח ובב״מ לועז הפיגיון: אשפי׳ והוא ל״צ épieu (éspieu) פי׳ רומח Spiess וזה ענין הלעז spiede, spiedo איספליאודו, וכן פי׳ הרגמ״ה בבכורו׳ (בקובץ כ״י אנגליי׳ דף צ״ח.) פגיום: רומח ע״כ ואל תשיבני כי בכלי׳ ובב״מ הוזכרו הפיגיון והרומח זה אצל זה כי בכ״י ש״ס ב״מ לי׳ באמת רומח, וגי׳ האמיתית הפיגיון ביו״ד אחר פ״ה כדאי׳ בסד״ט לרה״ג לכלי׳ שם (אבל הפי׳ חסר) ובמשנה שבמשניו׳ בבכורו׳ פיגיון אבל במשנ׳ דש״ס בט״ס פיגום ובפי׳ רגמ״ה פגום ובתוספת׳ כ״י אירפ׳ בכלי׳ ב״מ רפ״ג הפגש עיי״ע פגש ובדפ׳ הפגיון, ור״ש ורע״ב פירשו כפי׳ ראשון בערוך בשם עצמם והרמב״ם פי׳ סכין מעוות דומה למגל קטן] —

* פגיין (?) שהש״ר פ׳ לסוסתי: על סוסוון פגיין ופי׳ במ״כ מחולפים ומשונים וכו׳ אבל לי נראה כהגהת יפה קול שצ״ל סגיין.

פִּגֵּל (= פִּיגֵּל מהשם פִּגּוּל ובדרז״ל פִּיגּוּל ענין תועבה ומיאוס ושקוץ Abscheuliches, Gräuel, Verworfenes) כפ׳ התמיד בגמ׳ שחטו שלא לאוכליו (פסחי׳ ס״א:) דלא מיקבע פיגול אלא בזריקה. פי׳ מי ששוחט הזבח ובשעת שחיטה או בשעת קבלת הדם או בשעת הולכת הדם או חישב בזריקה לאכול הבשר למחר או אפי׳ כזית מבשר או מעור האליה למחר או חישב לזרוק מקצת דם למחר או להקטיר מקצת אימורין למחר פגול הוא וזה חוץ לזמנו ואסור ליקרב ע״ג מזבח ואם עבר והקריבו ולא עירב בו מחשבת חוץ למקומו ואח״כ אכל ממנו חייב עליו כרת וזהו שקרב המתיר במצותו שלא עירב בו מחשבת חוץ למקומו ואם חישב לזרוק מן הדם בחוץ או

---

[1]) ויותר טוב כפי׳ ר״ח מקום חוץ לחומות ירושלים עיי״ע בית פאגי ח״ב, ע״ט: [2]) כפי׳ סד״ט לרה״ג לפרה הגי׳ פוגה. [3]) בפי׳ רה״ג פנים וצ״ל פנים ובכ״י ל״ד פניים עיי״ע. [4]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט, ו״ו ה״ב ודפ״א אבל בדפ״ר פיזו וויניצי׳ בט״ס פגו. [5]) ועיי״ע פגש ובכ״י ה״ב פגזנוהי. [6]) כ״ה נכון בדפ״ר אבל בשדפ״ע איספליאורו ובכ״י ק״ט אספליאות.

להקטיר אימורין בחוץ או לאכול בשר לחוץ פסול ע"ג המזבח ואם עבר והקריבו ואכל ממנו אחר כן זהו חוץ למקומו ואין חייבין עליו כרת והכל מפורש בפ"ב בזבחים במשנה ובגמרא (זבחי' כ"ט: והלאה). פיגול טעון צורה [1]) בר"ג דפ' כיצד צולין (פסחים פ"ב:) „כלומר אינו נשרף אלא עד שתעובר צורתו" [2]). *[אחי"ה בענין פִּגּוּל, פִּיגּוּל עיי' באריכות זבחי' י"ג: והלאה כ"ח. והלאה ל"ד: מנחו' ט"ז. נ"ט: תוספת' זבחי' רפ"ה והקיבוץ הַפִּיגּוּלִים מעיל' ב'. ספרא אחרי מות פרש' ה' פרק ז' שהש"ר פ' ידיו גלילי. בלא"ר פִּיגּוּלָא מנחו' נ"ט. ושם: והפעל בפיעל זבחי' י"ג: מְפַגֶּלֶת, מנחו' י"ג: פיגל בירך של ימין, שם י"ז. הקטרה מפגלת הקטרה. ירו' יומ' ספ"ו דמ"ד. פרים הנשרפים ששחטתן לזרוק דמן למחר פיגל להקטיר אימורין למחר פיגל לשרוף את בשרן למחר לא פיגל וכו'. בינוני פעול תוספת' מנחו' פ"ה מְפוּגָּל, מְפוּגָּלִין. פַּעַל מנחו' ט"ז סע"א מיהדר פגולי. התפעל ונתפעל זבחי' י"ג: לא מתפגלת, כ"ח: צ"ח. מנחו' פ"ג. מתפגלין ושם י"ג: לא נתפגל, ירוש' יומ' פ"ה דמ"ב ע"ד נתפגל זה ונתפגל זה, אתפעל מנחו' י"ד. לאִיפַּגּוּלֵי, מיפגל, חולי' נ"ח: לענין איפגולי] —

פגלא (= פּוּגְלָא בל"ס וכן בל"ע فجل Rettig) כפ' כיצד מברכין בגמ' חוץ מן היין (ברכות ל"ו.) ובר"נ דפ' בכל מערבין (עירו' כ"ח:) צנון נטעי אנשי ארעתא דפוגלא. בר"נ דפ' כל הכלי' (שבת קכ"ג.) ובפ' ר"א אומר תולין בגמ' הקש (שם קמ"א.) האי פוגלא ממעלה למטה שרי. פי' פוגלא צנון. „אם יש לאדם פוגלא טמונה בתבן או אפי' בעפר תיחוח עומדת כעין נטועה ראשה [טמונה] [3]) ועליה מגולין כשבא ליטלה [4]) אם אוחז בעלים ומושך הראש ולסלקה זהו ממעלה למטה אעפ"י כשמגביה התבן [והעפר] [5]) משתרבב [6]) ויורד שרי [7]) אבל לאחוז קצה הראש הטמונה ולהגביה ממטה למעלה לא" [8]). בב"ר פרש' ס"ח (ס"ז) הנה משמני הארץ מן שמיניא דארעא . . שרי עקר [9]) פוגלין רברבין ושתל דקיקין. *[אחי"ה וכנ"ה בחגיג' ט"ו. עקר פוגלא וכו' ע"ז י' סע"א עקר ליה פוגלא וכו', ירו' תרומו' פ"ח דמ"ה רע"ד וירו' ע"ז פ"ב דמ"א סע"א סכינא גו פוגלא. ירו' ברכו' פ"ו ד"י. כפי גי' הרא"ש באה"צ עיי"ע עגל א'. והקבוץ ירו' פיאה פ"ז ד"כ רע"ב תרין פיגלין צ"ל פוגלין וכ"ה בירו' ב"ב פ"ט די"ז. ורה"ג בעוקצין פ"א מ"ב פי' הצנון: פוגלא העגולים ועיי"ע צנון ושם פי' רבינו והביא ל"ע فجل ולעז ע"ש וכן הביא ל"ע בע' בצל ועיי"ע הבא אח"ז] —

☞ פְּלַלְגֻּלָה (wilde Zwiebel ?) ראש כלאים דירו' (דכ"ז ע"א) הבצל והבצלצל פללגולה פי' מין בצל. *[אחי"ה בע' בצל (ח"ב, קנ"ד) גרס רבינו פגלגולה ופי' ע"י ל"ע פוגלה וי"מ בצלצול של יער ע"כ וכי"מ אי' בפי"מ להרמב"ם ור"ש ומהר"י ב"מ גרסו ג"כ כגי' שלנו פללגולה אבל באו"ז הל' כלאי' סי' רנ"ד גרס פגלג ובע' פלסלוס השמיט רבינו המלה ע"ש. ועיי"ע בצל שרציתי להגיה פלפולא] —

פֵּגָם (= פֵּיגָם מל"י πήγανον ונעתק לל"ס פִּיגְנָא Raute) בריש כלאי' (מ"ח) אין מרכיבין פיגם [10]) ע"ג קידה לבנה מפני שהוא ירק באילן. פ"ט בשביעי' (מ"א) הפיגם והירבוזין. בריש עוקצין (מ"ב) שורשי המינתא והפיגם ירקות שדה בפי' מפנין בגמ' חבילי קש (שבת קכ"ח.) וכן באמיתא וכן בפיגם. פי' פיגם בלעז רוטא [11]) ובל' ישמעאל (פיגאל) [צ"ל פיגאן] — (א"ב נקרא פיגן בל' יוני). *[אחי"ה והועתק לל"ס וכן לל"ע فيجن והוא פיגאל שצ"ל פיגאן בערוך וכ"ה בפי"מ להרמב"ם בעוקצ' שם ופיגם בלשון ערב אלפיגאן והוא אלסדב ובפי"מ לכלאי' אי' סראב וכ"ה בפ"י רה"ג לעוקצי' פיגם פי' סראב בטיית ע"כ ובכולם צריך לומר סדאב וכדאי' במעריך ללונזאנו ע' פיגם והוא בל"ע سذاب, וכן בל"פ אצל پيغن וכנ"ה בתוספ' שבת ספי"ד (ט"ו) בכ"י אירפ' וכן באמיתא וכן בפיגם [12]). תוספת' ב"ב רפ"ו עיי"ע טנף (ח"ד, מ"ט) אבל בכ"י אירפ' לי' מלת פיגום. ב"ר פ"כ בגדי אד"ה שדומה לפיגם צ"ל לפינס עיי"ע ומ"ש מתוך כ"י פאריז. — ע"ז כ"ח סע"א עיי"ע פגן ד'] —

---

[1]) וכ"ה בכ"י ש"ס וברפוסי' הראשונים ובנו"ג עפ"י הגהת המהרש"ל טעון עיבור צורה ולי' בפי' ר"ח. [2]) הועתק מפי' ר"ח בפסחי'. [3]) כצ"ל וכדאי' בפי' ר"ח. [4]) בפי' ר"ח עכשיו כשבא לנוטלה. [5]) כצ"ל וכפי' ר"ח. [6]) בפי' ר"ח עוד: במקומן. [7]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וכ"ה בפי' ר"ח אבל בדפ"ע בטעות: שם. [8]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח נדפס בש"ס ווילנא שבת קכ"ג רע"ב ועליו רמז ר"ח ברף קמ"א. [9]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע עיקר. [10]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע פגם. [11]) בלא"ט ורומי ruta וכצ"ל במהר"י במ"צ בריש כלאי' תחת רומטא ולנכון רוטא בשביעי' הנ"ל ובפי"מ להרמב"ם בשני המקומות רודא וכ"ה בר"ש וכ"ה בכ"י ק"ט. [12]) ובנו"ג בפגים. [13]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפ"ע פוגם ובפי' ר"ח פגים ותוספ' עירו' בשם ר"ח פגום.

פגם (= פֵּיגָם בל"י πῆγμα ובל"ר Gerüst, pegma Gestell והושאל לשובך (Taubenschlag
בפ"ה בעירובי' כיצד מעברין את הערים (פ"ה מ"א נ"ב סע"ב) בית יכנס בית יוצא פגום נכנס פגום יוצא פי' העיקר פ י ג ם[1]) והוא כגון שובך העש. לעופות ואינו אלא בקנים כדגרסינן בפ' דיני ממונות בשלשה בגמ' מפריחי יונים (סנהד' כ"ה:) אימתי חזרתם משישברו את פיגמן[2]) והן כלים שצדים בהם — (א"ב פי' בל"י ורומי מין בנין עשוי להראות אל העם דבר גדול ואין כאן מקום להאריך בפירושו אבל ענין משישברו את פיגמן אחר הוא וטעמו בל"י פגי מין כלי של ציידים פח ורשת). *[אח"יה כונת ר"ב על ל"י ורו' הנ"ל ובענין זה דסנהדרין כיון לל"י πάγη, παγίς פח ורשת וכל הפי' של ערוך הועתק מפי' ר"ח בעירו' וסנהד' ולפע"ד בשני המקומות ענין בנין עצים להכנה ועשוי מדפים וקורות אשר עליו עומדים הכנאים Brettergestell והושאל לבנין דפים לעופות ולבהמות וכנ"ה בהוראה הראשונה בירו' עירו' רפ"ה דכ"ב: כמה פעמי' פגום ושם: פ י ג מ א ובהוראה שניה ירוש' ר"ה ספ"א דנ"ז רע"ג משישבר את פגימיו, ירו' ע"ז פ"ז דל"ז סע"ד עד שישבר פגימיו, ובפי"מ להרמב"ם לעירו' פ"ה מ"א פי' פגום בית חרוב ובזו השטה פירש"י] —

פָּגַם (מעיקר פג. פוג ענין רפיון וחלישות והושאל לחסרון והשחתה schadhaft machen, beein-trächtigen ועוד עיי' בסנים) בע"ז בפי' השוכר את הפועל[3]) בגמ' מעשה בביתוס בן זונן (ע"ז ס"ז:) מדברי כולן נלמד נותן טעם לפגם מותר. ובר"ג ואילו עוברין (פסחי' מ"ד:) ובר"נ דפ' ג' מינין אסורין בנזיר (ל"ז:) נותן טעם לפגם מותר דגמרינן מנבלה כמו שפירשנו בע' נבל. בפ"ו בבכורות על אילו מומין שוחטין את הבכור (פ"ו מ"א דף ל"ז.) נפגמה אזנו. בפ"ה במעילה (י"ח.) הנהנה שוה פרוטה מן ההקדש אעפ"י שלא פגם מעל. בפ"ג במדות (מ"ד) שהברזל פוסל בנגיעה והפגימה בכל דבר[4]). בהכותב פ"ט בכתובות (פ"ז.) הפוגמת כתובתה כיצד וכו'. בגמ' דפ' אם אינן מכירין (ר"ה כ"ג סע"ב) פגימתה לפני החמה או לאחר החמה — (א"ב פי' ענין השחתה והסרון, תרג' והיתה הפצירה פים (ש"א י"ג, כ"א) והוה להון ישופינא לחרפא (בית) [צ"ל ביה] פגימת[5]) כל מאן דפרזל. *[אחי"ה השם פִּיגְמָא כמו השם המופשט פְּגִימָה ונאמר על חסרון אור החמה והלבנה פסיק' דר"כ צד נ"ג. דרש ואת עיני צדקיהו עור (מ"ב כ"ה, ז') הא סיהרא על פיגמא וכ"ה בפסיקת' רבתי פט"ו (צד ע"ז. בהוצ' ה' פריעדמאן) ובילק' בא ר' ק"ץ על פגמא ותחת זה בשמ"ר ספט"ו חסר אורה של לבנה. בירו' ר"ה פ"ב דנ"ח. פיגמתה לפני החמה פיגמתה לאחר החמה ושם פגימתה של לבנה וכ"ה בבבלי ר"ה הנ"ל ושהש"ר פ' צאנה. ירו' ברכו' פ"ט די"ג ע"ד עד שתתמלא פגימתה. פסיקת' רבתי רפט"ג עד שיתמלא פגימתו. והקבוץ', וכן נאמר על הסכין שיש בו מום עד שתחגור בו הציפורן (עיי"ע אגר) חולי' י"ז רע"ב סכין שיש בו פגימות הרבה ושם בסוף העמוד: ג' פגימות הן פגימת עצם בפסח פגימת אוזן בבכור פגימת מום בקדשים.. אף פגימת סכין.. וכולן פגימתן כדי פגימת המזבח וכמה פגימת המזבח כדי שתחגור בה צפורן. תוספ' בכורו' רפ"ד איזו היא פגימה כל שנותן אצבעו עליה והיא חוגרת. תוספ' ערכי' רפ"ב ונטלו את פגימתה. ועוד השם פְּגָם, פִּגְמָא פי' א') פחיתת כבוד (Ehren-verletzung) גיטי' נ"ט: כהן אחר כהן לא יקרא משום פגמו של ראשון לוי אחר לוי לא יקרא משום פגם שניהם וכו' ועיי' סוט' ס"א. ושם ומי חיישינן לפגמא וכו' עד תלתא גברא בתלתא סיפרי ליכא פגמא חד גברא בתרי ספרי איכא פגמא וכ"ה ביומ' ע'. שהש"ר פ' זאת קומתך: אנן בעינן ניתן ביה פגם. ירו' ב"ק ספ"ז ד"ו ע"ג פגם משפחה. ב') ממון שנותן המפתה אודות פגם הבתולות כתובות ל"ט. המפתה נותן בושת ופגם וקנס, שם מ'. פגם רואין אותה כאילו היא שפחה נמכרת בשוק וכו'. שם מ"א רע"א משלם בושת ופגם, ירו' כתובו' רפ"ד דכ"ח רע"ב החובל בבתו קטנה.. פטר מן הבושת ומן הפגם, ושם ובושתה ופגמה של אביה. והתואר פָּגוּם (הפכו יקר ומיוחס) Illegitimer קידוש' ס"ו: כ"מ שיש קידושין ויש עבירה הולד הולך אחר הפגום וע"ש כל הענין, ירו' קידו' פ"ג דס"ד ע"ג. ולנקבה כתובו' מ': בעל פגומה. — תוספת' ב"ק פ"ט אינו דומה המתבייש מן היקר למתבייש מן הפגום. ולנקבה תוספת'

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב וברפ"ע פוגם ובפי' ר"ח פגים ותוספו' עירו' בשם ר"ח פגום. [2]) בפי' ר"ח בעירו' פגמיהן וכ"ה בסנהד' [3]) ברפ"ע הפועלין. [4]) בנו"ג בנגיעה יפגימה לכל דבר. [5]) וכ"ה בבתורגמן ובנו"ג פיגמת.

קידוש' ספ״ה באומנות פגומה. ירו' שבת פ״ו ד״ח סע״א שלא תהא נראית של ימין (פגימה) [צ״ל פגומה]. והפעל כתובו' פ״ז. הפוגמות כתוכתה וכו' ע״ש, ירו' כתובו' פ״ט דל״ג: הפוגמת לא הפוחתת כתובתה, ירו' סנהד' פ״ח דכ״ו: מה בין הפוגמת ומה בין הפוחתת וכו', כתובו' פ״ז: הפוגם שטרו, תוספת' שבועו' רפ״ו הפונם שטר חובו. תוספת' שביעי' רפ״ח פגמה וזקפה, גיטי' י״ח. עיי״ע זקף. במד״ר פכ״א כל הפוגם את עצמו פוגם את משפחתו עמו, כתובו' מ״א, ק״א פגים לה, ירו' סנהדר' פ״ב ד״כ: כיון שפקרה עצמה פגמה הכתוב. ירו' ברכו' רפ״ט די״ב ע״ד כל ישמשבח בה פגמה. ב״ר רפ״ו חוזר ופוגם אותם. פסחים ק״ה סע״ב וק״ו רע״א טעמו פגמו. ירו' חגיג' פ״ב דע״ז סע״ג אינו פוגם.. הרי זה פוגם. נפעל ערכי' ט״ז: פוגם ונפגם, כלי' פי״ג מ״ג עיי״ע הרהר א'. בכורו' ל״ט: כמה פעמים: נפגם ועיי״ע זכן א'. מדות פ״ג מ״ד נפגמה אחת מהן, תוספת' מגיל' רפ״ג (ב') אבני היכל שנפגמו, אתפעל ב״מ קט״ז. כיון דמיפגמא וכו'] —

* פיגמטא צ״ל פרגמטא עיי״ע פרגמטיא.

פְּגַן (פי' זעק מל״ע بَغَمَ ומל״פ הרשומ' בע' בגן) בס״ג דפ״ק בר״ה (י״ט.) הפגינו בלילה. מזעקת מושל בכסילים (קהלת ט' י״ז) תרג' מקבלת קל גברא רשיעא דהוא שליט על שטיין דפגין ולא מקבל. אני קהלת הייתי מלך (שם א', י״ב) תרג' בכא ופגן וכן אמר אנא קהלת דהוה שמי מתקרי שלמה. ס״א והבגינו וכבר פירשנו בע' בגן[1]). פ״א פגן פגען ע' מובלעת. בב״ר (פנ״ח) פגעו לי (בראשית כ״ג, ח') פגעוניה [לי][2]). וישועתי אליך תבא (תהלי' ק״ב, ב') תרג' ופגינתי קדמך תיעול. *[אחי״ה בנו״ג ופגינותי לקדמך וכו'. ותרג' שמעה ה' (שם י״ז, א') קבל יי' פגינתי כ״ה בכ״י ובנו״ג פגיעתי. והפעל פגן אי' עוד בתר״י שמות ל״ב, י״; לדברי' כ״ב, כ״ז. בתר״י לבראשי' כ״ב, כ' ופגנת צ״ל ופגנת כלם ענין צעקה וזעקה היא מל״ע ופי' הנ״ל ופ״א בערוך לא יצדק — עיי״ע בגן ועוד עיי״ע בוגני פוגני תרג' שני אסתר המצויין שם] —

פָּגָן (פי' בל״ר paganus איש כפר ובן פרזי Dörf-ler, Bauer) בב״ר פרש' נ״א (רפ״ג) ובויק״ר בריש אמור אל הכהנים פרש' ר' תנחום (פכ״ו) לאחר שנטל הגמוניא מן המלך עד שלא הגיע לבית אוריאו[3]) שלו. ס״א למיתורין שלו[4]). ס״א עד שלא הגיע למדינה[5]) היה מהלך כפגן כשהגיע למדינה מהלך כקלמין וכו'. בילמדנו בסוף ויקרא (תנחומ' ויקרא סי' ו')[6]) נפש כי תחטא (ויקי ה', כ״א): לפולח ופגן שהכעיסו את המלך וכו' עד הפולח הזה יודע נימוסי והכעים אותו לכן הרגתיו אבל הפגן הדיוט הוא ואינו יודעי נימוסי לכן פגיתי אותו[7]). ירושלמי בפ' (הזורק בולבטיא ופגניא והקמות את המשכן כמשפטו) [צ״ל הבונה] (ירוש' שבת פי״ב די״ג סע״ג) והקמות את המשכן כמשפטו: בולבטיא ופגניא[8]) — (א״ב פי' בלא״ר פרזי ואיש כפר. מדרש שמואל פרש' ולבש בגדים אחרים (פכ״ד) מאנין פאגניקא פי' בל״ר של פרזי). *[אחי״ה והוא התואר בל״ר paganicus פי' של פרזי bäuer-lich וכצ״ל פגניקא בויק״ר פכ״ו במקום נפיקא עיי״ע חפש (ח״ג, תס״ו). אבל תנחומ' בהעלתך סי' י״א אפרכום.. פגן ט״ס וצ״ל סגן[9]). ובתנחו' הישן וירא סי' כ״א הוא מהלך פגן פי' יחידי ע״כ והיא הוספה בטעות ומחסרון ידיעה והקבוץ פַּגָנַיָּא ירו' שבת והוריו' שם ושם. שמ״ר פט״ו הפגאנים] —

פַּגָּן (קבוץ מן פַּגָּא unreife Weinbeeren) תר״י (א') זג. מחרצנים ועד זג (במדבר ו', ד') — (א״ב בנוסחאו' כתוב ועד זגין). *[אחי״ה וזה כדעת ר' יהודה נזיר ל״ד: עיי״ע זג וע' חרצן — והתואר פְּגִינָן עיי״ע פג ד' הציון מויק״ר] —

פגן (= פֵּיגָנָא = פֵּיגָם Raute אבל עיי' בפנים) כפ' אין מעמידין בגמ' מתרפאין (ע״ז כ״ח סע״א) אי פיגנא בדובשא פי' הוא הפיגן[10]) שפירשנו — (א״ב טיגנא כתוב בנוסחאות ורש״י פי' רודה ונראה שהוא גרס פיגנא). *[אחי״ה וכן הגהתי בע'

1) ח״ב, י״א: ועיי' הערה 2. 2) וכ״ה במיוחס לרש״י ובנו״ג פגעוני לי והפסוק פגעו לי לי. 3) נ״ל שצ״ל אוריאן ועיי״ע אוריין ח״א, רפ״ג וכ״ה גי' הילקי' שם ועתה הוברר לי כי גם גי' בית אוריא יש לה פתרון ובתיבה אחת כי בל״פ גבול וקצה איזה דבר נקרא بتاوار. ועיי״ע פטטר. 4) ועיי״ע מתרין ומ״ש. 5) וכ״ה בע' קלמין א' ועיי' במיוחס לרש״י בב״ר רפ״נ. 6) ושם הגי' קרתני. 7) כ״ה בכ״י ערוך וכ״ה לשון התנחומ' שם ושם כמה שינויים. 8) בנו״ג והקמות את המשכן כמשפטו וכי יש משפט לעצים וכו' עד תרין זרעיין הוון בציפרין בולווטיא ופגניא וכו' ע״ש ובירו' הוריות ספ״ג דמ״ח סע״ג. 9) וכ״ה נכון בקצת דפוסי' אבל עיי' מ״ש החי' רש״ב בתנחו' הישן בהעלתך סי' כ' אות צ״ט. 10) כ״ה בכל הדפוסי' עד דפ' אמש' וכיון רבינו על ל״ע בע' פיגם כפי תקוני במקום פיגאל: פיגאן. ובדפ״א גרס הוא הפיגם.

טגן אבל לא מוכרח הוא כי משקל אחר של פיגנא הסורי אי׳ ג״כ טיגנוס עיי׳ פפלנ״צ ללעף 372] —

פגע (= פְּגָעִים Pflaumen) בר״ג דפ׳ חבית (שבת קמ״ד סע״א ורע״ב) סוחטין בפגעין ובפרישין פי׳ בלעז (פרונגא) [צ״ל פרוגנא]. *[אחי״ה וכן לועז בע׳ דרמסקין כפי ג׳ כ״י ע״ש וכן לועז רש״י פגעים: פרונ״ש בל״צ prunes ונ״ל פגע הוא מל״פ پنك Pflaumen עיי׳ או״מ לוואולירס ח״ב 1541 ובפפלנ״צ ללעף (310) לא ביאר אמנם בפי׳ ר״ח בשבת (ש״ס ווילנא) ראיתי פגעים: יש מי שאומר ספיגיל ע״ב ולבי אומר לי שהוא ט״ס וצ״ל ספרגל והוא ל״ע سفرجل Quitte אבל זה פי׳ של פרישין עיי״ע פריש. בל״פ شفتالو פי׳ דרמסקין Pflaumen ואולי צ״ל ספתילו ואז פי׳ רבינו ופי׳ ר״ח לדבר אחד נתכוונו — ובפי׳ ר״ח אי׳ פעם אחת פגעין וכ״ה ברש״י ובדפוסי׳ הראשוני׳ עד לובלין פיגעין] —

* פָּגַע מל״מ ונרדף עם פגש וענינו נגיעה ובפרט לרעה (zusammentreffen, feindlich anfallen ירו׳ ברכו׳ פ״ב ד״ה ע״ג פגע ביה חד ליצן. סנהד׳ פ״א: וש״נ קנאין פוגעין בו. ירו׳ שבת פ״ט די״א ע״ד פוגע בחבירו לחבשו. במד״ר פ״ה כדי שלא יפגע בכולם מדת הדין. תרג׳ פגש (משלי י״ז׳ ב׳) פגיע. ועוד ענין בקשה וכל״מ עיי״ע פגן א׳ הציון מב״ר פנ״ח. וכן באפעל תרג׳ אסת׳ ד׳, י״ד ולא תפגיעי על יהודאי. נ פ ע ל שבת י״ג: אין שוטה נפגע. חגיג׳ י״ד: תוספת׳ חגיג׳ פ״ב בן זומא [1]) הציץ ונפגע ירו׳ שבת פ״ו ד״ח: משנפגע . . . משלא נפגע ומזה ה ה פ ע י ל בתורת השם עיי״ע מפגיע. א ת פ ע ל ירו׳ ברכו׳ פ״ב ד״ה ע״ג ומתפגע ביה. והשם פֶּגַע מל״מ וכן בל״ס פֶּגְעָא ענין נֶגַע והקבוץ רות רבה פ׳ ותאמר רות נדרש אל תפגעי בי: לא תחטא עלי לא תסבין פגעין מני. ובפרט בעלי מזיקין ושדים Plagegeister שבועו׳ ט״ו: שיר של פגעים וכ״ה במד״ר פי״ב ובירו׳ עירו׳ ספ״י דכ״ו ע״ג שיר של פגעים ובירו׳ שבת פ״ו ד״ח: שיר של פְּגוֹעִין. תרג׳ שני באסת׳ א׳, ב׳ שידין ופגעין. והשם הפרטי פְּגִיעָה בענין נגיעה ב״ק פ״ז. ירו׳ ב״מ ספ״ב ד״ח ע״ד ובענין תפלה סוט׳ י״ד. ירו׳ ברכו׳ פ״ד ד״ז: ב״ר פס״ח.

פְּגֵר (מל״מ ענין עייפות מיגיעה בל״ס פְּגַר בטל מלעבוד lässig, unthätig sein, feiern וכל״ע ואר׳ פגר הרס והזיק פַּגְרָא נזק והפסד Schaden, (Verlust בס״ג דפ׳ מפנין (שבת קכ״ט:) יומא דמפגרי רבנן אמרי האידנא יומא דשפמי פי׳ „יום שהיו מתחלשים יגעין ועייפין ולא יכלי למיגרס כדכתי׳ (ש״א ל׳, י׳. כ״א) אשר פגרו [2]) היו קוראים אותו יומא דשפמי כלומ׳ יום ביטול בלא ריוח דהכי אמר (שבת שם) מכריז רב ק׳ (רישא) [צ״ל רישי] בזוזא ק׳ ק ר נ י [3]) ק׳ שפמי בולא כלום [4]). פי׳ היה מנהג המגלח מאה רישי כלומ׳ מאה בני אדם נוטל שכרו זוז וכן חמשים ק׳ קרני של זכוכית על בני אדם להקיז נוטל זוז והוא ריבדא דכוסילתא [5]) ובל׳ ישמעאל א ל מ ח ג מ ה [6]) אבל לתקן הזקן וליטול השפה לא היה מנהג ליקח האומן כלום אלא אותם בני אדם שמגלח ראשם או עושה להם ריבדא דכוסילתא נוטל שכרו כאשר א מ ר נ ו [7]) אבל מתקן זקנם ונוטל שפמם בחנם וכן היה הדין ויום שהיה עושה האומן השפמות לא היה נוטל שכר והיה הולך לביתו ר י ק ם [8]) ועל כן היה למשל כל מי שהיה יגע ולא היה עולה בידו שכר היה קורא אותו יומא דשפמי" [9]). אי אגרא לא

---

[1]) בירו׳ חגיג׳ פ״ב דע״ז: בן עזאי. [2]) רבינו השכיל לציין רק שתי התיבות וכיון לשני פסוקי׳ הנ״ל אבל בפי׳ ר״ח האריך להעתיק כל הפסוק יו״ד והתוספו׳ עשו כמו כן כי הם העתיקו רק דברי ר״ח ובזה נסתלק׳ קושית הפשב״ע על התוספו׳ אבל קצת צ״ע על פי׳ ר״ח. [3]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ובדפ״ע קרנא וכגי׳ רבינו אי׳ בפי׳ ר״ח וכן העתיקו התוספ׳ וכ״ה בכ״י ש״ס א״פ ובנו״ג מאה קרי בזוזא ועוד הפוך הסדר להיות זה בתחלה ואח״כ מאה רישי. [4]) וכ״ה נכון בכ״י ק״ט וכ״ה בפי׳ ר״ח כפי העתקת התוספו׳ אבל בפי׳ ר״ח בנדפס בש״ס ווילנא ולא כלום וכ״ה בדפ״ע וכגי׳ כ״י ק״ט אי׳ בכ״י ש״ס מינכען וא״פ ובחי׳ הר״ן עיי׳ ד״ס. [5]) עיי״ע כסל בח״ד, רע״ה וש״נ ויש להוסיף נדה ס״ז. [6]) כ״ה בכ״י וי״ו אי׳ ה״ב ב״ר וק״ט ועיי׳ פירושו בע׳ כסל וש״נ טעות הדפוס וכ״י ל״ד ובנדפס בפי׳ ר״ח אי׳ וז״ל א י מ ד ו ג מ ה מאה קרן כלו׳ מאה קרן של זכוכית והוא ריבדא דכוסילתא נוטל בשכרו בק׳ קרן זוז אחד והמגיה תקן ללא נכון כזה (אי מרוגמה) [המשים] בראותו שזו המלה אי׳ בערוך אבל לא דק לראות שאי׳ ג״כ מלה ערבית בערוך אשר בלי כל ספק לא מכטנו הוציאה כי אם העתיקה מפי׳ ר״ח אשר אחריו נגרר בכל הפירוש הזה ומפני כן ברור כשמש שכצ״ל א ל מ ח ג מ ה ומקומו הוא אחר ריבדא דכוסילתא כבערוך. [7]) כ״ה בכ״י ק״ט וה״ב ובפי׳ ר״ח אבל בדפ״ע אמ׳. [8]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט וכ״ה בפי׳ ר״ח ובדפ״ע ריקן. [9]) הועתק מפי׳ ר״ח בש״ס ווילנא בקצת שנויים מעטים, ואפס קצהו תראה בהעתקת התוספו׳ שבת ד״ה מאה ובד״ה מפגרי וחי׳ דלא העיר הגרי״ב כי התוספו׳ העתיקו דברי ר״ח ובזו השיטה הלך בעל הגהת בכ״י רש״י שנדפס בר״ס שבת קמ״ט: אות ג׳ ע״ש.

פגרא (ב"מ ס"ט:) כבר פירשנו בע' אגר [1]. בפסקא דזכור (פסיקת' דר"כ צד כ"ו.) ובפיסקא דעניה סוערה (שם צד קל"ה.) ערו ערו (תהלי' קל"ז, ו') פגרו פגרו ונתץ את הבית (ויקי' י"ד, מ"ה) תר"י (א') ופגר [2] ית ביתיה. *[אחי"ה בהוראת פגר ישנן שתי הנחות א') במובן פְּגַר מל"מ הנ"ל פי' בהשאילה שבת ובטל ממלאכה וכנ"ה בכתובו' ק"ג: לא אפגריה פי' לא אבטלו ממצוה. באתפעל שם קי"א: אִיפַּגַר תלתא יומי ולא אתי כי אתא א"ל אמאי איפגרְת, ב"ר ספצ"ד מה טעמא אִפַּגַר מר. ב) במובן ל"ע مجر וכן בלשון שמרוני וארמי ענין נתיצה הריסה והיזק פסיקת' דר"כ שם ושם ועיי' ג"כ מד' תהלי' סוף מזמור קל"ז ומדרש תנחומא הישן תצא סי' י"א ערו ערו רבי אבא בר כהנא אמר פגרו פגרו פי' המפרש שברו וכ"ה בפסיקת' רבתי פל"ב תברו תברו ויותר טוב פגרו פגרו וכ"ה באיכ"ר פ' זכור ה' (ורבינו גרס שם פכרו עיי"ע פכר) ובתנחום' כי תצא סי' ט' והובא בילקי תהלי' ר' תתפ"ו בשם התנחום'. ובפסיקת' דעניה הגי' פגארו פגארו. ובבינוני פעול ויק"ר פי"ט מפגרי לבא. אפעל נדה ס"ו. אפגורי מפגר (וגי' רבינו עיי"ע בגר). אתפעל תרג' ירמי' ל"א, מ"א, נ', ט"ו; לעמוס ט', א'; לקהל' ב', ח'. והרבה בפַעל להעתקת הרס עיי' תרג' לשמות י"ט, כ"א. כ"ד; כ"ג, כ"ד; לשופטי' ה', י"ח; ו', כ"ה; לש"ב י"א. כ"ה; למ"א י"ח, ל' וזולתו. והשם פִיגּוּר תרג' יכת שעד (ישעי' כ"ד, י"ב) פיגור תרעין ועיי' תרג' יחזק' ו', ד', ה', י"ג. וכן פגרא ב"מ ס"ט: ע'.] —

* פְּגַר, פַּגְרָא (בל"ס כמו פֶּגֶר בל"מ (Leichnam עיי' תרג' לשופטי' י"ד, י"ח. והקבוץ תרג' פגרים (בראשי' ט"ו, י"ט) פגריא כבדפ' בונ' ובב"ר פמ"ד לכשיעשו בניך פגרים וכו' ובתרג' שמרוני: ושוי פגר וכו'. ובנו"ג פלגיא. ועיי' עוד תרג' לבמד' י"ד, ל"ב. ל"ג ותר"י א' לויק' כ"ו, ל' — תוספת' כלי' ב"מ רפ"ד בכ"י אירפ' הפגר ט"ס וצ"ל פרומביא כגי' דפ' ווילנא.

פָּגָשׁ (= פְּגוּשָׁה מל"ס הרשום' בע' פגז grosser (Schleuderstein בפ' ט"ז בכלי' (מ"ח) בית החצים ובית הפגושות פי' „חצים רחבות" [3]) וי"א (הפוגיות) [נ"ל הפגוזות] [4]) תרג' ומחי קבלו (יחזק' כ"ו, ט') מחת פגוזוהי. *[אחי"ה ור"ש הביא בשם עצמו כל הפי' הנ"ל וגרס בתרג' פגשוהי אבל גי' פגוזוהי שאי' בתרג' שלפנינו ציין כבר רבינו בע' פגז ועל זו הגי' כיון בי"א ועל פ"ה תקנתי לעיל ובע' פגיון הבאתי כ"י תוספת' כלי' ב"מ פ"ג הפגש והוא הזכר ופְגוּשָׁה הנקבה בקבוץ הפְּגוּשׁוֹת ובענין פי' רה"ג ורבינו עיי"ע פגשו ומ"ש. ועל שם זה נקרא מקום אחד כפר פגש (ירו' ע"ז פ"ה דמ"ד ע"ד) ובתוספת' ע"ז פ"ז בכ"י אירפ' כפר פגשה עיי"ע כפר (ח"ד, ש') ובירו' דמאי פ"ב דכ"ב רע"ד אי'פגוטיה וקרוב הדבר שהוא הוא פגושה] —

פָּגַשׁ (מל"מ ונרדף עם פגע ענין קריבת איש באיש ובנפעל ונתפעל קריבת איש באיש לעמוד כנגדו במלחמה auf Jemanden stossen, mit Über-macht gegen ihn auftreten) בילמדנו הנה אביך חולה (תנחומ' ויחי לי') לבן רודפו ומתפגש עם המלאך — (א"ב פי' מתאבק ובנוסחאות נשמטו דברים אלו). *[אחי"ה לא שנשמטו כי אם ילמדנו שהביא הערוך בכ"מ אינו התנחום' שבדפוסי' כידוע ורק בספר שמות הושוה לרוב התנחום' שלפנינו עם הילמדנו שציין רבינו כך למדתי מהכתב שהריץ לי ידידי הרב החכם מהור"ש באבער [5]). וכנ"ה בדב"ר פ"ט מי גבר כיעקב שנתפגש עם המלאך ואח"כ יקרבו ימי ישראל למות וכ"ה בילק' תהלי' סוף ר' תת"ם מי גבר כיעקב אדם שנתפגש וכו'. ובנפעל שם פי"א שנפגשתי עם המלאך ונצחתי אותו וכו' עיי"ע פרכורין] —

פָּגְשׁוּ (נ"ל מל' פרסי پخش, پخج breit רחב מפעל' پخشيدن, پخچيدن (breit getreten תרג' ירו' שמנת עבית כשית (דברי' ל"ב, ט"ו) — (א"ב תר"י וישמן ישורון ויבעט (שם) ועתרו בית ישראל ופחזו אולי בנוסחאות אחרות היה כתוב ופגשו וחסר תרגום של שמנת עבית כשית וזו ראיה כי יש שיבוש בנוסחאות). *[אחי"ה ואין נ"ל כי פחזו בתר"י א' הוא לעומת ויבעט וכ"ה בתר"י ב' ובעטו ומי שהביט בעינים פקוחות בתר"י ב' יראה שמלת עבית נשאר' בלי תרג' מפני כן דעתי נוטה

---

[1]) ח"א, כ"ו: ושם כצ"ל פי' אגרא שכירותא פגרא פחיתותא כלומ' נוטל שכירותא ואם נשברה נוטל כל הדמים שפחתה ופגרה כמה ששוה בשעת שבירותא דלא כמתניתא והועתק מפי' ר"ח שהובא בשט"מ לב"מ ע'. ד"ה ארי"פ וז"ל ר"ח ז"ל והלכתא ספינה אגרא ופגרא נהגו בני כופרא אגרא בשעת משיכה פגרא כמו ששוה בשעת שבירה דלא כמתניתא ע"כ. [2]) בנו"ג ויפכרון. [3]) הועתק מפי' רה"ג במקומו ושם הגי' בית הפגישות וכ"ה בכ"י ק"ט [4]) ועל זה הביא התרג' ובכ"י ק"ט הפגירות וצ"ל הפגיזות. [5]) ועתה יצא לאור התנחומא הישן כליל בהדרו ועיי' מ"ש החכם השלם המו"ל במבוא צד 12,

כי פגישו (או פגשן כגי׳ הערוך הקצור שנ״ב) היא העתקת עבית והוא מל״פ הנ״ל פי׳ רחב וא״כ פגשו נעשים רחבים ועבים ואולי לפי זה פגושות שפי׳ רה״ג ורבינו חצים רחבות ג״כ מל״פ הנ״ל] —

פד (= פָּדָה מל״ם ענין הפטר loskaufen, auslösen ; השם פדיון Lösegeld) בפ׳ טרף בקלפי בגמ׳ נתנן על שני השעירים (יומי מ״א רע״ב) ובס״ג דכריתות (כ״ז:[1]) ובספרא פרש׳ שמיעת הקול (דבורא דחובה סוף פרק י״ז וריש פרק י״ח) אין פדיון לעוף. בסוף ספרא (פ׳ בחקותי פ׳ ט׳ פרשה ד׳) והעמיד את הבהמה לפני הכהן (ויקרי כ״ז, י״א) הבהמה נפדת ואין העופות והעצים[2]) והלבנה וכלי שרת נפדין, אין פודין הקדשים להאכילן לכלבים מפורש בתמורה בס״ג דפ׳ כל האסורין (תמורי ל״א.) ת״ר תזבח (דברי׳ י״ב, ט״ו) ולא גיזה ואכלת ולא לכלבך בשר ולא חלב מכאן שאין פודין הקדשים להאכילן לכלבים אית דאמרי תזבח ואכלת אין לך בהן היתר אכילה אלא משעת זביחה ואילך דקסבר פודין את הקדשים להאכילן לכלבים פי׳ בשר ולא חלב „דאסור לחלוב בקדשים דהיינו עבודה“ [3]). *[אחי״ה הפעל עיי׳ בברכו׳ ח׳. שבת קכ״ז: קל״ט. שקלים ד׳. ושם: גיטי׳ נ״ח. ב״מ ל״ג. סנה׳ י״ט: ע״ז ד׳. מנחו׳ ק׳: והלאה והשם בכורו׳ י״ב: פדיון פטר החמור . . פדיון הבן . . פדיון מעשר שני. קידוש׳ ו׳: ז׳. פדיון הבן ועיי״ע ישוע (ח״ד, קס״ה:). מנחו׳ ק׳: המנחו׳ והנסכים שנטמאו עד שלא קידשו בכלי יש להם פדיון משיקדישו בכלי אין להם פדיון העופות והעצים והלבונה וכו׳ ע״ש ובגמ׳ ק״א. ירו׳ פסחי׳ פ״ד דל״א: אי אפשר להקדיש לצאת בלא פדיון וכצ״ל בירו׳ פיאה ספ״ז ד״כ סע״ג. פדיון שבויים (שבויין) תעני׳ כ״ב. ב״ב ח׳. חולי׳ ז׳. והשם המופשט פדייה ברכו׳ י״ב: י״ג. והקבוץ פדיות שם נ״ה:] —

פד (= פִּיד das Picken der Hühner) בריש ע״ז (ד׳.) כפיד של תרנגולין שמנקרין באשפה (א״ב פי׳ נקור שמנקרין בחרטום). *[אחי״ה ושם דרש אם כפידו להן שוע (איוב ל׳, כ״ד) אני נפרע מהן כפיד של תרנגולת פי׳ בל״פ پوز, پوز, فوز Schnabel der Vögel ניקור בחרטום ואולי מלי׳ צענד bid בלש׳ סנסקריט bhid spalten, trennen, — ומזה בל״ר findere וגם ל׳ אשכנז picken נגזר מל״ר fingere עיי׳ אדעלונג שרש bicken וכן בל״פ پیغو פי׳ ניקור של עוף בחרטום] —

פַּדָא (נ״ל מל״פ پارو עץ ושבט והושאל לקתא של מרא Stiel der Schaufel) בר״ג דפ׳ המניח את הכד (ב״ק כ״ז:) לפדא דמרא לקופינא דמרא מאי פי׳ פדא קתא שהוא עץ המרא שהופר בה, קופינא היינו הברזל ולא מחודו אלא מגבו ששם החור ששמו קופינא כדאמרינן (ברכות נ״ה: ב״מ ל״ח: עיי״ע קף י״ג) קופא דמחטא. *[אחי״ה בפי׳ ר״ח בב״ק אי׳ בזה״ל המכה את חבירו בפנדא דמרא פי׳ שופינא שהוא עץ המרא שחופר בו ע״כ[4]) והוא ממש כפי׳ הערוך כי שופינא היא ג״כ ל״פ چوبین מה שנעשה מעץ ועץ בעצמו ורבינו לא הבין על בוריו מלת שופינא והשמיטה וכתב מלה המורגלא קתא. ודע כי ר״ח גרס כשלפנינו פנדא אבל בכ״י ש״ס ה׳ וברי״ף דפ׳ קושט׳ פדא וכן בסמוך בגמ׳ שם שקל פדא דמרא מחייה כ״ה בכ״י הנ״ל (עיי׳ ד״ס ב״ק צד כ״ח:) וכ״ה פדא בע׳ קופינא וכ״ח עיקר — ועה״ק שנ״ב הטיב לעז שטיל Stiel] —

* פדא שם אמורא עיי״ע בר פדא ובקהל״ר פ׳ מי כהחכם ופסיקת׳ דר״כ צד ל״ז: בר פדייה ועיי״ע פדת.

פַּדָאמִי (מל״ הוצואריש פדאם ein viereckiges Stück Zeug) עיי׳ בפנים) רבה בר רב[5]) הונא[6]) משמיה דעולא[7]) אמר פדאמי (שבת ס״ו:) כבר פי׳ בע׳ אנקטמין. פ״א עושין מסוה ומניחין על פניהם ואין נראה אלא העינים ומשחקין בהן. פי׳ אחר[8]) דומה לעטרה של מלכים והיא של נחושת ומניחה אחד בראשו ומביא כמין סוס של עץ ורוכב עליו ומשחק בו. *[אחי״ה שני פירושים אחרונים נתבארו בגי׳ פרמי וככ״י א״פ

---

[1]) במשנה שבמשניו׳ כריתות פ״ו מ״ח שאין לעוף פדיון ובמשנ׳ דש״ס איני אלא ברייתא ועיי׳ פרש״י רע״ב ותוי״ט. [2]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט וה״ב וכ״ה בספרא ועיי׳ פי״מ להרמב״ם בסוף כריתות שהביא ופי׳ זה הסיפרא. [3]) כ״ה בפי׳ גבמ״ה לתמורי׳ (בקובץ כ״י אנגי׳ דף רמ״ו.) ובדפא״מ בט״ס דהיינו עבודה זרה. [4]) וקופינא לא פי׳. [5]) לי׳ בכ״י ש״ס ררי״ף ובראי״ש ואי׳ באו״ז הל׳ שבת סי׳ פ״ר ס״ק כ״ב. [6]) בנו״ג רבא בר רב הונא וכ״ה בע׳ אנקטמין. [7]) וכ״ה בכ״י ש״ס ובחי׳ הר״ן ובאו״ז ובע׳ אנקטמין. [8]) כ״ה נכון בעה״ק שנ״ב.

וכרי"ף פראמי והוא הוא פארמי בל"ר forma צורה ותואר ומסוה ועפ"י זה פי' רש"י טלמשק"א נעשין להבעית התינוקת והוא מלה נושנת talamaska וממנו masque עיי' רמ"ל במ"ל בשבת ס"ו: ועיי' ג"כ באו"ז ובחי' הר"ן בשבת, ועיי"ע פרמא ג'. אבל כפי גי' פדאמי כדאי' בכ"י ובדפ"ע[1]) יתכן רק הפי' שהביא רבינו בע' אנקטמין ועה"ק הביא הפי' ההוא גם בע' הנוכחי והוא חתיכה של בגד שקושרין לזקנים על פיהם למען רירם מפני שבשפתותיהם מתרפטות ע"כ והועתק מפי ר"ח בש"ס ווילנא וכהעתקת האו"ז שם בשם רבינו חננאל אבל שם ושם בט"ס אי' פרמי וצ"ל פדאמי וכמו שהגהתי בע' אנקטמין ושם רמזתי כבר על מה שכתבתי זה רבות בשנים במ"ע ב"ח כי המלה היא ל' הוצואריש אשר נעתקה לל"ע فدام וכן לל' ארמניא phandâm, phadâm וכולם נצמחו מל' פרסי הישנה paiti- dhâna[3]) וענין המלה חתיכת בגד מרובעת רחבה כערך שש או שבע אצבעות ונותנים על פי בשעת התפלה שלא ילכלך הריר שבשפתותיהם הבגדים וזולתם] —

פַּדְגּוֹג (מל"י παιδαγωγὸς והועתק לל"ס פְּרַאְגָּגָא (Pädagog, Erzieher אומן המנהל תינוקות ב ר י ש[2]) בראשי' רבה אמון (משלי ח', ל') פדגוג המד"א כאשר ישא האומן את היונק (במדי' י"א, י"ב) ותרג' ירו' (א' וב') פדגוגא ית ינקא[4]) — (א"ב פי' בל"י ורו' אומן המגדל התינוק). *[אחי"ה והרבה במדרש עיי' ב"ר פכ"ח מסר את בנו לפדגוג. שם פל"א משל לבן מלכים שהיה לו פדגוג כל זמן שהיה סורח היה פדגוג שלו נרדה. שם פמ"ב (ילק' ריש אסתר) נזדווג לו פדגוגו וכו'. שמ"ר פכ"א והיה הפדגוג מבקש על ידו וכו'[5]) שמ"ר פל"ז ויק"ר ס"י א"ל פדגוגו עיי"ע חתר. תנחומא הישן בא סי' ה' כפדגוג הזה. שמ"ר ס"פ מ"ב והיה הפדגוג עומד בחוץ אמר הפדגוג וכו', פסיקת' דר"כ צד ק"א: אמר פידגוגו וכו' עיי"ע אסכולא (ח"א, ק"פ:) וש"נ וכ"ה ביו"ד בירושי סנהד' פ"י דכ"ח: ומסרו לפידנגו ובפסיקת' רבתי פ"י כיון ששמע פידגוגו איכ"ר פ' כלה ה' ונטל פדגוג שלו איבוב של קנים וכו'. והקבוץ במד"ר רפ"א ג' פדגוגין משה אהרן ומרים[6]). דב"ר פ"ב והיו לו שלשה פדגוגין, ותנחומ' הישן הוס׳ זה לפ' דברי' סי' ב': שני פדגוגין, ולנקבה תרג' ירו' א' לבראשי' ל"ה, ח' פידגוגתה דרבקה, ושם כ"ד, נ"ט פרגוותא צ"ל פדגוגתה] —

פדגרא (= פּוֹדַגְרָא מל"י Podagra, ποδάγρα (Fussgicht, בפ"ק בסוט' בגמ' שמשון (י'.) אסא ברגליו דכתיב (מ"א ט"ו, כ"ג) [רק לעת זקנתו] חלה את רגליו אמר רב[7]) שאוחזתו פדגרא. לשון לעז ממש פודגר"א[8]) — (א"ב בל"י ורו' חולי רגלים ובמד' ויק"ר בפר' (כהן משיח חטא)[9]) [צ"ל ואם הכהן המשיח יחטא] (פ"ה) עלובה מדינתא דאסייה פודגרים פי' בעל חולי רגלים). *[אחי"ה ובע' עלב גי' רבינו פטגריטוס. ועיי"ע איקוטטא (ח"א, ע"א) והוא התואר ποδαγρικὸς = ποδαγρός. ירו' שבת פ"ו ד"ח ע"ג יוצאין בסלע שעל הצינית פודגרה עיי"ע צנית וע' כת ארעא. והקבוץ מד' שו"ט מזמור י"ח בפ' ויראו אפיקי מים והובא בילק' ש"ב ר' קס"א מה היו עושים התשושין והפודגרין שבהם וכו' — ועה"ק שנ"ב לועז גייכ"ט בל"א = Gicht] —

פַּדַחַת (פי' מצח בל"פ پیشانی (Stirn בר"ג דפ' יש בכור (בכורו' מ"ו:) וברי"ג דפ' האשה שהלך בעלה (יבמות ק"כ.) ת"ר פדחת בלא פרצוף פנים פרצוף פנים בלא פדחת אין מעידין עד שיהיו שניהם עם החוטם פי' מצח. *[אחי"ה וכנ"ה בבכורו' שם ונדה כ"ח. איזה רוב ראשו משיצא פדחתו ובבכורות משתצא, ושם: שיצא פדחת תוספת' נדה פ"ד עד שיצא פדחתו ובכ"י ארפ' לי' עד שיצא מכו' כ'. ושם: פדחתו, שבת נ"ד: על פדחתה ותרג' ירו' לשמו' כ"ה, ל"ח מצח: פדחתא] —

☜ **פְּדְיָא** (בל"י Kinder παῖδες ירו' פ' הנזיקין (פ"ה דמ"ז:) פעוטות פידיא פי' בל"י בנים ונערים קטנים. *[אחי"ה בנו"ג אפיוטות פרייא וצ"ל פדייא. וכן העתיקו ע' זקנים נער (בראשי' י"ח, ז'; כ"ב, ג'. ה' וזולתו) בן (משלי ד', א') ילד (מ"ב ב', כ"ד; קהלת ד', י"ג וזולתו) והפעל παιδεύω וממנו התואר erzogen, παιδευτός וזהו פ ד י פ ט י ירו' ב"ב פ"ח דט"ז: עיי"ע קקופדפטי במו"ע] —

---

[1]) ובכ"י וי"ו א' פאדאמי ובכ"י ק"ט פדאמן ט"ס היא. [2]) עיי' העתקת אפיסטא לה' שפיעגעל בח"ב XLVIII ויתר מקומות וביוסטי צענדעלקסיקאן צד 77 ועוד עיי' וואולירס ח"ב 1540 ושטראבא צד 733. [3]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט. [4]) בתר"י א' למיניקא ובתר"י ב' ית מינוקא. [5]) במכילתי בשלח פ"ג הגי' אוהבו ובילק' בשלח ר' דל"ג אפיטרופו. [6]) ושם ספי"ג ותעני' ט'. פרנסים טובים ובויק"ר פכ"ז שלוחין ותנחומ' במדבר רסי' ב' גואלים. [7]) בנו"ג אמר רב יהודה אמר רב ובתנחומ' הישן מסעי סי' ט' אמר ר' יהודה. [8]) בלאי"ט podagra. [9]) וכ"ה בעי' עלב וצ"ל כמו שהגהתי

* פְּדְיוֹן עיי"ע פר א'.

* פדמועה עיי"ע פרמועה.

פַּדָּן (מל"ס פַּדָּנָא ול"ע فدان צמד בקר ועוד כלי מחרישה לצמד בקר 1 Zweigespann .2 Joche für Zweigespann) בר"ג דפ' הגוזל עצים בגמ' כל הגזלנין (ב"ק צ"ו:) ההוא גברא דגזל פדנא דתורי מחבריה. במגילת איכה (סוף פתיחתא) כ ב ש י ד י ה ע ל פ ד נ א [1]). ויקח צמדבקר (ש"א י"א, י"ז) תרג' פדן תורא. שנים עשר צמדים לפניו (מ"א י"ט, י"ט) תרג' פדנין — (א"ב תרג' ואת אתו (ש"א י"ג, כ') וית סיכת פדניה). *[אחי"ה ר"ב טעה במח"כ אחר בוקסטארף לערוך ע' מיוחד (וכן טעה בעל המתורגמן) כי פדן (פדאן) בל"ע יש לו שתי הוראות צמד בקר ועוד כלי מחרישה לצמד בקר ויפה הביא רבינו לשתי ההוראות האלה ציון מב"ק ועוד להוראת כלי מחרישה ציון מאיכ"ר וסיכה הוא תרג' למלת את עיי"ע סך ו', ובתרג' ענין פדן כמו צמד בל"מ (עיי' תרג' לש"א י"א, ז'; י"ד ט"ו; מ"א הנ"ל ושם י"ט, כ"א; לירמי' נ"א, כ"ג; לאיוב א', ג'; מ"ב, י"ב) ועוד כלי מחרישה תרג' הושע י', י' ובאיכ"ר פ' על אלה שרי תורך ושרי פדנך, ושם: זבין פדניה ובירו' ברכו' פ"ב ד"ה רע"א הגי' שרי תורך שרי קנקנך עיי"ע קנקן ב'. פסיקת' רבתי פמ"ג ובמד"ר פ"ח עיי"ע סך ו' — פדן לועז עה"ק שנ"ב פא"ר ב"א = Paar] —

פִּדֶּם (= פיטס פי' חבית Fass) בפ"ג בכלי' (מ"ו) יבלית שטופלין בה את הפדיסין ספר גאון (פטסין) [צ"ל פיטסין] [2]) והוא כדגרסינן (ביצ' ט"ו:) הללו בעלי פטסין ופי' בע' טפל. *[אחי"ה וגי' פדסים אי' ג"כ בר"ש כלי' והביא בשם הערוך גי' פטסין וכ"ה פטסין לפנינו במשנ' שבמשניות ובמשנ' דש"ס ורבינו העתיק פי' רה"ג הנ"ל ועיי"ע פטס] —

פְּדַע (מל"ע فدغ שבר בכלי ברזל ובל"מ פְּצַע חתוך בבשר ע"י הכאה einschneiden, verwunden) בפ' אין מעמידין בגמ' מתרפאין (ע"ז כ"ח.) אמר שמואל האי פרעתא כ מ כ ה ש ל ח ל ל ד מ י א [3]) פי' מכה של ברזל — (א"ב תרג' פצע תחת פצע (שמות כ"א, כ"ה) פדעא תחות פדעא). *[אחי"ה וכ"ה בתרג' שמרוני פדעה ובתר"י דמי פודעא ותר"י שם ט"ו, כ"ה דיני פרעא וצ"ל פדעא וכן בכ"י ש"ס ע"ז האי פרעתא וכ"ה ברי"ף ובתורת האדם להרמב"ן (צד י' רע"ב) עיי' ד"ס ע"ז צד ל"ד. וצ"ל פדעתא ובפי' ר"ח פידעתא (בקובץ כ"י אנגיילוקי ע"ז דף י"ז סע"א ונדפס בש"ס ווילנא פדעתא) ופי' פצע כדמתרג' פצע: פידעא ע"כ תרג' פצעי אוהב (משלי כ"ז, ו') פידעתיה דרחמא כ"ה נכון בדפו"ו ובדפוסי' משובש פורעתיה, ובתרג' שם כ', ל' תרג' פצע פודעָתָא [4]). והפעל תרג' מ"א כ' ל"ז פצע: פדעיה [5]) סנהד' ק"ט: דפדע ליה להבריה ופירש"י עשה לו פצע כמו פְדעת במס' ע"ז ע"כ ובדפ"ש בט"ס פרע, ושם בכ"י ש"ס פדעיה ובנו"ג פדיוהו. פדעהו (איוב ל"ג, כ"ד) מפורש בירו' קידושי' ספ"א דס"א ע"ד פדעהו בייסורין. ויק"ר פי"ב מחיוניה ופדעוניה] —

☞ פְּדִיעָא (מל"ס וע' הנ"ל בע' הקודם לזה Beil) תרג' מפיץ וחרב וחץ שנון (משלי כ"ה, י"ח) היך פדיעא וסיפא וגירא שנינא [6]).

פָּדֶר (מל"מ שם תואר לחלב Fett, Schmeer) בפ"ד בתמיד (ל"א.) נטל את הפדר ונתנו על בית שחיטת [7]) הראש מלמעלה. בר"ג דפ' השוחט אחד (חולי' כ"ז רע"ב) חופה את הפדר על בית השחיטה ומעלהו וזהו דרך כבוד של מעלה. *[אחי"ה ושם בסוף עמוד א' איזה פעמים ע"ש והקבוץ ירו' יומ' פ"ד דמ"א ע"ד איברים ופדרין, ב"ר פס"ח איברים ופדרים] —

פְּדְרָא (נ"ל מל' שמרוני פרדה פי' פֶּרֶשׁ וזבל Mist, Excrement ועיי' בפנים) בפ' המפלת

---

1) כה"ג בילק' ירמי' רי רפ"א בשם איכ"ר אבל באיכ"ר שלפנינו ותקף ידיה אסיכתיה ובעי' סך ו' כבר העירותו כי גי' רבינו בע"א ובפסיקת' דר"כ צד קי"ד הגי' ועמוק סיכתיה ובילק' דניאל ט' רי תתרס"ו ועמיק סיכתיה ובירו' תעני' פ"ד דס"ט: וכבש ידיה וצ"ל כגי' הערוך וכבש ידיה ע ל פ ד נ א. 2) כ"ה בפי' רה"ג בסד"ט 5 וכ"ה בעי' טפל (ח"ד, ס"ד וע"ש בהערה א'). 3) בנו"ג האי פרעתא סכנתא היא. 4) כ"ה בגי' בוקסט' ובנו"ג משובש פועתתא ושם כ"ג, כ"ט בועתא ובהוצאת וואלטאן פודעתא והוא הקבוץ נקבה ובזכר ויק"ר פי"ב ובאסת"ר פי' אלתרא למי פדעין דמגן וביהידה נקבה פדעתא ע"ז הנ"ל ולזכר קהל"ר פי' כי יש חד פדעה. ומזה השם פדיעה (בל"ס פדועא ובל"ע مفدغ) כלי לחבל תרג' מפיץ (משלי כ"ה, י"ח) פדיעא כ"ה במתורגמן ובנו"ג בט"ס ופרעיה. 5) כ"ה במתורגמן ובנו"ג בט"ס פריעא. 6) והוא כגי' המתורגמן ועיי"ע הקודם כי מגזרתו הוא. 7) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע שחיטה.

בגמ' שליה (נדה כ"ח.) כגון ששרפו ע"ג פידרא באפידרא פי' בתשובות מקום שמעמידין בו צאן בימות הגשמים ומטילות זבל הרבה שם ונופלין עליו גשמים ומימי רגליהם ודשות אותו יום אחר יום והוא נדבק ונעשה עבה ונתמלאת כל החצר ממנו וכיון שבא קיץ מחתכין ממנו במרא ובקרדומות כב' אמות על ב' אמות ומכסין בו תנור וכירה ודבר שהוא רחב מן התנור ואין נימוח בימות הגשמים ומטלטל בכלי וקורין אותו בלש' ארמית פדרא. ונראין דברי הגאון שאמר ששורפו ע"ג פררא[1] ב ר י ש י ן[2]) ואין שם באפידרא. פ"א[3]) אפודרא[4]) שלחן של שיש. *[אחי"ה וכן פירש"י אפידרא אבן שיש ע"כ ובנו"ג אפודרים ואין הגי' באפידרא כמו שלי' בספרי רה"ג שהביא הערוך ובחי' הריטב"א לי' המלה כל עיקר רק הפי' רבא אמר ששרפוהו בדפוס של שיש ע"כ והנה לפי זה הפי' והגי' אפודרא (אפידרא) נ"ל שהוא כמו פתורא פי' שלחן עיי"ע פתר א'. ולי נראה עיקר הגי' פְּרְדָא מל' שמרוני שהעתיק פרשו (שמות כ"ט, י"ד; ויקי ד', י"א) פרדה או מענין פרידה שנפרד ונבדל מן הגוף כמו פֶּרֶשׁ מן פרש absondern או מל"פ فرود דבר מאוס ונמבזה ועיי"ע הבא אח"ז — אבל לגי' בשני רישין פררא לא מצאתי חבר] —

פדרת (נ"ל מע' הקודם פרדת מל"פ فروداشتن מבזה (niedrig halten, verachten במגילת איכה ישבו לארץ ידום: לך הוית יאיא מלכותא אף הוא פדרת ליה ואמר חמיתיה דאכיל בישרא דארנבתא — (א"ב כתוב בנוסחאו' מפרת פי' מגנה (ומתל) [צ"ל מהתל]. *[אחי"ה וכן פי' מ"כ בשם הערוך ובנו"ג שם והוון חמשה מלכין יתבין ומפרתין ליה בנבוכדנצר קדם צדקיהו ואמרי ליה לא יאייא ליה מלכותא לנבוכדנצר אלא לך יאייא מלכותא . . אף הוא מפרתיה לנבוכדנצר ובנדרים ס"ה. הגי' מבזין ליה וכ"ה בתנחום' ריש ואתחנן והוה קא מבזי ליה ובזה המובן גם מלה פרסי' הנ"ל בהפך האותיות כי פרוד פי' מאוס ומגונה והפעל פרדאסת מבזה ומגנה] —

* פַּדְרָנִית (נ"ל מל"פ بدر روان Ausläuferin, (Ausgeherin תנחום' וישב רסי' ו' אם אברא אותה (את החוה) . . . מן הרגלים תהיה פדרנית . . לא בראה מן הרגל שלא תהא פדרנית עמדה לאה והיתה פדרנית שנא' (בראשי' ל' ט"ז) ותצא לאה וכן (שם ל"ה, א') ותצא דינה וכ"ה בתנחו' וישלח ססי' ה' בשביל שהיתה רגילה פדרנית גרמה תקלה לעצמה מנין ממה שקראו בענין ותצא דינה. ופי' יצאנית אבל ברב"ר פרדניתא. פרדנית וכ"ה בב"ר פי"ח כפי גי' רבינו בע' פרס ב' בס"א וכ"ה בכ"י ב"ר פריז ושם פורדנית ובכ"י ב"ר פמ"ה פרדנית וכ"ה בע' פרס ב' ובנו"ג בב"ר פי"ח פרסנית ובפמ"ה יצאנית וגי' פרדנית אי' ג"כ בע' פרד והילק' בראשי' ר' רמז כ"ד פורסנית וילק' ישעי' רס"ה: פרסנית ואצלי אין ספק שגי' התנחומ' עיקרית כי פדרונית הוא ממש ל"פ פדר רואן יוצא חוץ بدر رفتن ובינוני פדר רואן וממנו לנקבה פדרונית היינו יצאנית או כס"א בע' פרס: נפקיתא[5]).

* פְּדָת (שם אמורא) בנו של ר' אלעזר עיי' ברכו' י"א: מ"ק כ'. נדה ח'. וירו' יומ' פ"ב דל"ט ע"ד ירו' ב"ק פ"ד ד"ד ע"ג ועיי' מבוא הירו' צד קכ"א ובענין ר' פדת הזקן עיין סדה"ד ועוד עיי' שם ע' בר פדא באות פ"ה.

פֶּה (מל"מ ובסמיכות פִּי א') מפתח לבעלי חיים Mund, Oeffnung (ב' מפתח לכל דבר, פֶּה של מטה פי' רחם Muttermund (ג' אות הפ"ה) בהבונה (שבת ק"ד.) פה פתוח פה סתום פי' יש שעה שראוי לשתוק בדברי תורה ויש שעה שראוי לדבר כענין (ירו' סוף ברכו') אית דמפזרין כנש ואית דמכנשין בדר[6]). בגמ' דפ' שתי הלחם (מנחו' צ"ח.) ובחלק בגמ' אפיקורוס (סנהד' ק'.) ועלהו לתרופה (יחזק' מ"ז, י"ב) חד אמר להתיר פה של מעלה וחד אמר להתיר פה של מטה פה של מעלה כגון שמשים אדם בפיו מעלהו פותח לבו למאכל[7]) וחד אמר להתיר פה של מטה שמשלשל להתיר פה של עקרות שעקרה שאוכלת ממנו

[1]) כ"ה נכון בדפ"ר ווניצי' ואמ' אבל בכ"י ק"ט וה"ב פידרא וא"כ אין חילוק וסותר למה שכתב ברישי"ן. [2]) בדפא"מ ב ש ת י רישין. [3]) בדפא"ם נ"א וכ"ה בדפ' באסיל ובכ"י ק"ט רק פי' וצ"ל פ"א. [4]) בדפא"מ אפודרא וכ"ה בדפ' פיז' ובדפו"ו אפידרא ובדפ"ר וכ"י ק"ט ועה"ק שנ"ב (ושם ס"א) אפדרא. [5]) וה' לעווי הביא שני ציוני התנחו' בע' פרדנית בלי נתינת טעם להגהתו. [6]) נראה שרבינו כיון לירו' וכדאי' בע' בדר אבל שם קצת בסגנון אחר ע"ש וש"נ ובירו' שלפנינו אי' בשעה דמכנשין בדר ובשעה דמבדרין כנוש ורבינו הפך כאן הסדר מטעם פירושו כי על זה שאמר שעה שראוי לשתוק הביא אית דמפזרין כנש ולעומת יש שעה שראוי לדבר אמר ואית דמכנשין וכו' וכן פירש"י בשבת רק שם פה פתוח ופה סתום היפך מפי' רבינו ע"ש. [7]) ורש"י פי' בענין אלמים כבש"ס להתיר פה אלמים.

הרה [1]). לתרופיון פי' לרפואה לכל חולי לתואר פנים שיהא מראהו נאה. *[אחי"ה מוכח כי גירסתו כגי' כ"י ש"ס בסנהד' ולי' לתואר פנים של בעלי הפה כלפנינו ועוד גי' כגי' כ"י ש"ס ובילק' יחזק' מ"ז לתרפיון ובנו"ג לתרופה ממש ומה שפי' רבינו רפואה נראה שכיון לל"י θεραπεία Heilung פי' רפואה ועיי' פירש"י ביחזק'. ובירו' שקלי' פ"ו ד"נ. דרש כמו כן בחלוף האומרים וז"ל ועלהו לתרופה ר' יוחנן אמר תרפיה מצץ עליה ותרף מזונה רב ושמואל חד אמר להתיר פה שלמטן ר' חנינה ור' יהושע בן לוי חד אמר להתיר פה עקרות וחורנה אמר להתיר פה אילמים ע"כ וכנ"ה פה בהוראת רחם בנדה ט"ז: עיי' פירש"י ועוד עיי"ע רק א'. מד' שו"ט ריש מזמור ק"ג עיי"ע פנדה. בענין מפתח של בעלי חיים עיי' שבת ק"מ סע"ב וקמ"א רע"א בהמה שפיה יפה . . שפיה רע, שהש"ר פ' כמגדל פה סרוח. בפרך (שמות א', י"ג) דרש בסוט' י"א רע"ב ושמ"ר פ"ה בפה רך. קידושי' ל"ט: חולי' קמ"ב. עיי"ע פק ג'. פֶּה הפכו כתב. תורה שבעל פה עיי"ע כתב (ח"ד שנ"ח) וש"נ. ועוד ענינו פתח שבת ק"ז: וש"נ אם לעשות פה עיי"ע רס ב'. תוספת' כלי' ב"מ רפ"ז הנכנס דרך פיהם עיי"ע פקא. ובסמיכות פי עיי"ע בצירוף השמות פי טבעת, פי כריסה ועוד הרבה. והקבוץ דב"ר פ"ב הפיות שאומרים שתי רשויות הן יכרתו ויגועו, שהש"ר פ' כמגדל דרש לתלפיות (שה"ש ד', ד') ספר שאמרו לו פיות הרבה והושאל לחוד Schärfe. פיפיות (תהלי' קמ"ט, ו') דרש בברכו' ה'. חרב של שתי פיות. ועוד פיפיות פי' פיות הרבה במד"ר פי"ח באותה שעה שנפתחו לארץ פיפיות הרבה Schlünde — ושם האות פ"ה שבת ק"ד. פ"ה כפופה פה פשוטה פה פתוח פה סתום עיין לעיל והוא כגי' הכ"י ש"ס ובנו"ג פ', פי. סנה' ק"ד: בשביל מה הקדים פ"ה לעי"ן וכו' בירו' מעש' שני פ"ד דנ"ה: פישן צ"ל פה שין עיי"ע פישן, והקבוץ שבת ק"ג: פיפין. ובענין אף על פי, לפי, לפיכך עיי"ע] —

פֶּה (= פֶּה דִּתְאֵנָה Feigengallwespe, Feigenbohrer עיי' לעוויזאהן 305) בס"ג דפ' אמר ר"ע (שבת צ'.) פה דתאינה פי' תולעת שמתליעין התאנים כשהן מחוברין בקרקע. *[אחי"ה ועיי"ע הה (ח"ג, קי"צ) שפי' רבינו כמו כן בענין הה. ובשבת שם: קטליה פה לדין. ובענין גזרת פה נ"ל שאין ענינה עם פֶּה של מקרא כי אם עם ל"פ فَيْفَة, فَيْف, فَيْفَاء פי' תולעת Wurm] —

פה (= פְּהָא בל"ם פי' תעה herumirren) לתאוה יבקש נפרד (משלי י"ח, א') תרג' לריגתא בעי פהיא [2]), כי אם בהתגלות לבו (שם ב') תרג' אלא בשטיותא פהי ליביה. *[אחי"ה ומזה השם פיהי בל"ם פַּהְיָא Hin- und Hergehen מגילה י"ג סע"ב בכ"י ש"ס דמפקי ליה לשתא בשיהי פיהי ולא יהבי כרגא וכ"ה בילק' כ"י ובע"י עיי' ד"ס למקומו ובנו"ג בשהי פהי עיי"ע שהי ועפ"י פי' רבינו (ורש"י) ע"ש עשו בדפוסי' המאוחרים קוים על שה"י ופה"י כאלו הוא ר"ת מן שַׁבַּת הַיּוֹם פֶּסַח הַיּוֹם] —

פָּהַק (בפיעל פִּיהֵק מל"ע فَهَّق gähnen פי' פתח פיו בכל כח den Mund aufsperren) בפ"ט בנדה (ס"ג סע"א) מפהקת ומעטשת. בפ' מי שמתו בגמ' היה עומד (ברכות כ"ד סע"א) (גוהק ופוהק) [צ"ל גיהק ופיהק] [3]). בס"ג דפ' ר"א אומר אם לא הביא (שבת קל"ו.) כי פליגי בשפיהק ומת פי' פיתח פיו [4]) בכל כחו ובלעז אלרי [5]) ויש אומרים [6]) אשטנדקלרי [7]) — (א"ב פירש"י פותח חיך מלקוחיו להוציא רוח הפה). *[אחי"ה עיי' פירש"י בברכו' שם כי ר"ב מקצר דבריו. וכנ"ה בברכות

---

[1]) וכן פירש"י. [2]) וכ"ה בל"ס פהיה פי' תועה ובדפ"ר פחייא ובתרג' דפי' ו"ו פחיא ובדפו"ו בערוך פהייא אבל בכ"י ק"ט פהיא. [3]) וכ"ה בעי' גהק. [4]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפו"ו. [5]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב ובדפ"ר וכן מוכח מעי' אלריא (ח"א, ק"ז.) ורציתי לומר שהוא קצור מן sbadigliare אבל עתה הראיתי לדעת כי בקצת מקומות באיטליא נקרא פיהוק alare עיי' שד"ל הפשב"ע ח"ב צד ק"ח: ובדפי' פיזי' באסיל ואמי' בט"ס ארלי ובדפו"ו בלוי"ר וכ"ה בעה"ק שנ"ב ובכ"י ערוך ג"ג באלייר והוא לשון צרפית bàiller ואין אצלי ספק שהגיהו כן עפ"י רש"י שפי' כן בשבת שם ביילי"ר bâiler ובברכו' באליי"ר ודע עוד כי בכ"י ק"ט גרס בדליי"ר והוא ג"כ נכון שהוא מלה איטלקית הנ"ל sbadigllare. [6]) כ"ה נכון בדפו"ו בכ"י ו"ו ג"ג. [7]) כ"ה בכ"י ה"ב ובדפ"ר אשטינדיקלרי ובכ"י ל"ד וג"ג שטנדקלרי, בכ"י ק"ט אשטנדקלי, בכ"י ו"ו בי שטקלרי ובכ"י ו"ו א' שטנרקלרי ובדפו"ו אשטרניקלרי ובשרפ"ע אשטריניקלרי ואולי בדל"ת עיקר estendicolare ואולי כן היו אומרים בזמן רבינו ברומי במקום estendere פי' פושט איבריו sich recken עיי' שד"ל שם והוא כפי' רש"י בנדה מפהקת: אישטריליי"ר וראב"ש הביא רש"י אשטדילייר (? estendiller = etendre שד"ל) ועיי' הפשב"ע שהביא דברי הרא"ש ויפה תיקן במקום פי' ר"ח וכיון על הערוך עי' גס ושם (ח"ב, שכ"ו) הבאתי דברי הערוך עפ"י כ"י והם הם דברי ר"ח.

כ״ד רע״ב מגהק ומפהק. ירו׳ ברכו׳ פ״ג ד״ו סע״ד מפהק ומעטש. והשם ברכו׳ כ״ד רע״ב בכ״י ש״ס גיהוק ופיהוק ל״ק וכו׳. ועה״ק לועז גינ״ן בל״א = gähnen ובע׳ אלריא לועז ג״כ גיווע״ן = gewen, giwen עיי׳ בט״ר לפערלעס 81] —

* פּוֹאָה, פּוֹתָא עיי״ע פאה ג׳.

* פּוֹג עיי״ע פג.

* פּוֹגָא ב״ב צ׳: עיי״ע סוגא.

* פוגחמ״ט סנהד׳ כ״ב. עיי״ע ארך.

* פּוֹח עיי״ע פח.

* פּוֹטָא עיי״ע פט.

* פּוֹטִיתָא עיי״ע פטתא.

* פּוֹךְ עיי״ע פך.

פּוֹל (בל״ע فول בל״מ פּוֹל. בלא״ר פּוֹלָא Bohne) בריש כלאים (פ״א מ״א) הפול והספיר הפרקדן והטופח. ירושי׳ (פ״א דכ״ז רע״א) (פול) [צ״ל הפול][1]) (פילא) [צ״ל פולא][2]) ספיר פישונא[3]) פורקדן גילבונא[4]) (ובטיית) [צ״ל ובלעז][5]) ציצירקלי[6]) [ובטיית][7]) גולבאן[8]). טופח מיליתא[9]). פול הלבן[10]) ספרווה[11]) שעועית[12]) פסילתא[13]) א״ר יונה למה נקרא שמו שעועית שהיא משעשעת את הלב ומהלכת את בני מעים. לשון יון הלבן אספרון[14]) פי׳ פול פאבא[15]). ספיר ציצירקלא מין שחור פורקדן, פיסי מין לבן[16]) טופח (נרבולו) [צ״ל ערבולו][17]). פול לבן פאב״א בלנק״א[18]). שעועית ביצי[19]). פול המצרי פסולי[20]) פול המצרי והחרוב אינן כלאים זה בזה (כלאי׳ פ״א מ״ב) ירושי׳ (שם) וחחרוב א״ר יונה כמין פול מצרי פרסי הוא פי׳ והתרמילין שלו כולן דומה לחרובין שהן דקין ועקומין ואינן עגולין ופשוטין כתרמילין של פולין וקצצוי[21]) דמיין לחרובא ולפיכך אינן כלאים זה בזה[22]) — (א״ב לפי דעתי פול הלבן הוא מין קטנית כפול וצורתו ככוליא והוא לבן ויש גם שהוא אדום והשעועית הוא מין פול לב אבל הוא מצוייר בגוונים משונים ונקרא בירוש׳ פסילתא כי היונים והרומיים קוראים לפול הלבן פסילום והוא מהלכת את בני מעים ופישון שם קטנית בל״י ורו׳ עגול). *[אחי״ה פירשתי הכל כאן בהערות ובע׳ ספיר וטפח ע״ש. ובלא״ר פּוֹלָא, ירו׳ כלאי׳ הנ״ל עפ״י ג״י רבינו הנ״ל. ירו׳ כלאי׳ שם וירו׳ שבת רפ״ה ד״ז: פולא מצרייא עיי״ע לבדיקס, לובי. וכנ״ה פול (מצרי) המצרי בשביעי׳ פ״ב מ״ח ומ״ט ותוספת׳ שם פ״ב, שבת פ״ט מ״ז, נדרי׳ פ״ז מ״ב תוספת׳ כלאי׳ ספ״ב וספ״ג, ירו׳ דמאי פ״ב דכ״ב סע״ג ורע״ד. והוזכר עוד פול בעוקצי׳ פ״א מ״ה. כלאי׳ פ״ז מ״ז מעשרו׳ פ״ד

---

[1]) וכ״ה בהעתקת מהר״י בן מ״צ בכלאי׳ ובירו׳ שלפנינו הביא דברי המשנה הפול והספיר וכו׳ רק הפירוש ובר״ש בט״ס ישנן קיים על מלות הזרות כאלו תהינה לועזיות. [2]) וכ״ה נכון בדפא״מ ובפי׳ הר״ש ובמהר״י במ״צ ובנו״ג בירו׳ פילה. [3]) כ״ה נכון ג״כ במהר״י במ״צ ובר״ש פיישונא ובנו״ג פושונה ועיי״ע ספיר פירושו. [4]) והוא ל״ע جلبان Platterbse עיי״ע גלב (ח״ב, ר״צ) אבל בציון פסחי׳ ל״ה. ענין גולבא ל״ע كلبا מין חטה עיי׳ פפלנ״צ 422 וכן פי׳ הרמב״ם פורקדן של משני ע״י ל״ע גלבאן. [5]) וכ״ה בע׳ אפנין ח״א, ר״כ ושם ובע׳ ספיר מבואר הלעז. [6]) כ״ה בדפ״ר ואמ׳ ובדפו״ו בסמוך ציצרקלא וצ״ל כבפעם ראשונה ציצירקלא. [7]) כצ״ל כי ובטיית ציצירקלי גולבאן עירבוב דברים הוא ושייך מלת ובטיית למלת גולבאן וקודם מלת ציצירקלי נשמטה מלת בלעז. [8]) עיי׳ הערה 4 ועוד עיי״ע טפח ומ״ש. [9]) עיי״ע ושם מבואר עם שינויי נוסחאות. [10]) רבינו הולך ומונה יתר דברי המשנה עם פי׳ הירושי׳. [11]) בנו״ג כרפוונה ובגי׳ הרא״ף כרפוזנא ומהר״י במ״צ מרפווה ור״ש מרשיא. [12]) וכ״ה בירו׳ ובכ״י ש״ס במשני וביתר המקומות בד״ס ובנו״ג והשעועים. [13]) והוא ל״י φασίολος = φάσηλος Bohnenart ובר״ש ובמהר״י במ״צ פסילותא ובנו״ג בטעות פסילתה והוא שנקרי בל״ע لوبيا עיי׳ פי״מ להרמב״ם ופפלנ״צ ללעף 234 ועוד 313 וחידש שלא העיר שם על גזרת פסילתא ועוד עיי״ע פסילתא. [14]) כה״ג בכ״י ה״ב וברפ״ע לשון יון אספרון הלבן. ואחרי שהביא רבינו את הירו׳ שב לבאר כל אחד בשם לעז עיי׳ מ״ש בע׳ ספיר. [15]) faba. [16]) בפי׳ מהר״י במ״צ נדפס פי׳ רבינו זה בש״ס ווילנא בטעות הנקודות וצ״ל כמו שנקדתי. [17]) עיי״ע טפח (ח״ד, ס״ב) אבל גם בפי׳ מהר״י במ״צ הגי׳ בשם רבינו נרבולי ועוד אי׳ שם ל״א דוליקי ע״כ ונ״ל שהוא ל״י δόλιχος längliche Hülsenfrucht. [18]) faba blanca והיום נקראו weisse Bohne, fagiolo. [19]) כ״ה נכון בפי׳ מהר״י במ״צ בדברי הערוך ובנו״ג ביצה והוא לאי״ט Wicke, veccia עיי״ע ביקייא ח״ב, קנ״ח. [20]) כ״ה בדפ״ר והוא ל״י φάσηλος ובדפ״ע אחרים בקו על המלה כאילו היא לשון לעז. [21]) ובר״ש הגי׳ וקצוצי ופי׳ הרא״ש עלין שלו ע״כ והנכון שהן קליפותיהם Schotten ועיי׳ תוספתי שביעי׳ פ״ב בכ״י אירפ׳ בצלים הקצוצין ובנו״ג הקיצונים. [22]) ובפי״מ למהר״י במ״צ פי׳ הרוב ל׳ יון אגריא ופסילין צ״ל אגריא פסילין ἀγρία φάσηλος.

מ"ו פול הלבן. יומ' י"ח סע"א נדה פ"ט מ"ז; פ"ח מ"ב. טבול יום פ"א מ"א גריסין של פול. מכשירין פ"ה מ"ט של גריסין ושל פול. תוספת' פ"ג במכשירין עיי"ע טפח (ח"ד, ס"ב). פיאה פ"ח מ"ג על הגריסין.. על הפול והקבוץ הפולין כ"ה בכ"י תוספת' כלאי' פ"ב ובנו"ג הפולין הגמלונין וכ"ה בתוספת' שביעי' פ"ב וכ"ה בר"ש טבול יום פ"א מ"ב בשם התוספת' ולפנינו בתוספת' ריש ט"י לי'. ועיי"ע גמלן שפי' גדול. והזייפנים היו מערבין חול בפול עיי' מכילת' משפטי' ספי"ג ועוד עיי"ע פלן ה' ומ"ש] —

* פִּיוֹלָא (= פְּוֹלָא מל"ר אמצעי paulium, paule-um כמו pallium בל"י πάλλιον מעיל מהודר Oberkleid, Staatskleid) בב"ר פל"ו ויקח שם ויפת את השמלה (בראשית ט', כ"ג).. לפיכך זכה שם לטלית ויפת לפיוולא וכ"ה בתנחומ' הישן נח סי' כ"א וצ"ל לפוולא והוא מל"ר האמצע' הנ"ל ובילק' נח רמז ס"א הגי' לפלוניא וצ"ל לפלוויא ובאל"ף בראש אפיליון עיי"ע (ח"א, רי"ז) ועיי"ע פליום במו"ע.

* פֻּוֹלוֹן (מל"י אמצ' παπυλεών, παπυλαιών בל"ר papilio אמצ' pavilio אוהל Zelt) גי' הילק' וירא ר' פ"ב עיי"ע דרמלס (ח"ג, קנ"ד) ועיי"ע פלן ג' ומ"ש.

* פוּלְיָא (שם עיר Phialia על שם Phialus נייבויער 419) מד' שו"ט מזמור ט' ד"ה האויב: פילוס בנה פיליא ובילק' תהלי' ר' תרמ"ג פיליש בנה פוליא.

* פוּלְיָיטוֹן. פוֹלִיטוֹמְנוֹן, פּוֹלִיטִיקוֹן, פּוֹלִיטוֹר פּוֹלִיטְרִיכוֹן, פּוֹלִיס, פּוֹלְמוֹס, פּוֹלִימַרְכוֹס, פּוֹלְסָא, פּוֹלִיפּוֹס עיי"ע בלי וי"ו.

* פוליסוטות (?) ירוש' ביצ' רפ"ה דס"ב סע"ד הפוליסוטות אסור לטלטלן ובעל קרבן העדה הגיה יפה חפי לסוטות אבל פירושו לא יתכן והנכון כי הוא מענין לסוטה (ח"ה, מ"ו) ע"ש.

* פוּם עיי"ע פם ושם פום בְּדִיתָא, פּוּמְבְּדִיתָא, פום נַהֲרָא.

* פּוּמְבֵּי, פּוֹמְפֵּי עיי"ע פמבי. פּוּמְפְּיָא, פּוּן, פּוּנְדָּא, פּוּנְדְּיוֹן, פונה, פוניה הכל בע' מיוחד בלי וי"ו.

* פוּנְיָין (מל"ר pugnus מל"פ پنجه אגרוף מלא יד Faust, Handvoll) ירו' שביעי' ספ"ט דל"ט סע"א מהו (מייכלא) [צ"ל מייבלא] בפוניין לאשקלון עיי' פי' פני משה שכיון לאמת רק מה שפי' פוניין מלה לעז היא באגרוף שבידו וכיון ללאי"ט pugno צריך תיקון קצת שהוא ל"ר הנ"ל (ומזה הלעז הנ"ל) ונגזרה מל"פ הנ"ל באותה ההוראה [1].

* פונרייה עיי"ע פנר א'.

* פוּסָא עיי"ע פס י"א.

* פוּסִין (מל"י παῦσις פי' שהייה בינתיים Pause) תוספתא הובא ברוקח בסי' רפ"ג ובבית יוסף טור או"ח סי' תע"ב שתאן בפוסין לא יצא פי' ששהה שעה גדולה ביניהם ובחק יעקב לשלחן ערוך או"ח סי' תע"ב הביא הגי' בפוסקין ובירו' הגי' בפיסקין עיי"ע פסק ונראה לקיים גי' פוסין מל"י הנ"ל. ועוד עיי"ע כָּרֵךְ.

פֻּוסְרוֹם (אולי מל"י σπεῖρα = ספוורום Windung, Schneckengang) ירוש' בפ' הרואה בגמ' מקום שנעקרה (פ"ט די"ג ע"ג) וכי יש דרכו של רבן גמליאל להביט בנשים אלא דרך עקמומית היתה כמו אהן פווסרום [2] — (א"ב פי' בל"י מי שהולך ופתאום מביט או נשמט לאחוריו). *[אחי"ה אולי כיון ר"ב על ל"י [3] ὄπις ὀῤῥωδέω zurückprallen, אבל מה יעשה ליתר המקומות בירו' עירו' ושקלי' שאי אפשר במובן זה ודעתי נוטה לדעת ה' לעווי שהמלה יונית הנ"ל היא ופי' דרך עקמומית ומעוקל שפגע אנוש באנוש מבלי שראהו קודם לזה ובנו"ג בירו' ברכו' ההן פופסרם אבל במהרש"ס פיוסרם ובירו' ע"ז פ"א ד"מ סע"א פסוורום וכנ"ה בירו' עירו' פ"ח דכ"ה רע"ב ההן פיוסרום זרק מתוכה לר"ה או מרה"ר לתוכה. ירו' שקלי' פ"ז ד"נ סע"ג נשכח מן פיוסרום (רגליו) [צ"ל דלגיו] ובד' זיטאמיר בט"ס מן פיוסא ולגוא ופני משה נדחק בפי' ע"ש] —

[1] או אולי פי' מל"פ پینه סמרטוט ועיי"ע פנון פי' שנטלו בבגד סמרטוט. [2] בכ"י ו"נ ול"ד פווסדום. [3] ורמ"ל וה' אייזלער בט"ר ח"א 79 לא דייקו כהוגן בדברי ר"ב.

פָּוָות (= פָּוָאתָא הוא הקבוץ מן פָּאתָא, פָּתָא קליעת שער Haarlocke) הלוך וטפוף תלכנה (ישעי' ג', ט"ז) תרג' פוותהון מקפן. *[אחי"ה בנו"נ ובפָּתְהָן מקפן ובתרג' דפו"ו ובפָּוָתְהֶן ופירש"י היו קושרות פיאות נכריות קליעת שערות תלושין וכו' וא"כ הוא מע' פאה, פאתא ע"ש והיחיד אקפות פאתא בתרג' ישעי' ג', כ"ד] —

* פּוּסְתָּא, פּוּעַ, פּוּפִי, פּוּץ, פּוּק עיי' כל ערך וערך בלי וי"ו.

* פּוּקְטֵי (נ"ל מל"פ پيه מנורה Lampe) תוספת' כליי' ב"מ רפ"ב פוקטי שיש בה בית קיבול שמן טמאה וכו' וכדפ' וויען הגיהו פנס ולא נחוץ הוא כי גם מלה הנ"ל ענינה כן בל"פ, אבל עיי"ע פנס.

* פּוּקְרִין, פּוּר, פּוּרָא, פּוּרְיָא, פּוּרְיוֹן פּוּרְיוּמָא, פּוּרְנָא, פּוּרְנוֹס, פּוּרְסָא, פּוּרְתָּא, פּוּשׁ, פּוּתָּא עיי"ע בלי וי"ו.

פָּז (מל"מ פי' זהב טהור בלא"ר פיזא geläutertes Gold) בפ"ק בע"ז בגמ' יום תגלחת[1] (י"א:) מייתו מתקל ארבע[2] זוזי פיזי[3] ותלו ליה בצואריה. בסוף הגדה דפ' הניזקין (גיטי' נ"ח.) מאי [ה]מסולאים בפז (איכה ד', ב') אילימא דהוו מחפן בפזא וכו' אלא שהיו מגנין את הפז ביופין. *[אחי"ה בנו"ג מחפי בפיזא, ושם: תרתיא מתקלי איסתירא פיזא נחות בעלמא וכו'. והקבוץ בתרג' איוב כ"ח, י"ח מאני פִּיזוּזַיָא פי' כלים מפז מדהבא סנינא ועיי"ע הבא אח"ז] —

פז (= פָּזַז מל"מ ענין קלות התנועה ומהירות וכן בל"ע فز flink sein, leicht bewegen ורבינו פי' בע"א עיי' בפנים) בגמ' דפ' במה (אשה) [צ"ל בהמה] (שבת נ"ה:) פזתה חבתא[4]) פי' פזרתה[5]) שכבת זרע כמו (בראשי' מ"ט, כ"ד) ויפוזו זרועי ידיו. *[אחי"ה וא"כ הביא רבינו ויפוזו כמו ויפוצו וכפי' רש"י בסוט' ל"ו: ד"ה ויפוזו ובגמ' שם ובירו' הוריו' פ"ב דמ"ו ע"ד וב"ר פפ"ז ופצ"ח מד' שמואל פ"ה פדר"א פל"ט ופי' שוחר טוב לבראשי' שם נדרש ג"כ זה הפסוק על פיזור שכבת זרע אבל לפי פשוטו פי' ענין תנועה ומהירות וכן פחזות בשבת נ"ה: נדרש נוטריקון פזתה חבתה זלתה ופירש"י לנכון פזתה לשון עמא פזיזא, פזתה מהרת בעצמך וחטאת וכו'. ובאל"ף בראש עיי"ע אפזים וש"נ. והושאל לתנועת הקול פי' צלל כי ע"י תנועת הקול באויר נשמע הקול וכן דרשו בבמד"ר פ"ד מהו מפז (שם ו', ט"ז) שהיה הזהב המסונן שהיה עליו קולו פוזז וא"כ דרש מפזז מל"מ ענין תנועה ועוד מע' הקודם לשון פָּז. והתואר פְּזִיזָא והשם פְּזִיזוּתָא פי' מהירות ורבינו פי' בע"א עיי"ע הבא אח"ז] —

פזז (= פְּזִיזָא כפי' רבינו מל"פ فظّ קשה ומגונה hart, verächtlich) כפ' אמר ר"ע בגמ' מניין לפולטת שכבת זרע (שבת פ"ח סע"א) ובס"ג דכתובו' (קי"ב.) עמא פזיזא דקדים פומיה לאודניה אכתי בפזיזותייכו קיימיתו כלומ' עם קשה וסכל. *[אחי"ה אולי מל"פ הנ"ל אבל יותר נראה פירש"י עמא פזיזא עם בהול (כתובו'), עם נמהר (שבת). וגי' בכתו' עמא פזיזא דקדמיתו פומייכו לאודנייכו אכתי בפזיזותייכו קיימיתו ובשבת שם אכתי בפחזיתייכו וצ"ל כגי' הערוך וכהיפך במקום עמא פזיזא אי' בכ"י ש"ס א"פ וילק' (אצל ד"ס שבת) עמא פחיזא] —

* פַּזִי (שם פרטי) לחכם ולמשפחה עיי' מבה"י קכ"א, ויש להוסיף ירו' סוט' ספ"ט דכ"ד ע"ג ועיי' ר' איני בר פזי, הלל ב"פ., ר' חנינא ב"פ, ר' יהודה ב"פ, ר' יוחנן ב"פ, ר' יוסי ב"פ, ר' יצחק ב"פ, ר' שמעון ב"פ בסד"ה.

* פזיח (כינוי נזירות) נזיר פ"א מ"א עיי"ע נזיק.

* פְּזַל (נ"ל מל"פ پژولیدن, فژولیدن נעשה חלש ורפה geschwächt sein, schlaff werden) פסיקת' רבתי רפי"ד עד שלא עלה עליה עול עיניה שוות עלה עליה עול עיניה שורות והיא מתחלפת פוזלת ומסתכלת בעול פי' פוזלת נעשה כחושה ורפה כלומ' הפרה מתחלשת בעלות עליה עול או אולי שבה מלת פוזלת על העין ואז פירושה מתחלש כח הראיה ונעשו עיניה עכורין וכן גם פי' מלה פרסי' הנ"ל, ועוד פי' המלה

[1]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. [2]) וכ"ה בפי' ר"ח ובכ"י ש"ס וע"י ובנו"ג ר' ונשתבש מן ד'. [3]) וכ"ה בפי' ר"ח ובנו"ג פיזא ובכ"י ש"ס בט"ס פרזא. [4]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ה"ב ודפ"ר ואמ' אבל בדפו"ו לי' בט"ס. [5]) כ"ה בכ"י ודפ"ר אבל בדפע"א פזתא ולי' פ י'.

הפרסי׳ חפש כחפש מחופש ואז שיעורו חופשת בעיניה ושוטטת הנה והנה ואולי לזה כיון מ״ש רבינו בע׳ פליא מילמדנו ע״ש ועל פי זה יש לתקן מ״ש הז״א הובא במאיר עין בפסיק׳ שם. נ פ ע ל פסיק׳ שם: ועוד עינים מן העול שנפזלו כן הניה לנכון הז״א במקום: שנפלו או שכפילו של נוסחאו׳ שאין לה שחר ופי׳ בדקו עיני של פרה ומצאו שהנה כחושות וחלושות מן העול וכענין המסופר שם.

* פָּזִים mit eigenthümlicher Stimmmodulation (sprechen, singen עיי״ע פזמון ומ״ש.

פזמא (= פִּיזַמָּא נ״ל מל״פ باشنامه אהבת חן וחבה (Liebe, Wohlwollen, Gunst בפסיקתא רבחודש השלישי (פסיק׳ דר״כ צד ק״א:) יחלצני כי חפץ בי (תהלי׳ י״ח, כ׳) א״ר יוחנן פזמא דידיה היא סלקת ביה במיתן לי אורייתא — (א״ב בל״י פזירות ונדיבות). *[אחי״ה ובילק׳ יתרו רמז רע״א דף ע״ח ע״ב הביא בשם הפסיקת׳ יחלצני כי חפץ בי א״ר יוחנן פיזמא ד י ד י סלקת למיתן לי אורייתא ועוד עיי׳ בסמוך. ודע כי רמ״ל ור״ש באבער פסיק׳ שם פירשו בדברי ר״ב כי כוונתו על ל״י πάσμα ור״ב נגרר בזה אחר בוקסטארף שכתב כן אבל אין ענין זו המלה פזירות ונדיבות ורש״ב והמשביר והי׳ לעווי פי׳ ע״י φάσμα חזיון אבל אין מקביל אז הדרוש למובן הפסוק אשר על כן דעתי שהיא מלה פרסי׳ הרשומ׳ וא״כ דרש כי ח פ ץ בי פיזמא דידיה כלומ׳ לא בצדקתי נגלה הקב״ה כי אם אהבתו וחבתו היא עשתה כי ירד על סיני לתת לי התורה ועיקר הגי׳ ביו״ד ולתשלום הנו״ן הנופלת צריך להדגיש המי״ם כדאי׳ בפסיקת׳ וכן נדרש יצילהו כי חפץ בו (תהלי׳ כ״ב, ט׳) בשו״ט מזמור כ״ב פיזמא דידי סליקת ביה וכ״ה בילק׳ ס׳ רמז תרפ״ו פיזמא דידי סליקו וצריך לומר בשניהם פיזמא דידיה סליקת ביה ר״ל על סיני[1]) — ומה שענין המלה הפרסי׳ הנ״ל תהלה ותפארת עיי״ע פיזמיקון] —

* פִּזְמוֹן, פִּיזְמוֹן (נ״ל אופן וסדר מיוחד לקול בנינון בל״פ باشام והושאל למין פיוט (Pismon וז״ל התשבי בע׳ פזם: קורין לקצת הפיוטים פזמונים ולא ידעו מה הוא ושמעתי אומרים שתרג׳ של איוב (ג׳, א׳) ויען איוב הראשון ופזים לשון צעקה ואני חפשתי בהרבה נוסחאות מדויקות ולא מצאתי רק ואתיב וכו׳ ע״כ אבל כן מצא הח׳ הגדול צונץ בכתב יד תרג׳ המונח בליפסיא (סינאגאגאלע פאעזיא 367) וכ״ה בלקוטים קטנים באוצר כתב יד קאנטאבריגיא ויען איוב ופזים (עיי׳ בניות ברמה לשיללער סינעססי צד 115) וכתב יד ערוך הקטן המונח בריגינסבורג הביא עוד בע׳ פזמא תרג׳ ותען להם מרים (שמות ט״ו, כ״א) ופזימות להון (עיי׳ בט״ר לפערלעס 68) ור׳ עזריעל בכ״י של אסופות הביא ג״כ שני ציונים האלה מתרג׳ ופי׳ על ידו השם פזמון (פערלעס שם בשם ה׳ גראסס) שהוא ענין מענה ובספר אסופות עצמו מבואר למה קורין פזמון לשון חביבות הוא כלומ׳ חביב הוא לענות ולחזור ולשנות אותו ובפסיקת׳ (דימאנו) [צ״ל דר׳ כהנא] כאשר חפץ לומר חביבות שלו אומר פיזמא דידיה ע״כ הביאו פערלעס שם וכן פי׳ בעל כ״י ערוך ריגינסבורג ואמת הדבר כי בפסיקת׳ וביתר המקומות הרשומי׳ בע׳ פזמא פי׳ חביבות כמו שביארתי אבל הוא מל״פ הנ״ל ואין שייך למובן פזמון וגם אין ענינו בסמא בוסמא כדעת פערלעס או ψάλμα כדעת צונץ שם. ולפענ״ד הוא מל״פ הרשומה בתחלת הע׳ וענינה אופן וסדר מיוחד לקול בשעת הניגון ובלי ספק פיוטי הפזמונים בשיר ובניגון היו משוררים והעם בבית הכנסת עונין וחוזרין פעמים רבות סוף החרוזים וכעין זה היתה שירת הים כדאי׳ בתוספת׳ סוט׳ רפ״ו כיצד אמרו שירה כגדול שמקרא את ההלל בבית הכנסת ועונין אחריו על כל ענין וכו׳ עש״ה. וכן הבין בעל עקידת יצחק בסדר וישלח (צד ס״ו בדפ׳ פרעסבורג) וז״ל ואחשוב שהמלות הללו הם אשר יענו אותם בין הפרקים כמנהג בפיוטים שעונין בבית לבית מענה שהוא כולל כוונת כלל כל הפיוט ע״כ ועיי׳ ג״כ תשובת׳ ר״י אבן מיגאש סי׳ ר״ד וכן מלת פזמו״ן הוא הדבר שחוזרין לאומרו פעמים רבות וזה שבעלי לשון זה קוראים את האיש החוזר לשנות דבריו פעם אחר פעם וחוזר על הדבר פעמים רבות פזמאנ״א וכן הפזמון להיות לעולם סובב וחוזר על כל בית ובית מבתי השיר קראוהו פזמון ע״כ ועל פי זה יש להעתיק פזמון Refrain[2]).

---

[1]) והתיקון של רימ״ז בט״ר ה״ב, ק״פ ללא צורך הוא. [2]) עיי׳ צונץ שם והוא העיר ג״כ על בעל עקידה ותשו׳ הנ״ל.

פְּזָמַק (מל"פ پاچنك, پازنك מנעל Schuh ועוד מכנסיים עיי' בפנים) בגמ' דפ"ק בשבת (י'.) נקיט פזמקי ומצלי. ולא במנפיים (שבת ס"ב.) אמר רבה בר בר חנה[1]) פזמקי כבר פירשנו בע' מנפים. *[אחי"ה לשני הציונים האלה הוסיף רבינו להביא בע' מגפים עוד זה דשבועו' ל"א. שלופו פוזמקייכו וכו' וזה דשבת ס"ב. פי' מסאני דליבדא וכו' כמו שכלל גם כאן פזמקי דשבת י'. עם פזמקי דשם ס"ב. אבל אין אצלי ספק כי זה דשבת ס"ב. אשר פירושו מנפיים ענין אחר הוא היינו מלה פרסיית پاچه = پاشمه מכנסים שמכסים כל השוק וכמו שפי' רבינו בענין מנפיים ע"ש אבל זה דשבת י'. ושבועו' הוא מל"פ הרשומ' בתחלת הערך (ועיי' פערלעס עט"ש 3) וגם בלי יון ביצאנץ עושה מנעלים נקרא παζυμάκζης ועקב המנעל נקרא בל"פ پاشنه] —

* **פִּיזַמִּיקוֹן** (מל"פ باشبامه תהלה ותפארת Ruhm, Lob, Stolz) מד' שו"ט מזמור י"ח והובא בילק' שמואל ב' רמז קס"ג למי נתן העורף לשבטו של יהודה שנא' (בראשי' מ"ט, ח') ידך בעורף אויביך וכן דוד אומר (ש"ב כ"כ, מ"א) ואיבי תתה לי ערף אמר דוד פיזמיקון שלי הוא שנא' (דברי' ל"ג, ז') וזאת ליהודה וגו' כה"ג בילק' ובמ' שו"ט אי' פיזמריקון שלי ופי' המפרש מתנה וירושה ע"כ וגי' הילק' עיקרית ופי' המלה מל"פ הנ"ל כלומ' תפארתי ותהלתי לנצח את אויבי הוא משבט אבותי כי ביהודה נאמר ידך בעורף אויביך. ומה שענין המלה חיבה עיי"ע פזמא. וה"א במלות פרסיות בסוף התיבה נעשה ק' בדרז"ל כידוע. ובע' פטריקון תראה גי' הב"ר פצ"ח והיא המעולה.

* **פָּזַר** (מל"מ נרדף עם בזר וענינו הפרד zer-streuen) בפיעל ברכו' ס"ג. תוספת' ברכו' ספ"ז וירו' ברכו' ספ"ט עיי"ע בדר כנש וע' פה. ב"ר פמ"ד אני מפזרן . . אני מכנסן. בינוני פעול טבול יום פ"ב מ"ג אם היה מפוזר במדוכה טהור מפני שהוא רוצה בפיזורו. נתפעל ומתפעל שבת ט"ז: נתפזרו. תוספת' סוט' רפ"ב מנחתה מתפזרת בבית הדשן וככ"י תוספ' (נפזרת) [צ"ל נתפזרת] אבית הדשן. ב"ר פל"ו ונתפזר זרעו ונתבזה[2]). והשם המופשט סנהד' ע"א: פיזור לרשעים הנאה להן והנאה לעולם וכו', טבול יום פ"ב מ"ג עיי' לעיל, ספרא מצורע פרש' ב' פרק ב' פיזור שיער.

פּוֹר קֹשֵׁב (ראשי תיבות עיי' בפנים) בר"ג דיומ' (ג'.) ובפ' לולב וערבה בגמ' דסמוך ההלל (סוכ' מ"ח רע"א) ובר"ג דר"ה (ד':) „פ' פיים כדתנן (סוכ' נ"ה:) בשמיני חוזרין לפיים כרגלים[3]), ז' זמן שהחיינו, ר' רגל לחשוב אותו זיין ימים לעניין אבלות כמפורש בפ' אחרון במשקין (מ"ק כ"ד:)[4]) אמר רבינא[5]) יום אחד לפני החג והחג ושמיני שלו הרי כאן כ"א לענין שלשים[6]). ק' קרבן בכל הימים פרים ובשמיני פר אחד, ש' שיר בפני עצמו, ב' ברכה[7]) (ברכת) [צ"ל בברכת] המזון ותפלה" *[אחי"ה הועתק אות באות מפי' ר"ח בסוכ' (בש"ס ווילנא) וכנ"ה בלי ר"ת בתוספ' סוכ' ספ"ד יו"ט האחרון של חג פיים לעצמו זמן לעצמו רגל לעצמו קרבן לעצמו שיר לעצמו ברכה לעצמו שנא' (מ"א ח', ס"ו) ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך וגו' ופי' ר"ת בענין שיר עיי' בתוספו' סוכ'] —

פזר (= פַּזְרָא בל' צענד vazra בהוצואריש vazr בל"פ گرز שבט ברזל וכלי מפץ Keule) בר"ג דפ' המניח את הכד (ב"ק כ"ח.) ובס"ג דפ' המוכר פירות לחבירו (ב"ב צ"ט סע"ב) לנקוט פזרא וליתיב פי' שבט וכן קורין לניקוד[8]) שזקוף פזר. *[אחי"ה וכן פי' ר"ח בב"ק פזרא ע"י שבט וברש"י שם מקל ולפי גזרת המלה יותר טוב שבט ברזל או כלי מפץ והוא שבט אשר בראשו ברזל וכן רגמ"ה בב"ב פזרא מפץ אך הוא גרס פנדה אולם זו הגי' לא מצאתי לא בגמ' שלנו ולא בכ"י ש"ס (ושם אי' פיזרא וכ"ה בשט"מ) ואם אמיתית היא אז ענין פנדה בל"פ پاده, پاژه וכן בל' הונגרי (pácza pálcza] —

פָּח (עיקרו בע' נפח ע"ש blasen, wegblasen, aufblasen) מנפח אדם בית הפרס בפסחים בס"ג דפ' האשה (פסחי' צ"ב רע"ב וש"נ) פי' שמנפח העפר למקום שרוצה לילך בו כגון זורה ברחת וכיון שאינו רואה עצם אדם אפי' כשעורה עובר

---

[1]) עיי' מגפים והגי' שם. [2]) והתואר בל' עברי החדשה פזרן כלומר שהוציא מעות יותר מדאי Prasser עיי' התשבי. [3]) וכ"ה בפי' ר"ח ובנו"ג כברגלים. [4]) וכן הביאו התוספו' סוכה זה הפי' מר"ח. [5]) וכצ"ל רבינא ג"כ בפי' ר"ח במקום רב כדאי' שם. [6]) וכ"ה בפי' ר"ח במ"ק. [7]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובפי' ר"ח. [8]) בכ"י ה"ב בטעות לעקוד.

ואינו חושש בית הפרס שנידש ברגלי העוברים והשבים טהור לעושי פסח בס"ג דפ' כלל גדול (שבת ע"ה:) המנפח [1]) בכלי זכוכית חייב משום מכה בפטיש פי' למה חייב משום מכה בפטיש דבפטיש מרדדין כלי מתכות וניפוח בכלי זכוכית כן הוא [2]). בראש מכשירין (פ"א מ"ו.) הנופח בעדשים כדי [3]) לבדקן פי' הנוטל עדשין בכפו ונופחן לבודקן. *[אחי"ה השרש נפח ונרדף עם פוחַ מל"מ ופי' נשיבת הרוח (ועיי' בל"ע فخ וכהוראת הקל הוראת ההפעיל ומזה ג"כ מה שהביא רבינו בע' פח נ' וכנראה שייך לזה מה שהביא בע' פח ד' ע"ש. וכנ"ה בקל במד"ר פ"כ מה אני הולך אצלו לפוח את נפשו כלו' לצערו. עד נפח (במד' כ"א, ל"א) תר"י א' עד דיפח נפשהון. וכן הרבה בזו ההוראה השאולה בשם ורק בקבוץ ר"ה כ"ג: כדי שלא יצאו בפַחֵי נפש. ע"ז ב': יצאו מלפניו בפחי נפש. פסיקת' דר"כ צד קכ"ג. (הובא בילק' ישעי' ר' רנ"ח) והיה יוצא משם בפחי נפש, שבת קכ"ז: הלך לביתו בפחי נפש', במד"ר שם סופכם לילך בפחי נפש כראשונים קרוב לזה ל"מ מפח נפש. והשם המופשט שהש"ר פ' עד שיפוח: עד שאכנים פיחה בלילן של מלכיות לא כבר הכנסתי פיחה בלילן של מצרים וכו' פי' ענין קרירות של נחת Kühlung ובתנחומ' (הובא ביפה קול) הגי' אמר הקב"ה המתינו מעט עד שאכנים פיח במלכיות וכו'. ובהיפך הפחה של רוגז בשמ"ר פמ"ג ישראל שנתנו פוחה בעולם בעגל שעשו. ומה שענינו עטישה מלמטה עיי"ע פח ג'. ועוד השם בלא"ר פוּחָא פי' רוח Wind, Hauch ירו' ר"ה פ"ב דנ"ח: פות ועיי"ע לע (ח"ה, מ"ח) וש"נ. ובתרג' איוב ל', כ"ב פוחא ושם במשלי י"א, כ"ט בנקבה פוחתא ובקצת דפוסי' בט"ס פחתא] —

פָּח (לדעת רבינו מע' הקודם ויותר טוב כדעת ר"ב מפעל פחי = פְּעִי, פָּעֶה פי' צעק (schreien בר"ג דפ"ק בביצ' (ז' רע"א) ביעי דפחיא למאן, פי' חייה כדכתי' (בראשי' ב', ז') ויפח באפיו נשמת חיים. ופחי בהרוגים (יחזקי' ל"ז, ט') — (א"ב פי' פעיא שהתרנגולת בהוליד הביצים פועה וצועקת). *[אחי"ה וכ"ה ברש"י ע"ש וקצת צ"ע שלא פי' ככה גם רבינו בראותו שבפי' ר"ח (נדפס בש"ס ווילנ') הגי' ביצי דפעיא. ובאפעל בירו' סנהד' פ"ב ד"כ: ויעט בהם (ש"א כ"ה, י"ד) אַפְחִין במילין] —

פָּח (= פח א' בהפעיל פי' ענין נשיבת הרוח מלמטה וכן בל"ע فاخ, أفاخ (gebläht sein בר"ג דפ' במה טומנין (שבת מ"ט.) ובר"ג דפ' ר"א אומ' (שם ק"ל.) תפילין צריכין גוף נקי כאלישע בעל כנפים שלא יפיח בהן [4]) ושלא יישן בהן [5]). פי' שלא יתעטש בהן מלמטה — (א"ב תרג' עוכר ביתו ינחל רוח (משלי י"א, כ"ג) עכיר ביתיה ירית פחתא). *[אחי"ה עיי"ע פח א' ושם הבאתי הגי' פוחתא וכ"ה בבוקסט', ולא ידעתי למה פי' ר"ב במובן זה, אבל בזה הענין בע"ז י"ז. הפעל והשם: הֶפִּיחָה אמרה כשם שֶׁהַפִּיחָה זו אינה חוזרת למקומה כך וכו' ובכ"י ש"ס הפריחה . . . כשם שהפרחה זו וכו'. ואין נ"ל — ירו' עירו' פ"י דכ"ו: בפיחה נ"ל שצ"ל בכיחה וכדאי' בבבלי עירו' צ"ט. הכי במ"ע בכיחו. ופני משה הגיה הפיכה ע"ש כל הענין] —

פָּח (= פח א' בפיעל פי' הפיח מיני צבעונין והיינו עושה ציורים Figuren zeichnen, mahlen אבל עיי' בפנים) בס"ג דפ' חזקת הבתים (ב"ב ס':) אין מכיירין ואין מפייחין בזמן הזה פי' „אין מלבינין הבית לאחר שמצוייר [6]) בזמן הזה מפני איבול [7]) בית המקדש" *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה לב"ב. ורשב"ם פי אין מפייחין צורות של מיני צבעונין ע"כ ועפ"י זה פירשתי בראש הע' אבל י"ל ג"כ שמלת מפייחין הוא כמו מפייהין מהשם פוּאָה והראיה כי תוספ' כ"י אירפ' הביא ספ"ז דתרומו' הפעול בבינוני מפוייה עיי"ע פיאה ג'. ובתוספת' ב"ב ספ"ב גם בכ"י אירפ' אין מפייחין [8]) ושם בבינוני פעול בית מפוחיית, ב"ב שם חצר . . מפוייחת ובכ"י ש"ס הגי' מפחמין . . המפוחמת וא"כ ענינו מן פחם ע"ש ולכן מפייחין, מפוייחת יש לגזרו מן השם פִּיחַ שהוא שם לאפר השחור Russ] —

פח (נ"ל מהשם פִּיחַ עיי' סוף ע' הקודם לזה schwarz bestreichen) בס"ג דפ' הנודר מן המבושל (נדרים נ"א רע"א) שקול דיקולא רבה פחייה

[1]) בירו' שבת ספ"ז ד"י ע"ד הנופח. [2]) עיי' בפי' ר"ח בש"ס ווילנא. [3]) לי' לפנינו [4]) כרעת אביי. [5]) כרבא בשבת מ"ט. [6]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בפי' רגמ"ה ובדפ"ע שמסוייד וצ"ל שמסוייר כדאי' בכ"י ה"ב והוא בל"ע כמו מצוייר עיי"ע כייר (ח"ד, רי"ח:). [7]) וכ"ה בפי' רגמ"ח וא"כ גי' הכ"י ק"ט אבל ט"ס הוא. [8]) בנו"ג בהפעיל מפיחין.

כופרא פי' כמו (בראשית ו', י"ד) וכפרת אתה מבית ומחוץ [בכופר] ענין חיפוי. *[אחי"ה בנו"ג חפייה וכ"ה במיוחס לרש"י ובר"ן ואם גי' רבינו נכונה היא אז הוא כאמור בראש הערך] —

* פַּחָא, פּוֹחָא (מל"מ פַּח. בל"ס פַּחָא פי' רשת (Schlinge, Netz עיי' בתרג' תהלי' קי"ט י'; קכ"ד, ז'; קמ"א, ט'; למשלי ו', ה'; ז' כ"ג ובקבוץ לתהלי' קכ"ד ז'; לאיוב כ"ב י'.

* פְּחַד (מל"מ פי' דאג וחרד sich fürchten, zittern) עיי' בקל והפעיל ברכות ס'. פסחי' קי"א סע"ב וקי"ב רע"א התפעל דב"ר ספ"א והשם פחד בלא"ר פחדא עיי' גיטי' ע'. ב"מ ס"ו: ב"ב י'. תעני' י"ג: (ושם צ"ל פחדיה ובנו"ג פחודיה) פסחי' קי"ב רפ"א עיי"ע פרחת. סנהד' צ"ה סע"ב ועוד בל"ג כל"מ קהל"ר פ' את הכל פחדתו של מה"מ. במד"ר פי"ח הם אבדו ולא פחדותן.

* פַּחְדִּין (בל"מ פחדים Hoden) תרג' מרוח אשך (ויקר' כ"א, כ') מרים פחדין עיי' בכורו' מ"ד: וע' אשך, חשך. ובתר"י פחדוי נפיחן עיי' בכורו' תרג' איוב מ', י"ז עיי"ע וותן (ח"ג, רנ"ט).

* פַּחָה (הקבוץ פַּחוֹת ובלא"ר פחה הקבוץ פַּחֲוָתָא) גזרתו מל"פ עיי' או"מ לפירשט זה הע'. ועיי"ע פחת ב'.

פַּחַז (מל"מ פי' קלות התנועה ומהירות übereilen ובל"ע [illegible] ענין גאות stolz thun ועוד פי' גָּבַר übermannen) בפ"ק בנדרי' ב ג' ב ג ד ר י כ ש ר י ם[1] (ט': וכ"ה בתוספת' נזירו' פ"ד) נסתכלתי בבואה שלי ופחז עלי יצרי פי' קפץ יצרו עליו משום דמות נאה והרהר לעבירה מ ש כ ב (ז כ ו ר) [צ"ל זכר][2] — (א"ב ל"מ זה (בראשית מ"ט, ב') פחז כמים אל תותר). *[אחי"ה ובשבת נ"ה: נדרש פחז לשון נוטריקון עיי"ע פז ב' ובב"ר פצ"ח נדרש פחזת חטאת זנית, ושם: עשית כפחזים שנשתברו שוקיהן במים. ובפ' צ"ט דרש ל' נוטרי' בכמה אופנים ע"ש. וכנ"ה בענין קלות ראש וגבה רוח בירו' תרומ' ספי"א דמ"ח: בבית המשתה על ידי דאינון פחיזין מתעסקין ביה. ירו' מ"ק פ"ב דפ"א: אכלין ושתין ופחזין תר"י א' לדברי' ל"ב, ה' עיי"ע פגשו — כ"י ש"ס וילק' עמא פחיזא שבת פ"ח סע"א עיי"ע פז ב' ושם ה ש ם ה מ ו פ ש ט בפחזותייכו. איכ"ר בראש: ראה אותה בפחזותה ובפסיקת' דר"כ קכ"א: ראה אותה בפחזה.. ראה אותן בפחזן ובילק' דברי' ס' רמז תת"א בשם הפסיקת' ראה אותה בפוחזה.. בפוחזן ובילק' ישעי' ס' ר' רנ"ו בפוחזה.. בפחזותן. ירו' סוכה פ"ה דנ"א. כד הוה חמי לון עברין בפחז. בל"ס פַּחְזָא, פַּחְזוּתָא ועיי"ע הבא. והתואר פחיזא בחולי' מ"ז רע"ב פי' הערוך ע' אפי (ח"א, ריי"ג:) קלה ורש"י פי' ק ש ה וכ"ה בפי' רגמ"ה (בקובץ כ"י אנגלי דף ש"ז) קשה כחתיכת עץ ע"כ ואולי מל"פ [illegible] יבש בלי שום לחלוחית] —

פחז (= פַּחְזָא מל"ס של ערוך הקודם לזה Verworfenheit) בפ' ד' מיתות בגמ' המגדף (סנהד' נ"ז רע"א) ואידך אפחזיהו דקא מגלי פי' אורחייהו דקא מגלי דהכי והכי עבוד וליכא למישמע שאסור להם כלום. *[אחי"ה בנו"ג א ו ר ח י י ה ו ד ק א מ ג ל י ובכ"י ש"ס א"פ אורחא הוא וכו' ובדפ"ש ובילק עובדייהו עיי' ד"ס במקומו ולא העיר על הערוך] —

פָּחַח (פי' לבוש בגד קרוע עד שחלקי גופו ערומים הם in zerrissenen, den Körper nicht ganz bedeckenden Kleidern einhergehen) בפ' הקורא את המגילה עומד (מגילה כ"ד.) פוחח פורס על שמע פי' "לבוש בגד קרוע ואין בבגדיו בתי ידים אלא ידיו[3] ערומות כדמתרגמינן (ישעי' כ', ג') כאשר הלך עבדי ישעיהו ערום ויחף כמה דהליך עבדי ישעיהו פחח ויחף". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח למגיל' נדפס בש"ס ווילנ' כ"ד רע"ב. ורש"י הביא במגיל' מסכת סופרי' (פי"ד הלט"ו) פוחח כל שכרעיו נראין ע"כ ובנו"ג במס' סופרים פוחח הנראים כרעיו או בגדיו פרומים וכו' ובריי"ף מפורש ג"כ פוחח מי שבגדיו וכתפיו וזרועותיו ערומות שנמצא בגדו שעליו כאין אזור תחת אצילי ידיו ולמטה כעין זה נקרא פוחח ע"כ ורש"י הביא תרג' מישעי' שלי' לפנינו וכבר השיגו עליו התוספי' ועיי' בר"ן סביב לרי"ף אבל בפי' על ישעי' הביא לנכון ע"ש ובקצת דפוסי' אי' בתרג' פוחח וט"ס הוא וצ"ל פוחח וכ"ה בתוספת' מגיל' פ"ד (ג') ודע כי בכ"י ערוך ובדפ"ר אי' לנכון ד"ה פחח וכן באמצע ובשדפ"ע בד"ה פחה ובדפו"ו לנכון באמצע הע'

---

1) בכ"י ודפ"ר. 2) כ"ה בדפ"ר ווניצי'. 3) בפי' ר"ח כמו ערומות.

פוחח וכ"ה בעה"ק שנ"ב אבל בכ"ז העתיקוהו הסופרי' ללא נכון קודם ע' פחז כאילו הגי' תהיה פחה [1]. וכנ"ה במגילי' כ"ד רע"ב קטן פוחח. ואולי מזה בר פחין בירוש' ברכו' פ"ב ד"ה ע"ג וביתר מקומו' שהבאתי בע' בר פחין (ח"א, ק"פ) ושם מפורש בע"א ע"ש ומהרש"ס בירו' פי' ללא נכון: פחמי] —

* פְּחַל (שם מקום מים חמים) ירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג ר' זעירא אזל לחמתא דפחל.

פחלץ (= פּוּחְלָץ עיי' פי' רבינו בפנים ולפע"ד או מל"ע הרשום' בע' אדר או מל"פ فهولة Gebund) בשלשה תריסין פכ"ד בכלי' (מ"ט) הפוחלץ של גמלים טהור מכלום פי' כלי שמשליכין בו זבל. פ"א "כדאמרינן בשבועו' ירוש" (פ"ג דל"ד ע"ד) חויא דשבור מלכא בלע גמלין בלע כרוכין [2]) כד בעון מקטלוניה אייתון פוחלץ של גמלים ומליונון תבן ויהבינון ביה גומרין ובלעון ומית וכזו הלכה בנדרי' אם לא ראיתי נחש כקורת בית הבד" (נדרי' כ"ה סע"א) וכבר פירשנו בע' אדר. *[אחי"ה ושם מוכח כי כוונתו שהוא ענין עור ופי' דכאן הועתק מפי' רה"ג בכלי' ופי' ראשון דכאן רק כפי השערה כי קודם לזו המלה אי' בכלי' שלש משפלות הן של זבל וכו' וכענין זה משמע מתוספ' כלי' ב"מ רפ"ו הסל והפחלין של גמלים וגי' פחלין אי' ג"כ בירו' שבועו' ואולי נכונה היא ומל"פ הרשומ' בתחלת הע' ופי' כריכה Gebund ובאמת בתנחומ' הגי' גבורין שהוא בל"ע ג"כ ענין כריכה עיי"ע אדר (ח"א, ל"ח) ובפי"מ להרמב"ם פי' שבכה וכן בע"ב פי' מעשה מכבר ואולי לפי זה מל"י πλέκος, πλεκτικός, Flechtwerk] —

פֶּחָם (מל"מ שם לגחלים עוממות Kohle והתואר פֶּחָמִי Köhler, Schmied והפעל פֶּחָם בפיעל פיחם בל"ע فحم mit Kohle schwärzen) בפ' תפלת השחר (ברכו' כ"ח.) מכתלי ביתך ניכר [3]) שפחמי אתה פי' ר"ח ז"ל עושה מעשה מחט שמלאכתן בפחמין [4]). בפ"ט במקואות (מ"ב) לא יטבול את הקומקום בפחמין פי' שחרות שעל הקומקום חוצץ. בב"ר פי"ט (י"ח) על כן יעזב: בשעה שעלה נחמיה מן הגולה נתפחמו פני הנשים מן השמש והניחו אותן ונשאו נשים נכריות והיו מקיפות המזבח ובוכות הוא שמלאכי אומר (כ', י"ג) וזאת שנית תעשו שנית לשטים וכו', ובפ' כ' (רי"ט) בכלי פשתן הדקין הבאין מבית שאן אם מתפחמין קימעא הן אובדין [5]). ובפ' ל"ז (סל"ו) חם וכלב שימשו בתיבה לפיכך יצא חם מפוחם וכלב מפורסם בתשמישו [6]). ובילמדנו וישמע הכנעני (בתנחו' חוקי ל"י) אמרו הכל מטרונה מפני שנתפחמו ידיה לשעה הוציאה המלך את שכולה מפוחמת כושית אומרת לי המלך נוטל אות ה. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ק"ט ובדפו"ו רק נוטל ובשדפ"ע נטול ובשהש"ר פ' אל תראני אי' בזה"ל אמרה לה למה בשביל שראה ידיה מפוחמות אמרה לה אי שוטה שבעולם.. ומה אם אשתו שחביבה עליו ביותר את אומרת מפני שראה ידיה מפוחמות שעה אחת רוצה לגרשה את שכולך מפוחמת ושחורה ממעי אמך עאכו"כ. וכנ"ה בפיעל בקהל"ר שם אם פחמו אחר מהן מה הן ומה דמיהן. שהש"ר פ' כמגדל ופ' שניך היה אחד ממנו מפחם פניה וכו' ירו' מעש' שני רפ"ה דנ"ה ע"ד בתי ע"ז מפחמין אותן בפחמין, ירוש' פסחי' פ"ו דל"ג. מה הקומקום הזה כווה ומפציע ומפחם וכו'. בינוני פעול מְפוֹחָם עיי' לעיל שהש"ר ב"ר רפי"ט וס"פ ל"ו ושם לפיכך יהיה אותו האיש כעור ומפוחם עיי"ע חם ה'. ירו' סוט' פ"ב די"ז ע"ד בכלי חרש לא במפוחם, אסת"ר פ' בהראותו קדרות מפוחמות. נתפעל נִתְפַּחֵם עיי' לעיל. והשם פֶּחָם שבת כ"ט סע"ב ל"א: והלאה והקבוץ פֶּחָמִין מקואו' הנ"ל ביצה ל"ב. אין עושין פחמין ביו"ט, קהל"ר פ' כל הדברים עכשיו מלאה פחמים אבל פַּחִים בתהלי' י"א, ו' הוא היחיד על המשקל הערבי فحم גחלי אש brennende Kohle והתואר פַּחָם Schmied קהל"ר פ' טוב שם זה עוסק בפחמו, שם פ' בכל עת: נפח לפחמו. והתואר

---

[1]) אבל ה' לעווי כתב כי ברפוסי' המאוחרים גרסו פחת וגם תלה בוקי סריקי בר"ב מוספיא ללא אמת ורק רמ"ל הביא המלה בד"ה פח. [2]) בפי' רה"ג לכלי' הגי' בירו' קרובים ובנו"ג קרונין ובירו' נדרי' פ"ג דל"ז ע"ד קברין ובתנחו' בשלח סי' י"ת קרובי' וצ"ל קרוכין מל"ר אמ' carruca, caruca, carrucha, carrocium בל"י אמ' καρούχιον עגלה Wagen. [3]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג אתה ניכר. [4]) בירו' ברכו' פ"ד ד"ז ע"ד אי' בפירוש אשכחיה יתיב עביד מחטין ועיי' תשב"ץ ח"א, סי' קמ"ב. [5]) בנו"ג אבודין ובקהל"ר פ. כי ברב אם נתפחמו אחד מהן בכמה דמין הוא עשוי. [6]) בירו' תעני' ספ"א דס"ד ע"ד הגי' חם כלב ועורב קלקלו מעשיהם חם יצא מפוחם כלב יצא (מפורצם) [צ"ל מפורסם] בתשמישו עורב יצא משונה מן הבריות ועיי' בבלי סנהדר' ק"ח סע"ב.

פחמי עיי' לעיל ומ"ש המהרש"ם לביאור בר פחין עיי"ע פחח] —

☞ פְּחַם (נ"ל מל"ס פי' דומה לאיזה דבר (ähnlich, gleich sein תרג' כל חפציך לא ישוו בה (משלי ג', ט"ו) כל מדעם לא פחים ליה. *[אחי"ה וצ"ל לה וכ"ה בפשיט' הסורית וכן שם ח', י"א לא פאחים לה כ"ה בכ"י ובנו"ג בט"ס פחי. והשם בל"ס פֶּחְמָא ובתרג' שני באסתר ג', ג' ואמרו לי פְּחִימָא] —

פְּחַס (נ"ל מל"ס [illegible] מעך (ein- zerdrücken בע"ז בפ' ר' ישמעאל (ע"ז נ"ג.) פחסה אעפ"י שלא חסרה ביטלה. פי' לא ששיברה בשברים אלא מיעכה שנמחקה הצורה. *[אחי"ה ובפי' ר"ח אי' כגון שהעביר צורת פניה ובדף מ"ב. פחסה אעפ"י שלא ביטלה פי' ר"ח ישראל שפחסה לעבודת כוכבים של עובד כוכבים כלום' ר צ ף צ ו ר ת ה ואינה ניכרת כלל וכו'. ורש"י שם פי' הכה עליה . . בפטיש עד שנתמעכה צורתה ע"כ ובזה הענין בהשאילה פחסתה צלוחיתו ע"ז נ"ו: ע"ב: ורבינו הביאו בעי' מיוחד. ועוד מזה ב"ר פנ"ג עיי"ע פחש. וכנ"ה בירו' ע"ז פ"ג דמ"ג. אם בשפחסה אין כאן אפרוח. ויק"ר רפ"ז מלמד שהיה אהרן נוטל קרבנם ופוחסו לפניהם ואומר להם דעו שאין בו ממש ובילק' צו ר' תע"ט שהיה הקב"ה נוטל את קרנם ופותחו להם ואומר להם דעו שאין להן ממש ובילק' משלי ר' תתקמ"ו נוטל את הפנקס ופותחו להם וכו' ובשני מקומות צ"ל כלעיל שהיה אהרן נוטל את ק ר ב נ ם ופוחסו וכו'] —

פְּחַס (מענין הראשון בהשאילה עד כל כך נתמלא שימעך תוכו והקיא לחוץ durch Druck (überströmen בפ' ר' ישמעאל בגמ' לוקחין גת (ע"ז נ"ו:) כדתני ר' חייא שפחסתו צלוחיתו הכא נמי שפחסתו בורו פי' נתמלא צלוחיתו והקיאתו לחוץ הכא נמי שפחסתו בורו ועלה לגרגתנו ופחסתו גופו הקאה היא. *[אחי"ה ור"ח פי' בשפחסתו בורו כגון שהקיא הבור יין בהרתחה ובא בגרגותני ע"כ ורש"י פי' שפחסתו בורו שנתמלא הבור עד שהגיע היין וטפח בשולי הגרגותני כמו פחסה בפניה (ע"ז נ"ג.)[1]) ע"כ וזה נכון כי ממושג אחד נסתעפו שני הערכים ועוד עיי' ע"ז ע"ב: וע"ג.] —

☞ פחר (= פַּחָרָא בל"ס וכן בל"ע فخار יוצר (Töpfer חרש תרג' כחומר היוצר (ישעי' כ"ט, ט"ז) כמא דטינא ביד פחרא. *[אחי"ה ועיי' עוד תרג' שם ל', י"ד; מ"א, כ"ה; לירמי' י"ח, ב', ג' והלאה וכבר בא בדניאל (ב', מ"א) פֶּחָר. וכן נקרא החרש (ובדרז"ל ובתרג' חסף) פְּחַר, פַּחָרָא עיי' תר"י א' י"ב, כ"ב; תרגו' ירו' א' לבמד' י"ד, נ'; תרג' ישעי' מ"ה, ט'; איוב ב', ח'] —

* פְּחוֹרָה (שם הפרטי וכנראה משם הכללי של ע' הקודם לזה) ירוש' סוט' פ"ט דכ"ד. אלעזר בן פחורה ובקידושי' ס"ו. יש השם הפרטי אלעזר בן פועירה.

* פְּחוֹרְתָּא (נ"ל כמו פעורתא מלשון סורי' פֶּעְרָא (Schlund, Kluft ירו עירו' רפ"ה דכ"ב סע"ב ואין תמשח מן פחורתא פי' מן הנקיק הסלע היינו נקרת הצור והפשיט' העתיקה ככה נקיקי הסלעים (ישעי' ז', י"ט) ועוד צרחים (ש"א י"ג, ו'). והמפרשים כתבו מה שכתבו.

פְּחַשׁ (כמו פְּחַס (ein- zerdrücken בב"ר (פנ"ב) [צ"ל פנ"ד][2]) (לפנינו פנ"ג) מתנתו מה היא לא שפופה אי יהיב אנא אצבעי פחיש אנא לה. או חרום או שרוע (ויק' כ"א, י"ח) תר"י (א') או פחיש או פסיע — (א"ב כמו פחס דבערך קמא). *[אחי"ה פחיש הוא פעיל ופי' מי שנמעך אפו stumpfnäsig ובנו"ג דלקי בחוטמיה] —

פָּחַת (בל"ע فحت ובל"ס פְּחַת ausgraben ואצל רז"ל ענין חסרון vermindern; פָּחוֹת wenig ועיי' בפנים) בפ' יוצא דופן (נ"ד מ"ד:) פחות מכן כנותן אצבע בעין פי' הבא על נערה שהיא פחות מג' שנים ויום אחד אינו חייב כלום שהוא כאדם שנותן אצבעו בעינו ובנגיעתו יחוס עליה שמא ישחיתנה וחסיונו עליה יותר מתאותו ופוסל ואינו מאכיל. בפ' המביא כדי יין (ביצ' ל"א:) בית שהוא מלא פירות סתום ונפחת נוטל ממקום הפחת. אין פוחתין את הנר מפני שהוא עושה כלי (שם ל"ב.). כי כרו שוחה (ירמי' י"ח כ', כ"ב) תרג' ארי כרו

---

[1]) ועיי' הגהת הב"ח. [2]) וכן מוכח מע' אבבית, ואנטיקיסר, בטס, בן ג', דריה, שף ח' כי באלה המקומות הביא רבינו ציונים מפרשי' נ"ג שהיא בחשבון רבינו פנ"ד כידוע.

פחית[1]. בויק"ר אמור אל הכהנים (פכ"ז) הדין גברא זבין לי חד פחית ס"א חד חורבה[2]. בב"ר פרש' ל"ז (ל"ו) וחם הוא אבי כנען (בראשי' ט', י"ח) אבוי דפחתא. *[אחי"ה ההנחה הראשונה נופלת על חקיקה כל"ע וס' ומזה הענין אין פוחתין את הנר ביצ' שם כלומ' אין חוקקין בביצים של יוצר לעשות מקום לצוק בתוכו שמן עיי' פי' ר"ח בביצ' ובפירש"י שם וכן בתוספת' ביצ' ספ"ג[3]) כפי גי' רבינו בע' אלפס: אין פוחתין אלפסין סתומין וממנו השם פחיתת הנר ביצ' ל"ב. מקום הפחת עיי' לעיל. נ פ ע ל ביצ' ל"א: ונפחת. ה פ ע י ל סוכה י"ח: הפחית דופן האמצעי ומזה פְּחֵית בתרג' הנ"ל בל"ס פְּחְתָא בל"מ פַּחַת כולם ענין חקיקה ותרג' שקערורת (ויק' י"ד, ל"ז) פַּחְתִּין ומזה שם כלי מדה חלול: פּוֹחֶת (Hohlgefäss) תוספת' כלי' ב"ב רפ"ז כפי גי' הר"ש לכלי' פכ"ט מ"ח יד הפוחת וכן הפוחת[4]) והקבוץ שם כלי' ב"ק ספ"ז שולי הפחתין וקרקעות הכלי' וכו'. והושאל פָּחַת לענין חסרון וגרעון כי מה שנחקק אבד מקצת תוכו ונחסר ע"י זה, בקל שבת כ"א: פוחת והולך, מגיל' כ"א. אין פוחתין מהן, שם כ"ג. ושם: לא יפחות, תעני' י"ד. אין פוחתין וכו', פסחי' קי"ד. פחות ממיכלך וכו', מקואו' פ"ד מ"ה פחתוה ועיי' ירו' יבמו' ספ"א ד"ג: — תוספת' כתובו' פ"ט וירו' סנהד' פ"ח דכ"ו: הפוחתת כתובתה, ירו' נדרי' פ"א דמ"ט: הפוחתת אינה פוחתת מימות הלבנה וכו', ירו' תרומו' פ"ד דמ"ב ע"ד הפוחת א' מעשרה וכו'. בינוני פעיל סנהד' צ"ז: לא פחית עלמא מל"ו צדיקי ועיי' למטה. איכ"ר פ' רבתי ערסא פחיתא, ושם פ' ויגרם פת פחית, שהש"ר פ' סמכוני: דא פחיתא. תרג' תהלי' י"ט, ג' פתית צ"ל כגי' כ"י פחית ועוד עיי"ע פע. נ פ ע ל סוט' ה' סע"א לסוף נפחת, חולי' מ"ה. נפחתה כדלת, תוספת' יבמו' פי"ב בסנדל שניפחת. ה פ ע י ל ירו' ב"מ פ"ב ד"ח ע"ד מפני שמפחיתן ובבבלי ב"מ ל'. הגי' שמשחיקן. א ת פ ע ל ירו' מ"ק פ"א ד"פ: איירא דציפורין איתפחת במועדא.. בית עלמא דבר מקטיא איתפחת במועדא וכו', ובכתובו' ס"ב: אִיפְּחִית בי באניה וכו' איפחתא דרגא וכו' התי"ו נבלעת. ירו' דמאי פ"א דכ"ב. (פחת) [צ"ל איפחת] פתורא קומוי פי' ניזק ונשבר השולחן לפניו. ו ה ש ם פְּחָת פי' חסרון ומיעוט הערך ב"ק' י"א. פחת נבלה, ירו' ב"ק רפ"א ד"ב: ישלם פחתה ירו' תרומו' פ"ד דמ"ב ע"ד אין הפחת והתוספת שווין. ב"מ ע'. פְּחָתָא עיי"ע תקל א'. ירו' נדרי' ספ"ט דמ"א ע"ג תהא פחתה בה, קהל"ר פ' שמח: איזיל לפחתא. ועוד ענין פחיתות ערך ושפלות ומזה ב"ר פל"ו הנ"ל וכן שם פצ"ט אחים דפחתה[5]). פחותיה דביתך עיי"ע סעותיה — ו ה ת ו א ר פחות הופכו יתר עיי' מגיל' כ"א: כ"ב. כ"ג: פסחי' מ"ז, סוכ' מ"ה:[6]). תוספת' שקלי' רפ"ג. ולנקבה תוספ' כלי' ב"מ דפי"א כתובו' מ'. פְּחוּתָה והקבוץ שם י"א. והלאה פחותות] —

* פַּחָתֵי (= בר פחתי מקוטע מן פַּחֲוָתָא Sohn עיי"ע (von Fürsten, grossen Männern בר פחתי וש"נ ושם פי' ובירו' ביצ' פ"ר דס"ב ע"ג הגי' בן פיחה. וס"א פאתי עיי"ע הנ"ל.

פט (= פְּטָא נ"ל שהוא כמו מטא פי' הגיע לעת מעותד ומוגבל reichen, langen bis zu einer bestimmten Zeit ועוד עיי' בפנים) בפ' ר"א אומר תולין בגמ' שורין (שבת ק"מ:) דמפטיא ליה י"ב ירחי שתא פי' אני ערב שמספיק לו י"ב חרש. *[אחי"ה כלומ' שמגיע לעת י"ב חודש וזה עולה לגי' כ"י ש"ם א"פ כי היכי דממטיא ליה וכ"ה בכ"י רש"י דמטיא ליה עיי' ד"ס שבת צד קס"ו: וא"כ פטא כמו מטא ואם גי' מפטיא עיקרי' אז אולי הוא ל"פ ܦܬܐ פי' עומד וקיים andauernd sein וזה שפירש"י ש ת ת ק י י ם ל ו] —

פט (= פּוֹטָא מל"י φῶς, φῶτα אור (Licht בילמדנו ויאמר משה לחובב (בתנחומ' בהעלתך ל"י) פוטיאל (שמו' ו', כ"ה) שהאיר במעשים טובים כשם שאת אומר ביונית פוטיא פי' נר. *[אחי"ה וע' הזקנים העתיקו ככה אור (בראשי' א', ד'; איוב י"ח, ה'; ל"ח, ט"ו; ישעי' מ"ה, ז'; איכה ג', ב' והרבה זולתו); נר (משלי י"ג, ט'; כ', כ"ז); נוגה (ישעיה ד', ה'; נ', י'; ס"ב, א'); נהורא (דניאל ב', כ"ב), ילק' יונ' ר' תק"נ פטיות מאירות ליונה ונ"ב נרות בל"י וכבר הארכתי אודות זו המאמר במאמרי במ"ע מ"ג חכ"א 591 ע"ש ובתנחומ' הישן וישב סי' ט"ז הבין פוטינֹים (פוטינון) כמו פוטיא וזה מה שסיים ש ה ב ה י ק לביתו של פרעה עיי' מ"שר"ש באבער והנכון עיי' בע' פטנון] —

[1]) בקצת דפוסי תרג' פחת. [2]) בנו"ג חרובא זביניה מהאי גברא ובירו' ב"מ פ"ב ד"ח ע"ג דזבן חרא חלקא. [3]) בכ"י אירפ' אין פותחין אלפסין סתומות. [4]) ובנו"ג פחות וכ"ה בכ"י אירפ'. [5]) ובלי עברי החדשה כך ענין פחיתות כלומ' מיעוט הכבוד והערך. [6]) לא פחות עלמא מתלתין ושיתי צדיקי ועיי' לעיל בפנים בסנה' הנ"ל.

פט (מהשם הסורי פאטטא פי' בר אווז נבנה הפעל בפלפל פִּטְפֵּט משמיע קול כבר אווז schnat-tern והושאל לדיבור בטל schwatzen אבל עיי' סוף הערך ומ"ש) בס"ג דפ' יש בערכין (ט"ז:) הוא עשה מעשה פטיט לפיכך אמרה תורה יביא קרבן פטיט פי' „פטפט והשמיע קולו בלשון הרע לפיכך יביא קרבן פטיט צפרים שמשמיעין קול בכל שעה" [1]). בב"ר פע"א (ע') ויאמר להם השלום (בינינו) [צ"ל ביניכם] [2]) לבינו ויאמרו שלום ואין פטטין את בעי הנה רחל בתו באה הדא אמרן שהדיבור מצוי בנשים. בויק"ר ויהי ביום השמיני (פי"ב) למי מדינים [3]) למי שיח (משלי כ"ג, כ"ט) למאן דיונין [4]) למאן פטטין [5]). ובפרשת סביב (ויק"ר ספל"ב) שלומית בת דברי (ויק' כ"ד, י"א) דהוות פטטא [6]) שלם ליך שלם עליכון [7]). בסוף ברכו' ירוש' (ספ"ט דו"ד ע"ד) כל פטטיא [8]) בישין ופטטיא דאורייתא טבין. בריש יש נוחלין בגמ' סדר נחלות (ב"ב קט"ו:) חוץ מזקן אחד שהיה מפטפט כנגדו [ואמר] ומה בת בנו הבא מכח כחו [9]) וכו'. במנחו' בר"ג דפ' ר' ישמעאל (ס"ה.) חוץ מזקן אחד שהיה מפטפט כנגדו ואמר משה רבינו אהב ישראל ויודע שעצרת יום אחד וכו'. בר"נ דפ' משוח מלחמה (סוטה מ"ג רע"א) ובר"ג דפ' יש נוחלין (ב"ב קמ"ו סע"ב) לקח לו מבנות פוטיאל (שמות ו', כ"ה) לאו דאתי מיתרו שפיטם עגלים לע"ז לא דאתי מיוסף שפיטפט ביצרו וכו' עד דאתי מבנות פוטיאל תרי משמע כלומ' משנים שפיטמו קאתי פנחס [10]). בהגדה דפ' הניזקין (גיטי' נ"ז.) וכשמת אמרה להן ספדו לזה שפטפט ביצרו יותר מיוסף. *[אחי"ה בציונים האחרונים ענין פטפט מתרים ונלחם כנגד איזה דבר עיי' פירשב"ם לב"ב ק"ט: והוא לפע"ד מל"פ فتو מאותה ההוראה אבל בב"ר פצ"ח דמפטפט צחי הוא מענין פִּטְטָא Geschwätz כבנין פלפל והתואר פַּטִּיט ערכי' הנ"ל וכן בב"ר פצ"ג אני רואה בך שפטיט אתה יש באחיך פטיט כמותך, תנחומ' ויגש סי' ה' אתה פטיט פי' דברן ולנקבה פַּטָּטָא ויק"ר פל"ב עיי' לעיל והקבוץ דב"ר פ"ו פַּטָּטוֹת ועוד תואר לנקבה (מבנין פלפל) פַּטְפְּטָנִית תנחומ' וישב סי' ו' מן הפה תהיה פטפטנית . . וכו' עד עמדה לאה והיתה פטפטנית ובב"ר פי"ח ופמ"ה בל' עברי דברנית, דברניות וה' לעווי פי' מל"ס הנ"ל שהושאל מהשם פאטטא בר אווז וכן בל"ע بط וממנו بطبطة קול בר אווז שמשמיע קול כן מי שהשמיעו קולו תמיד ודבר על כל ענין והמשביר פי' מל"ר Schwätzer, fatuus והפעל fatuor אבל לינראה מל"ע فطط הרבה דברים זה אחר זה הכל ביחד והשם فطواط והתואר فطواطى Schwätzer ועיי' ג"כ מלה ערבית فطفط דבר לשון מגומגמת שאין לה שחר] —

* פִּטָא שם הפרטי עיי"ע בר פטא.

* פוטא עיי"ע פוטינון.

* פוטי עיי"ע פט ב'.

☞ פוטאלום (?) מסכת מכות פרק בתרא (כ"ד סע"א) ושמעו קול הממונה של רומי מפלטיי שם עיר קרובה לרומי פוטאולוס ובתחומה נובעים מים חמים כמו חמי טבריא ובסוף מדרש איכה (פי על הר) כתוב פטלילוס וטעות זה וזה שהגירס' נכונה פוטאלוס. *[אחי"ה ר"ב כיון על שם העיר בקמפניא הנקרא Puteoli אבל בע' המיה (ח"ג, רי"ד) כבר הוכחתי שהמלה פלטיה נ"א פטילון במכות ובכ"י ש"ס אפלטינם צ"ל קאפיטליאום Capitolium וגי' ספרי [illegible] ב פ' מ"ג ע"ש בע' המיה, ובאיכ"ר הנ"ל אי' פו[illegible]ילום] —

פִּטְפּוּט נ"ל לדעת רבינו מענין ל"ע فطوطى גבשושית Höckeriges אבל ל[illegible]"ד מל"פ پای بست = پاد. بست Unterbau, Gestell פי' בסים לדבר) בפ' המוציא יין (שבת ע"ח:) רבי יהודה אומ' כדי לעשות פטפוט. פ"ו בכלי' (מ"א) העושה ג' פטפוטין בארץ וחיברן בטיט להיות שופת עליהן את הקדירה פי' „גבשוש העולה מן הכירה

---

[1]) כ"ה בפי' רגמ"ה בערכין (בקובץ כ"י אנג' דף קל"ח רע"א). [2]) כ"ה כדפ"ר ולפנינו ובשדפ"ע ובכ"י ק"ט בינינו ובדפ"א ביניכ' ומזה נפשט בטעות בינינו. [3]) וכ"ה בויק"ר ובאסת"ר פ"ה ד"ה ר' עזריה פתח ובמקרא כתוב מדונים ובכ"י ק"ט מדנים. [4]) בנו"ג דיניז. [5]) בנו"ג פטיטין אבל בילק' משלי כ"ג פטשין וצ"ל פטטין. [6]) בנו"ג עוד: בשלמא. [7]) בנו"ג לכון. [8]) וכ"ה נכון בגי' המהרש"ם ובנו"ג פיטטיא. [9]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובעי' ובשאילתות וביתר מקומו' בר"ס ב"ב צד קס"ג: ובנ"ג בנו. [10]) בפי' רגמ"ה אי' פוטיאל מלא שני פוטיאל דפוטי משמע תרתי מיוסף ומיתרו ואית דמפקו מבנות דמשמע תרתי ע"כ ועיי' בפירשב"ם ובפי' ראשון הובא בפי' בילק' וארא ר' קע"ט דכתיב פוטיאל ולא כתיב פוטאל ובפי' שני אי' בפירוש בשמ"ר ספ"ז בת פוטיאל לא נאמר אלא מ ב נ ו ת פוטיאל שהיתה אשתו משפחות משבט יוסף שפיטפט ביצרו ובאת מצד אחר מיתרו שפיטם עגלים לע"ז.

שהוא עשוי לסמיכות הקדירה כדאמ' בר"ג דפ' הבונה (שבת ק"ב:) כל שהוא למאי חזיא .. שכן[1] עושין פטפוטי כירה קטנה לשפות עליהן קדירה"[2] .ג' פטפוטין [הן][3] עושין בכירה ושופתין עליהן את הקדירה ויש שסומכין פטפוט לכותל ומניחין עליו את הקדירה וסומכין אותה לכותל". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח בשבת נדפס בש"ס ווילנ' בדף פ'; וז"ל פי' פיטפוט ג ב ש ו ש או בנין בארץ ששופתין עליו את הקדירה וג' פיטפוטין הן ויש שסומכין פטפוט לכותל ומניחין עליו את הקדירה וסומכין אותה לכותל ומקשינן וכו' ומוקמינן לה להא פטפוט לכירה קטנה קאמר וכו' ע"כ וא"כ כצ"ל גם בערוך רק הוא מקצר ופי' פטפוט גבשוש בדברי ר"ח הוא אליבא פי' רה"ג ולא הביא רבינו כי כבר העתיק פי' רה"ג מכלי' ולי נראה שלפי זה הפי' הוא מלה ערבי' הנ"ל (עיי"ע אפטט) פי' גבשוש אבל בגוף האדם ומפני כן דעתי נוטה לפי' שני בר"ח בנין בארץ ששופתין עליו את הקדירה וכו' והוא מל"פ הנ"ל פי' בסיס ובנין בארץ ועפ"י זה פי' הרמב"ם בכלי' פ"ה מי"א ופטפוטין קצוות מטיט שעומדת עליהן הקדירה כ מ ו ה י ס ו ד ו ת ע"כ ורש"י בשבת ק"ב: לועז טרפיד"א (ולא כבדפ"ש טרפייר) והוא Dreifuss = trépied וכנ"ה בתוספת' כלי' ב"ק ספ"ד כירה . . ועשו לה פטפוטים, ושם רפ"ה שלשה פטפטין שנתן בארץ, ושם סוף הפרק איזה פעמים פטפוטי — ועה"ק שנ"ב פי' כלי ברזל שקורין דריבום (Dreifuss = Drivuoz) או שלק ע"כ והוא schalc עיי' בטר"ג לפערלעס 109 וש"נ סמ"ק פיטפוט שקורין טריפי. ותשוב' ר"י ווייל ס' קנ"ג ללבן החצובה שקורין דריבוש ועיי"ע חצב ח"ג, תע"א] —

פְּטַגְרְטוֹס (בל"ם פְּטְגְרָא והוא כמו פודגרים (Podagrist עיי' בע' עלב.

פְּטָטָר (אולי מל"פ بَتَّار קץ וסוף דבר והיינו עוקץ (Stiel, Stengel בפ"ק בע"ז (י"ג:) ובנות שוח וספוטרות[4]. גמרי' (שם י"ד.) אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן בפטוטרותיהן שנינו פי' תאנים לבנות בעוקציהן שלא יתלום לפני ע"ז. *[אחי"ה וכן פי' ר"ח בפטוטרותיהן בעוקציהן מפני שמקריבין אותן לע"ז ע"כ ובפירש"י ממש כפי' הערוך וכגי' הירו' במשנ' ע"ז פ"א מ"ה ובגמ' שם פ"א דל"ט ע"ד מוכח מפי' הערוך בע' בנות שוח וכל הפי' הארוך הנ"ל הועתק מפי' ר"ח לר"ה ט"ו: (בש"ס ווילנ' עש"ה), ושם ושם הובא הירוש' שביעי' רפ"ה דל"ה: בנות שוח פיטיראה[5]) ופי' ר"ח ר"ה שם פי' פיטיראה בל' יון ואמרו מין תאנים כאשר אמרנו ע"כ ועיי"ע בנות שוח. ועיי"ע פטרא ומ"ש] —

פְּטַטְרְכָה (= פְּטְרוּכָה נ"ל מל"פ بَتْرَجا מקום מאוס ותואר לאחור (der Hintere בריש ויק"ר (פ"ג) פרש' מלא כף נחת: מסניא דיבא לפטטרכא ומפטטרכא (לכורא) [צריך לו' לבר] — (א"ב פי' אפופטרכא בל"י אחד מהדקין הסמוך לפי הטבעת). *[אחי"ה אולי כיון לל"י πρωκτός. ובקהל"ר פ' החכמה הגי' מסניא דיבא לפטרוכא ומפטרוכא לעזקתא ומעזקתא לברא ובילק' קהלת ר' תתקע"ו מכנת טעיא לפיטרכא מפיטרכא לעזקתא ומעזקתא לברא] —

* פְּטָל (ל"י πατέλλα בל"ר patina = patella קערה) ירו' דמאי פ"א דכ"ב. ירו' תעני' פ"ג דס"ו ע"ג פטל ציבחר פי' קערה קטנה ועיי"ע פטיליקין.

* פַּטְיָה (= איפטיא מל"י ὑπατεία (Consulat ירו' סנהד' פ"י דכ"ז ע"ד הרי הוא נמנה בפטייה של מלכים ובויק"ר פל"ו איפטיא עיי"ע (בח"א רי"א).

פְּטִילְיָא (מל"ר אמצ' patella סל ארוג goflochtener Korb[6]) טמאה בפ' י"ו בכלי' (מ"ה) פי' קופה של גרוגרות כדתניא (תוספתי' שבת פי"ג) חותל של תמרה ופטיליא[7]) של גרוגרות מקטע[8]) ואוכל. ובירושלמי סוף כלל גדול (שבת פ"ז ד"י ע"ג) תני ר' אושעיא חותל של תמרים [ופטיליא של גרוגרות] מקטע ואוכל[9]) ובלעז אספורט"א[10]) ויש בדברי חכמים פטילי ששמן בל' ישמעאל ט נ ג י ר ובלעז טיילא (?) — (א"ב פי' בל"י מין סלים גדולים). *[אחי"ה אולי

[1]) בנו"ג שכן עני אבל בפי' רה"ג לי' עני. [2]) הועתק מפי' רה"ג לכלי' שם. [3]) כצ"ל עיי' בפני' למטה בסמוך. [4]) כ"ה בש"ס בבלי אבל במשניו' נאפולי ובירו' בפטוטרותיהם אבל זה רק בפי' הגמ'. [5]) בנו"ג פיטיריה. [6]) ובל"י πατέλλα קערה. [7]) וכ"ה בפי' אירפ' פטליא ובנו"ג בט"ם פלטיא. [8]) בנו"ג מקרע. [9]) וכ"ה בפי' רה"ג לכלי' ובנו"ג בירו' ופטילייא של תמרים קורע ומתיר. [10]) בלאי"ט Handkorb, sporta.

ר"ל פטיליא כמו פטיריא [1]) והוא σπυρίς סל וממנו לאי"ט sporta הנ"ל והנכון שהוא מל"ר אמצ' הנ"ל וכל הפי' הועתק מפי' רה"ג רק רבינו הוסיף מדעתו המלות הלועזיות ודע כי בפי' רה"ג אי' בזה"ל פטיליא כמין קופה לגרוגרות ששמה בטיית ק ו ס ר ה א ת י ן וכו' עד ויש בדברי חכמים פטילי ס י ג ו ר ע"כ ובטיית השמיט רבינו ונ"ל שצ"ל קוסרה אלתין = قوصرة التين קופה של גרוגרות Feigenkorb. ותחת סיגור צ"ל כגי' הערוך ט נ ג י ר [2]) והוא בל"ע طنجير כלי אשר בו עושין מין מאכל תאנים אבל לזה אינו עולה יפה הלעז בערוך ודע כי בכ"י ערוך ה"ב אי' ובלעז לויילא ואולי הוא לאי"ט Spülgelte, lavello. וכנ"ה פטילייא של תמרים בירו' מעש' שני פ"א דנ"ב ע"ד וירו' שבת רפט"ו דט"ו. ובמשקל עברי בתוספ' מעש' שני פ"א בכ"י אירפ' פטליאות] —

פָּטִילְקוֹן [3]) (נ"ל מל"פ پاتيله קדירה שמבשלין בה Kochtopf) בב"ר פרש' ע"ה [4]) (לפנינו פע"ר) והלא נכריות נחשבנו לו: אפשר כן אלא אין הוה חמי קווקאי טבא הוה נסיב פטיליקון טב הוה נסיב — (א"ב פי' פטלון בל"י עגל ובנוסח' כתוב פטקלין ובמד' איכ' פ' ויגרס בחצץ שני: תמנין פטליקין אכל מכל פטליק חד פת ובעל הערוך גרס תמנין עיגולין דפיתא עיי"ע עגל). *[אחי"ה בענין גי' רבינו באיכ"ר עיי"ע כס א' (ח"א, ק"ל:) וש"נ יתר הערכים, ר"ב כיון לל"י πέταλος עגל והנכון כי הוא ל"פ הנ"ל פי' פארור ופי' פטיליקון טב אם ראה לבן קדרה טוב כלומ' תבשיל יפה לקח לו לעצמו וכן באיכ"ר הנ"ל זה פירושו וכה"ג לפנינו פטיליק דאת מייתי לן חד זמן קדמיי לא תייתי לן זמן אחורי מן דאכלון אייתון קדמיהון תמנין פטילקין אכל מכל פטיליק חד פת ומכל (פטיס) [צ"ל פיטס] חד כס א"ל רבי מן דאכלית ופסקית אייתון קדמך תמנין פטיליקין מחד פטיליק אכל רבי חד פתית ומחדא (פטיס) [פיטס] אישתי רבי חד פס וכו' ופי' בכל המאמר פטיליק פארור והושאל לתבשיל שמבשלין בו ובזה הענין בירו' דמאי וירו' תעני' המצויין בע' פטל כי גם בל"פ پاتيله כמו پاتيل והראיה כי בע' נפש א' הביא מאיכ"ר אכל מכל תבשיל חד פס, והיא העתקת של פטיליק. ועה"ק שנ"ב טעה לפרשו כלי שמזכירין אזכרת לבנה או מחתות אש רויכוא"ם בל"א Rauchfass] —

פֵּטְלוֹן (מל"י πέταλον Goldblatt, ausgebreitete Platte) לא תסולה בכתם אופיר (איוב כ"ח, ט"ז) תרג' לא תשתלחף בפטלון [5]). בכתם טהור לא תסולה (שם י"ט) תרג' בפיטלון דכי לא'תשתלחף. (א"ב פי' בל"י ורומיי טס ופח של זהב צרוף ונקי מכל סיג). *[אחי"ה והוא מל"י הנ"ל והועתק לל"פ [illegible] באותה ההוראה ותרג' כתם (איוב ל"א, כ"ד; איכ' ד' א') פיטלון. וכן העתיקו ע' זקנים פח (שמות ל"ט, ג'); ציץ (שם כ"ח, ל"ב; ל"ט, ל'; ויק' ח', ט'); נזר (שמות י"ט, ו')] —

* פטילוס, פיטולין (= קפיטולין Capitolium) עיי"ע פוטאלוס במו"ע אשר העתיק ככה מבוקסטארף וטעות הוא.

פַּטֵּם (בל"ס פי' אבוס והבריא fett machen, mästen והושאל לעירוב מיני בשמים durch Mischen wohlriechend machen) בריש כריתות (פ"א מ"א) המפטם את השמן המפטם את הקטרת פי' המבשם והממלח כל הבשמים לעשות הקטרת רקח מרקחת. מעשה רקח (שמות ל', כ"ה) תר"י (א') מפטם. איש בריא (שופטי' ג', י"ז). בסוף עירובי' (ק"א.) מעשה בשוק של פטמים פי' מוכרי עופות כדאמרינן בס"פ אין צדין (ביצ' כ"ט: וכ"ה בתוספת' ביצה פ"ג) אצל פטם הרגיל אצלו ואמר לו תן לי תור אחד או גוזל אחד פי' כולן לשון משמן המה. *[אחי"ה וכ"ה ברי"ף עירו' ורש"י בביצ' הנ"ל והוא התואר פַּטָּם וכנ"ה בביצ' ל"ח. מ"ט. שור של פטם. חולי' צ"ה רע"א עיי"ע ספ א'. פסיקת' דר"כ צד ק"ד: ילק' יתרו ר' רע"ג ראה אותה . . אצל חפטם ומילה חיקה פטומות והקבוץ עירו' שם. תוספת' שביעי' רפ"ה הצבעין והפטמין. ועוד שור אבוס (Mastochs) שבת ק"מ: תוספת' שבת רפט"ז (י"ז) גורפין מלפני הפטם ירו' שבת ספ"כ די"ז ע"ג מפני מה שהפטם מותר הרעי אוכל, וכן בל"א וסורי פֶּטְמָא שמ"ר פכ"ה אילולי היה לי פטמא אחד לאכול מיד היה נעשה לתוך פיו טעם פטמא. ועוד רוקח מרקחת (Apotheker) ירו' יומ' פ"ד דמ"א ע"ד הפטמין

[1]) ובאמת כה"ג בכ"י ק"ט. [2]) כ"ה בכל כ"י ערוך ובנו"ג בונגיר. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט ובכ"י אחריי ובדפ"ע פטיליקין. [4]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע ע"ח. [5]) בנו"ג בפיטלון דמן אופיר ובמתורגמן בפיטליין.

שבירושלם וכו׳, ירו׳ סוט׳ פ״ח דכ״ב ע״ג כדרך שהפטמין עושין, ב״ר רפט״ז של פטמים, והשם המופשט ב״ק מ״ז. פיטמא לבעל הפרה ועיי׳ תשוב׳ הגאוני׳ (הוצ׳ הרכבי צד 137) פי׳ נכון, ועיי׳ תרג׳ יחזק׳ מ״ה ט״ו; תהלי׳ ע״ג ח׳ פיטמא — כריתות ו׳. ירו׳ יומ׳ פ״ד דמ״א ע״ד ירו׳ שקלי׳ פ״ד דמ״ח. תוספת׳ יוה״כ פ״ב פיטום הקטורת, ירו׳ סוט׳ פ״ח דכ״ב ע״ג פיטום שמן המשחה, תר״י א׳ לשמות כ״ה, ו׳ פיטומא והקבוץ פיטומין כריתות ג׳. והפעל בקל רק בבינונו פעול כתובו׳ ס״ז: תרנגולת פְּטוּמָה, ירו׳ פיאה פ״א דט״ו ע״ג וירו׳ קידושי׳ פ״א דס״א: מאכיל את אביו פטומות וכו׳. תנחומ׳ הישן וישב סי׳ י״ג זורק עליו פטומות. פסיקת׳ דר״כ וילק׳ הנ״ל עיי׳ לעיל. ויק״ר פל״ד עגלים פטומין, ובינוני פעול בפיעל אסת״ר פ׳ גם ושתי עגלים מְפוּטָמִין, רות רבה פ׳ ויאמר לה בועז עגלות מפוטמות. סנהד׳ פ״ב: בן פוטי שפיטם אבי אמו עגלים לע״ז וכו׳ ועיי׳ ב״ב ק״ט: וע׳ פט ג׳ ב״ר פפ״ו עיי״ע פטיפר. פסחי׳ ע״ו רע״ב מפטמי מהדדי, תוספת׳ ע״ז רפ״ו (ז׳) פרה שפיטמה בכרשיני ע״ז, תרג׳ חמיץ (ישעי׳ ל׳, כ״ד) בליל מְפַטַּם, תרג׳ משלי ט״ו, י״ז תורי מְפַטְּמֵי. ובהוראת עירוב בשמים כריתו׳ ג׳. ו׳. המפטם את הקטרת, ירו׳ יומ׳ פ״ד דמ״א ע״ד פיטמה חציים. ירוש׳ סוכה ספ״ה דנ״ה ע״ג ולא היתה מפטמת כמו שהיתה, ובהשאילה שהש״ר פ׳ אנהגך: יין הרקח (שהש״ר ח׳, ב׳) זה התלמוד שמפוטם במשניות. ועוד הושאל לתנחומין בעלמא לפטם את לבו של אדם ב״מ ס״ו רע״א פטומי מילי בעלמא הוא עיי׳ פירש״י שם. התפעל ב״ר פל״ב לְהִפַּטֵּם, אתפעל אִתְפַּטַּם תרג׳ שופטי׳ ו׳, כ״ה; להושע ד׳, ט״ו. מתפטמין תרג׳ תהלי׳ ל״ז, כ׳. ובינוני פעיל בהוראת התואר פַּטִּים עיי׳ תרג׳ ש״א כ״ח, כ״ד; ש״ב ו׳. י״ג; לישעי׳ י״א, ו׳; לתהלי׳ ס״ט, ל״א והקבוץ פַּטִּימַיָּא תרג׳ מ״א א׳, ט׳; ה׳, ג׳ (עיי׳ רר״ק שם); לש״א ט״ו, ט׳ וזולתו. ירו׳ פיאה פ״א דט״ו ע״ג ירו׳ קידושי׳ פ״א דס״א: תרנגולין פַּטִּימִין, ירוש׳ ביכורי׳ ספ״ג דס״ה ע״ד וירו׳ מגילי׳ פ״ד דס״ט. פטימין ובני תורין ע״ש. ולנקבה איכ״ר פ׳ רבתי: תרנגולתא פַּטִּימְתָּא, והקבוץ פטימן, פַּטִּימָתָא עיי׳ תרג׳ לבראשי׳ מ״א, כ׳. ד׳. ה׳. ז׳. י״ח, כ׳] —

פטם (פִּיטוּמָא צ״ל פרטומא מל״י προτομή גוף עליון עד החזה Büste, Brustbild) ירו׳ דתעני׳ סרק בשלשה פרקים (פ״ד דס״ט רע״א) חמי לי פיטומיה פי׳ המפרש גיד. *[אחי״ה בנו״ג בירו׳ אתון (מעינין) [צ״ל טעינין] רישיה (של בן כוזבה) גבי אדריינוס אמר לון מאן קטל הדין וכו׳ חמי לי פטומיה חמי לי פטומיה אשכח חכינה כריכה עליו ובאיכ״ר פ׳ בלע אי׳ באותו הסיפור: ואיתיאו רישיה לבי אדריאנוס אמר מאן קטליה לדין.. אמר ליה זיל ואייתיה לי אזיל ואייתיה ואשכח עכנא כריכא על צואריה וכו׳ הרי כי רק ראשו של בן כוזיבא הביאו לפני אדריאנוס וא״כ לא מצאו נחש כרוך על גידו כי אם על גויתו העליונה ומפני זה דעתי כדעת ה׳ פערלעס (מיסצעללען 10) להגיה פרטומיה ואדריאנוס חפץ לראות פני וצורת אדם גבור העומר נגדו במלחמה עצומה. וע׳ הזקני׳ העתיקו ראש (מ״א י׳, י״ט) ע״י προτομή והוא גוף העליון וצורה עד החזה[1]. ובילק׳ האזינו ר״ תתקמ״ו אי׳ אייתון לי גופיה פטומיא וקרוב הדבר שמלת גופיה באה מגליון פנימה ובעל מגיה חשב כי פטומא הוא ל״י πτῶμα גויה או ל״ע בגט גוף, וגם יש שם בילק׳ מה שלי׳ באיכ״ר במקורו אשר משם שאב: אשכח חויא כריכא על ארכבותיה, וכנ״ה באיכ״ר שם בסיפור שני אחין ע״ש ואייתיאי רישיהון לגבי אדריאנוס וכו׳ א״ל זיל אייתי לי פיטומייהו אזל אשכח עכנא כריכא על צואריהון וכו׳ תנחומ׳ הישן שופטי׳ סי׳ ח׳ ומעמיד להן פיטומין ובכ״י ר׳ פרטומין] —

פטם (= פִּיטְמָא מל״י πυθμήν שרש ועוקץ של נטע והושאל לחודו של דד 1 Wurzel-Stammende einer Pflanze, 2 Spitze, Warze an der Brust) כפ׳ יוצא דופן (נדה מ״ז.) בן עזאי אומ׳ משתשחיר הפטמית[2] פי׳ „ראש הדד וחודו"[3]. פטמא של רמון (עוקצ׳ פ״ב מ״ג)[4] עיי׳ בע׳ נון פי׳ גם הוא חודו של רמון וכן חודן של בצלים ושל כרישין. פיטמא[6] בסוף לולב הגזול (סוכ׳ ל״ד:) ניטלה פיטמתו פי׳ ר״ח ז״ל נראין הדברים שהוא דד החוטם כפיטמא של דד כדתנן (עוקצין הנ״ל) פיטמא של רמון אבל הא דאמר רבי

[1]) וכן העתיק עקילס תרפים ש״א י״ט, ט״ז. [2]) כ״ה בכ״י ק״ט וכ״ה בפי׳ רה״ג בנדה ובנו״ג במשני שבמשניו׳ הפיטומות ובמשני דש״ס הפיטומית ובדפ״ע הפטומת. [3]) וכן מוכח מפי׳ רה״ג בנדה בסדר״ט 33 ועיי׳ פי׳ לעוקצין פ״ב מ״ג שם צד 43. [4]) בנו״ג פיטמא. [5]) ועוד עיי״ע מסרק ומ״ש. [6]) בדפ״ע כאן מתחיל הערך אבל בכ״י ק״ט וה״ב רק המשך של קודם וכ״ה עיקר.

יצחק (סוכה ל"ה סע"ב) ניטלה בוכנתו הוא קצה העץ הנתון באתרוג [כגון בוכנא] [1] האי בוכנא [2] דשף מדוכתיה טרפה וישם המדוך עוד [בוכנא] [3] כ ד ג ר ס י נ ן [4] (שם נ"ב .) בוכנא ואסיתא. ובאתרוג עץ שהוא תלוי בו באילן [הוא] כמין בוכנה ובעיקר האתרוג חקוק כמו אסיתא והעץ נתון בה וקיימא לן שאם נעקרה הבוכנא מן האסיתא חיישינן שמא ניטל מגופו של אתרוג עמה וחסר האתרוג ופסול אבל אם הבוכנא באתרוג קיימת בתוך האסיתא ונחתך העץ למעלה ממנה כשר שהרי העיקר קיים וזהו ניטל עוקצו כשר" [5]. ר' גרשום ז"ל פי' בוכנתו שהפיטמא נכנסת באתרוג כהאי בוכנא באסיתא ואם ניטלה הפיטמא כולה שנשתרשה מן האתרוג היינו ניטלה פיטמתו דתני במתניתין [6]) וזה הפי' סבירא לן שזה הפיטמא לא יקשה על שאר פיטמא — (א"ב פי' בל"י תחתית הפרי ונקרא כן הטבור ואצלנו נאמר כן טבור או תחתית הדד ובו העוקץ אצל הפטמא לא כן בפירות אשר יתפרדו מן קצה אל הקצה). *[אחי"ה ר"ב כיון לנכון למלה יונית הנ"ל ופיטמא ועוקץ הוזכרו יחד לענין הדד בנדה מ"ז. ע"ש ובתוספו' סוכ' הנ"ל ובירו' סוכ' פ"ג דנ"ג ע"ד מפורש פיטמתו: תמן אמרי שושנתו [7]) ובפירש"י ברכו' ל"ו: פיטמא של רמון: הפרח שבראשו כעין שיש לתפוחים ולספרגלין ע"כ ובחולין קי"ח: פירש"י פיטמא של רמון הוא שומר על פיו ע"כ וכ"ה בפי' רגמ"ה שם (בקובץ כ"י אנג ייל' דף שמ"ח:) זו היא קליפה שומר של רימון ע"כ ורה"ג בעוקצין פ"ב מ"ג פי' בע"א עיי"ע מסרק. וכנ"ה בירו' כלאי' פ"א דכ"ז. פיטמה של אבטיח.. פיטמה של תפוח, ירו' תרומ' פ"ט דמ"ו ע"ד ושם רפ"י דמ"ז. העביר פטומתו כמחותך הוא. וע' הזקנים העתיקו קנה (בראשי' מ"א, ו'. כ"ב) שריגים (שם מ', י') ע"י זו המלה הנ"ל] —

פַּטְמָא (ר"ב כיון לל"י φύτευμα das Gepflanzte והנכון מל' פטם של ע' הראשון das Gemästete) מד' שמ"ר פ' הנני ממטיר לכם (פכ"ה) אלולי היה לי פטמא אחד לאכול מיד נעשה לתוך פיו טעם פיטמא פי' בל"י שם כללי לנטע ודשא. *[אחי"ה ואין ההמשך סובל זה הפי' והנכון שהוא מל"ס פֶּטְמָא ענין שמנות ומפני כן הבאתיו בע' פטם א' ע"ש] —

* פַּטִימָא עיי"ע עדישה וע' אשן ב' ח"א, ש"כ.

פטנג (= פּוּטַנְג בל"ע فوتنج فونج בל"ם پودنه Polei) בגמ' דפ' ח' שרצים (שבת ק"ט:) מאי יועזר (שם במשנ') פוטנג. ירושלמי (שבת פי"ד די"ד ע"ג) פוליטריכון [8]) בלעז פוליי"ו — (א"ב לא דקדק בעל הערוך כי הוא עשב ידוע בל"י ורו' וטעם המלה שערות רבות כי יש סגולה לו ליפות ולהגדיל שער אם ירחץ במימיו). *[אחי"ה והוא πολύτριχον = polytrichon ועיי' בסגולת זה העשב פליניאוס י"ב, ל' אבל לא ידעתי מה פשעו מה חטאתו של רבינו כי הוא רק הביא פי' הירושלמי וע"י לעז פי' פוטנג ויפה פי' כי בל"ע ופ' ענין פוטנג mentha pulegium (עיי"ע ארקתא ומ"ש) ועשב pulegium בלאי"ט puleggio = Polei וכאן ובע' ערקא א' גרס רבינו פוטנג ובכ"י ש"ס מינכען וא"פ ובר"ש פוטנק ובנו"ג פותנק וכ"ה בע' ארקתא במו"ע אבל בע' פונתק טעה ר"ב בגי' ועיקר הגי' בתי"ו פותנק, פותנג עפ"י כתיבה ערבית ופרסי' ובה"ג הל' ביצי' פרגנג צ"ל פודנג [9]) ורש"י בשבת לועז פותנק: פולאל והוא ל"צ Polei, pouliot וכן לועז מי סיסין בברכו' מ"ד: גיטי' ס"ט:] —

פטנון (פּוּטַנוֹן מל"י אמצעי' πουτάνα בל"ר putana פי' זונה Buhlerin) בב"ר פ' פ"ז (פ"ו) כיון שירד הפר לשם נעשה פוטינון [10]) סרים פרעה שנסתרס בגופו — (א"ב אולי מלשון זה שהובא במדרש קהלת פ' כל הדברים יגעים: עבד בן אפטניות פי' היה עושה סריסים ועיי' פי' אחר במקומו). *[אחי"ה בע' אפטוניות (ח"א, רי"א) פי' ר"ב בל"י רשע ושנגמר דינו ויי"ט שהוא מסרס והביא לסמך זה דב"ר הנ"ל ושם בסוף הערך העליתי כבר כי המלה ל"י ורו' מאוחרת היא ופי' זונה ועתה הראיתי לדעת כי כ"ה ג"כ במיסצעללען לפערלעס (21) וכן מוכח מהמשך הענין בב"ר שם מלמד ש ל א ל ק ח ה א ל א ל ת ש מ י ש וסירסו

---

1) כ"ה בפי' ר"ח וכצ"ל בערוך כאותו דשחיטת חולין (מ"ב: נ"ד:) 2) וכ"ה בפי' ר"ח ובנו"ג בוקא עיי"ע בכאן. 3) כ"ה בפי' ר"ח וכצ"ל בערוך, 4) כ"ה נכון בכ"י. 5) הועתק מפי' ר"ח לסוכה נדפס בש"ס ווילני דף ל"ו. 6) ולכאורה הוא כפי' ר' יצחק הלוי שבפי' רש"י סוכ' ל"ה סע"ב ועיי' תוספו' שם ד"ה נטלה בסוף הדבור אבל עיי' פירש"י שאחז בפירוש רבינו יעקב. 7) ובבבלי סוכ' ל"ה: בוכנתו. 8) בנו"ג פוליטריכין. 9) עיי' לעף פפלנ"צ 315. 10) כ"ה ברפ"ע באמצע הערך ובד"ה פטיגון ובכ"י ק"ט פטינין וצ"ל בכל מקום פוטנון ובנו"ג פויטנון.

הקב"ה ועיי' סוט' י"ג: פוטיפר סרים פרעה אמר רב שקנאו לעצמו בא גבריאל ופרעו וכו' עיי"ע פטיפר. ושיעור המאמר כיון שירד הפר היינו יוסף שנקרא בכור שור (דברי' ל"ג י"ז) למצרים היה נחשב בעיני פוטיפר לזונה כלו' רצה לעשותו לתשמישו במשכב זכר וכן דרש במכילת' בשלח פ' ויבא עמלק פ"א ואת יואש עשו שפטים (ד"ה ב' כ"ד, כ"ד) א"ת שפטים אלא שפוטים ומה שפוטים עשו בו אמרו העמידו עליו בריונות קשים אשר לא ידעו אשה מימיהם וענו אותו במשכב זכר וכו' וכ"ה בירו' קידושי' פ"א דס"א. ושם הגי' והיו מענין בו כדרך שמענין את האשה. ובתנחומ' וארא סי' ט' ומנין שנבעל כנשים דכתיב (דה"י שם) ואת יואש עשו שפטים אל תהא קורא שפטים אלא שפוטים וכו'. וכנראה כן ל"מ יחזק' כ"ג, י' ותהי שם לנשים ושפוטים עשו בה וכל הפרשה מענין תזנונים דברה והמדרש הבינו מל"י הנ"ל וכן בב"ר פ"נ וישפוט שפוט (בראשי' י"ט, ט') כך התנו אנשי סדום ביניהם אמרו כל אכסניא שהוא בא לכאן יהו בועלים אותו וכו' וכן פי' במדר' קהל"ר הנ"ל אזל ואשכחיה עבד בן אפטוניות פי' עשה בו משכב זכר. ור"מ לונזאנו פי' בע' פוטינון וז"ל בב"ר פפ"ו לשון לעז הוא ופירושו נער כי הסרים אין לו זקן ודומה לנער ע"כ הרכיב שני ענינים בחשבו כי פי' פוטינון בלאי"ט putto נער ועוד מל"י ἐπίτομος סרים ואמת הדבר כי פיטנון היא ποutάνα, putena, putana, (בל"צ putain) וגזרוהו מל"ר putus נער ולנקבה putae נערות העומדות לתשמיש עיי' או"מ לדוקאנגע מיירסיאוס ופערלעס במקום הנ"ל ובתנחומ' הישן וישב סי' ט"ז גרס נעשה ביתו פוטינוס ונ'ב עשיר והמו"ל הגיהו פוטיוס עיי' שם באריכות][1] —

פטס (= פִּיטָס בל"י πίθος כד של יין Fass, Weinfass) בפ' המוכר פירות לחבירו (ב"ב צ"ג סע"ב במשנ') קנקנים בשרון מקבל עליו עשר פטסות[2]) למאה. פי' פטסאות בל"י כדים וחביות וקנקנים דשחלי והן השואבות היין ומזיעות אותו בחוץ ונראות מגויירות[3]). נאות ומגופרות (ב"ב צ"ז סע"ב)[4]) פי' כשמבשלין נותן בהן גופרית ומלחכתן האור בגפרית מבושלות נאות[5]). בר"ג דביצ' (ט"ו:) הללו בעלי פטסין פי' פטסין הם דני ודומים לקנקנים אלא שהקנקנים ארוכים ואלו עגולין כמו שאמרו בראש השנה (כ"ז: כ"ח.) התוקע לתוך הבור או לתוך הפיטס. [פ"א][6]) "בעלי פיטסין הם בעלו חביות גדולות כלומ' יש להן יין הרבה ומשכימין לשתייה[7]) בעלי כדים פחות מהם[8]) לגינין פחות מן הכדים כום פחות מן הלגין כתששית[9]) בעלי מארה[10]) אין להם כלום לא קיימו שמחת יו"ט ולא שמחת בית המדרש שכבר יצאו". *[אחי"ה ע"כ הועתק מפי' ר"ח ביצ' שם (בש"ס ווילני). עיקר הגי' פיתוס וכדאי' בירו' שבת ספי"ג די"ד. שמואל צד הוא בפיתס ובירו' ביצ' פ"ג דס"ב. אי' בפיטס ועוד בתי"ו אי' בכ"י תוספ' טבול יום רפ"ב כור או פיתוס אבל בתוספת' כלי' ב"ק ספ"ד פיטים צ"ל פיטוס, תוספת' אהלו' רפ"י פיטוס שהוא עומד בתוך הבית וכו' ושם ספט"ו שנתנו בפיטס וכו' אי' בטי"ת וכ"ה בכתובו' קי"א: כפיטוס גדול, ב"מ ס'. נותן לתוך פיטוס אחד כצ"ל במקום פיטום וכ"ה פיטס במשניות נאפולי ובירו' ובריי"ף דפ' קושט', וכצ"ל בספרי האזינו סוף פ' שי"ז ושם אי' כשותה מן הפיטום. והקבוץ פִּיטָסִין ביצ' הנ"ל ובתנחומ' הישן תזריע סי' י"ב עשה להם פיטסים ובילק' מלכי' רמז ר"ל הגי' פטשין. ולנקבה פִּיטָסוֹת ב"ב צ"ג: צ"ז: ובתוספת' כ"י ב"ב רפ"ו פוטסות[11]) וכ"ה בכ"י ש"ס ה' ור' בב"ב צ"ג: ובריי"ף, ובמשניות נאפולי פיטסיאות ורבינו לעיל הביא פטסות ועוד פטסאות ובע' פדס הביא עוד הגי' פדיסין, איכ"ר פ' ויגרם עיי"ע אישתי וע' פטיליקון שצ"ל פיטס במקום פטים וכן הקבוץ בריש אסת"ר פטיסין צ"ל פיטסין] —

---

[1]) והי' לעווי טעה הן בגזרת המלה הן במובן הענין בב"ר פפ"ו. [2]) בנו"ג פיטסות ובמשניות נאפ' פיטסיאות. [3]) פי' מגויירות מצוחצחות ומושחרות עיי"ע גר (ח"ב, שמ"ו סוף הערך) אשר שם כבר העירותי על זה, ובגוף הדבר פי' כן מהר"י ן' מיגאש ב"ב צ"ז: ע"ש ובשטמ"ק שם ובעה"ק שנ"ב הגי' מצויירות. [4]) נ"ל שצ"ל בגמ' (צ"ז:) תאנא פיטסות נאות ומגופרות ורבינו העתיק לרוב ציון המשנה ופירשו ואח"כ העתיק פי' הגמ' על ציון המשנה ופירשו ובדפ"ע קצרו במקום שהיה להם להאריך. [5]) וז"ל הרגמ"ה בב"ב צ"ז נאות ומגופרות כשבא לבשלן מביא גפרית ונותן בהן עם האור ומלחכתן האור עם אותו הגפרית ונראות מבושלות והן נאות ע"כ וממש כזה הענין אי' בפי' הרשב"ם ד"ה תנא פיטסות . . פירוש כתוב בספרים כשבא לבשלן וכו' וזה הפירוש ממש בכ"י ש"ס מינכען וכנראה מפי' רגמ"ה בא פנימה. [6]) כצ"ל כי מכאן עד סוף העתיק פי' ר"ח [7]) בפי' ר"ח הגי' ומשכימין שיספק להם היין עד הערב. [8]) נשמט בטעות בפי' ר"ח ויש להשלימו מערוך. [9]) וכצ"ל בפי' ר"ח והמו"ל לא עיין בערוך לתקן משם [10]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובפי' ר"ח ועיי"ע בעלי מארה (בח"ב, קמ"ו ומ"ש) ובדפ"ע בט"ס מאירה. [11]) בדפוסי' בט"ס פינסות.

* פִּטְפֵּט, פִּטְפְּטָנִית עיי"ע פט ג', ועוד עיי"ע פטפוט לעיל אחר ע' פוטאלוס.

☜ פטקא (= פִּיטְקָא מל"י πιττάκιον בל"ר pittacium בל"ע بطاقة Zettel, Blätter (aus der Schreibtafel תרג' ספר ואיגרת עיי"ע פתקא[1]).

* פטיקלין כ"ר פע"ד צ"ל פטיליקון עיי"ע.

פָּטַר (בלא"ר פְּטַר מל"מ א') ענין שלוח חפשי והושאל להוצאת ידי חוב frei machen ; schuldlos erklären פָּטוּר frei sein von etwas ב') מלא"ר (בנפעל) קבלת רשות להליכה sich verabschieden ; הלך לעולמו (scheiden, sterben בגמ' דפ' לולב וערבה (סוכה מ"ה:) יכול אני לפטור את כל העולם מן הדין וכו'. פי' רבי שמעון בן יוחי היה במערה י"ג שנים[2]) ונראה לו (אלהים בדרך גדול כבודו) [צ"ל בדרך מראות אלהים גודל כבודו][3]) והיה אומר[4]) יכול אני לפטור את העולם כגון [זה] האמור בסדום אם אמצא שם כך וכך צדיקים ונשאתי לכל המקום[5]) מיום שנבראתי ועד עכשיו כלומ' בזכותי יתקיים העולם ולא ישחיתנו[6]) האלהים[7]) ואפי' אם אין שם צדיק אחר ואם בני עמי זכותינו מגנת משנברא העולם ועד עכשיו ואם יותם בן עוזיהו עמנו מגינים אנו על כל באי העולם[8]) שלא תהא כלייה כגון המבול ומאי שנא אלו שלשה שנתברר אצלו שכל הצדיקים קבלו בעולם הזה מעין השמור לעולם הבא ואלו לא קבלו כלום לכך זכותם גדולה משאר הצדיקים"[9]). בס"ג דפ"ק דקידושין (מ' סע"ב) אין תחילת דינו של אדם נידון[10]) אלא על דברי תורה שנא' (משלי י"ז, י"ד) פוטר מים ראשית מדון פי' התורה נמשל למים[11]) שנא' (ישעי' נ"ה, א') הוי כל צמא לכו למים. ראשית מדון[12]) ראשית הדין. פטיר[13]) ועטיר (גיטי' פ"ו.) עיי' בע' טצהר. ירו' בפ' א"ע[14]) (ירו' ברכו' רפ"ה ד"ח ע"ג) אליהו לא נפטר מאלישע אלא מתוך דבר של תורה שנא' (מ"ב ב' י"א) ויהי המה הלכים הלוך ודבר במה היו עוסקין בקריאת שמע הה"ד (דברי' ו', ז') ודברת בם וכו'. בהאומר התקבל פ"ו בגיטין (ס"ח:) פטרוה פרנסוה. ושלח רצוצים חפשים (ישעי' נ"ח, ו') תרג' פטרו דהוו אניסין בני חורין. *[אחי"ה וכן הרבה בלישנא שלוח מתורגם כן עיי' תרג' בראשי' מ"ג, י"ג תר"י א' לויק' ט"ז כ"א; לבמד' ה', ב', ג', ד' ובענין שלוח עבד חפשי עיי' תרג' שמות כ"א, כ"ו, כ"ז; לדברים ט"ו, י"ב, י"ג; לירמי' ל"ד, ט"ז ובפרט שלוח אשה בגט גיטי' ע"ט: פוטר אדם אשתו בגט ישן בתוספת' כ"י גיטי' רפ"ח (ו') אדם אינו פוטר את אשתו בגט ישן וכו' גיטי' ס"ה: במשנ' פטרוה.. לא אמר כלום ושם בגמ' ר' נתן אומר פטרוה דבריו קיימין פיטרוה לא אמר כלום אמר רבא ר' נתן דבבלאה הוא דדייק בין פיטרוה לפטרוה וע"ש פירש"י ונראה שבדבור פיטרוה יש במשמע שִׁלְחוּהָ ולא לגמרי על כן רבי נתן אמר לא אמר כלום אבל באומר פַּטְרוּהָ משמע שלחוה בגט פטורין כי בלא"ר בבבל נוהגין לקרוא לשילוח ע"י גט פטורין פַּטֵּר וכ"ה בתרג' קהלת ז', כ"ו גבר די יִפַּטֵּיר יתה בגט פטורין. והפכו כנס כתובו' ק"ט. ירו' כתובו' ספי"ג דל"ו סע"ג תוספת' כתובו' ספי"ג (י"ב) או כנוס או פטור. גיטי' פ"ה: איך פלניא בר פלניא פטר ותריך ית פלונית אנתתיה וכו'. ובינוני פְּעִיל פטיר שם פ"ו. עיי"ע טצהר. סוט' מ"ה: פטרנוה בלא מזון. ועוד ענין שלוח מן חוב והיינו יציאה ידי חובתו סוכ' הנ"ל ועוד עירו' ס"ה רע"א יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין וכו', ושם: לפטור.. מדין תפלה, שבת כ"ט: סע"ב פוטר בכולן, ברכו' מ"ב. פטר את היין שלאחר המזון וע"ש כל הענין. יבמו' פ"א מ"א ומ"ב פוטרות צרותיהן. ובינוני פעול פָּטוּר לנקבה פְּטוּרָה הפכו מותר, חייב עיי' שבת כ"ט סע"ב ול' רע"א יבמו' הנ"ל ב"מ צ"ד. והלאה, ירו' כתובו' ספי"ג דל"ו. והרבה זולתו, שבת ג'. כל פטורי דשבת פטור אבל אסור לבר מהני תלת דפטור ומותר עיי' יד מלאכי סי' תקכ"ד — תקכ"ו. ובפעל עומד קבלת רשות להליכה עירו' ס"ד. אל יפטור אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה וכו' וכ"ה ברכו' ל"א.

---

1) עיי"ע פתק א' וש"נ. 2) בפי' ר"ח שנה. 3) וכ"ה נכון בפי' ר"ח. 4) בפי' ר"ח והיה יודע בעצמו שהוא חסיד גדול והיה אומר וכו'. 5) כ"ה נכון בדפו"י וכ"ה בפי' ר"ח. 6) בפי' ר"ח ולא יחרב ולא ישחית. 7) בפי' ר"ח עוד: בעבורי. 8) בפי' ר"ח נשמט מן זכותינו מגנת עד מגינים אנו. 9) ע"כ הועתק מפי' ר"ח בסוכ'. 10) לי' בש"ס וילק' משלי ר' תתקנ"ו. 11) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע כמים. 12) כ"ה נכון בדפו"ו. 13) בדפ"ר כאן מתחיל הע' ללא נכון. 14) והוא אין עומדין כ"ה בכ"י ק"ט אבל בדפ"ע בט"ס בפ' אין מעמידין.

וכ״ה בנפעל ברכו׳ ס״ד. הנפטר מחבירו אל יאמר לו לך בשלום וכו׳ הנפטר מן המת אל יאמר לו לך לשלום וכו׳, מ״ק כ״ט. הנפטר מן החי . . הנפטר מן המת וכו׳, ב״ר פמ״ז הנפטר מחבירו בין גדול בין קטן צריך ליטול ממנו רשות וכו׳, סוט׳ מ״ה: נפטרו זקני ירושלם והלכו להם. קהל״ר ר״פ לך אכול בשעה שישראל נפטרין מבתי כנסיות ומבתי מדרשות וכו׳. תנחום׳ בראשי׳ סי׳ י״ג תלמיד הנפטר מרבו ולן רבו באותה העיר צריכין להִפָּטר ממנו וכו׳. ב״ר רפ״נ נפטרים מאברהם בשש שעות. אתפעל יומ׳ ע״א. כי מיפטרי רבנן מהדדי וכו׳. ועוד בנפעל פי׳ הלך לעולמו ברכו׳ י״ז. נפטר בשם טוב מן העולם, תמור׳ ט״ז. בשעה שנפטר משה רבינו לגן עדן וכו׳, ב״ר פצ״ו רבינו כשהיה נפטר מן העולם. אפעל תנחום׳ בראשי׳ סי׳ י״ג אפטרו מיניה באורתא בצפרא אתו וקא מפטרי מיניה אמר להו מי לא אפטריתו מקמאי מאתמול, כמד״ר פי״ב באילן יומיא דיהוון מפטרין טליא בד׳ שעין. ובהפעיל נותן רשות להלוך ירו׳ ברכו׳ פ״ד ד״ז ע״ד הפטר את העם. פסחי׳ פ״י מ״ח עיי״ע אפיקומן, חולי׳ נ״א. עיי״ע כנס וע׳ חזן. אתפעל איכ״ר פ׳ רבתי: אתפטר לבית עלמין. ובהבלעת התי״ו תרג׳ קהל׳ ז׳, א׳ מִפְּטַר לבית קבורתא. ובינוני מִיפַּטְרָא פי׳ גרושה עיי׳ תרג׳ ירו׳ א׳ ויק׳ כ״א, ז׳, י״ד ובאפעל עוד ענין עשית הספד כי המת נפטר והלך לו ירו׳ ברכו׳ פ״ב ד״ה סע״ב, ירו׳ ע״ז פ״ג דמ״ב ע״ג ירו׳ הוריו׳ פ״ג דמ״ח: איכ״ר פ׳ ומרב וקהל״ר פ׳ מתוקה ואפטר עלוי. ועוד מהשם הַפְטָרָה, אַפְטָרָה, אַפְטַרְתָּא (עיי״ע) פי׳ קרא ההפטרה מגילה כ״ד. המפטיר בנביא, שם ל׳, ל״א. והלאה ומפטירין, שם אפטורי מאי מפטירין, שם ל׳: קרא ומפטר. והשם פְּטוֹר הפכו חיוב עיי׳ ירו׳ פיאה רפ״ב דט״ז ע״ד פטור פיאה, ירו׳ תרומ׳ פ״ד דמ״ב ע״ד לחיוב . . לפטור, ירו׳ חלה פ״ג דנ״ט. מפטור על החיוב, שבת ב׳: מהן לחיוב מהן לפטור, ירו׳ שבת רפ״א ד״ב. ושם: שתים לחיוב ושתים לפטור. הקבוץ גט פיטורין גיטי׳ פ״ה: נדרי׳ ה׳: תר״י א׳ לשמות כ״א, י״א ועוד עיי׳ תרג׳ לדברי׳ כ״ד, א׳. ג׳; לישעי׳ נ׳, א׳; לירמי׳ ג׳, ח׳. והשם המופשט פְּטִירָה (das Verscheiden) תעני׳ י״א. מנחו׳ ק״ט: כתובו׳ ק״ג. ירוש׳ כלאי׳ פ״ט דל״ב. ירו׳ כתובו׳ רפי״ב דל״ד ע״ד בשעת פטירתו, ויק״ר פ״ד בשעת פטירתו של אדם מן העולם. דב״ר פי״א פטירתו של משה] —

פֶּטֶר (מל״מ ענין פתיחה לוולד הנולד ראשון Erstgeborenes) ובלא״ר פִּטְירְתָא ברפואות דפ׳ מי שאחזו (גיטי׳ ס״ט:) וכנגדן כנתא פטירתא פי׳ כנתא אינטרי״ל[1]) כגון (חולי׳ קי״ג.) הדורא דכנתא. פטירתא שלעולם[2]) לא היה לה וולד כגון פטר רחם (שמות י״ג, י״ב). *[אחי״ה והקבוץ בכורו׳ ו׳, פִּטְרֵי חמורים . . פטרי סוסים וכו׳, ירו׳ תרומו׳ פ״ו דמ״ד: פטרי חמורות] —

פטר (פֵּיטְרָא בל״ס פַּטּוּרְתָּא, בל״ע فطر Schwamm) בר״ג דפ׳ ח׳ שרצים (שבת ק״ח רע״א) האי מאן דתלש פיטרא מאונא דחצבא חייב משום עוקר דבר מגידולו פי׳ פיטרא מאונא דחצבא כעשב בעציץ שאינו נקוב דמי[3]). בפ׳ אחרון[4]) (פ״ג מ״ב) דעוקצי׳: כל ירקות השדה ושמרקעין[5]) ופטריות. בר״ג הנודר מן הירק (נדרי׳ נ״ה:) על הכמהין ועל הפטריות יאמר שהכל נהיה בדברו ויש מהן בע׳ כמהין פי׳ כמהין טיראטופלי[6]) פטריות פונג״י[7]) — (א״ב וכן בל׳ ישמעאל). *[אחי״ה וכן פי׳ רה״ג בעוקצין ופטריות ושמם פוטר ע״כ והוא فطر ועיי׳ הערה 5 בע׳ פיטורי ועוד בל״י فقاع עיי״ע כמהין וש״נ ברכו׳ מ׳: שבת ס״ח. עירו׳ כ״ז. נדה נ׳. כמהין ופטריות וכ״ה בירוש׳ מעשרות פ״א דמ״ח ע״ד, ובתוספת׳ תרומו׳ פ״ז אי׳ פטרייות] —

פטר (= פַּטְרוֹן מל״י πάτρων בל״ר patronus פי׳ מגין Patron, Beschützer) בב״ר פ׳ נ״א (ספ״ג) למדינה שהיו לה ב׳ פטרונים ובפ׳ צ״ד (צ״ג) וישימני לאב [לפרעה][8]) (בראשי׳ מ״ה, ח׳) לפטרון בסיליאוס[9]), לאדון: לרבון, מושל: שליט. בויק״ר שור או כשב או עז בסטוך מה יתרון (פכ״ז) ובפסקא דשור או כשב (פסיקתי דר״כ

---

1) עיי״ע כנתא ח״ד, רס״ה. 2) כ״ה נכון בדפא״מ אבל בשרפ״ע בט״ס של עולם ובדפ״ר שלעו וחסר הקו על וי״ו ומשתכש בכ״י ה״ב שלעז ובכ״י ק״ט לעולם. 3) ומסיק בגמ׳ דאע״ג דבעציץ שאינו נקוב פטור דלאו היינו רביתיהו אבל פיטרא כאונא דחצבא היינו רביתייהו חייב ע״כ דברי הפשב״ע. 4) כ״ה נכון בכ״י ק״ט וה״ב ובדפ״ר א׳ ונשמט בטעות בשרפ״ע קמא. 5) בע׳ שמרקע פי׳ רבינו בצל וכן בפי״מ להרמב״ם והנכו׳ שהוא ל״ס سماروغ מין פטריות Schwämme עיי׳ ספלנ״צ ללעף 305. 6) עיי״ע כמהין. 7) בלאי״ט Schwämme, fungi. 8) כצ״ל וכ״ה בע׳ בסיליאוס. 9) כ״ה בכ״י ק״ט וה״ב וב״ר ופי׳ βασιλέως πάτρων מגין המלך ואם ג׳ הדפ״ע בסליאון עיקרית אז אולי הוא תואר βασίλειος, ον אבל עיי״ע באסיליאוס.

צד ע"ט.) לעתיד לבא גוג בא ואומר שוטין היו כל אילו שהן כאין ומזדווגין להן לישראל ולא היו יודעין שיש להן פטרון ופטרונן מתקיים עליהם וכו' עד על ה' תחלה ואח"כ על משיחו [1]. ירוש' בריש פיאה (פ"א דט"ו רע"ג) לכו שאלו את דמה בן נתינה [2] דמה בן נתינה ראש פטרבולי [3] היה פעם אחת היתה מסטרתו אמו [4] לפני כל בולי שלו [5] — (א"ב פי' בל"ר מגין בעד אדם הן בדברי דין כמו פרקליט הן בענין אחר ופי' פטרבולי בל"י אבות העצה). *[אחי"ה אבל מלה מורכבת πατὴρ βουλή אינה נמצאת בספרים ובכ"י ק"ט הגי' פטרובולי וזו עולה עם מלה πατρο-βουλαῖοι אולי משתמשין בה בהמון עם ופי' שרים יועצים Rathsherrn ועיי"ע בל (ח"ב, צ"ב) ולזו הגי' עולה יפה מה שאי' בפסיקת' דר"כ צד קפ"ב: יצאו פטרופולי וקילסו אותו ובילק' אמור ר' תרנ"א פטרופלי ונ"ב תושבי המדינה אבל ממה שהביא רבינו בע' פרט ט' בשם הפסיקת' פטרבילי כפי גי' דפ"ר מוכח כי פירושו שרים יועצים ועיי"ע פרט ושם אאריך. אבל בכ"ז אין ענין המלה בזה הערך. וכנ"ה פטרון בירו' ברכו' פ"ט די"ג. בו"ד יש לו פטרון וכו' היכן הוא והיכן פטרונו וכו' בא ועמד על פתחו של פטרונו וכו' ע"ש איזה פעמים ובירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ג. ב"ר פמ"ו אברהם דייך שאני אלהיך דייך שאני פטרונך ולא לך לעצמך אלא דיו לעולמי.. שאני פטרונו ע"ש כל הענין פסיקת' דר"כ צד ק"ט פטרונך אני. וכ"ה בתנחו' הישן ריש וארא ובתנחו' הישן יתרו סי' ט"ו, ולתזריע סי' י"ב העושה פטרונו בו"ד ריש רות רב' דייך אני פטרונך. אגדת בראשי' פ"ב (פרעה) הניח פטרונן והלך לו עליהם. שמ"ר פי"א עיי"ע טאריקי (ה"ד, ב'). והקבוץ שם רפי"ד שהיו להן פטרונין מן המצרים וכו'. שהש"ר פ' מה דודך מה פטרון הוא מפטרונין. ולנקבה ריש אסת"ר אתם יש לכם פטרונות ומה הן אלה דברי הברית (דברי' כ"ח, ס"ט)] —

פטר (= פּוֹטֵירִין בל"י ורו' גביע וכוס ποτήριον poterium, Becher) בב"ר פ' י' וכל צבאם ובויק"ר אחרי מות פ' ויתרון ארץ (פכ"ב) הכניסוה למרחץ כיון שיצא מזגו לו פיילין פוטירין אחד כשהיה שותהו זימן לו הקב"ה יתוש באותו הכוס ונכנס בחוטמו וניקר במוחו ז' שנים. ובפרש' נ"ב [6] (פנ"א) וה' המטיר: מנת כוסם (תהלי' י"א, ו') ר' ישמעאל בר נחמן משום ר' יונתן כפיילין של פוטירי [7] אחר המרחץ. ובפרש' פ"ט (פ"ח) חטאו משקה: זבוב נמצא לשר המשקין (לפוטירין) [בפוטירין] [8] שלו ולשר האופים צרור בגלוסקין שלו פי' כוס בלשון [תרג'] ירושלמי פיילי ובל רומי פוטירין [9] — (א"ב פי' פוטירין בל"י ורו' כוס וגביע מיוחד לשתות ופי' פיילי בלשונם כוס וצלוחית וטעם הכפל כוס אשר בו שותים). *[אחי"ה בכ"ז יש קושי בזה הכפל ולבי נכון בטוח כי בכ"מ הנ"ל אשר בא זה הכפל צ"ל דיפלי פוטירין διπλῆ ποτήριον פי' כוס כפל והיינו כוס גדול שהיו משקין אחר המרחץ וכ"ה באמת בב"ר כ"י פאריז בפ' נ"א הנ"ל כדיפלא פוטירין וכ"ה בירו' פסחי' פ"י דל"ז ע"ג עיי"ע בלני (ח"ב, ק' ומ"ש), והמיוחס לרש"י בב"ר פפ"ח פי' פיילי פוטירין בכוס של בשמים שהיה שותה לאחר המרחץ ע"כ וכ"ה במ"כ בשם הערוך וצ"ל רש"י וכיון על פלייטון וכן הביא במ"כ הפי' בב"ר פנ"א בשם רש"י וערוך ובב"ר פ"י פי' רש"י בע"א ע"ש אבל בפכ"ב בויק"ר אי' לפנינו מזגו לו כסא דחמרא ורבינו גרס גם כאן פיילין פוטירין ובענין פי' רבינו נ"ל להגיה פי' כוס בלשון תרגום ירוש' ועיי"ע פייל ששם מציין כמה דוגמאות מתרג' ירושלמי, ובכ"י ג"ג הגי' פי' כוס בלשון ישמעאל ואינו כן כי רק בל' פרסי پياله פי' כוס ובלשון יוני φιάλη ואולי בתחלה היה כתוב פי' כוס בל"י = בלשון יוני ופשטו הסופרים בטעות בל' ירושלמי, בל' ישמעאל. ומלת פוטירין היא ל"י ורו' הנ"ל וכן

---

[1]) נראה שרבינו היתה לו גי' אחרת כי בנו"ג בויק"ר שוטים היו הראשונים.. ולא היו יודעים שיש להם פטרון בשמים אני איני עושה כן אלא בתחלה אני מזדווג לפטרון שלהם ואח"כ להם הה"ד (תהלי' ב', ב') יתיצבו מלכי ארץ ע"כ וצ"ל וגו' כי על סוף פסוק] נשען על ה' ועל משיחו וכ"ה בפסיקתי' דר"כ הנ"ל ובאסת"ר פ' ויקראו סופרי המלך, ובילק' זכרי' ר' תקפ"ג בשם התנחומא ובשו"ט מזמור ב' ד"ה על ה', וקצת בע"א באגדת בראשי' פ"ב ושם: שוטין היו אלא מה אני עושה אני הולך תחילה אצל פטרונן של ישראל ואם הורג אני את המשיח תחילה הוא מעמיד משיחין אחרים אלא על הקב"ה שנא' למה רגשו גוים יתיצבו מלאכי ארץ וגו'. [2]) עיי"ע בח"ד, ע"ט. [3]) כ"ה בדפ"ר וכ"ה בירו' קידו' פ"א דס"א רע"ב ושם ושם בשתי תיבות פטר בולי ובירו' פיאה ובדפ"ע הוץ מדפא"מ בט"ס פטרכולי בכ"ף וכ"ה בפסיקת' רבתי ס"פ כ"ג. [4]) כ"ה נכון בדפו"ו. [5]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר ואמ' אבל בשדפ"ע בט"ס כלכולי שלו. [6]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפ"ע בט"ס נ"ד. [7]) בנו"ג בפיילי פיטרין ועיי' בפני' בסמוך. [8]) בנו"ג זבוב נתנו בתוך פיילי פוטירין. [9]) כ"ת בכ"י ב"ר ודפ"ר ובשאר כ"י ובדפ' וויניצי' באסיל ואמ' פוטירי ובדפ' פיז' פאטרה.

העתיקו ע׳ הזקנים כוס (בראשי׳ מ״ב, י״ג. כ״א; ש״ב י״ב, ג׳) והשקות (אסת׳ א׳, ח׳) וכפי׳ גי׳ דפ׳ פיז׳ פאטרה הוא ל״ר patera ובע׳ פייל הביאו רבינו בשם בלע״ז ע״ש] —

פטר (= פַּטִּיר מל״ע فَطِير ופ׳ ܦܛܝܪ וסורי פַּטִּירָא פי׳ מצה ungesäuertes Brod) תרג׳ מצה תהיה (ויק׳ ב׳, ה׳) פטיר תהי. *[אחי״ה תרג׳ לחם מצות (שמות כ״ט, ב׳) לחים פטיר ותרג׳ מצות דחג הפסח הועתק בדפ׳ סיביונ׳ט׳ רק פַּטִּיר, פַּטִּירָא ותרג׳ ומצות אפה (בראשי׳ י״ט, ג׳) ופטיר אפה עיי׳ פירש״י והקבוץ תרג׳ שמות כ״ט, ב׳ ויק׳ ב׳, ד׳ אספוגין פַּטִּירִין. חג המצות (שמות כ״ג, ט״ו) חגא דְפַטִּירַיָּא. משארתם (שם י״ב, ל״ד) תר״י א׳ ומן דמשתייר (לכון) [להון] מן פַּטִּירֵי ומרירי והוא עפ״י המכילתא אלו שיירי מצה ומרור. ירו׳ ביכורי׳ ספ״ג דס״ה ע״ד ובירו׳ מגיל׳ פ״ד דס״ד ע״ד פטירין עם ירקונין . . פטירין עם מרורין. ולנקבה היחידה פַּטִּירְתָּא תרג׳ ויק׳ ח׳, כ״ו ולקבוץ לשמות כ״ט, ב׳ ושם באונקלס י״ב, כ׳ פַּטִּירָן] —

פטר (= פַּטִּיר מענין הקודם בהשאילה פי׳ נקי בלי תערובת תבן ungemischter Lehm) תרג׳ והנם טחים אותו תפל (יחזק׳ י״ג, י׳) ושעעי ליה טין פטיר דלא תבן.

פֶּטְרָא (מל״י ורו׳ πέτρα, petra סלע וצור Stein, Fels) בילמדנו: מוצא למטה פטרא בכי מראש צורים אראנו (בתנחו׳ בלק ל׳ ואי׳ בילק׳ בלק ר׳ תשס״ו בשם הילמדנו) [1] — (א״ב פי׳ בל״י ורו׳ אבן חלמיש. במדר׳ שמ״ר פ׳ החדש הזה לכם (פט״ו) שמא אצל חמרחץ אמרה לי או שמא בצד פטרון). *[אחי״ה בילק׳ הנ״ל בשם הילמדנו חפר במקום אחר והיה מוצא למטה פטרא וכו׳ אמר הרי מצאתי פטרא לבנות עליה וליסד את העולם. ירו׳ כלאי׳ פ״א דכ״ז סע״ב בזורע ע״ג הים ע״ג (פטורה) [צ״ל פיטרא] ע״ג סלעים וכו׳, שם עמוד א׳ פטר פיטרה סולינון ט״ס עיי״ע פטרושלינון. פיטרא כ״י ש״ס סנהד׳ צ״ו: עיי״ע פרט ו׳. וצ״ל פירטא. וע׳ הזקנים העתיקו סלע (במד׳ כ׳, ח׳. י׳. י״א; כ״ה, כ״א). צור (שמות י״ז, ו׳; ל״ג, כ״א. כ״ב; דברי׳ ח׳ ט״ו וזולתו) ע״י πέτρα והתואר πέτρινος וכ״ה ביהושע ה׳, ב׳ וזה התואר בשמ״ר הנ״ל בצד פטרון. ירו׳ שביעי׳ פ״ה דל״ו רע״א מפורש פואה של צלעות (שביעי׳ פ״ה מ״ד) ע״י פוטרה וצ״ל פיטרא עיי״ע פאה ג׳ והי׳ דעליטצש פי׳ במ״ע דמ״ג ח״ז 680 מל״י παιδέρως פי׳ צבע לכחול בה ודוחק הוא. ואולי פיטיריה ירו׳ שביעי׳ רפ״ה דל״ה: אשר ע״י פי׳ הירוש׳ בנות שוח עיי״ע פטטר הוא ג״כ התואר של פטרא: πετραία felsig, ובאמת נקרא מין תאנים גרועים בל״ס ת א ת א [2]) ד ט ו ר א בל״י χαμαισύκη פי׳ תאנים הגדולים בצור ועל הסלע והיינו פיטריה ואולי נקראו כן כי נתבשלו לאחר ג׳ שנים עיי׳ בכורו׳ ח׳. — ומזה שם העצם פיטרס, פטרוס עיי״ע] —

* פיטורי, פיטורין עיי״ע פי טורי.

* פטרובולי, פטרבולי עיי״ע פטר ד׳.

* פטרגום קהל״ר פ׳ יש רעה עיי״ע דגלום (ח״ג, י״ז) ומ״ש.

פַּטְרוּזָא נ״ל מלי׳ צענד paçu כבש ומל״פ روز יום וא״כ כבש בן יומו (Eintagsschaf) בר״ג דפ׳ א י ז ה ו מ ק ו מ ן [3]) (זבחי׳ מ״ח.) מה ודאו פטרוזא בר דנקא אף ספקו פטרוזא בר דנקא פי׳ כבש ששוה שתות דינר כדאמרינן (שבועות ל״ז. כריתות כ״ב:) חטאת בר דנקא. *[אחי״ה כה״ג לנכון בכ״י ק״ט וה״ב אבל בשאר כ״י ודפ״ע אי׳ בטעו׳ בר״נ דפ׳ א י ז ה ו נ ש ך ונ״ב מראה מקום ב״מ ס׳: ולפע״ד הגיה כן איזהו סופר בראותו כי בב״מ שם נמצאה מלת דנקי. ובנו״ג בזבחי׳ הנ״ל מה (ודאי) [צ״ל ודאו] חטאת בת דנקא אף ספקו אשם בר דנקי ובכ״י ש״ס אף ספיקו חטאת בת דנקא ועל זה הביא רבינו כדאמרי׳ חטאת (בר) [צ״ל בת] דנקא לפרש כי פטרוזא בר דנקא הוא במובן חטאת בת דנקא או אולי היו לפני בעל הערוך שתי נוסחאות עיי׳ מ״ש בעל הגיון שלמה שהשיג ג״כ על הפשב״ע אבל בכ״י ש״ס ובשט״מ לזבחי׳ לא מצאתי שינוי נוסחאות וגם בכ״י ש״ס לשבועו׳ ובפי׳ ר״ח שם ובפי׳ רגמ״ה לכריתות לי׳ במקום חטאת מלת פטרוזא ואי׳ רק בבכורו׳ י״א רע״א אמר רב יוסף אפי׳ פטרוזא בר

---

[1]) ועוד עיי״ע אסטרוליג׳, כל י״ג, מלין, עפר, תמליוס אשר כמקומות אלה הביא מאותו הציון בילמדנו ונשנה בילק הנ״ל. [2]) והוא הקבוץ מן תאנתא. [3]) כ״ה בכ״י ק״ט וה״ב.

דנקא ופירש"י פטרוזא שה כחוש וז"ל רגמ"ה שם (בקובץ כ"י אנגיילי דף ע"ב רע"א) וכמה כ"ש אפי' פטרוזא בר דנקא אפי' בשה כחוש שאינו שוה אלא שתות השקל ע"כ וחידוש שלא הביא הערוך זה הציון לא כאן ולא בע' רגיא אעפ"י שהעתיק שם פירושו דרגמ"ה. ובענין גזרת המלה נ"ל שהורכבה משתי מלות פרסיות פי' כבש בן יומו כי בל"צ וסנסקריט פי' כבש paçu ובלשונות שונות המסתעפין ממנה paç, puç, peç, pez [1] ובל"פ יום רוז עיי"ע (רונגר) [רוזגר] —

* פַּטְרוֹכָא עיי"ע פטטרכא.

* פִּיטְרוֹס, פִּיטְרָס (שם פרטי בל"י Πέτρος Petrus) ר' יוסי בר פיטרס ירוש' מ"ק פ"ג דפ"ב ע"ד וירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ג וכצ"ל בב"ר ר"פ צ"ב ושם פטרון ובב"ר פצ"ד רב יוסף צ"ל ר' יוסי בר פטרוס ובויק"ר רפ"ז בן טרטס צ"ל פטרס וכדאי' בילק' תהלי' ר' תשס"ו ובילק' סוף חיי' שרה בט"ס פטריה וצ"ל פטרוס וכדאי' בשמ"ר פנ"ב וילק' תהלי' ר' תשי"ט אבל בילק' ישעי' ר' ש"ל ובשו"ט סוף מזמור ה' בט"ס פנחס ובב"ר פס"ב בט"ס פרטא. ובל"ס שם פטרוס: כיפא פי' סלע וכן נקרא אחד ממיסדי דתם Petrus במדרש אגדתא דשמעון כיפא עי' בבית המדרש ליעללינעק ח"ה, ס' והלאה.

* פִּיטְרוֹסִילִינוֹן עיי"ע פטרושלינון.

* פִּיטְרוֹפִּין (= אַפִּיטְרוֹפִּין Vormünder) ירוש' פסחי' פ"ח דל"ה ע"ד יתום ששחטו עליו פיטרופין עיי"ע אפוטרופוס (ח"א, רי"ב).

* פַּטְרוֹקִי, פַּטְרִיקִי (שם פרטי לאמורא דא"י ונראה על שם Patrizier, patricus; patricius נקרא) ר' פטרוקי אחוה דר' דרוסא ירו' יומ' פ"ד דמ"א ע"ד ובשמ"ר ר"פ ל"ה במד"ר פי"ב שהש"ר פ' עמודיו: ר' פטריקי ובבלי ב"מ ה' אפטוריקי ועיי' זבחי' י"ב. מנחו' נ"ה: חולי' פ"א. ועוד נזכר פטריק (שם איש) בתשו' הגאונים סי' תקל"ה (בהוצי' הרכבי צד 263).

פַּטְרִיקוֹן (מל"י πατρικόν ירושה ונחלת אבות stammväterlich, Ererbtes) בב"ר פ"נ (מ"ט) וה' אמר: ואילו מפטריקון שלו הייתי מבקש לא היה מעכב כלום [2]. בילמדנו וישמע הכנעני (בתנחומ' לי' ואי' בילק' חקת ר' תשס"ד בשם הילמדנו) אמרו יודעין אנו שיש להן מאבותיהן פטריקא [3] שהיה אומר (בראשי' כ"ז, כ"ב) הקול קול יעקב וגו' [4]. וישלח משה מלאכים מקדש (בתנחו' ובילק' לי') אפי' יש לך כמה כלי זיין קול אחד אנו צווחין קמיה הקב"ה ומפיל לך ולחיילותיך לפנינו למה שהיא פטריקון שלנו שנא' הקול קול יעקב אמר להם אתם בוטחים על קולכם אף אני בוטח על פטריקון שלי שנא' (בראשי' כ"ז, מ') ועל חרבך תחיה. פי' פטריקון היינו פטרון שאמרנו [5] למעלה — (א"ב פי' בל"י ירושה ונחלת אבות). *[אחי"ה וכן העתיקו ע' זקנים בית אב (בראשי' ג', ח'; ויק' כ"ב, י"ג; יהושע ו', כ"ה) וכן בית אבותיו (במדי' ב', ל"ד) למטה אבותיו (שם ל"ו, ז') ומ"כ הביא פי' רבינו קצת באריכות וז"ל בב"ר פמ"ט פטריקון פי' הערוך הפטרון והחשובים שיש לו מנחלת אבותיו ע"כ וזו הרכבת פי' רבינו ור"ב ובפ' צ"ח פי' פטיריקין פי' הערוך מתנה מן שלו ע"כ ואינו מדוייק היטב. ודע כי גם כאן צ"ל שהיה פטריקון שלו ע"ש כל הענין וזו הגי' יותר מעולה מגי' של מדרש תהלי' וילק' שמואל שהבאתי בע' פיזמיקון ע"ש] —

☞ פֶּטְרוֹשְׁלִינוֹן (בל' יונית ורו' πετροσέλινον והועתק לל"ס petroselinum פטרוסהלינון, פאטרוסאליון בל"ע فطراساليون, فطراساليون בל"פ עוד بطراساليون Petersilie) ירו' ריש דכלאי' (פ"א דכ"ז.) נפק מנהון פטרושלינון ובמסכת שביעית פ' הפיגם (רפ"ט דל"ח ע"ג) מהו כרפס שבנהרות ר' יוסי בר חנינא אומר פטרוסלינון פי' בל"י ורו' מין כרפס. *[אחי"ה בירו' כלאי' אי' לפנינו פטר פיטרה סולינון אבל בר"ש כלאי' פ"א מ"ר לנכון פיטרוסילינין וכ"ה פיטרוסילנין בירו' שביעי' הנ"ל ובפי' מהר"י במ"צ בשביעי' פ"ט מ"א] —

פּוֹטִיפַר (שם הפרטי ונדרש עפ"י הגדה בהרכבת פוט, פוטן — פר, פרע) בפ"ק בסוט' בגמ' מי לנו גדול מיוסף (י"ג:) ויקנהו פוטיפר (בראשית ל"ט, א') אמר רב שקנהו לעצמו בא גבריאל וסירסו ובא גבריאל ופרעו מעיקרא כתיב פוטיפר (שם ל"ז, ל"ו) ולבסוף פוטיפרע (שם מ"א מ"ה; מ"ו, כ') בי'

---

[1]) עיי' יוסטי צענדלעקסיקאן 188. [2]) לפניי ליי. [3]) וכ"ה בילקי וצ"ל פטריקון. [4]) עיי' דרשות רז"ל בענין הקול קול יעקב ב"ר פס"ה ובמכילתי בשלח פ"ב בפתיחתא דאיכ"ר ובפסיקתי דר"כ צד קכ"א. ובלקח טוב לבראשי' הנ"ל. [5]) כ"ה נכון בבי' ק"ט וכיון על פטר ד' ובדפ"ר רק שלמעלה ובשרפ"ע שאומר.

שקנהו לעצמו למשכב זכר וסירסו לביצים ופרעו לגיד [1]. בב"ר פפ"ז (פפ"ו) פוטיפר הוא פוטיפרע פוטיפר שהיה מפטם פרים לע"ז פוטיפרע שהיה פורע עצמו לע"ז וכו'. *[אחי"ה בתי' וכו' כיון רבינו לסיום הדרוש שהביא בע' פטינון ע"ש ומ"ש] —

פַּטִישׁ (מל"מ שם נרדף לכולף Hammer וכ"ה בל"ע فطيس) בפ' תפלת השחר בגמ' ר' נחוניה בן הקנה (ברכו' כ"ח:) פטיש החזק פי' כשם שמתפזרות ניצוצית מתחת הפטיש כך הלכותיו מתפזרות בכל העולם. בסוף מעש' שני (פ"ה מט"ו) ובסוף סוט' (מ"ז:) כל ימיו [2]) היה פטיש מכה בירושלם. פי' היו עושין מלאכה בחולו של מועד הנפחין המכין בפטיש על הסדן [3]) ותנן בספ"ק במשקין (י"א.) הציר והצינור והקורה והמנעול והמפתח שנשברו מתקנין במועד על ידי פטיש עמד יוחנן כ"ג ובטלן. בפ' כ"ט בכלים (מ"ז) יד בן פטיש ה' [4]) ושל פטיש ו' פי' פטיש קטן ופטיש גדול. *[אחי"ה וכ"ה בר"ש כלי' בשם עצמו. וכנ"ה בשבת ע"ג. המכה בפטיש ושם ע"ה: כל מידי דאית ביה גמר מלאכה חייב משום מכה בפטיש וכן שם איזה פעמים: חייב משום מכה בפטיש ועיי"ע אקופי פח א' צר ג'. ובל' תרג' (ישעי' מ"א, ז'; ירמי' כ"ג, כ"ט) פַּטִישָׁא והושאל לתואר הכבוד לחכם גדול בתורה וכל"מ ירמי' הנ"ל. ועוד שם פרטי ר' מני בר פטיש כ"ב פ"ט רע"ב פסחי' ס"ו: פ': חולי' מ"ח: קל"ה. כריתו' ז': נדה מ'.] —

פטש (פַּטְשָׁא נ"ל מל"פ پاچه מכנסים שבירכים Beinkleider) בריש ילמדנו הן האדם (בתנחומ' ובילק' ליי') פטשיהון (דניאל ג', כ"א) [5]) אלו ברקין הנתונות על ירכותיהן — (א"ב פי' בל"י ורו' מין לבוש ירכים ושוקים ופי' ברקין בל"ר מכנסים). *[אחי"ה המלה איננה יונית היא כדעת ר"ב ורמ"ל כי אם פרסית ולדעתי נאמנה כי היא היא הרשום' ואותיות פש (יעוד ט"צ עיי"ע טצדקי, טצהר) מקבילות אל אות چ בפרסי והוראתה מכנסים שבירכים ושוקים ונרדף עם شلوار = סרבל וזה מה שנזכר ביחד בדניאל שם בסרבליהון פַּטְּישֵׁיהוֹן והקרי העיקר פָּטְשֵׁיהוֹן והפ"ה צריך לנקד בקמץ כי בל"פ ארוכה היא. ופי' המיוחס לרס"ג נכון פי' פטשיהון המכנסים שבירכותיהון [6]), ועפ"י זה יש להבין באיכ"ר פ' רבתי סי' ט"ז חמית בחלמי דלא הוה ברגלי פטיש ופי' המ"כ מין מלבוש. שעל הרגלים והביא ראיה מדניאל הנ"ל ורד"ק שהביא הילמדנו שהוא הציון שבע' סרבל אבל שם הוכחתי כי זה הפי' בענין לבוש שעל הרגלים יתכן רק כפי ג' רבינו בע' פשש ע"ש אמנם אחר חקירה הוברר לי עתה שיותר טוב לגרוס כג' שלפנינו פטיש והוא הוא פטש = פטשא בדניאל ומל"פ הנ"ל פי' מכנסים שעל הרגל היינו על השוקים והראיה כי בירו' מעשר שני ספ"ד דנ"ה ע"ג אי' בתמורתו רגלי מסרבלא כלומ' היו על רגלי מלבוש סרבל היינו מכנסים על השוקים] —

* פַּטְשִׁין פי' כמו פִּיטְסִין עיי"ע פטס ומ"ש בענין ג' הילק'.

פטתא (= פּוֹטִיתָא לדעת רבינו מין דג טמא עיי' בפנים) בר"ג דפ' בכל מערבין (עירובי' כ"ח רע"א) ובר"ג דפ' כל שעה (פסחי' כ"ד סע"א) ובפ' אלו הן הלוקין בגמ' אכל נבלות (מכו' ט"ז:) אכל פוטיתא לוקה ד' וסימנך ת א ל ס [7]) פירוש תֹּ תאכלו ושקץ יהיו לכם מבשרם לא תאכלו זה הפסוק בדגים (ויק' י"א, י"א) וכתיב בשרצים (שם מ"ג) אל תשקצו את נפשתיכם בכל השרץ ולא תטמאו בהם הוו להו תרי א' אל תשקצו ב' [8]) לא [9]) תטמאו וכתיב (שם) השרץ השרץ סתם לא שנא דים ולא שנא דיבשה. הני ג' דויקרא בסוף ויהי ביום השמיני. ס' [10]) במשנה תורה בפרשת

---

[1]) בנוסח' תיבות בא גבריאל וסירסו נסגרו עיי' תוספי' שאנץ לסוט' אבל עיי"ע ב"ר פפ"ו. [2]) בנו"ג שם ושם ובמ"ק י"א. עד ימיו אבל בפי' ר"ח כג' רבינו ושם הסדר פטיש היה מכה ובכ"י מ' במעשר שני היה מכה פטיש וכ"ה בתוספתי סוט' ספי"ג. [3]) ועיי' במ"ק שם. [4]) וכ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר ואמ', ובדפו"ו של בן פטיש. [5]) וזה כפי הקרי ובכתיב פטישיהון· [6]) בפ"א פטשיהון הם המעילים שעליהן וכשני פירושים אי' בראב"ע חלוקין או מכנסים ובל"ס פטשא וכתב קסטיללוס שהוא חלוק על הבשר וזה כפי' ראשון בראב"ע והוא כרבותינו שבבל שאי' בערוך ע' סרבל בשם הילמדנו. [7]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפי' אמ' וכ"ה בכ"י ק"ט וב"ר בע' תאלם ובדפ"ע וכ"י כאן ושם בט"ס תאלם ובפי' ר"ח לעירו' (בדפי' ש"ס ווילנא) בט"ס אאל"ס ומו"ל נרחק בפירושו וצ"ל תאל"ס כבערוך. [8]) כ"ה בדפ"ר ואמ'. [9]) וצריכה נקודה על ל' כבדפ"ר ובדפו"ו אי' תחת ב': ל' בנקודה וכונתו אזהרה שניה המורה בראשי תיבות של תאל"ס באות ל' נאמרה בפסוק אל תשקצו [10]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפ' אמ' א' ובשדפ"ע מ' הכל בטעות כי רבינו רצה בזה לגמור פירושו לבאר אות א' בר"ת האל"ס והסופרים דלא גמרו חשבו כי רבינו כיון על מלת במשנה תורה ומפני כן פשטו בטעות לכתוב מ' תחת ס' וכן טעה עהי"ק שנ"ב בעי תאלם וכ"י ערך מלין לר"א זכות באותו הערך ע"ש.

ראה אנכי (דברי׳ י״ד, י׳) וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת לא תאכלו[1]). פירוש פוטיתא דג טמא והוא ג י ר י ת א[2]). נמלה לוקה חמש כולם בפרשה אחרונה דויהי ביום השמיני ואלה הם לא י א כ ל[3]) (ויק׳ י״א, מ״א) לא תאכלום (שם מ״ב) א ל[4]) תשקצו (שם מ״ג) לא תטמאו (שם) ולא תטמאו (שם מ״ד). *[אחי״ה ולאלה פסוקים כיונו ג״כ בה״ג ושאילתות ורי״ף. וזו היא שיטת הגאונים אבל הרמב״ם בספר המצות מצות לא תעשה קע״ט וביד החזקה הל׳ מאכלו׳ אסורו׳ הכ״ג נטה מזה הפי׳ והרמב״ן דחה פירושו והעמיד פי׳ הגאונים שהפוטיתא הוא דג קטן ולוקה עליו ארבע עיי׳ במ״מ למאכלו׳ אסורו׳ שם ועיי׳ ברמב״ן בספר המצות בריש העיקר התשיעי וגם ר״ח פי׳ בפסחי׳ ועירו׳ פוטיתא הוא דג טמא (ורש״י פי׳ שרץ המים) אבל ההוספה והוא גיריתא דאי׳ בערוך לא מצאתי בשום מקום וכבר תמהתי על זה בע׳ גרתא = גוריתא (ח״ב, שע״ח) כי שם מוכח מציונים שהביא שהוא עוף טמא ואיך השוה כאן לדג טמא אבל אחר עיון גדול נ״ל שעיקר הגי׳ כאן כגי׳ כ״י ודפ״ר ג י ר י ת א ולא גוריתא ובלי ספק כך מצא רבינו באחד מספרי הגאונים כי זה הדג פוטיתא גיריתא שמו והנה הח׳ לעוויזאהן (זאאלאגיא 275) הוכיח כי בהיות חייבין על אכילת פוטיתא ד׳ מלקות מן הנחוץ שיהיה דג השט במים וגם שרץ הארץ וזה מין הנקרא Scholle ובל״י ψήττα ואו״כ פוטיתא היא היא מלה יונית הנ״ל ונרויח בזה כי שמו בל״פ ماهی گرد פי׳ דג גירד והיא היא גיריתא של הערוך ובל״א Butte, Scholle] —

פִּי טַבַּעַת (פי׳ נקב להוצאת הרעי Öffnung des Mastdarms) כס״פ החובל בחברו בגמ׳ אעפ״י (ב״ק צ״ב.) שלש באיש שכבת זרע וקטנים פי טבעת. בגמ׳ דפ׳ ח׳ שרצים (שבת ק״ח:) יד לפי טבעת תקצץ פי׳ מקום הוצאות הרעי. *[אחי״ה ונקרא כן נקב באחור שעגול כטבעת עיי׳ פירש״י בשבת וכן נקרא בל״א וע׳ עזקתא עיי״ע וש״נ] —

פי טורי (= פִּיטוֹרִי, פי טורין חבל התורן Masttau נ״ל מל״פ پی חבל ומל״ע صارى Mast) בפ״ק בברכו׳ בגמ׳ וחכמים אומרים עד חצות (ברכו׳ ח׳.) ובס״ג דפ׳ ואלו מגלחין (מ״ק כ״ט.) כפי טורי כפי הוושט. בריש ויק״ר פ׳ ועוד ראיתי (פ״ד) כפיטורין היוצאין מן הושט ר׳ חנינה אמר כציפורן היוצאין מן הושט פי׳ כאדם שרוצה להוציא חבל שיש בו קשר בחור של תורן ויש בו טורח גדול. (א״ב בנוסחאות דידן כתוב כפיטורי מלה אחת ופירש״י חבלים דמתרגמינן ופטורי ציצים מ״א ו׳, י״ח) ואשונין ובל״י פי׳ פטורין דבר מעופש ופי׳ צפרין דבר כבר הבאיש וריחו נמר). *[אחי״ה אבל פי׳ ר״ב אין ההמשך סובלו ורבינו בקבלה היה לו פירושו כי גם המיוחס לרש״י פי׳ ושט תורן עיי׳ מ״ק שם וגם בכ״י ש״ס ברכות תחת כפיטורי אי׳ בגליון ס״א כפיטוני וצ״ל כאיטוני וכתרג׳ הנ״ל שהבין ל״מ במובן לשון התלמוד ובלי ספק היה רגיל בפי העם לקרוא לחבל התורן פי טורא או פיטורין (בתיבה אחת וכדאי׳ ג״כ בע׳ ושט ב׳) ובע׳ ושט כבר רמזתי כי הוא ל״י ἱστός תורן ומלת פי טורי נ״ל מל״פ וע׳ הנ״ל פי׳ חבל הקושרין על תורן ובכ״י ק״ט הגי׳ בכל הערך פי תורי. פיתורין בתי״ו ואולי המעתיק הבין כן מפי׳ תורן דאי׳ בערוך. ובקהל״ר פ׳ ואלו חיה אי׳ כקפיטורין. וכן בתנחו׳ מקץ סי׳ י׳. ובלי פי׳ רבינו הייתי אומר כי ושט במקומות אלה ג״כ ל״פ کشتی פי׳ ספינה וא״כ פי טורי בפי הושט פי׳ חבל התורן שקושרין על הספינה שהוא טורח גדול כידוע ויפה כיון המעתיק בכ״י אקספ׳ בתנחו׳ הישן מקץ סי׳ ט״ו בהוצ׳ רש״ב צד 200 ע״ש. ודע עוד כי تول בל״פ פי׳ חבל][5]) —

[1]) רבינו נגרר בזה אחר בה״ג הלכי דגים (צד קל״א ע״ג) ואחר השאילתות פ׳ שמיני סי׳ פ״ד (עיי׳ פי׳ העמק שאלה) שמנו ד׳ לאוין בציון הפסוקים הנ״ל וכן מונה הרי״ף סוף אלו טרפות ועיי׳ רש״י לפסחי׳ ומכו׳ אבל פי׳ ר״ח בפסחי׳ מגומגם הוא ע״ש ודע כי בילק׳ שמיני ר׳ תקל״ז מונה ג״כ ד׳ לאוין ובסדר זה אמר אביי אכל פוטיתא לוקה ארבע משום בל תשקצו [משום] כל אשר אין לו סנפיר וקשקשת ומשום לא תטמאו ומשום מבשרם לא תאכלו ע״כ ונ״ב המקור מכות ט״ז: הרי שלפני בעל הילק׳ היה הפי׳ בגמ׳ ובאמת כ״ה ג״כ ובסדר הזה בכ״י ש״ס מינכען במכות עיי׳ ד״ס שם וכן מוכח מפי׳ מגדל עוז סביב לרמב״ם הלכי מאכלות אסורות פ״ב סהלכ״ג ונראה עוד שסי׳ תאלם היה ג״כ בגמ׳. וזה מוכח מהעתקת ר״ח לעירובין עיי׳ לעיל בהערה 7 אבל לפני רבינו לא היתה גי׳ הכ״י ש״ס והילק׳ הנ״ל לכן בא למנות הלאוין וכסדר של בה״ג ושאילתות אשר אחריהם נגרר. [2]) כ״ה בכ״י ה״ב ו״ו ל״ד וב״ר ובדפ״ר ופיז׳ אבל בשדפ״ע וכ״י ק״ט גוריתא. [3]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט וה״ב אבל בדפ״ע בט״ס לא יאכלו וכ״ה בטעות בפי׳ ר״ח לפסחי׳ ולנכון בפירש״י שם. [4]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט וה״ב אבל בדפ״ע בט״ס לא. [5]) ובתשו׳ הגאוני׳ (הוצאת הר׳ הרכבי סי׳ רצ״ד צד 144) מצאתי כציפורי בגו ושט ואמרו לה כפי טורי בפי הוושט ציפורי צפור דרור ופיטורי ממין כמהין . . ונקראת פטריות ובל׳ ישמעאלי בבבל אלכמה ואלפטר ושיעורו פיטורי וציפורי קרובין ואין הוושט מיטיל אותן אלא בדוחק גדול ובצער גדול מאוד מאוד וכו׳ ע״ש.

פִּי כְּרֵיסָה (פי' תחלת הכרס והוא טבור der An- (fang des weibl. Leibes, der Nabel בהאשה פ' (ח') [צ"ל ט'] בנדה (מ"ח דף ס"ג:) חוששת פי כריסה ושיפולי מעיה ו ש ו פ ע ת וכמין צמרמרת[1]) אוחזין אותה פי' פי כריסה טבורה[2]) ושיפולי מעיה מקום התורפה שופעת מפורש בגמ' (שם). צמרמורת חמימות כמו (שבת ס"ז.) אשתא צמירתא. אמר רב האי גאון דומה לו (תהלים קי"ט, כ"ב) סמר מפחדך בשרי. *[אחי"ה והוא כפי' רה"ג בנדה בסד"ט צד 32 וז"ל צמרמורת פי' סמרמורת מן סמר מפחדך בשרי וי"א מן צמארתא דקטנים ע"כ ובי"א כיון לאשתא צמירתא פי' חולי שמחממת וקודחת את הגוף כפירש"י בשבת שם ובע' צמר ה' הביא רבינו דעת רה"ג בסתם י"מ ע"ש ונראה כי שני פירושים אלה מתיישבים עפ"י שתי גירסות בגמ' נדה ס"ג: ורותתת וגוסה והרמב"ם גרס ורותחת בחי"ת עיי' תוי"ט בנדה ד"ה צמרמורת כי לפי גי' רותתת פי' רבינו ורה"ג מענין סמר מפחדך וגו' וא"כ צמרמורת כמו סמרמורת ועיי"ע צמר ה' וכפי הגי' ורותחת פי' רה"ג צמארתא דקטנים ורבינו פי' חמימות כמו אשתא דצמירתא וכפי בעל תוי"ט בשטת רע"ב וחידוש שנעלם מעיניו פ' הערוך שהוא סיוע לפי' תוי"ט וגם הגרי"ב עשה עצמו כמתעלם ולא העיר מאומה] —

פִּי כּוּר (מל"מ כלי שמתיך בו הצורף Mündung (des Schmelztiegels בפי המוציא יין (שבת ע"ח:) חרסית כדי לעשות פי כור של צורפי זהב ר' יהודה אומר כדי לעשות פטפוט פי' „פטפוט גבשושית קטן שעושין אותו בתוך כור של צורפי זהב ושופתין עליו הקדרה" שמבשלין בה זהב. סובין כדי ליתן על פי הכור של צורפי זהב (שם) ששוחקין הפחם ונותנין לתוך הזהב כדי שיתבשל הזהב ופעמים שנותנין הסובין לתוך הזהב כדי שיתבשל. *[אחי"ה ועפ"י זה פי' ר"ח בשבת בש"ס ווילנא (דף פ':) ורבינו האריך יותר ויתר דברי ר"ח הלא הם בע' פטפוט ע"ש — וכנ"ה כדי לעשות פי כור בשבת ע"ח סע"א וע"ט. ופ': רבינו גרס כגי' ר"ח פי כוש עיי"ע הבא אח"ז] —

פִּי כּוּשׁ (כמין כדור על ראש הפלך die kugel- (runde Spitze der Spindel בר"ג דפ' המוציא יין (שבת ע"ח סע"א ע"ט. פ' רע"ב) טיט כדי לעשות פי כ ו ש פי' „פי כוש קורין אותו בלשון ארמי ריש פילכא[3]) שעושין על פי הכוש כמו כדור אצל הצינורא כדי שיכבד הכוש ויסוב ועושין אותו מן העצם ויש שעושין מן העץ ויש שעושין אותו מן הטיט". *[אחי"ה ע"כ הועתק מפי' ר"ח בשבת לדף ע"ח סע"א ומוכח ג"כ כי גרס כגי' ר"ח ובנו"ג בכל שלשה מקומות על פי כור ופירש"י בדף ע"ח. נקב שנותנין בו המסוה. ובעה"ק שנ"ב לועז כוש ווירטל בל"א וכ"ה בע' כוש והוא בל"א wirtel ושם בע' כש פוזיי"ה והוא לאי"ט והוא fusajulo עיי"ע כש (ח"ד, שמ"ח)] —

* פִּי מַצּוֹבֶת (עיר בתחום צור) ירוש' דמאי פ"ב דכ"ב רע"ד אילו עיירות אסורות בתחום צור.. פי מצובת ולדעת ה' נייבויער גיאג' 22 היא היא Maasub אבל בתוספ' שביעי' רפ"ד הגי' פומא ציבא.

* פִּי תְהוֹם (Mündung des Abgrunds) כן דרש פיתום עיי"ע פתום ב'.

* פִּי תִקְרָא ורבינו הביאו אחר ע' פי רשע וכאן צ"ל כפי סדר האותיות וכדאי' בדפ"א אבל ללא נכון אי' בדפ"א בע' פי גם הע' פי רשע ושייך לע' פירשע בתיבה אחת ע"ש.

* פִּיגָה, פִּיגֵי, פִּיד, פֵּיָה, פִּיהִי, פִּיחַ, פִּיחָה עיי"ע פג, פד, פה, פח.

* פִּיוּטוֹת (בל"י תנוקות παῖδες, Kinder) ירוש' עירובי' פ"ז דכ"ד ע"ג ירדו לה בשיטת הפיוטות דתנינן הפיוטות מקחן מקח ובירו' גיטי' פ"ה דמ"ז: אפיוטות ועיי"ע ובע' פעט ובע' פדיא.

* פָּיוּתָא (בל"ס פָּאיוּתָא פי' הדר ותפארת Glanz, (Herrlichkeit תרג' עדנו באבו (איוב ח', י"ב) עד די הוא בפיותיה כ"ה נכון בדפ' וויניצ' ונראה לי שהתרג' הבין אבו של מקרא מל"פ אֹבִ הדר ותפארת.

פייט (פָּייְטָן, פּוֹיְיטָן בל"י ποιητής poeta משורר (Poet, Dichter בויק"ר אמור אל הכהנים פרש' קחו מוסרי (פ"ל) ו ב פ ס ק' ד ס ו כ ה[4])

---

[1]) כ"ה בכ"י ו"ו ול"ד ובכ"י ה"ב ודפ"ר צמרמורת וכ"ה במשני' שבמשניות ובמשנ' דש"ס צמרמורות ועיי' צמר ה
[2]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ח"ב ב"ר ודפ"ר ובשדפ"ע נשמט מן שיפולי מעיה עד שיפולי מעיה. [3]) ובפי' ר"ח אי' עוד ובל ישמעאל פלכה = فلكة עיי"ע פלך א'. [4]) בדפ' פראג נשמט בטעות אעפ"י שאי' ברפא"ם.

(פסיקי דר"כ צד קע"ט.) מהו אבקת רוכל (שה"ש ג', ו') דהוה קרוי ותנוי קרוב[1]) ו פ ו י י ט ן — (א"ב פי' בל"ר משורר ופייטן) *[אחי"ה ועיקר גזירתו מל"י הנ"ל ובנו"ג בויק"ר קריי ותניי ופייטן ודרשן ובפיסק' קרוי ותנוי ופייטן ודרשן ובכ"י ק"ט הגי' כמו שנסחתי פוייטן ובדפ"ר עד דפא"מ פייטס ובדפ"א פייטס ובשה"ש פ' מי זאת ר' אלעזר בר ר' שמעון קראוי ותנויי וקריבוי ופייטויי ועיי' מ"ש ה' באבער בפסיק' שם אות כ"ד. והשם פִּיוּט ב"ר פפ"ה וילק' דניאל ר' אלף ס"ג כדי שלא יאמרו דברי פיוטין הן (בילק' הוא). והתואר במקום השם ריש שהש"ר וקהל"ר פ' ונתתי: הדין פייטנא עיי"ע אלפביתא (ח"א, ק"ה). והקבוץ ילק' שה"ש ר' תתקפ"ג בשם פסיקת' רבתי: צוארך בהרוזים (שה"ש א', י') אילו הפייטנים ובכ"י ערה"ק ריגינסבורג (אצל פערלעס בט"ר 33) אי' בע' טדי (מה שלי' בערוך הגדול) וז"ל פ"א הנהו טיודי לשון ניגון ולשון פיוט כמו והיה כמנגן המנגן (מ"ב ג', ט"ו) ו ה ו ה כ פ ו י י ט י פ י ו ט א ל ש ו ן ש ב ח ע"כ וזה התרג' מצא ה' צונץ (זינאג' פאעזיא 60 ועיי' 368) בשם תרג' ירוש' ועוד תר"י לש"ב ו', ט"ז בפי' מחזור ישן נושן. ובפסקי תוספו' למדו' סי' ד' טדי פי' הצנע כמו בטעמים יטידוך שידברו בצניעותך אי נמי לשון פיוט כמו הני טיידי ופיוטי רגילי בהו קמי ריש גלותא, ועיי"ע טיידון (ח"ד, כ"ז ושם שס"ח) ועיי' בט"ר הנ"ל וש"נ תשי' רש"ג בקבוצת חכמים ק"ז ועיי' בתשו' חמדה גנוזה סי' ק"ס וקס"א[2]).

* פִּיטוּם, פִּיטָם, פיתם עיי"ע פטס.

פִּיל (בל"ס פילא מל"ע فيل בל"פ پيل (Elefant בספ"ח בכלאי' (מ"ו) הערוד מין חיה הפיל והקוף מין חיה ואדם מותר עם כולן ל ח ר ו ש ו ל מ ש ו ך[3]). בפ' לא יחפור ב ג מ' ח נ ו ת[4]) (ב"ב כ"ב.) פיל שבלע כ פ י פ ה[5]) מצרית והקיאה דרך בית הרעי מהו סי' לאו לסלוקי טומאה בעא מיניה שאם היתה טמאה ובלעה הפיל וחזר והקיאה הרי היא בטומאתה אלא כמפורש במנחו' פרק ר' ישמעאל (מנחו' ס"ט.) פיל שבלע הוצין והקיאן דרך בית הרעי ועבדינהו כפיפה מי הוי עיכול והוו להו ככלי גללים דלא מקבלי טומאה או דילמא לא הוו עיכול[6]) ובלעז אליפנט"י[7]). *[אחי"ה וכנ"ה בל"א פילא ברכו' נ"ה סע"ב וכ"מ ל"ח: עיי"ע קף י"ג. והקבוץ ב"ר פל"א פִּילִים, ירו' שבת פי"ח דט"ז ע"ג הפילין תוספ' שבת פי"ד (ט"ו) מאכל לפילין. ועוד ענינו שן הפיל Elfen-bein ויק"ר פ"ה במד"ר פ"י ערסין דפיל — ירוש' שבועו' פ"ג דל"ד ע"ד עניבה דפיל' ט"ס עיי"ע ענב ד'] —

* פִּיל, פִּילָא, פִּילְגוֹס, פִּילוֹטַמְיָא, פִּילֵי עיי"ע פל וערכים בלי יו"ד.

* פִּילָה ירו' כלאי' פ"א דכ"ז. פילה צ"ל פולה = פולא וכגי' רבינו עיי"ע פול.

פִּיָּיל (פִּיָּלֵי בל"י ורו' φιάλη, phiala וכל"פ بيالة כוס ומזרק (Schale, Becher בפ' ב' בסוט' (ט"ו רע"ב) היה מביא פיילי[8]) של חרש חדשה. פרק אחרון דנגעים (מ"א[9]) כיצד מטהרין את המצורע היה מביא פיילי של חרש חדשה. בספל אדירים (שופטי' ה', כ"ו) תרג' פיילי ג י ב ר י א[10]). קובעת כוס התרעלה (ישעי' נ"א, י"ז) תרג' פיילי כסא דלווטא. כוס בל"י פיילי ב ל ע ז פ י א ו ל"א[11]) השותים במזרקי יין (עמוס ו', ו') תרג' דשתיין בפיילי[12]) חמר. ועשית קערותיו (שמות כ"ה, כ"ט) תר"י (א') פילוותא[13]). ובויקהל (שמות ל"ז. ט"ז) את קערותיו ואת כפתיו[14]) ובמדבר (ד', ז') את הקערות ואת הכפות. *[אחי"ה כ"ה בדפ"ו אבל בדפ"ר פיז' באסיל הביא תחת זה ובויקהל קערת כסף אחת וצ"ל ובנשא כדאי' בדפא"מ ועוד

1) לי' בכ"י ק"ט. 2) ובנו מהשם את הפעל יפייט, מפייט, מפויטות עיי' צונץ שם 60. 3) וכ"ה בכ"י ש"ס ובירו' ובאו"ז ה' כלאי' סי' רצ"א וכן הובא בשבת נ"ד סע"א וב"ק נ"ד סע"ב ובנו"ג בכלאי' למשוך ולחרוש ולהנהיג. 4) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. 5) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע קפיפה. 6) ובזו השיטה פי' רגמ"ה ע"ש בש"ס ווילנא בנדפס(מתוך כ"י שלי) ועיי' בשט"מ בשם הרשב"א. 7) כ"ה בכ"י ה"ב ובדפו"ו והוא elifante ובשאר כ"י ודפ"ע אליפנד"ו ועה"ק שנ"ב אוליפנ"ט בלעז. 8) וכ"ה במשנ' שבמשניו' ובש"ס פילי. וצ"ל פיילי וכדאי' בתנחו' הישן ריש נשא. 9) וכ"ה בירו' כוט' פ"ב די"ז סע"ד ועיי' ספרא ריש מצורע ועי' קד ג' ותוספתי נזירו' רפ"ו. 10) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וכ"ה בר"ש נגעי' ובדפ"ע גיברא. 11) כ"ה בכ"י ק"ט ה"ב ו"ו ב' ובכ"י ו"ו א' ול"ד פיולא והוא לאי"ט fiala, fiale = Phiole וכ"ה בלעז פיאולא ברפ"ר אבל בדפא"ם ב ל ע ז פ ט ר"ה וכ"ה בדפי' פיז' ׳באסיל אבל בדפו"ו בלשון רומי פוטיר"י ע"כ ומלת פטרה בלאי"ט ורו' patera ופוטירי poterium עיי"ע פטר ה' אבל גם לזו גזרתה ל"י ע"ש והנכון כי רבינו כיון כאן ללעז וכמו שנסחתי עפ"י כ"י ודפ"ר. 12) בנו"ב פילון. 13) ובנו"ג פיילתוי אבל בתר"י א' לבמד' ד', ז' פילוותא ובתר"י ב' שם פיילותא. 14) בנו"ג ית פיילוותיה וית בזיכוי.

אי' בדפ"ר פיז' ובאסיל ובפנחס את קערותיו ואת הכפות וצ"ל בויקהל את קערותיו ואת כפתיו וכדאי' בדפא"מ. ודע כי משקל פיילי כדאי' בתר"י ב' במדי ז', י"ג, ובתר"י א' שם י"ט, כ"ה, ל"א והלאה או פיילא בתר"י א' בראשי' מ', י"ב ולנקבה פיילתא (בתר"י במדי שם ולפסוק פ"ה) עולה עם כתיבה יוני' φιάλη וכן העתיקו ע' הזקנים מזרק (שמות כ"ז, ג'; ל"ח, ג'; במדי ז', י"ג) וכן העתיק סומכוס גביע (בראשי' מ"ד, ב') ספים (ירמי' נ"ב, י"ט) ומשקל פיולי תר"י א' במדי' ז', י"ג עולה עם כתיבה פרסי' הנ"ל והשם הפרטי בר פיולי חולי' צ"ו, ורבינו גורס בר פיילי עיי"ע בח"ב, קפ"א. ובענין פיילי פוטירין עיי"ע פטר ה' — והתואר ממנו פַּיְילָן פי' מושיט כוס עיי"ע אלסום (ח"א, ק"ב) ציון מקהל"ר וכגי' הרד"ל אבל במ"כ הגי' פיילדה וכתב ופי' בו הערוך אומן עושה כלי חרס ע"כ ולי' בערוך ולא הביא הציון כל עיקר] —

* פִּילְיָיטוֹן, פִּילְיוֹן, פִּילוֹנְקְיָיא, פִּילוּס, פוּלְסָא, פִּילוּסָא, פִּילוּסִין, פִּלְסוֹן, פִּילוֹסוֹפִים עיי' כל ע' וע' בלי יו"ד.

* פִּילְפִּי, פְּלִיפָא, פְּלִיפָה (שם פרטי לאמורא דא"י Philippus) ירו' מגיל' פ"ד דע"ה, התיב ר' פילפי בר פרוטה קומי ר' יונה ושם פ"א ד"ע רע"ב ר' פליפא בר פרוטה וכו' ובירו' תעני' פ"ד דס"ח: (בדפי זיטאמיר) ר' פליפה בר פריטה קומי ר' זעירה ובדפ' קראט' ר' פליטה. ב"ר ספע"א א"ר פליפי בר נהוראי. ובסד"ה ע' פולופי (צד קנ"ו ע"ד דפו"י) הביא עוד ממס' סופרי' ולפנינו לי'.

* פִּילְקִי, פִּילְקִין, פִּימַלְיָא, פִּימוּסְקָא פִּין, פִּינָה, פִּינְחָס עיי"ע בלי יו"ד.

* פִּיוּנְטְיָיא (נ"ל מל"ר poenitio, punitio מל' יוני' ποίνημα עונש Strafe) ירו' סנהד' ספי"א ד"ל סע"ג דברי ר' שמעון יבין ליה פיונטייה כלומ' אם בא לעקור שאר מצות נותנין לו כפי עונשו ולדעת חכמים סוקלין אותו וכן מוכח מתוספת' סנהד' ספי"ד המתנבא לעקור דבר מדברי תורה חייב ר"ש אומ' אם מתנבא לבטל מקצת ולקיים מצות פטור וכו' ופני משה פי' בע"א נותנין לו כפי מחשבתו והביא ל"י שלי' אבל אולי צ"ל פיונתיה והוא ל"י ἐπίνοια מחשבה ובל"ר opinio ועיי"ע אופיניה (ח"א, רי"ט).

* פִּינָךְ, פִּינוֹס עיי"ע בלי יו"ד.

* פִּינָס (מל"י πῆνος מזה בל"ר Tuch, pannus Kleid) ב"ר פפ"ד ויפשיטו את יוסף (בראשית ל"ז, כ"ג) זה הפינס וכ"ה בילק' וישב ר' קמ"ב ונ"ב קוטע בלע"ז וכן פי' במ"כ בשם הערוך ולפנינו לי'. ב"ר ס"פ ע"ח לא הגיע לעכו עד שמכר פינס שלו כה"ג המעולה בילק' וישלח ר' קל"ג ובלקח טוב ורמב"ן לבראשי' ל"ג, ט"ו וכ"ה בב"ר שם בכ"י פאריז ושם הגי' פינס ובילק' נ"ב סוס וכ"ה בפירוש בנוסחאותנו בב"ר ופי' פינס בגד העליון, ודע עוד כי בכ"י פאריז אי' בב"ר פ"כ כתנות אור אלו בגדי אד"ה שהן דומין לפנס רחבים מלמטה וצרין מלמעלה ובנו"ג לפינס, ונראה שצ"ל בכ"י הנ"ל לפנס והוא הוא πῆνος, πᾶνος בל"ר pannus [1]). ועוד נ"ל כי פינס קטוע מן פינלס והוא מל"י אמצ' ורו' φαινόλης = penula מלבוש העליון Oberrock וזהו ויפשיטו וכו' שבתחלה היו מפשיטין בגדו העליון ועוד עיי"ע פלניא.

* פִּיס, פַּיִּים, פִּיּוּס, פַּיִּיס, פְּיִיסָא, פְּיִיסוּנָא עיי"ע פס.

פִּיִּים (פי' כמו פס, פיסא מל"ע فضاض בל"ס פאסים Abgebröckeltes, Stück ועוד עיי' כפנים) בפ' ד' מיתות בגמ' הפוער עצמו (סנהד' ס"ד.) שקל פיסא שדא ביה א"ל מרקולים הוא. בר"ג דפ' ואלו הן הגולין (מכו' ח':) האי מאן דשדא פיסא ואתר תמרי. בס"ג דהמוציא יין (שבת פ"א.) מאי פיים — (א"ב פאיים כתוב בנוסחאות) [2]) א"ר זירא כרשיני בבלייתא פי' פיים חתיכי אדמה שמשתברות מן הכותל וממיט של נהר ומכריית בור ובל' ארמי כרשיני ושיעורן כתפוח כרמון, פי' גאון אחר [3]) פיים האמור כאן בפ' המוציא יין צרורות הן והן קלא דאמרינן בפסחי' בפ' תמיד (פסחי' ס"ב:) שקל קלא פתק ביה והן כרשיני בבלייתא ולמה בבלייתא מפני שכרשיני בבל רכות הן ונוחות הן לפיכך הטבעת נמשך בהן, פי' אחר

---

[1]) והתואר ממנו מנעלות הפינון כלאי' פ"ט מ"ז ועיי"ע פנון. [3]) אבל ברי"ף בראי"ש ובכ"י ש"ס א"פ הגי' פיים ובכ"י ש"ס מינכען פיאס וכ"ה במ"ם פכ"ו מהלכי' שבת הל"ר. [3]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפא"מ ובדפ"ר גאון פי' אחר ובכ"י ק"ט ודפ"ע מפיז' עד אמ' פי' גאון אחד.

טיט שיבש ונעשה כאבן. *[אחי"ה פ"א זה הועתק מפי' ר"ח במכות וכגי' ר"ח גרס רבינו בע' גרם ע"ש. וכפי' הגאון כי פיים הן צרורות מוכח מפי' הר"ן בשבת ועיי"ע כרשן שפי' רבינו רגבים וכ"ה ברש"י שבת ע"ש ובמכות שם. וכן פי' בל"פ پیو כמו کلوخ והוא הוא קלא Scholle אבל בכ"ז נ"ל כי פיים כמו פסים ומל"ע וסו' הנ"ל פי' חתיכה מאיזה דבר כמו פס, וכן בל"ר אמצ' pechia, pecia, pessa, petia, pessia פי' חתיכה Stück מה שנתפרך ונשתבר [1]) וכן פי' ר"ח בשבת (בש"ס ווילנ') וז"ל פיים דקא מפרש ליה (קרי שני) [צ"ל קרשיני] [2]) בבליאתא שהוא אדמה שהיא קרוב להתפרך ולהתכתת ואינ' אבנים ולא לבנים שרופות דקריין אגורי ע"כ וכן פי' הרי"ף בשבת: פיים . . פי' אדמה שהיא קרובה להתפרר וצ"ל להתפרך וכ"ה ברמב"ם הל' שבת פכ"ו הל"ד ובזו השטה פי' רבינו בפי' ראשון. וכנ"ה בבכורות מ"ג. והביאו רבינו בע' פס י' (עפ"י פי' רגמ"ה כמו שאוכיח) ועיי"ע שקט. ומזה פי' רע"ב בכלי' פ"כ מ"ב עריבת פיסונות עריכה שמביאין בה אבנים קטנות ורגבי אדמה . . ופיסונות לשון שקל פיסא וכו' אבל רבינו בע' ערב ו' פי' בע"א ומפני כן לא הביא מזה ראיה ובזה סלקה תמיהת הפשב"ע ע"ש. ועוד עיי"ע פרפס] —

* פִּיסָא פִּיסְתָּא, פִּיסִין עיי"ע פס.

פִּיף (לדעת ר"ב מל"י ἐφυφή Fransen, Einschlag im Gewebe ורבינו פי' צלצל Gürtel) בסוף כלאים (פ"ט, מ"ט) פיף של צמר בשל פשתן אסור פי' צלצול של צמר — (א"ב פי' אפיף בל"י כל מה שנתן בתוך הבגד באריגתו. בירוש' דכלאי' פרק אינו אסור (רפ"ט דל"ב רע"א) דלא מוקמא נבל דעמר מקמה נבל דכיתן בגין פיפה). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י הנ"ל ועיי"ע אפפון (ח"א, רכ"ח) [3]) ומזה דרש אפפוני בשו"ט מזמור י"ח ע"ש בע' הנ"ל וכפי' ר"ב אי' בר"ש כלאי' וז"ל אחר שמשלימין האורגין הבגד עושין בשפת הבגד ונקרא פיף וכו' ובפי"מ להרמב"ם פיף של צמר עבותות של צמר ע"כ ורע"ב נגרר אחר פי' הר"ש הוא גרס כגי' משנה שבמשניות פ י ו ומצאתי סיוע לגירסתו כי בתוספת' מקואות פ"ז (ח') אי' בכ"י אירפ' מודבק בפיף ובר"ש סוף מקואו' הביא התוספ' בגי' מדובק בפיו ועינינו בסוף כדאי' לפנינו בתוספת' ובהפש"ע תמה על גי' פיו ונעלם מעיניו מ"ש] —

* פִּיפְּקִין (נראה שהוא תואר מע' הקודם בגד ארוג Gewebe) רות רבה פ' קטן וגדול: נטל פיפקין ופרש עליו כדי שלא תרד השמש ומ"כ פי' וילון והביא ראיה מבמד"ר (?) מדבר עמה בתוך הפיפקין. ואם כיון לבמד"ר פי"ב טעות הוא בידו כי שם הגי' הפאפליון עיי"ע.

* פִּיפִּיּוֹת (Schlünde) עיי"ע פה.

* פִּיפָּנִי, פִּיפְּיוֹר, פִּיפְּיָארוֹת עיי"ע בלי יו"ד.

* פיפורין (צ"ל פּוֹרְפּוֹרִין Purpur) ב"ר פע"ד והעביר פיפורין מעליו צ"ל כגי' הילק' פורפורין עיי"ע פרפירא. ומזה פיפיורא ע"ז י"א. פי' מלובש במעיל ארגמן עיי"ע נפר וע' אפיפיורא ח"א, רכ"ז.

* פִּיקָא, פִּיקָה עיי"ע פק.

פִּיקָס (מל"י ורומי φῦκος fucus Meertang mit dessen purpurrothen Gattung man färbte) בתורת כהנים בראש פרש' זאת תהיה (ספרא מצורע רפ"א) שני (ויק' י"ד, ד') יכול פיקס ת"ל תולעת אי תולעת יכול אחת מן הצבעים ת"ל שני הא כיצד זו זהורית טובה. ופי' פיקס צמר אדום מברייתו ולא אדום ע"י צביעה ת"ל תולעת פי' צבוע בידי אדם אי תולעת דהיינו צבוע בידי אדם יכול אחד מן הצבעים ת"ל שני — (א"ב פי' בל"י ורו' מין עשב ובו צובעים הצמר בגוון אדום). *[אחי"ה ונקרא העשב φῦκος θαλάσσιος ובל"ר fucus marinus או רק fucus וצובעים בו ומפני כן נקרא ככה ג"כ גוון אדום עיי' פליניאוס כ"ו, ס"ו, ושם כ"ב, ג' והפעל ממנו פֻּקַּס עיי"ע ובפפלנ"צ ללעף 238 ודע כי בכ"י לנכון בראש ובאמצע הערך בסמ"ך בסוף וכ"ה בדפ"א. אבל בדפ"ר פיז' וויניצ' באסיל בט"ס במי"ם — ומה שענינו קבוץ מן פיקה עיי"ע פק] —

* פִּירָא, פִּירָטִין עיי"ע פרא (פרטון) [פירטין].

פירשע (Buchsbaum) בטבעת פי"ב בכלי' (מ"ח) וכל גולמי כליעץ (טהורים) [צ"ל טמאים]

---

[1]) ורד"א די לארא בעיר דוד (וכן הרמ"ל) פי' מל"י πέσσα אבל ענינה אבנים קטנות לצחק בהן. [2]) וכ"ה בעי' קרשן אצל כרשיני וזה נעלם מעיני המו"ל פי' ר"ת. [3]) ושם בט"ד ἐπυφή, ἐπυφαίνω וצ"ל ἐφυφή, ἐφυφαίνω.

חוץ משל פירשע. פי׳ „עץ ארז והוא עצי גפר עץ שדומה לאשכרוע [1]) (ובלעז) פוקסינון״ וי״א בוס״ו [2]) — (א״ב במשנה תנן בהדיא חוץ משל אשכרוע). *[אחי״ה ר״ב חטא כפלים ראשונה שהעתיק את הערך ממקומו שסדרו רבינו היינו מסדר אחר ע׳ פיקס ור״ב היה מסדרו בע׳ פי וכתב בשתי תיבות פי רשע ולא עיין בדפ׳ וויניציא ראשון שאי׳ כתיבה אחת וכ״ה בשתי תיבות בדפ״ר פיז׳ באסיל אבל בעה״ק שנ״ב לנכון בתיבה אחת וכדאי׳ בפי׳ רה״ג ובתוספת׳ כלי׳ ב״מ ספ״ב. וזאת שנית עשה ר״ב (ומובן מעצמו רמ״ל) שהביא קודם הציון בטבעת פי״ב בכלים המלה בתוספתא מפני שלא מצא במשנה שלפנינו המלה הזרה אבל בלי ספק היתה שם כדמוכח מפי׳ רה״ג בסדר״ט 8 אשר אחריו נגרר רבינו בפירושו וכצ״ל בר״ש בד״ה אשכרוע וכ״ה בפי׳ הרא״ש (ועיי׳ בהגיון שלמה) ומפי׳ רע״ב מוכח שגם הוא ידע מגי׳ רבינו כי כתב וז״ל חוץ משל אשכרוע גרסינן ע״כ משמע שידע מגי׳ אחרת והוא פירשע. ובערוך ד׳ באסיל אשר ת״י א׳ בגליון וז״ל: פי מתחלפין ובלשון ישמעאל בקס אלדי יעמל מנה אלאמשאט ע״כ [3]) והוא באותיות ערביות: פי متخلفين ובלשון ישמעאל بقس الذى يعمل منه الامشاط ופירושה: פ י (במלת פירשע) מתחבר [4]) ובל״י נקרא בקס והוא אשר עושין ממנו מסרקות. אבל לא איתפריש לי גזרת פירשע ולבי נוקפני להשותה עם עץ περσέα (תיאופראסט ד׳, ב׳. ה׳; דיאסקארידעס א׳ קפ״ז; ועיי׳ פליניאוס ט״ו, י״ג) ואומרים חכמי טבע שהוא העץ שנקרא Sebestenbaum ואצל לינגע Cordia Myxa [5]) אבל פירשע הוא פוקסינון πύξινον בוקסבוים ובלאי״ט bosso עיי׳ לעיל] —

* פישון (?) ירו׳ מעש׳ שני פ״ד דנ״ה: פישן שיני צ״ל פה שין שני וכדאי׳ בתוספת׳ מ״ש רפ״ה פה שין הרי זה מעשר שני.

* פִּישׁוֹן, פִּיתוֹם עיי״ע בלי יו״ד.

* פִּיתוֹם, פִּיתָם עיי״ע פיטם וש״נ.

פִּי תִקְרָה (פי׳ חוד התקרה והוא עוביין של נסרים בחודן der dicke Theil der Bretter an ihrer Spitze) בסוף פ״ק בסוכ׳ בגמ׳ הרחיק (סוכ׳ י״ח סע״א ורע״ב) אביי אמר כשרה אמרינן פי תקרה יורד וסותם פי׳ במחשבת הדעת ולא בעיקר המעשה. *[אחי״ה והוא עפ״י פי׳ ר״ח וז״ל פי תקרה יורד וסותם כלומ׳ רואין בדעת כאלו קצה הסכך יורד וסותם ע״כ ורבינו לא פי׳ הוראת המלה ורש״י פי׳ עוביין של נסרים בחודן ע״כ ועיי׳ הרבה מענין פי תקרה בעירו׳ צ״ד: וצ״ה. ועיקר מקום זה הע׳ שייך בע׳ פי וכדאי׳ בדפא״מ אבל בכל כ״י ודפוסי׳ ראשונים נסדר כאן אולי שכח רבינו לסדרו בע׳ פי והזכיר אח״כ בסיום ערכי פי ומסדרו קודם ע׳ פך ודוגמתו עיי״ע אם ד׳ (ח״א׳ קי״א] —

פַּךְ (מל״מ ענינו בקבוק Flasche, Krug) בפ״ב בכלי׳ (מ״ב) הפכין הגלילין. פי׳ כלי שמן מגליל מלשון (ש״א י׳, א׳; מ״ב ט׳ א׳. ג׳) פך השמן [6]). בפ׳ אמר ר״ע בגמ׳ מנין לספינה (שבת פ״ד:) ובס״פ כיצד הרגל בגמ׳ דדיו דר׳ טרפון (ב״ק כ״ה:) ומה פכין קטנים שטהורין בזב טמאין במת [7]) פי׳ „כלי חרש עגולין שאין בהן לא ישיבה ולא שכיבה [8])״. פ״א לפי שנקב שלהן מאוד צר ולא יכול הזב להכנים אצבעו לשם לטמאו לפי שאין מטמא אלא באויר טמא מת דכל כלי חרש שאין צמיד פתיל עליו טמא במת [9]). בפ׳ י״ב בנגעים (מ״ה) על מה חסה תורה על כלי חרשו ועל פכו ועל טפיו. *[אחי״ה ועיי״ע טפי א׳ ותפי א׳ ושם אאריך. וכנ״ה בירו׳ הוריו׳ פ״ג דמ״ז ע״ג שאול ויהוא שנמשכו מן הפך היתה מלכותן מלכות וכו׳. ב״ר ס״פ ס״ט שופע לו מן השמים כמלא פי הפך. חולי׳ צ״א סע״א ויותר יעקב לבדו (בראשי׳ ל״ב׳ כ״ה) שנשתייר על פכין קטנים וכ״ה ברש״י לבראשי׳ שם] —

פַּךְ (עיקר מקומו בע׳ הָפַךְ ע״ש kehren, wenden) בכל סאה בפ׳ שני בכלאי׳ (מ״ד) לא יאמר אטע ואח״כ אופך אלא אופך [10]) ואח״כ נוטע

[1]) וכ״ה בפי׳ רה״ג ובמשנ׳ שם אבל עיקר הכתיבה בלי וי״ו עיי״ע אשכרע. [2]) כ״ה בדפ׳ פיז׳ ובאסיל ואמ׳ ובדפו״ו בושו ובדפ״ר בוקס״ו ומלת בוס״ו הוא לאי״ט bosso, busso בוקסבוים עיי״ע אשכרע ובכ״י ערוך לי׳. [3]) ובלי ספק היא הערת החי׳ אלטרא (עיי׳ מבוא צד LIII). [4]) פי׳ ידובק עם המלה וצ״ל אחת פירשע. [5]) עיי׳ ערש וגרובער ערך Persea ופפלנ״צ ללעף 68. [6]) וכ״ה בפי׳ רה״ג ע״ש. [7]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט וכ״ה בפי׳ ר״ח ובכ״י ש״ס ובדפוסי׳ בשבת ובדפ״ע ומ״אין ובנ״ג בש״ס ב״ק טמא. [8]) הועתק מפי׳ ר״ח בב״ק. [9]) ובזו השיטה פירש״י בב״ק ע״ש כי האריך. [10]) בנו״ג הופך.

מלשון ויהפכו (שמות ז׳, כ׳). בפ׳ שני במשקין (מ״ק י״א:) מי שהפך את זיתיו פי׳ שהזמינן ע״ג בית הבד להוציא מהן שמן, [1]). בפ״ד בנגעים (מ״ג) המחיה מטמא בקרחת וגבחת הפוכה ושלא הפוכה פי׳ מלשון (ויק׳ י״ג, י׳) והיא הפכה שער לבן. באלו נערות בגמ׳ אלו נערות שאין להן קנס (כתובות ל״ז.) אשה מזנה מתהפכת כדי שלא תתעבר [2]). בפ׳ בעשרה מאמרות (אבות פ״ה מכ״ב) הפוך בה והפוך בה. בערבי פסחי׳ בגמ׳ ואפילו [מן התמחוי] (פסחי׳ קי״ג.) הפכי לך בשמעתא [3]) בפ׳ אין מעמידין בגמ׳ החומץ (ע״ז ל״א:) בין הגיתות ישנו דכיון דקא אפכי כולי עלמא מירתת דאמר [4]) השתא אתו מ ד ר כ ו לי (ישראל) [5]) פי׳ דאפכו כולי עלמא דישראל מחזירין בכפרים לקנות היין ומירתת הכותי ואמר השתא אתו מ ד ר כ ו לי ישראל וחזו כי נגע גוי ולא מזבני מינאי — (א״ב בנוסחאות אין כתוב מרכולי ישראל והערך הוא הפך בל׳ עברי או אפך בל׳ ארמי). *[אחי״ה ראש דברי ר״ב טעות היא וטעה אחר גי׳ המשובשות מרכולי ישראל כדאי׳ בדפ׳ פיז׳ באסיל ואמ׳ והנכון כגי׳ דפו״ו מדרכו לי וכ״ה בכ״י ערוך ל״ד וכ״ה בפי׳ ר״ח בש״ס ווילנא והמו״ל הגיה בחנם כי לא עיין בזה הערך בדפו״ו, ובכ״י ו״ו מדכרו ובכ״י ה״ב מדכו שניהם צ״ל מדרכו [6]) ופי׳ הישיגוני (עיי״ע דרך בח״ג, קמ״ח) ובדפ״ר אי׳ מרכו (בשתי הפעמים) ואולי כך יש לקרוא בכ״י ה״ב הנ״ל ורציתי לומר בע׳ ארב (ח״א, רס״ו) שאלף מובלעת תחת מארבו לי ודוגמאו. עיי״ע ארב אבל כבר העירותי שם שעיקר הגי׳ כגי׳ כ״י ל״ד ודפו״ו הנ״ל ובלי ספק רבינו נגרר בזה אחר גי׳ ר״ח אבל בכ״י ש״ס לי׳ ובנו״ג השתא אי חזו לי מפסדו לי ועוד עיי״ע אפך (ח״א, רט״ו) ועיקר מקומו בע׳ אפך ובע׳ הפך ע״ש ושם] —

* פַּךְ, פַּכָּא (נ״ל מל״פ پخ צד ומזוזה Seite, Pfosten) תרג׳ מזוזת פתחי (משלי ח׳, ל״ד) פכי דתרעא כה״ג בכ״י ובמתורגמן והוא רוצה להגיה פילי וה׳ לעווי פירשו מל״ם פכא לחיים! והנכון שהוא מל״פ כאמור.

פוּךְ (מל״ם הוא הכחול השחור שצובעין בו העין Stibium, Bleiglanzerz) כפ׳ ח׳ שרצים בגמ׳ אין עושין הילמי (שבת ק״ט.) פוך מעביר בת מלך [7]). פי׳ „פוך כוחל [8]) כדאמרינן בס״ג בפ׳ השותפין (ב״ב ט״ז:) מאי קרן הפוך (איוב מ״ב, י״ד) כוחלא רישקא פי׳ שהוא שחור הרבה ומבהיק מאוד [רישקא אוריינטלי] והוא משובח במינו ככורכמא רישקא משובח במינו שקורין אותו קרוק״ו אוריינטלי [9]) מה אותו צבע יפה הרבה במינו כך היתה יפה משאר [10]) הנשים״ — (א״ב ל״מ זה (מ״ב ט׳, ל׳) ותשם בפוך עיניה). *[אחי״ה כל פי׳ הערוך הועתק מפי׳ רגמ״ה כ״י לב״ב ושם אי׳ גם כן מה שהשלמתי ״רישקא אוריינטלי״ וכ״ה בע׳ רשק ובפעם שנית אי׳ בפי׳ רגמ״ה כורכמה דרישקא קרוקא א י י נ ט י ל וצ״ל כבערוך קרוקו אוריינטלי והוא ל״צ croco orientale ומפירש״י לשבת ק״י סע״א מוכח שהוא כרכום הגדל בגן ואלה דבריו כורכמא רישקא: של גן קרו״ג אוריינטל הגדל בגנים ע״כ ועיי׳ פירש״י לב״מ ק״ז: ושם משובש כרכום של גן שקורין קרוג א ו ד מ י נ ג ל ״ט והוא משובח שבכורכמין וצ״ל אוריינטיל וכן מצאתי בכ״י ערך מלין לר״א זכות בע׳ רשק שהביא פירש״י בשבת ובב״מ הנ״ל וז״ל ורש״י פי׳ כרכום של גן א ו ר י י נ ט י ל ר״ל זעפרא מזהיר כספיר הגדל בגנים ע״כ ונרויח בזה שיש לפרש רישקא שהוא ג״כ בל״ס כורכמא דרשקא [11]) מל׳ צענד rukhsh פי׳ זרח וממנו raokhshna בל״פ הישנה rôsan בל״פ החדשה روشن، روشان זורח ומבהיק leuchtend, glänzend. ודע כי בנו״ג ככורכמא דרישקא ובכ״י ש״ס כוחלא רישקא וכ״ה גי׳ התוספ׳ ב״ב והוא כגי׳ כ״י פי׳ רגמ״ה וערוך אבל מתוך פי׳ רגמ״ה וערוך מוכח כי גרסו ג״כ ככורכמא (דרישקא) רישקא וכן נתערבו שתי הנוסחאות בילק׳ סוף איוב ועיי׳ ד״ס ב״ב צד מ׳ ולא העיר על הערוך] —

פָּכַח (בלא״ר פְּכַח נ״ל מל״פ پخودن پخیدن שבר וכתת zerschlagen, zerstossen) בפ׳ כל היד בגמ׳ שחור (נדה כ׳.) אי אמר דיו הוה אמינא כי פכחותא דדיותא, פי׳ שהוא צלול

---

[1]) וכ״ה במיוחס לרש״י. [2]) ועיי״ע הפך ופירושו. [3]) בנו״ג טרחי בך בשמעתא וכ״ה בכ״י ובפי׳ ר״ח. [4]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ובדפ״ר אמר אבל בשדפ״ע בטעות אמרי. [5]) יש למחוק וכן לי׳ בכ״י ערוך ובא מהפי׳ שבסמוך. [6]) ולא כמ״ש בעל הגיון שלמה צד ל״ג כי מדכו כמו מדקו מעי׳ דק ה׳. [7]) עיי״ע בת חורין ופי׳ רבינו שם הועתק מפי׳ ר״ח בשבת ש״ס ווילני ועוד עיי״ע בת מלך. [8]) עיי״ע כחל כי כה״ג בערוך תחת כחול שלנו. [9]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט וה״ב וכ״ה בע׳ רשק וכדפ״ע כאן אוריינטלו וצ״ל אוריינטלי כי איננה לאי״ט. [10]) בפי׳ רגמ״ה בין שאר. [11]) עיי׳ פפלנצ״ג ללעף 216 שלא ידע לפתור מלת רשקא.

ואדמדם כמעט קמ"ל להכי אמר כחרתא דשחור הרבה. ובסוף הפרק (שם כ׳:) כיון דחזא דכל כמה דנגה יומא אישתני אמר האי טמא הוא ופכוחי הוא דפכח ואזיל[1]) כלומ׳ שדיהה והולך. בס"ג דפ"ק בתעניות (י"ג:) מ"ש מבישרא וחמרא התם לפכוחי פחדא. בפ׳ איזה נשך בגמ׳ הלווהו (ב"מ ס"ו:) אשכחיה דקא שתי חמרא וכו׳ עד דילמא לפכוחיה פהדיה. בפ׳ השותפין בגמ׳ כמא יהא בעיר (ב"ב י׳ סע"א) פחד קשה יין מפיגו יין קשה שינה מפכחתו. בהגדה דמגילי׳ (י"ב:) נימא ליה ק ט ל ה[2]) למחר מפכח ליה חמריה. ס"א אז־ל ליה חמריה[3]) — (א"ב ענין קטנות ופחיתות). *[אחי"ה ויותר טוב פי׳ רש"י בב"מ לפכוחי פחדיה להפיג דאגתו ע"כ וכן פי׳ במגילי׳ פסיק ליה: יפיג יינו ע"כ אבל ממה דאי׳ בב"ב יין מפיגו יין קשה שינה מפכחתו מוכח כי מושג פכחותא חזק ממושג ההפגה ולפע"ד הוא ל"פ הנ"ל ענין שבירה וכתיתה ורמיסה ברגל והסופרים שלא הבינו גזרת המלה החליפוה במלת פקח שהוא ל"מ אבל במובן אחר ופי׳ פתיחה וגי׳ פקח אי׳ בכ"י ל׳ ובכ"י ה"ש במגיל׳ ובכ"י ר׳ ופ׳ בש"ס ב"ב ובד׳ לובלין של"ו ובמנו"ה עיי׳ ד"ס לב"ב צד כ"ב. וכן אי׳ תחת חלמא טבא אפילו לדידי בדיחותא מפכחא ליה ברכות נ"ה. בכ"י פ׳ ובב"נ מפקח ליה ובכ"י ש"ס מינכען ל פ ת ו ח י ל י ה אין זה כי אם מתמורת פכח עם פקח של ל"מ שענינו פתיחה. והשם פכחותא נדה הנ"ל ופירש"י קלישות ומזה דן ר"ב שהוא ענין קטנות ופחיתות — ובע׳ (פנחותא קודם ע׳ פנח) [וצ"ל פכחותא] מצאתי בעה"ק שנ"ב פי׳ פסולת של דיו גרונזופ"א בל"א Hefe = gruntsopfe עיי׳ בט"ר לפערלעס 6 וכאן עיקר מקומו ולא בע׳ פנח] —

☞ פַּכְסַמִין (מל"י ורו׳ אמצ׳ παξαμάδιον (Zwieback, paximatium, παξαμᾶς מדר׳ במד"ר פ׳ נשא את בני גרשון (פ"ז) ויושבין ואוכלין פכסמין פי׳ בל"י ורו׳ לחם נאפה שני פעמים והוא יבש מוכן לצידת הדרך. *[אחי"ה ולא נמצא בל׳ יוני ורו׳ הקדומה כי אם במאוחרת עיי׳ מיירסיאוס צד 400, והיעראנימוס (adversus Jovinianum I, 25) השתמש כבר בזו המלה ואצלו אי׳ paxami] —

* פַּכְסָם (שם פרטי) ספרא אמור רפ"א מעשה ביוסף בן פכסם ובירו׳ נזיר רפ"ז דנ"ה סע"ד אי׳ יוסי בן פכסם ובשמחות פ"ד סי׳ כ"ח מעשה ביוסף פסקס.

* פִּכְפֵּךְ (פלפל מן פכך ל"מ פי׳ ענין נזילה בלי עכוב frei ausfliessen וכ"ה בל"ע فك עיי׳ פירשט) תוספת׳ סוכ׳ רפ"ג בכ"י אירפ׳ למה נקרא שמו שער המים . . בו המים מפכים (יחזק׳ מ"ז, ב׳) מלמד שמפכפכין ועולין ובנו"ג ויוצאין, ועוד שם בתוספ׳ כ"י דומה (הבאר) לסלע מלא כברה מפכפכת ועולה ובנו"ג מפרפר ועולה. ול"מ מְפַכִּים הוא כמו מפככים ובנין פלפל מפכפכים.

פְּכַר (מל"ס פי׳ קשר זה בזה zusammenfalten, ineinanderbinden) בגמ׳ דפ"ק בשבת (י׳.) פכר ידיה ומצלי אמר כעבדא קמיה מריה. ובחבלי חטאתו יתמך (משלי ה׳, כ"ב) תרג׳ ובחבלי דחטוי נתפכר. *[אחי"ה כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב וכ"ה בפשיט׳ הסורי׳ ובדפ"ע יתפכר ובנו"ג בט"ס נתפכיך] —

פְּכַר (כמו פָּגַר ענין נפילה ובפיעל ופעל הפיל וסתר niederwerfen, zerstören) בב"ר פכ"ד (כ"ג) לב׳ אילנות הסמוכין פכרה רוח אחת ונפל על חברו ופכרה כך תחת הבל כי הרגו קין (בראשי׳ ד׳, כ"ה)[4]) ובפרש׳ ס"ח (רס"ז) היך תרעך[5]) פכיר ומ ק ו ל ק ל[6]) ובפר׳ פ"ז (פפ"ו) לדוב שהיתה משכלת בבני אדוניה אמר פכרון ניביה. במגילת איכה זכור ה׳ ערו ערו (תהילי׳ קל"ז, ז׳) פכרו פכרו מאן דאמר פכרו פכרו אפי׳ יסודיה ארימון[7]) המד"א (ירמי׳ נ"א, נ"ח) חומות בבל הרחבה ערער תתערער[8]). פרקו נזמי הזהב תר"י (א׳) פכרו קרשיא[9]). עת לפרץ ועת לבנות (קהלת ג׳, ג׳) תרג׳ עידן לפכורא[10])

---

[1]) בנו"ג כיון דחזא לצפרא דאישתני וכו׳ כיון דחזא דהדר אשתני אמר וכו׳ ומפכח הוא דקמפכח ואזיל. [2]) כ"ה נכון בדפ"ר ובשדפ"ע קטלא. [3]) כס"א מוכח לפי הענין בכ"י ש"ס א"פ ול׳ פקע ליה וכ"ה בילקי כ"י אסתר אצל ד"ס מגילי צד כ"ו וש"נ כ"י ילקי עקב פכח וכ"ה בכ"י ש"ס מינכען ובעל ד"ס כתב כי זה העיקר ולא העיר על הערוך ובנו"ג פ ס י ק ליה חמריה. [4]) בנו"ג ונפל על חבירו ופכרו כך מחטיו של הבל נהרג קין. [5]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ואמ׳ ובדפו"נ ופיזי׳ תרעין. [6]) כ"ה נכון בדפ"א ובדפ"ר מקלק ובשדפ"ע מקלקי ובכ"י ג"ג מקלון וט"ס הוא ובנו"ג פכור ומקולקל. [7]) בכ"י ה"ב ארמון ובכ"י ק"ט הארמון והנכון כדפ"ע ופי׳ ענין חרבה עיי"ע ארימון (ח"א, רצ"ב) ולפנינו במד׳ ופסיק׳ ליי׳. [8]) בנו"ג פגרו פגרו וכן הביא רבינו ובע׳ פגר מפסיק׳ עניה סוערה עיי"ע פגר ומ"ש. [9]) לפנינו אי׳ פריקו אבל במתורגמן אי׳ כגי׳ רבינו. [10]) וכ"ה במתורגמן ובנו"ג לפרכא ובת"א לכפרא.

בניינא ועידן בחיר למיבני חורכנא. *[אחי"ה וכנ"ה בתר"י (כבבלי לי) לבראשי' כ"ג, כ"ד; לשמו' ט"ו, ז'; כ"ג כ"ד; לויק' י"ד, מ"ה; כ"ו, ל'; לבמד' כ"א ל"ה. אתפעל אִתְפַּכַּר לבראשי' כ"ב, ט'. והתואר בהוראת השם פָּכוֹר פי' הורס ב"ר הנ"ל פכור תרעיא. ומזה שם פרטי ירו' סוט' פ"ט דכ"ד, יהודה בן פכורה — ועיי"ע פער] —

פל (= פָּלַל מל"מ ענין חריצת משפט ובהתפעל ענין בקשה ותחנה ובדרז"ל גם בפיעל מזה הענין beten אבל עיי' בפנים) בס"ג דפ' במה בהמה (שבת נ"ה:) פיללת חלת [1]) פי' עשית פלילות שתבעת עלבון אמך חלת התפללת כמו (שמות ל"ב, י"א) ויחל משה האי תנא סבר לא שכב עמה. *[אחי"ה וזה הפי' הביא האו"ז הל' תפלה סי' ק"ה בשם רבינו וסיים בזה"ל למדתי משם דלשון פלילות אינו תפלה ע"כ וא"כ לדעת רבינו הוא ענין ל"מ פלילה פי' חריצת משפט וכן נדרש בסנהר' מ"ד. ושם פ"ב: ויתפלל לא נאמר אלא ויפלל (תהלי' ק"ו, ל') מלמד שעשה פלילות עם קונו וכו' עיי' או"ז שם. אבל בדב"ר רפ"ב עשר לשונות נקראת תפלה ואלו הן שועה.. ופילול. ופילול דכתי' (תהלי' שם) ויעמוד פנחס ויפלל ובספרי ריש ואתחנן פ' פ"ו הביא ראיה מזה הפסוק שהיא עמידה ושם: פלול מנין ואתפלל אל ה' (דברי' ט', כ"ו). ובהתפעל פי' ענין תפלה ותחנה, וכן בדרז"ל בנתפעל נִתְפַּלֵּל ירו' ברכו' פ"ד ד"ז ע"ג ושם ח': ירוש' תעני' פ"ד דס"ז ע"ג — ובבנין פלפל עיי"ע פלפל א'] —

פל (= פָּלָא, פלי, פָּלָה מל"ע فلى פי' א') בקע ופלח ב') בדק וחפש 1 spalten 2 unter-durchsuchen) בריש שבת (י"א.) לא יפלה את כליו. בס"ג דפ' כל היד (נדה כ' רע"א) פלי קורטא דדיותא. סוגי' אחרינא פלי קורטא דגרגושתא (שם סע"א) [2]) פי' היה מגלה ומשבר חתיכה מאותה אדמה בלא מים. בסוף הלכה קמא דהכל שוחטין (חולי' י"א.) דלמא פלי לה ובדיק לה [3]) פי' פתח העצם וראה המוח שאין בו נקב. וכן פי' הא דגרסינן בר"ג דגט פשוט (ב"ב ק"ס:) פלייה וחזייה פתח הגט ופשטו וראה הזמן שלו ומניין שהוא לשון בדיקה דכתי' (דברי' כ"ד, כ') לא תפאר אחריך ומתרגמינן לא תפלי בתרך. בר"ג דפ' המפלת (נדה כ"א סע"א) אלא לאו דפלאי פלויי [4]) איכא בנייהו. פי' נפתחה החתיכה. פ"א אם נתפלחה ונתבקעה כמו (תהילים קמ"א, ז') פולח ובוקע בארץ. עד יפלח חץ כבודו (משלי ז', כ"ג) (ועדיין לא הגיע להיות כחרס) [5]) זה פירוש מהא דגרסינן בס"פ מי שמתו (ברכו' כ"ה סע"א) א"ל זיל עיין [6]) אי מתפלייא איתפלוי [7]) [ועדיין לא הגיע להיות כחרס] [8]) — (א"ב פי' בל"י פעל המשבר והפותח ומגלה הדברים). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י πάλλω עיי' בט"ר לה' אייזלער ח"ג, 60 ודוחק הוא והנכון שהוא מל"ע הנ"ל בשתי ההוראות האמורות וגם בזה הע' נכללו ענינים שונים כי מהוראת בקיעה הם הציונים הנ"ל חוץ מציון הראשון שהוא מהוראת בדיקה וחיפוש. וכנ"ה בענין בקיעה ביומ' פ"ז סע"א הוה יתיב וקא פלי רישא.. בהדי דקא פלי רישא וכו', סנהד' ק"ח: קא פאלי רמונא. אתפעל ברכו' הנ"ל כפי גי' כ"י הנ"ל ובנו"ג באפעל. פַּעֵל ב"ר ס"פ צ"ד עמדו ונטלוהו ושלשלו אותו ופייליה פי' בקעוהו ובויק"ר פי"ט לי' מלת ופייליה וכן לי' בירו' שקלי' פ"ו ד"נ ע"א. והשם פִּילָא עיי"ע הבא אח"ז ובענין בדיקה אי' עוד בשבת י"ב. י"ג: אין פולין לאור הנר, שם י"ב. תוספת' שבת ספט"ז (י"ז) אין פולין ברה"ר מפני הכבוד. פיעל שבת שם לא יְפַלֶּה. תוספת' שם המפלא את כליו. ירו' מעשרו' פ"ב דמ"ט ע"ד רוצה הוא אדם לפלה עסקיו בבית

---

[1]) בנו"ג פיללתה חלתה. [2]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפ"ע קצרו בטעות ס"א והגרי"ב בהפשב"ע הגיה ר"ח כלומ' ר' חנינא והוא הוא מאמר שאליו כיון רבינו בסוגיא אחרינא ובע' קרט ב' באמת כתב כן בפירוש רבי חנינא. [3]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע פלו וגי' פלי אי' ג"כ בפי' רגמ"ה וברש"י ובנו"ג פתח. [4]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע דפלאי פלואי ובנו"ג דפלי פלויי. [5]) יש למחוק מכאן ולהשלים בסוף הערך. [6]) וכ"ה זיל בכ"י ש"ס. [7]) כ"ה בכ"י ה"ב ובכ"י ק"ט רק אי מתפלויי ובדפ"ר מתפליי אפלויי ובשדפ"ע מתפלי אפלויי ובנ"ג מפלאי אפלויי ובאו"ז הלי' טהרות ק"ש רסי' קל"א זיל חזי אי אפלי אפלויי. [8]) כצ"ל והוא פירוש למאמר אי מתפלייא איתפלויי כלומ' ראה אם יש לה (לצואה) סדקים ואם לא יבשה כבר להיות כחרס שאז מותר לקרות ק"ש כנגדה. ובדפ"ע נתבלבל ונסתרס המאמר שהקדים המאוחר והידוש שלא העיר על זה מאומה בהפשב"ע ודע כי רבינו הלך בזה הפי' בשטת ר"ח כדמוכח מאו"ז הנ"ל שכתב וז"ל אי אפלי אפליי פי' ר"ח אפלוייא נתפלחה ונתבקעה מלשון פולח ובוקע ע"כ פר"ח ועל זה כתב האו"ז וה"נ אמרינן פ"ק דחולי'. דילמא דפלי ליה פי' נפתחה חחתיכה עכ"ל הרי שגם האו"ז פי' כבערוך עפ"י פי' ר"ח וכן הערוך הביא ראיה לפי' של פ"א (שהיא פי' ר"ח) מזה דברכו' הנ"ל וגם שם פי' כן ר"ח מלשון פולח.

הראשון שהוא פוגע וללון שם [1]. פַּעל ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב. מפלי מאנוי. תרג' ופללו (ש"א ב', כ"ה) ויפַּלֵּי ביניהון [2]. וממנו השם פָּלְיָא, ולנקבה פָּלְיְתָא בסמיכות פָּלְיַית עיי"ע פלייה, פליית ומ"ש] —

פל (= פִּילָא מע' הקודם לזה פי' בקע וסדק (Ritze, Spalte בפ' במה מדליקין בגמ' על ג' עבירות (שבת ל"ג:) חזיה דהוה ליה פילי ב ג ב י ה [3]) בר"ג דפ' כיצד צולין (פסחי' ע"ו סע"א) ולא אמרן אלא דלית ליה פילי אבל אית ליה פילי כוליה אסור [4]) ועוד ישנו בפ' כל הבשר בגמ' הכחל (חולי' קי"ב.). ובפ' חזקת הבתים בגמ' בד"א (ב"ב נ"ד.) האי מאן ד ש ד א [5] ליפתא בפילי ארעא דנר לא קנה. בריש תעניות (ד' רע"א) מאי עורפילא [6]) עורו פילי. פי' „טיפה היוררת בכח ומערערת הגומות. פילי היינו פלחי" כדפרשי' בע' שלפני זה — (א"ב פי' בל"י טיט ואדמה וצרורות עפר מעורבים במים). *[אחי"ה כונת ר"ב על ל"י πηλός Schlamm, Lehm (עיי' בט"ר להי אייזלער ח"ג, 60) וכן העתיקו ע' זקנים טיט (ש"ב כ"ב, מ"ג; תהלי' י"ח, מ"ו) חמר (בראשי' י"א, ג'; איוב י', ט'; ישעי' כ"ט, ט"ז) וכן העתיק סומכוס מדמנה (ישעי' כ"ה, י') ופי' רבינו יתכן ביותר ומע' הקודם לזה ופי' לתעני' הנ"ל הועתק מפי' ר"ח בתעני' ושם הביא עוד הפסוק כמו פולח ובוקע בארץ ע"כ וכן פי' ר"ח בפסחים הנ"ל וז"ל אי אית ביה פילי פי' פלחי כמין גומות וכו'. ובסוכ' מ"ד: לסתומי פילי פי' ר"ח ג"כ פילחי כדכתיב כמו פלח וגו' ובמ"ק ג'. ובע"ז ג': פי' ר"ח סדקים ורגמ"ה פי' בתעני' עורו פילי התעוררו בקעים כלומ' שמכנים המטר דקה בבקעים וכו'. ובב"ב פי' רגמ"ה ורשב"ם בפילי: בבקעים. ובמיוחס לרש"י במ"ק הנ"ל פי' פילי בקעים וכ"ה בפירש"י בסוכ' הנ"ל] —

פל (= פִּילֵי מל"י πύλη שער (Thor, Pforte ירו' כפ' במה אשה (פ"ו ד"ח.) מאן דמטון לפילא [7]) א"ל זהו פתח חצרך [8]). בפסקא דויהי בשלח (פסיקתא דר"כ צד פ"ז.) זו יוכבד שנולדה על פילי מצרים [9]). (בריש חלומות) [צ"ל סמוך לחלומות] דמגילת איכה (איכ"ר פי' רבתי ד"ה חד מאתינס ח') אתא ויתיב ליה על תרע פילי פי' פילי תרע שער פתח כולן שוין — (א"ב פי' בל"י שער תר"י (ב') בשער סדום (בראשי' י"ט, א') בפילי דסדום). *[אחי"ה וכנ"ה באיכ"ר פ' רבתי כיון דמטא בתרע פילי דהיא מדינתא ויק"ר ר"פ כ"ז ובפסיקת' דר"כ צד ע"ד: כי נפק כתב על תרע פילי פי' בפתח השער או י"ל כי תרע באה מגליון פנימה לפ' מלת פילי עיי' מ"ש ה' באבער בפסיקת' שם וזולת זה א' המלה בפני עצמה כמו ב"ר פס"ג קיימון קדם פילי [10]) שם פע"ז ושהש"ר פ' מי זאת עולה דנפקין מן פילי, שם פצ"ו ותנחומא ויחי סי' ג' בפילי שחוץ לטבריה אבל עיי"ע כף כיפה (ח"ה, רצ"א ומ"ש). תנחומ' שופטי' סי' י' שהיו יושבין על (פיילי) [צ"ל פילי] של טבריה. קהל"ר פ' גם מגבוה: אעפ"י שכולן נכנסין בפילין אחת וכו' ובויק"ר פי"ח אעפ"י שהכל נכנסין בפולין אחד. קהל"ר פ' עת ללדת: כדאתון לפילין. אסת"ר פ' גם ושתי: ויתיב ליה על פילי דמערתא ובקהל"ר פ' חפר ט"ס פלי וצ"ל פילי ובשבת ל"ג: אפיתחא דמערתא ירו' שביעי' פ"ט דל"ח ע"ד וילק' וישלח ר' קל"ג על פומא דמערתא ב"ר פע"ט על תרע מערתא וכ"ה בפסיקת' דר"כ צד פ"ח: והקבוץ תר"י א' לדברי' כ', י"א פילוותה ובתר"י ב' שם פילוותא. בענין בעל הפול (ובר"ש בעל הפיל) עיי' זה הערך (ח"ב, קמ"ח). וע' הזקנים העתיקו פתח (בראשי' ל"ח, י"ד; ירמי' מ"ג, ט'; תהלי כ"ג, ז'. ט') שער (בראשי' כ"ח, י"ז; ישעי' ל"ח, י'; תהלי' ט', י"ד; ק"ו, י"ח; איוב ל"ח, י"ז וזולתו) ע"י πύλη ועוד עיי"ע פלן ג'] —

פל (= נָפַל מל"מ fallen. נִיפְלָא (נִפְלָה), נְפִילָה das Abfallen, נִיפּוּל was herabfällt, Aussaat; פת ניפולין das in Brocken zer- Sichablösen (fallende Brod בס"ג דפ' העור והרוטב (חולי' קכ"ט.) מה נפשך אי מיתה עושה ניפול ליטמא משום אבר מן החי פי' אם דלדול האבר חשוב כמת כיון שנדלדל כאילו נופל ליטמא משום אבר מן החי

[1]) כ"ה נכון בדפ' זיטאמיר ובדפ' קראטי לפנע ובר"ש מעשרו' פ"ב מ"ג לפנה. [2]) בקצת דפוסי' באפעל ויפלי. [3]) וכ"ה בכ"י ש"ס א"פ וילק' כ"י אצל ד"ס בשבת צד ל"ה: ובכ"י ה"ב בגויה ובנו"ג בגופיה ובכ"י ש"ס מינכען בבשריה [4]) בנו"ג ביה. [5]) כ"ה נכון בדפ"ר ובישרפ"ע דשרא. [6]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה לפנינו ובע' פרצד אבל בדפ"ע כאן ובכ"י ש"ס ערפילא. [7]) בנו"ג לפולי. [8]) ובירו' יבמו' פי"ב די"ב רע"ד הגי' מן דמטון פילי א"ל ר' זעירא ההן פתח חצירך. [9]) ובב"ר פצ"ד אי' על (פיילי) [צ"ל פילי] דמצרים נולדה. [10]) בנו"ג פיילי וכן שם סגרון פיילי.

ואם אין מיתת האבר חשובה ניפול ליטמא משום אבר מן הנבלה וכפ' זה בגמ' המפשיט (שם קכ"ג:) תירגמה רבי אבין ראשון ראשון עושה ניפול. כפ' ה' בפיאה (מ"א) וכפ' המקבל שדה (ב"מ ק"ה. במשנה) כדי[1] נפילה[2]. ירושי' (פיאה פ"ה די"ח ע"ד) א"ר אבהו בנופל לה כדי לזורעה ובההיא אמר הכן[3] ניפלה מה שזרע בה מפולת יד שאין לו שוורים לחרוש ומנכש בידיו וזורע או למפולת שוורים בחרישת שוורים. פ"א כדי נפילה דהמקבל כדי זריעתה[4] כדי נפילה דפיאה שיעור לקט שרגיל להיות בשאר שדות לכור זרע או לכור תבואה פי' לכל כור וכור שזרע נותן ד' קבין או לכל כור וכור שליקט ממנו ואם תמצי לומר לכור זרע למפולת יד שזורעין ביד או למפולת שורים שהיו מתקנין במחרישה מקום ונותנין שם תבואה וכשהיה שור חורש את התלם היתה תבואה יורדת על יד על יד לתוך התלם ובענין הזה אינן יכולין לזורעה כי אם בחטין הרבה[5]. בפ' לא יחפור (ב"ב כ"ג:) ניפול שנמצא בתוך חמשים[6] אמה פי' גוזל שאינו פורח אלא מדדה ברגליו ונמצא נופל בארץ[7]. בע"ז בפ' השוכר בגמ' בולשת (ע"ז ע"א.)[8]. ובירו' ס"פ המקבל בדמאי (ספ"ו דכ"ו רע"א) לא יאמר אדם לגוי פול[9] תחתי לעוצר[10]. פי' הפל עצמך לפיים את העוצר השלטון כמו (ש"א ט', י"ז) זה יעצר בעמי לפי שיש לחוש שמפייסו ביין נסך וכשזה נותן דמים לגוי שמפייסו נותן לו דמי יין נסך פול תחתי קאמר כיון דאמר תחתי והוא היה רגיל להאכילו ולהשקותו וזה שנופל תחתיו משקהו יין נסך אסור הא לא דמיא אלא להא דמותר לומר לו מלטני מן העוצר. בפ' מי שמת (ב"ב קמ"ד: במשנ') האחין והשותפין שלא חלקו ירושת אביהן[11] נפל אחד מהן לאומנות נפל לאמצע. גמר' (שם) תנא לאומנות המלך „מה שמרויח באותה האומנות יחלוק לאמצע עם אחיו וזהו אומנות המלך שהיו מתחילין מבית שבראש המבוי למנות בעל הבית גבאי לגבות מנת המלך מבני העיר ומה שמרויח באותו ממון הוא שלו בשכר שמקבצו והקרן נותן לאוצר המלך וחודש או שנה יהיה זה גבאי וחודש האחר שכינו הסמוך[12] לו וכן הולכין כסדר הבתים לכל בעל הבית[13] חדשו וכשהגיע לבית של אחין הללו ומינו אחד מהן השכר לאמצע"[15]. בפ' הגוזל עצים בגמ' הנותנין לאומנין (ב"ק צ"ט:) ובר"ג דפ' המוכר פירות לחבירו (ב"ב צ"ג סע"ב) המוליך חטין לטחון לעשותן סולת ולא לתתן ועשאן סובין או מורסן קמח לנחתום ועשאו פת ניפולין פי' „ולא לתתן כעין שלותתין[15] אותן להסיר הקליפה שעל החיטין ומן הגרעינין גופן בלא קליפה עושין סלת. סובין: אותן הקליפין שנקלפין מעל החטין. מורסן: הוא הדק, פת ניפולין: שנופל מאליו ונתמקמק"[16].

*[אחי"ה הוראת נפל הפכה שכן עיי' ב"ר ספס"ב והפכה קום ירו' סוט' פ"ז דכ"א ע"ד עיי"ע חזן (ח"ג, שנ"ח סע"א) והושאל להנחת לשון שדומה ללשון בהבטא במובן הקרוב לה או רחוקה ממנה עיי' ב"ר פי"ח הלשון הזה נופל על הלשון הזה עיי"ע לשון וש"נ. והושאל לאחיזת האור ודליקה ירו' שבת ספט"ז ע"ד נפלה דליקה שמ"ר רפ"ה עיי"ע גש חלב וע' דלק. ועוד לקיום איזה דבר תוספת' ב"ק פ"י יפלו דמיו לנדבה. ופי' עוד הגיע לעניות נדרי' ס"ה: כל הנופל אינו נופל לידי גבאי תחלה עיי' פי' המיוחס לרש"י, ושם כל דמעיני לאו עלי נפיל. ומשתמש ובא במשל להשחתת איזה דבר שבת ס"ו: חולי' נ"ב: עיי"ע פאה (= פואה), כרס, ב"מ ק"ה. בזרא דנפל עיי"ע בזר א'. הפעיל פי' הביא לידי נפילה zu Falle bringen ב"ר רפנ"ד הוא מַפִּילוֹ ועוד פי' הוליד לפני זמנו (abortiren) עיי' פסחי' ג', ט': נדה כ"א, כ"ב. והלאה. אפעל חולי' מ"ב רע"א אפולי אפיל, סנהדי' ק"ט: ומפלא ליה וכו'. והשם נֵפֶל עיי"ע. והשם המופשט נְפִילָה ב"ק נ"ד: נפילת

---

[1]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובראב"ש בפיאה ובכ"מ אבל בנו"ג בפיאה בכדי. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע חוץ מדפו"ו ושם כדי נפלה וכ"ה בירושי בפיאה ושם לי' כדי אבל בירו' ב"מ כדי ניפלה. [3]) בנו"ג וכא הוא אומר הכן. [4]) ובירו' ב"מ פ"ט די"ב. אי' כדי ניפלה כדי הזרע הנופל בה וזה פי' כדי ניפלה בירו' פיאה: בנופל לה כדי לזורעה ועיי' ר"ש לפיאה והוא פי' כפי' הערוך ע"ש. [5]) ועיי' השטות בזה בשט"מ לב"מ בסוגיתינו. [6]) כ"ה בכ"י ה"ב ובדפ"ר ואמשי' נ' ובדפו"ו בט"ד ג'. [7]) והוא כרי' עוקבא בר חמא בב"ב שם. [8]) נשמע מזה כי בספרי רבינו משנת האומנין אינה נפרדת ממשנת בולשת ועיי' ג"כ ע' פס ד' בדפ"ר. [9]) בנו"ג בע"ז עול. [10]) בירו' דמאי לי' כי אם הילך מאתים דינר ושקול על ידי לאוצר ובכ"י ש"ס ע"ז תחתי לאוצר ל"א לעוצר וקצת מכת כגיי רבינו מתוספתי' דמאי רפ"י כ"י אירפורט לא יאמר אדם לחבירו הילך מאתיים זוז ופול תחתי לאומנות וכו' ובנו"ג טול. [11]) כ"ה נכון בדפ"ר וויניצי' מוכח כי כן היה במשנ' וכ"ה בכ"י פי' רגמ"ה וכן פי' הר"ב אב"ד בכ"י אצל ד"ס ב"ב צד קצ"ו: [12]) בפי' רגמ"ה עוד הקרוב. [13]) בפי' רגמ"ה לכל בית. [14]) הועתק מפי' רגמ"ה כ"י לב"ב. [15]) בפי' רגמ"ה מלתתין. [16]) ע"כ הועתק מפי' רגמ"ה לב"ב.

הבור, ירו' ברכו' פ"א ד"ג ע"ד תסמכנו מנפילתנו. סוט' מ"ד. ירו' סוט' ספ"ח דכ"ג. שתחילת ניסה נפילה ובירו' שתחילת נפילה ניסה, ירוש' פסחי' רפ"א דכ"ז. לא חשו לנפילה. ועוד נְפִילָה, נִיפְלָה, נִפְלָה נשירת זרע פיאה וב"מ הנ"ל ובקבוץ נִיפּוּלִין בקשור פת עיי' לעיל פי' מה שנופל מאליו ונתמקמק, ומנפילת האיברים: נִיפּוּל עיי' חולי' הנ"ל ועוד שם ע"ג. ע"ד. מיתה עושה ניפול שחיטה אינה עושה ניפול — ועוד ענין נפילה לארץ לתפלה דב"ר רפ"ב ניפול ופלול עיי"ע פל א'. ומה שענין ניפול מין חרגל ועוד נִיפּוּל אפרוח עיי"ע בע' נפל ומ"ש וגם כל הערך הזה עיקר מקומו בנו"ן אבל רבינו היה מסדרו כאן בשטת דקדוקו שאחז שתי אותיות בשרש כידוע עיי' מבוא צד X] —

פל (= פִּיל לדעת ר"ב מין רומח נזרק כחץ בל"ר (Wurfspiess, pilum תרג' (כאש [צ"ל באש] פלדות הרכב (נחום ב', ד') (כאשתא [צ"ל באשתא] פילי רתיכהון זמינין פי' בל"ר מין רומח עשוי כמו חץ. *[אחי"ה ר"ב כיון לל"ר הנ"ל וכן בל"פ فيال, فيلك חץ בעל פיפיות, پیله חץ חנית אבל בכ"ז נ"ל שהיא כמו פיל הנ"ל Elefant כבתרג' שהש"ר ו', ח' רוכבין על פִּילַיָּא. והמתורגמן לא ידע לפתור אותו וגם רבינו לא הביאו ובע' סרבל הביא רק סוף הפסוק מנחום ע"ש] —

פל (= פּוּל אולי מל"פ پالیدن חקר ודרש ‎Untersucher, ‎ואח"כ פולין חוקרים ותרים (Auskundschafter תרג' ירו' וישלח משה לקרא (במדבר ט"ז, י"ב) ושדר משה פולין לזמנא לבי דינא, תרג' ירו' וקראת אליה לשלום (דברי' כ', י') ותשדרין לוותה פולין למקרי ליה לשלם. *[אחי"ה וכ"ה בתר"י וישלח פרעה (שמות ט', ז') ושדר פרעה פולין למחמי וכן שם פ' כ"ז ועיי' שם י', ט"ז] —

פל (= פִּילָא בינוני פעיל מן פְּלַל בל"ס פילי, פלל כמו בָּלַל בל"מ ענין שפיכה (bestreuen, übergiessen תרג' וכל מנחה בלולה בשמן וחרבה (ויק' ז', י') כל מנחתא דפילא במשח ודלא פילא. *[אחי"ה וכן הרבה בזה הענין דבלילות עיי' ויק' ו', ל"ג; י"ד, י', כ"א; במד' ט"ו, ד' ו', ט'. והקבוץ נקבה פִּילָן תרג' לשמות כ"ט, ב'; לויק' ז', י"ב ובבנין פלפל תרג' איוב ט"ז, ט"ו ופלפלית בעפרא איקרי, תרג' שני באסתר ד', ט"ז רישיה מפלפל בקיטמא — ומזה התרג' פי' רבינו בע' חמר ט' חומרא דפילון אבל עיי"ע פלן ב' ומ"ש] —

פל (= פִּלְאֲתָא מל"ס פַּלְאתָא פי' מליצה שהיא דברי חדות ,Räthselsprache (Sinngedicht תרג' להבין משל ומליצה (משלי א', ו') למתבינא מתלא ופלאתא. *[אחי"ה וכ"ה בפשיט' הסורית והוא מענין פלא, פלאין ועיי"ע הבא אח"ז] —

פָּלָא (בינוני הפעל מוּפְלָא פי' ענינו לתאר הפלגת הפעולה ועוד ענין הפרשת דבר לצדקה מל"מ ‎Gelübde, Abgesondertes ‎ומפורסם -Vor (züglicher, Ausgezeichneter כפ' אלו הן הנחנקין בגמ' זקן ממרא (סנהד' פ"ז רע"א) ת"ר כי יפלא ממך (דברי' י"ז, ח') במופלא שבבית דין שנעשה זקן ממרא הכתוב מדבר. בפ"ק בהוריות (ד':) או שלא היה מופלא של בית דין שם. גמרא (שם) לא היה מופלא של בית דין שם פטורין שהיה ללמד ממנו שהוא הרב שבכולם ולא למדו. בס"ג דפ' מי שאמר הריני נזיר ושמע (נזיר כ"ט:) במופלא[1] הסמוך לאיש קא מיפלגי פי' היינו בן י"ג שנה דנדריו נדבקין אי הוה מופלא דיודע לשום מי נדר נדריו קיימין. *[אחי"ה וכ"ה במיוחס לרש"י בנזיר כ"ט: ועיי' שם ס"ב, נדה מ"ו: ובמד"ר פ"י כי יפליא מי שיודע (לפלות) [צ"ל להפלות][2] אמרו מופלא סמוך לאיש נדריו קיימין, וא"כ מופלא איננו תואר כי אם השם והוא ענין נדר והפרשה, אבל מופלא שבבית דין סנהד' הנ"ל וירו' סנהד' רפי"א ד"ל, פי' המיוחס והמפורסם וכן הראשון והמפואר של בי"ד נקרא מופלא הוריו' שם, ירו' סנהד' פ"א די"ט ע"ג הוא היה ומופלא שלהן באין ושואלין אותו בבית דין הסמוך לעירו אם שמעו אמרו להן ואם לא הוא ומופלא שלהן באין ושואלין אותה בבי"ד שבהר הבית וכו' וכתבו התוספ' בסנהד' ט"ז: ד"ה אחד ונראה שמופלא שבבי"ד לא היה מחשבון סנהדרין, ע"ש כל הענין. וכנ"ה מופלא שבבית דין או מופלא בית דין בירו' הוריו' פ"א דמ"ה ע"ד ודמ"ו. במד"ר פי"א ב"ר פ"ע ושהש"ר פ' הנה מטתו. ומה שענינו כמו מפלאה,

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע ממופלא. [2]) ועיי' פירש"י לנזיר כ"ט:

פליאה Wunderbares עיי' חגיג' י"ג. במופלא ממך אל תדרוש וכו' ובירו' חגיג' פ"ב דע"ז ע"ג אי' פליאה ממך מה תדע ובב"ר פ"ח בגדול ממך אל תדרוש. ובל"ז כל"מ פֶּלֶא בקבוץ ב"ר רפכ"ב שלש פְּלָאִים נעשו באותו יום וכו'. שמ"ר פ"ה הראה בקולו פלאי פלאים, ושם ספי"ב פלאים עשה הקב"ה בהם וכו'. ותר"י והפלאתי (שמות ח', ט"ו) ואעביד פְּלָאִין ובתר"י ב' שם ט"ו. י"ח פְּלָאִין ולנקבה סנהד' ק"ט: און בן פלת (במד' ט"ז, א') שנעשו לו פלאות, במד"ר פט"ו פלאות שעשית עם זקנתי וכו'. ומזה פלאתא עיי"ע הקודם לזה מליצה המופלגת ומובדלת שיש בה דברי חדות. והפעל ממנו באפעל תרג' ישעי' ט', ה' מפליא עצה] —

פְּלָא אולי מל"ע بله עשה מעשה נערות בלי חכמה. אפעל אפלי הסכיל עשה עם זולתו הלעיגו (zum Narren halten, verspotten בב"ר בסוף אלה תולדות נח (ספל"ח) מה את מפלה בי וידעין אינון פי' מפני מה את מלעיג עלי. *[אחי"ה וכנ"ה בירו' שביעי' פ"ט דל"ח ע"ד מפלי בהן סבא דיהודאי [1]) איכ"ר פ' רבתי: חד מאתינם אזל לירושלם והוה מפלי בבני ירושלם סגיא, ושם: מכאן ולהבא לא תפלי בבני ירושלם [2]), ירו' נזיר ספ"ה דנ"ד: למה אפילתה בי א"ל אנא לא אפליתי בך, ובב"ר פצ"א [3]) למה אפליית בי א"ל חו"ש לא אפליית בך וכו', ושם פמ"ב דרש נוטריקון אמרפל אמרי ואפלי עיי"ע אמרפל. ע"ז מ"ד. עיי"ע מפלצת ובתוספת' ע"ז ספ"ג (ד') מפליא ויצא. ועוד עיי"ע אפליית וגזרה מל"י איננה נכונה כל כך וכן φλύω פי' מדבר דברים בטלים ואין ענינו ליעוג] —

* פְּלָא (בפעל פַּלִי נ"ל מל"ע فَلَّ השחית ver- derben) תרג' בערתי (דברי' כ"ו, י"ג) פליתי ושם י"ד לא פליתי מיניה ועיי' שם י"ג, ו'; י"ז, א', תרג' ש"א כ"ח, ג'; שופטי' כ', י"ג; למ"א ט"ו, י"ב; לצפני' ג', ט"ו.

* פִּילָא (עשב לרפואה מל"פ پيله) כתובו' ע"ז: עיי"ע לדנא (ח"ה, י"ה) ועוד עיי"ע פלן ה'.

פלאה (= פֶּלַיָּאָה מל"י παλαία ישנה die Alte; פורני πόρνη זונה Buhlerin) בויק"ר אל תונו פרש' מות וחיים (פל"ג) ואומר לבלה ניאופים (יחזק' כ"ג, מ"ג) תירגמה עקילס פליאה פורני דהוה מבליא גייריא פי' בל' יון לבלה וישן קורין פליאה [4]) לזונה פורני. *[אחי"ה כ"ה נכון בדפו"ו ואמ' [5]) ובעה"ק שנ"ב אבל בדפ"ר פיז' ובאסיל אי' פי' בל"י לבלה ויש שקורין פליאו פורנצי לזונה וכ"ה בכ"י ב"ר וט"ס הוא כי במקום וישן אי' בשבוש ויש קורין ובכ"י ל"ד אי' ב ל ע ז פורצי ובכ"י ו"ו פוצני ואם גם אמת שזו לועזית היא בלאי"ט put- tana זונה בכל זאת תתכן גי' דפו"ו וכ"ה כ"י ק"ט כי רבינו בא לפרש שתי מלות מל"י (ועוד עיי' פרן ו'). ובאמת כן הוא כי ע' זקנים העתיקו בלה (יהושע ט', ד'. ה') בלוים (ירמי' ל"ח, י"א), ישן (ויקי' כ"ה, כ"ב; כ"ו' י'; שה"ש ז' י"ג) ישיש (איוב ט"ו, י') עתיק (דניאל ז', ט'. י"ג. כ"ב) παλαιός ולנקבה παλαία, ועוד העתיקו זונה בראשי' ל"ד, ל'; ל"ח ט"ו; הושע ד', ט"ו) קדשה (בראשי' ל"ח, כ"א. כ"ב) ע"י πόρνη ועוד עיי"ע פרן ו'. ובויק"ר אי' לפנינו בט"ס פילא. ובשהש"ר פ' כמעט פילאי עיי"א באמי, כאמי ומ"ש] —

* פלאגרה (?) במד"ר ספכ"ג אחזתו פלאגרה צ"ל פדאגרה Podagra.

* פלאדין אלה דברי ר"מ לונזאנו במעריך בילמדנו פ' ויצא אני פוסקת פלאדין שלך פי' פרנסתך ע"כ ובתנחו' ויצא סי' ז' אי' בלאדין ובב"ר ספ"ז חותכת אני פרנסה שלך וילק' וישב ר' קמ"ו אנונא שלך נ"ל שהוא מל"ר אמצ' flando, flato בלא"ש Fladen.

☞ פְּלִיבְּרוֹכְסִין (= פְּלִי בְּרֵיכְסוֹן πολύ βρέξον המטר הרבה lass' viel regnen!) ירושלמי פ' שבועות שתים דשבועות (פ"ג דל"ד סע"ד) אהן דחמי מטרא נחית ואמר קירי פלי (ברוכסין) [צ"ל בריכסון] פי' בל"י מטר רב ופי' קירי אדון ולשון שבועה הוא כמו האלהים. *[אחי"ה כבר בארתי בע' ברכסון עיי"ע בח"ב קצ"ד וש"נ ירו' נדרי' פ"ג דל"ח.] —

---

[1]) ובפסיקתי דר"כ צד צ' הגי' ומחייך בהדין סבא דיהודאי ובב"ר פע"ט ומדחך ובקהל"ר פי חופר גומץ מנחך צ"ל מגחך.
[2]) ומה שסיים תפלי לשון בדיקה הוא לא תפאר אחריך תרגומו לא תפלי בתרך ע"כ נ"ל שהיא הוספה מאוחרת והובאה פנימה בשגגה מערוך ע' פל א'. [3]) בע' אפליית ח"א רי"ז הביאו רבינו בשם פי' צ"ב ולפנינו צ"א ולא פ"צ כנדפס בטעות.
[4]) בדפ"ע בט"ס פליאו. [5]) ובדפו"ו ובעה"ק שנ"ב אי פורנ"י בקוים כאלו תהיה מלה לועזית.

פָּלַג (מל"מ ענין פירוד וחילוק עיי' בפנים. והשם פְּלַג, פַּלְגָא, פְּלוּגָא Theil, Stück, Portion)‏; פְּלוּגְתָּא Meinungsverschiedenheit; פַּלְגָּאָה Zänker) בפ' תפלת השחר (ברכו' פ"ד מ"א במשני) ר' יהודה אומר עד פלג המנחה. פי' מנחה גדולה מו' שעות ומחצה ולמעלה כנגד תמיד של בין הערבים דתנן (פסחיי נ"ח.) ערב שבת נשחט בז' ומחצה מנחה קטנה מט' ומחצה ולמעלה כנגד קריבתו כשהוא מתאחר כדתנן (פסחי' שם) תמיד נשחט בח' ומחצה וקרב בט' ומחצה, פלג מנחה גדולה משש שעות ומחצה ולמעלה נשארו ה' שעות ומחצה חלקם זו היא פלג מנחה גדולה פלג מנחה קטנה מט' שעות ומחצה ולמעלה נשארו ב' שעות ומהצה חלקם זו היא פלג מנחה קטנה ויבא בי"א שעות פחות רביע[1]. בס"ג דפ"ק בב"ק (ט"ו.) ובס"ג דפ' אלו נערות (כתובו' מ"א.) מר סבר פלגו נזקא קנסא ומר סבר פלגו נזקא ממונא. בר"ג דפ' המוכר את הבית (ב"ב ס"ב:) פלגא דאית לי בארעא פלגא פ ל ג י[2]) דאית לי בארעא[3]) ריבעא. פי' לראובן ושמעון שדה בשותפו' ומכר ראובן ללוי ואמר לו בלשון זה החצי שיש לי בשדה זו מכרתי לך ודאי חלקו המגיע והוא חצי השדה מכר לו אבל אם אמר לו בלשון זה החצי בשדה שיש לי עם שמעון מכרתי לך לא מכר לו אלא חצי חלקו שהוא רביע השדה[4]) ואמר ר ב א[5]) מכר מצר ארעא דמינה פ ל י ג א[6]) פלגא. פי' מצר לו שדה ואמר לו חלקה ממנה נתתי לך קנה החצי אבל אמר לו בלשון זה חתיכה ממנה נתתי לך קנה בפחות שבשדות והוא ט' קבין. בס"ג דגיטי' (פ"ט:) עדיין לא הגיע לפלגות ראובן. „פי' ראובן שהיו בהם חכמים גדולים חקרי לב (עיי' שופטי' ה', ט"ו) והן היו יודעין אם הגיע זה הקטן הנראה כגדול בכל דרכיו כשאר גדולים וליחשבו כגדול ולהיות קדושיו קדושין אבל אני אין בי כח להבחין בין קטן הנראה כגדול ולהיות קדושיו קדושין ובין קטן זולתו ואין לנו אלא הלכה בודקין לגיטין ולקידושין הילכך בעינן י"ג שנה ויום אחד למעלה והוא דאייתי ב' שערות ובלבד שלא תהא שם אמתלא"[7]). פ"א[8]) ההיא דאיקדשה לקטן הנראה כגדול כלומר קטן בשנים ובעל קומה ועדיין לא הגיע לפלגות ראובן וקטן הוא עדיין אינו יודע להלוק דעתו לחקור בין דבר ודבר כדכתי' (שופטי' הנ"ל) לפלגות ראובן גדולים חקרי לב. בס"ג דפ' כיצד מעברין (עירו' ס"א:) א"ל רבא פלגאה בעירובין לית דחש לה דר"ע. בס"ג דפ' כל הגט (ל"א:) א"ל מקמי פלגאה ניקים כלו' על כל דבר חולק ומפליג. בר"ג דפ' שלשה שאכלו (ברכו' מ"ה:) ולא הוה חד מינייהו מופלג מחבריה. פי' לא היה אחד מופלג ומעולה בחכמה אלא כולן שוין. בר"ג דפ' הדר (עירו' ס"ג.) שאני רב אחא בר יעקב דמופלג. פי' חלוק היה מחכמי דורו וגדול מהן בחכמה[9]). בפ' כל הגט בגמ' המביא גט והניחו זקן (גיטי' כ"ח.) כיון ד א פ ל י ג א פ ל י ג[10]) פי' ר"ח כמו פלגס[11]) כלומ' כיון שעברו פ' שנה והוא גבול הגבורות והפליג עד קרוב לק' שנה מזקין הרבה. והוא דמופלג בחכמה והוא דמופלג בזקנה פי' מופלג בחכמה שאין חכם למעלה ממנו מופלג בזקנה שאין זקן למעלה הימנו בפ' יש נוחלין בגמ' בנות צלפחד (כ"ב ק"כ.). רוח פלגא (פסחיי קי"א:) עיי' בע' ג ר ד (א')[12]). בפ' יוה"כ בגמ' מי שאחזו (יומי פ"ג:) אהדרוה פ ל ו ג י וצעי[13]) פי' חתיכות של פת[14]). מן הצאן ולא מן הפלגוס בפ' אלו עוברין בגמ' כיצד מפרשין (פסחיי מ"ז סע"ב). בריש פרה (פ"א מ"ג) ר' טרפון קורהו פלגס. כיקר כרים (תהלי' ל"ז, כ') תרג' היך יקר[15]) פלגיסין. ב פ' ש ת י מ ד ו ת ב ג מ' א ל א ש ח ט א ת (מנחות צ"א:) ו ב פ"ק ב ח ו ל י ן ב ג מ' ה כ ש ר ב ת ו ר י ן (חולי' כ"ג.) ד ת נ ן ב ר י ש פ ר ה (שם) ה ק ר י ב ו מ ב י א ע ל י ו נ ס כ י א י ל ו א י ן ע ו ל ה ל ו מ ז ב ח ו ו א מ ר ר' י ו ח נ ן א ו ל א י ל (במד' ט"ו, י"א) ל ר ב ו ת א ת ה פ ל ג ס[16]) פי' פלגס

---

[1]) ועיי' פירש"י בברכו' כ"ו: כל הענין. [2]) כ"ה נכון בדפ"ר פיזי ובאסיל אבל בדפו"ו פלגו. [3]) ובנו"ג פלגא בארעא דאית לי וכ"ה בערוך דפ' אמ' [4]) ועיי' בפירשב"ם וכ"ה בפי' רגמ"ה באריכות יתרה. [5]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובדפו"ו רפ"א ורפ"ח ובנו"ג רבה מהגהת המהרש"ל עיי' ד"ס לב"ב צ"ו סע"ב. [6]) כ"ה נכון בכל הכ"י ודפ"ל שלי"ו וברשב"ם ובכל הדפוסי' הישני' ובנו"ג פלגא. [7]) הועתק מפי' ר"ח שהביאו הרא"ש סוף גיטי' ושם הגי' עדיין לא הגיענו לפלגות ראובן. [8]) והוא קרוב לפירש"י. [9]) וכן פי' ר"ח בש"ס ווילני פי' מופלג גדול בהכמה ומופלג משאר חכמים ע"כ וגי' ומופלג אי' בש"ס כ"י ודפ"ש ובנו"ג ומפליג. [10]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובנו"ג דאיפליג איפליג ובדפ"ע דאפליג אפלוגי. [11]) נראה שהבין המלה שהוא מורכבת מן פלג גם כלומ' חלק גדול ועיי' פי"מ להרמב"ם פרה פ"א מ"ג. [12]) כ"ה נכון בכ"י אבל בדפ"ע בט"ס גדר. [13]) וכ"ה בכ"י ש"ס ב' ובכ"י ש"ס מינכען פלאגי ובנו"ג בלגי. [14]) וכ"ה בפי' ר' אליקום (בד"ס ביומ' צד קל"ט.) ע"א פלגי וצעי חתיכות של לחם וככרות שלמות ע"כ. [15]) בנו"ג איקר. [16]) כ"ה נכון בכ"י ודפ"ר וויניצי ובשאר דפ"ע נשמט בטעות.

בינוני שהוא בן י"ג חודש יצא מכלל כבש ולכלל איל לא בא כלומ' פלג ממוצע בין זה לזה ואינו כשר לא לזה ולא לזה. *[אחיה וז"ל רה"ג בפרה: פלגס פי' בינוני שאינו לא איל ולא כבש ע"כ וא"כ רבינו הוסיף באמצע פי' לפירושו ומ"ש (פרה שם) ואינו כשר לא לזה ולא לזה כ"ה בתוספת' חולי' פ"א הפלגס בזה ובזה פסול ורמב"ם פי' פלגס פלג גם עיי' לעיל בהערה 11 והנכון שהוא ל"י עיי"ע פלגס במו"ע, וא"כ אין כאן מקומו בע' פלג. וזה משפט פלג בל"מ ענין פרוד theilen, spalten וכ"ה בל"ע فلج ובל"ס פְּלַג. תרג' וחצו . . יחצון (שמות כ"א, ל"ה) יפלגון, תרג' חולק (משלי כ"ט, כ"ד) דפליג. החלק (יהושע י"א, י"ז) מטורא פליגא והוא בינוני פעיל (דניאל ב', מ"א), ירוש' קידושי' פ"ד דס"ה ע"ג פלגון מן פלג נסיב כל חד מנהון וכו'. והושאל לחלוק כבוד ירו' ברכו' פ"ב ד"ד ע"ב את פליג ליה איקר [1]), ירו' תעני' פ"ד דס"ח. פלגון איקר לשמואל. ב"ב קי"ט: פליג ליה רביה יקרא. תרג' משלי כ"ט, כ"ג ניפלג יקרא. ועוד לחילוק דעת (streiten, getheilter Meinung sein) תרג' ירו' ב' לבראשי' מ"ט, ב' לביה פליג על אחוי. והרבה בדרז"ל בזה הענין עירובי' נ': וש"נ רב תנא הוא ופליג, ב"מ ה'. רבי חייא תנא הוא ופליג. סנהד' ל"ג. תרי אמוראי דפליגי אהדדי, תנחו' קרח סי' י"ב במד"ר פי"ח פליגי בה תרי אמוראי. בכורו' מ"ט רע"ב כל היכי דפליגי רב ושמואל הלכתא כרב. ירו' ברכו' פ"א ד"ג רע"א ר"ג פליג על רבנן . . . ר"מ פליג על רבנן, ירו' כלאי' פ"ט דכ"ט. מתניתא פליגא על רב. חולי' ק"א. כי פליגו ב"ר פכ"ב ולא פליגי ובענין כלל אם ת"ק וחכמים פליגי עיי' יד מלאכי סי' תרס"א, ובענין תרי תנאי דפליגי שם סי' תרס"ב וכן באתפעל ב"ר פט"ו אתפלגון רבי נחמיה ורבנן, שם פכ"א אתפלגון רב אדא בר אהבה ור' המנונא. שם פכ"ב איתפלגון ר' ינאי ור' חייא רבה. ירו' תעני' פ"ד דס"ז ע"ד אפי' עלה לא הוה צריך מתפלגה, ותרג' משלי כ"ט, ה' דמתפלג על חבריה והרבה בהבלעת התי"ו ברכו' כ"ב: כ"ג רע"א כתובו' י"ח סע"א סנהד' ט' רע"א קמיפלגי, חולי' צ"ב: הא מיפליג פליגי ביה. ועוד הרבה בתרג' להעתקת חלק עיי' לבראשי' י', כ"ה; י"ד. ט"ו; לבמד' כ"ו, נ"ג. נ"ה. נ"ו. ותרג' ויחצו (מ"ב ב'. ח'. י"ד) ואתפליגו. ותרג' ויקח קרח (במדי' ט"ז, א') ואתפליג קרח (עיי' רש"י שם). תר"י א' לבראשי' י"ד, ז' אתפליג דינא. ובהבלעת התי"ו ב"ב קכ"א: א"י לשבטים איפלוג או דילמא לקרקף גברי איפלוג. פַּעֵל ירו' שבת פ"ז ד"י. כד מפלג, ויק"ר רפ"ג עיי"ע גייף. גר ד'. התפעל עיי' למטה. הפעיל ענין פירוד ריחוק והפסקה והליכה חוץ לגבול die Grenze überschreiten (עיי"ע הפלג) תוספת' ברכו' ספ"ד הפליג וכ"ה בתוספת' יוה"כ פ"א תוספת' אהלו' פ"ד, ירו' ברכו' פ"א ד"ב ע"ד ומצאו שהפליג עוד הוא הפליג, ושם ספ"ט די"ד ע"ד הפליג דעתו ממנה, ירו' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ג יפליגנו כשם שהפליג יעקב אבינו לעשו וכו'. יומ' ס"ו: לא מפני שהפליגן בדברים אלא וכו' סוכ' כ"ז סע"ב לא שהפליגו בדברים, תוספת' יבמו' ספ"ג ולא שהיה ר"א מפליגן אלא וכו', תוספ' גיטי' פ"ז (ה') לא נתכון זה אלא להפליגה. עירו' מ"א: הפליגה ספינתם בים כלומר הספינה מתרחקת (אבל עיי' פירש"י) במד"ר רפט"ז אין מפליגין בספינה בים הגדול ג' ימים קודם לשבת. אבות פ"ד מ"ג אל תהי מפליג לכל דבר. בינוני הָפעל ספרא מצורע פרש' ה' פרק ח' מוּפְלָג מנידתה (הפכו סמוך לנידתה). ב"ב ק"כ: מופלג בחכמה . . מופלג בזקנה כ"ה נכון בגי' רבינו לעיל וכ"ה בפי' רגמ"ה ובנו"ג מפליג ובכ"י ש"ס רו' הוא דפליג. תוספת' חגיג' פ"ב הוא ומופלג שבהם כה"ג בכ"י אירפ' ובנו"ג ומופלא וכ"ה במקומו' הנ"ל בע' פלא א'. והשם פְּלַג (דניאל ז', כ"ה) פַּלְגָא עיי' ברכו' ב"ב הנ"ל ירו' שבת פ"ז ד"ט ע"ג איכ"ר פ' רבתי תלת שנין ופלג. פסחי' ע"ט: פלגא ופלגא פי' מחצה על מחצה. שבת פ"ט: פלגא עלי ופלגא עלך, ב"ר פצ"א יהב את פלגא מן דידך ואנא פלגא מן דידי. וכן פַּלְגּוּ ב"ק הנ"ל כפי גי' רבינו וכ"ה בכתובו' מ"א. ובר"ף ובכ"י ש"ס בב"ק ובנו"ג פלגא. ובל"ס פַּלְגוּתָא אי' ירו' כתובו' פ"ז דל"א ע"ג פלגות פרן, ירוש' פסחי' ספ"ה דל"ב ע"ג בפלגות פומך (הפכו בכל פומך) וכן בתרג' ירו' ב' לבראשי' כ"ב, י"ד דלא הות בלבי פלגו, תרג' ש"א כ"ג, כ"ט ע"ש והרבה דוגמאות עיי' עמת"ר ללעווי ח"ב, 266. והקבוץ תרג' זכרי' י"א, ז' תרתין פַּלְגְוָון, ירו' עירו' רפ"ט דכ"ה ע"ג ארבע פלגוון. ועוד מן פלוג הקבוץ פְּלוּגֵי יומ' הנ"ל בגי' רבינו. ולנקבה פְּלוּגָה (בל"מ פְּלֻגָּה) שהש"ר פ' היושבת לפי שאין ביניהן . . פלוגת דברים וכן ענין פְּלוּגְתָא

[1]) כ"ה נכון בגי' המהרש"ם ובנו"ג איתפלג.

מ"ק י"ד רע"ב אית ביה פלוגתא. סנהד' ט' רע"א קמיפלגי בפלוגתא דר"י וכו', יומא ד' רע"ב בפלוגתא דהני תנאי. תנחומ' קרח סי' י' מה לך בהדין פלוגתא וכו' ובמד"ר פי"ח מה לך בהדין פלוגתיה. והקבוץ פְּלוּגְוָותָא ירו' פסחי' פ"ג ד"ל. ירו' נדרי' ספ"ה דל"ט: וכן תרג' מחלקות (דה"י ב' ח. י"ד; כ"ג, ח'; ל"א, ב'). והשם המופשט ירו' ברכו' פ"א ד"ד ע"ג וכל פ י ל ו ג מי בראשית מתפלגין מתחתיו ובב"ר פט"ו לי' פילוג וכן לי' בשו"ט מזמור א' ושהש"ר פ' אחת היא וילק' בראשי' ר' כ'. ובל"א פִּילוּגָא בסמיכות פילוג עיי' תרג' בראשי' י"ד, ז'; תר"י א' לבמד' י', ל"ב. והתואר פַּלְגָּאָה עירו' וגיט' הנ"ל וכן קידוש' נ"ח. פלגא צ"ל פלגאה ועיי' פירש"י שם] —

פָּלָג (מל"ם כמו פְּלַגָּה, פְּלֻגָּה Familienabtheilung, Sippe) בילמדנו אם כסף (תנחומ' משפטי' סי' ז') כל המוכיח את חברו לשם שמים זוכה לפלגו של הקב"ה שנא' (משלי כ"ח, כ"ג) מוכיח אדם אחרי [1] ולא עוד אלא שמושכין עליו חוט של חסד שנא' (שם) חן ימצא (א"ב פי' בל"ר למחוזו ולמחיצתו). *[אחי"ה כיון לל"ר District, Gegend, plaga והנכון שהוא לשון עברי ובל"מ בל"נ פְּלַגָּה בקבוץ פלגות שופטים ה', ט"ו. ט"ז עיי"ע הקודם לזה והוא כמו מִפְלַגָּה או פְּלֻגָּה דה"י ב' ל"ה, ה' שהוא ענין מַחֲלֹקֶת] —

פִּלְגּוֹג (לדעת ר"ב אותות האהבה φιλοκία Liebes-beweise ולפע"ד אולי מל"י φλύαξ שחוק ושעשועים (Scherz, Possen בילמדנו בדברות אחרונות (בתנחומ' ואתחנן לי') אלפים שנה קודם בריאתו של עולם היה הקב"ה פלגוגן [2] בה ואהיה שעשועים יום פי' כדאמ' בע' פג לאתפוגגא עם בנוי. — (א"ב פי' בל"י שעשועים ואותות אהבה). *[אחי"ה והח' אייזלער בט"ר ח"ב, 80 פי' פלגוג = פנגוג מפעל פנק ergötzen וה' לעווי מל"י (שאינה בספרים) φιλολογῶν אוהב לשיה. ועה"ק שנ"א פי' לשון שמחה ועלצין דרגעצין בלא"ש dergötzen = ergötzen] —

פלגס (פִּלְגִּסָא מל"י φυλακή, φύλαξις ענין נטירה ושמירה בזריקת חחץ אל המטרה Beob-achtung, übert. Zielscheibe) לשלח לי למטרה (ש"א כ', כ') תרג' לפלגיסא [3]. דרך קשתו ויציבני כמטרה לחץ (איכ' ג', י"ב) תרג' כפלגיסא לגירא. *[אחי"ה וכ"ה במתורגמן ובנו"ג בשתי מקומות לפלגליסא וצ"ל לפלגיסא וכ"ה בתרג' כ"י לאיוב ט"ז, י"ב ואוקמינני ליה לפלגיסא. וע' זקנים העתיקו נטרה (שה"ש א', ה') φυλάκισσα וסומכוס העתיקו φύλαξ וכן מטרה (נחמיה ג', כ"ה; י"ב, ל"ח; ירמי' ל"ב, ב') ועקילוס ותיאודוטיון לש"א כ', כ' העתיקו מטרה φυλακή כי המורה חצים שומר הנקודה שלא יחטיא המטרה] —

פִּלְגּוֹס (מל"י ורו' πέλαγος das Meer, pelagus die hohe See) קפאו תהומות בלב ים (שמו' ט"ו, ח') תר"י (א') בגו פלגוס דימא רבא — (א"ב פי' בל"י ורו' לב ימים). *[אחי"ה וכ"ה בתרג' תהלי' מ"ו, ג' בלב ימים: בפילגוס דימא רבא. אסת"ר פ' אל תראי: אִילפא דדמכא בפילגוס דימא קהל"ר פ' עת לבקש: כד עללין (אנא) [צ"ל אנן] לפילגוס וכו' וכתב רש"י בשבת י"ט: ד"ה מפליגין וז"ל ומרבינו יעקב שמעתי שאמצעיתו של ים נקרא פילגוס וכו' אבל פירש"י מפליגין מזה הלשון קשה להלמו ועיי"ע פלג א'] —

פַּלַגְס (מל"י πάλλαξ, πάλληξ mannbar, aus der ersten Kindheit herausgetreten) משנת פרה פ"ק (מ"ג) אינו כשר לא לאיל ולא לכבש ר"ט קורהו פלגס פי' בל"י נער יצא מימי הילדות ולא בא עדיין לימי הבחרות. תרג' כיקר קרים (תהלי' ל"ז, כ') היך (יקר) [איקר] פילגיסין. *[אחי"ה יפה הוסיפו ר"ב אע"ג שרבינו כבר הביאו בע' פלג א' כי כאן עיקר מקומו וכיון לל"י הנ"ל עיי' בט"ר לרימ"ז ח"ב, 80] —

פלגס (?) ירו' דתעני' פ' בשלשה פרקים (פ"ד דס"ט.) א"ר יוחנן שמונים חניות של אורגי פלגס פי' המפרש מין משי. *[אחי"ה אף אם בל"פ پِلَه פי' משי בכ"ז הנכון כי הוא ט"ס וצ"ל פילגס ובאיכ"ר פ' בלע הגי' (כפי גי' רבינו בע' פלנין) ש' חניות של מוכרי פילינין עיי"ע פלנין ומ"ש] —

* פִּלֶגֶשׁ פִּילֶגֶשׁ (מל"ם היא האמה המיוחדת לאדם למשכב Kebsweib) ירו' כתובו'

---

[1]) בתנחו' אחרי חן ימצא. [2]) כ"ה בדפ"ר ווניצי' אבל בשרפ"ע פלגוגין [3]) כ"ה בדפ"ר ובמתורגמן ובדפ"ע לפלגסא וכ"ה בב"מ בכ"י ק"ט.

פ"ה דכ"ט ע"ד אשה יש לה כתובה פילגש אין לה כתובה וכו' ע"ש כל הענין, סנהד' כ"א. נשים בכתובה ובקידושין פילגשים בלא כתובה ובלא קידושין ועיי"ע פלן א'. ונעתק' המלה לל"י ורו' עיי' פירשט ועיי"ע פלקתא.

פלדם (= פַּלְדִּסִין, פַּלְדּוֹסִין או מל"ר אמצ' pal-dones, faldones בגד נשים לעטוף בו כל הגוף[1]) או אולי כמו ברדסין עיי"ע בח"ב, קפ"ז ועיי"ע ברם) שלשים סדינין (שופטים י"ד, י"ב) תרג' תלסין פלדיסין. ככרים כסף בשני (חריטין) [צ"ל חרטים] (מ"ב ה', כ"ג) תרג' בתרין פולדיסין. *[אחי"ה וכן תרג' ושלמות (דה"י ב' ט', כ"ד) פלדיסין דבוץ ובתוספת' מגיל' פ"ד (ג') בני' כ"י אירפורט הרי שהיה עטוף במעפורם ככידום ובפלדום אין כבוד שיקרא ויתרגם ויעבור לפני התיבה ובנו"ג בפילרום] —

* פלהדרין (כמו פ ר ה ד ר י ן ע"ש) ירו' יומא פ"א דל"ח ע"ג וירו' הגיג' פ"ב דע"ח:

* פלווטין (כמו בלווטין עיי"ע בליוט Rathsherr) תוספת' ריש יומ' לשכת פלווטין כ"ה בני' כ"י אירפ' ובנו"ג יותר טוב בלווטין.

פלז (= פְּלִיזָא מל"ע فِلِزّ נחושת מוצהב schim-merndes Metall, Kupfer) בפ' הגוזל ומאכיל כ נ מ ' א י ן פ ו ר ט י ן[2]) (ב"ק קי"ג:) שמואל זבן[3]) לקנא דדהבא בכלל ד פ ל י ז א[4]) פי' „ספל של זהב בכלל נחושת מוצהב ואבלע ליה חד זוזא ונתן לו ה' בד' להתראות כמו שטעה וימהר הגוי לילך"[5]) — (א"ב בנוסחאות דידן כתוב במר דפרזילא ואולי פלזא הוא ל"ר אשר פירושו דבר מזוייף). *[אחי"ה כיון לל"ר falsum ואין נ"ל והנכון שהוא ל"ע הנ"ל וגם גי' פרזלא או פרזילא (ברש"י בדפוסי הישנים) ט"ס הוא ומה זהב עם הברזל? אבל זהב עם נחושת מוצהב יש מקום להחליף ובענין אבלע ליה פי' הרא"ש כבערוך והוא כפי' ר"ח עיי' בשט"מ] —

פֶּלַח (מל"מ ענין בקוע Spalt, Ritz ועוד חלק אחד מהשלם Stück, Segment) בפ' ה' בדמאי (מ"ה) וכן העני שנתנו לו ב י[6]) פרוסות פת או פלחי דבילה חייב בפ"ג במעשרות (מ"ד) מ צ א פ ל ח י ד ב ל ה ח י י ב[7]) פי' חתיכות תאנים. (א"ב ל"מ זו (ש"א ל' י"ב) ויתנו לו פלח דבלה). *[אחי"ה וכן הושאל על חתיכת פת ירו' תעני' פ"א דס"ד ע"ג דלא הוה גביי אלא פלחי כלומר אין לי בידי אלא פת לחם. ועוד כל"מ פלח אחת משני אבי הריחיים Mühlstein תרג' כפלח תחתית (איוב מ"א, ט"ו) פלחא ארעיתא. ירו' מ"ק פ"א ד"פ ע"ד אית לן פילחא דמועדא] —

פְּלַח (מל"מ ענין בקוע באדמה והושאל בל"ע فلّاح עובד אדמה Landmann) פולח ופגן (תנחו' ויקרי' סי' ו' וילמדנו שהביא בערך פגן) עיי' בערך פגן (ב'). בילמדנו והיה עקב פ' כי תאמר (בתנחו' לי') דרכן של פולחין לובשין סנדלין מ ס ו מ ר י ן[8]) ובפרש' כי יכרית (בתנחו' שופטי' לי') מוסרין לכל אחד ואחד מישראל שני פולחין שישמרו אותו שלא יחטא — (א"ב פי' פולק בל"י שומר). *[אחי"ה כיון לל"י φύλαξ Wächter והנכון שהוא מל"מ וע' הנ"ל והושאל לעבד. ובל' תרג' בפרט עובד אלילים וכן בל"ס פָּלְחָא ותר"י א' לויק' כ"ה מ"ז משפחת גר: ולפלחהא דמזרעית גיורא ועיי' ספרי שם זה העכו"ם. תרג' תהלי' צ"ז, ז' פלחי טעוותא. ושם פלחי פסלא, ועוד עיי' תרג' צפני' א', ד'; להושע י', ה'. והשם פָּלְחָן Götzendienst עזר' ז', י"ט פי' עבודה כלו' עבודת אלילים ובתרג' פוּלְחָנָא עיי' תרג' ירו' א' לבמד' כ"ג א' פולחנא נוכראה, ותר"י ב' לדברי' י"ד, א' פולחנא נוכריתא ועוד עבודת אלהים עיי' תרג' בראשי' כ"ב, ב' המוריה: ארע פולחנא, תר"י א' לשם כ"ג ב' טוור פולחנא. תרג' במדב' י"ח, כ"א, כ"ג פולחן משכן זימנא ירו' ברכו' רפ"ד ד"ז. וכי יש פולחן בבבל ואי זו זו תפלה. ועוד עבודה בעלמא עיי' תרג' בראשי' כ"ט, כ"א, כ"ז; ל' כ"ו; שמות א', י"א. י"ד ולנקבה תרג' קהל' ה', ח' פולחנות ארעא. והפעל עיי"ע פלח ה' במו"ע] —

פֶּלַח (= פֶּלֶךְ Spindel) בב"ר פ' נ"ז (ספנ"ו) וישב אברהם: לאשה שהעשירה מפילחה אמרה

---

[1]) עיי' מ"ש החי' ברילל מלבושי יהודים 62. [2]) כ"ה נכון בכ"י ערוך ובדפ"ר. [3]) בנו"ג עוד מכותי. [4]) כ"ה נכון בכ"י ש"ס פ' ובבה"ג ובר"ף ובשט"מ ושם בשם פי' ר"ח בחזקת שהיא פליזה ובכ"י הנ"ל במר דפליזא ובנו"ג בט"ס במר ד פ ר ז ל א עיי"ע מר י' ופי' מר בחשבון מל"פ הרשומה שם. [5]) הועתק מפי' ר"ח שהביאו בשט"מ ע"ש. [6]) לפנינו לי'. [7]) כה"ג בכ"י ערוך ובדפ"ע נשמט בטעות. [8]) כ"ה בדפ"ר פיזו' ווינצי' ובאסי' אבל בדפ"א בט"ס החומרין.

הואיל ומן הפלח הזה נתעשרתי אינו זז[1]) מתחת ידי פי׳ פלחה כמו פלך[2]).

פֶּלַח (מע׳ פלח א׳ Spalt, Ritz) בוי״ק ויהי ביום השמיני פי׳ ר׳ עזריה (פי״ב) אם שתי פלחיה חמר יתר מן פלחיה חמר — (א״ב בנוסחאות לא נזכר ר׳ עזריה ולא נמצאו כתובים דברי בעל הערוך כמו שכתבתי בע׳ סנטמא). *[אחי״ה ועיי׳ עוד ע׳ סקס וש״נ יתר מקומות אשר מוכח משם כי היתה גי׳ רבינו בפ׳ י״ב של ויק״ר ר׳ עזריה ובנו״נ נוקבא] —

☞ פְּלַח (פי׳ בל״ס וארמי כמו פלח בל״מ עָבַד dienen) תרג׳ ויעבד יעקב ברחל (בראשי׳ כ״ט, כ׳) ופלח. ובדניאל (ו׳ י״ז, כ״א) די (את) [צ״ל אנתה] פלח (ליה) [צ״ל לה] בתדירא. *[אחי״ה והרבה בתרג׳ עיי׳ במתורגמן ובעמת״ר ללעווי. ובע״ז י״ח סע״א פלגא פלח ופלגא ליהוי לך. סנהד׳ ק״ב: מאי טעמא פלחת לעבודה זרה. ובזה הענין בתרג׳ דברי׳ ד׳, י״ט; י״א, ו׳; שופטי׳ י״ג ובצרוף קדם יי׳ פי׳ עובד לאל יתברך עיי׳ תרג׳ בראשית י״ז, א׳; לדברים י׳, י״ב, כ׳: למלאכי ג׳, י״ח. אתפעל אִתְפְּלַח תרג׳ לדברי׳ כ״א, ג׳, ד׳; לישעי׳ י״ד, ג׳. אפעל אַפְלַח תרג׳ שמות א׳, י״ג, י״ד; ג׳, ז׳; ו׳, ה׳ וזולתו ומה שענינו כמו ל״מ ענין בקוע לעשות תלם בארץ עיי׳ תרג׳ בראשי׳ ד׳, ב׳; לתהלי׳ קמ״א, ז׳; למשלי י״ב, י״א; לקהלת ה׳, ח׳. והשם, והתואר עיי״ע פלח ב׳] —

פָּלַט (מל״מ פי׳ ענין השלכה והרחקה והמלטה ab- auswerfen, absondern) בפ׳ מי שמתו (ברכו׳ כ״א. כ״ו:) ונדה שפלטה שכבת זרע. בפ״ח במקואות (מ״ד) נכרית שפלטה שכבת זרע טמאה וכו׳. בר״נ דפ׳ הנודר מן המבושל (נדרי׳ מ״ט:) כל מידעם לא תפלוט קמי רבך[3]) פי׳ דאמר (עירובי׳ צ״ט סע״א) הכח[4]) לפני רבו חייב מיתה חוץ מן קרא ודייסא לאחר שאכל קרא ודייסא אם אינו רק אחריהן מזיקין לו ששורפין גופו כפתילה של אבר. ולא תקיא הארץ (ויק׳ י״ח, כ״ח) תר״י (א׳) ולא תפלוט ארעא. *[אחי״ה וכ״ה בתרג׳ שם כ״ה ובתר״י א׳ שם כ׳, כ״ב; ולדברי׳ כ״ה, י״ח ותרג׳ ויקא (יונה ב׳, א׳) ופלט ותרג׳ ויקיאנו (איוב כ׳, ט״ו) ופלט. והושאל לפירוד אחר שהיה דבוק תרג׳ אלל (איוב י״ג, ד׳) דפלטיה סכינא עפ״י חולי׳ קכ״א. עיי״ע אלל. תרומו׳ פי״ב מי״א וחולי׳ קי״ב: הככד פולטת, ושם דגים פליטי והדר בלעי, ירו׳ יבמו׳ רפ״ו ד״ז: עד שיפלוט (ש״ז), ירו׳ ב״ק רפ״א ד״ב: היתה מהלכת ופולטת עשבים, ירו׳ כלאי׳ ספ״ט דל״ב ע״ג לא דומה הפולטת בחיק אמו לפולטת בחיק נכריה ורד״ק פי׳ בע׳ פלט על זה הדרך תפלט (מיכה ו׳, י״ד) פלט למו (תהלי׳ נ״ו, ח׳)] —

פָּלַט (מל״מ ענין הצלה והמלטה entrinnen, gerettet werden, erhalten bleiben) בנדה בפ׳ האשה בגמ׳ בדקה (נדה ס״א סע״א) ויבא הפליט ויגד לאברהם העברי (בראשי׳ י״ד, י״ג) וא״ר יוחנן זה עוג שפלט מדור המבול ועוד מפורש בע׳ עג[5]). בברייתא דר׳ אליעזר פכ״ו ויבא הפליט ויגד מיכאל היה המגיד שנא׳ (קהלי׳ י׳ כ׳) ובעל כנפים יגד דבר ולמה נקרא שמו פליט בשעה שהפיל הקב״ה סמאל וכת שלו ממקום קדושתו אחז בכנפו וביקש להורידו עמו ופלטו הקב״ה מידו לפיכך נקרא פליט ועליו אמר יחזקאל (ל״ג כ״ב) בא אלי הפליט. נפילת סמאל בפי״ג ובפי״ד. *[אחי״ה וכנ״ה ביבמות ט׳. הוריו׳ ח׳. ממונן פלט, תוספת׳ סוטה פ״ד ירו׳ סוט׳ פ״א די״ז. ושאר הגוף לא פלט, במד״ר פ״ט הוא לקה תחלה והשאר לא פלטו, ירו׳ ברכו׳ פ״ג ד״ו. חדא מתרתי לא פלטת לכון וכו׳. תרג׳ ויצא מצרה צדיק (משלי י״ב, י״ג) ופליט צדיקא מן עקתא. תרג׳ שני באסתר ו׳, י״ג פלטון מן אתון נורא] —

פלט (= פָּלָטִין מל״ר palatium והושאל ליוני׳ παλάτιον ולל״ס פָּלָטִין, פָּלַאטִין פי׳ היכל Palast) ברא ש[6]) בראשי׳ רבה (ספ״א) מלך בשר ודם בונה פלטין. בפ״ב בסנהדרין (פ״ב מ״ג ד״כ.) מת לו מת אינו יוצא מפתח פלטין[7]) שלו. בפ׳ חזקת הכתים בגמ׳ ולא לאב (ב״ב נ״ג:) הבונה פלטין[8]) גדולים בנכסי הגר. בחלק בגמ׳ אפיקורוס (סנהד׳ צ״ט:) כל העוסק בתורה לשמה כאלו בנה

---

[1]) כ״ה נכון בדפ״ר ובשדפ״ע בט״ס זו. [2]) כ״ה בכ״י ק״ט וה״ב ודפ״ר ואמ׳ ובשדפ״ע פלכה ובנו״נ בב״ר פלך. [3]) כ״ה בדפ״ע וכ״ה בש״ס ובתמיד כ״ז סע״ב באפי רבך ובדפ״ע קמי רביה. [4]) כ״ה נכון בכ״י ה״ב וכ״ה בדפ״ר וכ״ה בע׳ כח ב׳ ע״ש ובדפ״ע ספיזי והלאה הרק וכ״ה במיוחס לרש״י בנדרי׳ שם. [5]) ושם הביא רבינו מב״ר פמ״ב ע״ש בע׳ עג וש״נ. [6]) כ״ה נכון בדפ״ר. [7]) בנו״נ פלטרין, ירו׳ פלטורין. [8]) וכן מוכח מפי׳ רגמ״ה ובנו״נ פלטרין.

פלטורין של מעלה ושל מטה [1]) שנא' (ישעי' נ"א, ט"ז) לנטוע שמים וליסוד ארץ. בית פרעה (בראשי' י"ב, ט"ו) תר"י (כ') פלטורין [2]) דפרעה. וכן הבא [את] האנשים הביתה (בראשי' מ"ג, ט"ז) [3]). בב"ר פע"ב (ספע"א) ירש אשר נגי[4]) פלטריות מה שלא ירש יהודה ארצות. פי' פלטין פלציא"ה [5]) — (א"ב פי' בל"ר היכל וארמון. ובני היכל מלך נקראו פלטיני ריש מדרש במדבר רבה שבטו של לוי פלטינין היו ובנוסחאות כתובה גי' אחרת). *[אחי"ה ודע כי במד"ר אי' כגי' ר"ב פלטינין היו אבל בסוף הפרש' אי' בני פלטירי והוא הוא, כי פלטינין הוא תואר palatinus, παλατῖνος פי' בן הפלטין בן ההיכל וסומכוס העתיק היכל (דניאל ד', א') -παλά-τιον zum Palast gehörig וממונה על ההיכל Schlossbeamter. ומזה נ"כ בן פילוט בתנחומ' הישן לך לך רסי' י' פי' בן ארמון איכ"ר בפתיחת' בני פלטין, שמ"ר פכ"ג בני הפלטין ובתנחו' ויקרא בן פלטרין וכן מבואר בויק"ר רפ"ב אפרים: ר' יהושע בן לוי אמר פלטיאני וברות רבה פ' ושם האיש אפרתים: פלטיאני. במד"ר פ"ה אעפ"י שהיתה משפחת קרח פלאטיני. וכנ"ה פלטין אצל פלטרין הרבה פעמי' ב"ר רפי"ב וריש שהש"ר משל לפלטין גדולה וכו' עיי"ע ביב. שמ"ר פכ"ה בשו"ד בשעה שביקש לבנות פלטין וכו'. ויק"ר פכ"ח עיי"ע מגיסטרון במו"ע, במד"ר רפ"א כשם שהיה מוצא בפלטין (שלוה). שם פט"ו פלטין שהיתה בנויה ע"ג הספינות וכו', ירו' ברכות פ"א ד"ב ע"ד אית בני נש יהבין פריטין בגין (מחכים) [מיחכם] פלטין. ירו' שבת פ"י די"ב ע"ג שאין גדולה בפלטין של מלך ועיי' בתרג' ירו' בראשי' מ"ז כ"ז; מ"ט, כ"א; לדה"י ב' ל"ד, ט' וגם בל"נ בתר"י ב' בראשי' מ"ד, י"ט ורעדת כל פלטין והרבה פעמים בהוספת ר' באמצע פלטרין (פלטורין) תרג' שם מ"ב, ט"ז; מ"ט, כ"ג עיי' לעיל בערוך, תרג' הבירה (דה"י א' כ"ט, א') פלטירא ועוד פלטרין, פלטירין עיי' תרג' שם ט', י"ח; כ"ט, י"ט; דה"י ב' ח', י"א; כ"ז, ג' וזולתו וכן בדרז"ל סנהד' כ'. צ"ט: עיי' לעיל בערוך, חגיג' ט"ז. בנו לי פלטירין במקום אשפה וכו' כ"ה בכ"י ש"ס ובנו"נ פלטירין גדולין על האשפה, שמ"ר פ"כ בתוך הפלטורין היה קבור וכו' ועיי"ע קברניט. במד"ר פי"ג שיבנו פלטר ובנו אותו והיו בני המדינה עומדים על פתח הפלטר וכו' ובפסיקת' רבתי פ' ה' הגי' פלטין. מכילת' בשלח סוף מסכת' דשירה נכנסו לפלטרין של מלך . . . והחריצו פלטרין של מלך (בילק' בט"ס והזירו פלטרין של מלך) . . . וישב בפלטרין שלו פסיקת' רבתי פ"ג קריוסי הושיב יוסף בפלטרין. והקבוץ פְּלָטְרִיּוֹת ב"ר ספע"א עיי' לעיל בערוך. שם פס"ט פולטריות ובמיוחס לרש"י פלטריות ויותר טוב פלטיות כגי' רבינו בע' רד ט' ועיי"ע מג. קהל"ר פ' אם יולד שתי פלטריות ובאסת"ר פ' בימים ההם אי' פלטירין. ספרי האזינו פ' ש"ט עשר פלטוריות ועמד וקנה פלטורה אחת משלו ואותה היה אוהב מכל פלטורין וכו'] —

פלט (= פוליטין, פוליטימין נ"ל מל"י πολυτίμιος, πολύτιμος חשוב ומעולה ביותר hochange-sehen) בילמדנו וישא משלו פעם אחת הרגיש שהיו הפליטי ומינין מבקשין לקבוע לו לווטין — (א"ב חסרה גי' זו בנוסחאות). *[אחי"ה בע' לווטין (ח"ד, כ"ה) נסחתי עפ"י דפ"ר הפליטי ומינין שבע' הנוכחי ופירשתי מל"י πλούσιος עשיר ומלת ומינין מענין מינוי פי' שררה אבל עתה חזרתי בו ונ"ל שהוא משובש וצ"ל כתיבה אחת פליטימינין ובכ"י ק"ט הופליטו ומנין ובדפו"ו הפוליטו ומיניו וצ"ל פוליטימין מל"י הרשומ' בתחלה פי' מעולה וחשוב כלומ' בלעם הרגיש שהיו חשובים רצו לקבוע לו מס כלומ' שרצו לשחדו ועל זה אמר לא איש אל ויכזב. ועוד פעם אחת מצאתי זו המלה ובתיבה אחת כמו שהגהתי בפסיקת' רבתי פ"ז בן פולטומין שגנב במרחץ ובמד"ר פי"ג בן פולוטמנין פי' בן של חשוב ומעולה ור"ב הביא המלה בע' פוליטומנין ע"ש ואולי יש להגיה (כדעת ה' גידעמאן) בן פלטינין ואז הוא מע' הקודם לזה] —

* **פילוט** עיי"ע פלט ג' ומ"ש.

* **פִּילְטָא** (= פלייטון עיי"ע) שהש"ר פ' נרד עיי"ע פלייטון.

* **פְּלָטָא** (שם פרטי) ירו' תרומו' פ"ו דמ"ז: ר' לוי בר פלטא ובקהל"ר פ' והארץ ר' פלטיא. שהש"ר פ' מי זאת פלטיון איש רומי שו"ט סוף מזמור כ"ח פלטין איש רומי.

פולטק (=פּוֹלִיטִיקוֹן מל"י πολιτικόν, politicum, bürgerlich, für die Bürger) בפ"ב בתרומו' (מ"ה) מפני שהוא מאכל פוליטיקון [6]) פי' מאכל

---

[1]) בנו"ג פלטרין ובכ"י ש"ס פלטרין של מעלה ופלטרין של מטה. [2]) בנו"ג פלטין. [3]) בנו"ג בתר"י א' לביתא. [4]) בנו"ג גכהי. [5]) בלאי"ט palazzo, palagio. [6]) בנו"ג פוליטיקין ובירו' פוליטיקים ובכ"י ש"ס פוליטוקים.

של בני פלטין. וי״א מטעמי מלכים — (א״ב פי׳ בל״י ורומיי שם כללי לדבר של בני עיר כלומ׳ דבר שאין נוהגים בני כפר לאכול כי אם אנשים חשובים). *[אחי״ה וכפי׳ הרמב״ם ע״ש והר״ש הביא דברי רבינו אבל מלת פוליטיקון אינה נגזרת מן פלטין עיי״ע כי אם מהשם פולים πόλις עיר והתואר ממנו פי׳ עירוני, מדיני, והפכו כפר וכן לשון פוליטיקו שבע׳ אונום (מהוספות מבורך הסופר) פי׳ לשון שמדברים אנשי העיר עיי׳ מבוא ח״א, X][1]

פְּלַטְיָא (פי׳ בל״י πλατεῖα (ὁδός) וכן בל״ר platea רחוב (weiter Platz, Strasse בגמ׳ דפ״ק בשבת (ו׳.) סרטיא ופלטיא גדולה. בב״ר פ׳ (ל׳) [צ״ל ל״ב][2] (לפנינו פל״א) שתי פלטיות של ד״ד[3]. ויבן את נינוה ואת רחובות עיר (בראשי׳ י׳, י״א) תר״י (ב׳) פלטיותא[4]. בעיר בשוקים וברחובות (שה״ש ג׳, ב׳) תרג׳[5] בקרוין ובפלטייתא ובפאתון[6] פי׳ בלעז פלצ״א[7] — (א״ב פי׳ בל״י ורו׳ רחוב תרג׳ ורחב מים במוצק (איוב ל״ז, י׳) ופלטיות מיא). *[אחי״ה פְּלַטְיָא, פַּלְטִיתָא, פְּלַטְיוּתָא אי׳ להעתקת רחוב וחוץ רק בתר״י עיי׳ תרג׳ בראשי׳ י״ט, ב׳; מ״ב, ו׳; דברי׳ י״ג, ב׳ וכן הועתק שם העיר רחבת עיי׳ לעיל ושם העיר רחב (במדבי׳ י״ג, כ״ב) וכן חצות (שם כ״ב, ל״ט) פלטיון קרתא רבתא. וכן העתיקו ע׳ זקנים חוצות (תהלי׳ י״ז, מ״ו; ישעי׳ ט״ו, ג׳; יהזק׳ ז׳, י״ט) רחב (בראשי׳ י״ט, ב׳; שופטי׳ י״ט, ט״ו. י״ז, כ׳) ובע׳ סרט ג׳ פי׳ רבינו לנכון שוק גדול של מקח וממכר ובלעז פלטיאה והוא platéa כמו piazza דכאן. וכנ״ה בירו׳ ברכו׳ פ״ה ד״ט סע״א ירו׳ ב״מ רפ״ב ד״ח: תוספת׳ ב״מ רפ״ב עיי״ע אסרט ועוד עיי״ע אסטרט וש״נ ירוש׳ שבת פ״א ד״ב ע״ד. תוספת׳ שבת רפ״י (י״א) בכ״י אירפ׳ הזורק מן החנות . . לפלטיא. ירו׳ כתובו׳ ספ״א דכ״ה ע״ד ופלטיא הולכין אחר הרוב . . . אפילו בפלטיא היתה ציפורין נעולה. ירוש׳ שקלי׳ רפ״ו ד״נ ע״ג נמצא בפלטיא. ושם פלטיא גדולה (איזה פעמים). פ״ר ס״פ מ״א מה פלטייא זו וכו׳, שם פכ״ב באמצע פלטיא. והקכוץ שם פל״א עיי׳ לעיל בערוך. איכ״ר פ׳ העיר עשרים וארבע פְּלַטְיוֹת היו בירושלם וכל פלטיה ופלטיה כ״ד מבואות. ובלא״ר ירוש׳ ברכו׳ פ״ג ד״ו. פלטייתא דצפורי ובל״ס פְּלַטְוָתָא וא״כ לעיל בערוך צ״ל או פלטְיָתָא או פלטְוָתָא[8]. ב״ר ס״פ מ״א פלטריות וכן שם פס״ט צ״ל פלטיות כדמוכח מע׳ רד ט׳ ע״ש] —

פְּלֵטְיָא (נ״ל מל״י πλῆθος משך הזמן Zeitdauer או מספר ומלא החשבון עיי׳ בפנים) בפסיקת׳ דהחודש (פסיקת׳ דר״כ צד מ״ז:) עבדות וגירות בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ד׳ מאות שנה (אפי׳)[9] על פלטיא שלהם. ס״א אספלטיא פי׳ מנוחה — (א״ב פי׳ בל״י עבודה ושירות לא כמו שהעבדים משרתים אלא כמו השכירים). *[אחי״ה על איזו מילה יוני׳ כיון ר״ב לא הוברר לי[10]) ולפע״ד פלטיא היא לי׳ יונית הנ״ל וע׳ זקנים העתיקו מלא (בראשי׳ מ״ח, י״ט) שפעה (יחזק׳ כ״ו, ל״ו) המון (בראשי׳ י״ז, ד׳; שופטי׳ ד׳, ז׳; ש״ב י״ח כ״ט) מספר (תהלי׳ קמ״ו, ד׳) ע״י πλῆθος וא״כ אֶפִּי פלטיא או על פלטיא פי׳ לפי מספר, המון או מלא השנים ומשך הזמן עיי״ע אספטיה (ח״א, קפ״ז) ומ״ש ושם פירשתי כל הענין גם לפי ס״א. ובפסיקת׳ הנ״ל לי׳ זו המלה ואי׳ רק ארבע מאות שנה אפי׳ על איספיטלית שלהם ובפסיקת׳ רבתי פט״ו אפי׳ של איספטלים שלהם וה׳ גידעמאן פי׳ ע״י ל״ר hospitium אבל כבר הוכחתי בע׳ אספטיה כי זה כפי ג׳ י״א במ״כ בב״ר פמ״ד ותיבת אפילו צ״ל אפי והוא על כדאי׳ בכ״י ק״ט וא״כ אפי פלטיא שלהם (= על פלטיא שלהם) פי׳ לפי מספר והשלמת חשבונם וכפי׳ הילק׳ לך לך ר׳ ע״ז עיי״ע אספטיה — ופי׳ רבינו הוא כפי ס״א] —

☞ פלטיא (?) שם עיר עיי״ע פוטאלוס[11]).

* פְּלָטִיאָנִי (palatini) עיי״ע פלט ג׳ וש״נ.

☞ פִּילוֹטוֹמְיָא (מל״י φιλοτιμία Gnaden- und Ehrenbezeugung) מדר׳ שמ״ר סוף אלה המשפטים (ספ״ל) משל לאדם שנכנס למדינה ושמע פילוטומיא נעשית פי׳ בלשון יונית

---

1) ובדפ״א נסדר זה הע׳ יפה אחר ע׳ פלטנוס אבל בכל כ״י ודפוס״י הראשונים אי׳ קודם ע׳ פלטיא. 2) וכ״ה פ״ל בע׳ ערסל ב׳, פס י״א, צמק, קל ח׳, קטרקטין, קמר ב׳ תבקיון אבל בע׳ גרפית, חמס, חצב ג׳ אי׳ ל״ב וכ״ה עיקר. 3) עיי״ע קל ח׳. 4) בנו״ג פלטייתא דקרתא ובתר״י אי׳ פלטיאת קרתא ועיי׳ בסוף זה הערך. 5) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ול״ר אבל בדפ״ע בט״ס תרג׳ ירושלמי. 6) כ״ה בכ״י ק״ט ודפ״ר פיזרו באסילו, ובדפו״ו בפתאון ובדפא״מ בפתואן ובנו״ג בפתון. 7) Platz, piazza. 8) ובענין פלטיא דקיסרין ירו׳ נזיר פ״ז דנ״ו. עיי״ע כף (כיפה) ח״ד, רצ״א. 9) יש למחוק ולי׳ בכ״י ק״ט. 10) ומ״ש ה׳ אייזלער בט״ר ה״א 80 θεραπεία שירות קשה להל״ו. 11) ושם הוהכתי כי הוא ט״ס וטעה ר״ב אחריו.

מתנה הנתנת מן המלך לכל איש ואיש מהעם. נדיבות וכבוד. *[אחי"ה בנו"ג פלוטמיא ושם איזה פעמים ע"ש וכתב מ"כ לא מצאתי פירושו וע"ש מ"ש לפי ענינו וטעה במח"כ והנכון כפי' ר"ב הנ"ל וכנ"ה בספר החכמה י"ד, י"ח והתואר φιλότιμος שם י"ח, ג' ספרי מקביים ג', ד', ט"ו וע"ש ב' ב', כ"א] —

☞ **פוֹלִיטוֹמְנוֹן** (לדעת ר"ב der πολιτευόμενος ein öffentliches Amt bekleidet ולפע"ד הוא ט"ס עיי' בפנים) מדרש מדב"ר פ' ויהי המקריב ביום הראשון (פי"ג) משל לבן פוליטומנון שגנב במרחץ פי' בל"י שר ודיין. *[אחי"ה כונת ר"ב על ל"י הנ"ל וכ"ה בפי' עיר דוד לר"ד די לארא והי' לעווי פי' מל"י πολισσονόμον אבל לא היה מורגל בפי העם ויותר קרוב שהוא ט"ס מן פלטינין עיי' פערלעס עט"ש 135 וגידעמאן בסוף פסיקת' רבתי בהוצאת ה' פריעדמאן ועיי"ע פלט ד' ומ"ש] —

פלטנוס (מל"י ורו' Platane, platanus, πλάτανος אילן סרק אלה או ערמון ובפרט אותו שעבדוהו השמרונים) בב"ר פרש' ל"ג (ל"ב) והמים גברו ובפ' פ"ב (פ"א) סליק מצליא בירושלם עבר בהדין פלטנוס וחמיתיה חד שמריי וכו' פי' הר. *[אחי"ה וז"ל ב"ר ספל"ב ר' יונתן סליק למצלי בירושלים עבר בהדין (פלאטנים) [צ"ל פלטאנוס] וחמתי חד שמריי א"ל להיכן את אזיל א"ל למיסק למצלי בירושלים א"ל לא טב לך למצלי בהדין טורא בריכא וכו' ובב"ר ס"פ פ"א ר' ישמעאל ב"ר יוסי סליק לצלאה וכו' ועיי' ג"כ שהש"ר פ' כמגדל ושם הגי' ר' יונתן . . כיון דמטא גבי חד פלאטנוס פגעי ביה חד כותי וכו' וכן הגי' ר' יונתן בילק' בראשי' ר' נ"ז וכן הביא המעשה ברבי יונתן שהיה מהלך אצל ניפולי של כותים וכו' דב"ר פ"ג ובירו' ע"ז פ"ה דמ"ד סע"ד אי' המעשה בר' ישמעאל בי ר' יוסי אזל להדא ניפוליה וכו' עיי"ע ניפוליה שהוא שכם מקום שעבדו שם הכותים ומהמשך הענין לא טב לך למצלי בהדין טורא וכו' דן רבינו כי פלטנוס הוא הר והאמת שהוא אילן וע' הזקנים העתיקו ערמון (בראשי' ל', ל"ז) וסומכוס העתיק אלה (הושע ד', י"ג) ע"י זו המלה. וראיתי בערך מלין כ"י למחבר שלא נודע שמו (בקובץ כ"י האלברשטאם) וז"ל ואחשוב שסיגנון הדברים האמור שם בב"ר הביאו (את הערוך) לפרש כן ממאי דא"ל לא טב מצלי בהדין טורא משמע שבהר הזה עובר האמנם אנכי ראיתי בל"י המלה הזאת מורה על מין אילן סרק שענפיו רחבים ועושה צל הרבה וגם הלאטינים הנהיגו לקרוא באילן ההוא בשם זה . . ולכן לבי אומר לי שגם זה שאמר בב"ר הוא שם אילן שהיה עוכר תחתיו בהיות לו צל ואם יהיה אילן ההוא נטוע כאילו על הר גריזים ששם היו עובדין השמרונים דמות יונה והיינו דקא"ל אותו השמרוני לא טב מצלי בהדין טורא מפני ששם עשו השמרונים מקדש בימי בית שני . . ואולי שחשבו חשמרונים שאותו פלטינוס הוא האילן שטמן שם יעקב את אלהי הנכר דכתיב (בראשית ל"ה, ד') ויטמן אותם [יעקב] תחת האלה אשר עם שכם שפירש"י אצל שכם וידוע שהר גריזים אצל שכם . . ואף אם נאמר כי אין אלה בלה"ק מה שקוראין היום פלאטינוס מ"מ הדברים ידועים כי עובדי ע"ז היו בוחרים לעבודתם אילנות שיש להן צל טוב לעבוד ע"ז תחתיהם וכו' וכו' וסיים ואולי לא היה פלטנוס אחד בלבד . . . אבל היו רבים והיה דרך הרבים עוברת תחת אותם האילנות ע"כ] —

פְּלַטֵּר (מל"י πωλητής או πρατήρ מוכר Verkäufer) בע"ז בפ' ר' ישמעאל (נ"ה:) אבל מוליכין עמו פת לפלטר. בפ' אין מעמידין בגמ' ואלו דברים (שם ל"ה:) אמר רבי אין כאן פלטר כ ס ב ו ר י ן ה ע ם ל ו מ ר פ ל ט ר [1]) גוי ולא אמר אלא פלטר ישראל. בס"ג דפ' המנחות והנסכים (מנחו' ק"ג סע"ב וק"ד רע"א) ובירושל' בשקלים בפ' כל ה ר ו ק י ן [2]) (פ"ח דנ"א.) ולא תאמין בחייך (דברי' כ"ח, ס"ו) זה הלוקח פת מן הפלטר ואנן אפלטר [3]) קא סמיכנא [4]). הלוקח מן הפלטר (ירו' שבת רפ"ז ד"א. ב"מ נ"ו. דמאי פ"ה מ"ג) עיי' בע' דפוס — (א"ב פי' בל"י מוכר פת נקי של חטים. *[אחי"ה פי' בל"י הנ"ל שם כינוי למוכר כל דבר ולא רק פת נקי רק בדרז"ל הושאל למוכר פת ועוד נ"ל שהוא ל"י אמצ' πλατιάριος פי' סוחר ורש"י במנחו' שם פי' נחתום ובע"ז נ"ה: פי' רש"י פלטר שאופה את הפת ע"כ ואולי כיון לל"ר אמצ' flaquerius, panetarius אופה הפת — וכנ"ה ירו' מעשר שני פ"ג דנ"ד. ירו' שבת פ"א ד"ג ע"ג ירו' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ד ועוד פי' חנות שמוכרין

[1]) בדפו"ו לי' בט"ס. [2]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר ואמי' ולא כבדפו"ו הדוקין. [3]) בירו' בט"ס לטלפירא. [4]) ובמנחו' וההוא גברא על פלטר סמיך.

שם Verkaufsladen ירו' דמאי פ"ב דכ"ג. אם היה מוכר בפלטר או בחנותו שהיא סמוכה לפלטר ובתוספת' דמאי פ"ג אבל מוכר בפלטר או בחנות הסמוכה לחנותו. ושם פ"ה הלוקח מן הפלטר ירו' שבת רפ"ז ד"א. ועיי"ע דפוס. ועוד עיי"ע פוליטיר. ב"ר פכ"ב אזל ויתיב קמי פלטירא, שם מרי פלטירא ורבינו בע' פרטר גרס פרטירא ועיי' מו"ע שם] —

פלטר (= פְּלַטוֹרִין מע' הקודם בל"י πωλη-τήριον חנות למכור בה Verkaufs-laden) תרג' ועדית עדי (יחזקאל כ"ג, מ') ומנית פלטורין. *[אחי"ה ר"ב לא פירשו והוא מענין הראשון ומע' הבא אח"ז פי' מקום שמוכרין שם בחניות והעד שאי' קודם לזה ע"ש]

* **פלטירה**, **פליטורין** (לדעת המשביר pultarius כלי תבשיל Kochgeschirr) ירו' ב"ק ספ"ב ד"ג. חד בר נש אפיק פלטירה בפורה עבר חמרא ותבריה פי' אחד הוציא כלי תבשיל חוצה ועבר בו חמור אחד ושברו. ירו' ב"מ ספ"ג ד"ט: בר נש דיהב לחבריה פליטורין בשוקא . . פטור מלשלם שאני אומר לא על דעת פליטורין בשוק. והרב פני משה פי' כלי תכשיטין מבלי ראיה ודע כי בל"ר אמצ' platura פי' טסי זהב וכדומה.

* **פְּלַטוֹרִין**, **פְּלָטְרִין**, **פְּלַטוֹרָה** פי' כמו פלטין עיי"ע פלט ג'.

פוֹלִיטֵיר (גם זה מע' הקודם) ירו' דשביעי' פ' כלל גדול (פ"ז דל"ז ע"ג) ובלבד שלא יעשו פוליטיר פי' בלי מקום מוכן למכור דבר מה. *[אחי"ה בנו"ג פוליטור ובתוספת שביעי' פ"ו ובלבד שלא יעשוהו [1] פלטר] —

פוֹלִיטְרִיכוֹן (נטע בל"י πολύτριχον dick ירוש' (behaart, Frauenhaar דשבת פ' שמנה שרצים (פי"ד די"ד ע"ג) יועזר פוליטריכון עיי"ע פוטנג. *[אחי"ה עיי"ע ובל"ס סער גנברא עיי' פפלנ"צ ללעף 278] —

* **פלטתה** ירו' סוט' פ"א די"ז סע"א עיי"ע בית מעון (ח"ב ע"ה) והוא כמו פלטיא או אולי שם מקום קרוב לטבריה.

פְּלָיָא (נ"ל מפעיל פלה, פלי פי' חפש ובדק מע' פל ב' (hin- und hersuchen בילמדנו ויקחו אליך פרה (בתנחו' לי"ו) וכל שעה היא חזיא ומפליא בעינה. *[אחי"ה והוא אפעל מן פלי פי' הפרה חופשת ובודקת בעינה ועינה שוטטת הנה והנה ועיי' פסיקת' רבתי רפי"ד ושם פוזלת ומסתכלת עיי"ע פזל ומ"ש כי פזל בל"פ ענינו ג"כ חפישה ובדיקה] —

פְּלָיָה (פי' מע' הקודם חופשת ובודקת או משחתת ומכרתת ומלת באריי נ"ל מל"פ بَارِ פרי ויבול השדה והכרמים וא"כ פלייה (= פליה) בארי die (Aufsucherin od. die Zerstörerin der Früchte בס"ג דפ' א"ר עקיבא (שבת צ':) מאי צפורת כרמים אמר רב פלייה בארי [2]) ואמר אביי ומיקריא ציפרתא דדיקלא [3]) ומישתכחא בדיקלא דחד גברא [4]) שכל הדקלין יש להן ב' וג' נכרי שמקיפין אותן בראשי חריות שלהן ויש מין אחד שלא יהא בו אלא נברא אחד שעולה עם כולו. *[אחי"ה רבינו לא פי' פיילא בארי וכן לא פי' ר"ח שהוא פי' רק צפרת כרמים וכן פי' רבינו (עפ"י פי' ר"ח) בע' צפור ב' ונ"ל כי זה החגב שנקרא צפורת כרמים הוא הוא הנקרא בפי ההמון פליא בארי ופי' כאמור החופשת פירות ויבול הכרמים או המשחתת פירות כי לשרש פלה, פלי עיי"ע פל ב' יש לו שתי הוראות ורמ"ל הפליא לטעות שהוא ממש צפור והנכון כי הוא חגב כפי' ר"ח והערוך בע' צפור או הוא מין ארבה כפירש"י בחולי' ס"ה רע"ב] —

פְּלַיַּית (הוא סמיכות מן פְּלָיָה של ע' הקודם פי' חופשת ובצרוף חיוא פי' die Schlangen-(aufsucherin בילמדנו כי התעללת בי (תנחומ' בלק לי"ו) ראה פליית חיוא [5]), והאנקה (ויק' י"א, ל') תרג' ירו' (א') ופליית חיוא ס"א ופיילת חיוא [6]). *[אחי"ה בנו"ג בתר"י ומינקית חיויא אבל גי' רבינו תתכן יותר כי גם בילמדנו אי' פליית חיוא תחת האנקה שאי' בתנחומא ונקרא ג"כ האנקה בל"ע בכינוי فَالِيَةُ الأَفَاعِي פי' המפלה כיני החיויא die Lau-serin der Otter עיי' מ"ש הח' פליישער בעמת"ר ללעווי ח"ב 573] —

---

[1]) ובכ"י אירפ' בטעות ובלבד שעשאו. [2]) בנו"ג פילה בארי וכ"ה ביארי בכ"י ערוך ה"ב וברש"י פיילי ביירי בכ"י ש"ס א"פ פיליא בייארי וכ"ה פיליא בילק' כ"י בשלח הובא בד"ס לשבת צד צ"ח: [3]) לי' בש"ס ובכ"י ש"ס. [4]) בנו"ג נבארא ועיי"ע גבר. [5]) בתנחומ' בלק סי' ט' הגי' ראה אנקה אחת. [6]) בכ"י ה"ב לי' ס"א ואי' רק „פליית חויא חיוא" כאלו הס"א רוצה להביא שנוי הגי' בין חויא לחיוא ובכ"י ק"ט הגי' ופליטת חיוא ס"א ופליית חיוא והכל טעות ועיקר הגי' כבדס"ע ובדס"ר אי' כי התעללת בי דאתפליית פליית חיוא וצ"ל ראה פליית חיוא.

פְּלִיְיטוֹן (מל״ר foliatum פי׳ שמן טוב מעלי נרד (wohlriechendes Oel aus Nardenblättern בפ׳ במה אשה (שבת ס״ב.) ולא בצלוחית של פלייטון. גמרי׳ (שם רע״ב) וראשית שמנים ימשחו (עמוס ו׳, ו׳) אמר רב [1]) זה פליטון [2]) ר׳ אליעזר פוטר בכוכלת [3]) ובצלוחית של פלייטון בד״א כשיש בו [4]) בושם וכו׳. בילמדנו כאהלים נטע יי׳ (הובא בילק׳ בלק ר׳ תשע״א בשם הילמדנו) כאהלים של פוליטון [5]) אמר הקב״ה [אתה] מכנה אותן כגנות של בצלים שריחן רע ו א נ י [6]) מכנה אותן כאהלים של פוליטון [7]) שאין ריח יפה ממנו שנאמ׳ (תהלי׳ מ״ה, ט׳) מור ואהלות [קציעות] למה [8]) נקרא שמן אהלים שהוא בא דרך אהלים [9]). בב״ר פ׳ ל״ד (ל״ג) והנה עלה זית: לא היה לה להביא דבר משובח או קינמון או פלייטון [10]) ס״א פ פ ו ל ס מ ו ן [11]). יש מפרשין פלייטון דבמה אשה בשמים מעורבין משובחין מוסק [12]) וענבר [13]) ושמו בל׳ ערבי ג א ל י ה [14]) — (א״ב פי׳ בל״י ורו׳ מין שמן מרקחת מוורדים ובשמים ומה שהובא מילמדנו כאהלים של פלייטון טעות הוא ויש לגרוס אספלטון והוא מין עץ ריחו נודף בל״י ורו׳). *[אחי״ה כיון לל״י ורו׳ כדעת רמ״ל אבל טעה aspalathus, ἀσπάλαθος ר״ב בתיקונו כי פלייטון או פליטון כגי׳ הילק׳ בשם הילמדנו או פוליטון כגי׳ כ״י ק״ט הנ״ל הוא ממש מזה הערך ופי׳ בשמים ושמן טוב מעלי׳ הנרד ובילמדנו שם הביא להפך מן בצלים שריחו רע. ובענין foliatum אלה דברי פליניאוס פי״ג ס״ב Nardium sive foliatum constat omphaco, balanino, junce, costo, nardo, amomo, myrrha, balsamo והן הן ראשי בשמים. ובספר המפתח לר׳ נסים גאון שבת ס״ב: הביא מתוספת׳ סוף סוט׳ אף על פליאטון גזר ר׳ יהודה בן בבא ע״כ והוא ממש ככתיבת מלה רומית foliatum ובנו״ג בתוספת׳ סוטה פט״ו אף על פילייטון גזר בן בבא. וכ״ה בתוספת׳ שבת ספ״ד (ה׳) צלוחית של פיליטון ושם פ״ח (ט׳) של פילייטין ושם של פילייטון וכ״ה בירו׳ דמאי ספ״א דכ״ב: ובירו׳ שבת פ״א ד״ג: וכצ״ל בירו׳ שבת פ״ו ד״ח: צלוחית של פיליטון צ״ל פילייטון וכ״ה פלייטון בכלי׳ פ״ל, מ״ד ובסנה׳ ק״ח. ובב״י ש״ס ע״ז ל״ה: אי׳ פילייטון [15]) ושהש״ר פ׳ לריח של פולייטון. ואהלות (שה״ש ד׳, י״ד) פי׳ ר׳ יסא פילטא שהש״ר פ׳ נרד וממה דאי׳ שם למה קורא אותה אהלות.. מפני שהוא בא דרך אהלים מוכח כי הוא הוא פוליטון של ילמדנו הנ״ל] —

* **פּוֹלִים** (מל״י πόλις עיר) פסיקת׳ דר״כ צד ס״ג סע״ב עיר שמש זה פולים וצ״ל אליופולים עיי״ע ח״א, צ״ב ומ״ש.

פִּלְיוֹם (= פְּלְיוֹם מל״י πῖλος, πιλίον בל״ר pi-leum, pileus פי׳ כובע של לבד Hut, Filzhut ורבינו פי׳ בע״א) בפ׳ כ״ט בכלי׳ (מ״א) נומי סדין והסודרין והטרטין והפליום של ראש. בנדה בפ׳ הרואה (פ״ח מ״א דנ״ז:) וכן בפליום פי׳ „מטפחת שמתכסה בו" ובלעז בליו״ני — (א״ב פי׳ בל״י ורו׳ כובע של ראש אך פליום דנדה בל״ר מעיל ומעטה עיי״ע אפליון). *[אחי״ה רבינו נגרר אחר רה״ג שפי׳ בסד״ט צד 20 וז״ל והפיליון לשון יוני פי׳ לענין נדה פי׳ מטפחת כדכתי׳ (רות ג׳, כ״ד) המטפחת אשר עליך ע״כ ובנדה (כסד״ט 32) פי׳ בפיליון פי׳ מטפחת כדכתי׳ (ישעי׳ ג׳, כ״ב) המחלצות והמעטפות והמטפחות ואומר (רות ג׳, ט״ו) הבי המטפחת ע״כ ודע כי רה״ג גרס בשני המקומו׳ פיליון ובנו״ג בנדה בש״ס פוליום אבל במשנה, שבמשניו׳ פליום וכגי׳ רבינו לפי כ״י ו״ו א׳ ב׳ ה״ב ב״ר ודפ״ר אבל בשדפ״ע ובכ״י ק״ט ול״ד אי׳ פליום ורע״ב בנדה העתיק פוליון ופי׳ מטפחת שהיא מתכסה בו ותוי״ט השיג עליו ומסיק שגם

---

[1]) בכ״י ק״ט אמר רבי בקו על הבי״ת ואולי צ״ל רבי וכ״ה בכ״י ש״ס א״ר אבל בכ״י ש״ס מינכען א״ר יהודה אמר ר ב ובנו״ג א״ר יהודה אמר שמואל. [2]) וכ״ה בכ״י ש״ס א״פ ובנו״ג פלייטון. [3]) בנו״ג בכובלת עיי״ע ועי׳ ככלת ח״ד רכ״ד. [4]) בנו״ג בהם. [5]) כ״ה בכ״י ק״ט ובילק׳ פליטון ובדפ״ע פלייטון. [6]) כ״ה נכון בכ״י ה״ב וכ״ה בילק׳ ובדפ״ע בט״ס ואינו. [7]) עיי׳ הערה 5. [8]) בילק׳ אי׳ א״ר יוסי למה וכו׳. [9]) עיי׳ בסוף זה הערך ציון משהש״ר. [10]) בנו״ג לא היתה מביאה דבר מעולה או קנמון או פלסמן ובעי׳ פפולסמון גרס רבינו קנמון ופפולסמון. [11]) כ״ה נכון בדפ״ר וכ״ה בעי׳ פפולסמון עיי׳ הערה הקודמת ובכ״י ק״ט ובדפ׳ פיזי בט״ס כפולסמון ובדפו״ו בפולסמון וכ״ה בדפ׳ באסיל ובדפ״א אופבלסמון ועיי״ע אופופלסמון ח״א, רכ״ז ועי׳ בלסמון. [12]) עיי״ע מסק׳, משק ובכ״י ק״ט וה״ב מסך והוא הוא Moschus. [13]) עיי״ע כפת ח״ד, ש״ז והוא Ambra. [14]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ו״ו ב״ר ל״ד וה״ב והוא בל״ע غالية פי׳ מין בושם משובח כמוסך עיי׳ פרייטאג זה הערך וכ״ה γάλαιον בל״י אמצי׳ ונרדף עם μόσχος עיי׳ מיירסיאוס צד 99. ובדפ״ר לגליה ובשדפ״ע אגליה וכולם ט״ס. [15]) בנו״ג פליטון.

בנדה פי' מתכסה על ראשה בלבד ע"ש ובכלי' פכ"ט ועפ"י זה הבאתי גזרת המלה כאן ובע' אפיליון (ח"א, רי"ז) ובירוש' שבת פט"ז דט"ו ע"ד הפיליון ובירו' ברכו' פ"ב ד"ד ע"ג מעבר ליה בפיליוס וענין כולם כובע ראש שנעשה מן לבד וע' הזקני' העתיקו מצנפת (שמות כ"ח, ל"ט) ע"י πίλος ולדעת נוסח' קצת πήλιον בהעתקת מצנפת לשמות כ"ח, ד'; לויק' ח' ח'. ט' אבל לדעת ר"ב בנדה ענין ל"ר pallium אבל זו המלה נכתבת אפליון עיי"ע ח"א, רי"ז. ועוד עיי"ע פעליון — והלעז בליונ"י אולי הוא velama = velo עטיפה Hülle] —

* פלימו (שם תנא חבירו של רבי) מנחו' ל"ז. בעא מיניה פלימו מרבי ועוד עיי' ר"ה כ"ד. פסחי' ח': קידושי' פ"א סע"א סוט' ד' סע"א סנהד' י"א: תעני' כ"ה. עיי"ע סנף ואולי הוא הוא פנימון עיי"ע.

* פִּילוֹם עיי"ע פלס.

* פְּלִירִיכוֹם (מל"י φύλαρχος פקידות באנשי הצבא אצל הרומיים Tribun) מכילת' דמסכ' עמלק רפ"ב עיי"ע איפיטיקום (ח"א, רי"א) וילק' ואתחנן ס"ר תת"ג עיי"ע דיקוריון (ח"ג, נ"ד) ושם פלירכום ועוד פליריכוס, ואולי יותר טוב כליריכוס עיי' שני ערכים הנ"ל.

פֶּלֶךְ מל"מ שם תואר לכלי מטוה Spindel וכ"ה בל"ע فلكة Spinnstock) בהכותב פ"ט בכתובו' (פ"ו:) אפי' על פלכה ועל עסתה [1]). בפ' השותפין בגמ' ולא את המורן (ב"ב י"ג:) וחדא ידעא פלכא ועבדא בסתרקי [2]). בחלק בענין סנחריב (סנה' צ"ה.) ובפ' המדיר בגמ' דת יהודית (כתובו' ע"ב:) עולם הב לי פילכאי [3]) פי' כמו (משלי ל"א, כ"ט) וכפיה תמכו פלך. בב"ר פרש' ע"ב (ע"א) תפשה לאה פלך הודאה [4]) שנא' (בראשי' כ"ט, ל"ה) הפעם אודה את ה' ועמדו כל בניה בעלי הודאה יהודה דכתי' (שם ל"ח, כ"ו) ויכר יהודה וגו' רחל שתפסה פלך שתקנות [5]) עמדו כל בניה בעלי (מסטרין) [צ"ל מסטירין] בנימין ישפה וכו' [6]). *[אחי"ה וכנ"ה ביומ' ס"ו: אין חכמה לאשה אלא בפלך. ב"ר ספנ"ו משל לאשה שהעשירה מפלכה אמרה הואיל ומן המלך הזה נתעשרתי וכו' עיי"ע פלח גי' רבינו. בלא"ר כתובו' וסנהד' הנ"ל פסיקתיה לפילכא. ובל"נ פלכתא כ"ה זה הציון מסנהד' בילק' ויצא (עיי' ד"ס סנהדי' שם) שיירא פלכתא וצ"ל שריא פלכתא כלו' שהתירה הפלך מן המטוה. קהל"ר פ' אל תבהל: היכמא דמעזילא עזל על פלכתיה כן סליק ליה בפלכתיה הוא נסיב. והפעל ממנו מגיל' י"ד: אתתא בהדי שותא פלכא עיי"ע שת ב' — פילכיה ירו' דמאי פ"ד דכ"ד. ט"ס עיי"ע אפסחתיה ומ"ש ועיי"ע עִיכלא] —

2 פֶּלֶךְ (מל"מ וכ"ה בל"ע فَلَكَةٌ מחוז Bezirk) בפ' לא יחפור בגמ' חנות שבחצר (ב"ב כ"א.) שיהו מושיבין מלמדי תינוקות בכל פלך ופלך. בס"פ כיצד חעדים (מכות ז'.) בשעריך (דברי' י"ז, ז') אתה מושיב בתי דינין בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר אבל בחו"ל בכל פלך ופלך אתה מושיב ואי אתה מושיב בכל עיר ועיר. בס"ג דפ' אלו הן הגולין (שם י"ב:) ובפ' פרת חטאת בגמ' קדשי קדשים (זבחי' קי"ז.) בן לוי שהרג גולה מפלך לפלך ואם גלה לפלכו פלכו קולטו. בפ' ד' מיתות בגמ' המגדף (סנהד' נ"ו:) כשם (שנזדווגו כל) [צריך לו' שנצטוו] ישראל להושיב בתי דינין בכל פלך ופלך וכו' [7]). ובנפות דור מים (יהושע י"א, ב') תרג' ובפלכי דור מערבא. והתעו את מצרים פנת שבטיה (ישעי' י"ט, י"ג) תרג' רבני פילכהא. פי' ה או ו' [8]) עיירות הסמוכות שהן מקובצות במקום אחד נקראים מדינה והיינו פלך — (א"ב ל"מ זה (נהמי' ג', י"ד) שר פלך בית הכרם). *[אחי"ה ושם באותו הקפיטל הרבה פעמים שר חצי פלך (Halbbezirksfürst) ותרג' חבל (דברי' ג', ד', י"ג. י"ד) פלך טרכונא. תרג' אל מדינה ומדינה (אסתר א' כ"ב) לפלך ופלך והקבוץ פִּלְכִין, פילכי, פִּילְכַיא עיי' תרג' יהושע י"ב כ"ט; י"ז, י"א; לקהל' א', י"ב; לשה"ש ב', ב'; ג', י"א; לאיכה ג', נ"א; לתהלי' מ"ה, י'. י"ד וזולתו. תוספת' ביכורי' ספ"ב לא היו עולין יחידים אלא פְּלָכִים פלכים] —

[1]) בנו"ג פילכה . . עיסתה. [2]) בנו"ג פילכא וגוולא ובכ"י ש"ס ידעא למעבד ביסתרקי וכ"ה בל"א ברש"י עיי"ע נול ב' וא"כ רבינו גרס כשתי גירסאות. [3]) בסנהד' עלם אייתי לי פלך וכן פלך בכתובו'. [4]) בנו"ג לאה תפסה פלך הודיה. [5]) בנו"ג שתיקה ועיי' ג"כ תנחו' ויצא סי' ו' אסת"ר פ' אין אסתר ילק' ויצא ר' קכ"ו, ילק' שמואל ר' ק"י, ילק' איוב ר' תתק"כ. [6]) כ"ה רק ברפו"ו. [7]) וכו' כיון לסוף המאמר כך נצטוו ב"נ להושיב בתי דינין בכל פלך ופלך. [8]) כ"ה בדפ' פיזי והלאה אבל בדפ"ר פי' ל"ז או ל"ח וכ"ה בכ"י ה"ב ול"ד וצ"ל לז' או לחי כלומר לזיי"ן או לחי"ת ובאמת בכ"י ק"ט אי' שבעה או שמנה.

3 פֶּלֶךְ (מל"ט ש"ת למשענת Stab) בס"ג דפ' נגמר הדין (סנהד' מ"ח סע"ב) מחזיק בפלך (ש"ב ג', כ"ט) מאסא דכתי' (מ"א ט"ו, כ"ג) רק לעת זקנתו חלה את רגליו אמר רב יהודה אמר רב שאהזתו פודגרא. *[אחי"ה כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר אבל בשדפ"ע בקוים על פודגר"א כאלו הוא לועזית ובאמת הוא לועזית עיי' רש"י ועיי"ע פטגרטום ועיי"ע עלב והוא ל"י. ובפי' ר"ח לסנה' (בקובץ כ"י אנגייליק' דף ק"ד רע"ב) אי' וז"ל בלשון יון אלנקרם פודגרא ע"כ כלומ' מה שקורין בל"ע النقرس (Gicht) קורין בל"י פודגרא πόδαγρα ובנדפס בש"ס ווילנא (סנהד' מ"ט רע"א) אי' בט"ס בל"י אלנקרם פודגרא וצ"ל אלנקרם] —

פֶּלְכִּין (= פֶּלְקִין מל"י πέλεκυς גרזן Beil) בילמדנו ויהי ברד (תנחומ' וארא סי' י"ד) ושקמותם בחנמל (תהלי' ע"ח, מ"ז) מהו בחנמל[1] יורד בפלכין וקוצץ האילנות פי' יונים קורין לגרזן פיליקין. *[אחי"ה כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפ"ר פליקין ובכ"י ו"ו א' פולקין ובכ"י ו"ו ב' פיילכין ובכ"י ב"ר פליכין ובכ"י ג"ג פלחין וביותר משובש בכ"י ל"ד פוליכסו וצ"ל פלכים וכ"ה נכון מאוד בכ"י ק"ט והוא הוא פיליקין מל"י הנ"ל[2]) וע' הזקנים העתיקו כן גרזן (מ"א ו', ז') כשיל (תהלי' ע"ג, ז'; ירמי' כ"ג, כ"ט) וכן העתיק עקילס גרזן (דברי' י"ט ה') וגי' פלכין אי' בתנחומ' ובקו"ף אי' לנכון בשמ"ר פי"ב יורד כפילקין וכ"ה בשו"ט מזמור ע"ח, ושם למזמור ק"ה כפילקים הזה היה יורד הברד עליהם ושם: הדין גפנים ע"י שהיו דקים יורד כפילקין וכו' ור"ב בע' פלק ב' ציין שמ"ר ומ' שו"ט ק"ה ע"ש בקו"ף והיה לו לרמוז כאן עליו כמו שהעיר שם על זה הערך — וריש המאמר מילמדנו הביא רבינו בע' בחנמל ע"ש] —

* פללגלא עיי"ע אחר ע' פגלא.

☞ פלוליא ירו' נדרים פ' הנודר מן הירק (רפ"ז ד"מ:) מהו שיהא מותר במיני אפימיליא כגון נבעה ומסרולה ופילוליא וקולוקסייא לא יכולתי להבין מלות אלו. *[אחי"ה וכן לא נתפרשו בפפלנ"צ לה' לעף צד 241 אבל עיי"ע אפימיליה (ח"א, רי"ח) ומ"ש] —

☞ פלולינא (?) ירוש' פסחי' פ' ואלו עוברים בפסח (פ"ג ד"ל.) הורי ר' יוסי באילן פלולינא צריך לבער פי' המפרש פת ניפול מאליו לפרורין. *[אחי"ה כן פי' בעל קרבן העדה בשם מצאתי והוסיף לומר ול"נ שהוא מין מאכל ששמו כך ועיי' בערוך ע' פלנין ע"כ וטעות גדולה היא כי פלנין אינו מאכל כי אם מלבוש וכן מ"ש בעל פני משה פלונינא מלה לעז היא החלוגלוגות והן פרפחיני . . ובלעז קורין אותו פולפליני ודרך לכובשן ונותנין מעט קמח בתוכן וצריך לבערן ע"כ קשה להלמו כי הלעז הוא פולפי"ד, פולפיר, פורפיר עיי"ע חלגלגות (ח"ג, שצ"ה) והוא ל"צ ומה מקומו בירושלמי? ובענין פי' פרורין דע שהוא ל"ע فلول, فلاذ פרורין Abfälle דברים הנושרים מדבר שלם] —

פֶּלֶם (= פֵּילוֹמָא מל' יוני' πήλωμα = πήλος טיט Schlamm, Morast) בפ' כ"ב בשבת (קמ"ז.) אין יורדין לפילומא פי' „פילומא בקעה ויש בו מים ותחתיו טיט כמו טפל[3]) ואם יבקע ויטבע בו אינו יכול לעלות אלא עד שמתקבצין הרבה בני אדם ומעלין אותו משם ויש מי שאמר הרוחץ באותה בקעה מצטנן ואותן המים משלשלין [בני] מעיו וזה פי' ביקה"[4]). פ"א אין יורדין בפילומא משום ביקה פלומא לשון לעז ממש הנהר פלומי[5]) ביקה בקעה עין מובלעת שמא יבקע הטיט שבתוך המים הטבע לשם ואינו יכול לעלות משם אלא א"כ מעלין אותו אחרים בטורח. ס"א אין יורדין לקורימא. גמרא (שם קמ"ז:[6]) אין יורדין לקורימא משום ביקה וכן פי' קורימא נהר כמו (פרה פ"ח מ"י) קרמיון ופיגה. פ"א קורימא כמו (עירובי' כ"ב.) קרמי דאגמא[7]) אין יורדין לתוכה בשבת שמא יטבע בטיט שבאגם[8]) וכולן טעם אחד. — (א"ב פי' בל"י טיט היון ובצה פ"א בל"י נהר מתגבר בשופי). *[אחי"ה בפי' אחר כיון ר"ב לל"י πλήμμη והנכון פי' הראשון שהוא כפי'

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר פיזי ובשדפ"ע חוץ מדפו"ו שנשמט בטעות. [2]) בדפ"ע מפיזי והלאה פליכנן ובדפ"א פלכין. [3]) וכ"ה בפי' ר"ח ובריו"ף וברע"ב ושם ושם דבק. [4]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח וכ"ה בריו"ף ושם (נקא) [צ"ל בקא] ובכ"י א"פ בוקא ובנו"ג פיקא וכ"ה בערוך כ"י ק"ט אבל בסמוך אי' גם שם ביקה וזה העיקר כפי' רבינו וכגי' ר"ח אשר אחריו נגרר. [5]) בלאי"ט flume = fiume בל"ר flumen. [6]) בכ"י ה"ב לי' ארבע תיבות אלו וכתב בעל הגיון שלמה צד ל"ג „ובאמת כפולים המה" אבל באמת אינם כפולים כי רבינו אחרי שהביא גי' פילומא הוסיף להביא ס"א במשנה אין יורדין לקורימא והוסיף להביא גמרא שם וביאורו. [7]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בע' קרם ד' ובדפ"ע כאן דאגמיא. [8]) ובע' קרם פי' בע"א ע"ש.

הערוך עפ"י פי' ר"ח ומל"י הרשומ' בתחלה אעפ"י שבספרים נמצא כתוב πηλός וכן העתיקו ע' זקנים טיט (ש"ב כ"ב, מ"ה; תהלי' י"ז, מ"ו) וכ"ה בהעתקת עקילס סומכוס ותודוס לישעי' נ"ז, כ', בכל זאת גם πήλωμα נכון הוא ונגזר מהפעל πηλόω וכבר הארכתי בזה בע' מפלם ושם נסמנו המקומות אשר שם הפעל מְפוּלָּם. ודע כי בכ"י ש"ס בין במשנה בין בגמ' שבת הנ"ל הגי' כגי' רבינו ור"ח ורי"ף פילומא וכ"ה בירו' ובמשניות נאפולי ופיז' ובפי' הרע"ב ועיי' בפי"מ לתוי"ט ששכח מלהעיר כי היא גי' רבינו בעל הערוך אשר אחריו נגרר בפירושו ובפי"מ להרמב"ם הובאו שתי גירסאות לפלומא[1] קורדימא. ותחת קורדימא דאי' בנוסחאותנו בש"ס אי' ברש"י כ"י קירומא (ד"ס שבת קע"ו) והוא קרוב לגי' רבינו קורימא. ורמב"ם בהל' שבת פכ"א הלכ"ט פי' אין רוחצין במים שמשלשלין ולא בטיט שטובעין בו ע"כ וא"כ נגרר בזה אחר פי' הרי"ף (שהוא כפי' ר"ח והערוך) וחוזר ממה שפי' במשנה דשבת ע"ש] —

☞ פִּלַם (הפעל מע' הקודם פי' מלוכלך ולח mit Schlamm bedeckt) אבנים מפולמות (חגיג' י"ב. זבחי' נ"ד.) עיי"ע מפלם. *[אחי"ה ויש"ג ג"כ ביצ' כ"ד: דגים מפולמים] —

פֵּלְמוּד (מל"י πηλαμύδιον = πηλαμύς בל"ר pelamis, pelamys דג טונוס קודם שנתו der noch nicht einjährige Thunfisch) בס"ג דפ' אין מעמידין (ע"ז מ'.) ובדגים כל שיש לו סנפיר וקשקשת אמר אביי כי תניא ההיא בפרא ופלמודא דדמו רישייהו לטמאים — (א"ב פי' בל"י ורו' מין דג כמו אטונס בהיותו קטן קודם שנתו נקרא כן ובנוסחאות כתוב בארא ופלמודא). *[אחי"ה בכ"י ש"ס כתוב בנִיר' ופלמור' בקוים וכן בקו בארא' לפנינו ובלי קו בארא בדפ' פיז' ובראב"ש ובתוס' ר' אלחנן (ד"ס ע"ז צד מ"ה:) וכן פירשתי בע' ארא ע"ש (ח"א, רס"ה)[2] ודג ὄρκυς ג"כ ממיני טונוס רק הוא ממין הגדול ובהיותו קטן נקרא פילמוס ובפי' ר"ח הועתק מיני דגים ששמן בפרא ופלמירא כ"ה בקובץ כ"י אנגייליקי (דף כ"ה סע"א אבל בנדפס בש"ס ווילנא בע"ז אי' בארא, ופלמירא והמדפיס הגיה כן מדעת עצמו כדי להשותה עם גי' שלנו וכן לא יעשה! ושכח מלעיין בערוך ע' הנוכחי שגם הוא גורס כגי' ר"ח בפרא ובקצת כ"י ערוך (כ"י ו"ו ג"ג וב"ר) ג"כ הגי' פלמור, ובדפ' פיז' באסיל ואמ' בט"ס בפרא וצ"ל בפרא כדאי' בדפ"ר ווינצי' ובכ"י ערוך ודע עוד כי בכ"י ק"ט אי' עוד מלה אחת בינתיים כי ז"ל כי תניא ההוא בפרא ובתורא ובפלמודא ע"כ ונ"ל שבתחלה היה כתוב בנירא כבכ"י ש"ס הנ"ל ושתי גירסאות נתערבו יחד — וז"ל תש' הגאוני' (בהוצי' ה' הרכבי סי' מ"ז צד 23) פרא ופלמודא הראשון בריש והשני בדלת והן שני מינין מן הדגין בבבל וראשיהן דומין לראשי דגים טמאים עכ"ל] —

☞ פְּלוּמָה (מל"ר pluma נוצה Flaum) בריש מדרש שה"ש (פ' קורות בתינו) כמטה וכפלומה פי' בל"ר מטה מלאה בנוצת עוף. *[אחי"ה וכ"ה בל"י אמצ' πλουμία, πλουμμίον ובב"ר פס"ח הגי' כמטה וכפרנוס ובמיוחס לרש"י פרכוס ופי' מל' כנען כסא ע"כ ובילק' ויצא ר' קי"ט כמטה וכפורנס ונ"ב כר וכסת (ועיי' בלקח טוב בראשי' כ"ח י"א) ובע' תרנס הגי' כתרנוס והנכון כהגהת המשביר כפלמוס plumeus מטה מלא נוצות עיי"ע פרנס ב' במשביר וכ"ה בל"ר אמצ' plumacia, plumacium כר מלא נוצות והמפרשים נבוכים בזה הרבה] —

פְּלִימֵטוֹם (= פְּמֵלִיטוֹם מל"י ἐπιμελητής Besorger, Verwalter, Aufseher) בפ' מי שמת בגמ' האחין השותפין (ב"ב קמ"ד:) ת"ר האחד מן האחים שמינוהו גבאי[3] ופלמיטוס. ובפ' כל קרבנות בג' תקוע[4] (מנחות פ"ה:) פעם אחת נצטרכו[5] אנשי לודיקיא לשמן ומינו להן פלמיטוס אחד [פי' ממונה] — (א"ב בנוסחאות כתוב פולימסטים ופירשב"ם בההיא דב"ב בשם רבינו חננאל לוחם מלחמת בל' יון ויפה פירש). *[אחי"ה יפה פי' כי בל"י πολεμιστής פי' לוחם מלחמת (עיי"ע פולמוס) ובאמת תחת פולמוסטוס דאי' בב"ב ובמנחו' גרס הילק' בזאת הברכה רן תתקס"ב פולמרכוס πολέμαρχος והוא הוא לוחם מלחמת[6]) אבל מה ענינו אצל גבאי ואצל צרכי שמן והמשך הענין סובל רק שוטר וממונה ובאמת כן פירש רגמ"ה כ"י בב"ב (וברשב"ם) שוטר ובכ"י למנחו' פי' רגמ"ה ממונה וכ"ה בעה"ק ולבי אומר לי שצריך להשלים כן בערוך דאל"כ הניח רבינו

[1]) וכ"ה ברי"ף כ"י. [2]) ושם נדפס בטעות בל"י נקרא אקרוס וצ"ל ארקוס. [3]) כ"ה בדפ"ר ווינציי פיז' ובשדפ"ע לי'. [4]) בדפ"ר ווניצי' בט"ס תקיעה. [5]) כ"ה נכון בדפו"ו ואמ' אבל בשדפ"ע נצטפצפו וכ"ה בכ"י ה"ב וכ"ה בספרי הברכה פי שנ"ה. [6]) וזו לכאורה ראיה למ"ש רבינו סוף ע' פלמרכוס.

בלי פירוש ובלי ספק ראה פי' רגמ"ה במנחו' אחרי שאחז בגירסתו כי גם רגמ"ה במנחו' גרס פלמוטוס ודע כי בתוספ' ב"ב פ"י גרס גבאי או אפולמוטום אבל בכ"י אירפ' אפומליטום וזו הגי' עיקרית והוא מל"י הנ"ל[1]) וראיה מופתית מצאתי כי בכ"י ש"ס ה' גרס באמת פומליטום או גבאי ובפסיק' זוטרתי זאת הברכה ג' פולימי לטיש וצריך לומר פומליטיש והוא ἐπιμελητής ובספרי הנ"ל פומיליום והוא מל"י ἐπιμελής שוקד על דבר ודואג על דבר ומשים עין על דבר וע' הזקנים העתיקו ואשימה עיני עליו (בראשי' מ"ד, כ') ἐπιμελοῦμαι αὐτου] —

* פְּלְמֵיטוֹם (אולי מל"י πολύμητις ערום klug, verschlagen) פסיקת' רבתי פכ"ג מלך בו"ד (כשהן) [צ"ל כשהוא] כילופים והגיה מה' מא"ש פלמיטוס ופי' הח' גידעמאן מל"י הנ"ל אבל עיי"ע כילופוס (ח"ד, רי"ח) ומ"ש.

* פלומטרין, פלמנטרין (קטוע מן דפלומטרין מל"י διπλωματάριον Schmuck-kästchen) פסיקת' רבתי פ"י היה לו פלומטרין אחד של זהב וכו' עיי"ע דפלומטר (ח"ג, ק"ט) וש"נ ויש להוסיף ירו' ביצה פ"א ד"ס סע"ג מפתחא דפלמנטרין בידיה ובקטיעה ירוש' תעני' פ"ב דס"ה ע"ד למלך שהיה לו מפתח של פלמנטרין קטנה וכו' פי' ארגז אשר בו היו מצניעים כל כלי חפץ וכתבים. והמעתיקים קטעו ד' בראש המלה ודוגמתו פיילי פוטירין עיי"ע פטר ה'. ועוד עיי"ע פלמנטר ומ"ש.

* פלמיא עיי"ע פמלניא.

פלמנטר (נ"ל כמו דִּפְלוֹמַנְטָר, דִּפְּלוֹמְטָר diplomatarius ממונה על כתבי המלך Ober-notär, Bewahrer der kön. Schriften) בריש ואתחנן בילמדנו (בתנחו' לי') משה היה פלמנטרו של הקב"ה. למלך ששלח שני פלמנטורין[2]) וכו' בערך סמנטר — (א"ב מלה זו חציה יונית וחציה רומיית פי' פולמו בל"י צבא ופי' נוטרין בל"ר סופר כלומר ממונה על אנשי הצבא). *[אח"ה אבל πόλεμο-notarius לא נמצא בספרים וה' פערלעס (עט"ש 132) שער שהוא frumentarius, Proviantmeister ועוד הגיה פלטנטר protonotarius ע"ש כי האריך ולי נראה כי הוא ל"ר אמצ' והיה פקידה אצל הרומיים שנקראה comes notariorum ראש הסופרים ועוד נקראה diplomatarius ממונה על סופרי וכתבי המלך והיה בעל נאמן שלו ומזה נולד אצלנו הכנוי Diplomat וההוראה הזו עולה יפה בכל מקום כי בירו' ברכו' פ"א ד"ג: עיי"ע סמנטר יגיד עליו רעו חותם וסימנטירין כי פלמטרין כ"ה לפנינו (ובגי' המהרש"ם והערוך פלמנטורין) הם שומרי חותם המלך ובעלי אמונתו וזה ענין משה היה פלמנטרו של הקב"ה. וראיה נצחת מצאתי לפירושי בתנחום' סוף במדבר סי' כ"ו ואף השבט הזה בדקתי אותם ונמצאו שומרים בכבודי וכו' אף אני מקרבו ועושה פלמנטרין שלי ואיני מאמין ביתי וקדושתי אלא להם שנאמר וכו' הרי כי פלמנטרין היו נאמני המלך. וכתיבה תמה תהיה דפלמטרין, דפלמנטרין וד' בראש נשמטה עיי"ע פלומטרין] —

פּוֹלְמוֹס מל"י πόλεμος מלחמה וחיל המלחמה Krieg, Kriegsherr) בסוף סוט' (מ"ט.) בפולמוס של אספסיינוס. בשנים[3]) בפ"ח בפרה (מ"ט) המכזבין[4]) בפולמסיות ובשני בצרות[5]) בע"ז בפי' השוכר בגמ' דמניח (ע':) ההוא פולמוסא דאזל וסלק לנהרדעא. באלו טרפות בגמ' נטלה הכבד[6]) (חולי' מ"ו.) ההוא פולמוסא דאתא לפום בדיתא. פי' חיל — (א"ב תרג' ואל מי מצנים יקחהו (איוב הי, ה') ופולמוסין במאני זייניה (ירברינֵיה) [צ"ל ידבריניה] פי' בל"י חיל). *[אח"ה ע' הזקנים העתיקו מלחמה (בראשי' י"ד, ב'. ח'; שמות ט"ו ג'; ל"ב, ט"ז; במדי' ל"ב, ט"ז. כ'. כ"ז. כ"ט) קְרָב (תהלי' ס"ז, ל"ד; איוב ל"ח, כ"ג; דניאל ז', כ"א) חֶרֶב (ויקי' כ"ו. ו'. ל"ו; במדבי' י"ד, ג') ומזה הענין בסוף סוטי' בפולמוס של אספסיינוס . . . בפולמוס של קיטוס[7]). בפולמוס האחרון[8]). ירו' ע"ז פ"א דל"ט רע"ג מלכות מצרים ומלכות רומי היו עושין מלחמה אילו עם אילו אמרו עד מתי אנו הורגין בפולמוס זה עם זה וכו' והקבוץ פרה שם בפולמסיות ובפי' רה"ג בפולמסאות. וכ"ה באיכ"ר ס"פ בלע כמה

1) כמו שהעיר כבר החי בריליל יאהרביכער ח"א 177. 2) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ע חוץ מדפ"ר ושם פלמנטירין. 3) כ"ה בדפ"ר ובדפ"א בשנים שהיו גם זה נכון אבל בדפ' פיז' וויניצי' באסיל בט"ס בשגים אוחזין. 4) כ"ה נכון ברפ"א ובשדפ"ע הסבזובזין. 5) כ"ה בדפ' וויניצי' וכ"ה במשנה אשר עליה נוסר התלמוד הירו' בהוצ' לו ובדפ"ע אחרים וכ"י ערוך בצרון. 6) כ"ה בדפ"ר וכ"י. 7) לפי השערת החי' גרעטץ עיי"ע טיטוס ועתה מצאתי עד נאמן לזו כי במשנה אשר עליה נוסר התלמוד הירו' בהוצ' לו אי' באמת קיטם וצ"ל קיטוס ובנו"ג גם בירו' ובתוספתי סוף סוטי' טיטוס וכ"ה בפי' רה"ג לפרה הנ"ל. 8) עיי' על כל אלה פולמסיות בקורות היהודים לה' גרעטץ ח"ד בהערה י"ד.

פולמסאות עשה אדריאנוס וכו׳, ירוש׳ יומ׳ פ״ה דמ״ב סע״ד שני כהנים ברחו בפולמוסיות אבל בע״ז חולי׳ הנ״ל וכן פולמוסא דמלכא ברכו׳ ל׳: והקבוץ פולמוסין בתרג׳ הנ״ל ובתר״י א׳ לבראשי׳ ל״ג, ט״ו ענין פולמוס הוא חיל וצבא ומחנה וכן העתיקו ע׳ זקנים חיל (דה״י ב׳ כ״ו, י״ב) צבא (במד׳ ל״א, ל״ו; דברי׳ כ״ר, ה׳; יהושע כ״ב, ל״ג) מחנה (ש״א כ״ח, א׳; ש״ב ה׳, כ״ד) גדוד (דה״י ב׳ כ״ו י״א) — ובע׳ פלמטום הביא ר״ב בשם ר״ח פולימיסטים מציון דב״ב וכבר העירותי שם כי אין זה עיקר הגי׳ אבל ר״ח כיון לל״י πολεμιστής וכן העתיקו ע׳ הזקנים איש מלחמה (ש״א ט״ז, י״ח ישעיה ג׳, ב׳; דה״י א׳ כ״ח, ג׳) אנשי מלחמה (במד׳ ל״א, כ״ח. מ״ב. מ״ט; דברי׳ ב׳, י״ד. ט״ז). גברי דפלמוסא, דפולמוסא בכ״י ש״ס ב״מ צ״ג. ט״ס וצ״ל דפרמוסקא עיי״ע פמסקא] —

פְּלְמַרְכּוֹם (מל״י πολέμαρχος שר צבא Ober-feldherr) במגילת איכה (פתיח׳ בר״ה וזכור) לשום כרים (יחזק׳ כ״א, כ״ז) פולימרכום [1]) בפסיקת׳ דשובי׳ (פסיק׳ דר״כ ק״ס.) שלח המלך פולימרכום אחד להחריבה [2]). וארבע מאות איש עמו (בראשי׳ ל״ב, ז׳) תר״י (א׳ וב׳) וארבע מאה גברין פולמרכין עמיה. בתרג׳ ויאמר המלך אחשורש לאסתר המלכה (תרג׳ שני לאסתר ח׳, ז׳) אעביר מיניך הגמונין ופולימרכין [3]). פי׳ ג׳ אלו [4]) ענין אחד הן שלטונין ושרי חיילים — (א״ב פי׳ בל״י שר צבא) *[אחי״ה והדין עם ר״ב וגם ערך מלין כ״י אשר בקובץ כ״י האלבערשטאם העיר לנכון נגד רבינו וז״ל והאמת יעשה דרכו כי המלה ל״י והיא מורכבת מן פּוֹלִימוֹס שענינו מלחמה ומן אַרְכוֹס שפי׳ שר ע״כ. מראש פרעות אויב (דברי׳ ל״ב, מ״ב) תר״י ב׳ מן רישי גיבוריהון פולמרכיהון, בספרי האזינו פ׳ שי״ז כליסריקים צ״ל פלימרכום עיי״ע כלים ריקים (ח״ד, רמ״א) אבל עיי״ע כילירכין (שם רל״ה) אבל פולמרכום בילק׳ הברכה ר׳ תתקס״ב צ״ל פולמיטום (עיי״ע פלמיטום) אע״ג שמגי׳ הילק׳ ראיה למ״ש רבינו כי ג׳ אלו ענין אחד הן, ובילק׳ אמור ריש ר׳ תרל״א ט״ס הוא עיי״ע הבא אח״ז — והקבוץ שמ״ר פי״ח כולן פולמרכין ודוכסין היו וכו׳] —

* פְּלוּמוֹפִילוֹן (מל״י אמצ׳ φλάμβουλον, φλάμ-πουλον כמו φλάμουλον בל״ר flammula, דגל המחנה Militairfahne [5])) בספרי ריש בלק משל למה״ד לקיטרון [6]) שהשלים שניו ולא שמש פלומופילון שלו אלא ברח והלך לו שלח המלך והביאו וחייב לקטוע את ראשו פי׳ הממונה על המחלקת שנקרא Centurio שעזב דגל המחנה וברח לו חייב מיתה, והילק׳ אמור ריש רמז גורסת רל״א ללא נכון פולימרכום שלו.

פְּלָן (מל״ט פְּלֹנִי וכ״ה בל״ס פְּלָן ובל״ע فلان N. N. ein Gewisser) בגמ׳ דפ׳ שני שעירי יוה״כ (יומ׳ ס״ו:) שאלו את ר׳ אליעזר פלוני מהו לעולם הבא פי׳ „אבשלום שבא על פלגשי אביו מהו לעו״ה מי סבירא לן הא דאמר רב [7]) (סנהד׳ כ״א.) נשים בקידושין ובכתובה ופילגשים בלא קדושין ובלא כתובה אמר להן לא שאלתוני אלא על פלוני פי׳ על שלמה ושלמה מהו לעו״ה כלו׳ עוד שאלוהו על שלמה מי סבירא לן כר׳ יונתן [8]) דאמר (שבת נ״ו:) כל האומר שלמה חטא אינו אלא טועה וכו׳ [9]) כדגרסינן בגמ׳ בפ׳ במה בהמה (שבת הנ״ל). מהו להציל הרועה מיד ארי [10]) פי׳ להציל אוריה מיד דוד מי סבירא לן (ב״ב קי״ט:) חולקין כבוד לתלמיד היינו יואב במקום הרב שהוא דוד ומפני שאמר (ש״ב י״א, י״א) ואדוני יואב אינו מורד במלכות וניתן להצילו או דלמא אין חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב ומורד במלכות הוא אמר להן דומה שלא שאלתוני אלא על הכבשה אמרו לו ואת הכבשה מהו להציל פי׳ בת שבע מיד דוד מי סבירא לן הא דאמר ר׳ יונתן בפ׳ במה בהמה (שבת נ״ו.) [11]) כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות נותן לאשתו ואוריה נתן גט לבת שבע״ זה בריש תוספת יבמות (ספ״ג). *[אחי״ה כל זה הועתק מפי׳ ר״ח ביומ׳ והובא ג״כ בתוספות יומ׳ שם בשם ר״ח ע״ש. ופי׳ פלוני שם תואר

---

[1]) בנו״ג פלימה כוס. [2]) ויפה הגיה כן הרב החי׳ ר״ש באבער תחת פרומלוכוס דפסיקת׳ וכמו שהוא נכון בספרי ריש בלק פ׳ קל״א ובילק׳ וארא ס׳ ר׳ קע״ח ובילק׳ אמור ר׳ תרל״א הושע ר׳ תקי״ז ותקל״ב וברש״י הושע שם. [3]) בנו״ג פולמרכין ובתרגו׳ שני שם ה׳, א׳ פולמוריכין צ״ל פולימרכין. [4]) ר״ל ע׳ פלמטום פלמנטר ופלמרכום כי בדפ״ע הראשונים ע׳ פולמוס נערך אחר ע׳ הנוכחי. [5]) עיי׳ דוקאנגע ומיירסיאוס ופערלעס עט״ש 11 ושם עוד ההגה פרימופילון מל״ר primipilus ולא הוצרכנו לזה. [6]) centurio. [7]) בנו״ג אמר רב יהודה אמר רב. [8]) בכ״י ק״ט יוחנן אבל גם בפי׳ ר״ח יונתן וכ״ה בשבת נ״ו: ושם א״ר שמואל בר נחמני א״ר יונתן. [9]) ור״ח ביומ׳ הביא גם הפסוק מ״א י״א עם השקליא והטריא ורבינו מקטע [10]). בפי׳ ר״ח קודם לזה אי׳ מה להציל כבשה וכ׳ אבל כהעתקת רבינו מוכח מתוספת׳ יבמו׳ ספ״ג וכצ״ל בפי׳ ר״ח. [11]) ובפי׳ ר״ח הביא ראי׳ ממסכת׳ כתובות ט׳ רע״ב.

לאדם או למקום שהמדבר אינו רוצה להזכיר שם הפרטי ובל"מ (רות ד', א, ש"א כ"א ג') מחובר עם אלמוני ובדרז"ל גם בנפרד עיי' סנהד' מ"ב. איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב, שם מ"א. והלאה בפני פלוני ופלוני, קידו' ס"ה. קידשתיך בפני פלוני ופלוני, ירו' קידושי' פ"ג דס"ג ע"ד בני פלוני יעשה דבר פלוני ויטול חפץ פלוני, תוספת' נזירו' רפ"ב אשמו של פלוני, תוספ' ב"ק פ"ז מה זה פלוני ולנקבה שבת נ"ו: כך עושין לע"ז פלונית, תוספת' יבמות רפ"ד אשה פלונית, ירו' סוטה פ"ו דכ"א. פלנית כהנית. ובל"ס פְּלָן, פְּלָנִיתָא וכ"ה בויק"ר פי"ח אתר פלן בקהל"ר פ' יש רעה פסוק פלן בתר פלן ושם פ' גם מגבוה שוק פלן בירו' שביעי' פ"ד דל"ו ע"ג בריה דפלן, ירוש' יבמו' פ"ד ד"ו. ביום פלן, ירו' קידושי' פ"ג דס"ג ע"ד אנא פלן בר פלן מקדש ליך אנת פלנית ברת פלן, ירוש' כתובות פ"ז דל"א ע"ג אין הדא פלנית תסבי להדין פלני בעלה וכו', פסחי' קי"ב. פלניא בר פלניתא וכן שם בר פלניא וצ"ל כגי' כ"י ש"ס א"פ בר פלניתא ועוד שם בכ"י ש"ס א"פ פלניא פלניא ובאה"ת פלוני פלוני (עיי' ד"ס שם), גיטי' פ"ט רע"ב חד מבני פלניא. לפלמני (דניאל ח', י"ג) רב הונא אמר לפלנייה ב"ר רפצ"א. רות רבה פ' ובועז עלה עיי"ע אלמוני. שהש"ר פ' אחזו: פלניתא יש לה ג' חדשים פלניתא יש לה ד' חדשים — פלן ב"ר פמ"ח עיי"ע הבא אח"ז] —

פלן (= פִּילוֹן מל"י φυλλεῖον, φύλλον פרחים ועשבים של ריח טוב (Laubwerk, Gewürz חומרתא דפילון (שבת ס"ב: גיטי' ס"ט סע"ב) כבר פי' בע' חמר. *[אחי"ה עיי"ע בח"ג, תל"ה כפי גי' הכ"י שהבאתי אשר מוכרח' ג"כ מזה הע' מפני שרומז על ע' הנ"ל והפי' שם ממולא בשמים מעורבים סומך על פי' של בלולה תרג' דפילא אבל זה התרג' ענין אחר הוא עיי"ע פל ח' ומ"ש וכבר העיר ר"ב בע' חמר שהוא ל"י וכיון על מלה הנ"ל ועצם הוראתה בל"י עלה (כמו בל"ר folium) וע' הזקנים העתיקו ככה עלה (בראשי' ג', ז'; ח', י"א, תהלי' א', ג' וזולתו) ועוד ענינו עשבים שריחם טוב עיי' ר"ב בע' חמר ומזה בספרא ויקר' פכ"ב פרש' י"ב המערב . . עלי גפנים בפילון ופי' הראב"ד כינוס של מיני ירקות כדאמרינן במס' שבת (ס"ב.) חומרתא דפילון ועלי גפנים דומין לעליו ע"כ ובקהל"ר פ' יש רעה אשר ראיתי אי' עלי גפנים בפליון אבל בפ' גם זה ראיתי בט"ס עלי גפנים בפלפלין. ועוד ענינו בושם מיוחד ומזה כתובות ע"ז רע"ב פילא והוא כמו פילון עיי"א לדנא ואסף פי' פילון ע"י מלבאתירון μαλάβαθρον ובל"ע سانج (ובפי"מ להרמב"ם עוקצין פ"ג מ"ה בט"ס הבאג וצ"ל סאדג) עיי' פפלנ"צ ללעף 269. ועוד עיי"ע פלן ה'] —

פלן (= פִּילוֹן מל"י πυλών אולם פתח ושער (Vorsaal, Portal בב"ר בריש וירא אליו (פמ"ח) פלונו של אברהם אבינו מפולש היה פי' מקום [1]) ובפ' ס"ז [2]) (ס"פ ס"ו) ויהי כאשר כלה יצחק: פלונו [3]) של יצחק אבינו מפולש היה. בפסיקת' ולקחתם לכם (פסיקתי דר"כ צד קע"ט:) [4]) תודיעני אורח חיים (תהלי' ט"ז, י') אמר דוד לפני הקב"ה רבון כל העולמים הודיעני איזה פילון מפולש לעתיד לבוא [5]). בב"ר פ' ס' [6]). (פנ"ט) בא בימים: בפילון מפולש לחיי העולם הבא כלו' מקום מפולש ואורח ישר [7]) — (א"ב פי' בל"י אולם חצר ושער) *[אחי"ה נכונה דעת ר"ב ובכ"מ הנ"ל תתכן הוראת אולם והוראת פתח ושער תתכן בע' הבא בציון מויק"ר פי"ח וע' הזקנים פתח (בראשי' מ"ג, י"ט; מ"א ו', ח', ל"ב; י"ד כ"ח) שער (שופטי' י"ח, ט"ז, י"ז; דה"י א' כ"ו, י"ג) πυλών אבל גם סף (דה"י ב' ג', ז') בהיותו מבוא הבית. ולולי פי' רבינו ור"ב הייתי מפרש פולונו של א"א ושל יצחק ופולון מפולש

[1]) בעי' דרמלים (ח"ג, קנ"ד) גרס רבינו בב"ר בפירוש מקום של א"א מפולש היה הרי שמצא רבינו בספר אחד מקום ובספר אחר פלונו וראיה מופתית לזו ההשערה מצאתי בכ"י ב"ר פאריז דאי' שם וז"ל פלטי מקום של אברהם מפולש ואין אצלי ספק כי ט' במלת פלטי משובש מאותיות נו וצ"ל פלונו מקום של א"א וכו' הרי שנתערבו שתי גירסאות ובנו"ג בב"ר א ה ל פ ל ן של א"א ובדואי מלת אהל מגליון באה פנימה להורות על מלת פלן ויפה כיון בעלי ההגה כי באמת ענין פלונו או יותר טוב כגי' הילק' וירא ר' פ"ב פ ו ו ל ו נו פי' אוהל מל"י ורו' אמצי עיי"ע פוולון ועיי"ע דרמלים ומ"ש וגם בעה"ק שנ"ב הגי' פלוונו של א"א וצ"ל פוולונו ועוד כתוב בערך מיוחד וממה שפי' רבינו מקום מוכח כי הוא פי' רק עפ"י ס"א דאי' מקומו של א"א אבל גם בציון מב"ר פנ"ט (עיי' למטה) פי' פילון מפולש מקום מפולש והוצרכנו לומר שהוא מל"י πυλών שפי' ג"כ אולם לפני האוהל ולא יחדתי לו ערך בפני עצמו וכן נכלל בכל כ"י ודפ"ע עם הציונים הבאים. [2]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפ"ע בט"ס ס"ו. [3]) בנו"ג פיליונו ובילק' תולדות ר' קט"ו פולונו. [4]) וכ"ה בויק"ר רפ"ל ואולי צריך להיות בערוך: ובויק"ר באמור אל הכהנים בפ' קחו מוסרי אבל לא מצאתי ג"כ בכ"י ערוך אשר ת"י. [5]) בפסיקי ובויק"ר לחיי עולם הבא. [6]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע בט"ס ס"א. [7]) לפנינו אי' בגי' אחרת עיי"ע דפלון (ח"ג, ק"י) ושם הארכתי.

כגי' ילק' פוולונו מל"י ורו' הרשומה בע' פוולן ובע' דרמלים ע"ש ולמטה בההערה 1] —

פלן (= פִּילוֹן מע' הקודם בל"י פי' פתח ושער (Thor, Eingang בויק"ר זאת תהיה פ' וזכור (פי"ח) כי הולך האדם אל בית עולמו (קהלי י"ב, ה') אעפ"י שכולן נכנסין בפילון אחד כל אחד שורה לפי כבודו. ס"א פילא אחת היינו פילי של ראש הפרק והוא שער. *[אחי"ה כלומ' כמו בע' פל ד' ושם סימנתי גי' ויק"ר פי"ח ע"ש ובקהל"ר פ' עת ללדת כד אתון לפילן וצ"ל לפילון ובאמת מקרובי ענינים הם פילון ופילי וכן העתיקו ע' זקנים פתח ושער גם ע"י πυλών גם ע"י πύλη עיי"ע הקודם וע' פל ד'] —

פלן (= פִּילוֹן הוא הוא של ע' פלן ב' ע"ש) (בספר') [1] [צ"ל בספרא] בפרש' שבועת הפקדון (ויקרא פרק כ"ב פרש' י"ב) עלי גפנים בפילון — (א"ב פי' בל"י שם כללי של עלה ובפרט קראו כן לעלה של בשם יקר ונחמד והיו מזייפים אותו בעלי גפן). *[אחי"ה כבר פירשתי הכל בע' פלן ב' כי לשם שייך ורבינו לשטתו הלך כי הוא פי' חומרא דפילון מל' תרג' כאמור אבל על ר"ב קשה שהוא משיג על רבינו בע' חמר ט' וא"כ היה לו להעיר בע' פלן ב' מה שהוסיף כאן. ור"ד דילארא פי' מל"ר phyllon] —

* פלנדרסין צ"ל פרנדסין עיי"ע.

פְּלָנְיָא מל"י האמצ' φαινόλης, φελόνιον, φελόνης עיי' מיירסיאום 597 הוא מלבוש עליון ממתנים עד ירכים (eine Art Kniehosen בר"ג דפ' הנודר מן הירק (נדרי' נ"ה:) אנפליא ופלניא [2]) ומכנסים. בר"ג דפ' כל היד (נדה י"ג סע"ב) מכנסי כהנים למה הן דומין כמין פלניא של פרשין, ס"א פמלניא [3]) של פרשין למעלה עד מתנים למטה עד ירכים ויש להן שנצין — (א"ב יש לגרוס פימינליא ופי' המלה בל"ר מכנסים). *[אחי"ה וכיון לל"ר feminalia וכן בל"י אמצ' φαμινάλια, φημινάλια, φιμινάλια (מיירסיאום 594) ונגזרוה מל"ר femen (femur) ירך ולדעת קצת מן femina אשה כלו' סנור שמכסה אותו מקום של אשה [4]) וזה מה שפירש"י בנדה שם פמלניא סינור (פורנינ"ט) [צ"ל פורציינ"ט] = Gurt, pourceint סינור שהיא חוגרת בו עיי' פירש"י בשבת י"ג: ד"ה סינור וכן לועז עה"ק שנ"ב שורצע בל"א = Schürze — ובכ"ז גי' רבינו פלניא עיקרית מל"י הרשומ' בראש הע'. ובתוספת' נדרי' רפ"ד אי' בכ"י אירפ' פלמיא והוא הוא פלניא של רבינו ובנו"ג בתוספ' פמליא, ועוד עיי"ע פמנלייא. ומזה הענין מה שהביא רבינו בע' שאח"ז מאיכ"ר פ' בלע מוכרי פילינון ובירו' תעני' פ"ד דס"ט. אי' בתמורתו אורגי פלגם וצ"ל פלנס והוא הוא φελόνης וכן בירו' נדרי' ספ"י דמ"ב: מהו להתיר בפלונס ר' אבהו בשם ר' יוחנן מתירין בפלונס ר' יהושע בן לוי התיר בפלונס וקה"ע פי' הוא מלבוש העשוי לכסות בו ראשו וקצת מגופו ע"כ והנכון שהוא מלבוש לכסות בו ממתניו עד ירכים כאמור ועיי"ע פלונס במו"ע — כב"ר פפ"ד הפינס נ"ל שהוא קטוע מן פילנס או פינלס עיי"ע פינס] —

פלנין (= פֵּילִינוֹן מע' הקודם מל"י φαινόλης בל"ר paenula מין מכנסים ועוד בל"ר עטיפה וכסוי (Umhang, Hülle במגילת איכה יעיב בסמוך הרוס בעברתו פי' חנויות של מוכרי פילינון היוב מגדלא פי' פ ל ו ד י — (א"ב יש גירסא אחרת בנוסחאות). *[אחי"ה וזה לשון המדר' איכ"ר ס"פ בלע רב הונא אמר ג' מאות חנויות של מוכרי טהרות היו במגדלא דצבעייא ושלש מאות של אורגי פ ר ו כ ו ת היו בכפר נמרא ובהיפך הסדר ובשנוי אי' בירושלמי תעני' פ"ד דס"ט סע"א א"ר יוחנן ש מ ו נ י ם חנויות של אורגי פלגם היו במגדל צבעייא א"ר חייה בר בא שמונים חנויות של מוכרי טהרות היו בכפר אימרא ונראה שרבינו גרס באיכ"ר כדאי' בירוש' רק תחת (פלגם) [צ"ל פלנס] היה בספרי רבינו פילינון ולפע"ד שתיהם לדעת אחת כיוונו כי פלנס הוא במשקל יוני ופילינון במשקל ארמי, אבל מהלעז מוכח כי רבינו חשב כי הוא מל"ר הנ"ל שפי' עטיפה וכסוי ופרוכת והוא פלודי בלאי"ט velluzzi או velletti צעיפים דקים ומעטפות דקות וגי' פלודי אי' רק בכ"י ק"ט ובדפ"ע אי' פידולי ובכ"י ובדפו"ו פירולי ואין לו שחר] —

☞ **פְּלוֹנֵס** (מל"י הרשומ' בע' פלניא) ירוש' דנדרי' פרק נערה המאורסה (ספ"י דמ"ב:) מהו להתיר בפלונס פי' בל"י מין כתונת קטן. · *[אחי"ה כבר פי' בע' פלניא ושם היה לר"ב להביאו כי מלה פלונס משקל יווני הוא ופלניא משקל ארמי כאמור בע' הקודם לזה ורמ"ל היה מחבר זה הע' עם הערך הקודם לזה כאלו דברי רבינו הם] —

---

1) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע בט"ס בספרי. 2) בנו"ג ופליניא. 3) וכ"ה לפנינו. 4) עיי' עמ"ר לשעללער.

פְּלָנֵים (מלי׳ πλανής Planet, Wandelstern) מדרש שה״ש פ׳ זאת קומתך: כיצד נעשה להם האור ר׳ אליעזר אומר כמין פלנים פי׳ בל״י שם כללי לכוכבי לכת ור׳ שמעון אומר כמין איוגי [1]) פי׳ בל״י אור זך ובהיר כאור שמש וזו גי׳ נכונה היא וכן בילמדנו פ׳ צו (תנחומי צו סי׳ ב׳) כתוב בהדיא פלני והכוכבים מאירים ואינם שורפים לכן לא שרף האור ור׳ שמעון מוסיף טעם לשריפת המטילים אותם לתנור כי חצי שמש למרחוק יבעירו. *[אחי״ה בשהש״ר לפנינו טלנס וכבר העירותי בזה הערך (ח״ד, ל״ה) כי הוא ט״ס וצ״ל כגי׳ ר״ב ובתנחומ׳ צו הנ״ל אי׳ פלניי׳ ובפ׳ עץ יוסף טעה בפירושו ובגי׳ פילונקייא עיי״ע הבא אח״ז — ובתנחומ׳ הישן צו סי׳ ג׳ הגי׳ פלטיה ויפה הגיהו רש״ב פלנטיה והוא הוא פלנים] —

פלנק (= פילונייקיא = פילונקייא מל״י φιλο-νεικία מחלוקת Zank = Streitsucht) בילמדנו כי ידבר עליכם פרעה (תנחו׳ וארא סי׳ י״א) כל הקורא פסוק זה סבור שמא פילונקייא יש למעלה עצתי תקום וכל חפצי אעשה (ישעי׳ מ״ו, י׳) וכו׳ פי׳ ל״י מחלוקת פילונקיא [2]). *[אחי״ה בתנחו׳ אי׳ לנכון פילוניקיא ובתנחומ׳ הישן וארא סי׳ י״א פקלוניא ויפה הגיהו מו״ל פילונקיא ועיי׳ ג״כ מ״ש רש״ב בתנחו׳ תזריע סי׳ ט׳ צד 36 אות נ״ג — ובשמ״ר רפ״ט בט״ס פלינקרא וגם למ״כ זו הגי׳ המשובשת מונחת לפניו וכתב שכה״ג בערוך וטעות הוא כי גי׳ הערוך מזוקקת שבעתים וזו המלה אי׳ בספרי מקביים ב׳ פ״ד סי׳ ד׳; ושם ד׳ פ״א סי׳ כ״ו; ושם ה׳ סי׳ כ״ה והפעל ממנו φιλονεικέω ובזו המלה העתיקו ע׳ הזקנים תתחר (תהלי׳ ל״ז א׳) וכן העתיק סומכוס למרות (שם ע״ח, י״ז)] —

פִּלֵּם (מל״מ פי׳ שקל בשכל טרם עשות דבר wägen והשם פֶּלֶם Wage) בפ״ק במשקין בגמ׳ אין נושאין נשים (מ״ק ט׳ סע״א) כתוב אחד אומר (משלי ד׳, כ״ו) פלם מעגל רגליך וכתוב אחד אומר (שם ה׳, ו׳) אורח היים פן תפלס פי׳ פלם מעגל שקול המצות וראה אי זו מצוה גדולה ועשה אותה וכתיב אורח חיים פן תפלס כלו׳ לא תשקול ותניח הקטנה מפני הגדולה לא קשיא אפשר לעשות קטנה ע״י אחרים הנח הקטנה ועשה הגדולה ואם לאו עשה הראשונה הבאה לידך [3]). בב״ר בריש וישב יעקב (פפ״ד) פלם ומאזני משפט לה׳ (משלי ט״ז, י״א) א״ל הקב״ה אתה אמרת חשודין על אבר מן החי אפי׳ בשעת הקלקלה שוחטין [4]) דכתיב (בראשי׳ ל״ז, ל״א) וישחטו שעיר עזים, אמרת מזלזלין בבני השפחות וקורין אותן עבדים לעבד נמכר יוסף (תהלי׳ ק״ה, י״ז) אמרת תולין עיניהן בבנות הארץ אני מגרה בך את הדוב [5]) ותשא אשת אדוניו (בראשי׳ ל״ט, ז׳) וכו׳ על תלתיהון נלכד פלם ומאזני וכים. *[אחיה ר״ל גמור הפסוק פלם ומאזני משפט לה׳ מעשהו כל אבני כים וכ״ה בירושלמי ובמדר׳ רק ראש הפסוק ועיי׳ פירש״י במשלי שם] —

פלם (= פילסא [פולסא] מל״י φόλλις ובל״ר follis פי׳ כים ושויו היה משונה בערך שהיה כים של זהב או של כסף der Beutel Gold od. Silber) בפ׳ הזהב בגמ׳ אסימון (ב״מ מ״ז:) מאי אסימון (פילסא) [צ״ל פולסא] [6]) עיי׳ בע׳ אסימון. עשרים שקל ליום (יחזק׳ ד׳, י׳) תרג׳ עשרין פילוס ליומא — (א״ב פי׳ בל״י שקל אשר בו חקוקה צורת פלם בעלת החכמה אצל היונים). *[אחי״ה נתינת טעם זה רחוק הוא [7]) והנכון שעיקרו מל״ר שפי׳ כים והושאל ליוני φόλλις ועוד נכתבה המלה φόλα, φόλλα, φόλις, φόλλερα וכן בל״ר follera folleron עיי׳ דוקאנגע ומיירסיאוס ובענין מטבעות לה׳ צוקערמאן 32 ועיי״ע פלר. ובכפתור ופרח פט״ז צד 62 ועוד 63 האריך בהגבלת שויו של פלוס, פלוסא ע״ש והביא פירש״י בב״מ ובשבת ס״ה. ליעבד לה פולסא ובכו״פ פלוסא והוסיף לומר וי״מ פלוסא משקל ע״ש שאינו שוה אלא משקלו כסף או מפני שדרך לשקול בה והוא מל׳ ושקל בפלם הרים ע״כ ונעלם ממנו שהוא מל״י ורו׳ ודעת קצת שהוא ὀβολός וכן בל״ע فلوس עיי״ע אסימון, והקבוץ ויק״ר פל״ז יהבי ליה אינתתיה י׳ פולסין אמר לו פוק זבין לבניך כלום מן שוקא וכו׳ ולרוב אי׳ תחת זה פולר עיי״ע פלר ובע׳ בת ארעא (ח״ב׳ ר״י) פי׳ רבינו זה דשבת הנ״ל פולסא כלומ׳ מטבע של נחושת שכן בל׳ ישמעאל קורין לפולר פלם ע״כ (ועיי׳ גם כן תשובת הגאונים הוצא׳ הרכבי צד 23). ועיקר הגירס׳ פולסא בוי״ו אבל בתרג׳ ביו״ד עיי׳ לעיל תרג׳ מיחזק׳ וכן בתרג׳

---

[1]) בל״י ἡ αὐγή ובע׳ אוגקי גרס ר״ב בקו״ף. [2]) בדפ״ר בט״ס פילוקייא. [3]) וכ״ה במיוחס לרש״י ע״ש. [4]) בנו״ג אינם אלא שוחטין וכ״ה בילק׳ וישב ר׳ ק״מ ובילק׳ משלי ר׳ תתקנ״ד אינו אלא בשחיטה ובירו׳ פיאה פ״א דט״ז רע״א כך אני מוכיח עליהן שהן שוחטין ואוכלין. [5]) בירוש׳ הא דובא מתגריא לך. [6]) וכ״ה בע׳ אסימון וכ״ה לפנינו ובפי׳ ר״ח. [7]) והוא כדרך שפי׳ ר״ב בע׳ זוז ע״ש Ζεὺς ובח״ד רע״ח כצ״ל במקום ט״ד Σεὺς.

ש"א ל', י"ב פִּילֵס דבילה — ומזה פי' רש"י בב"מ מ"ז. פולסא דנורא ע"ש ובע' פלם ד'] —

פְּלַם (מל"ע فلج ונרדף עם פלץ פי' חתך לשנים zerschneiden, — reissen) בפ' כיצד הרגל בגמ' כיצד השן (ב"ק י"ט סע"ב) ההוא חמרא דאכל נהמא ופלסיה לסלא. פי' שיבר הסל. *[אחי"ה ור"ח פי' חתך בשניו הסל ורש"י פי' פלסיה לעסו ל"א סדקו ולא שמעתי ע"כ ול"א הוא העיקר ומל"ע הנ"ל וכנ"ה שם אורחיה נמי לפלוסי סלא דאכיל והדר פליס] —

פלם (= פּוּלְסָא מל"י πάλσις הנפה das Schwingen והוא הנפת המטה להכות בו) בהגדה דהפ' השוכר את הפועלין (ב"מ פ"ה:) אתיוהו לאליהו ומחיוהו שיתין פולסי דנורא. בפ' יוה"כ בגמ' אסורבאכילה (יומי ע"ז.) הוציאו לגבריאל מאחורי הפרגוד ומחיוהו שיתין פולסי[1] דנורא[2]. בפ' אין דורשין בגמ' ולא במרכבה (חגיגי ט"ו.) אפקוה למיטטרון[3] מאחורי הפרגוד[4] ומחיוה שיתין פולסי דנורא[5] פי' פולסי כגון השוטין שמכין בהן השלטונין. פי' הגאון „חס ושלום שיש עליו דין למטטרון אלא להראות לאלישע שיש לו אדון שהוא עליו"[6]. בר"ג דפ' הזהב (ב"מ מ"ז.) אי הוה לוי[7] הוי מפיק לאפך פולסי דנורא — (א"ב פי' בל"ר מכה בכח). *[אחי"ה כיון לל"ר pulsus אבל קצת קשה שהביא ל"ר בין לשון ארמי' במאמר הנ"ל מחיוהו שיתין פולסי דנורא ומפני כן נ"ל שהוא ל"י הנ"ל פי' הנפת השוט או מקלה ועה"ק שנ"ב לועז רוטי"ן בל"א = Ruthen ורש"י ב"מ פ"ה: פי' חבטת מלקות וביומ' הנ"ל מקלות של עור (עיי' ע"י), ובחגיג' הנ"ל מכת מקל בשטונאד"י = Stockschläge, bastonnade[8]) ולולי יראתי הייתי אומר כי פולסא אולי הוא הוא פזרא (בהפך האותיות ובחילוף הר"ש בלמ"ד כנהוג) שפי' בל"פ מקל ברזל עיי"ע פזר] —

פלם (= פִּילוֹסִין תואר מן Pelusium = Πηλούσιον עיר במצרים ורבינו פי' בע"א) בפ' אמר להם הממונה (יומי ל"ד:) בשחר היו לבוש פילוסין של י"ב מנה פי' „פילוסין והנדויין שניהם מלבוש בלי' יון" — (א"ב מלבוש הנעשה בעיר פילוסין אשר היא במצרים וכן הנדוין מלבוש עשוי בהנדיא וכל חמכתבים הפליגו לשבח בוץ הגדל במחוזים אלו). *[אחי"ה רבינו העתיק פירושו מפי' ר"ח ושם לי' מלת יון רק המו"ל בש"ס ווילנא השלימו (אולי מערוך) ובאמת بلاس הוא מלבוש עליון בל"פ[9]) אבל הנכון כי המלבושים האלה על שם עירם נקראו כדעת ר"ב היפה עיי"ע הנדוי (ה"ג, רכ"ב) וגי' היפה כגי' רבינו ור"ח וכ"ה בכ"י ש"ס ובירו' ובמשניו' פיז' וברש"י בציון המשנה בגמ' ובנו"ג פלוסין וצ"ל פילוסין ופירש"י מדינת פילוסין שהוא חשוב ומעולה ע"כ והיא היא פילוסא שבערך הבא אח"ז. והתואר ממנו pelusius ועוד pelusiacus. וכתב פליניאוס י"ט, ג' Aegiptio lino Quatuor ibi genera: Taniticum minimum firmitatis plurimum lucri ac P e l u s i a c u m . . cum regionum nominibus in quibus nascuntur והוסיף לבאר הרי שבוץ פילוסין ע"ש עיר הנ"ל נקרא והוא מעולה ביופי ובהדור ולא לחיזוק. וכנ"ה ביומ' שם כפי גי' הירוש' ובציון המשנה בגמ' בדפו"ו והכ"א בשחר היה לבוש (פילוסים) פילוסין של שמונה עשר מנה וכ"ה בילק' אחרי מות ס' רמז תקע"א. ירו' יומ' פ"ג ד"מ ע"ד ואין שני של פילוסין יפה מן הראשון של הנדוין וגי' הנדוין אי' ג"כ בש"ס דפ' בנבנשתי ובנו"ג הנדויין ועיי"ע הנדוי וש"נ יתר השנויים — ועיי' בתשו' הגאונים סי' רצ"א צד 143 בהוצ' הרכבי ובצד 366] —

פלם (= פֵּילוּסָא עיר המצרית שבע' הקודם לזה Pelusium) בפ' אין מעמידין בגמ' טרית (ע"ז ל"ט.) חזקתן אינן באין אלא מפילוסא ומאספמיא. רעמסס תר"י פילוסא ויסעו מרעמסס[10]) (במד'

---

[1]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע פילסי. [2]) כ"ה בדפ"ר ונשמט מן הצענזור בש"ס באזיליא ובדי בנבנשתי חזרו והכניסוהו כל המאמר ובדי בערמאן נשמט שנית עד היום ובע"י אי' ומשם נדפס בש"ס ווילנא החדש ובכ"י ש"ס אי' והכוהו שיתין פולסים של אור. [3]) וכ"ה בכ"י ערוך ובש"ס ביו"ד. [4]) לי' בש"ס. [5]) כ"ה בכל כ"י ערוך ובדפ"ע נשמט מן פולסי דנורא ראשון עד פולסי דנורא שני והגרי"ב כבר הרגיש בזה והחכם עדיף מנביא. [6]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח בחגיגי וא"כ הגאון הוא הוא ר"ח ואולי גם ר"ח קבל זה הפי' מרה"ג וכן מוכח מע' אבני שיש שפי' רבינו עולה עם פי' ר"ח בש"ס ווילני חגיגי י"ד: רק רבינו הרחיב קצת והוסיף זה פי' רב האי גאון וכ"ה בע"י במפרש בשם רה"ג הרי שדברי ר"ח על אדני פי' רה"ג הטבעו. [7]) בנו"ג עוד הכא. [8]) רק בב"מ מ"ז. פי' בע"א ומע' פלס ב'. [9]) בע"מ כ"י בקובץ כ"י האלבערשטאם כתב בעל מחבר בע' הנדוין וז"ל מלת פלוסין יגעתי ולא מצאתי בהוראת לשון מלבוש ולבי אומר לי שהוא מענין חבוב. מל"י פילוס ויהיה פי' פלוסין חביבין ע"כ ובאמת אינו ל"י בהוראת מלבוש כי אם כאמור בפנים. [10]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר, אבל בדפו"ו ויסעו בני ישראל מרעמסס אבל זה פסוק שאחריו ולמה הניח רבינו פסוק הקודם לכן תתכן גי' הכ"י ודפ"ר,

ל״ג, ג׳) בארץ רעמסס (בראשי׳ מ״ז, י״א) את פתם ואת רעמסס (שמות א׳, י״א). *[אחי״ה כ״ה רק בדפ״ר וויניצ׳ ובכ״י ערוך ורבינו הביא הפסוקים שלא כסדרן וכנ״ה בתר״י שמות י״ב, ל״ז; י״ט, ד׳ ותמיד פילוסין ונגזרו מל״י πηλός טיט והוא סין של מקרא (יחזק׳ ל׳, ט״ו, ט״ז) בל״ס סְיָנָא (עיי״ע סן ב׳) ובל״ע طين עיי״ע טן ב׳ (ח״ד׳ מ״ה) וכן נקראת העיר طينه (Kothstadt) באמת בל״ע ועיי׳ על כל זה באריכות ברוו״ב לוויענער ע׳ Sin ומהשם נבנה התואר עיי״ע קודם לזה ועוד עם של העיר הזו נקראו פֵּילוּסָאֵי וכן העתיק תר״י ב׳ פתרסים (בראשי׳ י׳, י״ד)] —

פלם (= פִּילָסוֹן מל״י φυλάσσων בינוני מפעל φυλάσσω שומר Beschützer, Hüter) בב״ר פס״א (פ״ס) מי האיש הלזה (בראשי׳ כ״ד, ס״ה) רבנן אמרי הוא פילסונו[1]) הלזה אלון זה[2]) — (א״ב פי׳ בל״י שומר). *[אחי״ה והפעל הרבה בהעתקת ע׳ הזקנים לדבור שמר (בראשי׳ כ״ה ה׳; ל״א, כ״ה, כ״ט; שמות י״ב, י״ז; ט״ו כ״ו; במדי׳ ט׳, י״ט והרבה זולתו) ועוד להעתקת נצר (משלי ו׳׳ כ׳; כ״ח, כ״ז) והשם ממנו עיי״ע פלק. והמיוחס לרש״י פי׳ המלאך המלוה אותו וגזרתו מל״מ פלס מעגל וגו׳ טעות הוא] —

* פִּילוֹס (שם הפרטי׳ Philos) מדר׳ שו״ט מזמור ט׳ עיי״ע פוליא.

* פלסגר (?) תוספת׳ תרומו׳ פ״ז בכ״י אירפ׳ לגין שהניחן בשידה תיבה ובפלסגר ובנו״ג באלפסנה לפי הענין כלי ארגז וכדומה לשמור בו דבר מה אולי מל״י φυλακτήριον מקום משמר.

פְּלַסְטִינֵי (מל״י Παλαιστίνη בל״ע فلسطين Paläs-tina ארץ הקדושה ונבנה מן פלשת) בב״ר פ׳ צ״א[3]) (לפנינו פ״צ) ויהי רעב בכל הארצות: בשלשה ארצות בפניקיא[4]) ובפלסטיני — (א״ב כן נקרא פלשת בל״י וצדון נקרא פניקיא). *[אחי״ה וכנ״ה בויק״ר פ״ה תלוליא דפלסטיני וכ״ה בבמד״ר פ״י. איכ״ר פ׳ היו צריה דוכוס דפלסטיני — פלסטון עיי״ע פלס האחרון גי׳ הילק׳ הרשום שם] —

* פְּלַסְטוֹן (מל״י πλαστόν geformt, erdichtet) עיי״ע פלסתר.

פלסלום (מל״י φάσηλος, φασίολος, φασήολος בל״ר phaselus, phaseolus eine Art Bohnen) בריש כלאים (פ״א מ״ג) השום והשומנית והבצל והבצלצול התורמוס והפלסלום פי׳ שום של פרדס ושום של מדבר[5]) בצלצול בצל של מדבר [תורמוס של פרדס][6]) פלסלום תורמוס של מדבר ובלעז סלבטק״ו. *[אחי״ה salvatico ובפי׳ מהר״י ב״מ הוסיף עוד בל״י דינדרופסולון = δενδροφάσηλος. והוא לא נמצא בספרים ולמד ניתוסף אחר הפ״ה ובלשון רומניות נוסף הרי״ש frejol frisuelo, frisol עיי׳ לעף פפלנ״צ 395 ובענין פי׳ הירושלמי עיי״ע פרמועה. — פלוסלום בירו׳ ע״ז פ״ג מ״ד בירו׳ עיי״ע הבא אח״ז] —

פלוסופה (= פִּילוֹסוֹפוֹס מל״י φιλόσοφος Philo-soph, philosophus עיי׳ ר״ב) בר״ג דפ׳ כל כתבי (שבת קט״ז סע״א) ההוא פלוסופה דהוה בשבבותיה דרבן גמליאל פי׳ חוזה בכוכבים — (א״ב פי׳ בל״י ורומי׳ איש אוהב החכמה וחוקר חבות הדברים והמפרשים בנו הפעל התפלסף). *[אחי״ה ומי שידו בקי בטיב הלשון היוני׳ ידע שהורכב מן פילוס ומן סופיא פי׳ אוהב החכמה דוד החכמה עיי׳ תוספו׳ שבת שם[7]) וקצת צ״ע שלא פי׳ רבינו המלה על בוריה אחרי שהועתקה ג״כ ללאי״ט filosofo. וכנ״ה בירו׳ שבת פ״ג ד״ו. ירו׳ ביצ׳ פ״ב דס״א ע״ג. חד פילוסופוס שאל לבר קפרא, ב״ר פ״א פילוסופוס אחד שאל את ר׳ גמליאל, שם פי״א פילוסופוס אחד שאל את רבן הושעי׳, ובפסיקת׳ רבתי פכ״ג את רבי ב״ר פ״כ פילוסופוס אחד ביקש לידע וכו׳, תוספת׳ שבועו׳ פ״ג מוצאו פולוסיפות אחד כ״ה בכ״י אירפ׳ ובנו״ג פלספום אחד, מסכת דא״ר פ״ה מסכ׳ כלה פ״ז מעשה בארבעה זקנים שהלכו למלכות הפנימית והיה להן פילוסופוס אחד חבר שם . . . רצונך שנקבל פני פילוסופוס חברנו וכו׳ ע״ש כל הענין והח׳ ברילל במ״ע יאהרביכער ח״ד 41 שיער שהוא פולוס יוספוס הנודע בשם Josefus Flavius. ע״ז נ״ד: שאל פלוספוס אחד את ר״ג ובכ״י ר״ח

---

[1]) כ״ה בכ״י ו״ו ל״ד וה״ב וברפ״ע וכצ״ל בדפו״ו במקום פילסוגו ובכ״י ק״ט פלסונו ובכ״י ג״ג פילוסנו ובילק׳ חיי שרה ר׳ ק״ט בט״ס פלסטונו או צ״ל פולססונו ככתיבי יוני. [2]) ובכ״י ג״ג אין הלזה אלא זה וטעות הוא עיי״ע אלון ב׳ ח״א פ״ט: [3]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט וה״ב אבל ברפ״ע בט״ס צ״ח. [4]) כ״ה נכון ברפ״ר ואמש׳ ולא ככדפו״ו בפנוקיא. [5]) זה פי׳ של שום ושומנית עיי׳ פי׳ מהריב״מ בשם הערוך. [6]) כצ״ל לפי פי׳ מהר״י ב״מ בשם הערוך ע״ש. [7]) ור׳ נחום יצחק הלוי כתב בספר הגדרים ע״ה סע״ב פילסוף הוא שם יוני מורכב מבי׳ שמות פילו סוף פי׳ אוהב חכמה ע״כ וצ״ל פילוס סופיא.

פילוסוף וכ"ה בילק' כ"י ואתחנן וילק' יתרו ר' רפ"ח ובצפניה א' (ד"ס שם) ושם מ"ד: שאל פרוקלוס בן פלוספוס ובירו' במשנ' ובגמ' ע"ז דמ"ב ע"ד ובכ"י ש"ס פ ל ו ס ל ו ס. הקבוץ איכ"ר ריש פתיחתא לא עמדו פילוסופין לאו"ה כבלעם בן בעור וכאבנימוס הגרדי. ע"ז נ"ד: שאלו פלוספין את הזקנים ברומי ובכ"י ש"ס פלוספוסין ובפי' ר"ח הזקנים ופירש"י חכמי האומות[1]. ב"ר ס"פ ס"א ישבו פילוסופים וחשבו וכו'[2]) — והסוריים בנו ממנו הפעל אֶתְפַּלְסֵף וכ"ה במפרשים ואצל החוקרים] —

* פלסטין ? ילק' דברי' ר' תתקי"ג בדי פלסטין ט"ס עיי"ע דיופלאסטון (ח"ג, מ"ה).

פלסטר[3]) (מל"י πλαστήρ היוצר מלבו והמזייף der Fälscher, der etwas erdichtet והתואר פְּלַסְטוֹן πλαστόν (erdichtet, erlogen בפ' אין עומדין במעשה דחנה (ברכו' ל"א:) א י[4]) אתה עושה תורתך פלסטר[5]). ב ס ו ף[6]) גמרא דפ' הישן (סוכ' כ"ט סע"א) על כותבי פלסטר[7]). בפ"ק בע"ז בגמ' יום תגלחת (י"א:) סך קירי פ ל ס ט ר[8]) בויק"ר זאת תהיה פ' ראשו (פי"ט) י' שבירבה (דברים י"ז, ט"ז י"ז) עלה ונשתטח לפני הקב"ה אמר לפניו רבונו של עולם עקרני שלמה ועשאני פלסטר[9]) בילמדנו בריש ויקח קרח (בתנחו' לי') יודעין אנו שחנון ורחום הוא שמא יתמלא רחמים על הללו ויאמרו כל באי עולם פלסטון היא תורתו של משה — (א"ב פי' פלסטון בל"י דבר שקר ומזוייף. *[אחי"ה ורבינו לא פי' מפני שסמך על מ"ש בע' סך ח' ע"ש וע' הזקנים העתיקו יצר (בראשי' ב', ז'; שמות ל"ב, ד'; תהלים ל"ב, ט"ו (והרבה זולתו) ע"י πλάσσω והמזייף יצר בלבו ובדא מלבו הכזב ומפני כן העתיקו ע' הזקנים בדא (מ"א י"ב, ל"ג) ג"כ בזה הפעל והתואר פלסטון בל"מ הנ"ל וכ"ה בבמד"ר פ"ח היו או"ה אומרים תורתן של אלו פלסטון הוא ובירו' ב"מ ספ"ה ד"י ע"ד שעושין התורה פלסטרן ואת משה טיפש צ"ל פלסטון או פלסטרון ובתוספת' ב"מ ספ"ו הגי' פלסטר[10]) ובילק' ירמי' ר' שכ"א בשם הילמדנו אנו רואים את תורתכם פלסטרון . . . א"ל ח"ו אין דבר בתורה פלסטרון ולא דבר של שקר אלא כל התורה אמת היא] —

פַּלְסְמוֹן (= בלסמון Balsam) מדר' ב"ר פ' ויזכר אלהים את נח (פל"ג) מביאה דבר מעולה או קנמון או פלסמון עיי"ע בלסמון. *[אחי"ה ועיי"ע פלייטון וע' פפולסמון. במד"ר פי"ג ואין צריכין לא בפלסמון ולא כראשי בשמים. ועוד עיי"ע אפרסמון] —

* פולוסיקא (נ"ל מל"ר אמצ' flasca, flasco צלוחית Flasche ובל"פ فلشك Krug) ילק' ש"ב רמז קנ"א תרי מיני שתיתא שַׁדר ליה ברזילי לדוד שנא' (ש"ב י"ז, כ"ח) משכב וספות וכלי יוצר משכב אילו פולוסיקא וכו' ונ"ב המקור ע"ז ל"ח: אבל שם בגמ' לי' מלה זרה זו ולי' בכ"י ש"ס ופי' ר"ח ובע' שתית ואולי בעל הילק' הוסיף לפרש כן ונ"ל שהוא מל"ר האמצ' וכענין משכב עיי' פי' רד"ק בש"ב הנ"ל.

פִּלְפֵּל (= פִּילְפֵּל ולנקבה פִּלְפֶּלֶת בל"ע فلفل בלש' סורי' פלפלא בל"פ پلپل בל"י πέ-περι בל"ר Pfeffer, piper) בפ' במה אשה (שבת ס"ד:) בפלפל ובגרגר[11]) מלח (בילמדנו פ' ויקח קרח)"[12]) ובפ' א"ר עקיבא (שבת צ'.) פלפלת כל שהוא[13]). בר"ג דאלו עוברין בפסחי' (מ"ב רע"ב) זנגבילא[14]) ופילפלא[15]) אריכתא ופת נקיה ובשר שמן ויין ישן מעלו לכולהו גופא. ב פ' י ו ה"כ ב ג מ' אכל אוכלין (יומא פ"א:) ו ב ג מ' ד פ' כ י צ ד מ ב ר כ י ן (ברכו' ל"ו:) ע ץ ש ט ע ם ע צ ו ו פ ר י ו ש ו ה ה ו י א ו מ ר ז ה פ ל פ ל י ן[16]). בפ' יוה"כ

---

[1]) ובשבת הנ"ל פי' מין. [2]) ויפה הגיה ה' ברילל במקום הנ"ל שצ"ל פסיפיסטים ψηφισταί Rechner. [3]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ,כ"ה בדפ"ר באמצע הערך ובשרפ"ע בראש ולפעמים באמצע הע' בתי"ו והעה"ק הביא ס"א בטי"ת. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט פיז' ואמ' ובדפ"ע אין. [5]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ואמ' ובדפו"ו פלסתר ובדפ"ר לי' ובשרפ"ע בתי"ו וכ"ה בש"ס. [6]) כ"ה נכון בדפ' באסיל ואמ' אבל בדפ"ר פיז' ווניצי' בט"ס בראש. [7]) וכ"ה בכ"י ש"ס ב' ובתוספתי סוכה פ"ב ובפי' ר"ח אבל בנו"ג בתי"ו אבל בע' קר ט"ו בטי"ת. [8]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובדפ"ע הוץ מדפו"ו וכ"ה בע' סך ח' בדפו"ו [9]) כ"ה בדפ"ר פיז' באסיל ואמ' ובדפו"ו בתי"ו וכ"ה לפנינו ובשמ"ר רפ"ו ובירו' סנהד' פ"ב ד"כ ע"ג לי' זו המלה. [10]) ככ"י אירפ' ובנו"ג בתי"ו ובב"מ אי' בלשון כבוד: משה חכם ותורתו אמת. [11]) בנו"ג בפילפל ובגלגל וגי' בגרגר אי' לנכון בירוש' במשניות וברי"ף ובראש ועיי"ע גרגר ב'. [12]) בדפ"ר ובכ"י ק"ט וה"ב לי' ונ"ל שהגהת חיצונית היא מאיזה מעתיק שרשם בצדו כי בילמדנו (ותנחומי) ויקח ו לי ת ר ו מ ה (כצ"ל) אי ג"כ המלה פלפלין ע"ש והובא פנימה. [13]) ופירש"י ואינו פלפל שלנו. [14]) בכ"י ה"ב גנגבילא והוא כעין הלעז עיי"ע זנגביל ח"ג, ש"ה: [15]) כ"ה בדפ"ר וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג ופילפלי וכ"ה בשדפ"ע ובגיטי' ס"ט: ועיי"ע זנגביל. [16]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר ווניצי' אבל בשדפ"ע נשמט מן בפ' יוה"כ עד בפ' יוה"כ וכ"ה בסוכ' ל"ה רע"א ועיי"ע קהל"ר פ' עשיתי לי גנות: עץ כל פרי אפי' פלפלין.

בגמ' דסמוך חטאת (יומי פ"ה:) ובריש מגילה בגמ' קראו (ז':) ובפ"ק בחגיג' דסמוך הלכות שבת (י':) דשמואל ודאי לית ליה פירכא היינו דאמרי אנשי טבא חדא פלפלתא חריפתא ממלא צנא דקרי. פי' שהיה אמורא ו ק ט ן[1]) מכולם כמו שהפלפל קטן מכל מיני תבלין וחריף מכלם כך זה האמורא חריף מכל התנאין שהפליגו עליו. *[אחי"ה וכנ"ה בשבת ס"ד: פלפל ארוך, ושם פלפל לריח הפה, כתובו' ע"ה. ומריח הפה נמי אפשר דנקט פלפלא בפומיה וכו', והקבוץ עוקצי' פ"ג מ"ה הפלפלין ובנדה נ"א: הפלפלים, עדיות פ"ג מי"א ושוחקין את הפלפלין ברחים שלהן וכ"ה בביצה כ"ג, וירו' ביצ' ספ"ב דס"א ע"ד ובתוספת' ביצה ספ"ב היו שוחקין הפילפלין בריחים שלהן. עירו' כ"א רע"ב למאי חזי (גרגיר) א"ר יוחנן שכן ראשוני' שלא היה להן פלפלין שוחקין אותו וכו', תוספת' נדרי' ספ"ז פילפלין שאני טועמת. יומ' פ"א: וש"נ כם פלפלי וכו', איכ"ר פ' העיר וטען מאוון גמלין טעינין פלפלין, תנחו' לך לך סי' ה' מה אתה טוען בתוך התיבה . . אמרו לו הן פלפלין אמר להן מכם של פלפלין וכו'. ירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ד עיי"ע אסקרדנה (ח"א, קצ"ט). קהל"ר פ' יש רעה המערב . . כרשנים בפלפלין ובפ' גם זה ט"ס הוא עיי"ע פלן ב'. שבת קמ"א. עיי"ע פרפל גי' רבינו. ובהשאילה ירוש' הוריו' ספ"ג דמ"ח רע"ג מלח בזול פילפלין ביוקר אפשר להיות העולם בלא פלפלין ועיי' מסכ' סופרים פט"ו מ"ח נמשלה התורה כמלח והמשנה כפלפלין וכו'. והושאל לחריפות השכל עיי' לעיל הציונים מיומ' מגילה וחגיגה וממנו הפעל שבת ל"א. פלפלתה בחכמה ב"מ פ"ה: לא פלפלתי תורה כמותו ותרג' נבוב (איוב י"א, י"ב) ובר נש מפלפל ידייק (ועיי"ע הבא) ועוד ענין עסק עז תוספת' ב"ב רפ"ז כל דבר שלא פלפלו בו יתומין אחר מיתת אביהם וכו'. והתואר ירו' הוריו' ספ"ג בדפ' בבלי הסדרן קודם לפלפלן . . רבי אימי דהוא סדרן והוא הפלפלן ובירו' הוריו' בש"ס הירו' ספ"ג דמ"ח רע"ג הגי' פילפלן והשם המופשט פִּלְפּוּל, פִּלְפּוּלָא (scharfsinnige Disputation) כתובו' ק"ג סע"ב מהדרנא לה מפלפולי, תמור' ט"ז. החזירן . . מפלפולו. ב"ב קמ"ה: בעל פלפול, נדרים ל"ח. פילפולא בעלמא. ברייתא דאבות (אבות פ"ו מ"ו) פלפול התלמידים, עירו' ס"ז. פלפולא דרב חסדא. ירו' תרומו' פ"ד דמ"ב ע"ד מפילפול חבריא ישמעית דא] —

☞ פִּלְפֵּל (בנין פלפל מן פלל עיי"ע פל ח' (mit Staub bestreuen תרג' ועוללתי בעפר קרני (איוב ט"ז, ט"ו) ופלפליתי בעפרא איקרי ותרג' איש נבוב ילבב (איוב י"א, י"ב) ובר נש מפלפל ידייק. *[אחי"ה זה הציון האחרון ענינו מע' הקודם לזה ע"ש ובענין התרג' באיוב ט"ז, ט"ו ככר העירותי בע' פל ח' שהוא בנין פלפל מן פלל ע"ש וש"נ תרג' שני באסתר ד', ט"ז וכן תנחומ' וישב ססי' א' הוצרך המלך לפלפל בעפר ובצרורות להוציא את המרגלית מתוכן ובדפ' שטעטטין לפשפש וצ"ל לפלפל. באתפעל תרג' שני באסתר ד', א' אתפלפל בקיטמא ועוד עיי"ע פרפר א'] —

פָּלִיפּוּס (= פּוֹלִיפּוּס) מל"י πολύπος, πολύπους (Polyp, Auswuchs an der Nase) בפ' ח' שרצים (שבת ק"ט רע"א) יד מעלה פוליפוס. בפ' המדיר (כתובו' ע"ז במשנה.) ובעל פוליפוס. ג מ ר א[2]) (שם) מאי בעל פוליפוס רב יהודה אמר שמואל ריח החוטם במתניתא תנא (תוספת' כתובו' ספ"ז) ריח הפה — (א"ב פי' בל"י ורו' חולי החוטם ומין מורסא נדל בתוכו וריחו רע ולפעמים יפשה עד הגיעו מכפנים אל החיך ולא יכול החולה לדבר במבטא ומה צדקו דברי המתניתא אשר אין כופין להוציא על כל פוליפוס כי אם על הפושה) *[אחי"ה ונאמר במשל במד' תהלי' מזמור ז' וילק' תהלי' ס"ר תרל"ז רשע והוא חוטא דומה לאשה כעורה וחוטמה מעלה פוליפוס] —

פְּלָצוֹר (נ"ל מל"י אמצ' plagiare, πλαγιάριος plagiarius הלוכד ברשת fängt (plaga) (mittelst Fangnetz בהכדור פכ"ג בכלי' (מ"ה) המדף והפלצור פי' בלעז ריט"י[3]) והוא ארוך כמו אמה. *[אחי"ה ובפי' רה"ג אי' וז"ל הפלצור פי' אלהו (?) בטיית כמות חבל ויכנים אותו בראש [עוף] או בראש חיה ויחנק ושמו בל' ישמעאל והק ע"כ והוא בל"ע وهق Schlinge] —

פלק (= פִּילְקִי מל"י φυλακή Wache, Verwahrsam) בויק"ר אמור אל הכהנים פרש' ר' אבא (פ"ל) ובפסיקת' (בילמדנו) ולקחתם לכם (פסיקת' דר"כ צד קפ"ב.)[4]) איתציד ההוא ליסטאה ואיחב ש

---

[1]) כ"ה בכ"י ה"ב ובדפ"ע קטן. [2]) כ"ה נכון בדפ"ר והוא בלאי"ט ורו' rete רשת ובשדפ"ע רוטי. [3]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר. [4]) גי' ובפסיקת' בילמדנו אי' בכ"י ה"ב ובדפ"ר ובלי ספק בילמדנו יש למחוק ובא משורה שנית לראשונה ובשדפ"ע לי' בטעות בפסיקתא כי אם בילמדנו.

בפילקי[1]). בפסיקת' ויהי בחצי הלילה (פסיקתי דר״כ צד ס״ז.) ובילמדנו ויהי חשך (תנחומי בא סי׳ ד׳) ואחר כך חבשן בפילקיות זה חחשך. ס״א לא חזרו חבשן בבית האסורין[2]) פי׳ בית הסוהר בל׳ יון פילקי ובל׳ ישמעאל הסדן שכובלין בו רגלי האדם פלקה[3]). ברפואות דפ׳ מי שאחזו (גיטי׳ ס״ט. ע׳.)[4]) ואי לא הדרי עילויה ופלקו ליה פי׳ כענין שאמרנו[5]) ואוסרין אותו. *[אחי״ה פי׳ בל״י בית הסוהר וע׳ הזקנים העתיקו כלא (מ״ב י״ז, ד׳; כ״ה, מ״ז; ישעי׳ מ״ב, ז׳) בית כלא (מ״א כ״ב, כ״ז), כלוא (ירמי׳ ל״ז, ד׳) בית מהפכת (דה״י ב׳ ט״ז, י׳) מסגר (תהלי׳ קמ״א, י׳), בית משמר (בראשי׳ מ״ב, י״ט) מישמרת (שמות י״ה, כ״ד; במדי׳ א׳, נ״ג; י״ח, ד׳; מ״ב ט׳, ה׳) ע׳ φυλακή וסמכוס העתיק ככה בית הסורים (קהלת ד׳, י״ד) והפעל עיי״ע פלס = פלסון. וכנ״ה בשמ״ר פט״ו נתנה בפילקי והלך לו והיה עמה בפילקי, שם פ״ל בעט בפילקי עיי״ע בריוני (ח״ב, ק״צ:) והקבוץ פִּלְקִיּוֹת עיי׳ לעיל וכ״ה בפסיקת׳ רבתי פמ״ב פיתח הפילקיות. והפעל ממנו פלק בגיטי׳ הנ״ל כפי גי׳ רבינו] —

פלק (= פילקין מל״י הרשומ׳ בע׳ פלכין פי׳ גרזן) מדרש שמ״ר פ׳ ואת כל עשב השדה הכה הברד (פי״ב) ובמדר׳ תהלי׳ מזמור הודו לה׳ קראו בשמו (ק״ה) היה יורד כפילקין פי׳ בל״י גרזן עיי״ע פלכין[6]).

* **פַּלְקָא** מל״ע فلق פי׳ סדק (Ritz, Riss) קהל״ר פ׳ כי יש דברים: חד פלקא או חד פרעה.

פלקט (= פּוּקְלְטוֹן = ποικιλτόν Bunt- gewirktes) ואלבישך רקמה (יחזק׳ ט״ז, י׳) רב סיסי אמר פורפירן (תלגא[7]) עקילס תרגם פוקרטון פולקטון (איכ״ר בראש ושהש״ר פ׳ גן נעול) — (א״ב פי׳ בל״י ארוג מעשה חושב ופקלטון בל״י מעשה רקמה עיי״ע פיקילטון אפליקתא ואפיקלטורין וראה הגירסאות שנשתבשו). *[אחי״ה בע׳ אפליקתא (ח״א ר״ז) כבר העירותי שעיקר הגי׳ פיקלטון ואולי פוקרטון בערוך צ״ל פוקלטון ומלת פולקטון גי׳ אחרת שהובאת פנימה ובריש איכ׳ר אי׳ תרג׳ (אונקלוס) [צ״ל עקילס] אפקלטורין פליקטא ובשהש״ר פ׳ גן נעול תרג׳ עקילס אפליקטא וע״י הפעל ποικίλλω העתיקו ע׳ הזקנים רקם והתואר ποικίλος כך העתיקו רקמה (יחזק׳ שם, תהלי׳ מ״ה, ט״ו; דה״י א׳ כ״ט, ב׳) והשם ποικιλτής כן העתיקו רֹקם (שמות כ״ו, ל״ו; כ״ח, ל״ח) רקמה (שופטי׳ ה׳, ל׳) ועוד ע״י ποικιλτά העתיקו רקם (שמות ל״ה, ל״ג; ל״ח, כ״ג וזולתו) הרי גי׳ פיקלטון עיקרית ובכ״י ה״ב אי׳ פיקרטון ביו״ד והיותר נכון פיקלטון כאמור] —

פַּלַּקְתָּא מל״י -πάλλαξ παλλακίς παλ λακή בל״מ פִּלֶגֶשׁ (Kebsweib תר״י ופלגשו ושמה ראומה (בראשית כ״ב, כ״ד) ופלקתיה ושמה ראומה. *[אחי״ה ועוד עיי׳ תר״י שם ל״ו, י״ב פילקתא ותרג׳ דה״י א׳ א׳, ל״ב פלקתא. שם ב׳ מ״ו. מ״ח פלקתיה דכלב והקבוץ תר״י לבראשי׳ כ״ה, ו׳; לדה״י א׳ ג׳. ט׳; לדה״י ב׳ י״א, כ״א ועיי״ע פלגש] —

פלר (= פּוֹלָר מל״י אמצ׳ ול״ר φόλλερα follera, follarion, פי׳ כמו פולסא עיי״ע פלס ב׳) פ״ק דפיאה בירו׳ (דט״ו ע״ד) אנא שלחית לך מלה דלית לה טימי ואת שלחת לי מלה דטבא חד פולר פי׳ בל״ר מין מטבע קטן. *[אחי״ה וכ״ה בב״ר ס״פ ל״ה ובילק׳ יהושע ר׳ ל״א בט״ס טולר ונ״ב דינר. וצ״ל פולר והקבוץ ב״ר פמ״ט ופ״ע י׳ פּוֹלָרִין ובפסק״ר פל״ז הקבוץ י׳ פולסין עיי״ע פלס ב׳ ובל״ס פולדא צ״ל פולרא] —

פָּלַשׁ מל״ס פְּלַשׁ פי׳ פתוח ובקוע durchbrochen (sein, offen stehen מבוי מפולש (שבת ו׳. קט״ז: קי״ז. קי״ז: עירובי׳ כ״ב: צ״ה. סוכ׳ י״ח: ב״ב י״ב.) פי׳ פתוח משני צדדין. בפ׳ אלו הן הנחנקין בגמ׳ חומר בדברי סופרים (סנהד׳ פ״ט רע״א) בית המפולש לחברו פסול[8]) פי׳ „אי מתחילה עבדינהו ה׳ בתי ופליש חד בית לחבריה[9]) דהיינו ד׳ בתי כיון

---

[1]) בנו״ג בפסיקת׳ ואתייהב ובויק״ר ואתחבש. [2]) כס״א אי׳ בתנחומי׳ חשבו לחבוש אותם בבית האסורי הביא עליהן את החושך וכ״ה בילק׳ וארא ר׳ קפ״ב בשם התנחומי׳ הם חשבו לאסור אותם הביא וכו׳ וגי׳ פילקיות אי׳ בפסיקת׳ דר״כ ובפסיקת׳ רבתי פי״ח ובשאילתות צו סי׳ פ׳. [3]) יותר טוב פלק והוא בל״ע فلق הסדן וכפי׳ רבינו ועה״ק שנ״ב שטוק״א בל״א = Stock והוא כמו Block. [4]) בנו״ג רק אי לא הדרי עילויה. [5]) כ״ה לנכון בכ״י ק״ט ואינו לשון מקרא וברפ״ע שאמר כאלו הוא פסוק. [6]) ע״ש ומ״ש בשנוי הנוסחאות וש״נ יתר מקומות. [7]) לי׳ בשהש״ר פ׳ גן נעול ובריש איכ״ר וכן לי׳ בערוך דפא״ם. [8]) בנו״ג בית חיצון שאינו רואה את האויר פסול אבל בכ״י ש״ס אי׳ כגי׳ רבינו וכ״ה בפי׳ ר״ח. [9]) בפי׳ ר״ח ופילש בית חד לחבריה.

דשלא כהלתן עבדינהו לאו תפילין דכתיבי באורייי ניגהו כלל והאי לא איגרע [לפי] [1]) שהוסיף עליו אלא גרוע ועומד מעיקרא דהא פסול הוא כדר׳ זירא דאמר בית המפולש לחבירו פסול״. *[אחי״ה ע״כ הועתק מפי׳ ר״ח והוא מסיים שם בזה״ל ופרישנא לא צריכא כגון דעבד טוטפת כת ד׳ בתי דהויא כהלכתא תפילין מעילאי ואייתי בית אחרינא וחבריה בהדייהו דהיינו כל המוסיף גורע העיקר וכדרבא דאמר בית החיצון שאינו רואה את האויר פסול והאי כיון דאייתי בית מאבראי ואוקמיה קמי החיצון נעשה החיצון פנימי ואינו רואה אויר לפיכך הוא פסול ע״כ וגי׳ זו עולה יפה עם גי׳ הכ״י ש״ם עיי׳ ד״ס לסנהד׳ פ״ט. צד ק״כ סע״ב [2]) וכנ״ה בירו׳ סוכה פ״ג דנ״ג ע״ג ניקב ולא פילש מכפנים כשר. ובינוני פועל מפולש עיי׳ לעיל וירו׳ סוכה רפ״א דנ״א ע״ג וירו׳ עירו׳ ספ״ט דכ״ה ע״ד גשרים המפולשין. תוספת׳ כלאי׳ רפ״ב שלשה תלמין מפולשין. ב״ר פמ״ד ממפולשין שבה זימנתיך עיי״ע מפולש. ושם פ״ע כבי׳ קורות מפולשות] —

פָּלַשׁ (מל״ע فلس חפש ובדק מבלי שמצא suchen ohne zu finden והוא כמו בלש עיי״ע) במגילת איכה (איכ״ר פי׳ היתה כאלמנה ושם פי׳ דרך קשתו ושם פי׳ היה ה׳) הם לא פלשו אחר מדת הדין ומדת הדין לא פלשה אחריהן ס״א הם לא חיפשו. *[אחי״ה גי׳ פלשו. פלשה אי׳ לנכון בכ״י ק״ט (ובדפ״ע פילשו. פילשה) וכ״ה כמה פעמים באיכ״ר במקומו׳ הנ״ל ע״ש וחידוש נפלא שה׳ לעווי לא מצא אף אחד מהם ואחר ציון מהערוך כתב סימן השאלה? ובילק׳ הושע רמז תקכ״א הביאו בשם ב״ר וצ״ל איכ״ר הנ״ל והוא מל״ע הנ״ל ונרדף עם בלש שפי׳ רבינו כמו חפש וכס״א שהביא כאן] —

פָּלְתָא (מל״י φολίς וכן בל״ע ופ׳ فلس קשקשת Schuppen) בפסיקתא דפרה (צד ל״ה.) רגלוי דתרנגולתא דמיין לפלתא דנוני [3]). ס״א להרספותא [4]) דנוני פי׳ לקשקשת — (א״ב פי׳ פולד כל״י קשקשת). *[אחי״ה צ״ל פי׳ פולס וכ״ה בל״ע ופ׳ [5]) וע׳ הזקנים העתיקו קשקשת ויק׳ י״א, ט׳ ועקילס לדברים י״ד, ט׳ ע״י φολίς וכן העתיק סומכוס רסן (איוב מ״א, ה׳) ועיי׳ פירש״י לאיוב שם] —

* **פְּלֵתִי** עיי״ע כרתי ופלתי ח״ד, שמ״ז.

☞ **פֻּם** (בלא״ר פֻּם (דניאל ו׳, י״ח; ז׳, ה׳) ובל״ע فم כמו פום. פּוּמָא בל״ס פי׳ פה Mund, Öffnung, Mündung) תרג׳ (פס) [צ״ל פה] לאדם (שמות ד׳, י״א) פומא לאנשא. *[אחי״ה והרבה בתרג׳ עיי״ע פום כמתורגמן ובעמת״ר ללעווי. וכ״ה ברז״ל שבת ס״ז: לפום רבנן.. ולפום תלמידיהון, שם קמ״א. אפומא עיי״ע הדק וע׳ אשש א׳. ירו׳ תרומו׳ פ״ח דמ״ה ע״ד גו פומא ובירו׳ ע״ז פ״ב דמ״א סע״א גו פומה, ירו׳ נדרי׳ ספ״ז ד״מ ע״ג חמי חבריה בפומא, קהל״ר פ׳ החכמה מן פומא לושטא ובהשאילי׳ ברכו׳ ס״ב. דמי פומיה דאבא, חגיגה ה׳. דמי פומיה דרב וכו׳, ע״ש פירש״י. והקבוץ פּוּמִין ירו׳ ברכו׳ פ״א ד״ג: ירו׳ שבת פ״א ד״ג: ירו׳ תרומו׳ פ״ד דמ״ג. תוספת׳ תרומו׳ ספ״ה. ובהוספת אל״ף בראש אפומא עיי״ע בח״א. ריי״ז וש״נ. ובהוספת אותיות ל׳ וכ׳ לפום בפום פי׳ כמו בל״מ לפי כפי weil, deshalb ירו׳ ברכו׳ פ״א ד״ג ע״ג ירו׳ כלאי׳ פ״ו ד״ל ע״ג ירו׳ ר״ה פ״א דנ״ו ע״ג לפום כן פי׳ כמו לפיכך עיי״ע לפום (ח״א, נ״ה) וש״נ] —

* **פּוּם בְּדִיתָא** = **פּוּמְבְּדִיתָא** (שם מקום המפואר לתופסי הישיבה בבבל קרוב לסורא) וכפי הנראה עיקר הגי׳ בשתי תיבות וכדאי׳ באגרת רש״ג ולפעמים בערוך (בדפ״ר וויניצ׳) על שם נהר בדיתא עיי״ע לבא ב׳ (ח״ה, ו׳) וע׳ בדיתא (ח״ב, י״ז) ומ״ש [6]). ובענין תכונת המקום עיי׳ שבת ס׳ סע״ב וב״מ ע׳, פ״ו. גיטי׳ ד׳. ויושביו הוחזקו לרמאים עיי׳ ב״ב מ״ו. רמאי דפומבדיתא. כתובו׳ פ״ב. כדעביד פומבדיתאה רמאה, חולי׳ קכ״ז. (פומבדיתא) [צריך לו׳ פומבדיתאה] לוויך אשני אושפיזך, ב״מ ל״ח: עיי״ע קף י״ג הוריו׳ י״ב. תיבו אקיקלי דמתא מחסיא ולא תיבו אפדני

---

[1]) וכ״ה בפי׳ ר״ח. [2]) והוא העיר ג״כ על תוספו׳ מנחו׳ ל״ד: ד״ה והקורא ושם הביאו התוספו׳ פי׳ בשם ר״ח שלי׳ בכ״י פי׳ ר״ח שלפנינו. [3]) בפסיקת׳ דר״כ בט״ס דיונה ובכ״י א״פ לנכון דנונא. [4]) כ״ה נכון מאוד בכ״י ק״ט ובכ״י ה״ב להרספותיא וזו ראיה עצומה לגזרת המלה שכתכתי בע׳ (חרספתין) [חרספיתא] בח״ג, תצ״ח ועיי״ע החרפותא. חרפותיא שם קצ״ז ובערוך אי׳ בדפוסי׳ כאן ס״א להרפותיא ובפסיקת׳ דר״כ החרפוסא ועיי׳ זה הערך וש״נ כל השנויים. [5]) וריב״י טאווס לויק׳ י״א, ט׳ העתיק ܦܘܠܝܣ אבל לדברי׳ י״ד, ט׳ فلك והוא כמו فلس, فلوس. [6]) וכן נקרא שלהי עיי״ע על שם תכונתו על יד הנהר פום שלהי אצל סופרים ערביים עיי׳ פירשט קולטורגעשיכטע 108.

דפומבדיתא, שבת ק"י רע"א עיי"ע בר קשא. סבי דפומבידא . . חריפא דפומבדיתא . . . אמוראי דפומבדיתא סנהד' י"ז: עיי"ע סב, חרף ג' אמר ו', קידוש' ע"ב: מייחסי דפומבדיתא, חולי' מ"ו, עיי"ע פולמוס. ותואר השם פומבדיתאה עיי' לעיל והקבוץ שבת קנ"ג רע"ב דסנו ליה (לרבה) כולהו פומבדיתאי.

* פּוּם נַהֲרָא (שם מקום בבבל Mündung des Stromes) קרוב לבי צניתא או לבי ציניתא עיי' ברכות ל"א. וסוט' מ"ו: ומ"ש בע' בזתא (ח"ב, ל"ה.) ושם הורה רב כהנא ע"ש ושם וכן מוכח מחולי' צ"ה: רב נחמן מנהרדעא איקלע לגבי רב כהנא לפום נהרא ובענין תכונתה על יד הנהר מוכח מעירו' כ"ד: ההיא רחבה דהואי בפום נהרא וכו' עש"ה ושוקא דמוכרי צמר היה שם עיי' ב"ב כ"ב. אייתו עמרא לפום נהרא וכו' אתו לקמיה דרב כהנה, שם פ"ח. אייתי קארי לפום נהרא וכו' אתו לקמיה דרב כהנא. יבמו' י"ז. קידושי' ע"ב. עיי"ע המניא (ח"ג, רט"ו) וע' הרפניא (שם רמ"ז).

* פּוּמְבַּיְינָא (אולי צ"ל פומברייא מל"ר fimbriae שפת הבגד Saum, Fransen) קידו' ל"ב. דעבד ליה בפומביני ופי' רש"י במקום התפירה . . כגון בשוליו.

פמבי (= פּוֹמְבֵּי מל' יונית ורו' ἡ πομπή pompa, feierlicher Aufzug, Oeffentlichkeit) בפ' מי שמת בגמ' השושבינות (ב"ב קמ"ה:) ת"ר עשה עמו בפומבי וביקש לעשות עמו בצנעה. בע"ז בפ' ר' ישמעאל בגמ' שאלו (ע"ז נ"ד:) לא דיין לרשעים שהן עושין סלע שלי פומבי פי' שחוטאין בפרהסיא שאני [1]) צריך לפרסם חטאתם [2]) שהן חוטאין ביחוד על הערוה ואני מפרסם שאני צר את הולד במעיה אלא שמטריחין אותי בעל כרחי להטיל בו נשמה לפי שהעולם כמנהגו נוהג שהנשים מתעברות מן האנשים אעפ"י ששוטין עושין שלא כהוגן [3]) פ"א ,כגון שמערבין נחשת בכסף [4]) לעשות סלע גדולה כדגרסינן בב"ב (קמ"ה:) עתיר נכסין עתיר פומבי דבר הנראה גדול אלא שמטריחין אותי שנא' (מלאכי ב', י"ז) הוגעתם ה' בדבריכם" [5]). בילמדנו בסוף כי תשא (תנחומי כי תשא סי' ל"א) ובוהיה עקב תשמעון (בתנחו' לי') פסל לך: לוחות הראשונות ע"י שנתנו בפומבי לפיכך שלטה בהן עין [6]). מוציא אסירים בכושרות (תהלי' ס"ח, ו') תרג' דאפק בית ישראל דהוו אסירין במצרים על עובדי אבהתהון דכשרין בפומבי — (א"ב פי' בל"י תקון ועסק גדול בפני קהל). *[אחי"ה ובזה הענין בפסיקת' רבתי פ"ה ויהי ביום כלות משה כשבא הקב"ה ליתן תורה לישראל בסיני עשה להם פומבה גדולה פי' מל"י הנ"ל feierlicher Aufzug ובמד"ר פי"ב התואר πομπεῖον כשבא (הקב"ה) ליתן תורה לישראל עשה פומבון גדול ויותר טוב כגי' הפסיק' הנ"ל. וכן מוכח מהתנחומ' נשא סי' י"ז כשנתן הקב"ה התורה לישראל עשה להם פומבי וכו' ושלטה בהן עין הרע ובכי תשא הנ"ל אי' בפומבי. ועוד נכתב בפי"ה כמשפט לשון יוני פסיקת' רבתי פי"ב היו יוצאות ביום ההוא והיה נעשה להם פומפי וכו' ושם: לפי שלא נעשית לה פומבי כאימהות וכו'. ועוד ענינו פרסום וגלוי ירו' יומ' פ"ב דל"ט ע"ד וע"ש ספ"ב ד"מ. ירו' סוכ' פ"ד דנ"ד ע"ג כדי לעשות פומפי לדבר ובירוש' שקלי' רפ"א דמ"ה ע"ד אי' פומבי. ילק' עקב הנ"ל הכנס אותה בפומבי. ב"ר פפ"ו פומבי צ"ל כגי' כ"י ב"ר פופילא וכגי' המיוחס לרש"י ועיי"ע פרף — ובענין לעשות סלע שלי פומבי אעיר עוד דאי' בעה"ק כ"י רעגענסבורג וז"ל דפוס של מטבעים שקורין קויין ע"כ והוא בל"צ (ואנגלית Gepräge der Münzen, Stempel, coin עיי' פערלעס בט"ר 109] —

פָּמוֹט (מנורה אולי מל"פ بامداد Lichtspender נותן אור ועיי' בפנים) בפ' כירה בגמ' מטלטלין נר חדש (שבת מ"ד סע"א) א"ר זירא פמוט שהדליקו עליו באותה שבת לדברי הכל אסור לטלטלה, בס"ג דפ' כל כתבי (שם קכ"א סע"א) פמוטות של בית רבי מותר לטלטלן בשבת. בפ' הקומץ בגמ' ז' קני מנורה (מנחות כ"ח סע"א) ואימא נמי באה זהב באה קנים אינה באה זהב אינה באה קנים ההוא פמוט אקרי. פי' מנורה סתם יש לה קנים כמו אותו של משה ושאין לה אלא עמוד אחד ובראשה נר אחד נקראת פמוט. *[אחי"ה וכן פי' ר' נסים גאון בספר מפתח לשבת מ"ד. וז"ל פמוט מין מנורה ויש לה קנה אחד וכו' ע"ש והביא ראיה ממנחו' הנ"ל ואולי מל"פ הנ"ל שנגזרה מל' צענד banu קרן אור ובינוני banumañt וא"כ

---

[1]) כ"ה נכון ברפא"מ ובשדפ"ע שאיני. [2]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר בקו על התיו ובשדפ"ע חטאת. [3]) וכ"ה בפירש"י ועיי' ויק"ר ספכ"ג ובמד"ר רפ"ט ועיי' תנחומי נשא סי' ה'. [4]) כ"ה בכ"יק"ט ה"ב וכ"ה בפי' ר"ח וכדפ"ע כסף בנחשת. [5]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח בע"ז. [6]) בילק' עקב ר' תתנ"ד אי' מה אילו ניתנו בפומבי אף אילו נתנן בפומבי,

פמוט אולי כמו פנמוט מזריח ומבהיק ועוד bâma פי׳ זוהר וממנו bâmya בל׳ הוצואריש bamik ובל״פ הנ״ל מזריח ועוד בראשו האלף אפומטא עיי״ע ומ״ש בח״א, רי״ח. ור״ח פי׳ פמוט דמי לכוס לקערה לעששית עיי׳ בחי׳ הרמב״ן לשבת מ״ד, ותוספו׳ שם ד״ה לדברי — ועוד נ״ל שאולי פמוט קטוע מן פטמוט והוא מל״י φωτισμός וכן העתיקו ע׳ הזקנים מָאוֹר (תהלי׳ פ״ט, ח׳) סומכוס מאור (משלי ט״ז, ב׳) וע׳ הזקנים אור (תהלי׳ כ״ו, א׳; מ״ג, ה׳; ע״ז, י״ז) וזה מ״ש רבינו ובראשה נר אחד] —

* פַּמֵּיִים עיי״ע פניים.

פְּמַלְיָא (מל״ר familia בני בית Familie) בחלק בגמ׳ האומר אין תורה (סנהד׳ צ״ט:) כל העוסק בתורה לשמה משים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה וכו׳ פי׳ חיילות — (א״ב פי׳ בל״ר בני בית תרג׳ בפסוק (שה״ש א׳, ט״ו) הנך יפה רעיתי בפמליא בקלשי קדישא). *[אחי״ה וחידוש נפלא שנעלם מעיני רבינו פתרון זו המלה המורגלת גם בלאי״ט famiglia פי׳ בני בית, וכנ״ה בירו׳ סוט׳ ספ״ה ד״כ ע״ג איוב מעבדי פרעה ומגדולי פמיליא שלו היה וזה ממש ככתיבה רומית וברוב פעמים בלי יו״ד אחר המ״ם והושאל לכת עליון סנה׳ ותרג׳ הנ״ל וכן בברכות י״ז רע״א שתשים שלום בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה, סנהד׳ ס״ז: מכחישין פמליא של מעלה, פסיקת׳ רבתי פל״ה אמר הקב״ה אני וכל פמליא שלי וכו׳ במ״ר רפ״ד ותנחו׳ הישן במד׳ סי׳ כ״ב אשרי ילוד אשה שכך ראה המלך ופמליא שלו נצבים עליו, ושם פי״א כביכול נתמעטה פמליא שלו, ויק״ר פל״א כביכול מיעט הקב״ה פמליא שלו. ילק׳ ישעי׳ ר׳ שט״ז בשם התנחומ׳ כביכול אני ומלאכי נעשינו פמליא שלך, ושם אשרי ילוד אשה שכך ראה את המלך ופמלייתו עליו נצבים] —

פְּמַלְנָיָא[1] (מל״י אמצ׳ ול״ר φαμινάλια feminalia עיי״ע פלניא eine Art Kniehosen) בהבגד פכ״ז בכלי׳ (מ״ו:) אנפליא ופימלניא[2] ומכנסיים[3]. בב״ר פ׳ פ״ה[4] (לפנינו פי׳ פ״ד) כתנת הפסים (בראשי׳ ל״ז, כ״ג) זה פרגוד אשר עליו (שם) זו פמלניא [שלו]. זהו פילניא שבפרק שלפני זה — (א״ב פמנליא בל״ר מכנסים וכן תצדק הגירסא). *[אחי״ה ובב״ר פצ״ט אלו לובשי מכנסים ואלו לובשי פמלליא צ״ל פמלניא ובתוספת׳ נדרים כ״י אירפ׳ רפ״ד הנודר מן הכסות אסור . . באנפיליא בפלמיא במכנסים ובכובע ובנו״ג ובפמליא וירו׳ נדרי׳ פ״ז ד״מ רע״ג פמלייה ונראה שכצ״ל בא״ד בפי׳ רה״ג בכלי׳ הנ״ל תחת פה מליא צ״ל פמליא ובכ״י אירפ׳ מהופך ואות נו״ן מובלעת תחת פלמניא וצ״ל פמנליא או י״ל שהוא כמו פלניא עיי״ע, וכן נשמט הנ״ן בקבוץ בתוספ׳ כלי׳ ב״ב ספ״ה ורפ״ז הפמליאות והחמילות. ובפי״מ לרמב״ם בכלי׳ פי׳ פומלניא: אלשאשי״א והוא בל״ע الشاشيه כעין כובע וכן נזכר בתוספת׳ נדרים הנ״ל אצל כובע והנכון שהוא מלבוש כעין מכנסים בין לגי׳ פמלניא בין לגי׳ פלניא ע״ש] —

פמסקא (פימוֹסְקָא צריך לומר פַּרְמוּסְקָא מל״פ فرمودكى Ordre, Befehl עיי׳ בפנים) בס״ג דפ׳ השוכר את הפועלין (ב״מ צ״ג סע״ב) התם גברי דפימוסקא הוו פי׳ גונדא דמלכא פ״א[5] „אנשים גבורים חזקים היו מצויין שם" — (א״ב בנוסחאות דידן דפרמוסקא כתוב). *[אחי״ה רבינו נגרר אחר גי׳ הכ״י ש״ס דאי׳ שם (כבכ״י ש״ס מינכען) גברא דפומסק׳ אבל בלי כל ספק וי״ו נשתבש מן רי״ש וצ״ל דפרמוסקא כגי׳ שלנו והוא בל״פ ציווי ופקודת המלך וא״כ גברי דפרמוסקא פי׳ אנשים הסרים למשמעתו של מלך וזה כפי׳ הראשון של ערוך גונדא דמלכא כלומ׳ חיל המלך (עיי״ע גנד ח״ב, שי״ז) וכפי׳ רש״י אנשי השלטון היו שם ובזה הענין הבין מי שמגיה בכ״י ש״ס תחת פרמוסקא לכתוב: פלמוסא, פולמוסא (וכדאי׳ בכ״י ש״ס פי׳ ור׳ א׳ ובה״ג וברי״ף כ״י ובראש״ש ובראב״ד בשט״מ לב״מ הנ״ל) כי ענין זה המלה ג״כ צבא וחיל עיי״ע פולמוס אבל הנכון כגי׳ כ״י ר׳ ב׳ פרמסקא ברי״ף דפ׳ קושט׳ פרמיסקא וכ״ה בשט״מ והיותר נכון כגי׳ שלנו פרמוסקא ובמובן האמור הנ״ל ופ״א הוא ממש כפי׳ ר״ח בשט״מ שם וגם הוא גורס פרמיסקא ופי׳ כן לפי ענין ולא לפי הוראת המלה הפרסית הנ״ל ועיי׳ ג״כ בעט״ש לפערלעס 132 אבל מ״ש בפי׳ שני כי המלה היא ל״י ביצאנצית πριμικήριος אין נ״ל] —

[1]) כ״ה בכ״י ק״ט ה״ב ול״ד אבל בדפו״ו בט״ד פלמניא שלא כסדר האותיות ובשדפ״ע בשני יודי״ן פמלנייא. [2]) כ״ה בכ״י ה״ב וכגי׳ הר״ש ובדפ״ע פמלניא. [3]) בנו״ג אמפליא פמוליניא ומכנסים ובר״ש אנפליא ופימלניא א״ד אמפליא ופלניא והכל אחד הוא ע״כ ובפי׳ רה״ג פי מלמא א״ד פיה מליא ונראה שט״ד הוא ובפי״מ להרמב״ם פומלניא. [4]) כ״ה נכון בכ״י ו״ו ול״ד וק״ט ובט״כ בכ״י ה״ב פר׳ ה׳ וצ״ל פ״ה ובדפ״ע ס״ח וצ״ל פ״ה. [5]) בכ״י ק״ט בטעות פי׳ וצ״ל פ״א כי הוא פי׳ של ר״ת.

פמפיא (= פומפיא פי' כלי מלא פיות Reibeisen עיי' בפנים) ירו' דמ"ק פ' מי שהפך (פ"ב דפ"א רע"ב) (כאילין [צ"ל באילין] פומפיא פי' המפרש מין מגרדת לגרר בו גבינה ולחם. *[אחי"ה ואלה דברי הקרבן העדה: פומפייא כלי עשוי מטס של ברזל מנוקב בנקבים קטנים בולטים ושוחקים עליו לחם וגבינה ונקרא כן מפני שיש לו פיות הרבה ע"כ ופני משה המציאו מל' לעז פומפא pompa, Pumpe] —

פמריה (?) ס"א פורמא ומפורש בע' פורמא (ג')[1].

פן (= פָּנָה א') מל"מ ענין נטיה zu- wegwenden ב') ענין נטייה מאיזה אדם או דבר והיינו העתקה ובלא"ר הרקה fortträumen, fortschaffen ausleeren; ג') מל"ע فنى השבתה ובטול ruhen müssig sein) בפ' י"ח בשבת (קכ"ו:) מפנין אפי' ד' וה' קופות פי' „מעתיקין התבואה ממקום למקום מלשון (ויק' י"ד, ל"ו) [וצוה הכהן] ופנו את הבית"[2]. כפ' שואל אדם בגמ' מונה אדם (שם קמ"ט.) אל תפנו אל האלילים (ויק' י"ט, ד') מאי תלמודא אל תפנו אל מדעתכם פי' בזמן שאתם מסתכלין בהן אתם מפנין אל מדעתכם[3]. בגמ' בפ' במה אשה (שבת ס"ד.) מופנה מצד אחד פי' מופנה דלא צריך בהאי קרא למכתביה[4]. בפ' המפלת בגמ' המפלת כמין בהמה (נדה כ"ב:) מפורש מאי בין מופנה מצד אחד למופני משני צדדין ולשאינו מופנה כל עיקר. ותער כדה (בראשית כ"ה, כ') תר"י (א') ופניאת קולתה[5]. מריקים שקיהם (שם מ"ב, ל"ה) תר"י ופנון[6]. בפסיקת' דזכור (פסיק' דר"כ צד כ"ו.) ובפסיקת' דעניה סוערה (שם צד קל"ה.) ערו ערו [עד היסוד בה] (תהלי' קל"ז, ו') פנון פנון[7] המד"א ותער כדה (בראשית הנ"ל) — בסוף טהרות (פ"י מ"ב) יוצאין חוץ לפתח בית הבד ופונין לאחורי גדר. פי' להפנות כלומ' להעתיק הרעי מן הגוף — (א"ב בל"י קוראים פניון למקום מוכן להטיל בו הצואה. וענין אחר קרוב לזה בפרקי אבות פ' ר' אומר (פ"ב מ"ד) לכשאפנה אשנה פי' כשיהיה לי פנאי ואהיה פנוי ונקי מעסקי. תרג' נקי יהיה לביתו (דברי' כ"ה, ה') פני יהי לביתו). *[אחי"ה ענינים שונים חבר ר"ב ומלת πίνος אשר עליה כיון ענינו רק טנוף ושומן העב וכן בל"פ ܦܢܐ זבל וצואה אבל משפט המלה זה הוא בל"מ ענינה א') נטייה הן בכונת דעת לאיש או למקום הן בכונת דעת מאיש או ממקום וזולתו כמו (דברי' כ"ט, י"ז; ל', י"ז) wegwenden ומזה באיכ"ר פ' רבתי פנה לילך ובשהש"ר פ' אמרתי דרש אחשדרפניא (דניאל ג', ב') אלו הארכונות שהן נחשדין ופונין דין לכל צד, ושם: שמהדרין פנים ופונים דין. והוא כענין הפסוק פנו לכם (דברי' ב', ב') ונפן (שם א', ח') ופירש"י הפכנו פנים להלוך. ובזה הענין הרבה בתרג' ביחוד באתפעל עיי' תרג' לשמות ב', י"ב; ג', ג'. ד'; ז', כ"ג; י', ו'; דברים א', מ'; ב', א'. ג' וזולתו וכן באפעל בקשור עם ל' היינו נטייה לאיזה דבר ובקשור עם מ' היינו הסרה והעתקה מאיזה דבר עיי' תרג' ש"ב ב' כ"ז; ו', י'; למ"א ח', נ"ח; וליהושע כ"ה, כ"ג; לש"ב כ', י"ג וזולתו וכן באבות פ"ג מ"ד המפנה לבו לבטלה. וכן נאמר מנטיית יום או ערב (שמות י"ד, כ"ז; דברים כ"ג, י"ב) וכן בדרז"ל קידושי' ס"ה. עד דמפני פסחא. ב"ר פ"כ כמפני רמשא פי' כמו לפנות ערב. בנפעל כמו נפטר פי' פנה מהעולם ב"ר פצ"ח הנפנה מן העולם תוספת' פרה ספ"ג נפנה בני ב) ענינה הסרה והעתקה וכן בלא"ר הרקה בפיעל בשבת הנ"ל מפנין ומל"מ הנ"ל בערוך. וכן בתעני' כ"א. בקשו תלמידיו לפנות את מטתו ואח"כ לפנות את הכלים, ושם: פינו את הכלים ואח"כ פינו את מטתו, ירו' גיטי' ספ"ח דמ"ט ע"ד אם היתה חצר של אשה איש מְפַנֶּה ושל איש אשה מְפַנָּה וכו' שו"ט מזמור צ"ב נכנס השבת פינהו משם. ובפַּעל שם כ': בעי לפנוייה וכן בפסיקת' בשני המקומות הנ"ל וכ"ה באיכ"ר פ' זכור פנון פנון והוא העתקת ערו ערו מל"מ ותער ועוד תרג' פנה דרך (מלאכי

[1]) ועוד עיי"ע ספג ועי' פראמי. [2]) הועתק מפי' ר"ח בש"ס ווילני. [3]) וברש"י פי' אל אשר אתם עושים מדעת לבבכם והלל שלכם אלילים לשון חללים ע"כ וכן פי' בחיי הר"ן כלומ' מה שאתם עושין מדעתכם שאין בהן נשמת חיים ואלילים לשון חללים בלא רוח ע"כ וא"כ לדעת רבינו רש"י והר"ן דיוקנות דכאן אינן של ע"ז אבל לשאר הראשונים מיירי מדיוקנות של ע"ז עיי' ברכי יוסף חי"ד סי' קמ"ב הובא בלמוד ערוך להרב החי ר"ש באמבערגער והעיר ג"כ על פי' הרמב"ן פ' קדושים ואני מצאתי בזה פלוגתא בירו' ע"ז רפ"ג דמ"ב סע"ב ורע"ג אף בחול אין מסתכלין (באיקונות) [צ"ל באיקוניות] ומה טעמא אל תפנו אל האלילים אל תפנו לעובדן ר' יהודה אומר אל תפנו לראותן ממש וכ"ה בתו"כ ר"פ קדושים ושם אי' ר' יהודה אומ' אל תפנה לראותם ודיי. וא"כ רבינו, רש"י, ור"ן פירשו כן אליבא דר' יהודה. [4]) ובפי' ר"ח בש"ס ווילנא במקומו האריך בפירושו עש"ה. [5]) בנו"ג בתר"י א' ורוקינת לגינתא ובתר"י ב' ואחתת מורכיה. [6]) בנו"ג מריקין. [7]) בפסיק' דזכור בט"ס פאטן פאטן וככר תיקן המעוות המו"ל עפ"י הערוך וסוף המאמר הביא רבינו בעי' פגר ועי' פכר ע"ש.

ג׳, א׳) פנו דרך (ישעי׳ מ׳, ג׳) ותרג׳ שוה (בראשית י״ה, י״ז) מישר מְפַנָּא, ויק״ר פכ״ה תפנון הדין קרטל פי׳ הריקו זה הסל והשם במד״ר פי״ד לא נתבהל מפנאי הבית אלא שנס והלך לו פי׳ ענין הרקה כלומ׳ שהיה הבית רק, ועוד עיי׳ מ״ש באות ג׳. — ומענין לשון התרג׳ היינו העתקה והרקה נגזר המושג העתקת והרקת הרעי מהגוף (entleeren) ברכו׳ ס״ב. למדתי שאין נפנין, שבת ק״מ: לא תפנון היכא דמפנו גובריכו, ושם פ״ב. הוצרך ליפנות ואינו יכול ליפנות ושם בנפעל הנצרך לפנות ואינו נפנה ובברכו׳ ס״ב. הרבה פעמים אי׳ בנפעל נפנה ע״ש והתשבי כתב שלא בא אלא בנפעל ולא היא כדמוכח מציוני הנ״ל ועוד מטהרו׳ הנ״ל ועיי׳ ג״כ בירו׳ סוטה פ״א דט״ז ע״ד שאם יפנה אחד מהן לצורכו תתייחד שם שניים, וממנו השם בירו׳ שבת פ״ו ד״ח ע״ג ר׳ לעזר עאל לפוניה (Abtritt) וכו׳ והמפרשים טועים שהוא שם מקום ובבלי ברכו׳ ס״ב: ובב״ר פ״י וילק׳ ישעי׳ ר׳ שט״ז אי׳ ר׳ אלעזר על לבית הכסא. ג׳) מל״ע פי׳ השבתה ובטול מלאכה ומזה באבות הנ״ל אל תאמר לכשאפנה וכו׳. ספרא קדושי׳ פרק ח׳ פרש׳ י׳ דרש את פָּנַי (ויקר׳ כ׳, ה׳. ו׳) (כמו פְּנַיי) פונה אני מכל עסקי ועוסק בו וכ״ה בספרא אחרי מות פרק י׳ פרש׳ ח׳. והפעל יוצא פי׳ הוציא חפשי שיהיה בטל ממלאכה או שעבור (frei ziehen lassen) תנחומ׳ ויקר׳ סי׳ ו׳ פנה לקרתני ושם לקרתגי פנית׳ פניתי ע״ש ובע׳ פגן ב׳. ירוש׳ ברכו׳ פ״ט די״ג רע״ב אלכסנדרוס פנה אלכסנדריא, במד״ר פ״ה בשביל בני אני מפנה אותם. ובפַּעל ירו׳ שם סוף העמוד פנינון יתיה, ירו׳ תעני׳ פ״א דס״ד: הא ליך פני בעלך, ושם מה מיעבד ומפניניה. ויק״ר פכ״ה פנון יתיה ואזל לביתיה. והבינוני פעול במקום התואר פָּנוּי פי׳ רק עירו׳ י״ז. פנוי מאדם . . פנוי מכלים. ובלא״ר פַּנְיָא הפכו מליא ב״ר פס״ה עיי״ע סלג. ועוד פי׳ נקי וחפשי עיי׳ תרג׳ דברי׳ הנ״ל. ברכו׳ מ״ג. אין בית הבליעה פנוי ובלא״ר ירו׳ שבת פ״ט די״א סע״ד איפשר שלא יהא שם נקב אחד פניי. ועוד הוא תואר למי שאינו אשה (frei, ledig) ולנקבה פְּנוּיָה הפנוי הבא על הפנויה (הפנוייה) תוספת׳ קידושי׳ רפ״א ועיי׳ ירו׳ יבמו׳ פ״ו ד״ז: ושם ח׳: ריש ספרא. ויק״ר ספכ״ג את פנוי והיא פנויה, ירוש׳ שבת פי״ד די״ד סע״ד כאן בפנוייה כאן באשת איש (ושם גם פנויה). והקבוץ במד״ר פ״ג מעין חתום (שה״ש ד׳, י״ב) אילו הַפְּנוּיוֹת. בינוני הפעל מוּפְנֶה פי׳ כמו פָּנוּי ירוש׳ יבמות פ״ג ד״ד ע״ד ג׳ אחין שנים מהן גשואים שתי אחיות ואחד מופנה, ועוד פי׳ בטל ואינו מהנצרך שבת ונדה הנ״ל. והשם פְּנַאי כלומ׳ עת פנוי (leere Zeit, Musse) עיי׳ שבת מ״א. קנ״ז. ע״ז ע׳: ע״א. ובלא״ר פְּנִיוּתָא תר״י א׳ לויק׳ כ׳, ג׳. ה׳ ואנא איתן פניותא למעסק בגברא ההוא ועפ״י הספרא הנ״ל פונה אני מכל עסקי וכו׳ ודרש פני = פְּנַאי] —

פן (= פָּנָה מל״מ של ע׳ הקודם לזה (sich wenden בפסקא דסוכה (פסיקתא דר״כ צד קפ״א.) פנה אל תפלת הערער (תהלי׳ ק״ב, י״ח) הפסוק הזה לא ראשו סופו ולא סופו ראשו אם ערער תפלתו אם תפלתם ערערים אלא ערער זו תפלתו של מנשה תפלתם זו תפלתו ותפלת אבותיו. *[אחי״ה בפסיקת׳ אי׳ הפסוק הזה וכו׳ אם פנה אל תפלת הערער היה לו לומר פנה אל תפלת הערערים אלא וכו׳ אבל עיקר הגי׳ כבויק״ר פ״ל [אם] פנה אל תפלת הערער היה לו לומר לא בזה תפלתו ואם לא בזה תפלתם היה לו לומר פנה אל תפלת הערערים ועיי׳ במד״ר שו״ט סוף מזמור ק״ב ושם אי׳ לא היה צריך לומר אלא פנה אל תפלת הערערים ולא בזה את תפלתם או הערער ולא בזה את תפלתו ועיי׳ בילק׳ תהלי׳ ר׳ תתנ״ה. ומפני הדרוש שנקשר בעקבו של זה הפסוק הביא רבינו והיה לו לציינו כפי גזרת המלה העברית בע׳ הקודם לזה] —

פן (= פָּנִים מל״מ ענינו שטח החיצון בפרצוף das Gesicht ובהשאילה בלשון נקייה (עיי׳ בפנים). ועוד גוף ועצם הגוף Person ועוד עיי׳ בפנים) בפ״ק בכתובו׳ (ח׳.) מכאן ואילך אי איכא פנים חדשות מברך כולהו. פי׳ אדם שלא היה בחופה או בסעודה בשעה שמברכין כשילך אדם שם לכתחילה קרוי פנים חדשות וכן לבית האבל אם לא הלך לשם ביום ראשון כשעשו ברכת רחבה בכל יום שילך שם בתוך ז׳ עושין כבתחילה ברכת רחבה בשבילו וכן מפורש בזו ההלכה (שם ח׳ רע״ב) ברכת רחבה כל ז׳ משכחת לה בפנים חדשות כי הא דר׳ חייא בר אבא מקריה בריה דר״ל הוה[1]) שכיב ליה ינוקא יומא קמא לא אזל גביה למחר דבריה ליהודה בר נחמני מתורגמניה

[1]) ובנו״ג עוד ואמרי לה מתני בריה דר״ל חוי.

ואזיל לגביה ובירך ברכת רחבה כבתחילה [1]. בב"ר פ"פ (ע"ט) ויחן את פני העיר (בראשית ל"ג, י"ח) חנן את הפנים שבעיר [2]) התחיל משלח [3]) להן דורוניות [4]). ובפ' צ"ב (צ"א) והרעב היה על פני כל הארץ (בראשית מ"א, נ"ו) היה לו לכתוב על הארץ למה נכתב על פני כל הארץ אמר שמואל בר נחמני לא התחיל הרעב תחלה אלא בעשירים [5]) בזמן שאדם עשיר יש לו פנים שמחים לראות את חבירו ובזמן שאדם עני אין לו פנים לראות מפני שהוא מתבייש מחבירו. בפ' ב' בנדה (י"ד סע"ב וט"ו רע"א) כדי שתרד מן המטה ותדיח את פניה פי' לשון נקיה על מקום התורף. בפ' כירה בגמ' מעשה (שבת מ"א.) אמר רב [6]) המניח ידיו כנגד פניו של מטה כאלו כופר בבריתו של אברהם אבינו פי' שמתבייש מן הברית שבבשרו משום הכי מכסהו כי סליק מותר להניח שלא יראו ערותו בני אדם שעומדין על גב הנהר ובירידה שאין אחר רואהו אסור כי נחתי זקפי (שם) פי' יורדין כדרכן שאין רואהו אחר כי סלקו שחו שלא יראוהו בני אדם. *[אחי"ה זה הכנוי לבושת של איש או אשה (כמו זקן התחתון עיי"ע זקן) וכן בברכות כ"ד. פניה טוחות בקרקע הוא כדרך ל"מ (משלי ל', כ') ומחתה את פיה עיי' פירש"י שם וכן פי' בל"פ نوع פנים של מעלה ושל מטה. ונאמר פנים על גוף ועצם הגוף והדבר Person, Sache וזהו פנים חדשות בכתובו' ז': וח'. ושם: וכ"ה במדרש (הובא בתוספו' כתובו' ז': ד"ה והוא) פנים חדשות באו לכאן נאמר שירה, וכן נאמר על הדברים שלא נראים קודם לכן ב"ק צ"ו רע"ב פנים חדשות באו לכאן ע"ש פירש"י. ועוד ענין פנים כמו وجه בל"ע ובל"פ نوع אופן Art und Weise אבות פ"ג מי"א המגלה פנים בתורה שלא כהלכה ומפורש בירוש' פיאה פ"א דט"ז: זה שהוא עובר על דברי תורה בפרהסיא. ירוש' יומ' פ"ח דמ"ה סע"ב כל עבירות שבתורה יוה"כ מכפר חוץ . . . המגלה פנים בתורה ועיי' בבלי יומ' פ"ה: פ"ו. שבועו' י"ג רע"א כריתו' ז'. שאילתות ברכה סי' קס"ז. ירו' סנהד' רפ"ד ד"כ סע"א כדי שתהא התורה נדרשת מ"ט פנים טמא ומ"ט פנים טהור מניין ודגלו וכ"ה בשהש"ר פ' הביאני ע"ש. עירו' י"ג: שהוא (ר"מ) אומר על טמא טהור ומראה לו פנים על טהור טמא ומראה לו פנים ועוד עיי' שו"ט סוף מזמור י"ב — ומפני שבפרצוף האדם נראים אותות השמחה הכעס הכאב והרצון וכדומה נקראו גם הם בשם פנים וכל"מ עיי' ב"ר בשני המקומות הנ"ל בערוך ועוד אבות פ"א מט"ו פנים יפות עיי"ע סבר ב"ר פס"ג פניו חולניות במד"ר פ"ט פנים של זעם, פסיקת' דר"כ צד ק"י. פנים זועפות (מסכת סופרים רפט"ז פנים של אימה) פנים בינוניות פנים מסבירות פנים שוחקות וכו' ע"ש. מכילת' בשלח ויסע פ"א בפנים חשוכות . . בפנים מאירות. ושם בסוף בשלח בגילוי פנים. ועוד ענינו עין ומראה (Schein) מגילי' י"ב. הם לא עשו אלא לפנים אף הקב"ה לא עשה עמהן אלא לפנים. וכמו שנקרא מה שכנגד פני אדם והפכו אחור כ"ה בענין ההקדמה בזמן (Vorzeit) חגיג' י"א: מה למעלה מה למטה מה לפנים מה לאחור ובתוספת' חגיג' פ"ב אי' מה היה ומה עתיד להיות ב"ר פ"א למה נברא העולם בב' אלא מה ב' זה סתום מכל צדדיו ופתוח מלפניו כך אין לך רשות לומר מה למעלה מה למטה מה לאחור וכו'. והתואר לתוך: פְּנִים הפך החיצון (das Innere, Inn-wendige) מל"מ (מ"א ו', כ"ט) מלפנים ושם י"ח והלאה פְּנִימָה ובדרז"ל הורגל לתוך ההיכל חולי' ע"ח. והלאה בפנים ובחוץ, ע"ז נ'. בעינן כעין פנים, ירו' יומ' פ"ה דמ"ב: כלפי לפנים (הפכו כלפי לחוץ) ושם פ"ח דמ"ה: שעיר הנעשה בפנים. יומ' בבלי ס"א. זבחי' נ"ב. נ"ז. לפני ולפנים. ותואר לתוך המשפחה או לבית ועד ירו' יבמו' פ"ו ד"ז ע"ג אחותו לעולם היא בפנים עד שתכנס לחוץ ארוסתו לעולם היא בחוץ עד שתכנס לפנים. ירו' כלאי' פ"ט דל"ב: כד הוה עליל (רבי) לבית ועדא אמר יכנס ר' חייא רובא לפנים וכו' עד אלא ר' הייא רובא לפנים ר' ישמעאל בר' יוסי לפני ולפנים ועיי' ירו' כתובו' פי"ב דל"ה. ועוד עיי' רש"י לב"מ ט"ז סע"א ד"ה אינה צריכה לפנים ועיי"ע פנם ועוד עיי"ע לפני, לפניי. ועוד תוך דבר ב"מ כ"ד: ל': לפנים משורת הדין עיי"ע שורה. עירו' נ"ג. זה לפנים מזה. בב"ר רפכ"א לפלמוני (דניאל ח'

---

[1]) ובענין ברכת רחבה כבר הביא רבינו בעי' ברך (ח"א, קצ"ב) פי' רב האי גאון ועתה מצאתי כי כל המאמר הארוך מן מנהגא דיליה עד אין מנהג ברכת רחבה בבבל הביא ג"כ בשם רה"ג ורש"ג בעל שט"מ בכתובו' דף ח' סד"ה ברחבה ומקורו הוא בליקוטים הראשונים עש"ה. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע חינן את הפנים של עיר. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר ובשדפ"ע לשלח. [4]) בנו"ג דורונות. [5]) בנו"ג עוד שאין פני הארץ אלא עשירים לכך נאמ' (משלי י"א, כ"ו) מנע בר יקבהו לאום. [6]) בנו"ג והא"ר אבא א"ר הונא (ובכ"י ש"ם א"פ כהנא) אמר רב.

יי״ג) תרגם עקילס לפנימי זה אדה״ר שהיתה מחיצתו לפנים ממלאכי השרת ובילקו׳ דניאל ר׳ אלף ס״ו הביא בשם התנחום׳ זה מיכאל שהוא לפנים, ונ״ל שהוא על פי דרשה חגיג׳ י״ב: זבחי׳ ס״ב. מזבח בנוי ומיכאל שר הגדול עומד ומקריב עליו ועיי״ע מיכאל ומ״ש במאמרי על המלאכים 27 והתואר פנימי זבחי׳ נ״א. והלאה מזבח הפנימי ולנקבה ירוש׳ יומ׳ פ״ב דל״ט ע״ג המאוכלות הַפְּנִימִיּוֹת. ובקשור אות השמוש מ׳ פי׳ כמו בל״מ בסבת ולמה והרבה בש״ס מ פ נ י מ ה עיי׳ הדוגמאות בברכות ד׳: נ״ה, שבת ל״א. ס״ד. ושם: ק״ה: קמ״ה: ר״ה ט״ז. יומ׳ ט׳, כ׳: כ״ב, ע״ו. תעני׳ כ״ב: מגיל׳ י׳: פסחי׳ ח׳: נ״ד. פ״ז: ביצ׳ כ״ה: יבמו׳ מ״ח: ס״ד. כתובו׳ ה׳: ע״ז: ב״ק נ״ד. ב״מ נ״ט: פ״ח. ב״ב ד׳. קמ״ז. נדרי׳ פ״א. סוט׳ י׳. י״ג: י״ד. י״ז. ל״ב: ל״ה. סנהד׳ כ׳. כ״א: ל״ח. ל״ט: צ״ד. ק׳. ק״א: ק״ב: ק״ג: ק״ד. מכו׳ י׳. ושם: זבחי׳ מ״א: מנחו׳ כ״ט: ק״ד: נדה ל״א: ל״ב.] —

פן (= פִּין נ״ל מל״י אמצ׳ πέννα, πέννον מל״ר (pinna, penna, Feder (im Schloss) בכלי מתכות פי״א (מ״ד) הפין והפורני טמאין איכא דאמרי חפין[1]) ופי׳ אלו שינים הקבועות בפותחת ונכנסין בתוך הפורני וי״מ הפין והפורני הוא הקולוסטרא[2]) ובל׳ ערבי קפל[3]) ובלעז קטינצ״ו[4]) והפורני נכנס לתוכה הפין מצד אחד נעול[5]) ונסגר ומצד[6]) אחר יש לפורני נקב שמניחין בו המפתח ומדיחין את הפין לחוץ ונפתח ובאותה שעה פורש[7]) הפין מן הפורני ויוצא ממנו והפין בלעז קרד״ו[8]) — (א״ב פי׳ בל״ר דבר חד הקבוע בדבר אחר). *[אחי״ה ר״ב כיון לל״ר pinna וכן פירשתי בע׳ חף (ח״ג, ת״ס) עפ״י מ״ש רה״ג בסד״ט צד ז׳ ושמו בטיית רוש וחשבתי שהוא رأس בל״ע ראש וכל דבר בלוט למעלה אבל עתה נ״ל ברור כי רוש צ״ל ריש והוא בל״ע ريش Feder וא״כ פין ג״כ מל״י אמצ׳ ומל״ר הנ״ל מאותו הענין והוא הנוצה במפתח אשר על ידו ננעל ונסגר ומה מאוד נכון הוא הפי׳ בעה״ק שנ״ב וז״ל והפין הוא שבו שינים ש ק ו ר י ן פ ע ד י ר ״ ן [= Federn] ב״א שמכניסין לתוך הפורנא כשרוצין לסגור ולנעול ע״כ וכל פי׳ הערוך הועתק מפי׳ רה״ג הנ״ל ע״ש ושם הגי׳ ג״כ הפורני וכ״ה בכ״י בערוך ע׳ פרן ובדפ״ע כאן אבל בדפ״ע בע׳ פרן ובכ״י ה״ב ובעה״ק פורנא כדאי׳ לפנינו ונ״ל פורני עיקר ומל״י האמצ׳ πιριόνη מנעל, ועוד אעיר כי בל״פ پانه פי׳ עץ במנעל Riegelholz כלומ׳ אותו העץ שמכניסין במפתח לנעול בו] —

פּוֹן (קרוב למלת עברית פֶּן (etwa, wohl תרג׳ כמעט שכב (בראשית כ״ו, י׳) כזעיר פון שכיב, לו יש חרב (במדבי׳ כ״ב, כ״ט) תרג׳ אילו פון אית חרבא מלה יתרה בלי׳ תרגום כמו קא בל׳ תלמוד. *[אחי״ה ונמצא עוד בתיבה אחת אילולפון עיי״ע אלו (ח״א, פ״ז) ולדעת קצת הוא מל״י πού מלה יתירה בל״י מאותה ההוראה wohl, etwa — ויותר נ״ל שהוא ל״פ يَنْ מלה יתרה בל״פ ועניָנו מה שנוגע in Betreff, anlangend] —

* פְּנָא (= פַּנְגָא מל״פ پیشه Stirne) גי׳ ר״ח בפסחי׳ קי״ב. וכבר הארכתי בפירושו בע׳ פג ה׳ עש״ה, ועיי״ע פנתא וע׳ אפנתא.

* פַּנַּג ביחזק׳ כ״ז, י״ז מלה קשת הבנה, והרבה פירושים בה הוואולגאטא הבינה מענין בלסמון ולי נראה שהוא מל״פ پانك מין קטף.

* פנגום, פנגם (נ״ל מל״י πενιχρός, πενής (arm, dürftig בדלות ובמסכנות במכילת׳ יתרו מסכ׳ דבחדש ספ״א דרש תהו בקשוני (ישעי׳ מ״ה, י״ט) [ולא] תהו בקשוני לא נתתיה פנגום.. כבר עד שלא נתתי לכם המצות הקדמתי לכם מתן שכרן[9]) ושם פ״ה לא אמרתי להם תוהו בקשוני ולא נתתיה פנגם ובילק׳ ישעיה ר׳ שכ״ו פנגם וצ״ל פנגם ונ״ל שצ״ל פנים או הוי״ו נשתבש מן רי״ש ותחת פנגום צ״ל פנגרם ומל״י הנ״ל כלומר לא נתתי התורה לזרע יעקב על לא חנם ובמסכנות כי הקדמתי להם מתן שכרן וכן פירש״י בישעיה הנ״ל לא תהו ע״ש. וה׳ פערלעס (מיסצעללען 28) פי׳ מל״י φέναξ מרמה וכזבן וגם זה יפה ועולה

---

[1]) וכצ״ל בפי׳ רה״ג ושם בט״ס א פ י׳. [2]) בל״ר Schloss, Riegel, claustrum. [3]) قفل בל״פ کوپله מנעל. [4]) בלאי״ט catenaccio בדפ״ר פיזי׳ באסיל ואמי׳ ובכ״י ה״ב קטינרו ובכ״י ק״ט קטירנו וצ״ל כבדפ׳ וויניצי׳ קטינצו וכ״ה בעה״ק שנ״ב ושם אי׳ עוד וז״ל שקורין בלטשלוס״א ב״א שבו מכניסין המפתח ע״כ והוא Blattschloss = Plattschloss ובספר כט״ר לפערלעס יגעתי ולא מצאתי. [5]) בדפ״ר נגעל. [6]) כ״ה בכ״י ק״ט ובדפ״ע מצד. [7]) כ״ה לנכון בכ״י ה״ב ובפי׳ רה״ג אבל בדפ״ע נפתח פי הפין. [8]) בל״ר Zapfen, cardo. [9]) ומלת לא אמרתי בישעי׳ שם מושך עצמו ואחר עמו לא אמרתי לזרע יעקב ולא אמרתי תהו בקשוני עיי׳ מאיר עין במכילת׳ שם צד ס״ב.

עם מה שהביא הפסוק דובר צדק מגיד מישרים (ישעי׳ שם).

* פַּנְגַּר (שם פרטי לדוכוס ערבי) איכ״ר פ׳ היו צריה: דוכוס דערבייא . . חד אמר פנגר שמיה וע״ש כל הענין עד סוף אותו הדבור וסליק פילי מערבאה לפנגר.

* פנדא (?) ברכו׳ נ״ה: א״ר עקיבא א״ר פנדא א״ר נחום א״ר בירים וככ״י ש״ס מינכען א״ר עוקבא א״ר פכנה א״ר תנחום א״ר פרנא באי׳ וכתב בעל ד״ס באי׳ תיבת באי׳ לא ידעתי מהו ע״כ ונ״ל שהוא קטוע מן בירם כדאי׳ באמת בב״נ ושם ר׳ פרנך ובע״י הראשון א״ר עוקבא א״ר פרנא . . א״ר בירים ועוד עיי׳ בד״ס שם ועיקר הגי׳ פרנא או פרנך ועיי״ע סד״ה בע׳ ר׳ ביזנא בר זבדא.

* פנדא (צ״ל פודא פי׳ מוסרח ומי שריחו רע (stinkend שבת ס״ז. לשידא ד ב י ת ה כ ס א לימא הכי אקרקפי דארי ואאוסי דגורייתא אשכחתא [1] לשידא [2] שיריקא פנדא וכו׳ במאמרי על המלאכים והשדים 91 כבר העירותי כי שיריקא הוא שד Zairica אבל בענין פנדא נ״ל עתה שהוא מל׳ צענד pû הוצאריש pûtak וכלם מל׳ סאנסקריט puyate פי׳ ענין סרחה וריח רע והשם pûiti Gestank ובל״פ החדשה پوده התואר מוסרח בל״צ puyant der Stinkende א״כ פנדא הוא پوده = puyant או צ״ל פודא [2]) וזה התואר יאות לשד Zairica כי הוא ממונה על ריח רע ומצווה להבאיש טעם אנשים בשעת אכילה וגם בשאול מופקד להעלות צחנה לגיעול נפשות הרשעים עיי׳ שפיעגעל איראן ח״ב, 130 וגם כפי לחש הנ״ל הוא מצוי בבית הכסא.

פֶּנְדָּה (= פוּנְדָּה מל״י אמצ׳ φοῦνδα וכ״ה בל״ר funda כים למעות (Geldkatze, Beutel בס״ג דפ׳ הרואה (ברכו׳ ס״ב:) ובפונדתו מ פ ש ל ת [4]) לאחוריו. בפ׳ אלו קשרים בגמ׳ קושרין דלי (שבת קי״ג.) ובפ״ק בפסחים בגמ׳ ר׳ יהודה אומר בודקין (י״א.) ר׳ יהודה אמר כורך עליו פונדא או פסיקיא. בפ׳ כל כתבי בגמ׳ י״ח כלים (שבת קי״כ.) אונקלי ופונדא. בגמ׳ דפ׳ הנודר מן הירק (נדרים נ״ה:) הנודר מן הכסות אסור בפונדא ובפסיקיא. בפ׳ כ״ט בכלי׳ (מ״א) הפונדא והמעפורת. בפ׳ המצניע בגמ׳ המוציא ככר (שבת צ״ג.) מי לא תנן בפ״ד בזבין (מ״ד) זב שהיה מוטל על חמשה ספסלין או על חמשה פונדאות [5]). בפ׳ המצניע (שבת צ״ב. במשנה) באזנו ובשערו ובפונדתו ופיה למטה בין פונדתו [6]) לחלוקו. גמרא (שם:) המוציא מעות בפונדתו ופיה למעלה חייב. פי׳ פונדא ממש בלעז והוא ענין פסיקיא של עור שהוא תרג׳ חגורה (ישעי׳ ג׳, כ״ד) [7]) — (א״ב פי׳ בל״ר כים ושק מוכן למעות עשוי כרשת). *[אחי״ה וגם באל״ף ברא״ש עיי״ע אפנדה (ח״א, ר״ט) ושם פרשתי ושם רמז רבינו על זה הערך וכן היה ראוי לרמוז כאן על ע׳ אפנדה. וכנ״ה בתוספת׳ כלאי׳ פ״ה אעפ״י שפונדתו חגורה לו מבחוץ וכ״ה בכ״י אירפ׳ בתוספת׳ ברכו׳ ספ״ז (ו׳) ובנו״נ אפונדתו וכן פונדתו בתוספת׳ שבת פ״ט (י׳), בפונדא בתוספת׳ כ״י לנדרי׳ רפ״ד [8]), ירוש׳ שבת פט״ז דט״ו ע״ד ניקלי ופונדא. בירוש׳ ב״ב ספ״ז דט״ו ע״ד חד אמר נותן לו כמין פנדור . . כמין מטלית . . כמין פסיקיא נ״ל שצ״ל פנדה — בתנחו׳ הישן תזריע סי׳ ה׳ הפונדיה צ״ל הפונדה] —

פֶּנְדְּיוֹן (= פוּנְדְּיוֹן קטוע מן דִּיפוּנְדְּיוֹן מל״ר As = (Dupondium ככר ב פ ו נ ד י ו ן [9]) ככר פירשנו בע׳ ככר [10]). בפ׳ המקבל בגמ׳ אכלה חגב (ב״מ ק״ו.) אלא מעתה לא תעלה לו בגירוע אלמה תנן בפ״ז בערכין (כ״ה.) נותן סלע ופונדיון לשנה כבר פירשנו בע׳ גרע [11]). בפ׳ ח׳ בכלי׳ (מ״י) היתה פונדיון לתוך פיו ר׳ יוסי אומר אם לצמאו טמא. פי׳ כשיצמא אדם במקום שאין מים משים כסף טהור לתוך פיו ומיקל ממנו הצמא [12]) — (א״ב פי׳ דיפונדיון בל״ר מטבע של שני איסרין עיי״ע אסר). *[אחי״ה ויפה פי׳ עיי״ע אסר ח״א, ר״ב: ומ״ש ועוד עיי״ע ככר ומ״ש וכנ״ה חוץ ממה שסימנתי בערכי׳ הנ״ל תוספת׳ כלי׳ ב״ב פ״ו לפי גי׳ המעולה בר״ש כלי׳ פי״ז מי״א מצאה אחר הדלת או כסוחה [13]) או פונדיון צרור בה [14]). והקבוץ תוספת׳ ערכי׳ פ״ד ל״ז פונדיונין וכ״ה בתוספת׳ מעש׳ שני פ״ד אבל בתוספת׳ מע״ש רפ״ג בכ״י אירפ׳ ל״נ פונדיונות ובנו״נ פונדיאות] —

---

1) כה״ג ברש״י ובכ״י ש״ס אשכחתיה ובנו״ג אשכחתון. 2) כה״ג בכ״י ש״ס ובנו״ג לשיראי. 3) ובכ״י ש״ס פניא 4) בכ״י ק״ט בט״ס מפולשת וצ״ל מופשלת כדאי׳ בש״ס ובדפ״א בט״ס מפסלת. 5) בנו״ג פונדיות אבל בשבת פונדאות. 6) בדפ״ר בשתי הפעמים באפונדתו וכ״ה בע׳ אפנדה ע״ש. 7) עיי״ע פסיקיא. 8) ובנו״ג בפנדא. 9) כ״ה נכון בדפ״ר ובכ״י ערוך אבל בשרפ״ע בט״ס בפודניון. 10) ח״ד, רכ״ד וש״נ. 11) עיי״ע בח״ב, שע״ב. 12) ועיי׳ פירוש הר״ש בשם עצמו. 13) בנו״ג בכסות ובכ״י אירפ׳ בסותה ועיי״ע סח ג׳. 14) בנו״ג בפונדיון ובכ״י אירפ׳ בפונדריין.

פוּנְדָּק (מל״י πανδοκεῖον, πανδόκιον מלון Gast-haus, Herberge ועיי׳ בפנים) בסוף יבמות (קכ״ב סע״א) לא תהא כוהנת כפונדקית. בפ״ג בדמאי (מ״ה) ובס״נ דפ׳ הנזקין (גיטי׳ ס״א :) הנותן לפונדקית מעשר את שהוא נותן לה ואת שהוא נוטל הימנה. פי׳ חנות בל׳ ישמעאל פונדק. בית אשה זונה (יהושע ב׳, א׳) תרגומו פונדקיתא. מפי החירות (שמות י״ד, ב׳) תר״י (ב׳) מפונדקי חירתא — (א״ב פי׳ פונדק בל׳ יונית בית מלון פי׳ פונדקי בעל המלון). *[אחי״ה וגם רבינו בצדק כתב בל׳ ישמעאל כי נעתק מל״י לערבי فنتق, فندق מלון וכנ״ה פונדק במכו׳ י׳ : הקב״ה מזמנן לפונדק אחד וכו׳, סוט׳ י׳. עיי״ע אשל א׳. ב״מ כ״ו: עשאו פונדק, ירו׳ ברכו׳ פ״ד ד״ז ע״נ משכני . . . אצל פונדק אחד וכו׳. במד״ר פ״ב לא מצא לא עיר לא פונדק ושם רפי״נ מביאים לפניו סעודה לפי הדרך ולפי הפונדק . . . בדרך אנחנו ולפי הדרך ולפי הפונדק הכנסנו לך וכו׳, ילק׳ תהלי׳ ר׳ תרכ״ו מצאו פונדק אחד . . . ראה אותה רשע באותו פונדק הרבה ברכות וע״ש איזה פעמים, תוספת׳ חולי׳ רפ״ח שנים שנכנסו לפונדק. גיטי׳ פ״ח מ״ט תוספת׳ גיטי׳ פ״ח (ו׳) ותוספ׳ יבמו׳ רפ״א ולנה עמו בפונדקי צ״ל בפונדק. ובלא״ר פונדקא ירו׳ ברכו׳ פ״ו ד״י : ובתר״י א׳ לבראשי׳ מ״ב, ו׳ בל״נ פונדַּקְתָּא ועיי׳ בסוף הערך ומ״ש. והקבוץ זכר פונדקין תר״י א׳ לבמדי׳ כ״ה, י״ד; לשמות הנ״ל, לבמדי׳ ל״ג, ז׳ בתר״י ב׳. וילק׳ מסעי ר׳ תשפ״ז בשם ספרי זוטא ערי מקלט אל יעשו חניות ופונדקין, ולנקבה ע״ז פ״ב מ״א בפונדקאות של עכו״ם. והתואר פונדקי ויק״ר פ״א אין גנאי למלך לדבר עם פונדקי שלו. וילק׳ תהלי׳ הנ״ל אמר לו הפונדקי וכו׳ ועיי׳ עוד שמ״ר פט״ו. ב״ר פצ״ב (עיי״ע זג ו׳) ושם עוד בלא״ר פונדקאה ובירוש׳ ברכו׳ פ״ג ד״ו ע״ד פונדקיא, ולנקבה פוּנְדָּקִית (πανδόκισσα) דמאי יבמו׳ הנ״ל וחולי׳ ו׳ : תוספת׳ סוף יבמו׳ אסת״ר פ׳ גם ושתי ובתרג׳ פונדקיתא תרג׳ יהושע׳ הנ״ל ועוד שם ו׳, כ״ה; לשופטי׳ י״א, א׳; ט״ז, א׳ והקבוץ פוּנְדְּקָן תרג׳ למ״א ג׳ ט״ז; ובתר״י א׳ לבראשי׳ מ״ב, ו׳ בבתי פוּנְדַּקְתָּא צ״ל פוּנְדְּקָתָא עפ״י ב״ר מצאו אותן בשוק של זונות] —

פוּנְדָּק (בל״ע فندق, بندق בל״ס פנדקא מל״י κάρυον ποντικόν (Haselnuss, ברישׁ מסכ׳ נזיר גמרא דבני מערבא (סס״א דנ״א ע״ג) הריני נזיר מלא חבית וכו׳ ואח״כ אגוזין ואח״כ פונדקין [1]) בל׳ לעז נוקיל״י [2]) בל׳ ישמעאל ב ו נ ד ק [3]) והוא שקורין גלוז [4]) — (א״ב פי׳ פונטיקון בל״י ורו׳ פרי לוז כי היה גדל טוב בארץ פונטוס וכן נקראו על שם מדינת פרס הפרסקין כי היו שם המובחרים וגם מפרס באו האגוזים החשובים הנאמרים קריא פרסיקא עיי״ע שיזפין). *[אחי״ה פונדקין הוא הקבוץ ועוד בירוש׳ גיטי׳ ספ״ז דמ״ח ע״ד בל״נ גריסין . . פונדקאות] —

* **פַּנְדּוֹר** = פנדה עיי״ע פנדה.

* **פנדר** ב״ר פ״נ עיי״ע קלפנדר.

* **פנדרא, פנדירא, פנטרא** עיי״ע בן פנדרא (ח״ב, קכ״א) בן סטרא (שם קי״ט) ותוספת׳ חולי׳ ספ״ב ישוע בן פנטרא ועיי״ע ישו (ח״ד, קס״ח).

☞ **פַּנְדּוּרָא** (מל״י ורו׳ πανδοῦρα (φάνδουρα) (musikalisches Instrument, pandura ירו׳ סוף ב״ק (ספ״י ד״ז ע״ג) ובפ׳ חזקת הבתים דב״ב (רפ״ג די״ג ע״ד) מאי משכוכית אית דמרין הוטרא ואית דמרין פנדורא פי׳ בל״י כלי זמר כמו תוף ואולי רועי צאן בכלי זה מקבצים הצאן להוליכן לשדה ולהביאן לבית [5]).

* **פּוֹנָה** (מהפעל פָּנָה ענין תנופה ונטיה Wendung) מל״מ שער הפונה (ד״ה ב׳ כ״ה, כ״ג) והקבוץ סוט׳ ט״ו. כל פונות שאתה פונה לא יהו אלא דרך ימין ובנו״נ פינות וכ״ה בזבחי׳ ס״ב : ויומא ט״ו : אבל בכ״י ש״ס שם ובדפו״ו רצ״א פונות עיי׳ ד״ס שם ולסוכ׳ צד ע״ו : אות רי״ש וכ״ה נכון בספרי ראה פ׳ קל״ד וכצ״ל בירו׳ ביכורי׳ ספ״ב דס״ה, וכ״ה בכ״י ש״ס זבחי׳ הנ״ל בשתי הפעמים וכתב בעל ד״ס שם בכ״י ק׳ כ ה ו ג ן פנות אבל לפע״ד כהוגן פונות.

* **פִּינָּה** (נ״ל מל״ר pinna = penna עוקץ ודבר חד Spitze) אבדר״נ ספי״ח שלש מדות בתלמידי חכמים אבן גזית אבן פינה אבן פסיפס . . אבן גזית שאין לו אלא פה אחת (Schärfe) . .

---

[1]) כ״ה נכון ובנו״נ פונדקרין. [2]) כ״ה בדפ״ר פיזי באסיל ואמ׳ ובדפי׳ ו״ו ועה״ק נוזיל״י אבל בע׳ קטן א׳ בדפ״ע נוציל״י ועיי׳ ח״ב, מ״ב הערה 2 ובכ״י ה״ב נוכלי. [3]) כה״ג בכ״י ל״ד וה״ב אבל בדפ״ע פונרק ושניהם נכונים. [4]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ובדפ״ר והוא جلوز עיי״ע בטן אבל בדפי פיזי ובאזיל בקו : גלוז ובדפו״ו ואמ׳ ועה״ק גלוו״ז כאילו תהיה מלה לועזית.
[5]) עיי״ע ברכשתא ח״ד, שכ״ח.

אבן פינה שיש לה שתי פיות וכו' והוא עפ"י ל"ר bipennis משתי פיות ואין זה ל"מ אבן פנה ·Eckstein

פנח (= פנחיא מלש' צענד pâ שמר בל' פרסי' pânâî הוצואריש schützen, pânak ומזה בל"פ החדשה پناه שימור Schutz) [1] בר"ג דפ' האשה שהלכה (יבמות קט"ו:) אי נמי לפנחיה שבקיה פי' בתשובות לכן הניח ת"ו של תרומה על הכלי ולא מחקו ל ש מ י ר ה שאם יבא אדם ליטול הימנה ויראה אותו הסימן יאמר תרומה היא זו ומתרחק הימנה. *[אחי"ה וכן פירש"י פנחיא לשון ש י מ ו ר והביא ראיה מב"ק ק"ג רע"א ופנחיא בעלמא הוא דקבעינא אבל בב"ק שם אעפ"י שנכון פירש כלומר להצלה בכ"ז הוסיף פנחיא לשון חוזק ע"ש. והנכון שהוא לשון שימור מל"פ הנ"ל עיי' פערלעס עט"ש 20 ובכ"י ש"ס מינכען בב"ק פנחייה ובכ"י ר' פחתא וגם זה נכון מל' צענד pâiti שמירה pâṭa בל"פ החדשה پاده שמור וא"כ עיקר הגי' פאתא במקום פחתא ובשט"מ ב"ק אי' פנוחי ופי' התכסות מן העין וכתב בשם הראב"ד הגאון לא גרים הכי וז"ל ו ש ה י י א בעלמא כלו' אוושא בעלמא עבידנא וכו' ע"כ אבל לפע"ד פירוש לפירושו כלומר אוושא וכו' אינו נכון כי שהייא בעלמא הוא הוא פנחייא דספרינו כי پائیدن פי' ג"כ שהייא] —

* פִּנְחָס, פִּינְחָס (שם פרטי) א') לבנו של אלעזר בן אהרן הכהן ב') לכמה תנאים ואמוראים עיי' סד"ה ומבה"י בזה הערך. ירו' דמאי פ"א דכ"א ע"ד חולי' ז'. והלאה ר' פינחס (פנחס) בן יאיר והיה חתניה דרשב"י עיי' שבת ל"ג: ויק"ר ס"פ כ"ו עיי"ע סתת. סנהד' ק"ו: פנחס ליסטאה ויפה הגיה הח' פערלעס (מיסצעללען 17) פנחס פליסטאה וכיון על Pontius Pilatus עש"ה. פנחס בן גובתא עיי"ע גובת אריח (ח"ב' רנ"ד). גיטי' נ"ו: ר' פנחס בן ערובא אני הייתי בין גדולי רומא. קהל"ר פ' לשחוק: א"ר פנחס דדהובא ט"ס הוא וצ"ל דדחוכא עיי"ע דחך (ח"ג, ל"ד).

☞ פנטי (= אפנטי מל"י ἄπαντα לקראת entgegen) ירו' דע"ז פ' אין מעמידין (פ"ב דמ"א:) ר' יוחנן נפק לפנטי דרבי יודן נשיאה [2] לעכו פי' בל"י לקראת עיי"ע אפנטי. *[אחי"ה ר"ל ע' אפנתי (ח"א, רכ"א) ועוד עיי"ע אפנטיסון (שם רי"ט)] —

* פַּנְטִי (?) (שם פרטי) קהלת ר' פ' אל תבהל: ר' לוי בן פנטי קרא את ארוריא קדם רב הונא ונ"ל שהוא הוא ר' לוי בר פאטי דירו' מגיל' פ"ג דע"ד: לוי בר פאטי שאל לר' חונא אילין אירורייה מהו וכו' כ"ה בדפו"ו ובד' קראקא פכטי ובקראט' פסטי וכולם בט"ס. והנכון במסכ' סופרי' פי"ב הל"ג לוי בר פאטי שאל (לר' חנינא) [צ"ל לר' חונא] אילן ארוריה וכו' ובבבלי מגיל' ל"א: אי' לוי בר בוטי וּבהעתקת פי' ר"ח לוי בר בוטא וכ"ה בכ"י ש"ס.

פֶּנְטִיגוֹן חמש עיי' בעי' הין. *[אחי"ה כ"ה בכל דפ"ע (ובכ"י ערוך) עד דפא"מ שהוא גורס פנטיגון חמש ז ו י ו ת עיי' בע' הין אבל בע' הן (ח"ג, ר"כ) פי' רבינו רק פינטי חמש ויותר טוב לגרוס עיי' בע' ד ג ו ן (שם, כ') ושם הביא מנזיר (ח' :) פינטיגון ופי' חמש ועיי' שם מה שכתבתי] —

☞ פנטון (בל"י παντῶν Alles) מד' אסתר פ' מהר קח את הלבוש (מעבי') [צריך לומר מיעבד] [3] דומין פנטון פי' דומין בל"ר אדון פי' פנטון בל"י הכל. *[אחי"ה והוא הסמיכות עיי"ע דומיני וש"נ יתר מקומות ועיי"ע הבא] —

☞ פַּנְטוֹם (בל"י πάντως בכל צד שיהיה durchaus, auf alle Weise) ירוש' דסנהד' פ' נגמר הדין (רפ"ו דכ"ג:) אלא את ופינחס אסקון נבזין ביניכון פנטום דמתפים חד מינכון פי' בל"י בודאי ובכל מקום. *[אחי"ה ופני משה טעה במ"כ בפי' וחשב שמלה לועזית היא וריש המאמר פירשתי בע' נבזין ע"ש] —

פָּנְטוֹם (= פּוֹנְטוֹם ארץ Πόντος, Pontus) (אריוך מלך אלאסר בארץ שנער) [4] [וצ"ל מלך שנער אריוך מלך אלאסר (בראשי' י"ד, א') בארץ שנער] (שם י', י') תרג' ירו' בארעא דפנטום [5] — (א"ב מחוז באסיא הוא ומשם יצא עקילס הגר). *[אחי"ה עיי' ספרא ריש בהר ועיי"ע עקילס ומ"ש. ותרג"י בארץ שנער (בראשי' י"א, ב') בארעא דבבל ואולי גם לזה הציון כיון רבינו בציון דלעיל. וכן

[1] ועוד עיי"ע פנך. [2] בנו"ג נשייא. [3] עיי"ע דומיני ח"ג, פ"ב. [4] כ"ה ברפ"ע חוץ מדפ"ר ושם אלאסר אריוך מלך שנער וכ"ה בכ"י ה"ב וכולם בט"ס. [5] וצ"ל גם בציון הראשון: מלכא דפנטום ובקצת תרג' נשתבש מלכא דבונטום וצ"ל דפונטוס.

בתרג' ישעי' י"א, י"א; זכרי' ה', י"א מתורג' שנער ע"י בבל. ודע כי סומכוס העתיק מלך אלאסר (בראשי' י"ד, א') Βασιλέως Πόντου וסמך בזה על סיפא דקרא בארץ שנער] —

☞ פַּנְטַסְיָא לדעת ר"ב מל"י φαντασία Vor- stellung) ירו' פרק יש נוחלין דב"ב (רפ"ח דט"ז ע"א) בעי מימר פנטסיא פי' בל"י מחשבה וציור דבר מה. *[אחי"ה בנו"ג ר' יצחק בעי מימר פנסטה ולא אשכח ולפע"ד הוא מל"י πινυτή. πινυτής דבר שכל Verständiges, Kluges והתואר πινυτός כלומר רצה לומר דבר המאיר ומקובל לשכל הישר ולא מצא] —

* פַּנְטַסְכִּינָאֵי תר"י א' נפתחים (בראשי' י', י"ג; דה"י א', י"א).

* פנטפוליטאי תר"י ב' ענמים (בראשי' י', י"ג) ותר"י א' שם י"ד להעתקת כסלחים ולדה"י א' א', י"ב להעתקת פתרסים.

☞ פַּנְטִיקַקְיָא (לדעת ר"ב הורכב מן πάντος ומן κακία כלו רעות ואולי יותר טוב πεντακακός בעל חמש רעות fünffacher Bösewicht) ירו' דתענית פ"ק דס"ד: פנטיקקיא צלי ואתי מטרא פי' בל"י כלו רעות. *[אחי"ה בנו"ג איתחמי לר' אבהו פנטקקה יצלי וכו' ופי' המפרש חמש רעות כלומר מל"י הנ"ל מי שהוא בעל חמש רעות יתפלל ויבא מטר — ובסד"ה פי' שם איש] —

* פנטיתא ? גי' דפ"ר בערוך ע' זגתא (ח"ג, רע"ב) והיותר טוב לגרוס פטמתא.

☞ פַּנְיָא (בל"ס פַּנְיָא ערב Vesper, Abend) תרג' בפסוק בבקר יאכל עד (בראשי' מ"ט, כ"ז) בצפרא ובפניא פי' ערב והוא ל"מ לפנות ערב (בראשי' כ"ד ס"ג; דברי' כ"ג, י"ב) וכן מצינו לפנות בקר (שמות י"ד, כ"ז; תהלי' מ"ו, ו'). *[אחי"ה ועיי"ע פן ומזה ל"ס הנ"ל שפי' ממש ערב וכ"ה בתרג' ויק' ז' ט"ז; תר"י א' לדברי' ו', ז'; י"א, י"ט. תעני' כ': כל פניא דמעלי שבתא שם כ"ג רע"ב בפניא, יומ' י"ט. להדי פניא. גיטי' נ"ה סע"ב נהר פניא עיי"ע נהר ב'] —

* פוּנִייה (Abtritt) עיי"ע פן = פנה.

* פְּנִימוֹן (שם תנא) ירו' תרומו' פ"ג דמ"ב: אבא פנימון. במד"ר פ"ט פנימון אמר ובסוט' ד'. פלימו ובירוש' סוטה פ"א דט"ז ע"ג מינימין.

* פונין (אולי מל"פ پنهان כסוי ועטוף verhüllt, verdeckt) תרג' כ"י איוב ד', ט"ז דממה וקול אשמע: חשיי וקול פונין אשמע פי' קול מכוסה והוא דבר חשאי ובנו"ג וקל סוגעין אולי גם זה ל"פ سخن דבור Rede.

* פְּנְיוּתָא, פְּנוּיְיתָא פי' כמו פנאי עיי"ע פן א' בסוף.

* פְּנִיתָא (מל"ס כמו פִּנָּה בל"מ Ecke) תרג' פנה (משלי ז', ח') לקביל פיניתיה כ"ה בכ"י ובנו"ג עינותא ושם פ' י"ב לקבל כל פנתא.

* פְּנִיאָם עיי"ע פינוס.

פַּנְיַם (= פַּנְיַאַם Πανιάς, Πανέας תואר לעיר קיסרין Caesarea Philippi) בפ' ח' בפרה (מי"א) באר אחאב ומערת פניים פי' מערה היא בראש הירדן. בב"ר פס"ד (ס"ג) ויצא הראשון אדמוני: אתעביד מלך נחת ויתיב ליה בהדא [1] פניים. בר"ג דמגילה (ו'.) לשם זה פניים. בילמדנו בכי תשא (תנחומ' כי תשא סי' י"ד) ויבאו עד ליש (שופטי' י"ח, כ"ז) זו פניים. בברייתא דר' אליעזר פכ"ז וירדף עד דן (בראשי' י"ד, י"ד) זו פניים. בתרג' דודי שלח ידו מן החור (שה"ש ה' ד') ודבר מידהון ית עגלא מתכא דשוי ירבעם חייבא בלשם דמתקרא פניים — (א"ב נראה שבעל הערוך גרים פניים ולכן הביא הערך במקום זה וכן האמת אבל חכז"ל החליפו אות נו"ן לאות מי"ם וכן עשו במלת אספמיא). *[אחי"ה ובאמת עיקר הגי' בנו"ן וכ"ה נכון בתר"י א' לבמד' ל"ד, י"א מערת פניאס. אבל בתרג' דה"י א' כ"א, ב' העתיק דן פמיאס וכ"ה בפדר"א ובתנחו' הנ"ל ובדפ"ר בראש ובאמצע הערוך פמיים אצל הגי' פניים אבל בכ"י ובדפו"ו תמיד פניים ובש"ס ובתנחו' הישן וישלח סי' ח' פמיים. ובב"ר פס"ג שתי נוסחאות פמיים נ"א פניים ובאותו הספור בירו' תרומו' ספ"ח דמ"ו סע"ב פמיים וכ"ה בב"ר פל"ג ושם בטעות בקוים מערת פמיי"ס וצ"ל כבכורות נ"ה. פמיים אבל בירוש' דמאי פ"ב דכ"ב רע"ד פניים וירו' שביעי' פ"ט דל"ח ע"ד בני פניים עיי"ע דיקלוט (ח"ג, נ"ג). והעיר קיסרין שנקראה על שם מיסדה Καισάρεια ἡ Φιλίππου (בן מתתיהו על

[1]) כ"ה ברפ"ר ואמ' וכ"י, וברפו"ו בט"ס בחרא.

הקדמוניות י״ח, ב׳, א׳; על המלחמות ב׳, ט׳ א׳) מתוארת ג״כ Πανιάς (שם על הקדמוניו׳ ט״ו י, ג׳) או Πανεΐς, Πανέας על שם ההר Πανεῖον, Πάνιον והמערה אשר היתה שם. והשמרונים קראוה פניאס ועוד היום נקראת بانياس עיי׳ וויענער ע׳ Caesarea ונייבויער 236 והלאה ועיי׳ ג״כ ע׳ ים ומ״ש.] —

* פְּנִיקְיָא (Phönicien, Φοινίκη) ב״ר פ״צ עיי״ע פלס = פלסטיני, ובמו״ע ע׳ פנקיה.

פנך (= פִּינָךְ, פִּינָכָא, פִּינָקָא מל״ס פִּינָכָא, פַּנְכָא וכ״ה בל׳ שמרוני מל״י πίναξ, πινακίς קערה גדולה grosse Schüssel) בס״ג דפ׳ אלו עוברין בפסחים (מ״ט.) בר מלחך פינקי ס״א פינכי[1]) בס״ג דפ׳ סדר תעניו׳ (כ״ד:) אי שריף מר פינקא דדייסא[2]). בפ׳ כל הבשר בגמ׳ הכחל (חולי׳ קי״א:) דההוא פינכא[3]) דהוה בי ר׳ אמי דמלוח בה בשרא ותברה. פי׳ זו פינכא של חרס היתה שאינה יוצאה מדפיה לעולם. בב״ר פ׳ אלה תולדות נח (פל״ח) אתת ההיא אתתא טעינה חד פינך דסלת פי׳ קערה גדולה בל׳ יון פינכי. *[אחי״ה כ״ה בדפ״ר ואמ׳ ובכ״י אבל בדפו״ו בקוים פינאכ״י והנה כתיבת פינכא עולה יותר יפה עם מלה סורית ושמרונית וכ״ה בל״פ پنك קערה וכנ״ה בירו׳ שבת פ״ג ד״ו: פינכא דאורזא . . פינכא דגריסא וכצ״ל בירו׳ מעשרו׳ ספ״א דמ״ט: ירוש׳ סנהד׳ פי״א ד״ל ע״ג חד פינך דסולת וכן בירו׳ ברכות פ״ט די״ג ע״ד. וחקבוץ פִּינָכֵי פסחי׳ הנ״ל — וממה שפי׳ רבינו ורש״י בחולי׳ הנ״ל פי׳ זו פינכא של ח ר ס וכו׳ מוכח כי בעלמא היה של נחשת ובאמת כן ענינו בל״פ הנ״ל וגם השמרוני העתיק כן בשמות כ״ז, ג׳ מזרק] —

פְּנַךְ (מל״פ پناهيدن רץ וברח sich flüchten, davontraben) מדהרות דהרות אביריו (שופטי׳ ה׳, כ״ב) תרגומו פינוכא דהוה מפניך. העלו סוס כילק סמר (ירמי׳ נ״א, כ״ז) תרג׳ סוסוותיהן מפנכין[4]) וסוס דוהר דנחום (ג׳, ב׳) [תרג׳ סוסוון מפנכין]. *[אחי״ה וזה הפעל נבנה בל״פ מהשם پناه הצלה ומפלט ועיי״ע פנח וא״כ הפעל רץ למפלט וכדי להציל עצמו כלומ׳ רץ בכל כח] —

פנם (= פְּנִים פי׳ תוך כלומ׳ תוך הועד של בני ישיבה) בפ׳ שנים אוחזין בגמ׳ מצא שטרי חוב (ב״מ ט״ז סע״א) זו אינה צריכה לפנים רבא אמר[5]) אינה צריכה לפנים ולא לפני פנים[6]) פי׳ אין צריך לדקדק יותר. *[אחי״ה ועיקר מקומו בע׳ פן = פנים ושם רמזתי על זה ועל פירש״י שכתב אינה צריכה כדי לתרצה להכניסה לפני בני הישיבה וכו׳ ותשובת הגאונים פורשין דליכא קושיא ׳עליא אל תעלוה לגיו ע״כ והריטב״א פי׳ (עיי׳ שטמ״ק ב״מ שם) זו אינה צריכה להכניסה לפני גדולים כי קל להבין וכו׳ ובזה הענין פי׳ רבינו] —

פנון (= פִּינוֹן או תואר מן פינס עיי״ע או מל״פ پينه Lappen או מל״י πιλίνον aus Filz gemacht) בסוף כלאי׳ (פ״ט מ״ז) ומנעלות הפינון פי׳ עדילרין[7]) עשויין מן הפסולת ובלעז פדולי[8]) (א״ב פי׳ בל״י מין בגד נבזה וכן פנון בל״ר). *[אחי״ה כונת ר״ב על מלה יוני׳, ורו׳ שבע׳ פינס ע״ש ובל״פ הנ״ל בראש הע׳ ענין סמרטוט שנותנין במנעל ועיי״ע פוניין ויותר נראה שהוא מל״י הרשום׳ בראש הע׳ הזה מה שעשוי מלבד ועיי״ע בנרסאי וע׳ דרדסין ומ״ש] —

פָּנָס (= פָּאנָס מל״י φανός וכן בל״ע ופ׳ فانوس Leuchte, Laterne) בס״ג דפ׳ הישן (סוכ׳ כ״ט.) אמר לעבדו טול פנס מפניהם והושיבן בחשך. [בפ״ב בכלים] (מ״ד) פנס שיש בו בית קבול שמן פי׳ „כלי שנותנין בו הנר מפני הרוח שלא תכבה"[9]) (א״ב פי׳ בל״י עששית ובית נר דולק). *[אחי״ה וכנ״ה בתוספת׳ כלי׳ ב״ב ספ״ז פנס של זכוכית ובתוספ׳ כ״י אירפ׳ ספ״ו (ה׳) היה לו נר טמון בחיקו או בפאנס[10]) והוא על משקל ערבי ופרסי. ירו׳ ברכו׳ פ״ח די״ב: נר בתוך חיקו או בתוך פנס, שמ״ר פט״ו היה נוטל הפנס ומהלך לפניהם. שם פכ״ה תלמיד טוען פנס לפני רבו תנחומ׳ הישן הוספה לפרש׳ שלח סי׳ י״א במד״ר ספט״ז העבד נוטל הפנס ומאיר לקונה. והקבוץ קהל״ר פ׳ וישב העפר וב״ר רפ״ג הדליק נרות ופְּנָסִין וכו׳ ושם בנה פלטין ועיטרה בנרות ופנסין, ושם פס״ח כבו את הנרות כבו את הפנסין, תנחומ׳ הישן בחקתי סי׳ ו׳ הדליק בתוכה שני פנסין, ריש איכ״ר ופ׳ ישב בדד מכבה את הפנסין. ופי׳ מ״כ בב״ר פנסין לנטערנ״א וכ״ה בפירש״י בסוכ׳ כ״ט. ד״ה והניח

---

[1]) וכס״א אי׳ לפנינו וכ״ה בע׳ בר מחים תנורי (עיי״ע חָ״ב קע״ת). [2]) בנו״ג אי שריף מר פינכא אחריתי דדייסא ובכ״י לי׳ אחריתי ואי׳ חרא פינכא ובכ״י מינכען אי שדי וכ״ה בערוך בדפ״ר וצ״ל שריף. [3]) כ״ה בכ״י ק״ט ובדפ״ע פינקא. [4]) כ״ה בכ״י ק״ט ובדפ״ע מפנכן [5]) וכ״ה אמר רבא בכ״י ש״ס ר׳ בי ובנו״ג אמר ליה אביי. [6]) בכ״י ש״ם צריכה לפנים ולפני פנים ובנו״ג זו צריכה לפנים ולפני לפנים. [7]) כ״ה בכ״י ה״ב ובכ״י ק״ט ערילדין וצ״ל ערידלין ועיי״ע עדלר ומ״ש. [8]) בכ״י ל״ד וה״ב פרולי וכ״ה בפי׳ מהר״י ב״מ וצ״ל כדאי׳ בשאר כ״י ודפ״ע פדולי ועיי״ע עדלר ומ״ש. [9]) הועתק מפי׳ רה״ג לכלי׳ שם. [10]) בנו״ג בפנס.

לנטירנא אבל בכ"י רש"י לי', ובעה"ק שנ"ב לנטע"ר צ"ל לנטערנ"א תוספת' כלי' ב"מ רפ"ב עיי"ע פוקטי — פינוסות בתוספת' ב"ב רפ"ו ט"ס וצ"ל פוטסות וכדאי' בכ"י אירפ' ועיי"ע פטס] —

☞ פֵּינוֹס (מל"ר fenus, foenus נשך Zins) מד' תהלי' מזמור השמים מספרים (מזמור י"ט) ונוטלים זה מזה בפינוסין ופורעים בפינוסין פי' בל"ר רבית ונשך. *[אחי"ה ובויק"ר פכ"ו הגי' בפיוסין וצ"ל בפינסין (אבל עיי"ע פסטים) ומזה נ"ל בתנחומ' נשא סי' י' ובמד"ר פי"א יברכך בממון שלא תהא עשוי במדינה פניאס פי' שלא יקחו את הממון ממך בנשך[1]) וה' לעף בהשחר שנה א' 60 הגיה פיגם מל"י φυγάς landesflüchtig ועיי' בט"ר לה' אייזלער ח"ב, 63 — ובעיר דוד לר"ד די לארא מצאתי ἄφενος ופירשו ע"י „מס ומכס" אבל ענין זו המלה שפעה Ueberfluss — וה' לעווי פי' ποινή, poena עונש. ומהר"ם די לונזאנו גרס כמדינת פניאס ונדחק בפירושו]

* פִּינְסוֹר (נ"ל להגיה סינסור מל"י ורו' אמצ' σύγκελλος, syncellus תואר לשררה ופקידות אצל רומיים בבית תפלתם (Zellenmönch תנחומ' שופטי' סי' י' הלך במדינה ולא שאל בע"ז נכנס במדינה והיה הפינסור שלה עומד בפתח המדינה וכו' ופירש העץ יוסף כהן ע"ז ולי נראה מענין הרשום הנ"ל.

פָּנַק (מל"ם וכן בל"ע فنق ענינו עדון verweich-lichen, verzärteln) בר"ג דחגיגה (ד' סע"א ורע"ב) לאיתויי מפנקי. מפנק מנוער עבדו (משלי כ"ט, כ"א), בתפנוקי מלכין (תרג' אונק' לבראשי' מ"ט, כ'; לדברי' ל"ג, כ"ד), *[אחי"ה ועיי"ע תפנוקא ורבינו לא הביא הפסוקים אשר עליהם הביא התרגום. והפעל בפַעל ואתפעל הרבה בתרג' להעתקת ענג עדנה ומעדנים עיין המתורגמן ועמת"ר ללעווי. ב"ר פכ"ב כל מי שמפנק את יצרו בנערותו וכו' עיי"ע מנון. בינוני פעול ויק"ר פי"ט שהיה מפונק. מכילת' משפטי' פ"ח מפונק ובלא"ר מְפַנֵּק ב"ק פ"ד. כתובות ס"ז: שבת ק"ט. והשם מפנקותא פסחי' נ': עיי"ע מפנק. ועוד כל"ס פונקא (Ver-gnügen) וכן תרג' תענוג (משלי י"ט, י') פינוקא ועוד עיי"ע פרנקיתא] —

פנך (פוּנְקִין או מל"פ يناغ, بناغ פקעיות הצמר בכוש Knäuel an der Spule או לגי' פוניקלין מל"ם ויוני' שבפנים (Einschlag לא נירין ולא פונקין (ב"ק קי"ט:) כבר פירשנו בע' נר (ה') — (א"ב בנוסחאות כתוב פונקלי פי' בל"ר שולי הבגד). *[אחי"ה ור"ב כיון על ל"ר penicu-lamenta telae והנכון שהוא ל"ם פוניקלא ובל"י πανούκλιον Einschlagfaden עיי' פערלעס עט"ש 8. ולזה עולה גי' התוספת' כ"י ב"ק ספי"א פאניקנין[2]) אבל לפי גי' רבינו כאן ובע' נר ה' וכ"י ש"ס והמאירי שם אולי יותר טוב לגזרה מל"פ הנ"ל והן הן חוטי פקעיות הצמר הקושרים ומגלגלין בכוש עיי' וואוללירם ח"א 373 ופערלעס הנ"ל] —

* פניקא ? ויק"ר פכ"ו מאנון פניקא צ"ל מאנין פנגיקא עיי"ע פנן ב'.

פנקט (= פְּנִיקְטָא מל"י πινακοθήκη Prunksaal, עיי' בפנים) בריש ויק"ר (פ"א) היו אומות העולם שומעין קול הדיבור ונתרזין מתוך פניקטהון[3]) פי' היכליהם. לך יובילו מלכים שי (תהלי' ס"ח, ל') תרג' מפניקטיהון לך ייתון מלכייא קרבנא. בב"ר פי"ז (פט"ז) ב נ ו ו ס י ן[4]) ובפניקטין[5]) ובלשון — (א"ב בנוסח' כתוב בנמוסין ובפנקסין עיי"ע נווסין). *[אחי"ה אבל שם העיר כבר ר"ב כי גי' הערוך העיקר ובאמת כן מצאתי ב כ " י פ א ר י ז בב"ר פט"ז ב פ נ ק י ט י ן[6]) וה' ברילל מ"ע ח"א 186 רוצה לקיים גי' הספרים מל"י πίναξ עפ"י גיטי' פ'. לפי גי' רבינו בע' לשון מלכות שאינה מלכות רומי.. דאין להם לא כתב ולא לשון אבל גי' בט"ת העיקרית וכפי מה שהוכיח ה' המנוח אפפענהיים[7]) מל"י הנ"ל היכל אשר שם צורות אנשי שם נשמרין והם היו היכלי הנוי אצל היונים] —

פנקיה (עיי"ע פיניקיא) בב"ר פ' צ"א (ס"פ צ') בפנוקיא[8]) ובערביא ובפלסטיני — (א"ב פי' בל"י ורו' ארץ צידון)

פִּנְקֵס (= פִּינָקֵס מל"י πίναξ וכן בל"ס פִּנְקִיתָא Brett, Tafel, dann Buch aus Schreib-tafeln zusammengefügt) בפ' הבונה (שבת ק"ד:) על שני דפי פנקס. בפ' שלישי באבות (מט"ז)

---

[1]) ודע עוד כי בל"ר אמצ' פי' census fonsalis מס הגלגלת. [2]) נ"א פאנקין, וגי' סנאקנין טעות היא. [3]) וכ"ה בשהש"ר פי' כתפות מתוך פניקטיהון. [4]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב וכ"ה בע' נווסין ובדפ"ע כאן בט"ד בטווסין. [5]) כ"ה בדפ"ר וכ"ה בע' נווסין ובשדפ"ע בפנקטין. [6]) ובנו"ג בפנקיסין. [7]) ליטעראטורבלאטט להי' ראהמער 90, 1875 וכן נגרר אחריו ה' לעווי. [8]) בגו"ג בפנקיא.

הפנקס פתוחה ככר פי' בע' סעד [1]). בשלשה תריסין פכ"ד בכלי' (מ"ז) שלש פינקסיות הן האפיפודין [2]) טמאה מדרס. פי' לוח עשוי על אבק של עפר וכותבין בו חשבונות [3]) ושיש בה בית קבול שעוה (כלי' שם) פי' לוח הטוח בדונג כדי לכתוב בו. וחלקה [טהור מכלום] (שם) מלשון חלק. בס"פ י"ז בכלי' (מי"ז) פנקס שיש בו בית קיבול שעוה טמאה ושאין בה טהורה. בראש [4]) בראשית רבה (רפ"א) דיפטראות [5]) ופינקסאות יש לו. בגמ' דפ' המפלת (נדה ל'.) מונח (בפנקס) [צ"ל כפנקס] [6]). קסת הסופר (יחזק' ט'. ב' ג') תרג' פנקס ספרא — (א"ב פי' בל"י ספר קטן). *[אחי"ה בהוראה ראשונה מונח ענין פנקס על לוח ודף וזה מה שאי' בתוספת' סוט' רפט"ו מפתחות לפניו כלוחי פינקס. בשבת פי"ב מ"ד ומ"ה שני לוחי פנקס, ושם שני דפי פנקס. ובירו' שבת ספ"ה ד"ז ע"ג מפורש גימון ע"י פינקסה והושאל לספר שמחובר מן לוחין ודפין [7]) ומזה תבין מה דאי' בירוש' מעש' שני פ"ד דנ"ה: חמית בחלמאי חד פינקס דתרי עשר לוחין וכו' ובאיכ"ר פ' רבתי ד"ה חד כותאי (א') חמית בחלמי דהוינה טעין חד פינקס ובה עשרים וארבע לוחין, ויק"ר פכ"ו אפי' שיחה קלה שאדם משיח עם אשתו הן נכתבים על פנקסו של אדם, ירו' חגיג' רפ"ב דע"ז, אפי' דברי' שאין בהן חטא נכתבים לאדם על פנקסו, ירו' נדרי' פ"א דל"ו ע"ד פינקסו [8]) נפתחת, ב"ר פפ"א נתבקרה פנקסו ושם ס"פ ס"ט קיפלה כפינקס, שבועו' פ"ז מ"א חנווני על פנקסו וכ"ה בתוספת' שבועו' פ"ו ובכ"י אירפ' פנקתו במשקל סורי, ירו' מעשרו' פ"ב דמ"ט ע"ד כתיב בפינקסיה דחילפיי וכו' [9]), ירו' שבת ספי"ב די"ג ע"ד חוקק כגון ההן פינקסה. ירו' ביצ' ספ"א ד"ס רע"א תוספת' שבת ספי"ג (י"ד) מטלטלין . . . את הפינקס, תוספת' שם ספי"א (י"ב) ע"ג הספר . . ע"ג הפנקס, תוספת' ב"ק ספ"ט הכה . . בנייר בפינקס וכו' והקבוץ ב"ר רפ"א עיי' לעיל ובבלי' הנ"ל פנקסיות וכ"ה בירו' ר"ה פ"א דנ"ז. שלש פנקסיות הן וכו' ובבבלי ר"ה ט"ז: ג' ספרים. תר"י א' לבראשית ל"ט, י"א פינקסי חושבנא. ועה"ק שנ"ב פי' טבלא בל"א = Tafel ובשבת קמ"ט. תוספ' שבת רפי"ז (י"ח) הוזכרו יחד טבלא ופינקס ע"ש] —

פַּנְקְרֵס (= פִּינְקְרֵיסִין, פַּנְקְרֵיסִין לדעת רבינו כמו קפריסין אבל עיי' בפני') ירו' בפ"ק בשבת (ד"ג סע"ג) פינקריסין וקובטיות [10]) וקוליות וחמין שלהם הרי אילו מותרות. ובפ' אין מעמידין בגמ' והשלקות (ל"ח:) ת"ר בתוספת ע"ז (פ"ה) הקפריסין והקפלוטאות (והמלטיא) [צריך לומר והמטליא] [11]) והקליות והחמין שלהן הרי אלו מותרין. *[אחי"ה מוכח כי רבינו השוה פינקריסין עם קפריסין של ע"ז ותוספ' ע"ז [12]) ובאמת בירו' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ד אי' תחת הקפריסין הגי' הפנקריסין אבל ממה שאי' בירוש' פיאה פ"ז ד"כ, פרסקין תחת פנקרסין של ירו' סוט' פ"א די"ז: ושם פ"ט דכ"ד: אולי יותר נכון להגיה גם בע"ז בבלי פרסקין תחת קפריסין עיי"ע אפנקריסין (ח"א, רכ"א) ובירו' סוט' אולי פנקרסין מל"י אמצ' -παγχρησ τον מיני מתיקות Zuckerwerk [13]) ומזה הענין בירו' תרומו' פ"ב דמ"א ע"ג וירוש' שבת פ"ג ד"ה ע"ד וטעמן (של ביצים) יפה כפינקריסין (כפנקריסין) כלומר כמיני מתיקות ועוד עיי"ע פקרס ג' ומ"ש] —

פנר (= פּוֹנֵרְיָיה לדעת ר"ב עולה πονηρία Bosheit והנכון מל"י φανέρωσις deutliche Erklärung Offenbarung) ירו' דסנהד' פ' כל ישראל (פ"י דכ"ח רע"א) שלשה כפרו בנבואתן מפני פונירית פי' בל"י רשע ועולה. *[אחי"ה בנו"ג פונרייה והגיה ר"ב אודות פירושו והנכון מל"י = φανέρωσις φανερά פי' גילוי ופירוש גלוי [14]) כלומ' מפני שלא נגלה להם היאמנו דבריהם וע' הזקנים העתיקו נגלה (דברי' כ"ט, כ"ט) ע"י φανερὸν וכן העתיקו תעודה (ישעי' ח', ט"ז) πανερός ἐστι והפעל ממנו נלה (ירמיה ל"ג, ו')] —

פנר (= פַּנְרְתָא שער Pforte, Thor) תרג' על פסוק בשנת שלש למלכו (תרג'

---

[1]) כ"ה נכון בדפ"ר אבל בשדפ"ע בט"ס סער ובכ"י ה"ב אי' עוד בריש ויק"ר פי' בע' סער וט"ס הוא ושייך לע' פנקט וערבוב שני ערכים יש כאן. [2]) כ"ה נכון מאוד בדפ"ר ועיי"ע בח"א, רכ"א ובשדפ"ע האפיפורין כגי' הספרים. [3]) נגרר בזה אחר פי' רה"ג וכבר ביארתי הכל ותקנתי דברי רה"ג המגומגמים בדפוס עיי"ע אפיפודין. [4]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ר וכ"ה בע' דפתר. [5]) כ"ה ברפ"א ובשדפ"ע דיופטראות ובע' דפתר: דפתראות. [6]) ובנו"ג דומה במעי אמו לפנקס שמקופל. [7]) עיי' פי"מ להרמב"ם כלי' פכ"ד מ"ז ורש"י פי' בנדה שם פנקס לוחין שכותבין בהן הגלחים. [8]) ושם ג"ב פנקסתו? [9]) בחולי' ס': באגדתיך או לגי' רבינו באיגרתך עיי"ע ארנקי. [10]) כ"ה בכל כ"י ודפ"ר ובשדפ"ע בט"ס וקוטיות. [11]) עיי"ע מטליא. [12]) ובכ"י אירפורט בתוספ' שם קופרצין? [13]) ולדעת הח' לעף (לעבענסאלטער 416 מל"ר -pancra tium מין ממיני בצלים וסגולתו הלא היא מבוארת בפליניאוס כ"ז, צ"ב. [14]) עיי' מ"ע יאהרביכער להי' ברילל ח"א, 219.

שני באסתר א׳, ג׳) ובליעת [1]) פנרתא ברייתא דבית מקדשא ויש נוסחאות כתוב בהם פרותא פי׳ פורתא בל״ר דלת. *[אחי״ה וכיון לל״ר posta וענין פנרתא הוא דלת כנראה מסנהד׳ צ״ו: אשר אחריו נגרר התרג׳ כלהו בלעתינהו חד דשא ועל פי זה הגיהו פנרתא פרותא, ואולי צ״ל פנתרא מל״פ پنجره Pforte] —

פַּנְתָא נ״ל מל״פ پنجه פרחת Stirn והיינו מעלה של מנעל Stirnseite, Obertheil des Schuhes) מעל (יבמות ק״ב.) ס״א אפנתא וכבר פירשנו במקומו. *[אחי״ה עיי״ע בח״א, רכ״א ושם פי׳ וש״נ שינוי הנוסחאות וגי׳ פנתא תתכן יותר מגי׳ אפנתא] —

☞ פונתק (?) מאי יועזר פונתק כן כתוב בנוסחאות [2]) ובעל הערוך גרס פוטנג ע״ש [3]).

☞ פַּנְתֵּר (= פַּנְתֵּירָא = פַּנְטִירָא מל״י הרשומ׳ בע׳ אפנטור Pantherstein ועוד עיי׳ בפנים) תרג׳ ושהם וישפה (שמות כ״ח, כ׳; ל״ט, י״ג) בורלא ופנתירא ונקראת כן אבן זאת שהיא מלאה חברברות. *[אחי״ה בר׳ סביוניט׳ הגי׳ בת״ו וכ״ה לפנינו בתרג׳ יחזק׳ כ״ח, י״ג; ובקצת דפוסי׳ ובכ״י תרג׳ לשמות הנ״ל בט״ת ובתר״י באלף בראש אפנטורין עיי״ע ועיי״ע הבא אח״ז] [4]) —

☞ פַּנְתֵּירִין (בל״י πάνθηρ בל״ס פַּנְתִּיר Panther) מדרש תהלי׳ מזמור משכיל לאסף (מזמור ע״ח לפסוק מ״ה) האזינה עמי תורתי: מין חיה הוא ושמו פנתרין פי׳ בל״י ורו׳ מין חיה כמו פרדלים אכזר מאוד ויש בעורו הברברות. *[אחי״ה בנו״ג פנתירין ובילק׳ תהילי׳ ר׳ תת״ך פנתרין והוא הקבוץ במקום היחיד] —

פס (נ״ל מל״ע فص בל״ר אמצ׳ pessia, pessa דבר הנפרד מהכל ein abgebrochenes Stück וביחוד קרש וחתיכת כותל Mauerstück, Brett) בפ׳ השותפין בגמ׳ [5]) כמה יהא בעיר (ב״ב ח׳ סע״א) י״ב חודש [6]) לפסי העיר. פי׳ קרשי עץ לחזק שערי העיר כמו (עירו׳ י״ז:) עושין פסין לביראות — (א״ב אות יונית קודמת לאחרונה נקראת פסי [7]) וצורתה [8]) קו אשר מאמצו ולמעלה יוצאים שני קוים כמו קני המנורה וכן עושין כמו צורה זו יתדות וקרשים בדרכים כדי שלא תעבורנה הבהמות דרך שם). *[אחי״ה וזה הפי׳ נ״ל רחוק ודוחק ויותר קרוב כפי מ״ש בראש הערך והראיה מע׳ פצם כי פצים הוא כמו פסים, פסין ע״ש. וכנ״ה עירו׳ ה׳. אם יש שם פס וכו׳ י׳. והלאה עושה פס גובה עשרה, תוספת׳ רפ״א דעירו׳ עושה לו פס וממעטו עד עשר אמות, ושם ונראה פס מבחוץ.. ונראה פס מבפנים, ושם פ״י (ז׳) ונשתייר בה פס מכאן ופס מכאן, ירו׳ עירו׳ רפ״ב די״ט סע״ד פס של ארבע טפחים.. פס של ששה טפחים, והקבוץ שם פסין, שם פ״ו דכ״ג ע״ד פסים וכ״ה בתוספת׳ מעשרות ספ״א ועוד עיי׳ ירו׳ פיאה פ״ח דכ״א, ותוספת׳ פאה פ״ד ותוספת׳ סוט׳ ספ״ז, ובירו׳ עירו׳ רפ״ט דכ״ה ע״ג בל״ג הרי שהיתה החצר חלוקה בפְּסִיסָיוֹת מהו אבל בירו׳ נדרי׳ רפ״ה דל״ט. פסיספס] —

פס (= פַּיִּים פי׳ הגרלה das Loosen מפעל פיס, פוס בל״ס פְּסַס, אַפֵּס מטיל גורל loosen) בפ׳ שני ביומ׳ (כ״ב.) ארבע פייסות היו שם. בפ׳ שואל אדם (שבת קמ״ח:) מפיס אדם עם בניו ועם בני ביתו פי׳ לשון פיים שמפיסין למי יבא חלק זה ובלבד שיהו החלקין שוין אבל מנה גדולה כנגד מנה קטנה כלומר למי יבא הפיים יטול הגדול אסור משום קוביא והיינו דומיא דמשחקין בקוביא דהוי אסמכתא ולא קניא [9]). ור״ח ז״ל פי׳ „מלשון פיס כי ההיא דאמרינן [10]) (שבת ל״ג. נ״ד.) מי מפיס וכמו שאמרנו על השכר (פסחי׳ ק״ז.) מיסרן ומפיס" [11]) וכבר פירשנו בע׳ מפים (ב׳), בפ״ק בתמיד (פ״א מ״ב) מי שטבל יבא ויפים הפיסו זכה מי שזכה. גורלך תפיל בתוכינו (משלי א׳, י״ד) תרג׳ פייסך ארמא בינתינן [12]) — (א״ב בנוסחאות כתוב כיסך והוא טעות). *[אחי״ה השם פִּיסָא, פְּיָיסָא פי׳ גורל מל״ס פֵּסָא, פֵּצָא נבנה מהפעל פוס, פסס (פַּסְפֵּס) מבחין ע״י הגורל וכנ״ה בתרג׳ אסת׳ ט׳, כ״ד צבע פיסא ובתרג׳ שני פייסא, וכן ביומא כ״ב. זה הפיים הראשון, שם פ״ב מ״ג הפיים

---

[1]) בנו״ג ובלעת. [2]) בשבת ק״ט: פותנק וגי׳ ר״ב משובשת היא. [3]) וגי׳ רבינו נכונה מאוד ע״ש ומ״ש. [4]) ובלקח טוב שמות כ״ח, י׳ העתיק ישפה מאבצר ורצה המו״ל להגיה פאנטר אבל ע״ש (צד צ״ה) מ״ש הרב הח׳ בשמי, ושם צ״ל מרואריד במקום מוארץ המשובש בדפוס. [5]) כ״ה בכ״י ערוך [6]) כ״ה נכון בכ״י וכן מוכח מדפ״ר רק שם ערבוב דברים הוא כמה יהא חודש. [7]) πσι. [8]) ψ [9]) והוא עפ״י המסקנא בגמ׳ קמ״ט: ועי״ש פירש״י. [10]) כ״ה בכ״י ק״ט ובדפ״ע דאמר. [11]) הועתק מפי׳ ר״ח בש״ס ווילנ׳ בשבת קמ״ט סע״א. [12]) כ״ה נכון בדפ״ר ובדפו״ו בינתינון ובדפ״א בינתינא.

השני וכו׳, ירו׳ יומ׳ רפ״ב דל״ט: יש לה פיים.. אין לה פיים, ובלא״ר יומ׳ כ״ב. כ״ג. פייסא והקבוץ פייסות עיי׳ לעיל ומפורש בגמ׳ יומ׳ כ״ה. ארבע פעמים נכנסין להפיס ולכל חדא וחדא הוו בה טובא פייסות. ועיי״ה בענין פיים בתש׳ הגאוני׳ בהוצ׳ הרכבי צד 156 — וכן הפעל בהפעיל שם כ״ד: למה מפיסין וחוזרין ומפיסין, ושם במה מפיסין, ירוש׳ יומ׳ הנ״ל אם אומר את יפים וכו׳. הפסים (בראשי׳ ל״ז, כ״ג) מדרש בב״ר פפ״ד שהפיסו עליה איזה מהם יוליכנו לאביו, תוספת׳ יוה״כ פ״א ותוספת׳ סוף סוכ׳ כיצד מפיסין ושם ושם כמה פעמים בפַּעל לא היה פיים. ועוד רק במובן ההבחנה שבת ל״ג סע״א מי מפים, ושם נ״ד. ובירו׳ שבת פ״ה ד״ז:] —

פס (= פסין, פייסין מל״ר אמצ׳ pensa, pensio, pensus, pesa, peisa, pisa פי׳ מס Steuer, Census) זימין פסין ארנונות גולגליות עיי׳ בע׳ זמיון[1]) [בשביעית ירושלמי פ״ד בגמ׳ חוכרין[2]) (פ״ד דל״ה:)[3]) ולא אמרו העוברים (תהלי׳ קכ״ט׳ ח׳) לא אמרו או״ה שהן עוברין מן העולם ולא אמרו לישראל ברכת ה׳ עליכם מה ישראל אומרים ברכנו אתכם בשם ה׳ (שם) לא דייכם שכל הברכות הבאות לעולם בזכותינו הן באות ואינכם אומרים לנו טלו מהן[4]) שאתם מגלגלין עלינו פיסין וזימיונות וגולגליות וארנוניות[5]). בב״ר פרשת מ״ב[6]) ובויק״ר בריש ויהי ביום השמיני (פי״א) ויהי בימי שפוט השופטים: למדינה שחייבת ליפס למלך[7]) ובויק״ר אמור אל הכהנים (פ״ל) ובפסיקת׳ דסוכה ולקחתם לכם ביום הראשון (פסיקתי דר״כ צד קפ״ב:) למדינה שהיתה חייבת ליפס למלך וכו׳. *[אחי״ה כ״ה נכון בכל כ״י ערוך ובדפ״ר אבל בשדפ״ע נשמט מן ליפס למלך עד ליפס למלך וכבר רמזתי על זה בע׳ ליפס בח״ה נ״ג והעירותי (עם יתר המקומות שבאה המלה) שאין ענינה עם פסין, פיסין דערך הנוכחי כי ליפס הוא λοιπάς ופסין או פיסין או פייסים כגי׳ כ״י ק״ט היא .המלה הרומית הרשומה בראש זה הערך ועיי׳ פערלעס 108 שהשיג לנכון על מי שאמר שהוא πείσις. וכנ״ה בירוש׳ פיאה פ״א דט״ו: אם נתת מכיסך צדקה הקב״ה משמרך מן הפיסין ומן הזימיות ומן הגולגוליות ומן הארנוניות וכ״ה בב״ר ספ״א מן הפיסין ומן הזמיונות ובילק׳ ריש פקודי ר׳ תט״ו ובילק׳ יהושע ר׳ כ״ב בשם ירוש׳ פיאה מן המזיקין ומן הזימים (הזימיות) וצ״ל מן הפיסין. ובע׳ זמיון (ח״ג, רצ״ו) הביא רבינו מפסיקת׳ דר״ה מילמדנו (עיי׳ ילק׳ שה״ש סי׳ תתקפ״ה) ומויק״ר ספל״ג יתר דוגמאות בענין פסין ובילק׳ ירמיה ריש רמז שי״ב לנכון הגי׳ פיסים ובויק״ר פכ״ט ובילק׳ ויצא ר׳ קכ״א ובתנחומ׳ ויצא ובפסיקת׳ דר״כ צד קנ״א: הגי׳ מסים וצ״ל פסים כדאי׳ בכ״י א״פ וכרמולי שהביא הרב החכם המו״ל] —

פָּס (מפעל פוס, פים נרדף עם פסס פי׳ הפריד חלק מכלו losmachen ובפיעל ובפעל כמו בל״ס אַפִּיס ענין הרצות איש ופתוי beschwichtigen, besänftigen) בע״ז כפ׳ השוכר (ע״א.) אומר אדם לגוי צא והפס עלי מנת המלך פי׳ לשון פיום ופריעה. בב״ר פ׳ י״ח (י״ז) אעשה לו עזר ובויק״ר כי ימוך אחיך (פל״ד) אנן פסין לה פירקא ושיבקה. ס״א אנן יהבינן לה פורנא ס״א משופי פורנא[8]). *[אחי״ה ואולי פסין הוא הפעל מע׳ הקודם ומל״ר pendo כלומר אנו שוקלין לה ונותנין לה פורנא שלה ובפיעל ובפעל ענינו התרצות והתפתות והרבה בדרז״ל וקרוב לפי׳ πείθω בל״י überreden mit guten Worten ברכו׳ כ״ח: ואני יכול לפייסו בדברים ועיי׳ שם ל״א. ל״ב: עירו נ״ד. ק׳: יומ׳ פ״ז. ר״ה י״ז סע״ב תעני׳ כ״ד. מגילי י״ב. מ״ק ט״ז. חגיגי ט״ז: שקלי׳ ט׳: יבמו׳ ע״ט. צ״ו: כתובו׳ צ״א. נדרי׳ כ״א: ס״ב. גיטי׳ ל׳. נ״ז: ב״ב ט׳. סנהד׳ כ׳. הוריו׳ י״ג: חולי׳ צ״ד. צ״ה. נדה ס״ב. ס״ז: ב״ר ס״פ צ״ג ויק״ר פכ״ו ירו׳ ע״ז פ״ב דמ״א ע״ד תוספת׳ תרומו׳ רפ״ז לנדרי׳ רפ״ה, לב״ק פ״י לבכורו׳ פ״ג ועיי׳ ירו׳ ביצ׳ ספ״ג דס״ב סע״א. בינוני פעול מְפוּיָּס יומ׳ פ״ז. שמ״ר פנ״א. אתפעל יומ׳ כ״ג. דמפייסו ליה ומיפייס׳ שם פ״ז: ולא איפיים. יבמו׳ ע״ט רע״א מיפיים ולא פייסינהו, סוטה ל״ה רע״ב דאיפייסת. תר״י לבראשי׳

[1]) ח״ג, רצ״ו וש״נ. [2]) כצ״ל ונשמט בטעות ברפ״ע. [3]) וכ״ה בירו׳ שביעי׳ ספ״ה דל״ו סע״א ע״ש. [4]) בנו״ג בואו וטלו לכם מן הברכות הללו. [5]) בנו״ג פיסים וזימיות וכ״ה בשו״ט ובילק׳ תהלי׳ קכ״ט ובכ״י ק״ט פייסים. [6]) וכ״ה בכ״י ובדפ״ע חוץ מדפו״ו ושם בט״ס כ״ב אבל בע׳ טמיון גם בדפו״ו מ״ב עיי״ע טמיון ח״ד מ״ב (ושם בשורה י״ג מלמטה צ״ל ובפרשה ס״ב ולא כדאי׳ במ״ד ובפרק). [7]) בנו״ג בב״ר ליפס לשר. [8]) בב״ר הגי׳ אנן יהבינן לה פורנא ושבקית מינך ובויק״ר אנן פסקינן פרנא ושבקת מינך ובילק׳ ישעי׳ ר׳ ש״ב אנא פסקי פורנא ושבקא בילק׳ בהר ר׳ תרס״ה אנן פוסקין פורנא ושבקה, ובירו׳ כתובו׳ פי״א דל״ד סע״ב אנא יהיב לך פורנא ושבקה.

ל"ר ט"ו כ"ב. כ"ג נתפייס להעתקת נאות ועיי"ע את ב' טפס ב'. נתפעל והתפעל ברכו' ל"ג רע"א נתפייס אותו השר, יומ' פ"ו: מתפייס הימנו, סנהד' ל"ט. כולן נתפייסו. ויק"ר פכ"ו שהיה לו לשאול להתפייס בדוד. בהפעיל שבועות מ"ה. כדי להפים דעתו של בע"ה. ירוש' שבועו' פ"ח דל"ח ע"ד מצוה להפיסו. והשם המופשט פִּיוּס, פִּיוּסָא ובל"ס פִּיסָא, פְּיָסָא (das Besänftigen, Zureden) נדה ל"א: מקבל פיוס, ירוש' תעני' פ"ב דס"ה: ואני מקבל פיוסן, ב"ר פצ"א היה בהם פיוס ליוסף פיוס לאחיו פיום לבנימין, ושם פצ"ג הגשה לפיום, ושם פצ"ד אגב פיוסא, ירו' פיאה ספ"ח דכ"א: ירו' שקלי' ספ"ה דמ"ט: יקבל פיוסך, נדה ל"ז. עבדו רבנן פייסא. והקבוץ ב"ר פע"ד דברי פִּיוּסִים, תר"י א' לבראשי' ל"ד, ג' ומליל פיוסין — ויק"ר פכ"ו ופורעין זה לזה בפיוסין צ"ל כפינוסין עיי"ע פינוס. והתואר במקום השם פייסונא (das Erbetene) ירו' יבמו' ספי"ב די"ג. הדין פייסונא דפייסנתך] —

פָּם (= פָּסָא מל"ע فاس פי' כמו מרא Grabscheit) בוי"ק בריש קרושים (פכ"ד) מאן דאית ליה פסא או מכוש פי' בל"י קורין למרא שחופרין בה פס וכן בל' ישמעאל. *[אחי"ה אמת כ"ה בל"ע אבל מ"ש בל"י צ"ל בל"ר כי בל"ר האמצ' bessa פי' קרדום אשר חופרין בו. ובע' מכש הביא רבינו מויק"ר פכ"ה בס"א יסב פסא — ובפ' כ"ד אי' עוד מאן דהוה ליה פס] —

פם [1]) (מענין פס א' פי' חתיכה Stück, Bissen מפעל פסס כמו פת מפעֻל פתת) במגילת איכה ותזנח משלום (לפנינו בפ' ויגרם) אכל מכל תבשיל חד פס י"ל כגון הלפס והקדרה וי"ל שהוא כמו פס ידא. *[אחי"ה וי"ל האחרון קשה להלמו לפי' חד פס כי ענין חד פס כמו פת כדאי' לפנינו בפ' ויגרם וכל הצעת המאמר הבאתי בע' פטילקון ועיי"ע בס א'. וכנ"ה באותו הספור בירו' תעני' ספ"ד דס"ט ע"ג רב מן דהוה אכל כל צורכיה הוה צבע פיסתיה בקטמא וכו' ובירו' ברכו' פ"ו ד"י: בגין דאנא אכל פיסתי וכו' ואנא אמר בריך מאן דברא הדין פיסא וכו' ובבבלי ברכו' מ': הגי' פיתא. ירו' שבת ספ"ז ד"י ע"ד קופדה משלים לפיסתה פיסתה לא משלמא לקופדה. והקבוץ ירו' פסחי' פ"ו דל"ג ע"ג הדין דאכל חובץ וברעתיה מיכול קופד צריך מבערא פִּיסָתָא [2]) והקבוץ ב"ר פפ"ד פסים פי' חתיכות וחלקים עיי"ע הבא אח"ז] —

פַּס (= פְּסַס בלא"ר פי' חלל entweihen) מחלליה מות יומת (שמות ל"א, י"ד) תרג' ירוש' מפס יתה [3]) מתקטלה. וחללת את שם אלהיך (ויק' י"ט, י"ב) תר"י לא תפסון וכן תרג' את בריתי הפר (בראשי' י"ז, י"ד) [4]) כי את קדש ה' חלל (ויק' י"ט, ח') (להפרכם את בריתי באלה מסעי (?) ובריש אמור אל הכהנים) (?) [5]) להפרכם את בריתי (ויק' כ"ו ט"ו) [6]) לחלל גאון כל צבי (ישעי' כ"ג, ט'), ואחלל שרי קדש (שם מ"ג, כ"ח) חלל ממלכה ושריה (איכה ב', ב') תרג' אפיס רברבנהא [צ"ל מלכותהא ורברבנהא]. בב"ר בריש וישב יעקב (פפ"ד) למה וישנאו אותו בשביל שיקרע הים לפניהם פסים פסים. *[אחי"ה בנו"ג פסים פס ים. ודרש פסים (בראשי' ל"ז, ג') פס ים ורבינו הבינו מענין לשון התרג' ענין חלול היינו קריעה וחתיכה והנכון ששייך לע' קודם לזה. ועוד אי' פום. פסס בלשון חלול הרבה בתרג' בפֵעל תרג' הושע ד', ח'; אפעל תר"י ב' לבראשי' כ"ה, ל"ד; תר"י א' ויק' כ"א, ח', ט'. י"ב, ט"ו; כ"ב, ב'; לבמד' ט"ז, כ"ו; כ"א, א'; ל' ט"ז והרבה זולתו. אתפעל לדברי' כ"ג י"ח; לאיוב ט"ו, כ' — בינוני פעול מפסה עיי"ע מפס וש"נ. ומה שהביא רבינו הציון הראשון הנ"ל שייך לזה הערך כמו שהעיר רבינו בעצמו בע' מפס] —

פַּס (= פָּסָה מל"ע فشا ובל"מ פָּשָׂה ענינו הרחבה sich ausbreiten, ausweiten) בריש נגעים (פ"א מ"ג) את שנולד לו פסיון [7]). בר"ג דפ"ק בחולין (ח' רע"א) בשני סימנין והם שער לבן ופסיון [8]) פי' „אם פשה תפשה" [9]). בב"ר פ' ט"ו: ויצמח ה' אלהים מן האדמה כל עץ תני עץ שהוא פושה [10]) על פני כל החיים. *[אחי"ה וכנ"ה בתוספת' יוה"כ פ"א תימור הלבנה פוסה [11]) על פני כל המזרח,

---

[1]) כ"ה נכון בע' מיוחד בכ"י ק"ט וה"ב ובכ"י ו"ו אבל בדפ"ע הוא המשך מע' הקודם. [2]) ובטור יו"ד הל' בשר בחלב רסי' צ"א הגי' ובעי למיכל (קופר) [צ"ל קופד] מבער פתיתים. [3]) בנו"ג דיפסיגה. [4]) בנו"ג יח קיימי אשני. [5]) לי' בכ"י ק"ט וצ"ל כמו שהגהתי. [6]) ובנו"ג למבטלא יח קיימי. [7]) בנו"ג פשיון. [8]) בנו"ג בשער לבן ובפסיון. [9]) והוא כפי' רגמ"ה בחולי' (בקובץ כ"י אנגי דף רפ"ג סע"ב). [10]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר אבל בשרפ"ע נשמט ובנו"ג פוסה. [11]) כה"ג בכ"י אירפ' ובנו"ג פושה ס"א פוצה.

ירו׳ יומ׳ רפ״ג ד״מ: מאור החמה פוסה על פני כל המזרח, ושם דמ״א. וירו׳ שקלי׳ פ״ה דמ״ט רע״א של בית אבטינוס היתה מתמרת ועולה ופוסה ויורדת ושל אלו היתה פוסה מיד ובשהש״ר פ׳ אשכול: שהיתה מתמרת ועולה עד הקורות ואח״כ פוסה ויורדת כאשכל הכופר ועיי׳ תוספת׳ יוה״כ פ״ב שהש״ר פ׳ מי זאת. ושם פ׳ נרד: שהוא פוסה כאהל, ירו׳ מ״ק פ״א ד״פ ע״ג בהרת כגרים ופסתה כגרים ובנגעים פ״ד מ״ח ומ״ט פשתה. והשם פְּסָיוֹן ירו׳ מ״ק שם ונגעי׳ פ״א מ״ה ושם פ״ג מ״ד מ״ה ומ״ו ושם מ״ז ומ״ח ופ״ד מ״א מ״ב פשיון, ובתרג׳ ירו׳ לויק׳ י״ג, ה׳. ח׳. כ״ב. כ״ז ל״ב. ל״ד. והלאה פְּסִיוֹנָא, ושם כ״ח לנקבה פְּסְיָינְתָּא — פסת בר (תהלי׳ ע״ב, ט״ז) פירש״י לשון פסיון תוספת ורבוי. ד״א לשון רצון כמו פיים ע״ש] —

פס (= פְּסָא כמו פסע schreiten) בפ׳ השוכר את הפועלין בגמ׳ מעשה (ב״מ פ״ו:) דלא מציא פסיא קניא פי׳ בע׳ זגתא. [אחי״ה ושם פי׳ שאינה יכולה לפסוע הקנה, ובכ״י ש״ס ה׳ ובאה״ת הגי׳ באמת דלא יכלה למיפסע, ובכ״י ש״ס לב״ק כ״ג: דפייסה פסוייה ועיי׳ פירש״י בד״ה דפסעי פסועי: ל״א דפסאי פסואי ועיי״ע פסע א׳ ג׳ ופי׳ רבינו ועוד עיי׳ פץ ב׳ ומ״ש] —

פַּס (= פַּסָּא, פִּסָּא, פִּיסְתָּא מל״מ וכן בל״ס פַּסֵּא, פַּסְתָּא Handfläche כמו כף יד בל׳ עברי ועוד גם יד ורגל (Hand, Fuss קטנה ככף איש עולה מים (מ״א י״ח, מ״ד) תרגומו כפיסת ידא. בריש אהילות (פ״א מ״ח) ל׳ בפיסת יד ול׳ בפיסת הרגל. *[אחי״ה בנו״ג שלשים בפיסת הרגל ו׳ בכל אצבע שלשים בפיסת היד ו׳ בכל אצבע והוא מל״מ פס ידא (דניאל ה׳, ה׳) פסא די ידא (שם כ״ד) וכ״ה בל״ס בחבור עם ידא ורגלא, כתובות ק״א: מלא פיסת ידו, מגיל׳ כ״ד: נתנה . . . על פס ידו וכו׳, יומ׳ פ״ז. ב״מ קט״ו. ב״ב קע״ג. התרפס (משלי ו׳, ג׳) אם ממון יש בידך התר לו פסת יד ובכ״י ש״ס יש לו בידך ועיי׳ ד״ס ליומ׳ הנ״ל. ובב״ר פ׳ ע״ח נדרש מתרפס (תהלי׳ ס״ח, ל״א) מתיר את הפס ומתרצה בכסף. ושם פפ״ד נדרש פסים (בראשי׳ ל״ז, ג׳) שהיתה מגעת עד פס ידו דבר אחר שהיתה דקה וקלה ביותר ונטמנת בפס ידו. מגיל׳ י״ב. עיי״ע כר א׳ (ח״ד, ש״ט), יומא ע״ב: בית יד של בגדי כהונה נארגת בפני עצמה ונדבקת עם הבגד ומגעת עד פיסת היד, ירו׳ יומ׳ רפ״ה דמ״ב: חופה את פס ידו במחבת ובמרחשת ומוחק באצבעו מלמעלן למטן, בספרא ויקרא פרק י׳ פרש׳ ט׳ ומוחק בגודלו באצבעו וכו׳ אבל עיי׳ מנחו׳ י״א. ותוספת׳ מנחו׳ פ״א. ובל״א וסורי פסתא דידא יבמו׳ קט״ו. והוא כמו פסת ידא תרג׳ כפות הידים (מ״ב ט׳, ל״ה) פיסת ידוהי תרג׳ ש״א ה׳, ד׳. ומזה כיתונא דפַסֵי תרג׳ בראשי׳ ל״ז, ג׳. כ״ג; ש״ב י״ג, י״ח. י״ט פי׳ בל״מ פסים שהגיע עד פס רגל] —

פס (= פַּסְיָא מע׳ פס א׳ פי׳ חתיכה Stück) בר״ג דפ׳ מומין אלו (בכורו׳ מ״ג:) תנא שקוט מלפניו פי׳ „שראשו בולט הרבה לפניו שקיפס[1]) פי׳ שדומה כמי שנחתך ממנו חתיכה מאחריו והיינו (סנהדי׳ ס״ד.) שקל פסיא״. *[אחי״ה ע״כ הועתק מפי׳ רגמ״ה עיי״ע סקיפת וש״נ השווים ובנו״ג פיסא ובפי׳ רגמ״ה פיסיא ופי׳ פיסה חתיכה וכן בתנחומ׳ הישן חקת סי׳ מ״ח פיסא גדולה] —

פס (פְּסַס מל״ע فص פי׳ הבדיל והפריד trennen absondern) בב״ר פ׳ (ל׳) [צ״ל ל״ב] (ולפנינו ל״א) ויש שמחליפין העליונים לזבלים כיצד הוא עושה אלא כמין קטרקטין היה לו והיה פוססן מן הצד — (א״ב פי׳ בל״ר פועל החופר). *[אחי״ה לפי הענין הבדיל והפריד והילק׳ נח רמז נ״ה גורס היה פותחן מן הצד ולדעת ר״ב מל״ר fossare חפר ולא נהירא. וכנ״ה בתוספת׳ עוקצין ספ״א תבואה שפססה בגורן כ״ה בכ״י אירפורט ובנו״ג בנפעל שנפססה ובדפ׳ זאלקיעב שבססה וכ״ה שבססן בעוקצי׳ פ״א מ״ה ובערוך ע׳ פספס א׳ שפססן בגורן כ״ה בדפ״ר וכ״ה בס״א בע׳ בסס עיי״ע בח״ב, קל״ד ע״ש] —

פְּסַג (נרדף עם פסק spalten, schneiden, theilen; פְּסִיגָה Traube) בריש עוקצין (פ״א מ״ה) פסיגה של אשכול שריקנה טהורה. פי׳ „אותו שמלא ענבים שמו אשכול ואם נפסג ממנו מקצת האשכול ונתפצל ממנו ויש לו כתף ונטף שמו פסיגה״[2]). בצלוחית פ׳ י״א בפרה (מ״ט) אזוב שיש לו שלשה קלחים מפסגו ואוגדו וכו׳. ויבתר אותם בתוך (בראשי׳ ט״ו, י׳) תר״י (א׳) ופסג יתהון [במציעא]. תנתח לנתחיו (שמות כ״ט, י״ז) תר״י (ב׳) תפסג לפסגוי. בס״ג דב״ק (קי״ט:) ת״ר מפסגי אילנות ומפסקי גפנים[3]). בס״ג דפ׳ מרובה (ב״ק פ״א.) התועה בין הכרמים מפסג ועולה מפסג ויורד[4])

---

1) כ״ה נכון בדפו״ו ובדפ״ר וכ״י ק״ט שיקפס ובנו״ג סקיפת ועיי״ע סקיפת. 2) הועתק מפי׳ רה״ג בעוקצין שם. 3) וכ״ה בתוספתי סוף ב״ק וכ״ה במאירי ובכ״י ש״ס ומפסיקי ובנו״ג מפסגי. 4) וכ״ה בשט״מ ובנו״ג מפסיג וכ״ה בתוספתי ב״מ ספ״ב ובכ״י ש״ס ר׳ מפסק.

פי' מפסק הכרמים והשדות ומהלך בתוכם אעפ"י שאין שם דרך אעפ"י שמפסיק המקום שמהלך בו[1]. בריש משקין (מ"ק ג'.) אין מזרדין[2] ואין מפסגין [באילן] יש מפרש מפסגין זה סומכין האילן שהוא רענן יותר מדאי. *[אחי"ה וכ"ה במיוחס לרש"י במ"ק, ופי' מפסג כמו מפסק וכפי' רה"ג בפרה הנ"ל. וכנ"ה באיכ"ר פ' על צוארינו מפסיג ליה אברים אברים. בינוני פעיל ב"ר פ"ק פסיג תרעך. והשם פסיגה עיי' לעיל בערוך. והקבוץ פסיגין ירוש' פיאה פ"ז ד"כ: ומה שענינו חתיכה הקבוץ פַּסְגִין, פַּסְגַיָא, פְּסוּגַיָא עיי' תר"י לבראשית ט"ו, י', י"א; לשמות י"ב, מ'; כ"ט, י"ז; לויק' א', ו', ח', י"ב; כ"ו, מ"ב, והיחיד פַּסְגָא לבראשי' ט"ו, י'; כ"ו, ל"א. ועוד הקבוץ פִּיסְגָּתָא ירו' נדרי' פ"ד דל"ח ע"ד ועיי"ע תמחוי. ועוד פי' הפעל פסג כמו פסע, פסא בל"ע فسج הרחיק נדוד ב"ר פע"ט הות פסגא ועיי"ע דמס (ח"ג, פ"ז) ושם ובע' פשג אי' בשי"ן ובע' דמס נסמנו שאר המקומות — ועה"ק לועז קלעטירן בל"א kletttern] —

פָּסַד (מל"ע فسد נשחת verderben הִפְסִיד, אַפְסֵיד Schaden נִפְסַד Schaden haben, zufügen erleiden; פְּסֵידָא (Schaden, Verlust בר"ג דפ' הבית והעליה (ב"מ קי"ז:) כמה מפסדא[3] עלייה[4] בהאי ביתא תולתא[5] הילכך[6] אית ליה תולתא. פי' קסבר רבי נתן דעלייה חבסתיה לבית ודקתיה דאי הוה בית בלא עלייה הוה קאי שיתין[7] שנין השתא דאתבניא עליה עלייה קם ליה ארבעין שנין ונפל אשתכח ליה דאפסדא ליה עלייה לבית תולתא ושקל בעל עלייה תולתא דליבני וכשורי ושקיל תתאי תרי תולתי וכן כי זבני תרוייהו אדעתא דהכי זבנין דתחתאה יהיב תרין חולקין ודרי כתחתאה ובעל עלייה יהיב תולתא ודרי בעלייה ותחתאה לית ליה רשותא לאשתמושי בעלייה וכי היכי דיהבין בדמי מעיקרא הם הכין[8] פלגי לבסוף דכי נפל לית בידיהון חילא למיבני זה פי' רב עמרם — (א"ב תרג' תרע לאמים ותשלחם (תהלי' מ"ד, ג') תברתא אומיא (ופסדתיכון) [צ"ל ופסדתינון]). *[אחי"ה בכ"י ובס"א במתורגמן ושלחתינון. ותרג' ירו' א' אם אפס כסף (בראשית מ"ז, ט"ז) אין פסד כספא, וכן במובן הפעל העומד פסחי' נ"ה: דפסדה לה ביעי לגמרי . . דאכתי לא פסידי ביעי לגמרי, ירו' מעשרו' רפ"ה דנ"א ע"ג לפת וצנונות שהן פְּסֵידִין, בנפעל פסחי' נ': יש זריז ונשכר ויש זריז ונפסד יש שפל ונשכר ויש שפל ונפסד, ובהפעיל ואפעל במובן הפעל היוצא ברכו' פ"א מ"ב הקורא מכאן ואילך לא הפסיד וכו', ושם בגמ' י': לא הפסיד ברכות, ירו' ברכו' רפ"א ד"ב: למה שאין תפלה מפסדת. ב"מ נ"ז. א"כ מה הפסיד הרמאי. שבת ק"ח: אפסודי קא מפסידנא, ב"ב קל"ט: אינהו אפסידו אנפשייהו, כתובו' נ"ו. איהו הוא דאפסיד אנפשיה, שם ס"א רע"ב אפסדת לסעודתא דמלכא. שם ק"ח: הפסדתי. תוספת' יו"ט רפ"ב שמא יפסידו את בני העיר. והשם פְּסֵידָא מ"ק ב': במקום פסידא שרו רבנן, כתובו' ס'. במקום פסידא לא גזרי רבנן, ב"מ ג'. מאי פסידא אית ליה, שם י"ט: לית ליה פסידא, שם ל"ז: איכא פסידא . . ליכא פסידא. ב"ב קל"ט: משום פסידא וכו'. ועוד השם הפסד עיי"ע (ח"ג, רל"ג). תר"י א' לשמות כ"ב, י"ד בא בשכרו: עאל פסידיה באגריה] —

פְּסַדְיוֹת (מל"ס בסדיא בל"ע وسادة כסת Polster עיי"ע בי סדיא) בילמדנו בריש ויצא יעקב (כתנחו' לי') כיון שיצא יעקב לא יצא עמו דבר בעולם ואף לא פסדיות שנא' (בראשי' כ"ח, י"א) ויקח מאבני המקום ואם היו לו פסדיות לא היה נותן אבנים תחת ראשו פי' כסתות ושמא בי סדיות הן. *[אחי"ה כ"ה בדפ"ר ושם בט"ס בהן ובדפו"ו בי סדיות הן אבל בשדפ"ע בט"ס כסדיות הן ובלקח טוב ויצא אי' כי לא היה עמו לא כר ולא כסת. ואולי הוא הוא פסתיין ע"ש במו"ע ובע' גמרק] —

* פסדקאות עיי"ע פסיליא א'.

* פַּסְוָרוֹת ירו' ע"ז ספ"א ד"מ. עיי"ע פווסרות.

* פֶּסַח (מל"מ וענינו קרבן ועוד חג הפסח) פסחי' ק"כ. ברכת הפסח, פסחי' פ"י מ"י מן הפסחים, ושם פ"י מ"א והלאה ערב פסחים[9], ירו' פסחי'

---

[1]) כ"ה בכ"י ערוך ובדפ"ר. [2]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר אבל בשדפ"ע בט"ס מורדין. [3]) וב"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג מפסיד. [4]) כ"ה בדפ"ר ובכ"י ש"ס ובדפ"ע עליה. [5]) בכ"י ק"ט ובכ"י ש"ס ודפוסי' תילתא. [6]) בדפ"ר הלכתא. [7]) כ"ה בדפ"ר ואמ' ובדפו"ו שיתן. [8]) בכ"י ק"ט הכי ובדפו"ו בט"ס הבין. [9]) כ"ה בירו' ובמתניתא דתלמודא דבני מערבא ובנו"ג בבבלי ערבי פסחים.

פ"ז דל"ה: פסחא והלילא. ועוד חג הפסח: פסחי' צ"ה. והלאה פסח ראשון.. פסח שני, צ"ו. פסח דורות... פסח מצרים, ירו' שבת רפ"ח די"א. ארבעתי כסי דלילי פסחא, חולי' קכ"ט: פסחא זעירא תרג' דה"י ב' ל', י"ח פסחא קדמאה פסחא תנינא. והקבוץ אמרי פִּסְחַיָּא תרג' בטלאים (ש"א ט"ו, ד'). ומרוב ענין הפסחים נקראת כן המסכת פסחים.

פסט (= פַּסְטוֹן אולי מל"י ἀπόσταται מורדים Abtrünnige ור"ב פי' בע"א) בב"ר פ' מ"ז[1] (לפנינו פמ"ו) המול ימול: בשעה שיצא למלחמה עשו לו סיעה פסטון וירד מלאך והצילו פי' מארב[2] לפי הענין — (א"ב פי' בל"י אנשי צבא ההולכים ברגליהם). *[אחי"ה כיון לל"י τό πεζόν, πεζίτης Fussvolk והנכון כמו שרשמתי בתחלת הערך עיי' יאהרביכער לה' ברילל ח"א, 74. ובעל מחבר כ"י ערך מלין (בקובץ כ"י האלבערשטאם) כתב וז"ל ואנכי מצאתי המלה בל"י שענינה ענין בטחון ואפשר שמזה הענין עצמו כיון המדרש כאן כי עשו לו בענין שהיה הולך בטח ולא חשש למהומה וזה ענין המארב] —

פסטל (פִּסְטוֹלֵי = אֶפִּיסְטוֹלֵי ἐπιστολή, epistola, אגרת וכתב Urkunde, Brief) בילמדנו רב לכם (בתנחומי ל"י) כשהלך דוד לעשות מלחמה באדום הוציאו לו אפיסטולי[3] והיה כתוב בה רב לכם סוב את ההר פי' לנשתוון קורין בלעז פישטו"לי — (א"ב פי' אפיסטולי בל"י ורו' כתב ואיגרת עיי"ע אפיסטולי). *[אחי"ה ורבינו חשב שהוא לאי"ט epistola והיא היא ל"י ורו' כדעת ר"ב אבל עיי"ע אסטולי (ח"א, קס"ט) ומ"ש — ועה"ק שנ"ב לועז ברי"ב בל"א Brief] —

פִּסְטוֹלֵי (מל"י τὰ ἐπιστύλια die auf den Säulen ruhenden Balken) ירוש' דכלאי' פ' קרחת הכרם (פ"ד דכ"ט:) עובדא קומי ר' ירמיה בארבעה עמודין ועליהם פסטוליות פי' אפיסטולי בל"י ורו' קורות על גב העמודים. *[אחי"ה בנו"ג פיסטליות וכ"ה בירו' סוכ' פ"א דנ"ב. ובירו' עירו' פ"א די"ט ע"ג פצטליות ועיי"ע אפסטיליות ח"א, רכ"ב ועוד עיי"ע אסטולי (שם קס"ט) וש"נ ב"ר פע"ד אסטליאות וכ"ה בכ"י פאריז בב"ר ובנו"ג פסטליות — וסומכוס העתיק כתרת (מ"א ז', ט"ז) ἐπιστύλιον] —

* פסטילום (?) ילק' ש"א רמז ק"ב וכל גרמיהון הדיקו (דניאל ו', כ"ה) כהדין פסטילום ושרשי תאינה שהם רכים ובוקעים בצור ובאבן ובילק' דניאל ר' אלף ס"ד כהדין פסטולים ואולי ט"ס הוא ואין ענין איפסטלין, פצטולין שפי' רקיקים עיי"ע אפיצטלין ובמו"ע ע' פצטלין.

פסטם (= פִּסְטָמָא מל"י πίστευμα, πίστευσις אמונה ובטחון Treue, Vertrauen) בויק"ר בצו פ' זובח (פ"ט) אמר אחד לחברו מה דחיל הדין שליטא א"ל תהא פסטמא דילך טבא ולית את דחיל מיניה. פי' הדיבור שלך יהא טוב כלומר התעסק בתורה ואי אתה מתירא ממנו כמו (ב"ר פע"א) הנשים סונטות בה — (א"ב פי' בל"י בטחון וכסל). *[אחי"ה מל"י הנ"ל ורבינו פי' כפי שעלה על לבו. ובנו"ג הדא פסטמא ועיי' מ"כ שהביא פי' הערוך קצת באריכות יתרה — ובעה"ק שנ"ב אי' עוד י"מ לשון שתיקה כמו הנשים פוסטונות בה] —

פִּסְטִים (מל"י πίστις אמונה Vertrauen, Treue, Glauben) ירוש' דכתובות פ' האשה שנתאלמנה (פ"ב דכ"ו:) נאמנים העדים לומר שטר אמנה ושטר פסטים פי' בל"י אמנה ויש נוסחאות כתוב בהם שטר פסים עיי"ע פסים. *[אחי"ה בנו"ג בירו' שם פוסיטים ושם ג"כ שטר פיסיטים וצ"ל פיסטים כי חכמי תלמוד ירושלמי הטיבו להבין משפט לשון יוני על בוריה ולא כחכמי תלמוד בבלי ומפני כן נשתבשה המלה בבבלי עיי"ע פסים ובתוספת' ב"ב רפ"ב שטר פסטים הוא וכנ"ה בילק' תהלי' ס"ר תרע"ב נוטלין זה לזה בפיסטים ופורעין בפיסטין וגי' אחרת עיי' בע' פינוס וגי' הילק' נכונה מאוד ופי' נוטלין זה לזה באמונה ופורעין באמונה וכדסיים: בלא דין ודברים וע' הזקנים העתיקו אמת (מ"ב י"ב, ט"ו; כ"ב, ז'; משלי ג', ג') אמונה (ירמי' ה', י"ג; דה"י א' ט', כ"ג. כ"ו. ל"א; דה"י ב' ל"א, י"ב. ט"ו, י"ח וזולתו) אמון (דברי' ל"ב, כ'). ועל זו המלה כיון בעל מחבר כ"י ערך מלין בפי' פסטון ע"ש] —

* פסטקא עיי"ע פסתקא.

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר. ובשרפ"ע מ"ו. [2]) וכן נ"ב בילק' לך לך ר' ס"ב. [3]) כ"ה בכ"י ל"ד ובדפ"ע אפיסטולין ובכ"י ק"ט פסטולין.

* פִּסְטָר (pistor) אופה כה"ג בכ"י ל"ד עיי"ע פסנטר.

* פָּסְטֵירִין (מל"ר posterius אחר כן später, hernach) קהל"ר פ' וגדלתי כל תורה שלמדתי בזקנותי פסטירין באף נתקיימה בי.

* פִּסְיוֹן (מן פס ז' ע"ש) Ausbreitung.

* פְּסִיאָיִית (zutreffend, geziemend תרג' כ"י למשלי כ"ה, י"א על אפניו: מילתא דמליל פסיאיית ובנו"נ בט"ס בשתי תיבות פסי איית. אולי מל"ע ܦܨܝܚܐ klar, deutlich.

פְּסַנְטָר (מל"י אמצעי' ורו' obsonator, ὀψωνάτωρ Küchenbesorger ועוד עיי' בפנים) בויק"ר אמור אל הכהנים פ' מה יתרון (פכ"ח) פסנטירך אנא ואי את מטעים לי מן תבשילין דאידע מה אינון צריכין. בפסקא דהעומר (פסיקת' דר"כ ע'.) (מגריסך [1]) [צ"ל מגירסך] אנא וכבר פירשנו בע' מגס — (א"כ פי' בל"ר קונה כל צרכי סעודה לבית ליתן למבשל ופי' מגירוס בל"י מבשל). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"ר הנ"ל וכ"ה בל"י אמצ' וכל הע' העתיק ר"ב ממקומו המיחד לו רבינו היינו מע' אחר פסטם והיה מסדרו ר"ב אחר ע' פסינטון מפני הסדר היפה אבל בכ"י ובדפוסים הראשונים הוא אחר ע' פסטם ובכ"י ל"ד הגי' בראש ובאמצע הע' פסטר והוא הוא ל"ר הנ"ל בע' פסטר וכה"ג בדפ"ר באמצע הע' ובויק"ר הנ"ל אי' מגרסך אבל בקהל"ר פ' מה יתרון פסנטורך אנא וכו' — ועה"ק שנ"ב פי' פסנטר קערה וי"מ לשון תבשיל או לשון סעודה ע"כ והוא רק לפי השערת המחבר] —

פִּסְיוֹן (מל"י ורו' Fasan, phasianus, φασιανός) בר"נ דפ' יוה"כ (יומי ע"ה:) שיכלי כיכלי [2]) פסיוני ושליו. בפ"ק בקידושין בגמ' כל מצות האב (קידושי' ל"א.) יש מאכיל לאביו פסיוני [3]) וטורדו מן העולם. בס"נ שור שנגח את הפרה (ב"ק נ"ה.) תרנגול טווס ופסיוני כלאים זה בזה. פי' בלעז פזאנו [4]). שאל ויבא שלו (תהלי' ק"ה, מ') תרג' שאילו בשרא ואיתי פסיונין — (א"כ פי' בל"י ורו' מין עוף טהור חשוב ועולה על שלחן מלכים). *[אחי"ה וכנ"ה בירו' כלאי' פ"א דכ"ז. תרנגול עם הפיסיוני כלאים. ירו' ב"ק ספ"ה ד"ה. תרנגול עם פיסיוני (והוא ל"נ כראיי' שם טווסת) וכן בתוספ' כלאי' רפ"א כ"י אירפ' תרנגול (טוות) [צ"ל טווס או לנקבה טווסת] ופיסיוני ובנו"נ פסיאני, פסאני. במד"ר פ"ז תרנגול או פסיון או טווס. ירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ד טווסא ופסיוני עיי"ע אדרמלך (ח"א, מ'). תנחומא הישן תולדות סי' כ"ג שואל אני את פסיאנון וכו'. והקבוץ תר"י א' לשמות ט"ז, י"ג ותעל השלו: וסליקו פיסיונין. ובב"ר פ"ע כמה טווסין אית לי כמה פיסיוני אית לי. ילק' תהלי' ר' תר"ץ פטומין.. פסיואני. ורש"י פי' ע"י פירדי"ץ perdix, Rebhuhn וכ"ה דעת רמ"ל וה' לעוויזאהן זאאלאגיא 213 ע"ש — ועה"ק שנ"ב פי' „י"מ שוואן בל"א Schwan וטעות הוא] —

פְּסַךְ (נרדף עם פְּסַג, פְּסַק abschneiden) קוצים כסוחים (ישעי' ל"ג, י"ב) תרגומו כובין מפסכין.

פְּסַכְתֵּר ס"א פסקטר והנה הוא לפנינו [5]).

פָּסַל (מל"מ ענינו חציבה בעץ או באבן aus-behauen, מַפְסֶלֶת Beil, Hobel) מזרדין ומפסלין (שביעי' פ"ב מ"ג) כבר פי' בע' זבל. בפ' י"נ בכלי' (מ"ד) המפסלת [6]) והמקדח פי' „כלי ברזל כמין מעצד רחב שהוא פוסל בו את העץ מן (שמות ל"ד, ד') ויפסל שני לוחות" [7]). בסוף חלומות דפ' הרואה (ברכו' נ"ז:) ובס"נ דשוכר את האומנין (ב"מ פ"ב:) מר פסל וקרדום. *[אחי"ה ורש"י לועז פסל דולוי"ר = dolobra, doloire, Hobeleisen והוא הוא פסיל או פסילה בירו' קידושי' פ"א דנ"ט ע"ד. והשם המופשט פיסול שביעי' הנ"ל רשאי אני בפיסולו פי' קציצת ענפי האילן. והפעל בפיעל ירו' שבת פ"ז ד"י. המפסל. שביעי' פ"ב מ"ג מפסלין עד ראש השנה. מקואות פ"ט מ"ז מפסלי אילנות. והשם המופשט לנקבה קהל"ר פ' שבתי וראה ושם פ' גם במדעך פסל לך (שמות ל"ד, א') פסילתן תהא לך פי' מחצב Schacht וכ"ה בל"ס פסילין] —

פַּסָּל (= פִּיסְלָא מל"י πάσσαλος יתד Pflock, hölzerner Nagel) בפ' המוציא יין בגמ' דיו (שבת פ'.) ובפ' חזקת הבתים בגמ' דסמוך שנים מעידין (ב"ב ג"ו.) אבל פיסלא לא רבא אמר אפי' פיסלא דרשות

---

[1]) כ"ה בדפ"ר ובשדפ"ע מגרוסך וצ"ל מגירסך עיי"ע מגס ג'. [2]) וכ"ה בכ"י ש"ס ושם קיכלי ובנו"נ בט"ס קיבלי ובאה"ת כגי' חערוך כיכלי וכ"ה בע' ככלי וע' שכל. [3]) ירו' פיאה פ"א דט"ו ע"נ הגי' פטומות וכ"ה בירו' קידו' פ"א דס"א: [4]) בלאי"ט Fasan, fagiano. [5]) עיי"ע פסקטר וש"נ השנויים. [6]) עיי"ע מפסלת וש"נ השינויים. [7]) הועתק מפי' רה"ג בסר"ט 9,

שבת כרשות גיטין דמיא. בר"ג דפ' הזורק גט (גיטי' ע"ז:) אזל גיטא נפל בפסלא[1]) א"ר יוסף אי הוי ד' אמות על ד' אמות פלג ליה רשותא. פי' פיסלא עמוד שהוא גבוה עשרה ורחב ארבעה או כגון זיז היוצא למעלה מי' טפחים מן הכותל רחב ד' אמות ופי' פיסלא כגון (סוכה י"ד סע"ב י"ט. תוספ' סוכ' רפ"ב) פסל היוצא מן הסוכה. (א"ב פי' בל"י יתד נעוץ בארץ). *[אחי"ה ורגמ"ה פי' בב"ב שם פי' פיסלא היינו חתיכה של עץ שנמוכה מי' ואינה רחבה ד' וכו' וכ"ה בפירשב"ם ושם חתיכה של עץ או עמוד וכו'. וע' הזקנים העתיקו יתד (שמות כ"ז׳ י"ט; ל"ה, י"ז; ל"ח, כ׳) עמוד (שם ל"ט, ל"ג) ע"י מלה יונית הנ"ל ומזו בל"ר paxillus. וכנ"ה בסוכ' י"ח רע"א נסר ופסל, ושם הקבוץ שני פַּסָּלִין, תוספת' כלי' ב"מ ספ"א פסלין שהוא כותב (עליו) [עליהן] את הקמיע] —

פָּסַל (מע' פסל א' בהשאילה היינו מה שנשר בחציבה ויצא לאיבוד unbrauchbar sein והפכו כשר) בפ"ק בשבת בגמ' י"ח דברים גזרו בו ביום (שבת י"ג:) מהו י"ח דברים דתנן בסוף זבין (פ"ה מ"ב) אילו פוסלין את התרומה האוכל אוכל ראשון וכו'. בפ' כל שעה בגמ' האוכל תרומה (פסחי' ל"ד.) פסול טומאה, פי' שפסולו שנטמא מחמת דבר אחר פסול הגוף (שם) פי' כבשר חזיר שאין לו היתר לעולם — (א"ב תר"י (ב׳) פגול (הוא) [צ"ל יהיה] פסול יהי, תרג' כספך היה לסיגים (ישעי' א׳, כ"ב) כספך הוא פסולא). *[אחי"ה והרבה בש"ס הפכו מכשיר עיי' ברכו' י"א, סוכה ג'. והלאה ר"ה כ"ב. מקואות פ"ב מ"ד; פ"ז מ"א, מ"ב והלאה, קידושי' ע' סע"א ורע"ב ב"ר רפ"ל ושמ"ר רפ"א בינוני פעול פָּסוּל זבחים פ"ב, מ"א מ"ב והלאה ושם פ"ג מ"א הקבוץ כל הפסולין, ר"ה כ"ב. הפסולין, לנקבה הפסולות ירוש' שקלי' רפ"ז ד"ג סע"ב וע"ג, בינוני פעיל פְּסִיל ירוש' כלאי' ספ"ז דל"א. כתובו' ס"א רע"ב ק"ה: סנהד' ח'. והקבוץ פְּסִילַיָּא עיי"ע. נפעל פסחי' ט"ו: מ"ה: ירו' חלה פ"ד ד"ס. ב"ק צ"ו. צ"ז. סנהד' ק"ד: זבחי' פ"א מ"ד ב"ר ס"פ ל"ו ופנ"ו, ספרא קדושים בהתחלתה. אתפעל תרג' תהלי' ס"ח' ט"ז אתפסילו, לש"א כ"א ו' מתפְּסַל ובהבלעת התי"ו מיפְּסַל תר"י א' לויק' כ', כ"ה. הָפעל מופסלין תר"י א' לבמד' ח', כ"ד. פיעל קהל"ר פ' שמח אחר שהיה מפסיל בנשים. ועוד נאמר על פחת היוחסין קידושי' ע"א סע"א א"י מוחזק לפסול פסול לכשר כשר, שם ע"ז. כל שנלדה מן הפסולים, כ"ר פ"ע פסול הבית, לנקבה שם ע"ז, פסולה לכהונה, ירו' קידו' פ"ג דס"ד: כשירין הוזהרו על הַפְּסוּלוֹת ופסולות על הכשירין וכו'. והשם פְּסוּל חולי' פ"ח: נקרת הפסולין ורבינו גרם הפיסולין עיי"ע כחל (ח"ד, רי"ג). ועוד ענין מום יומ' פ"א מ"א יארע בו פְּסוּל, פסחי' נ"ו. שמא חו"ש יש במיטתי פסול, תוספת' מקואו' ספ"א מקוה פסולו בעצמו ובעל מום פסולו בגופו וכ"ה ירו' תרומ' פ"ח דמ"ה: קידו' ס"ו: מקואות פ"ג מ"א ומ"ג לעולם הוא בפסולו, ירו' נזיר ספ"ח דנ"ז: בית הפסול. ובתרג' פְּסוּלָא תר"י א' לבראשי' כ"ב, י'; לרברי' ו', ד'. הקבוץ ירו' קידו' פ"ג דס"ד: דאית תמן מן אינון פְּסוּלַיָּא. והשם פִּיסוּלא Verworfener תרג' ירו' א' לבראשי' ל"ה כ"ב; תר"י ב' שם מ"ט, ב'; הקבוץ פיסוליא תר"י א' לויק' כ"א י"ד. ועוד השם פְּסוֹלֶת ירו' שקלי' פ"ה דמ"ט. מפסולת הלוחות העשיר משה. . פסל לך שתהא הפסולת שלך ועיי' נדרי' ל"ח. ויק"ר פל"ב (ועיי"ע פסל א'), ירו' שבת ספ"ז ד"י ע"ד מעביר פסולת, ירו' סוכה פ"א דנ"ב: מפסולת שבגורן וכו', ירו' נזיר פ"ו דנ"ה, פסולת פרי, במד"ר פט"ז מראין הפסולת תחלה וכו', ושם רפ"ז נסתננו הפסולות ממנו וכו' עיי"ע סנן. והושאל לגירוע שבמשפחה ירו' כלאי' פ"א דכ"ז: בניך לא יהא בהן פסולת, ירו' גיטי' פ"א דמ"ג ע"ד מקצות העם (מ"א י"ב, ל"א) מן הקוצים שבעם ומן הפסולת שבעם וכ"ה בירוש' ע"ז רפ"א דל"ט. ב"ר ר"פ מ"א מה תמרה זו אין בה פסולת . . . כך הם ישראל אין בהם פסולת. שם ר"פ מ"ו התאינה הזו אין לה פסולת . . כך אמר הקב"ה לאברהם אין בך פסולת וכו', ושם פס"ח אברהם יצא הימנו פסולת וכו' וספרי האזינו פ' שי"ב. ברות רבה פ' ובעז עלה דרש לגאול (רות ד', ו') כמו געל: חס לי ליטלה איני מערב פסולת בבני וכו'. והשם המופשט ב"ב קכ"ח. כל שתחלתו או סופו בפַּסְלוּת פסול תחלתו וסופו בכשרות כשר, קהל"ר פ' לך אכול שמא פסלות היה בבני וכו'] —

* פְּסַלְיוֹן (אולי מל"ר Binde, fasciola) ילק' תהלי' ר' תר"ן מה הדיין הזה משהן נותנין

[1]) בנו"ג בפיסלא.

פסליון לפניו עוד אינו רואה מה נעשה כך אמר בלבו שכח אל וכו׳ לפי הענין מסוה שנתן לפני עיניו.

* פַּסְלָן (שם בקעה) ב״ר פצ״ח אלו ב׳ בקעות בקעת פסלן ובקעת יזרעאל.

פְּסֶלוֹס (מל״י ψελλός Stammler) עיי׳ בע׳ עמוס — (א״ב פי׳ בל״י ערל שפתים מגמגם ונלעג לשון). *[אחי״ה בע׳ עמוס פירשתי וש״נ המקומות. ומזה העתיקו ע׳ זקנים עלגים (ישעיה ל״ב, ד׳) ψελλίζουσαι. ירוש׳ נדרי׳ ספ״א דל״ז. נזיר פסילים לא יהא נזיר צ״ל פסילוס פי׳ מי שהוא נלעג לשון] —

פְּסִילְיָא (מל״י φάσηλος בל״ס פסליא Bohnenart) עיין במיטליא — (א״ב פי׳ בל״י ורו׳ מין קטנית וצורתו כמו כוליה ונקרא שעועית ופסילתא עיי״ע פול). *[אחי״ה ובע׳ פול נסמנו שנויי נוסחאות ובע״ז ל״ח: הגי׳ לפנינו פשליא ורבינו גרס כאן ובע׳ מטליא פסיליא והוא מין תורמס כדאי׳ בירו׳ ביצ׳ פ״א ד״ס ע״ד תורמסין ופסילייא. ובתוספת׳ דמאי רפ״א בכ״י אירפ׳ פסליא ופסלקאות ובנו״נ פסדקאות ונראה שהוא ט״ס ופסלקאות נראה שהוא מין פסיליא] —

☞ פְּסִילַיָא (מע׳ פסל ג׳ die Verworfenen) מדרש איכה פ׳ סחי ומאוס מאסיא ופסיליאה פירשתיו בע׳ מאס. *[אחי״ה ושם (בח״ה, ס״ז) כבר הגהתי שצ״ל מאיסיא ופְּסִילַיָא והוא מע׳ פסל ג׳ ושם עיקר מקומו] —

* פַּסִּים (עיי״ע פס א׳ וע׳ פצם Säule, Pfoste) ירו׳ ב״מ פ״ב ד״ח ע״ג מצא בין פסים לפסים ותוספת׳ ב״מ פ״ב בקצת דפוסי׳ פצים עיי״ע פצם. — שטר פסים עיי״ע פסים.

☞ פסן (פִּיסוֹנוֹת פי׳ בנאים העוסקים באבנים קטנות ורגבי אדמה Maurer) משנת כלים פ׳ הכרים והכסתות (פ״כ, מ״ב) עריבת פסונות בי״ש אומרים טמא מדרס פי׳ לדעת הרמב״ם עריבת הבנאין ילושו בה הגפסין ולדעת ר״ע שמביאים בה אבנים קטנות ורגבי אדמה מלשון שקל פיסא. *[אחי״ה והוא כפי׳ הערוך ע׳ ערב ו׳ עפ״י פי׳ רה״ג כמו שהוכחתי שם וש״נ גי׳ רבינו הפיסונות ובנו״נ הפסיונות — ובפ״א פי׳ רבינו בע׳ ערב עריבה שעושין בה הבנאים הטיט ע״כ אולי לפי זה הוא מל״פ ﮔِل טיט והתואר פסונות עושי הטיט] —

☞ פְּסִינְטוֹן (= פְּסִינְתְּטוֹן מל״י οἶνος ἀψινθίτης Wermuthwein) ירו׳ פ׳ אין מעמידין בע״ז (פ״ב דמ״א.) ר׳ סימון מפרש החד קונדיטון [1] המר פסינתון פי׳ בל״י ורו׳ [2] יין מרוקח בעשב הנקרא אפסינתין ומועיל לאסטומכא עיי״ע אפסינטין. *[אח״יה עיי״ע אפסינתין וש״נ גי׳ הירו׳ ע״ז פסינתוון וצ״ל פסינתטוון ובירוש׳ תרומו׳ פ״ח דמ״ה ע״ג פסתינון וצ״ל פסנתינון, תנחומ׳ וישב סי׳ ח׳ קונדיטון.. פסינתטון. ורבינו בע׳ אפסינתין פי׳ לענה בל״י וכן העתיק עקילס לענה (משלי ה׳, ד׳)] —

* פסנטר עיי״ע קודם ע׳ פסיון.

☞ פְּסַנְתֵּר (פְּסַנְטֵרִין, פְּסַנְתֵּרִין מל״י ψαλτήριον Zither, Saiteninstrument) בדניאל (ג׳. י׳, ט״ו) קיתרום שבכא פסנתרין פי׳ מין כלי זמר הנקרא בל״י פסלתרין. *[אחי״ה ושם בדיאל (ז׳) פסנטרין ובזו המלה העתיקו ע׳ זקנים בדניאל פסנתרין, פסנטרין וכן העתיקו כנור (בראשי׳ ד׳, כ׳; תהלי׳ מ״ח, ד׳; פ׳, ב׳; ישעי׳ ט״ז, י״א וכן עקילס לש״א ט״ז, ט״ז, וסומכוס לתהלי׳ מ״ב, ד׳) וכן העתיקו נבל (תהלי׳ ל״ב, ב׳; נ״ו, י״א; נחמי׳ י״ב, כ״ז) תף (איוב כ״א, י״ב)] —

פַּסִּים לדעת רבינו מן פים. פיוס והנכון שהוא קצור מן פסטים עיי״ע) בס״ג דפ׳ מי שמת (ב״ב קנ״ד:) ובר״ג דפ׳ האשה שנפלו לה נכסים (כתובו׳ ע״ט.) שטר פסים הוא זה פי׳ „שפייסתני בשעה שהיית רוצה לישא אשה שאכתב לך שטר ששדה זו מכורה לך בעבור שיראו אותך [3] ויהיו סבורים שאתה עשיר קונה נכסים ומעולם לא החזרת לי ולא שלך היא השדה או שטר אמנה שמכרתי לך שדה זו על מנת שאאמין לך הדמים עד זמן שקבענו ומעולם לא נתת לי הדמין״ [4] ויש פ״א בע׳ אמן, ירוש׳ [פ״ב בכתובו׳] (דכ״ו סע״ב) שטר פסים הוא זה לשון יון אמונה פיסטים הרוצה שתבריח נכסיה מבעלה כיצד היא עושה כותבת שטר פסים לאחר פי׳ שפייסה לאדם

---

1) Gewürzwein vinum conditum. 2) vinum absinthites פליניאוס י״ד, ט״ז. 3) וכצ״ל בפי׳ רגמ״ה ולא כמו שהגיה המו״ל את כ״י שלי בש״ס ווילנא. 4) ע״כ הועתק מפי׳ רגמ״ה הנ״ל.

אחר הריני נישאת ואין רצוני שיבאו נכסי ליד בעלי אכתבם לך במתנה ולאחר זמן אם יגרשני או שימות אטלם ממך. *[אחי"ה בכ"י ה"ב הגי' בתחלת הערך פסים וכ"ה בש"ס בבלי ופי' רש"י בכתו' שם שטר פסים שטר פיוסים שמפייסתו וכו' ועיי' פירש"י במהדורא קמא בשט"מ ושם פי' תלמידי ר' יונה ורשב"א וכולם פירשו לשון פיוסים וכפי' רגמ"ה אשר אחריו נגרר רבינו והנכון שהוא ל"י הנ"ל וכפי' רבינו בעצמו וכדאי' בע' פיסטים וש"נ הירו' כתובו' אך משובש פוסיטים, פיסיטים וצ"ל פיסטים. ודע כי נגררנו אחר סדר יפה בדפ"א אבל בכ"י ובדפוסי' הראשונים נסדר זה הע' קודם ע' פע, וקרוב הדבר שהוסיפו רבינו אחרי גמר ערך פס ושכח להביאו במקומו הראוי וסדרו אחר ע' פסקתא ודוגמתו בע' אם ד'] —

* פְּסַס עיי"ע פס י"ב. פְּסִיסָה Pallisade עיי"ע פס א' — פסיסא שם פרטי עיי"ע גביע (ח"ב, רכ"ח).

פְּסַע (נ"ל מל"ע فسح דרס ושחק pressen, drücken, reiben) בפ' כיצד הרגל בגמ' הכלב (ב"ק כ"ג:) רב אשי [אמר] דפסע פסועי פי' „כגון בצע מקום שנתחככה בהן שברה האבנים ושחקתן והפירות[1] בדריסה טינפתם ודרסתם וכילתם כגון בצע אמרתו (איכ' ב', י"ז) לשון כליה והוא תמימות והשלמות". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנ') ורש"י בל"א גרס דפסאי פסואי ופי' מן פסו אמונים ועיי"ע פס ח' — ועיי' נ"כ הפשב"ע זה הערך] —

פָּסַע (כל"ם והוא כמו ל"מ פָּשַׂע schreiten, gehen) בר"ג דפ' בני העיר (מגילי כ"ז סע"ב) לא פסעתי על ראשי עם קדש פי' מנהגם לישב ע"ג מחצלאות בקרקע וכשמהלך עומד ומפסיע על ראשם — (א"ב תרג' כפשע ביני ובין המות (ש"א כ', ג') כפסיעא[2] ביני ובין מותא). *[אחי"ה וכנ"ה בסנהד' ז': מניין לדיין שלא יפסע על ראשי עם קודש וכו'. יבמות ק"ה: הוה מפסע ואזיל ושם: מי שצריך לו עם קודש יפסע על ראשי עם קדוש מי שאין צריך לו עם קדוש היאך יפסע על ראשי עם קדוש. סוטה י"ג: י"ב מעלות היו שם ופסען משה בפסיעה אחת ירו' כלאי' פ"א ד"ל ע"ג אם היה דרכו לפסע וכו'. ירו' סוכה פ"א דנ"ב: שנייא היא באילן דדרכו לפסע. ב"ר פצ"ט פחז נדרש נוטריקון פסעת על דת חיללת בכורתך זר נעשית ועיי"ע פחז. הפעיל ואפעל הוריות י"ג: מפסיעין על ראשי העם. יבמות ק"ה: מי הוא זה שמפסע על ראשי עם קדוש. יומ' נ"ג: המתפלל צריך שיפסיע ג' פסיעות לאחוריו ואח"כ יתן שלום. ירו' יומ' פ"ה דמ"ב: חוזר היה לאחוריו כדי שלא יהא נראה כמפסיע בין הבדים. תוספ' כלאי' פ"ד אם היה מפסיע בין קורה לחבירתה כ"ה בכ"י ובנו"ג מפציע — ירוש' ברכו' פ"ב ד"ד ע"ג הוה ר' יונתן מפסע על קבריה. ירוש' נזיר פ"א דנ"ו. ר' חייא מיפסע על קברייא דצור. ועוד פי' תפירה שאינה תופר ביושר אלא מפזר התפירה עיי"ע כלב מ"ק י' רע"א ירו' מ"ק פ"א ד"פ ע"ד מפסיע — והשם פְּסִיעָה ברכו' מ"ג: תעני' י': ב"ר ר"פ צ"ד פסיעה גסה. שבת ס"ג: שהיו פסיעותיהם גסות. סנהד' כ"ב. פסיעותיו מתקצרות. ב"ר פל"ט וליתן לו שכר על כל פסיעה ופסיעה. קהל"ר פ' טוב ללכת משלם שכר לבר נש על כל פסיעה ופסיעה בגמילות חסדים. ירו' נזיר פ"ו דנ"ו סע"א על כל פסיעה ופסיעה שהיית פוסע מעלין עליך וכו'. ב"ר פמ"ג פסיעותיו של אבינו אברהם היו שלש מלין. במד"ר פ"ד על כל ו' פסיעות ז' פרים וז' אילים ובתרג' פיסעא. פסיעא תרג' תהלי' י"ח ל"ז; לירמי' י', כ"ב. והקבוץ לתהלי' ל"ז, כ"ג; פ"ז, כ'; לאיוב ל"א, ד'. ל"ז. ירוש' סנהד' פ"ח דכ"ו: בגין דהלך תרתין פְּסִיעָן הוא מפסיד. ירו' שבועו' פ"ז דל"ח. ירו' כתובו' פ"ט דל"ג: תרתין פְּסִיעָתָא — ומזה השם מַפְּסוֹעִיתָא עיי"ע פסע ד'] —

פְּסִיַע (בינוני פעיל מן פסע strecken) תרג' ירו' (א') או חרום או שרוע (ויקרא כ"א, י"ח). *[אחי"ה בנו"ג דמשתמיט ירכיה] —

פסע (= מַפְּסוֹעִיתָא פי' מפשעה בל"מ das Einherschreiten) מקול שעטת (ירמי' מ"ז, ג') תרג' מקל מפסועית. *[אחי"ה רד"ק גרס מפסעות אבל שם ח' ט"ז מפסיעות וצ"ל מפסועית כדאי' בדפ' רגיא. ונגזר מן פסע ב'] —

פְּסִיפוֹן (מל"י ἡ ψηφίς, ψῆφος אבן קטנה ועוד חשבון מפני שמשתמשין בה בחשבון Steinchen, Abrechnung) כפסקא ותאמר ציון (פסיקתי דר"כ צד קל"א) א"ר תנחומא פסיפון אינון

[1]) בדפ' פראג בטעות והפירוש. [2]) בנו"ג כפסעא חדא.

עבדין ואנא עבדית אינון עבדין ועזבני (דברי' ל"א, ט"ז) ואנא עבדית ועזבתים (שם י"ז) פי' חשבון לשון רומי פסיפון — (א"ב גם בל"י פירושו גזר דין כי בבית דין של יונים היו אבנים קטנות נקראות פסיפון והמחייבים היו מטילים אבן שחורה והמזכים אבן לבנה לקלפי או לפעמים היו המחייבים כותבים אות תיטא בפסיפס כי היא אות ראשונה בתיבה תנטום [1]) שענינה מיתה ובמדרש איכ' בפ' ולא זכר: והתוית תו (יחזק' ט', ד') רבנין אמרי כתיטא בפספס וזו היא גי' נכונה). *[אחי"ה בנו"ג חתוכין ופספס ורבינו בע' פספס א' גרס בדפ"ר התיבה פספסן וזו הגי' היא הנכונה עיי"ע חבא אח"ז. ובפסיק' דר"כ בט"ס פיספיסאי פיסיאו אבל בכ"י פארמא אי' כגי' רבינו ורק פסיפון לבד עיי' הערה ל"ג ומ"ש הח' ר"ש באבער ובילק' וילך ר' תתקמ"א נשמט המלה הזרה מחסרון ידיעת הסופר. וע' הזקנים העתיקו חשבון (קהלת ז', כ"ו) וסומכום מספר (שם ה', י"ז) ועקילס העתיק מספר (דברי' ל"ב, ח') ע"י מלה יונית הנ"ל ודפ"ר בע' הזקנים מתורגם חָשַׁב (ויק' כ"ז, כ"ג) ע"י הפעל ψηφίζω ומזה השם ψήφισμα וכ"ה בל"ר גזר דין אשר אליה כיון ר"ב וע' הזקנים העתיקו ככה פור (אסתר ט', כ"ד) והתואר ψηφιστής בקיא בחשבון פסיקת' דר"כ ק"ז: עד מקום שהספיטס יכול לחשב וצ"ל שפספיסטס וכן פסיפים בספרי בהעלתך פ' צ"ב בדפו"ו צ"ל פספיסטים ועיי"ע ספסטה ומ"ש ה' ברילל במ"ע יאהרביכער ח"א 180] —

פְּסְפֵּס (בנין פלפל מן פסס עיי"ע פס י"ב trennen, auseinanderreissen הבדיל והפריד) בסוף שבת (קנ"ה.) מפספסין את הכיפים פי' „מפרכין כעין פתות לרככן להיות נוח לאכילה כמו (עוקצי' פ"א מ"ה) כל ידות האוכלין ש כ ס ס ן בגורן [2]). נזיר חופף ומפספס (נזיר מ"ב.) עיי' בע' ספסף [3]) — במגילי איכה יעיב (בנו"ג בפ' ולא זכר) רבנן אמרי ה ת י ב ה פספסן. *[אחי"ה כה"ג בדפ"ר כלו' תיבת התוית ת ו (שהוא קטיעה מן תנטום עיי"ע הקודם) היתה כתובה על פספסין על האבני' הקטנות ובדפ"ע אחרי' בט"ס ח ת י כ ה פספסן ובילק' יחזק' ר' שמ"ט מלת התיבה לי' ואי' רק פספסין וכל הציון הלז שייך לע' הקודם — וכנ"ה הפעל בירו' נזיר פ"ד דנ"ה: אית תניי תני מפספסין בקילקים ואית תניי תני מפספסין א"ר חסדא מאן דאמר מפספסין בבריא מאן דאמר אין מפספסין בתש ועי' ירו' ביצ' פ"ד דס"ב ע"ג. ירוש' שקלי' פ"ג דמ"ז ע"ג הגזברין היו מפספסין בקלקין וזה מפספסין את הכיפין בשבת שם ופי' בגמ' מתירין פקיעי' עמיר לפני בהמה אבל פספוסי לא וכיפין פספוסי נמי מפספסינן אבל לא הזירין לפספס אלא להתיר וענינו כפי' רבינו עפ"י פי' ר"ח וכן בתוספת' שבת ג' (ד') בכ"י אירפורט נזכר יחד ומפרכין [4]) . . מפספסין] —

פספס (= פְּסֵיפָס, פְּסִיפְסִין מל"י הרשומ' בע' פסיפון אבנים קטנות ובפרט לשחוק Steinchen im Brettspiel) בפ' דיני ממונות בשלשה זה בגמ' ואלו הן הפסולין (סנהד' כ"ה רע"ב) כגון המשחק בפספסין מאמתי חזרתם משישברו את פסיפסיהן [5]) פי' לוחות מצויירין ששוחקין עליהן — (א"ב פי' בל"י אבני הצחוק והקוביא עצמם ועל שם נקראו כן אבנים מרובעות ואבני גזית שהן כקוביא). *[אחי"ה והדין עם ר"ב וכנ"ה בע' הזקנים להעתקת צרור (עמוס ט', ט') ψηφίον וחָצָץ (משלי ל', כ"ז) העתיקו ψηφίς כאלו הוא חָצָץ. ובירו' ר"ה ספ"א דנ"ז ע"ג מפורש המשחק בקוביא: זה המשחק בפסיפסין אחד המשחק בפסיפסין ואחד המשחק בקליפי אגוזים מאימתי מקבלין אותו משישבור את פסיפסיו וכו' וכ"ה בירוש' סנהד' רפ"ג דכ"א. וירו' שבועו' פ"ז דל"ז ע"ד. והיחיד פְּסִיפָס ירו' שבת פ"ז ד"י: בשאין שם פסיפס . . . יש שם פסיפס. ושם רפי"ב די"ג ע"ג מקטע (פספס) [צ"ל פסיפס]. שמ"ר פ"י בתיהם של גדולים שהיו עשויים בשיש ובפסיפס וכו', ובילק' ש"א ר' ק"ב בשיש ופספסים וגי' השו"ט עיי"ע סף האחרון [6]).

---

[1]) Θάνατος מות ואות Θ הוא תיטא סימן קטוע לזה ועיי"ע איטא וע' זיטא. [2]) וכ"ה בפיי ר"ח אשר אחריו נגרר רבינו וגי' שלפנינו בכ"י אירפורט עיי"ע פס י"ב. ובפיי ר"ח (בש"ס ווילני) הובאי עוד ראיה מירו' וז"ל ומצינו בתלמוד א"י שאמרו בענין (תינוק) [צ"ל גופה] של פתילה (ירו' שבת פ"ב ד"ה.) מפספסין ופי' מחרכין ע"כ בנו"ג בדפי קראטאשין בט"ס מהו מחרכין לין מפספין לין וצ"ל מהו מחרכין לון מפספסין לון. וכנ"ה ירו' ביצ' ספ"ד דס"ב ע"ג אין מפספסין אותה באור, תוספת' פסחיי ספ"ה מפספסין אותן באור. [3]) ושם יפה פי' רבינו מפריד השיעור ובעה"ק שנ"ב שעיידל"ן בל"א. נ"ל שכיון לל"א scheiteln. [4]) ובנו"ג בט"ס ומפרכסין. [5]) וכ"ה נכון בדפ"ש בפסיפסין וכ"ה בתוספתי סנהי פ"ח עיי' ד"ס ולא העיר על הערוך ובנו"ג בפיספסיהן. [6]) תוספת' זבחי' רפ"ז שני פסיפסין היו בבית החלפות וכו' כה"ג בכ"י אירפ' ובנו"ג פסיפיסין ט"ס וצ"ל פספסין עיי"ע בית הלף (ח"ב, ע') וכך ראשי פסיפסין במדות פ"א מ"ו כפי ס"א בע' פספש ד'. ודב"ר פ"א ואם בפסיפס הפסיפס מתפחם וידיה אין מתנקות.

ועה"ק שנ"ב סיים לוחות מצויירים שצוחקים עליהן פרימשון ע"כ והוא בלא"ש (Britsche, Pritsche ופערלעס בט"ר 83 פי' בע"א ובעה"ק כ"י ריגינסבורג אי' בזה"ל המשחקין בפספסין מרוליש פי' לוחות מצויירין טפלון ששוחקין עליהן ע"כ ורש"י בסנהד' כ"ה: קידוש' כ"א: לועז פספסין מרייל"ש והוא Brettspiel, mérelles, marelles Mühlenspiel (מל"ר אמצ' meralus, Spielmarke עיי' פערלעס שם) וטפלון הוא לא"ש האמצ' Würfelspiel, toppel, topel או Spiel- tavele brett (שם)] —

פְּסֵפָס (מל' יוני' ψῆφος והועתק לל"ע فسيفساء Mosaik) בבל הבגדים פי"א בנגעים (מ"ז) קיטא שיש בה פספסין פי' מסך שיש בה גווני צביעה. פ"א אבנים קטנות כחותם על הטבעת ורוצפין בהם חצרותיהן בארץ ישראל וכדומה להן לענין בגד (שיש עליו כגון דינרי דקייטי) [צ"ל בגד שיש עליו כגון דינרי זהב מצוייר]. *[אחי"ה הגהתי עפ"י פי' רה"ג בנגעי' אשר אחריו נגרר רבינו בפ"א ותיבות בגד שיש עליו כגון דינרי זהב מצוייר הן הן העתקת התיבות הערביות הנשמטות בערוך וז"ל בפי' רה"ג „וקיטי תוב מודנ"ר" פי' קיטא של משנה. וכנ"ה בנגעים שם פספס יחידי ובתוספת' נגעי' פ"ה ובספרי תזריע סוף פט"ז פספס יחידי והראב"ד פי' שם פספסין כמין טבלאות של צבע ושל לבן ודוגמתו משישברו את פספסיהן במס' סנהדרין (כ"ה:) ועוד עיי"ע פפוסיא] —

פספס (= פְּסִיפָס מל"י הנ"ל פי' אבן גזית geglätteter, behauener Stein) אבני גזית (מ"א ה', ל') תרג' אבן פסיפס. *[אחי"ה בנו"ג פסילן, וכנ"ה באבדר"נ פכ"ח אבן גזית אבן פינה אבן (פיספס) [פסיפס]] —

פָּסַק (נרדף עם ל"מ פשק ועם פְּסַג בל"ס פסק חתך חדל וקצב trennen, theilen, aufhören bestimmen ועיי' בפנים) בפ' אעפ"י שאמרו בגמ' הטיילין (כתובו' ס"ג.) לא מר אפסיק ולא מר אפסיק. פי' לא רב יוסף ולא רבה אבוה[1]) אכלו ערב יוה"כ סעודה המפסקת[2]). בפ' אלו טרפות בגמ' נפלה מן הגג (חולי' נ"א.) ואי מחייה פסקית[3]) פי' אם הכה הבהמה במטה לא מראשה ועד זנבה ולא מזנבה ועד ראשה לאורכה של בהמה אלא לרחבה של בהמה עומד בצדה ומכה באמצעה וזו היא מכה פסקית. בפי"א בנגעי' (מ"ח) היתה פסיקות[4]) אינה מטמאה בנגעים ר' יהודה אומר אפי' פסיקה אחת וקשרה אינה מטמאה בנגעים פי' חתיכות. פ' ואלו מגלחין בגמ' ואלו כותבין (מ"ק י"ח:) ובפ"ק בקידו' בגמ' דסמוך בביאה (ט':) ובפ' הנושא את האשה (כתובו' ק"ב רע"א) מאי לאו ארוסין ממש לא שטרי פסקתא[5]) וכדרב גדל אמר רב דאמר כמה אתה נותן לבנך כך וכך כמה אתה נותן לבתך כך וכך עמדו וקדשו הן הן הדברים הנקנים באמירה. מצר ארעא דמינה פסיקה (ב"ב ס"ב: ס"ג.) עיי' בע' פלג. בריש נגמרה הדין בגמ' רחוק (סנהדר' מ"ד:) ג' שמות יש לו פסקון שפוסק דברים כלפי למעלה[6]) אטמון שאוטם עונותיהן של ישראל סגרון כיון שסוגר שוב אינו פותח. והיה בכזיב בלדתה אותו (בראשי' ל"ח, ה') תרג' ירו' והוה דפסקת מן דילידת[7]). בפ' לולב הגזול בגמ' ואם מיעטן כשר (סוכה ל"ג:) (ובס"ג דיבמות)[8]) ובס"ג דפ' הלוקח בהמה (בכורות כ"ה.) מודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות. פי' מי שחתך ראשו של חי הכל יודעין כי בחתיכת ראשו ימות ואם אמר איני מתכוון למיתתו אלא להוציא ממנו דם לדבר צורך אין ממש בדבריו אלא הרי כמתכוון להמיתו ורוצה הוא והיכא פליג ר"ש כגון (שבת כ"ב. כ"ט: מ"ו. פסחי' ק"א. ביצה כ"ג: מנחו' מ"א:) גרירא דאפשר דלא עביד חריץ ואפי' עביד אפשר דלא ניחא ליה. וכן בפ' כל כתבי (שבת קי"ז.) דשקיל ליה בברזי דלא ניחא ליה וכן בפ' ר' אליעזר אומר אם לא הביא[9]) בגמ' סמוך לכלל[10]) אמר ר' עקיבא (שם קל"ג.) ואי איכא אחר ליעבד אחר ולא אבי הבן וכן בלולב הגזול (הנ"ל) והוא דאית ליה הושענא אחריתי אבל פסיק רישיה ליכא לספוקא דלא ימות ובודאי דניחא ליה דאי לא הוה ניחא ליה היכי הוה פסיק רישיה[11]). בר"ג דמגילי' (ג'.) ובפ' אין בין המודר

---

[1]) כ"ה נכון בדפ"ר וצ"ל רבא אבוה ובדפ"ע בט"ס רבה בר אבוה. [2]) וכ"ה בפירש"י ע"ש. [3]) בנו"ג אפסקיה. [4]) כ"ה בדפ"ר ואמ' ובדפו"ו וכ"י ק"ט פסיקית. [5]) בנו"ג פסיקתא. [6]) בנו"ג מעלה. [7]) בנו"ג כד ילידת יתיה ועפ"י ב"ר פסקת שם מקום ובדפ"ר ואמ' בט"ס דפסקת וצ"ל כבדפו"ו בפסקת ושם לי' תיבת ירו' ואיי בדפ"ר ובכ"י ק"ט, [8]) לי' אולי נתחלף ברסמוך ליה ריש כתובו' (ו'.) או באחד מי"א מקומות שמובא מודה ר"ש וכו'. [9]) כ"ה בכ"י ק"ט. [10]) כ"ה נכון בדפ"ר. [11]) בחי' הרמב"ן בשבת לדף קי"א. הביא שטת רבינו והוסיף עוד ראיות אחרות בשמו וסותר אותן ועיי' חי' הר"ן סביב לרי"ף ועיי' למוד ערוך שבת צד ק"ד ועוד עיי"ע סבר ה' ושם כבר העירותי כי הראשונים ערוך יותר שלם היה בידיהם.

בגמ' תורם (נדרים ל"ז:) ויבינו במקרא (נחמי' ח', ח') זה פיסוק טעמים ואמרי לה אילו פסוקי! המסורות. בויק"ר בריש (פ"ו) [ובסמוך לפרשה] זאת תהיה (שם פט"ו)[1]) ב' פסוקים נתנבא בארי[2]) ולא היה בהן כדי ספר ונטפלו בישעיה ואלו הן וכי יאמרו אליכם וחברו (ישעי' ח', י"ט. כ'). בויק"ר וכי ימוך אחיך פ' מות וחיים (פל"ג) כשהייתם בארצכם לא הייתם עושים פסקאות פסקאות לע"ז[3]) הה"ד (יחזקי' ט"ז, כ"ה) ותפסקי[4]) את רגליך וגו' — (וא"ב וענין קרוב לזה תרגום משפטיך את חרצת (מ"א כ', מ') דנת דינך פסקת ותרג' או חרוץ (ויק' כ"ב, כ"ב) או פסיק ומזה הלשון פסק הלכה). בר"ג דמשקין (מ"ק ד'.) הפסיקות והבריכות פירוש[5]) „חדא מילתא היא"[6]) (וא"ב במדרש קהלת בפ' עשיתי לי ברכות: מים פסקינם פי' בל"ר ברכות מים ובפרט אם דגים שם בשופע). *[אחי"ה ר"ב עשה ערך מיוחד לציון האחרון והנכון כבדפוסי הראשונים וכ"י מענין פסיקה וחיתוך כי הברֵכה מחתך השדה ועוד נ"ל שהוא מל"ם بِرْكَة ברֵכה ומקוה מים (Wassersammlung, Teich) — וזה משפט המלה בל"ם א') חתך ב') חדל ג') חרץ. בענין הוראה ראשונה נרדף עם פשק של מקרא ועם פְּסַג ובזה הענין פסיק רישיה שבת ע"ה. וש"נ עיי' לעיל. חולי' ח': פסק ביה גווזא. מגיל' כ"ב. שמואל אמר פוסק ושם: לא התירו לי לפסוק וכו', גיטי' ס"ט. כי היכי דפסקי הני מיא ליפסוק דמיה דפלניא בר פלניתא. ב"ב כ"א. קא פסקית לי לחיותי. תרג' גזרו (מ"א ג', כ"ה. כ"ו) פסוקו, וינתק (שופטים ט"ז, ט') תרג' ופסק, פצוע דכה (דברי' כ"ג, ג') תרג' דפסיק. בהוראה שניה חדל סוטה מ"ז. משרבו המנאפים פסקו המים המרים וריב"ז הפסיקן, שם מ"ח: פסקו אורים ותומים, מ"ק ד'. מיא דלא פסקי, י"ח: קלא דפסיק . . קלא דלא פסיק עיי"ע דם א'. ירו' מ"ק פ"ג דפ"ג: פסקו מלקרוע, ותרג' חדל (תהלי' ל"ה, ה') יסף (דברים ה', י"ט) כלה (איוב ז', ו', ט') והרבה זולתו. בהוראה שלישית פי' כמו גזר וקצב ב"ב ח' סע"א אין פוסקין צדקה על היתומים, תעני' ח' סע"ב יבמו' ע"ח: פוסקי צדקה ברבים, כתובו' ס': פסקו קמעא אוכלת הרבה, שם ס"ה. אין פוסקין יינות לאשה, פסקו לה חכמים סאתיים יין וכו', פסוק לי מזוני וכו', ק"ז. פוסקין מזונות לאשת איש ושמואל אמר אין פוסקין, ירו' כתובות פי"ג דל"ו. בעון פוסקי צדקה ברבים וכו', ב"מ ע"ב: אין פוסקין על הפירות עד שיצא השער יצא השער פוסקין וכו'. וע"ש הרבה פעמים ע"ד. והלאה. ירו' הוריו' פ"ג דמ"ח. כמה דצבורא פסק והוא פסיק לקבליה ועיי' ויק"ר פ"ה ודב"ר פ"ד. תוספת' כתובו' רפ"ה שם רפי"ג (י"ב) ועיי' תרג' איוב ל"ח, י'; למשלי כ"ט, כ"ד, וכן לקציבת ההלכה סוכה כ"ט: קא פסיק ותני וכו'. ועוד בהוראת אמירת הפסוק חגיגה ט"ו. ושם: פסוק לי פסוקיך או קריאת הפסוקים מהכתובים בדרשות ברבים יומ' פ"ז סע"א רב הוה פסיק סידרא קמיה דרבי, שבת קט"ז: בנהרדעא פסקי סידרא בכתובים במנחתא דשבתא, מ"ק ט"ז: הוה קפסיק סידרא קמיה דרב יהודה וכו', ב"ב קס"ד: קא פסיק סדרא בספר תהלים. נפעל והפעיל בהוראה ראשונה נפסקה שבת קי"ב. ושם: ירו' שבת ר"פ ט"ו דט"ו. נפסק היה קושרו. חולי' מ"ב. נפסק החוט שלה. שם מ"ה: נפסק ברובו. תוספת' ב"ק ספי"א הנפסק במגירה. מגיל' ל"א. אין מפסיקין בקללות. שם: מקום שמפסיקין בשבת שחרית שם קורין במנחה וכו'. פיאה פ"ב מ"ב והלאה ואלו מפסיקין לפיאה וכו'. סוט' ל"ח: אפי' מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים. תענית ל'. סעודה המפסיק בה. כתובו' ס"ג. אפסיק כפי גי' רבינו עיי' לעיל. שמ"ר ספ"ב הפסיק לדבר עמהם אבל ממשה לא הפסיק כל ימיו. כתובו' ע"ז: אפסיק ליה עמודא דנורא ושם י"ז. אי' איפסיק וצ"ל באפעל אפסיק. פיעל תוספת' ב"ק ספי"א מפסקי גפנים עיי"ע פסג. בינוני פעול ירו' פסחי' פ"י דל"ז ע"ג וירו' שבת רפ"ח די"א. מפוסקין, ובירו' שקלי' פ"ג דמ"ז: בפיסקין ועיי"ע פוסי. אתפעל אתפסק, אִתְפְּסִק עיי' תרג' שופטים ט"ז, ט'; לישעי' ה' כ"ז; ל"ג כ', כ"ג. ותרג' תכרת (משלי י', ל"א) נתפסיק. ובהוראת חדל באפעל אפסיק בתרג' ש"א ב', ל"ג; כ', ט"ו; לישעי' ג"ג, ג'. בינוני פעול במקום השם פָּסוּק Vers מאמר של מקרא מיוחד שנבדל מסמוך לו בפסיק, ובל"ס פְּסוּקָא מגילה כ"ב. כל פסוקא דלא פסקיה משה אנן לא פסקינן ליה, יבמות ט"ז: מנחות צ"ט: פסוק זה וכו', סנהד' צ"ט. חוץ מפסוק זה, מגיל' כ"ה. דקרי פסוקא וכו' והקבוץ פסוקים, פסוקין שם כ"ג. ושם: קידושי' ל'. ירו' מ"ק פ"ג דפ"ג:

---

[1]) ושם אי' שני דברים. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע בארה. [3]) בנו"ג הייתם נעשים פסקיות פסקיות. [4]) במקרא ותפשקי.
[5]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר. [6]) וכ"ה בפי' המיוחס לרש"י.

ויק״ר פ״ו ופט״ו עיי׳ לעיל בערוך. ולנקבה פְּסוּקָה פי׳ חתיכה חולי׳ מ״ב. פסוקת הגרגרת, מ״ג רע״א נקובה ופסוקה וכו׳ ובל״ס פְּסָקָא ב״מ כ״ג: בדאיכא סימנא בפסקא, ירו׳ שבת פ״א ד״ג: פְּסָקִין Ab-schnitte ועוד ענינו חיתוך וקציבה וחיתוך דין כתובו׳ ע״ו: ומאי פסקא ועיי׳ שם ק״ב: ונדרים ל״ו: וב״ב ק״ל: פסקא דדינא [1]). ועוד נאצל מהוראה ראשונה בענין חתיכה השם פֶּסֶק (Tren-nung, Bruchtheil) בקבוץ כלאי׳ פ״ו מ״ו ירוש׳ כלאי׳ ספ״ו ד״ל. פסקי ערים, ירוש׳ כלאי׳ ספ״ט דל״ב ע״ד פיסקי דעמר. ר״ה כ״ו מגילה י״ח. עיי״ע סרג. עירו׳ ג׳. עיי״ע אמלתרא. מגיל׳ ג׳. פסקי טעמים ורבינו גורס פיסוק וכדאי׳ בנדרי׳ הנ״ל. והיחיד שמ״ר ספ״ב אתה מוצא באברהם אברהם (בראשי׳ כ״ב, י״א) יש בו פסק יעקב יעקב (שם מ״ו, ב׳) יש בו פסק אבל משה משה (שמות ג׳, ד׳) אין בו פסק (עיי׳ לעיל בהפעיל). ובל״ס פְּסִיק [2]) ובל״א פִּיסְקָא, פְּסִיקָא ב״ב ס״ב: ס״ג. עיי״ע פלג. חולי׳ קי״ב. בי פסקיה. ובהוראת קציבה היינו פסיקת המזון או כסף ויק״ר ס״פ ל״ב אנן עבדין לך פסיקא, דב״ר פ״ד עשה שם ר״ל פיסקא והוא הוא פיסוק ירוש׳ ב״מ פ״ה ד״י ע״ג בפיסוק אתפלגון והפכו מלוה. ועוד פיסוק מאמר ע״י פירודו מבסמוך לו במד״ר פי״ג מן שתים ושתים פסקה וכל פסקה ופסקה מן חמש תיבות [3]). והקבוץ בויק״ר פל״ג פסקיות ורבינו גורס לעיל פסקאות [4]). ועוד כמו פְּסָקָא: פסקתא כגי׳ רבינו ובנו״ג במ״ק י״ח: וש״נ פסיקתא [5]). ב״ב קנ״א. פיסקתא דפרדיסא, ותואר הפעל פסקית חולי׳ נ״א. כגי׳ רבינו לעיל ע״ש. ובענין פיסקון, פיסקונית סנה׳ מ״ד. עיי״ע איטמון (ח״א, ס״ב: והלאה)] —

פְּסַקְטֵר (פְּסַכְטֵר מל״י ψυκτήρ Kühlgefäss, Kes-sel) בסוף עירובין (פ״י מט״ו דק״ד:) כופין עליו פסקטר [6]). ועשית סירותיו (שמות כ״ז, ג׳) תרג׳ ותעביד פסקטרותיה [7]) פי׳ כמין כפיפות של נחושת. באמר להן פ״ה בתמיד (מ״ה) בשבת כופה עליה פסקתר ופסקתר הוא כלי גדול מחזיק לתך [8]). בספרא ר״ש צו (פרשה א׳ סוף פרק ב׳) לא תכבה (ויק׳ ו׳, ו׳) אף במסעות ומה היו עושין לה כופין עליה פסקתר [9]) — (א״ב פי׳ בל״י כלי כמין נביע רחב או יורה).

פְּסִיקְיָא (בל״י אמצעי׳ φασκία מל״ר fascia חגורה Gurt) בפ׳ אלו קשרים בגמ׳ חבל (שבת קי״ג.) ובגמ׳ דפ״ק בפסחי׳ (י״א.) כורך עליו פונדא או פסיקיא [10]). חוטי סבכה של פסיקיא [11]) (שבת קי״א:) בע׳ סבכה מפורש. ותחת חגורה נקפה (ישעי׳ ג׳, כ״ד) תרג׳ ואתרא דהוון אסרן פסיקיא — (א״ב פי׳ בל״ר מין בגד ארוך וצר בו מעטפים הילדים וקושרים בתי שוקים שלא ירדו וכן נקרא אזור וחגורה רחבה). *[אחי״ה פסיקא העיקר וכנ״ה בירוש׳ שבת ספ״י די״ב: העושה פסיקא לילָבֵב ולרוב ביו״ד כגי׳ דפ״ר מנחו׳ כ״ט. חגור כמין פסיקיא. ירו׳ סנהד׳ פ״י דכ״ח ע״ד נתן את הברזל תחת פסיקיא והקבוץ ספרי בלק פ׳ קל״א היא מוציאה דפוס של פעור מתחת פסיקין שלה ועפ״י זה בתר״י א׳ לבמד׳ כ״ה, א׳ ע״ש — ובל׳ קלילה פוסקלא fasciculus וכצ״ל בתרג׳ ש״ב כ״ג, ח׳ נפק בפוסקלא ונצח בקרבא ובנו״ג בט״ד בפום קלא [12])] —

* פְּסִיקְיָיא, פְּסִיקְיָה (שם מקום בשמרון) ירוש דמאי ספ״ה דכ״ה. זה שהוא לוקח מפסיקיה של כותין, ירוש׳ חגיגה פ״ג דע״ט ע״ג מפני שפסיקייא של פסוקים מפסקת.

* פַּסְקַס (שם פרטי) עיי״ע פכסס.

* פְּסָאקָא (שם פרטי) איכ״ר פ׳ טומאתה ר׳ יצחק פסאקא.

* פַּסְקַת (שם מקום) עיי״ע פסק א׳.

* פּוּסְקְלָא עיי׳ סוף ע׳ פסיקיא.

* פַּסְקוֹלְיָה (לדעת ר״ב מל״י φάσκωλος, φάσ-καλος בל״ר pasceolus שק למעות

[1]) ואצל האחרונים הורגל פסק דין Decision וממנו פוסק, פוסקים Decisoren. [2]) ומזה נגינת הניקוד פסיק. [3]) ובמסורה פיסקא באמצע הפסוק עיי׳ מנחת שי לבמד׳ כ״ה, י״ט; לדברי׳ ב׳, ח׳. [4]) בספרי נשא פ׳ מ״ה ובמד״ר פי״ב פסקאות ט״ס עיי״ע סקפט. [5]) ועל שם זה נקוב המדרש הידוע שנקרא פסיקתא דרב כהנא הו״ל הרב החכם הגדול ר״ש באבער, פסיקתא רבתי הו״ל מחדש הרב החי׳ פריעדמאן, ועוד מדרש מאוחר פסיקתא זוטרתי והוא פי׳ ר׳ טוביה ופירושו לבראשי׳ ושמות הוציא לאור מחדש בשם לקח טוב החי׳ ר״ש באבער. [6]) בנו״ג פסכתר. [7]) בדפ״ר פסקתרותיה ובנו״ג פסכתרוותיה וכ״ה תרגי׳ הסירות (שם ל״ח, ג׳) בדפ׳ סיביוניטי. [8]) כ״ה בדפ״ר ובשרפ״ע כופין עליה פסקטר כלי גדול וכו׳ ובנו״ג היה כופה עליהן פסכתר ופסכתר היתה כלי גדול מחזקת לתך. [9]) כ״ה בדפ״ר ובשרפ״ע פסקטר ובנו״ג פסכתר וכה״ג בירו׳ יומ׳ רפ״ד דמ״א סע״ג ירו׳ חגיגה פ״ג דע״ט. ובמד״ר פ״ד. [10]) כ״ה בדפ״ר ובשרפ״ע פסקיא ועיי״ע פנדה. [11]) כ״ה בדפ״ר ובשרפ״ע פסקיא. [12]) עיי׳ עמת״ל ללעווי בשם החכם ר״ש באבער.

Beutel, Geld אבל עיי' בפנים) ירו' דפיאה פ' אלו דברי' (דט"ו, ע"ג) בעו מיתון ליה בפסקוליה אחריא פי' בל"י אמתחות וכיסי עור. *[אחי"ה והוא מל"י הנ"ל אבל נראה כפי' המהרז"ף באהבת ציון שצ"ל כפסקו ליה אחרייא כלומר כאשר פסקו ליה באחרונה דהיינו אלף ובירוש' קידושי' פ"א דס"א: אי' באמת כר פסקו ליה לאחרייא] —

* פִּיסְקִין (בל"ם פסקין ובל"ע فسقية מל"ר piscina ברכת דגים Fischerteich) תוספת' עירו' רפ"י (ז') החרים והפיסקין כה"ג בכ"י אירפ' ובנו"ג בקבוץ והפסקנין. קהל"ר פ' עשיתי לי ברכות: פיסקינוס ועיי' סוף ע' פסק א' במו"ע.

* פסקינון ירוש' יומ' דמ"א. צ"ל פקסינון עיי"ע פקסן ב'.

פִּסְתָּא (פי' מן פס = חתיכה ובפרט חתיכת פת Stück, Bissen) ירו' דפסחי' פ' אלו דברים (פ"ו דל"ג ע"ג) הדין דאכל חובץ ובדעתיה למיכל קופד צריך מבערא פיסתא פי' לחם מלשון (תהלים ע"ב, ט"ז) פסת בר. *[אחי"ה והוא הקבוץ פיסְתָּא והיחיד ירוש' שבת ספ"ז ד"י ע"ד קופדה משלים לפיסתה וכו' ועיי"ע פס וש"נ] —

פסתא (= פּוּסְתָּא מל"פ پوست עור אשר כותבין עליו Fell, Leder worauf geschrieben wird) מסכת גיטין פ' הנזקין (נ"ח.) כמה ארחיקנה מרוכתא פלן א"ל אינגור פוסתא וסלגא פירש"י דף. *[אחי"ה וזה רק כפי הענין אבל לא כמשפט הלשון שנגזרתה מל"פ פי' עור או קליפת עץ ועלה אשר עליו כותבין והוא כמלא דף אחד וגם אינגר ל"פ פי' מעט ע"ש ומ"ש — ועוד עיי"ע הבא אח"ז] —

פְּסְתְּיִין (נ"ל מל"פ پوستين עור וכל אשר נעשה ממנו וא"כ מצע של עור Lederdecke וכן בל"ם פֵּסְתָּא) מדרש קהלת פ' מה יתרון לאדם אית דאייתי פסתיין עיי"ע נמרק [1].

פִּסְתְּקָא (מל"פ پسته וממנו בל"ם فستق ובל' יוני' πιστακία בל"ס פסתקא Pistacie) דנשדור (גיטי' ס"ט סע"א) כבר פי' בע' נשדור [2]. פסתקא ופלגו פסתקא [3] (גיטי' נ"ט.) פי' בע' סבן. ירוש' בפ' קמא במעשרות (פ"א דנ"ח ע"ד) אפיסתקין ואיצטרובילין. ירוש' בפ"ק דכלאים (דכ"ז.) אדם נוטע לוזין ובוטמין מה נפק מנהון פסתקין — (א"ב פי' בל"י ורו' מין פרי גדל בסוריא ונשמר תוך קליפה). *[אחי"ה בירו' כלאי' פיסטקין ובאל"ף בראש בירוש' דמאי רפ"ב דכ"ב סע"ב האפסטקין ועיי"ע בח"א, רכ"ב וש"נ ועוד עיי"ע אלצרין ובתוספ' מעשרו' פ"א וספ"ג הפרסקין וצ"ל פסטקין] —

פע (= פָּעָה מל"מ ענינו זעקה וכן בל"ס פעא schreien, rufen) בפ"ק בסוט' בגמ' וכן לענין הטובה (י"א:) פועה זו מרים ולמה נקראת פועה שפועה לולד פי' "לוחשת לאשה ויוצא הולד כמו אלו עכשיו שקורין באזני האשה" [4]. בויק"ר פ' צדקתך אמור אל הכהנים (פכ"ז) ופעלכם מאפע (ישעי' מ"א, כ"ד) כל ברכות טובות ונחמות שהקב"ה מביאן על ישראל בשכר פעייה אחת שפעו בסיני כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (שמות י"ט, ח') [5]. ד"א ופעלכם מאפע מק' פעיות שהאשה פועה בשעה שיושבת על משבר צ"ט למיתה וא' לחיים [6]. ג' שמות נקראו לה חיתה מחבלתא ומתברא חייתא דהות מתה וחיית מחבלתא דהות ממשכנא למיתה המד"א (שמות כ"ב, כ"ה) אם חבל תחבל, מתברא דהות תבירה למיתה [7]. בב"ר פכ"ג (כ"ב) לאחר שחטף גדי והפשילו לאחוריו בעל המרעה רץ אחריו ואמר לו מה בידך ולא כלום א"ל והרי מפעה אחריך כך קול דמי אחיך צועקים (בראשית ד', י'). בס"ג דפ' הדר (עירו' ע"ה:) סתם גוי אם איתא דאוגר מפעה פעי. בפ' הזרוע בגמ' והמשתתף (חולי' קל"ג רע"ב) ואימא סתם גוי מיפעא פעי פי' צועק אל תשקול בהכרעה ומגיד שהבשר שלו [8] כדאמרינן בר"ג דפ' לולב הגזול (סוכה ל"א.) פעיתא

1) והי' לעווי מוציא מל"י ὁ ψίαθος, τὸ ψιάθιον Binsenmatte. 2) ושם פי' גרעינה של פרי שקורין גלנדה ע"ש. 3) כ"ה נכון ברפ"ר ובדפ"א אבל ברפו"ו פסקתא וכ"ה בט"ס בכ"י ק"ט אבל שם היטב המשך הערך ובדפ"ע יש כאן ערך חדש ללא נכון. 4) בנו"ג שהיתה פועה ומוציאה את הולד וס"א לא גרסי ופי' רבינו הועתק מפי' ר"ח כדמוכח מתוספי סוטי ע"ש. 5) וכ"ה בתנחו' אמור פי' י"א אבל בויק"ר בשביל פועה שפעיתם לפני בסיני ושם כל פעולות טובות ונחמות ובילק' ישעי' ר' שי"ד בשביל פעייה (אחד) [אחת] שפעו בסיני. 6) וכ"ה בתנחו' ושם ושם זה של ד"א אי' קודם הדרוש כל הברכו' וכו' ודרש מאפע נוטריקון מאה פעי וכ"ה בילק' שם מאה פעיות ובקהל"ר פ' טוב שם ישנן דרשות אחרות בענין פועה. 7) בויק"ר ובתנחומ' לי' וקרוב לזה אי בקהל"ר פ' עת ללדת וכמ"ש בע' חבל ובע' חייתא (ח"ג, של"ד ושע"ט:). 8) ועיי' ג"כ פירש"י.

היא דא. בר"ג דפ' אלו טרפות (חולי' מ"ג.) וושט דאכלה ביה ופעיא ביה פי' גועה. בבכורות בפ' כל פסולי בגמ' היה בכור (ל"ה.) מה טעם נעקרו דפעי ומחזי[1] מלשון (ישעיה מ"ב, י"ד) כיולדה אפעה. *[אחי"ה וכן פי' ר"ח בעירו' הנ"ל וז"ל סתם גוי לא שתיק אלא פעי ומכריז מלשון כיולדה אפעה כלומ' צועק וכו'. וכן פירש"י בחולי' מ"ג. פעיא צועקת והוסיף לפרש ואני שמעתי מנשמת. וכנ"ה בתרג' שני באסת' א' ספ"ב אמרין פְּעָיָין עיי' המתורגמן והוא הביא ג"כ תרג' יחוה דעת (תהלי' י"ט, ג') לילא פעית אבל עיי"ע פחת. ומזה ביעי דפחיא עיי"ע פח ב' כפי פי' ר"ב. הפעיל מפעה עיי' לעיל התואר פָּעְיָתָא עיי' לעיל והשם המופשט פְּעִיָּה] —

פע (= פוּעַ = נְפַע פי' כמו פוּץ, נפץ sprengen, zerschellen) מחצה וחלפה רקתו (שופטי' ה', כ"ו) תרג' פעת[2] מוחיה ואעבריה בצדעיה, וכפטיש יפוצץ סלע (ירמיה כ"ג, כ"ט) תרג' וכפטישא דמנפע כיפא[3]. בפ' ח' שרצים בגמ' אין עושין הילמי (שבת ק"ט.) פעפועי ביעי אסירי פי' לטרוף ביצים ביין. בפ' השותפין בגמ' כמה יהא (ב"ב י'.) ברזל קשה אור מפעפעו. בפ' גיד הנשה בגמ' ירך כדי שצלאו בחלבו אסור לאכול אפי' מראש אזנו (חולי' צ"ז.) שאני חלב דמפעפע פי' בהתחממו נימס ונובע ונבלע באיברים כולן. בר"ג דפ' כל הבשר (שם ק"ה.) מים אחרונים ניטלין בצונן אבל בחמין לא שמפעפעין את הידים ואין מעבירין את הזוהמא פי' מפעפעין מבעבעין מלשון שחין אבעבועות (שמות ט', י'). *[אחי"ה הנחה הראשונה כמו פוץ נפץ ומזה בתרג' הנ"ל ובציונים הראשונים וכן בירו' שבת פ"ז ד"ט ע"ד המפעפע גושים, ירו' יומא פ"א דל"ח ע"ג פעפענו את הכתלים, ירוש' ערלה פ"א דס"א. השרשין מפעפעין אותו. קהל"ר פ' ומוצא אני והאש מפעפעתו. והושאל לריח שבוקע ונכנס (eindringen) וכן בל"ע فغ פי' נדף ריח. ירו' חגיגה פ"ב דע"ז: והיה אותו הריח מפעפע בגופה ועיי' רות רבה פ' ליני עיי"ע חכן א' (ח"ג, שפ"ד), ירו' סנהד' פ"י דכ"ח ע"ד והיה ריחו מפעפע, ויק"ר רפט"ז עיי"ע עכן, איכ"ר פ' טובים היו מפעפע בהן והיו מתים וכן בהשאילה בחולי' ק"ה.

הנ"ל פי' מבצבץ ועולה למעלה והוא כמו פצפץ = בצבץ פלפל מן פוע = נפע, ואולי מזה גם ע' הבא אח"ז] —

☞ פַּעְפַּע (פלפל מן פוע בל"ס פע eindringen) תרג' ותופע כמו אופל (איוב י', כ"ב) ומפעפעא היך קבל. *[אחי"ה פי' החושך מתפשט והכנים בכל מקום והשם פעפועא תרג' איוב י"א, י"ז בכ"י דפיעפוע דקבלא] —

* פִּעְפּוּעִין עיי"ע קודם ע' פער.

פָּעוּט (= פְּיוּטוֹת מל"י παῖδες Kinder, Unmündige) בגיטין פ' הניזקין (נ"ט.) הפעוטות מקחן מקח וממכרן ממכר. פי' פעוטות תינוקות. ואוקימנא כבר שית כבר שבע וח' וט' וי' ולא פליגי כל חד וחד לפי חורפיה (גיטי' שם). *[אחי"ה כ"ה רק בדפו"ו. וכנ"ה בירו' גיטי' ספ"ה דמ"ז ע"ג שיטת הפעוטות, תוספת' שם פ"ה (ג') הפעוטות ובנ"א הפאוטות ועוד הפיוטות ע"ש] —

פָּעַל (מל"מ ונרדף עם עשה ובל"א פלח arbeiten. פּוֹעֵל Arbeiter) בס"ג דפ' אמר להן הממונה (יומי' ל"ח.) כל פעל ה' למענהו (משלי ט"ז, ד') פי' פעל ה' ונתן חכמה לזה יותר מזה למענהו כדי שלא תהא המלאכה אלא במי שהוא חפץ פי' זה של ר"ח ז"ל[4]. פועל בכניסתו אוכל משלו (ב"מ פ"ג סע"א) כבר פי' בע' כנס[5]. פ"א בכניסתו אוכל משלו משנכנס בבקר במלאכה כרשותו הוא ויכול לאחר מלבא למלאכתו[6]) ביציאתו משל בעל הבית כלו' ברשות בע"ה הוא ויכול להחשיכו כמו שרוצה[7]) תזרח השמש יאספון החיות והדר יצא אדם לפעלו אלמא דיכול להתאחר עד זריחת השמש ולעבודתו עדי ערב עד שתחשך. בפ' איזהו נשך בגמ' אין מושיבין חנווני (שם ס"ח:) אמר אביי כפועל בטל של אותה מלאכה דבטיל מינה. פי' כגון חייט שתופר כל בגד בכסף ועת שאין בידו מלאכה לעשות אלא יושב ובטל תופר בגד בב' שלישי כסף נותן לו ב' שלישי כסף בשכרו וחלקו בריוח. בפ' אלו מציאות (שם ל"א:) אלא נותן לו שכרו כפועל בטל של אותה מלאכה דבטיל מינה פי' כגון אדם שהוא כתף וסבל שמלאכתו בצער

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"א מה טעם נעקרו הוי מום משום דפעי ומחזי ובדפ"ר פיזי וניצ' ובאסיל בט"ד נעקרו מום מלשון ויש למחוק. [2]) בנו"ג פצעה. [3]) וכ"ה ברפי' רגיא ובנו"ג בט"ס דמפנע. [4]) וכ"ה בנדפס בש"ס ווילנא. [5]) ושם פי' עפ"י פי' ר"ח כמו שהוכחתי. [6]) כ"ה נכון בכ"י ח"ב. [7]) ועיי' בשט"מ בריה פועל ואחרים פירשו וכו'.

אם יאמר לו אדם מה אתן לך שתתבטל ממלאכתך ושב עמי אינו מבקש ממנו אלא שכר מועט בעבור שמלאכתו כבדה אבל מי שמלאכתו בנחת כגון צורף וסופר מבקש יותר אם יתבטל. *[אחי"ה וז"ל ר"ח בב"מ ל"א: (בש"ס ווילנ') כפועל בטל של אותה מלאכה פי' כגון שהיה חייט והניח מלאכתו והלך להשיב את האבידה ונשתהה בהשבתה כשיעור תפירת בגד ששכרו סלע לא יאמר לו כבר בטלתי ממלאכתי שיעור סלע תנה לי אלא משערין שכרו כעת שאין לו מה יתפור אלא יושב ובטל אם יבא אדם ויאמר לו הנך יושב ובטל תקח בתפירת בגד חצי סלע או תשאר בטל היום ובעת שהמלאכה מצוייה כגון קרוב לרגל וכיוצא בו שכר תפירת הבגד סלע וכו' וזה הפירוש של ר"ח הובא בשט"מ לדף ס"ח. בקוצר נמרץ וז"ל כפועל בטל וכו' פי' ר"ח בכ"מ שנוטל כשיעור מה שהוא מוזיל ועושה בשעה שאינו מוצא מלאכה מרובה שכל המלאכות יש להם זמן שאדם מוצא לעשות הרבה ואז מתייקר שכר האומנין וכשאינה מוצאין מלאכה דים מוזילים ומשתכרים בפחות ע"כ ועיי' תוספו' בכורו' כ"ט: ד"ה כפועל שהקשו על פירוש ר"ח שאין הלשון משמע כן ועוד עיי' בשט"מ בב"מ ל"א: וס"ח. ורגמ"ה בכורו' (קובץ כ"י אנגיילִיקי דף צ"ג:) פי' כפועל בטל וכו' דיש בדבר להקל ולהחמיר כיצד פועל חייט או סופר שאין במלאכתו טורח כ"כ ומרויח ביום ג' פשיט' אם שוכרו אדם ע"מ שיהא בטל ממלאכתו וישמור ביתו ומבקש שיניח לו קצת משכרו הואיל והוא בטל שאינו טורח ודאי כיון שאומנותו היא בלא טורח אינו רוצה להניח משכרו אלא דבר מועט כגון פשיטה אחת אבל פועל שמלאכתו קשה כגון כתף ודאי ברצון יניח חצי שכירותו או יותר ע"מ שיהא בטל ע"כ וקרוב לזה פי' רבינו — וכנ"ה בב"מ ע"ז. והלאה הרבה פעמים ועיי"ע אכלושי, ירו' ברכו' קהל"ר פ' מתוקה: והיה שם פועל אחד ובל"ס פָּעֲלָא ב"ר פט"ו ופל"ט פועלא טבא ועיי"ע הרהון ועוד כמו בל"מ פּוֹעַל (Arbeit) ב"ר פס"ח סב פועלא דאבוך עיי"ע הבא אח"ז] —

פעל (בל"א פועלא כמו פועל בל"מ עיי' סוף ע' הקודם (Arbeit, Erarbeitetes ב"ב פ' ס"ט (ס"ח) ויחלם והנה סולם: איזל סב פועלא[1] דאבוך, ס"א מדלא וככר פי' בע' מדל. *[אחי"ה וכזה הענין ב"ר פ"ע אין הוה פועלה בי' פולרין ובלשון נקבה ירו' תענית פ"א דס"ד: הוינא עסיק בפעולתי והוא מל"מ פְּעֻלָּה] —

* פַּעֲלְיוֹן מל"ר pallium בל"י אמצ' παλλίον Ober- (kleid, Mantel במד"ר פ"ד נדרש להסך (ש"א כ"ד, ד') עשה עצמו כסוכה עטוף פעליונין והוא כמו אפיליון עיי"ע.

פָּעַם (בנפעל והתפעל מל"מ ענין נדנוד רוח וטרוד מחשבה (beunruhigt sein בב"ר פ"צ (פפ"ט) הכא אמר ותפעם (בראשית מ"א, ח') ולהלן (דניאל ב', א') ותתפעם כאן פתרון בעא מיניה ולהלן חלמא ופתרונה כאן ע"י שהוא סמוך לבקר ותפעם ולהלן ע"י שהיה מבערב ותתפעם. *[אחי"ה בנו"ג כאן חלמא ידע ופתרוניה בעא גביה ולהלן חלמא ופתרוניה . . כאן ע"י וכו' כאן שהוא בא מבערב ועוד עיי' תנחומ' מקץ סי' ב' וילק' מקץ ר' קמ"ז וילק' דניאל ר' אלף ס'. וגם בפיעל כל"מ (שופטי' י"ג, כ"ה) ב"ר פ"ח דרש הפעם (בראשי' ב', כ"ג) זאת היא שהיתה מפעמתני כל הלילה כולו] —

פָּעַם (בפיעל מע' הקודם ודורשו פַּעַם, פעמון (Schelle בפ"ק בסוט' בגמ' שמשון (ט':) לפעמו במחנה דן (שופטי' י"ג, כ"ה) מלמד שהיתה שכינה מקשקשת לפניו כזוג כתיב הכא לפעמו וכתיב התם (שמות כ"ח, ל"ד) פעמון ורמון *[אחי"ה וכן דרש הפעם (בראשית כ"ט, ל"ד. ל"ה) בזה פעם (שמות כ"ח, ל"ג) ובזה פעם (עיי' דה"י ט"ו, כ"ח) בזה נזר ובזה נזר. ובקבוץ פעמות פ' צעדים ירוש' שבת פט"ו דט"ו ע"ג כיון שהרגיש פעמותיו של ר' ישמעאל ובל"מ הקבוץ פעמים ובסמיכות פעמי אבל פעמות (שמות כ"ה, י"ב) לדעת רד"ק זויות] —

* פּוֹמְעִים (Paneas) איכ"ר פ' פרשה אספסיאנוס קיסר הושיב שומרים רחוק (מפומעים) [צ"ל מפומעים] י"ח מיל ובמ"כ הגי' (פומעום) [צ"ל פומעים] וכתב נראה דהיינו פמיים ע"ש.

פְּעְפּוּעִין (Cardamomum ?) בר"ג דפ' בכל מערבין (עירו' כ"ח.) בפעפועין ובחלגלוגות, ירו' בסוף פיאה (פ"ח דכ"א) פעפועין הן קקולי ויש בהן מליחות — (א"ב עיי"ע קקל). *[אחי"ה ושם הביא ר"ב רק הצעת הש"ס הירו' דפיאה וכ"ה בירו' עירו' רפ"ג ד"כ ע"ד וזה הירו' דפיאה הביא

---

[1]) בנו"ג הקבוץ פועליא.

ג"כ ר"ח בפי' לעירו' וכתב וז"ל פי' פעפועין שמענו כי הן ירקות שיש בהן מליחות והן קאקולי ע"כ הרי שרבינו נגרר אחריו והוא הוא הפירוש שהבאתי בע' גדגדניות (ח"ב, רמ"א) בשם כ"י ערוך ע"ש. ולולי יראתי הייתי אומר שהוא משובש מן פרפחין עיי"ע וע' גרגדניות ובכ"י מינכען הגי' עפשפושין והוגה אח"כ כבדפוס] —

פָּעַר (מל"מ ענינו פתיחת פה והושאל לפתיחת פה התחתון Entleerung haben) בפ' ד' מיתות (סנהדי ס': במשנה) הפוער עצמו לבעל פעור זו היא עבודתו, גמר' (שם ס"ד.) אע"ג דקא מיכוין לבזויה. *[אחי"ה ושם פער בפניו וקינח בחוטמו וכו' וכן ירוש' סנהד' פ"י דכ"ח ע"ה, ע"ז מ"ד: פעור יוכיח שמפערין לפניו בכל יום. ושם נ"א: השתא פעורי מפערין קמיה וכו'. ספרי בלק פ' קל"א המפער עצמו, והשם ירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ד בעל פעור שאין עבודתו אלא בפעירה, סנהד' ק"ו. ומה איכפת לך כלום מבקשין ממך אלא פעור. ובלי השאילה פסיקת' רבתי פ"ד פערה החרובית עצמה ובלעה אותו — והשם הפרטי פועירה קידושי' ס"ו. ועוד עיי"ע פחורה] —

☞ פּוֹפִּי (ΠΙΠΙ עיי' בפני') ירו' בפ' אלו נדרי' (פי"א דמ"ב רע"ג) אופופי[1]) ישראל לא עללה לביתי פי' בל"י פופי אלילים אופופי לשון שבועה האלילים והיו אומרים היונים כי זה שם אלקי העברים וטעם טעותם הוא כי איש יוני בראותו כתוב שם המיוחד קרא אותו (פופי) [צ"ל פיפי] בחשבו כי היו האותיות יוניות כי צורת אות ה"א אשורית דומה לפ"א יונית וכתיבתם מצד שמאל לצד ימין *[אחי"ה כנים דברי ר"ב וע' הזקנים (לפי העקסאפלא) העתיקו כי היה י ה ו ה עמו μετ᾽αὐτοῦ (πιπι) ΠΙΠΙ ἦ ὅτι עיי' היראנימוס הובא בשלייזנער ח"ב, 540 ועיי' עט"ש לפערלעס 67 וטעות היונים הזאת לסמן ככה את שם המיוחד נעתקה לחכמי הירושלמי להשתמש בזה הדבור ללשון שבועה ושבשתא דעל על] —

* פָּפָּא (שם פרטי לכמה אמוראי דבבל) רב פפא סתם תלמיד רבא עיי' רש"י עירו' כ"ו. תוספ' שבת צ"ג. ויתר מקומות אצל סד"ה ושם אמו היה אושפרתי עיי"ע בר אושפרתי (ח"ב, קע"ג) ע"ש והיה ראש ישיבה בנרש ועסקו בהכנסת שכר תמרים ומזה נתעשר פסחי' קי"ג. עיי"ע סרן ד', נזייתא ועיי"ע דור דור ודורשיו להח' וויים נר"י ח"ג, 204 והלאה. רב פפא סבא סנה' מ"ט: מנחות ל"ג: קידוש' ע"א: רב פפא בר חנן, רב פפא בר שמואל, רב פפא בריה דרב אמה בר אדא, רב פפא בר נחמן, רב פפא בריה דרב יוסף, רב פפא בר אבא, רב פפא בר יעקב עיי' סד"ה כל ערך וערך. רב פפא (בר נחמן) דרכו לאחוז דעת אמוראים המחולקים לצאת בה ידי חובת ההלכה למעשה וכלל בזה הילכך תענית ז'. וש"נ כ"ט: וסוט' מ'. וחולי' מ"ו. ע"ו: והוא הוא הקובע ההלכה בדבור הלכתא (תעני' י'. ועיי' ב"ב קכ"ה: מנחות מ"א:) ועיי' מ"ש הרב הח' ברילל במ"ע יאהרביכער ח"א, 8 להוציא מדעת הח' גרעטץ (ח"ד, 492) — נהר פפא, פפיאתא עיי"ע נהר ב' ועיי"ע פפייתא.

* פַּפִּי (שם אמורא דבבל) חולי' ק"י. ועוד רב פפי השני רבו של רב אשי חולי' פ"ב. עיי' סד"ה וש"נ.

* פַּפּוֹס (בל"ס פָאפּוֹס שם פרטי) א') פפוס בן יהודה בעל של מרים אמו של ישו עיי"ע בן סטדא ומ"ש. ב') בן דורו ובעל פלוגתו של ר"ע ב"ר פכ"א דרש רבי פפוס . . . א"ל ר"ע. ר' פפוס עדיות פ"ז מ"ה ומ"ו כ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג פפיים וכ"ה פפיים סנהד' צ"ד. ובכ"י פ' ר' פפיאס ובילק' כ"י ישעי' כ"ד (ד"ס סנהד' צד קל"ד) פיפוס. ג') יהודה בן פפוס ירוש' ברכות ספ"ב ד"ה ע"ר וירוש' ברכות פ"ה דט"ו ע"ד. ד') לוליינוס ופפוס ירו' מגילה פ"א ד"ע ע"ג ירו' סנהד' פ"ג דכ"א: ועיי' סד"ה צד קנ"ט דפו"ו.

* פּוּפִּידְתָא (שם פרטי) עירו' ס'. בר פופידתא ולי' בכ"י ש"ס ובדפ"ש ובאו"ז ה' עירובי' סי' קס"ד עיי' ד"ס עירו' צד קכ"א.

פִּפְיָיר (מל"י πάπυρος בל"ס פפורון, פיפורן Rohr = Bastgebund, Papierstaude) בכל כלי בעלי פי"ז בכלי' (מ"ג) פיפיירות[2]) שעשה להם קנים ממטה למעלה לחיזוק טהורה. בב"ר פל"ח (ס"פ ל"ז) ואת חצר מות ר' הונא אמר מקום שהיה שמו חצר מות[3]) שהן אוכלין כרישין ולובשין פפייר. פי' עשב שהוא בל' ערבי (?)[4])

---

[1]) בנו"ג איפופי. [2]) בנו"ג אפיפיירות ובפי' רה"ג עפיירות. [3]) עיי"ע חצר ח"ג תע"ו. [4]) אולי היה כתוב בל"י והוא בלי יוני, πάπυρος ופשטו המעתיקים בלי ישמעאל ואח"כ נשתבש בלי ערבי.

פפייר והוא כמו מלבא[1]) ועושין ממנו קליפין והיו לובשין אותן בני חצר מות וי״א פפיירות פיפיירות[2]) מין אילנות כמו אפיפיירות בכלאים (פ״ו, מ״ג) שפירשנו בע׳ א׳[3]). פירוש [אחר][4]) בכלים[5]) ,כלי שנעשה מכלי פפייר והוא כמין קופה גדולה העשויה כמעשה מצודה ושבכה שאינה מקבלת תבואה אלא כגון תפוחים ואגסים ורמונים״ — (א״ב פי׳ בל״י ורו׳ מין עשב גדל ביאור מצרים וממנו היו עושים גליונים לכתוב). *[אחי״ה וזה פי׳ דר״ב אמת וע׳ הזקנים העתיקו כן בצה (איוב מ׳, ט״ז) גומא (שמות ב׳, ג׳ וכ״ה בעקילס וסומכוס שם) ועוד עיי׳ לישעי׳ י״ח, ב׳; לאיוב ח׳ י״א ופליניאוס פי״ג סי׳ י״א. ירו׳ כלאי׳ פ״ו ד״ל ע״ג אם היה דרכו לפסע בין פיפיור לפיפיור וכו׳ והקבוץ שם שתי פיפִּירוֹת, ושם רפ״ז ד״ל ע״ד מותר הפיפיירות[6]). ועוד הוא פיפייארות ירו׳ פסחי׳ פ״א דכ״ז: תוספ׳ כלי׳ ב״מ רפ״ו ושם פיפיאורות — פיפורין עיי״ע אחר ע׳ פיפיות] —

* פִּיפְּיוֹרָא ע״ז י״א. עיי״ע נפר וע׳ אפיפיורא (ח״א, רכ״ז).

פְּפַיְיתָא (שם מקום) בר״ג דפ׳ כיצד משתתפין (עירו׳ פ״ב:) תרתי ריפאתי נהר פפייתא פי׳ מקום ידוע. *[אחי״ה ורש״י פי׳ הוא מקום נהר פפא עיי״ע נהר ב׳. והוא הוא פפוניא אשר שם הורה רב אחא בר יעקב (ב״ב ט״ז. נדה ס״ז:) ורב מתנה (פסחי׳ מ״ב.) והיושב שם והיינו התואר ממנו הוא: פְּפּוֹנָא ב״ק קט״ו. זבניה לפפונא אזל פפונא זבניה וכו׳, הקבוץ שם נ״ד: פְּפּוֹנָאֵי אבל פפונאי ב״מ ס״ח, הוא תואר מן פפא, עיי״ע חכר (ח״ג, שפ״ד)]

פְּפַנְיָא (בל״י שם עיר Ἐπιφανία בסוריא) בב״ר פל״ח[7]) (ל״ז) ההמתי (בראשית י׳, י״ח) פיפיניא[8]) — (א״ב בל״י אפיפניא שם עיר אשר בנאה אנטיוכוס הרשע הנקרא אפיפנים פי׳ בל״י גדול ומהודר) *[אחי״ה ובירו׳ מגיל׳ פ״א דע״א סע״ב אי׳ את החמתי ח מ ת ואולי הוא מלשון חמה וקצף כי שם התול של Ἐπιφανής היה ἐπιμανής המשוגע (Athen. 10,438) — ודע כי בדפ״ר פיז׳ ווניצ׳ וכ״י זה הע׳ נכלל עם ע׳ הקודם ואולי רבינו חשב כי הוא הוא פפייתא ולא היא ובדפא״מ ישנו ע׳ בפני עצמו ושם הסדר אחר ע׳ פפולסמון] —

פְּפִּילְיוֹן בל״י האמצ׳ παπυλεών, παπυλαιών בל״ר papilio אוהל (Zelt בפסיקת׳ ויהי ביום כלות (פסיקת׳ דר״כ צד ב׳.) אין כבודה של בתי שאהא מדבר עמה בפרהסיא אלא עשו לה פפיליון[9]) ואהא מדבר עמה מתוך פפיליון. פי׳ אהל. בילמדנו אספה לי (בתנחומי לי׳) אנו עושין לך פפיליונין ואין אדם רואה אותך. *[אחי״ה ובל״נ ירו׳ עירו׳ פ״ו דכ״ג ע״ג היו שם פפיליונות מגיעות עד הקורות] —

פְּפּוֹלְסְמוֹן (= אפופלסמון מל״י ὀποβάλσαμον (Balsam בב״ר פ׳ ל״ד (ל״ג) קנמון ופפולסמון[10]) ובפ׳ ל״ה (ל״ד) וירח ה׳: מוצא צלוחית של פפולסמון ובפרש׳ מ׳ (רפל״ט) למה היה אבינו אברהם דומה לצלוחית של פפולסמון[11]) פי׳ מור אדם מתבסם בו וריחו נודף עליו מרחוק הרבה וכך היה אברהם שמעו הולך בכל הארצות מ א כ י ל ו מ ש ק ה ו מ ל ו ה ו מ ה נ ה וכו׳[12]) — (א״ב עיי״ע (אפובלסמון) [צ״ל אפופלסמון].

* פְּפּוֹנְיָא, פְּפּוֹנָא עיי״ע פפייתא.

* פְּפּוֹסְיָא (קטוע מן פְּסְפּוּסְיָא Mosaik עיי״ע פספס ג׳) מדרש שמואל פ״ה בו״ד צר צורה והוא נותן פפוסיא לתוך סמניו וכו׳.

* פּוֹפְּסְדָם ירו׳ ברכו׳ פ״ט ד״ג ע״ג עיי״ע פוסרוס.

פֶּץ (= נָפַץ פי׳ ענין נעירה ab- ausschütteln) בפ׳ כלל גדול אמרו בשבת[13]) (שבת ע״ג.) הגוזז את הצמר המלבנו והמנצפו ס״א המנפס[14]), ובגמרא הדש (שם ע״ג:) תנא הדש והמנפץ והמנפס[15]) כולן מלאכה אחת הן, פי׳ גאון המנפץ את האוכל מן עפוריתו חייב משום דש וכן המנפס מולל שבולים. בס״ג דפ״ק

---

[1]) עיי״ע הרני ומ״ש ובעה״ק אלבא והוא ט״ס. [2]) כ״ה בכ״י ה״ב ובדפ״ע פפיירות. [3]) עיי״ע אפיפיירות ח״א, רכ״ז אבל עיי׳ מ״ש. [4]) כצ״ל וכיון על פי׳ רה״ג לכלי׳ בסדר״ט צד 13. [5]) בדפ״ר אמ׳ ובכ״י אבל בדפו״ו בט״ס בכלאים. [6]) בדי זיטאמיר: אפיפיירות. [7]) כ״ה נכון בכ״י ובדפ״ר אבל בשדפ״ע ל״ה. [8]) בדפ״א פיפניא. [9]) בדפ״ר פיפיליון ובפסיק׳ פאפיליון וכ״ה בבמד״ר פי״ב (ועיי״ע פיפקין ומ״ש) ובמד׳ שהש״ר פ׳ אפריון אי׳ פפליון ובילק׳ תרומה רמז שס״ה אפוליון וצ״ל פאפוליון. [10]) בנו״ג פלסמון. [11]) בנו״ג אפופלסמון ובכ״י פריז פלסמין. [12]) לי׳ בכ״י ובדפ״ר וכן לי׳ בב״ר שלפנינו ובכ״י פאריז. [13]) כ״ה בכ״י ק״ם ובדפ״ע בשבת אמרו. [14]) וכ״ה בירו׳ דפו״ו ועיי״ע נפס. [15]) בנו״ג המנפט ועיי׳ הרא״ש ברכות פ״ק ס״ק י״ג.

ביומ׳ (כ׳ :) איתנרת [1]) ליה פוץ עמריה. פי׳ „פעם אחת נשכר עני בן טובים אצל בעל הבית שלא היה מכירו נתן לו צמר לנפצו ונעצב הנשכר שהגיע לזו הפחיתה והרגיש בעל הבית וא״ל הניחהו והשיב לו מאחר שנשכר הנח לנפץ [2]) הצמר" [3]). בפ׳ לא יחפור בגמ׳ אם הבור (ב״ב כ״ו רע״א) דבי מריון [4]) בריה דרבין נפצי כתנא הוו. בר״ג דפ׳ התינוקת (נדה ס״ו.) אמר שמואל זו ממלא דם ונופצה ואין לה תקנה. בפ׳ המדיר את אשתו בגמ׳ או שתהא ממלא (כתובו׳ ע״ב.) על מנת שתהא ממלא ונופצת פי׳ אמר לה כשתמשי מטתך תתהפכי [5]) יפה כדי שלא תתעברי אלא תנפצי שכבת זרע [6]), ומפורש בירוש׳ (כתובות פ״ז דל״א סע״ב) תמן אמרי במעשה ער ואונן שהיו משחיתין ש״ז שלהן [7]). בס״ג דפ׳ המפלת (נדה ל״א.) היינו דאמרי אנשי פוץ מלחא ושדי לכלבא כלומ׳ אם יסור המלח לא יצלח אלא לכלב [8]). וימץ טל מן הגיזה (שופטי׳ ו׳, ל״ח) תרג׳ ונפץ טלא מן גזתא [9]). התנערי מעפר (ישעי׳ נ״ב, ב׳) תרג׳ אתנפצי מעפרא. הציגני כלי ריק (ירמי׳ נ״א, ל״ד) תרג׳ נפצני כמין ריקן. *[אחי״ה עקרו נפץ ע״ש וש״נ. ופוץ הוא הצווי. ועוד פוץ מל״מ ענין פיזור ירו׳ סנהד׳ פ״א די״ט סע״ב ורע״ג שמא יפוצו עכו״ם . . שמא יפוצו האויבים. בנין פלל כל״מ ענין שבירה (zerschmettern) ויק״ר פכ״ז מפוצצת בראשי ההרים. התפלל סוכה נ״ב: אם ברזל הוא מתפוצץ וכו׳] —

פיץ (= פְּצָא בל״ס כמו פָּצָה בל״מ ענין פתיחה, ועוד פצא כמו פסע ענין הליכה באמצע hin-durchgehen) בפ׳ ערבי פסחי׳ בגמ׳ לא יפחתו לו (קי״א.) ואי פצא מאי תקנתיה נפתח בלא [10]). בפ״ק בע״ז בגמ׳ אין בונין (י״ז סע״א) ר׳ חנינא ור׳ יונתן הוו קאזלי באורחא מטו אנהו תרי דירכי [11]) חד פצי לפתחא דע״ז וחד פצי לפתחא דזונות פי׳ לשון הליכה — (א״ב פי׳ פתוח מלי׳ (איוב ל״ה, ט״ז) יפצה פיהו). *[אחי״ה וכ״ה בתרג׳ שם פצי פומיה אבל זו ההוראה תתכן לציון דע״ז והוראת הליכה תתכן לציון דפסחי׳ ועפ״י ההשויה פצא לפסא = פסע וכדאי׳ בכ״י ש״ס הנ״ל ועיי״ע פס ט׳ וע׳ פסע] —

פיץ (= פְּצָא כמו פָּצָה בל״מ ענין הצלה befreien) בפ׳ חזקת הבתים בגמ׳ האומנין (ב״ב מ״ה.) בר ישראל דזבין חמרא לחבריה וקא אתי גוי ואנים ליה מיניה דינא הוא דמפצי [12]) ליה מיניה. בר״ג דפ׳ מי שהיה נשוי (כתובו׳ צ״א :) אי אתיא אימיה מערערא לא מפיצנא לך [13]). להצילך מדרך רע (משלי ב׳, י״ב) תרג׳ דְתִתפצי מן אורחא בישא. להצילך מאשה זרה (שם ט״ז) דתתפצי מן אתתא חלוניתא. הפוצה את דוד עבדו (תהלי׳ קמ״ד, י׳). *[אחי״ה והרבה בתרג׳ ירו׳ עיי׳ עמת״ר ללעווי ובאתפעל אִתְפְּצִי תרג׳ משלי ו׳, ג׳. ה׳; לתהלי׳ ל״ג, ט״ז; ס׳, ז׳; ס״ט, ט״ו. ובפעל לתהלי׳ ע׳, ב׳ לְפַצָּאָה; למשלי י׳, ב׳ מפציא מן מותא בישא ועיי׳ שם י״ב, ו׳; י״ד, כ״ה] —

פצד (= פְּצִיד מל״ס פְּצִידָא גבא ומקוה מים Wasserbehälter, Teich) גבים גבים (מ״ב ג׳, ט״ז) תרג׳ פצידין פצידין. ועלה על כל אפיקיו (ישעיה ח׳, ז׳) תרג׳ פצידוהי, ולחשוף מים מגבא (שם ל׳ י״ד), פלגים יבלי מים (שם כ״ה), לאפיקים ולגיאות (יחזקי ו׳, ג׳) תרג׳ לפצידיא ולחיליא. *[אחי״ה ועוד עיי׳ תרג׳ שם כ״ב, ו׳, ג׳ ותר״י לשמות ז׳, י״ט; י״ח, א׳ להעתקת היאורים. לאיוב ו׳, ט״ו; י״ד, י״א בכ״י ובנו״ג פרצידיהון ועיי״ע פרצד ושם מ״א ז׳ לתהלי׳ י״ח, ט״ז בכ״י פצידי מיא ובנו״ג עמיקי, וזולתם] —

פְּצַח (כל״מ פָּצַח ענין פתיחה öffnen, פַּצְחָא offener Platz, nicht ummauerte Stadt) מבצריו מחתה (תהלי׳ פ״ט, מ״א) תרג׳ פצחוהי תברא [14]) (א״ב תרג׳ ובתי החצרים (ויק׳ כ״ה, ל״א) תרג׳ ובתי פצחיא). *[אחי״ה ועוד עיי׳ תרג׳ לבראש׳ כ״ה, ט״ז; לדברי׳ ג׳, ה׳; לשופטי׳ ט״ו, מ״ז ותרג׳ פרזות (זכרי׳ ב׳, ח׳) פַצְהִין, תרג׳ הבמחנים (במדבר

---

[1]) בנו״ג אי תגרת וכ״ה בפי׳ ר״ח אבל מתוך פי׳ נראה שצ״ל כגי׳ רבינו וכ״ה בדפו״: בסיליאה וקושטי׳ וכצ״ל בכ״י מינכען תחת איגרתא. [2]) וכצ״ל בפי׳ ר״ח ובנדפס בש״ס ווילני׳ בט״ס הנה ינפץ. [3]) ע״כ הועתק מפי׳ ר״ח ביומ׳. [4]) ובכ״י ש״ס דבי מוריון ובנו״ג דבי בר מריון ומלת בר לי׳ ג״כ בריי״ף כ״י עיי׳ ד״ס שלא העיר על הערוך. [5]) כ״ה בדפ״ר ובדפ׳ וויניצי׳ תהפכי. [6]) כ״ה בכ״י ובדפ״ר פיזו׳ וויניצי׳ ובשדפ״ע נשמט בטעות. [7]) זה מפי׳ רבינו. [8]) וכ״ה בפירש״י. [9]) בנו״ג ונפק. [10]) בנו״ג ואי ממצעין ובכ״י ש״ס ב׳ ואי איפסע ובכ״י א״פ דפציא והוא כגי׳ רבינו. [11]) וכ״ה דרכי בכ״י ש״ס ובאה״ת ובנו״ג שבילי ובפי׳ ר״ח בפרשת דרכים. [12]) כ״ה בכ״י ק״ט וה״ב ואמ׳ וכ״ה בש״ס ובכתובו׳ צ״ב. ובדפ״ר פיז׳ באסיל ואמ׳ דמנפצי ובכ״י ש״ס דמנפסי ועיי״ע נפץ. [13]) בנו״ג אי אתיא אם . . לא מפצינא לך. [14]) בנו״ג פציתוי תבירא.

י״ז, י״ט) הכרכי פציחין, תרג׳ אסתר ט׳, י״ט קרוי פציחַיָּא, ושם: הפרזים פְּצִיחָאֵי. והשם הפרטי כחצרים (דברים ב׳, כ״ג) בפציח וקצת דפוסי תרג׳ ברפיח] —

פְּצַח מל״ס פְּצָחָא מאירת עינים (klar, heiter פצוחי עינא (ע״ז כ״ח:) כבר פירשנו בע׳ אכל. *[אחי״ה בע׳ אוכלא א׳ (ח״א, ע״ו:) ע״ש] —

פְּצַח (מע׳ הקודם ועיי׳ ג״כ ל״ע افصح hell ועוד הושאל לברודים (hellfarbig כחום צח עלי אור (ישעי׳ י״ח, ד׳) כשחין פציח. ברודים אמוצים (זכרי׳ ו׳, ג׳) תרג׳ פציחין קטמנין. עקודים נקודים וברודים (בראשית ל״א, י׳) תרג׳ רגולין נמורין ופציחין.

☞ פַּצְטְלִין (מל״י האמצ׳ ול״ר הרשומ׳ בע׳ אפיצטלין kleine, wohlriechende (Brötchen מדר׳ שמ״ר ויתן אל משה ככלותו (ר״פ מ״א) א״ל בנו איני מבקש אלא מן הפצטלין שבתוך פיו פי׳ בל״ר מין פת קטן. *[אחי״ה עיי״ע אפיצטלין ח״א, ר״ל וש״נ עם שנויי הנוסחאות] —

פָּצַל (מל״מ בקל אינו מורגל והורגל בל״ס פְּצַל בל״ע فصل נבדל ונסתעף theilen, ausein- (anderklaffen בשתי הלחם פי״א במנחות (צ״ו.) ד׳ סניפין של זהב היו שם מפוצלין בראשיהן. בפ׳ בא לו כה״ג בגמ׳ כה״ג (יומא ע״א:) ובר״פ כל הזבחי׳ (י״ח:) עמרא מפצל [1]). בפ׳ על אלו מומין (בכורו׳ ל״ט:) או שהיה ראש הזנב מפצל את העצם. בס״ג דפ׳ יוצא דופן (נדה מ״ז.) משיפצל [2]) ראש החוטם פי׳ משיתחיל לינקב שנראה כמפוצל. בר״ג דפ׳ בכל מערבין (עירו׳ כ״ט:) ולא אמרן אלא דלא אפציל [3]) זרתא [4]) זרתא אבל אפציל זרתא זרתא. פי׳ אם הוציא עליו דמיפצלי זרת זרת ויש שגורסין (אביצול) [צ״ל איבצל] זרתא ודוגמתו בפ׳ האומר לחברו בגמ׳ המקדש את האשה ואמר כסבור (קידושי׳ ס״ב:) מאי משמע דהאי אגם לישנא דבוצלנא הוא וכולן לשון פיצול הוא ועל שם כך נקראו בצלים שממהרים לצמוח ולבצול מעצמן. *[אחי״ה כ״ה רק בדפו״ו ובעה״ק שנ״ב וכבר העירותי על זה ועל פירש״י בקידושי׳ הנ״ל בע׳ בצל ב׳ (ח״ב, קנ״ד) ע״ש וכנ״ה בירוש׳ ביצ׳ דס״ג. פצל מיא לכא ולכא. בינוני פעול חולי׳ ל״ט: מפוּצָּלוֹת אתפעל שם נ״ט: היכא דמיפצלא יומ׳ ע״א: עיי׳ לעיל. הפעיל יומי כ״ט. קרניה מפצילות] [5]) —

☞ פַּצוּלַיָּא (= פַּצְעִילַיָּא פי׳ פגי תמרים שפוצעין אותם (unreife Datteln ירוש׳ מסכ׳ יו״ט פ׳ המביא כדי יין (רפ״ד דס״ב סע״ב ורע״ג) באילין פצוליא הוה עובדא פי׳ המפרש בצלים. *[אחי״ה בנו״ג פיצולייא ופיצוליא ובירו׳ מעשרו׳ ספ״א דמ״ט: פצולייא והן הן פצעילי תמרים (ביצ׳ מ׳. שבת מ״ה רע״ב) ועיי״ע פצע ופי׳ המפרש טעות הוא] —

פַּצֵּם (מל״מ פצם בל״ע فصم, فطم ענין שבירה וקריעה aufreissen, spalten; פַּצִּים פי׳ סדק וקרע Riss, Spalt ועוד כמו פסים לחי והמזוזה (Latte, Pfoste, Columne בפ׳ המוציא יין (שבת פ״ב.) חרס כדי ליתן בין פצים לחברו פי׳ בתשובות „אלו שמנסרין הקורות לעשות דלתות ולוחות ונסרים ונותנין חרס בין הנסרים כדי שיכנס בהן הרוח ויבשו מפני שלחין הן ומניין שפצים לשון סדק וקרע [הוא] דכתיב (תהלי׳ ס׳, ד׳) הרעשת ארץ ופצמתה. וקרע לו חלוני (ירמי׳ כ״ב, י״ד) תרג׳ ופצים ליה חרכין. ויש לפרש עוד ששם הלחי והמזוזה פצימא בלישנא דרבנן ויהי כקרא יהודי שלש דלתות וארבעה (שם ל״ו, כ״ג) תרגומו תלת פצים" [6]). בפ׳ חבית בגמ׳ אין נוקבין (שבת קמ״ו:) ובפ׳ השותפין בגמ׳ אין חולקין (ב״ב י״ב רע״א.) פתח [7])

---

[1]) וכ״ה בכ״י ש״ס מינכען ביומ׳ ושם מפציל ובנו״ג איפצולי מפציל ובכ״י ש״ס ב׳ מבציל עיי׳ ד״ס יומ׳ שם. [2]) בנו״ג משיפציל. [3]) כ״ה בכ״י ק״ט וכ״ה בהעתקת פי׳ ר״ח (אבל הפי׳ עצמו חסר) ובדפ׳ פיז׳, ובדפ״ע אפצול ובנו״ג אבציל ועיי׳ הערה 1 ובאו״ז ח׳ עירו׳ סי׳ קל״א סק״י איפצל. [4]) וכ״ה בכ״י ש״ס ובנו״ג זירתא ובפי׳ ר״ח בט״ס זיתא. [5]) ואצל האחרונים השם פיצול היינו אונא המתפצלת. [6]) וכ״ה בפי׳ רה״ג ובמתורגמן והוא הגיה פצימין ובנו״ג פצין ועיי״ע פץ ופצם במתורגמן ודע כי כל זה הביא רה״ג בנגעי׳ פי״ב מ״ד על מח דאי׳ במשנה שם עפר כדי ליתן בין פצים ואולי זה הציון היה כתוב בתחלה ג״כ בערוך ונשמט בדפוסים ועל זה העתיק ובינו דברי התשובה כדאי׳ בפי׳ רה״ג רק בדקדוק יותר כי בפי׳ רה״ג נמצא ללא נכון זה הקרא מירמי׳ ל״ו אחרי דברי התרגומים וכבר עמד על זה הרב בעל ל״ע (שבת צד ע״ז) והוא העיר ג״כ על תשעים מלות בודדות לרס״ג (סי׳ 83) ועיי׳ ג״כ רש״י לתהלי׳ הנ״ל. [7]) וכ״ה בכ״י ש״ס.

בית סתום יש לו ארבע אמות פרץ את פצימיו אין לו ד' אמות קבר סתום אינו מטמא כל סביביו [1]) פי' אלו הפצימין דהשותפין שווי צדדי הפתח לפי שכשקורעין בכותל כדי לעשות פתח משוין הבנין משני צדדין והשווי ההוא נקרא פצים כאשר פי' בתרג' וקרע לו חלוני (עיי' לעיל) וכשמסלקין הפתח לגמרי ומבקשין לסתמו פורצין אותו השווי ועושין צדי הפתח אבנים מדורגות כגון לולין ומעלות כדי לחבר הבנין ולא יודע שהיה בכאן פתח לפיכך אם פרץ פצימיו סילק רשותו לגמרי [2]). בס"ג דפ"ק בסוכה (י"ח.) סיכך ע"ג אכסדרה שיש לה פצימין פי' גאון לחיים [3]). בפ' הקומץ רבה בגמ' ב' פרשיות (מנחו' ל"ד.) בית שאין לו אלא פצים אחד ר"מ מחייב במזוזה וחכמים פוטרין מ"ט דרבנן דכתיב מזוזות ור"מ מ"ט דכתיב וכו' נראין הדברים כי הלחיים והמזוזות והנסרים בשביל כן נקראו פצימין בשביל שהן משוין ומיושרין. *[אחי"ה וכן פירש"י במנחו' שם פצימין מזוזות ובכ"י ש"ס בשבת פ"ב. אי' פסים וכ"ה ברפ"ש, וכ"ה במעשרות פ"א מ"ז בין הפסים אבל במשנ' שבמשניות ובכ"י ש"ס פצים וכ"ה בירו' מעשרות ספ"א דמ"ט: נתנה בין פצים לחבירו וכ"ה פצימין, פצימיה עירו' צ"ג רע"א וצ"ה. ירוש' ע"ז פ"ג דמ"ג: מפרק את פצימיו ופצים, ופצין הוא הקבוץ תחת פצימין כמו פסים עיי"ע וש"נ. ועוד הקבוץ תרג' שני באסתר ו'. א' ואתגוללו פַּצִימַיָּא מאליהם, ושם: הוה מהפך ית פַּצִּימֵי ספרא פי' עמודי הספר. ועוד אי' פוצם ריש רות רבה עוסק בפוצמו ופי' במ"כ בנין פצימין ומזוזות אבל בילק' יהושע רמז ל"ה הגי' בפהמו ונ"ב ס"א בתחומו וכ"ה במד' שמואל פכ"ג ובקהל"ר פ' שם טוב פחמו] —

פָּצַע (מל"מ ענין בקיעה וחיתוך (spalten, trennen בפ' (א') [4]) [וצ"ל י'] בתרומ' (מ"ז) פצועי חולין עם שלמי תרומה. בפ' כל הכלים (שבת קכ"ב:) נוטל אדם קורנס לפצע בו אגוזין. בס"ג דפ' כלל גדול (שם ע"ה.) ר' יהודה אומר פציעה בכלל דישה. בפ' הערל (יבמו' ע'.) איזהו פצוע דכא: גמרא (שם ע"ה:) אמר רבא היינו דקרינן פצוע (דברים כ"ג, ב') ולא קרינן פציע פי' פציע בידי שמים אבל פצוע כמו פרוע כדכתי' (שמות ל"ב, כ"ה) כי פרעו אהרן והוא דבר שנעשה בידי אדם זה פי' רבינו חננאל [5]). ויבקע עצי עולה (בראשית כ"ב, ג') תרג' ירוש' (א') ופצע קיצין לעלתא — (א"ב אין תרג' זה בנוסחאו' דידן). *[אחי"ה כי בנו"ג וקטע קיסין דקיתא.. לעלתא ותיבת לעלתא אי' רק בכ"י ה"ב וב"ר ודפ"ע פיז' והלאה. וזולת זה לי' זה השרש בתרג' אבל אי' בירוש' סנהד' ספ"ב ד"כ ע"ג מפצע קיסין וכו'. ב"ר פצ"ג אם למיפצע קיסין אנא וכו' — וכנ"ה במעשרו' פ"ד מ"א הפוצע זיתים, טבול יום פ"ג מ"ו זיתים פצועים, תרומ' פ"י מ"ז פצועי תרומה. שבת ע"ה. הפוצעו. ירו' שבת רפי"ז דט"ז. קורנס לפצוע בו אגוזים תוספת' ספ"ח (ט') כדי לפצוע בו שתי נימין, שם ספי"ב (י"ג) מפצעין באגוזין, תענית י"ח: פצעו את מוחו בגזירין תוספת' כלים ב"ק רפ"א פצעין את מוחו בגזירין. בינוני פעיל ב"ר פס"ח דין מוחיה פציע. בהפעיל סנהד' פ"ב מפציעין את מוחו. ירוש' שקלים רפ"ו דמ"ט ע"ג היה עומד ומפציע זיתים וכו'. פיעל ירוש' מעשרו' ספ"א דמ"ט: זית שפיצעו בידים. נפעל יבמו' ע"ה: פצוע בכולן בין שנפצע הגיד בין שנפצעו הביצים בין שנפצעו חוטי ביצים. ירוש' תעני' פ"א דס"ג ע"ד נפצע בנו. והשם פֶּצַע מל"מ הקבוץ פצעֵי רוכל וכו', יבמו' ס"ג: קהל"ר פ' כל הדברים: ופצע מוחיהון עד דאתמליין פיצעי פיצעין וכו'. והשם המופשט פְּצִיָעה שבת ע"ה. עיי' לעיל הקבוץ סנהד' ל"ז: פציעות פציעות, ירוש' כלאי' ספ"ט דל"ב: היה בראשו פְּצָעִיּות] —

פָּצַע (מע' הקודם והושאל לענין פיצול sich hin- (u. hertheilen בר"ג דפ' אמר להן הממונה (יומ' כ"ח סע"ב) תימור של חמה מפצע לכאן ולכאן. מה אילה זו קרניה מפוצלות לכאן ולכאן כך שחר [6]) מפצע לכאן ולכאן (שם כ"ט.) [7]) ובגמ' בית אבטינס (שם ל"ח.) לא היו יודעין להעלות

[1]) בנו"ג קבר שפתחו סתום כו' כל סביביו בית סתום וכו' והובא בין שני חצאי עגולה וכן לי' בכל הכ"י אצל ד"ס וכבר העיר שם בצד כ"ז. ששתי נוסחאות נתערבו בא' היה כתוב בית ובשני קבר והיה לו לחעיר ג"כ על הערוך. [2]) ורגמ"ה פי' בע"א ובפי' שני פי' וז"ל ענין אחר שלא פרץ את פצימיו כלומ' היה סותם הפתח ולא היה סותר צורת הפתח המשוקפין והמזוזות אלא בנה בנין סתימה עלייהו דמתוך שלא עקרן ודאי היה דעתו לפתוח וכו' ובפי' ר"ח בשבת קמ"ו: אי' בפירוץ פצימין שנסתלק ממנו דין פתח לגמרי ע"כ. [3]) וכ"ה בפי' ר"ח בסוכה ואולי אותו קורא רבינו גאון או שגם הוא העתיק מפי' רה"ג ורש"י פי' עמודין. [4]) כ"ה בכ"י ה"ב ובדפ"ע אחרון. [5]) אבל עיי' פירש"י וגי' שלנו ומ"ש בעל הפשב"ע. [6]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ואמ' אבל בדפו"ו בט"ס. [7]) ושם ושם מפציע ובכ"י ב' בש"ס פוסע ובפי' ר"ח פוסה ע"ש ועי' פס = פסה.

עשן כמותן שהללו מתמר ועולה כמקל והללו מפצע לכאן ולכאן פי' מפצע כמו מפצל. *[אחי"ה ובפסקי רי"ד ליומ' כ"ח: אי' באמת הגי' מפצל וכ"ה שם בדף ל"ח. — ובנו"ג ושל הללו מפציע וצריך לומר כבכ"י ש"ס והללו ובילק' משלי רמז תתקנ"ד] —

פַּצְעָל (פַּצְעִיל מן פצע פי' פני תמרה שנפצעו עיי' בפנים) בפ' כירה בגמ' מטלטלין (שבת מ"ה רע"ב) ובס"ג דפ' משילין (ביצ' מ' סע"א) בעא מיניה ר' שמעון ב"ר מר' פצעילי תמרה לר"ש מהו פי' בתשובות פני תמרה שהכניסן פירות ונמתקו יפה יפה ועדיין לא בשלו ולא נעשו תמרים פוצעין אותן אחד אחד לשנים בסכין ומעלין אותן לגג ליבשן ומיבשן ומכניסן לקיום וסבירא לן דכיון דהעלן לגג לייבשן אקצינון מדעתיה ואמרינן אין מוקצה לר"ש אלא גרוגרות וצימוקין בלבד. *[אחי"ה ורש"י פי' בע"א וכבר דחוהו התוספו' בביצ' וכתבו כבערוך מבלי שהזכירוהו ועיי' ג"כ תוספ' ישנים בשבת. ובהבלעת העי"ן פצולייא עיי"ע] —

* פְּצַר (ענין תוספות מל"מ vermehren) תרג' הפצר (ש"א ט"ו, כ"ג) כל אנש דפצר ומוסיף וכו' ועיי' פירש"י.

פִּצְתָּא (= פִּיצְתָּא בל"ם פֵּצָא כמו פייסא גורל Loos) תרג' על גורל הצדיקים (תהלי' קכ"ה, ג') על פיצתא דצדיקיא כמו פייס. *[אחי"ה וכנ"ה בתר"י לדברי' ד', ל"ד; ל"ב, ח', למשלי ט"ז, ל"ג; י"ח, י"ח; לדה"י א' ו', נ"ד, ס"ב והלאה] —

פק (= פָּקַק פי' בלא"ר סתם zuschütten aus- verstopfen) בפ' כל הכלי' (שבת קכ"ה:) ר' אליעזר אומר פקק החלון וכו'[1]) פי' „פקק כגון מסך מבגד ומזולתו העשוי לסתום החלון"[2]). בפ' במה בהמה בגמ' חמור (שם נ"ג.) ופוקק לה זוג בצוארה פי' שתוליד קול. בפ' במה מדליקין בגמ' פתילת הבגד (שם כ"ט.) ובפ' כ"ח בכלי' (מ"ב) פחות מג' על ג' שהתקינו לפקוק[3]) בו את המרחץ פי' „המרחץ חלול כדי ליכנס בו האש בכולו כדי שיחם ויש בו נקבים לצאת העשן מהן ויש להן מטליות של בגד מוכנים לסתום ולפקוק בהן את הנקבים"[4]) תאלמנה שפתי שקר (תהלי' ל"א, י"ט) תרג' תתפקקן שפוותי שיקרא. *[אחי"ה ותרג' סתם (דה"י ב' ל"ב, ל') פקק. וכנ"ה בירוש' עירו' ספ"ח דכ"ה: צריך לפוק . . אין צריך לפוק שבת ס"ד: זוג פָּקוּק ירוש' ספי"ז דט"ז: להיות פוקק בו החלון. תוספת' שבת רפ"ו (ז') הפוקק את החלון . . פוקקין את החלון. שם רפ"ד (ה') פוקקין לה זוג. שם ספי"ז (י"ח) ופוקקין את הנקבים. תוספ' עירו' פי"א (ז') פוקקין את הביב וכו'. תוספת' פסחי' ספ"ג (ד') למה פוקקין את העזרה. תוספ' כלי' ב"ק רפ"ו כוורת פחותה פקוקה. תוספ' מקואות רפ"ד פקקו בסיד. כלי' פ"ג מ"ח פקקו בזפת. פרה פ"ה מ"ז פקקה בסמרטוט. פסיקת' רבתי פט"ז ספלים שיהיו פקוקים[5]). התפעל יבמו' ס"ג: עונותיו מתפקקין וגי' רבינו עיי"ע פק ד'. והשם פֶּקֶק פקק החלון שבת קכ"ה. תוספת' עירו' שם נוטל את הפקק מבינתים. תוספ' תרומו' ספ"ז פקק חוצץ. ירו' תרומו' פ"ח דמ"ה ע"ד מכוסה ואינו פקוק וכו' אם היה פקקו חוץ מותר. ושם: משינטל בפיקקו. תעני' כ"ה: ב"ק פ"א. מן הפקק ולמעלה. ב"ר פ"ע מעביר פקק מעל פי צלוחית] —

פק (פלפל מן פק מל"ע فق, فك ענין פתיחה öffnen, auseinanderfalten) בפ' תפלת השחר בגמ' רבן גמליאל (ברכו' כ"ח:) עד שיתפקפקו[6]) כל חוליות שבשדרה פי' „פיקפוק זולתי פיקוק דקיימא לן פיקוק סתימה כדגרסינן (עיי"ע הקודם) פקק החלון ופיקפוק פתיחה כדגרסינן בפ"ק בסוכ' (ט"ו.) מפקפק ונוטל אחד מבינתים וכשכורע אדם וכופף קומתו מתמתחות חוליותיו[7]) ונראות כי מתפתחות החוליות מבחוץ מאחוריו ומסתתמות מבפנים ודוגמא לדבר קשרי אצבעותיו"[8]). *[אחי"ה ע"כ הועתק מפי' ר"ח הובא באו"ז ה' תפלה סי' צ"ב ושם צ"ל כבערוך ולא כדעת בעל ד"ס לברכו' שבערוך צ"ל כבאו"ז כי כוונת רבינו (עפ"י פי' ר"ח) כי פקפוק יש להבדילו מן פיקוק כי הראשון ענין פתיחה והשניה ענין סתימה וכ"ה אמת בל"ע פק (ופלפל פקפק) אבל פיקוק סתימה הוא לא"ר וא"כ מפקפקין עיקר הגי' ולא כפירש"י

---

[1]) וכ"ה במשניות נאפ' ופיז' ובירוש' ובריי"ף ובראי"ש ובנו"ג פקק החלון ר"א אומר וכו'. [2]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח. [3]) בנו"ג בכלי' לפוק ובשבת לפקק. [4]) ע"כ הועתק מפי' רה"ג בסדר"ט 19. [5]) תוספתי מעשרות רפ"א בכ"י אירפ' מפקק ראשון בנו"ג מקפיץ מפקיץ וצ"ל מפקים כהגהת הגראו"ו. [6]) כ"ה נכון ברפ"ר ובכ"י ש"ס מינכען ובשאר המקומות בד"ס לברכו' שם. [7]) באו"ז מתפתחות. [8]) כ"ה בכ"י ק"ט ובאו"ז וברפ"ע אצבעות.

בברכו' ע"ש ועוד עיי' הפשב"ע, ובאו"ז שם פי' ר"ח כל הענין וקצת מזה תראה בע' חזר (= חיזרא בח"ג, שס"ר ע"ש) ויפה פי' ר"ח (בש"ס ווילנ') בסוכ' הנ"ל וז"ל מפקפק פותח ומרחיב ע"כ ומזה בירוש' שבת רפט"ו דט"ו, ותוספת' ביצה פ"ג בחותמות שבקרקע (שבקרקעות) שמפקפקין ומפקיעין ומתירין וכו' וכ"ה בירוש' שבת ספ"כ די"ז ע"ד ירו' ביצה פ"ה דס"ג; וירוש' מגיל' פ"א דע"א] —

פק (= פוק מל"מ ובל"א נְפַק herausgehen ובהפעיל הֶפִּיק מל"מ פי' הוציא herausbringen) בס"ג דפ"ק דקידושין (ל"ט:) פה שהפיק מרגליות ילחך עפר פי' שהוציא לאור טעמי תורה שהן יקרים מפנינים. בס"ג דפ' כיצד מברכין (מ"ה. וש"נ) פוק חזי מה עמא דבר. בויק"ר וכי ימוך סמוך לפ' חשבתי (פל"ד) ותפק לרעב נפשך (ישעי' נ"ח, י') אמר ר"ל[1]) אין לך ליתן לו נחמתו בדברים אמור לו תצא נפשי עליך שאין לי מה ליתן לך — בר"ג[2]) דפ' הדר (עירו' ס"ה.) כל המפיק מגן בשעת גאוה סוגרין וחותמין צרות בעדו פי' „כל המעביר ומכסה יצרו בשעת גאוה כלו' בעת שמתגבר עליו טומן אותו שלא יתגבר סוגרין וחותמין צרות בעדו ולשון מפיק כאפיק נחלים יעברו (איוב ו', ט"ו) ור' יוחנן אמר כל שאין מפיק אתמר כלו' כל שאינו מעביר ומכסהו אלא מגלהו ומפיק מגן לנגדו להלחם כנגדו לכבשו וזו הגאוה היא עת שכרותו של אדם, ר' חנינא סבר לכבשו בשינה כדי להעבירו ולהפיגו טפי עדיף ור' יוחנן אמר חיישינן שמא ישתקע בשינה וימנע מן התפלה אלא לגלותו כדי להתעסק בדרך וכיוצא בו כדי להפיגו ואח"כ יתפלל טפי עדיף". *[אחי"ה ע"כ הועתק מפי' ר"ח (בעירו' ש"ס ווילנ') והובא ג"כ בתוספ' עירו'. ומזה השם פּוּקֵי פי' בל"מ מוֹצָאֵי ירו' פיאה פ"ז ד"כ: בפוקי ריש שתא, ירוש' תעני' פ"א דס"ד ע"ג בפוקי שובתא, ירוש' ע"ז פ"ה דמ"ד ע"ד בפוקי שובא, ירוש' ב"ב פ"ט די"ז ע"א בפקי שמטתא ובאל"ף בראש עיי"ע אפוקי (ח"א, ר"ל: וש"נ) גם הפעל] —

פק (= פוק מל"מ ענין מוט ונדנוד wanken ובהשאילה an Etwas rütteln) בר"ג דפ' לולב וערבה (סוכה מ"ג:) אי הכי כל יומא נמי לידחו את י[3]) לפקפוקי בלולב[4]). בר"ג דפ' מי שמתו (ברכות י"ט.) ובעדיות ב פ"ה[5]) (מ"ו) את מי נידו את אלעזר בן הנך[6]) שפיקפק בנטילת ידים[7]) בפ' אין מעמידין בגמ' השיאו (ע"ז ל"ה.) גזרה חדשה היא ואין מפקפקין בה. בס"פ הבא על יבמתו בגמ' לא יבטל (יבמו' ס"ג:) כיון שנשא אשה עונותיו מתפקפקין[8]) שנא' (משלי י"ח, כ"ב) מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה'. בב"ר פס"ח (ס"ז) לפי שהיו מפוקפקות בידו איכן נתאששו ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו (בראשי' כ"ח, א') וגו', ובפ' ע"ט (ע"ח) לפי שהיו [הברכות] מפוקפקות בידו איכן נתאששו כאן[9]) אחי יהי לך אשר לך (בראשי' ל"ג, ט') פי' כולן קרובי ענין הן ענין זלזול היתר ושיבור. *[אחי"ה וכן פירש"י בסוכה שם לפקפוקי: לזלזולי אבל זו ההוראה רק נשאלת ובלי השאילה היינו לשון נדנוד הנה והנה אי' בשו"ט ריש מזמור נ"ג ושם נדרש לפוקה (ש"א כ"ה, ל"א) מה אתה אומר לו ואתה מפקפק בדבר ואין אתה יכול להוציאו מפיך . . . אל תפקפק בפיך ואל תאמר וכו'. והשם פיקפוק ירו' סנהד' פ"ב ד"כ: פקפוקי דברי' היו שם אמרה כד תיפוק פקפוקתך יהו אומרים עליך שופך דמים את] —

פְּקָא (= פִּקְעָא, פְּקַעַת Knäuel, Kugelförmiges והושאל לקשר שבולט wulstiger Knoten) בפ' הזרוע (חולי' קל"ד:) עד פיקא של גרגרת פי' היא הטבעת הגדולה. ובהנתקים פ"י בנגעים (מ"ט) איזהו זקן מפרק של לחי ועד פיקא של גרגרת איזהו הקרחת מן הקדקוד השופע לאחריו ועד פיקא של צואר (שם מ"י) פי' עצם היוצא מאחורי הצואר. (א"ב תרג' ותשבר מפרקתו (ש"א ד', י"ח) ותתבר פקותיה). בפ' מומין אילו (בכורו' מ"ה.) פיקה יוצא מגודלו. פי' כמין חתיכת בשר יוצא מגודלו[10]). בהנוגע פכ"א בכליי (מ"א) הנוגע בפיקה עד שלא פירעה טמא. פי' פיקא בל' ישמעאל פלכה ובלעז ברטציל"ו[11]) עד שלא פירעה קודם שיתירנה.

---

[1]) בנו"ג א"ר לוי. [2]) בדפ"ע כאן מתחיל ע' מיוחד ולא ידעתי למה. [3]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע אותן. [4]) בדפ"ר נשמט מן בר"ג עד בלולב. [5]) כ"ה בדפ"ר ובדפי פיזו וויניצי' ובאסיל רק בפרק ובדפא"מ בפרק ר' יהודה וגם זה נכון. [6]) כ"ה בדפו"ו ובכ"י ק"ט ובדפ"ר פיזו ובאסיל ובכ"י ה"ב הנד ובדפא"מ חנוך ועיי"ע דגם (ח"ג, י"ה) הערה 4 ומ"ש. [7]) בעדיות בטהרת ידים. [8]) בנו"ג מתפקקין ופירש"י נסתמין ועיי"ע פק א'. [9]) בנו"ג והיכן נתאוששו לו כאן. [10]) וכ"ה בפירש"י ע"ש ובפי' רגמ"ה בקובץ כ"י אנגי' (דף ק"ח:) פי' כעין אצבע יתירה. [11]) בלאי"ט vertécchio מל"ר אמצי' Wirtel, verticula, verticillium והוא וירט"ל בעה"ק ע' כש ועיי"ע פי כוש ועיי' פערלעס בט"ר 102.

בכל כלי בעלי בתים [1]) (כלי' פי"ז מי"ב תוספת' כלי' ב"מ רפ"ז) נודות יין ושמן שיעורן כפיקה גדולה שלהן. בסוף פרה (פי"ב מ"ח) כוש של רוכן [2]) לא יזה לא על הכוש ולא על הפיקה עור של עריסה שהוא מחובר לפיקות חיבור. בכלי מתכות פי"א בכלי' (מ"ו) פיקא של מתכת ר"ע מטמא. בבכורות בפ' הלוקח בהמה (כ"ב.) תנן התם בהטומאה פרק [3]) ז' באהילות (מ"ד) אין לנפלים פתיחת הקבר עד שיעגילו ראש כפיקא מאי כפיקא אמר רב הונא אמר רב [4]) כפיקא של צמר אמר רבי יוחנן [5]) ג' פיקות שמעתי אחת של שתי כי אתא רבין פירשה של אשה כשל שתי של בהמה כשל ערב. גוש הבא מבית הפרס ומארץ העמים שיעורו כפיקה גדולה של סקאין שהוא כחותם המרצופין וישנו בצד העליון של מגופת החבית הלחמית פי' פיקה הוא כמו כדור כאשר פירשתי בע' פי כוש [6]) ואותו שעשוי לטוות השתי קטן ופיקא של סקאין גדולה מכולן שחוטי השק עבין וצריכין יותר כובד וארץ העמים כבית הפרס דמי וכיון דשיעורו כפיקא גדולה חיישינן שמא יש באותו עפר עצם כשעורה פי' הלחמיות שנעשין במקום הנקרא בית לחם ואותו שיעור בצד העליון של מגופת החבית הקצר של מעלה [7]) — (א"ב פי' כמו פקעה ואות ע"ן מובלעת וענין המלה כדור). *[אחי"ה וכן הוזכר יחד כדור עם פקעת בכלי' פ"י מ"ד ופי' רה"ג פקעת (קבורתא) [צ"ל קברתא] בארמית ובובא כטיית ע"כ וצ"ל כובה והוא ל"ע كُبَّة Knäuel ותיבת קבורתא וכדאי' ג"כ בפי' רה"ג לכלי' י"ז, י"ב צ"ל קברתא ופי' קברא בל"ס פקעת והיא היא פיקה ועי"ן מובלעת וכדאי' בע' פקע ה' ובפי' רה"ג בכלים פי"ז הנ"ל ועיי' ג"כ פי' רה"ג לכלי' פי"א מ"ו וזה מה שמפורש בתוספת' אהלו' ספ"ח ובכורו' כ"ב. עד שיעגילו ראש כפיקה (אהלו' פ"ז מ"ד) כפיקה של צמר ופיקה של כוש הוא הוא סיסה בל' רבנן עיי' פי' רה"ג לפרה פי"ב, מ"ח. פיקה של מתכת תוספת' כלי' ב"מ רפ"א כלי' פי"א מ"ו פי' רה"ג כמין חטם של גמל ע"ש כל הענין. ועוד הושאל לחתיכת בשר עודף ובולט ועגול ככדור kugelförmiger Wulst ומזה הענין חולי' קל"ד: נגעי' פ"י מ"ט ומ"י תוספת' נגעי' ספ"ד בכורו' כ"ב. ומ"ה: עיי' לעיל בערוך והקבוץ פיקין עיי"ע בעל פיקה וע' כסת ב'. תוספת' אהילו' רפ"א והפיקה באמצע, ויק"ר פי"ד פיקין פיקין עיי"ע כן האחרון (ח"ד, רנ"ה). ובל"נ תוספת' אהלו' רפי"ג בפיקות עיי"ע מלבן. וכן נקרא הכפתור של מלפפון עיי' תוספת' עוקצי' ספ"ב פיקה התחתונה והובא בר"ש עוקצי' פ"ב מ"ה ובירוש' סוכ' פ"ג דנ"ג ע"ד פי' פיטמתו . . . ר' יצחק בר חקולא אמר פיקא. — ובענין פיקא שבת קמ"ז: עיי' ג' ופי' רבינו בע' פלם — ובענין פקותא שבתרגום עיי"ע אפקותא (ח"א, רל"ה)] —

* פִּיקָה (כמו פיק בל"מ Zittern, Wanken) תוספת' שבת ספ"ז (ח') בכ"י אירפ' מבעיתין לעוית ולפיקה ובנו"ג לעוות ולפוקה. ילק' אסת' ר' תתרנ"ד בשם המדרש הם מכניסין פיקה בממונו של עולם.

* פִּיקָה (שם פרטי) עיי"ע בר פיקה (ח"ב, קס"א) ועוד שם מקום במערתא דפקא קהל"ר פ' חפר גומץ ועוד עיי"ע פקתא.

פָּקַד (מל"מ ענין זכירה ובקור ועיון והשגחה bedenken, auf- besuchen ואצל רז"ל הושאל לעונה beiwohnen) ברייש עדיות (פ"א מ"א) וברייש נדה (ב'.) הלל אומר מפקידה לפקידה פי' בדיקה כל דבר שנגע בו מן הפעם ראשונה טמא אפי' מימים הרבה. בפ"ה בעדיות (מ"ו) ובפ"ה בנגעי' (מ"ג) שער פקודה עקביה בן מהללאל מטמא איזהו שער פקודה מי שהיתה לו בהרת ובה שער לבן והלכה הבהרת והניח שיער לבן במקומו וחזרה וכו' [8]). מאימתי נשמה ניתנת באדם משעת פקידה (סנהד' צ"א:) פי' שנפקדה מבעלה שאין הוולד נוצר אלא לסוף מ' יום וכתיב (איוב י', י"ב) ופקדתך שמרה רוחי והרוח זו נשמה ומשעת פקידה רוח שומר את הגוף עיי' בע' יצר ובע' נשם. *[אחי"ה

---

[1]) כ"ה נכון בדפא"מ. [2]) כ"ה בדפ"ר ואמ' וכ"י ק"ט וכ"ה בע' כש ג' אבל בדפו"ו ובאזיל בט"ס כורן. [3]) בדפו"ו בט"ס פרשה. [4]) לפנינו לי'. [5]) בנו"ג כי אתא ר' דימי א"ר יוחנן. [6]) ושם הוכחתי כי נגרר אחר פי' ר"ח והוא הביא ג"כ ל"ע פלכא וכדאי' בראש זה הערך. [7]) כל זה שייך לרגמ"ה ורק שם בסדר יותר יפה וז"ל (בקובץ כ"י אנגיילי דף פ"ו:) עד שיהא ראשו עגול כפיקה כלומ' שתהא גמורה צורתו ופרצוף פניו ושיהא ראשו גדול כפקעיות של צמר ואי' דמ"ד כפיקה כאבן שהנשים מתחילות לכרוך עליה את הסיסין של שתי קטן ושל ערב גדול פיקה מתוך פיקה עגול מתוך עגול כנראה בנקבה פיקה גדולה פקעית גדולה של סקאין שחוטי השק הן עבין גוש הבא קרקע של בית הפרס ומארץ העמים כבית הפרס דמי כיון דשיעורו כפיקה גדולה שמא יש בו עפר עצם כשעורה וישנו אותו שיעור בצד העליון של מגופת חבית הקצר של מעלה הוא כפיקה גדולה הלחמיות שעושין בבית לחם מקום הוא וכו'. [8]) וכ"ה בתוספת שאנץ לעדיות.

והוראות שונות לפקידה אי' בפסיקת' רבתי פמ"ב יש לפקידה לברכה . . . יש פקידה של ליקוט עצמות . . יש פקידה של גאולה . . ויש פקידה של אמנה ויש פקידה של בנים ובהוראה אחרונה בב"ר פל"ד ופקדתך (איוב הנ"ל) מאימתי נתת בי נשמה משהפקדתני, וכן בקל יבמות ס"ב סע"ב כל היודע באשתו שהיא יראת שמים ואינו פוקדה נקרא חוטא שנאמר וכו' חייב אדם לפקוד את אשתו בשעה שהוא יוצא לדרך וכו', ועוד עיי"ע תפקיד. ומה שענינו שמירה וציווי כל"מ עיי' שבועו' מ"ה. שבועה שלא פקדני אבא, שם מ"ח: מה לי שלא פקדני אבא ומה לי שלא פקדני אחי ועיי' רש"י ב"מ כ' סע"ב. וכן באפעל ירו' ברכות פ"ד ד"ז ע"ג ר' מפקד לאבדן אמוריה, [1]פסיקת' דר"כ צד קנ"ה: ר' זעירא הוה מפקד לחברייהו וכו', קהל"ר פ' עת ללדת הוה מפקיד גו ביתיה. והשם פקדתא פי' צווי מחמת מיתה גיטי' נ': שטר פקדתא. ועוד צווי האל ירו' שקלי' פ"א דמ"ו: העובר על הפקודים (שמות ל', י"ד) דעבר על פִּיקוּדַיָּיא יתן והשם פְּקוּדָה כל"מ פְּקֻדָּה פי' שמירה ועוד מענין צרה מלשון נפקד בל"מ עיי' רש"י סנהד' צ"ז רע"א והפעל בהפעיל הפקיד ב"מ פ"ג מ"א המפקיד ושם ל"ז. והלאה. אפעל שם ל"ו. מפקדי . . . אפקדינהו. בינוני פעיל פסחי' ל"ג: מיפקד פקידי, כריתות ה': מיפקד פקיד. ובתרג' בפַעל ובאתפעל הרבה פעמים להעתקת צוה עיי' עמת"ר ללעווי. והשם פּוּקְדָּנָא כל"ס עיי' תרג' משלי ב', א'; ו', כ"ג; י', ח'; י"ג, י"ג ועוד השם פִּקְדוֹנָא Aufbewahrtes תרג' הפקדון (ויק' ה', כ"א. כ"ג) וכן בל"מ פִּקָּדוֹן שבועו' ל"ו: שבועת הפקדון, שם ל"ז. והלאה. ב"ר רפצ"ג עיי"ע הבא אח"ז, והרבה בהשאילה ר"ה ל"ב: בתנחו' שופטי' סי' י"ב במד"ר פ"ח והקבוץ פקדונות ר"ה שם יבמות ק"ט. ב"ר רפצ"ג פסיק' רבתי פמ"ז] —

פִּקָּדוֹן (דרש פוק דִּין) בב"ר בריש ויגש אליו (רפצ"ג) לאו שמיה פקדון אלא פוקדון. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ובדפ"ע עד דפא"מ ושם בשתי תיבות כלפנינו בב"ר אבל המיוחס לרש"י גורס פוק דין עיי' במ"כ שם] —

פָּקַח (מל"מ ענין פתיחה öffnen ובדרז"ל פתיחת הגל והיינו סתירת ופיזור האבנים ועיי' בפני') בפסחי' בפ' האשה (צ"א.) חוץ מן המפקח בגל. בסוף[1]) ר"ה (ל"ב סע"ב) שופר של ר"ה אין מפקחין עליו את הגל. בכל המטלטלין פט"ז (מ"ד) באהילות המפקח בגל אינו אוכל בדמעו. בר"ג דפ' ר"א אומר אם לא הביא (שבת קל"ב.) מניין לפיקוח נפש שדוחה את השבת. בתוספת שבת בפ' אין עוקרין (פט"ז) א"ר יוסי מנין לפיקוח נפש וכו'. בהלכה קמ' דכתובו' (ה'.) א"ר יוחנן מפקחין פיקוח נפש בשבת. בפ' בן סורר בגמ' הבא במחתרת (סנהד' ע"ב:) לא נצרכה אלא לפקח עליו את הגל בשבת. עת להשליך אבנים (קהלת ג', ה') תרג' עידן בחיר לפקחא דגור אבנין. *[אחי"ה פי' פקח פתיחה ובפרט עינים ולב ב"ב י"ב: יין מפקחו, שבת ק"נ: קנ"א. מחשיכין על התחום לפקח על עסקי הכלה ועל עיסקי המת וכ"ה בירו' ברכות רפ"ג ד"ה ע"ד פי' ענין השגחה, כתובו' ה'. לפקח על עסקי רבים, תוספת' שבת פי"ז (י"ח) לפקח על עיסקי כלה; שם פט"ו (ט"ז) מפקחין על ספק נפשות, תרג' איוב י"ד, ג'; כ"ז, י"ט; לתהלי' קמ"ו, ח'; ובאתפעל שם ע"ו, ס"ה ועוד בהשאילה פתיחת הגל כדי להוציא האדם לאור ולהחיותו ובא בקישור גל עיי' לעיל וכתובו' ט"ו: ובקישור נפש בהוראת השם המופשט פִּקּוּחַ נֶפֶשׁ פי' מחית נפש Lebenserhaltung כתובו' ה'. ט"ו: י"ט. יומ' פ"ה. ירו' סנהד' ספ"ז דכ"ו ע"ג תוספת' שבת ספ"ט (י'). והתואר פִּקֵּחַ מל"מ מי שעיניו או אזניו פתוחות שמ"ר פל"ו משל לפקח וסומא וכו' יבמות קי"ב: פקח שנשא פקחת ונתחרשה, שם פקח בעל הפקחת, שם שני אחין פקחין . . שתי אחיות פקחות ועיי' שם ק"י. והלאה, קי"ג. והלאה ירו' גיטי' רפ"ז דמ"ח ע"ג היה פיקח ונתחרש. ושם פ"ה דמ"ז. פיקחת שיש לה דעת והפכו חרשת וממנו נתפעל יבמות קי"ג. והלאה נתפקח החרש וכו'. ועוד פי' מי שנפתחו לו עין השכל היינו חכם ובקי שבת קנ"ג. ירוש' שבת פט"ז דט"ו ע"ד פקחין הפכו טפשין, ירוש' שבת ספ"ב ד"ה ע"ג אשה פיקחת, כתובות פ"ח. אי פיקח הוא, ויק"ר פ"ד אותו המלך שהיה פיקח, מסכת סופרים פט"ו הלכה י' רובן של ממזרים פיקחין] —

פקט (= פִּקְטִין, פִּקְטִים בל"ס פקיתא מל"י τὰ πηκτὰ מל"ר faex שמרים Bodensatz) בפ' המפקיד בגמ' אם היה שמן (מ':) לוקח מקבל עליו לוג ומחצה שמרים בלא פקטים פי' שמן עכור

---

[1]) כ"ה בכ"י ערוך.

שהוא למעלה מן השמרים[1]. אך שמריה (תהלי' ע"ה, ט') תרגומו ברם דורדייהא ופקטייהא — (א"ב פי' שמן או יין מעוכר). *[אחי"ה שמרים מזקקים (ישעי' כ"ה, ו') מפורש בספרי האזינו פ' שכ"ד שמרים שאין בהן כלום אלא פיקטים, אסת"ר פ' בשנת שלש שמא יתנו שמן פקטים בקנדילים וכו'[2]) ובתוספתי' ב"ב רפ"ה המוכר בפיקטני וכו'. וממנו הפעל עיי"ע הבא אח"ז] —

פַּקְטֵז (פי' עיי' בפנים) תרג' שורו עבר ולא יגעל (איוב ד', י"א) תוריה מבטין ולא יפקטז הביאו בע' אפקטפז. *[אחי"ה ע"ש בח"א, ר"ל וש"נ ג"כ הגי' יפקטן וא"כ נגזר מע' הקודם לזה והושאל לזרע שנעשה כעור ועב] —

* פקטנין ט"ס עיי"ע פקסן ב'.

פָּקַל (פי' כמו פצל ולדעת רבינו כמו קלף ab-schälen) בפ"ק במעשרות (פ"א מ"ו) הבצלים משיפקל ואם אינו מפקל מ ש י ע מ י ד עריִמה[3]). בפ' שני בעוקצין (מ"ה) התחיל לפרק באגוזין ולפקל בבצלים אינו חיבור. פי' משיפקל משיסיר הקלפים מעליהן ולפקל ולקלף אחד הוא[4]). ויש מפרשין מפקיעין עלין שלהן ביחד מאה או מאתים והראשים תלויין למטה ותולין אותן ליבש. *[אחי"ה והר"ש בעוקצין פי' ג"כ (בשם עצמו) ולפקל . . משיפקל כמו לקלף ובכ"י ש"ס במעשרות אי' כן באמת הגי' משיקפלו . . ואם אינו מקפל ונראה שצ"ל משיקלפו . . ואם אינו מקלף] —

פקל (= פוּקְלָא מל"י ורו' fasciculus, φάκελος Bündel) אגודה כפ' כל היד בנמ' בית שמאי (נדה י"ז סע"א) מאן בעי פקולין דנהמא פי' פקולין פשתן נקי כלומר מי רוצה לקנות פקולין לצורך בדיקת תשמיש נהמא היינו תשמיש[5]) בל' נקיה כדכתי' (בראשי' ל"ט, ו') כי אם הלחם אשר הוא אוכל — (א"ב תר"י (א') והפשתה גבעול (שמות ט', ל"א) וכתנא עבד פוקלין פי' בל"י אגודה ואולי מענין זה הערך שקדם). *[אחי"ה ורש"י פי' בגדה פוקלין : קוטון בל"צ coton. ובאלף בראש אפקלין עיי"ע ח"א, רל"א. והתואר פקולי ברכות כ"ח: מגילה י"ז: ופירש"י מוכר צמר גפן שקורין קוטון ע"כ ולולי פירוש הערוך ורש"י הייתי אומר כי פקל כמו פצל (כמו פקח היינו פצח, פקע כמו פצע וזולתו) וכדאיתא ביומא ע"א: כיתנא . . מיפציל עיי"ע פצל ומזה הענין פקוקלת עיי"ע הבא אח"ז] —

פקקל[6]) (= פְּקוּקְלֶת, פְּקוּקַלְתָּא קטוע מן פְּקוּלְקֶלֶת מפעל פָּקַל = פָּצַל פי' דבר המחובר ומתפצל אנה ואנה Sichverzweigendes) בב"ר פע"ט (פע"ח) למה נקרא שמו גיד הנשה שנשה את מקומו ר' הונא אמר הדא פקוקלתא דגידא שריא וישראל קדושים נהגו בו איסור פי' כדאמרי' (חולי' צ"ב:) וקנוקנות שלו מיסר אסירן מדרבנן. *[אחי"ה וקנוקנות פי' רגמ"ה (בקובץ כ"י אנגלי' דף שמ"א.) גידין דקין שמתפרשין מן הגיד אילך ואילך ע"כ (ועיי' ג"כ ערך ענקוקלות). וראב"ד פי' בספרא ויקרא דנדבה פרק י"ז פרש' י"ד (בהוצאת הרב החכם ווייס צד י"ד) אשר על הכסלים (ויק' ג' י') זה החלב שבין הפקוקלות: לשון פקוקלות מורכב הוא משתי מלות פקוק לויות כל דבר שהוא מחובר ומתפצל לשנים שלשה מקומו' קרי פקוקלות והכי אי' בב"ר בענין גיד הנשה האי פקוקלתא דגידא וכו' ע"כ ושם בספרא פרק י"ט חלבו האליה להביא את החלב הסמוך לאליה זה החלב שבין הפקוקלות, ובתוספת' חולי' ספ"ט הגי' הלב שבין פקוקרות ועוד עיי"ע קליבוסת ובע' פקקל (קודם ע' פקר) הביא רבינו זה דסיפרא בע' מיוחד ולא ידעתי למה כי הוא הוא פקוקלתא דזה הערך] —

פיקיילה (= קיפיילה מל"י κεφαλίς כסוי הראש Kopfbedeckung) ביצה דירו' פרקא בתרא (פ"ה דס"ג.) אפרח רוחא פיקיילה על קדליה פי' בל"י מצנפת וסדין של ראש.

פוּקְלְטוֹן (מל"י ποικιλτόν Buntgewirktes) ריש איכ' רבתי ואלבישך רקמה תרג' עקילס פוקלטון פלקטון פי' בל"י רקמה מעשה חושב. *[אחי"ה ועיי"ע פלקט ומ"ש] —

* פקלוניא תנחומ' הישן וארא סי' י"א צריך לו' פלונקיא וכהגהת המו"ל.

פָּקַם (מל"ע فَقَمَ פי' סתם verstopfen) בילמדנו וישם ה' דבר בפי בלעם (במדי' כ"ג, ה') תקע בפיו ופקמה[7]). ויקר אלהים אל בלעם וישם

---

[1]) וכן פי' הראב"ד הובא בשט"מ פקטים שמן עכור הסמוך לשמרים. [2]) ושם פטים צ"ל פקטים. [3]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובפי' רה"ג ובנו"ג עד שיעמיד. [4]) וכ"ה בפי' רה"ג בעוקצין ע"ש. [5]) עיי"ע לחם ועי' סעד. [6]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע פקל. [7]) בתנחומ' בלק סי' י"ב הגי' שעקם את פיו ופקמו כאדם שקובע מסמר בלוח וכ"ה בתנחומ' הישן בלק סי' ט"ז. ועוד עיי"ע כליגוס (ח"ד, רל"ט).

דבר בפיו היה פוקם את פיו כאדם שנותן כלינוס בפי הבהמה ופוקקה [1].

פִּקֵּם (נ"ל מלע فقّس Haar scheiteln ובחבור עם כחל מל"י Schminke, fucus, φῦκος) בפ' המצניע (שבת צ"ד:) וכן הגודלת וכן הפוקסת. בגמ' (שם צ"ה רע"א) גודלת ופוקסת משום בונה. בפ' במה אשה בגמ' יוצאה אשה (שם ס"ד:) והדוה בנדתה זקנים הראשונים אמרו שלא תכחול ושלא תפקוס. בפ"ק במשקין בגמ' ועושה אשה תכשיטיה (מ"ק ט':) ת"ר אלו תכשיטי נשים כוחלת ופוקסת [2] וכו'. בפ' אלו מגלחין בגמ' הקובר את מתו (כ':) ובהלכה קמא דכתובו' (ד':) מי שמת חמיו או חמותו אינו רשאי לכוף את אשתו להיות כוחלת ופוקסת פי' פוקסת מחלקת שערה לכאן ולכאן. בפ' מי שהחשיך בגמ' אין ממרין (שבת קנ"ה:) איזו היא המראה ואיזו היא הלעטה המראה מרביצה ופוקס את פיה ומאכילה כרשינין ומים בבת אחת פי' פותח את פיה כגון פוקסת [3] — (א"ב פי' בל"י ורו' מין עשב או סם בו מאדימין ומייפין הנשים את פניהם ומזה ענין כוחלת ופוקסת גם פקס בל"י ורו' תקון השער במסרק ותספורת ומענין זה גודלת ופוקסת). *[אחי"ה כונת ר"ב על לש' יוני' ורו' הרשומ' בתחלת הערך והפעל ממנו φυκόω schminken; ובענין תקון השער כיון לל"י ורו' πέκω, pecto סורק kämmen ולזו ההוראה האחרונה יותר ברור אצלי פי' מל"ע הרשומ' כי פקס בל"ע תקן השערות התלויות לקדקוד ויפה לועז עה"ק שנ"ב שייטל"ן = scheiteln וכפי' הערוך מחלקת שער לכאן ולכאן אי' במיוחס לרש"י למ"ק ט': וכן בפי"מ להרמב"ם וברטינורא בשבת ע"ש ובהפשב"ע ע' פקס והוא האריך להביא פירושי רש"י המפוזרים וצדדם עם פי' הראשונים עש"ה והנה הש"ס בשבת צ"ד סע"ב פי' פוקסת משום טווה ושם צ"ה רע"ב פוקסת משום בונה גזר ג"כ מל"ע הנ"ל והוא כיש מרבותי שברש"י שם צ"ד: ד"ה וכן הפוקסת, אבל בירוש' שבת ספ"י די"ב ע"ד פי' פוקסת חייבת משום צובעה הרי שכיוונו על ל"י φῦκος וכן מוכרח בזו ההוראה תמיד בקשור עם הפעל כחל במקומות הנ"ל בערוך ובירוש' מ"ק פ"ג דפ"ג ותוספת' נדרים רפ"ז ע"ש. והשם פִּיקָס בספרא מצורע רפ"א ושני (ויקר' י"ד, ד') יכול פיקס ת"ל תולעת אי תולעת יכול אחד מן הצבעים וכו' עיי"ע פיקס. ועוד פי' פקס בל"ע עקם וכפף וזהו פוקס את פיו שבת הנ"ל ובתוספת' ספי"ח ופוקס את צוארו. ור"ב בכונה משנה הגי' פושקת מטעם פי' הערוך פותח ורש"י פי' בע"א ע"ש ועיי' מ"ש האו"ז הל' שבת סי' ע"ח סק"ג בשם הערוך ועיי' בלמוד ערוך שבת צד פ"ו:]—

פִּקֵּם (מהשם פִּיקָס, פיקוסא מל"י πέκος או πόκος (עיי"ע פקרין) צמר ושער גזוז והושאל אצל רז"ל לשער איזה צמחים Härchen, Zäserchen) בריש מעשרות (פ"א מ"ה) הקשואין והדלועין משיפקסו ואם אינו מפקס משיעמיד ערימה וזו המשנה בגררה בס"ג דפ"ק דביצה (י"ג סע"ב) ובפ' השוכר את הפועלין בגמ' ואלו אוכלין (ב"מ פ"ח:) מתיב מר זוטרא איזהו גורנו למעשר בקשואין ובדלועין משיפקסו א"ר אסי משינטל פיקס שלהן מאי לאו משיפקסו בשדה [4] לא משיפקסו בבית פי' הקישואין והדילועין משיפקסו השער הצומח בהם כמו נוצה וכשמתגדלין נושר ואותה נשירה נקראת פקוס. *[אחי"ה וכן פי' מהר"י במ"צ במעשרות (בשם עצמו) ורש"י בב"מ פי' פיקס פרח הגדל בראשו ודבוק בו ולאחר זמן הוא נופל בתלוש ע"כ וכנ"ה בב"מ שם עד דגמר לפיקוסייהו . . . מכי אתחולי פיקוסייהו ובירוש' מעשרו' פ"א דמ"ט. מפורש משיפקסו: מן די ירים פקסוסיה, והפעל פִּיקֵּס ובתוספת' מעשרו' רפ"א אי' בכ"י אירפ' פיקץ וצ"ל כגי' הכ"י ב' פקס, וכן שם קודם מעט בכ"י ומפקק צ"ל ומפקס. ביצה י"ג: כפי גי' הכ"י ש"ס (ד"ס במקומו) גבי שבת תניא מפקסין את הדלועין בשבת והמאירי והרא"ה הביאו ג"כ הנוסחא והא אנן מפקסינן ואכלינן ובפי' ר"ח בש"ס ווילנ' גורס באפעל והא אנן מפקיסין ואכלינן] —

פקם (= פִּיקָס Fleischgewächse) בעל הפיקס (בכורות מ"ה.) ס"א בעל הפיקן וכבר פי' בע' כסת [5].

פקם (= פִּקּוּס שם פרטי למגדל חננאל) ממגדל חננאל (ירמי' ל"א, ל"ח) תרג' ממגדל פקוס וכן מגדל חננאל בזכריה (י"ד, י'). *[אחי"ה וכן שם אומה כי בב"ר פל"ז מבואר כסלחים (בראשית י', י"ד) פקוסים] —

---

[1]) בתנחומ' שם סי' י"ג כאדם שנתן (כלבוס) [וצ"ל כלינוס] בפי בהמה ופוקמה להיכן שירצה כך הקב"ה פוקם את פיו וכ"ה בבמד"ר פ"כ ועיי"ע כלינוס. [2]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר אבל בדפו"ו בט"ד פוסקת. [3]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע עד דפא"מ ושם פושקת ומל"מ פי' פתיחה. [4]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג בט"ס אפיי בשדה. [5]) ועיי' ג"כ ע' בעל פיקה בח"ב, קמ"ח.

ARUCH COMPLETUM

sive

LEXICON

vocabula et res, quae in libris

TARGUMICIS, TALMUDICIS ET MIDRASCHICIS

continentur, explicans

auctore

Nathane filio Jechielis

saeculi XI Doctore celeberrimo, Praeside scholarum Talmudicarum Romae; cum appendice ad discendum utili per Benjaminum Mussafiam, medicum, philosophum, philologum et physicum ad contextum Aruchinum adjuncta.

Praelaudatum opus ex disciplinis contextus Aruchini Venetiis (anno 1531) editi et typis mandatorum optimi ita ex hujus cum editione principis (ante 1480), nec non cum septem Aruchinis veteribus manuscriptis bono cum animo facta comparatione corrigit, explet, critice illustrat et edit.

Dr. Alexander Kohut,

Rabbinus Congregationis „Ahawath Chessed“ in New-York (America).

TOMUS SEXTUS.

Auctoris, cui caes. scientiarum Academia Vindobonensis subvenit, impensis typis mandatum.

VIENNAE 1890.

Im Selbstverlage des Verfassers.

Buchdruckerei von A. Fanto in Wien, IX., Rögergasse 5.

פְּקִסָן (= פְּקִיסְנָא אולי על שם ל״ר pecus בקר והתואר pecuinus vom Vieh והיינו צפיעי בקר Rinderexcrement) בפ׳ אין מעמידין בגמ׳ נודות (ע״ז ל״ג:) רב יצחק [1]) זבן הנהו מאני דפקיסנא מלנהו מיא אחתינהו בשמשא פקעו פי׳ כלים עשויין מאדמה ומצפיעי בקר. *[אחי״ה בכ״י ש״ס דפוקסמין ובפי׳ ר״ח (בקובץ כ״י אנגיילי דף כ׳:) דפקוסנא ופי׳ יש מי שאומר כלי עץ ארז והן תאשור ויש מי שאומר כלים מדובקים בפקוסנא וכל׳ ערב אלך ע״כ ותיבת אלך אולי ט״ס וצ״ל וכל בל״ע وحل צפיעי בקר וכן פירש״י צפיעי בקר או צ״ל אללך וכ״ה באמת בתש׳ הגאוני׳ (הוצ׳ ה׳ הרכבי סי׳ מ״ז צד 23) והוא בל״ע الك מיץ של צמח لك שדרכין לצבוע בו כלים] —

פקסן (= פַּקְסִינוֹן מל״י ורו׳ πύξινον buxus בל״ם פוקסינון בל״ע بقس Buchsbaum) בב״ר פט״ו [פ׳] ויטע (רפט״ו) תאשור (ישעי׳ מ״א, י״ט) ופקסונין) [וצ״ל פוקסינון] למה נקרא שמו תאשור שהוא מאושר מכל מיני ארזים וכן ישנו בילמדנו פ׳ ויקח לי תרומה (תנחומ׳ תרומה ססי׳ ט׳) [2]) — (א״ב פי׳ בל״י מין עץ ארז אשר עלהו לא יבול ויש לו צורת הדס ואולי הוא הנקרא אשכרוע בל׳ משנה). *[אחי״ה לא רק אולי אלא ברור הוא וכ״ה בל״ם עיי״ע אשכרוע ח״א שי״ד וע׳ פירשע ומ״ש. ובירוש׳ כתובות ספ״ז דל״א ע״ד פיקסינה ובפי׳ רה״ג לנגעי׳ פ״ב מ״א פיקסינין ועיי״ע אשכרע ומ״ש — ועה״ק לועז ולאדר ב״א׳וכיון על Flieder והוא הוא Hollunder] —

פקע (= פְּקוּעָה פי׳ כמו ביקוע פי׳ סדק Erdriss, Spalt) במסכת שביעי׳ בגמ׳ דבני מערבא (רפ״ג דל״ד רע״ג) מאימתי מוציאין זבלים משיבש המתוק ופירשו בגמרא פקועה אמר ר׳ יוסי [3]) הדין פקועה דבקעתא והם סדקים שבבקעה כשהמטר יורד מתמלאין מים ואינן מתייבשין אלא לאחר זמן על שם מתקו לו רגבי נחל (איוב כ״א, ל״ג) והוא אלמדר בל׳ ישמעאל — (א״ב פקע כמו בקע). *[אחי״ה וא״כ פקועה דבקעתא פי׳ ביקועא השדה וכבר פירשתי בע׳ מתק ע״ש ושם רמזתי כי הר״ש לשביעי׳ פ״א מ״א ופ״ט מ״ו הביא הערוך ע׳ מתק ונעלם מעיניו ומעיני מהר״י במ״צ פי׳ רבינו בע׳ פקע א׳. ומ״ש רבינו והוא אלמדר כיון לל״ע مدر רגב והוא פירוש על רגבי נחל] —

פקע (= פְּקִיַע כמו פקעת פי׳ אגודה Knäuel, Bündel)) מתירין פקיעי עמיר לפני בהמה (שבת קנ״ה.) כבר פירשנו בע׳ כף (ג׳). פ״א „פקיעי עמיר אגודות פקיעין ב׳ אגודות כפקיע כפין ג׳ אגודות בכף״ [4]). בפ׳ הגוזל ומאכיל בגמ׳ הגוזל שדה (ב״ק קי״ז.) א״ל אנס הושיט לי פקיע עמיר [5]) זה. ובפ׳ השוכר את הפועלים (ב״מ צ׳:) רשאי בעל הבית להתיר פקיע עמיר לפני הבהמה כדי שלא תאכל מן הדישה. *[אחי״ה ובתוספת׳ ב״מ רפ״ח ורשאי השוכר להאכילה פקיע עמיר כדי שלא תאכל הרבה בשעה שהיא דשה. ופירש״י בשבת וב״מ פקיעין קשין של שבלים שאוגדין וכו׳ ובב״ק פי׳ קשר והנכון כפי׳ ר״ח הנ״ל שהוא כמו פקעת והיינו אגודה. תוספת׳ סוכה רפ״א סיכך בחבלין ובפקיעי עמיר] —

פקע (= פְּקִיַע והוא בינוני פעיל מן פקע = בקע פי׳ הרצועה שעושה סדקים) בר״ג דפ׳ ב׳ ביומ׳ (כ״ג.) ולא עוד אלא שלוקה מן הממונה בפקיע מאי פקיע אמר רב יהודה [6]) מדוורתא [7]) והיא מטרקא „והיא כמין חבל מפתיל [8]) תלוי במקל כגון הרצועה שבי״ד מכין בה ופי׳ הממונה בפקיע הממונה להכות בזה הפקיע״ [9]) אמר אביי (יומא שם [10]) הא דתנן בפ״ה בשקלי׳ (מ״א) בן בבי [11]) ממונה על הפקיע מאי פקיע נגדא. *[אחי״ה בנו״ג אמינא מאי פקיע וכו׳ ומיותר הוא ולי׳ בכ״י ש״ס וכפי זה פירוש של אביי קשה שהשוה ממונה על הפקיעה עם לוקה מן הממונה בפקיע כי הראשון פי׳ הממונה על הפתילה והאחרון פי׳ הנלקה מן הממונה על ידי הכאה ברצועה ונ״ל פי׳ פקיע כאמור בראש הערך היא הרצועה שעושה סדקים בבשר ולפירש״י מפסקת בראשה לרצועות דקות ע״ש בד״ה דפסיק רישיה ובנין פעיל ראיה לדבריו — ובענין בית פקיע (עדיות פ״ג מ״ה) עיי״ע בח״ב, פ׳ ומ״ש] —

פָּקַע (פי׳ כמו בָּקַע כלו׳ קורעין וחותכין החוטים לשזירת הפתילות einen Docht drehen)

---

[1]) בנו״ג רב יצחק בר ביסנא הוה ליה ובכ״י ש״ס ר״י בר מתנה הו״ל. [2]) ושם בט״ס פקטינון. [3]) בנו״ג ר׳ מנא. [4]) כ״ה נכון בדפו״ו (ובדפ״ר בטעות פקיעי עמיר אגודות כפקיע כפין ב׳ אגודות בכף) והועתק מפי׳ ר״ח בשבת ש״ס ווילני ושם אי׳ בזה״ל פי׳ פקיעי אגודות כדתנן (כלי׳ פ״י מ״ד) פקעת גמי בא רב הונא לפרש וכו׳ אלא הפקיעין ב׳ אגודות כפקיע והכפין ג׳ אגודות בכף. [5]) בדפ״ר לי׳. [6]) וכ״ה בכ״י ש״ס ובנו״ג רב. [7]) עיי״ע ומ״ש ושם העירותי על הטעות בפי׳ ר״ח אשר אחריו נגרר רבינו וש״נ שינוי הנוסחאות. [8]) וכ״ה בפי׳ ר״ח ובע׳ מטרקא ובדפ״ע כאן מפושל ועיי״ע הבא אח״ז הציון מירוש׳. [9]) ע״כ הועתק מפי׳ ר״ח ביומא הנ״ל. [10]) ושם אי׳ ג״כ מריש הוא אמינא. [11]) בענין שנוי נוסחאות עיי״ע בבי בח״ב, ז׳ ומ״ש.

בר"ג דפ' במה מדליקין (שבת כ"א.) תנן בפ' החליל (סוכה נ"א סע"א) מבלאי מכנסי הכהנים ומהמייניהן היו מפקיעין ובהן היו מדליקין. ירושלמי בסוכה (פ"ה דנ"ה:) מבלאי מכנסי כה"ג היו מדליקין נרות שבפנים מבלאי מכנסי כהן הדיוט היו מדליקין נרות שבחוץ, כתיב (שמות כ"ז, כ'; ויקר' כ"ד, כ') להעלות נר תמיד שיערו לומר אין לך דבר עושה שלהבת אלא פשתים בלבד מהו מפקיעין תרגמה ר' חגי[1]) מפשילין, בפ' אחרון בפיאה (פ"ח דכ"א.) ר' יוסי על לכפרא בעא מקמה[2]) לון פרנסין ולא קבלין עליהון על ואמר קומיהון בן בבי על הפקיע ומה אם זה נתמנה על הפתילות זכה להמנות עם גדולי הדור אתם שאתם ממונין[3]) על חיי נפשות לא כל שכן. *[אחי"ה וכ"ה בירו' שקלים פ"ה דמ"ח ע"ד עיי"ע זיינ (ח"ג, רפ"ה) וכן מבואר ביומ' כ"ג. ממונה על הפקיעה: פ ת י ל ה[4]) ענינו עשיית פתילות משזירת החוטין וזה מה שפירש"י בשבת ובסוכה הנ"ל מפקיעין קורעין ועושין פתילות, וגם במובן סתירת החבל ועבותות ובזה הענין מתיר ומפקיע וחותך . . אבל לא מפקיע שבת קמ"ו. (ורבינו הביאו בע' פקע ו') ופירש"י סותר שרשרות החבל בכלי ועוד עיי' ביצה ל"א סע"ב ול"ב רע"א מתיר אבל לא מפקיע ירו' שבת רפט"ו דט"ו. בחותמות שבקרקע שמפספקין ומפקיעין ומתירין וחותכין וכו' עיי"ע פק ב' וש"נ. אסת"ר פ' חור שהכל מפקיעין בחבלי צמר ובחבלי פשתן וכו' ויתר דוגמאות עיי' בע' פקע ו'] —

פקע (= פְּקַעַת פי' כמו קבורא בלרז"ל Knäuel ועגול ככדור וככפתור וכן בל"ס פְּקִיעָא (knäuelförmige Verzierung בפ' כירה (שבת ל"ח:) לא יפקיענה בסודרין פי' מביאין סודר או מטלית ומניחין אותן בשמש עד שמתחממות יפה ו כ ו ר כ י ן הביצה בהן ושונין ומשלשין עד שתתגלגל. באלו כלים פ"י בכלים (מ"ד) הכדור והפקעת של גמי ובפ' י"ז (מ"ב) החמת שיעורה בפקעיות של שתי. בר"ג דפ' אין דורשין (חגיג' י"ב.) בשעה שברא הקב"ה את עולמו היה מרחיב והולך כשתי פקעיות של שתי. בב"ר פ"י ויכלו כיצד ברא הקב"ה את עולמו נטל שתי פקעיות אחת של אש ואחת של שלג ופתכן זה בזה ומהן נברא העולם. ובפ' י"ב אלה תולדות נטל פקעיות של גמי וקשרם כנגד הפתח התחילו הכל נכנסין ויוצאין דרך הפקעת[5]). בפ' ראשית הגז בגמ' כמה היא מרובה (חולי' קל"ח.) ר' אליעזר אומר בפקעיות של שתי. בס"ג דב"ק (קי"ט:) ולא שיירי פקעיות פי' קיבורא[6]) בארמית וסיסא בלישנא דרבנן וי"א פיקה בלא עיי"ן ע' מובלעת — (א"ב תרג' בפסוק בימים ההם כשבת (תרג' שני אסתר א', ב') מפקע במנגנון ענין סבוב ואולי לשון מקרא זה פקעים (מ"א ו', י"ח; ז' כ"ד) ופקעות (מ"ב ד', ל"ט) כי עגולים הם וכן נקרא כדור עשוי מן מטוה או מן גמי). *[אחי"ה כנים דברי ר"ב וכמו שרשמתי בתחילת הע' והפשיט' למ"א הנ"ל העתיקה פקיעא ומזה נקרא פרי האבטיחין הקטנים פקועות (עיי"ע פקועות) שהוא עגול ככדור[7]) וכן כדור וכריכה של גמי או מטוה נקרא כן ובל' רבנן קבורא והוא ל"ס עיי"ע פקע וש"נ פי' רה"ג אשר אחריו נגרר רבינו ויפה הביא ראיה ר"ב מל' התרג' (השני) באסתר וכן שם הוו מנגנין פקעין ופי' מתגלגלין ונתכרכין (sich wälzen) ומזה היטב נתפרש לא יפקיענה בסודרין (שבת ל"ח:) וכפי' רבינו וכורכין וכו' וכן בחי' הר"ב המאירי וחי' הר"ן בשם הר' יהונתן אי' יפקענה יכרכנה עיי' למוד ערוך בשבת שם וש"נ דברי הרמב"ם (תחלת ס' מעשה רקח) המפקיע את הביצה פי' יכרוך הביצה בבגדים והכריכה נקראת פקיעה . . וכן קורין לכדור הנכרך שמשחקין בו פקעת והרב תוי"ט נדחק בפירושו ע"ש והרחיק פשט הערוך וכמ"ש הרב בעל ל"ע הנ"ל, ופירש"י מענין שבירה קשה להלמו ותמה אני על ה' לעווי שפי' ג"כ ככה — ועה"ק שנ"ב הטיב ללעז קניילן ב"א knäulen] —

פָּקַע (פי' מל"ע فقع כמו בקע סדק וקרע reissen, spalten, sprengen, בֶּן פְּקוּעָה aufgeschlitztes Thier ובקשור שער den Marktpreis in die Höhe treiben; פִּיקְעָא Spalt, Oeffnung des Mastdarms) בפ' סדר תעניות כיצד (ט"ו:) אין גוזרין תענית על הציבור לכתחלה בחמישי שלא להפקיע את השערים. בר"ג דפ' הקורא את המגילה למפרע (י"ז:) ומה ראו לומר ברכת השנים בתשיעית

---

[1]) בנו"ג ר' הגיי קומי ר' יוסה. [2]) בנו"ג מוקמה. [3]) בנו"ג מתמנין. [4]) כ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג פתילתא ובכ"י א"פ מא פקיע פתילתא. והנה כפי תרג' ר' חגיי מפקיעין היינו מפשילין (נ"ל מל"ע فتل עושה פתילה Docht drehen ועיי"ע קודם לזה בגי' מפושלין). [5]) בב"ר רפי"ב הגי' נטל פקעת של גמי וקשרה כנגד הפתח ונכנס דרך הפקעת ויצא דרך הפקעת וכ"ה בקהל"ר פ' ופניתי ושם הגי' פקיעת הגמי. [6]) ויותר טוב קבורא כמשפט ל"ס עיי"ע קבר ועי' פקא. [7]) עיי' לעף פפלנ"צ 278.

א״ר אלכסנדרי כנגד מפקיעי שערים דכתיב (תהלי׳ י׳, ט״ו) שבור זרוע רשע ורע ודוד כי אמרה בפרשת תשיעית אמרה. בפ׳ חבית בגמ׳ שובר (שבת קמ״ו.) ושל גרוגרות מתיר מפקיע וחותך[1]. בפ׳ אין מעמידין בגמ׳ מתרפאין (ע״ז כ״ח סע״א) ר׳ יעקב חש בפיקעא פי׳ „מלשון ב ק י ע ה[2]) והיא פיקה כלומ׳ מקום שנבקע בתחתוניות של אדם“[3]) פי׳ אחר בין טבעת לטבעת בגרגרת[4]) ונינח פיקעא להרי פיקעא (שם:) פי׳ יניח סדק של גרעינ׳ נגד חברתה פיקעא עילאה מה שיש לו בחוץ תתאה מה שיש לו בפנים[5]). בן פקועה (חולי׳ ס״ט. ע״ד. והלאה) כבר פי׳ בע׳ בן. *[אחי״ה והוא בע׳ בן פקועה. אבל ההן פקועה בירו׳ שביעי׳ רפ״ז דל״ז: פי׳ כמו פקעת של ע׳ הקודם לזה. וכנ״ה בענין בקיעה וקריעה וקפיצה ע״ז כ״ח: פקעא עינא, שם ס״ח. עינא . . תפקע, פקע עינא דבר שישך. ב״מ כ׳: פקע ארזא דבי רב, שם מ׳. לפקע כדא, פקע כדא. זבחי׳ פ״ו. גחלת שפקעה וכו׳, איכ״ר פ׳ ובתי חמית דשרית דביתא פקעא. ירו׳ מעשרו׳ פ״ג ד״נ ע״ד פעמים שהיא פוקעת תחת הגלגל וכו׳, ב״ר פל״ב ור״פ ל״ד עד שהיא פוקעת. תוספת׳ פרה ספ״ג פקע מעורה ומשערה וכו׳ ושם לידים עיי׳ בהפעיל. ובהשאילה פסיק רבתי ספי״א שמא תפקע האוזן של שומע ובמכילת׳ יתרו בחדש פ״ב שבר אוזן. ועוד ענין הפסקה כאלו נקרע או נקפץ ירו׳ יבמות פ״א ד״ב ע״ג פקעו ממנה קידושין, חולי׳ קל״ט. פקעה ליה קדושת׳, שם פקעה קדושתייהו. ירוש׳ כתובות פ״ח דל״ב: פקעת מינייהו קדושתן, ירוש׳ מ״ק רפ״א ד״פ. דלא יפקען ויאבדון. הפעיל ואפעל. ב״ר ספכ״ח ומפקיע בחיצאות עיי״ע כפע (ח״ד, רצ״ח) וגי׳ רבינו שם. תוספת׳ ידים פ״א הפקיעו את מוליאר פי׳ הר״ש בידים פ״א מ״ה שעשה בה סדק ויצאו המים כמו פקע כדא, גיטי׳ ל״ג. ואפקעינהו רבנן לקידושין מיניה, שם ל״ו. במאי אפקעינהו, שם: לאפקועי ממונא. שבועו׳ מ״ח: אפקעתיה. ובחבור עם שער פי׳ הוקיר שער עיי׳ לעיל. אתפעל תרג׳ שני באסתר ג׳, ז׳ אתפקע שור ירושלם פי׳ נתבקעה חומת ירושלים. והשם פֶּקַע פי׳ בקיעה (Sprung, Spalt) פסחי׳ פ״ד: פ״ה: משום פקע. ב״ר פצ״ד לא קשר ולא פקע. ובענין הפסקה וביטול כתובו׳ מ״ז. יהיב לה שכר פקעתָהּ. תוספת׳ סוף תמורה שנתן לה שכר פקעתה] —

פקע (= פְּקִיַע כמו בקיע מל״ע עיי״ע בקיע (ח״ב, קס״ב) מלומד ורגיל (erfahren בר״ג דפ׳ גט פשוט (כ״ב קס״ד רע״ב) מי פקיע ר׳[6]) במקושר פי׳ כמו בקי — (א״ב בקיע כתוב בנוסחאות). *[אחי״ה אכל בכ״י ש״ס פ׳ פקיע ובפי׳ רגמ״ה כ״י בקיע (ובש״ס ווילנא נדפס מתוך כ״י שלי בטעות בקי ושם ג״כ בש״ס בקי) ועיי״ע בקיע. והוא בינוני פעיל וכן ביבמות ל״ז: דפקיע שמייהו פי׳ מפורסם ובני אדם מורגלין בהם] —

פַּקוּעוֹת (מל״מ פַּקֻעוֹת die kugelrunde Frucht der Coloquinte) בפי׳ במה מדליקין (שבת כ״ד:) בשמן פקועות. בכלים בס״פ י״ז (מי״ז) ר״ש אומר אף של פקועות כיוצא בהן וכן בסוף עוקצין (פ״ג מ״ד.) פי׳ הן כגון אבטיחין קטנים והן מרין ועושין מהן שמן וי״מ דילועי מדבריות — (א״ב ל״מ זה (מ״ב ד׳ ל״ט) וימצא פקועות שדה). *[אחי״ה צ״ל וימצא גפן שדה וילקט ממנו פקעת שדה. וכן פי׳ רה״ג בעוקצי׳ (והוא גורס של פקיות) ופי׳ רבינו הובא ברד״ק בשרש פקע ובמלכי׳ הנ״ל פי׳ זה בשם הגאונים ע״ש ועוד עיי״ע אנגירון, דלע ירק (= יריקת חמור) וע׳ כנגר ומ״ש, ורש״י פי׳ כ״מ בערוך ור״ש בכלי׳ ועוקצי׳ הנ״ל הביא פי׳ הערוך ועוד עיי׳ מ״ש הר״ש באהלות פ״ח מ״א וש״נ התוספת׳ (פי״ג) — ותרג׳ העתיק פיקעי חקלא — ואולי מקום ישיבת ר׳ יהושע פ ק י ע י ן (= בקיעין) עיי״ע (ח״ב, קס״ב) נקרא על שם הפקועות הצומחות שם] —

* פְּקְפֵּק, פְּקַק עיי״ע פק.

פקקל (= פְּקוֹקֶלֶת עיי״ע בע׳ פקל) בספרא בפ׳ שלמים (ויקרא דבורא דנדבה פרק י״ז, פרש׳ י״ד) אשר על הכסלים (ויק׳ ג׳, י׳) זה חלב שעל הפקוקלות, ובפרשת מזבח השלמים (שם פרק י״ט) חלבו האליה תמימה להביא את החלב הסמוך לאליה זה חלב שבין הפקוקלות. *[אחי״ה וכבר פירַשתי לעיל והוא הוא פקוקלתא של ב״ר פע״ח וקרוב הדבר שרבינו הוסיף זה הערך בסיום הפרק פקע וקודם שהתחיל פרק פקר כי בלי זה חידוש למה הפריד הענינים השייכים להדדי] —

[1]) ועיי״ע פקע ד׳ וש״נ. [2]) כ״ה בכ״י ק״ט וכ״ת בפי׳ ר״ח ובדפ״ע פקיעה. [3]) ע״כ הועתק מפי׳ ר״ח ועיי׳ ג״כ תש״ג (בהוצ׳ הרכבי) סי׳ מ״ז צד 22. [4]) ורש״י פי׳ בטבעת של בית רעי. [5]) ורש״י פי׳ סדק של גרעינין נגד סדק שבבשרו. [6]) כ״ה נכון בדפ״ר ובדפ״א אבל בדפו״ו פקיעי ולי׳ ר׳.

פקר (פֵּיְקַר נ"ל מל"פ پیکار עצה ומחשבה לרעה ומלחמה (feindliche Absicht, Anfechtung בגמ' דפ' סדר תעניו' (כ"ד:) לא ליהוי פיקר בהדי יהודאי. פ"א עסק דברים. *[אחי"ה לפנינו בתענית כ"ד: (ולא כמו שנרשם בצד בדפ"ע וגם בעמת"ל ללעווי דף י"ח) אי' כס"א ובעל ד"ס לא הביא גי' אחרת וכן לא מצאתי גי' רבינו לא בפי' ר"ח בש"ס ווילנא ולא בכ"י פי' רגמ"ה אשר תחת ידי (ומשם נדפס בש"ס ווילנא) ובכל זאת גי' רבינו עיקרית היא ומל"פ הנ"ל ואיפרא הורמיז אימא דשבור מלכא בלי ספק בל"פ דברה אל בנה שלא יהיה לו עסק דברים וכונת ומחשבת אויב להלחם נגד היהודים וזו היא באמת הוראת המלה הפרסית וה' לעווי העתיק Händel וזה הוא נכון אבל גזרת המלה נעלמה מעיניו] —

פְּקַר (מהשם אפיקורוס zügellos leben, die Schrift häretisch erklären הפעיל הפקיר = הבקיר (etwas freigeben בס"ג דפ' הקורא את המגלה עומד (כ"ה:) מתוך תשובה שהשיב אהרן למשה פקרו המינין[1]. בר"פ ואלו מגלחין (מ"ק ט"ז.) ומנא לן דאי מתפקר בשליחא דבי דינא, הני מילי דממונא אבל לאפיקרותא עד דחיילא שמתא עליה שלשים יום (שם). בילמדנו שלח לך אנשים ויספרו לו (במדבר י"ג, כ"ז) הרשע הפקר שהוא בא לומר לשון הרע הוא מתחיל מן הטובה וכו'[2] וזהו אפיקורוס שפירשנו במקומו. *[אחי"ה ובע' הנ"ל כבר העירותי שרז"ל בנו מן זה השם הפעל[3]) וזהו הרשע הפוקר דילמדנו ופקרו המינין במגיל' הנ"ל[4]) וכ"ה בירו' ברכות פ"ט די"ב: (כגי' המהרש"ס סנהד' ל"ח: אבל אפיקורוס ישראל כש"כ דפקר טפי, שם ס', מי פקירי כוליהאי. ובאתפעל מ"ק הנ"ל מִתְפְּקַר פי' מרד, ושם: האי טבחא דאיתפקר ברבי טובי, ירוש' סנהד' פ"ב ד"כ: פקרה עצמה כלומר עשתה עצמה הפקר. ובזה הענין בהפעיל ואפעל (ובירו' לרוב פעמים בבית עיי"ע בקר ועי' הבקר) גיטי' ל"ט. והלאה המפקיר עבדו, ירוש' שקלי' ג'. (בש"ס בבלי) התקינו שיהו מפקירין את כל השדה, ברכו' מ"ז. אי בעי מפקר להו לנכסי וכו', סוכה מ"ד: אפקר זיתיא לחשוכיא, ב"מ ל': לכ"ע אפקרנהו ולך לא אפקרנהו, שם ס"ח: אפקורי מפקר להו, בינוני הָפעל סנהד' מ"ט. מה מדבר מוּפְקָר לכל אף ביתו של יואב מופקר לכל. — ילק' מ"א ר' רכ"ד בשם תדב"א ויעזב את הבקר (מ"א י"ט, כ') מיד הפקיד כל אשר לו צ"ל הפקיר] —

פקר (= פּוּקְרֵי מִפעל פקר בל"ע فقر נקב וא"כ בי פוקרי בית הנקב (Spalt, Oeffnung בפ' הערל בגמ' פצוע דכא (יבמו' ע"ו.) מייתינן נהמא חמימא דשערי ומנחינן ליה אבי פוקריה ומיקרי[5]) פי' במקום הסדק. *[אחי"ה ועיי' ג"כ פירש"י, ולפי הענין הוא כמו פִּקְעָא דלעיל ולפי גזרתה מל"ע הנ"ל] —

פקרין (= פּוּקְרִין מל"י πoκάριoν גז של צמר Perrücke ועוד Häuflein geschorener Wolle עיי' בפנים) בר"ג דבמה טומנין (שבת נ'.) יוצאין בפוקרין ובציפי צמר. בב"ר פ' ע"ח (ע"ז) ויותר יעקב: נטל פוקרין ונתן בצוארו פי' מה שגוזז מן הבהמה כולה ביחד פוקרי בל' רומי פ"א בע' ציפי — (א"ב פי' בל"י גיזת צמר). *[אחי"ה והוא מל"י הנ"ל ורבינו הרבה פעמים החליף ל"י עם ל"ר ופי' פוקרין כריכה של גיזת צמר[6]). וכנ"ה בקהל"ר פ' אי לך ובשו"ט מזמור ע"ב א"ר יהודה ב"ר[7]) אלעאי אילו הייתי שם פוקרין[8]) הייתי כורך על צוארו כלומ' הייתי חונקו. ירוש' עירו' רפ"י דכ"ו כמין פיקרין היו בידו. ודרכם של הקרחים לתת על ראשם כריכת צמר ונקרא בל"א Perrücke ומזה פוקרין בשבת ובתוספת' רפ"ה (ו') ובע' צף ח' פירשו רבינו לנכון ונגרר בזה אחר פי' ר"ח כמו שאוכיח שם — ובל"נ בתוספת' כלאי' ספ"ה הפקרית (ובדו"ו הפוקרית) והציפה אין בהם משום כלאים] —

פקרס (= פקריסין כמו אֶפִּיקָרְסִין (ח"א, רל"ר ע"ש) בריש ויק"ר (פ"ב) ובריש קדושים תהיו (פכ"ד) ובפסיקתא דכי תשא (פסיקת' דר"כ צד ט"ו:) למלך שהיה לו פקריסין הרבה וכו' עד שאני מדביקו לגופי פי' מלבוש שלובש על הבשר. *[אחי"ה ככר פירשתי הכל עם שנוי הנוסחאות בע' אפיקרסין ע"ש וש"נ עוד כלי' פ' נוטי הסדין (פכ"ט, מ"א) אפקרסין ובר"ש הגי' פיקרסין וברה"ג

---

[1]) כ"ה ג"כ בכ"י ש"ס ובע"י ובדפוסי' הראשונים ונשתנה מן הצענזור המעררים. [2]) בתנחומ' שלח סי' ט' הגי' כך דרכם של מספרי לה"ר פותחין בטובה ומשלימין ברעה. [3]) ודעת הרמב"ם הוא בהיפך ע"ש בח"א, רל"ג. [4]) ובכ"י פ' פרקו. [5]) וכ"ה בתוספ' חד מקמאי שבש"ס ווילנא ובנו"נ אבי פוקרי ומקרי. [6]) ולשון קלילה הוא מן פקוס בל"י πόκος (עיי"ע פקס ב') וכן העתיקו ע' חוקנים צמר (מ"ב ג', ד') וגזה (שופטים ו', ל"ז, ל"ח והלאה). [7]) בקהל"ר בט"ס אמרי. [8]) ובשו"ט פיקרין.

עוד א"ד אפיכרסית, מקואות פ"י מ"ד הקשר שבפקרסים כ"ה בר"ש ובנו"ג שבפרקסים וברה"ג בכליי הנ"ל הגי' של אפיקרסין ובערוך ע' אפיקרסין גרס של אפקרסותו והוא הוא אפקריסותא של נדה מ"ח: ועיי"ע הבא את"ז — והרמב"ן בתו"א ענין הקריעה די"ח סע"ב הביא בשם רב נתן בעל הערוך ז"ל הגי' הקשר שבאפרקסין ע"ש] —

פקרס (= פקריסותא מע' הקודם לזה) בר"ג דפ' בא סימן (נדה מ"ח:) בנות עשירים צד ימין ממהר לבוא מפני שנישוף בפקריסותן ס"א אפקריסותן וכבר פי' בע' א'. *[אחי"ה ר"ל בע' אפיקרסין ובנו"ג כס"א ועיי"ע הנ"ל ומ"ש] —

פקרס (= פקריסין נ"ל כמו פנקריסין מל"י האמצ' πάγχρηστον מיני מתיקות Zuckerwerk [1]) והתואר ממנו פקרוס = פנקרים παγχρηστάριος (Zukerbäcker) בפסקא דבחדש השלישי (פסיקתא דר"כ צד ק"ד:) א צ ל [2]) פקרוס ומילא חיקה פקריסין, ויניקהו דבש מסלע ושמן מחלמיש צור (דברי' ל"ב, י"ג) — (א"ב בעל הילק' פ' וישמע יתרו פ' כתפוח (רמז רע"ג) גרס אצל פרקרוס ומילא חיקה פרקריסין פי' המפרש מוכר מגדים עיי"ע פרקדוס). *[אחי"ה וכגי' הערוך בע' פרקדוס אי' ג"כ בפסיק' שלפנינו אצל פרקדוס . . פרקדיסין והנכון כגי' הילק' רק פרקרוס צ"ל פנקרוס והוא התואר מן פרקדיסין שצ"ל פנקריסין פי' מגדים ומיני מתיקות ועיי' מ"ש הרב רש"ב בפסיקתא ושם ג"כ מפורש מהיפך האותיות קרפי . . קרפיסין מל"י καρπὸς וכן פי' ה' לעווי פרקדום καρποδοτήρ מוכר פירות ואין נ"ל אבל לפי פירושו יפה הביא ראיה מהפסוק הנ"ל] —

פִּקְתָא (כמו פִּקְעֲתָא, פִּקְעָה = בִּקְעֲתָא, בִּקְעָה ועיין מובלעת Thal) בס"ג דפ' אין עומדין (ברכו' ל"ד:) אמר רב אשי חציף עלי מאן דמצלי בפקתא [3]). פי' כמו שדה או רחוב [4]). בפ' שוחט אחד בעוף בגמ' התיז (חולי' ל"א.) דמזמין ליה לכוליה עפרא דפקתא [5]). בר"ג דפ' הרואה (ברכו' נ"ד.) מר בריה דרבינא הוה אזיל בפקתא דערבות [ובר"ג דכל הבשר (חולי' ק"ו סע"ב וק"ז רע"א) א"ל ר' אבינא לבני פקתא דערבות] [6]) כגון אתון דלא שכיחי לכו מיא משו ידייכו מצפרא ואתנו עלייהו לכוליה יומא. בר"ג דפ' ואלו מגלחין (מ"ק ט"ו.) א"ר חסדא זבוני מיא בפקתא דערבות פי' „ארץ ציה רחוקה מן הישוב לזבוני מים כדי פרנסתו" [7]). בס"פ ג' מינין בגמ' נזיר שהיה שותה (נזיר מ"ג:) (איקא) [8]) [צ"ל איכא] אזיל [9]) בפקתא דערבות ופסקוה גנבי לרישיה — (א"ב כמו (בן עתא) [צ"ל בקעתא]). *[אחי"ה וכן פירש"י פקתא בקעה. ועיין מובלעת וכן במערתא דפקא קהל"ר פ' חפר גומץ הוא כמו פקעא] —

* **פַּקְתָּא** עיי"ע פתקא ג' ומ"ש.

פר (פְּרַת מל"ע فَرَثَ ובל"ס פרת פי' פרק וחתך scheiden, theilen, abbrechen) בר"ג [10]) דביצה (כ'.) בתרנגולת העומדת לאכילה אוכלה דאיפרת הוא. בפ' בהמה המקשה בגמ' דסמוך א"ל ר"מ (חולי' ע"ג.) ובס"ג דפ' כיצד צולין (פסחי' פ"ה.) חיבורי אוכלין כמאן דמיפרתי דמו. בפ' נוטל אדם (שבת קמ"ג. במשנ') מעבירין מעל גבי השלחן פירורין פחות מכזית. בר"ג דפסחי' (י'.) דרכו של תינוק לפרר. ובפ' כל שעה (כ"א.) מפרר [11]) וזורה לרוח. פי' ענין חתיכה ושבירה ופרידה ובקיעה. ביצי צפעוני בקעו (ישעי' נ"ט, ה') תרג' הא בביעי דחיון חורמנין מפרתין. והזורה תבקע אפעה (שם) [12]), (א"ב פי' פרת בל"ר פעל החותך ומפריד ופרת כמו פרד). *[אחי"ה כוונתו על ל"ר partio חָלַק והשם pars חלק אבל הנכון שהוא מל"ע וסו' הנ"ל ורבינו חשב לגזרו מן פרר לכן כלל עם פרת גם שרש פרר היינו הציוני' משבת ופסחי' הנ"ל אבל עיי"ע פרור ושם אוסיף להרבות הדוגמאות ומן פְּרַת נגזר פורתא ולא כדעת ר"ב מן פרא עיי"ע וע' פרת ד'] —

פר (א') מל"מ פָּרָה בל"ס פרא פי' עשית פרי בצמח או בבע"ח fruchtbar sein ב') ענין

---

1) עיי"ע פנקרס ומ"ש. 2) כ"ה נכון בדפ"א וכ"ה בע' פרקדוס וכאן בדפ"ע בט"ס אזל. 3) בנו"ג א"ר כהנא . . בבקתא וגי' בפקתא אי' ג"כ בכ"י ש"ס ובתוס' ר"י החסיד ובשט"מ ובמנוה"מ נר ג' כלל ג' ח"א פ"י. 4) ובכ"י פ' יש כאן הוספה והני מילי דלא מיכנף ביה עשרה ובאמת מצינו שמתפללין ברחובה של עיר עיי' מגילה כ"ו. וד"ס לברכות צד צ"ת. 5) בנו"ג בט"ס דפתקא ועיי' בגליון הש"ס. 6) כצ"ל ונשמט בדפ"ע בטעות מן פקתא דערבות עד פקתא דערבות. 7) כ"ה בפי' ר"ח במ"ק בש"ס ווילנא. 8) כ"ה בדפ"ר והלאה עד דפא"מ ושם לנכון איכא. 9) בנו"ג קאזיל ובתוספו' ההוא דקא אזיל. 10) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע בגמ'. 11) בנו"ג אף מפרר ועיי' בגליון הש"ס וכן לי' בכ"י ובדפוסי' הראשונים]. ועיי' ד"ס פסחי' צד כ"ח. 12) בנו"ג בשני מקומות מפרתין וצ"ל מפרתין ועיי' רד"ק שם.

תוספות עיי' בפנים ג') כמו פּוּרְיָא מל"י עיי"ע במו"ע פי' כסא אשר בו נושאים) בפ' כיצד מברכין בגמ' על הירקות (ברכו' מ'.) ובסוף חלומות דפ' הרואה (שם נ"ז:) דגים קטנים מפרין ומרבין כל גופו של אדם [1]. בפ' איזהו נשך (ב"מ ס"ט:) מפרין על שדהו אין חוששין משום רבית ובגמ' (שם) מפורש כיצד — (א"ב בקצת נוסחאות כתוב מפריז ופירש"י שהוא מלשון (זכרי' ב', ח') פרזות תשב ירושלים לשון מרח'ב) [2]. בפ' כל כתבי בגמ' נפלה דליקה (שבת קי"ח.) ובפ' השותפין בגמ' כמה יהא בעיר (ב"ב ט'.) מאי פרנסת לינה פוריא ובי סדיא. בפ"ק בכתובות בגמ' בתולה כתובתה מאתים (כתובו' י' :) מאי פוריא אמר רב פפא שפרין ורבין עליה. בפ' הבא על יבמתו (יבמו' ס"א :) לא יבטל אדם מפריה ורביה וכו'. בפ' חזקת הבתים בגמ' ר' ישמעאל (ב"ב ל"ו :) פירא רבא ופירא זוטא איכא בנייהו פי' „פירא רבא כגון קישואין ודלועין דגמר פירא לשלשה חדשים פי' פירא זוטא כגון ירק דגמר פירא דידיה בחודש בלבד". *[אחי"ה כ"ה בפי' ר"ח הובא בשט"מ וישנן שם שאר שיטות ע"ש. ורבינו כולל בזה כמה ענינים שונים כי חשב להסתעפם משורש אחד אבל פוריא אינו מזה הענין אע"ג דרב פפא גזרו מן פריה ורביה וגם מפרין בב"מ רק בהשאילה ענין תוספות ורבוי (Zuschuss geben) והוא הפעיל מן פָּרָה בל"ס פְּרָא ומפרין הוא בינוני בקבוץ ולעומת זה כפי גי' רבינו חוששין אבל בירו' ב"מ פ"ה ד"י סע"ב ורע"ג אי' מפרין על שדהו ואין חושש ופי' בירוש' שם ר' יוחנן אמר מפני שהשדה מצוייה להתברך ר"ל אמר נעשה כמשכיר לו שדה ביוקר מה ביניהון חנות וספינה וכו' חנות וספינה אין מפרין וכו' ע"ש הפלוגתא. ובברכו' הנ"ל בלי השאילה פי' מפרין כמו מרבין וכמו בקל חגיגה ט"ז. פרין ורבין, גיטי' נ"ז. שבת פ"ט : קי"א. פרו ורבו. ב"ר פל"ד פרה ורבה למארה, במד"ר פי"א כשם שהמטה אינה אלא לפריה ורביה כך כל מה שהיה בביהמ"ק היה פרה ורבה. חולי' צ"ב. לפרות ולרבות ובל"א הדר פְּאֵרִי ב"ב י"ח : והלאה עיי"ע בין א' ובע' פארי פירשתי מל"פ ע"ש. והשם המופשט פְּרִיָּה עירו' ס"ג: מ"ק ח' : יבמו' ס"א : ס"ב. ירו' מ"ק פ"א ד"פ ע"ד ב"מ פ"ד: תמור' ט"ז. ועוד פִּירוּי סוף אסת"ר בהשפע בפירוי וכן פָּרוּת בב"ר פע"ח וס"פ צ"ט דרש פֹּרָת (בראשי' מ"ט, כ"ב) בן פָּרוּת. והשם פְּרִי בל"מ ובלא"ר פֵּירָא ברכות ל"ט. סוכה ל"א : ועוד פֵּירִי חולי' ע"ט. ירוש' שבת פ"ז ד"י. במקרא אין לו קבוץ אבל בדרז"ל אי' פֵּירוֹת ברכו' ל"ה. והלאה מ'. פירות האילן שבת קל"ה : גיטי' מ"ז: קנין פירות, כתובו' פ"ג. ושם : פירי פירות, ירו' תרומו' פי"א דמ"ז ע"ד מֵי פירות ובלא"ר פֵּירֵי שבועו' מ"ח. והושאל לרוַח ולטובת הנאה (Nutzniessung) הפכו קרן פיאה פ"א מ"א ירוש' פיאה פ"א דט"ז ע"ד קידו' מ'. עיי"ע סעד א'] —

פָּר (מל"מ פי' בקר ושור Farr, Stier) בהתכלת בגמ' הפרים [3] (מנחו' מ"ה.) וביום החדש פר בן בקר תמים וששה כבשים ואיל תמימים [4] (יחזק' מ"ו, ו') ובראשי [5] חדשיכם תקריבו עולה לה' פרים בני בקר שנים ואיל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימם (במדבי כ"ח, י"א) קשו קראי אהדדי כה אמר (ה') [צ"ל אדני ה'] בראשון באחד לחדש תקח פר בן בקר (לחטאת) [צ"ל תמים וחטאת את המקדש] (יחזק' מ"ה, י"ח) פר ראש הדש עולה הוא. *[אחי"ה כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ר אבל בשדפ"ע ראש חדש הוא וכו' ע"ש בגמ' ושם הרבה פעמים פר, פרים, תענית כ"ג. פר הודאה, פרה פ"א מ"ב פרים בני שתים . . וחכ"א אף בני שלש ר"מ אומר אף בני ארבע וחמש כשרים וכו'. ולנקבה פָּרָה ובפרט פרה אדומה (= פרת חטאת פרה פ"ב מ"א) פרה פ"א מ"א עגלה בת שנתה ופרה בת שתים וחכ"א עגלה בת שתים ופרה בת שלש וכו' וע"ש כל הענין ועל שם כך נקראה מסכת פרה — ובלא"ר עוד פָּרְתָא פסיקת' דר"כ צד קנ"ג. עיי"ע סקד וע' מפאסא וש"נ ויק"ר פכ"ט] —

פר (= פָּרָא, פרי מל"ע פֿרץ laufen) במגילת איכה כל רודפיה השיגוה בין המצרים (והוא בפי' ומרוב עבודה) פרי בתר לחבריה פרא לגביה [6] ובגדר דרכי: ערקת [7] תורתיה ופרא בתרה [8]. ירו' בסוף במה אשה (פ"ו ד"ח ע"ג) חיוי פרי בתרך פי' פרה רץ. *[אחי"ה וכנ"ה בירו' שביעי'

[1]) בנו"ג בברכו' מ'. עוד: ומברין וכדף נ"ז: נשמט מברין בטעות ובכ"י ש"ס אי' כגי' רבינו מפרין ומרבין ולי"י מברין וכן לי"י בע"ז כ"ט. ובמנו"ה נר ו' כלל א' ח"א פ"ג. [2]) אבל בכל הכ"י אצל ד"ס מפרין וכ"ה במשניות נאפולי ובירו' ובריי"ף ואף רש"י הביא הגי' הנו"ן והגיה מפריז בזיי"ן. [3]) בדפו"ו בט"ס הסרים. [4]) כ"ה בדפ"ר ובדפו"ו תמים ובמקרא תמימם. [5]) כ"ה נכון בדפ"ר ובדפו"ו בט"ס ומראשי. [6]) בנו"ג קאים בתריה ובמד"ר פי"ב כגי' רבינו חמא מזיק פארי בתריה. [7]) בדפו"ו בט"ס עקרת. [8]) בנו"ג נפק.

פ״ד דל״ה, וירו' סנה' פ״ג דכ״א רע״ב פרי חורי חמרא בשובתא, ירו' סנהד' פ״י דכ״ח ע״ג מנשה הוה פרי חורי ישעיה (ועיי' גי' הילק' מ״ב ר' רמז ועיי״ע ערב). ירו' מעשר שני פ״ה דנ״ז, הות פריא והוא פרי פריא והוא פרי, ירו' ביצה פ״ה דס״ג, נפקין פריי בתריה מפרי, ירו' ע״ז פ״ד דמ״ד רע״א פרי בתריה — ירו' כתובו' ספ״ט דל״ג ע״ג עיי״ע פרימיתן] —

פרא (מין דג טונוס) ופלמודא (ע״ז מ׳.) עיי' בע' פלמיד — (א״ב בנוסחאות כתוב ארא). *[אחי״ה עיי״ע פלמוד וע' ארא ומ״ש ועיי' תש' הגאוני' (הוצי' הרכבי) סי' מ״ז צד 23] —

פרא (= פִּירָא פי' כמו חֲפִירָא בל״מ חֲפִירָה Graben) בס״ג דפ' עושין פסין (עירו' כ״ו.) ובפ' כיצד מעברין בגמ' עיר של יחיד (שם ס׳.) רבה בר אבוה מערב לכולא מחוזא ערסתא [1]) ערסתא משום פירא דבי תורי, פי' מחוזא היה מג' צדדים חומה ומצד רביעי לא היה חומה אלא חריץ שרובצין בו הבהמות ואותה פירא מחיצה העשויה לנחת היא להרביץ בה הבהמות ולא חשיב לה מחיצה, בר״ג דפ' האשה שנפלו לה נכסים (כתובו' ע״ט סע״א) פירא דכוורי אמרי לה פירא ואמרי לה קרנא, פי' חפירה ששם דגים [2]), בפ' השותפין בגמ' אין חולקין (ב״ב י״א סע״א) האי פירא דסופלי יש לו ד' אמות, פי' מי שיש לו בחצר חפירה שדרכו כשמבשל התמרים ועוצרן לשוף מהן השכר זורק הסופלי שהן כגון גפת בתוך הפירא. *[אחי״ה ורגמ״ה פי' ג״כ פירא דסופלי חפירה שמשימין גרעיני תמרים לצורך מאכל בהמה וכו' וכ״ה ברש״י, ובעירובי' כ״ו. פירש״י פירא שוחה כמו פירא דכוורי במסכ' תענית (כ״ד סע״א), ומזה הענין בעפר פיר נדרים פ״א רע״ב אבל עיי' גי' הערוך בע' שעל. ירוש' כתובו' פ״ז דל״א: עפר פרין צ״ל פירין, כתובו' בבלי ע״ט: עיי״ע חפר (ח״ג תס״ה:), והקבוץ גיטי' ס' סע״ב ק״א יבשו פירין — כי פירה ירו' מעש' שני ספ״א דנ״ג, צ״ל פודה כגי' רא״ף, חפר פרות (ישעי' ב׳, כ׳) פי' הרד״ק פִּירוֹת] —

☞ פְּרָא (פי' בל״י παρὰ drüberhinaus, ausgenommen) מדרש ב״ר בס״פ ויאמר ה' אלהים אל הנחש (ספ״כ) לפום חילך אכול ופרא ממה דאת לביש ויתר ממה דאת שרי. ובירוש' דכתובו' פ' מציאות האשה (פ״ו ד״ל ע״ד) תרין חולקין פרא (ציבחר) [צריך לו' ציבחד], ובעירובי' דירוש' פ' עושין פסין (ספ״ב ד״כ:) שובעין מן שובעין הא חמשא אלפין פרא מאה פי' מעט ומכאן נגזר פורתא. *[אחי״ה וכן פי' ר״ב בע' פרת ואינו נכון כי פורתא נגזר מן פרת ע״ש ופרא הוא ל״י הנ״ל וענינו יתר ועודף ועוד הפכו מיעוט ובמובן האחרון ירו' מגיל' רפ״ב דע״ג. חד פרא חד. ירוש' ע״ז פ״ד דמ״ג ע״ד תבר כולהון פרא חד] —

* פְּרָא (מל״י παρὰ neben, bei) ירוש' ר״ה פ״א דנ״ז. פרא בסיליאום וכו' עיי״ע אגרפוס (ח״א ל׳). ועוד יתר דוגמאות עיי״ע פרן ה' ומ״ש.

* פּוּרְאָגוֹן (נ״ל מל״י אמצעי' φουρκίον בל״ר furcilla מזלג Gabel) מדרש תהלים מזמור י״ב בסוף: מה לך יוצא לידקר בפוראגון פי' למה אתה מחוייב בגזרת המלך לידקר במזלג והוא לשון קלילא מן φοῦρκα, furca ובילק' ובויק״ר גי' פרגול עיי״ע פרגל ושם לנכון לוקה וזה יתכן לעומת פרגול אבל לעומת לידקר יתכן פוראגון.

☞ פראדרן (פְּרָאדוּרָן מל״י παράθυρος, ον neben der Thüre) מד' שמ״ר פ' ויקחו לי תרומה (ס״פ ל״ג) חתן כל זמן שלא נשא ארוסתו הוא הוה פראדורן לבית חמיו פי' בל״י הולך לפני השער [3]).

* פְּרָאידְתִּין (נ״ל מל״י האמצעי' περιοδευτὴς Untersucher, Umhergehender) ירו' יומא פ״א דל״ח ע״ג לשכת פלהדרין פראירתין צ״ל פראידתין פי' בל״י ההולכים לבקר את מצב המדינה וצורכיה עיי' מיירזיאום 420.

* פְּרָאכוֹרִין, פְּרִיכוֹרִין עיי״ע פרכורין במו״ע.

* פראלוקין (?) שמ״ר ספל״ח יוסף פראלוקין ובלקח טוב תצוה (בהוצי' החי' רש״ב צ״ה) הגי' פרתזיג ושניהם צ״ל פרוזג כדאי' בתרג' שה״ש והוא ל״פ וערבי עיי״ע פרזג.

* פְּרָאפוּרְנוֹן עיי״ע פרן ה'.

* פְּרָאוֹת פי' כנפים בל״פ עיי״ע טסף.

☞ פרב (= פּוֹרְבֵּי מל״י φορβειά, φορβή Halfter) מדרש ב״ר פ' ושרי אשת אברם לא ילדה לו (פמ״ח) מתלא אמר אמר לך חד אודניך

---

[1]) וכ״ה בכ״י ש״ס בעירובי' ס׳. אבל בכ״י ש״ס לדף כ״ו. ערסא ובנו״ג ערסייתא. [2]) וכ״ה בפירש״י. [3]) ודרש מורשה (דברים ל״ג, ד׳) כמו מאורשה.

דחטר לא תיחוש תרין עתיד לך פורבי פי׳ בל״י רסן ופרומביא. *[אחי״ה וע׳ הזקנים העתיקו חבל (איוב מ׳, כ״ה) ע״י φορβαία ועוד נכתבה המלה כאמורה בראש הערך] —

פרבגרון (אולי מל״ר אמצעי׳ foragerius, fora-gium, forragium מספוא Fourrage, Futter) בב״ר פרשת ס״ה[1] (פס״ד) רק טוב: מנדה (עזרי׳ ד׳ י״ג) זו מדת הארץ בלו[2] זו פרובינרון[3] והלך (לאנגורוטינא) [צ״ל אנגרוטינא]. *[אחי״ה וזה האחרון הוא ל״י אמצעי׳ ἀγγουρωτὸν פי׳ כסף גלגלת ולא כמ״ש בע׳ אנגרוטינא (ח״א, קל״ח) וש״נ גי׳ הילק׳. ודע כי הילק׳ תולדו׳ ר׳ קי״א גרס פריגורון ובאסת״ר פרוגינון והוא קרוב לל״ר האמצעי׳ הנ״ל[4]) ופירושו מס שנותנין לקחת מספוא לסוסי המלך אולי כוונו לבאר בלו כמו בְּלִיל] —

פרבטא (= פְּרוֹבִּיטָא מל״י τά πρόβατα צאן Schafe, Kleinvieh) בילמדנו בריש כי תשא (הובא בתנחומא כי תשא סי׳ ה׳)[5] ובפסיקתא דכי תשא[6]) (צד י״ג) ובפיסקא את קרבני לחמי (פסיקת׳ דר״כ צד ס׳.) מהו אלים (מ״ב ג׳, ד׳) ר׳ אבא בר כהנא אמר פרוביטא[7]) — (א״ב פי׳ בל״י צאן של כבשים למעט של עזים). *[אחי״ה וע׳ הזקני׳ העתיקו ככה את כבש (ויקרא ד׳ ל״ב; כ״ג, י״ב; במדבר ט״ו, י״א) כבשה (ויקר׳ י״ד, י׳) כשב (שם ד׳ ל״ה; ז׳, י״ג; י״ז, ג׳) צאן (בראשי׳ ד׳, ב׳. ד׳; י״ב ט״ז), רחל (שם ל״א, ל״ח; ל״ב, י״ד) שה (שם ל״ב ז׳. ח׳; דברים י״ז, א׳)] —

פְּרִבְטָאוֹת (מל״ר privata בנינים המיוחדים לצורך היחיד ועוד הושאל בל״י האמצעי׳ מרחץ היחיד Privatbäder) בריש ב״ר (פ״א) עדיין לא בנה לה פריבאטיאות[8]). ספר אחר לא נתן להם פרקטיא. בפרש׳ שמינית נעשה אדם: מהן אמרו דימוסאות מהן אמרו פריבטאות — (א״ב פי׳ בל״ר בנינים עשויים לצורך האדם ובהם יכנס פעם בפעם איש אחד לבדו כמו בית הכסא). *[אחי״ה ויש להוסיף כי בל״י האמצ׳ πριουάτον, πριβάτον פי׳ בנין בית המרחץ ליחיד והפכו דימוסיא עיי״ע דמוס (ח״ג, פ״ד:) ובזה הענין בירו׳ שביעי׳ ספ״ח דל״ח: באילין דימוסיא כרם באילין פריבטה אסור. בבמד״ר פי״א ושהש״ר פ׳ הנה מטתו דרש ותענגות בני האדם (קהלת ב׳, ח׳) פרוובטה, פרובטייה. וכפי׳ ס״א פרקטיא πρᾶξις פעולה יש לומר כי פריבטאות פי׳ בנינים אשר בהם עושים מלאכות Arbeits-häuser) וכן ענין המלה היוני בל״י האמצעי׳ עיי׳ מיירסיאום 446. אבל בב״ר פס״ג פרביטא אין ענינו כן ועיקר הגי׳ כגי׳ רבינו בע׳ פרכיטא ע״ש] —

פַּרְבָּר (= פַּרְוָר ל״מ מגרשי העיר Vorstadt ובל״פ پروار، بروار، بربار، فروار Sommerhaus, Anbau) בס״ג דפ׳ איזהו מקומן (זבחי׳ נ״ה סע״ב) ובגמ׳ דתמיד (כ״ז.) היאך דפרבר[9]) חד אחרינא בצבתא[10]) הוה אזיל ויתיב גביה משום דקאי אבראי. מאי לפרבר (ד״ה א׳ כ״ו, י״ח) אמר רבה בר רב שילא כמאן דאמר כלפי בר. *[אחיה וא״כ דרש כמו פר בר מל״י παρὰ — בר והאמת שנגזר מל״פ כאמור ועיי״ע פרוור ומתוך פי׳ רגמ״ה „כענין שקורין אפנדי״ץ״ (= ל״צ appendice ל״ר appendix) בנין הנוסף לבנין הוא ממש במובן ל״פ הנ״ל] —

פְּרַג (מל״ם פי׳ ענין התענג sich ergötzen) בחוקותיך אשתעשע (תהלי׳ קי״ט, ט״ז) תרג׳ בגזירתך אתפרג — (א״ב בנוסחאות כתוב אתפרנק).

פְּרַג (מל״ם באפעל אַפְרַג פי׳ הבדיל זה מזה והושאל לתמורה um = vertauschen) לא ימיר (ויקרא כ״ז, י׳) תרג׳ לא יפרג[11]) — (א״ב פי׳ בל״י פעל המחליף והממיר). *[אחי״ה כיון לל״י παράγω seitablenken והנכון שהוא ל״ם הנ״ל. וכ״ה בויק״ר פכ״ה ומפרגא בדינרין ובתרג׳ שמו׳ ל״ב, ד׳; לתהלי׳ ק״ו, כ׳. ונמצא רק בתר״י וכן תרגם שכל (בראשי׳ מ״ח, י״ד). והשם פֵּירוּג, פֵּירוּגָא תר״י א׳ דברי׳ כ״ג, י״ט; לויקרא כ״ז, י׳. ל״ג; לאיוב ט״ו, ל״א; י״ז,

---

1) כ״ה נכון בדפ״ר ובכ״י אבל בשרפ״ע בט״ס ס״ט. 2) כ״ת בכ״י ואמ׳ ובדפ״ר בלא ובדפו״ו דלא וצ״ל בלו. 3) כ״ת בכ״י ק״ט וה״ב ובדפ״ע פרובגרון ובדפ״ר בשתי תיבות פרו בגרון. 4) וגי׳ כ״י ו״ו פרפגרון. וה׳ ברילל יאהרביכער ח״א, קע״ה הגיה פרנגירון παραγγερεία. 5) ובזו השעה בא לפני המדרש תנחומא הקדום והישן הוציאו אדם גדול בענקים ידידי החכם השלם ר״ש באבער וחפשתי בחפש מחופש ולא מצאתי כל הענין הנדפס בתנחומ׳ שלפנינו מן אות ה׳ והלאה ועיי׳ מבוא מ״ש המו״ל צד י״ב. 6) כ״ה לנכון בכ״י ו״ו ל״ד ח״ב וכ״ה בדפוסי׳ בע׳ נקר ע״ש ויפה כיון הרב החכם הנ״ל בפסיקת׳ דר״כ בהערה ג׳ שנשמט בטעות בדפוסי הערוך. 7) בשני מקומות בפסיקת׳ פרובטיא וכ״ה בתנחומא שם ובפסיקת׳ רבתי פי״ז פרומטוי וצ״ל פרובטוי. 8) כ״ה בדפ״ר ובשרפ״ע וכ״י ובב״ר פריבטאות. 9) כ״ה נכון בדפא״מ ובשאר דפ״ע ובכ״י ק״ט דאפרבר. 10) בנו״ג חר הות ואחרינא בצוותא וכ״ת בפי׳ רגמ״ה כ״י. 11) בכ״י ק״ט יתפרג.

ב' — ושם פרטי מחיר (דה"י א' ד', י"א) תרג' פירוג] —

* פַּרְגְיָא (מל"ע فرج auswachsen) ירו' תענית פ"ג דס"ו ע"ד מתריעין על פרגיא של פשתן כלו' על קלקול צמיחת הפשתן.

פרגד (= פַּרְגּוֹד פי' וילון אולי מל"פ پرده Vorhang או מל"פ הישנה fargard מחיצה ופרק המבדל Absonderndes). בר"ג דפ' מי שמתו (ברכו' י"ח:) חברתי מה שמעת [1] מאחורי הפרגוד. בס"ג דפ' הזהב (ב"מ נ"ט.) שלשה אין הפרגוד ננעל לפניהם. ובס"ג דפ' אלו הן הנחנקין (סנה' פ"ט:) כך שמעתי מאחורי הפרגוד השה לעולה ואין יצחק לעולה. ויש מהן בע' פלסי [2]. פי' וילון שיש לפני כילת חתנים ולפני פתחי המלאכים. *[אחי"ה ורש"י בברכו' הנ"ל פי' פרגוד מחיצה המבדלת בין מקום השכינה ועל זה תמכתי יסוד הפי' מל"פ הישנה עיי' ספרי על המלאכים והשדים צד י"ח וכל הדמיון הזה נובע מדמיוני הפרסיים כי אצלם המלכים היו נבדלים מהמון ע"י מחיצה המבדלת ומתוך המחיצה היו מדברים לעם ומזה נבין מכילת' יתרו מסכ' בחדש פרש' ב' רצוננו לשמוע מפי מלכנו לא דומה שומע מפי פרגוד לשומע מפי מלך. וכנ"ה בתרג' איוב כ"ו, ט' פרס היך פרגודא עלוהי ענני [3] יקריה. תרג' ירו' בראשי' ל"ז, י"ז שמעת מבתר פרגודיה. ועוד תרג' פרכת, הפרכת: פרגוד, פרגודא עיי' תר"י לשמו' כ"ו, ל"א. ל"ג: ל"ה; ל"ט, ל"ד והלאה; לויק' ט"ז, ב'. ט"ו; לבמד' י"ח, ז' — כלי' פכ"ט מ"א עיי"ע הבא אח"ז] —

פרגד (= פַּרְגּוֹד מל"י האמצ' παραγαύδιον, πα-ραγαῦδις וכן בל"ר אמצ' perangada ver-brämtes Oberkleid) בר"ג דפ' מצות חליצה (יבמו' ק"ב:) ותנן נמי בפ"ג בשקלים (מ"ב) אין התורם נכנס לא בפרגוד חפות [4] ולא במנעל ולא בסנדל. בפ' כל כתבי בגמ' י"ח כלים (שבת ק"כ.) ב' מנעלים וב' אנפליאות וב' פרגודין [5]. בפ' כ"ט [6] בכלים (מ"א) המעפורת והפרגוד ג י מ י ה ן [7] כל שהן. בב"ר פ' פ"ה (פ"ד) כתנת הפסים (בראשי' ל"ז, כ"ג) זה פרגוד. ותר"י פרגוד מצוייר — (א"ב פי' בל"ר מין מלבוש). *[אחי"ה ובפרט אותו מלבוש העליון שיש לו אמרא ושפה מצויירת ומזה תבין תרגומו של פסים. ומזה ג"כ בירו' שבת רפ"ו ד"ז ע"ד (תמינא) [צ"ל מיתנא] טלייה דמרגליתא על פרגזתא והוא כמו פרגדתא או אולי צ"ל פרגותא. אבל פרגוד בכלי' הנ"ל ענינו מסך מע' הקודם לזה ועיי' פי"מ לרמב"ם שם. וכן פי' רה"ג בסד"ט צד 20 וז"ל והפרגוד כמו פרוכת פי' חיגאן סתר בטיית ע"כ וצ"ל ח י ג א ב סתר בל"ע حجاب, ستارة [8]) — רש"י בשבת הנ"ל פי' פרגוד ע"י קנ"י הוז"ן Kniehosen והוא נפלא] —

* פְּרְגּוֹם (מל"י πύργος מגדל Thurm) תנחומא הישן נח סי' כ"ד (הוצ' רש"ב צד כ"ז) נעשה לנו פרגוסין והוסיף המעתיק פי' עמודים ובב"ר פל"ח וילק' ר' ס"ב הגי' ונעשה סמוכות וברור שהיתה גם בב"ר הגי' פורגסין ופי' בל"י מגדל עיי' מ"ש רש"ב בשמי.

פרגזיות (אולי מל"י προίξ, προῖκα מתנות ומוהר Geschenk, Heirathsausstattung) בב"ר פנ"ז (נ"ו) א"כ כל אותן הפרגזיות שעשתה אמך ל י ש מ ע א ל [9]) סניא דביתא ירותא פי' ענין (כעסים) [צ"ל עכסים]. *[אחי"ה וכ"ה בדפ"א והוא ל"מ (ישעי' ג', י"ח) וכה"ג במ"כ לב"ר ולא ידעתי לאיזו מלה כיון רבינו ולי נראה שהוא ל"י הנ"ל או הקבוץ מן פרגזתא (עיי"ע הקודם לזה) ובילק' וירא ר' ק"א הגי' פרוגיאות ונ"ב האונאות דברים וכיון לל"י φρίκη עיי' ג"כ בעער חיי אברהם 180. ועוד עיי' מ"ש בספרי על המלאכים 68] —

פַּרְגִּיוֹת (מל"ע فروج (הקבוץ עיי' בפנים) junges Hühnchen) ודורמסקנין [10]) (ברכות ל"ט.) עיי' בדורמסקן [11]). בפ' אלו מציאות בגמ' (ר' יהודה אמר) [צ"ל כלי אנפוריא] [12]) (ב"מ כ"ד סע"ב) ר' אמי אשכח פרגיות שחוטות בין טבריא לציפורי. בב"ר פי"ח (י"ז) אעשה לו עזר בויק"ר פ' אשרי בסופה (פל"ד) אזל וגלייה אשכח פרגין [13]). פי' תרנגולים קטנים ובלשון ישמעאל קורין להם פ ר א ר י ג [14]) ולאחד פרוג [15]) וי"א צפרים קטנים. *[אחי"ה כי"א אי' בפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) וברש"י גוזלות ותהיה אז כמו אפרוחים בל"ע فراج ועוד עיי' בל"פ فرغوی צפרים קטנים. ובענין פי' הראשון היטב היה מבארו רבינו שהוא ל"ע فروج והקבוץ فراریج תרנגולים קטנים. וכ"ה פריגא והקבוץ

---

1) כ"ה בדפ"ר ובשרפ"ע בט"ס ששמעת. 2) עיי"ע פלס ד'. 3) כגי' הכ"י. 4) עיי"ע חפת ומ"ש. 5) וכ"ה בה"ג ובנו"ג פרגוד וכ"י ק"ט בערוך פרגד. 6) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ודפ"ר ובשרפ"ע בט"ס כ"ח. 7) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ודפ"ר ובשרפ"ע בט"ס טמאין. 8) לעווי בעמתי"ל ע' פרגד הביא דברי רה"ג בשיבוש. 9) בדפו"ו בט"ס לישראל. 10) כה"ג בכ"י ק"ט ובנו"ג ודורמוסקנין. 11) ח"ג, קנ"ה. 12) וכ"ה בע' דיו בתרא וע' צני. 13) בנו"ג פרגיין. 14) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וכצ"ל בדפ"ר ושם בט"ס פאריג ובדפו"ו פרריג וצ"ל פרארינ וכ"ה בכ"י ב"ר וג"ג אבל בכ"י ה"ב פירוג ובכ"י ל"ד פרוג. 15) כ"ה נכון בדפו"ו אבל בשרפ"ע פרגותא.

פריגין באיכ"ר פ' רבתי ע"ש ובירו' ברכו' פ"ו ד"י סע"ב פרגן צ"ל פרגין ושם רע"ג היחיד פרגיתא עיי"ע אחונייא (ח"א, נ"ו). תוספת' ב"מ רפ"ו אין פוסקין לא על האפרוחים ולא על הפרגיות] —

פרגיתא (= פְּרוּגִיתָא ? Phrygien) חמרא דפרוגיתא ומיא דדמסת (שבת קמ"ז:) פי' „יין של מקום ששמו פרוגיתא [1]) ומים של מקום ששמו דמסת טובין הן וערבין ונמשך לב שותה אותן בהן ואינו רוצה להניחן ומתאחר שם ואותן מקומות אין בהן בני תורה והמתאחר שם זמן הרבה מתקפח ושוכח תלמודו" עיי' בע' דמסת. *[אחי"ה כיון לע' דמוס הנ"ל וש"נ הגי' ובכ"י כאן הרבה נשתבש דרומסת, רדימסת, דרמיסת וכ"ה בכ"י ר"ח אשר פירושו העתיק רבינו (עיי' ר"ח לשבת בש"ס ווילנא). ונראה כי פרוגיתא היא היא Φρυγία אשר באזיא קטנה ושם ישבו היהודים מזמן מלכות הסיריים עיי' על הקדמוניות לבן מתתיהו סי"ב פ"ג סי' ד'. ודע כי בכ"י ג"נ הגי' פרגונתא ובויק"ר פ"ה גרס פתוגתא, פלוגתא אודות הדרוש הכרוך על זה השם עיי"ע פתגותא] —

פְּרָגִין (מל"ס פַּרְגָּא gemeine Hirse ולפי' רבינו Mohn) בשביעית בפ"ב (מ"ז) הפרגין והשומשמין פי' מקו [2]) בל' כנען [3]) ובל' ערבי כשכאש [4]) ובלעז פפאוורו [5]) והוא ענין רמון אבל לא עגול כמוהו ומלא זרע כחרדל וכשמנענעו קורא קיש קיש וכשינקב יצא הכל מן הנקב והוא מתוק ועושין ממנו שמן כמו משומשמין. *[אחי"ה וכנ"ה הפרגים בספרי שלח פ' ק"י ושם פנחס פ' קמ"ו והפרגום צריך לו' והפרגים ובמכילת' מסכת דפסחא רפ"ח וספ"ח הפרגון צ"ל הפרגין ותמיד הוזכר אצל דוחן וכן פתרונו בל"ס אבל לפי קבלת רבינו ורש"י ודעמיה הוא מָאהן כאמור] —

פַּרְגָּל מל"פ پرگال = پرگار, בל"ע فرجار בל"י (Cirkel, περίγρα בפ' כ"ט בכלי' (מ"ה) שירי יד הפרגל [6]) טפח. פי' „ב' עצים צדיהן האחד דבוק ומשולב זה בזה והצד השני שלהן [7]) ברזל בראשם כב' אצבעות ונפתחין כמו הכים לעשות בהן הצורות העגולות" ובלעז שמו סישטו [8]) — (א"ב פי' פרגרא בל"י אנך וכלי החרשים אשר בו מיישרים קוי הבנין). *[אחי"ה כיון לל"י הנ"ל ול' ורי"ש מתחלפות וכן בל"פ נמצאים בל' ור' ובל"ע רק ברי"ש וכן הביא רה"ג (סד"ם 20) אלפרגאר בטיית ורבינו נגרר אחריו וחשמיט כדרכו ל"ע והביא תחתיו לאי"ט sesta] —

פְּרַגָּל (= פְּרַגּוֹל מל"ר flagellum ובל"י האמצ' φραγγέλλιον, φραγγέλιον ועוד φλαγέλλιον Geissel, Prügel) בויק"ר פ' הוצא את המקלל פ' סביב [9]) (ר"פ ל"ב) מה לך לוקה בפרגול [10]) על שעשיתי רצון אבא שבשמים הה"ד ואמר אליו [11]) מה המכות האלה בין ידיך וגו' (זכריה י"ג, ו') פי' בלעז גורדילו [12]) — (א"ב פי' בל"י שוט ורצועה לרדות). *[אחי"ה וכ"ה בתוספת' כלי' ב"מ רפ"ד פרגל שעשה בראשו מסמר להיות מכה בו [13]). ועוד באל"ף בראש עיי"ע אפרגל ומ"ש בח"א, רל"ו. ועוד עיי"ע פוראגון ומ"ש] —

פְּרַגְמַטְיָא (וכן בל"ס מל"י Waare, πραγματεία Geschäftsbetrieb, Handel) בס"ג דפ' אין עומדין (ברכו' ל"ד:) ולעושה פרגמטיא לתלמידי חכמים [14]). בס"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב צ"א.) ת"ר מתריעין על פרגמטיא [15]) ואפילו בשבת פי' אם הוזלו הסחורות מבקשין עליהם רחמים ואפי' בשבת. בפ' המפקיד בגמ' המפקיד מעות (ב"מ מ"ב.) לעולם ישלש אדם מעותיו שליש בקרקע שליש בפרגמטיא [16]) שליש תחת ידו. עובר לסוחר

[1]) כ"ה בדפ"ר ועיי"ע דמוס (ח"ג, פ"ד) ובשדפ"ע וכ"י ק"ט פרגיתא. [2]) כ"ה נכון בדפ"ר וכצ"ל בכ"י ה"ב ושם אי' פקו וצ"ל מקו וכראי' ברש"י ר"ה י"ג: אבל בכ"י ק"ט ובשדפ"ע מקום וכן הביאו בשם רבינו הר"ש ומהר"י במ"צ בשביעי' אבל חאו"ז הלכ' חלה סי' רט"ז הביא בשם רבינו מקוביצ"ה = mokowice בל' פיהם makowica בל' פולוניא ומלת מקו הוא mak בל' סלאוית ובל' הונגרי mák בל' אשכנז הישנה mago, maho ומזה Magen, Mahen ועתה Mohn. ולגי' מקום בערוך בדפוסי' עולה ל"י עיי' σησάμη. [3]) עיי' מ"ש במבוא צד VII ובע' כנען ח"ד, ר"ס. [4]) خشخاش וכצ"ל תחת כשבאש בפי"ם לחל' פ"א מ"ד ותחת שבאיש בפי"ם להרמב"ם בשביעית. [5]) בלאי"ט papaver מל"ר papaver. [6]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר ובשדפ"ע פרגול. [7]) כ"ה נכון בדפ"ר וכ"י ק"ט ובשדפ"ע בט"ס של. [8]) כ"ה בכ"י ה"ב וק"ט ודפ"ר ובדפו"ו צישט"ו. [9]) כ"ה בכ"י ודפ"ר ווניצי' אבל בדפ"א ס' וצ"ל סביב. [10]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע ובילק' זכרי' ר' תקפ"א בפרגל. [11]) לי' בערוך כי אם בדפ"ר ואמ' ובדפו"ו ואמרו. [12]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ודפ"ר (ובדפו"ו גורדלו) ועיי"ע בורדל (ח"ב, קפ"ה) וע' אפרגל ומ"ש. [13]) אבל תוספת' כלי' ב"ב ספ"ב פרגלינין כדאי' בכ"י אירפ' צ"ל פרקלינין עיי"ע פרקלן. [14]) בגו"ג פרקמטיא. [15]) וכ"ה בכ"י ש"ס ה' ובגו"ג בקו"ף. [16]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ובשדפ"ע בקו"ף.

(בְּראשי' כ"ג, ט"ז) תר"י פרגמטיא נפקת, ס"א פרקמטיא[1] — (א"ב פי' בל"י סחורה מדר' שמ"ר פ' זאת חקת הפסח (פי"ט) ראו הפרגמטוטים עמד בלילה ונטל כל אשר לו ויצא לו פי' סוחר בל"י). *[אחי"ה וכג"ה פְּרגמְטיא בגימ"ל במ"ק י': בכ"י ש"ס ירו' כתובות ספ"י דל"ג ע"ד, ירוש' ב"ק רפ"ד ד"ד. ירוש' סנהד' ספ"י דכ"ט ע"ד, תנחומא ריש משפטים וריש תרומ' (בהוצא' ה' רש"ב צד מ"א וצד מ"ה.), ב"ר פע"ז שםספ"ק, תר"י בראשי' מ"ב, ל"ד; מ"ו, י"ד; תרג' תהלי' קכ"א, ח' וזולתו. והתואר פרגמטוט תנחומא במדבר צד י': בהוצא' רש"ב פְּרַגְמְטוֹטִים שמ"ר הנ"ל וכ"ה בקהל"ר ט' שלח עובדא הוה בפרגמטוטים וכו' והוא ל"י πραγματευτής Geschäftsmann, וְכן פְּרַגְמַטְיוֹטָא ויק"ר רפ"ג רעותיה דמתקרי פרגמטיוטא והקבוץ פְּרַגְמְטוֹטִין ב"ר ספי"ג ופע"ו מכילת' יתרו מסכת' בחודש פ"ב, ותנחומא ריש תרומה פרגמטטין פסיקת' דר"כ צד מ"ג; פְּרַגְמָטְטַיָא פסיקת' רבתי פט"ו, פְּרַגְמַטְיוֹטִין פסיקת' דר"כ צד קצ"ה, — פסיקת' רבתי פ' כ"א בהוצאת פריעדמאן צד ק"ב סע"א הא פיגמטא הא פרגמטטא צ"ל הא פרגמטיא הא פרגמטוטא. ועוד עיי"ע פרקמטיא] —

* פּוֹרְגָרָה (נ"ל מל"י περιγυρίς היקף Umkreis) ירו' פיאה פ"ג די"ז ע"ג רב אמר פורגרה ושמואל אמר צומחתה פי' רב אמר האמהות של בצלים חייבות בפיאה עם כל סביבות היקפתן ושמואל אמר רק מה שנצמח מעיקרן והמפרשים נדחקו בפירוש עיי' אה"צ למהרז"ף. ירו' מעשרו' פ"א דמ"ט. מפורש משיפקילו מן דו ירים פירגרה. ומה שהביא ה' לעווי בשם ה' פליישער מל"פ אין נ"ל כי הירו' לא הרגיל בל"פ. אבל אם המלה ל"פ היא אז יותר קרובה ל"פ הישנה Umkreis, pairikara.

* פְּרִיגוֹרִי (שם אמורא) ירוש' תרומ' פי"א דמ"ז ע"ד ר' פריגורי דקיסרין.

* פַּרְגְּרִיטָא (שם מקום) דב"ר פ"ב ר' שמואל פרגריטא ופי' מ"כ שם מקום.

פָּרַד (ל"מ עניָנו הרחק דבר מדבר trennen, theilen: פֶּרֶד = פְּרִידָה בל"ס פרדתא הקבוץ פרדא Kern) בתוספת' שביעית (ספ"ו) מפרדין[2] רימונים לעשות פרד. בפ"ק במעשרות (מ"ו) הפרד הצמוקין, פי' ענבים המתלקטין גרגר גרגר בפני עצמו ומצניעין אותן וי"מ גרגרין של רמון מנגבין אותן כדי לבשל בהן[3]. בפ"ב בעוקצין (מ"ו) הרמון שפרדו היכור. פי' ששיברו והפרידו והוציא הגרעינין שלו[4]. בפ"ט בטהרות (מ"ט) נמצא ע"ג פרודין. פי' נמצא שרץ על הזתים פרודין ועדיין לא נכתשו. פתח חרצובות רשע (ישעי' נ"ח, ו') תרג' פרדו כנישת רישעא — (א"ב ל"מ זה (יואל א', י"ז) עבשו פרדות). *[אחי"ה כלומר פֶּרֶד הוא ל"מ ענין גרגיר וכ"ה בל"נ פְּרִידָה ירו' מעשרו' פ"א דמ"ח ע"ד פרידה אחת, ירו' ברכו' פ"ו ד"י. אכל פרידה אחת של ענב או פרידה אחת של רימון, ירוש' נזיר פ"ו דנ"ד ע"ד פרידה של רימון. ובל"ס פרדתא והוא הוא פרטתא עיי"ע פרט ה' ומ"ש. ועוד הושאל לגרגיר עפר ורקב נדה כ"ז סע"א א"א שלא ירבו שתי פרידות עפר על פרידה אחת של רקב וכו' עיי' פירש"י ועיי"ע פרד ד'. ירו' יומ' פ"ב דל"ט ע"ג רוב כל פרידה ופרידה. והפעל ענין פריקה והבדל זה מזה בינוני פעול פָּרוּד סוכ' ל"א. ל"ב. ויק"ר פ"ל פיעל תוספת' שבת ספ"ו ירו' ב"מ רפ"ב ד"א: נפעל סוכ' כ"ט: ל"ב. והלאה. אתפעל שם ל"ב. איפרוד איפרודי והושאל לקלקול מנחות מ"ג רע"א איפרד חזותא. אפעל תרג' משלי ז', י' דמַפרדא לבא דעלימי] —

פרד (= פַּרְדָנִית, פַּרְדִיתָא אולי מל"י παροδίτης auf der Strasse befindlich) ולא מן הרגל שלא תהא פרדנית עיי' בע' איסטסיאנות. הומיה היא וסוררת (משלי ז', י"א) תרג' פרידתא. אשת כסילות הומיה (שם ט', י"ג) תרג' איתתא סכלתא ופרידתא. *[אחי"ה גי' פרדנית אי' בתנחו' וישב סי' ו' ושם וישלח סי' ה' עיי"ע פרדנית אבל בד"ר ספ"ו פרדנית ועוד עיי"ע אסטסיאנות (ח"א, קע"ג) וע' פרסנית ומ"ש וגי' הילק' האזינו ר' תתקמ"ה פרדנין הן ובספרי פ' ש"כ פורגים הם] —

פרד (= פְּרִידָה einzelne Taube, ein Stück vom Taubenpaar) בסוף קינין (פ"ג, מ"ו) שלש פרידין[5] חמש פרידין (בסוף) [צ"ל בריש] גמר' דפ' השוכר את הפועלים (ב"מ פ"ד:) פרידה אחת יש לי ביניכם. בריש ספרא (פרק ז', פרשה ז') והקריבו הכהן: אפי' פרידה אחת. ובפרשת ונפש כי תקריב (פרק י' פרשי ח') אבל מתנדבין עולה

[1]) וכ"ה בתר"י שלפנינו. [2]) כ"ה ג"כ בדפי' ווילנא אבל בכ"י אירפורט בט"ס מפררין . . פרר. [3]) וכ"ה בפי"מ לרמב"ם ועיי' ג"כ בר"ש. [4]) והוא כפי' רה"ג בעוקצי' (סד"ט 44) רק שם אי' בטיית חברומאן ונ"ל שצ"ל חבר רומאן פי' בל"ע حب رمان שבר הרימון. [5]) בנו"ג פרידות.

ושלמים ועוף אפי' פרידה אחת. כפ' שור שנגח ד' וה' שוורים בגמ' שור של ישראל (ב"ק ל"ח:) שתי פרידות טובות יש לי להוציא מהן רות המואביה ונעמה העמונית. *[אחי"ה רש"י פי' פרידה גוזל וכן ענינו בכ"מ שמדובר בו מענין קרבנות וכן בספרי שלח פ' ק"ח להביא פרידה אחת אינו יכול שלא מצינו פרידה אחת קריבה בכל התורה כולה. וכן פירש"י בב"מ הנ"ל אבל שם הוא רק בהשאילה כלומ' תם ויקר כגוזל וכן בסנהד' ק"ח סע"א פרידה אחת יש לי להוציא מהם. ויש מי שאמר כי הוא מל"ע فرید אבן יקר] —

פרד (= פְּרִידָה מענין פרד א' ועוד בל"ס פרדתא בקבוץ פרדא (Sandstein, Kies כפ' המפלת בגמ' שליה (נדה כ"ז.) אי אפשר שלא שני פרידין[1] עפר. פי' שני קרטין של עפר שמונחין על קורט אחד של רקב — (א"ב תרג' ויגרס בחצץ שני (איכי ג', ט"ז) וריצץ בפרידא שני). *[אחי"ה בנו"ג בפרידן וגי' המתורגמן בפרידין וכצ"ל בתרג' איוב מ"א, כ"ב פרירין דחדדין צ"ל פרידין וכ"ה במתורגמן באיוב ל"ח, י' ובנו"ג בט"ס פריריא. ותרג' כמעותיו (ישעיה מ"ח, י"ט) כפרודוהי עיי' רד"ק שם. וכל הע' שייך לע' פרד א'] —

פרד (= פְּרִידָא (Brustbeeren ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ט.) וחמשה בוני פרידא. פי' פרושת פירא — (א"ב פי' פרושת בירן בל' אשכנז הוא הפרי הנקרא שיזפין). *[אחי"ה ולפי זה תרגמתי ודע כי ר"ב שנה הגי' בירן תחת פירא ובנו"ג בדפו"ו פרושת פירא ובכ"י ובדפ"ר ופיז' פרושת נדרא ובכ"י ק"ט בט"ס פרש בר כריש תפירא ובכ"י ג"ג פי' פרידא כרוש תפירא ונראה שצ"ל כרושת פירא ואולי הוא כריש בירא מל"ס כרשא דברא Laserkraut עיי' לעף פפלנ"צ צד 226 וגם רש"י פי' מין עשב] —

* פֶּרֶד, פִּרְדָּה (ל"מ שם למין הנולד מסוס וחמור (Maulesel בפסחי' נ"ד. תוספת' כלאים רפ"ה ולנקבה פירדה מגילה י"ג סע"ב, ירו' שקלי' פ"ג דמ"ז ע"ג. פִּרְדָּה ירו' ברכו' פ"ח די"ב; ירוש' יומ' פ"ח דמ"ה; וב"ר ס"פ פ"ב עיי"ע חברבר. ב"ר פל"ח, מ"א. דבר ספ"א. והקבוץ פְּרָדוֹת חולי' ע"ט. תוספת' כלאי' רפ"ה.

* פַּרְדֵּיגְמַטָא (מל"י παράδειγμα הקבוץ παρα-δείγματα פי' למשל ולשנינה Bei-spiel, Strafbeispiel) תנחומ' הישן לך לך סי' ז' מה עשה חנון נטל עבדי דוד ועשה אותם פרדיגמטא והוסיף המעתיק פי' ליצנות ובכ"י רומי ב' נ"ב פי' צחוק והנכון כמ"ש רש"ב בתנחומ' שם אות ס' בשמי בל"י למשל ולשנינה והתואר ממנו פי' בוז וקלון.

פַּרְדֻּכְסוֹת ל"י παράδοξος (sonderbar, auffallend בב"ר פס"א (פ"ס) ולרבקה אח ושמו לבן רבי יצחק אמר פרדכסות פי' לבן ביותר שהיה משונה כמו שאמרנו בלווקן[2] — (א"ב פי' בל"י ורומ' דבר מופלא אשר רואיו ושומעיו יתמהו עליו). *[אחי"ה ועיי"ע אפרדוכסוס בח"א. רל"ז וש"נ. נפלא העתיק (תהלי' צ"ז, כ"ד) עקילס ע"י ל"י הנ"ל ועיי' סומכוס לתהלי' קל"ח, י"ט והשם παραδοξασμός אי בסומכוס להעתקת פלא (ישעי' ט', ו') וגאוה (תהלי' מ"ה, ד')] —

פַּרְדַּכְשׁ (= פַּרְדַּכְשָׁא נ"ל מל"פ پرداختن voll-strecken, anordnen והבינוני پرداز והשם پردازش סדר והמסדר Vollstrecker, An-ordner) בהגדה דמגלה (י"ב:) אפי' קרחא בביתיה פרדכשא ניהוי. בס"פ המצניע בגמ' את החי (שבת צ"ד.) ההוא פרדכשא דרתח מלכא עליה ורהט תלת פרסי בכרעיה. פי' פקיד של מלך. בפירוש הגאון כתיב פרכשאה[3] — (א"ב ופי' בל"ר משנה הדוכוס). *[אחי"ה כיון למלה רומית (שאינה בספרים) produx ופערלעס (עט"ש 132) שיער ל"י האמצעי' παράταξις Trabanten ואצלי אין ספק שהוא פרדכת שלמטה שיש לו שני מובנים א' ענין ביטול ועיד ענין סדר וגמר מלאכה והבינוני במקום השם וחילופו פי' עושה סדר בצווי האדון והיינו נגיד ופקיד כפירש"י במגילה (ובשבת פי' סרדיוט) ועיקר הגי' כגי' הערוך פרדכשא וכ"ה בכ"י פ' במגיל' ובילק' כ"י אסת"ר פרדשקא אבל בכ"י ל' למגיל' ובכ"י מינכען לשבת פרשדכא (עיי' ד"ס מגילה כ"ז. ולשבת ק"ב.)] —

פַּרְדְּכְתְּ (קצור מן פרדכתך מל"פ של ע' הקודם פי' פנוי ממלאכה Geschäftsloser, Müssig-gänger) כבר פי' בע' אנדיסקי[4].

פַּרְדְּלֶם (Panther, Pardel πάρδαλις) ס"א ברדלס וכבר פי' במקומו — (א"ב פי' בל"י ורו' מין חיה כמו נמר).

☛ פְּרוֹדוֹמוֹס לפי' ר"ב πρόδομος (Vorhalle מדרש ויק"ר איש כי יהיה זב מבשרו (פי"ט) ישב עליו בפרודומוס פי' בל"י חצר לפני הבית. *[אחי"ה ר"ב שנה הגי' שלפנינו

---

1) בנו"ג שתי פרידות. 2) עיי"ע וע' ברדניקום. 3) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ו"ו ל"ד ח"ב וכן מוכח מע' פרכשא ע"ש אבל בדפ"ר פיז' ווניצי' ובאזיל פרדכשאה ובאמש' פרדשכאה וטעות הוא. 4) עיי"ע ח"א, ק"מ ומ"ש.

אי' בפרדימוס ולי נראה להגיה פרדיסוס והוא ל"י πρόθεσις מקום שהושיבו פגרי אדם öffentlicher Aufstellungsplatz der Leichen וחייבי מיתה בצווי המלך נדנים שם ואחרי שהחזיר נבוכדנצר את יהויקים בכל ערי יהודה ישב עליו בפרדיסוס והרגו אבל בילק' מ"ב ר' רמ"ט הגי' והחזיר אותו בכל ערי ישראל בפרדימס והרגו וכו' ואולי הוא העיקר מל"י האמצ' παράσιμος verstümmelt מָשחת, וראיה קצת לפירוש ראשון תמצא בע' פרוזדור ע"ש מ"ש] —

* פַּרְדַּנִית עיי"ע פרם ב' ומ"ש.

פַּרְדֵּס (ל"מ ובשאר לשונות תואר לגן נחמד לטייל בו Park, Gartenanlage) בגמ' דפ' אין דורשין (חגיג' י"ד:) ד' נכנסו לפרדס[1]. פי' כינהו פרדס מענין גן עדן שהיא גנוזה לצדיקים, כך אותו מקום הוא מקום בערבות שהנשמות של צדיקים צרורות בו[2]. בפ' השותפין בגמ' ולא את השדה (ב"ב י"ב.) פרדסא אמר אבוה דשמואל בת ג' קבין תניא נמי הכי האומר לחבירו מנת בכרם אני מוכר לך וכו'. בפ' איזה נשך בגמ' אין פוסקין (ב"מ ע"ג.) פרדיסא רב אסר. פי' לקנות פרדם לפירותיו של אותה שנה וקנאם קודם חנטה בזול ואחר גידול פרי שוין יותר על כן ושמואל שרי כיון דמקבל תיוהא פי' שבר[3] כעין ברד או קרח לא מיחזי כי אגר נטר לי דשדי זוזי בספיקא ומודי רב בתורי אם פרדם הוא שרגילין לנער ולחבוט ולטעון הפירות בשוורין מפני שמפסידין את הפירות בכמה[4]. *[אחי"ה ע' הזקנים העתיקו גן (בראשית ב', י'; י"ג, י', במדבר כ"ד, ו') גנה (שם, ישעי' א', ל') ועוד פרדם (נחמי' ב', ח'; קהלת ב', ה', שה"ש ד' י"ג) ע"י παράδεισος ומחצב המלה מל"פ הוא עיי' מ"ש אוצרי המלות עבריות וכנ"ה בסוט' י'. עיי"ע אשל. תוספ' ביצ' פ"א ובל"ס פרדיסא ובזה המשקל בב"מ הנ"ל ושם ק"ג, והקבוץ שם פַּרְדֵּיסֵי, תר"י א' בראשי' י"ד, ג' פַּרְדֵּיסַיָּא, ותרג' שופטים ד', ה' פַּרְדֵּסִין, לאיוב ב', י"א, ובמשקל עברי פרדסות ערכי' י"ד, תוספת' ערכי' רפ"ב — פרדסיאות צ"ל פרסדאות תוספ' תעני' פ"ד עיי"ע פרזדאות] —

פרדיסקי (?) מדרש ב"ר פ' והקול נשמע בית פרעה (ספצ"ד) שדר פרדיסקי בתריה כמו פרוסתיקי עיי"ע פרסדיקי. *[אחי"ה פרסדיקי ענין אחר הוא ע"ש וצ"ל במו"ע עיי"ע פרסתק והוא העיקר ופי' בל"פ שליח ע"ש ומ"ש] —

פרדסקן (= פַּרְדִּסְקִין קבוץ מן פרדיסקא פי' בל"ס חדר קטן בדמות חלון ועור חפירה בקיר fensterartige Nische, Wandvertiefung) באדם פ"ו[5] באהילות (מ"ז) רואין את הפרדסקין כאילו הם אוטם. פי' חלונות אטומות וי"א קיר אחרי קיר. *[אחי"ה כפי' ראשון אי' בפי' רה"ג סד"ט (צד 23) ור"ש פי' עמודים חלולים בכותל הבית עשוין חלונות חלונות וכו' ובפי"מ להרמב"ם מחבא החפירה בתוך קיר הבית ע"כ וכ"ה פי' המלה פַּרְדִּיסְקָא בל"ס. וכנ"ה באהילות שם: שני פרדסקין זה בצד זה או זה ע"ג זה. ובתוספת' אהלות ספ"ז כפי הגי' בדפ' זאלקיעב אי' כמה פעמים ובנו"ג פרסטקין וכ"ה בכ"י אירפ' ושם נ"כ פרסתקין וגי' הר"ש בתוספתא פרדסקין ואולי הוא מל"י προσ-θήκη Beiwerk, Fachwerk. ובענין פרדיסקים היו מעשנין וכו' ירו' ביצה פ"ב דס"א ע"ג בתוספת' כ"י אירפ' פרטסקאות עיי"ע ערדסק] —

* פַּרְדַּשְׁכָּא עיי"ע פרדכשא.

פרדשן (= פְּרְדִּשְׁנָא מל"פ پاداشن (פעהלוית פתראשנן) גמול Vergeltung, Gegen-geschenk) בהגדה דמגילה (י"ג.) שדר פרדשני ולא גליא ליה. פי' שלח דורונות כדכתיב (אסתר ב', י"ח) ויתן משאת כיד המלך דלי כרגא דכתיב (שם) והנחה למדינות עשה עבד משתיא דכתיב (שם) את משתה אסתר[6]. בע"ז בפ' השוכר בגמ' המוכר יינו (ע"א.) תדע דמשדרי פרדשני ולא הדרי בהו. פי' משלחין דורונות ואין חוזרין ושואלין אותן להחזירן להן לפי שקנו במשיכה. האי דשנא להאי פרדשנא (סנהד' צ"ד:) כבר פי' בע' דשן. אם היינו מוצאין ספר שכתוב בו האי פרדשנא להאי דשנא הוה ניחא לן פרדשנא מנחה דשנא אדם גדול כדכתי' (שופטים ג', כ"ט) כל שמן[7]

---

[1]) וכ"ה בע' אבני שיש וכ"ה בכ"י ש"ס ותוספת' חגיג' רפ"ב וירו' חגיג' פ"ב דע"ז: וברש"י ותוספות ובנו"ג בפרדס. [2]) הועתק מפי' ר"ח לחגיג' בש"ס ווילנא ושם בט"ס בי. ויתר דבריו בשינויים עיי"ע אבני שיש ועיי' תשובת רה"ג בתה"ג דפ' ליק סי' צ"ט. [3]) כ"ה בדפ"ר ואמ' ובשדפ"ע שכר. [4]) בדפ"א ופראג בט"ס בקמה. וא"כ פי בתורי כמו שפי' ר"ח בתוורי עיי' תוספו' ב"מ שם ובשט"מ במקומו קצת בענין אחר ואחריו נגרר רבינו בע' שבוש א' בפי' דמשבשי ע"ש. [5]) כ"ה נכון בכ"י ק"מ וה"ב ובדפ"ע בט"ס פ"ו. [6]) וכ"ה בפירש"י וסדר אחר הוא בש"ס ע"ש. [7]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע בט"ס כל איש שמן.

וכל איש חיל — (א"ב פי' בל"י מתנה ונדיבות). *[אחי"ה כבר הארכתי בע' דשן (ח"ג, קס"ז) לבאר דשנא ופרדשנא ופירוש זה דסנהד' וכי נותנין מנחה כזו בגמול זה ולא הוצרכנו להחליף השטה [1], כי דשנא פי' מתנה ופרדשנא גמול [2]) ובכ"י ב' במגילה הנ"ל (ד"ס שם צד כ"ט) אי' שדר דורן לפרדשני בלי ספק דורן בא מגליון לבאר פורדשני וצ"ל פורדשנא כבכ"י מ' ובנו"ג שם פורדישני איכ"ר פתיחתא ד"ה וזכור: שדר פרדשנא בביתיה ואיגייר [3]). ור"ב כיון על ל"י παράδοσις מתנה] —

* פרודתקא (נ"ל כמו פְּרוֹדְקְתָּא מל"ר praedic-tum צווי (Befehl אסתר שני ו', י' בסוף: פרודתקיון ואיגרתא אשתדרא לכל מדינת מלכא, ושם: איגרן ופרודתקיון די שדרית וכו'.

* פָּרָה עיי"ע פורה.

* פָּרָתָא עיי"ע פר ג'.

☞ פְּרָהָבָא עיי"ע מל בתרא *[אחי"ה וש"נ נדה י"ז. מילא פרהבא עיי' פירש"י וי"מ מל"ר fein, weich proba אולי צ"ל פרדבא מל' צענד varedva רך weich] —

פַּרְהַגְבָּן (= פַּרְהַגְבָּאן נ"ל הורכב מן فرهنك פי' אוצר או מוסר ומן بان אדון ושומר וא"כ פרהגבאן או שומר אוצר או מְיַסֵּר Schatz-hüter, Sittenhüter, Polizei) בפ' בכל מערבין (עירו' ל"ו:) הא בפרהגבנא [4]) האי במרי מתא. פי' פרהגבן שבא לענוש בני אדם או לגבות המס הרי הוא בורח מלפניו כן משנתינו שנוייה באו גוים למזרח עירובו למערב. ירושלמי (עירו' פ"ג דכ"א:) מאן דמר במזרח באלו טקסיוטי [5]) מאן דמר במערב באלו רומאי [6]). בר"ג דפ' השוכר את הפועלין (ב"מ פ"ג:) ר' אלעזר בר' שמעון אשכחיה לההוא פרהגבנא [7]) דקא תפיס גנבי. פי' ממונה מן המלך להרוג הגנבים וכיוצא בהן. בפ' הגוזל ומאכיל בגמ' הגוזל שדה (ב"ק קי"ז.) קם חד מנייהו מסרה לפרהגבנא דמלכא. ס"א פרהגמנא — (א"ב פי' פרהגמון בל"י שר גדול ממונה על מדינה). *[אחי"ה והוא ל"י προηγεμών Führer, Wegweiser ובריי"ף ובה"ג כ"י וכ"י ה' בש"ס ב"ק אי' כס"א ובשאר כ"י ש"ס (ד"ס ב"ק צד קמ"ט.) אי' פרהגבנא ובנו"ג פרהגנא אבל בפי' ר"ח לעירובין הנ"ל גרס גם כאן פרהגבאנא דמלכא ופי' אנשים הטורדין ע"כ ונ"ל לקיים הגי' כגי' ר"ח ובהרכבת שתי מלות פרסיות הנ"ל העולות עם שני פירושי רבינו בתחלת הערך כי פרהנג באן הוא שומר האוצר והוא הוא גבאי המס ועוד פרהנג באן הוא שומר המוסר והוא שבא לענוש בני אדם] —

פַּרְהַדְיָא (בל"פ پرآسیا, پرهآسیا כנפי הָרֵיחַיִם Mühle, Mühlenflügel [8]) בחלומות דפ' הרואה (ברכו' נ"ו רע"א) וטחני בך קשיאתא בפרהדיא [9]) דדהבא הרהר וחזא. ס"א בריחיא דדהבא. *[אחי"ה כס"א אי' לפנינו אבל בכ"י ש"ס (אצל ב"נ) אי' בפרהדיא ובכ"י פ' בפרחדיא (ד"ס ברכות בצד קנ"ג.) והוא מל"פ הנ"ל ודל"ת הוא במקום סמ"ך] —

פַּרְהֶדְרִין (מל"י πάρεδροι Gerichtsräthe, Bei-sitzer beim Amt) בריש יומא (פ"א מ"א) בלשכת פרהדרין פי' לשון פרהדרין כגון אגרדמין הממונה על השווקים ולשון יון הוא — (א"ב פי' בל"י חכמי עצה ובית דין כמו סנהדרין ולא דקדק בעל הערוך). *[אחי"ה כנים דברי ר"ב אבל רבינו נגרר בפירושו אחר פי' ר"ח ליומ' ח': (בש"ס ווילנא) ע"ש. וגם בעל ערך מלין כ"י (באוצר החכם האלבערשטאם נר"ו) השיג על רבינו והגיד הרשום בכתב אמת אצל דברי הימים ליונים ורומיים וז"ל בתורף: והנה מלת פרהדרין מצאתי בל"י שהוא מלה מורכבת מן פַּרַא שהוא ענין קריבה אל הדבר והדריא(ו) שהוא ענין ישיבה ומזה נקראו היושבים אצל המלכות בל"י פרהדרין לכן אומר אני כי מלת פרהדרין אינו שם פרטי למנוי אחד בפרט בזולת אחר במלת אגרדמין אבל הוא שם לפקיד הממונה על איזה דבר שיהיה לזמן מוגבל ועל הבחנה הזאת סדר ההנהגות שאמר אחשוב כי בתחלה היתה נקראת לשכת בלווטין מפני שלשכת כ"ג היתה כדאמרי' התם בפ"ק דיומ' י"ט. ומנוי של כה"ג לכל ימי חייו היו ע"ד מינוי חכמי העצה שאמר לכן היתה בתחלה נקראת לשכת בלווטין

---

1) ועיי' ג"כ בחיד' אגדות למהרש"א בסנהדר' שם. 2) ובתשו' הגאונים בהוצא' חח' ר"א הרכבי (צד 144) אי' דשנא ופרדשנא פרעון זה לפעולה זו. 3) בגיטין נ"ז: שטר פרטתא. 4) כפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) פרהגבאנא. 5) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ודפ"ע (ועיי"ע חיד. ע"א) ובכ"י ה"ב טקסיווטי וכ"ה לפנינו ובפי' ר"ח. 6) וכן הובא זה הירו' בפי' ר"ח וכבר פירשתיו בע' טקסיוטי. 7) וכ"ה בכ"י ש"ס ושם פרהגבנא דמלכא ויתר שנויים עיי' בד"ס ב"מ צד קי"ט. ובנו"ג פרהגונא. 8) פליישער אצל ה' לעווי. 9) כ"ה בכ"י ודפ"ר ואמ' ובדו"ן בט"ס פרהריא.

אמנם אחרי כן מתוך שהיו מתמנים ע"י ממון ולא היו מוציאין שנתן מחמת רשעתן חזרו וקראוה לשכת פרהדרין כלומר לא כדאי היא זו שתהא נקראת לשכת היועצים הנוהגים בשררה לימים ושנים רק לשכת הפקידים המשנים השררה מדי שנה בשנה ודומה להם ג"כ בענין אחר שגם הפקידים ההם רובם ע"י ממון ורצון האוהבים היו מתמנים כידוע בספור דברי הימים לרומיים ויונים עכ"ל. יומ' ט'. עיי"ע פרס ה'. תוספת' יומ' רפ"א וירו' יומ' פ"א דל"ח ע"ג ודל"ט ע"ג אי' פלהדרין עיי"ע] —

* פרהטיא (שם מקום) קידושי' פ"א. א"ל רב נחמן מפרהטיא לרב אשי נ"ל שהוא Φράατα במחוז Atropatene עיי' מאננערט ח"ה, 103 ויוחסין השלם 170 גרס ספרטא ובעל סד"ה הביאו בסוג רב נחמן בן פרטא והוסיף באמצע ר"נ מפרפטיא.

פַּרְהוֹזִי (מל"פ پرهيزيدن הִשָּׁמֵר מאדם או דבר sich in Acht nehmen והשם پرهيز Vor-sicht) בשאלתות שלח לך אנשים (סוף הפרש' סי' קכ"ט) מיבעי ליה לפרהוזי נפשיה בל' ערבי לזריז קורא פרהז. *[אחי"ה רבינו כיון על ל"ע فارة אבל האמת ל"פ הוא כאמור ובשאילתות שם אי' פרהוזי איזה פעמים] —

☞ פַּרְהֶנְג (Richter) עיי"ע אפרהנג [1].

☞ פַּרְהֶסְיָא (בל"ס פַּרְהֵסְיָא מל"י παῤῥησία Offenheit, Öffentlichkeit, öffentlich) מדרש שמ"ר פ' נטה ידך על השמים (פי"ד) אם אביא עליהם מכה בפרהסיא פי' בל"י בגלוי לעיני כל). *[אחי"ה הפכו סתר צנעה עיי' סוכ' מ"ט: ביצ' ט"ז. חגיג' ה'. סוט' י': סנה' ע"ה רע"א ושם ע"ד: פרהסיא וזה הציון הביא ג"כ בעל תשבי ובכל זאת אמר נ"ל שאין משמשין בו זולת בית השמוש! ע"כ והושאל לקול רם דב"ר פ"ב בפרהסיא. וקרוב לזה בל"פ فروهيده öffentlich. ופרהסיא משמשת על ענין בלתי היות מוחים בידו עיי"ע פרהסיא לבעל ערך מלין כ"י אשר באוצר ה' האלבערשטאם שהאריך בזה בשני ערכים כמעט שוים] —

פַּרְוָה (שם הפרטי) בפ' אמר להן הממונה (יומא ל"ד:) הביאוהו לבית הפרוה. גמר' (שם ל"ה.) מאי פרוה אמר רב יוסף פרוה מ ג ו ש א [2]. פי' „פרוה שם אדם מגושי ויש מן החכמים שאומרים כי חפר מחילה תחת הקרקע בקודש עד שיראה עבודת כה"ג ביוה"כ והרגישו ה כ ה נ י ם [3]) באותה חפירה שבאותו מקום ו ח פ ר ו ומצאוהו [4]) ואותה הלשכה קרויה על שמו". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח ליומא (בש"ס ווילנ'), אבל בית הפרוה בה"א הידיעה (וכדאי' גם ביומי' ל'.) קשה להלמו לפי זה הפי' ועיי' ג"כ מ"ש בהפשב"ע — ובענין עוף פרוה (חולי' ס"ב:) עיי"ע כניא (ח"ד, רנ"ז)] —

* פַּרְוָאָה (שם פרטי) ע"ז ל"ח רע"ב ר' חייא פרוואה וגי' בעל סד"ה פרודאה וצ"ל פרוראה וכדאי' לנכון ביוחסין השלם צד 137 וא"כ הוא מלשון פרוור עיי"ע.

* פַּרְווּבְּטָה במד"ר פי"א עיי"ע פרבטאות. ובקצת נוסחאות פרוזבטה.

* פַּרְוִיטוֹת (שם אומה) פתרסים (בראשי' י', י"ד) מבואר בב"ר פל"ז פרוויטות.

* פַּרְוִילָא (מל"י περιβόλαιον בל"ר perivolium מגרש Gehöft, Weideplatz) הועתק ככה בתר"י ומגרש לערים (במדב' ל"ה, ב') תר"י א' פרווילין (בתר"י ב' פרוילי) לקרויא ועיי' לויק' כ"ה, ל"ד. פדורולי בתר"י במד' שם ד'. ה'. ז' צ"ל פרווילי עיי' רימ"ז בט"ר ח"ב, 87 אבל עיי"ע פרוור.

פַּרְוַיִם (שם מקום) (בדה"י ב' ג', ו') בילמדנו ואתם הדבקים (לי' בתנחו' שלנו ולי' בתנחו' הישן הו"ל ה' רש"ב) ומנין שהיה עושה פירות שנא' (דה"י הנ"ל) והזהב זהב פ ר ו י ם. *[אחי"ה כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע פרוויים, פרויים, פרווים. וכנ"ה במד"ר פי"א מהו פרוים שהיה עושה פירות וכו'] —

פַּרְוָן (נ"ל מל"י φορεῖον Sänfte) ובנותיך על כתף תנשאנה (ישעי' מ"ט, כ"ב) תרגומו על פרוון יתנטלן. *[אחי"ה פי' פרוון כמו פוריון עיי"ע בל"י כסא אשר בו נושאים את החשובים ותרגם בהשאילה] —

פַּרְוַנְקָא מל"פ پروانك בל"ע فروانق, فرانق בל' פעהלוי פרואנק בל"ס פַּרְוַנְקָא בריה שמהלך לפני ארי ומזה בכלל ההולך לפני אחד ומורה דרך ושליח (Führer, Bote, Vorläufer בס"ג

---

[1]) ח"א, רל"ז וש"נ. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט ובנו"ג אמגושא ועיי"ע בח"א, קי"ג. [3]) כ"ה נכון בדפ"ר וכפי' ר"ח ובשרפ"ע חכמים ועיי' ג"כ תוספ' יומ' ל"ה. ד"ה פרווה. [4]) כ"ה נכון בדפ"ר ובכ"י ק"ט ובפי' ר"ח אבל בשרפ"ע שחפר,

דפ' לולב וערבה (סוכה מ"ח:) יומא חד שבקתיך ושויתיך[1]) פרוונקא. בריש[2]) גמר' דפ' השוכר את הפועלים (ב"מ פ"ג:) קריינא דאיגרתא איהו ליהוי פרוונקא. בס"ג דפ' אחד דיני ממונות (סנה' ל"ח:) הימנותא בידך[3]) דאפילו בפרוונקי נמי לא קבליניה פי' ׳פרוונקא שהוא כתייר לא קיבלנוהו[4]). בפ' אין מעמידין בגמ' מתרפאין (ע"ז כ"ח.) האי עינבתא פרוונקא דמלאכא[5]) דמיתותא היא. פי' יש בריה שמהלך לפני ארי וקורין אותה פרוונקא כך כשיבא זה החולי על אדם הוא פרוונקא דמלאך המות והוא שלוחו ופי' פרוונקא שליח — (א"ב פי' בל"י ציר רץ ומהיר בשליחותו). *[אחי"ה ר"ב כיון על ל"י אמצ' προύνικος (προὔνεικος) נושא סבל וגם ציר רץ אבל, הנכון שהוא ל"פ הנ"ל ונקרא מין בריה (سیاه گوش פי' מי שיש לו אוזן שחור) אשר רץ לפני ארי וסופר ערבי Damir קוראת البير עיי' מ"ש באכארט היעראזאיקאן ח"ב צד 112 והלאה. והושאל לשליח וכמו שפירש"י בסנהד' פ"ב. ול"ח: ובסוכ' הנ"ל פי' רץ לרוץ לפניו. ואפרים הסורי השתמש בזו המלה במובן נושא אגרת וזה עולה יפה במשל קריינא דאיגרתא וכו'] —

פַּרְוָור (פי' כמו פַּרְוָר בל"ת (מ"ב כ"ג, י"א) ועוד עיי"ע פרבר וש"נ פי' מגרש העיר Vor-stadt, Vorhof) בס"ג דפ' נערה שנתפתתה (כתובו' נ"ד.) בבל וכל פרוורהא[6]) נהוג כרב נהרדעא וכל פרוורהא נהוג כשמואל. בפ' המביא גט בגמ' ר"מ אומר (גיטי' ח':) הקונה שדה בסוריא כקונה בפרוורי[7]) ירושלם. ושדה מגרש עריהם (ויקר' כ"ה ל"ד) תר"י (א') פרוורי[8]) קרויהון. ירעשו מגרושות (יחז' כ"ז, כ"ח) תרג' יזועון פרווריא. בב"ר פ' ס"ט[9]) (פס"ח) עולין ורואין איקונין שלו ויורדין ורואין אותו ישן [משל] למלך שהיה יושב ודן בפרוור[10]) עולין לבסילקי ורואין אותו ישן יורדין בפרוור ומוציאין[11]) אותו יושב ודן[12]) — (א"ב פי' בל"י מגרשי הערים וכפרים). *[אחי"ה ר"ב כיון כנראה על ל"י φρούριον fester Platz, Burg והנכון שהוא מל"מ ול"פ הנסמן בע' פרבר וכתיבה מלאה ראיה לזו וכ"ה בתוספת' כ"י ע"ז פ"ז (פ"ח) פרואר שישראל וגוי כונסין לתוכו יין פי' אוצר יין וכ"ה בל"פ پروار فرواره. ובנ"ג פרזא. ועוד ענין מלה פרסית תוספת הבנין (עיי"ע פרבר) וכן בירו' מגיל' פ"ג דע"ד. ההן פרוורה מהו מיעבר בגויה ר' אבהו עבר בפרוורה. ונראה שגם פרוילא הוא הוא כמו פרוור וכן בל"פ فروال הוא כמו فروار, והמתורגמן טעה במ"כ לגרוס בכ"מ פרוודא בדלת וכן פרודאה צ"ל פרוראה עיי"ע פרוואה ומ"ש] —

פַּרְוָתָא (נ"ל מל"פ فرود פי' נמל, פורט Hafen) דלול שפט (ב"מ ע"ג: ב"ב צ"ח.) פי' בע' לול שפט[13]). פרוותא[14]) דמשמהיג (ר"ה כ"ג.) בע' משמהיג. בפ' גיד הנשה בגמ' שולח אדם (חולי' צ"ה:) התם פרוותא דגוים הואי דאיסורא שכיח טפי. *[אחי"ה ופירש"י נמל פורט (porta) ונ"ל שהוא ל"פ הנ"ל (ולא porta כדעת ה' לעווי[15]) והקבוץ ר"ה כ"ג. תלת פַּרְוָתָא הויין וכו' ועיי' פירש"י — ועה"ק שנ"ב יש כאן ערך בפני עצמו: פרוותא דמיא פי' הילוך המים שקורין בורט ב"א ע"כ והוא Fürt, forda, Bort, Forth עיי' ארעלונג ע' Furt] —

פָּרַז (מל"מ עיי' בפגים ונרדף עם פרץ ובל"ע برز יוצא מגבול בהפעיל הפריז das Mass durch-brechen, über die Grenze gehen) בפ"ק בנדה בגמ' וחכ"א (נדה ד':) ולא כדברי הלל שהפריז על מדותיו. פי' שעשה הרחקה יתירה והרחיב את הדבר כמו (זכרי' ב', ח') פרזות תשב ירושלם. *[אחי"ה ובירוש' גדה רפ"א דמ"ח ע"ד הגי' שהפליג עיי"ע פלג. נדרי' ל"ב. מפני שהפריז על מדותיו של הקב"ה. ב"מ ס"ט: מפריז על שדהו וכו' אבל עיי"ע פר ב'. — קהל"ר פי' אין אדם שליט ומפריזין באצבעותיהם אולי הוא מל"פ فروزيدن נתן רמז

[1]) בנו"ג חד יומא שבקוך ושויוך ובכ"י ש"ס כגי' רבינו שבקתך וכ"ה בכ"י ק"ט. [2]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ה"ב ובו"ר, ובדפ"ע בטעות בסוף. [3]) וכ"ה בכ"י ש"ס ועיי"ע הימן (ח"ג, ר"ב) ובפי' ר"ח לי' בידך ובנו"ג בידן. [4]) הועתק מפי' ר"ח ושם כפרוונקא וכצ"ל בגי' הערוך ובנו"ג בפרוונקא וכל הענין פירשתי על בוריו בעי' מיטטרון. [5]) כ"ה בכ"י ג"ג וק"ט. [6]) בנו"ג בט"ס פרוודהא. [7]) כ"ה בכ"י ודפ"ר וא' אבל בדפו"נ בט"ס בפריורי ובחלה ס"ד מ"א בפרוור שבירושלם, תוספתי תרומ' ספ"ב בפרואר ובנו"ג בט"ס בפרוד, פרוזדר. [8]) בנו"ג פרולי עיי"ע פרוילא. [9]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וי"ו ל"ד וכ"ה בדפ"ר ובשדפ"ע ס"ח אבל רבינו מונה פרשה אחת יתירה לחשבון שלנו. [10]) בנו"ג בפרווד. [11]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע ורואין. [12]) בנו"ג בהיפך הסדר ועיי"ע בסיליקי. [13]) עיי"ע ח"ה, כ"ח ושם גירס' רבינו מב"מ אפרוותא וכ"ה לפנינו ובכ"י ש"ס ר' ב' אבי פרוותא דלשפט עיי' ד"ס ב"מ צד ק"ד. [14]) בכ"י ק"ט המשך הערך ולא כבדפ"ע ערך בפני עצמו. [15]) ובעל המשביר הגיה ללא נכון פרמתא כדי להוציאו מל"י ὕφορμος.

ובפתיחת' איכ"ר סי' י"ב הגי' ומרמזין עיי"ע מלמל. ובהקל בינוני פעול פָּרוּז מל"מ פְּרָזִי והפכו מוקף עיי' מגילה י"ט. פרוז בן יומו נקרא פרוז אשכחן פרוז מוקף מנא לן וכו', ירוש' מגיל' פ"ב דע"ג: פרוז היה באותה שעה] —

פָּרוֹז[1]) אנדרפתא[2]) (חולי' ס"ב:) כבר פי' בע' אנדרפתא[3]).

* פרזא ט"ס עיי"ע פרוור.

פרזבט (= פְּרוּזְבַּטְיָא = פרוזבסיא מל"י πρεσβευσία Gesandschaft, Gesandschafts-empfang; פְּרוּזְבוּטִים πρεσβευτής Gesandter) בילמדנו בריש וארא (תנחומ' שם סי' ה') ואחר באו משה ואהרן: יום פרזבטיא של פרעה היה והיו המלכים כולן באין ומעטרין אותו. ובריש אלה הדברים (תנחומ' הקדום והישן עפ"י כ"י ספרדי אצל רש"ב צד ב') שבעים לשון עומדין בפתח פלטין[4]) של פרעה שאם יבואו פרזבטין של מלך יהיו משיחין עמו בלשונו — (א"ב פי' שלוחים ומלאכי השרים ומלכים. ופי' פרזבטיא שליחות כלו' שהיו המלכים שולחים לבקש בשלומו). *[אחי"ה כנים דברי ר"ב כי פרוזבוטים הוא שליח מל"י הנ"ל וכ"ה בשמ"ר פמ"ב משל למדינה ששלחה פרוזבוטים לעטר למלך וכו'. תנחו' ויגש סי' ו', שלח יהודה פרוזבטים אצלו ובהשמטת הטי"ת עיי"ע פרזבין. והשם המופשט שמ"ר פ"ה יום פרוזבוטי ובתנחומא הנ"ל יום פרוזבטיא ובתנחומא הקדום והישן וארא סי' ב' הגי' יום פרוסביסרא ונ"ל ברור שצ"ל פרוסביסיא והוא ל"י πρεσβευσία אסיפת השלוחים ובלקח טוב שמות ה', א' יום פרום וצ"ל פרוסבטיא ועוד השם המופשט בתנחומ' הקדום בהוספה לפי דברים אצל רש"ב (צד ב') שאם יבא פרוזביטרון ממקום אחר וכו' והוא πρεσβυτέριον אסיפת השלוחים והמדפים ממנטובא השמיט המלה הזרה והציג "אדם אחר" עיי' הערת רש"ב הנ"ל. ועוד השם המופשט בילק' אסתר ר' תתרנ"ח שונאי הוא שירדתי עמו בפרוזבוטים צ"ל פרוזבוטים πρέσβευσις, πρέσβυσις אסיפת היועצים כלו' המן ספר שעמד בפני הדיינים לבוא במשפט עם מרדכי. עיי' מגילה ט"ו סע"א ורע"ב ועיי"ע פרוזבול] —

* פרוזבטה ט"ס עיי"ע פרווכטה.

* פְּרוֹזְבּוּל (מל"י πρὸς βουλῇ או προβουλή עיי"ע בט ח"ב, ל"ט) Dokument vor dem Gericht um die Schulden einzufordern) בסוף שביעי' (פ"י מ"ג, ומ"ד) פרוזבול אינו משמט זה אחד מן הדברים שהתקין הלל וכו' זה גופו של פרוזבול מוסר אני לכם איש פלוני ופלוני הדיינים שבמקום פלוני שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה והדיינין חותמין מלמטה או העדים ומפורש בפ' השולח גט בגמ' הלל התקין פרוזבול (גיטי' ל"ו:) וכבר פירשנו בע' אסטרטיגי' ובע' בט. פי' פרוז הוא פרוס תקנת הדבר כעין פורסא דמלתא (גיטי' ל"ז.) כלומר תקנה למלוה שלא יאבד ממונו ותקנה לעני שימצא מי שילונו — (א"ב פי' בל"י בית דין ממונה שלא יקבל אחד מן העם נזק וירד מנכסיו וגם נאמרה כן עצה נתונה בבית דין על ענין זה). *[אחי"ה כבר הארכתי אודות שתי המלות בע' בט ד' ועוד הגי' בסמ"ך פרוסבול גיטי' ל"ו: ל"ז. תוספת' שביעי' ספ"ח והקבוץ פרוסבולין תוספת' ב"ב ספי"א. ובענין מגיל' ט"ו סע"א ורע"ב זה בא בפרוזבולי וזה בא בפרוזבוטי נ"ל שפי' זה מרדכי בא בפרוזבולי בטענה προβουλή וזה המן בא בפרוזבוטי בטענה מל"י πρόφασις Vorwand וזה מה שפירש"י מרדכי בא אליו בטענת עושר המן בא בטענת עני וכו' ומה שפי' רש"י עושר ועני הוא לפי דרש הגמ' (גיטי' ל"ז.) בולי אילו עשירים וכו'] —

פְּרָזְבִּין (מל"י πρεσβεύς, πρέσβυς שליח Bote, Gesandter) בב"ר בסמוך וישלח יעקב (ספע"ד) לקח מאלו ומאלו ושלח פרזבין הה"ד (בראשי' ל"ב, ד') וישלח יעקב מלאכים — (א"ב פי' בל"י שליחות עיי"ע פרזבט ובמדרש חזית פ' ישקני מנשיקות משה רבינו תעשה פרזביין שליח בינותינו). *[אחי"ה בלי ספק שליח בא מגליון פנימה להורות על פרזביין צ"ל פרזביון וא"כ. מובן המלה שליח ולא שליחות כדעת ר"ב] —

☞ פרזג (= פרוזג מל"פ پیروزه בל"ע فیروزج Türkis) תרג' בפסוק ידיו גלילי זהב (שה"ש ה', י"ד) אשר גליף על פרוזג. *[אחי"ה בתר"י א' שמות ל"ט, י"ב אי' בתמורתו ט ר ק י ן, וריב"י טאווס העתיק נפך במלה פרסי' הנ"ל עיי'

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב, ושם בט"ס פרון, ו"ו ול"ד וב"ר ובדפ"ע הוא ללא נכון מעי' הקודם. [2]) כ"ה בכ"י הנ"ל ובדפ"ע אנדרפטא, אנטרפטא. [3]) ח"א, קמ"ג. [4]) בתנחומ' בפלטרין.

מה שכתב בשמי החי׳ רש״ב בלקח טוב תצוה כ״ח, י׳ ושם תרשיש פרתזיג וצ״ל פרוזיג] —

פְּרֶזְדָאוֹת (מל״ר Besatzung, praesidia, praesidiarii (Wachen zur Beaufsichtigung בס״ג דתעניות (ל׳ סע״ב) ובפ׳ יש נוחלין בגמ׳ בנות צלפחד (ב״ב קכ״א:) יום שביטל הושע בן אלה פרוזדאות שהושיב ירבעם בן נבט על הדרכים כדי שלא יעלו ישראל לרגל. בס״ג דפ׳ ואלו מגלחין (מ״ק כ״ח:) שביטל פרוזדאות שהושיב אביו על הדרכים שלא יעלו ישראל לרגל [1]). בס״ג דגיטין (פ״ח.) כתיב ביה בהושע בן אלה ויעש הרע בעיני ה׳ רק לא כמלכי ישראל (מ״ב י״ז, ב׳) וכתי׳ (שם ג׳) עליו עלה שלמנאסר א״ל אותן פרוזדאות שהושיב ירבעם ובא הוא ובטלן ואעפ״כ לא עלו ישראל לרגל אמר הקב״ה אותן השנים שלא עלו ישראל לרגל ילכו בשבי. פי׳ פרוזדאות שומרים — (א״ב בנוסחאות כתוב פרוסדאות פי׳ בל״ר אנשי מלחמה נצבים בעיר על הדרך לשמרו ותרג׳ בפסוק את הכל עשה יפה בעתו ומני פרזדוין על שבילא). *[אחי״ה בקהלת ג׳, א׳ אי׳ בתרגי פרזדוון, וכן בתרג׳ רות ד׳, כ׳ פרזדאוון דאותיב ירבעם חייבא (ובדפו״ו בט״ס פרוזבין) ובמ״ק כ״ח: פרדסאות ובתוספת׳ תעני׳ פ״ד פרדסיאות ובכ״י ש״ס בתעני׳ כ״ח. פרדסייות אבל בנו״ג שם: פרוזדאות כגי׳ רבינו וזה נעלם מעיני ר״ב ובדף ל׳: פרדסייאות ובכולם צ״ל פרסדאות כדאי׳ בע״י הראשון בתעני׳ ובירו׳ (עיי׳ ד״ס שם ושם). ופי׳ מל״ר כדאי׳ במו״ע — ובכ״י ג״ג גרס בראש ובאמצע הערך פרוזדאות ל ש ו ן י ו ן (?) שומרים ובלשון ישמעאל (?) קורין לשומר הדרך פ ר ו ז א ר ע״כ והוא הוספת הכותב] —

* פרזדון, פרזדאוון עיי״ע הקודם לזה.

פְּרֶזְדַגְמָא (= פְּרוֹסְטַגְמָא מל״י Be- πρόσταγμα (fehl, Edikt בילמדנו כי תשא ויתן אל משה (תנחומ׳ כי תשא סי׳ ט״ו) מלך ב״ו פורס פרוזדיגמאות [2]) במדינה ואומר פלן קומוס וכו׳. בפסקא דשור או כשב (פסיקת׳ דר״כ צד ע״ז.) למלך ששלה פרוזדגמא שלו למדינה נטלוה ועמדו על רגליהן ופרעו את ראשיהן וקראו אותה באימה ברתת ובזיע כך אמר הקב״ה לישראל קריאת שמע פרוסטגמא [3]) שלי. ובפסיקת׳ דבחדש השלישי (שם צד ק״ב.) לא יהיו דברי תורה בעיניך כפרוזדגמא ישנה. פי׳ איגרת — (א״ב עיי״ע פרסטגמא). *[אחי״ה בע׳ פרסטגמא הביא רבינו זה דשור או כשב בשם ויק״ר פכ״ז אבל בנו״ג שם ג״כ בזיי״ן וכן בויק״ר ספי״ז (הקבוץ) ג׳ פרוזדיגמאות שלח יהושע וכו׳. ובילק׳ מיכה רמז תקנ״ד פרוזדוגמא וכ״ה בפסיקת׳ דר״כ צד ק״ב. פרוזדוגמא ישנה.. פרוזדוגמא חדשה [4]) עיי׳ הרשב״ם לדברי׳ ז׳, י״א והביא את פי׳ הערוך אגרת ובאמת פי׳ דת וגזרה ועיי״ע פרסטגמא ושם אביא העתקת הע׳ הזקנים כי עיקר הגי׳ בסמ״ך ובטור או״ח סי׳ ס״א אי׳ בטעות פרוטגמא וצ״ל פרוזטגמא וע״ש במרן ב״י] —

* פְּרוֹזְדָק (שם חכם) במד״ר פי״ב ר׳ פרוזדק בר נחשא ובילק׳ תהלי׳ ר׳ תשנ״א ר׳ פרוזדירי וכו׳.

פְּרוֹזְדוֹר (מל״י Vorhof πρόθυρον) בפ׳ ב׳ בנדה (י״ז:) החדר והפרוזדור והעליה פי׳ עליה מקום השתנת מי רגלים נמצא בפרוזדור ספקו טמא. בפ׳ לא יחפור בגמ׳ ניפול (ב״ב כ״ד רע״א) אף אנן נמי תנינא דם הנמצא בפרוזדור ספקו טמא [5]). בפ׳ בן זומא (אבות פ״ד, ט״ז) התקן עצמך לפרוזדור [6]) כדי שתכנס לטרקלין פי׳ „פרוזדור לשון יון הוא והוא בין השער לחצר המלך קודם שיכנס לפני המלך ושל אשה במקום ערוה בשפתות ערוה שמו פרוזדור" [7]) — פ ר ו ז ב ו ל א״ד פרוסבול. פ ר ז ד א ו ת א״ד פרסדאות. פ ר ו ז ד ו ר א״ד פרסדור [8]) — (א״ב פי׳ בל״י מקום לפני פתח הבית ואולם השער). *[אחי״ה בהשאילה נאמר על שפתות הערוה או על רחם של בהמה נדה מ״ב: הוציא הולד ראשו חוץ לפרוזדור וכ״ה בירו׳ נדה פ״ב ד״נ. חולי׳ ע״ב. שמא יוציא ולד ראשו חוץ לפרוזדור. ושם ס״ח. אין פרוזדור לבהמה. בכורו׳ מ״ו: אדם מבהמה לא יליף דלית ליה פרוזדור ועיי׳ תוספות שם ושם. שבת פ״ו: אשה דאית לה פרוזדור.. בהמה דלית לה פרוזדור. אלם (מ״א ז׳, ז׳) תרג׳ פרוסדא לבית דינא (כרד״ק

---

[1]) כ״ה בכ״י ו״ו ל״ד ה״ב ובדפ״ע לי׳ מן בס״ג עד בס״ג. [2]) בנו״ג פרוודיגמאות וצ״ל כגי׳ הערוך. [3]) כ״ה בדפ״ר אבל בכ״י ק״ט פרוזדגמא וכ״ה בפסיקת׳ ובתנחו׳ הישן אמור סי׳ י״ג ובדפ״ע פרוסטיגמא. [4]) בתנחו׳ סוף עקב פרוזדגייא צ״ל פרוזדגמא. [5]) כ״ה נכון בכ״י ובדפו״ו אבל בשדפ״ע נשמט מן ספקו טמא עד ספקו טמא. [6]) בנו״ג בפרוזדור. [7]) הועתק מפי׳ רה״ג (בסר״ט 31) ושם הגי׳ והפרסור וא״ד פרוסדור ושם ר ח ל י ן בטיית ונ״ל שצ״ל דחליז = دهليز Vorhaus. [8]) בדפ״ר המה ערכים בפני עצמן ללא נכון.

נ"א פרוסדור). וכן בשהש"ר פ' גן נעול בא וישב עליה בפרוזדור וכו' (עיי"ע פרדימס). והוא ל"י הרשומ' בתחל' הע' [1]) וע' הזקנים העתיקו אולם (יחזק' ח', ט"ז), מסדרונה (שופטי' ג', כ"ג), פתח (בראשי' י"ט, ו; ירמי' א', ט"ו), תא (יחזק' מ', ז') מפתן (שם מ"ו, ג') ע"י זו המלה, וכן העתיקו סף (שופטי' י"ט כ"ז; מ"א ז', נ' ועקילס ותודוס ליחזק' מ"ו ו'. ז')] —

* פרוזדירי עיי"ע פרוזדק.

פַּרְזֶל (בלא"ר פַּרְזְלָא וכן בל"ס פי' ברזל Eisen) בדניאל (ב' ל"ג) שקוהי די פרזל תרג' ברזל. *[אחי"ה תר"י דברי' ח' ט', תרג' משלי כ"ז, י"ד; לאסתר ה', י"ד וזולתו ובדרז"ל ב"ק פ"א: עיי"ע גזה, יבמות ע"ו. חולי' ע"ז. עיי"ע זרף ב' סנהד' צ"ו: גיטי' נ"ז רע"ב עיי"ע מסרק. ויק"ר פכ"ד פרזליא והפעל ממנו באתפעל גיטין ס"ח סע"א כי אתער הוה קא מיפרזל פי' כי ניער משנתו היה אגוד בשלשלת של ברזל וכן בל"ע فرزل, ורש"י פי' לפי הענין משתגע ומתעסק לנתקה הימנו ע"כ וזה הוליך שולל את ה' לעווי לפרש מל"ע فضل נעשה משוגע] —

פְּרְזֵם (aus- zusammenpressen) ברפואות דמי שאחזו לצפרא. אפרזמינהו למיא מיניה — (א"ב אין גי' זו בנוסחאות שלנו). *[אחי"ה כבר רמזתי על זו הגי' שלי' בספרים שלנו במבוא צד LXVI ובדפ"ע ג"ב גיטי' ס"ט. וגי' כ"י ג"ג מיפרזמהו] —

פַּרְזוֹמָא (בל"ס פְּרְזוֹמָא, פָּרְזָמָא אזור מלש' יוני' περίζωμα Gurt, Schurz ובל"ע فرزوم טלית אשה אשר סביב ירכותיה) בפ"ק בסוכה בגמ' הדלת (סוכה י"א.) ובפ' התכלת בר"ג (מנחות מ"ג.) רמי תכלתא כפרזומא [2]) דאנשי ביתיה פי' תלה ציצית בטלית של אשתו [3]). בגמ' דפ' כל הכלים (שבת קכ"ה.) אמר רב שירי פרוזמאות [4]) אסור לטלטלן בשבת פי' שירי טליתות. ירוש' בבמה אשה (פ"ו ד"ח:) המחלצות (ישעי' ג', כ"ב) פרזומטא [5]) — (א"ב פי' בל"י מחלצת ומעיל ובל' רבים פריזומטא). *[אחי"ה בל"י פירוש περίζωμα אזור וכהעתקת השבעים אקילס סומכות ותודוס לירמי' י"ג, א'; וסומכוס לישעי' י"א, ה'. וכן העתיקו השבעים מלת חגור (משלי ל"א, כ"ד) חגורה (בראשי' ג', ז') אבל גם מטפחת (רות ג' ט"ו) והקבוץ περιζώματα] —

פְּרָזוֹמָא אולי מל"י האמצעי' προζύμιον, προ-ζύμη, ζύμι, πρζύμη eingerührte Gerste (zum Bierbrauen [6]) בסוף הלכה קמא דערבי פסחי' (ק"ז.) ומה פרזומא בעאי מיניה מרב שכר התאנים [7]). בפ' האיש מקדש בו בגמ' מעשה בה' נשים (קידושי' נ"ב:) ההוא גברא דשקל פרזומא דשיכרא ויהב להך איתתא ואמר לה התקדשי לי בהא פי' כלי מלא שכר. *[אחי"ה בנו"ג בקידושי' ההוא פרסיא דקדש בפרומא דשיכרא ובע' פרמא א' גרס רבינו אצל פרזומא ג"כ ההוא גברא דשקל פירמא דשיכרא וגי' ההוא גברא אי' ברי"ף ובתוספת' ר"י הזקן, ושם (וברש"י קידו') הגי' פרוזמא ופי' כלי קטן שנותנים בו שכר ור"ש פי' לאחר שהוציאו השכר הראשון מהתמרים עושים מפסולת התמרים שכר ונקרא פרוזמא ע"כ ולפי זה פרוזמא הוא הוא προζύμη רק זה נאמר מפסולת השעורים לעשות מהם שכר וכן פירש"י ורשב"ם לפסחי' פירזומא שכר שעורים וגם פירמא יש פתרון מל"י φύραμα Gerstenteig עיי' רימ"ז שם. ופי' רבינו בע' פרמא עולה לפי שטת הרי"ף ע"ש ומ"ש אבל מ"ש כאן שכר התאנים לא ידעתי מאין גזרתו אבל מ"ש כאן פרזומא דשיכרא (קידושי' הנ"ל) כלי מלא שכר תתכן רק אם נגרס פרומא כרי"ף שפי' פרומא דשכרא כלי קטן ועדיין קורין בבבל לכלי קטן פרמא ע"כ וכיון על ל"פ برمة, برم קדרה שמבשלין בו עיי"ע בורמא (ח"ב, קצ"ה)] —

פרזק (שם פרטי) בפ' הזהב בגמ' כל שהכסף (ב"מ מ"ט:) שמע דקא בעי למנסביה דבי פרזק רופילא. פי' גוי אנס.

* פְּרְזִיקְיָא (שם עיר Porsika במיסופוטומיא) עיי' מאנגערט ח"ה, 200 עיי"ע רבינא ומ"ש.

פֶּרַח (מל"מ פי' תחלת צמיחת הציץ ועוד ציצי המנורה והבנין Blumenkelch, kelchartige

[1]) ולא כגזרת התוספות בנדה י"ז: ע"ש. [2]) בנו"ג לפרזומא ובכ"י ב' בש"ס סוכה (ד"ס צד י"ד.) בפרוזמא וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י למנחו' (בקובץ כ"י אנגיילי דף ד'). [3]) וכ"ה בפי' ר"ח לשבת קכ"ה. ולסוכה ושם הגי' כגי' רבינו. [4]) וכ"ה בפי' ר"ח בשבת וכ"ה לפנינו פרוזמיות ובכל הדפוסים הישנים פרוזמיות. [5]) כ"ה בדפ"ר ודפ"א וכ"י ה"ב וג"ג (ושם פרזומתא) וב"ר אבל בכ"י וי"ו ל"ד פרוזמטא ובנו"ג פירזומטא וכ"י ק"ט ודפו"ו פרזומא. [6]) עיי' מיירסיאוס 452 ורימ"ז בט"ר ח"ב, 184. [7]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע עוד: ואסני.

(Verzierung בהקומץ רבה בגמ' ז' קני מנורה (מנחו' כ"ח:) כפתר ופרח: פרחים למה הן דומין לפרחי העמודים. בכלי מתכות פי"א בכלי' (מ"ז) קני מנורה טהורין הפרח והכסים טמאין. פי' „הרחב של מעלה שיושב בו הנר [1]) שמו פרח והאמצעי העומד שמו קנה ואותן ג' רגלים שהמנורה עומדת עליהן שמן בסים ומנין שכן [הוא] דתניא (תוספת' פי"א דשבת) מנורה ברה"ר גבוה עשרה טפחים ופרח שבראשה ארבעה טפחים נוטל הימנה" [וכו'] [2]). מנורה שהיתה במקדש לא היתה בזה הענין שהיא היו בה ז' קנים והנרות קבועין על גבה כמפורש בר"ג דפ' במה מדליקין (שבת כ"ב:) והא הכא כיון דקביעי נרות לא סגיא דלא למשקל בקינסא ואדלוקי ופרחיה היו בקנים ובמנורה. *[אחי"ה ועיי' עוד מנחו' פ"ח: ופי' רגמ"ה שם שפי' היאך היו קבועין הנרות במנורה של המקדש. וכנ"ה בענין ציצי העמוד ברות רבה פ' רוח אני ישנתי על פרחו (Knauf) של אחד מהן, ובהוראת ציץ ונץ ובפרט שם צומח שריחו נודף נקרא פרח לבן עיי' דב"ר רפ"ו. ירוש' שביעי' רפ"ז דל"ז: וכ"ה בכ"י אירפ' לשביעי' רפ"ה פרח לבין ובנו"ג פרחבלין פרחבינה. והפעל ממנו כל"מ על התגלות הצרעת (שמות ט', ט'; ויקרא י"ג כ') שבת ס"ב: פרחה בהן צרעת עיי' נגעי' פ"ח מ"ג והלאה פרחה בכולו.. פרחה במקצתו. ירו' מ"ק פ"א ד"פ ע"ג פורח מן הטמא.. פורח מן הטהור. והשם המופשט פְּרִיחָה נגעים פ"ח מ"ד ומ"ה סנהד' פ"ח. ספרא תזריע פרש' ג' פרק ד' ופ"ה תוספת' נגעי' ספ"ג ירוש' מ"ק פ"א ד"פ: והקבוץ ירוש' מגיל' פ"א דע"א: פְּרִיחוֹת — ע"ז י"ז. הפריחה אמרה כשם שהפרחה זו אינה חוזרת וכו' כ"ה בכ"י ש"ס ובע"י הראשון ובנו"ג הפיחה עיי"ע פח — ועוד בהפעיל blühen lassen ב"ר פל"ז אתמול מפריח מצות ומעשים טובים וכו, ועיי"ע פרח ה'. ויק"ר פכ"ג ושהש"ר פ' כשושנה הרי היא מפרחת] —

פרח (= פָּרוּחָא בל"ם זבוב Fliege. פָּרוּחֵי flatternde Haare) כליא פרוחי (שבת נ"ז:) כבר פי' בע' כל [3]). פ"א בגד גדול שנותנין על כל הקשרים של ראש ומשום הכי נקרא כליא פרוחי שאוחז כל הבגדים המפריחין אילך ואילך ומשום הכי אינה יוצאה בה דכיון שהיא למעלה דלמא שלפא ומחויא ואתיא לאתויי. *[אחי"ה ובזו השטה הלך רש"י בשבת רק הוא פי' פרוחי על השערות הקטנות שמפריחין הנה והנה. ובעה"ק שנ"ב אי' כליא פרחי פי' הינומא ולעגריל ב"א שמפריח לכאן ולכאן (ומריחין) [צ"ל ומפריחין] הזבובין לפני הכלה ע"כ וגם בע' הנמא פי' עה"ק זו המלה ע"י פלענערליין (ח"ג, רכ"ה:) והוא בלא"ש האמצעי' Vlegerlein פי' צעיף [4]).

פֶּרַח (מל"מ פִּרְחָה, פִּרְחָה פי' הקטנים והנערים junge Brut, blühender Jüngling) בפ"ק במדות (פ"א מ"ח) ופרחי כהונה איש כסותו בארץ. פי' בני כהנים הראויים לעבודה. ארחי ופרחי (כתובו' ס"א. ס"ד:) כבר פי' בע' ארח. *[אחי"ה פרחי כהונה (יומ' י"ט. סנהד' צ"ו: ירו' סוט' פ"א די"ז.) פי' רד"ק בע' פרח מל"מ הנ"ל ומזה הבין ג"כ אפרחים קטני העופות. ועוד נ"ל כי פרחי כהונה פי' כמו פורח שבע' הבא אח"ז ע"ש] —

פרח (= פּוֹרֵחַ מע' הקודם ein aufblühender Jüngling) בפ' שלשה שאכלו בגמ' נשים (ברכות מ"ז סע"ב) אמר ר' יוחנן פורח מזמנין עליו פי' ר"ח זה שנראה עליו צמח שיער נקרא פורח וזהו שאמר רב נחמן מי שהוא נכנס בכלל שנת י"ג ולא הביא ב' שערות ידועות שהוא חשוב כקטן אעפ"י שהוא גדול אם יודע למי מברכין והוא בן י"ג שנה מזמנין עליו פחות מזה לא והוא דשבחו לאביי דנפק לברא ואחוי כלפי שמיא לאו דוקא לאזמוני עליה אלא שבחוהו שיש לו בינה והוא קטן וג' שאכלו ירק וז' דגן דהוו להו רובא דמינכר מצטרפין לנברך לאלהינו ובלבד שיברך מי שאכל דגן. ורב האי גאון ז"ל פי' הא דאמרי' דלית הלכה בכל הני שמעתתא אלא כי הא דאמר רב נחמן קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו ועל הא סמכינן וכיון דקאמר קטן אפי' בן ח' ובן ט' בדקינן ליה וחזינן שהוא יודע למי מברכין. *[אחי"ה דברי ר"ח הלא הם מפורשין בתוספ' ברכו' שם ד"ה קטן ועוד עיי' תוספ' ר' יהודה החסיד (בספר ברכה משלשת ל"ח) ובאו"ז ה' סעודה סי' קצ"ו] —

פֶּרַח (בל"ע فَرْخ מל"מ אפרח junger Vogel) בפ' אעפ"י שאמרו בגמ' ואלו מלאכות (כתובות

---

[1]) בפי' רה"ג בסר"ט 7 אי' שיושב בית שקועו של נר שהוא בכך בטיית וכו' ועיי' הר"ש. [2]) מלאתי זו המלה כי רבינו היה מקצר הציון מתוספתא וע"כ הביאו ג"כ רה"ג בפי' שאחריו נגרר רבינו, רק אח"כ הוסיף רבינו לבאר האיך היתה מנורה שבמקדש. [3]) ח"ה, רכ"ה: [4]) עיי' פערלעס בט"ר 5.58.

נ"ט:) הרוצה שילבין כתו יאכילנה פרחים וישקנה חלב סמוך לפרקה פי' אפרוחין כגון תורין ובני יונה. *[אחי"ה בנו"ג אפרוחִים . . וכן בל"ס פְּרַחְתָּא ומזה פרחתא בתרג' משלי א', י"ז; כ"ו, ב' והקבוץ ירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ד סכות בנות (מ"ב, י"ז, ל') תרנגולתא ופרחיה. קהל"ר פ' טוב מלא: טבא חדא ציפרא כפותא מן מאה פרחיין. והפעל ממנו כמו בל"מ ענין עופפות ובריחה fliegen, fliehen חולי' ק"מ: קמ"א. היו שם אפרוחים מפריחין וכו'. ב"מ י"א. גוזלות מפריחין. תוספת' סנהד' רפ"ה מפריחי יונים עיי"ע יון. ירוש' שבת פ"ז ד"י: והפריחתו הרוח, ירוש' עירו' פ"א די"ט: וירו' סוכה רפ"ב דנ"ב ע"ד והפריחתה. ב"ר פל"ז אתמול אפרוח עכשיו ביצה אתמול מפריח מצות ומעשים טובים עכשיו וכו'. שם רפס"ז ומפריחן. אפעל אַפְרַח שבועו' ל': ירוש' סוטה רפ"ג די"ח ע"ג היך אפרחי. בקל ב"ר פצ"ג פרחה נשמתן, חגיגה י'. פורחין באויר ועיי' נדרים ס"ב. שבועו' כ"ט. ל': ביצה כ"א. פסחים קי"א: כתובו' ק"ה: סנהד' ק"ו: יבמו' קט"ז. חולי' נ"ט. ירוש' תענית פ"ד דס"ח ע"ג. סוף ספרי פ' שנ"ז לחה פורחת וכו'. ובענין פורחות דתענית ט': עיי"ע חזיז ופי' דרבינו שם הועתק מפי' ר"ח לתענית שם] —

פָּרַח (נ"ל מל"פ فَرَخ ענין יתרה ועודף viel sein, überwuchern) בפ' המניח בגמ' המצניע (ב"ק ל'.) לא שנו אלא במפריח אבל מצמצם פטור פי' מייתר. *[אחי"ה וכן פי' ר"ח מרחיב] —

פרח (= פִּירְחָא, פִּרְחָה רבינו פי' מע' הקודם ולי נראה מפעל פרח ענין עופפות flattern וכן בל"ס פְּרָחָא das Flattern, Beunruhigung) ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ט:) לפרחא דליבא כל שכן דפרח ליביה אנא ליוקרא קאמינא. פי' כולן קרובי ענין הן כגון גדול ורבוי.

פַּרְחָא (בל"ס Blüte der Kapper) בפ' כיצד מברכין בגמ' חוץ מן היין (ברכות ל"ו:) דשקליה לניצא דפרחא והוי [1]) בוטיתא [2]) פי' צלף ובלעז קפרא ובלי ישמעאל כפאר. *[אחי"ה כ"ה בכ"י נ"נ והוא كبر, كَبار, قَبار ובל"י κάπ-παρις בל"ר capparis בלאי"ט capparo וכן נקרא הצמח וגם הפרי, הפרי מובן בברכות ל"ו. ושם: מ' סע"ב. והאילן מובן בפסחי' קי"א: טולא דפרחא. ושם הקבוץ דבי פרחֵי רוחי. חולי' נ"ט. שב בוטיתא דפרחי ועיי"ע בטיתא] —

פִּרְחָא לדעת קצת מל"י βροῦχος Heuschreken-art) ויתר הילק (יואל א', ד') תרג' מותר פרחא. *[אחי"ה וכן העתיקו השבעים ילק (יואל שם וב', כ"ה; תהלי' ק"ד, ל"ג, נחום ג', ט"ו) ארבה (ויקרא י"א, כ"ב; מ"א ח', ל"ז) חסיל (דה"י ב' ו', כ"ח ועקילס לתהלי' ע"ח, מ"ו)] —

* **פִּרְחָא** מע' פרח א') פסחים ק"י סע"א פרח פרחייכו עיי"ע חר ח', תפ"ב ושם מפורש.

פָּרַט (מל"מ ונרדף עם פרד וכן בל"ס פְּרַט ab-sondern, trennen פֶּרֶט einzelne Berre. פְּרוּטְרוּט Bruchtheil) בפ"ו בפיאה (מ"ה) ב' גרגרים פרט שלשה אינן פרט. בפ"ז (מ"ג) איזהו פרט הנושר בשעת הבצירה. בפ' שני במעשרות (מ"ו) ברמון שאבור [3]) לי פורט ואוכל ובפ"ג (מ"ט) מגרגר באשכול ופורט ברמון. פי' אוכל פרצידי רמון אחד אחד. פרטיה נואף להוצא וערק בסוף גמ' דנדרי' (צ"א:) פירושו שיבר [4]). בגמ' דפ' יש בכור (בכורו' נ'.) פונדיון זה מה טיבו קולבון [5]) לפרוטרוט. *[אחי"ה עצם הוראת פָּרַט פי' כמו פרד הבדיל אחד מחברו ובזה הענין במעשרו' הנ"ל ובנפעל נפרט פיאה פ"ז מ"ג ומזה השם פֶּרֶט גרגיר יחיד הנושר ופרט כרמך (ויק' י"ט, י') תרג"י נתרא וכ"ה בפשיטה. ויפה פי' ר' יונה (כתאב אלאסול 586) פרט: هو الحب المنثر من العناقيد פי' גרגיר הנושר מן הענף. — ועוד פי' פָּרַט כמו פרד ופרץ כבנדרי' הנ"ל וכן ב"ק קי"ז סע"א פריטן עיי"ע פרט ז' וכאן הוא עיקר מקומו וכן ביצ' כ"ז: ופרטיה הוצא לשפותיה ופירש"י קרע שפתיו. — ומזה השם פרוטרוט פי' חלק הנבדל והנשבר מהכל והיינו פרוטי Bruchtheil im Einzelnen עי' רש"י בכורו' ה'. ולא מנאן הכתוב בפרוטרוט ופירש"י: פרוטי וכנ"ה בתוספת' ב"מ ספ"ד ואינו יכול לעמוד על הפרוטרוט, ובתוספת' מעשר שני פ"ב פרוטרט ובכ"י אירפורט פראטרוט. ירו' תעני' ספ"ד דס"ט ע"ג וסוף פתיחת' איכ"ר חמשה אלף ופרוטרוט, ירו' נזיר רפ"ה דנ"ג ע"ד מכנס פרוטרוט, ירו' סנהד' ספ"א די"ט ע"ד ואיתעביד ליה פרוטרוט צ"ל ואת עביד ליה פרוטרוט וכדאי' שם בסמוך] —

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפו"ו ובכ"י ודפ"ר וחיי ועיי"ע בטיתא. [2]) בכ"י ש"ס והויא ביטיתא. [3]) ברפו"ו בט"ם שאבוד
[4]) ועיי' ת"י לנדרי' ד"ה פרטיה ותיכת ובערוך קאי אלעיל ולא כמחשבת הגאון מהר"י לאנדא שקאי אלקמיה ובערוך פי'. [5]) כ"ה בדפ"ר ודפא"מ ולא קילבון כבדפו"ו.

פְּרָט (מענין הראשון (הפכו כְּלָל) Einzelnes, Specielles) וכלל בר"ג דפ' שלשה מינין אסורין בנזיר (נזיר ל"ד:) — (א"ב פי' בל"ר חלק דבר מה). *[אחי"ה ולא היא כי אין ל"ר pars יתכן כאן והוא מענין ראשון כאמור חלק שנפרד מהכל. ובענין כלל ופרט והקבוץ פרטות (סוטי ל"ז רע"ב) פְּרָטִים (שמ"ר רפל"ב) ובלא"ר פְּרָטָא ב"ק נ"ד. והקבוץ פְּרָטֵי מבואר על בוריו בע' כל א' (ח"ד, רכ"ה) וש"נ ועוד עיי' יד מלאכי סי' ש"ך. — פְּרָט בקשור עם ל' פי' הוצאת דבר מהכלל (Aus-schliessung) עירובין צ"ו. פרט לשבתות וימים טובים, שבועות י"ט. כריתו' י"ט. פרט למתעסק, שבועו' ל"ז. וכחש בה (ויק' ה', כ"ב) פרט למודה לאחד מן האחין, מכות ח'. ומצא (ויק' כ"ה, כ"ו) פרט למצוי, ב"ק ס"ד. ס"ח. והלאה ערכי' ל':] —

פְּרַט פי' מצרף ומחליף מעות Geld umwechseln.

פְּרוּטָה (= פְּרִיטָא) einzelne Münze, Klein-geld) בריש קדושי' (ב'.) פרוטה שאמרו אחד משמנה באיסר האיטלקי. בפ"ב במעשר שני (מ"ט) הפורט סלע של מעשר שני. פי' המוכר סלע ולוקח בו מעות של נחושת שהן פרוטות. בפ' גט פשוט בגמ' כתוב בו זוזי (ב"ב קס"ו.) פריטי דדהבא לא עבדי אינשי. בפ' השותפין בגמ' כמא יהא בעיר (שם ח':) פורטין לאחרים ואין פורטין לעצמן. פי' אם יש בכים של צדקה פרוטות של נחושת ומתירא שמא יפסידו מחליפן לאחרים מפני חשד[1]. בר"ג דפ' אין בין המודר (נדרי' ל"ג:) דקא מהני ליה פרוטה דרב יוסף פי' פרוטה דרב יוסף מפורשת בפ' הכונס בגמ' הוציאוה לסטין (ב"ק נ"ז:) שומר אבידה רבה אמר כשומר חנם דמאי הנאה קא מטיא לידיה רב יוסף אמר כשומר שכר כיון דבעל כרחו שעבדיה רחמנא הוה ליה שומר שכר. בפ' ארבעה מחוסרי כפרה בגמ' אלו מביאין (כריתו' י':) מכאן אתה למד שעשירית האיפה בפרוטה. *[אחי"ה הקטנים של נחושת נקראו פרוטה או פריטא (בינוני פעול ופעיל מן פרט) ב"ב קס"ו. פריטי דדהבא לא עבדי אינשי, כתובות ק"י: פריטי דכספא לא עבדי אינשי ועיי' תוספו' ב"ב קס"ה: ד"ה אימא והם כאסימן בלי מטבע עיי' ב"מ מ"ו. כפי גי' רבינו בע' פרט ה' — וכמה היא פרוטה פלוגתא היא עיי' קידושי' י"ב. ירוש' קידושי' פ"א דנ"ח ע"ד. ולפעמים נקראו מעות סתם פרוטה סנהד' צ"ז. עד שתכלה פרוטה מן הכים. פסיקת' דר"כ צד ק"א: בראשונה שהיתה פרוטה מצוייה וכו' פסחי' נ': ארבעה פרוטות אין בהן סימן ברכה וכן בלא"ר ירו' תרומו' פ"ח דמ"ה רע"ד דלא מיתן בר נש פריטין גו פומא ועיי' ירוש' ע"ז פ"ב דמ"א. אסור למיתן פריטין גו פומא. ירו' גיטי' פ"ג דמ"ה. אשאלון לציבורייא פריטין וכ"ה פריטין ירו' ברכו' פ"א ד"ב סע"ה, ירו' גיטי' ספ"ז דמ"ט. ושם בכינוי: פריטוי וכצ"ל בקהל"ר פ' שמח תחת: פריוטי, ועוד אי' פסיקת' רבתי פכ"ג פריטות. והפעל פָּרַט פי' מחליף מעות הגדולות על הקטנות או בהיפך עיי' מעשר שני פ"ב מ"ח ומ"ט עדיו' פ"א מ"י, ב"מ מ"ה, ב"ב ח': שמ"ר רפ"ה יש אדם פורט זהב אחד וכו' עיי"ע יצא (ח"ד, קמ"ח)] —

פרט (= פְּרוּטוּת נ"ל לשטת רבינו מל"י πραΰτης נחת Milde, Sanftheit) בפ' ב' בכלי' (מ"ב) ר' יוסי מטמא מפני שהוא כמוציא פרוטות פי' טיפה אחר טיפה. *[אחי"ה וכן פי' רבינו בע' טטרס (ח"ד, כ"ז) עפ"י פי' רה"ג רק בסיום הפי' (סר"ט 4) ליתנהו התיבות טיפה אחר טיפה ובזו השטה הלך גם הראב"ד בהלכות כלי' פי"ח הל"ו וסיים אחרי שהביא את הערוך בזה"ל ומסתברא כפירושה דגאון ופרוטות כמו הפורטים על הנבל והוא מלשון פרט כרמך כלומר הוצאות דקות פעם מוציא ופעם אינו מוציא וכו' וכן הסביר הכסף משנה דברי הרמב"ם שפירוש ומוציא פרוטות הוא: המים יוצאים ממנו מעט מעט באיחור גדול וכו' ועיי' ג"כ תוי"ט לכלי' וסיים שם: ובנוסחת מהר"ם נקוד הפ"א בשב"א והרי"ש והטי"ת שתיהן בחולם ופי' בפרוטרוט טפה אחר טפה ע"כ ואת אשר נראה לי שהוא מל"י הנ"ל פי' בנחת מעט מעט טפה אחר טפה וכפי' ג"כ רע"ב בכלי'] —

פרט (= פְּרוּטָה מענין פרט ג') בר"ג דפ' הזהב (ב"מ מ"ו.) דילמא אידי ואידי בפרוטות שנינו פי' „כגון אסימון (שם מ"ד.) שאין בו מטבע שקונין כדתנן (שם) מעות הרעות קונות את היפות" — (א"ב פרוטטות כתוב). *[אחי"ה אבל גי' ר"ח ורא"ש הוא כגי' רבינו וכ"ה בכ"י ש"ס פ' (ד"ס ב"מ צד ס"ה.) ודברי ר"ח הם שהעתיק רבינו ובאמת בפרוטות לא היתה מטבע עיי"ע פרט ג' וכדברי רש"י שהעתיק ר"ב בע' פרוטטות][2] —

---

[1]) וכ"ה בפירוש רגמ"ה כ"י. [2]) ונראה לי ששני הערכים מיוחדים הם ולא נכללו עם פרט ג' כדי להוציא דעת מי שאמר כי פרוטות של כלים הנ"ל בעי' פרט ד' הם. פרוטות ממש ועוד כי בב"מ הגי' הנכונה פרוטות ולא פרוטטות.

פרט (= פִּירְטָא Testament) בהגדה דפ' הניזקין (גיטי' נ"ז:) ובגמ' דחלק לענין נבוזראדן (סנה' צ"ו:) שדא פירטא בביתיה ואיגייר. פי' שטר צואה. *[אחי"ה בגיטי' הגי' שדר שטר פרטתא ובסנהד' שדר פורטיתא ובכ"י ש"ס מ' פיטרא וצ"ל ככ"י ק' ופ' פירטא ויתר השנוים עיי' בד"ס סנה' במקומו. ואולי נגזרה המלה מענין פרט כלו' פרטי הענינים שנוגעים לו ובתש' הגאוני' (הוצי' הרכבי) סי' ש"א צד 144 פי' פרט פירטאתא פרץ פרצות בחצירו] —

פָּרַט (לדעת רבינו ענין שחוק spotten ולי נראה מל"ע فرط unwürdig handeln, verächtlich sprechen) בס"ג דב"ק (קי"ז.) רב כהנא פריטן סיפוותיה פי' נראין שפתותיו כמשחקות בכל שעה. במגילת איכה ישבו לארץ: יתבין וקא פרטין בנבוכדנצר. פי' משחקין — (א"ב מפרתין כתוב בנוסחאות). *[אחי"ה רבינו פי' כן רק לפי המשך הענין במדרש איכה והבין כן גם פריטן (ובנו"ג דפרטיה) דב"ק אבל כבר רמזתי בע' פרט א' שאין ענינו ומקומו אצל זה דאיכ"ר כי זה פירושו היו מדברים בדרך בזיון מנבוכדנצר וכדאי' בנדרי' ס"ה. מבזין ועיי"ע פדר וענין פריטן סיפוותיה פי' שפתיו היו קרועין] —

פרט (פְּרֵטָתָא לפי' רבינו קליפה ולפע"ד מל"ס פְּרֵדָתָא כמו פרד ופרידה Granatkern) בילמדנו ויהי ברד (תנחומא וארא סי' י"ד) ובפסקא דויהי ביום כלות משה (פסיקת' דר"כ צד ג':) חד אמר כפרטתא דרמונא דהרצינתיה מתחזיא מלגיו פי' כקליפה של רמון אותה שבפנים שהגרגרין נראין מתוכו. *[אחי"ה פי' הערוך הובא פנימה בילק' וארא ר' קפ"ו להורות על פריטתא דרמונא עיי' מ"ש הרב הח' ר"ש באבער פסיקת' דר"כ שם וש"נ ג"כ שמ"ר פי"ב כפרנותא וצ"ל כפרטתא ובשה"ש פ' צאנה בטעות פיטרתא ונ"ל שפי' פרטתא הוא כמו פרדתא עיי"ע פרד ופי' גרעין הרמון והראיה שבילק' איוב ר' תתקי"ב הביא זה המאמר בשם הפסיקתא כהדין פרצידא ופי' גרעין فرصيد וא"כ מה שגורס הכ"י כרמולי (הובא בהערה נ"ז מרש"ב בפסיקת' שם) פחדתא צריך לומר פרדתא כל"ס הנ"ל] —

פרט (= פְּרְטוֹטֵי מל"י φέρτατοι חשובים die Vorzüglichen) בויק"ר אמור אל הכהנים ולקחתם לכם (פ"ל) מה עשו בני המדינה רחוק י' מיל יצאו פרטוטי לקראתו וקילסוהו פי' שלטוני מדינה בלעז פרוט"י[1]) ובפסיקת' ולקחתם לכם (פסיקת' דר"כ צד קפ"ב:) כתיב פטרבילי[2]) מדינה — (א"ב פי' בל"י שלטוני וגבורי המדינה). *[אחי"ה ר"ב כיון אולי ג"כ על ל"י הנ"ל שפירוש' גדולים וחשובים ובויק"ר הגי' גדולי המדינה ובב"ר פ"א אי' פרטאטא עיי"ע אגוסטלא — פרוטטות עיי"ע פרט ה'] —

פרט (= פְּרְטֵירָא לפי' רבינו שוער Pförtner מל"ר porta והנכון מל"י πρατήριον Verkaufs-laden, Bäderladen) בב"ר הלא אם תטיב שאת פרשת כ"ג (כ"ב) אית כלבין ברומי ידעין למשדרא[3]). אזיל יתיב קומי פרטירא ועביד גרמיה מתנמנם ומרי פרטירא מתנמנם פי' שוער ובלעז פורטיר"ו[4]). (א"ב פי' בל"י מפתן שלפני הבתים ובנוסחאות כתוב פלטירא ופי' בל"י חנות שמוכרין בתוכו פת). *[אחי"ה אין המלה πρόθυρον כדעת ר"ב ולא יש לה שייכות עם porta אבל היא ל"י הנ"ל ואחת היא עם פלטירא עיי"ע, ומלת איטלקית הוליך את רבינו שולל וגם לא דק על הסדר שהיה לו להביא תחת סוג פרטירא וכדאי' לנכון בדפא"מ אבל לא רציתי לשנות הסדר בהיותו בכל כ"י ודפוסים ראשונים ובדפו"ו מקולקל יותר כל הערך] —

פרט (= פְּרוּטְיוֹת נרדף עם פְּרְדוֹת Maulthiere) בס"פ ח' בכלאים (מ"ה) הפרוטיות אסורות פי' הן פרדות ובלעז יון מוזמוני. *[אחי"ה כה"ג בכ"י ו"ו א' ב' ה"ב ג"ג וב"ר וכ"ה בדפ"ר וכן הביא פי' מהר"י בן מ"צ שנגרר תמיד אחר הערוך ושם ובמקומות הנ"ל ובדפ' פיז' אי' לנכון ובלעז יון ולא כדאי' בשדפ"ע ובלעז ויון כי המלה איננה איטלקית ולא יונית כי אם לעז יונית והוא musimo, musmo, muscino; muscio ונקרא כן הבריה הנולדת מעז ותיש ובדפו"ו פיזרו והלאה אי' מוומוני וט"ס הוא. ודע כי בכ"י ל"ד הגי' מותאני וגם זה נכון ומתאים עם מלה לועזית הנ"ל — ירו' כלאי' ספ"ח דל"א ע"ג הגי' הפרוטות וצ"ל הפרוטיות] —

☞ **פרט** (= פְּרוֹטֵי מל"י πρῶτος ראשון der Erste) ירוש' דיומא פרק אמר להם

---

[1]) או proto Obermeister או forti die Besten. [2]) כ"ה בדפ"ר ועיי"ע פטר ד', ובשדפ"ע כאן בט"ס פרטילי. [3]) בנו"ג למשחרלא. [4]) בלאי"ט Pförtner, portiere.

הממונה (פ"ג ד"מ ע"ד) משם מלה דשמעה פרוטי פי' בל"י ראשון. *[אחי"ה פי' על שם ששמע המלה בראשונה והמפרשים נדחקו. וכנ"ה בויק"ר ספ"ח כל עמא יפקון להון פרטי דיהודאי בעי למצטבלא פי' ראש היהודים יתלה ועשתה אסתר זה בחכמה שיבאו כולם בשנאתם ליהודים לראות ויפול פחדם עליהם וגי' הילק' אסתר יפקון להון אפנטי דיהודא וכו'] —

פרטיגם (= פְּרָטַגְמְיָא מל"י πρωτογαμία Vor-feier der Hochzeit) בויק"ר ב ר י ש ויהי ביום השמיני (רפי"א) [1] אותן ז' שנים הן הן פרטגמיא של צדיקים לעתיד לבוא וסימניך דאכל פרטגמיא אכל משתיתא — (א"ב בל"י נשואים ראשונים). *[אחי"ה וכנ"ה בירוש' דמאי פ"ד דכ"ד. בשבת של פרוטגמיא התירו משום איבה עיי' הר"ש ומהר"י במ"צ לדמאי פ"ד מ"ב. ירוש' שביעי' ספ"ד דל"ה ע"ג דאכיל פרוטגמיא עיי"ע משתיתא] —

☞ פרוטטות (?) מסכת מציעא פ' הזהב (מ"ו.) רב אשי אמר לעולם בפרוטטות פירש"י מעות של נחושת עדיין בלא צורה עיי' ערך פרט ה'. *[אחיה זה הערך ר"ב מוסיף בכל זאת נדפס בדפא"מ כאלו יצא מקולמסו של רבינו נתן כי אחר שהודפס הערך עד בלא צורה אי' בחצי עגולה א"ב עיי"ע פרט ה' וצריך למחוק את „א"ב" כי כל הע' שייך לר"ב וכבר העירותי בע' פרט ה' כי עיקר הגי' כגי' רבינו פרוטות] —

☞ פְּרוֹטוֹמֵי (מל"י προτομή Brustbild) מדרש שמ"ר פ' החדש הזה לכם (פט"ו) אין אנו כורעים בשבילו אלא בשביל פרוטומי של מלך פי' בל"י דמות אדם עד טבורו. *[אחי"ה ע' הזקנים העתיקו ככה ראש (מ"א י', י"ט) ועקילס העתיק כן תרפים (ש"א י"ט, ט"ז). — בתנחומא הישן שופטים בכ"י ר' ומעמיד להן פְרטומין עיי"ע פטם ב'] —

☞ פירטון (צ"ל פִּירָטִין הקבוץ מן פִּירָט בל"י ורו' πειρατής, pirata, Seeräuber) מדרש שמ"ר פ' ולקחתם אגדת אזוב (ספי"ז) למלך שבא עם בניו בים וספינות של (פירטון) [צ"ל פירטין] מקיפים אותו פי' בל"י ורו' שודדי הים. *[אחי"ה ובדרך א"ר רפ"ב הפירטין, אגדת בראשי' פל"ד משל לחובל גבור שהיה לו ספינה . . באו עליו פירטין. ועוד עיי"ע אפירטין ח"א, רל"ח וש"נ] —

* פרטום (נ"ל מל"ר האמצ' parsimum מחוז וחלק מהארץ Landgebiet, Distrikt) ספרי זאת הברכה פ' שנ"ג והלא לא כיבש (יהושע) אלא פרטום זה קטן וכו' וכ"ה בילק' ושם פרטום ובפי' הרמב"ן לדברי' ל"ג, י"ז כספרי ונ"ל שהוא כמו פרסום ומל"ר הנ"ל.

* פוּרְטַעְנָה (פי' בל"ס כמו פרעש בל"מ Frosch) שהש"ר פ' פשטתי: אף פורטענה לא עקצה בהם.

☞ פְּרוֹטִיקְטוֹר (מל"ר protector וכן בלש' יונ' האמצ' προτίκτωρ Beschützer, hoher Würdenträger) מדרש שמ"ר פ' ואתה הקרב אליך (ספל"ז) ועשאו פִּירוטיקטור שלא יהא זז מפלטון פי' בל"ר מגן פטרון ומנוס ביום צרה.

* פְּרָטִירָא עיי"ע פרט י' אבל כאן יהיה לו מקומו.

* פרוטרוט עיי"ע פרט א'.

☞ פְּרֵטוֹרְיָינֵי (מל"ר praetoriani וכן בל"י האמצ' Πραιτωριανοί Leib-wache der Prätors) מדר' אסתר פ' בשנת שלש למלכו ר' יהודה בר סימון בשם ר' אליעזר אומר יכולני ופרטוריייני פי' בל"ר כת אנשי מלחמה השומרת את היכל הקיסר ברומי. *[אחי"ה אבל עיי"ע ברקוריאני ומ"ש בח"ב, ר"א] —

☞ פוּרְיָא (לדעת רבינו שפע περιουσέα Ueber-fluss והתואר εὔπορος אבל עיי' בפנים) בב"מ בפ' איזהו נשך דירוש' (ספ"ה ד"י ע"ג) לית בדעתי מזבנתה כדון אלא בפוריא פי' בל"י בשופע בהיות דבר מה מרובה. *[אחי"ה והנכון שהוא הקבוץ מן פורא כמו ימי פוּרַיָּא מגילת תענית פי"ב עיי"ע פור] —

☞ פְּרְיוֹמָא (לדעת ר"ב אולי מל"י πάριον Hülle, Umwurf ולדעתי מל"י φόρημα Tragsessel, Sänfte) ירוש' דכתובו' פ' האשה שנתארמלה (רפ"ב דכ"ו.) בהינומה רבנן, דהכא אמרין פריומא [2]) פי' בל"י מעיל קל ודק. *[אחי"ה וכיון למלה יוני' הנ"ל והוא לשון קלילה של φάρος אשר בו העתיקו ע' הזקנים בגד (ויק' ו', י"א) וכבר חויתי דעתי שהיא המלה היוני' הנ"ל עיי"ע הנמא ח"ג רכ"ה והוא הוא אפריון (שה"ש ג', ט') עיי' שהש"ר פ' עמודיו ומה הוא אפריון פריומא.

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובשאר כ"י וברפ"ע בט"ס בויק"ר . . פירוש צ"ל ברויש. [2]) בנו"ג פוריומא.

ועיי"ע אפריון ומ"ש. ודעת ה' פיניליש (דרכה של תורה פי"ב.) הוא מל"י περιωμίς מעטה סביב הכתפים Umwurf וכן תורה לשון המשנה שיציאת בהינומא וראשה פרוע שכל ראשה היה מגולה כדרך הבתולות רק מן הכתפים ולמטה נתנו עליה מעטה כבוד ע"כ] —

פּוֹרְיוֹן (מל"י φορεῖον Sänfte, Tragsessel) מדר' במ"ר פ' ויהי ביום כלות משה (במ"ר פי"ב) אמר המלך עשו לה פוריון מוטב שתראה נוי[1]) של בתי מן פוריון פי' בל"י כסא אשר בו נושאים איש או אשה חשובה. *[אחי"ה בנו"ג בט"ס פריום וצ"ל פריון ובמכילת' ריש משפטים לנכון פוריון (וילק' פורין) עיי"ע לקטיקא (ח"ה, ג"ח) ועיי' שהש"ר פ' עמודיו ופסיקת' רבתי פ"ה וע' הזקנים העתיקו כן אפריון עיי"ע ח"א, רל"ט] —

פּוֹרְיוֹן (= פּוֹרְיָינָא מע' הקודם בלא"ר) תרג' בפסוק הנך יפה דודי (שה"ש א' ט"ז) ובעידן די את משרי בפוריינא חבתא פי' כמו אפריון. *[אחי"ה שייך לע' הקודם ומלא"ר וכ"ה בתר"י א' לדברים ל"ב, נ' אתקין ליה פורינא וכו'] —

פריון (?) תרג' ועל גנתו יונקתו (איוב ח', ט"ז) ועל פריוניה ינקותיה. *[אחי"ה אולי מל"י האמצ' παραδείχιον גן] —

* פְּרִי (בלא"ר כמו פָּרָה בל"מ fruchtbar sein) חגיג' ט"ו. ב"ר פט"ז פרין ורבין, ב"ר פל"ד במד"ר פי"א פרה ורבה, גיטי' נ"ז. פרו ורבו — ב"ב י"ח: י"ט. הדר פָּארֵי. הפעיל מַפְרִין ברכו' מ'. עיי"ע פר ב' וש"נ ב"מ ס"ט: ע"ש גי' רבינו. והשם המופשט פִּירוּי, פְּרִיָּה, פָּרוּת עיי"ע פר ב'.

פְּרֵייפָּרִין (נ"ל מל"י האמצ' περιφοράριος כסאות לנשוא בהיקף סביב לישיבה Sessel zum Herumtragen) בהשוכר פ"ו בבבא מציעא (דף ע"ה:) פרייפרין וחלילין לכלה או למת פי' ענין אפריון — (א"ב פי' בל"י מין חצוצרה עקומה). *[אחי"ה כיון לל"י περιφερής, περιφέραια ולי נראה מל"י הנ"ל ובכ"י פלארענץ ובמשני' נאפולי פירייפרין, ונ"א פריפרין עיי' ד"ס ב"מ צד ק"ו: ובירו' פרייא פרין. ורש"י פי' עצים משופים ונעים לעשות לו אפריון וא"כ קרוב לפי' הערוך ועיי' מ"ש ה' בעער (ב"ח ללעף ח"ג, רל"ח) ברוחק גדול] —

פריית (= פְּרָיְיתָא אולי φᾶρος מכסה Decke) תר"י (ב') צמיד פתיל עליו (במדי' י"ט, ט"ו) פורייתא משעה עלוי. *[אחי"ה וכן בספרי לפסוק הנ"ל זהו דופק ואולי מל"י הנ"ל שפי' מכסה, כיסוי ועיי"ע פריומא] —

פֶּרֶךְ (מפעל פרך בל"ע فرك zerreiben אגוזי פֶּרֶךְ Butternüsse) אגוזי פרך ורימוני באדן (ערלי' פ"ג מ"ב פסיקת' רבתי פי"א) כבר פי' בע' באדן. פ"א שאותן האגוזין חשובין ורכין שנפרכין ביד[2]). בפ"ו בבכורות (ל"ז:) יבשה שתהא נפרכת. בפ' (הזהב) [צ"ל איזהו נשך] בגמ' מפרין (ב"מ ע'.) אי משתכח גברא דאית ליה דהבא פריכא. בר"ג דפ' מציאת האשה (כתובו' ס"ז.) הכא במאי עסקינן בדהבא פריכא. יבש היה כעץ (איכה ד', ח') תרג' הוה פריך כקיסא. *[אחי"ה פי' המלה ענין שחיקה ושבירה ביד ומזה השם בהשאילה פֶּרֶךְ (שמות א', י"ג) ורבותינו פירשו בפרך: בפריכה עיי' סוט' י"א: שמ"ר פ"א. והקל ברכו' ל"ז: פורכן עד שמחזירן לסלתן ובמנחו' ע"ה: בפיעל מפרכן וכו'. שמ"ר פל"א האדם פורכו בידו וכו'. פְּעַל פסחי' ס"ח: מיפרך פריכא. פעיל ויק"ר רפ"ח אציליה פריך. דהבא פריכא ב"ב קס"ו. ע"ז י': פיעל ופַעל ביצה י"ב: מפרכין קטניות ביו"ט, שם: מהו לפרוכי וכו', ב"מ פ"ט: לא יפריך ע"ג הסלע.. אבל מפרך מיד אל יד וכו'. ירוש' שבת פ"ז ד"י. כד מפריך ברישיא וכו'. נפעל בכורו' ל"ז: עיי' לעיל. חולי' מ"ו. כדי שתיפרך בציפורן בכ"י תוספתא בכורו' רפ"ד עד שתפרך (ובנו"ג שתיפוך). ברכו' כ"ה. אינה נפרכת, ירוש' עירו' ספ"י דכ"ו ע"ג בין בנפרכת בין שאינה נפרכת. אתפעל שבת כ': איפרוכי מיפרכן עיי"ע אכמוותא. ימולל (תהלי' צ', ה') תרג' עסבא דמתפרכא. אמללה (ישעי' כ"ד, ז') תרג' איתפריכו גופניא. והושאל לשבירת מאמר או דעת חכם (zermalmen, widerlegen) ב"ק ה': והלאה איכא למיפרך. כתובו' מ"ז. פריך ר' אחאי. וכ"ה בקידושי' י"ג. וש"נ. נדרי' נ"א. פרכה בר קפרא. הוריו' י"ד. כל דאמר מילתא ולא מיפרך. ליהוי רישא דכולהו איפריך דאביי לא איפריך. והשם פירכא גיטי' פ"ג. לכולהו אית להו פירכא לבר מדר' אלעזר ב"ע דלית ליה פירכא ועיי' מנחו' ס"ו. מגיל' ז'. ב"ב ק"ל: והקבוץ חולי' ע"ו: אהדורי אפִּירְכֵי למהלך] —

[1]) בנו"ג נויה. [2]) וכן פי' הרמב"ם פיאה פ"ד מ"א חליקי אגוזים גוז אלפרך = جوز الفرك

פֶּרַךְ (מענין הראשון abreiben, kratzen) בפ' במה בהמה בגמ' חמר יוצא[1]) (שבת נ"ג :) סכין ומפרכין לאדם פי' מגרדין — (א"ב פי' בל"ר פועל המגרד והיה מנהג אצל היונים והרומיים ועד היום נמשך לרחוץ ולגרד ולסוך גופם מדי זמן בזמן). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"ר frico. ובנו"ג מפרכסין וצ"ל מפרכין וכדאי' בדפוסי' הישנים עד קראקא עיי' ד"ס שבת צד נ"ג. וכ"ה בכ"י תוספת' שבת פ"ג (ד')] —

פֶּרַךְ (פי' ענין קשירה binden) ברייש ב"ר (פ"א) אתפרכן המד"א (בראשי' ל"ז, ז') והנה אנחנו מאלמים אלומים פי' ענין קשירה. *[אחי"ה ובתר"י א' וב' הועתק מפרכין פירוכין ובירו' חגיג' פ"ב דע"ז ע"ג מבואר כי השרש אלם יש לו ג' פתרונות יתחרשן יתפרכן ישתתקן ע"ש ועיי"ע כרך ומ"ש (ח"ה, שכ"א). והשם פורכתא, פירוכתא עם הכנויים פורכתי, פורכתיכון, תר"י הנ"ל ושם הקבוץ פירוכין] —

* פֵּירוּכָא (מן פרך א' Zerstossenes, Graupe) תרג' גרש ויק' ב', ט"ז, והקבוץ פֵּירוּכָן שם י"ד ותרג' כרמל שם כ"ג, י"ד. ותרג' ירוש' טלילות (דברי' כ"ג, כ"ו) פֵּירוּכְיָין. ותרג' ירו' ריפת (בראשית י', ג'; דה"י א' א', ו') פרכוי וכיון ריפת כמו רִיפוֹת.

* פַּרְכָא עיי"א אכסנאי פרכא (ח"א, פ"א).

* פָּרֹכֶת, פָּרוּכְתָּא עיי"ע פרכיות.

פַּרְכִיטָא (מל"י παραχύτης der das Wasser zum Baden bringt) בב"ר פס"ד (ס"ג) א"ר אבהו כהדין פרכיטא שמשטף את המרחץ ואח"כ מרחיץ את בן המלך כך למה יצא עשו תחילה כדי שיצא וסריותו[2]) עמו. פי' (פרכטא) [פרכיטא] בלן — (א"ב פי' בל"י שמש הבלן זורק מים על הנרחצים). *[אחי"ה ומל"י הנ"ל ובנו"ג בט"ס פרביטא ופי' המיוחס לרש"י בלן. ואולי עשו כן המדפיסים בכוונה לבנות התואר מן השם פריבטא עיי"ע פרבטאות שפי' מרחץ אבל גי' הערוך תתכן יותר] —

* פרכדיגמא צ"ל פרכריגמא ע"ש.

* פרכוטס (מבשל Koch עיי' בפנים) איכ"ר פ' ויגרם : הוליכה את בנה אצל חד פרכוטס אמרה לו למד את בני אומנות וכו' ע"ש ופי' מ"כ לפי הענין פירושו קפילא אומן וכו'. ובקהל"ר פ' כל הדברים הגי' פרקונים ונ"ל שעיקר הגי' פוכטס ואות רייש צ"ל ו' והוא מל"פ يوختن מבשל.

* פרכייא (?) (נ"ל פרברא אוצר יין מל"פ پرواز Weinkeller (עיי"ע פרואר) ירו' ע"ז ספ"ד דמ"ד : שכנסו את יינן בפרכייא של עיר ובתוספת' ע"ז פ"ז (פ"ח) הגי' פרואר והוא הנכון עיי"ע.

פרכל (= פְּרָכִיל מל"ר ויוני' flagellum, φραγέλλιον שבט ופרכיל ענבים Weinrebe) בפ"ק בסוכה בגמ' פרס עליה סדין (סוכה י'.) ובע"ז בפ' ר' ישמעאל (נ"א :) ובר"ג דפ' במה מדליקין[3]) (שבת כ"ב. ועיי' עוד מ"ה.) ובר"ג דפ' המביא כדי יין (ביצה ל' :) פרכילי ענבים ועטרות של שבלים. ברייש עוקצין (פ"א מ"ג) יד הפרכל טפח מכאן וטפח מכאן פי' „אשכולות של ענבים שהן כרותין עם זמורה שמן פרכילי"[4]) — (א"ב פי' פרגל בל"ר זמורות ענבים נסבכות מעשה אמן). *[אחי"ה וכיון על ל"ר Weingeländer, pergula והנכון שהוא מל"י ורו' הנ"ל בראש הע' וכן פי' הרמב"ם ופרכיל נקרא שבט משבטי הגפן וכו'. ורש"י לא פירשו. ובשבת מ"ה. הגי' אפרכילי עיי"ע אפרכל ומ"ש. ובירו' ביכורי' דס"ד : הגי' פרכירי ענבים. שמ"ר פט"ו נכנס ובידו פרכיל של ענבים כדי שידעו הכל שבא מן הכרם] —

פרוכימטום (= פרוטומכוס מל"י πρωτόμαχος der in der vordersten Reihe kämpft) בילמדנו לכה ארה לי יעקב (לי' בתנחומ' בלק שלנו ולי' בתנחומ' הקדום והישן הו"ל הח' השלם רש"ב) למלך שהוציא כרוז למחר יוצא אני ודן את בני פרוכימטום פי' כן קורין לאבוקטו[5]) בל"י. וי"א הנכנס בראש המלחמה — (א"ב פי' פרוטומכוס בל"י הנכנס בראש המלחמה).

פְּרָכִין (= פְּרָגִין הקבוץ מן פרג מל"ע فرج משאר ורוח בינתים Ueberrest, Zwischenzeit ועיי' בפנים) בפ"ק בר"ה בגמ' ולירקות (ר"ה י"ג :) מתוך שעשויין פרכין פרכין אזול רבנן בתר השרשה

---

[1]) כ"ה בדפ"ר ובכ"י. [2]) כ"ה נכון בכ"י ב"ר ובשאר כ"י וסירתו ובדפ"ע וסרכתו. [3]) כ"ה נכון בכל כ"י ובדפ"ע לי'.
[4]) הועתק מפי' רה"ג בסדר"ט (צד 43) ועיי' ג"כ פי"מ להרמב"ם. [5]) בלאו"ם Advokat, avogado, avocatore.

פי׳ „משארי משארי ומשארא זו מתמלאה ומביאה שליש ועדיין זו לא נתמלאה הכל לפי שומן המקום כיון שהשרשתם כאחת אמור רבנן חיובן במעשר בשעת השרשתם ואם בשנה שנייה ואם בשלישית שלישית לפי שזמן השרשה באילן כגון קליטה באילן" ס״א פרגין. *[אחי״ה כס״א הגי׳ בפי׳ ר״ח ויען כן פי׳ פרגין פרגין משארי משארי וכ״ה באמת פי׳ המלה בל״ע אבל רבינו שהעתיק כל פירושו גורס פרכין פרכין כדאי׳ לפנינו בש״ס וזה קשה להלמו. ורש״י פי׳ מתוך שגרנן עשוי מעט מעט וכו׳ פרכין לשון זה נופל בקטניות . . ומפרכין קטניות (ביצי׳ י״ב:) ואע״כ מע׳ פרך א׳. ולולי דבריו אולי פרכין מל״י βραχὺ βραχὺ מעט מעט] —

פְּרָכִין א׳) (חתיכי בגד אולי מל״פ پَرْكالَه, پَرْكاره ב׳) הקבועים מל״פ پَرْچِين die befestigten Stücke) בטבעת פי״ב בכלי׳ (מ״ג) היתיכין [1]) טמאין הפריכין טהורין פי׳ חתיכי בגד שמקנחין בהן את הקדירה. וי״א האבנים שהקדירה יושבת עליהן. וי״א „הקבועים בכירים כדתניא (תוספת׳ דכלי׳ ב״מ פ״ב) אלו הן הפרכין הקבועין בכירים [2]) אית דאמרי בקיריים". *[אחי״ה הי״א האחרון הועתק מפי׳ רה״ג בסד״ט 8 ובענין גי׳ קירים עיי׳ מ״ש השריד שבערכין שהשיג על הגר״א שמחק גי׳ קיריים בדברי הר״ש. ומלת פרכין לפי דעות שונות בערוך הלא היא מפורשת מל״פ הנ״ל ובכף נחת כתב שהוא כלי ממתכות או מעץ עשוי לפרך ולשבר הגחלים הגדולים ולרדדן וכו׳ עיי׳ תוי״ט לכלים ואע״כ מע׳ פרך א׳] —

פָּרְכִיּוֹת (קבוץ מן ל״מ פָּרֹכֶת פי׳ ווילון עשויה להיות מחיצה המבדלת Vorhang) בברייתי׳ דר׳ אליעזר פמ״א תלה בחופת בנו פרכיות שחורות פי׳ יריעות שחורות כאהלי קדר. *[אחי״ה ועוד הקבוץ פָּרוֹכוֹת ירו׳ שקלי׳ פ״ד דמ״ח. וכ״ה בפסקי רי״ד ליומ׳ נ״א: ובכ״י ל״ד שם פרכות וכ״ה בשקלי׳ פ״ה מ״א ובכתובו׳ ק״ו. ובנו״ג ביומ׳ פרוכת — ובתרג׳ ש״ב כ״א. י״ט פָּרוֹכָתָא עיי׳ רד״ק שם והיחיד פָּרוֹכְתָּא תרג׳ שמות כ״ו ל״א והלאה; לויק׳ ט״ז, ב׳ והלאה] —

פִּרְכֵּם (= פִּרְקֵם מהשם φῦκος נבנה הפעל φυ-κοῦν, φυκοῦν schminken בהוספת הרי״ש ולדעת ר״ב מהשם φαρκίς Runzel) לא כחל ולא שרק ולא פרכס (כתובו׳ י״ז רע״א וסנהדי׳ י״ד.) עיי׳ בע׳ כחל [3]). בסוף פ׳ הזהב (ב״מ ס׳.) אין מפרכסין לא את האדם. גמר׳ (שם:) מאי היא כי הא דההוא עבדא סבא דאזל צבעיה לרישיה ודיקניה — (א״ב פי׳ פרכס בל״י קמט מחמת זקנה ורבותינו בנו פעל ואמרו מפרכס להסרת הקמטים). *[אחי״ה ויותר קרוב לגזרה מהשם היוני פיקוס ורי״ש נוספת וממנו הפעל מפרקס וכ״ה בקו״ף בב״מ במשניות נאפולי ובירוש׳, וכן בירוש׳ ב״מ ספ״ד ד״ט ע״ד מהו אין מפרקסין דלא יימא ליה צור גרמך. שבת ל״ד. זונות מפרכסות זו את זו ת״ח לא כ״ש, והשם פירכוס כתובות הנ״ל וכצ״ל בסנהדי׳ הנ״ל. ב״מ הנ״ל פירכוס דאדם מה היא וכו׳ ובירו׳ ב״מ הנ״ל פירקוס. והרבה בלי רי״ש עיי״ע פקס א׳] [4]) —

פִּרְכֵּם (נ״ל מל״פ فَرْخِيدَن hüpfen, zappeln) בפ׳ שני דחולין (ל״ז.) עד שתפרכס ביד וברגל. בריש אהילות (מ״ו) הותזו ראשיהם אעפ״י שמפרכסין טמאים כגון הזנב של לטאה [5]) שהיא מפרכסת פי׳ מתנדנדין ומתנענעין — (א״ב פי׳ בל״י פעל המרקד ותר״י (א׳) וישלח אברהם את ידו (בראשית כ״ב, י׳) דלא בשעת צעריה אתפרכס) *[אחי״ה בנו״ג דלא אפרכים מן צערא, אין זו ל״י כדעת ר״ב כי אם ל״פ הנ״ל ופי׳ רקד והושאל לנדנוד ולנענוע וכפי׳ הערוך וכן הבין רה״ג בסד״ט (צד 22) מפרכסין פי׳ נותנין ולוקחין מוטרבין בטיית ע״כ וצ״ל مضطرب = מטרובין פי׳ מי שיש בו נדנוד ונענוע. וכנ״ה בירוש׳ סוט׳ רפ״ט דכ״ג: חלל ולא מפרכס. ב״ר פס״ג יעקב מפרכס לצאת . . עשו רץ ומפרכס לצאת. איכ״ר פ׳ ולא זכר: בני המדינה מפרכסין בדם שונאיו. תוספת׳ אהלות רפ״ב ועדאן [6]) מפרכסת מטמא וכו׳. תוספת׳ זבחי׳ ספ״ח פירכסה . . שפירכסה וכ״ה תוספ׳ שם פ״ו ובכ״י אירפ׳ פרכיסה. והשם חולין ל״ח. פירכוס שאמרו וכו׳, ע״ז מ״ז. ושם: לפירכוס, בקבוץ ערכי׳ ז׳. ופרכים עד תלת פרכוסי, ב״ב קמ״ב: ופרכס תלתא פירכוסי] [7]) —

---

[1]) עיי״ע יתיכים (ח״ד קע״ב) וש״נ. [2]) בכ״י ו״ו ל״ד וה״ב בקירוס וכן גרס הראב״ד בשם הערוך ועיי׳ תוי״ט לכלי׳ שם אבל תתכן גי׳ הדפוסי׳ וכגי׳ רה״ג בכלי׳. [3]) ח״ד, רי״ג וש״נ השינויים ובנו״ג פירכס, פירכוס. [4]) פרקס דא״ר רפ״י עיי״ע פקרס. [5]) וכה״ג בעי׳ לטאה (ח״ה, ל״ו) ע״ש ומ״ש. [6]) כ״ה נכון בכ״י אירפ׳ ובנו״ג ועדיין. [7]) ירו׳ ב״מ פ״ב ד״ח ע״ג פרוכסין עיי״ע פרכסין.

פְּרַכְּסִין (מל״י πρᾶξις Praxis, Verfahren) ירו׳ ב״מ פ׳ אלו מציאות (פ״ב ד״ח ע״ג) לא אתי אלא מחמי פרכסין דידכון פי׳ בל״י ורומיי עסק פעל ומנהג. *[אחי״ה והוא הנכון והראיה כי בב״ר פל״ג אי׳ בתמורתו היך הוויתון דיינין ובויק״ר פכ״ז אלא דינכון. עיי״ע דוכסן (ח״ג, נ״ט) ומ״ש ור״ב שכח שם מה שכתב כאן והביא ני׳ המוטעת דוכסן, ובתנחומ׳ אמור סי׳ ו׳ אי׳ בטעות אתית למחזי אלא דיציכון וצ״ל דיניכון וכ״ה באמת בתנחומ׳ הקדום והישן הו״ל הח׳ השלם רש״ב עיי׳ מ״ש בהערה צ״ב כפ׳ אמור (צד 88) וה׳ לעווי בע׳ כרוכסין טעה ונדחק] —

פַּרַכְּרַגְמָא (מל״י παραχάραγμα falsche Münze,) בריש פרה (מ״ג) ר׳ ישמעאל קורהו פרכרגמא פי׳ „ל׳ יוני הוא מטבע שנפסל במלך חדש שאול היה לו מטבע בא דוד והטביע מטבע אחר ופסל של שאול הוא פרכרגמה הוא בינוני וכן עד שהיה כבש היה כשר [1]) יצאה מכלל כבש ולכלל איל לא בא הוא פרכרגמא״ [2]) והכבש הוא כשר בן שמונת ימים ועד בן י״ג חודש והאיל כשר בן י״ג חודש ויום אחד עד כ״ר חודש — (א״ב פי׳ בל״י מטבע מזויף).

* פרכיר עיי״ע פרכל.

פְּרְכוֹרִין (פריכורין מל״י -περίχωρος, περί χωρον Umgebung, Kreis, Ge- biet) ירו׳ דשביעי׳ פ׳ הפיגם (פ״ט דל״ח ע״ד) מבית חורון ועד הים מדינה אחת פרכורין פי׳ בל״י מקומות קרובים לעיר. *[אחי״ה והוא מל״י הנ״ל ובזה תרג׳ ע׳ הזקנים חבל (דברי׳ ג׳, ד׳. י״ג. י״ד) ככר (בראשי׳ י״ט, כ״ה. דה״י ב׳ ד׳, י״ז; נחמי׳ י״ב, כ״ח) מגרש (דה״י א׳ ה׳, ט״ז) פלך (נחמי׳ ג׳, ט׳. י״ב) שאר מדינות (אסת׳ ט׳, י״ב) — ובנו״ג בירוש׳ פראכורין ובדב״ר פי״א (פירכורין) [פריכורין] עיי״ע פגש] —

פרכשא ס״א פרדכשא וככר פי׳ במקומו.

פִּירוּלִין (= בירולין Beryll ובל״פ בְּלוּר) תרג׳ ירו׳ אבני שוהם (שמות כ״ח, ט׳. כ׳) מרגליין דפירולין פי׳ כמו בורליא בתרג׳ אנקלוס וכן נקראת מין אבן טובה בל״י ורו׳. *[אחי״ה ועיי״ע בורלא א׳ (ח״ב, קצ״ד) ועיי״ע בלך ד׳ (שם, ק״ה) — ובלקח טוב תצוה כתב רב טוביה שהם בוגיר ובלי ספק צ״ל בוליר] —

פָּרַם (בל״מ ענין קריעה במקום התפר das Kleid in den Nähten aufreissen ובל״ס פְּרַם zerhacken) בפ׳ כלל גדול אמרו בשבת בגמ׳ רב פפא (ע״ד:) האי מאן דפרים סילקא חייב משום טוחן, פי׳ „פרים סילקא שהוא כעין כתישה ואינו כעין חיתוך חייב משום טוחן״ [3]). ויש מי שאומרים מאן דפרים כמו (ישעי׳ נ״ח, ז׳) הלא פרוס לרעב לחמך [4]). בסוף כיצד מברכין בגמ׳ על הירקות (ברכות ל״ט.) פרמינהו [5]) פירמי [6]) רברבי פי׳ חתכן חתיכות גדולות. בפ״ק דמגילה (ח׳:) פריעה ופרימה תגלחת וצפרים פי׳ „פריעה לגדל פרע שער ראשו ולכשיטהר טעון גילוח כל שערו [פי׳] פרימה קריעת בגדים״ [7]). בפ״ק בסוטה (ז׳.) הכהן אוחז בבגדיה אם נקרע נקרעו אם נפרמו נפרמו. פי׳ קרע בגופו של בגד שלא במקום התפר, פרימה במקום התפר [8]). בפ׳ המפקיד בגמ׳ המפקיד מעות (ב״מ מ״ב.) והאידנא דשכיחי פרומאי פי׳ מלשון (ויקר׳ י״ג, מ״ה) בגדיו יהיו פרמים. בס״ג דגיטין (צ׳:) ופרומה [9]) משני צדדיה. בגמ׳ דפ׳ ואלו מגלחין (מ״ק כ״ה.) [10]) פרום בבי [11]) ואפקוה. בר״ג דפ׳ מי שאחזו (גיטי׳ ס״ט.) פירמא דכרתי פירמא דסילקא [12]) פי׳ מלא היד חתיכות של כרישין [13]) ושל תרדין. *[אחי״ה עיקר הנחת הפעל הוא קריעת הבגד עיי׳ חוץ הציונים הנ״ל יומ׳ ע״ג. לא פורע ולא פורם אבל פורם הוא מלמטה וכו׳ בספרא אמור פרק א׳ פרש׳ ב׳ ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרום על מתו כדרך שבני אדם פורעים ופורמים על מתיהם לא יפרום לא יפרום כדרך הפורמים הא כיצד כה״ג פורם מלמטה וההדיוט מלמעלה. שם תזריע פרק י״ב פרשה ה׳ ירוש׳ סוט׳ ספ״ג די״ט: ובבלי סוט׳

---

[1]) ובצ״ל בפי׳ רה״ג בסד״ט 28 ושם בטעות ו ש ת היה [2]) ע״כ הועתק מפי׳ רה״ג הנ״ל ושם הגי׳ פרכריגמא וכ״ה בדפ״ר ובדפו״ו בראש הערך ובאמצע בטעות פרכדיגמא כנוסח הספרים ובכ״י ובדפ״א הגי׳ לנכון בלא יו״ד אחר הרי״ש השני. [3]) הועתק מפי׳ ר״ח, בש״ס ווילנא. [4]) ורש״י דוחה זאת הגי׳ ועיי׳ ג״כ האו״ז הל׳ שבת רסי׳ ס׳ ושקל וטרא שם. [5]) כ״ה נכון בדפ״ר ואמ׳ ובדפו״ו פרמונהו. [6]) בכ״י ש״ס פרימי פרמי, פורמי ובנו״ג פרימא. [7]) הועתק מפי׳ ר״ח מגילי׳ (בש״ס ווילנא). [8]) ורש״י בסוטה פי׳ פרימה גדולה מקריעה שנקרעה לקרעים. [9]) בדפו״ו ופרימה. [10]) בדפ״ע נ״ב הציון כ״ח וט״ס הוא שהוליך תועה להי׳ לעווי לרון שלי׳ ציון דערוך בש״ס. [11]) בנו״ג פרום ובכ״י ש״ס פרוץ בבא. [12]) לפנינו בסדר הפוך. [13]) בדפו״ו בט״ס גרישין.

כ"ג. האיש פורע ופורם ואין האשה פורעת ופורמת. ירו' סוט' רפ"א רט"ז: צרדיה מְפוֹרָמִין ירו' גיטי' ספ"ט ד"נ ע"ד תוספת' כתובו' פ"ז פרומין. נ ס ע ל סוט' ז'. אם נפרמו נפרמו. תוספת' כלאי' פ"ה חלוק של צמר שנפרם. תוספ' יבמו' פי"ב במנעל שנפרם. והשם המופשט פרימה ספרא תזריע פרק ט' פרשה ה' וטהר (ויקר' י"ג, ל"ד) מן הפריעה ומן הפרימה. הוריו' י"ב: שאינו בפריעה ופרימה כל עיקר. ובל"ס פרם נאמר גם על כל דבר שנחתך לחלקים דקים מן הדקים ומזה שבת ע"ד: מ"ק כ"ה. ברכות ל"ט. הנ"ל ושם בברכות האי דפרמינהו טפי וכו'. א ת פ ע ל חולי' ל"א רע"א חזינן גידפי דמיפַּרְמֵי. בינוני פעיל במקום השם פירמא וכ"ה בל"ס חולי' קי"ז: ק"כ. מאי קיפה . . פירמא (עיי"ע פרמא ב'). והקבוץ פירמי ברכות הנ"ל. והתואר פָּרוֹמָא ב"מ הנ"ל] —

פרמא (= פִּירְמָא מל"י φύραμα (Gerstenteig ההוא גברא דשקל פירמא דשיכרא (קידו' נ"ב:) פי' שכר מתוק לקח מבית חברו בלא רשותו וקדש בו. ס"א פרזומא וכבר כתבנוהו בזה הפרק. *[אחי"ה ר"ל בע' פרזומא ושם בררתי כי פי' רבינו בהאי דקידושי' כלי מלא שכר עולה כפי פי' הרי"ף בשם הגאונים ומה שפי' כאן שכר מתוק עולה כפי יש מי שפירש שברי"ף ע"ש ברי"ף שהסכים עם פי' הגאון (כלי קטן) מדאמרינן פרומא דשיכרא ולא אמר שיכרא פרומא ע"כ וא"כ כאן היה לו לרבינו להביא פי' מה שהביא בע' פרזומא כי לפי פירוש שם כ ל י מלא שכר עולה רק עם גי' פירמא או פורמא שהוא ל"פ הרשומ' בע' פרזומא. ועוד שנית כי פירוש שכר מתוק וכו' שהביא רבינו כאן היה לו לכתוב בע' פרזומא כי פתרון המלה היונית הרשומ' בע' פרזומא נתאמת על ידו ודו"ק ועיי' ג"כ הפשב"ע בע' פרזומה — ואולי φύραμα פירושו עיסה אשר בו ימתק השכר] —

פרמא (מל"ס פְּרִימָא Zerstückeltes עיי"ע פרם) בפ' העור והרוטב והקופה (חולי' קי"א: ק"כ.) מאי קופה[1]) אמר רבא[2]) פירמא. פי' בשר מצומק שנמחה בקדירה. ושייך לענין ראשון — (א"ב פי' בל"י שם כללי לדבר מעורב יחד הן בשר הן בצק הן דבר אחר). *[אחי"ה כיון לל"י φύραμα והנכון כפי' הערוך — ובעה"ק שנ"ב פרעגילט ב"א breglen עיי' פערלעס בט"ר 6] —

פְּרָמָא (מל"ר Form, Larve, forma ועוד עיי' בפנים) בילמדנו הנה אנכי שולח מלאך (תנחומא סוף משפטים) ובכי אם שמור תשמרון[3]) ובהגדה דתילים (מזמור י"ז) תפלה לדוד שמעה ה' צדק אין לך בית רובע בחללו של עולם שאין בו ט' קבין מזיקין והיאך עשויין פורמא בפניהם כגון חמורים של טוחנים וכשעונות גורמין הכיסוי שבפניו נגלה והוא מסתכל בו ומשתטה וכשמלאך כורז האדם שלום[4]) שותק מיד נזוק וכו'. וכראה החילותי (בתנחומ' דברי' ל"י) הלבש הקב"ה פ ו ר מ א[5]) על פניהם והיו רואין אילו את אילו בפניהם של ישראל. פי' מסוה והוא כעין ספוג שפירשנו במקומו — (א"ב פי' בל"ר מין מסוה הנתון על הפנים). *[אחי"ה בנו"ג בתנחומא משפטים פורמא וכ"ה בדב"ר פ"ד ובילק' תהלי' ר' תשע"ב פרמא ושם ר' תרע פרואמא ובשו"ט הנ"ל פרהמא ונ"ב בילק' שם ושם מסוה. ובשבת ס"ו: פרמא צ"ל פדאמא עיי"ע פדאמי וע' אנקטמין והפי' שם חתיכה של בגד וכו' הועתק מפי' ר"ח בשבת שם. ואולי פרמא דכאן צ"ל ג"כ פדמא מל"פ הרשומה בע' פדאמי וגם עליה רומז המשך הענין של מזיקין כי נובע מדמיוני הפרסיים] —

פַּרְמָא (מל"י ורו' πάρμα, parma מגן Schild) מדר' איכה פ' דרך קשתו חד אמר פרמא לאספריסא פי' בל"ר מין מגן וצנה ופי' אספרום מין חנית וחץ. *[אחי"ה בנו"ג ברמא עיי"ע וע' אספריתא ומ"ש ואולי מזה התואר פרמוטין פי' בעלי מגן כ"ה בתנחומ' שופטי' ונ"ב שלטונים אבל בדפ' האחרונים פרטומין ועיי' מ"ש הח' רש"ב בתנחומא הישן והקדום (צד ט"ז) ושם פיטומין וצ"ל פרטומין וכב"י ספררי] —

פרמא (= פּוֹרֵימָא מל"י φόρημα Trag-sessel, Sänfte) מד' שה"ש פ' עמודיו עשה כסף ומהו אפריון (שה"ש ג', ט') פורימא פי' בל"י מין כסא ועגלה לשאת בה אדם. *[אחי"ה בנו"ג פריומא וצ"ל כגי' ר"ב ועיי"ע פריומא ומ"ש] —

פְּרַמְבְּיָא (מל"י φορβειά Halfter) בפ' במה בהמה (שבת פ"ה מ"א) (ולא) [צ"ל ולובדקים]

---

1) וכ"ה בע' קף ג' ובנו"ג קיפה. 2) וכ"ה במהרש"ל ובנו"ג רבה. 3) בתנחו' עקב ל"י. 4) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר ל"י כורז ובדפו"י כורז שלום האדם ובנו"ג האדם בשלום. 5) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע פומאריה ובעה"ק פומארים בט"ס.

כפרומביא שבפיה[1]) פי' בלעז קורקומא[2]). בכפל רסנו (איוב מ"א, ה') תרג' בכופלא דפרמביא. *[אחי"ה וג"א דריסניה אבל בכ"י תרג' כגי' הערוך וכן בתרג' תהלי' ל"ב, ט' בזממא ופרומביא וכו' כלי' פי"א מ"א עיי"ע עקרב א'. ירו' שבת ספ"ה ד"ז ע"ג שור שעיסוקו רע יוצא בפרומביא. ועיי"ע פרב והמי"ם נוסף] —

* פַּרְמוּטִין ע"י' סוף ע' פטם ומ"ש.

* פרומלוכום פסיקתא דר"כ צד ק"ס עיי"ע פלמרכום כי זו עיקר הגי'.

☞ פַּרְמוּסְקָא עיי"ע פמוסקא כי כן גרס בעל הערוך.

* פַּרְמוּעָה, פרמותא ירוש' כלאים פ"א דכ"ז. מבואר פלסלום (φασίολος) ע"י פרמועה כדאי' בדפ' זיטאמיר ובר"ש כלאים פ"א מ"ג פרמותה בדפ' קראטאש' פדמועה ובאו"ז פרמוטה.

פַּרְמַקוֹס (בל"י φαρμακός מכשף וחובר Zauberer) בב"ר פ' ע"ח[3]) (ע"ז) א"ל פרמקוס פרמקוס לית חרשין מצלחין בליליא פי' מכשף בל' (רומי) [יוני] פרמקוס. *[אחי"ה כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר (ושם פרמקום) אבל בשדפ"ע אי' בטעות קוים על תיבת פרמקוס ובדפ"ע פרמקוס פרקמוס (או בהיפך כבדפ' וויניצי') ושתי נוסחאות אי' ג"כ במדר' ב"ר ובשהש"ר פ' מי זאת פרמקוס פרמקוס. ובזו המלה היונית העתיקו ע' הזקנים מכשף (שמו' ו', י"א; דברים י"ח, י'; דניאל ב', ב') מכשפה (שמות כ"ב, י"ז), חרטום (שם ט', י"ב) וכן כשפים (מ"ב ט', כ"ב; מיכה ה', י"ב; נחום ג', ד') מתורגם ע"י φάρμακον והפעל ממנו בע' הזקנים לתהלים נ"ז ה' להעתקת חֹבר] —

פַּרְמַשְׁתַּק (כפי פי' רבינו גיד (?) männliches Glied) בפ' ואלו מגלחין בגמ' דסמך ואלו מכבסין[4]) (מ"ק י"ח.) פרעה שהיה בימי משה הוא אמה וזקנו אמה ופרמשתקו אמה וזרת פי' הגיד שלו. *[אחי"ה וכן במיוחס לרש"י פרמשתקו אמתו ולדעת קצת הוא ל' צענד fra-vâkhsh גיד עיי' פערלעס עט"ש 66 והוא חושב שהוא ל"י μάσταξ, μύσταξ Schnurbart ואת אשר נ"ל כי פרמשתקו או פרמשתו כדאי' בכ"י ש"ס ובילק' וארא ר' קפ"ב[5]) הוא כמו פרמשתא (אסתר ט', ט') גדול שבגדולים מל' סאנסקריט paraméshtha בל"פ הישנה peramash עיי' פירשט ופי' הענין פרעה היה אמה וזִקנו (לא זְקָנו) אמה כלומר בא ממשפחת הננסים וגדול שבגדולים (שבאותה המשפחה) היה אמה וזרת ועל זה הטיב הביא סמך מפסוק דניאל ד', י"ד ושפל אנשים יקים עליה ובילק' דניאל שם הביא עוד ד"א זה נבוכדנצר ננסא קטִיעא פושקא כלומר היה ננס וקצר כטפח] —

* פרימיתן ירו' כתובו' ספ"ט דל"ג ע"ג ט"ס הוא וצריך לו' פרי מיתן פי' רץ לתת את הפרוזבול.

פרן (= פּוּרְנִי מל"ר furnus בל"ע فرن בל"ס פורנא. פורניתא פי' תנור Ofen) בפ' כל שעה בגמ' נכרי שהִלוה (פסחי' ל"א:) גוי שהרהין פת פורני אצל ישראל. בס"ג דפ' המביא כדי יין (ביצי' ל"ד.)[6]) מסיקין ואופין בפורני ואין אופין בפורני חדשה שמא תיפחת. בפ' אין מעמידין בגמ' פת[7]) (ע"ז ל"ה:) הביא לפניו גוי אחד פת פורני מאפה סאה. בתנור פ"ח בכלי' (מ"ט)[8]) פורנה אם יש לה ליזבז טמאה[9]) פי' לעז הוא פורנ"ו[10]) — (א"ב והוא לשון רומי). *[אחי"ה והועתק גם לל"י האמצ' φοῦρνος ולל"ע וסורי' ובמשקל סורי אי' בב"ר פס"ז לדרוש אפוא (בראשי' כ"ז, ל"ז) הרף ממני שפורניתא אפויה לך בכל מקום] —

פרן (= פורני עיי"ע פן ד') הפין והפורני[11]) (כלי' פי"א מ"ד) כבר פי' בע' פן. *[אחי"ה עיי"ע פן ד' ומ"ש ועוד עיי"ע חף (ח"ג, ת"ס)] —

פָּרָן מל"י πόρος Durchgang או מל"י φάρος Leuchtthurm) במקום פ"ו בטהרות (מ"ט) הפרן רשות היחיד לשבת פי' „בית שהוא עומד באמצע [דרך] רשות הרבים וי"מ כמין מגדל ששלש רוחותיה בתוך הים ורוח אחת ליבשה כמו מגדל

[1]) לי' לפנינו ואי' במשניות נאפולי ובהמאירי. [2]) בכ"י ק"ט קורק cerchio ? [3]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ר אבל בשרפ"ע ע"ט. [4]) כ"ה בכ"י. [5]) אבל ברניאל ג' הגי' בילק' כבדפוס. [6]) וכ"ה בתוספתי ביצ' ספ"ג. [7]) כ"ה בכ"י. [8]) ובתוספתי כלי' ב"ק ספ"ו פורנא. [9]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר אבל בשרפ"ע אי' אחר סאה: בתנור עם הנקידה וציון מכלי' הנ"ל חסר כאלו מלת בתנור היתה פי' ולא היא כי אם פרק הוא בכלי'. [10]) בלאי"ט forno. [11]) כ"ה בדפ"ר ועיי"ע פן ד' ובשרפ"ע פרנה ובנו"ג פורנא.

אלכסנדריאה של מצרים"[1]) — (א"ב פי' בל"י ורו' מגדלים גבוהים בנויים אצל הים לשום שם פנסים גדולים להאיר לספנים בלילה ונקראו כן על שם מגדל בנוי אצל אלכסנדריא באי פרון). *[אחי"ה כנים דברי ר"ב כי φάρος נקרא על שם Φάρος וקרוב הדבר שעל זה כיון ג"כ רה"ג בפי' הנ"ל ולא ידעתי למה השמיט רבינו סוף דבריו. ובתוספת' טהרו' ספ"ז אי' בסילקי וא"כ כיון פרן לל"י πόρος מבוא כפי' הראשון ועיי' פי"מ להרמב"ם. אבל במשנ' ח' בטהרו' שם הזכיר בסילקי בפרוטרוט וא"כ יש חלוק בין פרן ובין בסילקי] —

פְּרָן (= פּוּרַן, פּוּרְנָא, פַּרְנָא מל"י φερνή בל"ס פֵּרְנִיתָא Hochzeitsverschreibung, Morgengabe) בס"ג דפ' נערה שנתפתתה (כתובו' נ"ד סע"א) ההוא דאמר להוא נדוניא לברת אמר רב אידי בר אבין פורנא ליתמי פי' רווחא ליתמי[2]). בר"ג דפ' מציאת האשה (שם ס"ז.) גמלים של ערביא אשה גובה פורנה[3]) מהן. פורנה (דבעלי) [צ"ל רב עלי] (ב"ר פי"ז ויק"ר פל"ד ירו' כתובות פי"א דל"ד: עיי' בע' פס[4]). בב"ר פ' פ"א[5]) (פ"פ) מוהר (בראשי' ל"ד, י"ב) פורנין מתן (שם) פרא פרנון[6]) תר"י (ב') פרן וכתובה[7]). מהר ימהרנה (שמות כ"ב, ט"ו). כמהר הבתולות (שם ט"ז)[8]). בפר' ס"ו (ב"ר פס"ה) וקח לי משם: הבא מפרא פרנון[9]) שלי. (א"ב פי' בל"י מהר ופי' פרא פרנון מה שיותן לארוסה בלתי המהר). *[אחי"ה וע' הזקנים העתיקו מֹהַר φερνή והפעל מָהַר φερνίζω ומלת פראפורנן παραφερνή הוא תוספת כתובה ותיבה אחת היא וכראי' בב"ר פס"ה ולרוב נכתבה בשתי תיבות עיי' ירו' כתובות פ"ה ד"ל: מיפחות מפרא פורנון דידה, ושם פ"ז דל"א רע"ג מהו נסב מן הפרא פרנון דידה ועוד עיי' ירו' גיטי' פ"ה דמ"ז: ירו' נזיר פ"ה דנ"ד: ירו' ב"ב ספ"ה די"ז ע"ד. וכנ"ה פרן (ירוש' כתובו' פ"ז דל"א ע"ג) פַּרְנָא (שם וירו' סוטה פ"ג די"ט. כתובו' ס"ז.) פּוּרְנָא (ירושי' ב"ב שם ועיי"ע פס ד', וירו' כתובות רפ"ו ד"ל ע"ג)[10]). פַּרְנֵי (ירו' פסחי' פ"ד דל"א ע"ג ובאסת"ר פ' בהראותו) והקבוץ פַּרְנִין (שהש"ר פ' שחורה). וראיתי בערך מלין כ"י (אשר ת"י מאוצר כ"י של הח' האלבערשטאם) שהאריך בפי' זו המלה ותורף דבריו הוא: ואני ראיתי בל"י כי שם פֶּירְנֵי נאמר על המוהר ואעפ"י שעיקרה ופי' שהושמה להורות על המוהר שמביאה מבית אביה הנדוניא מ"מ הוא יורה ג"כ על המוהר שנותן הבעל וחוא עיקר כתובה וזהו שאמר בב"ר על פסוק הרבו עלי . . מוהר פורנין כי הכל נדוניא וכתובה הכל בכלל פורנין ומתן פרא פורנין והוא תוספת כתובה שמוסיף בעל מדעתו ונקרא פרא פורנין מפני שמלת פרא בל"י פי' בל"ע אצל ועניינו פרא פורנין מה שאצל הכתובה והוא תוספת הנכתב בשטר כתובה וכו' עכ"ל. ובהשאילה נאמר ריוח שבא מכתובה פורנא (כתובו' נ"ד סע"א) ונכון נכלל בכ"י ק"ט בזה הערך וכדפ"ע הוא ערך בפני עצמו והפעל ממנו עיי"ע פרן ז'] —

פרן (= פּוּרְנָא בל"י πόρνη Buhlerin) זונה; πορνεῖον Unzuchtsstätte) מקום זנות בב"ר פמ"א ויבחר לו לוט וגו' כאינש דבחר פורנא דאימיה פי' ענין זנות כדאמרינן בע' פליאה[11]) תרג' עקילס פליאה פורני (ויק"ר פל"ג) — (א"ב פי' בל"י זונה מנאפת. מדר' שהש"ר פ' כמעט שעברתי מהם פרני פליאה קתיסו כאמי מחי. פי' בל"י זונה זקנה שבי בארץ וזני ועקילס תרג' המקרא בל"י ולא בלא"ר וטעו האומרים כן עיי"ע כאמי). *[אחי"ה עיי"ע כאמי בח"ד, קע"ח וע' באמי, וע' עקילס. וע' הזקנים העתיקו זונה (בראשית ל"ה, ל'; ל"ח ט"ו ועוד) קדשה (שם כ"א. כ"ב) זרה (משלי ה', ג') ע"י πόρνη ותזנות (יחזק' ט"ז, כ"ט) ע"י πορνεῖον וזו פורנא דב"ר הנ"ל שצ"ל פורניא או שהיא πορνεία זנונים וכהעתקת הע' זקני' (בראשית ל"ח, כ"ד; מ"ב ט', כ"ב; יחזקי כ"ג, י"ב. כ"ט) זנות (במדבר י"ד, ל"ג. ירמי' ג', ב'. ט') תזנות (יחזק' ט"ז, ט"ו. כ"ב. כ"ד). פורנא כלי' פי"א מ"ד עיי"ע פן ד'. והקבוץ פורנים הם וכו' ספרי האזינו פ' ש"כ אבל עיי"ע פרד ב'] —

פרן (פעל מן פּוּרְנָא Morgengabe geben ועיי' כפנים) בב"ר פ' ס"א (פ"ס) ויברכו את רבקה אמר ר' אייבו דוויין ושיפויין[12]) היו ולא היו מפרינין אלא בפה. פי' מפייסין בפה ולא בלב — (א"ב פי' בל"י פעל המחזק בדברים ועוזר בפה את חבירו כלומר שהיו צרי עין ונתנו ברכות לרבקה תחת הנדוניא). *[אחי"ה והנכון שהוא נבנה

[1]) הועתק מפי' רה"ג בסר"ט 36 ושם: כמות עמוד מגדל אלכסנדריה של מצרים וקורין אותו בל"י פרון. [2]) וכ"ה בפי' רש"י וכ"ה בפירוש בכתובו' נ"ד רע"ב. [3]) בנו"ג פרנא. [4]) פס ד'. [5]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע בט"ס מ"א ובכ"י ב"ר פס"א וצ"ל פ' פ"א. [6]) בכ"י ה"ב פרא פראנון ובנו"ג פראפרון. [7]) בנו"ג פורן וכתובתא. [8]) בתר"י א' אי' כמפרוני בתולתא. [9]) בכ"י ק"ט מפראי פרינין. [10]) ושם ספ"ט דל"ג ע"ג פרונא וצ"ל פורנא. [11]) עיי"ע פלאה. [12]) בנו"ג ושפופין.

מהשם ובב"ר הנ"ל נדרש וישלחו מענין שלוחים פי' מהר בתולות ופי' ולא היו מפרינין לא נתנו מהר אלא בפה וכנ"ה בב"ר ספע"ד ולא היו מפרינים אלא בפה ורבינו בע' מפרים גרס מפריסין, אבל מפרין בב"מ ס"ט: הוא הפעיל של פרה עיי"ע פר ב' ומ"ש] —

* פִּירָן (שם מקום) בכורו' מ'. פירן של בית מנחם.

☜ פְּרַנְדָא (נ"ל מל"פ پرند וכן בל"ע فرند מין משי מובחר (feine Seidenart פרק בתרא דסוט' (מ"ח:) משחרב ביהמ"ק בטל זכוכית לבנה ושירא פרנדא ובשבת פ' במה מדליקין (שבת כ':) שירא לחוד ושירא פרנדא לחוד ותרג' בפסוק ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות (תרג' שני אסתר ה', א') שיראה פרנגן [טבא] ובפ' ויאמר המלך להמן (שם ריש ו', י') שיראה טבא פרגינן ונראה שהוא טעות ויש לגרוס פרנדן ורש"י פי' משי מובחר. *[אחי"ה רימ"ז בט"ר ח"ב, קפ"ה רמז על מלה יונית המאוחרת πράνδιοι אבל אין ענינה משי והנכון שהוא ל"פ הנ"ל כמו שהעירותי זה רבות בשנים במ"ע ב"ח לה' לעף ח"י. ואותה המלה הפרסית پرند בהוראת חרב המבריק נכתבה גם כן پرنك וכן נקרא משי מובחר שהבריק ביופי] —

פְּרַנְדְּסִין (Brundusium) בפ' מי שהוציאוהו (עירו' מ"א:) מעשה שבאו מפרנדסין והפליגה (ספינתו) [ספינתם] בים. פי' שם מקום — (א"ב עיר באיטליא ברנדסין שמה עד היום). *[אחי"ה והוא מקום החף בקאלאבריען ובכ"י מ' הגי' בלדרסין ובכ"י א"פ פלנדסין ובנו"ג פלנדרסין אבל במשני' שבמשניות פרנדיסין] —

* פַּרְנִיטוֹם (שם רומי) בתרג' שני לאסתר א', ג' ע"ש המעשה.

* פַּרְנָךְ (שם אמורא והשם כבר בבמד' ל"ד, כ"ה) ר' פרנך א"ר יוחנן שבת י"ד. סוכ' ל"ב: מגיל' ל"ב. מ"ק ט'. נדה כ"ו. ר' פרנך בשם ר' חנינה פסחי' ירוש' פ"ה הלכ' ז' ירו' תעני' ספ"ג. ר' פרנך בשם רב ירו' סוכה פ"ג הל' א'.

פְּרֵנֵס (בלא"ר וסורי ענין חלוק או של מזונות או של ציווים theilen, vertheilen Nahrung, nähren, leiten, führen; פַּרְנָס Leiter, Verpfleger Vorsteher וכן בל"ע فرناس (Präfekt בר"ג דחגיגה (ה':) ועל פרנס המתגאה על הציבור בחנם. בפ' אעפ"י (כתובות נ"ו.) נותנין לבתולה י"ב חדש משתבע בה הבעל לפרנס את עצמה. בפ' נערה שנתפתתה בגמ' זה מדרש (שם נ':) לפרנסה שמין באב. פי' עישור נכסי שמפרנסת עצמה מהן ומוליך לבעל. בסוף פיאה (פ"ח מ"ז) לן נותנין לו פרנסת לינה פי' כר וכסת — (א"ב פי' בל"י טרף ומזון וחז"ל בנו פעל תרג' לך בא אל הסכן (ישעיה כ"ב, ט"ו) לות פרנסא. תרג' שלשת הרועים (זכרי' י"א, ח') תלתא פרנסין). *[אחי"ה אמת הדבר כי מושג טרף ומזון הן במובן גשמי הן במובן מוסרי יחדיו ידובק בהוראת הפעל והשם רק לא כדעת ר"ב מל"י πύρνος כי אם מל"ס הנ"ל ובשתי הוראות השתמש התרג' יען כן כל לשון מרעה בפעלים ובשמות השב על הנהגת האדם והזנתו מתורגמים בל' הזנה או פרנס עיי' המתורגמן ועמת"ר ללעווי הדוגמאות. ובדרז"ל הפעל הוא במובן גשמי והשם לרוב במובן מוסרי. עיין גיטי' ס"א. תוספת' שם ה' (ג') מפרנסים עניי נכרים עם עניי ישראל וכו', תמורה ט"ז. פרנסני אם מפרנסו מוטב וכו', ב"ב ח'. רבי פרנסני . . . במה אפרנסך וכו', שם י', י"א רע"א. חגיג' ט"ו: כתובו' נ"ז. תוספת' כתובו' רפ"ו תוספת' ב"מ פ"ז שמ"ר ס"פ מ"ג במד"ר פ"ד. התפעל ברכות כ"ח. כתובות ס"ז. ושם: קידוש' פ"ב. חולי' פ"ד. והשם פַּרְנָסָה בל"ס פַּרְנָסָא פי' מזון עיי' ברכות ג'. צריכין פרנסה. שם ט"ז: חיים של פרנסה שם ס"ג. שבת ל"ב: ק"ג: סוכ' נ"א: תעני' ב'. ט'. י"ט: גיטי' נ"ז. תוספת' תרומ' פ"ה ושם לדמאי פ"ה לשבת פי"ד (ט"ו) לכתובות פ"ד, לסוט' פ"ז. ירוש' חלה רפ"ג דנ"ט. ירו' סוכ' פ"ה דנ"ה: ב"ר פ"כ ר"פ צ"ז. והושאל לצרכי אדם ד"מ פרנסת לינה פיאה הנ"ל והוא פוריא וביסדיא כמפורש בשבת קי"ח. וזה מה שפי' רבינו לעיל כר וכסת. ובתוספת' פיאה פ"ד מפורש שמן וקטניות וכן מפורש פרנסת עצמה כתובות ס"ח. באכילה ובשתיה ושם ג"כ בלבושא וכיסויא. ובתרג' פרנסא, פרנסתא, פרנסותא (תרג' לאיוב ל"ח, ל"ט; לקהלת ה', ט'; י"א, א') ובל"ז פְּרְנוּם (= ܦܘܪܢܘܣܐ) תרג' למ"א ה', כ"ד; לישעי' ל', כ"ג, למלאכי ג', י'. ב"ר פס"ח נעשו תחתיו כמטה וכפרנום (גי' הילק' כפורנס) אבל עיי"ע תרנס, וע' פלומא. והתואר במקום השם פַּרְנָס וכ"ה בל"ס פי' מנהיג ברכות כ"ח. נ"ה. חגיגה ה': סנהד' צ"ב. ירוש' פיאה פ"ח דכ"א. ותרג' רֹעֶה (יחזק' ל"ד ה'. ח'. כ"ג) ותרג' רזון (משלי י"ד, כ"ח) והקבוץ פַּרְנָסִין ירוש' פיאה שם וכן בתרג' (יחז' ל"ה, ב', ז'; לישעי' ג', ד'; נ"ב, ח' ועוד) ובמשקל עברי פַּרְנָסִים יומ' פ"ו: תעני' ט'.] —

פְּרַנְקָא (אולי מל"פ پارچه בל"י φᾶρος חתיכת בגד, סמרטוט (Fetzen, Lappen בר"ג דפ' במה טומנין (שבת מ"ח.) מאי שנא מפרנקא התם לא קפיד. פי' חתיכה של בגד ועשוייה לכסות בו מים או יין שבכלי. בפ' ר"א אומר תולין בגמ' מסננין (שם קל"ט:) אמר רבא [1]) האי פרנקא אפלגא דכובא שרי. בפי אין מעמידין בגמ' החומץ (ע"ז ל'.) פש ליה חמרא בכובא צ ר י י ה [2]) בפרנקא פי' „נשאר לו יין בכלי קושר פי הכלי בסמרטוט". *[אחי"ה וכן פי' ר"ח בע"ז (בקובץ כ"י אנגייל' דף י"ח סע"א ורע"ב) פרנקא סמרטוט וכן גרס שם פראנקא ובשבת מ"ח. גרס ר"ח כלפנינו פרונקא ובספר המפתח פורנקא ובשבת קל"ט: פי' ר"ח וז"ל פראנקא פי' כסוי בפי הקנקן ויש בו נקבים קטנים לסנן בו היין וכו' וי"א פרונקא מטלית של בגד שעשאו לכסוי כובא כדאמרינן וכו' ציירי' בפרונקיא פי' נשאר לו יין בכלי קשר פי הכלי בסמרטוטין ע"כ והן הן דברי רבינו בערוך] —

פַּרְנְקִיתָא (מפעל פַּרְנֵק בנין פיעל לשרש פַּנֵּק הרכה בך (ergötzen, verweichlichen והעננה (דברים כ"ח, - נ"ו) תר"י (א') דמחטיא ודמפרנקיתא. בתר"י ונקרב את קרבן ה' (במדבר ל"א, נ') והוינן חמיין תמן בנתהון דמלכיא מדינייתא [3]) ומפרנקתא. *[אחי"ה וכ"ה בשני תרג' ירו' לבמד' שם אבל לדברים הנ"ל אי' ודמפרנקא והוא הנכון בינוני פעול ולזכר שם (פסוק נ"ד) והענג תר"י דימפרנק לחדא. א ת פ ע ל אתפרנק עיי' תר"י א' לדבריי ל"ג, י"ג; לתהלי' קי"ט, ט"ז, מ"ז; לאיוב כ"ב, כ"ו; כ"ז, י'. והשם פְּרַנּוּקָא בקבוץ פִּרְנוּקִין תרג' שעשועי תהלי' קי"ט, כ"ד, ע', ע"ז, צ"א. וכן בשהש"ר פ' מה יפו כל חיטטין ופרניקין שישראל מחטטין ומתפרנקין בעוה"ז וכו'] —

☞ **פרניתא** (?) מדרש שמ"ר פ' השכם בבקר (פי"ב) חד אמר כפרניתא דרומנא פי' בל"י גרעין. *[אחיה ר"ב כיון לל"י πυρήν אבל בע' פרד א' ופרט ח' כבר הוכחתי שעיקר הגי' פרטתא] —

פָּרַם (מל"מ חלק דבר trennen, brechen. **פְּרוּסָה** פי' פת לחם Abgebrochenes, Stück, Brot ועוד עיי' בפנים) בסוף פיאה (פ"ח מ"ה) א ו מ נ ה [4]) ד ב י ל ה [5]) ר"ע אומר פרס. פי' חצי מנה. בפ' חמישי בדמאי (מ"ה) וכן העני שנתנו לו פרוסות פת. בפ' העור והרוטב בגמ' נשחטה הבהמה (חולי' קכ"ז:) ורמינהי מהא דתנן בטבול יום בפ' שלישי (מ"א) אוכל שנפרס ומעורה במקצת פי' שנדלדל ומעורה במקצת. בפ' שלישי בשקלים (מ"א) בשלשה פרקים בשנה תורמין את הלשכה בפרס הפסח ובפרס עצרת ובפרס החג והן גרנות של מעשר בהמה דברי ר"ע בן עזאי אומר וכו' ירו' בשקלים (רפ"ג דמ"ז:) כל הן דתנינא פרס פלגא. ותניא בתוספתא פ' א ח ר ו ן [6]) דבכורות ובפ' שני בתוספ' שקלי' ר' יוסי בר ר' יהודה אומר אין פחות מט"ו יום קודם לרגל ואמר בגמרא [ג' גרנות] (בכורות נ"ח.) כמה פרס ר' יוסי בר ר' יהודה אומר אין פרס פחות מט"ו יום מאי משמעה א"ר אבהו פרוסה [7]) פלגא פלגא דמאי פלגא דהלכות פסח כדתניא שואלין בהלכות הפסח קודם לפסח ל' יום. בפ"ב בחולין בגמ' השוחט בהמה וחיה ועוף (חולי' ל"ד סע"ב) הנח לנזיד הדמע דליכא כזית בכדי אכילת פרס. פי' נזיר הדמע תבשיל שיש בו שמן של תרומה כי התרומה שנתערבה בחולין נקראת דמע. ותנן בפ' האשה שהיא כובשת ירק (פ"ב דטהרות מ"ג) הראשון שבחולין טמא ומטמא השני פוסל ולא מטמא והשלישי (מפורש בבכורות בענין המדמע) [8]) [נאכל] בנזיד הדמע ומקשינן (חולי' שם) אי אמרת [9]) שלישי של חולין שנעשו על טהרת תרומה פסלי גופיה מלאכול בתרומה היכי ספינן ליה מידי דפסיל גופיה מלאכול בתרומה הלא נזיד הדמע יש בו שמן של תרומה ופרקינן נזיד הדמע אין כזית [10]) שמן של תרומה במקפה של חולין בכדי אכילת פרס לא משכחת לה וזה מפורש בגמ' דפ' ואלו עוברין בפסחים (מ"ד.) ובר"פ ג' מינין אסורין בנזיר [11]) (נזיר ל"ו.) דתנן מקפה של חולין השום והשמן של תרומה ונגע טבול יום במקצתו לא פסל אלא במקום מגעו וכו' מ"ט דאיכא כזית מן השום והשמן בכדי אכילת פרס וכו'. אי הכי אמאי

---

[1]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובה"ג ובריי"ף כ"י (ר"ס שבת צד קס"ד.) וכ"ה בספר המפתח לר"נ לשבת מ"ח. ובפי' ר"ח שם ובנו"נ ר ב ובראי"ש רב הונא. [2]) בכ"י ש"ס ציירי' ובנו"ג וצרונהי. [3]) בדפ"ר מדיינאי ייתא ובדפ"א יאתא ובנו"ג בתר"י ב' מדינאי יאיין. [4]) בדפ"ר בט"ס בתיבה אחת ומלת דבילה לי'. [5]) כ"ה נכון בכ"י ודפו"ו ובשדפ"ע לי'. [6]) כצ"ל תחת פ"א שבכ"י ה"ב והוא ר"ת של פ' אחרון ובדפ"ע נשמט כל עיקר. [7]) בנו"ג פרוס. [8]) יש למחוק. [9]) בדו"ו אמרן. [10]) בכ"י ודפא"מ אבל בדפו"ו אין כזה. [11]) כ"ה בכ"י ובדפו"ו.

פליגי רבנן על ר' אליעזר בכותח הבבלי א"ל[1] הנה לכותח הבבלי דלית ביה[2] כזית בכדי אכילת פרס לא משכחת לה פי' לא יתכן לאדם האוכל בפסח כותח כגון שטובל פתו בכותח וקא שטיר משטר ואוכל כזית מקומניתא דאומא שהוא חמץ בכדי אכילת ד' ביצים שהוא שיעור פרס וכל שהוא פחות פחות מכזית ביותר שיעור כדי אכילת פרס בטל במיעוטו ואי גרף מיגרף ואכל בטלה[3] דעתו אצל כל אדם והוא הדין לנזיד הדמע. מצטרפין לפסול את הגויה כבחצי פרס (מקואו' פ"י, מ"ז) כבר פי' בע' גויה. כפ' ג' בעדיות (מ"ג) ובפ' ראשית הגז (חולי' קל"ה.) חמש רחלות גוזזות מנה ופרס[4] הייבות בראשית הגז. פי' ק"נ דינר שהן ק"נ זוזים. בס"ג דפ' ראוהו (ר"ה כ"ט:) לא יפרוס אדם פרוסה לאורחין אלא א"כ אוכל עמהן פי' לא יברך להן ברכת המוציא להוציאן ידי חובתן בלא טעימת כלום אבל לבניו יכול לעשות כן בלא טעימת כלום מפני שמלמד להן — (א"ב פי' בל"ר חצי וחלק וטעם פרום הפסח ופרום עצרת פי' בל"י קודם ולפני וחז"ל סמכו ענין מלות זרות לפי לשונם לעשות זכר לדבר ואמרו אפותיקי אפו תהא קאי וכן בקפנדריא וכאלה רבים ואמרו מאי פקדון פוק דון). *[אחי"ה כיון לל"י πρός וקשה להלמו שישאלו חז"ל מלה מורגלת כזו מל"י והנכון כי פָּרוּם = פְּרָם הוא דבר הנחתך מהשלם היינו חלק וחצי הפכו שלם וזהו פרום (פרס) פלגא עיי' לעיל ציון מירו' שקלי' ובירו' דמאי פ"א דכ"א ע"ד אי' איזה פעמים פרוס והפכו שלם. ועיי' תוספת' מנחות פ"ה וכן פְּרוּסָה ירוש' ברכות פ"ו ד"י: פרוסה של חטין ושלימה של שעורין אומר על הפרוסה של חטין. ומזה חתיכת פת והיינו פת לחם: פרוסה עיי' פסחים קט"ו: קט"ז. חולי' ז': והקבוץ פְּרוּסוֹת דמאי הנ"ל תוספת' תרומ' ספ"ה ירו' ערל' פ"ב דס"א ע"ד. וכן פרס היינו חצי הככר כדאי' בתוספת' נגעים פ"ז וכמה הוא פרס חצי ככר, ושם: אכילת פרס ועיי' תוספת' מקואו' פ"ח והקבוץ ירו' הוריו' פ"ג דמ"ז: באכילת פרסים, ירוש' שבת פ"א ד"ב: כמה פרסים בעלם אחד. ונקראה ברכת המוציא פרס פרוסה (עיי' ר"ה כ"ט:) שחתך הלחם באמצע — ובענין בית הפרס עיי"ע בערך בית וגם בלא חבור בית תוספת' אהלו' רפי"ז כמדת פרס. והושאל לחתיכות וחלקי הארץ אסת"ר פ' בשנת שלש: פרס שקבלה את המלכות פרוסות וכו'. והפעל: תוספת' חגיג' פ"א יודע לפרום את חיקו כ"ה בכ"י אירפ' ובנו"ג לפרוש חוקו. תוספת' כלי' ב"מ רפ"ה סוור של נחתומין הַפָּרוּס כ"ה בכ"י ובנו"ג פרוץ. נפעל נפרס טבול יום פ"ג מ"א חולי' קכ"ז: אוכל שנפרס, תוספת' מנחו' פ"ה נפרס הלחם. נתפעל ב"מ צ"ג. נתפרסו עיגוליו. ומה שענין פרס (וכן בל"ס) כמו פרש עיי"ע פרס ז'] —

פרם (= פַּרְסָה, פְּרוּסָה מל"מ פַּרְסָה שם תואר לטלפים Huf, Klaue, והפעל ממנו בהפעיל ענינו בקוע בטלפיו ובדרז"ל פי' הלך בפרסותיו) באלו טרפות בגמ' הגלודה (חולי' נ"ה:) ר' שמעון אומר אחד פרוסת בהמה דקה וכו' פי' אינו חשוב עור אלא כבשר. כרסתן פרסתן (חולי' ס'.) בע' כרס. בפ' בהמה המקשה בגמ' ר' שמעון (שם ע"ה:) הפרים על גבי קרקע איכא בינייהו פי' שהלך הילוך בפרסותיו על הארץ. במעין פ"ה במקואות (מ"ו) ובפרסת חמור המעורבת בבקעה פי' אם הלך החמור בטיט ונשאר מקום פרסתו חפירה ונתמלאה מים והיתה הבקעה מלאה מים מעורב עם מקום רגל החמור ובכל מ' סאה טובל באותה החפירה[5]. ב"ר פי"ט (י"ח) ויבן, ובפמ"ו (מ"ה) ושרי ובילמדנו ותצא דינה (בתנחומ' הישן והקדום בהוצאת הח' רש"ב צד פ"ו) ולא מן הרגל שלא תהא פרסנית ס"א פרדנית ס"א נפקנית. *[אחי"ה בתנחו' וישב סי' ה' פרדנית ובתנחומ' וישלח סי' ז' יוצאנית ובתנחומ' הישן הנ"ל יוצאה לשוק ובב"ר פמ"ה יוצאניות ובפ' י"ח פרסנית (ועיי"ע פרד) — ובענין טלפים פַּרְסָה בקבוץ פְּרָסוֹת ירו' פסחי' פ"ז דל"ה. חולי' נ"ה: בית הפרסות, שם ס"ח: פרסה החזיר אכול פרסות החזיר אכול ובל"ס פַּרְסְתָא וכ"ה בתרג'. והתואר פַּרְסְתָן ובל"ס פַּרְסְנָא versehen mit grossen Klauen] —

פרם (= פַּרְסִי, פַּרְסָיָא, פַּרְסָאָה ולנקבה פַּרְסִיאֲתָא תואר מן פרס persisch) בדקלא פרסא[6] (ב"ק נ"ט.) כבר פירשנו בע' ארם. מאי לאו בפרסייתא דלא חזיין אגב אימיהו לא בארמייתא (שבת כ"ט.) פי' פרסייתא גדולים שאינן ראויין להאכל עיי'

[1] כ"ת בדפו"ו. [2] כ"ה בדפו"ו. [3] כ"ה נכון בדפו"ו. [4] במשנה שבש"ס מנה מנה ופרס אבל גי' המשניות כגי' הערוך עיי' הפשב"ע. [5] ועיי' ג"כ בפי"מ להרמב"ם. [6] בנו"ג פרסאה.

בע' ארם [1]). אופי פרסייתא (ברכו' מ"ד:) עיי' בע' אופי. בפ"ה בשביעי' (מ"א) הפרסאות שביעית שלהן למוצאי שביעית שהן עושין לשתי שנים. פי' הן תמרי פרסייתא שהן עושות לשתי שנים פ"א מין תאנים שעושין מב' שנים לב' שנים — (א"ב פי' בל"י שם כולל לכל דבר של אשתקד וכן התאנים שגמלו בשנה אחד ומבושלים בשנה אחרת הם של שנה שעברה). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י προέτειος וכבר השיג עליו רמ"ל, והנכון שהוא מין תאנים מפרס והוא תואר נקבה במשקל עברית וכ"ה בתוספת' שביעי' רפ"ד ובל' ארמי פרסיאָתָא תרג' שני באסתר א', י"ב, פרסייתא עיי' לעיל וע' ארם. ובל' זכר פרסָאֵי תרג' אסתר א', י"ד; י', ב' והיחיד פרסָאָה תרג' שני אסתר א', ח', ט"ז. וכן פרסי ירו' ברכות פ"ו ד"י: חד פרסי כ"ה במהרש"ם ובנו"נ פרסוי צ"ל פרסיי. ועוד עיי"ע פרס ט' במו"ע] —

פָּרַס (מל"ע ופ' فرض φόρος ? Zoll, Tribut ואצל רז"ל ענין שכר Lohn) בריש אבות (פ"א מ"ג) אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס. בפ' אין עומדין בגמ' העובר לפני התיבה (ברכות ל"ד.) וטעה אמצעיות דומה לעבד שמבקש פרס מרבו. בפ' לא יחפור בגמ' מרחיקין את הנבילה (ב"ב כ"ה.) ואימא כעבד שנוטל פרס. מרבו וחוזר לאחוריו פי' מתנה. ותהי מואב לדוד עבדים נושאי מנחה (ש"ב ח'. ב') תרג' נטלי פרס. (א"ב ע' זה שייך לענין הראשון כי העבדים מדי שבוע היו מקבלים חלק המזון והטרף אבל טעם נטלי פרס פי' בל"י מס שנותנת מדינה לשלטון). *[אחי"ה מל"י הנ"ל ככונת ר"ב ולי נראה מל"ע הנ"ל וכנ"ה בעירובי' ע"ב: ע"ג. מקבלי פרס. תעני' כ"ה: מבקש פרס מרבו. ירוש' תענית רפ"א דס"ג ע"ג תובע פרסו ממנו . . אין העבד תובע פרסו אלא סמוך לפרסו. ובענין חילוק בין פרס ובין שכר עיי' פי"מ להרמב"ם באבות] —

פרס (פּוֹרְסָא מל"י ἔφορος Ephor, Aufseher) בפ' החולץ בגמ' המחזיר (יבמות מ"ה:) רב אשי אכשריה לרב מרי בר רחל ומנייה בפורסי דבבל. מאי פרהדרין פורסי (יומא ט'.) עיי' בפרהדרין — (א"ב פי' אפורום בל"י נגיד ומצוה ושר העצה).

פרס (פּוּרְסָא מל"י πέρας גבול Grenze) בס"נ דפ' מפנין (שבת קכ"ט:) פורסא דדמא כל תלתין יומין פי' גבול הדם ותקנתו לבחור כל ל' יום בין הפרקים הגיע לג' שנה ימעט מג' חדשים לג' חדשים פעם אחת. עוד בין הפרקים בא בימים ימעט מו' חדשים לו' חדשים או משנה לשנה זה פי' ר"ח ז"ל בקבלה. *[אחי"ה וכ"ה באמת בפי' ר"ח בש"ס ווילנא וסיים זה הפי' קבלנוהו מרבותינו קבלה ע"כ ופי' גבול נכון מאוד מל"י הנ"ל ורש"י נדחק] —

פָּרַס (כמו פרש ausbreiten וממנו פָּרָס Vorhang בל"ס פְּרָסָא, (פריסא) פוֹרָסָא בל"פ پارچه Decke پرس Vorhang) בר"ג דפ' בני העיר (מגילה כ"ו:) האי פריסא תשמיש דתשמיש הוא פי' וילון שפורסין לפני התיבה הוא תשמיש לתיבה ותיבה תשמיש לספר תורה [2]). פ"א מטפחת שמכסין בו ס"ת הוא תשמיש לאותו בגד התחתון שמגללין בו ספר תורה. בס"ג דפ"ק בסוכה (כ':) חזיין לפרסי ונפוותא. פי' „כמו נפה וכברה" [3]) — (א"ב פי' בל"י מטפחת ומעטה חצוני תרג' ויפרש את האהל (שמות מ', י"ט) ופרס ית פרסא). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י φᾶρος אבל הנכון מל"ס הנ"ל והרבה בתרג' (לבמד' ג', כ"ה. כ"ו והלאה; ד', ה'; לשמות כ"ו, ז'. ל"ז) וכן בל"נ פדר תרג' (ויק' א', ח') פריסותא דתרבא. שאלתות ריש ויקרא הדא היא פריסותא עיי' חולי' כ"ז: ושם ח': בליתא דפרסא. מגילה כ"ו: כגי' כ"י ש"ס האי פריסא דבלה מעבדיה פריסא זוטא אי נמי כיסיתא לסיפרא שרי וכו'. והקבוץ פְּרָסֵי סוכ' הנ"ל [4]). ובל' עברי במד"ר פי' כמין פרס שטחה לו למעלה ממנו וכו'. וכן מצודה Netz כ"י אירפ' בתוספת' יו"ט רפ"ג מעלה את פרסו מערב יו"ט. ועיי' הפעל פרס (כמו פרש) ירוש' יומא פ"ח דמ"ה: פרס גולתיה. ירו' כלאי' פ"א דכ"ז סע"א פרס כהנא מצודתיה. ירו' שבת רפ"כ די"ז ע"ג הוון פרסין קילעיה וכו'. שבת מ"ח. עיי"ע סדר ב', פסחי' ג' סע"ב ומצודתך פרוסה וכו'. אבות פ"ג מט"ז מצודה פרוסה על כל החיים — והרבה בתרג' ושם ג"כ בפַּעל תר"י א' לבראשית ל"ח', כ"ה, ותרג' פרשה (איכה א', י"ז) פרסת. אפעל יפרים תרג' ישעי' כ"ה, י"א, אתפעל תרג' שני באסתר ג', ט"ו; ח', י"ד עיי"ע דיטגמא. ועוד פרס כמו בל"מ פרש בקשור כף פי' הושיט יד לתפלה ברכות נ"ה: בעידנא דפרסי (כהני) ידייהו ועיי' תר"י א' לבראשי' י"ב ג' כהניא דפרסין

[1]) ושם ג"כ הציון משבת קמ"ג. עי"ש והפי' שם בענין ארמייתא הועתק מפי' ר"ח בש"ס ווילנא. [2]) וכ"ה בפי' ר"ח עיי' בש"ס ווילנא. [3]) וכ"ה בפי' ר"ח. [4]) פריסא בירו' גיטי' פ"ו דמ"ח. ט"ס וצ"ל פריסא.

ידיהון בצלו. ועיי' תרג' לישעי' א', ט"ו; לתהלי' ס"ח, ט"ו; קמ"ג, ו'; לאיוב י"א, י"ג. תרג' פרשות (מ"א ח', נ"ד) פְּרִיסַן בצלו] —

פָּרַם (מע' פרם א' פי' לקרא את שמע בהקדמת הברכות הראשונות והאחרונות das Schma (theilen, vortragen בפ' הקורא את המגלה עומד (מגילה כ"ג:) אין פורסין על[1]) שמע ואין עוברין לפני התיבה וכו' עד פחות מי' ר' יהודה אומ' כל שלא ראה מאורות מימיו לא יפרוס על שמע מיהא שמעינן לא יפרוס על שמע ברכת יוצר אור. כי הוא יברך הזבח (ש"א ט', י"ג) מתרגמינן ארי הוא יפרים נכסתא[2]). ועיקר הדבר על כן אין פורסין על שמע פחות מי' בשביל הקדושה כדמפרש בגמ' ונקדשתי בתוך בני ישראל ומקשינן בירושלמי (מגילה פ"ד דע"ה סע"א) מכיון דתנינן אין פורסין על[3]) שמע וליידה מילה תנינן אין עוברין לפני התיבה פחות מעשרה[4]) ופרקינן לכן צריכא כהדא דתני אין פורסין על שמע פחות מעשרה התחילו בעשרה והלכו מקצתן גומרין וכן כולם השנויים במשנתינו כיוצא בהן ועל כולן הוא אומר (ישעי' א', כ"ח) ועוזבי ה' יכלו. *[אחי"ה זה הירוש' הביא ג"כ ר"ח בפי' מגילי' הנ"ל בש"ס ווילנא ע"ש ובתוספו' שם ד"ה אין פורסין ורש"י פי' מנין הבא לביה"כ לאחר שקראו הצבור את שמע עומד אחד ואומר קדיש וברכו וברכה ראשונה שבקריאת שמע פורסין לשון חצי דבר ע"כ ועיי' שהש"ר פ' כשושנה בנוהג שבעולם עשרה בני אדם נכנסין לבית הכנסת ואין אחד מהן יכול לפרוס על שמע ולעבור לפני התיבה ואחד מהן פורס על שמע ועובר לפני התיבה וכו' ושם אי' פרוס את שמע. ועיי' ויק"ר פכ"ג. מגילה כ"ג: כ"ד. המפטיר בנביא הוא פורס על שמע] —

* פרס (פּוּרְסָא מע' פרס ז' פי' שטיחה וא"כ פורסא דמלתא Ausbreitung, Darlegung (der Sache גיטין ל"ז: פורסא דמלתא עיי"ע פרוזבל.

☞ פָּרַס (שם אומה ידועה فارس, پارس Per- (ser, Persien מדרש דברים רבה פ' האזינו (פ"י) לאסטרטגין ששמש בשני מדינות פרס וקולוניא עיי"ע קולוניא. *[אחי"ה ושם פי' ר"ב שם כללי לערי בנויות מאנשי רומי . . . אבל (פורום) צ"ל [פורום] היא עיר וכו' ובנו"ג פרס כמו שגרס ר"ב כאן ובילק' האזינו ר' תתקמ"ב לא גרס פרס וקולוניא. ואולי פרס הוא ממש מושב אשר בנו פרסיים או ישבו שם וקולוניא colonia אשר ישבו שם רומיים ושניהם מתנגדים אלה לאלה, ותואר פרסי לנקב פרסית והקבוץ פרסיים, פרסיין פרסאי עיי"ע לשון, ברכות ח': מ"ו: שבת צ"ד, קידושי' מ"ט: ע"ב. יומ' י'. מגיל' י"א. י"ב: ב"ק קי"ז, ב"מ כ"ח: סנהד' צ"ח: ועוד רבות עיי"ע ארם זעי' פרס ג'. וזאת שנית כי מדפ' באזיל והלאה הרבה פעמים בא פרס ופרסאה תחת רומי ורומאה מפני חמת הצענזור ד"מ ברכות ס"ב: ההוא פרסאה וצ"ל רומאה וכדאי' באמת בכ"י ש"ס ויתר המקומות בד"ס שם. וכן הוגה בסנהד' צ"ז: תחת רומי כדאי' בכ"י ש"ס ובדפוסי' הראשוני' (עיי' ד"ס שם) פרס ועוד עיי"ע מין — ועיי' מאמר על הדפסת התלמוד להח' רנ"ן ראבינאוויטץ צד 69] —

☞ פְּרַס (abschätzen) תרג' והעריך הכהן (ויקר' כ"ז, ב') ויפרים כהנא. בערכך נפשות (שם) בפורסן נפשתא. *[אחי"ה רק באונקלוס עיי' ויק' שם פסוק ד', ז', י"ג והלאה; ה', ט"ו; במד' י"ח, ט"ז והפעל ויק' כ"ז י"ב. י"ד אולי הוא מל"פ ﺑﺮﺯ חבור וקשור ועוד גודל הערך של איזה דבר] —

☞ פַּרְסָא (מל"פ فرسنگ בל"ע فرسخ בלי' סורי' פרסחא בל"י παρασάγγης מיל פרסי' (persische Meile ($^3/_4$ deutsche M.) מסכת פסחי' פ' מי שהיה (צ"ד.) שיתא אלפא פרסי הוי עלמא פי' מדת ארץ ובכל פרסה ארבעה מילין. *[אחי"ה פרסֵי חולי' נ"ט: פרסין תרג' ירו' שמות י"ב, ל"א; לבמ' כ"א ל"ה; לישעי' י'. ל"ם הקבוץ וכן פַּרְסָאוֹת פסחי' צ"ג: צ"ד. והיחיד פַּרְסָה מגיל' ג'. תעני' י'. ב"ק פ"ב: ירו' תעני' פ"ד דס"ח ע"ג ופרסא היתה מדת ארץ של שלשת אלפי פסיעות רומיות] —

☞ פְּרֶסְבּוּטֵים (מל"י πρεσβύτης der Alte, (Ehrwürdige מדר' שמ"ר פ'

---

1) בקצת דפוסי' בש"ס בט"ס את. 2) בנו"ג פרים מזונא וברש"י ורד"ק פרים על מזונא. 3) בנו"ג בירו' את וכן העתיק ר"ח. 4) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפו"ו ובשאר כ"י ודפ"ע נשמט מן פחות מי' עד פחות מי' ובלי זה דברי רבינו משוללי הבנה הם עיי' הפשב"ע והוא לא דק לעיין בדפו"ו.

החדש הזה לכם (פט״ו) נכנס פרסבוטים לרחוץ הוא וכל עבדיו. מסכת מגלה פ׳ הקורא למפרע (ט״ו סע״א) זה בא בפרסבולי וזה בא בפרסבוטי פי׳ בל״י שר חשוב. *[אחי״ה עיי״ע פרוטומי וע׳ פרוזבול ופרוזבוט — ובנו״ג בשמ״ר פרוסביטם וה׳ פערלעס (עט״ש 94) הגיה פרוביטום פי׳ טל״ר privatum בית המרחץ עיי״ע פרבטאות] —

* פְּרוֹסְבּוֹל עיי״ע פרוזבול.

* פרוסבסיא, פרוסביסרא עיי״ע פרזבט.

🖙 פְּרוֹסְדָאוֹת עיי״ע פרוזדאות.

🖙 פרסדיקי (? צ״ל פרדיסקי מל״פ پردانه רֵק leer) מסכת ע״ז פ׳ והשוכר את הפועל (ס״ה:) דמייתו פרדיסקי בהדייהו פי׳ רש״י כלים רקים פי׳ בל״י כלי מוכן לקבל. *[אחי״ה כיון לל״י πρός θήκη ולא היא כי עיקר הגי׳ פרדיסקי כדאי׳ בכ״י ש״ס בחי׳ הריטב״א ובתוספ׳ בד״פ ודפוסי׳ ראשוני׳ (ד״ס ע״ז צד ס״ו:) והוא מל״פ פי׳ רֵק וכפי׳ רש״י ור״ח (בתוספ׳) ועיי״ע פרדכת] —

פְּרוֹסְדוֹר ס״א פרוזדור ואולם המשפט (מ״א ז׳, ז׳) תרג׳ פרוסדא לבי דינא — (א״ב פי׳ בל״י מבוא). *[אחי״ה מל״י הרשומ׳ בע׳ פרוזדור ע״ש ורד״ק הביא גי׳ אחרת פרוסדור ובנו״ג פרוסדא ובכ״י אירפ׳ אי׳ בתוספת׳ נדה פ״ג דם הנמצא בפרסדיר וצ״ל בפרסדור ובנו״ג פרוזדור] —

🖙 פְּרֶסְטַגֵי (מל״י προσταγή ציווי Befehl) שביעי׳ דירושי׳ פ׳ שלש ארצות (ירו׳ שביעי׳ פ״ו דל״ו ע״ג) שלש פרוסטגיות שלח יהושע לארץ ישראל פי׳ כמו פרוסטגמאות. *[אחי״ה בנו״ג פרסטיגיות והוא ל״י προσταγή צווי וכן העתיקו ע׳ זקנים מלה בדניאל ג׳, כ״ח והוא כמו פרוסטגמא עיי״ע אח״ז] —

פְּרוֹסְטִיגְמָא (מל״י πρόσταγμα Befehl, Edikt, Gesetz) בב״ר פמ״ב למלך ששלח פרוסטגמא [1] שלו במדינה מה עשו נטלוה וקרעוה. ובויק״ר שור או כשב בסמך פי׳ מה יתרון (פכ״ז) למלך ששלח פרוסטגמא שלו במדינה וכו׳ עד אמר הקב״ה פרוסטגמא שלי קריאת שמע וכו׳. ובזאת תהיה פ׳ וזכור (שם ספי״ז) ג׳ פרוסטגמאות [2] שלח יהושע. פרסטיגמא היינו פרזדיגמא שפי׳ בזה הפרק במקומו [3] — (א״ב פי׳ בל״י דת וגזרה).

*[אחי״ה ובזו המלה היונית העתיקו ע׳ הזקנים דבר (דברי׳ ט״ה א׳; י״ט, ד׳ ועוד), דת (אסתר ב׳, ח׳; ח׳, י״ד), חק (בראשית מ״ז, כ״ו; שמות י״ח, ט״ז. כ׳) חֻקה (ויקרא י״ח, ד׳. ה׳; י״ט, ל״ז; כ׳ ח׳) מצוה (שם ד׳, ב׳; כ״ו, י״ד) משפט (שם י״ח, כ״ו; י״ט, ל״ז) פקוד, תורה, נשתון הכל מתורגם ככה בע׳ הזקנים. וברוב מקומות אי׳ לפנינו בזיי״ן וכן בתנחומ׳ הישן אמור (כהוצ׳ הח׳ רש״ב צד מ״ז) ק״ש פרוזדוגמא שלי הוא וכו׳ וכן סוף מקץ בתנחומא היישן סי׳ ט״ז כיון שירדו למצרים עשה יוסף בערמה שלש פרוסטגמיות עיי׳ מ״ש המו״ל ועוד עיי׳ מ״ש רש״ב בתנחומ׳ פ׳ נח סי׳ י״ז אות ק״ס] —

🖙 פְּרֶסְטְיָה (מל׳ יוני׳ προστασία Ansehen, Macht) מד׳ דב״ר פ׳ שופטי׳ (פ״ה) כל מי שנשען בבשר ודם עובר אף פרוסטיה שלו עוברת פי׳ פרוסטיה בל״י שררה. *[אחי״ה והוא מל״י הנ״ל או προστάτης פי׳ פקדה או פקיד וכן העתיקו ע׳ הזקנים פקדה (דה״י ב׳ כ״ד, י״א) פקיד (שם) שר (דה״י א׳ כ״ז, ל״א; כ״ט, ו׳) ורימ״ז (בט״ר א׳ 169) בחנם הגיה פיסטיה πιστεία אמונה, והדרוש ברב״ר סובב והולך על אבדו עשתונותיו (תהלים קמ״ו, ג׳)] —

* פרוסטומא בפסיקת׳ רבתי פל״ג פרוסטומא שלו וכו׳ ט״ס וצ״ל פרוסטגמא.

פרסטקלין (?) ירושי׳ בפ׳ במה אשה (פ״ו ד״ז ע״ד) פי׳ עיר של זהב פרסטקולין ס״א פרוסטוקטולין. *[אחי״ה בדפ״ר ס״א פרוסטיקוטוליון ובכ״י ק״ט ס״א טרוסטקלין ובנו״ג פרוש טוק טקלין ועיר דוד לר״ד דילארא גרס פרסכלה ופי׳ מל״י περισκελίς צעדים חלי כתם שעושים לרגל ע״כ אבל אין זה ענין עיר זהב ומובן וגזרת המלה נעלם מעיני] —

* פרסטקין, פרסתקין תוספת׳ אהלות פ״ז עיי״ע פרדסקין.

* פרוסטקוסרין מד׳ תהלי׳ ר״יש מזמור י״ז ור״ב גרס פרוקסטורין ע״ש.

* פְּרַסְכְנָא נ״ל מל״פ فرشك ענפים מסובכים) שבת קנ״ד: בגואזא פרסכנא בע׳ גז גרס רבינו פרסיכנא ע״ש פירושו ובכ״י ש״ס מינכען בגווזא ופרסכנא ובד״ש ופרסבנא.

* פְּרֶסֶם (מהשם היוני παράσημον סימן מובהק ואות אמת Kenn = Wahrzeichen הפעל

---

[1]) כ״ה נכון בדפ״ר ובכ״י ג״כ גם בראש הערך ובדפ״א פרסטגמא ובדפו״ו פרסטיגמא. [2]) בדפו״ו פרסטיגמאות. [3]) עיי״ע פרזדגמא וש״נ וגי׳ משובשת בפסיקת׳ רבתי עיי״ע פרוסטומא.

παρασή- ; anzeichnen, anmerken παρασημαίνω
עיקר הוראת המלה הוא (be- ausgezeichnet μος
מל״י הנ״ל [1]) פי׳ נתן סימן לטוב או לרע והודיע
ברבים ובהנחה הראשונה הזאת אי׳ במד״ר פכ״א
ולפי שבזה את עצמו ופירסם את בתו בקלון גרעו
הכתוב וכו׳ והשם תר״י א׳ לויקר׳ י״ח. ו׳ לבזאה
עיריא בתשמשתא ובפִּרְסוּמֵי עיריא. והושאל
להודעה ברבים יומא פ״ו: מפרסמין את החנפים
וכו׳, סוט׳ ט׳. המקום פירסמה בגלוי, ויק״ר פל״ב
ופירסמה הכתוב, ירוש׳ מגילה פ״א ד״ע: רבי היה
מפרסם עצמו שני ימים בשנה וכו׳, ירוש׳ סנהד׳
ספ״ז דכ״ה ע״ד אנא מפרסם ליך, והרבה בתר״י
עיי׳ לבראשי׳ ל״ח, כ״ה; מ״א, מ״ה; לשמות כ״ח,
ל׳; לבמד׳ ט״ז, כ״ו; לקהלת י״ב, י״ד; לאיוב כ׳,
כ״ז, ושם כ״ו, ו׳ בינוני פעול מְפַרְסָם, ויק״ר הנ״ל
מפוֹרְסָם, ירו׳ תענית ספ״א דס״ד ע״ד אי׳ מפורצם.
אתפעל אִתְפַּרְסַם תר״י שמות ב׳, י״ד ועיי׳ לבמד׳
כ״ב מ״א, לקהלת י״ב, י״ג. נתפעל ויק״ר הנ״ל אם
נתפרסם. והשם פִּרְסוּמֵי ניסא פסחי׳ קי״ב. מגילֹ׳
ג׳: פרסומי עניא תר״י בראשי׳ י״ט, כ״ו.

* פּוּרְסָנָא (Abschätzung) עיי״ע פרס האחרון במו״ע.

* פַּרְסָנִית (Herumläuferin) עיי״ע פרס ב׳.

פְּרָסוֹף (Aufseher, Späher, prospex ?) בלשיי [2])
מסר לפרסוף ככר פי׳ בע׳ בלש. *[אחי״ה [3])
והוא הציון מילמדנו בראשית ל״ח, א׳ ולפנינו ליי
בתנחומ׳ וליי בתנחומ׳ הישן והקדום — ובל״ר
האמ׳ praesopus הוא כמו Vorge- praepositus
setzter ונראה שהוא פרסוף] —

* פְּרָסוֹף עיי״ע פרצוף.

פְּרְסְפַּיָא (מל״י πρόσωπα תבנית פנים (Gesichter
בילמדנו ואתם הדבקים (ליי בתנחוי הנדפס
ובתנחוי הישן) וקלע כרובים (מ״א הי, ל״ה) פרוספיא.
פי׳ פרצוף של כרובים.

פרספא (= פרוסופא אולי בהפך האותיות -σάπ
φειρος, Saphir) בב״ר פ׳ ס״ו (ס״ה) אדרעוי
דאבונן יעקב כתרין עמודין דפרסופא ואת אמרת
הלבישה על ידיו (בראשי׳ כ״ז, י״ד). *[אחי״ה
בנו״ג דיפרא סופא וצ״ל בתיבה אחת ובמיוחס
לרש״י דיאפר ופי׳ שם מקום!] —

פְּרֵסֵק (בלש׳ יוני׳ ורו׳ περσικόν μῆλον malum
persicum בלשון ערבי׳ فرسق
בל״פ فرشك, فرسك (Pfirsich) פרסקין משיטילו
(שאור) [צריך לו׳ גידים] [4]) (מעשרות פ״א מ״ב) ס״א
אפרסקין — (א״ב שם פרי ואילן בל״י רו׳ וערבי).
*[אחי״ה בע׳ אפרסק (ח״א, רמ״ב) הארכתי ע״ש
האילן הוזכר ב״מ קט״ז סע״ב דלית שעל גבי
פרסק . . . נעקר הפרסק וכו׳ עיי״ע דל א׳ ירוש׳
ב״מ פ״י די״ב ע״ג פרסיקו, ירוש׳ כלאי׳ פ״א דכ״ז.
גוי שהרכיב אגוז ע״ג פרסק, ב״ר פמ״ב תפוח ופרסק
והקבוץ פרסקין כלאי׳ פ״א מ״ד ובכ״י ש״ס האפרסקין.
ודע כי בל״פ נכתבה המלה ג״כ فرشتك ונ״ל שהיא
היא פרשתקא שאי׳ בירוש׳ כלאי׳ פ״א דכ״ז: ר״ש
ברי הוי משקי פרסתקיה יין מבושל בשביל למתקה.
ופרי נקרא ג״כ פרסיקא ירוש׳ פיאה פ״ז ד״כ.
וכתובו׳ בבלי קי״ב רע״א אפרסקא והקבוץ פרסקין
מעשרות הנ״ל כגי׳ רבינו כאן ובע׳ גד י״ב ועוד
עיי״ע אפרסק וש״נ ירוש׳ כלאי׳ פ״א דכ״ז, ע״ש
ומ״ש] —

פרסק (?) (לדעת רבינו מצודה (Schlinge בס״ג
דפ׳ שילוח הקן (חולי׳ קמ״א:) אהדר ליה רבא
פרסקי ותפשה פי׳ מצודה — (א״ב כתוב בנוסחאות
פרסתקי). *[אחי״ה וכן גרס רש״י ופי׳ ג״כ
פרסתקי מצודות ע״כ ולי נראה שהוא פרסתק פי׳
שליח עיי״ע פרסתק] —

פרסישמנג (= פוּרְסִישְׁנַמְג מל״פ پرسش نامه
(Untersuchungsprotokoll בפ׳ כל
הגט בגמ׳ ג׳ דברים (גיטי׳ כ״ח:) א״ר אליעזר כי
מקבלי שוחדא מקמי דליחתם פורסישמנג פי׳ הדיין
הגדול — (א״ב בנוסח׳ כתוב פורסי שנמג ופירש״י
פסק דין ואולי ל״ר זה פרסיש דין מנג גדול).
*[אחי״ה כיון או לל״ר praeses magnus ואז צ״ל
דיין או לל״ר phrasis magna עיי׳ פערלעס עט״ש
36 ושם מבואר היטב שעיקר הגי׳ פורסשנמג מל״פ
הנ״ל פי׳ כתב חקירה שחותם הדיין עם בעלי
הדינין ורש״י פי׳ ל״פ פסק דין, ורבינו נגרר אחר
פי׳ ר״ח הובא בתוספו׳ גיטי׳ ד״ה פורסי שנמג,
ועוד עיי״ע נגג וע׳ בוגני ח״ב, י״א] —

פְּרִסְתָּק (מל״פ فرسته, فرستك שליח Gesandter
ולדעת רבינו כתב?) בפ״ק במגילֹ׳ בגמ׳

---

[1]) כמו שהעיר החכם ד״ר קאהלער במ״ע דמ״ג חכ״ג 689 ושם בט״ד פרסם, פרסוסא וצ״ל פרסם פרסומא. [2]) כ״ה בכ״י ובע׳ בלש ובדפ״ע בכאן בלש וצ״ל בלשיי. [3]) ושם (ח״ב, ק״ו:) שורה ח׳ מלמטה ממנותי ט״ד וצ״ל ממנו חי. [4]) וכ״ה בע׳ גד י״ב ועוד עיי״ע סאור.

קראו את המגילה[1] (ז׳.) ודילמא פרסתקי שדור. בהגדה דפ׳ השוכר את הפועלים (ב״מ פ״ו רע״א) פריסתקא דמלכא. בהגדה דנזיקין (גיטי׳ נ״ו:) פריסתקא[2] דרומאי פי׳ כתב — (א״ב פי׳ בל״י כתב נוסף בסוף ספר). *[אחיה ר״ב כיון לל״י Zusatz, προσθήκη והנכון שהוא ל״פ הנ״ל ופי׳ שליח כפי׳ רש״י וכ״ה בברכות נ״ח. שדר עליה פריסתקא. כתובו׳ ס״ב. פריסתקא דמלכא עיי״ע דרוקא. ולפע״ד מזה פרסתקי בחולי׳ קמ״א: עיי״ע פרסק ב׳] —

פרוסתיקין עיי״ע פרצטיקין.

פרסתיותהא (הקבוץ נקבה פְּרִיסְתְּוָתָא בלש׳ סורי׳ פרסתנתא מל׳ פרסי׳ پرستا, پرستار (Dienerin תרג׳ חכמות שרותיה תעניננה (שופטי׳ ה׳, כ״ט) — (א״ב פי׳ בל״י אשת חיל ושרה). *[אחי״ה כיון לל״י προστάτης וכ״ה בעיר דוד לר״ד דילארא והנכון כמ״ש ה׳ פליישער בהוספותיו לעמת״ר ללעווי שהוא ל״פ הנ״ל ובנו״ג חכימת פריסתותהא וזה הנכון. והיחיד פרסטא אי׳ כתפלה קודם תקיעת שופר המלאך שמשיאל הממונה על התרועה והמלאך פרסטא הממונה על קשר״ק והתואר פרסטא עולה עם שמשיאל בהוראת שם פרטי היינו שמש אל — ועוד עיי״ע פרצטק ומ״ש] —

פָּרַע (מל״מ ענינו גלוי והתר שער ראש auflösen, das Haar, entblössen) והפרעות (אהלו׳ פ״ח מ״ב נזיר נ״ד.) עיי׳ בע׳ סך (ד׳). בפ׳ אלו טרפות בגמ׳ כרם (חולי׳ נ׳:) מאי מפרעתא אמר רב אויא היכא דפרעי טבחי. פי׳ מקום שפותחין בו הבהמה להוציא קרביה כדאמרינן (שם י״ט: וש״נ) שחיטה מפורעת כלומ׳ פתוחה. בפ׳ בהמה המקשה בגמ׳ בהמה שנחתכו רגליה (חולי׳ ע״ו.) צומת הגידים שאמר היכא דפרעי טבחי. בפ׳ גיד הנשה בגמ׳ דסמך אין הטבחין (שם צ״ג:) והתניא חיצון הסמוך לעצם אמר רב יהודה היכא דפרעי טבחי. בס״ג דפ׳ ואלו מגלחין (מ״ק כ״ד.) פריעת הראש בשבת רשות. פי׳ צריך לגלות חוטמו ושפמו וזקנו שהיה מכסה בימי אבלו להודיע כי אין אבלות בשבת אבל לגלות ראשו אין צריך. *[אחי״ה וכ״ה במיוחס לרש״י במ״ק. וכנ״ה בסוט׳ כ״ג. האיש פורע.. ואין האשה פורעת עיי״ע פרם וש״נ ספרא אמור פרק א׳ פ״ב. פסיקת׳ דר״כ צר ע״ז ויק״ר פי״א פורעין את ראשיהם. והשם פריעה מ״ק ט״ו. ירו׳ מגיל׳ פ״א דע״א: ב״ר פ״ק ובכתובו׳ ע״ב סע״א פֵּרוּעַ ראש ועיי׳ תר״י א׳ לויק׳ י״ג, מ״ה; כ״א, י׳; לבמ׳ ו׳ ה׳. ועוד הושאל לגלוי לפתיחת והרקת הגוף וכן בל״ע فرغ יומ׳ ע״ז. שהיו פורעים (בקידו׳ ע״ב. בהפעיל מפריעין) עצמן וכו׳ פיעל ירוש׳ ברכות ספ״ט די״ד ע״ג לא פירע עד שישב. נפעל ברכות ס״ב. אין נפרעין מעומד אלא מיושב והשם רואה את פרועו (שם). ועוד ענין גלוי העור המכסה ראש הגיד die Eichel entblössen שבת קל״ג. מוהלין ופורעין. שהש״ר פ׳ עד שהמלך וכמד״ר פי״א משה היה מוהל ואהרן פורע. פיעל בענין סרוס סוטה י״ג: בא גבריאל ופירעו. והשם פְּרִיָּעָה יבמו׳ ע״א: לא ניתנה פריעת מילה לאברהם ירו׳ יבמות פ״ח ד״ח ע״ד ירו׳ שבת פי״ט די״ז. דב״ר רפ״ו אחת (אחד) למילה ואחת לפריעה, ירו׳ נדרי׳ ספ״ג דל״ח: אחת לפריעה ואחת לציצין, שהש״ר פ׳ הנך יפה: הנך יפה במילה הנך יפה בפריעה] —

פָּרַע (מל״ס פי׳ גמל, שלם וכן בל״ע فرغ (beschliessen תרג׳ ואשלמה להם (תהלי׳ מ״א, י״א) ואפרע להון וענין קרוב לזה נקום נקמת (במד׳ ל״א, ב׳) תרג׳ אתפרע פורענות. *[אחי״ה והרבה דוגמאות במתורגמן ע״ש וכן בדרז״ל ב״מ כ׳: כ״א. פרע לי.. פרוע, פריע. ב״ב ה׳. ושם: פרעתיך בתוך זמנו.. ולואי שיפרע בזמנו, ו׳. והלאה כל האומר לא לויתי כאומר לא פרעתי דמי וכ״ה בשבועות מ״א: ושם הרבה פעמים מ״ב. והלאה, ב״ב קע״ב. קע״ג. נפעל שבועו׳ מ״ה. הנפרעת, מ״ח. לא יִפָּרעו, ב״ב ה׳: הבא לִיפָּרַע מנכסי יתומים לא יִפָּרַע אלא בשבועה. ב״מ פ״א מ״ו נפרעין מהן, שם פ״ד מ״ב מי שפרע וכו׳ עתיד להפרע מי שאינו עומד בדבורו ועיי׳ תוספת׳ ב״מ פ״ג, ברכו׳ ס״ב, עיי״ע ספד, אבות פ״ד מ״ד נפרעין ממנו בגלוי, תוספת׳ כתובו׳ ספ״ד אין נפרעין מהן, ספרא אחרי פרש׳ ט׳ אני דיין להיפרע וכו׳ אני הוא שפרעתי.. ועתיד ליפרע מכם וכו׳. ובקל במובן הנפעל פי׳ פרע מהם חובו ונאמר באל יתברך מטעם שכתב התוי״ט בב״מ פ״ד מ״ד אבל תוספת׳ סוטה פ״ג אני נפרע מכם.. הקב״ה לא נפרע מהם, שמ״ר רפ״י הקב״ה פורע מן האמוריים.. פורע מן המצריים. אתפעל סוט׳ כ״ב: ליתפרע וכו׳ ובהבלעת התי״ו בתר״י ב׳ לשמות י״ט, ד׳ מה

[1]) כ״ה בכ״י וברפ״ר. [2]) כ״ה בכ״י ק״ט וברפ״ע פרוסתקא.

דאיפרעית מן מצראי ובקשור מן ולי׳ ענין נקמה עיי׳ הדוגמאות אצל ה׳ לעווי בעמת״ר — והשם פריעה ב״ב קע״ד. כתובו׳ פ״ו. ערכי׳ כ״ב. פריעת ב״ח מצוה ובלא״ר פריעא איכ״ר פ׳ על אלה ונסיב פריעיך. ועוד השם פֵּירָעוֹן ב״ק צ״ו. ב״מ ט״ז: י״ז. והלאה מ״ק ט׳: שבועות מ״א: ירו׳ כתובות ספ״י דל״ד. ובל״ס פּוּרְעָנָא. פרענא תר״י א׳ לשמו׳ כ״א, ז׳ פורען כספא וגם תואר במובן השם כמו נוקם עיי׳ תר״י שם כ׳, ה׳; ל״ד, י״ד וזולתו. ובל״נ השם פּוּרְעָנוּת ברכות י״ח. מ״ח: ס׳: ס[9]א. שבת ס״ב: צ״ז. קט״ז. קל״ט. יומ׳ ע״ו. סוכ׳ כ״ט. ל״ח. תעני׳ י״ד. כ״ג. חגיגה ה׳: יבמות מ״ז. ס׳: ס״ג. נדרים נ׳: סוטה מ״ח. ב״ק ס״ט. ב״ב ח׳. סנהד׳ ק״ב. ק״ח. חולי׳ קכ״ז: ערכי׳ י״ז. פסיקת׳ רב׳ פי״ז הקבוץ פורעניוֹת ר״ה י״ח: תעני׳ י״ד. שבת קי״ח. קל״ט. אבות פ״ה מ״ח ובל״ס פורענותא ברכו׳ נ״ד: עירו׳ כ״א. ב״ב י״ד: מ״ק כ״ב. בכ״י ש״ס בפורענותא בנו״ג בפורענתא ובתרג׳ ג״כ פורענו והקבוץ פורענָן תרג׳ יחזק׳ י״ד, כ׳ בנו״נ פורענין, ושם כ״ה, י״ז פורענוון] —

☞ **פרע** (= פְּרִיַע תמיד בבי״ת פי׳ מהר, במהרה (eilends, schnell תרג׳ סרו מהר (שמו׳ ל״ב, ח׳) סטו בפריע ויתכן שנגזר מזה הקורא למפרע (מגילי פ״ב, מ״א) כי היא קורא במהרה ולא כסדר. *[אחי״ה ועיי׳ תר׳ דברי׳ ז׳, ב׳, שופטי׳ ב׳, כ״ד; ש״א כ׳, ל״ח. ירוש׳ קידושי׳ פ״א דנ״ט. אינשמת בפריע. בענין מפרע עיי״ע] —

* **פַּרְעוֹשׁ** (ל״מ Floh) שבת ק״ז: והקבוץ ב״ר פ״כ פרעושין ועיי״ע פורטענא.

פָּרַף (מהשם היוני πόρπη קרס Haken, Heftel הפעל πορπάζω, anhefteln) בפ׳ במה אשה (שבת ס״ה.) פורפת על האבן בפ׳ הוציאו לו (יומ׳ נ״ב:) החיצונה פרופה מן הדרום. קרסי נחושת (שמות כ״ו, י״א) תרג׳ פורפין דנחש. — (א״ב פי׳ בל״י קרס). *[אחי״ה וכן העתיקה הפשיט׳ את קרסיו (שמות ל״ה, י״א) פורפוי כתר״י. שבת פ״ו, מ״ו מדיות פרופות עיי״ע מדי א׳. תוספת׳ שבת ספ״ד (ה׳) פורפת בתחלה בדבר הניטל בשבת] —

פרף (= פְּרוּפִּי מל״י ἀπρέπεια Unschicklichkeit) בב״ר פ׳ פ״ז [1] (ר״פ פ״ו) ויוסף הורד מצרימה אמר הקב״ה בני בכורי ואני מורידו פרופי [2]. פי׳ לשון לעז אופרופריאו [3] כלומ׳ אני מורידו בבזיון (א״ב פי׳ אפרפי בל״י בזיון וקלון). *[אחי״ה כיון לל״י הנ״ל ובנו״ג אני מורידו בבזיון. ושם תיכף איני מורידו פומבי ותחת זה אי׳ במיוחס לרש״י פופולא ופי׳ בזיון בל״י וכגי׳ רש״י אי׳ באמת בב״ר כ״י פאריז] —

פַּרְפְּחִין (בל״ס פרפחינא מל״ע فرفخ בל״פ پرپهن Portulak) דהוה קא מבדר פרפחיניה (מגילה י״ח.) עיי׳ בע׳ חלגלוגות. *[אחי״ה (בח״ג, שצ״ה) הארכתי ועיי״ע גדגדניוֹת (ח״ב, רמ״א) ומ״ש בשם ערוך כ״י ורק בקבוץ פרפחינַיָה מגילי שם ובירוש׳ פיאה פ״ח דכ״א רע״א ובירו׳ עירו׳ פ״ג ד״כ ע״ד ובירוש׳ שביעי׳ רפ״ט דל״ח ע״ג פרפחיניא ובירו׳ מגילי רפ״ב דע״ג. פרחינין וצ״ל פרפחינין] —

פִּרְפֵּל (פִּלְפְּלֵי Pfefferkörner) בס״ג דפ׳ ר״א אומר תולין (שבת קמ״א.) אמר רב יהודה האי פרפלי מידק חדא חדא בקתא דסכינא שרי. „פי׳ ביו״ט רבא אמר כיון דמשני אפי׳ טובא והלכתא כרבא ויש מתיר כי האי גוונא אפי׳ בשבת" — (א״ב בנוסחאות כתוב פלפלין). *[אחי״ה בנו״ג פלפלי וכ״ה בפי׳ ר״ח אשר העתיק ממנו דבריו וכן לי׳ שנוי בגי׳ בכ״י ש״ס] —

* **פַּרְפּוּנְדָא** (נ״ל מל״פ پرونده, برفنده תיק או אגודה Beutel, Bündel) תוספת׳ ב״מ פ״ח נתנו בפרפונדא . . ונגנב או שאבד חייב פי׳ שנתן המעות בתיק או באגודה.

פרפס (= פַּרְפִּיסָא לדעת רבינו מל״פ پر כנף ומן פיסא צרור עיי׳ בפנים ולדעת ר״ב מל״י πάροψις קערה קטנה) בס״ג דפ׳ המוציא יין (שבת פ״א:) האי פרפיסא שרי לטלטולה פי׳ בע׳ חתל [4] פ״א „פרפיסא פיים גדול כדאמרינן לעיל בזו ההלכה (שבת שם עמוד א׳) מאי פיים א״ר זירא כרשיני בבלייתא זורעין עליו זרעוני בשמים [5] וזולתם וצומחין ודומין לצרור שעלו בו עשבים ולשון פר דהכא מלשון פרסי הוא ככנפי יונה אף הזרע הצומח עליו נקרא פר וזהו פרפיסא וכיון דקאמר ר״ל מותר לקנח בו קא משמע מינה רב

[1]) כ״ה נכון בכ״י ובדפ״ע פ״ו. [2]) ברפ״ר פורופי. [3]) כ״ה נכון ברפו״ו וברפ״ר ובכ״י ה״ב פרופריא״ו ובכ״י ק״ט פורפריאו ובדפ״א פורפריאה וגי׳ הדפו״ו עיקר והוא ל״ר opprobrium בזיון. [4]) ושם פי׳ פרפיסא כמו חתל ע״ש. [5]) כ״ה נכון בדפ״ר וכ״ה בפי׳ ר״ח ובכ״י ק״ט זרעונים ובשאר דפ״ע בשמים.

פפא דשרי לטלטולה מתקיף לה רב כהנא אם אמרו לצורך יאמרו שלא לצורך והאמר ר"ל מותר לקנח אבל לטלטולה שלא לצורך לא שרי והילכך לא צרכינן לדרב פפא אמר אביי האי פרפיסא הואיל ואתא לידן נימא ביה מילתא היה מונח ע"ג קרקע והניחו ע"ג יתידות חייב משום תולש כי כשזורעין אותו עושין לו מקום כמו כן או כמו שולים שיושב עליו שיעור שינוח עליו ע"ג קרקע ואפשר שהוא משרש שם ומתחבר לקרקע ובזמן שמניחו ע"ג יתידות הרי הוא מעבירו ממקום שמחובר ומתחייב משום תולש אבל אם זרעו מעיקרו להניחו ע"ג יתידות והיה מונח שם ולקחו והניחו ע"ג קרקע הרי הכינו במקום שמתחבר לקרקע וחייב משום נוטע" — (א"ב פי' בל"י ורו' קערה גדולה). *[אחי"ה מלה יונית ורומי' paropsis הוא קערה ק ט נ ה ולא גדולה ורבינו נגרר בפירוש הנ"ל אחר פי' ר"ח והעתיק דבריו מלה במלה (עיי' בש"ס ווילנ') ולפי זה מלה מורכבת היא מל"פ פר ומל' פיסא וקשה להולמו. ורמב"ם בהל' שבת פ"ח הל"ד העתיק פרפיסא ע"י גבשושית של עפר עיי' בהה"מ ואולי הלך ג"כ בעקבי מחצב המלה הפרסית כי پس ענינו ג"כ קובץ ורבוי ופיסא היינו צרור וא"כ פרפיסא קבוץ של רגבים היינו גבשושית של עפר. ורש"י פי' פרפיסא עציץ נקוב ועוד עיי' מ"ש בשם תשובות הגאונים וזהו מקור המנהג של מנהג כפרות בערב יוה"כ עיי' או"ח סי' תר"ה ותשוב' הרשב"א סי' שצ"ח] —

פרפסט (= פְּרוּפָּסִיטִין מל"ר ויוני' האמצ' πραι-πόσιτος (Vorgesestzter, praepositus בילמדנו חצצרת כסף (בתנחומא הנדפס והישן לי') לדוכוס שהיה יוצא למלחמה והיו הפרופסיטין באין תחילה ואח"כ הלגיונות כך הנשיאים באין תחילה שנא' (במד' י', ג') ותקעו בהן ונועדו אליך הנשיאים ואח"כ העדה לשון לעז ממש הוא לגדול קורין פרופוסיט"ו[1] — (א"ב פי' בל"ר שרים ונגידים). *[אחי"ה וכנ"ה במד"ר פ"ז אתה רואה מבו"ד יש לו פרופוסיטין אף האלהים יש לו פרופוסיטין וכו' והיחיד שם פ"א שיש לו לגיונות הרבה ואומר לפרופוסיטוס לך מנה את הלגיונות וכו', שמ"ר פט"ו וכן דוכוס וכן איפרכוס וכן הפרופוסיטון וכן הלגיונות וכו' — ועוד עיי"ע פרסוף] —

פרפסולה (צ"ל פְּרוּפְסְלָה עיי"ע בח"ד, שמ"א (Armband זו אצעדה וכן הפארים והצעדות בירוש' בפ' במה אשה (פ"ו ד"ח:) — (א"ב פי' בל"י אצעדות ובנוסחאות כתוב כרופסלה ופי' בל"י אצעדות של ידים). *[אחי"ה ובח"ד שמ"א הארכתי[2]) וגי' כרופסלה עיקרית — ולדעת ה' אייזלער בט"ר ח"א, 83 פרוכסלה מל"ר brachi-alis אצעדה ואין נ"ל] —

1 פִּרְפֵּר (מל"ע فرفر ענין נדנוד וגלגול wälzen, (sich hin- u. herbewegen בר"ג דפ"ב ביומ' (כ"ג.) בא אביו של תינוק ומצאו שהוא מפרפר. בהתחננו אלינו (בראשי' מ"ב, כ"א) תר"י (א') מפרפר קדמינן פי' מתעגל בעפר — (א"ב פי' בל"י פעל המתגלגל). *[אחי"ה כיון לל"י περιφέρω והנכון שהוא ל"ע הנ"ל וכנ"ה בירוש' יומ' פ"ב דל"ט ע"ד, ירוש' סוט' רפ"ט דכ"ג ע"ג ראוהו מפרפר כאן ובא לאחר זמן ולא מצאו וכו'. תוספת' שבועו' פ"א מפרפר היה בני וכו', שבועו' ל"ד. סנה' ל"ז: הרוג מפרפר, ירוש' שבועות פ"ג דל"ד ע"ג חמתיה מפרפר ויהב ליה, שהש"ר פ' כמעט עבר מפרפר כל ההוא יומא. איכ"ר ריש פתיחת' חבטו ופרפר ומת ושם פ' לאמתם ולא משכח חלב ומפרפר ומית — ועה"ק שנ"ב לועזו בל"א צפיל"ט zappeln] —

2 פִּרְפֵּר (מל"ט וכן בל"ע فرفى שבר ורצץ (zerschlagen, zerbröckeln בפ' יום טוב בביצה בגמ' בי"ש אומ' ב' תבשילין (י"ז:) ושוין שאם פרפר ביצה ונתן לתוך הדג שהן ב' תבשילין פי' מלשון (איוב ט"ז, י"ב) שלו הייתי ויפרפרני. *[אחי"ה וכנ"ה בתוספ' ביצה רפ"ב פירפר ביצה, תוספת' שבת ספי"ב מפרפרין גלוסקין לחולה בשבת. א ת פ ע ל תרג' תהלי' כ"ב, ט"ו ואתפרפרן כולהון גרמיי] —

פִּרְפִּירָא (פּוֹרְפּוּרָא, פּוֹרְפִּירָא, פּוֹרְפּוּרְיָא, מל"י (Purpur, Purpurkleid πορφύρα בב"ר פ' (מ"ו) [צ"ל פ"ו] (ס"פ פ"ה) אדרת שנער (יהושע ז', כ"א) פורפירא בבלאה. בריש ויק"ר פ' הבן יקיר (פ"ב) ובריש קדושי' פ' ויגבה ה' (פכ"ד) ובפסיק' דכי תשא (פסיקתא דר"כ צד ט"ז:) למלך שהיה לו פורפירון[3]). בילמדנו בסוף אלה המשפטים (תנחומ

[1]) לאי"ט preposito. [2]) ושם נשמט בט"ד סימן כוכב כי כל הערך הוא נוסף משלי. [3]) בכ"י ק"ט ובדפ"ר פורפירן ובדפ"א פורפיר' ועיקר הגי' פורפירון וכ"ה בפסיקת' ובתנחו' כי תשא סי' ח' פורפרין.

סי' י"ז) ובשלח לך אנשים כי תבאו (כ"ה בהוספה לשלח לך בתנחומ' הישן אצל ה' באבער צד מ"א:) אדרת שנער פורפירא [1]) בבליקון שהיה מלך בבל לובש ושולט ביריחו — (א"ב פי' בל"י ורו' בגד תכלת). *[אחי"ה בתנחומ' משפטים פורפוריא ובתנחומא הישן בהוספה לפ' שלח בכ"י רומי (באבער צד ל"ח:) פורפירה הלבישן ובילק' יהושע ר' י"ח פורפירא בבליקון ובב"ר ס"פ פ"ה פופריא צ"ל פורפירא כגי' הערוך ועיי' שהש"ר פ' כרם. ב"ר ר"פ ע"ה שלח פורפירא עיי"ע שלח וע' טלק. איכ"ר ריש פתיחתא ושהש"ר פ' גן נעול מפורש רקמה (יחזק' ט"ז, י') ע"י פורפורא. בצע אמרתו (איכה ב', י"ז) הועתק בויק"רפ"ו בזע פורפירה. ושם פל"ד פורפירא דמלכא. שמ"ר פ"ל ביזו אותו בפורפורא שהוא לבוש וכו', שם ס"פ ל"ח הלבישו פורפורא שלו וכו', דב"ר פ"ז לבוש פורפורה שלי וכו', ויק"ר פכ"ח לבוש הדין פורפירא, אסת"ר פ' ויבז ישראל הן פורפירא שהקב"ה מתפאר בהן. מדרש שו"ט מזמור ט' כביכול הקב"ה כותבו בפורפוריא וכו' (ועיי"ע הבא) ועיי' שם מזמור כ"ב זו פורפריא של מלך. והקבוץ ויק"ר פ"ב מכל פּוֹרפוּרִין שיש לך וכו'. שמ"ר ס"פ נ"א פורפורַיָּא. שם רפמ"ה פּוֹרְפַּרְיָאוֹת וכ"ה בתנחומא הישן כי תשא (צד נ"ד) ושם גם כן פורפיראות וכ"ה בתנחומא הישן תצוה (צד נ'.) פורפיראות הלבישן — ב"ר פע"ד העביר פיפורין צריך לומ' פורפורין עיי' מ"כ וגי' הילק' שם] —

☜ פרפרייא (לדעת ר"ב כתיבה וטעות הוא) מד' תהלי' מזמור על מות לבן (ט') מוציא פורפרייא שלו ודן אותם פי' כתיבה. *[אחי"ה והנכון שהוא מע' הקודם לזה] —

פַּרְפֶּרֶת (מלשון פִּרְפֵּר היינו מה שנחתך דק מן הדק כמו פֵּירוּר Zerhacktes, Nachtisch או מל"י περιφορά לפתן) בפ' כיצד מברכין (ברכו' מ"ב.) בירך על הפרפרת שלפני המזון פטר את הפרפרת שלאחר המזון בירך על הפת פטר את הפרפרת פי' [2]) פרפרת פת צנומה בקערה שאין בה תוריתא דנהמא [3]) דבורא מיני מזונות וכן הלכה דבירך על הפת המוציא פטר את הפרפרת וכל מיני מאכל אבל בירך על הפרפרת לא פטר את הפת אבל מעשה קדירה כולהו פטר [4]). בפ' שואל אדם (שבת קמ"ח:) מונה אדם את אורחיו ואת פרפרותיו. פי' מיני לפתן. בפ' ערבי פסחי' (קי"ד.) עד שהוא מגיע לפרפרת הפת. פי' „הביאו לפניו השלחן מטבל בחרוסת החזרת ומברך בורא פרי האדמה ומפסיק עד שהוא מגיע לפרפרת הפת והיא עת אכילת המצה" [5]) — (א"ב פי' פרפרה בל"י מיני מטעמים מובאים לפני המסובים בשלחן ובל"ר פרפרת שם כללי לדבר מתוקן ומוכן). *[אחי"ה ל"ר praeparatus אין ההמשך סובלו אבל ל"י הנ"ל הוא כפי' בעל עיר דוד ועוד י"ל שהוא מפעל פרפר אוכל המובא לצרכי סעודה באחרונה לפתן וכדומה וכדאי' בב"ר פי"ז אית פרפריין ובויק"ר פל"ד אית בה פרפריין וכו'. פסחי' פ"י מ"ג פרפרת הפת, תוספת' פסחי' ספ"י ולא טיבל אלא פרפרת אחת. ובתוספת' ברכו' פ"ד הביאו להם פרפראות ובירוש' ברכות פ"ו ד"י ע"ד היחיד הביאו להן פרפרת אחד וכו', סוכה כ"ז. בכל יום אתה ממשיך כמה פרפראות לכבוד עצמך ועכשיו אי אתה ממשיך פרפרת אחת לכבוד קונך. ובהשאילה אבות פ"ג מי"ח פרפראות לחכמה פי' ענין טפל ורבינו הבדילו בע' המיוחד עיי"ע הבא אח"ז — ובעה"ק שנ"ב לועז פת צנומה בקערה שקורין זופ"א או מערא"ט בל"א י"א פפנקוכ"ן ע"כ והוא (flüssige Speise) merate = Suppe עיי' בט"ר לפערלעס צד 6. אבל פי' Pfannkuchen קשה להלמו] —

פרפריות (= פַּרְפְּרָאוֹת מע' הקודם ולדעת ר"ב περιφέρεια עגולים) בפ' עקביה (אבות פ"ג, מי"ח) תקופות וגימטריות פרפראות [6]) לחכמה — (א"ב פי' בל"י עגולה ושאר החכמות סובבות החכמה האמיתית שהיא כמרכז ונקודה תוך העגולה). *[אחי"ה וכן פי' ר"ד די לארא בעיר דוד ורבינו בע' קן פי' עדי מענין פרפירא ע"ש. ורשב"ץ במגן אבות פי' כמו הפרפראות שאדם אוכל לאחר הסעודה לקנוח דרך התענוג כן אל החכמות הם כבוד למי שיודע אותם בפני הבריות וכו'] —

☜ פרפרנין עיי"ע דפר וע' פרן [7]).

* פרפיראן איכ"ר פ' תקרא עיי"ע קס ב' וגי' רבינו.

---

[1]) בתנחו' שלח כמ"ס פורפירורה. [2]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע במ"ס פי' א ח ר. [3]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ה"ב ודפ"ר וכ"ה בפי' ר"ח באו"ז ובדפ' פיזי והלאה תורת נהמא. [4]) וכ"ה באו"ז סי' קנ"ט בשם ר"ת ובתוספו' ברכות שם ד"ה ברך. [5]) הועתק מפי' ר"ח לפסחי'. [6]) כ"ה בכ"י ק"ם ודפ"ר אבל בשדפ"ע פרפריות וכראי' בכ"י גם בראש הע'. [7]) ח"ד קי"ד ומ"ש וע' פרן.

פָּרַץ (מל"מ פי' פרוד ופזור והתפשטות מרוב טובה ausbreiten, zunehmen) בפ"ק בשבת (י"ג.) בוא וראה כמה פרצה טהרה בישראל פי' גדלה כמו (בראשי' ל', מ"ג) ויפרץ האיש. *[אחי"ה וכן פי' בירוש' פ"א ד"ג סע"ב והביא הפסוק (שם ל', ל') ויפרוץ לרוב והביאו בספר המפתח לר' נסים גאון. ובב"ר ספע"ג דרש ויפרץ שנפרצה לו פרצה מעין דוגמא של עוה"ב] —

פָּרַץ (מל"מ ענינו שבירה בחומה או בגדר ein-reissen, trennen, durchbrechen, פֶּרֶץ, פִּרְצָה Riss, Einbruch) בס"ג דפ' היה קורא (ברכו' י"ז רע"ב) אין פרץ (תהלי' קמ"ד, י"ד) שלא תהא סיעתינו כסיעתו של שאול שיצא ממנו דואג שפרץ בנוב עיר הכהנים (ש"א כ"ב, ט' והלאה) ואין יוצאת כסיעתו של דוד שיצא ממנו אחיתופל פי' שהיה יועץ רע וביועץ רע כתיב ביה יציאה שנא' (נחום א', י"א) ממך יצא ח ו ש ב [1]) על ה' רעה יועץ בליעל ואין צוחה ברחובותינו זה גחזי שהיה מצורע וצווח כדכתיב (ויק' י"ג, מ"ה) וטמא טמא יקרא [2]). בפ' הישן בגמ' שלוחי מצוה (סוכה כ"ו.) [3]) פרצה קורא לגנב. פי' כשהגנב רואה פרצה מחשב ואומר מכאן אני יכול לגנוב הכא נמי אי עביד סוכה אמרי גנבי כדעייל למיכל לא מצי חזי לן ומצינן למגנב. *[אחי"ה הפעל העברי פרץ קרוב לפעל פרז, פרד ופי' שבר והרס תוספת' קידושי' פ"א נעל וגדר ופרץ, פסחי' נ"ו. מנחו' ע"א. פורצין פרצות בגנותיהן וכו', כלאי' פ"ד מ"ד פרוץ, ירו' שבת פ"י די"ב ע"ג קופה פרוצה, מנחו' צ"ד: תיבה פרוצה עיי"ע תב ז'. — והושאל לעבור על האיסור כאלו פרץ הגדר שגדרו הראשונים ברכות ס"ג. כבר גדרת ואי אתה יכול לפרוץ, ירוש' ע"ז פ"ב דמ"א. לא פרצת גדירן של הכמים וכ"ה ב"ר פע"ט דב"ר פ"ה עיי"ע גדר ג' (ח"ב, רמ"ח:) וש"נ ויק"ר פכ"ו הנחש פרץ גדרו של עולם. ירו' כתובו' פ"א דכ"ה. שלא יפרצו בנות ישראל בזימה. תעני' כ"ד: דהוו קא פרצי בריפתא. נפעל כלאים פ"ד מ"ד גדר שנפרץ, שם: נפרצו בו פרצות, עירוב' ט': חצר קטנה שנפרצה לגדולה, סוכה כ"ט: ל"ב: נפרצו עליו פסול עיי"ע פרד, ובהשאילה ב"ר ס"פ צ"ז נפרצה הערוה. נתפעל ירו' שבת פ"ג ד"ו. ירוש' ביצה פ"ב דס"א ע"ג שלא תתפרץ.. שלא יתפרצו. והתואר במקום השם פָּרוּץ (Ausgelassener) ב"ר פ"ע אפי' אדם פרוץ אינו אומר כלשון הזה. הקבוץ פרוצין סוט' ז'. הפכו כשרין, פרוצות תוספת' גיטין פ"ג כתובו' ב': גיטי' מ"ו. הפכו צנועות ועוד התואר פריץ (בינוני פעיל) קידושי' ע"א. משרבו הפריצים וכו', ירוש' ברכו' פ"ב ד"ד: פריצי הדור ועוד עיי"ע הבא אח"ז. פרצא, פריצא ברכו' נ"ד. עיי"ע גמל ולנקבה בלא"ר פְּרִיצְתָּא מגילה י"ב: והשם פִּרְצָה, פִּירְצָה כמו פרץ בל"מ ב"ב נ"ג. פרץ פרצה, ירו' פיאה פ"ז ד"כ. צד הפירצה, ירו' גיטי' פ"ג דמ"ה רע"א היתה שם פירצה אחת. תנחומא וישלח רסי' ה' אין נותנין פרצה לפני הכשר ביותר לפני הגנב. והושאל לבעילה בל' נקייה נדה ס"ד: כתובו' ו': פרצה דחוקה — ועוד בענין פריצת גדר ויק"ר פל"ר הפרצה הזו עלי היה לגודרה והקבוץ פְּרָצוֹת מדות פ"ב מ"ג ירו' שקלי' פ"ו ד"נ. ברכו' י"ט. פסחי' נ"ו. תוספת' פ"ז ב"ב צ"א: עיי"ע גדר ג'. ועוד הקבוץ פִּירְצֵי שבת ק"ח. פריצין תרג' שני באסתר ג', ח'. ומה שענין פרצה ופריצות חציפות עיי' ב"ר פכ"ו, ב"מ צ"א. יבמות ע"ו. סוט' כ"ו: מ"ח.] —

פרץ (= פָּרִיץ מע' הקודם פי' רשע והושאל לזיתים קשים שאינם נפרכים) פְּרִיצֵי זיתים וענבים (עוקצי' פ"ג, מ"ו; ב"מ ק"ה.) כבר פירשנו בע' אללא. *[אחי"ה בע' אלל הביא רבינו שני פירושי' ע"ש ועתה הוברר לי שפי' ראשון שייך לר"ח והפי' השני לרה"ג ושניהם מובאים בשט"מ לב"מ ק"ה. בשם הרמב"ן ושם הובא ראיה לפי' ר"ח מילמדנו והוא נשאר מיתר הרפאים מן הגבורים שהרג אמרפל וחביריו שנא' ויכו את רפאים וכו' וזה פסולת שלהם כפריצי זתים הפלטים מתוך הגפת שנא' ויבא הפליט זה עוג וכן הוא עושה אותו שירים שנאמ' נשאר מתוך הרפאים אלמא פריצי זתים הן (הזחים) [צריך לו' הזתים] שנשארים שלמים בבית הבד ע"כ לשון הרמב"ן] —

פרצד (פַּרְצִידָא מל"ע فرصيد גרעין Kern) בר"ג דפ' במה מדליקין (שבת כ"א.) ומפרצידוהי עבדין משחא. פי' גרעינין וכל מינא [4]) מזרע הארץ

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע בטעות דובר. [2]) גירסת רבינו היא כגי' כ"י ש"ס ובכל דפוסי' הישני' ובילק' תהלי' קמ"ד והוגה בש"ס בדפוסי' האחרונים עפ"י התוספ' ועיי' מהרש"א ובהפשב"ע שנעלם מעיניו גי' הישנה והרא"ש ושט"מ (בספר ברכה המשלשת) הביאו שתי הנוסחאות. [3]) בנו"ג קוראה וכ"ה בילק' אמור ר' תרכ"ד וילק' נחמי' ר' תתרס"ז. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר מינה ובדפו"ו מעה.

ומזרע הפירות נקראת פרצידא. בריש תעניו' (ד'.) עורפילא אפי' לפרצידא דתותי קלא מהני פי' „הפרי שתחת האבן צומח וכן תלמיד חכם דומה לפרי שתחת האבן ששואב שאוב וכיון שצומח צומח בבת אחת"[1]. ובר"ג דפ' השוכר את הפועלים (ב"מ פ"ד.) ונמלייה פרצידי[2]) דרומנא סומקא. *[אחי"ה והוא מל"ע הנ"ל ועוד עיי"ע פרצן ופי' גרעין וכדאיתא בערוך ורש"י וכפי' רגמ"ה ור"ח לתעני'] —

☞ פרצד (= פַּרְצִידָא כמו פְּצִידָא בל"ס גבא ואפיק (Kanal, Wasserbehälter תרג' אפיקי מגינים (איוב מ"א, ז') גיותנות פרצידוהי. *[אחי"ה וכה"ג במתורגמן וכן פרצידי מים בתרג' תהלים מ"ב, ב' ובאיוב י"ד, י"א אבל בכ"י תרג' שם פצידיהון וכן בדפוסי' באיוב מ"א ז' פצידיא וכן הוא עיקר עיי"ע פצד והרי"ש באמצע נוספת היא] —

פְּרַצְטָק (= פְּרַסְטָק נ"ל כמו פרסתק מל"פ پرستک עבד (Diener בב"ר פמ"א אם כן ילך ייביא פרצטקין — (א"ב בנוסהאות כתוב פרוסתיקין ופירש"י אסופים מן השוק). *[אחי"ה היה מוכרח לפרש כן כי הוא גרס וכדאי' לפנינו ילך ויביא שני פרסתקין מ ן ה ש ו ק ואולי הוא כדעת רימ"ז בט"ר ח"א 152 מל"י -παρασ (παράσιτος) Schmarotzer, τικός אבל רבינו לא גרס מן השוק ונראה שהוא מל"פ ושעורו למה הדביק את לוט כדי לירשו ילך ויביא לו עבדים ויורישם. ועיי"ע פרסתיותהא. ובדפ"ר וויניצי' הגי' ילך ויביא מ' פרצטקין וכ"ה בדפ"א ארבעים אבל בכ"י ק"ט וה"ב לי' המספר כל עיקר וגי' פרוצטקין אי' ג"כ בב"ר כ"י פ א ר י ז] ~

* פרצם עיי"ע פרסם.

פרצם (= פַּרְצוּמָא מין יין רע עיי' בפנים) בפ' המוכר פירות בגמ' מרתף של יין (ב"ב צ"ה סע"ב) מודה רב יהודה בפרצומא דמזבן אקרנתא. פי' יין דקא תני הכא הוא יין שהקרים בפרצומא שהוא כגון חומץ תקיף דאחמיץ בפורצנין שאינו נמכר אלא בחניות בני קרנות שהן יושבי כפרים כדאמרי' בכל דוכתא (ברכו' כ"ח: ב"ק פ"ב. סנה' ג'.) יושבי קרנות. *[אחי"ה וא"כ פרצומא או כדאי' לפנינו פורצמא יש לו שייכות עם פורצני וברשב"ם הובא גי' ר"ח פרצופא ובכ"י ש"ס ה' (ד"ס ב"ב צד קמ"ו:) הגי' רצופא ואולי הוא נכון מל"פ زشت רע ובזוי. ולדעת קצת פרצומא כמו פרזומא עיי"ע] —

פרצן (פּוּרְצְנָא מל"ס פרצן, פרצנתא גרעין כמו בל"ע פרציד (Kern בפ' כיצד מברכין בגמ' דסמוך שעל הפת (ברכו' ל"ח.) הא בדשושמי הא בדפורצני[3]). בר"ג דפ' ואלו עוברין (פסחי' מ"ב:) הא ב ד ר ו ו ק א[4]) הא בדפורצני פי'[5]) „נותנין מים על החרצנים ב' וג' ימים ואח"כ סוחטין אותן והיוצא מהן נקרא תמד דפורצני והנותן מים בשמרי יין ומסנן אותן היוצא מהן נקרא תמד דרווקא"[6]). בפ' ג' מינין אסורין בנזיר (נזיר ל"ט.) ר' יוסי אומ' כדי שלא תטעה בזוג של בהמה החיצון זוג והפנימי עינבל. גמר' (שם) א"ר יוסף כמאן מתרגמינן מפורצנין ועד עצורין כר' יוסי פי' זוג היינו עצורין דזהו החיצון שמעצרין אותו כר' יוסי ד מ ת נ י ת י ן[7]) ופורצני היינו הפנימי[8]) ה ג ר ג י ר[9]) היינו פרצידא. *[אחי"ה וכנ"ה רק בקבוץ בע"ז ל"ד: פורצני דארמאי, חולי' ק"י. במאי טוויתינהו בפורצני] —

פַּרְצוֹף (פַּרְצוֹפָא, פַּרְסוֹף מל"י πρόσωπον פנים וקדם (Gesicht, Vorderseite בר"ג דפ' עושין פסין (עירו' י"ח.) ויבן ה' אלהים את הצלע (בראשי' ב', כ"ב) חד אמר פרצוף פי' גוף — (א"ב פי' בל"י פני אדם). *[אחי"ה וזה לאות כי רבינו לא הבין ל"י על בוריה כי מלה מורגלת היא בל"י פנים וכן העתיקו ע' הזקנים תמיד פנים וקדם (דניאל ב', ט"ו; ו', כ"ו) ובענין דיו (בכ"י דו) פרצוף עיי"ע דיופרצוף (ח"ג, מ"ו) ומ"ש ושם פרצוף פנים ע"ש ומ"ש ועם הכנוי פרצופיה ב"מ פ"ו. ירוש' סנהד' פ"ד דכ"ב: שינה פרצופיהן. והקבוץ פרצופין עיי"ע דיופרצוף וש"נ. סנהדר' ק"ג: בתחלה עשה לו פרצוף אחד ולבסוף ארבעה פרצופים, ועוד פַּרְצוֹפוֹת ר"ה כ"ד: ע"ז י"ב. מ"ב: תוספת' סנהד' פ"ח (בכ"י אירפ') תוספת' ע"ז פ"ה (ו') פ"ו (ז') תוספת' כלים ב"מ פ"א ובירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ג פַּרְסוֹפוֹת ובכנוי פרצופותיהן תוספת' ברכות פ"ז (ו') בכ"י אירפ'

---

[1]) הועתק מפי' ר"ח בתעני' בש"ס ווילנא ע"ש. [2]) וכ"ה ברש"י ובכ"י ש"ס אצל ד"ס ובנו"ג פרצידיא. [3]) עיי"ע ששמי. [4]) כ"ה נכון בדפו"ו בע' רווק ג' וכ"ה בנוסחאותנו אבל בדפו"ו כאן ובשדפ"ע בע' רווק אי' בוי"ו אחד. [5]) בכ"י ה"ב בט"ס בירוש'. [6]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח לפסחי' ע"ש. [7]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר דמתני' ובדפו"ו דמתני. [8]) עיי"ע חרצן ועי' זג ומ"ש. [9]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע הגרגר.

וכנו״ג פרצופיהן ובהיפך בתוספ׳ סנהדרין פ״ח פרצופותיהן. וגי׳ בסמ״ך אי׳ ג״כ בע׳ דיופרצוף ע״ש] [1]) —

פֶּרֶק (מל״מ נבנה מהפעל פָּרַק עיקר הוראתו שבירה והפרשת דבר trennen, absondern וא״כ פֶּרֶק (Gelenk, Theil der Schrift, Kapitel בר״ג דפ׳ יו״ט של ר״ה (ל״א רע״א) „בראשון מהו אומר[2]) לה׳ הארץ ומלואו (תהלי׳ כ״ד, א׳) על שום שקנה שמים וארץ שנא׳ (בראשי׳ י״ד, י״ט) קונה שמים וארץ כי ביום הראשון נבראו והקנה אותם לו שנא׳ (תהלי׳ קט״ו, ט״ז) והארץ נתן לבני אדם והוא שליט בעולמו[3]) שנא׳ (תהלי׳ כ״ד א׳; צ״ח, ז׳) תבל ויושבי בה. בשני אומר בעיר אלהינו הר קדשו (שם מ״ח, ב׳) על שום שחילק מעשיו כדכתיב (בראשי׳ א׳, ו׳) ויהי מבדיל בין מים למים כך חילק העולם ובחר בירושלים ונקראת עיר אלהינו. בשלישי אומר אלהים נצב בעדת אל (תהלי׳ פ״ב׳ א׳) על שם שגילה ארץ בחכמתו כדכתי׳ (בראשי׳ א׳ ט׳) ותראה היבשה והכינה לעדתו שקבלו משפטיו שנא׳ (ירמי׳ ל״ג, כ״ה) אם לא בריתי יומם ולילה וגו׳ רביעי חמישי וששי פשוטין הן הללו כולן על שם מעשיו של הקב״ה בשביעי מזמור שיר ליום השבת (תהלי׳ צ״ד) ליום שעתיד להיות כלו שבת כלומר חרבן אלף שנה שהוא יומו של הקב״ה ואח״כ תחיית המתים א״ר נחמיה מה ראו חכמים לחלק בין הפרקים הללו כלומר ו׳ ימים על שם מעשיו ויום ז׳ יום שכולו שבת אלא גם יום ז׳ על שם מעשיו הוכנה השירה[4]) וכך פי׳ מזמור שיר ליום השבת על שם ששבת כדכתיב (בראשי׳ ב׳, ג׳) ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו כי בו שבת״[5]). בר״ג דפ׳ כל הבשר (חולי׳ ק״ו.) קידוש ידים ורגלים במקדש עד לפרק לחולין עד לפרק לתרומה עד לפרק. פי׳ פרק מקשרי אצבעותיו זולתי הכף של יד והפרק הכף של יד והאצבעות מקצה[6]) הזרוע המחובר בכף היד והוא הנקרא הפרק כדתנן בכיצד צולין (פסחי׳ פ״ה:) אבר שיצא מקצתו חותך עד שמגיע לעצם וקולף עד שמגיע לפרק וחותך מקום הפרק של יד שהוא עד מקום המרפק כדתנן בערכין בפ׳ האומר משקלי עלי משקל ידי עלי (ערכי׳ י״ט.) ר׳ יהודה אומר ממלא חבית מים ומכניסו עד מרפקו ושוקל בשר חמור וגידים ועצמות ונותן לתוכה עד שתמלא והוא כלל היד מן האצבעות עד המרפק היא הנקראת יד. בפ׳ ב׳ בידים (מ״ג) הידים מטמאות ומטהרות עד הפרק. פי׳ „מקום שתתרפק הזרוע מן היד״[7]). בפ׳ הזרוע (חולי׳ קל״ד:) איזהו הזרוע מן הפרק של ארכובה עד כף של יד. פי׳ במקום שמפריקין הטבחין הרגל עד הכף הנקראת בלעז אספל״א[8]). בפ׳ גיד הנשה בגמ׳ ונוהג בשליל (חולי׳ צ״ג.) בהמה בחייה פרוקי מפרקה. פי׳ זה שאנו רואים הירכות מחוברות והחלב בתוכן אחר שחיטת הבהמה נתחברו היריכות אבל בחייה פתוחות היו והחלב הזה מגולה היה וזהו תרבא דאקליבוסתא — (א״ב תרג׳ על צוארינו נרדפנו (איכה ה׳, ה׳) על פריקת צוארנא). בגמ׳ דפ׳ אין דורשין (חגיגי׳ י״ג.) אבל מוסרין לו ראשי פרקים. פי׳ „פותחין לו ראשי דברים״[9]). שהגיעו לפרקן ולא הגיעו (שבת פ׳ רע״ב) כבר פי׳ בע׳ טפל (א׳). *[אחי״ה וכנ״ה בספרא צו מלואים פרש׳ א׳ בהן (ויק׳ ח׳, כ״ג) זה פרק האמצעי והקבוץ פְּרָקִים והושאל גם לדבר שאינו בעל חיים דב״ר רפ״ג מנורה שעשויה פרקים פרקים פי׳ חוליות (כראי׳ בביצי׳ כ״ב.), תוספ׳ כלים ב״מ רפ״ג מספרת של פרקים. ועוד נאמר פרק על חלוק פרשיות ועיי׳ ציוני׳ הנ״ל מר״ה וחגיגה וכן ברכו׳ י״ג. במשנה אלו הן בין הפרקים וכו׳ ע״ש וברש״י ומה שענינו פסק ענין וחתיכה וחלק מה מזמן עיי״ע הבא אח״ז ונאצל הכל מהוראת הפעל פָּרַק ידוע בל״מ ועיי״ע הבא] —

פֶּרֶק (מע׳ הקודם Zeitabschnitt, Abschnitt im Vortrag. פָּרַק -trennen, sondern, ab- auf (lösen אמוראי[10]) (שבת ס״ז סע״א) כבר פי׳ בע׳ אמר (ה׳)[11]). הא במותיב פרקי הא במקרי שמע בפ׳ בכל מערבין בגמ׳ מתנה (עירו׳ ל״ו:) פי׳ שיושב

---

[1]) ובערך מלין כ״י באוצר כ״י להי׳ האלבערשטאם כתב בעל המחבר וז״ל פרצוף כמדומה בעיני שמן השם נגזר ל״י שאומר לפנים פרוסופום ומפני שלא נמצאת הברת הצד״י בלשונם שנה אות הצד״י לאות סמ״ך בלשונם סיגמ״א וכו׳. [2]) וכ״ה בכ״י ש״ס ובפי׳ ר״ח ובנו״ג מה היו אומרים. [3]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ובדפ״ע בעולם. [4]) כ״ה נכון מאוד בכ״י ק״ט וה״ב ובדפ״ר וכ״ה בפי׳ ר״ח ובדפ״ע אלא ו׳ ימים על שם מעשיו ויום ז׳ על שום ששבת. [5]) ע״כ הועתק מפי׳ ר״ח בר״ה בש״ס ווילנא. [6]) כ״ה בכ״י ק״ט ובדפ״ר מקנה ובדפו״ו מקנח ! [7]) הועתק מפי׳ רה״ג בסד״ט 41. [8]) כ״ה בכ״י ה״ב ובדפ״ע אשפלא ובכ״י ק״ט אספלולא והנכון כגי׳ כ״י ח״ב והוא לאי״ט Bug, Schulter, spalla. [9]) הועתק מפי׳ ר״ח בהגיג׳. [10]) כ״ה לנכון בכ״י ק״ט ובדפ״ע איםוראה ובע׳ אמר בדפ״ע אמוראה. [11]) עיי״ע בח״א, קכ״ז ובהערות 6. 5

וקובע פרק ומלמד תורה כך שנינו בא חכם מן מזרח עירובו למזרח שרוצה ללמוד ממנו במקרי שמע שאין ממנו הנאה שיש אצלן הרבה[1] כמותו שמקרין שמע אלא שהוא מבקש מהן ממון שיתנו לו ורגיל לבוא אצלן ולתבוע ממון לכן בורח ממנו[2]. ירושלמי (עירו' פ"ג דכ"א:) מאן דאמר[3] במזרח באילין חכימיא מאן דאמר במערב ברגיל. מזבלין ומפרקין (שביעי' פ"ב מ"ב) כבר פי' בע' זבל. פ"א משברין התלמין[4]. בפ' ב' בעוקצין (מ"ה) התחיל לפרק אוכל התחיל לפרק באגוזין. פי' לפרק כמו לפרש האגוזין יש להם ב' קליפות זו ע"ג זו וכשעושין אותם חמרים מפרקין מהן קליפה החיצונה[5]. בסוף שבת בגמ' ושוין שבוחשין (שבת קנ"ו.) מהו לפרק א"ל[6] מותר פי' ליקח מלפני בהמה זו ולהניח לפני בהמה אחרת[7]. פ"א לפרק טעינה בשבת כגון (עיי' סנהד' קי"א:) מפרק עול שמים. פ"א לפרק להתיר פקיעים[8] חולב חייב משום מפרק בס"ג דפ' המצניע (שבת צ"ה.). אבא שאול אומר נוהגין היינו שיונקין מבהמה טהורה ביו"ט וכו' עד לא צריכא דאיכא צערא וסבר מפרק כלאחר יד הוא שבת דאיסור סקילה גזרו ביה רבנן יו"ט דאיסור לאו לא גזרו ביה רבנן. ביבמות בס"ג דפ' חרש (קי"ד.) ובפ' אעפ"י בגמ' מינקת (כתובו' ס'.) תניא ר' מרינוס אמר גונח יונק חלב בשבת מ"ט מפרק כלאחר יד הוא ובמקום צערא לא גזרו רבנן. *[אחי"ה הטעם למה הסמיך רבינו זה דשבת צ"ה. להענין דיבמות וכתובות הוברר מפי' ר"ח בשבת (ש"ס ווילנא צד צ"ו ע"ב ע"ש) כי האריך והביא ג"כ שני ציונים האחרונים לביאור זה דשבת ובעל לימוד ערך לשבת צ"ה. כיון לאמת עיי' מ"ש בשם תשובת הגאונים. ודע שזה הערך נכלל בכ"י ק"ט עם הע' הקודם והדין עמו כי משפט אחד לשני הערכים ופי' פֶּרֶק פסק זמן או פסק לימוד ד"מ ר"ה ל"ה. ברכות . . . של פרקים ופירש"י מועדות. תעני' כ"ו. בשלשה פרקים בשנה וכו'. פסחים קי"ז. נביאים שביניהם תיקנו להם לישראל (את ההלל) שיהו אומרין אותו על כל פרק ופרק. ועוד פי' פרק חיתוך איזה זמן מזמנו של אדם ועיי"ע פרק ד'. וחיתוך ופרשת לימוד בלא"ר פירקא (Vortrag) וזהו פרק אמוראי או יותר טוב כגי' כ"י ש"ס פירקא דאמוראי (שבת ס"ז.). פסחי' קי"ז. ריש פירקא . . סוף פירקא. ירוש' כתובו' רפ"ז דל"א: ראשה דפירקא, קידוש' ל"א. דריש בפירקא. שם ע"א. ופסחי' ג'. למדרשיה בפירקא. פסחים ק'. אנא אקלעי לפירקיה דר' פנחס. ירו' נדרי' רפ"ח ד"מ ע"ד עד דחסל פירקי וכו'. תוספת' ב"ק פ"ז הולך ושונה פירקו. הקבוץ פִּירְקֵי כתובו' ס"ב. עיי"ע טייל ב'. והפעל ענין שבירה ופסיקה והפרשת דבר מדבר ומזה בפיעל עוקצי' שביעי' הנ"ל ושבת צ"ה. וכתובו' ויבמו' הנ"ל. ירו' מ"ק פ"א ד"פ סע"ב מפרקין את המנעל מעל גבי האימום, ירוש' ע"ז פ"ג דמ"ג: מפרק את פצימיו. ירו' יומא פ"א דל"ח ע"ג היה משה מושח את המשכן ומעמידו ומפרקו . . וביום השמיני העמידו ולא פירקו ועיי' ספרא צו מילואי' ס' פרש' א'. ועוד פירושו הוציאו מחוליות ונאצל מהשם פֶּרֶק היינו קשרי האברים (עיי"ע פרק א') וכן בנפעל ובנתפעל שבת קמ"ז. קמ"ח. מי שנפרקו ידו ורגלו וכו', בכורו' ו': איבריה מתפרקין הימנה וכו', ירו' יומא פ"א דל"ח ע"ג נמשך נתפרק, שבת קכ"ב: ירוש' שבת רפי"ז דט"ז. שנתפרקו בשבת, תוספת' כלי' ב"מ רפ"ג נתפרקה[9]). יומא ע"ב. מתפרקין ואינן נשמטין. פַּעל חולי' צ"ג. פרוקי מיפרקא. ובמובן של פעל עומד ב"מ פ"ו. פרק אשיתא פי' החומה יצאה מחבור חלקיה היינו נפלה. ועוד פי' פָּרַק כל"מ התיר אגודות הפכו טען שבת פ"ח. טענו . . פרקו, ירו' ב"ק פ"ג ד"ג ע"ד אחד פָּרוק ואחד טעון, שהש"ר פ' שחורה אני טוענת ופורקת. ועוד עיי' ב"מ ל"ב. והלאה, שבת ל"ח. ושם: ירוש' שביעי' רפ"ג דל"ד רע"ג (ושם יפרוק וגם באפעל יפריק וכ"ה בתוספת' ברכו' פ"ב ע"ש). בינוני פעול ב"מ ל"ג רע"א מפוֹרָק ובהשאיל' ב"ר פל"ו בנתפעל: נתפרק יינו מעליו וכו'. ובחבור עם עול כל"מ עיי' סנה' קי"א. תוספ' סוט' רפי"ד ותוספ' סוט' ב"ק פ"ז. — ועוד ענין תשובה על השאלה בפעל מפרק כלו' התיר אגודות הקושיות ופשר הכבדות והרבה בש"ס הוא מותיב לה והוא מפרק לה שבת קמ"ה. ב"מ פ"ד סע"א ומפרקינא

---

[1]) בכ"י ק"ט וה"ב אבל בדפ"ע בכמה. [2]) ובפי' ר"ח בעירו' אי' במותיב פירקיה פי' דרשן הוא בא לשמוע דברי תורה והא דקתני ר' יצחק בא חכם למזרח עירובו למערב במקרי שמע חזן שמתרחק ממנו מפני שאין צריך לו ומפרש כך בתלמוד א"י וכו' (עיי"ע טקסיוטי וע' פרהגבן). ואח"כ הביא ר"ח סוף פסקא דירו' כבערוך. [3]) בנו"ג דמר. [4]) ובעי' זבל הביא פי' הירושלמי ע"ש. [5]) הועתק מפי' רה"ג בסד"ט 41 ושם מבואר יותר. [6]) וכ"ה בכ"י ש"ס [7]) וכפי' רש"י ותוספ' השיגו על זה הפי' ע"ש. [8]) ובפי' ר"ח כתב ראיתי בין הגאונים חילוקים בפירושם. [9]) כ"ה בכ"י אירפ' ובנו"ג נתלקה.

ליה כ"ד פירוקי וכו' ע"ז נ': עיי"ע נגר, ירו' תעני' פ"ב דס"ו. ידע פרקי גרמה. והשם המופשט פֵּירוּק הפכו עמידה במד"ר פ"ד פירוקן בשעת מסעות כעמידתן בשעת חניית המסעות, והקבוץ ירו' יומ' פ"א דל"ח סע"ב ורע"ג שבע עמידות וששה פירוקין, ושם: שלשה עשרה פירוקין. ועוד פְּרִיקָה הפכה תלישה שבת ע"ג: והפכה טעינה ב"מ ל"א. ל"ב. ומה שפי' פֵּירוּקָא תירוץ של קושיא עיי' ב"ק קי"ז. האי קושיא והאי קושיא והאי פירוקא והאי פירוקא. ע"ז ל'. פירוקא לסכנתא עיי' פירש"י. והקבוץ פֵּירוּקֵי ב"מ פ"ד. הוריו' י"ג:] —

פרק (= פֻּרְקוֹן פי' הצלה מל"מ עיי' בפנים Aus-lösung, Loskaufung) בפ' נערה שנתפתתה (כתובו' מ"ו:) חייב במזונותיה ובפרקונה. גמר' (שם מ"ז:) תקנו מזונותיה תחת מעשה ידיה דהא שכיח תדיר והא שכיח תדיר ופרקונה תחת פירותיה פי' פירות קרקעותיה דהא לא שכיח והא לא שכיח וקבורתה תחת כתובתה דהא שכיחי פעם אחת — (א"ב לשון פסוק זה (תהלים קל"ו, כ"ד) ויפרקנו מצרינו). *[אחי"ה ונבנה מפעל פרק וכ"ה בל"ס פי' גאל והשם פּוּרְקָנָא והרבה בתרג' להעתקת ישועה והצלה ופדיון עיי' המתורגמן ובתר"י פֻּרְקוֹנָא תר"י לבמד' ג', נ"א; י"ח, ט"ז והקבוץ תר"י לבמד' ג'. מ"ו. מ"ח. מ"ט ולנקבה פּוּרְקָנוּתָא תרג' לתהלי' כ"ח, ח'; מ"ד, ה' והתואר פָּרוֹקָא וכ"ה בל"ס ובתר"י להעתקת הגאל רות ד', ג'. ו'. ח' ובכנוי פרוֹקָן תר"י לשמות ט"ו, י"ח, פרוקהון למשלי כ"ג, י"א. בויק"ר ס"פ ל"ב נדרש גלה (זכרי' ד', ב') פרוקא וכ"ה בשהש"ר פ' כלך יפה וקהל"ר פ' ושבתי. איכ"ר פ' על אלה אתיליד פרוקיהון דיהודאי, והקבוץ פָּרוֹקִין תר"י בראשי' מ"ט, י"ח; נ', כ"ה] —

פֶּרֶק (מע' פרק ב' Zeitabschnitt, Periode) בר"ג דפ' סדר תעניו' כיצד (ט"ז:) זקן ופרקו נאה אמר אביי שלא יצא עליו [1]) שם רע בילדותו. *[אחי"ה ובתוספת' חגיגה פ"ב הגי' ופרקו טוב כלומר זמן בחרותו היה הגון. שבת קכ"ט: עיי"ע פרס ו'. שקלי' פ"ג מ"א עיי"ע פרס א'. ירושי' יבמו' פי"ג די"ג ע"ד עד שתגדיל ותגיע לפרק. כתובו' נ"ט: סמוך לפרקה. תוספת' ר"ה פ"א פרק שעורים . . פרק חטים . . פרק גשמים. תוספת יבמו' ספ"ו עד שתגיעה לפירקה . . עד שיגיעו לפרקן, שבת פ': פסחי' מ"ג רע"א מ"ק ט': הגיעו לפירקן, ירו' שקלי' רפ"ג דמ"ז: פירקי לידה. אל תחלל (ויקרא י"ט, כ') תרג' סמוך לפירקיהן (עיי' סנהד' ע"ו.) שהש"ר פ' מי זאת פרקי תורה . . . פרקי מלכות] —

* פְּרָק אוֹנְסִין (שם מקום אולי Proconnesus) אסת"ר פ' חור עמודים של שיש מפרק אונסין עיי' מ"ש ה' נייבויער גיאגראפיא 396.

פַּרֵקד (נ"ל מל' צענד כמו שכתבתי בע' אפרקד פי' על גבו rücklings, auf dem Rücken) בר"ג דפ' היה קורא (ברכו' י"ג:) ובר"ג דפ' כל היד (נדה י"ד.) פרקדן לא יקרא קריאת שמע פי' „השוכב על שדרו ופניו כלפי מעלה יכן פי' רב האי ז"ל וי"מ הישן על פניו משום דאתי לאיחמומי ובנדה מפורש שגזירות חימום הוא ודייקי אפורקדן אפוי בקידה" [2]). ורבי משה בר יעקב [3]) בר משה בר אבון מן נרבונא היה מפרש אפוריא קדן [4]). בפ' שתי הלחם בגמ' השלחן (מנחו' צ"ו:) ולמאן דאמר מסגרתו למעלה הוה פרקודי הות מפרקדא. *[אחי"ה בדפ"ר פרקודי הוה מפרקדא וצ"ל מיפרקדא וכדאי' ברש"י ובפי' רגמ"ה ופי' מוטה לחוץ השלחן ע"כ ועיי' ג"כ ברש"י. ודע כי לפי פי' רבי משה מן נרבונא אפוריא קדן (= כמו קדל) משמע ששכב על קדל וכמו שפי' המהרש"א בנדה קדן כמו קדל ע"ש ולא הוצרכנו לרחוקים האלה אם נפרש פרקד מל"צ כאמור בע' אפרקד ע"ש. והפעל מנחו' הנ"ל ובאתפעל בתר"י א' בראשית מ"ט, י"ז רכביה מתפרקיד לאחוריה] —

פַּרֵקד (נ"ל מל"פ ڤرازيدن ענין חבור וזיווג sich anschliessen, begatten) בב"ר פ' מ"ו (מ"ה) יונתי בחגוי הסלע למה עקרתי אתכם בשביל הראיני את מראיך ר' עזריה משום ר' חנינא אמר כדי שתהיינה מתפרקדות על בעליהן בנויהן — (א"ב בנוסחאות כתוב מתרפקות ובמד' חזית שלא יהו מתרפקות). *[אחי"ה לכאורה נראה גי' מדר' שהש"ר שלא יהו מתרפקות עדיפה מגי' ב"ר אם המלה היא ל"מ מן מתרפקת על דודה עיי' פי'

---

[1]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובפי' ר"ח ובנו"ג לו. [2]) ע"כ הוא מפי' ר"ח הובא באו"ז הל' ק"ש סי' ל"ו שהביא בשם רבותי הגאוני' וסיים בזה"ל ומראין הדברים האמורים בנדה שהוא כן וכו' ע"ש וא"כ מה שרציתי להגיה בע' אפרקד בדברי התוספו' במקום ר"ח מלת ערוך אינו מוכרח כי התוספו' כיונו לר"ח שהביא ראיה ליש מפרשים ודו"ק. [3]) בכ"י ק"ט עקיבא וש"ס הוא ועיי"ע דד א' ומבוא צד XV. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע קדי.

מהרז"ו בב"ר אבל לפע"ד גי' רבינו עיקרית מל"פ הנ"ל ואז גי' ב"ר נכונה ושעור המאמר האמהות היו עקרות כדי שתהיינה מזווגין ומחוברין עם בעליהן בנוייהן. וממה שלא פי' רבינו את המלה נראה שגזרה מע' הקודם ואז השעור כדי שיהו הופכות פניהן לבעליהן וכפי' רמ"ל — ובילק' שה"ש ר' תתקפ"ו הגי' מתפרקות. — שהש"ר פ' מי זאת פרקדן צ"ל פקרין עיי"ע] —

פרקדל (כמו פוּרְדָּל, בורדל מל"י βουρδουλισμός (Stockstreich ירוש' בסוף פ' היה קורא (פ"ב ד"ה ע"ג) פגע ביה חד ליצן ויהיב ליה חד פרקדל זהו פרגל שפי' במקומו. *[אחי"ה עיי"ע פרגל אבל נראה שהוא כמו ברדל (ח"ב, קפ"ה) ובפי' מהרש"ם פי' פרק קדל] —

פַּרְקְדָן והטופח (כלאי' פ"א, מ"א ירו' כלאי' פ"א דכ"ז.) עיי' בע' פול — (א"ב פי' ארקדן (?) בל"י מין כמו טופח עגול וקטן מכרשינים). *[אחי"ה ועיי"ע טפח (ח"ד, ס"א:) וע' פול ומ"ש] —

פרקדס אכל פרקדס אחד ומילא חיקה פורקדוסין (פסיקת' דר"כ צד ק"ד:) ס"א פקרס וכבר כתבנוהו[1] במקומו — (א"ב לא פירשו). *[אחי"ה לפי גי' המעולה של כ"י הנ"ל עולה יפה ורבינו כיון על פקרס ג' ע"ש ומ"ש] —

☞ פרוקטו (לדעת ר"ב מל"י τροπικὸς (κύκλος) (Wendekreis ירו' דע"ז פ"ק (דל"ט ע"ג) א"ר יוחנן פרוקטו ראשה של תקופה נ"ל שיש לגרוס טרופיקי פי' בל"י ורו' ראש מזל גדי אשר בהגיע השמש שם סובב לצד צפון בתקופת טבת.

פרקטן (אולי מל"פ فركند (Rinne, Kanal עשיתי לי ברכות מים (קהלת ב', ו') תרג' פרקטנין דמיא. *[אחי"ה וכ"ה בתרג' שה"ש ז', ה'; תר"י לבראשי' י"ד, ג'; לבמד' כ"א, ל"ד והקבוץ פרקטוני דנהרא תר"י א' לבמ' כ"ה, ו'] —

פְּרַקְלָה (נ"ל כמו פרגל φράγελλιον (Peitsche בפסיק' דשובה (פסיקת' דר"כ צד קנ"ט:) ואח"כ הוא נותן לה פרקולה תאשם שומרון כי מרתה באלהיה (הושע י"ד, א') פי' פדיון. *[אחי"ה נראה שרבינו חשב פרקול כמו פרקון ולכן פי' פריון והנכון שהוא ענין הלקאה וכן מוכח מהענין בפסיק' שם ואח"כ הוא נותן פרקולה ואח"כ הוא יוצא ליהרג וכו' ושם בפסיקת' (קנ"ט.) לפי כ"י א"פ וכרמולי ופ' הודה הוא נוטל פרקולה אבל הקב"ה אינו כן עד שלא הודה הוא נוטל פרקולה וכ"ה בילק' תהלי' ר' תתנ"ד וילק' משלי ר' תתקס"א והח' רש"ב הגיה בחנם ספקולה] —

☞ פְּרוּקְלָא (שם הפרסי Perikles מהתואר περικλεής (der Weitberühmte ירוש' דסנה' פ' דיני ממונות (פ"ג דכ"א:) כד על[2] פרוקלא בצפורי פי' שם שר צבא רומי הנקרא פרוקלוס ובמשנת כל הצלמים דע"ז (מ"ד:) שאל פרוקלוס.

פרקלט (= פְּרַקְלִיט[5]) בל"י Anwalt, παράκλητος (Sachwalter בפ' בן זומ' (פ"ד מי"א) העושה מצוה אחת קונה לו פרקליט אחד. בפ' במה מדליקין (שבת ל"ב.) אם יש לו פרקליטין גדולים ניצול. בר"ג דזבחי' (ז':[4]) למה חטאת באה בפני עולה לפרקליט שנכנס לרצות רצה הפרקליט ונכנס דורון. בפ' השותפין בגמ' כמה יהא (ב"ב י'.) כל צדקה וחסד שישראל עושין בעוה"ז שלום גדול ופרקליטין גדולים[5] בין ישראל לאביהן שבשמים. מליצי ריעי (איוב ט"ז, כ') תרג' פרקליטיי חביריי — (א"ב פי' בל"י מליץ מלמד זכות). *[אחי"ה וז"ל בעל המחבר ערך מלין כ"י (באוצר כתב יד האלבערשטאם) והאמת שהוראתה בל"י על המליץ והמלה מורכבת מן פרא שהוא לשון קריבה אל הדבר וקליטום שהוא לשון קריאה ופי' המלה אדווקאט"ו advocato וכו'. וכנ"ה בירוש' ברכות פ"ד ד"ז: שנים ליום (במד' כ"ח, ג') שני פרקליטין ליום. ירו' תענית רפ"א דס"ג ע"ג לפיכך הן באין פרקליטין למים. ובל"ס פרקליטא וכ"ה בתרג' איוב ל"ג, כ"ג חד פרקליטא] —

פרקלמן (= פְּרַקְלִימִין מל"י παρακαλύμμα (Binden בסנדל פכ"ו בכלים (מ"ג) והפרקלימין טהורין פי' דבר שמתחל בו פדחתו ויש שגורסין פרלימנין — (א"ב פי' בל"י מכסה וכל דבר עשוי להגן). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י הנ"ל ובר"ש הגי' פרקנימין ובפי' הרמב"ם השוהו לע' הבא אח"ז וכן בערוך הקצר שנ"ב ובערוך הגדול כמו כן] —

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע פירשנוהו. [2]) בנו"ג עאל. [3]) וכ"ה בכ"י ק"ט וה"ב. [4]) וכ"ה בספרא תזריע פרש' ג' פרק ג' ובתוספ' ריש פרה. [5]) בתוספת' פיאה ספ"ד פרקליט גדול.

פרקלן (= פרקלין לדעת רבינו מע' הקודם eine Art Handschuh, Lederbezug) בשלשה תריסין כפ' כ״ד בכלי' (מ׳ ט״ו) ג' פרקלינין הן של צדי חיה ועוף טמאין מדרס של חגבין טמא מת של קייצין טהור מכלום. פי' „כלי עור העשוי כצורת יד אדם ומשימו בידו ותופש העוף ששמו באז[1]) ובלעז אסטורי[2]) ובו יוצאין לצוד חיה ועוף של חגבין לתפוש חגבין. של קייצין ללקט הקוצין"[3]). פרקלימנין ופרקלנין נראה שענין אחד יש להן. *[אחי״ה וגי' פרקלנין אי' ג״כ בתוספת' כלי' ב״ב ספ״ב בכ״י אירפ' ובנו״ג פרגלינין] —

פְּרְקְלוֹס (כמו פרוקלא ע״ש) בן פלסלוס בפ' כל הצלמין (ע״ז מ״ד:). *[אחי״ה וכה״ג פרקלוס בן פלוסלוס בירוש' ובדי״ף דפ' קושט' ומלת פלוסלוס היא גם ברא״ש דפו״ו ומלת פרקלוס היא גם ברש״י בדפ' פיז' ויתר השנויים עיי' ד״ס בע״ז והוא אחד עם פרוקלא] —

פְּרַקְמַטְיָא (כמו פרגמטיא ע״ש) בר״ג דמגלה (ו׳.) אינו מועיל פרקמטיא שלו כלום. בר״ג דמפנין (שבת קכ״ז:) שמא פרקמטיא נזדמן לו זהו פרגמטיא שכתבנו במקומו. *[אחיה בכמה מקומות שהביא רבינו בע' פרגמטיא הנוסח בגימ״ל אי' לפנינו בקו״ף ע״ש וכנ״ה בקו״ף כתובו' קי״א: וש״נ, קידושי' ל״א, ב״ב צ״א, ירוש' סנהד' ספ״י דכ״ט ע״ד, תוספת' כתובו' פ״י ולנקבה פרקמטיתא מל״י πραγματική בעלת סחורה Geschäftsfrau תרג' הכנענית (דה״י ב׳ ב׳, ג׳) בת שוע פרקמטיתא]—

* פְּרְקוֹן, פִּרְקוֹנָא עיי״ע פרק ג'.

* פרקונים עי״ע פרכוטם ומ״ש.

* פרקסים (פי' כמו פרקוס, פרכוס Ausputz) ירו' ע״ז פ״א דל״ט ע״ד משום פרקסים. עיי״ע פרקס.

פְּרוֹקְסְטוֹרִין (Steuerbeamter, proquaestor) מדר' תהלי' מזמור שמעה ה' צדק (ריש מזמור י״ז) אם משלח להם פרוקסטרין למדינה שיגבו מהם פי' בל״ר ממונים לגבות המס. *[אחי״ה כיון לל״ר הנ״ל ובנו״ג פרוסטקוסרין אולי הוא משובש מן פרוסקוטרין מל״ר persecutor הרודף לגבות המס] —

פרקסין (= פִּקְרָסִין כמו אפיקרסין עיי״ע ח״א, רל״ד) למלך שהיה לו פרקסין הרבה (פסיקתי דר״כ צד ט״ו:) ס״א פקריסין וכבר כתבנוהו במקומו — (א״ב פי' בל״ר לבושים מרוקמים). *[אחי״ה אולי כיון ר״ב לל״ר picturatus כמו פקטרסין (עיי' מ״ש ה' אייזלער בט״ר ת״א, פ״ד) והנכון שהוא כמו אפקרסין ועיקר הגי' פקרם] —

פְּרָקוֹפֵי (מל״י προκοπή Fortgang, Zunahme Gedeihen) בב״ר פי״ב (ספי״ב) הארץ עשת צביוני תחלה הריני[4]) נותן לה פרוקופי שלא תזוז ממנה לעולם ההי״ד (תהלי׳ ק״ד, ה׳) יסד ארץ על מכוניה בל תמוט עולם ועד. ובפ' מ״ט (מ״ח) אמר המלך כל מי שתופשו הריני נותן לו פרקופי[5]) והיה מתפחד איזה פרקופי נותן לו ובפרש' צ״א (פ״צ) על פיך ישק כל עמי: שלא יהא אדם נוטל פרוקופי חוץ ממך ובסוף פ' צ״ו (?)[6]) התחיל מחלק להן פרוקופאות[7]). בויק״ר זאת תהיה בס״פ וזכור (ספי״ח) בו״ד נותן פרוקופי והקב״ה נותן פרוקופי הה״ד (במדבר א׳, ב׳) שאו את ראש. בילמדנו בציצית (תנחומי׳ שלח לי׳ ולי׳ בתנחומי׳ הישן) עושה מהן דוכסין ואפרכין ונותן להן פרוקופי. סיפר לנו ר' דניאל זצ״ל ששאל לדיין אחד פילוסופו גרמטיקו מהו פרוקופי השיבו כבוד הוא בלשון גרמטיקא[8]) — (א״ב פי' בל״י גדולה וכבוד). *[אחי״ה וז״ל בעל כ״י ערך מלין (שבאוצר כ״י החי ה״ב) ויגעתי ומצאתי בל״י ושמושה במלה אחת דומה לה בל' הלאטינית

[1]) כ״ה נכון בדפ״ר ובדפ״ע ווניצי' בקוים כאלו היה לאי״ט והנכון שהוא ל״ע ופי' עיי״ע באזיאר ובקצת כ״י ערוך בט״ס באז, כאו, כאן וצ״ל באז ובפי' רה״ג בט״ס באו. [2]) בלאי״ט Taubenfalke, astore. [3]) עיי' פי' רה״ג ושם הסיום וי״מ שהם חבלים ורשתות שהן לצוד וכו'. [4]) בנו״ג הרי אני. [5]) בנו״ג פרוקופי. [6]) נ״ל שצ״ל צ״ט והוא פי' צ״ח שלי' לפניני בדפוסי' כי אם בשטה חדשה נדפס בב״ר דפ' ווילנא מספר משפטי שבועו' לרה״ג ולפני הקדמונים היתה השטה החדשה בתוך ב״ר פצ״ח וגם המיוחס לרש״י מפרש את המאמרים הכתובים בשטה חדשה כאילו היה כתובים לפניו בפצ״ח עיי' הערות ותקונים להי' רש״ב למדי' תנחומי' הישן ויחי סי' ט'. אבל מ״ש וכן הערוך ע' פרקופי הביא בשם ב״ר פצ״ז כוונתו לפצ״ח כי הערוך מציין הפרשיות מב״ר עם פרשי' אחת מוקדמת ע״כ לא דייק כהוגן כי אדרבה רבינו מונה פרשה אחת יותר מחשבון של פרשיות שלנו עיי' מה שכתבתי בהשחר שנה י' ומאמר משפט לעשוקים, וגם בכל דפ״ע וכ״י אי' בע' פרקופי פצ״ו ובודאי צ״ל פצ״ט והוא פרשי' צ״ח ועוד עיי״ע שלש. [7]) בב״ר פצ״ח בשטה חדשה אי' כגי' רבינו ובמיוחס לרש״י פרוקיפאות ופי' מתנה וכ״ה בתנחו' הישן ויחי סי' י' פרוקפאות פי' מתנות וגליון הוא ובא לפנים ולי' בכ״י רו' רח״ם ופי' עיי' רש״ב שם. [8]) כ״ה בכ״י ק״ט ובדפ״ר בלעז גרמטיקא ובשדפ״ע בלשון גרמטיקו ועיי' מ״ש במבוא ח״א צד X.

הוא שאו׳ פרופיציאו [1]) עיקרה על התמדת הפעולה עם הדריכה אל השלמות בדבר האמנם תבוא הוראתה לפעמים אל ההטבה אל הזולת וכן היא מלת פרקופי בל״י תורה לפעמים על ההצלחה וההטבה וכו׳. וכנים דבריו ומ״ש המיוחס לרש״י מתנה (עיי׳ הערה 7) כיון לל״י περικοπή Auf-wand, Pracht. וכנ״ה פרוקופי בפסיקת׳ רבתי פ״ח רבון העולם הרי כל הפרוקופי שלנו . . . והיכן הוא הבטחת נביאים וכו׳, ושם פי״ב אמר מה פרוקופי אשאל מן המלך, שם הכבוד והפרוקופי טפלים לו. והקבוץ שם פמ״ג אמרו רבותינו נתגדלו בעוה״ז פרוקופאות וברות רבה פ׳ שבנה: והייתי סבור שתתן לי פרופקפיא וצ״ל פְּרוֹקְפַּיָא ובילק׳ תהלי׳ תתמ״ז נתן לו המלך פרוסקופי צ״ל פרוקופי וכ״ה לנכון בשו״ט מזמור צ״ג] —

פרר (= פֵּרוּר, פֵּירוּר Brotkrumen מפעל פָּרַר zerbröckeln) ירוש׳ בס״ג דפ׳ כיצד מברכין (ספ״ו ד״י ע״ד) פיתא ופרור אומר על הפרור במקום שהן עושין את הפרור עיקר. *[אחי״ה בנו״ג פירור ופי׳ מאכל שעושין מפירורין. ורגיל הקבוץ עיי׳ במנחות ע״ה: פתות (ויקי ב׳, ו׳) יכול לשנים ת״ל פתים אי פתים יכול יעשנה פירורין וכו׳, שבת קמ״ג. פירורין פחות מכזית, ברכו׳ נ״ב: פירורין שאין בהן כזית ושם ל״ז: אי׳ פרורין, ירו׳ חלה ספ״ב דנ״ח ע״ד ולא פירורין אינון, ירו׳ מ״ק פ״ב דפ״א: מלקט פירורין ואכל. תוספ׳ ברכו׳ פ״ו (ה׳) פרורין, תוספת׳ דמאי פ״ה שחק את הפת ועשאו פירורין, וכן ענין פֵּרוּרָא שבע׳ הבא אח״ז. והשם המופשט פֵּירוּר das Zerbröckeln פסחים כ״ח. והפעל ממנו שם י״: לפרר, שם כ״א. מפרר ירוש׳ פסחי׳ רפ״ב דכ״ח ע״ג מכיון שפירו בטל, תוספת׳ שביעי׳ ספ״ד מפררין, אתפעל פסחי׳ ע״ד: בסמידא דמיפרר. תרג׳ והתפרדו (תהלי׳ כ״ב, ט״ו) בכ״י (אצל לעווי) ואתפרן. והתואר במקום השם פָּרוֹר פי׳ כף גדולה שמפרר המאכל פסחי׳ ל׳: ביצ׳ י״ד. תוספת׳ ביצ׳ פ״א עץ פרור עיי״ע עץ]—

פֵּרוּרָא (מענין הראשון Kleister aus zusammen-gerührten Krumen) בר״ג דפ׳ ואלו עוברין (פסחי׳ מ״ב:) וקולן של סופרים הכא תרגומא פרורא [2]) דאושכפי ואמאי קרי ליה קולן של סופרין דסופרין נמי מדבקין בו ניירותיהן.

* פרורא, פרורי (שם אמורא דא״י) ירו׳ פיאה פ״ז ד״כ רע״ב ר׳ אמר לרב פרורי, ירוש׳ ב״ב פ״ט די״ז, ר׳ פרירא אוקר לר׳ יהודה נשייא.

פָּרִישׁ (Quitte) בריש כלאי׳ (פ״א, מ״ד) ובאילן האגסין והקרוסטומילין והפרישין והעוזררין [3]) אינן כלאים זה בזה. בריש מעשרות (פ״א מ״ג) האגסין והקרוסטומילין הפרישין והעוזררין [4]). בר״ג דפ׳ חבית (שבת קמ״ד:) סוחטין בפגעין [5]) ובפרישין ובעוזררין. בר״ג דפ׳ לולב הגזול (סוכ׳ ל״א.) לא מצא אתרוג לא יביא לא רימון ולא פריש. בירו׳ בריש כלאי׳ (פ״א דכ״ז.) ובריש מעשרות (ירוש׳ מעשרו׳ פ״א דמ״ח ע״ד) פרישין א״ר יונה [6]) איספרגלין ולמה נקרא שמן פרישין שאין לך מין אילן פריש לקדירה אלא זה בלבד. בן סירא קראן ספרגלין ובל׳ ישמעאל ספרגל — (א״ב פי׳ בל״ר פרי ועץ ידוע והוא מין תפוח אצל עוקצו חד והולך ומתעבה והעוזרד [צ״ל והעזרר] הנקרא כן בל׳ ישמעאל הוא פרי כמו פריש אשר בל׳ ישמעאל נקרא אגאץ אבל האגס נקרא בשם זה בל׳ ישמעאל והוא פרי מלא מיץ ובתוכו גרעין כמו שקד קטן והקרוסטומלין נקראין בל׳ יון כרסומלין [7]) פי׳ פרי של זהב והוא הנקרא בל׳ ישמעאל ברקוק [8]) וצורתו כמו אגס ולכן חלקו אם הם כלאים ואם יהיו פירות אילו כדברי המפרשים בודאי כלאים הם ואל תתמה על דברי ר׳ יוסי [צ״ל ר׳ יונה] שאומר איספרגלין אשר בל׳ ישמעאל קורין כן לחבושין כי אולי בזמנו היו קוראים כן במקום ר׳ יוסי [יונה] לפי הנקרא בל׳ ישמעאל היום אגאץ כי שמות הפירות משתנים מלשון ללשון במקומות ובזמנים נפרדים ואיני כמקיים דברים אלו אלא דברי סברא הם וה׳ ינקנו משגיאות). *[אחי״ה אבל בכ״ז כשגגה יוצא מלפני השליט בלשונות כי פריש איננו ל״ר pirus אבל הוא מין חבושים ובלש׳ ישמעאל ספרגל سفرجل Quitte וכפי׳ רבינו ורה״ג לעוקצי׳ פ״א, מ״ו ועיי״ע אספרגל וע׳ חבש ומ״ש. ובאו״ז הל׳ שבת סי׳ נ״ח כרישין צ״ל פרישין ועיי׳ מ״ש ה׳ לעף פפלנ״צ 144 ולרוב אי׳ בקבוץ הפרישין אבל גם ביחיד פריש סוכה הנ״ל ותוספת׳ סוכה ספ״ב לא יטול בידו פריש. והדרש פריש לקדירה

---

[1]) proficio. [2]) וגי׳ רש״י פירורא. [3]) כ״ה בדפ״ר והעזררין ובדפ״ע וכ״י ק״ט וה״ב והעוזרדין ועיי״ע. [4]) כ״ה בדפ״ר ובישרפ״ע ובנוסחי׳ והעוזרדין. [5]) בדפי׳ הישנים בפיגעין עיי״ע. [6]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ובדפ״ר אבל בשרפ״ע א״ר יוסי ועיי״ע אספרגלין ומ״ש. [7]) χρυσομήλον. [8]) برقوق.

אגדה בעלמא הוא אבל על כל פנים מוכח שאינם נאכלים חי כדרך חבושין כידוע] —

פָּרָשׁ (מל"מ ובלא"ר וסורי פָּרָשָׁא Reiter) בפ' ח' שרצים בגמ' אכוב רואה (שבת ק"ט סע"ב) אידמי ליה כפרשא אוכליה כשותא במילחא. בס"ג ריבמות (קכ"א:) חבל[1]) על פרשא זריזא דהוה בפומבריתא דשכיב. בפ"ק בע"ז (י"ח סע"א) אזל נקט נפשיה כחד מן פרשיא[2]) אמ' השמעי לון. בפ' המוכר את הספינה בגמ' השולח (כ"ב פ"ח.) אתא פרשא מרמא[3]) מיניה. לפרשא ולטורזינא (שם ח' :) כבר פי' בע' טרזין.

פָּרוּשׁ (בינוני פעול במקום השם מפעל פָּרַשׁ בל"ם וא' ענין פרוד absondern. פָּרוּשׁ בל"ם פרישא Pharisäer) בפ' היה נוטל את מנחתה (סוט' כ'. במשנה) אשה פרושה ומכות פרושין. אשה פרושה כגון יוחני (סוט' כ"ב.) וכבר פי' במקומו[4]) ירושלמי (סוט' פ"ג די"ט.) מכות פרושין זה המשיא עצה ליתומין להבריח מזונות אלמנה כהדא אלמנת ר' שבתי[5]) הוות מבזבזא בנכסיא אתו יתמי לר' אלעזר אמר להון ומה נעביד לכון ואתון עמא שטיא[6]) כד נחתון אורעון לכתובה[7]) הכי אמר לן ר' אלעזר אמר להון הכותב אתחמון מזבני נכסיכון וכד תחזי היא דאתון מזבנין נכסיכון היא תובעת פורנא[8]) ומובדא מזוני עבדון כן לרמשא אתת קבילת לר' אלעזר אמר מכת פרושין נגעה בה[9]). פרוש שכמי (סוט' כ"ב :)[10]) העושה מעשה שכם שמלו שלא לשם מצוה[11]), פרוש נקפי המתרחק מלדחות בני אדם בדרכים ונדחק ונוקף רגליו באבנים. פרוש קיזאי כיוצא בו נדחק שלא להזיק העוברים והשבים ומקיז דם בכתלים. פרוש מדוכיא דמשפע בין[12]) מדוכיא כלומ' כורך בגדיו בידו ומראה עצמו מתרחק ממגע בני אדם שלא יטמא[13]), פרוש מה חובתי ואעשנה כלומ' נשארה לי חובה. פ"א נקפי שהולך כפוף כאילו הוא עניו ואינו מעיין בהליכתו ומנקף רגליו ולבו רע. המקיז דם בכותלים כיוצא בו מראה עצמו כאילו הוא עניו ומרוב ענוה אינו מעיין בהליכתו אלא מכה זרועו[14]) או כתיפו לכותל ויצא הימנו דם ולא לשום שמים אלא לרמות בני אדם. דמשפע כמדוכיא מי שמתעטף בטלית משופע הוא כעין מכתש שהפוך הפה למטה שראשו מלמעלה קצר ורחב מלמטה כך זה שעושה לפנים שהולך וטליתו משופע סביביו קצר מלמעלה ורחב מלמטה. מה חובתי ואעשנה כלומ' הודיעני מה פשעי ואתקן הא מעליותא היא מה חובתי תיתי[15]) ואעשנה שהוא עושה רעות ואמר מה פשעי תיתי תבא נא חובתי כלו' מי הוא שמגיד חובתי ואעשנה[16]) כלומ' שאין אדם יכול להגיד עלי שום פשע. פרוש מאהבה מאהבת אדם נעשה פרוש כלו' בשביל אדם או בשביל יראת שמים שגדול העושה מאהבת שמים מיראת שמים. ירוש' בפ' הרואה (ירוש' ברכו' פ"ט די"ד ע"ב) ואהבת את ה' אלהיך (דברי' ו', ה') וכתיב (שם י"ג) את ה' אלהיך תירא עשה מאהבה ועשה מיראה עשה מאהבה שאם באת לשנוא דע שאתה אוהב ואין אוהב שונא עשה מיראה שאם באת לבעוט דע שאתה ירא ואין ירא בועט[17]). שבעה פרושין הן פרוש שכמי מחזי[18]) טעין מצוותא אכתפיה כגון עצים לעשות סוכה וכיוצא בה[19]). פרוש נקפי אקיף לי ואנא עביד מצוה. פרוש קיזאי עבד חדא חובה וחדא מצוה ומקיז חדא לחדא[20]), פרוש מה נכייתא[21]) מה דאית לי אנא מנכה ואנא עביד מצוה. פרוש מה חובתי ואעשנה הידא[22]) חובא עבדית דנעביד חרא מצוה דכוותה. פרוש יראה כאיוב. פרוש אהבה כאברהם כדכתי' (ישעי' מ"א, ח') זרע אברהם אוהבי אין לך חביב מכולם כאברהם שהוא פרוש אהבה. בגמ' דפ"ק בשבת (י"ג.) כיוצא בו לא יאכל זב פרוש עם זב עם הארץ אטו זב פרוש לאו דברים טמאים אכיל. בפ' אלו דברים בפסחי' בגמ' אימתי מביאין (פסחי' ע' :) ואנן טעמייהו דפרושים ניקום[23]) ונפרש כלומ' מדרש[24]) פרושין הוא זה אלא טעמא דהאי קרא הכי הוה וזבחת פסח לה' אלהיך וגו'.[25]). בסוף סוט' (מ"ט.) מתה טהרה ופרישות. בפ' אין דורשין (חגיג' י"ח :) בגדי עם הארץ מדרס

---

[1]) בנו"ג ווי ליה. [2]) בנו"ג כחד פרשא. [3]) כ"ה בדפ"א ובנוסחאות אבל ברפ"ר ווינציי מרטא. [4]) עיי"ע יוחני ח"ד, קי"ז. [5]) בנו"ג ארמלתא דר' שובתי ובכ"י ק"ט ר' שבתאי. [6]) בנו"ג ואתון שטיין. [7]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד וב"ר אבל ברפ"ע לכאתובא ובירו' לי' מן כד וכו'. [8]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר אבל בשרפ"ע בט"ס פותא. [9]) עיי' בירו' ושם כמה שנויים. [10]) בנו"ג שיכמי. [11]) וכ"ה בפירש"י. [12]) בנו"ג כי. [13]) וקצת פי' אחר עיי' ברש"י וחי' המאירי. [14]) כדפו"ו בט"ס רועו. [15]) בנו"ג תו. [16]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ע לי' מן ואעשנה עד ואעשנה. [17]) בנו"ג מבעט. [18]) וכ"ה בפי' מהרש"ם ולפנינו לי' [19]) וכן פי' המהרש"ם. [20]) בנו"ג בחדא. [21]) כ"ה לנכון בכ"י ובדפ"ר אבל בדפו"ו מדוכיא בט"ס. [22]) כ"ה ברפ"ר ובשרפ"ע הי דא ובכ"י ה"ב הרי דא. [23]) בנו"ג ניקו. [24]) כ"ה נכון ברפ"ר ובשדפ"ע מדרס. [25]) כ"ה בפי' ר"ח לפסחי' שם.

לפרושין פי' הן החברין האוכלין חוליהן בטהרה כשנוגעין בבגדי עם הארץ כאילו נטמאו מדרס וצריכין טבילה לאכול חוליהן בטהרה [1]. בסוף ידים (פ"ד מ"ו, ז', ח') קובלים אנו עליכם פרושין פי' „פרוש הוא שפירש עצמו מכל טומאה ומן מאכל טמא ועם הארץ שאינו מדקדק במאכל ומנין שהוא כן דקאמר לעיל (ציון משבת י"ג.) לא יאכל זב פרוש עם זב עם הארץ ומסקינן בהלכה שלא יהא רגיל אצלו ויאכילנו דברים טמאים בימי טהרתו" [2]. מתשעה קבין ופרישות (סוט' כ'. כ"א: כתובו' ס"ב.) פי' בע' קב (א'). בריש נדה (ב'.) פירשה וראת היא טמאה והן טהורות. פי' פירשה מן מיטתה. בפסחי' בס"פ האשה (צ"ב.) הפורש מן הערלה כפורש מן הקבר. בפ' היה קורא בגמ' וקרא [3]) ולא דקדק (ברכו' ט"ו סע"ב) בפרש שדי מלכים בה תשלג (תהלי' ס"ח, ט"ו) פי' כשאתה מפרש ומדקדק אותן אותיות ותיבות שיש בהן מלכות שדי דהיינו קריאת שמע מלכים בה אותו גיהנם מקים מלכי אומות העולם הוא בה תשלג תצנן [4]. בפ"ק בקידושי' בגמ' עבד כנעני (כ"ג.) איכא דאמרי גדול היה זה פירש למיתה וזה פירש לחיים פי' עבד גדול היה ומתירא מר זוטרא דאי מתגייר קנה עבד נפשיה בן חורין וחזקה דמחיים ולא כלום הוא לכך החזיק בה בשעה שהיה גוסס והיינו זה פירש למיתה וזה פירש במקומו לעבדות. איכא דאמרי עבד קטן היה והחזיק בו לאחר מיתה כאבא שאול [5]) בפ' השוחט אחד בעוף בגמ' השוחט את המסוכנת (חולי' ל"ח:) אלא פשיטא זה פירש למיתה וזה פירש לחיים. בסוף פיאה (פ"ח מ"ח) מי שיש לו ר' זוזים לא יטול לקט שכחה ופיאה ומעשר עני היו ר' חסר דינר אחד אפי' אלף נותנין לו כאחת הרי זה יטול. ירוש' (פיאה פ"ח דכ"א.) חד תלמיד מן דרבי [6]) היו לו ר' חסר דינר והוה ר' יליף זכי עמיה חדא לג' שנין מעשר מסכינין עבדון ביה תלמידוי עיינא בישא ומליין ליה אתא בעי מזכי עימיה אמר ליה רבי אית ליה [7]) שיעורא א"ל זה מכת פרושין נגעו בו רמז לתלמידוי ואעלוניה לקפילין וחסרוניה חד קרט וזכה עמיה היך מה דהוה יליף. *[אחי"ה ענין פרש בל"ס וארי' כמו פרד הרחיק עצמו וא"כ יש להשלים מלת עצם ד"מ אבות פ"ב מ"ד אל תפרוש מן הצבור [8]), יומ' י"ח: הוא פורש ובוכה והן פורשין ובוכין, זבחי' ע"ג. ושם: כל דפריש מרובא פריש, ירו' תרומו' פ"ח דמ"ח: כל הפורש ממך כפורש מחייו. ירו' כתובו' פ"א דכ"ה ע"ד ראו אותו פורש מציפורין וכו' ועוד עיי' ירו' מ"ק פ"א ד"ס: ירו' סוט' פ"ט דכ"ג ע"ג ירו' נזיר ספ"ז דנ"ו ע"ד במד"ר פ"ט. ופיעל ירוש' כתובו' שם: פירש לרה"ר. פסחי' מ"ט: שנה ופירש יותר מכולן, שם פ"ז: פירש מן האשה. ועוד עיי' שם ע': שבת פ"ז. ב"ר פ"כ. הפעיל תרומ' פ"ד מ"א והלאה הפריש תרומה, ירו' פיאה רפ"ב דט"ז ע"ד הפריש פיאה, יומ' פ"א מ"א מפרישין כה"ג מביתו וכו', שם ט' רע"א אין מפרישין אלא תרומה גדולה, שם ח': בעי לאפרושי, מפרשינן ליה, ירו' מכות פ"ב דל"א ע"ד ג' עיירות הפריש משה וכו', ויק"ר פי"ב מפריש בין מיתה לחיים וכו'. אפעל שבת מ': אפרושי מאיסורא. והתואר פָרוּשׁ מי שהבדיל עצמו והרחיק עצמו מהליכות והנהגות בני האדם הן לטוב הן לרעה תוספת' סוט' ספט"ו רבו פרושים בישראל וכו' ועיי' ב"ב ס': מד' שו"ט סוף מזמור קל"ז. קדושים תהיו (ויק' י"ט, ב') מבואר בויק"ר פכ"ד כשם שאני פרוש כך תהיו פרושים. ריש ספרא קדושים: פרושים תהיו. ועוד לרעה תוספ' ברכו' ספ"ג בכ"י אירפ' שמונה עשרה ברכות וכו' כולל של מינים בשל פרושין ובנו"ג יותר טוב ושל פושעים [9]). וידוע הוא שבזמן אחור היו נקראים פרושים החברין ומאמיני במסורת הקבלה הופכי צדוקים עיי' סוט' כ"ב: קידושי' ס"ו. ולנקבה פרושה סוט' כ'. עיי' לעיל. והשם המופשט פרישה, פרישות עיי' יומ' ח': פסחי' כ"ב: חולי' ע"ב: סוט' כ'. כ"א: מ"ט. עיי' לעיל. שו"ט ר' מזמור ט"ו מצות פרישות. ב"ר פ"ע נשיקה של פרישות. יומ' ע"ד: זו פרישות דרך ארץ. במד"ר פ"י אין נזירות בכ"מ אלא פרישות] —

* פְּרַשׁ (מענין הראשון הרחיק עצמו מיבשה להלוך הים (eine Seereise unternehmen ירוש' מ"ק רפ"ג דפ"א ע"ג אסור לפרש לים הגדול, ירו' יבמו' פט"ז דט"ו ע"ד מעשה שעשיתי מפרש

---

1) ועיי' ג"כ פי' הרגמ"ה לחולי' ל"ה. 2) ע"כ הועתק מפי' רה"ג בסד"ט 41. 3) כ"ה בכ"י ה"ב. 4) ורש"י פי' בע"א ועיי' ג"כ האו"ז הלי' ק"ש סי' פ'. 5) והוא כגי' הרי"ף והרא"ש ובנו"ג ודלא כאבא שאול ובכ"י ק"ט ה"ב ודפ"ר לי' איכא דאמרי השני ובמקום וזה פירש במקומו לעבדות אי' לחיים וציון בפי' השוחט נשמט והכל בטעות. 6) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר וכ"ה לפנינו ובשדפ"ע דרומא. 7) בנו"ג לי ובכ"י ק"ט לי'. 8) ר"ה י"ז. בפיעל שפירשו מדרכי ציבור. 9) ועיי' ירו' תענ' פ"ב דס"ה: וירו' ברכו' פ"ב ד"ה.

בים הגדול, ירו' מגיל' פ"ב דע"ג: מפרשי הים פַּעֵל ב"ר פ"ו הוה מפרש בימא. שם: באילן יומיא פרשי אתמהא. הפעיל תוספת' גיטי' פ"ז (ה') שאני הולך ומפריש למדה"י הגיע למקום שהספינות מפרישות וכו'.

פֶּרֶשׁ (מל"מ שם תואר לגללי צואה מה שנפרד מן הגוף Mist, Excremente ובלא"ר פִּירְשָׁא) בס"ג דפ"ק בפסחי' (כ'.) נמצא בפרש כולו טהור. בפ' שואל אדם בנמ' עושין כל צרכי (שבת קנ"א:) וזריתי פרש על פניכם (מלאכי ב', ג') לאחר ג' ימים כריסו של אדם נבקעת ונופלת על פניו ואומרת לו טול מה שנתת בי. בס"ג דפ' כל הבשר (חולי' קט"ז:) מעמידין בקיבת נכרי ובקיבת שחיטת נכרי ובכשרה שינקה מן הטרפה וכש"כ בקיבת טריפה שינקה מן הכשרה מ"ט דחלב המכונס בעור קיבה פירשא בעלמא הוא. בפ"ק בבכורו' בגמ' שהיוצא (ז':) עור הבא כנגד פניו של חמור מותר מ"ט פירשא בעלמא הוא „פי' כשנולד החמור יש לו עור דק על פניו כעין שליא ולאו שליא הוא ואינו דבוק נמי בפניו אלא כך הוא בריה בפני עצמה ופירשא בעלמא הוא וכן נמי יש לאדם עור דק כשנולד ואותו עור אינו לא מהאם ולא מהולד וטהור הוא משום טומאת מת".[1] במעילה בגמ' דפ' ולד חטאת (י"ב:) הזבל והפרש שבחצר של הקדש לא נהנין ולא מועלין „פי' הכא נמי נימא לא מקיימא בהמה בלא פרש שלא יהא לה מקצת פרש בבטנה ולמעול ביה אמרי לא דמי דמה לפרשה דפרש מעלמא אתי לה לבהמה מחמת מאכל אפי' אזיל האי לגמרי מגופה אתי אחרינא כשתחזור ותאכל ולא דמי לגופה"[2].

פָּרַשׁ (= פָּרָשָׁה Bibelabschnitt) פרשייתא דכלה (ברכו' ח' רע"ב) כבר פי' בע' כל הרביעי.

*[אחי"ה עיי"ע בח"ד, רכ"ז והוא הקבוץ מן פַּרְשָׁתָא ברכות שם וכן ירוש' תעני' ספ"ג דס"ז. אילין תרתין פרשיָתָא והיחיד פרשתא מגילי' ד'. בכינוי פרשתי ירוש' נדרי' רפ"ח ד"מ ע"ד. וכן במשקל עברי פַּרְשָׁה ברכו' ט': י'. ס"ג. מגיל' כ"א: כ"ב. והלאה. סוט' ל"ב. שמ"ר רפ"מ. פרשת נזיר . . . פרשת תרומות ומעשרות ברכות ס"ג. שם י"ג. פרשת שמע. ב"ב י"ד: ט"ו. פרשת בלעם . . . פרשת בלק, והקבוץ פַּרְשִׁיּוֹת ברכות ח'. ירוש' שבועו' רפ"ו דל"ו ע"ד עיי"ע ערב. ב"ר פ"צ ויק"ר פכ"ד ירוש' סנהדרין פי"א ד"ל: ארבע פרשיות שבתפילין, שם: שתי פרשיות שבמזוזה. עם הכינויים פרשיותיהן שבת י"ג. תוספת' שבת פ"א. ונאצלה המלה מהפעל פרש פי' כמו פסק והיינו חתיכה מהמקרא] —

פרש (= פָּרָשַׁת הָעִיבּוּר Abzweiguug der Wege) פרשת העיבור (ברכו' פ"ד מ"ה, ירו' ברכו' פ"ד ר"ח:) כבר פי' בע' עבר. *[אחי"ה פי' ענין פירוד כמו פרשת אורחין ירו' תרג' לבראשי' ל"ח, י"ד (אונקלוס שם בפרשות עיינין) והיחיד פרשת אורחא תרג' שופטי' ה', ט"ז; ליחזק' ט"ז, כ"ה; כ"א, כ"ג. כ"ה. תוספת' שביעי' רפ"ד ירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג פרשת אשקלון. ועוד ענין התפצלות בשדרה חולי' מ"ה: מ"ו. פרשה ראשונה שניה שלישית והקבוץ שם בין הפרשות] —

פרש (= אפרש עיי"ע וש"נ) הלנצח תאכל חרב (ש"ב ב', כ"ו) תרג' הלאפרש תקטל[3] חרבא. אם ישמר לנצח (ירמי' ג', ה') תרג' אם תתקף עלך מחא לאפרש. למה היה כאבי נצח (שם ט"ו, י"ח) ועברתו שמרה נצח (עמוס א', י"א) תרגום אחד יש להן — (א"ב עיי"ע אפרש).

פָּרַשׁ (אפרשותא die Hebe, das Absondern; פָּרַשׁ eine Hebe absondern) אך כל חרם אשר יחרים איש לה' (ויק' כ"ז, כ"ח) תרג' ירו' (ב') לחוד כל אפרשותא די יפריש גבר לשמא דה'. כל חרם קדש קדשים (שם) תר"י (ב) כל אפרשותא קדש קודשין. *[אחי"ה בנו"ג כל אפרשו, כל אפרשות ובתר"י א' אפרשו ועיי"ע אפרשה וכן תר"י תרומה (שמות כ"ה, ב'; במד' ט"ו, י"ט. כ'. כ"א; י"ח, י"א) אַפְרָשׁוּתָא והקבוץ אַפְרַשְׁוָתָא (שם י"ח, י"ט) באונקל' בד"ס] —

פרש (= פָּרָשָׁא בל"ס פי' מלמד הבקר Ochsen-stecken) בפ' השוכר האומנין בגמ' השוכר את הפרה (כ"מ פ'.) דנקיט פרשא משלם. במלמד הבקר (שופטי' ג', ל"א) תרג' פרשת תורא. איש את מחרשתו (ש"א י"ג, כ') תרג' גבר ית פרשתיה. *[אחי"ה רד"ק בש"א הביא התרג' משופטי' בפרשא דתורא ובנו"ג פרש תוריא ובתרג' ש"א ית פרשיה והוא העיקר לפי לשון סורי] —

[1]) הועתק מפי' רגמ"ה כ"י בכורו' (בקובץ כ"י אנגיילקי' דף פ"ו.). [2]) הועתק מפי' רגמ"ה כ"י למעיל' (בקובץ כ"י אנג' דף רס"ד.). [3]) בע' אפרש גרס ר"ב תאכל.

* פָּרַשׁ (מל"מ (ויק' כ"ה, י"ב) ענין ביאור erklären, (deutlich machen והרבה בדרז"ל בפיעל גיטי' ל"ו. התקינו שיהא עדים מפרשין שמותיהן בגיטין. ב"ב קכ"א. גמיר לה . . . ולא ידע ליה לפרושה. זבחי' י"ג. ואין לי לפרש א"ר עקיבא אני אפרש. סנהד' פ"ז מ"ה עד שיפרש השם עיי"ע שם א'. סנה' ל"ח. בשם המפוֹרָש (עיי"ע יחיד ומ"ש בח"ד, קכ"ג.) חגיג' כ"ב: סתומות . . . מפוֹרָשׁוֹת. ירושלמי ע"ז ספ"ב דמ"ב. ידע אנא מפרשה וכו'. נתפעל ויק"ר פ"ו נתפרש שמו ונתפרש שם אביו וכו'. אתפעל ב"ק קי"ב: לדידי מיפרשא לי וכו'. מגילי' ג'. דאורייתא מיפרשא מילתא דנביאי איכא מילי דמיפרשן ואיכא מילי דמסתמן. ירוש' כתובות פ"ד דכ"ח ע"ד אתתבת ולא אפרשת. אפעל יומ' י' רע"ב אתי לאפרושי. והשם פֵּירוּשׁ, פֵּירוּשָׁא ב"ב נ"ב. פירוש לפירושה . . לפירושן. סנהד' פ"ז. פירושו מדברי סופרים. ירוש' גיטין ספ"ה דמ"ז. וסתמו לאו כפירוש הוא. ע"ז ד'. לא ידע למימר לן פירושא דהאי פסוקא. ירוש' ב"ב רפ"ד די"ד ע"ג כל הדין פירושא הפרש לכון וכו'. ובקישור עם בית בפירוש תואר הפעל וענינו בגלוי genau, deutlich והפכו כללא שבת ל"ט: בפירוש שמיע לך או מכללא שמיע לך. חולי' צ"ה. לאו בפירוש אתמר אלא מכללא אתמר. פסחי' י"ג סע"א בפירוש אמרת לן וכו'. ירו' יומ' פ"ב דל"ט ע"ד בפירוש תני לה וכו'. סנהד' נ"ו. אמור מה ששמעת בפירוש.

* פָּרַשׁ (מל"מ ענינו התפשטות והרחבה (ausbreiten מגיל' כ"ח. אין פורשין לתוכו מצודות. פרשז (איוב כ"ו, ט') נדרש בשמ"ר פמ"ב אחז בכסאו של הקב"ה ופרש הקב"ה טליתו עליו וכו' ולרוב אי' פרס עיי"ע וכן תחת יפרוס. פורס שמע אי' בירו' מכות פ"ב דל"א ע"ד בשין שמאלית: כל שלא ראה מאורות מימיו לא יפרוש את שמע הא אם ראה פורש.

☞ פַּרְשֶׁגֶן מל"מ וכל"ס פַּרְשַׁגְנָא ענין העתקה (Abschrift בעזרא (ד', י"א; ה', ו') פרשגן אגרתא כמו פתשגן. *[אחי"ה עיי"ע פתשגן. תרג' משנה (דברי' י"א, י"ח) תרג' אונק' פרשגן כגי' דפ"ס ובכ"י וברש"י שם פתשגן וכ"ה בתרג' יהוש' ח', ל"ב וכן תרג' מכתם (תהלי' ס', א') וכן תרג' מדרש (דה"י ב', כ"ד, כ"ז) בדפו"ו ויש דפוסי' פתשגן ועיי"ע] —

* פְּרְשׁוּנְיָא, פְּרְשׁנְיָא, פְּרְשִׁינָא (שם מקום בבבל נ"ל (Persima פסחי' ע"ו. ר' חיננא בריה דרבא מפשרוניא כ"ה בכ"י ש"ס מינכען בנו"נ דרבה מפרשניא וברש"י בדפ' הישנים מפרשינא ובדף צ"א. מפרישנא בכ"י ש"ס מ' מפרשדוניא בכ"י ב' מפשרוניא ורש"י מפרישנא ובעירו' ק"ד. בכ"י א"פ רב איקא בר חנינא מפשרוניא וכ"ה ביוחסי' השלם ובדפוסי' הישנים מפרשוניא ובכ"י רש"י ובד"ש מפרשניא (עיי' ד"ס לפסחי' ועירו') ונ"ל שעיק' הגי' פרשינא והוא שם מקום בבבל על יד הפרת עיי' מאנגערט ח"ה ב' צד ר' ולא כדעת ה' נייבויער גיאגראפיא צד 396.

* פרשע, פירשע Buchsbaum תוספת' כלי' ב"מ ספ"ב עיי"ע (פירשע) [פירשע] וע' אשכרע.

* פרשתיבנא עיי"ע פשתיבנא [צ"ל פשתיבנא].

פְּרָת (מל"מ וכן בל"ס שם הנהר הידוע בל"י (Εὐφράτης בפ"ק ביומ' בגמ' ללשכת [1] הפהרדרין (יומ' י'.) רחובות עיר (בראשי' י', י"א.) זו פרת דמישן כלה זו פרת דבורסיף. *[אחי"ה והוא הוא פרת דבורסי קידו' ע"ב. ועיי"ע ברסיף (ח"ב, קצ"ז:) ובענין דרשות של פרת עיי' ב"ר פט"ז פרת שפרה ורבה עד שעוברין אותו בספינות פרת שמימיו פרין ורבין פרת שמפריד והולך עד שכלה במגריפה ועוד עיי"ע אוותינטין. ב"ר שם אומרים לפרת למה אין קולך הולך אמר להם איני צריך מעשי מודיעים אותי וכו'. ברכו' נ"ח: עיי"ע נהר. שם נ"ט. עיי"ע גשר ב'. סוכה נ"ג: סולמא דפרת ועוד עיי' במ"ר להי' בערלינער 59] —

פרת (= פִּרְתָּא בל"ס פִּרְתָּא בל"ע فرث כמו פְּרְשָׁא, פרש (Mist בפ"ק בחולי' בגמ' חוט ממגל קציר [2] (י"ח.) היכא דלא נמצאת סכינו יפה ממסמס ליה בפרתא דאפי' נמי לגוים לא מזדבן. בזבחים בפ' המזבח (פ"ה.) כיצד הוא עושה מוריד הקרבים למטה ומדיחן [3] היכי נעביד נקרבינהו בפרתיהו [4] הקריבהו נא לפחתך (מלאכי א', ח'). בס"ג דפ' ד' מיתות (סנה' ס"ז:) לבתר הכי דם [ופרתא] מי הואי פי' מי חזית להתם דם ופרש

---

[1] כ"ה בכ"י ובדפ"ר. [2] בכ"י ובדפ"ר. [3] בנו"נ עוד: למה לי ולי' בכ"י ש"ס. [4] בנו"נ בפרתייהו.

(א"ב תר"י (א') בפסוק כפר לעמך ישראל (דברים כ"א, ח') ומן יד נפקין נחיל דמורנין מגו פרתא דעגלתא פי' פרש). *[אחי"ה וכנ"ה בגיטי' נ"ו. איתיב לה פרתא בכרעא. הפרשדונה (שופטים ג' כ"ב) מפורש בב"ר פצ"ט פרתיה ועיי' התרג' ורד"ק בשופטים שם] —

☞ פרת (= פְּרָתָא (Nabel תרג' בשרירי בטנו (איוב מ', ט"ז) בפרת דכריסיה והוא הטבור. *[אחי"ה בכ"י תרג' בפרתא דכריסיה ושם תרג' איוב ג', ט' פרתִי ולסתיי ובדפו' פרתֵי דלתתי עיי' עמת"ר ללעווי. ועם הכינויים תרג' שה"ש ז', ג' מן פרתיה, תר"י א' לבמד' י"א, ל"א עד פרתהון. וגזרת המלה אולי מפעל פָּרַת בל"ס פַּרֵת scheiden, spalten ענין פרוד וכריתה וגם אריסטו מכנה הטבור πρότμησις כי ע"י טריתת הטבור נפרד הולד ממעי האשה עיי' מ"ש ה' הירטל — [Onomatologia 583

☞ פרת (= פּוּרְתָּא פי' מעט ,ein wenig (Bruchtheil מסכת ברכות פ' ריש כיצד מברכין (ל"ה סע"ב) טובא גריר פורתא סעיד פי' מעט עיי' בע' פרע. *[אחי"ה ובע' פרא ג' כבר רמזתי על טעות זה ונאצלה המלה מפעל פרת וכנ"ה פורתא הרבה בבבלי עיי' מגיל' כ"ח: ב"מ קי"ה. קידו' ע'. גיטי' ל"ד: נ"ו. ושם: מנחו' נ"ג: סנהד' ס"ז: ועיי' רד"ק מ"ב ד', ב' ומ"ש מתרג' של תוספתא. — ירוש' ברכות פ"ב ד"ה. עיי"ע פורתא] —

* פְּרַת (מפעל סורי פַּרֵת וכן בל"ע فرث פי' כמו פרד, פרש עיי"ע פרת ג') עיי' תרג' ישעי' י"ד כ"ט; נ"ט, ה'. אתפעל ביצ' ב'. אוכלא דמיפרת, פסחי' פ"ה. חולי' ע"ג. כמאן דמיפרתי דמי ועיי"ע פר א'.

* פְּרַת (מל"ע فرث (ausstreuen קהל"ר פ' את הכל הוא פירת בממונו של עולם וכו' פי' בל"ע מפזר. מפרתיה איכ"ר פ' ישבו עיי"ע פרד.

* פַּרְתִּיאִין (תואר מן Παρθυαῖοι ,parthisch) תרג' אסת' ח', ט"ו מוקי פרתיאין. —

פרתיזמיאה (= פְּרוּתֶיזְמְיָאה מל"י προθέσμια (ἡμέρα ,vorherbestimmter Tag (Termin בפסקא דבחדש השלישי (פסיקתי' דר"כ ק"ג:) למלך שקידש מטרונה וקבע לה פרותיזמיאה כיון שהגיע פרותיזמיאה אמרו הרי השעה שתיכנס מטרונה לחופה — (א"ב פי' בל"י מועד וזמן קבוע). *[אחי"ה בפסיקת' בט"ס פרוזתימייא ובכ"י כרמ' פירות וזמייה וכבר הגיה הרב הח' רש"ב שצ"ל כגי' הערוך והביא ג"כ מכילת' בשלח ריש פ"א א"ל האקטורין הגיע פרותזימיה שלכם לחזור למצרים ובמד' שו"ט פי"ד לבן מלך שארס בת מלך וקבעו פרוסטוגמיא וכו' צ"ל פרותיזמיא וכצ"ל בילק' תהלי' ר' תרס"ג תחת: פרוזטוגמא פי' יום מועד וקץ וסומכוס העתיק קץ (איוב כ"ח, ג') -προ θεσμία ויש להשלים ἡμέρα, ὥρα] —

☞ פַּרְתּוֹנָאֵי (פרתמים מל"פ עיי' פירסט ואולי פרתונאי πρότιμος חשוב -Vor (züglicher תרג' הפרתמים ושרי המדינות (אסת' א' ג') פרתונאי ורברבני מדינתא.

פָּשׁ (נרדף עם נָפַשׁ פי' שאף רוח לנוח -aus (schnaufen, ruhen בר"ג דשבת (ה':) לפוש פטור לכתף חייב חוץ לד' אמות לפוש חייב לכתף פטור. פי' „כגון שיגע במשאו ומתכוין לעמוד להתרווח ולנוח כדי שיסור יגיעו זה חשוב כאילו הניח המשא שעליו [1]) אבל לכתף שכוונתו לתקן המשאוי שעל כתיפו פטור דכמהלך דמי ולא עקר ולא הניח" [2]). בגמ' דפ' המניח (ב"ק ל"א.) מאי לאו כשעמד לכתף דאורחיה הוא לא כשעמד לפוש.

פָּשׁ (כמו נְפֵישׁ ענין רבוי (viel sein בפ' במה מדליקין בגמ' על ג' עבירות (שבת ל"ב.) תיפוש [3]) תירוס אמתא חד מחטרא להוי פי' ענין משל הוא כלומ' פעמים רבות תחטא ובאחת יפקד עליה הכל ויש אומרים [4]) וחד מחבטא [5]) להוי וענין אחד הוא [6]) — (א"ב תרג' פרו ורבו (בראשי' א', כ"ב) פשו וסגו). *[אחי"ה ועוד עיי' תרג' שה"ש א', ט"ז; ו', י'. שבת פ"ט: מגיל' כ"א: כ"ב. פשו להו. תעני' כ': פייש להו לגינאי ובכ"י

---

[1]) בפי' ר"ח עוד: וכל כי האי גוונא הוה הנחה וכצ"ל בערוך. [2]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילני). [3]) בנו"ג תפיש.
[4]) והוא כגי' ר"ח בשבת. [5]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ודפ"ר אבל בשרפ"ע מחבתא. [6]) וז"ל ר"ח בשבת (בש"ס ווילני.) חד מחבטא ניהו פי' תרבה להתרומם השפחה על אדונתה אחת הכאה תהיה עליה כלוי פעמים רבות מכעסת אדונתה ומקבעת אדונתה את הכל בלבה והיא משלמת לה בהכאה אחת הכל.

ש"ס יתיר לגנאי. כתובו' ק"ו. הוו פיישי וכו'. א פ ע ל אפיש תרג' תהלי' ק"ה, כ"ד: איוב ל"ו, כ"ד. ובתפלת קדיש יפיש חייכון] —

פְּשַׁג (נ"ל מל"ע فشج הרחיק נדוד entkommen, entfliehen) דימים הוה פשגא [1]) עיי"ע בע' דמס [2]).

פָּשַׁח (מל"מ וכן בל"ס פְּשַׁח ענין בקוע וחתוך abspalten, auseinanderreissen) בפ' ד' בשביעית (מ"ו) אילן שנפשח [בריש ערלה (מ"ה) אילן שנפשח] ובו בריכה [3]). בסוף עוקצין (פ"ג, מ"ח) יחור של תאינה שנפשח ומעורה בקליפה. בס"ג דפ' משקין (מ"ק י':) אמר רבא האי מאן דפשח דקלא ארעתא דחיותא דשקל מחד גיסא שרי ארעתא דדיקלא כגון דשקל מהאי גיסא ומהאי גיסא אסיר. בפ' חזקת הבתים בגמ' בד"א בחזקה (ב"ב נ"ד.) אמר שמואל האי מאן דפשח דקלא ארעתא דדקלא קני והיכי דמי כגון דשקל מהאי גיסא ומהאי גיסא מחד גיסא ארעתא דדקלא לא קני, פי' „שזימר הדקל מן הענפים" [4]). בסוף יבמות (קכ"ב:) נתלה בייחור של תאנה ופשחו פי' סדקו ושברו. וישסף שמואל את אגג (ש"א ט"ו, ל"ג) תרג' ופשח שמואל. ויפשחני (איכ' ג', י"א). *[אחי"ה בדפ"א קודם ויפשחני אי' לשון מקרא והיא הוספת ר"ב. ותרג' פרק (תהלי' ז', ג') יפשח. בדפ"ר אי' בציון ממ"ק ומב"ב הגי' דתפשח בנין תפעל, ורה"ג בעוקצין הביא ג"כ ל' תרג' ול"מ ע"ש. ועוד עיי' תוי"ט לעוקצין והפשב"ע ע' פשח, וכנ"ה בתוספת' סוף יבמו' וירו' יבמו' פט"ז דט"ו ע"ד ופשחו. תוספת' כלים ב"ק פ"א שנפשח, ירו' פיאה פ"ז ד"כ: נפשח אחד מהן, תוספת' נגעי' פ"ה פשח מן הנימין. פַּ ע ל ביצה ל"ג: הוה מפַשַּׁח עיי"ע אלותא. קידו' פ"א. איפשח והוא אתפעל אבל עיי"ע אפשח ומ"ש. והשם המופשט שבת ק"ט: מפני אפשיחה דדיקלא עיי' פירש"י, וכן בל"ס פוּשָׁחָה הסתעפות האילן] —

פָּשַׁט (מל"מ ענין התרחב וכ"ה בל"ס ausstrecken, ausbreiten ועוד בל"ס einfach ועיי' בפנים) בפ' עושין פסין (עירובין י"ז: במשנה) ארבעה דיומדין וארבעה פשוטין. בס"ג דפ"ק בשבת (ט"ז.) כלי עץ כלי עור כלי עצם כלי זכוכית פשוטיהן טהורין ומקבליהן טמאין משנה זו בכלי' תחלת פ"ב (מ"א) ובפט"ו (מ"א) ועל אלו המשניות קשיא ליה רבי' נסים ז"ל הא דתניא בספרא (שמיני פרק ח' ר"פ ז') בענין שרצים כלי חרס [5]) אין לי אלא כלי חרס מנין לרבות כלי נתר ת"ל (ויק' י"א, ל"ג) וכל כלי חרש [6]) ומנין לרבות אהלים ודין הוא ומה כלי עץ שטימא פשוטיו טיהר אוהליו אלמא פשוטי כלי עץ טמאין ופריק בהני דחזו למדרסות קאמר [7]) כגון המטה והכסא והספסל והקתידרא שהן פשוטין ומקבלין טומאה והתם בבכורו' (ל"ח.) כשהקשינו ואין לו תוך בכלי שטף מדאורייתא בר קבולי טומאה הוא דומיא דשק בענן דמטלטל מלא וריקן ופרקנו בהנך דחזו למדרסות פי' דאלמא מקבלי טומאה מדאורייתא [8]), והתם נמי בפ' במה אשה שנינו (שבת ס"ו.) כסא סמוכות שלו טמאים מדרס ואמרנו ל ע נ י ן [9]) סנדל של סיידין טמא מדרס והא לאו להילוכא עביד אמר רבי אחא בר רב ע ו א [10]) שכן הסייד מניחו ברגל ומטייל בו עד שמגיע לביתו וגמרת מינה דכל דעביד להילוכא טמא מדרס אבל שאר פשוטי כלי עץ דלא עבידי למדרס ולא מטלטלי מלא וריקן כלי עץ העשוי לנחת הוא וכל כלי עץ העשוי לנחת אינו מקבל טומאה דבעינן דומיא דשק, ובגמ' דכל הכלי' ניטלין בשבת שנינו (שבת קכ"ג:) קנה של זתים אם יש קשר בראשו מקבל טומאה ואמרינן עלה בגמ' אמאי פשוטי כלי עץ נינהו וכו'. והתם בסוף חומר בקודש (חגיג' כ"ו:) לענין שולחן אקשינן כלי עץ העשוי לנחת הוא וכו' ופרקינן מלמד שמגביהין אותו וכו'. ואיתא במנחות פ' שתי הלחם (צ"ו:) וכוותה אמרינן נמי במגיל' בפ' בני העיר (כ"ו:) והתם בבבא בתרא בפ' המוכר את הבית אמרינן (ס"ו:) לענין דף של נחתומין שקבעו בכותל ר' אליעזר מטהר שאני פשוטי כלי עץ דרבנן דאלמא מדאורייתא טהורין נמצאו פשוטי כלי עץ תרי גווני מאי דחזי למדרס מקבל טומאה מדאורייתא וכל כלי עץ העשוי לנחת אינו מקבל טומאה מדאורייתא אלא א"כ דרכו להטלטל מלא

---

1) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע פשגה וגי' דימים היא הנכונה. 2) ח"ג, פ"ז ושם הארכתי. 3) כצ"ל עיי' הפשב"ע ובנו"ג אילן שנעקר וכ"ה בע' ברך ב'. 4) וכ"ה במיוחס לרש"י במ"ק. 5) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בספרא ובדפ"ע חרש. 6) בספרא אי' ת"ל וכלי חרס אבל גי' הרמב"ם בכלי' פ"ב מ"א בספרא ת"ל כל כלי חרש כגי' הערוך. 7) וכ"ה בפי' הראב"ד לספרא ע"ש. 8) וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י לבכורו' (בקובץ כ"י אנגיליקי' דף ק"ב.). 9) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ה"ב ול"ד ודפ"ר אבל בשרפ"ע בט"ס לעיל. 10) כ"ה בכ"י ה"ב וכ"ה בכ"י ש"ס א"פ ובכ"י ק"ט אי' עודא וצ"ל עולא כגי' הש"ס ובדפ"ע אויא.

וריקן כדאמרינן. מחוי[1] פשוט (שבת ק"ו. מנחות ל"ה:) כבר פירשנו בע' כף[2]. בפ' אחרון דכתובו' (ק"ת סע"א ועיי' תוספ' סוף כתובו') הפוסק מעות לחתנו ופשט לו את הרגל כלו' שאמר לו טול רגלי שאין לו המעות שפסק ליתן לו לשון בני אדם הוא, פ"א אם היית תולה אותו ברגל של עץ אינו נותן לך כלום. פ"א באדם מתלוצץ בחברו וטופח לו ברגלו ואומר לו אפי' שתחת רגלי איני נותן לך. *[אחי"ה כל הפירושי' האלה אי' בשטה מקובצת בשם רש"י במהדורא קמא הרי שרש"י משתמש בערוך וגם אפס קצהו תראה ברש"י בדפוסי' בשם ואני שמעתי וכיון לערוך, יען כן בכ"י ק"ט וה"ב ששם לי' פ"א ראשון ושני חסרון בפנים הוא, ורמב"ם וראב"ד פי' ופשט לו את הרגל שהלך לו. ובענינים שונים נאמר פשט על יד ורגל שבת פ"א מ"א והלאה פשט העני את ידו לפנים . . פשט בעהב"י את ידו לחוץ. פסחי' קי"ח: שפושטין פיסת[3] יד וכו', חולי' ל"ז. והלאה פשטה ידה ולא החזירה. ובהשאילה ר"ה כ"ו: ירו' ר"ה פ"ג דנ"ח ע"ד כדי שיפשטו לבם בתשובה, ר"ה שם: כמה דפשיט איניש דעתיה טפי מעלי, ירו' פיאה ספ"ח דכ"א: וירו' שקלי' ספ"ה דמ"ט: ידיה דלא פשטן מיתן לך יתקטעון. ויק"ר פ"ב פושטין לו יד. ירוש' סנהד' פ"ו דכ"ג ע"ג פשט ידו בעיקר וכו', תוספת' סנהד' רפי"ג שפשטו ידיהן בזבול. פיעל ירו' סנהד' פ"ג דכ"א. התחיל מפשט את ידיו וכו'. בינוני פועל ירו' נזי' פ"ט דנ"ז ע"ד רגליו מפוּשָּׁטוֹת, נתפעל והתפעל ב"ב ק"כ. נתפשטו הקמטין, ירו' יבמו' פ"א ד"ב ע"ד עד שתתפשט הכף, ירו' סנהד' רפ"ח דכ"ו. משתתפשט הכף. ובינוני פעול פָּשׁוּט, נקבה פְּשׁוּטָה פי' בלי עקמימות gerade, einfach שבת ק"ו. מנחו' ל"ה: עיי"ע כף ולעיל. שבת ק"ד: נון פשוטה . . צדי פשוטה, שם ק"ג: פשוטין, ירו' שבת ספ"י די"ב ע"ד פשוטין הפכו מקופלין. מכילת' ריש בשלח דרך פשוטה, ושם כפשוטו. ב"ב ק"ס. גט פשוט הפכו מקושר, תוספת' גיטי' פ"ח (ו') עיי"ע גט. שהש"ר פ' הנך יפה לשון פשוט, ירוש' ר"ה פ"ג דנ"ח ע"ד פשוטה לפניה פשוטה לאחריה. פשוטי כלי עץ עיי' לעיל. תוספת' כלי' ב"מ רפ"ד פשוטי כלי מתכת כגון השלחן הטבלה וכו'. ועוד פָּשׁוּט הפכו בכור עיי' בכורו' נ"ב: ב"ב קכ"ד. והקבוץ פשוּטֵי במד"ר פ"ו. והשם המופשט פִּשּׁוּט, פישוט, ברכו' ל"ד: מגילי' כ"ב: פשוט (פישוט) ידים ורגלים, ירו' גיטי' רפ"ח דמ"ט: ירו' ע"ז ספ"ד דמ"ד: פ"ה דמ"ד ע"ד ומ"ה רע"א. ירו' תעני' פ"ד דס"ט. פישוט ידים ובירו' יומ' פ"ה דמ"ב: פשיטת ידים. ועוד ל"נ כמו בל"ס פשיטוּתָא הפכו בכירותא סוט' י"ג. ירו' ב"ב פ"ח דט"ז: פשיטות אביו הפכו כפילת אביו. — ועוד ענין פשט באר מקרא או הלכה בדרך ישרה בלי פלפול (den einfachen Sinn der Schrift erklären) שמ"ר פמ"ז והיה למד תורה ביום ופושט אותה וכו', במד"ר פי"ח היה יושב ופושט, הוריו' י"ג: פשט גרס ותנא. ב"מ צ': פשוט מהא חדא, שם י"ח: קא פשיט, קידושי' ט': בתר דבעיא הדר פְּשָׁטָהּ. איכ"ר פ' היו צריה: פשיט עלוהי מאה פרקין, ב"ר פי"ז הוון יתבין פשטין. תעני' כ"א. כתובו' ס"ט: ולא פשטינא ליה ממתניתי'. התואר פְּשִׁיטָא einfach, selbstverständlich ב"ב קל"ז. פשיטא מהו דתימא וכו' ביצ' ל"ח. פשיטא לא צריכא . . . מהו דתימא וכו', ב"מ ט"ז. פשיטא. מגיל' ג': פשיטא לי, ירוש' פסחי' פ"ז דל"ד: פשיטא דא מילתא, ירו' שבת ספ"י די"ב ע"ד מה דצריכא לר' ירמיה פשיטא ליצחק אוריון. וקבוץ ירו' ביצה פ"א ד"ס: מילין דצריכן לרבנן פשיטן לכון פשיטן לרבנן צריכן לכון. שבת ס"ג. וש"נ אין מקרא יוצא מידי פשוטו[4], כתובו' קי"א סע"ב חולי' ו'. פשטיה דקרא. ירוש' סנהד' רפ"א די"ח. כפשוטיה דקרייא] —

פשט (פְּשִׁיטָא בל"ס מעות קטנות ופריטין Scheidemünze) בפ"ק דב"מ (ט"ז:) אי נמי אפשיטי דספרא זייר ליה פי' מעות קטנות שאינן נפרטות לאחרות. *[אחי"ה ושם י"ז. ולפשיטי דספרא חייש — ובענין זוזי פשיטי כתובו' ס"ה: ס"ז. עיי' פירש"י — וכן בל"פ بشيز, بشيزه מעה קטנה] —

* פָּשַׁט פסחי' קי"ג. עיי"ע נשט. ומה שענינו חליצת בגד מל"ט הוא ממנה שם מופשט ירוש' יומ' פ"ג ד"מ ע"ג הקיש פשיטה ללבישה מה לבישה מקדש אף פשיטה מקדש.

[1]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר וויניצי' וכ"ה בע' כף אבל בכ"י ק"ט כאן ובדפוסי' האחרוני' מתזי. [2]) עיי"ע בת"ד, רפ"ז: [3]) כ"ה בכ"י ש"ס. [4]) ותרגי' הסורי על התורה נעשה ע"י איש יהודה כידוע נקרא פשיטא שהעתיק התורה על פי פשוטה — ובענין שימוש פשיטא עיי' מ"ש הר"ן בפ"ב דפסחי' ועיי' יבין שמועה סי' תצ"ח.

☜ פשטינא עיי"ע פשישנא כי כן גרס בעל הערוך.

* פִּישָׁיוֹן עיי"ע פסיון.

פְּשֵׁךְ (מל"ס פי' טפח Handbreite) בר"ג דסוכה (ה':) משכן כמה הוי שיתין פושכי. טפח סביב (שמות כ"ה, כ"ד; ל"ז, י"ב) תרג' רומיה פושכא סחור סחור. *[אחי"ה באונקל' שם ובתר"י א' פושכא ובתר"י ב' פשך והקבוץ פושכֵּי תר"י א' לויק' כ"ג, מ"ב. תרג' הטפחות (מ"א ז', ט') פושכיא. ירו' סוכ' רפ"ג דנ"ג ע"ג פושכין רברבין.. פושכין דקיקין] —

פָּשַׁל (מל"ע فشل nachschleppen, herabhängen lassen) בפ' בני העיר (מגילת כ"ח סע"א) ואין מפשילין לתוכו[1]) חבלים. בפ"ג בזבין (מ"ב) ומפשילין בחבלין[2]) בפ' אלו הן הגולין בגמ' להיכן גולין (מכות י'.) ואין מפשילין לתוכן[3]) חבלים[4]). בהלכה קמא דפ' כל שעה (פסחי' כ"ו:) ובסוף כלאים (פ"ט מ"ח) והצנועין מפשילין במקל[5]). בפ' המביא כדי יין (ביצ' כ"ט: וכן ירושי' ביצה רפ"ד דס"ב:) המוליך את התבן לא יפשיל את הקופה לאחוריו. בפ' כיצד הרגל בגמ' כיצד השן (ב"ק כ'. וכן ירושי' ב"ק פ"ב ד"ג.) היתה קופתו מופשלת לאחוריו. ובגמ' דפ' כל קרבנות הציבור (מנחות פ"ה:) לאחר שהשלים מלאכתו הפשיל כליו לאחוריו. *[אחי"ה רגיל רק בהפעיל והפעל וכנ"ה ב"מ ל"ו. מ"ב. הפשילן לאחוריו. ירו' כלאי' רפ"ט דל"א ע"ד לא יפשיל את הקופה לאחריו. ירו' סוכה פ"ה דנ"ה: מפקיעין מפורש: מפשילין. והושאל ב"ר ספכ"ב הפשיל דברים לאחוריו פסיקת' דר"כ צד ק"ס. יצא כמפשיל דברים לאחוריו ובויק"ר פ"י הפשיל בגדיו. תוספת' שבת פ"ד (ה') ויפשיל את הרצועה תחת זנבו. שם פ"ו (ז') האומר אל תפשיל ידך לאחוריך וכו', שם לסוכ' פ"א הפשיל.. רגליו. שם לחולי' רפ"ח ומפשילין לאחוריו. הפעל תוספת' ב"ק פ"א ב"ק וירו' ב"ק הנ"ל וברכו' ס"ב: מופשלת] —

פִּשׁוֹן (= פִּישׁוֹן שם פרטי) פשון הגמל במידה כפושה מדד (יבמו' ק"ז: וירושי' יבמו' רפי"ג ד"ג ע"ד) כבר פי' בע' כפש.

פִּשׁוֹן (= פִּישׁוֹן שם הנהר נדרש בהגדה) בב"ר פט"ו שם האחד פישון (בראשי' ב', י"א) שהוא מגדל פשתן ר' אומר שמימיו מהלכין בשופי.

☜ פִּשׁוֹן (= פִּישׁוֹנָא מל"י ורו' pisum, πίσον Bohne) ירוש' ר"ש כלאי' (פ"א דכ"ז.) פול פולא ספיר פישונא פי' בל"י ורו' מין קטנית עיי"ע פול. *[אחי"ה וכן גרס רבינו בע' פול לנכון פישונא וכ"ה בר"ש כלאי' פ"א מ"ב ובנו"ג פושונה ובפי"מ 'להרמב"ם ביארו ע"י ماش Meer-bohne והוא בל"י ורו' phaseolus ואולי הוא הוא פישון] —

* פִּישָׁן ירו' מעש' שני פ"ד דנ"ה: עיי"ע פישן באות פי'.

פָּשַׁע (מל"מ ענינו מרידה מעילה ובגידה freveln) בפ' השולח גט בגמ' דסמך העדים חותמין (גיטי' ל"ו.) ההוא מקרי דרדקי דאדריה רב אחא דהוה פשע בינוקי ואהדריה רבינא דלא אשכח דדייק כוותיה וישנו נמי בפ' אלו הן הלוקין[6]) בגמ' דסמך אכל נבלות (מכות ט"ז:) פי' שהיה מכה אותן ביותר. *[אחי"ה וכ"ה בפירש"י במכות ואולי מן וישנו שייך לאיזה בעל מוסיף והובא מגליון פנימה ולי' באמת בכ"י ק"ט. וכנ"ה בתעני' כ"ד סע"א כל מאן דפשע וכו', ב"מ ל"ד. והלאה ל"ו: פשע בה וכו', גיטי' נ"ז רע"א פושע ישראל והוא אותו האיש, ושם ובתוספת' סנהד' רפי"ג פושעי ישראל. והשם המופשט פְּשִׁיעָה ב"ק נ"ו. ב"מ ל"ו: צ"ד: צ"ה. ירוש' שבת פי"ד די"ד ע"ג ובל"ס פשיעותא וכ"ה מגיל' כ"ו: ב"מ מ"ב.] —

פִּשְׁפֵּשׁ (פלפל משרש פשש כמו משש = משמש tasten, fühlen, untersuchen) בפ"ק בעירו' בגמ' משום ר' ישמעאל (י"ג:) נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו ואמרי לה ממשמש במעשיו. פי' ימשמש מעיקרא שיהא זהיר מהחטא או אם חטא יפשפש מעשיו ויחזור בתשובה לפני בוראו שיזכה לחיי עד. וימשש לבן (בראשי' ל"א, ל"ד) תרג' ופשפש לבן וכן ויחפש בגדול החל (שם מ"ד, י"ב). *[אחי"ה רק בתר' ירוש' ועוד עיי' תר"י ויק' י"ג, ל"ו; כ"ז, ל"ג, והרבה בתרג' איוב (ה', כ"ז; י"ג, ט'; כ"ח, ג'; כ"ט, ט"ז ועוד) והוא כמו משמש. כתובו'

---

[1]) כ"ה בכל דפוסי' הישני' ובירו' דפו"ו ובפי' ר"ח ובנו"ג בתוכו. [2]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפו"ו בט"ס בזבין. [3]) כ"ה בכ"י ערוך ובש"ס אבל בדפו"ו בתוכן. [4]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב ובדפו"ו אבל בשרפ"ע ובכ"י ק"ט נשמט מן ומפשילין בחבלין עד ומפשילין לתוכן חבלין [5]) בירו' כלאי' מפשילין לאחוריהן. [6]) כ"ה נכון ברפ"א ובדפו"ו הגולין.

י״ב. משמש ובירוש׳ כתובו׳ פ״א דכ״ה. פשפש, ברכו׳ ה׳. יפשפש במעשיו . . פשפש ולא מצא. תוספ׳ שקלי׳ פ״א מפשפשין בו בכניסה וביציאה. תוספת׳ יבמו׳ פי״ד מפשפשין באותה העיר. שם לכתובו׳ פ״א מפשפשין את החתן ואת הכלה. לנגעי׳ פ״ו צא ופשפש בעצמך. ירו׳ כלאי׳ פ״ט דל״ב. ומפשפשין ליה. ירו׳ שבת ספ״ו ד״ח ע״ד אזלין ופשפשון. ב״ר פ״י ויק״ר פכ״ב קהל״ר פ׳ ויתרון אזלין ופשפשוניה. ב״ר פמ״ט פשפש דינא. ויק״ר פל״ו פשפשון בהדא שעתא . . פשפשו בסקא וכו׳. איכ״ר פ׳ בכה מפשפש בעובדי. שמ״ר פכ״ה בו״ד מפשפש שטרותיו. והשם פִּשְׁפּוּשׁ וכן תר״י א׳ בקרת (ויק׳ י״ט, כ׳) ועיי׳ תרג׳ איוב ח׳, ח׳; י״א, ז׳; ל״ח, ט״ז. תרג׳ מחקרי (תהלי׳ צ״ה, ד׳) פִּשְׁפּוּשִׁין] —

פִּשְׁפָּשׁ (מל״ע فسفسة, فسفاس בל״ס פִּשְׁפְּשָׁא Wanze) בגמ׳ דפ׳ הרואה כתם (נדה נ״ח:) ת״ר פשפש זה ארכו כרוחבו לענין כתמים שאם הכתם גדול עד כפשפש תולה בה ולא יותר דהוא הוי ארכו כרוחבו ואי הוי הכתם טפי מהאי גוונא טמא טעמו כריחו לענין תרומה דתנן בפ״ח בתרומו׳ (מ״ב) או שטעם טעם פשפש בתוך פיו הרי זה יפלוט פי׳ אע״ג דאסור לאבד אוכלי תרומה משום דמאים ומנא ידע דטעם פשפש בפיו משום דטעמו כריחו ואכתי מנא ידע דטעמו כריחו לפי שברית כרותה לו שכל המוללו מריח בו וזה פשפש רמש הוא ויש לו דם הרבה ומצוי במשכבות ובלעז צימצי[1]) ובל׳ ישמעאל אלבק. *[אחי״ה البق עיי״ע בק וכן פשפש הוא ל״ע. ירו׳ ברכו׳ פ״ט די״ג ע״ג פשפש לעלוקתא. ועה״ק שנ״ב לועזו ונצי״ן Wanzen — ולדעת התשבי נקרא פשפש מלשון חפוש עפ״י מה שאמרו רז״ל בנדה הנ״ל ברית כרותה וכו׳] —

פִּשְׁפָּשׁ (שער קטן kleine Pforte) בפ׳ ו׳ בשקלים (מ״ג) ושני פשפשין היו לו אחד בימינו ואחד בשמאלו. בפ״ק בתמיד (כ״ח.) נטל את המפתח ופתח את המפשפש פי׳ שער קטן בתוך שער גדול. בפסקא דעניה סוערה (פסיקת׳ דר״כ צד קל״ו.) ובהגדת תהלי׳ יסודתו (מזמור פ״ז) עתיד הקב״ה לעשות שער מזרחי ושני פשפשין אבן אחת של מרגליות[2]). בפ׳ הנזקין בגמ׳ המטמא (גיטי׳ נ״ד:) ודילמא רחזוניה בפשפש קשיא. כס״ג דפ׳ איזהו מקומן (זבחי׳ נ״ה:) לא דגביהו גינהו הפשפשין שמונה[3]) ופשפשין שמונה מיתיבא כל השערים שהיו שם גובהן עשרים ורחבן עשר פשפש שאני. *[אחי״ה וכנ״ה בפסיקת׳ רבתי פ״ה במד״ר פי״ג נכנס בפישפש. שמ״ר פמ״ב פתח לו הקב״ה פשפש מתחת כסא כבודו. ב״ר פ״א עושה פשפשין ובזבחי׳ הנ״ל פישפשין ובכ״י ש״ס פשופשין, פשיפשין עיי׳ ד״ס שם] —

פִּשְׁפָּשׁ (= פְּסִיפָּס Gesimse) בפ״ק ביומ׳ בגמ׳ ומקטיר[4]) (יומ׳ ט״ו:) ורמינהו הא דתנן בראש מדות (פ״א מ״ו) וראשי הפשפשין מבדילין בין קודש לחול ס״א פסיפסין פי׳ שהיו ראשי הקורות יוצאין מן הכותל עד אותו שהיה קודש והיה יודע איזה קודש ואיזה חול כדי לאכול קדשים בקודש[5]). פ״א ענין גמדים ובלעז מרול״י. *[אחי״ה בלאי״ט merlo Zinne, Zacke. וגי׳ פשיפש אי׳ ג״כ בכ״י תוספת׳ אהלו׳ פי״ח ובד״ס פסיפס — ועוד במקום פסיפס עיי״ע אי׳ בירוש׳ סנהד׳ פ״ג דכ״א. המשחק בפישפשין פי׳ עצים קטנים לשחוק] —

* פִּישְׁפְּשָׁה (שם אמורא דא״י) ירו׳ שביעי׳ פ״ו דל״ו ע״ג פישפשה אמר קומי ר׳ יוסי.

☞ פשק (נ״ל מל״פ הרשומ׳ בע׳ דבשק ע״ש ופי׳ בצע מים Sumpf) בריש במה מדליקין במס׳ שבת (כ״א.) ומפשקי רבי כן גרס רש״י ובעל הערוך גרס דובשקי ע״ש ושניהם פירשו בצעי מים ובל׳ עברי פשק ובצע מענין אחד פושק שפתיו (משלי י״ג, ג׳) בצע אמרתו (איכ׳ ב׳ י״ז). *[אחי״ה וכבר הארכתי בפירוש המאמר בשבת בע׳ דבשק ולא יתכן מ״ש ר״ב] —

* פוּשְׁקָא (= פוּשְׁכָא עיי״ע פשך Handbreite) ילק׳ דניאל ר׳ אלף ס״ב קטיעא פושקא עיי״ע פרמשתק.

פִּשְׁקְצָא (עורב נקבה weiblicher Rabe) בר״ג דפ׳ המוכר את הספינה (ב״ב ע״ג:) אתא פשקצא ובלעיה לתנינא פי׳ עורב נקבה. *[אחי״ה כ״ה בפי׳ רגמ״ה וברשב״ם ובנו״ג פושקנצה ובכ״י ש״ס פשקצא ודע כי בל״פ עורב زاغ ועוד پيسه

---

[1]) בלאי״ט cimice מל״ר cimex. [2]) במדי תהלי׳ שתי פשפשים של אבן אחת פסיקתי׳ רבתי פל״ב מאבן טובה אחת. [3]) וכ״ה בשט״מ ובכ״י ש״ס דגביהו אינהו שמונה לא ראיכא קמייהו גובה שמונה ועיי׳ מ״ש בעל ד״ס זבחי׳ צד נ״א: [4]) כ״ה בכ״י ובדפ״ר. [5]) בנו״ג ביומ׳ פספסין ובכ״י ל״ד פסיסין וגי׳ מבדילין גם בכ״י ש״ס ובנו״ג מבדיל.

ובהרכבת שני כנוים بسه زاغ = פשקצא = פשצקא או י״ל כי המלה מורכבת משתי מלות פרסיות بچوجیا נקבה (נאמר על החיות) ומן زاغ וממש פירושו עורב נקבה] —

פְּשַׁר (מל״ס וקרוב לו בל״ע فسر auflösen, los, laumachen) בפ׳ כירה (שבת מ״א.) ונתן הוא לתוכו או נותן לתוך הכוס כדי להפשירן, כס דחרשין ולא כס דפושרין (ב״מ כ״ט סע״ב וחולי׳ פ״ד רע״ב) כבר פי׳ בע׳ חרש. *[אחי״ה עיי״ע בח״נ, תק״ה, להפשירן הפכו לחמטן עיי׳ ירוש׳ שבת פ״ג ד״ו: ושם מותר להפשיר במקום שהיד שולטת ואסור להפשיר במקום שאין היד שולטת עיי״ע סלד. שבת מ׳: מפני שמפשיר מים שעליו. ויק״ר פכ״ו הפשירן ונתנן עליו [1]) קרך (דברים כ״ה, י״ח) מבואר בפסיקת׳ רבתי ס״פ זכר: הפשירך. ובקל פושר lau sein ספרא מצורע דפ״א מים פושרים הפכו מים חיים, ירו׳ פסחים ספ״ב דכ״ט, פושרין הפכו רותחין, ירוש׳ שבת דפ״כ די״ז ע״ג ותוספת׳ מנחו׳ פ״ז הפכו צונין. ב״ר ספס״ו פושרין והיו פושרין ועוד עיי׳ ירוש׳ ברכו׳ פ״ב ד״ה ע״ג וירו׳ נדה פ״ג ד״נ ע״ג וע״ד ובחולי׳ פ״ד רע״ב אי׳ כפעול פשורים והיחיד תנחו׳ וישב כוס פשור] —

פְּשַׁר (מענין הראשון auflösen) בר״ג דפ׳ המניח את הכד (ב״ק כ״ח:) מחייב ר״מ אפי׳ נפשרה. בס״ג דפ׳ ד׳ מיתות (סנהד׳ ס״ז:) זבן חמרא כי מטא לאשקוייה מיא פשר פי׳ וחם השמש ונמס (שמות ט״ז, כ״א) תרג׳ פשר. *[אחי״ה והוא עפ״י מכילת׳ בשלח פרש׳ ד׳ כיון שהחמה זורחת עליו היה פושר והולך] —

פשר (= פִּישְׁרָא auftauendes Wasser פישרא [2]) אין בו משום אסופי (קידושי׳ ע״ג:) כבר פי׳ בע׳ חרף [3]). עקולי ופשורי (ע״ז ל״ד:) כבר פי׳ בע׳ עקל (ג׳). *[אחי״ה ורש״י פי׳ פישרא מקום שיפוע הנהר ע״י הפשרת שלגים שאין דרך ספינות לעבור שם ע״כ ונראה שלזה כיוון רבינו בע׳ חרף כפ״א פישרא מים שאינן חיים וכו׳ ובתרג׳ שני באסת׳ ריש ג׳, ח׳ מלקטין פישרי דטבת עיי״ע לקט. מיא פושרי תרג׳ קהל׳ ב׳, ח׳ והוא כמו פשורי חולי׳ מ״ו: הפכו חמימי וקרירי] —

* פְּשַׁר (sich losmachen, ausgleichen) פסיקת׳ דר״כ צד י״א דאת מפשר לה מן הכא והיא מתעריא מן הכא ובפסיק׳ רבתי פ״י ובתנחו׳ ריש כי תשא את מפשר לה מכאן וכו׳ פי׳ מפשר ענין התרת עצמו הפכו דבוק. ומזה ג״כ ענין שלום שעל ידו התיר את עצמו מיד הנושה פסיקת׳ דר״כ צד קס״ד. פשר פריטך ושם באתפעל עד זמן דמתפשר פריטוי וכיון דנתפשר פריטוי וכו׳. ירו׳ שבת פ״ז ד״י. נסתבכו בגדיו בקוצים הרי זה מפשרן במקום צנעה פי׳ התיר בגדיו מן הקוצים. ירוש׳ ב״מ ספ״ו די״א. באותו שיכול לפשר . . באותו שאינו יכול לפשר, תוספת׳ עירו׳ פי״א (פ״ח) מפשיר בידו. פסיקת׳ רבתי פי״ג עמד ופשרו הימנו . . . היאך פישרתי הימך את הכלב וכו׳. והושאל להתרת עסק עם בעל דינו לעשות עמו ביצוע ירו׳ כתובו׳ ספ״י דל״ד. פושר מן הראשון.. פושר מן השני, ירו׳ סוטה ס״ה ד״כ ע״ג והפשיר עמו וכצ״ל בירוש׳ ברכות פ״ט די״ד: ושם בט״ס והפסיד. ירו׳ סנהר׳ פ״א די״ח: שנים שפישרו אין יכולין לחזור בהן. נתפעל ב״ר ס״פ כ״ב ויק״ר פ״י עשיתי תשובה ונתפשרתי. והשם המופשט פְּשָׁרָה das Ausgleichen, der Vergleich עיי׳ ברכו׳ י׳ סע״א כתובו׳ צ״ה, סנהד׳ ה׳: והלאה ירו׳ סנהד׳ פ״א די״ח: ירו׳ ב״ק פ״ג ד״ג ע״ד תוספ׳ ב״ק פ״ב תוספ׳ ב״מ פ״ג ויק״ר פ״ו ובל״ס פשורתא וכ״ה בתר״י א׳ לדברי׳ א׳, ט״ז.

* פְּשַׁר (מל״ט (דניאל ה׳, ט״ז) וכן בל״ע فسر ובל״ס פשר פי׳ כמו פתר deuten) ברכו׳ נ״ו. מפשר חלמי וכו׳ ע״ש יומ׳ כ״ח: הוא חלים והוא מפשר, בינוני פעול ברכו׳ נ״ה: חלמא דלא מְפַשַּׁר כאיגרתא דלא מקריא. והרבה בתרג׳ עיי׳ לבראשי׳ מ׳, ח׳, ט״ז; מ״א י״ב, ט״ו; לשה״ש ב׳, ה׳, תרג׳ שני באסת׳ א׳, ב׳ והשם פִּשְׁרָא תרג׳ שופטי׳ ז׳, ט״ו; לקהל׳ א׳, ח׳ ועוד דניאל ב׳, ד׳ והלאה, ד׳, ד׳ והלאה, ועוד פּוּשְׁרָנָא פי׳ פתרון תרג׳ בראשי׳ מ׳, ה׳, ח׳, י״ב, י״ח.

פְּשַׁר (מל״ס פי׳ מעלה גרה wiederkauen) תרג׳ מעלה גרה (ויקי׳ י״א ג׳, והלאה) מסקא פשרא. *[אחי״ה בנו״נ מסיק פישרא והפעל פשר פישרא תרג׳ ויק׳ י״א, ז, ולא פשר תרג׳ דברי׳ י״ד, ח׳] —

פשש (= פָּשׁוֹשׁ נ״ל מל״ס بچه, بچین צפרים קטנים kleine Vögel) בויק״ר אחרי מות פ׳ ויתרון (ויק״ר פכ״ב) חמא תרין פשושין מתכתשן [4])

---

[1]) עיי׳ יומ׳ ע״ז. [2]) בע׳ חרף אי׳ ג״כ פשרא. [3]) וש״נ השנויים. [4]) כ״ה בכ״י ובדפ״ע בט״ס מתכת שן.

דא ודא קטלת חדא חברתה אזלת ואיתיאת עשבא ויהבת עלה וחיית — (א"כ בנוסחאות כתוב צפרין מתנציין). *[אחי"ה וכנו"ג ג"כ בבמד"ר פי"ח וכפי ני' רבינו אולי מל"פ הנ"ל] —

פָּשׁוֹשׁ (ט"ס וצ"ל פפוש מל"פ پاپوش ומזה בל"ע پابوش Fussbekleidung) בחלומות דמגלת איכה (איכה רבתי פ' רבתי) חמיתי בחלמא דלית ברגלוי פשוש — (א"כ פטש כתוב בנוסחאות ופי' פשוש בל"י כף רגל וגם פירושו שולי כסות ובגדים ויש שני משמעות לדברים אלו אחד שברגל לא היה כף והשני והוא הפתרון שבחג לא יהיה לו כסות). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י πέζα וטעות הוא ויש להגיה פפוש מל"פ והועתק לל"ע כאמור ומזה גם בל"י החדשה τό παπούτσι בשלאפית papuč ובל' הונגריא papucs וכלם נגזרו מל"פ הנ"ל כי پای הוא רגל והפעל پوشیدن פי' מכסה וא"כ פפוש דבר המכסה את הרגל כמו מנעל וכדומה. ועוד י"ל כי פשוש צ"ל פושש ממש בל"פ پوشش מכסה ומלבוש] —

פְּשִׁישְׁנָא (מין עשב) בפ' ח' שרצים בגמ' וכוס עיקרין (שבת ק"י רע"ב) ליתי פשישנא ולישטרא פי' עשב שאינו גס אלא רחב — (א"כ פשטינא כתוב בנוסחאות). *[אחי"ה בנו"ג פשטינא ולישלוק בחמרא ולשפיה ובכ"י ש"ס פשיטנא ולישטרה] —

פַּשְׁתִּיבְנָא (נ"ל מל"פ پشتبان, پشتی بان Schutzherr, Beschützer) דפומבדיתא קאי ליה לאדא דיילא עד חרציה בפ' המפלת בגמ' המפלת שפיר (נדה כ"ה.) פי' אדם בעל קומה ששמו כך. *[אחי"ה בנו"ג פרשתבינא וכ"ה בבמד"ר פ"ט ובדפ"א פשתיכנא וצ"ל כבכ"י ובדפ"ר ודפו"ו פשתיבנא מל"פ הנ"ל פי' מגין העיר וכן פירשב"ם לשון פרנסות וממשלה עיי' תוספו' נדה שם שהשיגו על פירוש הערוך ורש"י ובאמת לפי פירושם היה צ"ל מפומבדיתא] —

* **פִּשְׁתָּן** (בל"מ פִּשְׁתָּה בקבוץ פִּשְׁתִּים Linnen, Flachs) שבת כ"ז: כ"ח. מ"ק פ"ב מ"א כלאי' פ"ט מ"ט כלי' פט"ז. מ"ו פיאה פ"ו מ"ה ירו' סוכ' פ"א דנ"ב: עיי"ע הץ וע' השני, ב"ק ס"ב: פשתנו, ב"ר רפט"ז עיי"ע פישון, ירו' כלאי' פ"ט דל"א ע"ד פשתן של ים והקבוץ פשתים כלאים פ"ט מ"א והתואר פִּשְׁתָּנִי פי' עושה פשתן ירוש' יבמו' פי"ג די"ג ע"ג ב"ר פל"ב ושם רפל"ד ושהש"ר פ' דודי לי ושם צ"ל פשתן שלו במקום פשתנו. תוספת' ב"ק פ"י פשתנו של חבירו.

פַּת (מל"מ פי' פרוסת לחם Brot, Speise) בפ"ק ביומ' בגמ' דסמוך מסרוהו (יומ' י"ח:) אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו. פי' מי שיש לו פת אינו תאב למאכל כל כך ומי[1]) שאין לו לעולם רעב[2]). בפ' כיצד הרגל בגמ' כיצד השן (ב"ק י"ט:) אי בעית אימא לעולם בבהמה ופתיתה. פי' פתיתה בתוך המרק[3]) פת עמלה (שבת ס"ב:) כבר פי' בע' יין. *[אחי"ה ועוד עיי"ע סעד. וכנ"ה בעירו' פ"א. פת אורז . . פת דוחן . . פת עדשים. הוריו' י"ג: פת פחמין. ב"מ ק"ז: פת שחרית. ע"ז ל"ה: הפת והשמן שלהן. שבת י"ז: פיתן ושמנן. ירו' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ד פת ישראל פת גוים. שבת י': הנותן פת לתינוק וכו' עיי' שמחו' פ"א תוספת' ב"ק פ"י פת ניפולין. ובל"ס פִּתְּתָא ובל"ע فتات ברכו' מ': מריה דהא פיתא. ירו' תרו' פ"ח דמ"ה ע"ד פיתא תחות שיחיא ובירו' ע"ז פ"ב דמ"א. אי' פותתא. ירוש' דמאי פ"א דכ"ב. נפל פיתותא מיניה צ"ל פותתא וכצ"ל בב"ק הנ"ל במקום פתיתא. ירו' ביצ' פ"א ד"ס ע"ג הורי פיתא צ"ל למיפא פיתא. — פותא שבת ס"ו: עיי"ע פאה] —

פַּת (פי' שתים עיי"ע טט ומ"ש) בר"ג דסנהדרין (ר':) פת באפריקי שתים. *[אחי"ה עיי"ע טט וש"נ השנויים] —

פתה[4]) (בל"ע فت נקב וחריץ מל"מ פתהן יערה (ישעי' ג', י"ז) Oeffnung, Loch für die Thürangel ועיי' בפנים) בפ' י"א בכלי' (מ"ב) הפותה שתחת הציר פי' אבקתא בל' גמרא והוא כמין כוס קטן של ברזל שתחת הציר ומוסבת הדלת עליה ומתמהרת בפתיחה וסגירה כדכתי' (משלי כ"ו, י"ד) הדלת תסוב על צירה וי"מ כמין מפתח כדכתי' (מ"א ז', נ') והפותות לדלתות תרגו' ומוגלסיא. *[אחי"ה כל הע' נעתק מפי' רה"ג לכלי' בסר"ט צד 6 ע"ש ולפנינו אי' הפותח אבל פותה ג"כ נכון כל"מ מ"א וישעי' הנ"ל ובמד"ר פי"ב הביא פתות של מלכי' ר' סימאי אמר אלו פותחות] —

---

1) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע דמי. 2) וכן פי' ר"ח ביומ' ע"ד: ע"ש. 3) וכ"ה בפי' ר"ח (בש"ס ווילנ') ושם ג"כ הגי' פתותא ועיי' ג"כ בשט"מ בשם ר"ח ובנו"ג בפתורה. 4) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ע פתא.

פת (= פתאה, פְּתָאָוא מפעל פתה בל"ס פתי offen, weit והשם פתאה offener Platz)

תרג' ברחוב אכין מושבי (איוב כ"ט, ז') בפתאה אתקין מותבי. *[אחי"ה וכ"ה בתרג' אסת' ד', ו'; ו', ט' פתאה דקרתא, לדברי' י"ג, י"ז לגו פתאה והקבוץ פְּתָאֵי (תרג' ישעי' ח', ט') פְּתָוֵי (לאיוב ל"ח, י"ח) פְּתָיֵי (למשלי ה', ט"ז) ולנקבה בְּפָתְיָן (לשה"ש ג', ב') פתאות 'קריה תרג' איכה ב', י"א, י"ב והפעל פַּתְיָא תרג' שמות ג', ח' ועוד הרבה עיי' עמת"ר ללעווי ובאפעל אפתי תרג' הרחיב והשם פּוּתְיָא יבמו' ס"ג. פַּתְיוּתָא וכ"ה בל"ס ועיי' תרג' לבראש' ל"ד, כ"א ותרג' ברחבה (תהלי' קי"ט, מ"ה) בפתיות, תרג' מ"א ה', ט' פתיות ליבא. ועוד עיי"ע פתי] —

פְּתָגָא (אולי מל"ס פְּתַכָא Mantel, buntes Kleid)

סדין עשתה ותמכור (משלי ל"א, כ"ד) תרג' פתגא עבדת וזבנת. ועל לבושי יפילו גורל (תהלי' כ"ב, י"ט) תרג' ועל פתגי ירמון עדבא — (א"ב פי' בל"ר מין בגד ולבוש). *[אחי"ה אולי כיון לל"ר epitogium וכן בל"י המאוחרת ἐπιτόγιον מעיל כהנים בנו"נ בתרג' תהלי' פתאגאי ובכ"י תרג' פתאגי. וי"א שהוא פתיגיל של מקרא] —

* פִּתְגָם, פִּתְגָּמָא (בל"ס פֶּתְגָמָא מל"מ (עזרא ודניאל) Wort, Befehl) הרבה בתרג' ונאצל מל"פ הישנה patigama בל' פרסי חחדש' پیغام עיי' נעזעניאוס. מגיל' ט'. פי' רב פפא פתגם (אסתי א', כ') תרג' שכתבו מקרא.

פתגותא (שם מקום נדרש עפ"י האגדה) בריש

ויק"ר פ' והוא ישקיט (פ"ה) השותים במזרקי יין מפתגותא שהיה יינה מפתח את הגוף. *[אחי"ה בנו"נ מפתוגתא ובבמד"ר פ"י פתגותא ועיי"ע פלג] —

פְּתַוַר (נ"ל מל"פ پتوار קץ וגבול ומזה הפעל עשה קץ וגבול, Ende setzen, begrenzen) תרג' בפסוק ויאמרו עבדי המלך (אסת' ג', ג' בתרג' שני) אסר יתי [1]) פתוריה באוצרי [2]) תהומא. פי' בל"י הורידו לעומק. *[אחי"ה ה' אייזלער בט"ר א', 84 עמל לבאר דברי ר"ב ולא עלה בידו ונ"ל. שהוא מל"פ כלומ' שם קץ לים באוצר התהום — ובנ"א סכריה פי' סותמו ובעל המתורגמן היה מודה שלא ידע לפתרו] —

* פתוותא ע"ז ל"ג: עיי"ע פתיא גי' רבינו.

פָּתַח (מל"מ ענינו התרה הפך סגר öffnen, auf-thun) בגמ' דפ' הבונה (שבת ק"ד.) מאמר פתוח ומאמר סתום. פי' יש דבר שאתה רשאי לדרוש ויש דבר שאין אתה רשאי לדרוש ומאי נינהו כגון מעשה מרכבה. בפ' אלו נערות בגמ' דסמוך אלו שאין להן קנס (כתובו' ל"ו:) אי דקא טעין טענת פתח פתוח הכא נמי. פי' טענת בתולים תרין אפין טענת דמים וטענת פתח פתוח יש דמים שהן מועטין באשה וכשבגרה מימעטי טובא ואיכא דיבשין לגמרי והאי תנא דקתני הבוגרת אין לה טענת בתולים לענין דמים קאמר אבל לענין פתח פתוח אעפ"י שבגרה ראוי הפתח להיות סתום כתקנו ואינו נפתח בבגר כדרך שהדמין צומקין בבגר לפיכך יש לעולם טענת פתח פתוח וכיון דאית בוגרת דיבשין דמיה לגמרי ואיכא דלא יבשין אמר רב כגון האי נותנין לה לילה אחת [3]). בפ' במה אשה בגמ' ולא בכובלת (שבת ס"ב:) פתיגיל (ישעי' ג', כ"ד) פתחים המביאין לידי גילה פי' אותו מקום פתהן יערה (ישעי' ג', י"ז) שעשו פתחיהן כיער פי' אותו מקום מלא שער כיער מלא עצים [4]). בר"נ דפ' במה טומנין (שבת מ"ח.) מתירין בית הצואר בשבת אבל לא פותחין פי' כשנותנין חלוק חדש לכבסו בית הצואר שלו פתוח ולא תפור וחש [5]) תופר שמא יסתר וכורך עליו חוט ושוללו וכיון שאינו תפור כחלוק ועשוי עראי מותר לטלטלו בשבת ולהתיר בית הצואר אבל לא פותחין [6]). בר"נ דפ' בכל מערבין (עירוי ל'.) עוג מלך הבשן פתחו כמלואו פי' „כשמת עוג אם פתח כמלואו וחושב להוציאו ממנו מטהר שאר פתחי הבית ואם לאו כל הפתחין טמאין" [7]). במנחות בר"נ דפ' ר' ישמעאל (ס"ה.) והיינו דתנן בפ"ה בשקלי' (מ"א) פתחיה על הקינים ולמה נקרא שמו פתחיה שפותח

---

[1]) וכ"ה במתורגמן ובנו"נ יתיה. [2]) בד"א באוצריה וכ"ה במתורגמן וט"ס הוא. [3]) רבינו גרס ופי' כפי' ר"ח הובא בשט"מ בד"ה ה"ג וז"ל ור"ח ז"ל גרס אי דקא טעין טענת פתח פתוח הכי נמי הב"ע דקא טעין טענת דמים ופי' הא דקתני אין לבוגרת טענת בתולים בטוען טענת דמים דקאמרי' פרט לבוגרת שכלו בתוליה והא דאמר רב בבוגרת שנמצאו לה דמים דלאו כל בוגרת אין להם דמים אלא יש בוגרת שיש להן ויש שאין להן אלו דברי ר"ח ועיי' מ"ש בעל שט"מ נגד זו השטה. [4]) וכן פירש"י ע"ש. [5]) בכ"י ה"ב ויש. [6]) וכן פירש"י במכו' ג': קצת מזה ועיי"ע בית צואר ופי' ר"ח תראה בעי' שלל א'. [7]) הועתק מפי' ר"ח.

דברים ודורשן ויודע בשבעים לשון כולהו סנהדרין נמי ע' לשון ידעי וכו' עד דהוה כייל לישני כדאמרינן עין סוכר גנות צריפין[1]) והיינו דכתיב מרדכי בלשן. בס"ג דפ' אלו מציאות (ב"מ ל"א:) פתוח תפתח אין לי אלא לעניי עירך וכו'. בפ"ב בכלאי' (מ"ו) ג' תלמים של פתוח פי' מלשון פתוח תפתח. *[אחי"ה ועוד ענין פָּתוּחַ (סנהד' צ"ד.) פתוחין (מגילי ג'.) אותיות מנצפ"ך באמצע התיבה הפכו סתום, סתומין. ועיי' שבת ק"ג: סתום ועשאו פתוח כשר. ויק"ר פי"ד יצא לאויר העולם נפתח הסתום ונסתם הפתוח. ירוש' תענית פ"א דמ"ח. כנקבה הזאת שהיא פותחת לפני הזכר. ועוד בענינים שונים ד"מ לפתיחת החביות ירוש' ברכות ספ"ו ד"י ע"ד על כל חבית וחבית שהיה פותח היה מברך וכו'. לפתיחת מקרא או פרשה עיי' ברכות ט': י'. ב"ק כ"ז. ערכי' י': ב"ר רפ"א ורות רבה רפ"א ר' . . . פתח, ובמדרש איכה רבתי בפתיחתא מן סי' א' עד ל"ג בכלל. ויק"ר פ"א פ"ג פ"ח פי"א פי"ג פ"כ פכ"ו פ"ל מתחילות פתח ר' . . וגם פרש' י"ב מתחלת כפי גי' רבינו פתח ר' עזריה עיי"ע סנטמא סקס ומ"ש. שמ"ר ר"פ ט', ל"ט — מ"ד, נ"א, נ"ב כך פתח ר' תנחומא בר אבא. מגיל' י': מכו' י': פתח לה פתחא להאי פרשתא וכו', שמ"ר רפ"א רבנין פתחין פתחא להאי קרא. אבדר"נ פ"ו אמר לו פתח [ודרש] א"ל איני יכול לפתוח . . עמד [ופתח] ודרש וכו' — את פעל פסחי' מ"ב רע"ב דלא אפתח. גיטי' ס"ט: דלא איפתח, שם עמוד א' לאיתפתוחי (עיי' גי' רש"י לפתיחי), ויק"ר פכ"ב אתפתח, אתפתחת וכ"ה בקהל"ר פ' ויתרון. אפעל איכ"ר פ' רבתי אַפְתַּח ליה ביתיה. ועוד לענין היתר נדרים לפתוח בחרטה עיי' נדרי' ס"ד. פותחין לאדם בכבוד אביו וכו' ע"ש והלאה ובדף כ"ב: והשם פתיחה שהש"ר פ' ישקני, פתיחת נדר ירוש' נדרי' ספ"ח דמ"א, ירו' נזיר פ"ב דנ"ב. כולם ענין פתח ושער לבא להיות דריסת רגל, ב"ר פצ"א מצא להם פתח תוספת' נזירות פ"ב אין לך פתח גדול מזה. וכן לענין תשובה שם פל"ח פתח להן הקב"ה פתח של תשובה. שהש"ר פ' אני ישנה בני פתחו לי פתח אחד של תשובה וכו'. בפתח עינים (בראשי' ל"ח, י"ד) נדרש בב"ר פפ"ה מלמד שתלה עיניה בפתח שכל העינים תלויות בו. וכ"ה בירוש' כתובו' רפי"ג דל"ה ע"ג. פיתחה של תורה ירו' שבת פ"ז ד"ט ע"ג. ועוד בענינים שונים פֶּתַח בית דין ירוש' כתובו' פ"ד דכ"ח ע"ד. סותם את הפתח ב"מ צ"ב. הפתח פתוח עד התהום קהל"ר פ' את הכל. הקבוץ פתחים ב"ב פ"ט מ"א כתובו' פי"ג, מ"ג. והושאל לאותו מקום של האשה כתובו' ט'. והלאה פתח פתוח, ירו' כתובו' פ"א דכ"ה. מצא הפתח פתוח. ויק"ר פי"ט בפתח שיצא בו נכנס, הקבוץ פְּתָחִין שבת ס"ב: עיי' לעיל, והשם המופשט שבת קכ"ט. נדה כ"א. פתיחת הקבר עיי"ע קבר א'. ועוד השם פתחון כל"מ רק בקשור עם פה ופי' פתיחה לגנאי פתחון פה למינין ב"ר פ"ח ספרא ויקר' פרק ב' פרש' ב'. ועיי' שמ"ר פי"ג ויק"ר פ"כ במד"ר פ"ב. והשם המופשט פתיחה das Oeffnen אבות פ"ה מ"ו פסחי' נ"ד סע"א ב"ק מ"ט: נ'. ב"ר פי"ג. ועוד השם פּוֹתֵחַ כמו פֶּתַח כלי' פי"א מ"ב וגי' רבינו פותה עיי' לעיל. אהלו' פ"ג מ"ז פי"ג מ"ב והלאה פותח טפח. בינוני פעיל במקום השם פָּתִיחַ פי' מחרשת הפותח התלמים כלאי' פ"ב מ"ו ורבינו גורס פתוח עיי' לעיל ועיי' ירו' כלאי' פ"ב דכ"ח. וירו' פיאה רפ"ב דט"ז ע"ד תוספת' פאה פ"א ושם לכלאי' פ"ב — ועוד ענין פְּתִיחָא כמו בל"מ פְּקַח הפכו עִוֵּר, סמיא גיטי' ס"ט רע"א ויק"ר פכ"ב] [2]) —

פַּתָּח (= פִּתּוּחַ מל"מ ענינו חקיקה בעץ או באבן (eingegrabene Arbeit, Sculptur בפי"ד באהילות (מ"א) העטרות והפיתוחין[3]) מביאין את הטומאה בפותח טפח פי' „ציורים". *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג בסד"ט צד 25 ובתוספת' אהלו' ספי"ד אי' בפי' (הפתויין) [צריך לומר הפתוחין] והציורין — וכנ"ה בירוש' נדה פ"ג ד"נ ע"ד פיתוח ידים ורגלים, ירוש' ע"ז פ"ג דמ"ג: חומר הוא בפיתוח, והקבוץ שם: העביר את הפיתוחים. והתואר פַּתָּח (Meissler) הקבוץ ירושי שקלי' פ"ד דמ"ח. פַּתָּחֵי אבנים והפעל בפיעל ירו' ע"ז הנ"ל פיתח בה פיתוחים, פרה פ"ג מ"ח ומפתחין בה חלונות עיי"ע חז ב'] —

פְּתִיחָה (einleitendes Gerichtsverfahren בר"ג דפ' הגוזל ומאכיל (ב"ק קי"ב:) שליחא דרבנן מהימן כבי תרי הני מילי לשמתא אבל לפתיחא לא מ"ט ממונא קא מחסר ליה פי' דבעי למיהב לספרא פשיטי ולממונא בעינן תרי סהדי

---

[1]) ובע' גגות צריפין (ח"ב, רל"ב) גרס גגות. [2]) אצל המדקדקים נקרא פתח בהיות יבוטא בפה פתוח ומזה פתוח, פתוחה. [3]) בנו"ג והפתוחים.

ולכך נקראת פתיחא דהיא כתבינן עלה בתחילה ואח"כ השמתא דהיא אחרמתא והיא יותר חמורה ממנה ואח"כ אדרכתא הרשאה למיפרע מנכסיה ודין אדרכתא כבר פי' במקומו. *[אחי"ה עיי' שטמ"ק ב"ק קי"א ע"ב ד"ה שליחא. ורש"י פי' פתיחא: שטר שמטא. ב"ק קי"ג. מאן דכתיב עליה פתיחא. והפעל ב"ק קי"ב: כגון דפתחו ליה בדינא ושלחו ליה ולא אתא] —

פֹּתֶחֶת (Verschluss) בפ' המוכר פירות (ב"ב צ"ט.) זה עושה לו פותחת וזה עושה לו פותחות פי' בעל הבור ובעל הבית עושין מסגר כל אחד לעצמו על פי הבאר וכל אחד מפתח מסגר שלו בידו ולא יתכן לפתוח את הבור עד שיתקבצו שניהם ויפתחו. *[אחי"ה וכפי' הרמב"ם אי' בע"א ע"ש. וכנ"ה בכלי' פי"ג מ"ו השן שבטס שבפותחות ושבמפתח עיי"ע טס א'. תמיד פ"ג מ"ז הפותחות במ"ר פי"ב עיי"ע פת ג'] —

פְּתָיָא (נ"ל מל"פ پاتو כלי חרס irdenes Geschirr) בפסחי' בר"ג דפ' האשה (פסחי' פ"ח.) ובהגדה דמגלה (י"ד:) א"ל עניא סבא ואמרי לה פתיא אוכמא פי' הוא טפיח כדאמרי' (בכורו' מ"ה:) שחור לא ישא שחורה שמא יצא מהן טפיח ואמאי קרי לה פתיא אוכמא מפני שהוא קצר ושחור ופתיא היא קרויה כדתנן (שבת קכ"ה.) האבן שבקרויה והוא דלי כלומ' עב[1]) שחור כמין משל ואחד נקרא פתיא ורבים פתיאתא[2]) כדאמרינן בפ' אין מעמידין בגמ' נודות (ע"ז ל"ג:) אמר רב פפי הני פתיאתא[3]) דבי מכסי כיון דלא בלעי טובא משכשכן במים ואינו חושש. ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ט:) לשגדונא ליתי פתיא דמינוני פי' לחולי הנקרא גוט"א[4]) ליתי דלי מלא ציר של דגים. *[אחי"ה ורש"י פי' פתיא כלי חרס וכן פי' רגמ"ה בב"ב ח'. הבאתי דבריו בע' כר י"א (ח"ה. שי"ב ע"ש) ובע"ז ל"ג: אי' בד"פ וויניצ' שאלוני' וקראקא של"ט הני כלי חרס פתוותא עיי' ד"ס (ע"ז צד ל"ט) ובלי ספק מגליון הובא פנימה להורות על פתוותא וכן פי' ר"ח לע"ז פי' פתוותא כלי חרש עכ"ל ובאמת זה פתרון המלה בל"פ] —

פַּתְיָא (מל"ע فتى נער Jüngling) בחלק בגמ' י' שבטים (סנהד' ק"י:) ובב"ר פ"ח (ר"פ פ"ז) וארא בפתאים (משלי ז', ז') אלו השבטים א"ר לוי בערביא צווחין לינוקא פתיא[5]) ס"א פנטי והוא לשון לעז. *[אחי"ה כיון ללאי"ט fante ילד ובאמת בל"ע הנ"ל פתי פי' נער וכן ענין פתאים (משלי א', ד') הנזכר עם נער. ובסנהד' אמר ר"ע שכן בכרכי הים קורין וכו' וכיון לל"י παῖς וע' הזקני' העתיקו פתאים (משלי ז', ז') ע"י νήπιον וכן העתיק סומכוס פתאים (משלי א', ד') ופי' נער, יונק וכן העתיקו ע' הזקנים נער (משלי כ"ג, י"ג; הושע י"א, ב') יונק (ישעי' י"א, ח') וכן טף (ירמי' מ"ג ו'; יחזק' ט', ו') — והשם הפרטי בר פתייא ירו' שקלי' ספ"ב דמ"ז. והוא כמו בר פדייא עיי"ע] —

(פתי) [פָּתוּי] (בינוני פעול מן פָּתָה כלומר מי שראשו רחב der Breitköpfige) בפ' הרואה בגמ' דסמוך על הזיקין (ברכו' נ"ח:) הרואה את הקטע ואת הסומא ואת פתוי הראש[6]) אמר ברוך דיין האמת[7]) פי' מי שאין ראשו סגלגלת אלא רחבה. מלא רחב ארצך (ישעי' ח', ח') תרגו' פתאי ארעך — (א"ב פי' בל"י פעל הדורס ודורך וטעם המלה שהראש נכתשת כאלו היתה תחת המכתש ונקרא כן דרך סלולה כי היא דרוסה ונכתשת). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י πατέω דרס ומזה πάτος דרך סלולה (אייזלער בט"ר ח"א, 84) ודוחק הוא והנכון כפי' רבינו משרש פתה עיי"ע פת ד' ומ"ש. ורש"י ורא"ש וטש"ע פי' פתויי בע"א ע"ש. ובל"ס פַּתְיָא, פְּתֵי פי' רוחב וזה בפתי מילא חולי' קל"ט: אבל בענין פתי רמשא עיי"ע אפתי (ח"א, רמ"ז.) וש"נ] —

* פָּתָה (מל"מ ענין פתיחת הלב לקבל מה שידובר לו מן המסית ועוד גם לענין טוב ver-führen, überreden) סנהד' ל"ח סע"א דרש מי פתי (משלי ט', ט"ז) מי פתאו לזה אשה. כתובו' ל"ט. והלאה הַמְפַתֶּה, שם מ"ב. והלאה פיתית את בתי, ירוש' סנהד' פ"י דכ"ח ע"ד שהוא (יין העמוני) שהוא מפתח את הגוף נ"ל שצ"ל מפתה וכן מפתח בע' פתגותא צ"ל מפתה. ובענין טוב ירו' כתובו'

---

[1]) כ"ה בדפ"ר ובדפו"ו עבה. [2]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ר פתייתא אבל בשרפ"ע בט"ס פתיותא ובנו"ג פתוותא. [3]) בדפ"ר פתיותא אבל בכ"י ק"ט גם כאן פתיאתא עיי' הערה הקודמת. [4]) עיי"ע שגדן. [5]) בנו"ג בב"ר למינוקא פתיה וכ"ה בכ"י ק"ט. [6]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וכ"ה בש"ס כ"י מינכען וכ"ה בטש"ע או"ח סי' רכ"ה ובראב"ן סי' קצ"ט דכולה ברייתא בלי יחיד נאמרה עיי' ד"ס ברכו', ובדפ"ע ובנו"ג פתוי הראש. [7]) צע"ג כי בטש"ע או"ח הנ"ל אי' ברוך משנה הבריות וכ"ה במחבר או"ח סי' רכ"ה ס"ק ח' וברא"ש ברכו' סי' י"ב.

פ"ג דכ"ז: (שהפיתיתו) [שהפיתיתה] או שמחלה לו ירו' קידוש' פ"ג דס"ד ע"ג מפתים אותו ליתן גט. ב"ר פע"א דרש נפתלתי (בראשי' ל', ו') נֹופתי (נֹסיתי) פֹּתיתי תֹליתֹי אחותי עלי. ויק"ר פכ"ט שהן מכירין לפתות את בוראם בתרועה. נתפעל ריש אסת"ר נדרש אפתם (עזרא ד', י"ג) אפי' דברי' שהמלכות מִתְפַּתָּה בהם .. היא מזקת. ב"ר פי"ז נוח להתפתות. כתובו' מ"א: והלאה נערה שֶׁנִתְפַּתְּתָה. בינוני פעול כאלו השרש פָּתַת ירו' כתובו' רפ"א דכ"ד ע"ד ספק פְּתוּתָה ומזה השם פִּתּוּי כתובות ל"ה: ל"ו. והלאה ועוד בכלל לקיחת דברים ודבור על לב (das Ueberreden) עיי' ירו' כתובו' ספ"ב דכ"ז. ירוש' ב"ק רפ"י ד"ז: תוספ' כתובו' פ"ג, שמ"ר פ"ג.

פְּתַךְ (מל"ס פי' מערב וקרוב לו ל"ע فتّق durch-rütteln, mischen) בר"ג דשבועו' (ו'.) איסור דשמעית ליה לר"ע בפתוך. בריש נגעי' (פ"א מ"ב) הפתוך שבשלג כיין המזוג בשלג. בפ' תמיד בגמ' שחטו שלא לאוכליו (פסחי' ס"ג.) דפתיכי מולים. בב"ר פ"י נטל הקב"ה ב' פקעיות אחד של אש ואחד של שלג ופתכן זה בזה[1] פי' עירבן — (א"ב פי' בל"י פעל המכפל והמערב. תרג' בפסוק (איוב כ"ה, ב') המשל ופחד עמו ופתיכין אשא ומיא. *[אחי"ה וכ"ה במתורגמן ובכ"י תרג' (ובנו"ג פתכין) תרג' לושי (בראשי' י"ח, ו') פתוכי, תרג' בלול (שמות כ"ט, כ"ג, מ') בלולה (ויק' ב', ה') פתיך, פתיכא והוא מל"ס ולא מל"י כדעת ר"ב. ופירש"י ור"ח בשבועו' ורה"ג בנגעי' פתוך: מעורב. וכנ"ה בספרא תזריע (נגעים) פרק ב' פרש' ב' הפתוך שבשלג. שם פרק י"ד אין מטמאים בפתוך. ב"ר ספ"ד פתכן זה בזה, שהש"ר פ' צאינה: פתוכין זה בזה נדה ז'. התם לא פתיכא בהו תרומה הכא פתיכא בהו תרומה] —

פַּתְכָא (נ"ל מל"פ پشته = פשתכא חבילה ומשאוי על הגנב (Bündel, Last am Rücken[2]) בפ' אלו מציאות בגמ' מצא שק (ב"מ ל':) ההוא גברא דהוה דרי פתכא דאופי בר"ג דפ' כל הבשר (חולי' ק"ה.) פגע ביה באריסיה דדרי פתכא דאופי[3]) פי' חבילה של חריות של דקל. *[אחי"ה ורש"י פי' משאוי של עצים והוא הנכון שמלה פרסי' הנ"ל פי' משאוי הטעונה על הגב. וז"ל תשובת הגאוני' (בהוצ' הח' הרכבי סי' ל"ר צד 13) פתכא דאופי בל' ישמע' אופי כרב (كرب) והן עיקרי חריות של דקל עושין מהן מחרוזות לתינוקות וחוגרין אותן במתניהן כדי שיהו צפין ושטין על פני המים ופתכא הוא כמו ענק של צואר ובל' ישמ' מכנקה הגדולה נקראת פתכא והקטנה פתכתא] —

פַּתְכָא (נ"ל מענין הראשון בקבוץ) חומרי פתכייתא (קידושי' ט' רע"א) עיי' בע' חמר (ט"ו[4]).

פתכמר (נ"ל מורכב משתי מלות פרסיות פת = بت אליל Götze ומן كمر חגורה Götzen-gürtel) במות טלואות (יחזק' ט"ז, ט"ז) תרג' במן מחפין פתכומרין[5]) ועושות המספחות (שם י"ג, י"ח) תרג' ועבדן פתכומרין — (א"ב י"מ פת של כומרין וחולקים המלה שתים). *[אחי"ה וכן כתוב בשתי מלות בדפ"ר ובנו"ג וברש"י פת גומרין ובכ"י ק"ט פתכמורין ואולי הוא מל"פ הנ"ל] —

פַּתְכַּר (= פתכרא בל"ס אליל Götze) מל"פ پيكر) וקלל במלכו (ישעי' ח', כ"א) תרג'[6]) פתכריה טעוותיה, סכות מלככם (עמוס ה', כ"ו) תרג' סכות פתכריכון[7]) בצפניה (א', ה') והנשבעים במלכם. *[אחי"ה תרג' פתכריהון וברד"ק שם ושם נ"א פת כומריכון ואין ענינו כאן כי פתכרא הוא ל"ס ופ'. ילק' האזינו ר' תתקמ"ב הפתכר צ"ל הפתקס כבספרי האזינו סי' ש"ט] —

פָּתַל (מל"ע فتل וכן בל"ס drehen, umwickeln וממנו פָּתִיל, פְּתִילָה (Gedrehtes, Docht בפ' במה מדליקין (שבת כ':) לא בפתילת העידן עיי' בע' עמר[8]). עשהו גדיל ופתלהו[9]) מתוכו (מנחות ל"ט:) פי' בע' שעטנז. בגמ' דפ' ר' אליעזר אומר האורג (שבת ק"ו.) מה לי לבשל פתילה מה לי לבשל סממנים[10]) פי' בישול פתילה של אבר שמשליכין בפיהם של מחוייבי שרפה בישול סממנים דהוה במשכן[11]). בפ' כיצד הרגל בגמ'

[1]) וכ"ה בבמד"ר פי"ב. [2]) עיי' פערלעס עט"ש 59 ועוד עיי"ע בזגא. [3]) כ"ה נכון רק בדפו"ו ובשדפ"ע ובכ"י נשמט במעות. [4]) ועיי' מ"ש בח"ג, תל"ז. [5]) ברפו"ו בטעות ערך בפני עצמו וצ"ל הכל בע' אחד כבדפ"ר ובכ"י. [6]) בכ"י ק"ט וברפ"ע תר' ירו'. [7]) ברפו"ו עוד: גבן. [8]) בנו"ג האידן ובכ"י ק"ט העדן. [9]) וכ"ה ביבמות ה': ובמנחות ל"ט: ופותלהו. [10]) בנו"ג סממנין וכ"ה ביבמות ו': ושם מה לי בישול. [11]) עיי' סנהד' נ"ב. מאי פתילה פתילה של אבר וכפי' הערוך אי' בספר המפתח לר' נסים בשבת ועיי' בפירש"י.

כיצד השן (ב"ק כ.) כי קאמר ר' חייא בפתילה דאספסתא פי' קשירה של אספסתא שהיא ארוכה כפתילה וכי אנח מקצתה בחוץ פשע דידע כי אכלה בהמה מה שבחוץ וגוררת מה שבפנים לחוץ משום הכי כי אכלה בחוץ פטורה. *[אחי"ה וכנ"ה בתנחו' שלח ובמד"ר פי"ז והוא צריך לפתלן ומל"ע הנ"ל והתואר فتيل חוט כפול ושזור ומזה فتيل פשתה פתילה לנר שבת כ"א. והקבוץ פתילות שם כ: ובל"ס פתילא פתילתא ירו' שבת פ"ב ד"ד ע"ד נסיב פתילא . . לא נסיב פתילא, ושם פתילתא, נדרי' מ"ט: פתילתא של אבר, סנהד' נ"ב. פתילה של אבר עיי' לעיל. ירוש' סנהד' רפ"ז דכ"ד: פתילה של בעץ . . פתילה של נפט. והקבוץ פתילָתָא גיטי' ס"ט.[1]] —

☞ פָּתַל (לדעת ר"ב מל"י φύτλη Erzeugung והנכון שהוא מלש' סורי' פותלא פי' עקמימות וערמימות (Hinterlist, Verkehrtheit מד' ב"ר פ' כי שנואה לאה (פע"א) נפתולי (בראשי' ל', ח') פותליה לא דידי הויין פי' בל"י הולדה והזרע. *[אחי"ה בנו"ג פיתולַיָּיה כלו' עקמומיות והיחיד בתרג' משלי ח', ח' תרג' נפתל פיתולא ועיקומא. והתואר פתלנא תר"י ב' ופתלתל (דברי' ל"ב, ה') וכל"ס פְּתַלְתּוֹל בספרי האזינו פ' ש"ח אתם עוקמנים ופתלתולים ותרג' ונלוזים (משלי ב', י"ד) מְפַתְּלִין] —

פִּתּוֹם (= פִּיתוֹם מל"י πύθον Bauchredner) בעל אוב זה פיתום (סנהד' ס"ה.) עיי' בע' אב. *[אחי"ה ספרא סוף קדושי' אוב (ויק' כ', כ"ז) זה הפיתום המדבר משחיו . . ותוספת' סנהד' פ"י זה הפיתום המדבר בין פרקיו ומבין אצילי ידיו] —

פתם (= פִּיתוֹם שם עיר נדרש עפ"י הגדה) בפ"ק בסוט' בגמ' וכן לענין (י"א.) את פתום ואת רעמסס (שמות א', י"א) פיתום שמה ולמה נקרא שמה רעמסס שראשון ראשון מתמסמס וחד אמר רעמסס שמה ולמה נקרא שמה פיתום שראשון ראשון פי תהום בולעו.

* פִּיתָם (צ"ל פִּיתָס מל"י πίθος Fass) ירו' שבת פי"ג די"ד. שמואל צד הוא בפיתם צ"ל בפיתס עיי"ע פטס.

* פִּתְמְנָאֵי תרג' ירוש' ב' פתנים (דברים ל"ב, ל"ג) פתמנאי.

פָּתִין (Querbalken) עיי' בפנים) בפי"ג בנגעי' (מ"ב) ראש ופתין פי' אותו האבן או אותו העץ שתופס מצד מערב נדבך שלו לצד מזרח נדבך של חבירו שם אותו האבן או אותו העץ ראש ואותן אבנים ועצים שבנדבך זה במערב אחד ובנדבך אחר במזרח אחד[2]) שמן פתין. *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג רק בכ"י חסרון הוא בפנים ויש להשלימו מערוך ועיי' ג"כ הר"ש בשם הערוך והגאונים והתוי"ט האריך לבאר דברי הערוך הסתומים ע"ש — וכנ"ה בתוספת' כלי' ב"מ פ"ז מכתש של פתין] —

* פַּתָּן (מל"ע فتّان מצרף זהב Goldschmied) תוספת' כלי' ב"ב פ"ד עור הַפַּתָּן כ"ה בכ"י אירפורט ובנו"ג הכתן.

* פִּיתְנָא (מל"ס פַּתְנָא בל"מ פֶּתֶן Otter) עיי' תרג' בראשי' מ"ט, י"ז והקבוץ פִּיתְנִין תרג' דברי' ל"ב, ל"ג.

* פָּתוֹנְיָא (Mächtiger, potens ?) תרג' שני באסת' ו', ט' הפרתמים: גברא פתוניא מן שליטי דמלכא.

* פַּתְפֶּת (מל"ס פַּתְפֵּת פלפל מן פתת zerschlagen) ירו' סנהד' פ"ט ד"כ: שה"ש פ' סמכוני פתפותי ביצים, התפלפל: ירו' כלאי' רפ"ז ד"ל ע"ד בהדין רכיכה מתפתפת היא פי' נשתבר.

פתק (= פִּיתָק, פִּיתְקָא בל"ס פִּתְקָא בל"ע بِطاقة בל"פ بِتك מל"י πιττάκιον Zettel, Schreib-tafel, Buch) בחלק בגמ' דג' מלכים (סנהד' ק"ב.) יצא ירבעם מירושלם יצא מפתקה של ירושלם יצא מן הכתב הכתוב לצדיקים לעתיד לבוא שיחיו וישמחו בירושלם כדכתי' (ישעי' ד', ג') כל הכתוב לחיים בירושלם. בפ"ק בסוט' בגמ' וכן לענין (י"ב.) מיכן לנשים צדקניות שלא היו בפתקה של חוה פי' בגזירה שנכתבה על חוה (בראשי' ג', ט"ז) בעצב תלדי בנים. ירו' בסוף פ"ק בסנהד' (פ"א די"ט סע"ג.) דבר תקנה[3]) עשה משה בשעה שאמר לו הקב"ה (במד' ג', מ') פקוד כל בכור זכר (בבני) [צריך לו' לבני] ישראל אמר אי זה שבט מקבל עליו ליתן

[1]) פסילתה ירו' כלאי' פ"א דכ"ז. הוא כמו פסילתא עיי"ע פול. [2]) בדפ"ר שבנדבך זה במערב אחת ומנדבך אחר במזרח אחר ור"ש שמנדבך זה במערב אחת ומנדבך זה במזרח אחת. [3]) לי' לפנינו ולא בבמד"ר פ"ד.

חמשת שקלים לגלגולת מה עשה נטל כ"ב אלף פתקין וכתב עליהן לוי ורע"ג כתב עליהן ה' שקלים והטילן לקלפי אמר להן בואו וטלו פיתקיכון כל שעלה בידו לוי א"ל כבר פראך בן לוי וכל שעלה בידו חמשת שקלים א"ל ומה אעשה ומן השמים היא מתיב תני לחברייא הגע עצמך שעלו כולן לוי א"ל מעשה נס היה ומסורגין עלו — (א"ב פי' בל"ר כתב קטן כתוב בקלף תרג' (איוב י"ט, כ"ג) בספר ויוחקו בפיתקא יתרשמון). *[אחי"ה בנו"ג בתרג' כ"י פיטקא וכן בירוש' סנהד' תמיד בטי"ת אבל באותו ענין בבבלי סנהד' י"ז. ובבמד"ר הנ"ל בתי"ו. והרבה בתרג' בטית עיי"ע פיטקא ובע"ם תרג' ללעווי וכן בשהש"ר פ' כרם פיטקין קהל"ר פ' עת ללדת פיטקינן. ולרוב בתי"ו ב"מ פ"ו. נפל פיתקא מרקיע. קידו' ע'. פיתקא דהזמנה וגי' רבינו עיי' בע' דסק. שם ע"ג: תלי פתקא. הוריו' י"ג: היו כותבין קושייתא בפתקי כ"ה באה"ת ובנו"ג בפסקא. ירו' ביכור' פ"ג דס"ה ע"ד אוף ר' יונה הוה בפיתקא. ירו' סוט' פ"א דכ"ז: ובמד"ר פ"ט כתוב חד פיתק. במד"ר פ"ד פיתק של לוי. ושם פי"ט הביאו ע' פתקין וכתבו עליהם וכו', ב"ר פצ"א קאים מקבל פתקין. תנחומא בהעלתך סי' כ"ב שבעים פתקים ובתנחו' במדב' סי' כ"ה פיטקים עיי' מ"ש ה' רש"ב בתנחו' הישן ח"ב צד י"א וכ"ט ובתנחו' חקת סי' י"ב פתקים. וגי' בטי"ת עולה עם כתיבה ערבי' ובתי"ו עולה עם כתיבת המלה בל"פ] —

פָּתַק (מל"ע فتق נרדף עם פסק ולפעמים כמו פתח (spalten, öffnen ובלא"ר ענין השלכה (schleudern, werfen בגמ' דפ"ק בשבת (י"ח. תוספת' שבת ספ"א) פותקין מים לגנה מערב שבת [1]. בתמורה בפ"ק בגמ' אין מים שאובין (י"ב סע"א) פותקין למקוה [2]) והן טהורין. בר"ג דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ח:) ובפ"ק בע"ז בגמ' אין בונה (ע"ז י"ז:) פתקיה ת' פרסי. בר"ג דיבמו' (י'.) פתקה [3]) לוי במתניתא. בפ' אלו טרפו' בגמ' נפלה מן הגג (חולי' נ"א.) דפתקי גנבי פי' שמשליכין הבהמה מן הגדר ולחוץ [4]) כמו (פסחי' ס"ב: ר"ה כ"ה. שבועו' י"ח:) שקל קלא פתק ביה. וכן פתק ביה גירא (סנהד' צ"ה. ק"ז.). *[אחי"ה כ"ה נכון מאוד כפי גי' כ"י ה"ב ובכ"י ק"ט לי' מלות וכן פתק ביה וזה הוליך שולל לרשומי הציונים עיי' הפשב"ע. וכנ"ה בסנהד' שם פתקיה בריש מוחה, שם ק"ז. פתק ביה גירא פתקה לחלתה ובפירש"י ל"א פתחה ע"ש. תוספת' ב"ק פ"ב כ"י הפותקין ביביהן ובנו"ג הפותחין, ב"ק ל"ה. עיי"ע נזייתא. ירו' סנהד' פ"ט דכ"ז, פתק אמת המים עליו. ירו' שבת פ"א ד"ג ע"ד פותקין אמת המים לגינה וכו', ב"ר רפט"ז עיי"ע מגרף. שם ספנ"א אבל אתה מְפַתֵּק הנהרות שלהן. בפיעל. נפעל תוספת' מקואו' רפ"ג בכ"י אירפ' ונפתקו ובאו ובנו"ג ונפסקו] [5]) —

פתק (= פִּיתְּקָא בל"ס פַּתְקָא כוס (Becher תרג' בפסוק (א', ח' בתרג' אסת' שני) והשתיה כדת והוי מתקרי שמיה פתקא. *[אחי"ה ובפשיט' נחמי' ז', י' הועתק מזרקות פטקא ולדעת קצת פתקא. ועוד עיי"ע פקתא. — חולי' ל"א. פתקא עיי"ע פקתא] —

פתר (פָּתוֹר, פָּתוֹרָא בל"ס פָּתוֹר, פָּתוּרָא פי' שלחן (Tisch פתורא פתורתא (שבת ל"ו.) כבר פי' בע' חצצרות. פתורא דינים (שבת קכ"ט.) עיי' בע' ינים. בפ' אלו טרפו' בגמ' עד כמה תחסר (חולי' נ"ד:) יוחנא [6]) פתוראה פי' יוחנא שולחני — (א"ב תרג' ועשית שלחן (שמות כ"ה, כ"ג) ותעביד פתורא). *[אחי"ה וכנ"ה בתר"י א' לבמד' כ"ח, ב' ובתרג' משלי ט', ב' פתורתה והקבוץ פתורין (תרג' ישעי' כ"א, ה') פתורַיָא (תרג' יחזק' מ', מ"ג). תעני' כ"ה. פתורא דדהבא ע"ש איזה פעמי' ובכ"י ש"ס אי' תכא. והשם הפרטי פתורא ירו' שקלי' פ"ג דמ"ז. ר' יהושע בן פתורא והוא כמו ר' טבלא שהוא בל"ר כמו פתורא עיי"ע טבלא. טבליי (ח"ד, י'.) והתואר פתוראה פי' שולחני בל"י τραπεζίτης [Geldwechsler] —

פתר (= פְּתִירָא נ"ל מל"פ پتير מנוול במראה (hässlich anzusehen בס"ג דפ' כל היד (נדה כ'.) הא בגלימי הא בפתירי פי' גלימי סומקי פתירי בגדים מלובשין שהן לובשין תדיר אוכמי. פ"א פתירי בגדים מלובשים התפורים ולא גלימי. *[אחי"ה בנו"ג פתורא וברש"י פתורי ופי' כגון מפה וסדין ואולי לפי זה הוא מל"פ پتيس מכסה להתעטף בו ולפי פי' רבינו בגדים מלובשין וכו' נ"ל שהוא ל"פ הנ"ל מנוול ומשחת במראה כדרך הבגדים המלובשים] —

---

[1]) בדפו"ו ר"צ בש"ס פותחין והגיה המהרש"ל. [2]) כ"ה נכון בכ"י ודפו"ו אבל בדפ"ר ופיז' ואמ' לגנה. [3]) בנו"ג בדקת. [4]) בנו"ג גנבי גנבי אבל בכ"י רגמ"ה לחולי' (בקובץ כ"י אנג' דף ש"י) הגי' דפתקי גנבי ופי' כשגונבין בהמה דקה בלילה משליכין אותו דרך כותל. [5]) הפתק תוספ' ע"ז פ"ד (ה') עיי"ע אפתק (ח"א, רמ"ז). [6]) בנו"ג ר' חנה.

פָּתַר (מל"מ כמו בל"ס פשר deuten) בפ' אחרון דכתובו' בגמ' חנן (ק"ז:) א"ל פתריתון ביה כולי האי — (א"ב ל"מ זה (בראשי' מ"א, ט"ו) ופותר אין אותו). *[אחי"ה וכג"ה בברכו' נ"ה: כ"ד פותרי חלומות היו בירושלם וכו' ע"ש ובל"ס פָּשׁוּרָא וכן פָּתוּרָא קהל"ר פי' אם קהה פָּתוֹר חלמיא. פתורה (בראשי' מ', ח') תרג' השמרוני פשור וכן בתנחו' בלק פְּתוֹרָה (במדי' כ"ב, ה') נדרש כמו פָּתוּרָה: בתחלה פותר חלומות היה וכו' ועיי' במד"ר פ"כ. והשם פִּתְרָנָא תמיד ל"ב. פְּתַר יבמו' צ"ז: ועוד פי' פְּתַר ענין פירוש כתובו' ק"ז: פתריתו ביה כולי האי והרבה מצוי בירוש' פתר, תיפתר כמו תירץ בבבלי עיי' ירו' ברכו' ספ"ב ד"ה ע"ד פתר כר"ג, שם פ"ז די"א. תיפתר כר' ישמעאל ועיי' ירו' דמאי פ"ד דכ"ד. ירו' מעשי' שני פ"ד דנ"ה: ירו' ע"ז פ"ג דמ"ג: והשם פתרא, פיתרא עם הפעל עיי' ירו' דמאי ספ"ז דכ"ו ע"ג ירו' נזיר ספ"ה דנ"ג ע"ד, ירו' שבועו' רפ"א דל"ב ע"ד והקבוץ ירו' עירו' ספ"ד דכ"ב. פתר לה תרין פתרין ירו' פיאה פ"ד דט"ו: פ"ז ד"כ. ירו' גיטי' פ"ח דמ"ט ע"ג ושם פתרייתא צ"ל פתרייא] —

* פָּתַר (= פָּשַׁר auflösen) ירו' ב"מ ספ"ד עיי"ע סרד.

* פִּיתְרָא (כמו פוטירין ποτήριον ,Becher) ירוש' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ג פִּיתְרַיָּא רברבייא, או ל"ר patera וכן מצאתי בתנחו' הישן כי תשא סי' א' מהו אגן הסהר פתרון של פרגמטיא (הסהר כמו הסוחר) והוא הפי' הובא פנימה עיי' מ"ש רש"ב שם צד נ"ב: ושם: אין הלשון הזה אלא לשון פתרון שנא' (שמו' כ"ה, ו') וכו'.

פָּתַר (נ"ל מל"ע فتر ענין כחישה schwach ,entkräftet) ובשרי כחש משמן (תהלי' ק"ט, כ"ד) תרג' ובישרי [1]) פתרן מלמהוי פטים. וישלח רזון בנפשם (שם ק"ו, ט"ו) תרג' ושדר פתרנותא בנפשהון. השמנה היא אם רזה (במדי' י"ג, כ') תרג' ירו' (א') אפתרין [2]) — (א"ב מכאן ראיה שדעת בעל הערוך היא שהתרג' הנקרא היום של יהונתן בן עזיאל על התורה הוא תרג' ירושלמי [3]). ופי' מלה זו בל"י חולי רזון ואבדון). *[אחי"ה כיון לל"י φθείρω, φθαρτός והנכון שהוא ל"ע. והשם فتر, فتور וזהו פתרנותא] —

פַּתְשֶׁגֶן (מל"מ וכן פַּרְשֶׁגֶן עיי"ע Abschrift) אורייתא הדא תרג' (דברי' י"ז, י"ח) משנה התורה הזאת והוא כמו פתשגן כתב הדת (אסתר ד', ח') ופי' נוסחא כי הכתב הנכתב בשם המלך ונחתם על פיו נשלח ביד אחשתרנים וזהו נוסחתו ושניהם דיבור אחד.

* פָּתַת (מל"מ וכן בל"ע فتّ ענין שבירה ובקוע לחלקים brechen, zerbröckeln) מנחות י"ח. ושם: פתת . . פתתן שם ע"ה. פותתן ירו' ברכו' פ"ז ד"י. פתיתן והוא כמו פְּתִיתָן מהשם פְּתִיתָה מנחו' ע"ה. ושם: ב"ק י"ט: עיי"ע פת א' והקבוץ מנחו' י"ח: הפתיתות ושם ובדף ע"ה: ג"כ פתיתים. — פִּיתְתָא, פּוּתְתָא עיי"ע פת.

[1]) בנו"ג ובסרי. [2]) בנו"ג אין פתרנין. [3]) ועיי"ע צם ג' ועיי"ע אשן ב' והפשב"ע.

מכבד מכבדיו ומזלזל מבסר. הצליח לערוך ערך שבסר ועתה ישכילני בערך תמניסר.

*[אחי"ה בתם אות פ' אי' כן בכ"י ו"ו א' ובי' ול"ד וה"ב ובריטיש מוזיאום ושם לנכון מכבדיו ובכ"י ו"ו מכבדין, ושם ובכ"י ל"ד וה"ב לנכון מבסר, ובכ"י ו"ו א' מנסר ובכ"י ו"ו ב' מכפר ובעל הגיון שלמה שהביא החרוזים האלה מכ"י ה"ב כתב וז"ל מבסר מענין בוסר והיינו כנוי לרשע כמו שמצינו בבוסר שמקהה שנים וגם ברשע אמר בעל הגדה הקהה את שניו ע"כ ובמח"כ לא ירד לכונת רבינו כי הוא כיון על התרג' כי מכבדי אכבד ובזי יקלו (ש"א ב', ל') ותרג' ובזי דמבסרין ועיי"ע בסר. ושיעורו נכון כשחר על פי פסוק הנ"ל. בכ"י ב"ר לי' החרוזים ובכ"י ק"ט אי' רק: נשלם ערך פה בריך רחמנא דסייען אחל ערך צר"י בע"ה].

ARUCH COMPLETUM

sive

LEXICON

vocabula et res, quae in libris

TARGUMICIS, TALMUDICIS ET MIDRASCHICIS

continentur, explicans

auctore

Nathane filio Jechielis

saeculi XI Doctore celeberrimo, Praeside scholarum Talmudicarum Romae; cum appendice ad discendum utili per Benjaminum Mussafiam, medicum, philosophum, philologum et physicum ad contextum Aruchinum adjuncta.

Praelaudatum opus ex disciplinis contextus Aruchini Venetiis (anno 1531) editi et typis mandatorum optimi ita ex hujus cum editione principis (ante 1480), nec non cum septem Aruchinis veteribus manuscriptis bono cum animo facta comparatione corrigit, explet, critice illustrat et edit.

Dr. Alexander Kohut,

Rabbinus Congregationis „Ahawath Chessed" in New-York (America).

TOMUS SEPTIMUS.

Auctoris, cui caes. scientiarum Academia Vindobonensis subvenit, impensis typis mandatum.

VIENNAE 1891.

Im Selbstverlage des Verfassers.

Buchdruckerei von A. Fanto in Wien, IX, Liechtensteinstrasse 5

ספר

ערוך השלם

הלא הוא ספר הערוך אשר בו נקבצו כעמיר גורנה כל המלות החמורות בתלמוד
ומדרשים ונסדרו עפ״י א״ב למען ירוץ הקורא בו

מאת

רבינו נתן בן רבינו יחיאל ז״ל

ראש מתיבתא דרומי

ועליו ספר

מוסף הערוך

להרב החכם הבקי בחכמת הטבע והרפואה והבלשן הגדול רבי

בנימין מוספיא ז״ל.

מיוסד על דפוס ראשון של הערוך (כערך הרל״ז) ודפוס וויניציאה (הרצ״א) עם הוספות, הגהות, הערות ותקונים על פי שבעה כתבי יד מהערוך עתיקי יומין ועם מעלות אחרות רבות כאשר תחזינה עיני הקוראים.

אזנתיו וחקרתיו

אנכי הצעיר

חנוך יהודה באא״מ מוהר״ר ישראל קאָהוט

רב ואב״ד בק״ק נעוו־יאָרק ולפנים בק״ק גראָססוואַרדיין ופינפֿקירכען והגליל יצ״ו.

חלק שביעי

בעזר האקאדעמיע של החכמות אשר להקיסר בוויען.

וויען תרנ״א.

בדפוס של אברהם פֿאַנטא

אות הצדי

* צ הוא אות השמונה עשר מהאלפ"א ביתא יבא במקום אותיות ז' ס' וש', גם במקום אותיות סט עיי"ע כצצרה. עם אות ט' עולה במלות זרות לאות چ של פרסי עיי"ע טצדקי, טצהר.

צא (עיקרו יצא מל"מ herausgehen) בפ"ק בקידו' בגמ' הנרצע (כ"ב סע"א) ת"ר ויצא מעמך הוא ובניו עמו (ויק' כ"ה, מ"א) א"ר שמעון [1]) אם הוא נמכר בניו נמכרין מכאן שרבו חייב במזונות בניו ואם בעל אשה הוא ויצאה אשתו עמו (שמות כ"א, ג') [2]) אם הוא נמכר אשתו נמכרת מכאן שנתחייב במזונות אשתו וצריכא וכו'. [ירושי' פ"ק דשבת (ריש פ"א ד"ב:) ומנין שהוצאה של שבת נקראת [3]) מלאכה שנא' (שמות ל"ו, ו') ויצו משה ויעבירו קול במחנה לאמר איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקדש. *[אחי"ה ועיי' ג"כ שבת בבלי צ"ו רע"ב ותוספ' שם ד"ה ממאי וציון מירו' לי' בדפ"ע ולי' בכ"י ואני השלמתי. וכל הערך עיקר מקומו בע' יצא ע"ש כי הארכתי ורבינו כדרכו אחז בשרש בעל שתי אותיות] —

* צָאִי (בינוני מן צאא בל"ס וכן בל"מ צאי (זכרי' ג', ג', ד') ענין צאה ומאוס schmutzig, unsauber) ירו' תרומו' ספי"א דמ"ח: מניהון צָאִין, ירוש' תענית פ"א דס"ד ע"ג מאנין צאין (הפכו מאנין נקיין) ויק"ר ספ"ה מאניה (צואין) [צריך לומ' צאין]. והפעל צַאָא בל"ס וכן דרש צא (ישעי' ל', כ"ב) ירוש' שבת פ"ט די"א עד צאהו נבלהו. והשם צָאתָא תרג' משלי י"א, ז'; ל', י"ב. ובל"מ צֹאָה בדרז"ל צואה פסיקת' דר"כ צד ק"א. דרש צא (ישעיה הנ"ל) צואה תאמר לו. ויק"ר רפי"ט אשכח דעבדין צואה וצואה עבדה יתושין.

צֹאן (מל"מ שם קבוץ לכל מין בהמה דקה Klein-vieh, Schafe) צאן בַּרְזֶל eisernes Vieh עיי' בפנים) באלמנה פ"ז ביבמות (מ"א דף ס"ו.) הכניסה לו עבדי מלוג ועבדי צאן ברזל אלו הן עבדי מלוג אם מתו מתו לה ואם הותירו הותירו לה ואלו הן עבדי צאן ברזל אם מתו מתו לו אם הותירו הותירו לו. פי' כגון בר ישראל שנתן לחברו ק' צאן בק' דינר וכל הוולדות והצמר והחלב יהיו חולקין למחצה לשליש ולרביע עד ג' שנים הן חסר הן יתר ואם מתו המקבל זה הצאן חייב באחריותן אסור דהוא אגר נטר לי [4]). פ"א צאן ברזל כל נדוניא שמכנסת אשה לבעלה ושמה אותה בדמים עליו קיבל אחריותן ונקרא צאן ברזל ואפי' כלה חייב לשלם. בפ' איזה נשך (ב"מ ע':) אין מקבלין צאן ברזל מישראל מפני שהוא ריבית אבל מקבלין צאן ברזל מן הגוים. בפ' החובל בגמ' חרש (ב"ק פ"ט.) אם אמרו בנכסי מלוג יאמרו בנכסי צאן ברזל. *[אחי"ה ורגמ"ה בבכורות (כ"י אנגיליי דף פ'.) כתב וז"ל המקבל צאן ברזל מן הגוים (בכורו' ט"ז:) כלו' דמקבל מיניה בהמה לשעבד עליו שעבוד קשה כברזל כגון שקיבל ישראל עליו אם יפחתו דמיה או תמות שישלם לגוי כמה ששמין אותה עכשיו וכו' ע"ש ועיי' פירושים שונים בשט"מ לב"מ הנ"ל. וכ"ה בירו' ב"מ פ"ה ד"י ע"ג וירו' יבמו' פ"ז ד"ח.] —

---

[1]) בנו"ג אב הוא נמכר בניו ו ב נ ו ת י.ו מי נמכרים ולי' בנותיו גם בפירש"י בחומש עיי' גליון הש"ס. [2]) בנו"ג א"ר שמעון. [3]) בנו"ג קרוייה. [4]) קרוב לזה פי' הראב"ד הובא בשט"מ לב"מ ע': והוא כבתוספתי' ב"מ פ"ה מקבל אדם צאן ברזל מאשתו והוולדות והגיזין שלו ואם מתו חייב באחריותן ואיזהו צאן ברזל היו לפניו מאה צאן וא"ל הרי הן עשויות עליך במאה של זהב וכו'.

1 צָאר (מל"מ ضار עקם עצמו (sich winden בפ' אין מעמידין בגמ' החומץ (ע"ז ל'.) חזייה לההוא חויא דהוה קא צארי ואתי להדיה [1]) פי' היה ממשמש ובא — (א"ב צר כתוב בנוסחאות). *[אחי"ה ובעל ד"ס לא הביא שנוי הגי' מכ"י ככל זאת נ"ל גי' רבינו עיקר כי הוא מל"ע הנ"ל כי דרך הנחש לילך בעקימת עצמו] —

2 צָאר (מפעל צוּר בבינוני (umwickeln בג' החומץ (ע"ז ל'.) פש ליה חמרא בכובא צאריה בפרנקא [2]) — (א"ב וצרונהי כתוב בנוסחאות) בס"ג דפ' הקומץ רב' (מנחו' ל"ז:) האי מאן דצאריה [3]) לגלימיה לא עבד ולא מידי כמאן דשרי דמי. פי' שהיתה טליתו ארוכה מאוד וקיפל הכנף וחברו ושם בו ציצית לא עשה כלום מ"ט אע"ג דציירי שקשרו כמאן דשרי דמי וחשיב כמאן דהוי הציצית באמצע הכנף והוא צריך להניחו בסוף הכנף כמלא קשר גודל ותנן נמי (כלי' פכ"ו מ"ד) כל החמתות הצרורות שנקרעו כמוציא רמון אע"ג דצררן טהורות דחשיב כמאן דשריין חוץ משל ערביין שהן צוררין אותן לכתחילה כשהוא חדש ואין תופרין אותו. ואת הא' [4]) שבאמצע תעלה כמו צאן מן (תהלי' ח', ח') צנה ואלפים כלם [5]) שארית [וגם] כל שרית ישראל (דה"י א' י"ב, ל"ח [6]) (א"ב ל"מ (בראשי' מ"ב, ל"ה) צרור כספו).

צב (מפעל צְבָא בל"מ פי' ענין חפץ וכן בל"ע صاب ובל"ס צְבָא והשם צִבְיוֹן ,Wille, Lust Verlangen ועוד עיי' בפנים) בגמ' דפ"ק בר"ה (י"א.) ובפ' אלו טרפות בגמ' (אחוזת דם) [צ"ל סימני בהמה] (חולי' ס'.) כל מעשה בראשית לקומתן נבראו [לדעתן נבראו] לצביונן נבראו [7]) פי' „לקומתן גדולים מלאים ולא קטנים שצריכין לגדל לדעתן נבראו ולא בדעת התינוקות לצביונן נבראו לתוארם כלו' ביפיותן שנא' (בראשי' ב', א') ופי' לצביונן" [8]). פ"א „כל מה שעתיד להיות לאחר זמן נברא עמו וכשנבראת בין בהמה בין אדם הראש נברא תחלה וכשנברא הראש היו הקרנים בראש ואח"כ נבראו הפרסות היינו לקומתן לצביונן הקב"ה שאל להן רצונכם שאברא אתכם" [9]) ולא אביתם לעלות (דברי' א', כ"ו) תרג' [ירוש'] ולא צביתון, ורצונו תמימי דרך (משלי י"א, כ') תרג' (ירוש') [10]) וצבי באילין דתמימין באורחתהון [11]) (ועוד יש לפרש לצביונן בהמה לצביונה וחיה לצביונה גדולים להיות גדולים קטנים להיות קטנים וכן כל מין ומין). *[אחי"ה כ"ה רק בדפו"ו ולי' גם בכ"י ונ"ל שהוספת איזה מעתיק הוא עפ"י פי' רש"י בר"ה ע"ש. ופירש"י בענין לדעתן (ר"ה הנ"ל) מסכים עם פי' רגמ"ה בענין לצביונן ותוספו' בחולי' הביאו קצת בע"א פי' הערוך ע"ש. ופי' צביון בל"ס צְבְיָנָא חפץ וחשק. צבי (יחזק' כ"ו, כ') נדרש בכתובו' קי"א. ארץ שצביוני בה מתיה חיים שאין צביוני בה אין מתיה חיים עיי"ע צב ג'. צבי (ישעי' כ"ח, ד') נדרש במגילה ט"ו: לעושין צביונו. צבא (איוב ז', א') נדרש בב"ר פ"י וכל צביונו של אדם אינו אלא על הארץ (עיי' ילקי איוב ר' תתק"א) שם ספ"י עיי"ע פרקופי. הצבבה (דה"י א' ד', ח') נדרש בשמ"ר פ"א שעשה צביונו של הקב"ה, שם פכ"ה אלהי הצבאות (הושע י"ב, ו') שהוא עושה צביונו בבריותיו . . . שהוא עושה צביונו במלאכיו. שהש"ר פ' השבעתי: בצבאות (שה"ש ג', ה') אלו אבות שעשו צביוני בעולם ועשיתי צביוני בם. מד' שו"ט ריש מזמור נ"ב אל תתן את פיך בצביון שאתה נותן ואין אתה נותן. דב"ר פ"א שמא הגיע צביונו של הקב"ה לחדש את עולמו. ועוד עיי' תרג' משלי י', ל"ב; י"א, א', כ"ז; ל"א, י"ג ועוד השם בל"ס צבו, צבותא וכן בתרג' ירו' לויק' ח', ט"ו ואיתי בלא צבו, ובתר"י לבראשי' כ"ד, ה' צבות אתתא, יומ' פ"ו סע"ב ועיי' פ"ז. בצבו נפשיה . . . וצבו ביתיה. והפעל צבא כמו בל"מ אָבָא עיי' דניאל ד', י"ד. כ"ב והלאה סנהד' ס"ה: דמרי צבי שבת נמי דמרי צבי. וכפי פי' ראשון בערוך והוא פי' ר"ח הנ"ל ענין צביון מל"מ צבי פי' יופי ותפארת] —

צב (= צִיב פי' בל"ע صيب זיע ,Ausschwitzung (Saft בפ' העור והרוטב (חולי' קכ"ד.) הנוגע בציב היוצא ממנו פי' השומן היוצא מן העור וי"א אם הפשיט העור ונשאר עליו כזית בשר ונגע

---

[1]) כ"ה בדפ"ר ובש"ס לי' ובדפ"ע אחרונים להדיא. [2]) בפי' ר"ח גם פראנקא עיי"ע פרונקא. [3]) בנו"ג דצרייה ובכ"י מ' בע"ז ציירה. [4]) בדפ"א ואות הא'. [5]) וכ"ה בפירש"י שם. [6]) ועיי' דרוש בפי' המיוחס לרש"י ד"ה שם. [7]) כ"ה ג"כ בר"ה אבל בכ"י ש"ס ובחולי' ובפי' ר"ח בר"ה ובפי' רגמ"ה בחולי' בקומתן וכ"ה נכון וכ"ה בע"י וברש"י. [8]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) לר"ה. [9]) ע"כ הועתק מפי' רגמ"ה (בקובץ כ"י אנגיילי' לחולין דף שט"ז סע"ב) ושם עוד: לדעתן נבראו בכלל דעתן נבראו ע"כ. [10]) נ"ל שיש למחוק מכאן ולהשלימו אחר ציון מדברי' כי בתר"י אי' כמו שאי' בהערוך ולא בתרג' אונק' ובכ"י ק"ט לי' באמת מלת ירוש' אחר ציון ממשלי. [11]) לי' בתרג' שלנו.

אדם בריר שהוא כמים היוצא מבשר נבלה טמאה. *[אחי"ה ובתוספ' עוקצין רפ"א אי' סיב ע"ע סב ושם העתיק רבינו פי' רה"ג מאהלו' פי"ח מ"א ופי' ציב כמו צבתא עיי"ע צבת] —

צב (= צְבִי מל"ם Gazelle, Hirsch) (בריש) [צ"ל בסוף] גמרא דכתובו' (קי"א.) ונתתי צבי בארץ חיים (יחזק' כ"ו, כ') ארץ שצביוני בה מתיה חיים ודילמא הכי קאמר מייתינא עלך מלכא דקליל מטביא[1]). כצבאות או באילות השדה (שה"ש ב', ה') אמר להן הקב"ה אם אתם משמרים את השבועה מוטב ואם לאו אני אתיר את בשרם[2]) כצבאות או כאילות השדה (כתוב' שם). *[אחי"ה וזה הדרש קודם לדרש של ונתתי צבי ובערוך היפך הוא. ואולי רבינו בכונה העתיק ראשונה ונתתי צבי כי עיקר מגמתו לפרש צבי מל' טביא של ארמי' יען כן לא נכון עשה רמ"ל בהיותו כולל כל הערך תחת ע' צב א'. ועוד דרשות בענין צבי עיי' בכתובו' ק"ז: קי"ב. חולי' נ"ט: קידושי' פ"ב: שמ"ר פל"ב שהש"ר פ' ברח דודי. ירו' גיטי' פ"ב דמ"ד: כתבו על קרן הצבי עיי"ע קרן. הקבוץ צבאים ב"ר פל"א עיי"ע הצוב שבת קכ"ח. צְבָיִים. בכורו' כ"ט: בשר צבאים. תוספ' בכורו' פ"ג עורות צבאים ולנקבה כל"מ צְבִיָּה חולי' ע"ט: פ'. קל"ב. עיי"ע כוי] —

צָב מל"ם תואר לעגלה מקורה מלמעלה Sänfte ובל' תרג' צִיבָא) והביאו בניך בחצן (ישעי' מ"ט, כ"ב) תרג' וייתון ית בנך בציבין והצב גלתה העלתה (נחום ב', ח') תרג' ומלכתא יתבת ציביא. *[אחי"ה ובתר"י א' לבמד' ז', ה' ויהון ציכי צ"ל צִיבֵי ובענין פי' צב של מקרא עיי"ע אסקפי, סקפסתי ומ"ש — ורה"ג באהלו' פי"ח מ"א הביא שני התרגומים האלה עם הציון מהולי' קכ"ד. ופי' ליף והוא סיב עיי"ע סב] —

צב (= צִיב כמו סיב עיי"ע Faser) (ויקר' רבה ר"פ י"ז[3]) אילו לציבין ולעונות ואלו לאספריטין ציבין[4]) ציבין של עונות[5]) — (א"ב פי' חוטים דקים וכן עונות).

צב (= צִיב, צִיבָא מל"פ ܨܒܐ בל"ס ציבא Holz, Gehölz ובפרט עצי בשמים Gewürzholz) אבל שרא ביה ציבי[6]) לית לן בה עיי' בע' חרש — (א"ב לא פי' מימרא זו של ב"מ פ' ואלו מציאות (כ"ט סע"ב ועוד עיי' חולי' פ"ד:) בע' חרש ושם היה ראוי לפרשה ואולי פירשה שם ונשמט מנוסחאות שלנו)[7]). פי' כגון הדס וסיאה[8]). בפ' סדר תעניות האלו בגמ' מעשה שאמר לו לחוני המעגל (תעני' כ"ג:) כי אתא דרא ציבי אחד כתפיה וגלימא אחת כתפיה. בר"ג דפ כל הבשר[9]) (חולי' ק"ה:) האי דשדי מיא מפומא דחצבא משום צביי׳תא הוא וכו'[10]) — (א"ב פי' קסמין וקש). *[אחי"ה ציבא כמו שיבא עיי"ע שב ד' והוא מל"פ הרשומ' ועוד עיי"ע שף י"א ועיי"ע צבת] —

* צָבָא (מל"מ פי' חיל Schaar, Macht) ב"ר פ"י דרש צבא (איוב ז', א'; י"ד, י"ד) אם זכה צבא לו ואם לאו צבא עליו וכו' עש"ה. שהש"ר פ' השבעתי: השביען בשמים ובארץ בצבאות בצבא של מעלה ובצבא של מטה בשתי צבאות ועוד בל"ז ב"ר שם הרבה צבאים מינה הקב"ה וכו' — והקבוץ מן צבי עיי"ע צב ג'.

* צָבָה מל"מ ענינו נפוח (anschwellen) ירו' ב"ק רפ"ח ד"ו: צבת, פיעל ירוש' פיאה פ"ח דכ"א: המצבא, תוספת' פיאה פ"ד המצבה את כריסו. נפעל ירוש' סוט' רפ"ה ד"כ. ונצבה, שם ונצבית.

צִבְחָד (הוא מלה מורכבת מין ציב ומן חד ein Bischen, ein Fäserchen, etwas) הלא עוד מעט מזעיר (ישעי' כ"ט, י"ז) תרג' הלא עוד זעיר ציבחד. *[אחי"ה דע כי בכל כ"י ודפ"ע אי' ציבחר ברי"ש וכ"ה בתרג' הנ"ל ובתרג' ישעי' ה', י"ח; י', כ"ה; ט"ז, כ"ד; ירמי' נ"א, ל"ב ותרג' כתר לי זעיר (איוב ל"ו, ב') אמתין לי צבחר ובירו' יומ' פ"ו דמ"ג ע"ד אורכין צבחר פי' כתר זעיר ובדפ' קראט' (ב' פעמים) צבחד[11]) ועיקר הגי' בדל"ת וכדאי' בירו' דמאי פ"ה דכ"ד ע"ג (ב' פעמי') ירו' סוכ' פ"ה דנ"ה רע"א, ירו' ביצ' פ"ה דס"ג. ירו' תעני' ספ"ב דס"ו: ושם רפ"ג דס"ו ע"ג (ג' פעמי') ירוש' יבמו' פי"ב די"ב ע"ד, ירו' כתובו' פ"ו ד"ל ע"ד אבל בירו' שבת פ"ד ד"ו סע"ד, ירו' ברכו' פ"א ד"ג רע"ב

---

[1]) בנו"ג כי טביא ועוד לפנינו לי' ודילמא ודרוש בפני עצמו הוא ע"ש. [2]) בנו"ג מתיר את בשרכם. [3]) עיי"ע אספריטן.
[4]) בדפ"ר צובין. [5]) בנו"ג אלו הציבום לעונות ואלו לאיספליטון רבנן אמרי אין להם ציבום של עונות וכו' ועיי"ע אספריטן.
[6]) בנו"ג ציביא. [7]) כונת רבינו כי ריש המאמר הובא בע' חרש אבל ציבי מפורש כאן. [8]) בפי' רגמ"ה בחולי' (בקובץ כ"י אנגייליק' צד שי"ט) פי' ציביא תבלין. [9]) ברפו"ו בט"ס החצר. [10]) והוא הקבוץ עיי"ע צבת. [11]) עיי"ע ארך (ח"א רפ"ה:) ושם בשורה י"ז מלמעלה אי' בט"ס וצ"ל נכון.

ירו' פיאה רפ"ז ד"כ ע"ד (ב' פעמי') ירו' כלאי' פ"ו ד"ל ע"ג, ירו' חלה ספ"ב דנ"ח רע"ד ירוש' עירו' רפ"ח דכ"ה. (ב' פעמים), ירו' סנהד' פ"ב ד"כ: (ב' פעמי') אי' ברי"ש ובפסיקת' דר"כ ויהי בשלח צד צ"ג. בט"ס צצחר וצ"ל צבחר עיי"ש מ"ש הח' באבער וגזרת המלה היא כאמור לעיל מן ציב חד כדעת ה' פליישער בהוספות לעמת"ר ללעווי] —

צָבַט (מל"מ ענין הושטה ונרדף עם צבע dar-reichen, anfassen) חגיג' כ"ב: מפורש בית הצביטה מקום שצבטו. והשם המופשט בית הצביטה חגיג' כ': כ"ב: כגי' הכ"י ש"ס ובנו"ג הַצבטה, כלי' פכ"ה מ"ז וח' בית צביטתו ובר"ש בית הצביעה וכ"ה בתוספת' כלי' ב"ב ספ"ג ועיי"ע בית צביעה ומ"ש.

צבע (= צָבוּעַ מל"מ וכן בל"ע ضَبُع Hyäne) צבוע זה אפא (ב"ק ט"ז.[1]) עיי' בע' אפא. בב"ר פ"ז (ספ"ז.) ר' הונא בשם ר' מתני הצבוע הזה מטיפה של לובן הוא יש בו שס"ה מיני צבעונין כמנין ימות החמה. *[אחי"ה בתנחו' ר"פ תזריע נאמר זה על טווס בפי"מ להרמב"ם ב"ק מפורש ברדלס ע"י אלצבע ועיי"ע ברדלס (ח"ב, קפ"ו:) ירו' ב"ק ספ"א ד"ב ע"ג צבוע זכר, ירו' שבת פ"א ד"ג: צבוע הזכר — ואולי מזה שם המקום צבועים (בל"מ צְבֹעִים) חלה פ"ד מ"י ביכורי' פ"א מ"ג — ובלא"ר צְבַעְיָא מגדל צבעייא ב"ר פצ"ד, ויק"ר פי"ז ובאיכ"ר פ' בלע מגדלא דצבעייא] —

צָבַע (בהפעיל הִצְבִּיעַ מהשם אצבע, צִבְעָא פי' הוציא אצבעות die Finger vorstrecken) בפ' ב' ביומ' (מ"א דכ"ב.) ובגמ' דתמיד (כ"ח.) בזמן שהן שנים שווין הממונה אומר להן הצביעו תנא הוציאו אצבעותיכם למנין. ירושלמי (יומי פ"ב דל"ט רע"ד) מהו הצביעו הוציאו אצבעותיכם[2] וכך היה הדבר מקיפין הכהנים ועומדין כמין כ ו ל י א ר[3] והגדול אומר נחשוב ס' או ע'[4] היה אומ' חשבון יותר משהיה הכהנים והממונה בא ואח"כ נוטל מצנפת מראשו של אחד מהן ויודעין שממנו פיים מתחיל והממונה לא היה יודע החשבון עדיין ואחר שנטל המצנפת מודיעין לו החשבון והוא אומר להן הוציאו אצבעותיכם ומונה והולך כל האצבעות אבל לא הגופין שאסור למנות את ישראל ובמקום שמשלים את החשבון הוא הזוכה[5] — (א"ב תרג' הפיל פור (אסתר ג', ז') צבע פיסא אולי מענין זה) *[אחי"ה ועיי' תרג' שני באסת' ב', ז'; ג', כ"ט והוא נבנה מן צבעא פי' אחז באצבעו וכפי' ר' יוחנן בחגיג' כ"ב: מקום שנקיי הדעת צובעין ועיי"ע בית צביעה] —

צָבַע (קרוב לשרש טבע ובל"ע صَبَغَ eintauchen, färben) בפ' אחרון דערלה (פ"ג, מ"א) בגד שצבעו בקליפי ערלה ידלק. בפ"ז בשביעית (מ"א) ממין צבעין[6] ספיחי סטים וקוצה. בסוף [פ"ג] דמגיל' (כ"ד:) אף מי שהיו ידיו צבועות אסטים[7] לא ישא את כפיו. וטבלתם בדם (שמות י"ב, כ"ב) תר"י (א') ותצבעון בדמא[8] וכן וטבל הכהן [את] אצבעו (ויקרא ד', ו'). בס"ג דפ' היה. נוטל את מנחתה (סוטה כ"ב:) אלא מן הצבועין הדומין לפרושין כלו' לובשין שוחרין לפנים. *[אחי"ה עיקר הוראת צבע כמו טבע ענין טבילה במים שיש לו גוון ד"מ ירו' שבת פ"ב ד"ד ע"ד צבע פתילתא וכו', ירו' תעני' ספ"ד דס"ט ע"ג הוה צבע פיסתיה בקטמא, שבת ע"ג. ע"ה. ושם: ירוש' שביעי' רפ"ז דל"ז: ב"ר פצ"ו קהל"ר פ' טובה חכמה במד"ר פ"ב, ועוד ענין צביעה בגוון מנחו' מ"ב: היכי צבעיתו לה, ירו' ב"ק רפ"ט ד"ו ע"ד ציבעיה סומק וצבעו אוכם . . . צבעתיה סומק . . . צבעתיה אוכם. תוספת' ב"ק ספי"א צמר צבוע. אתפעל אִצְטַבַּע דניאל ד', י"ב, כ' והלאה. תרג' ויק' י"ג, נ"ח. והשם צֶבַע מקואות פ"ז מ"ג מי הצבע במד"ר פ"ב עיי"ע מפה והקבוץ שביעי' עיי' לעיל בערוך ובל"ס צִבְעָא שבת ע"ה. ציבעיה עיי"ע צלח א', ירו' פסחי' רפ"ג דכ"ט ע"ד וזימא של צבעין, ירו' שביעי' רפ"ז דל"ז: צבעין לאדם . . צבעין לבהמה, והשם המופשט צביעה מנחות מ"ב: ירו' שביעי' רפ"ז דל"ז: ירו' שבת פ"ז ד"י ע"ג, והתואר צַבָּע בל"ע صباغ Färber שבת י"א: ירו' שבת פ"א ד"ג: פ"ו ד"ח: ב"ק ק': והקבוץ צַבָּעִים, צַבָּעִין פסחים מ"ב. ושם: ירושלמי שביעית ספ"ט דל"ט. ירושלמי שבת פרק ז' דף י' ע"ג תוספת' שביעי' רפ"ה ובל"ס צַבָּעָא גיטי' נ"ב: עמרם צַבָּעָא — ועוד צִבְעוֹן פי' כמו צבע ורק בקבוץ עיי' תרג' שופטי' ה', ל'. לש"ב א', כ"ד. שבת ס"ה. צבעונין הוו, ירו' כתובו' פ"ז דל"א ע"ג תוספת' כתובו' פ"ז בגדי צבעונין, ברכות נ"ז.

---

[1]) בע' אפא ח"א, ר"מ שורה א' מלמעלה אי' במ"ס ק"ט. וצ"ל ט"ז. [2]) וכן הביא פי' ר"ח ליומי צד כ"ג. (בש"ס ווילנ') זה הירו' ובנו"ג הוציא אצבע. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בפי' ר"ח ובדפ"ע כוכליאר. [4]) בדפ"ר לי'. [5]) רוב דבריו הועתק מתוך פי' ר"ח ליומי הנ"ל. [6]) בנו"ג הצובעין. [7]) בנו"ג סטים עיי"ע [8]) בנו"ג ותטמשון.

גמד"ר פי"ג וי': מיני צבעונין פסיקת' רבתי פ"כ ארבעה צבעונים] —

צבע (= צְבִיעָא פי' אחיזת האצבעות) בכל הכלי' בפ' כ"ה בכלי' (מ"ז) כלי הקודש אין להם אחוריים ותוך ואין להן בית הצביעה עיי' בע' בית צבע. *[אחי"ה כלי' שם מ"ח בית צביעתו חגיג' פ"ג מ"א בירו' בית הצביעה וכן שם רפ"ג דע"ח ע"ד] —

* **צִבְעָא** (בל"ס פי' אצבע Finger) תר"י לויקרא י"א י"ג ולדברי' י"ד, י"א ציבעא יתירא פי' כמו אצבע יתירה (חולי' ס"א.) עיי"ע אצבע.

צְבוֹעִים (שם מקום) בסוף חלה (פ"ד מ"י) ובריש ביכורים (פ"א מ"ג) אנשי הר צבועים הביאו ביכוריהם קודם לעצרת פי' מקום [1].

צָבַר (מל"מ häufen) בפ' הוציאו לו (יומי נ"ב:) צבר את הקטרת ע"ג גחלים. בפ"ק בתמיד (כ"ח:) צבר את הגחלים ע"ג הרצפה. בפ' כל גגות בגמ' גג (עירו' צ"ב:) גדול ציבור בגדולה ושליח ציבור בקטנה יוצאין ידי חובתן — (א"ב ל"מ זה (מ"ב י', ח') שני צברים) ולא ישפך עליה סוללה (ישעיה ל"ז, ל"ג) תרג' ולא יצבר עלה מוליתא. *[אחי"ה בדפ"ע הוא ע' בפני עצמו אבל שייך לזה הערך וענינו אסיפה וקבוץ זה על זה או זה אצל זה. ונאמר על אסיפת פירות עפר ואנשים וכדומה. ירו' ב"ב רפ"ג די"ג ע"ד צבר לתוכו פירות, ושם הנפעל פירות שראויין ליצָּבֵר. הָפעַל סנה' ל"ח. ושם רע"ב הוצבר עפרו. והשם צֹבֶר (= צוֹבֶר) ירו' שביעי' רפ"א דל"ג: בעשויין צובר (ופני משה גרס צובה = חצובה). ירו' שבת ספ"ד ד"ז. צבר של קורות והוא כמו סוור עיי"ע. סוף רות רבה כבר את הצבר האחד וכו' והוא כמו צבור פסחי' י'. וברוב כמו בל"מ (צבורים) ברבים צבורין פסחי' ט': ט' ציבורין של מצה ואחד של חמץ. שם: שני ציבורין פיאה. פ"ו מ"ה שני צבורי זיתים ירו' פיאה פ"ו די"ט ע"ג לא אמרה אלא ציבורין הא זיתים לא. ב"מ כ"ד סע"ב צבורי פירות. . צבורי מעות. והשם המופשט צְבִירָה אהלו' פי"ז מ"ג צבירת העצמות (נ"א מצבורת). ואסיפת אנשים צִיבּוּר, צִבּוּר. ציבורא עיי' ברכו' ח'. שם: ל"א. ל"ד: ר"ה ח': י"ז. י"ח. עירו' צ"ב: תעני' י': י"א. כ"ה. כתובו' מ"ט: ס"ז: ק"ו: סוט' מ'. ב"ק ע"ט: ע"ז ל"ו. ירו' מעש' שני פ"ה דנ"ו: ירו' שבת פ"ג ד"ה ע"ד ירו' פיאה פ"ח דכ"א: ירו' גיטי' ספ"ג דמ"ה. ושם הקבוץ ציבורייא] —

* **צִיבָּרַיָּיה** (מל"ר Speisen, cibaria) פסיקת' רבתי פט"ז מבואר ברברים (מ"א ה', ג') מיני ציברייה ובפסיק' דר"כ צד נ"ח: ברברייא.

צבת (לדעת רבינו צְבְתָא כריכה מל"מ Gebund ולפע"ד הוא כמו ציב = סיב (Holz = Faser)) בפ' ר' אליעזר אומר תולין בגמ' מסננין (שבת קל"ט סע"ב) לא נהדק איניש צבתא אפומא דכוזינתא [2] משום דמחזי כמשמרת. בס"ג דפ' אלו טרפות (חולי' ס"ז.) לא לישפי איניש שיכרא בצבתא באורתא דילמא פריש ממנא לצבתא וכו' פי' מוך חדש וכדומה לו. בס"ג דע"ז (ע"ה סע"א ורע"ב) הני חלתא וְדיקולי דארמאי דחייטי [3] בחבלי דצרי [4]) מדיחן דצבתא מנגבן [5]) דכיתנא מיישנן וי"א לוף של דקל וכדומה לו. *[אחי"ה וז"ל ר"ח בשבת קל"ט סע"ב לא מהדק צבתא בפומא דכוזא פי' צבתא בפומא דכוזא מוך חדש וכדומה לו והוא מלשון מצאן צבתים או כרוכות (עירובי' צ"ה.) וי"א לוף של דקל וכדומה לו ע"כ הרי שרבינו העתיק שני פירושיו רק ציון מעירובי' הנ"ל הביא בע' מיוחד צבת ג' ושם פירש: מל"מ וענין המלה העברית צבתים אגודה ועמרים לכן פי' ר"ח ורבינו צבתא מוך. ואחר פי' ר"ח נגרר רבינו ג"כ בפ"א וי"א לוף וכו' ואם פי' לוף (עיי"ע לף) ענין כריכה הוא אז אין הפרש בין פי' ראשון ובין פי' שני לכן דעתי נאמנה שצ"ל ליף והוא בל"ע لِيف כמו ציב = סיב וזה דעת רה"ג באהלו' פי"ח מ"א וז"ל המגל בסיב א"ד ציב פי' צבתא בארמית ליף וכו' ועיי"ע סב שהעתיק דבריו ולפע"ד פי' י"א הוא העיקר ומל"פ הרשומ' בע' צב האחרון. ובכ"י ש"ס בשבת הנ"ל אי' צבאתא בפומא דכוזתא וכ"ה בה"ג ובר"ף ובר"אש ובדפ"ש ציניית דחביתא והמהרש"ל הגיה ציגייתא ומשתבש כינייתא וזה מה שהוסיף ר"ב בדפ"א (בלי ציון היד) אחר צבתא כינייתא וטעות הוא. ובחולי' אי' בנוסח' שלנו הקבוץ בצבייתא ופירש"י ציבי שמסננין אותו דרך עצים וקשים ע"כ ובפי' רגמ"ה (בקובץ כ"י אנגיילי' דף ש"ח) הועתק ציביא. והוא ג"כ הקבוץ מן ציב וכן ענין צבתא דע"ז הנ"ל ותמיד ל'. והוא כמו

---

1) עיי"ע צבע א'. 2) עיי"ע כוז וש"נ השינויים. 3) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג דקולא וחלאתא דארמאי רחיטי. 4) בנו"ג דצורי. 5) כ"ה ברפ"ר וכ"ה בכ"י ש"ס ובדפ"ע אחרי ל"י ובנו"ג לנגבן.

ציבתא חולי׳ ק״ה סע״ב ופירש״י שם קסמין וקשין והקבוץ ציבייתא כגי׳ הכ״י ש״ם בסוכ׳ כ״ט רע״ב ובנו״ג ציבותא וצ״ל ציבתא (היחיד)] —

צָבַת (מל״ע ضبط, صغد ענין קשור וחבור ואגודה (fassen, binden, verknüpfen בפ״ק בר״ה בגמ׳ בארבע פרקים (י״ז.) חזייה דחליש ליה עלמא טובא א״ל צביתו ליה זוודתא. בפ׳ בנות כותים בגמ׳ המקשה (נדה ל״ז.) אזל שילא בר אבינא [1]) אמר לה לדביתהו צבית לי זוודתא פירוש הכיני לי תכריכים [2]). בפ׳ אלו טרפות בגמ׳ (אחוזת דם) [צ״ל סימני בהמה] (חולי׳ ס׳.) בעינא דאצבית לחמא לאלהינו [3]). *[אחי״ה ובחולי׳ שם פוק צבית לגידא וכו׳, מ״ק כ״ז: צבית זוודתא לאידך מית, ירו׳ כתובו׳ פ״ה ד״ל. נשיא דצבתין עם אימא פי׳ שנזדווגו, ובאתפעל ב״ב פ׳. מיצטבתא עיי״ע צבת ה׳. ומזה ברכו׳ ו׳: לצבות עיי״ע צבת ה׳. ושם השם צִבְתָא חיבור וחברותא] —

צֶבֶת (מע׳ הקודם ומל״מ צבתים בקבוץ אחיזת עמרים (Gebund בפ׳ המוציא תפילין (עירו׳ צ״ה.) מצאן צבתין או כרוכות ובמנחו׳ בפ׳ ר׳ ישמעאל (ע״א.) לא יעשה אדם כריכות אבל מניחין צבתין [4]) כמו (רות ב׳, ט״ז) [וגם] של תשלו לה מן הצבתים. *[אחי״ה ובעירו׳ צ״ז. אמר רב הן הן צבתים הן הן כריכות צבתים זווי זווי כריכות דכריכן טובא ופי׳ ר״ח עירו׳ צ״ה: (בש״ס ווילנא) צבתים מעוכין אלו על אלו מלשון וגם של תשלו לה מן הצבתים ולישנא דרבנן שנים מדובקין זה על זה נקראין צבותין מלשון צבת בצבת עשויה וכו׳ ע״כ והראיה כי צבתים ענין כריכות הוא ממה דאי׳ בתוספת׳ ע״ז פ״ג בכ״י אירפ׳ ומצאו בידו שנים או שלשה צבתים של תפילין וכו׳ ובנו״ג כריכות. ושם היחיד בצבת הראשון. עירו׳ צ״ז. בצבת השני . . בצבת השלישי. ירו׳ עירו׳ רפ״י דכ״ו. מצא שנים שלשה צבתין בודק זוג ראשון מצבת ראשון וכן שני וכן בשלישי, ושם בודק ג׳ זוגות מכל צבת וצבת] —

צְבַת (פי׳ מענין הראשון ועוד עיי׳ בל״ע شباث מלקחים (Zange בפ׳ ד׳ מיתות (סנהד׳ נ״ב.) פותחין את פיו בצבת שלא בטובתו. בס״נ דפ׳ המדיר (כתובו׳ ע״ז:) ושקיל ליה בצבתא וקלייה בנורא [5]). בהגדה דפ׳ הניזקין (גיטי׳ נ״ו:) מייתינן צבתא ושקלינן לדרקון וקטלינן ליה. בפ׳ בעשרה מאמרות (אבות פ״ה, מ״ו) ובפ׳ מקום שנהגו בגמ׳ מקום שנהגו להדליק (פסחי׳ נ״ד.) ר׳ יהודה אומר אף הצבת [6]) בצבת עשויה פי׳ כלי הוא שתופשין בו כל כלי מתכות החמין ובלשון ישמעאל כלבתין [7]) מלקחיה (במדי׳ ד׳, ט׳) תרג׳ צבתהא. *[אחי״ה ועוד עיי׳ בתרג׳ שמות כ״ה, ל״ח; ל״ז, כ״ג; למ״א ז׳ מ״ט ובל״ע كلابة וזהו כלבתין בכ״י ג״נ הנ״ל ובפסחי׳ הנ״ל אי׳ לפנינו צבתא בצבתא מתעביד וצבתא קמייתא מאן עבד ועיי׳ תוספת׳ סוף עירו׳ תוספת׳ חגיג׳ ספ״א ועיי׳ גי׳ התוספות חגיג׳ י׳: ד״ה מעילות. וכנ״ה בעירו׳ ק״ד: צבת של עץ, תוספת׳ סוט׳ פ״ב צבת של ברזל והקבוץ ירו׳ עירו׳ ספ״י דכ״ו ע״ד מצבתא אחת למדו כמה צבותות וכו׳] —

צָבַת (מענין צבת ב׳ והוא כמו צָוַת vereinigen, verbinden ענין קישור וזיווג) בפ״ק בברכו׳ בגמ׳ וחכ״א (ו׳:) ובפ׳ במה מדליקין בגמ׳ המכבה (שבת ל׳:) כי זה כל האדם (קהלת י״ב, י״ג) כל העולם כולו לא נברא אלא לצבות לזה [8]). בר״ג דפ׳ החליל (סוכה נ״ב סע״א) אורחא רחיקא וצבתין [9]) בסימא. בפסחי׳ בפ׳ האשה (פ״ט:) אפי׳ סבולת דלצבתא [10]) [בעלמא]. בפ״ק דב״ק בגמ׳ כל שחבתי (ט׳:) התם צבתא דחרש קא גרים [11]). בפ׳ המוכר את הספינה [12]) (ב״ב פ׳.) אימא בברתה מצטבתא ברתה באימא לא מצטבתא פי׳ מתחברת. יש ספרים שכתוב בהם לצוות לזה [13]). אלו ג׳ צבתים אחרונים קרובי ענין הם. *[אחי״ה וכ״ה באמת. ובמקום צבת אי׳ לפעמים בריכוך הבי״ת לו״ו עיי׳ חוץ משנויי׳ הנ״ל עוד בב״ק נ״ט סע״ב צבתא דחרש וכו׳ ובכ״י ש״ם אי׳ צוותא וכל״א בפירש״י ב״ק ט׳: ובמקום דלצבתא בעלמא דלעיל אי׳ בע״ז נ״א. לצוותא בעלמא. ב״ב כ״א. ליהוי צוותא לחבריה ובכ״י ש״ם ה׳ צוותא בעלמא וכו׳ וברש״י בד״פ צבתא] —

---

[1]) כ״ה בכ״י ה״ב ובנוסחי׳ לי׳ בר אבינא ובדפ״ע לי׳ שילא [2]) וכן פי׳ ר״ח בר״ה הנ״ל וכ״ה בפירש״י. [3]) בנו״ג דאיצבית נהמא לאלהייכו. [4]) במשניות פי׳ מ״ט צבותים. [5]) לי׳ בנוסחאותינו. [6]) בנו״ג בפסחי׳ ר״י אומ׳ אף הצבת. [7]) כ״ה בכ״י ג״ג. [8]) בנו״ג לצוות לזה ופסוק הנ״ל אי׳ ג״כ בכ״י ש״ם ברכו׳ ועיי׳ ד״ס שם. [9]) בנו״ג וצוותין. [10]) בכ״י ש״ם סיבולת נכי דלצוותא בעלמא ובנו״ג רצוותא בעלמא הוא וכגי׳ כ״י אי׳ בע׳ סבל. [11]) בפירש״י אי׳ ג״כ ל״א צוותא ופי׳ יחודו. [12]) כצ״ל ובדפ״ע המוכר פירות. [13]) כה״ג בכ״י ק״ט וכיון לציון הראשון בברכו׳ הנ״ל ובדפ״ע אי׳ וכו׳ אבל גם בב״ב הנ״ל אי׳ דמיצטוותא.

* צְבַת (נ"ל מל"ם פי' ענין קשוט ויופי schmük-ken) שאילת' דר' אחאי ריש בראשית כאיניש דבני ביתא וכד מצבית ליה וכו' פי' כשהיה מקשט הבית ומתקנו בכל צרכי ההידור ויופי ובהעמק שאלה פי' בע"א ובתנחום' בראשי' סי' ב' לי' זה המאמר.

צָדַד (הפעל מן צַד פי' כמו בל"ע صدّ נטה לעבר ימין או שמאל למעלה או למטה seitwärts thun, irgendwo hinneigen) בפ' אמר להן הממונה בגמ' בא לו למזרח (יומ' ל"ז.) דמצדד אצדודי פי' „לא ילך תלמיד בצד רבו שהוא כנגדו ממש שהעושה כן הרי זה בור גם המהלך אחרי רבו גם רוח אלא דמצדד אצדודי מקצתו כנגדו ומקצתו לאחריו"[1]). בפ' הוציאו לו בגמ' נטל את הדם (שם נ"ה.) כשהוא מזה למעלה מצדד ידו למטה פי' „נותן כף היד למטה ואצבעותיו כלפי למעלה ומזה וההזאה עולה למעלה מן הכפורת כנגד הכפרת מחוץ לכפרת וחוזר ונופל למטה בקרקע וכשהוא מזה למטה מצדד ידו למעלה כלומ' כף היד למעלה ואצבעותיו למטה ומזה כנגד עביה של כפרת שהיא מצחה והיא טפחה כדאמרן (שבת צ"ב. עירו' ד': סוכה ד': סנהד' ז'.) ארון תשעה וכפרת טפח וההזאה יורדת ונופלת בקרקע מחוץ לארון כנגדו"[2]). בר"ג דפ' הבונה (שבת ק"ב:) אמר שמואל המצדד את האבן פי' „שמיישב אותו במקום הראוי לו תתאה בצדודי ועפרא פי' דרך הבנאין ביסוד[3]) מצדדין האבנים על העפר ומיישבין[4]) אותן"[5]). *[אחי"ה וכנ"ה בביצ' ל"ב: אבנים של בית הכסא מותר לצדדן ביו"ט, שבת קמ"א. עיי"ע כב (ח"ד, קע"ט.) ב"ב צ"ט. דמצדד אצדודי, ושם בינוני פעול מְצוּדָּדִין פניהם וכו' עיי"ע צעצע. ב"ר פ"ח ופי"ד אלא זה מצדד] —

צַד (מענין הראשון בל"מ פי' עבר Seite) בפ' בני העיר בגמ' אין מוכרין בית הכנסת (מגילי כ"ז:) ובפ' איזה נשך בגמ' כיצד לקח הימנו חיטים (ב"מ ס"ג.) צד אחד ברבית איכא בינייהו. פי' „אם תהיה ההלואה ב' דינרין בג' וכיוצא בו הרי זו רבית גמורה מב' צדדין גבי מלוה וגבי לווה ושניהן עוברין אבל העושה שדהו מכר על תנאי גבי לוקח הוי רבית דאי מייתי ליה זוזי מהדר ליה בעל כרחיה אבל גבי מוכר לא הוי רבית דאי בעי לא מהדר ליה לעולם ולא אתי לידי רבית ואפי' למהדר ליה לא הוי רבית אלא כשיחזיר וכן מוכח מהשתא שיחזיר דשמא לא יחזיר לעולם רבית על מנת להחזיר פי'[6]) כשיביא לו מעותיו יחזיר מה שאכל מן הפירות רבי יהודה מתיר ות"ק אוסר"[7]). בפ' י' יוחסין בגמ' כל האסורין (קידו' ע"ד:) ונוקמה בבת שלש שנים ויום אחד ואפי' כר"ש בן יוחי א"כ מצדה תברה בפי' ר"ח א"כ מצמדה תברה כלו' ממקום חיזוק זיווגה משם שבירתה שנמצא ממנה עצמה פירוכה. *[אחי"ה ורש"י פי' תשובתו מוכנת לצידו ע"כ וכעין זה אי' תשובתן בצידה (בצידן) ב"ר פ"ח ירו' ברכו' פ"ט די"ב ע"ד. סנהד' ל"ב. מתחילין מן הצד, שם ל"ו. מן הצד הוו מתחלי. שבת קל"ב. ב"ק ב'. ב"מ י"א. ירו' סוט' ספ"ד די"ט ע"ד. הצד השוה שבהן, קידוש' ע"ח. מייתי לה במה הצד, יבמו' ע"ז. ושם: צד עבירה .. צד כרת. ובענין כאי זה צד כיזה צד כיצד עיי"ע כיצד (ח"ד, ש"ט) ובתוספת' ב"ק רפ"ט כיזצד קטוע מן כיזה צד. ובענין הוראת אצל הרבה בתרג' ירו' צֵיד (= צַד) וכל"ס תר"י שמות כ"א, ט'; ויק' י"ה, י"ט, כ', כ"א, תרג' למשלי ח', ל'; כ"ג ז'. ועוד צד בכפילת הדלי"ת צְדַד בקבוץ צְדָדִין חולי' ח'. מ"ט, סנהד' ק"ד: ירוש' שבת ספי"ג די"ד: ב"ר פכ"ב ירו' פיאה פ"ו די"ט ע"ג ובלא"ר צדדא תר"י א' לבמד' י"ט, י"ד ולא מן צדדיה והקבוץ ירוש' שבת פ"ז ד"י. כד מתברא בצִדָדַיָא] —

צד (= צוּד נרדף עם צדה auflauern, fahnden ועוד ענין בהלה bange sein) בס"ג דפ' ר' אליעזר אומר אם לא הביא (שבת קל"ו.) בריה דרב דימי[8]) אתיליד ליה ינוקא ובגו תלתין יומין שכיב יתיב קא מאכיל עליה אמר ליה אבוה צודנייתא קא בעית למיכל. בפ' ואלו מגלחין בגמ' הקובר את מתו (מ"ק כ':) עוקבא שכיב ליה בר חמוה סבר למיתב עליה ז' ול' יום על (אתא רב הונא) [נ"ל אדא בר הונא][9]) אשכחיה א"ל צודנייתא קא בעית למיכל. בר"ג דפ' כיצד מעברין (עירו' נ"ד:) ובס"ג דפ"ק דע"ז (י"ט.) מאי לא יחרוך רמיה צידו (משלי י"ב, כ"ז) לא יחיה ולא יאריך ימים צייד הרמאי כלו'

1) הועתק מפי' ר"ח ליומ'. 2) הועתק מפי' ר"ח ביומ' שם. 3) בפי' ר"ח באבני היסוד. 4) בפי' ר"ח ומושיבן ועיי' ג"כ פירש"י. 5) הועתק מפי' ר"ח בשבת. 6) בדפו"ו בט"ס פירות וצ"ל פירוש. 7) ע"כ הועתק מפי' ר"ח למגיל'. 8) בגו"ג עוד בר יוסף. 9) וכ"ה בכ"י ש"ס ב' ובנו"ג על רב הונא ועוד מצאתי בקהל"ר פ' דור הולך רב אבא בר כהנא ואמרי לה בשם רב אדא בר חוניא ובסד"ה בר הוניא והיוחסין לא הביאו.

תלמיד הלומד ברמיות שלומד ואינו חוזר ללימודו ורב ששת אמר צייד הרמאי יחרוך כלו' האי לא יחרוך בתמיה וכי לא יחרוך כלומ' ודאי יחרוך ישתמר בידו שלומד ברמאות שאומר לרבו איני רוצה ללמוד עוד ואינו עושה כן אלא שרוצה לחזור לתלמודו. פ"א „לא יחרוך רמיה צידו כלו' אם יחרוך כנפי העוף רמיה צידו יעופו ממנו כך דברי תורה אם לא יחזיק בהם בטוב יעופו ממנו לא יחיה ולא יאריך ימים"[1]. בויק"ר אמור אל הכהנים (פ"ל) ולקחתם לכם: אתציד ההוא ליסטאה ואיחבש. ובכי ימוך אחיך (פל"ד) צדינון[2] חבשינון בפילקי. בפ"ק בר"ה (כ"ב.) אם צודה להם[3] לוקחין בידם מקלות. פי' אורב להם אדם כמו (שמות כ"א י"ג) ואשר לא צדה ופוחדים ממנו לוקחין בידם מקלות. בויק"ר בריש ויהי ביום השמיני (פי"ב) וצדי לי מן נטורייא. *[אחי"ה הרבה ענינים נכללו בזה הערך וזה הסדר: משפט צדה קרוב לשרש צוד הוא הערמה להרע לזולתו וגם פרישת פח ללכוד ומזה בויק"ר פל"ד ור"ה הנ"ל וכ"ה בירוש' כלאי' פ"א דכ"ז. פרס כהנא מצודתיה על ריש לקיש וצדייה פי' לכד אותו בקושיות ומן צוּד בל"ע صاد בל"ס צָד בפעל צָיֵיד ירו' שבת פ"ז ד"י. ירו' ב"ב פ"ח דט"ז: ושם ספ"י די"ז ע"ד. א ת פ ע ל ויק"ר פ"ל עיי' לעיל וכן ירו' יבמו' רפט"ז דט"ו ע"ג ירו' סוט' פ"ט דכ"ג סע"ג אתצידון, ב"ר פע"ט מתצדא ועיי"ע דמס (ח"ג, פ"ו: וש"נ). ירוש' ברכו' פ"א ד"ב ע"ד אתצדית באנגריא. ובהשאילה נדה מ"ה. אתצודי הוא דלא מתצדי עד וכו'. אבל פי' צדה, צדי בויק"ר פי"ב צדי לי מן וכו' ענינו פחד וצער בפעל עומד וכן ירו' ברכו' רפ"א ד"ב. דצדי לון מקמי חיותא. קהל"ר פ' טובה חכמה וצדה לי בגינך. את פעל כתרג' איוב י"ח, כ' בכ"י אצטדיאו בתראי, תרג' כ"י תהלי' ק"ב, י"ח מצתדיין (בנו"ג מצתדייאן). מענין ראשון התואר במקום השם צַיָּד, צַיָּדָא בל"ס כמו צַיָּד בל"מ בב"ר פי"ט, ע"ט ועיי"ע דמס. מ"ק י"א. אדא צײדא. ובע"ז ועירו' הנ"ל דרש צֵידוֹ מן צייד. ציד . . . שדה (בראשי' כ"ה, כ"ז) דרש בב"ר פס"ג שודני צידני צד בבית צד בשדה עיי' מ"כ שם שנדחק ובתנחו' הישן אי' ריש תולדות צידיו סורנא (צ"ל סודנא) ונ"ל מל"ר suadela לקיחה בדברים ועיי' מ"ש אפס קצהו בשמי הרב הח' רש"ב (בתנחו' שם ח"א, ס"ג הערה ח') ועוד הביא רבינו בזה הערך צורנייתא ולא פירשו אבל ממה שהביאו כאן נראה שחשב שהוא מל"מ צֵידָה (וכמו צֵדו טבא . . צדו בישא בויק"ר רפל"ג ענין אכילה) אבל בכ"י ש"ס במ"ק אי' צורניאתא וכ"ה ברי"ף ובראי"ש דפו"ן (ד"ס מ"ק צד ל"ד:) ובשבת לפנינו צוורוניתא ובכ"י ש"ס צורנייתא וכ"ה בכ"י רש"י וברש"י דפ"ש צווארנוייתא (ד"ס שבת קנ"ט:) והאחרון נ"ל עיקר מל"פ خورنده = خوانه אכילה] —

צד (= צָדָה בל"מ בנפעל ענין שממה וכן בל"ס צְדִי, צְדָא verheert, zerstört, verödet sein) בכל תושיה יתגלע (משלי י"ח, א') וכל מולכאנא מצטדי[4]) וכל אויל יתגלע (שם כ', ג') וכל דרשטי מצטדי[5]), כי נצתו מבלי איש (ירמיה ט', ט') [ארי צדיאו מבלי אנש][6]) — (א"ב תרג' תהו ובהו (בראשי' א', א') צדיא ורקניא). *[אחי"ה ענין צדי בל"ס ותרג' כמו צדה בל"מ (צפניה הנ"ל) פי' שמם עיי' תרג' ויקר' כ"ו, ל"ד. ל"ה; לישעי' א' ז'; ו', י"א; לירמיה י"ב, י' והרבה זולתו פ ע ל ו א פ ע ל תרג' ויק' כ"ו, ל"א. ל"ב; לבמד' כ"א, ל"א; תהלי' ט', ז'; ע"ט, ז'; אתפעל תרג' לתהלי' ט', י"ז; לירמי' ב', י"ב ועוד זולתו ועוד ענין צדא בל"ס לעג וזה מה שאי' בתרג' באפעל אַצְדִי משלי י"ז, ה'; ל', י"ז ו ב א ת פ ע ל אצטדי כגי' רבינו בציונים הנ"ל וכגי' המתורגמן יתגלע כמו לעג וכנ"ה באיכ"ר פ' בלע צדו (איכ' ד', י"ח) צדיאת אורחא וכו' ועיי' התרג' שם. נ פ ע ל שהש"ר פ' הנך יפה כנגד ע' אומות שלא יצדה העולם מהם והשם צָדוּ באיכ"ר פ' ממרום מבואר שוממה (איכ' א', י"ג) לצדו וכן תרג' שמה (דברי' כ"ח, ל"ז. ועוד עיי' תרג' ישעי' י"ג, ט'; י"ח, כ"ג; לירמי' ט', י'; מ"ט. ב'; למיכ' א', ו', ז')] —

* **צְדָא** (מפעל צדי) דניאל ג', י"ד פי' כונה ועיי' אוצ"מ עבריות.

צדד (= צְדִידָא פי' בל"ס פוך Augenschminke) ותשם בפוך עיניה (מ"ב ט', ל') תרג' וכחלת בצדידא [עינהא][7]). מרביץ בפוך אבניך (ישעי' נ"ד,

---

[1]) הועתק מפי' ר"ח בעירובי' ובפי' ר"ח בע"ז הלשון כזה: פי' אם אינו משבר כנפי העוף שכבר אינה יכולה לפרוח אם מתעסק לצוד אהרת זו פורחת כך השמועה אם אינה שונה אותה הרבה עד שיתיישב בלבו אלא מתחיל אחרת משכח הראשונה ע"כ. [2]) בנו"ג סבתינון. [3]) בכ"י א"פ בש"ס עוד: בדרך. [4]) וכ"ה בכ"י תרג' ובנו"ג מצטרי. [5]) בנו"ג מצטרי. [6]) זה הפסוק מצויין בדפו"ו אבל בכ"י ק"ט ושדפ"ע הובא נצדו עריהם מבלי איש (צפניה ג', ו') וגם זה נכון ותרג' צדיאה קרויהון וכו'. [7]) וכ"ה במתורגמן ובפשיטי' הסורית ובנו"ג בט"ס בצדירא.

י״א) תרג׳ כביש בצדירא [1]). *[אחי״ה מל״ם הנ״ל וכן בל״ע صدود פוך לכחול אבל הפשיט׳ העתיק׳ ג״כ נופך (שמות כ״ח, י״ח) צדירא] —

* צָדֵי (בל״ם ובל״ע ضاد אות השמונה עשר מא״ב) שבת ק״ד. בכ״י ש״ס צדי כפופה צדי פשוטה, ירו׳ מגילה פ״א דע״א ע״ד צד״י.

צַדְיָא נ״ל מל״ע صدًا, صدى (Eule תר״י (א׳) ואת הכוס ואת הינשוף והתנשמת (דברי׳ י״ד, ט״ז) וית קפופא וית שלינונא מן ימא וית צדיא. ובע׳ יוחנא (ח״ד, קי״ח בהערה) הבאתי הספרא (שמיני פ״ה עיי״ע ארזבנית) והצדיא שהזכירו בין מיני החנכים והנחתי שם בצ״ע אבל עתה הוברר לי שהיא היא מלה ערבי׳ הנ״ל שמורה ג״כ מין חנב מצפצף בלילה עיי׳ פרייטאג ח״ב 485] —

* צְדָיָא (פי׳ כמו צֵידָא Jagd) גבור ציד (בראשית י׳, ט׳) תר״י ב׳ גבר בצדיא בחטאה פי׳ כב״ר במקומו צד את הבריות ועיי׳ פירש״י.

* צְדִיוּתָא (בל״ם מפעל צדי פי׳ שממה Verwüs-tung) עיי׳ תר״י א׳ לדברי׳ ל״ב, י׳; תרג׳ ישעי׳ ו׳, י״ב; ל״ד, י״א; מ״ט, י״ט ועוד זולתו.

צִדּוֹן (מל״מ מחוז בגבול אשר והתואר צידוני zidonisch) בפ״ד בכלי׳ (מ״ג) שולי קוסים [2]) והצידנין [3]). פי׳ בע׳ קסם (ה׳) [4]). בפ׳ אלו טרפות בגמ׳ (אחוזת דם) [צ״ל סימני בהמה] (חולי׳ ס׳:) צידונים יקראו לחרמון שרין (דברי׳ ג׳, ט׳) תנא חרמון ושניר שני הרים של א״י הן מלמד שכל אחד מאומות העולם הלך ובנה כרך גדול לעצמו והעלה לו שם על שם א״י מרוב חביבות [5]).

צדע (= צִדְעָא בל״ם וכן בל״ע صدغ [6]) (Schläfe צדעא וּבת צדעא (שבת פ׳:) פי׳ בע׳ בת צדעא — (א״כ תרג׳ והיתד ברקתו (שופטי׳ ד׳, כ״א) וסיכתא נעיצא בצדעיה). *[אחי״ה וכן תר״י א׳ לשמות כ״ח, ל״ח מן צדעא לצדעא יתמטי. ספרא קדושי׳ פרק ז׳ פרש׳ ג׳ אלו הם הצדעים מיכן ומיכן מכו׳ כ׳: זה המשוה צדעיו לאחורי אזנו ולפרחתו נדה ל׳: ויק״ר פי״ד ב׳ צדעיו. נדרי׳ מ״ט: צידעי עיי״ע הגרני ובע׳ בת צדעא הביא הגי׳ השנוייה בת צידא ע״ש] —

צדק (= צַדִּיק מל״ם היות נקיא מחטא fromm, gerecht, tugendhaft, צֶדֶק, צְדָקָה Gerechtig-keit, Wohlthat ועוד עיי׳ בפנים) בגמ׳ דפ׳ הבונה (שבת ק״ד.) צדיק כפוף צדיק פשוט [7]) פי׳ צדיק שאינו עניו ויש צדיק עניו פ״א כפוף בעוה״ז פשוט וגדול לעוה״ב. בס״ג דפ׳ אמר להם הממונה (יומ׳ ל״ח:) צדיק מעצמו פי׳ „כשנזכר צדיק מתברך הוא בעצמו כדכתיב (משלי י׳, ז׳) זכר צדיק לברכה כשנזכר רשע אחד מתקללין כל הרשעים שנא׳ (שם) ושם רשעים ירקב“ [8]). בר״ג דר״ה (ד׳.) ובפסחי׳ בפ״ק בגמ׳ כל מקום (ח׳.) סלע זו לצדקה בשביל שיחיו בני [9]) ובשביל שאזכה בה לעוה״ב [10]) הרי זה צדיק גמור כך קבלנו מר׳ משה הדרשן צ ד ק גמור פי׳ צדקה חשובה היא אעפ״י שהזכיר שיחיו בניו זוכה לחיי עד [11]). צדקה תרומם גוי (משלי י״ד, ל״ד) בפ׳ ה׳ יתפין (כ״ב י׳:) ובילמדנו בריש כי תשא (תנחומ׳ כי תשא סי׳ ה׳) ענין צדקה. בירוש׳ בפ״ק בפיאה (פ״א דט״ו סע״ב) ובסוף פיאה (שם פ״ח דכ״א רע״ב). בר״ג דחלק (סנה׳ צ״ב.) תנא דבי אליהו צדיקים שעתיד הקב״ה להחיות שוב אין חוזרין לעפרם שנא׳ (ישעי׳ ג׳, ד׳) והיה הנשאר בציון וגו׳ ואותן אלף שנים שעתיד הקב״ה לחדש עולמו עושה להן כנפים כנשרין וטסין על המים בימים שנא׳ (תהלי׳ מ״ו, ג׳) על כן לא נירא בהמיר ארץ וגו׳ ושמא תאמר יש להן צער ת״ל (ישעי׳ מ׳, ל״א) וקוו ה׳ יחליפו כח וגו׳ [12]). כל הצדיקים שנאמרו בסדום צדיקים (כב״ר פמ״ט) עיי׳ בע׳ זקן. *[אחי״ה התואר צדיק בקבוץ צדיקים ובל״א צדיקא, צדיקין אי׳ הרבה פעמים וזה מה שדרשו רז״ל בענינו עיי׳ ב ר כ ו ׳ ד׳. ז׳. שם: י׳. י״ז: י״ח. כ״ט. נ״ד: ס״א: ש ב ת ל׳: ל״ג: נ״ה. ושם: נ״ו. שם: צ״ו: קי״ח: קמ״ט: קנ״ב. שם: ע י ר ו ׳ כ״א: כ״ב. פ ס ח י ׳ ב׳. ח׳. ס״ח. פ״ז: קי״ח. קי״ט. י ו מ ׳ כ״ב: כ״ט. ל״ו. ל״ח: ל״ט: ע״ה. ושם: פ״ז. ס ו כ ׳ י״ד. מ״ה: נ״ב. נ״ו: ר ״ ה ט״ז: י״ז: י״ח: ת ע נ י ׳ ו׳. ט׳: ט״ו. ט״ז. י״ח: כ״ג. כ״ה: ל״א. מ ג י ל ה י׳: י״א. י״ג. שם: ט״ו. שם: ט״ז. י״ז: ח ג י ג ה

1) בנו״ג בצרידא. 2) בנו״ג ככה ורה״ג הביא ג״כ גי׳ הכוסים ועיי״ע קסם שהעתיק רבינו פירושו. 3) כ״ה בכ״י ק״ט ודפ״א ובע׳ קסם הצידונין ובדפ״ע דפ״ר וויניצי׳ בט״ס והצדונים. 4) כ״ה נכון בדפ״א ובשדפ״א וכ״י קס. 5) רבינו קצר לשון הש״ס. 6) ועל זו המלה הערבי׳ כיון פי׳ ר״ח בשבת פ׳: במלת אצדג. 7) עיי״ע צדי גי׳ כ״י ש״ס. 8) הועתק מפי׳ ר״ח ביומ׳. 9) ובר״ח בניו אבל כ״י ש״ס ובע״י בניי. 10) בנו״ג לחיי עוה״ב וגי׳ ובשביל אי׳ ג״כ בנוסחי׳ ובכ״י ש״ס או בשביל. 11) וכ״ה בשם יש מפרשים בפי׳ ר״ח בר״ה 12) רבינו היה מקצר הציון.

ט׳: י״ב: ט״ו. שם: שקליי ד׳: ט׳. יבמות מ״ז. ס״ד. צ״ט: ק״ג. קכ״א. שם: כתובות ה׳. ק״ד. ק״ה. קי״א. שם: נדרים ח׳: ל״א: ס״ב. גיטין נ״ז. ס״א. ס״ח: סוטה י״ב. כ״ב. ל״ג. מ״ח: קידוש׳ מ׳. שם: מ״ט: פ״א: ב״ק ס׳. ב״מ פ״ג. שם: פ״ה. ב״ב ז׳. ע״ד: ע״ה. שם: ע״ח: סנהד׳ ז׳. כ״ו: ל״ח. מ״ו: מ״ז. נ״ב. ס״ג. ס״ה: ע״א: צ׳. צ״ב: צ״ג. שם: צ״ד: צ״ה. צ״ו: ק״א: ק״ג: ק״ח. שם: ק״י: קי״ב. קי״ג: ע״ז ד׳. י״ח. הוריות י״: מנחו׳ כ״ט: חוליי ז׳: פ״ט. צ״ב. תמיד כ״ח. נדה י״ד. ט״ז: ל׳: ל״א. תוספתא סנהד׳ רפי״ג יש צדיקים באומות שיש להם חלק לעוה״ב. בכינוי צדיקו של עולם ב״ר פמ״ט ולנקבה צַדֶּקֶת מגילה י׳: ב״ר פמ״ה פס״ג פע״א ויק״ר פ״ה, פי״ט במד״ר פי״ד רות רב׳ פ׳ ותצא. בקבוץ שהש״ר פ׳ משכני: הצַדִּיקוֹת ועוד התואר צַדְקָן שבת קנ״ו. והקבוץ נקבה צַדְקָנִיּוֹת סנהד׳ קי״ב. ירו׳ סוט׳ רפ״ז דכ״א: ירו׳ סנה׳ ספ״י דכ״ט ע״ד ב״ר ר״פ ל״ז שמ״ר פ״א במד״ר פכ״א. והשם צדקה מל״מ עיי׳ הציוני׳ הנ״ל ב״ב ירושי׳ פיאה הנ״ל אבות פ״ה מי״ג ברכו׳ ז׳. י״ז: שבת ס״ג. קי״ח: קל״ח. קנ״ו: פסחי׳ הנ״ל ועוד י״ג. פ״ז: סוכה מ״ט: ר״ה ו׳. ט״ז: תעני׳ ח׳: כ״ב. כ״ד. מ״ק ט״ז. חגיג׳ ה׳. י״ב: י״ד. שקלי׳ ט׳. יבמו׳ ע״ח: כתובות מ״ח: מ״ט: נ׳. ס״ז. שם: ס״ח. גיטי׳ ז׳. שם: פ״ח. סוט׳ ה׳. קידו׳ ע״א. ע״ו: ב״ק ט״ז. י״ז. צ״ג. קי״ט. ב״ב ח׳: ט׳. שם: י׳. שם: סנהד׳ ו׳: י״ז: פ״א. ע״ז ח׳: י״ז: ערכי׳ ו׳. ח׳: ובל״א צִדְקְתָא ברכו׳ ו׳: ובתרג׳ צִדְקוּתָא. והשם המופשט צִדּוּק, צִידּוּק והרבה פעמי׳ בקשור עם הַדִּין ע״ז י״ח. ספרי האזינו פ׳ ש״ז. תנחומ׳ ראה. וכן הפעל בהפעיל ופיעל סנהד׳ ז׳: צדק את הדין וכו׳ עיי״ע דן (ח״ג. צ״ג.) ועיי׳ ברכו׳ י״ט. תעני׳ ח׳. י״א. הוריו׳ י״א סע״ב ירו׳ סוט׳ פ״ח דכ״ב ע״ג ב״ר פמ״ג ויק״ר רפ״ג, ספרא ריש שמיני ולמודים צדיקים שמצדיקים עליהם את הדין אברהם צידק עליו את הדין וכו׳ עש״ה. ובקל ירו׳ סנהד׳ פ״ד דכ״ב: יכול אם צדק בדינך יצדק בדינו וכו׳ בינוני הפעל גיטי׳ פ״ו. מוּצְדָּק לעבדו פי׳ ראוי וכשר עיי״ע הבא אח״ז] —

צדק (בינוני הפעל gutbefinden, geeignet) עבדא דנן מוצדק לעבדו (גיטי׳ פ״ו.) כבר פי׳ בע׳ טצהר.

צָדוֹק (שם פרטי אצל בן מתתיהו Σάδδουκος) ובייתוס כבר פי׳ בע׳ ביתסין. *[אחי״ה ח״ב, פ״ח ותלמידי צדוק נקראו צדוקין עיי״ע הנ״ל ציון מאבדר״נ פ״ה והרבה צדוקים, צדוקין, צדוקי עיי׳ ספרא פ׳ אחרי מות פרק ג׳ פרש׳ ב׳ יומא י״ט: נ״ג. ירו׳ יומ׳ ספ״א דל״ט. ידים פ״ד מ״ו ומ״ז וח׳ הוריו׳ ד׳. י״א. נדרי׳ מ״ט: סנהד׳ ל״ג: נדה ל״ג: ב״ב קט״ו: ירו׳ ב״ב רפ״ז דט״ז. ירו׳ חגיגה פ״ג דע״ט ע״ד תוספת׳ חגיג׳ ספ״ט. ובכ״י ש״ס הוריו׳ י״א. תחת צדוקי אי׳ לנכון מין והרבה פעמי׳ יש לתקן ככה ונשתנה מן הצענזור ולנקבה בתוספת׳ נדה רפ״ה נשי צְדוּקִיּוֹת, שם אנו בדיקין בצדוקיות וכו׳ ושם בכ״י אירפ׳ מעשה בצדוקה אחת אבל צ״ל כבנזי׳ ל״ג: בצדוקי אחד. — ירוש׳ שביעי׳ פ״ב דל״ד. הורה לר׳ שיבתי דצדוקי. ושם המקום צדוקא ירו׳ דמאי פ״ב דכ״ב ע״ג ר׳ אלכסנדרא דצדוקא.

* **צֶדֶק** (שם מזל הנקרא Jupiter) שבת קנ״ו סע״א ורע״ב מאי דעתך דקאי צדק במערב וכו׳ ב״ר פמ״ג מזל צדק היה מאיר לו. פסיקת׳ רבתי פ״כ ואחריו מה אתה בורא צדק שעתיד הקב״ה להצדיק עליהם את הדין.

צדר (= צַדְּרָא נ״ל מל״ע كندير Hanf ונרדף עם قنب ועיי׳ בפנים) בפ׳ הזהב בגמ׳ עד מתי (ב״מ נ״א.) אמר רב פפא [1]) בצדרייתא אבל מאני תשמישיה דיקירי עליה לא. ובגמ׳ מי שהוטל (שם:) אמר רב פפא בצדרויי דיהבי אינשי ד׳ לק׳ פי׳ צדרויי מוכרי בגדים של בעלי בתים מנהגם להוסיף להם ד׳ אמות לק׳ שירויחו אותם [2]). בס״ג דפ׳ ואלו מגלחין (מ״ק כ״ז:) ובר״ג דכתובות (ח׳:) והאידנא נהוג עלמא אפי׳ בצדרא בר [3]). זוזא — (א״ב בנוסח׳ כתוב צררא פי׳ בגד עב). *[אחי״ה בב״מ נ״א. ונ״א: אי׳ כגי׳ רבינו אבל בכ״י ש״ס ובכל הדפ׳ הישני׳ ובהראשוני׳ (עיי׳ ד״ס במקומו) אי׳ בצרדייתא, בצרדויי ובכ״י ש״ס ובפי׳ ר״ח במ״ק בצררא ורש״י פי׳ בכ״מ בגד קנבוס ואולי היא מל״ע הנ״ל ונו״ן מובלעת ולתשלומו הדלית נדגשת. ועוד בל״ע كندير פי׳ עב וגס. ועל זו המלה היה מכוון רבינו בחרוז בסוף הערוך שאפס קצהו הדפסתי במבוא צד III ובמה שכתב „ואילו עמדנו בניהוג קדמון לתכריך צדרה [4]) מפני מחטטי שכבי היתה גדולה גדירה וכו׳ ועיי׳ מה שכתבתי באחרית דבר סוף הספר הזה] —

---

[1]) וכ״ה בריו״ף בראו״ש ובשאילתות ובה״ג ובכ״י ש״פ ובנו״ג רב חסרא. [2]) וכ״ה בראו״ש בשט״מ לב״מ שם. [3]) כ״ה בכ״י ק״ט ובנוסח׳ ובדפ״ע בת. [4]) כצ״ל וכראי׳ במ״ק וכתובו׳ הנ״ל ולא צררה כראי׳ שם בט״ס.

* צְדָרוֹיָא (תואר מן צדרא Hanfkleiderverkäufer) עיי"ע הקודם לזה.

צה (= צהי בל"ס צְהִי, צְהָא פי' בל"מ צמא dürstig sein) תרג' צמאה לך נפשי (תהלי' ס"ג, ב') צהית לך נפשי: תרג' לקראת צמא (ישעי' כ"א, י"ד) לאפי צהיא. *[אחי"ה הוא נרדף עם צחי ובל"מ צחה ובנו"ג בתרג' רות ב', ט' צחית ובקצת דפוסי' צהית ובתרג' שמות י"ז, ג' וצהי תמן כ"ה בכ"י ובדפ' סביוניטטא ובשדפ"ת צחי ובאפעל אצהי תרג' איוב כ"ד, י"א ובכ"י תרג' אצל לעווי אצחיאו ושם כ"ד, י"ט השם צְהִיָא ובכ"י צַהְיָא ובנ"א צהותא. ובל"ס צהיא כמו בל"מ צִיָּה מקוטע מן צְהִיָּה] —

צָהַב (חזוק של זָהַב פי' מאיר ומבהיק מל"ע صهب יש לו גוון אדום rothfarbig sein) בריש חולין (כ"ב.) ובסיפרא בפרשת ואם מן העוף (ויק' פרש' ז' פרק ח') תחילת הציהוב בזה ובזה [1]) פסול. פי' ציהוב כדכתיב (ויק' י"ג, ל'). ושער צהוב והוא קרוב לגוון הזהוב. בפ' ב' במדות (מ"ג) מפני שנחשתן מצהיב פי' מאיר ומבהיק. בפ' ג' בנגעי' (מ"ה) הנתקין מטמאין בב' שבועות ובב' סימנין בשער צהוב דק ובפסיון. בס"ג דפ' הקומץ רבה (מנחו' ל"ז:) לאפוקי בין עיניך דאיכא בשר ושיער [2]) לבן ואיכא נמי שיער צהוב. ובריש הפרק (י"ח.) צהבו פניו של יוסף הבבלי. בפ' ר' ישמעאל בגמ' העומר (שם ס"ח:) שתק ר' טרפון צהבו פניו של ר' יהודה. בר"ג דחולין (ז':) רצונך סעוד אצלי א"ל הין צהבו פניו של רבי. בפ' ערבי פסחי' בגמ' ואפי' מן התמחוי [3]) (פסחי' ק"ג:) צהבו פניו שול רב ספרא. בר"ג דפ' הנודר מן המבושל (נדרים מ"ט:) א"ר טרפון היום פניך צהובים. בכתובו' בס"ג דפ' הנושא את האשה (ק"ג:) פניו צהובין סימן יפה לו פניו ירוקין סימן רע לו. *[אחי"ה בעצם הראשונה ענינה כמו זהב אדום ספרא תזריע פרשה ה' פרק ח' האדום והצהוב, שם אחת צהובה ואחת שחורה או אחת צהובה ואחת לבנה ובהפעיל ירו' יומ' פ"ג דמ"א. נחישתן היה מצהיב ויותר יפה היה משל זהב, ספרא ויק' פרק ח' פרש' ז' משיצהיבו. הָפעל בינוני מוּצְהָב ירוש' סוכה ספ"ה דנ"ה ע"ד, והשם המופשט ציהוב ספרא ויקר' הנ"ל וספרא תזריע הנ"ל ובהשאילה בחבור עם פנים ענין שמחה כאלו פניו מבהקת] —

צָהַב (מענין הראשון נהיה אדום מכעס או עסק roth werden vor Aergerniss) בפ' ואלו מגלחין בגמ' דסמך אין קורעין (מ"ק כ"ד:) היוצא במטה רבים מצהיבין עליו. פי' מרגישין ומצטערין. *[אחי"ה וכ"ה בפי' המיוחס לרש"י. ובכ"י ש"ס מצווחין עליו. וכנ"ה בספרי האזינו פ' ש"ט היה עומד וצוהב כנגד וכו' ומזה הענין גם צהב ג'] —

צָהַב (מענין הקודם פעולת העסק וכעס שנראה מראת פניו אדומה vor Zank roth werden) בחלק בגמ' ד' הדיוטות (סנהד' ק"ה.) משל לב' כלבים שהיו בעדר אחד. והיו צוהבין [4]) זה לזה. בויק"ר בצו בענין שלום (פ"ט) אמרין ליה מגירתא כדו אתון צהובין [5]). בילמדנו (תנחומ' וארא סי' י"ד) ויהי ברד: אש וברד צהובין זה לזה כיון שבא זמן מלחמתה של מצרים עשה הקב"ה שלום ביניהם. וכעסתה צרתה (ש"א א', ו') תרג' ומצהבא לה. *[אחי"ה וכנ"ה בקהל"ר פ' עת לבקש: עבד גרמיה מצהיב עם בריה. והשם המופשט בילק' משפטים ר' רמז של"א מלמד שהצהיבה מביאה לידי מיתה ונ"ב צער] —

צָהַל (מל"מ פי' קול עליזה וגערת הסוס wiehern) בפ' משוח מלחמה (סוטה מ"ב.) אל ירך לבבכם (דברי' כ', ג') מפני צהלת סוסים פי' צעקת הסוסים נקרא צהל כדכתי' (ירמי' ח', ט"ז) מקול מצהלות אביריו ואביריו הן הסוסים היפים כדכתי' (שם מ"ז ג') שעטת פרסות אביריו מדהרות דהרות אביריו (שופטי' ה', כ"ב) ובלשון ישמעאל צהל אלכיל. *[אחי"ה נ"ל שצ"ל אלצהיל והוא الصهيل וכ"ה בל"ס צהלא. וכנ"ה בספרי שופטי' פ' קצ"ב שמע.. קול צהלת סוסים ומרתית. ובמובן הראשון ענין שמחה בבמד"ר פ"י צהלת שמחת ביהמ"ק... צהלת בת פרעה. והפעל בפסיק' רבתי פ"י הבהיקו וצהלין אפוי דבר פדיון ועוד עיי"ע זחל. בהפעיל ב"ר רפצ"ז פניו מצהילות, פסיק' רבתי פ"כ מצהיל את כל העולם כולו כחמה] —

צַהַר (כמו בל"מ צַהַר נרדף עם צהר פי' ענין בהק Glanz, Glanzfleck) בס"ג דפ"ק בביצה (י"ד:) ודילמא מאתמול עבדוה חזייה דהוה קליף צהריה.

---

[1]) בספרא שבזה ושבזה. [2]) לי' בדפ"ע הוץ מרפו"נ. [3]) כ"ה בדפו"נ. [4]) בנו"ג צהובין. [5]) בנו"ג צהיבין.

פי' מקום שנקלף מנהץ דמתחזי שהיום נקלף [1]. בפ"ק בקידושי' בגמ' פל מצוה שאינה תלוייה (ל"ט.) אמר להו לא צהריתו פי' לא נתבררה השמועה כצהרים לכם לא קיימא לן כר' יאשיה דאמר (חולי' ברכו' כ"ב. וש"נ) עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד וזה לא זרע חרצן. *[אחי"ה ופי' לא צהריתו כמו לא חווריתו עיי"ע חוור מל"מ צֹהַר, זהר ונרדף עם צהל ובהפעיל ויק"ר פ"ה מצהיר את הגוף. והשם צִיהֲרָא קידו' מ"ח: כמו יצהר וכפי' רש"י בל' י"א (ועיי' ג"כ הפעל איוב כ"ד, י"א) — ובענין ציהרא כגי' ר"ח עיי"ע צר ו' ומ"ש] —

צו (צִוָּה מל"מ פי' פקד befehlen) בירו' בפ' דיני ממונות בשלשה זה בורר לו [2] (ירו' סנהד' פ"ג דכ"א רע"ב) מנין [3] שאם אמר גוי לישראל לעבור על אחת מכל מצות שבתורה חוץ מע"ז וגלוי עריות ושפיכות דמים יעבור ואל יהרג הדא דתימא בינו לבין עצמו אבל ברבים אפי' על מצוה קלה אל ישמע לו כגון פפוס ולוליאנוס א ח י ו [4] שנתנו להם מים בכלי זכוכית צבועה ולא קבלו מהן אמר לו נתכוונו משמדתיהון אלא מגבי ארנונין. *[אחי"ה בכ"י ובדפ"ר ואמ' לנכון הכל צִיון אחד מירו' הנ"ל אבל בדפו"ו אחר פפוס ולוליאנוס אי': במסכת תענית ובלי ספק מגליון בא פנימה ואיזה מעתיק התחכם לרשום שבמס' תעני' (י"ח:) הוזכר פפוס ולוליאנוס. ורבינו מפני זה המעשה של פפוס ולוליאנוס היה מציין הירו' אבל השאר אי' ג"כ בבבלי סנהד' ע"ד. ע"ש. וכנ"ה צוה בענין פקידה ב"ב קנ"א: מְצַוֶּה מחמת מיתה וברוב בענין עשיית מצות ובבינוני פעול קידוש' ל"א. מְצוּוֶּה ועושה. . אינו מצוּוֶּה ועושה. נתפעל נצטוו שם ל"ח. סנה' נ"ו. ע"ד: נצטוינו ירו' מגיל' פ"א ד"ע ע"ד ולנקבה צַוָּאָה סוט' י"ז. ב"ב קמ"ז. כמו ציווי ב"ר פ' י"ט ר"פ ל"ה במד"ר פ"ז ירו' כלאים פ"א דכ"ז: ירו' שבת פט"ז דט"ו ע"ג ירוש' יומ' פ"א דל"ח: והקבוץ צוויים ויק"ר פ"א ציוויין ירו' ברכו' פ"ד ד"ח.] —

צו (= צוי, צְוָא בל"ע صَوًّا schmutzig) בפ' ראשית הגז (חולי' קל"ה.) מלובן ולא צוי כדי לעשות ממנו בגד קטן. בפ' עד כמה בבכורות (כ"ט:) ואין לוקחין ממנו צמר מלובין וצוי פי' לבן ומאוס ענין צואה. *[אחי"ה בנו"ג בבכורו' וצואי וכ"ה בפי' רגמ"ה וצ"ל וצאוי כגי' התוספ' חולי' פ"י ובכ"י אירפ' וצוי. והשם צוֹאָה ל"מ הוא וכ"ה בויק"ר רפי"ט. ובפסיק' דר"כ צד קי"א. דרש צא (ישעי' ל', כ"ב) צואה תאמר לו ועיי"ע צאא. תוספת' ב"ק פ"ו צואת תרנגולין. תוספת' מקואו' פ"ו צואה שתחת הצפורן וכו'] —

צוו (= צְוָוא, צְוָא, צְוִי מל"ס צְוָא ובל"ע صوى מייבש verdorrt, vertrocknet sein) בפ' מקום שנהגו בגמ' ששה דברים (פסחי' נ"ו.) וכל דקאים בד' אמות ולא עבדי ליה הכא צווי [5]. בפ' ערבי פסחים בגמ' לא יפחתו לו (שם ק"י: קי"א:) אזל חבקיה לדקלא פקע ג ב ר א [6] וצוא [7] דיקלא. בפ' לא יחפור בגמ' מרחיקין גורן קבוע (ב"ב כ"ד סע"ב) בשלמא מקשאיו ומדלעיו אזל יתיב בליביה ומצוי ליה פי' שורף ומייבש לחלוחיתו. *[אחי"ה והוא בפעל מְצַוֵּי ובכ"י רגמ"ה לכ"ב מצבי וכ"ה בדפוסי' הראשוני' והגיהו המהרש"ל בדפ"ר כלפנינו. וכנ"ה בפסחי' קי"א. וצוו כרעיה ופירש"י ויבשו רגליו ע"כ והוא מל"ס וע' הנ"ל] —

* צוּד, צֵיד (fangen, jagen) עיי"ע צד, ושם צ ו ד נ י ת א ע"ש ומ"ש.

צָוַח (מל"מ ענינו צעקה schreien, laut rufen) בפ' כיצד מעברין בגמ' עיר של יחיד (עירו' ס'.) א"ל אביי זיל עריב להו וחזי דלא מצווחת עלי בבי מדרשא ה י י נ ו ד א מ ר ד ל א מ צ ו ו ח ת ע ל י ב ב י מ ד ר ש א [8]. בס"נ דע"ז (ע"ד:) א"ל רבי חייא לרב קום זיל וחזי (דקא) [צ"ל דלא] מצווחת עלי בבי מדרשא אמר היינו דאמר לי חביבי חזי (דקא) [צ"ל דלא] מצווחת עלי בבי מדרשא — (א"ב ל"מ (ישעיה מ"ב, י"א) מראש הרים יצוחו). *[אחי"ה אבל בל"מ הוא קריאת של שמחה ובתוספת' גיטי' פ"ו (ד') כל"מ היה צווח מראש ההר ובדרז"ל קריאה מסכת עול ואון עיי' כתובו' י"ד: ב"מ ו'. כ"ד: ב"ב נ"ד. קל"ח. ב"ק פ"ו. עיי"ע קרטפן, ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב ע"ד האנק

---

1) וכ"ה בפירש"י צוהר מראיתו. ובכ"י ש"ס דהוה קלופיה. 2) כ"ה נכון בדפ"ר ובשדפ"ע בגמרא זה בורר לו ומ"ס הוא והרבה פעמים אי' כן תחת בשלשה בגמרא קיצור מן בג' = בגימל והופשט בטעות בגמרא. 3) אולי צ"ל בגמרא מנין ומלת בגמרא דלעיל שייך לכאן והוא הסוגיא: על התורה מנין. 4) כ"ה בכ"י ק"ט ובירו' 5) בנו"ג צאוי וכ"ה בכ"י ש"ס. 6) לפנינו לי'. 7) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע וצווא ובכ"י ש"ס צווא, צוא, צוה ובנו"ג צות עיי' ד"ס בפסחי' ק"י: קי"א 8) לי' בדפ"ע חוץ מדפ"ר וכ"ה בכ"י ח"ב.

דום (יחזק׳ כ״ה, י״ז) מכאן שצריך לצווח. ועוד ענין קריאה בקול תוספת׳ שבת ספ״ו המצווחת לתנור וכו׳, שבת ס״ז: המצווחת לגריסין [1]), קידוש׳, מ״ד סע״א עיי״ע כורכיא. תוספת׳ ב״ק פ״ו צווח באזנו. ובהפעיל עירו׳ וע״ז הנ״ל וכן שבת ל״ג: וקמצווחן ליה. ועוד כמו קרא בל״מ ירו׳ סוט׳ פ״ט דכ״ד: והוון צווחין בפרגמטיא׳ ויק״ר פכ״ח צוח רבי לכל רבנן ולא צוח לב״ק ע״ש וכן קרא לשם ירו׳ שבת פ״ט די״א ע״ד ב״ר ר״פ פ״ז תמן צווחין וכו׳, והשם כל״מ צְוָחָה ובדרז״ל צְוָוחָא ירו׳ תעני׳ פ״ד דס״ח. והקבוץ צְוָוחוֹת פסחי׳ נ״ז, סוט׳ מ״ב. ובל״ס צְוָחְתָא עיי׳ תר״י א׳ לבראשי׳ כ״ז, ל״ד ובאונק׳ ציוחא כגי׳ דפ״ס ועוד עיי׳ תרג׳ ירמי׳ מ״ו, י״ב מ״ח ג׳ והלאה] —

* צוֹי, צאוֹי (מפעל צְאִי פי׳ מלוכלך) תוספת׳ חולי׳ פ״י בכ״י אירפ׳ מלובן ולא צוי . . צמר צוי ובנו״ג צאוי וצ״ל צָאִי עיי״ע צאי.

* צַוִּי (מל״ע عوى פי׳ צעק) עיי״ע מצוי ומ״ש וש״נ.

צַוָּאר (מל״מ Hals) בריש חולין (י״ט:) כל העורף כשר למליקה וכל הצואר כשר לשחיטה. בס״ג דפ׳ שתי מדות (מנחו׳ צ״ג:) ת״ר ידו על ראש ולא ידו על הצואר ידו על ראש ולא ידו על גביים ידו על ראש ולא ידו על החזה וצריכא אי אשמעינן כתב רחמנא צואר משום דלא שוי לבהדי ראש אבל גביים דשוו לבהדי ראש וכו׳ פי׳ הצואר היינו הגרון. *[אחי״ה וכ״ה בפי׳ הרגמ״ה וכפירש״י ותרג׳ גרון (ישעי׳ ג׳ ט״ז; משלי ג׳, כ״ב) צואר — ובהשאילה ירו׳ סנהד׳ פ״ו דכ״ג: הרי דמו תלוי בצואר העדים ובבבלי סנהד׳ מ״ד סע״ב קולר תלוי בצואר עדים. ע״ז ל׳. עלי ועל צוארי. וגזרת המלה מל״ע صار ענין נטיה (drehen, neigen) ומזה נ״ל צואר ב״ב ל״ו. בצואר מחוזא פי׳ בנטיה וקרובה של מחוזא וכן פי׳ רגמ״ה קרוב למחוזא] —

* צוּם, צוֹעָה, צוּף, צוּץ, צוּק, צוּר, ועם המסתעפים מהם עיי״ע בלי וי״ו.

* צורנייתא, צוורוניתא פי׳ מל״פ בע׳ צד ג׳ אכילה וגי׳ רבינו ע״ש.

צוורן נ״ל מל״פ اسوار בפעהלוי اسوبر חיילות (Heer) בפ׳ י׳ יוחסין בגמ׳ דסמך אלו הן שתוקי (קידושי׳ ע״ב:) ומפיק מינן צוורני פי׳ גדודיות חיילות. *[אחי״ה וכן פירש״י חבורות חבורות וג״ל מל״פ הנ״ל עיי״ע אספר (ח״א, קצ״ב)] —

☞ צָוַת (= צָוַת verbinden) אלא לצוות לזה (ברכו׳ ו׳:) עיי״ע צבת בתרא. *[אחי״ה ובהיפך תחת צוי של נוסחאותינו אי׳ בכ״י ש״ס ובפי׳ רגמ״ה צבי עיי״ע צוו בתרא] — צוּת, צִית עיי״ע צת.

* צַחֲוָנָא (Dürre, Trockenheit) עיי״ע הבא אח״ז.

* צְחַח (מל״מ צָחַח בל״ס צח ענין יבשות trocken sein) בינוני פעיל צחיחין תרג׳ תהלי׳ ס״ח, ז׳ תרג׳ לשה״ש ה׳, י״ד וקרוב לשרש צחה עיי״ע הבא

* צְחִי - צְחָא (מל״מ צָחָה פי׳ יבש בפנים והיינו צמא durstig sein) הרבה פעמים בתרג׳ להעתקת צמא עיי׳ הדוגמאות במתורגמן וכן בב״ר פצ״ח מפטפט צחי, ירוש׳ יומ׳ פ״ו דמ״ג ע״ד צחינא, שם: אבא צחיא אנא, ירוש׳ פסחי׳ רפ״י דל״ז: סחח וצחא. פסחי׳ קי״ב. ע״ז י״ב: צחינא מיא, שם: אי צחי וכו׳. אפעל אצחי תרג׳ ישעי׳ מ״ח, כ״א, השם: צחוונא תרג׳ דברי׳ ח׳, ט״ו; לישעי׳ ל״ה, ז׳; מ״א, י״ח; מ״ה, ג׳ ובתרג׳ כ״י לתהלי׳ ק״ז, ל״ב; לאיוב כ״ד, י״ט (עיי׳ עמת״ר ללעווי) ועוד צַחְיָא תרג׳ ירמי׳ מ״ח, י״ח; צַחוּתָא תרג׳ שמות י״ז, ג׳; לדברי׳ כ״ח, מ״ח וזולתו וכ״ה במ״ק ב׳. לישנא דצחותא עיי״ע שלח ה׳. ירוש׳ יומ׳ פ״ו דמ״ג ע״ד מאי עבדת צחיותך א״ל וכו׳.

צח (= צְחַצַח פלפל של צחח מל״מ פי׳ ענין זהר ובהירות das Blitzen, Blinken והושאל בדרז״ל לטיפה הזך שנסחט helle Tropfen) בר״ג דפ׳ חבית (שבת קמ״ד:) לפי שאי אפשר בלא ציחצוחי שמן. בפ׳ אין מעמידין בגמ׳ השיאו (ע״ז ל״ה סע״א) לפי שאי אפשר לה בלא צחצוחי חלב פי׳ לשון סחיטה המה. בויק״ר וכי ימוך (פל״ד) והשביע בצחצחות נפשך (ישעיה נ״ה, י״א) כשתהא נפשך מצוחצחת לצאת אני מיישבה. *[אחי״ה בנו״ג בריש פל״ד אף אתה בשעה שנפשך מצפצפת לצאת מתוך גופך אני משיבה לך וכו׳ אבל הפסוק לא הובא כל עיקר רק בסוף אותה הפרשה בדרוש אחר. והשם המופשט צחצוח פי׳ טיפה הזכה ומברקת וזהו צחצוחי שמן בתוספת׳ מקואו׳ רפ״א בכ״י אירפ׳ ובכ״י ב׳ הגי׳ צאצאי. נדה כ״ב. ב״ק כ״ה. צחצוחי זיבה ולנקבה ירו׳ יבמות ספי״ב די״ג. ב״ר ר״פ פ״א צחצוחית של רוק] —

[1]) ובתוספי׳ שבת ספ״ו (ז׳) המציצת (המוצצת) לאוזן (המצננת לאורז).

צח (= צִחְצַח מע' הקודם פי' ענין זהר ובהירות (klar machen, glätten, poliren בפי' יו"ט של ר"ה בגמ' שופר (ל"ג.) אבא שאול אומר מים ויין מותר כדי לצחצחו. בפ' השוכר את הפועלין (ב"מ פ"ד.) מאימתי גמר מלאכתן ר"ל אמר משיצחצחן במים. בס"ג דפ"ק בביצה (ט"ו.) מפני שצריך לצחצחו. בפ' המפלת בגמ' אם היה מרוקם (נדה כ"ה רע"ב) בודקין אותו בשמן שהשמן רך ומצחצחו (א"ב תרג' מרקו הרמחים (ירמיה מ"ו, ד') צחצחו מורנייתא ענין צח וזך). *[אחי"ה ועוד תרג' ישעי' כ"א, ה', ירו' נדה ספ"ב ד"ג. מצחצח . . . מצחצחין, שבת קמ"ה. העומד לצחצחו, ויק"ר פ"א מצוחצחת. והושאל לדברי צחות ב"ר פצ"ד יחצאל (בראשי' מ"ו, כ"ד) הן מצחצחין בשיניהם ומלעיגין בשפתותיהם, דב"ר רפ"א לשונו מתרפאה ומצחצחה מיד בדברי תורה. תרג' צחות (ישעי' ל"ב, ד') למללא בצחצחן. והשם המופשט ציחצוח ותרג' ברק (יחזק' כ"א, ל"ג; נחום ג', ג'). סוט' מ"ב, ציחצוח חרבות. מדרש שו"ט מזמור י"ח הביא מיני ציחצוחין של ברזל ואף הקב"ה הביא ברקים שהן מצוחצחין] —

צחן (= צַחֲנָה מל"מ ענין סרחון וכ"ה בל"ס צחנתא (Stinkendes וזרמת סוסים זרמתם (יחזק' כ"ג, כ') תרג' וצחנת סוסוותא צחנתהון. בפסקא דדברי ירמיהו (פסיקתי דר"כ צד קי"א.) אדם אוכל צחנה פי' סרחון מלשון (יואל ב', כ') ותעל צחנתו. *[אחי"ה וכ"ה בילק' איכה ר' תתקצ"ח. בפיוט מוסף יוה"כ הושאל צחן, וצחנה לרוע הלב וחטא והפעל ממנו צָחוּן] —

צחן (= צַחֲנָה נ"ל מל"ע صِحْنَاءٌ, صحناة דגים קטנים מחותכין (Fischlacke בפ' הנודר מן המבושל (נדרי' נ"א:) הנודר מן הצחנה אסור בטרית טרופה ומותר בציר ומוריים. בפ"י בתרומו' (מ"א) ר' יהודה מתיר בצחנה שאינו אלא ליטול את הזוהמא. פי' צחנה דגים קטנים כבושים ואם משים בצל של תרומה בתוכן משליך את הבצלים והדגים מותרין ובלבד שיהא בצל כצורתו ולא נתערב עם הדגים[1]). בס"ג דפ"ק בסוכה (י"ח.) האי צחנתא דכב נהרא שריא[2]). בס"ג דפ' אין מעמידין (ע"ז מ:) האי ארבא דצחנתא דאתאי לסיכרא[3]). ובסוף נגמר הדין (סנהדי' מ"ט.) אפי' מונינא וצחנתא (טעין) [טעים] ופרים להו. *[אחי"ה כ"ה רק בדפו"ו וכ"ה בשדפ"ע בע' מנוני. וכנ"ה בירוש' נדרי' פ"ו דל"ט ע"ד הוא זבין ליה צחנא, ועיי"ע טרת (ח"ד, ק':) ומ"ש. נדרי' נ"א: אמר הרי עלי ציחין מאי תיבעי ע"ש.] —

* צְחוֹק (מל"מ צחק (Gelächter, Spott ב"ר פנ"ג פי' צחק (בראשי' כ"א, ו') אין הלשון הזה של צחוק אלא ע"ז . . אלא שפיכות דמים וכו'.

צָחֹר (מל"מ וכן בל"ע פי' מבהיר מלובן blendend (weiss בר"ג דפ' אין עומדין (ברכות ל"א:) לא ארוך ולא גוץ לא אוכם ולא צחור[4]) פי' לבן כמו (יחזק' כ"ז, י"ח) צמר צחר.

צטם (= צְטָמָא מל"י הרשום' בע' אסטמא (ח"א, ק"ע) (Stahl שינה בעמוד השחר כאצטמא לפרזלא (ברכו' ס"ב.) פי' בע' אסטמא[5]).

* צְטְרָא (= סטרא (Seite בתרג' ירו' לבראשית ו', ט"ז; לשמות כ"ה, י"ב. י"ט; לבמדי' י"ג, י"ח וזולתו והוא כמו סטרא עיי"ע.

* צִיב, צִיבָא עיי"ע סב וע' צב.

* צִיד, צוּד, צַיָּד, צַיְּדָן עיי"ע צד.

* ציידתה (שם מקום) ירו' מגילה פ"א ד"ע.

* ציל, צילותא עיי"ע צל.

* צַיְמָנִית עיי"ע צם.

צִיּוּן (מל"מ ענינו מצבה על הקבר או על הדרכים ובדרז"ל ענין סימן הקברים ע"י סיד והפעל צִיֵּין (bezeichnen, kenntlich machen, ein Grab ברישׁ שקלים (פ"א מ"א) ומציינין על הקברות וברישׁ מ"ק (ב'.)[6]) פי' מלשון (יחזק' ל"ט' ט"ו) ובנה אצלו ציון. כרם רבעי מציינין אותו בקוזזות[7]) אדמה (מעשר שני פ"ה מ"א) עיי' בע' חרס. בפ"ק בברכות בסוף הלכה וחכ"א (ח'.) אוהב ה' שערי ציון (תהלי' פ"ז, ב') אוהב ה' שערים המצויינין בהלכה מכל בתי כנסיות ומדרשות. בר"ג דפ' כיצד מעברין (עירובין נ"ד סע"ב) הציבי לך ציונים

---

1) וכ"ה בר"ש בשם עצמו ובפי"מ להרמב"ם פי' צחנה לשון סרחה וא"כ מעי' הקודם לזה. 2) וכ"ה בע"ז ל"ט. ועיי"ע דבב וע' איתן. 3) כ"ה בכ"י ובדפ"ע לסכרא ובדפו"ו לסברא וצ"ל לסיכרא עיי"ע. 4) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג אלם. 5) וש"נ השינויים ע"ש. 6) ברוב כ"י ש"ס ובשאר מקומות אצל ד"ס למ"ק ושקלי' אי' על הקברות ובנו"ג את וכ"ה בכ"י ק"ט. 7) בדפו"ו בקוזזאות.

(ירמי׳ ל״א, כ״א) עשו ציונין לתורה מאי משמע דהאי ציון לישנא דסימנא הוא דכתיב (יחזק׳ הנ״ל) וראה עצם אדם ובנה אצלו ציון ר״א אמר מהכא ומודע לבינה תקרא (משלי ז׳, ד׳) וכו׳. בפסקא ויהי ביום כלות משה (פסיקת׳ דר״כ צד ח׳.) צב מצויינות צב מטוכסות פי׳ מצויירות. *[אחי״ה כ״ה נכון בכ״י ק״ט אבל בדפ״ע אי׳ מטוכסות פי׳ מצויירות וטעות המעתיקים הוא כי הפי׳ מצויירות שייך למצויינות ר״ל מצויירים ומצויינים בצבעונים ורש״ב בפסיק׳ דר״כ הנ״ל אות קמ״ב כיון לאמת והוא העיר ג״כ על ילק׳ נשא ר׳ תשי״ג בשם ספרי זוט׳ אין צב אלא מצויירת . . כצבעו של רקיע וא״כ דרש צב מן צבע ובמד״ר פי״ב אי׳ מצויירת ולי׳ מצויינת כל עיקר. בכלל עניין ציין כמו סימן בסיד ובפרט את הקברות עיי׳ ב״ב נ״ח. סנה׳ ע״א. שקלים ומ״ק הנ״ל ומ״ק ה׳ : ו׳: ירו׳ מ״ק פ״א ד״פ: ירו׳ מעשר שני רפ״ה דנ״ה ע״ד ירו׳ שקלי׳ פ״א דמ״ו. ירו׳ סוט׳ פ״ט דכ״ג ע״ג תוספת׳ מעש׳ שני פ״ה תוספת׳ שקלי׳ רפ״א תוספת׳ סוט׳ רפ״ט [1]) — ועוד פי׳ ציין ענין פרסום כי מי או מה שיש לו סימן מובהק הוא מפורסם. ומזה ברכו׳ ח׳. הנ״ל, שבת קמ״ה: ת״ח שבבבל מצויינין לפי שאינן בני תורה . . מצויינין לפי שאינן בני מקומן. בב״ר פפ״ה סנהדרין שהן מצויינין בפתיל. שמ״ר ס״פ נ״ב בנים המצויינין לי. איכ״ר פ׳ קראתי : תצייני במצות שהיו ישראל מצויינין בהן. והשם : צִיּוּן קברות מ״ק ה׳. ועיי׳ ירו׳ שקלי׳ הנ״ל ועוד כל״מ המצבה מ״ק ה׳ : אין מעמידין ציון במקום טומאה וכו׳ ועיי׳ שם ו׳. תוספת׳ שקלי׳ רפ״א שמ״ר ספנ״ב. ובתרג׳ (מ״ב כ״ג, י״ז; יחזק׳ ל״ט, ט״ו) צִיּוּנָא] —

* צִינוֹק (קרוב לל״מ צִינֹק אגודה במאסר ובל׳ רז״ל אגודה נצמדת מל״ע ضنك Festge- bundenes) ירו׳ מעשרו׳ פ״א דמ״ט. אוגדו צינוק גדול . . צינוק קטן, תוספת׳ מעשרו׳ רפ״א ירק שאוגדו . . לעשותו צינוק לשוק. ובתרג׳ ירמי׳ כ״ט, כ״ו צינוקא והוא צִינֹק של מקרא.

צייץ (נ״ל מהשם ערבי ضوضا צהלה בקול zu- jauchzen) כס דחרשין ולא כס דפשורין וכו׳ אבל צייץ [2]) (חולי׳ פ״ד: ב״מ כ״ט סע״ב) עיי׳ בע׳ חרש [3]). בריש פסקא דדברי ירמיהו (פסיקת׳ דר״כ צד ק״י :) צהלי קולך (ישעי׳ י׳, ל׳) צייצי בקליך [4]). בב״ר פס״ו (ס״ה) אם מצאתם שם תינוקות מציצין בקולם. ס״א מצפצפין בקולם [5]). בפ׳ יוצא דופן בגמ׳ כל הנשים מטמאות (נדה מ״ב:) שמעתיה דצייץ [6]) בין השמשות. *[אחי״ה נ״ל מל״ע הנ״ל וכן בל״ס צוץ, צוצי פי׳ מצפצף lallen, pipen) קהל״ר פ׳ וסגרו כד שמע ציפרין מצוייצן וכו׳ וריש קהל״ר צפור מְצוֹיֵיץ ויודע על מה מצוייץ. ועוד עיי״ע מצוי ומ״ש. תוספת׳ שבת ספ״ו המציצת לאוזן עיי״ע צוח. — והשם ציצי בל״ס צוציא (Pipen) מנחו׳ מ״ב. ברכו׳ מ״ב. מאי ציצי שמענא וכו׳] —

* צִיץ, צִיצִית עיי״ע צִץ.

* ציצותי (?) ירו׳ יבמו׳ פט״ז דט״ו רע״ד מעשה בשנים שירדו . . . לירדן בציצותי וה׳ לעווי פי׳ כמו בעתותי ערב.

* ציקין, ציר, צייר, ציריא, צית עיי״ע צר וצת.

* צַיְיתָנִית (כל״ס צָיוּתָא פי׳ ההאזנה וממנו התואר ציתנית Aufhorcherin) ב״ר פי״ח שלא תהא צייתנית והרי היא צייתנית ושם פמ״ה צייתָנִיּוֹת ובדב״ר פ״ו צוותנית, צוותניות.

צַיְיתוּר (מל״י σαθρός hinfällig, gebrechlich) במגילת איכה היו צריה לראש: א״ל אספסיאנוס מן קומי הדין צייתורא את קיים על ריגלך — (א״ב בנוסחאו׳ כתוב צותרא פי׳ בל״י חסר כל). *[אחי״ה ובמעריך פי׳ צותרא יבש ובאמת כ״ה נכון פי׳ יבש מפני הזקנה ורעוץ ונשבר וע׳ הזקני׳ העתיקו כן רעץ (שופטי׳ י׳, ח׳) σαθρόω והתואר σαθρός כן העתיקו רקבון באיוב מ״א, י״ח. ובנו״ג הדין סבא צותרא] —

צל (= צִיל, צוּל כמו צָלַל בל״ע صلّ ובל״ס צלל läutern, reinigen, צִילָא = צָלוּל klar) בר״ג דפ׳ במה מדליקין (שבת כ״ג.) הוה מהדר מר

---

[1]) ויק״ר פ״ו המצויינין ט״ס עיי״ע צייץ. [2]) כ״ה בכ״י ק״ט ובדפ״ר וכ״ה בחולי׳ אבל בדפו״ו ציוץ וצ״ל צויץ וכ״ה בב״מ ובכ״י ש״ס ציות וט״ס הוא ופי׳ צייץ רותח שהוציא המים הרותחין קול aufwallen. [3]) בח״ג תק״ה אבל שם לא פי׳ צייץ רק מאמר הבא אחריו בש״ס והפי׳ הוא עפ״י פי׳ ר״ח ע״ש וכ״ה בפי׳ ר״ח בב״מ בש״ס ווילנא. [4]) בנו״ג בט״ס שישי וצ״ל צייצי וכ״ה בילק׳ ישעי׳ ר׳ רפ״ד ועיי׳ מ״כ בראש בפתיחת איכ״ר סי׳ א׳. [5]) וכ״ה לפנינו ובהיפך בויק״ר פ״ו מפורש המצפצפים (ישעי׳ ח׳, י״ט) המציינין וצ״ל המצייצין. [6]) בנו״ג דצויץ.

אמישחא דזיתא אמר האי ציל נהוריה טפי [1]. בס"ג דפ' במה אשה (שם ס"ו:) כי היכי דציל [2] האי מישחא ליציל חמריה דפלניא בר פלניתא [3]. בפ' ח' שרצים בגמ' הילמי (שם ק"ט.) אמר זעירי נותן אדם יין צלול ומים צלול לתוך המשמרת בשבת וכו'. בערבי פסחי' בגמ' ואפי' עני (פסחי' ק"י:) עד י"ו הוה ציל [4] (לאהדורי) [צריך לומר לאזדהורי] [5]. בפ' המפקיד בגמ' אם היה שמן (ב"מ מ"י:) בבעל הבית עסיקינן דניחא ליה בצילא. בפ' אין מעמידין בגמ' מתרפאין (ע"ז כ"ח:) הנהו מיא דצילי מיניה [6]. בפ' רא"א תולין (שבת קל"ט:) נותנין מים ע"ג שמרים בשביל שיצלו. בר"ג דפ' חרש שנשא (יבמות קי"ג.) דעתא צילתא הוא — (א"כ פי' זך ודבר שאינו עכור). *[אחי"ה וכנ"ה בעירו' ס"ד. לא צילאי דעתאי. שבת ע"ה. כי היכי דליציל ציבעיה עיי"ע צלח א' וגי' רבינו. וכן ענין צלל ירו' תרומו' ספ"ה דמ"ג ע"ד לוג יין צלול ב"ר ספ"פ צלולה היתה החבית. ושם: וצללנו אותה, ירוש' כתובות פ"א דכ"ה: חוזרת וצוללת, ירו' נדה ספ"ב ד"נ: יצללו ולא יעכרו, תוספת' נדה ספ"ג צללו לא יחזור ויעכרם שניים. שבת ק"ט. יין צלול ומים צלולין תר"י א' לבראשית א', כ"א מיא צלילתא. תר"י א' לשמות ז', כ"ד ולא אשכחו צלילין. חולי' כ"ה: צילי הפכו עכירי. ועוד ענינו כמו נקי ירוש' שביעי' ספ"ט דל"ט. רגלא צלילא. בפסיקת' רבה פי"ח מפורש צליל (שופטים ז', י"ג) על שצליל עליהם אותו הדור מן הצדיקים. והשם צִילוּתָא (Klarheit) מגילה כ"ח: שמעתא בעיא צילותא עירו' ס"ה. עיי"ע אסתנא. — בכורו' כ"א: רעותא דצלתא עיי"ע צל ו' ומ"ש] —

צל (= צָלָה, צלי מל"מ וכן בל"ע صلى פי' טוית בשר (braten) בס"ג דפ' כל שעה (פסחי' מ"א.) איכא בינייהו צלי קדר. בפ"ק דמגילה בגמ' קראו את המגלה (ז':) בשולא בתרא [7] קרו ליה צלי קדר [8]) פי' שצלאו בקדירה בלא מים ובלא שום משקה. *[אחי"ה צָלִי הוא השם כל"מ זבחי' נ"ו: והלאה אינו נאכל אלא צלי. ירו' פסחי' רפ"ז דל"ד. צלי אש ולא צלי שפוד לא צלי קדרה לא צלי אסכלא לא צלי מתכת ולא כל צלי כל דבר. והפעל שם חתך ממנו בשר וצלייו בו. ושם רע"ב היבהבו וצלייו מותר. שם פ"ה דל"א ע"ד אתה צולה, ע"ז כ"ט. ביצה צלוייה, ירו' נזיר פ"ט דנ"ז ע"ד נוניא צלייא. נפעל נִצְלֶה ירוש' פסחים רפ"ז דל"ד. נצלה מקצתו .. נצלה כולו .. נצלה לחצי שעה .. נצלה לשעה והשם המופשט צְלִיָּה ירוש' פסחים דל"ג: פסחי' ס"ה: צלייתו] —

צל (מל"מ ענינו אופל Schatten והפעל צַל = צלל Schatten werfen) בס"ג דפ' ואלו עוברין (פסחי' ג'.) מאי על מצילות הסוס (זכריה י"ד, כ') עד שעה שהסוס רץ ומֵיצַל פי' „עד חצי היום שעושה הסוס צל לעצמו מתחתיו" [9]). בילמדנו ריש כי תשא (סי' ה') ישוב הצל [אחורנית] עשר מעלות (מ"ב כ', י') [10]) (מרודך) [ממרודך] [11]) בלאדן היה למוד לאכול בג' שעות וישן עד ט' כיון שחזר גלגל חמה בימי חזקיהו עמד ומצא שחרית וכו'. *[אחי"ה וכנ"ה בפסחי' קי"ד. אכול בְּצֵל ושב בְּצֵל וכו', ע"ז מ"ח: ירו' ע"ז פ"ג דמ"ג: צל צילה וכו' ע"ש ב"ר ר"פ צ"ו ריש קהל"ר תנחומ' ריש ויחי כצילו של כותל .. כצילה של אילן .. כצילו של עוף וכו' הקבוץ בלא"ר ירו' מ"ק רפ"א ד"פ. צִילַיָּא ולרוב אי' בלא"ר טללא עיי"ע טל] —

צל (= צְלָא, צְלִי בל"ע صلى ובל"ס צלא ענין נטיה neigen, beugen והושאל בפעל צַלִּי מתפלל zum Gebete sich niederwerfen) בפ' אין (מעמידין) [צ"ל עומדין] בגמ' העובר (ברכו' ל"ד:) ובפ' הקורא את המגילה בגמ' [סמוך] יום טוב [12]) (כ"ב:) חזינא להו לאביי ורבא כי נפלו על אפייהו דמצלי אצלויי. „פי' לא היו טחין פניהם בהדיא בקרקע אלא מטין על הצד" — (א"ב תרג' לא תטה משפט (שמות כ"ג, ו') לא תצלי דינא). *[אחי"ה ופי' רבינו הובא באו"ז הלכ' תפלה סי' צ"ג בשם ר"ח ושם הגי' לא היו שחין פניהם וכו' וזה עיקר כי הוראה ראשונה פי' שחה ונטה תרג' ויט (תהלי' מ', ב') וצלא, תרג' כנטותו (שם ק"ט, כ"ג) בצליותיה ועוד הרבה בתרג' ובאתפעל אצטְלִי (תרג' ישעי' מ', כ'; מ"א, ז'). אפעל אצלי אודנא תרג' (תהלי' י', י"ז; ל"א, ג' וזולתו) כתובות

---

[1]) וכ"ה בכ"י ש"ס האי ציל ובדפ"ר האי צייל וצ"ל האי ציל כגי' כ"י ק"ט ובדפ"ע אחרי' האי דציל ובנו"ג צליל. [2]) בכ"י ש"ס א"פ צלילא. [3]) בכ"י ש"ס בר פלניא. [4]) בנו"ג צייל ובכ"י ש"ס ב' ציל. [5]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג ואיזדהר בנפשיה. [6]) וכ"ה בפי' ר"ח וכ"ה באה"ת דציילי מיניה ובנו"ג דנפקי מיניה. [7]) בנו"ג בישולא בתרייתא. [8]) כ"ה בכ"י ובדפו"ו. [9]) הועתק מפי' ר"ח. [10]) בתנחומ' שם לי' הפסוק [11]) בפסוק אי' בראדך ועוד מראדך. [12]) כ"ה בכ"י ובדפו"ו.

ק״ה. לאצלויי דינא וכן מצלי אצלויי הנ״ל ענין שחיה והשתחויה לתפלה וברוב בפַּעל צַלִּי דניאל ו׳, י״א; עזר׳ ו׳, י׳ ברכו׳ ל״ד סע״ב שבת י׳. ר״ה ט״ז. ל״ה. עירובי׳ ס״ה. ב״ב י׳. נדרי׳ מ״ט: ירו׳ ברכו׳ פ״ד ד״ז ע״ג. ירוש׳ תענית פ״ד דס״ד ע״ג ירו׳ סנהד׳ פ״ז דכ״ה ע״ד ב״ר פל״ב פפ״א. והשם צְלוּ תעני׳ י״ב. ירו׳ מגיל׳ פ״א דע״א ע״ג ירוש׳ סנהד׳ פ״י דכ״ט ע״ג ויק״ר פט״ז תרג׳ בראשית י״ח, כ״ב תר״י א׳ לשמות י״ז, י״א. י״ב ועוד זולתו ובל״ס צלוּתָא וכ״ה ברכו׳ כ״ג: כ״ו. תעני׳ כ״ד: מגילה ט״ז. יומ׳ כ״ז: פסחי׳ קי״ז: ע״ז ד׳: סנהד׳ צ״ה. והקבוץ ב״ר פכ״ו תרתיהון צלְוָנָן בל״ס צַלְוָתָא, תרג׳ תהלי׳ ע״ב, כ׳ צְלוֹתַיָּא] —

צל (= צַלְיָינִית תואר נקבה מע׳ הקודם (betend בס״ג דפ׳ היה נוטל (סוטי כ״ב.) בתולה צלינית[1] פי׳ מראה עודה קטנה שמתמדת יומם ולילה להתפלל[2]) — (א״ב תרג׳ תפלה צלותא ובדניאל (ו׳, י״א) ומצלא ומודא). *[אחי״ה וכ״ה במתורגמן ע״ש הדוגמאות] —

צל (= צלל מל״מ פי׳ טבע (hinuntersinken בזבחי׳ בר״ג דפ׳ פרת חטאת (קי״ג:) ובפ׳ אלו קשרים בגמ׳ מקפלין (שבת קי״ג:) ובירוש׳ ר״פ תפלת השחר (פ״ד ד״ז סע״ב)[3] למה נקרא שמו צולה (ישעיה מ״ד, כ״ז) [אמר ריש לקיש] שכל מתי עולם נצטללו שם ור׳ יוחנן אמר למה נקרא שמה שנער שכל מתי עולם ננערו לשם[4]). בפ׳ החובל בגמ׳ א״ר עקיבא (ב״ק צ״א סע״א) צללת במים אדירים והעלית חרס בידך. צללו כעופרת (שמות ט״ו, י׳).

* צל (= צַלְתָּא נ״ל מל״ע صلّة ענין סרחה ועוד חתיכת בשר מעופש stinkend, stinkendes (Fleisch בכורות כ״א: היכי דמי טינוף אמר רבא כדאמרי רעותא דצלתא אצר חיותא ופירש״י אצר חיותא נעצר רחמה ונימוק העובר ובכ״י רגמ״ה לבכו׳ (בקובץ כ״י אנגייליקי׳ דף פ״ו.) גרס אצר חיותא ופי׳ כשחיה עוצרת רחמה ומוציאה טינוף ע״כ וקשה קצת שלא פירשו רעותא דצלתא וכן לי׳ בספר מזבח כפרה ושם הגי׳ עצר חיותא כשהיא עוצרת רחמה היא מוציאה טינוף. ונ״ל רעותא היא כמו רעיתא = טינוף וצלתא מל״ע סרחה או חתיכת בשר סרוח והביא רבא משל ההמון להורות מה הוא טינוף. ועוד הדבר צריך לימוד.

צל (צליין?) ירוש׳ דישבת פ׳ כלל גדול (פ״ז ד״י:) אהן צלין צמוקין פי׳ המפרש מין תאנים *[אחי״ה בנו״ג ההן דשטח צליין צמוקין ובירוש׳ פיאה פ״ז ד״כ: ר׳ חנינא הוה מזבן דבש דדבוריין והוה ליה דבש דצליין, ושם הוון ידעין דדובשא דיהבית לכון דצליין ינון] —

צַלָּא (מל״ע صلّة עור (Haut, Fell בפ׳ הנודר מן הירק בגמ׳ הנודר מן המטה (נדרי׳ נ״ו.) מאי דרגש ערסא דגדא. רב תחליפא בר מערבא שמיה דהוה שכיח בשוקא דצלעי [ואמר לי] מאי דרגש ערסא דצלא (שם:). פי׳ צלא הוא עור נטוי וקשור בחבלים על המלבנות ומסורגות מלבנות המטה בחבלים הללו והעור בתוכם וכיון שמעמידין אותה ישנין על גבי העור. בריש[5]) פרק השותפין (ב״ב ה׳.) ארבעי לצלא וארבעי לצללא. פי׳ משל משל לו רב ספרא לרבינא מה אתה מקפיד על רוניא ליטול ממנו השדה להרבות לך נכסים צלא הוא הפועל שעושה שכירות ועומד בשרב ושמש ואוכל ארבע ככרות ובעל הבית שישן בצל ואינו עומד בשרב ובשמש אינו אוכל אלא ד׳ ככרות הילכך דייך במה שיש לך ועזוב השדה זה לרוניא[6]) פ״א „כי היכי דצריכי לאושכף עשיר שהוא צלא ד׳ ככרות למזונותיו ואנשי ביתו כך צריכין ד׳ לצללא לאושכף עני משל אמר לו כלו׳ מעשה זה דבר מיצרא אינו אלא משום ועשית הישר והטוב וכיון דזה רוניא עני הוא אעפ״כ אינו אלא משום ועשית הישר והטוב[7]) אעפ״כ אינו יכול לחיות בלא שדה שאם לא יקח עכשיו שדה זו יפסיד מעותיו ואין לו במה להתפרנס משום הכי לא יכלת לסלוקי דאין לך ועשית הישר

---

1) כ״ה נכון בכ״י ק״ט וצ״ל צליינית כדאי׳ בש״ס ובדפ״ע ציילנית, צילונית. 2) ועיי׳ ברכו׳ כ״ו. כולי יומא מצלי ואזל. 3) כ״ה נכון בכ״י ו״ו ול״ד וה״ב ובדפ״ע אי׳ ובריש וצ״ל ובירושי׳ והפלשב״ע יגע למצא המקור בבבלי ברכות אבל הוא בירושי׳ הנ״ל. 4) וכגי׳ רבינו אי׳ בזבחי׳ אר״ל למה נקרא שמה מצולה שכל מתי מבול נצטללו (כגי׳ הכ״י ש״ס ובדפ׳ נצתללו) שם ור׳ יוחנן אמר למה נקרא שמה שנער וכו׳ ובשבת בכ״י ש״ס כגי׳ רבינו שכל מתי עולם וכ״ה בכ״י ילקי׳ ובש״ס בד״ש (ד״ס שבת) ובשבת היפך הוא הסדר תחלה ר״ל למה נקרא שמה שנער וכו׳ ובירו׳ ברכו׳ תחלה א״ר יוחנן למה נקרא שמה צולה וכ״ה בקהל״ר פ׳ וישב וכן בילקי׳ ישעיה מ״ד ר׳ שב״ג ע״ש ואיכ״ר פתיחתא סי׳ כ״ג אבל בב״ר פל״ז רק אר״ל שנער וכו׳. 5) כ״ה נכון בכ״י ובדפ״ר. 6) בגוף הענין תמצא כזה בפי׳ ן׳ מיגאש ועיי׳ שט״מ לב״ב. 7) כ״ה בכ״י ק״ט וליי׳ בדפ״ע וליי׳ בכ״י רגמ״ה.

והטוב גדול מזה דתשביק ליה למזבן״. *[אחי״ה ע״כ הועתק מפי׳ רנמ״ה כ״י לב״ב אשר ת״י ונדפס בש״ס ווילנא מאיתו הכ״י. וישנן פירושים שונין עיי׳ ברש״י ובתוספות. ונ״ל מל״ע הנ״ל והתואר צַלָּאָה = צַלָּעָא הקבוץ צַלָּעֵי (נדריי הנ״ל), והיחיד צַלְּלָא מעבד עורות Gerber] —

צְלַב (= מל״ע صلب ובל״ס צלב פי׳ תלה auf-hängen) תרג׳ תלוי (צלוב). *[אחי״ה בדפ״ר ובכ״י לי׳ מלת צלוב כדאי׳ בשדפ״ע ובאמת תלוי (דבריי כ״א, כ״ג) תרג׳ אצטליב והוא אתפעיל וכדאיי בתרג׳ אסתר ב׳, כ״ג, ותרג׳ שני שם ז׳, י׳; ט׳, י״ג ובינוני פעיל צָלוּב תר״י א׳ לדברי׳ כ״א, א׳ הקבוץ צלובין תר״י ב׳ לבמד׳ כ״ה, ד׳ וכן בדרז״ל יבמות פט״ז, מ״ג ראוהו מגוייד וצָלוּב ע ל הצְ ל ו ב[1]) שם בגמ׳ ק״כ: אין מעידין על הצלוב, ירו׳ גיטי׳ רפ״ז דמ״ח ע״ג הרי שהיה צלוב או מגוייד עיי׳ תוספת׳ גיטין רפ״ז (ה׳), תוספת׳ אהלות פ״ד צלוב שדמו שותת וכו׳, ב״ר פ״ל צולב את צולביו. אסת״ר פ׳ והשתיה את מרומם לזה וצולב לזה, קהל״ר פ׳ ומוצא בכיר לצלובים[2]), ירו׳ חגיג׳ פ״ב דע״ח. אזלין וצלבונון, נ פ ע ל תוספת׳ יבמו׳ פי״ד ניצלב. שמ״ר פ״כ הנצלבין צולבין את צולביהן, ריש אסת״ר יוצא להִצָּלֵב ושם פ׳ ותמאן כשנצלב המן, שם פ׳ אחר הדברים: סופו של אותו האיש ליִצָּלֵב. א ת פ ע ל, אסת״ר פ׳ ותמאן מצטלב, קהל״ר פ׳ ומוצא אצטלב ב״ר ס״פ ס״ה למצטבלה, והשם צְלוּב והוא חעץ שתולין בו שבת פ״ו מ״י מסמר מן הצלוב וני׳ הירו׳ ורבינו עיי״ע מסמר, ב״ר פנ״ו טעון צלובו בכתפו, פסיקת׳ רבתי פל״א טוען את הצלוב שלו. ובל״ס צְלִיבָא ירוש׳ סנהד׳ פ״ו דכ״ג ע״ג אייתי לצליבא, העץ (דבריי כ״א, כ״ג) תרג׳ צליבא, העצים (הושע י׳, כ״ו) צליבין, והשם המופשט ב״ר פ״ל מתוקן לצליבה, אסת״ר פ׳ אחר הדברי׳ צליבָתָן ובתרג׳ רות א׳, י״ז; איכ׳ ה׳, י״ג צליבתא] —

צְלָבְחָא (מל״ע صلنباح Aal) בס״ג דפ׳ אין מעמידין (ע״ז מ׳ רע״ב) כך סימני עוברי דגים מאי ניהו צלבחא פי׳ שהוא דג טמא וכך קורין אותו בל׳ ישמעאל והוא דג ארוך עגול דמות נחש וכשבא אדם לתופשו מחליק בידו נופל ואין לו תפיסה עד שיעפררו בחול ונקרא בלעז אנגויל״א (א״ב בנוסחאות כתוב דהוה דמי לצלופחא). *[אחי״ה ר״ב כיון לע״ז ל״ט. אבל מלבד שזה צלופחא דג טהור הוא קשה כי רבינו היה מציין כך סימני עוברי דגים וא״כ כיון לדף מ׳ רע״ב ובנו״ג משכחת לה בשילפוחא ובפי׳ ר״ח גרס לה שם: סלפיתא ופי׳ מין דג שמו בל׳ יון (אל) סלפה א״ל כזה מהו א״ל טמא ע״כ ותיבת אל יש למחוק והוא בל״י σάλπη מין דג ים. ודע כי בדפ״ר ובכ״י ק״ט וה״ב לי׳ מן וכך קורין עד גמירא אבל בכ״י ו״ו וב״ר אי׳ כבדפ״ע מן פיז׳ והלאה וממה שלעזו רבינו מוכח שהוא הוציא מלין הללו והוא בלאי״ט ורו׳ anguilla וכן לועזו רש״י צלופחא בע״ז ל״ט. ובכ״י ש״ס מינכען הגי׳ צלונחא ונ״ל שצ״ל צלונבחא וכ״ה באמת בל״ע הנ״ל שנקרא בלא״ש Aal (בעה״ק איל״א) ומדמיונו לנחש נקרא בל״ר ואי״ט anguilla וכן בל״פ ماهى مار דג נחש ובה״ג (הלכות דגים צד קל״א רע״ג) גרס ג״כ (בע״ז ל״ט.) צלובחא ובדף מ׳ חופאישי עיי״ע חפושית ב׳, בח״ג תס״ז ומ״ש] —

צַלְהֵב (נרדף עם שלהבת של מקרא שפעל מן להב brennen, erglühen machen) שער צהב (ויק׳ י״ג, ל״ב) תר״י (א׳) שיער מצלהב, ויבער ביעקב כאש להבה (איכה ב׳, ג׳) תרג׳ ואדליק ביעקב כאישתא דמצלהבא[3]). וכלהבה תלהט הרים (תהלי׳ פ״ג, ט״ו) תרג׳ והיך שלהוביתא דמצלהבא. כעין נחשת קלל (יחזק׳ א׳, ז׳) תרג׳ כעין נחש מצלהב. כ י ל ק ס מ ר (ירמי׳ נ״א, כ״ז) תרג׳ כ ז ח ל א ד מ צ ל ה ב. *[אחי״ה כ״ה בכ״י ק״ט ודפו״ו, ובדפ״א כל הערך נסמן בקו עגול סימן הוספת ר״ב וטעות הוא כי רבינו היה כתבו, וכנ״ה בבינוני הָפעל במכילת׳ בשלח פרש׳ ב׳ בכל יום היה מצוּלהב כזהב וכו׳, והשם צלהובא תרג׳ ולהב (נחום ג׳, ג׳)] —

* צְלוֹ, צְלוֹתָא מל״ע וסו׳ صلوة, צְלוֹתָא פי׳ תפלה) עיי״ע צל ה׳, ו׳.

צְלַח (מל״מ ענינו תועלת gelingen, nützlich sein) בגמ׳ דפ׳ כלל גדול בשבת (ע״ה סע״א) כי היכי דליצלח[4]) צבעיה פי׳ לא ניחא ליה דתיפוק נשמה דכל כמה דאית ביה נשמה טפי מצליח צבעיה שצבעו מתעלה יפה ויהא צבעו יפה ובריא כמו (יהושע א׳, ח׳) כי אז תצליח. *[אחי״ה

---

[1]) כדאי׳ במשני׳ דירו׳ ובבבלי לי׳. [2]) בקצת דפ׳ לצלואים. [3]) בנו״ג דמשלהבא וגי׳ רבינו נכונה עיי׳ תרג׳ ירו׳ א׳ שמות י״ט, י״ח; כ״ח, ל״ה; לויק׳ ט״ז, א׳. [4]) בנו״ג דליצלי עיי״ע צבע וגי׳ ר״ח כגי׳ רבינו.

ובמובן ביאת הטוב אל האדם בלי יגיעה כל"מ בברכו' מ"ו. ויצלח מאוד בכל נכסיו ויהיו נכסיו ונכסינו מוּצְלָחִים וקרובים לעיר, בהפעיל ואפעל ברכו' ס"ד. עלה והצליח וכ"ה מ"ק כ"ט. שבת ס"ג. הקב"ה מצליח להם, עירו' מ"ה. אי מְצַלַח אי לא מצלח, ע"ז י"ט: נכסיו מצליחין לו, ב"ב ג': כל עבדא דמריד השתא מצלח, ירושלמי סנהד' פ"ו דכ"ג ע"ג ולא מצלח מה דו עבד'. ירוש' יומא פ"ד דמ"א ע"ג במצליח בגורל, ירו' ר"ה ספ"ג דנ"ט. המלכות הרשעה הזאת גוזרת ומצלחת. ב"ר רפי"ג מרי תצליח ארעא וכו' והרבה בתרג' עיי' לבראשי' כ"ד, כ"א. מ', נ"ו; לדברי' כ"ח, כ"ט; כ"ט, ח' וזולתו] [1] —

צְלַח (פי' בל"ס כמו בל"מ בקע spalten; צְלָחְתָּא בל"ס כאב בחצי הראש) בס"ג דפ' א"ר עקיב' (שבת צ'.) עטרן כל שהוא למאי חזי לצלחתא [2]. בריש רפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ח:) לצלחתא [3] ליתי תרנגולא ברא ובו' פי' צערא דנקיט בחד גיסא דרישיה ושמו בל"ע צלחתא [4]. פ"א מי שיש לו כאב באמצע ראשו כמו (בראשי' כ"ב, ג') ויבקע עצי עולה תרג' וצלח. בס"ג דפ' מפנין (שבת קכ"ט.) שמואל צלחו ליה תכתקא [5] דשגא. בפ' השוכר את האומנין בגמ' והבריקה (ב"מ ע"ט.) נצלחיה לציביה ונזבניה [6]. *[אחי"ה וכנ"ה בב"ק קי"ג: זבין דיקלא . . . לצלחא, שבת קכ"ט. ר' יהודה צלחו ליה וכו' עיי"ע (יינום) [יינום] ועוד עיי"ע שרשף ושם קי"ט. מצלחי ציבי פי' בקעו עץ וכן בתרג' דה"י א' ב'. נ"ד וצלחין קיסיא והשם צלחא (= בל"ס צליחא) תרג' לגזרים (תהלי' קל"ו, י"ג) לצילוחין ובכ"י לְצַלְחִין] —

צְלֹחִית (בל"מ צֵלָחָה, צַלַּחַת, צְלֹחִית ובל' סורי' צלוחיתא, צליחא פי' צנצנת וקערה flache Schale, Schüssel) בסוף ע"ז (ע"ב.) נטל משפך ומדד לתוך צלוחיתו. בפ' במה אשה (שבת ס"ב.) צלוחית של פלייטון, צנצנת (שמות ט"ז, ל"ג) תרג' צלוחיתא. *[אחי"ה וכן תרג' הצלחת (מ"ב ב', כ'; כ"א י"ג) וכן צפחת (מ"א י"ז, ו'; י"ט, י"ב) ובענין צלוחית של פלייטון, פולייטון (כלי' פ"ל מ"ד שבת ק"ח.) עיי"ע פלייטון, מכילתי בשלח מסכת' ויסע פ' ה' צלוחית המן צלוחית של מי נדה וצלוחית של שמן המשחה ובכינוי צלוחיתו תוספת' ב"ק פ"ב והקבוץ צלוחיות ע"ז ע"ה: ירו' ביצה רפ"ד דס"ב: ירוש' נזיר פ"ו דנ"ה: שהש"ר פ' צאנה ובלא"ר צלוחְיָין ירו' שביעי' פ"ט דל"ט. וירוש' חגיג' פ"ב דע"ז:] —

* צלי, צליינית, צלל עיי"ע צל.

צְלוֹלִיבָא [7] (בל"ס צלוליבא, צלולבא der Baum Ricinus) [8] בריש במה מדליקין (שבת כ"א.) ולצלוליבא דמי פי' בתשובות אילן סרק יש במקומינו ועושה גרעינין ועושין מהן שמן ומין סממנין וכל מי שיש בו צנה הרבה שותה משמנו ושמו בל' ערבי אלכרוע ושמנו קורין דהן כרוע. *[אחי"ה והוא خروع ושמנו: دهن الخروع (עיי"ע אכרוע במו"ע) [9] וע' קק א'. וכפי' רבינו אי' כפי' רד"ק ביונה ד', ו' ורד"ק ראה את הערוך ומשתמש בו (עיי' מבוא XXVIII) ואולי ראה זה הפי' בתשובות הגאונים כי ז"ל ופי' צלוליבא מצאתי בתשובת הגאונים אילן סרק וכו' עש"ה] —

* צללפונית, צלפוני עיי"ע הצללפוני, בח"ג, רל"ה.

צַלֵּם (בל"ס פי' עשה ציורים bemalen מהשם צֶלֶם, צְלֵם, צַלְמָא Bild) בס"ג דפ' הזהב (ב"מ ס':) רבה [10] שרא לצלומי גירי פי' לצייר החצים למידק צרדי [11] פי' לחבט ולמעך במקלות בגדים שחוטן עבה כדי להראות דק ולצלומי דיקולי [12] פי' לצייורי סלי נסרים דערבה ובעתיקי אסיר דמתחזי כחדתי, בילמדנו ואתה תצוה (תנחו' תצוה סי' י"א) כבוד חכמים ינחלו (משלי ג', ל"ה) זה דוד ושלמה שבנו בית המקדש וכסילים מרים קלון אלו אוה"א שהחריבוהו והקב"ה עושה להם קלון ראה מה כתיב (תהלי' ע"ג, כ') ה' בעיר צלמם תבזה ולמה בעיר המשל אומר מקום שהליסטס מקפח שם הוא

---

1) בפיוט מוסף ליוה"כ צלת ובא פי' הצליח לבא פסיעה אחר פסיעה. 2) בנו"ג לצילחתא ובכ"י ש"ס לצליחתא. 3) בנו"ג לצליחתא. 4) איננו ל"ע כי אם ל"ס. 5) בדפו"ו בט"ס תכקתא אבל לנכון בעי' שגא ובעי' תכתק. 6) כ"ה נכון בדפ"ר ואמ' ובדפו"ו בט"ס ונבניה ובנו"ג ונשקליה ובכ"י ש"ס ליי. 7) כ"ה בכ"י ק"ט וכבאמצע הערך אבל בשאר כ"י ודפ"ע צלליבא. 8) עיי' מ"ש ה' לעף בספרו פפלנ"צ 354 בשם בר בלול הסורי. 9) ושם צ"ל خروع ולא جروع בנדפס בטעות. 10) בכ"י ק"ט וה"ב רבא ובכ"י ש"ס ר' אבא עיי' ד"ס ב"מ צד פ"ה: 11) וכ"ה בדפ"ר ועיי"ע צרד ובדפו"ו צדדי ובכ"י ק"ט צררי וכ"ה בכ"י ש"ס ר' אי ובי (ד"ס שם). 12) ובכ"י ש"ס דיקלי ולפנינו הפוך הסדר עש"ה.

נתלה[1]. *[אחי"ה פי' צלם כל"מ דוגמת עצם וקרוב לענין דמות ב"ר פ"ח בצלם ובדמות עיי' שם פי"ד אבות פ"ג מי"ד. תנחומ' משפטים צלמו של הקב"ה. ועוד ענינו פסל איכ"ר פ' טומאתה צלם הלול. תעני' כ"ה רע"ב הועמד צלם בהיכל רות רבה פ' ויאמר לה בעז: אדם שהעמיד צלם בהיכל אתה מקבלו בתשובה, שמ"ר ר"פ כ"ד צלמו של מיכה. שו"ט מזמור כ"ה על כל בורגן צלם וכו', ובלא"ר צְלֵם דניאל ב', ל"א; ג' א'. ט"ו. י"ט רות רבה פ' ויאמר לה בעז צלם פלן, וכ"ה איכ"ר פ' טומאתה, ירוש' ברכו' פ"ב ד"ד: ירו' שקלי' ספ"ב דמ"ז. צילמא. הקבוץ צלמֵי כתובו' פ"ו, ב"ק כ"ג: צלמַיָּא ירו' ע"ז פ"ד דמ"ג ע"ד ושם פ"ה דמ"ד ע"ד. צִילְמָנָא תרג' פסל (שופטי' י"ח, י"ז) הקבוץ צילמַנַיָּא תרג' התרפים (בראשי' ל"א, י"ט) מ"ק כ"ה: עיי"ע שע א' וע' מהצל. — צלמא כמו צונמא ירו' כלאים רפ"ז ד"ל ע"ד פי' אדמה קשה כסלע הפכה רכיכה] —

צַלְמָוֶת (מל"מ פי' צֵל מות וענינו חשך אפילה dichte Finsterniss) בילמדנו בסוף כי תשא (סי' ל"ג) כל ימות החול הרשעים נידונין ובשבת אינן נדונין[2] וכשהסדרים שולמים מלאך ששמו דומה הממונה על הנשמות בא ונוטל נשמתן הה"ד (איוב י', כ"ב) ארץ עיפתה כמו אופל צלמות ולא סדרים מהו צלמות צאו למות שכבר שלמו סדרים. *[אחי"ה ובמכילת' בשלח ויסע פרש' א' נדרש צֵל ועמו מָוֶת — ובענין דומה עיי"ע בח"ג פ"א] —

צַלְמִין (אולי הוא צַלְמוֹן של מקרא) בפ' ד' בכלאי' (מ"ט) ובפ' המוכר את הספינה בגמ' קנה שלשה (ב"ב פ"ב:) מעשה בצלמין באחד שנטע את כרמו. בפ' ט"ז ביבמות (מ"ו דף קכ"ב.) מעשה בצלמון באחד שאמר אני פלוני בן איש פלוני פי' שם מקום — (א"ב בכולם כתוב צלמון). *[אחי"ה אבל בדפ' פיז' וברשב"ם גם בדפו"ו רפ"א ורפ"ח אי' בב"ב הנ"ל צלמין וכ"ה בכלאים הנ"ל בדפו"ו ובסיליאה וכ"ה במשניות נאפולי עיי' ד"ס לכלאי', ובדפ"ר וויניצ' אי' באמצע הערך צלמין וכ"ה בכ"י ק"ט גם בדבור המתחיל אבל בדפ"ע אי' בד"ה צלמים ובדפ"א גם באמצע הע' צלמים] —

* צַלְמוֹנָה (שם מקום מל"מ צַלְמֹנָה) ירו' ערלה פ"א דס"א. חרובי צלמונה ועיי' ירוש' מעשרות רפ"א דמ"ח ע"ג ועיי"ע שיטה וש"נ.

☞ צלמונית (לפע"ד מורכב מן ל"י ὅλος כל ומן μόνος יחיד ופי' ganz allein) מדר' ב"ר והקול נשמע (פצ"ד) דן נכנס בצלמוניתו פי' באחדותו צול בל"ר בדד ומונד בל"י אחדות. *[אחי"ה כיון לל"ר solus ול"י μονάς ולי נראה משתי מלות יוניות הנ"ל וענינו דן נכנס רק כבנו היחיד והיינו כולו יחיד ומתברך בשבעים אלף וכו'] —

צֵלָע (מל"מ חדר או דרך נוטה לצד בבנין Seiten-gemach, Seitengang) תנא הוא יציע הוא הצלע הוא התא (ב"ב ס"א.) כבר מפורשים בע' אפתא. *[אחי"ה בע' אפתא לא מפרש צלע אבל עיי"ע ברקא, יציע, תא — ומה שענין צלע כל"מ צד עיי' חולי' מ"ב. נ"ב. והלאה רוב צלעותיה ושם נעקרה צלע וכו'. קידושי' ו'. צלעתי מהו. ב"ר פכ"א כיון שנטלה ממנו צלעתו וכו'. צלעות שביעי' פ"ה מ"ד עיי"ע פאה ב'. וצלע שם מקום ש"ב כ"א, י"ד; יהושע י"ח, כ"ח וכ"ה בתרגום] —

☞ צלע (= צַלָּעֵי = צַלָּאֵי והיחיד צַלָּאָה Gerber) מסכת נדרים פ' הנודר מן הירק (נדרי' נ"ו.) דהוה שכיח בשוקא דצלעי ואמר ליה מאי דרגש ערסא דצלא פירש"י מוכרי עורות וצלעא כמו צלא[3].

צלף (מל"ס צֵלֶף ענין הכאה באפעל אצליף zum Schlagen ausholen) לא למעלה ולא למטה אלא כמצליף (יומי נ"ג:) כבר פי' בע' מצליף ובע' נגד ובע' צד. יודע כמביא למעלה (תהלי' ע"ד, ה') תרג' יצליף בקורנסא. *[אחי"ה כבר פי' בע' הנ"ל ועוד עיי"ע מלקות ומ"ש ועיי"ע מנגדנא] —

צָלָף (בל"ע בהיפך האותיות لصف = اصف Kapperstrauch) בפ' ח' שרצים בגמ' כל האוכלין וכל המשקין (שבת ק"י.) לאתויי מאי לאתויי (מי) צלפין[4] בחומץ. בר"ג דפ' אין צדין (ביצה כ"ה:) ג' עזין הן ישראל באומות וכו' וי"א אף צלף באילנות[5]. בפ' במה מדליקין (שבת ל':)

---

[1] כ"ה בכ"י ובדפ"ר ואמ' אבל בדפו"ו נתקצר ע"י וכו'. [2] בתנחומ' שם כל ימות השבת . . ובשבת אנו נוחין ובמוצאי השבת עד שהסדרים נשלמים וכו'. [3] והנכון צלעא כמו צלאה מעבד עורות עיי"ע צלא. [4] בכ"י ק"ט ל"י מי וכן ל"י בכ"י ש"ס ובדפ"ע וי"ו אי' מי צלפי וצ"ל צלפין. [5] ועיי' תנחומ' בראשי' רסי' ז' וכמה דברים קשים יש בעולם . . ואתם ממתיקין אותו אין לך מר מן התורמוס וכו' וכן חרדל וצלף וכו' ע"ש.

עתידין אילני פרק שבא"י שמוציאין פירות וכו' עד נפק אחוי ליה צלף. בר"ג דפ' חזקת הבתים (ב"ב כ"ח:) אכלה ג' פירות בג' ימים כגון תאנה אכלה ג' פירות ביום אחד[1]) כגון צלף הוי חזקה. פי' „צלף יש בו קפריסין ועליז ואביונות" ואע"ג דאביונות אינן עיקר פירא הני נמי כפרי תאינה הן חשובין תהוי חזקה[2]). צלף מתעשר תמרות ואביונות וקפריסין (מעשרות פ"ד מ"ו) עיי' בע' אביונות. פי' צלף הוא נצפא והוא פרחא והוא שם האילן. ובל' ישמעאל אל כבר ובלעז קפר"א תמרות הן לולבי נצפא וכשהן רכין נקראין (שיתי) [צ"ל שותי] [3]) ואוכלין אותן והן עיקר העץ שעושה הפרי ועליו ועל העלין אומ' בורא פרי האדמה שהן יוצאין מן האדמה ואביונות שהן יוצאין מהן הן עיקר הפרי ומברכין עליו בורא פרי העץ וגם על הקפרס שהוא שומר אביונות נמי מברכין בורא פרי העץ שהוא שומר הפרי ונקרא נצא דפרחא ועוד נקראין אביונות ב ו ט י ת א[4]). *[אחי"ה גם בע' נצפה פי' רבינו נצפה וצלף וקפרא ופרחא ענין אחד הוא ע"ש וכן מוכח לכאורה מברכו' מ' : דנצפה פרחא ועיי' מ"ש בעל למוד ערוך ברכות צד ט"ז ; ויפה דקדק (שם י"ז.) מדברי רבינו וכשהן רכין שנראה דגם בצלף סופו להקשות דומיא דצנון וקורא (ברכות מ' סע"ב) וגם בה"ג (ט' ע"ד) מוכח כן ע"ש ובמהרש"ל בשם הערוך ואין כאן מקום לתמיה כמו שתמה בעל שריד שבערכין ע' צלף. ורוב דברי רבינו הובא באו"ז הלכו' סעודה סי' קס"ג ע"ש ומסיק . . . וכן הלכה דאביונות פרי . . ומברך עליהן בפה"ע וקפריסין לאו פירא . . ומברך עליהן בפה"א ע"ש ובשט"מ לברכו' מסיק צלף אילן קטן ונקרא בערבי אל קפא"ר . . . האביונות הוא הפרי עצמו והקפרים הוא כעין קליפה וכו'. וצלף הוא מל"ס שפי' על שם בקיעת הפרי (כמו פקעים) ובל"ע בהיפך האותיות לצף (אצף) והוא كبر, كبار (ועוד قبار) בל"י κάππαρις Kapperstrauch ובפי"מ לרמב"ם מעשרות פרוס אל נכר צ"ל כבכ"י[5]) פקוס אל כבר — וכנ"ה בברכות ל"ו. ולפי גי' רבינו בע' אביונות ג"כ בעירו' כ"ח: וכ"ה בהעתקת פי' ר"ח לעירו' שם צלף נטעי אינש וכו' עיי"ע שת ה'. ירו' כלאי' ספ"ה ד"ל. תוספת' כלאי' ספ"ג הצלף ביש"א כלאים בכרם וכו' ע"ש ירוש' ערלה רפ"א ד"ס סע"ג רימון ושקמים וצלף. והקבוץ צלפין שבת ק"י. עיי' לעיל ובהערה 4 ופי' רבינו הוא הוא פי' הגאונים כמו שתראה בע' תמר ב' עש"ה ומ"ש] —

☞ **צְלָפְחָא** (Aal) עיי"ע צלבחא כי כן גרס בעל הערוך.

צֶלְצַל (צִלְצַל מל"מ בקבוץ צלצלים Cymbel) בפ' ה' בשקלי' (מ"א) בן ארזא על הצלצל. בפ"ג בתמיד (ל':) מיריחו היו שומעין קול הצלצל[6]). בפ' ב' בערכין (י"ג.) והצלצל לבד. גמר' (שם:) מנהני מילי א"ר אסי דאמר קרא (דה"י א', ט"ו) ואסף במצלתים משמיע מצלתים[7]) תרי הוו כיון דחדא עבידתא הוו דעבד וגברא חד עביד בהו קרי להו חד. פי' צלצל שני גלילי נחשת ומכין זה את זה וקורין אותו צימבל"י ועוד קורין אותן פלושטר"י. *[אחי"ה כיון ללאי"ט cimbalo, plaustro ובפי' רש"י בדף י'. ד"ה צלצל ובדף י"ג : ד"ה עבידתא וקורין צינב"ש cymbal, cymbes. בירו' סוכ' ספ"ה דנ"ה ע"ג צלצל של מקדש של משה היה ושל נחשת היה נשבר ותקנוהו ולא היה מצלצל כמות שהיה. ותרג' וחליל (ש"א י', ה') וצלצלין, ושם י"ח, ו' תרג' ובשלשים : ובצלצלין ובתרג' תהלי' ק"נ, ה' צלצלָן — והפעל ירו' סוכ' הנ"ל מצלצל. ירו' תרומו' ספ"ח דמ"ו : ושרי מצַלְצֵל] —

צלצל[8]) (הורכב מן צֵל צֵל schattige Bedachung) בהגדה דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ה.) עתיד הקב"ה לעשות סוכה לצדיקים מעורן של לויתן שנא' (איוב מ', ל"א) התמלא בסוכות[9]) עורו לא זכה לסוכה עושין לו צלצל[10]) שנא' (איוב שם) ובצלצל דגים ראשו כלו' צל מעל ראשו לא זכה לצלצל עושין לו קמיע פי' דבר הנקשר ותלוי בצואר שנאמר (שם כ"ט) ותקשרנה לנערותיך. *[אחי"ה וכ"ה בפי' רגמ"ה אשר תחת ידי ונדפס בש"ס ווילנ' מתוך אותו הכ"י] —

צלצל (= צִלְצוּל מין חגורת אשה אולי מל"ר ויוני' האמצ' cilicium, κιλίκια, κιλιάκια

---

[1]) כה"ג בפי' ר"ח הובא בשט"מ ועיי' ג"כ תוספות ב"ב ד"ה כגון ועיי' ג"כ הפשב"ע ע' צלף. [2]) וכן מוכח מפי' ר"ח בשט"מ ע"ש. [3]) עיי"ע שת ח'. [4]) בדפו"ו בוטיטא אבל עיי"ע אביונות ועי' בטיתא. [5]) הובא בפפל"צ ללעף 264 ועיי"ע נצפה. [6]) בנו"ג קול בן ארזה מקיש בצלצל ובירו' שקלי' פ"ח דמ"ח ע"ד והקיש בן ארזה על הצלצל ועיי' שהש"ר פ' פטגדל. ובירו' סוכה ספ"ה דנ"ה : מיריחו היו שומעין קול הצילצל. [7]) וכ"ה בש"ס ובפסוק דה"י א' ט"ו, י"ט והמשררים הימן אסף ואיתן במצלתים ועיי' שם פ' כ"ח. [8]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע צלצול. [9]) במקרא בשכות. [10]) בנו"ג זכה עושין לו סוכה לא זכה עושין לו צלצל.

מכסה משער עזים) בפ' במה אשה בגמ' כובלת (שבת ס״ב:) ותחת חגורה נקפה (ישעי' ג׳, כ״ד) מקום שהיו חוגרות בצלצל נעשה נקפים. בר״ג דפ' ר' אליעזר אומר האורג (שם ק״ה.) הא למה זה דומה לאורג צלצול קטן שני חוטין ברחב ג' בתי נירין[1]. בס״ג דעירובין (ק״ג:) ובפ' כל הזבחים (י״ט.) א״ר יהודה בריה דר' חייא לא שנו אלא גמי אבל צלצול קטן הוי יתור בגדים. בפ' מקום שנהגו בגמ' א״ר מאיר (פסחי' נ״ה:) אפי' צלצול קטן ואפי' סבכה קטנה. בסוף מנחו' (ק״ט:) הלבישו באונקלי וחגרו בצלצול. בב״ר פ' כ' (פי״ט) ויעשו להם חגורות: חגור חגורי חגורות צלצלין[2] קולסין[3] סבכין. *[אחי״ה בדפ״א אי' הסיום „פי' חגור" והיא הוספת ר״ב היא אף אם נעדר סימן ציור היד ובדפ״ע הראשוני' לי' ולי' בכ״י ערוך ובזה הענין ג״כ בסוטה ח': צילצול קטן ושם ובדף ט'. היא חגרה לו בצילצול לפיכך כהן מביא חבל המצרי וקושרו לה למעלה מדדיה ופירש״י בנדי״ל בלע״ז. וכ״ה בבמ״ר פ״ט אסת״ר פ' להביא: ביקשה ליכנס אפי' בצילצול כזונה ולא הניחו אותה. ירו' יומ' פ״ו דמ״ג ע״ד חגרו צלצל. ור״ח בשבת ק״ה. פי' צלצול זה כמו אבנט ע״כ ורש״י פי' חגורה ובעירו' שם פי' אזור ובלע״ז בנדי״ל וכן לועז בשבת ס״ב: והוא ל״צ bandeau ובלאי״ט bandella = Binde — ואולי גזרת המלה מל״ר הנ״ל או יש לה שייכות עם ע' הקודם שע״י חגורה הערוה מכוסה ״ונצללה] —

צוּלְצָלָא (מל״ע صلصل Turteltaube) עיי״ע צצלא.

צָלַק (מל״ע صلق, سلق ענין פציעה spalten) בסוף חלומות דפי' הרואה (ברכות נ״ו:) עד דאצטליק רישיה. פי' צלחיה כלומר בקעו לשנים תרג' ויבקע (בראשי' כ״ב, ג׳) וצלח. בפ' העור והרוטב בגמ' המפשיט (חולי' קכ״ד.) התם דצלקיה מצלק הכא דעבדיה גסטרא. *[אחי״ה וכן פירש״י בברכות נחלק לשנים והביא זה דחולי' הנ״ל. אצטליק הוא באתפעל. וממנו השם עיי״ע הבא אח״ז] —

צַלֶּקֶת (מע' הקודם Narbe) בפ' מ' בנגעים (מ״ב) חזרו וחיו אעפ״י שמקומו צלקת נידונין כעור הבשר. בפ' המדיר בגמ' כל המומין (כתובות ע״ה.) נשכו כלב ונעשה מקומו צלקת הרי זה מום. פי' „משתרפא המכה וקרם עליה עור ולא נשאר אלא רושם המכה בלבד שמו צלקת כדאמרינן בתורת כהנים (תזריע פרשי' ה' פרק ו') יכול עד שיעשה צלקת ת״ל שחין (ויקי' י״ג, י״ח) הא כיצד נתרפא ולא נתרפא"[4] פירוש אחר[5] נעשה מקומו שומא לבנה. בר״ג דפ' דם הנדה (נ״ה.) אמר בר רב אשי[6] בשר נעשה מקומו צלקת. *[אחי״ה ופירש״י שם נושם נראה בה חריץ או גומא ואין כולו חוזר ע״כ וכן פירש״י בכתובו' במהדורא קמא (הובא בשטמ״ק כתובו') צלקת כמו רצלקיה מצלק לשון סדק ע״ש. וכנ״ה בספרא שם פרש' ד' פרק ז' מכות אש (ויק' י״ג, כ״ד) יכול מורדות ת״ל מחית המכוה יכול עד שתעשה צלקת ת״ל מכות אש הא כיצד חיתה ולא חיתה וכ״ה בירו' פסחי' רפ״ז דל״א סע״א. אבל צרבת השחין (ויקר' י״ג, כ״ג) מבואר בספרא במקום הראשון עד שתקרום כקליפת השום ועיי' ירוש' פסחי' הנ״ל אבל בתר״י ויקרא י״ג, כ״ג מתורגם צרבת השחין צולקת שיחנא ושם לפסוק כ״ח צולקת כואה וזה נגד הספרא הנ״ל — וכל הערך הזה שייך לע' הקודם וכן מוכח מפי' רה״ג שכלל כל הציונים של ע' הנ״ל בפי' של נגעים הנ״ל ע״ש] —

צם (= צִמְצֵם לדעת רבינו פי' מקשט sich schmücken ועיי' בפנים) בפסקא דשוש אשיש (פסיקת' דר״כ צד קמ״ז:) כיון שעמדו ישראל על הר סיני מצמצמין עצמה ככלה פותחין אחת וקומצין אחת פי' מקשטין. *[אחי״ה רבינו פי' כן לפי ענין ולא לפי משפט המלה כי צמצם דכאן הוא כמו בע' צמצם א' ענין דוחק ונ״ל פי' כלה ישיבה שמתקבצין שם פעמים בשנה עיי״ע כלה (ח״ה, רכ״ז) וכענין שאי' בברכו' ו': אגרא דכלה דוחקא ודרש וככלה תעדיה כליה (ישעיה ס״א, י׳) מענין כלה פי' ישיבה וכן ישראל קובצין ודוחקין עצמן בהר סיני לשמוע עשרת הדברות וכ״ה בשהש״ר פ' מה יפו ליפרע מאומות העולם שבטלו מישראל עשרת הדברות שהיו מצמצמין עליהן ככלה ובמ״כ פי' „מחוברים ומקושטים" והרכיב שני ענינים שונים והוסיף ומקושטים עפ״י פי'

---

[1]) בירו' שבת רפי״ג דיי״ד. צלצול קטן שארג בו שנים חוטין על רוחב ג' בתים חייב ועיי' תוספתי שבת רפי״ב (יי״ג).
[2]) כ״ה בכ״י ק״ט ובדפ״ע צולצלין ובנו״ג צילצולין. [3]) כ״ה בכ״י ק״ט ודפ״ר וכ״ה בב״ר ובדפו״ו קולצין ועיי״ע קלס.
[4]) בנו״ג נרפא ולא נרפא אבל כגי' רבינו אי' בפי' רה״ג בסד״ט 27 אשר משם הועתק פי' רבינו. [5]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט וה״ב ובדפ״ע רק פירוש. [6]) כ״ה נכון בכ״י ערוך.

רבינו. אבל בכ"ז לבי נוקף כי מה זה פותחין אחת וכו' וכדאי' בילק' ישעי' ר' שס"ה בשם הפסיקת' ואולי לפי זה צמצם הוא מל"ע ضمّ ענין קישור וחבור ופירושו היו מקשרין עצמן בעשרת הדברות ככלה וכדכתי' (ישעי' מ"ט, י"ח) ותקשרים ככלה שפותחת קשוריה וקומצת אותן. ורמ"ל העתיק זה הע' ממקומו וכללו בע' צמצם ג'] —

צם (= צִמְצֵם מל"ע ضمضم הרהיב בנפש עוז an- feuern, ermuntern) בריש מגילת איכ' (פתיחת' סי' כ"ג ד"ה וזכור) גם מגבוה ייראו מגבהו של עולם [1]) נתיירא אמר לא בעי אלא מצמצמא יתי ומעבד לי מה דעבד לסבי. ובלא האמינו מלכי ארץ. *[אחי"ה כלומ' זה המאמר אי' ג"כ באיכ"ר פ' לא האמינו ומ"כ פי' מה שפי' ונ"ל מל"ע הנ"ל וכנ"ה בסנהד' ע"ו: ההוא גברא דמצמצמא לחיותא דחבריה בשמשא ומתה וכו' פי' רודף וכובש] —

צם נ"ל מל"ע طمّ קצץ (abschneiden) ועשתה את צפרניה (דברי' כ"א, י"ב) תרג' ירו' (א') ותצמי ית טופרנהא — (א"ב גם זה יעיד שדעת בעל הערוך הוא כי התרג' המתיחס אל יונתן הוא תרג' ירו'). *[אחי"ה רמ"ל הוסיף אולי צ"ל תצמח (ועיי' בוקסט' שחשב כן) וטעות הוא כדמוכח מירוש' מ"ק פ"ג דפ"ב. והוה יתיב מצמי טפרויי פי' ישב ונטל צפרניו ומתורגם ועשתה עפ"י פי' ר"א תקוץ עיי' יבמות מ"ח. וספרי במקומו ועיי"ע עש] —

צם (= צום מל"מ ענינו מניעת מאכל ומשתה fasten ועיי' בפנים) בויק"ר אמר אל הכהנים סמוך לפרש' לעולם ה' דבריך (ס"פ כ"ח) לא את חמי [2]) גבר צאים בסקא וכתעניתא. *[אחי"ה לפנינו לי' ונראה שהיה כתוב לפני או אחר המאמר מה עשה נתעטף בטליתו ועמד בתפלה וכו' בס"פ כ"ח. ובדפ"א אי' בסיום הערך „פי' צם" והיא מהוספת ר"ב. וצאים הוא בינוני וכן ירוש' חגיגה פ"ב דע"ז ע"ד דהות ציימה, ירו' סוטה פ"ג די"ט. בתולה ציימנית מציימא (= מן ציימא) אובדת בתוליה [3]), ירו' דמאי פ"ב דכ"ו: אמרו ליה ציים, ירו' תענית פ"ב דס"ו. ר' יונתן ציים. ר' אבין ציים וכו' עיי"ע ערב. ירו' חלה פ"א דנ"ז ע"ג צם תרין יומין, תרג' ש"ב י"ב כ"א. כ"ב. כ"ג צאים. תרג' ישעי' נ"ח, ג'. ד' אתון צָיְמִין תר"י ב' ויק' כ"ג, כ"ט דכמיסת למֵיצוּם ולא צָיְיְמָה ועיי' עוד תר"י א' שם. והשם צוֹמָא וכן בל"ס ובל"מ צום ר"ה י"ח: קרי להו צום וכו', ירו' יומ' פ"ח דמ"ד ע"ד ושם מ"ח סע"א והלאה ירוש' חלה פ"א דנ"ז ע"ג ירו' ע"ז פ"א דל"ט סע"ב אסתר שני בתרג' ג', ח' צומא רבא. והושאל לכבש כחוש אימרא דצומא תמור' כ"ט רע"א. והקבוץ ירו' ביצ' ספ"ב דס"א ע"ד מן הצומות ומן התעניות בתרג' שני באסת' ט'. ג' צוֹמָתָא ושם בתרג' אסתר צוֹמַיָּא ובתרג' שני ד', א'; ה', א' צומין] —

* **צָמֵא** (מל"מ פי' תאב לשתות dursten) בדברי רז"ל גם בהפעיל ספרי שופטי' פ' קצ"ט לא להרעיבה ולא להצמיאה וכו'.

צָמַד (מל"מ וכן בל"ס ובל"ע صمد פי' דבוק וחבור zusammen = anbinden) בפ' מי שמתו בגמ' ר' יהודה אומר (ברכות כ"ב רע"ב) אצטמיד חצביה דרב נחמן פי' נתחבר השבר שנשבר כלומר עלתה לו ארוכה. בפ' המוכר את הספינה (ב"ב פ"ה מ"א דע"ז:) מכר את הצמד ולא מכר את הבקר פי' הצמד העול שצומד הבקר למושכו [4]). במגילת איכ' גדר דרכי: נקיי ספרא דמגדלא הוה צמיד עיית קינדלוי בערובתא וסליק לירושלם כלומר היה מטיב את הנרות — (א"ב בנוסח' דידן כתוב והאי ספרא דמגדלא הוה מסדרא קנדליה). ולנשברת לא חִבשתם (יחזק' ל"ד, ד') תרג' ולתבירא לא צמדתון. *[אחי"ה וכנ"ה בתרג' להעתקת חבש עיי' ליחזק' ל"ד, ד'. ט"ז. ב"ב נ"ג. נתן צרור דצמד לה מיא פי' חיבר המים שבתוכו שלא יצא לחוץ עיי המפרשים. במ"ר פי"ב אין צב (במדי' ז', ג') אלא צמודות והושאל בויק"ר פכ"ו והות צמידה אמרה לישן ביש פי' היתה אדוקה ומלומדת לספר לשון הרע. אתפעיל אצטמיד עיי' לעיל. ע"ז נ"ה. אזלי כי מתברי ואתו כי מִצַּמְדֵי. והשם צֶמֶד כל"מ זוג המקושר זה לזה ועוד עוֹל Joch ב"ב פ"ה מ"א תוספת' ב"ב רפ"ד ב"מ קט"ז. ובל"ס צָמְדָא ובדרז"ל צִימְדָא ב"ב ע"ז: והתואר צָמִיד מקוּשָׁר במ"ר פ"כ ויצמד (במדי' כ"ה, ג') נכנסין צמידים. ושם: כאדם צמיד במלאכתו] —

צֶמַח (פי' מל"מ גדול והושאל בדרז"ל גדול בגוף של אדם כמו אבעבועות Blat- tern, Blasen) בפ' החובל (בבא קמא פ"ג: במשנה)

---

1) בנוי"ג מגבוהו וכו'. 2) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע את חמי. 3) ועיי"ע צליינית. 4) וכ"ה בפי' רגמ"ה.

עלו [1]) בו צמחים מחמת המכה חייב. בחלק בגמ' ר"ע (סנהד' ק"א.) נפקו ליה צמחי באנפיה. באלו טרפות בגמ' הריאה (חולי' מ"ח.) העלה צמחים חוששין לה. פי' אבעבועות פי' היינו בועי — (א"ב במס' ע"ז פ' אין מעמידין (ל"ט.) חזו דהוה ביה צמחי פי' קשקשים קטנים). *[אחי"ה והוא בל"ס צֶמְחָא והקבוץ גם בחולי' מ"ח. דקיימי צמחֵי ובנטיעות הצְמָחִין ירו' שקלי' רפ"א דמ"ה ע"ד ולנקבה צימחָתָה ירוש' פיאה פ"ג די"ז ע"ג ועוד השם צמחונין (עפ"י משקל זרעונים) מעש' שני פ"ב מ"ג ירו' מעש' שני פ"ב דנ"ג ע"ג ולנקבה תוספ' מעשר שני רפ"ב צמחונות ונ"א צמחוניות — תרג' ירו' א' לדברי' ל"ב, ב' צמחוני ארעא] —

צָמַח (מל"מ ענין גדול בשער ועוד כל"ס צמח ענין הברקה glänzen) בהנתקין פ"י בנגעים (מ"ג) הצומח מציל מיד שער צהוב דק. בויק"ר [ריש קדושים תהיו] [2]) (פכ"ד) עם [3]) מצמוחיא [4]) דיומא — (א"ב ל"מ זה (יחזק' ט"ז, ז') ושערך צמח). *[אחי"ה מקרוב היה לר"ב להביא ושער שחור צמח בו (ויקרא י"ג, ל"ד) וכנ"ה מענין שער בתוספ' נגעי' רפ"ד היו בו שתי שערות צומחות, שם: אחת צומחת ואחת מבוצרת, והשם המופשט תוספת' נגעים רפ"ד להציל בצימוח והושאל לשאר דברים פסיקת' רבתי פמ"ו צמחה כפרתו, שהש"ד פ' מי זאת: עמוד אש צומח פי' זרח מזה בויק"ר הנ"ל מצמחיא דיומא. ומעשבים ירו' כלאי' פ"ב דכ"ז ע"ד מן דזרע צמחין, ירוש' מעשר שני ספ"ד דנ"ה ע"ג צמחין ובאיכ"ר פ' רבתי באפעל אינון מצמחין עשבין. הפעיל ספרי האזינו פ' ש"ז הצמיחו שלשה פסוקים] —

צמח (= צִימָּח מל"ע صمغ פי' נזק באוזן (صمخ) am Ohr beschädigt sein) בפ' מומין אלו בגמר' הצימח והצימם (בכורו' מ"ד. במשנה) איזהו הצימח שאזניו קטנות צימם שאזניו דומות לספוג פי' „גדולות מקובצות ביחד. תנא (שם בגמ') אף הצימע מאן בעי צימע [5]) ואשתכח גדיא חזיזא פי' שאזניו תלויות לו למטה". *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה בכורו' (קובץ כ"י אנגיילי' דף ק"ח.) ושם לי' אף הצימע. ובנו"ג במשנה הצומם והצומע ובתוספת' בכורו' ספ"ד הצומח והצומם . . צומח כל שאין לו אזנים צומם שאזניו מגופפות] [6]) —

* צֶמַח (שם פרטי) אחד משמות של משיח צמח עיי' ירו' ברכות פ"ב ד"ה. עיי' זכרי' ג', ח'. — כפר צמח עיי"ע כפר.

* צִימוּחַ (השם המופשט מן צמח das Sprossen, Wachsen) עיי' תרג' עמוס ז', א'; לישעי' מ', ל"א ועיי"ע צמח ב'. — צמחא, צמחונין עיי"ע צמח א' ועיי' תרג' בראשי' י"ט, כ"ה תר"י ב' לדברי' ל"ב, ב' והקבוץ תר"י א' שם כ"ט, כ"ב.

* צְמִי (מל"ס אֶצְמִי פי' שמע hören) תרג' אענך (תהלי' פ"א, ח') צמית יתך והשם צמיתא וכ"ה בתר"י א' לבראשי' כ"ה, י"ד להעתקת ומשמע אבל בתרג' דה"י א' א', ל' אי' וצייתא.

☞ צמייא (?) ירו' דמעשרו' פ"ק (דט"ט.) משיבכר צמייא קייטא פי' המפרש מין פרי. *[אחי"ה אולי יש לו שייכות כדעת ה' לעווי עם ל"ע صمى מהר ללכת וא"כ איזה פרי הממהר להיות בשל] —

צֶמֶל (מל"ע صمل והתואר صميل קשה וחזק hart, fest והושאל לדדי האשה שנתקשו כבר) פגה בחל וצמל (נדה מ"ז. ושם: תוספתי נדה רפ"ו) בע' בחל.

צמם, צמע פירשנו למעלה בצמח. *[אחי"ה עיי"ע צמח ג' ובדפ"ע ובכ"י ק"ט אי' כן אבל בכ"י ה"ב לי' כל עיקר בטעות] —

צִמְצֵם (מל"ע ضم ענין דוחק drängen, drücken) בפ' אלו הן הנשרפין בגמ' אלו הן הנהרגין (סנה' ע"ו:) כובש מנא לן אמר שמואל דאמר קרא או באיבה (במדבי ל"ה, כ"א) לרבות את המצמצם. בפ' כיצד אשת אחיו בהלכה ב' (יבמו' י"ט.) סבר לה כר' יוסי הגלילי דאמר אפשר לצמצם. בפ' ב' בבכורו' (י"ז.) תנן רחל שלא ביכרה וילדה ב' זכרים ויצאו ב' ראשיהן כאחת ר"י הגלילי אמר שניהן לכהן שנאמר (שמות י"ג, י"ב) הזכרים לה' גמרא (שם:) ר"י הגלילי שמעינן ליה דאמר אפשר לצמצם. בפ'

1) כ"ה במשניות ובירו' ובנו"ג עלה. 2) עיי"ע מגרף מכש פס ה'. 3) כ"ה נכון בדפ"ר ובכ"י ובשרפ"ע עד. 4) בנו"ג מצמחיא וכ"ה נכון מל"פ מצמחא עיי"ע ובכ"י ק"ט בט"ס מצומוחית. 5) בנו"ג הצימח . . . צימת. 6) ובכ"י אירפ' צופים . . צופת.

החולץ בגמ' המחזיר (יבמות מ"ו.) ארפו ליה וצמצמו ליה. בפ' עגלה ערופה בגמ' נמצא מכוון (סוטה מ"ה:) מ"ט דר' אליעזר קא סבר אפשר לצמצם פי' שוות בכוון שתיהן. בב"ר בס"פ מ"ו (מ"ה) וצמצמה פניה וראת שפחתה והיא לא ראת. במגילת איכה אני הגבר: למטרונה שכעס עליה המלך נטרדה חוץ לפלטין מה עשת הלכה וצמצמה את פניה ועמדה לה אחורי העמוד פי' כסתה. *[אחי"ה וכ"ה בשהש"ר פ' הסבי ותרג' ירוש' ב' כסתה (בראשית ל"ח, ט"ו) צמצמת אפהא. ותתכס (שם כ"ד, ס"ה) תר"י ב' ואתצמצמת ופי' כסתה רק בהשאילה כלו' דחקה הכסוי או הצעיף נגד פניה כי עיקר הוראת המלה ענין דחיקה וכנ"ה בב"ר פ"ה ויק"ר פ"י שהש"ר פ' אשכול צמצמן בין שני בדי הארון, ויק"ר פכ"ט פסיק' דר"כ צד קנ"ב. מצמצם שכינתו ביניהם למטה. ויק"ר ספי"א מצומצם ביניהן, שם פי"ד מצומצמים בו כגולם ועיי"ע צמת. — פסיקת' דר"כ צד קמ"ז: עיי"ע צם א'. גיטי' ז' סע"א מזונותיו מצומצמין, ירו' חלה פ"א דנ"ז סע"ד מצומצמין, ירו' שבת פ"ב ד"ה רע"א מצומצמות. ירו' עירו' פ"ה דכ"ב ע"ג שתהא חמה מצמצמת בו. והושאל לדיוק רב והשגחה דווקנית וזהו אפשר לצמצם . . . אי אפשר לצמצם עיי' בכורו' ט'. י"ז. ושם: י"ח.] —

* צִמְצְמַאי (שם פרטי) שבת ס"ג רע"א בכ"י ש"ס בי גזא (בנו"ג בגזאי) דצומצמאי דמלכתא ובכ"י א"פ דצמצמאי ובנו"ג דצימצמאי.

צָמַק (מל"מ ענינו יובש trocken, hart sein, zusammenschrumpfen) בגמ' דפ' כירה (שבת ל"ז:) מצטמק ויפה לו אסור. בר"ג דפ' המצניע (שם צ"א.) הוציא כגרוגרת לאכילה וצימקה. בגמ' דפ' אין צדין בגמ' (ביצה כ"ו:) היה אוכל בענבים והותיר והעלן לגג לעשות בהן צימוקין. בפ' אלו טרפות בגמ' חרותה (חולי' נ"ה:) ת"ר איזו היא חרותה כל שצימקה ריאה שלה. בב"ר פ' ל"ב[1]) (פל"א) וכל אשר בארץ יגוע (בראשי' ו', י"ז) יצמוק. *[אחי"ה ובדפ"א עוד פי' יבש והוא מהוספת ר"ב וכ"ה בתוספת' חולי' פ"ג שצמוקה, שבת צ"א. איזה פעמים: צמקה, ירו' תרומו' ספ"ב דמ"א ע"ד היתה צמוקה, כילו צמק וכו' עש"ה, ירוש' ערלה פ"א דס"א: בשלא צמקו. פיעל שבת ל"ח. ביצים מצומקות, ירו' מעשרו' רפ"ד דנ"א: פדיו וצימקו, ירו' נזיר פ"ו דנ"ה ע"ג צימיקו, ירו' פיאה פ"ז ד"כ: כרוב מצַמֵּק, התפעל מצטמק שבת הנ"ל תוספ' שבת פ"ב (ג') וירו' שבת ספ"א ד"ד: ירו' תרומו' פ"ב דמ"א ע"ג. בינוני פעיל במקום השם צְמִיקִין (כמו ל"מ צִמּוּקִים) תרג' ירוש' א' ויבשים (במדי ו', ג') וצמיקין, והוא צימוקים ירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ד, ירוש' תרומ' ספ"א דמ"א. ירו' שבת פ"ז ד"י: ויק"ר פל"ו ושם: צימוקין] —

צֶמֶר (מל"מ ובלא"ר עמר, עמרא Wolle) בהמבריך פ"ז בכלאים (מ"ב) ר"מ אומר אף צמר גפן אסור ואינו מקדש. פי' מוך ובלע"ז בנבאג. *[אחי"ה כ"ה נכון בכ"י ב"ר והוא בלאי"ט bambagia, Baumwolle ובדפ"ע בנכצי ובכ"י ה"ב בנמצי בכ"י ל"ד נבצי בכ"י ו"ו בנצבי הכל בטעות. ובפי' מהרימ"צ בכצי צ"ל במבצי. ובפי"מ להרמב"ם קוטון בל"ע قطن. ירו' כלאי' פ"ב דכ"ז ע"ד גפן הצמר. שבת כ"ז. צמר גמלים וצמר ארנבים. תוספת' שבת פ"ט (י') צמר גפן צמר כלך צמר גמלים צמר ארנבים צמר חיה שבים וכו', ירוש' מגילה פ"א דע"א: הצמרי (בראשי' י', י"ח) חמץ ויותר נכון בב"ר פל"ז הצמרי חמץ [2]) ולמה הוא קורא אותה צמרי שהן עושין בצמר. שבת נ"ד. צמר לבן . . צמר נקי עיי"ע נקיא] —

צַמָּר פי' עושה בצמר או מוכר צמר Wollhändler, Wollzubreiter) בסוף עירובין (ק"א.) ר' יוסי אומר שוק של צמרים היה. בפ' כ"ט בכלים (מ"ו) חוט מאזנים של צמרים ושל שוקלי זכוכית טפחיים. *[אחי"ה וכנ"ה בעדיו' פ"ג מ"ד עיי"ע גלגל ח'. ב"ב פ"ט. עיי"ע זג ח'. תוספת' ב"מ ספי"א הצמרין והצבעין וכו' -- ירו' ב"ב פ"ח דט"ז. צמרים צ"ל מצרים] —

צָמַר (כמו בל"מ סמר ענין יקוד וחום heiss sein, erhitzen); צימרא Hitze, Erhitzung; צִמִּירְתָּא hitzig) בפ' מקום שנהגו בגמ' מושיבין שובכין (פסחי' נ"ה:) משום דאכתי לא פרח צימרא מיניה. פי' „עדיין החמות בה והיא תחמם הביצים"[3]). בפ' הכונס בגמ' ליבתו הרוח (ב"ק ס'.) ר' זירא אמר דצמרא צמורי. פי' חממא חמומי שלא נשף בשפתיו אלא פער פיו ונשף מן הגרון דהיינו רוח חם לפיכך אינו דומה לזורה ורוח מסייעתו. פ"א שלא היה מלבה בכל כחו אלא מנשם ע"ג האור

[1]) בכ"י ה"ב ודפ"ר פ' ל' ובדפ"ע פ"ז וצ"ל ל"ב. [2]) עיי"ע בח"ג, תל"א. [3]) הועתק מפי' ר"ח.

וליבתו הרוח[1]. בפ' אין מעמידין בגמ' מתרפאין (כ"ח.) האי אשתא צמירתא כמכה של חלל דמיא. *[אחי"ה ובפסחים כ"ה: פירש"י אישתא צמירתא חולי שקורין מלוי"י צמירתא חם כמו דצמרה צמורי בכ"ק ס'. ע"כ והוא בל"צ mal de feu פי' חולי חמה עיי' פירש"י לע"ז הנ"ל ובדברי' כ"ח, כ"ב פירש"י קדחת אש של חולים מלמיוו"י בלע"ז שהיא חמה מאוד ועיי' לברכו' ל"ב. אשתא דגרמי. ועוד עיי"ע צמר = צִימְרָא] —

צמר (= צַמְרִיתָא Blasenstein אולי מל"ס צְמָרָא כבדות בעת השתן) בר"ג דפ' השוכר את הפועלין (ב"מ פ"ה רע"א) קביל עליה שית בצמירתא פי' אבן שבמקום זכרות ואין יכול להטיל מים אלא בצער על כן בעידנא דעייל ר' לבית הכסא להטיל מים היה זועק. ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ט סע"ב) לצמירתא[2] ליתי ג' נטופייתא משחא וכו' עד ונעיין בחומרתא דנפקא מיניה דמעליא לכולהו צימרי פי' אותו אבן שיוצא ממנו כשיתרפא אם ישחוק אותו יפה וישתה ממנו יועיל לכל מיני אבן שבגיד[3] וי"א לכל מיני קדחת וכן מפורש (שם) לצמרא[4] ברא קדחת ששורף אותו מבחוץ לצמרא גוא[5] קדחת ששורף אותו מבפנים. *[אחי"ה וכן פירש"י בגיטי' צמרתא אבן הגדילה בגיד ועוצרת השתן אבל כולה צמרי פי' חולי שקורין פיוור"י = fiévre פי' קדחת ובב"מ פי' צמירתא אבן שבמקום קטנים ע"כ ואולי נגזר מל"ס הנ"ל כי בל"ע נקרא אותו אבן שבגיד حصاة ובל"פ سنك مثانة] —

צמר (= צִימְרָא כמו צמירתא עיי"ע צמר ג' schmerzhafte Erhitzung ; צְמַרְמוֹרוֹת Fieber-schauer) בפ' אלו טרפות בגמ' נפלה מן הגג (חולי' נ"א.) אעפ"י דמדוו וקיימי צימרא בעלמא הוא דנקיטא להו. פי' כאב. בהאשה פ"ט בנדה (ס"ג.) וכמין צמרמורות אוחזין אותה וי"מ סמרמורות מן (תהלי' קי"ט, כ"ב) סמר מפחדך בשרי. לבי סחרחר (שם ל"ח, י"א) תרג' לבי סמ-מר. *[אחי"ה בנו"ג בתרג' צמרמר ופי' רבינו הועתק מפי' רה"ג בנדה (בסר"מ 32) ושם הסיום וי"א מן צמארתא דקטנים ע"כ ובירוש' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ד ר' אחא הוה ליה צמרמורין וכצ"ל בירו' שבת פי"ד די"ד ע"ד ושם בט"ס צמר מורין. ישהש"ר פ' דודי לי: חשש בצמרמוֹרַיָה ובנו"ג בט"ס בצמר מירייה] —

צָמַת (לדעת רבינו מל"ט אבל לי נראה מל"ע ضمد ענין חבור והדוק ואסיפה) בפ' בהמה המקשה (חולי' ע"ו.) וכן שניטל צומת הגידים גמר' (שם) ממקום שצומתין עד מקום שמתפשטין פי' ממקום[6] שמתכווצין. חד אמר מיצמת צמתי ליה (חולי' צ"ג: עיי' פסחי' ע"ד:) עיי' בע' אומצא. פי' מצמת צמתי ליה גומרי לחתיכה ומייבשא ליה לדמא בגויה ואסיר וחד אמר משב שייבי ליה גומרי לחתיכה ומייצן ליה לדמי ושרי אלמא כל מיצמת מייבושי היא. בפ' החובל בגמ' שבת (ב"ק פ"ה סע"ב) צמתה ידו וסופה לחזור פי' כגון צמתו בבור חיי (איכה ג', נ"ג) והוא כגון צמקה שאינו יכול לעשות בה מלאכה ואילו בא למוכרו פוחתתו בדמים וסופה לחזור. בפ' האשה שהלך בעלה בגמ' ר' יהודה בן בבא (יבמו' קכ"א.) היכא דליכא מכה מיצמת צמתי. בפ' השולח גט בגמ' מי שחציו (גיטי' מ"ב.) היכי דמי דלא כליא קרנא כגון שהכהו על ידו וצמתה ידו וסופה לחזור. בגמ' דפ' ח' שרצים (שבת ק"ט.) מי שנגפה ידו או רגלו צומתה בחומץ[7] ואינו חושש. בס"ג דפ' כל שעה (פסחי' מ'.) ר' יוסי אומ' שורן בחומץ וחומץ צומתן. פחדא צמית בעתותא מרפיא (סוט' כ': נדה ע"א.) במגילה איכה רבתי בגוים: ואיצטמיתינן לבשרא ושלחת בעי ולא הוי לך דניתן לך ואת בעי חמר ואיצטמיתינן ולא הוה לן דניתן לך ויהבינן לך מינה[8]. בחלק בגמ' עדת קרח (סנהדר' ק"ט:) ההוא יומא דהוו מצטמתין קמת[9] — (א"ב ובנו"ג תוב דאנא מצילנא לך) ואשקיתיה חמרא. בב"ר פרש' כ"ג (כ"ב) ועד דהומיה מצמתונין הוא משכח עיגולא ומהלך ביה. בויק"ר אמור אל הכהנים פ' מה יתרון (פכ"ח) ובפסיקת' דעומר (פסיקת' דר"כ צר ע':) וישאף צמים חילם (איוב ה', ה') מ י ד ח ק[10]) ממונן של סיחון ועוג משה וכל המצומתין לו וכו'. בילמדנו ואת יהודה (בתנחומא לי' וכן לי' בתנחומא הישן) מבעד לצמתך (שה"ש ד', א'; ו', ז') שהוא מצמתן לבתי כנסיות ושותין דברי תורה בצמאה. בירוש' דפ' אחרון בפיאה (פ"ח דכ"א.) ויהיו כ"ג עד דהוא מצמת לון הוא מסכן. *[אחי"ה פי' ענין יובש הדוק וחבור ע"כ והיא

---

[1]) וכנ"ה בפי' רש"י. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע לצמרתא. [3]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע שבג"פ. [4]) בנו"ג לצימרא. [5]) בנו"ג גיונא. [6]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע מקום. [7]) בנו"ג ביין. [8]) בנו"ג אצטמטימתון ושם בענין משונה ע"ש. [9]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע קמיה. [10]) כ"ה בכ"י ק"ט ובכ"י ה"ב מי רחק.

מהוספת ר"ב ולי' בדפוסי' ראשונים ובכ"י ערוך. וכנ"ה בתוספת' פסחי' רפ"ב (ג') החומץ צומתן, שבת ק"ט. קא צמית ליה בחלא וכו' בהוראת הנ"ל ירושלמי פיאה פ"א דט"ו ע"ג אתת צמות לטחוניא [1]), ירוש' דמאי פ"א דכ"ב. גזר עליהון וצמתון, ירוש' סוט' פ"א די"ז: אזל וצמית ליה תרין תרין גוברין עד דצמת ליה מאתן גוברין וכ"ה בבמד"ר פ"ט. ירו' סוכ' רפ"ה דנ"ה. ב"ר פצ"ח מצמתא קהלא קומי ר' יוחנן, ירו' קידושי' ספ"ד דס"ו ע"ד ומצמית ליה פריטין וכו'. ב"ר ס"פ פ"ג אבותיך מצמתין ואת מבזבז. שהש"ר פ' הנך יפה: צמתך כשמצמתת [2]) שערה לאחוריה וכו', ושם נראין מצומדין וכו' צ"ל מצומתין, ושם כמגדל: המצומתין שככם וכו' פסיקת' הנ"ל איזה פעמי': המצומתין לו — ומהשם צמיתת: ירו' מעשרו' פ"ג ד"נ ע"ד ירו' סוט' פ"ח דכ"ב ע"ד אין צמית ביובל. והשם צומת בקשֶׁור גידין פי' חבור ודבוק הגידין] —

צן (מל"ט צִנָּה ענין קרירות ובדרז"ל גם הפעל צָנַן kalt sein) בפ' ה' בדמאי (מ"ג) הלוקח מן הנחתום מעשר מן החמה על הצוננת ומן הצוננת על החמה. בהגדה דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ד:) הרג [3]) את הזכר וצינן את הנקבה פי' מלשון (משלי כ"ה, י"ג) כצנת שלג ביום קציר. *[אחי"ה צונֵן (צוֹנֵן) הוא בינוני פסחי' ע"ו. צונן לתוך צונן . . חם לתוך צונן וכו', תוספת' חולי' רפ"ח חם וצונן . . חם לתוך צונן וכו', ירו' מעשרו' פ"ד דנ"א: תבשיל צונין, ביצ' כ"ב: תנור צונן, פסחי' מ"ו. תטיל בצונן, שם מ"ח: תלטוש בצונן, שם צ"ד: מעיינות צוננין וכו', ב"ר ספי"ב צונין קטוע מן צוננין הפכו חמין, ירו' שבת רפ"כ די"ז ע"ג צונין הפכו פושרין, מכילת' יתרו רפ"ד קרוב אדם אצלו נכוה רחק ממנו צנן וכו' עיי"ע שביל, ירוש' פסחי' פ"ד דל"א: שלא תיצן, ירוש' שבת רפ"ד ד"ו ע"ד מירתח רתיח ומיצן צוננה, שם: ספ"כ די"ז ע"ד שפוך צנינים על מאן דעדי ליה וכו', ירו' יבמו' פ"ד ד"ו. עד דלא תצנן, פ י ע ל ב"ב הנ"ל שבת נ"ג. לצננה הפכו לחמה, חולי' נ"ח: תוספת' חולי' פ"ג (ד') המצוּנֶנֶת, ב"ר פצ"ח וצינן דמו, שמ"ר פ"י ומצננות אותן, הָ פ ע ל ירו' הוריו' פ"ב דמ"ו ע"ד מיד הוצן, פסחי' כ"ו: כ"ז. והלאה יוצן, ה ת פ ע ל ו נ ת פ ע ל סוטה י"א: שמ"ר פ"א מצטננות, יומ' ע"ז. נצטננו, שבת קכ"ט. ונצטנן — צִנְנָא נזיר כ"ב: עיי"ע צנף א' גי' רבינו [4]) — והשם צִנָּה (כל"מ) ובדרז"ל צִינָּה, צינתה ירוש' שבת פי"ד די"ד ע"ג מתו בצנה וכו' דצינתה תמן וכו' עיי' ויק"ר רפי"ט, ירו' שבת פ"ג ד"ו: תפוג צינתה, ירו' יבמו' פט"ז דט"ו רע"ד צפרתו הצינה, תוספת' אהלו' פ"ב ימות הצנה, ב"ר רפי"ט עיי"ע אכבית, ירוש' סנהד' פ"י דכ"ט ע"ג ישיזבינך מן הדא צינתא וכ"ה בויק"ר פט"ז. תר"י ב' וקר (בראשי' ח', כ"ב) ותרג' קרח (איוב ו', ט"ז) צינתא. ובקבוץ צִנִּים מל"מ ענין קרירות כתובו' ל'. הכל בידי שמים חוץ מצינים ופחים, שמ"ר רפכ"ה בקש צנים . . . בקש נחלים וכו', ירו' ב"ק רפ"ח ד"ו: שלג או צינים וכו' ושם ג"כ שלג או צונן] —

צִנָּא מל"ע صِنٌ קופה נארגת (geflochtener Korb) בפ' אלו מציאות בגמ' ואלו חייב להכריז (ב"מ כ"ה.) הא בכובא וכיתנא הא בצנא ופירי. בגמ' דפ' הנודר מן המבושל (נדרי' מ"ט:) ר' שמעון שקל צנא אכתפיה ואמר גדולה מלאכה שמכבדת את בעליה. פי' היה מוליכה לבית המדרש ויושב עליה ומתכבד ממנה שאינו יושב ע"ג קרקע והוא כלי שדרך לשום שם פירות. *[אחי"ה וכנ"ה בתעני' ט': צנא דתמרי . . צנא דדובשא . . מלא צנא דסכיני וכו' ובפסחי' פ"ח רע"א מלא צנא סמא דמותא וכו', מגיל' כ"ח: צני דמלא ספרי, שם ז'. עיי"ע פלפל, חולי' נ"ז. עיי"ע נקר א'. ב"מ כ"ה. אוגנין לצנא ובתר"י א' צינא והוא הנכון עפ"י כתיבה ערבית תר"י כליך (דברי' כ"ג כ"ה) ולות צינך והקבוץ צִינַיָּא תר"י א' לדברי' כ"ו, ב' לדה"י א' ב' נ"ד] —

* צינא, צינה, צינתה עיי"ע צן.

* צִינַּבְרַיי (שם מקום Σενναβρὶς [5]) קרוב לטבריא) ואחד היא עם סנבראי ירו' מגילה פ"א ד"ע. עיי"ע. והתואר צינבריא ר' לוי צינבריא ירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ד פ"ט דל"ט. ירוש' ע"ז פ"ב דמ"ב. והקבוץ ירו' מגיל' פ"ג דע"ד רע"א אורייתא דצנבראי ובדפ' קראט' בט"ס.

צני (= צִינִית, צִינִים, צִינִין, צִינֵי harte (Stein = Palme) בר"ג דפ' אין עומדין (ברכו' ל"א.) מפום נהרא עד ציניתא [6]) דבבל בפ' אלו מציאות

---

[1]) וכצ"ל בירו' קידו' פ"א דס"א: ושם אי' מצוותא ובבבלי קידו' ע"א. ציווי. [2]) בנו"ג כשמצמת. [3]) בנו"ג סירס. [4]) ובנדרי' י"א: אי' בחיתרא. [5]) מלחמות של בן מתתיהו ג', ט' ז'. [6]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג בי צניתא.

בגמ' כלי אנפוריא (ב"מ כ"ד:) ההוא דיו דשקל בשרא ושדייה בציניית דבי מר מריון[1]) בחלק בענין נבוכדנצר (סנהד' צ"ו:) ותרגומו ציניתא דבבל. בר"ג דפ' עושין פסין (עירו' י"ט.) תני רבה בר מרי[2]) בדבי[3]) ר' יוחנן בן זכאי שתי תמרות יש בגי בן הנם ועולה עשן מביניהן וזו היא ששנינו בפ' לולב הגזול (סוכה כ"ט:) ציני הר הברזל כשרות וזו היא פתחה של גיהנם. בר"ג דפ' הדר (עירובי' ס"ג.) רבינא הוה יתיב קמיה דרב אשי חזייה לההוא גברא דקא קטר[4]) חמריה בצינייתא[5]) בשבתא וכו' פי' היה קושר חמורו בדקל[6]). בפ' המוכר את הבית בגמ' ולא את מחיצת הקנים (ב"ב ס"ט:) קני לך דקלין ותאלין הוצין וצינין[7]) פי' „דקלין תמרים גבוהין תאלין שאר אילנות גדולים[8]) הוצין שאר אילנות קטנים צינין דקלים קטנים"[9]). *[אחי"ה ומשקל צינין אי' ג"כ בירוש' ב"מ ספ"ב ד"ח ע"ד קרדום מבקע בו עצים אבל לא צינים ועצי זית (עיי"ע צנם א') ובלא"ר צינית איכ"ר פ' פרשה מקל וצינית, ובקבוץ צינייתא סוט' מ"ו: צנייתא ב"מ הנ"ל ובל"ע صنو בקבוץ صنوان מין ממיני דקלים הם. ובענין בי צנייתא עיי"ע בזתא (ח"ב, ל"ה ומ"ש), תר"י א' לבמד' ל"ד, י"א ציני טוור פרזלא. ותרג' סנה (ש"א י"ד, ד') צינין, תרג' אם יעלו השמים (עמוס ט', ב') ואם יסקון בצינין דרמין ופרש"י בטורין רמין. ובתנחו' כי תשא סי' י"ג צנן (יהושע ט"ו, ל"ז) שהיא צינה עיי"ע צנן ומ"ש. צִינִית שבת פ"ו מ"ו עיי"ע צנת] —

* צִינְתָא (שם מקום) עירו' נ"ב. תהא שביתתי בצינתא עיי"ע בזתא וע' קודם לזה.

צָנַם (בל"ע صمّ חזק וקשה השם צוֹנָם, צוֹנָמָא וכן בל"ס Fels, harter Stein) בפ' ואלו עוברין בפסחי' בגמ' כיצד מפרישין (פסחי' מ"ז:) ראויות לכותשן כלאחר יד בצונמא וכו'. בר"ג דפ' לא יחפור (ב"ב י"ח.) הכא במאי עסקינן בצונמא. בס"ג דפ' המוכר את הספינה (שם פ"ט:) ת"ר אין עושין משקלות לא בשל עץ וכו' עד אבל הוא עושה של זכוכית ושל צונמא פי' אבן חזקה וקשה מאוד[10]). בפ"ק בנדה בגמ' אי זו היא בתולה (ח':) נמצא בה חרש[11]) אין זו בתולת קרקע צונמא הרי זו בתולת קרקע. *[אחי"ה צונמא הפכו חרסית עיי' במד"ר פט"ז אם של צונמא הם הם שמנים וכו' וכ"ה בתנחו' שלח סי' ו' (ובתנחומי' הישן סי' י"ב) ועוד צוֹנָם ירו' ב"ב רפ"ב די"ג: ובצונם מותר ובתוספת' כ"י אירפ' ב"ב רפ"א בט"ס בצונן אבל בכ"י אירפ' בתוספ' ב"מ פ"ב לא צנם ולא זית צ"ל צינים עיי"ע צני ובנו"ג בט"ס צנון][12]) —

צָנַם (מל"מ פי' ענין יבשות hart, trocken) ועיי"ע הקודם לזה) בפ' כיצד מברכין בגמ' על הירקות (ברכו' ל"ט.) פת הצנומה[13]) בקערה מברך עליה המוציא לחם מן הארץ פי' פרורה פתיתין בקערה ויצק עליה. פ"א צנימא[14]) יבשה ואינו יכול לאוכלה אלא בקערה במקפה. *[אחי"ה וכפ"א אי' ברש"י והוסיף לנכון: וכן צנוּמות דקות ע"כ ובאו"ז הל' בה"מ ססי' קמ"ז הביא פי' הערוך והקשה עליו עש"ה ובמ"ש בעל למוד ערוך ברכו' שם ליישב דברי רבינו. ופי' הראשון לועז עה"ק שנ"ב שניטל"ן בל"א Schnittlein = Schnitteln] —

צנן (= צְנוֹן Rettig) בפ"ק בכלאי' (מ"ט) השומן לפת וצנונות. בפ' במה מדליקין (שבת כ"ד:) ולא בשמן צנונות. בפ"ד במכשירין[15]) (מ"ו) צנון שבמערה נדה מדיחתו והוא טהור. פי' צנון במים שבמערה ובלישנא דרבנן שמו פוגלא ובל' ישמעאל שמו פגול ובלע"ז ארמורשא. *[אחי"ה והוא בלאי"ט armoraccio (= ramolaccio) Meer-rettig ול"ע הנ"ל הוא فجل עיי"ע פגלא ובעוקצין פ"א מ"ב פי' רה"ג (בסר"ט 42) הצנון פי' פוגלא העגולים. ובפי' מהר"י במ"צ בכלאים פ"א מ"ה פי'

---

[1]) בנו"ג בצנייתא ובכ"י ש"ס בי צינתא, בי ציניתא ובכ"י ש"ס מינכען בי ציבתא והוא ט"ס ובהיפך בשבת קל"ט: צנייתא צ"ל צבתא. [2]) בכ"י ק"ט רבא בר מרי וכ"ה רבא בכ"י ש"ס א"פ ושם ולפנינו מריון ובכ"י ילק' (אצל ד"ס עירו' הנ"ל) דבי בר מריון וכ"ה בב"מ הנ"ל וכגי' רבינו אי' בסוכ' ל"ב רע"ב. [3]) בכ"י ק"ט ברבי. [4]) וכ"ה בכ"י ש"ס וביתר המקומות אצל ד"ס ע"ש ובנו"ג אסר. [5]) כ"ה בדפ"ר ובכ"י ק"ט ודפ"ע בצנייתא ובדפי' שונצ' בש"ס בציניתא ושם בציניתא ד ד ק ל א וכ"ה ברי"ף ובתשו' הריב"ש סי' רע"א. [6]) וכ"ה בפי' ר"ח בש"ס ווילנ'. [7]) בנו"ג וציצין וצ"ל כגי' הערוך וכ"ה בכ"י ש"ס ר' וכצ"ל בכ"י רגמ"ה אשר משם הועתק פי' רבינו. [8]) אבל עיי"ע תאל ומ"ש נגד זה הפי'. [9]) ע"כ מפי' רגמ"ה ושם אי' יותר נכון תאלין שאר אילני בחורין קטנים עיי"ע תאל. ועוד שם הפיוט בעין ציניתא דבבל ע"כ מוכח שהוא ג"כ גרס צינין. [10]) ובפי' רגמ"ה ב"ב י"ח. פי' צונמא סלע חזק. [11]) בנו"ג חרס. [12]) ובפיוט לסוכות צנמון Dürre. [13]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע הצונמא. [14]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע צונמא. [15]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע בט"ס במשקין.

צנון בבלי פוגלי לעז רדיצי יוני רפנין ע"כ והוא radice בלאי"ט Meerrettig וכן פי' רבינו מלת נפוס עיי"ע נפס בל"י ῥαφανίς, ברכות ל"ו. עיי"ע פגלא. שם נ"ז: לא צנון ולא חזרת עיי' תוספו' ע"ז י"א. ד"ה צנון, והקבוץ צנונות שבת הנ"ל ותוספת' שם רפ"ב מעשרו' פ"ה מ"ב] —

צנן (שם מקום נדרש מן צִנָּה פי' סלע וקשה כסלע Fels, felsig) בילמדנו בכי תשא (תנחו, שם סי' י"ג) צנן וחדשה ומגדל גד (יהושע ט"ו, ל"ז) צנן[1] שהיא צנה, חדשה שהקב"ה עתיד לחדשה לעתיד לבוא מגדל גד שמשם הקב"ה יוצא ומגדר משתיתן של אומות העולם[2]. צנינן דקיקין תר"י צנומות דקות (בראשי' מ"א, כ"ג) — (א"ב בנוסחאו' שלנו תר"י נצן לקיין). *[אחי"ה בכ"י ק"ט הוא ע' בפני עצמו ושם ובדפ"ר לנכון צנִינָן דקִיקָן (ל"ג) ולא כבדפ"ע אחרי' צנינין דקיקין, וא"כ כפי ני' רבינו ל"ט צנומות כמו בל"ע صنم פי' חזק כסלע והוא הוא צנן עיי"ע צנם] —

צְנַע (מל"ט פי' עושה מעשים טובים בסתר ובענוה fromm, keusch sein) בפ"ו בדמאי (מ"ו) וצנועי בית הלל היו נוהגין כדברי בית שמאי. גמרא ירושלמי[3] (ירו' דמאי פ"ו דכ"ה ע"ד) מהו צנועי כשירי' אמר רבי חסדא כך שנינו שהכשר נקרא צנוע. בס"ג דעירובין (ק':) מלפנו מבהמות ארץ (איוב ל"ה, י"א) זו פרדה[4] שכורעת ומשתנת[5] ומעוף השמים יחכמנו (איוב שם) זה תרנגול שמפייס ואחר כך בועל, למדנו צניעות מחתול פי' שבועל בצנעה[6] פ"א שמכסה צואתו[7] גזל מנמלה שמכינה לחמה בקיץ[8] ואין נכנסין לחור שאינו שלהן לגזול, עריות מיונה כל זכר הולך אצל אשתו ולא אל אשת חברו[9]. בפ' כיצד הרגל בגמ' דסמוך איזהו מועד (ב"ק כ"ג:) א"ל (אביי) [צ"ל לאביי] זיל אצנעינהו[10] פי' „הזהר לבעליהן שישמרו אותן והושיבו אביי יאמרו בעליהן יגדור גדר לשדהו"[11]. — (א"ב ל"ט זה (משלי י"א, ב') ואת צנועים חכמה וענין קרוב לזה תרגום הניחו לכם (שמות ט"ז, כ"ג) הצניעו לכון). *[אחי"ה צ"ל אצנעו לכון אבל גם במתורגמן הצניעו לכון והרבה כאפעל בתרג' עיי' תרג' שמות ט"ו. ל"ג. ל"ד; לויק' ט"ז, כ"ג; לבמד' י"ז, כ"ב; י"ט, ט' וזולתו. ב"מ כ"ה: אצנעינהו, ושם מצנעי. ב"ב כ"ד. אצנועי בגויה לא מצנעי ובהפעיל שבת צ': המצניע לזרע וכו' שם צ"א. כל שאינו כשר להצניע ואין מצניעין כמוהו וכו' ע"ש, במד"ר פ"א אשה שמצנעת עצמה וכו' בינוני הָפעל תרומו' פ"ח מ"ח בכורו' ל"ג: ירו' פסחי' פ"א דכ"ח. מקום המוצנע. אתפעל ב"ב ס'. מצינו לאצטנועי מינך ע"ש ועיי' תר"י א' לבראשי' כ"ז, כ"ה; לשמות ט"ז, ט"ו. ובפעל ב"ב נ"ח. אמאי לא צניעת באסורא בינוני פעול צָנוּעַ נדה י"ב. כל המקיים דברי חכמים נקרא צנוע. ברכו' ס"ב. צנוע בבית הכסא. ושם צנוע באורחותיו, והקבוץ צנועים, צנועין ברכו' ח': יומ' ל"ט. מעשר שני פ"ה מ"א ב"ק ס"ט. קידו' ע"א. תוספת' סוט' פי"ג. שהש"ר פ' שניך, ושם לנקבה צְנוּעָה יומ' נ"ד. מגיל' י': ב"מ פ"ז. שבת נ"ג: כמה צנועה אשה זו וכו' והקבוץ צנוּעוֹת כתובו' ב': ג', נדה י"ב. ובבינוני פעיל צְנִיַעַ כתובות ס"ב סע"ב, מנחו' מ"ג. אינש צניעא והקבוץ צניעין, צנִיעָן תר"י א' לדברי' י', ה'; לרות ד', א' לנקבה שבת ק"מ: צְנִיעָתָן, השם צְנְעָא, צִנְעָה מ"ק י"ב סע"ב. בחבור עם בי"ת בצינעא הפכו בפרהסיא ע"ש ביצה ט"ז. מ"ק כ"ד. סנהדרין ע"ה. פסחים קי"ג. תוספתא עירובין פי"א (ח) למ"ק רפ"ב והשם המופשט צְנִיעוּת, צְנִיעוּתָא מגיל' י"ג: ברכו' ס"ב: שבת קי"ג: ב"ק פ"ב. עירו' כ"ו. פסיקת' רבתי ר"פ מ"ה אין לך חבה לפני המקום מן הצניעות, שהש"ר פ' כמעט מבואר גלי צמתך (ישעי' מ"ז, ב') פרשי צניעותך וכו'] —

צְנַע (קרוב לענין הראשון פי' הסתר דבר verborgen, im Geheimen halten) בפ"ק בקידו' בגמ' וחכמים אומרים בככסף[12] (כ"ה רע"א) סבי דנזוניא[13] לא אתו לפרקיה דרב חסדא א"ל לרב המנונא זיל צנעינהו פי' לך געור ופגע בהון נזוניא שם עיר וקרובה לסוריא וכשאמרו לו קרנונא חס ושלום לא ביזוהו אלא אמרו לו וכי הדגים חמין הן קרים הן קרנונא ראוי לומר לך[14]. בפ' בנות

1) בשמ"ר פ"מ בט"ס צנה. 2) בנו"ג משכנותיהן ומשתותיהן וכו'. 3) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב. 4) בנו"ג פרידה. 5) ובנו"ג עוד מים אבל בכ"י ש"ס ובילק' איוב לי' ועיי' ד"ס שם. 6) וכ"ה בפי' ר"ח. 7) וכ"ה בפירש"י. 8) וכ"ה בפי' ר"ח ואין נכנסין וכו' לי' שם. 9) ועיי' פי' ר"ח לעירו' בש"ס ווילני. 10) וכ"ה בפי' ר"ח ובכ"י ש"ס הי' (ד"ס ב"ק צד כ"ג.) זיל צנעינהו וכ"ה בריא"ף כ"י ובראי"ש דפו"ו ובנו"ג זיל אימא להו למרייהו דליצנעינהו ועיי' קידו' כ"ה. 11) הועתק מפי' ר"ח ושם דבעליהן ובכ"י ק"ט לבעליהן וצ"ל דבעליהן. 12) כ"ה בכ"י ערוך. 13) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וכדפ"ע דנוזניא. 14) מתוך פי' ר"ח הובא בתוספו' קידושי' שם בקיצור מוכח שזה הפי' שייך לר"ח ועיי' יוחסי' השלם ע' רב המנונא צד 130 שהביא פי' הערוך ועוד שם צד 131 ורש"י פי' קרנונא יושב קרנות.

כותים בגמ' המקשה (נדה ל"ו סע"ב) כי קא ניחא נפשיה דרב א"ל לרב אסי זיל צנעיה פי' מונעהו מזה ואי לא צאית גדדיה כלומר אם אינו מקשיב וחוזר בו מנעהו בהכאות ופצעים מלשון לא תתגודדו (דברים י"ד, א'). *[אחי"ה עיי' רש"א בחי' אגדות שמקשה על פי' רבינו ומ"ש בתירוץ השני שהוא כפתור ופרח כמו שהעיר כבר הגרי"ב בהשפב"ע. ולשון צניעה ענין סתר הוא והוא לשון נדוי כדאי' במ"ק י"ז. הכבד ושב בביתך עיי' פירש"י בקידושין ושם הגי' הסגר ושב בביתך] —

צנף (מל"ע صنف קצה ושפת הבגד וכדומה Wip-fel, Zipfel) כנפי בגדיהם (במדבר ט"ו, ל"ח) תר"י (ב') צנפת גוליהון, על ארבע כנפות כסותך (דברי' כ"ב, י"ב) [תר"י] (ב') על ארבע צנפת גוליכון. בר"ג דפ' מי שאמר הריני נזיר ושמע (כ"ב:) הרי עלי כבשר זבחי שלמים מהו כי מתפיש אינש בעיקרא מתפיש או דילמא בצנפא מתפיש פי' בעיקרא בשורש והיינו קודם שנזרק הדם בצנפא בענף. בראש אמיר (ישעי' י"ז, ו') תרג' בריש צנפא [1]) והיינו לאחר שנזרק הדם. ס"א בצננא [2]) פי' בעיקרא קודם שנזרק הדם שאסור באכילה ובהנאה וכן נמי האי בשר חולין בצננא כמו שהן בסוף לאחר זריקה דמותר באכילה אף האי נמי מותר באכילה וצננא לשון צונן הוא כדבר שהוא חם לכתחלה כלומר חם ואסור ומצטנן ומותר [3]).

צָנַף (פי' צהל wiehern) בר"ג דפ' כיצד הרגל (ב"ק י"ח:) סוס שצנף וחמור שנער. בפ' ערבי פסחי' בגמ' ואפי' מן התמחוי (קי"ג.) ואל תדור במתא דלא צניף בה סוסיא. בר"ג דפ' אותו ואת בנו (חולי' ע"ט) עבי קליה בר חמרא צניף קליה בר סוסיא פי' נעים דק כמין צהל. *[אחי"ה פי' צנף כמו נער בל"פ جنيدن sich räuspern ושאגת סוס נקרא צניפה ושל חמור נעירה עיי' ב"ק הנ"ל קידושי' כ"ד: אבל נאמר ג"כ על צפצוף עופות בתרג' שני באסתר א', ג' וצניף צניפא. תרג' ישעי' י"ג, כ"ב ויצנפון חתולין עיי' רד"ק בדפו"ו ובנו"ג וינצפון] —

* צינוק עיי"ע צנק.

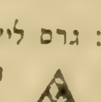
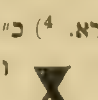
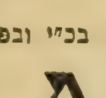
* צינורי (?) פסיקת' רבתי ר"פ כ"ד כל דאכיל צינורי מן קיסר יהב בי (מכה) [סכה] דפדן ובבמד"ר פ"ח כל דאכיל צינורא מן קיסר וכו' לפע"ד צ"ל ציבורי פי' מל"ר ciboria מאכל ומזון ועיי"ע ציברייה.

צנר (= צִינּוֹרָא, צִינּוֹרָה בל"ס צֶנָּרְתָּה וו כפוף ומזלג krummer Haken, Gabel ועיי' עוד בפנים) כוס שבלע את הצינורא (כלי' פ"ו מ"ח) כבר פי' בע' כוש שלישי. מחטין וצינורות בר"ג דפ' חומר בקודש (חגיגי כ"א:) ש מ א [4]) יטביל בהן מחטין וצינורות בכלי שאין בפיו כשפופרת הנוד. בכלי מתכות פי"א בכלים (מ"ט) צינורא טהורה העשויה כמין אשכול ונפרק טהור. פי' מנהג ארץ ישראל לעשות נזמי זהב באזניהם ועשוין ד' או ה' חתיכות שיהו כמו אשכול נזם כמו זה מקבל טומאה אבל אם נפל לארץ ונפרק נטהר ונזם העשוי כקדירה מלמטה וכעדשה מלמעלה וזה צורתו: [5]) בפי"ג בכלי' (מ"ה) צינורא שפשטה טהורה חזר וכפפה טמאה. „פי' ברזל שעל הכוש שטוין בו" [6]) היתה כפופה שיתפוס החוט ואחר כך פשטה. בפ"ק ביומ' בגמ' ומתקינין לו (י"ב סע"א) לובש שמונה ומהפך בצינורא פי' מהפך במזלג אברין של תמיד בשחר. תרג' מזלגותיו (שמות כ"ז, ג') צינורייתיה. ר"ח ז"ל פי' עצי נורא. *[אחי"ה וכ"ה באמת בפי' ר"ח ביומא (בש"ס ווילנא) והובא בתוספו' סנהד' י"ד: ד"ה צינורא ע"ש ג"כ פי' ראשון בערוך וכן פירש"י שם מזלג ועיי' ג"כ שבת צ'. מנחו' ק"ז. ובפי"מ להרמב"ם כלי' פי"א פי' ג"כ מזלג והוסיף ולפי שהוא מעוות קורא אותו צינורא ע"כ והוא כל"ס הנ"ל ומה שפי' רה"ג ואחריו רבינו ברזל שעל הכוש שטוין הוא כל"ע صنار. ובתוספת' כלים ב"מ רפ"ג צינורה ובכ"י ארפ' צינורות עיי"ע מרדה ב' וכ"ה צינורה ירו' שקלים ספ"ו ד"נ: ב"ר פע"ד אפי' מחט אפי' צינורא לא מצאת [7]). והקבוץ צינורות חגיג' הנ"ל ובכ"י ש"ס צינוריות וכ"ה שם כ"ב. ובירו' יבמו' פי"ב די"ב: צינורין ובתרג' הנ"ל צִינּוֹרְיָתָא] —

צנר (= צִינּוֹרָא פי' חור שבדלת Loch der Thür-schwelle) בר"ג דפ' מי שמתו (ברכו' י"ח:) א"ל זוזי היכא א"ל זיל שקלינהו מתחות צינורא

---

[1]) בנו"ג ענפא. [2]) וכ"ה לפנינו ובריב"ן בצינגא. [3]) ובנדרי' י"א: גרס לישנא בהיתרא. [4]) כ"ה נכון ג"כ בכ"י ובפי' ר"ח ובנו"ג בט"ס שלא. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב ובכ"י ו"ו א' וב' א"י ג"כ הצורה בפי"מ להרמב"ם בכלים שם ובדפ"ע לי' הצורה וכן זה צורתו. [6]) הועתק מפי' רה"ג בכלי' שם. [7]) שם פמ"ב צנורת לך לך ר' ע"ב צורות.

 ובכ"י ל"ד לי' חוץ היאורים ובכ"י ב"ר מדפ"ר צ"ל כגי' ועיי' התיבות הילק'

רדשא. בפ' כל כתבי הקודש בגמ' כיצד נפלה דליקה (שבת קי"ט.) ומשלם להו אצינורא דדשא. בר"ג דפ' מציאות האשה (כתובו' ס"ז:) מר עוקבא הוה שדי לההוא עניא ד' זוזי בצינרא דדשא. ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ט.) ונגבי שב אומצי משב בתי [1]) ונפקינהו נהליה אצינורא דדשא. דילמא בבוצינא דריחיא אי נמי בצינורא דדשא (פסחי' צ"ד :) כבר פי' בע' בצין (ב'). הציר והצינור והקורה והמנעל (מ"ק י"א.) כבר פי' בע' צר (ה'). *[אחי"ה והקבוץ תוספת' כלי' ב"מ ספ"ב צינורות התוספות את הריחיים וכו'] —

צנר (= צִנּוֹר בל"מ מרזב וקילוח מים Kanal, (Rinne, Aquäduct האי תגרא דמי לצינורא דבידקא כיון דרווח רווח (סנהד' ז'.) עיי' ע' בדק, פי' מרזב של מים. בפ' המוכר את הבית בגמ' המוכר את הבית מכר את הדלת (ב"ב ס"ה:) ת"ר צנור שחקקו ולבסוף קבעו פוסל את המקוה. בר"ג דפ' כל הבשר (חולי' ק"ה.) חזא [2]) צינורא דבידקא בארעיה פי' אמת המים. *[אחי"ה וכנ"ה בכ"ב נ"ט. צינור המקלח מים, תוספ' עירו' פי"א (ח') צינור המקלח לרה"ר וכו', ירו' ע"ז ספ"ה דמ"ה: צינור שמימיו מקלחין, תוספת' מעשר ראשון ספ"א קולט מן הצנור תוספ' עירו' פ"ט (ו') צינורו של פלוני מקלח מים וכו', מקואות פ"ד מ"א (ירו' שבת פ"א ד"ג סע"ג) המניח כלי' תחת הצנור, שם מ"ג החוטט בצינור לקבל צרורות, ירו' מ"ק פ"א ד"פ: החוטט בצינורה, הקבוץ ירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ג משכו צינורות דם בלודקיא, תוספת' שבת ספ"ז (ח') והמשיכו . . בצינורות יין ושמן] —

צנר (= צִינוֹר Wasserstrahl, spritzende Flüssig-keit) בפ' מפנין בר"ג (שבת קכ"ז:) אמרנו שמא נתזה צינורא מפיה על בגדיו של ר' בסוף טהרות (פ"י מ"ו) מי שהיה עומד ומדבר על שפת הבור ונתזה צינורא מפיו בבור. בר"ג דפ' הוציאו לו (יומי מ"ז.) ספר עם ערבי ונתזה צינורא מפיו על בגדיו. בר"ג דפ' חומר בקודש (חגיגי כ"ג.) ומשום צינורא דעם הארץ, פי' ניצוץ של רוק. *[אחי"ה ובפי' ר"ח בחגיג' הועתק צינורא של רוק וכ"ה בירו' יומי פ"א דל"ח ע"ד נתזה צינורא של רוק מפיו על בגדיו. ועיין מ"ש רש"ב בתנחומ' הישן פ' אחרי סי' ט' אות קכ"ט ועיי' בענין המעשה דיומ' הנ"ל ג"כ בתוספת' פ"ג דיומ' וירו' מגיל' פ"א הל"י והוריו' פ"ג הל"ב במד"ר פ"ב פסיק' דר"כ צד קע"ד אבדר"נ פל"ה ועוד עיי' מ"ש בתש' מהר"ץ חיות י"ג וי"ד באמרי בינה ומ"ש בעל שריד שבערכין] —

צְנִית (מפעל צנן ענין קישוי ברגל Verhärtung, (Beule am Fuss מאי צנית בת ארעא (שבת ס"ה.) פי' לשחין קורין בל"ע אלבתר [3]) ובל' ארמי בת ארעא [4]). ירושלמי (פ"ו ד"ח ע"ג) צנית פודגרא כבר פי' בע' בת ארעא [5]).

צע (עיקרו יָצַע מל"מ עיי"ע) בפ' אלו קשרים (שבת קי"ג.) מציעין את המטות מלילי שבת ללילי שבת. בר"ג דפ' ד' מיתות (סנהד' נ"א.) כך היא הצעה של משנה זו. בפ' מי שמתו בגמ' בעל קרי (ברכו' כ"ב.) שונה הוא ב ר ג ל י ו ת [6]) ובלבד שלא יציען פי' שלא ילמד לאחרים כשהוא בעל קרי ודבר זה אנו לומדין מקל וחומר מסיני אם ללמוד אסור ללמד לא כל שכן. *[אחי"ה ובפירש"י בע"א ע"ש ומה שיש להשיו על פי' רבינו עיי' למוד ערוך ברכו' צד י' ומ"ש עפ"י תוספ' ר"י החסיד — והשם צוֹעָה (= יְצוּעָה) ירו' כתובו' פ"י דל"ג ע"ד] —

צע (= צָעָא בל"ס קערה (Schüssel משתי מיא בצעא [7]) (פסחי' קי"א:) עיי' בע' (בדק) [צ"ל ברק] (א'). בפ"ק במגיל' בגמ' קראו את המגילה (ז':) קריבי לי שיתין צעי דשיתין מיני ק ד י ר ה [8]) ואכלי. פי' „קערות במיני מטעמים" [9]). צעי חקלייתא (ביצ' ל"ב.) עיי' בע' ע ר ן. *[אחי"ה כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע ערן. ודע כי בדפ"ע בציון צעי וכו' הוא ערך בפני עצמו ואינו נכון כי הוא הקבוץ מן צעא וכ"ה במגילי' הנ"ל והיחיד עוד במגילה שם ובעאי למיכס צעא אבתרא. פסחי' הנ"ל עיי"ע חצב ב' חולי' מ"ז: עיי"ע קניא] —

* צָעַד (מל"מ ענינו דריכה בנחת (schreiten תעני' כ': לא צעדתי בפני מי שגדול ממני. הפעיל ברכו' כ"ט: תצעידני לשלום. והשם המופשט צְעִידָה ירו' סנהד' פ"י דכ"ט. במ"דר פ"ד על כל צעידה וצעידה. ב"ר פצ"ח דרש בנות צעדה (בראשי' מ"ט, כ"ב) צעידה בתורה מהו צעידה פרשה.

* צוֹעָה (Lager, Decke) עיי' סוף ע' צע א'.

---

[1]) כ"ה בדפו"ו ובכ"י ק"ט ובדפ"ע לוי. [2]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע האי. [3]) כ"ה נכון בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב ק"ט ג"ג ודפ"ר וכ"ה נכון עיי"ע בת ארעא ובדפ"ע מפיזי והלאה אלכתר ועיי"ע הנ"ל. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט וב"ר ובדפ"ר אבל בשדפ"ע כתארא. [5]) היינו ששם פי' בת ארעא וצנית. [6]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע ברוגליות אבל עיי"ע רגלא. [7]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג בצעי. [8]) כ"ה בכ"י ערוך ובש"ס ובדפ"ע לפרא [9]) כ"ה בפי' ר"ח במגילה.

צעצע (= צַעֲצוּעִים מל"מ צעצעים = צאצאים (junge Kinder בס"ג דפ' המוכר פירות לחברו (כ"ב צ"ט.) תניא אונקלם הגר אומר כרובים מעשה צעצועים היו פי' כמו צאצאים כלו' שדומין פניהן לנערים דלהכי נקרא שמו כרוב כלו' כרביא כילד". *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה לב"ב כ"י שלי אשר ממנו נדפס בש"ס ווילנ'] —

צָעַק (מל"מ נרדף עם זעק (schreien, anklagen בפ' מרובה בגמ' אין מגדלין (ב"ק פ' :) ושאר כל מיני פורעניות כגון היכוך חגב צרעה לא היו מתריעין אלא צועקין¹). לעזרה אבל לא לצעקה (תעני' י"ד. י"ט.) כבר פי' בע' עזר. *[אחי"ה וכנ"ה ביומ' ס"ט. ר"ה י"ז: ב"מ ע"ה: ע"ז י"ז. מנחו' נ"ג: תמורי ט"ז. נפעל ב"ק צ"ג. נִצְעַק. צעקת לגימה עיי"ע צקלג] —

צָעִיר (מלשון צַעַר וצעיר כמו צוֹעֵר פי' מצער (der Quälende כפ' ב' בערכין (י"ג :) וצעירי הלוים היו נקראין. גמ' (שם) תנא וסועדי הלוים היו נקראין "כלו' מסייעי הלוים בשיר ותנא דידן כיון דקטנים קולן דק והגדולים קולן עבה משום הכי קרו להו צעירי הלוים"[2]) — (א"ב ל"מ (איוב ל"ב, ז') צעיר אני לימים). *[אחי"ה כבר הוכיח הגרי"ב בהפשב"ע טעותו של ר"ב שאינו עולה פירושו יפה עם סוגית הש"ס ובנו"ג וצעירי וכן רוצה להגיה צערי או צוערי הלוים בדברי רבינו ובמשנה שבמשניו' אי' צוערי אבל בפי"מ להרמב"ם אי' כגי' רבינו. וה' גייגער (מ"ע ח"ה 71) האריך בפי' צוער או צעיר להוכיח שפי' Hirtenjunge והגהתו סוערי יש לה סמך בגי' רגמ"ה הנ"ל — ובינוני פעיל כאן מובנו פעל יוצא (ועיי' המפרשים שהביא הגרי"ב) והוא כמו צוער. מכילת' משפטי' פרש' ט"ז מעמו (שמות כ"ב, י"א) להוציא[3]) את הצוֹעֵר. ברכו' י'. מצערי ליה טובא. שם כ"ז: נצעריה, צעריה. יבמו' ס"ג סע"א קא מצערא ליה, כתובו' ח': צעורי קא מצער ליה, ירו' סנהד' פ"א די"ח ע"ג לצעורי רבכון. פיעל נזיר כ"ב. ציער עצמו מן היין וכו'. התפעל נתפעל סוכ' כ"ו. ע"ז ג': מִצְטַעֵר פטור ובו' תוספת' מעשר שני פ"ה היה מצטער יומ' י"ט: הייתי מצטער. יבמו' קכ"א. ירו' יומ' רפ"ח דמ"ד ע"ד ירו' חגיג' פ"ב דע"ז ע"ד ירו' מגילי ספ"א ד"ע ע"ד ספרי ברכה פ' שנ"ד. אתפעל אִצְטַעַר סוכה נ"ב סע"א ומצטער. שבת ק"מ: עד דמצטערן. תרג' יעצב (קהל' י', ט') יצטער בהון, תרג' כמתאננים (במד' י"א, א') כמצטערין] —

צַעַר (מע' הקודם (ובל"ע صغر פחיתת ערך ובל"ס צערא כאב (Qual, Schmerz ובושת ורפוי שבת ונזק נזק מנלן גרסי' בר"ג דפ' החובל (ב"ק פ"ד.) אתיא תחת תחת (שמות כ"א, כ"ה) כתיב הכא עין תחת עין וכתיב התם (דברי' כ"ב, כ"ט) תחת אשר ענה באונס מה התם ממון אף כאן ממון יליף אדם מאדם ונזקים מנזקים. רפוי ושבת מפורשין רק שבתו יתן ורפא ירפא (שמות כ"א, י"ט), צער[4]) גרסינן נמי[5]) בר"ג דפ' החובל (ב"ק שם) ובס"ג דפ' כיצד הרגל (שם כ"ו:) פצע תחת פצע (שמות כ"א, כ"ה) ליתן צער במקום נזק. בושת בס"ג דפ' כיצד הרגל (שם כ"ז:) ושלחה ידה והחזיקה במבושיו (דברי' כ"ה, י"א) אינו חייב על הבשת עד שיהא מתכוין — (א"ב תרג' ארבה עצבונך (בראשי' ג' ט"ז) אסגי צעריכי וענין אחר קרוב לזה תרג' ריש וקלון (משלי י"ג, י"ח) מסכנא דאית ליה צערא). *[אחי"ה והרבה בתרג' משלי עיי' תרג' שם ג', כ"ה; ט', ז'; י"ב, ט"ז; צער בעלי חיים ב"מ ל"א. ל"ב. ל"ג. שבת קכ"ח. ועוד עיי' סנהד' י"ט: צער גידול בנים, סוט' מ"ח: ישרוי בצער, ב"ב ט"ז: בשעת צערו. ברכו' כ"ח סע"א לישנא דצערא, ב"מ ל"א סע"א צערא דמרה . . צערא דידה, ב"ר ספנ"ב צערו של איש מרובה מצערה של אשה, שם ספ"ב מפורש בן אוני (בראשי' ל"ה, י"ח) בר צערי. ובתרג' ג"כ צַעֲרוּ תר"י א' לדברי' כ"ח, נ"ג, נ"ה, נ"ז] —

* **צָעַר** (נבנה מן צעיר פי' הקטין klein machen, (verringern בהפעיל ב"ר פ"ו הצעיר (בראשית מ"ח, י"ד) נדרש שהיה מַצְעִיר את עסקיו פי' מקטין את עצמו וכדאי' שם, בינוני הָפעל שבת י' סע"ב דרש מצער (שם י"ט, כ') מתוך שישיבתה קרובה עונותיה מוּצְעָרִין. והתואר צָעִיר כל"מ ולנ"ק צְעִירָה מגיל' ט': ירוש' מגיל' פ"א דע"א ע"ד עיי"ע ארנכא ומ"ש.

צף (= צָפָה מל"מ ענינו ראי' טבעית או שכלית ועוד ראיה אשר עמה תוחלת schauen, be- (obachten, harren הכל צפוי והרשות נתונה (אבות

---

¹) ועיי' תעני' י"ד. ²) הועתק מפי' רגמ"ה (קובץ כ"י אנגייליקי דף קל"ה:) ושם הגי' סוערי הלוים מסייעי הלוים.
³) כגי' א"צ וילק' ובנו"ג להביא. ⁴) בדפ"ר מתחיל כאן ע' בפני עצמו וט"ס הוא. ⁵) כ"ה בכ"י ק"ט.

פ"ג מפ"ו) ככר פי' בע' סעד. הנשקף על פני הישימון (במדבר כ"ג, כ"ח)[1] ונשקפה על פני הישימון (שם כ"א, כ') תר"י (ב') ומצטפיא[2] מן כל קבל. בר"ג דפ' מקום שנהגו (פסחי' נ':) המצפה לשכר אשתו וריחים פי' „כדי להתפרנס ממנו מתקולתא משקל המטוה שטוה בכל יום שכר הריחים שכירותו מפני שהוא דבר מועט אינו רואה סימן ברכה בזו הדרך"[3] פ"א[4]) מתקולתא חנוונית ששוקלת במשקל ופריצות הוא שמגבהת זרועותיה ומראה אציליה לבני אדם ריחים אגרתא משכיר ריחים שלו דכיון דעבדא אוכל נפש משום שכר אינו רואה סימן ברכה אבל עבדה מלאכה ומזבנה לה משבח בה קרא דכתיב (משלי ל"א, כ"ד) סדין עשתה ותמכור[5]). בפ' הרואה בגמ' לא יקל (ברכו' ס"א:) לא אמרו אלא מן הצופים וברואה מקום שהיה על שערי ירושלם ושמה היה בו מקום לצופים וזהו דתנן בפ' ואלו עוברין בפסחים (מ"ט.) מי שיצא מירושלם ונזכר שיש בידו בשר קודש אם עבר הצופים שורפו במקומו פי' וברואה מקום שהמקדש נראה משם כמו ששנינו (מגילי ט': זבחי' קי"ב:) לענין שילה קדשי' קלים ומעשר שני[6]) בכל הרואה. בתוספתי דפסחי' בפרק[7]) בצק (פ"ג) איזהו צופה הרואה ואינו מפסיק. *[אחי"ה צופים הוא שם מקום קרוב לירושלם ומובנו כמו צפיא בל"ם פי' מצפה. מ"ק כ"ו. כיון שהגיע לצופים וכו', ירו' מ"ק פ"ג דפ"ג: הרואה ירושלם מן הצופים וכו', סוט' מ"ח: נדרש נופת צופים (תהלי' י"ט, י"א) דבש הבא מן הצופים[8]) ובירו' סוט' פ"ט דכ"ד: אי' בצפייה. ובתנחומ' ריש עקב מבואר: שהיא צפה בפה ועץ יוסף הגיה צפה בנפה עיי' במד"ר פי"ג צפה ע"ג נפה. ומזה השרש נאצל מצופית כגי' ר"ח בעירובין מ"ג: בהעתקת הירו' עירו' פ"ד דכ"א ע"ד ופי' קנה חלול לצפות למרחוק Fernrohr עיי"ע שפופרת. והפעל חגיגה י"ב. צופה ומביט וכו', מגילה כ"ד: בכ"י ש"ס והלא הרבה צפו למרכבה וכו', סוט' י"ב: עיי"ע צף ד'. ב"ר פ"א צפה המלך . . צפה הקב"ה. תנחו' שלח רסי' ה' היה צפוי לפני הקב"ה ושם סי' ט' ובמד"ר פט"ז ב"ר פע"ט צפה . . ברוח הקודש. צופה ל"מ פי' הצופה ברוח הקודש והוא הרואה והוא הוא הנביא. ירו' מגיל' פ"א דע"א ע"ד מה שהתקינו לך הצופים מאן אינון אילו הצופין וכו' ועיי' ב"ר ספ"א וע' מנצפ"ך. מגיל' י"ד. הרמתים צופים (ש"א א', א') אחד ממאתים צופים שעמדו להם לישראל וכו'. הפעיל עירו' נ"ג: הצפיננו עיי"ע צפן וע' עלץ. פיעל ענין תוחלת ברכות נ"ז רע"ב יצפה לחסידות . . יצפה לחכמה. ביצה ל"ב: המצפה לשלחן אחרים וכו', איכ"ר פ' ממרום: צפה לרגליו של משיח עיי"ע משיח וש"נ] —

צף (= צוף פי' בל"מ ובל"ס טוף שט במים (fliessen, schwimmen בר"ג דשבת (י"ב רע"א) נתנה תחת ארובה מים הנתזין והצפין[9]) אינן בכי יותן. בפ"ד במכשירים (מ"ה) עריבה שירד הדלף לתוכה מים הניתזין והצפין[10]) אינן בכי יותן, כפ' ב' בטבול יום (מ"ד) מקפה וחמיטה של חולין ושמן של תרומה צף על גביהן. כפ' עגלה ערופה (סוט' מ"ד: במשנה) או תלוי באילן או צף על פני המים, גמר' (שם מ"ה:) נופל ולא תלוי באילן בשדה ולא צף על פני המים[11]). צף[12]) הכבשן ונימק סידו (סנהד' צ"ב סע"ב) עיי' בע' סר[13]) שלישי. בפ"ק בר"ה בגמ' ד' פרקים (ט"ז סע"ב וי"ז רע"א) בינוניים מצפצפין בה ועולין פי' שטין, פ"א מתפללין בה להקב"ה ועולין[14]). בפ' ב' בנדה (י"ט.) ובמימי אדמה מבקעת בית כרם מיצף מים פי' מבקעת בית כרם מאותו מקום שהיא אדומה ומציף עליו מים כמעט ויראה אדמימותה כקליפת השום כלו' שלא יציף עליה אלא מעט מים שלא יהו עוביין יתר מקליפת השום. *[אחי"ה וכנ"ה צף בירו' שבת פ"א ד"ג ע"ד וירו' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ד אבות פ"ב מ"ו ירוש' סוט' פ"ט דכ"ד: הפעיל מֵיצַף נדה שם וכ'. וירו' נדה ספ"ב ד"נ: ותוספ' נדה ספ"ג[15]). ב"ר פל"ח הֵצִיף עליהן הים וכו', ויק"ר ר"פ כ"ז שלא יציף העולם וכו'] —

צף (= צָפַף פלפל צִפְצֵף מל"מ קול הכרת העוף (pipen, zwitschern בפ"ק בסוט' בגמ' וכן לענין (י"ב:) המצפצפים והמהגים (ישעי' ח', י"ט) צופין ואין יודעין מה צופין מהגין ואין יודעין מה

---

1) לפנינו לי' כתרג' של רבינו. 2) בנו"ג יותר טוב ומצטייפא. 3) הועתק מפי' ר"ח. 4) מתוך תוספו' בפסחי' ד"ה מתקולתא מוכח כי גם זה הפי' שייך לר"ח. 5) לי' כי אם בדפו"ו. 6) ברפו"ו יש כאן בט"ס נקודה. 7) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע בגמ'. 8) ובקצת הדפו' הצפיא. 9) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וכ"ה בכ"י ש"ס א"פ ובמאירי ועיי' בחי' הר"ן וברש"י ובדפ"ע הנצפין ובנו"ג עריבה שירד דלף לתוכה וכו'. 10) בדפ"ע עוד והנצפין ולי' בכ"י ק"ט ולי' במשנה ועיי' הערה הקודמת. 11) וכ"ה בספרי שופטים סי' ר"ה. 12) בכ"י ובדפ"א לנכון המ"שך הערך ולא כבשרפ"ע ערך בפני עצמו. 18) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ע סד. 14) ועיי' פירש"י צועקים ובוכים וכו'. 15) ובדפ' צוק"מ עפ"י כ"י בט"ס ומצא.

פהגין י"א ענין הגיון וי"א ענין ראייה[1]. וענה איים (ישעיה י"ג, כ"ב) תרג' וינצפון חתולין. ומעפר תשח אמרתך (שם כ"ט, ד') תרג' ומעפרא ינצפון מילך, ומעפר אמרתך תצפצף (שם). קול ישורר בחלון (צפניה ב', י"ד), כסוס עגור כן אצפצף (ישעי' ל"ח, י"ד). *[אחי"ה מתרג' מוכח השרש נצף (= צנף) ואולי גם זה היסוד גם בל"מ צפצף בהשמטת הנו"ן, ועוד עיי"ע צפצף] —

צף (= יָצַף מל"ס עיי"ע betrübt sein) ואם לא מדאגה מדבר (יהושע כ"ב, כ"ד) תרג' ואם לא מייצפא[2] [מפתגם]. וכן ודאג לנו דשאול (ש"א ט', ה') [תרג' ייציף לנא]. בכל עצב יהיה מותר (משלי י"ד, כ"ג) תרג' וכל מה דאצפא לך. *[אחי"ה עיקרו יצף ע"ש ושם סמנתי גם הציון מב"ר פנ"ו שהביא רבינו בע' צף ו' ור"ב בדפ"א היה כוללו לזה הערך ובאמת שייך כאן אבל בכ"י ודפוסי' הראשונים הוא ע' בפני עצמו צף ו'] —

צף (= צָפַף מל"ע صفّ ענין דוחק beengt sein) בפ' בעשרה מאמרות (אבות פ"ה, מ"ה) עומדין צפופין ומשתחוין רוחים פי' דחוקים. בפ' כל קרבנות הציבור בגמ' תקועה (מנחו' פ"ה:) פעם אחת נצטפצפו אנשי לדוקיא לשמן — (א"ב בנו"ג נצרכו אנשי לדיקיא). בילמדנו בדברות אחרונות (בתנחומ' ואתחנן ל"י) ראוי היאך עומדין המלאכים צפופין ומרתתין לפני. *[אחי"ה פי' עומדים דחוקים ועיי' פירש"י ליומ' כ"א. עומדים צפופים וכ"ה ויק"ר ספ"י וקהל"ר פ' כל הנחלים. אתפלפל נצטפצפו במנחו' הנ"ל כגי' רבינו וכן בתוספת' סנהד' רפי"ג מצטפצפין ועולין ובר"ה ט"ז: י"ז. בפלפל מצפצפין עיי"ע צף ב' ופי' רבינו „שטין" כלו' דוחקין למעלה. ומזה ירו' סוכ' ספ"ד דנ"ד. וירו' גיטי' פ"ב דמ"ד: תרונגיא הוון מצפצפין תמן פי' היו ביוקר ומצאן בדוחק ובצמצום. ויק"ר פל"ד בשעה שנפשך (מצפצף) [מצפצפת] לצאת וכו' אבל עיי"ע צח א', שהש"ר פ' מי זאת גאולתן של ישראל מצפצפת] —

צף (= יָצַף עיי"ע צף ד') בב"ר פנ"ז (נ"ו) יציף לההוא דגער ביה מכל מקום ה' יראה לו השה (א"ב פי' יגער ויצער וידאג). *[אחי"ה שייך לע' צף ד' וכן נדפס בדפא"מ וכן פי' המיוחס לרש"י בב"ר הנ"ל לשון צער ודאגה עיי' מ"כ שם. וכנ"ה בפסיקת' רבתי פ"מ הוא בא ליצף לך וכו' ובתנחומ' הישן סוף פ' וירא הוא בא ליצף אותך אבל הקב"ה אל יצף לנו פי' ענין דאגה וצער ובתנחומ' הנדפס וירא סי' כ"ב אי' בט"ס אינו בא אלא ליעף לנו ועיי' מ"ש רש"ב בתנחומ' שם אות רס"ג] —

צף (= צִפְּתָא בקבוץ צִיפֵּי מל"ע صُفَّة Sopha) בס"ג דפ' מי שמתו (ברכו' כ"ה.) הני ציפי דבי רב פי' מחצלות שהיו יושבין עליהן והיו שולחי זמורה ואחרים בני רב עוסקין בתורה. בפ' האיש מקדש בו בגמ' האיש מקדש את בתו (מ"ה.) הנהו בי תרי דהוו יתבי וקא שתו חמרא תותי ציפי דבבל שקל חד מנייהו כסא וכו'. בפ' השותפין בגמ' כמה יהא בעיר (ב"ב ח':) מריש לא הוה יתיב מר אציפי דבי כנישתא כיון דשמעה להא דתניא ורשאין בני העיר לעשות קופה תמחוי ותמחוי קופה הוה יתיב. בפ' ר"א אומר תולין (שבת ק"מ:) בר בי רב לא ליתיב אצפתא חדתי פי' מחצלת חדשה. בר"ג דפ' הנודר מן המבושל (נדרים נ'.) דלי צפתא א"ל לשליחא חזי מאי איכא. פי' מחצלת אחת שהיתה מונחת ע"ג. גומא של זהובים והראה לו לשלוחו של רבן גמליאל שהיה עשיר ולא היה צריך לטליתו אלא שלא היה רוצה ליהנות מן העולם הזה. *[אחי"ה ר"ח בשבת ק"מ: ורש"י ברכות הנ"ל ורגמ"ה לב"ב הנ"ל פי' ג"כ צפתא מחצלת וכ"ה באמת בל"ס ציפתא כסוי ול"נ שעיקרו מל"ע הנ"ל כסא והדום אשר יושבין עליו ועיי"ע שפתה ובקידושי' י"ב: ההוא גברא דקדיש בציפתא דאסא פי' רש"י ג"כ מחצלת של הדס ע"כ וקשה להלמו ונ"ל מל"ע سفّة אגודה וכן פי' תוס' ר"י הזקן ועיי"ע הבא אח"ז] —

צף (= צִיפָּה, צוּפָּה נ"ל מל"ע سفّة כריכה ואגודה Geflecht, Gebund, Knäuel) ולדעת קצת מל"ע صوف צמר Wolle) בר"ג דפ' במה טומנין (שבת מ"ח.) ובפ' לא יחפור בגמ' מרחיקין את הגפת (ב"ב י"ט.) טומנין בגיזי צמר ובציפי צמר פי' ציפי צמר המנופץ שעושות הנשים בשטוות הגיזה וכורכות אותן כעין אגודה כדי שיהא נוח לטוות ועדיין לא נצבע. יוצאין בפוקרין ובציפי צמר (שבת נ'.)[3] פי' אדם קרח מביא צמר וצובעו וקושרו למעלה ממצחו עם חתיכת בגד כדי שיראה כי שערו הוא ומוציא קצותיו תחת הסודר[4] ואמרו

---

[1]) וא"כ לפי זה מפעל צפה עיי"ע צף א'. [2]) בנו"ג מיוצפא. [3]) ובנו"ג בפקורין אבל גי' הרי"ף כגי' רבינו וכ"ה בכ"י ש"פ מינכען וכ"ה בע' פקרין ע"ש. [4]) וכ"ה בתוספו' שבת ד"ה בפקורין בשם ר"ת וכ"ה בחי' הרשב"א בשם רה"ג ורמב"ם בפי"מ מה"ש הט"ז.

חכמים (חולין קל"ח.) כיפה של צמר היה מונח בראש כה"ג ועליו ציץ מונח שנא' (שמות כ"ח, ל"ז) ושמת אותו על פתיל תכלת. *[אחי"ה ופי' ציפי צמר הנ"ל הוא כפי' רגמ"ה בכ"ב הנ"ל וז"ל ציפי צמר זהו צמר סרוק ומלובן לצורך צביעה וי"א ציפי צמר כריכות צמר גדול וכו'. וא"כ לפי זה הוא מל"ע سفة כריכה. אבל בתוספת' שבת רפ"ה (ו') אי' בצופא (ובכ"י אירפ' ציפי צמר) וכ"ה בתוספ' כלאי' ספ"ה ובספרא שמיני פרק ז' פרש' ו' הציפה ובקבוץ צופים ירו' ב"ק רפ"ט ד"ו ע"ד ואולי הוא מל"ע הנ"ל פי' צמר והיינו חתיכות של צמר ודעת הראשונים הביא בעל הפשב"ע ע' צף ז' עש"ה] —

צף (= צָפָה מל"מ בפיעל ענין כסוי וחפוי be-decken, überziehen) ; צִיפּוּי (Ueberzug) בכלי מתכות פי"א בכלי' (מ"ז) היתה מצופית שלה של מתכת טמאה פי' אם היתה מצופה בכסף או בזהב או בבדיל הציפוי טמא ואם היה הציפוי כלי חרש הציפוי טהור. בפ' אלו מציאות בגמ' וחתיכות של בשר (ב"מ כ"ג:) א"ר הושעיה במצוף [1] פי' רשום ששם עפ"י החבית טיט הנרוק ורושם עליו כמין אות או שום סימן בעולם ברייתא בפתוח שלא טח בפי החבית כלום אי בפתוח אבידה מדעת היא שנשפכת לארץ ולמאי אצטריך למימר הרי אלו שלו ר' הושעיה במצוף שמצופה פי חבית ואינה אבידה מדעת [2]. בתמורה בר"ג דפ' כל האסורין (כ"ח:) ומה אתנן ומחיר שציפוייהן מותרין הן אסורין נעבד שציפויו אסור אינו דין שיהא הוא אסור. *[אחי"ה וכנ"ה השם המופשט ציפוי (בל"מ צפוי) בירו' ר"ה פ"ג דנ"ח ע"ד ציפהו מקום הנחת פה או שהיה קולו עב מחמת הציפוי פסול, ירו' חגיג' ספ"ג דע"ט ע"ד לא ציפוי שעומד מחמתו הוא ועיי' עוד ספרא ויקר' פרש' ב' והקבוץ הציפויים כלים פי"ד מ"ה והפעל בפיעל מגילה כ"ד: ציפן זהב וכו', ר"ה כ"ו: מצופה זהב . . . מצופה כסף] —

צף (= צָפָא, צִיפָא כמו ציפוי של מעלה - (Fleisch) (Ueberzug) בפ' אלו טרפות בגמ' הכרם הפנימית (חולין נ':) כגון דקיימן תלת קשייתא בצפא ברוחקא פי' „כדעיילן תלת קשייתא עם שיורי האוכל שעליו שכשאוכל התמרים אין יכול לאוכלן על הכל ונשאר על קשייתא קצת מן הפרי וזהו צפא בלא צפא ערום בלא אוכל" י"ל גם זה ענין צפוי כמו של מעלה. *[אחי"ה כלומר כמו ע' שלפני זה אבל רמ"ל שנה הסדר בערכים לכן זה הסיום הוא שלא כסדרו. ופי' רבינו הועתק מפי' רגמ"ה (בקובץ כ"י אנגיילוקי דף ש"ט:) ושם כגי' הספרים ציפא] —

צף (= צַפָּא [3] מל"ע صف שורה (Reihe) בנדה בפ' האשה בגמ' ג' נשים (נדה ס"א.) רישא דגניין בצפא סיפא דמשלפי שלופי פי' שוכבות כולן ביחד ב ש ו ר ה סיפא דמשלפיא שלופי פי' מתפרדות זו מזו. *[אחי"ה לפנינו לי' כי אם א"ר אמי במשולבות ובע' שלף ב' אי' כפי מסורת ר"א זכות כ"י אשר תחת ידי גי' ר"ח משלחפי שלחופי שמתפרדות זו מזו ע"כ והוא באמת בתוספו' נדה בשם ר"ח ועיי' ג"כ ע' שלף ב' גי' הערוך בדפוסים ומ"ש] —

צף (= צָפִית, צְפִיתָה מל"מ פי' מנורה (Leuchter בב"ר פר' ס"ד (ס"פ ס"ג) צפה הצפית (ישעיה כ"א, ה') סדר מנרתא אית אתרא דקרין למנרתא צפיתא.

* צָפַד (מל"מ וכן בל"ע ضفد קרוב לשרש צמד פי' דבק zusammenschliessen, zusammen-ziehen) ירו' תרומ' רפ"י דמ"ז. צופדות בקצת דפ' צופרות. ירו' פסחי' ספ"ב דכ"ט ע"ג החומץ צופדן ירו' יבמו' פט"ז דט"ו ע"ד צפדתו הצינה [4]. פסיקת' רבתי פל"ז צפד עורך על עצמך.

צַפְּדִינָא (אולי מל"י σηπεδών רקבון, Mundfäule, (Scharbock) בפ' יוה"כ בגמ' ועוד אמר רב מתיא (פ"ד.) ובפ' אין מעמידין בגמ' מתרפאין (ע"ז כ"ח.) ר' יוחנן חש בצפדינא. בהגדה דהשוכר את הפועלין (ב"מ פ"ה.) שית בצמירתא ושב בצפדינא פי' כאב שניים. *[אחי"ה וכן פי' ר"ח ביומ' הנ"ל וברש"י לע"ז ולועזו מישג"א וכ"ה ברש"י בב"מ ושם הגי' בצפרנא אבל בכ"י ש"ס בצפדינא ובמנו"ה סי' ש"א בדפ' קושט' ובכ"י ש"ס ר' בצפדנא. וה' פערלעס (מיסצעללען 27) הגיה כ"מ צפרנא מל"פ zafar פה וחניכים וכפירש"י ביומ' — ובירו' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ד הגי' ציפדנה] —

* צָפָה (פי' חלק ohne Rand, glatt) מנחו' ס"ג. וספרא ויקר' פרש' י' פרק י"ב עיי"ע חב (בח"ג שכ"ט).

---

[1]) בכ"י ש"ס ובשט"מ אי' במוצף ובנו"ג במציף אבל בפי' ר"ח כגי' הערוך. [2]) וז"ל ר"ח בב"מ (בש"ס ווילנ') כפוי הקנקנים כשהוא מהודק וטחוי בטיט נקרא רשום כשהוא מרופרף נקרא מצוף מלשון ציפוי וכו' וכ"ה בע' רשם מדעת עצמו אבל עיי' פירש"י. [3]) ובדפ"ר וויניצי וכ"י כ"ה בראש הערך. [4]) בנו"א שצרפתו.

צפח (בל"ע صفح anstossen בל"ס צוּפְּחָא das Eindringen צִיפּוּח נפש (Ausgelassenheit בכל שאטך בנפש (יחזק' כ"ה, ו') בשמחת כל לבב [בשאט נפש] (שם ל"ו, ה'), בשאט בנפש (שם כ"ה ט"ו).

צַפַּחַת (נ"ל שם מקום ולפי' רבינו כמו צפיחית (mit Honig eingerührte Speise כל הנצוק טהור חוץ מדבש הזיפים והצפחת (מכשירי' פ"ה מ"ט) עיי' בע' זף. פי' מאכל העשוי מן קמח ודבש והוא רך כל כך שיכול להציקו וראיה לדבר כצפיחית בדבש (שמות ט"ז, ל"א). *[אחי"ה ובפי' הרמב"ם פי' על שם מקומם ועיי' סוט' מ"ח: ועיי"ע זף (ח"ג, ש"י) ובסוט' אי' ג"כ צפיחים, נזיר נ'. צפיחית]—

* צַפְּיָא, צפייה, צפיתא, ציפוי עיי' כל ע' בפני עצמו בע' צף.

צָפַן (הפעיל מן צָפָה בהוספת הנו"ן או צָפַן כמו צפי ענין כסוי) הצפיננו היכן ר' אילעא צפון (עירו' נ"ג:) כבר פי' בע' עלץ. צפנת [1]) פענח (בראשי' מ"א, מ"ה) בב"ר פצ"א (פ"צ) צפונות מופיע ונוחות לו לומר חזקיה אמר צפונות מופיע בדעת מניח רוח הבריות בהן וכו'. *[אחי"ה ובגיטי' נ"ח. פי' צפנת בת פניאל . . צפנת שהכל צופין ביפיה וכו' וכן פי' רבינו בע' עלץ זה דעירו' הנ"ל מענין צופין. ועוד ענין טמן וכן סוכה נ"ב. הצפוני (יואל ב', כ') זה יצה"ר שצפון בלבו של אדם. ויק"ר פ"ב צפנה (ויק א', י"א) כנגד מעשיהם של אברהם יצחק ויעקב שהם צפונים לפניו] —

צפן́ (= צָפוֹן מל"י ורו' σάπων ,Seife, sapo) יכול להעבירו ע"י צפון ס"א ספון (נדה ס"ב. ב"ק צ"ג:) וכבר פי' במקומו. *[אחי"ה עיי"ע ספן. והפעל ממנו תוספת' נדה ספ"ח הצפינן ועבר פי' העביר עליו צפון (שם)] —

* צָפוֹן (מל"ט פאה השמאלית מד' רוחות התבל (Norden עירו' ל"ח. ירו' קידו' פ"א ד"ס ע"ד ב"ר רפ"א והתואר צפוני ירו' פיאה פ"ג די"ז ע"ד נקבה צפונית זבחים פ"ה מ"ג והלאה ובל' תרג' (שמו' כ"ו, כ'. ל"ה; לישעי' י"ד, י"ג) צִיפּוּנָא, יומ' ל"ב: ירוש' תעני' פ"ב דס"ה: עיי"ע יצף — ומצפון תפתח הרע (ירמי' א', י"ד) וכן דימו הפרסיים ששם מלאכי החבלה עיי' מאמרי על המלאכי' צד 57 וכן בילק' איוב ר' תתקי"ג בשם מדרש רוח פנת המזרח וכו' רוח פנת הצפון בראו ולא גמרו . . ושם הוא מדורן של מזיקי' ורוחות ושדים וכו' ועוד עיי"ע שמאל.

* צִפְעוֹן (פי' מל"מ צפע, צפעוני מין נחש Basi-lisk) במדב"ר פ"י אסת"ר פ' אל תרא מה צפעון זה וכו' ע"ש.

* צָפַף (ענין דוחק) עיי"ע צף ה' ושם הפלפל צִפְצֵף.

* צִפְצֵף (קול הברת העופות pipen, zirpen) עיי"ע צף ג'. ועוד עיי' ילק' מ"א ר' קע"ה צפור מצפצף יודע מה מצפצף: ועיי"ע צץ. קהל"ר פ' טוב אחרית בת קול מצפצפת וכו', ושם פ' וישב העפר בת קול מכרזת ומצפצפת וכו'.

צַפְצָפָה (מל"ט מין ערבה וכן בל"ע صفصاف) בפ' לולב הגזול בגמ' ערבה גזולה סוכ' ל"ד.) ת"ר איזו היא ערבה אי זו היא צפצפה וכו' — (א"ב מין עץ כמו ערבה). *[אחי"ה ועוד עיי' סוכ' ל"ג; ול"ד: ירו' סוכ' פ"ג דנ"ג ע"ג תוספת' סוכ' ספ"ב ודש"י גיטי' ס"ח סע"ב פי' חילפא ע"י צפצפה עיי"ע חלף] —

צפר (מל"מ והשם צְפִירָה ענין סיבוב והיקף run-des Geflecht, Umkreis ועוד קרוב לל"י σπεῖρα (Geflochtenes, Windung בכל כלי עץ שנחלק בפ' ט"ז בכלי' (מ"ג) הקופה משיעשה בה שתי צפירות [2]) לרוחב שלה והערק משיעשה בה צפירה אחת. פי' „אילו שעושין לקופה גדילין ותופרין אותן ומסבבין אותן ומניין שזה צפירה לשון סביבה וחזרה הוא שנא' (שופטי' ז', ג') ישוב ויצפור ואומר (יחזק' ז', ז') באה הצפירה". — (א"ב פי' בל"ר עגולה אשר אינה מסוגרת אבל חוזרת חלילה כמו נחש עקלתון ועושים קופות מצפירות). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"ר sphaera והוא ל"י הנ"ל ורבינו העתיק פירושו מפי' רה"ג בסד"ט צד 12 ושם הסיום בזה"ל ואומר באה הצפירה כלומ' הגיע הגלגל אליך פירוה קדבלג אל דור אליך ומתרגמינן איצא אלו הראאל מעני ודהב האל איתגלאית מלכותא ועטא לממלכה אל דאירה להתהלך אל אמאס עכ"ל המגומגם בדפוס וכצ"ל (פירוה) [פירוש] قد بلغ الدور اليك

[1]) כ"ה נכון בכ"י המשך הע' ובדפ"ע מתחיל הערך. [2]) וכ"ה בתוספת' כלי' ב"מ ספ"ה ובכ"י ארפ' צבירה . . צבירות.

ומתרגמינן اذا الله راى المعنى والذهبه אלאיתגלאית מלכותא وعطا المملكة الدايره להתהלך الامام וחעתקתו .באה הצפירה פירוש כשהגיע הגלגל אליך ומתרגמינן הנה ראה אלהים כונת ותהליכות גילוי המלכות ונתן ממלכת חוזרת להתהלך אלאמאם. וא״כ הבין התרג׳ צפירה כמו צפירת תפארה (ישעיה כ״ח, ה׳) עיי׳ רד״ק יחזק׳ שם. אבל הנכון כי הוא ענין סיבוב והיקף וכן בירו׳ עירו׳ ספ״א די״ט ע״ד דרש ויצפר (שופטים הנ״ל) ולמה הן חוזרין בצפירה מפני השונאין. — ועוד עיי״ע צפירה — והפעל ירוש׳ שבת פ״ז ד״י ע״ג ההן דעבד קופין כד צפר חייב משום מיסך. והתואר במקום השם צְפָר עיי׳ ירוש׳ יומא ספ״א דל״ט: ועיי״ע קבוטר והקבוץ צְפַרַיָּא קהל״ר פ׳ טובה חכמה: האומנות (מ״ב י״ה, ט״ז).. צפריא] —

צפר (= צָפִיר, צְפִירָא בל״ס כמו שעיר בל״מ וכ״ה בלא״ר (דניאל ח׳, כ״א ועוד) Bock, Ziegen-bock) בגמ׳ שני שעירי יוה״כ (יומי ס״ו:) משוך צפירה זו זעיר חובין דדרי סגיאין. פי׳ „מהר וצא שעיר זה קטן וחטאת הדור מרובין“ [1]. ס״א [2]) מה שהי לצפירא למה אתם שוהים השעיר [3]. בר״ג דפ׳ ואלו עוברין בפסחים (מ״ב:) וברפואות דפ׳ מי שאחזו (גיטי׳ ס״ט:) צפירתא דלא איפתח. פי׳ שעירה שלא נפתח רחמה כלו׳ שלא ילדה וי״א עופות שמנים שלא ילדו — (א״ב תרג׳ שעיר (בראשי׳ ל״ז, ל״א; ויק׳ ט״ז, ט׳ והלאה) צפיר ובעזרא (ו׳, י״ז) וצפירי עזין). *[אחי״ה וכן הקבוץ צפירין תרג׳ ויק׳ ט״ז, ח׳ ולנקבה צפירתא תרג׳ שעירה (ויק׳ ד׳, כ״ה; ט״ו, ו׳). וכ״ה בגיטי׳ הנ״ל כפי׳ הערוך ופי׳ י״א קשה להלמו דאי׳ שם ט ח ל א (דציפרתא [צ״ל דצפירתא] ופי׳ הראשון לקח רבינו מפי׳ ר״ח בע״ז כ״ח רע״ב (כש״ס ווילנא) ד״ה צפירתא עש״ה ועוד עיי׳ תש׳ הגאוני׳ (הוצא׳ הרכבי צד 23) סי׳ מ״ז] —

צִפּוֹר (נ״ל מל״ע عصفور קרום של מוח Gehirn-häutchen ועיי׳ בפנים) כפ׳ ההובל בגמ׳ התוקע (ב״ק צ׳:) אם על צפור נפשו הכהו פי׳ תחת גרונו למעלה מחזה שלו הכהו לידע אם מת מחמת אותה מכה. *[אחי״ה בשט״מ הובא בשם הגאון הכהו על צפור נפשו וכנגד לבו וכדאמרינן פרח לבא וכו׳ וא״כ הבינו מן צִפּוֹר. וכן פי׳ החכם גייגער מ״ע שלו ח״ה, 169 והביא ראיה מספרים חיצונים וה׳ דערענבורג (שם ח״ו 294) השיג עליו וחוא הביא ל״ע عصفور שהוא כמו צפור בל״מ ותמהני עליו שלא העיר כי זו המלה מורה בל״ע ג״כ קרום המוח והוא חייתא דמתנח ביה מוחא (חולי׳ מ״ה.) וכנ״ה בתוספת׳ סנה׳ רפי״ב ועל ציפר נפשו הכהו ובתוספת׳ סוף מכות כדי שלא תגיע לציפר נפשו וימות ועיקר הגי׳ ציפור כגי׳ הערוך ורש״י פי׳ תנוך כנגד הלב ואולי כיון לל״ע صفر לב וחזה] —

צפור (= צִפּוֹרֶת כְּרָמִים מין חגב טהור נ״ל מל״ע صفر schwirren והוא gryllus stridulus Schwirrheuschrecke) כפ׳ אמר ר״ע (שבת צ׳ רע״ב) צפורת כרמים בין חיה בין מתה כל שהיא פי׳ „ממיני חגב היא שמשחק בה קטן כדכתיב (איוב מ׳, כ״ט) התשחק בו כצפור ותקשרנו לנערותיך“ [4]. במי שטבל פ״ה במכשירין (מ״ב) העושה צפור במים הנתזין ואת שבה אינן בכי יותן. תוספת׳ (שם ספ״ב) ואת שבו הרי הן בכי יותן. בגמ׳ דפ׳ יש בקדשי בסוף תמורה (ל״ד.) שק ניבטיל ברובה כלומר „ניבטיל האי שיער בשק ברובה א״ר פפא בציפרתא כגון שארג מאותו שיער נזיר בשק דמות עוף דמלאכה חשובה היא הלכך לא בטיל וידלק“. *[אחי״ה ע״כ הועתק מפי׳ רגמ״ה (בקובץ כ״י אנגייל׳ דף רנ״א.) — רבינו כולל צפורת כרמים עם צפור, בל״א ציפרתא אבל הראשון הוא חגב וכנ״ה בספרא שמיני פרש׳ ג׳ פרק ה׳ וחולי׳ ס״ה. ובל״א ציפרתא דדיקלא שבת צ׳: כפי גי׳ רבינו בע׳ פלייה ע״ש ובענין עוף: צפור מל״מ עיי׳ ע״ז מ׳: מ״א. ירו׳ ע״ז פ״ג דמ״ב ע״ג. צפור דרור שבת ק״ו: עיי״ע דרור והקבוץ צִיפָּרִים, ציפורין ע״ז כ״ט. ירו׳ נזיר פ״א דנ״א: ובל״ס צִיפְּרָא מעיל׳ כ׳: זבחי׳ ס״ד: והקבוץ ציפרין דניאל ד׳, ט׳. י״א והלאה ב״ב ע״ד: ציפרי מליחי. קהל״ר פ׳ טוב מלא: מתלא אמר דאגר גינא אכיל ציפרין דאגר גינייא אכלין ליה ציפרין. ועוד בענין משל ירו׳ סנהד׳ פ״י דכ״ח ע״ג אין ציפורך מדינית — ערכי׳ י׳. עיי״ע בית ציפרא וע׳ בן ציון. ועוף קטן ביותר Kolibri נקרא צִיפָּרְתָּא שבת פ׳: סוכה ה׳ רע״ב יומ׳ ע״ה:] —

צְפַר (מל״ס צְפַר, צַפְרָא פי׳ בוקר die Frühe, der Tagesanbruch) תרג׳ בקר (בראשי׳ א׳, ה׳; מ״ד, ג׳; שמות ל״ו, ג׳ וזולתו) ותוכחתי

[1] כ״ה בפי׳ ר״ח ליומ׳ ושם כגי׳ רבינו וכגי׳ זו מוכח מכ״י ש״ס ב׳ רק שם בט״ס מאשי צפירא זעיר חוביה דדרא סגיאין וכתב בעל ד״ס (יומי צד צ״ד) לית ליה פתרא ע״ב ונעלם מעיניו שצ״ל משוך צפירא זו זעיר וכו׳ כגי׳ רבינו ור״ח. [2] וכ״ה לפנינו. [3] וכן פירש״י. [4] הועתק מפי׳ ר״ח בשבת דפ״ו.

לבקרים (תהלי׳ ע״ג, י״ד) ומכסנותי לצפריר, ונקראו שדים של בקר צפרירי. תרג׳ יומם השמש לא יככה (תהלי׳ קכ״א, ו׳) יימם כד שליט שמשא לא ימחינך צפרירי. *[אחי״ה צפרירי הוא הקבוץ מן צפר ובענין שדים של בקר צפרירי עיי׳ תרג׳ שה״ש ד׳, ו׳; תר״י א׳ במד׳ ו׳, כ״ד ועוד עיי׳ מאמרי על המלאכים ועל השדים צד 61. ועוד בענין צַפְרָא עיי׳ פסחי׳ י״ב: קי״א: ב״מ ק״ז: חולין ק״ז. כתובו׳ צ״ד: — ברכו׳ ו׳. עיי״ע כרע א׳] —

צְפַר (מל״ע صفر ענין קריאה וצפצוף pfeifen, rufen, schwirren) ירו׳ דסנהד׳ פ׳ נגמר הדין (פ״ו דכ״ג ע״ג) ובחגיג׳ פ׳ אין דורשין (פ״ב דע״ז סע״ד) כד נא צפר לבשו מניכון וכד נא צפר תניינות עולו פי׳ ענין קריאה. *[אחי״ה ושם ושם הרבה פעמים צפר בזה הענין ע״ש והשם ירו׳ חגיג׳ שם דע״ח רע״א צָפַר תרין צְפָרִין וכו׳ ומזה נקרא צפורת כרמים עיי״ע צפור] —

* צְפַר והשם צְפָר ענין כריכה וסיבוב עיי״ע צפר א׳.

צפורי[1]) (נ״ל מל״ע صفر חבל Strick) כצפורי בפי הושט (מ״ק כ״ט.) פי׳ מביאין סיב של דקל נרגילה (עירו׳ נ״ח.) ותופרין את הספינה בו וכשמכניסין אותו בנקב של ספינה שדומה לושט נכנס וקולו הלך וקשר מאוד וכפיטורי (ברכו׳ ח׳.) תבנית כציפורי ומאי שנא הללו משאר דברים שהללו קשין ביציאתן. פיטורי פי׳ במקומו. *[אחי״ה ועיי׳ ג״כ פי׳ המיוחס לרש״י במ״ק ועוד עיי״ע פיטורי] —

* צְפִירָא (פי׳ כמו ספירא Abgeschorenes) תוספ׳ כלי׳ ב״ב ספ״ב ושם ספ״ד של שעם ושל צפירא[2]) ובסוב׳ כ׳. אי׳ בסמ״ך עיי״ע ספר א׳.

* צְפֵירָא (מל״י σπεῖρα ל״י המאוחרת τζαφαρία Cohorte) מכילת׳ בשלח עיי׳ עט״ש לפערלעס 130.

צְפַרְדֵּעַ (מל״מ מין שרץ Frosch) בפ׳ אמרו לו שנים בגמ׳ ר״א אומר (כריתות י״ג:) יצא שרץ טמא וצפרדע טהור ששתויי יין מורין בו דזיל קרי בי רב הוא דשרץ טמא ולא צפרדע. *[אחי״ה וכנ״ה בטהרות פ״ה מ״א ומ״ד השרץ והצפרדע פי׳ שרץ מטמא במגע וצפרדע טהור, כריתות י״ט: צפרדע טהור, סנהד׳ ס״ז: צפרדע אחת היתה וכו׳ והקבוץ צְפַרְדְּעִים פסיקת׳ דר״כ צד ס״ו: ובל״ס אורדעא עיי״ע וע׳ עורדען] —

* צִפּוֹרִי, צִיפּוֹרִי, צִיפּוֹרִין (שם מקום Σέπφωρις קרובה לעכו עיי׳ ירו׳ גיטי׳ פ״א דמ״ג ע״ג עיירות שבתחום ציפורין הסמוכות לעכו וכו׳ והיתה רחוקה מטבריא י״ח מיל ירו׳ תענית פ״ד דס״ט. ויושבת בראש ההר מגילה ו׳. ולמה נקרא שמה ציפורי שיושבת בראש ההר כצפור, פסיקת׳ רבתי פ״ח ציפורי שנתונה בגבעות . . טבריה שעמוקה כמכתשת. והיתה בארץ קרה ירו׳ שבת פי״ד די״ד ע״ג ועיי״ע צן א׳. ורבי הוה יתיב ליה בציפורין שבע עשרה שנין ירו׳ כלאי׳ פ״ט דל״ב: ירוש׳ כתובו׳ פי״ב דל״ה. ב״ר פצ״ו והיא היתה עיר מלאה חכמים עיי׳ מ״ש מהרז״ף במבוא הירו׳ ג׳: והלאה ועיי׳ עוד מה שיסופר בענין ציפורין (בירוש׳ ציפורי ובמשנ׳ שבמשניו׳ ערכי׳ פ״ט מ״ו ציפורים, קידו׳ פ״ד מ״ה צפורי) שבת קכ״א. ב״ב ע״ה: כתובו׳ ס״ז:[3]) והרבה פעמים בתוספת׳ עיי׳ רשימת המקומות בתוספת׳ הו״ל הח׳ צוק״מ XLIV. והתואר צִיפּוֹרָאָה, צִיפּוֹרָיָיא ציפוראיי עיי׳ ירו׳ תרומ׳ ספי״א דמ״ח: שהש״ר פ׳ ששים המה: ר׳ חייא ציפוריא (ציפוראה) ועיי׳ ירו׳ שבת פ״ב ד״ד: וירו׳ תעני׳ פ״ד דס״ח. קהל״ר פ׳ כי העושק. והקבוץ צִיפּוֹרָאֵי, צִיפּוֹרָאֵי ירוש׳ כלאי׳ פ״ט דל״ב: ירוש׳ שבת ספ״ד ד״ז. ירוש׳ תענית פ״ג דס״ו ע״ג ירו׳ חגיג׳ רפ״ב דע״ז. ירוש׳ יבמו׳ פט״ז דט״ו ע״ג עיי״ע דרום. ירו׳ מ״ק פ״ג דפ״ב ע״ד ועוד במשקל עברי צִיפּוֹרָנִין ירו׳ ביכורי׳ פ״א דס״ג ע״ד ולנקבה יחידה צִיפּוֹרִית תוספ׳ מעשר שני ספ״ד.

צִפּוֹרֶן (מל״מ צִפֹּרֶן בל״ע ظفر בלא״ר טפרא Fingernagel ועוד מין בושם בל״ע اظفار, ظفار Teufelsklaue עיי׳ בפנים) בפ״ק בכריתות בגמ׳ המפטם את הקטרת (ו׳.)[4]) הצרי והצפורן

---

[1]) כ״ה בכ״י ק״ט ובדפ״ע ציפורי. [2]) בכ״י אירפ׳ בט״ס צפור תוספת׳ מכשירי׳ פ״ג עיי״ע ציפורי. [3]) ושם אי׳ מעשה וכו׳ לעני בן טובים אחד מציפורי ובתוספת׳ פיאה פ״ד ליטרא אחת בשר בציפורי בכל יום בכל אלה המקומות צ״ל כבירו׳ סוף פיאה (פ״ח דכ״א:) בשר צפרים ובספרי ראה פ׳ קי״ו בשר של צפור וז״ל ר״ד פרדו בפי׳ על ספרי וכל זה טרחו רבנן לפי שהבינו תיבת מצפורי שהעני היה מצפורי אבל מספרין נראה דה״פ שלקחו לו ליטרא בשר משל צפורים והצפורים היו יקרים ע״כ ובתוספת׳ מכשירין פ״ג גרים . . של צפורי (כ״י אירפ׳) צ״ל של ציפורי ועוד עיי״ע צפורין. [4]) וכ״ה בירו׳ יומי׳ פ״ד דמ״א ע״ד.

צפורן זו שחלת כדמתרגמינן (שמות ל׳, ל״ד) נטף ושחלת: נטופה וטופרא[1]) ובושם הוא שעשוי כצפורן של אדם — (א״ב אין בושם זה כצפורן של אדם אלא כצפורן של חיה והוא גדל בים) — באלו חוצצין פ״ט במקואות (מ״ד) צואה מתחת הציפורן וציפורן המדולדלת פי׳ צפורן שנזדעזע ממקומו ונשאר תלוי אינו דבוק עם הבשר ויכנסו לתוכו מים. בב״ר פ׳ מ״ו[2]) (פמ״ה) בא וראה כמה בין ראשונים לאחרונים מה מנוח אמר (שופטי׳ י״ג, כ״ב) מות נמות כי אלהים ראינו והגר שפחה ראתה המלאכים ולא נתיראה מהן א״ר אחא צפרנן של אבות ולא כריסן של בנים. *[אחי״ה וכ״ה ביומ׳ ט׳: טובה צפורנן של ראשונים מכריסו של אחרונים, ב״ר פ״כ חלקים היו כצפורן וכו׳ ושם פמ״ו ציפורן של אצבע קטנה. דב״ר פ״ז ימות משה ומאה כיוצא בו ולא תינזק ציפורנו של אחד מהם, הקבוץ מ״ק י״ז: אסור ליטול ציפּוֹרְנַיִם במועד, ירו׳ הוריו׳ פ״ב דמ״ו ע״ד ציפרני ידיו] —

צִפּוֹרֶן (מל״מ פי׳ עט ברזל לחקק בו Griffel, eiserne Stange) בויק״ר בצו בפ׳ אהבת צדק (פ״י) לבן מלכים שנזז לבו עליו ונטל את הצפורן לחפור על אביו[3]). בילמדנו בריש אלה פקודי (תנחומ׳ שם סי׳ ז׳) מה עשה נטל את הצפורן של ברזל והיה מכניסו תחתיו אמר מתוך שאני מפיל את הבסים האדריונטים נופל. פי׳ בלעז סובלוני[4]) והוא חד כצפורן של אדם וכן אמרנו לענין אצבעות (כתובו׳ ה׳:) מפני מה אצבעותיו של אדם משופין כיתדות. בתוספת׳ שבת בפ׳ בראשונה (רפט״ו) ר׳ יוסי אומר אף צפורן גדולה. *[אחי״ה וכ״ה בירו׳ שקלי׳ רפ״ח דנ״א. אבא שאול היה קורא אותו ציפורן שהוא דומה לציפורן] —

צפורין (לפי׳ ר״ב מין קטנית? אבל עיי׳ בפנים) תוספת׳ בסוף מכשירין (פ״ג) בראשונה היה גרים של פול ושל טופח ושל צפורין טמא מפני ששורין אותו במים פי׳ מין קטנית הנקרא ספיר בריש משנת כלאים (פ״א מ״א). *[אחי״ה בר״ש מכשירין פ״ו מ״ב גרס לנכון של צפורי ופי׳ של עיר ציפורי עיי״ע בהערה 3. וכ״ה גרוסי צפורין ירו׳ פסחי׳ פ״ד ד״ל ע״ד ובירו׳ מ״ק ספ״ב דפ״א: גרוסי ציפורין] —

* צפריות (?) בילק׳ חבקוק ר׳ תקס״ה ג׳ צופריות וט״ס הוא וצ״ל דופריות עיי״ע דיופרא ובתנחומא הישן סוף תצוה בהערת רש״ב 102.

* צְפַת (עיר בארץ ישראל) ירו׳ ר״ה פ״ב דנ״ח. אילין דחמיין צפת מהו דיסבון ולפי כו״פ הוא Ciphia ואולי הוא Σὲφ של בן מתתיהו על המלח׳ ב׳, כ׳, ו׳ עיי׳ נייבויער גיאגראפיא 227[5]).

* צִיפְּתָא ((Sopha. Matte) עיי״ע צף ו׳.

צִיץ (= צוּץ בהפעיל מל״מ ענינו השקפה sorg-fältig schauen) בגמ׳ דפ׳ אין דורשין (חגיג׳ י״ד:) בן עזאי הציץ ומת. פי׳ „הוסיף להזכיר שמות כדי להביט באספקלריא מאירה ומת״. *[אחי״ה הועתק מפי׳ ר״ח (בש״ס ווילנא). ושם בחגיג׳ בן זומא הציץ ונפגע וכ״ה בתוספ׳ חגיגה פ״ב אבל בירו׳ חגיג׳ פ״ב דע״ז: הסדר בן עזאי הציץ ונפגע בן זומא הציץ ומת עיי״ע פגע ובתוספ׳ ובירו׳ אי׳ עוד אחר הציץ וקיצץ את הנטיעות (בנטיעות) עיי״ע קץ ו׳. יומ׳ ס״ז. היו מציצין ורואין] —

צִיץ (= צוּץ מל״מ ענינו צמיחת פרח ועוד הברקה glänzen, blühen) בר״ג דפ׳ כיצד מעברין (עירו׳ נ״ד.) בני אדם דומין לעשבי השדה הללו נוצצין והללו נובלין, פי׳ נוצצין צומחין כמו ויצץ ציץ (במדבר י״ז, כ״ג) כלומר שמתעשרין נובלין צומקין כלומר מתענין. בר״ג דפ׳ חבית (שבת קמ״ה:) יציץ ופרח ישראל (ישעיה כ״ז, ו׳) תני רב יוסף אלו תלמידי חכמים שבבבל שעושין ציצין ופרחין לתורה פי׳ שמגדילין מדרשות. *[אחי״ה נוצצין דעירו׳ הוא משרש נצץ עיי״ע ולפי משפט דקדוקו של רבינו (עיי׳ ריש מבוא) הוא ציץ. וזה השרש העברי אי׳ בדרז״ל רק בהפעיל ב״ר רפכ״ח מציץ את האדם עיי״ע לוז (ת״ה, כ״ד) וש״נ ויק״ר רפי״ח ע״ש. קהל״ר פ׳ גם מגבוה האדם מציץ. הפעל קידושי׳ ס״ו. ותוציץ הרעה וכו׳ עיי׳ פירש״י. והשם ציץ פי׳ פרח ב״ר פנ״ג נבל ציצו ולנקבה (כל״מ) ירו׳ סוכ׳ רפ״ג דנ״ג ע״ג יבשה ציצתו — ובענין ציץ היינו פח הזהב על שם ההברקה עיי׳ שבת ס״ג: ציץ כמין טס של זהב וכו׳ עיי״ע טס א׳. זבחי׳ פ״ח: ציץ מכפר על עזות פנים. ב״ר פע״א בזה ציץ ובזה ציץ ובתרג׳ (ירו׳ א׳ לבראשי׳ ל״א, י״ט ותרג׳ שמות כ״ח, ל״ו; ל״ט, ל׳) ציצא] —

---

[1]) הועתק מפי׳ רגמ״ה (בקובץ כ״י אנגייל׳ דף ק״ע:). [2]) כ״ה נכון בכ״י ובדפ״ע מ״ז. [3]) בנו״ג שנתגאה לבו עליו ולקח את הסייף לחתך את אביו ובשמ״ר רפל״ז שזחה דעתו עליו ונטל את הצפורן לחתור בית אביו. [4]) אולי נשתבש מן bulino בלאי״ט כלי הפירה Grabstichel. [5]) והגאון ר׳ עמרם זצוק״ל דודו של אבא מורי נ״ע היה חי שם וישב בשבת תחכמוני ושם נתבקש בישיבה העליונה.

צץ (= צִיץ Faser ، צִיצָה، צִיצִית Quaste, Trod-del, צִיצִית Haarlocke) בפ' ר"א אומר אם לא הביא (שבת קל"ז.) אלו הן ציצין המעכבין את המילה. תשובת רב האי גאון ואביו רב שרירא יש"י ע"ם [1]) בשר החופה את רוב העטרה דאמריתו אמאי אפקוה בלשון ציצין כך הוא כל הבשר החופה העטרה אינו נקרא ציצין אלא אם נטל מקצתו ושייר מקצתו הנה מעט והנה מעט נקראו אותן מעט הנותרים ציצין מפני שדומין לסנפירין ותרג' סנפיר (ויקרא י"א, ט'. י'; דברים י"ד, ט', י') ציצין, בס"ג דפ' המצניע (שבת צ"ד:) ציצין שפירשו רובן ביד מותר בכלי פטור אבל אסור. בר"ג דפ' משילין (ביצה ל"ו:) נקטוה בצוציתיה [2]) ואפקוה פי' בשערו כמו (יחזק' ח', ג') בציצת ראשי [3]). בפ' כל הצלמין בגמ' המוציא כלים (ע"ז מ"ג.) כל שיש לו ציצין בין פרקיו פי' שערות כמו בציצת ראשי. בכל כלי עץ שנחלק פי"ו בכלי' (מ"ד) סקירטיא משיחסום ויקנב ויעשה ציציתיה. נתן דצוציתא (שבת כ"ו:) פי' בע' נתן. בפ' הניזקין בהגדה (גיטי' נ"ו.) ובריש ברייתא דר' אליעזר (פ"ב) למה נקרא שמו בן ציצת הכסת שהיתה ציצתו נגררת ע"ג כרים וכסתות בקרקע במקום שהולך וציצתו נגררת עליהן. ירו' בפ' הרואה (פ"ט ד"י"ד.) העושה ציצית לעצמו אומר בא"י אמ"ה אקב"ו לעשות ציצית לאחר לעשות ציצית לשמו נתעטף מברך להתעטף בציצית וכן לולב ומזוזה וכל מצות. הני כובשני צוצייני (חולי' ס"ב:) עיי' בע' כבשן [4]). פי' למה קורין אותן צוצייני שיש להן ציצית בראשיהן כמו שכתוב ויקחני בציצת ראשי. בר"ג דפ' התכלת (מנחות מ"ב.) ת"ר אין ציצית אלא ענף וכ"ה אומר ויקחני בציצת ראשי אמר אביי וצריך לפרודה בציצתא דארמאי פי' „וצריך לפרד הפתילין היוצאין מן הגדיל בקצוות שיער של בלורית שדבוקה מלמעלה ופרודה מלמטה" [5]). בר"ג [6]) דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ג.) האי גלא דמטבע לספינתא נפקא ליה כי צוציתא דנורא חיוורתי ברישיה. בס"ג דפ' סדר תעניו' האלו (תעני' כ"ה.) חזייה דבכה ואחיך [7]) ונפק צוציתא דנורא מאפותיה פי' אלו שנים כעין ציצית וי"ל בענין ניצוצין דנור. *[אחי"ה וכי"ל אי' בפי' ר"ח בתעני' ועיי' פירשב"ם לב"ב הנ"ל. וכפי' רגמ"ה שם פי' גם זה מציצת ראש וכל"ס צוציתא (herabwallendes Haar) וכפי' במנחו' וביצ' הנ"ל והוא כל"מ ציצית עיי' זבחים כ"ו. ציציתו בחוץ. ספרא אחרי ס' פרק י"ג שלא תגדל ציצית וכו'. ועוד פי' ציצית ל"מ פאות התלויים בכנף הבגד ועיי' מנחו' מ"א. מ"ד. והלאה, והקבוץ צִיצִיּוֹת מנחות כ"ח. מ"ג. מ"ד. ספרי שלח פ' קט"ו וכל"ס צוּצִיתָא ירו' סנהד' פ"י דכ"ח ע"ג ציציתא דגולתיה, מדרש תהלי' מזמור ז' מה בין קטע ציציתא וכו', ירוש' מ"ק פ"ג דפ"ב. תכלת לציצתו, ושם בבבלי י"ט. לציציתו. ובבלי' הנ"ל לציצתו ובערוך ציציתיה. והקבוץ תוספת' ע"ז רפ"ג היא חגרה לו בציצין וכו' והושאל לדלדולי בשר סביב למילה שבת קל"ז. עיי' לעיל, תוספת' שבת פ"ט (ג') ציצין שפרשו רובן וכו' ועיי' ירו' שבת פי"ט די"ז, ירוש' נדרים ספ"ג דל"ח: ועוד הושאל לשער (כמו ציצית ראש) סביב לצואר עיי' ע"ז מ"ג. הובא לעיל וירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ד כל שציצין יוצאין מצוארו. וגם סנפיר וכנף פי' ציצית וכן הוא בתרג' עיי' תר"י לדברי' י"ד, י"ט; לבמד' כ"ה, כ"ד; לתהלי' קל"ט, ט'. והפעל מן ציצית שבת קל"א. אם צִיֵּיץ טליתו, שם כ"ה: סדינין המצויצין, מנחות מ"ב: טלית מצויצת וכ"ה בפסיקת' רבתי פט"ו] [8]) —

צץ (= צִיצָא אולי טל"פ سوز בוער והוא מין אבן טובה שמבהקת כאש) תרג' בפסוק בימים ההם כשבת (תרג' אסתר שני א', ב') באבניא ציצא ושיישא.

צץ (= צִיצָא אולי כמו סיס Schwalbe) תרג' ואת התחמס (ויקרא י"א, ט"ז; דברי' י"ד, ט"ו) וציצא.

* צִיֵּץ (מל"ס צוּץ, צוּצִי פי' מצפצף lallen, pipen, zwitschern) פיעל ופַעל ריש קהל"ר צפור מצוֹיֵיץ ויודע על מה מצוייץ, ויק"ר פ"ו המצפצפים (ישעיה ח', י"ט) המצייצין (ובקצת דפו' בט"ס המציינין) ב"ר פס"ה תינוקות מציצין בקולם [9]) עיי"ע צייץ ומ"ש וש"נ. ואולי מזה ציצא של ערך הקודם.

* צִיצָה, ציצת, ציצית, ציציתא עיי"ע צץ ג'.

* צוּצְיְיָנָא עיי"ע צץ ג' וע' הבא אח"ז.

---

[1]) כ ה בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב והוא כידוע ר"ת של יבוא שלום ינוחו על משכבותם (ישעי' נ"ז, ב') עיי' צונץ צור געשיכטע 356 ובכ"י ו"ו בי שיע"ב? [2]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וכ"ה בש"ס ובדפ"ע בציציתיה. [3]) וכ"ה בפי' ר"ח וכ"ה בכ"י רש"י בשיעור שעל שפתו שהן ארוכין או בזנבו ובדפו' אי' ברש"י רק בזנבו וכן פי' הראב"ן בשערו. [4]) ושם פי' רגב"ה הכי שמייהו כפי' רש"י. [5]) עכ"ל של רגמ"ה (כ"י אנגייל דף ג'). [6]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע בס"ג. [7]) בנו"ג דקא בכי וחייך. [8]) תוספתי שבת פ"ו המציצת עיי"ע צות. [9]) בדפ' המצפצפים עיי"ע צייץ.

צצלא (= צוּצְלָא, צוּצַלְתָּא והוא כמו צלצלא בל"ע صلصلة Turteltaube) בר"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ה.) ובחלק בגמ' אפיקורוס (סנהד' ק'.) השתא כביעתא דצוצלא לא משכחינן. ובפסיקת' דעניה סוערה (פסיקת' דר"כ צד קל"ז.) אפי' כביעתא דשפנינא ליתי [1]. בפ' המוציא יין בגמ' קָנה (שבת פ' :) כביעתא דצוצלתא מ"ט משום דזוטרא אימא דצפירתא. פי' ביצה של עוף והוא דייציפי וממין תורין הוא. *[אחי"ה בע' דייציפי (ח"ג, נ"ב) הוכחתי כי הוא ל"ע הנ"ל ושם סימנתי שינויי הנוסחאות ורבינו הלך בשיטת ר"ח וז"ל בשבת הנ"ל (בש"ס ווילנא צד פ"א.) צוצלא עוף ממין התורים ובל' חכמים דיציפי וקורין אותו אלפכתי' עכ"ל וצ"ל אלפכתה = الفاختة Ringel-taube. וכנ"ה בקבוץ בירוש' פסחים רפ"י דל"ז : נשים כראוי להם כסנים וצוצָלין ולא כפי' המפרש בגדי צבעונין — וככתיבת מלה ערבי' עולה יפה הגי' צילצולתא בשבת פ' : בדפ' הישני' ובסנהד' ק'. בכ"י ש"ס צולצלא וכ"ה בכ"י ש"ס ב"ב ע"ה. ובכ"י ש"ס ה' צילצולא ועי' ד"ס שם ועיי"ע תסיל] —

* צוּצְרָה (הוא כמו כְּצוּצְרָה = כצוצטרה Kastell) ירו' עירו' פ"ח דכ"ה, ג' טפחים לצוצרה, ירו' שבת פ"ג ד"ו. בט"ס בצוצרה. והקבוץ צוצריות עיי"ע גסטרא וע' כצוצרה ומ"ש.

* צוצרייה, צורצייר (שם מקום בבבל) ירוש' יבמות ספ"א ד"ג : שניות עזונייא גוונייא וצוצרייה ובירו' קידושי' פ"ד דס"ה רע"ד צררייא ובבבלי קידוש' ע"ב. ציצורא ובב"ר פל"ז צורצייר ואולי הוא Ciaceri נייבויער 327 ועיי"ע גאובאי (ה"כ, רי"ח).

צק (= יָצַק מל"מ ענין שפוך ausgiessen) בפ' אחרון בזבחים (קי"ב :) היוצק והבולל (עיי"ע יצק ח"ד, קנ"ב וש"נ), בר"ג דחלק (סנה' צ"ב:) יוצק זהב רותח לתוך פיו של אותו רשע פי' משום דהוה מלך לא בעא למימר ליה בל' גנאי אלא בל' כבוד. בסוף ידים (מ"ז) אמרו צדוקין קובלין אנו עליכם פרושין שאתם מטהרין את הנצוק. כל הנצוק טהור חוץ מדבש הזיפים (נזיר נ' סע"א סוטה מ"ח : וש"נ) עיי' בע' זף (ח"ג, ש"י) ובע' סלד. בפ' ר' ישמעאל בגמ' לוקחין גת (ע"ז נ"ו :) ש"מ נצוק חבור. פי' יש שני כלים אחד למעלה שמציק לכלי שלמטה ושלמעלה טהור ושלמטה יש בו יין נסך ואותו יין שבין כלי לכלי קורין נצוק על שם יציקה ונצוק משעה שמתחיל להציק מכלי אל כלי אינו פוסק עד שירד כולו. הנצוק והקטפרס ומשקה טופח עיי' בע' טפח. *[אחי"ה עיי"ע יצק ושם העיקר] —

צק (מע' הקודם = צִיקֵי קְדֵרָה Zuthat, Einguss wie Wein, Gewürz) בפ' מקום שנהגו בגמ' ז' דברים (פסחי' נ"ו.) משל לבת מלך שהריחה ציקי קדירה. בר"ג דפ' יוה"כ (יומ' ע"ה.) ובשלו בפרור (במד' י"א, י"ח) מלמד שירד להם לישראל ציקי קדירה עם המן. בפ' השוכר את הפועלים בגמ' מעשה בר' יוחנן (ב"מ פ"ו:) הללו לציקי קדירה. בהגדה דפ' השוכר את הספינה (ב"ב ע"ה :) אני ראיתי ציפורי בשלוותה והיו בה ק"פ אלף מוכרי ציקי קדירה. בס"ג דפ' אעפ"י שאמרו (כתובו' ס"ה.) מעשה בכלתו של נקדימון שפסקו לה חכמים סאתים יין לציקי קדירה. בס"ג דפ' בהמה המקשה (חולי' ע"ז:) בנבלתה ולא בעצמות ולא בגידין וכו' עד לא נצדכה אלא שעשאן ציקי קדירה פי' דבר היורד לקדירה. *[אחי"ה ורש"י בחולי' פי' שבשלן הרבה עם תבלין ע"כ וכ"ה בפי' רגמ"ה. ובכתובו' פי' סתם להטעים תבשיל ובענין הלעז עיי' מ"ל לרמ"ל בפסחי' הנ"ל] —

צק (= צוק מל"מ צר לחץ ודחק beengen; צוֹק Felsenberg, Spitzberg) בפ' שני שעירי (יומ' ס"ו:) עשר סוכות מירושלם ועד צוק. בפ' השוכר את הפועלין (ב"מ צ"ג:) העלה לראשי צוקין ונפלה. בפ' המפקיד בגמ' השוכר פרה (שם ל"ו:) אימא רישא עלתה לראשי צוקין ונפלה הרי זה אונס. פי' בראשי ההרים הגבוהים והאבנים והצורים שלו כסכינין. *[אחי"ה כ"ה בפי' ר"ח בב"מ ל"ו: ע"ש בש"ס ווילנא. והפעל ירושלמי שבת פ"א ד"ג : לא תצוק, הפעיל מֵצִיק סנה' ק"ד : ירו' כלאי' פ"ט דל"ב : עיי"ע מֵצִיק, והתואר צַיְיקָן, צוֹיְקָן פי' מי שרוחו צוק וצר והוא כילי (Engherziger) הקבוץ בפסחי' פ"א : פ"ב, הצייקנין עיי"ע צקן, ירוש' פסחי' פ"ז דל"ה, צויקן — ציוקי ירו' שקלי' פ"ג דמ"ז ע"ג צ"ל סידקי עיי"ע סדק] —

צִקְלָג (שם עיר פלשתית) בפ"ק בגיטין (ז'.) וצקלג ומדמנה וסנסנה (יהושע ט"ו, ל"א) רב אחא

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר ובשדפ"ע לית ובנו"ג לית אנא משכחין.

חתים בה[1]) מי שיש לו צעקת לגיטא על חבירו[2]) שוכן בסנה עושה לו דינו.

צקן (= צייק בל"ע ضَيِّق תואר מן צוק עיי"ע צק נ' engherzig) בפ' כיצד צולין (פסחיי פ"א:) הצייקנין שורפין אותו לפני הבירה בשביל ליהנות מעצי המערכה. פי' בני אדם צרי עין. *[אחי"ה וכן פירש"י ושם ובנו"ג ציקנין ועיי"ע צק וש"נ] —

צר (= צְרוֹר מל"ס צְרָרָא פי' קשר Knoten ועוד מל"מ פי' אבן Stein) בפ' כ"ו בכליי (מ"ד) ר"מ אומר צרור שעה טהורות צרור עולם טמאות ר' יוסי אומר כל חמתות צרורות טהורות. פי' לפני המלכים עושין חכמי האומות צלמים ונותנין בידיהן כ"ד אבנים ותחתיו ספל גדול של נחשת ובסוף כל שעה משליך הצלם מידו אבן אחת לתוך אותו הספל ונשמע קול הספל בכל העיר ויודעין השעות. פ"א אם היתה החמת שנאמרה בראש ההלכה קשורה בקשר ואינו מתוקן ואינו של קיימא והוא לשעה אינו מקבל טומאה ואם הוא קשר של קיימא ועומד בקשירתו לעולם מקבל טומאה ובזה אמרו צרור עולם טמאות[3]). בהמניח פ"ד במקואות (מ"ג) החוטט בצינור לקבל צרורות פי' חופר בצינור שיהא רחב שאם יפלו שם צרורות ילכו להם ולא יסתמו הצנור. בריש טבול יום (פ"א מ"ד) צרור שבככר וגרגר מלח הגדול. פי' יש מנהג בכמה מקומות שמשימין סימן בככר אבן. בריש חולין (ג'.) בכל שוחטין בצור ובקנה. *[אחי"ה בנו"ג בין בצור בין בזכוכית בין בקרומית של קנה. ונרדף צרור עם צור פי' אבן ומל"מ (ש"ב י"ז, י"ג; עמוס ט', ט') ובל"ע ظُرّ, ظُرَر Stein. תוספת' שבת ספ"ח (ט') צרור אבן. גיטין ס"ה. צרור וזרקו וכו', ירו' סנהד' פ"ז דכ"ה רע"ג אפי' קיסם אפי' צרור. ושם סע"ד חד צרור וזרקיה וכו'. והקבוץ צרורות כתובו' ו': נדה ס"ד: ירו' שבת פ"ז ד"י: ירו' עירו' פ"ה דכ"ב ע"ג ירו' יומ' רפ"ד דמ"א: ב"ר פפ"ד ופצ"ג שמ"ר רפי"ג ובל"ס וארמי צְרָרָא ירו' פיאה פ"ח ד"כ ע"ד אהן צררא] —

צר (מל"מ צוּר, צָרַר ענין כריכה umwickeln) בפ' שור שנגח את הפרה בגמ' היתה שפחה (ב"ק מ"ט:) ובסוף הגדה דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ו:) וכי לצור על פי צלוחיתו הוא צריך. בפ' המקבל בגמ' תבואה (ב"מ ק"ח:) הני צירי וחתימי[4]) והני שראי ושדאי[5]) לית בה משום דינא דבר מיצרא. פי' ביד בר מיצר צרור הכסף צרור וחתום ואומר הניחוהו אצלי עד שיעמדו במשקלם וימסרום לי ועכשיו יבואו[6]). בסנדל פכ"ו בכליי (מ"ב) צרור המרגלית טמא צרור המעות ר"א מטמא פי' בגד או עור עשוי לצור בו מרגליות או מעות. בפ' מציאות האשה בגמ' המשיא (כתובו' ס"ז:) ר' אבא הוה צייר זוזי בסודריה ושדי ליה לאחוריה. בפ' ר"י בגמ' לוקחין גת (ע"ז נ"ו:) והא קא מנסיך בידיה דציירנא ליה לידיה. בס"ג דכ"ב (קע"ד.) ובערכין בפ' שום היתומין (כ"ב סע"א) רב הונא בריה דרב יהושע אמר אימר צררי אתפסיה. פי' שמא צרור של כסף התפישו הלוה למלוה קודם מיתתו שיפרע חובו מהם. בפ' במה בהמה (שבת נ"ב:) העזים יוצאין צרורות ליבש. *[אחי"ה צוּר, צָרַר בל"מ ענין כריכה וכן בל"ס צָר וכבסנהד' מ"ח. למיצר ביה תפלין וצר ביה וכו' וכ"ה ברכו' כ"ג: ובירו' ברכו' פ"ד ד"ז ע"ג הוה צייר גולתיה דרב, בינוני פעיל ב"מ כ"ד: דצָיְירִי בסדינא, חולי' ק"ה: דצייר וחתים, אתפעיל סוט' מ"ה: מיתצר. וכן צָרַר ברכו' כ"ג: צורר אדם מעותיו וכו', חולי' ק"ז: צורר אדם בשר וגבינה במטפחת אחת וכו', תוספת' שביעי' ספ"א במועד צורר. ב"ר פי"ד ויצר רוח (זכריה י"ב, א') שנפשו של אדם צרורה בקרבו וכו', שהש"ר פ' הגידה: חייך שאני צוררה לך בכנפיך. נפעל נִצְרַר שבת ק"ז: חולי' מ"ו: ירו' שבת פ"ז ד"י ע"ג. וממנו השם צְרוֹר מל"מ קשירה (Bündel) כליי הנ"ל. שמ"ר פ"כ מצא צרור של מרגליות. ובל"ס צררא פי' צרור הכסף בקבוץ צְרָרֵי כתובו' ק"ז: ב"ב הנ"ל, ביצה ט"ו. צררי דפשיטי תרג' בראשי' מ"ב, ל"ה ובכ"י תרג' תהלי' ל"ח, א'; ע', א' צריר לבונתא ובנו"ג צריך עיי' עמת"ר ללעווי וש"נ הפעל עם יתר הדוגמאות] —

צר (= צוּר מל"ע صَار נרדף עם יצר bilden, צוּרָה פי' בל"מ תבנית Form, Gestalt) בס"ג דפ' כלל גדול (שבת ע"ה:) אמר ריש לקיש הצר בכלי

[1]) בנו"ג רב אחא מבי הוזאה אמר בה הכי. [2]) לפנינו עוד: ודומם. [3]) וכפי' האחרון מוכח מפירש"י מנחו' ל"ז: ע"ש וכן נראה מירו' כלאי' פ"ט ד"ל: צרור עולם צריך חיתוך צרור שעה אינו צריך חיתוך ועיי' הר"ש בכליי ופי' אליבא דפי' האחרון וכפי פי' הראשון מענין צרור אבן קשה להלמו. [4]) וכנ"ת בכ"י ש"ס רומי ובכ"י פ' עוד: וחתימי ובנו"ג ציירי והני שרי. [5]) לי' לפנינו ובשט"מ. [6]) כ"ה ברא"ש בשם ר"ח וכ"ה בטור ח"מ סי' קע"ה וע"ש בב"י ובדרישה ועיי' ג"ב שט"מ במקומו.

צורה חייב משום מכה בפטיש, פי' „אע"ג דפליג ר' שמעון[1]) בגמ' דפ' הבונה (שם ק"ג:) דתניא הצר בכלי צורה כל שהוא ר' שמעון אומר עד שיצור את כולו כלומר עד שיצור את כל הצורה יחידאה היא ואי ההיא צורה אית בה אותיות דמקרו חייב משום כותב ואי לא חייב משום מכה בפטיש"[2]). בפ' חזקת הבתים בגמ' בד"א בחזקה (נ"ד.) אמר רב הצר צורה בנכסי הגר קנה. בפ' כ"ד בכלים (מי"ג) ושל צורות טהור מכלום. פי' בגד שיש ביד רוקמי רקם[3]) ובו מיני צורות כדי לראות בו לעשות כמותו בגד אחר. בריש צו בילמדנו (תנחומ' סי' י"ד) וכשנגלה הקב"ה ליחזקאל ואמר לו (יחזק' מ"ג, י') הגד לבית ישראל את הבית אמר לו רבש"ע וכי עכשיו בונין אותו שאמרת וישמרו את כל חוקותיו ועשו אותם אמר לו עכשיו יהו קורין בצורת הבית ואני מעלה עליהן כאלו בבנינו הן עסוקין וכן בסדר קרבנות[4]) בס"ג דפ' משקין (מ"ק ט'.) א"ל לבריה אותן בני אדם אנשים של צורה הן. בפ' הוציאו לו בגמ' משניטל (יומא נ"ד.) כרובים בצורייתא הוו קיימי[5]) פי' אעפ"י שלא היו הארון והכרובים במקדש שני כרובים מצויירים בכותלים היו שם[6]). אפי' פיגול טעון צורה (פסחי' ל"ד: ע"ג: פ"ב: מנחו' נ':) כבר פי' בע' פגל. המתרגם פסוק כצורתו (קידושי' מ"ט.) פי' בע' תרגום. *[אחי"ה וכנ"ה בתעני' ט"ז. אדם של צורה. נדה כ"ה: צורת פנים, ב"ר פע"ג צורת הולד, במ"ר רפ"ט צורת העובר, ב"ר רפכ"ד ור"פ כ"ז דב"ר רפ"י קהל"ר פ' וסבותי אני ופ' מי כהחכם מדמין צורה ליוצרה. ירוש' שביעי' פ"ח דל"ח. נתקלקל צורתו, ירו' פסחי' ספ"ו דל"ג ע"ד תעובר צורתו עיי"ע עבר. וכן ירו' עירו' פ"א די"ח ע"ג — ירו' שבת ספ"ז ד"י ע"ד הגודל כלי צורה חייב משום בונה[7]) והקבוץ במ"ר פ"ט צוּרוֹת ביתך שחורות או לבנות וכו'. ובל"ס וארמי צוּרְתָא שבת ס"ג. צורתא דשמעתתא, ב"מ מ"ה: צורתא, שם ס"ט: לצור בה צורתא, ב"ב נ"ד. בצורתא. תרג' התבנית (דה"י א' כ"ח, י"ט) ותרג' קרני ברזל (שם ב' י"ח, י') צורתא. ועיד זולתו. והפעל שבת ע"ה: וק"ג: הצר צורה עיי' לעיל, סנהד' צ"א רע"א מן המים צר, ב"ר רפ"ז צר צורה ביבשה . . . צר צורה במים וכו'. והתואר צַיָּיר ברכו' י'. דרש צור (ש"א ב', ב') אין צייר כאלהינו, קהל"ר פ' ופניתי דרש יצר (בראשי' ב', ז'. ח') הצור הוא צייר נאה וכו', ב"ר פ"א צייר גדול הוא אלהיכם וכו', במד"ר רפ"ט יו"ד של תשי (דברים ל"ב, י"ח) זעירה תש ידי הצייר . . לצייר שהיה צר איקונין של מלך וכו'. הקבוץ תוספ' כלי' ב"ב ספ"ב דפ' זאלק' של ציירין[8]). תרג' רקם (שמות כ"ו, ל"ו) עובד צייר, והשם צִיוּר, צִיוּרא תרג' רוקם (תרג' שם כ"ז, ט"ז ועיי' תרג' שם כ"ח, ל"ט; ל"ח, י"ח; ל"ט, כ"ט כגי' דפ"ס. הקבוץ צִיּוּרִין תרג' ירוש' א' ויקרא כ"ו, א'; לשופטים ה', י'. ל' ציורי צבעונין] —

צר (= צְרָא בל"ס וכן صری בל"ע פי' קרע ובקע zerreissen, spalten, והשם צִירְיָא בל"ס צִירְתָא (Spalt, Höhlung בפ' מי שהחשיך בגמ' הגיע (שבת קנ"ד:) יתיר חבלים ויפלו שקים מצטרו זיקי[9]). בפרק אין מעמידין בגמ' החומץ (ע"ז ל'.) חד טילא[10]) חיורא דמצָרי זיקי. בפ' השוכר את הפועל[11]) בגמ' שכרו (ע"ז ס"ח רע"ב) והא רוצה בקיומו הוא דלא נצטרו[12]) זיקי. פי' ענין בקיעה כדכתיב (יהושע ט', ד') ומבוקעים ומצוררים (א"ב תרג' ויקרע מרדכי בגדיו (אסתר ד', א') וצרא מרדכי לבושיה). *[אחי"ה לנכון הוסיף ר"ב ככה מתרג' שני באסתר הנ"ל אבל היה לו להשיג על רבינו שהביא פסוק מיהושע הנ"ל שענין צרר פי' ענין כריכה עיי"ע צר ב'. והנכון שפי' ענין צרא בל"ע וסו' כאמור ענין בקיעה כמו שפי' ר"ח בשבת הנ"ל ובפירש"י בע"ז. וכנ"ה בע"ז ל'. חזייה לההוא חיויא דצרי ואתי, בפַעל מצָרי (שם) אתפעל מצטרו (שבת הנ"ל) נתפעל נצטרו עיי' לעיל, יבמות י"ז. אצטרויי אצטרי. והשם צִירְיָא ורבינו הביאו בע' צר ו' ושייך לכאן] —

צר (= צִיר בל"מ שם תואר ליתד הקבוע בפתח תסוב הדלת עליו ובל"ע جارور Thürangel) מאי (הכר) [צ"ל היכר] ציר (עירו' י"א: מנחו' ל"ג.) אמר רב אויא אבקתא עיי' בע' אבקתא[13]). בס"ג דפ' מומין (בכורו' מ"ה.) כשם שצירים לבית כך צירים לאשה שנא' (ש"א ד', י"ט) ותכרע ותלד כי נהפכו עליה ציריה[14]). בפ"ק במשקין (מ"ק י"א.) הציר והצנור והקורה והמנעול. בפ' י"א בכלים

---

[1]) כ"ה נכון וכפי' ר"ח הועתק בט"ס ר' ישמעאל. [2]) הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנא) בשבת ע"ה: [3]) בדפו"ו בט"ס רוקם. [4]) רבינו היה מקצר הענין עיי' בתנחומ'. [5]) בכ"י ש"ס בצורתא ובנו"ג דצורתא. [6]) וכ"ה בפי' ר"ח. [7]) וגי' הקה"ע צורי ופי' צורי דקל. [8]) ובכ"י אירפ' ציורות. [9]) בכ"י ק"ט אי' מציירי זיקי. [10]) ובע' טלא אי' טולא וכ"ה בכ"י ש"ס ושם ג"כ גי' חריפא ובנו"ג כמו כן. [11]) כ"ה גי' הכ"י ק"ט ובדפ"ע בט"ס הפועלים. [12]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע מצטרו. [13]) ועתה נברר אצלי שפי' רבינו שם הועתק מפי' ר"ח לעירו' כדאי' בש"ס ווילנ' ע"ש. [14]) במקרה צריה.

(מ״ב) והפותה שתחת הציר. בפ׳ המוציא תפילין (עירובין ק״ב:) מחזירין ציר התחתון במקדש אבל לא במדינה והעליון כאן וכאן אסור. פי׳ ציר נוקבין הדלת וקובעין בו עץ חד כדי להכניסו באדן[1] לחזור לכאן ולכאן ואם יצא מן הדלת מחזירין אותו בשבת ועיקרו שתי ידות (שמות כ״ו, י ז. י״ט) תרג׳ תרין צירין[2] ופי׳ הצנור הוא החור שבאדן. (א״ב לשון פסוק (משלי כ״ו, י״ד) הדלת תסב על צירה). *[אחי״ה ובל״ס צִיְרְתָא ובל״א צירא ירו׳ חגיג׳ פ״ב דע״ז ע״ד צירא דתרעא דגיהנם וכו׳ ותרג׳ ציר (משלי הנ״ל) צירתא והקבוץ צִירִין תרג׳ צלעים (מ״א ו׳, ל״ד) והושאל לצלעי הרחם תרג׳ ירו׳ א׳ בראשי׳ כ׳, י״ח (ציריה) [צירי] בית ולדא ועיי׳ בכורו׳ הנ״ל. ובמשקל עברי צירים בכורות שם ויק״ר פי״ד. ירו׳ נזיר פ״ח דנ״ז. שומרי צירים היו בירושלם — ובל״ע صير פי׳ חריץ הדלת] —

צר (= צִיְרָיָא (עיי״ע צר ד׳) מל״ם פ׳ בקע וקרע (Spalt, Höhlung בס״ג דפ׳ כל שעה (פסחים מ׳.) לא מיבעיא חטין דכיון דאית בהו ציריא עלת בהו מיא. פי׳ חריץ של חטה והשעורים שיעי ואין בהם סדק[3]. בפ׳ על אלו מומין בגמ׳ מומין אלו מנה אילא (בכורו׳ מ׳.) ובפ׳ המפלת בגמ׳ המפלת מין בהמה (נדה כ״ג.) אמר רב יוסף לא קשיא הא באוכמא הא בציריא. „פי׳ אוכמא של עין דומה לשל אדם ציריא חריץ שהעין עומד בו אינו דומה לשל אדם״[4]. בפ׳ ר״ח ז״ל כתיב בציהרא ופי׳ אוכמא שחור של עין ציהרא אדום חסובב את השחור. *[אחי״ה לפי גי׳ ר״ח נ״ל ברור שהוא מלש׳ צענד çukhra בל״פ הישנה سوهر= سرخ פי׳ אדום ומבהיק. אבל כפי גי׳ הספרים ציריא הוא מל״ס ופי׳ חריץ וכנ״ה בפסחים הנ״ל דילמא אזלא חדא ויתבא בציריה דחברתה, ע״ז ס״ה: אגב ציריהו כמבוקעות דמיין] —

צר (= צרא אולי מל״ע صرة מרגיל לתכשיט ולקמ״ע kleine Muschel, Perle, Schmuck-gegenstand) במגילת איכה, איכה יועם זהב צרא דהבא. *[אחי״ה לי׳ בדפ״ע חוץ מדפו״ו וכ״ה בכ״י ק״ט ו״ו ול״ד. ובאיכ״ר פ׳ איכה יועם לי׳ ונ״ל כי במקום שהיה דומה לארנטס של זהב כדאי׳ באיכ״ר גרס רבינו צרא דהבא כי ארנטס עיי״ע פי׳ ג״כ תכשיט או אבן טובה. או י״ל כי במקום איך שינה דהבא כדאי׳ בספרים אי׳ בגי׳ רבינו צרא דהבא מל״ע صار בטל והמיר תמונתו] —

צר (= צִיר מל״ע صير Saft, Fischlacke) בפ׳ הנודר מן המבושל (נדרי׳ נ״א:) ומותר בציר ובמוריים. בפ׳ אין מעמידין (ע״ז ל״ט:) וציר שיש בה דגה. בר״ג דפ׳ בכל מערבין (עירובין כ״ז.) היו לוקחין ציר בכסף מעשר אמרו לו שמא לא שמעת אלא כשקרבי דגן מעורבין בהן אפי׳ תימא ר׳ יהודה בן גדוש[5] לא קאמר אלא בציר בשומנא דפירי. פי׳ כשכובשין הדגים ומאצצין ודוחקין ומצירין אותן לחלוח היוצא מהן נקרא ציר. *[אחי״ה וא״כ גזרו רבינו מפעל צור ענין דוחק, אבל בל״ע פי׳ ציר דגים קטנים כבושים במלח ומוהל היוצא ממנו ועיי׳ ע״ז ל״ה: מ׳. תרומו׳ פ״י מ״ח חולין צ״ט: קי״ב: ק״כ. ספרא שמיני פרק ד׳ פרש׳ ג׳ עיי״ע רטב א׳ ובלא צירא ירו׳ תרומ׳ פ״ח דמ״ה: וגם בענין מוהל דפירות עיי׳ פסחי׳ כ״ד:] —

צר (= צוֹר עיר הידועה בפעניציא Tyrus, תואר צוֹרִי tyrisch) בפ׳ יש בכור לנחלה (בכורות מ״ט:) חמש סלעין של בן במנה צורי ל׳ של עבד חמשים של אונס ומפתה מאה של מוציא שם רע כולן בשקל הקדש במנה צורי. גמ׳ (שם נ׳:) מאי צורי אמר רב מנה של צור אמר רב יהודה א״ר אסי כל כסף האמור בתורה סתם כסף צורי ושל דבריהם כסף מדינה כללא הוא והרי הקדש והרי מעשר וכו׳. פי׳ כסף צורי הוא סלע צורי הוא ד׳ דינר כסף מדינה פלגו דזוזא חצי דינר ועוד מפורש בע׳ סלע. בב״ר פר׳ ס״ב (ס״א) בילמדנו ויהי חשך אפלה (תנחומא בא סי׳ ד׳) ובפסקא דויהי בחצי הלילה אמר ר׳ אליעזר כל צור במקרא שלם בצור המדינה הכתוב מדבר חסר ברומי הכתוב מדבר. *[אחי״ה בפסיקת׳ דר״כ צד ס״ז: לי׳ בטעות כי נשמט מתחת ידי המעתיק מאמר שלם עיי׳ מ״ש רב ש״ב בהערה צ״ו. וכ״ה בפסיקת׳ רבתי ספי״ז ושמ״ר ספ״ט ילק׳ וארא ר׳ קפ״ב וילק׳ ישעי׳ ר׳ רצ״א. ומ״ש חסר ברומי כיון לשרש צַר היינו אויב וכדאי׳ בתנחומא הנ״ל שהיא מצירה לישראל. וכנ״ה בירו׳ ב״ק פ״ד ד״ד: סולמיה דצור ועוד עיי׳ תוספת׳ דמאי רפ״א לשביעי׳ פ״ד, לעירו׳ פ״ו

[1] וכל״י ק״ט בארץ ובכ״י ה״ב לארץ. [2] וכ״ה בפי׳ ר״ח בעירו׳ י״א. ע״ש. [3] וכ״ה בפי׳ ר״ח. [4] הועתק מפי׳ רגמ״ה בכורו׳ (קובץ כ״י אנגיילקי׳ דף קי״ד:) וגי׳ בציריא אי׳ ג״כ בהעתקת רגמ״ה (וכדאי׳ בנדה) אבל בבכורות גרסינן בהיורא, [5] כ״ה בכ״י ה״ב וכ״ה בכ״י ש״ס ובנו״ג גריש וכ״ה בערוך בדפוסי׳ ובתוספתא פ״א דמעשר שני גריש.

(ה׳) והתואר צורי. מנה צורי ב״ק צ׳: במנה צורי בכורו׳ מ״ט: ב״ר פפ״ד וירו׳ כתובות פ״א דכ״ה: ול״נ עיי״ע הבא אח״ז. והקבוץ ירוש׳ מגילה פ״ב דע״ג: דרשה ר׳ חייא בר בא לְצוֹרָיָּא. ירו׳ שבת רפ״ב ד״ד ע״ג צוֹרָאֵי — ועוד צוֹרָן = צוֹר ירוש׳ דמאי פ״ב דכ״ב ע״ג וצורן ודאי בקיסרין] —

צר (= צוֹר תואר לנקבה צורית tyrisch) חצר הצורית (מעשרות פ״ג מ״ה) כבר פי׳ בע׳ חצר *[אחי״ה עיי״ע חצר (ח״ג תע״ו) ומ״ש בהערה. וזה הע׳ שייך לע׳ הקודם וכדאי׳ בדפ׳ פראג אבל בכ״י ובדפ׳ הראשוני׳ ע׳ בפני עצמו] —

צָר (= נֵצֶר, מֵצֶר Zweig, Spross, Reis) [חבלי׳] רצרי מדיחן בס״ג דע״ז (ע״ה סע״א). בס״ג דפ׳ אמר ר״ע (שבת צ׳:) צרי דקל שתים פי׳ מביאין נצרים והוצין וקורעין אותן ועושין אותן כמי׳ חוטין ועושין מהן חבלים כדתני רב יוסף (עירו׳ נ״ח.) שלשה חבלים הן של מגג ושל נצרים ושל פשתן. *[אחי״ה וכ״ה בפי׳ ר״ח בשבת ע״ש בש״ס ווילנא ושם ובע״ז הגי׳ צורי וכ״ה בכ״י ק״ט בערוך וכ״ה בפירש״י ע״ש] —

צַר (מל״מ פי׳ אויב Feind) פסיקתא רבתי ספי״ז כל צר חסר במקרא ברומי הרשעה הכתוב מדבר עיי״ע צר ט׳. סוטה ל״ח: צָרֵי עין. עירו׳ ס״ה. בצר אל יורה אולי צ״ל יודה (בן סירה ז׳, י׳) והפעל יבמות ס״ג: אל תצר צרת מחר וכו׳. ב״ר פצ״א צרה ליה וערק. איכ״ר פ׳ ומרוב: קם וצריה. הפעיל גיטי׳ נ״ו סע״ב סנהדרין ק״ד: כל המציר לישראל נעשה ראש.

* **צְרָא** (zerreissen) עיי״ע צר ד׳.

צרב (= צָרָבָה כמו צָרֶבֶת Narbe, Vernarbung) בגופה פ״ו בנגעים (מ״ח) ובפ״ז (מ״א) ובפ״ח (מ״ה) השחין והמכוה והקרח שנעשו צרבה פי׳ מלשון (ויקרא י״ג, כ״ג) צרבת השחין. בפ״ג בכלים (מ״ח) הנוגע בצרבה טמא פי׳ הסותם פי החבית בזפת יותר מצרבה נקרא אותו היתר צרבה כמו צרבת השחין — (א״ב צרכה כתוב בנוסחאות). *[אחיה] ובמקום צרבה בציוני׳ הראשונים אי׳ לפנינו צרבת] —

צרב (לדעת רבינו קשה וחזק עיי׳ בפנים fest, hart) בר״ג דביצה (ז׳ רע״א) משום דצריבן פי׳ קשים וחזקים כדאמרינן צורבא מדרבנן חוזק תלמידי חכמים. *[אחי״ה לפי זה אולי מל״ע ضرب ענין שרפה והבערה עיי״ע הבא ומה שנשרף לשרפה נעשה חזק וקשה כמו חרש באש וכן הוא באמת בל״ע ضارب ארץ חזקה וקשה. ומלת צורבא מרבנן או מדרבנן נ״ל ג״כ מל״ע הנ״ל פי׳ חד ומחודד וחריף (רש״י בתענית ד׳ רע״א ע״ש) מל״ע ضريبه חדוד וחריפת איזה דבר כגון של סייף וסכין והושאל לחריפות ת״ח. ורבינו לא ציין מקום המצאו בהיותו רגיל בש״ס ואנכי טרחתי לאסוף כעמיר גרנה עיי׳ ברכות ט״ו. י״ט. ל״ג: מ״ז: שבת כ״ג: קי״ח: קי״ט. קכ״א: קל״ט: קנ״א: עירו׳ ל״ט. ס״ג. פסחים ד׳. נ״ב. ס״ב: קי״א: ביצה ט״ז: כ׳: חגיג׳ ה׳. שם: מ״ק ו׳. ט״ז: י״ז. כ״ו: יומא כ״ו. סוכה מ״ט: תענית ד׳. כ״א: מגילה כ״ז. כ״ח. ושם: יבמות קכ״א. כתובות כ׳: ק״ה: קי״א. קידושין ע״ו: גיטין כ״ז: ל״ז: נדרים מ״ח: מ״ט. ס״ב. ושם: ע״ב: ב״מ י״ט. כ״ג: מ״ב. ס״ז: פ״ג: פ״ד: ב״ב כ״ב. קנ״א. קס״ח. קע״ד: שבועות ל׳: מ״א. מ״ח: מכות כ״ד. בכורות ל״ה: חולי׳ נ״א: קל״ג. ערכי׳ כ״ג. נדה: כ״ד: ל״ג:] —

צרב (= צָרוֹבָא פי׳ נפח שהוא עובד באש מע׳ הקודם או כמו צורף Silber = Goldschmiedt) הצרובין והסרוקין[1]) כבר פי׳ בע׳ סרק[2]). ושבה והיתה לבער (ישעיה ו׳, י״ג) תרג׳ ויהון לצרבא — (א״ב בנוסחאו׳ דידן כתוב הצורפים והסריקין). *[אחי״ה ועיי״ע סרק ומ״ש ובתרג׳ הנ״ל גרסינן לצרכא וצ״ל לצרבא כדאי׳ בדפו״ו ובמתורגמן והוא מקור לִצְרָבָא וכצ״ל בתרג׳ דה״י ב׳ ל״ד, י׳ לבדוק: לצרבא ובנו״ג בט״ס לצוכא] —

צרד (= צָרִיד מל״ע صرد נקי ולא בלול. rein ungemischt) בס״ג דפ״ק בפסחי׳ (כ׳.) תפשוט דבעי ר״ל בפ׳ שני בחולין בגמ׳ השוחט בהמה (ל״ו.) צריד של מנחות מונין בו ראשון ושני. בפ׳ שני במעשר שני (מ״ד.) ובריש עדיות (פ״א, מ״ח) ב״ש אומרים יאכלו צריד. פי׳ מנחה יבשה שאינה בלולה פ״א פסולת הסולת כגון סובין וכיוצא בו. — (א״ב פי׳ בל״ר יבש מאוד). *[אחי״ה אולי כיון לל״ר torridum והנכון שהוא ל״ע הנ״ל ופי׳ ראשון שבערוך הועתק מפי׳ רגמ״ה בחולין (כ״י אנגיילקי׳ דף ש״ב.) ופי׳ פ״א הועתק מפי׳ ר״ח בפסחי׳. ועוד עיי׳ בע׳ הבא אח״ז] —

---

[1]) כ״ה און בכ״י ובדפ״ר ודפא״מ. [2]) כ״ה בכ״י ודפ״ר ואמ׳ אבל בדפו״ו בט״ס סדק וצ״ל סרק (ב׳).

צָרוּד (= צָרִיד rauh, trocken) בפ׳ ראוהו ב״ד (ר״ה כ״ז:) היה קולו דק או צרוד כשר פי׳ בלעז רוקו[1]) ושייך בצריד[2]) מה המורסן עב במינו אף זה עב במינו. *[אחי״ה בנו״ג צרור וצ״ל כגי׳ הערוך ובהלכ׳ רצ״ג הלכות ר״ה צד ל״ה. הגי׳ צריד וכ״ה ברש״י מנחו׳ ק״ב: ד״ה צריד אבל בר״ה הנ״ל גרס צרור ופי׳ יבש וז״ל רגמ״ה במנחו׳ שם (בקובץ כ״י אנגייליקי דף מ״ד:) צריד דבר יבש של מנחות כגון סלת ולבונה כמו היה קולו עבה או צרוד בלעז רוקו מחמת שיבש הוא השופר ע״כ הרי שרבינו נגרר אחריו הן בגי׳ הן בפירוש] —

☞ **צרדא** מסכת ב״מ ס״פ הזהב (ב״מ ס׳.) רבה שרא למידק צרדי וברי״ג דכתובות (ח:) והאידנא נהוג עלמא אפי׳ בצרדא בת זוזא פי׳ רש״י בגד קנבוס ובעל הערוך הביאו בע׳ צדרא[3]).

צַרְדָּה (Mittelfinger) בפ״ק דיומא (פ״א מ״ז) מכין לפניו באצבע צרדה, גמר׳ (י״ט:) אמר רב יהודה צרתה דדא מאי היא הגודל. תוספתא (פ״א) אי זו היא אצבע צרדה זו אצבע גדולה של ימין. בס״ג דפ׳ הקומץ רבה (מנחות ל״ה:) אמר ר״ל עד אצבע צרדא בילמדנו סוף בא אל פרעה (תנחומא סוף בא) ושעור רצועה של יד אמר ר״ל[4]) עד אצבע צרדה ומאי צרדה אמצעית פי׳ היא אצבע הארוכה. *[אחי״ה כבר הארכתי בע׳ אצבע ע״ש ובירו׳ יומא ספ״א דל״ט: ותוספות מנחות ל״ה: וציון מילמדנו לי׳ בדפ״ע כי אם בכ״י ערוך ונשמט בדפוסי׳ מן אצבע צרדה עד אצבע צרדה והתוספות במנחות הנ״ל הביאו ג״כ הילמדנו בשם הערוך ובאו״ז הל׳ תפילין סי׳ תקס״ח עש״ה ובכ״י ק״ט ורומי לא הביאו הציון ממנחו׳ רק הילמדנו — ובעל שריד שבערכין יפה הגיה והעיר על החסרון שבפנים אף אם לא ראה כ״י ערוך] —

צַרְדָּה (נ״ל מל״פ زرده ירקון Gelbsucht) בפ׳ ערבי פסחי׳ בגמ׳ לא יפחתו לו (פסחי׳ קי״א רע״ב) האי מאן דזגי[5]) אגירדא דדיקלא אחדת ליה[6]) רוח צרדה. בר״ג דפ׳ כל הבשר (חולין ק״ה:) לא שקלי מידי מפתורא כי נקיט איניש כסא בידיה משום דקשה לרוח צרדה פי׳ דאי הוה האי כוס שני מהדר פרצופיה לאחוריה כההוא דרבה בר נחמני המפורש בפ׳ השוכר את הפועלין (ב״מ פ״ו.). *[אחי״ה בפי׳ רשב״ם בפסחים פי׳ כאב חצי ראש (וא״כ כמו צלחתא) ורש״י בחולי׳ לועז אשטורדישו״ן והוא בלאי״ט stordigione בל״צ הישנה estourdisson והיום יכונה étourdissement, Starrsucht והנראה לי צרדה מל״פ הנ״ל. ועוד עיי׳ מ״ש הפשב״ע ושריד שבערכין ע׳ צִרדה] —

צְרָאדָא[7]) (נ״ל מל״פ زرد עוף על שם ירקותו) בפ׳ אלו טרפות בגמ׳ סימני העוף (חולין ס״ב:) אמר רב יהודה צראדא שרי — (א״ב[8]) מין עוף). *[אחי״ה בנו״ג צרדא ועיי״ע (בר אדא) [בראדא] ב׳ (ח״ב קע״ב) ומ״ש — ועוד בל״פ چرز Lerche] —

* **צְרֵידָה** (שם מקום) אבות פ״א מ״ד חגיגה פ״ג מ״ז סוטה פ״ט מ״ט וזולתו יוסי (יוסף) בן יועזר איש צרידה עיי׳ סד״ה צד ק״ו דפו״ו.

* **צָרָה** (מל״מ ענינו לחיצה והרע Leid, Gram Feindseligkeit) סנהר׳ ל״ז: מה לנו ולצרה הזאת, ירו׳ תענית פ״ב דס״ה ע״ד כל צרה שהייתי נכנס לה . . נכנסתי לצרתה של בת שבע . . . נכנסתי לצרתן של ישראל, ירוש׳ ע״ז פ״א דל״ט: צרת שעה צרה, ירוש׳ ב״ב רפ״ט דט״ז ע״ד צרת נקבה, שהש״ר פ׳ כמעט צרתה של עילם . . . צרתה של מדי, ב״ר פל״ח צרה הבאה וכו׳ שם ר״פ פ״א במד״ר פ״ח והקבוץ צָרוֹת ברכו׳ י״ג. ירו׳ סוטה פ״ט דכ״ד: ירוש׳ מגילה פ״א ד״ע ע״ד ועוד תואר נקבה יבמות ב׳ ע״א והלאה צרת בתו, צרת צרתה, והקבוץ שם צרות צרותיהן — יומא ט׳: נעשה לו מסכה צרה, שמ״ר ר״פ כ״ד עיי״ע צלם, ובלא״ר צרתה יומא י״ט: עיי״ע צרדה א׳.

צרח (= צִירְחָא נ״ל מל״ע ضرح היזק והשחתה והושאל צירחא דליבא כאב הלב) (בגמ׳ דפ׳ במה מדליקין)[9]) בפ׳ כיצד מברכין בגמ׳ דסמוך בורא מיני דשאים (ברכות מ׳.) אבל כל יומא לא משום דקשי לצירחא דליבא[10]). ברפואות דפ׳ מי שאחזו (גיטי׳ ס״ט:) לצירחא דליבא ליכול תלתא ביעי בניניא וכמונא ושומשמי פי׳ כאב הלב. *[אחי״ה וכ״ה בתר״י א׳ דברי׳ כ״ח, כ״ב ושם בט״ס צירתא

---

[1]) בל״ר raucus, בלאי״ט rauco. [2]) כ״ה בכ״י ובדפ״ר ואמ׳ ובדפו״ו בט״ס במורסן. [3]) ע״ש ומ״ש. [4]) בנו״ג רמי בר אבא אמר רשב״ל. [5]) בנו״ג דמצלי רישיה ובכ״י ש״ס א״פ דמזגי לרישיה ובאה״ת דמזגי רישיה. [6]) בנו״ג אחדא ליה. [7]) כ״ה בכ״י ק״ט ודפ״ר וויניצי. [8]) לי׳ בדפ״א. [9]) כ״ה בכ״י ודפ״ע ויש למחוק והובא בט״ס מעי׳ הבא אח״ז (ע׳ צרי) בעי׳ תנוכתי. [10]) וכה״ג בכ״י ש״ס ובנו״ג חולשא.

דליבא. ואין למלה שייכות עם צרח של מקרא היינו צעקה וכן בתרג' שוקק (משלי כ"ח ט"ו) ובאתפעל יצטרחן (תר"י ואונקי' לבמדי' כ"ד, כ"ד)] —

* צְרִיח (שם מקום) תרג' שופטי' ט', מ"ו ואתו לצריח בית אל ובל"ם ענין מגדל עיי' רד"ק.

צֳרִי (מל"מ פי' שרף הנוטף fliessendes Harz) בגמ' דפ' במה מדליקין (שבת כ"ה:) אין מדליקין בצרי מפני שהוא עף. בפ' כמה בכריתות בגמ' המפטם את הקטרת (ו'.) הצרי והצפרן. בב"ר פצ"ב (צ"א) מעט צרי (בראשי' מ"ג, י"א) קטף וכך תרג' פי' שרף היוצא מן העץ כיצד רושמין העץ ויוצא ממנו הצרי.

* ציריא עיי"ע צר ו'.

צָרַךְ (מל"ע ضرك עני ואביון bedürftig sein וכן בל"מ ובל"ס עיי' בפנים) בפ' השואל פרה בגמ' שטף נהר (ב"מ ק"א.) אמר ר' ירמיה כגון דא צריכא רבה פי' טעם זה שפי' ר' יוחנן פי' גדול דוא ואי לאו דפירשו ר' יוחנן שהוא רב מובהק לאו כל איניש יכול לפרושיה אלא רב כמותו. פ"ט בנדה (נ"ט:) האשה שהיא עושה צרכיה וראה דם . . איש ואשה שעשו צרכיהן בתוך הספל — (א"ב ל"מ זה (דה"י ב' ב', ט"ו) ואנחנו נכרת עצים מן הלבנון ככל צרכך). *[אחי"ה הרבה בש"ס ובוי"ו צוֹרֶךְ (ל"מ צֹרֶךְ) מ"ק י"ג. והלאה לצורך המועד וכו' פסחים ה' רע"ב מתוך שהותרה . . . לצורך וכו' (היינו לצורך יום טוב), שבת קל"א: צורך גבוה, ירו' סנהד' פ"א די"ט ע"ג שלא שמשו רביהן כצורכן וכו', והקובץ חגיג' ב'. צורכי רבים, ברכו' מ"ו: צרכי סעודה, שבת קל"ג. צרכי מילה. ביצה כ"ח. לכם (שמות י"ב, ט"ז) לכל צרכיהם, ירו' ברכות פ"ה ד"ט: שואל צרכיו, שהש"ר פ' הנירה לי: לתבוע צרכי ביתה . . צרכיהן של ישראל, תר"י ב' לדברי' כ"ד, ו' צורכי נפשא, ושם תרג' ל"ב י', ולישעי' נ"ג, ג', י"ג וזולתם. ובקשור עשה פי' ענין תשמיש המטה ועוד לנקיות עיי' ברכות ס': ירו' ברכות פ"ג ד"ו ע"ג, ירו' חגיג' פ"ב דע"ח. ירו' כתובו' פ"ה ד"ל: ב"ר ס"פ נ"ב — נדה הנ"ל סנהד' פ"ב: ויק"ר פי"ד במ"ר פ"ד ירו' שביעי' פ"ג דל"ד ע"ג. ותרג' ירוש' ויפן (שמות ז', כ"ג) ועבד פרעה צרכיה. להסך את רגליו (ש"א כ"ד, ג') תרג' למיעבד צורכיה. ועוד השם בתרג' צרוך, צריכותא (וכן בל"ס) פי' ערך שווי ומחסור עיי' דוגמאות במתורג' ואצל לעווי. ובירוש' נשתמש הרבה לא צורכה (צורכא) כמו התואר צריך, צריכה (צריכא) ירו' ברכות פ"ב ד"ה: לא צורכה אלא וכו', ירו' פיאה רב"פ דט"ז ע"ד צורכה אנא מימר לך וכו', ירוש' דמאי פ"ו דכ"ה ע"ד צורכא לדין וצורכא לדין, ירו' פסחים ספ"ב דכ"ט ע"ג לא צורכה דלא וכו', ירוש' חגיגה פ"א דע"ו. הוי צורכה לההוא דאמר וכו' וכן התואר צריכה (צריכא) הפכו פשיטא ירו' ברכו' פ"ז די"א: התם צריכה ליה והכא פשיטא ליה, ירו' שקלים פ"ד דמ"ח. תמן צריכה ליה והכא פשיטא ליה, ירוש' נדרים רפ"ד דל"ח ע"ג לקצור צריכא ולבצור צריכא, ועוד עיי' ירו' כלאי' פ"א דכ"ז. והאבטיח צריכה פי' ספק אם הם כלאים או לא עיי' מבוא הירו' למהרז"ף צד י"ב: וש"נ עוד איזה דוגמאות. תענית כ' סע"ב כל מאן דצריך, שם: כל דצריך, לא צריכא כ"א. אין צריך לומר, ברכו' י"ג סע"א צריכה כוונה. אינה צריכה כוונה, ירו' ברכו' פ"א, ד"ד: צריך כונה, ירוש' חגיג' פ"ב דע"ח. השעה צריכה לכך, יומ' פ"ג. צריך.. אינו צריך פסחי' ה' אינו צריך הקבוץ ב"מ ל"א. זבחים כ"ב: צריכי, חגיגה ה'. רבים צריכין. בקל ופעל ירו' דמאי רפ"ב דכ"ב: צרכו חכמים ליתן וכו' צרכו חכמים למנותם, ירוש' סנהד' פי"א ד"ל רע"ב לא צריך לך . . צריך ליה, ירו' עירו' רפ"ה דכ"ב: צרך לך וכו', ירו' ברכות פ"א ד"ד: צריכת לי, יבמו' ק"ה: לא צריכת, [ירושלמי ב"ב פ"ח דט"ז: צרכת וכו', נפעל ביצה ל"ב. ל"ו לא נצרכה אלא וכו' ועיי' מ"ש יד מלאכי סי' שפ"ה, ב"ק נ' רע"ב לימים נצרך למכור שדהו, ברכו' כ"ג. שבת מ"א. הנצרך לנקביו, שמ"ר פ"ט בשעה שהוא נצרך תפוש אותו. הפעיל קידו' כ"ה. הצריכה רבי וכו', אפעל גיטי' ס"ג: אצרכה גט. הָפעל הוצרך הוצרכו יומא ס"ז. מנחו' ע"ט: זבחים ה': התפעל ונתפעל תענית כ"ב: שמא יִצְטָרֵךְ, שבת קי"ח. ואל תצטרך, כ"ב ק"י. ואל יצטרך אתפעל ביצה ל"ו. אצטריכא ליה וכ"ה בחולי' ל"ח. בכורות ל"א. איצטרכו ליה כתובו' צ"ז. אצטריך, איצטריך ביצה ז'. יומ' ע"ד. פ"ד. תעני' כ"ג. ושם מצטריך] —

* צֵירוּךְ? ירו' נזיר רפ"ו דנ"ד ע"ג עיי"ע צרף.

צָרַם (מל"ע صرم חתך abschneiden, abkneipen) בפ' על אלו מומין בגמ' חוטין הפנימיות (בכורו' ל"ט:) והאמר רבי זירא אמר רב בפ' כל הזבחים שקיבל דמן בגמ' נשפך (כ"ה:) הצורם אזן הפר ואח"כ קבל דמו פסול שנא' (ויקרא ד') ולקח הכהן

מדם הפר וכו'. בגמ' דפ' מי שהפך (מ"ק י"ג רע"א) ובפ' השולח גט בגמ' המוכר עבדו (גיטי' מ"ד.) אם תמצא לומר צרם אזן בכור ומת קנסו בנו אחריו וכו'. בפ' הגוזל עצים בגמ' גזל מטבע (ב"ק צ"ח.) אמר רבא הצורם אזן פרתו של חבירו פטור מ"ט פרה כדקיימא קיימא לא עבד בה ולא מידי כולהו שוורים לאו לגבי מזבח קיימי פי' סדק אזן הבכור בידו או מיעכו ועשה בו רושם. בפ' החובל בחברו (ב"ק צ'.) צרם באזנו תלש בשערו. *[אחי"ה וכן פי' המיוחס לרש"י במ"ק צרם: חתך מאזנו מעט וכו' וכ"ה בפי' ה"ר יונתן בב"ק צ'. בשט"מ שם ובשט"מ לדף צ"ח. הביא פי' הגאון צרם: סרט ורגמ"ה כ"י בכורות ל"ד. (בקובץ כ"י אנגלי' דף צ"ז:) פי' הצורם: הפוגם וזה מה שכתב רש"י בב"ק צ' סע"א צרם משך ובבכורו' (ל"ד.) ש מ ע ת י לשון פוגם ע"כ וכיון על זה הַפי' של רגמ"ה וכלשון ראשון משך מוכח מתוספת' פרה ספ"ג צרם לו באזנו] —

צרן (= צִירָן תואר מן ציר חור הדלת והושאל לחור העין (dessen Augenhöhlen rund sind בפ' מומין אלו (בכורות מ"ג:) הזגדום[1]) והצירן. גמ' (שם מ"ד.) תנא עיניו טרוטות צרניות דומעות דולפות וטורדות[2]) פי' [צירניות][3]) „שעגול אותו מקום שהעין מונח בו". *[אחי"ה כ"ה בפי' רגמ"ה (כ"י אנגיילי' דף ק"ח רע"א) וא"כ גזרו מן ציר וכן פירש"י צירניות עגולות וכ"ה בתנחו' הישן ויצא פי' כ' צירניות (פי' עגילות) ועיי' רש"ב שם. ובפי"מ להרמב"ם צירן מי שעיניו דומעות או שנוזלים קצת עינו תמיד והוא מה שאמרו בפי' השם הזה דימעות זולפות ע"כ תוספת' בכורו' רפ"ה מצודניות נ"א מלודניות ותחת מצודניות נראה שצ"ל מצורניות בינוני פעול. מלודניות נ"ל נשתבש מן lippitudo והתואר lippus מי שעיניו דולפות, כמו שהעתיק הוואולגאטא רכות (בראשית כ"ט, י"ז) lippis oculis וב"ר פי' רכיכין ובתר"י א' ועיני לאה הוון צִירְנִיִיתָן וא"כ גזרו מן ציר פי' זִיעָא וכדעת פי"מ להרמב"ם] —

צרע (צִרְעָה מל"מ מין דבורה (Hornisse, Wespe בפ' אחרון במכשירין (פ"ו מ"ד) דבש צרעין טהור ומותר באכילה פי' טהור שאינו כו' משקין להכשיר ומותר באכילה כי הצרעין הן דבורים מדבריות. וי"מ „צרעה היא ערעיתא וכן תרג' צרעה (שמות כ"ג, כ"ח; דברים ז', כ') ערעיתא ולמה נקראת ערעיתא שעומדת לקראת אדם ומכה אותו[4]) כדכתי' (דברים כ"ה, י"ח) אשר קרך בדרך ומתרגמינן דערעך". *[אחי"ה ע"כ הועתק מפי' רה"ג מכשירין שם (סר"ט 38) ובבכורו' ז': אי' הקבוץ הצירעין, הצירעים, שמ"ר פי"א צרעין ויתושין, סוט' ל"ו. שתי צִרְעוֹת, תנחומא משפטים שתי צרעיות והיחיד צרעה ירו' שבת רפי"ד די"ד] —

* צָרַעַת (מל"מ פי' מכות שחין (Aussatz יבמות ס"ג: אשה רעה צרעת לבעלה מאי תקנתיה יגרשנה ויתרפא מצרעתו יבתרג' צִרְעָא צוּרְעָא, צִרְעֲתָא והקבוץ ב"ר פ"כ שמ"ר פ"ג צִרְעָן והפעל ממנו רק בנתפעל נִצְטָרַע יבמות ק"ה: שמ"ר פ"ג לא נצטרעה היד וכו', סנהד' ק"ז סע"א נצטרע דוד, שם ק"י: ראוי ליצטרע.

צרף (= צְרִיף לדעת ר"ב מל"ר sirpus, scirpus גמי Binsen או אולי מל"ע صريفة ענפי עץ דקל היבשים וסוכות הסוככין בהן) בפ"ק (סוכה ז': י"ט:) העושה סוכתו כמין צריף, ובגמ' חבילי קש (שם י"ג רע"ב) אמר רבה אמר שמואל[5]) הני צריפי דאורבני כיון שהותרו ראשי מדנין שלהן כשרין פי' מלון של שומרי שדות ואותן „צריפין מסככין אותן במורביות של ערבה וקושרין את ראשיהן ומשלשלין אותן מהנה ומהנה בגג וקושרין עד קצותן שלא יפרדו מלמטה"[6]). בפ' כיצד מעברין בגמ' היו שם גדודיות (עירו' נ"ה:) יושבי צריפין כיושבי קברות. בס"ג דפ' המפקיד (ב"מ מ"ב.) ההוא דאפקיד זוזי גבי חבריה אותבינהו בצריפא דאורבני ואגניבו פי' „בית המסוכך בעצי הערבה"[7]) בפ' השותפין בגמ' סמך לו רב יוסף אמר (ב"ב ו'.) אפי' צריפא דאורבני. פי' צריף המקורה במורביות של ערבה צר מלמעלה ורחב מלמטה ומי המטר שותתין ויורדין במורביות הללו בחצר חבירו וי"א אורבני[8]) מין גמי ובעלי כפרין עושין כן[9]). — (א"ב פי' בל"ר מין גמי אשר בו הכפרים

[1]) עיי"ע בח"ג, רע"א. [2]) בנו"ג הצירן עיניו תרוטות וצירניות דומעות דולפות טורדות וגי' רגמ"ה טרוטות. [3]) וכ"ה בפי' רגמ"ה. [4]) בפי' רה"ג ועפה ומכה בפניו. [5]) וכ"ה א"ר אבא אמר שמואל בה"ג ברי"ף ובראו"ש ובכ"י ש"ס ובנו"ג א"ר אבא. [6]) הועתק מפי' ר"ח סוכה י"ג: ושם צ"ל כבערוך. [7]) הועתק מפי' ר"ח. [8]) כ"ה רק בדפו"ו ובשאר דפ"ע וכ"י נשמט כמן אורבני עד אורבני. [9]) כ"ה דעת רגמ"ה בב"ב הנ"ל והוסיף לבאר צריף חוטא בלע"ז והוא ל"ע قوت Weide.

מסככים בתיהם ואין להם גג שטוח כי הסיכוך משופע משני צדדין להתיך המטר ארצה). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"ר הנ"ל. וז"ל ה"ר יהוסף הלוי בן מיגש (הובא בש"מ לב"ב) ופי' צורפה מל' העושה סוכתו כמין צריף ופי' אורבני ערבה ונטפי היינו תקרה מכוסה ברע פי' שקורין לה בל"ע כרמאד (= قرمد רעפים Ziegel) שהמים מתפזרים על אותן רעפים ויורד בחצר בטירוף. ורש"י בעירו' י"ג: פי' צריפא דאורבני כוך של ציידין שאורבין בה את העופות וכו' ובב"מ פי' בית קטן עגול כמין כובע שעושין ציידי עופות לארוב — וכנ"ה בשבת נ"ו: נבנה צריף אחד וזו היא איטליא של יון ועיי' שהש"ר פ' אל תראני ואסת"ר פ' גם ושתי. ירו' עירו' פ"ח דכ"ב ע"ג צריפין .. בורגנין — ובענין שם מקום צריפין ירו' שקלים פ"ה דמ"ח ע"ד מנחו' ס"ד: עיי"ע נגות הצריפין וש"נ צריפא ב"מ פ"ו. עדיו' פ"ח מ"ז בית צריפה, ירוש' קידו' פ"ד דס"ה ע"ד בני צריפה ועיי"ע בן ציון ומ"ש] —

צרף (= צְרִיף מענין הראשון) בס"ג דפ' במה בהמה (שבת נ"ו:) במתנית' תנא אותו היום שהעמיד ירבעם שני עגלים אחד בבית אל ואחד בדן נבנה צריף אחד וזו היא איטליא של יון — (א"ב פי' בל"י בית פתוחה עשויה מעץ). *[אחי"ה כיון לל"י σάρπος hölzernes Haus ורש"י פי' גם כאן כוך קטן מציידין שעושין מן קנים ומן ערבה וכו' וא"כ הוא מע' הקודם ובאמת שם שייך ורמ"ל הביאו בע' הקודם] —

צָרַף מל"מ עניני זקוק läutern צֵירוּף (Läuterung בס"ג דכתובות (קי"ב:) צירוף אחר צירוף דכתיב (ישעי' ו', י"ג) ועוד בה עשיריה פי' צרה אחר צרה כדכתיב וצרפתים כדי למרק עונות. במי שטבל פ"ה במכשירין (מ"ז) המוליך את הספינה לים הגדול לצרפה, המוציא מסמר לגשמים לצרפו (שם) פי' ,כשהנפח מבקש לעשות סייף או סכין או כל כלי כיון שיחמו באור ויעשנו בפחמין [1] נוטלו בצבת ונותנו במים זהו צירוף"[2] כמעשה דר' שמעון בן לקיש (ב"מ פ"ד.) הסייף והסכין והפיגיון וכו' עד מתי גמר מלאכתן ר' יוחנן אומ' משיצרפן בכבשן ר"ל אמ' משיצחצחן במים והלכתא כר"ל דהודה לו ר' יוחנן והני מילי בכלי נחשת דצירופן במים אבל כלי חרש ודאי צירופן בכבשן דתנן בספ"ד בכלי' (מ"ד) כלי חרש מאמתי מקבל טומאה משיצרפו בכבשן והוא גמר מלאכתו. בפ' המביא כדי יין (ביצה ל"ב.) מאימתי מקבל טומאה משנגמר מלאכתו דברי ר"מ ר' יהודה[3] אומר משיצרפנו בכבשן. *[אחי"ה מל"מ הנ"ל וכן דרש צרופה (תהלים י"ח, ל"א) לא נתנו המצות אלא לצרף בהן את הבריות, ושם שצרפו הקב"ה בכבשן האש וכ"ה בויק"ר פי"ג וכן בתרג' ישעיה מ"ח, י'; נ"ג, י'; לירמי' ט', ו'; למשלי ל', ה'; למלאכי ג', ג' והשם צרפא בל"ס Schmelztiegel מצרף ותרג' צרפא תרג' משלי כ"ז, כ"א ועיי' שם כ"ה, ד'; י"ז, ג'] —

צָרַף (בל"ס צְרַף בל"ע ظرب ענין חיבור ודבוק vereinigen, verbinden) בס"ג דפ"ק בפסחי' (י"ט.) ובסוף חגיגה (כ"ג:) א"ר חנין אמר קרא כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת (במדי' ז', י"ד) הכתוב עשאו לכל מה שבכף אחת אלמא צירוף דאורייתא. ובפ"ב במעשרות (מ"ה) אוכל אחת אחת פטור ואם צירף חייב פי' אם חיבר שנים יחד. בפ' ג' מינין בגמ' נזיר שהיה (מ"ג.) א"ר אלעזר צירף ידו משום טומאה איכא משום ביאה ליכא צירף גופו טומאה וביאה בהדדי קאתיין[4]. בפ"ד במעשר שני (מ"ב) כמות[5] שהשולחני פורט ולא כמות שהוא מצרף. באמרו לו פ"ג בכריתות (ט"ו:) צירף את המעילה לזמן מרובה. בפ"ג במקואות (מ"ד) אלא שנפלו ג' לוגין מכלי אחד מב' ומג' מצטרפין מד' אין מצטרפין. — (א"ב תר"י (א') בפסוק וצים מיד (כתיב) [כתים] (במדי' כ"ד, כ"ד) ויצרפון עמהון לגיונין פי' ענין חיבור). *[אחי"ה ובתר"י כ' באתפעל ויצטרפון בלגיונין. וכנ"ה ביומא ע"ב: צרופה (תהלי' י"ח, ל"א) זכה צורפתו לחיים לא זכה צורפתו למיתה. פיעל קידושי' מ'. ירו' פיאה פ"א דט"ז: מחשבה טובה (המקום) מצרפה למעשה ע"ש. זבחים כ"ה: צירף פיה לזינוק. ירו' פסחי' פ"ג ד"ל. שני חצאי זיתים בתוך הבית אין הבית מצרף בתוך הכלי הכלי מצרף. ירו' נדה ספ"ב ד"נ: ולא הוה מצרף לון עמיה .. חד זמן צרפון עימיה וכו', בגין צריפתכון עימי. ירו' פסחי' שם טחן ליה צרף. אתפעל יומא ע"ד. חזי לאצטרופי. סוכה י"ט. אצטרופי מצטרף. נתפעל התפעל פסחים מ"ג: אין היתר מצטרף לאיסור וכו' שם מ"ד. והלאה. נזיר ד'. סוטה י"ז. האי מִצָּרֵף והא לא מצרף. השם צֵירוּף עיי' לעיל בערוך. נזיר ד'. ר"ש לית

[1]) בפי' רה"ג ויעשו כפחמין. [2]) הועתק מפי' רה"ג (סר"פ 87) ושם ג"כ הציון מב"מ פ"ד. [3]) בנו"ג ר' יהושע. [4]) לי' כי אם בדפו"ו. [5]) בדפו"ו בט"ס לא כמות.

ליה צירוף, ירוש' מעשרות פ"ד דנ"א: למה לי צירוף. והקבוץ לצירופין ירוש' נזיר רפ"ב דנ"ד ע"ג ובדפ' קרט' בט"ס לצרוכין — ועוד הושאל לחילוף מעות גדולות לקטנות מעשר שני הנ"ל ותוספת' מעשר שני רפ"ג. שקלים פ"ב מ"א מצרפין שקלים לדרכונות וכו', ירוש' ב"מ ספ"ד ד"ט ע"ד לצורפה בירושלם מצרפה ביפה, ירו' מעש' שני ספ"ב דנ"ג סע"ג המצרף סלע וכו' — וכן בל"ע מְצָרֵף נקרא صراف, صيرف, صيرفي Geld-wechsler והשם המופשט צירפותא עיי' תש' הגאוני' סי' תק"ן (הוצא' ה' הרכבי צד 270) ועיי' ג"כ שם סי' תקנ"ב צד 274] —

צָרַף (צוֹרֵף נחושת Kupferschmied מל"מ) בר"ג דחגיגה (ד'.) המקמץ[1]) והמצרף נחושת והבורסי[2]) פטור מן הראייה. בפ' המדיר (כתובות ע"ז.) אלו שכופין אותן להוציא וכו' עד מקמץ ומצרף נחושת. גמרא (שם) מצרף נחושת מאי אמר ר ב[3]) חושלי[4]) דודי וכבר פי' בע' חשל. *[אחי"ה בירוש' כתובות ספ"ז דל"א. צורף נחושת והוא כל"מ (ישעי' מ', י"ט) ובכתובות מפורש המחתיך (בירו' המתיך) נחשת מעיקרו] —

צרף (= צָרִיף Alaun) כלי מחפורת של צריף (ע"ז ל"ג:) כבר פי' בע' חפר. פ"א כלים העשויין מאדמה שחופרין ממנ' צריף שקורין אלומ"י אין לו טהרה עולמית שסופג הרבה מכל משקין שנותנין לתוכו אמר רב זביד (כתובו' ק"ז: ע"ז שם) האי קוניא אוכמא וחיורא שרי ירוקא אסיר משום דמצריף פי' בירוק מעורב מאותו צריף שבולע הרבה ואי אית בהו קרטופני שהן בקעים כולהו אסירי. *[אחי"ה פי' רבינו הועתק מפי' ר"ח עיי"ע חפר (ח"ג, תס"ה:) ומ"ש. ובפַעל דמצָרְפֵי ובלעי ע"ז הנ"ל. וכאן שייך ג"כ צריפא מע' הבא] —

צרף (= צְרִיפָא מכובס בצריף mit Alaun gewaschen) בפ' נגמר הדין בגמ' רחוק (סנהדי מ"ד.) אדרת שנער: שמואל אמר סרבלא צריפא[5]) פי' ר"ח ז"ל טלית נקי לבן כדמתרגמינן ותרבי לך בורית (ירמי' ב', כ"ב) ותסגי לך צריפתא[6]). אלו ה' צרף כולן קרובי ענין הן. — (א"ב בנו"ג בתרג' ומחורי בבוריתא).

* צריפא (שם ע"ז בל"י Σεράπις) ע"ז י"א: צריפא שבאשקלון.

* צָרְפַת (שם עיר בצידון) מ"א י"ז, ט' עובדי' א' כ' וכתב הרד"ק בשרשים אומרים כי היא הארץ הנקרא פרנצ"ה Francia (Gallia). והתואר צָרְפִית ירוש' ברכו' פ"ה ד"ט: בנה של צרפית (קצור מן צָרְפָתִית).

צַרְצַר (בקבוץ מל"ע صرصر Geräusch machen עיי' בפני') בספ"ב בכלי' (מ"ח) המסרק של צרצור ר"א מטהר וחכמים מטמאין. בפ"ג במקואות (מ"ג) המערה מן הצרצור מטיל למקומות הרבה. פי' „ראש הלגין שדומה לראש הרמון כשם ששנינו (עוקצי' פ"ב מ"ג) ר"א אומר אף המסרק טהור וצרצור על פיו יש צורות רשת כדי שלא יכנס לשם דבר רע ולכן שנינו מטיל למקומות הרבה ובל' קודש שמו בקבוק שכשאדם שותה בו או שופך בו עושה בקבוק ובלשון לעז ולשון ישמעאל שמו בוקאל[7]). בחלק בגמ' ד' הדיוטות (סנהדי ק"ו.) ובילמדנו אל תצר את מואב וצרצור יין העמוני מונח אצלה ועדיין לא נאסר יין העמוני. *[אחיה לפנינו אי' בתנחומא בלק סי' י"ח ושם עדיין לא נאסר יין של גוים וכן בתנחומא הישן בהוצ' ה' באבער ח"ב, ע"ד. ובסנהד' אי' צרצורי ועיי' במד"ר פ"כ ובירו' סנהד' פ"י דכ"ח ע"ד והיה שם צרצור מלא יין מן היין העמוני שהוא קשה. ע"ז ע"ג. צרצור קטן, מקואות פ"ג מ"ג המערה מן הצרצור. ב"ר פצ"ח צרצור של מים. הקבוץ צרצורין תוספת' כלי' ב"ק ספ"ב. ופי' רבינו קצת הועתק מפי' רה"ג בכלי' (סד"ט 4)] —

צַרְצוּר (בל"ע صرصر בל"ס צַרְצוּרָא Grille) בפ' אלו טרפות בגמ' ובחגבים (חולי' ס"ה:) והלא הצרצור הזה יש לו ד' כנפים וד' רגלים. *[אחי"ה ובתוספת' חולי' ספ"ג הגי' ולא כנצרין וכו', ויק"ר ספל"ג נצר כצרצרא וכ"ה שהש"ר פ' יונתי] —

☞ צַרְצְרָא (נ"ל מל"ע شرشور מין עוף או אולי כמו זרזיר עיי"ע בת קברייא)

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ה"ב ודפ"ר וכ"ה בש"ס ובדפו"ו המקבץ ועיי"ע קמץ. [2]) בכ"י ש"ס והבורסקי. [3]) עיי"ע חשל ב'. [4]) בנו"ג השלי. [5]) וכ"ה בכ"י ש"ס וברש"י דפ"ש וויניצי' ועיי' ד"ס במקומו ובנו"ג דצריפא. [6]) בפי' ר"ח בסנהד' בקובץ כ"י אנגליי דף ק': לי' זה הפירוש אבל אי' קרוב לזה בתשו' הגאונים סי' שס"ג (הוצא' ה' הרכבי צד 184 ועיי' 418). [7]) بوقال בלאי"ט Pokal, boccale. ובכ"י ו"ו א' וה"ב אי' בלעז ויוון וכ"ה בכ"י ל"ד אבל בכ"י ב"ר גיון אולי הוא בלאי"ט Becher, nappo ובכ"י ק"ט כבדפ"ע בלי לעז ובלי ישמעאל בוקאל.

מד' אסתר פ' גם ושתי המלכה כהדא צרצרא דמתגלגלא בדילה ובלא דילה פי' מין עוף הנקרא בת קברייא ושם בפ' בהראותה את עושר: בין מן דידה ובין לא מדידה מתגלגלת בת קברייא והוא עוף המתפאר באברה ונוצה של עופות אחרים. *[אחי"ה עיי"ע בת קברייא ח"ב רי"ב ומ"ש וכנ"ה בכ"ר פצ"ב כהדין צרצורא עבד כשאסרו] —

* **צַרְצוּר** (שם פרטי) כתובות צ"א סע"א נכסי דבי בר צרצור.

* **צררייא** (שם מקום בבבל) ירו' קידו' פ"ד דס"ה ע"ד עיי"ע צוצרייה ויק"ר פט"ו ר' אלעזר ור' תנחום בצרורייה.

צת (לדעת רבינו מן יצת ענין שרפה והנכון משרש יצא) בפ' הזהב בגמ' כשם שאונאה (ב"מ נ"ט.) אל תקרי מוצאת (בראשית ל"ח, כ"ה) אלא מוצת. בפ' שני שעירי (יומא ס"ז:) עד שיצת[1] האור ברובן מלשון (איכה ד', י"א) ויצת אש בציון. *[אחי"ה רבינו נגרר אחר פי' ר"ח הובא בתוספו' כתובו' נ"ז: ע"ש וז"ל הריטב"א רובא בשט"מ לכתובו' הנ"ל היא מוצאת פי' ר"ח ז"ל שהוא חסר אל"ף והוא מל' ויצת אש ולא מצינו כן בכל הספרים אלא לשון יציאה הוא וכדפי' רש"י וכו'. אבל בכ"י ש"ס ב"מ בכ"י ר' א' וב' הגי' באמת מוצת וכ"ה בפי' המיוחס לרש"י בב"ר פפ"ה וז"ל היא מוצאת מוצת קרי לומר שהיתה ראויה לשריפה ע"כ ובברכו' מ"ג: וסוט' י': אי' גם בכ"י מוצאת ועיי' היטב מ"ש הגרי"ב בהפשב"ע ונעלם מעיניו פי' המיוחס לרש"י הנ"ל — ועיי"ע צתת ב'] —

צֵת (מל"מ פי' האזין hören, horchen) תרג' האזינו השמים (דברים ל"ב, א') אציתו שמיא. *[אחי"ה והוא באפעל בל"ס אַצֵת והרבה בתרג' עיי' מראה מקומות במתוג' ע' צֵית ובכ"י ובדפ' סביוניטא ברגש בצדי. ובדרז"ל ב"ב ע"ד. אצית מאי שמעת ועיי' סנהדר' ק"י. כתובו' ס'. ע"ז ל"ח: ובפעל צָיֵית פסחי' ל"ג: כתובות ס"ג. יבמו' פ"ט. ע"ז כ"ח: ב"ק קי"ג. תרג' משלי י"ז, ד'; כ"ט, י"ב; תר"י א' לדברים י"ח, י"ד כ"ט ג' וזולתו. פַּעֵל ירוש' תעני' פ"א דס"ד. ובסופה את מצַיית ליה והשם צַיְיתָא (בל"ס צָיוּתא) תר"י לדברי' ל"ב. א' משה יהיב צייתא לשמיא וכו' תרג' ומשמע (דה"י א' א', ל') וצייתא. והתואר צייתנית עיי"ע ומ"ש — ועוד עיי"ע צתת א'] —

צֵת (gegen) תרג' ומגדל וראשו בשמים (בראשית י"א, ד') ורישיה עד צית שמיא. *[אחי"ה והמתורגמן פי' צית כמו ציד עיי"ע צית ב' כי האריך וכן הוא באוהב גר לרשד"ל צד 119 והנכון שהוא מל' צית של הערך הקודם כלומר נטוי והוא כמו קֳבֵל מן קבל וכדעת ה' לעווי בעמת"ר ח"ב 324 ושם יתר דוגמאות — ואולי מזה לציצותי בקצת דפוסי' בירו' יבמות פט"ז דט"ו ע"ד כלומר בפניא בנטיית היום ועיי"ע ציצותי] —

צוּתְרָא עיי"ע צייתור כי כן גרס בעל הערוך.

צתרי (מל"ס צָתְרָא Saturei) סיאה צתרי (שבת קכ"ח. ירושי' שביעי' רפ"ז דל"ז:) ככר פי' בע' סאה — (א"ב פי' בל"ר וישמעאל מין עשב כמו אזוב והוא מתבלין של קדרה מפני הריח והטעם שהם טובים). *[אחי"ה ובע"ז כ"ט. ציתרי, ירוש' תרומות פ"י דמ"ז: מי צתרי ובל"ע صعتر עיי' לעף פפלנ"צ 325 והלאה ועיי"ע סאה] —

* **צְתַת** (הוא צֵת ב' בהכפל התי"ו aufhorchen) ירו' סוטה רפ"ט דכ"ג ע"ג כי ימצא (דברי' כ"א, א') לא שתהא חוזר ומצותת עליו. ובעבודה ליוה"כ צותתיו פי' מאזיני לשם המפורש.

* **צְתַת** (כמו יצת בל"מ בהכפל התי"ו anzünden) שבת קי"ט. ר' זירא מצתית צתותי פירש"י מצית האור בעצים דקים. בהָפעל שמ"ר רפל"ד זהב מופז (מ"א י', י"ח) שהיה דומה לגפרית הזו שהיא מוּצֶתֶת באש ובירו' יומא פ"ד דמ"א ע"ד דומה לאש מצתת בגפרית, ובמ"כ גרס מוצתה ובשהש"ר פ' עמודיו מוצצת באש צ"ל מוצתת באש וכ"ה לנכון בבמ"ר פי"ב ועיי' בחי' הרד"ל שם. ולפי גי' רבינו בע' צת א' דרש כן מוצת ע"ש.

[1]) בנו"ג משיצית ובכ"י ש"ס מינכען משתצית וצ"ל כמו בכ"י בי משתיצת ובכ"י ל"ד משיוצת.

החסיננו חלויים מפירי גיניסר. סייעני לערוך ערך תמניסר וכן יצליחי בערך תישסר.

*[אחי״ה כ״ה בכ״י ה׳ב ובכ׳י ל״ד נמצא פעמים החרוז הזה ראשונה: החסיני חלמים מפרי גינוסר וכן יצליחי וכו׳ בערך תשיצר, ושנית: החסינני חדויים מפני גינוסר וכו׳ ונ״ל שצ״ל הדווים והוא הוא חלויים פי׳ שהם חולים מפירי גינוסר שהם מתוקים ונראה ששתי נוסחאות נתערבו. ובכ״י ו״ו א׳ החסני דהלום צ״ל דחלויים ובכ״י ו״ו ב׳ וכ״י ב״ר לי׳ החרוז וכן לי׳ בכ״י בריטיש מוזיאום ובכ״י ק״ט רק: נשלם ערך צד״י בריך רחמנא דסייען אחל ערך קוף בעזר הבורא] —

האות הקוף

* ק הוא אות הי״ט מהאלפ״א בית״א יבא במלות הלועזיות במקום אות גימ״ל עיי״ע פרקמטיא אווקי וכדומה במקום כ׳ כמו קלבא. בסוף התיבות הפרסיות יבא לפעמים במקום ה׳ עיי״ע תכתק גרקא וכדומה. ובראש התיבות בחבור בינוני אות ָק הוא קצור מן ָקא עיי״ע הבא אח״ז.

☞ ָקא (קטוע מן ָקאם עיי״ע הבא בחיבור עם בינוני פועל ומראה עת בינונית der Zustand der ist, seiend, anwesend) במסכת כתובות פ׳ האשה שנתארמלה (כ״א סע״א) מאי דקא מסהיד סהדא לא קא מסהיד דיינא ואיכא בכמה דוכתי (שם) קא משמע לן[1]. מלה זו נוספת וזולתה יובן הדבר והיא נחברת עם תבות אחרות ובפרט עם מלת אמר קאמר קאמינא קאמרינן קאמריתו. *[אחי״ה ובע׳ קמא הביא רבינו מפסחי׳ ג׳: ב״ב ק״מ: מאי דקאמא, דקמא וס״א דקאמר. ב״ק ל׳: מדקא איירינן עיי״ע אר (ח״א, רס״ד). ב״מ כ״ד: קא אכיל . . קא עבדיתון והוא כמו ָקאֵי (=ָקאֵים) ומורה על זמן עומד שמושך עצמו להבא או גם רק זמן בינוני, שם: מי קתני . . להכריז קתני, הוא קטוע מן קא תני עיי״ע הבא אח״ז וע׳ הקודם] —

☞ ָקאִי (קטוע מן ָקאֵים ונקוד בחירק כמו אִי, כִּי, דִּי במקום אֵין, כֵּין, דֵּין stehend, seiend, beziehend) בריש מסכת ברכו׳ (ב׳.) תנא היכא קאי [דקתני מאימתי] ובפרקא קמא (שם ז׳.) וקאי אחד כרעא פי׳ כמו קאים ועומד עיי״ע אוקי וכן מוקי כמו מוקים. *[אחי״ה ברכו׳ ב׳. עד דקאי (בכ״י ש״ס אדקאי) בשחרית, פסחי׳ מ״ג: קאי כאוכלין וכו׳ ע״ש וכל זה קטוע תחת קאים והראיה מירו׳ ברכו׳ פ״ב ד״ה. עובדא הוה בחד יודאי דהוה קאים רדי ושם סע״נ והוה ארכונא קאים דאין לחד וכו׳ וזה מורה על הזמן ההוא אשר היה עוסק בו] —

* קאזא עיי״ע קזא.

* קאיהי ב״ב ס״ח: עיי״ע נגהקיהו.

☞ קאלוחסין (?) מדרש שמ״ר פ׳ ויחל משה (ס״פ מ״ג) העבד הזה שאתה מוכר קאקגריסין הוא או קאלחסין פי׳ בל״י טוב מאוד קאלו טוב חסין ג״כ טוב ופי׳ קאקגריסין בל״י רע מעללים. *[אחי״ה ר״ב כיון לל״י καλὸς ὅσιος טוב וחסיד ומלה השני׳ κακοῦργος רע מעללים או מל״י κακήγορος וכ״ה בעיר דוד ורבים עמלו לעמוד על בוריָן של שתי תיבות הנ״ל ולא עלה להם עד שעמד החכם הבלשן פערלעס ופירשן (במ״ע מארגי געזעלשי חל״ה 140) על פי דת ומשפט של רומיים וסיריים ממאה החמישית למספרם אשר עליו נטו ידם החכמים ברונס — זאכוי (עיי׳ מ״ג הנ״ל), ועל פי נימוקי׳ אלה נמצא כתוב יש שני מיני מקח בענין עבדים, הראשון נקרא קאלא פראסים בל״ס והוא ל״י καλὴ πρᾶσις = „והוא תנוי שפירתא״ (פי׳ תנאי או מקח יפה) והשני נקרא קקא פראסים והפלאונא = κακὴ πρᾶσις, ἁπλῆ ὠνή מקח רע. לפי מקח ראשון יכול הלוקח להחזיר את העבד לאדון הראשון אם מצא בעבד איזה מום ועל זה התנאי קנאו אבל לפי מקח שני בהיות נודע לקונה עבד שיש בו מום ודבר רע ואעפי״כ היה קונאו שוב אין יכול להחזירו וההחרטה אין מועלת לאדון השני מאומה. וא״כ במקום

[1]) ובקטיע הרבה פעמים קמ״ל.

קאלוחסין בלי ספק צ"ל קאלופרסין = καλὴ πρᾶσις וקאקגריסין צ"ל קאקפריסין ועל פי זה כל הענין בשמ"ר מזוקק שבעתים עש"ה וגם מבואר היטב כדעת ה' פערלעס הדבור: „ועל זה אני מוכרו" בשמ"ר שם פי' על תנאי זה אני מוכרו] —

* קאלוס פי' בל"י יפה עיי"ע הקודם ועי' קלוס.

* קאלמין עיי"ע קלמין.

* קאֵים עיי"ע קם ב'.

* קאניסין (שם מקום) ויק"ר פל"ג דרש סובאים (יחזק' כ"ג מ"ב) קאניסין סבאים.

* קאקא עיי"ע קק.

* קאקגריסין עיי"ע קאלוחסין.

* קארר עיי"ע קר.

קָאַת (מל"מ שם עוף טמא Pelikan, Kropfgans בל"ע قوق, בל"ס קקא) בפ' אלו טרפות בגמ' סימני העוף (חולי' ס"ג.)[1]) קאת (ויק' י"א, י"ח; דברי' י"ד, י"ז) זו הקיק רחם זו שרקרק. בפ' אלו מגלחין בגמ' אין קורעין (מ"ק כ"ה:) קאת וקפוד הוכפלו לראות בשוד ושבר הבא משנער פי' אפי' עופות רעות באות לראות כשמתו.

קַב (מל"י κάβος בל"ס קַבָּא עיי' ל"ע كُب Hohl-mass) בר"ג דהדר עם הנכרי (עירו' ס"ב:) ובס"ג דפ' החלוץ (יבמות מ"ט:) ובס"ג דפ' האומ' התקבלי גט (גיטי' ס"ז.) ובפ' הלוקח בהמה (בכורו' כ"ג:) משנת ראב"י קב ונקי פי' מעט וברור מכל ספק שהיא כסלת נקייה[2]). בריש שבת בגמ' לא יצא החייט (שבת י"א:) אלא מעתה הדיוט שחקק קב בבקעת בשבת לר"מ הכי נמי דלא מיחייב. פי' לקח חתיכת קורה וחקק בה כדי שיניח בה הקיטע שוקו כדתנן בפ' במה אשה (שם ס"ה:) הקיטע יוצא בקב שלו ופי' עושה דמות רגל מן עץ וחוקק בו ומשים בו שוקו כדי שלא יראה רגלו קטוע ומשים בו כתיתים כדי שלא יכאב מקום חתיכת שוקו בעץ שהוא מקיש ועוד מפורש בע' כתית[3]). בר"ג דחגיג' (ד'.) ובר"ג דפ' האומר משקלי עלי (ערכי' י"ט:) רגלים (שמות כ"ג, י"ד) פרט לבעלי קבין. בפ' י"א בכלי' (מ"ז) הקב[4]) שלה ר"ט מטמא גם זה פי' נרתק שלה וכלי הוא כמו קב הקטע שהוא כלי ונרתק לרגל. בר"ג דפ' מצות חליצ' (יבמו' ק"ב:) חלצה בקב הקטע ובמוק ובסמיכת הרגלים פי' ר"ח קב זה מחופה עור וכן הקיטע יוצא בקב שלו בשבת (ס"ה:). בפ' דיני ממונות בשלשה בגמ' כיצד בודקין (סנהדר' כ"ט:) ההוא דהוו קרי ליה קב רשו כלומ' יש לו חובות מלא קב[5]). בפ' אעפ"י שאמרו בגמ' הגמלין (כתובו' ס"ב:) ובפ' היה נוטל (סוטה כ'.) רוצה אשה בקב ותפלות מט' קבין ופרישות פי' כיצד המשרה את אשתו ע"י שליש לא יפחות לה מב' קבין חיטין בשבת ומשמש עמה (כתובו' ס"ד:) והמודר[6]) על אשתו מתשמיש המטה מוסיפין לה על כתובתה ג' דינרין בשבת וג' דינרין עושין י"ח קבין לפי חשבון ד' סאים בסלע כיצד הסלע ד' דינרין והולכין ד' סאין בסלע הרי סאה בדינר ולג' דינרין ג' סאין וג' סאין הם י"ח קבין הרי נמצאו כשאינו משמש עמה י"ח קבין וכשמשמש עמה ב' קבין הרי ט' קבין לכל קב וקב זה שאמרו רוצה אשה בקב ותפלות מט' קבין ופרישות[7]). פ"א „רוצה אשה שיהיה בעלה חמר ויהיה מצוי אצלה בכל שבת לתת לה עונתה ולא יביא לה אלא קב חטין בלבד ולא יהא גמל שיהא הולך בדרך רחוקה ואינו נותן לה עונתה אלא אחת לל' יום ואעפ"י שמביא לה בשבת ט' קבין חביבה עליה העונה בכל שבת וקב אחד מט' קבין ופרישות ל' יום"[8]). בפ' מציאת האשה בגמ' המשיא את (בנו) [צ"ל בתו] (כתובו' ס"ח.) ת"ר המסמא את עינו המצבה את כריסו המקבה את רגליו ואת שוקו. פי' משים קב בשוקו להתראות שהוא חגר. *[אחי"ה בנו"ג המקפח וכ"ה בפיאה בתוספת' פ"ד ובפי' הגאוני' (בשט"מ כתובו' שם) והמקפה פי' מלשון להקפות . . כלומ' המעבה את שוקו כדי להראות שיש בו חולי כדי שיקח מן הצדקה ע"כ עיי"ע קפח ב' ומ"ש. ולפי גי' רבינו קִבָּה פיעל מן קב. ועצם הראשונה מורה

---

[1]) וכ"ה בירו' שבת רפ"ב ד"ד ע"ג. [2]) כ"ה בפי' ר"ח בעירו' וז"ל כלומ' מעט ומנוקה ואין צריך לנפותו ולנקותו ועיי' הרא"ש בפי' מי שהוציאוהו סי' ב'. [3]) ע"ש ושם הוכחנו כי נגרר אחר ר"ח ועיי' ג"כ ברש"י ובאו"ז הלכ' שבת סי' פ"ד ס"ק כ"א. [4]) בנו"ג הקו. [5]) וכ"ה בפירש"י. [6]) בנו"ג והמורד וכ"ה בתשו' הגאוני' בשט"מ וכצ"ל בערוך וכגי' התוספו' בכתובו' בשם הערוך ועיין בהפשב"ע ע' קב. [7]) נגרר אחר פי' תשובות הגאונים הובא בשט"מ כתובו' דף ס"ב: ונראה שהוא פי' רה"ג כדמוכח מתוס' סוט' כ"א: [8]) הועתק מפי' ר"ח כדאי' בתוספ' סוט' ע"ש וכן פי' גאון ורש"י במהדורא קמא הובא בשט"מ שם.

קב על מרה (מן קבב פי' חקק) מכיל ד' לוגין ב"ב פ"ט: תוספת' ב"ב ספ"ה קב וחצי קב עיי"ע תמן א'. כתובו' ס"ד: חצי קב קטנית . . וקב גרוגרות. ב"מ פ': קב לכתף ובל"ס וארמי קבא סנהד' כ"ז. עיי"ע חשל א'. ושם כ"ט רע"א קבא דקירא. יבמו' י"ז. קבא רבא וקבא זוטא. קידו' ע"ט: בקבא זוטא . . בקבא רבה. פסחי' קי"ג. קבא מארעא וכו' והקבוץ ַקבַּיִם ב"מ כ"א. ב"ב צ'. קבין קידושי' מ"ט: ַקבַּיָּא ירו' חלה ספ"ב דנ"ח ע"ד. ריש אסת"ר העולם הוא עשוי . . כאפי ַקבָּאֵי. ועוד קבותים עיי"ע קבת. והושאל לחתיכת עץ חקוק לשום בה רגל החגר עיי' לעייל ויבמו' ק"ב: ק"ג. והלאה. בעלי ַקבִּין עיי' לעיל] —

קב (= נָקַב פי' מל"מ נקיבת החור (durchlöchern בפ' במה מדליקין (שבת כ"ט:) לא יקוב אדם שפופרת של ביצה. בר"ג דסנהדרין (ו' רע"ב) ובפ' האשה שהלכה בעלה למדינת הים בגמ' נשאת ע"פ בי"ד (יבמו' צ"ב.) יקוב הדין את ההר. כלומ' אם יש דין לנקוב את ההר על כרחו יקבנו אעפ"י שרבר גדול הוא. פ"א יפרש הדיין את הדין כלומ' יפסוק הדין בלא פשרה וההר הוא הדיין — (א"ב העיקר נקב) *[אחי"ה עיי"ע נקב ולפי פי' שני יש לגזרו מן נקבה שכרך (בראשי' ל', כ"ח) ענינו פרש והגבל] —

קֻבָּה (מל"מ שם לחדר משכב ולאהל וכן בל"ע قبة וממנו Alkove והושאל לאהל של תענוג (Lustzelt בפ' הקומץ רבה בגמ' ב' פרשיות (מנחו' ל"א:) לא יעשנה כקובה. פי' קצרה מלמעלה ורחבה מלמטה כאהל. בפ"ק בע"ז בג' אין בונין (ע"ז י"ז סע"ב) ועל בתו (שלא) [1] לישב בקובה פי' אוהל שמושיבין בו זונות כדכתי' (במד' כ"ה, ה') ויבא אחר איש ישראל אל הקבה. *[אחי"ה בנו"ג בקובה של זונות. ומזה ג"כ בב"ר פצ"א אמרו אחינו יוסף יפה תואר ויפה מראה שמא בקובה הוא וכו' תנחומא נח עיי"ע קביא — ובהשאיל' תעני' ח': כמין קובה יש ברקיע שממנה גשמים יוצאים. ועיי"ע הבא אח"ז. ובלא"ר בתרג' אונק' ותר"י ב' במד' הנ"ל לקובתא] —

קֻבָּה (= קוּבְּתָא מל"ס קביצת מים Wasserbe-hältniss) פלג אלהים מלא מים (תהלי' ס"ה י') תרג' קובתא דאלהא. *[אחי"ה וכן תרג' תעלה (איוב ל"ח, ט"ו) בכ"י קובתא. תר"י א' לבראשי' א', ז' מיא דלעיל בקובתא דרקיעא עפ"י תעני' ח': עיי"ע הקודם לזה] —

* ַקבָּה (= ַקיבָה מל"מ Magen) חולי' ק"ל. והלאה הקבה, שם קל"ד: ובילמדנו ריש פנחס עיי"ע זרוע (ח"ג, שכ"ד). ע"ז כ"ט: קיבת נבלה קיבת עולה . . קיבת עגלה עיי"ע אנייקא. ירו' ביצ' פ"א ד"ס. קיבה ממקום אחר באת והקבוץ קיבותיהם שם ובירוש' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ג. ובלא"ר ַקבְתָּא תרג' לדברי' י"ח, ג'.

* קוּבְתָּא (פי' כמו קובה כלי נקוב וחקוק Hohl-gefäss כמו סל (Korb בקבוץ ירו' שבת פ"ז ד"י ע"ג כד משתיא בְקוּבַיָּא משום מיסכת ובק"ע פי' קוביא כמו נקוביא מענין נקב אבל קרוב שהוא כמו קביא בתוספת' ב"מ כלי' ספ"ד כסוי קביא . . כסוי טני.

* ַקבְּוָותָא (נ"ל כמו קובעתא בל"ס קובעי מסמרים ווים כפופים (Holzpflöcke, Haken מ"ק י"א. קביותא דדשי בכ"י ש"ס קבוותא ופי' המיוחס לרש"י מסמרים של עץ וכ"ה בע' קוותא ע"ש ומ"ש ונ"ל שהעי"ן מובלעת ומל"ס הנ"ל.

☞ קבטיות (נ"ל מל"ע قباط, قبيط מיני מתיקות המבושלות מחרצני יין וכדומה (Süssigkeiten פסחי' דירו' פ' ואלו עוברין בפסח (פ"ג ד"ל.) תני קובטיות בורתיות צריך לבער פי' המפרש מי עשבים שמפררין בהם פירורי לחם. *[אחי"ה וכנ"ה בירו' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ד קובטיות וקליות והמים שלהם וכו'] —

קבטין (= אֲקוּבִּיטוֹן מל"י ורו' niedrige Lager-stätte, Sopha, accubitum, ἀκούβιτον בויק"ר בריש צו (פ"ז) (ובפרשת) [צ"ל ובפסקתא] רצו את קרבני לחמי (פסיקת' דר"כ צד ס"א.) למלך שהיה מיסב על קובטין שלו פי' קטא קומא [2] בלעז והוא כסא שיש לו סמוכות [3] מכל צד כמו כתלים ואינו פתוח אלא מצד אחד — (א"ב עיי"ע אקוביטון). [*אחי"ה ובנו"ג בויק"ר אקוביטון ובפסיקת' רכתי פט"ז הקובטים ובפסיקת' דר"כ הקוביטין וגי' הילק' עיי"ע אקוביטון ומ"ש והוא מל"י ורו' הנ"ל. ואולי בהשאילה אמרו בזמן רבינו catacomba על כסא שיש לו סמוכות מכל צד כי היושב בזה הכסא היה סגור ומכוסה מכל צד כאלו היה קבור שם] —

---

[1]) ט"ס ויש למחוק. [2]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע קאטאקומבא. [3]) בדפ"ר סמיכות.

* קְבוּטַל, קְבוּטַר, קְפוּטַל (שם פרטי) יומ׳ י״ח: זכריה בן קבוטל וכ״ה בציון המשנה בדף י״ט: ושם ג״כ זכריה בן קפוטל ועיי׳ ד״ס נוסח״ שונות, ובפי׳ ר״ח העתיק קבוטר, קפוטר ובירו׳ יומ׳ ספ״א דל״ט: קבוטר, קבוטל, ובברכו׳ ס״ג, בן קבוטל.

* קוּבְטְרָא (מל״י κιβωτὸς בהוספת הריש לבנין התואר (כמו סנדלר מן סנדל) עושה מעשה עץ (Schreiner ירו׳ ע״ז פ״ב ד״מ ע״ג זגגיא וְקוּבְטָרַיָּא וע׳ הזקנים העתיקו ככה ארון (שמות כ״ה, י׳; מ״ב י״ב ט׳, י׳) תבה (בראשי׳ ו׳, י״ד. ט״ו) וזולתו.

קַבְטְרָא (פי׳ בל״פ מצנפת הראש עיי״ע טטפת (Kopfbund ירוש׳ ריש פ׳ במה אשה (רפ״ו ד״ז ע״ד) קובטרא דבר שהוא נותן במקום טוטפת. *[אחי״ה בנו״ג קובטירה והוא ל״פ האמורה בע׳ טטפת (ח״ד, כ״ה) וה׳ לעווי ופליישער לא מצאו ידיהם בפי׳ המלה ולא חשו לראות במה שפירשתי בע׳ הנ״ל] —

* קַבְיָא עיי״ע קובתא ומ״ש.

קֻבְיָא (מל״י κυβεία Würfelspiel, Glückspiel) בפ׳ שואל (שבת קמ״ח:) ובלבד שלא יתכוין לעשות מנה גדולה כנגד מנה קטנה משום קוביא[1]. בפ״ק בר״ה (כ״ב.) אלו הן הפסולין המשחק בקוביא פי׳ „מתנין ביניהן תנאי אם אנצחך תתן לי כך וכך ואם תנצחני אתן לך כך וכך וכי האי גוונא אסמכתא היא ונמצאו בגזלנין לפיכך פסולין וישוב העולם כגון אומנות ועבודת הארץ[2] — (א״ב פי׳ בל״י גוף מרובע בעל ששה שטחים ועליו נקודות מן אחת עד שש עשוי לצחק וגם הצחוק עצמו נאמר כן וכל הדברים העשוים בצורת קוביא, מדרש אסתר בסוף פסקא ויהי בימי אחשורש ורבי אבין אמר כאפי קבאי כלומ׳ שהארץ היא כצורת קוביא). *[אחי״ה וגם י״ל כי כאפי קבאי פי׳ מענין קב א׳ ע״ש, וכנ״ה משחק בקוביא בסנהד׳ כ״ד: כ״ז: עירו׳ פ״ב, ירו׳ ר״ה ספ״א דנ״ז ע״ג ועיי׳ תנחומא הישן נח סי׳ כ׳ בלעם התחיל בקובה בקוביא וכו׳] —

קבייסטס (= קוּבְיוֹסְטֵים מל״י κυβευτής Würfel-spieler) פי׳ משחק בקוביא ועיי׳ ג״כ בפנים) כפ׳ גיד הנשה בגמ׳ ונוהג בבהמה (חולי׳ צ״א:) וכי גנב אתה או קוביוסטוס אתה שאתה מתיירא מן השחר, בריש בכורו׳ בגמ׳ כהנים (ה׳.) וכי משה רבכם גנב היה או קוביוסטוס, בריש קדושין בגמ׳ דסמוך בכסף (י״א.) ובר״ג דפ׳ המוכר פירות (כ״ב צ״ב.) המוכר עבד לחברו ונמצא גנב או קוביוסטוס הגיעו פי׳ גנב גונב ממון קוביוסטוס גונב נפשות, בילמדנו בריש והיה עקב (הובא בילקי עקב ר׳ תתמ״ז) אבל זה קוביוסטוס הוא עכשיו הוא הולך ומשחק[3]) ומאבד את כליו — (א״ב פי׳ בל״י זולל וסובא). *[אחי״ה איננו זולל כי אם מל״י הנ״ל פי׳ משחק בקוביא וכפי ר״ח בתוספות ב״ב הנ״ל ד״ה קוביוסטוס ורבינו נגרר אחר פי׳ רגמ״ה בב״ב שפי׳ גונב נפשות וכפירש״י אבל מילמדנו הנ״ל מוכח ג״כ כפי׳ ר״ח וכנ״ה בירו׳ ב״ב ספ״ז דט״ו ע״ד, וכן קוביוסטיסא ירו׳ נדרי׳ ספ״ה דל״ט: דילמא בקוביוסטיסא ועיי׳ גי׳ הרא״ש לגיטי׳ ל״ח: ושם הגי׳ בקביוסטא] —

קִבֵּל (מל״מ ענין לקיחת דבר שנתן לו מאחר ; empfangen, entgegennehmen קִיבּוּל das ; Aufnehmen קִבּוֹלֶת die Uebernahme einer Arbeit ; קַבְּלָנָא Traditionslehrer) אם יש בה בית קיבול רמונים טמאה (שבת פ״ד.) ככר פי׳ בע׳ עגל. הכא[4]) במדה טהורה מכלום, פי׳ העשויה למדוד בה בכייל. בר״ג דפ׳ מי שהפך (מ״ק י״ב.) מקבלי קבולת בתוך התחום אסור. פי׳ „גוים שקבלו שדה מישראל בדמין קצובין לתקנה כל זמן שירצו בתוך התחום בשבת וי״ט אסור חוץ לתחום מותר״[5]). בר״ג דפ׳ אעפ״י שאמרו (כתובו׳ נ״ח רע״א) ובפ״ק בקידושי׳ בגמ׳ דסמוך בכסף (י״א.) איכא בינייהו קיבל ומסר והלך, פי׳ קיבל כגון שקיבל עליו הבעל בשעת ארוסין כל מומין שיש בה לעולא אפי׳ הכי אינה אוכלת עודה בבית אביה גזירה שמא ימזגו לה כוס של תרומה מבית חמיה ותשקה לאחיה ולאחותה לרב שמואל כיון שאינו יכול לטעון טענת מומין אוכלת וכן אם מסרה האב לשלוחי הבעל ואין עמה לא אחיה ולא אחותה אוכלת לרב שמואל אינה אוכלת שמא ימצא בה מום והלך פי׳ אם הלכו שלוחי האב עם שלוחי הבעל[6]) לעולא אכלה דליכא אחיה ואחותה לרב שמואל לא אכלה

[1]) וכ״ה במשניות ובירו׳ ובריי״ף ובראיש ובכ״י ש״ס אבל במשני׳ דבבלי לי׳ כי אם בגמ׳ שבת קמ״ט: מנה גדולה וכו׳ מ״ט משום קוביא [2]) כ״ה בפי׳ ר״ח בסנהד׳ כ״ד: ונ״ל שאחר ציון מר״ה יש להוסיף כזה בפי׳ זה בורר בגמ׳ ואלו הן הפסולין והוא ציון מסנהד׳ הנ״ל אשר שם היא ג״כ פי׳ רב ששת . לפי שאין עסוקין ביישובו של עולם ועליו יסוב פי׳ ר״ח ואחריו רבינו כגון אומנות וכו׳. [3]) כ״ה לנכון בדפו״ו ובילק׳ אבל בשדפ״ע לי׳. [4]) בנו״נ הבאה. [5]) וכ״ה בפי׳ ר״ח במ״ק. [6]) כ״ה נכון בדפ״ר ואמש׳ אבל בדפו״ו בט״ס

משום סמפון אם הלך אחיה עמה [1]). כפ"ק בתעניות בגמ' הגיע (י"ב.) י"ז במרחשון אימת מקבלה רב אמר במנחה פי' „משעה שיתכוין לתפלת המנחה ואפי' מתעסק במלאכתו אומר מחר אהא בתענית יהי רצון שתהא תפלתי ביום תעניתי מקובלת ושמואל אמ' בתפלת המנחה כלומ' צריך להיות כולל אלו הדברים בשומע תפלה" [2]). אמר ר' נסים ב"ר יעקב ז"ל ראיתי בפירושי רבותינו הגאונים ז"ל ובתשובות שאמרו אין אומרים עננו אלא במנחה בלבד אבל בערבית ובשחרית של תענית לא וקשיא להו הא דתני ר' הושעיא ימים שאין בהן קרבן מוסף כגון שני וחמישי של תעניות ושל מעמדות ערבית שחרית ומנחה מתפלל י"ח כדרכו ואומר מעין המאורע בשומע תפלה דאלמא צריך המתענה שיאמר עננו בערבית בשחרית ובמנחה ואיתא להא ברייתא בפ' במה מדליקין (כ"ד.) ובגמ' דבני מערבא בברכות בפ"ד (ד"ח.) ובתעניות בפ"ב (דס"ה ע"ג) אמר ר' זעירא בשם ר' ירמיה [3]) יחיד בתענית צבור צריך להזכיר מעין המאורע [4]) והיכן אומרה בין גואל לרופא חולים מהו אומ' עננו אבינו עננו בעת ובעונה הזאת כי בצרה גדולה אנחנו ואל תתעלם מתחנתינו כי אתה עונה בעת צרה וצוקה כאמור (תהלי' ק"ז, י"ג. כ"ח) ויצעקו [5]) אל ה' בצר להם יוציאם ויושיעם [6]) בא"י העונה בעת צרה. ר' ינאי ב"ר ישמעאל בשם דבית [7]). ר' ינאי אומ' אומרה בשומע תפלה ר' יונה בשם רב אומ' ואפי' יחיד שגזר על עצמו תענית צריך להזכיר מעין המאורע והיכן אומ' ר' זעירא בשם רב הונא אומר [8]) בלילי שבת וביומו פי' ערבית ושחרית ומנחה ולקמן בהאי פרקא (ירו' תעני' שם דס"ו רע"א) נמי גרסינן א"ר שמעון מה ת"ל בהון בהון שני פעמים אלא מלמד שהלילה מותר והיום אסור כי הא דתני להו כל אנש דייתי עלוהי ייסר בצלו א"ר יוסי ב"ר בון שהוא צריך להזכירן מבערב ואתיא כדאמ' ר' זעירא בשם רב הונא [9]) אומרה בלילי שבת ואי' נמי בגמ' דמגלה דבני מערבא בפ"ק (ד"ע ע"ג) [10]). בס"ג דפרק כה"ג ונזיר (נ"ו:) כל שמעתא דמתאמרא מבי תלתא קבלני [11]) קמאי ובתראי אמרינן מיצעי לא אמרינן וכו' עד שקבלו מן הנביאים הלכה למשה מסיני וכו' עד ואלו יהושע וכלב לא קאמר שמע מינה. *[אחי"ה ועוד א"י בהרבה ענינים מלקיחה הן במובן גשמי הן במוסרי ד"מ דמאי פ"ב מ"ב המקבל עליו להיות נאמן, שם מ"ג המקבל עליו להיות חבר בכורו' ל': עיי"ע חבר. ע"ז ס"ד: כל שקיבל עליו בפני ג' חברים וכו' כל שקיבל עליו ז' מצות שקבלו עליהם בני נח, שקבל עליו כל מצות האמורות בתורה וכו'. ירו' ברכו' רפ"ב ד"ד. מקבל עליו מלכות שמים ועיי"ע עוֹל, ספרא ויקר' רפ"ב מקבלי ברית. ברכו' י"ז. מקובל על הבריות, אבות פ"א מט"ו עיי"ע סבר. שם פ"א מ"א קבל תורה מסיני, פיאה פ"ב מ"ו מקובל אני [12]) מר' . . שקבלו מן וכו'. ברכו' ל"ד. זבחי' ט"ו: מנחו' צ"ו: קידו' י"א. כתובו' נ"ו: ב"מ ק"ג. ושם: קי"ז. ועוד הרבה. נתפעל והתפעל זבחי' ל"ד: ל"ה. נתקבל בכלי, ספרא ויקרא פרק ד' פרש' ד' שנתקבל, ירו' נדרים ספ"ח דמ"א. כאלו נתקבלתי כתובות נ"ד: התקבלתי ועיי' שם נ"ו: והלאה גיטי' ס"ב: ס"ג. ס"ה. ובהפעיל הקביל (בקשור פנים כמו בל"מ ראה פנים) שבת קנ"ב. מפני מה לא הקבלנו פניך ברגל וכו' [13]) חגיג' ה': אתם הקבלתם פנים הנראים ואינן רואין תזכו להקביל פנים הרואים ואינן נראין, ירו' חגיג' רפ"א דע"ה ע"ד הקבילו ר' יהושע בבקיעין. והשם קְבוֹלֶת, קִיבּוֹלֶת (Uebernahme) מ"ק י"א: י"ב. ירו' שבת פ"א ד"ד. תוספת' מ"ק רפ"ב מקבלין קיבולת, ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב. קבלנות ובתוספ' ע"ז רפ"ב אי' קבלות אבל בכ"י אירפורט ג"כ גרס קבלנות. ובתרג' קַבָּלוּתָא בל"ס קוּבָּלָא והוא כמו השם המופשט קַבָּלָה גיטי' ס"ב: שליח לקבלה הפכה שליח להולכה ועיי' שם ס"ג. והלאה. זבחי' י"ג. קבלת הדם, ירו' פסחי' פ"ה דל"ב. בשעת קבלה, במד"ר פי"א הלכות שחיטה וקבלה וכו' וכ"ה כמו קְבוּל, קִיבּוּל זבחי' י"ג. מ"ז. מ"ט. בענין בית קבול עיי' לעיל בערוך. ירו' ביצ' ספ"ב דס"א ע"ד כלי קיבול. קהל"ר פ' גם זה בית קבול מעות בית קבול מים. ועוד ענין קַבָּלָה מסורת הלימוד Tradition ונקראו כן גם נ"כ הפכה: תורה, דברי תורה ר"ה ז'. דבר זה מתורת משה רבינו לא למדנו מדברי קבלה למדנו, י"ט. דברי קבלה כדברי

[1]) עיי' בשט"מ בסוגי' דכתובו'. [2]) הועתק מפי' ר"ח בש"ס ווילנ' ועיי' ג"כ או"ז ה' תעני' סי' ת"ד. [3]) בירו' תעני' ר' זעורה וצ"ל זעירא. [4]) וכן פסקינן עיי' ש"ע א"ח סי' תקס"ה סעיף ג' ע"ש. [5]) בפסוק י"ג יזעקו. [6]) בירו' ובכ"י ערוך ק"ט וה"ב רק יוציאם כבפסוק כ"ח אבל בפסוק י"ג יושיעם ורבינו אחז בשניים. [7]) כ"ה בכ"י ה"ב ובירו' ברכו'. [8]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב. [9]) בירו' חונא. [10]) עיי' או"ז הנ"ל שהביא פי' הגאונים והלכתא כשמואל ועיי' ג"כ בשאילתות ויחל. [11]) לי' לפנינו. [12]) בנזיר נ"ו: מקובלני. [13]) בכ"י ש"ס בהפעל לא הוקבלו.

תורה דמו, חולי' קל"ז, דברי תורה . . דברי קבלה, נדה כ"ג. אין דנין דברי תורה מדברי קבלה עיי' רש"י ב"ק ב': ירו' חלה פ"א דנ"ז: ולמדין מן הקבלה, ב"ר רפ"ז קהל"ר פ' כל זו ומן הקבלה אתה מלקני וכו'] [1] —

קָבַל (מל"ם פי' חשך finster והושאל לענו) בפ"ק כסנהד' בגמ' סמיכת הזקנים (סנה' י"ד.) דאמר ר' אלעזר בריש חלק במימרות דר' אלעזר (שם צ"ב.) [2] לעולם הוי קבל וקיים א"ר זירא אף אנן נמי תנינא (נגעי' פ"ב מ"ג) בית אפל אין פותחין בו חלונות לראות את נגעו פי' קבל כמו חושך תרג' חושך קבלא כלומ' שיהא ענו ויהא קיים. *[אחי"ה וכן פירש"י בסנהד' צ"ב, קבל אפל ושפל. וכן תרג' אפלה (שמות י', כ"ב) ותרג' ועלטה (בראשי' ט"ו, י"ז) ותרג' נשף (ירמי' י"ג, ט"ז) וזולתו, והפעל ממנו עיי' בתרג' ישעי' ג', י"ג; ליואל ב', י'; אפ על אקביל תרג' עמוס ה', ח'; ח' ט' — והושאל לצרה וכאב קהל"ר פ' וסבותי אני ובויק"ר פכ"ה בר קיבליי בר קיבליי (בר קבלוי) עיי"ע מרעלא — וכן פירוש קובלנא שבע' אח"ז ברש"י סנהד' ק"ד: כל"א] —

קבל (= קָבְלְנָא מן קְבֵל מה שאומר כנגד אדם Gegenäusserung) בחלק בגמ' ג' מלכים (סנה' ק"ד:) לוא עליכם כל עוברי דרך (איכ' א', י"ב) אמר רבה א"ר יוחנן מכאן לקבלנא [3] מן התורה, פי' שרגילין העולם לומר איני אומר כנגדך הרעה שהקורה לי דקאמ' לוא עליכם כלומ' לא יבא עליכם כפורענותי — (א"ב תרג' עזר כנגדו (בראשי' ב', כ"א) סמך לקבליה, לנוכח אשתו (שם כ"ה, כ"א) לקבל איתתיה, מגמת פניהם (חבקוק א', ט') מקבל אפיהון). *[אחי"ה העתיקו מהמתורגמן ע"ש ויתר הדוגמאות וכ"ה בל"מ קְבֵל, קֳבֵל ובל"ס קבול, קובלא ובלמ"ד בראש לקיבלא, לקובלא פי' נכח, נגד עיי' דניאל ב', ל"א; ג' ג'; ה', א' ועיי' תרג' בראשי' ט"ו, י'; ל', ל"ח; ל"ג, י"ב ירו' ע"ז פ"ב דמ"א: לקיבליה ירו' ערלה פ"ג דס"ג, לקובליה ועוד במי"ם ברא"ש מקבלת תרג' בראש' כ"א, ט"ז; לדברי' כ"ח ס"ו. [4] — ירו' יומ' ספ"ו דמ"ד. פי' דידכאות (עיי"ע בח"ג, כ"ה) ע"י קבלן פי' מה שעומד כנגדו. ומזה ג"כ קבלא מל"ם קובלא פי' העומד כנגדו היינו סגולה נגד המזיקין ורבינו הביאו בע' מיוחד בע' קבל ה'] —

קָבַל (מל"ם קבל פי' צעק וזעק על החמס anklagen, sich beklagen) בסוף ידים (ו', ז'. ח') קובלין אנו עליכם פרושין מן (שמות כ"ב, כ"ו) והיה כי יצעק אלי ומתרגמינן ארי יקבל קדמי ואקבל קבילותיה. בר"ג דפ' האומר לחברו צא וקדש לי (קידו' נ"ט.) אזל רב גדל קבלה לר' זירא אזל ר' זירא קבלה לר' יצחק. *[אחי"ה וכן סנהד' ל"א: עוקבן הבבלי קבל קדמנא. והשם קבילתא בל"ס קבולנא Anklage עיי' תרג' בראשי' י"ח, כ', כ"א; לשמות י"ט, י"ג; לאיוב ט"ז, י"ח; כ"ז, ט' וזולתו] —

קבל (= קִיבְלָא מע' קבל ג' Gegenmittel) בפ' הרואה בגמ' לא יקל (ברכות ס"ב.) אנן קיבלא גמרינן [5] מאי היא קיבלא [6] דבית הכסא צניעותא ושתיקותא פי' אם אדם צנוע ושותק בבית הכסא היא קמיעתו שיצילנו מהמזיקין. קבלא דייסורי [7] שתיקותא ומבעי רחמי כלומר מי שמיוסר קמיעתו המצילתו מאותן היסורין לשתוק ולהתפלל. *[אחי"ה וגי' קיבלא עם פי' הערוך הובא ג"כ באו"ז הל' טהרת ק"ש ותפלה סי' קל"ז ע"ש. ורש"י פי' מסורת ומנהג שקבלנו מרבותינו ועפ"י פי' זה הוגה בש"ס קבלה והנכון כגי' רבינו והוא מע' קבל ג'] —

קבל (= קַבְּלָנָא מי שהוא מקבל פקדונות מע' קבל א') בסוף ויקהל בילמדנו (לי' בתנחומא ולא בתנחומא הישן בהוצאת רש"ב) והוה לא קבלנא [8] בחיי בעלה פי' אהוב שהיה מקבל פקדונות [9] ומשמרם. *[אחי"ה והוא תואר כמו ערב וקבלן עיי' ב"ב קע"ג: קע"ד. והלאה. והקבוץ הקבלנים ויק"ר רפ"ו עיי"ע גר [10]. מ"ק י"א: הקַבְּלָנִין. קַבְּלָנֵי כפי גי' רבינו בע' קבל א' מנזיר נ"ו: פי' שהם המקבלים השמועה איש מפי איש — והשם המופשט קַבְּלָנוּת פי' ענין עריבות Zahlungsleistung ב"ב קע"ג: קע"ד. ועוד כמו קִיבּוֹלֶת מי שלוקח לעצמו החוב לעבוד איזה דבר ב"מ קי"ב.

---

[1]) בעברי' החדשה נקרא' קבלה כידוע נסתרות הזוהר וכדומה וממנו התואר מקובל. [2]) כ"ה בכ"י ובדפו"ו קצת ברוחק ואמר בחלק במימרות דר' (אליעזר) [צ"ל אלעזר] בראש. [3]) בנו"ג לקובלנא. [4]) ורש"י בלי ראשון פי' כמו בערוך אבל בל"א פי' מענין ע' ראשון עיי"ע הקודם לזה. [5]) כ"ה בערוך כ"י ה"ב וכ"ה בכ"י ש"ס פ' ובשאר כ"י בערוך קבלא גמרינן ובדפ"ר גמרא וגי' קבלא אי' ג"כ בכ"י ש"ס מינכען ובנו"ג קבלה. [6]) כ"ה נכון בדפ"ר. [7]) בנו"ג קבלה [8]) בדפ"ר קיבלנא [9]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע פקדתם. [10]) ח"ב, רל"ט:

קבלנות עובר עליו משום בל תלין, תוספת' ב"מ רפ"ז קבלן נותנין לו לפי קבלנותו. ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב. עיי"ע קבל א' וש"נ] —

* קיבלי ט"ס יומ' ע"ה: עיי"ע ככלי (ח"ד, רכ"ג) וש"נ.

* קובליים ט"ס צ"ל קוכלין עיי"ע ככליאר (שם רכ"ג) וש"נ.

קבנאה (= קוּבְּנָאָה נ"ל כפי פי' עמוד מל"פ הישנה עיי' בפנים או מל"פ کوپ פי' גבעה Hügel) בר"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ג סע"א) דהוה נקיטא אקובנאה דשורא דמחוזא. פי' עמוד בל' פרסי. פ"א אקובאות[1]) וכיפאות[2]) של חומה ושמן מירו"לי — (א"ב כי קא רהיט אקופי' כתוב בנוסחאות (ופירש"י) [צ"ל ופירשב"ם] שני החומה). *[אחי"ה וכן פי' רגמ"ה אקופיא דשורא על שיני החומה וכפי זה הפי' לועז רבינו עיי"ע אקובנאה בח"א, רנ"ד ומ"ש וגי' אקובנאה אי' ג"כ בכ"י ש"ס ה' (ד"ס ב"ב צד קי"ב:) ומה שפי' רבינו (אולי ע"פ ר"ח) בל"פ עמוד נ"ל שכיון לל"פ הישנה וצענד çkemba עמוד וכן çkanba עיי' יוסטי צענדלעקסיקאן 297 ובענין פי' שני הוא הוא کوپ פי' שן ההר וגבעה ועוד עיי"ע בח"א רנ"ד — ובל"ס קָבוּנָא] —

קבסתן (נ"ל מל"פ خویشتن מדקדק עד מאוד וזהיר בתכלית הדיוק Vorsichtiger, Skrupuloser ובפנים עיי' פירושים אחרים) בפ"ק בקידו' בגמ' נכסים שאין להם אחריות (קידו' כ"ו:) א"ל רב יוסף קבסתן אכפל תנא לאשמועינן. בפ' ד' מיתות בגמ' הבא על הזכור (סנהד' נ"ה.) בעא מיניה רב אחדבוי בר אמי מרב ששת המערה בעצמו מהו א"ל קבסתן, פי' מכעים. ר"ח ז"ל פי' גנבת דעתינו כדאמר (כתובות נ"ז: קידושין י"א: ב"ב צ"ב:) נמצא גנב או קוביוסטוס והוא בל"י מטעה בני אדם בדברי מרמות כגון גנב בעצמו. פ"א בתשובת קבסתן בל' ישמעאל גִתְיַתַּנִי[3]) ברפה ולא בדגש כאדם שמראה את חבירו דבר מטונף והוא אומר הפכת כל האוכלין במעי עד שהגעתני להקיא ומשל זה אומרים למי שאומר ומדבר דברים רחוקים ודחוקים כלומר היאך יוכל אדם להערה את עצמו ועיקר לשון זה האדם המרבה במאכל ואוכל אכילה גסה ומצטער ומגיע לו שלשול מלמטה וקיא מלמעלה נקרא בל' ארמי קיבסא. *[אחי"ה פירושי רבינו רחוקים ודחוקים הם אבל בכל זאת יגעתי ומצאתי כי אולי כיון בפי' ראשון מכעים (ורש"י פי' ציערתני) לל"פ خستن פי' ענין חבלה וצער, פי' ר"ח כיון על שם משחק בקוביא עיי"ע קוביא, פי' התשובות כיון לל"ע جوى בבנין ח' גתויתני פי' עשית לי זרה להקיא. וז"ל הרי"ף בב"ב פ"ה קבסתן כלומר הפכתה את בני מעי להקיא ועיי' גליון הש"ס קידושי' כ"ו: ומה שפי' בעל דרכי של תורה 152 ושור בהחלוץ ח"ח 118 (חוץ מזה שפי' חיסתן בל' הוצואריש איננו נבוך) קשה להלמו ורמ"ל ממציא המלה מל' ספרדי! אבל כפי מה שפי' בראש הע' נכון מאוד ויאות להמקשן שטרח להביא דקדוקים דקים על כן השיב רב יוסף ורב ששת (שניהם אמוראי דבבל) במלת פרסית שהוראתה מדקדק בתכלית הדיוק] —

* קבסיי (שם פרטי) ירוש' דמאי פ"ג דכ"ג ע"ג ירוש' פסחים פ"ו דל"ג. ר' יהושע בן קבסיי, ירוש' תענית פ"ד דס"ח. קוביסין, תוספת' דמאי פ"א קבוסאי, קביסאי בכ"י אירפ' קופסאי וכ"ה בתוספת' ע"ז פ"ד (ה') ולבכורו' ספ"ג ורפ"ד, בתוספת' מקואות פ"ו קיפסאי ובכ"י אירפ' קבוסיי ובתוספת' סוף מכשירין קבוסאי, ובכורות ל"ט. קפוצאי[4]).

* קיבוסת (נ"ל מל"י κυβίστησις Gaukelei) ירוש' סנהדרין פי"א ד"ל: חנניה בן עזור נביא אמת היה אלא שהיה לו קיבוסת והיה שומע מה שירמיה מתנבא בשוק העליון ויורד ומתנבא בשוק התחתון וכו' פי' בל"י ענין גניבת דעת ע"י מעשה ליצנות וכדומה כאדם שעומד על ראשו כן חנניה בן עזור הופך דברי ירמיה.

קָבַע (מל' שומרוני ‏קַבַע ענין תעודה ותקיעה festsetzen, bestimmen) בפ' תפלת השחר (ברכות כ"ו. במשנה) תפלת הערב אין לה קבע. גמר' (שם כ"ז:) מאי אין לה קבע אינה קבע כמאן דאמר תפלת ערבית רשות שהלכה כר' יהושע פי' רב האי גאון ור"ח ז"ל מי שלא נהג להתפלל אבל אם נהג להתפלל נעשת עליו חובה ואסור לבטלה[5]) ר"א אומר העושה תפלתו קבע אין תפלתו תחנונים

---

1) בכ"י ק"ט אקובנאות. 2) כ"ה בכ"י ה"ב ובדפ"ע וכפאות. 3) כ"ה נקוד בכ"י ה"ב ובדפ"ר גיתיתני ובדפ"א גיתתני בכ"י ק"ט בט"ס נתתייפו. 4) ובתשובת הגאונים (בהוצ' ה' הרכבי צד 149) שאילאתא . . מר, יעקב בר מר משה דמן מדינת קאבס. 5) ועיי' ג"כ בריי"ף ובראו"ש ובחי' הרשב"א.

(שם כ"ח:) גמרי (שם כ"ט:) כל שתפלתו דומה עליו כמשאוי רבנן אמרי כל שאינו אומרה בלשון תחנונים [1]). בר"ג דפ' איזהו מקומן (זבחים מ"ח.) ובכריתות בס"ג דפ' דם שהיטה (כ"ב:) ור"ע מי ילפינן מצות מחטאת חלב להכי הוא דילפי מה להלן בקביעה אף כאן בקביעה לאפוקי טומאת מקדש וקדשיו נאמר בהן אם לא תגיע ידו [2]) דעולה ויורד הוא. פי' חטאת חלב ואם נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ והוא בקביעה שלא נאמר בה ואם לא תגיע ידו אלא חייב כשבה ושעירה אבל טומאת מקדש וקדשיו נאמר בהן ואם לא תגיע ידו והן בעולה ויורד כדפרישי' בע' על. וחטאת חלב מביאין על ל"ו כריתות כדפרישית בע' חלב. בפ' ב' בפיאה (מ"א) ושביל היחיד הקבוע פי' שדורכין אותו בקיץ שקבועה לעולם. בס"ג דפ' במה אשה (שבת ס"ז:) המקבעת בצים בכותל. פי' לאחר שיצאו האפרוחין מן הקליפה לוקחין קליפי בצים ונוקבין אותן ונועצין אותן בכותל כדי שיתקיימו האפרוחים [3]) — (א"ב תרג' ויתקעה בבטנו (שופטי' ג', כ"א) וקבעה במעוהי) *[אחי"ה העתיקו ר"ב מהמתורגמן שהובא הציון ראשונה ושם ג"כ דוגמאות אחרות ועוד עיי' עמת"ר ללעווי וכנ"ה בדרז"ל כתובות ט"ו. זבחים ע"ג. כל קָבוּעַ כמחצה על מחצה דמי, בכורו' ל"ז: מום קבוע, שם ל"ח: תוספת' בכורות רפ"ד מים קבועין, ירו' מעשר שני רפ"ה דנ"ה ע"ד אבן קבועה. ברכות ו': י': כל הקובע מקום לתפילתו וכו' שם ל"ה: לא קבעי אינשי סעודתייהו וכו' ע"ש, שבת ל"א. קבעת עתים לתורה, מגילה ז'. קבעוני לדורות ביצה כ'. ושם: בקשו לקבוע הלכה כמותן וכו' וכ"ה בירוש' ביצה פ"ב דס"א ע"ג. אבות פ"ג מ"ב הקב"ה קובע לו שכר. בינוני פעיל ברכות מ"ג: קביע ליה עידנא, ירו' פסחים פ"ה דל"ב: הא קביעא גבך כמסמרא. תר"י א' לשמות י"ב, ג' זמניה קביע תרג' שה"ש ד', ט' קביע על לוח לבי וכו'. בינוני פעול תרג' אסתר ה', ט"ו מקבעין ביה מרגלין ושם: תרג' שני א' ב' מקובע, מקובעין. במד"ר פי"ב מקוּבַּעַת. אתפעיל תר"י א' לבמד' י"ד, א' ואתקביעת, כריתות י"ח. איקבע. נפעל חלה פ"ד מ"א שלא יִקָּבַע הדבר חובה, ירו' יומ' רפ"ה דמ"ב: אין קרבנות צבור נקבעין אלא בשחיטה. חשם קֶבַע ברכות כ"ח: כ"ט: עיי' לעיל ובאבות ב', י"ג, ושם פ"א מט"ו עשה תורתך קבע, ירוש' ברכות פ"ב ד"ד ע"ג אכילת קבע . . שינת קבע הפכו עראי עיי"ע. ועוד קְבִיָעא קיבעא בל"ס קְבָעָא ביצה ד': פסחים נ"א סע"ב קביעא דירחי, שם ק"א: לקיבעיה קמא הדר. זבחים ו', ז'. בקבעא ביומא נ': בקביעותא עיי"ע קף י"א. כריתות י"ח. קביעותא לאיסורא. ברכות ל"ה סע"ב אי הויא קביעותא וכו'. ב"ב ו'. קְבַעְתָא עיי"ע אפריזא. תר"י דה"י א' ד', כ"ג קביעות רישי שניא ומועדיא] —

קָבַע (מל"מ כמו עקב berauben) בר"ג דפ' ראוהו בית דין (ר"ה כ"ו:) קבען פלניא. „פי' גזלני פלוני כדכתיב (מלאכי ג', ח') היקבע אדם אלהים". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח במקומו. ועיי' ג"כ תנחומ' הישן תרומ' סי' ו' היקבע אדם אלהים א"ר לוי לשון ערבי הוא ערבי בא להשיח עם חברו יאמר לו האת גוזלינו האת קובעינו וכו' ונ"ל שר' לוי כיון לל"ע قبح פי' הִלך בעקמימות — וכנ"ה בידים פ"ד מ"ט. קובע אתה את השמים מלהוריד טל ומטר] —

* קוֹבְעָא (בל"ס קובעא בל"מ קוֹבַע כמו כובע Mütze) תרג' שמות כ"ח, י"ד והלאה בדפי' סביוניטטא, תרג' יחזקאל מ"ד, י"ח קובעין.

* קוֹבְעַיָּא (שם מקום) ירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג.

* קוֹבַעְתָא (נ"ל מן קובע הנ"ל) והם העמרים בצורת קוֹבַע ירו' שביעי' פ"ד דל"ה. ירו' סנהד' פ"ג דכ"א: עיי"ע אסטו (ח"א, קס"ז), וי"א שהוא מל"ס קובעא עת המחרשת במסמרות. ועיי' ג"כ ע' קבותא.

קָבַץ (מל"מ ענין לקיטה ואסיפה sammeln, zusammenbringen) קבצאל ועדר ויגור (יהושע ט"ו, כ"א) כל המקבץ עדרים לתורה יגור במחיצת אל. *[אחי"ה לפי הנראה היה כתוב כן בספרי רבינו בגיטי' ז'. עיי"ע זיף וע' קדש ג'. ונפעל סנהד' קי"ב. נקבצין, נתפעל שם, מגילה י"ז: נתקבצו גליות. והשם המופשט שם: קיבוץ גליות וכ"ה באסת"ר פ' והשתיה. איכ"ר פתיחת' ד"ה משא גיא: אשפה (ישעיה כ"ב, ח') קיבוץ דִגירי. כתובות ח'. בקיבוץ בניה לתוכה בשמחה [4]) — קביצה ושריפה סנהד' קי"ב.] —

* קָבֶץ תוספת' בכורו' ספ"ד ועיי"ע קפץ.

---

[1]) ואע"ג שלא חידש כאן הערוך דבר בכ"ז יש ללמוד מהעתקתו שהעיקר כשני פירושי הש"ס ולא כפי' ר"ח שהובא באו"ז עיי' מ"ש בעל למוד ערוך ברכות צד י"ד. [2]) כ"ה בכ"י ה"ב ודפ"ר. [3]) בנו"ג המבקעת אבל ברש"י אי' ג"כ גי' המקבעת ופי' כפי' הערוך. [4]) ועל שם קמיצת השפתים נקרא הנקודה ֻ קבוץ.

קֶבֶר (בהשאילה רחם האשה Muttermund) בפ' מפנין בגמ' ומיילדין (שבת קכ"ט.) פתיחת הקבר אמר אביי משעה שתשב על המשבר. בר"ג דפ' המפלת (נדה כ"א.) באפשר לפתיחת הקבר בלא דם קא מיפלגי. פי' בית הרחם.

קֶבֶר (מל"ט פי' חפירה לטמון שמה גוף המת Grab) בפ' ג' בפרה (מ"ב ומ"ג) ובר"ג דפ' הישן (סוכ' כ"א.) ותחתיהן חלול מפני קבר התהום פי' קבר התהום שאין אדם מכיר בו כל עקר כדתניא אי זו היא טומאת התהום שלא הכיר בה א ד ם (נזיר ס"ג. פסחיי פ"א:)[1] כלומר דבר זה כאילו משוקע בתהום ואין דרך לעמוד עליו. בפ"ק במעשר שני (מ"ו) תקבר ע"י עורה פי' לפי שעור הבהמה המקודשת אם מתה אסורה בהנאה ותקבר בעורה שלא יפשטנה אדם ויקח העור ויבא לידי מעילה. *[אחי"ה וכנ"ה קבר התהום בירו' נזיר פ"ט דנ"ז ע"ד ע"ש ועיי' ירו' שבועו' פ"ב דל"ג ע"ד תוספת' אהלות ס"פ ט"ז והקבוץ קברות נזיר ס"ד: ב"מ ק"ב. סנהדר' מ"ו. עיי"ע בית קברות (ח"ב, פ"ב), ועוד בל"ז קברים תעני' כ"ב: כ"ה: ירו' יומ' פ"ה דמ"ב ע"ג ובלא"ר קִבְרָא תעני' כ"ג: חגיג' ט"ו: ב"ב נ"ח. והקבוץ ב"מ ק"ז: והשם כל"מ קבוּרָה מ"ק כ"ח. ירו' תעני' פ"ד דס"ט, תרג' בראשי' כ"ג, ט'. כ' והקבוץ קבוּרָן תרג' איוב כ"ט, ל"ב; ליחזקאל ל"ב, כ"ו. והתואר קַבְּרָאָה קַבּוֹרָאָה (בל"ס קָבוּרָא Todtengräber) בקבוץ סנהדר' כ"ו: הנהו קַבּוֹרָאֵי תעני' ה': קברו קַבְּרַיָּא והפעל שם נ"ב סע"א מי קובר את מי, סוטה י"ד, קבר מתים, כתובות קי"א. כל הקבור בא"י כאלו קבור תחת המזבח. נדה כ"ד: קובר מתים הייתי. בינוני פעיל קביר שבת קנ"ב. פ י ע ל סנהדרין קי"ג. היה מְקַבֵּר והולך וכו', א ת פ ע ל סנהד' מ"ו: מדאיקבור צדיקי וכו'. ועוד בענין הטמנת קרא ע"ז ל"ח. קבר בה ישראל קרא מעיקרא] —

קבר (= קִיבּוּרָא מל"ס קִבְרָא פי' פקועות Knäuel) קיבורי דאזלי (ב"מ כ"ד:) עיי' בע' אזל. אייתו ליה תרי קיבורי (ע"ז י"ז:) עיי' בע' טרסי. בפ' גיד הנשה בגמ' שולח אדם (חולי' צ"ה סע"ב) איתבד[2] ליה קיבורא דתכלתא. — (א"ב פי' פקעת של מטוה). *[אחי"ה וכן פי' רה"ג כלי' פ"י מ"ד והפקעת פי' קבורתא בארמית עיי"ע פקע ה', וכן בל"י האמצ' κούβαρι פי' פקעת של מטוה] —

קבר (= קיבורא מע' הקודם פי' פקעות הנצים Blütenstand, Blütenknäuel) בס"ג דפ' בהמה המקשה (חולי' ע"ח.) כמאן תלינן קיבורא בדיקלא כי האי תנא. ובס"ג דפ' במה אשה (שבת ס"ז.) כ מ א ן ת ל י נ ן כ ב ס א[3] [בדיקלא][4] בפ' דיני ממונות בשלשה זה בגמ' ר' שמעון (סנה' כ"ו:) ח ר[5] גנב קיבורא ופסליה. בס"ג דשבת (קנ"ו:) סליק פסק קיבורא בשיניה. פי' סנסני תמרה שהן מכבדות של תמרה. *[אחי"ה וכן פי' ר"ח בסנהד' שם. וכן פי' רבינו (ור"ח למכות) ככבסא עיי"ע וכן פי' רגמ"ה בחולי' ע"ח. (בקובץ כ"י אנג' דף של"ו) ע"ש. ובכ"ב ה' רע"א קיבורא דאהיני פי' רגמ"ה אשכול של ג' או ד' תמרים וכו'] —

קבר (= קיבר מל"י κυβήριον פסולת החטין וגם שבה Kleien, Hülsen) בס"ג דכתובות (קי"ב.) סאה סובין סאה ק י ב ו ר י א[6]. בפ"ב במכשירין (מ"ח) הולכין אחר רוב אוכלי פת קיבר. פי' לחם שאינו נקי — (א"ב פי' בל"ר פת עולה על שלחן עניים) *[אחי"ה כיון לל"ר cibarius והנכון שהוא מל"י הנ"ל והוא מורסן. ופת קיבר הפכו פת עיסה מכשירין שם והפכו פת נקייה ירו' ברכות פ"ו ד"י: ירוש' חלה רפ"ד דנ"ט ע"ד נקי וקיבר. שהש"ר פ' אל תראני נדרש מחוץ האפים (ירמיה ל"א, כ"ז) זו פת קיבר שנמכרת חוץ לפלטיא שהיא שחורה מסובים של שעורים. סאה קיבר (קבר) ירו' פיאה פ"ז ד"כ. ירו' סוט' פ"א די"ז: ופ"ט דכ"ד: והקבוץ כתובות הנ"ל והושאל לרוע שבחלב ב"ר פמ"ח המעולה אחד מס' שבחלב והבינוני אחד מהארבעים והקיבר אחד מעשרים] —

* קְבַר עיי"ע הבא אח"ז.

* קבריא, קַבְרִיאֵל (שם נהר אולי Chaboras) ב"ר פי"ג כיצד היתה הארץ שותה ר' נחמיה אמר כמין תוביה דהדין קבריא דמרבה וקבר וכו' והמיוחס לרש"י גרס קבריאל ע"ש פירושו הארוך וגי' קבריאל אי' ג"כ בקהל"ר פ' כל הנחלים ושם הגי' תיבה ונ"ל שצ"ל תוביה[7]) כגי' הערוך בע' תווי והוא מל"ע ثَايِب פי' גדילת המים שהולכת וגודלת

1) ושם ושם אחר. 2) בכ"י ק"ט ו"ו ול"ד אייתר. 3) כ"ה נכון בדפ"ר ובכ"י ק"ט וכן בכ"י ה"ב כיבסא ובדפו"ו בט"ס בכפא ובדפ"א לי' הציון משבת ועיי"ע כבס. 4) וכ"ה בחולין כיבוסא ובכ"י רגמ"ה כבסא. 5) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ע בט"ס הזר. 6) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בש"ס ובדפ"ע היחיד קיבורא. 7) ובב"ר הגי' תוכייה.

וזהו קבריא (כגי' הערוך) נהר Chaboras (ככר של מקרא) שפירשו ר' נחמיה דמרבה וקבר היינו צבר בל"ס שצובר מימיו ובאמת לפי עדות של אבולפעדא (הובא אצל מאננערט ח"ה ב', 215) זה הנהר נובע בקרוב המקום שמו Rhesaina (ריש עין) ושם היה למאה ראשים ולכן ר' נחמיה היטב. כנהו תוביא קבוצת המים דמרבה וקבר. וגם Chaboras כנהו קבריא על שם צבורת מימיו ומלת אל בגי' קבריאל מורה על תקפו.

* קבוראה עיי"ע קבר ב'.

* קַבְרִין, קַבְרַיָּא שם עוף עיי' מ"ש בע' בַּת קבריא (ח"ב, רי"ב:).

* קברין ירו' נדרי' רפ"ג צ"ל קרונין עיי"ע.

* קֶבֶר גָּדוֹל (שם מקום) תוספתא אהלות פי"ח תחומי אשקלון מקבר גדול ועד יגור בכ"י אירפ' יגודיו וכו'.

קברנונא [1]) (שם דג) שרי וסימן קברי גוים בס"ג דפ' אין מעמידין (ע"ז ל"ט.) פי' שם דג. (א"ב בנו"ג קבר נונא אסור עיי' התוספות). *[אחי"ה וכיון ר"ב שתוספות הביאו גי' ר"ח שרי וא"כ רבינו נגרר אחריו ובכ"י ש"ס לי' אסיר אבל בפי' ר"ח בקובץ כ"י אנגיילי' אי' כבש"ס אסור ועיי' ג"כ מ"ש בע' קדשנונא] —

קַבַּרְנֵט (= קברניט, קְבַרְנִיטָא בל"ס קוברניטא מל"י κυβερνήτης בל"ר Steuermann, gubernator) בס"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב צ"א:) ביום שנפטר אברהם אבינו ספדו לו כל אומות העולם אוי לו לעולם שאבד מנהיגו אוי לה לספינה שאבד קברניטה. בויק"ר אחרי מות פ' לדוד ה' אורי (פכ"א) ובפסקא דאחרי מות (פסיקת' דר"כ צד קע"ו.) כי בתחבולות (משלי כ"ד, ו') רבי אחא פתר קריא בקברניטין היך מה דתימא ויקרא אליו רב החובל (יונה א', ו') [2]) דאמר ר' יוחנן לעולם יעשה אדם את עצמו קברנט היאך לעשות מצות פי' לעז ממש הוא גוברנטור"י [3]) — (א"ב פי' בל"י נוהג הספינה רב החובל). *[אחי"ה וכן העתיקו ע' הזקני' חובל (יחזקאל כ"ז ח'. כ"ז. כ"ח) ובמדרש נדרש תחבלות מענין רב החובל וחידוש שכן הועתק ג"כ בע' זקנים במשלי כ"ד, ו' κυβερνήσεσι δέ γίνεται πόλεμος וכן תחבלות (שם א', ה'). וכנ"ה בברכות כ"ח. כגי' אה"ת וע"י ובמנו"ה אוי לספינה שאתה קברניטה לפנינו לי'. תנחומא סוף שלח ובמד"ר פי"ז שהיה מושלך לתוך המים הושיט לו הקברניט את החבל וכו'. באסת"ר פ' אל תרא דריש חִבֵּל (משלי כ"ג, כ"ד) כהדין קברניטא דיתיב בריש תורנא וכו' בויק"ר פי"ב הגי' קוורניטא ובילק' משלי ר' תתק"ם הגי' קרבניטא וצ"ל קברניטא] —

קברנט (נ"ל מל"י אמצ' κιβούριον, κιβούριν מקום המצבות והיינו בית הקברות Platz der Grabdenkmäler) [4]) בפ"ק בסוטה בגמ' מי לנו גדול מיוסף (י"ג.) ר' נתן אמר בקברנט [5]) של מלכים היה קבור פי' בבית הקברות של מלכים והיו שם ארונות הרבה ולא היה יודע משה איזהו עד שנזדעזע מעצמו. *[אחי"ה וכן פי' רש"י בקברניט של מלכים בקברות של מלכים ול"י הוא ע"כ וכ"ה הגי' בילק' בשלח ר' רכ"ז בקברניט ונ"ב בית הקברות וא"כ מה שהגיה רימ"ז במ"ר ח"א, נ"ה שצ"ל לבריגט Labyrinth קשה לשבש כל הגי'. ונ"ל שהוא ל"י האמצ' הנ"ל. ובשמ"ר פ"כ הגי' פלטורין ואולי הוא sepultura קבורה ועוד עיי"ע קפסולין] —

קִבּוֹרֶת (נ"ל משרש קבר פי' בל"ס צבר עיי"ע קבר ג' וד' פי' היינו קבוצת בשר או מל"י κούβαρι Fleisch, Knäuel, Dickfleisch) בס"ג דפ' הקומץ רבה (מנחו' ל"ז.) ובר"ג דפ' המוצא תפילין (עירובין צ"ה:) תנא דבי מנשה [6]) על ידכה דברים ו' ח') זו קיבורת פי' על הזרוע כנגד לבו והוא גובה של יד. *[אחי"ה והתוספו' במנחות ועירו' פירשו הוא קבוצת בשר שבזרוע ועיי' ג"כ במנחו' ל"ז: דבעינן שתהא שימה כנגד הלב ור"ח בעירו' פי' קיבורת הזרוע שכנגד בית השחי והיא בצעת אדרע ויא טהר [ظهر] או כף ע"כ. וברש"י לועז ברדו"ן עיי' מ"ל לרמ"ל ברכות י"ג:] —

קבת (= קַבּוֹתַיִים מל"ס קובתא כלי מחזיק שני קב Doppelkab) באלו כלים פי' [7]) וכן קבותיים [8]) של מוריים פי' „קנקנים שדומין לקב" [9]) (א"ב פי' בל"י כלי כמו חבית). *[אחי"ה

---

[1]) בכ"י בתיבה אחת וכן בע' קרשנונא ובדפ"ע כבש"ס בשתי תיבות. [2]) בנוסחי ל"י הקרא ואי' ר' יוחנן כציון רבינו בסמוך. [3]) gubernatores אולם זו נאצלה מל"י ורוי הנ"ל. [4]) עיי' מיירזיאוס 244. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע בקברנטו. [6]) כ"ה בכ"י ה"ב ובש"ס וכ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר דבי מנשיא ובדפו"ו ר' מנשיא. [7]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפ"ע בט"פ י"ח. [8]) כ"ה נכון בדפ"ר ובשרפ"ע ובמשנה קבותים. [9]) כ"ה בפירוש רה"ג בכלי' פ"ח מ"ט.

נראה שכיון לל"י κιβωτός Holzgefäss. ובפי"מ להרמב"ם פי' קבותים הן כלים על תמונת הקופות ולזה יקראוהו קבוצים וכו' וגי' כ"י תוספת' כלי' ב"ק פ"ז כפותים עיי"ע כפת ג'] —

קד (=קָדַד מל"ע قدّ ובל"ס קד פי' חתך נקב schneiden, durchlöchern) בפ' כיצד מעברין (עירו' נ"ח.) שמעתי שמקדדין[1] פי' לא צריך לממשחיה לגבוה ההר אלא חזינא ליה כאלו קדוד ונקוב. בפ' (א') [צ"ל ב'] בע"ז ועורות לבובין (ע"ז ל"ב.) גמר' ת"ר איזהו עור לבוב כל שקרוע כנגד הלב וקדוד כמין ארובה[2] פי' ענין נקיבה וחתיכה[3] וכן קודד בקופיץ (פסחים פ"ה:)[4] וכן נמי (שבת קט"ז.) קודד כל אזכרות שבו[5]. בפ' אלו טרפות בגמ' כרס הפנימי (חולי' נ':) א"ר אסי נקדרה[6] כסלע טרפה פי' נקבה נקב עגול כסלע. בס"ג דפ' בהמה המקשה (שם ע"ז.) נקדד[7] כמין טבעת מהו פי' נפתח בעצם כמין טבעת ופשטנא מסרטו מחתכו בעצם ומעלה ארוכה והוא הקנה אותו העצם (ד י ר י ה) [צ"ל ריריה] והוא לחלוחית וכשתיבש סותם הפתח „ודוקא בעצם שמסרטו אבל ברזל שורף ואינו מעלה ארוכה"[8]. בפ"ק בקידושי' בגמ' והנרצע (כ"ב:) באזנו ובדלת: קודד[9] ויורד עד שמגיע אצל דלת — (א"ב בנוסחאות כל אלו כתובים קדר). *[אחי"ה אבל בירו' עירו' פ"ה דכ"ב ע"ד אי' כמה פעמים מקדדין . . אין מקדדין וכן בירו' סוטה פ"ה ד"כ: תחת מקדרין ומקדיר בבבלי עירו' נ"ח. נ"ח: ותוספת' עירו' ספ"ו (ה'), ירוש' כתובות ספי"ג דל"ו: מקדד ויוצא וכו' אבל גם בירו' ביכורי' ספ"א דס"ד: דמקדר, וירוש' מכות ספ"ב דל"ב. מקדרין וצ"ל בדלי"ת וכצ"ל מנחות פ"ג. בשר אגב דשמין קדיד ובנו"ג קדיר — קוד בגי' כ"י עיי"ע הבא — אתפעל תרג' אסת' ח', י' ואתקדרו צ"ל ואתקדדו. נפעל נִקְדַד עיי' לעיל וכ"ה בחולין נ"ז: נקדד[10] קנה שלה והשם שם קדידת קנה][11] —

קד (עיקרו יָקַד, יֵקַד עיי"ע brennen, anzünden) בר"ג דפ' אחד דיני ממונות (סנהדי' ל"ג:) טעה בנואף ונואפת מהו א"ל ארמוקדך[12] יקיד קוץ[13] קרך וצלי. פי' „כגון שאמרו על הנואף החמירה תורה שנאמר (ויקרא י"ח, כ') ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לנואפת לא הזהירה מהו אמר ליה ארמוקדך יקיד קוץ[14] קרך וצלי עד שהאש יוקדת לצליית קרי ראה כמו שצולין אותן ורוץ[15] חתוך צלה גם אתה כלו' אם אינך יודע צליית קרי הנה מוקדה לצלייתם רוץ ראה ולמד כך אינו[16] יודע דין נואף ונואפת הא מקרא מלא מות יומת הנואף והנואפת (ויק' כ', י') ילך וילמד"[17]. בפ"ק בשבת (י"ט סע"ב) ומחיזין[18] את האור במדורת בית המוקד פי' מקום היה בעזרה שמדליקין בו האש תמיד ומשם מוליכין אש על גבי המזבח פירש בתלמוד (עירו' ס"ג. יומא כ"א: נ"ג.) אעפ"י שהאש יורדת מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט מן (ישעי' ל', י"ד) לחתות אש מיקוד — (א"ב בנו"ג ארמוקדך יקיד). *[אחי"ה וכ"ה באמת בערוך בדפוסי' הראשונים אבל בספרי ר"ב היתה הגי' ארמוקדי קרי, וכגי' דפ' אמש' על כן הוסיף. וכל הע' שייך לע' יקד ע"ש בח"ד, קנ"ד. ומ"ש] —

קד (= קוד בל"פ کدو کندو כמו קערה של חרס עיי"ע גנד (ח"ב, שי"ז) Schüssel) בכל כלי עץ פי"ו בכלי' (מ"א) רבי יהודה אומר אף המגס וקוד הבבלי. בר"ג דפ' מי שאחזו קורדייקוס (גיטי' ס"ח:) ובסנהד' בפ' כה"ג בגמ' ומוציאין למלחמת הרשות (סנהד' כ':) ובויק"ר בריש אחרי מות[19] וזה היה חלקי מכל עמלי (קהלי ב', י') רב ושמואל חד אמר מקלו וחד אמר קודו. פי' מקלו מקלו שסומך עליו והולך ממקום למקום קודו קערה של חרס שאוכלים עליה בכל מקום שהולך כמו (סוטי ל"ב רע"ב) מקידה של חרש והוא מכלי גולה המפורשין בע' שטח. בסוף שבת (קנ"ז.) קשרו את המקידה בגומי. בר"ג דפ' ואלו נאמרין (סוטה הנ"ל) ובמה

[1]) וכ"ה בירו' וברש"י כ"י וביתר מקומות שהביא בעל ד"ס עירו' צד קט"ז: ובנו"ג שמקרדין. [2]) בנו"ג קדור ובתוספת' ע"ז פ"ד (ה') נקוב. [3]) וכ"ה בפי' ר"ח בעירו' נ"ח. ע"ש. [4]) ושם קוצץ בקופיץ וכ"ה בפ' קפץ א' והגרי"ב כתב: לא ידעתי מקומו. [5]) בנו"ג קודר וכ"ה בסנה' ק"ג: ועיי"ע אזכיר ומ"ש. ועוד עיי"ע קרט ב'. [6]) בנו"ג נקדרה וכ"ה בפי' רגמ"ה. [7]) וכ"ה בפי' רגמ"ה ובנו"ג נקדר. [8]) וכ"ה בפי' רגמ"ה (קובץ כ"י אנגיילי' דף של"ו. ובע' רר אעיר על גי' רבינו שהיה גורס כר"ח ריריה וא"כ גם כאן כצ"ל וזה מה שפי' והוא לחלוחית ובע' רר צוה עליו רבינו לעיין בע' קד. [9]) בנו"ג קודר. [10]) בנו"ג ברי"ש. [11]) בנו"ג קדירת. [12]) ברש"י עד דמוקדך. [13]) בכ"י ו"ו א' אי' קוד והוא מע' הקודם. [14]) בנו"ג זיל קוץ ולי' ג"כ בכ"י ש"ס וכן לא העתיקו ר"ח אבל מתוך פירושו מוכח שגרס לו. [15]) הרי שגרס: זיל. [16]) כ"ה נכון בפי' ר"ח וכצ"ל בערוך תחת איני, [17]) הועתק מפי' ר"ח ועיי' בע"א ברש"י. [18]) ובע' חז (ח"ג, שנ"ה) הגי' ומחזין וכ"ה בכ"י ש"ס עיי"ע הנ"ל ובנו"ג ומאחיזין. [19]) לי' לפנינו בויק"ר וכן לי' בפסיקת' דאחרי מות כדציין רבינו בע' קשר ב' אבל אי' בקהל"ר פ' וכל אשר ובפ' שבתי וראה ועיי' תנחומא אחרי מות ובתנחומ' הישן אחרי מות סי' ב' ומ"ש רש"ב באות כ"ה, ועיי' מ"ש בערך גגד.

היתה שותה במקידה של חרש. ובפ"ב בסוט' (ט"ו: היה מביא פיילי של חרש חדשה ש"מ דבר אחד הן. *[אחי"ה וכ"ה באמת כי בל"פ פי' קדו, קנדו כוז וקערה של חרש וזה מה שהוזכרו יחד בכליי ב"ק ספ"ג בתוספת' הכוז והקוד [1]) הבבלי. ובפי' ר"ח בסנה' אי' פי' (קורו) [צ"ל קודו] קערה. ורה"ג בכליי שם פי' וקוד הבבלי כלי עץ שדומה למקידה של חרס פי' קודה בטיית כדגרסי' לענין גטין וזה היה חלקי חד אמר קודו וחד אמר מקלו ע"כ הרי שרבינו נגרר אחריו וכן הביא רש"י זה הפי' דרה"ג בגיטי' ובסנהד' ע"ש ובנו"ג בגיטין ובסנהד' חד אמר גונדו וככר רמזתי על זה בע' גנד והוא ג"כ ל"פ הנ"ל כי קדו וקנדו ענין אחד הוא ובענין פי' לבוש של רש"י עיי"ע גנד. ובקהל"ר בשני המקומות הנ"ל בהערה אי' במשקל ארמי קודיה ועיי"ע קשר ב'. וגי' קודו אי' ג"כ בכ"י ש"ס סנהד' ובילק' מ"א ד' ובכ"י רש"י אי' ברי"ש עיי' ד"ס סנה' צד כ"ג. ובענין מראה מקום ברש"י סנה' שהוא בטעות עיי' מ"ש הפשב"ע ונ"ל שעפ"י הערוך ציין בעל מראה מקום שראה מצויין בויק"ר פ' אחרי מות אבל עיקר הכונה ברש"י הוא כמ"ש בהפשב"ע ע' קד ג'] —

* קִידָא (כמו יקידא) תרג' עמוס ו', י' עיי"ע יקד. ודוגמתו רידה במקום ירידה עיי"ע רד ז'.

קִדָּה (מל"מ פי' מין בושם וקידה לבנה מין אילן לדעת רבינו costus) בריש כלאי' (פ"א מ"ח) אין מרכיבין פיגם ע"ג קידה לבנה מפני שהוא ירק באילן וזו קידה לבנה מין אילן אבל קידה סתם מין ירק כמפורש בפ' בכל מערבין בגמ' נתנו בראש הקנה (עירו' ל"ד:) הקנים והקידין והאורבנין מין ירק[2]) פירוש קידה לבנה קושט"ו בלעז[3]) ויש לו ריח טוב. קידין[4]) מן (שמות ל', כ"ד) וקדה חמש מאות והיא קציעה. *[אחי"ה וכן פי' ר"ח בעירו' וז"ל קידה מין ירק הוא אבל קידה לבנה מין אילן הוא ויש מי שאמר אלקשט ע"כ והוא القسط והוא הוא קושטו של הערוך וכ"ה כפי' מהר"י במ"צ בכלאי' בשם עצמו ולפי זה שיש חילוק בין קידין שהוא קדה דמקרא ובין קידה לבנה שהוא קשט יש להתיישב תמיהת הרב כס"מ בפ"א מה' כלי מקדש ה"ג על הרמב"ם עיי' מ"ש בטוב טעם ודעת בזה בעל הגיון שלמה צד ל"ו.] —

קָדַח (כל"ם קְדַח, בל"ע قدح durchlöchern) בפ' הבונה (פי"ב מ"א) הקודה כל שהוא. בפ' י"ג בכליי (מ"ד) המפסלת והמקדח שנפגמו טמאין. בס"ג דב"ק (קי"ט:) היוצא מתחת המקדח וכו'. הסול והסירה והמקדח (קידושי' כ"א:) עיי' בע' סל. כפ"ב באהילות (מ"ג) ובר"ג דפ' אלו טרפות (חוליי מ"ח רע"א)[5]) ובגולגולת בי"ש אומ' מלא מקדח באי זו מקדח אמרו בקטן של רופאים דברי ר"מ וחכ"א בגדול של לשכה. ובפי"ג באהילות (מ"א) העושה מאור בתחילה שיעורו מלא מקדח גדול של לשכה[6]). בר"ג דפ' ראוהו בי"ד (ר"ה כ"ז:) קדחו ותקע בו יצא פשיטא כולהו נמי מקדח קדחי אמר רב אשי שקדחו בזכרותו. פי' „נקבו במקדח בזכרותו שבתוך הקרן"[7]). בסוף פרה (פי"ב, מ"ח) כל ידות הכלים הקדוחות חבור. פי' יש בידות הכלים שהן קדוחות במקדח ובמרצע ומנוקבות והכלי נכנס בהן ושמן קדוחות ופעמים שהנצב שהוא קתא[8]) משופה ביותר ונכנס בכלי[9]). בר"ג דמשקין (מ"ק ד' סע"ב) שרא לאקדוחי נהר בורצינן[10]) פי' לפנות שרטון שבאמצע הנהר ששמו בורצנין[11]) — (א"ב תרגו' ובחבל תשקיע לשונו (איוב מ', כ"ה) ובאשלא תקדח לישניה). *[אחי"ה פי' בל"ע וסו' ענין נקיבה וכנ"ה בתוספת' שבת רפי"א (י"ב) וירו' פסחי' פ"ו דל"ג: הקודח והגורר והקוצץ וכו', זבחי' כ"ב רע"א קודח בתוכו ורבינו פי' שאיבה עיי"ע קדח ד' וש"נ ג"כ ע"ז נ"ח. נכרי שקדח וכו', תוספת' ע"ז רפ"ז (ח') קדח במינקת וכו'[12]), ירו' שבת ספ"ה ד"ז ע"ג אם היתה קרנה קדוחה ויק"ר פ"ד נטל אחד מקדח והתחיל קודח תחתיו וכו' לא תחתי אני קודח וכו'. שהש"ר פ' צוארך למיחרז . . למיקדח. ושם התואר אנא הוינא קְדוּחָא — הפעיל ירו' ר"ה פ"ב דנ"ח. הקדיח לו הקב"ה ככברה וכו'] —

[1]) בכ"י אירפ' הקיד. [2]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובדפו"ו אבל בשרפ"ע נשמט מן מין ירק עד מין ירק. [3]) בל"ר costus. [4]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב, ובדפ"ע לי'. [5]) נראה שלזה הציון כיון רבינו וכן מוכח מפירש"י שם עפ"י הגהת המהרש"ל ע"ש. [6]) כ"ה רק בדפו"ג. [7]) הועתק מפי' ר"ח. [8]) בפי' רה"ג אי' בט"ד תקא. [9]) הועתק מפי' רה"ג בסר"ט 30. [10]) עיי"ע בח"ב, קצ"ט וש"נ השינויים ובפי' ר"ח אי' נהר ביצין. [11]) וכ"ה במיוחס לרש"י עיי"ע בורצנין. [12]) אבל כתוספתי ב"ב רפ"ה בכ"י אירפ' קודח מן האגד צ"ל קונח מן האגן.

קָדַח (מל"ם ענינו בעור ושרפה zünden, brennen וכהפעיל anbrennen lassen הושאל לרוע מעללים) בר"נ דפ' כיצד מעברין (עירו' נ"ג:) שלישית [1]). הקדיחתו [2]) במלח. בס"ג דפ' אין צדין (ביצי כ"ט.) נחתום מודד תבלין לקדירתו שלא יקדיח תבשילו. בס"ג דפ' אין עומדין (ברכו' ל"ד.) אם מסרב יותר מדאי דומה לתבשיל שהקדיחו מלח. בס"ג דפ' היה קורא (שם י"ז:) אין פרץ ואין יוצאה ואין צוחה (תהלי' קמ"ה, י"ד) ככר פי' בע' פרץ ברחובותינו שלא יהא לנו בן או תלמיד שמקדיח תבשילו ברבים כ ג ו ן י ש ו ה נ ו צ ר י [3]). ובחלק בגמ' שלשה מלכים במנשה (סנה' ק"ג.) ונגע לא יקרב באהליך (תהלי' צ"א, י') שלא יהא לך בן או תלמיד שמקדיח תבשילו ברבים כ ג ו ן י ש ו ה נ ו צ ר י [4]) פי' שהיה מעמיד ע"ז בשווקים וברחובות [5]). כפ' הגוזל עצים (ב"ק צ"ח סע"ב וצ"ט רע"א וק':) נתן צמר לצבע והקדיחתו [6]) היורה פי' ענין השחתה הוא [7]) כמקדיח תבשילו שמשחיתו מרוב מלח שאינו נאכל מחמת מלחו. *[אחי"ה בירו' ב"ק רפ"ט ד"ו ע"ד פי' רב הונא אמר שהקדיחו סממנין אבל הקדיחה יורה אומ' לו הרי שלך לפניך, ב"ק צ"ט. כגון שהקדיחו בשעת נפילה, ועיי' תוספת' ב"ק פ"י. גיטי' צ'. הקדיחתו תבשילו ועיי' ירו' גיטין ספ"ח דמ"ט ע"ד וירו' כתובו' פ"ד דכ"ח סע"ב — ובהשאילה מקדיח תבשילו עיי' לעיל ובתוספ' ברכו' פ"ז סוף מקדיח את התבשיל ומקניט את רבו] [8]) —

קָדַח (מל"ם מע' הקודם פי' יקד zünden, auflodern) בר"ג דחגיג' (ה'.) אנחתיה אגבה דכרעה קדח [9]) פי' נשרפה רגלה. בס"ג דפ' הכונס צאן לדיר (ב"ק ס"א.) לא שנו אלא בקודחת אבל בנכפפת פי' כגון אש נוקבת ושורפת מלשון (דברי' ל"ב, כ"ב) קדחה באפי אבל אם היא נכפפת כמו קופצת, יש ששונין קולחת [10]) ופי' עומדת כמו קלח של כרוב נכפפת הולכת ובאה. בפ' אין מעמידין בגמ' מתרפאין (ע"ז כ"ח:) קדחא ותחלת אוכלא. *[אחי"ה וכה"ג בש"ם ותחלת כגי' כ"י ערוך ובדפ"ע תחלא. ובנו"ג קידחא והוא השם ושם: הפעל דקדחא לה עינא וגי' ר"ח וקדיחא ליה עינא ופי' מורדת ריר וכואבת כאילו נועצין דבר בעינא וכו' ומעלה חמות כדכתי' כי אש קדחה באפי וכו' הרי שרבינו נגרר אחריו ועיי' ג"כ רש"י. והשם קידחא בל"ם קִדְחָא כמו בל"מ קַדַּחַת (נגעי' ו', ח'; ח' ה') המכוה והקדח ובספרא נגעי' רפ"ב קרח צ"ל קדח. נקלה (תהלי' ל"ח, ט') תרג' קריחתא והוא כל"מ קדחת והבין נקלה מן קלה בל"ם קָלָא ענין שרפה וייבש] —

קְדַח (מל"ע قدح פי' שאב schöpfen) בע"ז בפ' ר' ישמעאל בגמ' לוקחין גת (נ"ח.) אגרדמים גוי שקדח במינקת והעלה פי' ענין שאיבה. בפ' כל הזבחי' שקבל בגמ' דסמך ערל (כ"ב.) ואם קדח ממנו רביעית מטבילין בו מחטין וצינורות. *[אחי"ה מל"ע הנ"ל וכן מוכח כפי' הערוך מגירסתו קדח ממנו וכגי' התוספו' קדח מתוכו וכ"ה בדפו"ו וכ"י ש"ס עיי' ד"ס זבחי' צד י"ט. אבל בנו"ג קודח בתוכו ופירש"י תוחב בתוכו וכן פירש"י בע"ז הנ"ל קדח: נקב ועיי' תוספו' שם ופירשב"ם שם עולה לפי פי' הערוך] —

קָדַח (פי' ענין צמיחה אולי מל"ע וסו' הנ"ל כלומ' בוקע ונוקב האדמה לצאת הצמח aufschiessen) בפ' המקבל בגמ' שבע שנים (ב"מ ק"ט.) רב פפא קביל ארעא לאספסתא קדחו בה תאלי. בר"ג דפ' חזקת הבתים (ב"ב כ"ח:) היכי דמי דקדח ואכלה [דקדחת ואכלה] [11]) פי' כיון שצמחה חתך ואכל ועוד צמחה ל' ימים [12]) חתכה ואכלה. בחלק בגמ' אנשי סדום (סנה' ק"ט:) נקטיה גבך עד דקדחה. פי' עד שיגדילו אזניו. בפ' אלו מציאות בגמ' בחרוזות (ב"מ כ"ג:) ובפ' כל הכשר בגמ' הכחל (חולי' ק"י.) דקדחו בהו חילפי פי' „צמחו בו עשבים הנקראין חילפי והם קמשונים שצומחין בכרמים כלומ' ישנים היו מזמן רב." *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח בב"מ. וכנ"ה בברכו' נ"ו: חזן רומנא דקדחא אפום דנא] —

---

[1]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג ביום שלישי. [2]) וכ"ה בכ"י ש"ס בנו"ג הקדיחתן. [3]) כ"ה בכל כ"י ערוך וכ"ה בכ"י ש"ס ובדפוסי' הישני' בגמ' ובע"י עיי' ד"ס ובנוסחי ל"י ובדפ"ע דפ"ר כגון מנשה ובדפו"ו כגון הנצרי, ובכ"י. ערוך נמחק בריו כאן ובסמוך. [4]) כ"ה בכ"י ערוך ובכ"י ש"ס ובדפ' הראשוני' ובע"י הראשון ובדפ' וו' בערוך רק כגון הנצרי ובדפ"ר כגון ירבעם נשנה מהצינזור. [5]) כ"ה הסדר בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע אי' פי' וכו' אחר ציון הראשון. [6]) וכ"ה בכ"י ש"ס ה' ובנו"ג והקדיחו. [7]) וכן פירש"י קלקול. [8]) תוספו' ריש מעשי' משיקדיחו ט"ס עיי"ע קרח. [9]) בנו"ג קרחא. [10]) וכ"ה לפנינו אבל גי' הרמב"ם ג"כ בקודחת וכ"ה בירו' ב"ק פפ"ו ד"ה ע"ג בקודחת היא מתניתא אבל במקטפת וכו'. [11]) כצ"ל וכ"ה בכ"י ק"ט ועיי' ג"כ פירש"י ובדפ"ר לימים ובדפו"ו ל' ימים.

קַדְיָא (נ"ל שהוא כמו צדיא Eule) בסוף חלומות דהרואה (ברכו' נ"ז:) כל מיני עופות יפין לחלום הוץ מקדיא וקיפופא. בפ' המפלת בגמ' המפלת מין בהמה (נדה כ"ג.) והרי עוף שאין עיניו הולכות לפניו כשל אדם קדיא וקיפופא דעיניהן הולכות לפניהם כשל אדם. הכוס וינשוף (ויקרא י"א, י"ז) תרג' קדיא וקיפופא. פי' עיניהם לפניהם כשל אדם אבל שאר עופות עיניהם בצידי הראש. *[אחי"ה צ"ל את הכוס ואת הינשוף וכן התרג' בדברי' י"ד, ט"ז בכ"י ובדפ' ראשוני' ובדפ' המאוחרי' קריא, וכ"ה בש"ס אבל בכ"י ש"ס קדיא ונ"ל שהוא הוא צדיא שפירשנו במקומו — ורש"י היה לועזו ייבניץ Ohreule, hibou] —

* קודייקוס ירו' תרומ' פ"א מ"ד: עיי"ע קוניקוס.

קְדָל (קְדָלָא מל"ס וכן בל"ע قذال פי' עורף) תרג' עורף. *[אחי"ה עיי' תרג' בראשי' מ"ט, ח'; שמות כ"ג, כ"ז; ויקר' ה' ח'; דברי' י', ט"ז ועוד זולתו. וכן בירו' ביצ' פ"ה דס"ג. חמיה קדליה דר"מ וכו', שמ"ר פנ"א היו אומרים חמי קדל דבריה דעמרם ובתנחומ' הישן פקודי סי' ד' היו אומרים ראה צואר ועיי' ירו' בכורי' פ"ג ה"ג וירו' שקלי' פ"ה ה"ב ועיי' מ"ש הרב החכם ר"ש באבער שם בתנחו' הער' ל' בענין כדאיתא בבבלי קידושי' ל"ג: והקבוץ קָדְלֵי מגיל' י"ג. עיי"ע קתל] —

קְדַם (מל"מ ענינו השכם וכן בל"ס קַדֵּם etwas früher thun; התואר קַדְמָאָה der Frühere, der Erste; קַדְמוּתָא das Frühersein ועוד עיי' בפנים) חשוך תקין נפשך תקין קדים (תמיד כ"ז: ככר פי' בע' חשך[1]). ירושלמי בפ"ק בדמאי (דכ"א סע"ד) קדמאי בני מלאכים[2]) אנן בני אנש[3]). בר"ג דפ' כל פסולי (בכורו' ל"א:) מעשר מזדבן והא תניא במעשר נאמ' (ויקר' כ"ז, כ"ח) לא יגאל ואינו נמכר הא מילתא קשיא ליה לרב ששת באורתא ושני בקדמיתא[4]) מברייתא במעשר בהמה של יתומין עסיקינן ומשום השב אבידה ליתומין נגעו בה. *[אחי"ה מובן הפעל כל"מ ענין עשיה בזמן בקדימה חולי' ק'. ושם: קדם וסלקו, סנה' ל"ח. יתוש קדמך, ברכו' ח'. מקדמי ומחשכי וכו' עיי"ע חשך, ירו' מגיל' פ"ג דע"ד. מוטב שיקדום וכו', ושם ההפעיל לפיכך מקדימין וכו', ברכו' י"ז. שלא הקדימו אדם שלום וכו' עיי' אבות פ"ד מט"ו, אפעל ירו' ר"ה פ"ב דנ"ח: אקדמון ליה חד סב וכו' ועיי' תרג' בראשי' כ"ו, ל"א; לשמות ל"ב ו'; לתהלי' י"ז, י"ג; לאיוב א', ה'; מ"א, ג' וזולתו. הֻפעל ירו' סוט' פ"ח דכ"ב ע"ר אין מוקדם ומאוחר בתורה. פיעל ירו' ביצ' פ"ה דס"ג. ירו' תעני' ספ"א דס"ד ע"ד שלא יקדמנו אחר. התואר ותואר הפעל כמו לפני בל"מ פסחי' נ"ד. נבראו קודם, ב"ר פט"ו מקדם (בראשי' ב', ח') את סבור קודם לברייתו של עולם ואינו אלא קודם לאד"ה שם ספכ"א מקודם לגן עדן נבראת גיהנם ועוד במקום השם: אבות פ"ג מ"ט קודמת לחכמתו . . קודמת ליראת חטאו. ב"מ ל"ג. אבידתו קודמת . . שלו קודם, קידושי' כ"ט סע"א ורע"ב הוא קודם לבנו, ירו' שבת פט"ז דט"ו ע"ג המשנה קודמת לגמרא, ירו' נדרי' פ"ט דמ"ב ע"ג חיי עיר הזאת קודמין לחיי עיר אחרת. ותואר הפעל קֳדָם דניאל ז', ז' והלאה והרבה בתרג' וירו' סנהד' פ"א די"ט. בכנוי: קדמנא והתואר קַדְמַי, קַדְמָאָה בל"ס קַדְמָי ולנקבה קַדְמָיְתָא והקבוץ קדמָיָתָא דניאל ז', ח'. ירו' ר"ה פ"ב דנ"ח: אתמנו קדמיי מן וכו', קדמיתא הפכו אחריתא עיי' ירו' פיאה ספ"ד די"ט. ירו' תעני' רפ"א דס"ג ע"ג ירו' שבועו' פ"ג דל"ד ע"ה, ירו' נדרי' פ"ו ד"מ. והרבה פעמים נשמט הדלת עיי"ע קם. והתואר קדמוני (כל"מ קדמֹני) ב"ר פכ"ב נחש הקדמוני, במד"ר פ"י אדם הקדמוני. השם המופשט: קַדְמוּתָא בכורו' ל"א ושם: עיי' לעיל. דב"ר רפ"א קדמותיך היא תניינותייך הוא, קדמותכון הוא תניינותכון הוא וכו' בקשור ל' בראש לקדמות בתרג' שמות י"ט, י"ז כמו לקראת בל"מ ועוד עיי' תרג' בראשי' כ"ד, י"ז. ס"ה; ל"ג ד'[5]), קדמתא ב"מ ל': בקדמתא ובחשכתא, במקום תואר הפעל מקדמת דנה (דנא) דניאל ו', י"א; עזר' ה' י"א; תענית י"ב. תר"י א' לבראשי' כ"ח, י"ט קְדִימָה ב"ר פ"א קדמה אותן שש קְדִימוֹת] —

קדם (= קָדִים רוח הנושבת מפאת מזרח Ostwind) פ' כל הגט בגמ' בודקין את היין (ל"א.) בקדים[6]) של מוצאי החג. בשק פ"ג במכשירין (מ"ח) בשעת הקדים למים. בהכרים פ"כ בבלי' (מ"ב) בקדים ונסדקה מקבלת מדרס פי' עריבה סדוקה הניחה בגשמים ונתנפחה מחמת גשמים נתנפח הסדק ונסתם ואח"כ הניחה ברוח קדים

[1]) ח"ג, תקי"ד וש"נ הגי'. [2]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר אבל בשרפ"ע בט"ס מלכים. [3]) בנו"ג נש. [4]) בנו"ג בקדמותא. [5]) בעברי החרשה קדמות העולם הפכו חדוש העולם. [6]) בנו"ג בקדום.

ונסדקה. *[אחי"ה ובתרג' גם קדומא רוח קרומא (תרג' חבקו' א', ט'; לאיוב כ"ז, כ"א) או רק קידום תרג' בראשי' כ"ג, כ"ז, מ"א, ו'; לדברי' ל"ב, כ"ב. ועוד ענין בשחרית תרג' משלי. כ"ז, י"ד בצפרא בקדומא] —

ָקְדֹקד (מל"מ ובלא"ר ָקְדְקָדא פי' גלגולת הראש ובהשאילה מקום גבוה (Scheitel, Erhöhung בר"ג דפ' מומין אלו (בכורו' מ"ג:) קדקדא דבשרא בעלמא הוא פי' „תלתול"[1]. בב"ר פס"ג[2]) (ס"פ ס"ב) ואלה שני חיי ישמעאל: מה ראה הכתוב לייחס שמו של רשע כאן ע"י שבא מקדקדו של מדבר לגמול חסד לאביו. בויק"ר בצו פ' זובח (פ"ט) אלו בני אדם שנוהגין בשפחות היתר בעוה"ז הב"ה תולה בקדקדי[3]) ראשיהן לעתיד לבוא הה"ד (תהלי' ס"ח, כ') אך אלהים ימחץ ראש אויביו קדקד שער מתהלך באשמיו וכל עמא ימרון ייזיל ההוא גברא בחוביה. *[אחי"ה וכ"ה בויק"ר פכ"ה ע"ש. עירו' צ"ה: מנחו' ל"ז. בין עיניך (דברי' ו', ח') זה קדקד עיי"ע רפס ג' ובספרי ואתחנן פ' ל"ה אי' גובה של ראש. ובתרג' ירו' א' וב' קודקדא לדברי' ל"ג, ט"ז. כ'] —

* קדיקה (?) שהש"ר פ' אתי מלבנון מטענין בכל קדיקה צ"ל בתיבה אחת בכלקדיקה עיי"ע גלונדיקא ומ"ש וע' לקטיקא (ח"ה, נ"ח).

ָקֵדר (בל"ע كدر רעי (Unflath נפישי קטילי קדר מנפיחי כפן בפ' במה מדליקין בגמ' על ג' עבירות (שבת ל"ג כע"א) פי' קדר רעי שמשהין עצמן ואין נפנין. *[אחי"ה פי' רבינו נתאמת ממובן מלה ערבי' הנ"ל ופירש"י מל' קדירה הוא דוחק ומזה שבת פ"ב. עד דשפך כקדרה — ועיי' ברכו' ס"ב רע"ב ועיי"א הבא אח"ז] —

ָקֵדר (= ְקֵדָרה, ְקֵדיָרה, ִקְידָרא מל"ע قدر, בל"ס קדרא פארור (Topf, Kochgeschirr בפ' לא יחפור בגמ' מרחיקין (ב"ב כ"ד:[4]) קידרא דבי שותפי לא חמימא ולא קרירא[5]) פי' כל חד וחד סמיך אחבריה ולא התבשיל מתבשל ולא צונן ישאר, קדרא בת יומא אי אפשר דלא פגמא פורתא (פסחי' מ"ד: נזיר ל"ז: ע"ז ס"ז: ע"ו.) עיי' בע' פגם ובע' נבל. בפ' אלו טרפות בגמ' ניקב קרום של מוח (חולי' מ"ה.) כמין שני פולין מונחין על פי הקדרה. פי' מקום שמוח מונח שם נקרא קדרה ועוד נקרא חייתא דמתנא ביה מוחא[6]) — (א"ב תרג' ובשלו בפרור (במדבי' י"א, ח') ובשלו בקדירא ונקרא פרור הסיר מפני תחתיתו שהוא שחור מלשון (יואל ב', ו') קבצו פארור ונקרא קדרה מלשון (תהלי' ל"ח, ז') קדר הלכתי). *[אחי"ה וכן תרג' קלחת (מיכ' ג', ג') דוד (תהלי' פ"א, ז') סיר (תר"י במדי' ל"א, כ"ג; דה"י ב' ל"ה, י"ג). וכנ"ה בפסחי' מ"א. ושם: צלי קדר וכן צלי קדרה. ויק"ר רפי"ט קידרא חדתא. אסת"ר פ' ויבז נפל כיפה על קידרא ווי לקידרא נפל קידרא על כיפה ווי לקידרא בין כך ובין כך ווי לקידרא. והקבוץ קדרות פסחי' ל'. והלאה, במד"ר רפט"ז קדרות, ירו' חגיג' פ"ב דע"ז ע"ד קידרין. והושאל במשל סוט' י"א. שמ"ר פ"א בקדרה שבשלו בה נתבשלו עיי"ע זד. פסחי' קי"ב. לא תבשל בקדירה שבישל בה חבירך. ועל אותו מקום ירו' סנהד' רפ"ח דכ"ו. בשל הזרע מבפנים השחירה הקדירה מבחוץ. ועוד לענין שפיכת הרעי שבת פ"ב. עיי"ע הקודם ומזה ברכו' ס"ב רע"ב עד דרתך קדרך שפוך — והתואר ַקָדר עושה קדירות Töpfer טהרו' פ"ז מ"א ירו' קידו' ספ"ד דס"ו ע"ג והקבוץ ַקָדִרין ב"ק פ"ג מ"ד, ירו' ב"ק פ"ג ד"ג ע"ד במד"ר רפט"ז וריש רות רב' — קדרים ב"ר ספפ"ו עיי"ע קרז]

☞ קדר עיי' קד קמא. *[אחי"ה בנו"ג קדר אבל גי' רבינו לנכון קדד] —

* קדריה (ירו' כלאי' פ"א דכ"ז.) עיי"ע שזף ומ"ש.

ַקְדרוֹן (= ַקְדִרינוֹן מל"י κέδρινον בל"ס קירדניא (cedern בב"ר בריש אלה תולדות נח (פל"א) עצי גפר (בראשי' ו', י"ד) ר' נתן אומר אעין דקדרינון וכן תר"י (ב'). בילמדנו ויורהו ה' עץ (תנחומי' בשלח סי' כ"ד) ר' יהושע בן קרחה אמר קדרינון[7]) — (א"ב פי' בל"י ורו' שם כולל לדבר העשוי מעץ גופר שהוא עץ שטים וכן תרג' עצי גפר דעין דקדרוס).

* ַקְדרוֹם (מל"י (Ceder, κέδρος תרג' גפר קדרוס עיי' סוף ע' הקודם. ר"ה כ"ג. ארז וקדרוס כ"ה בכ"י ש"ס ב' ובכ"י א"פ קתרוס וכ"ה בע' אדרא ובתוספ' סוכ' ל"ז. ד"ה מאי ארז ועיי' ד"ס ר"ה צד כ"ו אות נ'.

[1]) וכ"ה בפי' רגמ"ה (בקובץ כ"י אנגייל' דק"ז:) ושם ובש"ס הגי' בט"ס קרקורא. [2]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר אבל בשרפ"ע ס"ד. [3]) בנו"ג תולה אותן בקדקדי. [4]) וכ"ה בעירו' ג'. [5]) בדפו"ו קדירא. [6]) בפי' רגמ"ה: עצם שהמוח מונח בו נקרה קדרה. [7]) בנו"ג קרדינן וצ"ל קדרינון וכן במכילתי' ויסע פר' א' ר' נתן אומ' זה עץ קתרוס.

☞ **קוֹרְדַנְטֵים** (מל"י κορδάντης בל"ר quad-rans מין מטבע קטנה) ירו' דקידושי' פ' האשה נקנית (פ"א דנ"ח ע"ד) שני קודרנטים מסימס שני פרוטות קדרנטים פי' בל"ר מין מטבע רביעית איסר. *[אחי"ה בנו"ג קרדינטס והוא בל"י ול"ר הנ"ל רביעית איסר ושויו ג' אונקין עיי' צוקערמאן על המטבעות צד 21] —

קִדֵּשׁ (מל"מ ענינו פרישה והבדל absondern, ab-scheiden, heiligen עיי' בפנים) ירושלמי בפ' הרואה (פ"ט די"ג.) כי אלהים קדושים הוא (יהושע כ"ד, י"ט) קדוש בכל מיני קדושות. בס"ג דסוט' (מ"ט.) אלא עלמא אמאי מקיים אקידושא דסידרא ואיהא שמיה רבא דאגדתא. פי' החובה קריאת שמע בברכותיה והתפלה מפני שמוסיפין האידנא ואומרין מזמור ארוממך אלהי המלך, ובא לציון וקרא זה אל זה ועונין קדושה וגם קורין משנה או תלמוד ואומר קדיש ועונין יהא שמיה רבא [1]) על אילו שמוסיפין על החובה בהן מיקיים עלמא האידנא ופי' צלמות ולא סדרים (איוב י', כ"ב) ומפני מה הארץ צלמות לפי שאין בה סדרים כגון קידושא דסדרא ויהא שמיה רבא מכלל אי הוו בה הני סדרים ותופע כמו אור אחרי האופל אסמכתא בעלמא. בפ' החולץ בגמ' המחזיר (יבמו' מ"ו.) ובפ' אעפ"י בגמ' דסמוך ואלו מלאכות (כתובו' נ"ט:) ובסוף נדרי' בגמ' דסמוך נדרה אשתו (פ"ו:) ובפ' החובל בגמ' חרש שוטה וקטן (ב"ק פ"ט:) כדרבא דאמר רבא הקדש חמץ ושיחרור מפקיעין מיד שעבוד פי' חמץ כגון ישראל דשעבד חמצו לגוי [2]) והגיע שעת הביעור לא אמרינן כיון דמשועבד ליה לגוי והגיע שעת הביעור דגוי הוא אלא חייל עליה איסור הקדש מידי דהוה אקדושת הגוף כההיא אתתא דעיילא אצטילא דמלתא וכו' ואמרינן רבא [3]) לטעמיה כיון דשדייה אמיתנא איתסרא בהנאה דהוה ליה כקדושת הגוף וכן אמר רב אשי קונמות קדושת הגוף הוא וכדרבא אבל הקדש מידי דלאו קדושת הגוף אלא קדושת דמים לא מפקע מידי שעבוד דהא מקדים נכסיו והיתה עליו כתובת אשה דקא משוינן ליה הקדש טעות ושקלה כתובתה ולא מפקע הקדש לשעבוד דכתובתה שחרור כמפורש בפ' החולץ אמר רב חמא הלוקח עבד מן הגוי וקדם וטבל לשם בן חורין קנה עצמו בן חורין וכו'. קדושה ראשונה קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבא בפ' אלו הן הלוקין בגמ' האוכל ביכורי' (מכו' י"ט.) ובפ"ק במגלה בגמ' אין בין שילה (י'.) ובר"ג דחגיג' (ג':) ובר"ג דפ' השוחט והמעלה בחוץ (זבחי' ק"ז:) ובפ' אחרון בערכין בגמ' אלו הן בתי (ל"ב:) פי' קדושה ראשונה שקדשה יהושע קדשה לשעתה כשהיו שם ישראל עד שנחרב בימי נבוכדנצר ולא קדשה לעתיד לבוא לאחר שנחרב. בפ"ב בכתובו' בגמ' וכן שני אנשים (כ"ד:) במה הייתם אוכלין בגולה בקדשי הגבול עשר בגבולין כבר פי' בע' עשר. בערכין בר"ג דפ' האומר משקלי עלי (ערכי' י"ט:) ביד עד האציל ורמינהי קדוש ידים ורגלים במקדש עד הפרק וכו'. בר"ג דקידושין (ב':) מעיקרי תני לישנא דאוריתא והוא האשה נקנית ולבסוף תני לישנא דרבנן האיש מקדש דאסר לה אכולי עלמא בהקדש ובזו הלכה נותן הבעל קדושין ואמר הרי את מקודשת לי היא נתנה ואמרה היא הריני מקודשת לך אינה מקודשת נתן הוא ואמרה היא חוששין מדרבנן. ובגמ' בביאה (שם ט.:) כי יקח איש אשה ובעלה קדושין המסורין לביאה הוו קדושי שאין מסורין לביאה לא הוו קידושי. עוד ישנו בפ' האיש מקדש בגמ' המקדש אשה ובתה (שם נ"ב.) ובגמ' בית הלל אומרין בפרוטה (שם י"ג.) קדשה בגזל ובחמס ובגנבה או שחטף סלע מידה וקידשה מקודשת. בפ' האומר לחברו בגמ' האומ' לאשה קדשתיך (ס"ה.) המקדש בעד אחד אין חוששין לקידושיו ואפי' שניהם מודין — קדש [למ"ר] מלמטה (שבת ס"ג:) כבר פי' בע' יה [4]) — קדש וחצור (ואתנן) [צ"ל ויתנן] (יהושע ט"ו, כ"ג) [5]) כל המקדש עצמו בדברי תורה וחוזר עליהן זוכה לפענח דברי תורה הנתונה בעשן שהוא תרגי תנן חצור כמו חזור כמו עלץ עלז [6]). בפ"ו בפרה (מ"א) המקדש ונפל קידוש על ידו. פי' הנותן אפר הפרה ע"ג המים ומקדשן למי חטאת [7]). *[אחי"ה בעצם הראשון פי' קדש פרישה והבדל גוף או דבר לה' או לעבודת הקדש

---

[1]) ועיי' מ"ש בעל שריד שבערכין בזה — ועוד עיי' תוספו' ברכו' ג'. ד"ה ועונין — ובענין קדיש עיי' תשו' הגאוני' (הוצ' ר"א הרכבי צד 338) סי' תק"ב. [2]) כ"ה נכון ככ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע של גוי. [3]) בדפו"ו בט"ס הבא. [4]) כ"ה נכון כדפו"ו ובכ"י ובדפ"ר: הי ועיי"ע י"ה בח"ה, קי"ג. [5]) בכ"י ובדפ"ע ותנן ובדפו"ו ואתנן וצ"ל כשהגהתי. [6]) מקורו כפי הנראה בגיטי' ז'. עיי"ע זיף ה"ג, ש"י. [7]) בכ"י ק"ט הכל ע' אחד אבל בדפ"ר וויניצי' קדש מלמטה וקדש וחצור ערכים בפני עצמן הם.

ברכו' י"ז. קדש עצמך מכל אשמה ועון וכו'. יומ' ל"ט. אדם מקדש עצמו מעט מקדשין אותו הרבה וכו'. שבועו' ט"ו. משיהתן מקדשן וכו'. שם ט"ז. עזרא ̣קדּושֵׁי קדיש. מנחו' צ"ה: תנור מקדש . . שלחן מקדש. שם צ"ו. ק'. והלאה כלי שרת מקדשן. ובפעל עומד ירו' שבת ספ"ד ד"ז. קדש עליו היום כלומ' בעוד שעשה מלאכה נכנס השבת ומזה על האמירת ברכה בכניסת השבת פסחי' ק"א. לקדושי בביתא . . לקדושי בבי כנישתא. שם ק"ו: מקדש אריפתא . . מקדש אחמרא. ועוד לקביעת ר"ח. ר"ה כ"ה. קדשיה לירחא. שם כ"ד. וסנה' י': אם לא נראה בזמנו אין מקדשין אותו שכבר קידשוהו שמים (בשמים) ועיי' שם ושם. ושם: ראש בי"ד אומר מקוּדָּש וכל העם עונין אחריו מקודש מקודש בירו' ר"ה פ"ב דנ"ח. מבואר מקודש: מקויים. שם רפ"ג דנ"ח ע"ג כשקידשו את השנה באושא. וכ"ה בתוספת' פ"ב. קידש אשה פי' ארס ועיי' ציונים הנ"ל קידו' ב': נ'. ושם: גיטי' ל"ג. והרבה זולתו. ובפעל יוצא פי' הארים: קידו' מ"א. האב מקדש את בתו וכו'. שם נ"ט. אזל לקדושי אתתא לבריה וכו'. שם ס"ד. קדשתי את בתי וכו'. קידש ידים ורגלים כל"מ (שמות ל', י"ז:) יומ' כ"ב. כ"ה: ל"א: ל"ב. והלאה. זבחי' י"ט: ועוד קידש מי חטאת עיי' פרה פ"ו מ"א מ"ב והלאה פ"ז מ"א והלאה. הפעיל ב"מ ס"ח: והלאה נדרי' מ"ח. ערכי' כ"ג: והלאה. אפעל תרג' ויק' כ"ב, ב'; כ"ז, י"ד והלאה. התפעל ונתפעל שבוע' ט"ו. אין העזרה מתקדשת וכו' ושם ט"ז. תחתונה נתקדשה וכו'. שמ"ר פט"ו והכלי מתקדש וכו'. קידו' מ"א. האשה מתקדשת וכו' ועוד עיי' שם מ"ד. מ"ה: מ"ו. מ"ח. איתפעל כתובו' ס"ב סע"ב מיקדשנא לך . . איקדשא ליה. קידו' נ"ד. ירושלם מי מיקדשא. נדרי' ל"א. כיון דאיקדוש אברהם וכו'. תרג' שמות כ"ט, ל"ז. מ"ג; ל'. כ"ט; ויק' כ', ז'; כ"ב ל"ב. השם קֹדֶשׁ. קוֹדֶשׁ ברכו' כ"ח. יומ' י"ב: מעלין בקודש וכו'. ביצ' ה' רע"א ושם סע"ב היום קדש ולמחר קדש. פסחי' ק"ד: המבדיל בין קדש לחול. ירו' שבת פט"ז דט"ו ע"ג כתבי הקדש. פסיקת' רבתי פל"ט פסולת . . כולו קודש. הקבוץ ב"מ ק"ט: ושחיטת קדשים. תמור' ל"א. קדשי מזבח . . קדשי בדק הבית. זבחי' מ"ז. נ"ה. קדשי קדשים והפכו קדשים קלים. ירו' ברכו' פ"ד ד"ח ע"ג ירו' חגיג' פ"ב דע"ז: שהש"ר

פ' כמגדל בית קדש (קודש) הקדשים. ירו' גיטי' ספ"ו דמ"ח: כשם שבין קדשי קדשים לבין חולי חולין כך בין דורנו לדורו של ר' יוסי. ובהשאילה נקרא נחום איש קדש הקדשים עיי' ירו' מגיל' פ"ג דע"ד. ירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ג ומ"ג: ועיי' פסחי' ק"ד. ובל"ס קוּדְשָׁא ירו' מכות פ"ב דל"א ע"ד שאלו לקודשא בריך הוא וכו' ועיי' ברכו' ז'. כתובו' ע"ז: סנהד' צ"ה סע"ב [1]) סוט' מ"ט. עיי' לעיל בערוך. מגיל' כ"ז: דקביעא קדושתיה. ועוד השם נקבה קְדוּשָׁה ברכו' כ'. פסחי' נ"ב: ר"ה ל"ב. קדושת השם. ר"ה שם וביצ' ט"ו: קדושת היום. ברכו' ל"ג: קדושת שבת . . קדושת יום טוב. ירו' שביעי' רפ"ז דל"ז: קדושת שביעית. קדושי' נ"ה: קדושת הגוף הפכו קדושת דמים. והקבוץ קדושות ויק"ר ס"פ כ"ד ירו' שקלי' רפ"ג דמ"ז ע"ד ועוד הברכה על הכוס לקדש השבת ויו"ט פסחי' ק"ה. קדושה על הכוס ושם ק"ו. ב' קדושית על כוס אחד. ברכו' ל"ג. קדושות והבדלות. ועוד קדושה שם תואר לכנוי הכבוד ירו' נדרי' פ"ו ד"מ. כתב לקדושת חנניה ועיי' ירו' סנהד' פ"א די"ט. והשם המופשט קִדּוּשׁ. קִידּוּשׁ א') קדוש ידים ורגלים זבחי' י"ט: כיצד מצות קדוש מניח ידו הימנית ע"ג רגלו הימנית וכו'. שם קידוש ראשון . . קידוש שני. עיי' שם כ'. חולי' ק"ו: הקבוץ יומ' ל'. עשרה קדושין טובל כה"ג וכו': ב') קדוש מי חטאת בכורו' כ"ט. קידוש' נ"ח: הזאה וקדוש. פרה פ"ו מ"א עיי' לעיל בערוך ושם מ"ב היה קדוש צף על פני המים. הקבוץ שם פ"ז מ"א חמשה קדושין. ג') קידוש השם סוט' י': סנהד' ע"ד: ירו' סנהד' פ"ג דכ"א: פ"ו דכ"ג ע"ד ירו' שביעי' פ"ד דל"ה. ירו' קידושי' פ"ד דס"ה ע"ג. פסיק' דר"כ צד פ"ז. ד') ברכת הקידוש עיי' פסחי' ק'. והלאה ב"ב צ"ז. מגיל' כ"ז: ובלא"ר קידושא פסחי' ק"א. ק"ו. מגיל' כ"ז סע"ב. ה') קידוש החדש סנהד' י': תוספ' סנהד' פ"ב ירו' סנהד' פ"א די"ח ע"ג ירו' ר"ה פ"ב דנ"ח. ושם דנ"ח ע"ד וב"ב קכ"א. קדוש בית דין. ו') קידוש אשה היינו ארוסין מכילת' משפטי' פרש' ג' קידוש אחר קידוש ירו' ב"ק ספ"ט ד"ז. אהן קידושא דברתי וברוב הוא בקבוץ קדושין. קידושין (הפכו נשואין) יבמו' י': והלאה ירו' קידו' פ"ג דס"ד. קידו' ס': ס"ה. במ"ר פי"ב קידושים גדולים [2]). התואר קָדוֹשׁ ברכו' ו': הקדוש ברוך הוא עיי' לעייל. שם י': קדוש הוא . . הוא קדוש

[1]) ובלי עברי הקדוש ברוך הוא ובר"ת הקב"ה, הב"ה. [2]) ועפ"י זה נקראה המסכת קדושין, קידושין

ומשרתיו אינם קדושים. פסחי' קי"ח: ירו' מגיל' פ"ג דע"ד. רבינו הקדוש עיי' אביי. יבמו' כ'. כל המקיים דברי חכמים נקרא קדוש. תעני' י"א. המתענה נקרא קדוש. סנהד' כ"ג. פהקדוש. ויק"ר פכ"ד כל מי שהוא גודר עצמו מן הערוה נקרא קדוש. יבמו' ק"ה: עם קדוש. ירו' מעש' שני ספ"ב דנ"ג ע"ד עדה קדושה. ועיי"ע קהל וש"נ. ובלא"ר וסורי קדישא מגיל' כ"ז רע"ב מעיקרא קדישא וכו'. ברכו' ט': קהלא קדישא. סנה' ק"ט סע"ב כנישתא. קדישתא. ונקראו המלאכים קַדִּישִׁין (דניאל ד', ה'. ו' והלאה) ועיי' ג"כ מאמרי על המלאכים צד 6. פסחי' קי"ג: רבנן קַדִּישֵׁי] —

קָדַשׁ (מל"מ מע' הקודם פי' הפרשת דבר מזרים שלא יהנו ממנו ונאסר ע"י זה absondern, (übertrg. Verbot bewirken בכרם פ"ה בכלאי' (מ"ה) הנוטע ירק בכרם או מקיים הרי זה מקדש מ"ה גפנים פי' שורף פן תקדש (דברי' כ"ב, ט') פן תוקד אש (קידו' נ"ו: חולי' קט"ו.). *[אחי"ה וכן אי' בתמור' ל"ג: אלו הן הנשרפין חמץ בפסח וכו' והערלה וכלאי הכרם וכו' ועיי' שם התוספו'. ובפי"מ להרמב"ם כלאי' פ"ה מ"ז הובא התרג' פן תקדש: דילמא תיתוקד ונראה שכיון לתר"י תתחייב יקידתא והוא עפ"י ההלכה. אבל בתרג' אונקלוס שלפנינו מתורגם תסתאב ועיי' רש"י לדברי' הנ"ל כתרג' תסתאב כל דבר הנתעב על האדם בין לשבח כגון הקודש בין לגנאי כגון דבר אסור נופל בו לשון קדוש וכו'. עיי' ישעי' ס"ה, ה'; חגי ב', י"ב; יחזק' מ"ד, י'. ומזה כלאי' הנ"ל וכן שם פ"ד מ"ה קידש שורה אחת . . קידש שתי שורות; שם פ"ז מ"ב גפן שיבשה אסורה ואינה מקדשת וכו', שם מ"ה ומ"ו והלאה, התפעל שם פ"ז מ"ז מאימתי תבואה מתקדשת משתשריש וכו'] —

קָדֵשׁ (מל"מ תואר למזומן למשכב זכר männlicher (Buhle בפ' ד' מיתות בגמ' הבא על הזכור (סנה' נ"ד:) אזהרה לנשכב מניין ת"ל (דברי' כ"ג, י"ח) לא יהיה קדש פי' שלא יטמא גופו שלא יהא נשכב כמו אשה ומנא לן דהאי קדש בזכור מיירי דכתי' (מ"א י"ד, כ"ד) וגם קדש היה בארץ ויליף תועבה מתועבה מן ואת זכר לא תשכב משכבי אשה תועבה היא (ויק' י"ח, כ"ב) מה להלן זכור אף תועבות דהכא זכור.

קדש (= קָדָשָׁא מל"ס פי' טבעת ונזם Ring, (Ohren- Nasenring ובתי הנפש והלחשים (ישעי' ג', כ') תרג' וקדשיא וחלטיתא [1] (והנזמים) [ואת הנזמים] אשר באזניהם (בראשי' לה, ד') תרג' וקדשיא דבאדניהון. *[אחי"ה כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ר ווניצ' אבל בדפא"מ ובנוסחאו' התרג' המאוחרין בט"ס קדישיא ועוד אי' בדפוסי' אחרוני' נקוד קַדָשָׁא וצ"ל כבכ"י תרג' קָדָשָׁא ועיי' עוד חתרג' לבראשי' כ"ד, כ"ב; ל', מ"ז; לשמות ל"ב, ב', ג'; לבמד' ל"א, נ'; לשופטי' ח', כ"ד; למשלי י"א, כ"ב; כ"ה, י"ב וזולתו בויק"ר פל"ג מתורג' צמידים (יחזק' כ"ג, מ"ב) קָדָשִׁין, ובירו' שבת פ"ו ד"ח: עגיל (במד' ל"א, נ') קָדָשַׁיָּא] —

* קדשין (שם מקום) ירו' כתובו' פ"ו ד"ל ע"ד תלמידוי דר' יוסי סלקין לקדשין.

קְדֵשְׁנוּנָא [2] (שם דג) בס"ג דפ' אין מעמידין (ע"ז ל"ט.) אסיר. *[אחי"ה ועיי' תוספו' מ"ש בשם ר"ח ועיי' מ"ש הפשב"ע שהקשה על גי' רבינו אבל בפי' ר"ח שבקובץ כ"י אנגייליק' וממנו הודפס בש"ס ווילנא גי' ר"ח קברנונא אסור וא"כ אין כאן קושי' על רבינו כי הוא נגרר אחר גי' רבינו חננאל שבכ"י] —

קה (= קָהָה כמו כהה מל"מ ענין עמום וחלש וכ"ה בל"ס קהא stumpf sein ובל"פ كاهيدن ver- (ringern בסוף חלומות דפ' הרואה (ברכו' נ"ו.) קוה חמרא כרומנא [3]). בפ' ערבי פסחי' בגמ' ר"א ב"ר צדוק (פסחי' קט"ז.) צריך לקהוייה [4]) וצריך לסמוכיה. בר"ג דפ' המוכר פירות לחברו (ב"ב צ"ז.) מי סברת חמרא הוא קיוהא בעלמא הוא. בפ' אעפ"י שאמרו בגמ' ד' יושבות בקתידרא (כתובו' ס"א.) כללא דמילתא כל דאית ליה ריחא ואית ליה קיוהא — (א"ב אולי מלשון (ירמי' ל"א כ"ט) ושני בנים תקהינה פי' שיש בהם טעם חומץ). *[אחי"ה כ"ה באמת ונרדף עם כהה. והשם קיוהא וכ"ה פסחי' ע"ה רע"א קיוהא דפירא. כתובו' ע"ה. קיוהא דחמרא [5]), והפעל אבות פ"ד מ"כ ענבים קהות (הפכו בשולות). ירו' ברכו' פ"ב ד"ה: ירו' יומ' פ"ח דמ"ד ע"ד ירו' תעני'

---

[1]) וכ"ה ברד"ק אבל בנו"ג קרישיא. [2]) בכ"י ובדפו"ו בתיבה אחת ועיי' ג"כ ע' קברנונא. [3]) בנו"ג קאוי עסקך כרומנא ובכ"י ש"ס פי' קהא עסקך וכו' ונראה שכצ"ל גם בערוך ובכ"י ש"ס מינכען אי' פסיד עסקך וקאזיל כרימונא. [4]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ר ובש"ס ובדפו"ו לקהויה. [5]) אבל עיי"ע משק גי' רבינו.

פ"א דס"ד ע"ג ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב ע"ד והיו רגליו קיהות עליו. ירו' ברכו' פ"ט די"ג. וקהת החרב מעל צוארו של משה וכו' וכ"ה ברב"ר פ"ב. ב"ר פע"ח ושהש"ר פ' שררך וקהו שניו של אותו הרשע. ויק"ר פל"ו שיניו קהות. במ"ר פ"ג אם ראית שקהו השמים מלהוריד מטר וכו'. פסיקת' רבתי פל"ג והמעשה שהיה קהה הייתי שואל וכו'. הפעיל סנהד' ק"ט: בן קהת (במד' ט"ז, א') בן שהקהה שיני מולידיו. סוט' מ"ט. למה הקהית שיניהם בם. ושם: והקהית את שיני. ב"ר פצ"ט יקהת (בראשי' מ"ט, י') מי שמקהה שיני כל האומות. התפעל ונפעל קהל"ר פ' אם קהה: אם נתקָהָה התלמיד על הרב כברזל וכו' ושם: אם נקהה תלמודך עליך כברזל] —

קה (= קהא נ"ל מל"ע قهى זהיר בדבר, قاه genau, emsig sein) בס"פ בית שמאי בגמ' מי שהיה ביבמות (ק"י:) יתבו וקא מקהו קהייתא[1] פי' מדקדק בשמועה זו עד אחריתא כאדם המדקדק הרבה בדבר כדגרסינן (עיי"ע כה בח"ד, ר"ב וש"נ) ר' יהושע אמר קיהה[2]) עיי' בע' כה (ג'), כלומ' מיאן לחזור בו ודקדק בדבר הרבה וטיהרו כדגרסינן בפ' הזהב בגמ' ואם היה מכירה (ב"מ נ"ב:) האי מאן דקהי אזוזי מקרי נפש רעה וכן הברזל כשתחתוך בו הרבה קהה הברזל זה פי' ר"ח ז"ל — (א"ב וקמקוו אקותא כתוב בנוסחאות, מאן דמוקי אזוזי כתוב בנוסחאות). *[אחי"ה ברש"י דמוקי ובגמ' דמוקים ונראה גי' רבינו ומל"ע הנ"ל פי' מי שהוא זריז בממון ודקדק בו הרבה וכפי' ר"ח שהביאו התוספו' ביבמו' ק"י: ע"ש וכן פי' קיהה החזיק בדבר עיי"ע כה ג' ועוד עיי' פי"מ להרמב"ם נגעי' פ"ד מי"א וש"נ נדה י"ט. מאי קיהה קיהה וטהר ובנו"ג כהה אבל גי' רבינו בע' כה ג' ג"כ בקו"ף. והשם קְהָיָא יבמו' הנ"ל בקבוץ קְהָיָתָא פי' דקדוקים ובפי' רש"י קושיות ובל' ראשון פי' מקוו: מקהילים וכו' וא"כ מן קוה ועיי"ע קהה, ומ"ש] —

קה (= קָהָא נ"ל מל"ע قهى קץ בדבר sich ekeln ועיי' בפנים) בויק"ר בסוף זאת תהיה (פי"ט) אמר לה הקהיתה ווי אזל ליה חמרא. *[אחי"ה בנו"ג אמתא דרבן גמליאל היתה בודקת בחביות כיון שהרגישו ישבה לה א"ל הא קהיתין אמרה לו לא כיון דאיתבונן אמר ווי דהא אזיל חמרא וכו' פי' רבן גמליאל שאל אולי קצתה נפשך כלומ' הרגשת דם נדות ומשום טומאה ישבת ועל זה השיבה על כל חבית וחבית הייתי בודקת ולא הרגשתי אלא בזו ומ"כ פי' בע"א ע"ש. וכן ענין בירו' שביעי' ספ"ד דל"ה ע"ג שכן דרך הַקְהוֹת אוכלות אותו. שהש"ר פ' עד שהמלך: היתה נפשם קוהא לאכול וכו', פ' הנה מטתו ופ' כמגדל לא תהא הלכה קוהא להם — ובדפא"מ הציון מויק"ר נכלל בע' קה א' בטעות] —

* קָהָה (פי' כמו יקה מל"ע وقه ענין משמעת וקיבול מצוה ומזה גם ענין אסיפה לקחת צווי' gehorsam sein, sich schaaren) ולו יקהת עמים (בראשי' מ"ט, י') פירש"י אסיפת העמים שהיו"ד עיקר וכו' ובתלמוד דיתבי ומקהו אקהתא (יבמו' ק"י:) ויכול היה לומר קהיית עמים ע"כ ועיי' ג"כ פירש"י ביבמו' בל' ראשון וע' קה ב'. ורד"ק שרש יקה וסיים בזה"ל ודמה ר' יונה המלה הזאת לערבי בזה הענין ע"כ וכיון למלה ערבי' הנ"ל וכן פי' דונש יקהת ע"י יתקהל ודגש בקוף סימן התי"ו חמובלע תחת יתקהת ומזה יש לפרש מיתה מתקהא לעשות שליחותיה בפסקת' דר"כ צד ד'. עיי"ע מתקהא. ובבמד"ר פי"ב הגי' מתקהלא ובשהש"ר פ' צאנה הגי' מיתה ומתקלהא ונ"ל ששתי גירסאות נתערבו ובפעם אחת צ"ל מיתה מתקהא.

* קַהֲיָיא עיי"ע קה ב'.

קָהָל (מל"מ קבוץ המון רב, עדה Versammlung, Gemeinde) בפ"ק בברכו' בגמ' מאמתי קורין את שמע בשחרין (ברכו' ט':) העיד ר' יוסי בן אליקים משום קהלא קדישא דבירושלם. בגמ' דפ' אין צדין (ביצי' כ"ז.) אמר רבי משום קהלא קדישא דבירושלם ר' שמעון בן מנסיא וחבריו אמרו הלכה כר"מ. ירושלמי במעשר שני בס"פ ב' (דף נ"ג ע"ד) עדה קדושה ר' יוסי בן משולם[3]) ור"ש בן מנסיא. בהגדת קהלת ראה חיים עם אשה אשר אהבת רבי בשם עדה קדושה אמר קנה לך דברי אומנות עם דברי תורה[4]) מ"ט כדכתי' (קהלת ט', ט') ראה חיים עם אשה אשר אהבת ולמה קורין אותה עדה קדושה שהיו משלשין את היום

---

[1]) בנו"ג וקמקוו אקוותא וכ"ה בתוספו' ורש"י בל"א גרס דמקהו אקהתא. [2]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ר אבל בשדפ"ע בש"ס כיהה. [3]) בנו"ג המשולם ובקהל"ר פ' ראה חיים כגי' רבינו. [4]) בנו"ג אומנות עם התורה.

שליש לתפלה שליש לתורה שליש למלאכה וי"א שהן יגעין בתורה בימות החורף ובמלאכה בימות הקיץ. *[אחי"ה קהלא בל"ס וארמי (עיי' תרג' ויקי' ד', י"ג; במדי' ט"ז, ג'; כ', ד'; דברי' כ"ג, א' והלאה) כמו ל"מ קהל וכנ"ה קהלא קדישא דבירושלם בר"ה י"ט: יומ' ס"ט. ביצ' י"ד סע"ב תמיד כ"ז: ובל"מ אי' קידושי' ע"ג. קהל גרים, שם: קהל ודאי . . קהל ספק, ירו' הוריו' פ"א דמ"ו. כל השבטים קרויין קהל, שם: כל שבט ושבט קרוי קהל, ירו' יבמו' פ"ח ד"ט: ארבע קהלות אינון קהל כהנים קהל לוים קהל ישראלים קהל גרים. ול"נ קְהִלָּה מגיל' ב'. י"ג זמן קהלה לכל היא [1]. ירו' ברכו' פ"ז די"א ע"ג במקהלות (תהלי' ס"ח, כ"ז) בכל קהלה וקהלה. והפעל ברכו' ס"א: וע"ז י"ח. מקהיל קהילות ברבים. ב"ר פצ"ט כשיקהל קרח את עדתו וכו'. התפעל ב"ר שם נדרש יקהת (בראשי' מ"ט, י') מי שאומות העולם מתקהלין עליו ועיי"ע קהה] —

* קֹהֶלֶת (ספר הידוע אחד מכ"ד ספרי קודש) שבת ל': בקשו לגנוז ספר קהלת. מגיל' ז'. קהלת אינו מטמא ידים.

קַהֲרְמָנָא מל"פ قهرمان שליט ופקיד Verwalter, (Vorgesetzter, Herrscher בפ' חזקת הבתים בגמ' ארים (ב"ב מ"ו:) מ"ט אימור קהרמנא שוויה. פי' אפיטרופא. בפ' כיצד מעברין בגמ' עיר של יחיד (עירו' נ"ט.) כיון דשכיחי גבי קהרמנא מדכרי אהדדי פי' השלטון של מקום — (א"ב בנוסחאות כתוב הרמנא ופירש"י הרמנא שוויה רשות נתנו לו אבל דשכ׳חי גבי הרמנא פי' מושל). *[אחי"ה וכגי' רבינו אי' בעירו' בפי' ר"ח אשר אחריו נגרר הערוך ובב"ב אי' בכ"י ש"ס ובפי' רגמ"ה בהרמנא ופירש רגמ"ה נתנו לו רשות וכו' וכפירשב"ם [2]. ואולי צ"ל כהרמנא או לפי גי' המעולה שבערוך קהרמנא והוא מל"פ הנ"ל והועתק ג"כ לל"ע בענין שופט [3]] —

קהת (אולי מל"ע قفى (abgewandt sein ותקע כף ירך יעקב (בראשית ל"ב, כ"ו) תר"י (ב') וקהת כף ירכיה דיעקב. *[אחי"ה התי"ו איננה שרשית כדעת רבינו, והשרש קהא או קהי ומל"ע הנ"ל פי' נפנה ונסח ממקומו] —

קהת (= קיהות, קִיחוֹת לדעת רבינו מל"מ קוח ולפע"ד מל"פ حق מסגרת (Einfassung בפ' י"ו בכליי (מ"ד) התרמל משיחסום ויקנב ויעשה את קהותיו „ויש שקורין קיחותיו פי' מסגרותיו ובלעז שמו אסולי [4]) שבהן סוגרין כלי עור. אזניו כמו אזנים קטנות סביבות התרמל כאזנים של דיסקיות שיתן זו לתוך זו וסביבות השטיח (מכניסין) וסביבות הקטבליא ומכניסין באותן אזנים חבלים וסוגרין [5]) אותן בהן ומניין שזה קיחותיו לשון סגירה שנא' (ישעי' ס"א, א') ולאסורים פקח קוח" *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג בסר"ט 12 ויש לתקנו מע' הנוכחי וכן עפי"ז יש לתקן העתקת הר"ש שהביא הגאון והערוך. ורה"ג לועז קיחותיו פי' מסגרותיו ושמו בטיית עורי ע"כ ונ"ל שהוא ל"ע غور תחתית הדבר Grund, Unter- (satz ועריך הקצר שנ"ב לועז קיחותיו ריילעכער בל"א ר"ל נקבים במלבוש לסגור המלבוש ע"כ ונ"ל שהוא Reilöcher ריי הוא בלא"ש האמצעי כמו בל' האללאנדי ry בל' אנגליא row, rew שורה Reihe ואלו הנקבים עומדים בשורה לתת בהם השנצים לסגור המלבוש] —

קַו (מל"מ פי' חוט, חבל (Schnur, Schichte בר"ג דפ' אין דורשין (חגיגה י"ב.) תהו זה קו ירוק שמקיף את כל העולם.

קו (= קִוָּה מל"מ ענינו דום ויחל (hoffen, harren בפ' אין עומדין בגמ' דסמך חסידים (ברכו' ל"ב:) אם רואה אדם שמתפלל ואינו נענה יחזור ויתפלל שנאמר (תהלים כ"ז, י"ד) קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה [אל ה']. *[אחי"ה והשם קִוּוּי ילק' תהלי' שם אם בא קיווּיך יפה ואם לאו חזור וקוה, שם: מתוך הקיווי וכו'. ב"ר פצ"ו הכל בקווי יסורין בקווי קדושת השם בקווי וכו'] —

קַוָּאֵי [6]) (תואר קבוץ פי' אורג החוטים Spinner, (Weber בפ' אילו קשרים בגמ' קושרין (שבת קי"ג.) כלי קוואי מותר לטלטלן בשבת. פי' „כלי אומנות האורג כגון האיכסן הכוכד שהיריעה תלוייה בו מלמעלה והכוכד שפשוטה עליו מלמטה מותר לטלטלן בשבת" [7]). בפ' ר"א אומר תולין

---

[1]) ובירו' מגילי רפ"א דס"ט ע"ד יום שלשה עשר יום מלחמה היה. [2]) ולא רש"י כבמוסיף הערוך. [3]) ולפי גי' רבינו בע' הרמן הרמנא דמלכא אנא יותר נכון להיות קהרמנא אבל כגי' הש"ס (ב"מ פ"ג: פ"ד.) הוא תתכן גי' הרמנא. [4]) בכ"י ק"ט אטולי אולי נכון הוא מלאי"ט ורו' Gewebe, tela. [5]) בהעתקת ר"ש בכלים בט"ס מסרגלין וצ"ל מסגרין. [6]) כ"ה נכון בכ"י ערוך ובדפ"ע קווי. [7]) הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנא קי"ג:) ושם הגי' הככר . . והככר ואולי צ"ל כרכד כדאי' בכ"י ק"ט ועיי"ע כרכד אבל מע' כבר מוכח גי' המעולה הכוכד.

בגמ' אין שורין (שבת ק"מ:) אמר רבא ואם היה כלי קוואי מותר פי' „אם היה הבגד שטוח ככלי האורג מותר וכלי האורג נקראין כלי קוואי"[1] *[אחי"ה קוואי תואר קבוץ מן קַוָּאָה נבנה מהשם קַו א' והקבוץ קַוִּין תרג' וקורי (ישעיה נ"ט, ה', ו') וקוין וגי' רבינו קיון עיי"ע. ובענין קו בכלים י"א מ"ז עיי"ע קב וגי' רבינו. ובענין קואי חוליי ס"ג. עיי"ע קק ה' וגי' רבינו] —

* קִוּוּי (מפעל קָוָה מל"מ ענין קבוץ versammeln) ירו' תרומות ספ"ד דמ"ג: מה שלמטן קוויה כשרה מה שלמעלן קוויה פסולה. והפעל ירוש' ברכו' ספ"ו ד"י ע"ד קָוּוּי לתוך ידו. פי על.: פסיקת' דר"כ צד קצ"ג: כל זמן שישראל מקוין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות הקב"ה מקוה שכינתו עמהם וכו' ע"ש הערה רש"כ. הפעיל ירוש' כתובו' פי"ב דל"ה: דיקליטיאנוס הקוה נהרות ועשאו. ועוד מלשון מקוה: תוספת' שקלים רפ"א כל מקוה שיש בו מ' סאה כשר להקוות עליו וכו'.

* קוֹא (מל"מ פליטת דבר בלוע ausspeien; auswerfen) אסת"ר פ' הוי משקה: קיקלון (חבקוק ב', ט"ז) מקיא מלמעלן וקלון מלמטה, כיון שראו שני גדולי לגיונותיו שמקיא מלמעלן וקלון מלמטן עמדו וכו' וא"כ נדרש קיקלון = קִי קלון.

* קול, קולן, קולא, קולית, קולב, קולבון ויתר הערכים שמתחילים קול בע' הנ"ל בלי וי"ו וכן המתחילים קום, קון, קום עיי"ע בלי וי"ו.

קַוְסַר (מל"ר causariae, hinfällig) בב"ר פע"ד (ע"ג) צאן לבן הנותרות (בראשית ל', ל"ו) נותרת[2]) כתיב מנהון בישין מנהון עקרין מנהון קווסרין. — (א"ב פי' בל"ר חלשים מפני חולי פנימי והולכים ודלים).

* קוֹס (= כּוֹס Kelch) כלי' פ"ד מ"ג קוסים צידוני'.

* קוסא, קוצא (מל' בקטרי' gâtu בל"פ הישנ' gâthu, הצוארישׁ gâs בל"פ הישנה گاه פי' מקום Ort, Gau[3]) תענית כ"ד. דיירנא בקוסא דחיקא דלית ביה חמרא לקידושא ואבדלתא ופי' רגמ"ה קוסא אתרא ובפי' ר"ח (בקיפא) [צריך לו' בקיסא] בכפר וכן פירש"י והוא גורס כלפנינו בקוסטא וצ"ל בקוסא כדאי' בילק' במנוה"מ ובכ"י ש"ס ב' ובאה"ת בקוצא ובכ"י ש"ס מינכען ברוכתא.

* קוסטינר עיי"ע קסטינר.

* קוסטר עיי"ע קסדר.

* קוסיטרפיזין עיי"ע קס ב'.

* קוסם עיי"ע קסם א'.

* קוֹעָא עיי"ע קע.

☞ קַוּעַר (?) תרג' ורשעים לא ישכנו ארץ (משלי י', ל') ורשיעי לא יקווערון בארעא. *[אחי"ה וכ"ה במתורגמן[4]) וכתב כך מצאתי ולא ידעתי מה הוא וס"א שריין, ונ"ל אולי משובש מן קשער מל"פ shahar מל' סאנסקריט ksethra פי' משכן עיי' יוסטי צענדלעקסיקאן 310] —

* קוּף, קופא, קופד, קופה, קופל, קופנא, קופים, קופסא, קופסולין עיי"ע בלי וי"ו.

* קוּץ, קוֹץ עיי"ע קץ.

קָוַץ לדעת רבינו כמו כָּוַץ (zusammenschrumpfen) בר"ג דפ' הישן (סוכה כ"ג:) זימנין[5]) דמייתא קווצא[6]) ולאו אדעתיה. בר"ג דפ' לולב הגזול (שם ל"ב.) לולב כפוף קווץ[7]) סדוק. בר"ג דפ' אלו טרפות (חולין מ"ג:) איזהו וושט עצמו כל שחתכו וקווץ[8]) פי' ענין צמיתה וכבר פי' ענין הזה בע' כווץ. *[אחי"ה וז"ל התוספו' בסוכה ל"ב. ד"ה קווץ פי' בקונטרס שיוצאין בשדרה שלו עוקצים כמין קוצים ובערוך פי' ענין צמיתה ע"כ. ומה שענין להסיר הקוצים עיי"ע קץ ד'] —

קווץ (= קְווּצּוֹת מל"מ קְוֻצּוֹת שם לפאה שער Haarlocken) בפ"ק בנדרים בגמ' כנדרי כשרים (נדרים ט': וכ"ה תוספ' נזיר פ"ד) וקווצותיו סדורות לו תלתלים. בב"ר פ' ס"ו[9]) (פס"ה) ואנכי איש חלק: ר' לוי אמר לקווץ וקרח מן קווצותיו תלתלים (שה"ש ה', י"א) שייך זה בע' הראשון. *[אחי"ה ולפע"ד אין לו שייכות כי קָוֵץ (במשקל חִגֵּר, עִוֵּר) נבנה מן קוץ מי ששער ראשו נסבך כקוצים (von struppigem Haar) מרוב השער והפכו

---

[1]) הועתק מפי' ר"ח ושם אי' בפירוש כמו שנסחתי לעיל כוכב ושם ושם אי' כלי קיוואי וכ"ה בע' כבד. [2]) עיי"ע נותרת ומ"ש. [3]) פערלעס עט"ש 84. [4]) ובנו"ג תקווערון? [5]) בנו"ג וכיון [6]) בנו"ג כווצא ובכ"י ש"ס בגליון קפצא. [7]) ובפי' ר"ח הועתק כווץ ובכ"י ש"ס ב' כווץ קווץ שתי נוסחאות נתערבו יחד. [8]) בנו"ג וכויץ. [9]) כ"ה נכון בכ"י אבל בדפ"ע בט"ם ס"ד.

קרח מי שאין לו שער וכנ"ה בירו' שקלי' פ"ג דמ"ז ע"ג קיווץ לא יתרום מפני החשד והקבוץ ספרי ברכות פ' שמ"ג יש בה בני אדם קְוְוּצִים, וכנ"ה קווצות הפכו קרח בפסיקת' רבתי פכ"ו העמדת להם אליהו בעל קווצות והיו מלעיגים ומשחקים עליו הרי מסלסל קווצותיו שכן [קראו שמו] בעל קווצות [1]) העמדת להם אלישע והיו אומרים לו עלה קרח וכו'] —

* קוֹצָה, קוֹצָם עיי"ע קצה.

קווק (= קווקין לפע"ד מל"פ הרשום' בע' דימונקי פי' כף הקטרת אצל הפרסיים Räucher-löffel) בס"ג דפ' סורר ומורה (סנהד' ע"ד:) הני קווקי ורימונקי היכי יהבינן להו [2]). פי' מיני מחתות שמוציאין בהן אש ומוליכים לע"ז ביום איד שלהן אלמא הנאת עצמו שאני [3]). פ"א „קווק כלי של טיט ודומה לעציץ [4]) וכשמתחמם אדם כנגד המדורה ורוצה לישן כופה אותו על הגחלים כדי שלא תצת האש בבית [5]). רימונקי כלי עשוי לחתות בו גחלים ממקום למקום [6]) ובמלכות פרס [7]) היו חברים שלהן מחזרין בכל בתי ישראל ומכבין הנרות וחותין הגחלים ומוליכין לבית האור שלהן שהיא ע"ז ולא היו עוזבין לא אש ולא גחלים שילינו בלילה [8]) חוץ לע"ז שלהן שהוא בית האור כדאמרינן בהמביא גט (גיטין י"ז.) אתא ההוא חברא שקלה לשרגא מן קמייהו והיו מוליכין אותו בקווקי ורימונקי [9]) דהוו להו משמשי ע"ז ואע"ג דמשמשי ע"ז הן כיון דלא לעבורי [10]) איסורא לישראל קא מיכווני אלא להנאת עצמן מותר לנו ליתן להם" *[אחי"ה ע"כ הועתק מפי' השאילתות וארא סוף סי' מ"ב וכמו שהעירותי לזה ככר בע' דימונקי בח"ג פ"ג ע"ש ומ"ש בענין ג"י וגזרת המלה קווקי ורימונקי. ועוד נ"ל אולי רימונקי הוא ל"פ رومينا פי' כלי לקנות בו הזהומא וא"כ הוא כעין פי' רבינו כמין כלי עשוי לחתות בו גחלים ודשן. וכנ"ה בשאילתות שם הני קואקי ורמינקי (וגם יוכל היות ודמינקי) דפליגי לבי נורא וצ"ל דפלחי וכדאי' בה"ג הל' ע"ז שהבאתי בע' דמינקי. ובתשו' הגאונים מו"ל חברת מקיצי נרדמים דפ' בערלין ח"א צד 144 אי' בזה"ל קואקי ודמינקי: אמרו קואק עצים שהיו פרסיים נוטלים מהן לבית האור כי היה על כל בית מכס לעצים בכל שבת וישראל נותנים בכלל. דמינקי: שהיו החברים מחזירין על הבתים ונוטלין נר מבית כל א' וא' בלילה שקורין צְדָה כדי שיראו נרות מבחוץ וקוראין אותו דמינקי ע"כ. — ירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ד ר' חייא בר בא הוה ליה קווקין והות טימי דרומי ציירה בגווה עיי"ע טימי] —

קוק (נ"ל מל"פ הישנה והחדש' گو ובלשונות קרובות לה qug, gôkh, ghog, ghôk [11]) פי' בקר ועדר בקר Rind, Vieh, Viehherde) בב"ר פס"ה (ספס"ד) לך מעמנו כי עצמת: אמרו לו כל עצמות שעצמת לא היו אלא ממנו לדעבר הוה לך חד קווקייא כדון אית לך קווקייא סגין. ובפ' ע"ה [12]) (ע"ר) הלא נכריות וגו' אפשר כן אלא אי הוה חמי חד קווקייא טבא הוה נסיב. שית לבך לעדרים (משלי כ"ז, כ"ג) תרג' שווי לבך על קווקייך — (א"ב בנוסח' כתוב על קוטין). *[אחי"ה ובכ"י ו"ו ל"ד ק"ט וה"ב הגי' ג"כ קווטייך עיי"ע קווטא ומ"ש] —

* קוּק, קִיק, קוּקאֵי, קוּקיתא, קוּקלא, קוּקאני קוּקרא עיי"ע בלי וי"ו.

* קוּקוּ (נ"ל מל"פ كوكا، غوغا זעקה Lärm, Geräusch) ילק' וארא ר' קפ"ב בשם תנא דבי אליהו עד שנשמע קולן בתוך כריסן של מצרים שהיו עושין קוקו ונ"ב משל לקול הצפרדעים ובאמת כן ענין המלה בל"פ.

* קוֹר, קוֹרָא, קוֹרָה, קורדקין, קורדייקוס, קוריים, קורלין, קורנית, קורנוס, קורסין, קורקא, קורקס עיי"ע בלי וי"ו.

* קושי קושיא עיי"ע קש.

קוותא (= כַּוְותָא חור, וחלון עיי"ע כו (ח"ד ר"ד) או צ"ל קבוותא עיי"ע פי' מסמרים Holz-pflöcke) בס"ג דפ"ק במ"ק (י"א.) כמאן מדלינן האידנא קוותא דדשי בחולא דמועדא כמאן כר' יוסי. ס"א כוותא פי' כשיוצאין מסמרין דעץ של קורה שעל הפתח בחולו של מועד לחוץ ונופלת הקורא מחזירין אותה ותוקעין המסמרין בחורין דהיינו כר' יוסי דשרי למיעבד בלא שינוי —

---

1) בילק' הגי' איש בעל שער (מ"ב א', ח'). 2) בכ"י ריו"ת עוד לנורא וכ"ה נורא בכ"י ש"ס עיי"ע דימונקי ומ"ש. 3) וכ"ה בפירש"י כלי נחושת שנותנין בהם גחלים. 4) ובשאילתות אי' עוד: ועושין אותו בני אדם וכצ"ל בערוך 5) בשאילתות בכלי' שבבית. 6) לי' בשאילתות בט"ד וצריך לתקנו מבערוך. 7) בשאילתות: פרסיים. 8) בשאילתות: שיוליכן בלילה. 9) בשאילתות בקוואקי ודמינקי. 10) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובשאילתות אבל ברפ"ע לעבודי. 11) יוסטי צענדלעקי' 104 ולא כדעת החכם פערלעס עט"ש 61 מל"ר pecus. 12) כ"ה בכ"י ערוך ולא ע"ח כדאי' בדפ"ע.

(א"ב פי' בל"י עומק ודבר צפון בארץ). *[אחי"ה איננו ל"י כי אם או כמו כוותא או כמ"ש בע' קבוותא ע"ש וכפי' רבינו אי' בפי' המיוחס לרש"י כ"י עיי"ע כו ומ"ש] —

קז (עיקרו נקז עיי"ע בהפעיל מַקִיז) בפ' ה' בבכורו' (ל"ג:[1]) בכור שאחזו דם אפי' מת אין מקיזין לו את הדם וכו' בכריתות בפ' דם שחיטה (כ':) דם הקזה שהנשמה יוצאת בו פי' בגמ' (שם כ"ב.) כל זמן שמקלח — פרוש קיזאי (ירוש' ברכות פ"ט די"ד:) כבר פירשנו בע' פרש. *[אחי"ה ובירו' סוטה פ"ה ד"כ ע"ג אי' פרוש קיזיי עבד חדא חובה וחדא מצוה ומקזז חדא עם חדא ובירו' ברכות הנ"ל ומקזו צ"ל ומקזז, ירו' חגיגה פ"ב דע"ז ע"ד ומקזה ליה תריי, והתואר קִיזַיי, קִיזַאי, והשם ממנו מקזוזא, מקזתא עיי"ע. והפעל קזז נרדף עם גזז, קצץ ענין חתיכה והושאל לנכיה abrechnen, abziehen] —

קזא (נ"ל מל"פ كرتة Baumwolle) בר"ג דפ' במה מדליקין (שבת כ"א.) מאי שמן קיק רב יצחק בריה דרב יהודה אמר משחא דקזא[2]) פי' הוא שמן של גרעינין שיש בצמר גפן שעושין בגדים ממנו. *[אחי"ה בעה"ק שנ"ב לועזו באמול"א ב"א = Baumwolle פי' צמר גפן ומל"פ הנ"ל והוא כמו پنبه ועי' לעף פפלנ"צ 92 אבל שם לא נתבאר גזרת המלה — ועוד עיי' ל"פ كُر בל"ע قُر ובהרכבת كود القر צמר גפן] —

* קזא (שם פרטי) כתובות ק"ד סע"א ר' יהודה בר קזא במתניתא דבר קזא ופירש"י שם חכם.

קזדור ס"א קסדור ומפורש במקומו.

קזז (= קוּזָזָא Klumpen) מפעל קזז = קצץ = קסס ענין חתיכה וא"כ קוזזות אדמה Erdscholle) כרם רביעי מציינין אותו בקוזזות אדמה (מעשר שני פ"ה מ"א ירו' מעשר שני רפ"ה דנ"ה ע"ד ב"ק ס"ט.) פי' עפר אדום ובלעז בולו[3]) וכבר פי' בע' חרס (א')[4]), בב"ר פ' מ"ב (ר"פ מ"ב) היה אוכל קוזזות אדמה עד שעשה פיו ריח רע — בפסיקתא דויהי בשלח (פסיקתא דר"כ צד פ"ד.) מקזזוי מן קדמוי מקזזוי מן בתרוי. *[אחי"ה בנו"ג מקקוזיי ובילק' בשלח ר' רכ"ה מקזווי וצ"ל כגי' הערוך מקזזוי אבל אין ענין המלה כדעת רבינו רגבים וגוש עפר כי אם ענינה סריסים מפעל קזז = והיינו עבדים וכדאי' באמת הגי' במד' שהש"ר פ' גן נעול: „ועבדים מהלכין אחריו" עיי"ע מקזוזא. אבל קססות בנזיר ס"ה. פי' כמו קוזזות אדמה עיי' פי' רש"י ורא"ש. והוא מל"ע قصاصة הנחתך והנשבר] —

* קוזית (= כּוּזִית שם פרטי) שהש"ר פ' שימני: ר' סימון בן קוזית והוא הוא כוזית עיי"ע כזית ח"ד. רי"ב:

קזם (= קָזְמִין או הקבוץ עברי מהשם היוני κόσμιον או היחיד מל"י κόσμος תכשיט ועדי Geschmeide, Schmucksache) בילמדנו ויהי העם כמתאוננים (לי' בתנחומא הנדפס והישן)[5]) בתי אני הולך לעשות לך קוזמין[6]) ואת תלך לכשפים. ובויהי עקב תשמעון פסול לך (לי' בתנחו')[7]) לזהבי שאיבד חתנו קוזמין של בתו אמר לו אני נתתי קוזמין ואבדת אותו[8]) — בב"ר פ"כ (י"ט) אמר לה קוזמירין[9]) שלי בתוכו והוא מבקש לישא אשה אחרת וליתנם לה. פי' תכשיטין[10]) ועדיים בל' יון קוזמירין ובברייתא דר' אליעזר פי"ג. *[אחי"ה בנו"ג בפדר"א הנ"ל והלא כל קומי' של מלך הרי היא בחבית זו וכו' וצ"ל קוזמין ולפי גי' רבינו קוזמרין וא"כ רבינו כולל שתי תיבות קוזמין וקוזמרין בערך אחד ובאמת הוראת שתיהם תכשיט ועדי כי κοσμάριον לשון קלילא מן κόσμος וכן κόσμιον לשנא קלילא ובדפ"א הגיה בציון מב"ר קוזמין ובע' מיוחד הביא קוזמריא והכל אחד הוא. וכנ"ה קוזמין בפסיקת' רבתי פי"ב והלך לו אצל הזהבי עשה לה קוזמין ומה בשעה שהכעיסתו עשה לה קוזמין וכו'. דב"ר פ"ב לאחד שגנב קוזמין מתוך פלטין של מלך ואמר לה אל תתקשטי בה בפרהסיא וכו'. תנחומא הישן (הוצא' ר"ש באבער) מקץ סי' ט' לא היה צריך לומר אלא יהב חכמתא לטיפשין אמר לה יש לך קוזמין אמרה לו הן א"ל אם בא אדם לשאול קוזמין שלך וכו' אני משאלת

---

1) בערוך דפו"ו הוכפל הציון מבכורות ללא נכון. 2) בנו"ג קאזא. 3) בל"י βῶλος בכ"י ק"ט לי' ובלעז בולו ובכ"י ה"ב אי' כולו ואולי הוא נכון מלאי"ט zolla גוש עפר Klumpen. 4) כ"ה נכון בכ"י ק"ט אבל בדפ"ע בט"ס חרש. 5) אבל אי' בילק' בהעלתך ר' תשל"ב בשם הילמדנו. 6) בילק' קוזמיין ושם הגי' ואת הולכת לעשות לי כשפים. 7) אבל אי' בילק' עקב ר' תתנ"ד. 8) כ"ה נכון בדפ"ר ובילק' אותה אבל בשרפ"ע אותן. 9) כצ"ל ובדפ"ע קוזמין אבל מתוך פי' רבינו מוכח שהיתה גירסתו כגי' כ"י פאריז בב"ר קוזמירין וכ"ה בילק' בראשי' רמז כ"ח ובנו"ג בב"ר קוזמיקון. 10) וכ"ה באמת באדר"נ פרק א' נוסחא ב' צד ד' בהוצא' החכם שעכטער.

לו קוזמין שלי וכו' וזה המאמר הובא בשם התנחו' בילק' איוב ר' תתקי"ט וג"ב קוזמין תכשיט ע"כ וכן נ"ב בילק' בהעלתך הנ"ל וז"ל תכשיטין בל"י קוזמיון ע"כ וע' הזקנים העתיקו עדי (שמות ל"ג, ה'; ישעיה מ"ט, י"ח; ירמיה ד', ל'; יחזק' ז', כ'), עדן (ש"ב א', כ"ד) תפארת (משלי כ', כ"ט; ישעיה ג', י"ח) ע"י κόσμος וכן העתיקו תקן (קהלת י"ב, ט') ע"י κόσμιον] —

קוֹזְמִיקוֹן (מל"י κοσμικόν מפורסם בעולם die Welt betreffend, weit verbreitet) בב"ר פ' כ"ה (פכ"ד) ירושלמי בפ' הרואה בהלכה על הרוחות (פ"ט די"ג ע"ד) אין לך קוזמיקון בהן אלא של אליהו פי' אין לך גדול ושר שברוחות השלש שהיו אחת בימי איוב דכתיב (איוב א', י"ט) והנה רוח גדולה באה מעבר המדבר ויגע בארבע פנות הבית ואחת בימי יונה דכתיב (יונה א' ד') וה' הטיל רוח גדולה אל הים וגדול שבכולם של אליהו דכתיב (מ"א י"ט, י"א) והנה ה' עובר ורוח גדולה וחזק מפרק הרים[1] ובויק"ר בראש (זאת תהיה) [צ"ל אדם כי יהיה] (ויק"ר רפט"ו)[2] פי' חזק — (א"ב פי' בל"י דבר של העולם כולו). *[אחי"ה כלומר הולך על מלא כל העולם ולפי הענין פי' רבינו חזק וכ"ה בהמיוחס לרש"י בב"ר הנ"ל וגי' המהרש"ם בירוש' הנ"ל גם כן קוזמיקון ובנו"ג קוסמיקון — אבל קוזמיקון בב"ר פי"ט צ"ל קוזמין או קוזמרין כגי' רבינו בע' קזם ע"ש] —

קוֹזְמָקְרָטוֹר[3] (מל"י κοσμοκράτωρ Weltbeherrscher) בב"ר פנ"ט[4] (לפנינו נ"ח) ורדף ד' מלכים קוזמקרטורין. בפסיקת' דכי תשא (פסיקת' דר"כ צד י"ד.) ג' מלכים קוזמקרטורין שולטין מסוף העולם ועד סופו. פי' בל"י קוזמו[ס] עולם קרטור: תופש. *[אחי"ה בנו"נ בפסיקתא קוזמוקלוטורין וכבר עמד על זה הרב ה' רש"ב בהערה ע"ט ע"ש יתר המקומות ובאסת"ר פ' מהר קח בט"ס קומון קלטור וצ"ל קומס קלטור עיי"ע קומים, ושם פ' בימים ההם: כל מלך שאינו קוזמוקרטור בעולם אינו יושב עליו, ושם פ' הוי משקה אני מעמיד לך ג' מלכים קוזמוקרטורין מסוף העולם ועד סופו וכ"ה בשהש"ר פ' כמעט ע"ש. ושם פ' שימני אעפ"י שמניתיך (קפוקלטור) [צריך לו' ספקולטור] קוזמוקרטור על בריותי וכו' בויק"ר פי"ח קוזמוקטור וצ"ל קוזמוקרטור ירוש' ברכות פ"ט ד"ג: ואפי' תימא קוזמקרטור שולט ביבשה וכו' וכ"ה בירו' ע"ז פ"ג דמ"ב: פסיקתא רבתי פ"ג עשה אותו קוזמוקרטור וכו' ושם פל"ג קומסקרטור צריך לומר קוזמקרטור שמ"ר ס"ה יום קוזמוקרטור ובתנחו' הישי וארא סי' ב' אי' בטעות קוזמוקטור וכ"ה בתנחו' הישן תזריע סי' י' והרבה פעמים כתובה המלה הזרה שלא כהלכה עיי' בהערת רש"ב בפסיקתא הנ"ל] —

☞ קוֹזְמַרְיָא (מל' יונית κοσμάριον kleiner Schmuck) ירו' דנדרים פ' אין בין המודר (רפ"ד דל"ח ע"ג) אילין קוזמריא דאית עליכון אסור מישאל לון, פי' בל"י תכשיטין קטנים. *[אחי"ה בנו"ג קוזמידיא ואולי גם זה נכון כי בל"י אמצעי κοσμίδιον פירושו כמו = κόσμιον אבל כפי גי' רבינו בע' קזם כ"ה קוזמרין ג"כ בב"ר פי"ט ובפדר"א פי"ג] —

* קוֹזְקְזְתָּא (נ"ל מל"ע قاقوزة, قاقزة בקבוק קטון kleines Gefäss) ירו' נדה ספ"ב ד"נ: באילין קוזקזתהון פי' כלי לשתות ומל"ע הנ"ל וכ"ה בל"ס קזקא.

קחח (= קחחא אולי מל"ע قاخ שחור כלילה tiefschwarz) שרוקים ולבנים (זכריה א', ח') תרג' קחחין וחיורין — (א"ב בנוסחאות גרסינן קוחין) *[אחי"ה בנו"ג קווחין וכ"ה ברש"י ובדפ"ע קחהין אבל בדפ"ר ובכ"י ק"ט וה"ב וב"ר קחחין ואולי הוא מל"ע פי' שחור כלילה ובאמת תחת קחחין אי' בתרג' זכריה ו', ב' שחורים] —

* קְוָוטָא (מל"ע قوط בקבוץ اقواط עדר צאן Schafherde) תרג' לעדרים (משלי כ"ז, כ"ג) על קווטייך כ"ה בכ"י תרג' ובנו"נ קווטין וגי' הערוך עיי"ע קווק.

* קוֹטִית (שם מדה אולי עפ"י قوطه כפיפה Korb) ספרא קדשי' ר' פרק ח' משורה (ויקרא י"ט, ל"ה) זו קוטית קטנה ועוד עיי"ע זר ה'.

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובשאר כ"י ודפ"ע נקטע ואי' רק אין לך קוזמיקון בהן אלא של אליהו שנאמר והנה ה' וכו' ואם כן נשמט מן של אליהו עד של אליהו. [2]) לפנינו לי' המלה הנ"ל רק הענין בשלשה מקומות יצתה רוח וכו' ע"ש ובלי ספק בספרי רבינו היה כתוב ועוד אי' הענין עם המלה בקהל"ר פ' הולך אל דרום. [3]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ו"ו ה"ב וב"ר ובדפ"ע קוזמקרטור. [4]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ע נ"ח.

קט (= קָטַט מל"מ (בהתפעל) ענינו ריב ומצה (zanken, necken ברי"ג דפ' איזהו נשך (ב"מ ס"א רע"ב) לא (תגנב) [צ"ל תגנובו] (ויקי' י"ט, י"א[1]) על מנת למקט פי' להכעיסו ולהקניטו ואחר כך יחזיר לו. בנדרים בס"ג דפ' נערה המאורסה (ע"ח:) א"ר יוחנן השתוק ע"מ למקט[2]) מפר אפי' מכאן עד עשרה ימים[3]) — (א"ב ל"מ זה ארבעים שנה אקוט בדור (תהלי' צ"ה, י') תרג' נצו גם נעו (איכה ד', ט"ו) אתקוטטו אף אתטלטלו) *[אחי"ה וכ"ה בתר"י א' וינצו (ויקי' כ"ד, י') ואתקוטטו כחדא והוא ל"ט בהתפעל (תהלי' קל"ט, ל"א). ובפֵּעל נדה ס"ז סע"ב דאיקוט. בפעל ערכי' י"ג: הני מקטטי והני לא מקטטי. והשם קְטָטָה שבת ק"ל. יבמות פט"ו מ"א ושם קט"ז. והלאה ירו' יבמו' פט"ו די"ד ע"ד ירו' כתובות רפ"ו ד"ל ע"ג ירו' ב"מ ספ"א ד"ח. פסיקת' רבתי פל"ח ב"ר פ"ח קהל"ר פ' יש אחד] —

קט (= קטא בל"ע قثاء בל"ס קטותא בקבוץ קטייא בל"מ קשואה (Gurke תר"י (א') את הקשאים ואת האבטיחים (במד' י"א, ד') ית קטיא וית מלפופניא ובלי' משנה אבטיח ומלפפון שני מינים שונים.

קט (= קיטא נ"ל מל"ע قات עני עיי"ע גרב ג' (Armer בירו' סוף מס' תענית (פ"ד דס"ד.) טור שמעון הוה מפיק שלש מאות גרבין דמרקוע[4]) לקטיא בכל ערובא דשבא פי' בעל הערוך בע' גרב (ג') לעניים והביא מאמר דמגילת איכה יעיב פ' בלע ה' והוא משונה קצת בנוסחאות[5]).

* קְטָא, קיטא עיי"ע קְטָה. ומזה לישאנא קיטא בתשו' הגאונים הוצ' הרכבי צד 50 סי' פ' לשון קצור וקטוע ועתה בחתימת הספר של תש' ראיתי שהמו"ל הרגיש בזה בהערותיו צד 354 ורומז ג"כ על אגרת רש"ג האי קייט לישניה, ולישנא קייטא, מילתא דקייט, אורחא קייטא.

קָטַב (מל"מ מפעל קטב בל"ע قطب כמו בל"מ קצב, קטף והשם קֶטֶב תואר לרוח רע בל"ע قطب) בפ' ערבי פסחים בגמ' לא יפחתו לו (קי"א:) תרי קטבי הוו חד מקמי טיהרא וחד בתר טיהרא וכו' פי' רוחות הן — (א"ב ל"מ (דברי' ל"ב, כ"ד תהלים צ"א, ו') קטב מרירי ונקראים כן שהן קוטבים וחוטבים האדם לשון (הושע י"ג, י"ד) קטבך שאול). *[אחי"ה וכנ"ה באיכ"ר פ' ומרב: ביומי דעקא משבעה עשר בתמוז עד תשעה באב שבהם קטב מרירי מצוי, במדב"ר פי"ב קטב מרירי עשוי קליפין קליפין שערות שערות עינים עינים, ושם: עין אחת קבועה לו בלבו וכל מי שרואה אותה אין לו חיים מעולם בין אדם בין בהמה וכו'] —

קָטַב (עיי"ע הקדם הפעל פי' כמו בל"מ חטב (hacken, hauen לחטוב עצים (דברים י"ט, ה') תר"י למקטב קיסין. *[אחי"ה בנו"ג בתר"י א' וב' למקטע] —

קטב (בל"ע قطب (Walze בפ"ח בשביעי' (מ"ו) אין עושין זתים בבד ובקוטבי[6]) פי' משימין עץ גדול הכבד על הזתים שבבית הבד ונקרא קטב ובראשו תלוי אבן גדול פ"א קפיפות שעוצרין בהן הזתים. *[אחי"ה ובפי"מ לרמב"ם קוטב: גת קטון לזיתים ובספרא בהר פ"א פ"א בבד ובקוטבי ופי' הראב"ד קוטבי הוא הוא האבן הגדולה שממעכת את הקורה. וכנ"ה בירוש' שביעי' פ"ח דל"ח: אין עושין זיתים בבד ובקוטבי ורבותינו התירו לעשות בקוטבי[7]), — ובתוספת' שביעי' בט"ס עיי"ע קתבי וקתכו] —

קטבא (מל"י κατάβα רֵד (steige hinab ילמדנו פ' צו אהי קטבך שאול (הושע י"ג, י"ד) לשון אלניסטי קטבך קטבאה שאול פי' בל"י שהוא אלניסטי[8]) קטבא רד למטה. *[אחי"ה ובנדפס בתנחו' שהוסיף המדפים ממנטובה הגי' לשון אלנסטי קטבך קא טאבא שאול וצ"ל במלה אחת כגי' ופי' ר"ב ובתנחומא הישן (צד ח' בהוצאת רש"ב) לי' מלה זרה אלא לשון אלנסטי כיון שעשו יורד לשאול נשתייר יעקב לעצמו ע"כ] —

קטבל (= קַטְבּוּלְיָא, קַטְבַּלְיָא מל"י καταβολή (Unterlage, Polster בפ"ג בשקלים (מ"ד)

---

[1]) עיי"ע לא (ח"ה, ב' בהערה 6 וכ"ה בירו' סנהדי' ר"פ י"א ד"ל. וצ"ל תגנובו ועתה מצאתי בד"ס ב"מ צד פ"ח. כי בכל כ"י אי' באמת לא תגנובו וכ"ה בספרא קדושי' ר' פרשי ב' ובילק' קדושי' ר' תר"ה) [2]) בנו"ג למיקט. [3]) כ"ה בדפו"ו ובשדפ"ע וכ"י ערוך לי'. [4]) בנו"ג דמרקוען. [5]) עיי"ע גרב ג' ומ"ש. [6]) כ"ה בכ"י ערוך ובכ"י הש"ס ובנו"ג ובדפ"ע בקוטב. [7]) ובלי' עברי החדשה קוטב בל"ע قطب בל"ס קטיבא Erdpol ויש קוטב צפוני וקוטב דרומי. ויש עוד קוטב העגולה הוא הנקודה אשר על שטח העגולה אשר יהיו כל הקוים היוצאים ממנה אל מקיף זאת העגולה שוים עיי' ספר גדרים ושם נתבאר מהו קטבי הגלגל וקטבי העולם. [8]) ἑλληνιστί עיי"ע אלנסתין.

תרם את הראשון[1]) וחיפה בקטבליות[2]). בסנדל פכ"ו בכלי׳ (מ"ה) עור סקורטיא ועור קטבליא[3]), ביש מביאין פ"ח באהלות (מ"ג) סקורטיא וקטבליא. כפ׳ השוכר את הפועלים בגמ׳ ואלו אוכלין (ב"מ צ׳: פ״רם[4]) קטבליא על גבי דישה[5]) פי׳ „עור שמכסין בו בני אדם מלמעלה בל׳ יון שמו אנבולי ושהוא מוצע[6]) למטה קורין אותו קטבולי ובטיית שמו נטע ובלעז נטה ושוכבין עליו". *[אחי"ה הועתק מפי׳ רה"ג בסד"ט צד 12 ושם בט"ד בטיית גטע וצ"ל כבערוך נטע והוא ל"ע نطع ולאי"ט natta = Binsenmatte, Stroh. וכ"ה בכלי׳ פט"ז מ"ד (אשר עליו מוסיף פי׳ רה"ג הנ"ל) קטבוליא משיחסום ויקנב. ירוש׳ שבת פ"ו ד"ה. תוספת׳ שבת ספ"ג (ד׳) וירו׳ סנהד׳ פ"י דכ"ח. ומתעגל ע"ג קטיבליא הדשה. והקבוץ עיי׳ לעיל ציון משקלים ובירוש׳ שקלים פ"ג דמ"ז ע"ג שמטט את הקטבלייא — ובכ"י ש"ס פ׳ בב"מ הנ"ל קרטבליא והוא הוא עיי"ע קרטבל] —

☞ קְטַבְלִיטוֹן (מל"י καταβλητόν פרעון חוב Schuldzahlung) מד׳ במד"ר פ׳ פקוד כל זכר (פ"ד) נמצא אותו שולחני חייב קטבליטון פי׳ בל"י תשלום ופרעון.

קְטִיגוֹר (מל"י κατήγορος Ankläger; קְטִיגוֹרְיָא κατηγορία Anklage, Beschuldigung,) כפ׳ בן זומ׳ (אבות פ"ד מי"א) העובר עבירה אחת קונה לו קטיגור אחד. בר"ג דפ׳ ראוהו (ר"ה כ"ו.) אין קטיגור נעשה סניגור פי׳ „מלשין רכיל"[7]). בס"ג דכתובות (קי"ב:) דור שבן דוד בא בו קטיגוריא בתלמידי חכמים — (א"ב פי׳ בל"י מליץ רע מלמד חובה ופי׳ קטיגוריא רכילות וחובה). *[אחי"ה וז"ל בעל המחבר ערך מלין כ"י בקובץ כתב יד דאלבערשטאם: קטיגור, קטיגוריא פי בערוך מלשין רכיל והמלה יוני׳ מורכבת מן קטא שפירשו נגד ואגוריוו שהוא לשון אמירה ודבור כמו שביארתי במלת סניגור ונעשה משתי אלפא קטא ואגריוו אם אחת של איט"ה בהרכבה נעשה הפועל המורכב קטיגוריא והוא ענין הלשנה ואמירה נגד הבעל דין ויגד האיש אשר הלשין עליו ושם דבר ממנו קטיגוריא ושם התואר קטיגורוס וחז"ל העתיקו קטיגור והוא המלשין לאדם והמדבר כנגד ואולם לא יאמר על המדבר כנגד אדם אחר בעסקי ממון שבין אדם לחבירו מעסק משא ומתן אבל יעסק לבד על המדבר כנגד בדיני קנסות לבד אם עונשין ממון או עונש נפשות ומזה יקרא המלשין קטיגור עכ"ל. וע׳ הזקני׳ העתיקו ראשון בריב (משלי י"ח, י"ז) κατήγορος, להתגולל עלינו (בראשי׳ מ"ג, י"ח) העתיק סומכוס ע"י κατηγορία וכנ"ה קטיגור במקומות שציינתי בע׳ סניגור. והקבוץ פסיקת׳ רבתי פט"ז ויעברו סניגורים וכו׳, ירו׳ ר"ה פ"א דנ"ז: יעמדו קטיגורין . . יעברו קטיגורין, מדרי׳ תהלי׳ מזמור ח׳ בכל שעה קטיגטין ביני ובין ישראל אולי צ"ל קטיגורין ועוד עיי"ע קטרג. תרג׳ איוב ל"ג, כ"ג קטיגורייא. והשם המופשט קטיגוריא (הפכו סניגוריא) שמ"ר ס"פ ט"ו מלמד קטיגוריא. איכ"ר פ׳ ממרום קפצה קטיגוריא לפני כסא הכבוד. ועיי׳ ג"כ קהל"ר פ׳ מה יתרון פסיקת׳ רבת פ"פ ואלו אומרים קטיגורים צ"ל קטיגוריא וכצ"ל כב"ר ר"פ ל"א הגיע קטיגוריא שלהן לפני ובנו"ג קטיגורים][8])

קַטְדִיקִי[9]) (בל"י καταδίκη עונש Bestrafung, Verdammung) בויק"ר פ׳ זאת תהיה בסמוך פ׳ ראשו[10]) (ספי"ח) בשר ודם גובה קטדיקי והקב"ה גובה קטדיקי[11]) פי׳ בל"י עונש קטדיקי. בילמדנו ויצא בן אשה ישראלית (בתנחו׳ אמור ל"י) ובאל תצר את מואב (בתנחומ׳ דברי׳ ל"י) ה׳ שמשכו להן ערלה כמפורש בע׳ מל (ו׳) ולכולם נתתי קטדיקי על מצרים נתתי קטדיקי ויקם מלך חדש (שמות א׳, ח׳) שחידש עליהם שיעבוד וליהויקים נתתי קטדיקי והגליתי אותו לבבל (ירמי׳ כ"ז, א׳) ועל אדום נתתי קטדיקי כי אני חשפתי את עשו (שם מ"ט, י׳) ולבני עמון נתתי קטדיקי לא יבא עמוני (דברי׳ כ"ג ד׳). (בסוטה ובילמדנו) [צ"ל בילמדנו פ׳ סוטה][12]) (תנחו׳ נשא סי׳ ה׳) ואח"כ יצא קטדיקי על אותה מדינה. *[אחי"ה בנו"ג שהיה קטאריקוס על אותה מדינה ובילק׳ ירמי׳ ר׳ רמז ש"ה בשם התנחו׳ ואח"כ יצא קאטרקי על אותה מדינה ובשניהם צ"ל קטאדיקי ובבמד"ר רפ"ט הגי׳ קטאדיקוס וזה הציון הביא

---

[1]) בנו"ג הראשונה. [2]) וכ"ה בירו׳ שקלים אבל בבלי גרס קטבלאות. [3]) בנו"ג קטבולין. [4]) בנו"ג עוד לה ולי׳ בכ"י ש"ס. [5]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובנו"ג רישיה. [6]) לי׳ בפי׳ רה"ג. [7]) הועתק מפי׳ ר"ח ושם מלשון וכדאי׳ ג"כ בכ"י ק"ט ודפ"ע הוץ מדפ"ר ושם לנכון מלשין [8]) ובתשו׳ הגאוני׳ הוצ׳ הרכבי סי׳ רס"ט (צד 137) הגי׳ בכתובו׳ נעשה קרנטיגיא, קרטיגיא? [9]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע קטדיק [10]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר. [11]) בנו"ג בט"ס קטירקי. [12]) וכ"ה נכון בע׳ ארך (ח"א, רפ"ו).

ר״ב בערך אח״כ בע׳ מיוחד וחשב שהוא מאמר אחר ממה שהביא הערוך ובתנחומ׳ הישן פ׳ נשא (בהוצ׳ רש״ב צד ט״ו) הגי׳ יצא קאטריקון וצ״ל קאטדיקון והובא פירוש מגליון פנימה ״פי׳ עונש בלשון יון״. וכג״ה בקהל״ר פ׳ יש רעה: כל סמא דמילתא הוא קטאדיקי דידיה כשבאה עליו קטאדיקי דמלכות יתן לה מה דיתן. פסיקת׳ רבתי פ״י מהו קטדיקי שלו כסף ישקל וגו׳ ובנו״ג קטריקי [1]. שמ״ר פ״ל נתן קטדיקי לקרטים (κριτής פי׳ שופט) ושם נתן קטאדיקי לאברהם בנו״ג קטריקי. וכ״ה כרב״ר פ״ג לתת עליד קטריקי צ״ל קטדיקי] —

☞ קְטָדִיקוֹס (מע׳ הקודם לזה) מד׳ במד״ר פ׳ איש איש כי תשטה אשתו (רפ״ט) משל לארכיטקטון [2] קטדיקוס על אותה מדינה פי׳ גובה עונש ומס. *[אחי״ה ר״ב חשב שהוא ענין אחר ממה שהובא בע׳ הקודם לזה ולא היא כי הוא הוא המאמר מילמ׳ פ׳ סוט׳ הנ״ל בע׳ הקודם, ועיי׳ מ״ש רש״ב בתנחו׳ הישן פ׳ נשא סי׳ ח׳ אות נ״ה] —

קטה (= קִיטָה אולי מל״פ چتر וילון (Vorhang בכל הבגדים פי״א בנגעי׳ (מ״ז) קטה [3] שיש בה פספסין, בילמדנו בריש בהעלתך (בתנחו׳ לי״) קיטאות של בוץ קיטיות של פורפירן. בספר וידבר בפנים אחרים של וישלחו [4] (בתנחו׳ שלח לי״) לענין ציצית פרט (לפרפוסין) [צ״ל לפרסין] [5] ולקיטיות. בפסיקת׳ דשור או כשב (פסיקת׳ דר״כ צד ע״ד.) ובויק״ר אמור אל הכהנים פ׳ צדקתך (פכ״ז) ר׳ יהושע בן לוי סלק לרומי חזא עמודיא דשישא מכסן בטפיטיא מן הצנה כדי שלא יקרשו ומן השרב כדי שלא יבקעו. ס״א עמודין של שיש מכורכין בקיטיות בשרב שלא יפקעו [6] ס״א מכורכין במחצלות. פי׳ היינו וילון. וי״מ קיטא לינא [7]. *[אחי״ה בע׳ טפיט (ח״ד ס״ג) נסמן ויק״ר פל״ד (ל״ג) מיכסיין בטפיטין ובהערה 4 הבאתי שאר המקומות בזו הגי׳. וכגי׳ פסיקת׳ הנ״ל מכורכין בקיטיות מוכח ג״כ מתנחו׳ אמור סי׳ ו׳ מכורכים בקניות ואין ספק שצ״ל בקטיות עיי׳ תנחו׳ הישן בהוצ׳ רש״ב לפ׳ נח (י״ז הערה ע״א) ולפ׳ אמור (סי׳ ח׳ הערה פ׳) ובפסיק׳ דר״כ הנ״ל הערה כ״א ונ״ל שהוא ל״פ פי׳ וילון וגי׳ רה״ג בסדר״ט (צד 27) קיטו ראיה לזה הפי׳. וז״ל קיטו פי׳ כגון וילון סתר (ستر) בטיית כדאמרינן לענין סכה עשה בה קיטיות עכ״ל וכיון לירו׳ סוכ׳ פ״א דנ״ב: תולה בו קיטיות כשרה. וכן בירו׳ עירו׳ ספ״ח דכ״ה: ותלו לו קטיות. ובבבלי עירו׳ פ״ו: פרסו סדין על העמודים. וזה קצת ראיה לי״מ בערוך — פסיק׳ רבתי פל״א קטה ט״ס עיי״ע כו ומ״ש בח״ד, ר״ה.] —

* קָטָה (מל״ע قط ונרדף עם קטע = قطع ab- (hacken ירו׳ כתובו׳ רפ״ד דכ״ח: קְטָה את ידה שיכר את רגלה. פסיקת׳ רבתי פכ״א ההוא תלמידא קטא מן טורא דסיני בירו׳ סנהד׳ רפ״ד דכ״ב. אי׳ קטוע. וחושאל לחתיכת דבר כדי שיאכלו (abbeissen) ירו׳ תרומ׳ פ״ח דמ״ה ע״ד אין קטא קטא שיחור וכו׳ וכצ״ל בירו׳ ע״ז פ״ב דמ״א. ושם קטה שידו וצ״ל שיחור. ובבנין פלפל קטקט ירו׳ שבת פי״ב די״ג ע״ג ורע״ד וירו׳ פסחי׳ פ״ו דל״ג: השובט על האריג והמקטקט ובשבת בבבלי ע״ה: המדקדק:

קטו (או מע׳ הקודם מל״ע הנ״ל חתיכת עץ וכדומה או מל׳ צענד gadha מטה עץ או ברזל (Keule במגילת איכ׳ גלתה יהודה חד פרי בתר חבריה ובידיה חד קטו בעי מימחיניה בה חמא מזיקא פרי בתריה ובידיה חד קטו דפרזלא פי׳ מטה של עץ ומטה של ברזל — (א״ב בנוסחאות כתוב קטיתא). *[אחי״ה ובבמד״ר פי״ב הד קטו . . קטותא דפרזלא. והוא הוא קייטא דתוספת׳ סנה׳ רפ״ה דור לי בחיי ראשך בקייטא ובמקטייא דנקיטי ובירו׳ סנהד׳ רפ״ג דכ״א. אי׳ קיטה במקטיה] —

קְטִיזְמָא (מל״י κτίσμα בריאה ופעולה das Erbaute, Werk, Geschaffene) בריש ב״ר (פ״א) וענותך תרבני (תהלי׳ י״ח, ל״ו) בשר ודם מזכיר שמו ואח״כ קטיזמא שלו פלן אגוסטלא פלן פרוטאטא. ס״א ואח״כ מזכיר שבחו — (א״ב פי׳ בל״י בנין ופעל). *[אחי״ה בב״ר אי׳ ר׳ יודן בשם עקילוס אמר . . בתחלה מזכיר שמו ולבסוף קטיזמה שלו . . שמעון ב״ע אומר וענותך תרבני ב״ו מזכיר שמו ואח״כ שבחו פלן אגוסטולי וכו׳ אבל בילק׳ שמואל ר׳ קס״ב וענותך תרבני אמר בן עזאי מלך בו״ד (כשהוא) מזכיר את שמו ואח״כ

---

[1]) אבל בפסיקת׳ רבתי פי״ד ר׳ יצחק קטריקי צ״ל קרטגיני עיי׳ פסיקת׳ דר״כ צד ל״ט ובהערה קס״ח ומ״ש רש״ב. [2]) עיי״ע ארך. [3]) בנו״ג קייטא אבל בפי׳ רה״ג קיטו. [4]) עיי״ע ספר. [5]) וכ״ה נכון בכ״י ה״ב ובדפ״ר וכצ״ל בכ״י ק״ט ושם לפיסין. [6]) כ״ה בפסיקת׳ דר״כ וכ״ה בתנחומ׳ עיי׳ בפנים ומ״ש. [7]) lina ובדפ״א ליצא.

הוא מזכיר קטיזמא שלו וכו' והוא כגי' רבינו בעל הערוך וס"א של ערוך (שהביא ג"כ בע' אגוסטלא) לי' בילק' ואי' בב"ר: מזכיר שמו ואח"כ שבחו אבל המעתיקים שבשו לכתבו בדברי ר' יודן עיי' חידושי הרד"ל, ועיי' ג"כ מ"ש הח' רש"ב בתנחו' הישן בראשי' (צד ב':) הערה ל"ב ושם הגי' קטומה וצ"ל קטיזמה, ועוד שם במאמר ר' שמעון בן יוחי (צד ג'.) משמזכיר הטיומא צ"ל קטיזמא, ובשו"ט מזמור י"ח בט"ס קטיגמא. ולס"א יש ראיה מירוש' ב"ק פ"ה ד"ה רע"א תני האומ' לחבירו שפחה וולדנית אני מוכר לך בניה משביחין אותה רשב"ג אומ' קוטיזמי היא זו פי' המפרש וכי שבח היא זו] —

* קָטַט, קְטָטָה עיי"ע קט.

קָטַל (מל"מ פי' הרג וכ"ה בל"ס וע' قتل אבל قطل פי' חתך abschneiden) בפ' כלל גדול בגמ' אבות מלאכות (שבת ע"ג:) האי מאן דקטל אספסתא חייב שתים. בס"ג דיבמות (קכ"א: ועיי' ג"כ סנה' ע"ד:) ההוא גוי דאמר ליה לבר ישראל קטלי אספסתא ושדי לה לחיוותא בשבתא וכו'. בר"ג דפ' אחד דיני ממונות (סנהד' ל"ג.) אטו אנן קטלי קני באגמא [1] אנן כלו' „חוטבי עצים אנו." *[אחי"ה וכפי' ר"ח בסנה' (בש"ס ווילנ') וכנ"ה בשבת צ"ה. רבך קטיל קני באגמא הוה. ב"ר פל"ג ובשהש"ר פ' הנך יפה מבואר טרף (בראשי' ח', י"א) קטיל והוא כל"ע قطل ובענין הריגה קטל כל"מ ופעיל קטיל, קטילא דניאל ה', י"ט, ל' שהש"ר פ' כמעט אריא קטילא קטלת עיי"ע טחן, סנה' ע"ד, לקטולך ולא תקטול, ריש רות רב' קטלתון לא קטלנן . . לא קטלת מאן קטל עמך. פ ע ל ירו' תעני' פ"ד דס"ט, מקטלין לון, וכן כל ל' הריגה וחלל ויש לשון הכאה מתורגם קטל עיי' המתורגמן, התואר קָטוֹל, קָטוֹלָא וכל"ס עיי' תרג' במד' ל"ה, ט"ז והלאה; לישעי' י"ד, י"ב, בן הרוצחן (הרצחן) סוט' פ"ט (מ"ח) מבואר בירו' סוט' פ"ט דכ"ד, בריה קטולה, ממיתים (איוב ל"ג, כ"ב) תרג' כ"י קָטוֹלַיָּא [2], והשם קְטָלָא (בל"ס קְטָלָא בל"מ קֶטֶל) עיי' סנהד' י"א, ע"ג: ע"ח: ע"ט: והשם המופשט קִיטוּל תרג' ישעי' כ"ב, ה'; ל', כ"ה] —

קטל (= קַטְלָא, קַטְלָה מל"ר catella שרשרת Kette) בפ' במה אשה (שבת נ"ז.) [3] לא בקטלא ולא בנזמים. בריש סוט' (ז' סע"א) היו עליה כלי זהב קטלאות [4] נזמים וטבעות. בכלי מתכות פי"א בכלי' (מ"ח) כל תכשיטי האשה טמאין עיר של זהב וקטלאות [5] ונזמים וטבעות שירי קטלא [6] מלא צואר קטנה. חח ונזם (שמות ל"ה, כ"ב) תרג' ירו' (א') קטלין וקדישין [7], בתר"י (א') ונקרב את קרבן ה' (במד' ל"א, נ') קטלין מן אדרעיהון [8]. בפ"ה במעיל. (מ"א ד"ח.) קטלא בצוארה טבעת [9] בידה פי' תכשיט שעושין בצואר האשה והוא רחב שחונקת עצמה ודוחקת בבשר צוארה ואין לה צער ונראה כבעלת בשר [10] ובל' חכמים בארץ ישראל פתיכאתא [11] ובלעז מורינ"א [12]. וי"מ מלשון (איוב י"ג, ט"ו) הן יקטלני — (א"ב פי' בל"ר שרשרת זהב). *[אחי"ה וכ"ה באמת. וכנ"ה בתוספ' כלי' ב"מ ספ"א קטלא שחליות שלה של אילמוג והקבוץ קטלָיות עיי' גי' רבינו בערך הנוכחי וכ"ה בתנחו' הישן ויצא סי' ג' בכלי' פי"ב מ"ח ובע"ז פ"א מ"ח תוספת' מקואות פ"ו (עיי"ע גשש), במד"ר פ"ט קטלאות, ב"ר פצ"ח קטלין] —

קַטְלִיזָא (מל"י κατάλυσις Markt, Bazar, eig. Herberge, Platz für die Zugthiere) בס"ג דפ' אין מעמידין (ע"ז מ':) הנמכר לפני חנווני בקטליזא אסורין פי' שוק כמו אטליסא. *[אחי"ה עיי"ע אטליז, עטליז, בנו"ג בע"ז בקטלוזא, תוספת' פ"ד (ה') אם היה נמכר בקטליזון בשוק הרי זה אסור, תוספת' ב"ב פ"ה והמוכר בקטלזון בשוק אולי בשוק הוא פי' הגליון שבא פנימה, תוספת' ב"מ פ"ו חייב להעמיד לו כדרך שמעמיד בקטלזון כ"ה בכ"י אירפ' ובנו"ג בקוטלזין — תנחו' הישן בלק סי' ט"ו (בהוצ' רש"ב צד ע:) ויבאו קרית חוצות (במד' כ"ב, ל"ט) שעשה שווקים של מקח וממכר ועשה אטלס] —

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט ובש"ס אבל בדפ"ע אגמא. [2]) בלשנא דהראשונים התואר נקבה קטלנית נאמ' על האשה שמתו בי או ג' בעליה ועיי' נדה ס"ד. [3]) ועיי' תנחומי הישן בשלח הוצי' רש"ב צד פ"ה: [4]) בנו"ג קטליאות. [5]) בנו"ג וקטליות. [6]) בנו"ג קטלה. [7]) בנו"ג שירין ושיווין. [8]) בנו"ג קטלין מן צווריהון שיריא מן אדרעהון. [9]) בנו"ג טבעות. [10]) והוא עפ"י שבת דף נ"ז רע"ב ועיי"ע חנק. [11]) יש להשלימו מפי' רה"ג לכלי' פי"א (בסד"ט צד 8) וז"ל קטלה פי' פתיכתה בל' חכמים בא"י תולין אותן בצואריהן ומכנקא בטיית ע"כ והוא בל"ע ܡܚܢܩܐ רביד הצואר וכן פי' הרמב"ם רביד. [12]) אולי צ"ל מונילא בלאי"ט Halsband, monile ובכ"י ק"ט מרנא ובעה"ק מורינא הלסככ"דא בל"א Halsband.

* קיטליזקי (כמו מל"י κοτυλίσκη כלי חלול (hohles Gefäss תוספת' כליי ב"מ רפ"ח הדפין של קיטליזקי.. הגשישין של קיטליזקי ובכ"י אירפ' קיטליאקי.

קַטְלֶפְטָא (מל"י κατὰλεπτόν מעט מעט einzeln, (geringe Zahl במגילת איכ' העיר רבתי: אשכח חד חייט יתיב על פילי אמר ליה [לית] את מזבן קטלפטא[1]) א"ל לא אלא כולה כחדא פי' מעט — (א"ב פי' בל"י בחלקים קטנים ומעט מעט ובנוסחאו' כתי' לוקטא לוקטא). *[אחי"ה עיי"ע (בח"ה, נ"ז.) וכונת ר"ב על ל"י הנ"ל וכ"ה בעיר דוד לר"ד דילארא. ולדעת ה' לעווי καταληπτόν פי' מה שיש לאחוז והיינו ביחידות] —

* קטליקוס. קטליקין עיי' קתליכוס.

קטלת (= קָטְלִית, קָטְלֵי מל"י κοτύλη Hüft-becken) בפ"ק באהילות (מ"ח) שלשה בקטלת פי' למעלה מן הירך — (א"ב פי' קוטלא בל"י אטמא של ירך אשר בו נתקע הבוקא וחבור אלו עצמות). *[אחי"ה וז"ל רה"ג (בסד"ט 22) בקטלת א"ד בקטלי וטועין בכך מרבע מקום אלמושט בוכאניו ואסיתא וצ"ל מקום الموسط בוכאני ואסיתא כלומ' מקום העומד בין בוכנא ואסיתא. ובפי"ט להרמב"ם קטלית הוא כף הירך] —

קָטַם (מל"ע قطم בל"ם קְטַם פי' טרף abrupfen, abpflücken) בפ"ב בשביעי' (מ"ד) וכורכין אותן וקוטמין אותן פי' בע' זכל[2]). בפ' לולב הגזול (סוכה ל"ב: ל"ד:) נקטם ראשו אפי' שנים קטימין. בפ' המביא כדי יין בגמ' ר"א (ביצ' ל"ג:) קוטמו ומריח בו. טרף בפיה (בראשי' ח' י"א) תר"י (א') קטים בפומה[3]) ענין שבירה. *[אחי"ה וכנ"ה בשבת ע"ד: התולש את חכנף והקוטמו, ירו' שבת פ"ז ד"י: המורטה והקוטמה, סוכ' ל"ד: אפי' שלשתן קטומים ועיי' ויק"ר פ"ל. וירו' סוכ' רפ"ג דנ"ג ע"ג וע"ד. נפעל נקטם סוכ' הנ"ל וכ"ט:] —

קָטַם (פי' זרק אפר ע"ג גחלים (Kohlen) mit Asche bestreuen מהשם קיטמא בל"ם קְטֵם, קִטְמָא אפר ובל"ע قتمة, قتام, قتمة עפר) בפ' אלו טרפו' בגמ' נפלה (חולי' נ"א:) קיטמא נהילא חיישינן פי' אפר מנופה בנפה. פיח הכבשן (שמות ט', ח') תר"י (א') קטם דאתון[4]). בב"ר פצ"א (ספ"צ) ויקבץ את כל אוכל: עירב[5]) בהם עפר וקטמיות[6]) דברים שמעמידין את הפירות. ברודים אמוצים (זכרי' ו', ג') תרג' פצחין קטמין. *[אחי"ה בנו"ג סוסוון פציחין קטמנין וגי' קטימין לנכון בכ"י ק"ט (ובדפ"ע קטמין). כלומ' יש להם מראה אפר aschfarbig, וכן הפעל בשבת ל"ו: ל"ז: גרוף ואינו קטום, תוספת שבת ספ"ב (ג') גרופה וקטומה, שבת שם: קטמה והובערו, ירו' שבת ספ"א ד"ד: כירה קטומה .. כירה שאינה קטומה, שם רפ"ג ד"ה ע"ג אחת גרופה וקטומה ואחת לא גרופה ולא קטומה, שם: הקוטם עד שיקטום כל צורכה. תמיד כ"ט: כיון דלא קטמי מגואי כה"ג בפי' רגמ"ה (בקבוץ כ"י אנגיילי דף רע"ז סע"ב) ובראב"ד ספרא ויק' פרש' ד' פרק ו' ובקרבן אהרן אבל בנו"ג דקטרי. והשם קטמא ברכו' כ"ח. ועיי"ע חצב ב' ושם: קיטמא וכ"ה ביו"ד בב"ר פמ"ט ובתרג' לרוב קטמא וקטם כל"ם עיי' הדוגמאות בעמת"ר ללעווי — קטומה בתנחו' הישן צ"ל קטיזמא עיי"ע — קוטמא מד' שו"ט מזמור י"ב צ"ל קופסא — קטמין ירו' שבת פ"ו ד"ח ע"ג ט"ס עיי"ע (הונים) [הונוס] ח"ג, קצ"ד] —

* קטימום ט"ס עיי"ע טימס ח"ד, מ"ד.

קָטָן (מל"מ שם תואר לקלות השנים או האיכות (klein, insbes. jung an Jahren בס"ג דפ' היה נוטל (סוט' כ"ב.) מאי קטן שלא כלו לו חדשיו זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה ומקשינן והא רבה אורי פחות מ מ'[7]) ופרקינן שני רבה דלית דכוותיה[8]) פי' רבה מבני עלי הכהן היה וחיה מ' שנה ומפורש ביבמו' (ק"ה.) ובר"ה (י"ח.) וישב ראש ישיבה כ"ב שנה נמצא שהורה מבן י"ח שנה ולמעלה ומשנינן בדורו לא היה כמותו. קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו (ברכו' מ"ח.) כבר פי' בע' פרח. בס"ג דפ' לולב הגזול (סוכ' מ"ב.) ובר"ג דערכין (ב':) קטן היודע לנענע חייב בלולב ויודע להתעטף חייב בציצית וכו'. בסוף (?) פ' האומ' התקבלי גט בגמ' דסמוך קטנה (גיטי' ס"ה.) אמר רב[9]) ג' מדות בקטן צרור וזורקו אגוז ונוטלו זוכה לעצמו ואין זוכה לאחרים וכנגדו בקטנה מתקדשת במיאון וכו'. ביבמות בס"ג דפ' נושאין על האנוסה (ק':) איזו היא קטנה מבת י"א שנה

---

[1]) בדפ"ר קטפלטא ובראש הע' קטלפטא ובכ"י ק"ט וה"ב קטלפסא. [2]) והוא כפי פי' השני מן נקטם ראשו, אבל כפי פי' הראשון כיון רבינו על ע' הבא אח"ז וקשה להלמו. [3]) בנו"ג לקיט תביר וכחית. [4]) בנו"ג קטם דקיק מן אתונא. [5]) בנו"ג נתן. [6]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע קוטמיות [7]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ודפ"ר (וכן מוכח מש"ס סוט' כ"ב רע"ב) ובדפ"ע בט"ס מכ'. [8]) בנו"ג בשוין ועיי' פירש"י ותוספו' ומ"ש בעל הפשב"ע. [9]) בנו"ג רבא.

ויום אחד עד בת י"ב שנה ויום אחד. קטנות נערות ובוגרות כבר פי' בע' בגר. בפ' כל הגט המביא גט ממדינת הים (גיטי' כ"ט:) אמר בר רב אשי הא דאבא קטינותא היא [1]) פי' זו שאמר מדעת קטנה פ"א בימי קטנותו אמרה [2]) מקוטנא לאולמא (שבת קל"ד.) כבר פי' בע' אלם. *[אחי"ה והוא בל"מ כמו קוֹטֶן (קֹטֶן בל"מ) ומובנו חלק דק וצר קליש וכן ירו' סוט' פ"ז דכ"א ע"ד עוביה . . קוטנה. והשם המופשט קטנות הפכו זקנות איכ"ר פתיחת' ד"ה משא גיא. ועוד בהשאילה ענין מך ערך באמונה סוט' מ"ח סע"ב קטנות שהיתה בהם שלא האמינו בהקב"ה והתואר שם קטני אמונה, שם מ"ט: קטני חסידים, סנהד' ק"י: קטנים בני רשעים תוספת' סנהד' רפי"ג קטנים בני רשעי ארץ וכו'. ירו' שביעי' ספ"ד דנ"ה ע"ג קטני ישראל, קטני גוים וכ"ה בקהל"ר פ' וראית' ורות רב' פ' קטן וגדול. ובל"ס ־קְטִין, ־קְטִינָא עיי"ע קטן ו'. ועוד הוא תואר לנקבים קטנים הפכו פי טבעת ב"ק צ"ב. ובתש' הגאוני' בהוצא' ה' הרכבי סי' רמ"ח ופי' דאית בקטנות ובאגדות, ושם: המדרשות יפין הן ונאין מן האגדות ומן הקטנות ונראה שפי' מסכתות קטנות עיי' מ"ש הרכבי שם צד 354 וש"נ ק ט נ ו ת שהזכירן הרמב"ם בהקדמתו לפי' המשנה — והשם קטונתא, קיטונתא במקום התואר ירו' סוט' ספ"ט דכ"ד ע"ג ר' יוסי קטונתא . . ולמה נקרא קטונתא שהיה תמציתן של צדיקים ושל חסידים במשנ' שבמשניו' ר' יוסי קטנותא ובמשנ' דירו' יוסי בן קיטונתא, ירו' ב"ק פ"ג ד"ג ע"ד יוסי קטונתה, תוספת' סוט' פט"ו אבא יוסי בן קיטנית נ"א איש קטונתה שהוא קוטנה של חסידות. והפעל בהפעיל ירו' סוט' פ"ט דכ"ד: שהיה מקטין את עצמו. ב"ר פ"ו וס"פ ל"ז שהיה מקטין את עסקיו, התפעל תוספ' סוט' שם נתקטנה חסידות מישראל] —

קטן (= קוּטְנִין נ"ל מל"ע قطنيّة הקבוץ قطان, القطاني מין עדשים Bohnenart = Linsen) בסוף מעשרות (פ"ה מ"ח) ר' יוסי אומר אף [3]) הקוטנין פטורין מן המעשר (פ"א [4]) [פי'] ממיני קטניות הוא ושמו בל' ישמעאל סגיר אל אדנאב [5]) — (א"ב המפרשי' כתבו שהוא מין ממיני עדשים). *[אחי"ה וכן פי' הרמב"ם ונ"ל שהוא הקבוץ של מלה ערבי' הנ"ל ול"ע סגיר אלאדנאב הוא صغير الأذناب קטני הזנב ועיי"ע הבא אח"ז. ודע כי במשניו' הישנים ובפי' ר"מ ורע"ב הקוטנים ובדפ' פראג בט"ס הקוטנים ועוד הגי' לפנינו הקוטנין אבל במשנ' דירו' הקרטנים וצ"ל הקוטנים] —

קטן (= קוטנין, קוטין מענין הקודם) בתוספתא [6]) סוף מעשרות (ספ"ג) ר"מ אומר אף הקולקס אלו שעוקציהן קטנים והלקטיהן מרובין ר' יוסי אומר אף הקוטנין של מטה מהן והיינו קוטין והיינו קוטנין [7]) פי' של מטה דאמר ר' יוסי היינו דעוקציהן יותר קטנים מעוקצי הקולקס ולכך נקראין סגיר אלאדנאב [8]) ולא נקרא הקולקס קוטנין שפירושו קטני זנב אעפ"י שעוקציהם קטנים לפי שהקוטנין למטה מהן בזנב כלומ' יותר קטני זנב מהקולקס ולכך נקראין קוטנין זה מצאתי בערוך אחד. *[אחי"ה כבר במבוא בח"א צד XXI רמזתי על זה הערך להראות באצבע יתרה על גי' דפ"ר זו ובשאר דפ"ע וכ"י ערוך לי' וכבר חויתי שם דעתי שלפע"ד כיון רבינו בזה הערוך על ערוך של רצ"ג אשר כמה וכמה פעמים העתיק ממנו ולא ידעתי למה השמיטו מדפ' פ"ז והלאה הסיום הנ"ל זה מצאתי וכו' ובכ"י ה"ב לי' כל הערך הנוכחי כל עיקר ובכ"י ק"ט נכלל עם ערך הקודם כזה"ל קטן: בסוף מעשרות ר' יוסי אומר אף הקוטנין בתוספת' מעשרות ר"מ אומר אף הקולקס וכו' עד הסיום: פי' אחד ממיני קטנית הוא ושמו בל' ישמעאל (צגיד) [צ"ל סגיר] אלאדנאב ע"כ ולפי זו הגי' הכל ערך אחד וגם ישנו ל' ישמעאל סגיר אלאדנאב רק פעם אחת אבל בכ"ז נראה לי גי' הדפ"ר עיקר כי בע' קטן ב' הביא רבינו פי' על הקוטנין של מעשרות ואח"כ מצא ערוך אחד אשר בו מובא ומפורש אותה המלה (עם השנויים) מתוספת' מעשרו' והוסיף זה הערך] —

קִטְנִית (הקבוץ קִטְנִיּוֹת מע' הקודם Hülsenfrüchte, Erbsen, Bohnen) בפ"ק בביצה (יד:)

---

1) כ"ה נכון וכל"ס קטינותא פי' ימי קטנות Jugendzeit ובנו"ג דקטנותא. 2) וכ"ה בפירש"י ובהפשב"ע הביא לכונת הענין מאמר מב"ב קנ"ז: מהדורא קמא דרב אשי אמר לן וכו' מהדורא בתרא דרב אשי אמר לן וכו' עיי"ע הדר. 3) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ע חוץ מדפו"ו ושם בט"ס כף. 4) כ"ה בדפו"ו ובדפ"ר פי' אחד (או אחר) וצ"ל כבדפ' אמ' ועה"ק שנ"ב פי'. 5) כ"ה בכ"י ל"ד ובל"י אחרי' צגיד, צגיר אלארנאב וגם אלארנאב והנכון כבכ"י ל"ד ובדפו"ו בערך הבא אח"ז אבל בזה הערך צגיר אלאדנב. 6) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע לי'. 7) נ"ל שצ"ל ס"א הקוטין ועל זה בא פי' רבינו היינו קוטין והיינו קוטנין ובאמת בכ"י אירפ' הגי' אף (הקיטין) [צ"ל הקוטין] ובנו"ג הקנטין נ"ל שצ"ל הקטנין. 8) כ"ה נכון בכ"י ובדפו"ו ועיי"ע הקודם לזה.

משלחין יינות שמנים וסלתות וקטניות פי' הן זרעונין ובלעז לגומ"י[1]) ובל' ערבי קטנית. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ק"ט והוא הוא מלה ערבי' הנ"ל قطنية ובדפ"ר קטאניא והוא הקבוץ מל"ע הנ"ל ובדפ' אחרי' קטניא. ואם גם מין עדשים ומין לגומי נכללו בסוג מלה ערבית הנ"ל יפה עשה רבינו להפריד בין הדבקים בערכי' המיוחדים כי שונים הם בענינם אבל רמ"ל לא נחת לחילוקים וכלל שני ערכים קטן וע' קטנית הכל בע' אחד! וכנ"ה קטניות בביצ' י"ג. תוספת' תרומ' ספ"י ירו' תרומ' רפ"ט דמ"ו ע"ג. כתובו' קי"ב. — ועוד בתרג' ירו' במד' ט"ו, י"ט קיטני] —

קטן (= קִיטוֹן מל"י κοιτών בל"ס קִיטוֹנָא ובל"ע قيطون חדר Schlafgemach) בר"ג דסוכה (ג'.) בסוכה העשויה קיטוניות קיטוניות[2]). בפ"ק ביומ' ומקטיר את הקטרת (יומ' ט"ו:) ורמינהו בפ"ק במדות (מ"ו) ארבע לשכות היו בבית המוקד [כקיטוניות] פתוחות לטרקלין. בב"ר פ' כ"ה (פכ"ד) זה ספר: לארכון טקטונים שבנה המדינה חדרין וביבין ומערות. ויבא החדרה (בראשי' מ"ג, ל') תר"י ועל לקיטונא וכן בחדר משכבך (שמות ז', כ"ח) ומחדרים אימה (דברי' ל"ב, כ"ה) — (א'ב פי' בל"י חדר ובפרט אשר שוכבים בתוכו אבל טקטון בל"י חרש עצים ואבנים וארכיטקטון ראש האומנים והחרשים). *[אחי"ה עיי"ע ארך (ח"א רפ"ו). קיטון הפכו טרקלין ירו'. ר"ה רפ"ד דנ"ט: ירו' ב"ב רפ"ט דט"ז ע"ד ב"ר ר"פ מ"ח פפ"ז קהל"ר פ' טוב שם עיי"ע טרקלין. שמ"ר פל"ג קיטון אחת עשה לי שאדור אצלכם. בל"ס ירו' סנהד' ספ"ז דכ"ה ע"ד לא נפיק מן הדין קיטונא וכו'. והקבוץ קיטוניות עיי' לעיל ובתרג' ירו' ב' במד' ל"א, נ'; תרג' משלי ז', כ"ז; ד' קיטוני. וע' הזקני' העתיקו ככה חדר (שופטי' ט"ו, א'; ש"ב י"ג, י'; יחזק' ח' י"ב) מקרה (שופטי' ג', כ"ד), משכב (שמות ח', ג'; ש"ב ו', י"ב; קהל' י', כ')] —

קטן (= קוּטְנָא מלא"ר פי' זנב ובל"ע قطن מה שבין שתי ירכות עיי"ע בית קוטנא) ואחוז בזנבו (שמות ד', ד') תר"י (א') [ואיחוד] בקוטניה. *[אחי"ה תר"י ב' דברים כ"ה, י"א במבשיו = בבית קיטמי נראה שצ"ל בבית קוטניה] —

קטן (= קַטִּין, קַטִּינָא בל"ס כמו בל"מ קטן klein, kurz, schmal) בפ' הכונס בגמ' כיצד משלם מה שהזיקה (ב"ק נ"ט.) רב פפא ורב הונא בריה דרב[3]) (שום) [צ"ל שמו] דיקלא אגב קטינא דארעא. בס"ג דפ' כל הגט (ל' :) ר"ל אמר אפי' הניח מלא מחט גובה מלא קרדום כמעשה דקטינא דאביי פי' קטינא דאביי בר"ג דפ' מי שהיה נשוי (כתובו' צ"א:) ההוא גברא דהוו מסקו ביה מאה זוזי הוו ליה תרי קטיני וכו'. אמר רב ששת בריה דרב אידי[4]) בקטיני, פי' שדות קטנות. בגמ' דסמוך שום הדיינין (כתובות צ"ט:) אלו ששה[5]) קטנין[6]) כולן קרובי ענין אחד הן. *[אחי"ה גי' ששה תתכן כי קטן = קיטונא אין ענינו קטן כי אם מל"י הנ"ל יען כן סדר ר"ב בדפא"מ זה הערך קטן = קיטון באחרונה. וקטין של ע' הנוכחי הוא מל"ס הנ"ל וכנ"ה בערכי' י"ג: קטין קלייהו, זבחי' ס"ב: דאריך וקטין, ירו' מעשר שני ספ"ד דנ"ה ע"ג רגלי קְטינא והקבוץ קְטִינֵי כתובות הנ"ל, ב"מ פ"ט. קטיני.. אלימי. איכ"ר פ' זכר עניי עיי"ע חשך. והשם קוֹטֶן (כל"מ קֹטֶן) פי' ילדות כתובות כ"ח. בגודלן בקוטנן, בל"א קוטנא עיי"ע קטן א'. וש"נ קטנות, קטנותא, קיטונתא. — ובהשם הפרטי (כמו זעירא) ברכות נ"ט. רב קטינא, שם: קטינא קטינא, יומ' ל"ז. בן קטין וכן בירו' שקלים רפ"ה דמ"ח ע"ג והוא כמו קטינא בלא"ר ועוד עיי' תעני' ז'; יומ' נ"ר. חולי' כ"ח: בכורות מ"ד: מנחו' מ"א. צ"ז. ועוד במ"א] —

* קיטין (?) תוספת' תרומות רפ"ג בכ"י אירפורט התורם את הגורן צריך שיכון את לבו על מה שבקיטין ועל מה שבצדדין וכו' נ"א שבקעוטין ובנו"ג שבקשין וזה האחרון נ"ל עיקר או כגי' רבינו צ"ל קטעין עיי"ע.

☞ קַטַנְטִין (נ"ל מל"י κτανθείς רוצח ואיש דמים Mörder) מד' תהלי' מזמור בבא הזיפים (מזמור נ"ד) קטנטין שהיה רודף אחר חבירו פי' בל"י איש דמים ורוצח. *[אחי"ה כיון למלה κταντής וכדאי' בעיר דוד אבל זה התואר לי' באוצ"מ יוני והנכון כמו שכתבתי. וראיה מגי' הילק' קטנתן צ"ל קטנתין] —

* קְטִים (מל"י κτῆσις קנין Erwerb) ילק' יחזק' ר' שס"ב מובאים סבאם (יחזק' כ"ג, מ"ב)

---

1) legumen. 2) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע קטונות. 3) בנו"ג דרב יהושע. 4) בכ"י ק"ט דרב אמי ובנו"ג רב שישא בריה דרב אידי. 5) בדפ"ר ז'. 6) בכ"י ק"ט ודפ"ר עניינים.

מובאים קטיפין וכן העתיקו ע׳ הזקנים (בדפ״ר) קנין (תהלים ק״ג, כ״ה) ורכוש (עזרא ח׳, כ״א).

קְטִסְפּוֹן (עיר אשורית הידועה על הטיגרים Kte-siphon בל״ס קטיספון בל״י Κτησιφῶν) כב״ר פל״ח (ל״ז) ארך ואכד וכלנה (בראשית י׳, י׳) הדס[1]) ונציבון וקטיספון[2]) וכן בתר״י (א׳ וב׳). בריש יומא בגמ׳ ללשכת פרהדרין (י׳.) רסן זה קטיספון. *[אחי״ה אבל בויק״ר פ״ה ובמד״ר פ״י ג״כ כלנה זה קטיספון ועיי״ע אקטיספון (ח״א, רנ״ד) וש״נ. ומשם היה ר׳ חייא ובנו רבה ביצ׳ ל״ח: ר׳ חייא קטוספאה, רבה בר חייא קטוספאה יבמו׳ ק״ד. ב״ב צ״ג סע״ב ועיי׳ ג״כ ע׳ תוספאה] —

קְטַע (נרדף עם ל״מ קצע ובל״ס קְטַע ובל״ע قطع ענין חתיכה ושבירה abschneiden, ab-hacken). בפ׳ במה אשה (שבת ס״ה סע״ב) הקטע[3]) יוצא בקב שלו. וקצץ פתילים (שמות ל״ט, ג׳) תר״י וקטע יתהון. בב״ר פמ״ה (מ״ד) היה אברהם יושב ותמיה כל היום במה א ב ר ר[4]) אמר לו הקב״ה קטע[5]) חד פטטיא מן כדו[6]) ובפסקא דהחודש (פסיקתי׳ דר״כ צד מ״ג) פסק הדא[7]) מ י ל י א מן לבך. *[אחי״ה כ״ה בדפו״ו ואמ׳ ובדפ״ר מילתא והוא ממש כמו פטטיא עיי׳ מ״ש בהערה 6 אבל בכ״י ק״ט אי׳ פסק הדא לכיא מן לבך ונ״ל שצ״ל מלכיא וכן תיקן הרב החכ׳ רש״ב בפסיק׳ דר״כ שם תחת מילניה ומלניא בילק׳ הנ״ל ובילק׳ לך ר׳ ע״ז שצ״ל מלכיא וכ״ה מלכי בפסיקתא רבתי והוא מל״י μαλακία עיי״ע מלכיא במו״ע — וע׳ מלניא. וכנ״ה קטע בתרג׳ ירו׳ להעתקת קצץ (שמות ל״ט, ג׳) כרת (במדבר י״ג, כ״ג דברים י״ט, ה׳) גדע (דה״י ב׳ ל״ד, ד׳) זנב (דברים כ״ה, י״ח) פלח (איוב ט״ז, י״ג) וכן בדרז״ל ירו׳ שבת פ״ו ד״ח ע״ג נפק מקטוע קיסין, ירוש׳ מגילה פ״ד דע״ה: אין קטעון רישיך וכו׳. ב״ק פ״ח מ״א קטע את ידו. שם מ״ז (דף צ״ב.) קְטַע את ידי וכו׳ תוספת׳ ב״ק רפ״ט קטע ידו . . וקטע רגלו. שם קיטע את ידו. ירו׳ ב״ק רפ״ח ד״ו: הכהו על ידו וקטעה וכו׳, שם: הקוטע ידי עבד וכו׳. בינוני פעול קטוע עיי״ע דרקט (ח״ג, קס״ב) וע׳ קטה ועיי״ע סכם. בינוני פעיל ריש קהל״ר קטיע לישנא. עיי״ע פסלום וע׳ עמוס. פסחים פ״ז: מלכותא קטיעתא. וכן השם הפרטי ע״ז י׳: קטיעה בר שלום עיי׳ ע״ז הנ״ל. בינוני פעול בפיעל מקוּטָּעִין ירוש׳ ביצה רפ״א ד״ס. ירו׳ יבמות פ״ד ד״ה סע״ג ודף ו׳. ולנקבה מקוּטָּעוֹת פסיקת׳ רבתי פל״א. פַ ע ל מקטע ירו׳ שבת פ״ז ד״י. ירו׳ ביצה פ״ד דס״ב ע״ג ירוש׳ נדרים פ״ט דמ״א ע״ג. מקטעין ירוש׳ מגיל׳ פ״ד דע״ה: תנחו׳ חיי שרה סי׳ ג׳. את פ ע ל יתקטעון ירו׳ פיאה ספ״ז דכ״א ע״ג, תִּקְּטַע ירוש׳ שבת פט״ז דט״ו ע״ג. והתואר קִיטֵּעַ וגי׳ רבינו קטע עיי׳ לעיל בערוך. והקבוץ קטעים ב״ר פל״ב, ירו׳ ב״ק ספ״ח ד״ו ע״ג קיטעין תוספת׳ ערכי׳ רפ״א הקיטעין ועוד עיי״ע הבא אח״ז] —

קְטָעִין (מע׳ הקודם פי׳ משוברין, תואר קטעין = קיטעין) בריש מעשרות (פ״א מ״ו) נוטל את הקטעין מן הצדדין ממה שבתוך התבן ואוכל כלומר נוטל את המשוברין מן הצדדין שבמירוח ואוכל בלא מעשר. *[אחי״ה בכ״י ק״ט בראש הע׳ קטעין ובאמצע: הקוטעין וכ״ה לפנינו ובתוספ׳ תרומ׳ רפ״ג צריך שיכון לבו על מה שבקוטעין ובכ״י אירפ׳ קיטין ועוד עיי״ע קיטין ומ״ש. ובענין קיטעין קיטעין ירו׳ מגילה רפ״ב דע״ג, ירו׳ ברכו׳ פ״ח די״ב. עיי״ע סרג] —

קְטַף Balsambaum ועיי׳ ג״כ מלה ערבי׳ قطف (Balsamodendron-Art[8]) הכופר והקטף (שביעי׳ פ״ז מ״ו נדה ח׳.) עיי׳ בע׳ כפר[9]) פי׳ בלעז בלסמ״ו והוא תרג׳ צרי (בראשית ל״ז, כ״ה; מ״ג, י״א) והוא אפרסמון כמו שפי׳ במקומו. בפ׳ אין מעמידין בגמ׳ השיאו (ע״ז ל״ה:) עד כאן לא פליג ר׳ יהושע עילויה אלא בקטפא[10]) דגוזא[11]) אבל בקְטפא דפירא מודה ליה דתניא אמר ר׳ יהושע שמעתי שמעמידין אותה בשרף העלין ובשרף העיקרין מותר ובשרף הפגין אסור מפני שהוא פרי — (א״ב כל המיצים העבים הנוזלים מהעצים נקראו קטף בשם כללי אבל בשם פרטי העץ שממנו נוזל הצרי נקרא כן והצרי עצמו).

---

1) כ״ה בכ״י ק״ט וה״ב בדפו״ו ובדפ״א והוא Edessa אבל בדפ״ר חרם ובנו״ג חרן וכ״ה בע׳ נציבין. 2) כ״ה בכ״י ובנוסחי׳ אבל בדפ״ע קטספון. 3) וכ״ה במשניות נאפולי אבל בנו״ג הקיטע וכ״ה ביומא ע״ח: יבמות ק״ג: ובע׳ קב. 4) כ״ה נכון בכ״י ובדפ״ר ובשרפ״ע אברך בט״ס. 5) כ״ה בכ״י קיט ובדפ״ע קטיע. 6) בנו״ג קטע הדן מוניטא מן כרו וע״ש המפרשים ובפסיקתא רבתי פט״ו אי׳ מלכי ותנחומא פקודי סי׳ ח׳ ומ׳ שו״ם סוף מזמ׳ נ״ב לי׳ אבל בשו״ט מז׳ מ׳ אי׳ קטע הרא מיליא והוא ממש כגי׳ הערוך כי פטטיא הוא ענין פטפוטי מלין עיי״ע פט ובילק׳ תהלי׳ ר׳ תשל״ז הגי׳ מלניא ונ״ב צער. 7) כ״ה בכ״י ק״ט ובדפ״ע חרא. 8) עיי׳ פפלנ״צ ללעף 338. 9) ח״ד, ש״א: 10) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ובדפ״ע בקיטפא. 11) בכ״י ק״ט ת״ב ודפ״ר דגנזא וצ״ל דגוזא ובכ״י ש״ס דגווזא.

*[אחי"ה וכנ"ה בכריתו' ו'. הצרי אינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף וכן תרג' מעט צרי (בראשית הנ"ל) מעט קטף ב"ר ס"פ צ"א. נדה ח'. ושם: יש לקטף שביעית . . אין לקטף שביעית ועיי' ג"כ ירוש' ערלה פ"א דס"א סע"ב ובתוספת' שביעית פ"ה ובכ"י אירפ' שם גרס שיש לקט בשביעית וצ"ל שיש לקטף בשביעית. וקטפא דגווזא (ע"ז הנ"ל) פי' ר"ח קטף העץ. קהל"ר פ' יש רעה: המערב . . חלב חמור בקטף וכ"ה בספרא ויקרא סוף פרש' י"ב ועיי' מ"ש הראב"ד (בהוצ' הח' ווייס צד כ"ח.) ועוד עיי"ע שרף ב'] —

קְטַף (מל"ט ענין תלישת צמחים ונרדף עם חטף וכן בל"ע قطف ובל"ס קְטַף abreissen, ab- pflücken) בפ"ק בפסחים בגמ' ר' יהודה אמר (י"א.) מתוך שלא התרת לו אלא ע"י קיטוף זכור הוא. פי' קודם העומר אין קוצרין החיטין במגל אלא מקטפין ביד [1]), בפ' כל שעה בגמ' אלו דברים (שם ל"ו.) וחכמים אומרים את שלשין בו מקטפין בו. פי' האשה מקטפת מן העיסה ועורכת הלחם. בפ' השוכר את הפועלים בגמ' ואלו אוכלין (ב"מ פ"ט.) יצא הלש והמקטף והאופה. בע"ז בפ' השוכר את הפועל [2]) בגמ' נטל את המשפך (ע"ז ע"ב:) כי זבניתו חמרא לגוים קטיפתו [3]) קטופי. אמן קטופה (ברכות מ"ז. ירוש' ברכות ספ"ח די"ב ע"ג תוספת' מגילה פ"ד (ג') ירוש' סוכה פ"ג דנ"ד.) כבר פי' בע' אמן. הקוטפים מלוח עלי שיח (איוב ל', ד') בר"ג דע"ז (ג':). *[אחי"ה וכנ"ה בירו' גיטין ספ"ג דמ"ה: דאינון קטפין וכו'. איכ"ר פ' לא אליכם (איכה א', י"ב) מבואר עולל: קטף עוללתי. ושם פ' תבא כל: קטוף עולליהן כמה דקטפת עוללתי. בינוני פעיל קטיף קהל"ר פ' לב חכם ופ' שמח. פיעל ירוש' ב"מ רפ"ז די"א: הלש והמקטף, ירוש' פסחים דכ"ט ע"ג אין לשין . . אבל מקטפין וכו' עיי' בבלי ל"ו. מ"ב. ירו' ברכו' פ"ט די"ג ע"ג לש וקיטף ירו' שקלי' רפ"ה דמ"ח ע"ג — ב"ר פמ"ב ויק"ר פי"א רות ר' פ' ושם האיש מקטף בעוללות, תוספת' פיאה ספ"א היה מקטף, תוספת' פסחים רפ"ג (ב') אבל מקטפין אותה בכולן, תוספת' ב"ק פ"ו או שקיטפה לולבי נפנים. השם המופשט קטוף בל"ע قطاف פסחים י"א. ירו' פיאה פ"ג די"ז ע"ג ספרא קדושים פרק ב' ירוש' פסחים פ"ג ד"ל: ובל"נ קטיפה פסחים שם. תרג' בציר (ויק' כ"ו, ה') קְטָפָא ובתר"י א' קיטפא (= בל"ס קְטְפָא) והתואר קטיף פי' בוצר עיי' תרג' ירמי' ו', ט' לעבדיה ה'] —

קְטַף (מענין הקודם והושאל לנתיקת השער sich losreissen) בר"ג דפ' תינוקת (נדה ס"ו רע"ב) נתר מקטף מיא אהל מסרך מיא, פי' קטוף וסרוך כגון דבוק השער זה עם זה ואין המים באין ביניהן. *[אחי"ה ורש"י פי' נתק השער ובהשאילה על נתיקת וקפיצת האש ירוש' ב"ק ספ"ו ד"ה ע"ג במקטפת . . בקודחת. השם המופשט תרג' שה"ש ב', י"ב קטוף בוכריא] —

קטף (= קטופא מל"ע قطف, قطافه Trauben-kamm) בס"ג דכתובות (קי"ב.) חזנהו להנהו קטופי [4]) דהוו קיימי כי עגילי פי' אשכולות. *[אחי"ה ושם: קטופי נינהו, ורש"י גרס קטפי ופי' אשכולות כדמתרגמינן לא תבצר לא תקטוף. ועיי' ירו' פיאה פ"ז ד"כ: וע' סגל] —

קטף (= קְטִיפָה מל"ע قطيفة, قطائف Ueber-wurf, auch Bettdecke) במדרש ספר וידבר בפנים אחרים של וישלחו (בספרי כי תצא ולי' לפנינו) קטיפות [5]) אינן חייבות בציצית פי' ל' ישמעאל קטיפה ולשון משנה (כלי' פכ"ט מ"א, אהלות פי"א מ"ג פט"ו מ"א נגעים פי"א מי"א) סגוס ובלעז לצולה והיא דקה ורכה. *[אחיה והוא מל"ע הנ"ל והוא כענין מעיל ובגד עליון וגם ענינו מכסה המטה ואולי לצול"ה יש לו שייכות קצת עם לאי"ט letticello מטה השוכבים עליו לנוח והוא מכסה לזו המטה — ועוד עיי"ע סגוס ומ"ש] —

קְטַפְרֵם (מל"י καταφερής פי' מדרון abschüssig; abwärts geneigt) בפ"ג באהילות (מ"ג) נשפך באויר אם היה מקומו קטפרס. הנצוק והקטפרס ומשקה טופח (ע"ז ע"ב.) ככר פי' בע' טפח. בפ' הזורק גט בגמ' וכן לענין קדושין (גיטין ע"ח:) אמר רב יהודה היתה ידה עשויה קטפרס פי' כגון שהעמידה ידה משופעת ולא זקופה כמחיצה ולא פשוטה לקבל אלא עשויה כמין מדרון, במעילה בגמ' דפ' קדשי מזבח (י"ז.) נשפך על הרצפה והיה מקומו קטפרס — (א"ב פי' בל"י מקום משופע נטוי מלמעלה למטה כמין מדרון) *[אחי"ה וכנ"ה בטהרות פ"ח מ"ח מ"ט עריבה שהיא

---

[1]) וכן בפירש ר"ח ורש"י ע"ש. [2]) ברפ"ע בט"ס הפועלים. [3]) כ"ה בדפ"ר וכשאר דפ"ע ובכ"י קטיפו ובנו"ג קטפי. [4]) בנו"ג קטיפי. [5]) בדפ"ר קטופות.

קטפרס תוספתא אהלות פ"ד מקטפרס ולפנים הבית וכו' — תוספת' פסחי' פ"ב (ג') אין שופכין אותן במקום הקטפרס, ירוש' פסחים ספ"ב דכ"ז ע"ג שופכן במקום קטפרס, ירו' עירו' ספ"ח דכ"ה: הוה בר קטפרים ובהקבוץ ירו' שקלים פ"ד ד"נ. מֵי קטפריסות וע' הזקנים העתיקו מורד (יהושע ז', ה') ע"י מלה יוני' הנ"ל] —

קְטַפְּרַם (מל"י ἡ καταφορὰ מכה גדולה Hieb, Schlag) בפסקא דויהי בשלח (פסיק' דר"כ צר פ"א:) עשר קטפרס אתה לוקה אלו י' מכות. בויק"ר זאת תהיה בסמוך פ' ראשו (פי"ח) בשר ודם נותן קטפרס והקב"ה נותן קטפרס הה"ד (דברים כ"ה, ג') ארבעים יכנו לא יסיף — (א"ב פי' בל"י מכות גדולות ועצומות). *[אחי"ה וכנ"ה בשמ"ר פ"ל אותו שזרק אבן באיקונן של מלך לקה קטפרס, ושם כיון שזינתה אמרו לאביה לקתה כ"ד קטפרס. במד"ר פ"ז מלך בו"ד יש לו קטפירס אף האלהים יש לו קטפירס וצ"ל קטפרס] —

☞ קְטַפְרַקְטוֹס (מל"י κατάφρακτος bepanzert) מדרש שה"ש פ' לססתי יצא פרעה קטפרקטוס פי' בל"י ורו' מזויין בלבוש ברזל. *[אחי"ה וכן העתיק סומכוס נשק (איוב ל"ט, כ"א) καταφράκτων, cataphractus] —

* קטיקטון עיי"ע קטרטון א'.

קָטַר (בלא"ר וסורי פי' אגד והוא כמו קשר בל"מ verbinden, zusammenfassen; קיטרא, קטיר בל"ס קְטָרָא פי' קשר Knoten) בר"ג דפ' כיצד צולין (פסחים ע"ד.) אית בהו קטרי [1]. פי' „מקום שצומחין ומגדלין אמירין ונצרין וכשחותכין אותן אותו החתך מפיק מיא והוה ליה כמבושל" [2]. כפ' הבא על יבמתו בגמ' שומרת יבם (יבמו' ס"א.) מינהו אין נתמנה לא אמר רב יוסף קטיר קא חזינא הכא כלומר קשר. בר"ג דר"ה (ז' רע"ב) בניסן נמי משכח שכיחי קיטרי פי' שמתקשרין שמים בעבים וחשוב כמו ימות הגשמים ולא אגרי לשלשים יום [3]. — (א"ב תרג' ותקשר על ידו (בראשי' ל"ח, כ"ח) וקטרת על ידיה). *[אחי"ה וכן בתרג' דברים ו', ח'; י"א, י"ח; תרג' שופטים ט"ו, ד'; למשלי ג', ג'; ו', כ"א; תר"י א' לבראשי' כ"ב, ד'; לשמות י"ב, ל"ד וזולתו. ברכות ט"ז. קטרין ליה גננא (גנונא). ירו' שבת פ"ב ד"ה: ב"ר פ"ו קטר לולבך וכו' עיי"ע לולב (ח"ה, כ"ו) קהל"ר פ' עת ללדת קטיר לולבך קטור אלפך. ושם פ' כל אשר: קטרו ברגלי, ירו' עירו' ספ"י דכ"ו ע"ג קטיר בגמי, ירוש' נדרים פ"ו דל"ט ע"ד חלבא מקטרא. והשם קיטרא והקבוץ קטרין (דניאל ה', ו'. י"ב. ט"ו) חולין נ"א. אי אית ביה קיטרי, ושם: איזלא ומקרבי קיטרי, כתובות צ"ג. חייתא דקיטרי, יבמו' ק"ז: תרי קיטרי עבדו ביה. ירו' שבת פ"ו ד"ח: ירוש' עירו' ספ"י דכ"ו ע"ג חמשה קטרין שבעה קטרין וכו', ירוש' שקלים רפ"ז ד"נ ע"ג יחכמון שפייא קטריהון. תרג' ישעיה ז', י"ח קיטרי משיריית גברייא] —

קָטַר (מל"מ ענין עשון הנופל על הקרבן וכן בל"ע قتر duften, dampfen) בפ"ק בכריתות בגמ' המפטם את הקטרת (ו':) מה הפרט מפורש דבר שקוטר ועולה וריחו נודף אף כל דבר שקוטר ועולה. בביצה בס"ג דפ' יו"ט (ביצה כ"ג.) ובס"ג דמשקין (מ"ק י"):) מאי קיטורא אי קיטורא בידא פי' לקטר את הכושם טבית יד של חלוק כשהוא מונח על הכלי פ"א מכניסין ומלקטין ומכווצין בית יד של חלוקיהן ונראה כווץ ומעשה אומן הוא ואסור [4]. בס"ג דמנחו' (ק"י.) בכל מקום מוקטר מוגש לשמי (מלאכי א', י"א) בכל מקום סלקא דעתך אלא אילו תלמידי חכמים שעוסקין בתורה בכל מקום מעלה אני עליהם כאילו מקטירין ומגישין לשמי ומנחה טהורה זה הלמד תורה בטהרה נושא אשה ואח"כ לומד תורה. בב"ר פ' ס"ב [5] (פס"א) ושמה קטורה שקטרה [6] מצות ומעשים טובים אמר ר' ברכיה אעפ"י דכתיב (בראשית כ"א, י"ד) ותלך ותתע במדבר תאמר שנחשד עליה בריה ת"ל ושמה קטורה [7] כזה שהוא חותם גנזכה ומוצאה בחותמה. *[אחי"ה וא"כ ר' ברכיה פתר אותו מע' הקודם. ומזה ג"כ בני קטורה בזבחי' ס"ב רע"ב ופירש"י אינם יודעים לדבר בהלכה ע"כ כאלו הם אלמים וחתומים. ובדרוש ראשון בתנחו'

[1]) וכ"ה בפי' ר"ח ובנו"ג אית ביה קיטרי. [2]) הועתק מפי' ר"ח ושם הגי' וכיון דמפקי מיא על הבשר חוה ליה כמבושל וכו'. [3]) וכ"ה בפי' רש"י ועיי' ג"כ פי' ר"ח בש"ס ווילנא. [4]) וכן גי' רש"י בביצ' בידי ובכ"י רש"י בית יד וכת"ג בידי בכ"י ש"ס מ"ק וברוב הראשונים ובנו"ג בירי ובריו"פ בירא עיי' ד"ס מ"ק ומ"ש הפשב"ע וגי' ברי"ש הוא אליבא דפי' ר"ח עיי' הפשב"ע שם וכפי' רבינו אי' בטיוחס לרש"י במ"ק ועיי' ג"כ לביצה הנ"ל ובכ"י ש"ס קיטורא כגי' הערוך ובנו"ג קטורא, קטורי. [5]) כ"ה נכון בדפ"ר ובכ"י, ובדפ"ע בט"ס מ"ב. [6]) בדפו"ו לי' בט"ס ובנו"ג שמקוטרת [7]) בנו"ג עוד קטורה מן קטר.

חיי שרה: קטורה שנאים מעשיה כקטרת ובלא"ר קטרתא כמו בל"מ קטרת, ועוד קיטרא, קוטרא, כמו בל"מ קיטור, חולין נ"ו: קיטרא עייל בהו, חגיגה ט"ו: סליק קוטרא מקבריה דאחר, ושם: פסק קוטרא וכו', במד"ר פי"ח נפק קוטרא תנחומ' הישן קרח סי' כ"ז נפקי קיטרא וכו' ועיי' תרג' ירוש' א' בראשית י"ט, כ"ח, והפעל כריתות שם, בפיעל שם נ': זיבח וקיטר, שם: מקטר לשד וכו' ברכות נ"ג סע"א מקטרות לכשפים. אפעל אַקְטַר תרג' שמות ל', א', ז', ח'; מ', כ"ז וזולתו] —

קָטַר (עיי' בפנים) בפ' ב' במדות (מ"ה) חצרות קטרות (יחזקאל מ"ו, כ"ב) אין קטורות אלא שאינן מקורות — (א"ב ר' דוד קמחי פי' קשורות ומפרשי המשנה מלשון קטורת ובעל הערוך פי' כאן מלשון ציורים וצורות). בילמדנו בריש ואלה תולדות יצחק: הרי אני צר אותו בכל קטירין של אביו שידעו הכל שהוא בנו של אברהם, בויק"ר בסוף אחרי מות (פכ"ג) וצר כל קטירין של ולד בדמות הנואף. בילמדנו אל תצר (עיי"ע צרצור א') היתה מוציאה כל קטירין של פעור מתוך פונדתה ואומרת השתחוה לזה. *[אחי"ה וכבר מלתי אמורה שבכל מקומות הנ"ל צ"ל בתיבה אחת כַלְקְטִירִין עיי"ע כלקטירים בח"ד, רמ"ג ומ"ש, אבל במדות ענין קטרות מל"ס בית קטירא פי' בית בלי גג] —

קַטְרָב (מל"ע قطريب Querholz am Joch) בפ' י"ד בכליי (מ"ד) העול של מתכת והקטרב פי' העול שבראשי השוורים. פ"א שני עצים יש מצד זה של עול ומצד זה של עול והם נקובין ומכניסין בתוך אותו נקב עץ ושמו קטרב וקטרין ליה שלא ישמטו הבקר בראש העול נקוב שני נקבין ושמן כנפים ומהן יצא הקטרב ונקראו כנפים מפני שהן ראשי קצה העול ולא העול לבד אלא אפי' קצה הבגד כדכתי' (חגי ב', י"ב) בכנף בגדו"[1]. ויש מפרשין הרצועה שקושרים בה צואר הבהמה ובלעז פליירא ועוד מפורש בע' כנף. *[אחי"ה עיי"ע בח"ד, רס"א ומ"ש בהערה 7, ודע כי פי' רה"ג שהועתק כאן בערוך עולה בקנה אחד עם פי' בעל אוצר מילין ערביין מוהיט אל מוהיט שפי' מלת קטריב בזה"ל القطريب عند ارباب الفلاحة خشبه مغيرة توضع فى خرق بطرق العود الداخل فى حلقة النير لتمنعه عن الخروج من مكانه פי' קטריב הוא אצל עובדי אדמה שם עץ קטן הנכנס בתוך נקב של קצה העץ הנכנס בטבעת העול למנוע ההשמטה ממקומו, ועיי' ג"כ פי' רו"ג בכליי פכ"א מ"ב סד"ט צד 15 ובל"א קטרבא עיי' תר"י לבמד' י"ט, ב'] —

☜ קְטְרֵג מל"י κατηγορέω anklagen, gegen Jem. reden) תרג' אם אמר איש כי יבלע (איוב ל"ז, כ') אם ימלל בר נש ארום יקטרג פי' בל' יוני פעל המנגד. *[אחי"ה וכן בל"ם קַטְרֵג מל"י הנ"ל בהיפך האותיות וכנראה מע' קטגר. תר"י א' לבמדבר כ"ט, א' סטנא דאתי למקטרגא לכון, שמ"ר ר"פ ל"א ופמ"ג השטן עומד ומקטרג קהל"ר פ' עת ללדת השטן מצוי לקטרג, ירוש' שבת פ"ב ד"ה: אין השטן מקטרג אלא בשעת הסכנה, ירוש' סנהד' פ"ב ד"כ ע"ג ויק"ר פי"ט שהש"ר פ' ראשו יו"ד שבירבה (דברים י"ז, ט"ז. י"ז) קיטרגו. פסיקת' רבתי פ"י מלאכי חבלה באים ומקטריגים אותו וכו'. התפעל אסת"ר פ' ויאמר המן: אין בניך מתקטרגין לא על שעבדו ע"ז וכו' אלא אין מתקטרגין אלא על שהן משמרין דתותיך][2] —

* קטריגון (אולי מל"י κατείργων ממונה על פקדון המלך לעשות צוויו Durch-führungsbeamter) שוחר טוב ריש מזמור י"ז בנוהג שבעולם המלך עושה כל מה שמבקש אם יתן קטריגון במדינה ויבאו ויבקשו ממנו בני המדינה שמא הן יכולין לפחות וכו'.

☜ קְטַרְטוֹן (מל"י καθαρτικόν zum Reinigen gehörend) ירו' דשביעי' פ' כלל גדול (רפ"ז דל"ז:) קטרטון שרי מורסינטון שרי פי' בל"י רפואה עשוייה לשלשל ולכן שרי אף שנעשה מפירות.

קְטַרְקוֹן[3] (מל"י καταῤῥοϊκός, καταῤῥοϊτικός katarrhalisch) בויק"ר בריש (תהיה) [צ"ל אדם כי יהיה][4] (רפט"ו) יום שנתנה בו רוח

---

[1]) הועתק מפיי רה"ג בכליי שם בסד"ט צד 10. [2]) ועתה ראיתי בתשו' הגאונים הו"ל החי' הרכבי בערליי ח"א 137 דור שבן דוד בא נעשה קרנטיגיא לת"ח ופיי קרטיגיא וכו' ובנו"ג קטיגוריא עיי"ע קטגר. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע קטרטון. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט ועיי"ע קוזמיקון ובנו"ג בדפ"ע בויק"ר זאת תהיה.

קטריקון נעשה רומאטיקון — (א"ב קטריטון פי' בל"י ורו' שם פרטי לחולי הנזילה הנוטפות מן הראש אל הפה ורומטיקון שם כללי לחולי הנזילה הנוטפת מן הראש אל האברים ופי' רוח בלשון חכמים הוא חולי והגי' משונה בנוסחאות ומשגה הוא. *[אחי"ה בנו"ג קטיקטון וצ"ל קטריקטון והוא הוא קטרקון של כ"י ק"ט ושניהם ל"י הנ"ל וכפי' בעל המוסיף ורומאטיקון הוא ל"י ρεομα-τικός עיי"ע רמתיקום] —

* קִטְרוֹן, קִיטְרוֹן (שם עיר) ב"ר ס"פ פ"ז שמעון איש קטרון ובתנחו' הישן סוף נשא (סי' ל"ד) שמעון איש קיטרון ונקרא כן על שם העיר קִטְרוֹן שופטים א' ל'.

* קִטְרוֹן, קִיטְרוֹן, קִנְטְרוֹן (נ"ל מל"י κέντρον Stachelknute עוקץ ודרבן ומי שהוא מכה בו (Zuchtmeister תוספת' סוטה פט"ו היה קשה מבעל זמורה מסרוה לקטרון וכו' עיי"ע בעל זמורה (ח"ב, קמ"ד) ובירו' סוטה פ"ט דכ"ד: אי' בעל הרצועה. ספרי האזינו פ' ש"ט אם היה קטרון שגדל הימנו וכו' ספרי בלק ר"פ קל"א לקיטרון שהשלים שניו וכו' וכ"ה בילק' אמור ר' תרל"א. תוספתא דמאי רפ"ו ואוצר שוקל לקיטרון. הקבוץ ירו' גיטין פ"ד דמ"ו. מפני תקנת השבויין דלא יהוון קטרינון צריך לו' קטרונין ועוד עיי"ע קונטרינים.

* קִטְרוֹן (פי' בל"ס קְטִירָנָא בעל חמס מן קטירא קשה hart והושאל לרז"ל לאגוזים שקליפתם קשה (Steinnüsse פסיקתא רבתי פי"א האגוז הזה יש בו שלשה מינים אגוזי פרך ובינונים וקטרונים . . . והקטרונים מתקשה לשבר וכו' ובשהש"ר פ' אל גנת אי' אגוזים קנטרנין ובילק' שה"ש ר' תתקצ"ב הגי' קטורנים.

קְטַרְקְטִין (מל"י καταράκτης, καταρράκτης אשנב וארובה (Fallthüre, Zugthüre בב"ר (פ"ל) [צ"ל פל"ב] (פל"א) כיצד הוא עושה אלא כמין קטרקטין היה לו וכו' — (א"ב פי' בל"י ורו' אשנב או דלת פתוחה מלמעלה למטה במקום משופע). *[אחי"ה וע' הזקנים העתיקו כן ארבה (בראשית ז', י"א; ח', ב'; מ"ב ז', י"ט; מלאכי ג', י') ועוד מהפכת (ירמיה כ', ב', ג') צנור (תהלים מ"א, ט') ובאמת בל"י ורו' ענין המלה עוד המים היורדים בזעף ממקום גבוה (Wasserfall עיי"ע אגטרגטייא (ח"א, כ"ב)] —

* קטריקי (?) פסיקת' רבתי פי"ד ובפסיקת' דר"כ צד ל"ט ר' יצחק קטריקי והגיה רש"ב לנכון שצ"ל קרטיגיני.

* קטריקי, קאטריקון, קטריקס ט"ס עיי"ע קטדיק.

* קיבלאות תוספת' נגעים רפ"ח עיי"ע קפל.

* קִידָה (השם המופשט מפעל קוד das Sichhin-strecken) ברכות ל"ד: תענית כ"ה. סוכ' נ"ג. מגיל' כ"ב: קידה על אפים וכו' ועיי"ע טלע א'.

* קיווא (das Herbe von Früchten עיי"ע קה א'.

* קיון, קיואי עיי"ע קוואי.

* קיזאי, קיזי עיי"ע קז.

* קִיחָה (השם המופשט מן קוח = לקח Das Nehmen, Empfangen) קידושין ב'. גמר קיחה קיחה משדה עפרון וכו'. יבמות צ"ז. שכיבה . . קיחה וכו'. חולין פ"ב. גמר קיחה קיחה מעגלה ערופה. הקבוץ יומא ג': קיחות דעלמא — קיחות עיי"ע קהת ב'.

קַיִט (= קַיְטָא, קַיְיטָא מל"ע قيظ בל"ס קַיְטָא פי' בל"מ קַיִץ (Sommer בגמ' דפ' כל כתבי (שבת קי"ט סע"א) בקיטא[1]) מותיב להו בשימשא[2]) (א"ב תרג' וקיץ וחורף (בראשי' ח', כ"ב) וקיטא וסיתוא). *[אחי"ה בנו"ג וקַיְטָא ובדפ' סיביוניט' וקִיטָא ועוד עיי' תרג' ירוש' א' לדברים ג', ט', תרג' לתהלים ל"ב, ד'; לישעיה כ"ח, ד'; לעמוס ג', ט"ו וזולתו. קייטא הפכו סתוא, סיתווא עיי"ע סתו ויומא כ"ט. ירו' תענית פ"ב דס"ה: ירושלמי מעשרות פ"א דמ"ט. פתיחתא איכ"ר ד"ה משא גיא — וממנו קַיְטִינָאֵי פרות הקיץ ירוש' שביעי' פ"ה דל"ו. לפי גי' הר"ש בשביעי' פ"ה מ"ד ובנו"ג קטינאי עיי"ע קץ ב'] —

* קַיָּיט (= קייץ Feigentrockner) ירו' שבת פ"ו ד"ח ע"ג חמתיה חד קייט. עיי"ע קץ א'.

* קייטא עיי"ע קטו.

* קָיטוֹן, קיטוֹנא (Schlafzimmer) עיי"ע קטן ז'.

* קיכלי יומא ע"ה: עיי"ע ככלי (ח"ד, רכ"ג).

---

[1]) בכ"י ש"ס בקייטא. [2]) בנו"ג מותיב להו לרבנן היכא דמטיא שימשא.

* קיל, קילא, קילתא עיי"ע קל.

* קילוס (השם הפרטי) איכ"ר פ' היו צריה עיי"ע פנגר.

* קילון, קילקי, קילורית, קילרין עיי"ע בלי יו"ד.

* קִים, קַיָם, קִיוּם, קִיוּמָא, קִימָה עיי"ע קם.

קְיָם (מל"ס קְיָמָא (Bestehendes, Schwur תחת ירך אברהם (בראשית כ"ד, ט') תר"י (ב') תחות קיימיה דאברהם. זאת בריתי (שם י"ז, י') תרגומו דין קיימי. *[אחי"ה ענין המלה כמו חֹק בל"מ וכן תרג' חק (תהלים צ"ט, ז'; ישעיה כ"ד, ה') והושאל לברית שהיא עומדת וכן תרג' ברית (בראשית ט', ט'. י"א. י"ב; דברים כ"ח, ס"ד. ס"ו וזולתו) וכן תרג' נדר (בראשי' כ"ח, כ'; ל"א, י"ג והלאה) ושבועה (במד' ל', ג'; דברים ז', ח' וזולתו). והקבוץ קיימין תרג' שמות י"ח, ט"ז. כ' תר"י א' דברים כ"ז, כ"ו] —

קִיִן (= קְוִין כמו בל"ס והוא הקבוץ מן קְוָא בל"מ קו (Faden קורי עכביש (ישעיה נ"ט, ה') תרג' ובקיון דעכוביתא קוריהם לא יהיה לבגד (שם ו') תרג' הא בקיון — (א"ב בנו"נ ובקיון דעכוביתא. הא בקוין).

* קימוליא, קימוניא, קימליא, קימוס עיי"ע בלי יו"ד.

☞ קָיִן (נ"ל מל"פ خايه ביצים ותואר ממנו מי שיש לו ביצים ארוכין) מסכת בכורו' פ' מומין אילו (מ"ד) תנא מאושכן זה הקיין הגרבתן זה בעל קיק קיין בביצים גרבתן בגיד פי' מי שביציו משוכים כן כתוב בנוסחאות אבל בעל הערוך גרס בעל קיק בביצים עיי"ע קיק.

* קַיְינָא מל"ע قَيْن צורף והושאל ליוצר ובורא (Schmied, Schöpfer ירוש' סנהד' ספ"ט דכ"ז: המקלל בקסם כגון אילין נפתאי דמקללין לקנייך קיינך קנווך (בבבלי סנה' פ"א: יכהו הקוסם לו ולקונו ולמקנו). תרג' צורף (ירמיה י', ט') קֵינַי ועיי' תרג' שם נ"א, י"ז; לישעי' מ', י"ט; מ"א, ז' והקבוץ קִינָאֵי תרג' אסתר ה', י"ד ושם ג"כ קייצאי וצ"ל קינאי.

* קִינָה (מל"מ שיר הספד (Klagelied בכורות ז': מזמור לדוד (תהלים ג' א') קינה לדוד מיבעי' ליה. איכ"ר פ' כלה בכי לאסף נהי לאסף קינה לאסף. והקבוץ קינות ב"ב י"ד: מגילת קינות ירו' שבת פט"ז דט"ו ע"ג ויק"ר פט"ו.

* קינומא, קינוניא, קינוף, קינטור, קינקל, קינוקום, קינרס עיי"ע בלי יו"ד.

* קיסא, קיסם, קיסטא עיי"ע בלי יו"ד.

קַיְסְטוֹר (מל"ר Quaesitor) בלי' אמצ' κοιαισί-τωρ (Untersuchungsrichter במגילת איכה יעיב (איכ"ר פ' ולא זכר) ואיש אחד בתוכם לבוש בדים (יחזקאל ט', י"א) ג' דברים היה אותו מלאך משמש ספקלטור וכהן גדול וקייסטור ספקלטור המד"א (ישעיה ל"ד, ב') החרימם נתנם לטבח כהן גדול המד"א (שם יחזק') ואיש אחד בתוכם לבוש הבדים קייסטור המד"א (שם יחזק' ב') וקסת הסופר במתניו — (א"ב פי' בל"ר חוקר ושופט של אנשים פושעים והוא נקרא גם כן קסדור וקסטינר ע"ש ובנוסח' כתוב קסנטור והוא טעות. *[אחי"ה קייסטור הוא כאמור חוקר ושופט כל"ר ויוני' הנ"ל אבל קסדור (= קוסדור) או קוסטור יש לו מובן אחר קצת עיי"ע] —

* קִיסוֹם, קֵיסַר, קיסרין, קיסריא עיי"ע בלי יו"ד.

* קִיָאסְתָא (פי' בל"ע ופ' قياس מדה Maass) בתש' הגאונים סי' מ"ז (בהוצאת הרכבי צד 23) קיאסתא דמוריאתא היא מדה עכ"ל והוא הקבוץ ממלה ערבי' ופרסי' הנ"ל.

קַיִף (שם פרטי) בפ' ג' בפרה (מ"ח) אליועיני בן הקיף. *[אחי"ה בנו"נ אליהועיני בן הקיף וגי' רבינו נראה עיקר ודע כי שם כה"ג זה נקרא אצל בן מתתיהו על הקדמוניות פי"ט ח', א' Ἐλιωναῖος τοῦ Κανθηρᾶ παῖς כלו' אליועיני בן חמור נושא משא וא"כ קייף נראה שהוא לשון גנאי ולא שם הכבוד ואולי הוא קוף בל"י κεῖ-πος, κῆπος (Affe] —

* קִיפָה, קיפלוס, קיפונוס, קיפוף, קיפרוס, קיץ, קיק, קיקיון, קיקלא, קיר, קירס, קיש, קיתון, קיתרוס עיי"ע בלי יו"ד.

* קִיפוֹנוֹת (מין דג) ספרא שמיני פרק ד' פרש' ג' ילק' שמיני ר' תקל"ז אין לי אלא המרבה בקשקשים ובסנפירים כגון קיפונות וכו' וגי' הראב"ד כפונית.

קַל (מל"מ הפכו כבר והפעל קָלַל בל"ע قل leichtsinnig sein, הפעיל הֵיקַל leicht sein לא יקל (leicht machen אדם את ראשו בסוף ברכות (נ"ד) פי' נטיית גרון כלומר לא יהלך בהרמת ראש בקומה זקופה אלא בכפיפת קומה

וכהרכנת ראש[1]). בפ' שני בנדרים (כ'.) שלא ינהגו קלות ראש בנדרים. בפ' עקביה (פ"ג מי"ב) הוי קל לראש. ראש דמאי (פ"א מ"א) הקלין שבדמאי. פי' שהקילו חכמים על פירות הללו הזכורים במשנה זו שהלוקח אותם מעם הארץ אין צריך לעשר. בפ' שלישי במעילה (י"א.) הדם קל בתחילתו וחמור בסופו בתחילה אין מועלין בו יצא לנחל קדרון מועלין בו. בפ' מי שמתו בגמ' היה עומד בתפלה (ברכו' כ"ג:) זהו קל וחומר שאין עליו תשובה. בפ' אין דורשין בענין אחר (חגיגה ט"ו:) ובנגמר הדין פ"ו בסנהדרין (מ"ו.) אמר ר"מ בזמן שאדם מצטער מה הלשון אומרת קלני מראשי קלני מזרועי. גמרא (סנהד' מ"ו:) מאי משמעה אמר אביי כמאן דאמר קל לית כלומר שאין בו קלות בכאב ודחה רבא[2]) ואמר מי שאין בו קלות כובד יש בו ככד עלי ראשי מבעי ליה אלא אמר רבא כמאן דאמר קליל לי עלמא ופי' „תששה הרוח ונעשית [קלה][3]) ומעוטה כלומר רוח של אדם נכאב בזמן שנכאב אחד מן האברים"[4]) בגמ' דפ' השג יד (ערכי' י"ח.) ובס"ג דפ' שום היתומים (שם כ"ד.) ת"ר ונתן את הערכך ביום ההוא (ויקרא כ"ז, כ"ג) שלא ישהא שאפי' מרגלית בקלים אין לך אלא מקומה ושעתה הכי כתוב בתורת כהנים (ויק' פרש' ד' פרק י"א). פי' אם הקדיש אדם מרגלית ורוצה לפדותה בזה המקום ונמכרת בזול ובמקום אחר נמכרת ביותר אין משלחין אותה לשם אלא מוכרין אותה במקומו בקל[5]) ובזול וכן אם ממתינין אותה ומתייקרות אין ממתינין אותה אלא מוכרין אותה[6]) בשוויה כשעתה בזול. פ"א ונתן את הערכך ביום ההוא שלא ישהא מרגלית לקלים פי' „אם העריך [את] עצמו והוא אדם קל ועני ויש לו מרגלית

---

[1]) והפכו כובד ראש עיי"ע כבד ה' ועיי' ג"כ בלמוד ערוך ומה שמשיג על בעל שריד שבערכין. [2]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר ובפי' ר"ח, ובדפ' ווינ' רבה. [3]) כצ"ל וכפי' ר"ח. [4]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח בסנהד' בש"ס ווילנא ושם עוד קצת הרחבת הלשון ע"ש ושם ג"כ כגי' הערוך בזמן שאדם מצטער מה הלשון אומרת וכ"ה במשניות נאפולי וכן מוכח מפי"ם להרמב"ם ועיי' בתוי"ט אבל בנו"ג שכינה מה הלשון אומרת (ובכ"י ב' בש"ס חגיגה ובאה"ת הגי' בת קול). ונראה לי שמלת שכינה צריך לנקד שְׁכִינָה ובאה מגליון פנימה להורות על מלת אדם מצטער שהוא לשון כבוד כלפי מעלה וכנוי להשם הוא וכן לי' מלת שכינה בתשובות הגאונים סי' רמ"ד צד 122 בהוצאת החכם הרכבי ובהכפלת זו התשובה (שם סי' שס"ד צד 184) הוסיף ללא נכון שכינה מה לשון אומרת וכו' וז"ל של תשו' הגאונים צד 122 ובימיו של ר"מ היו דברים הללו מצויין הרבה בפי בני האדם ואמרינן עלה מאי משמעא אמר אביי כמאן דאמר קלי לאית עד עכשיו כך דרך מרברי לשון ארמי בזמן שאדם מצטער הרבה אומרין עליו יתיב בקלי לאית ודומה כי הוא מלשון קולא שהוא פח כלומר יושב בצער כמי שהוא נלכד בפח וקולא זה שאנו אומרי בלי ארמי הוא קולר האמור ומדומה בלי יוני. א"ל רבא האי כבד עלי מיבעי ליה אם מלשון קולא שהוא קולר ומלשון קלי לאית פי' ר"מ כי קללת א' תלי היאך היה אומר קלאני מראשי קלני מזרועי שהוא קלות והוא צריך לשון כבדות אלא אמר רבא קלני כמאן דאמר קליל לי עלמא וכן דרך אדם בזמן שמצטער אינו יכול להתכבד ולעמוד על עצמו אלא מתקלל כדבר הקל שמתנענע ומתנדנד לכאן ולכאן ואומר קלני מראשי ע"כ וזו השאלה באה ממדינת קרואן על שם הנגיד (עיי' תשה"ג צד 107) ועוד נשנה פעמים (עיי' שם צד 184) וז"ל בזמן שאדם מצטער מה לשון אומרת קל עיני מזרועי לא כן הוא אלא קַלְּנִי מראשי קלני מזרועי ושמועה זו כבר נשאלנו עליה בשנה הזאת מן קירואן וכן צוינו וכתבו את התשובה אל מר רב יעקב בן מר רב נסים וכו' וקלני לשון מקוצר הוא ופי' קל אני כאשר שנינו משביעך ני וגם הוא מקוצר ופי' משביעך אני וכן רוצהני, שני אומה, יודעני . . . וכן דרש ר"מ קלני וכו' ובימיו של ר"מ וכו' אמר אביי כמאן דאמר קְלִי לַאְיֵת עד עכשיו כן דרך מדברי לשון ארמי בזמן שאדם מצטער הרבה אומרין עליו יאתיב בְּקְלִי לַאיית ודומה כי הוא מלשון קולא שהוא פח כלומר יושב בצער כמי שהוא נלכד בפח וכו' וכו' ומלשון קלילאיית פי' ר"מ וכו' וכו' כמו לעיל. ותמה אני על זה הפירוש כי קלי לאיית אין לו שום שייכות עם קולא שהוא פח עיי"ע קלא ג'. ולי נראה שהוא ל"ס כי בל"ס קְלָיָא, קוֹלָיָא פי' צער ולאיית או לאית מל"ס לאי בל"מ לאה וא"כ בקלי לאית פי' בצער נלאה ונתפס וראיה עצומה מצאתי מפירוש רב צמח גאון הזכירו כ"י ערוך של בעל היוחסין „ורב צמח פי' קלני צער שלי בראשי" (עיי' מבוא בח"א צד XVII). וא"כ קלני הוא כמו קְלָיָנִי פי' צערי ובאמת זו הגי' מוכחת מירו' סנהד' פ"ו דכ"ג ע"ד רק שם מפורש בענין אחר וז"ל אנן תנינן קליני אית תניי תני קל אני מ"ד קליני לית הוא אלא קליל מה דמר קל אני לית הוא אלא נטיל ע"כ ובשניהם כנוי הוא כלפי מעלה קליל (قليل) פי' קל ובלי ערך ועוד קל תמורת כבד ורש"י פי' בע"א ועוד עיי' תוי"ט לסנהד'. [5]) כ"ה בכ"י ה"ב. [6]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפ' אמשי' ובשדפ"ע לי' בטעות

ואינה שוה בידו ובמקומו אלא שקל מחשבין אותה בשקל ונידון בהשג יד ופטור ואין אומרין ישהה עד שתמכר ביוקר ולא יהא נידון בהשג יד ת"ל ביום ההוא". *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה בערכין (קובץ כ"י אנגייליקא דף קמ"ו:) וכגי' זו לי' לפנינו אבל כפי' ראשון פי' ג"כ הראב"ד בספרא ושם אי' כגי' הנ"ל שבערוך. ובכ"י ערוך של בעל היוחסין הביא בסיום זה הערך פי' רב צמח כמו שנזכר לעיל בהערה. הפעל קלני כפי פי' הירוש' ובתשובו' הגאונים הנ"ל הוא כמו קל אני אבל עיי' מ"ש בהערה 4. ירו' שבת פי"ב די"ג ע"ד קלת וחטרת. א פ ע ל דלא אקיל וכו' ירוש' דמאי פ"א רכ"ב. חמתון מקילין וכו' ירוש' שקלים רפ"ז ד"נ ע"ג, בהפעיל יבמות פ"ח, ירו' גיטין רפ"א דמ"ח, היקלת עליה בסוף וכו'. [1] ובחבור עם ראש פי' ענין פחיתות כבוד ברכות נ"ד, לא יקל אדם את ראשו וכו'. והשם קַלּוּת כתובו' ח' סע"ב ונהג קלות בעצמו וכו' תוספת' נדה ספ"ט אי' קלות ראש וכן אי' קלות ראש מגיל' כ"ח, אבות פ"ג מי"ג תוספת' סוכ' רפ"ד תנחו' מקץ, והתואר קל כמו קליל אבות פ"ג מי"ב הוי קל לראש וכו', חולי' קמ"ב, ירו' סנה' פ"ג דכ"א: מצוה קלה, ירוש' קידו' פ"א דס"א: מצוה קלה שבקלות, יומא פ"ה: עברות קלות, כתובות קי"ב. א"י קלה מכל הארצות, שבת פ': ביצה קלה שבבצים, ירו' שבת פ"ח די"א: ביצה קלה. ירו' ר"ה ספ"ב דנ"ח: קלי עולם . . אבירי עולם. קל וחומר פי' אחת ממדות שהתורה נדרשת בהן עיי"ע חמר (ח"ד, תל"ח) וש"נ, ויש להוסיף זבחים נ': קל וחומר בן קל וחומר, שם: קו"ח בן בנו של קו"ח, ר"ה כ"ה: נושאין קטנים קל וחומר בעצמן, חגיגה ט"ו: קלין וחמורין, ועוד עיי"ע קולא — קלה השם הפרטי ירוש' ביצה פ"א ד"ס ע"ד] —

קַל (= קַלִּיל, קַלִּילָה מל"ס קלל, קלילא לי"ע قليل כמו קל בל"מ (gering, leicht בר"נ דב"ק (ו':) האי תנא ירושלמאה [2] הוא דתני לישנא קלילא [3]. טוב מעט בצדקה (משלי ט"ז, ח') תרג' טב קליל בצדקתא. יוקח נא מעט מים (בראשית י"ח, ד') תר"י קליל מיא [4], מעט צרי ומעט דבש (שם מ"ג, י"א), ואכלה אותם כרגע (במדבר ט"ז, כ"א, ו' י"ז, י'). *[אחי"ה והרבה בתרגומים הן לקלות הדבר הן לפחיתות הזמן עיי' תר"י בראשי' כ"ה, י"ז; תרג' משלי ו', י'; ט"ו, ט"ז, תרג' ירוש' ב' בראשית כ"ו, י'; תר"י א' שמות י"ז, ד'; כ"ג, ל'. ובדרז"ל גיטי' נ"ו, חייא קליל ממיתא, ירו' נדה פ"א דמ"ט ע"ג הדא דר"מ קלילא מדר' יוסי. קליל לי עלמא כפי גי' רבינו וכ"י ש"ס סנהד' מ"ו: עיי"ע קל א', ועוד קַלִּי כמי קליל מל"ע قل פי' מעט שבת ק"י סע"ב אושלן גלימיך ואגני ביה קלי, שם קנ"ג: דוקא רץ אבל קלי קלי לא פי' מעט מעט, עירו' נ"א, כי מסגי קלי קלי, ע"ז ל', שקיל קלי מיא. והשם המופשט קלילותא תר"י א' בראשית כ"ט, א', ושם מ"ג, ב' ותרג' זכריה ה', ז', ט' קַלִּילוּ — ועוד קִילְתָא נזיר כ': חמירתא . . קילתא עיי"ע הקודם] —

קַל (= קָלִי, קְלָא, קָאלֵי מל"מ קלה ובל"ע قلى פי' ענין שרפה (verbrennen, rösten כפ' כל שעה בגמ' דסמך לא יסיק בו תנור וכירים (פסחים כ"ו:) וכפ' אלו מציאות בגמ' כסות (ב"מ ל'.) נזדמנו לו אורחין לא ישטחנה לא ע"ג מטה ולא ע"ג מגוד [5] בין לצרכה בין לצרכו שאני התם דקא קאלי [6] לה אי משום גנבי אי משום עינא [7]. פי' „כיון שרואין אותה האורחין באין בלילה וגונבין אותה נמצא כששוטחה כאלו שורפה באש" [8]. בר"נ דחלק (סנהד' צ"ג.) אשר קלם מלך בבל (ירמי' כ"ט, כ"ב) שרפם לא נאמר אלא קלם מלמד שעשאן כקליות [9]. בפ' ד' בבכורות הנוטל שכרו לדון וכו' (כ"ט.) עד לקדיש מימיו מי מערה ואפרו אפר מקלה שאינו חשוב אפר פרה אדומה. בפ' ב' בכתובות (ט"ו:) ר' יוחנן בן ברוקה אמר אף חילוק קליות ראיה. בפ' מי שהחשיך בגמ' מתלקטין (שבת קנ"ה:) אין גובלין את הקלי פי' לוקחין שעורין שלא הביאו שליש ומייבשין אותן באש וטוהנין אותן ואותו קמח גובלין אותו ואוכלין אותו כשהוא חי [10]. אבוב של קליות (כלי' פ"ב מ"ג מנחות פ"י מ"ד) כבר פי' בע' אבוב. *[אחי"ה ושם ג"כ הגי' קלאין ובספרא ויק' פרק י"ד פרש' י"ג אבוב של קלאים והוא התואר, והשם קָלִי מנחות ס"ו. ושם: ובוי"ק רפכ"ח מצות קלי, ספרא אמור פרק י"א פרש' י' קמח קלי, שבת הנ"ל אין

[1] תוספתי' שבת ספ"ט (י') לא תקל אשה מדריה צ"ל לא תקלח עיי"ע קלח ומ"ש. [2] וכ"ה בכ"י ש"ס ובדפ"ש פיזו וויניצי ובנו"ג ירושלמי. [3] בדפו"י קלילאה. [4] לפנינו חסר תרגום מקרא זה. אבל הגמיאני נא מעט מים (שם כ"ד, י"ז) אי' בתר"י קליל מוי. [5] עיי"ע מגד בי וכדפ"ע כאן בט"ס מגור. [6] בנו"ג קלי וכ"ה בכ"י ש"ס. [7] וכ"ה בכ"י ש"ס א"פ ובנו"ג עינא . . גנבי. [8] הועתק מפי' ר"ח לפסחים. [9] ובתרגי' דקלינון בנורא. [10] עיי"ע שתית.

גיבלין את הקלי ור"ח גורס בקבוץ קליא. ולנקבה קְלָיִית ירו' כתובות פ"ב דכ"ו: ירו' ע"ז פ"ב דמ"א ע"ד. ובכ"י ערוך אשר ת"י המיוחס לבעל היוחסין מבואר אותו קמח שנובלין אותו ואוכלין אותו כשהוא פח על ידי ל"ע בסיסא והוא באמת ל"ע بسيسة. ותרג' קָלִי: קְלֵי (ויקרא כ"ג, י"ד) בדפ' סביוניטטא, תרג' רות ב', י"ד, ש"א י"ז, י"ז קַליא. והפעל תרג' השרפים (במדבר כ"א, ו') חיוון קָלָן. בינוני פעיל קְלֵי בנור תרג' ויק' ב', י"ד; קליא בנורא תרג' ש"א ל', ג'. סנהד' ל"א: אי בעי קלתיה, צ"ו: היכלא קליא קלית ושם היכלא מיקליא. ע"ז כ"ח. וקלנהו. חולי' נ"ב: לא קלי זיהריה — והשם קְלוֹן (משלי ג', ל"ה) פי' חרפה נדרש בבמ"ד פי"א כמו קלם עיי"ע שרף האחרון] —

קל (קִלְקֵל פלפל של קל ענין קלות וגריעות והפסד verderben, werthlos machen, entarten) בפ' המוציא יין בגמ' אדמה (שבת פ':) אפי' תימא רבנן קלקולו זה תיקונו. „אית ביה תרי פירושי חד דלענין שופריה דסיד קיימא ההיא ברייתא לאו לענין שרירותיה[1]) וקא סברי רבנן דסיד שעירב בו חול אעפ"י שהוא מתחזק הלך יפיו ומותר בגולה והכא[2]) משום שרירותא קאמרי חול גם כדי ליתן על מלא כף סיד. ופי' שני כיון דלא שרי למיסד ביה בגולה עד שיערב בו חול הוה ליה קלקולא דקא מקלקל הוא התיקון והלכך משערינן חול גם כדי ליתן על מלא כף סיד דחשיב ליה כדי שיהא מותר לסוד בו"[3]). בסוף הוריות (י"ג.) בזמן ששניהן עומדין בקלקלה האיש קודם. פי' האיש במשכב זכור והאיש בקובה. בסוף הגדה דפ' הנזקין (גיטין נ"ז:) מעשה בת' ילדים וילדות שנשבו לקלון[4]) הרגישו בעצמן למה הן מתבקשין וכו'. בס"ג דפ' אלו הן הלוקין (מכות כ"ב:) נתקלקל בין ברעי בין במים. גמ' (שם כ"ג.) קלה בין בראשונה בין בשנייה. פי' נתקלקל ברעי בין בהכאה ראשונה בין בהכאה שנייה. בר"ג דחולין (ח'.) סכין של ע"ז מותר לשחוט בה מקלקל הוא. פי' שחיטה מפסדת הבהמה כי דמיה בחייה יותר מן השחוטה. בפ' שלישי בדמאי (מ"ו) ובר"ג דחולין (ו'.) מפני שחשודה לחלף[5]) המתקלקל. בפ' ר"א אומר (שבת ק"ו.) כל המקלקלין פטורין חוץ מחובל ומבעיר מתני' ר' יהודה ברייתא ר"ש ובהלכה של מעלה מזו (ק"ה:) אימור דשמעת ליה לר' יהודה במתקן במקלקל מי שמעת ליה. ובר"ג דכתובות (ה':) במקלקל הלכה כר' יהודה או הלכה כר' שמעון, בפ' אלו דברים בפסחים בגמ' שחטו שלא לאוכליו (ע"ג.) לדברי האומר מקלקל בחבורה פטור. פי' „העושה חבורה בשבת מקלקל הוא"[6]). — (א"ב תרג' ויסלף דברי צדיקים (שמות כ"ג, ח') ויקלקל פתגמי תריצין). *[אחי"ה והרבה בתרג' עיי' לש"ב ט"ו, ל'. ל"ג; י"ז, י"ד; לישעיה ג', י"ב; מ"ד, כ"ה; לירמי' ב', ל"ה; לאיוב ח', ג'; כ"ט, י"ז; ל"ג, כ"ז וזולתם. וכן בדרז"ל יבמות קי"ט: ק"כ. סנהדר' ק"ח: מ"ק פ"א מ"ב ירו' תענית ספ"א דס"ד ע"ד, תוספת' סוטה רפ"ב לב"ק פ"ב. אתפעל עירובין מ"ט. אִיקַּלְקוּלֵי, התפלפל ונתפלפל דמאי וחולי' הנ"ל ספרי כי תצא פ' רפ"ו והשם המופשט קִלְקוּל שבת ס"ד. חזרתם לקלקולכם ע"ז ס"ד. יחזור לקלקולו. ירו' תענית פ"ד דס"ח ע"ג קלקול חשבונות, ירו' נדרים ספ"ו ד"מ. ירו' סנהדר' פ"א די"ט. נוהגין בקילקול. במד"ר פ"ט תחלת קלקולו וכו'. הקבוץ מ"ק פ"א מ"ב ירוש' מ"ק פ"א ד"פ ע"ג קילקולי המים. ולנקבה קִלְקָלָה ברכות ס'. דבר קלקלה. אבות פ"ד מי"ח בשעת קלקלתו. ב"ב ק"ט: תולין את הקללה במקולקל. הוריות י"ג. עומדין בקלקלה ונ"א קלון עיי' לעיל. ועיי' ג"כ ירוש' תענית פ"ב דס"ה ע"ד ב"ר רפ"כ, תוספת' ברכות פ"ז תוספת' תענית פ"ב. תוספ' מגילה פ"ד (ג'). ובתרג' במד' ו', ב' ותרג' ירוש' ויק' י"ז, ט"ו קילקול] —

קל (= קוֹל בלא"ר קָל וכ"ה בל"ס קָלָא Stimme, Geräusch) בר"ג דפ' כל שעה (פסחים כ"ו.) קול ומראה וריח אין בהן משום מעילה. פי' קול דשירה מראה דהיכל ריח דקטרת. פי' מראה שבוררת חיטים לאור בית השואבה כמפורש בסוכה (נ"ג.) ובירושלמי (פ"ה דנ"ח:) תני יכולה אשה לבור חיטים לאור המערכה ולא היו מועלות דאמר ר' סימון ריח מראה וקול אין בהן משום מעילה ששה קולות נשמעין מיריחו וכו'[7]). בפ' המדיר בכתובות (ע"ב.) ר"ט אומר אף הקולנית. תוספתא (כתובות פ"ז)[8]) אי זו היא קולנית כל שהיא מדברת

1) בפי' ר"ח שחרורותיה. 2) כ"ה בכ"י ה"ב ובפי' ר"ח אבל ברפ"ע והוא. 3) הועתק מפי' ר"ח ובנדפס בש"ס ווילנא שבת פ א קצת בשבוש ויש לתקן מבערוך. 4) רבינו חשבו כמו קלקול ובאמת בירו' הוריות פ"ג דמ"ח: אי' שניהם עומדין בקלון ובבבלי הנ"ל בקלקלה. 5) ברמאי להלוף ובחולי' מחלפת. 6) הועתק מפי' ר"ח לפסחים. 7) עיי' בספר באר שבע רפ"ג דתמיד. 8) תימא והא משנה שלמה היא בכתו' הנ"ל.

בתוך ביתה ושכניה שומעין את קולה פי׳ שמואל ב ג מ י׳[1]) (שם:) מספרת עמו בעסקי תשמיש כדרכה שלא בלחש שהשכנין שומעין ואינה ביישנית ומתניתא פירשה שבשעת תשמיש יש לה נחרה ואינה יכולה לכלוא את נשימתה מהשמע ובשביל כך מקשין הא מילתא מומא הוה לפי שלא ברצון האשה נשימתה נשמעת כדי שתמנה עם העוברת על דת אלא מום הוא ככל המומין ומסקינן מחוורתא מתני׳ כשמואל[2]). בפ׳ הערל בגמ׳ א״ר אליעזר (יבמות פ׳:) איזהו סריס חמה וכו׳ עד כל שקולו לקוי ואינו ניכר בין איש לאשה. בויק״ר זאת תהיה (בסוף) [בסמוך] פ׳ רפאני (פט״ז) אילין צפריא קלנין אמר הקב״ה יבוא הקול ויכפר על הקול. בפסיק׳ דויהי בחצי הלילה (צד ס״ו:) ואח״כ הביא עליהן קולנין צפרדעים[3]) א״ר יוסי ברבי חנינא קרקורן היה קשה עליהן יותר מהן[4]). *[אחי״ה וכנ״ה קול ובקבוץ קולות וקולֵי קולות ברכות ו׳: ט״ו: כ״ד. כ״ד: כ״ט. ל״א. ס׳. פסחי׳ נ״ו. יומא ד׳: כ׳: ל״ח: ס״ט. תענית ט״ז. י״ז: כ״ט. שקלים ח׳: סוטה ל״ב: ל״ז: מ״ב. ב״ב ט״ז. סנהד׳ ל״ב: צ״א: מכות כ״ד. ע״ז י״ז. זבחי׳ פ״ח: קט״ז. מנחות נ״ג: תמיד כ״ח. ל׳: נדה ל״א: ב״ר פי״ז. ובענין בת קול עיי״ע. ובל״א וסורי׳ קָל, קָלָא ברכות נ״ט. שבת י״ב. עירובי׳ ס״ג. יומא ס״ט. ביצה י״ד. מגילה ל״ב. ב״מ פ״ה. מ״ק ד׳. י״ח: ב״ב כ׳: סנהד׳ צ״ו: ירו׳ כלאי׳ פ״ט דל״ב: וכצ״ל בירוש׳ כתובות פי״ב דל״ה. ושם פרטי קָל שמ״ר פכ״א שרו של נבוכדנצר קל שמו. והתואר קוֹלָן הקבוץ זכר קוֹלָנִין ולנקבה קוֹלָנִיּוֹת במ״ר פ״ט ותנחומא נשא והיחיד קולנית עיי׳ לעיל בערוך — ובענין קולנין פי׳ צפרדעים יש להעיר על ל״פ كلا צפרדע ועיי״ע קלן ג׳] —

קל (= קוּלָא מל״י καυλός גבעול (Stengel, Stiel בויק״ר בסמוך פר׳ רפאני (פט״ז) מתלא אמר מאן דאכיל בהדא קורא ילקי בהדא קולא[5]) — (א״ב פי׳ בל״י עצים ורמחים ובעל הערוך גרס בע׳ קר רביעי ילקי בהדי קירא). *[אחי״ה ובנו״ג בויק״ר דאכיל בהדי קולא ילקי בהדי קילא ובילק׳ אסתר ד״ה ויהי ביום השלישי גרס והמשל אומר הא קורה הא כ י ל ה אכלתון קורה לקון בכילה והנכון כגי׳ רבינו כאן כנוסח כ״י ק״ט פי׳ מי שאוכל ראש הדקל והרך שלו ילקה בגבעול וקן הדקל שהוא קשה ועיי״ע קר] —

קל (= קָלָל, קוּלָא, קוּלְתָא, קוּלִית מל״ע قُلَّة (bauchiges Gefäss, Wasserkrug בפ׳ ז׳ עדיות (מ״ה) העיד ר׳ יהושע ור׳ יקים איש חדיד[6]) על קלל חטאת. בפ״ג בפרה (מ״ג) ובפתח העזרה היה מתוקן קלל של חטאת. בפ״י (מ״ג) קלל של חטאת שנגע בשרץ טהור. בריש טבול יום (פ״א מ״א) וקולית של מים[7]) המחלחלת. וכדה על שכמה (בראשית כ״ד, ט״ו) תרג׳ וקולתה על כתפה. וספות וכלי יוצר (ש״ב י״ז, כ״ח) תרג׳ קולין ומן דהסף. הספות והמזמרות דשלמה ודיהואש (מ״א ז׳, נ׳; מ״ב י״ב, י״ד) ואת הספים דירמיה (נ״ב, ט״ו) תרג׳ וית קוליא — (א״ב פי׳ קולול בל״ר כלי חרש ומיוחד לדבר של קדושה ופי׳ קוליא בל״ר נבלים ובפרט של עור). *[אחי״ה כוונת ר״ב על ל״ר culullus ועוד על ל״ר culeus עיי׳ בט״ר לה׳ אייזלער ח״ג 67. והנכון כי תרג׳ ספות קוליא הוא מל״י κύλιξ סף אבל קלל במקומות הנ״ל ובתר״י א׳ לבמד׳ י״ט, ט׳ נגזר מל״ע הנ״ל והקבוץ קְלָלוֹת פרה פ״י מ״ד ובתוספת׳ פרה רפ״ג קְלִילִיּוֹת וגי׳ הר״ש פרה פ״ג מ״ג קילולות ועיי׳ ג״כ הראב״ד בפי׳ משנה ה׳ בעדיות פ״ז. — ובענין קולתא עיי״ע קלת] —

קל (= קִיל, קִילָא מל״י ורו׳ κέλλα, cella חדר (Zelle, Zimmer בבראשית רבה פ׳ (ל׳) [צ״ל ל״ב] (פל״א) ואל אמה תכלנה מלמעלה ר׳ יהודה אומר ש״ל ק י ל י ן[8]) היו בה הקילא עשר אמות על עשר אמות וב׳ פלטיות של ד׳ ד׳ קילא מכאן וב׳ אמות לצדדין פי׳ רוחב התיבה נ׳ אמות וד׳ קילין היו בה ברוחב והן מ׳ אמות ב׳ קילין שהיו באמצע אחורי הקילין היו מרובקין ולפניהן היו ב׳ פלטיות אחת מכאן ואחת מכאן כל אחת רחבה ד׳ אמות ומצד אחד של פלטיא קיל אחד וכן קיל אחד מצד פלטיא האחרת יעלו בין הקילין לפלטיות מ״ח אמות וב׳ אמות לצדדין עולין נ׳ אמות פירנסתה רוחב התיבה ש׳ אמות תעלה שורה אחת של שלש מאות אמה ל׳ קילין שהרצועה של קיטונות באורך התיבה מראשה לסופה זו בצד זו ואין ביניהן הפרש כלום ככר פירשנו ד׳ קילין היו ברחבה וכל שורה היתה ל׳ קילין וד׳ פעמים ל׳

---

[1]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ובדפ״ר. [2]) וכ״ה בתשו׳ הגאונים מו״ל הי׳ ראו״ה בערלין ח״א צד 128 ע״ש. [3]) בפסיקי כ ג ו ן הצפרדעים. [4]) הסיום א״ר יוסי וכו׳ ליי׳ בפסיקתא אבל אי׳ בתנחומא פ׳ בא ובשאילתות ס״פ צו סי׳ פ׳ וכ״ה בע׳ קרקר א׳. [5]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ובנו״ג קילא וכ״ה ברפ״ע. [6]) בנו״ג הדר וביוחסין ע׳ יקים חדיד וכ״ה ברמב״ם סוף הקדמה לזרעים ובמאירי בפתיחה לאבות. [7]) וכ״ה בפי׳ הרמב״ם אבל בפי׳ הר״ש שלמים וכ״ה לפנינו במ״א ובמ״ב. [8]) כ״ה נכון בכ״י ובדפ״ע קולין, ובנו״ג שלש מאות וס׳.

יעלו ק״כ קילין תחתיים וק״כ קילין השניים יעלו ר״מ שלישים העליונים לא היו אלא שלש שורות שהיה מיצר ועולה ולא היה רוחב התיבה אלא מ׳ אמות וג׳ שורות עולין צ׳ ור״מ הנה ש״ל קילין לדברי ר׳ יהודה ר״מ [1]) אומר תת״ק קילין היו בה קיל שש אמות על שש אמות וג׳ פלטיות של ד״ד קיל מכאן וקיל מכאן וב׳ אמות לצדדין פי׳ רוחב התיבה נ׳ אמות ושש שורות של קילין היו שם וכל קיל ו׳ אמות עולין ל״ו אמות וג׳ פלטיות של ד״ד וב׳ אמות לצדדין עולין חמשים וכיצד נעשין אלו ו׳ קילין ברוחב התיבה ד׳ חדרים באמצע התיבה שנים לבד מדובקין מאחוריהן ושנים לבד מדובקין מאחוריהן וביניהן פלטיא של ד׳ אמות וחדר מכאן מצד הב׳ וביניהן פלטיא של ד׳ אמות וחדר מצד ב׳ האחרות וביניהן ד׳ אמות רוחב הפלטיא וב׳ אמות מצדי קילין היחידים פירנסתה רוחב התיבה ארך התיבה ש׳ אמות וכל קיל ו׳ אמה ו׳ פעמים נ׳ עולין ש׳ נמצאת השורה של קילין נ׳ קילין זה בצד זה מדובקין אין ביניהן הפרש והיו ששה שורות בתיבה כל אחת נ׳ עולין ש׳ וכן שניים וכן שלישים עולין תת״ק והקשינו אליבא דר״י שהיה פוחת שורה מן השלישיים מהא הא דכתיב ואל אמה תכלנה מלמעלה ר׳ נחמיה אומר כמין קמרוטין היתה מלמעלה משל מטה היאך ואל אמה תכלנה מלמעלה פי׳ היאך היו י״ב חדש בתיבה המתורץ בבראשי׳ רבה (פל״ג ועיי׳ פכ״ח עדיות פ״ב מ״י מדרש תהלי׳ מזמור ע״ח איכ״ר א׳, י״ב) תנן משפט דור המבול י״ב חודש כיצד בשנת שש מאות שנה לחיי נח בחדש השני בשבעה עשר. יום לחדש (בראשית ז׳, י״א) וכתיב (שם י״ב) ויהי הגשם על הארץ ארבעים יום וארבעים לילה והשאר מרחשון וכסליו שנשארו מהן מ״ב וכתיב (שם כ״ד) ויגברו המים על הארץ (מקצה [2]) חמשים ומאת יום הרי טבת ושבט אדר ניסן ואייר ואי אפשר להיות ה׳ חדשים שלמים זה בצד זה אלא מכ״ח בכסלו מיום השלמת מ׳ יום של גשמים היו ק״נ ימים ותנח התיבה בחדש השביעי בי״ז לחדש על הרי ארוט זה סיון שהוא שביעי לירידת גשמים פי׳ מי״ז במרחשון עד י״ז בסיון שבעה חדשים מכוונין ומראש חדש סיון התחילו המים לחסר דכתיב (ח׳, ג׳) וישבו המים מעל הארץ הלוך ושוב פי׳ הולכים ושבים ולא חסרו ולא הותירו אלא עמדו בגבורתם ויחסרו המים מקצה חמשים ומאת יום כלומר מהשלמת ק״נ יום שהוא סוף אייר התחילו לחסר מתחילת סיון ובסיון ותמוז חסרו המים אותן ט״ו אמה שהיו גבוהין על ההרים שנאמר (שם ה׳) והמים היו הלוך וחסור עד החדש העשירי בעשירי באחד לחדש נראו ראשי ההרים זה ראש חדש אב שהוא עשירי לירידת גשמים באלו ס׳ יום שמראש חדש סיון עד ר״ח אב חסרו ט״ו אמות אמה לארבע ימים טפח ומחצה לכל יום מכאן אתה למד שהתיבה היתה משוקעת במים י״א אמה מדכתיב ותנח התיבה בחדש השביעי בי״ז וכו׳ אותן ד׳ אמות שהיתה התיבה גבוהה על ההר פחתו בי״ז יום ונחה התיבה על ההר ועדיין היו המים על ההר י״א אמות גבוה והתיבה משוקעת בתוכן ואלו י״א אמה פחתו מי״ז בסיון עד ר״ח אב שהן מ״ד ימים דכתיב ויהי מקץ ארבעים יום ויפתח נח את חלון התיבה אשר עשה והמתין עוד שלשה שבועים בשילוח העורב ובשילוח היונה פעמים הרי ששים יום נשלמו אב ואלול ויגיע החשבון עד תשרי דכתיב ויהי באחת ושש מאות שנה בראשון באחר לחדש זה ר״ח תשרי חרבו המים מעל הארץ נעשת כמטפח ובחדש השני יבשה הארץ ומה תלמוד לומר בעשרים ושבעה לחדש השני יבשה הארץ אלו י״א יום שימות החמה יתרין על ימות הלבנה — (א״ב פי׳ בל״ר שם כללי לחדר קטן ובפרט המיוחד לשמור דבר מאכל או משתה). *[אחי״ה והוא מל״י הנ״ל ובענין פי׳ וני׳ רבינו והמיוחס לרש״י בכ״ר עיי׳ מ״ש במ״כ ובפי׳ מהרז״ו. ובפדר״א ר״פ כ״ג אי׳, בע״א מאה וחמשים קנים אורך ימינה של תיבה ומאה וחמשים אורך בצד שמאלה וכו׳ וכ״ה בתר״י א׳ בראשית ו׳, י״ד מאה וחמשין קולין תעביד לתיבותא וכצ״ל קולין או קילין בפדר״א הנ״ל. וידידי הח׳ רש״ז שעכטער כתב לי כי גם בעל מדרש הגדול מעתיק פי׳ הערוך אבל במד׳ שם נמנו ג׳ מחלוקות בדבר וז״ל בקוצר: כיצד עשה אותו ר׳ יהודה אומר ש״ל קילין היו בה וכו׳ עולים תשעים קיל כשאתה מצרף תשעים למאתים וארבעים יעלו שלש מאות ושלשים קיל דברי ר׳ יהודה דאמר כמין קמטרה היתה ר׳ יהושע בן לוי אמר ש״ס קיל ארבע שורות על ארבע שורות ואין בה מקום צר יעלו ש״ס קיל ר׳ אומר תשע מאות קילין היו בה כל קיל שש מאות וכו׳ (כמו בערוך בדברי ר׳ יהודה) ומסיים אחרי החשבון ומקשינן אליבא דר׳ יהודה שהיה פוחת שורה מן השלישים ניחא דהא כתיב ואל אמה תכלנה מלמעלה אלא

[1]) בנו״ג ר׳ נחמיה. [2]) י״ל וערבב הפסוק יש כאן עם ח׳, ג׳.

למ"ד שכולה שוה מאי דכתיב תחתיים שניים ושלישים מלמד ששלשתן שוה ע"כ וכתב ה' שעכטער והני אין ספק שנוסח' בעל מדרש הגדול (אם גם שהיא קטועה במקצת) טובה יותר מנוסחת הספרים שבערוך דכתוב שם ר' נחמיה אומר וכו' ור' נחמיה מאן דכר שמיה לעיל ועכ"פ הדבר צ"ע דקשה הוא שיהא ריב"ל בר פלוגתיה דר' יהודה והדבר צריך עוד חקירה בנוסחאות ואנכי חושש שהמד' הגדול לקח דברי ריב"ל מפדר"א שהדברים שם נראים כחסרים ומדולדלים כי הוא מביא עפ"י רוב דברי פדר"א אבל בנוסחאות יותר טובות ושלמות מבספרים ע"כ. — וכנ"ה בתר"י א' במדבר כ"ד, כ"ה ואקים ית בנתהון דמדיינאי בקולין ובפדר"א פמ"ד אי' חנויות ובספרי בלק פ' קל"א מקולים ובסנהד' ק"ו קלעים. ובלשון קלילא נגזר מן קלא κέλλα בלי יוני' מאוחרת κελλίον בל"ר cellula חדר קטן וזהו קיליינין, קוליינין לפירוש צב (במדבר ז', ג') עיי"ע קליינון] —

קָלָא (מל"פ كُلّ גוש עפר וטינא ורגב Erdscholle, Lehm) בפ' תמיד בגמ' שחטו שלא לאוכליו (פסחי' ס"ב:) שקל קלא פתק ביה. בס"ג דפ' אם אינן מכירין (ר"ה כ"ה.). ובר"ג דתעניו' (ד'.) לפרצידא דתותי קלא מהני. בר"ג דפ' החובל (ב"ק צ"ב:) בירא דשתית מיניה מ י א ח ז י[1]) קלא לא תשדי ביה. בפ"ק בע"ז בגמ' אין בונין (י"ח:) הנהו כלבי דאכלי אנשי שקל קלא שדא בהו פי' אבן. *[אחי"ה וכפי' ר"ח בר"ה אי' באמת הגי' אבנא. ורש"י פי' בכ"מ פיסת רגבים וכ"ה באמת בל"פ הנ"ל] —

קלא (מל"י κλοιός, Halseisen) יהי שלחנם לפניהם לפח (תהלי' ס"ט, כ"ג) תרג' קומיהון לקלא — (א"ב פי' קליא בל"י סהר קולר וסד אשר בו נאסר המחוייב). *[אחי"ה בנו"ג לקולא וכ"ה כתרג' עמוס ג', ה' והקבוץ קולין תרג' הושע ט', ח'; לירמ' י"ח, כ"ב. שהש"ר פ' היושבת וחבשן בבית קולין אבל עיי"ע בח"ב, פ"ג — ועיי"ע קל הערה 4, ועיי"ע קלין] —

* קלא ויק"ר פל"ו עיי"ע קלב.

* קוּלָא (מע' קל א' Erleichterung) הפכו חומרא עיי' קידוש' ע"ה: ירו' חלה פ"ד דנ"ט ע"ד וירו' ע"ז פ"ה דמ"ד: הקבוץ קולין . . חומרין חולי' מ"ג: מ"ד. ירו' סנהד' פי"א ד"ל. פסחי' נ"ה רע"א קולֵי קולי ובל"נ קוּלוֹתָיו ירו' סנה' פ"י דכ"ח: ועיי"ע חמר.

* קוּלָא עיי"ע קלן א'.

קלאאילן[2] (מל"י καλάϊνος מין צבע תכלת türkisfarbig, blau und grün schillernd) בר"ג דפ' התכלת (מנחו' מ"א:) טלת שכולה תכלת כל מיני צבעונין פוטרין בה חוץ מקלא אילן. בר"ג דפ' הגוזל עצים (ב"ק צ"ג:) בקלא אילן דלא הדר. ובר"ג דפ' איזהו נשך (ב"מ ס"א:) וממי שתולה קלא אילן בבגדו ואומר תכלת הוא פי' אינדקו[3]) — (א"ב פי' ל"י מין צבע דומה לתכלת). *[אחי"ה וכן פירש"י בב"מ. וכנ"ה בתוספת' סוף כלאי' וקלא אילן (כ"ה בכ"י אירפ' ובנו"ג בט"ס וקלע ואילן) ובתוספת' ע"ז פ"ו (ז') אי' כמו בכ"י ק"ט בתיבה אחת קלאילן והוא מל"י כדעת הרים"ז (בט"ר ח"א 132) ועיי' ג"כ ברילל יאהרביכער ח"א, 201 אבל עיי' עוד מ"ש בעי' גלא קסינון בח"ב רפ"ט] —

* קְלָאדִין (נ"ל מל"י אמצעי' κληνώδιον Kleinod, clenodium) תנחום' הישן פ' קדושים סי' י"ב (בהוצ' באבער ל"ט:) כל קלאדין שלו עולה . . כל קלאדין שלי מן הפרדס . . א"י קלאדין של הקב"ה ונ"ל מל"י הנ"ל פי' כלי חמדה ויק"ר ובנו"ג קלרין עיי"ע קלר ב' וה' באבער תיקן בכ"מ קלארין.

* קלאנין עיי"ע קלן ב'.

* קלאפנדר עיי"ע קלפנדר.

קלב (עיי' פי' הערוך) בפ' במה אשה בגמ' ולא בקטלא (שבת ס'.) בקולב הלך אחר רוב מסמרותיו פי' עץ הוא וקובעין בו אונקליות של ברזל ותולין בו הקצבים הבשר. פ"א ממיני תכשיט הוא להשמיע קול כדורך גת ומחזקו במסמרים ומשמיעין קול פ"א הערביים עושין תכשיטין בצאורי גמלים חתיכות חתיכות של כסף או של זהב וקובעין אותן במסמרין ומשמיעין קול. *[אחי"ה פ"א הראשון הועתק מפי' ר"ח בשבת (ש"ס ווילנא) ובענין פ"א השני אולי כונתו על ל"ע كَلْب עץ קובעין בו אונקליות לתת שמה כלי תכשיט או מאכל לגמלים ופי' ראשון עץ הוא קובעין בו אונקליות של ברזל וכו' אולי מצא גזרת המלה ג"כ מל"ע הנ"ל ועיי' ג"כ פירש"י ומאירי. אבל פי' הרמב"ם בכלי' פ"ד קלב הוא ל"ע قَلْب דפוס ועיי' כסף משנה שם. ובספרא שמיני רפ"ו נזכר עם סולם: כלי עץ יכול הסולם והקולב והנחותה וכו' ועיי' שם פי' הראב"ד — ירו' שבת פ"ו ד"ח: בקולב אחר מעמידיו] —

---

[1]) ל"י לפנינו. [2]) כ"ה נכון בתיבה אחת בכ"י ק"ט. [3]) כ"ה נכון בדפ"ר ואמ' ובדפו"נ אינדק ובכ"י ק"ט אנדקי.

קלב (= קוֹלָב מל"י κολόβιον ובל"ם קולבא (Unter-kleid בסוף ויק"ר (פל"ז) הב ידך עמנא בהדא מצותא למזבן להדא יתמא חדא קולב. ס"א למזבן חדא איסתבינתא [1]) להדא יתמא — (א"ב פי' בל"י ורו' כתונת בלתי בתי זרועות וזה ענין למזבן לחדא יתמא הדא קולב ובירו' פ' במה יוצאה דשבת (פ"ו ד"ח:) המחלצות (ישעי' ג', כ"ב) פריזומטא המעטפות קוליבין). *[אחי"ה והוא מל"י הנ"ל וכנ"ה בירו' שבת פט"ז דט"ו ע"ד קולבין של פשתן ובירו' כלאי' ספ"ט דל"ב ע"ד קובלין ומעפורין צ"ל קולבין. ובנו"ג בויק"ר הנ"ל הב חולקך בהדא מצותא דאנן זבנין חד ק ו ל א לחדא יתומתא ועוד עיי"ע קנבס. ובדפ"ע חוץ מדפ' פראג נכלל זה הע' ללא נכון עם ע' הקודם לזה] —

☞ **קלב** (= כּוּלָב מל"ע בע' כלב ח"ד. ר"ל Zange) מדר' ב"ר פ' ונבלה שם שפתם (פל"ח) אייתי לי קולב בעל הערוך גרס כולב ופי' צבת. *[אחי"ה והדין עם בעל הערוך עיי"ע כלב ומ"ש. ועוד פי' מלה ערבי' הנ"ל כמו קרדום ובזה הענין ב"ר פל"ה לאחד שהיה בידו קולב] —

קָלְבָּא (= חלבא Milchrahm, Butter) כפ' ר' אליעזר אומ' אם לא הביא בגמ' מוציאין (שבת קל"ג סע"ב) רבא אמר קירא וקלבא עיי' בע' אהלא. פירושו חמאה — (א"ב בתר"י (א') לבא הוא חמאה). *[אחי"ה עיי"ע לבא (ח"ה, ו'). וכנ"ה בב"ק פ"ה. וזה הציון הובא בע' אהל (ח"א מ"ב.) ועל זה כיון רבינו עיי' בע' אהלא אבל לא פי' שם ודע כי בכ"י ה"ב הגי' בע' אהל: קרבא ואולי הוא נכון ובפרט לפי פי' רש"י רשינ"א resine מין קטף והוא באמת ענין كُرب בל"פ. ובשבת הודפס בט"ד פירש"י מגליון פנימה כי רשינא מלה לועזת היא עיי' ד"ס שבת צד קנ"ה: ומ"ש רבינו פי' חמאה כיון על חלבא ואולי כצ"ל חלבא במקום חבלא וקבלא בכ"י ש"ס שבת ובכ"י ש"ס ב"ק לי' כל עיקר] —

קַלְבָּאי (= כלבאי תואר מן כלב hündisch) בר"ג דפ' השוכר את הפועלים (ב"מ פ"ד:) תמן אמרי באתר דמרי תלא ליה זיינא קולבאי רעיא קולתה תלא. בחלק בגמ' מנשה (סנהד' ק"ג.) ובריש ויק"ר פ' עוד ראיתי (ר"פ ד') מאי שער התוך (ירמי' ל"ט, ג') ששם חותכין את ההלכה במתלא אמרי זייניה הנדי תלא מרא קולבאי קולתיה פי' הדיוט רועה קולתיה תלא — (א"ב כתוב בנוסחאות של בכ"מ כולבא רעיא ובמדר' ויק"ר פ' נפש כי תחטא כתוב הן די תלא מרא זייניה כולבא רעיא תלא קולתיה). *[אחי"ה וגי' רבינו בב"מ היא כגי' כ"י ש"ס ה' הובא בד"ס ב"מ צד קכ"ב: וע"ש כמה שינויים אחרים ובילק' כ"י הובא בד"ס סנהד' צד קנ"ז: קלנאי אולי צ"ל קונאי והוא ל"י κοινός ממש כפי' הערוך הדיוט. ורש"י בסנהד' פי' נבל ודע כי בל"פ قلابى פי' נבל ומרמה] —

קֹלבון (= קוֹלְבּוֹן מל"י κόλλυβον מטבע קטן kleine Münze, Agio beim Wechseln) בס"ג דפ' משילין (ביצ' ל"ט:) ובריש חולין (כ"ה:) ובסוף בכורות (נ"ו:) ובפ"ק בשקלי' (מ"ז) האחין השותפין [2]) שחייבין בקולבון [3]) פטורין ממעשר בהמה ושחייבין במעשר בהמה פטורין מן הקולבון וכמה הוא קולבון מעה כסף דברי ר"מ וחכ"א חצי. פי' האחין השותפין שחייבין בקולבון פטורין ממעשר בהמה והן שכבר חלקו כדתנן בבכורו' בפ' אחרון חלקו וחזרו ונשתתפו חייבין בקולבון ופטורין ממעשר בהמה פי' חייבין בקולבון דכיון דחלקו נעשו כרחוקין ותנן השוקל על ידו ועל יד חבירו חייב בקולבון ופטורין ממעשר בהמה דכיון דחלקו נעשו כלקוחות ותנן (בכורו' נ"ה:) הלוקח או שניתן לו במתנה פטור ממעשר בהמה ושחייבין במעשר בהמה שעדיין לא חלקו וירשו בהמה או קנו ועדיין לא חלקו חייבין במעשר בהמה דתנן קנו בתפיסת [4]) הבית חייבין ואם לאו פטורין ופטורין מן הקולבון כי ממון אחד הביאו הסלע כי עדיין לא חלקו כך היתה חובת קולבון אם היו אחין לא חלקו וקנו מתפיסת הבית אם הביאו שניהם סלע פטורין מן הקולבון ואמרינן התם בבכורות פטורים בזה ובזה שחלקו בבהמה ולא חלקו בכספין ואעפ"י שחלקו בבהמה גלו דעתיהו דלמפלגי קיימי וליחייבו בקולבון קא משמע לן [5]) — (א"ב פי' בל"י ורומי שכר הנתן לשלחני לפרוט או לצרוף או להחליף מעות). *[אחי"ה וכנ"ה ירו' שקלי' ספ"א דמ"ו: ירו' קידו' פ"א ד"ס ע"ד והקבוץ שקלי' פ"א מ"ו ותוספ' שקלי' קולבונות ושם ג"כ קולבונין] —

קלבן (= קוֹלָבָן מל"י κολοβός קצר רגלים Kurz-füssiger) בפ' מומין אלו בגמ' מקיש (בכורו' מ"ה.) הקישן והעיקלן והקולבן [6]) ת"ל או שבר רגל — (א"ב פי' בל"י מחוסר או שבור אבר). *[אחי"ה והוא ל"י הנ"ל וע' הזקני' (קאמפלוט') העתיקו חרום (ויקי כ"א, י"ז) κολοβόχειρ ועקילס העתיק קצר (שמות ו', ט') κολοβότης. ועיקר הגי'

---

[1]) גי' הכ"י ק"ט איסתנינתא. [2]) בשקלי' והשותפין. [3]) וכ"ה נכון בכ"י ש"ס ובנו"ג קלבון. [4]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובפי' ר"ח אבל בדפסי' מתפושת. [5]) הועתק מפי' ר"ח בביצ' בש"ס ווילנ'. [6]) בדפ"ע ובפי' רגמ"ה קילבן.

הקולבן כדאי׳ בספרא אמור פרק ב׳ פרש׳ ג׳ ובתוספת׳ בכורו׳ פ״ה קלבן ובפי׳ רגמ״ה בכורו׳ כ״י מצאתי: קילבן לא איתפרש לן [יש מפר׳ קילבן שזורק רגלו לאחריו כשהוא הולך] עכ״ל. ובעה״ק שנ״ב אי׳ כגון ההולך ומקיש בקרסוליו זו בזו] —

קליבנטירין (= קלינטרין was zum Ruhebett gehört κλιντήριον) ירו׳ דברכו׳ פ׳ מי שמתו (פ״ג ד״ה ע״ד) ר׳ שמעון בן אלעזר אומר שומט קלבינטירין שלה[1]) ודיו פי׳ קלינטרין בל״י מין כסא לפני המטה ובו יושב השוכב וראשו נטוי על המטה ובירו׳ דנדרי׳ (סוף פ״ז ד״מ ע״ג) פרק הנודר מן הירק גרס בהדיא שומט קלנטירין שלה ודיו. *[אחי״ה ובירו׳ מ״ק פ״ג דפ״ג. הגי׳ קלמנטרין ואותיות ב׳ ומ׳ נוספות הנה ועיקר המלה קלינטרין וכפי׳ ר״ב] —

* קְלְבּוֹס עיי״ע קנבס.

קלבס (?) בריש מגילת איכה (פתיחתא סי׳ ה׳) מהו לא נפל עליה גורל (יחזק׳ כ״ד, ו׳) אמר הקב״ה בשעה שהפלתי קלבסים על אומות העולם להגלותם לא גלו ואתם למה גליתם כי דמה בתוכה היה (שם ז׳) — (א״כ פי׳ בל״י ציווי כמו קלווסין). *[אחי״ה ובאמת גי׳ הילק׳ יחזק׳ אי׳ קלווסים והוא κέλευσις צווי אבל הנכון כמו שהעיר כבר בוקסטארף שצ״ל קלרסים מל״י κλῆρος גורל ובנו״ג קלסים — וה׳ אייזלער פי׳ כמו לקס λόχος גורל] —

קְלִיבוֹסֶת (Hüftbein) בס״ג דפ׳ שואל אדם (שבת קנ״ב.) ויניץ השקד (קהלת י״ב, ה׳) זו קליבוסת פי׳ קליבוסת בין[2]) הפקקלות כמו תרבא דאקליבוסתא דגרסינן בפ׳ גיד הנשה בגמ׳ ונוהג בשליל (חולין צ״ג.) אמר שמואל האי תרבא דאקליבוסתא אסור וזהו חלב שעל הכסלים. *[אחי״ה וכ״ה בפי׳ ר״ח בשבת ש״ס ווילנא. ורש״י פי׳ עצם של הנק״א שהירך תקוע בו וכו׳ והוא בל״צ hanche בל׳ אנגלית haunches בלאי״ט anca וכן ראיתי בפי׳ רגמ״ה בחולין צ״ג (כ״י אנגייליקי׳ צד שמ״א) קְליבוסתא הַנ׳י׳ש והוא הוא ל״צ והוא נקרא אצל הרופאים os ischii, os ilei עיי׳ מ״ש ה׳ הירטל דאס אראבישע אונד העברעישע אין דער אנאטאמיע 26 והלאה ועוד בספרו Onomatologia צד 153 והלאה] —

קְלָבֶקֶר (= גלופקרין Decke zum Einhüllen) כפ׳ כ״ט בכלים (מ״ב) טלת אחת וקלבקרין אחר פי׳ שמיכה[3]). ס״א גלופקרין וכבר פי׳ בע׳ גלפקר[4]). *[אחי״ה ובתעני׳ י״א. אי׳ כר או כסת. ובמכילת׳ בשלח בסוף וכי לא היה לו למשה כר אחד או כסת אחד או קלוקרון] —

* קַלַבְרְיָא (Calabria) ירו׳ שקלי׳ פ״ו ד״נ. בראשונה יצא עד קלבריאה ועיי׳ ב״ר ס״פ כ״ג הובא בע׳ ברבר (ח״ב קפ״ד:).

קלגס (לפע״ד מל״י האמצ׳ ול״ר καλίγα, caliga מין מנעל בעלי חיילות Soldatenschuhe) כפ׳ משוח מלחמה (סוטה מ״ב.) אל תראו מפני הגפת תריסין ושיפת[5]) הקלגסין כמו המון החיילות — (א״כ פי׳ בל״י קול התרועה). *[אחי״ה כיון לל״י κλάγγη ובל״ר clangor אבל לפע״ד הוא כמו שפירשתי בתחלת הע׳ ועיי׳ ג״כ ע׳ גלגס ולפע״ד עיקר הגי׳ ושיפת כגי׳ הערוך כלומ׳ שחיקת והגפת המנעלים של חיילות. ובספרי שופטי׳ ר׳ קצ״ב אי׳ שפעת עקלגסים ויש ששונין גלגסין] —

קלגרפון (= קליגרפון נ״ל מורכב מל״פ كال, كل כפוף ומל״פ جرف עמוק והוא כלי תנור עיי׳ בפנים) בהסייף פי״ג בכלים (מ״ב) קליגרפון שניטלה כפה טמאה מפני שינה פי׳ כל שיש לו שני ראשים האחד משימין בו הלחם בתנור ורודין בו ושמו מסא בל׳ חכמים ובלעז פלא[6]) והאחד גורפין בו הגחלים מן הפורני ושמו רישול״י[7]). *[אחי״ה פי׳ רבינו הועתק מפי׳ רה״ג ושם מבואר בטיית אסטים וצ״ל אסטים اسطام פי׳ כלי תנור לרדות הפת ולגרוף הגחלים ושם הגי׳ קלו גרפין ועיי׳ פי׳ הרמב״ם בע״א. ונ״ל שהמלה מורכבת הוא מל״פ כאמור] —

קלד (= קְלִידָא = אַקְלִידָא מל״י κλείς בל״ס קלידא מפתח והפעל קְלַד אפעל אקליד einschliessen, unsichtbar machen) בס״ג דפסחי׳ (קי״ט.) ובחלק בגמ׳ עדת קרח (סנה׳ ק״י.) וכולהו אקלידי וגופלי דגולדא. ס״א אקלידי דקופלי דגלדאי[8]). פי׳ קלידי מפתחות קופלי בלעז קנטרו[9]) גילדא עור. בסוף חלק (סנה׳ קי״ג.) מסר ליה אקלידא דמטרא. בהגדה דפ׳ הנזקין (גיטי׳ נ״ו.) כל אקלידי מסר לשמעיה לבר מדציבי. בס״ג דפ׳ אמר ר״ע

---

[1]) בפי׳ המהרש״ם קרביטין. [2]) בפי׳ ר״ח מן. [3]) כ״ה נכון בדפ״א ובכ״י ק״ט ושם בט״ס שמינה ובדפ״ע סמיכה. [4]) עיי״ע בח״ב ש״ב ומ״ש ושם הובא פי׳ רה״ג. [5]) בנו״ג ושפעת וכ״ה באמ״ד. [6]) Schaufel pala. [7]) Scharre, Fege razzola. [8]) גי׳ קופלי אי׳ ג״כ בכ״י מ׳ בפסחי׳ ובכ״י א״פ ובע״י הראשון וכ״ה באה״ת בסנהדי׳ וברש״י בדפ״ש אבל בדפ״ר בערוך קולפי וכ״ה בכ״י ק״ט פעם אחת ובנו״ג בפסחי׳ קליפי ובסנהדר׳ קילפי. [9]) עיי״ע קפל ושם נסמן עיק׳ הגי׳ קטינצ״ו.

(שבת פ"ט:) אבל עצים דחזו לבבא[1]) דאקלידא. בפ' כל המנחות באות בגמ' ואם החמיצו (מנחו' נ"ז.) לא לעולם במקום אחר וחזו לבבא דאקלידא. בפ' גיד הנשה בגמ' ונוהג בשליל (חולי' צ"ג:) אמר רב כהנא אקלודי מיקלד בהו פי' מקום יש בירך שמתפתל ומתהפך פנימי על החיצון וכמקום דפרעי טבחי פי' מפתח בל"י קלידי.

* קלידיקום צ"ל קליריקום עיי"ע איפיטיקום ח"א, רי"א.

קלדהי (?) בב"ר פל"ח[2]) (פל"ז) אדמה וצבויים עד לשע (בראשי' י', י"ט) עד קלדהי וכן תרג' ירוש' — (א"ב פי' בל' הנכרים ארץ כשדים והם היו בקיאים בהבטת הכוכבים והם הוברי שמים הנקראים בדניאל כשדיא ובגמ' כלדאין ע"ש). *[אחי"ה והנכון שט"ס הוא וצ"ל קלרהי ע"ש] —

* קָלָה (מהשם קָלוֹן פי' ענין גיעול sich beschmutzen) מכו' כ"ג. קלה בין בראשונה בין בשניה? פוטרין אותו וכו' ע"ש כמה פעמים ומבואר לפי זה נקלה (דברי' כ"ה, ג') ע"י נתקלקל בריעי. בתוספת' מכות פ"ה (ד') אי' הפיעל קילה ועוד עיי"ע קלון וע' קל.

* קָלוֹן (מל"ם ענין חרפה Schande) סנהד' נ"ה. מגיל' כ"ח. ירו' חגיג' פ"ב דע"ז ע"ג והושאל לזנות ולבית הזנות גיטי' נ"ז: מגילה כ"ה. ירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ג ירו' הוריו' פ"ג דמ"ח: תוספת' סוטי' רפ"ג במד"ר פי"א איכ"ר פ' על אלה ופ' בני ציון. ולנקבה קלונית עיי"ע קלן ד'.

* קָלוֹן (מפעל קלה שָׂרַף Verbrennung) במד"ר פי"א ואין קלון אלא שרפה כד"ת קלם (ירמי' כ"ט, כ"ב).

קִלְוָון (ל"י κελεύων מְצַוֶּה befehlend) בב"ר פ' ויצא הראשון (פס"ג) אנא קלוון דתאזון בני[3]). ובר"פ ה' יקוו המים היו אומרים אלו לאלו נלך ונעשה קלווסין[4]) של הקב"ה. בסוף מגילת איכה על צוארינו: אדריינוס שחיק עצמות אפיק קלווסין. ס"א קליפסין פי' ציווי בל' יון — (א"ב פי' קלוון בל"י מצוה אני). *[אחי"ה והוא בל"י κελεύων ἐγώ וכצ"ל בויק"ר פכ"ה קלוואן אנא ושם אי' קלוואנין אנא. וכ"ה בקהל"ר פ' וסבותי. והשם קְלֶווּסִים κέλευσις ציווי וכנ"ה בירו' נדרי' ספ"ט דמ"א ע"ג נפקת קלווסים מן מלכותא פסיקת' רבתי פ"י הוצאתי (קילוונים) [צ"ל קלווסים] עליו וכו' ונמצא קלווסים שלך קיימת. תנחומ' הישן מקץ (הוצ' רש"ב צד צ"ו) (קלווסים) [צ"ל קלווסים] אחת אני מוציא עליכם וכו'. ויק"ר ספ"ז נומוס הוא וקילוסין הוא עיי"ע נמס ב'. והקבוץ קילְוָסִין תנחומ' הישן וירא (צד מ"ז.) עשו קילווסין של בוראן ובאיכ"ר פ' היו צריה אי' קלוונין ובב"ר פס"ג אנא יהיב קילוון צ"ל קילווסין — ילק' יחזק' קלווסים עיי"ע קלבם] —

קלוון (?) [צ"ל חקלוון] פי' שדות (Felder בסוף פסיקת' דויהי בשלח פרעה (פסיקת' דר"כ צד צ"ג.) אעליה לחד קילוון ואותביה תחות חד אילן. ס"א לחד ח קל. *[אחי"ה כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ה"ב ב"ר ובדפ' ווניצ' אבל בדפ"ר ובשאר דפ"ע בט"ס דקל נסו הגי' המועטת החזיק רמ"ל ונפל בטעות בפי' קלוון שחשב לתקנו נקלווס והאמת שצ"ל חקלוון כמו שהעיר לנכון הח' ר"ש באבער והוא תקן לנכון דקל שצ"ל חקל וכדאי' בכ"י ובדפו"ו כאמור] —

* קלוניפי (ט"ס וצ"ל קלי נינפי בל"י καλὴ νύμφη כלה נאה) פסיקת' רבתי רפמ"א מהו יפה נוף (תהלי' מ"ח, ג') קלוניפי ובשמ"ר ס"פ נ"ב לנכון קלי נינפי ובתנחומ' הישן כי תשא סי' ט' קלונינפי. עיי"ע נמפה.

קֶלַח (מל"ע قلخ hohles Rohr, Strunk, Stengel) בפ' כל שעה (פסחי' ל"ט.) יוצאין בהן ובקלח שלהן. בפ' י"א בפרה (מ"ט) מצות אזוב ג' קלחין ובהן ג' גבעולין פי' "כשיצאו ב' וג' קנים משורש אחד שמן קלחין"[5]). בגמ' דפ' הנודר מן המבושל (נדרי' נ':) שמואל הוה בדיק נפשיה בקלחא[6]) פי' היה משים קלח של כרוב בפיו ובולעו ומפשפש כל מעיו. בפ"ק בעירובי' בגמ' שיירה (ט"ז.) בשליפין בקנים ובקלחות[7]) פי' כמו קלח של כרוב קלחים של ירקות שנתעבו ונתקשו ונעשו יבשין. בפ' העור והרוטב (בגמ') [צ"ל בראש גמרא[8]) (חולי' קי"ט סע"א) בקלחא ומשום יד פי' הקנה שלהן כגון קלח של

---

[1]) בנו"ג לככא. [2]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ולא ל"ה כבדפי אחרונים. [3]) בנו"ג דיתזון בי בני. [4]) בנו"ג קלוסין וכ"ה בכ"י ק"ט.
[5]) הועתק מפי' רה"ג בסדר"ט צד 30 ושם הסיום: וכן אנו מפרשין תבא בכלח (איוב ה' כ"ו) שתניח בנים ובנות וכי וקי' פתרון אחד הוא ע"כ. [6]) בנו"ג בקלותא. [7]) בנו"ג בקולחות. [8]) וכדאי' בדפ"ר ובכ"י ק"ט.

כרוב ומשום יד של כלים שרוצה להשתמש בקלחין הללו. בפ׳ טרף בקלפי בגמ׳ קשר לשון של זהורית (יומי׳ מ״א:) ובס״ג דפ׳ הכונס צאן לדיר (ב״ק ס״א.) כאן בקולחת כאן בנכפפת ס״א קולטת ס״א קורחת וכבר פי׳ בע׳ קרח [1]. בס״ג דפ׳ ראשית הגז (חולי׳ קל״ח.) אמר רב חסדא ר׳ יהודה היא דתנן בפ״ג בפיאה (מ״ה) המוכר קלחי אילן בתוך שדהו נותן פאה מכל אחד ואחד א״ר יהודה וכו׳. *[אחי״ה וכנ״ה בכתובו׳ קי״א: קלח של כרוב וכו׳ ירו׳ פיאה פ״ז ד״כ: קלח אחד של חרדל והקנוץ פיאה פ״ג מ״ב קלחים לחים וכן בל״נ מנחו׳ ס״ו. בקנים ובקילחות וכו׳ והוא בל״ע פי׳ קנים הנקובים] —

קָלַח (כלא״ר פי׳ כמו זחל fliessen, strömen)

בפ״ב בטהרות (מ״א) ספק מן הקדירה נתזו וספק שהקלח נגע בידה פי׳ כמו מים מקלחין. בפ׳ השוחט אחד בעוף בגמ׳ השוחט בהמה חיה (חולי׳ ל״ו.) תנא דבי ר׳ ישמעאל ודם חללים ישתה (במדי׳ כ״ג, כ״ד) פרט לדם קילוח שאינו מכשיר את הזרעים פי׳ אם דם הנהרג חשוב כמשקה להכשיר את הזרעים כדכתי׳ (ויק׳ י״א, ל״ח) וכי יותן מים על זרע אלא בעת שנעשה חלל בעת יציאת נשמה כדכתי׳ ודם חללים ישתה אבל המקלח במרזב ועוד נשמתו בו אינו מכשיר. *[אחי״ה והוא כפירש״י ועיי׳ תוספ׳ שם. וכנ״ה קילוח בע״ז ע״ב: ירו׳ ע״ז פ״ד דמ״ד. ירו׳ ב״ב ספ״ג די״ד: ירו׳ סוכ׳ ספ״ב דנ״ג. ירו׳ מעשרו׳ ספ״א דמ״ט: ירו׳ שבת פ״ג ד״ו: ותרג׳ זרם (איוב כ״ד, ח׳) קלוחא והוא הוא קלח בטהרו׳ הנ״ל ובתוספת׳ טבול יום רפ״ב והפעל עדיות פ״ו מ״ד זוחלין שקלחן בעלה אגוז. ע״ז י״ב. המקלחין מים לכרכים. תוספת׳ מקואות רפ״ב צינור המקלח למקוה והושאל לקבוץ ההמון תוספ׳ שבת רפי״ב (י״ג) אם היו מקלחין פטור וכ״ה בירו׳ שבת רפי״ד די״ד: שבת ק״ו. אם היו מקלחות ובאות — תוספ׳ שקלי׳ פ״ג מקלחין צ״ל מקבלין. תוספת׳ שבת ספ״ט (י׳) לא תקל אשה מדריה ותחלוב לתוך כוס וכו׳ צ״ל לא תקלח כן העירני לנכון מורי חמי מוה״ר אריה לוי דבית אל חיים המכונה ד״ר בעטטעלהיים רב ואב״ד בבאלטימארע] *) —

קָלַחַת (מל״מ Kessel) בר״ג דהמוכר את הספינה (ב״ב ע״ד.) כל ל׳ יום מהפך להו נהינם ככשר בקלחת.

קָלַט (מל״א פי׳ כמו אסף אחז סגר einziehen, ein- aufnehmen, schliessen ועי׳ ל״ע قلص)

בריש ר״ה בגמ׳ ולנטיעה (י׳:) דתנן בפ׳ ב׳ בשביעית (מ״ו) אין נוטעין ואין מבריכין וכו׳ עד ר׳ יהודה אומ׳ כל הרכבה שאינה קולטת לג׳ ימים שוב אינה קולטת וכו׳ פי׳ לדברי האומ׳ ל׳ צריך ל׳ ול׳ ל׳ לקליטה ול׳ לעלות לו שנה וכן לדברי האומ׳ ג׳ ג׳ לקליטה ול׳ לעלות לו שנה וכן לדברי האומ׳ ט״ו [2]. בפ׳ כל כתבי בגמ׳ מצילין (שבת קי״ז:) ובלבד שלא יביא כלי אחר ויקלוט. בפ׳ חזורק גט בגמ׳ הוא מלמעלה (גיטי׳ ע״ט.) כמאן כר׳ דאמר קלוטה כמו שהונחה דמיא. בר״ג דשבת (ד׳.) ובר״ג דפ׳ הזורק מרשות היחיד (גיטי׳ צ״ז.) ת״ר מרה״ר לרה״ר ורשות היחיד לאמצע ר׳ מחייב וחכמים פוטרין פי׳ קלוטה כמו שהונחה [3] תפושה באויר אעפ״י שלא הונחה כמו שהונחה דמיא. בפ׳ המוצא תפילין (עירו׳ צ״ט:) קולט אדם מן המזחילה. פי׳ שחוטף בידו ושותה אבל נוטל מן המזחילה כשהוא מצרף ידו למזחילה אסור. בס״ג דפ׳ לולב וערבה (סוכ׳ מ״ט:) ובמעילה בפ׳ ולד חטאת (י״א:) אפי׳ תימא ר׳ אלעזר ב״ר צדוק דאיקלט איכ׳ דאמרי לימא מתנית׳ ר״א ב״ר צדוק ודאיקלט וכו׳ [4]. בר״ג דפ׳ מקום שנהגו (פסחי׳ נ״ב.) לר׳ יהודה גבא [5] דחמרא קלטינהו. פי׳ לפי׳ שהולכין למקום שכלו ע״ג החמור קלטן גבו של חמור לחייבן ביעור והוא החזירן למקומן ועדיין לא כלו שם. *[אחי״ה וכנ״ה בירו׳ פסחי׳ רפ״ג דכ״ט ע״ד דיקלוט צבעא. כריתו׳ ה׳. קולט את הריח. שבת י״ז: כדי שיקלוט את העין. כתובו׳ קי״א. קולטתו מחיים . . קולטתו לאחר מיתה. אבות פ״ה מט״ו קולטת את השמרים . . קולטת את הסלת. סנהד׳ ק״ח: כל שהתיבה קולטתו וכו׳ תוספת׳ פ״א דמעשרות. תוספת׳ שבת פ״ג (ד׳) שם פ״י (י״א). ועוד מענין אסיפת זרע להתעבר ב״ר פמ״א מה

---

[1] בקצת דפ״ע בט״ס בקורחת וכבר פי׳ בע׳ קרח וצ״ל קרח עיי״ע קרח ד׳: *) עיני עיני יורדה מים כי רחק ממני מנחם משיב נפשי כי בשובו מנסיעתו מאירופא נתבקש בישיבה של מעלה ונפטר בספינה „מינכען" ביום ה׳ אלול תר״ן וגופו הטבע במצלות ים ותשב רוחו ויחי. [2] ז״ל ר״ח בר״ה י׳: לדברי האומרים שלשים לקליטה כלומ׳ שישרש הנטע צריך אחר שישריש שלשים יום אחרים לעלות לו שנה וכו׳ עש״ה. [3] כ״ה לנכון בד״פ וויניצי׳ אבל בשדפ״ע וכ״י נשמט מן שהונחה ראשון עד שהונחה שני בטעות. [4] במעילה דאי קלט וצ״ל כגי׳ הערוך וכדאיי׳ בסוכ׳ והערוך העתיק כלשון הש״ס במעיל׳ ובע״א הוא בסוכ׳ ע״ש וד״ס לשם. [5] בנו״ג א ט ו גבא ולי׳ ג״כ בכ״י ש״ס וברש״י.

הפרדה אינה קולטת זרע וכו׳, ויק״ר פי״ד אין האשה קולטת אלא אחר נדתה ובסמוך. ומה שענינו אסיפה באיזה מקום נבנה מהשם מקלט עיי׳ מכו׳ י״ב. י״ב: י״ט: כ׳. ב״מ נ״ג: והשם המופשט קליטה מכו׳ י״ג. ר״ה י׳: ועוד בלא״ר קילטא ירו׳ יבמו׳ פ״ב ד״ד עיי״ע חבט ובירו׳ קידו׳ פ״ג דס״ד ע״ד ב״ר פ״ז קולטא] —

קָלוּט (מל״מ פי׳ ענין חבור והפכו סדוק ובפרט שפרסת רגל מחוברת כגון בגמל ein Thier (dessen Klaue zusammengewachsen ist בפ׳ מרובה בגמ׳ ר׳ שמעון (ב״ק ע״ח סע״א ורע״ב) טהורה מטמאה מי מיעברא דאיעבר מקלוט ל ר׳ [1]) שמעון. פי׳ שפרסתו כולה אחת ואינה סדוקה כמו החמור. בר״ג דפ׳ בהמה המקשה (חולי׳ ס״ח:) חד למקום חתך וחד לקלוט במעי פרה ואליבא דר׳ שמעון ואע״ג דאמר ר״ש קלוט במעי פרה אסור הני מילי היכא דיצא לאויר העולם אבל במעי אמו שרי. בר׳ בכורות בגמ׳ מהו באכילה (ו׳:) ת״ר רחל שילדה מן עז ועז שילדה מן רחל פטורה מן הבכורה ואם יש בו מקצת סימנין חייבת ר״ש אומר עד שיהא ראשו ורובו דומה לאמו איבעיא להו לאכילה מי בעי ר׳ שמעון ראשו ורובו אי לא וכו׳ עד ר״ש אומר גמל גמל שני פעמים וכו׳. בר״ג דפ׳ מומין אלו (בכורו׳ מ״ג.) לקלוט וחטין דליתנהו באדם ובבהמה נמי לא פסלי. פי׳ „חטין דאדם לא הוו בגלוי כשל בהמה ולא* פסלי באדם דלא קלטו דלא בענן כאדם פרסות סדוקות״ [2]). *[אחי״ה בכורו׳ מ׳. מבואר הקלוט: שרגליו קלוטות כשל חמור וכשל סוס. ירו׳ סוט׳ פ״ט דכ״ג ע״ד היתה רגלה קלוטה כשל חמור וכו׳. בכורו׳ מ״ה. אצבעותיו מורכבות זעג״ז או קלוטות. ספרא אמור פרש׳ ז׳ פרק ז׳ פרסת רגלו דומה לשל סוס פרסת רגלו דומה לשל חמור. בכורו׳ ז׳. קלוט במעי פרה. שבת ס״ז. זרעיך כקלוט וכו׳] —

☞ קְלִיטִין (לדעת ר״ב מל״י κλιτύς Abschüs-sigkeit ולפע״ד מל״י κλύδων, κλυ-δώνιον (Brandung, Gestade מד׳ ב״ר פ׳ יקוו המים (פ״ה) הבאת עד נבכי ים (איוב ל״ח, ט״ז) עד קליטין דימא פי׳ בל״י מים רבים נגרים למקום מדרון. *[אחי״ה ולפע״ד מל״י הרשומ׳ פי׳ מסגרי ים מקום אשר ישטפו שמה המים הרבים במהומה ומבוכה וכפי׳ רש״י לאיוב ע״ש. וכנ״ה קליטי של ים בירו׳ ב״מ ספ״ה ד״י ע״ג ע״ש] —

* קולוטוס (מל״י κηλήτης Beinbrüchiger) תוספת׳ בכורו׳ רפ״ה מרוח אשך . . זה הקולוטוס שנכנסה רוח באשכיו פי׳ מי שיש לו שבר ברגליו ובנו״ג הקליטים וגי׳ כ״י קולוטוס ועיקר הגי׳ הקליטים עיי״ע שחף.

* קלטיקה ירו׳ מגיל׳ רפ״ג דע״ג ע״ד ט״ס וצ״ל לקטיקה עיי״ע גלוגדיקא ח״ב רצ״א וש״נ השנויים.

☞ קְלִיטוֹר (לדעת ר״ב מל״י κλητήρ, Herold, κλητώρ) מד׳ ויק״ר פ׳ והבאתם את עומר (פכ״ח) מאן דעביד קומס קלטור פי׳ בל״י שליח בית דין עיי״ע קומים.

* קלי, קלה ענין שרפה עיי״ע קל ג׳. ושם קלאים, קלאין ובש״ס קליות.

* קַלִי פי׳ מעט עיי״ע קל ב׳ ומ״ש.

קַלְיָא (מל״ע قلى Laugensalz) בר״ג דפ׳ בכל מערבין (עירו׳ כ״ח סע״ב) מערבין בקליא פי׳ „קליא הוא עשב שורפין אותו ונותנין אותו בבורית ורוחצין ידיהן כמו (ירמי׳ כ״ט, כ״ב) קלם מלך בבל ואלו הירקות ירקות שדה הנאכלין הן ולפיכך אמרו מערבין בהן וכמה מלא היד״ [3]) — (א״ב כן נקרא בל׳ ישמעאל עיי״ע נתר). *[אחי״ה ועשב זה נקרא על שם מלה ערבית הנ״ל וכ״ה בל״ם עיי׳ פפלנ״צ לה׳ לעף צד 43] —

קליא (= קיליא, קוּלְיָא מל״ס קוּלְיָן חלב חטים (Das Fette vom Getreide פנג ודבש (יחזק׳ כ״ז, י״ז) תרג׳ קיליא ודבש — (א״ב כמו קירא ופי׳ שעוה). *[אחי״ה ויותר נכון פי׳ הנ״ל מל״ס וכדעת ה׳ לעווי וגי׳ דפו״ו קילויא וגי׳ אחרת קוליא] —

קליאם (= קוּלְיָאם מל״י κολοιός Dohle) בילמדנו סוף כי תשא (תנחומ׳ כי תשא סי׳ ל״ב) היה משה מהלך ברקיע כקוליאם הזה עד שעלה אצל הקב״ה — (א״ב פי׳ בל״י מין עוף צועק ומצפצף י״א שהוא סוס עגור וי״א שהוא מין אחר).

---

[1]) כ״ה בכ״י ק״ט ובדפ״ע דר׳ ובנו״ג כרי. [2]) נעתק מפי׳ רגמ״ה בכורו׳ בקובץ כ״י אנגיילי׳ דף ק״ו: ושם אי׳ ולא קלוט וכ״ה בכ״י קאהוט. [3]) הועתק מפי׳ ר״ח לעירו׳ (בש״ס ווילנ׳).

קְלַיְינוֹן[1] (מל״י ורו׳ κέλλα, cella ובל״ע كلّة חדר ול׳ קלילה κελλίον עיי״ע קל) בפסיקת׳ דויהי ביום כלות משה (פסיקת׳ דר״כ צד ז׳:) הוא דמלכא שרא טימיקון[2] דומות לקוליינין פי׳ טינד״י[3]. אל הקובה (במדבי כ״ה, ח׳) תר״י (א׳) לגו קלא. *[אחי״ה וכנ״ה בבמד״ר פי״ב מהו צב (במד׳ ז׳, ב׳. ג׳) דומות לקליינין ובפסיקת׳ דר״כ אי׳ לקילקילין ואולי הוא מל״ר cancelli עיי״ע קנקל ב׳. ועוד עיי״ע קל האחרון] —

קוֹלְיָס (מל״י κολίας eine Art Thunfisch) האספנין (מכשירי׳ פ״ו מ״ה, תוספ׳ ביצה רפ״ב) כבר פי׳ בע׳ אספנין — (א״ב פי׳ בל״י מין דג אשר נמלח ונכבש בציר). *[אחי״ה עיי״ע אספנין ומ״ש וכנ״ה בתוספת׳ חולין ספ״ג בכ״י אירפורט הקוליים ובנו״ג בט״ס הקוללוס] —

קולים באבני בית קולים (ע״ז נ׳.) כבר פי׳ בע׳ מרקולים. *[אחי״ה ועיי״ע אבני בית קולים ומ״ש] —

קלית (קולית נ״ל מל״י κοῖλος חלול והוא העצם של ירך החלול וסתום מב׳ צדדין Schen-kelknochen) בפ׳ העור והרוטב (חולי׳ קכ״ד:) קולית המת וקולית המוקדשין הנוגע בהן בין נקובין בין סתומין טמא קולית הנבלה וקולית השרץ הנוגע בהן סתומין טהור. בב״ר פרשת י׳[4] וכל צבאם: ראה שם קולית אחת הוה מצנע לה והיא מתגלגלא. ובפרש׳ כ״ז[5] (לפנינו פכ״ו) הנפילים היו בארץ: [ז׳ שמות נקראו להם א׳מים וכו׳] רפאים גבורים מוח קוליתו של אחד מהן י״ח אמה. בפ׳ כיצד צולין בגמ׳ (העצמות) [השובר] (פסחים פ״ד:) נמנין על מוח שבראש ואין נמנין על שבקולית. פי׳ קולית העצם החלול וסתום משני צדדים והוא מלא מוח והוא עצם של ירך שיש בו מוח הרבה. *[אחי״ה ובפ׳ המיוחס לרש״י בב״ר פכ״ו אי׳ עצם הארכובה שקורין נדוכייל וברש״י פסחים פ״ה. ובחולי׳ קי״ט. אי׳ הלע״ז רדונדי״ל. ובעה״ק שנ״ב אי׳ עצם של ירך שקורין קלופבעיי״ן בלע״ז והוא Klobbein, Klupbein). וכנ״ה בתוספת׳ פסחים ספ״ו תוספת׳ אהילות רפ״ד תוספת׳ עוקצי׳ רפ״ב ירו׳ פסחי׳ פ״ז דל״ה. ועוד נ״ל קולית מל״י κωλέα עצם של ירך Hüftknochen] —

* **קולל** עיי״ע קלר ד׳.

* **קְלַם** (מל״ע قلم חתך abschneiden) ירוש׳ ע״ז פ״ב ד״מ ע״ד לקה באצבעיה ויהב עליה אספלנית חמתה מתחלחלה וקלמה פי׳ חתכו.

* **קלמא** עיי״ע קלמין.

קוֹלְמוֹס (מל״י ורומי κάλαμος, calamus קנה ועט סופרים Rohr, Schreibrohr) בריש שבת (י״א.) לא יצא הלבלר בקולמסו[6] בס״ג דפ׳ מקום שנהגו (פסחים נ״ז.) אוי לי מקולמוסן. פי׳ „שהיו חוקקין חקקי און"[7]. בפ׳ השוחט בגמ׳ שנים אוחזין בסכין ושוחטין (חולי׳ ל׳:) שחיטה העשויה כקולמוס. פי׳ כגון ששחט במקום אחד ושפייה לסכין ואתא לצואר דהוה ליה כקולמוס. פ״א שחט הושט למטה ועקם הסכין שבידו וחתך העור ועלה ושחט כקנה שהוא כקולמוס הסופר[8]. בס״ג דפסחים (קי״ח:) גער באומה[9] שכל מעשיה נכתבין בקולמוס אחד. פי׳ שלעולם אינה כותבת טוב אלא רע. פ״א בקולמוס אחד כמו שכותבין כך עושין שאין יכולין לעשות עמהן שום פשרה[10]. עט שקר סופרים (ירמיה ח׳, ח׳) תרג׳ קלמוס דישקר למזייפא. בפסיקתא דויהי בשלח פרעה (פסיקתא דר״כ צד פ״ז.) שהיו נותנין כ ד ו ר י ו ת[11]. של איש תחת שיחיהן וקולמיות[12] של קנה תחת צפרניהן — (א״ב פי׳ בל״י ורומיי עט סופר וגם שם כללי הוא לכל קנה). *[אחי״ה וכנ״ה בתענית כ׳. יבמו׳ ע״ה: ירו׳ יבמות פ״ח ד״ט: תוספתא שבת פ״ה (ט׳), שם פ״ט (י׳) ב״ר פס״ג תנחומא וילק׳ סוף כי תשא. תרג׳ לשופטים ה׳, י״ד; לאיוב י״ט, כ״ד; לתהלי מ״ה, ב׳. והקבוץ ירו׳ שבת פי״ב די״ג ע״ג קולמסין, ב״ר פנ״ח קולמסין — תוספת׳ כלים ב״ב ספ״ז הקולמוסים ? — ובענין קולמיות של קנה שהיו נותנין תחת צפרני הנהרגים עיי׳ מ״ש המפרש

---

[1]) כ״ה בכ״י ערוך וכ״ה באמצע הערך בדפוסים. [2]) כ״ה בכ״י ובדפ״ע טימקון. [3]) לאי״ט tendi אוהלות. [4]) וכ״ה בקהל״ר פ׳ ויתרון ובמד״ר פט״ו. [5]) כ״ה בכ״י ק״ט ובדפ״ע כ״ו. [6]) בירו׳ שבת ס״ו ד״ח: בקולמוס שבאזנו. [7]) נעתק מפי׳ ר״ח לפסחים. [8]) וכ״ה בפי׳ הרגמ״ה (בקובץ כ״י אנגיילי דף רצ״ח:) וז״ל שחיטה חעשויה כקולטוס שחותך הסופר באלכסון וכו׳ וכ״ה בפירש״י ע״ש. [9]) בנו״ג בחיה ובכ״י ובדפ׳ הישני׳ אומה הרשעה. [10]) וכפי׳ ראשון אי׳ ברש״י ורשב״ם. [11]) כ״ה נכון בכ״י ה״ב וק״ט (ושם בט״ס קדוריות) וכ״ה בדפ״ר אבל בדפו״ו כרודיות ובשרפ״ע ברודיות וצ״ל כדוריות (עיי״ע בדר א׳ ומ״ש) וכ״ה בשהש״ר פ׳ השבעתי אתכם ועיי׳ מ״ש ר״ש באבער בפסיקתא שם אות קל״ג ועוד עיי״ע כדוד ומ״ש בח״ד קצ״ו. [12]) ובנו״ג בפסיק׳ וקרומיות וכ״ה בילק׳ תהלי׳ ר׳ תרס״ז עיי״ע קרם ג׳.

באוצ״מ דוקאנגע שרש ὄνυχες ועוד עיי׳ עט״ש לפערלעס 88] —

קלמזמס (לפי׳ ר״ב הורכב מן καλαμίς ומן מזיא Werkzeuge zum Haarputz) תרג׳ והקשורים (ישעי׳ ג׳, כ׳) קלמזמסיא הפארים הצעדות והקשורים — (א״ב פי׳ קלמים בל״י תכשיט השער ופי׳ מזיא בל׳ גמרא שער). *[אחי״ה בעה״ק וכדפו״ו הגי׳ בראש ובאמצע הע׳ קולמומס וכן בכ״י ו״ו א׳ קולמומוסיא וברד״ק קול משמשאי וצריך לו׳ בתיבה אחת, ובדפ״ר ובשאר כ״י ערוך קלמזמסיא. ועוד עיי״ע קשר א׳ וגי׳ רה״ג שם] —

* קְלוּמִית (= קרומית Halm) ירוש׳ שבת ספ״ח די״א ע״ג קלומית של קנה פסיקתא דר״כ צד פ״ז. קולמיות של קנה עיי״ע קולמוס וע׳ קרם ג׳.

* קַלְמִין (מל״י καλάμιον ובל״ע قلم Rohr) ב״ר ר״פ א׳ מילנין וקלמין עיי״ע מל י״ג וע׳ מלין ומ״ש. וגי׳ הילק׳ קלמרין עיי״ע.

קַלְמִין (מל״י κάλλιμος חשוב ונכבד der Edle, Vornehme) עד שלא הגיע למדינה היה מהלך כפגן משהגיע למדינה היה מהלך כקלמין (ב״ר רפ״ג) פי׳ אדם חשוב וכבר פי׳ בע׳ פגן — (א״ב פי׳ בל״י אדם השוב ומכובד) *[אחי״ה בנו״ג כקאלמין ובויק״ר פכ״ו בקאלמין וצריך לו׳ כקאלמין] —

☞ קַלְמִין (מל״ם קלמא בל״ע قمل Läuse, stechende Mücken) פי׳ בל״מ כנים) תרג׳ להוציא את הכנים (שמות ח׳, י״ד) לאנפקא ית קלמין, ותהי הכנים (שם) והות קלמתא ובלשון גמרא כלמין. *[אחי״ה עיי״ע כלמי ח״ד צד רל״ח וע׳ הדר ג׳ וע׳ סרק ב׳ ובכ״י תרג׳ ג״כ גי׳ כלמתא. ותרג׳ כנים (תהלים ק״ה, ל״א) קלמתא והקבוץ קלמין תר״י שמות הנ״ל] —

קלמר (= קַלְמָרִין מל״י καλαμάριον Rohrbehältniss, Pennal) בכל כלי עץ פ״ב בכלים (מ״ז) קלמרין המתאמת [1]) פי׳ לשון לעז הוא קלמר״י [2]) ובלשון ישמעאל מ ח ב ר א והיא של זכוכית ופיה שוקע לתוכה ואם תטה לצד אחד לא ישפך הדיו (ואחד פה) [צ״ל ופה אחד] [3]) יש לה שמשים בו הדיו ואחד נקב מצדה ומניין שכן דאמרו בסוף מקוואות (פי״א מ״א) צלוחית שפיה שוקע אינה טהורה עד שיטנה על צדה קלמרין אינה טהורה עד שיקבנה מצדה קלמרין של יוסף הכהן היתה נקובה ועושין לה תיק של עץ ומניחין הקסת בתוכו ואותו התיק נקרא קלמרי המתאמת. — בריש ב״ר מילנין קלמין וקונדילין כבר פי׳ בע׳ מל (י״ג) — (א״ב פי׳ בל״י ורו׳ בית הקולמוסים וקני הכתיבה). *[אחי״ה ובלשון ישמעאל مِحْبَرة והוא מחברה של ערוך וכ״ה בפי׳ רה״ג לכלים שם ובפי׳ ר״ח לשבת פ׳. לד״ה אות אחת בקולמוס ואות אחת בקלמרין. וכנ״ה בירוש׳ ע״ז פ״ג דמ״ב ע״ג הנייר והקולמוס דבר של כבוד הוא קלמרין צריכה. ורש״י בשבת שם פי׳ קלמרין קסת הסופר והרמב״ם פי׳ קסת הסופר אשר בו ישים הקולמוסים]. —

קלן (קוֹלָא מל״י κόλλα פי׳ דבק של סופרים Buchbinderleim) בפ׳ אלו עוברין בפסחים (מ״ב.) וקולן של סופרים פי׳ מים וקמח מעורבין ומדבקין בו הסופרים ניירותיהן וכן שמה בלעז קולא ואם אין בו אלא מי פירות קיי״ל מי פירות אין מחמיצין. ירושלמי (רפ״ג דכ״ט ע״ד) א״ר מני וכולהו ע״י מויי [4]) — (א״ב פי׳ בל״י ורו׳ מין דבק יש נעשה מקמח ומים ויש נעשה מעור בהמות או דגים). *[אחי״ה והוא מל״י הנ״ל ועיקר המלה קולה וכגי׳ יש מי ששונה הנזכרת בפי׳ ר״ח וגו״ן היא שמושית ועיי״ע זומין וגי׳ זומה שהובא בע׳ הנ״ל. והוא בלאי״ט colla כמו שכתב רבינו וכתב בעל עיקרי התלמוד כ״י בע׳ קלן בלעז קול״א אבל בארצי קורין לזה גלוד״ו [וצ״ל גלודן = gluten] ומה שמוציאין כשמבשלין חתיכות עור שהוא שחור ועשוי כחרובין קורין קולא ע״כ ועיי׳ ג״כ קולן של רצענין פסחים מ״ב: ירו׳ פסחים הנ״ל קולן של סופרים באלכסנדריאה עבדין אמבטיות של בצק עיי״ע אמבטיות ומ״ש בח״א קי״ג.] —

קלן (= קְלָנִין = קלאנין נ״ל מלש׳ יונ׳ אמצעי׳ κολόνα והוא מל״ר columna עמוד והמון יוצא

---

1) וכ״ה בפי׳ רה״ג ובנו״ג המותאמות. 2) בל״ר calamarius בלאי״ט calamajo. 3) וכ״ה נכון בכ״י עיקרי התלמוד לר׳ אברהם זכות אשר ת״י עיי׳ מבוא לח״א צד XLII. 4) הועתק מפי׳ ר״ח לפסחים ושם אי׳ עוד קולן יש מי ששונה קולה והדבר אחד והוא לו ש י שמדבקין בו הסופרים ניירותיהם וכו׳ ובש״ס ווילנא אי׳ בט״ס והוא אל נשי וצ״ל והוא לושי בל״ע لزاق.

כעמוד (Säule, Colonne, Haufen בילמדנו בואתה תצוה (תנחו׳ תצוה סי׳ י״א) מהו וירם תולעים (שמות ט״ז, כ׳) היתה קלנין של תולעים יוצאין מתוך אהליהם של דתן ואבירם ונכנסין לתוך אהליהן של ישראל הוי אומר וכסילים מרים קלון (משלי ג׳, ל״ה) — (א״ב פי׳ המון הבא בבהלה ובחפזון). *[אחי״ה ואשר נ״ל המון הבא בקו ישר כעמוד ודרש וירם ומרים קלון כי הקלנין או כגי׳ התנחו׳ קלאנין כעמודים העומדים ברום כן עומדים בהמון התולעים ודרש קלון כמו קלנין ובילקוט משלי ר׳ תתקל״ד לי׳ המלה — ובתנחומא הישן בהוצאת הר״ש באבער ה״א, 100 הגי׳ קלאנון ונ״ב חיל והיא הוספת המעתיק היא ובאה מגליון פנימה לבאר המלה הזרה ואין ענינה צפרדע כדעת הרש״ב שם אות מ״ד עיי״ע הבא אח״ז] —

קלן (= קלאנין פי׳ מל״פ κλα צפרדע (Frosch בילמדנו (בסוף וארא) [צ״ל בראש בא] (תנחו׳ בא סי׳ ד׳) לא חזרו הביא עליהן קלנין אלו הצפרדעים ככר פי׳ בע׳ קל בריש זה הפרק. *[אחי״ה והוא בע׳ קל ה׳ וש״נ פסיקתא דויהי בחצי הלילה (ס״ו:) הביא עליהן קולנין צפרדעים ובנו״ג כגון הצפרדעים ולענ״ד צפרדעים בא מגליון להורות על קולנין שהוא מל״פ קלא ובקבוץ קלאנין צפרדעים והמפרשים ד״מ עץ יוסף חשבו שהוא בעלי קול. ובתנחומא אי׳ לנכון באל״ף קלאנים, ובשאילתות ס״פ צו סי׳ פ׳ הגי׳ קולנים ובפסיק׳ רבתי פי״ז קלנין צפרדעים] —

קלן (= קָלוֹן מל״מ פי׳ חרפה ונרדף לשם ערוה (Schande, Schandthat בס״ג דפ׳ היה קורא את המגלה עומד (כ״ה.) תני רב יוסף בקלון אביו ובקלון אמו כבר פי׳ בע׳ כן [1]). בר״ג דפ׳ המדיר (כתובות ע״ב.) אמר רב יהודה אמר שמואל דברים של קלון, פי׳ דבר ערוה. וחשופי שת ערות מצרים (ישעיה כ׳, ד׳) תרג׳ וגלן עריה קלן מצראי. בילמדנו (ואל שדי) [צ״ל סמוך לואל שדי] אמרו זה לזה נלך אצל הקולנית שמא שם נמכר [2]). במגילת איכה סלה (לפנינו בפ׳ על אלה) ובהגדה דפ׳ הנזקין (גיטין נ״ז:) אספסיינוס שחיק עצמות מלא שלש ספינות מגדולי ישראל אנשים ונשים להעמידן בקלון וכו׳ וכבר כתבנו מזה בקל בראש זה הפרק *[אחי״ה והוא בע׳ קל ד׳. ע״ש ושם חשב רבינו שהוא מענין קלקול. ומה שענינו קלון היינו חרפה וזנות ובית זנות ככר הבאתי מראה מקומות בע׳ קלון ע״ש. והשם המופשט קלונית פי׳ בית הזונות וכצ״ל במקום קולנית בערוך וכ״ה בתנחומא הישן בפ׳ נשא סי׳ ד׳ ומוציא אני מר ממות לא קולנית וכו׳. ותרג׳ נבלה (דברים כ״ב, כ״א) ותרג׳ חסד (ויק׳ כ׳, י״ז) קלנא ועיי׳ עוד תרג׳ שופטים י״ט, כ״ד. כ״ה וכן תרג׳ ערוה עיי׳ תרג׳ ויק׳ כ׳, י״ח; להושע ב׳, י״א] —

קלון (= קִילוֹן מל״י κήλων (Pumpe בריש משקין (מ״ק ב׳.) אין משקין לא ממי הגשמים ולא ממי הקילון בארץ ישראל. בפ״ח במקואות (מ״א) אפילו נתמלאו בקילון. בהשוחה פ״ד במכשירין (מ״ט ותוספתא מכשירין פ״ב) הממלא בקילון עד ג׳ ימים טמאין. פי׳ „כשהמים מקובצים במקום אחד ומבקשין להביא אותן אל שדה אחר עושין לו דרך שיבואו בו המים ושם אותו הדרך שנמשכין בו המים נקרא קילון" [3]). פ״א מי קילון גומא עמוקה שיש בה מים ואינה מלאה וטרחא למדלא מינה מי גשמים אתו לידי מי קילון כלומר כי מדלו מינה נחסרת וממילא נעשית מי קילון וטריחא מילתא [4]) — (א״ב פי׳ בל״י עץ ארוך שואבים בו מים מן בורות עמוקים). *[אחי״ה כפי פי׳ ראשון המלה היא ל״י הרשומה וכפי פי׳ שני נ״ל שהיא ל״י κοιλάς גומא עמוקה ופי׳ ר״ח למ״ק קילון כמו ביב מושך מים ע״כ וא״כ היא מל׳ יוני׳ αὐλών Hohlweg, Canal וכן העתיקו ע׳ זקנים עמק דה״י א׳ י׳, ז׳; י״ב, ט״ו; כ״ז, כ״ט; ירמיה מ״ח, ח׳. וכן פחת (ש״ב י״ז, ט׳) ואולי לפי׳ ראשון עולה יפה זו המלה יונית וק׳ נשמטת בראש כמו אטליז וכדומה] —

קלין (פי׳ מל״י הרשומה בע׳ קלא (Halseisen ופחים טמנו לרגלי (ירמיה י״ח, כ״ב) תרג׳ קולין צלו לפרסת ריגלי. נביא פח יקוש על כל דרכיו (הושע ט׳, ח׳) תרג׳ לנביאיהון קולין צלן — (א״ב הביאו בעל הערוך בע׳ קלא) [5]).

* קילוני (פי׳ בעל קול (Schreier במד״ר פ״ד קראו לו קילוני לו ולבניו ע״ש והוא תואר כמו קולני עיי״ע קל ועוד עיי״ע קלן = קלון הציון מהתנחו׳ הישן.

---

[1]) ח״ה, רנ״ד אות 8 ובנו״ג בט״פ בן. [2]) בתנחומא מקץ סי׳ ח׳ אי׳ בקובה של זונות. [3]) הועתק מפי׳ רה״ג למקואות בסד״ט צד 34. [4]) ועיי׳ המיוחס לרש״י במ״ק ד׳. [5]) ועוד עיי״ע קל א׳ ומ״ש בהערה בשם תשו׳ הגאונים.

* קָלֶנְבוֹ (שם מקום) עיי' סנהד' ס"ג: יומא כ"א. זבחים צ"ו. ועיין מ"ש בע' בת ח"ב, רי"ד.

קָלֶנְדַּס (מל"ר ויוני καλένδαε calendae, erster Tag des Monats, Jahresanfang) בריש ע"ז (ח'.) ואלו אידיהן של גויים קלנדס וסטרנליא. גמר' (שם) מפרש מאי טעמא. ירושלמי (פ"א דל"ט רע"ג) כיון דחזא אימּמא [אריך] אמר קלנדס קלון דיאו[1] — (א"ב משנת ריש ע"ז ואילו אידיהן קלנדא וסטורנלי' פי' בל"ר שם כללי לראש חדש ובפרט הי' אומרים כן לראש שנתם אז היו שולחים מנות איש לרעהו וראשית שנתם הוא כמו שבעת יום אחר תקופת החורף בזמן שהימים מתחילים להתארך וכן בהדיא בירושלמי (הנ"ל) כיון דחמא אימּמא ארך אמר קלנדס קלון דיאס פי' קלון בל"י טוב פי' דיאס בל"ר יום). *[אחי"ה וכ"ה בפי' ר"ח לע"ז וז"ל פי' קלנדס בל' יון טוב יום כלומר קלון דיאס ע"כ והוא καλὸν dies וגי' קלנדס אי' ג"כ בירו' אבל בבבלי אי' קלנדא וכ"ה בתוספת' ע"ז אבל בכ"י תוספת' קלנדס וכ"ה בירו' ע"ז שם קלנדס ייגוברים, קלנדס לפני תקופה ח' ימים וכו' ועיי"ע ינוברים ומ"ש בח"ד, קמ"א. ודע כי ע' קלנדס כדאי' בדפ"ר ופיז' ובדפו"ו וכל כ"י ערוך נשמט מדפ' אמש' ולכן ר"ב הביאו בהוספותיו] —

☞ קלינטרין עיי"ע קליבנטירין.

קְלָנְיָא (מל"ר colonia Pflanzstadt, Ansiedelung) בפ' לולב וערבה (סוכה מ"ה. במשנה) מקום היה למטה מירושלם ונקרא מוצא. גמר' (שם) תניא מקום קלניא[2] היה ותנא דידן מ"ט קרי ליה מוצא דמפיק מאכרגא דמלכא[3]. הורודוס קלניא מתעבד כבר פי' בע' זיין[4]. בר"נ דע"ז (י'.) בעינא דתתעביד טבריא קלניא פי' שלא יתנו הדרים שם מס[5]. (א"ב מד' דב"ר פ' האזינו (פ"י) לאסטרטגין ששמש בישתי מדינות פורוס וקולוניא פי' שם כללי לערים בנויות מאנשי רומי ויושביה נחשבים כמושבי רומי ונקיים ממס אבל פורוס היא עיר כמו קולוניא אשר בה היו ירידים קבועים. *[אחי"ה אבל עיי"ע פרס י' ומ"ש ובנו"נ במדרש פרס וקלאונה. ומלת פרס הוראתה מס וקלאונה = קלוניא עיר פטורה ממס] —

* קוֹלַנִית (תואר נקבה פי' משמיע קולה ביותר) תנחומ' הישן הובא בע' קלן = קלון (ושם תמצא פ"א.) כתובות פ"ז מ"ו הקולנית תוספת' פ"ז איזו היא קולנית המדברת בתוך ביתה ושכיניה שומעין קולה עיי"ע קל ה'.

קַלְנִיתָא (נ"ל מל"פ قالنجه Amsel) בפ' לא יחפור בגמ' מי רגלים (ב"ב כ'.) שחיט ליה בטמא זבין ליה לגוי בקלניתא. בס"ג דפ' גיד הנשה (חולי' ק"ב:) ומי איכא מידי דבכולה לית בה כזית בשר ובחד איבר אית בה משהו בשר גידים ועצמות אמר רב שרביא בקלניתא. פי' עוף שכולו עצמות ואין בו אלא בשר מועט. *[אחי"ה ורגמ"ה כ"י לב"ב פי' קלניתא עוף הוא שכחש ביותר וכן פירש"י בשני מקומות ויען כן הרב לעווינזאהן פירשו מל"י κηλόν אבל טעם המלה אינו כחש כדעתו והנכון שהוא ל"פ שם עוף הנקרא בל"א Amsel ועוף קטן הוא. ובעל עיקרי התלמוד כ"י פי' וכמו קלוי באש נקרא קלניתא ע"כ ואין נכון הוא] —

☞ קַלְנִיתָא (מל"מ קלל glänzend) מסכת יומ' בס"פ אמר להם הממונה (יומ' ל"ח.) ר"א בן יעקב אמר נחשת קלניתא פירש"י מזוקקת ומין נחשת קלל. *[אחי"ה בכ"י ש"ס קלניתא ובנו"ג קלוניתא ובתוספת' יומ' רפ"ב נחשתן קלנתיא ופי' מל"מ הנ"ל פי' מצורף ומזוקק באש] —

* קלנליקין (?) תנחומ' הישן (הוצאת באבער צד ס"ב.) פ' חקת ישני קלנליקין צ"ל קתוליקין.

קלם (= קוֹלָסָא תואר מן קוֹלֶס פי' שומר או מוכר ירקות רכות Kohlverkäufer) דקולסא גברא (יבמו' קי"ח סע"ב כתובו' ע"ה.) כבר פי' בע' נפס (א'). חלפות תרדין וקולסי כרוב כבר פי' בע' חלף (עיי"ע ח"ג, ת"ט) — (א"ב פי' בל"י ורו' גזע ועמוד בירקות אשר ממנו העלים נפרדים ומפני שיש לכרוב גזע וקלח גדול נאמר הכרוב קולס דקולסא גברא טלפחי לקדרה לא בעיא עיי"ע נפס). *[אחי"ה קולס פי' מל"ר ויוני καυλός caulis, קלח הכרוב Kohlstengel וכדאי' בשבת פ"ח מ"ה ירו' ביצ' פ"ה דס"ג. קולסי אכרוב[6]. וכתב בעל עיקרי התלמוד כ"י קולסי

---

1) בכ"י ערוך חוץ מכ"י ק"ט וכ"י ו"ז ובדפ"ר נמחקו ב' תיבות אלו מן הצינזור מחסרון ידיעה כי בעלי הצענזור חשבו כי קלון היא ל"מ חרפה ומלת דיאו חשבוהו θεός. 2) ירו' סוכה רפ"ד דנ"ד: הגי' קלונייא. 3) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג אידי דמיפק מכרגא דמלכא קרי ליה מוצא. 4) עיי"ע בח"ג רפ"ז ושם בהערה הבאתי פי' רגמ"ה קלניא בן חורין נעשה עכ"ל וכ"ה אמת כי כאן ענין קלניא מל"ר. ויוני אמצי' colonus, κολονός עבד המשועבד הפכו בן חורין עיי' אוצ"מ Du Cange Du Fresne ע' colonus ובפי' ר"ח לסוכה (בש"ס ווילנא) אי' הורדוס קלניא מתעבד פי' בן חורין נעשה צ"ל עבד בן חורין נעשה. 5) וכ"ה בפי' ר"ח לע"ז. 6) וכ"ה אכרוב בפי"מ להרמב"ם כ"י לערלי' פ"ג מ"ז, ולעוקצי' פ"א מ"ד.

הכרוב הם מה שכורתים מוכרי הכרוב ומשליכין אותם והם בראשי הכרוב ע"כ ועיי' פי"מ להרמב"ם לעוקצי' הנ"ל ופי' ר"ח עיי' בע' נפס א' (ת"ה שס"ה.) וכל הפי' הועתק מתש' הגאוני' (בהוצי' ה' הרכבי סי' ל"ג צד 13 עש"ה] —

קָלַס (מל"ע قلص ענין ריקוד hüpfen, tanzen, stampfen) טיפוח ביד קילוס ברגל (מ"ק כ"ז:) עיי' בע' טפח. *[אחי"ה וכנ"ה בתוספת' מ"ק ספ"ב קילוס זה פישוט זרועות. ב"ר פפ"ד ויהי כאשר בא יוסף (בראשי' ל"ז, כ"ג) ר' אלעזר אמר בקילוס היה בא. והפעל מ"ק כ"ז: המקלס לא יקלס במנעל ולא בסנדל מפני הסכנה [1]), ירו' פיאה פ"א דט"ו ע"ד והוה מקלס קומי כלייא וכ"ה ירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ג ובבבלי כתובו' י"ז. אי' מרקד — ועיי"ע קלס ה' וקלס ו' ושייכים לזה הענין] —

קלס (?) [צ"ל בקולס] בס"ג דזבחי' (ק"ה.) ר' אלעזר [2]) הכי בעי לה כגון דנקטי לה בקולסי — (א"ב בבקולסי כתוב בנוסחאות עיי"ע בקלס. *[אחי"ה בח"ב, קנ"ט ע"ש ומ"ש] —

קָלוֹס (מל"י καλῶς יפה schön, vortrefflich) בגמ' ח' שרצים (שבת ק"ת.) התורה אמרה לא תאכלו כל נבלה ואת אמרת יאכלו אמרו ליה קאלוס. פי' יפה וכן בל' יון. הנך יפה ובפ' האשה רבה בגמ' האשה (יבמו' צ"ב סע"ב) א"ל ר"ל לר"י אי לאו דקלסך גברא רבה הוה אמינא לך אנא מתניתין ר"ע היא [3]). *[אחי"ה וכן פי' ר"ח בשבת הנ"ל קאלוס בל' יון טוב כלומ' הודה לדבריו ועיי' פירש"י. ועוד עיי"ע קלוניפו שהורכב מן קלי נינפי פי' כלה יפה — ועוד עיי"ע הבא אח"ז] —

קָלַס (מע' הקודם פי' קרא לפני אדם גדול קלוס והיינו משבחו ומפארו Bravo zurufen, besingen, rühmen וכן בל"ס וערבי' قلس) בתרג' ירו' ויקראו לפניו אברך (בראשי' מ"א, מ"ג) מקלסין קומוי. *[אחי"ה וכן בתרג' אסתר ו', ט'. י"א ויקרא וקלס קדמוי וכן תרג' ירו' ב' הרנינו (דברי' ל"ב, מ"ג) סלו (תהלי' ס"ח, ה') ועוד זולתו. וכן הרבה בדרז"ל ירו' מעש' שני ספ"א דנ"ג. וקלסיה, ירו' יבמו' פ"א ד"ב ע"ג וירו' סוט' ספ"ב די"ח: מקלס ליה, ירו' חגיגה רפ"ג דע"ח ע"ד וקלסון לאחרייא. ירו' סוט' פ"ה ד"כ: ירו' נדרים ספ"ט דמ"א ע"ג ומקלסו, ב"ב קע"ו. אעפ"י שקילס ר' ישמעאל את בן ננס הלכה כמותו ירו' ב"ב ספ"י די"ז ע"ד אעפ"י שקילס ר' ישמעאל את בן ננס על מדרשו קילסו אבל אינה כבן ננס. שמ"ר רפי"ז ויהיו מקלסין אותו . . ומצינו שהדשאים מקלסין להקב"ה, ושם פכ"ג מבקשין לקלס למלך וכו' מי יקלסך וכו' ע"ש ופ' כ"ה ורי"ש שהשה"ר הרבה פעמי'. ויק"ר פ"ל ונקלס להקב"ה [4]). התפעל ירו' חגיג' פ"א דע"ו. ע"ג מתקלסין, סוט' מ'. מיני ומיניה יתקלס עילאה. והשם המופשט קִילוּס ובל"ס קילסא ב"ר פ"ח אף בקילוס אינו בא (אדה"ר) אלא באחרונה ועיי' ויק"ר פי"ד מד' תהלי' מזמור קל"ט ילק' תהלי' ס' רמז תתפ"ז. ועיי' עוד שמ"ר פ"ז ופכ"ה ושהש"ר פ' דומה דודי. ירו' תעני' פ"ד דס"ה ע"ג מבואר עַנּוֹת (שמות ל"ב, י"ח) קול קילוס עכו"ם אנכי שומע. ירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ג שומע המת קילוסו כמתוך החלום. ויק"ר ספ"ה בתחלה (דוד) שורר בקילוס וכו' והקבוץ ירו' ר"ה פ"ד ד"נ ע"ג אין פוחתין מעשרה מלכיות כנגד עשרה קילוסין שאמר דוד. ירו' שבת פט"ז דט"ו ע"ג כל הקילוסין שישראל מקלסין להקב"ה כנגד שנותיו של יעקב, ירו' סוכ' פ"ה דנ"ה: אעפ"י שיש לפניו כמה קילוסין חביב קילוסן של ישראל יותר מכולם, ושם: לקילוסן הוא צריך וכו'. ירו' פסחי' ספ"ח דל"ו: ירו' סנהד' ספ"ו דכ"ג ע"ד רבנן דקיסרין אמרין קילוסין, ירו' קידוש' פ"ג דס"ד: ירו' יבמו' פ"א ד"ב ע"ג וירו' כלאי' פ"ז דל"א: בתר כל אילין קילוסַיָא, ירו' סוט' פ"ב די"ח: בתר כל אילין פסוקי קילוסיא [5]). — ונגזרה המלה מע' הקודם לקרוא בפני פלוני טוב ויפה καλῶς והיינו לשבחו ולפארו וקרוב לזה בל"ע וסורי וכן מוכח דעת רבינו כי בע' הקודם לזה (כפי גי' תכ"י) הובא הציון מיבמו' בסוג ערך אחד עם מלת קאלוס] —

קלס (= קילוס לר"ב מע' הקודם שבח והידור אבל עיי' בפנים) בב"ר פפ"ה (פפ"ד) ויהי כאשר בא יוסף אל אחיו ר' אליעזר אומר בקילוס היה — (א"ב בשבח והידור מל"מ לקלס אתנן (יחזק' ט"ז, ל"א)) — בר"ג דמי שמתו (ברכו' י"ט.) ובפ' מקום שנהגו לאכול צלי (פסחי' נ"ג.) תודוס איש רומי הנהיג בני רומי להאכילן גדיים מקולסין. בפ' ב' בביצ' (כ"ב:) ועושין גדי מקולס בלילי פסחים. בר"ג דפ' כיצד צולין (פסחי' ע"ד.) ר' טרפון קורהו גדי מקולס פי' גדי מקולס שתולין חוצה

---

[1]) כגי' הכ"י ש"ס ותוספ' ובנו"ג בסנדל אלא במנעל. [2]) כ"ה בדפ"ר אבל בכ"י ובשדפ"ע ר' אליעזר. [3]) כ"ה בכ"י ערוך ו"ו ול"ד. [4]) ורמ"ל בע' נקלווס טעה במובן זה המאמר. [5]) קילוסין בויק"ר רפ"ז עיי"ע נמס ב' וע' קלוון שפי' צווי.

לו בדרך שתולה המגן לאדם ת״ר איזהו גדי מקולס כל שצלאו כולו כאחת או נשלק¹) ממנו אבר אין זה גדי מקולס — וכובע נחשת (ש״א י״ז. ה׳ ועיי׳ ל״ח) וכן והתיצב (בקובעים) [צ״ל בכובעים] (ירמי׳ מ״ו, ד׳), צנה ומגן (וכובע) [צ״ל וקובע] (יחזק׳ כ״ג, כ״ד), בב״ר פ׳ כ׳ (פי״ט) צוצלין קלוסין סבכין²) — (א״ב פי׳ בל״ר מין לבוש) *[אחי״ה ודע כי שלשה ערכים הנפרדים בדפ׳ אמ׳ ערכתי בזה בסוג אחד וכדאי׳ בעיקרי התלמוד כ״י וכדמוכח מעה״ק שנ״ב ונראה כי כלם מענין אחד הם ובדפ״ר וכ״י ערוך ציון מב״ר פפ״ד הובא אצל הציון בענין גדי מקולס ומזה מוכח כי רבינו חשב כי בקילוס בא פי׳ במגן וקובע בא היינו מזויין בא יוסף ולא כדעת ר״ב מל״מ לקלם אתנן כי בהיפך הענין קלם של מקרא ענין חרפה ולא שבח והדור ואת אשר נ״ל בקילוס ענינו רקידה כלומ׳ בשמחה וטוב לב בא יוסף אל אחיו עיי״ע קלם ב׳. וענין גדי מקולס הוא גדי שתולין למעלה מראשו ונראין ככובע נחושת על ראש גבור וכדפי׳ רש״י בפסחי׳ ע״ד. ויתר מקומו׳ הנ״ל וכנ״ה בירו׳ פסחי׳ רפ״ז דל״ד. וירו׳ ביצ׳ פ״ב דס״א ע״ג. תוספת׳ ביצ׳ ספ״ב עגל מקולס. והקבוץ פסחי׳ נ״ה: גדיים מקולסין. ודע כי בל״ע כובע قلنسوة והקבוץ قلانس. ומזה בירו׳ שבועו׳ פ״ו דל״ז. קולסיתא ובירו׳ קידוש׳ פ״ב דס״ב ע״ד קלוסיתה והקבוץ ב״ר פי״ט עיי׳ לעיל בערוך ולנקבה זבחי׳ פ״ח: קולסות] —

* קולסין עיי״ע תולסין.

☞ קָלוֹס (מל״י κῶλος דקים של בני מעיים העבים Darm והתואר κωλικός Kolik habend) מסכת ע״ז פ׳ אין מעמידין (פ״ב ד״מ ע״ד) הוה ליה קולוס פי׳ בל״י ורו׳ קוליקוס כאב דקים של בני מעים העבים. *[אחי״ה וכנ״ה בירו׳ שבת פי״ד די״ד ע״ד עיי״ע תחלם ומ״ש והוא מל״י ורו׳ colon וכן בל״ס כאבא דקולון וכן בל״פ كلك ובל״ע قولنج Bauchgrimmen] —

קְלַסְטְרָא (קלסתרא מל״י κολαστήρ Zuchtmeister; Quaestionarius קוּסְטִינָר) בחלק בגמ׳ ג׳ מלכים (סנהד׳ ק״ד:) כמדומין אנו שאדונינו בן קלסתרא של מלך הוא פי׳ הוא קוסטינר שבע׳ קס והוא שר הטבחים. בפ״ק בע״ז בגמ׳ אין בונין (ע״ז י״ח.) יצתה בת קול ואמרה ר׳ חנניה בן תרדיון וקלסטירו מזומנין לחיי העוה״ב — (א״ב פי׳ בל״י שליח בית דין ממונה להרוג ולייסר). *[אחי״ה ודע כי בסנהד׳ בנוסחאות לי׳ המלה הזרה ואי׳ במנו״ה וברש״י ובכ״י מ׳ אי׳ בן קלסתא של מלך עיי׳ ד״ס סנה׳ צד ק״ס ושם מובא הספור באריכות ובע״ז הגי׳ לפנינו קלצטונירי ובכ״י מ׳ קליסטנרי ובסמוך קלסטינריה ובמנו״ה דפ״ק קלסטינר וכן בדפ״ר בערוך קלסטינורו וכן מוכח מכ״י ק״ט ונראה שהוא ל״ר כמו קוסטינר כמ״ש בתחלת הערוך. והקבוץ ילק׳ אסתר לפסוק בימים ההם (ב׳, כ״א) שני קלוסנטרין ובתרג׳ שם קלוסנתרין ועיי״ע קסטינר ס״א ובאסת״ר בט״ס קלסריקין. — ועיי״ע קוסטינר] —

קלסטר (נ״ל מל״י האמצ׳ ול״ר κανστρίον, canistrum טנא Korb) בפ״ב בכלי׳ (מ״א) קלסטר בת ארבעת קבין א״ד קרסטל פי׳ „כדגרסינן (שבת נ״ג.) ולא סייחין בקרסטלין שבפיהם והוא כלי של עור ומחזיק ד׳ קבין שהן שני שלישי סאה שו׳ קבין הסאה״³) — (א״ב פי׳ בל״י כלי רועים). *[אחי״ה לפנינו בשבת טרסקל ובכ״י ש״ס א״פ קרסטל וכ״ה ברש״י ובתוספ׳ בדפ״ש ועיי׳ בד״ס שבת וע׳ טרסקל וע׳ קרסטל ובכלי׳ לפנינו הקלוסטור אבל בפי׳ רה״ג קלסטר וא״ד קרסטל ובספרא מצורע פרש׳ א׳ פרק ב׳ הקלסתר ארבעת קבים והקבוץ קרסטלין בכ״י ש״ס ובדפ׳ ישני׳ בשבת הנ״ל ובתוספת׳ שבת פ״ד (ה׳) בכ״י וכ״ה בתוספת׳ ב״מ פ״ח אבל בירו׳ שבת רפ״ה ד״ז: קלסטירין ועיי׳ מ״ש בע׳ טרסקל] —

קלסטר (נ״ל מל״ר coelatura, caelatura צורה חקוקה והושאל לתואר פנים die eingegrabene Figur, Gesichtsausdruck) בפ׳ השוכר את הפועלי׳ בגמ׳ מעשה (ב״מ פ״ז.) מיד נהפך קלסטר פנים של יצחק ונדמה לאברהם⁴). בס״ג דפ׳ המפלת (נדה ל״א.) והקב״ה נתן בו רוח ונשמה וקלסטר⁵) פנים. פי׳ תואר פנים. ואור פני לא יפילון (איוב כ״ט, כ״ד) תרג׳ וקלסטר (אפוי) [צ״ל אפיי]. *[אחי״ה בנו״ג קלסתר וכ״ה בתי״ו בתרג׳ איוב י״ד, כ׳, ושם י״ז, ז׳ אבל בכ״י בטי״ת וכ״ה בטי״ת בשמ״ר רפכ״ח קלסטירין של משה דומה לאברהם אבל בב״ר פמ״א ופ״ס קלסתר פניו, ברכו׳ ז׳. קלסתר פנים וכן ויק״ר רפי״ח וקהל״ר פ׳ עד אשר ועיי׳

¹) כ״ה בכ״י ה״ב י״ב ר׳ אבל בדפ״ע ובכ״י ל״ד נשל. ²) בנו״ג צילצלין קולסין סכנין. ³) הועתק מפי׳ רה״ג לכלי׳ צד 14 לסד״ט. ⁴) בנו״ג קלסתר. ⁵) בנו״ג קלסתר.

פ' מי כהחכם ופ' וכרבות, ונ"ל גזרת המלה מל"ר הנ"ל ופי' פתוחים וצורות [1]) והושאל לצורת ותואר פנים שהם כמו פתוחים כמו מטבעות בחותם כדרך שאמרו (סנהד' ל"ז.) הקב"ה טבע כל אדם בחותמו של אד"ה וכו'] —

קְלֹסְטְרָא (מל"י Schloss, κλεῖστρον, claustrum (Riegel, Verschluss בגמ' דפ' כל הכלי' (שבת קכ"ג:) קנים ומקלות וקליסטרא [2]), פי' „קלוסטרא [3]) היא משנה בכלי' פי"א (מ"ד) שאסר ר' יהושע לטלטלה בשבת. תוספתא בכלי' בתחלת בבא מציעא (פ"א) קלוסטרא ר' טרפון מטמא וחכמים מטהרין ברוריה אמרה שומטה מפתח [זה [4]) ותולה בחברו בשבת וכשנאמרו דבריה לפני ר' יהושע אמר יפה אמרה ברוריה" [5]). פי' קלוסטרא קטינא"ו [6]) בלעז והיא מרובע כמעשה קסת הסופר מחופה כדאמרינן (כלי' ב"מ פ"ב) דלוסקום הנעול וקולסטרא הנעולה. וי"מ קלוסטרא נגר ששנינו בסוף עירובין (ק"א:) נגר שיש בראשו קלוסטרא [7]) והוא כמין יתד וראשו עגול כמו רמון וכשיש בפתח ב' דלתות עושין טבעת בדלת אחת וכן באחרת ומכניסין באותן טבעות היתד — (א"ב פי' בל"י ורו' שם כללי למנעול ודבר הסוגר כמו נגר ובפרט נקרא כן חלק נגד הזז ומתנונע בעת סגירה ופתיחה). *[אחי"ה ור"ח בעירו' פי' גלוסטרא: רומנא והיא כמין אחיזת מאנא ע"כ וכפי' הערוך אי"ג"כ בהרמב"ם פ"א מהלכו' כלי' מ"ד ע"ש אבל ר"ש שם ורש"י בשבת ובעירו' פי' בע"א. וכנ"ה קלוסטרא בירו' שבת רפי"ז דט"ז. וירו' עירו' פ"י דכ"ו רע"ג] —

* **קליסייא** (שם מקום) ירוש' גיטי' פ"ד דמ"ו. אמתיה דר' אבא בר אדא ערקת לקליסייא.

* **קולקיתא** עיי"ע קלס ו'.

קלסק (= קְלוּסְקָא מל"י κόλλιξ rundes Brot von feinem Mehl) קלוסקא יפיפיה (פסחי' ו':) ס"א גלוסקא וכבר פי' בע' ג'. וי"מ פת בג וי"מ לחם גדול — (א"ב פי' קוליקס בל"י מין פת עגול ועוגה ובפרט מין פת קטן והוחלפו מקומות האותיות וכן בספסל). *[אחי"ה עיי"ע גלסק ח"ב, רצ"ט והלאה וש"נ ויש להוסיף הגי' בקו"ף ירוש' ברכות פ"ו ד"י: קלוסקין ושלימה של בעל הבית וכו', ירו' חלה ספ"א דנ"ח. עשאה קלוסקין, ירו' ע"ז פ"א ד"מ. עיי"ע גלסק וש"נ גי' רה"ג בידים פ"א מ"ה. ריש שהש"ר הוצא לי ממנה קלוסקיא אחת והקבוץ ירו' פסחים פ"ב דכ"ט ע"ג אין עושין רקיקין כקלוסקאות] —

קלסקה (מענין הראשון זיתים לדוגמא של קלוסקא מל"י κολλίκιος) בס"פ אין מעמידין (ע"ז ל"ט:) זיתי קלוסקא המגולגלין פי' „רכין ולחין ורפויין. ירו' (ספ"ג דמ"ב.) הן סככות הן פרעות הן רפפות הן רעלות הן (אגסטיות) [צ"ל אסטגיות] [8]) הן ספיות הן כוסות הן גומות הן מקום הנחת חתיכות [9]) הן זיתי קלוסקא הן זתים מגולגלין והשלוקין [10]) אסורין ר' חייא בשם ר' יוחנן אמר מין הוא והן נותנין לתוכן חומץ שיהו חולצין את גרעיניהן" [11]). *[אחי"ה רבינו העתיק פי' ר"ח לע"ז שהביא גם כן הירוש'. ודע כי בירוש' הגי' זיתי קלוסקא המגולגלין ובבבלי ע"ז ל"ט: זיתי גלוסקאות ועיי"ע גלגל ב' בח"ב, רפ"ה ומ"ש] —

קְלוּסְקוֹם (= גלוסקום (עיי"ע ח"ב, ש') Behälter, Kiste) בכוורת פ"ט באהילות (מט"ו) כמין קלוסקום הנוגע בה מכל מקום טהור. ס"א גלוסקום וכבר פ' בע' ג'. *[אחי"ה ושם העירותי על שנויי הנוסחאות והבאתי בשם הכ"י יש ספרים שכתוב בהן דלוסקמא ועתה מצאתי כי כן הגי' בפי' רה"ג באהלו' הנ"ל] —

קלסרקין (?) מד' אסתר פ' קצף בגתן ותרש: (ב', כ"א): מעביר שני קלסריקין ומושיב הכרברי פי' בל"ר קלסרין אנשים אורחים ונכבדי ארץ אבל בתרג' אסתר כתוב לסלקא תרין קלוסנתרין פי' קלו בל"י טובים סנתרים בל"ר אנשי עצה נכבדים. *[אחי"ה והנכון כי נשתבשה המלה מל"ר quaestionarius עיי"ע קלסטרא עיי"ע קסטינר] —

קֶלַע (מל"מ שם תואר ליריעות מסך Vorhang וכן בל"ע قلع והושאל לחומת עזרה die Wände

---

[1]) וכן פי' ר' דוד דילארא בכ"כ מלת גלטורין (שבת ק"ג:) [2]) כ"ה בדפ"ר ובשדפ"ע וקלסטרא ובנו"ג גלוסטרא. [3]) וכ"ה בדפ"ר. [4]) כ"ה בפי' ר"ח וכצ"ל בערוך ובנו"ג מן הפסח זה. [5]) הועתק מפי' ר"ח בשבת במקומו. [6]) בלאי"ט catenaccio eiserne Querstange. [7]) בנו"ג גלוסטרא ועיי"ע ח"ב רצ"ט ומ"ש. [8]) כ"ה בכ"י ו"ו א' ובי' ל"ד ב"ר ועיי"ע אפטגיות ומ"ש ובכ"י ה"ב אגסטיות ובכ"י ק"ט ודפ"ע אגסטרות ובעיקרי התלמוד כ"י אגסתטרות ובנו"ג בירו' איסטיות וצ"ל איסטגיות וכ"ה בהעתקת הירו' בפי' ר"ח לע"ז. [9]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ו"ו ול"ד וכ"ה בכ"י פי' ר"ח ובעיקרי התלמוד כ"י ובדפ"ע בט"ם כוסות. [10]) בנו"ג ובפי' ר"ח והשלוחין. [11]) בנו"ג גלעיניהן ובכ"י עיקרי התלמוד גלעיניהן ר"ל גרעין.

(der Tempelhalle בפ"ק במגילה (ט':) קדשי קדשים נאכלים לפנים מן הקלעים. בפ' איזהו מקומן (זבחי' נ"ד:) זבחי שלמי צבור ואשמות נאכלין לפנים מן הקלעים ומפורש בפ' אחרון בזבחים (קי"ב:) באו לשילה נאסרו הבמות וכו' עד קדשי קדשים נאכלים לפנים מן הקלעים קדשים קלים ומעשר שני בכל הרואה. גמרי' (שם קי"ח רע"ב) ר' אבהו אומר אמר קרא (בראשית מ"ט, פ"ב) בן פורת יוסף וגו' עין שלא רצה ליהנות ממה שאינו שלו תזכה ותאכל קדשים כמלוא עיניה. באו לירושלים וכו' עד קדשי קדשים נאכלין לפנים מן הקלעים קדשים קלים ומעשר שני לפנים מן החומה. פי' חומה חומת ירושלים קלעים חומת עזרה ואמאי קרו לה קלעים שהיא במקום קלעי המשכן ועוד כשהיו בונין היו פורסין קלעים במקום חומת עזרה ואוכלין וכתיב במנחה ובחטאת (ויקי ו', י"ט) במקום קדוש תאכל בחצר אוהל מועד. בל פרשו נס (ישעי' ל"ג, כ"ג) תרג' ולא אפשר למפרס עלוהי קלע. *[אחי"ה וכנ"ה בתוספת' ב"ק ספ"ח שלא יפרים את הקלע ויעמיד את הספינה ב"ר פכ"ב כקלע הזה של ספינה וכו', נגעים פי"א מי"א קלע של ספינה והקבוץ בתרג' ישעיה י"ח, א' קילעיהון פריסן, ירוש' שבת רפ"כ די"ז ע"ג הוון פרסין קילעייה וכו'. ובענין קלעי ההיכל עיי' עדיות פ"ח מ"ו כשהיו בונין בהיכל היו עושים קלעים להיכל וקלעים לעזרות אלא שבהיכל בונין מבחוץ ובעזרה בונין מבפנים. ועוד אי' קלעים הרבה פעמים בזבחים נ"ג, נ"ה, והלאה ק"ז: שבועות ט"ז.] —

קַלַע (מע' הקודם ארג כיריעה וכן בלא"ר flechten, weben ובל"מ משליך אבן בקלע schleudern;

קֶלַע (Köcher בפ' שני שעירי (יומא ס"ז: במשנה) קלען במקלות [1]) והוציאן לבית השריפה, גמר' א"ר יוחנן כמין קליעה פי' „היה תולה במוטות כמו קלע כדכתיב (ש"א כ"ה, כ"ט) ואת נפש אויביך יקלענה בתוך כף הקלע" [2]). בעדיות פ"ג (מ"ד) כל הקליעות טהורות. הקלע שבית קיבול שלה אריג טמאה (שם מ"ה). ויתקעהו ימה סוף (שמות י', י"ט) תר"י (א') ואקלע [3]). בפ' לולב הגזול בגמ' הדס הגזול (סוכה ל"ב:) תנא קלוע כמין קליעה ודומה לשלשלת זהו הדס. בגמ' דפ' הרואה (ברכות ס"א.) ובפ' יוצא דופן בגמ' בת י"א שנה (נדה מ"ה:) קורין לקלעיתא בניתא. מעשה עבות (שמות כ"ח, י"ד. כ"ב) תר"י (א') עובד קליעה. *[אחי"ה וכן תרג' ירוש' העבתת (שם ל"ט, י"ז. י"ח) ועוד עיי' תר"י שם כ"ח, י"ד, ולמ"א ו', כ"ט. ל"ב; ז', ל"א וכן בדרז"ל שבת ס"ד. קולע שלש נימין וכו', ירו' שבת פ"י די"ב ע"ג הקולע שלש נימין באדם חייב משום אריג. תוספת' מעשרות רפ"א היה עתיד ליקלע . . אינו חייב עד שיקלע ויאגוד, ירו' סנהד' פ"ב די"כ. מלמד שהיה דוד מקלעתן ומקשטתן וכו', במד"ר פ"ט היא קילעה לו שערה וכו'. והשם קְלִיעָה ירו' שקלים פ"ח דנ"א: ירוש' סוכה פ"ג דנ"ג ע"ג ויעבתוה (מיכה ז', ג') מבואר בירוש' תענית פ"ב דס"ה: עבדוה קליעה דחובין וכ"ה בתרג' שם עבדונה כקליעה דחובין. ירו' סנהד' ספ"ז דכ"ה ע"ד ירוש' סוטה ספ"ט דכ"ד ע"ג קליעתא דשערה, ירו' שבת ספ"י די"ב ע"ג קהל"ר פ' טוב ללכת ב"ר ר"פ י"ח קלעיתא, קלעתא, קליעתא ועיי' ברכות ונדה הנ"ל, ועיי"ע מקלעיתא. והקבוץ עדיות פ"ג מ"ד עיי' לעיל. יומא מ"ז. קְלָעֵי שערי — והתואר נקבה ירו' מעשר שני פ"ד דנ"ד ע"ד נשיא קַלָּעַן] —

קְלַע (בל"א קִילְעָא פי' אוהל (Zelt, Gemach בפ' מי שמתו בגמ' ר' יהודה אומר מברך (ברכות כ"ב סע"א) כי אתא רבין אמר באישא [4]) הוה בקילעא דרב אושעיא. בס"ג דפ' החולץ (יבמות מ"ח:) ובר"ג דפ' אין מעמידין (ע"ז כ"ד.) יתיב ר' אמי ור' חנינא פפי ורב יצחק נפחא אקלעא דר' יצחק נפחא [5]) בר"ג דפ' ד' נדרים [6]) (נדרים כ"ב:) א"ל זיל לקילעך פי' לך לאהלך. שייך זה בקלע הראשון. *[אחי"ה ר"ל מע' קלע א' פי' יריעה והוא בהשאילה אוהל וכנ"ה במ"ק כ"ד: דרש אקילעא דר"ג, עירו' ס"ג: כל הישן בקילעא שאיש ואשתו שרויין וכו'. ועוד נקרא קובה של זונות קלעים סנהד' ק"ו. עשה להם קלעים והושב בהן זונות וכו', ועיי' תנחומ' הישן בלק סי' כ"ז, ספרי בלק פ' קל"א בנו להם קלעים ונ"א מקולין ועיי' עוד ע' קלקלון וע' קעילה — וע' קנקל ב'] —

---

[1]) בכ"י וכירו' במקלות ובמשנה שבבבלי ובמשניות במקלעות וכ"ה בדפ' פיזרו ובאמש' ובד' באזיל בערוך. [2]) הועתק מפי' ר"ח ליומא. וכתב בפי' רי"ד כמין קליעה פי' היה עושה מן המקלות כמין קליעה בין שתי מוטות ומשכיבין עליה" נראה שגרס ג"כ במקלות עיי' ד"ס ליומא צד צ"ו ופי' ר' אליקום שהובא שם. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר אבל בדפו"ו וקלע ובנו"ג וטלקיה. [4]) כ"ה נכון בע' באישא עיי"ע בח"ב, ד' ובנו"ג באושא וכ"ה בש"ס ועיי' בד"ס ברכות צד נ"ד: [5]) בנו"ג יתיב ר' אמי ור' יצחק נפחא ובכ"י. ש"ס ר' אמי ורבי אסי וכ"ה בע"י ובילק' ש"א ט"ו. [6]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע בנדרים.

קְלַע (נ"ל מל"ע قلع ענין נדנוד ממקום למקום auf eine Zeit, irgend- wo eintreffen) ובאתפעל אִיקְלַע ברכות פ' כיצד מברכין בגמ' (מ"ב.) (רבא) [צ"ל רבה][1]) ור' זירא איקלעו לבי ריש גלותא ובשבת פ' ר"א דמילה (שבת ק"ל) לוי איקלע לבי יוסף רישבא פי' נתארח ובא וענין קרוב לזה פדיון שבויים איקלע לרבנן (תעני' כ"ב.) כלומר בא לידי רבנן ועיקר זה קרוב פירושו לעיקר שקדם נכנס ובא לאוהל בעל הבית. *[אחי"ה וכנ"ה בחולי' ק"י. איקלע לאתרא, ב"מ פ"ה. איקלע רבי לאתריה דר' פלוני, מ"ק כ"ד: איקלע לסורא, סוטה מ'. איקלעו לההוא אתרא, ב"מ פ"ד. כי הוו מקלעי וכו', פסחים מ"ו: ביצה כ"א. הואיל ומיקלעו ליה אורחים וכו', מגילה ג': מיקלעי ליה מעלמא ועוד מענין זמן ודברים אחרים ר"ה כ'. איקלע יום ל"א בשבת, ברכות נ"ג: מיקלע ליה ממילא, שבת קי"ז: כי מיקלע להו ריפתא] —

* קְלַע (מל"מ משליך אבן בקלע schleudern) שבת קנ"ב: מקלעין נשמתן זה לזה, אפעל תרג' ש"א י"ז, מ"ט ואַקלע בקילעא, וכן תרג' ירו' ויתקעהו ואקלע כפי גי' רבינו בע' קלע ב'. והשם קִילְעָא בל"ס קְלָעָא פי' קֶלַע עיי' תרג' שופטים כ', ט"ז; ש"א י"ז, מ'. מ"ט. נ'; כ"ה, כ"ט; לירמי' י', י"ח. שבת ס"ז. קלע נטושה. עדיות פ"ג מ"ה עיי"ע קלע ב'. ספרא שמיני פרש' ו' פרק ח' כל כלי (ויקרא י"א, ל"ב) לרבות הקלע וכו' והתואר קַלָּעָא פי' בל"מ קַלָּע עיי' תרג' איוב מ"א, י"ז, והקבוץ קַלָּעַיָּא תרג' למ"א א', ל"ח. מ"ד; למ"ב ג', כ"ה; לש"ב כ', ז'. כ"ג.

קלעִילִין (?) במעילה בגמ' דפ' ולד חטאת (י"ג סע"א) הדש קלעילין[2]) בשדה הקדש מעל. בפי' מגנצא כתוב הדש מלעין ופי' מין קטנית. *[אחי"ה כיון לפי' רגמ"ה שגרס כן באמת בפי' למעילה (קובץ כ"י אנגייליקי דף רס"ד:) וז"ל מלעין מין קטנית הן הדש מלעין בשדה הקדש וכו'. ובענין מלעין עיי"ע מלען ומ"ש וכן פירש"י ר"ש ותוספו' קלעילין מין קטנית] —

* קְלְעִיתָא, קליעתא (Geflecht) עיי"ע קלע ב'.

קלף (= קְלִיפָה מפעל קָלַף בל"ע قلف פי' חשף abschälen עיי"ע הבא אח"ז והקבוץ קליפות, קליפין Schale, Haut) קליפי אגוזין וקליפי רימונין (עיי' ברכות ל"ו: שביעית פ"ז מ"ג ערלה פ"א מ"ח, שבת כ"ט. ע"ט. פ"ט: סנהדר' כ"ה:) בפ"ו באהילו' (מ"ה) ותחתיה כקליפת השום. בחלק בענין סנחריב (סנהדר' צ"ה:) לובשי שריון קליפה, פי' באמצע כל טבעת של שריון תולה קליפה אחת של ברזל כדי שלא יכנס חוץ בטבעת. — (א"ב פי' בל"י שם כללי לשומר דבר בעת גדולו כמו שומר הביצה והוא השפופרת ושומר גוף הדגים והוא הקשקשת וגם קליפה הבאה בקטורת היא קליפת עץ וריחה נודף ועל דרך השאלה יש קליפות בשריון שהן שומרות הגוף וחז"ל בנו פעל מן השם להסרת הקליפות ותרג' סנפיר וקשקשת (ויקרא י"א, ט'; דברים י"ד, ט':) ציצין וקלפין). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י κελύφη, κέλυφος ויותר נכון שהוא מל"ע וסו' קְלַף פי' פצל והשם קְלַפְּתָא בל"ס היינו פיצול בל"מ Schale וכנ"ה בשבת פ"ט מ"ה קליפת רמונים, אהלות פ"ו מ"ו קליפת השום, בכורות נ"ח. עיי"ע בן עזאי ח"ב, ק"כ ומ"ש. תוספת' נדה רפ"ד המפלת כמין קליפה, נדה י"ז. עיקרן או קליפתן, ע"ז ע"ו. עד שתשיר קליפתן. והקבוץ שהש"ר פ' אל גנת: מה אגוז זה יש לה שתי קליפות וכו' וגם בל"ז שבת ע"ו: קליפי פולין ועדשין, ירוש' תרומ' ספ"ה דמ"ג ע"ד (קילפי) [קליפי] איסור, ירו' מעשרות ספ"ד דנ"א ע"ד כל הקליפין גדלות עם הפרי וזה פרי מלמעלן וקליפין מלמטן, ירו' נדה רפ"ג ד"נ ע"ג קליפין אדומין במ"ר פי"ב קליפין קליפין][3]) —

קָלַף (מל"ע וס' פי' חשף ופיצל abschälen, die Rinde entfernen) בפ' כיצד צולין (פסחים ע"ה:) יקלוף את מקומו יקלוף את החיצון. בפ' ד' במעשרות (מ"ה) ובס"ג דפ"ק דביצה (י"ג:) המקלף בשעורים מקלף אחת אחת ואוכל. פי' חושף הקליפה. בסוף ביכורים (פ"ג מ"ח) סלי נצרים של ערבה קלופה. בסוף ע"ז (ע"ד:) יקלוף את הזפת. חשוף חשפה והשליך (יואל א', ז') תרג' מקלף[4]) קלפא ורמא. שייך זה בקלף הראשון. בב"ר פפ"ג (פפ"ב) כי אני חשפתי את עשו (ירמי' י"ג, כ"ו) קלפית[5]) בצליא כל כך למה גליתי מסתריו. *[אחי"ה וכנ"ה בב"ר ס"פ צ"ה קלף בצליא. נדה י"ז. שום קלוף ובצל קלוף וביצה קלופה. ירוש' מעשרות ספ"ב ד"נ. שלא יהא מקלף בתאנים, ירו' ב"מ רפ"ז די"א: שלא יקלף בתאינים. נפעל

---

[1]) עיי' ד"ס למקומו. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט וכ"ה בש"ס ובדפ"ע קלעילון. [3]) ובספרי הקבלה קליפה, קליפות נופלת על שם המזיקין ורוחי חבלה הנצמדים בגופי בני אדם להכשילם. [4]) בנו"ג קלף. [5]) בנו"ג קליפת.

חולי' מ"ט רע"ב קרום ונקלף, איכ"ר פתיחתא ד"ה משא גיא מאליו נקלף . . טלאך היה יורד ומקלפו ועיי' שהש"ר פ' מי זאת. תנחומ' הישן בלק סי' כ"ח הענן נקלף מעליו ועיי' מ"ש רש"ב אות קס"ז. אתפעל ירו' סנהד' פ"ד דכ"ב. איתקליף מרקועך, תרג' ירו' א' ויק' י"א, י"ג מִקְלִיף. ותרג' פצל (בראשי' ל', ל"ז. ל"ח) קליף. ושם השם המופשט קִילוּף, ועוד קְלִיפָּה פסחי' ע"ו. ועיי' רש"י שם ע"ה: ד"ה יטול. הקבוץ שבת כ"ט. בקליפותיהן ירוש' שבת פ"ז ד"י. כל מבחר בקליפייה משום בורר] —

קְלַף (מע' הקודם abgeschälte Haut, Pergament) כדי לכתוב עליו פרשה קטנה שבתפילין (שבת ע"ט: ירו' שבת פ"ח די"א:) כבר פי' בע' דוכססטוס. בפ' הקומץ רבה בגמ' ד' פרשיות (מנחו' ל"ה.) האי קליפא צריך למבדקיה. *[אחי"ה בנו"ג האי קילפא דתפילין צריך וכו' ומה שיש בין קלף ובין דוכססטוס עיי"ע דוכססטוס ח"ג, ס' ומ"ש ועיי' עוד תש' הגאוני' (הוצי' ה' הרכבי) סי' תל"ב צד 226 ועוד תשוב' פאר הדור להרמב"ם סי' י"ט וכ"מ הל' תפילין פ"ג הל"ה. והרבה פעמים אי' קלף בשבת ע"ט: ומנחות ל"א: והלאה. ובענין קליפי דפסחים קי"ט. וקילפי דסנהד' ק"י. עיי"ע קלד וגי' רבינו שם] —

קלף (= קַלְפָּא, קלופי, קלפיתא וכ"ה בל"ס פי' ספחת Schorf, Aussatz, Ausschlag) שאת או ספחת (ויקרא י"ג, ב') שומא או קלפא וכן ולשאת ולספחת (י"ד, נ"ו) מספחת היא (י"ג, ו') — (א"ב פי' בל"י מין נגע עמוקה וקשה רפואתה). *[אחי"ה והנכון שהוא מפעל קלף שע"י הנגע זו נחשף עור בשרו ותעלה חזזית עליו. ובתרג' ירו' א' לויקר' י"ג ב' הגי' קלופי וכ"ה ביתר המקומות הנ"ל ובמתורגמן (לויק' י"ד, נ"ו) קליפתא וכמשקל סורי וכן תרג' קשקשת (ויקרא י"א, ט'; דברי' י"ד, ט'. י') קלפין כי הם כמו חזזית על עור הדג] —

קלף (= קִילוּפָה die Rinde eines Gewürzholzes) כפ"ק בכריתות בגמ' המפטם את הקטרת (ו'. וכן ירוש' יומא פ"ד דמ"א ע"ד) קילופה שלשה. פי' לשון ישמעאל דארכסה — (א"ב עיי' קלף קמא). *[אחי"ה ובכ"י ה"ב דאירכסה ובכ"י ג"ג דארוכסא והרמב"ם פי' בל"ע קשר סליכא והוא قشر سليخة die Rinde des Cassia ועיקר הגי' דארכיסה והוא בל' פרסי دار كيسه, دار خيشن ופי' כמו בסבאסה (بسباسه) ברמב"ם עוקצי' פ"ג מ"ה עיי' לעף פפלנ"צ צד 86 וצד 349 וז"ל רגמ"ה בכ"י לכריתות (קובץ כ"י אנגלי צד ק"ע:) קלופה לא נתפרשה לנו מה בושם הוא עכ"ל. ועה"ק שנ"ב גורם פי' בלי' ישמעאל אל מקרע דארבסה] —

* קְלַפַּטְרָא (Kleopatra) נדה ל': עיי"ע גלופטרא (ח"ב, ש"ב) וש"נ תוספת' נדה ספ"ד ובדפ' צאלקיעב קלופטרא ובנדה שם בקליאופטרא מלכת (אלכסנדרוס) [אלכסנדרית].

קַלְפֵּי (בל"י κάλπη, κάλπις גביע לשום שמה גורלות Urne zum Loosen) [בפ' ד' ביומ'] (מ"א) טרף בקלפי והעלה ב' גורלות. גמר' (שם ל"ט.) אמר רבא קלפי של עץ היתה ושל חול היתה ואינה מחזקת אלא שתי ידים — (א"ב פי' בל"י גביע וסף). *[אחי"ה ירו' יומא רפ"ד דמ"א: לא סוף דבר קלפי אלא אפי' קלתות וכו', תוספתא יוה"כ פ"ב וקלפי היתה שם ובה שתי גורלות וכו', שם תענית רפ"ב והטילום לתוך קלפי, ב"ב קכ"ב. קלפי של שבטים וקלפי של תחומין מונחין לפניו ע"ש. במ"ר פכ"א וקלפי הגורל לפני יהושע תנחו' הישן במדב' סי' כ"ה נתנן בקלפי . . מושיט ידו בקלפי וכו' והקבוץ ירו' יומא רפ"ד דמ"א: בשתי קַלְפִּיּוֹת נתחלקה א"י וכו'] —

קוֹלָפָּא (מל"י ורו' κόλαφος, colaphos Faustschlag, Kolbe) בחלומות דפ' הרואה (ברכות נ"ו.) תרי קולפי בלעת. ובגמ' מקום שנעקרה (שם נ"ח.) הבו ליה קולפא וידון דינא [1]) ס"א קופלא. בריש מנחות בגמ' אחת מנחת חוטא (ז'.) ובערכין בר"ג דפ' שום היתומין (כ"ב:) אמר רב חסדא קולפי [2]) טבי בלעי בימי דאבימי [3]) עלה דהא שמעתא פי' שבט שמכין בו בני אדם וראשו עב ובלשון ישמעאל היא אלמקרע [4]). בס"נ דפ' אעפ"י שאמרו (כתובות ס"ה.) נפקה אבתרה מחייה בקולפא דשיראי כלומר מחייה בשיראי שראשו קשור [5]) (א"ב תרג' ירו' (א') ואת הבהמה תהרגו (ויק' ט"ו,

---

[1]) בנו"ג יהבו ליה קולפא אמרו ליה דון דינא ובכ"י ש"ס ודאין דינא. [2]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר אבל בדפו"ו קלפי. [3]) בנו"ג מאבימי. [4]) المقرعة Geissel. Peitsche ובכ"י ק"ט ודפ"ר ל"י וכן לא העתיק ל' ישמעאל וכו' בעל עיקרי התלמוד כ"י ואי' שם פורא בלע"ז. [5]) בנו"ג מחתה בקולפא דשירא ופירש"י במנעול של ארגז וכן הוא בשט"מ לכתובות ושם הגי' בקולפא דשירא. וא"כ רש"י פי' קולפא כמו קולפי דסנהד' ק"י. ופסחים קי"ט. וכן הביא בעל עיקרי התלמוד ערך מיוחד וז"ל קולפי בפ' חלק ובפ' ערבי פסחים קלידי וקולפי פי' מנעולים קאדינאדו בלע"ז ע"כ ולי' בערוך בע' קלף והובא המאמר בע' קלד ע"ש.

ט"ז) וית בעירא תקטלון בקולפי. ויש קולפא שענינו שבט כמו שפי' בעל הערוך ויש קולפא שענינו המכה עצמה וכן בל"ר). *[אחי"ה ודע כי קולפא מל"י ורו' הנ"ל ענינו רק מכה עצמה אבל מה שפי' רבינו שבט שמכין בו וכו' כיון לס"א שהביא והיינו קופלא וכ"ה באמת בשבת ס"ג. מאי באלה קולפא וגי' רבינו וכ"י ש"ס קופלא והוא ל"ע قفلة עיי"ע אלה ומ"ש בח"א, פ"ו — ועיי"ע קפל ד'] —

* קַלְפוֹנָא (מל"י καλλίφωνος wohlklingendes Instrument) תרג' עלמות (דה"י א', ט"ו, כ') בסימות קלפונין די שבחא.

קלפנדר (לדעת ר"ב מלי יוני' κλεπτάνδρα (מן κλέπτης ומן ἀνὴρ, δρος Menschen-räuber) בב"ר פנ"א (פ"נ) ה' דייני סדום קושקר רב שקר רב נבל מסטה דין וקלאפנדר — (א"ב פי' בל"י גונב אדם). *[אחי"ה בנו"ג קץ שקר ורב שקר רב מסטירין רב נבל קלא פנדר ובכ"י ה"ב וכ"י ל"ד אי' מסתהרין ונ"ל שצ"ל מסתה דין ובכ"י ק"ט הגי' קושקר דבשקר דבנכר מטשהרין וקלא פנדר וגם בכ"י ל"ד במקום רב שקר חגי' דבשקר ובסנהד' ק"ט: אי' ארבע דייני היו בסדום שקראי ושקרוראי זייפי ומצלי דינא ובכ"י ש"ס הוגה ש ש ה דייני ונוסף אפשקר קפשקר עיי' ד"ס למקומו ובכ"י פאריז גרס בב"ר רב נבל רב מסטידין וקלא אפנדר. הח' בעער (לעבען אברהם צד 163) נדחק להשוות גירסאות של ב"ר עם הספור בסנה' ולא עלה בידו וגם סופרים ערביים האריכו למעניתם בענין דייני סדום והסופר Ja'kûbî הזכיר שנים בשם شقرى وشقرونى כמו בסנהד' הנ"ל עיי' גרינבוים צמ"ג חמ"ד צד 450] —

קלפס (= קְלוּפְסִין מל"י ורו' שנרשם בע' כלופסין ח"ד, רמ"ב: ע"ש) בתוספת' דתרומות פ' (שני) [צ"ל שלישי] מודין בקלופסין [1] שתורם על האוכלין חוץ מגרעיניהן והם זיתים גדולים ראויין לאכילה ואינן עושין שמן דתניא בר"פ (ג') [צ"ל ד'] דתוספת תרומות תורמין [2] קלופסין [3] על זיתי שמן ולא זיתי שמן על הקלופסין והיינו כלופסין דגרסינן בגמ' דבני מערבא. *[אחי"ה והוא בירוש' תרומו' ספ"ב דמ"א. ושם בט"ס כלוכסין וצ"ל כלופסין או כלובסין וכדאי' ג"כ בהעתקת בעל עיקרי התלמוד כ"י עיי"ע כלופסין ומ"ש ובכ"י ק"ט בט"ס בלוסין] [4] —

* קלצטונירי, קליסטנרי עיי"ע קלסטור.

קַלֵּק (פי' כמו טלק השליך werfen) בפסקא ויהי בשלח (פסיקתא דר"כ צד פ"ט:) ומקלק בשוקא. קליל גרמך [5] ואין לא אנא מקלק לך [6] (פסיק' דר"כ שם צד צ"ג.) [7] פי' מקלק היינו מטלק שפירשנו במקומו — (א"ב תר"י (ב') וישלך אל המים (שמות ט"ז, כ"ה) וקלק לגו מיא). *[אחי"ה עיי"ע טלק ח"ד, ל"ו והלאה וש"נ ירוש' שביעית פ"ט דל"ח ע"ד ויתר מקומות. וכנ"ה בירוש' תרומ' פ"ח דמ"ו. קלק גרמיה גוויה. ויק"ר פכ"ב ומקלק באורחא. קהל"ר פ' שלח ומקלק לימא רבא] —

קִלְקִי (מל"י ורו' κιλίκιον, cilicium grobes Tuch Decke (von cilicischen Ziegenhaaren)) בפ' במה אשה בגמ' לא יצא האיש (שבת ס"ד.) ת"ר שק (ויקרא י"א, ל"ב) אין לי אלא שק מניין לרבות את הקלקי ואת החבק. בפ' המוכר את הספינה בגמ' מכר חמור (ב"ב ע"ח.) את המרדעת ואת הקלקי [8] ואת החבק. פי' קלקי שתחת הזנב חבק שתחת הבטן. פ"א קלקי וחבק דפ' במה אשה אומרי' „לשון יון הוא קילקי בגד עשוי משיער של עזים והוא קשה ועשוי להציעו [9] תחת כרים וכסתות חבק כיסוי הבהמות" [10]. בפ' כ"ט בכלים (מ"א) הגומדין [11] של ערביים הקלקלין והפונדא. פי' חלוק של צמר ויש לו נימין והוא שק שלובשין אותו מבית מי שמצער עצמו ובלע"ז כמשמעו ציליצ"ו [12] ובלע"ז אשתמינייא [13]. [בפרק ט'

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובכ"י תוספתי ובנו"ג ובדפ"ע קולפסין. [2]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט אבל בדפ"ע בטעות אין תורמין. [3]) וכ"ה בכ"י תוספתי ובנו"ג גלופסין. [4]) ודע כי כל הערך חסר בכ"י ערוך חוץ מכ"י ק"ט. [5]) כ"ה בכ"י ו"ו ל"ד ה"ב ובדפ"ע בט"ס גרמן. [6]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובעיקרי התלמוד אבל בדפ"ע בט"ס מקלקלך. [7]) ובדפ"ע שני הציונים הנפרדים יחדיו ידובקו בלי קו או נקודה ביניהם. [8]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובדפוסי' הקלקלי. [9]) ובפי' ר"ח להצניעו. [10]) בפי' ר"ח הכסאות ודע כי זה הפי' הועתק מפי' ר"ח בשבת (בש"ס ווילנא) ושם כגי' הש"ס קילקלי וצ"ל כגי' הערוך קילקי וכגי' כ"י ש"ס ודפ"ש ומאירי עיי' ד"ס למקומו וכ"ה בספרא שמיני פרש' ו' פרק ח' לפי גי' הראב"ד ובנו"ג הקילקלים. [11]) כצ"ל וכדאי' בע' גמד ב' ובדפ"ע הגומרין. [12]) בלאי"ט cilicio härenes Gewand. [13]) רמ"ל סגר זה ללא נכון כי כוונת רבינו שזה הבגד נקרא בלאי"ט stamigna בגד של שער Haartuch וכן פי' רה"ג לכלים פרק כ"ט מ"א הקילקין: מסח מן שער בטיית והוא مسح من شعر Haartuch ובעיקרי התלמוד כ"י הוסיף עוד לבאר: שהפרושים לובשים.

במקואות] (מ״ב) קילקי הלב והזקן ובית הסתרים. פי׳ „כל איש שאינו חלוק ויש לו שערות כאיש שעיר בבית השחי או בלבו מודלה מגרונו[1]) ויתמאס מן הזיעה והן מתקלקלין נעשין כקילקי" שפירשנו ציליצו[2]) ועוד בפ״ט במקואות (מ״ג) אלו שאינן חוצצין קלקי הראש פי׳ הצואי שעל הראש שידבק בו. *[אחי״ה הצעת הערוך היא כגי׳ כ״י ק״ט וה״ב וכן העתיק בעל עיקרי התלמוד כ״י אבל בדפ״ע עירבוב דברים ראיתי כי בתחלה הובאו דברי הערוך ד״ה ועוד בפ״ט במקואות וכו׳ אח״כ הציון מפ״ו בנגעים דשייך בע׳ הבא אח״ז ואח״כ קילקי הלב וכו׳ הכל בטעות הדפוס והמעתיקים. וכנ״ה בירו׳ נזיר פ״ו דנ״ה: מפספסין בקליקין צ״ל בקילקין ובירו׳ ביצה פ״ד דס״ב ע״ג בט״ם בקלקים וצ״ל בקילקין כדאי׳ בירו׳ שקלים פ״ג דמ״ז ע״ג — [3]), ופי׳ קילקין שער המסובך כשער העז וכפי׳ רבינו קצת מוכח מספרא מצורע פרש׳ ב׳ פרק ג׳ בבשר הזב (ויקרא ט״ו, ז׳) ולא בצואה שעליו ולא בקילקים שעליו] —

קִלְקִי (תואר על שם הארץ Kilikia בל״ס קִלִיקְיָא בל״י κιλικία aus Kilikien,) כפ״ו בנגעים (מ״א) גופה של בהרת כגרים הקלקי מרובע מקום הגרים ט׳ עדשות וכו׳, כפ׳ י״ז בכלי׳ (מי״ב) גרים נגעים כגרים הקילקי. בסוף מעשרות (פ״ה מ״ח) שום בעל בכי ובצל של רכפה והגריסין הקילקין פי׳ כן שמם קיליקין[4]) וי״א על שם מקומן נקראו. ירושלמי (סוף מעשרות דנ״ב.) שום בעל בכי כל שאין לו אלא דנר[5]) אחד מקיף את העמוד רבן שמעון בן גמליאל אומר כל שאין לו אלא קליפה אחת איזה בצל של רכפה כל שעוקצו נמעך לתוכו רשב״ג אומר כל שאין לו ארס אלו הן גריסין הקילקין אילו גסין המרובעין תני רשב״ג אומר אין לך מרובע כו׳ זה בסוף תוספת מעשרות[6]) אלו הן גריסין הקילקין אילו המרובעין תני רשב״ג אין מרובע מששת ימי בראשית התיב ר׳ ברכיה והא תנינן גופה של בהרת כגרים הקילקי מרובע וכו׳ — (א״ב פי׳ בל״י ורו׳ מין בגד ולבוש עשוי משער תישים ועזים והיה נעשה במחוז קיליקיא ועל שם שער זה נאמרו אנשים בעלי שער עב ומסובך קיליקי ויש אנשים בעלי שער עב ומסובך בלב שהוא החזה ובזקן ובבית הסתרים ואולי במחוז קיליקיא היה גרים מיוחד הנאמר גרים הקלקי). *[אחי״ה חלק ראשון של הערה זו שייך לע׳ הקודם (כי בדפ״ע חוץ מדפ״ר הכל נערך בע׳ אחד) וכנים דברי ר״ב כי על שם מחוז Κιλικία נקראו גריסין הקילקין (ירוש׳ הנ״ל ועיי׳ עוד מעשרות פ״ה מ״ח, ירו׳ דמאי רפ״ב דכ״ב:) וגם יין הובא מאותו מחוז ירו׳ חלה ספ״ד זה הובא מקיליקה תוספת׳ שביעית רפ״ה זה בא לידי מקלקיא (כ״י מקלקיליאה). עזי קיליקיאה היו משובחים ביותר (Anistot. anim 8, 23) ומשערי עזים הארוכות עשו מלבושים ומכסאות עבות. ובענין גרים הקילקי שפי׳ רבינו בע׳ גרים חצי פול כבר הארכתי בע׳ גרס ועתה באתי להוסיף דברי בעל עיקרי התלמוד כ״י וז״ל והרמב״ם פי׳ גרים הוא חצי גרעין פול וקלקי הוא מיוחס אל מקום שהיה הפול מזה המקום גדול וכן בענין נדה בספר המצות גרים הוא חצי פול והוא ט׳ עדשות שלשה על שלשה וכן אמרו המפרשים ותימ׳ כי ר״י בעל התוספו׳ נסתפק בפ׳ במה מדליקין אם כעדשה הוא יותר מכגרים או פחות שנראה כפי׳ פסחים ברייש אלו דברים שהעדשה גדולה מכגרים וכן נראה פחות והשיב כי אם לא משמעתין ר״ל במה מדליקין מסברא אין להקשות דאיכ׳ למימר בכעדשה שהיא עבה וכמרדד לה הויא רחבה טפי מכגרים ואני תמה מזה כיון שהגרים הוא ט׳ עדשות בכל התלמוד ואפי׳ יותר אם מצא גרים יותר ועוד כיון שבעל הערוך לא פי׳ בכאן שהוא חצי פול נראה כי הוא מין נקרא גרים הקלקי כמו שנראה בסוף מעשרות אעפ״י כי בעיקר גרים פי׳ שהוא חצי פול ובנדה בפ׳ האשה מי גרים לעיסת גריסין

---

[1]) כ״ה נכון בהעתקת בעל עיקרי התלמוד כ״י ונכנים דברי מערני יו״ט בהלכות מקואות סי׳ כ״ה שהגיה בגרונו מודלה ולא כגי׳ הר״ש ובדפ״ע מודלה על גרונו. ובפי׳ רה״ג אשר משם העתיק רבינו פירושו לי׳ כל עיקר. [2]) הועתק מפי׳ רה״ג בסדר״ם צד 34. [3]) קילקי כריתו׳ ו׳. צ״ל קיקלי עיי״ע קקל. [4]) כ״ה בדפ״ר ובדפ״ע קליקין ובכ״י ק״ט קיקלין. [5]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ה״ב ודפ״ר וכן העתיקו בעל עיקרי התלמוד כ״י וכ״ה בכ״י תוספתי סוף מעשרות ושם דיר עיי״ע זר (ח״ג שי״ת) ובדפו״ו ובירו׳ בט״ם חור. [6]) ע״כ הוא בדפו״ו ועיי״ע רכפה בי ולי׳ בשאר דפ״ע וכ״י ולי׳ בהעתקת בעל עיקרי התלמוד כ״י אבל כוונת רבינו היא להעיר על גי׳ התוספתא אלו גסין המרובעין וכדאי׳ באמת בתוספתי כ״י (ובנו״ג בט״ם עיי״ע אלגוסין ומ״ש) וגי׳ אילו גסין מוכח מערוך דפ״ר ומהעתקת בעל עיקרי התלמוד אבל בדפו״ו אי׳ בט״ם אילו גריסין וצ״ל אילו גסין שאם לא כן למה היה הביא רבינו בין ציון מירושלמי את התוספתא.

של פול של חליקת נפש ובעיקר חלק פי' עכ"ל] —

* קִילְקָאֵי (מעְ' הקודם) בתרג' ירוש' א' לבמדבר ל"ד, ח' אבלס (תר"י ב' אוולס) דקילקאי פי' שם מקום.

* קַלְקֵל, קִלְקוּל, קִלְקָלָה עיי"ע קל ד'.

* קילקלתא, קיקלתא עיי"ע קקל ב'.

קלקלון (= קלוקלון נראה שהוא קיצור מן קלע קלון Vorhang, Verschlag des Götzen-tempels) בע"ז בפ' ר' ישמעאל (נ"א:) כל שהוא לפנים מן הקלוקלון אפי' מים ומלח אסור חוץ לקולקלון וכו' פי' כינוי לקלעים הוא לא רצה לו' קלעים כאותן של בית המקדש שהיה גנאי אלא כינה לשון אחר ושם אחר. *[אחי"ה כ"ה בהעתקת בעל עיקרי התלמוד ובדפ"ע לי' ושם אחר ובדפ"ר הגי' כינהו לשם אחר וגי' הדפ"ר וכ"י ק"ט קלוקלון ובשדפ"ע קלקלון ובש"ס קלקלין ופי' ר"ח „חדר. Verschlag," ואולי הוא כמו קנקלון מל"י κιγκλίς Gitterwerk עיי"ע קנקל. ובירוש' סנהד' פ"י דכ"ח ע"ד בנו להם קנקלין ונ"א קלעים, קעילים מקולים עיי' בערכי' המיוחדים ובפדר"א פמ"ז אי' חניות] —

קַלְקַנְתּוֹם (מל"י ורו' χάλκανθος, chalcanthum Kupfervitriol, Schuster-schwärze) בל"ם קלקנטום בפ' הבונה (שבת ק"ד:) ובפ' הקורא את המגיל' למפרע (י"ז.) בסם בסיקרא בקומוס ובקלקנתום. בפ"ט בפרה (מ"א) דיו וקומוס וקלקנתוס. ב ר י ש י ד י ם (פ"א מ"ג) נ פ ל ל ת ו כ ן ד י ו ק ו מ ו ס ו ק ל ק נ ת ו ס[1]. בפ"ק בעירובין בגמ' משום ר' ישמעאל (י"ג.) דבר אחד יש לי וקלקנתוס[2] שמו ובר"ג דפ' היה נוטל את מנחתה (סוטה כ'.) פי' בלעז ויטריאול"ו ובל' ישמעאל אלזאג[3]) — (א"ב פי' בל"י ורו' מין דומם זך כמו זכוכית ויפה פי' בעל הערוך וקראוהו הרומיים בלשונם דיו הצבעים כי בו יוצבעו עורות שחורים וזה מאמר רבא בר שמואל[4]) במסכת גיטין (י"ט.) חרתא דאושכפי). *[אחי"ה וכן מוכח מפליניאוס Natur. Histor. ל"ד, ל"ב וז"ל Graeci cognationem aeris nomine fecerunt et a t r a m e n t o s u t o-rio. Appellant enim chalcanthum וכן נקרא בל"ע ופ' قلقنت, قلقند ועוד قلقطار ודע בבבלי גיטי' ובשבת ק"ד. וביתר מקומות הנ"ל אי' קנקנתום ובכ"י ש"ס פעמים קנקנתום אבל בירו' קלקנתום וכ"ה במשניות פיזרו למגילה ולשבת קלקלתום וצריך לו' קלקנתום כדאי' בהשאילתות פ' ויקהל ובתוספת' שבת ספי"א (י"ב) כ"י שתי נוסחאות נתערבו. ובענין שיטת התוספות ככר האריך בעל הפשב"ע במקומו ע"ש ורש"י פי' בעירו' י"ג: אדרימנ"ט (atramentum) וכן פי' בפ"ב בנדה כחרת וכן פי' שיחור ותפשו עליו התוספו' ועיי"ע שחר א'. ירו' סוטה פ"ב די"ח. כתב שהוא יכול לימחות ואי זו זו שאין בה קלקנתום] —

קלקס (= קוּלְקָס מל"י κολοκασία בל"ע قلقاس (Colocasia, die ägypt. Bohne בע' קרקס ובע' הלקט — (א"ב פי' בל"י ורו' וישמעאל שרש של מין נטע הגדל במצרים ונאכל וי"א שהוא שרש פול המצרי ויש חולקים). *[אחי"ה עיי"ע לוף ומ"ש בח"ה, כ"ט — ויש להוסיף ירו' פסחים פ"ד דל"א. אפי' ביצה אפי' קולקס בתוספת' מעשרו' ספ"ג וירו' עירובי' ד"כ ע"ג הקולקס ועיי"ע קרקס והקבוץ קולקסייא עיי"ע לוף] —

* קלוקרון (?) עיי"ע קלבקר.

קלר (= קִילוֹרִית מל"י ורו' κολλύρα, collyrium, (Eine teigartige Masse, A u g e n s a l b e בפ' המוציא יין (שבת ע"ו:) מים כדי לשוף בהן את הקילורית[5]). בגמ' דפ' ח' שרצים (שם ק"ח:) טובה טיפת צונן בשחרית ורחיצת ידים ורגלים בחמין ערבית מכל קילורין שבעולם. בס"פ כל היד בגמ' איזהו אדום (נדה י"ט:) מעשה ותלה ר"מ בקילור ור' תלה בשרף של שקמה. בויק"ר זאת תהיה (רפט"ז) ובפסקא דותאמר ציון (פסיקתא דר"כ צד קל"ב) ומסקרות עינים ר"ל אמר בקילורית אדומה פי' כחול אדום ודומה לאחד ממיני דם ומפסיק הדמע (א"ב פי' בל"י ורו' שם כללי לרפואה אשר צורתה ארוכה ועגולה ובפרט אם היא מתוקנת לחולי עינים אבל קילורית בל"י מין אדמה לבנה הבאה מאי סמיא[6]) ונקראת בל' משנה סם ומתערבת ברפואות

---

[1]) כ"ה רק בכ"י ו"ו א' וב' ול"ד ובדפ"ע לי' ובנו"ג בידים וקנקנתום. [2]) בנו"ג קנקנתום. [3]) בל"ע زاج בל"פ زاك Vitriol. [4]) בנו"ג רבה בר בר חנה אמר שמואל וכבר תמה על זו הגי' בהפשב"ע ובאמת לי' בכ"י ש"ס א"פ ובמגילה י"ח סע"ב ולי' בע' חרת. ובכ"י א"פ אי' רבא בר שמואל כגי' ר"ב. [5]) וכ"ה בירו' שבת די"א: וכ"ה בבבלי בדפ' פיז' אבל במ"ג הקילור. [6]) Samos.

לעינים לכן תהיה הגי' קילורית אדמה וזה פי' ומסקרות עינים כי בל"י סקירא מין אדמה לבנה עיי"ע סם וע' סקירא). *[אחי"ה גי' קילורית אדומה אי' ג"כ באיכ"ר פ' סורו ובויק"ר בקולריא אדומה ובפסיקת' בקולרית וגי' קילורית אי' ג"כ בירו' שבת פ"א ד"ג ע"ד נותנין קילורית ע"ג העין וכו'. דב"ר פ"ח קילורית לעין. תוספת' דמאי פ"א וירו' דמאי פ"א דכ"ב. אי' קילור, ירו' שבת פ"ז ד"י: קילורין ובלא"ר קילוריתא ירו' ביצה פ"ד דס"ב ע"ג וירו' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ד. ומה שיש לתמוה על פי' ר"ב עיי' מ"ש ר"ש באבער בפסיקת' הנ"ל אות נ"ג] [1] —

קלר (= קילרין, קילוֹרִין בל"י ורו' κελλάριον, cellarium אוצר Vorrathskammer) בב"ר פי"א ויברך: וכי הקילורין [2] של מלך חסר כלום, ובפר' נ"ג (נ"ב) ובפר' נ"ה (נ"ד) לפי שחרב מקומה של סדום ופסקו העוברים והשבים ולא חסר קילורין שלו כלום. ובפר' ס' (נ"ט) וה' ברך את אברהם בכל (בראשית כ"ד, א') ר' לוי אמר שלשה שהשליטו ביצרן ועשה ישמעאל תשובה ולא חיסר קילורין שלו כלום. פי' אוצר בל' יון קילרי ובלעז צילייר"ו. *[אחי"ה בלא"ט Keller = celliere ובע' קלאדין פירשתי בענין אחר ע"ש וש"נ תנחומ' הישן פ' קדושים סי' י"ב] —

קלר (= קִילוֹרִית מל' יוני' κολλύρα, κολλύριον Kuchen, Brod) בויק"ר בראש אחרי מות (פ"כ) ובפסיקא דאחרי מות (פסיקת' דר"כ צד קע"ג.) ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו (שמות כ"ד, י"א) וכי קילורית [3] עלת עמהן לסיני פי' שמענו שיש מקום שקורין לעוגה קליר על כן נקרא ר' אליעזר הקליר שאכל עוגה שהיה כתוב בה קמיעא ונתפקח. (א"ב פי' בל"י ורו' עוגה ומין פת). *[אחי"ה סומכוס העתיק ככרות (ש"א י', ג') צלול (שופטים ז', י"ג) ועקילס העתיק רקיק (שמות כ"ט, ב') ע"י κολλύρα וע' הזקנים העתיקו בריה (ש"ב י"ג, ה') חלה (ש"ב ו', י"ט) לבבות (ש"ב י"ג, ו'. ח') ע"י κολλύρις ולשון קלילה κολλύριον אשר על ידו העתיקו ע' זקנים נקדים (מ"א י"ד, ג'). וממנהג היהודים וסוריים היה לתת לילדים עוגות לאכול בעת שהלכו ראשונה לבית הסופר ללמוד עיי' מיכאלים אוצ"מ סורית צד 801 ועיי' כ"י מלמד לפ' במדבר הובא בס' צור געשיכטע אונד ליטעראטור לצונץ צד 168 והיו נחקקות בעוגות אלה פסוקים וקמיעות [4]. וידוע הלחץ הגדול בין המבקרים לפרש שם הפייטן המפואר ר' אלעזר בי רבי קליר עיי' תולדות ר"א הקליר לרש"ל ראפאפורט בב"ע שנת תק"ץ ובהוספות בשנת תקצ"א צד 92 ועיי' ליטעראטורגעשיכטע דער זינאג' פאעזיא לצונץ צד 29 והלאה. ובעיקרי התלמוד כ"י רמז על ספרו היוחסין אשר שם האריך (עיי' יוחסין השלם צד 36 וצד 52) —

קלר (= קוֹלָר מל' יוני' ורו' κολλάριον, collare Halseisen, Halsfessel) בפ' האומר התקבלי גט (גיטי' ס"ה:) ובסוף טבול יום (פ"ד מ"ה) יצא בקולר ואמר כתבו גט לאשתי. בפ' י"ב בכלים (מ"א) הקולר טמא. בר"ג דסנהדרין (ז':) י' שיושבין בדין קולר תלוי בצואר כולן. בס"ג דיבמות (קכ"ב.) מעשה בקולר של שני [5] בני אדם. בפ' במה מדליקין בגמ' על ג' עבירות (שבת ל"ב.) חש בראשו דומה כמי שנתנוהו בקולר. נתן בניו פליטים (במדבר כ"א, כ"ט) תרג' ירוש' (ב') שלילין בקולריא. ויתנוהו בסוגר (יחזק' י"ט, ט'). תרג' ויהבוהו בקולרין. — (א"ב פי' בל"ר סוגר הנתון בצואר השבויים והחייבים ובנוסחא כתוב כפיתין בקולריא). *[אחי"ה וכ"ה בל"ס קוֹלָרָא תוספת' ביצ' פ"ג סואר של קולר, וברוב מחובר עם מלת צואר ד"מ סנהדר' מ"ד סע"ב קולר תלוי בצואר עדים. ירוש' נדרים רפ"ט דמ"א: נותן קולר על צוארו. איכ"ר פתיחתא ד"ה ויהי לאבל: העביר קולר מצוארו ונתנו בצואר הרבים. דב"ר פ"ו לגבור שהיה הקולר בצוארו נפנה מאותו הקולר לאחר ימים ראה הקולר נתון בצוארו של אחר וכו' וכנ"ה בירו' גיטי' פ"ו דמ"ח. קולר של סכנה . . . קולר של ממון תנחומא הישן סוף קדושים התר עצמך מן הקולר. הקבוץ ירו' ברכות פ"ז די"א ע"ג ירו' מגילה ספ"ג דע"ד ע"ג בניו מסורין בקוֹלָרִין, תוספת' ע"ז רפ"ב לא קולרין ולא שלשלאות של ברזל. תנחומא הישן וישב סי' י"ח ראוין היו ישראל לירד למצרים בשלשלאות ובקולרין (ילק' הושע ר' תקכ"ח שלול בקולרין). תנחומא הישן ס"פ שופטים הקב"ה משלח מלאכים בקולרין ובשלשלאות. שמ"ר פל"א הוציאו

---

[1]) ובעה"ק שנ"ב פי' הקילורית: פלוסטרא (= Pflaster) וי"א רוזן וושר (Rosenwasser) בל"א. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט וכדפ"ע הקילורין ובנו"ג הקלרין. [3]) בנו"ג במדרי' וכן בבי"מ רפ"ב קילורין ובתנחומי' הישן אחרי סי' ז' קלורין וני"ב פי' עוגות. [4]) ואולי עג עוגה אצל חוני המעגל (תענית י"ט כ"ג:) הוא כמו כן צר עוגות מל"ע عاج Kuchen Formen (ועיי' ג"כ ילקוט חבקוק ד"ה על משמרתי מהו מצור שהצר לו צורה ואמר איני זז מכאן וכו'. [5]) ליי' בנוסחאותינו.

אותם השונאין בקולרין, שם רפל״ו וכופתין אותם בקולרין, איכ״ר פתיחת׳ ד״ה על ההרים כת של בחורים נתונים בקולרין — ועוד פי׳ קולר חבורה (Verband) עיי׳ לעיל הציון מיבמות ובתוספ׳ יבמות ספי״ד הגי׳ קולאר. והקבוץ קידושי׳ ע״ב: צוורני צוורני קולרין [קולרין] עיי׳ פירש״י] —

☞ קלר בסוף מסכת יבמות מעשה בקולר של שני בני אדם פירש״י חבורה [1]

* קַלְרְהִי (מל״י Καλλιῤῥόη שם מקום) והוא במזרחית לימה של סדום ופי׳ בל״י מעינות יפים עיי׳ בן מתתיהו על הקדמוניות יז, ו׳. ה׳ ועל המלחמו׳ א׳ ל״ג. ה׳; ותרג׳ ירוש׳ א׳ לשע (בראשי׳ י׳, י״ט) קלדהי ובת״י לדברי׳ קלדוהי וצ״ל קלרוהי וכצ״ל בב״ר פל״ז והגי׳ בדל״ת כבר מונחת לפני רבינו לכן העריכו בע׳ קלדהי אבל בירו׳ מגיל׳ פ״א דע״א סע״ב אי׳ לנכון עד לשע ר׳ לעזר אמר עד קלרה. ר׳ יודן בר שלום אמר מיכן לתרגום הרי שבתרג׳ צ״ל קלרהי ובזה עולה יפה מ״ש היעראנימוס בפי׳ בראשי׳ י׳, י״ט Quod Lasa sit, quae nunc Callirrhoe, ubi aquae prorumpentes in mare mortuum defluunt. ועיי׳ ג״כ פליניאוס ספר ה׳ פרק ט״ו.

* קולריא עיי״ע קלר א׳.

* קלוריא (נ״ל מל״י Urne, κληρωτίς כוס גדול עיי׳ בפנים) ויק״ר פ״ה ובמד״ר פ״י מזרקי יין (עמוס ו׳, ו׳) רב אמר קלוריא ר׳ יוחנן אמ׳ בכוסות קטנים ובויק״ר אי׳ קלודיא ובע׳ זרבוב לא הביא רבינו המאמר ונ״ל שהוא מע׳ הבא אח״ז והיה כוס גדול לשום שמה הגורלות ודרש מזרקי מפעל זרק. ענין השלכה על השלכת הגולות וגם על שם זריקת המשקה שבתוכן.

* קְלֵירוֹס (מל״י Loos κλῆρος) מדרש תהלים מזמור י׳ אין הרשע מפיל (בקולרים) [צ״ל בקלירוס] שלו אלא רשעים גבורים כמותו וכו׳ ועיי׳ עוד ע׳ קלבס. — קלירוס, קלורוס ביומ׳ פ״ד. עיי״ע קנדי.

קְלַשׁ (נרדף עם חלש ;schwach, dünn sein קוּלְשָׁא כמו חולשא הפכו סומכא die dünne (Stelle בריש עירובי׳ (ג׳.) ומ״ש בסוכה כשרה דאמרן קלוש מבוי נמי נימא קלוש פי׳ ראה הקורה כאילו היא קלושה וההוא פלגא דסומכא העליון כאלו ננסר במסור ונחתך וכאילו אינו והויא קורה כולה שהיא חצי טפח דעוביה התחתון כולו בתוך עשרים ולפיכך המבוי כשר. בפ׳ מי שהפך (מ״ק י״ג: במשני׳) מחפין את הקציעות בקש ר׳ יהודה אומ׳ אף מעבין. גמר׳ (שם) מחפין אקלושי פי׳ מכסין בענפין מרוחקין זה מזה מעבין אסמוכי סומך הענפין זה לזה [2]. ביבמות בר״ג דפ׳ חרש (קי״ג.) פשיט׳ דחרש דעתא קלישתא הוא. בר״ג דפ׳ נערה מאורסה (נדרי׳ ס״ח.) בעל מיגז גייז או מיקלש קליש — (א״ב תרג׳ רטפש בשרו (איוב ל״ג, כ״ה) איתקליש בסריה ענין חלישות ודקות). *[אחי״ה ובכ״י ובדפ׳ רגיא כמו כן אבל בדפוסי׳ איתחליש, בתר״י א׳ לבראשי׳ כ״א, ט״ו ואתקליש בשריה. פעיל תר״י א׳ לבמד׳ ז׳, י״ג י״ט גילדא קליש; תעני׳ ט׳: עיבא קלישא, סוט׳ ל״ד: איידי דקלישא ארעא וכו׳, יבמו׳ קי״ג. דעתא קלישתא. והשם קולשא חולי׳ נ״ה: עיי״ע סמך] —

קלת (= קְלָתָה מל״י ורו׳ κάλαθος, calathus סל, סל ארוג (Korb, geflochtener Korb בסוף ביכורי׳ (פ״ג מ״ח) בקלתות של כסף ושל זהב. בס״ג דפ׳ החובל (ב״ק צ״ב.) מנא הא מילתא דאמור רבנן בתר עניא אזלא עניותא דתנן עשירים מביאין ביכוריהם בקלתות של כסף וכו׳. בס״ג דפ׳ האשה שנפלו לה נכסים (כתובו׳ פ״ב:) עשירות עושות אותן קלתות של כסף ושל זהב. בר״ג דפ׳ היה מביא (סוטי׳ י״ד:) אדם מביא מנחה בתוך ביתו בקלתות של כסף ושל זהב. בס״ג דאילו מגלחין (מ״ק כ״ז.) ת״ר בראשונה היו מוליכין לבית [3] האבל עשירים בקלתות של כסף ושל זהב [4]. בפ׳ המדיר את אשתו בגמ׳ דת משה (כתובו׳ ע״ב:) דאורייתא קלתה שפיר דמי דת יהודית אפי׳ קלתה נמי אסיר. פי׳ אעפ״י שבשוק כפה של ראשה לבדה שרי מדאורייתא דת יהודית אסרה בשוק עד שתתן על ראשה דבר אחר אבל בחצר בקלתה אין בה משום פריעת הראש. בריש ב״מ בגמ׳ דסמך היה רכוב (ט׳:) קלתה מינח נייח. בפ׳ הזורק גט (גיטי׳ ע״ז.) [זורקה] להיקה או לתוך קלתה הרי זו מגורשת. בפ׳ י״ו בכלי׳ (מ״ג) הקלתות משיחסום פי׳ קופות קטנות

---

1) עיי״ע תקודם. 2) וכ״ה במיוחס לרש״י במ״ק. 3) וכ״ה בכ״י ש״ס ובנו״ג בבית. 4) כ״ה בכ״י ו״ו ל״ד וב״ר ובדפ״ע נשמט בטעות.

דומה לקלתה דגט׳[1]) — (א״ב פי׳ בל״י ורו׳ מין סל עשוי מגמא או מנצרים וגם אם הוא של כסף וזהב). *[אחי״ה ובזו המלה העתיקו ע׳ זקנים דוּד (ירמי׳ כ״ד, א׳. ב׳) וסומכוס העתיק כן כלוב (עמוס ח׳, א). וכנ״ה קלתה בגיטי׳ ע״ה. ירו׳ גיטי׳ רפ״ח דמ״ט: ירו׳ יומ׳ רפ״ד דמ״א: תוספת׳ כליי ב״מ ספ״ה] —

קלת (= קוּלְתָא וכן בל״ס מל״ע قُلّة כלי חלול כמו כד (bauchiges Gefäss, Krug קולתיה תלה (ב״מ פ״ד: סנהדר׳ ק״ג:) עיין בקלבאי. *[אחי״ה אבל בע׳ קלבאי לא פי׳ המלה רק הביא הציונים הנ״ל ועוד ויק״ר רפ״ד ע״ש ומ״ש. ובדפ׳ אמ׳ ופראג נדפס ללא נכון בע׳ הקודם לזה והנכון שהוא ערך בפני עצמו כדאי׳ בדפ״ר וויניצ׳ ובכ״י ערוך והוא מל״ע הנ״ל עיי״ע קל ז׳ ושם הביא רבינו תרג׳ וכדה על שכמה: וקולתא על כתפיה וכן העתיק בשם רבינו גם בע׳ הנוכחי כ״י עקרי התלמוד וזו ראיה עצומה שלזו המלה כיון רבינו והוא קולתא דמ״א ירו׳ ע״ז פ״ב דמ״א ע״ד ובירו׳ שבת פ״א ד״ג ע״ד קלותא צ״ל קולתא. פסיקת׳ דר״כ צד קע״ו: מלי קולתיך, איכ״ר פ׳ בני ציון טרוף קולתיך קומוי׳, ויק״ר ס״פ ל״ג ושהש״ר פ׳ יונתי נפח כקולתא ועוד אי׳ קולא בזה הענין ירו׳ ע״ז פ״ה דמ״ד ע״ד והקבוץ אסת״ר פ׳ והשתיה אילין כתואי דלא שאתן חמרא דזיקין אייתי להון חמרא דקוּלַיָא. ולנקבה קולית עיי״ע קל ז׳] —

קֶלֶת (נ״ל מל״ר אמצ׳ clota דבר חלול העומד לתת עליו דבר אחר Wölbung, hohles Postament) בפ״ד בזבין (מ״ג) על המשוט ועל הקלת. בפ״ז בכליי (מ״א) הקלתות של בעלי בתים שנפחתה עיי׳ בע׳ איסטרוביל פי׳ „בנין סביב שהוא כמין בית קטן ובסים הוא לכירה כמו שאמרו לענין רחיים אבל לא את הקלת ופי׳ קלת בסים לרחים התחתונה.” *[אחי״ה הועתק מפי׳ רה״ג לכלים (בסד״ם צד 5) ושם הסיום והיא כמין קלת ואולי כיון שהוא כמו קלתה עיי״ע וכן דעת ר״ש ותוי״ט ולא היא כי אם כמו כנין חלול ובסים לדבר אחר ורגמ״ה כ״י לב״ב ס״ח סע״א פי׳ קלת היינו רחיים העליונה שחוזרת דלא הוי מחובר ע״כ ורש״י ב״ב כ׳: ורשב״ם שם ס״ח. פי׳ קלת האפרכסת וכן פי׳ רבינו נסים וזה לשון ר״י ן׳ מיגש הובא בשט״מ לב״ב כ׳: פי׳ איצטרוביל גלגל של רחים והקלת הוא הכלי שתולים אותו על פי הרחים ונותנים בו החטים והם יורדים ממנו מעט מעט לתוך פי הרחים ע״כ וכנ״ה הקלת בתוספת׳ ב״ב פ״א כ״י[2]) ובירו׳ ב״ב רפ״ב די״ג: וכן קְלָתוֹת תוספת׳ כליי ב״מ פ״א. ומזה נ״ל הקבוץ בירו׳ תעני׳ פ״ד דס״ט: שמנים אלף פירחי כהונה ברחו להם לתוך קלתותים של ביהמ״ק וכולם נשרפו וכו׳ שהוא מל״ר הנ״ל Wölbung, Schwiebbogen פי׳ בכותל קמור וחלול שתחת ביהמ״ק] —

קם (= קוּם, קוּמָא מל״פ کام، کامه. abgesahnte Milch, Molke) בפ׳ הנודר מן המבושל (נדרי׳ נ״א:) הנודר מן החלב מותר בקום פי׳ היינו נסיובי דחלבא שלועזין סיר״ו[3]) והוא אלמיץ[4]) ר׳ יוסי אוסר דקא סבר יש בהן צחצוחי חלב — (א״ב חלב מקושר ונקפא ובהדיא כתוב בירושי׳ (פ״ו דל״ט ע״ד) מהו (בקם) [צ״ל בקום] חלבא מקטרא ובגמ׳ דידן מסכ׳ ע״ז פ׳ אין מעמידין בענין איסור גבינות (ע״ז ל״ה.) הכא כיון דאוקומי קא מוקים חשיב ליה כמאן דאיתיה לאסורא בעיניה ונקרא קם החלב מקושר שהוא קם ועומד ואינו נגר ובל׳ גמרא נקרא קומא אבל מה שנקרא מי חלב בל׳ משנ׳ נקרא נסיובי דחלבא בל׳ גמרא). *[אחי״ה והרמב״ם בפי״מ לנדרי׳ לועזו מיסא ורש״י ור״ן משג״א והוא Molke = mesgue וכן פירש״י נסיובי דחלבא פסחי׳ מ״ב. ע״ז ל׳: ל״ה: ב״מ ס״ח:] —

קם (= קוּם, קִים פי׳ עמד עם כל הוראות זה השרש בעברי bestehen, bleiben, bestätigen) בפ׳ המפקיד פירות (ב״מ ל״ח.) שאני הני כיון דקם קם. פי׳ „כיון שהחמיץ כך יעמוד בחימוצו לעולם”[5]). בפ׳ מי שמת בגמ׳ בני רוכל (ב״ב קנ״ו:) מקיימי קוצים היו ור׳ אליעזר לטעמיה דתנן בפ״ה בכלאי׳ (מ״ח) המקיים קוצים בכרם ר׳ אליעזר אומ׳ קידש וחכמים אומרים לא קידש. בר״ג דמשקין (מ״ק ב׳:) ובפ׳ אלו הן הלוקין בגמ׳ יש חורש (מכו׳ כ״א:) המנכש והמחפה בכלאים לוקה ר״ע אומ׳ אף המקיים פי׳ שרואה כלאים זרוע ואינו עוקרן[6]). בפ׳ אלו הן הלוקין בגמ׳ הטמא (מכו׳ ט״ז.) ובס״ג דחולין (קמ״א.) הניחא למאן דתני קיימו ולא קיימו אלא למאן דתני ביטלו ולא ביטלו במה דלא שחטיה לא עבריה ללאויה פי׳ „קיימו קיים עשה שבה

[1]) וכ״ה בפי׳ רה״ג בכליי. [2]) ובדפוסי׳ כט״ס הקלס. [3]) בלאי״ט Molke siero. [4]) ואולי צ״ל מיצאל והוא ל״ע مصالة, مصل Molke. [5]) הועתק מפי׳ ר״ח. [6]) וכ״ה במיוחס לרש״י במ״ק.

פטור לא קיים חייב היינו דאיכא למימר לתקוני לאויה הוא דאתא אלא למאן דתני ביטלו חייב כיון שהאכיל הנותר לכלבים הוא דחייב דהא לא אפשר למשרפיה אבל הכא אם הנותר כמו שהוא אעפ"י שלא שרפו אינו חייב מאי איכא למימר. פי' התראת ספק הוא שיתכן לומר אחר שיקחנה ישלחנה והיכי הוי התראת ודאי כגון שבא לשוחטה והתרו בו אם תשחוט אותה תלקה ושחטה ור' יוחנן אמר אפי' התראה בלקיחה שמא התראה"[1]. הקם להן בציץ בין עיניך בס"ג דפ' האומר לחבירו צא וקדש לי (קידושי' ס"ו.) פי' שים הציץ בין עיניך והעמידם שכך היו עושין כשהיה כהן גדול מניח הציץ היו עומדין הכל בעמידה מפני שם שהיה כתוב בו חיינו דתני בלשון עמידה הקם להן בציץ[2]. במקויים כולי עלמא לא פליגי כבר פי' בע' אשר ובע' הנפק. בס"ג דפ' כיצד מברכין (ברכו' מ"ג:) ובפ"ק בקדושי' בגמ' כל מצות האב (ל"א.) אסור לאדם שיהלך בקומה זקופה ד' אמות משום שנאמ' (ישעי' ו', ג') מלא כל הארץ כבודו. רב הונא לא מסגי ד' אמות בגלוי הראש אמר שכינה למעלה מראשי. בר"ג דפ' כיצד מברכין (ברכו' ל"ה.) קמה תוכיח פי' קמה היא התבואה דכתי' (דברי' כ"ג, כ"ו) וחרמש לא תניף על קמת רעך וחייבת בברכה לאחריה שנאמ' (שם ח', י') ואכלת ושבעת וברכת[3]. פ"א[4]) קמה היינו לחם דכתי' (דברי' ח', ט') ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם וכתי' בתריה ואכלת ושבעת וברכת בראש והיה עקב תשמעון. ובס"ג דפ' הזרוע (חולי' קל"ד רע"ב) אמר קמה אקמה רמא ליה ריש לקיש לר' יוחנן חורי נמלים וכו' עד ספק לקט לקט משום דבחזקת חיוב הייב אבל בחזקת פטור פטורה ורמינהו גר שנתגייר והיתה לו עיסה נעשית וכו' עד ספק חייב אע"ג דבחזקת פטורה קימא מצינן דעיסה ולחם איקרו קמה[5]. *[אחי"ה עיקר הוראת קוּם וקים כבלשון מקרא עמד וכון ב"מ ל"ח. כיון דקם קם, שם פ"ב. קמה לה מתניתין דלא כר"ע, שבת קל"ו. ע"ז ע"ו: קים לי בגויה, קידוש' ס"ו. קים ליה בנפשיה, גיטי' נ"ב: נ"ג. קים ליה בדרבה מיניה, ב"מ ז'. קָיימָא, ירו' תרומ' פ"א ד"מ: ירו' מעש' פ"ד דנ"א: קיימין, ב"ב מ"ג: היכא דקיימא תיקום ובקיצור: תיקו עיי"ע. זבחי' ד': תיקו במילתא, י"ז. תיקו כדוכתיה, ב"ק צ"ו. ניקו וניעבד. בינוני קָאֵים כתובו' ס"ב סע"ב עירובי' ע"ט. ובהשמטת המים קאי עיי"ע ומ"ש, הקבוץ קָאמַיָּא דניאל ז, ט"ז שמ"ר פמ"ג. אפעל ב"מ ל"ט: מוקמינן ב"ב מ"ר. ולוקמיה ועיי"ע אוקי בח"א רנ"ה וש"נ. פיעל קיים פי' כל"מ (אסת' ט', כ"ז) חיזוק הדבר גיטי' ב': מצויין לקיימו ב"מ ז'. כתובו' י"ט. צריך לקיימו, שם: קיימו שטרייכו וכו', שם כ"א: לקיים את השטר, ירושלמי גיטין ספ"א דמ"ג ע"ד קיימתיה מדאמר ר' בא וכו'. ועוד פי' ענין הקמת דבר erfüllen, aufrecht halten אבות פ"ד מ"ט כל המקיים את התורה וכו', יומי כ"ח: קיים אברהם אבינו כל התורה כולה, שבת קי"ח. כל המקיים שלש סעודות בשבת וכו', ברכו' ט' רע"ב קיים בהם, מגילה ז' רע"ב קיימת בנו, ויק"ר פכ"ח למקיימא עליכון, ירו' ר"ה פ"א דנ"ז: רצה מקיימה רצו אחרים מקיימים אותה. התפעל עירובי' נ"ד. תלמודו מתקיים בידו, אבות פ"ג מ"ט חכמתו מתקיימת, ירו' שבת ספ"ו ד"ח ע"ד תתקיים לכון נפשיכון וכו', גיטי' ט'. יתקיים בחותמיו. התואר זכר קָיָם, קַיָּם, קַיָּמָא וכ"ה בל"ס ברכו' ל"ב. נדרי' ס"ב. חי וקיים, גיטי' כ"ח. בחזקת שהוא קיים, ירו' סנהד' פ"ב ד"כ: עיי"ע מוניט. ב"ר פנ"ד נכדו קיים, גיטי' י"ט. דבר שהוא של קיימא, חולי' ק"מ: בני קיימא, ירו' יבמו' פ"ד ד"ה ע"ג בן קיימא. לנקבה קיימת ברכו' ל"ב. הקבוץ קַיָּמִין ב"ב ק"ל. גיטי' פ"ח. שמ"ר פט"ו. קַיָּמַיָּא ירו' ברכו' פ"א ד"ב ע"ג ריש רות רבה. השם קְיָם, קְיָם קיימא פי' חוק ברית וכ"ה בתרגום חוק וברית ועיי' דניאל ו', ח'. והשם המופשט קִיּוּם פי' שמירה ועמידה עיי' פיאה פ"א מ"ד וירו' פיאה פ"א דט"ז ע"ג ירו' כלאי' פ"ב דכ"ז ע"ד ושם פ"ט דל"ב. ירו' שבת פ"ז ד"ט. והקבוץ ירו' יומ' פ"ד דמ"א ע"ד קִיּוּמֵי אש ועוד ענין חיזוק ואמיתת דבר ב"מ כ': לא משהי אינש קיומיה בידא דספרא, שם כ"א. עדי קיום, גיטי' ג'. ח': ירו' גיטי' רפ"ב דמ"ד. כתובו' כ"א: כ"ח. קיום שטרות[6]. ב"ר פע"ח קיום הגט. ירו' חגיג' פ"ג דע"ט רע"ב מתניתא מינה קיומה ומינה תברה. היקום (בראשי' ז' ד') תרגמו ר' ברכיה בב"ר פל"ב קיומיה. ואמרתם כה לחי (ש"א כ"ה, ו') נדרש בירו' סנהד' פ"ב ד"כ: לקיומא. ובירו' כמה פעמים אי' ולית ליה קיום והוא כמו תיובתא בבבלי עיי' מבוא הירו' למהרז"ף צד ט"ו. ירו' חגיג' ספ"ב דע"ח רע"ג

[1]) הועתק מפי' ר"ח במכות ט"ו. והלאה כפי שנדפס בש"ס ווילני. [2]) וכן פירש"י. [3]) וכ"ה במשמעת קמה עיי' ספרי ראה פ' קל"ו ומנחו' ס"ו ע"א. [4]) וכ"ה בפירשי ברכו' ל"ה. [5]) עיי' כל הסוגיא בחולי' קל"ד. [6]) בענין קיום שטרות עיי' תשו' הגאונים (הוצאי הרכבי) סי' קפ"א, רל"א ותמ"ב.

ירו׳ גיטי׳ פ״ז דמ״ח ע״ג. ועוד השם המופשט קִימָה כל״מ ברכו׳ י״א. שכיבה . . קימה. קידושי׳ ל״ב: לא אמרתי קימה אלה במקום הידור, שם ל״ג. איזהו קימה שיש בה הידור וכו׳, ירו׳ ע״ז פ״ד דמ״ד. לא היא עשייה לא היא קימה וכו׳. ועוד השם קוֹמָה מל״מ פי׳ גובה גוף Höhe, Statur ברכו׳ מ״ג: קידוש׳ ל״א. עיי׳ לעיל בערוך. במד״ר פי״ג מבואר קוממיות (ויק׳ כ״ו, י״ג) בקומה זקופה ואין יראים מכל בריה. ועיי׳ ג״כ בתרי״א. ועוד עיי׳ תרג׳ ישעי׳ י׳, י״ג; יחזק׳ ל״א י׳. אסת׳ ה׳ א׳ בתרג׳ שני כד כפיפא קומתא. אסת״ר פ׳ חור: מלא קומה ופשוט ידים ורגלים. והקבוץ סנהד׳ מ״ה. שתי קומות. ובירו׳ ב״מ רפ״ט די״ב. עמיק תרתין קוֹמִין והיחיד ויק״ר פ״ד בשעה שעומד על קוֹמִי שלו. ומה שענינו תבואה קמה בל״מ ובתרג׳ קָמְתָא. ותרג׳ נציב מצבה. מצב קָמָא, קָמְתָא עיי׳ לעווי באוצ״מ תרג׳. ובב״ר פנ״ג דרש מי מלל (בראשי׳ כ״א, ז׳) קומתו של א״א היתה יבשה ונעשה מלילות ופי׳ במ״כ מלשון קמה וגדיש וא״כ צ״ל קמתו של א״א וכו׳ וכדאי׳ באמת בפסיקת׳ רבתי פמ״ג והמשיל לאברהם לקמה שמתיבשת ונעשית מלילות ועוד נ״ל שכיון במלת קמתו כמו אֻמָּתוֹ עיי״ע אם ח״א, קי״א ובתנחומ׳ הישן פ׳ וירא סי׳ ל״ז דורש מי מלל שיש בו ליחה של נערות] —

קָמָא (קצור מן קָאמָא = קָא אָמָא, קָא אָמַר (= קָאמַר er spricht) בר״ג דפסחי׳ (ג׳:) מאי דקמא פי׳ מאי קאמר [1]). ובר״ג דפ׳ מי שמת (ב״ב ק״מ:) אדמון אומ׳ בשביל שאני זכר הפסדתי מאי דקמא ס״א מאי דקאמא [2]). בפ׳ מציאת האשה בגמ׳ המשיא את בתו (כתובו׳ ס״ז:) מאי דקאמא [3]) אמר לו נעניתי לך קום אכול פי׳ מאי שנא שהביאה לו עכשיו זו התרנגולת ולא קודם — (א״ב פי׳ לפני כמו קודם ואות דלת מובלעת. מסכ׳ גיטי׳ פ״ק (ו׳:) ומי איכא ספיקא קמי שמיא. תר״י בפסוק וספרתם לכם ממחרת השבת (ויקרא כג, ט״ו) מבתר יומא קמא דפסחא כמו קדמאה). *[אחי״ה ר״ב לא חש לדברי רבינו שהוא פירש קמא כמו קאמא = קאמר ועליו מורה נ״א קאמר ור״ב נגרר אחר רש״י שפי׳ בכל המקומו׳ הנ״ל קמא כמו קַמָּא ובאמת בסוט׳ ב׳ סע״ב מאי דקמא דקא בדלה מוכח כפירש״י ע״ש] —

* קַמָּא (והוא כמו קַדְמָא וד׳ מובלעת עיי״ע הקודם לזה der erste) ברכו׳ מ״ח: תנא קמא והוא לרוב בקצור ת״ק. שם י״ג: פסוקא קמא, כ׳. קמאי הוו מסרו נפשייהו וכו׳, גיטי׳ י״ב: קמא קמא פי׳ ראשון ראשון, ב״ב מ״ו: קמאי דקמך, נזיר ל״ו: קמאי ובתראי ב״ר פל״ח למילף מן קמאי ולנקבה רבות: קידוש׳ ס״ו. ב״ב פ״ט סע״א תר״י בראשי׳ מ״א, כ׳ הך קַמַּיְיתָא. ועוד כמו לִפְנֵי בעברי ברכו׳ ה׳ סע״א קמיה דר׳ יוחנן, ביצ׳ כ״ז. הוא יתיב קמייהו. ושם לקמיה דר׳ אמי, גיטי׳ ס״ז: קריבו תכא קמייהו. מגיל׳ ב׳. כדבעינן למימר לקמן. ובכ״י תרג׳ תהלי׳ נ׳, כ״א; נ״ז, ז׳ ס״ט, כ״ג; פ״ה, י״ד והרבה זולתם שהביא הח׳ לעווי הגי׳ קומך, קומיי, קומיהון, קומוי ובדפ׳ אי׳ קדמך, קדמי וכו׳. וכן בתר׳ ירו׳ בראשי׳ כ״ד, ז׳. מ״ג לקמך, ושם ל״ג, ג׳ לקמיהון ובירו׳ הרבה פעמי׳ קומי ירו׳ סוכ׳ פ״ה דנ״ה: ירו׳ מגיל׳ פ״א דע״ב. ירו׳ גיטי׳ פ״ה דמ״ו ע״ד וכן קומיי ירו׳ ביצ׳ פ״ב דס״א ע״ג איכ״ר פ׳ בני ציון ובבבלי רגיל ביותר קמי, קמא הוריו׳ י״ב: מ״ק כ״ב: קמי שפה עיי״ע קמי ור״ב שם. ויק״ר ספל״א וקמי מן כן וכו׳ פי׳ בראשונה, קודם מזה.

קמא (= קוּמָא מל״ס קְוּמָא בל״י κόμμι ועוד κόμμι (Gummi, Harzart בפ׳ ח׳ שרצים בגמ׳ וכוס עיקרין (שבת ק״י.) מאי כוס עיקרין אמר ר׳ יוחנן ליתי מתקל [4]) קומא אלכסנדרית. קומוס קומא (גיטי׳ י״ט. שבת ק״ד:) עיי׳ בע׳ קומוס — (א״ב פי׳ בל״י מין שרף ואלכסנדריי מובחרת שבכולם). *[אחי״ה ונקרא כן על שם אילן سنط acacia nilotica כובא מיצריא שגדל במצרים עיי׳ לעף פפלנ״צ 197 ובע׳ קומוס פי׳ רבינו קומא ודבריו נעתקים מפי׳ ר״ח כמו שתראה שם — ולדעת רז״ל שבת ק״י. ותוספת׳ יבמו׳ פ״ח קומא הוא חלק אחד הצרוך לכוס עיקרין שלא תלד או שלא יוליד] —

קוֹמָא (= קומים מל״י ורו׳ Fürst κόμης, comes) בפ״ק בע״ז בגמ׳ ויום גניסיא (י״א.) קומא (מינקיס) [צ״ל מי נקיט] [5]) קמי איניש כלומ׳ הוא על כל השרים. *[אחי״ה ור״ח ורש״י בע״ז פי׳ קומא מלך והנכון שהוא ראש וממונה על אחרים זולתו נגיד ושר עיי״ע קמים ועיי״ע אפיפיורא בח״א, רכ״ז] —

* קוּמִי עיי״ע קמי.

* קמאה עיי״ע קמע.

---

[1]) בנו״ג מאי האי דקמן ופירש״י מה הדבר הזה שבא לפנינו. [2]) ובנו״ג מאי קאמר. [3]) בנו״ג דקמא. [4]) בנו״ג מתקל זוזא. [5]) וכ״ה בכ״י ובדפ״ר.

* קְמוּאֵל (שם מלאך) פסיקתא רבתי פ"כ בשעה שעלה משה למרום וכו' ופגע בו קמואל המלאך שהיה ממונה על שנים עשר אלפים מלאכי חבלה שהם יושבים בשער הרקיע ועיי' בזהר בשלח פ' ימינך ה': קמואל שמיה והוא ממנה על תריסר אלפין ממנן שליחן בעא לאזדווגא ביה במשה, אולי יש למלה שייכות עם קומים פי' ממונה ונקרא כן שהיה ממונה על י"ב אלפי מ"ח. ועוד נ"ל שהוא הוא Akoman אחד מראשי שדים אצל הפרסיים עיי' צענדלעקסיק' ליוסטי צד 11.

* קמז נפעל נקמז עיי"ע ומ"ש.

קֶמַח (מל"מ הפכו סולת ובל"ס קַמְחָא grobes Mehl ועל היין Kahm. הפעל קָמַח (zermalmen בס"פ כה"ג בגמ' על אלו הנזיר (נזיר נ"ג:) אלא דאקמח אקמוחי פי' טחון בריחים ועשאן כקמח. בכל קרבנות פ"ח במנחות (פ"ו: במשנ') ואינו מביאה מפיה מפני הקמחין[1] פי' קמחין בלעז קנוט"י[2] כלומר לבנים כמו קמח[3]. בפ' כיצד צולין בגמ' חל ששה עשר (פסחי' פ"ד.) א"ל דרמא לך הא לא חש לקמחיה הא הדר ביה וכו' בס"ג דפ' טרף בקלפי (יומא מ"ו.) ובסוף סוכ' (נ"ד.) אמר רבא האי מאן דלא חש לקמחיה. בפ' החולץ בגמ' אחד בתולות (יבמו' מ"ב:) דרמא לך הא לא חש לקמחיה סתם ואח"כ מחלוקת וכו' פי' „אכילתו להפסד הולכת שאינו מתעסק בתורה כראוי לה"[4] וי"א „לא שימש כל צורכו ולא ידע שמועה זו ואתי לפרוקי לן"[5] ס"א[6] לא חש לקמיה כלומ' לא חשש לפניו הקושיא שתבוא לו. *[אחי"ה ובדפ"א ופראג אע"ג שנדפס כראוי ס"א בכל זאת אי' בטעות לא חש לקמחיה וצ"ל כגי' כ"י ודפ"ר לקמיה וכדפי' רבינו לפניו. וז"ל ר"א ביומי' (הובא בר"ס צד ס"ב.) דלא חש לקמחיה הכי הוא כר"א אינו חושש אם אוכל פת חטין או פת שעורין האי נמי לא חש למלתיה ואית ספרי דכתיב בהו לא חש לקמיה ע"כ אבל בכ"י ש"ס לי' זו הגי' לקמיה וגם רש"י פי' בכ"מ מענין טחינה לא חש למה שהוא טוחן ומוציא מפיו כלומ' לדיבורו ובסוכ' הנ"ל כלומ' מרבה דברים ואינם — קמח אינו דק כל כך כסולת ומזה המשל בירו מגיל' פ"א דע"ב. וירו' יומ' פ"ג דמ"ז ע"ד אמרון כל קמחייא קמח (כל קימחייא קימחין) וקמחא דקמחית סולת. ירו' חלה רפ"ב דנ"ח: קמחין וסלתות. ירו' סוט' רפ"ב די"ז ע"ד מכאן והילך קמחין הן, קידוש' נ"ג. מיני קמחים. והיחיד קֶמַח. קִמְחָא עיי"ע נהל, טחן, חלט ב', מעס. ומה שענינו קמחין על היין מנחו' הנ"ל עיי' לעיל בערוך ורמב"ם פי' גרעיני חטה. והפעל ממנו קמִחַ בבינוני פעיל עיי"ע אפץ ובאפעל נזיר הנ"ל הובא בערוך] —

* קִמְחִית (שם פרטי לנקבה) ירו' מגיל' פ"א דע"ב. שבעה בנים היו לקמחית וכולם שמשו בכהונה גדולה וכו' וכן ירו' יומ' פ"ג דמ"ז. ובבבלי יומ' מ"ז. ועיי' ג"כ ע' לפני זה. ובענין ר' ישמעאל בן קמחית או ר' שמעון בן קמחית עיי"ע זרד ומ"ש בח"ג. ש"כ. ועוד עיי"ע בן קמחית ח"א. קכ"ג.

* קִמְחוּנְיָא (שם מקום) כתובו' ס"ז. אשלי דקמחוניא. קידוש' כ"ה: דרש רב בקימחוניא. לדעת קצת Gamach בארמיניא. עיי' נייבויער גיאג' 397.

קֶמֶט (מל"ס קַמְטָא Falte, Runzel) בפ"ו בנגעים (מ"ח) הקמטין שבצואר ובפ"ז (מ"א) בקטן ונולד בקמט ונגלה. בס"פ ח' במקואות (מ"ה) בית הסתרים ובית הקמטין אינן צריכין שיבאו בהן המים. פי' „בגברא תותי שיחיא ואתתא תותי שיחיה ותותי דדיה שמן קמטין כדתנן בפ' יוצא דופן (נדה מ"ז.) משיעלה הקמט תחת הדד"[7]. בפ' השוכר את הפועלין בגמ' מעשה (ב"מ פ"ז.) ובפ' יש נוחלין בגמ' בנות צלפחד (ב"ב קי"ב.) אחר שנתבלה הבשר ורבו הקמטין נתעדן הבשר ונתפשטו הקמטין. בס"ג דפ' ר' ישמעאל בע"ז[8] ובפ' יוצא דופן בגמ' כל הנשים (נדה מ"ג.) אמר ר"ל קנה בקומטו של זב והסיט בו את הטהור טהור וכו' —

---

[1]) בדפו"ו הקמחון. [2]) אולי מלאי"ט canido לבן ובכ"י ק"ט קטטו ובעיקרי התלמוי' לר"א זכות קנגטי ובלשונינו נאפה [3]) ובעה"ק שנ"ב פי' על נכון קאמי"ג בל"א והוא kahmig והיינו שנראה על היין שטח לבן כמו עפוש. [4]) הועתק מפי' ר"ח בפסחי'. [5]) גם זה הועתק מפי' ר"ח בסוכה לכן הנה מה טוב ומה נעים לגרוס כגי' כ"י עיקרי התלמוד שאחריו אנו נגררים לציין ג"כ ובסוף סוכה שלי' בשאר כ"י ודפ"ע ורבינו ראה פי' ר"ח לסוכ' שם (נדפס בש"ס ווילנ') והעתיקו כדרכו אבל קצת קשה במ"ש וי"א כי גם זה הוא כפי' הראשון מפי' ר"ח. [6]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט דפ"ר דפא"מ ובעיקרי התלמוד אבל בדפו"ו בט"ס. פ"א. [7]) הועתק מפי' רה"ג לנגעי' פ"ו מ"ח ושם הגי' תותי ביחשיה . . ותותי ביתשה עיי"ע בחש. [8]) כיון לדף ס': וכן ציינו רבינו בע' בחש והשמיט ציון מנדה וכבר העירותי בע' בחש שזה הציון מע"ז לי' בכ"י ק"ט בע' הנוכחי וכן לא העתיקו בעל עיקרי התלמוד כ"י ועיי' תוספו' וחי' הריטב"א בע"ז הנ"ל.

(א"ב פי' חדודי הבשר מתכווץ וצומת והוא לשון פסוק (איוב ט"ז, ח') ותקמטני לעד היה). *[אחי"ה וכ"ה דעת רד"ק בשרשים אבל הנכון שהוא ל"ע قمط ענין לכידה ואחיזה וכמו שהוא בכתב אלאסול לר"י ן' גנאח' בכ"ז השוהו שם (צד 636) לדרז"ל כשיעלה הקמט תחת הרדה, והנכון שמלת קֶמֶט הוא ל"ס פי' ענין כפול עור הבשר ועשיית פימה מפני כווצת הבשר וקמט ובית הקמט נדה ס"ו: הוא כמו קוּמֶט נדה מ"ב: שרץ בקומטו . . נבלה בקומטו שם מ"ג. קנה בקומטו של זב וכו' והפעל תוספת' נגעי' ספ"א סדין המקומט מפשטין את קומטיו וכו' סילקו הרי הוא כקמוט שנפשט] — קמט [1] (מל"ע قمط ומל"מ ענין קמיצה ועצירה (packen, zusammenpressen בחלק בענין יושבי בנוב (סנהד' צ"ה.) תפשיה וקמטיה [2] ויתביה תותי בי סדיא [3]). בפ' אין דורשין בגמ' ולא במרכבה (חגיג' י"ג:) אלו (תתקע"ז) [תתקע"ד] דורות שקומטו בעצמן [4]) קודם שנברא העולם. בס"פ השולח בגמ' המוכר עצמו (גיטי' מ"ז.) בעינא מקמטינכו [5]) ואותבינכו פי' אקשר ידיכם ורגליכם. עונותיו ילכדנו את הרשע (משלי ה', כ"ב) תרג' חובוי דרשיעא קמטין ליה. *[אחי"ה וכן תרג' יתמך דברי לבך (שם ד', ד') יקמט מיליי ליבך. ובעל עיקרי התלמוד כ"י הביא עוד ציון בזה"ל ובפ' מי שאחזו ונקמט בפומיה כמו ויקח בפיו ע"כ וכיון על גיטי' ס"ט סע"א ובנו"ג ונינקוט בפומיה. וכנ"ה בפסחים מ"ב: דקמיט מרפא ליה ודרפא מקמיט ליה. יבמות ס"ד: איכא משפחה דקמיט דמא. פ ו ע ל חגיגה י"ג סע"ב עיי' לעיל. ושם י"ד רע"א ת"ח שמקמטין עצמן על דברי תורה בעוה"ז וכו' ילק' ויגש ר' קנ"א כולן עומדין חוץ לזיקה ואני מעי קומטין עלי כחבל עיי"ע קמתין ומ"ש ר"ב] —

* קוֹמֶט (Pupille im Auge) דרך ארץ ספ"ט קומט שבשחור זה ירושלים פרצוף שבקומט זה ביהמ"ק.

קוֹמִיטָטוֹן (מל"י אמצ' ומל"ר ,κομιτάτον (Suite, Hofstaat, comitatus מדר' אסתר פ' ובמלאת הימים: שושן הבירה כבית קומיטטון היה מאכל ומשתה מצוי בה פי' בל"ר בית גדול אשר בו המלך ועבדיו יושבים תר"י (כ') בכל ביתי נאמן הוא (במדר' י"ב, ז') בכל קומיטטון דידי מהימן הוא [6]).

* קומטון בשבת קמ"ה: כגי' רש"י ובכ"י ש"ס קמוטרי וגי' רבינו קומון עיי"ע הגמון ומ"ש בח"ד, קע"ט הערה 1.

קַמְטָר (מל"י κάμπτρα, κάμψα (ובכ"י κάμτρα (Holzkiste, Korb (Du Cange בפי"ו בכלי' (מ"ז) כסוי קמטרא טהור. בפ"ט באהילות (מט"ו) עשוי כמין קמטרא. בס"ג דפ' מי שמתו (ברכות כ"ו רע"א) גלימא אקמטרא ככלי בתוך כלי דמי. לאשר על המלתחה (מ"ב י', כ"ב) תרג' לדממנא על קמטריא [7]) פי' „לשון ערבי [יוני] רומי ואדומי". *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג לכלי' (בסד"ט 13) ושם הביא ג"כ פי' תרגום המלתחה קמטריה ע"כ וכיון רה"ג כי בכל לשונות הנ"ל קמטרא היינו מלתחה וכ"ה כונת רבינו ובאמת זו המלה אי' ג"כ בל"ע قمطر Bücherbehältnis תיק של ספרים וכ"ה במגילה כ"ו: קמטרי דספרי ופירש"י ארגז והביא ג"כ התרגי' למ"ב הנ"ל ועוד התרג' ליחזק' כ"ז, כ"ד וזו התרג' הביא ג"כ רה"ג לאהלות פ"ט מט"ו (בסד"ט צד 24) ושם פי' קמטרה: ספטא בלי רבנן מקום שחובשין בו בגדים וספרים ע"כ ועיי"ע ספ"ט ובתש' הגאוני' (הוצ' ה' הרכבי) סי' שנ"ב פי' רש"ג ורה"ג מרצופין ע"י קמטרי שנותנין בהן פירות או משוי. ובתש' סי' קפ"ט (צד 86) וסמטרי דמנחין ביה זיבנא בספינתא, צ"ל קמטרי. — ובעה"ק שנ"ב לועז קמטר: וואצק בל"א ע"כ וכיון על לשון אשכנז (Felleisen = Watsack) עיי' אדעלונג ערך [Watsack —

* קַמְטְרָיָא (מע' הקודם (Garderobier ירו' ברכו' פ"ט די"ג ע"ד שמעון קמטריא ופי' המהרש"ם תרג' מלתחה קמטרא שהיה עושה ארגזים ותיבות נאות ע"כ והוא התואר מע' הקודם וכן בל"ר ויוני' capsarius, καμψάριος פי' שומר בגדים בבית המרחץ.

קמי (= קוֹמִי בל"י ורו' Haupthaar, κόμη, coma (Haar בס"ג [8]) דפ' מרובה (ב"ק פ"ג.) ובס"ג דסוט' (מ"ט:) אבטולס בר ראובן [9]) התירו לו לספר קומי [10]) מפני שקרוב למלכות היה פי' כגון מלכות יון שקוצצין שער ראשיהן מלפניהן עד האוזן

[1]) בדפ ע הוין מדפא"מ נכלל בע' הקודם לזה. [2]) בנו"ג כפתיה קמטיה ובילק' נקטיה וכ"ה בכ"י ש"ס עיי' ד"ס שם. [3]) וכ"ה בדפ' הישנים בש"ס ובנו"ג בי בדויא. [4]) וכ"ה בכ"י ש"ס בי ובאוצר הכבוד אצל ד"ס ובנוסחאותינו לי' בעצמן. [5]) בנו"ג אקמטינכו. [6]) ועיי"ע בלדר ומ"ש בח"ב, צ"ה. [7]) ובקצת ספרי' הגי' קומטריא. [8]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע בר"ג. [9]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע ב"ר ראובן. [10]) כ"ה נכון בהעתקת בעל עיקרי התלמוד ובדפ"ע קמי.

כלפי מצח כולו ומניחין השיער שכנגד העורף נוטף ומתפזר לאחוריהן[1]. במעילי' בס"נ דפ' קדשי מזבח (י"ז.) הלך ר' ראובן בן איצטרובולי וסיפר קומי והלך וישב לו ביניהן[2] בסוף הוריות (י"ב:) ובפ' ואלו מגלחין (מ"ק כ"ב:) על כל המתים רצה מבדיל קמי שפה שלו רצה אינו מבדיל על אביו ועל אמו מבדיל פי' מבדיל קמי שפה שקורע בית צואר ממש אינו מבדיל שקורע למטה משפה[3] — (א"ב פי' בל"י ורו' צמה ותלתלי שער — וקמי שפה כמו: לפני עיין ע' קמא). *[אחי"ה וחידוש שלא העיר על זו הטעות בעל עיקרי התלמוד כי הוא העתיק תחת סוג אחד הציון מהוריו' ומ"ק. ובענין תספורת קומי כבר הביא התוספתא שבת רפ"ו (ז') אלו דברים מדרכי האמורי המספר קומי והעושה בלורית ובב"ק ובסוט' הנ"ל אי' רק התחלת המאמר אבל בספרא פ' אחרי מות פרק י"ג ר' יהודה ב"ב אומר שלא (תנחור) [צ"ל תנקור, כגי' הראב"ד] ושלא תגדל ציצית ושלא תספר קומי שפה דב"ר פ"ב המספר קומי והעושה בלורית מה המספר קומי זה המספר פאת ראשו ועושה תפיסת קורצין וכו'] —

קמליא (= קִימוֹלְיָא מל"י ורו' κιμωλία, cimolia (kimolische Erde, weisse Thonart נתר ובורית קימוליא ואשלג ס"א קימוניא כבר פי' בע' אשלג — (א"ב פי' בל"י ורו' מין אדמה לבנה המובאת מאי קימוליא ובה היו מכבסים הבגדים. ודע כי סם וסיקרא קימוליא וגרתיקון מיני אדמה לבנה הם וקילורית מין סם). *[אחי"ה בע' אשלג (ח"א, שט"ז:) הארכתי הן בענין קימוליא הן בענין הגירסאות ועתה אוסיף כי בתוספת' נדה ס"פ ח' אי' קימיליא וצ"ל קימוליא. ובירו' שבת ספ"ט ד"יב: מבואר קימון קליא פי' קימון (= קימוניא) הוא ענין קליא Kalia. ובכ"י ש"ס בשבת צ'. אי' לנכון קימוליא ובסנהד' מ"ט: קמוליא] —

קמליא (קִימֵלְיָא מל"י κειμήλιον וכן בל"ס קִימֵלְיוֹאָן (Kleinod, Kostbarkeiten מד' ב"ר פ' ויבא יעקב שלם (ס"פ ע"ט) במאה קשיטה (בראשי' ל"ג, י"ט) א"ר סימון קו"ף קימליא[4] פי' בל"י ורו' כלים חמודים ותכשיטי זהב וכסף.

קָמִין (מל"י κάμινος, καμίνιον וכן בל"ע قمين (Kamin. Ofen ירו' בריש כירה (ירו' שבת פ"ג ד"ו.) בראשונה היו סותמין הקמין מערב שבת[5] ורוחצין בשבת. בויק"ר בריש אשה כי תזריע (פי"ד) אם המתין אדם בקמין[6] שעה אחת אינו מת לשון לעז הוא קאמינ"ו. *[אחי"ה בלאי"ט camino מל"ר caminus פי' ככשן האש ועיי"ע הכא אח"ז בפ"א. וכנ"ה בירו' ב"ב רפ"ד די"ד ע"ג בסלקי וקמין ובתוספת' ב"ב פ"ג ובב"ב בבלי ס"ז: אי' בית היקמין עיי"ע וע' יקמין ויו"ד נוספת בתחלה וצ"ל קמין וכדאי' בכ"י תוספת' ב"ב. תוספת' מקואות פ"ה המת במרחץ הקמין טמא המת בקמין המרחץ טמאה. ובת' הגאוני' (הוצ' הרכבי) סי' קפ"ט הגי' יקמים, בית היקמים וע"ש הפי'. וכנ"ה קמין בתנחומא הישן כי תשא סי' ב' ובילק' ישה"ש ר' תתקצ"ב ועוד קמין מקום או בית הכלא לחייבי מיתה לדונם באש של כבשן ירושלמי סוטה פ"ט דכ"ד: מסרוהו לשלטון והחזירוהו לקמין, תוספת' סוט' פט"ו והטילוהו בקמין ועיי"ע הבא. או י"ל שבירו' ובסוט' הנ"ל קמין הוא ל"פ كمان פי' כפה ושיעורו כמו כונסין אותו לכיפה סנהד' פ"א: עיי"ע כפה ומ"ש בח"ד ר"צ] —

קמניא (= קִימוֹנְיָא ein abschüssiger Ort in Rom, Gemoniae) בפ"ק בע"ז בגמ' ויום גניסיא (י':) כל דזכי למלכא אשדו ליה לקימוניא[7] חלילא פי' חפירה מליאה אפר מנופה שמשליכין בו חייבי מיתה. פ"א „לכבשן האש"[8] — (א"ב פי' בל"י ורו' ארובת העשן וכבשן). *[אחי"ה כפי פי' ר"ב והוא כפ"א בערוך היא היא המלה של ע' הקודם. ורש"י פי' „בית מלא עפר" אולי צ"ל אפר כפי' הערוך. ודע כי חייבי מיתה הועלו למקום מדרון ברומי שנקרא Gemoniae או יותר טוב Gemoniae scalae או gradus gemonii ומשם נסחבו בווים אחר נידונם ועיי' ג"כ ע' גרדם ח"ב, שנ"ט] —

* קמן נפעל נקמז עיי"ע נקמז.

* קָמָן פי' לפנינו עיי"ע קָמָא.

קמנטרים (= קוֹמַנְטְרִיסִין מל"ר commentarienses (Registratoren, Gerichtssecretäre בפ' כל גט בגמ' ג' דברים א"ר אלעזר (כ"ח: כט.) מקומנטריסין של אומות העולם איש פלוני נהרג

---

[1]) וכ"ה בשט"מ בב"ק בשם גאון. [2]) וכן פי' רגמ"ה כ"י (דף רס"ח סע"א בקובץ כ"י אנגייליקא) וסיפר קמי גילח שערו שלפני מצחו והניח השער שלאחריו כעין בלורית כדרך שהגוים עושים ע"כ ועיי' ג"כ פירש"י בב"ק בשם תשו' הגאוני'. [3]) ועיי' במיוחס לרש"י במ"ק. [4]) בנו"ג קמיליא. [5]) בנו"ג עוד ונכנסין. [6]) בנו"ג בחמין. וכ"ה בתנחו' תזריע אבל בתנחו' הישן סי' ד' אי' בקמון וצ"ל בקמין עיי' מ"ש רש"ב אות י"ט. [7]) כדפו"ו בט"ס לקימנוניא. [8]) הועתק מפי' ר"ח בע"ז.

פי' אע"ג דקיימא לן גוי מסיח לפ' תומו מהימן מילתא דשייכי בגווה כגון דאמרי בבית דין שלנו נהרג לא מהימן דעבידי לאחזוקי שקרייהו [1]) — (א"ב פי' בל"ר ספר המורה הדברים בקצור וגם נאמר כן מפרש הן הספר עצמו הן בעל הספר לכן רש"י ע"ה עד היום נקרא בין הנכרים קומנטרים שהוא פירש המקרא ואנחנו בחסרון אות קוראים לו קונטרים). *[אחי"ה וידוע כי בעלי התוספות קראהו לראש המפרשים לרוב קונטרס והוא com-mentarius. ורש"י בעצמו הביא זו המלה בשבת צ"ח: ד"ה אמר שמואל ובמנחו' ל"ב. ד"ה אטבא עיי"ע אטבא ח"א, נ"ט. אבל בגיטי' פי' קומנטריסין כותבי וסופרי הבית דין מל"ר הנ"ל והם היו ג"כ שומרי בית הסוהר לכן פירש"י בגיטי' כ"ח: קומנטריסין ממונין (ליהרג) [צ"ל להרוג][2]), וכנ"ה בירו' יבמו' פט"ז דט"ו ע"ד (מקמנטריסי) [צ"ל מקומנטריסי] המלך שמע מת פלוני וכו', מדר' תהלי' מזמור כ' הגישו עצמותיכם (ישעי' מ"א, כ"א) קומטומוריסון של בני עשו והם אומרים רבש"ע מי עושה קומטוריסון של בניך וכו' צ"ל קומנטריסין] —

קוֹמְנִיתָא (נ"ל מל"ס קומלא, קמולותא (ול' וג' מתחלפין) פי' עפוש בפת Schimmel) דאומא (פסחי' מ"ב.) כבר פ' בע' כפת. *[אחי"ה בע' כפת ג' פי' כפת שאור והביא אגב גררא קומניתא דאומא ול"נ שהוא ל"ס הנ"ל עפוש הפת וכדפי' רש"י ומה שפירשתי בע' אומא שהוא ל"ע פירשתי לשטת רבינו שהשוה בע' כפת למלת כפת עיגולין עיגולין וחזרתי מזה הפי' וגם מה שכתבתי בע' טהר (ח"ד, י"ז) אשר שם רציתי לתקן דאפיא אמיה שצ"ל אומיה הריני מתחרט אבל אומא עצמה הוא ל"פ כמו שרשמתי בע' טהר. וראיה לפירושי תמצא בתש' הגאוני' (הוצ' הרכבי) סי' שנ"ב עש"ה. ובכ"י ש"ס מינכען הגי' קומניתא דנהמא] —

קוֹמוֹס (מל"י κόμι, κόμμις, Gummi) קומוס וקלקנתום (גיטי' י"ט. שבת ק"ד: מגילי' י"ז. פרה מ"ט מ"א) עיי' בע' קלקנתוס. גמר' (שבת ק"ד:) קומוס קומא. פי' הוא השרף כמו שאמרנו (שם כ"ג.) כל השרפים יפין לדיו"[3]) ובלעז גומא. *[אחי"ה בלאי"ט gomma וכ"ה בפירש"י בשבת ק"ד: וכנ"ה בירו' סוט' פ"ב די"ח סע"א קומוס וקלקנתוס, תוספת' מקואות פ"ו (ז') המור והקומוס, ספרא ויקר' סוף פרק כ"א קומוס במור ועיי' קהל"ר פ' יש רעה ופ' גם זה, במד"ר פ"ט אין כותבין לא בקומוס . . . אלא בדיו ועיי"ע קומא] —

קמוס (= קימוס ? Natter) בס"ג דפ"ק בב"ק (ט"ז.) ערפד לאחר ז' שנים נעשה קימוס. *[אחי"ה כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר ולא כבדפו"ו קומוס, ובכ"י ש"ם וילק' כ"י קימוס ובנו"נ קימוש ונראה שהוא מין נחש ונקרא על שם נשיכתה חדה כקוץ מל"מ (ישעי' ל"ד, י"ג) קמוש וחוח וכדמוכח קצת ממה דאי' בסמוך קימוש לאחר ז' שנים נעשה חוח אבל עיי"ע חוי ומ"ש בח"ג, שנ"ב וש"נ הגי' קמקמה (ירו' שבת פ"א ד"ג :)] —

קמים (= קוֹמֵים מל"י ורו' (قومس) κόμης, comes Oberst, Fürst) ברי' ויק"ר פ' והוא ישקיט (פ"ה) ר' ברכיה אמ' מן (הנסכני) [הדא סיכני][4]) הוה ועלה ונתמנה קומים אספוסריאון[5]) בירושלם[6]), ובאמור אל הכהנים פ' מה יתרון (פכ"ח) ויי ליה להוא גברא מאן עביד קומים קלאטור אנא עביד בלנא וספרא ובפסקא דהעומר (פסיקת' דר"כ צד ע"ב.) ויי ליה להוא גברא דהוה עביד קומים פנטון קוזמוקלטור עביד בלנא וספר פי' קומפלציאו (?) של מלך. ירוש' בפ' הרואה בגמ' על הרוחות (פ"ט די"ג ע"ד) כיון שראה דוד שממון חביב עליו מינהו קומים תיסוורין[7]) שלו על בית המקדש שנא' (דה"י א' כ"ו, כ"ד) נגיד על האוצרות — (א"ב פי' בל"י ורו' נגיד ופי' קומים פנטון[8]) בל"י נגיד על כל הדברים, ובמד' אסתר פ' ותמאן המלכה קומים אסטבולי[9]) פי' בל"ר נגיד על ארוות הסוסים, קומים קלטור פי' בל"י[10]) ממונה על שלוח בית דין ולא תתכן גי' קוזמו קלטור כי אם קומיז קלטור כמו שפירשתי או קוזמוקרטור פי' בל"י אדון עולם). *[אחי"ה ובאסת"ר פ' מהר הגי' המוטעת קנמון קלטור וצ"ל קומין קלטור עיי' למטה ובקצת מקומות נכון לפרש ע"י κοσμοκράτωρ עיי"ע קוזמוקרטור אבל במקומות אחרים קומים קלאטור לפי דעתי הוא מל"ר nomencu-

---

[1]) עיי' כ"ט. ושם קצת בשינויים. [2]) וכ"ה לנכון בתוספו' רי"ד. [3]) הועתק מפי' ר"ח בשבת ק"ד: [4]) וכ"ה בדפא"מ ובנו"ג הדא סכנין ובילק' סיכני. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ר אספוסוריאון ובדפו"ו אספוסיריאון ונ"ל שצ"ל קומים אופסוריאון מל"י κόμης ὀψωνίων (= comes obsoniorum) ממונה על המאכל והתבשיל Tafelmeister. [6]) כן הוא נכון בכ"י ה"ב וכ"ה בילק' ישעי' ר' ר"צ ושם הגי' קומוס ואיפרכוס בירושלם. ובדפ"ע בט"ס בירושלמי וגם בטעות בנקידה קודם המלה. [7]) כ"ה בכ"י ק"ט ה"ב ו"ו ליד בדפ"ר תיסברין בדפו"ו תיסוברין (ובנו"ג קומים על תיסבריות שלו). [8]) κόμης πάντων. [9]) comes stabuli, comestabilis, κόμης τοῦ στάβλου. [10]) κόμης κλήτωρ.

ὀνομακλήτωρ מל"י lator, nomenclator פי' ממונה על פלטין המלך Comes Palatii והיה מופקד לקרוא בשם מי ומי ההולכים לשולחן לאכול פת בג המלך עיי' Du Cange ע' Comes וע' nomenclator וזה מה שאי' בויק"ר פכ"ח מאן דעביד קימוס (בגרון) [צ"ל פנטון] מאן דעביד קומים קלטור מאן דעביד מנסטאר פלטין (minister palatii או מגסטאר פלטין magister palatii) הרי שנגיד קומים קלטור הוא הוא מנסטאר פלטין וראיה עצומה לזו ההשערה כי משרת קומים קלטור היה לקרוא ללחם מצאתי בקהל"ר פ' שבתי וראה וגם לא לחכמים לחם (קהלת ט׳, י״א) זה משה אתמול הוה עביד קומים קלטור בפלטין של פרעה והיום קראן לו ויאכל לחם. ובפסיקת' דר"כ צד ע"ב קומוס פנטון קומוס קלטור ובפסיקת' רבתי פ' העומר קומספנטון קומסקרטור ובאסת"ר פ' מהר (דומין) [צ"ל קומין] פנטון (קנמין) [צ"ל קומין = קומים] קלטור אולי בכ"מ צ"ל קומים פלטין קומים קלטור וכאמור כי Comes Palatii אחד היה עם Nomenclator[1] ובירו' הנ"ל קומים על תיסבריות ושהש"ר פ' סמכוני קומסין תסברין הוא ל"י κόμης τῶν θησαυρῶν ובל"ר Schatzmeister, comes thesaurorum. אסת"ר פ' ותמאן קומים אסטבלאטי מל"ר comes stabuli ועוד נקרא בתיבה אחת comes- = constabulatus tabulus (ועיי"ע אסטבלאט ח"א, קס"ה). וכנ"ה קומים בשמ"ר פל"ז קומים ורפוסא, במד"ר פט"ו היום הוא אפרכוס למחר סגן [צ"ל פגן] למחר קומים וכ"ה נכון בגי' פגן בתנחו' הישן בהעלתך סי' כ'. תנחומ' הישן פ' תזריע סי' ט' קומים מתיירא מאפרכוס וכו'] —

* קומיסין בכ"י תנחומ' הישן חקת וצ"ל קומקמוסין עיי"ע קמקם ומ"ש רש"ב בתנחומ' שם צד נ"א אות ל"ט.

* קמיסמסין (?) בתנחומ' הישן פ' בראשי' סי' ל"ג צד י"ב: בהוצ' הח' כאבער צ"ל גמיסקין עיי"ע גמס.

קמע (= קְמִיַע אולי מל"י ἅμμα קשירה ומזה περίαμμα Amulet) בפ' במה אשה (שבת ס.) ולא בקמיע. בסוף[2]) מקואות (פ"י מ"ב) הכדור והקמיע והאמום. בס"ג דפ' אין מעמידין (ע"ז ל"ט.) ובבכורות בס"ג דפ' עד כמה (ל:) מעשה באשה אחת שנשאת לחבר והיתה קומעת[3]) לו תפילין על ידו נישאת לעם הארץ והיתה קושרת לו קשרי מכם על ידו — (א"ב פי' ענין קשר ויש רפואה נקשרת בגרון או באבר מן האברים וגם כתבים נקשרים לרפואה). *[אחי"ה ובעל עיקרי התלמוד כ"י פי' כמו כן (ואולי הוא מפי' רבינו אבל לא מצאתיו בכ"י ערוך) וז"ל פי' לשון קמיע הוא קשר בין של עשבים ועיקרין או אתמחי גברא גם אתמחי קמיעא גם של כתב ע"כ, שבת ס"א. איזה קמיע מומחה וכו' וע"ש כל הסוגיא ושם: אחד קמיע של כתב ואחד קמיע של עיקרין, ירו' שבת ספ"ה ד"ז ע"ג קמיע מומחה, שם פ"ו ד"ח: קמיע זה מומחה ועיי' תוספת' שבת פ"ד (ה') וירו' שבת ספי"ז דט"ז: — ירו' שבת פ"ח די"א: עור כדי לעשות קמיע . . כדי ליתן על הקמיע, ירו' יומ' פ"ג ד"מ ע"ג עור שעיבדו לשם קמיע. ירו' חגיג' רפ"ב דע"ז, וסערה עשאה הקב"ה כמין קמיע ותלייה בזרועו. פסחי' קי"א: לקמיעא, קידושי' ע"ג: תלי קמיעא, כלי' פכ"ג מ"א[4]) הקמיע והתפילין תוספת' כלי' ב"מ ספ"א קמיע של מתכת, ויק"ר רפכ"ה נטל מקל וחקקו ונתן בו קמיע. שמ"ר פט"ז עשה בהן קמיע. במד"ר פי"ב יהא הקמיע הזה עליך שלא ישלוט בך עין רעה עוד וכ"ה בפסיקת' רבתי פ"ה פ' ויהי ביום כלות משה והקבוץ שבת ס"א: ב"ר פע"ז שהש"ר פ' מי זאת קמיעין[5]). ונ"ל שהמלה נחצבת מל"י כאמור ופי' ἅμμα קשר ועוד בתוספת περι פי' סביב ענינו ממש קשירה סביב לגוף לרפואה וזה ממש קמיע (ופעמים ק' או א חסר בתיבות הנלקחות מל"י עיי"ע אטליז וכדומה וכאן בהיפך ההברה בשמוש תנועת הנשימה שאי' ביונית ἅμμα נבטא בקו"ף ועוד עיי"ע כי.) וראיה מופתית מצאתי לזה מב"ר פמ"ה קמיע היא צריכה הימום היא צריכה וצ"ל הימום וזה ממש מל"י ἅμμα וכמו שהוכחתי בע' הימום (ח"ג, ר"ב) ונ"ל קמיע היא צריכה בא מגליון פנימה להורות על הימום ורבינו לא גרס לה באמת בע' מיימים ע"ש. והפעל ממנו קומעת בכורו' ע"ז הנ"ל וכ"ה בתוספת' דמאי ספ"ב בכ"י ובדפוסי' והיתה קושרת, תוספת' כלי' ב"מ רפ"ו הסנדל משיקמע] —

קמע (= קִימְעָא, קִימְאָה נ"ל מל"צ kamna ומזה בל"פ הישנה ק, קמי פי' מעט gering,

---

[1]) ואולי קומים קלטור צ"ל נומים קלטור ונשתבש קומים ממה שהקדימו קומים פנטון. [2]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע בפרק. [3]) בנו"ג בע"ז קושרת. [4]) ופי' רה"ג כותבין קמיע ונותנין אותו בתוך עור ותופרין. [5]) ועיי' בתש' הגאוני' בהוצ' ראיה צד 189 פי' שע"ג ולפום הכין מיכתבין קמיעי ונאמרין שמות כדי שיעזרו המלאכים בדבר.

wenig) בגמ' דפ' ערבי פסחי' (קי"ג:) אוכל הרבה ומוציא קימעא. *[אחי"ה וכנ"ה בגיטי' ס"ז. טוחן הרבה ומוציא קמעא, כתובו' ע"ט סע"ב ואכל קימעא קימעא ושם בגמ': וכמה קימעא וכו' ובתש' הגאוני' קדמוני' דפ' בערלין בהוצ' מקיצי הנרד' צד 136 הגי' כמה קימאה, ירו' יומ' רפ"ג ד"מ: בתחילה קימעא קימעא ובירו' ברכו' פ"א ד"ב ע"ג קימאה קימאה, ירו' שקלי' ספ"ו ד"נ: משוך קימאה כלפי צפון, ירו' סוכ' פ"ב דנ"ג. אדם ישן קימאה ודיו, ירו' סנהד' ספ"ח ד"כ ע"ג ישנים הן קימעא וכו', ב"ר פ"ט אדם ישן קימעא וכו' שם פי"ב הוא רפי קימעה במד"ר פי"ט קימעא קימעא ועיי' עוד פ"ד שם ושהש"ר פ' כמגדל — ובעל התשב' רוצה לפרש מזה ג"כ קמיע של ע' הקודם לפי שמשימין בקמיע פתקין קטנים עם כתיבה מעוטה בראשי תיבות, וגמטריאות . . לפיכך נקרא קמיע ע"כ והוא דוחק] —

קַמְפּוֹן (מל"ר ויוני אמצ' κάμπος Feld, campus, Ebene, Ringplatz) בהכדור פכ"ג בכלי' (מ"ב) טפיטן של סוס טמא מושב מפני שעומדין עליו בקמפון פי' „שדה ששוחקין בו המלכים שמו בל' יון קמפון"[1]) וגם בל' לעז הוא קמפ"ו[2]). בפסקא דויהי בשלח (פסיקת' דר"כ צד פ"ב:) הוציא כרוז ואמר כל עמא יפקון לקמפון[3]), בויק"ר פ' (אל תהי עד חנם והוא עד) [צ"ל והוא עד פ' אל תהי עד חנם] (ר"פ ו') הוציא כרוז במדינה ואמר כל עמא יפקון לקמפון[4]) הביא חולדות וכו', ובאמור אל הכהנים פ' וצדקתך אלהים (פל"א) כל מי שילקוט ויאכל מפני שביעית יהו מחזירין אותן בקמפון[5]) ס"א קנפון[6]) — (א"ב פי' בל"ר שדה מרווח הן לטייל הן לצחוק). *[אחי"ה וכנ"ה בפסיקת' רבתי פכ"א למלך שהיה יוצא בקימפון וצ"ל בקמפון, ילק' יתרו ר' רפ"ו מלך בו"ד יוצא לקומפון כמה נאים כיוצא בו כמה גבורים כיוצא בו וכ"ה בילק' תהלי' סוף ר' תשצו בשם פסיקת' רבתי וצ"ל בפסיקת' דר"כ (צד ק"ח) ושם הגי' בט"ס יוצא לסימפון וצ"ל לקימפון וכ"ה נכון בתנחום' הישן פ' יתרו סי' י"ד (צד ל"ט בהוצ' רש"ב) מלך בו"ד יוצא לקמפון ובכ"י רומי לקנופין וצ"ל לקמפין או לקנפין כפי גי' ס"א בערוך] —

* קומפנדר עיי"ע קפנדר.

קוֹמְפְּרוֹמְסִין (מל"ר compromissum וכן בל"י אמצ' -κομπρόμεσον, κομπρό μισον gegenseitige Verabredung) ירו' דמ"ק פ' ואלו מגלחין (פ"ג דפ"ב.) ושטרי ברורין קומפרומסין זה בורר לו אחד. כן נקראו בל' רומי. *[אחי"ה ובויק"ר פ"ו אי' בהבלעת המי"ם קופרמסאות וכן הביאו רבינו בזה הע' ע"ש וכבר רמז ר"ב על ע' הנוכחי ובאמת צ"ל קומפרומיסאות וכן העתיקו בעל עיקרי התלמוד] —

קָמַץ (נ"ל מל"ע قبط לקח abnehmen ועוד מל"מ לקח בקמצו eine Hand voll nehmen) בס"ג דפ' האומר לחבירו (ב"ב ק"ו:) ושמואל אמר מקמצין פי' כל אחד מוציא קומץ מן החלק שהגיעו והוא שליש ממה שהגיע בידו עיי' בע' וותר. קומץ אחד לעשרון אחד קומץ אחד לס' עשרין בסיפרא והביאה אל בני אהרן (ספרא ויקרא פרק י' פרש' ט'), זו קמיצה וזו אצבע (מנחו' י"א.) כבר פי' בע' אצבע. *[אחי"ה בב"ב הנ"ל פי' מקמצין נוטלין חלק אחד וכן ענין בחולי' נ' רע"א מקמצין פירש"י נוטלין מעט מעט, שם: קמצו והבו ליה, 'קמוץ הב לי, פסחי' ע"ה: ע"ו. יקמוץ את מקומו. ומה שענינו לקיחה בקומץ מל"מ עיי' מנחו' י"ג. הקומץ את המנחה, שם י"ב. י"ז. כל הקומץ ונותן בכלי וכו', שם י"א. כיצד קומצין . . כדקמצי אינשי וכו' עד חופה ג' אצבעותיו עד שמגיע על פס ידו וקומץ, קמץ בראשי אצבעותיו וכו' עיי"ע ברץ. ספרא ויקר' פרק י' פרש' ט' קמץ בשמאל יחזיר ויחזור ויקמוץ בימין ע"ש כמה פעמים ענין קמיצה. ב"ר ספ"ה ויק"ר פ"י עיי"ע חפן ומ"ש בח"ד, תס"ד. הפעיל ויק"ר פ"ג ראה את הכהן שהקמיץ ואכל את השאר. נפעל מנחו' י"ח: נקמצות . . אין נקמצות, שם כ"ג. מנחות שלא נקמצו. ירו' שבת פ"ב ד"ה. והרי קמיצה! עד שלא נקמצה אסורה לזה ולזה משנקמצה אסורה לזרים וכו'. והשם קוֹמֶץ ברכו' ג': אין הקומץ משביע את הארי וכו' מנחו' כ"ב. נתערב קומצה בקומץ חברתה, שם כ"ג. קומץ דמנחת חוטא, ויק"ר רפ"ג קומץ מנחת נדבה של עני קהל"ר פי' טוב מלא מלא קומצו של עני מנחת נדבה, ספרא ויקרא סוף פרק י' פרש' ט'

[1]) הועתק מפי' רה"ג כלי' שם. [2]) campo. [3]) בנו"ג לקומפון ובכ"י כרמולי הגי' לקופון וכן הביא רה"ג לכלי' הנ"ל אצל הגי' בקומפין א"ד בקופון ועיקר הגי' בקומפון וכדאי' בספרא מסכת זבים פ' מצורע פרק ג' פרש' ב' והובא המדרש ג"כ בשהש"ר פ' יונתי ופ' גן נעול. [4]) בנו"ג לקומפון. [5]) ובדב"ר פ"ב אי' בקומפין וכן בילק' ריש ואתחנן בקומפון אבל בספרי ריש ואתחנן פ' כ"ו בעקיפים עיי"ע עקף. [6]) וא"כ בפי' רה"ג ובכ"י כרמולי הנ"ל צ"ל קנפון תחת קופון.

נטמא הקומץ, ושם הרבה פעמים מלא קמצו. מגיל' ט"ז. מלי קומצא דסולתא. ב"ר ספ"כ קומץ עפר של אדמה. ויק"ר פל"ד יהבין ליה שיתא דינרין בנו קמציה. והקבוץ קְמָצִים מנחו' י"א: פ"ז: ב"ר פ"ה ספרא אמור פרק י"ח פרש' י"ג ירו' שקלי' ספ"ו ד"נ: והשם המופשט קְמִיצָה מגיל' ט"ז. הלכות קמיצה מנחו' י"א. קמיצה.. זו היא אחת מעבודות קשות שבמקדש, ספרא ויקרא פרק י' ריש פרש' ט' הכהנים וקמץ (ויק' ב', ב') מלמד שהקמיצה מצות כהונה.. קמיצה שלא קבע לה צפון. מלא קמצו סלת יכול מקום הקמיצה יהא סולת וכו' ע"ש כל הענין. והקבוץ הקמיצות (מנחו' י"ח:). ועוד נקרא' האצבע שאצל הזרת קמיצה שממנה מתחיל הקומץ עיי' מנחו' י"א. וכתובו' ה': עיי"ע אצבע] —

קָמַץ (מל"ע قمز einsammeln וכן קרוב לזה ל"מ (בראשית מ"א, מ"ז)) בפ' המדיר (כתובות ע"ז.) המקמץ והמצרף נחשת גמר' (שם) מאי מקמץ אמר רב יהודה המקמץ צואת כלבים ותנאי מקמץ זה בורסי קטן. *[אחי"ה וזה לפי המסקנא שם ובראשונה אי' מאי מקמץ אמר רב יהודה זה המקבץ צואת כלבים. ובתוספ' רי"ד פי' מקמץ מקבצם מעט מעט בכ"מ שמוצא ומתוך כך הוא מסריח ועיי' פירש"י שם [1]) ובחגיגה ד'. ד"ה המקמץ ועיי' ג"כ לברכות כ"ה. ד"ה בזמן וכבר עמד על זה הגרי"ב בהפשב"ע וגם בעל עיקרי התלמוד כ"י תמה על רש"י דכתובות והוסיף: אני אברהם ראיתי בארצי חרבה אנשים מלקטים צואת כלבים לעבוד העורות וכן כתב ז' הירחי ע"כ ובתוספת' כתובות ספ"ז איזהו המקמץ זה הבורסי ויש אומר המקמץ את הצואה ובירו' כתובות ספ"ז דל"א ע"ד המקמץ זה המקמץ צואה וי"א זה הבורסי] —

☞ קָמַץ (נ"ל מל' שמרוני קְמַץ פי' סגר zu-verschliessen) תרג' כפ' ברח דודי ודמי לך לצבי (שה"ש ח', י"ד) חדא קמיץ פי' סגור. *[אחי"ה וכ"ה בירוש' שבת רפי"ד די"ד: דו קמיץ חדא ופתח חדא. שהש"ר פ' ברח דודי: עינו אחת פתוחה ועינו אחת קמוצה [2]). ומזה קורין לכילי קמצן שהוא סוגר וקופץ ידיו והרע לבבו לתת מאומה. חולי' מ"ו. מנחות פ"ו רע"א וסימניך עשירין מקמצין ופירש"י מקמצן לשון עצרן. ובלשון עברית החדשה כילי נקרא קַמְצָן [3]) והשם המופשט קַמְצָנוּת Geiz — קמצון עיי"ע קמצוץ] —

קמץ (= קוּמְצָא כמו גוּמָץ ומל"מ פי' פחת Grube) באחת הפחתים (ש"ב י"ז, ט') תרג' בחד קומציא וכן תרג' חופר גומץ (קהל' י', ח'). *[אחי"ה וכן תרג' הפחת הגדול (ש"ב י"ח, י"ז) קומצא רבא. ב"ר ספ"צ לקמצים (בראשית מ"א, מ"ז) ר' יוחנן אמר מן קומצא [4]) לריחיא ורבנן אמרי דְקֻמְצָתָא ודלא קמצתא עיי"ע פי' המהרז"ו בב"ר. קומצא כמו כומצא עיי"ע כמץ] —

קמץ (= קַמְצָא בל"ס פי' חגב וכ"ה בל"ע قمص ובל"פ ܩܡܨܐ ובדרז"ל ג"כ נמלה Ameise) בר"ג דפ' הרואה (ברכות נ"ד:) שדר הקב"ה קומצא [5]) ונקביה ונחתיה לצואריה [6]). בפ' ואלו נאמרין בגמ' דסמך וכיון שעלה (סוטה ל"ה.) חזינן אנשי דרמו לקמצי באילני פי' הגבים. בס"ג דיבמות (קכ"א:) ודלמא קמצורא [7]) בעלמא שכיב להו דאסיקו ליה שמא פלני — (א"ב תרג' ונהי בעינינו כחגבים (במדבר י"ג, ל"ד) והוינא בעיני נפשנא כקמצין). *[אחי"ה וכנ"ה בשבת ע"ז: עיי"ע חלף ב' שם ק"י: עיי"ע מנוני תענית כ"א: אתו קמצי גזר תעניתא. עדיות פ"ח מ"ד עיי"ע איל קמצא. ירוש' ע"ז פ"ה דמ"ד ע"ד ר' חזקיה אכל קמצין. ב"ר פכ"א לבוש בדים (דניאל י', ה') כהדין קמצא דלבושיה מיניה וביה רש"י בשבת ע"ז: ויבמות הנ"ל פי' קמצא חגב או נמלה אבל בשבת ק"י: פירש"י חגבים, ויותר נכון נמלים עיי' לעוויזאהן צאאלאגיע 295. וראיתי בעיקרי התלמוד כ"י שהביא תחת סוג זה ג"כ אין הקומץ משביע את הארי (ברכו' ג': סנהדר' ט"ז.) ופי' חגב [8]) — ועוד קמצא שם פרטי גיטי' נ"ה: אקמצא ובר קמצא חריב ירושלים איכ"ר פ' בני ציון בין קמצא ובין בן קמצא חרב מקדשא] —

* קָמִיץ (Hemd) בחלומות דאיכא קמיץ שחיק ר"ל חלוק בלוי והוא לשון לעז קמיזא

[1]) ובמהדורא קמא הובא בשט"מ כתב רש"י אבל בארץ אשכנז ראה ר"י ששורין בהן הבגדים וכו' ועיי' רש"י לב"ב י"ז. וי"ט. ועיי' כ"י רגמ"ה שהבאתי דבריו בעי' חמץ (ח"ד ת"ל). [2]) ומזה קראו ג"כ לנקודה כזו ָ קמץ שבהברתו צריך לקמוץ שפתיו יחד ובפתח צריך לפתוח אותם עיי' תשבי ע' קמץ. [3]) בתוספתי סוטה ספי"ג בכ"י אירפורט בן קמצן צ"ל בן חמצן עיי"ע חמץ בח"ד, תל"א ומ"ש. [4]) כפי גי' הילקי' ובנו"ג קוצא. [5]) בכ"י ש"ס קומצי ובנו"ג קמצי. [6]) וכ"ה בכ"י ש"פ ובנו"ג בצואריה. [7]) בנו"ג קמצא. [8]) ופ"א „מה שבקומץ ידו של אדם ממאכל לא ישביע הארי וי"מ כי הדוב והארי בחורף מלקקין בידם ובקומצן וזה אינו משביע להם".

וע' קמיץ ע"כ לשון עיקרי התלמוד כ"י ולא ידעתי אם מהוספות של ר' אברהם זכות היא או שייך לרבינו נתן אבל אני לא מצאתיו בכ"י ערוך שלפני וגם לי' המלה באיכ"ר פ' רבתי. והמלה עצמה היא ל"ע ולעז כמו שהוכחתי בע' המיצתא (ה"ד, רי"ח).

* קַמְצוּץ (מפעל קָמַץ בהכפל הצד"י פי' עצור ומעוך zusammengedrückt) בירו' דסוף נזיר (פ"ט דנ"ז ע"ד) מצאו קמצוץ פי' ראשו בצד מרגלותיו דאני אומר גל נפל עליו והורגו גם זה מדברי בעל עיקרי התלמוד כ"י. ושם בירו' מבואר קמצוץ מהו ראשיהם בצד מרגלותיהם . . . כגון אילין נוניא צלייא רישי דהן גבי עוקציה דהן עוקציה דהן גבי רישיה דהן. ירוש' פסחים פ"ט דל"ד ע"ד תיפתר שמצאו קמצוץ[1]. ירו' מ"ק פ"א ד"פ רע"ג וירוש' סוטה פ"ט דכ"ג ע"ג מת קמצוץ וכצ"ל בירוש' מעשר שני רפ"ה ושם בט"ס מת קמצון.

* קַמְצָר עיי"ע בן קמצר.

קמקום (= קוּמְקוּם, קומקמא, קומקמוס מל"ע قمقم ובל"י האמצ' κούκουμος κουκούμιον בל"ר (cucuma, Trinkgeschirr, Kochgeschirr, Kessel בר"ג דפ' במה טומנין (שבת מ"ח.) ואתנח[2]) כוזא דמיא אפומא דקומקומא. בפ' ג' בכלים (מ"ז) קומקום שניקב ועשאו בזפת וכו' פי' לשון יון הוא ול' לעז קומקומא[3]) ואינו יכול לקבל את החמין כצונן שמים חמין ממיסין הזפת — (א"ב תרג' בפסוק והשתיה כדת (תרג' שני א', ז') והוו תמן קומקמי וכסי). *[אחי"ה וכנ"ה בכלי' פי"ד מ"א קומקום כדי ליחם בו. וגי' הרמב"ם קומקמוס וכ"ה בתוספת' מקואות פ"ז (ח') קומקמוס שהוא מלא חמין, מנחו' ק"ט: אני מטיל עליו קומקום של חמין, ירוש' פסחים פ"ו דל"ג. בקומקום הזה אני יורד לו מה הקומקום הזה כווה ומפציע ומפחם כך וכו', ירוש' ביצה פ"ב דס"א רע"ב קומקום של חמין וכו' שם דס"א ע"ג קומקום כנגד המדורה ושם ג"כ קומקמוס. דב"ר פ"ב מעשה באדם אחד שנגנב קומקמוס שלו . . . ומצאו על הכירה שלו וכו', ב"ב ע"ג: קומקמוסא דמיא. תנחומא חקת קומקא וצריך לו' קומקומא והקבוץ שבת קנ"א. עשרה קומקמין ובכ"י ש"ס קומקמוסין (ועיי' תר"י א' לבמדי ל"א, כ"ג) וכ"ה ע"ז ע"ה: היורות הקומקמוסין צריך לומר היורות והקומקמוסין כדאי' בתנחומא הישן הקת סי' ב' ובנדפס בטעות והקונקומיסין ובהשאילתות מטות סי' קל"ז וקומקומין וכדאי' בירו' ע"ז ספ"ה דמ"ה: וקומקמין. ורה"ג בכלי' פ"ג מ"ז פי' לשון יוני וכדאי' בערוך ובפי' רמב"ם שם כ"י ערבי קוראו אלקמקם והוא הוא ל"ע הרשומה בתחלת הערך ופי' יורה] —

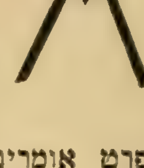
☜ קמקמָא פ"ק דמסכת שבת בירוש' (ד"ג:) קמקמא מתעביד חו פי' המפרש מין נחש. *[אחי"ה ועיי"ע קמס. ודע כי בל"ע خمخم פי' סרטן Krebs] —

קָמַר (מל' יוני' καμαρεύω, wölben) בפ' כיצד משתתפין (עירו' פ"ח. במשנה) מבחוץ צריך לקמור. בפ"ג באהילו' (מ"ז) ביב שהיא קמור תחת הבית, ובפ"ה (מ"א) תנור שהוא עומד בתוך הבית ועינו קמורה. פי' סגורה. *[אחי"ה ורה"ג באהלות פ"ה פי' כמור וסדור וצ"ל כמוס וסגור (עיי' תקנת המו"ל בסדר"ט צד 52) ורש"י בעירו' הנ"ל פי' ביב קמור צנור חקוק ובפי"מ להרמב"ם אהלו' פ"ג מ"ז פי' קמור מכוסה ור"ש שם מקורה וזה עיקר וכן ענין המלה בל"י וכ"ה בל' צענד kamar gewölbt ומזה השם kamara ובל"ר camera בל"א Gewölbe (Kammer) וכנ"ה בירו' עירו' ספ"ח דכ"ה: תוספת' עירו' פ"ט (ו') ביב שקמור ארבע אמות ברה"ר וכו' במד"ר פי"ב אין צב (במדי ז', ג') אלא קמורות ועיי"ע הבא אח"ז] —

קמר (= קָמְרוֹן מל"י καμάριον = καμάρα Gewölbe התואר קמרוטין καμαρωτόν gewölbtes; קַמַּרְסְטָא καμάρωσις, Gewölbe) בפ' ט"ז בכלי' (מ"ז) כסא שתחת התיבה וקמרון שלה ובפ' י"ח (מ"ב) הקמרון שלה בזמן שהוא קבוע חיבור לה. פי' „הקובה של מעלה בראש התיבה שהוא כסוי שלה שמה קמרון כדאמר צב (במדי ז', ג') דומות לקמרוסתא לענין שש עגלות צב בפסיקת' דויהי ביום כלות (פסיקתא דר"כ צד ח'.)[4]) אמרו רבותינו שפי' צב קמרוסתא שהוא קובה שלא

[1]) וכבבלי פ"א: אי' משובר ומפורק. [2]) וכ"ה בב"י ש"ס ובנו"ג ואנח. [3]) בלאי"ט Kanne, cocuma [4]) וכצ"ל בדברי רה"ג אשר פירושו הועתק כאן מלה במלה וכן מוכח מפי' ר"ש לכלי' פט"ז מ"ז ושם בפרשת ויהי ביום כלות משה צ"ל בפסיקתא ועיי' מ"ש ר"ש באבער בפסיקת' שם הערה קמ"ג והוא כיון לאמת שרבינו מוסב על הפסיקת' ונעלם מעיני רש"ב כי כן הוא נדפס באמת בדפו"נ בערוך אבל בדפ"ר ובכ"י ערוך לי' וכן לי' בהעתקת בעל עיקרי התלמוד כ"י.

ישלוט בו העין והוא בצבים" (ישעיה ס״ו, כ׳) [1] וזו צורת

קמרון [2]). בב"ר (פ״ל) [צ״ל פ׳ ל״ב] (לפנינו פ׳ ל״א) [3]) ר׳ נחמיה אומר כמין קמרוטין היתה [4]) — (א"ב פי׳ בל"ר פעל הבונה בנין מקוער כעין קובה ופי׳ קמרון בל"י ורו׳ מכסה מקוער ובפרט אומרים כן היונים לעגלת צב ואומרים קמרוטון לכל דבר שהוא כמין קובה). *[אחי"ה והוסיף בעל עיקרי התלמוד בזה"ל וכן פי׳ הרמב"ם צריך לקמור בפ׳ כיצד משתתפין קובה וכן בפ"ג דאהילות ביב קמור פי׳ מקובב וכן בפי"ו דכלים קמרין פי׳ כמין קובה עכ"ל. ובאמת זה הערך ראוי להיות מקושר בע׳ הקודם לזה. ודע כי כגי׳ רבינו קמרוטין אי׳ ג"כ בשה"ר פ׳ יפה את עגלת צב: כמין קמרוטין היו שלא יהא כלי שרת מתבקעין ובבמד"ר פי"ב הגי׳ כמין כמרוסא ובילק׳ נשא ר׳ תשי"ג במין קמרסטא וכ"ה כאן בהעתקת בעל עה"ת כ"י ורבינו העתיק כגי׳ רה"ג כמרוסתא אבל המיוחס לרש"י בב"ר פ׳ ל"א בשם רה"ג קמרוטה וצ"ל קמרוסטה וכדאי׳ באמת בירו׳ שבת פ"א ד"ב ע"ד ובירוש׳ סוכה פ"א דנ"ב רע"א ובפסיקת׳ דר"כ הנ"ל בט"ס קמיסתא וצ"ל קמרסתא ועוד עיי"ע כמרוסא ומ"ש בח"ד, רנ"א] —

קמר (= קָמוֹר, קָמְרָא בלשון צענד kamara בל׳ פרסי החדש کمر וכן בל"ס קָמְרָא פי׳ אבנט Gürtel; Gurt) בס"ג דהוריות (י"ג:) א"ל רשב"ג לר׳ נתן נהי דאהני לך קמרא דאבוך למהוי אב בית דין למהוי נשיא מי אהני לך. פי׳ קמרא חגורה שחוגרין אותו באבנט אלא שהיא רחבה יותר מאבנט וקובעין עליה כסף וזהב ומשמשי מלכים לובשין אותה וזהו דגרסינן בפ׳ במה אשה (שבת נ"ט:) אמר רב יהודה [5]) קמרא שרי א"ד ארוקתא ואמר רב ספרא מידי דהוה אטלית מוזהבת א"ד אנסכא ואמר רב ספרא מידי דהוה אאבנט של מלכים. ופי׳ רוקתא מטלית שעושין מעשה אורג וקובעין עליה חתיכות של כסף ושל זהב [6]) ומדמין אותה לטלת מוזהבת ומותרת בשבת ופי׳ נסכא חוטין שעושין אותה מעשה עבות כשרשרת וכאבנט וקובעין עליו חתיכות של כסף וזהב ומדמין אותו לאבנט של מלכים ומותר בשבת וזה מעשה דרשב"ג כשביקש ר׳ נתן לחלוק עליו להיות נשיא שהיה ר׳ נתן בבלי ובכמה מקומות אמרינן (גיטין ס"ה: ב"ב ע"ג. קל"א.) ר׳ נתן בבלאה הוא והיה אביו ראש גולה בבבל והיו ראשי גליות רגילין ללבוש חגורות דאינון קמרי ולעמוד לפני מלכי פרסיים עד סוף מלכות פרס ועלה ר׳ נתן לא"י והיה אב בית דין לפיכך אמרו לו אם הועילה לך חגורה של ראש גלות שלבש אביך להיות אב בי"ד הלא די לך זאת ובקשת להיות גם נשיא זה פי׳ ר׳ שרירא גאון [7]) וכעין זה הפי׳ פירשנו בע׳ נסך (א׳), חגרו שקים (איוב ב׳, י׳) תרג׳ קמרו [8]) שקים על בשריהון — (א"ב פי׳ בל׳ יון חגורה וגם מין תכשיט של נשים). *[אחי"ה איננו ל"י כי אם ל"צ ופ׳ וסורי כאמור ואחד הוא עם המינא עיי"ע המיין עיי׳ ג"כ שבת נ"ט: קמרא עילוי המינא והרבה בתר"י עיי׳ לשמות כ"ח, ל"ט. מ"ב; לויק׳ ט"ז, ד׳ תרג׳ וכאבנט ועיי׳ לתהלים י"ח, ל"ג. מ׳; ס"ה, ז׳ וזולתו ובקבוץ קמורין תר"י בראשית ג׳, ז׳; לשמו׳ כ"ח, ד׳. מ׳ ובאונקלס המינין. והפעל ממנו קמר איכ׳ הנ"ל וכן בתרג׳ תהלים ס"ה, י"ג תתגרגנה: תקמרן להון. וכתב הרי"ף קמרא הוא חגור של מתנים ויש בו חתיכות קבועות כגון כלילא עיי׳ או"ז הלכ׳ שבת סי׳ פ"ד סק"ו] —

קמרין (= קוּמְרִין כמו קלמרין Schreibrohr = Behältniss) בפ׳ המוציא יין בגמ׳ דיו (שבת פ׳ רע"א) אות אחת בקולמוס ואות אחת בקומרין פי׳ כמו קלמרין שפי׳ במקומו. *[אחי"ה וכ"ה קומרין בכ"י ש"ס ובמאירי ובדפ׳ הראשונים ועיי׳ עוד פי׳ הר"ש בכלים פ"ב מ"ז וקלמרין וקומרין הכל אחת עכ"ל] —

קמתין (?) בב"ר פ׳ צ"ד וקרהו אסון א"ל אעפ"כ כולן עומדין חוץ לזיקה אבל אני מעי קמתין עלי בחבל — (א"ב בנוסחאות חסרים דברים אלו

---

[1]) ע"כ הועתק מפי׳ רה"ג לכלי׳ בסדר"ט צד 13. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ה"ב ובהעתקת בעל עיקרי התלמוד ובכ"י ב"ר הצורה ובדפ"ע לי׳ ונשמטו התיבות וזו צורת קמרון ובכ"י ק"ט אי׳ התיבות ולי׳ הצורה. [3]) כידוע שרבינו מונה אחת יתירה על מספר הפרשיות של ב"ר ובדפ"ע בט"ס ל׳ אבל בעיקרי התלמוד כתוב בהדיא שלשים הרי שמצא כבר הטעות ולא תיקנה. [4]) וכ"ה במיוחס לרש"י בב"ר ובנו"ג קומרוטון. [5]) בנו"ג עוד אמר רב שמואל והנוסח הנכון אמר מר יהודה א"ר ששת עיי׳ ד"ס שבת צד ס"ב. [6]) וקרוב לזה אי׳ בפי׳ ר"ח בשבת וז"ל רוקתא מטלית שנמצא בין כלילא בין קמרא חתיכות של זהב נקובות ומרגלית קבועות במטלית שנמצאת מלאכתן כגון מלאכת טלית מוזהבת עכ"ל והן הן דברי רבינו בע׳ גסך א׳ בלי זכרון ר"ח. [7]) ועיי׳ ספר היוחסין השלם צד 47. [8]) בכ"י ק"ט קאמרו ובדפו"י קמארו.

ונמצאים בפרקי ר' אליעזר והביאם בעל הילקוט (פ' ויגש ר' קנ"א) אבל כתוב קמטין עלי וכן תתכן הגי' עיי"ע קמט שפירושו לכד). *[אחי"ה ובעל עיקרי התלמיד יש לו הסיום קמתין עלי כחבל: פי' קמו עלי ע"כ ולי' בערוך. והנכון כפי' ר"ב שעיקר הגי' קמטין עיי"ע קמט ב'] —

קן (= קַל, קָל פי' קול Geräusch ופ"א קצור מן תַּקֵּן vorbereiten) בר"ג דגיטין (ו'.) שמע קן קולמסא וקן מגילתא פי' אפי' שמע הבעל כתוב גט לאשתי פלנית שאני מגרשה וראה הסופר שלקח הקולמוס והמגילה לכתוב בה הגט לשמה דיו ורב האי פי' שמע קל קלמוס שמע חיתוך הקולמוס וחיתוף המגילה שחתך הסופר לכתוב בו הגט שכן בל' ערבי חיתוך הקלמוס קורין קטע אלקלם[1]) וחיתוך המגילה שחתך הסופר לכתוב בה הגט קטע אל רק[2]). פ"א קן קלמוסך דשמע דאמר ליה לסופר תקן קלמוסך לצורך הגט ותקן מגלתך שהוא הקלף פ"א שמע קול תיקון הקולמוס וקול תיקון המגילה. *[אחי"ה וכן פירש"י תיקון הקולמוס והקלף ועוד פי' קן כמו קול ואית דגרסי קל קולמוסא ע"כ ולי נראה שמלת קן הוא ל"פ كن צווי מן كون פי' עשה ותקן] —

קן (= קָנֶה מל"מ ובל"א קניא Rohr, Stab ועיי' ל"י κάννη, κάννα) בר"ג דפ' שבועת הדיינין (שבועות ל"ט:) לאפוקי מקניא דרבא בפ' ד' בנדרים (כ"ה.) מפורש ההוא גברא דאתא לקמיה דרבא וכו' עד אייתי קנייא ומלייה הנהו זוזי וכו'. בס"ג דפ' כירה (שבת מ"ז.) קנה של סיידין לא יחזיר ואם החזיר פטור אבל אסור. פי' רב שר שלום קנה של ציידין[3]) הוא ולא של סיידין ומורידין בהן העופות מן האילנות הגבוהין בדבק כדאמרינן בפ' אלו טרפות (חולין נ"ב.) דבקא אמימר אסר משום ריסוק איברים כשגובה ל' אמה או חסר או יתר אין מגיעו קנה אחד אלא או ד' או ה' ומתקנין אותן כדי שיהא נכנס עיקרו של זה בראשו של זה והעליון שבכולן מלוכלך בדבק ומלכלך בכנפיו של צפור ונדבקין זה בזה ונופל ובנין של אותן קנים קל הוא מקני המנורה אעפ"י שאסור לפיכך המחזיר קני מנורה בשבת חייב חטאת קנה של ציידין[4]) לא יחזיר ואם החזיר פטור אבל אסור ואמרינן באידך פירקן (שבת פ'.) דבק כדי ליתן בראש השפשף שבראש קנה של ציידין. וי"מ[5]) של סיידין האומנין שסדין את הבית שיהא לבן משימין קנה זה ע"ג זה כדי שיהו מגיעין למעלה. בפ' י"ז בכלים (מט"ז) קנה של עני שיש בו בית קיבול מים. פי' קנה חלול שותה בו המים. בכלי מתכות פי"א בכלים (מ"ז) קני מנורה טהורה, ובפי"ב (מ"ב) קנה מאזנים של סדוקות טמא. ובפ"ק בעוקצין (מ"ג) קנה של שיבולת ג' טפחים. בפ' אלו טרפות בגמ' נקב הלב (חולין מ"ה:) ג' קני הוו חד פריש לריאה וחד פריש לליבא וחד פריש לכבדא. *[אחי"ה וכנ"ה בב"ב פ"ט. עיי"ע מתן ד'. ועוד קנה כמו גרגרת ויק"ר פ"ד והקנה לקול, ברכות ס"א סע"א קנה מוציא קול, חולי' כ"ח: נבדקיה לקנה ונשחטיה לקנה, סנהד' כ"א: ירו' ע"ז פ"א דל"ט ע"ג ונעץ קנה בים, ירוש' שבת פ"ג ד ו. לאלו דחית בקנה ועיי' ירוש' סנהד' פ"א די"ט: ירוש' ברכות רפ"ט די"ב ע"ד וי"ג רע"א וירו' פסחי' פ"ב דכ"ח ע"ד, ויק"ר פ"ד בקנה רצוץ, תענית כ'. רך כקנה, הקבוץ מנחות צ"ו, צ"ז, מנקיות (שמות כ"ה, כ"ט) אלו הקנים וכ"ה במד"ר פ"ה, כלים פי"א מ"ז קני מנורה שם פי"ז מי"ז מחצלת קנים, קהל"ר פ' כנסתי קנים של חצים עיי"ע חץ (ח"ד, ת"ע), שמ"ר פל"ה חיה הדרה בין הקנים, ב"מ פ"ו, ביני קני עיי"ע אווש. סנהד' פ"ב: עיי"ע שולנאי. חולי' נ"ג: על לביני קניא] —

קֵן (מל"מ פי' שם למדור העוף ועוד מדור בכלל Vogelnest, Nest, Wohnung ועוד זוג היונים Taubenpaar) בפ"ד בנדרים בג' נדרי הבאי[6]) (ל"ה: במשנה) מקריב עליו קיני זבים וקיני זבות וקיני יולדות פי' זב בעל שלש ראייות חייב להקריב ב' תורין או ב' בני יונה וע"כ נקראו קינים שנוהגין לעשות ב' ב' בבריכה דכתיב (דברים כ"ב, ו') כי יקרא קן צפור[7]). בפ"ג באבות (מי"ח) קינים ופתחי נדה הן הן גופי הלכות פי' מסכת קינים והלכה שבס"ג דפ' בנות כותים (נדה ל"ט:) נדה ופתחה מכ"ז מנינן כלומר אלו הדברים הן גופי הלכות וקשין[8]), תקופות וגימטריא[9]) פרפראות לחכמה כלומר עדי הן לחכמה כמו פורפירא לאדם, בגמ'

---

1) בדפ"א בט"ס אלקנם וצ"ל אלקלם כראי' בכ"י ובעיקרי התלמוד 2) قطع القلم Feder schneiden; قطع الرق Pergament schneiden. 3) וכ"ה הגי' בפי' ר"ח וכ"ה בתוספת' כ"י שבת ספי"ב (וי"ג). 4) וכ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע סיידין. 5) וכ"ה בפירש"י. 6) כ"ה בכ"י. 7) עיי"ע ברך ד' ציון מר"ה ט"ו: ופי' רבינו הועתק מפי' ר"ח לר"ה. 8) ועיי' עוד ערכי' ח'. ופי"מ להרמב"ם שם ורגמ"ה בפי' האריך למעניתו ג"כ ורבינו לא הביאו. 9) בכ"י ק"ט וגימטריאות.

דפ' טרף בקלפי (יומא מ"א.) ובס"ג דכריתות (כ"ח.) אין הקינין מתפרשות אלא או בלקיחת בעלים או בעשיית כהן. *[אחי"ה וכנ"ה בקינים פ"ב מ"א ומ"ד קן סתומה וקן מפורשת ב"ר פפ"ה היו משהין קיניהן. ומסכתא העוסקת בקרבנות העוף נקראת קינים וקראו אותה כן לפי שהוא שם כולל לתורים ובני יונה. פרפראות קשה לפרשה כפי' רבינו כאן ועיי"ע פרפראות ופרפריות ומ"ש. והושאל קן למדור כל"מ תהלים פ"ד, ח' וכן בשמ"ר פי"ט וכשבאו לא"י מצאו להם קן. ויק"ר פי"ד מעיה של אשה עשויין קינין קינין קהל"ר פ' מה שהיה שלא נבראו בי קינים וכו'. סנהד' ק"ב: עיי"ע קן ד', ירוש' כתובות פי"ב דל"ה. קן דעכברין. ובעצם הראשונה פי' קן ומדור של עוף חולי' קל"ח: שלוח הקן, שם קמ"א: זיל טרוף אקן וכו', גיטי' ס"ח: קינא דתרנגולא ברא, ב"ר פי"ט אש יוצא מקינו (של חול). שם פס"ה אייתי נורא על קיניה (דעורבא). בקינא הוו קיימי ב"ק נ"ח: עיי"ע קשב. קיני עירו' ג'. עיי"ע אמלתרא. — קן נשריא ר"ה כ"ו. שם מקום והוא קנסרין בסיריא עיי' נייבויער 307 והפעל עיי' בע' קִנֵּן] —

קן (= קִנֵּא מל"מ ענינו איבת איש לאשתו ועוד לזולתה ענין צרת עין (eifersüchtig, neidisch sein) בר"ג דגיטין (ז'.) וקינה ודימונה ועדעדה (יהושע ט"ו, כ"ב) כל מי שיש לו קנאה על חברו ודומם שוכן עדי עד עושה לו דין. בר"ג דסוטה (ב' :) מאי לשון קינוי דבר המטיל קנאה בינו לבין אחרים אמר רב נחמן בר יצחק[1]) אין קינוי אלא לשון התראה וכן הוא אומר (יואל ב', י"ח) ויקנא ה' לארצו וגו' (שם ג'.). בגמ' דפ"ק במגילה (ז'.) קנאה את מעוררת עלינו פי' „כיון שתיכתב ותיקבע לדורות יהו האומות שומעין הדבר הזה ומתקנאין ואומרין נשלם גמולכם" [2]). בחלק בגמ' נ' מלכים (סנהד' ק"ב :) מאן דפרע קנאיה מחריב קיניה[3]). פי' מי שפורע קנאתו וחמתו מחריב ביתו כמו נבות היזרעאלי שגורש ממחציתו. בב"ר פ' מ"ב ויבא הפליט אמר אברהם זה קוניון[4]) הוא כלוי קנאי. בפ' אלו הן הנשרפין (סנהד' פ"א :) הבועל ארמית קנאין פוגעין בו פי' מי שמקנא לשם שמים כמו פנחס דכתיב ביה (במד' כ"ה, י"א) בקנאו את קנאתי. *[אחי"ה ובירוש' סנהד' ספ"ט דכ"ז: אי' הקנאין פוגעין בהן וכ"ה נכון כלומר פגעו בשניהן אבל גם בבמ"ר ספ"כ אי' פוגעין בו. אבות דר"נ ספ"ו בקשו קנאים לשרוף וכו' והיחיד ויק"ר פל"ג קנאי בר קנאי ובקבוץ נקבה דב"ר פ"ו קַנָּאִיּוֹת ובב"ר פמ"ה קַנָּאנִיּוֹת. וגי' רבינו בע' קנתנית בב"ר פמ"ה קנתנית וכמו כן שם פי"ח והוא קצור מן קנאתנית. ועוד תואר קוניון כמו קנאן עיי' לעיל בערוך. והשם קנאה אבות פ"ר מכ"א הקנאה והתאוה וכו', ב"ב כ"א. קנאת סופרים תרבה חכמה ובתר"י לשמות כ', ח' ; דברים ה', ט' וזולתו קנאתא וכן בל"ס קַנְאתָא, סנהד' ק"ב: קנאיה קצור מן קנאתיה עיי' לעיל. והשם המופשט קִינּוּי סוטה הנ"ל ושם קינוי וסתירה, ירו' סוטה רפ"א דט"ז: הקינוי . . . חובה . . רשות, והפעל סוטה ב'. המקנא לאשתו . . כיצד מקנא לה, ג'. וקנא את אשתו רשות דברי ר"י ור"ע אמר חובה, שם ריש העמוד אסור לקנאות. . מותר לקנאות. מ"ק י"ח: ויקנאו (תהלים ק"א, ט"ז) מלמד שכל אחד קינא לאשתו מפני משה, אפעל אַקְנִי תרג' דברים ל"ב, ט"ז, כ"א; לשמואל א', א', ו' אתפעל מגיל' ט"ז. אִיקַּנִּי בה, איקני בדידי. שם י"ג סע"א אין אשה מתקנאה אלא וכו', שם י"ט. דאיקני בהמן, נתפעל שם נתקנא בכל היהודים, סנהד' נ"ט: מנחות ק"ט: נתקנא בו, התפעל מתקנא שבת י': פסחי' קי"ג. ע"ז נ"ד: נ"ה. סנהד' ק"ה:] —

קן (= קָנָאה, קַיְנָאָה בל"ס קַיְנָיָא מל"ע قَيْن، قان צרף ברזל (Eisen schmieden) (ויתנהו) [צ"ל ותתנהו] לצורף (שופטים י"ז, ד') ויהבתיה לקנאה[5]) וכן וצורף בזהב ירקענו (ישעי' מ', י"ט)[6]) וכן מעשה חרש וידי צורף (ירמיה י', ט'). *[אחי"ה כ"ה בכ"י ערוך ו"ו ל"ד וה"ב ובתרג' וידי קיני, ועיי' עוד תרג' שם י', י"ד ; נ"א, י"ז ; לישעי' מ"א, ז' ; מ"ו, ו' ; אסתר ה', י"ד ושם בט"ס קייצאי צ"ל קַיְנָאֵי] —

קן (= קָנָה מל"מ ענינו השגת חפץ במחיר (erwerben, kaufen) סדום קנין ומחצה כבר פי' בע' סדום[7]) על שם שקנה והקנה (ר"ה ל"א.) כבר פי' בע' פרק. בר"פ השואל פרה (ב"מ צ"ו.) ובס"ג דפ' יש נוחלין (ב"ב קל"ו :) ובס"ג דפ' השולח גט (ט"ז :) פלוגתא דר' יוחנן וריש לקיש בקנין פירות

1) כ"ח בכ"י ק"ט וה"ב ובד"ר. 2) הועתק מפי' ר"ח. 3) בנו"ג דפרע קיניה מחריב ביתיה. 4) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע קיניון. 5) בנו"ג לקינאה. 6) בנו"ג קינאה. 7) בב"ב קי"ד רע"ב הגי' שדה קנין ומחצה וכתב בעל עיקרי התלמוד נ"א סדום והכל אחד.

כקנין הגוף ר' יוחנן אמר כקנין הגוף ור"ל אמר לא. בס"ג דפ' איזהו נשך (ב"מ ע"ה:) והקונה אדם לעצמו ומאי ניהו זה שתולה נכסיו בגוי. פי' דהשתא אתי גוי ושקיל להו מיניה וקאמר כיון דקא מודית לי דידי נינהו לא שביקנא להו לך ולא אזיל למתא אחריתי דהיינו קונה אדון לעצמו דהוה כאילו קנאו שר העיר אינו רשאי לזוז משם [1]. בר"ג דקידושין (ד'.) קנוי קנין עולם פי' זה הנרצע. בפ' השולח גט (ל"ז סע"ב ול"ח רע"א) וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו (ויק' כ"ה, כ"ה) אתם קונים מהם ולא הם קונין מכם ולא הם קונין זה את זה וכו'. *[אחי"ה וכנ"ה בקידושי' כ'. כ"ב. כל הקונה עבד עברי כאילו קונה אדון לעצמו. שם ט"ז. עבד עברי גופו קנוי. נזיר ס"א. עבד שאין נפשו קנויה לו. ב"ר פפ"ו הקנויין קונין [2]. ב"מ ס"ו: כל דאי לא קני, שם ק"ד: הא דקני מיניה הא דלא קני מיניה. ב"ב מ"ד. דאיקני קנה ומכר קנה והוריש לא משתעבד ועיי' שם קנ"ז. ירוש' ב"ק רפ"י ד"ז: דאיקני אינו גובה ממשועבדין. קידו' כ"ו. אי בעינא בכספא איקני אי בעינא בשטרא איקני. כתובות פ"ב. כתב לה דקנאי ודקנינא. ועוד נבנה מהשם קנין ע"י סודר (עיי' רות ד', ז') ב"מ מ"ז. במאי קונין רב אמר בכליו של קונה דניחא ליה לקונה דליהוי מקנה קונה ולוי אמר בכליו של מקנה וכו' ב"מ ט"ו. וש"נ שקנו מידו. גיטי' נ"א. בשקנו מידו. שם: בשקנו לזו ולא קנו לזו. נפעל קידושי' ב'. האשה נקנית וכו'. כ'. או קנה מיד עמיתך (ויק' כ"ה, ט"ו) דבר הנקנה מיד אל יד. ו': אין אשה נקנית בחליפין. ירוש' כתובות פ"ה דכ"ט ע"ד שפחה כנענית שהיא נקנית בחזקה וכו'. הפעיל כתובות פ"ב: אשה הקנו לה מן השמים. ב"מ מ"ז. עיי' לעיל שם ל"ג: אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם וכו'. סנהדי' פ"א: מקנו. אפעל קידו' ז'. ומקניא נפשה. ב"מ ע"ב. אקנייה לבנו קטן. ב"ב מ"ד: אי אקני ליה מטלטלי וכו'. והשם קִנְיָן גיטי' מ"ז. אין קנין לנכרי בא"י . . שיש קנין לנכרי בא"י ע"ש. ירו' גיטי' פ"א דמ"ג ע"ד מפני שהיא קניינו. ירוש' יבמות רפ"ג ד"ד ע"ג חליצה קניין. ב"ב ג'. קנין דברים בעלמא. שם מ'. קנין בפני שנים וכו'. תרג' הכבודה (שופטים י"ח, כ"א) קנינא. סוטה ל"ד: ושמן קניינא והקבוץ קִנְיָנִין תרג' תהלים ק"ד, כ"ב; משלי ד', ז'. התואר קַנְוָוא ירו' סנהד' ספ"ט דכ"ז: דמקללין לקנייך קיינך קנווך ובבבלי פ"א סע"ב קוסם לו ולקונו ולמקנו] —

* קנה בירו' כמו קַמֵּי בבבלי ירוש' סנהד' רפ"ב ד"כ רע"א וירו' הוריות פ"ג דמ"ז ע"ד קנה שפה ובבבלי הוריות י"ב: מ"ק כ"ב: קמי שפה עיי"ע קמא.

קוֹנָאוֹת (מל"י κῶνος Kreisel, Kegel) מסכת זבחים בס"פ המזבח מקדש (פ"ח:) וכמין קונאות של קולסות [3] שבראשי תינוקות פי' בל"י חדודי הכובעים.

קָנַב (מל"ע قنب מקצץ זמורה ab- beschneiden ועוד קטף abpflücken) בס"ג דפ' כלל גדול (שבת ע"ג:) האי מאן דקניב סלקא חייב שתים פי' מי שחותך תרדין המחוברין בקרקע. בס"ג דפ' אלו קשרים (שם קי"ד:) יוה"כ שחל להיות בשבת מותר בקניבת ירק. בפ' י"ו [4] בכלי' (מ"ב) כלכלה משיחסום ויקנב פי' „לאחר שחוסם חסימת הכלי [5]) ונשארו קיסמין קטנים שם ופוסקן וקוטען [6]) שמו קניבה כדגרסינן בביצ' בגמ' דפ' יו"ט (כ"ב) קניבא" [7]) פי' לחתוך ראש הפתילה שנעשית גחלת [8]) ויש מי שאומר „כגון אבוקה שהיא עשויה בחתיכות עצים קטנים אם נוטל ביו"ט [9]) מאותן העצים שלא אחזה בהן האור שרי". *[אחי"ה זה הפי' הועתק מפי' ר"ח בביצ' וכ"ה ממש ברי"ף ורא"ש הביא שני פירושי הערוך שלא בלשון הערוך עיי' מ"ש הגרי"ב בהפשב"ע וש"נ ג"כ הגהת מיימוני להא דכתב הרמב"ם בפ"ד מהלי' יו"ט הל"ג אגודה של עצים שהודלקו במדורה כל עץ שלא אחז בו האור מותר לשומטו וכו' וכתבו ההגהות כי כך פי' הרי"ף וכן בערוך יש מי שאומר כן ור"ח פי' קסמין דקין יש באור ועדיין לא הוסק האור ברובן וכו'. ודע כי נשמט מעיני ההגהות מיימוני כי יש מי שאומר בערוך הוא הוא פי' הר"ח בעצמו. ודע כי בל"ע קנב פי' להסיר העלים המעופשים מן הטובים ובדרז"ל ג"כ קטף וחתך וכנ"ה בשבת קט"ו. דבי ר'

---

1) ועיי' מ"ש הגרי"ב נגד המהרש"א. 2) ירו' פיאה פ"ד די"ח: השעה קנויה צ"ל פנויה. 3) וכ"ה ברש"י בשט"מ ובנו"ג קנסות ועיי"ע קלס. 4) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ו"ו וה"ב ובדפ"ע בט"ס י"ז. 5) בפי' רה"ג שחוסם השפה. 6) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וכצ"ל בדפ"ר ושם וקוטמן ובעיקרי התלמוד וקוטנין וצ"ל וקוטעין וכדאי' בפי' רה"ג ובדפ"ע וקוסמן. 7) בפי' רה"ג קינבא וכ"ה ברש"י כ"י בביצה ובשאר מקומות שהביא בעל ד"ס ביצה צד כ"ו. ע"ש. וכל הפי' הועתק מפי' רה"ג בסד"ט צד 12. 8) וכ"ה בפירש"י אבל יש להשיג על זה הפי' כמו שהשיג הר"ן סביב לרי"ף שהביא פירש"י. 9) כצ"ל וכדאי' בר"ח ובדי"ף אבל בדפ"ע בשבת.

יהודה מקנבי כרבא. כלים פט״ז מ״ג וד׳ משיחסום ויקנב וכ״ה בתוספ׳ כלים ב״מ ספ״ז ושם ג״כ חתוכין ומקונבין. תוספת׳ דמאי רפ״ד כרוב שליקטו לקנב את האיספרגוס שבו, ירו׳ פסחי׳ פ״ד דל״א. מתַבייש וְלא מקנב. והשם קניבה (קנובה) שבת קי״ד: קט״ו. עדיות פ״ג מ״ג ירו׳ תרומו׳ פי״א דמ״ח. ירו׳ שביעי׳ פ״ח דל״ח. ירו׳ פסחי׳ פ״ג ד״ל. קניבת ירק ובתוספת׳ דמאי רפ״ד כ״י ובתוספת׳ שביעי׳ רפ״ו הגי׳ קנובת ירק, ירו׳ שביעי׳ פ״ז דל״ז: קניבתא דירקא ירו׳ חלה פ״ד ד״ס. אפריש מן קנובתה. וגי׳ קינבא עיי׳ למטה בהערה 7 — קונביתא עיי״ע קנבי] —

* **קנבטין** גי׳ הילק׳ וצ״ל קוביטון עיי״ע אקוביטון (ח״א, רנ״ד).

קנבס (= קַנְבּוֹס א) = קרנבוס פי׳ כמון פשוט gemeiner Kümmel ב׳) מל״י ורו׳ cannabis κάνναβις בל״ע قنّب בל״ם קנפא Hanf ג) קנבוס = קלבוס מין לבוש תחתון עיי׳ בפנים) בפ׳ ב׳ בכלאי׳ (מ״ח) היתה שדהו זרועה קנבוס או לוף יש מפרשים ממיני תבלין הוא כמו כמון [או כרוייא] [1]) שמשים בקדירה [2]) ובפ׳ ה׳ [3]) (מ״ח) הקנבוס ר׳ טרפון אומר אינו כלאים. בכל הבגדים פי״א בנגעים (מ״ב) וכן הפשתן והקנבוס שטרפן זה בזה פי׳ מין פשתן הוא ובלעז ק נ פ י [4]). בפ׳ כל כתבי בגמ׳ י״ח כלים (שבת קי״כ.) הקנבוס [5]) של פשתן פי׳ הוא חלוק התחתון שלובשין אותו לא על בשרו אלא על אונקלי ובלעז גונ״א והוא תחת החלוק שלמעלה — (א״ב פי׳ בל״י ורו׳ מין עשב אשר מחוטיו עושים בגדים ומתרים עבים). *[אחי״ה ג׳ ענינים שונים נתחברו בזה הערוך הציון הראשון מכלאי׳ ענין כמון או כרוייא כגי׳ בעל עיק׳ התלמוד כאמור וכמו שהארכתי למעניתו בע׳ כרויא (ח״ד, שי״ח) ושם הבאתי מלה פרסי׳ ופי׳ בן מהר״י מ״צ, ודעת הרמב״ם. הציון השני מכלאים ענין קנבוס מל״י ורו׳ וערבי הנ״ל והוא מין פשתן ונזכר אצל פשתן בנגעים הנ״ל וכן בירוש׳ כלאים רפ״ט דל״א ע״ד ובכלאים פ״ט מ״א. וכן בתוספת׳ מנחות ספ״ט בכ״י אירפורט שש זה פשתן הביאה מן הקנבוס [6]) כלאים פ״ט מ״ז עיי״ע זרד וע׳ זרב. וקנבוס בשבת ק״כ. כפי גי׳ רבינו כאן ובע׳ חלוק (ח״ג, תט״ו) וכ״י ש״ס פי׳ מלבוש התחתון ויש לו בתי ידים קצרות והוא מל״י κολόβιον או κολοβίων בל״ר colobium והוא כגי׳ הש״ס קלבוס וכ״ה בירו׳ שבת פט״ז דט״ו ע״ד קולבין של פשתן וכן בירו׳ שבת פ״ו ד״ח: וכ״ה בגי׳ רבינו בע׳ קלב ב׳ בסוף ויק״ר עיי״ע קלב ב׳ ומ״ש. אבל רבינו נגרר כאן אחר גי׳ ר״ח בשבת וז״ל קנבוס של פשתן חלוק התחתון שלובשין אותו ונקרא גלאלה ע״כ ותחת גלאלה נ״ל להגיה גונילא והוא הוא גונא של ערוך וכבר הראיתיך לדעת במבוא לח״א VII כי זו המלה היא ל׳ כנענית ורש״י הביאו בשופטים ד׳, כ״ב לבאר שמיכה של מקרא, והוא גם כן בל״י ורו׳ אמצעי׳ γοῦνα gunna, guna ובל׳ אנגלי׳ gown- ובלאי״ט gonna וכן gonnella ובל״ר אמצ׳ gun- nella Unterrock, Unterhemd וכן הביא בעל עיקרי התלמוד בלעז ג ו נ י ל י א או אלמיליא] —

קנבק (= קְנוּבְקָאוֹת לדעת רבינו Mostkuchen, Pfefferkuchen) בפ״ק בחלה (מ״ה) תחלתה סופגנין וסופה עיסה חייבות בחלה וכן הקנובקאות [7]) חייבות פי׳ בלע״ז מושטצו״לי [8]) — (א״ב פי׳ קונכיקא בל״ר מין רקיקים עשויים כמו קערות ובתלמוד ירו׳ כתוב קנוקעות) (?). *[אחי״ה וגי׳ שלפני בירוש׳ בדפ׳ וויניצ׳ בירו׳ חלה פ״א דנ״ז ע״ד ג״כ הקנובקאות. ורמב״ם פי׳ קנובקאות הוא קמח קלוי נילוש בשמן ואחר לישתו ואפייתו מפרכין אותו בידים ומחזירין אותו קמח ע״כ ובירו׳ משמע שרגילין להחזירה לסולתה עיי׳ פי׳ הר״ש. ובמהר״י בן מלכי צדק ראיתי וז״ל וכן הקנובקאות חייבות א״ר חנינא בר עיגול בשם חזקיה בן קילטא פי׳ ואין ידוע לנו אלא א״כ מסתבר עושים אותן מן הסולת וכו׳ ע״ש היטב ולא ידעתי מקום הציון הזה וחפשתי בירוש׳ ולא מצאתי אבל אחר עיון רב ראיתי כי בירו׳ שלנו חסר מאמר שלם והובא לנכון באו״ז הל׳ חלה סי׳ רי״ט אחר שהביא פי׳ רבינו יצחק מסימפונט [9]) ציין האו״ז הירושלמי וכן הקנובקאות חייבות בחלה ר׳ חנינא בר ענול בשם חזקיה ש ק י ל ט א שלא תאמר הואיל והוא עתיד להחזירה לסולתה וכו׳ [10]) ונ״ל שקילטא הוא ל״ר scutella מין עיסה מבושלת במים ומעורבת בשמן ודבש] —

[1]) כ״ה נכון בכ״י עיקרי התלמוד. [2]) ודע כי בדפ״ע ערבוב דברים אי׳ ותיבות י״מ וכו׳ נדפסו אחר הציון השני (בפ״ה הקנבס וכו׳). ושייכים לציון הראשון וכ״ה באמת בכ״י ק״ט ובעיקרי התלמוד ועה״ק שנ״ב וכבר הוכחתי בע׳ כרויא כי זה העיקר ע״ש. [3]) כ״ה נכון בכ״י ו״ו ל״ד ה״ב ובדפ״ע בט״ם פ״ת. [4]) כ״ה נכון בכ״י ו״ו ל״ד ה״ב והוא לאי״ט canapa, canape ובדפ״ע קנבו. [5]) כגי׳ כ״י עיקר התל׳ ובדפ״ע הקנבס. [6]) בנו״ג בט״ם מן הנקבות. [7]) כ״ה בכ״י ק״ט ודפ״ר אבל בשדפ״ע הקנבקאות. [8]) בלאי״ט Pfefferkuchen, mostacciuli. [9]) והוא הוא מהר״י בן מ״צ. [10]) ובנו״ג בירוש׳ וכן הקנובקאות חייבות ר׳ יהושע בן לוי תאמר הואיל וכו׳ מוכח ברור כי מאמר אחד נשמט קודם מלת תאמר.

קנג (קִנִיגִי, קִינֵיגִי מל"י κυνηγός ציד Jäger; קִינִיגְיָא. קִינִיגְיוֹן κυνηγία, ἡ κυνήγιον τὸ Jagd) בר"נ דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ד סע"ב) עתיד גבריאל לעשות קניגיא עם לויתן שנא' (איוב מ', כ"ה) התמשיך לויתן בחכה, בפ' אלו טרפות בגמ' סימני חיה (ס':) וכי משה רבכם קניגי היה או בלסטרי היה, בס"ג דפ"ק בע"ז (י"ח:) ובדרך חטאים לא עמד (תהלים א', א') בקיניגיון [1] פי' כשהולכים ביערים לרדוף חיות [עם כלבים] והוא שחוק להם [2]. בב"ר פל"ג (ל"ב) והבאים זכר ונקבה (בראשית ז', מ"ז) א"ל [נח] קנינא אנא א"ל אי איכפת לך מובאים אין כתיב כאן אלא הבאים מאליהן, ובויק"ר ויהי ביום השמיני פ' ר' פנחס (פי"ג) בהמות ולויתן הן קניגין [צריך לו' קיניגין] של צדיקין לעתיד לבוא וכל מי שלא ראה קניגי של אומות העולם בעולם הזה זוכה לראותן לעתיד לבוא — (א"ב פי' קיניגיא בל' יון צידת חיות מדבריות פי' קיניגי הצד אותם). *[אחי"ה וע' הזקנים העתיקו ציד (בראשית כ"ה, כ"ז) εἰδὼς νεῖγηνυκ. וכנ"ה באסת"ר פ' ותמאן אין הרשע יוצא מן העולם עד שהקב"ה מראה קניגין דידיה היאך הוה מתציד. שהש"ר פ' אחזו עיי"ע בלטוורא ומ"ש בח"ב, צ"ז. תנחומא הישן אמור סי' ו' השיבו דוד וכי קניגויי למדני אבא וצ"ל קוניגיי = κυνηγία פי' מעשה צידה. גי' רבינו בחולי' ס': אי' ג"כ גניגי עיי"ע ח"ב, שט"ז: והוא טעות ועיקר בקו"ף כמו שהוא בס"א שהביא. תרג' שני באסתר א', ב' וכל קינינייא ט"ס וצ"ל קינייא, וכן הבין לנכון הביאור בפירושו צורפים וכן נמצא בתרג' ראשון פ' ותאמר לו זרש (ה', י"ד) ועיי"ע קן ה' ור"ב טעה להביאו בע' מיוחד וזה מאשר לא הכיר טעות הספרים — קנגריא צ"ל קנוגיא עיי"ע טבריטי ח"ד, י"ג] —

☜ קניגיא (?) תרג' בפסוק בימים ההם כשבת המלך אחשורש: ואתון כל אומני עלמא וכל קניגיא למתקנא ית כרעיה דכורסא. פי' חרשים. *[אחי"ה מעולם לא הורה קניגיא להיות חרשים והנכון שהוא ט"ס עיי' סוף ע' הקודם לזה] —

קנדו (= קונדא מל"י האמצ' κοντὸς = κονδὸς קצר kurz) קונדא מכיראה (ב"ר ר"פ פ"ח) עיי' בע' מכר פי' קונדו בל' יון קצר. *[אחי"ה ובהעתקת בעל עיקרי התלמוד הוסיף ר"ל חרב קטנה וכ"ה בעה"ק שנ"ב והוא κόνδος μάχαιρα] —

קנדי (שם לחש) בפ' יוה"כ בגמ' מי שנשכו (יומי פ"ד.) קנדי קנדי קלירוס. *[אחי"ה בכ"י ק"ט ו"ו ל"ד קלירוס ובכ"י ה"ב קלינרוס ובדפ"ע קלידוס ובנו"ג קלורים ובכ"י ש"ס קלירים ועיי' ד"ס הרבה שנויים אחרים. ודע כי בלשון צענד kuñda הוא שם מלאך החבלה וכן kuñdizha ובכ"י ב' בש"ס (ד"ס הנ"ל) הגי' קנתים וא"כ קנדי קנתים הוא ממש kuñda, kuñdizha וק' מן קלירוס שייך למלת קנדי = קנדיק kuñdizha ונשאר לפי זה לירוס, לירים או לידים וכדאי' באמת בכ"י ש"ס ב' ואולי הוא מל"פ לגו פי' שוטה וגם כלב נקבה, וזה הלחש הוא נגד נשיכת כלב שוטה] —

קֻנְדִיטוֹן (מל"י ורו' κονδῖτον, vinum conditum, arom. Gewürzwein) בפסקא בחדש השלישי (פסיקת' דר"כ צד ק"ב:) דברי תורה נמשלו כקונדיטון יש בו יין דבש ופילפלין כך דברי תורה וכו' — (א"ב פי' בל"י ורו' יין הרקח ומבושם). *[אחי"ה וכנ"ה בירו' ברכו' פ"א ד"ד: כהדין דשתי קונדיטון וכ"ה בירו' מ"ק פ"ג דפ"ג סע"ג כהן דשתי קונדיטון ושם פ"ב דפ"א: שתי את קונדיטון, ירו' יומ' פ"א דל"ט. לא יין ישן ולא קונדיטון, ירו' ביצ' פ"א ד"ס ע"ד שחק הוא מרק קונדיטון ביומא טבא, ירו' שבת רפי"ט דט"ז ע"ד עיי"ע איזמל. ירו' ע"ז פ"ב דמ"א. הוה ליה קונדיטון מגלי ושם ובירו' תרומ' פ"ח דמ"ה ע"ג החד: קונדיטון, ירו' יבמו' פ"י די"א: אנא משקי ליה קונדיטון, תנחומ' וישב סי' ח' היה מוזג לרבו קונדיטון] —

קנדיל (= קוֹנְדִילִין בל"י האמצ' κονδύλι, κόνδυλος Schreibfeder) קונדילין עיי' בע' מל — (א"ב מלה זו אינה נמצאת בנוסח' שלנו ופי' בל' יוני טבעת ובה חותמים האיגרות). *[אחי"ה ר"ב כיון על ל"ר condalus condalium טבעת ויש

[1] וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג שלא עמד בקנגיון ותיבוי שלא עמד לי' בע"י ובילק' כ"י עיי' ד"ס ע"ז. [2] כ"ה נכון בעיקרי התלמוד ובדפ"ע לי': עם הכלבים ועיי' ג"כ רש"י בע"ז קיניגיון: צידת חיה ע"י כלבים וכל מעשיהם לשם שחוק ושמחה. יא"כ היא מן κύων כלב והפעל [illegible]. וז"ל בעל ערך מלין כ"י (מקובץ כ"י האלבערשטאם) והאמת כי המלה יונית קיניגיאו פועל מורה על הצידה קיניגיאה שם. מורה על פעולת ומעשה הצידה, קיניגוס שם מורה על הציד ואם כי המלות ישתמשו בהם בכלל על כל מיני הצידה האמנם עיקר ההוראה מיוחדת על הצידה הנעשית עם כלבים כי קיון, קיינים [κύων, ονος] שם מורה על הכלב וגזירת הלאטינים משם קוראין לכלב (קאנו) [צ"ל קאניס] = canis ע"כ.

לו קצת המשך עם ל״י κόνδυλος אבר האצבע והנכון שהוא ל״י האמצ׳ כאמור ופי׳ קן הסופר עיי׳ מ״ש ה׳ פערלעס (מיסצעללען 40). ולפנינו בב״ר פ״א נשמטה זו המלה ובע׳ מל י״ג הביאו רבינו ופי׳ נכון קולמוס. וכן הוא בל״י האמצ׳ κόντιλον עיי׳ אוצ״מ של מיירסיאוס 265] —

☞ קנדלא (= קַנְדִילָא (מל״י האמצעי׳ ול״ר κανδήλα, candela וכ״ה בל׳ סורי׳ קנדילא ובל״ע قنديل (Wachs = Talglicht מד׳ במד״ר פ׳ ויהי ביום כלות משה (פי״ב) כהדא שאשיתא דקנדילא דמיא ומשחא מעורבין כחדא והיא דלקא מן גביהון פי׳ בל״ר נר עיי״ע צמד. *[אחי״ה ובע׳ צמד הביא רבינו המלה מאיכ״ר פ׳ גדר. וכנ״ה בשהש״ר פ׳ צאנה עשאשיתא דקנדילא ועיי״ע אשש, ועיי״ע שאשיתא וע׳ ששיתא וע׳ עששית. ב״ר פ״ד כהדין קנדילא. והקבוץ אסת״ר פ׳ בשנת שלש: קנדילים. ירוש׳ מעש׳ שני פ״ה רנ״ו. מן דהיה עביד קנדילוי] —

☞ קונדס עיי״ע קונטס.

* קנדם אסת״ר פ׳ בהראותו ט״ס וצ״ל קינרס עיי״ע קנרס.

* קנדקי תרג׳ אסתר שני א׳, י״ד ט״ס וצ״ל הנדקי.

* קנדרוג בע׳ גרם הביאו רבינו (עפ״י בה״ג הל׳ שחיטה) ועיי׳ ח״ב. שס״ז בהערה.

☞ קונדריקון בעל הערוך גרס קרדיקון ע״ש. *[אחי״ה והוא בויק״ר רפט״ז קונדריקין עבה וצ״ל קורדקין עבין כגי׳ רבינו] —

* קָנֶה, קָנֶה עיי״ע קן ב׳ וקן ו׳.

* קַנָּוָא פי׳ כמו מַקְנֶה עיי״ע קן האחרון.

קְנַז (שם הפרטי) בס״ג דפ׳ יש בקרבנות (תמור׳ ט״ז.) אמר רבא חורגיה דקנז הוה דיקא נמי דכתי׳ הקנזי[1]) כלומ׳ שנקרא על שם בעל אמו כמו שיקרא אדם על שם עירו שאינו אביו דיקא נמי דקתני אל תקרי בניה אלא בוניה[2]) פי׳ הוא כלב בעלה. *[אחי״ה ועיי׳ פירש״י בסוט׳, ורגמ״ה בתמור׳ פי׳ חורגיה דקנז ונקרא על שמו מפני שגדלו] —

קְנַח (ענין זיכוך וניגוב abwischen, abreiben) בפ״ח בברכות (נ״א:) מקנח ידו במפה ומניחה על השלחן, כפ׳ כ״ח בכלי׳ (מ״ב) לקנח בו הריחים. פי׳ בגד שמקנח בו הריחים. *[אחי״ה וכנ״ה בשבת קמ״ג. ספוג . . מקנחין בו. שם קמ״א. מקנחו בכותל ואין מקנחו בקרקע. ירו׳ שבת פ״ג ד״ו. מהו לקנח. תוספת׳ שבת פ״ה (ו׳) מקנח את המכה וכו׳, סנהד׳ ס״ד. פער בפניו וקינח בחוטמו ירו׳ סנהד׳ פ״י דכ״ח ע״ד קינח עצמו בחוטמו של פעור. ב״ר פנ״ו אין מקנחין בה את הידים, ויק״ר פי״ט לקנח גופו. שם פכ״ח על מזגיה וקנחיה. נתפעל חולי׳ ל״ו. נתקנח הדם — ירו׳ ע״ז פ״ג דמ״ג. מתקנחא ט״ס וצ״ל מתקנתא עיי״ע תקן. והשם פסחי׳ נ״ז. קינוח הסעודה והוא מה שאוכלין בגמר הסעודה] —

קנח (= קוֹנָח. כינוי לקרבן) בריש נדרי׳ (ג׳ י׳.) קונם קונח. *[אחי״ה עיי״ע סג א׳ ועיי״ע קונם] —

קְנַט (מל״י κνήθω ענין התגרות לכעס erzürnen, zum Zorn reizen) בסוף מסכת ידים (פ״ד מ״ז) שמא[3]) אקניטנו וילך וידליק גדישו של אחר ואהא חייב לשלם. בר״ג דב״ק (ד׳.) אטו עבד ואמה לאו טעמא רבה אית בהו שמא יקניטנו רבו וילך וכו׳. עצמו מצמיתי (תהלי׳ ס״ט, ה׳) תרג׳ תקפו מקניטי[4]) — (א״ב פי׳ בל״י פעל עקיצה ודקירה ובענין שאלה פעל המנגד). *[אחי״ה ר״ב כיון לל״י κεντέω והנכון שהוא ל״י האמורה בתחילת הערך. ובא רק בהפעיל וכנ״ה בפסחי׳ פ״ד. חולי׳ נ״ג: אל תקניטני וכו׳ ירו׳ כתובו׳ רפ״ז דל״א: במקניטה ונדרה, פסיקת׳ דר״כ צד קס״ה. לא הכעסנו אותו ולא הקנטנו אותו. תר״י לא תונה (שמות כ״ב כ׳) לא תקנטון, אל תפגעי בי (רות א׳, ט״ז) תרג׳ לא תקניטי בי. — בילק׳ משלי ר׳ תתקל״ב ובילק׳ איכ׳ ר׳ תתקצ״ה ונפשו קניטה עליו צ״ל נקיטה וכדאי׳ בפסקת׳ דר״כ צד קי״א. מל״מ (איוב י׳, א׳) נקטה נפשי בחיי וכן תר״י נפשנו קצה (במד׳ כא, ה׳) תר״י א׳ ונפשנא קנטת וכן ותקצר נפש העם (שם ד׳) תר״י א׳ וקנטת נפשא דעמא צ״ל נקטת. וכתב בעל עיקרי התלמ׳ כ״י ע׳ קנט וז״ל ולפי דעתי שהוא לשון כעס כמו ע״מ למקט אע״פ שנופל ממנו הנו״ן ע״כ אבל שרש של מקט הוא נקט עיי״ע ומ״ש] —

[1]) לי׳ לפנינו אבל מפירש״י מוכח שהיתה הגי׳ הזו לפניו עיי׳ גליון הש״ס וכ״ה באמת בסוטי י״ב. [2]) גם זה לי׳ ואי׳ בסוט׳ הנ״ל. [3]) בנו״ג שאם. [4]) בנו״ג בט״ס מקטיני.

* קונטא עיי"ע טרייאקונטא ח"ד, פ"א ומ"ש.

* קוּנְטַבְּרָא (מל"ר cantabra דגלים) עיי"ע אקלפרין ח"א, רנ"ו ומ"ש.

* קוֹנְטִיטוֹן (פי' כמו קונדיטון) איכ"ר פ' לאמותם דגן ויין (איכ' ב', י"ב) גלוסקין וקונטיטון עיי"ע קוֹנדיטון כי הוא הוא. — קונטיטון בבמד"ר פ"ד ט"ס עיי"ע קנטס.

* קנטיר עיי"ע קנתגר.

* קנטר עיי"ע קנתר.

☞ קִינְטוֹרִין (מל"י Centaur, κένταυρος) מדר' ב"ר פ' וידע קין (פכ"ג) עד כאן בצלם ובדמות מכאן ואילך נתקלקלו הדורות ונבראו קינטורין פי' בל"י ורו' מין אנשים בלי תרבות ובדו הפייטנים שמחציים ולמעלה היו אנשים מחציים ולמטה סוסים לרמוז שהיו כסוס כפרד אין הבין ובעל הערוך הביאו בע' קנתר.

קנטס (= קוֹנְטָס, קוֹנְטוֹס מל"י κοντὸς וכן בל"ר contus פי' מטה, מוט Stange, Stecken) בפ' בכל מערבין (עירו' ל"ד:) נתנו בראש הקנה או בראש הקונטס [1]. בר"ג דסוכ' (ד':) נעץ ארבעה קונטסין [2]. בפסיקת' דויהי ביום כלות (פסיקת' דר"כ צר' ז':) היה לו להביא ד' קונטסין למתוח עליהן את המשכן פי' קורות של עץ כגון עמודים הן ובלעז שמו קנטו [3]. ס"א קונדס — (א"ב פי' בל"י ורומי עץ ארוך וראשו חד). *[אחי"ה וכנ"ה בירו' תעני' פ"ב דס"ו. וירו' מגיל' פ"א ד"ע סע"ג תליין בקונטס והקבוץ קונטסין עיי' לעיל וכ"ה בשהיש"ר פ' צאנה ובבמד"ר פ"ד ושם ג"כ קונטסין ובפסיקת' רבתי פי"ב קונדיסים [4] — תנחומ' הישן פ' תצא סי' י' קונדסין, וע' הזקנים העתיקו חץ (ש"א י"ז, ז') צנה (יחזק' ל"ט, ט') ורמח העתיק עקילס (במדי כ"ה, ז') ע"י מלה יוני' הנ"ל] —

קֶנְטָר (מל"י κέντρον Stachel, spitzer Stift) בכלי' מתכות פי"ד בכלי' (מ"ג) הקנטר של בנאים [5] פי' „כמין מטה ושבט של ברזל שהוא של בנאים לחתוך בו את הכותל" [6]) — (א"ב פי' בל"י עוקץ ודרבן ודבר חד מדקר וסותר). *[אחי"ה ובתוספת' כלי' ב"מ רפ"ד הגי' קנתור של בנאי. וכנ"ה בירו'. מגיל' פ"ג דע"ד: כהדין קינטרה עיי' בית יוסף לטור או"ח סי' תרצ"א ומסכ' סופרי' רפי"ג ושם בט"ס ע"ש. — והושאל לדברים חדים היורדים כמדקרות חרב spitze Rede פסיקת' דר"כ צד קי"ז: דברים קינטורין, דברי קינטורין וגי' רבינו עיי' בע' קנתר — ועוד עיי"ע קטרון ב'] —

קנטר (= קִינְטְרָא, קינטרין מל"י האמצ' ול"ר centenarius, κεντηνάριον Centner, 100 Pfund) בפ' יש בכור לנחלה בגמ' ה' סלעים (בכורו' נ'.) א"ר חנינא כל כסף האמור בתורה סתם סלעין דנביאים ליטרין דכתובים קינטרין חוץ מכסף עפרון וכו'. בפ' השוכר את הפועלין בגמ' מעשה (ב"מ פ"ז.) וישקל אברהם לעפרן (בראשי' כ"ג, ט"ז) דלא שקל מיניה אלא קינטרא [7]. ככר זהב טהור (שמות כ"ה, ל"ט) תרג' ירו' קנטר דהב דכי [8]) — (א"ב פי' קנטנרין בל"ר שם כללי לכל דבר שמניינו מאה כמו מאה ליטרין). *[אחי"ה בתר"י הגי' קנטינר וכ"ה בתרג' דה"י ב' כ"ג, י"א אבל בתרג' דה"י א' כ', ו' קנטר וכן הקבוץ בתר"י שמות ל"ח, כ"ד, כ"ה, כ"ז, כ"ט ודה"י א' י"ט, ו'; כ"ב, י"ד קנטינרין וכן קנטירין וכ"ה בל"י ורו' ובל"ס קנטינרא ובל"ע قنطار. בכורו' הנ"ל איכא דוכתא דקא קרן לקינטרא תקלא ובב"מ שם קינטרא. והקבוץ שם קינטרין ובירו' קידושי' פ"א דנ"ט ע"ד קינטירין וכ"ה בתנחומ' הישן פ' ראה סי' ד', פסיקת' רבתי פי"ח קינטרי דכספא — ועוד עיי"ע קונטרס] —

* קוּנְטֵרְיָנִים (מל"י אמצ' ול"ר κεντηρίων, κεν-τουρίων centurio) ספרי האזינו פ' שי"ז בני בשן (דברי' ל"ב, י"ד) אלו קונטרינים

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע קנטס וכ"ה במשניו' נאפולי ופיזי ובריו"ף דפ קושט' אבל בירו' במשני ובגמ' פ"ג דכ"א. הקונטס ובנו"ג הקונדס וכס"א שבערוך. [2]) בנו"ג קונדסין. [3]) ובעיקרי התלמוד: קאנטו אבל דע כי הוא ל"י ולא לאי"ט כי בלאי"ט שמו stanga. [4]) ירו' שביעי' ספ"ט דל"ט. קונדסיא ט"ס עיי"ע קנרס. [5]) בנו"ג בנאי. [6]) הועתק מפיי' רה"ג לכלי' ושם אי' לחתור ונ"ל עיקר ג"כ בדברי רבינו ושם עוד הסיום ושמו בטיית בורסי ע"כ ולא ידעתי פירושו כי בל"פ برز פי' כף של בנאים Maurerkelle לכן נ"ל להגיה ושמו בטיית מרבוע ועיי' פי"מ להרמב"ם קנטר בערבי אלעתל"ה (العتلة Brecheisen) . . והנגרים קוראים אותו אלמרבוע. [7]) כ"ה בהעתקת בעל עיקרי התלי' כ"י וכ"ה בכ"י ש"ס ר' א' וב' ובנו"ג קנטרי, קנטרין ובכ"י ש"ס מינכען קינטרי ובדפ"ע קינטריאה ובכ"י ק"ט קנטרייה.
[8]) בדפו"ו בט"ס כדי.

ושמבינים) [צ"ל שמשיכין] מבין שיניהם ובילק' האזינו ר' תתקמ"ד הגי' אלו קוטרינין שמכישין והוא נגיד על המאות ונקרא אצל הרומיים centurio או centurianus וממנו בל"י האמצ' וכן בל"ס קנטרונא. והיה זמורה בידם לענוש עוברי פקודתם והוא הוא בעל זמורה עיי"ע ועוד עיי"ע קטרון ב'.

* קונטרן (אולי מל"ר contortum אריגה Gefloch-tenes) ירו' שבת פ"ז ד"י רע"ג ההן דעבד קונטרן נפן מחצלן וכו'.

* קנטרין ט"ס עיי"ע קסטר ב'.

* קנטרנין עיי"ע קטרון ג' ומ"ש.

קנטרינק (= קונטרונק מל"י τριούγκιον מל"ר teruncius והוא מטבע ושויו ג' אונקין) בפ"ק דקידושי' בגמ' ובי"ה אומרי בפרוטה (קידו' י"ב.) מסמס ב' קונטרונקין קונטרינק ב' פרוטות. — (א"כ פי' קדרנטים בל"ר רביעית איסר עיי"ע קדרנטים). *[אחי"ה וסוף דברי ר"ב ערכתי בע' אח"ז כי הוא נגרר אחר שבושי הספרים אשר בהם ערך הבא אח"ז נכלל בזה הערך. ופי' קונטרונק בל"י ורו' ג' אונקין והוא רביעית האיסר (והוא הוא קדריונטס κοδράντης = quadrans) שבירו' קידושי' דנ"ח ע"ד עיי' צוק"מ על המטבעות 21. וכנ"ה בתוספת' ב"ב ספ"ה בכ"י אירפורט מיסמס שני קונטרונין (קונטרונין) [צ"ל קונטרון] שני פרוטות, ובדפוסי' אי' קונטריסין, קונטרים] —

קונטרס (= קוּנְטִירִין = עיי"ע קנטר centuria hundert) בס"פ מעשר בהמה בגמ' יצאו שנים (בכורו' ס'.) אמר ר' יוחנן מנאן זוגות זוגות קונטריסין קונטריסין ס"א קונטירין קונטירין פי' „שמנה מאה ונוטל י' ממאה למנין שלו הוא קדוש כמו שהוא מונאן"[1] — (א"ב וענין זוגות קנטירין שייך בע' קנטר שקדם). *[אחי"ה כלומ' לע' קנטר ב' כי ענינו מאה וכפי' רבינו (עפ"י רגמ"ה) וכ"ה בפירש"י ודע כי אנו נגררים אחר גי' המעולה שבדפ' ויניצ' וכ"ה בכ"י ה"ב ל"ד וב"ר ששם קונטרס הוא ערך בפני עצמו ובשאר דפ"ע ובכ"י ו"ו זה הע' נכלל ללא נכון עם ע' הקודם לזה וגם השמיטו בט"ס שורה שלמה מן קונטרינק של ע' הקודם עד תיבת מנאן שבערך הנוכחי ולכן כתב ר"ב מה שכתב וגם לפני בעל עיקרי התלמוד כבר מונח בלבול הערך בערוך שלו] —

קונטרקום (שם פרטי) בר"ג דבכורות (ה'.) שאל קונטרקום הגמון את רבן יוחנן בן זכאי בכללן של לויים אתה מוצא וכו'. *[אחי"ה בנו"ג קונטרקום השר ובירו' סנהד' פ"א די"ט ע"ג אנטונונוס הגמון שאל וכו' ורש"י בחול' כ"ז: ד"ה ועוד שאלו היה נורס קונטריקון ההגמון את רבן גמליאל ובתוספו' כתובו' נ"ח. ד"ה קוביוסטוס העתיקו קיסר את רבן גמליאל ובספרי הברכה פ' שנ"א אי' שאל אגניטוס הגמון את רבן גמליאל ועוד עיי"ע אננטום (ח"א, קל"ז) ומ"ש ה' גרעץ במ"ע שלו חל"ד, י"ז והלאה] —

קני (= קיני לד"ק Kanah בשמרון (נייבויער 276)) בסוף אהילות (פי"ח מ"ט) רבי ובית דינו נמנו על קיני וטיהרוה פי' שם מקום. *[אחי"ה וכ"ה כפי' רה"ג. ובירו' תרומ' פ"ט דמ"ו: בעלי קנייה] —

קניא (= קוּנְיָא מל"י κονία Kalkstaub zum Tünchen) בפ' כל שעה בגמ' דסמוך נכרי שהלוה (פסחי' ל':) ובפ' אין מעמידין בגמ' נודות (ע"ז ל"ג:) בעו מיניה ממרימר מאני דקוניא מאי. בפ' אחרון דכתובו' בגמ' חנן אומ' (ק"ז:) והילכתא כוותיה דרב זביד בקוניא. בפ' אלו טרפות בגמ' הריאה (חולי' מ"ז:) מייתינן צעא דקוניא. פי' קוניא תחילתו חרש וסופו טחין אותו כזכוכית כדגרסינן בע"ז (ע"ה:) קוניא פליגו בה רב אחא ורבינא חד אמר בתחילתו וחד אמר בסופו חד אמר בתחילתו כלי חרס הוא ואין צריך טבילה וחד אמר בסופו זכוכית הוא וצריך טבילה. *[אחי"ה בכתובו' הנ"ל בד"ה הני הסכימו תוספות עם הערוך דקוניא היינו כלי חרס המחופה בהתכת זכוכית וכו' ע"ש וכנ"ה בזבחי' נ"ד סע"א מביא זפת וקוניא וממחה ושופך, ושם סיד וקוניא וכו'. וע' הזקנים העתיקו שיד (דברי' כ"ז, ב'; עמוס ב', א') ע"י κονία וכן העתיק סומכום עפר (תהלי' כ"א, ל"ב; איוב מ', ח') ע"י κόνις. ורש"י פי' בכתובו' מאני דקוניא כלי חרס שמחפין עליהם עופרת ובזבחי' שם קוניא: ניתוך אבר כעין שעושין לצפוי כלי חרס וכזה פירש"י בע"ז ל"ג: וע"ה: ובחולי' הנ"ל וכן פי' רגמ"ה בחולי' כלי חרש שמעורב [בו] אבר וכו' ור' נסים פי' כלי חרס וטוחין באבר — ועיי' ג"כ בשאילתות פ' מטות סי' קל"ז ובהעמק שאלה] —

* קֶנֶין, קִנְיָנָא עיי"ע קן ו'. קִנּוּי, קִינּוּי עיי"ע קן ד' וש"נ.

* קונייתא עיי"ע קרקס א' ציון מירו' מעשרו' ספ"ה דנ"ב.

קנכי (= קוּנְכֵי מל"י ורו' κόγχη concha, מין ממיני כלי' בדמות שבלול Muschelschale) בכ"ר

[1] הועתק מפי' רגמ"ה כ"י לבכורו'.

פס"א (פ"ס) ויוצא העבד כלי כסף וכלי זהב רב הונא אומ' קונכי[1]) פי' לשון לעז הוא כלי שרוחצים בו פניהם ורגליהם ור' משה (בן) [צ"ל מן] בארי[2]) פי' קונכי[3]) כלי מטוה הוא שטווה בו האשה. רבנן אמרין קליות ואגוזין. בילמדנו ריש בהעלתך (לי' בתנחו') מנורה של ברזל קונכי של נחשת — (א"כ פי' בל"י ורו' שם כללי לכלי מקוער ובפרט אם הוא ארוך וצר). *[אחי"ה ודע כי דרוש של רב הונא ורבנן בב"ר לא על כלי כסף וכלי זהב מוסב כי אם על מגדנות וכמו שהוכיח בעל המשביר וכנראה ברור מילק' הנ"ל שציין ג"כ ובגדים ומגדנות ועל זה אמר רב הונא קונכי פי' מגדנות (כל"מ דה"י ב' כ"א, ג'; ל"ב, כ"ג) היינו חפצים יקרים נתבאר לר"ה ע"י קונכי קערות של שכלול ודרש מגדנות מל"ר μαγὶς, ιδος; magida כלי תבשיל כמו קערות וכפי' רבינו כלי שרוחצים הוא מלא"ט conca וכן בל"ר אמצ' Bade- concha Muschel, Wanne wanne — ורבנן סברי מגדנות הוא כמו מגדים מיני אוכל לכן אמרו קליות ואגוזים. ירו' יומ' פ"ג דמ"א. נברשת של זהב . . חד אמר מנרתא וחרנא אמר (קונכיתא) [צ"ל קונכיתא] והוא כילמדנו הנ"ל] —

קנכר (= קֶנְכִּירָא מל"י κέγχρος, cenchros (Diamantart von der Grösse der Hirse תרג' לשם שבו ואחלמה (שמות כ"ח, י"ט) קנכירא טרקיא ועין עגלא פי' בל"י ורו' מין אבן טובה ואומרים שהיא על הרוב קטנה כמו זרע דוחן ואחרים אמרו שנראין בתוך האבן נקודות כמו דוחן כי כן שמו בל"י. *[אחי"ה ודע כי ע' הזקנים העתיקו דוחן (יחזק' ד', ט') ככה וכן נקדח (שה"ש א', י"א) אבל לשם העתיקו (שמות שם ושם ל"ט, י"ב) ע"י λιγγύριον ועוד נכתב λιγκύριον והוא lyncu- rion, lyncurium פליניאום ח', נ"ז; ל"ז, ב' ועוד זולתו ואולי קנכיר או קנכירין (תר"י א' שמות ל"ט, י"ב; במדב' ב' י"ה) צ"ל לנכירין והוא ממש העתקת לשם] —

קנכיתר (= קנכתירין = כלקטירין מל"י χαρακτὴρ (Charakter, Gepräge, Typus בויק"ר אמור אל הכהנים פרש' סביב (פל"ב [4]) קרא הקב"ה למלאך הממונה על ההריון אמר לו צא וצור[5]) את אלו בקנכתירין של אבותיהן הה"ד (במדב' א', י"ח) ויתילדו על משפחותם לבית אבותם — (א"ב בנוסחאות הדברים אלו חסרים). *[אחי"ה אבל אי' בשהש"ר פ' גן נעול ושם אי' צר וצור אותן בכל קטורים של אבותם ומ"כ טעה בפירושו וצ"ל בתיבה אחת בכלקטירים וכן אי' בתיבה אחת בפסיקת' רבתי פ' כ"ד (הוצאת הח' פריעדמאן צד קכ"ד) ואתה יושב וצר בלקטרים שלו בדמות אחר וכו' וצ"ל כלקטירים ובפסיקת' דר"כ צד פ"ב: לי' המלה הזרה ועיי' רש"ב שם וכבר פי' הרימ"ז בט"ר ח"א 162 שזו המלה נשתבשת תחת כרקטירין או כרכתירין מל"י הנ"ל ובעיקר התלמוד כ"י אי' קנקיתרין. ועוד עיי"ע בילקטירים בלקטירים ח"ב, ק"ה ומ"ש — ועה"ק שנ"ב פי' קנכיתר י"מ דיוקן פי' צורתם ודוגמתם] —

* **קוֹנָם** (פי' כנויי לקרבן עיי' בפנים) נדרי' ג', י'. האומר קונם קונח קונס הרי אלו כינויין לקרבן, שם י"ג: האומר קונם פי מדבר עמך ידי עושה עמך וכו', שם י"ד: קונם שאני ישן שאני מדבר, קונם עיני בשינה, ירו' נדרי' פ"א דל"ו ע"ד עד כדון עצמו מה שיקדיש לשמים בלשון קונם נשמעינה מן הדא . . אמר קונם קורדם יש לי קונם נכסיי עליי וכו' וז"ל פי"מ להרמב"ם לד"ה האומר להברו קונם פי מדבר והעיקר אצלנו שהנדרים אין חלין אלא על דבר שיש בו ממש וכו' הנדרים שרמז עליהם הוא שיאסר עצם הפעולה או שיעשה איזה דבר שיהיה כמו קרבן זהו שלו יחול אלא על דבר שיש בו ממש וכו'. ולפי זה נ"ל שמלת קונם הוא מל"ס קנומא ומל' שמרוני קנום פי' עצם ועצמות הדבר וכ"ה בל"ע אקנום ולפי זה קונם פי' ענין עצמות וממש לפי שבנדרים לא יחול הדבור רק על דבר שיש בו ממש ועצמות ומי שמנדר אומר קונם כלומ' דבר זה יהיה עצם וממש substanziel. ותרג' השבועה (דה"י ב' ט"ו, ט"ו) ותרג' בברית (שם כ"ג, א') קינומא וכן האלות (שם ל"ד, כ"ד) קינומי לווטיא. נדרי' י': קינמא מאי קונם קאמר או דילמא קינמן. והקובץ נדרי' ל"ה. קוֹנָמוֹת והפעל שם י': מקנמנא מקנחנא מקנסנא. ופי' קונם מל"י κνύκα טעות הוא עיי' גרעץ מאנאטש' חי"ט 233.

---

[1]) בנו"נ בט"ס קונכי ובילק' חיי שרה רי' ק"ט הגי' קונפי. [2]) עיי"ע קרש א' ועי' תתיה. [3]) כ"ה נכון בדפו"ו ובדפ"ע נשמט מן קונכי עד קונכי. [4]) ולי' לפנינו. [5]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר וכ"ה בהעתקת בעל עיקרי התלמוד ובדפ"ע בט"ס צוד.

* קוּנְמָא (בל"ס כמו קִנָּמוֹן בל"מ וכן בל"י κιννά-μωμον, κίνναμον (Zimmt, תרג' משלי ז', י"ז וקונמא והוא כמו קינמן בנדריי הנ"ל עיי"ע קונם, וכן בל"מ קנמון תרגי' שה"ש ד', י"ד שבת ס"ג. ירו' פיאה פ"ז ד"כ. ב"ר פל"ג ופמ"ו.

קנמיא (?) דמרי ביתא במגילת איכה. *[אחי"ה לי' לפנינו באיכ"ר ובדפ"ע אי' קנמיה וכ"ה בכ"י ו"ו ב' וב"ר אבל בכ"י ק"ט ול"ד קנמיא ובכ"י ה"ב קנומיא ובכ"י ו"ו א' קמני] —

* קנמין (?) אסת"ר פ' מהר עיי"ע קמים סוף הע' ומ"ש לעיל צד קכ"ג.

קָנוֹן (מל"י κανοῦν, κάνεον סל נארג ועוד קערה geflochtener Korb, Schüssel וכ"ה בל"פ كون) בפ' כלל גדול בגמ' הזורה (שבת ע"ד.) (ובפ"ק כביצ' בגמ' הבורר קיטנית בקנון ובתמחוי לא יברור) [צ"ל בקנון ובתמחוי לא יברור. ובפ"ק בביצ' בגמ' הבורר קיטנית (ביצ' י"ד:) בקנון ובתמחוי]. בפ' ואלו מגלחין (מ"ק כ"ז.) ואין מוליכין לבית האבל לא בטבלה ולא באסקטלא ולא בקנון. בפ' ט"ז בכליי (מ"ג) הקנונים הקטנים הקנונים הגדולים — (א"ב פי' בל"י סל וזה ענין הקנונים הגדולים וגם פירושו קערה וזה ענין ולא בקנון אלא בסלים). *[אחי"ה וכנ"ה בירו' מעשרו' פ"ד דנ"א: ותוספת' ביצ' פ"א בקנון ובתמחוי. והקבוץ כליי הנ"ל ושם פי"ז מ"ד הקנונים. תוספת' כלי' ב"מ ספ"ה הקנונים והקלתות. ועה"ק שנ"ב פיי קארב"א Korb וע' הזקנים העתיקו ככה סל (בראשי' מ', ט"ז. י"ז. י"ח; שמות כ"ט, ג'; ויקי' ח', ב')] —

* קִנֵּן (מל"מ נבנה מן קֵן nisten) כתובו' קי"א: שועל קינן בלפת ירו' פיאה פ"ז ד"כ: שועל קינן בראשה של לפת. שהש"ר פ' יונתי ומצאה שם הנחש מקנן וכו'. תרג' קנן (ישעי' ל"ד, ט"ו) תקנן. ונבנה מהשם קֵן, קִינָּא עיי"ע קן ג'.

קנוניא (= קִינוּנְיָא מל"י κοίνωνια gemeinschaft-liche Verabredung, Gemeinschaft) בפ' שנים אוחזין בגמ' מצא שטרי חוב (ב"מ י"ג.) דחיישינן לפירעון ולקנוניא. בסוף ב"ב (קע"ג:) ובשום היתומין פ"ו בערכין (כ"ג.) כיוצא בו אמר רשב"ג הערב לאשה בכתובתה וכו' עד שמא יעשו קינוניא פי' רמאות בשביל שתקח כתובתה מן הערב וחוזרת ועושה פשרה עם בעלה — (א"ב פי' בל"י חברה ושיתוף לעשות דבר רע וכל הסכמה לעשות רמאות). *[אחי"ה וכן פירש רגמ"ה בב"ב ובערכין קינוניא בערמה והוא לפי הענין אבל גזרת המלה היא מל"י כדעת ר"ב לכן ביו"ד אחר הקו"ף הוא עיקר כדאי' בפי' רגמ"ה בערכין אבל בנו"ג בכ"מ בלא יו"ד וכן בשבועו' מ"ב: אין אדם עושה קנוניא על ההקדש אבל בירו' ב"מ ספ"א ד"ח. אי' ביו"ד מפני קינוניא וכן בירו' יבמו' ספ"ג ד"ה. וכן בתוספת' קידושי' פ"ג שמא עשו קינוניא. וע' הזקני' העתיקו תשומת יד (ויק' ו', ב') ע"י κοινωνία. ובעל התשבי פי' המלה בדוחק גדול וטעות היא בידו אע"ג שנראה לו הישר והנכון מה שפי' במלה זו ע"ש בע' קנוניא — ובעל ערך מילין כ"י (בקובץ כ"י ה"ב) אחר שהביא פירש"י והרמב"ם הוסיף לומר בזה"ל והאמת שהמלה יונית והוראתה בל"י מלשון רמאות אבל היא לשון התאחרות לשנים או לרבים המתחכם ומשתתפי בדבר אם שיהיה דבר התלוי בהסכמה לבד שהם מתאחרים בה אם בדבר שהוא חוץ לנוי . . וכזה צדקו דברי הרמב"ם שפי' שהיא הסכמה בין התובע והנתבע ומ"ש שהיא תחבולה אינה מהוראת המלה אלא שעכ"פ בכל המקומות האלה שהזכירו חז"ל המלה הזאת הזכירוה על תחבולה שעלתה במחשבה אמנם פי' להשם קינוניא לא מצד שהיא תחבולה אלא מצד שהיא מוסכמת ביום אם יהיו שנים או רבים והאנשים האלה שלמים הם אתנו שפי' רמאות לא ידעו בטיב הלשון אלא שמטבע הדברים אשר הוזכרה בהם זאת המלה הבחינו שהיא ערמה ורמאות עלתה במחשבה והשבו שזאת הוראת המלה העצמית וכו'] —

☞ קְנַנְטְרוֹפוֹס (= מל"י κυνάνθρωπος בל"ס Hundmensch, d. h. von der Hundswuth überfallen) ירוש' דתרומות פ' חמשה לא יתרומו (פ"א ד"מ:) היוצא בלילה קנטרופוס הלן בבית הקברות פי' בל"י חולי שטות עיי"ע גנדרופוס. *[אחי"ה בנו"ג בירו' בט"ס קנוטרוכוס ובירו' גיטי' רפ"ז דמ"ח ע"ג גנדרופוס עיי"ע ומ"ש בח"ב שי"ט] —

קְנָם (מל"י המאוחרי' κῆνσος בל"ר census עונש וממנו הפעל κηνσεύω, censeo, Strafe ver-hängen, bestrafen) בס"ג דפ' ב"ק (ט"ו:) והלכתא פלגו ניזקא קנסא כלו' דכל ממון שאינו משתלם בראש קנס הוא. בפ' האיש מקדש בגמ' דסמך האומר לאשה התקדשי לי (קידושין מ"ו.) אלא אמר רב נחמן בר יצחק לומר שמשלם קנס כמפותה

פי' אלא אמר רב נחמן בר יצחק לעולם אימא אביה יכול למאן ולא היא כי נתקדשה שלא לדעתו ולמאי הילכתא כתיב הכא אם מאן ימאן דמשמע בין אביה בין היא לאו למיפק מיניה במיאון דידה אלא לשלם קנס כמפותה דמשלם קנס המפתה במיאון דידה לאביה כמו במיאון אביה האב עצמו והכי קתני אם מאן ימאן אין לי אלא אביה שאם מיאן אביה משלם קנס לפי שאינה אשתו מיאנה היא אע"ג דלא הוי מיאון דהא פיתה לשם אישות והיא אשתו מנין שמשלם קנס ת"ל מאן ימאן מכל מקום — (א"ב פי' בל"ר עונש של ממון). *[אחי"ה וכנ"ה בכתובות פ"ג מ"א אלו נערות שיש להן קנס, שם כ"ט. כ"מ שיש מכר אין קנס וכ"מ שיש קנס אין מכר ועיי' שם כל הענין ושם ל"ה: לא קנס ולא פיתוי, ל"ו. קטנה אין לה קנס, שם כ"ט רע"ב בני קנסא, ב"ק מ"א: מודה בקנס פטור, פסחים כ"ט. קנסא קניס. תר"י שמות כ"א. ל' קנסא דממונא; לבמדר' ט"ו ל"ב קנסא דשבתא, והקבוץ סנהדר' ח', ל"א: דיני קנסות, ירוש' יבמות רפי"ד די"ד: באילן קנסייא והפעל שבת נ"ה רע"ב מפני מה קנסת מיתה על אד"ה וכו' ב"ב ע"ה רע"ב קנסתי מיתה על אד"ה גיטי' נ"ג: קנסו שוגג אטו מזיד, ב"ק ל': קונסין אותו, שם קנסינן ליה, ירוש' ב"ק ספ"ח ד"ו ע"ג וקנסיה ליטרא דדהב, ב"ר רפ"כ למה הייתם קונסין את בניי וכו', פסיקת' דר"כ צד י"א רע"ב לית ליה קניס ליה, תר"י שמות ט"ו, כ"ה וקנסין דמקנסי לחייביא. אתפעל שם כ"א, כ"ב ענש יענש תר"י מתקנסא יתקנס וולדא ועוד עיי' תר"י במד' ל"ה, כ"ה; דברים ל"ב, ג'] —

קנס (= קִינְסָא = קִיסָא מל"ס קיס, קַיְסָא פי' עץ (Span, Holzstück בר"ג דפ' במה מדליקין (שבת כ"ב:) והא הכא כיון דקביעי נרות לא אפשר דלא למשקל בקנסא ואדלוקי. פי' כמו קיסם [1]. בפ' המוציא תפילין בגמ' שרשיו (עירובי' ק':) וקא נתרי (קנסי) [צ"ל קינסי] [2]. בר"ג דפ' כל הבשר (חולין ק"ה.) איכא בנייהו קינסא פי' חתיכות קרשים שאינן כלים כדאמרי' בע"ז בפ' אין מעמידין בגמ' נודות (ע"ז ל"ג:) קינסא פליגו בה רב אחא ורבינא חד אסיר וחד שרי ולדברי הכל מים אחרונים ע"ג קרקע לא משום רוח רעה ששורה עליהן. פי' קינסא דע"ז מדליקין חתיכות עץ ונותנין בתוך הכלי להרתיח הזפת. *[אחי"ה וכן פי' ר"ח בע"ז ע"ש. וכן פי' ר"ח בעירו' ק': קינסי עצים יבשים. סנה' צ"ג. עיי"ע קס א' ושם אביא להוסיף דוגמאות ונו"ן היא יתירה] —

* קינסין (מל"ר census פי' רשימה Verzeichniss) אסת"ר ריש פרשה א' הביאו לי קינסין הנעתקין פי' רשימת הכתבים.

☞ קנסודם (= קְנֵימוּדָם מל"י κνημῖδες Bein- harnische) ירו' דיבמות פ' מצות חליצה (פי"ב די"ב ע"ג) כגון אילין קנסודם תתכן הגי' קנמדם פי' בל"י מנעלים מחוברים עם בתי שוקים כמו מנעלי הפרשים. *[אחי"ה בנו"נ קנסורס וצ"ל קנימודם והוא ל"י הנ"ל וע' הזקנים העתיקו מצחה (ש"א י"ז, ו') ע"י κνημίδες והבינו מצחה כמו ܚܨܡܐ באותיות הפוכות מאותה ההוראה] —

קנע (= קוֹנְעָה פי' בל"ע אשה מפונקת עיי"ע זיטייטום) הסר קונעתו ועשאו זטויטום עיי' בע' זיטייטום.

קִינוּף (מל"י ורו' κωνωπεῖον, κωνώπιον cono- peum eine Art Himmelbett mit Vorhängen, בס"ג דפ' ד' מיתות (סנהד' ס"ח.) נכנסו חכמים אצלו והוא יושב בקינוף שלו. ויטו לאבשלום האהל על הגג (ש"ב ט"ז, כ"ב) תרג' קינופין על אינרא וכבר פי' בע' נקלט — (א"ב פי' בל"י ורומי וילון כמו אוהל סובב המטה שלא יכנסו היתושים). *[אחי"ה וכנ"ה בסוכה י'. פירסה ע"ג הקינוף ושם: וי"א. הקבוץ קינופות ועיי' פי' רבינו בע' נקלט והועתק מפי' ר"ח בסוכה שם שהביא זה הפי' בשם הגאון וכ"ה קינופות בתוספת' כלים ב"מ פ"ב ובתרג' הנ"ל אי' בל' זכר קינופין] —

קנפון (= קַמְפּוֹן עיי"ע) בפ' כ"ג בכלים (מ"ב) מפני שעומדין עליו בקנפון [3] ובפ' כ"ד (מ"א) ומשחקין בו בקנפון [4]. ס"א קמפון וכבר פי' במקומו.

קִנְקָל (מל"י κιγκλίς בל"ר cancelli מעשה רשת ושבכה Gitterwerk, Gitterthür) בויק"ר בסוף זאת תהיה (פי"ט) ובפסיק' דשובה [5] דרך

[1] כונתו: שהנו"ן יתירה עיי"ע סנטר אבל קיסם יש לו גזרה אחרת עיי"ע קסם, ורבינו היה לומר קינסא כמו קיסא. [2] וכ"ה בעי' קסן א' ושם ג"כ הגי' קיסני. [3] בגי' רה"ג בקופון צ"ל בקנפון. [4] בנו"ג בקונפין ובפי"מ להרמב"ם קונפון. [5] לפנינו בפסיקת' דר"כ צד קס"ג רע"ב לי'.

קנקלון שלשלו אותה לו. בפסיקתא ויהי בשלח (פסיק' דר"כ צד פ"ו:) כיצד המים עשויין לישראל כאילין כנקליא[1]) פי' בלעז קנציל"י[2]) פי' אבן שיש בה חלונות הרבה ותהיה קבועה בכותל להאיר הבית. בס' פכ"ב בכלים (מ"י) קנקלין שיש בה בית קִבלת כסות[3]) טמאה. פי' כלי שמשימין תחתיו אש ונפרית לעשן הבגדים שעליו[4]) בפסיק' דשמעו (פסיקתי דר"כ צד קי"ז.) א"ר לוי האוזן לגוף כקנקל לכלים מה הקנקל הזה כשהוא מלא כלים אתה מעשן תחתיו וכולן מרגישין כך הטו אזנכם ולכו אלי שמעו ותחי נפשכם ואכרתה לכם ברית עולם חסדי דוד הנאמנים (ישעיה נ"ה, ג'). מכבר מעשה רשת (שמות כ"ז, ד') תר"י קנקל עובד מצרא[5]) וכן מכבר דויקהל (שם ל"ה, ט"ז) — (א"ב פי' בל"י ורו' שבכה, ובירוש' דפ' כלל גדול (פ"ז ד"י ע"ג) קנקלטין משום עושה בתים[6]) פי' מעשה שבכה) *[אחי"ה עיקר הגי' קינקל וכדאי' ברב"ר רפ"י האוזן לגוף כקינקל לכלים וכו'[7]), ירוש' שבת רפ"ה ד"ז: קינקילון נורר[8]). ועוד עיי"ע הבא אח"ז והתואר בירו' שבת הנ"ל קינקלטון והוא בל"י κιγκλιλωτὸς וכן העתיק עקילס שבכה במ"ב א', ב'] —

קִנְקֵל (מע' הקודם מל"י הנ"ל רק בהוראת אולם וחדר פנימי בפרט של היכל אליל Ver-schlag, (Götzen) Zelle) בילמדנו קדשים תהיו: המולך כיצד הוא עשוי היה צלם והיה לפנים מז' קנקלים מי שמקריב עוף היה נכנס לקנקל הראשון וכו' פי' חדרים — (א"ב פי' בל"ר חדר). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"ר coenaculum אבל לדעתי הוא מל"י הנ"ל והיה נקר' כן מקום הפנימי בהיכל אלילים שהיה מובדל במעשה רשת ושבכה וכן בל"ס קנקלא וכן העתיקו ע' הזקנים (כפי גי' הסורית שהובא בהעקסיפלא) אולם (ביחזק' ח' ס"ז) κιγκλίδα וא"כ קנקל או קינקל פי' בציון הנ"ל חדר פנימי ודע כי הציון הנ"ל הובא כבר בערוך ע' גיא בן הנם בשם ילמדנו פרש' קדושים ומגילת איכה פ' טומאתה בהרחבת הלשון וכבר העירותי (בח"ב, רע"ד) שכן אי' בשנויים בילק' ירמי' ר' רע"ז בשם ילמדנו וכן מצאתי בתנחומא הישן בהוספת לפ' ואתחנן (והביאו רש"ב על פי כ"י ה' א"פ צד ח' בהוצאת התנחו' הישן) וז"ל וכיצד היה המולך בגיא בן הנם וכו' עד ושבעה קנקלים היו לו והוא לפנים מהם ולפי קרבנו של כל אחד ואחד היה נכנס מי שמקריב עוף נכנס לקנקל הראשון וכו' ובאיכ"ר פ' טומאתה אי' בסגנון אחר; וצלם חלול היה נתון שם לפנים משבעה קנקלים וכו' עש"ה וכן הענין בירו' ע"ז פ"ב דמ"א: בע"ז שיש להם קינקלין אבל בע"ז שאין להם קינקלין כל הבית ידון לשם קינקלין, ושם דמ"ב ע"ד כל שהכניסו לפנים מן הקנקלין אסרו וכו', ירו' ערלה ספ"א דס"א ע"ג הכניסה לפנים מן הקנקלין. ירו' סנהד' פ"י דכ"ח ע"ד בנו להם קנקלין ובסנהד' בבלי ק"ו. ובתנחומא הישן בלק סי' כ"ז אי' קלעים ובספרי פ' קל"א מקולים ובפדר"א פמ"ז אי' חנויות ועיי"ע קלע ג', קלקלון. — ירוש' שביעי' פ"ב דל"ד, עיי"ע תרמל. ועוד נקרא בל"י קנקל κιγκλίς מקום המובדל ע"י מעשה רשת אשר שם יועצים ודנים השופטים וזה מה שאי' בב"ר פע"ח וישתחו ארצה שבע פעמים . . למה שבע א"ל הוי רואה את עצמך כאלו את נתון לפנים משבעה קינקלין ויושב ודן וכו', איכ"ר פ' היו צריה: נסבוניה ויהבוניה לגיו מן שבעה קנקלין — שהש"ר פ' כמעט גלי צמתך: פרשי צניעותך זה המלך שנתון לפנים משבעה קנקלין] —

* קונקומיסין ט"ס עיי"ע קמקום ומ"ש לעיל צד קכ"ו.

קַנְקַן (נ"ל מל"ע قنقل (לי' ונ"ן מתחלפות) כלי למדת יבש או כפילות קן מיוו κάννα, κάννη בל"ר אמצע' canna בלא"ש Kanne, Krug) בפ' ג' במעשר שני (מי"ב) המשאיל קנקניו למעשר שני[9]). בפ' המוכר פירות (ב"ב צ"ג:) קנקנים בשרון. בפ' בן זומא (אבות פ"ד מ"ב) אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו יש קנקן חדש מלא ישן וישן אפי' חדש אין בו. בפ"ו באהילות (מ"ב) בית שחצצו בקנקנים — (א"ב בל"ר כלי מוכן ליין או לשמן ואמר קן וחכמים כפלו המלה). *[אחי"ה וכנ"ה בכתובו' ק"ח: הטוען את חבירו כדי שמן והודה בקנקנים, ב"ב כ"ב. פוק תהי ליה בקנקניה, ירו' ביצה רפ"ד דמ"ב: מביאה ע"ג קנקנה, ירוש'

---

[1]) בנו"ג קינקילייא. [2]) בלאי"ט cancello = Gitter. [3]) במשנה שבגמ' בט"ס כוסות. [4]) בפי' רה"ג לכלים פי' קנקילי מ ש ג ב בטיית כדאמר בפסקת שמעו ע"כ וכיון לפסיקתי' דר"כ המובא בסמוך בערוך ומלת משגב (לא משנב כדעת רש"ב והי' לעווי) הוא ל"ע مشجب כלי שיש לו בית קבול לכסות ובפי"מ להרמב"ם אלמישן צ"ל אלמשגב. [5]) בנו"ג מצרתא. [6]) בנו"ג קינקלטון. [7]) ובילק' ישעיה ס' רמז שמ"א וילק' ירמי' ר' שס"ד בט"ס קנקן. [8]) וכצ"ל בירוש' עירו' פ"י דכ"ו: ושם קנקילון גורר. [9]) בנו"ג קנקין ובירוש' קנקן אבל בכ"י ש"ם קנקניו.

ביצה רפ״ד דמ״ב: מביאה ע״ג קנקנה, ירו׳ סוכה פ״א דנ״ב: חבית וקנקנה, ירו׳ מעשר שני ספי״ג דנ״ד ע״ג קנקן לחולין, מעשר קנקן, קנקן מעשר עש״ה. ב״ר פפ״ה נטלו קנקן אחד . . החזירו הקנקן למקומו. והושאל לבדיקה כיוצר הבודק בקנקנים עיי׳ ב״ר פל״ב היוצר הזה אינו בודק בקנקנים מרועעים. . ובמה הוא בודק בקנקנים היפים. ועיי׳ עוד ב״ר פנ״ה שמ״ר פ״ב שהש״ר ספ״ב מד׳ שו״ט מזמור י״א ילק׳ וירא ר׳ צ״ה ילק׳ ישעי׳ ר׳ ש״ב ילק׳ תהלי׳ ר׳ תרנ״ד. ב״ר פי״ט ארבעה שהקיש הקב״ה על קנקן ומצאו קנקנים של מי רגלים וכו׳] —

קִנְקָן (נ״ל מל״פ הישנה kan בל״פ החדשה کدن צווי ובינוני کن חפר ומן ל״פ کا ארץ וא״כ קנקן חופר ארץ והיינו את Pflugeisen) בפ׳ השוכר את האומנין (ב״מ פ׳.) נשבר הקנקן פטור. פי׳ דנקיט פרשא מרדע[1]) הואיל והוא מכוין את הפרה לתלמיה ועיות את השורה ונשבר הקנקן הוא משלם דנקיט אותו שמהלך אחר המחרישה עץ המחרישה של אחריה בידו ומכבידו בקרקע כדי שיעמיק חרישתו וקנקן הוא המנא והוא את דכתיב (ש״א י״ג, כ׳) את אתו ואת קרדומו[2]). במגילת איכה כי רחק ממני (פ׳ על אלה) ובירוש׳ פ׳ שני בברכות (ד״ה.) שרי תורך שרי פ ד נ ך[3]) ש ר י ק נ ק נ ך[4]). בסוף עירובין בגמ׳ הדלת (ק״א.) ורמינהו דלת הנגררת וקנקן הנגרר. פי׳ קנקן אותו יתד שבמחרישה וסוגרין בו נמי פתחים ונועלין בהן אעפ״י שאין גבוהין מן הקרקע ומבעי מתניתא שיהיו גבוהין מן הארץ — (א״ב פי׳ בל״י עץ קשה ויבש). *[אחי״ה והנכון שהוא כפי׳ הערוך והוא את ויתד המחרישה שחופר בארץ וכמו שפירשתי בתחלת הערך ובשיטת הערוך הלך ג״כ רש״י בב״מ וביצה הנ״ל ע״ש ועיי׳ ג״כ ע׳ מן ז׳, והראב״ד (בשט״מ לב״מ) אחר שהביא שטת הערוך כתב וז״ל ואם את הוא הקנקן כמו שפי׳ בעל הערוך מה יהיה מחרשתו האמור עוד בפסוק רק נראה כי אתו הוא מן הסכינים הגדולים וכו׳ רק הקנקן הוא של עץ והוא המקבל המחרישה של ברזל ושוכב עליו ואיני יודע למה נקרא קנקן וכו׳ ע״ש היטב עד ונקרא קנקן על שם קנוקנות וכן קנקן הנגרר הוא יתד המחרישה שתוקעין בו את הדלת וכו׳ ע״ש] —

קִינוּקוֹס (מל״י κυνικός tollwüthig, hündisch) ירו׳ דגיטי׳ פ׳ מי שאחזו (דמ״ח ע״ג) קיניקוס פי׳ בל״י עושה עצמו ככלב והוא מין שטות. *[אחי״ה בירוש׳ תרומות פ״א ד״מ: הגי׳ כוליקוס עיי״ע ח״ד, ר״מ] —

קְנוֹקְנוֹת (נראה שהיא כפלות מן קנה dünne Adern, Röhren) בפ׳ גיד הנשה בגמ׳ בגמ׳ ונוהג בבהמה (חולי׳ צ״ב.) קנוקנאות[5]) שבה אילו ריקנין שבא״י פי׳ הם ענקוקלות שפירשנו במקומו — (א״ב בפ׳ גיד הנשה דחולין בגמ׳ ואינו נוהג בעוף (חולי׳ צ״ב:) לא אסרה תורה אלא קנוקנות שבו ופירש״י גידין דקין ההולכין באורך הירך [מתחת הבשר] מגיד החיצון לגיד הפנימי). *[אחי״ה בחולי׳ צ״ב. פי׳ רש״י קנוקנות וידייל״ש ובעיקרי התלמוד כ״י הלעז וורדילא״ש ואולי צ״ל ווריל״ש בל״צ vrilles קוים קטנים שבגפן דומין למזלג ורגמ״ה כ״י חולין פי׳ קנוקנות סופי ענבים שהם ענבים קשים ע״כ והנכון שהם ענפים או קוים דקים דומין לקוים שבגפנים והושאל לגידין דקין שבירך וכפירש״י] —

* קוֹנְקְנִיתָה (מע׳ הקודם Röhre) ירושי׳ עירובי׳ ספ״י דכ״ו ע״ד ערק . . אית דבעי מימר קונקניתה ובנו״ג קוקניתה.

קנקנתום עיי״ע קלקנתום.

קְנָרָס (= קִינָרס בל״ס קינרס, קנרס בל״י κινάρα בל״פ كنكر Artischocke) בפ׳ ה׳ בכלאים (מ״ח) הקינרס כלאים בכרם בפ״ק בעוקצין (מ״ו) עוקץ קינרס טפח עיי׳ בע׳ עכביות — (א״ב פי׳ בל״י ורו׳ דרדרים הנודעים בגנות וראשם עשוי דרים דרים והם למאכל). *[אחי״ה ובפי״מ להרמב״ם בכלאים מבואר קינרס: אל קנידיאה ונ״ל שצ״ל אל קניריאה قنارية בל״ע במגריב והוא הוא جنارة = خرشوف. וכנ״ה בתוספת׳ כלאי׳ ספ״ג הקינרס ונ״א הקינרא[6]) וכן הקינרס בירוש׳ ברכות פ״ו ד״י: וירוש׳ כלאים ספ״ה ד״ל סע״א. בתוספת׳ שביעי׳ פ״ב בכ״י אירפ׳ הקנרס בנו״ג קונדס ונ״א קירנס וצ״ל קינרס, תוספת׳ ביצ׳ ספ״ג בכ״י הקונרס ובדפוסי׳ הקרנס, הקרנה וצריך לו׳ הקנרס, הקנרה. ביצה ל״ד. ב״ר פ״כ עיי״ע עכביות. אסת״ר פ׳ בהראותו קנדס צ״ל קינרס. והקבוץ ירו׳

[1]) והוא פי׳ של פרשא וכ״ה בפירש״י. [2]) וכ״ה בפירש״י ע״ש. [3]) כ״ה בכ״י ה״ב ובקצת כ״י והפ״ע בט״ס פרנך ועיי״ע פרן. [4]) כ״ה נכון בהעתקת בעל עיקרי התלמוד וברפ״ע לי׳ שרי קנקנך וברפ״א אי׳ שרי קנקנך ומלת פדנך נסגרת והיא מהוספת ר״ב והנכון שרבינו הביא שתי גירסאות כי בנו״ג באיכ״ר פדנך ובירו׳ קנקנך. [5]) בנו״ג קנוקנות. [6]) בכ״י אירפ׳ הכינרים.

ביצה פ"א ד"ס ע"ד קינרסיא ובירו' שביעי' ספ"ט דל"ט. בט"ס קונדסיא ושם רפ"ט דל"ח ע"ד בל"ז הקינרים] —

קנשברן (= קוֹנְשׁוֹבְּרִינִין מל"ר consobrini Geschwisterkinder) בילמדנו וארבע מאות איש עמו (בראשי' ל"ב, ז') (בתנחו' לי') א"ר ישמעאל ת' מלכים וי"א ת' סנקליטיקין [1]) ור' ינאי אומר ת' קונשוברינין — (א"ב פי' בל"ר שם כללי לקרובים הנולדים מהאחים ובניהם). *[אחי"ה ובעיקרי התלמוד כ"י אי' לשון שררה והנכון כדעת ר"ב ומל"ר הנ"ל, ובב"ר ס"פ ע"ה הגי' ראשי גייסות ולי נראה להגיה קונשוכרינין מל"ר אמצ' consacraneus פי' העומדים בברית המוסרה באחוה ורעות] —

קְנִישְׁקִין (נ"ל מל"ר אמצ' cannicanna מין גביע וקנים סביב לו) בגמ' דפ' במה אשה (שבת ס"ב.) במזרקי יין (עמוס ו'. ו') ר' אמי ור' אסי חד אמר קנישקין. בע"ז בפ' השוכר בגמ' נטל את המשפך (ע"ב:) ריש גלותא שרא למשתי חמרא מקנישקין פי' כוס של זהב וי"א של זכוכית או של כסף ויוצאין ממנו כשני קנים דקים משני צדי הכוס וחלולין הן ושואבין בו שנים כל היין שבכוס ואם שתו ישראל וגוי ופסק ישראל קודם וחזר עמוד של יין שנמשך בפיו של ישראל ונופל לתוך הכוס ושואבו גוי מותר ואם פסק גוי ושואב ישראל אסור ששותה שירי הגוי ומגע הגוי שנגע בפיו. *[אחי"ה כ"ה נכון בדפ"ר וכ"ה בהעתקת בעל עיקרי התל' וכ"ה בדפו"ו רק שם ואם פסק גוי קודם ישראל אסור לשתות שירי הגוי וכו' ובדפ"א לי'. וז"ל ר"ח בשבת קנישקנין כוס שיש בה שתי פיות ושותין ממנה שנים בבת אחת. וכזה פירש"י קנישקין כלי זכוכית ארוך ולו שני פיות ופי' ראשון הביא הר"ן בחי' שבת בשם י"מ ועיי' עוד פירש"י בע"ז באריכות לשון. ודע כי בנו"ג קנישקנין וכ"ה בכ"י ש"ס מינכען ובר"ן בדפ' קושט' בע"ז גרס כנישכניז ובכ"י ש"ס א"פ בשבת קנישקניז. ויש פותרין קנישקין מלה מורכבת קני שקיין כלי שיוצאים ממנו קנים להשקות אנשים שותים יחד ולדעתי נ"ל מל"ר האמצ' הנ"ל] [2]) —

קנת (= קַנְתָּה מל"ע قناة כמו בל"ס קַתָּא עץ ובית יד של כלי ברזל Stiel, Griff) כפ' אלו הן הגולין (מכות ז':) נשמט הברזל מן קנתו והרג. בריש קדושים תהיו בילמדנו (בתנחו' לי') עתידין ישראל להיות מדליקין בקנתות של רמחים ושל חרבות שבע שנים שנא' (יחזקאל ל"ט, ט') ובערו והשיקו וגו' — (א"ב פי' בל"ר קנה של חץ או של חמת ובנוסחאות כתוב הברזל מקתו) *[אחי"ה ובעל עיקרי התלמוד פי' וז"ל נ"ל שהוא כמו קתא שהוא יד של כל כלי ברזל ע"כ וזה הנכון וכ"ה בל"ע וסו' כדאי' בתחילת הערך ובעה"ק שנ"ב לועזו שטיל בל"א Stiel. ובנו"ן נוספת אי' ג"כ בירו' נדרים פ"א דל"ו. קנתה דכולכה . . כולכה דקנתה וכן בירוש' נזיר פ"א דנ"א: ועיי"ע כלך (ח"ד, רל"ו). ועוד עיי"ע קת] —

קַנְתֵּל (נ"ל מל"י κανθήλιος cantherius, Packesel בל"ר ועוד עיי' בפנים) בסוף פרה (פי"ב מ"ט) הסלים שבקנתל פי' סלים עשויין להוליך בהן ע"ג החמור פירות או זבלים והם קשורים זה בזה ולחמור קורין בל' ישמעאל (?) קנתל [3]) — (א"ב פי' בל"י מין מרדעת אשר בשני צדיה שקים לתת כלים על החמור). *[אחי"ה ר"ב כיון על ל"י κανθήλια Saumsattel, Packkörbe) ויותר נכון שהוא κανθήλιος מן κάνθος החמור שנושא הסלים הגדולים ולזה כיון ג"כ רבינו ותחת בלשון ישמעאל צ"ל יון וקרוב הדבר שהיה כתוב בל"י בראשי תיבות והמעתיק היה פושטו בל' ישמעאל תחת בל' יון. ובל' ישמעאל منقلة ענינו כלי אשר על ידו נקל המשא. ורה"ג בפרה פי' וז"ל הסלים שבקנתל א"ד שבקנטר כבר פי' ע"כ וכיון על פי' בכלי' פי"ד מ"ג אבל הקנטר של בנאי ענין אחר הוא עיי"ע קנטר. וגי' הרמב"ם סלים וקנתל ופי' כלי מחובר מקנים] —

[1]) כ"ה בכ"י וי"ו ל"ד ה"ב ובדפ"ע סנקיטילין ובדפ"א סנקליטין ועיי"ע. [2]) בעה"ק שנ"ב לועזו שקורין פפייפ"א בל"א. והוא Pfeife ורש"י בע"ז קרוגל"א Krüglein — ועתה בא לידי ס' זכרון לראשונים היינו תשו' הגאונים מוצ"ל החי' ר"א הרכבי ח"א צד 24 ואי' שם בזה"ל קנישקיז בזי"ן ואמרו כי הוא כלי אחד שיש בו דרין דגמת מה ששנינו עשר שנים עשר דד (יומי פ"ג מ"י) לכיור ובטיית בזל (נ"ל ל"ע بزال) והכלי ביד ישראל או שהוא תלוי ובא גוי ושתה מדד זה וישראל מדד אחר אם קדם ישראל וחתך משתהו מותר שאין בא אליו ממה שמשכו גוי במציצתו כלום אבל אם קדם וחתך הרי בא לפיו ממציצת הגוי ואסור עכ"ל. [3]) כ"ה בהעתקת ר"ש ותוי"ט בשם הערוך וכדאי' בדפ' אמ' אבל בדפ"ר ופיזי וויניצ' הגי' נקאל וכדאי' בראי"ש בשם הערוך. — ובענין שם גנאי לכה"ג Κανθηρα עיי"ע קייף ומ"ש בח"ז, פ"ט.

קַנְתָּנִית (כמו קַנְאָנִית neidisch, Neiderin) בב"ר פי"ט (י"ח) ויבן ה' ובפרש' מ"ו (מ"ה) ותאמר שרי ולא מן הלב והרי היא קנתנית שנא' (בראשית ל', א') ותקנא רחל. *[אחי"ה בב"ר סמ"ה אי' הקבוץ קנאניות, ובפי"ח קנתנית והוא כמו קנאנית (עיי"ע קן ד') קצור מן קנאתנית ולפי זה יש לנקדו קַנְתָּנִית] —

* **קנתינר, קנתיר** עיי"ע קנתנר.

קַנְתֵּר (אולי מל"ר contra נגד וממנו contraeo הלך בקרי ענין התנגדות sich widersetzen או כמו קנט בהוספת הר"ש ענין כעס והתגרות לכעס kränken, ärgern) בר"ג ואלו דברים בפסחי' (ס"ו.) התחיל מקנתרן [1]) בדברים. בגמ' בפ' השותפין שנדרו (נדרים מ"ח.) אנשי גליל קנתרנין [2]) הן. בר"ג דפ' כה"ג (נזיר מ"ט:) ובפ' האיש מקדש בו בגמ' המקדש בחלקו (קידושין נ"ב:) אל יכנסו תלמידי [ר'] מאיר לכאן מפני שקנתרנין [3]) הן פי' מכעיסין הן. בב"ר פכ"ה [4]), (פכ"ד ועיי' ג"כ פכ"ג) עד כאן בצלם ובדמות מכאן ואילך קינן קנתורין [5]). בפסקא דשמעו (פסיקתי דר"כ צד קי"ז:) וזה שהיה מבני המדינה היה אומר לה דברים של קנתורין פי' דברי כעס — (א"ב פי' בל"י פעל העוקץ והמפריש). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י κετρόω וכן פי' קנט מל"י κεντέω והנכון כמו שפירשתי בראש הערך. ובפסיקת' דר"כ שם אי' כמה פעמים דברים קינטורין, דברים קינטורין, דברי קינטורין בטי"ת אבל בקהל"ר בתחלה: אי' ג"כ בתי"ו ע"י שהיה נבואתן דברי קנתרין ירו' ברכות פ"ב ד"ד ע"ג אלא קינתורין הוון וכו' וכן הפעל ירוש' פסחים רפ"ו דל"ג. כיון שקינתרן בדברים, ירו' מעשרות ספ"ג דנ"א. למה את מקנתר לון, ושם: מקנתר לאילין דאגדתא, ירוש' מעשר שני ספ"א דנ"ג. וקנתריה הפכו וקלסיה, שהש"ר פ' אם חומה: הוה מקנתר להון, ירו' סנהד' פ"ז דכ"ד ע"ד מבריחו מן החמור ומקנתרו בקלה וכו' וכ"ה בירושי סוטה פ"א דט"ז ע"ד מבריחן מן החמורה ומקנתרן בקלה, ושם הרי היא דו מקנתר לון, ויק"ר פ"ה הוא שהנביא מקנתרו, שם פל"ו כיון שהנביא בא לקנתרו, פסיקת' רבתי פ"ז אעפ"י שבירך את השבטים האחרונים וקינתר את הראשונים, ספרי דברים פ"א נתקנתר על ידי ר"ע וכו' והיה מקנתרו. במד"ר פי"ג מפני שקינתרן אביהם ובשהש"ר פ' כולך יפה אי' שקינטרן, ירו' מגילה פ"א דע"ב. למקנתרה ובירוש' יומא פ"א דל"ח ע"ד מקנטרה, ב"ר פצ"ח כיון שראו שהוא מקנטרן, והתואר אסת"ר פ' איש יהודי: וכי קנתרן היה, והקבוץ קנתרנין, קנטרנין עיי' לעיל] —

קנתנר (= קנתינר, קנטיר, קנתיר פי' חצר אולי מל"פ کرخانه = תרקן Hof) בפרק [6]) המוכר פירות בגמ' המוכר מקום לחבירו (ב"ב צ"ח:) תנא קנתינר י"ב על י"ב מאי קנתינר תרבץ אפדניה — (א"ב פי' חצר ההיכל). *[אחי"ה וכן פי' בעל עיקרי התלמוד חצר ובנו"ג קנתיר ובכ"י ש"ס קנתור אבל בכ"י ש"ס ה' קנתינר וכ"ה ברי"ף וברא"ש ובכ"י רו' אי' קנטינר ובע' תרבץ א' גי' רבינו לפי העתקת בעל עיקרי התלמ' קנטר וכ"ה בדפ"א ובדפו"ו קנטנר וכ"ה בתוספת' ב"ב ספ"ו קנטינר אני מוכר לך הרי זה מעמיד לו שתים עשרה על שתים עשרה. לפי פי' הגמ' תרבץ הוצרכנו לומר כי קנתיר או קנטיר הוא כרעת ה' פערלעס כמו תרקן בל"פ חצר ועיי"ע טרכונא (ח"ד, פ"ב) ואולי גי' קנתינר, קנטינר נכונה היא ואז הוא מל"ר האמצ' centenaria מחוז וכברת ארץ District] —

קם (= קִיסָא מל"ס קיס, קִיסָא פי' עץ Span, Holzstück, Baum) בריש חלק (סנה' צ"ג.) היינו דאמרי אינשי תרי קיסי [7]) יבישי וחד רטיבא אוקדוה יבישי לרטיבא. עצי עולה (בראשי' כ"ב, ג') תר"י קיסי וכן ובעצים ובאבנים (שמות ז', י"ט), משיתא קייסי סולתא (ברכו' מ"ד:) כבר פי' בע' גלגל (א') פי' מבואר ויש מ פ ר ש י ם [8]) ששה תרוודים של עץ מלאין סלת — (א"ב כאן גרס

[1]) וכ"ה בירוש' בפסחים רפ"ו דל"ג. ובכ"י ש"ס ובע"י הראשון ובפי' ר"ח ובנו"ג מקנטרן. [2]) בנו"ג קנטרנין. [3]) ברש"י בנזיר קנטרנין. [4]) ודע כי לפנינו בב"ר פכ"ד נתקצר הספור ע"י „כדכתיב" לעיל' והמעתיק כיון לפרש' כ"ג אשר שם אי' כל הענין ושם אי' מכאן ואילך נתקלקלו הדורות ונבראו קינטורין וגי' המיוחס לרש"י קנתורין ופי' כנגד עשוין וא"כ פירשו ג"כ מל"ר contra אבל הנכון תראה מע' קנטורין ע"ש. [5]) וכן בפי' החומש לרמב"ן בראשית ו', ד' הגי' מכאן ואילך קינן קנטרנין ובילק' דה"י א' רמז אלף ע"ב הגי' נבראו קנטרין. [6]) כדפ"ע ו"ו בפסקא דשמעו ובפרק בדפ"א בפסקא דשמעו בפרק וכ"ה בדפ"ר ובכולם בט"ס כי הציון בפסקא דשמעו בא מע' הקודם לזה מע' קנתר ובאמת לי' בכ"י ה"ב ולי' בהעתקת בעל עיקרי התלמוד. [7]) בנו"ג אודי ובילק' ירמי' ר' ש"ט רק תרי יבשי. [8]) כ"ה בכ"י אמש' בדפו"ו לי' וכדפ"ר אי' ויש"ר ונתפשט בכ"י ה"ב וישראל ובכ"י ו"ו ל"ד ב"ר שעושין וכולם בט"ס ואולי ויש"ר של דפ"ר הוא ר"ת מן ויש רוצים.

בעל הערוך קייסי סולתא ובע' גלגל גרם אוקיי סולתא). *[אחי"ה עיי"ע גלגל ומ"ש (בח"ב, רפ"ד). וכנ"ה בירו' ביצ' פ"ב דס"א ע"ג ירו' מעש' שני פ"ה דנ"ו ע"ג ירו' חגיג' פ"ב דע"ח. עיי"ע ססא. חקבוץ ירו' שבת פ"ז ד"י ע"ג קיסייא, ירו' סנהד' ספ"ב ד"כ סע"ג מפצע קיסין שמ"ר פ"ל קרב קיסין למגיסטר. קהל"ר פ' כי כקול מימר אף אנן קיסין וגי' הילק' קהלת ר' תתקע"ג כל קיסיא כשהם דולקין אין קולם הולך ברם סירייתא קליהון אזיל מימר אנן מן (קוסיא) [צ"ל קיסיא] והרבה בתר"י עיי' לבראשי' מ', י"ט; לבמד' ט"ו, ל"ב. ל"ג; י"ט. ג' ותרג' לתהלי' ע"ד ה'; למשלי כ"ו, כ', כ"א וזולתו. ועוד עיי"ע כיסין ח"ד. רע"א: ובהוספת נו"ן קינסא עיי"ע קנס ב'] —

קס (= כְּסַס (עיי"ע בח"ד, רס"ט) kauen ועיי' בפנים) במגילת איכה תקרא ביום מועד: מגורי (איכ' ב', כ"ב) בני אדם שהם קוסי טרפיזין הבאתם עלי פי' אוכלי שולחני. בירוש' (ברכו' פ"ו ד"י ע"ג [1]) כתוב מקוסס את החטה בק' — (א"ב פי' בל"י לצים אשר מדי יום ויום הולכים לאכול על שלחן אחרים). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י κοσσοτράπεζος Schmarotzer ובאמת בערוך ע' מגס נכתבה המלה כהוגן בתיבה אחת ע"ש אבל מע' הנוכחי נראה ברור שרבינו הבדיל בין הדבקים ופי' קוסי כמו כוסי מן כסס ובנו"ג באיכ"ר בני אדם שעשו קוסי פרפיראן שלי וכו'] —

* קוס כמו כוס עיי"ע קסם ה'.

* קוסו עיי"ע קסם ב'.

* קסגלגם בתוספת' סוט' פי"ג בכ"י אירפ' ויתר שנויים עיי"ע גיים ח"ב רע"ה.

קסד (= קְסִידָא, קַסְדָא מל"י המאוחרת κασίδα, κάσις, κάσσις בל"ר (Helm, cassis בפ' במה אשה (שבת ס. במשנ') ולא בקסדא. בפ' י"א בכלי' (מ"ח) קסידא טמאה. בריש ילמדנו הן האדם (בתנחו' לי') כרבלתהון (דניאל ג', כ"א) י"א אלו הקסידין שבראשיהן כמין כובעין וי"א אלו הטליות שהן עטופין — (א"ב פי' בל"ר מין כובעין של אנשי מלחמה). *[אחי"ה וז"ל רה"ג בכלי' הנ"ל (בסר"ט צד 7) קסידה א"ד כובע שבמקרא קסידה בל' חכמים וגרסינן בשבת (ס"א:) סינורתא דכרוך מזייה דלא מכרבל ע"כ ובענין הציון דילמדנו כבר הארכתי בע' כרבל א' (ח"ה, שט"ו) אשר שם הביאו רבינו ג"כ. ובשבת ס"ב. מבואר קסדא ע"י סנוארתא עיי"ע. וכנ"ה בתוספת' כלי' ב"מ רפ"ג הקסדא, שמ"ר פט"ו קסדה ושריון. ובב"ר פצ"ט אילו לובשים קובעים ואילו לובשים קיסים נ"ל שצ"ל קיסים היחיד ו א ם הוא הקבוץ צ"ל קיסידים] —

קסדור (= קְוֶסְדָּר מל"ר Quaestor ובל"י האמצ' κοιαίστωρ Untersucher, Strafrichter) בגמ' דפ' במה טומנין (שבת מ"ט.) ראהו קסדור אחד פי' שליש[2] ובלעז קשטלדו[3]) — (א"ב עיי"ע קייסטור). *[אחי"ה בע' קייסטור רשמתי נזרת המלה Quaesitor ונזרת קסדור או יותר נכון כגי' כ"י ש"ס קוסדר הוא כאמור בתחלת זה הערך Quaestor ושניהם קרובי ענין. ובע' קזדור הביא רבינו זו הגי' אצל גי' קסדור וכ"ה לפנינו בשבת מ"ט. וק"ל. ויותר טוב גי' כ"י קוסדור וכ"ה בילק' אסת' ר' תתרמ"ט ולא היית כקוסדר לרוץ לפני מרכבת אבי וכ"ה בוי"ו הקבוץ ילק' תהלי' ר' תשס"ה שהיה דוד משלח אחריו קוסדריות. וקרוב לזה הגי' קצדור בתוספת' ברכו' פ"ב בכ"י אירפ' קסדור אחד שהיה עומד על הפתח ובנו"נ קצדור וכן בתוספת' עירו' פ"ח (ה') בכ"י קצדור הבא לעיר ובנו"ג קסדר ובירו' עירו' רפ"ו דכ"ג: הגי' הנכונה הקוסטור והוא ממש Quaestor ובכורו' ל"ה. הגי' קסטור אחד וגי' רש"י קסדור] —

קַסְוָה (מל"מ בקבוץ קְשָׂוֹת והיחיד בדרז"ל קסוה = קַשְׂוָה Schale zu Libationen) בפ' אלו הן הנשרפין (סנהד' פ"א: במשנ') הגונב את הקסוה פי' [4]) כלי שרת כדכתי' (במד' ד', ז') ואתקשות הנסך. *[אחי"ה בנו"ג כגי' רבינו אבל בכ"י ש"ס מינכען בדף פ"א: ופ"ב: אי' הקיסווא ובירו' במשנ' ובגמ' (ספ"ט דכ"ז:) אי' הקסווא ומפורש שם ע"י קיסטא רב יהוד' אמר כלי משל בית המקדש היה כמה דתימר ואת קשות הנסך. ודע כי קשות הם כלי שרת דניסוך הם והצדוקים מתנגדים ניסוך המים במקדש עיי' סוכ' מ"ח: ותתכן דעת ה' גייגער (מ"ע ח"ה 108) כי להצדוקים כיוונו בזו ההלכה הגונב את הקסוה קנאין פוגעין בו כי הם מתנגדים הניסוך במים במקדש ולפעמים גנבו את הקסוה למנוע העבודה בהם. ותרג' שמרוני כסיה וגם היום מורגל בפיהם קסוה ותרג' אונק' שמות כ"ה, כ"ט

---

[1]) בנו"ג הכוסס. [2]) בכ"י ה"ב שליט. [3]) כ"ה ברפ"ע ובהעתקת בעל עיק' התלי והוא לאי"ט Verwalter castaldo ובכ"י כרי"ש קשטלרו ורמ"ל שנה הנוסח קשטל"נו כדי להשותו עם מלה איטלקית Hauptmann castellano ולא היא כי אינו עולה עם מובן שליש וכן רש"י לועז מגישטראל והוא ל"צ Verwalter minister והוא ממונה וכ"ה ברש"י שבת ק"ל. ד"ה קסדור וכן פירש"י קסדור בכורות ל"ה. [4]) והוא פי' הש"ס.

וקסוותיה, ושם ל"ז, ט"ז קסוותא וכ"ה בתרג' דה"י ב' כ"ח, י"ז, במדר' הנ"ל קסוות ניסוכין, ובתר"י א' לשמות הנ"ל הגי' בש"ן קשוותוי וכן בסוכ' מ"ח: שני קשוואות ובדפ' פיז' וויניצ' באסיל' וקושט' הגי' קסוואות עיי"ע קשוות, ובמנו"ה סי' שט"ז הגי' קסוי עיי"ע גלגל (ח"ב רפ"ד:). — וכנ"ה בתוספת' זבחי' ספ"א היין שניסכו בקיסווה ובכ"י אירפ' בקיסוא, ופירש"י בשמו' כ"ה, כ"ט קשותיו הן כמין חצאי קנים חלולים הנסדקין לאורכן וכו' ובל' ערבי כל דבר חלול קרוי קסוא ע"כ ובכ"י קסווה ועוד קצבא (עיי' רש"י לה' בערלינער 75) והאחרון עיקר כי בל"ע قصبة פי' קנה וכן הביא ראב"ע בשם ר' נתן בעל הערוך והשיג עליו ע"ש וכבר הזכרתי במבוא ח"א צד V כי במזרחי הצדיק את הערוך נגד השגת ראב"ע אבל ללא צורך הוא כי לי' בערוך מה שהביא ראב"ע בשמו ועיי' ג"כ מ"ש רש"ל רפופורט (כ"ע תק"ץ צד 26) כי תלמידו ולא ראב"ע כתב כן, ועוד עיי"ע קסיא] —

קסט (= קִיסְטָא מל"י ξέστης בל"ר sextarius כלי מדה ללח ויבש (Ein Mass 20 Unzen haltig קיסטא[1]) דמוריסא בלומא (ע"ז ל"ד:) עיי' בע' לם. כפ' ערבי פסחי' בגמ' ואפי' עני (ק"ט.) א"ר יצחק קיסטא[2]) דמוריסא דהוות בצפרי היא הוות לוגא[3]) דמקדשא, בפיסקא דאיכה (פסיקת' דר"כ צד קכ"ב:) הוה אזיל למזבן קיסט[4]) דחמר, בב"ר פ' נ' (פמ"ט) כי ידעתיו: אמר ליה חד קיסט[5]) דחמר בי' פולרי[6]), בפט"ו בכלי' (מ"א) דרדור עגלה וקסתות מלכים פי' הוא לגין ובל' ישמעאל הוא קסט והוא עשוי מכל דבר בין מחרס בין ממתכת בין מעץ בין מזכוכית. *[אחי"ה ודע כי בל"ע قسط פי' כלי מדה ליבש ועוד פי' כוז Kamm, Krug וכן פי' ר"ח בע"ז קיסטא ע"י כוז ורה"ג בכלי' גרס קסתות א"ד קסטות[7]) כדגרסי' האי קסטא דמוריסא וכו, וזה ממה שהביא רבינו זה הציון בסוג זה' הערך ובפי"מ להרמב"ם פי' קוסטת המלכים תיבת המלכים וזה שיעשו תיבת עץ גדולה שבתוכו קנים אשר יקבצו בהן מיני אוכלין ומשקים וכו' ולפי זה כיון על ל"י cista, κίστη וזה מה שסיים בעל עיקרי התלמוד אחר העתקת הערך וז"ל וי"מ כמין מגדל של עץ שנותנים בו מאכל מלכים והוא עשוי חדרים עכ"ל. ובענין קיסטא מל"י ξέστης כבר האריך ה' צוקערמאן על המשקלות (מ"ע גרעטץ חי"ג צד 301 והלאה) והוכיח כי הוא כמדת לג ובאמת ע' הזקני' (בדפ"ר) העתיקו לג (ויקי' י"ד, י') ע"י ξέστης ובשאר מקומות העתיקו ע"י κοτύλη, ובירו' סנהד' ספ"ט דכ"ז: מבואר כן קסוה עיי"ע הקודם לזה, וכנ"ה בירו' תעני' ספ"ד דס"ט ע"ג אין הוה יליף שתי קסט דחמר ישתי פלגא ויק"ר פי"ב למשתי תרי עשר קסטין דחמר בכל יומא ויומא יומא חד אשתי חד עשר קסטין וכו', ושם קיסטון וצ"ל קיסטין ובאסת"ר רפ"ה ד"ה ר' עזריה פתח קוסטין וצ"ל קיסטין ושם היחיד: זבין לי חד קיסטא.[8]) — הין תר"י א' שמות ל' כ"ד מלי קסטא והקכוץ קיסטין תר"י י"ט, ל"ו; דברי' כ"ה, ט"ו ועוד עיי"ע כססטאות ה"ד, רע"ז] —

* קסטיא (zinnern) תנחומא שופטי' סי' י"ד עיי"ע קסטר ב' ושם תמצא ג"כ טלת קסטיטריון.

קסטל (= קְרַסְטַל κάρταλος פי' סל Korb) בויק"ר זאת תהיה פ' ראשו (פי"ט) א"ר לוי לקסטל מלכים ששכרו בעליו פועלין למלאותו[9]) מה הטפש אומ' מה אני מועיל כשאני מכנים בזו ומוציא בזו — (א"ב פי' בל"ר ברכה לפני מעין). *[אחי"ה כונתו על ל"ר Wasserkasten, castellum אבל הנכון שהוא כמו קרסטל וכ"ה באמת במדר' שמואל פ"ה א"ר לוי לקרסטל נקוב ושכרו הבעלים פועלים למלאותו ובנו"ג בויק"ר משל לטרסקל נקוב וכו' ובשה"ר פ' ראשו אי' ג"כ לקרסטל נקוב וכו' וגי' מוטעת נזדמנ' לרבינו[10]) ובעה"ק שנ"ב הסיום פי' כמו משפך ע"כ וזה השערת עצמו היא ואולי ג"י קסטל עיק' וכפי' ר"ב פי' ברכה לפני מעין ובזה הענין בתוספת' מקוא' פ"ד קסטלין (המחליק) [צ"ל המקלח] מים בכרכין אם היה נקוב וכו' — פי' מל"ר הנ"ל וכן בל"ס קסטלין מקוה מים] —

---

[1]) כ"ה נכון וכדאי' בע' לם ובדפ"ע כאן קוסטא. [2]) וכ"ה בה"ג ובריו"ף ובכ"י רשב"ם עיי' ד"ס ובנו"ג קיסתא וכ"ה בתי"ו בע"ז הנ"ל אבל בפי' ר"ח שם בטו"ת. [3]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג כמין לוגא. [4]) בנו"ג קסיט. [5]) בנו"ג קסיט. [6]) כ"ה נכון בכ"י ודפ"ר ובשרפ"ע פולדי. [7]) ורש"י הביא ג"כ הגי' קנתות. [8]) תעני' כ"ד סע"א קוסטא ט"ס וצ"ל קוסא עיי"ע. [9]) כ"ה נכון בהעתקת בעל עיקרי התלמוד ובדפ"ע למלאכתן! [10]) ובע' טרסקל ח"ד פ"ט: שורה ט"ו מלמטה כבר רמזתי על זו הגי' ושם נדפס בטעות טסקל במקום קסטל.

קסטל (= קַסְטְלִין מל״י האמצ׳ κaστέλιν, cas- בל״ר κaστέλλιoν, κaστέλλoι (tellum, Kastell ירו׳ דע״ז פ׳ כל הצלמי׳ (פ״ג דמ״ב ע״ג) נפל קסטלין דטברייה פי׳ בל״ר מגדל עוז. *[אחי״ה בנו״נ קסיטולין וצ״ל קסטילין, ופי׳ בנין או מגדל עוז ושם היה ע״ז וכדמוכח מענין שבסמוך הכא אתעקרת ע״ז] —

* **קוּסְטַנְטִינֵי, קוּשְׁטַנְטִינָא** (עיר הידועה Kon-stantinopel) תרג׳ אדום (תהלי׳ ק״ח, י״א) קושטנטינא דאדום כ״ה בדפו״ו ובנו״נ קרתא וכ״ה בדפ״ו בתרג׳ איכ׳ ד׳, ב׳ וכתר״י א׳ במד׳ כ״ד, י״ט ושם פ׳ פ״ד קוסטנטיני, מדרש תהלי׳ ט׳, ז׳ קוסטנטינוס בנה קוסטאנטינא.

קסטינר (= קוּסְטִינָר מל״ר Quaestionarius דיין החוקר Strafrichter, Untersuchungsrichter) בפסקא דשובה (פסיקתי דר״כ צר קנ״ט:) לליסטים שהיה נדון לפני קוסטינר[1]), בריש אלה הדברי׳ בילמדנו (בתנחו׳ לי׳) ע ש ה[2]) לפרעה חרש ולקוסטינרין פסחין[3]) — (א״ב פי׳ בל״ר דיין החוקר ושוטר החוקר ביסורים את המחוייבים). *[אחי״ה ובעיקרי התלמוד סיים וז״ל: הוא שר הטבחים שהורג לחייבי מלכות ע״כ ובעה״ק שנ״ב פי׳ תליין ע״כ וכן מוכרח מבמד״ר פ״א שאו את ראשו (במד׳ א׳, ב׳) כאדם שאומ׳ לקוסטינר סב רישיה דפלן וכן בפסיק׳ רבתי פ״י שאו את ראשו תלו את ראשו שמעו הקוסטינרים[4]) ונטלוהו לחתוך את ראשו. ירו׳ ברכו׳ פ״ט ד״ג, נתזה החרב מעל צוארו של משה על צואר קוסטנרו [וצ״ל קוסטינרו] והרגתו . . לי הציל וקוסטינר נהרג[5]) ובד״ר פ״ב בא הקוסטנר ליתן החרב על צוארו . . לי הציל הקב״ה אבל לא לקוסטנר וכ״ה שהש״ר פ׳ צוארך ובילק׳ שמות ר׳ קס״ז קסטינר וצ״ל קוסטינר וכן צ״ל בשהש״ר פ׳ שרך, ובשו״ט ריש מזמור ד׳ קוסתינר קהל״ר פ׳ שמח: לאחד שברח מפני הקוסטנר וכו׳. ובמתורגמן ע׳ קלסנטר הביא ס״א תרין קוסנטרין ופי׳ והוא שר הטבחים ועיי״ע קלסטרא וש״נ כמה שנויים ונראה שהם כולם נשתבשו מן קוסטינר] —

קַסְטְרָא[6]) (מל״י האמצ׳ κάστρα, κάστρον מל״ר (castra, castrum, Burg, Festung כמ׳ הגוזל עצים בגמ׳ גזל מטבע (ב״ק צ״ח.) היו לו מעות בקסטרא או בהר המלך או שנפל כיסו לים. *[אחי״ה רבינו לא פירשו אע״ג בלאי״ט ג״כ cas-tello = castro פירושו מבצר וגם ממה שהפריד זה הערך מע׳ הבא אח״ז מוכח שנעלם מעיניו פתרון המלה הזאת הקלה להבין וגם בע׳ גסטר לא פירשה לנכון, מצודתי (תהלי׳ צ״א, ב׳) מתורגם בבמד״ר פי״ב קסטרא דידי, איכ״ר פ׳ גדר קסטרה של פרסיין, בענין קסטרא (קצטרא) של ציפורין עיי״ע גסטר(א) וע׳ ביתר וע׳ בני קצרה של ציפורין. שהש״ר פ׳ כשושנה ובאיכ״ר פ׳ צוה קסטרא לחיפה עיי״ע גסטרא וש״נ ג״כ הקבוץ קסטריות ורבינו הביאו בע׳ הבא אח״ז בע׳ מיוחד ללא נכון] —

קסטר (מע׳ הקודם ורבינו פי׳ בע״א) בילמדנו בריש ויקחו לי (תנחומ׳ תרומ׳ סי׳ ט׳) ובריש ויק״ר (פ״ב) אלו היו אומות העולם יודעין מה המקדש והמשכן יפין להן היו אהליות וקסטריות (אותן לשמים) [צ״ל מקיפין אותן לשמרם] פי׳ היינו גזוזטרא שפי׳ במקומו — (א״ב פי׳ בל״ר מבצר ומחנה של אנשי המלחמה, ובמד׳ ויק״ר פ׳ בחקתי (פל״ח) הושיב בו קסטריינוס פי׳ אנשי מערכה. ושני ערכים אלו מענין אחר תר״י (א׳) בחצריהם ובטירותם (בראש׳ כ״ה, ט״ז) בכפרניהון ובקסטרוותהון). *[אחי״ה ועוד עיי׳ תרג׳ דה״י א׳ ד׳, ל״ב, ל״ג. וקסטריות דילמדנו ויק״ר הוא הקבוץ מן קסטרא של ע׳ הקודם ובע׳ גסטר (ח״ב, ש״ל והלאה) הבאתי שאר ציונים בענין קסטריות ובתנחומ׳ הישן תרומ׳ סי׳ מ״נ הגי׳ קסתריות ע״ש הערת רש״ב צד מ״ז הערה מ״ח ובתנחומ׳ הישן במדבר סי׳ ג׳ לנכון קסטריות וכ״ה בילק׳ ואתחנן ר׳ תתל״א, ובענין קוסטרינוס (כה״ג לפנינו בויק״ר) כבר הארכתי בע׳ כוסטריינים (ח״ד, רע״ב) ע״ש עם השינויים ועתה נ״ל כי הוא ל״י האמצ׳ κaστελλιavoί ובל״ר האמ׳ castelliani נציבים Militärbesatzung אנשי מלחמה נתונים במבצר לשמרו מאויבים. ו ס ו מ כ ו ס כפי׳ גי׳ כ״י העתיק באמת נציבים בש״ב ח׳, י״ד ע״י κάστρα וזה מה שאי׳ ברב״ר פ״א מהו נציבים (ש״ב שם) ר׳ סימון אמר קסטרס. ואולי מזה ג״כ קסטוריא בירו׳ נדרי׳ רפ״ט דמ״א: ע״ש] —

קַסְטִיר (בל״פ قسطير מל״י κaσσίτερον, ον בדיל Zinn) תר״י (א׳) את הבדיל

---

1) כ״ה נכון בוי״ו בהעתקת בעל עיקי התלי׳ ובדפ״ע קסטינר וכ״ה בסמוך. 2) כ״ה בהעתקתי עיקי התלי. 3) בכ״י ה״ב פקחים! 4) בד״פ בט״ס הקוסטברי ובז״א הקוסטנרוס. 5) כ״ה נכון כדפ׳ מאינץ בג״י המהרש״ס ובנו״ג קוסנתר. 6) כ״ה בהעתקת בעל עיקי התלי׳ ובדפ״ע קסטרה.

ואת העופרת (במדבי ל"א, כ"ב) ית קסטרא וית אברא פי' בל"י בדיל עיי"ע גסטרון. *[אחי"ה וכן העתיקו ע' הזקנים בדיל (שם) ביחז' כ"ב, י"ח, כ'; כ"ז, י"ב וכן העתיקו עקילס סומכוס ותודוס בדיל ישעי' א', כ"ה, בתר"י א' קסטירא ובתר"י ב' קיסטרא. בירו' סנהד' רפ"ז דכ"ד: מבואר פתילה של בעץ אבר וקסטיטיריון מעורבין, תוספ' כלי' ב"מ רפ"א עשאו בבעץ ובקסטרון, תוספת' כלי' ב"ק רפ"ג בבעץ ובקנטרין צ"ל ובקסטרון ושם פ"ז אין מקיפין בקסטרון, תוספת' ב"ב פ"ה משקלותיו של בעץ ושל אבר ושל קסטירון כ"ה בכ"י אירפ' ובנו"ג בט"ס קיספורון, תנחומ' שופטי' סי' י"ד יצא פרעה לבוש בכלי זיין קסטיא נראה שצ"ל קסטיריא. — ובש"ס בבלי במקום קסטירא, קסטרון אי' בנימ"ל עיי"ע גסטרון (ח"ב, של"א)] —

* קסטיטיריון עיי"ע הקודם לזה.

* קסטוריא עיי"ע קסטר, ושם תמצא ג"כ קוסטרינוס.

קַסְיָא (= כַּסְיָא פי' כסוי ליד Handschuh, קסיא של שלחנות Tischdecke oder Tischschale) כס' ט"ז בכלי' (מ"ו) קסיא [1]) של זורי גרנות ושל הולכי דרכים וכו' פי' בל"י כירומניקא [2]). במי שטבל פ"ה במכשירין (מ"ח) קסיא של שלחנות. פי' קערות של שלחנות ויש מדמין לו קשותיו [3]) ומנקיותיו (שמות כ"ה, כ"ט) ואע"ג דגרסינן במנחו' (צ"ז.) קשותיו אלו סניפין [4]) והיא צלוחית של יין הוא כמו (במד' ד', ז') קשות הנסך וכתיב (יחזק' ט', ג') וקסת הסופר והוא כלי של דיו. *[אחי"ה כל זה הועתק מפי' רה"ג במכשירין (בסד"ט צד 37 והלאה) וז"ל קסיה פי' ועשית קערותיו וכפותיו וקשותיו דקא גרסינן במנחות . . ומנקיותיו אלו סניפין קשותיו אלו קינין ויש מפרשין שהוא צלוחית של יין דכת' את קשות הנסך וכו' עד כלי של דיו. הרי רבינו שמש בדברי רה"ג ויש מדמין שבערוך כיון לזה הפי' דרה"ג ובמ"ש והיא צלוחית הוא ביאור של קשותיו נגד פי' הש"ס וזה מ"ש ואע"ג דגרסינן אבל בפי' רה"ג שפי' קשותיו של מקרא ע"י קינין כגירסת שהיתה לפניו במנחו' הוצרך להביא ויש מפרשין שהוא צלוחית ועל זה הביא ראיה מן קשות הנסך ומן קסת הסופר שהוא כלי כמו צלוחית. ור"ש בכלי' הביא דברי רבינו אבל דברי הר"ש חסרין בראשו וצ"ל פי' הערוך בל"י כירומניקא ובמסכ' מכשירין וכו' וכבר עמד על זה הרב בעל שריד שבערכין ע"ש וקסייה של זורי גרנות פי' הרמב"ם כפי' רבינו עורות תפורות שיכניסו בהן היד וכן פי' במכשירין קסייא של שלחנות הכסוי שכופין על שולחני המזון וכו'. ובענין קסייא שהוא לשון כסוי יש לדמות קוסים צידונים שהוא כמו כוסים עיי"ע קסס ה' ועוד עיי"ע קסוה ומ"ש] —

* קסיוהא (Essigwein) שו"ט מזמור ע"ה יכול קסיוהא ת"ל חמר עתיק ועיי"ע קסס.

קסולפנם (נראה כמו קְלוֹסְפָּנָם מורכבת מן κο-λοσσός עמוד גדול ורם כענק Riesen-säule ומן φανός Leuchte) בפסקא דקומי אורי (פסיקתי דר"כ צד קמ"ד:) עתידה ירושלם ליעשות קסולפנם לכל אומות העולם והן הולכין לאורה מ"ט והלכו גוים לאורך (ישעי' ס', ג'). בהגדת קהלת (פ' מה שהיה) מעשה ששלחה מלכות הרשעה אצל רבותינו שגרו לנו קסולופנם אחד אמרו כמה נרות כמה פנסין יש מאירין למלכות רומי שאין מבקשין אלא שמאיר להם פנים בתורה שלחו להן את ר"מ וכו' פי' גדול שבפנסים [5]). *[אח"יה כבר העיר הח' באבער על השערת חכם אחד בהכרמל (א', צ"ו) על גזרת המלה המורכבת כי קולוס בל"י הנ"ל מורה עמוד גדול ורם כענק ופנוס ידוע בל"י עששית והמליצו בזה שעתידה ירושלם להיות עששית מאירה העומדת על נס גבוה ורם להאיר לכל האומות ובנו"ג בפסיק' קסילפנם ובילק' ישעי' ר' שנ"ט אי' רק פנס ובשו"ט מזמור ל"ו המעתיקים מחסרון המלה כתבו: מטרפולין ובכ"י ק"ט בראש ובאמצע הע' קספלגם ובכ"י ה"ב קספלנם אבל סדר האותיות מוכיח על הטעות ובקהל"ר שם אי' שלחו לנו קסילופונום אחד משלכם אמרו כמה קסילופונום יש להם והן מבקשין ממנו קסילופונום אחד כמה מקות פנסין כמה אבנים טובות ומרגליות וכו' ומי

---

[1]) בפי' רה"ג הגי' עוד קוסיא. [2]) כ"ה לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"א אבל בשרפ"ע בט"ס כינורמניקא ובעיקרי התלמוד הגי' כרומאניקא ס"א כזממניקא וט"ס הוא ועיי"ע ח"ה, של"ב. [3]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע בט"ס קסותיו. [4]) ודע כי רבינו אחז גי' הש"ס קשותיו אלו סניפין אבל בפי' רה"ג גרס בפי' למכשירין וז"ל דקא גרסינן במנחות . . מנקיותיו אלו סניפין קשותיו אלו קינין ועיי' פירש"י בשמות כ"ה, כ"ט שהביא יש מחכמי ישראל אומרים קשותיו אלו סניפין וכו' ע"ש ועיי' תוספו' מנחו' צ"ז: ד"ה לא ופי' דרה"ג הוא כפי' הראשון ברש"י ועיי' מ"ש ה' בערלינער ברש"י ובבמד"ר פ"ד מבואר קשות הנסך: אלו סניפין והוא כגי' הש"ס וערוך. [5]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וכן העתיק בעל עיק' התל' ובדפ"ע שבפניסים.

שאומר שהמלה היא מורכבת מן ξύλον עץ ומן פנס אינו אלא טועה עיי' המעריך, והערוך הקצ' שנ"ב סיים לנטערן ב"א או לייכטער ע"כ אבל זה הוראת פנס בלבד והנכון כפי' הערוך גדול שבפנסים וכאמור] —

* קיסים עיי"ע קסר ומ"ש.

קסם (= קֵיסָם, קֵיסְמָא או מל"י abge- κέασμα aêçma או מל' צענד hauenes Stück Holz בלהצ"ו איסם בל"פ החי' [illegible] חתיכות עץ עיי"ע הזמי ח"ג, קצ"ו) בפ"ק בשבת בגמ' לא יצא החייט (שבת י"א:) ולא נגר בקיסם שבאזנו, בפ' במה אשה (שם ס"ה.) ואפי'[1]) בקיסמין שבאזניהן, בס"ג דפ' יש בערכין (ט"ז:) א"ר טרפון תמיה אני אם יש בדור הזה שיכול להוכיח טול קיסם מבין שיניך טול קורה מבין עיניך כלומ' יותר תועבות עושה השופט משאר העם. *[אחי"ה ובב"ב ט"ו: הגי' טול קיסם מבין עיניך[2]) אבל בכ"י ש"ס ה' בד"פ באה"ת ובע"י ובילק' כ"י אי' ג"כ שיניך, וכנ"ה בביצ' ל"ג, קיסם לחצוץ בו שיניו, שבת נ"ד: קיסמא דריתמא, שם ס"ז: ותוספת' שבת פ"ו (ז') קיסם של תות. סנהד' ס"ד סע"א ירו' סנהד' פ"ז דכ"ה ע"ג אפי' צרור אפי' קיסם, ע"ז מ"ט: כל קיסם וקיסם. תוספת' שבת רפ"ה (ו') בקיסם שבשיניו, תוספת' חגיג' פ"ג בכוש או בקיסם, שם טהרות פ"ה הסיטן בקיסם, והקבוץ הקיסמין נזיר ס"ה, תוספת' אהלות פ"ב את הצרורות ואת הקיסמים, שם טהרו' רפי"א תוחב בו הקוסמים צ"ל הקיסמים עירו' ק': עיי"ע קסן, ובל"נ ברכו' ט"ו, בצרור ובקסמית ובכ"י ש"ס מ' בקיסמית אבל בכ"י פ' ובקיסם וכן מצאתי באו"ז ח"א סי' נ"ד, תר"י א' במד' כ"ה, ג' כמסמרא בקיסא דלא מתפרש בלא קיסמא, ורקב עצמות קנאה תרג' והיך (נטליתא) [צ"ל בלטיתא] בקיסם חסין ועיי"ע בלטיתא ח"ב, צ"ז] —

קָסַם (נ"ל מל' שמרוני ופי' נקיבת השם באותיותיו fluchen mit der עיי"ע יוסה ומ"ש בח"ד, קי"ט (Aussprechung des Tetragrammaton בפ' אלו הן הנשרפין (סנהד' פ"א: במשנ') המקלל בקוסם[3]), גמרא (שם) תאני רב יוסף יכה קוסם את קסמו[4]) פי' מקלל בקוסם שלו שם המיוחד וכנה השם בקיסמו כמו (ש"א ג', י"ג) כי מקללים להם בניו[5]), ובזה הפרק לפנינו[6]) כהן ששמש (שם ס"ב:) והוא מקלל בקוסם הא תאני רב יוסף יכה קוסם את קסמו[7]) דמחזי כמברך את השם רבנן ואיתימא רבה בר מרי אמרי קוסם לו ולקונו ולמקנו[8]) פי' מחשב הקסם באלוה[9]) ומקלל בו חברו. *[אחי"ה ועיי' פ"א ברש"י וכבר הארכתי בפי' זה המאמר בע' יוסה וש"נ גי' הכ"י ש"ס יכה קוסם את קוסו וע"ש פי' בח"ד, קי"ט ושם כבר העירותי על מלה שמרוני' קסם שפי' נוקב שם המפרש והוא כמו חהגה השם עיי"ע אגה ומ"ש. ועוד פי' קסם בל' שמרוני כמו בעברי ענין נביאות שקר וכשוף, ולמכשפים (שמות ז', י"א) תרג' שמרוני ולקסמיה. וכ"ה בל"ס קצם ותרג' קסם קסמים (דברים י"ח, י') קסם קיסמין ועיי' עוד תרג' למ"א י"ז, ז'; לש"א כ"ח, ח'; ליחז' כ"א, כ"ו במד"ר פ"כ מנחש ומקסם, שם: כל הגוים מקסמים ומנחשים, גיטי' ס"ח רע"ב קסמא דהוה קסים. והתואר קָסְמָא תרג' יהושע י"ג, כ"ב והקבוץ תרג' דברים י"ח, י"ד; לזכרי' י', ב' ועוד זולתו וכן בל"ס קָצוּמָא ובתרג' קָסוּמָא בקבוץ תר"י א' לבראשית כ"ב, כ"א; לדברי' י"ח, י'. והשם קִיסְמָא בל"ס קֻצְמָא פי' כישוף ונביאות שקר תר"י ב' דברים י"ח, י"ד אונקלס שם י'. ועוד קוּסְמִין תר"י דברים שם לבראשית ל', כ"ז; לבמ' ל"א, ח' וכן בירוש' מעשרו' ספ"ג דנ"א. סיפרי קיסמי. ומה שענינו גזרה וקצבה עיי"ע קסם ד'] —

קסם (= קיסם שם מקום) ועבר עצמונה (במדבר ל"ד, ד') תר"י מזיי בקסם. *[אחי"ה בתר"י א' הגי' ויעבר לקיסם ובתר"י ב' ויעבר בקסם ונראה שהעתיק עצמון מן עץ עיי"ע קסם א', וכן תר"י א' וב' מעצמון (שם ה') מקיסם מן קסם)] —

קסם (= קִיסוּמָא פי' מל"ע قسم מתנה Gabe, Ab- gabe) ואין בקר' ברפתים (חבקוק ג', י"ז) תרג' ולא יגבון קיסומא בירושלם. *[אחי"ה ובעל עיקרי התלמוד סיים לשון מס ע"כ והוא מפעל ערבי قسم חתך וגזר וכן תרג' דבר שנה בשנה (מ"א י', כ"ה) גזירת שנא בשנא, והפעל אי' בזה הענין בירו' שביעי' פ"ב דל"ד, וקסמיה בידיה פי' גזר וקצב וחתך דין ע"י סימן שנתן ביד, והשם ענינו קצבה מתנה ומס והמתורגמן לא ידע פירושו

---

[1]) בירו' שבת פ"ו ד"ה ע"ג אבל לא. [2]) וכ"ה בספריהם מתתיהו ז', ג'. [3]) בירו' במשנ' ובגמ' הגי' בקסם. [4]) כ"ה בדפ"ר ובדפו"ו קיסמו ובנו"ג קוסמו [5]) כלומר כנהו כי לא רוצה לומר לאל יתברך והוא תקן סופרים עיי' רש"י ורד"ק שם. [6]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר אבל בדפו"ו בפנינו. [7]) כ"ה בדפ"ר ובדפ"ע קוסמו, קיסמו. [8]) כ"ה בכ"י ק"ט וכן העתיק בעל עיקרי התלמוד וכ"ה לפנינו ובדפ"ע לו ולמקנו ולקונו. [9]) כ"ה בכ"י ק"ט ובהעתקת בעל עיקרי התל' ובדפ"ע באלוהו.

והביא גם בעל הערוך וסיים ובעל הערוך הביאו ולא פירשהו] —

קסם (= קוֹסִים כמו כּוֹסִים Becher בפ"ד בכלים (מ"ג) שולי הקוסים הצידונין פי' כוסות ממש הן כ' בק' מתחלפין „ונקראו על שם מקומן עד [1]) צידון רבה (יהושע י"א, ח') שנעשו שם ודומין לבזיכין ששנינו (פסחים ס"ד.) לא היו לבזיכין שולים שמא יניחום ויקרש הדם". *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג בסד"ט צד 5 ושם הגי' הכוסים הצידונים פי' יש ששונין קוסין וכולו אחד הוא ונקראו וכו' וכפי' הערוך. ועיי' ג"כ פי' הרמב"ם שנקראו קוסים שהם חדי התושבות (בכ"י ערבי: חאדה אלקיעאן פי' חדי השולים) דומין לקוץ . . . וכבר נמצאו בקצת הנוסחאות כוסין ע"כ וגי' הר"ש קיסים ופי' כמו קשות הנסך וכן הביא הגונב את הקסוה ע"ש ופי' הרא"ש הקשות כמו קשות הנסך ע"כ ונראה שגרס קשות. ובכ"י אירפ' בתוספת' כלים ב"ק ספ"ג שולי הקיסום הצידוניים צ"ל הקיסים וזה כגי' הר"ש. ובכ"י תוספת' כלים ב"ב ספ"ז הכוסות הקיצין הסודניים נ"ל ברור שמלת הכוסות באה פנימה להורות על הקיצין] —

* קִיסְמָא (שם פרטי) ר' יוסי בן קיסמא ספ"ו דאבות סנהד' צ"ח. ר' שמעון בן קיסמא שבת ע"ה:

קסן (= קוסני? וצ"ל קיסני) בפ' המוציא תפלין בגמ' שרשיו (עירו' ק':) והא קא נתרי קוסני פי' עלי האילן ס"א קינסי וכבר כתבנוהו במקומו [2]) פי' ענפים יבשים. *[אחי"ה כפי גי' קוסני הוצרכנו לומר שהמלה היא כמו הוצנו = חוצני שפי' עלים עלי הדקל עיי"ע הץ וע' השני וזה מ"ש רבינו עלי האילן אבל תתכן גי' קינסי וכדאי' לפנינו וכ"ה בגי' ר"ח ופי' ר"ח עצים יבשים דקים שנפרכין ברגל או ביד וכו' ובהרא"ש הגי' קיסמי וכ"ה בדפ"ש והוא כמו קינסי עיי"ע קנס ב' וע' קסם א'] —

קסן (= קסנייתא פי' קטן וגי' קיסנייתא פי' כלבתא) קסנייתא ונרדשיר (כתובות ס"א:) עיי' בע' נרדשיר. ס"א קסינייתא זוטרתי ופי' כלבים קטנים כמיני שגל ששוחקין בהן. *[אחי"ה בע' נרדשיר ובע' גר י"א הבאתי שנויי נוסחאות ובע' גר (ח"ב, שמ"ה) פי' המלה הזרה כפי שתי נוסחאות דע' הנוכחי ע"ש. ובעיקרי התלמוד הסיום ושגל פי' כלבתא ע"כ ועיי' ר"ה ד'.] —

* קסנטר (?) באיכ"ר פ' ולא זכר קסנטור ספקלטור וכה"ג וגי' רבינו בע' קייסטור וירוש' ברכות פ"ט די"ג. קוסטנר ונ"א קוסנתור עיי"ע קסטינר.

קסם (= קוֹסֵם פי' מל"י ὀξύς חומץ säuerlicher Wein) בפ"ד במעשר שני (מ"ב) כגון היין שקסם [3]). בפ' המוכר פירות לחבירו (ב"ב צ"ג: במשנה) מקבל עליו י' קוססות [4]) למאה. בריש אלה תולדות נח בב"ר (פ"ל) לאחד שהיה לו מרתף של יין פתח חבית אחת ומצאה חומץ ב' ומצאה חומץ ג' ומצאה קוסס א"ל קוסס הוא א"ל אית הכא טב מיניה א"ל לא. פי' בל' יון קיוהא הוא קוסס קרוב להחמיץ. *[אחי"ה והוא מל"י הנ"ל וכפ' הר"ש למעשר שני אחרי שהביאו גי' חקסים של ס"א פי' כמו פריה יקוסס (יחזק' י"ז, ט') אבל הנכון כי הוא מל"י הנ"ל וענינו התחיל להחמיץ. וכנ"ה יין קוסס בירוש' פסחים ספ"ב דכ"ט ע"ג ירו' סוטה פ"ט דכ"ב ע"ד תוספת' ב"ב ספ"ו ושם ג"כ קוססות כגי' הערוך. ושם בכ"י אירפ' ונמצא קוסס צ"ל קוסס וכדאי' בדפוסי'] —

קִיסוֹם (= קִיסוֹם מלשון יוני' κισσός וכן בל"ס ובל"ע ופ' قسوس Epheu) בפ' ה' [5]) בכלאי' (מ"ח) הארוס וקיסוס ושושנת המלך ובפ' ח' באהילו' (מ"א) הארוס והקסוס וירקות החמור. בריש סוכ' (י"א.) הדלה עליה את הגפן ואת הדלעת ואת הקיסוס מפרשין אותה בלעז אילר"א [6]) — (א"ב פי' בל"י

[1]) כ"ה נכון בהעתקת בעל עיקרי התלמוד וכ"ה בפי' רה"ג והוא כל"מ ובדפ"ע על. [2]) היינו בע' קנס ב'. [3]) וכ"ה בירו' ובכ"י ש"ס מ' ובפי' הר"ש והרא"ש ובנו"ג שקרס עיי' תוי"ט. [4]) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר ובעיק' התלמ' אבל בדפו"ו קכוסאות ובכ"י ש"ס קיססאות. [5]) כ"ה נכון בכ"י ערוך ובדפ"ע: ח'. [6]) בלאי"ט ellera וזו חמלה איטלקי' הביא ג"כ רש"י בסוכ' ל"ז: ד"ה בסיב אוליר"א שגדל סביב הדקל וגכרך סביב כלולבי גפנים ע"כ ובפי"מ לכלאיי כתב מהר"י בן מלכי צדק ו"ל קיסום אילדא ואיני יודע מהו ע"כ ובלי ספק ראה בערוך אילדא וכן הביא בעל עיקרי התלמוד הגי' אדיל"א וכולם בט"ס וצ"ל כגי' דפ"ר וויניצי' ואמשי' ברי"ש והוא לשון איטלי הנ"ל ועוד בלאי"ט hedera וכן הביא רבינו בע' הצב (עיי"ע ומ"ש בח"ג, תע"ב) ורש"י לועז קיסום בסוכ' י"א. איר"א ונ"ל שצ"ל אידר"א hedre ובפי"מ לר"ש בכלאי' אינד"א (?) ובפי"מ להרמב"ם בערבי ללבב ובלעז קוריול"ה והוא ל"ע لبلاب ובלעז הוא ל' אספמיא corrigi-ola — coriola ובעל עיקרי התלמוד הביא בשם רש"י וז"ל ורש"י פי' עשב הגדל אצל הגדרים עד שמדלין אותה כגפן אילד"א בלע"ז יידר"א ע"כ ונ"ל אילררא כמו שפרשתי ויידרא הוא בל' אספמי' yedra והוא hedera הנ"ל.

רומי וערב מין נטע הנסבך בעצים ובכותל ועלהו לא יבול בחורף וזה ענין הדלה את הקיסוס, אבל ענין הארוס והקיסוס לפי דעתי אחר הוא והוא פרח הנקרא בל"י ורומי נרקיסוס ותרג' חבצלת נרקס). *[אחי"ה ועיי"ע נרקס [נרקס]. והנכון כי נרקיסוס לחוד וקיסוס לחוד ובענין גי' שונות קיסוס, קיסוס הארכתי בע' ארוס א' ע"ש. ובירו' כלאים פ"ה ד"ל. מבואר קיסוס ע"י קיסוסא ובספרי ראה פ' ק"מ הדלה עליה את הגפן ואת הקיסים צ"ל הקיסוס] —

☞ קָסִים (מל"ר Helm = cassis) ב"ר סדר ויחי פ' למה תרצדון (פצ"ט) ואלו לובשי קסים פי' בל"ר כובע מיוחד לאנשי המלחמה ובפרט של ברזל עיי"ע קסד. *[אחי"ה בע' קסד הבאתי זה הציון והעירותי כי בנו"ג קיסים וצ"ל קסים היחיד ור"ב שנה הגי' בכונה] —

* קָסַס (מל"מ יחזק' י"ז, ט') פי' ענין כריתה וקציצה ונרדף עם קזז ומזה קססות נזיר ס"ה. עיי"ע קזז ומ"ש ועיי"ע קסקסין.

* קסס כמו כסס עיי"ע קס ב'.

* קִיסוּסָא ירוש' שבת רפ"ב ד"ד ע"ג ולא בשמן קיק., קיסוסא והוא כמו קאזא בבבלי עיי"ע קז.

☞ קְסוּסְטְבָן (כנראה מל"י ξέστιον מדה קטנה הנקרא בל"ר sextarius) בב"מ דירו' פ' איזה נשך (פ"ה ד"י ע"ג) מתרתין קסוסטבן או משלש קסוסטבן אין זו רבית אלא טרשא פי' מין מדה. *[אחי"ה בנו"ג קסוסטבון והוא כמו קסיסטון] —

* קְסוּסְנִין (שם מקום) ירוש' כתובות פ"ב דכ"ו ע"ג אפי' עדים בקסוסנין תמתין וכנראה הוא שם מקום רחוק ואולי הוא עיר Cossa ומזו Cosanum מחוז העיר הזאת באיטליא תחתונית.

* קַסְקְסִין (פי' כמו קססות קוזזות אדמה Erd-scholle) תוספת' אהילות רפי"ז החורש משדי קסקסין כ"ה בכ"י ובנו"ג קשקשין, תוספת' סוטה ספי"א טרשין וקסקסין. כתובות ס', עיי"ע קש.

* קיסרי (צ"ל קְסֵירֵי מל"י ξηρός יבש trocken) תוספת' דמאי ספ"ד בכ"י אירפ' הניח קיסרי ומצא אגרי הניח אגרי ומצא קיסרי הרי זה חושש משום מעשרות וכו' ובנו"ג עגרון ומצא קסרי ועיקר הגי' אגרי מל"י ὑγρή לח (עיי"ע אגר ג' ח"א, כ"ז) והפכו קסירי מל"י הנ"ל ופי' יבש.

קסר (= קֵיסַר מל"י Καῖσαρ Kaiser, Caesar,) בחלק בענין משיח (סנהד' צ"ח:) עתיד הקב"ה להקים לישראל דוד אחר וכו' עד כגון קיסר ופלגו קיסר פי' מלך ומשנה למלך וכן[1]) דוד בן ישי מלך ודוד אחר שני לו. בילמדנו ראה נתתיך אלהים לפרעה (תנחומא וארא סי' ח') מלך בשר ודם אין נקראין בשמו קיסר אגוסטא וכו' — (א"ב שם המושל הראשון אשר בחזקה כבש הרומיים תחת ידו ואחריו נקרא כן על שמו מושלי הרומיים ואוגוסטוס בן אחותו היה ומשל תחתיו אחר הריגתו ועל שמו נקראו המושלים אחריו וזה ענין קיסר אווגוסטוס). *[אחי"ה ועיי"ע אגוסטלא (ח"א, כ"ה) וש"נ ג"כ ב"ר פ"א קיסר אוגוסטא וש"נ ב"ר פ"ח ירוש' ברכות רפ"ט די"ב סע"ד ועיי"ע בסיליאוס (ח"ב, קל"א) ובתנחומא הישן וארא סי' ז' קיסר אגוסתוס בסילואוס עיי' הערה כ"א לה' באבער שם. ובע"ז י': בכ"י ש"ם מינכען (ובמנוה"מ סי' כ"ט) קטיעה בר שלום חד מחשיבי מלכותא דקיסר הוה וקיסר הוה סני ליהודאי וכו'[2]). והתואר שם ו': דינרא קיסראנא ובכ"י ש"ם דינרא דקיסר — גיטי' נ"ו. נירון קיסר, שם: דמית ליה קיסר, נ"ז. א"ל לקיסר מרדו בך יהודאי וע"ש כמה פעמים] —

קִיסְרְיוֹן (שם העיר Καισάρεον, Καισάρεια, Caesarea) בסוף אהילות (פי"ח מ"ט) מזרח קסריון מערב קסריון וירדף עד דן (בראשית י"ד, י"ד) תר"י (כ') עד קיסריון — (א"ב שם עיר על שם קיסר). *[אחי"ה שתי ערים היו בשם קיסרין או קיסרי (קסרין). הראשונה בים התיכוני ע"ה מיל מירושלים (כן מתתיהו על הקדמוניות י"ג, י"א. ב'; ועל המלחמות א', ג'. ה') והיא נקראת Καισάρεια τῆς Παλαιστίνης והורדוס היה בנאה ומחזיקה וקראה על שם קיסר אוגוסטוס (בן מתתיהו על הקדמוניות ט"ו, ט', ו') על כן שמה היתה בשלמות Καισάρεια Σεβαστή (שם ט"ז ה', א') עיי"ע סווסטי. ועל שם

---

1) כ"ה נכון ברפ"ר ובכ"י ק"ט אבל בשרפ"ע בן. 2) ובנו"ג ההוא קיסרא הוה סני ליהודאי א"ל לחשיבי דמלכותא וכו' — וע"ש תוספו' ד"ה כל: שם קיסר למה נקרא עפ"י ספר יוסיפון.

הורדוס האדומ' נקראת ג"כ במגילה ו'. קיסרי בת אדום שהיא היתה מטרופולין של מלכים[1]) איכ"ר פ' שישי: בת אדום זו קיסרין, ועוד עיי' שם פ' היו צדיה ובצדה היה בונה חוף מפואר שקט מגלי הים[2]) וזה הוא למינה של קיסרין ירוש' גיטי' פ"א דמ"ג: עיי"ע למן (ח"ה, מ"ד). ואבנים גדולות ורחבות וארוכות היו בולטין בלמין של קיסרין כעין דיק ומצודה לשבור כח גלי הים בעת הסערה ונקראו אצל בן מתתיהו שם προκυμάτια Schutzwehr וזו היא במדרש ב"ר פ"י ויק"ר פכ"ב ר' יצחק ב"א הוה מטייל בשוניתא דימא דקיסרי עיי"ע שנית ועיי' ג"כ ע' כפה (ח"ד, רצ"א) ירוש' נזיר פ"ז דנ"ו. הוון מטיילין בפלטיא דקיסרין ועיי"ע כפה הנ"ל יתר המקומות שהבאתי[3]), ושם היה מקום קבורה וזה כיפתא דקיסרי ולכן שנינו באהלות שם מזרח קסרין ומערב קסרין[4]) קברות. ירוש' פסחים פ"ג ד"ל סע"ב המבלי אין קברים בקיסרין שלחתיך לטבריה. ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב רע"ג כגון אלו דקסרין דקברין בבית בירי. כ"ה גי' הרא"ש (מ"ק פ"ג סי' פ"ו) עיי"ע בית שריי בח"ב, פ"ז ומ"ש. בענין דיוטי של קיסרין (ריש אסת"ר) עיי"ע דייט (ח"ג, מ"ט). בענין כנישתא מדרתא (מרדתא) דקיסרין ירוש' סנהד' רפ"א די"ח. ירוש' נזיר פ"ז דנ"ו. עיי"ע כנש וע' מרד. סוכה כ"ז: מעשה וכו' ששבת בגליל העליון וכו' בקיסרי ואמרי לה בקיסריון נראה כגי' הכ"י ש"ס (ד"ס סוכה צד מ') שלי' בגליל העליון ועיי' ג"כ תוספת' סוכ' פ"י. וגדולי האמוראים קבעו ישיבתן בקיסרי כגון ר' הושעיה רבה ר' אבהו ר' עולא דקיסרין ר' מנא ואחרים עיי' מבהי"ר למהרז"ף צד ד': וה'. ועוד הרבה פעמים (צ' פעמים) נזכרו בירושלמי רבנן דקיסרין עיי' מבהי"ר צד קכ"ג ועיי' עוד פסיקת' דר"כ צד קע"א ויק"ר פכ"ב תנחומא הישן אחרי סי' ד'. והתואר ירוש' סוטה ספ"ה ד"כ ע"ד וירו' תעני' רפ"ב דס"ה. ר' תחליפא קיסריא ובב"ר ספ"נ ר' חלפתא קסרייא וכן בשהש"ר פ' נפת רב הונא ור' חלפתא קיסרייה ונראה שהוא רב תחליפא קיסרייא ירו' ר"ה פ"ד דנ"ט ע"ג וירו' נדריי פ"א דל"ו ע"ד[5]). ועוד התואר ירו' כלאים פ"ט דל"ב. אגבין[6]) קיסריי. והקבוץ נקבה קיסרייתא ירוש' ברכות פ"ג ד"ו. ירוש' מ"ק פ"ג דפ"ג. וירו' נדרים ספ"ז ד"מ ע"ג — ועוד היתה קסרין אחרת קרובה למקור הירדן ונקראת בלשונם Caesarea Philippi Καισάρεια ἡ Φιλίππου (בן מתתיהו ה' ג', א') והיתה נקראת ג"כ Πανιάς, Πανέας והיא היא פמיים והוא הוא דן עיי"ע פניים ובריתא דר"א שם וזה מה שתרג' ירו' דן ע"י קיסרין וכן בתר"י ב' דברי' ל"ד, א' דן דקיסרוון ואולי קיסרין בירו' סוט' רפ"ז היא היא קיסרין פיליפפי עיי' מבהי"ר למהרז"ף צד ה'. ויש עוד קיסרין שבקפודקיא ירוש' יבמות ספ"ב ד"ד: ובירו' שם ספ"ו ד"ז ע"ד קיסרין של קפוטקייא] —

קסרקיט (= קסרקיטון מל"ר exercitus בל' יוני' המאוחרת ἐξέρκετον חיל Heer, Armee) בריש[7]) מגילת איכה (פתיחתי ד"ה הוי אריאל) קרית חנה דוד קריה שעשאה דוד לקסרקיטון שלו (א"ב פי' בל"ר צבא וחיל ומחנה ובמדרי' שה"ש פ' היושבת בגנים נטל כל קצרקיטון] —

* קוסת (Wölbung) תוספת' כלים ב"מ רפ"ח מעקה שבמגדל והקוסת שבו בכלים פי"ח מ"ב אי' קמרון, והג' ר"א ווילנא גורם הקופה, ונראה שענין קוסת מפעל קסי כמו כסי (כמו קוס וכום), ודע עוד כי בל"י ἀψίς פי' כמו καμάριον Wölbung ואז צריך לנקד קֻוסְת וק' משמש הברת נשימה ובהיפך ק' נשמט כמו באיטלס.

* קיסתא עיי"ע קסט.

קע (= קוֹעָא כמו كلو בל"פ gala בל' סנסק' וממנו לא"ש Kehle) בפ' אין מעמידין בגמ' אין מסתפרין (ע"ז כ"ט.) חנא חנא יאה קועיך לזוגא. בפ' השוחט בגמ' אחד בעוף (חולי' כ"ח.) כי אתי ממסמס קועיה דמא. בס"נ דב"ק (קי"ז.) קם רב כהנא שמטיה לקועיה [מיניה]. בס"ג דיומא (פ"ז סע"א) מחייה לקועיה[8]) פי' גרון. *[אחי"ה וכנ"ה בברכות מ"ט. זקפיה רבי ששת לקועיה עלי. ב"ק נ"ה. האי אריך קועיה והאי זוטר קועייה . . האי אלים קועיה והאי קטין קועיה וגי' הכ"י ש"ס קאקיה וכ"ה בערוך בדפ"ר ופיז' וויניצ' בע' קק ע"ש. ובעל עיקרי התלמוד הביא עוד חציון וז"ל וב' הניזקין כדאכיל מתחזי בקועיה פי' בושט מצד כחישות התעניות ע"כ ודע כי בגיטי' נ"ו. לי' לפנינו כי אם כי הוה אכל מידי הוה מתחזי מאבראי

[1]) עיי' על המלחמ' ג' ט', א' דברי בן מתתיהו μεγίστην Ἰουδαίας πόλιν. [2]) בן מתתיהו ἀκλύστῳ λιμένι על הקדמוניו' ט"ו. ט' ו'. [3]) ונ"ל עתה שפי' פלטיא של קיסרין הוא πλατεῖον שטח העליון של אבנים רחבות בבנין הבולט על למין של קיסרין וכמו שהאריך למעניתו בן מתתיהו במקום הנ"ל. [4]) כה"ג ולא קסריון כבערוך ובתוספת' אהלו' רפי"ח מזרח קיסרי. [5]) ובפסיקתי דר"כ צד קנ"ה: בכת"י א"ר תחליפא בסרייא וצ"ל קסרייא. [6]) בירושי' שבת פ"ב ד"ד ע"ג בט"ס אנבין. [7]) כ"ח נכון בכ"י ערוך. [8]) בנו"ג בקועיה וכל הציון נשמט בט"ד ואי' רק בדפו"ו.

ע"ש רש"י. ובענין גזרת המלה נ"ל מפעל סורי קעא פי' צווח וצעק וא"כ קועא הוא הגרון אשר צועקין, ועיי' ג"כ ע' קעקע ב'] —

* **קוֹעָאֵי** (Koäer) תרג' קוע יחזק' כ"ג, כ"ג קועאי.

קְעִילָה (פי' כמו קליעה, קילעא וכן בל"ס קעילתא פי' קליעה (Vorschlag, Vorhang, Gemach בר"ג דפ' הדר (סוכה ס"ג:) הישן בקעילה שאיש ואשתו ישנין בה. פי' בקעה גלויה וי"א עלייה וי"א קובה כגון הא דגרסינן בחלק בגמ' ד' הדיוטות (ק"י.) בוא ואשיאך עצה עשה להן קעילין והושיב להן זונות ס"א קלעים. *[אחי"ה בעירו' אי' לפנינו בקילעא עיי"ע קלע אבל כגי' הערוך בקעילה אי' בע"י הראשון ובריטב"א אבל הגי' היותר מעולה אי' בכ"י ש"ס מינכען כל הלן בכילה וכ"ה בילק' מיכה ב' וכבר העיד בעל ד"ס שהיא גי' יפה מאוד וכדאיתא בסוכה י': וכבר הארכתי בזה בע' כל (= כילה) ח"ה. רכ"ח עש"ה ועוד עיי"ע קלקלון וע' קנקל ב' וע' מקולין] —

קְעִילָה (שם מקום והתואר קעילית (aus Keïla בר"ג דנזיר (ד':) וכפ' בן סורר בגמ' אכל כל מאכל (סנה' ע':) ובס"ג דפ' מומין אלו (בכורו' מ"ה:) אכל דבילה קעילית ושתה דבש או חלב ונכנס למקדש חייב. פי' קעילה מקום כדכתיב (ש"א כ"ג, י"א) היסגרוני בעלי קעילה. *[אחי"ה ועיד דבילה קעילית בשבועות כ"ג. יומא ע"ו סע"א כריתו' י"ג: עיי"ע דבל. ירוש' ביכורי' רפ"ג דס"ה ע"ג ביקש להביא דבילה נאמר אם היתה קעילית מביא ושם העיר קעילה (יהושע ט"ו, מ"ד; ש"א כ"ג, א'; נחמי' ג', י"ז. י"ח) היא אצל בן מתתיהו (על הקדמוניות ו', י"ג, א') Κίλλα ואצל אייזיביאוס Κηλά ולפי אגדה ישנה אצל Sozomenus הובא ברעלאנד (פאלעסטינא 698) נקבר שם חבקוק וי' סטריען משם (בעיר Βηραθσατία) נקבר מיכה] —

קְעַקַע (מל"ם קַעְקַע עשית חרותים בצבע על הבשר ועוד בדרז"ל ענין חפירה עד לשרש (graben bis auf die Wurzel בפ' אלו הן הלוקין (מכות כ"א.) הכותב כתבת קעקע כתב ולא קיעקע קיעקע ולא כתב, גמר' (שם) אסור לאדם שיתן אפר מקלה ע"ג מכתו מפני שנראה כתובת קעקע פי' מנהג היונים שישרטו בבשרם וכותבין שם. בר"ג דפ' סדר תעניות (ט"ז.) כיצד מקעקע כל הבירה בפ' הנזקין בגמ' על המריש (גיטין נ"ה.) ב י ש א ו מ ר י' מקעקע כל הבירה כ ו ל ה[1]) לקעקע ביצתם עיי' בריש פרק הן. *[אחי"ה ושם נסמן איכ"ר פ' ממרום ויק"ר פכ"ו ור"פ ל"א וכבר העירותי בע' ביצה (ח"ב קנ"ב) כי לפנינו באיכ"ר לי' ובשאר מקומות שהבאתי בע' הנ"ל מוכח ברור כי קעקע פי' עקר מן השרש וחפר עד העקר ויש להוסיף שמ"ר פל"ד והרי בכל אף היא החריבה אותו אלא שלא קעקעה אותו אבל אדום מה כתיב ביה (תהלים קל"ז, ז') ערו ערו וכו', נ ת פ ל פ ל ו ת רבה פ' ותאמרנה עיי"ע ביצה ואסת"ר פ' והשקות מי גרם לבלשאצר שתתקעקעה ביצתו מן העולם. וכן ענין מקעקע כל הבירה תענית הנ"ל ובגיטי' נ"ה. ובירו' גיטי' פ"ה דמ"ז. יקעקע כל הבירה פי' יהרוס עד היסוד[2]). וה' גיזיניאוס המציא השרש של קעקע: קוע והשוהו עם קור! ויותר נכון שהוא מן נקע בל"ע نقع או יקע מל"ע وقع דקר וחרת einstechen, einschneiden ובהכפלת השרש קעקע יש כאן חיזוק הפעולה וזה כתבת קעקע ענין שריטה ויק"ר פי"ט שנמצאת כתובת קעקע חקוקה על בשרו — והפעל בפלפל קְעֲקַע מכות שם וכן בספרא קדושים פרק ג' פרש' ו' יכול אפי' כתב ולא קעקע יהי חייב ת"ל קעקע אי קעקע יכול אפי' קעקע ולא כתב יהי חייב ת"ל וכתבת הא כיצד עד שיכתב ויקעקע וכו'] —

קַעֲקַע (פלפל מן קעא בל"ס פי' הוציא קול וכן בל"ע قعقع (räuspern בפ"ק בקידושי' בגמ' כל מצות האב (ל"א.) הטיל להן מים בספל וקעקע להן כתרנגולין — (א"ב פי' בל"י קריאת התרנגול). *[אחי"ה כיון למלה יוני' κακκάζειν gackern, ויותר טוב שהוא מל"ע הנ"ל ובויק"ר פי"ז גרס רבינו צריך לכעכע ולי' לפנינו ועיי"ע כעכע ומ"ש. ורש"י בקידושי' פי' קעקע: קרקר ע"ש] —

קער (= קְעָרָה מל"ם ול"ע قعر (Schüssel בפ' שתי הלחם בגמ' ד' סניפין (מנחות צ"ז.) קערותיו (שמות כ"ה, כ"ט) אלו דפוסיו. *[אחי"ה בנו"ג אלו דפוסין ובפי' רה"ג במכשירין פ"ה מ"ח גרס אלו טפסין. ובבמד"ר פי"ג קערותיו אלו דפוסים שהיו עושים לחם הפנים בדפוסים. ושם: הקריב קערה כנגד הים שהוא מקיף את העולם כולו ודומה לקערה וכו' ומנין שהים עשוי דוגמות

---

[1]) כ"ה בכ"י ערוך ובהעתקת בעל עיקרי התלמוד ובדפ"ע נשמט בטעות. [2]) וכדפ"ע אמשי' סיים הערך כזה: פי' ענין חיתוך הבירה ע"כ ואלה הדברים שייכים לר"ב ולא נרשמו בסי' מובהק — ובעה"ק שנ"ב: אושרייס"ן בל"א ausreissen.

קערה והעולם עשוי ככדור וכו' ע"ש וע' כדור ושם אי' ירוש' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ג עד שראה את העולם ככדור ואת הים כקערה וכו'. ונ"ל כי הים נקרא קערה מל"ע قعر פי' עמוק וכן בל"ס קערא, קערתא עומק הכלי או דבר ומזה נאצל מלה עברית קערה וגם (בבנין שפעל) שקערורות. ומזה נאמר בהשאילה בב"ב ט"ז. בקש איוב להפוך קערה על פיה פי' להפוך עומק ותחתית להיות למעלה מה שלמטה ולמטה מה שלמעלה כלומר כלפי מעלה דבר שאין דין אמת בעולם„ וכן גדפת את הקערה בכריתות ז' : עיי"ע גדף] —

קף (= נָקַף מל"מ ענין הלוך בסיבוב im Kreise gehen ומזה הקוף הקריב זה לזה nahe rücken ועוד פי' נתן באמונה (leihen, borgen בפ' אחרון בשביעית (פי' מ"א) הקפת החנות אינה משמטת. בפ' עקביה (אבות פ"ג מט"ז) והחנוני מקיף. בפ' מרובה בגמ' מכרו חוץ (ב"ק ע"ט.) גנב והקיף גנב והחליף. בס"ג דפ"ק בקידושי' (מ'.) אין מקיפין בחילול השם אחד שוגג ואחד מזיד. פי' אין ממתינין לו עד שיעשה זכות כנגד אותה העבירה שיש בה חילול השם כדי לדחותה כמו הנוטל מן החנוני היום ומחר פורע בפ' אלו טרפות בגמ' הריאה (חולי' מ"ח.) אקפך [1] אנא, בב"ר פ' מ"א וילך למסעיו במסעות שהלך בהן חזר א"ר אלעזר הלך לפרוע הקפותיו פי' לפרוע מה שנטל באשראי ובאמנה, ובגמ' הריאה (חולי' מ"ו :) אין מקיפין בבועי. פי' ריאה שיש בה צמחים ונמצאת אחת מהן נקובה ואין ידוע אם קודם שחיטה ניקבה או אחר שחיטה אין אומרין ננקוב לזו האחרת ונדמה [2]) נקב זה אם דומה לנקב זה אלא כיון שנמצאת נקובה טרפה אבל בבני מעים מקיפין אם נמצא נקב בבני מעים ואין ידוע אם ניקב קודם שחיטה או אחר שחיטה נוקבין נקב אחר בבני מעים ומדמין. *[אחי"ה לפי זה הפי' שהועתק ברוב בנינו מפי' רגמ"ה לחולי' (כ"י קובץ אנגייליקי צד ש"ז) נצרוך לפרש אין מקיפין בבועי מפעל נקף מל"מ נרדף עם נקב durchstechen, bohren וזה מ"ש אין אומרין ננקוב וכו' ובסיום הערוך : נוקבין נקב אחר וכו' וכל הערך שייך לע' נקף. ולפי פירש"י אין מקיפין פי' אין מביאין בועה אחרת להקיף ולקרב אצלה ולנקבה ולראות אם מראה הנקבים שוים, וזה המושג ענין הקפה היינו סיבוב והקרבות הועיל לנו לבאר ציונים הראשונים שבהם נמצא שרש נקף היינו נתן באמנה ובאשראי כי התגר שהלך הזור חזור נתן הסחורה וגובה המעות אחר זמן, וכן פרוש נקפי ירוש' ברכות פ"ט די"ד : מבואר שם אקיף לי ואנא עביד מצוה ובירוש' סוטה פ"ה ד"כ ע"ג הגי' ניקפי אבל בבבלי סוטה כ"ב : מבואר פרוש נקפי זה המנקיף את רגליו ועיי"ע פרוש — וציוני של ע' הבא אח"ז כולם נתיסדו על מושג הקפה היינו סיבוב] —

קף (= נָקַף מע' הקודם ענין סיבוב והקרבה anreihen, umringen, מוּקָף Umringtes, Daranliegendes) בסוף נדה (ע"א :) וקוצה לה חלה ומקפת וקורא לה שם. בפ"ד בתרומות (מ"ג) ר' יהודה אומר אף לא מן המוקף. בר"ג דחולין (ז'.) וב"פ במעשרות בתוספתא ודילמא עישר עליהם ממקום אחר [3]) לא נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף פי' אי אפשר לחבר שיעשר מדבר שהוא בשני מקומות מזה על זה כי צריך לתרום מן המוקף מאותו דבר עצמו או מדבר שסמוך לו ומוקף כולו כאחד כדגן מן הגורן וכמלאה מן היקב. בפ' המביא כדי יין (ביצ' ל"ב :) אין מקיפין שתי חביות לשפות עליהן את הקדרה פי' „חבית אחת מכאן וחבית אחת מכאן לשפות עליהם את הקדרה. ירושלמי (ביצ' פ"ד דס"ב רע"ד) משום בונה" [4]). בפ' שנים אוחזין בגמ' ראה את המציאה (ב"מ י' :) איכא בינייהו איש דאמר לה לאשה אקף לי קטן [5]) בר"ג דיבמות (ה'.) קא סבר האי תנא הקפת כל הראש שמה הקפה. בס"ג דפ' מי שאמר הריני נזיר (כ"ט.) הקפת כל הראש מדרבנן. *[אחי"ה ויפה העיר בעל עיקרי התלמוד שמזה הענין מקיפין בבועי שאמרנו למעלה וכן בס"פ כל הגט (גיטי' ל' :) ופירש"י מן המוקף סמוך כמו אין מקיפין שתי חביות וכן בפ' נגמר הדין מקיף ידו וכן בסוט' בפ' כשם שהמים לתרום מן המוקף פירש"י לשון מחובר וקרוב כמו אין מקיפין שתי חביות ע"כ וכן פירש ר"ב לטבול

---

[1]) וכ"ה נכון בכ"י רגמ"ה לחולי' (בקובץ כ"י אנגלי דף ש"ח.) ובנו"ג אקפן. [2]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר ובהעתקת בעל עיקרי התלמוד ובדפ"ע אי' ונראה ויותר טוב גי' הכ"י והוא כלשון הש"ס חולי' נ'. אקפינהו ולא אידמו. [3]) כ"ה בכ"י ערוך אבל בדפ"ע לי'. [4]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ק"ט ודפ"ר וכ"ה בהעתקת בעל עיקרי התלי' אבל בשדפ"ע אי' חייב משום בונה וצריך למחוק. וזה הפירי' הועתק מפי' ר"ח שהביא ג"כ הירושלמי וביארו כזה"ל ירו' משום בונה שנמצא עושה כמין כירה ועליה הקדירה אהל וכו'. [5]) וכ"ה בהעתקת ר"ח אקיף ובנו"ג אקפי.

יום פ"ד מ"ב ומקפת וקורא לה שם: מקרבת לכלי אצלה וקוראה לה שם שמצוה לתרום מן המוקף ומוקף לשון סמוך כמו מקיפין שתי חביות וכ"ה לי הר"ש: וז"ל ר"ח בעירובי' ל'. שלא מן המוקף פי' אין תורמין על פירות שהן בכאן מפירות שהן מונחין במקום אחר ואינן מוקפין כלומ' ההיקף שמקיפין על כולן נמצא כאלו נוגעין אלו באלו ונמצא תורם מצד זו לצד זו ע"כ. וכנ"ה בעירו' נ"ג: מקיפין אותה גנות ופרדסין ומל"מ ויק' י"ט, כ"ז לא תקיפו פאת וגו' פי' כריתות קצוצי פיאה סביב לראש אי' בדרז"ל גם בהשמטת „ראש" ד"מ נזיר נ"ז: המקיף את הקטן ושם: איתקיש מקיף לניקף וכו'. ובלשון נקיה סנהד' ס"ח: ס"ט. הקיף זקן, ושם אקיף זקן. והשם הקפת ראש עיי' כמה פעמי' בנזי' הנ"ל ועוד עיי"ע הקפה בח"ג. רל"ו וש"נ] —

קף (= קוּפָּה נ"ל מל"ס קופא חתיכות בשר נמוק zerkochte Fleischstückchen ופי' רבינו עיי' כפנים) העור והרוטב והקופה (חולי' קי"ז:), גמר' (שם ק"כ.) מאי קופה אמר רבא פירמא וכבר פירשנו במקומו [1]). וכפ' ג' בזבחים (ל"ה.) השוחט את הזבח לאכול כזית מן העור מן הרוטב ומן הקופה וכו' [2]). כפ' הנודר מן המבושל (נדרי' נ"ב.) הנודר מן הבשר מותר ברוטב ובקופה [3]). גמר' (חולי' ק"כ.) א"ל אביי לרבא לדידך דאמרת פירמא [4]) הוא עצמו יטמא טומאת אוכלין אלא אמר רב פפא תבלין. בפ"ב בטבול יום (מ"ה) בשר הקודש שקרש [5]) עליהן הקופה ונגע טבול יום בקופה [6]) חתיכות מותרות. כפ' העור והרוטב בגמ' הקופה (חולי' ק"כ.) תנן התם הקפה את [הדם ואכלו או שהמחה [7]) את החלב וגמעו. פי' קרשו כגבינה כדכתי' (איוב י', י') וכגבינה תקפיאני. *[אחי"ה וכנ"ה בחולי' קי"א: ספרא שמיני פרק ד' פרשת ג' צירן ורוטבן ואת הקפה שלהן (ובחולי' וקיפה). ועיקר הגי' הוא כגי' רבינו כוי"ו קופה ומל"ס הנ"ל ונ"ל שמחצבה בל"פ كفتة חתיכות בשר דק דק שיורד לשולי הקדירה והוא פירמא שפי' רבינו לנכון בשר מצומק שנמחה בקדרה וכפי' הר"ש בשם עצמו בטבול יום הנ"ל ושם הביא ג"כ יש מפרשין מקפה וזה כפי' המיוחס לרש"י בנדרי' נ"א וז"ל ובקיפה מקפה עבה מתבלין פונדליר"ש בלע"ז ע"כ ובחולי' ק"כ. אי' פונדרילי"א והוא ל"צ Bodensatz, fondrille והוא דקדקת הבשר ששוכנת בשולי הקדרה וכפירש"י ועיי' ג"כ פי' לחולי' צ"ז: ד"ה וקיפה] —

קף (= קְפָא נ"ל מל"פ كف קצף על פני המים Schaum וממנו הפעל בהפעיל יסיר הקצף מעל פני השטח das Obenaufliegende entfernen ולדעת רבינו מלא"ר קפא כמו צוף) כפ"ד בתרומו' (מי"א) תרומה שנפלה ע"ג מגורה וקפאה ר"א אומ' אם יש בקפוי ק' סאה תעלה באחד ומאה פי' קפאה שנפל מעל גבי מגורה כדמתרגמינן ויצף הברזל (מ"ב ו', ו') וקפא ברזלא אם יש באותו קפוי ק"א לכד מתחתוניות תעלה סאה תרומה שנפלה ע"ג מגורה פי' צבור תבואה יקיפנה פי' יטלנה מלמעלה ויאמר הרי זו תרומה שנפלה וא"כ יכול לעשות למה אמרו תרומה עולה בק"א כשאינו יודע אם בלולות הן התרומה והחולין או שאינו יודע להיכן נפלה אבל בזו שיודע להיכן נפלה וידע שאינן בלולות יקפנה והשאר מותר. ב' קופות וב' מגורות בזו נ' חולין ובזו נ' חולין [8]) ונפל סאה תרומה לתוך אחת מהן ואינו יודע לאי זו מהן נפלה נוטל סאה מאחת מהן והשאר מותר אפי' הן בשתי עיירות יש להן דין זה שהיו שם מאה ושני חצאי אגודות ירק כשתחלק כל נ' של חולין והא' שנפלה לתוכה וחציה היתה תרומה (בין טהורה בין טמאה) [צ"ל בין טהורין בין טמאין] [9]) ירקבו דכיון דנפלה לפחות ממאה דמעתן וכיון דטמאה היתה הרי הטומאה לא חזיא לכהן לא בימי טהרתו ולא בימי טומאתו ואין לו בהן היתר היסק דבחטים לא התירו להסיק אלא בשמן דכתיב למשחה למשחה [10]) ואפי' להדלקה ימכרו לכהנים בדמי תרומה דדמי תרומה מועטין דבזול הן דאין לה [11]) אוכלין כל כך כמו לחולין יקרא שם לתרומת מעשר וימכר ג"כ לכהנים בדמי תרומה יפדו וימכרו נמי יאכלנ' לכהנים נקודים פי' חצאי ביצה כדי שלא יהא במקום אחד כביצה דכביצה אוכל חולין

---

[1]) כלומ' בעי' פרמא ב' ושם פי' בשר מצומק שנמחה בקדרה ע"כ ולזה עולה יפה פי' המלה הסורי הנ"ל ובעי' פרמא כבר העירותי על גירסאות קופה, ורבא ע"ש. [2]) בנו"ג הקפה ובכ"י ש"ס ובדפו"ו רפ"ט וש"ת ובמשניו' הקיפה. [3]) בנו"ג ובקיפה. [4]) הוא מפי' רבינו. [5]) בנו"ג שקרם וכ"ה בערוך בדפ"ר אבל בפי' משניו' לר"ש מוכח כגי' רבינו. [6]) כ"ה נכון בדפ"ר ובדפ"ע אחרי' בט"ס עליהן בקופה ולי' מן קופה לקופה בט"ד. [7]) כצ"ל וכ"ה במנחו' כ"א. [8]) וזה עפ"י הירושי' דתרומ' ספ"ד דמ"ג: [9]) והוא כלשון המשני' האי' בפ"ה דתרומ' כגי' הירו'. [10]) כ"ה בדפ"ר ובדא"מ. [11]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע לך.

טמאים אסור ר' אליעזר אומ' תירום ותשרף שהוא כל הטמאין עולין בידו וחכמים אומרים תעלה ותאכל נקודים פי' שאינה אוכלה לשם תרומה והוי כמי שנולד לה ספק טומאה ואינו יכול לשורפה לאחר שהודו בית שמאי דאוסרין לבית הלל דמתירין ואמרי תעלה ר"א אומ' תירום ותישרף שסאה טמאה שנפלה היא שעלתה מדמעת בתרומה ודאי שסאה תרומה שנפלה היא שעלתה אינה מדמעת אלא לפי חשבון. פי' שאחד מק' שבה תרומה אין המדומע מדמע אלא לפי חשבון תרומה שיש בו ואין מחומץ פי' משאור של תרומה מחמץ אלא לפי חשבון תרומה שיש בו זו המשנה בפ"ק דתמורה[1]) (י"ב.) איכא דאמרי כדתנן (ערלה פ"ב מי"א) שאור של חולין ושל תרומה שנפלו לתוך העיסה לא בזה כדי לחמץ ולא בזה כדי לחמץ וכו' עד כדי לחמץ אין מים שאובין פוסלין את המקוה אלא לפי חשבון כדתניא (תוספת' פ"ג דמקואות) שלש לוגין מים שאובין שנפלו לתוך המקוה בין בב' וג' בין בד' וה' כלים פסלו המקוה יוסי בן חוני אמר בב' וג' פסלי בד' וה' לא פסלי[2]). עד שתרבה תרומה לחולין (תרומו' פ"ה מ"ז) שתפול שם תרומה יותר ממאה ולא הספיק להגביה עד שנפלה אחרת הרי זו אסורה ור' שמעון מתיר (שם מ"ח) רבנן סברי הרמתה מקרשתה וכיון שלא הרימה עד שנהיו שתים אסורה ור' שמעון סבר ידיעתה מקרשתה וכיון דהוה ידיעה בינתים אע"ג דלא הרים מותר כשם שפחתו חולין כך פתחה תרומה מותר שקליפי אסור מצטרפין להיתר וטנופת של תרומה מצטרפת עם החולין להעלות את התרומה[3]). בריש מעשרו' במשני' (פ"א ס"ז) ובתוספת' (פ"א) היין משיקפה אע"פ שקיפה[4]) קולט מן הגת העליונה ומן הצנור ושותה. בס"ג דפ' השוכר את הפועלין (ב"מ צ"ב:) ובע"ז בפ' ר' ישמעאל בגמ' לוקחין גת (נ"ו.) והתני רב זביד בר ר' אושעיא יין משירד לבור ויקפה ר"ע אומ' משישלה[5]) בחביות פי' קיפוי[6]) הנוטל[7]) חחרצנין[8]) והזגין והקיסמין וכיוצא בהן שמעלה היין ברתיחתו והן צפין על פי הבור או על פי החבית ר' עקיב' אומ' משישלה[9]) בחביות פי' גם זה קיפוי הוא והוא מלשון שילוי מלשון השולה דגים (שבת ק"ז: תעני' כ"ד. חולי' ס"ג.) ופי' משישלה משיסיר הקצף שעל היין והחרצנין וזגין מפי החביות פ"א משיקפה משירתיח ויקח רתיחה שלו באתרא דההוא דנגיד איהו מקפה במקום שהפועל מושך היין ויריק אותו לחביות איהו לוקח רתיחות שלו מעליו משישלה בחביות משישאב היין מן החבית ויריק אותו מחבית לחבית[10]). בפ' כל הבשר בגמ' הכחל (חולי' קי"א רע"ב) דמא דבשרא שכן דמא דכבדא קפי פי' דמא דבשרא שכן וכי שדי ביה תרי תילתא גללי דמילחא שכן ליה אבל דמא דכבדא קפי[11]) פי' קפי צף כדגרסינן בס"ג דפ' הכל שוחטין (חולי' כ"ו:) איידי דיקירי מיא שכני לתתאי ופירא קפי מלמעלה. בפ' אין דורשין בגמ' הלל ומנחם (חגיג' ט"ז סע"ב) אמרי להו לנשים אקפאי[12]) ידייכו פי' הקלו ידיכם[13]). בר"ג דפ' חומר בקדש (שם כ"א:) דמיא אקופי מקפי[14]) ליה למנא. בפ' החליל בגמ' הלויים (סוכ' נ"ג.) ובס"פ אלו הן הגולין בגמ' ר' יוסי (מכו' י"א.) קפא תהומא בעא למשטפיה לעלמא. *[אחי"ה ברוב מקומות הנ"ל רש"י פי' המלה הנוכחית ע"י התרגום למ"ב ו', ו' וכפי' הערוך בריש הערך וכ"ה בר"ש לתרומו' פ"ד מ"א ובפי"מ לרמב"ם שם פי' מגזרת קפאו תהומות (שמות ט"ו, ח') וכתב עוד ומנהג הדברים שמקפין אותן האויר כי העליון הוא קופא תחלה ולפיכך קראו הדבר העולה והצף קופא ונשתמשו בזו המלה ואמרו במי שרוצה להסיר מה שיעלה למעלה על דבר מעובה או מקובץ יקפאנה וכו' אבל במעשרות פ"א מ"ז פי' משיקפה[15])

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב, ובדפ"ע בתרומ'! [2]) בתוספת' הגי' שלשת לוגין מים שאובין אבא יוסי בן חנן (כ"ה בכ"י אירפ' ובנו"ג אבא שאול בן חוני) אומ' מכלי אחד משנים ומשלשה מצטרפין ומארבעה אין מצטרפין ע"כ אבל עיי' תמורה י"ב: ושם הגי' יוסף בן חוני. [3]) וכל זה מפורש על פי הירוש' תרומ' פ"ה דמ"ג ע"ד. ודע כי רבינו פי' אגב פי' מי"א דפ"ד תרומ' ג"כ פרק ה' דתרומ' על פי פי' הירוש' ובעל עיקר התלמוד לא ציין זה הפי' הארוך וכתב רק בזה"ל בכאן מאריך בעל הערוך ואין צורך בה. [4]) כ"ה בירו' במשנ' ובבבלי שקפה ובתוספ' כ"י שקופה אבל בדפוסי' ג"כ שקיפה. [5]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר וכ"ה בהעתקת בעל עיק' התלי' אבל בדפ' פיזי והלאה בט"ס משיעלה. [6]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ובשדפ"ע קפוי. [7]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר אבל בשדפ"ע הנושל. [8]) כ"ה בכ"י ובהעתקת בעל עיק' התלי' ובדפ"ע מן החרצנים וזה בעבור שגרסו הנושל אבל בדפ"ר ששם הנוטל בכ"ז בטעות מן החרצנים. [9]) בכ"י ובדפ"ר ובהעתקת עיק' התלי' וכן בסמוך אבל בשדפ"ע משיעלה! [10]) וזה פי' ר"ח לע"ז נ"ו. וז"ל ר"ע משיקפה פי' קיפוי הסרת הקצף מעל היין כרכתי' בקצף על פני המים וכו'. [11]) כ"ה נכון בדפו"ז אבל בשדפ"ע לי' מן קפי עד קפי ואי' בכ"י ק"ט ול"ד וה"ב וב"ר. [12]) בנו"ג אקפו. [13]) וכ"ה בפירש"י. [14]) כ"ה בכ"י ה"ב וק"ט ובנו"ג אקפויי מקפו ובדפ"ע דקיפי מקפי.
[15]) וכ"ה יין משיקפה בירו' ב"מ רפ"ז די"א:

פי' משיעלה עליו קצף ובל' חכמים אופיא ע"כ וכ"ה בפי' ר"ח לע"ז הנ"ל וכן דעתי לפי גזרת המלה הפרסי' הנ"ל בתחלת הערך ובע' הפיא ב'. וכן ענין המקפה לתבשיל מעשרו' פ"ד מ"א. וכנ"ה בירו' תרומו' פ"ד דמ"ג. קפה וחזר וקפה. חולי צ"ג: מיקפא קפי ו ב ה פ ע י ל יקפיאנה תרומו' פ"ד מי"א ובכ"י יקיפנה ובירו' במשנ' ייקפינה וכפי' הר"ם הר"ש ורא"ש ובערוך יקפנה. והשם קפוי, קיפוי תרומה פ"ד מי"א ירושלמי תרומה פ"ד דמ"ג. ע"ז נ"ו.] —

קף (= קָפָא כמו צוף מה שצף למעלה והוא קל ובל"ע خف (leicht בס"ג דפ' ואלו עוברי' בפסחי' (נ'.) מאי יקרות וקפאון (זכרי' י"ד, ו')[1] אור שיקר בעוה"ז קפוי[2] הוא לעוה"ב. פי' „אור שיקר כלו' התורה כדכתי' (משלי ו', כ"ג) כי נר מצוה ותורה אור וכתי' (ש"א ג', א') ודבר ה' יקר קפוי הוא מצוי לעוה"ב וכל דבר מצוי ביד רבים כדכתי' (יואל ג', א') והיה אחרי כן אשפוך את רוחי על כל בשר בזול הוא." *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח. והוא כפי' ר"א בש"ס ולא כדעת הגר"א שהוא אליבא דר"י דאמר אלו נגעים ואהלות שיקרין הן בעוה"ז וקפויין הן לעוה"ב וריהב"ל א' אלו בני אדם שיקרין הן בעוה"ז וקפויין הן לעוה"ב וגי' שונות הן בדברי האמוראים עיי' בד"ס ובתנחו' חקת סי' ח' ובמד"ר פי"ט הובא הדרש בע"א עיי"ע בלס ושם אי' גי' רבינו מסכמת עם פסיקת' דר"כ צד ל"ט. עיי"ע בלס בח"ב, ק"א. ורש"י בפסחי' פי' כל דבר קל קרי קפוי צף על המים וכו'] —

קף (מענין הראשון קפא = צוף überfliessen) בפ' שנים אוחזין בגמ' מציאת עבדו (ב"מ י"ב סע"ב) כגון דאקפאי[3] אגמא בכוורי פי' גדל הנהר ויצא חוץ לתחומו ובאו לאגם עם הדגים ולבסוף נתמעט הנהר ונתייבש האגם ונותרו בו הדגים. בר"ג דפ' י' יוחסי' (קידושי' ע"ב סע"א) דאקפי פירא דכוורי[4] פי' שהיתה חפירה סמוך לנהר וגדול הנהר ונתמלאת החפירה מים ודגים וחזרו המים למקומן בשבת ונשתיירו דגים בחפירה וצדום בשבת. פ"א[5] דאקפי פירא דכוורי ל ב א י פי' קפיצה שקופצין הדגין ועולין ליבשה פי' פירא חפירה גדולה שקופצין בה הדגים וצדין אותם מתוכה דאקפו[6] פי' קפאו תהומות וי"א שהקיפו רשתות וצדו הדגים בשבת וכיוצא בו גרסינן (מ"ק י"א.) ב ר י י ת א ל ב א י כ ו ו ר י.[7] *[אחי"ה בנו"ג בקדושי' דאקפי פירא בכוורי בשבתא וגי' רבינו מעולה יותר. ועיי' ג"כ פירש"י הציף הביבר דגים הרבה והלכו וצדו דאקפי הציף כדמתרג' ויצף הברזל: וקפא פרזלא. פירא בריכה עשויה לגדל דגים ובלע"ז ביבר ע"כ. וכן מצאתי זה השרש בענין זה בסנהד' ק"ח סע"א הקב"ה מביא עליכם את המבול ומקפה נבלתכם על המים ופירש"י מקיפה[8] מציף כמו ויצף הברזל דמתרג' וקפא ע"כ וכן פירש"י מקופיא מכפרא בזבחי' ו'. קופיא לשון צף ע"ש אבל עיי"ע קף י"א] —

קף (= נָקַף פי' ענין חבורה: נקפים Wunde Stellen נוקף (Verwundende בגמ' דפ' במה אשה (שבת ס"ב סע"ב) ותחת חגורה נקפה (ישעי' ג', כ"ד) מקום שהיו חוגרין בצלצול נעשה נקפים נ ק פ י ם[9] כבר פי' בע' נקף. וגם זה הוא ביטל את המשררין ואת הנוקפין (מ"ש פ"ה מט"ו סוטי' מ"ז. ירו' סוטי' פ"ט דכ"ד.)

קף (= קפא = κάππα) קפא כשורה (ברכו' נ"ו: ירו' מ"ש פ"ד דנ"ה:) עיי' בע' דיקא. *[אחי"ה ושם (בח"ג, קכ"א) פי' ר"ב לנכון כי קפא בל"י עשרים והיא אות במספר כף שלנו ועיי' מ"ש בע' הנ"ל ומ"ש רמ"ל כי בל"פ קורה נקרא קפא טעות הוא בידו וכתב כן עפ"י פירש"י בברכו' בלי הזכרת רש"י — ועוד עיי"ע כפא (ח"ד, רצ"ב) — ועוד עיי"ע קף י'] —

קף (= קָפָא כמו צוף עיי' בפני' ופי' רבינו בע"א) בר"ג דפ' במה מדליקין (שבת כ"א.) אבל להקפות מותר. פי' „להעבות ראש הפתילה כדי שירבה האור." *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנ') ואולי חשב כי הוא באותיות הפוכות מל"י παχύς עב אבל יתכן פי' רש"י וז"ל לא להקפות: לא היו מדליקין האגוז אלא סומך עליה הפתילה

[1]) והכתיב יקפאון. [2]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר אבל בדרו"ו צפוי וצ"ל קפוי. [3]) בנו"ג דאקפי ובכ"י ש"ס ר' ב' דקפאי ובכ"י ש"ס ר' א' דאכפאי. [4]) כ"ה בהעתקת בעל עיקי התלמ' ובכ"י ק"ט ובדפ"ע דכוורא. [5]) ונ"ל שצ"ל ס"א שהוא מוסיף מלת לבאי וכן הביא רבינו בע' לבא ב' מקידושי' הנ"ל דאקפו פירא דכוורי ל ב א י ע"ש בח"ה, ו'. [6]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וכ"ה בעיקרי התלמ' ובדפ"ע דאקפאי. [7]) כ"ה נכון בעיקרי התלמ' (ושם בט"ס לכאי וצ"ל לבאי) ובדפ"ע ל"י כוורי ועיי"ע לבא ב' כוור וע' בדיתא ומ"ש לפרש כל הענין. [8]) אבל גם בכ"י ש"ס הגי' מקפה. [9]) כ"ה בכ"י ק"ט ובעיקרי התל' וכ"ה בע' נקף.

להציפה שלא תטבע בשמן ויצף הברזל תרג' וקפא פרזלא ע"כ] —

קף (קופא נ"ל מל"פ ܟܦܐ עץ יבש של זמורה (Rebstock, trockenes Holz בפ' כל הבשר בגמ' הכחל קופא סבא הואי [1]. בפ' המקבל בגמ' ואין לו בקורות (ב"מ ק"ט:) קופא סבא פלגא פי' גפן זקן כיון שהזמורות הזקינו צריך לעקרם ולשתול חדשים לפיכך נוטל פלגא. *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח הובא בשט"מ לב"מ וז"ל ר"ח פי' קופא סבא כרם שזקן ורוצה השתלא לעקור ולנטוע חדשים לכן נוטל פלגא ע"כ ומ"ש השט"מ שם בשם הראב"ד פי' קופא קורה כדאמרינן בברכו' (נ"ו.) ע"ש הוא ללא נכון עיי"ע קף ח'. ובכ"י ש"ס ה' בב"מ הגי' קפא אבל בכ"י ר' ב' לנכון קופא ושם אי' פ י' ג פ ן קופא ע"כ ונ"ל שזו התיבות פי' גפן באו מגליון פנימה לבאר על ידן קופא וכפי' הערוך. ונ"ל גזרת המלה נחצבת מל"פ הנ"ל או י"ל שהוא מל"ר אמצ' ceppa זמורה וגפן והקבוץ בי קופאי ב"ב כ"ד. פי' בין הגפנים וכפי' רגמ"ה ורש"י אבל עיי"ע קפאי. ירו' ברכו' פ"א ד"ב ע"ד מטמר ביני קופייא] —

קף (= קוּפְיָא כמו הקפה, היקף das Umstehen, Umringen) בר"ג דזבחי' (ו'. ז':) ובפ' הוציאו לו בגמ' נטל את המחתה (יומי נ':) אחיו הכהנים בקביעותא מתכפרי או בקופיא [2]) מתכפרי פי' „אין לאחיו הכהנים בפר כה"ג עד שעת ה ק פ ת הוידוי וכשמתקבצין ביוה"כ להאזין הוידוי באותה שעה מתכפרין ואם מ י מ ר [3]) קודם לכן תמורתו תמורה או לא". ס"א כנופיא. *[אחי"ה כל הע' נעתק מפי' ר"ח ליומ' ושם אי' ב ה י ק י פ א מתכפרי ובכ"י ש"ס מינכען הגי' בקיפיא ובכ"י ב' מיקפיא ובכ"י ש"ס ר' א' בזבחי' הגי' מקיפא וברש"י שם בדפ"ו רפ"ט וש"ח קפויא (עיי' ד"ס זבחי' צד ד':) ורש"י פי' ביומ': אין כפרתן קבועה בו אלא צפה על גב כפרת כה"ג כדבר הצף על פני המים. . ויצף הברזל מתרג' וקפא פרזלא ועיי' ג"כ לזבחי' ו'.] —

קף (= קְפָיָא מל"ס ܟܦܝܐ Umgebung, Zubehör) בפ' כל הבשר בגמ' הכחל (חולי' קי"א.) קריבו ליה קניא בקפיה ואכלינן פי' „קריבו לו הכבד עם הריאה והקנה והלב דנשלק כולו ביחד." *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה (קובץ כ"י אנגיליקא דף שכ"ד:) ושם הגי' בקופיה וכ"ה לפנינו וברש"י ומסכים פירושו עם פי' רבינו ע"ש] —

קף (קוּפָּא מל"ע قف נקב המחט וראש המחט Nadelkopf, Nadelöhr) בר"ג דפ' הרואה (ברכו' נ"ה סע"ב) ולא פילא דעייל בקופא דמחטא. בפ' המפקיד בגמ' רשב"ג (ב"מ ל"ח:) דילמא מפומבדיתא את דמעיילי פילא בקופא דמחטא כלומ' שאומרין דבר שאינו הווה. בפ' אלו טרפות בגמ' הריאה (חולי' מ"ח:) חזינן אי קופא לבר נקובי נקב ואתאי פי' נקב של מחט בפי"ג בכלים (מ"ג) נשבר מקופו טהור פי' „מקום שנכנס בו הקתא" והוא הנקב — (א"ב פי' בל"י נקב). *[אחי"ה כיון לל"י ὀπή מערה וחור ויותר נכון שהוא ל"ע הנ"ל ופי' נקב המחט וכדומה וכפי' הערוך ורגמ"ה בחולי' מ"ח: פי' קופא אחוריה של מחט ופי' הערוך מקום שנכנס וכו' המה דברי רה"ג לכלים (סד"ט צד 9)] —

קף (= קוף מל"ט בל"ס קוּפָּא בל"פ کپی וכן בל' סאנסקריט kapi ובל"י κῆπος Affe) בפ"ק בידים (מ"ה) והקוף נותן [4]) לידים. בר"ג דפ' א מ ר ל ה ם ה מ מ ו נ ה (יומי כ"ט:) ובמ"ג דפ' [5]) שתי הלחם (מנחו' ק':) נעשה כמי שסדרו הקוף. בפ' הגוזל עצים בגמ' נטל צמר (ב"ק ק"א.) אי נמי דצבע בהו קופא פי' כגון דאתא קוף וצבע האי צמר בהני סממנים שאין צבוע יפה ולא שבח לענין דמים וי"א [6]) דצבע בהו קופא של נצרים שגזל סממניו וקופתן של נצרים וצבע קופתו בסממניו וקא מהדר ליה קופתו צבועה דלא שבח לענין דמים. וי"א דצבע בהו הגזלן קוף של נגזל דקוף הוה מעיקרא וקוף לבסוף ולא שבח לענין דמי רבינא אמר הכא במאי עסקינן דלא גזל כלום אלא כגון דקיימי סממנין דחד גברא וצמר דחד גברא ואתא קוף ונסב צמר דהאי וצבעיה בסממנין דהיאך [7]). בפ"ק בבכורו' (ח'.) הפיל והקוף והקיפוף

---

[1]) לא מצאתי בחולי' ק"י. ונ"ל דאחר מלת דקדחו בהו חילט' היתה גי' רבינו קופא סבא הואי והראיה מפי' המהרש"ל בהי' הולין שהביא בשם הערוך וז"ל דקדחו בהו חילפי פי' זמתי עשבים הנקראים חילפי וכו' כלומ' י ש נ י ם ה י ו מ ז מ ן ר ב ע"כ עיי"ע חלף בח"ג, ת"ט ששם הבאתי דברי המהרש"ל. ובעה"ק שנ"ב הגי' קופה ס א ה סבא הואי ובכ"י ערוך ובעיקרי התלמוד לי' סאה ונראה שט"ס הוא וחידוש שהגר"א וגם ר"ב לא הרגישו מאומה כי גי' רבינו לי' בספרים. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט ובעיקרי התלמוד ובעה"ק שנ"ב אבל בדפ"ע בקפיא (ובדפ"ר בט"ד בכפיא). [3]) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד וכ ה בפי' ר"ח ובכ"י ק"ט אבל בדפ"ע הימר. [4]) בנו"ג נוטל. [5]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר אבל בדפו"ו נשמט בטעות. [6]) וכ"ה ברש"י בשם ואמרי לה. [7]) בנו"ג אי בעית אימא דצבע בהו קופא אבל ברש"י הגי' כגי' רבינו אי נמי וע"ש פירש"י ותוספו'.

לנ׳ שנים וכנגדו באילן בנות שוח. בס״פ ח׳ בכלאי׳ (מ״ו) הפיל והקוף מין חיה פי׳ בלעז שימי״א. *[אחי״ה בלאי״ט ורו׳ simia וכנ״ה בבא בתרא נ״ח. הכל בפני שרה כקוף בפני אדם שרה בפני חוה כקוף בפני אדם חוה בפני אדם כקוף בפני אדם אדם בפני שכינה כקוף בפני אדם. נדרי׳ נ׳: איתיוה ליה בהון קופא. והקבוץ קוֹפִין ב״ק פ׳. סנהד׳ ק״ט: ובב״ר פכ״ג בל״נ נעשו פניהם כקופות. קהל״ר פי׳ כי יש: מגדלי קופות ופי׳ מ״כ אפי״ן בלע״ז (Affen) ובפי״מ לרמב״ם בכלאי׳ פ״ח, מ״ו נקרא בל״ע (קדר) [צ״ל קרד] והוא قرد ובפי״מ לידים הקוף בערב (קדר) [קרד] והוא אשר קורין במצרים אלגסנ״א בל״ע וצ״ל אלנסנס והוא نسناس ועיי״ע אדני השדה (ח״א ל״ה, ומ״ש). ובעיקרי התלמוד הביא וז״ל קוף יש לו זנב ארוך ויש שקורין לו מימו״ן ע״כ והוא ג״כ ל״ע ميمون ועוד שם קורין לו בוגי״א בספרד מפני שהם מצויים בבוגיא״ה ע״כ ובברטינורא (ידים הנ״ל): חיה ששמה מונא בלע״ז] —

קף (= קפא לדעת רבינו מכביד ולדעת רש״י בהיפך עיי׳ בפנים) בפ׳ מפנין בגמ׳ כופין (שבת קכ״ח:) משום דמקפיא נפשה. פי׳ מכבדת עצמה. *[אחי״ה ורש״י פי׳ בהיפך מגבהת עצמה מן הארץ ונמצא זה מטלטל . . מקפיא כגון אקפו ידייכו (חגיג׳ ט״ז:) ובזו השטה הלך הראב״ד שמשיג על הרמב״ם בפ׳ כ״ה מהל׳ שבת הלכ״ו עיי׳ הרב מגדל עוז שהוכיח כי הרמב״ם אוחז בפי׳ הערוך במ״ש מפני שהיא (התרנגולת) נשמטה מן היד וכו׳ וכתב בעל מגדל עוז שהרמב״ם פי׳ כן שסבר כערוך וכ״כ הר״ם ז״ל מקוצי ועוד הוכיח מפי׳ ר״ח כי בתרנגולתא איכא למיחש שמא תכבד עצמה ע״ש. ואולי לפי זה נגזרה המלה מל״פ خفّن תכבד עצמה לדחוק עצמה עד ששוכבת ארצה] —

קף (= קפא תולעת שבירק נ״ל מל״י κάμπη Krautraupe ועוד עיי׳ בפנים) בפ׳ ערבי פסחי׳ בגמ׳ הביאו לפניו מרר (קט״ו:) צריך לשקועיה משום קפא. פי׳ רב האי גאון עקר קיפה בל׳ ארמי׳ מלשון קיפוי כגון נפיחה והרוח שאוחזת במעים מן המאכולת נקראת קפא מפני שמנפחת והחרוסת סם הוא שטורדת אותה הרוח ולא היה שונה מריחא דחלא מיית אלא מריחא דחלא פקע ופי׳ קפא דחסא חמא (שם קט״ז רע״א) הרוח והניפוח שיש בחזרת פוקעת ונטרדת בצנון וקפא דחמא אסותיה כרתי הרוח שבצנון נטרדת בכרישין קפא דכרתי חמימי הרוח שבכרישין נטרדת במים חמין [1]) אדהכי והכי פי׳ עד כה ועד כה עד שיביאו לו מים חמים נימא הכי קפא קפא דכירנא ליכי ולז׳ בנתיך ולח׳ כלתיך דברים אלו אין לפרשם וקבלה הם כגון לחש שאין לו פי׳ ובלחש ובקמיעין אתה מוצא דברים כאלו אדם מדבר עם האבן או עם הארץ וביותר רוחות שיש באוכלין כי כן רואין כי רוחות מן השדים קשורין בהן וזה הלחש וכן כל דברי לחש וקמיעין אין אנו יודעין טעמיהן ומאין נאמרו עיי׳ בע׳ (פס) [צ״ל פע] (א׳). ור׳ גרשם פי׳ משום קפא למקטל ארס שבירקות ואבינו ר׳ יחיאל פי׳ קפא תולעת כדי שתמות הקפא שבירקות מן החומץ שבחרוסת וכן פי׳ ר״ח קפא תולעז דתניא בתרומו׳ (פ״ז בתוספת׳) האוכל תולעים שבעיקרי אילנות ואת הקפא [2]) שבירק — (א״ב פי׳ בל״י נפיחה ורוח). *[אחי״ה והוא κάπος אבל זה מורה על הרוח והנשימה וכן καπνός כפי׳ חח׳ אייזנער אינו נכון שהוא מורה ענין עשן וקיטור Rauch, Dampf ועוד רה״ג פי׳ מל׳ ארמי׳ ולי נראה כי קפא הוא מל״י הנ״ל ומ׳ נשמט ופי׳ תולעת שבירק וכדאי בתוספת׳ תרומו׳ הנ״ל וכן פי׳ ר״ח הובא בתוספו׳ וברשב״ם וכ״ה בפי׳ ר״ח בפסחי׳. ורש״י ורשב״ם פי׳ ארס כפי׳ רגמ״ה] —

* קף (= נָקַף פי׳ ענ״ן חבור ודבוק — zusammen (anfügen, verschliessen בפ״י בכלי׳ (מ״ב) במה מקיפים בסיד פי׳ שיסתום פי הכלי או ידביק הכסוי על הכלי שיהיה מוקף צמיד פתיל. *[אחי״ה כ״ה בהעתקת בעל עיקרי התלמוד ולא ידעתי אם הוספת בעל עיק׳ התל׳ היא או מקולמסו דרבינו היא כי לי׳ בדפ״ע וכ״י. וזה הציון הובא בע׳ גפס ב׳ בלי פי׳ וכן פי׳ הרמב״ם בזה״ל ענין מקיפין שיסתום פי הכלי באלו הנזכרים או ידביק הכסוי על הכלי באלו דברים ע״כ ונראה כי בעל עיק׳ התל׳ הוסיפו עם פי׳ הרמב״ם] —

* קו״ף (אות הי״ט באלפא ביתא) מעש׳ שני פ״ד מי״א קו״ף קרבן, שבת ק״ד. קו״ף קדוש . . מ״ט מהדר אפיה דקוף מרי״ש וכו׳ ומ״ט מהדרא תגא דקו״ף לגבי רי״ש וכו׳, במד״ר פי״ג קוממיות (ויק׳ כ״ו, י״ג) קוף מאה מיות מאתים. ובענין צורת הקוף בימי קדם ר״ל סגור כסמ״ך עיי׳ ב״ב קס״ו: ופירשב״ם שם ועוד עיי׳ תש׳ הרשב״א סי׳ א׳.

קַפָּאִי (שם מקום ועיי׳ עוד בפנים) בפ׳ לא יחפור בגמ׳ ניפול (ב״ב כ״ד.) הנהו זיקי דחמרא

---

[1]) זה הפי׳ הובא כשם רה״ג באבודרה״ם סדר תפלות ליל פסח צד פ׳ רע״ג. [2]) בנו״ג הקפה.

דאשתכח בי[1]) קיפאי[2]). בר"ג דפ' אין עומדין (ברכו' ל"א.) רב מרדכי אלויה לרב שימי בר אשי מהגרוניא עד בי קיפאי פי' מקום ס"א עד בי כיפי[3]) פי' גשר וי"מ דאשתכח בי קפאי בין הגפנים כמו קיפא סבא דלעיל (קף י'). *[אחי"ה וי"מ הוא כפי' רגמ"ה בב"ב ורש"י שם עיי"ע קף י' ומ"ש אבל בי קופא או קיפאי נראה שהוא שם עיר Kufa עיי' מאנגערט ח"ה, 308 ועוד הוא שם משפחה יבמו' ט"ו: משפחה בית קופאי מבן מקושש] —

* קוּפָא (כמו כיפה מל"ע كفة חוף וקצה Rand, Saum) תוספת' עירו' רפ"ז (ה') אין בני חמתה באין אלא עד מקום הקופא כ"ה בכ"י אירפ' ובדפוסי' אי' הכיפה וכ"ה עד הכיפה בירוש' עירו' פ"ה דכ"ב סע"ד עיי"ע חמתא (ח"ג תמ"א) ופי' כיפה עיי"ע כף (ח"ד, רפ"ד[4]).

קְפָא (= קוּפָא מל"ס קופא מוט Stange) וישאהו במוט (במדבר י"ג, כ"ג) תר"י (ב') בקופא וכן מוט דבמדבר סיני[5]) (במדבר ד', י"ב[6]) — (א"ב פי' בל"י מין מוט כפוף). *[אחי"ה כיון לל"י κύφων והנכון שהוא ל"ס הנ"ל וכן בל"ע قوفا מוט] —

* קפא (בהפעיל הקפיא מל"ט ענין קרישת והתקשות דבר הניגר gerinnen lassen) חולי' ק"כ. הקפה את הדם ואכלו. מנחות כ"א. הקפה באור.. הקפה בחמה, ב"ר פי"ד, ויק"ר ספי"ד הקפיאתני אינו אומר אלא תקפיאני. ובתר"י שמות ט"ו, י"ח קפאו תהומות: קפו עליהון תהומיא נראה שהוא הקל כל"ט קְפָא ובאונק' שם: קפו תהומי.

קפד (= קוּפְדָא מל"ס קופדא דבשרא חתיכת בשר וכן בל"י ורו' האמצ' κοπάδιον, co-padium Stück Fleisch) בס"ג דפ' כיצד מברכין (ברכות מ"ד:) על הביעה ועל מיני קופדא בתחלה מברך עליהן שנ"ב. בב"ר פ"כ (לפנינו רפי"ט[7]) והנחש היה ערום חד אמר אייתי קופד צלי ובפ' נ'[8]) (לפנינו פמ"ט) וה' אמר: חד ליטרא דקופד בי' פולרין[9]) ובפ' ס"ד (ס"ג) קופדא טבא כסא טבא לפומיה דאבא — (א"ב פי' בל"י חתיכה כמו חתיכת של בשר). *[אחי"ה מל"י וסורי' הנ"ל. ובעל עיקרי התלמוד סיים כזה"ל וי"ג כולם בריש ע"כ וכ"ה באמת לפנינו בב"ר בכל המקומות הנ"ל וכן בב"ר פנ"ד קופר חמר וביעון וצ"ל בדלי"ת וכן בפסיקת' דר"כ צד קס"ד קופר שמן[10]) וכ"ה בדל"ת בירו' ברכות פ"ב ד"ה ע"ג ליטרא דקופד, ירוש' תרומות פ"ח דמ"ו. חד בר נש הוה סני קופד דאימר חד זמן הוה אכיל קופד וכו', ירוש' שביעי' ספ"ו דל"ז. עבד ליה קופד, ירוש' שבת פ"ז ד"י ע"ד קופדה משלים לפיסתה פיסתה לא משלים לקופדה, ירוש' פסחים פ"ו דל"ג ע"ג ההין דאכל חובץ ובדעתיה מיכול קופד וכו', ירו' מעש' שני פ"ב דנ"ג ע"ג קופדא שמינה, ירו' ב"מ פ"ב ד"ח ע"ג אפיק קומוי קופד דדהב. ירוש' חגיג' פ"ב דע"ח רע"א מייתיא פיתא... ומייתיא קופד. ירוש' שקלים ספ"ה דמ"ט: זבן קופד ושם דמ"ט. חמון שקין חמון כרעין חמון קוּפְדָן בויק"ר פל"ר קפדן וגי' רבינו עיי"ע קפרן. מכל הציונים הנ"ל מוכח ברור כי קופד בדלית העיקר וכי מורגל רק בירוש' ובמד' ארץ ישראל ולי' בבבלי וא"כ מיני קופדא בברכות הנ"ל אשר הביא רבינו בלי פירוש ורש"י פי' כל מיני בשר קצת קשה שנחזיק בגי' רבינו ונ"ל יותר טוב כגי' שלפנינו קופרא וכ"ה בכ"י ש"ס בה"ג ואו"ז סי' קפ"ב וז"ל כל מיני בשר קרי קופרא ע"כ ובהלכות ברכות פ"ח הל"א כתב הרמב"ם בשר וגבינה ודגים וביצים ומים וחלב ודבש וכיוצא בהן בתחלה מברך שהכל וכו' הרי מינא קופד לא בשר דוקא במשמע יען כן דעתי נאמנה שעיקר הגי' בברכות מיני קיפר (כגי' כסף משנה) והוא כמו ציבריא עיי"ע ומל"ר cibaria מיני מאכל כגון בשר וגבינה וכדומה וכפי' הרמב"ם] —

קָפַד (מל"ט ונרדף עם צפד ענין קמיטה וכן בל"ס קפוד zusammengeschrumpft והושאל בדרז"ל zusammengedrängt, genau nehmen. קַפְּדָן Jähzorniger עיי' בפנים) בר"ג דפ' במה מדליקין (שבת

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ר בו וכ"ה בדפ"א וצ"ל בי וכדאי' בהעתקת בעל עיקי' הת' ובדפו"ו בט"ס בהו. [2]) בכ"י ש"ס פ' הגי' קפאי. [3]) וכ"ה בסוטי' מ"ו: ובברכו' לפנינו אבל בכ"י ש"ס בי קופאי עיי"ע בי כיפי ח"ב, נ'. [4]) ושם: הובאה גי' הילק' אסתר ר' תתרנ"ד קופה ובאסת"ר פ' ויבז הגי' כיפה. [5]) כ"ה בכ"י ובהעתקת בעל עיקרי התלמוד. [6]) ושם בתר"י א' ויתנון על קופא. [7]) בדפ"ע בט"ס פ"ב. [8]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר אבל בדפו"ו בט"ד ג' ובדפ"א יותר משובש פרש' שלישית וחמישית ונראה כי איזה חכם הגיה בגליון כי תחת שלישית (ג') צ"ל חמישית (נ') ואח"כ בא מגליון פנימה חמישית והשאיר ג"כ בטעות שלישית ורמ"ל לא הרגיש בזה. [9]) כ"ה נכון בכ"י ערוך וכ"ה בעיקרי התלמוד ובדפ"ע בט ס סולרין ובדפו"ו בט"ד דפוקד וצ"ל דקופד. [10]) וה' רש"ב הביא ציונים הנ"ל ברי"ש והוסיף להביא קהלת ילק' ברי"ש ופי' בשר ונעלם מעיניו פתרון המלה כי עיקר הגי' בדלת.

ל׳ :) ולא יהא קפדן כשמאי. בפ״ב באבות (מ״ה) לא הביישן למד ולא הקפדן[1]) מלמד. בפ״ט במקואות (מ״ג ומ״ז) כל המקפיד עליו חוצץ פי׳ כל דבר שיש על בשרו או על בגדו ומקפיד להסירו חוצץ ואם אינו מקפיד אינו חוצץ. בר״ג דפ׳ כל הבשר (חולי׳ ק״ז.) קפדיתו אמנא קפדיתו אחזותא קפדיתו אשיעורא אין. פי׳ „קפדיתו אמנא דאי נקיב בכונס משקה לא נטליתו מיניה אחזותא שיהא להן מראה יפה אשיעורא שיהא בו רביעית״[2]). הקצר קצרה ידי מפדות (ישעי׳ נ׳, ב׳) תרג׳ האתקפדת איתקפדא גבורתי. וכן הן לא קצרה יד ה׳ מהושיע (שם נ״ט, א׳). *[אחי״ה תרג׳ קפידות ידא וכן מקצר רוח (שמות ו׳, ט׳) תר״י א׳ מקפידות רוחא. הקצר (מיכה ב׳, ז׳) תרג׳ היתקפד מימר וכן תרג׳ קפדתי כאורג חיי (ישעיה ל״ח, י״ב) אתקפדו כנול גרדאין חיי[3]) הרי כי גם ל״מ השרש קפד מורה על התקמטות וענין קפד כמו צפד ומזה בהשאילה דקדק בדבר כאלו חש על המיעוט במיעוט לדאוג על מה בכך ועל חוט השערה ומזה בחולי׳ הנ״ל קפדיתו אמנא וכו׳ כדאי׳ בערוך[4]). ושם: אמנא ואחזותא קפדינן אשיעורא לא קפדינן. פסחי׳ ק״י: כללא דמילתא כל דקפיד קפדי בהדיה ודלא קפיד לא קפדי בהדיה וכו׳, שבת מ״ט סע״א קפיד עלייהו, שם: קמ״ז. אנן לא קפדינן מידי. הפעיל המקפיד מקואו׳ הנ״ל. ב״מ ע״ה. בני חבורה המקפידין זה על זה וכו׳. והשם קְפִידָא קידושי׳ מ״ט. ע״ש. ושם ע״ב: מידי דקפדי בה אינשי הוי קפידיה קפידא מידי דלא קפדי בה אינשי לא הוי קפידיה קפידא. במד״ר פ״ט שלא תאמר בקפידת הבעל תלה הכתו׳ ובעל הוא קפיד. והשם המופשט הַקְפָּדָה עיי״ע בח״נ, רל״ו. ועוד פי׳ קפד כעס כי מי שהוא מדקדק ביותר וחושש על כל עוקץ ועוקץ לרוב בא לידי כעס והוא קצר רוח שבת ל״א. והלל לא יקפיד, תעני׳ כ׳: ירוש׳ תענית ספ״ג דס״ז. מימי לא הקפדתי בתוך ביתי. ירוש׳ ברכות פ״ד ד״ז ע״ד שלא אקפיד כנגד חבירי ולא חבירי יקפידו כנגדי, ירושי כתובות פ״ד דכ״ח ע״ד במקפיד את הזקן. אתפעל אתקפד ובהבלעת התי״ו אִיקְּפַד קידושי׳ ל״ג. ירוש׳ ברכות פ״ב ד״ה: ירוש׳ ב״ק ספ״ח ד״ו ע״ג והתואר קפדן עיי׳ לעיל וכן סנהד׳ קי״ג: והשם המופשט שבת ל״א. קפדנותו של שמאי ב״ר פע״ד תנחומא ויצא סי׳ י״ג קפדנותם של אבות — ובעל צמח דוד רוצה לומר שלשון הקפדה בא מקיפוד והוא שרץ מלא קוצים עיי״ע הבא אח״ז וע״ש כי מאריך והשיג על התשבי שפי׳ הקפדה הוא לשון קיצור וכריתה — ודע כי בדפ״ע בד״ה הקצר קצרה עשו ערך מיוחד אבל לפע״ד הכל ערך וענין אחד הוא כאמור] —

קפד (= קוּפָּד מל״ע قُنفُذ, قنفذ Jgel) בפ׳ במה אשה (שבת נ״ד:) ולא פרה בעור הקופד[5]) בפ״ח בכלאים (מ״ה) הקופד וחולדת[6]) הסנאין. בפ׳ מרובה בגמ׳ אין מגדלין (ב״ק פ׳:) וחתולות[7]) וקופדין[8]) קאת וקפוד (ישעיה ל״ד, י״א) שמה קננה קפוז[9]) (שם ט״ו). תרג׳ קופדא בל׳ ישמעאל קנפד ובלעז ריצ״ו. *[אחי״ה והוא ricco בלאי״ט מל״ר ericius (erinaceus) ובע״ב כלאים פ״ח מ״ה הקופד אריצ״ו בל׳ ספמיא erizo וכן הביא ל״ע קנפוד הרמב״ם כלאים שם וכ״ה באמת בל״ע שם שרץ שנימיו חדין כמחט וכפירש״י בשבת נ״ד: ושם לועז על נכון „וקורין לו הריצון״ והוא ל״צ hérisson וכן לועז רש״י אנקה בויק׳ ובב״ב ד׳. עיי״ע יילי (ח״ד, קכ״ח) וכן לועז קפד (ישעיה י״ד, כ״ג) ורד״ק ע׳ קפד הביא ל״ע קנפאד אבל הלעז טרטוגא (tortuga) ענין אחר הוא. וכנ״ה עור של קופד בשבת נ״ג: לפי ג׳ הכ״י ש״ם מ׳[10]) וכ״ה בירוש׳ שבת ספ״ה ד״ז ע״ג ולא פרה בעור הקופד שהוא נותן עור קופד בין דדיה בשביל שלא תינק את בנה — ובפשיט׳ בכל מקומות העתיק קְפֹּד ע״י קופדא] —

* קפו עיי״ע הבא אח״ז.

קַפּוּדְקְיָא (Καππαδοκία, Cappadocia) מחוז באסיא קטנה Kappadocien) בסוף הלכה קמא[11]) דכתובות (י׳.) שמעינן ליה לרשב״ג דאמר כתובת אשה דאורייתא דתנן בסוף כתובות (ק״י.) רשב״ג אומר נותן לה ממעות קפודקיא[12]) — (א״ב שם

---

[1]) בדפ״ר הקופדן. [2]) הועתק מפי׳ רגמ״ה. [3]) כ״ה בפשיטי׳ ואצל בוקסט׳ ובנו״ג בט״ס אתקפלו כגול. [4]) ולפנינו בחולי׳ אי׳ רק פעם אחת מלת קפריתו. [5]) וכ״ה בירו׳ ובכ״י ש״ם א״פ אבל בנו״ג הקופר בט״ס. [6]) וכ״ה בכ״י ש״ם וכ״ה בע׳ חלד ובנו״ג חולדת. [7]) וכ״ה בכ״י ש״ם ה׳ פ׳ ור׳ ובנו״ג וחתולים עיי״ע חתול. [8]) בנו״ג וקופין ויותר טוב ג׳ רבינו מפני שנזכר אצל חולדות סנאים כדאי׳ ג״כ בכלאים הנ״ל ובהיפך אי׳ בברכות נ״ז: קיפוד וצ״ל קיפוף כג׳ הכ״י וערוך בע׳ קיפוף ע״ש. [9]) כ״ה בהעתקת בעל עיקרי התלמוד ובדפ״ע קפוד. [10]) ושם בט״ס קופר. [11]) כ״ה בכ״י ק״ט ודפ״א אבל בשדפ״ע לי׳. [12]) בנו״ג קפוטקיא אבל בירוש׳ קפודקייא ובדפ״ר בערוך באמצע הערך קפדוקיא וכן הג׳ בכ״י ש״ם פ׳ בברכות נ״ו: קפדוקיאה עיי׳ ד״ס ברכו׳ צד קנ״ו: והוא כמשקל יוני ובכ״י ק״ט בראש ובאמצע הע׳ אי׳ קפודיא והוא ט״ס.

מחוז בארץ אסיא בל"י ורו' אבל בלי' ארמי נקרא קפוטקיא). *[אחי"ה איכ"ר פ' רבתי קום סוק לקפודקייא וכ' ע"ש ומן הן יליף ליה ר' יוסי כפא בלי' יון עשרים דקייא הן בלי' יון קורות וזו גי' האמיתי' ובענין אחר בברכות נ"ו: ובב"ר פס"ח עיי"ע דקא וע' כפא וע' קף ח' ובכ"י פ' בש"ס ברכות נ"ו: ובב"נ שם הגי' קפו כשורי דקיא עשרה. וכנ"ה בירוש' יבמות ספ"ב ד"ד: קיסרין שבקפודקיא. שם פט"ז דט"ז ע"ג מגיזה שבקפודקיא. שבת כ"ו. תוספת' שבת פ"ב תנחומא הישן ריש פ' בהעלתך אנשי קפוטקיא. תוספת' יבמות פ"ד ניתפס בקפוטקיא ועוד עיי"ע קפטק. והתואר קפודַקאי, קפודקיא קפוטקיא (בל"ם קפדוקיא מל"י καππα-δόκης) ר' יודן קפודקיא ירוש' פיאה פ"א דט"ז ע"ג. ירוש' כלאים פ"ח דל"א: ירוש' תענית פ"ד דס"ז ע"ג. ר' שמואל קפודקיא ירוש' ברכות פ"ב ד"ה: שם פ"ד ד"ז ע"ג ירו' שבועו' פ"ד דל"ה ע"ג קהל"ר פ' כל זה, ירו' חלה פ"ג דנ"ח. ועיי' שמואל קפודקיא (בלא כינוי) ירוש' יומא פ"ו דמ"ג סע"ד וירוש' פסחים פ"ו דל"ג ע"ג. והקבוץ ירו' שביעי' פ"ט דל"ט. קפודקאֵי דציפורין שאלון לר' אימי וכו' ובתר"י א' וב' לבראשית י', י"ד, לדברים ב', כ"ג ובאונקלס קפוטקאי עיי"ע קפטק] —

קֻפָּה (= קוּפָּה מל"ע قفّة Korb בל"ר cophinus סל Korb) בפ' במה טומנין (שבת מ"ט.) קופה מטה על צדה ונוטל וכו'. גמר' (שם נ':) הכל מודים שאם נתקלקלה הגומא שאסור להחזיר, פי' קופה מלאה נעורת של פשתן או נסורת של חרשים [1] ועשה גומא בתוכן וטמן שם את הקדירה ואם נוטלה בשבת חיישינן שמא תתקלקל הגומא ואינו יכול להחזיר עד שיעשה גומא מתחילה בשבת [2]. בסוף פיאה (פ"ח מ"ז) הקופה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה. בפ' השותפין בגמ' עד כמה יהא בעיר (ב"ב ח':) ת"ר קופה של צדקה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה פ' קופה שיש בה מעות של צדקה ידוע סכום כל אחד ואחד [3] כמה יתן אבל בחילוק צריכין לחלק ולעיין לפי העני כל אחד כראוי לו ואינו נגבית אלא מע"ש לע"ש והיא לעניי העיר, תמחוי הוא כגון קערה שמתקבצין בה לחם ומיני תבשיל להאכיל לעניי עולם ונגבית בכל בג' ומתחלקת בג' מפני שגיבויה וחילוקה שוין. בס"ג דפ' האומר התקבלי גט (גיטי' ס"ז.) ר' יוחנן בן נורי קופת הרוכלים [4] ר' אב"ע קופה של בשמים [5] — (א"ב פי' בל"ר שם פרטי לכלי גדול של יין ובלי' חכמים שם כללי לכל כלי גדול עשוי לתת בתוכו דבר מה). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"ר Kufe, cupa והנכון שהוא ל"ע הנ"ל והוא כמו כפיפה (= קפיפה) עיי"ע כפפה (ח"ד, רצ"ח) ושם הבאתי ירוש' יומא ספ"ח דמ"ה ע"ג כפיפה של חרובין ובבבלי ברכות ל"ב רע"א מתוך קופה של תבן . . מתוך קופה של בשר, וכן עירו' כ"א סע"ב וילק' סוף קהלת ר' תתקע"ט כפיפה שאין לה אזנים וכו' ובכ"י ש"ם קופה וכ"ה בדפ"ש ובע"י ובמנו"ה הקדמת נר ד' וכ"ה בריש שהש"ר. וכנ"ה בשבת נ'. ביצה ח'. מלא קופתו עפר. ירו' פסחים רפ"י דל"ז: אין ערב לאדם לוכל מן הקופה. ירוש' ברכות פ"א ד"ג. קופה מלאה עצמות. פיאה פ"ח מ"ז לא יטול מן הקופה, ירוש' פיאה פ"ח דכ"א. קופה מע"ש לע"ש קופה אינה אלא לאנשי אותה העיר בלבד. ירוש' כלאים רפ"ט דל"א ע"ד לא יפשיל הקופה לאחריו. ירוש' ב"ק פ"ב ד"ג. קופתו מופשלת לאחריו. ירוש' ב"מ רפ"ד ד"ט ע"ג קופה מלאה תורמוסין, ירוש' שבת פ"י די"ב ע"ג קופה של קשואין . . קופה פרוצה, ירו' כתובות פ"ו ד"ל ע"ד קופת בשמים, תוספת' כתובות פ"ו קופת בסמים, תוספת' שבת פי"ד (ט"ו) לא ירדה בידו ובקופה, תוספ' נזירות פ"א מלא הקופה, ותוספת' כלים ב"מ רפ"ח עיי' קוסת. רות רבה פ' ויהי בימי כל ישראל מסבבין פתחי זה בקופתו וזה בקופתו. ובלא"ר קופתא ירוש' שבת פ"ד ד"ו ע"ד כמרה גו קופתא, ירוש' פיאה פ"א דט"ו ע"ג זכותיה גו קופתיה והקבוץ קוּפוֹת ירו' מעשר שני פ"א דנ"ב ע"ד ירוש' שבת רפי"ז דט"ז. ירו' תעני' פ"ד דס"ט. ירוש' ע"ז פ"א דל"ט ע"ד, ועוד קוּפִּין ירוש' ע"ז ספ"ד דמ"ד: ירוש' גיטי' פ"ח דמ"ט ע"ד. ירוש' נדה ספ"ב ד"נ: ועוד קופייא ירוש' פסחים רפ"ג ד"ל.] —

קָפַז (מל"ע قفز כמו קפץ בל"מ springen, hüpfen בב"ר פס"ט (ס"ח) עולים ויורדים בו, מעלין

---

[1] ולא נקיט גיזי צמר כי סבר דטעמא שצריך להטות הקופה על צדה משום הטמנה ולא משום טלטול הגיזין וכפי"מ להרמב"ם וכבר עמד על זה הרב בעל למוד ערוך בשבת צד ל"ה: [2] ועיי' מ"ש הרשב"א בשם רה"ג. [3] וכ"ה בתוספו' בשם ר"ת. [4] ובאדר"נ פי"ח אי' ריב"נ אומר . . ראב"ע אומר והוא ט"ס. [5] כ"ה נכון ברפ"ר אבל בשרפ"ע אי' קופה של הלכות.

כו מורידין בו אוסזין בו קופזין [1]) כו. וכפר' פ"ז (סיפ פ"ו) ויהי איש מצליח: גבר קפוז הה"ד (ש"ב י"ט, י"ח) וצלחו הירדן לפני המלך. וכפ' פ"ח (פ"ז) וינס ויצא החוצה קפז בזכות אבות כד"א ויוצא אותה החוצה (בראשית ט"ו, ה'). מדלג על ההרים (שה"ש ב', ח') תרג' וקפז על קיצא [2]) בגין זכותא דאבהתהון דמטילו לטוריא. *[אחי"ה וכנ"ה בב"ר ספפ"ו כל דקפיז לה נסיב ליה . . כל אותה דובה קפוז קפז ואת רב מדין עיי' מ"כ שם — ועוד עיי"ע אפזים] —

קפז (= קְפִיזָא מל"פ كفيز, كويژ בל"ע قفيز מדה קטנה וכן בל"ר אמ' cafisa, caphisus) כס' שמנה שרצים בגמ' וכום עיקרין (שבת ק"י רע"ב) תלתא קפיזי שמכי. בר"ג דפ' ואלו עוברין (פסחים מ"ח רע"ב) הני נשיא דידן נהגו למיפא קפיזא קפיזא פי' כלי שאינו מחזיק מ"ג [3]) ביצים שיעור שחייב בחלה. בס"ג דהמוכר את הספינה (ב"ב צ' :) רב פפא בר שמואל תקין קבא [4]) בר תולתא קפיזי — (א"ב פי' בל"י ורו' מין מדה וכלי). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י καπίθη בל"ר capis והנכון שהוא ל"ע ופ' וכן סורי קפיזא והוא לדעת ר"ח בפסחים הנ"ל קבא מלוגנאה ורש"י פ' שלשה לוגין, וכן בשבת שם פירש"י כלי מחזיק ג' לוגין וכ"ה בפי' רש"י סוטה מ"ט : וכן בפי' רגמ"ה בב"ב שם: שהיתה מחזקת ג' רבעיות דהיינו ג' לוג ע"כ אבל במנחות ע"ח רע"א פירש"י קפיזי חצאי קבי' ובמנחות כ"ד. פי' קפיזא בקבא: שחקק מדה קטנה בתוך מדה גדולה וכו' ע"ש ושם ובשבת ק"י: אי' קפיז' כמה פעמים] —

קָפַח (מל"ע قفخ, كفخ ובל"ס קפח פי' חבורה וטפיחה schlagen, zertrümmern) בפ"ק בשבת בג' י"ח דבר (שבת ט"ז:) ואידך דתנן פט"ז באהילות (מ"א) כל המטלטלין מביאין את הטומאה בעובי המרדע א"ר טרפון אקפח את בני שהלכה זו מקופחת. בהגדה דפ' השוכר את הפועלים (ב"מ פ"ה.) ר' איקלע לאתריה דר' טרפון אמר להן יש לו בן לאותו צדיק המקפח את בניו. בר"ג דפ' כל כתבי (שבת קט"ז.) [5]) אקפח את בני שאם יבואו לידי אני שורף אותן ואת אזכרותיהן. תרג' וערפתו (שמות י"ג, י"ג) ותקפיח [6]). בפ' משוח מלחמה (סוט' מ"ד סע"א) ורשות היה לו [7]) לקפח את שוקיו. בס"ג דפ' חבית (שבת קמ"ז:) קפחו י' שבטים. בפסחים בר"ג דפ' האשה (פסחים פ"ז:) אין לך כל נביא ונביא שלא קיפח ארבעה מלכים בימיו. בסוף פסחי' (קי"ח.) אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה. בר"ג דפ' שור שנגח ד' וה' (ב"ק ל"ח:) אין הקב"ה מקפח שכר שיחה נאה דאלו בכירה וכו'. בס"ג דפ' כל גט (גיטי' כ"ט:) קפחינהו רב ספרא לתלתא רבנן סמיכי. בר"ג דפ' כהן ונזיר (נזיר מ"ט:) ובפ' האיש מקדש בו בגמ' המקדש בחלקו (קידו' נ"ב:) ולקפחני בדבר הלכה הן באין [8]). בפ"ק בכריתות בגמ' המפטם את השמן (ה'.) ובויק"ר בצו (פ"י) כיצד עשו הביאו עיקרין ושראום במים והציף עליהן שמן וקלט את הריח וקפחו [9]). ברייש ויק"ר פ' ועוד ראיתי (פ"ד) נפש כי תחטא למה קיפח על הנפש. בב"ר [10]) פכ"ז (כ"ו) ויהי כי החל האדם קופח [11]) על ראשו של נמרוד ואמר זה המרידן עלי [12]) — (א"ב תרג' פשט גדוד בחוץ (הושע ז', א') ובמדברא בימטא קפחין פי' ענין טפיחה מכה והרג). *[אחי"ה עיקר פירושו בל"ע מכה על ראש במטה וכדומה ובזה נכון ב"ר הנ"ל קופח על ר א ש ו וכו' וכן ירוש' יבמות פט"ו דיי"ד ע"ד אין החמה קופחת על ראשו של אדם אלא וכו', שהש"ר פ' אל תראני: וקפחתו חחמה על ראשו, ושם פ' מי זאת: אי מה החמה קופחת וכו'. ירוש' סנהד' פ"ח דכ"ו: מקפח את הבריות והורג את הנפשות ויק"ר פי"ח ליסטין אתאן למקפח יתי, שם פ"ל מקפח לעוברים ושבים. . קם קדמיה וקפחיה. א"ל מן כל מה דקפחית וכו', ב"ר פצ"ב מקפחין עליהון, קהל"ר פ' ומוצא אני: נפיק ומקפח בליליא. ב"ר ס"פ ס"ז קופחת זו לזו, ושם ר"פ ע"ה קם ושרי מקפח ביה, שם פפ"ז קום קפחינה. ירוש' דמאי פ"א דכ"ב, והוא מקפחו במים. יומא פ"ג: אני קפחתי את הרועה ואתה קפחת את העיר כולה. קידושי' פ"ב. ירוש' קידו' ספ"ד דס"ו ע"ד קיפחתי את פרנסתי. ירוש' שבת ספ"כ די"ז ע"ד קפוח קפיחה, ובהשאילה ענין ניצוח ירוש' כתובות פ"ד דכ"ט. קפחת את נתן הבבלי. ודרכו של ר"ט לומר אקפח את בני עיי' שבת וירו' שבת הנ"ל ותוספת' אהלות ספט"ז

---

[1]) בנו"ג קפזים. [2]) בנו"ג טפז עיי"ע. [3]) בהעתקת בעל עיקרי התלמוד אי' משלשה וא"כ גרס מג' ולא מ"ג. [4]) וכ"ה בכ"י ה' ש"ס ובנו"ג כיילא. [5]) וכ"ה בירוש' שבת פט"ז דט"ו ע"ג. [6]) בנו"ג ותנקפיה אבל גם בפי' רה"ג לאהלוי הנ"ל הביא זה התרג' עיי' מ"ש המו"ל. [7]) בנו"ג הרשות בידו. [8]) בנו"ג בהלכות. [9]) וכן בהוריו' י"א: ושם: וקופהו. [10]) בדפ"ע חוץ מדפ"א כאן ערך מיוחד ונכון הוא לכללו בעי' אחד. [11]) בנו"ג קיפח. [12]) בדפ"ע עליו וצ"ל עלי.

וירוש' הוריו' פ"ג דמ"ז ע"ד, ירו' יומא פ"א דל"ח ע"ד, ירוש' מגילה פ"א דע"ב; ספרי בהעלתך פ' ע"ה. ועוד בהשאילה מדת הדין מקופחת ירוש' סוטה פ"ג די"ח ע"ד במד"ר פ"ט, פי' מוכחש ומופסד ומזה פסיקת' רבתי פ"ג ראה כמה קיפח לוט הרשע את אברהם הצדיק וכו' פי' הזיקו] —

קָפַח (= כיפח מל"ע הרשומ' בע' גבח (ח"ב רכ"ד) ובע' כפח (ח"ד, רצ"ג robuster Mensch) מסכת בכורו' בפ' מומין אלו (בכורו' מ"ה:) והקיפח והננס פי' בעל קומה ובעל הערוך גרס כיפח. *[אחי"ה כבר פירשתי בערכים הנ"ל שפי' בל"ע אדם חזק ובעל בשר ועב. ושנויי נוסחאות רשמנו בע' גבח ע"ש. וגי' קיפח אי' נ"כ בתנחומא הישן ר"פ פנחס (הוצאת באבער צד ע"ה:) ומזה נ"ל תוספת' פיאה פ"ד כ"י המקפח את שוקיו ובכתובות ס"ח. המקפח את שוקו ופירש"י כאלו שוקו נכוצת ע"כ ונ"ל המקפח כמו המעבה את שוקו כאלו שוקו נכווצת כדי לקבל צדקה ובאמת כ"ה הגי' המעבה בתוספת' פיאה בדפוסים והוא כשיטת פי' הגאונים שהבאתי בע' קב א' ע"ש ורבינו בע' הנ"ל גרס המקבה את רגליו ואת שוקו] —

* **קפטאות**, **קַפאטיות** ט"ס עיי"ע קפלט.

* **קפטולין** (Kapitol) עיי"ע המיה (ח"ג, רי"ד) ועוד עיי"ע קיפוסולין.

קפטק (= קַפּוּטְקְיָא, קפודקיא Cappadocien) וגמדים במגדלותיך (יחזק' כ"ז, י"א) תרג': קפוטקאי במגדליך. כפתורים היוצאים מן כפתור (דברים ב', כ"ג) תרג' קפוטקאי דנפקן מקפוטקיא. *[אחי"ה ובתר"י א' קפודקאי וכן בתרג' בראשי' י', י"ד באונקלס בטי"ת ובתר"י א' וב' בדלי"ת וכן תרג' כפתר בירמי' מ"ז, ד' עמוס ט', ז' קפוטקאי. עיי"ע קפודקיא וע' זקנים ומעתיקים הישנים כיונו בזו המחוז באסיא קטנה ושם המחוז נקרא בראשונה Katpatuk. ובהעתקת רס"ג בבראשי' י', י"ד נעתק כפתורים دمياطين ובדברי' הנ"ל دمياطون וכפתור נעתק دمياط והוא עיר במצרים עיי' הטעם בוויענער רוו"ב ח"א, 211 וכ"ה במסעיו של ר"ב מטודילא. וכן מצאתי בעיקרי התלמוד כ"י בע' קפודקיא וז"ל תרג' קפוטקיא והיא נקרא עתה דמיאט והיא אי שאמר הכתוב אי כפתור ונכנס נהר נילוס שם בים המערבי ע"כ] —

* **קפיטורין** (Tauwerk, starker Strick) קהל"ר ס' ואלו חיה: כקפיטורין מתוך הושט וכ"ה בתנחומא מקץ סי' י' כקפוטרין יוצאה מתוך הושט וכ"ה בכ"י ר ו מ י בתנחומא הישן (הוצ' באבער צד ק':) כקפיטורין היוצאת בפי ושט ואי' שם פי' החבל בשעה שמושכין אותו בנקב של ספינה לקשרה בו והיא הוספת המעתיק היא עפ"י פי' רבינו בע' פיטורי ע"ש וגי' הרשומה שם.

קָפַל (= כָּפַל verdoppeln, zusammenfalten) בפ' במה מדליקין (שבת כ"ח:) פתילת הבגד שקיפלה ולא הכהבה לשון כפילה הוא וכן בפ' אלו קשרין (שם קי"ג.) מקפלים את הכלים. בס"ג דפ' חבית (שם קמ"ז.) היוצא בטלת מקופלת פי' כגון מוכרי כסות שמכפלין ומפשלין אותן על כתפיהן חייב חטאת וכן הלכה[1]. בפי"א באהילות (מ"ג) קפילין זו על גב זו, ס"א[2]) כפולין[3]) ואחד הן, וכן בפט"ו (מ"א). „ויש ששונין כפויות ומפרשין סגוס ויש לו איתקא ושמו בטיית ברנוס[4]) וכופת דומה לברנוס ואין לו איתקא ושמו בל' יון קפיל ומי ששונה כפויות מלשון כופה"[5]). בפ' כל כתבי בגמ' מצילין סל (שבת ק"כ.) כאן בבא לקפל כאן בבא להציל[6]) פי' בבא לקפל כגון שמקבץ ונוטל מתוך הבית ממקומות הרבה בכמה כלים אין לו להציל אלא ג' סעודות, בכלי אחד שנוטלו כולו אפילו יש שם מאה סעודות שרי[7]). בקונם יין פ"ח בנדרי' (ס"א:) עד שיעבור הקיץ עד שיקפלו המקצועות פי' עד שיקפלו

---

[1]) הועתק מפי' ר"ח לשבת. [2]) וכ"ה בר"ש שתי גירסאות. [3]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובעיקרי התלמוד אבל בדפ"ע בט"ס כופלין. [4]) בל"ע برنس וכפי' רה"ג בט"ס בורגס וצ"ל בורנס. [5]) כל זה הועתק מפי' רה"ג לאהלות סד"ט 25 ושם אי' קפילין א"ד קפיות פי' סגוס וכו' וסיים ויש שונים כן כפויות. ונ"ל שכצ"ל גם בערוך אחר ויש ששונין צ"ל קפיות ומעתה נכון במה שסיים ומי ששונה כפויות הרי שנתן גי' חדשה בזו ועל זה הוסיף לבאר שהוא מלשון כופה (כדאי' לנכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע כופת). וכיון רבינו בזו ההוספה שהוא מלשון כופה על מה שכתב בע' כפה ב' (ח"ד, רצ"ב) פי' בגד שמשימה על ראשה האשה בשיער . . והיא קפילא בלעז ע"כ והיא בלאי"ט הנ"ל וכן בל"ר capella כסוי הראש קטן, וא"כ תחת בלי יון צ"ל בלי רומי, וגם כופת נ"ל לפי זה הוא ל"ר capitium כסוי ראש — אבל בע' כפת הי' פי' רבינו בע"א ע"ש. [6]) בנו"ג בהיפך הסדר ע"ש. [7]) הועתק מפי' ר"ח בשבת ע"ש בש"ס ווילנא.

הסכינין שקצצו בהן התאנים ומצניעין אותן. ס״א שחורזין הקציעות בקיסמין שקורין סירס״י. *[אחי״ה כ״ה בכ״י ה״ב ובדפ״ע סירטי ובכ״י ק״ט סרטי ובכ״י ו״ו א׳, ב׳ פריטי ונ״ל סירסי לאי״ט cerchio פי׳ נזר וידוע כי תאנים נחרזו כן ונקראו בעת שנחרזו למכירה Kranzfeige ובעיק׳ התלמוד סיים סארטא שהוא חבל אשר מכניסים בו התאנים ונוקבים באמצע התאנה כמו ענקים וחרזין ע״כ. ור׳ אליקים פי׳ של תאנים קורא מקצועות ומקפלין אותם זו על זו לדורסן בעיגול ע״כ עיי׳ בשט״מ לנדרים ופי׳ הראשון הוא ממש כפי׳ הערוך כאן ע״ש, ועיי״ע מקצוע וש״נ נדרים ס״ב. תוספת׳ דמאי רפ״א ירו׳ דמאי רפ״א דכ״א ע״ג. וכנ״ה קפל בהוראת כפל בפרה פ״ב מ״ג קופל עליה את המוסרה עיי״ע מסר ג׳. שבת קנ״ב: קיפלום והניחום בקופסא. תעני׳ ל״א. אפילו מקופלין ומונחין בקופסא. ויק״ר פ״ב קפלו ונערו. פסיקת׳ דר״כ צד ט״ז: ותנחומא הישן פ׳ כי תשא סי׳ ד׳ נערה קפלה. ב״ר פנ״א ועיי׳ פע״ד ויק״ר פ״א קופל את הוילון ומדבר עמו. אסת״ר פ׳ ובמלאת קופל את הוילון ועושה אותה גינה. ירו׳ ביצה פ״ב דס״א ע״ג היו קופלין אותן (הסדינין). שמ״ר ר״פ נ״ב ג׳ חדשים קפלוהו ועיי׳ תנחומ׳ הישן פקודי סי׳ ו׳ ובפסיקת׳ רבתי פ״ו ועשה מקופל עד אחד בניסן ובמ״כ בשמ״ר פי׳ קִפלוהו סדרוהו דבר דבור על אפניו ועל מקומו ע״כ [1]). ב״ב קכ״א: שבעו קפלו את העולם כולו וכו׳, חולי׳ צ״א: מלמד שקפל הקב״ה לכל א״י וכו׳. תר״י א׳ במדי י׳. ל״ה, ל״ו הוה ענינא מקפל ובאים והוא על פי הספרי היה עמוד הענן מקופל. התפעל ירוש׳ סוכה ספ״ד דנ״ד עד זכוכית לבנה המתקפלת. ושם קֶפֶל פי׳ בגד שנכפל ב״ב קס״ו: עיי״ע ספל והשם המופשט קִיפּוּל שבת כ״ח: ירוש׳ שבת פ״ב ד״ד ע״ד ושם ר״פ ט״ו דט״ו.] —

קֶפֶל (מל״י כתר העמוד κεφαλή, κεφαλίς Kapitäl) אלף קפל עמודים ככר פי׳ בעי׳ טפף [2]). בויק״ר פ׳ קדשים תהיו (פכ״ה) בסים מלמטה וקפלון [3]) מלמעלה כך התורה נדרשת לפניה ולאחריה. בילמדנו והיה עקב פי׳ כי תאמר (לי׳ בתנחומא עקב ואי׳ בפ׳ וישב עיי׳ למטה) והיה עם אנטונינוס לגיון אחד נאה כארזים ראשיהן מגיעין (קיפלרין) [צ״ל לקיפלדין] של עמודים — (א״ב פי׳ בל״י כותרת העמוד. ילמדנו פ׳ וישב (סי׳ ג׳ בתנחומא וישב) ראה ר׳ שמעון שם לגיון אחד נאה ומשובח ראשו מגיע לקפלידס של עמודים). *[אחי״ה בנו״ג בתנח׳מא לקפאלירס וצ״ל כגי׳ ר״ב והוא הקבוץ יוני κεφαλίδες וכן קיפלדין בילמדנו עקב כפי גי׳ כ״י ק״ט ודפ״ר אבל בדפ״ע אחרים קיפלין, לקיפלין וכן בשהש״ר פי׳ שוקיו: קיפלורוסים מלמעלן צ״ל קיפלדים ושני משקלות העברי והיוני נתערבו יחד. ובקהלת ילק׳ ר׳ תתק״ץ אי׳ כותרת הרי שפי׳ ר״ב מתאמת והוא מל״י הנ״ל וכמד״ר רפ״י אי׳ במשקל עברי קופליות מלמעלן ובסיסיות מלמטן. — ובע׳ גוננא (ח״ב, שכ״א) פי׳ קפל בב״ב בע״א ע״ש] —

קְפַל (מל״ס והוא כמו קְלַף abschaben, abschälen) בר״ג דפ׳ השותפין (ב״ב ד׳:) קיפולא [4]) מידע ידיע. בר״ג דפ׳ כל שעה (פסחי׳ ל׳ רע״ב) ומקפל ליה לטינא [5]). בפ׳ הערל בגמ׳ אם נשתייר (יבמות ע״ו.) הני מילי קטן אבל גדול איקפולי איקפל [6]). בר״ג דפ׳ אלו טרפות (חולי׳ מ״ד.) התם דאיקפל איקפולי פי׳ שניקבו ונקפלו הכא נדלדלו והן מעורין בבשר אלא דאיפרוק איפרוקי הושט מן הקנה כדאמ׳ והוא דאיפרוק מהדדי ועומדין. *[אחי״ה ורש״י פי׳ דאקפל איקפולי שנקלף מעל הבשר אקפל כמו ונקלף ודומה לו וקפלו את האבנים במס׳ סוט׳ ע״כ שם אי׳ לפנינו בדף ל״ה: וקילפו הסיד אבל בדף ל״ו. אי׳ כגי׳ רש״י. וכנ״ה בב״ב ד׳: בכ״י ש״ס ה׳ דשריק ליה טינא ומקפיל ליה קיפולי, ובכ״י פ׳ ודילמא מקפיל קיפולא. ובנו״ג וקליף ליה קילופא עיי׳ ד״ס שם. מ״ק ט׳: בסיד שיכולה לקפלו במועד. והשם קיפולא ב״ב הנ״ל. ומזה קפלו׳] —

---

[1]) ונ״ל שהוא מל״ר copulare נסדר ונדבק זה בזה ומזה השם cupla בל״א Kuppel הגג של בנין ועמוד המוקף שסוכך אותו בגמר הבנין. [2]) באמת כ״ה בעי׳ טפף אבל בב״ב ע״ה: אי׳ אלף קפל מגדלים ופי׳ אי׳ בתשובי׳ הגאונים סי׳ ל״ו (הוציאו רא״א הרכבי בספר זכרון לראשונים ח״א צד 14) לשון קפל עמודים חזקים שעשויין למגדלות ולבנין גבוה ע״כ וא״כ בעי׳ טפף וכאן צ״ל אלף קפל מגדלים לשון קפל עמודים חזקים וכו׳ ודע כי כל הערך טפף בשינוי קצת הועתק מתשובי׳ הנ״ל ובמקום: וכן תירוץ הדברים ניטוף אלף מגדלים יקפל אלף צ״ל כבתשובי׳ הנ״ל וכן תירוץ הדברים גגי טפף אלף מגדלי קפל אלף. [3]) בנו״ג וקיפלום וכ״ה בשהש״ר פי׳ שוקיו עיי״ע בסיס (ועיי׳ למטה בפנים) ומ״ש בח״ב, קל״ד. [4]) וכ״ה ברא״ש בנ״י בשט״מ וכ״ה בכ״י ש״ס ובנו״ג קילופא. [5]) לפנינו לי׳ כי אם והדר מעילנא אבל בראב״ן דף ע״ב ע״ג אי׳ ומקלף ליה לטינא וכ״ה בכ״י ש״ס א״פ אבל בכ״י מ׳ כגי׳ רבינו מקפל להו לטינא ומעייל. [6]) וכן ברש״י איקפולי מיקפל ובנו״ג מיקפולי מיקפל — וכל הציון לי׳ בדפ״ע חוץ מרפו״ו.

קפל (= קוּפָּל בל"ע قفلة Kolben, Peitsche) מאי אלה קופל (שבת ס"ג.) ככר פי' בעי' אלה. *[אחי"ה עיי"ע בח"א, פ"ו וע' קלף א'] —

קפל (= קוּפָּל בל"ע ופי' قفل ועוד בל"פ کوپله Schloss) מנעול בב"ר פמ"ט (ספמ"ח) היפלא מה' דבר: לאחד שהיה בידו ב' קופליות והוליכן אצל נפח וכו'. בויק"ר אחרי מות פרש' לדוד (רפכ"א) ובפסיקת' דאחרי מות (פסיקתי דר"כ צד קע"ה.) מלמד שנתן הקב"ה רמ"ח קופליות של ברזל על רמ"ח איברים שבו פי' בל' ערבי קורין לקטינצ"ו קפל. *[אחי"ה בלאי"ט eiserner Riegel, catenaccio פי' מנעול ברזל כ"ה קטינצו בדפו"ו ועה"ק שנ"ב, ובדפ"ר אי' קטינרו בכ"י ק"ט קנטירו, כ"י ו"ו א' וב' קינטרו, כ"י ל"ד קיטנרו כולם בטעות בכ"י ב"ר קאיטינרו בכ"י ה"ב קטנלו. ואולי זה האחרון היה לפני בעל המעתיק במד' שמואל פכ"א ולכן הביא הנוסח כבלים כי הביאן בערוך קטנלו. שהוא לאי"ט catenella כבל קטן ושרשרת. והעיקר גי' הדפ' וויניצ' וכפי' מלאי"ט הנ"ל והוא מסכים עם ל"ע הנ"ל (שרמזתי עליו כבר בעי' גננא לבאר בזה קפל של ב"ב ע"ה:)[1]) ובילק' תהלים ר' תש"ו אי' ג"כ בשם ויק"ר קופליות ובב"ר ספמ"ח הגי' קפליות ופי' בעל מ"כ בערוך משמע שלשלאות ע"כ הרי שגם בעל מ"כ גרס ככ"י ה"ב ופי' בטעות שלשלאות והנכון כפי' המיוחס לרש"י בב"ר שם קפליות: פותחות כענין שעושים למרצופין ע"כ. ובעיקרי התלמוד לנכון הוסיף מלה מ נ ע ו ל אחר שהביא דברי הערוך בלי' ערבי קורין לו קופל ועוד הביא לנכון בשם עצמו אקלידי וק ו פ ל י פסחי' קי"ט סע"א סנהד' ק"י. וכדאי' באמת בכ"י ש"ס מינכען בפסחים ובע"י הראשון שם וכ"ה ברש"י דפ"ש בסנהד' וכ"ה בע' קלד ומ"ש ופירש"י פותחות — תוספת' כלים ב"מ רפ"ב שלשלת של קופלאות וכו'. שמ"ר רפ"מ קפליות של תורה ביראת חטא וכו' אבל במד"ר רפ"י קופליות פי' כותרות עיי"ע קפל ב'] —

קַפַּל (מע' קפל ג' או מל"ר אמצ' capulare, capellare) חתך וקצץ וחפר ein- ausschneiden, graben) בס"ג דפ' שואל[2] (שבת קנ"ב:) הנהו קפולאי דהוו קא קפלי בארעא דרב נהמן בר יצחק[3] פי' חופרים[4].

קפל (= קַפֵּילָא מל"י κάπηλος Garkoch, Wein-schenk der mit Lebensmitteln Handelnde) בפ' כל הבשר בגמ' הכחל (חולי' קי"א:) הכא נמי ליטעמיה קפילא גוי פי' מבשל. בב"ר פ"כ (רפי"ט) והנחש: שני בני אדם נכנסין לקפילין פי' שם מקום ששם מבישלין ומוכרין כל תבשיל — (א"ב פי' בל"י חנוני מוכר מאכל או יין או מיני תבשיל ופי' קפילין החנות כמו שפי' יפה בעל הערוך). *[אחי"ה וע' הזקנים העתיקו סבאך (ישעי' א', כ"ב) οἱ κάπηλοί σου כאלו כתוב ספחך — וכנ"ה בחולי' צ"ז. קפילא ארמאה, ירו' ב"מ פ"ה ד"י ע"ג יהב חד דינר לקפילה, איכ"ר פ' רבתי ואסת"ר ס' ר' עזריה אזל לגבי קפילא, ויק"ר פי"ב זה שנכנס לבי קפילא קדמאי, וילק' משלי ר' תתק"ס ואזל לבי (קפלא) [צ"ל קפילא]. והקבוץ ירו' שבועו' פ"ז דל"ח. סמכון כתפייא גבי קפילייא וכו', תוספת' ב"מ ספי"א הנחתומים והקפילאות. והשם קפילין (καπηλεῖον ב"ר הנ"ל, ירו' פיאה פ"ח דכ"א. ירו' סוט' פ"ג די"ט. אעלוניה לקפילין וכו'] —

* קִיפֵל (שם בל"פעוף كافلو אבל עיי' בפני') ספרא מצורע ריש פרק א' מה מים הברורים שבמינן אף צפור הברורה שבמינה זו קיפל ופי' הראב"ד זו היא שכלי וקבלי (יומ' ע"ה:) ובר"ש נגע' פי"ד מ"א גרס זו קובלי ופי' קובל שם מקום ששם הם המובחרים ע"כ, ובתוספת' נגעים רפ"ח אלו הן הקיבלאות וכו' ובע' ככלי (ח"ה, רכ"ג) הבאתי גי' הילק' קיבלי ובכ"י ש"ס יומ' הנ"ל קיפלי ונראה כי עיק' הגי' כיכלי או קיכלי, ועוד עיי"ע כפליות ומ"ש בח"ד, רצ"ו.

* קפלאות עיי"ע כפליות ומ"ש.

קפלט (= קַפְלוֹטָה בל"ם בל"ע قفلوط מל"י κεφα-λωτόν syrischer Lauch) בפ' ב' במעשר שני (מ"א) דגים שנתבשלו עם הקפלוטות. בפ' הנודר מן המבושל (נדרי' נ"ג.) מן הכרישין מותר בקפלוטות. בריש עוקצין (פ"א מ"ב) שרשי השום והבצלים והקפלוטות פי' כרישין שיש להן ראש שמן קפלוטות בל' יון קורין לראש קיפאלי[5]) — (א"ב פי' בל"י מן כרישין ולהם ראש). *[אחי"ה והוא נבנה מן κεφαλή ראש, התואר κεφαλωτός בעל הראש והוא כנוי לחצר הגדל בא"י עיי' ר"ש

---

[1]) ומה שנרשם בצד בילק' שמואל ר' קכ"ו „פי' בל"ע קורין לחוזק קיפל" טעה בדברי הערוך ובלבל זה הערך עם דברי הערוך בעי' טפף במ"ש הערוך לביאור קפל דב"ב הנ"ל. [2]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע השואל. [3]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובילק' בראשי' ר' ל"ג ובילק' יחזק' ל"ז ובמנוה"מ סי' ר"ט. [4]) וכ"ה בפירש"י. [5]) כ"ה נכון בדפו"ו ובשרפ"ע ובכ"י קיפל.

למעש' שני הנ"ל וכן פי"מ לרמב"ם לנדריי הנ"ל קפלוטות שם הכרתין שבא"י ובל"ע כנהו הרמב"ם كراث الشامى וכן פירש"י שבת ע"ט. פי: כרישא ע"י קפלוט עיי"ע כרש (ח"ד, שמ"ב). וכ"ה בירו' כלאי' פ"א דכ"ז. כריתין כרתי שדה קפלוטין וכנ"ה קפלוט בפסחי' נ"ו סע"ב ושם צ"ז: ירו' ברכו' פ"ו ד"י ע"ג, ירו' ביצ' פ"ב דס"א: ירו' נזיר פ"ו דנ"ד ע"ד ירו' שביעי' פ"ו דל"ז רע"א, תוספת' מעש' שני פ"א קפליט צ"ל קפלוט והקבוץ הקפלוטות מ"ש עוקצי' ונדריי הנ"ל וכן ירו' נדרי' פ"ו דל"ט ע"ד. ירו' תרומו' פ"י דמ"ז. ירו' תרומו' פ"ב דמ"א ע"ג ראשי קפלוטות תוספת' פסחי' פ"ב (ג') קפלוטאות, ירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ד הדא אישפלתא דקפלוטין. תוספת' ע"ז פ"ד (ה') ככ"י אירפ' הקופרצין והקפטאות ובדפוסי' הקפריסין והקפאטיות ט"ס וצ"ל כבע"ז ל"ח: הקפריסין והקפלוטות. תרג' ירו' א' החציר (במדי' י"א, ה') קפלוטיא ובתרג' אונק' וכרתי — ועיי' תש' הגאוני' דפ' בערלין תרמ"ה ח"א צד 198 בענין קפלוט] —

☞ קפליטא (לדעת ר"ב כובע עיי' בפנים) ירו' דשבת פ' במה אשה (רפ"ו ד"ז ע"ד) הורי לאיתתא דריש גלותא מיתן ליבדא דדהבא על קפליטא פי' כובע וכפה של ראש. *[אחי"ה כיון לל"י κεφαλίς, ιδος והנכון שהוא מל"י הרשום בע' לבד עיי"ע ומ"ש בח"ה, ו': וש"נ גי' רבינו ויתר נירסאות] —

☞ קְפִלִיטִין (מל"ר אמצ' capillatura) capil-litium, Perrücke) ירו' דכתובו' פ' המדיר (פ"ז דל"א סע"ב) היוצא בקפליטין שלה אין בה משום ראשה פרוע פי' בל"ר שער ותלתלים ופיאה נכרית. *[אחי"ה ובעל עיקרי התלמוד הביא ג"כ זה הירו' אך בטעות כללו עם ע' קפלט סיים ובלע"ז קפילינו שהוא על שער הראש ע"כ] —

קפלארגיא (?) בילמדנו בראש ויהי ביום השמיני (בתנחו' וילק' לי') אינו עשוי לקופלארגיא [1] הזו [2] הוי לא איש דברים אנכי (שמות ד', י'). *[אחי"ה ואולי הוא ל"י קופלאגיא κουφολογία ספטוטי מלים ודברים בעלמא ועניננו אינו עשוי לספטוטי מלים ודרש לא איש דברים] —

* קַפְלַרְיָא (שם מקום בתחום א"י) ירו' שביעי' פ"ו דלו ע"ד כאילו הוט מתוח מקפלריא ועד אוקיינוס ובתוספ' כ"י תרומ' ספ"א קיפלוריא ובתוספת' סוף חלה קפלוריא ובדפו' קפלריא.

קפינא (= קוּפִינָא פי' בית יד של קרדום אשר בו חור (מן קופא נקב) (Schaft einer Hacke בר"ג דפ' הבונה (שבת ק"ב:) עייל שופתא בקופינא דמרא. בר"ג דפ' המניח את הכד (ב"ק כ"ז:) לפדא דמרא ולקופינא דמרא מאי כבר פי' בע' פדא. *[אחי"ה ושם פי' שהוא ברזל המרא מגבו ששם החור וכו' וכן פירש"י בב"ק הברזל עצמו אצל הנקב. ובשבת פי' קופינא הוא חור בראש המר וכן פי' בגיטי' ל"ב רע"א וא"כ רבינו ורש"י נזרו אומרי' מלשון קופא היינו נקב. ואולי ג"כ ל"י σκαπάνη Hacke] —

☞ קוּפוֹן (= קופנא מל"י κόπανον Schlägel) ירו' דשבת פ' כלל גדול (פ"ז ד"י.) אהן כותניא [3] בקופנא משום דש. פי' בל"י מקל עץ ומכבש כפוף לדחק דבר מה.

קפנום (= קיפונום שם שער הר הבית) בריש מדות (פ"א מ"ג) קיפונום מן המערב משמש כניסה ויציאה. פי' שם שער הר הבית המערבי משמש כניסה ויציאה כלומ' נכנס ויוצא ממנו.

* קִיפּוֹנוֹת עיי' לעיל צד פ"ט וכתב לי הרב הח' דר' לעוויזאהן שלפי דעתו הוא מל"י κυπρῖνος דג ששמו Karpfen ואות ר' נשמטת כמו במלת קסטל.

קֶפֶנְדַּר (מל"ר compendaria (via) שביל המקצר את הדרך kurzer Weg, wobei im Gehen gespart wird) בסוף ברכו' (נ"ד.) לא יעשנו קפנדריא. בפ' בני העיר (מגילה כ"ח סע"א) אין עושין אותו קפנדריא. פי' בית שיש בו פתחים נכנס בפתח זה ויוצא בפתח זה וכן מפורש בתלמוד (ברכו' ס"ב: מגילי' כ"ט.) ארמקיפנא בהא איעול אידרי בהא [4] ואומרים לשון יון הוא (א"ב פי' בל"ר שביל המקצר בדרך). *[אחי"ה והוא הנכון וכן בלאי"ט compendiario כל מה שהוא בקיצור ורבינו הלך בפירושו בשטת ר"ח במגילה וז"ל: פי' קפנדריא לשון יון כשתהיה חצר שיש לה ב' פתחים אחד במזרח ואחד במערב הנכנס בזה ויצא כנגדו מפסיק החצר נקרא קפנדריא ע"כ וכנ"ה בע"ז נ"ט. ירוש' ברכות ספ"ט די"ד ע"ג ובירו' ברכות רפ"א ד"ב: הגי' קפונדרא, ירוש' ב"מ ספ"ה די"א. במד"ר פי"א. ובכ"י רח"ם בתנחומא הישן קדושים סי' ח' הגי' קומפנדר וזו הגי' מורה באצבע על גזרה רומית הנ"ל] —

---

1) כ"ה בכ"י בתיבה אחת ובדפ"ע בשתי תיבות. 2) כ"ה בכ"י ק"ט ובעיקרי התלמוד. 3) בנו"נ ההן כיתניה. 4) בנו"נ אדרי איעול בהא.

קפנדר (= קְפוּנְדָּר מע' הקודם לזה) בילמדנו בריש קדושים תהיו (תנחומא קדושים סי' ח׳) ואם פירשת ממני לקפונדר תהא יודע שאני מניחך. כענין ראשון. *[אחי"ה ולכן מן הראוי שיהיה כלול בע' הקודם לזה ובתנחומא הנדפס והישן בשניהם הגי' שלפנינו וקירב לפני המלך בקופנדר [צ"ל בקפונדר] ובילק' קהלת ר' תתקס"ט וקהל"ר פ"ג נשמטה המלה] —

קפים עיי"ע כפים. *[אחי"ה נ"ל להגיה עיי"ע קפיץ והכונה כי קפים אחד הוא עם קפיץ בירו' ביצה פ"ג דס"ב סע"א שוקל אדם בשר כנגד הכלי או כנגד הקופים ובבבלי כ"ח. אי' הקופיץ עיי"ע קפץ א']

* קָפַס (= קפץ springen) ירוש' כתובות פ"ד דכ"ח ע"ד בני בנים קפסה עליהן ירושת תורה ושם רפ"י דל"ג ע"ד אי' קפצה עליהן עיי"ע קפץ ב'.

קַפְסָא (מל"י ורו' κάψα ,Behältniss,Kiste; capsa) בפ' ט"ז בכלים (מ"ז) כסוי קפסא טמא. בפ' אשה בגמ' ולא בטבעת (שבת ס"ב.) ומניחתה בידה עד שמגעת לקופסא. בר"ג דפ' התכלת (מנחות מ"א.) כלי קופסא חייבין בציצית פי' כלי שמשימין שם תכשיטין ומכסין אותו — (א"ב פי' בל"י ורו' ארגז ותיבה קטנה). *[אחי"ה וכן פירש רגמ"ה במנחות קופסא: ארגז ורש"י בשבת הנ"ל לועז אישקריינ"ה ,Schrank, Schrein escrine. ובכלים הנ"ל אי' לפנינו קופסא ושתי הנוסחאות הובאו בפי' רה"ג בסד"ט צד 13 ולרוב אי' בוי"ו ד"מ שבת קנ"ב: מד' שו"ט מזמור י"ב וילק' שם רמז תרנ"ו דב"ר פ"ב, ובילק' כי תצא ר' תתקל"ג בשם מנחות הנ"ל אי' הקבוץ כלי קופסין, ובירוש' נדה רפ"ב דמ"ט ע"ד אי' בצד"י קפצה של זכוכית, ושם הקבוץ קַפְצִיּוֹת] —

* קיפוסולין (= קפיטולין מל"ר האמצ' capitellum, Capitolium, Reliquienbehältniss) במכילתא ריש ויהי בשלח בקיפוסולין של (מצרים) [מלכים] היה קבור יוסף נ"ל מל"ר הנ"ל פי' מקום מוצנה שגנזי נסתרות ועצמות מתים מפוארים נגנזים ובסוטה י"ג. הגי' קברנט עיי"ע ומ"ש וש"נ גי' שמ"ר פ"כ ובתוספת' סוטה פ"ד הגי' בקברי מלכים קבור — ספרי ראה פ' פ' מעשה בריב"ב ור' מתיא בן חרש שהיו יוצאים ח"ל והגיעו לפלטום וכו' ובילק' לפלטוס ונ"ל שצ"ל לקפטולום, וידוע כי ר' מתיא בן חרש קבע ישיבתו ברומי.

קְפִיפָה (= כְּפִיפָה סל ארוג Weidenkorb) בפ' ר"א אומר תולין (שבת קל"ט:) בסודרין ובקפיפה מצרית בפ' כ"ו בכלי' (מ"א) ר' יהודה אומר אף קפיפה מצרית. במנחות בפ' ר' ישמעאל בגמ' האומר מתיר (ס"ט.) פיל שבלע קפיפה מצרית ככר פי' בע' פיל — (א"ב בנוסחאות כתוב כפיפה). *[אחי"ה אבל בכי"י ש"ס א"פ בשבת הנ"ל ובירו' פ"ח די"א: ובמשניות נאפ' ופיז' אי' קפיפה וכ"ה בכ"י ש"ס מ' בתרומ' פ"ט מ"ג קפיפות ובנו"ג בכ"ף עיי"ע זמם ב' (ח"ג, רצ"ה) ועוד עיי"ע כפפה (ח"ד, רצ"ח)] וע' קפה —

* קפוף (?) תוספת' חולי' רפ"ח נותנין בקפוף ובמחוק ומפשילין לאחוריו כנראה צ"ל קוּפָּה ועל זה נאמר לפעמים מפשילין עיי"ע פשל.

קִיפּוּף (כפילות של קוּף א') מין חיה Meerkatze ב) מין עוף Ohreule) הפיל והקוף והקיפוף (בכורות ח'.) עיי' בקוף בזה הפרק (קף י"ד). חוץ מקדיא וקיפופא (ברכות נ"ז: נדה כ"ג.) עיי' בע' קדיא — (א"ב פי' בל"י מין עוף יושבת בימים והיא קלה וברוח קטן הולך סביב סביב. תרג' ואת הינשוף (ויקרא י"א, י"ז דברים י"ד, ט"ז) וית קיפופא ונקרא ינשוף מלשון נשפת ברוחך). *[אחי"ה כיון לל"י κέπφος leichter Seevogel וכדעת בעל עיר דוד ומה יעשה עם קיפוף בבכורות וברכות נ"ז: אשר שם מין חיה הוא וכבר הרגישו בזה בעלי התוספו' חולי' ס"ג ד"ה באות עש"ה. והנכון כי קיפוף הנזכר עם פיל והקוף בכורות ובברכות נ"ז: כפי גי' כ"י ש"ס מינכען בב"נ ובכ"י פ' (ובנו"ג בט"ס קיפוד) ועוד בברכות נ"ח: פיל קוף וקיפוף (כגי' כ"י ש"ס ובנו"ג קפף) הוא חיה שנקרא בל"א Meerkatze וכפירש"י בבכורות ח'. מרקצ"א. ובברכות נ"ז: פירש"י ג"כ (קפוד) [צ"ל קיפוף] [1] "חיה שדומה לקוף ויש לה זנב ארוך ושמה מרטינ"ה" והוא ל"צ ,Meerkatze, marmot. אבל בברכו' נ"ח: פירש"י קפוף עוף שקורין וולטו"ר ויש לו לסתות ולחיים כאדם ע"כ וכיון על Bartgeier, vulture וזה צ"ע כי רש"י סותר את עצמו ודעת נוטה כי גם בברכות נ"ח: הקיפוף הוא Meerkatze. אבל בחולי' ס"ג. קיפוף הוא עוף הצועק בלילה וכפי' רש"י ולועזו צאיט"ה ,kurzöhrige Eule, chouette

---

[1]) כראי' בפירוש בתוס' ר"י החסיד בשם רש"י ועיי' תוספו' נדה כ"ג. ד"ה קריא.

ועוד שם הלעז קיפוף: קלבא שורי"ץ Fledermaus chauvesouris וזה קשה להלמו ופי' הראשון העיקר וכפירש"י בברכות נ"ז: קפופא: צואיטא בלע"ז. ועיי' ג"כ פירש"י בנדה כ"ג. וזה קיפופא הוא ל"ס קפופא = Eulenart ותרג' סורי' ושמרוני של תנשמת הוא עיי"ע בואת ומ"ש בח"א כ"ז. ותרג' ינשוף (ויקרא ודברי' הנ"ל) קיפופא וכן בתרג' ישעי' ל"ד, י"א וכן תרג' ככום (תהלים ק"ב, ז'). — ובענין בר קיפוף (קיפוק) עיי"ע בר אביו ומ"ש בח"א, קע"ב] —

קפיפיום ? בפ' הלוקח בהמה בגמ' ר"א (בכורו' כ"ב.) ר' אלעזר בר' צדוק אומר משיראו קפיפיום וכו' עד כך היו מפרשין בירושלים[1]) כפרה[2]) זו שכורעת להטיל מימיה ונראת פיקה מתוך פיקה — (א"ב בנוסחאות כתוב טפיפיות). *[אחי"ה ובע' טפיפה (ח"ד, ס"ח) פי' ורמזתי על גי' רבינו דכאן וש"נ גי' תוספת' אהלות ספ"ח שהיא כגי' רבינו ידע בכ"י ק"ט וה"ב אי' כגי' דפו"ו קפיפיום ובכ"י אחרי' ודפ"ר קפיפיום ובדפא"מ קפיפיות] —

קפיץ (= קוֹפִיץ מל"י Hackmesser ἡ κοπίς) בפ' כיצד צולין (פסחים פ"ה:) ובמוקדשין קוצץ בקופיץ. בפ' אין צדין (ביצה כ"ח.) שוקל אדם בשר כנגד הכלי או כנגד הקופיץ[3]). בפ' עגלה ערופה (סוטה מ"ה סע"ב) ועורפין אותה בקופיץ מאחריה. בהלוקח בפ"ג בבכורות (כ"ר:) השוחד את הבכור עושה מקום לקופיץ מיכן ומיכן. בפ' אלו דברים בפסחים בגמ' ונאכלת לב' ימים (ע'.) קופיץ נמי הא חזי לחגינה. פי' קופיץ כמו סכין גדול ורחב וחידודו בולט יאמצעיתו. בכשיל וכלפות (תהלים ע"ה, ו') תרג' בקופיץ ומפצלת[4]) דיוסטר — (א"ב וכן בל"י). *[אחי"ה וכנ"ה בפסחים ע'. כמה פעמים. ביצה ל"א: כמה פעמים ופי' קפיץ בל"י סכין גדול כפי' הערוך ולא כפי' בעל המתורגמן פטיש בל"א האמי"ר (Hammer)] —

קָפַץ (מל"מ ענינו סתימה ונרדף עם קבץ zu-sammenziehen, schliessen) בהנזיקין פ"ה בגיטי' (נ"ט.) בן בתירה אומר קופץ ונקפץ. בפ' מי שאחזו בגמ' נשתתק (שם ע"א.) חרש לא הלכו בו אחר רמיזותיו ואחר קפיצותיו פי' חרש רומז ונרמז ביד או בעין שיכול לישא וליתן ברמיזה קופץ ונקפץ שיכול ליתן ולישא ברמיזות הפה — (א"ב פי' עקימת וסגירת שפתים והוא ל"מ (איוב ח', ט"ז) קפצה פיה). *[אחי"ה וכ"ה בפירש"י בגיטי' נ"ט. ובתוספ' רי"ד שם. ובהשאילה סנהד' צ"ה. אבל רבינו הביאו בע' הבא אח"ז. ב"ר פל"ט קופצת אחת מאגפיה עיי"ע יון א'. סוכה מ"ט: שמא תאמר כל הבא לקפוץ קופץ. קהל"ר פ' כאשר יצא: כשאדם בא לעולם ידיו הן קפוצות כלומר כל העולם כולו שלי היא אני נוחלו וכו'. והשם קפיצה גיטי' הנ"ל וכן קֶפֶץ ענינו קְבִיצה ובאמת נ"א קֶבֶץ עיי"ע הבא אח"ז] —

קָפַץ (מל"מ ענינו דלוג springen, hüpfen) בר"ג דפ' מי שהוציאוהו (עירובין מ"ג.) ובר"ג דפ' האשה שהלכה היא ובעלה (יבמות קט"ז.) אי נמי דקא אזיל בקפיצה פי' ע"י קמיע. פ"א כדאמ' בחלק בענין סנחריב (סנהד' צ"ה.) ג' קפצה להן הדרך[5]) וזה הדבר בנס נעשה[6]). ויש לפרש[7]) כגון אדם גבור שיכול לקפוץ למעלה מי' טפחים ויוצא חוץ לתחום בקפיצה. בפ"ק בנדה בגמ' ואם ראת (י"א.) אמר רב הונא קפצה וראה קפצה וראה קבעה לה ווסת. בפ' אלו מומין בגמ' ערקוב (בכורות מ"א.) תנא קפץ העליון ולא קפץ התחתון ככר פי' בע' ערקוב וכנגדו בגמל ניכר ערקוב שלו לפי שהוא עב הרבה[8]). בב"ר פס"ו (ס"ה) ואין להם קפיצין קרבת על חד מן קאמיא (דניאל ז', ט"ז) כלומר אין להם פרקים. — (א"ב ל"מ זה (שה"ש ב', ח') מקפץ על הגבעות קפץ וקפז ענין אחד הוא). *[אחי"ה ושניהם נרדפים עם דלג ורק באהלות פ"ח מ"ה יש חילוק ביניהם הדולג ממקום למקום והקופץ ממקום למקום ע"ש בפירמב"ם, והחילוק שנתן בפי' הר"ש שם לא יתכן כי הרבה פעמים מצינו קפץ בחיות ד"מ ירוש' תענית פ"ד דס"ח ע"ג עד שנעץ החזיר וקפץ מא"י ארבעים פרסה, ירו' קידושי' פ"ד דס"ה ע"ד עגלים וסייחין המקפצין, וכנ"ה קפץ לרוב מאדם ומלאכים וגם מדברים ברכות ל"ט. קפץ וברך, מגילה י"ב: הדיוט קופץ בראש עיי"ע הדיוט. נדה ח': מידי דקפיץ

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ובדפו"ו אבל בדפ"ע אחריי בפ"ס בירושלמי. [2]) בנו"ג כפרידה [3]) בירוי הקופים עיי"ע. [4]) בנו"ג מפסלת. [5]) בנו"ג הארץ, ושם: ובחולין צ"א: קפצא ליה ארעא ועיי' תר"י א' בראשית כ"ח, י' קפצת ארעא קומוי וכו'. [6]) וכן פירש"י בעירובין בקפיצה: בשם. [7]) עיי' פי' ר"ח לעירו'. [8]) בע' ערקב פי' רבינו חצי המאמר עפ"י פי' רגמ"ה (קובץ כ"י אנגיוליקי דף ק"ד סע"ב) וכאן הוסיף פירוש כנגדו וכו' וגם זה נלקח משם — ובתוספת' בכורות ספ"ד אי' קבץ העליון . . קבץ התחתון.

עליה זבונא . . . מידי דלא קפיץ עליה זבונא, ירוש׳ שבועות פ״ה דל״ז. קפץ תלת קפיצין — ומי אנא ידע איך אתון קפיצין וכו׳, ירוש׳ גיטי׳ פ״ה דמ״ו ע״ד הכל קופצין עליה לישאנה ירוש׳ כתובות פ״ט דל״ג; עיי״ע חן (ח״ג, תמ״ב). תוספת׳ כתובות ספ״ב היאך קפץ פלוני לכהונה. ירוש׳ סנהד׳ פ״י דכ״ח ע״ג איני קופץ אלא למה שאמר לי זקני . . קפוץ לג׳ דברים ואתה ניצול ואלו הן לתפלה לצדקה ולתשובה. ירוש׳ חגיגה פ״ב דע״ז. והיו מלאכי השרת מקפצין לפניהם וכו׳, שהש״ר פ׳ באתי לגני מקפץ וסליק מקפץ וסליק פסיקת׳ רבתי פט״ו מקפק צ״ל מקפץ. שבת קנ״ב. זקנה קופצת עלי. ירוש׳ פיאה פ״ג די״ז ע״ד קפץ עליו החולי וכו׳, ירוש׳ כתובות פ״י דל״ג ע״ד קפצה עליהן ירושת תורה, ירוש׳ כתובות פ״ד דכ״ח ע״ד עיי״ע קפס. ספרא שמיני בריש: קפצה פורענות על נדב ואביהו. הפעיל הקפיץ ב״ר פנ״ו. השם המופשט קפיצה נדה י״א. ושם הקבוץ קפיצות וכן קיפוץ ירוש׳ ביצה פ״ה דס״ג. קיפוץ עוקר שתי רגליו כאחת ריקוד עוקר אחת ומניח אחת. ועוד השם קֶפֶץ פי׳ חבור השוק והירך ובע׳ ערקב פי׳ רבינו (על פי פי׳ רגמ״ה) פרק והקבוץ קפיצין ב״ר הנ״ל ויק״ר פ״ו מלאכי חבלה אין להם קפיצין — תוספת׳ פרה רפי״א (י׳) ספק הקפצין נ״ל שפי׳ כל העומד בתלוי כאילו עומד בקפיצה וכפרה פי״א מ״ב אי׳ באמת כל התלוי — תוספת׳ כ״י ביצה פ״ג קופץ בכלי נראה שצ״ל קוצץ ובכ״י ב׳ ודפוסי׳ אי׳ חותך] —

* קַפְצָה עיי״ע קפסה.

* קפוצאי עיי״ע קבסיי.

☞ קפוקלטור (?) מדרש שה״ש פ׳ שימני כחותם. אף עפ״י שמיניתיך קפוקליטור קוזמוקרטור אולי יש לגרוס קומסקלטור פי׳ בל״י ממונה על שלוחי בי״ד עיי״ע קומס. *[אחי״ה והנכון שצ״ל ספקלטור σπεκουλάτωρ speculator רב הטבחים וכמו שהגיה לנכון בחי׳ הרד״ל בשהש״ר ובויק״ר פי״ח לי׳ המלה כי אם קוזמקרטור [1]).

* קַפָּר, קַפָּרָא (שם פרטי אולו על שם אי קיפרוס Κύπριος) ע״ז מ״ג. אבות פ״ד מכ״א ר׳ אלעזר הקפר ועיי׳ חולי׳ פ״ד: וכמה מקומות עיי׳ סד״ה צד ל״ג; (דפוס ווארשא), ירוש׳ שביעי׳ פ״ו דל״ו ע״ג בן הקפר. בר קפרא עיי״ע בח״ב, קפ״א איכ״ר פתיחת׳ ד״ה וזכור: משנתו של בר קפרא. קהל״ר פ׳ בכל עת בר קפרא ור׳ יצחק בר קפרא אמרי וכו׳.

* קופר, קפרן עייי״ע קפד א׳־וע׳ קסרן.

* קפראות תוספת׳ כלים ב״ק ספ״ג בכ״י אירפ׳ צ״ל קרפאות עיי״ע קרף.

קְפְרָאמְסָאוֹת [2]) (מל״י ורו׳ רשום בע׳ קומפרומסין gegenseitige Verabredung) בריש ויק״ר פ׳ אל תהי עד (פ״ו) א״ר יוחנן קופרמסאות נתנו ביניהן שאינו כופר בהן והן אינן כופרין בו א״ר יוחנן המשביע לגיונותיו אינו משביעין אלא בסייף לומר כל העובר על התנאים הללו תהא הסייף הזה עוברת על צוארו — (א״ב עיי״ע קומפרומסין). *[אחי״ה וש״נ ירוש׳ מ״ק פ״ג דפ״ב. קומפרומיסין וכצ״ל כאן ובאמת בעיקרי התלמוד בראש הע׳ נעתק קמפרמסאות אבל באמצע הע׳ בלי מי״ם] —

קפרן (?) בויק״ר וכי ימוך אחיך פ׳ אשרי (פל״ד) חמי שקין חמי כרעין חמי קפרין כלומר ראה כמה ראשו שמן — (א״ב פי׳ בל״ר תלתלי שער יורדים מן הראש על הפנים ובנוסחאות כתוב קפדן פי׳ בעל בשר כמו קופד בשר). *[אחי״ה הח׳ אייזלער שיער שר״ב כיון על ל״ר capillosus (ר׳ ול׳ מתחלפים) אבל הנכון שעיקר הגי׳ קפדן בעל בשר וכדאי׳ בירוש׳ שקלים פ״ה דמ״ט. חמין קופדן עיי״ע קפד א׳] —

* קיפרוס (מל״י Cyprus, Κύπρος, Cyprien אי בים האמצעי) ירוש׳ דמאי רפ״ב דכ״ב סע״ב והוא כמון בקיפרוס עקום הוא. איכ״ר פ׳ על אלה ופ׳ קלים קיפרס הנהר. ירוש׳ סוכה פ״ה דנ״ה: והלך הדם בים עד קיפרוס. ועוד עיי״ע הבא אח״ז [3]).

קַפְּרַם (= קַפְּרִים מל״י κάππαρις capparis בלש׳ סורי׳ קַפָּר בלשון ערבי׳ كبر، كبار، قبار Kapper) בפ״ק בכריתות בגמ׳ המפטם את הקטרת (ו׳.) [4]) יין קפריסין עיי׳ בע׳ אביונות — (א״ב פי׳

---

[1]) ושם בט״ס קוזמוקטור. [2]) כ״ה בכ״י ל״ד ק״ט ה״ב ובדפ״ע קפרמסאות. [3]) ועוד עיי״ע כפרוסאי בח״ד, ש״ח. [4]) וכן ירוש׳ יומא פ״ד דמ״א ע״ד.

בל״י רו׳ וישמעאל עץ צלף ונץ שלו כמו זית או תמרה קטנה ואחר הפתחו יציץ פרח לבן ולו ריח טוב אשר שמו קפרים כשם העץ ואחר נפילת הפרח ינמול פרי מלא גרעינין אשר שמו אביונה — ולפי דעתי יין קפריסין אולי אינו נקרא על שם קפריסין הנתונים בו אעפ״י שיש להם סגולה לרכך דבר קשה אלא על שם מקום ידוע ושמו קפרוס בנאו הורודוס לכבוד אמו אשר כן שמה). *[אחי״ה ושם מקום זה Κύπρος נזכר בבן מתתיהו על המלחמות ב׳, י״ח, ו׳ ותכונתו היה מעל יריחו וכן על Κύπρος καθύπερθε δὲ ἦν Ιεριχοῦντος הקדמוניות ט״ז, ה׳ ב׳ χωρίον ὑπὲρ Ιεριχοῦντα ושם ושם נזכר של כבוד אמו בנאה הורדוס. ויותר נכון שהיין נקרא על שם אי קפרוס בקיליקיא אשר יינו היה מפורסם (ירושי׳ חלה ספ״ד ד״ס: תוספתי׳ שביעי׳ רפ״ה) עיי׳ קלקי׳, וכן פירש״י בכריתות יין קפריסין: „שבא ממקום ששמו קפרס״. אבל הקבוץ קפריסין מוכיח שיותר נכון פ״א שאי׳ ברש״י שם (מגליון בשם מ״ר) יין קפריסין שעושין מקפרא של אילן ששמו קפרס כגון הצלף והקפרס ע״כ וכן פי׳ רגמ״ה (קובץ כ״י אנגיילי׳ דף ק״ע:) יין קפריסין שעושין מן אביונות מן צלף ע״כ. וכנ״ה אביונות וקפרס ובברכות ל״ו. אי׳ קפריסין. ושם ל״ו: האי קפרס ליתא בשעת גמר פירא. ירוש׳ מעשרות ספ״ד דנ״א רע״ג הקפרס והתמורות מין אחד הן מעשר מקפרס על התמרות ומן התמרות על הקפרס אבל לא מהן על האביונות. ע״ז ל״ח: תוספת׳ ע״ז ספ״ד הקפריסין ובכ״י אירפ׳ הקופרצין עיי״ע קפלט — ועתה הראיתי לדעת בתשו׳ הגאונים (דפוס בערליי תרמ״ה) ח״א 196 פי׳ נכון בענין קפריסין ותמרות עש״ה] —

קָפַשׁ (מל״ע قفش אכל במהירות gierig essen) בפ׳ בחלה (מ״ה) א״ל מעשה וקפשה זקן זר אמר להן אף הוא קלקל לעצמו ותיקן לאחרים. פי׳ חטפה ישראל ולא כהן. ירושלמי (פ״ב דנ״ח סע״ג) קלקל לעצמו דאכלה ואיענש ותיקן לאחרים דאינון אכלין ותליי ביה אית תנא תני תיקן לעצמו וקלקל לאחרים תיקן לעצמו אכלה מכל מקום קלקל לאחרים דאינון סברי שהוא פטור והיא חייבת[1]. *[אחי״ה בפי״מ לרמב״ם פי׳ קפש כמו כבש ורמ״ז חשב שהוא ל״ר capessere והנכון שהוא ל״ע הנ״ל ופי׳ חטפו ואכל וכפי׳ הר״ש ואולי צ״ל בערוך ג״כ חטפה ו א כ ל ישראל וכו׳] —

* **קָפֶשׁ** ירוש׳ מ״ק ספ״ג דפ״ג ע״ד איזהו איחוי כאריג הסולם והקפש ופי׳ פני משה מיני בגדים שהן עשוין כמלבוש חצי הגוף כמו שהנשים נותנין עליהן לתפארת וכו׳ וקה״ע פי׳ לקפל התפירה וי״ג והקפל. עיי״ע סלם.

* **קפשקר** עיי״ע קלפנדר.

קִץ (= קָצָה, קצי׳, קצץ מל״מ קצה, קצץ ובלשון ערבית قصّ, קוץ כולם ענין חיתוך וכריתה ablösen abschneiden, sondern) בפ׳ ח׳ בשביעי׳ (מ״ו) תאנים של שביעית אין קוצץ אותן במוקצה[2] אבל קוצה ה ו א[3] בחורבה[4]). בר״ג דפ׳ אלו מציאות (ב״מ כ״א:) ובפ״ג במעשרו׳ (מ״ד) מצא קציצות בדרך אפי׳ בצד שדה קצי צ ות[5]). בפ״ב במעשרות (מ״ז) ובס״ג דפ׳ השוכר את הפועלים (ב״מ צ״ב סע״א) לקצות בתאנים וכו׳. בס״ג דפ׳ המביא כדי יין (ביצה ל״ה:) ופ״ב במעשרו׳ (מ״ח) זה לאכול וזה לקצות חייב כבר פי׳ בע׳ מוקצה (ב׳). בפ״ט במקואות (מ״ז) ר׳ יהודה אומר אף של קייצין כיוצא בהן. פי׳ סודר שמשימין לפניהן קוצצי תאנים לייבשן כדי לשמור הבגדים[6]) ובפ״ז בפרה (מי״ב) האוכל על מנת לקצות כשר ואם קצה פסול היה אוכל והותיר זורק מה שבידו לתחת התאנה או לתחת המוקצה בשביל וכו׳. בפ׳ חזקת הבתים (ב״ב כ״ח.) כנס את קייצו. בסנדל בפ׳ כ״ו בכלים (מ״ג) וכל ב׳ אצבעות טהורות חוץ משל קייצין. [*אחי״ה וכנ״ה קוץ, קצה, קצץ שבת קל״ב: אפי׳ יש שם בהרת יקוץ, שם קל״ג. לקוץ בהרתו וכו׳, סנהד׳ נ״ח: קץ ידא. ב״ק צ״א: דקץ תאינתה בלא זמנה, ב״מ ק״ז סע״ב ניקוץ מר א״ל קוצו עילאי ותתאי והדר ניקוץ וכו׳ עד אי קייצא קייצנא ואי לא קייצו אמאי איקוץ, שם ק״ח רע״ב א״ל קוצו קוצו אתא רבה בר רב הונא אשכחיה דקייץ אמר מאן קצייה תקוץ ענפיה עיי׳ פירש״י. נ פ ע ל תקצץ נדה י״ג רע״א ושבת ק״ח

---

[1]) בנו״ג דאינון סברין מימר שהוא פטור והיא חייבת. וכן הגי׳ נכונה שהוא פטור והיא חייבת בדפ״ר אבל בכ״י ק״ט ודפ״ע ספיזי והלאה אי׳ שהיא פטורה והיא חייבת. [2]) עיי״ע. [3]) וכ״ה בכ״י ש״ס. [4]) וכ״ה בדפו״ו בסיליאה וקראקי וכ״ה במשניות ובירושי׳ ובכ״י ש״ס אבל בנו״ג אין קוצין . . . אבל קוצץ ובירו׳ שביעי׳ פ״ח דל״ח: אי׳ אין קוצין . . אבל קוצה. [5]) כ״ה נכון בכ״י ובדפא״מ אבל בדפ״ר פיזי׳ וויניצי׳ קציצות שני מתחיל ערך בפני עצמו בט״ד, במשניות במעשר אי׳ קציצות ונ״ב ס״א קציעות וכ״ה בכ״י ש״ס ובב״מ וכ״ה בר״ש וברע״ב. [6]) וכ״ה בפי׳ הרמב״ם אבל בר״ש אי׳ מלקטי קוצים.

סע"ב וק"ט רע"א כמה פעמים. נדה ע"א: וקוֹצָה לה חלה, ירוש' ברכות פ"ח די"א: קוֹצָה חלתה ערומה, ירוש' כתובות פ"ז דל"א: פלוני קצה חלתה . . אינה קוצה לו חלה, ירוש' מעשרות ספ"ב ד"נ סע"א כמה פעמים: קוצין, לקצות. שהש"ר פ' ראשו מי שהוא טפש מהו אומר מי יוכל לקצות את זה מי שהוא פקח מהו אומר הרני קוצה וכו' עד שהוא קוצה את כולה ויק"ר רפי"ט אי' קוצץ . . קוצץ. ירוש' ברכות פ"ו ד"י. רב כד הוה קָצֵי וכו' ושם פ"ח די"ב. יהב ליה עגולה דקצי, ירו' שבת ספ"ו ד"ח ע"ד הוה עמן חד עיגל קצין פלגא וכו' תרג' ירוש' א' פחות אתה פתים (ויק' ב', ו') מיקציא תיקצי יתה קציין כפי' גי' הערוך קץ ו' ע"ש וש"נ נדה הנ"ל ועוד יתר מקומות מהציונים ששייכים לזה הע' ובאמת בדפ' פראג התחכם רמ"ל לכוללם יחד אבל בכל כ"י ודפ"ע המה נפרדים הפעיל הקצה, הָפעל הוּקְצָה שבת מ"ה. הואיל והוקצה למצותו הוקצה לאיסורו. והשם מוקצה עיי"ע. ועוד קְצָיָא הקבוץ קְצָיָן מל"ם פי' חתיכה עיי"ע קץ ו'. ותואר קַיָּץ פי' קוצץ תאנים לייבשן כפי' הערוך עיי' חוץ הציונים הנ"ל עוד בירוש' ברכות ספ"ד ד"ח ע"ג ברועים ובקייצים. קידושי' פ"ב: צבי קייץ וארי סבל. ירו' קידושי' ספ"ד דס"ו ע"ד ארי סבל ארי קייץ. כלים פכ"ד מט"ו עיי"ע פרקלן ושם פי' רבינו ללקוט קוצים וכן פי' הר"ש שם ובמקואו' פ"ט מ"ז אבל הרמב"ם פי' במקואות וכן בכלים שם קייצין המייבשים הפירות הלחים כתאנים וענבים וכו'. וקייץ הוא כמו קייט עיי"ע תוספת' סנהד' רפ"ה דור לי בחיי ראשך וקיבל עליו אין יכול לחזור בו ומעשה באחד שנתחייב לחבירו שבועה בבי"ד ונדר לו בחיי הקייץ וקיבל עליו והעירני חמי מהור"א לוי דבית אל חיים המכונה ד"ר בעטטעלהיים זצ"ל כי בתשוב' הריב"ש סי' קל"ד הובא בשם הרמב"ן גי' התוספת' ואפי' נשבע לו בחיי הקרן ופי' שם הריב"ש בחיי קרן כלומר בחיי בעל הקרן והוא בחיי השור או בחיי הקרן ממש והוא השופר שתוקעין בו וכו' עש"ה ועיי' ג"כ סוף סי' ת"צ בתשו' הריב"ש] —

קְץ (= קַיְצוֹן תואר מן קַיִץ פי' פירות של קייץ, בלשון סורי' קַיְטָיָא בל"ע قيظى) sommerlich בשביעי' פ' בנות שוח (פ"ה מ"ד) וכן בצלים הקיצוני' פי' הנאכלים בקיץ [1]). ירושלמי (פ"ה דל"ו רע"א) קיטנאי [2]). קיץ וחורף (בראשית ח', כ"ב) תרגומו קיטא וסיתוא. בקונם יין בנדרים (ס"א:) עד הקיץ עד שיהא הקיץ עד שיתחילו העם להכנים בכלכלות. גמר' (שם) כלכלה של תאנים ולא כלכלה של ענבים. *[אחי"ה בתוספת' נדרים רפ"ד הנודר מן הקיץ אין אסור אלא מן תאינים בלבד רשב"ג אומר ענבים בכלל הקיץ. נזיר ח': תוספת' נזיר פ"א הילקטי קיץ עיי"ע הלקט א' וב' [3]). ב"ב כ"ח. כנס את קייצו פי' תאנים שליקט ורבינו הביאו בע' הקודם לזה. ב"מ ק"ו: יב"ר פל"ד חצי סיון תמוז וחצי אב קייץ. והפעל קַיֵּץ כ"ר שם מקייץ אני עליהם את העוף ודרש וקץ (ישעיה י"ח, ו')] —

קְץ (= קַיִּץ, קַיֵּץ מע' הקודם בהשאילה עיי' בפנים. קייץ המזבח die Uebersommerung (des Altars כר"ג דפ' שני דייני גזילות (כתובות ק"ו:) מותר תרומה מה היו עושין בה וכו' עד ומקיצין בהן את המזבח וזהו ששנינו בפ"ד בשקלי' (מ"ד) מותר פירות קיץ למזבח. בס"פ חחליל (סוכ' נ"ו.) ומקריב את הכל. גמר' (שם) לאיתויי קייץ המזבח. בפ"ק בשבועות בגמ' היה ר"ש (י"ב.) א"ר יוחנן מקיצין בהן את המזבח. תניא נמי הכי (מהן) [צ"ל מה הן] מביאין מן המותרות קיץ בבנות שבע למזבח [4]) והכתי' (ויקרא ב', י"א) כי כל שאור וכל דבש וגו' תאני ר' חנניא [5]) בבנות שבע לאדם [6]). פי' „מקריבין אותן שלא לשם תמידין אלא כמו מיני מגדים שאינם מעיקר הסעודה אלא לקינוח סעודה כך ענין קיץ למזבח. תניא נמי הכי מה הן מביאין מן המותרות קיץ למזבח בבנות שבע שהן תאני חיוורתא לאדם שאוכל אותן בקינוח סעודה" [7]). בפ' שתי מדות בגמ' מדות הלח (מנחות צ':) ואם לאו מקיצין בהם את המזבח וקיץ זה מהו [8]) עולות בישר לשם ועורות לכהנים (א"ב פי' כמו פירות קיץ הבאים בקינוח סעודה).[*אחי"ה וכן פירש"י בשבועו' י"ב רע"ב ד"ה קיץ: כאדם שמביא בקינוח סעודה מיני מתיקה והוא לשון קיץ כדכתיב (ש"ב ט"ז, ב') הלחם והקיץ לאכול לנערים ע"כ וכן פירש"י בכתובות נ"ו. וז"ל קייץ המזבח כשהוא בטל שכלתה הקטרת תמיד ואין מביא נדר ונדבה וכו'

[1]) וכן בפי"מ להרמב"ם המיוחדות לזמן הקיץ וזה מפני שיבשו מאוד ובר"ש שנזרעים בקיץ ובמהר"י במ"צ הנזרעים בקיץ ונתלשים בקיץ. [2]) וכ"ה בר"ש קייטנאי ובמהר"י במ"צ קיטנא וצ"ל קיטנאי ובנו"ג בירוש' קטינאי וצ"ל קיטנאי עיי"ע קיט. [3]) ובירו' נזיר פ"א דנ"א. הגי' כמלקטי (!) קייץ. [4]) וכ"ה בכ"י ש"ס וגי' בנות שבע אי' ג"כ בתוספי הרא"ש ועיי' תוספי ר"ה ט"ו: ד"ה בנות שוח. [5]) בנו"ג חנינא בכ"י ש"ס חביבא ובשקלי' הגי' חנניה עיי' למטה בפנים. [6]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג כבנות שוח לאדם. [7]) הועתק מפי' ר"ח לשבועות [8]) כ"ה נכון בהעתקת בעל עיקרי התלמוד ובדפ"ר ושם מהן וצ"ל מהו.

עד ולשון קייץ כאדם האוכל תאנים בקינוח סעודה ועיי' ג"כ פירש"י במנחות צ'. ד"ה לקיץ המזבח. וכן פירש רגמ"ה (קובץ כ"י אנגיילי דף ל"ה) לקיץ המזבח שקונין מהן עולות ומקיצין המזבח בהן בשאין שם קרבנות ע"כ. וכן פי' רע"ב בשקלי' פ"ד מ"ד ע"ש. ושם ר' ישמעאל אומר מותר הפירות לקיץ המזבח . . ר"ע אומר מותר התרומ' לקיץ המזבח . . ר' חנניה סגן הכהנים אומר מותר הנסכים לקיץ המזבח. ובירוש' שקלים פ"ד דמ"ח סע"א ורע"ב א"י קייץ למזבח, והפעל שם מקייצין בהן את המזבח, ירוש' יומא רפ"ה דמ"ב: מקייצין בה את המזבח, במנחות צ': מקיצין, כתובות ק"ו: מקיצין בו את המזבח, תוספת' מנחו' פ"י לוקחין כהן עולות ומקיצין את המזבח, שבועות י"ב. אין מקיצין בגופן אלא בדמיהן, שם רע"ב אין מקיצין בעולת העוף] —

קץ (= קוֹץ מל"מ ענין דרדר Dorn פיעל קַוֵּץ ונתפעל נתקווץ נטל הקוצים die Dornen entfernen) בפ"ד בשביעית (מ"ב) שדה שנתקווצה תזרע למוצאי שביעית. ובבכורות פ' כל פסולי בגמ' הצורם (ל"ד:) וכפ' השולח גט בגמ' המוכר עבדו (גיטי' מ"ד:) פירוש שנטלו ממנה הקוצים [1]. בריש משקין בגמ' ויוצאין אף על הכלאים (מ"ק ו'.) ויוצאין לקוות את הדרכים פי' לפנות הקוצים שבדרכים [2]. בב"ר פ' מ"ו (מ"ה) ויבא אל הגר א"ר חנינא הקוצין [3] הללו אינן לא ניכושין [4] ולא נזרעין ומאליהן הן מתמרין [5] ועולין. פי' הקוצין הללו אין אדם חופר הקרקע שלהן ולא זורען ומאליהן נצמחין כך הגר אבל שרה כחטה הזו וכו' [6]. מן הקוצין ומן הגרדין (סוכה ט'. מנחו' מ"ב:) כבר פי' בע' גרד (ד') בפ' י' יוחסין בגמ' כל האסורין (קידושי' ע"ה:). ויעשו להם מקצותם כהני במות (מ"ב י"ז, ל"ב) מן הקוצים שבעם כלומר מן הרשעים [7]. בפסיקת' דסליחות (פסיקתא דר"כ צד קס"ז:) שמח משה ואמר אין בישראל קוצץ בן קוצץ. בגמ' דפ' השוכר את הפועלין (ב"מ פ"ג:) יבא בעל הכרם ויכלה את קוציו. *[אחי"ה וכעין זה בירו' מעשרות ספ"ג ד"נ סע"ד ולא קוצי; כסיחין כסחתי א"ל ולא הוה לילך לך לסוף העולם להניח בעל הגינה שיקוץ את קוצין. בענין קוצץ עיי"ע קץ ו'. ובעל עיקרי התלמוד הביא עוד דוגמא וז"ל וכפ"ק דעירובי' מידי דהוא אקוץ [8] פי' שהנחש אינו מטמא אעפ"י שהורג כמו הקוץ שמכה ואינו טמא ורבינו צמח פי' נחש עוקץ וממית לא כארי וזאב שדורסין [9] ופירש"י בס"פ קמא דסנהד' (י"ז:) כמה קוצים יש שהורגים ג"כ ואינם טמאים עכ"ל [10]. וכנ"ה בשבת קמ"ד: קוצי שדות לגמליהם. כלאים פ"ה מ"ח המקיים קוצים בכרם עיי' ירוש' כלאים רפ"א דכ"ו ע"ד. ירקין של קוצים מס' כלה פ"א דפ' קרניל בנו"ג בט"ס ארקין, ר"ה י"ז סע"א אליה וקוץ בה עיי' פירש"י קוצים ודרדרים עיי"ע דרדר (ח"ג, קמ"ד). ירו' שבת פ"ט די"א ע"ד עין קוץ עיי"ע — בתי קוצין שו"ט מזמור י"ד עיי"ע יוסה (ח"ה, קי"ט) — וממנו התואר קיווץ עיי"ע קווצים ומ"ש] —

קץ (= קוֹץ, קוֹצָה מענין הראשון בהשאילה קו חד כקוץ על האותיות) בפ' הקומץ רבה בגמ' שתי פרשיות (מנחות כ"ט.) לא נצרכה אלא לקוצו של יוד [11] פי' כתרו של יוד [12]. לדרוש על כל קוץ וקוץ (מנחות כ"ט:) פי' על כל כתר וכתר [13]. בויק"ר זאת תהיה פ' ראשו (רפי"ט) קוצי ר' אליעזר ור' יהושע פי' דורשין כתרי אותיות. *[אחי"ה בנו"ג בויק"ר שחורות כעורב אלו קוצי האותיות דברי ר' אליעזר ר' יהושע אומר תלתלים במי הן מתקיימות וכו' אבל כגי' רבינו ענינו ר"א ור"י היו דורשין קוצי אותיות ולכן נקראו בשם קוצי אותיות של ר"א ור"י עיי' חידו' הרד"ל וגי' מד' שמואל פ"ה קצת משונה ע"ש. ובויק"ר שם ומד' שמואל שם אפי' דברים שאתה רואה אותן קוצין בתורה תלתלי תלתלים הן, שהש"ר פ' ראשו אפי' דברים

---

[1]) וכ"ה בפירש"י בגיטין ובכורות ועי"ש התוספו' שהסכימו עם פירש"י ובגיטי' הביאו פי' ר"ח כמו כן וכן פי' רגמ"ה בבכורות (בקובץ כ"י אנגיילי דף צ"ח.) שנתקווצה: שעקר [1] הקוצים ממנה. וכן בירוש' שביעי' פ"ד דל"ה. (שנייקווצה) [שנתקווצה] תמן אמרין בשניטלו קוציה. [2]) וכ"ה במיוחס לרש"י במ"ק ה'. ד"ה לקווץ. [3]) כ"ה בהעתקת בעל עיקרי התלמוד וברפ"ע הקיצונין. [4]) בנו"ג מתנכשין. [5]) בנו"ג יוצאין ומתמרין. [6]) הסיום אבל שרה וכו' לי' במדרש רק החטים הללו וכו' ע"ש. [7]) וכ"ה בירושי ע"ז רפ"א דל"ט. מקצות העם א"ר לא מן הקוצים שבעם ומפסולת שבעם ובעיקרי התלמוד פי' שהם כקוצים או מוקצין מן העם לפיסול. [8]) כיון לדף י"ג: מעשה קוץ בעלמא אבל בד"פ הגי' מידי דהוה אקוץ וכ"ה בסנהד' י"ז רע"ב מידי דהות אקוץ בעלמא וכדאי' בילק' כ"י ובכ"י א"פ בעירו' עיי' ד"ס שם צד י"ט: [9]) וזו דוגמא אחרת לרשימת פירושי רבינו צמח גאון עיי' מבוא לח"א, XIX רשימה על פי עיקרי התלמוד. [10]) וברש"י לפנינו קצת בע"א וכל הדבור ולא היא לי' בדפ' שונצינו. [11]) בנו"ג לקוצה אבל ברש"י ובתוס' לקוצו. [12]) כ"ה נכון בכ"י ק"ס. [13]) ועיי' פירש"י.

שאתה רואה אותם שהם קוצים בתורה הן קוצי קוצים ר"א ור"י אומרים תילי תילים. עירו' כ"א סע"ב ילק' שהש"ר תתקפ"ט מלמד שיש לדרוש על כל קוץ וקוץ תילי תילים של הלכות. ובכ"י ש"ס מינכען אי' על כל קוצה וקוצה ובכ"י א"פ על כל קוצה וקוצה של תורה ובאה"ת ובילק' כ"י שה"ש (הובא בר"ס עירו' צד ל"ט:) קוצה וקוצה של כל אות ואות. שמ"ר רפ"ו שלמה ואלף כיוצא יהיו בטלין וקוצה מטך אינו מבטל, ועיי' ילק' מ"א סוף רמז קצ"ה ושם אי' אות אחת אינה בטלה ממך וילק' שה"ש ר' תתק"ץ וכ"ה באגדת בראש' פע"ה ויו"ד מטך אינה בטלה, ירוש' סנהד' פ"ב ד"כ ע"ג ודבר ממך אינו בטל] —

קץ (מל"ם קוּץ, קָצַץ עיי"ע קץ א' וכן בל"ע قصّ, قصّ (abhacken, abschneiden בפ' בני העיר בסוף[1]) גמר' (מגילי ל"א:) ואל תקוץ בתוכחתו (משלי ג', י"א) אל תעשם קוצים קוצים[2]) פי' ענין חתיכות כלומר אל תחתכם אלא כולן ביחד[3]). ע"א אל תקוץ כמו (שמות א', י"ב) ויקוצו מפני בני ישראל לשון עקא כלומר לא יהא לך עקא מהם כי ממנו תוצאות חיים (משלי ד', כ"ג[4]). בפ' ב' בחלה (מ"ג) ובסוף נדה (ע"א:) האשה יושבת וקוצה לה חלתה ערומה מפני שיכולה לכסות את עצמה[5]). בגמ' דפ' אין דורשין (חגיגה י"ד:) אחר קיצץ בנטיעה „פי' כיון שכינו המקום ההוא פרדס אמרו קיצץ בנטיעה כלומר דבר כלפי מעלה"[6]). בפ' ד' מיתות בגמ' המגדף (סנהד' נ"ח:) אמר ר"ל כל המגביה ידו על חבירו וכו' עד רב הונא קץ ידא. בפ' אלו הן הלוקין בגמ' יש חורש (מכות כ"ב.) וליחשוב נמי הקוצץ בהרתו ואזהרתיה מהכא השמר בנגע הצרעת (דברים כ"ד, ח'). בס"ג דפ"ב בכתובות (כ"ח:) שאכלנו בקצצה של בית פלוני כיצד קצצה[7]) וכו'. מה שיבה חולץ וקוצה וטח כבר פי' בע' בא. בפ' איזהו נשך בגמ' הלוהו על שדהו (ב"מ ס"ז:) אלא במאי ניכול בקיצותא היכי דמי קיצותא וכו'[8]). בפ"ק ביומא בגמ' ומקטיר את הקטרת (י"ז.) האי לשכה אקצויי מקציא פי' מוקצה היתה מקרנים ולא היתה במקצוע צפונית מערבית ולא במקצוע מערבית דרומית אלא באמצע רוח מערבית מאן דאתי מצפון כיון שלא היה מוצאה בצפון מיחזיא ליה בדרום ומאן דאתי מדרום כיון שלא [היה] מוצאה בדרום מיחזיא ליה בצפון ומסתברא אעפ"י שלא היתה בקרנים ממש ולא היתה בכיוון בחצי רוח מערב אלא יותר מקורבת למערבית דרומית ממאי מדרמינן[9]) וכו' זה הפי' קבלתי מר' משה הדרשן מעיר נרבונא[10]). בפ' י"א בכלים (מ"ג) ר' יוחנן בן נורי אומר הקצוצות[11]) פי' מלשון (שמות ל"ט, ג') וקצץ פתילם[12]). פתות אותה פתים (ויקרא ב', ו') תר"י (א') מקציא תיקציא יתה קציין. *[אחי"ה ובנו"ג בתר"י א' וב' רסיק יתה ריסוקין. וכן בל"ס קְצָיָא פי' חתיכה וכנ"ה עוד בשמ"ר ספ"ו המשל אומר מן שטייא לית הנאה אלא מן קצייא וכ"ה בתנחומא וארא סי' ב' ורבינו הביאו בשם הילמדנו (שהוא הוא תנחומא שלנו מספר שמות כידוע) בע' שט ח' ופירשו יפה ע"ש. והפעל קצא בל"ס כמו קָצָה (= קצץ) בל"מ ומזה ירוש' ברכות פ"ו ד"י. פ"ח ד"ב. וירוש' שבת ספ"ו ד"ח ע"ד ויתר ציונים שהבאתי בע' קץ א' וכן ספרא מצורע נגעים פרק ד' פרשה ז' חולץ וקוצה וטח. אתפעל אתקצי ובהבלעת התי"ו יומא י"ז. עיי' לעיל בערוך, שבת מ"ג. איתקצאי עש"ה כמה פעמים ועיי"ע מוקצה ב' — ושרש קצץ הוא כל"מ ענין שבירה ופסיקה ד"מ תוספת' שבת רפי"א (י"ב) הקודח והגורר והקוצץ, ירוש' כלאים פ"א דכ"ז. הלכו וקצצום, ב"ק צ"א: נטיעותי קצצת אתה אמרת לי לקוצצם פטור ושם: אסור למקצצא. ירוש' שביעי' ס"ד

---

[1]) כ"ה נכון ברפ"ר. [2]) בנו"ג מוסר ה' בני אל תמאס ר"ל אמר וכו' אבל רש"י פי' וז"ל במסכ' סופרים (פי"ב) יליף לה מספיה דקרא ואל תקוץ בתוכחתו אל תעשו קוצין קוצין פסקים פסקים לשון קציצה ע"כ ובמס' סופרים שם אי' אל תקוץ בתוכחתו אל תעשם קוצים קוצים וזה ממש כגי' רבינו וכ"ה מפורש יוצא בירוש' יומא פ"ג דע"ד סע"ב ובדב"ר רפ"ד אי' מוסר ה' בני אל תמאס ואל תקוץ בתוכחתו אל תעש את התוכחות קוצין קוצין אלא אחד קורא את כולן והוא ממש כפי' הראשון בערוך ואולי בא משם. ובקהל"ר פי' אל תבהל: ואל תקוץ בתוכחתו אל תעש תוכחתו של הקב"ה קוצים קוצים. וגי' כ"י ש"ס מינכען אי' ג"כ סוף הפסוק ואל תקוץ בתוכחתו וכ"ה ברי"ף ובהרא"ש וכ"ה בפי' ר"ח אבל מלות אל תעשם קוצים קוצים לא העתיק. [3]) וכתב בעל עיקרי התלמוד וז"ל והני מילי מוסר ראשון אבל של והיה כי תבא יוכל לקוץ וכבר נהגו גם בזה שלא להפסיק. [4]) כ"ה רק ברפו"ו אבל בכ"י ובדפ"ע ראשונים ואחרונים לי' וכן לא העתיקו בעל עיקרי התלמוד. [5]) בעי' קץ א' הבאתיה וגם ש"נ ירוש' ברכות וירוש' כתובות ע"ש. [6]) הועתק מפי' ר"ח בחגיגה ויסר דבריו הלא הם נכללים בעי' אבני שיש עש"ה. [7]) ברפ"ר קציצה. [8]) זה הציון יותר יתכן להיות בעי' הבא אח"ז. [9]) כ"ה נכון ברפ"ר ובעיקרי התלמוד אבל ברפו"ו בט"ס מרמינן. [10]) עיי' מבוא לח"א צד XV. [11]) כ"ה במשניות ובש"ס הקצוצות ובר"ש הקצוצין. [12]) וכ"ה בר"ש אבל הרמב"ם פי' בע"א ורעבר"ם פי' כמו כן אם קצין כלים לחתיכות ועיי' תוי"ט.

דל"ה: עיי"ע נתק. יבמות מ"ח. ספרי תצא פ' רי"ב תקוץ עיי"ע עש ב'. שמ"ר פ"א קוץ (דה"י א', די ח') כלב שקצץ מרגלים. ב"ר פפ"ה לסמוך רשע אל רשע קוצץ לקוצץ, ירוש' יבמות פ"ב ד"ד. קוצץ בן קוצץ, פסיקת' דסליחות עיי"ע קץ ד' ושייך לזה הערך. נפעל נגעים פ"ז מ"ה מי שהיתה לו בהרת ונקצצה טהורה. ועוד עיי' נדה י"ג. ירוש' נדרים פ"ג דל"ח. ירוש' קידושי' פ"א ד"ס ע"ג. פיעל ב"ר פ"ו מקצצא ארזין מקצצא אילנות וכו' ושם פי"ט שלא יפול ויקצץ הנטיעות. פסחים נ"ו. ירוש' פסחים רפ"ט דל"ו ע"ד קיצץ דלתות של היכל וכו'. ירוש' ברכות פ"ח די"א. מקצץ תורמוסין [1]). שם פ"ב ד"ה ע"ג היה מקצץ כל נטיעותיו שמ"ר פ"כ וקצצו הנטיעות. חגיגה י"ד: עיי' לעיל בערוך וכן בירו' חגינה פ"ב דע"ז: הציץ וקיצץ בנטיעות, שהש"ר פ' הביאני המלך כיצד קיצץ בנטיעות בשעה שהיה נכנס לבתי כנסיות ומדרשות וכו' ע"ש [2]). והתואר קַצָּץ פי' כורת אילנות ויק"ר פכ"ג הביא קצצים לקוצו שהש"ר פ' כשושנה הביא קצצים לקצצו. והשם המושפט קיצצה ירו' שביעית פ"ד דל"ה, מתכוין שתהא קיצצתן [3]) שוה, וכן קְצִיצָה, קְצָצָא פי' כריתה ב"ק צ"א: אילן העומד לקציצה איכ"ר פתיחתא סי' ל"ג פ' ויהי לאבל שבו (ט"ו באב) זמן קציצה יפה לעצים שכל עצים שנקצצין בו אין עושין מאכלות (עיי' תענית ל"א.). בכורו' ל"ד: בהאי קציצה קנסוה רבנן, פסיקת' דר"כ צד פ"ד. קצצה של ארז. ילק' בשלח ר' רכ"ה קצצים של ארז. תנחומא הישן בשלח סי' ד' קצצין של ארז. שהש"ר פ' גן נעול קצצה של ארזים, ירו' כתובו' פ"ח דל"ב: אילנים וקצצות וכו'. קציצות (קציעות) מעשרות פ"ג מ"ד ב"מ כ"א: עיי"ע קץ א'. ועוד ענין קצוצות חתיכות עצים כלים פי"א מ"ג עיי' לעיל בערוך ותוספת' כלים ב"מ רפ"א העושה כלים מן הקצוצות. ובל"ז תוספת' ב"ק רפ"ג טול את הקצצין ותן לי את הנטיעות. ובל"א ביחיד ב"ק ס"ז. מעיקרא קיצצתא והשתא צינורא. — קצצה היינו שבירת החבית מלאה פירות לסימן שבני המשפחה רחקו עצמם מהקרוב שנשא אשה שאינו הוגנת מבואר היטב בכתובות כ"ח סע"ב. בירוש' קידושי' פ"א ד"ס ע"ג נאמר ג"כ לענין אחוזה וז"ל בראשונה היו קונין בשליפת המנעל.. חזרו להיות קונין בקצצה מהו בקצצה בשעה שהיה אדם מוכר שדה אחוזתו היו קרוביו מעידין חביות וכו' ואומרין נקצץ פלוני מאחוזתו וכו' אף מי שהוא נושא אשה שאינה הוגנת לו וכו' עד ואומרים נקצץ פלוני ממשפחתו וכו' וכ"ה ברות רבה פ' וזאת לפנים ע"ש, ועוד בירו' כתובות ספ"ב דכ"ו ע"ד (ושם אי' קציצה) תוספת' כתובות רפ"ג] —

* קָץ (= קָצַץ, קוץ מענין הראשון רק בהשאילה בענין חתוך הדין וגזירה ופי' כמו קצב (festsetzen, bestimmen שבועו' מ"ה: שתים קצצת לי והלאה אמר לא קצצתי לך אלא אחת, ב"מ ס"ז. לא קץ ליה פי' לא קצב לו הרבית, שם ס"א: רבית קצוצה (הפכו אבק רבית עיי"ע אבק), וכ"ה בל"ס קְצָצָא רבית. נפעל ויק"ר רפ"ל בר"ה נקצצין מזונותיו של אדם [4]). והשם שבועות מ"ה רע"ב קציצה ודאי מדכר דכיר ליה. ב"מ ס"ז: קיצותא (כמה פעמים) פי' כמו קיציצותא, ורבינו הביא היכי דמי קיצותא (שם) בע' הקודם. ירו' כתובות פ"ו ד"ל ע"ד אם עשת קיצותא גובה את הכל פי' סך קצוב. ועיי' עוד ע' קצותא.

קֵץ (= קִיצָה קבוץ קִיצִין פי' מל"ם קץ עת קבועה (bestimmte Frist, festgesetzte Zeit בס"ג דפ' ר"י בע"ז (ס"א:) ממונה הבא לקיצים [5]) פי' עתים קבועים לישראל זה הבא לשמור כגון לשחרית או לערבית או לצהרים גריעותא היא דכיון דיש לו זמן קבוע יודע לשמור את עצמו אלא שאינו בא לקיצים. *[אחי"ה פי' קֵץ (מפעל קָצַץ) בל"מ גבול הזמן והמקום (ישעיה ל"ז, כ"ד; מ"ב י"ט, כ"ג). קצות הארץ (ישעיה מ"א, ה') נדרש בב"ר פמ"ד זה שרוי בקיצו של עולם וזה שרוי בקיצו של עולם, נדרים מ"א. כיון שהגיעו קיצו של אדם וכו' ותרג' קץ (בראשית ו', י"ג) קיצא והרבה בתרג' וכ"ה בל"ס קֵצָא ואיכ"ר פ' בלע ופ' צדו וירו' תענית פ"ד דס"ט. קרב קיצא דההוא ביתא ולרוב לזמן משיח וגאולה מגילה ג'. קץ משיח, סנהדר' צ"ב: מנו לקץ וטעו. תר"י א' לבראשית מ"ט, א' קיצא דעתיד מלכא משיחא למיתי, ושם תר"י ב' קיצא גניזא, קץ ברכתא ונחמתא. והקבוץ סנהד' צ"ז. מחשבי קיצין, שם: כלו כל הקצין וכו' — ירו' פסחי' פ"א דכ"ז ע"ד כרם הכא אחת לקיצין הן. ע"ז ס"א: לקיצין ורבינו גרס לקיצים ובמשקל עברי זה אי' ג"כ בשהש"ר

---

[1]) ועיי' ב"ר פע"ט פסיקת' דר"כ צד פ"ט: וע' טלק וע' קלק. [2]) בויק"ר ספ"ה שעריה מקצץ פי' שעריו מבולבלים כקוצים ותתכן הגי' מקווץ מע' קץ ד'. [3]) תוספת' שביעי' פ"ג קיצתן! [4]) ביצה ט"ז רע"א אי' כל מזונותיו של אדם קצובים לו מר"ה. [5]) בנו"ג לקיצין.

פ' קול דודי: מדלג על החשבונות ועל הקיצים ועיבורין עיי"ע עבר. והיחיד קיצה ירוש' כתובות פ"ד דכ"ט. וירוש' ב"ב פ"ט די"ז. כל מכה שיש לה קיצה.. ושאין לה קיצה וכו' ובתוספת' כתובו' רפ"ד אי' קיצבה. ובלא"ר קיצותא נדרים ד': פ"ו.] —

קץ (= קְצָצִין, קְצָצֵי, קְצִיצִין תרמיל וקליפה (Schoten, Hülse) בתוספ' שביעי' בפ' מרבצין שדה (רפ"ב) אם עשה קציצין (גומרין) [צריך לו' גמורין] לפני ראש השנה פי' תרמילין. ובר"ג דכלאים דבני מערבא (ירו' כלאים פ"א דכ"ז.) וקצוויי דמיין לחרובה. *[אחי"ה כל הערך נשמט בכ"י ערוך וכן לי' בעיקרי התלמוד אבל אי' בכל דפוסי' הראשונים. וגי' קציצין בתוספ' שביעי' אי' בכ"י אירפ' אבל בדפו' בט"ס קצוצים, ושם אי' לנכון גמורין וכן מוכח מירוש' שביעי' פ"ב דל"ד. מקצתו עשה קצצין גמורין ומקצתו לא עשה.. ואפי' לא עשה כולו קצצין גמורין לפני ר"ה וכו'] —

קץ (= קְצוּצְיָתא לפי' רבינו צנור ולפי' רש"י קרשים (Bretter) בר"ג דפ' הגוזל עצים (ב"ק צ"ו.) עבדינהו קצוציתא קני פי' שעושין ממנו צינור. *[אחי"ה ורש"י פי' קרשים וכן מוכח מגזרת המלה שפי' חתיכות עצים כמו העושה כלים מקצוצות תוספ' כלים ב"מ רפ"א עיי"ע קץ ו' וכן ושדי קצוציתיה ב"ר פע"ט. ופסיקת' דר"כ צד פ"ט:] —

קץ (= הַקְצָה נ"ל שצ"ל עקצה עיי"ע הקצה) בפ' ד' מיתות בגמ' בעל אוב (סנהדר' ס"ה.) ומגדף מאי מעשה איכא הקצת שפתיו הוה מעשה. ס"א עקימת שפתיו הוי מעשה פי' שמעקים ומנענע שפתיו. *[אחי"ה בח"ג, רל"ו: כבר רמזתי על זו הגי' וכי היא נמצאת בכ"י ש"ס ורי"ף אבל בדפ"ש אי' עקיצת שפתיו וזו עיקר מל"ע عقس ממש כמו עקם וכס"א גרס בע' עקם וכ"ה לפנינו] —

קץ (= קוּץ מל"מ ענינו געול ומאס Ekel, Widerwillen, empfinden) בס"ג דפ' כל פסולי המוקדשין (בכורות ל"ז.) דברים שהנפש קצה בהן יחזיר להן הדמין כגון נבלות וטרפות שקצים ורמשים דברים שהנפש אין קצה בהם בשר בכור[1]) — (א"ב ל"מ זה (שמות א', י"ב) ויקצו מפני בני ישראל).

קץ (= קְצִיצָא eines der 4 Gehäuse der Kopf-tefillin) בפ' מי שמתו בגמ' היה עומד (ברכות כ"ד.) לא קשיא כאן ברצועה כאן בקציצה. בפ' הישן בגמ' אוכלין אכילת עראי חוץ [לסוכה] (סוכה כ"ו:) ת"ר שכח ושמש מטתו בתפילין אינו אוחז לא ברצועה ולא בקציצה עד שיטול ידיו. בפ' י"ח בכלים (מ"ח) תפלה ד' כלים התיר קציצה ראשונה ותיקנה טמאה טומאת מת וכן שניה וכן שלישית וכו' פי' „יש לתפלה של ראש ד' בתים ומכונסין לתוכה ד' פרשיות שמע והיה אם שמוע קדש לי והיה כי יביאך וכל בית שמו קציצה" לפי שהוא קצוצה מחברתה. פ"א קציצה היא הטבלא[2]) במגילת איכה יעיב (פ' בלע) ובסוף הגדה דפ' הניזקין (גיטין נ"ח.) מ' סאה קציצי תפילין נמצאו בראשי הרוגי ביתר. *[אחי"ה בגיטי' אי' כן בשם ר' יוחנן ור' ינאי בר' ישמעאל אמר שלש קופות של ארבעים ארבעים סאה במתניתא תנא ארבעים קופות של שלש שלש סאין ע"ש בפירש"י, ובאיכ"ר פ' בלע אי' בזה"ל א"ר יוחנן שלש מאות קופות של (קצוצי) [צ"ל קציצי] תפילין נמצאו בביתר וכל אחת ואחת מחזקת שלש סאין וכשאתה בא לחשבון אתה מוצא שלש מאה סאין, וכ"ה באליהו רבא פ"ל ושם הסיום: וכשאתה בא לידי חשבון אתה מוצא תשע מאות סאין של תפילין ובירוש' תענית פ"ד דס"ח. אי' כזה"ל ומצאו שלש קופות של קצוצי תפילין של תשע סאין וי"א תשע של שלש שלש סאין. רש"י פי' בסוכה קציצה הן תפילין עצמן דפוס מושבן ורצוען והביא ראיה מגיטי' הנ"ל ובגיטי' פירש"י קצוצי תפילין דפוסי תפילין חוץ מן הרצועה קרוי קציצה והביא ראיה מסוכה כ"ו רע"ב אוחז ברצועה ואינו אוחז בקציצה. ועיי' ג"כ מ"ש תוי"ט לכלים פי"ח מ"ח והפשב"ע בזה הערך] —

קץ (= קצה בהפעל הוּקְצָה עיי"ע קץ א' וז') הדלת שבמוקצה (עירובי' ק"א רע"א) כבר פי' בע' מוקצה.

☞ קץ (= קִיצוֹצָא Eidechsenart) תר"י (א') והחמט והתנשמת (ויק' י"א, ל') וקיצוצא וסלמנדרא.

[1]) בנו"ג בכורות. [2]) פי' ראשון שייך לרה"ג בסר"ט צד 14 ופ"א שייך לר"ח בסוכה הנ"ל ובעל הפשב"ע האריך בחריפותו לשקל וטריא החלוקים בין שני פירושי הערוך.

* קְצִיצָא (מסעל קץ א' ו' פי' בהשאילה חתוך von gleichem Schnitt) היינו מאותו תואר תרג' שני באסתר א', ג' וכולהון בני קומא חרא וכולהון בני קציצא חרא, כמו בני חתיכה ושיעור ומדה אחת כמו (מ"א ז', ל"ז) מדה אחת קצב אחד לכל הנה.

* קְצָצָא, קְצוּצָה (פי' מן קץ, קוץ, קצץ חתך והוא הסרים כמו גַוְזָא עיי"ע גז Ver-schnittener) ברכות ט"ז סע"ב ואע"ג דקיימי דקיימי קצוצֵי עליה דרבי, שאלתות דר' אחאי פ' אמור סי' ק"ה דאסיר להון לדבית ישראל לסרוסי קצצא . . . ואסור למימר לגוי לסרוסי קצצא דישראל.

קָצַב (מל"ם ונרדף עם חטב, פי' כריתה abhacken, abschneiden ועוד בענין גזר bestimmen, verordnen) בפ' הניזקין בגמ' אין מוציאין (גיטין נ' :) ר' חנינא אמר לפי שאין קצובין. בפ"ק בביצה (י"א :) בית שמאי אומרים אין נוטלין את העלי לקצב עליו בשר — (א"ב ונקרא קצב מוכר הבשר מפני שהוא קוצב הבשר). *[אחי"ה כולם מענין חתיכה גיטי' נ"א. לפי שאין קצובין, ושם : קצובין וחתומין, שהש"ר פי' כמגדל מילין קצובין, ירו' ברכות רפ"ה ד"ח ע"ד הלכות קצובות. תוספ' תרומ' פ"א דבר הקצוב מן התורה. ביצה ט"ז רע"א עיי' הערה בע' קץ ז'. והשם קִצְבָה (כמו בל"מ קֶצֶב) פסחים ע"א סע"ב וע"ב. ירוש' פסחי' רפ"ו דל"ג. שיש להם קצבה . . שאין לו קצבה ועיי' ג"כ זבחי' י' : י"א. שאין להם קצבה . . שיש לו קצבה. ב"מ פ"ט מ"ה מה קצבה בכרי, ירו' פיאה רפ"ה די"ח ע"ד מה קיצבה כרי, ירוש' ברכו' פ"ה ד"ט ע"ג כנותן קצבה למדותיו של הקב"ה, ירו' שבת פי"ט די"ז : שלא ניתנה התורה קיצבה, וגם בל"מ קצב ירו' מעשר' פ"ד דנ"א : שיש בו יין קצב להיסב וכו' [1]). ובפיעל תוספת' ביצה פ"א מודים שאם קיצב על העלי, ירו' ביצה פ"א ד"ס ע"ג לקצב עליו בשר, ירו' מכות רפ"ב דל"א ע"ג טבח שהוא מקצב. ואצל האחרונים נקרא מוכר בשר קצב וכפי' ר"ב (ועיי' ג"כ ע' קקל א') והוא בל"ס קַצָּבָא שוחט בהמות ומזה הענין בביצה כ"ה : נטיעה מקטע רגליהון דקצביא וכו' עיי"ע נטע. ר' זכריה בן הקצב כתובות פ"ב מ"ט סוטה פ"ה מ"א עדיות פ"ח מ"ב ב"ב קי"א, תוספת' כתובות רפ"ג ועוד עיי' במבוא ח"א XVII. מ"ש ר' צמח גאון בענין מעון הזה] —

קצד (?) תרג' ולשלש קלשון (ש"א י"ג, כ"א) ולמצלת קצדיא. *[אחי"ה ר"ב הלך בשטת המתורגמן שהביא כך וסיים הוא המזלג ע"כ אבל בתרג' שלנו אי' ולמצלת קצריא והוא הכוכם עיי"ע קצר] —

* קַצְדּוֹר עיי"ע קסדור.

* קְצוֹתָא (כמו קִצְבָה) שבועות מ"ב. קצותא דתרעא מדכר דכירי אינש בכ"י פ' קיצותא וכ"ה בפי' ר"ח. ירו' שקלים פ"ב דמ"ו ע"ד שקצותן מן התורה ועוד עיי"ע קץ.

קצה (= קוֹצָה Färberröthe, Krapp) ספיחי אסטים וקוצה עיי' בע' אסטס וקוצה הוא פואה ומפורש במקומו [2]) ובלעז רויי"א. *[אחי"ה כ"ה נכון בכ"י ה"ב וכדפ"ר וכ"ה בהעתקת בעל עיקרי התלמוד והוא בלאי"ט robbia מל"ר rubia ובתוספת' שבת פ"ט (י') אסטים וקוצה ופואה כדי לצבוע וכו' [3]), ירוש' מעשרות ספ"ה דנ"ב סע"א זרע אסטים וזרע קוצה ועוד עיי"ע אסטים ורמב"ם בשביעית פ"ז מ"א פי' בשם יש מי שפי' קוצה אלעצפור = عصفر ועיי' פ"א בע' אסטים. וכן רש"י לועז סטים וקוצה בלעז אחד עיי"ע אסטים בסוף הע'. בירוש' פסחים רפ"ג דכ"ט ע"ד אי' קוצם — וכן בל"ר אמצ' cucium פי' שרש של נטע הצובעים — ובעה"ק שנ"ב אי' עץ פריזילג"א בל"א. וכיון על Brasilienholz] —

* קוֹצָה עיי"ע קץ ה'.

קֶצַח (מל"ם וכן בל"ע شونيز Schwarzkümmel) בפ"ק בטבול יום (מ"ה) הקצח השמשמין [4]) והפלפל. ובסוף עוקצין (פ"ג מ"ו) הקצח בי"ש מטמאין ובי"ה מטהרין. בפ' הקומץ רבה בגמ' ב' מנחות (מנחות כ"ג סע"ב) ת"ש טיבלה [5]) בקצח ובשומשמין ובכל מיני תבלין כשרה. בפ' כיצד מברכין בגמ' על הירקות (ברכות מ'.) הרגיל בקצח אינו בא לידי כאב לב וכו' עד ריחא קשי וטעמא מעלי [6]), והפיץ קצח וכמן יזרק (ישעיה כ"ח, כ"ה) פי' „קצח דומה לכמון אלא שהקצח שחור" ובלעז ניילא. *[אחי"ה והוא כלשון רש"י בשם רבותינו ניילא בלעז מל"ר ואי"ט nigella (בל"צ הישנ' nielle) ופי' רבינו נעתק מפי' רה"ג לטב"י הנ"ל (בסדר"ט צד 42) ושם אי' עוד פי' שוניז

[1]) ירוש' חגיגה פ"ב דע"ח. בדפי' קראטי' חוגג וקוצב צ"ל וקוצר. [2]) עיי"ע פאה ג'. [3]) בשבת פ"ט: במשי' ליי וקוצה. [4]) במשניות והשמשום. [5]) בנו"ג תיבלה עיי"ע תבל. [6]) בנוס' ליתנהו תיבות חללו אבל בכ"י ש"ס פי' אי' הא בריחא הא בטעמא ריחא קשה טעמא יפה.

כטיית. וכ״ה בפי״מ לרמב״ם עריות פ״ה מ״ג וצ״ל שוניז ובפי״מ להרמב״ם לטב״י שונז וצ״ל שוניז כדאי׳ לנכוי בפי״מ בעוקצ׳ הנ״ל והוא ל״ע ופ׳ شونيز، شنيز شينيز Schwarzkümmel ובעיק׳ התלמ׳ הביא כזה הלשון בלעז אשינוז ובערבי קזחא ע״כ והוא בלשון אספמי׳ agenuz ובל״ע قزحة ועיי״ע שצנית. והראב״ד בעדיות הנ״ל השיג על פי׳ הערוך והעלה כי קצח הוא קרובייא (carvi) והוא אלכמון (الكمون). — וכנ״ה קצח בתוספת׳ תרומ׳ פ״ה ירו׳ דמאי פ״ב דכ״ב סע״ג. ותרג׳ קצח (ישעי׳ הנ״ל) קיצחא] —

* קִיצְחָה (מין בצלים) ירוש׳ פיאה פ״ג די״ז ע״ג הרין קיצחה כד את זרע ליה הוא עביד בצל דקיק כד את שתיל ליה הוא עביד בצל רב ואין ענינו כמו קצח של מקרא בשם כינוי בצל כדעת פני משה ובאהבת ציון למהרז״ף מבואר מין בצל ועומד לזריעה אבל גזרת המלה לא נתן ולפע״ד כי הוא ל״ס כסחא ומבואר ב ב ר א ל י כסחא: בצלא זעורא דמזדרעין.

* קַצְטַנְטִינְיָה בתש׳ הגאוני׳ (בהוצ׳ ה׳ הרכבי) סי׳ רכ״ה צד 105 וצד 362 והיא היא קוסטנטיני ע״ש.

* קִצְטְרָא, קִנְצְטְרָא ס״א של גסטרא עיי״ע בח״ב, שכ״ט: ועוד שם צד ש״ל.

* קצי, קְצָיָיא עיי״ע קץ א׳.

* קצי, קצייא (שם מקום והר במצרים התחתונה) ירוש׳ ב״מ פ״ב ד״ח ע״ג ב״ר פל״ג ויק״ר פכ״ז ועיי׳ מ״ש רש״ב בתנחומא הישן פ׳ אמור סי׳ פ״ג. ועוד עיי״ע אלכסנדרוס ח״א, צ״ה ומ״ש — ירוש׳ ביצה ספ״ה דס״ג ע״ב ר׳ יוחנן דקציון עיי״ע קרציון, קצרתה.

* קָצִין (ל״מ פי׳ ראש ומנהיג Fürst) ירו׳ גיטי׳ פ״א דמ״ג ע״ד שהיה עבדו של קצין וכו׳.

קצע (= קְצִיעָה das Spalten der getrockneten Feigenkuchen) בפ׳ שני במעשרות (מ״ז) על מנת שאוכל בשעת הקציעה ולאחר הקציעה פי׳ תאנים שעושין מהן קציעות מניחין אותן במכתשת וכותשין אותן ועושין אותן כמין ככרות. בפ״ד בתרומ׳ (מ״י) בדורם ליטרא קציעות על פי הכד. בפ׳ מי שהפך (מ״ק י״ג:) ומחפין את הקציעות בקש. בר״נ דביצה (ג׳:) ליטרא קציעות שדרסה עפ״י העיגול. ובני קוצעי קציעות (תעני׳ כ״ח. ותוספ׳ תעני׳ פ״ד (ג׳)) ככר פי׳ בע׳ גנב. *[אחי״ה והפי׳ בע׳ גנב הועתק מפי׳ ר״ח בתענית כ״ח סע״א עיי׳ בש״ס ווילנא. — וכנ״ה בתוספ׳ תענית ס״ד (ג׳) ומחפין כמו קציעות ובכ״י אירפ׳ בקציעות, ושם להיכן אתה הולך אמר להן לעשות קציעות הללו. והשם המופשט קציעה נגזר מפעל קצע עיי״ע הבא אח״ז] —

קָצַע (מל״מ ענין חתיכה וקליפה abschneiden, abschaben) בפ׳ כ״ז בכלי׳ (מ״ד) המקצע מכולם טפח על טפח טמא. בפ׳ העור בגמ׳ המפשיט (חולי׳ קכ״ג:) במקצע ובא דרך סביבותיו. בר״ג דפ׳ מרובה (ב״ק ס״ו:) הכא במאי עסקינן שקיצען[1]) פי׳ שחתכן. בפי״ב[2]) בנגעים (מ״ו) שניהן קוֹצעין שניהן חולצין[3]) פי׳ „מקלפין הסיד או הטיט שהוא טיח[4]) על הקיר שנא׳ (ויק׳ י״ד, מ״א) יקציע מבית ומתרגמינן יקלפון מלגיו״. *[אחי״ה הועתק מפי׳ רה״ג בנגעים (סר״ט צד 27) ושם הסיום: וכדעתיה דר׳ יוסי מקלפין מן קרקע הבית ג׳ אצבעות ע״כ והוא בתוספת׳ נגעים פ״ו היה קולף את העפר שבין אבן לחברתה וכו׳ ר׳ יוסי בר׳ יהודה אומר מקרקע הבית היה נוטל את העפר ג׳ אצבעות שנ׳ ואת הבית יקציע מבית סביב ע״כ אבל בתו״כ מצורע פרק ד׳ פרשה ו׳ מוכח שלא כדעת ר׳ יוסי והעלה שהוא סביב לנגע וכ״ה ברש״י בויק׳ הנ״ל ושם לועז יקצע ר ד ו י י ״ ר בלע״ז והוא radere abkratzen וכן צריך לו׳ בב״ק ס״ו: תחת ד ר ו מ י ״ ר וכנ״ה בזבחים צ״ד. עוצבא שחישב עליה לקוצעה עד שיקצענה, ושם: עד דמקצע לה. תוספת׳ כלים ב״מ רפי״א עד שיקצע. שמ״ר פמ״א קְצִיעֵי צוארא, ירוש׳ נדרים פ״ג דל״ח. קציעות המלך והשם המופשט קִיצּוּעַ ב״ק ס״ו: עיי״ע אברזין. ועוד קציעה פי׳ כמו קציצה פי׳ בתי התפילין תוספת׳ כלים ב״ב רפ״ד ושל ראש משיתיר מג׳ רוחות בין קציעה לחברתה. והפעל שם: קוצעה אעפ״י שהוא עתיד ליתן בה את הרצועה] —

קצע (= קְצִיעָה מל״מ פי׳ שם בושם בל״ס קסיא בל״י κασσία Cassia, Zimmtrinde) בס״ג דפ׳ השותפין (ב״ב ט״ז:) קציעה (איוב מ״ב, י״ד) שהיה ריחה נודף כקציעה[5]). בפ״ק בכריתות בגמ׳ פטום הקטרת (כריתות ו׳.) מר וקציעה שבלת נרד וכרכום. מר ואהלות קציעות (תהלים מ״ה, ט׳) בל׳ יון קסיאה ובלש׳ קדש קידה[6]). בתוספת טבול יום (פ״ב)

---

[1]) בכ״י ק״ט וברש״י שקצעין. [2]) כאן היא התחלת ערך מיוחד ברפ״ע ללא צורך. [3]) בנו״ג שניהן חולצין שניהן קוצעין וכ״ה בתו״כ מצורע פרק ד׳. [4]) וכ״ה בכ״י ק״ט וכדאי׳ בפי׳ רה״ג אבל ברפ״ע טוח. [5]) וכ״ה בתרג׳ איוב שם. [6]) וכ״ה בפי׳ רגמ״ה לכריתות ולב״ב.

עגולי רבלה שנפל משקה על מקצתן הרי זה נוטל [1]) עובי שלש אצבעות על רוחב מלא קציעה. *[אחי״ה ותרג׳ וקדה (שמות ל׳, כ״ד) קציעתא והקבוץ קְצִיעָתָא תרג׳ תהלים הנ״ל ועיי״ע קדה] —

קָצַף (מל״ט ענין שסיכת חמה zürnen בהפעיל הִקְצִיף (zum Zorn erregen בהגדה דפ״ק במגילה (י״ג:) ובב״ר פפ״ט (פפ״ח) הקציף הקב״ה מלך על עבדיו לעשות רצון צדיק. *[אחי״ה כ״ה בכ״י ש״ס פ׳, ובכ״י ב׳ ול׳ ובילק׳ וברש״י כ״י (הובא בד״ס מגילה צד ל״א.) ארוגים על עבדים וכ״ה בב״ר הנ״ל ארונים על עבדיהם ליתן גדולה לצדיקים ובנו״ג במגילה ארון על עבדיו. והשם קִיצָפוֹן ספרא שמיני פרק ב׳ פרשה א׳ אף אהרן היה בקיצפון, ויק״ר פל״ב להם הוא הקצפון ולי מה אני קצפון, אסת״ר פ׳ והיום הזה כדי הקצפון לבזיון הזה וע״ש ושם פ׳ בימים ההם: מה קצפון היה שם וכו׳ והשם המופשט קציפה אסת״ר פ׳ והיום הזה איכ״ר פתיחת׳ פ׳ כי אם ופ׳ אזכרה נגינותי. ועוד בל״מ קֶצֶף ובפרט שם א׳ ממלאכי חבלה תרג׳ ירוש׳ במד׳ י״ז, י״א. י״ב שמ״ר פמ״א פמ״ד ושאר המקומות שציינתי בע׳ חמה (ח״ג, תכ״ג)] —

* קצץ, קציצא, קצצא, קצוצא עיי״ע קץ א׳ ו׳ וקודם ע׳ קצב.

קָצַר (מל״ם ענין כריתת התבואה baschneiden, (ernten בפ׳ מקום שנהגו (פסחים נ״ה סע״ב ונ״ו.) קוצרין [2]) וגודשין. בספרא ובקצרכם את קציר ארצכם (ספרא אמור פרש׳ י׳ סוף פרק י״ג) א״ר ורדימוס [3]) ב״ר יוסי וכי מה ראה הכתוב ליתן באמצע הרגלים פסח ועצרת מכאן וראש השנה ויום הכפורים מכאן אלא לומר לך שכל המוציא לקט שכחה ופאה ומעשר עני מעלין עליו כאלו בית המקדש קיים והוא מקריב קרבנותיו לתוכו וכו׳. בויק״ר זאת תהיה פ׳ וזכור (פי״ח) נד קציר (ישעיה י״ז, י״א) נרדתם עליכם קצירן של מלכיות קצירו של מלאך המות קצירן של ייסורין [4]). *[אחי״ה ועוד עיי׳ ר״ה ט׳. מנחות ע״ב. ובל״ג קצירה שבת ע״ב: ירוש׳ פיאה רפ״א דט״ו. ירוש׳ חלה פ״א דנ״ז ע״ג כמה פעמים ספרא פ׳ אמור פרק י׳ ר׳ פרש׳ י׳] —

קצר (= קְצִירָא בל״ס פי׳ חולה der Kranke) בפ׳ הרואה בגמ׳ הנכנס (ברכות ס׳ רע״ב) אמר שמואל שוי [5]) אבא לכולי עלמא קצירי. בפ״ק בשבת בגמ׳ לא יפלה (שבת י״ב:) אזלינן בתריה דר׳ אלעזר לשיולי בקצירא ס״א חלשא, ס״א תפיחא [6]). בפ״ק בר״ה בגמ׳ בד׳ פרקים (ט״ז.) אמר רב יוסף כמאן מצלינן האידנא אקצירי ומריעי כמאן כר׳ יוסי. בר״ג דפ׳ הנודר מן המבושל (מ״ט:) רבא אמר מאן חולין רבנן רבא לטעמיה דאמר רבא כמאן מצלינן האידנא אקצירי ומריעי קצירי קצירי ממש מריעי רבנן — (א״ב פי׳ חולים וחלשים כי רוחם קצר). *[אחי״ה וכ״ה בל״ס ממש חולה: קצירא תרג׳ לפסח (איוב כ״ט, ט״ו) קצור ערסא. והקבוץ קצירי ר״ה נדרים הנ״ל וכן גיטי׳ נ״ו סע״א נקוט נפשך בקצירי פי׳ החזק עצמך כחולה עיי׳ פירש״י וכן בר״ה פי׳ רש״י קצירי: חולים. ובעל עיקרי התלמוד פי׳ ומקרו קצירי לפי שנפשם קצרה מחמת חוליין ע״כ] —

קצר (= קְצָרִית Kürze רוח קצרית Kurzathmig-keit) במומין אלו בפ״ז בבכורות (מ״ד:) רוח קצרית באה עליו פי׳ בלעז דימונס. *[אחי״ה עיי״ע בן נפיל ב׳ בח״ב, קי״ז ושם פירשתי באריכות לשון] —

קצר (= קְצָרָה die kurze Seite הפכה ארוכה (die lange Seite einer Bettstelle בפ׳ י״ח בכלים (מ״ה) ניטלה קצרה ושתי כרעים טמאה. פי׳ ראשי המטה הן הקצרות וצידי המטה הן הארוכות. *[אחי״ה מל״מ קָצֵר הפכו ארוך. ברכות כ״ט: תפלה קצרה, שם י״א. אחת ארוכה ואחת קצרה, אבות פ״ב מט״ו היום קצר, ירו׳ ברכות פ״ד ד״ח: דעתן קצרה, ר״ה כ״ה. פעמים שבא בארוכה ופעמים שבא בקצרה, ירו׳ ר״ה פ״ב דנ״ח: פעמים מהלך בארוכה ופעמים מהלך בקצרה, ירוש׳ הוריות פ״ב דמ״ה: בא לו בארוכה חייב ובקצרה פטור, ירוש׳ פסחים פ״ז דנ״ג: ילך לו בקצר, ירוש׳ ברכות פ״ב ד״ה ע״ג ושהש״ר פ׳ דודי ירד היה מטייל עצמו ארוכות וקצרות. והתואר קוצרא אסתר תרג׳ שני ז׳, י׳. ועוד קַצְרָן מכילתא ריש ויסע תלמיד חכם קצרן, ברכות ל״ד. א״ל תלמידיו קצרן הוא זה, והפעל שם והיה מקצר יותר מדאי.. כלום מקצר יותר ממשה וכו׳, שם י״א. מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר לקצר אינו רשאי להאריך, ירו׳ יומא רפ״ו דמ״ג: ירו׳ סנהד׳ פ״ג דכ״א רע״ג ירו׳ שבועות רפ״ד דל״ה: קצר בדבריך (דבריך). התפעל ויק״ר פכ״א היו שנותיהן מתקצרות,

---

[1]) וכ״ה בכ״י אירפ׳ ובד״פ אי׳ קוצה הימנו עד. [2]) עיי׳ פירש״י שלא גרס לה. [3]) בנו״ג אוורדימס עיי״ע ורדימס ומ״ש בח״ג, רנ״ז: [4]) בנו״ג קצירן של ייסורין קצירו של מה״מ. [5]) בנו״ג שוינהו. [6]) וכ״ה לפנינו ובכ״י ש״ס וכן הועתק בפי׳ ר״ח.

אתפעל תר"י א' בראשית כ"ח, י' אתקצרו ליה, שעוי דיומא, תרג' ישעי' כ"ח, כ' יתקצר חיליהון, תרג' מ"ב י"ט, כ"ו אתקצר חילהון] —

קצר (= קצרה = קַצְטְרָא castra מבצר Kastell, Burg) בס"ג[1] בערכין (ל"ב.) כגון קצרה הישנה של ציפורי פי' מדינא היא. המוקפת חומה מימות יהושע בן נון והיא ישנה — (א"ב תתכן ג' קצטרא עיי"ע גסטר). *[אחי"ה והדין עם ר"ב עיי"ע גסטרא ח"ב. ש"ל ועיי"ע בני קצרא של ציפורין ח"ב קכ"ג וע' ביתר ח"ב, פ"ט וע' ישנה ח"ד, קס"ט. וגי' קצרה הישנה אי' ג"כ בפי' רגמ"ה בערכין. וכנ"ה בירוש' מעשרות פ"א דנ"ב ע"ד אם היו לו מעות בהר המלך ובקצרה ובב"ק צ"ח. הגי' בקסטרא עיי"ע הר ח"ג, רל"ח ומ"ש. והקבוץ ירו' שביעית פ"ו דל"ו ע"ג קצריא דגליל] —

קַצָּר (= קַצָּרָא, קַצָּרָה מל"ע قصار, בל"ס קַצָּרָא פי' כובס Walker) בס"ג דפ' יציאות שבת (י"ט סע"א) האי מאן דיהיב מנא לקצרא נימשח וניתיב ליה נימשח ונישקול מיניה[2]) אי טפא אפסדיה דמתחיה אי בצר אפסדיה דכווציה. ס"א בצר לא גדם[3]) מיניה כלומר לא חתך ממנו מלשון גידם טפי אפסיד ביה כלומר דמתחיה והוא קרוב לישבר. בר"ג דפ' התכלת (מנחות מ"א:) רב[4]) יהודה מסר ליה לקצרא פי' „מסר ליה גלימיה עם התכלת לקצרא ומפייסו שיזהר שלא יקלקל מראה התכלת עביד ליה סיסא[5]) היה כורך התכלת בחוטין אחרים כדי שלא ישנה מראהו חייט מירוט תופר בטליתו"[6]). בס"ג דפ' הגוזל ומאכיל (ב"ק קי"ט:) קצרא שמיה וקצרא שקיל ליה. פי' הני שני חוטין או ג' שחורין שהן על גבי לבן קצרא שמיה שהן קורין להן בשביל שהן דבר קצר ומעט וקצרא שהוא כובס שקיל להו והכל עולין למנין תכלת פי' דבעינן לשלשולי התכלת בכנף הטלית כמלא קשר גודל ואמר ר' יהודה ואלו חוטין דשמיהו קצרא עולין למנין מלא קשר גודל ויצחק בריה הוה קפיד ולא היה מכניסן בחשבון מלא קשר גודל זה פי' ר"ח ז"ל. ורבי[7]) משה הדרשן מעיר נרבונא[8]) שנה לנו קצרא[9]) שוייה וקצרא שקיל ליה פי' הוא הכובס ששם אותן החוטין לשמור חוטי הבגד שלא יצאו והוא לוקחם אחר כביסתו. והיו תוצאותיו אל עין רוגל (יהושי ט"ו, ז') תרג' לעין קצרא. שדה כובס (ישעיה ז', ג') תרג' חקל משטח קצריא. *[אחי"ה וכן העתיקה הפשיטה הסורית בשני מקומות הנ"ל וכן תרג' הפשיט' ש"ב י"ז, י"ז בעין רגל וכ"ה בתרג' שם. ומלה סורי' קַצָּרָא וכן ל"ע הנ"ל היינו כובס בל"מ וכן פירש"י בשבת י"ט. קצרא: כובס ובב"ק פירש"י הכובס נקרא קצרא בל' ארמי וכו' אבל בתענית כ"ט: ד"ה קצרי פירש"י כך שמם בל' ישמעאל והם כובסים שמעתי אומרים ע"ש שמקצרין בגדי הצמר כשדורסין אותן ברגליהן במים והיינו דמתרגמינן עין רוגל עינא דקצרי ע"כ ואולי כיון בזה לפי' ר' משה הדרשן שהיה ג"כ רבו של רש"י (עיי' מבוא הנ"ל.) וכנ"ה בירוש' כלאים פ"ט דל"ב: בר מן קצרא וכ"ה בירוש' כתובות פי"ב דל"ה. וקהל"ר פ' טובה חכמה ופ' כל אשר ע"ש. — ירוש' תענית פ"ד דס"ז ע"ד וירוש' ברכות פ"ד ד"ז ע"ד הד קצר (ובבבלי ברכות כ"ח. אי' כובס), ירו' ב"ק ספ"י ד"ז ע"ג הוה קצר והוא עביד ליה וכו'. וכן במשקל ערבי ירו' שקלים רפ"ח דנ"א. קַצָּרָן של עכו"ם. והקבוץ תענית כ"ט רע"ב קצרי דבי רבי. תרג' ש"א י"ג, כ"א מצילת קצריא וגי' הרד"ק קרציא. ירוש' עירו' רפ"ה דכ"ב: והקצרין פי' בתי כובסים] —

*** קַצָּרָה, קַצְרַתָּה, קוֹצִירָא** (שם פרטי ואולי מענין הראשון) ב"ר ס"פ ע"ב ר' יוסי בן קוצרי בשהש"ר פ' יפה את הגי' ר' יוסי בר קסריי ובאסת"ר פ' ויאמר המלך ר' יוסי בר קצרת[10]), ירו' ב"ב פ"י די"ז ע"ג ר' יסא קוצירא. שהש"ר פ' דומה דודי לצבי: ר' יוחנן בן קצרתה ועיי"ע בסד"ה צד ק"ד בדפ' ווארשא. שבת קנ"א סע"ב ר' יוחנן משום ר' יוסי בן קצרתה בכ"י ש"ס בן קצרתא — תנחומא הישן ס' ויחי סי' ו' מעשה בר' קצרא ור' אלעזר ובתנחומא הנדפס מעשה ברבי וצ"ל ברבי קצרא עיי' מ"ש ה' רש"ב ועיי"ע ברקיריא. ועיי"ע כף ח"ד רצ"א.

*** קְצֵרִים** (מל"מ קצר נפש פי' טעם מיאוס Eckel-haftes) שהש"ר פ' כי טובים: מה דבש

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר אבל בדפו"ו בט"ס בפ' ג'. [2]) וכ"ה בכ"י ש"ס מינכען ובכ"י א"פ ועיי' גי' רש"י ובנו"ג בנטשחא ניתיב ליה ובמשחא נשקול מיניה. [3]) בכ"י ק"ט ו"ו וה"ב גרים וכ"ה בעיקרי התלמוד וט"ס הוא. [4]) בנו"ג רבי. [5]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר, ובדפו"ו בט"ס סימא. [6]) הועתק מפי' רגמ"ה (קובץ כ"י אנגיילי צד ב' ע"ב). [7]) בעיקי התלמוד ורבינו. [8]) כ"ה בכ"י ק"ט ובכ"י ה"ב מקרית נרבונא ובדפ"ע מנרבונא ועיי' מבוא לזה החבור ח"א XI, XV. [9]) כ"ה נכון בכ"י בדפ"ר וויניצי' אבל כדפ"א בט"ס בקצרה. [10]) בפסיקתא דר"כ צד ט' בט"ס ר' יוסי ובר קצה עיי"ע קרס ד'.

יש בו קצרים יכול אף דברי תורה כן וכו' עיי' מ"כ שם.

☛ קצרקיטון עיי"ע קסרקיטון.

קק (= קִיק. קִיקִי מל"י ואו κίκι Ricinus שמן קיק -κίκι ἔλαιον; Ricinusoel יוסי קיק (קוק) מל"פ قيّق، قوّق עוף הים וצוארו ארוך langhalsiger Seevogel) בפ' במה מדליקין ולא בשמן קיק (שבת כ': במשנה) גמרא (כ"א.) עוף יש בכרכי הים וקיק שמו. ירושלמי (רפ"ב ד"ד ע"ג) תני ר' ישמעאל (קאת) [ואת הקאת] (ויקרא י"א, י"ח) זה קיק ותר"י קקא. וכן בפ' אלו טרפות בגמ' סימני העוף (חולי' ס"ג.) קאת זה הקיק [1]. ר"ל אמר קיקיון דיונה (שבת שם) פי' יש לו פרי שעושין ממנו שמן — (א"ב פי' קיק בל"י מין עוף ואומרי' שיושב בימים וגם קיק בלשונם מין נטע אשר מגרעוניו עוצרים שמן לנרות ולרפואה). *[אחי"ה כונת ר"ב על ל"י κήξ Seemöve וכן בל"ע قيّق Seekrähe ועוד בל"ע قوّق וכדאי' בחולי' לפנינו. אבל שמן קיק בלי ספק נגזר מל"י הנ"ל ואו κίκι (Herodot, 2, 94) ועוד ואו κοῦκι וזהו קיקיון דיונה ועיי"ע צלליבא] —

קק (= קָקָא מל"ס Löffelgans) בפ' מי שמתו בגמ' העומדין בשורה (ברכות כ'.) דמיין עלי כקקי חיורי, פי' אווזין לבנים. בר"נ דפ' הכותב לאשתו (כתובות ס"ה.) ובגמ' זה גיטיך מהיום בפרק [2] מי שאחזו (גיטין ע"ג.) קקי חיורי משלחי גלימי דאנשי פי' אווזים לבנים כלומר אנשים קשים זקנים טלשון (ב"מ ק"ט:) קש לחמש שנין [3] בעלי שיבה מפשיטין בגדי אנשים. נראין הדברים שגם אלו עופות טמאין כעופות של מעלה וכולן שוין. *[אחי"ה אבל קקי שבע' הזה ענינם אווזים ואינם עופות טמאין והנכון שהוא מל"ס הנ"ל פי' מין אווזים ובנו"ג בכ"מ קאקי באל"ף ופי' רש"י אווזים. ונראה שנגזר מן קוק עיי"ע ע"ש השמעת קול אווזין ותרנגולין gackern, schnattern ובתרג' כ"י לתהלים ק"ב, ז' אי' ג"כ ל"נ אידמית לקקתא דמדברא ובנו"ג לקאתא. ותרג' הקאת (ויקרא י"א, י"ח; דברים י"ד, י"ז) קקא. וקקא חוורתא ועיי"ע הקודם לזה — ואולי יש לפרש קקי חיורי משלחי גלימי וכו' מל"פ كك، كاك תרנגולה שפסקה להטיל ביצים והמשל מבואר על ידי זה יותר עפ"י פי' רבינו הנ"ל] —

קק (= קָיָק נ"ל מל"פ خايه ביצים והתואר קָיָק מי שיש לו ביצים ארוכין ביותר Langhodiger) בפ' מומין אלו בגמ' [4] בעל גבר (בכורות מ"ד:) הקיק והגרבתן בעל קיק בביצים כלו' מי שביציו משוכים [5] ביותר — (א"ב בנוסח' גרסא אחרת עיי"ע (קיק) [צ"ל קיין]). *[אחי"ה וגם שם בע' קיין רמזתי כבר על זו המלה הפרסי' ונ"ל עיקר כי הה"א בסוף מלות פרסיות מקבילות לקו"ף בהעתקתן באותיות עבריות. ובענין גרבתן עיי"ע. ובנו"ג משובן זה הקיין חגרבתן זה בעל פיק קיין בבצים גרבתא בגיד ע"כ ופירש"י הקיין היינו משובן ע"כ] —

קק (= קַקְיָא צואר וגרון נראה מפעל קוק ע"ש השמעת קול בגרון וכן קעקע מן קוע עיי"ע קע וקעקע) בפ' סדר תעניות האלו בגמ' מעשה (כ"ד.) אתו עבדי שדו ליה סודרא בקקיה — (א"ב בנו"ג בצואריה) והוו קא מצערן ליה בס"ג דפ' שור שנגח את הפרה (ב"ק נ"ה.) האי אריך קקיה והאי גוצה קקיה אלא מעתה גמלא טייעא וגמלא פרסא דהאי אלים קקיה והאי קטין קקיה הכי נמי כלאים זה בזה פי' קועיה והוא הצואר. ור"ח פי' שוקיו — (א"ב מסתברא שבעל הערוך גרס בכל אלו קקיה דאם לא כן היה לו להביאן בע' קע). *[אחי"ה ר"ב טעה לגרוס בכ"מ קועיה וכדאי' ג"כ בדפ' באסיל וכולם היו נגררים אחר גי' השם קועיה אבל בכ"י ק"ט ה"ב ו"ו וב"ר ובדפ"ר ובד' פיז' ויניצ' אי' לנכון קקיה וכ"ה קאקיה בכ"י ש"ס מינכען ובכ"י ה' ושם הוגה קעקיה] —

קק (= קוּאַי, קוּקַאי Kautz, Käuzchen?) בפ' אלו טרפות בגמ' סימני העוף (חולי' ס"ג.) אמר אביי קוא וקוקאי אסירי קוקיתא שריא. *[אחי"ה בנו"נ קקואי . . . קקואתא (וכ"ה בפי' רגמ"ה) וה' לעוויזאהן (צאאלאגיא 163) רוצה לפרשו ע"י תרגום אשכנזי הנ"ל וא"כ תהיה מל"ע ام القويّق kleines Käuzchen. ואולי הוא מל"ר אמצ' cucus (cugus) בל"א Kukuk והוא קוקואה שהביא רש"י בחולי'

---

[1]) בנו"ג הקוק. [2]) כ"ה נכון ברפ"ר ובדפו"ו בש"ס ובפרק. [3]) כ"ה נכון בדפו"ו אבל בשרפ"ע קש ליה שנין וגם לא ציינו מקומו וגם בעל השב"ע לא הרגיש מאומה. [4]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפ"ר. [5]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע משוכין ועיי' גי' שונות בע' בעל גבר הערה 2.

ס"ב. ד"ה והני מילי ונרויח בזה שעוף Kukuk כבר נשנה בש"ס] —

קְקַבְּטִין (פי' מל"ר אמצ' panis cacabacius, caca- bazius, kleienloses Brod) בפסקא את את קרבני לחמי (פסיקתא דר"כ צד נ"ט.) מהו לחם הפחה (נחמיה ה', י"ח) הונא בר יקי [1]) אמר קקביטין פי' לחם חם — (א"ב תר"י (ב') סלי חרי (בראשית מ', ט"ז) סלי דרפתא קקבטון). *[אחי"ה והמלה נבנה מל"י κάκαβος ול"ר cacabus ומזה התואר κακάβατον, cacabatus עישוי בפארור ובפרט לחם שאין בו סובין נקרא כן כמ"ש בתחלת הע' עיי' דוקנגע וכבר העיר על זה הח' גידעמאנן בסוף פסיקתא רבתי הוצ' הח' מא"ש וזה מה שתרג' חורי מל' חר ט' עיי"ע בח"ג. תפ"נ ונ"ל שדרש הפחה מל"פ پختن בשל והיינו לחם המבושל בפארור ואולי גם קקבטין פי' מל"פ كاك پخته פי' לחם מבושל] —

קקגריסין (?) מדר' רב' שמ"ר ויחל משה (ס"פ מ"ג) העבר הזה שאתה מוכר קקגריסין פי' בל"י איש מקלל ורע מעללים. *[אחי"ה עיי"ע קאלוחסין ושם פי' על פי פי' ר"ב אבל הנכון שצ"ל קקאפרסין וכמו שהגיה לנכון הח' פערלעס] —

קקל (= קְקוּלֵי מל"י καυκαλίς doldentragende Gartenpflanze — קקולין בל' פרסי' قاقلة, قاقلى בל"ס קקולג Distel) בפ' ערבי פסחי' בגמ' דסמוך מזגו לו (קי"ד.) דאכיל אליתא טשי בעיליתא דאכיל קקוליא [2]) אקיקלי דמתיא שכיב פי' „מי שמנהגו לקנות בשר שמן באשראי ואוכל מתחבא בעליות מפחד הקצב שתובעו זה פי' דאכיל אליתא טשי בעליתא והנהוג לאכול קקולי שהן ירקות השדה שמביאין בלא דמים ואם קונה אותן דמיהן מועט יושב על אשפה שבשוק ואינו חושש שאין מי שנושה בו" [3]) — (א"ב מין ירק בל"י ורו' ונקרא פעפועין. ירוש' דפיאה פ' מאימתי כל אדם (פ"ח דכ"א רע"א) פעפועים גרגרניות חלוגלוגות קוקלין הנדקוקי פרפחיניה [4]) ועליהן כמו עלה כרפס ובראשו אנן של פרחים לבנים וירק זה נאכל חי ומבושל וכבוש). *[אחי"ה קקולי בפסחים נראה שהוא ל"י הנ"ל כי מה שענין פעפועין ובל"ע قاقلة אינו מאכל אדם כי אם מאכל בהמות עיי"ע גרגרניות ומ"ש בח"ב. רמ"א בהערה. ובירו' פיאה הנ"ל ובירוש' עירו' ס"ג ד"כ ע"ד קקולי הוא מל"ע וסורי' הנ"ל ועיי' פירש"י עירו' כ"ח. ד"ה פעפועין ועיי' ג"כ זה הערך וע' חלגלגות וע' פרפחין] —

קקל (= קִיקְלָא · קִיקַלְתָּא וכ"ה בל"ס והוא כמו קלקלא. קלקלתא פי' אשפה Misthaufen) אקיקלי דמתא שכיב (פסחים קי"ד. עיי"ע הקודם לזה). ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ס"ט.) וניכלינהו אקיקליא דמתא [5]). בפ"ק בכריתות בגמ' המפטם את חשמן (ו'.) על קיקלי דמתא מחסיא תיבו ולא על אפדני פומבדיתא [6]). שער החרסית (ירמי' י"ט ב') תרג' תרע קיקליתא [7]). חבקו אשפתות (איכה ד', ה') תרג' גפיפו קיקלתן [8]) בפסיקת' דשמעו (פסיקתא דר"כ צד קי"ז רע"ב) כ ד ת י ר ו ם [9]) קיקלא ק י ק ל א שמיה [10]) הן ארץ כשדים זה העם לא היה (ישעיה כ"ג, י"ר) הלואי [11]) לא היה. *[אחי"ה בילק' ירמי' סוף ר' רס"ד הובא הפסיקתא בגי' קלקלה. וכנ"ה קיקילתא בע"ז כ"ח. לפי גי' רבינו בע' נקר ב' ובנו"ג קילקתא וצ"ל קילקלתא וכדאי' בכ"י ש"ס. שהש"ר פ' כמגדל ולא תצלי בההיא קיקלתא ובב"ר פ' ל"ב הגי' ביתא קלקלתא ובפ' פ"א בההיא קלקלתא [12]) ובילק' נח ר' נ"ו בט"ס קילקתא וצ"ל קילקלתא [13]). ויק"ר פכ"ה עדור בקוקלתך צ"ל בקיקלתך] —

קוּקְלָא (מל"י κουκούλιον der Cocon der Seidenraupe, Seide) מדרש איכ' פ' האמנים עלי תולע (בר"ה האוכלים) טריפין בקוקלא פי' בל"י טריפין אמונים ונדלים קוקלא שני תולעת *[אחי"ה פי' מל"י הנ"ל והכונה מטוה ובגד של משי] —

קקני (= קוּקְנֵי פי' תולעים וכן בל"ס كوخ Wurm) בפ' ח' שרצים בגמ' אזוביון (שבת קי"ט:)

---

[1]) בפסיקתא דר"כ אי' רבי הונא ב"ר יוסי אבל בפסיקתא רבתי פט"ז הונא בר יוקו ואולי הוא הוא רב הונא בר רב איקא ברכות מ"ג: וביותספי' רב הונא בר איקו. [2]) בנו"ג קקולי ובכ"י ש"ס קילקולא. [3]) הועתק מפי' ר"ח בפסחים. [4]) ר"ב קצר המאמר ע"ש. [5]) בנו"ג בקלקולי. [6]) בנו"ג אקילקי ובפי' רגמ"ה הועתק על קלקלי. [7]) בנו"ג קילקלתא. [8]) בנו"ג קקלאתן. [9]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וכן העתיקו בעל עיקרי התלמוד אבל בדפ"ע בט"ס בר תירום. [10]) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד ובכ"י ק"ט ובדפ"ר אי' קוקלא ובשדפ"ע אי' רק קוקלא שמיה (פעם אחת) וצ"ל כבכ"י ק"ט. [11]) בדפו"ו בט"ס קלואי. [12]) ועיי"ע טר (ח"ד, ע"ב:) [13]) קיקלון (= קלקלון) נדרש קיא — קלון עיי"ע קוא.

למאי אכליה ליה לקוקני[1]. בפ' כיצד מברכין בגמ' חוץ (ברכות ל"ו.) אבל קמחא דשערי כיון דקשי לקוּקני[2]) לא עבידי אינשי דשדו לפומייהו. בפ' אלו טרפות (חולי' ס"ז:) אמר רב שישא בריה דרב אידי קוקני אסירי וכו' פי' תולעים. *[אחי"ה וכ"ה בפי' ר' נסים לשבת הנ"ל וז"ל לקוקני הם תולעים נקראים בל' ישמעאל חב אל קרע ותמצא בפ' א"ט והלכתא קוקאני אסירי וכו'. ובעיקרי התלמוד הועתק תולעים שבבני מעים ורש"י בחולי' פי' תולעים שבכבד ושבריאה ועיי' תוספו' שם שהשיגו עליו — ורגמ"ה פי' בחולי' תולעי הראש] —

* קוקניתא ירוש' עירובי' ספ"י דכ"ו ע"ד עיי"ע קונקניתה ומ"ש.

קקים (?) מדרש שה"ש פ' כמעט שעברתי קקים כאמי מחי עיי"ע כאמי. *[אחי"ה ובע' הנ"ל הגיה ר"ב קתים (עיי"ע כאמי בח"ד, קע"ח) אבל עיי"ע באמי ומ"ש בח"ב ג'] —

קְקוֹפְּדְפְּטֵי (מל"י κακοπαίδευτοι Schlecht-erzogene) ירו' דב"ב פ' יש נוחלין (פ"ז דט"ז:) כגון אתון קקופדפֿטי הבו לי מהו דיהבית לכון פי' בל"י טפשים בני תרבות רעה.

* קקוזתא (שם הפרטי) שבת קנ"ו. דימי בר קקוזתא בכ"י ש"ס א"פ קקוזית ובדפ' הישנים קקוזיתא.

קקרי (= קוּקְרִי נ"ל מל"י ורו' אמצ' κούκουρον cocura תיק Behältniss, Köcher) בפ"ק בשבת בגמ' אין שורין (שבת י"ח.) ובס"ג דפ' הניזקין (גיטין ס"א.) באיזלי ואוהרי[3]) כולי עלמא לא פליגי כי פליגי בלוחי וקוקרי פי' מסגרות שעושין מן לוחות לתפוש הדגים ושמן בל"ע ק ו ל ק א. *[אחי"ה כ"ה בדפ"ר וכ"י ק"ט וכ"י ה"ב ואולי הוא كلك פי' כמין רפסודות Floss תיבה מן לוחות, ובדפ"ע ובעיקרי התלמוד אי' בל"ע קוקלא. ובע' לח פי' רבינו בע"א ע"ש. וגוזר אני קוקרי מל"י ורו' הנ"ל ופי' תיק ומסגרת לצוד בו דגים או חיות ועיי"ע ג"כ פירש"י בשבת] —

קקת (= קָקְתָא מע' קק א') תרג' לקאת מדבר (תהלים ק"ב, ז') לקקתא דמדברא עיי"ע קק קמא.

קר (= קְרָא, קְרֵי מל"ט וסו' קָרָא, קְרָא שנה במקרא die Bibel lesen) בגמ' דפ' בני העיר (מגילה כ"ט.) הני מילי למאן דקרי ותני אבל למאן דמתני לית ליה שיעורא פי' „קרא או שנה אבל דמתני שמעתא לית ליה שיעורא". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח. ומזה הענין כתובות י"ז. מאן דקרי ותני. שבת קנ"ב: אפי' נביאי לא קרית. ברכות פ"ב מ"א היה קורא בתורה וכו', שם פ"א מ"א מאימתי קורין את שמע בערבית . . . לא קרינו את שמע, שהש"ר פ' היושבת: כשישראל קורין קראית שמע וכו' (ובלי שמע) ברכות פ"ב מ"ג קרא ולא דקדק וכו', שם פ"א מ"ו יטו ויקרו . . קורין כדרכן. תענית כ"ז: הקורא בתורה, מ"ק ה': קרי עליה, ב"ר רפ"מ הוה קרי עליהון, והרבה פעמים אי' אל תקרי (ר"ת א"ת) ד"מ ברכות ה'. עיי"ע בעל (ח"ב, קמ"א), נ"ד: מ"ק ט': סוטה ל"ה. עיי"ע בעל. מנחות מ"ג: עיי"ע מאה ומ"ש. ר"ה ו': כ"ד. קרי ביה, שם ז'. קרי ליה ועיי' זבחים ס"ד. כריתות ז'. ועיי' מ"ש יד מלאכי סי' תקמ"ז. פ ע י ל נדרים ל"ז: ל"ח. קְרִיָּין עיי"ע כתב. ירו' מגילה פ"ג דע"ד: ששה קריאַיָּא. ה פ ע י ל ו א פ ע ל סוטה י' סע"א ורע"ב אל תקרי ויקרא (בראשית כ"א, ל"ג) אלא ויקריא מלמד שהקריא א"א לשמו של הקב"ה וכו' איכ"ר פ' ויצא, הקריני דף אחד . . . השניני פרק אחד. שבת קנ"ב: דאקרייך קהלת לא אקרייך משלי, ב"ב כ"א: מקרי דרדקי, מקרי ינוקי, גיטי' כ"ד. ושמע קול סופרים מקרין וכו', ירו' סוטה פ"ה ד"כ ע"ג לקטן שחוא מַקְרָא את ההלל . . . לגדול שהוא מקרא את ההלל. והשם קְרָא ופי' מקרא או פסוק מן המקרא חגיגה ד': ה'. כי מטי להאי קרא, סנהד' מ"ה: בעינן קרא, כריתות י"א סע"ב קרא בעי, ברכות ב'. אקרא קאי, כ"ז. אמר קרא, כ"ט: נ"א. מכות י"ב: חולי' קכ"ח: ע"ז כ"ד: ב"ק כ"ב. זבחי, קט"ז: מאי קראה (מאי קרא) עיי' יד מלאכי סי' תל"א שהש"ר פ' הנה מטתו פתר קרא. קבוץ מ"ק ג': קראי הפכו הלכתא. קְראי דייקי, קרא אסמכתא בעלמא עיי' י"ם סי' תקמ"ה, תקמ"ו. ועוד בענין קרא אשכח ודרש שם סי' תקל"א. ובלא"ר קריא, קרייא הרבה בירושלמי עיי' ירוש' ברכות פ"ב ד"ד. ירו' פיאה פ"א דט"ו ע"ד, ירוש' סנהד' רפ"א די"ח. שם פ"ז דכ"ה ע"ג, ירו' עירו'

[1]) וכ"ה בכ"י ש"ס א"פ ובנו"ג לקוקאיני ובכ"י ש"ס מינכען לקורקנו. [2]) בנו"ג קוקאני. [3]) כ"ה נכון בדפ"ר ואמ' אבל בדפו"ו בט"ס ואזהרי וצ"ל ואוהרי עיי"ע אהרי.

פ״נ ד״כ ע״ה, ירו׳ ע״ז פ״א דל״ט ע״ד, ירו׳ מגיל׳ פ״ד דע״ד ע״ה, והקבוץ קְרָיָיא ירו׳ ברכו׳ פ״א ד״ג: קהל״ר פ׳ ידעתי כל, ועוד קְרָיָין ויק״ר פכ״ב. והתואר קְרָא (קצור מן קַרְאָה) ברכות ל׳: תענית כ״ז: ר׳ חנינא קרא פי׳ מלמד או בעל מקרא. קרי קראיך (קרייך) ברכות שם יבמות מ׳, כתובו׳ נ״ו. קבוץ פסיקתא דר״כ צד קס״ה: קַרָאִים טובים דרשנים טובים. מגילה כ״ד: ה״ז דרך הקראים [1] וצ״ל דרך המינות כדאי׳ בכ״י ש״ס ובדפ׳ הישנים ונשתנה מן הצענזור עיי׳ ד״ס שם צד ס״ד. אות צ׳. — ובלא״ר קַרֵיי ויק״ר רפ״ל ובשהש״ר פ׳ מי זאת קראוי. ועוד התואר קריינא ב״מ פ״ג: קידו׳ מ״ט. והשם המופשט קריאה, קרייה ברכות י״ג: מגילה פ״א מ״ד ספרא ריש ויקרא, ירו׳ שקלים דמ״ה ע״ד ויק״ר פכ״ח דב״ר פ״ז רפי״א. והקבוץ קרויות (פי׳ כמו קריאות) ירוש׳ ברכות פ״ה ד״ט ע״ג; פ״ח די״א: ירו׳ תענית פ״ד דס״ח.] —

קַר (= קִיר, קִירוּתָא מל״י ורו׳ κηρός, cera בל״פ קֵיִרִיס שעוה ועוד קירא, מל׳ פרסי׳ וע׳ קִיר ול״ס קירא זפת Pech) בר״ג דפ׳ במה מדליקין (שבת כ׳:) שעוה קירותא [2] פסולתא דדובשא. בס״ג דפ׳ ח׳ שרצים (שבת ק״י:) תלתא קפיזי קירא דנישתרופי. פי׳ שעוה שנעשת מאותו דבש שזב מן הכוורת כשהוא מלאה [3] — (א״ב פי׳ בל״י ורו׳ שעוה תר״י [4]) בפסוק ישנו עם אחד (תרג׳ שני אסתר ג׳, ח׳) מנהון מזבנין קירא). *[אחי״ה וכ״ה במתורגמן וסיים לא ידעתי מהו ע״כ ובנו״ג קיר. וכנ״ה בסנהד׳ צ״ה סע״א בר ברך קירא ליזבון ואת לא תצטער ונ״ב במהרש״ל ברש״י ד״ה בר ברך פי׳ בנך שעוה ימכור ואתה לא תצטער ע״כ שבת קל״ג: שב מינאי תרבא וחדא קירא. שם: קירא וקלבא עיי״ע קלבא וע׳ אהל א׳. עירו׳ נ״ג. כאצבע בקירא פירש״י בשעוה קשה ועיי״ע אצבע ופי׳ רבינו הועתק מפי׳ ר״ח (ש״ס ווילנא). נדה כ׳, כקיר כדיו ופירש״י קיר שעוה שחורה ע״כ והוא ל״ע ופ׳ פי׳ זפת וכן ב״מ מ׳ סע״א חפו בקירא ע״ש פירש״י. קידושי׳ ע״ב. עיי״ע איהי דקירא (ח״א, ס״ו.) והתואר ב״מ ס״ג: יהיב זוזי לקיראה פי׳ מוכר שעוה. קבוץ פסחים ס״ט: הוה שקיל אוגנא דקירא מקִירָאֵי ומזה הענין פי׳ בעל פני משה בירוש׳ קידושי׳ פ״ג דס״ד. סמכון לתנאי קרייה גבי זבונה ע״ש ובעל קרבן העדה פי׳ קרייה בעלי משנה ומקרא א״נ למלמדי מקרא] —

קָר (= מן קוּר (עפ״י דרש מירמיה ו׳, ז׳) Quell ממלאין מבור הקר (עירובי׳ ק״ד. במשנה ושם: בגמ׳) ככר פי׳ בע׳ בר [5]). בגמ׳ דפ׳ במה בהמה [6] (שבת נ״ה.) רישך בקרירי ורישא דרישך בחמימי. *[אחי״ה קְרִירָא בל״ס וכן قُرّ בל״ע הוא קַר בל״מ הפכו חם. שבת נ״ג. קרירא ליה עיי״ע תקופה, ב״ר פמ״ח טולא קריר. והקבוץ קרירי הפכו חמימי חולי׳ מ״ו: נדה ל״ו סע״ב. ב״ב כ״ד: עיי״ע קרר. עלית המקרה (שופטים ג׳, כ׳) מבואר בב״ר פצ״ט עיליתא קְרִירְתָא, שם: פמ״ז לא תמלי רוחי קריר. והפעל שבת קל״ד. מיקר דקר פומיה, שם קנ״א: כלי מיקר ע״ש פירש״י אבל עיי״ע קר ט״ז פי׳ אחר. הפעיל ירוש׳ ברכות פ״ב ד״ה: להקר גופו. כלאים פ״א מ״ח שתהא מקירו עיי״ע חצב ב׳ (ח״ג, תע״ב) וע׳ קר י״ב. שהש״ר פ׳ שני שדיך: אחת מקירת ואחת מרתחת. אפעל ב״כ ע״ג: לאקורי נפשין, תרג׳ ישעי׳ ל״ב, ב׳ כִּיף מֵיקַר. פַעֵל ע״ז ל״ח: וקיירי מבינתא דרישייהו. בינוני פעול ירו׳ שקלים פ״ה דמ״ח ע״ד כיף מְקוּרָר. אתפעל לִרחץ תר״י א׳ שמות ב׳, ה׳ לאתקְררא על נהרא. נתפעל יבמות ס״ג. במד״ר פי״ד לא נתקררה דעתו. והשם קָר עירו׳ הנ״ל עיי״ע כר. ובל״מ קור ב״מ ק״ו. ב״ר פל״ד חצי שבט אדר וחצי ניסן קור. ותרג׳ קֹר (בראשית ח׳, כ״ב) קוֹרָא וכ״ה בל״ס ועוד קַרְתָּא ובתרג׳ משלי כ״ה, כ׳ והרבה בחבור רוח קורות רוח (Beruhigung des Gemüths) אבות פ״ד מי״ז יבמות ס״ג רע״ב ויק״ר ספ״ג במד״ר פי״ד, ובירוש׳ ברכות פ״ד ד״ז ע״ד קורת נפש] —

קר (= קוֹר, קוֹרָא מל״ס קוּרָא Gipfeltrieb, Kopf-mark, Palmkohl) בפ׳ כיצד מברכין בגמ׳ חוץ מן היין (ברכות ל״ו.) ובר״ג דפ׳ בכל מערבין (עירו׳ כ״ח:) קורא רב יהודה אמר בורא פרי האדמה ושמואל אמר שנ״ב. בס״ג דפ׳ כיצד מברכין בגמ׳ והוא אומר על המוגמר (ברכות מ״ג:) תלא ליה קורא [7] לדבר אחר והוא לדידיה אזיל [8] פי׳ תלא

---

[1]) ואין ענינו לכת הקראים שיסדו ענן. [2]) כ״ה בהעתקת בעל עיקרי התלמוד וכ״ה לפנינו ובדפ״ע קיריתא. [3]) וכ״ה בפירש״י. [4]) וכ״ה במתורגמן. [5]) ח״ב, ק״ע וש״נ שנויי הנוסחאות ורבינו פי׳ קרוב לפי׳ ר״ח כדאי׳ בנדפס בש״ס ווילנא ע״ש. [6]) כ״ה נכון בעיקרי התלמוד ובדפ״ע בט״ס אשה. [7]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ודפ״ר אבל בדפו״נ קרא. [8]) בנו״ג ואיהו דידיה עביד ובכ״י ש״ס והיא בדירת הות ידע.

ליה קורא לדבר אחר דליכול והוא לדידיה אזיל ואכיל צואה. פי' קורא ראש הדקל כשהוא רך. בויק"ר זאת תהיה בסמך פ' רפאני (סוף פט"ו) מאן דאכל בהדא קורא ילקי בהדא קורא פי' מי שאוכל קור של דקל אם איני שומרו כראוי לוקה בקורתו של דקל — (א"ב עיי"ע קל). *[אחי"ה ר"ל כי בע' קל ו' גרס רבינו בהדא קולא וכדאי' בויק"ר. וכנ"ה בירו' ברכות פ"ו ד"י: קורא . . בורא פרי העץ וכו' ע"ש, ירוש' שביעי' ספ"ד דל"ה רע"ג קור וכפניות תוספת' שביעי' ספ"ג בקור ובכפניות, שם מעשר שני פ"א ובתוספת' עוקצי' פ"ג קור ניקח בכסף מעשר, עוקצי' פ"ג מ"ז הקור הרי הוא כעץ לכל דבר ופי' רה"ג הקור פי' קורקורא בל' רבנן ובטיית נומאר ע"כ וצ"ל פי' קור קורא בל' רבנן ובפיית גומאר והוא جمار = جامور Palmhirn מוח של דקל וכן מצאתי בפי' ר"ח לעירובי' קור אלגומר ע"כ ורש"י פי' קור דבר רך הנוסף על הדקל בכל שנה וקודם שיגיעו ימות הגשמים ויתקשה ויעשה עץ קרי ליה קור וטוב למאכל הוא. ובפי"מ להרמב"ם בעוקצ' הקור הוא ראש הדקל והוא עץ לבן רך וכו' ע"ש ודבריו בל"ע הובאו בפפל"צ ללעף 116] —

קר (= קוֹרָא נ"ל מל"ע قارِيَة עוף שמנקרו ארוך (ein langschnabliger Vogel בב"ר פ' ס"ה (ס"ד) רק טוב: אתא הדין קורא מצראה דמקוריה אריך ויהיב מקוריה[1]) ואפקיה פי' עוף הוא ופיו שמנקר בו ארוך ביותר.

קר (= קרא מל"ם קראא והוא בל"ע قرأ = قرع (Kürbiss פי' דלעת בהגדה דמגלה (י"ב.) ובפ"ק דסוטה בגמ' שמשון (י'.) היינו דאמרי אינשי איהי בקרי ואתתיה בבוציני פי' האיש אם לא ימצא אשה לזנותה[2]) נוקב בקרא נקב קטן לזנות בו וכך האשה אם לא תמצא זכר תעשה מקשואין מקום זכרות לזנות בו. בפ"ק בכריתות בגמ' המפטם את השמן (ו'.) אמר אביי השתא דאמרת סימנא מילתא היא יהא רגיל איניש למחזי[3]) בריש שתא קרא ורוביא כרתי סילקי ותמרי סימן קרכס"ת. *[אחי"ה והטעם תמצא מבואר היטב בטור או"ח סי' תקפ"ג ע"ש. וסי' קרא אי' בטור שם מפני שממהר להיות גדול ובבית יוסף הובא בשם מרדכי יקראו לפניך זכיותינו ועוד שיקרע גזר דיננו ע"כ וא"כ הוא מל"ע قرع וכנ"ה בתש' גאונים קדמונים דפ' בערלין דף מ"א: אטרפא דקרעא והן עליו של דלועין. וכנ"ה קרא בסוכה נ"ו. כתובות פ"ג: תמור' ט' רע"א עיי"ע בצין (ח"ב, קנ"ג). הקבוץ קָרֵי מגילה הנ"ל שבת קכ"ט: עיי"ע קרן ב'. ב"מ ס"ד. קרי קרי . מאן דיהיב זוזי לגינאה אקרי וכו'. ב"ב פ"ח. קארי. ושם: קרא קרא. נדרים נ"א. עיי"ע קרקז. ירוש' נדרים רפ"ז ד"מ: כל אילין קַרְיָיא וכרובתא וכו' — ועיי"ע קירייא] —

קר (= קֶרִי מל"ם ועניני כמו מִקְרֶה Begegniss, (Unfall בפ"ק בר"ה בגמ' בד' פרקים (ט"ז.) תבואה שאירע בה קרי או אונס פי' קרי בידי שמים כמו מקרה לילה (דברים כ"ג, י"א) אונס בידי אדם. *[אחי"ה ועי"ש ג"כ פירש"י. ועוד בר"ה שם: אדם שאירע בו קרי או אונס. ומזה קראי שהביא רבינו בע' קר י"ד ע"ש. והפעל קרי כמו קָרָה בל"ם פי' עשה דבר במקרה כתובות י"ח. איקרי וכתב. סנהד' ל"ג. איקרי ועבד כחד מינייהו. ועוד קֶרִי כמו מקרה לילה Polution. יומא כ"ח. ראה קרי. שם בעל קרי. ירוש' מגילה פ"א דע"ב. אירע בו קרי. ב"ר פצ"ח טיפת קרי והקבוץ בעלי קריין עיי"ע בעל קרי (ח"ב, קמ"ט). ובתרג' ירוש' א' בראשית מ"ט ג' ובתרג' דברים כ"ג. י"א קיריות. והפעל ממנו מגילה ט"ו. האומר רחב רחב מיד ניקרי ובתענית ה'. נקרי] —

קר (= קִיר מל"ם פי' כותל (Wand בזו ההלכה (ר"ה ט"ז:) ג' דברים מזכירין עונותיו של אדם קיר נטוי פי' „נטוי ליפול כלומר רעוע והולך זה ויושב תחתיו סומך בזכיותיו להנצל וכן המעיין בתפלתו שתתקבל ותבוא שאלתו וסומך בצדקתו וכן המוסר דין על חבירו כלומר אני צדיק ומוסר דין להפרע ממך דא"ר אביי המוסר דין על חבירו[4]) הוא נענש תחילה שאומר לפניו מה זכיותיו של זה שעושה כך והלא יש בידו כך וכך עון". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח בר"ה — ובענין קיר בסוכה כ': עיי"ע בדיא] —

---

[1]) והוא בל"ע منقار עיי"ע מקורא פי' חרטום של עוף. [2]) בדפו"ו לזנותה. [3]) וכ"ה בהוריות י"ב. אבל באה"ת אי' למיכל וכ"ה בכריתות לפנינו. [4]) כ"ה נכון רק בדפו"ו וכ"ה כפי' ר"ח אבל בשרפ"ע נשמט מן על חבירו עד על חבירו וכן לי' בעיקרי התלמוד.

קר (= קָרָה מל"מ בפיעל פי' עשית מְקָרָה wölben bälken) בפ"ק במ"ק (ו':) ומקרין את הפרצה במועד גמר' (שם ז'.) כיצד מקרין רב יוסף אמר בהוצא ודפנא במתניתא תנא צר בצרור ואינו טח בטיט. *[אחי"ה והוא מל"מ (תהלים ק"ד, ג'; נחמיה ג', ג') וכנ"ה בסוכה ט"ו. המקרה סוכתו בשפודין וכו', ירוש' סוכה פ"א דנ"א ע"ד סוכה מקורה פסולה מבוי מקורה כשר. ירו' קידו' פ"ד דנ"ז ע"ד מערה מקורה . . . מערה שאינה מקורה. והשם המופשט ירו' סוכה פ"א דנ"א רע"ד מצינו סיכוך שהוא כְקירוי, ירוש' שקלי' רפ"ו דמ"ט ע"ג סכך שהוא כקירוי וכן ירו' סוטה פ"ח דכ"ב ע"ג — ירוש' נדרים רפ"ה דל"ט. קירוי שמועיל לתנור, פסיקת' רבתי פ"ו בקירוי של ירבעם ושל אחאב — ובל"נ קרויה שמ"ר רפי"ג הלך ומצאו עומד על הקרויה פי' היה בונה קרוי לבית] —

קר (= קוֹרָה פי' מל"מ העץ שעושין ממנו התקרה Balken ותקרה מפורש בפני') בפ' הבית והעליה (ב"מ קט"ז:) תחתון נותן את התקרה והעליון נותן את המעזיבה פי' הקנים או הקרשים שמקרה בהם את הבית נקראין תקרה והטיט שנותן בהן ומעגל במעגילה נקראת מעזיבה. פ"א בע' מעזב — (א"ב הפי' הראשון קשה לגי' בעל הערוך כי הוא גרס בע' מעזב מאי מעזיבה ר' יוסי בר' חנינא אמר קנים וסנאין וטינא ריש לקיש אמר קנים וסנאין וטינא ריש לקיש אמר לוחאי א"כ לא לדעתא דמר ולא לדעתא דמר שייך מה שאמר הכא אבל לגי' דידן ניחא שהיא מאי תקרה ר' יוסי ברבי חנינא אמר קנים וסנאין וכולי והפי' אחר אתיא שפיר לגי' בעל הערוך ונראה שהיא גי' אמיתית כי אין דרך הגמר' לאסברא המלות ידועות אלא המלות שאינן ידועות ומלת תקרה ידועה שהיא מלשון קורה אבל מלת מעזיבה אינה מורגלת ולכן שואל מאי מעזיבה והשתא דאתינו להכא נאמר שיפה גרס בעל הערוך קנים וסנאין וטינא ולא כגירסאות דידן וסטיני אמר ר"ל ופירש"י שם חכם כי לא מצינו שם זה בשיתא סדרי ולא יתכן שבשם סטיני והוא מלשון שטן יכנה תלמיד חכם ואף אם נניח הגי' במקומה מאי תקרה ר' יוסי אמר קנים וסנאין אתיא שפיר וטינא כי יש טיט שמחבר הקנים והסנאין והוא מן התקרה ויש טיט אחר שטוחין על התקרה והוא נקרא מעזיבה ובמשנת אהלות פרק אדם וכלים מוכח בהדיא שהמעזיבה היא שעל הקורות ע"ש). *[אחי"ה ר"ב כיון לאהלות פ"ו מ"ד מעזיבה שבין הבית לעליה וז"ל הר"ש (וכ"ה ברע"ב) מעזיבה היא תקרה המפסקת בין בית לעליה והביא שם הר"ש התוספת' וסיים עוד תניא בתוספתא (פ"ז) וכן היה רבי יהודה אומר כל המעזיבה תשמיש לעליה וכו' ע"כ ולכאורה מזה אינו מוכח כי מעזיבה היא שעל הקורות אבל ראיה אחרת עצומה מצאתי בפי' רה"ג לאהלות שם וז"ל מעזיבה פי' אותו הטיט ששמו הימליטא בארמית מן וטמנתם במלט (ירמיה מ"ג, ט') ואותו החרסות והצרורות שנותנין על התקרה שמו מעזיבה ועקרו מן המקרא (נחמיה ג', ח') ויעזבו ירושלים עד החומה ע"כ וזה כדעת ר"ב שהמעזיבה היא על הקורות. ובגוף הפי' בע' מעזיב הלך רבינו בשטת רה"ג ודע עוד כי בסוף הפי' של רה"ג לכלי' אי' וז"ל הימלטי טיט הוא מעזיבה יש מקומות נותנין עליו חרסית וצרורות ושמו מעזיבה ע"כ ועל פי דברים אלה נבין מה שפי' רבינו בזה הערך והטיט שנותנין בהן (ר"ל בקנים או בקרשים) . . נקראת מעזיבה, וזה ג"כ ראיה שהמעזיבה היא שעל הקורות כדעת ר"ב. אבל במ"ש ר"ב נגד הגירסאות שלנו כי לא מצינו שם חכם וסטיני אמר ר"ל טעה וכבר העירותי בע' מעזב כי מיניה וביה בסוגיא שלנו אי' כן בירוש' ב"מ רפ"י די"ב. ר' יוסטא בשם ר"ל התחתון נותן תקרא ולווחים והעליון נותן המעזיבה וכן תפס בעל סד"ה בע' ר' וסטיני לרב בנימין מספיא וז"ל והנה בעל הערוך מוסף גורע והרה עמל וילד שקר וכו' דהכי אי' בירוש' סוף ב"מ וכו' ע"ש בדפוס ווארשא צד נ"ז ע"ד. והאריך להביא מקומות אשר מצינו ר' יוסטיני ועיי"ע אצלנו בח"ד, ק"כ. ובאמת בכ"י ש"ס פ' בב"מ קי"ז, הגי' יסטיני ארשב"ל ובכ"י ה' ויוסטני אמר משום רשב"ל (ד"ס במקומו)] —

קר (= קוֹרָה מענין הראשון Balken; תקרה Gebälk) בס"ג דפ' ר' אליעזר אומר תולין (שבת קמ"א.) ולמר בריה דרבינא במאי מקנחו ליה בקורה. בילמדנו בראש שמות (תנחומא שמות סםי' ג') למה אין שוין שמותיהם של שבטים בכל מקום אלא שפעמים מקדים זה לזה וזה מקדים לזה לפי שהן תקרתן [1] של עולם והמתקן תקרה כראוי נותן עוביה של תקרה זו בצד ראשה של זו ומנין שהן תקרה של עולם שנא' (ישעיה מ"ח, י"ב) שמע

[1]) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד ובתנחומא אבל בדפ"ע תקרתו.

אלי יעקב וישראל מקוראי. *[אחי"ה ובירו' סוטה פ"ז דכ"א ע"ד דרש כמו כן וישראל מקוראי מה התקרה הזו עוביה דהן וכו' עיי"ע בעל קורה ח"ב, קמ"ט וש"נ שמ"ר רפ"א ויתר המקומות מב"ר ע"ש. וכנ"ה בנדרים כ"ד: קורת בית הבד, בירו' שבת פ"ז ד"י. קורת שקמה. ירו' עירו' פ"ה דכ"ב ע"ג כתיבה . . כקורה. במד"ר רפכ"ג צל הקורה והקבוץ קוֹרוֹת תענית י"א. חגיגה ט"ז. ירו' פיאה ספ"ז ד"כ ע"ג וירוש' תרומ' פ"ב דמ"א: תוספת' אהלות פ"ז פסיקת' רבתי פל"ו ב"ר ס"פ צ"א ובל"א קוֹרְיָין ירו' פסחים פ"ו דל"ג. אפי' הנשים מאחורי הקוריין יודעות היו וכו' ועיי"ע קר אחרון. ובמשקל יוני קוֹרְיִים קהל"ר פ' את הכל: לאחד שהיה לו שפעת קוריים בתוך דירתו וביתו וכו' עד שתהא סובלת קורות שלפניה וקורות שלאחריה — ומזה קורות החצים עיי"ע קר י"ג] —

קר (= קוּר הפעיל מֵקִיר (kühlen בפ"ק בכלאים (מ"ח) אין נוטעין ייחור של תאינה לתוך חחצב שתהא מקירו פי' לשון צל וי"א לשון קור הוא. אלו ד' קר קרוב ענין הן. *[אחי"ה ושני הפירושים האלה הביא כבר רבינו בע' חצב (ג') בח"נ, תע"ב ע"ש וש"נ האו"ז הל' כלאי' סי' רס"א וכן שני הפירושי' בפי' ר"ש בשם עצמו ובפי' הרמב"ם כדי שיקרר אותו וכו' עיי"ע קר ג'] —

קר (= קוֹרָה Gehäuse קוֹרַת הַחִצִּים (Pfeilköcher בטבעת פי"ב בכלים (מ"א) קורת החצים טמאה ושל אסירים טהורה פי' מלשון מקרא (איכ' ג' י"ב) כמטרה [1]) לחץ. וכן במגילת איכה דרך קשתו ויציבני כמטרה לחץ רבנן דתמן אמרי לאספריסא רבנן דהכא אמרי כקורת חצים שהכל מקוששים [2]) בה והיא עומדת — (א"ב פי' בל"ר אשפה שהחצים מונחים בה ויצטדק הערך קרת). *[אחי"ה והנכון שהוא מל"ט קוֹרָה פי' בהשאילה בית וא"כ קורות חצים כמו בית חצים עיי"ע קר י"א] —

קר (= קְרַאי פי' כמו קרי כלומר ענין מקרה zu- (fällig בר"ג דפ' יו"ט של ר"ה (כ"ט:) איכא בינייהו בי דינא דקראי פי' „מקום שאין שם חכמים קבועים לבי"ד ועכשיו נזדמנו שם אורחים". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח ושם הגי' בי דינא דאקראי וכ"ה לפנינו וכ"ה בדפ"ע באסיל ואמש' וכן מורגל בש"ס עיי"ע אקראי ח"א. רס"א] —

קר (= קִיר מל"י κύριος ובל"י האמצ' בקיצור κῦρ, κῦρις ארון (Herr סך קירי פלסטור (ע"ז י"א:) כבר פי' בע' סך. בר"ג דשילוח הקן (חולין קל"ט:) ואמרין קרי קירי כבר פי' בע' מל [3]). בס"ג דפ' אין מעמידין (ע"ז מ'.) מתרי ותלת קיראי שמיעא פי' אדונים [4]) בב"ר פע"א (פ"א) והנה שם שלשה עדרי צאן (בראשית כ"ט, ב') אלו שלשה קרויים [5]) פי' ג' א ד ו נ י ם [6]) של בית הכנסת — (א"ב פי' בל"י ארון) *[אחי"ה וא"כ הגי' היותר מעולה בב"ר ג' קירויים או קוריים. וכן קירי בב"ר ר"פ פ"ט עיי"ע כר בח"ד, שי"א ומ"ש. ירוש' שבועו' פ"ג דל"ד ע"ד עיי"ע ברכסון (ח"ב, קצ"ד). ותר"י ארון: קירים κύριος עיי' לבמד' י"א, כ"ו; לתהלי' נ"ג, א'; צ"ז, י'; קי"ד, ז'; לאיוב ג', י"ח; ה', ב'. והתואר קִירָאָה בקבוץ קיראי ע"ז הנ"ל כגי' רבינו ולפנינו אי' מתלתא קראי שמיע לי מרב ושמואל ורבי יוחנן ופירש"י מג' חכמים גדולים שהם כדיי לסמוך עליהם כעל המקרה ע"כ ובפי' ר"ח לא העתיק רק מרב ושמואל ור' יוחנן ובעיקרי התלמוד הובא פי' ר ב צ מ ח: כמו מזומנים לתורה (עיי' מבוא לח"א, XVII). ועוד הוסיף בעל עיקרי התל' וז"ל ויש גוֹרסין קריגאי פי' עמלי תורה ע"כ ונ"ל שהוא ל"פ كراز פי' חזק ואמיץ לב וגבור והקבוץ كرازان Heroen וזהו קריגאי = קריזאי אולם לא מצאתי זו הגי' בשום מקום ולי' בכ"י ש"ס] —

קִר (לדעת רבינו כלי מיקר = יקר אולם הוא מל' מל' קרירות) בפ' שואל בגמ' עושין כל צרכי המת (שבת קנ"א:) כל לאיתויי מאי לאיתויי הא דת"ר מביאין כלי מיקר פי' גללתא יקירתא — (א"ב פירש"י כלים שמביאים קרירות כגון זכוכית).

קר (= קוּרְיָם מל"י καῖρος Schnüre auf dem (Webstuhl, Gewebe בב"ר פ"נ (ר"פ מ"ט) שמותן של רשעים דומין לכלי קוריים [7]) מה כלי קוריים כל מה שאתה משמש בהן הן עומדין הנחתם הן מתרפין. ובפ' ע"ב (ע"א) אף הנשים

---

[1]) במקרי אי' כמטרא באל"ף. [2]) ובעיקרי התלמוד מקשקשין והכל אחד עיי"ע קש ובדפ"א בט"ס מקושטים ובנו"ג מורים . . והיא נצבת. [3]) מל ח' ועיי' מ"ש בע' כר ח"ד שי"א: [4]) בסד"ה ע' שמואל צד קע"ו (דפו"ו) הביא בשם היוחסין פי' הערוך הזה וכתב בעל סד"ה „ל א מ צ א ת י ב ע ר ו ך" וזה תמיה ועיי' ג"כ יוחסין השלם צד 192 ע"ב. [5]) בנו"ג קרואים. [6]) כ"ה נכון בכ"י ובהעתקת בעל עיקרי התלמוד ועה"ק שנ"ב ובדפ"א אבל כרפ"ר וויניצי' בט"ס ארונים. [7]) כ"ה בכ"י ערוך אבל ברפ"ע קיריים, קוריים.

מאחורי קוריים היו סונטות [1]) בה. בפסיקת' ויהי בשלח (פסיקתא דר"כ צד צ"ב.) מה הדין דכתי' (דברי' ח', ד') שמלתך לא בלתה מעליך שמא כלי (קוריות) [צ"ל קוריים] [2]) היו מהלכין עם ישראל במדבר: ירוש' בפ' כל הכלים (ר"פ י"ז דט"ז.) מהו לטלטל כלי קוריים בשבת — (א"ב פי' בל"י חוט הערב ונקראו כן כלי אריגה עיי"ע קירוס). *[אחי"ה וכנ"ה בשהש"ר פ' נפת כלי קוריים יצאו עם ישראל למדבר דב"ר ספ"ז במדבר ועיי' מד' תהלים מזמ' כ"ג ילק' עקב ר' תת"ן ובילק' תהלי' ר' תרצ"א — אסת"ר פ' ביום השביעי עיי"ע גת (= גָיֵת) בח"ב, שפ"ה והלאה ושם פירשתיו בע"א ע"ש. קהל"ר פ' ושנאתי: נתעטף בכלי קוריים שלו. — ושם פ' את הכל שפעת קוריים עיי"ע קר י"א]—

קרא (= קוֹרֵא מל"מ Rebhuhn) בסוף חולין (קל"ח:) קורא זכר ר' אליעזר מחייב — (א"ב עוף טהור והוא ל"מ (ירמיה י"ז, י"א) קורא דגר והוא עוף טהור כדמוכח בהדיא בגמ' שם (ק"מ:) (הוא) [צ"ל הא] טהור וטהור חייב דלמא בקורא וכן פי' שם בקונטרים וכן בפירשו על המקרא (ש"א כ"ו, כ') כאשר ירדף הקורא [בהרים] מפרש שהוא העוף הנקרא פרדיץ ולכן יש לומר שיש טעות בגירסאות בפי' הקונטרים במשנ' (חולין קל"ח:) קורא זכר טמא הוא ולא נהירא אלא יש לגרוס טהור הוא אך יש לתמוה שרש"י פי' בפסוק קורא דגר שהוא קוקו והוא עוף טמא). *[אחי"ה וכן פי' הרמב"ם בחולי' ובפי' הרד"ק שרש קרא שהוא העוף הנקרא פרדי"ץ בל' אספמיא perdiz בל"ר perdrix וכ"ה בעיקרי התלמוד והביא ג"כ ל"ע חגל حجل וכן לועז רש"י פרגיות ברכות ל"ט. פרדר"י אבל מה שפירש"י בירמיה הנ"ל שקורא הוא קוק"ו Kukuk קשה להלמו ועיי' ג"כ מה שהשיגו התוספו' עליו בחולי' ס"ג. ד"ה הנץ ועיי' רש"י חולי' ס"ב. ד"ה והני מילי ועיי"ע קק ה' — קורא מצראה עיי"ע קד ה'] —

* קוֹרַיְאָה, קוראה (מע' הקודם) תרג' קורא ש"א וירמיה הנ"ל בערך הקודם קוריאה, קוראה. והקבוץ לישעי' ל"ד, ט"ו קוֹרֵיהוֹן.

* קוֹרֵא (ונראה שהוא הענבל בדלת Klöppel) כלי' פי"א מ"ב והציר והקורא ולי' פי' בפי"מ להרמב"ם והר"ש והרא"ש ולי' בפי' רה"ג ובע' צר ה' וכן בעל תוי"ט לכלים כתב וז"ל לא מצאתי פירושו ע"כ ונראה שהוא הענבל בדלת ונקרא כן על השמעת קול בפתיחת הדלת, ובמשנ' דש"ס אי' הקורה בה"א בסוף, אבל במשנה דמשניות הקורא.

קֶרֶב (מל"מ שם לאיברים הפנימים Eingeweide וכקבוץ בל"מ קְרָבָיִם (תהלים ק"ג, א'). ובדרז"ל קירְבַּיִם, קִרְבַּיִים) בפ"ד בתמיד (מ"ב) נוטל את הקרבים. *[אחי"ה בנו"נ הקרביים אבל שם ג"כ והקרבים מדיחין אותן וכו'. ירוש' יומא ספ"ב ד"מ, וכמה הן איברים עשרה ואחד בקרביים וכו' וכ"ה בספרא ויקרא ריש פרק ו' פרש' ד'. נדרים נ"ד: קרביים לאו בשר וכו' ירו' נדרים רפ"ז ד"מ: קרבייא לאו בשר וכו'. חולי' ט"ז: ירוש' שבת פ"ב ד"ד ע"ד קירבי דגים] —

קָרַב (מל"מ פי' נגישת גוף אל גוף במקום או בזמן sich nähern ועיי' בפנים) בפ' השותפין בגמ' כופין (ב"ב ז':) לפי קירוב [3] בתים הן גובין פי' החצר הסמוכה לחומת העיר נותנת יותר [3]). במעילה בס"ג דפ' חטאת העוף (י':) כל איש אשר יקרב מכל זרעכם אל הקדשים אשר יקדישו (ויק' כ"ב, ג') בכל הקדשים הכתוב מדבר יכול יהו חייבין עליו מיד ת"ל אשר יקרב א"ר אלעזר וכי יש נוגע שהוא חייב הא כיצד כל דבר שיש לו מתירין אינו חייב עד שיקרבו מתיריו וכו'. בס"ג דפ' שואל (שבת קנ"ב.) קרובים נעשו רחוקים. ובויק"ר פ' זאת תהיה פר' וזכור (פי"ח) רחוקות נעשו קרובות אילין עיניא דהוו חמיין מרחיק כדו אף [4]) מקריב לית אינון חמיין קרובות נעשו רחוקות אילין אודנייא דהוו שמעין בחד זמן כדו אף [5]) מקריב במאה זימנין לית אינון שמעין. בס"ג דפ' כיצד אשת אחיו (יבמות כ"ה: וש"נ) אדם קרוב אצל עצמו ואין אדם משים עצמו רשע. פי' אלו העיד על אחיו שהוא רצחן לא היה פוסלו קל וחומר על עצמו. ירושלמי בר"ג דפ' הרואה (פ"ט די"ג.) אשר לו אלהים קרבים אליו (דברים ד', ז') קרוב בכל

---

[1]) כ"ה בדפ"ר ועיי"ע סנט ובדפ"ע סוטנות [2]) וכ"ה בדפ"א אבל גם בפסיקתא אי' קוריות. [3]) בדפ"ר הוא נותן יותר. וכפי' רגמ"ה בב"ב וז"ל כלומר אותן בתים חיצוניות שצריכין להם יותר לחיזוק החומה יותר מן הפנימית ויתנו יותר ועיי' בפירש"י אבל עיי' פי' התוספו' בע"א. [4]) כ"ה נכון בהעתקת בעל עיקרי התלמוד וכ"ה בויק"ר אפילו ובדפ"ע את. [5]) בעיקרי התלמוד ובדפ"ע את.

מיני קריבות. כר"נ דפ' נגמר הדין (סנהד' מ"ג.)
בערב הפסח תלאוהו לישו הנוצרי
והכרוז יוצא לפניו ארבעים יום וכו' עד שאני
ישו הנוצרי דקרוב למלכות הוה[1]. פי' היה
ידוע למלך שהיה באותה שעה אית דאמרי קרוב
לינאי המלך ממש הוה. *[אחי"ה קרוב הדבר
שהעתיק רבינו זה הפי' מפי' ר"ח בסנהדר' ושם
בקובץ כ"י אנג' דף ק' ע"ב נמחקה שטה אחת
וחצי. וז"ל בעל עיקרי התלמוד הפי' הראשון עיקר
שכן בס"פ מרובה (ב"ק פ"ג.) אבטולס בן ראובן
התירו לספר דקרוב למלכות הוה ולא היה קרובו
של קיסר אלא כדי שלא יכירוהו שהוא יהודי
כדאי' במעיל' (י"ז.)[2] וכן של בית ר"ג מפני שהיו
קרובים למלכי יון ומצרים למדו חכמה יונית וזה
שהיו קרובים למלכות ואפי' נאמר כפי הפי' ינאי
המלך שהוא אלכסנדר כהן היה מהחשמונים וכן
הורודוס היה עבד שלא היה מזרע היהודי וא"כ לא
יצא לנוצרים מזה פרי ולא עלה עכ"ל. וכנ"ה בגיטי'
י"ד: בני אדם הללו קרובים למלכות. אסת"ר פ'
אחר הדברים אם אסתר יהודית היא קרובתי מן
אבי עשו ואם גויה היא כל הגוים קרובים אלו
לאלו. ב"מ ל"ט. קרוב מחמת קרוב, סנהד' כ"ז:
ואלו הן הקרובין וכו'. שם כ"ט רע"א קרובים
ונתרחקו. ב"ר פי"ח נשא אדם אשה מקרובותיו
עליו הוא אומר עצם מעצמי. תרג' עצמי (בראשית
כ"ט, י"ד) קָרִיבִי, תרג' שאר (ויקרא י"ח, י"ב) קריבת
אבוך ותר"י קריבת בשר אבוך והקבוץ תרג' איוב
י"ט. י"ד קָרִיבַיי ולנקבה קְרִיבַן ויקרא י"ח, י"ז.
וליחידה ירוש' כתובות פ"ט דל"ג. כהדא קריבתא
דר' שמואל בר אבא. והשם המופשט פסחים קי"ח:
קְרִיבוּת שהיו חפצין בה, ב"ר פ"ע נשיקה של
קריבות[3]. ובל"ס קריבותא וכ"ה בתר"י א' לדברי'
ל"א, ל"ד קריבותא במיתתהון, והוא כמו קְרִיבָה
ב"ר פצ"ו כל מי שנאמר בו קריבה למות וכו' משה
כתיב ביה קריבה וכו' — שם פע"א בזה קריבה
ובזה קריבה, ויק"ר פ"כ על הקריבה ועל הקרבה,
ירוש' הוריות פ"ב דמ"ו ע"ד קריבה פרישה, ירו'
סנהד' פ"ז דכ"ה. קריבה קריבה, סנהד' ג' סע"ב
משעת קריבה שלשה. ע"ז י"ז. קריבה בעלמא
אסור, בשבת י"ג. הגי' קורבה, ושם לא אסרה
תורה אלא קורבה של גלוי עריות, ב"ב כ"ג:
קורבה דאורייתא. שבת י"ג: ירוש' קידוש' ספ"ד
דס"ו ע"ג קירוב בשר. כתובות מ"ח. שארה (שמות
כ"א, י') זו קרוב בשר וכו'. ועוד קירוב הפכו ריחוק
ירוש' ב"מ פ"ה ד"י ע"ג קירוב שכר וריחוק הפסד,
ירוש' מעשר שני ספ"א בריחוק מקום . . בקירוב
מקום. ירו' קידו' רפ"ד דס"ה: וצריכין קירוב פנים
שמא ניירו לשם. ומזה הענין באתפעל כתובות
נ"ו רע"א משום איקרובי דעתא הוא והא איקרבא
ליה דעתא, הפעיל ירו' דמאי פ"ב דכ"ג. מקריבין
לכנפים פי' הבא לקבל דברי חבירות מקריבין אותו
לכנפים ובבכורו' ל': ובתוספת' דמאי פ"ב הגי' הבא
לקבל דברי חבירות וכו'. וכן בפיעל ובפועל
כל"מ nahebringen עדיות פ"ח מ"ז שאין אליהו
בא . . לרחק ולקרב אלא לרחק המקורבין בזרוע
וכו' עיי"ע בן ציון (ח"ב, קכ"ב.) וש"נ קידוש' ע"א.
וירוש' קידושין פ"ד דס"ה ע"ד וירוש' יבמות פ"ח
ד"ט ע"ד ע"ש — ירו' קידושי' רפ"ד דס"ה: וירו'
סנהד' פ"ו דכ"ג ע"ג אני לא מקרבן ולא מרחקן
אלא וכו'. וכן בקל עדיות פ"ח מ"ד דיקרב למיתא,
ירוש' ב"ב רפ"ט דט"ז ע"ד אתון בנוי קרבון לר"א
וכו', ירו' דמאי פ"א דכ"ב. בני קרתי קורבין לי . .
בני דידי קורבין לי, ירוש' תענית פ"ג דס"ו רע"ג
בני קרתי קורבין לי . . . בני דילי קורבין לי.
אתפעל ירו' ברכות פ"ט די"ג: כלן מתקרב לי
וכו'. והפעיל בענין הקרבת קרבן עיי"ע קרבן.
התפעל ירוש' מגילה פ"א ד"ע ע"ג שלא יהא
קרבן מתקרב וכו' — וגם בְפֻעַל ירוש' סוטה פ"ג
די"ט: הקומץ קָרֵב לעצמו והשירים קריבין לעצמן,
ספרי נשא ר"פ כ"ט קבע זמן לקריבים וקבע זמן
למקריבים וכו'] —

קָרוֹב (וכן קְרוֹבָה לדעת רבינו דרשן והנכון שליח
צבור Vorbeter עיי' בפני') קרי' ותניי קרוב
ופייטם[4] (ויק"ר פ"ל) עיי' בע' פייט פי' בעל מקרא
בעל משנה דרשן ופייט — וא"ב פי' בל"י איש
בקי בדינים ובעל הלכות). *[אחי"ה כונת
ר"ב על ל"י ἀκριβής ופי' זה רחוק ורחוק הוא
והנכון שהוא מפעל קָרַב בפיעל ובפָעל ונשתמש
מהחזן שירד לפני התיבה וכבר רמזתי על זה בע'

[1] כ"ת נכון בכ"י ל"ד ו"ו אי ב' וה"ב וב"ר אבל מטושטש הוא בכתב ע"י הצענזור ועיי' העתקת כל הענין בד"ס סנהד' צד ס"ג ונשמט בדפ' באסיליא מן הצענזור ובדפ"ר בערוך ובדפו"ו קצת מזה נדפס ויש ריוח לג' מלות שאני ישו הנוצרי. [2] ועיי' בתוספו' ב"ק שם. [3] הקרבות בתוספת' ע"ז פ"ה ט"ס וצ"ל הרוקבות כדאי' בכ"י ארפ'. [4] כ"ה בדפ"ר ובדפ"ע אחרי' פייטן.

חזן וש"נ שו"ט מזמור י"ט חזיוה לחזנא דקריב ואמר האל הגדול הגבוד האמיץ וכו' ירו' ברכות פ"ד ד"ח: זה שעובר לפני התיבה אין אומרין לו בא והתפלל אלא בא וקרב עשה קרבנינו עשה צרכינו עשה מלחמתנו פיים בעדנו וכגי' מהרש"ס אי' עשה וקרבנו הרי שפי' קָרוֹב ענין הקרבת תפלות ותחנונים במקום קרבן או הקרבת לבות האדם למקום ומזה גם בירוש' ברכות פ"ט די"ג סע"ד יקרב אברהם מן גבי ועד גביי ואנא מיקרב מן גביי ועד סוף כל דרי ואין לא יצרף אחיה השילוני עמי ואנא מקרב כל עמא. פי' יקרב יתפלל ועיי' סוכה מ"ה: בשינויים ומזה השם קָרוֹב בויק"ר פ"ל כגי' רבינו ובנו"ג דרשן ובשהש"ר פ' מי זאת קריבוי, ירוש' ברכות פ"א ד"ג סע"ג ר' זעירא הוה סמך [1]) לקרובה כדי לשוח עמו תחלה וסוף עיי' פי' המהרש"ס וסיים לקרובה ש"צ קרוי כן שהוא מקרב לבן של צבור למקום. ובויק"ר פי"ט ובשהש"ר פ' כתם ר' אלכסנדרי קרובה ופי' במ"כ שהיה ש"ץ שאומר פיוטים ועיי' בתש' חמדה גנוזה סי' קמ"ה מה שהשיב ר' יצחק בר יעקב גאון ז"ל בענין הללו קרובות שאומרים החזנים בשבתות וביוה"כ ובימים טובים אם אומרים אותן מעין כל ברכה וברכה וכו'] [2]) —

* קְרָב (ל"מ מלחמה Kampf) ירוש' סוטה פ"ח דכ"א ע"ג ירוש' יומא פ"א דע"א: רומי לקרב, ויק"ר פכ"ב דעבד קרבא עם מלכא וכו', תרג' עשו מלחמה (בראשית י"ד, ב') עבדו קרבא. והרבה בתרג' עיי"ע קרב חאחרון במתורגמן והפעל ב"ר פצ"ו ויקרבו (בראשית מ"ז, כ"ב) כאדם שאומר פלוני קרב על חבירו ועוד עיי' ירוש' ברכות פ"ר ד"ח: בע' הקודם לזה.

קרבט (= קרביט נ"ל מל"י κρηπίς כמו κράσ-πεδον מה שתלוי מן הבגד והושאל לרצועה) דרגש מתיר קרביטיו (מ"ק כ"ז. וש"נ) פי' רצועותיו עיי' בע' נד. *[אחי"ה בע' גד א' הביא רבינו הציון ממ"ק ויתר המקומו' בענין דרגש . . ערסא דגדא ואני פירשתי בע' דרגש (ח"ג, קמ"ג) מל"י הנ"ל ע"ש. ומיוחס לרש"י במ"ק פי' קרביטיו ג"כ רצועות ועיי' פירש"י לסנהד' כ' סע"א. ודע כי גי' המהרש"ס בירו' ברכות פ"ג ד"ה ע"ד שומט קרביטין שלה ובנו"ג קלבינטרין ועיי"ע קליבנטירין] —

קָרְבָּן (מל"מ פי' נדבה למזבח Opfergabe ועוד תשורה Geschenk) בפ' שני בנדרים (כ'.) נדר בקרבן ואמר לא נדרתי אלא בקרבנות מלכים. בע"ז בר"ג דפ' השוכר (ס"ד:) רב יהודה שדר קרבנא לאבי דרבא [3]) ביום אידם. (בר"ג דחולין (ח'.) באטמי דקיימו לקרבנא פי' בסכין של ע"ז) [צ"ל בר"ג דחולין בגמ' בסכין של ע"ז (חולין ח'.) באטמי דקיימן לקורבנא] פי' ירכות שלמות שרוצה לשלח מנחה הפסידן ומנען מלשלח ולא נהנה. בפ' ד' במעשר שני (מי"א) המוצא כלי וכתב עליו קמדט"ת ק' קרבן, מ' מעשר, ד' דמאי, ט' טבל, ת' תרומה, וכו' עד ר' יוסי אומר וכולן שמות אנשים הן ק' קרח, קין; מ' משה, ד' דוד, ט' טוביה, ת' תרח כלומר שלהן הן וחולין הן. *[אחי"ה קָרְבָּן בל"מ ובל"ס קוּרְבָּן, קוּרְבָּנָא (חולין תנ"ל זבחים קט"ז: גיטין נ"ו.) ענינו נדבה ובפרט נדבה למזבח תרג' מנחה (בראשית ד', ג') קורבנא כגי' כ"י וסביוניטא ועוד מנחה לאדם חשוב תרג' הושע י"ב, ב' וקורבנא למצרים מובלין. ספרא ויקרא פרק ב' פרשה ב' כ"מ שנאמר קרבן אמור ביו"ד ה"א וכו', מנחות ק"י. בא וראה מה כתיב בפרשת קרבנות שלא נאמר בהן לא אל ולא אלקים אלא ה'. וכנ"ה הרבה בש"ס ובפרט בקרבן למזבח בקשור עם הקריב עיי' ברכו' ט"ו: י"ז. כ"ג. שבת כ"ח: פ"ח. עירובי' י"ט. ס"ט: פסחים י"ז. ע"ב: סוכה מ"ה. תענית כ"ז: מגילה י"ב. חגיגה ו': י"ב: נדרים י'. נזיר כ"ג: סנהד' מ"ג: ע"ז ח'. כ"ד. הוריות י': זבחים ל"ד. ס"ב. פ"ח: מנחות כ'. ערכי' י': נדה ל"א: ירוש' יומא ספ"ב ד"מ. קרבן יחיד קרבן צבור, ירושלמי סוף שקלים וליסוד ארץ אלו קרבנות. ירוש' נזיר רפ"ב דנ"א ע"ד כל הלשונות משמשין לשון נזירות חוץ מלשון קרבן כל הלשונות משמשין לשון קרבן חוץ מלשון נזירות עש"ה בענין קרבן שמ"ר פ"ל בקש הקב"ה ליתן להם ד' דברים תורה ויסורין ועבודת קרבנות ותפלה ולא בקשו . . .

---

[1]) כה"ג במהרש"ס וכ"ה בחי' הרשב"א ספ"ה דברכות והובא בב"י או"ח סי' קכ"ז ובנו"ג סבר. [2]) ועיי' ג"כ מ"ש החי' היידענהיים בפתיחת מחזור לשבועות וכתיבת קרובץ אינה נכונה ועוד עיי' צונץ זינאגי פאעזיא צד 65. וראיתי בעיקרי התלמוד שסיים הע' קרוב: וגם נקרא הש"ץ קרוב שהוא במקום כה"ג המקריב קרבנות ויש חגי' קרובות וי"ג קרובץ והסי' קול רנה וישועה באהלי צדיקים ע"כ וכ"ה בב"י או"ח סי' ס"ח ועיי' מ"ש הגרי"ב בהפשב"ע. [3]) כ"ה בעיקרי התלמו' וכ"ה בתוספות רבי' אלחנן בריש המסכ' (ד"ס ע"ז) ובדפ"ר וויניצי' לאבי דארבא ובנו"ג לאבידרנא וכ"ה בדפ"ע דפ' אמשי'.

ומה שדי כי נעבדנו (איוב כ״א, י״ט) אלו הקרבנות, ויק״ר רפ״ז אהרן נוטל קרבנם ופוחסו לפניהם וכו׳, שם: יודע אני ששלמה בני עומד ובונה את בית המקדש ובונה את המזבח ומקטיר עליו את הקרבנות שבתורה, וחקבוץ זכר ב״ר פצ״א ט׳ מאות קוּרְבָּנִין איכ״ר פ׳ בני ציון קוּרְבָּנַיָּיא — תנחומא בשלח רסי׳ י״ח קרובים צ״ל קרוכין עיי״ע אדר (ח״א, ל״ח)] —

קָרַד (קרוב לל״ם קרץ, גרד, חרט, חרת قرص בל״ר אצמי׳ cratare, gratare בלא״ש krat-zen בלאינ״ג (scratch, cratch בביצה פ׳ יו״ט (כ״ג.) ובפ״ג בעדיות (מ״ב) ובגמ׳ דפ״ק בפסחים (י״א:) אין מקרדין את הבהמה מפני שעושה חבורה אבל מקרצפין פי׳ קירוד במגורדת ששיניה דקים נכנסין בכשרה ועושין חבורה קירצוף במגורדת ששיניה עבים ואין עושה חבורה. ויקח לו חרש להתגרד בו (איוב ב׳, ח׳) תרג׳ לאיתקרצפא ביה [1] „פ״א קירוד כמין תולעים והוא רמש כגון אינכא [2] שנושכין בכשר הבהמה והם קטנים ואין נפרדין מבהמה אלא בעשיית חבורה כגון האינכא [3] שאין שולפין אותה מן השיער אלא בקושי והם קטנים והפרדת הגדולים נקראת קרצוף״ ובל׳ ערבי קורין לתולעת קרד. *[אחי״ה והוא באמת בל״ע قرد תולעת ארוקה בגמלים ובסוסים ובל׳ יון κροτών נקרא תולעת הכלבים ופ״א נעתק מפי׳ ר״ח בפסחים ובקיצור אי׳ כן גם כן בפי׳ ר״ח בביצה אבל ל״ע קורין לתולעת קרד לי׳ בפי׳ ר״ח וכן בפי״מ להרמב״ם בביצה מקרדין הוא הסרת הזבובים הקטנים הניתלין ביריכות הבהמה ועושין שם חבורה כשמסירין אותן ומקרצפין הסרת הזבובים הגדולים וכו׳ וכ״ה בפי״מ להרמב״ם בעדיות וכבר השיג על זה הפי׳ בעל שירי קרבן בספ״ב בביצה ירוש׳ ע״ש. ופי׳ ראשון הוא הנכון וכן מוכח מירוש׳ ביצה ספ״ב דס״א ע״ד איזהו קירוד אלו הקטנים שהן עושין חבורה קירצוף אלו הגדולים שאין עושין חבורה ועיי׳ פי׳ קה״ע אלו הקטנים כעין מגירה קטנה של ברזל ששיניה דקות ומחככין ומגרדין בה הבהמה. , אלו הגדולים מגירה של עץ ששירה גסות ואין עושין חבורה, וכירוש׳ אי׳ בתוספת׳ ביצה ספ״ב ועיי׳ ג״כ פירש״י בביצה כ״ג. במשנה. ירו׳ ביצ׳ שם אין מקרדין שלא יבואו לידי חבורה ואין מקרצפין שלא יבואו לידי תלישה] —

קָרַד (מל״ע قرد קבץ ואסף ansammeln, sich ansetzen) ע״ז ע״ו. האי קריד והאי לא קריד פי׳ נדבקת ונקבצת ועיי׳ פירש״י.

* קִרְדָּא (אולי מל״ע בע׳ קרד א׳ תולעת) ויק״ר פי״ח מהו לזרא (במדבר י״א, כ׳) ר׳ אביתר אומר לקרדא וכ״ה בבמד״ר פ״ז אבל עיי״ע דרריא כי כן ג׳׳ רבינו (ח״ג, קס״ג).

* קַרְדּוּ עיי״ע כרדו (ח״ד, שי״ז) וש״נ ב״ב צ״א. והשינויים, וכן בל״ס כַּרְדּוּ אחד הוא עם קרדו אי בחוף הטיגרים. ויושביה נקראו קַרְדּוּיִין ירוש׳ קידושי׳ פ״ד דס״ה ע״ג ירוש׳ יבמות ספ״א ד״ג: ובבבלי יבמות ט״ז. ועיי״ע קרתויין.

* קרדיה ירו׳ כלאים פ״א דכ״ז. ט״ס עיי״ע קריה ב׳ וע׳ אפרסק (ח״א, רמ״ב).

קָרְדְיָינָא (= קוֹרְדְיָינָא, קוֹרְדִיקִינִי פי׳ כמו גּוֹרְדִינוֹן, גּוֹרְדְיָינֵי gordianisch, vom Kaiser Gordian herrührend) כפ׳ אלו טרפות בגמ׳ עד כמה תחסר (חולי׳ נ״ד:) ובעא מינאי דינרא קורדיינא לשעור ביה טריפתא פי׳ מאותו מקום — (א״ב מין דינרים של גורדיין קיסר עיי״ע גרדיון). *[אחי״ה ועיי״ע הדריינא, טרינא, נירון כי המטבעות נקראו על שם קיסר רומי המצווה לטבען. ובע׳ גרדיון (ח״ב, שנ״ט) כבר העירותי כי בנו״ג בחולי׳ קורדינאה אבל בירוש׳ כתובות ספ״ז דל״א ע״ד קורדיינא וכ״ה בירו׳ קידושי׳ פ״ב דס״ב ע״ד ומנחו׳ כ״ט. עיי״ע גרדיון. ורבינו שפי׳ מאותו מקום וכן רש״י בחולי׳ סברו שנקראו על שם הפרטי׳ Korduene עיי״ע קרדן] —

קַרְדְיָיקוֹם מל״י καρδιακός חולי הלב Herzkrankheit (Melancholie) ועיי׳ בפנים) בפ״ז בגיטין (מ״א דס״ז:) מי שאחזו קרדייקוס פי׳ רוח (א״ב הדופקת בלב נקראת קרדייקוס והוא לשון יון — ובחולי זה הלב נפוג וזיעה קרה נגרת מהגוף). *[אחי״ה בע׳ המים (ח״ג, רי״ד) הבאתי ירו׳ גיטי׳ וירוש׳ תרומ׳ ששם פי׳ ר׳ יוסי קרדייקוס [4] ע״י המים כבדות הלב וכן נראה ממה שאמר ר׳ יוחנן בגיטי׳ ירוש׳ רפ״ז דמ״ח ע״ג עודהו קודייקוס עליו כותבין גט ונותנין לאשתו וכו׳ נתן לה את גטה ואמר לא יהא גט אלא למחר ונעשה קורדייקוס וכו׳, ושם ובירוש׳ תרומות רפ״א ד״מ: מפורש

---

1) וכ״ה במתורגמן ובכ״י תרג׳ לאתקרספא ביה ובנו״ג בט״ס לאתקרנפא וצ״ל בצד״י. 2) כ״ה נכון בכ״י ה״ב ועיי״ע אנבא וע׳ יניכא אבל בדפ״ע כאן אינבא וכ״ה בפי׳ ר״ח. 3) וכ״ה בדפ״ע וויניצי׳ ובדפ״ר האינבא ובפי׳ ר״ח האלכא. 4) ושם נדפס בטעות καρδαικός וצ״ל καρδιακός.

קורדייקוס פעמים שוטה פעמים חולה וכו' ע"ש, ובפי"מ להרמב"ם פי' חולי מתחדש ממלוי חדרי המוח ומתבלבל הדעת מפני כך והוא מין ממיני חולי הנופל ע"כ ואולי פי' כן עפ"י הירו' פעמים שוטה וכו' ורש"י פי' שם שידה השולטת כששותה יין הרבה מגיתו ופי' כן עפ"י הש"ס מאי קורדייקוס אמר שמואל דנכתיה חמרא חדתא דמעצרתא וכו' הא קמ"ל דהא רוחא קורדייקוס שמה, וכבר ידעת שחכמי בבל לא הבינו ל' יוני על בוריה — ועיין בענין גונדרפוס וקורדיאקוס (כ"ה נכון הגי') בתש' הגאונים בהוצ' ר"א הרככי צד 122 בסי' רמ"ה] —

* קרדיונטס ירוש' קידושי' פ"א דנ"ח ע"ד עיי"ע קודרנטים.

קַרְדֹּם (מל"מ פי' שם נרדף לגרזן Axt וכן בל"ע [illegible]) בפ' המביא כדי יין (ביצה ל"א.) לא בקרדום ולא במגל — (א"ב ל"מ זה (ש"א י"ג, כ') ואת קרדמו). *[אחי"ה וז"ל הרד"ק בשרש קרדם כתב ר' יונה כי הם המרות ולא יתכן כי המר הוא כלי אחר שיחפרו בו והוא הנקרא בלה"ק אֵת והקרדום הוא כלי שמבקעין בו עצים דשטר"ל [1]) בלעז וכן זכרו רז"ל מר וקרדום בשני כלים כמו שאמרו (ב"מ פ"ב:) ואף אבא שאול לא אמר אלא במר ופסל וקרדום וכו' הצעתי לשון הרד"ק כי השתמש בו ג"כ בעל עיקרי התלמוד וז"ל אבא שאול לא אמר וכו' והוא כלי שיבקעו בו הכלים והעצים דיסטר"ל ונקרא פאס בל"ע (فاس) והוא ל"מ ואת קרדמו ודלא כר' יונה ז' גאנח שפי' שהוא המרא וזה אינו כן כי המרא הוא כלי אחר שיחפרו בו את הארץ ונקרא בלה"ק אֵת ובמשנה הם שני כלים עכ"ל. וכנ"ה באבות פ"ד מ"ה קרדום לחפור בהם, גיטי' ל': מלא קרדום. תוספת' כלים ב"ב רפ"ז יד הקרדום, תוספת' מ"ק רפ"א ובירוש' מ"ק רפ"א תוחב בשפוד ומכה בקרדום וכו', ירוש' ביצה פ"ד דס"ב ע"ג מבקעין בקורדם, ירוש' נדרים פ"א דל"ו ע"ד השאילני קרדומך אמר קונם קורדם יש לי וכו' ועיי' תוספת' נדרים פ"ד ובבלי נדרים ל"ה. יומא כ"ג. איזו היא נקימה . . . א"ל השאילני מגלך וכו' השאילני קרדומך וכו' ע"ש ובפירש"י לויקר' י"ט, י"ח. ירו' תרומו' ספ"ו דמ"ד: לא נמצא לוקח לו קורדום מדמי שביעית. פסיקת' רבתי פמ"ב שמעון עסוק בקרדומו. ירוש' ב"מ רפ"ב ד"ח: מחרוזות של קרדומות. ילק' חבקוק ר' תקס"ב אמר הקב"ה כל מי ששבר קרדומו יבא אצלי ובשו"ט מזמ' ז' הגי' אני מחזר על כל מי ששבר קרדומו יבא אצלי וכו' ע"ש כל הענין. ומורי חמי מוהר"א דר' בעטטעלהיים זצ"ל פי' קרדומו דילק' ושו"ט מל"י κραταίωμα מצור וחיזוק וענינו כל מי ששבר את המצור שלו (ולא כמו שהתפאר על עצמו הנביא ואתיצבה על מצור) נענה ואח"כ אמר לו כתוב אל"ף בלוח פי' סוף האות בל"י ὤμεγα (ω) ופי' כתוב עת הקץ ובשו"ט הגי' כתוב לך בלוח אחד אל"ף בי"ת וכו' וני' הילק' נכונה עכ"ל מורי ז"ל] —

* קוֹרְדִּימָא בשבת קמ"ז. עיי"ע פלם ומ"ש וש"נ הגי'.

* קַרְדִּימָא (שם פרטי) קהל"ר פ' חפר גומץ: נסב חד מית וטמריה.. בשוק דבר קרדימא ועיי' נ"א בב"ר פע"ט.

* קַרְדָּן (נ"ל מל"ע قُرص חתיכת לחם ein Stück Brod) איכ"ר פ' על אלה עד שאני אוכל קרדן גלוסקאן זו פי' עד שאני אוכל ככר לחם זה כה"ג במדר' רבה דפ' אמש' שנת א"ת אכל בשד"פ אי' קרן והבאתי בע' גלסק.

קרדן (= קוֹרְדְּנָיְיתָא תואר נקבה מהשם הפרטי Korduene ארץ מלאה הרים בארמיניא) בר"ג דפ"ק בפסחים (ז'.) המקדש משש שעות ולמעלה אפילו בחיטי קורדנייתא אין חוששין לקידושיו פי' חיטין שגדילין בהרים שהן קשין אע"ג דאיכא למימר אין מחמיצין כיון דלתתן ולא שמרן בשעת לתיתתן שמא החמיצו ואינן ברשותו לקדש בו האשה. *[אחי"ה וכן פי' ר"ח פי' קורדניאתא חטים חזקים ואין מחמיצין אפי' אלו כיון שהוכשרו במים איסורי הנאה הן כחמץ גמור ע"כ ויפה פירש"י חטי קורדנייתא הצומחים בהרי אררט קשים הם מאוד וכו' ע"ש ועיי' ג"כ פי' ר"ח ורש"י בפסחים כ"א. וכפירש"י מוכח מב"ר פל"ג על הרי אררט (בראשית ח', ד') על טורי קרדוניא וכן העתיק אונקלוס טורי קרדו וכ"ה בפשיט' ובתר"י א' טוורי דקרדון שום טוורא חד קרדניא ושום טוורא חד ארמניא. ותרג' ארץ אררט (מ"ב י"ט, ל"ז; ישעיה ל"ז, ל"ח) ארעא דקרדו, (ירמי' נ"א, כ"ז) ממלכות אררט תרג' מלכות ארא דקרדו [2])

---

[1]) כלי אספמי' destral. [2]) אבל כב"ר פל"א תיבותא ראעין דקרדינון כראי' בקצת דפוסי' ט"ס הוא וגי' המעולה דקדרינון עיי"ע קדר וש"נ ג"כ גי' תנחומא בשלח סי' כ"ד.

וכן פירש"י בחולי' נ"ד: דינרא קורדינאה מהרי ארוט אבל עיי"ע גרדין וע' קורדיינא ועוד עיי"ע כרדו ובה"ג הלכ' פסח (צד כ"ט רע"ב) הגי' בחיטי קורדניאתא ובכ"י ה"ג אשר ברומי וכעת ת"י הרב החכ' הילדעסהיימער אי' הפי' חיטי מנית הרי ארוט קורתייתא וזה הערת הכותב הוא עפ"י רש"י פסחים הנ"ל — ובירוש' פסחים פ"א דכ"ז ע"ג חטים קורטבניות] —

קרדקיים (= קוֹרְדְקַיְסִין מל"ר אמצ' scordisci סנדלים של עור (Lederschuhe בר"ג דפ' מקום שנהגו (פסחים נ"א.) יוצאין בקרדקייסין בשבת ובבירה אין יוצאין [1]. בר"ג דמצות חליצה (יבמות ק"ב:) לא יטייל אדם בקורדקייסין בתוך ביתו. בילמדנו (והיה עקב) [צ"ל ראה אנכי] פ' כי יכרית (בתנחומי לי') מקום שנהגו לצאת בקרדקייסין מותר מקום שלא נהגו אסור. אמר ר"ל נמצאו עוברין משום לא תתגודדו. בויק"ר בריש זאת תהיה (רפט"ז) ובמגילת איכה סורו טמא בפסקא ותאמר ציון (פסיקתא דר"כ קל"ב:) הלוך וטפוף תלכנה (ישעיה ג', ט"ז) כשהיתה אחת מהן ארוכה היתה מביאה שתי קצרות אחת מכאן ואחת מכאן כדי שתראה טפה על גביהן [2] וכשהיתה אחת מהן קצרה היתה לובשת קורדיקין עבין שתראה ארוכה פי' בלעז פטיטין (?) וכבר פי' בע' עכם — (א"ב מין סנדל). *[אחי"ה והוא ל"ר הנ"ל והראיה גי' סקרדק ע"ש ובנו"ג קורדיקיים והלע"ז פטיטין (ובהעתקת בעל עיקרי התלמוד פטיסי) אולי צ"ל פידולין מלאי"ט Socke, pedule עיי"ע אמפליא ובאמת בעה"ק שנ"ב לועז קרדקיים פאנטאפיל (Pantoffel) וי"מ בוטשוהא (grobe Schuhe = botschuoch) וכמו כן לועז אמפליא ושם לועז ג"כ אונדרשוה"א Unterschuhe וזה מה שכתב רש"י ביבמות ק"ב: אונדרשו"ך בל' אשכנז ועיי' הלעז בפסחים נ"א. במ"ל ללאנדוי ובפי' ר"ח בפסחים מבואר קורדקייסין מנעל שאין לו עקב והוא סנדי (?) [3] ובעיקרי התלמוד הובא פטינים בערבי ונ"ל שצ"ל פטיבה והוא ל"פ بَاتَابه = بَابِيج ומזה ל"ע بَابُوج (וכ"ה בל' הונגרי' Papucs) Pantoffel ובילק' איכא קורדקין אבל בויק"ר בט"ס קונדיריקון ובאיכ"ר קרקוסין וכנ"ה לנכון באסת"ר פ' ויאמר ממוכן ע"י שהיתה מסטרתו בקורדקין שלה על פניו לכאן ולכאן ופי' כמו טפח בסנדלו. ב"ר פמ"ה טפחתה בקורדקיים על פניה עיי"ע סקרדק. ירוש' שבת פ"ו ד"ח: עיי"ע עכס. ירוש' שביעית פ"ח דל"ח. אילן קורדְקַיָא] —

☞ קרדנטס עיי"ע קרדנטים.

* קרדוס (= קַרְדִּים כמו קרטים מל"י χάρτης charta נייר חלק (Papier, Karte מד' שו"ט סוף מזמור מ"ה משל למי שמבקש לעלות לבימה נטל קרדוס חלק ונתן לדיין א"ל למה לא כתבתיו וכו' ובקצת דפוסים קונ' ובילק' תהלים רמז תשמ"ט הגי' קונטרס חלק ועיקר הגי' קרדים כמו קרטים עיי"ע קרטס האחרון. ומזה הפעל תוספת' כלים ב"ק ספ"ז קרדסן שפן וכו' וכ"ה בכ"י אירפ' ובכלים פ"ל קרטסן עיי"ע קרטס ובדפ' זאלקיעוו קרקסן וט"ס הוא פי' קרדסן שָׁפְיָן במין אדמה לבנה mit Kreide (creda) polieren.

* קרוא, קְרְוָיָה עיי"ע אחר ע' קריאסות.

☞ קרוינין עיי"ע סבקין.

קרז (= קְרוֹז = כְּרוֹז (Krug בב"ר פפ"ז (ס"פ פ"ז) ויַרא אדניו: א"ל מה יוסף תבן בעפרים קרוזים בכפר חנניא גוזין בדמשק חרשים במצרים באתר דחרשין חרשין אתמהא — (א"ב כמו כרוז ע"ש ובנוסח' כתוב קדרים). *[אחי"ה ובמד"ר פ"כ ומצאן קרוז של מי רגלים ובקצת דפוסים בט"ס קרון ובויק"ר פ"י אי' כרוז עיי"ע] —

* קְרֵזֶל בינוני פעול מְקוֹרְזָל עיי"ע.

קָרַח (מל"מ ענינו מריטת השער kahl sein והושאל לנקודים בצאן ולכרם אשר הוא חלק ונעקרו ממנו האילנות) קרח קרחייכו (פסחים ק"י סע"א) ככר פי' בע' חר (ח'). בפ"ד בכלאים (מ"א) ובר"ג דעירובי' (ג':) קרחת הכרם. פי' מקום שאין בו זרע מלשון (ויקרא י"ג, מ"ב) — (א"ב גם היונים והרומיים קוראים בלשונם [4] לכרם של גפנים מעטים ונפרדים זה מזה כרם קרח). בריש מעשרות (מ"ג) החזרין משיקרחו. ירוש' (מעשרות פ"א דמ"ח

---

[1]) בנו"ג יוצאים בקורדקיסון בשבת ואין יוצאין בקורדקיסון בשבת בבירי ובכ"י ש"ס מינכען בקורדייקסין ובכ"י בי בקורדקסין ובכ"י א"פ כגי' הערוך בקורדקייסין וגי' בירה אי' בדפ"ע וויניצי' אבל בדפ"ר כ"י ל"ד ה"ב בירם ובדפ"א בירי.
[2]) כה"ג באיכ"ר ובויק"ר אי' כדי שתראה ארוכה ובפסיקת' כדי שתהא נראית שפה על גביהן ובילק' איכ' ר' אלף לי טפה ועיי' רש"י שבת ס"כ: ד"ה הלוך וטפוף שתראה צפה על ראש חברתה ועיי' רש"י בישעי' שם וכיון על הפסיקת' כמ"ש התי' רש"ב. [3]) ואולי צ"ל סנדל. [4]) עיי' מלה יוני' ψιλός ומלה רומי' calvus.

סע"ד) כל הלבנים כגון אילין מרפייתא משיקרחו[1] ר' חנינא בר פפא אמר משיעשו קרחות קרחות לבנות. וי"מ כשישליך הנץ שלו כעין קרח שאין לו שיער[2]. קרחת וגבחת (נגעים פ"ג מ"ו; פ"י מ"י) כבר פי' בע' גבח[3]. בפ' מומין אלו (בכורות מ"ג.) הקרח פסול איזהו קרח כל שאין לו שיטה של שיער מקפת מאוזן לאוזן מפורש בגמ' (שם מ"ג:) בסוף בכורות בגמ' ר"מ [אומר] באחד באלול (בכורו' נ"ח.) אמר בן עזאי כל חכמי ישראל לפני כקליפת השום חוץ מן הקרח הזה ומנו ר' עקיבא בן יוסף[4] „ור' יהושע בן קרחה (ברכות ז'. י"ג. י"ד. שבת ק"א: ק"ג. קנ"ב. מ"ק כ"ג. ר"ה ל"א: יומא ל"ט: ע"ה. ע"ה: מגילה ב': י"ג. י"ד. ט"ו: ט"ו: כ"ה: כ"ח. כתובות כ"ו: ס"ח. קידושין מ"א: גיטין ל"ג: נ"ז: נדרים ל"א: (פעמים) נזיר כ"ג: ב"ק ל"ח: ק"ב. ב"מ פ"ג: פ"ד: ק"ד. ב"ב י'. ט"ו. ל"ב. צ"א: קי"ג. קס"ה: ע"ז ו'. ז'. ז': סנהדר' ו': י"ט: כ"א. ל'. נ"ה: צ"ד. צ"ט. ק"ח. ק"י: הוריו' ו"א. זבחים ק"ב. קט"ו. מנחות פ"ח: בכורות ל"א. חולין נ':) הוא בן ר' עקיבא הקרח כדגרסינן התם אמר לו ר' יהושע בנו של ר' עקיבא לר' עקיבא". *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה לבכורות הנ"ל ושם אי' ג"כ אמר לו ר' יהושע בנו של ר"ע לר"ע וכיון לשבועו' ו'. אבל בנו"נ שאל יהושע בנו של ר' עקיבא מר' עקיבא וכ"ה בירוש' שבועות רפ"א דל"ב רע"ד שאל יהושע בן ר' עקיבה את ר' עקיבה ובתוספת' נגעים רפ"א שאל יהושע בנו של ר' עקיבא את ר' עקיבא ועוד עיי' תוספת' כתובות רפ"ד ומעשה ביהושע בן ר' עקיבא שנשא אשה וכו' וכן בירו' כתובות רפ"ה דכ"ט רע"ד מעשה בר' יהושע בנו של ר"ע וכו' וכן פירש"י בבכורות נ"ח. ד"ה חוץ מן הקרח הזה היינו ר"ע עש"ה וציין שם רש"י שבועו' ו'. כגי' רגמ"ה ורבינו אבל התוספו' בכורו' שם ד"ה חוץ השיגו עליו עש"ה ובעל יוחסין בע' ר' יהושע ב"ק (יוחסין השלם 40 ועוד עיי' 68) ובעיקרי התלמוד האריך בזה ע"ש וסיים ובחלק יש ר' יהודה בן קרחה אולי שהיה קרח או היה אחיו ע"כ אבל אני לא מצאתי בפ' החלק גי' ר' יהודה בן קרחה (כדי מקומות הנ"ל בציון מסנהד' אי' ר' יהושע וכן אי' בכ"י ש"ס) ובעל סד"ה ע' יהודה בן קרחה הביא עוד הציון מסנהד' ו': ר' יהודה בן קרחה אבל בנו"נ ר' יהושע ב"ק ובסד"ה (צד צ"ב ע"ג) הביא מירוש' סוכה ר' יהודה בן לקרח אבל בנו"נ בירוש' סוכה פ"ד דנ"ד ע"ד ר' יהודה בר לקרה. ועיי"ע לקרה ומ"ש. ובענין קרחה עיי"ע בן עזאי ומ"ש שאינו לשון גנאי — אבל משבת קנ"ב. מוכח שהיה באמת קרח עיי"ע קרחינא. וכנ"ה קֵרֵחַ בב"ר פס"ה עיי"ע קווץ. ב"ק ס': קרח מכאן וקרח מכאן, ולנקבה ב"ב קל"ב. קֵרַחַת מכאן ומכאן, גיטי' פ"א: עיי"ע גט. בלא"ר קַרְחָא שבת קנ"ב. קרחא מצויינא. סנהד' ס"ג: עיי"ע אשימא ועוד עיי"ע ברחא (ח"ב, קפ"ט). והקבוץ בכורות מ"ג: ספרא ויקרא פרק ו' פרש' ד' הקרחינין, ירו' יומ' ספ"ב ד"מ. הַקֵּרְחִים, ירוש' נדרים פ"ד דל"ח ע"ר קרחין. והשם כל"מ קָרְחָה מגיל' י"ג: סנהד' ק"ט: ועוד קָרַחַת כלאים פ"ד מ"א עיי' לעיל והקבוץ קַרְחוֹת ירו' מעשר פ"א דמ"ח ע"ד וירוש' מגילה פ"ד דע"ה. ובל"ס קָרחוּתָא וכן בתרג' ויקרא י"ג, מ"ב. מ"ג והקבוץ תענית ג' סע"ב שמשא דביני קַרְחֵי. והתואר קרחינא עיי"ע לקמן. והפעל פסחי' ק"י סע"א עיי' לעיל. ירוש' שבת ספ"כ די"ז ע"ר קרוח קריחה. סנהד' ק"ט: עד דקרחא צ"ל דקרחא עיי"ע קרח ה'. הפעיל ירו' כלאים רפ"ד דכ"ט. קרחת הכרם הוא כרם שחרב קרחת הכרם מקריחין אותו מאמצעו כרם שחרב מקריחין אותו מכל צדדין. ירוש' מעשרות פ"א דמ"ח ע"ד וכי מחמת האוכל הן מקריחות וכו'. בינוני הָפעל ירו' כלאי' פ"א דכ"ז: מוּקְרָחִין. ועוד הושאל למריטת הצמר ע"ג הצאן עד שנראה נקוד וטלוא ותרג' וטלוא (בראשית ל', ל"ג) והטלאים (שם ל"ה) ותרג' נקדים (שם ל"א. ח'. י'. י"ב) קרוח, קרוחין] —

* קָרְחָה (נ"ל מל"פ كرخى، كرخت טפוש dum-mer Mensch) מגילה י"ב: אפי' קרחה בביתיה פרדשכא ליהוי בע' פרדכשא הביא רבינו ולא פירשו ורש"י פי' שאף הגרדן שורר בביתו ונ"ל שאף טיפוש הוא מצווה ופקיר על ביתו והראיה שבכ"י (ד"ס מגילה צד כ"ז) הגי' הגולייר והוא פי' חלש עיי"ע.

* קָרְחָא (Eis) תרג' קֶרַח תהלים קמ"ז, י"ז; איוב ל"ז, י'; ל"ח, כ"ט.

קַרְחָיִים (שם מקום) בפ' ח' במנחות (מ"ו דפ"ו:) קרחיים וחטוליין אלפא ליין. פי' מקומות

---

[1]) בירוש' הגי' משיקריחו, בהפעיל. [2]) ועיי' בפי"מ להרמב"ם במעשרו'. [3]) ח"ב, רכ"ד וש"נ ספרא דנגעים ספ"י. [4]) לי' כש ס עיי"ע בן עזאי (ח"ב, ק"כ) ובפי' רגמ"ה (דף קי"ט סע"א בקובץ כ"י אנגלי') אי' היינו ר"ע וכל הפי' של ערוך הועתק משם.

הן. *[אחי"ה עיי"ע חטלים (כח"ג, שע"ג) שנויי נוסחאות ומ"ש] —

* קַרְחִינָא (שם מקום) שבת קנ"ב. א"ל ההוא גוזאה לר' יהושע בן קרחה מהכא לקרחינא כמה הוי א"ל כמהכא לגוזניא ופירש"י לחקניטו על קרחתו נתכוין וכן פי' ר"ח ביקש להודיעו שהוע קרח וכו' (עיי"ע קרח) והשיבו ר' יהושע כמו הכא לגזוניא כלומר אתה גזוי ע"כ בכ"ז נראה לי שהיה שם מקום ואולי Charcha במזרח צפוני של מסופוטמיא עיי' מאננערט ח"ה, 221 ומזה התואר קרחינאה סנהד' צ"ב. רב אדא קרחינאה וכ"ה בכ"י ש"ס פ' בברכות ל"ג. ובאה"ת אבל בכ"י ש"ס מינכען רב אדא בר אהבה קרחינאה ובנו"ג רב אחא קרחינאי וצ"ל רב אדא וכ"ה ביבמות י' רע"א רב אדא קרחינא — ועוד עיי"ע קרקוניא.

קרט (= קְוָרְטוֹר נ"ל מל"ר quarteria, carta = quarta מקום מושב, בית, Quartier, Lager-platz) הממלאים בתיהם כסף (איוב ג', ט"ו) די מליין קורטרהון סימא. הבאת אל אוצרות שלג (שם ל"ח, כ"ב) תרג' האפשר דעלתא[1] לקורטריתלגא — (א"ב בנוסחאות כתוב קורטריהון סימא, לקורטורי תלגא ופי' קורטי בל' יוני חפירה תחת הארץ). *[אחי"ה כיון לל"י κρατὴρ Krater, Oeffnung ודעתי היא ל"ר הנ"ל ודע כי בעיקרי התלמוד הביא הגי' בשם רבינו קורטרהון וכדאי' לפנינו אבל בשדפ"ע אי' קרטיהון וגם זו הגי' נכונה על פי השערתנו כי הוראת carta, quarta כמו quarteria ובנוסחאותינו אי' בכ"מ קורטור תר"י במד' כ"ב, י"ח; כ"ד, י"ג תרג' לדה"י א' כ"ח, י"א; כ"ט, ח'] —

קרט (= קוֹרֶט מל"ע قُرطة מפעל קרט قرط חתך בחתיכות קטנות וא"כ קורט Bischen, Stückchen, Theilchen) בפ' שני בע"ז (ל"ה:) וקורט של חלתית. בס"ג דפ' כירה (שבת מ"ז.) הכא במאי עסקינן דאית ביה קרטין[2]. פי' גרגרים של לבונה שלא שלטת בהן האור. בר"ג דפ' נגמר הדין (סנהד' מ"ג.) היוצא ליהרג משקין אותו קורט של לבונה ביין שתיטרף דעתו עליו. בר"ג דפ' היה מביא את מנחתה (סוטה י"ד:) כדתנן בפר' [קמא דמנחות] (ו'.)[3] ובסיפרא (ויקרא פרק י' פרש' ט') והביאה אל בני אהרן: קמץ ועלה בידו צרור או גרגר מלח או קורט של לבונה פסול. בס"ג דפ"ק בעירובי' (י"ז:) ובר"ג דפ' כל הבשר (ק"ה:) ומשתכחא כי קורטא בכורא. בפ' אין מעמידין בגמ' ובעורות לבובין (ע"ז ל"ב.) אם יש עליו קורט דם אסור. בר"ג דפ' אלו טרפות (מ"ג:) אפכיה ובדקיה ואשכח עליה תרי קורטי דמא. ובגמ' ראחוזת דם (שם נ"ח:) חילתית אחילתית לא קשיא כאן בעלין כאן בקרטין. בס"ג דפ' בהמה המקשה (שם ע"ז.) ההוא נשבר העצם דיצא לחוץ דאישתקל קרטתא[4] מיניה. בס"ג דפ' כל היד (נדה כ'.) ר' חנינא פלי קורטא דגר גישתא ובדיק פי' קורטא מלשון קורט של לבונה. *[אחי"ה ובעל עיק' התלמ' הוסיף פי' גרעין וחתיכה קטנה ובאמת כן ענינו בל"ע הנ"ל. וכן פירש"י בנדה שם פלי קורטא רדיותא מבקע חתיכות דיו יבש. ובל"נ קורטיתא חולי' ע"ז. עיי' לעיל והקבוץ קורטין או קרטין עיי' לעיל וכן בירוש' יומא פ"ב דל"ט ע"ד. ירוש' שבת ספ"ג ד"ו ע"ג קרטים של בוסם. והפעל כמו בל"ע قرط חתוך לחתיכות קטנות מצאתי בתנחומ' הישן הוספת קרח סי' א' צד מ"ח בהוצ' הח' רש"ב אני קורט אזכרותיהן וכו' בתוספת' ובשבת קט"ז. אני קודר עיי"ע קד א' וע' אזכיר. ובכפילות קִרְטֵט ירוש' מעשר שני פ"ד דנ"ד ע"ד וקרטטן . . . מקרטטא] —

קרט (= קַרְטָא בל"ע قُرطيط קטן בל"ר curtus, kurz) בב"ר פי"ו שם האחד פישון ובויק"ר בסוף ויהי ביום השמיני (ספי"ג) על שם נגסא קרטא קטיע פושכא. במגילת איכה דרכי ציון אבלות מעשה בכלבא אחת קורטית שעלתה לראש הסלע ושמשה עם זכרה — (א"ב פי' בל"י גבן קטן וקצר ובנוסחאות כתוב כופרית שעלתה). *[אחי"ה כיון לל"י κύρτος krummgebogen ויותר קרוב מלה רומי' הנ"ל, ור"ב לא העיר מאומה כי בב"ר ובויק"ר לי' לפנינו גי' רבינו כי בב"ר אי' רק פישון זה בבל אבל בכ"י פאריז של ב"ר אי' באמת וז"ל פישון זו בבל נגסא קורטא קטוע פושכא. והוא מל"ע ורו' הנ"ל וכן בל"פ خُرد פי' קטן ומעט] —

קָרַט (נ"ל מל"פ گردیدن לשוח בשדה ועוד חוקר einhergehen, sinnig betrachten) מדר' ויק"ר פ' אשר ישחט שור או כשב או עז (פכ"ב) יתבון

---

[1]) כ"ה בכ"י ודפ"ר ואמ' אבל בדפו"ו בט"ס דעלמא. [2]) וכ"ה בכ"י ש"ס א"פ ובנו"ג הכא נמי דאית ביה קרטין. [3]) גי' בפר' (והוא בפרק) אי' בדפ"ר אבל בשדפ"ע נפשט בט"ס בפרה. [4]) בנו"ג קירטיתא וצ"ל קורטיתא.

למקרטע באורחא פי׳ לנוח. *[אחי״ה אולי כיון על ל״י χαριτόω פי׳ התענג ולפוש וכפי׳ מ״כ לנוח ולפוש אבל נ״ל יותר מל״פ הנ״ל ע״ש כל חסיפור ובקהל״ר פ׳ ויתרון ועיי׳ הספור בל׳ עברי׳ באלפאביתא דבן סירא הוציאו הח׳ שטיינשניידער (בערלין תרי״ח) צד ז׳] —

* קְרָט (מל׳ יוני׳ κεράτιον בל״ם קירטא ובל״ע قيراط Karat, kleine Münze) ירוש׳ פיאה פ״ח דכ״א. ירוש׳ סוטה פ״ג די״ט. חסרוניה חד קרט, ירו׳ ב״מ רפ״ד ד״ט ע״ג קרט בקרט שרי — קרטין עיי״ע קורטין.

קרטב (= קְרֵטוּב, קורטוב מדה קטנה מאוד ואולי quarta) במנחות פ״ב (מ״ד דק״ג:) ובפ״ק כר״ה בגמ׳ ולנדרי׳ (י״ג.) ובס״ג דפ׳ הנושא את האשה (כתובות ק״ד.) כל מדת חכמים כן היא במאה סאה הוא טובל חסר קורטוב אינו טובל. בפ״ג במקואות (מ״א) מקוה שאין בו מ׳ סאה ונפלו בו ג׳ לוגין אפי׳ חסר קורטוב כשר. בס״ג דפ״ק בחולין (כ״ו.) ובר״נ דמכות (ד׳.) דתנן ג׳ לוגין מים חסר קרטוב שנפל לתוכן קרטוב יין ומראהו כמראה יין. בס״ג דפ׳ המוכר את הספינה (כ״ב צ׳.) אחד משמונה בשמינית זה הוא קרטוב [1] פי׳ אחד משמונה בשמינית בלוג. *[אחי״ה וכתב בעל עיקרי התלמוד וז״ל וא״כ הוא שמינית שלשה רבעי ביצה וכן פי׳ הרמב״ם בפ״ג דמקואות הקרטוב אחד מס״ד בלוג והלוג ששה עשר ביצים ויהיה הקרטוב אחד מעשרה ושני שלישי ביצה ע״כ. ואולי הוא ל״ע قرطعبة (ועיי׳ נבלע) כל שהוא. ובפי׳ רגמ״ה במנחות ק״ג: קורטוב „שמונית הלוג״] —

קרטבל (= קַרְטַבְלָא = קטבלא מל״י בע׳ קטבל Unterlage) פי׳ מכסה בפ׳ המוציא יין בגמ׳ עור (ע״ט סע״א) ההוא בקרטבלא [2] פי׳ עור שאינו עשוי לכתיבה והיינו קטבליא שפי׳ במקומו. *[אחי״ה וכנ״ה בחגיגה כ״ד. שצברין ע״ג קרטבלא ובכ״י ש״ס הגי׳ קטבלא וכ״ה בפי׳ ר״ח שם ובתש׳ גאונים קדמונים דפ׳ בערלין ס״י ע״ב צד כ״א ושם קיטבוליא ובהיפך במקום קטבליא אי׳ לפעמים קרטבליא עיי״ע קטבל ורש״י בחגיגה פי׳ עור שלוק ור״ח בשבת פי׳ „קורטובלא והוא בל׳ ישמעאל ספארה״ והוא ל״ע سفرة עור שמוצע על הקרקע לישב בו או לאכול עליו] —

* קרטיגיא, קרנטיגיא ט״ס עיי״ע קטיגור (צד ע״ח) ומ״ש בהערה 8.

* קרטיגני עיי״ע קרתיגני.

* קרטט עיי״ע קרט ב׳.

קרטל (= קַרְטָלָא מל״ם וכן בל״ע قرطلة, قرطالة מל״י κάρταλος, κάρταλλος Korb) בס״ג דפ׳ המפקיד (ב״מ מ״ב.) אותבינהו בקרטליתא ואגניבו, בר״ג דפ׳ המוכר את הספינה (ב״ב ע״ד:) מאי בעיתון בהאי קרטליתא. פי׳ טנא בל׳ יון קרטילי ובלעז קרטילי״א. *[אחי״ה ובכ״י ה״ב קרטנילא״ה אבל בלאי״ט שם הטנא cestello, canestro ולכן נ״ל להגיה תחת בלעז: בל׳ ערבי וכדאי׳ בהעתקת בעל עיקרי התלמוד אף אם שם ג״כ בלע״ז. ורש״י בב״מ ורשב״ם פי׳ בב״ב קרטליתא ארגז וכ״ה בפי׳ רגמ״ה בב״ב קופסא. וקרטליתא (וכ״ה בב״ב ע ד סע״א) הוא ל״נ ובל״ז קרטלא ויק״ר פכ״ה וקהל״ר פ׳ וסבתי [3] מלא קרטלא תאינין. ב״ר פ״ם חד קרטיל דתאינין. ובירוש׳ דמאי פ״א דכ״א סע״ד אי׳ מסאנא] —

קִרְטֵם (מל״ע قرطم חטף וחתך abschneiden, abpflücken) בפ״ג במעשרות (מ״ט) כסבר שהיא זרועה בחצר מקרטם עלה ואוכל. בילמדנו כלחוך השור (תנחומא קרח לי׳) למה לא אמר בהמה אחרת אלא כל בהמה כשהיא רועה היא מקרטמת אהד אחד שור סופת הכל פי׳ מחתך כמו (סוכה ל״ב: ל״ד:) נקטם ראשו. *[אחי״ה ותהיה אז קרטם בנין פרעל מן קטם כמו גרדם מן גדם, וכ״ה בל״ע. וכנ״ה בירוש׳ מעשרות פ״ג ד״נ ע״ג מקרטם ובתוספ׳ מעש׳ פ״ב מקרטים עלה עלה ואוכל ושם בתוספ׳ כ״י אבל מקרטים הוא במחובר לארץ ובנו״ג אלא מקרטמו. ירוש׳ ב״ק פ״ב ד״ג. וקירטמו החילפין, שם רפ״ו ד״ה ע״ב קירטמה לולבי גפנים. והשם ירו׳ ב״ק שם הקירטום משלם נזק שלם וכו׳ ובתוספת׳ הקיטום וכן שם קיטמו] —

קרטם (= קוּרְטְמָא בל״ם וכן בל״ע قرطم בל״ר carthamus tinctorius Saflor,) דקורטמי קא אמרת (ברכות ל״ח.) כבר פי׳ בע׳ טרימא. בר״ג ואלו עוברין בפסחים (מ״ב:) תולתא שערי תולתא קורטמי — (א״ב פי׳ בל״ע ורומיי מין נטע אשר פרחו כמו כרכום ונקרא כרכום יערי וזרעו כמו שעורה ויש לו סגולות ברפואה). *[אחי״ה וכנ״ה בגיטי׳ ע׳. עיי״ע חח א׳, חר ד׳. וקורטמא

---

[1] וכ״ה בתוספת׳ ב״ב ספ״ה ושם קורטוב. [2] בנו״ג קרטובלא ובכ״י ש״ס קורטבלא. [3] ועוד עיי״ע קרסטל, קסטל טרקסל.

היינו חריע עיי"ע בח"ג, תצ"ח ומ"ש ועוד עיי"ע אסטים ומ"ש בח"א, קע"ב ועיי"ע מרקא ג'] —

קַרְטְמָן (מל"פ הרשומ' בע' זלדקן (klug, listig עיי' בע' זלדקן [1].

קַרְטוֹן (נ"ל מל"ר curtis, cortis ובל"י האמצ' (κόρτη = cohortes, Hof כל גסטרא בראתי בי ל' קרטון (ברכות ל"ב:) עיי' בע' גסטרא — (א"ב פי' בל"י גבור ומנצח). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י κρατερός (מן κράτος) אבל בע' גסטרא (ח"ב, ש"ל) הואלתי לבאר כי הוא מלה רומ' ויוני' האמצ' ומושג זה מילדי פרסיים הוא עש"ה וגי' שונות שם] —

* **קְרַטוֹן** (מל"י κρατερός מנצח וגבור ושר החיל (Kriegsoberster ספרי האזינו פ' ש"ט אם היה קרטון שגדול הימנו וכו' כה"ג בילק' האזינו ר' תתקמ"ב ונ"ב שלטון אבל בספרי ט"ס קטרון. ילק' ירמיה ר' שכ"א בשם ילמדנו שאל קרטון אחד את ר' יוסי.

קָרְטִין (קוֹרְטִין, גוֹרְטִין נ"ל מל"י ἑορτή מועד (Fest בקבוץ עברי עיי' בפנים; קירסין καιρὸς עת (Zeit בפסקא ויהי ביום כלות משה (פסיקתא דר"כ צד ט' ע"א) ובב"ר פע"ג (ע"ב) נתן אלהים שכרי: ומבני יששכר יודעי בינה לעתים (דה"י א' י"ב, ל"ב) מהו לעתים ר' תנחומא אומר לקירטין. ס"א לקירסין. פי' עת בל' יון [2]) קירוס; מועדים בל' (רומי) [צ"ל יוני] קירטין [3]) — (א"ב פי' בל"י עת וזמן וזה דעת בעל הערוך באמרו בל' גרמטיקין כי יש לשון יוני המוני ויש לשון יוני אשר בו נכתבו דברי חכמה והוא מיוסד על הדקדוק הנקרא גרמטיקין). *[אחי"ה במבוא לח"א IX והלאה ככר העירותי בענין לשון גרמטיקין וציינתי דברי הרב המוסיף אבל בגוף הענין בכונת רבינו בע' הנוכחי ר"ב הפלא לטעות כי בראותו ני' דפ' פיז' ובאזיל שגרסו גירטון או גירטין (וכ"ה בכ"י ה"ב ודפ"ר כאמור) ר"ב הגיה גרמטיקין וכשנדפס בדפ' אמש' ועל זה הוסיף ר"ב מה שהוסיף והאמת כי כונת רבינו היא פי' עת בל' יון קירוס καιρὸς; מועדים בלשון יוני קירטין או גירטין והוא לפע"ד מלה יוני' ἑορτή אשר על ידה העתיקו ע' זקנים מלת חג (במדבר כ"ח, י"ז) מועד (ויקרא כ"ג, ב'; במדבר י', י'; תהלים ע"ג, ח') וקו"ף או גימ"ל במלת קירטין גירטין הוא תחת ἑ אות חנשימה ולפעמים בהיסך נשמט אות קו"ף או כ"ף של יוני כמו אטליז עיי"ע. וא"כ קירטין, גירטין או יותר טוב קורטין, גורטין הוא קבוץ עברי של מלה יוני' הנ"ל. ודע כי בפסיקת' דר"כ אי' ר' תנחומא אמר לקירסין וכ"ה בשהש"ר פ' יפה את רעיתי ובאסת"ר פ' ויאמר המלך לחכמים: ר' תנחומא אמר לקורסין ובבמד"ר פי"ג לקרסין אבל בב"ר הג' שלפנינו ר' תנחומא אמר לקורניסין ובמ"כ הגיה עפ"י הערוך לקורסין ובאמת כה"ג בערוך אבל גם ג' קורניסין תתכן שהוא ל"י χρόνος [4]) פי' עת במשקל הקבוץ עברי. ובע' קרס ד' הביא רבינו מלבד שתי גירסאות קירסין וקירטין עוד ג' קילסין ע"ש ושם אפרש מהו שהיו יודעים לרפאות את הקירוס דאי' בשהש"ר ואסת"ר] —

* **קְוַרְטִין** (quartus) ירוש' שקלים פ"ב דמ"ו ע"ד דינרין קורטין עיי"ע טבע (ח"ד, י"א הערה ג') ופי' דינרין היינו רביעית הסלע. ובנו"ג קרטין וכן בתוספת' מנחות ספ"א מועט לבונתה אפי' שני קרטין כשרה.

קרטם (= קְרְטִים נ"ל מל"ר אמצ' Tau- cordicia (מל"ר ויוני' האמצעי' (werk, Strickwerk cordo, κόρδα מיתר)) בפסקא דבחדש השלישי (פסיקתא דר"כ צד ק"ד:) למלך שהיה משיא את בתו וקבע קרטיסים בים ואמר בני רומי לא יחתון לסוריא ובני סוריא לא יסקון לרומי וכו' — (א"ב פי' בל"י גל ומצבה). *[אחי"ה ר"ב שיער כן בנפשו מהמשך הענין ועוד גל ומצבה יש לו שמות אחרים בל"י, ולי נראה מל"ר הנ"ל פי' מיתרים חזקים למנוע ספינות שלא יפרשו בים ויפה שיער ר"מ די לונזאנו במעריך וז"ל קרטיסים בים פי' עיכוב ומניעה שלא יפרשו ספינות בים הגדול ע"כ אבל בפסיק' שלפנינו לי' מלת בים וכן לי' בילק' יתרו ר' רע"ג ונ"ב בילק' נמוסי מלוכה בל"י וכיון לל"י κράτος צווי וכן פירשו רמ"ל ולעווי ואחרים אבל לא יתכן בני' רבינו ועוד קבע לשון שאינו הגון הוא בחבור עם κράτος] —

קְרַטִים (מל"י κράτος מלוכה Herrschaft, Regie- (rung בריש ע"ז (ח'.) וסטרנליא וקרטיסים.

---

1) ח"ג, רצ"ג ומ"ש. 2) כ"ה נכון בדפו"ו ובדפ"ר בלי רומי ובשרפ"ע לי' כל עיקר. 3) בדפ"ר פיז' ובכ"י ה"ב גירטון ובדפ' באז' גירטין. 4) והי' לעווי טעה לומר χάρνεια.

נמ' (שם:) מאי קרטיסים אמר שמואל יום שתפשה בו רומי מלכות והוא לשון יון. *[אחי"ה ובפי' ר"ח גרס קראטים ופי' בל"י תפישה (ועיי' ג"כ תוספו' שם ד"ה קורטסים) אבל הנכון שהוא בל"י ממשלה וכמו כן κράτησις מלכות, ובתוספת' ע"ז רפ"א בכ"י אירפ' ג"כ קרטיסים ובכ"י ב' ובדפ' קראטיסים, קראטוסס והיא היא κράτησις] —

קְרִטַים (מל"י κριτής דיין ושופט Richter) בב"ר פנ"א (פ"ג) ולוט היה ארכי קריטים שלהן פי' ראש דיינים — (א"ב עיי"ע ידק ובמד' שמ"ר פ' ואלה המשפטים (פ"ל) נתן קטדיקי לקריטים פי' בל"י דיין). *[אחי"ה ובזו המלה העתיקו ע' זקנים דַיָּן (ש"א כ"ד, ט"ז; עזרי ז', כ"ד; תהלים ס"ז, ה') שופט (דברים א', ט"ז; ט"ז, י"ח ועוד זולתו) ועוד עיי"ע ארכידיקי (ח"א, רפ"ח) ומ"ש בשינויי נוסחאות. ובע"מ כ"י אשר ת"י (מקובץ כ"י האלבער-שטאם) מצאתי שני ערכים כמעט דומה זה לזה ואני אעתיק ע' שני בד"ה קרטים וז"ל בערוך הביא מן הב"ר ולוט היה ארכיקריטים שלהם פי' ראש דיינים והאמת יורה דרכו כי ארכום בל"י פי' ראש ושר וקריטים פי' (ראש) דיין והורכבו שתי המלות ארכי קריטום פי' ראש הדיינים כי כן נמצאות מלות רבות מעניינים אחרים בל"י מורכבות עם מלת ארכי וכולם עניינים ראש לאותו ענין, ובספרים שלנו בב"ר נמצאו ישב כתיב אותו היום מינוהו ארכי דיינים חמשה ראשי דיינים היו בסדום לוט ארכי דיינים שבכולן כלומר ראש אל הראשים וראה כמה דקדקו בדברים כי לחמשה קראו ראשי דיינים כי אפשר לראשים היותם רבים אמנם ללוט קראו ארכי דיינים מפני שזאת המלה כשתבא כהרכבה תורה על המיוחד שבענין ההוא לא ישותף בו שניות גם הכתיבה באה בדיוק ע"ד הכתיבה לל"י מלת ארכי בכ"ף כנגד אות קי"י (χ) ומלת קריטים בקו"ף כנגד אות קאפ"א ואפשר שמה שהביא הערוך בערוך אחר משל למלך שהיה משיא בתו וקבע קרטיסים בים יהיה מעגין [הזה] כלומר משפט ודת שבני רומי לא יבואו לסורי וכו' ע"כ וזה האחרון רחוק הוא עיי"ע קרטס ומ"ש] —

קְרְטַס (מל"פ کرته, کرتك, کرتی ובל"ע قرطق, قرطه בלשון סורי' קוּרְטָא kurzes Kleid, Tunica [1]) הגליונים והסדינים (ישעיה ג', כ"ג) תרג' ומחזיתא וקרטסיא [2].

קַרְטֵס (מל"י χάρτης בל"ר Papier, Karte, charta Schriftstück) בויק"ר וכי ימוך (פל"ד) אתא רבן יוחנן בן זכאי [3] לגביהון ואמר לחון כמה אפקתון אמרו ליה הא קרטסיא [4] קדמך אזיל קרי וחשב [5]. ירוש' בפ' האומר לחברו צא וקדש (פ"ג דס"ד.) ק' דינרין אינון בקרטים. פי' שטר ולשון לעז ממש קרטא — (א"ב פי' בל"י ורו' נייר ואגרת). *[אחי"ה וכן בלאי"ט charta ובקבוץ charte פי' כתבים [6]) וכדאי' בויק"ר כתבא תחת קרטים. וכנ"ה בירוש' קידושי' הנ"ל אין לא יהיב לך קרטיסה לא תתן ליה כלום פי' אם לא יתן לך הכתב (שהיה חייב לו במלוה בשטר) לא תתן לו המעות. ושייך לזה הערך הציון שבע' אח"ז ע"ש ועוד עיי"ע קרדוס וקרטס האחרון — אבל קרטיות בשהש"ר פ' השבעתי הוא ט"ס וצ"ל קרומיות כדאי' בפסיקת' דר"כ צד פ"ז. ועיי"ע קולמוס וע' קרם ג'] —

קַרְטֵס (מע' הקודם) ברפואות דפ' מי שאחזו (גיטין ס"ס.) וקורטסא ומוריקא פי' נייר של עשב — (א"ב גם זה שייך בע' שקדם). *[אחי"ה וכן פירש"י נייר של מוכין] —

קִרְטֵס (= קרדם מלשון רומי creta נבנה הפעל mit Kreide abreiben) בסוף כלי' (פ"ל, מ"א) קירטסן ושפן בשופין טמאין. פי' תיקנם ועשאן חלקין השוליים בקרטס [7]) טמאין — (א"ב פי' קרטא בל"ר מין אדמה לבנה ובה מלבנים כלי כסף ומנקים כלי זכוכית ובירוש' דביצ' בפ' המביא כדי יין (פ"ד דס"ב ע"ג) שפין את הכסף בקרטיקון כן נק' בל"י ורו' עיי"ע גרתיקון). *[אחי"ה ובע'הנ"ל בח"ב, שע"ה פירשתי ע"ש ובתוספת' כלים ב"ק ספ"ז הגי' קרדסן עיי"ע קרדום. ורה"ג בכלים פי' קיטסן וז"ל קורטסן פי' אותן השוליים. כיון שעשה אותו השבר חלק כקרטס וכו' ומזה יש להוכיח כי רה"ג פי' קירטסן (או קורטסן) פעל מן קַרְטֵס פי' חלק כנייר — ובהלכות כלים פי"ב הל"י גרס הרמב"ם ואם קירסם את מקום השבר וכו'] —

קִרְטַע (אולי מל"י σκιρτάω רקד ודילג hüpfen, springen) כפ' בהמה המקשה בגמ' השוחט (חולי' ע"ח.) דג מקרטע [8]) איכא בנייהו. בפסקא

[1]) עיי' וואוללירס ח"ב 813 ובריללל טראכטען 62. [2]) ורמ"ל בט"ס קרמססיא. [3]) וכן מוכח מכ"ב י'. ע"ש אבל בויק"ר אי' ר"ש בן יוחאי. [4]) בדפו"ו בט"ס קרטמיא. [5]) בנו"נ בויק"ר אמרו ליה הא כתבא שרי קרי הדא כתבא ואשכח וכו'. [6]) וע' הזקנים העתיקו מגלה (ירמיה ל"ו, כ"ג) עיי' χάρτης. [7]) ברפ"ר ואמ' ובעיקרי התלמוד בקרטן. [8]) כ"ה נכון בהעתקת בעל עיקרי התלמוד אבל בדפ"ע מתקרטע ובפי' רגמ"ה מקורטע.

דרני עקרה (פסיקתי דר"כ צד קמ"ב.) ולפניו תדוץ דאבה (איוב מ"א, י"ד) מקרטעא כהדא ריפתא [1]) בב"ר פ' ל"ט (ל"ח) וישבו שם: א"ר לוי בכ"מ שאתה מוצא אכילה ושתיה ארכילסטים מקרטע [2]). בילמדנו בריש בהעלותך (בתנחומא לי") וכיון שהוא יוצא ורואה את הנר מיד היא שמח ומקרטע. פי' ענין דילוג. *[אחי"ה וכג"ה בב"ר פע"ד מלמד שנכנסו ליסטים בתוך ביתו והיו מקרטעים בו כל הלילה ונ"א מקרקרים וכ"ה בע' קרקר ב'. פסיקתא רבתי פ"מ שלא (נרחה) [נראה] המאכלת באה עלי ונקרטע ונפסל מן הקרבן. תנחומא כי תשא סי' י"ט ויצא העגל (שמות ל"ב, כ"ד) גוער כשהוא מקרטע [3]) ונראה שמלה יונית היא ובה העתיקו ע' הזקנים ויתרוצצו (בראשית כ"ה, כ"ב) רקד (תהלים קי"ג, ד' ו'. ועיי' שם כ"ח, נ') וכן העתיק סומכוס פזז (ש"ב ו', ט"ז)] —

קרטפן (= קרטופנא פי' חבורה וסדק נ"ל מל"פ كَرْفَنَ verwunden, durchbohren והשם كَرْفَةٌ Schlag, Wunde) בפ' החובל בגמ' שבת (ב"ק פ"ו.) צער דאית ליה קרטופני ברישיה ושקלנהו וצוותי ליה.. בעו אחווי גוני ארישיה ולא מצי מחווי מהנהו קרטופני [4]). הני מאני דקוניא דאית בהו קרטופני כולהו אסירי (ע"ז ל"ג סע"ב ועיי' פסחים ל': כתובות ק"ז: תנחו' הישן חקת סי' ב') עיי' בע' קוניא פי' בקעים וחבורות — (א"ב בנוסחאות כתוב קרטפני ברישיה וצווחי אבל לגי' הערוך נוח היה לאיש זה שלא יסורו החברות כי הם מצילים האיש מיד חולאים פנימיים של ראש). *[אחי"ה ר"ב טעה בדברי הערוך כי בדפ' באזיל ואמש' אי' בטעות ושקלונהו ונייחי ליה וכו' לכן כתב ר"ב בנו"ג וצווחי וכתב מה שכתב אבל בדפ"ר פיז' ויניצ' וכ"י ערוך בכולם אי' כגי' שלנו וצווח ופירש"י בע"ז קרטופני בקעים וסדקים וכן בכתובו': ביקועי, ובב"ק: בקעים בקעים חטטין, ובפסחי': בקעים, וכן פי' ר"ח בפסחים קרטופני: סדקים, וג"ל מל"פ הנ"ל באותיות הפוכות קרפטן פי' עושה חבורה וסדק] —

* קרטיקון עיי"ע קרטס האחרון וע' גרתיקון.

* קורטור עיי"ע קרט א'.

קְרִיאָסוּת (נראה שהוא ל"י ἀκρόασις das Angehörte, Vortrag [5]) בויק"ר אמור אל הכהנים פ' סביב (פל"ב) יש קול קריאסות לטובה וישמע ה' את קול דבריכם בדברכם אלי [וגו'] עד הטיבו [כל] אשר דברו (דברים ה', כ"ה) יש קול קריאסות לרעה וישמע ה' את קול דבריכם ויקצף וישבע לאמר (שם א', ל"ד) — (א"ב פי' אקרואסים בל"י שמועה ובנוסחאות כתוב קרסיות). *[אחי"ה בויק"ר לי' המלה כל עיקר אבל בקהל"ר פ' גם במדעך הגי' קרסיות] —

קַרְוָיָה (פי' כמו קָרָא ausgehöhlter Kürbiss) בפ' כל הכלים (שבת פי"ז מ"ו דקכ"ה.) האבן שבקרויה. בפ' חמישי בפרה (מ"ג) קרויה שהטבילוה במים. בפ' אלו טרפות בגמ' נשתברו רגליה (חולי' נ"ז סע"ב) והטיל בה הרופא חידוק של קרויה [6]) פי' אבן שבקרויה „מביאין קרא יבשה ומוציעין בני מיעיה ועושין אותה חלולה ועושין אותה כעין זרנוקא [7]) לדלות בה מים מן הבור והיא קלה ואינה שוקעת במים אלא צפה ואין יכולין למלאות בה מים מן הבור וכשרוצין להכבידה נותנין בתוכה אבן מחודקת כדפנותיה [8]) שלא תהא מתנדנדת וממלאים בה מים מן הבורות" [9]) וכיון דאינה נופלת מתבטלת האבן והיא [10]) דופן קרויה — (א"ב תרג' ירוש' (א') ויקח לחם וחמת מים (בראשית כ"א, י"ד) ונסיב לחמא וקרויא דמיא). *[אחי"ה ושם אי' קרווא אבל בפסוק י"ט אי' בתרג' ירוש' א' קירווה וכן בנו"ג בשבת קירויה אבל בכ"י ש"ס קרוייה וכ"ה ברש"י ועוד בכ"י ש"ס האבן שבקריא וכן רבינו בע' הרק גרס קרא. ובאמת נתרכך קרוייה מן קרא (קרע) כמו קרווא של תרג' ירוש'

---

[1]) ובעיקרי התלמוד רפיתא ובשהש"ר פ' נגילה הגי' תפיתא ועיי"ע דץ ומ"ש בח"ג, קט"ז סע"ב. [2]) וכ"ה בע' ארך ת"א, רפ"ה וש"נ השינויים וכגי' רבינו מצאתי ג"כ בב"ר בכ"י פאריז ושם אי' ארכילילסטוס וצ"ל ארכיליסטים. [3]) בע' גרגשתא בח"ב, שנ"ג: שורי' י' קרטע נדפס בטעות וצ"ל קורטא. [4]) רבינו קאי על בבא שניה שבת דהוה מרקיד ב' כובי דבעיא (ובכ"י ש"ס כגי' רבינו ובעי) מחוי גוונא ובכ"י ש"ס אחווי גוונא וכו' ובפעם ראשונה היינו צער דאית ליה קרטופני לי' בכ"י ה' ופי' דבור מהנהו קרטופני וכן לי' בערוך. [5]) עיי' בט"ר לאייזלער ח"א, 89. [6]) כ"ה בכ"י ב"ר ובדפ"ע אבל בכ"י ו"ו א' ובי' ל"ד ה"ב הידוק וכן בע' הרק אבל בע' חרק בחי"ת ופי' חידוק של קרויה עיי' בע' חדק עפ"י רה"ג ח"ג, שמ"ט ובע' הרק (שם קפ"ו.) גרס הרוק של קרא. [7]) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד וכ"ה בפי' ר"ח ועיי"ע זרנק (ח"ג שכ"ג) ובדפ"ע כאן זרניקא. [8]) לי' בפי' ר"ח. [9]) כ"ה בכ"י ק"ט ובפי' ר"ח. [10]) כ"ה בכ"י ק"ט ובעיקרי התלמ' ובנו"ג והוי.

מן קרבא בל"ע قرب נאר. וכנ"ה בירו' חגיג' ספ"ג דע"ט ע"ג ירוש' פסחים פ"ג ד"ל. ירוש' עירובי' ספ"ט דכ"ה ע"ד תוספת' כלים ב"ק רפ"ג ושם קרויה [1]). והקבוץ עיי"ע קירייא. וכל הפי' בערוך הועתק מפי' ר"ח בשבת וכ"ה בשיטת רש"י אבל הרמב"ם פי' שהוא כלי חרש ולא נהירא] —

קַרְיָיה (לפי ר"ב מל"ר caries רקב ועיי' עוד ע' כר (ח"ד, שי"ב) פי' בל"פ עפוש וזוהמא (Schmutz, Fäulniss) בר"ג דסוטה (ג' :) זניתא בביתא כי קריא לשומשמי פי' כמו התולעת והרקב בשומשמין שמכלין אותן בזמן קרוב כן הזנות מכלה הבית ומחרבת אותו כדכתיב (משלי י"ב, ד') וכרקב בעצמותיו מבישה וכתיב (הושע ד' י"א) זנות יין ותירוש יקח לב [2]). פי' תקפא (שם [3]) מחלוקת ואידי ואידי באתתא אם היא מנאפת או אשה רעה — (א"כ פי' בל"ר רקב). *[אחי"ה וכן פירש"י קריא תולעת של שומשמין ובתוספו' שאנ"ץ קריא לשון קרי שהוא וכו' ודוחק הוא ויותר קרוב שהוא מל"פ کره עפוש וזוהמא עיי"ע כר ורבינו בע' כר א' גרס כריא [4])] —

קְרָיָה (פי' תואר מן קִרְיָא (כל"מ קריה) בל"ס קוריא בל"ע قرية כפר והתואר קְרָיָה בל"ס קוּרְיָיה בל"ע قروى Dorfmann) בב"ר פי"ט (י"ח) ויביאה אל האדם: אמר רבי אבין טבוי לקריה דמלכא שושביניה פי' כפר בל' יון (?) כוריאו והוא קרתני שבסוף זה הפרק. *[אחי"ה בכ"י ק"ט אי' בע' קרתן פי' בל"ע קורין לכפר אלקריה ולכופרי קריאני הרי שרבינו היטב ידע שבל' ישמעאל כפר הוא קריה ולכופרי נקרא قروى לכן נ"ל שגם כאן פי' כפר בל' ישמעאל צ"ל ולא בל' יון ואולי רבינו היה כותב בל"י ונשתבש בהעתקה בל' יון תחת בל' ישמעאל ובכ"י ה"ב וב"ר אי' בל' רומי! וגי' המיוחס לרש"י בב"ר טבוי לקרתא. והקבוץ בירוש' שבת פ"א ד"ד. כגון אילין קוֹרָיָיאֵי דלא מקפדין פי' בני הכפר ולא כפי' קה"ע שם עיר או לשון ארנות. ירוש' סנהד' פ"א די"ח ע"ג מעשה בכ"ד קריות של בית רבי פי' הדיוטים. וכן קִרְוָיָא פי' בן כפר שבת מ"ה: ההוא סבא קרויא ובכ"י ש"ס קרויה ובכ"י א"פ קירויא, ב"ב קכ"ג סע"א אבא חליפא קרויא ובכ"י ש"ס ה' חילפא קירויה וביוחסין ר' אבא חלפתא קרוייה ובירוש' מעשר שני רפ"ד דנ"ד ע"ד חילפיי בר קירויא. והשם קִרְוָא פי' כפר ירוש' תענית פ"ד דס"ח ע"ד כל קירוא דהוינן עלין תמן וכו' והוא הוא קריא, קרייא ירו' ברכות פ"ב ד"ה. הוה עייל קריא ונפיק קריא עד דעל לההוא קריא כה"ג במהרש"ם ובנו"ג עייל קרייה ונפקא קיריה עד דעל לההוא קרתא ובשהש"ר פ' אל תראני עליל לקרייא ונפיק לקרייא וכו', שם פ' ידיו גלילי קרייתא המוניא. והקבוץ קִרְיָיתָא סוכה מ"ד: קרייתא אית לי, שם: בני קרייתא, ריש פתיחתא דאיכ"ר והוו עלין לקרייתא, ירו' חגיגה פ"א דע'ו ע"ג למעבר בקרייתא דארעא דישראל, ובירוש' מעשרות פ"ב דמ"ט ע"ג ארבע וחמש קוריָין, תר"י א' לבמד' ל"ה, ח', י"א ותזמנון לכון קוריין. והיחיד קוריא תר"י ב' שם ל'א, נ' ולנקבה קִרְיְתָא (וכ"ה בל"ס). תרג' אסתר שני ט', כ"ז תרג' משלי י"ח, י"ט וזולתו. והקבוץ מן קִירְוָא קרוין, קִרְוַיָּא עיי' עמת"ר ללעווי] —

☞ קריה (מל"י κάρυα אגוזים Nüsse) פרסיקא ירוש' בריש כלאים (דכ"ז :) מה נפיק מינהון קריה פרסיקא פי' בל"י מין אגוזים גדולים עיי"ע שיזפין. *[אחי"ה עיי"ע קרדיה וע' אפרסק ח"א רמ"ב: וש"נ שינויים] —

* קריא (שם פרטי) ירוש' כתובות פי"ב דל"ה: בר קריא ובירו' כלאים ספ"ט דל"ב רע"ד ברקיריא [5]). ב"ר רפ"ט אבא בר קורייה ובילק' בראשית ר' כ"ו לי'.

* קַרְיָא עיי"ע קרים.

* קַרְיָה (נ"ל מל"י אמצ' κάῤῥον (χάρρα) בל"ר carrum עגלה Wagen = בל"י אמצעית καῤῥέττα) בקבוץ ירוש' כ"ב פ"ט די"ז. עשרים וארבע קריות מיני חדת בין פסח לעצרת, ב"ר רפ"ח עשה כתלים של זהב ובתי קריות של אבנים טובות ומרגליות, כתובות י"ז: קריתא דמנמנמא כלתא ועיי"ע הנמא ח"ג, רכ"ה ושם תמצא ראיה מירוש' כתובות דפ"ב דכ"ו סע"ב פוריומא ע"ש, ירו' כ"ב רפ"ב די"ג סע"ב: אינון עמודיא דרכינין מכוח קריית אינון רכינין. וגי' השט"מ חריתא עיי"ע הנמא במקום הנ"ל.

---

1) אבל קרויה בשמ"ר רפ"ג ענין אחר הוא עיי"ע קר ט'. 2) כ"ה רק ברפו"ו. 3) בנו"ג תוקפא. 4) בח"ד, קצ"ה בשורה י"ט נדפס בטעות כריאל שומשמי וצ"ל כריא לשומשמי וע"ש הערה 14. 5) ובזה הסיפור שהובא ג"כ בתנחומא ויחי סי' ג' אי' מעשה ברבי ור' אלעזר ונראה שצ"ל (ברבי) [בר קריא].

* קירייא (צ"ל קָרָיָא Kürbisse) ירוש' ערל' פ"ג דס"ג רע"ב כל אילין קירייא וקרותוא וצ"ל כראי' בירוש' נדרים רפ"ז ד"מ: כל אלין קרייא וכרובתא עיי"ע קר ו'. ועוד עיי"ע קרויה.

* קַרְיָא, קַרְיָה (פי' מקרא, קרא); קְרִיָה, קְרִיאָה; קָרַיי, קְרָאוֹי עיי"ע קר א' ומ"ש.

קריוט (= קוּרְיָיטֵי מל"י καρυῶτις בל"ר caryotis מין תמרים דומה לאגוזים eine wie Nüsse gestaltete Dattelart) בס"ג דפ' שלשה שאכלו (ברכות נ':) לרבנן דאמרי כי לא נתן לתוכו מים מברכין עליו בורא פרי (האדמה) [צ"ל הגפן] למאי חזי א"ר זירא חזי לקורייטי פי' פוצונ"י[1]). פ"א לערבו בבשמים ולעשות תרייקא[2]) וי"א גוארסן[3]) ואמרו קורייטי הוא נקלווס האמור בע"ז בפ"ק בגמ' נקלווס (י"ד:) כי אתא רב דימי אמר רב חמא בר יוסף קורייטי — (א"ב פי' בל"י ורו' מין תמרה וכותבת חשובה גדלה בארץ ישראל ובסוריא). *[אחי"ה התמרה נקראה cariota, caryota ומשקה העומדת לרפואה וזולתה נקרא cariotum ובירוש' ע"ז פ"א דל"ט ע"ד מבואר (הצד) [חצב] קורייטה עיי"ע חצב (ח"ג, תע"ג)[4]) — ועוד עיי' פליניאוס כ"ג, נ"א וז"ל Illinuntur caryotae stomacho, vesicae, ventri, intestinis. וזה סיוע לפ"א ולי"א בערוך] —

* קירון נ"ל מל"פ آخور Stall) תוספת' מנחות רפי"ג הרי עלי קירון הביא נימוס נימוס והביא קירון מה שהביא הביא וכו' נ"ל מל"פ הנ"ל אורית בהמות ואם נדר הרי עלי להביא בהמה מן האוריה והביא נימוס וכו' עיי"ע נמס ועוד עיי"ע אהורייר ומ"ש.

קרכין (= קְרוּכִין מל"י καρούχιον מל"ס כרוכא, ל"ר carruca בל"י אמצ' κάρρον = carrum, בל"ר אמצ' carrocium Reisewagen) בב"ר פ"ח למלך ואיפרכוס שהיו בקרוכין[5]). בויק"ר בריש זאת תהיה (רפט"ז) והיתה מוציאה דם עד שמלאה את כל הקרוכין[6]), ובאמור אל הכהנים פ' וצדקתך אלהים (פל"א) למלך שהיה מהלך הוא ובנו על הקרוכין[7]) פי' לשון לעז הוא קרוכא[8]) — (א"ב פי' בל"ר מין עגלה). *[אחי"ה וכנ"ה בב"ר פ"צ ייתון וירקבון על קרוכין ובמיוחס לרש"י קרונין, שמ"ר פמ"ג אני יוצא בקרוכין שלי שאתן להם התורה, ויקרא פל"א נהפכה קרוכין על בנו, וברפ"ט"ז הגי' קרון עיי"ע אבל צ"ל קרוכין כגי' רבינו והראיה מגי' הילק' איכה ר' תתרל"ד וממלאים קרוקין דם, ושם ומשליכים אותם תחת קרוקין וצ"ל קרוכין. ירוש' מגילה פ"א ד"ע סע"ג והיה הורג בחיילותיו עד שהגיה לקרוכין שלו וכיון שהגיע לקרוכין שלו וכו' וכ"ה בירוש' תענית פ"ב דס"ו. ושם בט"ס קרובין, וצ"ל קרוכין וכ"ה במגילת תענית ר"פ י"ב — ירוש' שבועו' פ"ג דל"ד ע"ד קרוכין דמלכותא בירוש' נדרים רפ"ג דל"ז ע"ד בט"ס בדיוין למלכותא ועוד עיי"ע פחלץ וע' אדר (ח"א ל"ח, הערה 8)] —

קְרִינָא (מל"י κάροινον בל"ר caroenum, carenum süsser, eingekochter Wein) בפ' אין מעמידין בגמ' חומץ (ע"ז ל' סע"א) אמר ר"ל קרינא אין בו משום גילוי מאי קרינא אמר ר' אבהו חמרא דאתיא מבי אסיא — (א"ב פי' בל"י ורו' תירוש מבושל עד שיעמוד על שליש ויהי בארץ עסיא מחוז הנקרא קריא ויין הגדל שם קרינא. בנוסחאו' כתוב חליא דאתיא מעסיא). *[אחי"ה ורש"י פי' קרינא חליא מתוק אבל בפי' ר"ח קרינא יין מתוק הבא מעסיא וכו' הרי היין נקרא על שם המדינה וכפי' ר"ב והוא מל"י ורו' אבל חכמי הלשון חולקין בטעם על שם מה היה נקרא היין המתוק ומבושל קרינא ויש שפירש שהוא מורכב מן οἶνος — careo עיי' אוצ"מ לשעללער, ודוקאנגע אבל מהוספת הש"ס דאתי מעסיא יש להוכיח כי המלה מורכבת היא מן Καρία ומן οἶνος כלומר היין שבא מקריא באזיא הקטנה] —

* קְרִין (מל"ס קְרִיוֹנָא = בל"ר cereus אבוקה של שעוה Wachslicht) שמ"ר פמ"ז כאו ולמדו

---

[1]) בלאי"ט pozione וכן פירש"י בברכות פישון והוא potion מין משקה לרפואה Arzneitrank. [2]) כ"ה נכון בהעתקת בעל עיקרי התלמוד ועיי"ע תריק ובדפ"ע טרייקא, ובכ"י ל"ד ו"ן ה"ב וק"ט טריאקה והוא ל"ע ترياق, ترياقة מין יין מעורב בבשמים נגד המחלה. [3]) נ"ל מל"ע جوارش ומל"פ گوارش רפואה לעיכול המאכל עיי' וואללירס ח"ב, 1040. [4]) ועוד עיי' פפלנ"צ ללעף 111. [5]) וכ"ה בע' אפרכוס וע' דומינו ובנו"ג בב"ר ובקהל"ר פ' מה שהיה קרונין. [6]) בנו"ג וממלא הקרון דם. [7]) וכ"ה בנוסחאותינו וה' לעווי טעה להביא הציון פרש' כ"ז בשם הערוך תחת פ"ל לכן לא מצא המלה בויק"ר. [8]) ל"ר carruca לאי"ט carro, carrozza. [9]) ושם הגהתי במקום קרובין של דפ"ע כרוכין כגי' כ"י וכגי' הערוך בע' פחלץ והוא מל"ס כרוכא פי' אחוזת מרעהו Gefolge ועתה מצאתי ראיה מגי' התנחומא הישן פ' בשלח סי' י"ז ושם הגי' ועברה ש י י ר א וכו' והוא הוא.

תורה דשחירין ודקרין בלילה פי' בשחרית וכנר של שעוה בלילה ובע' אימטין (חיא׳ קט״ז:) פי' בע"א ע"ש והקבוץ קרינין שמ"ר פל"ו עיי"ע סבקין ועוד קרוינין במו"ע.

* קַרְיָנָא (תואר מן קרא, קרי פי' קוֹרֵא der Leser) קידושי' מ"ט. על מנת שאני קריינא כיון שקרא ג' פסוקים וכו', ב"מ פ"ג: קריינא דאגרתא עיי"ע פרוונקא.

* קְרִינוֹס (שם מקום) כפר קרינוס, קריינוס עיי"ע כפר בח"ר, ש' [1]).

* קריוסי, קִירְיוֹסִים (מל"ר curiales = curiosi Hofleute) פסיקתי רבתי פ"י הנה אביך חולה יש אומרים קריוסי הושיב יוסף בפלטרין כיון שהרגישו ביעקב שחולה באו והודיעו ליוסף, ושם רפי"ח כשם שלמלכי בו"ד יש קיריוסים הם מודיעים למלך כל דבר ודבר כך יש לפני הקב"ה קיריוסים ומגידים כל דבר ודבר שאדם עושה בממטוניות בחשך בגלוי ואלו הן הקיריוסין של הקב"ה זו הנפש שמגדת למלאך ומלאך לכרוב וכו' ונראה שהוא ל"ר הנ"ל פי' בעל משגיחים ובפרט נקראו כן אצל הרומיים מי שהיו ממונים על עניני הבי דואר Postbeamte ועוד ענין המלה הנ"ל בל"ר אמצ' כמו curiales והם הם אנשים מאחוזת המלך שפקידתם להגיד להמלך את כל מה שנעשה תחת ממשלתו הן מאוהבי הן מאויבי המלך.

קרים (= קִירְיָס מל"י κύριος ובל"י האמצ' κῦρος, κῦρις אדון Herr) בתר"י דהאזינו השמים: בכינוי דקירים [2]) שומר נפשות חסידיו (תהלי' צ"ז, י') תרג' מטול דקירים נטר נפשות ח ס י ד ו י [3]), מלפני אדון (כל הארץ) [צ"ל חולי ארץ] (תהלים קי"ד, ז') תרג' מן קדם קירים — (א"ב פי' בל"י ארון עיי"ע קר). *[אחי"ה בע' קר ט"ו הביא רבינו ציונין מש"ס ומדרש וכאן ציונים מהתרג' ובאמת משקל קירים נמצא רק בתרג' ועיי' עור תרג' מאדוניו (איוב ג', י"ט) מקירים דידיה, ושם ה' ב' רגוז קירים [4]), תרג' לתהלי' נ"ג, א' שמא דקירים, תרג' ירוש' במדבר י"א, כ"ו קירים איטימוס להון. וכן תרג' הריב (משלי י"ז, י"ד) וקדם ק ר י א מטעי דינא גראה שהבין הריב כמו הרב וכן בתרג' הפשיט' קדם שליטא וכו', וקריא הוא הוא κῦρ = κῦρις אדון, רב] —

☞ קוֹרַלִּין (מל"ר coralium בל"י אמצ' κούρα-λιν, κουράλλιον בל"פ قرول, Koralle) ירוש' שבת פ' כלל גדול (ירו' שבת פ"ז ד"י.) ההן דגזז ספוגא גומין וקורלין פי' בל"י ורו' מין [צמח אבן] הגדל בים ויש אדום לבן ושחור ומן האדום עושים כדורים קטנים וחשובים והם ענקים לגרון ונקרא בל' ארמי כסיתא.

קָרַם (מל"מ ועניננו כסה בעור überkrusten, eine Kruste bilden; והשם קְרוּם, קְרָמָא Kruste, Haut) בריש שבת (י"ט:) ולא חררה ע"ג גחלים אלא כדי שיקרמו פניה רא"א כדי שיקרם התחתון שלה פי' שעלה על פני הלחם קלף מחמת האש. בפ' הערל בגמ' פצוע דכה (יבמות ע"ו.) זהו למעוטי מאי למעוטי קרום שעלה מחמת מכה בריאה ממקום אחר שלא מקום רבותא [5]). פי' אם היתה מכה בריאה ומחמת המכה עלתה שם קליפה וסתם הנקב לא הועיל כלום כנקובה דמיא והני מילי באומה דלא מקום רבותא פי' שאינה נרבצת על הדופן אבל האונות שהן נרבצות [6]) על הדופן ושם מקום צר אם עלה שם קרום מחמת מכה ונסתבך בדופן כשרה וכן מפורש בפ' אלו טרפות בגמ' הריאה (חולין מ"ח.). באלו חוצצין פ"ט במקואות (מ"ד) קרום שעלה מחמת מכה [7]) טמא ומטמא פי' „כשתתרפא המכה מעלת קרום כדאמרינן (חולין צ"ג.) חמשה קרמי איכא בחיותא וכתיב (יחזקאל ל"ז, ח') ויקרם עליהם עור". *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג לסד"ט צד 35. וכנ"ה בנגעים פ"א מ"א קרום ביצה, תרי"א לויקו' י"ג, י' קרם ביעתא, חולי' מ"ב. ניקב קרום של מוח, שם מ"ג. קרום שעלה מחמת מכה בושט אינו קרום, מ"ז: ריאה שנימוקה וקרום שלה קיים וכו' תוספת' פ"ג נימוקה הריאה וקרום שלה קיים וכו', חולי' נ"ו סע"א הואיל וקרומו רך, שם מ"ה, מ"ו. קרמא עילאה . . קרמא תתאה [8]). והשם המופשט ירוש' חלה רפ"ב דנ"ח: ושם פ"ג דנ"ט: הכל הולך אחר קרימה בתנור [9]) — והפעל קָרַם כל"מ וכן בל"ס קְרַם, שבת ל"ז: הא קרמו

1) ושם בשורה י"ג צ"ל ויקי"ר פי"ז ולא פכ"ח. 2) לפנינו לי'. 3) כ"ה נכון ברפ"ר וברפו"ו בט"ס חסידיו. 4) כ"ה בכ"י תרג' אצל החי' לעווי. 5) לי' בנוסחאותינו ועיי"ע רב ג' ומ"ש. 6) כ"ה נכון ברפו"ו. 7) בנו"ג שעל המכה וכ"ה בהעתקת רה"ג ובתוספתי מקואו' פ"ו קרום שעל גבי (המזבח) [צ"ל המכה]. 8) קרום ירו' סנהד' פ"א די"ת ע"ג ט"ס וצ"ל קרום. 9) קירומה ירו' שבת פי"ג דוי"ד. צ"ל קירוסה עיי"ע קרומה.

פניה שרי, מנחות ע״ח: שחטו עד שלא קרמו פניה בתנור ואפי׳ קרמו כולן וכו׳, ברכות כ״ה סע״א ירוש׳ ברכות פ״ג ד״ו. קרמו פניה, תוספת׳ טבול יום ספ״ב חוט של ביצה שקרם על דופנה של אילפס, ירוש׳ שבת ספ״א ד״ד: אינה קרוייה לחם עד שיקרמו פניה בתנור, ירוש׳ חלה רפ״ב דנ״ח: אם קירמו פניה מן החוט ולפנים וכו׳, הפעיל ירו׳ תרומ׳ פ״י דמ״ז: ביצים שהקרימו הרי אלו אסורות [1]). תרג׳ מְצַפֶּה משלי כ״ו, כ״ג דקרים כה״ג במתורגמן ובנו״ג בט״ס דקרים] —

קרם (= קְרָמָא בל״ס פי׳ מלבוש חשוב דק feiner Ueberzüg עיי׳ בפנים) כפ״ב בשבת בענין חנוכה (כ״ב.) ובפ״ק דסוכה בגמ׳ פרס (י׳.) עטרה בקרמין [2]). בס״נ דפ״ק במשקין (מ״ק י׳:) שרא לכסכוסי קרמי [3]) פי׳ בגדים חשובים דקים כקרום ביצה וכקרום של מעלה. *[אחי״ה ורש״י פי׳ בביצה ל׳: קרמין בגדי צבעונין שקורין אוברי״ץ והוא ל״צ ouvrés פי׳ יריעות מרוקמות בציורין ובאמת הפשיט׳ העתיקה רקמה (יחזק׳ כ״ז, ב׳) ע״י קרמא וכן מוכח מתרג׳ משלי ז׳, ט״ז ובקרמא מצראה קרמתה וכן בל״ע قرم יריעה מצויירת] —

קרם (= קְרוּמִית כמו קולמית καλαμίς Rohr והושאל לעוקץ החד וסוף (spitze) das Ende, Splitter) בר״נ דשבת (ח׳.) אי אפשר לקרומיות של קנה שלא יעלו למעלה מי׳ טפחי׳ פי׳ מה שמשתייר מן המחצלת כשמתקנין אותה. בגמ׳ דפ׳ כל הכלים (שם קכ״ה.) אמר שמואל קרומית של מחצלת מותר לטלטלה בשבת פי׳ „שירי מחצלות שבלו״ [4]). בפ״ק בחולי׳ בגמ׳ השוחט במגל (חולין ט״ו:) ובפ׳ האיש מקדש בגמ׳ המקדש בערלה (קידושין נ״ו:) בכל שוחטין בין בצור בין בזכוכית בין בקרומית של קנה. ירוש׳ בפ׳ המוציא יין (ספ״ח דשבת די״א ע״ג) ה׳ דברים נאמרו בקרומית של קנה וכו׳ עד מפני שרוח רעה שורה עליו. בפ׳ אלו טרפות בגמ׳ נשתברו רגליה (חולי׳ נ״ז:) רחל היתה בשכונתינו שנקדד [5]) קנה שלה ועשו לה קרומית של קנה וחיתה. *[אחי״ה בנו״נ קרומין אבל רגמ״ה העתיק לנכון קרומית וכ״ה בחולין נ׳ רע״א תוספת׳ חולי׳ רפ״א ותוספת׳ מנחות רפ״א קרומית של קנה והקבוץ קרומִיות ב״ר פנ״ו ובירוש׳ שבת הנ״ל אי׳ לפנינו קלומות. שהש״ר פ׳ השבעתי קרומיות ובע׳ קולמוס הובא בשם פסיקתא דויהי בשלח: קולמיות של קנה עיי״ע כדוד (ח״ד, קצ״ז.) ובענין עוקץ החד של קנה עיי׳ קורמיות בפירש״י לישעיה ל״ו, ו׳] —

קרם (= קְרָמִית אולי מל״ע قرم מין נטע) [6]) בפ׳ עושין פסין בגמ׳ מיתר להקריב (עירו׳ כ״ב) מי שלימו להו קרמי באגמא [7]) בפ׳ כל שעה בגמ׳ אלו דברים (פסחים ל״ה.) ר׳ יוחנן אמר קרמית חייבת בחלה פי׳ „עשב כדאמרינן (עירו׳ הנ״ל) קרמי דאנמא״ [8]) — (א״ב מין עשב אשר מזרעה עושים פת עיי׳ שיצניתא). *[אחי״ה בפי׳ ר״ח בפסחי׳ קורמי וכ״ה במנוה״מ ובעירו׳ הנ״ל ובכ״י ש״ס קירמי בדפ״ש קוראמי ועוד ג״י קראמי, קרמא עיי׳ ד״ס לעירו׳ צד ל״ט: ובתוספת׳ חלה רפ״א בכ״י אירפ׳ אף הקרומית חייבת בחלה ובדפו׳ הקרמית וכ״ה גם בכ״י אירפוט בתוספ׳ פסחים פ״א (ב׳) ובירוש׳ פסחים פ״ב דכ״ט: וירו׳ חלה רפ״א דנ״ז. ובאו״ז הל׳ חלה סי׳ רט״ו הגי׳ קרמות, וז״ל בעל עיקרי התלמוד גמרא (פסחים ל״ה.) שיצניתא דאית׳ ביני כלנייתא פירש״י נייל״א בלעז והיא נגילי״א [9]) והוא השחור שבין החטים ובעיקר שצניתא שם אפרש בע״ה (קלניתא) [צ״ל כלניתא] מקורב צמח פי׳ חטים שלא נתמלאו יפה [10]) ע״כ והוא כפ״א בע׳ שצניתא ע״ש ומ״ש] —

☞ קרומה (?) ירו׳ דשבת פ׳ ר״א אומר האורג (רפי״ג די״ד.) בקירוס קירומה פי׳ בל״י הוא קירוס הוא קירומה עיי״ע קירוס תרג׳ חטובות אטון מצרים (משלי ז׳, ט״ז) ובקרמא מצראה קרמתא. *[אחי״ה כבר העירותי בע׳ קרם ב׳ שמלת קרמא היא ל״ס ול״ע פי׳ יריעה מרוקמת ומצויירת ואין ענינה עם קירוס שהוא ל״י καῖρος פי׳ אריגה וקירומה של ירוש׳ שבת צ״ל קירוסא והוא הוא קירוס עיי׳ קרם א׳ בהערה 9] —

* קירומא (שבת קמ״ז: כפין גי׳ קצת) עיי״ע פלם ומ״ש.

---

[1]) אקרים ע״ז וב״ב ט״ס וצ״ל אקרים עיי״ע קרם ב׳. [2]) ובשבת כ״ב. מ״ה. וביצה ל׳: קרמים. [3]) וכ״ה בע׳ כסכס ע״ש ובמיוחס לרש״י קרמין אבל בפי׳ ר״ח ולפנינו קירמי וצ״ל קרמי וכ״ה בכ״י רש״י עיי׳ ד״ס. [4]) בכ״י ק״ט ודפ״ר שברי וכ״ה בעיקרי התלמוד וצ״ל שירי וכדאי׳ בדפו״ו והוא כפי׳ ר״ח בשבת קכ״ה. ועפ״י זה נוכל לברר פי׳ בעל הערוך הקצר שנ״ב קרומית של קנה מה שמשתייר וכו׳ ולעמין וי״א שלימ״ין בלא״ש וכבר העיר ה׳ פערלעס (בט״ר 7) שצ״ל ולע״קין Flick = vlec או Flocke = vloc והוא חתיכת בגד בסוף האריגה וי״א כיון ללא״ש slieme פי׳ עור וכיון לקרום של ע׳ קרם א׳. [5]) כ״ה נכון בדפ״ר ובשדפ״ע ובנוסחי׳ נקרר. [6]) עיי׳ ספלנ״צ ללעף 202. [7]) כ״ה בכ״י ק״ט וכ״ה באגמא בש״ס נדפס ובכ״י ש״ס ובדפ״ע דאגמא. [8]) הועתק מפי׳ ר״ח בפסחים. [9]) עיי״ע קצת. [10]) עיי׳ מבוא לח״א XX.

קְרְמִיד (מל"י κεραμίς, ίδος וכן בל"ע قرميد רעפים Dachziegel) בב"ר פי"ג ובירוש' בפ' הרואה בגמ' על הגשמים (פ"ט די"ג סע"ד) וכמה גשמים ירדו ויהא אדם צריך לברך ר' חייא בשם ר' יוחנן בתחילה כדי רביעית [1]) ובסוף כדי שידוחו פני הקרמיד [2]). בספרא בפרש' נגעים (ספרא מצורע פרש' ו' פרק ד') ולקחו אבנים אחרות (ויקרי י"ד, מ"ב) יכול אפי' קרמידין ואפי' לבנים פי' בלעז קניל"א [3]) (א"ב פי' בל"י רעפים של חרס לכסות הגגות). *[אחי"ה הדין עם ר"ב והוא ל"י הנ"ל וכ"ה בל"ע והוא הוא כרמיזא אשר בה חעתיק התרג' אגרוף עיי"ע כורמיזא (ח"ד, של"א:) מל"ט מגרפותיהם (יואל א', י"ז) עיי' רמב"ן שמות כ"א, י"ח ורשב"ם שם אבל בספרא הגי' קרומדים ובפי' ראב"ד קורדימים וט"ס הוא וצ"ל כגי' הערוך ומ"כ בב"ר לא ירד לכונת הערוך כי ציין קורמוס ובמהר"ם לונזאנו פי' נכון קירמיידן [צ"ל קרמידים] רעפים כפופין שמכסין בהן הגגות בארץ יון ואדום טיגס (tigula, teja) בלעז ע"כ ויפה פי' וכ"ה בעיר דוד לר"ד די לארא. אחר הדברים והאמת האלה צ"ע מה שלועז רבינו קרמידין ע"י קניל"א פי' צנור ואח"כ מצאתי ראיה לדבריו מתוספת' כלים ב"ק רפ"ב בכ"י אירפו' הסילונות והקרמודין [4]) הרי שענין סילונות הוא והיינו צנור ובכ"ז נ"ל שגם כאן ענינו רעפים כפופים שעשה בהן בית קבול מים] —

קַרְמְיוֹן (שם נהר אמנה) מי קרמיון ומי פיגה (פרה פ"ח מ"י וש"נ) עיי' בע' בץ [5]) ובע' (פגי) [צ"ל פגה] [6]). פ"א קרמיון נהר הוא בדרך דמשק והוא אמנה פיגה הוא פרפר (מ"ב ה', י"ב) מי ביצים מלשו' בצותיו (יחזק' מ"ז, י"א [7]). ירמוך נהר הוא בדרך דמשק. *[אחי"ה עיי"ע ירדן, ירמוך אצלנו ועוד עיי"ע פלם. ופי' רבינו קרמיון . . אמנה פיגה . . פרפר תמצא מבואר היטב בתבואות הארץ למהר"י שווארץ נדפס בירושלים צד ל"ג ע"ש ובהעתקה אשכנזי' דאס הייליגע לאנד צד 31] —

☞ קרמולין (?) ירוש' דשביעי' פרק אימתי חורשין (ספ"ב דל"ד:) ובירו' דנדרי' פ' הנודר מן הירק (רפ"ז ד"מ:) קרמולין פטורין מן המעשר פי' מין דומה לירק ולא יכלתי להבין פי' אמיתי. *[אחי"ה והם ממיני שחלים כדמוכח מתוספת' שביעי' ספ"ד שחלים [8]) וקרומלים, בכ"י ו"ו בקרמלוס ובכ"י אירפ' וקרומנין ואולי הוא עיקר והוא מל"י κάρδαμον פי' שחלים וה' לעף לא יכל לפרשו [9]) ועוד אני אעיר כי בל"ע قرنفل הוא פרי של עץ דומה לאשל] —

קרמן (מחוז קַרְמַנְיָא Karmania كرمان Kerman) בר"ג דפ' ר"א אומר תולין (שבת קל"ח.) אף מטה אסורה בדקרמנאי [10]) פי' „הוא מטה של פרסיים דאמרו בס"ג דפ' כירה (שם מ"ז.) לא יתכן להחזירה אלא א"כ יתקע לפי שמלבנותיה וכרעיה דחוקין ואינן נשלבין אלא אם יתקע בהן וכיון שתוקע בהן חייב" [11]). בפ' כיצד הרגל בגמ' דסמוך מ צ ד י ה ר ח ב ה (ב"ק כ"א.) [12]) קרמנאי הוו דיירי בה. פי' מדקדקי ומנפצי פשתן ובלעז קרמינטורי [13]). בנזיר בר"ג דפ' בית שמאי (ל"א:) כי אמר בתוראי [14]) דקרמנאי פי' הם אנשים שהיו באותן השנים בבבל בארץ קירמאן שהיא אחורי פרס והיתה מלאכתן שיש להן שוורים שמשכירין אותן לחרישה ולא היו בודקין אלא שוורים לבנים שהן לבנים ביותר ולא היו בהן ב׳רות שחורות כי הלבן יפה לחרישה אבל לעורו [15]) השחור עדיף ולעולם אוכמא בחיורא מעלי חוץ מלחרישה בלבד. *[אחי"ה מחוז Karmania, ἡ Καρμανία (והיום كرمان) היה גדול מאוד מקצה דרומי של לשון ים פרס עד הנהר בגראדא המבדיל אותו מן פרס עיי' מאנגערט ח"ה, ב' ל"ד והלאה ויושביה Carmani קרמנאי לא היו נודעים ליונים רק מעט ובפרט הזכיר שטראבא שמספר החמורים היה רב מאוד בקרמניא ולא מספר הסוסים. וגם רש"י פי' בשבת קל"ח. בפי' ראשון שהוא שם מקום אבל בל"א קרמנאי מוכרי בגדי פשתן ע"כ וא"כ הוא כפי' רבינו קרמנאי דב"ק. ובב"ק פירש"י קרמנאי שם אומה ל"א קרמונאי קדמונים היו יושבין בה וכו'. והר' עזריאל בשט"מ לנזיר פי' קרמנאי לשון קרמיון ופגה שם

---

[1]) בנו"ג רביעה. [2]) בירושי ברכות אי' עד שידוחו פניה אבל בגי' המהרש"ם פני הקרמיד וכ"ה בירושי תענית פ"א דס"ד רע"ב. [3]) כ"ה בכ"י ק"ם והוא לאי"ט canale, canalino צנור וזה מ"ש הערוך הקצר שנ"ב פי' בלעז קנליקלי הוא הצנור שמניחין על הגג ע"כ וגי' קנליקלי אי' בכל דפ"ע ובעיקרי התלמוד. [4]) ובדפוסים אי' בש"ס והקרמיון. [5]) ושם העתיק רבינו פי' ר"ח לסנהדי ה׳: כמו שהראיתי לדעת עתה מכ"י פי' ר"ח אשר ת"י ונדפס בש"ס ווילנא. [6]) ושם העתיק רבינו פי' רה"ג בפרה. [7]) ובמקרא כתוב בצאתו. [8]) בכ"י אירפי בט"ס שתלים. [9]) פפלנ"צ 354. [10]) כ"ה נכון בהעתקת בעל עיקרי התלמוד וכ"ה בפי' ר"ח ובכ"י ש"ם א"פ ובכ"י ש"ם מינכען בט"ס בדקמינאי וצ"ל בדקרמנאי וברפ"ע בקרמנאי ובנו"ג כרקרמנאי. [11]) הועתק מפי' ר"ח (בשבת קל"ח.) ובאמת גרסר"ח בשבת מ"ז. מטת של פרסיים אבל בנו"ג טרסיים וכ"ה בערוך ע' טרסי וזה קצת קשה. [12]) וכה"ג בפי' ר"ח ובנו"ג בצידי רחבה. [13]) בל"ר Woll-krämpler, carminator. [14]) בנו"ג בתורא [15]) וכ"ה בפי' הרא"ש אבל ברש"י לב ישרא אוכמא עדיף טפי.

נהר שהשוורים רועים על שפת הנהר ולכן נקרא שמם קרמנאי ע״כ והוא רחוק מאוד] —

קֶרֶן (מל״מ וכן בל״ס וארמי קַרְנָא Horn, Blasehorn ועוד עיי׳ בפני׳) כס״ג דפ׳ כירה (שבת מ״ז.) קרן עגולה חייב קרן פשוטה פטור פי׳ רב שר שלום[1] „קרן זו מכלי שיר היא והיא של קרן ממש והיא של חוליות ויש בהן פשוטות ויש בהן עגולות והן נדבקות זו בזו כשמזמרין בה כדכתיב (דניאל ג׳, ה׳) קל קרנא משרוקיתא והעגולה קשה להדביקה יותר מן הפשוטה והוא כלי ויש בו מלאכה להחזירה לפיכך המחזיר קרן עגולה בשבת חייב וקרן פשוטה פטור אבל אסור״, ותנן כפ׳ י״א בכלים (מ״ו) הכוש והאימא וכו׳ עד קרן עגולה טמאה ופשוטה טהורה[2]. בסוף פרה (פי״ב מ״ט) קרן של כליכה[3] וקרנים[4] של יוצאי דרכים פי׳ קרן של כליכה מטה של מתים[5] עושין לה קרן של ברזל לקשור המת שלא יפול וקרני של יוצאי דרכים קרני בהמה או חיה שמוליכין עמהן יוצאי דרכים למלאות בהן מים ולשתות בשביל שלא תשבר[6]. בס״ג דברכות (ס״ב רע״ב) קרנא קריא ברוטי בר מזבין תאני וכו׳ פי׳ רגילין ברומי להכריז בקל קרנא משרוקיתא ולומר כן בן מוכר תאנים מכור תאנים כאביך ואל תשנה מאומנתו כי כן טוב לך. בפ׳ ח׳ שרצים (שבת ק״ח.) נפקא ליה קרנא בעיניה[7] פי׳ „קרן של בשר יצא בעינו״[8]. בס״ג דפ׳ השותפין (ב״ב ט״ז ע״ב) קרן הפוך (איוב מ״ב, י״ד) אמרי דבי ר׳ שילא קרנא דקרוש[9] פי׳ „קרן של חיה ששמה קרש, לקותא היא כלומר אינו יפה מפני שיש בו גוונים[10] אלא כי כורכמא רישקא במיניה כלומ׳ קרן כרכום שהוא חשוב במינו מכל שאר מיני כרכום״[11]. בפ׳ ב׳ בנדה (י״ט. וכ״ה בירושי׳ נדה ספ״ב ר״ג) וכקרן כרכום כברור שבו ככר פי׳ בע׳ בר (ב׳)[12]. בב״ר פע״ז[13] (פע״ו) הצילני נא: מסתכל[14] הוית בקרניא וארו[15] קרן אחרי זעירא (דניאל ז׳, ח׳) זו מלכות הרשעה ותלת מן קרניא קדמייתא אלו שלש מלכיות הראשונות וארו[16] אינין כעיני אינשי בקרנא דא (דניאל שם) זו מלכות הרשעה שמכנסת עין רעה בממונו של אדם וכו׳. שבעה שופרות היובלים (יהושע ו׳, י״ג) תרג׳ קרן דכריא. *[אחי״ה ועיי׳ תרג׳ שם ו׳, ה׳. ו׳ והלאה כמה פעמים קרן דכריא. תרג׳ ש״א ט״ז. א׳. י״ג קרנא דמשחא. ירוש׳ עירו׳ פ״א די״ט: זכרותו של קרן. כתובות ק״ז: קרן הצבי. ב״ר פ״ב (פט״ז) ופמ״ב ויק״ר ספט״ז כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלהי ישראל ויק״ר פי״ג כתבו על קרן השור שאין לישראל חלק וכו׳ ועיי׳ ירו׳ חגיגה פ״ב דע״ז ע״ד תנחומא תזריע סי׳ י״א — במד״ר פי״ב קרן אחת יוצאה בתוך מצחו והוא מתגלגל ככר, חולי׳ ס׳. קרן אחת היתה לו במצחו עיי״ע קרש. ר״ה כ״ו. כל השופרות איקרו שופר ואיקרו קרן דפרה קרן איקרי שופר לא איקרי, ועיי׳ ירוש׳ ר״ה פ״ג דנ״ח ע״ד. שבת קנ״ד: מכות ט״ז: קרנא דאומנא (Schröpfkopf) עיי״ע הבא. הקבוץ ירוש׳ תענית פ״ד דס״ח ע״ד תוקעי קרנות, ועוד בל״ז קרנין תרג׳ מ״א כ״ב, י״א; ליחזק׳ כ״ז, ט״ו, כ״ב ע״ד. והוו ליה קרני, ושם: ואית לה קרני. סנהדר׳ ק״ו. עיי״ע גמל. בעל קרנים ב״ר פצ״ט ע״ש. כפר קרנים ירוש׳ דמאי פ״ב דכ״ב ע״ד עיי״ע כפר (ח״ד, ש׳:) וש״נ — קרנים ירוש׳ כלאים רפ״א דכ״ו ע״ד להביא קרנים ממקום למקום צ״ל קוצים כדאי׳ בר״ש ובני׳ רא״פ. והפעל קרן בהפעיל מַקְרִין עיי׳ חולי׳ ס׳. ע״ז ח׳. מקרן מפרים (תהלים ס״ט, ל״ב) מקרין תרתי משמע . .

---

[1]) ובזה השם העתיק כמה פעמים רבינו את פי׳ רב האי גאון לסד״ט וגם זה הפי׳ שייך לרה״ג (בכלים פי״א מ״ו) ובעיקרי התלמוד אי׳ רק פי׳ רב שלום וט״ס הוא. [2]) רוב מנינו ורוב בנינו של זה הפי׳ אי׳ בפי׳ רה״ג בכלים הנ״ל ע״ש ובזו השטה הלך ג״כ פי׳ ר״ח בשבת מ״ז (נדפס בש״ס ווילנא מ״ז:) וז״ל קרן עגולה חייב פשוטה פטור אלו הן כלי שיר והן של חליות ויש מהן קרן עגולה וקרן פשוטה כדכתיב (דניאל שם) קל קרנא משרוקיתא וזה שהיא עגולה היא כלי שיש בו מלאכה להחזירה לפיכך חייב חטאת אבל פשוטה אין בה עסק כלום כדתנן בכלים פי״א וכו׳. [3]) כ״ה ג״כ בפי׳ רה״ג לפרה ובדפ״ר פיזי וויניצי אבל בנו״ג ובדפי׳ באזיל ואמש׳ כליבה ובכ״י ק״ט כלובא ועיי״ע כלב (ח״ד, ר״ל) ועי׳ כלכה (שם רל״ו) וש״נ יתר השנויים והציונים. [4]) במשנה שבמשניות קרנין. [5]) עיי׳ פי׳ רה״ג וע׳ כלכה. [6]) וכ״ה בפי׳ הרע״ב בפרה בשם עצמו ובעל תוי״ט לא הרגיש כי נעתקים הם הדברים מהערוך. [7]) וכן גרס בע׳ דל ב׳ וכ״ה בכ״י ש״ס א״פ עיי״ע דל (ח״ג, ס״ד) ומ״ש. [8]) וכ״ה בפי׳ ר״ח בשבת נדפס בש״ס ווילנא ק״ח: וכבר הזכרתי בע׳ דל שזה הפי׳ הארוך שבערך דל שייך לר״ח כדמוכח מפי׳ הראשונים ועתה תמצא באר היטב כל זה מוכח מפי׳ ר״ח הנדפס וביוחסין השלם ע׳ קרנא הביא הערוך עם פי׳ רה״ג וזה קצת צ״ע. [9]) בנו״ג דומה לקרנא דקרש אבל בכ״י ש״ס קרנא דקרש כגי׳ הערוך ובכ״י ש״ס ה׳ אי׳ דקורש וצ״ל דקרוש. [10]) בפירש״י וקרניה משחירין כמו צבע. [11]) הועתק מפי׳ רגמ״ה בב״ב. [12]) ובעיקרי התלמוד הביא פי׳ בה״ג בזה״ל וי״מ קרן כרוכום משם בה״ג שהוא שרש עשוי כצורת קרן ושמו בערבי כורכום ועושה צורת אדום במים ויש בו ברור ושאינו ברור ע״כ. [13]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט וה״ב ודפ״ר אבל בשדפ״ע פע״ו אבל ידעת כבר כי רבינו מונה פרשה אחת יותר בב״ר על כן גי׳ כ״י נכונה. [14]) וכ״ה בב״ר אבל במקרי׳ אי׳ משתכל. [15]) במדי ובמקרי ואלו. [16]) במקי׳ ואלו.

מקרן כתיב עיי' שם ובירוש' שבת פ"ב ד"ד ע"ד ירוש' ר"ה פ"ג דנ"ח ע"ד] —

קֶרֶן (= ־קַרְנָא מענין הראשון). ־קַרְנָא דְאוּמְנָא Horn (des Aderlassers = Schröpfkopf מאה קרני בזוזא (שבת קכ"ט:) ככר פי' בע' פגר [1]). בפ' מי שהחשיך בגמ' הגיע (שבת קנ"ד:) כי קאמר רב הונא בקרני דאומנא דלא חזיא ליה פי' שמוצצין בו הדם ואפי' לטלטלו בשבת [2]). בפ' אלו הן הלוקין בגמ' אכל נבלות (ט"ז:) האי מאן דשתי בקרנא דאומנא קא עבר משום אל תשקצו. בס"ג דפ' כל היד (נדה כ'.) שקלו ליה קרנא קרמייתא [3]) לאמימר חזייה אמר אדום דתנן (במשנה נדת י"ט.) כי האי גוונא.

קרן (= ־קַרְנָא, ־קַרְנְתָא פי' כל"מ קרנות (בקבוץ נקבה) היינו זויות (Ecke, Winkel בס"ג דפ"ק בפסחים (י"ב:) שית בקרנתא קאי [4]) פי' בשעת ו' באמצע הרקיע עומדת חמה ואינה נוטה לא למזרח ולא למערב אלא עומדת בין קרן מזרחית לקרן מערבית ואי אכיל בו' זמנין דסבר שעדין היא נוטה למזרח, וכבר נוטה למערב והוי שעה שביעית. בס"ג דכתובות (קי"א.) אמר אביי גמירי בבבל לא חזי חבלי דמשיחא תרגומא הוצל [5]) וקרי לה קרנא דשיזבותא. פי' קרן זויות ששם ניצולין מחבלו של משיח. בר"ג דפ' המניח את הכד (ב"ק כ"ז רע"ב) ור' יוחנן אמר בקרן זוית פי' כגון דקיימא חבית במקצוע רשות הרבים דלא מצי לעיוני ומיזל ואנוס הוא [6]). בס"ג דפ' מרובה (ב"ק פ"ב.) שיהו קורין במנחה בשבת משום יושבי קרנות. ב ר י ש [7]) גמר' דסנהד' (ג'.) אלא משום יושבי קרנות פי' אנשי דלא עיילי לבי מדרשא אלא רגילין שיושבין בקרנות העיר ועוסקין בדברי שיחה כי ההיא דפ' תפלת השחר (ברכות כ"ח:) דמצלי ר' נחוניא ולא שמת חלקי מיושבי קרנות שעמלין בדברי שיחה. ישיחו בי יושבי שער (תהלי' ס"ט, י"ג) תרג' ימללון עלי יתבי תרע בי קרנאתא [8]). ועוד יש מהן ב ר י ש פ ר ק ס ח [9]) ובע' פרצם. *[אחי"ה ווש"י פי' בסנהד' ג'. יושבי קרנות: תגרין ובב"ק פי' יושבי חניות ובברכות כ"ח רע"ב פי' חנוונים או עמי הארץ שעוסקים בדבר שיחה. וכנ"ה במנחות מ"ב. הטיל על הקרן, שם: נוטפת על הקרן, שם ל"ד. פיתחא דאקרנא, ב"ק כ"ז: קרנא דעצרי, תוספת' תענית פ"ג (כ') אם עמד אדם על קרן אפל [10]) תוספת' סוכה רפ"ד חזן הכנסת עומד על הקרן [11]), ברכו' י"ז. בקרן אורה . . בקרן חשכה עיי' פירש"י. והקבוץ קְרָנוֹת סנהד' ב"ק וברכות הנ"ל, קרנְתָא ב"ב צ"ה: עיי"ע פרצם. קרנים חולי' ל"א. ועיי' פירש"י. תוספת' עירובי' פי"א ניתלו בה קרנין וכו' כ"ה בכ"י אירפ' ובדפוסי' אי' קוצין ועיי' סוף ע' קרן א'] —

קרן (מל"מ ־קַרְנַיִם פי' קווי הזוהר היוצאים מהשמש (Sohnnenstrahlen בגמ' דפ"ק בפסחים (ח'.) וקרנים מידו לו (חבקוק ג', ד') פי' אורה מידו של הקב"ה לו לצדיק כמו (שמות ל"ד, ל"ה) כי קרן עור פני משה ושם חביון עוזו אעפי"כ שם אצל המקום עוזו כלומ' תוקף האור הגדול אצל הקב"ה יותר מאצל הצדיקים ו י א צ ל מ א ו ר ה ש ע ט ה ל צ ד י ק י ם כ ד כ ת י ב כ י ק ר ן [עור] פ נ י מ ש ה ו כ ת י ב ב מ ש ה (במד' י"א, כ"ה) ו י א צ ל מ ן ה ר ו ח א ש ר ע ל י ו ו י ת ן ע ל ש ב ע י ם א י ש ה ז ק נ י ם. *[אחי"ה כ"ה רק בדפו"ו. ומזה קרני ההוד שמ"ר פמ"ז תנחומא סוף כי תשא סי' ל"ז וילק' כי תשא ר' ת"ז. ופי' זיו הפנים וכדאי' בדב"ר פ"ג. ועל דרך דרוש אמרתי שכוונת המאמר עד שמשה כותב את התורה נ ש ת י י ר בקולמוס קמעא והעבירו על ראשו וממנו נעשו לו קרני ההוד כלומר מה ש ל א כתב משה רבינו בענין מעשה בראשי' ומעשה מרכבה תחיית המתים משיח וכדומה מעניני סודי האמונה ורק בטיפת דיו אחת היה יכול למלאות החסרון אבל הוא בחכמתו הרבה לא גלה רזי התורה למעלה ממושג האנושי אבל משה רבינו בעצמו העביר אותו הדיו הנשאר בקולמסו והביאו על ראשו עיין בדברים עמוקים ומשם זכה לקרני ההוד] —

קֶרֶן (מל"מ תוקף ועוצם ובל' רז"ל בהשאילה לראש הממון הקצוב (Grundkapital בריש פיאה (פ"א מ"א) והקרן קיימת לו לעוה"ב. אשם תרג' ירוש' (א') קרן. והשיב את אשמו בראשו (במד' ה', ז'). *[אחי"ה ותרג' ויתן קרנא וחומשא למאן דאתחייב ליה והוא עפ"י ב"ק ס"ה. ק"ח. קרן וחומש, קידושי' מ'. תוספת' פיאה פ"א

[1]) ברפ' אמש' ופרי בט"ס חגר. [2]) הועתק מפיי ר"ח. [3]) בנו"ג קמייתא. [4]) וכעין זה בכ"י ש"ס בי שש בי קרנתא קאי ובנו"ג שית יומא. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר וכדפו"ו. ובנו"ג תרגמה אהוצל דבנימין. [6]) וכן קרוב לזה בפי' ר"ח בב"ק ועוד עיי' בשט"מ בשם ר"ח. [7]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפ"ע בט"ס בסוף. [8]) בנו"ג קרנתא. [9]) כ"ה נכון בהעתקת בעל עיקרי התלמוד וכ"ה בכ"י ק"ט וה"ב וכיון על ע' פסח א' ע"ש, ובדפ"ע בט"ס בריש פסחים! ונ"ב מראה מקום דף ה'! [10]) כ"ה בכ"י ובנו"ג בקרן אפיל. [11]) בסוכה נ"א: אי' בימה.

ירוש׳ פיאה פ״א דט״ז רע״ב אבדר״נ פ״מ הזכות יש לה קרן ויש לה פירות ; , עבירה יש לה קרן ואין לה פירות. ב״ק ג׳. מיכליא קרנא, ירוש׳ מ״ק פ״ב דפ״א : אגרא וקרנא קרן הוא אין ידע דלא מזבין והוא פחת מן קרנא יזבין וכו׳. והקבוץ ב״מ נ״ר סע״א משלם שני קְרָנִים] —

קָרוֹן (מל״ר carrum, carrus בל״ר ויוני׳ אמצ׳ Wagen, עגלה κάῤῥον carra, carrae, carri (Karren בפ״ח בכלאים (מ״ג) היושב בקרון סופג את הארבעים. בס״ג דפ״ק בכתובות (ט״ו.) נבעלת בקרונות בקרונות סלקא דעתך אלא נבעלת בשעת קרונות כשרה לכהונה [1]). בהגדה דפ׳ הניזקין (גיטין נ״ז.) ׳אלו פ׳ [2]) קרוני [3]) מלחמה שנכנסו לכרך ביתר, בפ׳ עשרה יוחסין בגמ׳ אסטרטיא (קידושי׳ ע״ו:) ויושבין בקרונות [4]) של זהב ומהלכין בראשי גייסות פי׳ עגלות של זהב ובלעז קר״ו [5]). (א״ב פי׳ בל״ר מין עגלה). *[אחי״ה וכן תמצא מבואר המלה בשהש״ר פ׳ אני ישנה אני פותח לכם פתחים שיהיו עגלות וקרניות נכנסים בו [6]) ולפעמים אי׳ לפנינו קרונין וצ״ל קרוכין שהוא שוה בענינו ד״מ בב״ר פ״ח ובקהל״ר פ׳ מה שהיו שהיו בקרונין וגי׳ רבינו בע׳ קרכין : קרוכין וש״נ ויק״ר רפט״ז, ובפסקת׳ דר״כ צד קל״ג ומושיבה על קרונין שלו. וכ״ה בילק׳ ישעיה ר׳ רס״ו ·אבל בילק׳ איכ׳ ר׳ אלף ל״ב הגי׳ קרוקין וצ״ל קרוכין, שמ״ר פט״ו והושיבה בקרונין שלו, שהש״ר פ׳ לא ידעתי וילק׳ שה״ש ר׳ תתקצ״ב והושיבה עמו בקרונין, ושם פ׳ כמעט בקרונין של כסף וזהב וכו׳. איכ״ר פ׳ סורו טמא : והיתה הקרונין עוברת עליהם ומפסקתן, ירו׳ שביעית פ״ג דל״ד ע״ד בלע קרונין ובירוש׳ נדרים רפ״ג דל״ז ע״ד קרבין עיי״ע אדר ומ״ש. ירוש׳ ע״ז פ״ה דמ״ד ע״ד מעשה בקרון אחת של בית רבי וכו׳ והקבוץ שבת קכ״ב. קרונות של בית רבי. ושם קרוגות של נכרים. ב״ר פע״ה פגע ביושבי קרנות צ״ל קרונות. במ״ר פ״כ קרון צ״ל קרוז עיי״ע] —

קְרוֹנָה (מל״י κρήνη פי׳ מעין וברכה Brunnen, (Quelle בר״ג דמגלה (ה׳:) ורחץ בקרונה של ציפורי פי׳ מים נובעים וקרים — (א״ב פי׳ בל״י מעין נובע ומתגבר) *[אחי״ה וע׳ הזקנים העתיקו ככה בְּרֵכָה (ש״ב ב׳, י״ג; ד׳, י״ב; מ״א כ״ב ל״ח; מ״ב כ׳, כ) וא״כ אין ענין המלה עם קר כדעת רבינו וכן טעה במח״כ רש״י בפי׳ בקרונה : ביום השוק בפרהסיא בשעת הילוך קרנות ע״כ וכיון על קרון של ערך הקודם לזה, וגם היה חושב בלי ספק שהוא הוא בקרונות של ציפורי כתובות ט״ו רע״א ושם פי׳ רש״י כמו כן ביום השוק שסיעות ושיירות ממקום אחר באות שם וכן הבין ג״כ הש״ס שם נבעלת בשעת קרונות מענין קרון וכמו שערך מטעם זה רבינו הציון מכתובות בע׳ הקודם לזה אבל יתכן יותר לסדרו בע׳ הנוכחי, וכבר הניף ידו החזקה בעל דרכה של תורה 53 על זה הענין והעלה פנינים בידו להוכיח כי הבבלי טעה במלות קרונה של ירוש׳ כתובות (פ״א דכ״ה ע״ד) דאי׳ שם רב יהודה בשם רב (כהן) [צ״ל בְּהָן] קרונה של ציפורין הוה עוברא ולפי שאמר ר׳ יוסי (במשנ׳) מעשה בתינוקת שירדה למלאות מים מן העין וכו׳ פירש רב שהוא העין הידוע בציפורי המפורסם שם להמון העם בשם היוני קריני פי׳ מעין וברכה אבל בבבל לא הבינו זו המלה היונית ושבשו בקרונות של ציפורי היה המעשה וכדר׳ אמי וכו׳ ע״ש ועיי״ה מ״ש הח׳ פינעלעס במקום הנ״ל] —

קֶרֶן (נ״ל מל״פ گران כבד וגדול מנשוא schwer, (unerträglich ירו׳ קידושי׳ פ״ג דס״ד. קרן זבונה ואזל ליה פי׳ התגר מצא וראה כי חוכתו היתה כבדה ואין לאל בידו לשלמה ברח ומפרשים פי׳ בדוחק גדול ע״ש פ״מ וקה״ע.

* קרנונא קידושי׳ כ״ה. עיי״ע צנע ב׳. ועוד י״ל שהוא ל״ס קַרְנָנָא פי׳ בעל קרן (Gehörnter) כלומ׳ שור והוא לשון גנאי וכן דעת הח׳ לעוויזאהן והעירני על הדבור „וזה אומר אותי קראה קרנן" (בספר ארחות חיים לר׳ אהרן הכהן כ״י הביאו השד״ל במגד ירחים ח״א צד 8).

* קַרְנַת (?) תר״י ב׳ חמת (בראשית כ״א, ט״ו) קרנת במתורגמן קרנתא אבל בתר״י א׳ קרווא, קירווא והוא ל״ע قِربة חמת Schlauch ואולי קרנת צ״ל קרבת ל״ע הנ״ל.

קַרְנְזוֹל (Diagonale) בפ׳ המקבל בגמ׳ בסמוך [7]) המקבל שדה מחברו לשנים מועטות (ב״מ ק״ח סע״ב) פלגי לה בקרנזול. בפי׳ השותפין בגמ׳ ולא את השדה (ב״ב י״ג.) מושך עליהן נגרא ופלגי ליה בקרנזול פי׳ שדה אשר מזרחה וצפונה מושך עליהן נהר ומערבה ודרומה מושך עליהן נגרא חולקין זו השדה בקרנזול נוטל האחד חציה מזרחה

[1]) עיי״ע הבא אח״ז ומ״ש בענין טעות הפי׳ קרונות וצ״ל קרונה ושייך לע׳ קרונה. [2]) כ״ה נכון ברפ״ר ואמ׳ אבל ברפו״ו בט״ס פי׳. [3]) בנו״ג קרני ועיי׳ פי׳ רש״י הדחוק. [4]) בנו״ג קרוניות. [5]) בלאי״ט Karren, carro. [6]) וגי׳ אחרת עיי״ע גסטר ח״ב, ש״ל. [7]) כ״ה נכון בדפ״ר.

ודרומה והאחד מערבה וצפונה נמצאת שנחלקת באלכסון לשני חצאין וכל אחד מהן טריגונא כלומר יש להן ג' זויות לכל אחד מהן ויש לכל אחד מהן נהרא ונגרא שאם ייבש הנגרא ישקה מן הנהר וקאי דקאמר חד גיסא לאו בחד גיסא דשדה קאי אלא כל היכא דמשיך נהרא חד גיסא קרי ליה וכיוצא בו נגרא. *[אחי"ה כגי' רבינו אי' בכ"י ש"ס בב"מ ובב"ב ובריי"ף ובראי"ש אבל בנו"ג בב"מ בקרנזיל ובב"ב בקרנא זול וכ"ה בה"ג בל' ב"ב צד ק'. ובכ"י ש"ס פ' בשני מקומו' בקרנדול ובכ"י ה' בקרנזור. ורש"י בב"מ פי' לשון קרנזיל זיל בה לקרנות. ופי' רבינו הוא הוא פי' ר"ח אשר קצתו תראה בתוספו' ב"ב ד"ה חד ע"ש. ומפי' רגמ"ה ב"ב מוכח כי הוא פי' בקרנזול: „בקו השוה שלא יהא חלקו של אחד יפה משל חברו". וי"מ מקרן זו לקרן זו. וי"מ קרן — זוי (= זוית)] —

* קרנטיגיא (?) בתש' הגאוני' חוצ' ה' הרכבי סי' רס"ט צד 137 ובנו"ג (בכתובות קי"ב:) קטיגוריא עיי"ע.

קירינטון (מל"י κρίνον Lilie) ירו' דכלאי' פ' כרם שחרב (ספ"ה ד"ל.) ושושנת המלך קירינטון פי' בל"י מין פרח לבן. *[אחי"ה נ"ל מל"י הנ"ל וכן העתיקו ע' הזקנים חבצלת (ישעיה ל"ה, א') פרח (שמות כ"ה, ל"א. ל"ג. ל"ד; ל"ז. י"ח) שושן (מ"א ז', כ"א. כ"ה; שה"ש ב', ט"ז; ד', ה'; ה' י"ד) שושנה (דה"י ב' ד' ה'; שה"ש ב', א' ב'; הושע י"ד, ו'.) ונ"ל ששתי מלות מורכבין κρίνον ἄνθη (Lilienblume)] —

* קִירְנֵי, קִרְינֵי (שם עיר) תרג' קיר (עמוס א', ה'; ט', ז') והוא Κυρήνη, Cyrene במצרים.

קרנית (= קוּרְנִיתָא בל"ס בל"ע قرنيت eine Art Origanum) הסיאה והאזוב והקורנית [1] (מעשרות פ"ג מ"ט, עוקצין פ"ב מ"ב) עיי' בע' סאה — (א"ב פי' בל"ר כתר והוא מין עשב הנקרא בל"י אסטפני פירושו כתר כי מן העשב היו עושים עטרות לשום בראשי המסובים בבתי משתאות כי ריחו נודף ועשב זה מין ממיני תבלי קדרה ונקרא בל' ישמעאל חשאי ובגמ' (שבת קכ"ח.) בהדיא מאי קורנית חשאי עיי"ע אסטפני. *[אחי"ה בע' אסטפניני ח"א, קע"ג הוסיף ר"ב מין עשב וכו' ע"ש אבל כבר העירותי שם שטעה ר"ב וגם כאן טעה שאינו Coronis (כתר) כי אם ל"ס וערבי עיי' פפלג"צ ללעף 329 ועיי' עוד מ"ש בע' חשאי [2]). וכנ"ה בתוספת' שבת פי"ד (פט"ו) ירוש' דמאי רפ"א דכ"א ע"ג ירוש' שביעי' רפ"ז דל"ז; ירוש' שבת פ"ח די"א:] —

* קְרוֹנְתָא (מל"י κορωνίς כתר מין תכשיט הבנין coronamentum, Capitäl) תרג' הכתרת (מ"א ז', ט"ז והלאה) והקבוץ קְרוֹנְתָוָן תרג' כותרת (שם ז', ט"ז והלאה) עיי"ע קרונת קודם ע' קרס.

קרנס (= קוּרָנָס מל"ס קורנא פטיש Hammer) בפ' הבונה (שבת ק"ב:) אף המכה בקורנס על הסדן בשעת מלאכה [3]). בפ' כל הכלים (שם קכ"ב: וירוש' שבת רפי"ז דט"ז סע"א) קורנס לפצוע בו אגוזים דמחייה בקורנסא וטרשיה (ב"ק צ"ח.) עיי' בע' טרש. פי' קורנס מקבת קטנה של ברזל פטיש גדול — (א"ב פי' בל"י קרדום ופטיש תרג' את הולם פעם (ישעיה מ"א, ז') דמטפח בקורנסא). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י κέαρνον קרדום ועוד למלה κορύνη ונראה שהוא ל"ס הנ"ל. וכנ"ה בשבת קכ"ג. קורנוס של בַּשָּׂמִים, כלי' פכ"ט מ"ו יד הקורנס של זהבים, ירוש' שקלים רפ"ו דמ"ט ע"ג הקיש עליו בקורנס, שמ"ר פל"ז היה מקיש עליו בקורנס. ב"ר ספ"י כזה שהוא מכה בקורנס ע"ג הסדן, ירו' ע"ז פ"ד דמ"ג ע"ד מתרין בו על כל קורנס וקורנס לכשיגמר לוקה, תרג' תהלים ע"ד, ה' יצליף בקורניסא, תר"י א' במדבר ח', ד' עובד אומן בקורנסא] —

קֻרְנָס (לפי' הערוך מל"י κέρας בל"ר cornum קרן Horn) בפ' אלו טרפות בגמ' נשתברו רגליה (חולין נ"ח:) ס' [4]) מאני דפרזלא תלו לבקא בקורנסיה. פי' בקרנו ופרקינן [5]) בכלים שלהן [6]) לפי מה שהם [7]) קטנים כך כליהם קטנים וכך שנותיהן רגעין הן. *[אחי"ה וכ"ה בפירש"י רק בקורנסיה פי' מרטי"ל והוא ל"צ martel = marteau פטיש וכן פי' רגמ"ה לשון קורנס] —

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובעיקרי התלמוד ובע' סאה וכאן בדפ"ע קרנית. [2]) ושם ח"ג תקי"א שורה ח' מלמטה צ"ל שבת קכ"ח. ולא כ"ח. כמו שנדפס בטעות. [3]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב וכ"ה לפנינו במשנה (שבת פי"ב מ"א) אבל בדפ"ע בט"ס בשעת גמר מלאכה וכ"ה בכ"י פי' ר"ח וכ"ה בריי"ף ובמשניות פיזרו. [4]) כ"ה נכון בכ"י ובעיקרי התלמוד ששים ובדפ"ע ליי בטעות. [5]) כ"ה נכון מאוד בכל כ"י ובדפ"ר ופרקי' ונפשט בטעות בשדפ"ע ופ"ק, ופרק קמא וכבר התעורר על זה הפשב"ע והגיה ופירש והנכון כגי' הכ"י ופרקינן. [6]) בנו"ג במני דידהו. [7]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וביעקרי התלמוד אבל בדפ"ע בטעות משהן.

קרנסא כפ״ק בנדרים בגמ׳ נדר במוהי[1] (י׳:) קורנסא[2] לא אמר כלום כלומר אינו כינוי לקרבן [כמו קונם][3].

קרנס (= קורנסין נ״ל שצ״ל קלרנמין κληρονομία חלק גבול ירושה (Besitz, Erbtheil בב״ר פ׳ נ״ט (נ״ח) בקרית ארבע (בראשית כ״ג, ב׳) שהיא עולה בקורנסין של ארבעה — (א״ב פי׳ קורונים בל״י מעלה ושררה). *[אחי״ה ולא ירדתי לכונת ר״ב והנכון שהוא כפי׳ מ״כ גורלות והוא ירושה על ידי גורלות ומל״י הנ״ל לפי מה שתקנתי ובזו המלה היוני׳ העתיקו ע׳ הזקנים גורל (תהלים ט״ו. ה׳; ישעיה י״ז, י״ד) ירשה (דברים ב׳, י״ב; ג׳, כ׳ ועוד) מורשה (דברים ל״ג, ד׳; יחזקאל י״א, ט״ו ועוד). ובנו״נ בב״ר בקרסין ובמיוחס לרש״י בקנסרין] —

* קורניסין ב״ר פע״ב לעתים (דה״י י״ב, ל״ב) לקורניסין נ״ל מל״י χρόνος עת וגי׳ הערוך לקורסין עיי״ע קרטין וקרס ד׳.

קרונת (= קְרוֹנְתָא מל״י κορωνίς (בל״ם כרמתא) כותרת תכשיט בבנין (Capitäl כרותות ארזים (מ״א ז׳, י״ב) תרג׳ קרונתהון[4] וכתרות אשר על (העמודים) [צ״ל ראש[5] העמודים] (מ״א ז׳, י״ט) תרג׳ קרונתוון[6] — (א״ב פי׳ בל״י ורו׳ כיתרת העמוד). *[אחי״ה עיי״ע קרונתא. והתרג׳ הבין כרותות (מ״א ו׳, ל״ו; ז׳, ב׳. י״ב) כמו כותרות וכדאי׳ בפסוק ט״ז והלאה. ועוד עיי׳ התרג׳ מ״ב כ״ה, י״ז ירמיה נ״ב, כ״ב] —

קרם (= קִירוּס מל״י καῖρος חוט הערב Schnüre, Baststreifen auf dem Webstuhl in der Kreuzung der Gelese) בפ׳ ר׳ אליעזר אומר האורג (שבת ק״ה.) שני בתי נירין בנירים ובקירוס בפ׳ כ״א בכלים (מ״א) בנירים בקירוס ובחוט. גמר׳ (שבת שם) מאי קירוס אמר רב יהודה[7] מצובייתא[8] פי׳ כלי שאורגים אותו מן הסיב או מן זולתו ומסננין בו ודומה לו (ע״ז ע״ה רע״ב) דצבתא מנגבן וקורין אותו מסננת[9]. פ״א אומנות שעושין מן קנים דקים חלקין שבו אורגין אורגי בידים וברגלים והוא קלוט בשתי כמו הנירים עצמן ודומה לו (סוכה כ״ט.) וקא מכלכל מצובייתא[10]. (א״ב פי׳ בל״י חוט הערב אשר גם שמו מיתון בל״י וקוראים כן חבור הערב עם השתי באריגה) *[אחי״ה ועם פי׳ הערוך האחר עולה פירש״י ומזה נראה שליף מצבייתא בשבת ק״ה: וכ״ה בסיום זה הערך בעיקרי התלמוד ונראה שדברי הרב בעל עיקרי התלמוד הם. וכפי׳ ראשון בערוך שהוא פי׳ ר״ח פי׳ ג״כ הרמב״ם בפי״מ בשבת אבל בכלים פי׳ הרמב״ם (וכ״ה ברע״ב שם) קירוס מסרק שבו מכים על האריגה ועיי׳ בתוי״ט ומ״ש ובהלכ׳ שבת פ״ט הלט״ז השמיט הרמב״ם בקירוס ועיי׳ תוי״ט שם. ובירוש׳ שבת פי״ג די״ד. פי׳ קירוס קירומה ונראה שצ״ל קירוסה — וז״ל תשו׳ הגאונים (הוצאי ר״א הרכבי סי׳ ק״ץ צד 86 ועיי׳ 358) (צביתא) [צריך לו׳ מצוביתא] עץ אחד ושל אורגין והרצפנין שלו סדקין ומכניסין אותן בין שתי לשתי והחוטין נתונין באותן הסדקין כדי שתהא המסכת מתוקנת עכ״ל] —

קָרַם (מל״ע قرص נשך הלשון die Zunge stechen והיינו החמיץ (sauer werden בפ׳ כיצד מברכין בגמ׳ על דבר שאין גידוליו מן הארץ (ברכו׳ מ׳:) ובגמ׳ דפ׳ המוכר פירות לחברו (ב״ב צ״ה:) על הפת שעפשה ועל היין שהקרים ועל תבשיל שעברה צורתו אומר שנ״ב. בפ׳ אין מעמידין בגמ׳ החומץ (ע״ז ל׳ סע״א) חמרא דאקרים ל׳ יום קמאי יש בו משום גילוי פי׳ בע׳ פרצם — (א״ב וכן בל״ר חומץ חזק אקרים). *[אחי״ה ר״ב כיון על acer, acris חריף אבל הנכון שהוא מל״ע הנ״ל כאמור ומתוך שהיין החומץ נושך הלשון נאמר עליו הקרים וכ״ה נכון הקרים בכ״י ש״ס פ׳ בברכו׳ ובכ״י ש״ס ה׳ בב״ב אבל בנו״ג בט״ס שהקרים וכ״ה בטעות בע״ז אבל ברי״ף דפ׳ קושט׳ ובחי׳ הרמב״ן ובתורת הבית בית ה׳ ריש שער ג׳ דאקרים ובפי׳ ר״ח אי׳ שהחמיץ. והשם קירסי ומל״ע قارص חריפות והיינו חומץ ומזה בתרג׳ משלי י״ט, י״ג קשה הוא לאבוי היך קירסי עיי״ע קרסי במו״ע] —

קָרַם (= קָרַשׁ zusammenziehen — schrumpfen) בב״ר בס״פ י״ב למלך שהיו לו שני כוסות

[1] כ״ה בכ״י. [2] בנו״ג קרינשא. [3] כ״ה בהעתקת בעל עיקרי התלמוד. [4] כ״ה בכ״י ק״ט וג״ג ובדפ״ע קרנותיהן וכ״ה במתורגמן קרנותהון ובנו״ג מרישא. [5] וכ״ה בכ״י ה״ב. [6] כ״ה נכון בכ״י ק״ט ה״ב וכ״ה בתרגו׳ שם פסוק ט״ז והלאה ובדפ״ע קרונתוין. [7] וכ״ה בע׳ מצביתא ובפי׳ רה״ג בכלי׳ ובכ״י ש״ס ובנו״ג אמר רב. [8] וכ״ה בכ״י ש״ס א״פ ובפי׳ ר״ח ובנו״ג מצוביתא עיי״ע ובפי׳ רה״ג בכלים שם גרס ציבתנא, ובריי״ף כ״י בשבת ק״ה סע״ב שליף מסוביתא ובכ״י ש״ס מצובתא עיי׳ ד״ס צד קט״ז. [9] זה הפי׳ שייך לר״ח וז״ל קירוס הוא מצובייתא פי׳ מסנות אורגין אותה מן הסיב או מן חוטי צמר ומכיוצא בהן ומסננין בהן. [10] בנו״ג וקא מייתי ציבותא ועיי״ע מצביתא.

רקים אמר אם אתן כהן חמין נבקעין צונן מקריסין [1] (א"ב תרג' אם בשרי נחוש (איוב ו', י"ב) אין בשרי קרים כנחשא). *[אחי"ה ויש דפוסים קרים וט"ס הוא והוא מל"ס קרס כמו קרש עיי"ע פי' נתכווץ ע"י הקור וכדומה — ובמיוחס לרש"י בב"ר פי' מקריסין משתברין ס"א נבקעין וכו' ועיי' במ"כ כמו כן ומזה נ"ל בתנחומא הישן שמות סי' י' הפשתני הזה . . כשהוא רואה שאינו יפה (הפשתן) אינו כותש עליה שלא תקרים] —

קרס (= קֵירָס מל"י καιρός עת Zeit, Zeitpunkt) מהו לעתים (דה"י י"ב, ל"ב) ר' תנחומא אמר לקירסין ד"א לעיבורין ס"א לקירטין וכבר פירשנו בע' קרט — (א"ב פי' בל"י עת וזמן, בנוסחאות כתוב ר' יוסי בן קוצרי אמר לעיבורין). *[אחי"ה ודע כי בדפ"ע אי' ר' תנחומא אמר לקירסין ס"א לקילסין ס"א לעיבורין ס"א לקירטין וכ"ה לפני מעריך לר"מ לונזאנו לכן כתב והערוך הביא ג' נ"א משובשות ע"כ ויען כן הוסיף ר"ב בנו"ג ר' יוסי בן קוצרי [2] אמר לעיבורין אבל בכ"י ק"ט וה"ב אי' כמו שנסחתי ד"א לעיבורין וכיון רבינו באמת על דעת ר' יוסי בן קוצרי ועל גי' לקירסין הביא נ"א לקירטין וכן בע' קירטין הביא נ"א לקירסין ושתי גירסאות נכונות הן כי קירוס והקבוץ קירסין הוא ל"י עת καιρός וקירטין או קורטין (גורטין) מל"י הרשומ' בע' קרטין ע"ש. וכונת המאמר לפי דעת ר' יוסי שהיו יודעים לעבר השנה ולחשוב תקופות ותנועות והילוך כוכבים ומזלות וכדאי' בתרג' דה"י י"ב ל"ב ע"ש ורד"ק שם ועיי' הערה קנ"ז לרש"ב בפסיקת' דר"כ צד ט'; והוא יפה העיר על הטעות באסת"ר פ' ויאמר המלך שהיו יודעים לרפאות את הקירוס (וכדאי' ג"כ בשהש"ר פי יפה את) „פי' קליפת העולה מחמת מכה" כי המעתיק קרא המלה כאלו כתוב קירום וראה בע' קרם שהביא מאמר רז"ל קרום שעלה מחמת מכה וכתב הערוך קליפה ומזה יצא לו הפי' הזר הזה. ולפע"ד פי' שהיו יודעים לרפאות את הקירוס פי' שהיו יודעים להלוך נגד רוח הזמן להועיל לבית ישראל בחוקים טובים ובחכמות הנולדות על ברכי הזמן להשנות זמניא ועדניא כדרך המאמר זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור. ואין כאן להאריך יותר — וכנ"ה בקהל"ר פ' אם ימלאו: אם הגיע קירסו של ת"ח להורות, אם הגיעו קירסן של נביאים להתנבאות, אם הגיע קירסו של ת"ח להסתלק מן העולם וכו' — דב"ר פ"ג כעבד שאדונו מבקש למכור אותו קוריסין בכל מה שמוצא וכבר הגיה רד"ל שצ"ל קנריסין כההוא דשמ"ר ס"פ מ"ג ועיי"ע קאלוחסין ומ"ש להגיה קקופרסין] —

* קרסיות קהל"ר פ' גם במדעך עיי"ע קריאסות.

קַרְסְטַל (הפוך מן קרטלס מל"י κάρταλλος, κάρταλος סל Korb) בר"ג בפ' במה בהמה (שבת נ"ג.) תולין קרסטל [3] לבהמה בשבת. בפ' השוכר את הפועלין בגמ' ואלו אוכלין (ב"מ צ' רע"א) מביא (פול) [צ"ל בול] [4] מאותו המין ותולה לה בקרסטל שבפיה. [5] בב"ר פס"א (פ"ס) ר' ירמיה שלח לר' זעירא חד קרסטל [6] דתאני' היינו טרסקל פי' סל. *[אחי"ה עיי"ע טרסקל, קרטל וכנ"ה בירוש' שבת פ"י די"ב ע"ג עד שיטלנו בקרסטל. שהש"ר פ' ראשו לקרסטל נקוב ובויק"ר פי"ט טרסקל. תוספת' ב"מ פ"ח בכ"י אירפ' קרסטלין בנו"ג קרצטלין וכן בתוספת' שבת פ"ד (ה') ולא סייחין בקרסטלין שבפיהם וכ"ה בשבת נ"ג סע"א בכ"י ש"ס א"פ ובדפוסי' הישנים ובריי"ף ובראש ובנו"ג טרסקלין] —

קְרִיסְטַלִין (= קְרִיסְטַלִינָא Krystall מל"י κρυστάλλινος) תרג' על רצפת בהט ושש (אסתר א', ו') קריסטלינין ומרמרין פי' בל"י ורו' זכוכית ואבן זכה כלבנת הקרח. *[אחי"ה והוא התואר מן השם κρύσταλλος (בל"ר crystallus) ובזה העתיקו ע' הזקנים בדלח (במדב' י"א, ז') קרח (איוב ו', ט"ז) וכן העתיק סומכוס זכוכית (איוב כ"ח, י"ז) וכן העתיקו אקדח (ישעיה נ"ד, י"ב)] —

קרסטמל (= קְרוּסְטְמֵלִין מל' יוני' χρυσόμηλον Goldapfel, Quitte) בריש כלאים (פ"א מ"ד) ובריש מעשרות (פ"א מ"ג) ובריש עוקצין (פ"א מ"ו) האגסין והקרוסטמלין פי' כרוסמילי [7] (פ"א אגסים) ובלעז פירא מילין [8]. פי' [נ"ל פ"א] תפוחים

[1] כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב וכ"ה לפנינו ובעיק' התלמ', ובדפ"ע נקרסין. [2] בפסיקתא דר"כ צד ט' אי' ר' יוסי ובר קצה וצ"ל ור' יוסי בר קוצרי ובשהש"ר פ' יפה את רעיתי הגי' בר קסריי עיי"ע קצרה. [3] וכ"ה בכ"י ש"ס א"פ ובבה"ג ובריי"ף וברש"י וכתוספ' בדפ' הראשונים עיי' ד"ס צד נ"ב: ובנו"ג טרסקל. [4] וכ"ה בעי' בול א'. [5] וכ"ה בכ"י ש"ס פ' ובשאר כ"י אצל ד"ס בקרסטלין ובנו"ג בטרסקלין. [6] בנו"ג קרטיל עיי"ע. [7] כ"ה נכון בכ"י ג"ג ובדפ"ע גרוסומילי. [8] כ"ה בכ"י ג"ג וכן בכ"י ק"ט פירא מילא ובעיק' התלמ' (פירס מלי) [צ"ל פירא מלין] ובדפ"ע פירימילי.

קטנים שדומין לעפצים הנקראים מילין[1] — (א"ב פי' כרסומלין בל"י מין פרי ונסתפקו הכותבים בפירושו יש אומרים שהוא המכונה ברקוק בל' ישמעאל והוא פרי כמו אגס). *[אחי"ה אמת כי אגס נקרא בל' המוני של ערביים ברקוק עיי"ע אגס (ח"א, כ"ה) וכ"ה באמת בפי' הרמב"ם לכלאי' הנ"ל אבל אין זה כרוסמילי כדאי' לנכון בכ"י ג"ג או כרסומלין כדאי' במוסף הערוך שהיא ל"י הנ"ל וכן בל"ר Crysomelum והם ממיני תפוחים עיי' פליניאוס ט"ו, י'. וכן לכאורה קשה לפי' פ"א בערוך היאך השוה הקרוסטמלין עם אגסים וללועזו פירה מילין שענינו פיר"א pera, Birn ועוד מילין Apfel, melum מה היא הרכבת שני מינים האלה מלבד שאגסים ענינו רק פירא עיי"ע אגס לכן נראה לי שתיבות „פ"א אגסים" יש למחוק ואיזה סופר הגיה ככה בראותו פי"מ להרמב"ם כלאי' ע"ש שהוא פי' קרוסתומלין ע"י (כמתהי) [צ"ל כמתרי] كمثرى Birne וההמון יקראו להם אגעז וצ"ל כגי' בעל עיקרי התלמוד אנגאץ = انجاص Birne ולכן עפ"י זה הוסיף איזה מעתיק פ"א אגסים ולי' באמת בעה"ק שנ"ב וא"כ בלעז פירא מילין הוא פי' של כרוסמילי ונ"ל שהוא בלאי"ט fieri mela תפוחי יער Holzäpfel, wilde Äpfel ובאמת כ"ה ג"כ בערוך הקצר האלצאיפ"ל (Holzäpfel), ואחר כך הביא רבינו פי' או יותר טוב פ"א (כגי' ערוך הקצר) תפוחים קטנים וכו' והם הם דברי רה"ג לעוקצים וצ"ל כגי' רבינו תחת שעפצים כל' רבנן קומולין צ"ל שעפצים נקראים מילין. — ובענין כתיבת קרוסטמלין עיי"ע אגס ח"א, כ"ה בהערה ז' וש"נ השינויים. ועיי' עוד ירוש' כלאי' פ"א דכ"ז. היו מרכיבין קרוסטמלין ע"ג אגס וצ"ל אגס ובתוספת' כלאים רפ"א היו מרכיבין קרוסטמיל ע"ג עוגס. תוספת' שביעי' ספ"ז כגון העוגסין והקרוסטמילין, תוספת' עוקצין רפ"ג בכ"י אירפ' פגי העוגסין הקרוסטומלין וכו'[2]] —

* קריסטור (?) ילק' יחזק' ר' רמז שמ"ט ספיקלטור כה"ג וקריסטור . . וקריסטור כד"א וקסת הסופר במתניו ונ"ב סופר ונ"ל שצריך לו' סקריטור מל"ר ויוני האמצ' σεκρετάριος secretarius, Sekretär.

קרסי (Essig) תרג' הוות לאביו בן כסיל (משלי י"ט, י"ג) בר כסלא קשה הוא לאבוי היך קרסי. *[אחי"ה בנו"ג קירסי ועיי"ע קרס ב' ושם פירשתיו] —

קרסל (= קַרְסוֹל מל"מ קַרְסֻלַּיִם פרקי הרגל Gelenk ועיי' פנים) בפ' אלו טרפות (חולין נ"ט. ס"ה:) וארבע כנפים וקרסולים[3]. ברייש אהילות (פ"א מ"ח) עשרה בקרסול[4] פי' גבול"א[5] מן (ש"ב כ"ב, ל"ז) ולא מעדו קרסלי. *[אחי"ה וכ"ה בפי' רה"ג לאהלות צד 22 ושם עוד: והוא מוצע אלבעב בטיי"ת וצ"ל מוצע אלכעב בל"ע موضع الكعب מקום פסת רגל. וכנ"ה בחגיגה י"ג. קרסולי החיות, ברכות נ"ד: בקרסליה, כתובו' קי"א סע"ב הלכתי עד קרסולי בדבש של תאנים, תוספת' סוכה רפ"ג עובר במים עד קרסוליו בכ"י אירפ' קרצוליו. ב"ר פל"ב הגיעו המים עד קרסוליו, כ"ב ע"ג: דיתיב בימא עד קרסוליה כה"ג בכ"י ש"ס א"פ ובנו"ג דקאים עד קרצוליה במיא. ויק"ר פי"ח השקד (קהלת י"ב, ה') אלו קרסולות קהל"ר פ' גם מגבוה אי' החגב אלו קרסוליו ועוד עיי"ע קרצל וש"נ התרג' — תרג' כרעים (ויקרא י"א, כ"א) קרסולין] —

קרסל (נ"ל מל"פ خارسر, خارزار Dornart) קמוש וחוח במבצריה (ישעיה ל"ד, י"ג) תרג' קרסולין וחוחין, קימוש יירשם חוח באהליהם (הושע ט' ו'). *[אחי"ה עיי"ע חתול ב' ומ"ש בח"ג, תקי"ט והוא מל"פ הנ"ל ואולי תרג' משלי ט"ו, י"ט כמשוכת חדק: קרצובי וכובי צ"ל קרצולי וכובי] —

* קְרָסוֹלַכְנוֹן (מל"י χρυσολάχανον, Melde) ירו' כלאים פ"א דכ"ז. בגי' ר"ש (כלאי פ"א מ"ג) קרסולכנון וכן העיר רבינו על זה הערך בע' כרך לבנון ושכח להביא זה הע' עיי"ע כרך לבנון ומ"ש יע' כריסלכנון וע' שזף.

קִרְסֵם (מל"ע قرصم פי' כמו כרסם בל"מ ענינו לקק abfressen, abrupfen) בפ"ב בפיאה (מ"ז) ובמנחות בס"ג דפ' ר' ישמעאל (ע"א:) קירסמוה נמלים שיברתה הרוח עיי' בע' זרד פי' חותכי שבולת לבדה וישאר התבן עומד. וי"א שנוטל הענפים

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט ובעיק' התלמ' ובדפ"ר אבל בשרפ"ע מילי"י. [2]) והחי' לעף פפלנ"צ חשב קרוסטומילין להיות Crustuminum pirum ורחוק הוא ושם הביא פסיקתא דר"כ צד קפ"ז: שקרים תמול שצ"ל קרוסתומילין ובאמת הרוקח הלכ' סוכ' סי' רי"ט גרס קריטמלין צ"ל קריסטמלין עיי' רש"ב בפסיקתי שם. [3]) במשניו' ובתוספתי חולי' ספ"ג כמו כן ובנו"ג בש"ס קרצולים. [4]) בנו"ג בקורסל. [5]) עיי' מ"ש בע' אסתוורא (ח"א, ר"ד) ככל (ח"ד, קפ"ד הערה 11) וסוף ח"ב, 390.

שייבשו והוא כמו זימור אבל זימור בכרם וקירסום בשאר אילנות. כי (יאכלנו) [צ״ל יחסלנו] הארבה (דברים כ״ח, ל״ח) תרג׳ ירו׳ (א׳) ארום יקרסם יתיה גובא — (א״ב כמו (תהלים פ׳, י״ד) יכרסמנה חזיר מיער). *[אחי״ה וכנ״ה בשבת ק״ג. ירו׳ שבת פ״ז ד״י. [1]) מ״ק ג׳. ע״ז מ״ט: עיי״ע זרד, וכ״ה בתנחו׳ הישן בשלח בכ״י א״פ ומקרסמת אותן עיי׳ מ״ש רש״ב שם צד 62. נ ת פ ע ל תוספת׳ כלי׳ ב״ב פ״א שנתקרסמו, השם המופשט קירסום ירוש׳ שביעית פ״ב דל״ג ע״ד] —

קרסם (= קוֹרְסָם מל״י κροῦσμα מכה ודחיפה (Schlag, Stoss ירושלמי בפ׳ היה קורא (פ״ב ד״ה ע״ג) דלא ילקי בר נש קורסם לא אכיל ליטרא דקופד [2]) פי׳ היינו ב ר ד ל [3]) שפירשנו במקומו. *[אחי״ה ועיי״ע ברדל ופרגל ופרקדל ורבינו השוהו לזו המלה מפני שאי׳ בירוש׳ הנ״ל בסמוך יהיב ליה פרוקדל חד ונראה שמלת קורסם היינו ל״י הנ״ל הרשומה בתחלת הע׳. ובנו״ג בירו׳ מה ביש מנהגא דהכא דלא אכיל בר נש קופד עד דמחו ליה חד קורסם. ושם: בכמה הדין ליטרתא א״ל בחמשין מניי וחד קורסם ופי׳ מהרש״ם קורסם מכה של רצועה] —

* קִרְסֵף עיי״ע קרצף.

* קְרִיסְפָּא, קְרִיסְפַּי, קְרוּסְפַּי, קְרִיסְפְּדָא, קְרִיצְפָּא עיי״ע כרוספדאי בח״ד, של״ז:

* קָרַע (מל״מ ענינו חיתוך ובקוע zerreissen, einritzen) ב פ י ע ל גיטי׳ י״ט. מקרעין להם נייר חלק וממלאים את הקרעים דיו. ירוש׳ גיטי׳ פ״ב דמ״ד: מביא נייר חלק ומקרע לפניהן וכותבין. ר״ה ט״ז: מקרעין גזר דינו של אדם. נ פ ע ל בכורו׳ מ״ב: טומטום שנקרע ונמצא זכר. ירו׳ גיטי׳ פ״ב דמ״ד: עור הנקרע הרי כשר נתקרע הרי זה פסול, וכ״ה בתוספ׳ גיטי׳ ספ״ט אבל עיי׳ ב״ב קס״ח: נקרע פסול נתקרע כשר. והשם המופשט קְרִיעָה יומ׳ ס׳. ירוש׳ חגיגה פ״א דע״ו. קריעת ים סוף ירוש׳ ברכות פ״א ד״ג סע״ד שמ״ר פי״ט — והרבה נשתמש קרע מבגדים בענין אבלות מ״ק כ״ב: על כל המתים כולן קורע טפח וכו׳ ע״ש כל הענין, סנהד׳ ס׳. חייב לקרוע . . . אינו חייב לקרוע, ירוש׳ תענית פ״ב דס״ה: אם אתם קרעתם לבבכם בתשובה אין אתם קורעים בגדיכם לא על בניכם ולא על בנותיכם. והשם המופשט קֶרַע, קְרָעָא, קְרִיעָה עיי׳ מ״ק כ״ב: כ״ד. ירו׳ מ״ק פ״ג דפ״ב ע״ד ירו׳ סנהד׳ פ״ב ד״כ. ירו׳ הוריות פ״ג דמ״ז ע״ד, ירו׳ ב״מ ספ״ב ד״ח ע״ד ב״ר פל״ט עיי״ע אח א׳ כתובות ק״ד. והקבוץ קרעים גיטי׳ י״ט. מ״ק כ״ו. ספרא תזריע פרק ט״ז תוספת׳ ב״ק רפ״ג, קְרָעִין ירוש׳ כלאים פ״ט דל״ב. קְרִיעוֹת מ״ק כ״ו.

קרף (= קִירְפְּיוֹת, קוּרְפְּיוֹת נ״ל מל״י κορυφαῖος כל דבר שיש לו עוקץ חד zugespitzt, am Kopfe stehend ועיי׳ בפנים) בפ״ד בכלים (מ״ג) שולי קירפיות פי׳ „כלי חרס שאין להם שולים לשבת אלא יביאו כלי חרס אחר כמין גביע ומושיבין ה ק ו ר ף [4]) הזה עליו״. וי״א כלים הן ונקראין בלי׳ תלמוד [5]) קורפי. *[אחי״ה כי״א אי׳ בפי״מ להרמב״ם וז״ל בכ״י ערבית (נדפס בבערלין תרמ״ו ע״י הרב החי׳ ר״נ דירינבורג צד 65) וקורפיות קואדים אלסאקי״ה והי אלתי נסמיה באלמגרב אלסאני״ה וכו׳ וקורפיות הטפיחים שישאבו בהם מים והם יקראו בארץ המערב אלסאני״ה (= السانية פי׳ קערה גדולה) והם חדי השולים ואי אפשר להושיבם על קרקעיתם ע״כ [6]). ופי׳ הראשון בערוך הועתק מפי׳ רה״ג לכלים צד 5 ושם הגי׳ קורפיום ובנו״ג קורפיות [7]) ופי׳ הר״ש ורע״ב על שם מקומם ונ״ל שפי׳ רה״ג ורבינו הוא העיקר מפי׳ לש׳ יוני הנ״ל שהוראתה מיושב על קדקדו וא״כ כלים אלה מחדי השולים אי אפשר להושיבם על קרקעיתם צריכים כלי חרס אחרים להושיבם בתוכם. וזה ומושיבין הקורף וכו׳ פי׳ קורף ראש וקדקד וע׳ הזקנים העתיקו ראש (שמות י״ט, כ׳; כ׳, כ״ח; כ״ג, ט׳ וזולתו) וכן קדקד (דברים כ״ח, ל״ה; ש״ב כ״ד, כ״ה) ע״י מלה יוני׳ κορυφή Kopf, Spitze ומזה התואר κορυφαῖος ובתוספת׳ כלים ב״ק ספ״ג בט״ס קפראות וצ״ל קרפאות] —

קַרְפְּדַאי (מל״פ خارپشت ובל״ע قنفذة Stachel-schwein) בפ׳ אלו טרפות בגמ׳ סימני העוף (חולי׳ ס״ג.) אמר אביי בואת שבעופות קיפוף בואת שבשרצים קרפדאי ס״א אישכרתי. *[אחי״ה בנו״ג באות . . קורפדאי ועיי״ע בואת וכס״א אי׳ בפי׳ רגמ״ה בחולי׳ (בקובץ כ״י אנגיילי׳ דף שי״ז) ופי׳ אישכרתי טלפא ע״כ וכן פירש״י

---

[1]) ובעי׳ זרד ח״ג, ש״ב שורה אי בטעות נדפס וי״ד. [2]) כצ״ל עיי״ע קפד ובנו״ג ליטרא דקפיד ובמהרש״ם לנכון קופד וברפ״ע קופר. [3]) כ״ה נכון בדפ״ר אבל בשרפ״ע בט״ס ברזל ועל זה הוסיף בעל עיקרי התלמוד וז״ל נ״ל ברזא שהוא רצועה כי ברזל לא מצאתי. [4]) כ״ה בכ״י ק״ט ובעיקי התלמוד וכ״ה כפיי רה״ג אבל ברפ״ע הקרף. [5]) עיי׳ במבוא ח״א צד IX. [6]) וריש המאמר לי׳ בהעתקה שלפנינו בפי״מ. [7]) ובכ״י ק״ט קרפיות.

טלפא מלת קרפדאי בחולי' ובברכות נ"ז: חוץ מקורפדאי אבל בע' בואת ובע' אשכרתי הוכחתי כי עיקר הגי' בברכות כדאי' בכ"י ש"ס קופדאי והוא הוא ל"ע הנ"ל ובל"פ אשכרתי וקארפסת אחד הוא והוא הוא קופדא (קונפדא) של ערבִי הנ"ל] —

* קוּרְפְּדַיָּיא (נ"ל מל"י κάλπις, ιδος Wasser-krug ול' ורי"ש מתחלפות) ירוש' ביצה רפ"ד דס"ב ע"ב כדי יין . . מתניתא כאילין קורפדייא דקיקתה וכו' פי' בל"י כד כאמור בריש הערך.

קרפטא (= קַרְפִּיטָא מל"י ורו' הרשום' בע' אקרפטא Ruhebett) בר"ג דפ' י' יוחסין (קידוש' ע'.) ליתיב מר אקרפיטא א"ל מי סני [1]) ליה למר למימר ספסל כדאמור רבנן או אסטוה כדאמרי אינשי [2]).

קרפסא (= קוראפסא אולי מל"י κρηπίς קן ובסים Untersatz, Basis) בילמדנו בריש בהעלתך (תנחומא לי') מנורה של זהב קוראפסה [3]) (של זהב) פי' קונקי של זהב — (א"ב פי' בל"ר גוף [4]).

☞ קַרְפְּסִינוֹן (מל' יוני' ורו' καρπάσινον von feinem Flachs, Linnen, carbasinum) עיי"ע איירינון.

קרפף (= קַרְפִּיף, קַרְפִּיפָא umzäumter Ort, Gehöfte) בפ' כיצד מעברין (עירו' נ"ז.) נותנין קרפף לעיר. בפ' המביא כדי יין (ביצה ל"א.) מן הקרפף ואפי' מן המפוזר פי' מקום שמוקף מחיצות בלא קירוי כמו חצר. *[אחי"ה ושם הרבה פעמים: איזה קרפף כל שסמוך לעיר וכו' ע"ש בגמ'. וכן בירוש' עירו' פ"א די"ט. ובבבלי י"ח. גנה וקרפף, ירוש' ביצה פ"ד דס"ב ע"ג, תוספת' עירובִי' רפ"ג (ב') ושם: קרפיף וכן בתוספת' עירו' פ"ו (ה') תוספת' ביצ' פ"ג תוספת' ב"ק פ"י משנכנס לקרפיפו. ירוש' ב"מ רפ"ב ד"ח: וירוש' קידושי' רפ"ב דס"ב. קרפיפא והקבוץ שבת ק"ל: קרפיפות ורש"י בעירו' י"ח. פי' קרפף היקף גדול חוץ לעיר להכנים שם עצים לאוצר. ושם נ"ז סע"א פירש"י חוצה: קרפף] —

קָרַץ (מל"ם וכן בל"ע قَرَص, قَرَضَ — ein abschneiden) בפ' אמר להם הממונה (יומא ל"א:) ובפ' השוחט (חולי' כ"ט.) קרצו ומירק אחר שחיטה. גמרא (יומא ל"ב סע"ב) מאי קרצו אמר עולא לישנא דקטלא כדכתיב (ירמיה מ"ו, כ') קרץ מצפון בא בא. *[אחי"ה ובירו' יומ' פ"ג ד"מ רע"ג מבואר קֶרֶץ של מקרא בשני אופנים חד אמר נכוסה וחורנה אמר נסוחה מאן דאמר נכוסא מן הדא הביאו לו את התמיד קרצו ומאן דאמר נסוחה מגליינא מחמר קורצתי וכו' ומה שענינו עוד כריתה וחיתוך עיי' בערכים הבאים. תוספת' עוקצי' פ"ב המחתך לבשל כיון שקרצו וכו' ובעוקצי' פ"ב מ"ה אי' התחיל לפרק] —

קָרֵץ (לדעת רבינו אחיזה ותפישה והוא מל"ע قَرَص erfassen, (mit den Fingern) anpacken) בפ' ד' בנגעים (מ"ד) עד כדי לקרוץ בזוג [5]). בפ' בא סימן (נדה נ"ב:) שתי שערות וכו' עד ר' אליעזר אומר כדי לקרוץ בציפורן ר"ע אומר כדי שיהו ניטלות בזוג פי' ענין תפישה. בפ' ח' במקואות (מ"ה) קירצה שפתותיה כאילו לא טבלה כדאמרינן (מנחות ק"ג: וש"נ) כל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבתו אבל אם היה הפה פתוח ויכול ליכנס בו המים אינו חושש אם לא נכנס כדאמרינן (שם) כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו. בפ"ז בפיאה (מ"ד) אם נקרצת עם האשכול פי' אם מתאחזת ומדבקת. בר"ג דפ' הדר (עירובי' ס"ה.) אי קרצתן כינה לא גרסי [6]). *[אחי"ה בכל ציוני' הנ"ל יש לפרש השרש קרץ כמו מענין הראשון היינו חיתוך ועקיצה וזה מה שהדפיסו בכל דפ"ע (חוץ מדפו"ו) הכל בערך אחד נכלל עם ערך הקודם לזה וכ"ה בהעתקת בעל עיקה"ת וכ"ה בכ"י ערוך אבל אנחנו נגררנו אחר דפו"ו שהפריד בין הדבקים בנכון יען שפי' רבינו כאן קרץ ענין תפישה ועוד אם מתאחז' ומדבקת [7]) ובאמת כן הוראת מלה ערבי' הרשומה בתחלת הע', וכן פירש"י בנדה לקרוץ: לאחוז מעט וכן פי' הר"ש קרצה שפתיה ע"ש בפי"מ למקואות וכן הובא פי' ר' נסים בעיק' התלמוד ועוד הביא שם פי' י"מ (לפיאה הנ"ל) נקצצת ונחתכת עם האשכול. אי קרצתן כנה לא גרסי ר"ל אם עוקץ הכנים לאדם בבשרו לא יוכל לקראת וכו' וכן מצאתי בפי' ר"ח בעירו' שם אילו היה הכינים נושכין (אותו) [אותי] לא הוינא יכול למגרום ע"כ ובודאי רבינו נתן מודה כי בכל אלה מקומות האחרונים פי' קרץ ענין חיתוך ונשיכה.

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וכ"ה בע' אקרפט ובדפ"ע בט"ס מיסני. [2]) עיי"ע אקרפט ועי' אסטוה ב' ח"א, קס"ז. [3]) בכ"י ק"ט קורפסא. [4]) corpus. [5]) לי' בדפ"ע כי אם בדפו"ו ועיי' מ"ש בסוף הערך. [6]) וכ"ה בפי' ר"ח אבל בנו"ג לא תנאי. [7]) וגם השמיטו בדפ"ע מן מצפון בא בא של ערך הקודם עד בפ' בא סימן.

וכנ"ה בירו' פיאה פ"ז ד"כ. הנקרצות עם האשכולות ובספרא קרושים ריש פרק ג' אי' שתי גירסאות אם נקצרת עם האשכול והוגה נקרצת ובהיפך בירו' פסחים פ"ד דל"א: שקורצין יותר נראה שצ"ל שקיצרין הפכו וגודשין, ובענין מקרץ בשפתיו (יומא י"ט:) עיי' פירש"י ול"מ הוא. והשם המופשט יבמות ק"ח: מכרת ברמיזותיו וקריצותיו. ושם: בקריצותיהם] —

קָרֶץ (מל"ע قرص חלות לחם עגול runder Brod-kuchen בתנור שהצצו פ"ח בכלים) (מ"ו) שרץ בתוכו והקרץ בינתיים, פי' „ככר עגול שמו קֶרֶץ חלות מצות (ויקרא ז', י"ב) תרג' גריצן פטירן"[1], בתוספת' חלה בס"פ ר' יוחנן (סס"א) משתעשה מקרצות, בריש טהרות (פ"א מ"ז) ובריש טבול יום (פ"א מ"א) מקרצות נושכות זו בזו וככרים נושכים זה בזה והאופה[2] חמיטה ע"ג חמיטה, בפ' (י"ו) [צ"ל ט"ו] בכלים (מ"ב) התקינו להיות קורץ עליו פי' לערוך עליו הלחם, וי"א לחתוך עליו הבצק מלשון (איוב ל"ג, ד') מחומר קורצתי. *[אחי"ה וכן פי' רה"ג בטהרות ובט"י הנ"ל מקרצות פי' ככרות חתוכות על שם מחומר קורצתי ובאמת בל"ע مقرص פי' כל דבר שיש לו צורת עגול ובפרט הלחם שנחתך מעיסה גדולה לחתיכות קטנות עגולות וזה מה שנינו בתוספת' טהרות רפי"א הקורץ מקרצת מן העיסה ונמצא שרץ במקרצת העיסה טהורה וכו' ע"ש ועיי' הר"ש בטבול יום פ"א מ"א[3]. וכנ"ה בטהרות פ"א מ"ח מקרצת שהיתה תחלה והשיך לה אחרות וכו', ירו' חגיגה רפ"ג דנ"ט. משתעשה מקרצות מקרצות. והרמב"ם בפי"מ לכלים פ"א מ"ו פי' קרץ הדופן המבדיל בין השרץ והשאור ע"ש] —

קרץ (קְרָצָא, קוּרְצָא מל"ס קַרְצָא מלשינות Verläumdung בקשור עם אכל מל"מ עיי' בפני') בפ' הרואה בגמ' במקום שנעקרה (ברכות נ"ח.) אכל קורציה בי מלכא[4] פי' קרא עליו מלשינות וכן תרג' קרא בגרון (ישעיה נ"ח, א') אכלי. לא תלך רכיל (ויקרא י"ט, ט"ז) לא תיכול קורצין. *[אחי"ה והיה לו להביא כי נמצא כבר בדניאל (ג', ח') ואכלו קרציהון די יהודיא ושם (ו', כ"ה) די אכלו קרצוהי די דניאל הרי אכל אין ענינו קרא[5] כי אם ל"מ אכל וכ"ה בפשיט' (Luc. 16, 1) ואתאכל לה קרצוהי והשטן המקטרג נקרא אצל הסוריים אָכֵל ־קַרְצָא וכ"ה בתרג' משלי י"א, י"ג ושם כ', י"ט אכיל קירצא ובתרג' יחזקאל כ"ב, ט' אכלי קירצא בכולם צ"ל קורצא וכדאי' בתרג' תהלי' ט"ו, ג'; ק"כ ג', וכ"ה בתר"י א' לבראשי' מ"ט, כ"ג אכלו קורצוי קדם פרעה, תר"י א' לויק' י"ט, ט"ז למיכול קורצין, וכן בדרז"ל גיטי' נ"ו. איכול בהו קורצא איכ"ר פי' בני ציון איכול קרצהון, אבדר"נ פט"ז אוכילו קורצא אצל שלטון (ובהוצ' הי' שעכטער הנמון אחר) ובלי הפעל אכל אי' במסכ' דרך ארץ פי"א קורצין [וצ"ל אוכלי קורצין] ה"ז משופכי דמים שנא' לא תלך רכיל בעמך וגם בל"ע اكل لحما :אכל לחם בהשאילה על המלשינות וכן בל' פרסי' خوردن אכל הרבה פעמים מתחבר עם השמות לחיזוק פעולת צער ודאגה ודומיהם ועיי' גיזיניאוס תיזוירוס שרש אכל[6] וגם היוניים ורומיים השתמשו בפעל אכל להורות על חיזוק הרכילות עיי' Lengerke לדניאל ג', ח' וכן פי' ראב"ע דניאל שם ואכלו קרציהון תרג' לא תלך רכיל המדבר בסתר רעה על אחד כאלו אוכל בשרו ועיי' ר"מ לונזאנו במעריך ע' קרץ והביא ל"מ לאכול את בשרי (תהלים כ"ז, ב') וא"כ אכל קרצא פי' אכל חתיכות מאיש פלוני אשר דברו עליו רכילות וכן בל"ע قرص פי' הלך רכיל] —

קְרַץ (נבנה מן קְרִיץ, קְרִיצְתָּא die Frühe, der Morgenanbruch ומזה קרץ השכים וכן בל' שמרוני קְרַץ früh aufstehen, in der Frühe thun) בויק"ר קדושים תהיו (פכ"ה) אי קרצת לא אחשכת[7] פי' אלו הגעת לשחר לא הגעת לערב[8] ובאמור אל הכהנים פ' סביב (פל"ב) חד זמן קרץ[9] נוגש אצל שוטר. ותקם בטרם יכיר איש (רות ג', י"ד) תרג' וקמת בקריצתא עד דלא אישתמודע

1) הועתק מפי' רה"ג ועיי"ע גרץ (ח"ב, שע"ז). 2) בנו"ג האופה. 3) רק הוא פי' מקרצות מלש' קרץ מצפון וכן פי' בטהרות פ"א מ"ז. 4) בנו"ג אכל ביה קורצי בי מלכא. 5) ואכלה בתרג' ישעיה הוא אפעל של כלי, כלא עיי"ע כל (ח"ד, רכ"ז). 6) אבל טעה לפרש אכל קורצא מענין קריאה כדאי' ג"כ בערוך. 7) בנו"ג חשכת. 8) ור"מ לונזאנו במעריך השיג על פי' מ"כ וכתב ה"ק ליה אם תגיע לאור הבקר לא תגיע לערב כי זקנת מאד ולמה לך לטרוח וכנראה כ"ה כונת רבינו אבל בכ"ז אני רואה פי' מ"כ עיקר אם יגעת ועמלת בבקר בימי נעוריך כדי שיהיה לך מה לאכול לעת הזקנה לא חשכת אל תייגע עצמך בימי החושך לעת הזקנה שלא תזכה לאכול ממנו ע"כ ואולי צ"ל בערוך אלו יגעת לשחר לא יגעת לערב. 9) בנו"ג קדם.

גבר ית חבריה. ותבא אל חמותה (שם ט"ז) תרג' ואתת לות חמותה בקריצתא. מי זאת הנשקפה כמו שחר (שה"ש ו', י') תרג' אמרו אומיא כמה זיותנין עמא הדא כקריצתא[1]. במגילת איכה ספקו עליך כפים קרץ וזבניה[2]. ובגדר דרכי: לא הוה בר נש קריץ לתאינייה רצפורי קדמאי מנהון[3]. *[אחי"ה תרג' שמרוני וישכם (בראשי' כ"א, י"ד) קרץ וכנ"ה בירו' תרומות ספי"א דמ"ב: וירוש' שבת פ"ב ד"ד רע"ד ע"י כן הוה שחר וע"י כן הוה קְרֵץ, ירו' ע"ז פ"ה דמ"ד ע"ד נקרוץ נסדר לאילין כוביא, קרץ ונפק ליה. והשם קְרִיץ בתרג' תהלי' נ"ז, ט'; לאיוב ל"ח, י"ב ולנקבה קְרִיצְתָּא תרג' לתהלי' כ"ב, א' קורבן תדירא דקריצתא (= תמיד של שחר), תר"י לבראשית כ"ה, נ"ה ואשכחונוהי בקריצתא, שם ל"ב, כ"ד עמוד קריצתא (= עמוד השחר) וזולתו. ירוש' ברכות פ"א ד"ב ע"ג ירו' יומא רפ"ג ד"מ: שהש"ר פ' מי זאת הוו מהלכין בהדא בקעת ארבל בקריצתא וראו אילת השחר שבקע אורה, ירוש' ביצה פ"ה דס"ג. בקריצתא דשובתא] —

קרץ (= קוֹרְצִין לדעת ר"ב מל"י ולדעתי מל"פ תלתלי שער אצל המצח ופיאותיו (Lockenhaar מדר' דב"ר פ' ואתחנן (פ"ב) מהו המספר קומי זה המספר פאת ראשו ועושה תפיסת קורצין פי' בל"י תלתלי שער ובפרט אצל המצח ופיאותיו. *[אחי"ה כיון לל"י κόρσης, κορ-σεῖον ולדעתי מל"פ كُرس، كُرس]

* קָרוֹצֵי (מע' קרץ א' פי' נשך ועקץ מל"ע הנ"ל (Stechende, Beissende ריש שהש"ר מה ילדת חיפושיתא קרוצי בישי מיניה ובילק' ש"א ר' רמז קל"ד בט"ד קרוני וצריך לומר קרוצי פי' רמשים הנושכים והעוקצים ול"נ יחידה קרצית שבעמיר גיטי' פ"ו: פי' כדאי' בש"ס דידבתא דביני כיפי עיי"ע קרצית.

קרצובין (נ"ל כמו קרסולין (Dornsträuche תרג' כמשוכת חדק (משלי ט"ו, י"ט) קרצובי וכובי[4].

* קרצוד תוספת' מכשירין פ"א אפי' קורצד שנפל לתוכו טיפת מים כש"ה כ"ה בכ"י אירפ' ובדפ' זאלק' כור ציר ובר"ש עוקצי' פ"ב מ"ג (בור ציר.

קרצטיונא (Schnellwage) עיי' ערוך כרסטיותא[5].

* קרצטל עיי"ע קרסטל.

* קרציון (שם מקום) ירוש' ברכות פ"ח די"ב: ר' יוחנן דקרציון[6] ובירוש' ביצה ספ"ה דס"ג: דקציון ועיי"ע קציא וע' קצרה.

* קְרָצִין (נ"ל מל' ערבי' جُرْزَة אגודה (Bündel תוספת' ב"מ פ"ט המקבל . . . פשתן עד שיעשנו קרצין פי' אגודות.

קרצל (= קַרְצוּלָא בל"ס קורצלא פי' כמו קַרְסוֹל, קַרְסוּלָא (Fussgelenk, Knöchel בר"ג דפ' המוכר את הספינה (כ"ב ע"ג:) דקאי עד קרצוליה במיא. תרג' ויעבירני במים מי אפסים (יחזקאל מ"ז, ג') מי קרצולין. *[אחי"ה בנו"ג קרסולין. וכ"ה בתוספת' סוכ' רפ"ג מי שאדם עובר במים עד קרצוליו כה"ג בכ"י אירפ' ובנו"ג קרסוליו. וזיז שדי (תהלי' נ', י"א) תרג' ותרנגול ברא דקרצוליה שרין בארעא ורישיה מטי בשמיא וכו' והוא עפ"י ב"ב הנ"ל — ועוד תרג' בהונות (שופטים א', ו'. ז') קרסולי וכן תרג' כרעים (ויקרא י"א, כ"א) עיי"ע קרסל א' וש"נ חולי' נ"ט. קרצולים כפי גי' הערוך ובמשנה שבמשניות קרסולים ופירש"י הם שנים רגלים ארוכים לבד ארבעה רגלים והם סמוך לצוארו ממעל לרגליו לנתר בהם כשהוא רוצה לקפץ] —

* קרצום (?) (שם מקום) מגילה ט"ז. כפר קרצום עיי"ע כפר ח"ד, ש' וש"נ השינויים.

קְרַצְף (נ"ל מל"ע قَرَصَ עושה חיתוך בלי חבורה (kratzen, mit der Striegel einschneiden אבל מקרצפין (ביצה כ"ג. וש"נ) כבר פי' בע' קרד — (א"ב תרג' חרש להתגרד בו (איוב ב', ח') פחד לאתקרצפא ביה). *[אחי"ה וכ"ה במתורגמן ובנו"ג בט"ס לאתקרנפא וצ"ל בצד"י לאתקרצפא ובדפו"ו לאתקרספא. והטעם שאין מקרצפין אי'

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט ה"ב ובעיק' התלמוד ובדפ"ע לי'. [2]) בנו"ג וזבין. [3]) בנו"ג בנות צפורי הויין סלקן ושכחן בבית מקדשא ולא הוי בר נש קריץ לתאנה קדמי מנהון פי' שאילני תאנה של צפורי היו מקדימים לבקר פירותיהם בזכות שהיו עולה לביהמ"ק. ובדפ' באזיל אמש' ופראג בט"ס נדפס בערוך פי' דצפרי וכו'. [4]) ועיי"ע קרסל ב'. [5]) ח"ד, שלו: [6]) בגי' מהרש"ם דקסריון.

בירוש' ביצה ספ"ב דס"א ע"ד שלא יבאו לידי תלישה עיי"ע קרד ושם השם המופשט קִירְצוּף, קִרְצוּף ביצה כ"ג. ירו' ביצה הנ"ל ותוספת' ביצה ספ"ב] —

קָרֶצִית (die Stechende, die Bremse) בפ' המגרש בגמ' כתב בכתב ידו (גיטי' פ"ו:) מאי קרצית אמר אביי[1] דידבתא[2] דביני כיפי פי' בע' דרב[3] — (א"ב זבוב בין אבנים). *[אחי"ה ור"ב הבין כיפי פי' אבנים אבל הערוך ורש"י פי' עמרים עיי"ע כפי א' וב' בח"ב, רצ"ג ורצ"ד. ועוד אי' בגיטי' שם (קרצית) קטנה . . עד כזית ועיי' לעוויזאהן זאאלאגיא 315 .314. ובענין גזרת המלה עיי"ע קרוצי] —

* קֶרֶק (שם מקום Χάρακα, الكرك) תרג' שני באסתר ו' ריש פסוק י' וסב מתמן כלילא רבא דדהבא מוקדוניא דאייתי יתיה לי מן קרק מדינתא כה"ג במתורגמן[4] ובנו"ג קריין. ונ"ל קרק הוא הוא כרכא דמואב (תרג' ישעיה ט"ו, א') והיינו קיר מואב ונקרא Χάρακα בספר מקביים ב' י"ב, י"ז ואצל סופרים ערביים الكرك עיי' גיזיניאוס תיזוירום שרש קיר.

קַרְקָא (מל"ס קַרְקָא, קַרְקְיָא מין מנעל Schuh mit Sohle) בר"ג דמצות חליצה (יבמות ק"ב:) ההוא קורקא מקרי. פי' מנעול של עור והוא עב ופעמים יעשנו מן שני עורות מדובקין בקולן[5] ומלמטה עור עב והוא כעין מוק תחתיו מעץ וקורקא תחתיתו עור עב. *[אחי"ה בנו"ג קרקא אבל בפסיקתא דר"כ צד קל"ב: וכשהיתה אחת מהן קצרה היתה לובשת קורקון עבין. ורש"ב הגיה קורדקין וכדאי' בכ"י א"פ ופ' ועיי"ע קרדקיים. ומלה סורי' הנ"ל נגזרה לפע"ד מל"פ کرکو מין מנעל ועוד עיי"ע קרקס ו'] —

קַרְקְבָן (מל"ע قَرْقَب בל"ס קוּרְקְבָנָא פי' זפק Kropf, Magen) בפ' אלו טרפות ניקב הקרקבן (חולי' נ"ו. במשנה) ובגמ' סימני העוף (שם ס"ב:) כולהו עופות טהורין קרקבנן נקלף. בפ' הרואה בגמ' בכל לבבך (ברכות ס"א סע"א) קרקבן טוחן — (א"ב תר"י (ב') והסיר את מראתה (ויק' א', ט"ז) ויעדי ית קורקבניה). *[אחי"ה וכנ"ה בתרג' שם י"א, י"ג ודקורקבניה ליתוי מקליף, תר"י א' לדברים י"ד, י"א וקורקבניה קליף. וכן אי' בוי"ו הקורקבן בחולי' מ"ג, נ"ו. ס"א. אבל בתוספ' חולי' רפ"ג (ד') כגי' רבינו בלא וי"ו בקרקבנין בכבד ובלב. ספרא ויקר' פרק ח' פרש' ז' נוטל את הקרקבנין עמה. ועוד נקרא המסס באדם קורקבן ברכות הנ"ל עיי' בערוך ועוד שבת קנ"ב. בשביל קורקבן שאינו טוחן ובויק"ר פי"ח הגי' המסס ובקהל"ר פ' וסגרו דלתים אי' מסוסא עיי"ע המסס וע' מסס] —

(קרכוז) [קרקוז] (נ"ל שצריך לומר קרבוז בל"פ خربز خربزه خربزه خربوز خربوزه Kürbiss, süsse Melone) בס"ג דפ' הנודר מן המבושל (נדרים נ"א.) מאי דלעת הרמוצה אמר שמואל קרי קרקוזאי פי' דלועין עגולין. *[אחי"ה וא"כ חשב רבינו שהוא ל"י κρίκος κίρκος עגול והמיוחס לרש"י הר"ן והרא"ש פי' על שם מקומן ועיי"ע כרכוז (ח"ד, שכ"ה:), אבל הנכון שהוא ל"פ הנ"ל ודע כי בכ"י ק"ט הגי' בריש הערוך קרכוז ומזה נ"ל להגיה קרבוז (אף אם סדר האותיות ופי' הערוך מוכיח שהוא גרס בכ"ף או בקו"ף) ושמואל פי' קרי בלישנא דרבנן שהוא דלעת (עיי"ע קר ו') ועוד בלשון המון עם היינו בל"פ ועוד כיון שמואל בזו המלה לכונת הרמוצה שפי' ממותק ע"י רמץ (עיי"ע רמץ ציון מהירושלמי) וכן ענין המלה הפרסי' הנ"ל קישואין מתוקין] —

* קְרוֹקִיתָא, קרוקתא (Frosch) עיי"ע אקרקתא ח"א, רס"א.

☞ קרקומניקין (?) (Handeisen) מד' שה"ש ס' אתי מלבנון אחריך ילכו בזיקים קריקומניקין פי' בל"י טבעות הכבלים ובמקומות אחרים כתוב כירומניקים ע"ש[6]. *[אחי"ה בנו"ג קרקומניקיא וכבר הגהתי בע' הנ"ל שצ"ל כירומנקיא] —

קרקן (= קוֹרֵקְנִי נ"ל מל"י χορήγιον Anführung des Reigentanzes) בס"ג דהנודר מן המבושל בגמ' ומותר בביצת טורמיטא (נדרי' נ"א.) בקורקני דאמך פי' במזיגת אמך. *[אחי"ה

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר וכ"ה בע' דרב ובדפ"ע אחריי כאן אביי אמר. [2]) וכ"ה לפנינו אבל בכ"י ה"ב די דבתא וכ"ה דבתא בע' דרב. [3]) ח"ג, כ"ה. [4]) אבל פי' „קראקה שבמדינת פולן" אינו ראוי למי שאמרו. [5]) Leim, κόλλα. [6]) בח"ד, של"ב.

כרפ"ר בטעות במדינת אמך. וזה לשון הש"ס למחר שתינא חמרא בריקודא דאביך ובקירקני דאמך ופי' המיוחס לרש"י במזיגתה שאמך תמזוג לי הכוס והוא כפי' הערוך והרא"ש גרס בריקודא דאמך ובקרקני דאבוך ופי' שתהא אמך מרקדת לפני ואביך מכרכר ובר"ן בקירקני דאמך שתהא אמך מקרקרת ומזמרת וזה האחרון נ"ל ומל"י הנ"ל ופי' עמידה בראש המחול וזמר] —

* קָרוּקִין (Reisewagen) עיי"ע קרכין.

* קורקנות (מל' יוני' κερύκιον, κηρύκιον בל"ר Heroldstab, cerycium) אמצ' פסיקת' רבתי פמ"ג הושיבה עמרם (את יוכבד) בפוריא והיה אהרן מכאן ומרים מכאן טוענים קורקנות ומהלכים לפניה פי' מטות אשר נושאים מבשרי השמועה עיי' פי' מלות זרות לר"מ גידעמאן נר"ו בסוף פסיקת' רבתי בהוצ' רמ"פ.

* קורקוניא (= אקרו קוניא נ"ל מקום בבבל Καιναί (Känä) עם הוספת אקרא Burg) ע"ז ט"ז: א"ר זירא.. כי אתאי לקורקוניא.. כי אתאי לסורא, ובכ"י ש"ס הגי' לאקרוקוניא והוא הוא מקום במסופוטמיא דרומי ומשם הלך ר' זירא לסוריא ומשם לא"י ועיר Καιναί היתה בתוך מערבית של טיגרים עיי' מאננערט 244 ואולי בעירו' ס'. בני קויקוניא[1] צ"ל קורקוניא במובן של אותה העיר.

קְרָקָס (= קלקס Colocasia) בסוף מעשרות (פ"ה מ"ח) ר' מאיר אומר אף הקרקס. ירו' (ספ"ה רנ"ב.) אלו הן הקרקס כל שעוקציהן מעוטין והלקטיהן מרובין מה דמי לה א"ר יוסי כגון אילין קונייתא פי' כמשמעו בל' ערבי קלקס והוא ממין הלוף שפי' במקומו. *[אחי"ה ודע כי בע' לוף (ח"ה, כ"ט) הוכחתי כבר שהוא מין ממיני לוף ובענין גזרת המלה עיי"ע קלקס ובנו"ג בירוש' הקריקס וכן במשניו' דפ' נאפ' במעשרו' הקירקיים ויותר טוב גי' קולקס עיי"ע לוף וע' קלקס. ובאמת בתוספת' סוף מעשרות אי' ר"מ אומר אף הקולקס ורבינו בע' הלקט גרס קרקס. ובע' הלקטי (ח"ג, רי"ג) כבר העירותי כי לקולקס יש לו קן גדול אחד ובו הרבה קמטים, ונ"ל שזה כונת ר' יוסי בירו' כגון אילין קונייתא] —

קִרְקָס (מל"י κίρκος κρίκος טבעת או וו עגול Ring, runder Haken) בריש ברייתא דר' אליעזר (פ"ג) קורקסי השמים במימי אוקינוס אחוזין. ועשית קרסי נחשת (שמות כ"ו, י"א) בב"ר פי"ט (רפי"ח) אפי' קורקוסים של זהב עשה לו — (א"ב פי' בל"י טבעת). *[אחי"ה והוא נכון כי סומכום העתיק חוח (ישעיה ל"ז, כ"ט) ועקילם העתיק קרסים (שמות ל"ה, י"א) ע"י κρίκος וזה מה שפי' רבינו ע"י קרסי נחשת וכ"ה במיוחס לרש"י בב"ר ובבמד"ר פ"ד ופורקין את הקורקסין פי' מ"כ דהיינו הווין ועיי' בפי' מהרז"ו] —

קרקס (מענין הקודם גלגל עגול כמו טבעת מצופה ברזל והוא מורג Dreschwalze) עיזא[2] דקורקסא כבר פי' בע' טרבן[3]. *[אחי"ה ובע' טרבן (ח"ד, ע"ד) הבאתי תשו' הגאונים קדמוני' עושין גלגל של עץ.. והוא מצופה ברזל וכו' והן הן מורגים ותרג' והמורגים (דה"י א' כ"א, כ"ג) קורקסוותא] —

קִרְקָס (מענין הראשון κίρκος ובל"ר Circus מקום מוקף לשחוק אצל היוניים והרומיים Circus, Ringplatz) בתי קרקסאות ובתי תיאטריות פי' בע' תיאטריות — (א"ב תרג' ונגינות שותי שכר (תהלי' ס"ט, י"ג) וזמריהון דאזלין למשתי מרוות בבית קרקסון). *[אחי"ה בנו"ג קרקסָון ובע' תאטר קרקסיהון ולפי גי' עיקרי התלמוד ס"א קרקסוון ובתר"י א' לדברי' כ"ח, י"ט וקורקסתכון ובדרז"ל קרקסיות, קרקסאיות, קרקסיאות עיי"ע תאטר וש"נ] —

☞ קְרָקָס (מל' יוני' κώρυκος ארגז של עור Ranzen, lederne Kiste) ירו' נדרי' פר' ר"א (פ"ט דמ"א ע"ג) אין אתין כל גמליא דערביא לא טעינן קורקסייא[4] דאפותיקי דידי' פי' המפרש ארגזים ותיבות. *[אחי"ה פי' המפרש ארגז של עור וכ"ה עפ"י הוראת לשון יוני' הנ"ל] —

קרקס (פי' כמו קרקא מין מנעל Schuh) ירוש' פיאה פ"ג די"ז ע"ד אשכח הכינה כריכה על קרקסוי פי' נחש היה כרוך על מנעלו.

* קִרְקְסִיוֹן (שם עיר כרכמיש בל"ע قرقيسيا בל"י Κιρκήσιον בל"ר Circessum, Cir-

[1]) כ"ה בכ"י ש"ס ועיי' שנויים אחריי' בד"ס עירובי' צד ק"כ: [2]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר ובהעתקת בעל עיקרי התלמוד אבל בדפ' פיז' והלאה בט"ס עיינא. [3]) כ"ה נכון בכ"י ובעיקרי התלמוד ובדפ"ע בט"ס סרבן. [4]) בנו"ג קירקסייא.

(cesium, Cercusium איכ"ר פ' צדיק הוא בקרקסיון דעל פרת והוא הוא כרכמיש על פרת (דה"י ב' ל"ה, כ') והיה בפתחו של נהר Chaboras על פרת עיי' מאנגערט 211.

קַרְקַע (מל"מ חלק הארץ מלמעלה Boden ועוד הפכו מטלטלין (Immobilien, Grundstück כס"ג דפ' בן סורר (סנהד' ע"ד:) אסתר קרקע עולם היתה. פי' אסתר היתה צדקת ולא שמה דעתה לעבירה וכקרקע זו לא זזה ממקומה אלא כאבן שאין לה הופכין. *[אחי"ה וכן פירש"י אינה עושה מעשה הוא עושה בה מעשה ע"כ. וז"ל הרז"ה (הובא בעיקרי התלמוד) דלא עבדה מעשה והיא לא היתה עושה מרצונה אלא כדי להציל ממות והא דאמרינן אפי' אבק של גלוי עריות או ע"ז יהרג כגון שעלה על לבו טינא שאמרו שתספר אחורי הגדר אסור זהו מרצונו אבל של אסתר למי שאין דורש לבת שהיתה אשת איש כיון שאינה אשת איש ואינה רוצה אבק כזה מותר היה להצילה מהמות ולא יאונה לצדיק כל און ע"כ וז"ל השאילתות וארא ססי' מ"ב וששאלתם היכי דמי קרקע עולם וכו' ומפרק אביי דאסתר לא דמיא לע"ג ולחילול שבת דנשים לכך נוצרו כשם שהארץ נוצר לזריעה ולעבוד בה כך אשה נוצרה לבעילה ע"כ ועיי' בהעמק שאלה שכתב שסברה זו אינה פשוטה ע"ש — וכנ"ה בענין תחתית הארץ ירוש' קידושי' פ"א ד"ס ע"ד מחובר לקרקע, ירוש' כתובות פ"ח דל"ב: זתים וקרקען גפנים וקרקען, ירוש' סוכה פ"א דנ"א ע"ד מקרקע סוכה את מודד וכו', ב"מ ל"א. אבידת קרקע והפכו מטלטלין עיי' ב"מ י"א: והקבוץ קרקעי ב"מ שם; קרקעות כתובות פ"ז: ירוש' קידושי' פ"א ד"ס ע"ד ולנקבה קרקעיתא תר"י לבמד' י"ט, י"ד. שבת קמ"ז: עיי"ע דמוס. חגיגה כ"ג. יבמות קט"ז: בקרקעית של ספינה] —

קרקף (= קַרְקַפְתָּא בל"ס גלגלת (Kopf, Schädel כס"ג דפ' במה אשה (שבת ס"ז.) אקרקף דארי ואאוסי דגוריתא פי' אקרקף דארי אראש דארי ואאוסי דגוריתא אחוטם של כפיר במשרא דכרתי בערוגה של כרישין חבטתיה כגון חובטין בלועא דחמרא חטרתיה בלחי החמור הכיתיו בחוטרא [1]. בפ"ק בר"ה בגמ' בד' פרקים (י"ז.) פושעי ישראל בגופן מאי ניהו אמר רב קרקפתא דלא מנח תפילין. בפ' הערל בגמ' מצרי ואדומי (יבמות ע"ח.) ובפ' עושין פסין בגמ' ר' יהודה אומר אם היה (עירובי' כ"ב:) קרקפנא חזיתיה לרישך ביני [2] עמודי כי אמר ר' יוחנן להא שמעתא פי' אדם גדול ראיתי ראשך בין העמודים של בית המדרש. פ"א [3] בעל גולגלת גדולה נקראת קרקפנא בפ' חזקת הבתים בגמ' בר"א בחזקה (ב"ב נ"ה.) כרגא אקרקפא דגברי מנח. *[אחי"ה בנו"ג אקרקף ובפי' רשב"ם אקרקפתא ופי' רגמ"ה אקרקף וכו' ראש האיש עצמו משתעבד לכרגא ולא שדהו וכו' וכן פירשב"ם שם קכ"א סע"ב לקרקף גברי איפלוג: לראשי אנשים ורגמ"ה פי' לפי האנשים ע"כ כלומר למספר גלגלותיהם ועיי"ע הבא אח"ז — והתואר קַרְקְפָנָא בעל גלגלת] —

קרקפל (= קְרַקְפִּיל, קְרַקֶפְּלִין הורכב מן κόρυς גלגלת ומן קפלי κεφαλή וא"כ גלגלת הראש (Kopfschädel בפ"ק בע"ז בגמ' יום תגלחת (ע"ז י"א:) ומניחין קרקפלו [4] של ר' ישמעאל בראשו. בפ' העור בגמ' וכולן שעבדן (חולין קכ"ג.) ואל תתמה שהרי קרקפלו של ר' ישמעאל מונח ברומי פי' עיירות שהפשיטו מן הראש של בני אדם נקראין קרקפלין בל' יון — (א"כ פי' בל"י עצם הראש אשר בתוכו המוח). *[אחי"ה בנו"ג בחולי' אין לך כל לגיון ולגיון שאין לו כמה קרקפלין [5] ואל תתמה שהרי קרקפלו של ר' ישמעאל מונח בראש מלכים ופירש"י קרקפלין עור של אדם מת וזה למכשפות במלחמה ע"כ ור"ח בע"ז הביא המלה בלי פירוש כזה ומניחין בראשו קרקפלו של ר"י שפשטו אותו עם עור פניו הנעימים מעל ראשו וזהו ר' ישמעאל כה"ג [6] ומהרוגי המלכות היה עיי' רש"י בע"ז והוא הוא ר' ישמעאל בן אלישע אשר עליו נאמר ברכות נ"ז: הרואה ר"י בן אלישע ידאג מן הפורענות ופירש"י מהרוגי מלכות היה והפשיטו עור קרקפתו בחייו ע"כ [7] הרי רש"י גרס קרקפתו וא"כ קרקפיל אחד הוא עם קרקפתו] —

---

[1]) וכ"ה בפירש"י ע"ש. [2]) בעירו' אי' בי אבל בכ"י ש"ס ביני וכ"ה ביבמות ועיי' ד"ס. [3]) והוא מפי' ר"ח בעירו'.
[4]) וכ"ה בהעתקת ר"ח ובנו"ג קרקפילו ובאה"ת קרפילו. [5]) ובתוספתי חולי' פ"ח אין לך לגיון שאין בו קרקפלין.
[6]) והנכון שהוא היה בן כה"ג. [7]) ועיי' בספר המפתח של ר"נ ושם תראה שהוא הוא ר"י בעל מחלקותו של ר"ע וזהו נכון.

קְרֵקֵר (מל"ע קַרְקַר gackern, quacken) בפ' לא יחפור בגמ' מרחיקין את הסולם (ב"ב כ"ג.) אפיקו ליה [1]) קורקור [2]) מהכא פי' צפצוף העורבים וזעקתם [3]). בס"ג דתעניות (כ"ט סע"א) מ ק ר ק ר ע ל י ה ן כ ת ר נ ג ו ל ת ש מ ק ר ק ר ת ע ל ב נ י ה ש נ א מ ר (ישעיה כ"ב, ה') מקרקר קיר ושוע אל ההר [4]). בפ' אלו טרפות בגמ' דרוסת הזאב (חולין נ"ג .) אינהו נמי מקרקרין פי' מתרעדין וצועקין. בילמדנו ויהי חשך (תנחומא בא סי' ד') ובפסיקתא דויהי בחצי הלילה (פסיקתא דר"כ צד ס"ו:) צפרדעין קרקורן היה קשה להן יותר מהשחתתן כלומר זעקתם [5]) — (א"ב פי' בל"י פועל הצועק וההומה). *[אחי"ה והוא ל"ע הנ"ל והוא עפ"י השמעת קול התרנגול וכן בל"ר cucurire ובל"י κακκάζειν ובל"א gackern וכנ"ה בל"ס קְרֵקֵר צועק והשם קוּרְקְרָא וזהו קרקורן היה קשה וכו' ועוד קורקור בב"ב הנ"ל. בשמ"ר פ"ט דרש ויקרא (שמות ז', י"א) התחיל . . מקרקר אחריהם כתרנגולת] —

קְרֵקֵר (מל"ט הפעל נבנה מהשם קיר וא"כ קרקר הרס החומה והשחית die Mauer nieder-reissen, abreissen) בב"ר פע"ה (פע"ד) וישב לבן למקומו חזר ל ד י ו ו י ו [6]) מלמד שנכנסו לסטים בביתו והיו מקרקרין כל הלילה. מקרקר קיר (ישעי' כ"ב, ה'), *[אחי"ה וכנ"ה בב"ר פס"ד מגרר (בראשית כ"ו, כ"ו) מגוֹרָד מלמד שנכנסו ליסטין לתוך ביתו והיו מקרקרין בו כל הלילה, איכ"ר בפתיחתא ד"ה משה ג"א היו מקרקרים קירות בתיהם וכו'. ירוש' תענית פ"ד דס"ט ע"ג ירוש' מגילה פ"א ד"ע ע"ג ותוספת' תענית ספ"ד (ג') היו מקרקרין בו] —

קרקר (= קַרְקָרָה, קוּרְקְרָה מל"ע קַרְקַר תחתית der Boden der Gefässe) בפ' אלו טרפות בגמ' עד כמה (חולין נ"ד סע"ב) ת"ש מהא דתנן בפ"ב בכלים (מ"ב) הדקין שבכלי חרס קרקרותיהן ודפנותיהן יושבין שלא מסומכין שיעורן כדי סיכת קטן ועד לוג פי' הכלים הקטנים אם נפחתו ונשתייר בשוליהן שהן קרקרותיהן והיינו קרקעותיהן או בדפנותיהן שהן הצדדים שיעור שיש בו במקום שלא מסומכין ויכולין לקבל אפי' כל שהוא עדיין מקבל טומאה ולא נאמר בפירוש כמה שיעור קבלתו ושיעור של אותו כלי כשהיה שלם למטה כדי סיכת קטן למעלה עד לוג מלוג עד סאה ברביעית פי' הכלי כשהיה שלם היה מחזיק למטה לוג למעלה עד סאה ונפחת ונשתייר ממנו כדי רביעית עדיין עומד במקומו כדי לקבל טומאה בזה נתן שיעור בכלי כשהיה שלם למטה ולמעלה ובשיור כשנשתבר וכן מסאה ועד סאתים בחצי לוג אם היה שהיה מחזיק בתחלה למטה סאה למעלה עד סאתים ונשבר ונשתייר ממנו שמחזיק חצי לוג מקבל טומאה וזה שבראש המשנה יושבין שלא מסומכין ולא פירש כמה מחזיק יש לומר הואיל כשהיה שלם שיעורו כדי סיכת קטן שיורו כשנשתבר כדי סיכת אבר קטן של קטן בן יומו כמפורש בגמ' דפ' המוציא יין (שבת ע"ז:) לענין הוצאת שבת ויש לומר ילמוד סתום מן המפורש חצי לוג בסאתים חלק אחד מצ"ו חלקים בה וכך רביעית בסאה חלק אחד מצ"ו חלקים בה גם אלו הדקין אם ישאר להן תוך והן יכולין לקבל חלק אחד מצ"ו בלוג מקבל טומאה כדאמרינן בכל מקום סמכו ענין לו ותו אמרינן קתני בסיפא והוא הדין ברישא [7]). בפ' כ"ח בכלים (מ"י) התחיל בה מפיה טהורה עד שיגמר את קרקרותיה [8]). ובפ"ט באהילות (מט"ז) כנגד קרקרתה [9]) טומאה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת. פי' קרקעיתה. *[אחי"ה וכ"ה בפי' רגמ"ה בחולי' נ"ד: (בקובץ כ"י אנגייל' דף שי"ב) הן וקרקעותיהן . . אילו השולים. וז"ל רה"ג בכלים פ"ב מ"ב וקרקרותיהן פי' תחתית הכלים שהוא למעלה מן השולים שמו קרקרת וכיוצא בו אמרנו . . . עד שיגמור את קוקרתה . קירות הכלי הן הדפנות ע"כ תוספת' אהילות ספ"י תחת קורקרתה . . כנגד קורקרתה , ושם ג"כ קורקורתה, קורקורתיה, ובנו"ן נוספת תוספת' כלי' ב"ק רפ"ב יש להן קרקרנות ואין להן דפנות] —

קְרֵקֵשׁ (= כְּרְכֵשׁ , כִּשְׁכֵשׁ עיי"ע schütteln, klingeln ; קַרְקָשׁ , קַרְקַשְׁתָּא Klingel, Schelle

---

[1]) בנו"ג לי. [2]) בהעתקת בעל עיקרי התלמוד קור קור וכ"ה בכ"י ש"ס רי. [3]) וכ"ה בפי' רגמ"ה ורש"י ע"ש. [4]) לי' לפנינו כי אם אף בהקב"ה נאמר מקרקר קיר אבל בכ"י ש"ס מ' ובע"י ובילק' אי' ואף הקב"ה מקרקר אחריהם כתרנגולין שנאמר וכו' ועיי' בד"ס במקומו. [5]) בפסיקת' לי' בטעות אחר המאמר קולנין כגון הצפרדעים ורבינו בעי' קל ה' הביא ג"כ הפסיקתא דויהי בחצי הלילה קרקורן היה קשה עליהן יותר מהן וכ"ה בהשאילתות צו סי' פ' קירקורין של צפרדעים היה להן קשה יותר מן הכל. [6]) הארכתי הן בגי' הן בפי' המאמר בע' דיוו בח"ג, מ"א: ע"ש וע' שד ו'. [7]) ועיי' פי' הארוך בפי"ם להרמב"ם בכלי פ"ב מ"ב אבל הרמב"ן אומר שזאת ההלכה היא קשה ואין אדם יכול לכוין ההלכה עם זאת המשנה שנראה כמו טעות. ובשיטת הרגמ"ה הלך ג"כ רש"י ע"ש. [8]) בנו"ג קורקורתה. [9]) ובכ"י ק"ט קורקרותה ובנו"ג קורקותה.

בפ' הרואה בגמ' לא יקל (ברכות ס"ב.) מקרקשא ליה בת רב חסדא אמגוזי בלקני. בפ' ערבי פסחי' בגמ' לא יפחתו לו (קי"ב.) ואי לא נקרקש [1]) נכתמא אחצבא. בפ' הכותב לאשתו בגמ' הניח פירות (כתובות פ"ו.) אי פקח הוה מקרקש ליה זוזי וכתב ליה שטרא בשמיה. בפ' השולח גט כגמ' דסמך עבד שעשאו רבו אפותיקי (גיטי' מ':) מוקמינן ליה אפיטרופא ומקרקש ליה זוזי וכתב ליה גיטא דחרותא על שמיה — (א'ב ענין נקישה וקשקוש) *[אחי"ה עיי"ע כרכש, וכשכש (ח"ד, שכ"ז, שמ"ט). וכנ"ה בתוספת' שבת ספי"ג (י"ד) אין מקרקשין לא את הזוג ולא את הקרקש לתינוק בשבת. ב"ר פי"ב היא מקרקשת בקרניה, שהש"ר פ' אמרתי אעלה: והוו מקרקשין בהון. והשם קַרְקָשׁ תוספת' שבת הנ"ל ירוש' שבת פ"ו ד"ז ע"ד ירוש' ביצה ספ"א דס"א. ובלא"ר קרקשתא ב"ק נ"ב רע"א עיי"ע כרכשתא כי זו גי' הערוך ורי"ף וכ"י ש"ס ובה"ג. ופי' קרקש כרכש צלצול וקשקוש] —

קַרְקַשְׁיָא (מענין כרכשתא (ח"ד, שכ"ט) (klingelnde Troddeln ירוש' דשבת פ' במה אשה יוצאה (פ"ו ד"ח:) הקשורים (ישעיה ג', כ') קרקישיא [2]) פי' קורקוסין וקרסים. *[אחי"ה ויותר נ"ל מל"י ופ' הרשומ' בע' כרכשתא עש"ה] —

קָרָר (בל"ס קַרָרָא מנהיג הקרון Wagen-lenker (carrus) משנת ב"מ פ' השוכר (פ"ו מ"א דע"ה:) את חחמר ואת הקרר להביא פריפרין פי' בל"ר מנהיג הקרון. *[אחי"ה כיון לל"ר האמצ' carrator, carrarius וכן בל"ס קַרָר מנהיג הקרון ובדפוסי' אי' בב"מ קדר וצ"ל קרר עיי' תוספו' שם ד"ה את הקרר. ירוש' קידושי' ספ"ד דס"ו ע"ג קרר קדר תוספת' כלים ב"ב ספ"א ישיבת הקרר ובכ"י אירפ' הקארר] —

* קָרָה, קְרִירָא, קְרִירְתָּא עיי"ע קר ג'.

קְרִירְטוֹן (לדעת ר"ב Claret, Kräuterwein, (claretum ירו' דשבת פ' ח' שרצים (פי"ד ד"ד ע"ג) מהו מישתי קרירטון [3]) בשבתא. פי' קלריטון בל"ר יין מעורב במיני רפואות לכן משיב אם לתענוג מותר אם לרפואה אסור.

קָרַשׁ (בל"ס קַרֵשׁ הקפיא gerinnen, fest, hart sein, werden) בפ' תמיד נשחט (פסחי' ס"ד.) שמא יניחום ויקרש הדם בפ"ג בטהרות (מ"א) קרשו הרי אלו שניים חזרו ונמחו בפ"ק בסוכה ב ג מ' [4]) זה הכלל (י"ב.) ואימא יין קרוש הבא משניר שדומה לעיגולי דבלה פי' הוא כדגרסינן בר"ג דפ' המוציא יין (שבת ע"ז.) תנא יבש כזית [5]). ר' משה כלפו מן בארי [6]) אמר יש לו ראיה בתרג' ירו' (א') וקרח בלילה (בראשית ל"א, מ') וקרישא [7]) בלילא. *[אחי"ה ותרג' תקפיאני (איוב י', י') קרשתא יתי ועוד שם ל"ח, ל' מוי קרישן, תר"י לשמות י"ד, כ"ב מיא קרשוון; לבמדב' י"א, ז' וכד הוה קריש צריך לו' קריש. תוספת' מעילה פ"א סוכה מ"ט. יין קרוש, תוספת' שבת פי"א (י"ב) בדם הקרוש. בחלב הקרוש, מנחות כ"א. ירוש' שבועות רפ"ג דל"ד: דם שקרש, ירו' נדה רפ"ג ד"נ ע"ג דם הוא שהוא קָרוּשׁ, ירו' שבת רפ"ח די"א. לכשיקרש, חולי' ק"כ. עיי"ע חל ו'. והושאל לעשית חזק ירוש' ברכות פ"א ד"ב ע"ג יהי רקיע (בראשי' א', ו') יקרש הרקיע, ירוש' נזיר פ"ז דנ"ו: הנפל שלא קרשו אבריו, ב"ר פל"ג ויק"ר פכ"ז בצנה שלא יקרשו וכו', הפעיל תוספת' חולי' ספ"ו הקריש את הדם אתפעל תר"י לבמד' כ"ה, ח' אתקריש אדמהון, והשם קרישא תרג' ירו' הנ"ל [8])] —

קָרָשׁ (Kartaz-onon) שם חיה אשר יש לה קרן אחת (Einhorn) בפ' אלו טרפות בגמ' סימני בהמה (חולי' נ"ט:) קרש טביא דבי עילאי פי' יש בחיות בריות גדולות כמו הענקים בבני אדם והם במקום פלוני — (א"ב מסכת ב"ב בסוף השותפין (ט"ז:) קרן הפוך (איוב מ"ב, י"ד) שדומה לקרנא דקרש ובמסכת חולי' פ' אלו טרפות (חולי' שם) קרש אעפ"י שאין לו אלא קרן אחד [9]) פי' בל"י קרן ויש חיה אשר לה קרן אחד במצחה ולקרן סגולות הרבה ברפואה). *[אחי"ה ועוד נזכר בירוש' שבת פ"ב ד"ד ע"ד ושם פ"ז ד"י ע"ג מין חיה טהורה ברא הקב"ה למשה במדבר כיון שעשה בה מלאכת המשכן נגנזה רבי אבון אמר קרש היה שמה תנא ר' הושעיה דחדא קרן. הרבה היו יגעים למצא פשר דבר בענין קרש. לדעת ר"ב הוא κέρας פי' קרן וכיון על μονόκερος, Einhorn אבל אז „קרן אחת היתה לו" וכו' תהיה יתרון דברים

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט ובכ"י ש"ס ובדפ"ע נקרקיש ובנו"ג מקרקש. [2]) צ"ל קרקשיא. [3]) בנו"ג קרורטין. [4]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע לי'. [5]) וכן פי' ר"ח בשבת שם על הא יבש והביא ראיה מסוכה מ"ט. ע"ש וכן רש"י פי' יבש יין קרוש. [6]) עיי' מבוא ח"א XV. [7]) בדפוסי' קרושא. [8]) והשם המופשט קרישה בעבודה למוסף יוה"כ. [9]) בנו"ג אחת.

וגם ὄρυξ אשר בו מבאר הח' לעוויזאהן (זאאלאגיא 114) את קרש קשה. להלמו שלזו חיה לרוב יש לה ב' קרנים. ולפע"ד הוא החיה אשר רשמתי בריש הערך וידובר בה קטיסיאס והארכתי אודותיו בע' טגרוס (ח"ד, ט"ו) וענין כחולי' יבואר על זה יפה יפה. ודע עוד כי בענין קרן של Kartaz- onon הזכיר הסופר הנ"ל שיש לו גוונין הרבה צבע הקרן למטה הוא לבן באמצע שחור ולמעלה אדום ולפע"ד יען כן דימו קרן הפוך (= הָפוּךְ) לקרנא דקרש שהיה לו גוונים הפוכים זה לזה[1])] —

* קרושא, קרושַׁיְתָא נ"א תחת כרושייתא גיטי' ס"ט: עיי"ע כמך וע' כרושייתא וע' ברושיא ומ"ש.

קרשן (= ־קַרְשִׁינֵי (Erdschollen) קרשיני בבלייתא (שבת פ"א.) ס"א כרשיני עיי' בע' פיים.

*[אחי"ה ועיי"ע כרשן ומ"ש (בח"ד, שמ"ד) וגי' בקו"ף מוכח ג"כ מפי' ר"ח בשבת (בש"ס ווילנא) וז"ל קרי שני בבליאתא וצ"ל קרשיני בבליאתא[2]) שהיא אדמה שהיא קרב להתפרך ולהתכתת ואינו אבנים ולא לבנים שרופות דקריין אגורי ע"כ ועיי"ע פיים] —

☞ קורת החצים הביא בעל הערוך בע' קר (י"ג).

* קַרְתָא, ־קַרְתָּה עיי"ע הבא אח"ז.

קַרְתָּן (= ־קַרְתָּנִי פי' עירני ובפרט הדר בעיר חוץ מירושלים (Städter, Provinziale בפ"ו בדמאי (מ"ד) קרתני שקבל שדה מירושלמי פי' בלשון ערבי קורין לכפר אלקריה[3]) ולכופרי קריאני

*[אחי"ה כ"ה רק בכ"י ק"ט ועיי"ע קְרָיָה ומ"ש ובאמת כפר נקרא בל"ע قرية (וזהו אלקריה כפי' גי' כ"י ק"ט ועיקרי התלמוד) ולכופרי קורין قروي ובל"ס קוּרָיָא וקרתני נבנה מן השם ־קַרְתָּא, ־קַרְתָּה ירו' תעני' פ"ד דס"ח עד מירון קרתה. שם דס"ח רע"ד טב קרתא. ב"ר פמ"ח עלת לקרתא וכו' עיי"ע נמס. ירוש' ברכות פ"ב ד"ה. עיי"ע קְרָיָה וש"נ יתר מקומות. והתואר ־קַרְתָּנִי הפכו ירושלמי דמאי הנ"ל יכול הוא הקרתני לעלות ולאכלו בירושלם. וכ"ה בירו' דמאי פ"ו דכ"ה ע"ג. ויק"ר ר"פ כ"ד מעשה בקרתני וכו'. תנחומא הישן האזינו סי' ב' באקרתני אחד וכו'. (ולנקבה שהש"ר פ' אל תראני: מעשה בַקַרְתָּנִית אחת וכו'). ילק' ויקרא ר' תס"ד בשם התנחומא (= תנחומא הישן ויקרא סי' י"א) אחד קרתני ואחד בן פלטין] —

* ־קַרְתּוּיִין (יושבי עיר קרדו עיי"ע כורדו בח"ד, שי"ז) יבמות ט"ז. אין מקבלין גרים מן הקרתויין . . קרתויי פסילי, ושם: קרתויי לחוד וקרדויי לחוד עיי"ע כרדו וע' קרדו.

* ־קַרְתִּיגִינִי, ־קַרְטְגִינִי, ־קַרְטְגִינָא (Karthago), ירו' שביעי' רפ"ו דל"ו: וירו' קידושי' פ"א דס"א ע"ד הקנזי (בראשי' ט"ו, י"ט) קרתיגני ובב"ר ס"פ מ"ד קרטגינא. ויק"ר פכ"ז אלכסנדרוס מוקדן אזל להדא מדינתא דשמה קרטגינא וכו' ע"ש ובפסיקת' דר"כ צד ע"ד ובתנחומא הישן אמור סי' ט' הגי' קרטיגנא ובנדפס אי' בתנחו' קרטיגרא, קרטינדרא[4]) וידוע הוא כי קרתגיני או קרטגינא היא העיר המפורסמת בימי קדם בחלק אפריקי וכעת סמוך במקומה עיר תונים ועיי' מ"ש רש"ב בפסיק' ובתנחו' שם בהערותיו. מנחות ק"י. מצור ועד קרטגיני מכירין את ישראל ואת אביהן שבשמים ומצור קלפי מערב ומקרטגיני כלפי מזרח אין מכירין וכו'.

* קרתיגנייה, קרתיגנאה, קרטיגניא (נ"ל על שם העיר Carteja עיי' בפנים) ירו' דמאי פ"ה דכ"ד ע"ג ר' אבא קרתיגנייה, ירו' ברכו' פ"ד ד"ח, ירוש' כלאים פ"ב דכ"ז ע"ב ר' אבא קרתיגניא, בירו' שבועות רפ"ג דל"ד: ירו' סנהד' פ"ז דכ"ד ע"ג ירו' תענית פ"ב דס"ה ע"ג קרתיגנאה, ירוש' שבועות פ"ז דל"ז ע"ד קרתיגנא, ירו' שבת פ"ז ד"ט: קרטיגנאה, ירוש' שבת פט"ז דט"ו ע"ג חיננא קרתיגנאה ובברכות כ"ט. אי' ר' יצחק דמן קרטיגנין ועל פי זה רצה להגיה רש"ב בפסיקתא דר"כ צד ל"ט ר' יצחק קטריקי שצ"ל קטריגיני אבל בכ"י ש"ס ברכות הגי' ר ב א דמן קרטגני וצ"ל ר' ב א דמן קרטגני (כי בירוש' ר' בא הוא ר' אבא) ובאמת בכ"נ הגי' ר' אבא דמן קרתאגני ועיי'

---

[1]) ורש"י פי' בב"ב בע"א עיי"ע קרן, ולאיוב פי' על שם הקרן שנותנין בו כחול ובורית שנאמר וכו' ולזה כיון ר"ב ולקרן סגולות הרבה ברפואה. [2]) ובש"ס ווילנא הוגה כ ר ש י נ י בבלייתא [3]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובעיקרי התלמוד ובכ"י ה"ב אלקריאה ובדפ"ע אלקריא. [4]) ומפורש שם בגליון נ"ל דגרס קרטגיינא לפי שהיתה עיר של נשים נקראת כך כי קרתא הוא בל' תרגום עיר וגינא הוא בל"י אשה עיי"ע אנטרופי עכ"ל והי' לעווי פי' קרת — גיני γυνή כי אשה Dido היתה מיסדה את העיר.

ד"ס שם. ודע כי בעל המבוא הירוש' (ו': ס"ו.) חשב כי קרתיגנא „היתה עיר בארמיניא הגדולה" ואני בעניי לא מצאתיה בספרים רק Karkathio-kerta בארמיניא (מאנגערט 173) ולפע"ר היא העיר Carteja באספמיא הישנה Hispania Baetica אשר יסדוה הפעניציים מאה ושבעים ושתים שנה קודם למספרם. ויען שהפעניציים יסדוה נקראה ג"כ על שם עיר ואם Carthago אבל בלי ספק מובדלת היא מאותה. ואחרים (נייבויער, לעווי) חשבוהו להיות Carthagena באספמיא אבל זו העיר נתיסדה בזמן מאוחר.

* קַרְתִּיסְיָא (על שם מקום) ירוש' כתובות פ"ב דכ"ו ע"ד חנניה קרתיסיא אשתבאי.

קָשׁ (השרש נָקַשׁ מל"ע نقس ומל"מ נְקַשׁ klopfen zusammenschlagen) בפ"ז בבכורות (פ"ז מ"ו דמ"ד:) המקיש בקרסוליו פי' כשהולך מקיש קרסוליו זו בזו ומשמיע קול והוא הקישן שבגמ' (שם מ"ה.) [1]) ועיקרו מן דא לדא נקשן (דניאל ה', ו'). בפ"ד בזבין (מ"א) זב שהקיש על כצוצטרא [2]) פי' „הכה כאותה ששנינו הקיש בקנה" בפ' כל הקרבנות (מנחות פ"ז.) [3]). ובפ"ג בסנהד' בגמ' מפריחי (סנהד' כ"ה:) בנקישא [4]) תליא מלתא פי' שסופק כפיו זו לזו כדי להפריח יונו ויקדים לאידך יון אמר אנא ידענא למנקש [5]) טפי ולא גמר ומקני הילכך פסול אבל תולה בדעת עצמו כגון משחק בפספסין דלאו בכח תליא מלתא פי' שסופק כפיו זו בזו אימא גמר ומקני קמ"ל [6]). בס"ג דפ' הזהב (ב"מ נ"ט סע"א) במשלם [7]) שערי מן כדא נקיש ואתי תיגרא פי' בהפנות התבואה מן הכלי כלומ' נשאר הבית ריקן מן המזון דופקת המריבה ובאה [8]). בהגדה דפ"ק דמגילי' (י"ב:) בן קיש שהקיש על דלתי [9]) רחמים ופתחו לו. פי' דפק [10]). בפ' שור שנגח את הפרה בגמ' כסהו כראוי (ב"ק נ"ב:) מהו דתימא איבעי ליה לנוקשי [11]) עליה קמ"ל. פי' לדפוק. בר"ג דעירובי' (ח'.) ואי נקש ביה [12]) סיכתא וחבריה ביה חבריה. ותתקע את היתד (שופטים ד', כ"א) תרג' ונקשת ית סיכתא וכן ותתקע ביתד (שם ט"ז, י"ד) דדלילה. בפ' ד' מיתות בגמ' בעל אוב (סנהדרין ס"ה.) ובפ"א דכריתות בגמ' המחלל (ג':) הקשת זרועותיו הוה מעשה. פי' שמקשקש בזרועותיו. *[אחי"ה ועיי"ע קשקש ב'. וכל הערך עיקר מקומו היה בע' נקש עיי"ע ומ"ש אבל רבינו אחז בשרשי בעלי שני אותיות כדרכו] —

קש (= אֻקוּשָׁא כמו קוּשִׁי Verhärtung) בר"ג דסוטה (ד':) ברכיכא או באקושא פ' בע' אקש. *[אחי"ה ושם נסמנו שאר ציונים ע"ש ועוד עיי"ע קשא] —

קש (= נוֹקְשָׁא, נוֹקְשָׁה עיי"ע verdorbene Säure) בר"ג דפ' ואלו עוברין (פסחים מ"ג.) ובר"ג דפ' כל המנחות באות (מנחות נ"ד.) נהי דחמוץ גמור לא הוי נוקשא הוי פי' נוקשא כגון עמילן של טבחין וזומא של צבעין וקלין של סופרים שנתחמץ מאליו בלי שאור. *[אחי"ה כ"ה בפי' ר"ח בפסחים. ובפי' רגמ"ה במנחות (קובץ כ"י אנגיילי דף י"א.) אי' נוקשה עיסה שהוקשת ואינה לא חמוץ גמור ולא מצה ע"כ] —

קש (= קָשַׁשׁ וכן בל"ס קָשׁ פי' זקן כמו בל"ט יָשִׁישׁ alt sein) בפ' גט פשוט בגמ' כותבין גט (ב"ב קס"ז סע"ב) היא היא קשא [13]) לה ובגר לה קלא [14]). בפ' המקבל בגמ' לשנים מועטות (ב"מ ק"ט:) ההוא גברא דקביל [15]) פרדיסא מחבריה לעשר שנין וקש לה' שנין. בס"ג דפ' מי שהיה נשוי (כתובות צ"ה רע"ב) דההוא גברא דמשכן פרדסא לעשר שנין וקש לה' שנין פי' זקן מל' קשיש וישיש. ואתם ישישים (איוב ל"ב ו') תרג' ואתון קשישין. קש דינא (סנהדרין מ"ב.) פי' בע' זקן. *[אחי"ה וכנ"ה בחגיגה ה' סע"ב כי קש ורש"י גרס כדקש ופי' כשהזקין ושם י"ג. לא קשאי כי קש

---

[1]) כ"ה בפי' רגמ"ה וכ"ה בפירש"י [2]) כ"ה נ"א בפי' רה"ג אצל גזוסטרה ובנו"ג כצוצרה וכ"ה בע' כצוצרה ע"ש. [3]) הועתק מפי' רה"ג לזבי' צד 40 והמה סוף דברי פירושו ותחלתו הובא בע' כצוצרה (ח"ד, ש"ט: ע"ש) ורבינו הוסיף כאן רק המראה מקום ובדפ"ע בטעות נפסק ע"י נקודה אחר מלת בקנה. [4]) בנו"ג בנקשא. [5]) בנו"ג לנקושי ורש"י גרס בנקשא. [6]) נראה שזה הפי' שייך לרה"ג אשר קצת פירושו תראה בע' ארא. [7]) בנו"ג כמשלם. [8]) וזה כפי' ראשון ברש"י. [9]) וכ"ה בילק' ובע"י ובכ"י ש"ס אצל ד"ס ובנו"ג שערי. [10]) בכ"י ש"ס אי' שנקש. [11]) בנו"ג למיזל ומנקש ובכ"י ש"ס לך מיזל ומינקש וכ"ה ברש"י. [12]) וכ"ה בש"ס בר"ש אבל בדפ' פיזי וויניצי' ועוד בדפ' אחרים ובכ"י א"פ ואו"ז אצל ד"ס הגי' נקיט וצ"ל נקיש וכן אי' נקיט בכ"י ש"ס ב"מ נ"ט ובילק' כ"י בהר ובילק' סוף תהלים במקום נקיש כדאי' בדפוסי' בב"מ (עיי"ע ד"ס ב"מ צד פ"ב.) ובנו"ג בעירו' נעיץ. [13]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע קשיא. [14]) בנו"ג מיקש הוא דקשה לה ובכ"י ש"ס ר' מיקש הוא דקשיא, ורשב"ם מיקשא קשיא אבל בכ"י ש"ס מינכען אי' כגי' רבינו היא היא קשה לה. ובפי' רגמ"ה כלומר בשביל שהזקינה נתחלפה קולה וכו'. [15]) בנו"ג דמשכין ובכתובו' צ"ה רע"ב דמישכן.

נח נפשיה דר"י כתובות צ"ה: עביד דקיש, סנהד' ק"ח: דתיקיש ותינוק עיי"ע חל ג', ב"ק צ"ב: השתא דקשישנא, ב"ב קמ"ב: דקשישנא מינייכו וכו'. תרג' ש"א י"ב, ב' ואני זקנתי: ואנא קשית כ"ה בגי' המתורגמן ובנו"נ קשיש. והתואר קָשִׁיש וכ"ה בל"ס תרג' מ"א ב' כ"ב; לאיוב ג', י"ח. ב"מ ס': אנא קשיש מאבוך, יבמות ט"ו. מי קשיש דוד כולי האי. אביי קשישא שבת נ"ו. שבועות מ"ב: סנהד' ז'. יבמות כ"ד. כתובות צ"ד. מר קשישא ב"ב ז' רע"ב ועיי' שם תוספו', שבת קי"ד: תעני' כ"ח סע"א סוכה ח'. ב"ק צ"ו: וזולתו. תעני' כ"ג: ינוקא קשישא. והקבוץ קְשִׁישֵׁי ברכות ל'. מ"ו: ביצה כ"ז. הוריות י"א: סנהד' ס"ט: שהש"ר פ' אמרתי אעלה תרג' איוב הנ"ל ושם י"ב, י"ב; כ"ט, ח'. והשם המופשט קשישותא וכ"ה בל"ס ב"ב קמ"ב: תרג' משלי ל', י"ז] —

קַשׁ (שרש נקש בהפעיל ע"ש (vergleichen מסכת סנהד' פ' חלק (קי"א.) מקיש יציאתן ממצרים לביאתן לארץ פי' מדמה ומשוה. *[אחי"ה ושייך לע' נקש ע"ש וש"נ] —

קִשְׁקֵשׁ (נ"ל שהוא מענין קש כלומ' להסיר הקש ועשבים רעים היינו עדר behacken, jäten, umgraben) תרי קשקושי הוו חד אברויי אילני וחד סיתומי פילי (מ"ק ג'. ע"ז נ': סוכה מ"ד:) ככר פי' בע' אבר[1]) י"מ קשקוש היינו עידור אלא שעידור בגפנים וקשקוש בזתים. *[אחי"ה וכ"ה כי"מ בפי' המיוחס לרש"י במ"ק הנ"ל וכנ"ה במ"ק שם וקשקוש בשביעית מי שרי וכו' ובסוכה וקשקושי מי שרי והקבוץ קשקושֵי עיי' לעיל והפעל סוכה מ"ד: מקשקשין בכרמיא, מ"ק ג'. לא יקשקש תחת הזתים, ושם ובסוכה שם: תשמטנה (שמות כ"ג, י"א) מלקשקש. ופי' המיוחס לרש"י במ"ק ד"ה יקשקש היינו עדור וכו' וכדברי הערוך וכן פירש"י בסוכה ומקשקשין: עודרין את הכרמים אבל בפי' ר"ח לע"ז נ': מצאתי פי' קישקוש כדכתיב לקושש קש וכו'] —

קִשְׁקֵשׁ (= כשכש פי' השמיע קול ועוד ענין תנוע ונדנוד schütteln, bewegen; klingeln, Geräusch machen) בפ' בהמה המקשה בגמ' השוחט את הבהמה ומצא בה (חולי' ע"ד:) נעשה כאגוז המתקשקש בקליפתו. בפ' גיד הנשה בגמ' שולח אדם (שם צ"ד.) ת"ר לא ילך אדם לבית האבל ובידו לגין המתקשקש. בפ' העור והרוטב בגמ' קולית המת (שם קכ"ה.) כגון דאיכא כזית מוח[2]) המתקשקש. *[אחי"ה ולזה שייך גם ציון נדה מ"ז. עיי"ע הבא אח"ז. ובפיעל סוטה ט' סע"ב היתה שכינה מקשקשת לפניו כזוג, ירו' תענית פ"ג דס"ז רע"א (שקשקש) [צריך לו' מקשקש] את רגליו בנחל קדרון וכ"ה משקשק בכ"י תוספת' תעני' ספ"ג (ב') אבל בדפוסי' לנכון מקשקש, ירוש' שבת פ"ב ד"ה: כיון שהאשה מקשקשת בעיסתה במים וכ"ה בב"ר רפי"ד כפי' הגי' שהובא בילק' בראשי' ר' כ' ור' ל"ב וכ"ה בתנחומא נח סי' א' אבל רבינו גורס בע' שק ג' משקשקת והביא הציון מירו' ומב"ר. יומ' פ"ד: מקשקיש ליה באמגוזי כגי' רבינו בע' שבת ובכ"י ש"ס ומכשכש אבל בנו"ג ומשביש והושאל לטלטול גברא ונסיון ב"ר פס"ט לטובתך משקשקין וממרקין לך מן חוביך אבל עיי"ע שק ג'] —

קִישׁ קִישׁ קריא (ב"מ פ"ה רע"ב) ס"א כיש כיש קריא ככר פי' בע' כש[3])] —

קִשְׁקֵשׁ (מענין קשקש ב' ענין תנוע ונדנוד hin- u. herschütteln) בס"ג דפ' יוצא דופן (נדה מ"ז.) ת"ר אילו הן סימני בגרות ר' אליעזר בר ר' צדוק אומר משיתקשקשו[4]) הדדין פי' נטו ונתקשקשו[5]) הדדין וגם צמחו (לך) [צ"ל לה] שערות. פ"א נתגדלו כל כך שנוקשות זו בזו. נראים הדברים שזה וע' של מעלה והראשון שייכי בהדי הדדי.

קַשׁ (= קַשְׁקַשִׁין כמו קש בל"מ Stoppeln, Streu ועוד קשישין Brettchen) עיי' בפנים) בפ' אעפ"י שאמרו בגמ' ומניקה (כתובות ס'.) צנור שעלו בו קשקשים. בסוף תוספת עירובי' (פ"ח) צנור שעלו בו קוצים וקישושיות[6]) דורסין ברגליו בצנעה כדי שיצאו המים. בפ' המוכר את הספינה בגמ' חלות דבש (ב"ב פ':) כגון שזב ע"ג קשקשים

---

[1]) היינו אברויי והפי' ראי' שם מצאתי עתה בפי' ר"ח לסוכה מ"ד: [2]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר אבל בשדפ"ע כיון . . מת. [3]) ח"ד, ש"נ וש"נ שינויים. בדפ"ר ופיזו' וויניצי' ובאסיל הגי' בראש הע' רק קיש וצ"ל קיש קיש כדאי' בכ"י ק"ט ושם נכלל בע' הקודם לזה. [4]) וכ"ה בתוספתי נדה רפ"ו אבל בכ"י אירפ' משיתקשו. [5]) בדפי פראג בט"ס ונתקשו. [6]) כ"ה בדפ"ר בערוך וכ"ה בתוספתי וקישושות אבל בדפ"ע וקשקשיות וכ"ה בכ"י ובעיקרי התלמוד ועיי' מ"ש בסמוך בפנים.

פי' „כגון שנפל ע"ג הקש ועל התבן דמטושטש הוא ומוקצה הוא" [1]). בפ' במה בהמה בגמ' חמור (שבת נ"ג.) ובקשישין [2]) שעל גבי השבר פי' עשב שמשים ע"ג המכה. פ"א דפין של עץ שנותנים על השבר שלא תתחכך — (א"ב ובקששין כתוב בנוסחאות). *[אחי"ה כבר הוכחתי כי כ"ה בדפ"ר ובכ"י וכן הובא באו"ז הל' שבת סי' פ"ג ססי"ק ט' בשם רבינו ולפני ר"ב גי' מוטעת היתה וכ"ה נדפס בדפ"א ובקשקשין. וכתב האו"ז שם שללשון השני של הערוך אתיא בגמגום משנה ובריתא אהדדי ע"כ דהיינו דלקמן במשנה אי' ולא בסולם שבצוארו [3]). וכפ"א אי' ג"כ בע' גשש והועתק זה הפי' מפי' רה"ג לזבים (בסדר"ט 39) עיי"ע גשש. וש"נ א"ד קשיש. וכיון על גי' שלפנינו כאן היינו לציון משבת נ"ג. וגזרת המלה של קשיש (= גשיש) עיי"ע הנ"ל וכן בירוש' שבת פ"ה ד"ז סע"ב ורע"ג מה בין סולם לקישושות וכו' מה בין קישושות לקמיע . . . מה בין קישושות לאגד שע"ג המכה ופי' קוצים וקישושיות (קישושות) מל"ע قشاش, قشيش פסולת Abfälle שמכבדין מן הבית וכדומה. וכן בתוספת' שביעי' פ"ב אין מלקטין עשבין מגבי הזבל אבל מלקטין הימנו קישושות. ובענין קשקשים כתובו' וב"ב הנ"ל מלת קַש היא כפולה ומל"מ תבן דק מאוד וכל"ע قش Stoppel. וכנ"ה בתענית ו'. דבר שממלא תבואה בקשיה, ירוש' פיאה רפ"ד די"ח. תבואה בקשה, שבת ל"ו: עיי"ע גב ו'. כלים פי"ז מי"ז מחצלת הקש ושפופרת הקש עיי' בפי"מ להרמב"ם ור"ש ובתוי"ט. והקבוץ ירוש' פיאה ספ"ה די"ט. זוכר את הַקַשִׁים. ב"ר פל"ה קשתי (בראשי' ט', י"ג) קישותי דבר שהוא מוּקָש לי אפשר כן אלא קשין דפירי עיי' פירוש מהרז"ו] —

קשקש (קַשְׂקֶשֶׂת מל"מ. Schuppen) בר"ג דפ' השוחט אחד בעוף (חולין כ"ז:) עוף שנברא מן הרקק הכשרו בסימן אחד תדע שיש ברגליו [4]) קשקשין כדגים. בפ' אלו טרפות בגמ' ובדגים (שם ס"ו:) תנן התם בפ' בא סימן (נדה נ"א:) כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר אלו הן הקשקשין הקבועין בו וסנפירין שהוא פורח בהן גמר' (נדה שם) ממאי דקשקשין [5]) לבושא הוא דכתיב (ש"א י"ז, ה') ושריון קשקשים הוא לבוש. *[אחי"ה ועיי' עוד ע' סנפיר. ובספרא שמיני פרק ד' פרש' ג' אפיקי מגנים (איוב מ"א, ז') אלו קשקשים] —

קשב (= קַשְׁבָּא בל"ס כמו قسب בל"ע תמרים ותמרה Dattel, Dattelpalme) חצב קשבא (ע"ז י"ד:) כבר פי' בע' חצב. *[אחי"ה פי' תמרים אבל רבינו פי' קנה סוכ"ר אשר על כן היה מיחד לציונים הבאים בע' הבא ערך מיוחד אבל שייכים לזה הערך] —

קשב (= קַשְׁבָּא מע' הקודם לזה) בפ' הכונס בגמ' כיצד משלמת מה שהזיקה (ב"ק נ"ח:) ההוא גברא דקץ קשבא מחבריה. פי' קשבא ציני והוא מין דקל והוא דקלא פרסאה [6]) שמעולה ושמן ודקלא ארמאה הוא דקל וכחוש [7]). ס"א דקץ תלתא [8]) מחבריה פי' תלתא דקלי קץ מיניה לדידי חזי לי הנהו דקלים וג"נ בקינא חדא הוו קיימי שהיו עומדין ג' דקלים בשרש אחד [9]) וקץ חד מהנהו תלתא. *[אחי"ה ודע כי בנו"ג לדידי חזי לי ותלתא תאלתא בקינא הוו קיימי והוו שוו מאה זוזי זיל הב ליה תלתין ותלתא ותילתא ופירש"י ותלתא תאלתא בקינא הוו שלשה דקלים זה אצל זה ע"כ אבל ברש"י בדפוסי' הישני' לי' תאלתא וכן לי' בכ"י ש"ם אבל ברי"ף ובה"ג אי' תלתא תלתא ופי' הנ"י שלש שלש וכדמוכח מפי' רבינו הוא ג"כ גרס תלתא תלתא אבל לפי ס"א דקץ תלתא נ"ל שצריך לנקד תָּלָתָא והוא כמו תָּאלָתָא (עיי"ע תאל) שפי' בלשון פרסי تال דקל וזה מ"ש רבינו „פי' תָּלָתָא דקלי קץ וכו' ועל זה בא ר"ג להוסיף שהוא חזה ג' ג' דקלים זה אצל זה, והכל נכון וישר. ועל פי זה בפ"י ש"ם צ"ל איכא דאמרי תלתא (= תאלתא) ובאמת בכ"י פ' אי' תלאא וצ"ל תאלא וכמו שהעיר בעל ד"ס ע"ש. ודע כי בשט"מ לב"ק הובא הגי' בשם הראב"ד איכא דאמרי דקל תלתא כמו שתילים של דקל וכו' ע"כ ונ"ל ברור שצ"ל איכא דאמרי דקץ תלתא וכגי' ס"א וכ"י ש"ם ולא הבין הראב"ד תלתא ופי' שתילים — והקבוץ מגילה ז': מלא

[1]) הועתק מפי' רגמ"ה בב"ב. [2]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ל"ד ה"ב דפ"ר ובעיקרי התלמוד וכן הוכחתי שצ"ל בעי' גשש בחיב, ש"ס בחערה 10 בשאר מקומות ובע' דפי' פיז' והלאה בט"ס ובקשקשין וכ"ה בטעות בתוספת' שבת רפ"ד (ה'). [3]) עיי' ל"ע לשבת צד מ' שרמז כבר על פי' הר"ן. [4]) בנו"ג תרע שהרי עופות יש להן. [5]) בנו"ג דקשקשת. [6]) ועיי' מה שהקשו על זה התוספו' ב"ק שם ד"ה דדאין. [7]) עיי"ע ארם בי ועי' דקל ועיי' בשט"מ לב"ק שהביא את הערוך. [8]) וכ"ה בפ"י ש"ס ואיכא דאמרי תלת. [9]) והתוספו' בב"ק פי' בקינא חדא במקום אחד ועיי' מה שאכתוב בס"ד בע' שרך ג'.

טסקא דְקַשְׁבֵּי ובכ"י ש"ס קשבי [תמרי] והוא פי' שבא מנליון פנימה עיי' ד"ס שם ובנו"ג קשבא כיחיד וכ"ה בע' טסקא] —

קָשַׁב (כמו הקשיב בל"מ aufhorchen, merken) בהגדה דפ' הניזקין (גיטין נ"ו סע"א) וליעלון בך תלמידך דאנהו קשבי דחייא קליל פי' ישכבון עמך חד מן תלמידך במטה דלהוי משוי משום שהם יודעין שהחי קל. *[אחי"ה נעלמה מעיני ר"ב והגרי"ב שלי' מלה זו בנוסחאות כי אם דאינהי ידעי דחייא קליל. והפעיל בל"מ לרוב מחובר עם אזן וכן בקל (ישעיה ל"ב נ') ופי' ענין שמיעה וההבנה. ובברכות ו' רע"א פירש"י על זה: לוא הקשבת (ישעיה מ"ח, י"ח) לשון המתנה היא והוא עפ"י הדרש שם ברכות ה' סע"ב] --

קשוות (= קַשְׁוָואוֹת Schalen) בס"ג דפ' לולב וערבה (סוכה מ"ח:) ר' יהודה אומר שני קשואות היו שם. פי' כלים כעין קשוה שפי' בע' קס. *[אחי"ה ר"ל בע' קסוה ושם פי' (עפ"י הגמרא) כלי שרת וכצ"ל כאן. ובנו"נ קשוואות ובכ"י ש"ס קשוואות ובדפ' פיז' ווינ יצ' באסיליא וקושט' קסוואות ועיי' ד"ס שם ובע' קסוה ובע' קסיה] —

* **קִשּׁוּת, קִישׁוּת** (בל"מ קִשֻּׁאִים רק בקבוץ ובדרז"ל היחיד קִשׁוּת, קִישׁוּת והקבוץ קִשׁוּת, קִישׁוּת Gurke) כלאים פ"א מ"ב תרומה פ"ב מ"ו הקישות והמלפפון. כלאים פ"ב מי"א הקישות ופול המצרי, ושם פ"ג מ"ה קישות ודלעת, תרומ' פ"ג מ"א התורם קישות ונמצאת מרה. ב"מ פ"ז מ"ה אוכל פועל קישות (ועיי' תוספ' פ"ח), עוקצי' פ"ב מ"א עיי"ע כשות (ח"ד, שנ"ד), ושם מ"ט קשות שנטעה בעציץ. תוספת' תרומה רפ"ד אין לך מר בקישות אלא פנימי שבה. שם ספ"ה קישות של תרומה.. קישות של חולין, שם דמאי פ"ה נוטל מכל קישות וקישות. ע"ז י"א. לא קשות ולא צנון. והקבוץ קשואים, קשואין, קישואין ברכות נ"ז: לא צנון ולא קשואין[1]) ושם: למה נקרא שמם קשואים מפני שהם קשים לגוף כחרבות וכן בע"ז כ"ט. ושם: קשואין מפני שהן קשין לכל גופו של אדם כחרבות ועיי' מכילת' בשלח ס"פ א'. כלאים פ"ג מ"ד שורות של קישואין, ושם שורה של קשואים, תוספת' כלאים ספ"ג הקישואין והדלועין, שבת קנ"ג: קישואין ודלועין ב"ק פ"ג: שומר קישואין. והיחיד קשות הוא לא"ר כדרך קטותא הסורי[2]) ובענין קישואי חמור עיי"ע ירק (ח"ד, קס"ר). בענין נטיעת קשואין סנה' ס"ח. עיי' תשו' גאונים קדמונים דפ' ליק סי' ל"ו ומה שפי' רה"ג שם. ועוד עיי' תשובו' הגאונים בהוצ' ה' הרכבי סי' שצ"ה צד 209 ועיי"ע בציון ח"ב קנ"ג ומ"ש] —

* **קִישׁוּת** (Ähnlichkeit) ב"ר פל"ה עיי"ע קש האחרון פי' התדמות ודמיון מפעל נקש בהפקיל הקיש.

קֹשְׁטְ (מל"ע قسط, בל"ס קוּשְׁטָא בלשון יוני' ורו' Kostwurz, κόστος, costus) בפ"ק בכריתות בגמ' המפטם את הקטרת (ו'.) הקושט שנים עשר[3]). הקושט והחמס[4]) (עוקצים פ"ג מ"ה) עיי' בע' (חמס) [חמם][5]) פי' „כשרתא בלישנא דרבנן" ובלעז קושט"ו — (א"ב פי' בל"י ורו' וערבי מין בשם והוא עץ קטן וריחו טוב וטעמו מר אבל חריף מאוד והלבן אשר הוא קל הוא נבחר). *[אחי"ה פי' רבינו הועתק מפי' רה"ג כמו שהעירותי כבר בע' כישר (ח"ד, שנ"ג). ועוד עיי"ע כשת (= כושת) ומ"ש וקרוב הדבר שגם בברכות צ"ל כשותא במקום כשרתא כמו שהובא בירוש' הכושת במקום הקושט של עוקצין עיי"ע כשת — ורגמ"ה לכריתות לא היה יכול לפרש קושט ע"ש] —

* **קְשַׁט, קַשָּׁט** עיי"ע הבא אח"ז.

קשט (= קַשְׁטָנִית, קַשְׁתָּנִית hölzerner Bogen, Bohrwerkzeug) בהנוגע פכ"א בכלים (מ"ג) במכבש של חרס ובקשטניות טהור. פי' „כמין קשת העשוי על המשור הקטן שמו קשטנית"[6]) פ"א קשת שע"ג כלי הנכבד וחד שבו נוקבין המלחים נסרים נקרא קשטנית. בתוספת' שבת בפ' אע"פ (ספי"ג) (י"ד) ולא יקדיח בקשטנית[7]) — (א"ב מדר' במד"ר (פ"ו[8]) יש מזיק שהוא פורח באויר כעוף וקושט כחץ פי' מורה בקשת. תר"י (ב') או ירה יירה (שמות י"ט, י"ג) או גירי דאשא יתקשטון ביה) *[אחי"ה וכנ"ה קוּשְׁטָא פי' קֶשֶׁת בתרג' שני באסת' א', ג' לממחי בקושטא לא

---

1) ועיי' דב"ר פ"א 2) עיי' לעף ספלנ"צ 330. 3) וכ"ה בירושי' יומא פ"ד דמ"א ע"ד. 4) כ"ה נכון בדפ"ר ועיי"ע (חמס) [חמם] ובדפ"ע אחרים החמס. 5) ח"ג, תכ"ת. 6) בפי' רה"ג אשר משם הועתק אי' ובקשתנית פי' כמין קשת עשוי על המסמר הקטן ע"כ וכ"ה כר"ש בשם עצמו. 7) בנו"ג הקשתנית בשתי פעמים. 8) וכ"ה בתנחומא נשא.

יכלין. והתואר קַשָּׁט ובל"ס קַשָּׁטָא פי' קַשָּׁת ירו' תענית פ"ד דס"ט: שמנים אלפים קַשָּׁטִין . . . שמנת אלפים קשטין וכ"ה בנ"א בב"ר ס"פ נ"ו עיי"ע קשת וש"נ איכ"ר וגי' הילק' וא"כ גם במלת קשטנית תתכן גי' בטי"ת או בתי"ו ורע"ב פי' בכלים שם: קשטנית כמין קשת קטן של עץ שתוה בים בו ברזל של מקדח כשרוצה לקדוח בו והאדם אוחז בקשת ומגלגל בו את הברזל, ורמב"ם פי' קשתנ"ת קשת המקבת וכו' ע"ש וכן מוכח מתוספת' שבת הנ"ל מטלטלין את המקבת . . ואת הקשתנית ולא יכה במקבת . . ולא יקדיח בקשתנית — והשם המופשט קִישׁוּט תנחומ' הישן וירא סי' מ"ה מהו מוריה . . למקום שאני קושטך ואין חלשון הזה אלא לשון קישוט שנא' . . . או ירה יירה ועיי' מ"ש רש"ב שם צד נ"ז אות רמ"ח] —

קִשֵּׁט (מל"מ קָשֵׁט קְשֹׁט, פי' אמת ותמים וצדק וכ"ה בלשון ערבי' قسط ובל' סורי' קוּשְׁטָא Festigkeit, Geradheit ומזה הפעל קִשֵּׁט, gerade zurecht machen, ועוד ענין לבישת תכשיט ועדי (putzen, schmücken מה הקב"ה מקשט כלות (ב"ר פ"ח) [1] — (א"ב תרג' וככלה תעדה כליה (ישעיה ס"א, י') וככלתא דמתקשטא בתיקונהא. *[אחי"ה והוא ענין הכנה ללבישת תכשיטין וכן הכון (עמוס ד', י"ב) תרג' אתקשט לקבלא אולפן אורייתא. וכן בב"ר הנ"ל דרש כן מן ויבן ה' אלהים את הצלע (בראשית ב', כ"ב) על דרך דרשתם בברכות ס"א. עירו' י"ח: נדה מ"ה: עיי"ע קלע ב' וכן דרש בב"ר רפי"ח ויבן: קישטה ככלה ואח"כ הביאה לו . . אלא משקשטה בכ"ד מיני תכשיטין אח"כ הביאה לו וכ"ה בקהל"ר פ' טוב ללכת ועיי' אבדר"נ רפ"ד. שמ"ר פכ"ג בנוהג שבעולם כלה מקשטין אותה ואח"כ מכניסין אותה לחופה . . ירו' סנהד' פ"ב ד"כ סע"א מקלעתן ומקשטתן ומכניסן לפניו וכו'. בינוני פעול במ"ר פ"כ ונערה יוצאה מקושטת וכו' שבת כ"ה: אשה מקושטת. שם קנ"ג. נכנסו לפניו כשהן מקושטין. ב"מ ק"ז סע"ב דרש התקששו וקושו (צפניה ב', א') קשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים ובב"ב ס': וסנהד' י"ח. וי"ט. קשט עצמך ואח"כ קשט אחרים ובשו"ט מזמור נ"ג אם תרצה לקשט אחרים קשט עצמך תחלה ואח"כ קשט אחרים ועוד עיי"ע קשש. יבמות ס"ג: עיי"ע תכא. שבת קנ"ג. קשטו עצמן לסעודה. הפעיל ב"ר רפכ"ח והקישטן לפורענות וכו'. התפעל תוספת' כתובו' פ"ז שלא תתקשט באחד מן המינין, במד"ר פ"ג שמתקשטות בה הנשים והשם המופשט איכ"ר, פ' מה אעידך [2]: כמה קישוטין קשטתי אתכם — ומה שענינו כל"מ קשְׁט ובדניאל קְשׁוֹט (ב' מ"ז; ד', ל"ד) הרבה בתרג' קשוט, קושטא והתואר קשיט, קשיטא עיי' במתורגמן ואצל הח' לעווי וכן בדרז"ל קושטא שבת ק"ד. סנהד' צ"ז. סוטה ט': ב"מ י"ט: והקבוץ ירוש' חגיגה רפ"ב דע"ז. קוּשְׁטִין אתון אמרין וכו'] —

קְשִׁיטָה (מל"מ מין מטבע ועיי' בפנים) בפ' ראהו ב"ד (ר"ה כ"ו.) בכרכי הים [3] קורין למעה קשיטה. בב"ר פ"פ (ס"פ ע"ט) אשאל לי מרגלותיך אשאל לי קשיטיך אפיק חדא אמרתא למרעיא אפיק חדא קשיטה למרעיא [4]. ויתנו לי איש קשיטה אחת (איוב מ"ב, י"א) תרג' ויהבו ליה אינש מעה ואית דאמר מרגליתא ואית דאמ' חורפא. *[אחי"ה בנו"ג רק חורפא עיי"ע בח"ג, ת"ק ועוד עיי"ע מרגל וע' מע א' וע' דנק, ותר"י לבראשית ל"ג, י"ט העתיק קשיטה ע"י מרגל וע' הזקנים העתיקו שם ἑκατὸν ἀμνῶν וכן הוואולגאטא centum agnis מאה כבש וכן הפשיט' מאה נַקְוָן ומה שענינו מעה וכפי' רש"י בבראשית ובסוף איוב עפ"י ר"ה הנ"ל יש להעיר כי בתחלת המצאת המטבעות היו עושים צורת כבשים וכדומה על המטבעות ועוד השתמשו בשה בתמורת מטבע וכן יקרא ממון בל"ר pecunia ונגזר מן pecus צאן. ואי' עוד בב"ר שם במאה קשיטה א"ר אבא בר כהנא במאה אונקיות במאה טלאים במאה סלאים ועיי' המיוחס לרש"י ומ"כ שהוא לשון נוטריקון ועוד עיי"ע טריון ומ"ש בח"ד, פ"א] —

* קשי, קְשָׁא, קָשָׁה (ידוע מל"מ שיש לו שני פירושים א') קשה הפכו רך hart וב') הפכו קל (schwer א') קָשֶׁה והוא כמו בינוני הרבה במאמרי מוסר ד"מ ברכות ז': י"ח: תענית ח': כ', מ"ק כ"ט. יבמות כ"א. קידושי' ל': ב"ב ט"ז.

---

[1]) בדפ"ע אי' כזה: בהנוגע בפ"ק בכלים מה הקבה וכו' ובלי ספק באה מעי' קשט א' בטעות הדפוס או המעתיק ובאמת לי' בכ"י ק"ט ובהעתקת בעל עיקרי התלמוד ומקור המאמר בב"ר פ"ח וז"ל מצינו שהקב"ה . . מקשט כלות . . ומקשט כלות מניין וכו' עיי' למטה בפנים. [2]) ודרש אעידך מן עדי [3]) וכ"ה ברש"י לבראשי' ל"ג, י"ט ובנו"ג כשהלכתי לאפריקי היו קורין. [4]) בנו"ג השאילו לי כסיתתך עיי"ע כסיתא ומ"ש בח"ד, רפ"א.

פ"ח: קט"ז. חולי' פ"ט. ובל"ם וארמי קשי עיי' יומא כ"ח: והלאה והקבוץ קָשִׁים, קָשִׁין יבמות ק"ט: פסחים קי"ח. סוטה ב'. ירוש' שבת פ"ח די"א: קשייא . . רכיכייא. ופיעל כדרך ל"מ ותקש בלדתה (בראשי' ל"ה, ט"ז) פי' היתה מקשה לילד ומזה בדרז"ל נדה ס"ו. קשתה שני ימים, חולי' פ"ד מ"א וב' בהמה הַמְקַשָּׁה לילד, נתפעל ב"ר ספ"ד נתקשת אמו בלידה. התפעל יבמות מ'. מתקשה בשעת תשמיש. והשם קוֹשִׁי יבמו' פ"ג, ספרא תזריע ריש פרק ב'. ועוד קִישּׁוּי נדה ל"ו: ס"ו. ירו' נדה פ"א דמ"ט: ירו' יבמות פ"ד ד"ו, יבמו' בבלי פ"ג. ועוד קושי סנהד' נ"ה. פי' קישוי הגיד ור"ח העתיק קישוי. שבת י"ב: בקושי התירו פי' שלא ברצון. והשם המופשט קַשְׁיוּת וכל"ם ואר' קַשְׁיוּתָא (Härte, Starrsinn) תעני' ו'. דרש מלקוש: דבר שמל קשיותן של ישראל, באיכ"ר פתיחת' ד"ה משא גיא דרש מקשת (ישעי' כ"ב, ג') מקשיותם נמסרו למלכות, ב"ר ספנ"ג רבה קשת (בראשית כ"א' כ') רָבָה וקשיותו עמו, שם פצ"ח קשיות שנתקשה עם אדונתך, ושם פ' פ"ז קשתו (בראשית מ"ט, כ"ד): קשיותו. ירוש' ברכות פ"ז די"א: עד כדון את בקשיותך, ירוש' פיאה פ"ז ד"כ: קהל"ר פ' טובה חכמה ואת קאים בקשיותך ריש אסת"ר מן קשיותיהון וחוביהון דברייתא וכו', קהל"ר פ' עת ללדת מיליא קשייאתא. ותרג' בפרך (שמות א', י"ד) בקשיו; תרג' לדברים ט', כ"ז קשיות עמא, והיחיד קשיתא עיי"ע הבא אח"ז. ב') ענין מציאת והמצאת קושי בלמוד ובעיון (hart, schwierig finden) ובהפעיל ואפעל הכביד בשקלא וטריא ועוד שאל (Schwierigkeit erheben, fragen) ב"ק ס"ו: האי מילתא קשי בה רבה וכו', סנהד' ל"ח: קשו קראי אהדדי, פסחים ע"ח: מתניתין קשיתיה, ירוש' ברכות פ"א ד"ב רע"ג קשייתא קומי דר"ח וכו', קשתה על דעתך, קשתיה לכשיבוא אליהו ויאמר וכו'[1], ירוש' תרומה פ"ה דמ"ג ע"ג ר' סימון קשייתה, ירו' נדרים רפ"ח ד"מ ע"ד לא כבר קשונתה ר' לעזור וכו', אפעל יבמו' ע"ז. אקשי להו כל הני קושייתא, ירוש' שבת ספ"ט די"ז: מן קושיי מקשה ליה ר' ינאי, ירוש' יומ' פ"א דל"ח ע"ד עד דאת מקשי לה אדר' יהודה קשייתה על דרבנן, אתפעל ירו' סוטה פ"ח דכ"ב ע"ד איתקשיית קומי ר' פינחס, ב"ר פס"ב הוון יתבין ומתקשיין, ויק"ר פכ"ט עד דאינין יתיבין מתקשין עבר כהנא. בינוני קַשְׁיָא וכ"ה בל"ס ולפעמים במקום השם, מגילה ב' סע"א קשיא ליה, ו': לא קשיא, עירובין י"ג. כתובות מ"ח: הא גופא קשיא, וע"ש הרבה פעמים קשיא. וכן בב"ב נ"ב: קשיא שבת כ"ב: קשיא קשיא[2]), ב"ב מ'. אי קשיא לי הא קשיא לי עיי' יד מלאכי' סי' ס"ב והשם קושיא גיטי' כ': וכ"א. מנחות צ"ה: מאי קושיא, ב"ק קי"ז. האי קושיא והאי קושיא, סנהדרין ע"ו. מהאי קושיא. חולי' ג': כי קושייה, ושם הקבוץ כל הני קושייתא, הוריו' י"ג סע"ב הוו כתבי קושייתא בפתקא, יומ' ג': כולהו קושייתין, ירוש' פסחים פ"ז דל"ה: כילין קישויָא ועוד עיי' יד מלאכי סי' תק"ם והלאה — ובענין החילוק בין קשיא ותיובתא עיי"ע תיובתא ומ"ש וש"נ כל קושיא בש"ס] —

קְשִׁיָּיתָא (הקבוץ מן קְשִׁיתָא בל"ס פי' כמו גרעין (Kern בפ' יוה"כ בגמ' האוכל (יומ' ע"ט:) היינו דאמרי אינשי תרי קבי תמרי תרי קבי קשייתא וסריח. בפ' אלו טרפות בגמ' הריאה (חולי' מ"ט.) ההיא קשייתא דאשתכח במרירתא[3]) פי' גרעינים של תמרים או של זתים. *[אחי"ה וכנ"ה בברכות נ"ו רע"א עיי"ע פרהדיא, שבת כ"ט. אכל תמרי ושדא קשייתא. ע"ז כ"ח. קשייתא דזיתי, ושם קשייתא דאסנא] —

קשן (= קִישָּׁן פי' המקש בקרסליו der Krumm-beinige) הקשן והקלבן (בכורות מ"ה.) כבר פי' בריש זה הפרק. *[אחי"ה היינו בע' קש א', ועיי"ע קלבן ובתוספת' בכורות ספ"ה הגי' היקשן צ"ל הקישן] —

קשק (= קוּשְׁק מל"פ ע' וסורי' הרשומה בע' אברוארי (Kiosk, hohes Gebäude בקושקי[4]) ואברוארי (שבת י"א:) כבר פי' בע' אברוארי — (א"ב קשקושי כתוב בנוסחאות). *[אחי"ה אבל כבר הוכחתי בע' אברוארי כי בכ"י ש"ס אפ' אי' כגי' רבינו וביתר שנויים וגזרת המלה עיי' ערך הנ"ל ושם הובא תרג' מגדל (תהלי' ס"א, ד') גושקא עשינא ובכ"י קושקא ובדפ' בטעות בקושטא וכן התרג' בדה"י ב' כ"ו, ט"ו קושקי חליליא] —

* קושקר עיי"ע קלפנדר.

[1]) ואולי מזה פירשו תיקו: תשבי יתרץ קושיות ואבעיות. [2]) והיא כמו תיובתא . . . תיובתא. [3]) בנו"ג ההיא קשיתא ראשתכח במרה, ורש"י ורגמ"ה קשייתא. [4]) כ"ה נכון בהעתקת בעל עיקרי התלמוד וכ"ה בע' אברוארי ובדפ"ע כאן קשקי.

* קְשְׁקֵשׁ, קִשְׁקוּשׁ, קַשְׁקֶשֶׁת, קַשְׁקַשִּׁין עיי"ע אחר ע' קש.

קָשַׁר (מל"מ ענינו אסירה והתחבר הן לטוב הן לרע binden, befestigen ;קֶשֶׁר ,Anschluss Knoten ועוד בעניינים שונים) רבה [1]) בר פפא קישרי (שבת ס"ו:) [2]) כבר פי' בע' אנקטמין, קשרי פואה [3]) (שבת שם) כבר פי' בע' פאה (ג') [4]). בפ"ג בשביעית (מ"א) ר' יוסי אמר משיקשר (פירוש) [צ"ל בירוש'] [5]) (בירושלמי שביעי' פ"ג דל"ד רע"ג) משיעשה קשרין קשרין שכיון [6]) שנתקשר [7]) קשר העליון מיד הוא יבש. בפ' אחרון במקואות (מ"ג) אלו שאינן צריכין שיבואו בהן המים קשרי העני פי' הקשרים שבבגדי העני אינו צריך להתירם בשעה שטובל הבגד [8]). פ"א „קשרים שיש לבגדים כמו שיש לבגדי אנשי המלכות בגדים נפתחים ונסגרים [9]) ויש לנשים עדי כדכתיב (ירמי' ב', ל"ב) התשכח בתולה עדיה כלה קשוריה. וכתיב (ישעיה ג', כ') והצעדות והקשורים ומתרגמינן וקלמזמסיא [10]) בפ' בא סימן בגמ' תינוקת (נדה נ"ב:) אחת על קשרי אצבעותיה של יד ואחת על קשרי אצבעותיה של רגל. בחלק בגמ' דור המבול (סנהד' ק"ח:) ת"ר שלשה שימשו בתיבה וכולן לקו ואלו הן עורב וחם וכלב כלב נקשר עורב רק חם יצא ממנו כוש שלקה בעורו וישנו בע' פחם. *[אחי"ה עיקר ענינו כל"מ אסירה ירוש' גיטי' ספ"ח דמ"ט ע"ד קשרו וחתמו מבפנים . . . קשרו וחתמו מבחוץ ושם בפיעל מְקַשֵּׁר ומחתם, ויק"ר פ"כ קהל"ר פ' מי כהחכם פסיקתא דר"כ צד ל"ז. פסיקת' רבתי פי"ד תנחומא הישן אחרי סי' ג' י"ג חופות קשר לו הקב"ה לאדה"ר. פסיקת' דר"כ צד ק"ע: ותנחו' הישן אחרי סי' ג' ענן קשור ע"ג ההר. בינוני פועל ב"ב ק"ס. גט . . מקושר עדיו מאחוריו וע"ש ק"ס: כמה פעמים ובירוש' ב"ב רפ"י די"ז ע"ג ובתוספ' גיטי' ספ"ח (ו') ועיי"ע גט. נתפעל תענית כ'. נתקשרו שמים בעבים וכו', והושאל לחבור פנימי הן לטוב הן לרע ירו' נדה פ"א דמ"ט: אלו יהושע שהיה קָשׁוּר למשה וכו'. תוספת' סנהדרין ופי"ד קושרין שנאה בלבם עלינו. ב"ר רפנ"ד והוא קושר לו אהבה פסיקתא דר"כ צד פ'. הוא קושר לו אהבה וחיבה, הָפעל ויק"ר פ"ל יוקשרו כולם אגודה אחת וכו'. והשם סנהד' כ"ו. קשר רשעים וכו' מל"מ. שבת קי"א: קשר הגמלים . . קשר הספנים, קשר של קיימא . . קשר שאינו של קיימא. ירו' גיטי' הנ"ל בין קשר לקשר העדים חותמין, גיטי' פ"א: כל שקשריו מרובין מעדיו עיי"ע גט. ב"ר פ"י כסיל מושך בין קשר לקשר. בכורו' ל': עיי"ע קמע. שבת ס"ו: וירו' שבת פ"ו ד"ח ע"ג עיי"ע פאה ג'. ירוש' ברכות פ"ח די"ב. ירוש' שבת פ"ח די"א סע"ב ירו' נזיר פ"ז דנ"ו: במד"ר פי"א קשרי (קישרי) אצבעותיו. ועוד עיי"ע פרק א'. סוט' מ"ד. ירו' סוטה ספ"ח דכ"ג. קשרי המלחמה, ברכו' ז' סע"א קשר של תפילין עיי"ע תפל, במד"ר פי"ח ה' קשרין, והשם המופשט קִישׁוּר שבת ט"ז: קישור עבים . . פיזור עבים, שם קי"א: חייב על קישורן . . על היתרן, ירו' שבת ספ"ד ד"ו. צריכות קישור . . אין צריכות קישור, ושם קישורא. ועוד קשירה ירוש' שבת פ"ז ד"י ע"ג מה קשירה היתה במשכן שהיו קושרים את המיתרים, ירו' עירו' פ"ג דכ"א. היא קשירה היא נעילה] —

קשר (= קוֹשַׁרְתָּא פי' כמו קשורים, וקשרי עני פי' חגור על המתנים Gürtel) בפסקא דאחרי מות (לפנינו לי') ובויק"ר בריש אחרי מות (לפנינו לי') ובכי ימוך פ' אשרי משכיל (פל"ד) [11]) וזה חלקי מכל עמלי מאן דאמר קוריא [12]) מאן דאמר קניא מאן דאמר [13]) קושרתיה. *[אחי"ה בירוש' סנהד' פ"ב דכ"ג. אית דמרין קישרתיה ובקהל"ר שם ושם קשרתי, קשרתיה ובהוספת המדפים בתנחומ' אחרי מות ססי' א' קו שררתיה וצריך לו' קושרתיה וכגי' רבינו עיי"ע גגד וע' קד ג' ועיי' פסיקת' דר"כ צד קס"ד אשר שם היה ראוי שימָּצֵא ציון הנ"ל ונשמט מהמעתיקים ועיי' הערת רש"ב שם אות ל"ח ובתנחומא הישן אחרי מות סי' ב'

---

[1]) וכ"ה בכ"י ש"ס א"פ ובע' אנקטמין רבא ב"פ וכ"ה לפנינו. [2]) ועיי' שנויים בע' אנקטמין. [3]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפ"ע פיאה [4]) בדפ"ע פיאה וצ"ל פואה וכגי' כ"י ה"ב. [5]) ועיי' דוגמאות אפיטרופס, הדפה, וותיק, כיון וזולתו. [6]) בנו"ג א"ר הנגיה מכיון וכו'. [7]) בנו"ג עוד: בו. [8]) וכ"ה בר"ש בשם עצמו ועיי' ג"כ פי' הרמב"ם. [9]) בפי' רה"ג נסגרין ונפתחין אלו מתלאלקבה וצ"ל מתל אלקבה בל"ע مثل القب פי' דומה למטלית סביב הבגד. [10]) כ"ה בהעתקת עיקרי התלמוד ובכ"י ק"ט וכ"ה בע' קלמזמס ובדפ"ע כאן ושם קולמומסיא ובפי' רה"ג וקולמוסמסיא וכל הפי' שייך לרה"ג עיי' סדיט 35. [11]) וכל זה לי' לפנינו אבל אי' בקהל"ר פ' וכל אשר ופ' שבתי וראה וכמו שהעירותי בע' גגד ובע' קד ג'. [12]) בצ"ל ולא קוריא כדאי' בדפ"ע עיי"ע קד ג' ובכ"י ק"ט כאן גרס קודא והוא נכון. [13]) כ"ה בכ"י ק"ט ובעיקרי התלמוד וכ"ה בדפ"ר ובשדפ"ע איכא דאמרי.

הערה כ"ה ועוד עיי' ר"מ לונזאנו ערך קושרותיה שהשיג על המדפיס של תנחומ' אבל תיקונו שצ"ל קערתיה במקום קשרתיה דוחק הוא עש"ה] —

* **קָשַׁשׁ** (מל"ט ענין לקיטה sammeln) בירו' סנה' פ"ה דכ"ב ע"ד מבואר מקשש (במדבר ט"ו, ל"ב) שמצאוהו תולש עצים מן הקרקע וכ"ה בספרי שלח סי' קי"ג ועוד עיי' שבת צ"ו: נתפעל ירו' תעני' רפ"ב דס"ה. נתקושש גרמן עד דלא נקושש חורנין ויותר טוב גי' קשוט עיי"ע קשט ואולי צ"ל נתקושט . . נקושט.

* **קָשִׁישׁ**, קשישותא עיי"ע קש.

* **קְשִׁישִׁין** עיי"ע קשקש ד'. ושם קישושות.

קֶשֶׁת (מל"ט כלי שמורים בו חצים Bogen ועוד קשת הנראה בענן Regenbogen ועוד עיי' בפנים) על הקשת כשרואה אותו מברך בא"י אמ"ה זוכר הברית נאמן בבריתו וקיים [1]) בשבועתו (ברכו' נ"ט.) ובסוף פ"ק בקידושין (מ'.) אקשינן לר' אליעזר והא תנן (חגיגה י"א:) כל שלא חס על כבוד קונו ראוי [2]) לו כאילו לו בא לעולם רבה אמר זה המסתכל בקשת פי' מהרהר בלבו שיש דמות כדכתיב (יחזק' א', כ"ח) כמראה הקשת וגו' והרואה בקשת אסור לו להסתכל בו דהיינו הכמה ביותר [3]) כדי שלא יראה דמות כבוד ה' אלא יהפך פניו ממנו ויברך וכדכתיב בסופיה דקרא (שם) ואפל על פני וגו' [4]). בר"ג דפ' חלק (סנהד' צ"ב.) כל המסתכל בערוה קשתו ננערת שנאמר (חבקו' ג', ט') עריה תעור קשתך פי' ערוה של אשה קשת שלא ננערת אבר שלו מתחסרת להזריע שנא' עריה משמע ערוה כלומר אם מסתכל אתה בערוה תעור קשתך. בס"ג דפ"ק ביבמות (ט"ז:) מתדמור [5]) מאי טעמא לא וכו' עד שיתא אלפי קשתויי שנפנו על בנות ירושלם שנא' (איכת ה', י"א) נשים בציון ענו בתולות בערי יהודה [6]). בב"ר פנ"ז [7]) (ספנ"ו) וירש זרעך את שער אויביו זה תדמור וכו' עד בחרבן ראשון העמידה פ' אלפים קשתיים וכו' (ספר אחר כשטים) ס"א קשטים. לא יורה שם חץ (מ"ב י"ט, ל"ב; ישעיה ל"ז, ל"ג) תרג' לא יקשית תמן גיר. *[אחי"ה בתרג' ישעי' יקשת וכן בתר"י ב' שמות ט"ו. ד' קשַׁת עליהון גירין. תרג' יחזק' כ"א, כ"ו קשַׁת בגיריא רש"י רד"ק ומתורג' בנ"א קשית. והשם קֶשֶׁת. קַשְׁתָּא וכל"ס והרבה בתרג' עיי' המתורגמן ועמת"ל ללעווי. וכן בדרז"ל עירו' נ"ה. נ"ז: עיר העשוי כקשת ועוד קשת הענן עיי' ברכות נ"ט. חגיגה ט"ז. ועוד קיבה של בהמה עגולה כקשת נקרא קשתא חולי' נ' רע"א עיי"ע יתר א' והושאל לאבר המוליד סנהד' הנ"ל סוטה ל"ו: וַתֵּשֶׁב וגו' (בראשי' מ"ט, כ"ד) שבה קשתו לאיתנו ובירו' הוריות פ"ב דמ"ו ע"ד נמתחה הקשת וחזרה. ועוד מזל קשת ב"ר פצ"ח פסיקתי רבתי פ"כ. והתואר קַשָּׁת ובל"ס ואר' קַשָּׁתָא והקבוץ קַשָּׁתַיָּא תרג' ש"ב כ', ז'. כ"ג למ"א א', ל"ח. מ"ד; לדה"י ב' י', ג'; י"ח, י"ז. יבמות הנ"ל קַשָּׁתוֹיֵי באיכ"ר פ' בלע קַשָּׁתִין בב"ר הנ"ל קשתים נ"א קשטין וס"א כשטים דאי' בדפ"ע לי' בכ"י ובהעתקת בעל עיקרי התלמוד מפני כן סגרנוהו [8]) ועוד עיי"ע קשט וש"נ ירוש' תענית פ"ד דס"ט: ותנחומא הישן פ' וירא] —

קַשְׁתָּא (שם מקום) בפ' חזקת הבתים בגמ' כל חזקה (ב"ב מ"א:) ההוא גברא דדר בקשתא דעיליתא פי' „קשתא שם מקום בעיליתא בעלייה". *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה וכ"ה בפירשב"ם ואולי היתה העיר בנוי כקשת כמו עיר העשויה כקשת של ע' הקודם לזה] —

קת (= קַתָּא בל"ס פי' כמו קַנְתָּה יד הסכין ונרגא Stiel, Schaft) בגמ' דפ' כל שעה (פסחי' ל':) קתייהו בטינא ופרזלייהו בגורא. בפ' אמר להם הממונא בגמ' מולבז [9]) (יומא ל"ז:) בקתתא דנרגי וחציני. בפ' המביא כדי יין בגמ' ר' אליעזר (ביצה ל"ג:) ואעפ"י דחזו לקתתא דנרגי וחציני. בפ' אלו מציאות בגמ' מצא מגל (ב"מ כ"ו.) אמר רב אשי סכינא בתר קתיה. בס"ג דפ' השוכר את האומנין (ב"מ פ"ב.) ובדשמואל קא מפלגי דאמר שמואל בס"ג דפ' שבועת הדיינין (שבועות מ"ג:) האי מאן דאוזפיה אלפא זוזי לחבריה ואנח ליה קתא דמגלא עילויהו וכו' [10]). בס"ג דפ' השואל (ב"מ ק"ג.

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"מ ה"ב ובדפ"ר וכ"ה בכ"י ש"ס מינכען וכן הובא בשם הערוך בהג' מיימוני הלכ' ברכו' פ"י אות נון, ובדפ' פיז' והלאה אי' במאמרו וכ"ה בש"ס שלפנינו. [2]) וכ"ה בקידושי' אבל בחגיגה רתוי ועיי"ע. [3]) ועיי' יד מלאכי סי' קע"ט. [4]) ועיי' חגיגה ט"ז. [5]) בנו"ג תרמוד. [6]) רבינו היה מקצר לשון הש"ס ע"ש. [7]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ע נ"ו. [8]) ובהיפך בכ"י ה"ב לי' ס"א קשטים. [9]) כ"ה נכון בדפ"ר ובשדפ"ע מונבז. [10]) וכ"ה בב"מ אבל בשבועו' ומשכן ליה אולם בכ"י ש"ס ובחי' הר"ן מיגש וברא"ש אי' ואנח כגי' רבינו ובפי' ר"ח בשבועו': ואנח קתא דמגלא משכון עילויהי הרי שתי גירסאות נתערבו.

ומהדר ליה קתיה פי' יד הסכין ויד נרגא וחצינא ומגלא נקרא קתא. *[אחי"ה והוא בל"ס וכנ"ה בסנהד' כ"ז: עיי"ע ברטיא. ועיי' תשובות הגאוני' דפ' בערלין תרמ"ה ח"א צד 144 — והקבוץ קַתָּתָא ביצ' ושבועו' הנ"ל ושם ג"כ קַתָּאתֵי ובכ"י ש"ס קתתי. ועוד עיי"ע קנת. ותרג' ירו' א' העץ (דברי' י"ט, ה') מן קתא עפ"י פי' הש"ס במכות ז': נשמט הברזל מקתו עיי"ע קנת] —

קָתָא (מל"מ קָאָת Kropfgans, Pelikan והקבוץ קָתָא) תרג' קאת וקפוד (ישעי' ל"ד, י"א) קתין וקפודין. *[אחי"ה וכ"ה בתרג' צפני' ב', י"ד קתין ואף קופדין, והיחיד קאתא, קתא עיי"ע קאת וש"נ חולי' מ"ק וירוש' שבת ע"ש] —

* קתבי (קוטבי גלגל Walze) תוספת' שביעית ספ"ו זיתים של שביעית אין עושין אותו בקתבי ובירו' שביעי' אי' בקוטבי עיי"ע קטב ובכ"י אירפ' בט"ס בקינבי ועיי"ע קתכו.

קַתֶּדְרָה (= קַתִּידְרָא מל"י καθέδρα Katheder, Stuhl, Sessel der Vornehmen) כפ' אעפ"י בכתובו' פ"ה (מ"ה דף נ"ט:) ארבע יושבת בקתדרה[1]. בהחרס פ"ד בכלים (מ"ג) היתה מוטה על צדה כמין קתידרה. ובפ' כ"ד (מ"ב) שלש עגלות הן העשויה כקתידרה טמאה מדרס פי' עגלה עשויה כספסל „והוא כורסי[2]) והוא כסא והוא גוהרקא"[3]) בר"ג דפ' החליל (סוכה נ"א:) וע"א קתדראות היו שם כנגד ע"א ז ק נ י ם[4]). בפ' כיצד מברכין בגמ' הסבו (ברכות מ"ג.) אורחין נכנסין ויושבין ע"ג ספסלים וע"ג קתדראות. בב"ר פ' מ"ה (מ"ד) ויקח לו את כל אלה: על דעתיה דר' יהודה קתדרין דדין (קבל)[5]) [לקבל] דדין[6]) — (א"כ פי' בל"י ורו' מין כסא מוכן לאדם חשוב). *[אחי"ה וע' הזקנים העתיקו כן שֶׁבֶת (מ"א ח', י"ג; י', י"ט; מ"ב י"ז, כ"ה) וכן העתיקו עקילס וסומכוס מושב (ש"א כ', י"ז. כ"ד; מ"א י', ה') ועיי' עוד עקילס לתהלי' ל"ב, י"ד. וכנ"ה בכתובות ס"א. יושבת בקתידרא באיכ"ר פ' רבתי היו מציעין לו קתדרה לישב עליה וכו' ושם פ' ישבו לארץ: הוציאו להם קתדראות והושיבן וכו'. שמ"ר פמ"ג עיי"ע אסקולסטיכא (ח"א, קצ"ז). ירו' שבת ספ"ג ד"ו ע"ג וירוש' ביצה ספ"ב דס"א ע"ד הספסל והקתידרה, ירוש' ברכות פ"ו ד"י ע"ד על הספסלין ועל הקתדריות, ירוש' יומא פ"ד דמ"א ע"ג כמלך שהוא יושב על קתדרין שלו] —

* קתכו (?) בתוספת' טהרו' ספ"י קתכו מניח כדי קתכו ט"ס וצ"ל קתבי עיי"ע והוא הוא קוטבי.

קתל (= קַתְלָא, כְּתָלָא נ"ל מל"ע كتال בשר עב Fleisch, das Dicke vom Fleisch קדלא ל"ע قذال Nacken) בהגדה דפ"ק במגילה (י"ג.) וישנה ואת נערותיה לטוב (אסתר ב', ט') ושמואל אמר ק ו ת ל י דחזירי[7]). כפ"ק בחולי' בגמ' הכל שוחטין ולעולם שוחטין (חולי' י"ז.) ובתים מלאים כל טוב (דברים ו', י"א) קותלי[8]) דחזירי פי' בלעז פכי"ש[9]). פ"א של גאון חתיכות של בשר שמן מבשר חזיר שעושין אותו עם קמח וסולת ונקרא קתל ובטיית כותל. ויש ששונין הא דמגילה קדלי[10]) דחיזרי ומפרשין עורף של חזרת כלומר ראש של חסא. *[אחי"ה ויפה העיר בעל עיקרי התלמוד ולא נהירא כי כיון דדרש טלת לטוב הוא כמו בתים מלאים כל טוב דפ"ק דחולי' כי לדעת כ"ע הוא דבר טמא ופירש"י בקונ"ש בלעז ופי' קדלי דחזירי עורפי חזירים וכבר אמרנו למעלה (ר"ל בע' קרקע) שכיון שלא היה לרצונה אין אשם ע"כ ודע כי רש"י פי' בחולי' כתלי דחזירי חזרים יבשים שקורין בקינ"ש ע"כ והוא ממש כפי' רגמ"ה בכ"י לחולין (בקובץ כ"י אנגיילי' ר"ץ) רק שם בקונ"ש בלע"ז. ובפירש"י במגיל' אי' בקוני"ש שמינית ע"כ והיא לפע"ד מל"ר אמצ' baco, bacco, bacho ובקבוץ bachones, baccones ובלי' אנגלית bacon חלב חזיר מעושן בתמרת עשן

[1]) בנו"ג בקתדרא. [2]) בדפו"ו בטעות קווין ע"ג הסמך כאלו היה לשון לעז. [3]) הועתק מפי' רה"ג בכלי' פ"ד סר"ט צד 5 ושם בט"ס גזהרקא וצ"ל כבערוך ועיי"ע גהרק (ח"ב, רנ"ב). [4]) וכ"ה בכ"י ש"ס בילקי' וברש"י ובכ"י ב' ושבעים ואחת קתדראות של זהב היו שם כנגד שבעים ואחד זקנים וכ"ה בתוספתי' סוכה פ"ד ובנו"ג ע"א קתדראות של זהב כנגד ע"א של סנהדרי גדולה והקשו בתוספו' ד"ה והיו מהא דתנן (סנהדרי' פ"א מ"א) סנהדרי גדולה היתה של שבעים ואחד ר' יהודה אומר שבעים וא"כ ה"ל לעשות רק שבעים ע"ש מה שתירצו ובאמת עיקר הגי' תראה ב י ר ו ש' סוכה רפ"ה דנ"ה סע"א תני א' ר יודה . . ש ב ע י ם קתידראות של זהב היו שם מקובעות אבנים טובות ומרגליות כנגד ש ב ע י ם זקינים. [5]) כ"ה בכ"י ב"ר ובדפ"ע כל קביל וצ"ל כבפנים. [6]) בדפ"ע חוץ מדפ"ר ואמ' בט"ד דרין וצ"ל דדין ודרש לקראת רעהו (בראשי' ט"ו, י'. [7]) בנו"ג קרלי בכ"י ש"ס מינכען כותלי וכ"ה באה"ת ובילקי' כ"י אצל ד"ס וברש"י כתלי ובכ"י פ' קדלי ל"א קתלי. [8]) בנו"ג כתלי ובילקי' ואתחנן ר' תתמ"ד כותלי. [9]) עיי' למטה בפנים. [10]) ועיי"ע קדל והערה 7.

geräucherter Speck ובערוך נ"ל שצ"ל ג"כ פכינ"ש ובכ"י ה"ב כביש הוא ט"ס. והגאון שהביא הערוך אולי כיון לל"ע הנ"ל] —

קְתָלִיכוֹס (מל"י καθολικός Vorgesetzter, Schatz-meister) בילמדנו ויקרא יעקב (בתנחומ' ל"י) למלך שעשה לאוהבו קתוליכוס שלו האמינו על אוצרות שלו. ירושלמי בשקלים בפ' אלו הן הממונין (ירו' שקלי' פ"ה רמ"ט.) תני משני קתוליקון[1] (א"ב פי' בל"י ורו' איש ממונה על כל דברי בית ובידו לעשות מה שירצה). *[אחי"ה וזאת הפקידה היתה בבית השני ונקרא καθολικός אצל הרומיים בימי הקיסרים איש הממונה על אוצרות המלך[2] ובירוש' שקלי' שם הניזכר חותם ונותנו לאמרכל אמרכל חותם ונותנו לקתיליקום קתיליקון חותם וכו' ובשקלים בש"ס בבלי קתליקא והקבוץ כתליקין ובדפו"ו רפ"ז קתילקא ובשאר דפוסי' הישני' קתלקא, קתילקא ובכ"י ש"ס קתלוקא וכנ"ה בשהש"ר פ' אמרתי אעלה: פחותא (דניאל ג', כ"ז) קתאליקי. שמ"ר רפל"ז למלך שהיה לו אוהב ובקש למנות קתליקוס ומנהו על כל בית גנזיו. במ"ר פי"ח שהיה (קרח) קתליקוס על ביתו של פרעה והיה בידו מפתחות האוצרות שלו. ושם פי"ט משל למלך שהיו לו שני קטליקין ולא היו עושין דבר בלא דעת המלך וכו' ובתנחומא חקת סי' ט"ו שני קתוליקין ובילק' חקת ר' תשס"ד הגי' סנקליטין ובתנחומא הישן חקת סי' ל"ח קלנליקין וכבר הגיהו לנכון הרב המוציא שצ"ל קתוליקין][3] —

קתן (= קִיתוֹן מל"י κώθων צלוחית וכוס Trink-geschirr, Becher, Pokal) בפ' טרף בקלפי (יומא מ"ג:) והיום מן הקיתון של זהב[4]. בס"פ הישן (סוכה כ"ח:) ושפך הקיתון על פניו[5]. בפ' ד' מיתות בגמ' מצות הנשרפין (סנהד' נ"ב רע"ב) למה ת"ח דומה לפני ע"ה בתחילה דומה לקיתון של זהב וכו' — (א"ב פי' בל"י מין צלוחית וכוס). *[אחי"ה כיון למלה יוני' הנ"ל[6] וכן העתיקו ע' הזקנים משתה (אסתר ח', י"ז) κώθων וכנ"ה בתוספת' שבת פ"ג (ד') לתוך מיחם אחד או לתוך קיתון אחד, תוספת' שם פי"ד (ט"ו) דלי או קיתון, ושם פט"ז (י"ז) ותוספת' ביצה פ"ב כוס או דלי או קיתון, תוספת' כלים ב"מ רפ"ב דלי . . המיחם . . והקיתון, ושם רפ"א קיתון שעשאו מן הטמא וכו', סנהד' הנ"ל קיתון של זהב . . קיתון של כסף . . . קיתון של חרש ובאסת"ר פ' אל תרא כלא"ר קיתונא דנחשא . . קיתונא דחספא, ירוש' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ד אהן קיתונא מכיון שאת משקעו במים דבר של בזיון הוא, ירוש' קידושי' פ"ג דס"ד. הב לי קיתונא דאית לי גבך וכו'. ילק' איוב ר' רמז תתצ"ז בשם התנחומ' אם היית עושה קיתון לא היית רוצה לעשות בו אזנים ומקורו הוא בתנחומ' הישן וישלח סי' ח' צד פ"ד בהוצ' רש"ב. והקבוץ ב"ר פע"ד א"ר יוחנן תרפים לא מצא קִיתוֹנִיוֹת מצא נעשו תרפים קיתוניות שלא לבייש את רחל] —

קתר (נ"ל מל"ס קְתָרָא מין קוצים Stachelginster) בילמדנו (תנחו' בחקותי ל"י) והרי הארץ מתקנת לכם קתרין ונתנה הארץ יבולה ואין הארץ מתקנת לכם קתרין ואת ארצכם כנחושה. *[אחי"ה מלת קתרא פי' בר בלול הסורי אצל לעף פפלנ"צ 341 על ידי القنديل ופי' כהוכחת הח' הנ"ל כמו ל"י ἀσπάλαθος וכן תרגמתי וחידוש שלא העיר על קתרין של ילמדנו שבערוך ודע כי תיבות ואת ארצכם וכו' לי' בעיקרי התלמוד ובאמת קשים הם להלמם — ורמ"ל הוסיף בסוף הע' (בלי סימן היכר) ענין קוץ ודרדר] —

קתר (בל"ס קְתָרָא פי' סלע grosser Stein, Fels) וישימו בסלע ביתם (משלי ל', כ"ו) תרגומו ועבדין להון ביתא בקתרין. *[אחיה בנו"ג בקתארי — ובעיקרי התלמוד נכלל ללא נכון זה הע' בערך הקודם לזה] —

קַתְרוֹס (שם הפרטי עיי' בפנים) אוי לי מבית קתרוס אוי לי מקולמוסן (פסחים נ"ז.) עיי' בע' קולמוס — (א"ב פי' בל"י אליל ואשת הזמה הנקראת גם בלשונם אפרודיטי). *[אחי"ה ר"ב כיון לל"י Κυθέρεια שם מכונה של Ἀφροδίτη עיי' אוצ"מ יוניים אבל אין דעת סובלתו לבאר ככה אוי לי מבית קתרוס. והנכון כי כה"ג אשר יכונה כאן מבית קתרוס[7] הוא הוא אליועיני

---

[1]) בנו"ג קתלקין ושם: קתיליקין. [2]) עיי' מ"ש ה' מאמזען באורשריפט לגייגער 492. [3]) ובענין הקותיליקוס הנוצרי אשר עמו נשא ונתן רה"ג עיי' מ"ש במבוא ח"א, XI. [4]) ור' יהודה אומר שם: לעולם כה"ג מקדש ידיו ורגליו מן הקיתון של זהב. [5]) וכן העתיק ר"ח בסוכה בגמ' כ"ט. את המשנה ושפך הקיתון לפניו ובנו"ג במשנה ושפך לו קיתון על פניו. [6]) ור"ד דילארא פי' מל"י κώθωνισμα אבל פי' זו המלה כוס אשר משתמשים בו לגורלות ולא לשתיה. [7]) ובתוספתי סוף מנחות בכ"י קדרוס וצ"ל קתרוס.

בן הקייף הנזכר בפרה פ״ג מ״ה ובע׳ קייף הבאתי בן מתתיהו שהוא קוראו בן Κανθηρᾶ והוא שם מגונה ועוד בקדמוניות י״ט ו׳, ב׳ הזכיר בן מתתיהו כהנים גדולים Θεόφιλον τὸν Ἀνάνου ועוד Κανθηρᾶς אשר יכונה τῷ Βοηθοῦ Σίμωνι הרי נזכרו יחד בית בייתוס בית חנין, בית קתרוס כמו בפסחים נ״ז.] —

קַתְרוֹס (קְדְרוֹס מל״י Ceder κέδρος) אדרא (ר״ה כ״ג.) עיי׳ בע׳ אדר — (א״ב פי׳ בל״י ורו׳ עץ גפר ושטים ונקרא גם בלשונם קדרוס). *[אחי״ה ועיי״ע אדר ח״א, ל״ז ועיי״ע זבליגא וע׳ נלמוש בח״ג, רצ״ט).

קִתְרוֹס (מל״מ ול״י κίθαρις בל״ס קיתרא ובל״ע قيتار Cither) תוף וחליל ויין משתיהם (ישעיה ה׳, י״ב) תרג׳ קתרוס[1]) ואבובא. קיתרס שבכא פסנתרין וסומפוניא וכל זני זמרא (דניאל ג׳, י׳)[2]) — (א״ב אלו כלי נגון של יונים הם ונעתקו אל הכשדים ושמותם לעד ופסנתרין הוא פסלתרין בל״י וקתרוס סבכא וסומפוניא כן נקראים ושרשם יוני אבל כנור ונבל נעתקו עם שמותם מן היהודים ליונים). *[אחי״ה עיי׳ כל ערך וע׳ בפני עצמו ומ״ש. ודע כי בדניאל (ג׳, ה׳. ז׳. י׳) הכתיב קִיתָרֹס והקרי קַתְרֹס ובתרג׳ קתרוס והקבוץ בתרג׳ קהלת ב׳, ח׳ קַתְרוֹסִין] —

---

[1]) וכ״ה בדפו״ו אבל בנו״ג בתרגי קנתרוס. [2]) כ״ה בכ״י ק״ט וה״ב ובדפא״מ אבל בדפ״ר וויניצי׳ אי׳ קתרוס סבכא פסנתרין והוא פסוק הי׳ בדניאל ג׳.

נִשלמו כסדר ערוכים, תִשעה עשׂר ערכים, נִיצוח למתקיף רכים. ולפניו אכף עיוף לתקף ערך ק׳ כהוגן לתקף.

*[אחיה החרוזים האלה עם ראשי תיבות נתן ישנן בכ״י ו״ו א׳ וב׳ ל״ד וה״ב עם שנויים כאלה: במקום רכים של כ״י ו״ו א׳ וה״ב אי׳ בכ״י ו״ו ב׳ דכים ובכ״י ל״ד דקים. במקום ערך ק׳ של כ״י ו״ו ב׳ אי׳ בכ״י א׳ ל״ד וה״ב כף וגם בכ״י ו״ו ב׳ אי׳ ערך כף ק׳ ונ״ל שמלת כף צריך למחוק. בכ״י ה״ב סוף המלה לתכף וצ״ל כבכ״י אחרי׳ לתקף. ובכ״י ב״ר (וכ״ה בדפ״ר) אי׳ רק: סליק ערך קו״ף ברחמי שמיא אחל עתה ערך ריש. וכן לי׳ החרוזים בכ״י בריטיש מוזיאום. ובכ״י ק״ט רק: נשלם ערך קו״ף בריך רחמנא ע״כ] —

אות הריש

* ר׳ רי״ש הוא אות העשרים מהאלפא ביתא והוא ממוצא אותיות הגרון ולדעת קצת בעלי דקדוק ממוצא השנים יען כן יבא לפעמים במקום דל״ת עיי״ע כרכום (χάλκωμα) פרהדרין, פלהדרין, גרעיני = גלעיני, השתדר = השתדל, קרסטר (κάρταλος), ולפעמים לעומת נו״ן זרח = דנח, כרע = כנע. בספר יצירה (בתחלה) נמנה הרי״ש בין שבע אותיות כפולות בג״ד כפר״ת שקריאתם רפויה או דגושה (עיי׳ ד״מ מ״ב ו׳, ל״ב; יחזק׳ ט״ז, ד׳) ובמחברת עלי בן יהודה הנזיר נאמר מאנשי טבריה שהרגישו מבטא הכפול שברי״ש. יבא לפעמי׳ נוסף באמצע המלה עיי״ע גרמיד, כורסא, שרביט ולפעמים נשמט בסוף ד״מ אֱמִי = אֱמַר, זוטא = זוטרא, ורי״ש נשמט בסוף בפרט במלות לקוחות מל״פ עיי״ע איזגדא, סרכא וכדומה.

ר (= יָרָה פי׳ ענין זריקה werfen) בס״ג דפ׳ הבא על יבמתו (ס״ה.) היא קים לה כיורא כחץ והוא לא קים ליה כיורה כחץ. בס״ג דנדרים [1] (צ״א.) הכא נמי היא גופה אמרה נהי דבביאה ידע בעלה ביורה כחץ מי ידע משום הכי משקרא — (א״ב ירה הוא העיקר והוא לשון פסוק (שמות י״ט, י״ג) או ירה יירה). *[אחי״ה ובע׳ ירה (ח״ד, ק״ס) הארכתי. וכבר ידעת דרך רבינו לאחוז בשרש אפי׳ אות אח׳ עיי׳ מבוא לח״א, X] —

ר׳ (= רי״ש der Buchstabe Résch) בויק״ר פרש׳ ראשו (פי״ט) אם אתה עושה ר׳ ד׳ [2]) אתה מחריב את כל העולם כגון (שמות ל״ד, ד׳) לא תשתחוה לאל אחר אם עשית ד׳ ר׳ אתה מחריב את כל העולם כגון (דברים ו׳, ד׳) שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד וכן אם עשית כ׳ ב׳ ב׳ כ׳, ה׳ ח׳ ח׳ ה׳. *[אחי״ה רבינו היה מקצר לישנא המדרש ע״ש ובאגדת שמואל פ״ה. וכתב בעל עיקרי התלמוד וז״ל ונ״ל לכך שניהם מאותיות גדולות שבתורה לרמוז זה וכו׳. ועיי׳ במנחת שי לדברים שם. וכנ״ה בירו׳ שבת פ״ז ד״י רע״ד עיי״ע דלת (ח״ג, ע״ה) וש״נ שבת ק״ג סע״ד הקבוץ רישי״ן] —

ר (= יָרֵא ענין פחד; יָרָה בהפעיל מוֹרֶה lehren) בריש חולי׳ (ו׳:) התם מוריא ואמרה בר בי רב ליכול חמימא. חמורה הלכה לפני רבו חייב מיתה בר״ג דפ׳ הדר (עירו׳ ס״ג.) [3]) — (א״ב למה הביאו כאן ואין זה מקום העיקר וכבר הביאו בע׳ מוריא וגם אין מקומו שם). *[אחי״ה עיי״ע מריא ב׳ ומ״ש ר״ב כי העיקר ירא. וכאן הוסיף רבינו ציון המורה הלכה וכו׳ והוא מעיקר ירה ע״ש — וקשה כי רבינו הביא בע׳ רא ב׳ דוגמאות להוראת יראה והיה יכול לכוללו כאן] —

רא (= רָאָה מל״ם ענינו הכטה ע״י חוש העין או בעין השכלית ובכל יתר הוראות הנסתעפות sehen, ersehen, beobachten; רְאִיוֹן das sich Sehen- lassen, Erscheinen im Tempel) בריש פיאה (פ״א מ״א) הפיאה והביכורים והראיון אין לו שיעור למעלה אבל יש לו שיעור למטה מפורש בפ״ק דחגיגה (ז׳.) עד אבל אמרו חכמים הראייה

---

[1]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ובעיקרי התלמוד אבל בדפ״ע בט״ס דפ׳ ד׳ בנדרים. [2]) בנו״ג רי״ש דל״ת וכ״ה באגדת שמואל פ״ה. [3]) ושם ובברכות ל״א: אי׳ בפני רבו ושם בברכות אי׳ ג״כ מורה הלכה לפני רבו היה ובכ״י ש״ס בפני רבו.

מעה כסף וחגיגה ב׳ כסף עוד מפירש בע׳ חג [1]). מראות נגעים (שבועות ג׳.) כבר פי׳ בע׳ דע. בשילה אוכלין קדשין קלין [ומעשר שני] בכל הרואה (חגיגה ט׳ :) פי׳ „העומד בשילה כל מקום שרואה מלא עיניו אוכל קדשים קלים ומעשר שני" [2]), ולמה בכל הרואה מפורש בע׳ קלע (א׳). בפ׳ נערה בגמ׳ האב (כתובות נ׳ סע״א) וראה בנים לבניך שלום על ישראל (תהלים קכ״ח, ו׳) כיון שבנים לבניך שלום על ישראל דלא אתו לידי חליצה ויבום. בילמדנו בסוף פ׳ אלה תולדות (תנחומא נח ססי׳ י״ח ועיי׳ בהערה) אמר איוב ידעתי כי כל תוכל ולא יבצר ממך מזמה (איוב מ״ב, ב׳) והוא אמר וירד ד׳ לראות את העיר ואת המגדל (בראשית י״א, ה׳) אלא ללמד לבריות שלא יאמרו עדות אלא א״כ ראו שנאמר (ויקרא ה׳, א׳) והוא עד או ראה [3]). בגמ׳ דפ״ק בברכו׳ (ז׳ :) אמרה לאה ראו מה בין בני לבן חמי. *[אחי״ה הפעל בקל נפעל והפעיל כל״מ בשתי הוראות הנ״ל תמצא באלה המקומות ברכות ו׳. ז׳. י״ח. ל״א : ל״ד : ס״ב : ס״ג. יומא ל״ח : ע״ד : סוכה נ״א. תעני׳ ד׳. מגיל׳ כ״ר : חגיגה ב׳. ד׳. ה׳ : י״ב : סוטה ח׳. י״ב : ל״ה. מ״ו : ב״ק נ״ה. ע״ד : ע״ט : ב״ב ס׳. קכ״ג : סנהד׳ ז׳. נ״ב. פ״ב. ק״א : ק״ד : קי״א. זבחים ס״ב. מנחות מ״ג : חולי׳ ס״ג : תוספת׳ שבת רפי״ז (י״ח) שבת ק״נ. ע״ז ז׳. לא יאמר אדם לחבירו הנראה שתעמוד עמי לערב עיי׳ פירש״י עתה נראה והתוספו׳ ע״ז הנראה בעיניך ? ור״ח בשבת גרס הא נראה. נראה הוא ספרי נשא, לא נראה ערכי׳ ט׳. נראים דברי כריתות פ״ה מ״ג קידושי׳ כ״ד : ב״מ כ״ד : ג״ד. ב״ב י׳ : תוספת׳ חולי׳ פ״ב ופ״ח תוספת׳ תמורה פ״א. מעילה כ׳. הנאה הנראה לעינים. כתובות ק״ט. רואה אני את דברי אדמון ומפורש שם הלכה כמותו. ועוד עיי׳ ר״ה פ״ב מ״ח; ב״ב פ״ט מ״א; שבועות פ״ו מ״ג, פסחים ע״ח ע״א וע״ב תוספת׳ מעילה פ״א. תוספת׳ סוטה פ״ו, תוספת׳ מנחות פ״ח אבות פ״ב מ״ט אבדר״נ פי״ד, ספרי ואתחנן עיי״ע ארבע. וכן בנפעל נראין עיי׳ ברכו׳ ל״ג : חולי׳ ק״ח : ק״ט. ירוש׳ כתובו׳ ספ״ו דל״א. ברכות כ״ג, כ״ו. עיי״ע קרי. בינוני פעול (כמו מל״מ אסת׳ ב׳, ט׳) פי׳ מובחר ומתוקן סנהד׳ כ״א : ראוי היה עזרא וכו׳, שבת פ״ט : ראוי היה יעקב אבינו וכו׳ ועיי׳ סוטה ט׳. חולי׳ פ״ג : עיי״ע בל א׳, ב״ב נ״ה. נדה מ״ט : ולנקבה ראוייה סנהד׳ ח׳. ק״ז. והקבוץ ראויים ברכות ד׳. הפעיל קידושי׳ מ״ח : מ״ט. מראה מקום, ובקשור פנים פי׳ ענין ביקור חולים ירו׳ מ״ק פ״ג דפ״ב : להראות לו פנים, שם פ״ג. אין מראין פנים לא בר״ה ולא ביוה״כ וכו׳, ב״ר פ״ק למה מראין פנים בשבת מפני האיבה. הָפעל ירו׳ מ״ק פ״ג דפ״ב ע״ג בשלא הוראו לו רוב פנים אבל אם הוראו לו רוב פנים וכו׳ ראה בקשור כ או כאילו פי׳ הסתכל עיי׳ כלאי׳ פ״ה מ״ב, פ״ו מ״ט, תרומו׳ פ״ד מ״י פסחים פ״ט מ״ה ב״ק פ״ו מ״ה, פ״ח מ״א ומ״ו, חולי׳ פ״ו מ״ה זבחי׳ פ״ח מ״ד מ״ו ומ״ט סנהד׳ כ״ב. מה ראה בקשור ש (או עם מקור) עיי׳ מגילה י״ט. הוריו׳ ו׳ : ב״ב קכ״ג. תוספת׳ ברכו׳ פ״א ב״ר פס״ב שמ״ר פי״ח ומ״ח מדר׳ תהלים מזמור י״ז. מה ראית ברכו׳ מ״ז רע״ב פסחים ל״ה : יבמו׳ ע׳ : ע״א. ע״ג : ב״ק כ״ד. קידושי׳ ה׳. שבועו׳ כ״א : זבחים כ״ז : מנחו׳ נ״ט : ס׳ : ס״א. מה ראתה מגילה ט״ו : מה ראו פסחים נ״ג : והשם רָאִי ב״ק ג׳ : ד׳. זבחים ה׳. עיי״ע הרי (ח״ג, רמ״ד). והשם המופשט רְאִיָּה איכ״ר פ׳ זכור ה׳ : הבטה מרחוק וראייה מקרוב, ב״ר רפ״ט מביט בעליונים ראיה אחת ובתחתונים ראיה אחת אבל הקב״ה מביט בעליונים ובתחתונים ראיה אחת, ושם : העוה״ז והעוה״ב הביט בהן הקב״ה ראייה אחת וע״ש פמ״ב. ב״ב ב׳ : ג׳. נ״ט : עיי״ע היזק (ח״ג, קצ״ז). והקבוץ שמ״ר פ״ג ראיה אחת . . . שתי רְאִיוֹת. ועוד רְאִיַּת קרי או ראית דם נדה עיי׳ זבי׳ פ״א מ״א; פ״ב מ״ג נדה פ״א מ״ו והקבוץ רְאִיוֹת נדה ל״ז : ועוד ראית פנים בעזרה וראיית פנים בקרבן ביצה ז׳. ר׳ יוחנן דאמר ראיית פנים בעזרה ראיית פנים הוא דאין לו שיעור הא לקרבן יש לו שיעור ור״ל אמר ראיית פנים בקרבן דאפי׳ קרבן אין לו שיעור. ירו׳ פיאה פ״א דט״ו. ראית פנים . . ראית קרבן ושם מפורש והריאיון : מתני׳ בראיית קרבן אבל בראיית פנים יש לה שיעור ועיי׳ ג׳ התוספו׳ ביצ׳ הנ״ל ד״ה ר׳ יוחנן. והריאיון (כדאי׳ בירו׳) הוא הראיה בחגיגה ב׳. ושם ו׳. עולת ראיה . . עולת תמיד] —

---

[1]) ושם פי׳ רבינו עפ״י פי׳ רה״ג ע״ש ובפי׳ ר״ח אי׳ מאי הראיון ר׳ יוחנן אמר ראיית פנים בעזרה כלומר ביאתו ויציאתו בעזרה כמה פעמים אין להשיעור ר״ל אמר ראיית פנים בקרבן וכו׳ ע״ש בחגי׳ ז׳. בש״ס ווילנא. [2]) הועתק מפי׳ ר״ח בחגיגה ט׳ : [3]) בתנחומא הנ״ל אי׳ וירד ה׳ לראות וכי הוא צריך לרדת ולראות והלא הכל צפוי וגלוי לפניו שנאמר (דניאל ב׳) ידע מה בחשוכא וגו׳ אלא ללמד לבריות שלא לגמור את הדין ושלא לומר דבר מה שלא רואין ועיי׳ מ״ש רש״י נח י״א, ה׳ בשם התנחומא.

רא (= יְרָא ענין פחד fürchten) בילמדנו בפר' קדושים תהיו (לי' בתנחומא קדושים כי אם בהעלתך עיי' בפנים) ירא את ה' בני ומלך (משלי כ"ד, כ"א) אמר הקב"ה ירא את השם בני ואח"כ מלך אעפ"י שאמרתי לך שתחלוק כבוד למלכות אם אמרו לך שתטעה אחריהם אפי' אתה מאבד את עצמך לא תשמע להם ואם תתירא ממני אני ממליך אותך עליהם שנא' ירא את השם בני ומלך ועם שונים אל תתערב עם אותם שאומרים שני אלוהות הן אל תתערב. ד"א עם אותן שהן משונים במעשיהם ונעשין מינין אל תתערב. *[אחי"ה וז"ל התנחומ' בהעלתך סי' ט' ועם שונים אל תתערב.. עם אותן שאומרים שהם שני אלהות בעולם אל תתערב להם שסופן לאבד מן העולם. . כל מי שהוא ירא מן הקב"ה נעשה מלך וכו' וכ"ה בתנחומא הישן בהעלתך סי' ט"ז וי"ז והובא בילק' משלי ר' תתקס"א ועיקר הוא ירא ושם שייך עיי"ע ועוד עיי"ע ר', ד' ומ"ש] —

* **רְאוּבֵן** (שם אמורא) ירו' שבת ספ"ו אמר ראובן צ"ל ר' ראובן ירו' כתובות פי"א דל"ד ע"ג ר' ראובן בעא קומי ר' מנא, ירו' סנהד' פ"א די"ה. ר' ביבי בשם ר' ראובן. ר' ראובן האיצטרבולי אבדר"נ פט"ז מ"ק י"ח: ועיי"ע אסטריבוליא.

* **רָאִיג** בל"ס רָאַג ענין התאות עיי"ע ר"ג.

* **רואה** (פי' תולעת) עיי"ע ראתן בסוף הערך.

* **רָאִי** (פי' מל"מ נחום ג', ו' והוא הוא רעי, ראי שפי' בע' בית רעי פי' זבל וטינוף Mist, Excrement) ספרא מצורע זבי' פרש' א' הליחה והזיעה סרוחה והראי טהורים מכלום. מכשירי' פ"ו מ"ז הזיעה והליחה סרוחה והראי ועיי"ע בית רעי בח"ב, פ"ד:

רְאָיָה (שם הפרטי) בילמדנו בכי תשא (תנחו' כי תשא סי' י"ג) ותמת עזובה ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור וחור הוליד את אורי ואורי הוליד את בצלאל (דה"י א' ב', י"ט. כ') וראיה בן שובל הוליד את יחת ויחת הוליד את אחומי ואת להד אלה משפחות הצרעתי (שם ד', ב') בצלאל שם שקראה לו אמו[1] והקב"ה קרא לו ה' שמות על שמו של משכן ראיה שהקב"ה הראה לישראל שהוא מתוקן מבראשית לעשות את המשכן שובל שהוא בא להעמידו יחת שנתן חתיתו של הקב"ה על ישראל אחומי שאיחה ישראל להקב"ה להד שהעמיד הוד והדר [במשכן] שהיה הדרן של ישראל ור' חייא בר אבא[2] אמר להד שהדל שבשבטים נזדווג לו שנאמר (שמות ל"א, ו') אתו [את] אהליאב [בן אחיסמך למטה דן].

רְאָיָה (פי' הוכחה שמראה ומוכיח שכן הדבר Beweis, Ausweis) מגילה כ', אין מביאין ראיה מן וכו' ע"ש, ב"ק מ"ו: ירוש' ביכורי' ספ"ב דס"ה: המוציא מחבירו עליו הראיה. סנהד' ל"א, כל זמן שמביא ראיה סותר את הדין אמרו לו כל רְאָיוֹת שיש לך הבא מכאן ועד ל' יום וכו', ב"ב קנ"ד: ראיה בעדים . . . ראיה בקיום השטר, כתובות ט"ו, אייתי ראיה דישראל את וכו', עדיות פ"ב מ"ב לא ראינו אינו ראיה[3], פסחים ט"ו, כ': אין הנדון דומה לראיה, ירו' יבמות פ"ד ד"ו, אעפ"י שאין ראיה לדבר זכר לדבר. ירוש' כתובות פי"ג דל"ו רע"ב הטוען בראיותיו, ירוש' סנהד' ספ"ג דכ"א סע"ד יבטל ראיותיו, ירו' שבועות פ"ו דל"ז, כופר ברעיותיו, ירו' שבת ספי"ד ע"ד אני מביא ראיה ירוש' ע"ז פ"ב ד"מ סע"ד אני אביא ראייה[4]. ב"ר ס"פ ל"ו הראיות.

* **רְאֵם** (מל"מ וכן בל"ע رئم eine Antilopenart) מדרש תהלים מזמור כ"ב בשעה שהיה דוד רועה את הצאן הלך ומצא את הראם ישן במדבר והיה סבור שהוא הר ועלה עליו והיה רועה ננער הראם ועמד וכו' עש"ה ותרג' ירו' ב' ראם (דברים ל"ג, י"ז) ראימא ותרג' אונקל' ודישן (שם י"ד, ה') ורימא ובתר"י א' רֵימְנָן וכ"ה בתרג' תהלי' כ"ט, ו' והיחיד רימנא בתרג' ירו' א' לדברים ל"ב, י"ז; לתהלים ע"ח, ס"ח; צ"ב, י"א; ובירו' כלאים ספ"ח דל"א ע"ג ואילין דמתרגמין ותורי בר וראמנין כר' יוסי[5].

* **רָאם, רָאִים, רָאמָא** עיי"ע רם.

רָאמוֹת (Korallen ?) וכדכד נתנו בעזבוניך (יחזק' כ"ז, ט"ז) תרג' אכנין טבין ומרגלין[6].

* **רְאוּמָטִיקוֹם** עיי"ע רמתיקום.

* **רָאס** (כמו רסס בל"ס פי' כמו רעף träufeln) תרג' ירעסו (איוב ל"ו, כ"ח) שחקיא ראסן ובפשיט' ורסן ובנו"ג בט"ס דאסי וצ"ל ראסי.

---

[1] בנו"ג אמו אומתו. [2] בנו"ג ור' אדא בר חייא. [3] בש"ס אין לא ראינו ראיה. [4] ובבלי ע"ז כ"ז: אני אביא מקרא.
[5] בת"י א' ורימנין ותורי בר ובאונק' ורימא ותורבלא. [6] ועיי' רד"ק שרש רום שפי' כמו אלמוגים בלעז קור"ל.

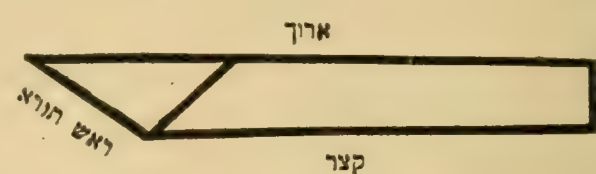
* רְאָעֲתָא (פי' כמו רוע בל"מ Schreien) תרג' שני באסת' ט', ל' וזעקתם : מילי דצומא וראעתא כ"ה בדפו"ו ובדפ' אחרונים וצלותהון.

ראש (מל"מ הוא האבר העליון שבגובה הגוף בבעח"י ועוד ראש כל קומה אף אם איננו בעח"י Haupt, Spitze ועוד מזמן Anfang וביתר הוראות עיי' בפנים) בפ"ק בר"ה בגמ' בד' פרקים (ר"ה, י"ז.) תנא דבי רבי ישמעאל מעביר ראשון ראשון וכך היא המדה פי' „אדם ישר ותמים בדרכיו אם נכשל בחטא ועדיין לא בא חטא על ידו מעודו [1]) אותו החטא אין הקב"ה כותבו עליו אלא מעבירו וכך היא מדתו של הקב"ה שלא לחייבו מבתחילה כדכתיב (איוב ל"ג, כ"ט) הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר, אמר רבא ועון עצמו אינו נמחק אלא תלוי הוא ועומד עד שעת מיתתו ואם נמצאו זכיותיו מרובין [על] עונותיו עברו ראשון ראשון והלכו להם ונהיה [2]) במחיצתן של צדיקים. ואם נמצאו עונותיו מרובין מתחשב גם הראשון התלוי ועומד בכלל העונות שעשה אחר כן וקיימא לן (קידושי' מ':) דהני כולהו בזמן שמת בלא תשובה אבל אם מת בתשובה הקב"ה מוחל לו על כל עונותיו שנא' (יחזק' ל"ג, י"ב) ורשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו. פי' אחר [3]) והיא המדה היא השביעית [4]) בויעבר שנקראו י"ג מדות והיא ורב חסד בית הלל אומר מטה כלפי חסד ופי' רבי ישמעאל מעביר ראשון ראשון ומתרבה חחסד" [5]). החמס וראשי בשמים עיי' בע' חמס [6]). פי' ראשי בשמים בלעז מוסקאטא [7]) — (א"ב כמו בל"מ (שמות ל', כ"ז) בשמים ראש ענין חשיבות). בפ' אחד דיני ממונות בגמ' דיני נפשות (סנהד' ל"ה.) קח אם כל ראשי העם והוקע אותם (במדב' כ"ה, ד') אם העם חטאו ראשי העם מה חטאו אמר רב יהודה אמר רב א"ל הקב"ה למשה הלק להן בתי דינין מ"ט אילימא שאין דנין שנים ביום אחד והאמר רב חסדא לא שנו אלא בשתי מיתות אבל במיתה אחת דנין אלא כדי שישוב חרון אף מישראל. ראש השנה אסור בתענית מהכא ירושלמי בר"ג דפ' סדר תעניות האלו (ירו' תענית פ"ג דס"ו רע"ד) ר"ע אמר מתריעין אבל לא מתענין שכן מצינו בראש השנה מתריעין אבל לא מתענין [8]). בפ"ק בר"ה בגמ' על ששה חדשים שלפניו (ר"ה י"ט.) תיפוק לי דהוה יום של אחר ראש חדש. בתשוב' הגאון רב שר שלום כתיב בראש השנה כ ש ת י י ש י ב ו ת [9]) אומר בין בתפלה בין בקדוש היום מועדים לשמחה וחגים וזמנים לששון [10]). בפ' אמר ר"ע בגמ' מנין לערוגה (שבת פ"ה:) מי לא תנן בפ"ג בכלאים (מ"ג) היה ראש תור ירק ונכנס לתוך שדה ירק [11]) מותר. בהשידה פי"ח בכלים (מ"ב) כיצד מודדין אותו ראש תור. בר"ג דסוכה (ו' סע"ב וז' רע"א) אותו טפח היכן מעמידו רב אמר כנגד היוצא. פי' סוכה זו יש לה ב' דפנות מערבית ודרומית ורוח מזרחית ורוח צפונית פנויין וזה הטפח יעמיד בקרן מזרחית צפונית [12]) כנגד היוצא מסוף דופן דרומית כדי שיהא לדופן מזרחית כצורת פתח ויהיה היכר לפתחה ויעמידנו כנגד ראש תור בזוית של רוח צפונית מערבית כדי שימתח חוט מזוית צפונית מ ע ר ב י ת [13]) לסוף דופן דרומית באלכסון שתיק רב. פ"א כנגד היוצא כנגד אותו קצה הדופן היוצא והוא ודאי מקום הפתח אמרו ליה רב כהנא ורב אסי לרב דקאמרת לאוקומי בקצה כלפי חוץ במקום הפתח כדי שיהא כנגד היוצא אפשר דמוקים ליה גוואי והוא כנגד היוצא בראש תור דאע"ג דבריבועא אינו כנגדו באלכסונא ישנו כנגדו ובירא מילתא דהכי הוי ראש תור באלכסונא מדקאמרי' התם בר"ג דפ' המוכר את הבית (ב"ב ס"ב.) מצר לו מצד אחד ארוך ומצד אחד קצור אמר רב לא קנה אלא כנגד הקצר א"ל רב כהנא ורב אסי לרב ויקנה כנגד ראש תור [14]) והכין אמרו לענין סוכה כד הויא דופן ארוכה ודופן קצרה זו לזו כנגד ראש תור וכיון דפרישנ' כנגד ק צ ר [15]) ראש תור ולפנים

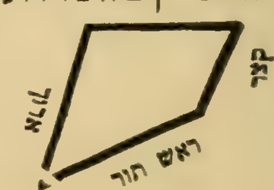
---

1) בפי' ר"ח מעידו וצ"ל מעודו וכדאי' בריו"ף 2) בפי' ר"ח רק : והלך. 3) בפי' ר"ח אי' רק פי' וצ"ל פ"א וכדאי' בריו"ף וז"ל פ"א לגאון וששאלתם וכו' וכ"ה ברא"ש. 4) בפי' ר"ח ובריו"ף הששית אבל עיי' בפי' הר"ן סביב הרי"ף בענין הפרש בין פי' ראשון ושני. 5) ע"כ הועתק מפי' ר"ח וכ"ה בריו"ף ע"ש ובר"ן. 6) עיי"ע חמס = חמם בח"ג, תכ"ח. 7) בלאי"ט muscato. 8) ועיי' ג"כ בריו"ץ גיאת הלכה תשובה צד מ"ג. ועוד עיי' פי' הרא"ש בסוף ר"ה ובטור אוח"י סי' תקצ"ז. 9) כ"ה נכון בדפו"ו ובכ"י ק"ט אבל בדפ"ר ואמ' בשני ימים. 10) עיי' פי' הרא"ש בסוף ר"ה ובריו"ץ גיאת ה' ראש השנה. 11) בכלאים אי' לפנינו לתוך שדה ירק אחר וכן העתיקו כל הראשונים בשבת פ"ה : אבל בגו"ג בשבת לתוך שדה אחר ובכ"י ש"ס כגי' רבינו שדה ירק. 12) כ"ה בדפו"ו וכ"ה בכ"י ה"ב ובדפ"ר לי' צפוני' וכן לי' בכ"י ק"ט אבל הנכון כגי' דפו"ו וכ"י ה"ב כי הקרן נקרא מזרחית צפונית. 13) לי' בכ"י ה"ב ובעל הגיון שלמה האריך לקיים גי' הכ"י ה"ב אבל בכל דפ"ע וכ"י אחרי' אי' צפונית מערבית. 14) כאן אי' הצורה בכ"י עיי' בפנים בהוספותי. 15) כ"ת נכון בכ"י ה"ב

וכנגד היוצא לחוץ אישתכח דר' יהושע בן לוי לא פליג על מאן דאמר יעמידנו כנגד ראש תור אלא הכין קאמר אע"ג שמעמידו כנגד ראש תור ירחיק מן הזוית פחות משלשה מפני שהוא כלבוד וכמו שישנו בזוית דמי וקא הוי בה נמי היכרא טפי ואתי מיני הכשר סוכה דהוא שבעה טפחים הואיל ופחות מן השלשה זויות וטפח שוחק שמעמידו ועד פחות משלש מאחוריו נמי כלפי הפתח כלביד דמי נמצאו ז' טפחים [1]) — (א"ב פי' תור בל"י חד ונכנס לפנים). בי' בתים פי"ג בנגעים (מ"ב) בית הבנוי ראש ופתין כבר פי' בע' פתין [2]) *[אחי"ה אחר תיבות כנגד ראש תור אי' בכ"י ק"ט ו"ו ל"ד ה"ב ועיקרי התלמוד הצורה כזו

כ"ה בכ"י ק"ט ה"ב ו"ו ועיק' התלמ' ובכ"י ל"ד אי' כזו

ועיי' הצורה בפי' רשב"ם בב"ב ס"ב. ועוד עיי' צורה ברש"י שבת פ"ה ובפי"מ להרמב"ם כלאי' פ"ב מ"ו ושם פי' הרמב"ם תור מל"מ כמו תורי זהב (שיר השירים א', י"א). ופי' הערוך בענין ראש תור כמדומה לי הועתק מפי' רה"ג לזרעים כי בפי' רה"ג בסד"ט צד 14 רמז רה"ג על זה הפי' וחבל על דאבדין — ראש הוא האבר העליון שבבעלי חיים שבת ס"א. ראש מלך על כל אבריו. שם י"ג סע"ב ראשו ורובו וכו'. מנחות ל"ז. מי שיש לו שני ראשים באיזו מניח תפילין. ספרא בחקותי פרשה ב' פרק ח' וכי ראש בראש פרעתי מהם וכו', והושאל על כל דבר גבוה ועוקץ. ירו' שבת פ"ט די"א ע"ד ראש גוייה עיי"ע גוייה (ח"ב, רנ"ו) וש"נ נגעים פ"ו מ"ז כ"ד ראשי איברים וכו' ע"ש וקידושי' כ"ה. ועוד ראש פי' המובחר כמו ראשית, ברכות ס"ג: שבת ל"ג: ראש המדברים בכל מקום עיי' ד"ס למהרז"ף צד 158 הערה 8. ברכות נ"ז. ראש ישיבה . . . ראש לבני כלה, ובזמן גאוני הישיבות בבל נקראו ראשי הישיבות ראש כלה או ריש כלה והוא כמו ראש או ריש סידרא ועיי' תשו' הגאונים הוצא' הרכבי צד 376 — כתובות ק"ג: ישב בראש, סנהד' ק"ב סע"א מי בראש. ירוש' הוריו' פ"ג דמ"ח: ראש וזקן זקן קודם וכו' ע"ש. ירו' ר"ה פ"א דנ"ז: ר"ה בבלי כ"ב. ראשה של גדר עיי"ע גדר (ח"ב, רמ"ט). ראש הלפת, ראשי לפתות עיי"ע לפת ח"ה, נ"ג: ועוד ראש כמו ראשית היינו תחלה Anfang הפכו סוף ב"ר ר"פ ע"א לא ראשו של פסוק זה סופו ולא סופו ראשו. ראש השנה הוא ריש שתא (ר"ה ל"ב:) עיי' ברכו' י"ח: שבת פ"ז: עירובי' מ': ביצה ט"ז. עיי"ע חדש. ר"ה [3]) י': ט"ז. ט"ז: י"ח. ל"ב: ב"ב י'. הוריו' י"ב. ע"ז ד': ויק"ר ר"פ כ"ט ביום ראש השנה בשעה ראשונה וכו'. ועוד עיי"ע רש א'. ראש כמו קרן סנהד' ג' רע"ב ממון שאינו משתלם בראש. חולי' ל"א רע"ב ראשין . . כיפין עיי"ע כף י"א (ח"ד, ר"צ) וש"נ פי' רגמ"ה גלים שמחוברין לנהר ועה"ק שנ"ב בע' רשן גורס רישין ופי' בלא"ש וואלקנברושט = Wolkenbrust והוא הוא Wolken-bruch וכיפין פי' וולוש בל"א = vluz פי' מים נוזלים] —

* רִאשׁוֹן (מל"מ das, der Erste) ר"ה י"ז עיי"ע הקודם לזה. פסחים י"ז. ראשון היינו ראשון לטומאה עיי"ע רבע א'. ברכות ל"ד. יומא ט': סנהד' צ"ה: ראשונים . . . אחרונים, ברכות כ'. ראשונים עיי"ע רחש, לנקבה ירו' תעני' פ"ב דס"ה: בראשונה . . . בסופה ובבבלי ר"ה ט"ז: אי' בתחלתה. תעני' כ'. בראשונה . . באחרונה. נדרים צ"א. משנה ראשונה . . . משנה אחרונה עיי"ע משנה וש"נ. ועוד עיי' בענין ראשונים . . אחרונים. שבת נ"ו: קי"ב: עירובי' נ"ג. ס"ד: מגיל' י"ב. מ"ק ט"ז: שקלים ח'. יבמו' ס"ד. סנהד' ל"ח: צ"ד: צ"ה: תמיד כ"ח. מים ראשונים עיי"ע מים. ב"ק נ"ד: דברות ראשונות . . ובאחרונות.

* רֵאשִׁית (מל"מ ענינו קדימה במעלה ועוד מעלה עצמה Amt eines Oberhauptes) ירוש' ר"ה פ"א דנ"ז: והעבירו מראשיתו ובבבלי ר"ה כ"ב. והורידוהו מגדולתו.

רָאתָן (מל"י הרשומה בע' בעלי ראתן בח"ב, קמ"ט Schleimfluss) בסוף רפואות דפ' מי שאחזו (גיטי' ע'.) ובפרק כל היד בגמ' בית שמאי (נדה י"ז.) הקיזו שניהן ושימשו הויין להו בנים בעלי ראתן. בב"ר פמ"א וינגע ה' את פרעה ובויק"ר

---

[1]) קצת מזה עיי' בפי' ר"ח לסוכה. [2]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובעיקי' התלמוד אבל בדפ"ע פאתין. [3]) ומזה נקראת מסכת ראש השנה בר"ת ר"ה על עסוקה בזה הענין.

בריש זאת תהיה (פט"ז) אמר רבן שמעון בן גמליאל מצאתי זקן אחד מוכה שחין בציפורי ואמר לי כ"ד מיני שחין הן ואין לך מכולן רע לתשמיש אלא ראתן בלבד ובו לקה פרעה הרשע[1]) — (א"ב פי' בל"י כל מין נזילה וגם זוב דם ושכבת זרע ושלשול). *[אחי"ה והוא מל"י הרשומה בע' בעלי ראתן. ושם כבר רמזתי על פי' רש"י הזר שפי' בגיטי' בעלי ראתן חלשים הרבה מחמת שיש להן שרץ במוח וכו' וכן בכתובות ע"ז: פירש"י בעלי ראתן שרץ יש לו במוחו ופירש כן ממה דאי' בסמוך שם ורמו דידבי עליה ופירש"י זבובים כרוכין אחריו ע"כ ואולי סמך לזה הפי' אי' ממה שמצאנו בתוספתא שביעית ספ"א ונוטל את ה ר ו א ה וכ"ה בירו' שביעי' רפ"ב דל"ג ע"ד פי' תולעת ואולי מל"י εὐλή תולעת] —

רַב (= רֹב, רוֹב מל"ט פי' ענין המון ורבוי Menge, Mehrheit ובלא"ר רוּבָּא ועוד פי' רַב אדון וגדול Herr, Meister ועוד שם הכבוד לאמוראי דבבל ובפרט שם הכבוד לר' אבא אריכא) ירוש' כפ"ב בכתובות (רפ"ב דכ"ו.) לא הלכו למדת הדין[2]) ולממון אחר הרוב. רוב המדבר שבלשונו (קידושי' כ"ה.) כבר פירשנו[3]) בע' לשון (א'). בר"ג דמסכ' יומא (ה'.) ריבוי שבעה ומשיחה שבעה פי' ריבוי ז' מה שלובש כה"ג ח' בגדים שבעה ימים, משיחת ז' פי' שמושחין אותו ז' ימים משמן המשחה ואח"כ הוא כה"ג. משוח בשמן המשחה ומרובה בגדים (מגילה ט':) כבר פי' בע' משח (א'). בפ' השותפין בגמ' אין חולקין את החצר (ב"ב י"א:) אמר רב הונא אחד מבני מבוי שביקש לסתום כנגד פתחו בני מבוי מעכבין עליו שמרבה עליהן את הדרך פי' אם בקש לסתום אותן ד' אמות שיש לו בחצר ולהקיפן בגדר בני מבוי מעכבין עליו שמרבה עליהן הדרך להקיף אותו סיתום[4]). פ"א[5]) כגון שיש לראובן חצר בסוף המבוי וביקש לסתום כנגד פתחו מכלל המבוי בני המבוי מעכבין עליו שאומרין לו עד עכשיו כשרבין בני אדם במבוי דוחקין ונכנסין במבוי עד סופו ומעתה שסתמת הרבית עלינו רגל בני אדם הדורסין במבוי. בס"פ חזקת הבתים בגמ' לקח בית (ב"ב ס' רע"א) מ"ט מפני שמרבה עליהן את הדרך פי' „לקח אחד מן השותפין בית בחצר אחרת לא יפתח לחצר השותפין מפני שמרבה על השותפין דריסת הרגל של אותן שיהיו דרין באותו בית מה שלא היה שם קודם לכן"[6]). בפ' מי שמת בגמ' ה א ח י ן[7]) השותפין (ב"ב קמ"ד:) מסייע ליה לרב הונא דאמר רב הונא ברכת הבית מרובה כבר פי' בע' ברך[8]). בריש עירובי' (ד':) ובריש סוכה (ו':) רובו ומקפיד עליו חוצץ. פי' דבר תורה אם נקשר רוב שערו של טמא כל שער ושער בפני עצמו והוא מקפיד עליו להתירו חוצץ בינו לבין המים אם לא יתירנו[9]). פ"ה בבבא מציעא (פ"ה מ"א ד"ס:) איזהו נשך ואיזהו תרבית. בס"פ קמא בע"ז (י"ט:) ובס"ג דפ' היה נוטל את מנחתה (סוטה כ"ב.) כי רבים חללים הפילה (משלי ז', כ"ו) זה תלמיד שלא הגיע להרואה ומורה כמו שפי' בע' קטן (א') ועצומים כל הרוגיה (משלי שם) זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה. בפ"ק בתמורה בגמ' אין המים שאובים (תמור' י"ב רע"ב) שהשאיבה מטהרת ברביה ובהמשכה. פי' „אם רובה דהן כ"א לא הוו שאובין אלא מי גשמים דראויין לטבילה לכל הטמאין[10]) חוץ מזבין ממלא בכתף מן השאובין י"ט סאה ופותקן למקוה וזורקן לחוץ אצל המקוה ועושה [כהן] חריץ כעין צינור והן נמשכין למקוה[11]). בילמדנו בריש וישלח יעקב (תנחומא וישלח סי' ב' בהרבה שינויים) כי רב מאוד מחנהו כי עצום עושה דברו (יואל ב', י"א) מ ה ע נ י ן זה לזה אמר הקב"ה הן שהמלאכים קשין ומי קשה מהן ומי עצום מהן עושה ד ב ר ו[12]) מי שמקיים תורתי הוא גדול מהם[13]).

---

[1]) בב"ר הגי' ואין לך קשה מכולם ש ה א ש ה ר ע ה ל ו אלא ראתן בלבד וכ"ה בירו' כתובות ספ"ז דל"א ע"ד ואין לך קשה מכולם ושהאשה רעה לו אלא ראתן וכ"ה בתוספתי' כתובות ספ"ז בכולן שהאשה רעה לו וכו' אבל בילקי' לך לך ר' ס"ט הובא בשם ב"ר פמ"א כגי' רבינו ואין לך מכולן שהתשמיש קשה לו אלא ראתן בלבד וכ"ה בויק"ר הנ"ל ע"ש ובבלי כתובות ע"ז: [2]) בנו"ג לא הילכו למידת הדין. [3]) היינו שהביא זה הציון. [4]) הועתק מפי' רגמ"ה ע"ש. [5]) והוא כפי' ר"ח הובא בתוספו' ב"ב י"א: ד"ה אחד. [6]) הועתק מפי' רגמ"ה במקומו. [7]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג אחין. [8]) בע' ברך א' (ח"ב קצ"א:) הביא רבינו ציון מכתובות ק"ג. רק אני הוספתי להביא ג"כ ציון מב"ב קמ"ד: כי רבינו כיון לזה הציון כאן. [9]) וכן פירש"י ותוספו' בענין שער ע"ש ובפי' ר"ח בסוכה אי' פי' המקפיד כגון ש ע ו ה וכיוצא בה שיש דבוק בבשרו של אדם ומקפיד עליו להוציאו מעל בשרו חוצץ ע"כ. [10]) בפי' רגמ"ה לכל בעלי טבילה, ובכ"י ה"ב לכל הטבילה וצ"ל בעלי טבילה. [11]) כפי' רגמ"ה ופותקן היינו שמושכין למקוה דרך אותו צינור ע"כ והועתק מפי' רגמ"ה (בקובץ כ"י אנגיילי דרכ"א סע"א) לתמורה. [12]) כ"ה נכון רק בדפו"ו ובשרפ"ע נשמט מן עושה דברו עד עושה דברו.

[13]) ובתנחומא אי' ומי עצום מהן עושי דברו אלו הצדיקים ע"ש ובילקי' יואל ר' תקל"ד בשם התנחומא.

בפסקא דסליחות (פסיקת' דר"כ צד קס"ז) [1]) רב חסד מטה כלפי חסד ויש מענין זה בע' כובש [2]) ובע' ראש. בפ' אלו הן הגולין בגמ' ומכוונות (מכות י' :) ר"מ אומר הוא מדבר ע"י עצמו שנאמ' (דברי' י"ט, ד') וזה דבר הרוצח אמרו לו הרבה שליחות עושה כלום' יותר מועיל דבור שני תלמידי חכמים שהן שלוחי בית דין מדברי רוצח. בפ"ב באהילות (מ"א) רוב בנינו ורוב מנינו של מת אעפ"י שאין בהן רובע טמאים וכמה רוב מנינו מאה ועשרים וחמש. בפ' כה"ג ונזיר בגמ' השדרה (נזיר נ"ב:) ובית הילל אומרים מן הגויה מרוב הבנין או מרוב המנין [3]) הואיל וישנן ב מ ר פ ק י [4]) ידים ורגלים. בפ"ק בפסחים בגמ' ועוד (י"ג:) ובפ' לולב וערבה בגמ' מצות ערבה (סוכה מ"ה.) אמר רחבא אמר ר ב י [5]) הר הבית סטיו כפול היה פי' הוה מספקא ליה אי משום רב יהודה אי משום רבי יהודה והיה מדקדק שלא יחליף השמועות והיה שונה רָבִי [פ"א משום דהוה רב יהודה רבו מובהק קרי ליה רָבִי בלשון כבוד דעדיף מרב] [6]) ואמר רבינו יחי לעד אינו כן אילו היה אומר רָבִי לא [7]) היה אומר לא רב ולא רבי ואינה מלה כלל ואינו אומר טעם ולא כבוד לו וכך אמר יחי לעד כי רחבא לא ראה רבי יהודה מעולם ולא ראה אלא רב יהודה וסופר טעה וכתב רבי יהודה וראו הגאונים בזמן הזה שאין באותו הדור רבי ואמרו כך [8]) אלו דברי ר' חננאל זצ"ל [9]). ולפי' הראשון מצאנו סייוע בפ' מקום שנהגו בגמ' כיוצא בו (פסחים נ"ב:) אמר רב ספרא נקיט דרב הונא בר איקא בידך דדייק וגמר שמעתא מפומיה דרביה כרחבא דפומבדיתא וכו' [10]). בפ' השולח גט בגמ' עבד (גיטי' ל"ח:) ובפ' העור והרוטב בגמ' הלטאה (חולי' קכ"ב:) רב תנא הוא ופליג [11]). פי' רב ה א י [12]) גאון זצ"ל דלישנא דייקא מפומא דרבוותא מצאנו רב אבא בשלשה מקומות חד בפ' שלשה שאכלו בגמ' נשים (ברכות מ"ט רע"א) [13]) ר' אבא אמר צריך שיאמר הודאה תחילה וסוף, והאידך האשה שנפלה לה נכסים (כתובו' פ"א סע"א) ר' אבא אמר שאלתי את סומכוס ובשבת בפ' ר"א אומ' אם לא הביא (קל"ה:) ר' אבא אמר [14]) הטבילה

---

[1]) והוא ג"כ בירוש' פיאה פ"א דט"ז: ירו' קידושי' פ"א דס"א ע"ד ירו' סנהד' רפ"י דכ"ז ע"ג. [2]) ככש ג' ח"ד, ק"ץ. [3]) בנו"ג או מרוב בנין או מרוב מנין. [4]) כ"ה נכון בדפ"ר ועיי"ע מרפק ובנו"ג במפרקי וכ"ה בכ"י ה"ב בערוך ובשרפ"ע בכל פרקי. [5]) צ"ל נקוד בקמץ רָבִי עיי' בסמוך ובדפ"ר השמיט מלת רבי בראותו נקוד רָבִי אז ראבי שהוא לשון שאינו מורגל. [6]) השלמתי עפ"י השערת בעל ד"ס ביצה י"א. ורבינו הביא ראיה לפי' הראשון הרי פי' השני נשמט. [7]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפ"ר אבל בשדפ"ע ולא. [8]) צ"ל רב וכמו שהעירותי בסוף ע' אביי או אולי כך פי' שצריכין לנקד בקמץ ולקרותו ראבי. [9]) כבר הבאתי דברי ר"ח לפסחים נ"ב: בע' אביי ע"ש היטב ודע כי בעל הערוך הביא דברי ר"ח באריכות לשון קצת כי בפי' ר"ח בפסחי' אי' רק בזה"ל כרחבא דהוה דייק בין ר' לרב שלא תתחלף לו שמועה ויאמר אותה בשם זולתי האמרה וכיון שנסתפק לו בעל השמועה מי הוא אם רבי יהודה אמרה אם רב יהודה היה גורסה בשם שניהם דאמר רחבא אמר ר א ב י יהודה הר הבית סטיו כפול ע"כ וכן מצאתי בפי' ר"ח בסוכה מ"ה. (בש"ס ווילנא) וז"ל אמר רחבא אמר רבי יהודה וכו' היה מספקא ליה אי משום רב יהודה אי משום ר' יהודה והיה מדקדק על עצמו שלא יחלף השמועות והיה שונה רבי ע"כ ובש"ס ווילנא (אשר שם בהערה רמז על מה שכתבתי בסוף ע' אביי) היה נקד רַבִּי אבל בלי ספק צ"ל רָבִי ודברי ר"ח אלה לסוכה הם הם הנזכרים בע' הנוכחי רק בהרחבת הלשון ובסוף ע' אביי פירשתי כל הענין עפ"י גי' הכ"י ו"ו ראבי וכדאי' בפי' ר"ח לפסחים וכ"ה גי' רָבִי בדפ' שונצי' בביצ' י"א: עיי' ד"ס במקומו אשר פי' לנכון דברי הערוך בכאן ועוד עיי' יתר מקומות שהבאתי בח"א, י' הערה 1 ובעל סד"ה (צד קע"א ע"ד דפו"ו) נבוך בפי' הערוך ועיי' ג"כ בתש' זכרון יוסף שאלה ט', י', י"א, י"ב. [10]) ומזה ראיה דהגי' ראבי ומשום ספיקא אמר לה והוא כמו שפי' וגרס ר"ח וכמו שציינתי דבריו לעיל. [11]) וכ"ה עירו' נ' סע"ב, ב"ב מ"ב רע"א כתובו' ח' סע"א. [12]) כ"ה בדפ"ר ובדפו"ו היי. - [13]) אולם עיי' מ"ש נגד זה הרב החי' וויס בתולדות רב במ"ע כוכבי יצחק ח"ח צד 26 ובקצור בדור דור ודורשיו ח"ג 148 הערה 7 ובאמת בכ"י ש"ס פי' הגי' ר' י ו ס י אבל קשה לי גם בזו הגי' דאקדמיה ככר בדף מ"ח סע"ב ר' יוסי ודעת ר' יוסי היא שצריך שיזכור בה (בבה"מ) תורה. [14]) בע' אביי כתב רבינו וז"ל ויש בתנאים שקרואין רב במקומות ידועין כגון רב חמא אמר בשבת (קל"ה:) ואח"כ הביא ר' אבא בשני מקומות (בברכות וכתובות הנ"ל) הרי שרבינו היתה לפניו שתי גירסאות בשבת קל"ה: היינו רב חמא ועוד ר' אבא וכדאי' באמת בס' העיטור עיי' מ"ש בע' אביי צד ז': הערה 3 ורבינו בע' אביי נגרר אחר פי' ר"ח כמו שהראית לרעת עתה מפי' ר"ח בש"ס ווילנא וז"ל קיי"ל דכולהו תנאי מא"י אינון לפיכך קרי להו רבי בר מתלת דוכתי ואע"ג דתנאי אינון קרי להו רב, רב אבא בהאשה שנפלו לה נכסים ורב אבא נמי בג' שאכלו כאחד ו ר ב ח מ א ב ה ד א ד ו כ ת א ע"כ וביוחסין השלם ע' אבא צד 99 הביא זה פי' של רב האי גאון והשיג עליו כי לא מצא הוא היינו בעל היוחסין לא בגמ' ולא ברש"י ותוספו, בשבת (קל"ה:) גי' אבא אלא רב חמא אבל באמת בכ"י ש"ס בשבת אי' ר' אבא עיי' ד"ס שבת צד קנ"ח: וכן בעיקרי התלמוד השיג בעל היוחסין על פי' רה"ג והביא שם וביוחסין השלם שם תוספתי חולי' פ"ו ותוספתי ביצה פ"א וחולי' פ"ד: פ"ה. שאי' אמר ר' אבא וכו' ע"ש ובסד"ה ע' אבא (צד ג' ע"ג בדפו"ו) וביבמות ק"ח: מצינו דקאמר מאן תנא על רב וע"ש רש"י ועיי' יד מלאכי סי' תקנ"ב — תקנ"ה.

ואח״כ ילדה ואבא הוא רב כאשר פי׳ בע׳ אביי[1] פ״א רב תנא הוא ופליג רב הוא מכלל לוי ובר קפרא ור׳ שמעון בר רבי ורבן גמליאל בר רבי שהן תנאין ועוד הוא מכלל אמוראי כגון שמואל ורב הונא קמא וזולתם ואין ברייתא דוחה דבריו לפי שהוא תנא חולק עם תנא. בפ״ב בכתובות בגמ׳ דסמך האשה (כ״ב.) דכתיב ביה דאמר לנא רבנא אשי פי׳ שנשא ונתן עמהם וכיון דכתיב ביה הכי ורבנא אשי ודאי איהו לא משוי נפשיה כבית דין חצוף. בס״ג דפ״ק בסנהד׳ (י״ז:) רבותינו שבבל רב ושמואל רבותינו שבא״י ר׳ אבא. כגון דא צריכא רבה[2]) (ב״מ ק״א.) כבר פי׳ בע׳ צרך. ויקראו לפניו אברך (בראשית מ״א, מ״ג) תר״י (א׳ וב׳) רב בחכמא וזעיר בשנייא[3]) — (א״ב תרג׳ כי תשתרר וכו׳ (במדי׳ ט״ז, י״ג) אתרברב עלנא אף רברבא). *[אחי״ה בנו״ג אתרברבת עלנא אף אתרברבא וכ״ה במתורגמן וכצ״ל במו״ע ובדפ״א נסגר גם ציון התרג׳ מבראשי׳ הנ״ל בשני חצאי עגולין ואחר ציון של תרג׳ מבמדב׳ וכל זה טעות דפוס הוא כי ציון תרג׳ ויקראו וכו׳ שייך לרבינו נתן, וַרְבְּרֵב הוא בל״ס פלפל מן רַב ואתפלפל אתרברב עיי׳ תר״י א׳ בראשי׳ י״ה, כ״ג, לשמות ט׳, י״ז; לבמד׳ ט״ז, ג׳; ליחזק׳ ה׳, ט״ו וזולתו ועוד רְבַב מל״ע נבّ ענין גדלות ורוממות ירו׳ מ״ק פ״ג דפ״ג: אנן דרבבינן. . ואנן אפי׳ רבבינן וכו׳ וכן רָבָה מל״מ ובלא״ר רבי חגיג׳ ט״ז: פרו ורבו. ב״ר פל״ד פרה ורבה ולרוב בפיעל רִבָּה, רִיבָּה ובינוני פעול מְרוּבָּה שבועו׳ ל״ג. ריבה ומיעט, פסחי׳ כ״ב: את לרבות, סנהד׳ מ״ו. לרבות בן סורר ומורה, סוטה מ״ז: כמה פעמים משרבו ע״ש, סנהד׳ צ״ז. ירבו . . . יתמעטו. יומא ע״ו. מדה טובה מרובה וכו׳. מגילה ט׳: הוריו׳ י״א: מרובה בגדים . . . המרובה בגדים עיי׳ לעיל, אבות פ״ג מי״ז כל שחכמתו מרובה . . מעשיו מרובין, ירו׳ יומ׳ ספ״ב ד״מ. תפשת המרובה לא תפשת וכו׳. ב״ב ו׳: צדיקים שהם מרובין וכו׳. הפעיל ברכות ה׳: אחד המרבה וכו׳, ס״ג. אל ירבה רעים בתוך ביתו. יומא ל״ח. בקשו להרבות כבודן וכו׳, תעני׳ כ״ט. מרבין בשמחה, כתובות קי״א. אל תרבה בישיבה וכו׳, מכו׳ כ״ג: הרבה להם תורה ומצות, ע״ז ב׳: הרבה כסף וזהב הרבינו וכו׳, אבות פ״ב מ״ה המרבה בסחורה, שם פ״ז מרבה בשר מרבה רמה וכו׳, ב״ב י״א: מרבה עליהן את הדרך עיי׳ לעיל בערוך. נתפעל יומ׳ ה׳. נִתְרַבָּה עיי׳ לעיל בערוך. השם רִיבּוּי וכנ״ה סוף אסת״ר הברכה בריבוי השלום בריבוי ובפרט בדרוש ריבוי הפכו מיעוט שבועו׳ כ״ו. מאי ר״ע דדריש ריבויי ומיעוטי דתניא וכו׳ ע״ש, שבועו׳ כ״ה. מריבוי הכתוב, ושם: מריבויא דקראי, תוספת׳ שבועו׳ פ״א ר״ע . . . היה דורש ריבויין ומיעוטין. ב״ר פנ״ג אתין וגמין ריבויין, ירו׳ שבת פי״ט די״ז. ירוש׳ יבמות פ״ח ד״ח ע״ד לשונות ריבויין, ירו׳ סנהד׳ פ״ז דכ״ה: אין כאן כלל ופרט אלא ריבויים. סנהד׳ בבלי מ״ה סע״ב ומ״ו רע״א ר׳ אליעזר דריש ריבויי ומיעוטי. מנחו׳ פ״ט. אין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט עיי׳ יד מלאכי סי׳ כ״ז. והשם המופשט יבמו׳ ס״ב. פריה ורביה ירו׳ גיטי׳ פ״ד דמ״ו רע״א וירו׳ תעני׳ פ״א דס״ד ע״ב פרייה ורבייה. בן פרת (בראשי׳ מ״ט, כ״ב) נדרש בב״ר פע״ח רביית יוסף, ושם פצ״ח רבית יוסף. במד״ר פ״ב הרבה ארבה (בראשי׳ כ״ב, י״ז) רביה לאב רביה לבן. והתואר במקום השם רַב פי׳ אדון וגדול גיטי׳ כ״ב. ושם: יכול הרב לומר לעבד וכו׳, שם ל״ז: רבו ראשון . . . רבו שני, ועוד מלמד ומורה ברכו׳ ס״ג: הרב בכעס ותלמיד בכעס. עדיות פ״א מ״ג חייב אדם לומר בלשון רבו. ועיי׳ עוד ברכו׳ י״ז. כ״ז: ל״א: ל״ב. שבת ל׳: צ״ה. עירובי׳ ס״ג. סוכה כ״ז: כ״ח. ר״ה ל״א: תענית ח׳. מ״ק י״ז. חגיגה י״א: ט״ו. כתובו׳ פ״ד: ק״א. סוטה י״ג. קידושי׳ ל׳: מ״ב: ב״מ ל״א. ועוד רבי ב״מ פ״ה. ורבי קרו לך, שם פ״ו. רבי לא יתקרי, פ״ד. רבי קרו לי, ע״ז י״ז: ומ״ט קרו לך רבי רבן של טרסיים אני. משה רבינו ועוד בר״ת מרע״ה (משה רבינו עליו השלום) עיי׳ יבמו׳ מ״ט: סוטה י״ג. מ״ח: זבחים ק״א: מנחו׳ ס״ה. בכורו׳ מ״ד[4]). והקבוץ בכינוי רַבּוֹתַי, רַבּוֹתֵינוּ חגיגה ה׳. מבעט ברבותיו הוי, י״ד. תלמיד המחכים את רבותיו, תעני׳ ז׳. הרבה למדתי מרבותי וכו׳, ע״ז ל״ו סע״א וסמכו רבותינו על וכו׳, שבועות מ״ז. רבותינו שבבבל וכו׳ עיי׳ לעיל בערוך. ירו׳ שבת ספ״ה ד״ז ע״ג וירו׳ ביצה ספ״ב דס״א סע״ג רבותינו שבגולה נהגו כן ירו׳ חלה פ״ד ד״ס סע״א רבותינו שבגולה עיי״ע רב ב׳, ירו׳ שבת פ״א ד״ג ע״ד וירוש׳ גיטי׳ פ״ז דמ״ח רע״ד בג׳ מקומות נקרא ר׳ יהודה הנשיא רבותינו וכו׳, ירוש׳ מגילה פ״א ד״ע ע״ד מרדכי

[1]) וגם עיי״ע אבא. [2]) כ״ה בעיקרי התלמוד ובדפ״ע רבא. [3]) בנו״ג בתר״י א׳ וב׳ ורכיך בשנוא (בשנייא). [4]) ורבינו משה הוא שם כבוד לר״ם בן מיימון.

ואסתר כתבו אגרת ושלחו לרבותינו [1]. ובתנחומ' הישן אי' כמה וכמה פעמים אמרו רבותינו, ילמדנו רבותינו שנו רבותינו עיי' מבוא לרש"ב צד ל'. ושם הכבוד של ר' אבא אריכא: רב עיי' בערוך הנ"ל וע' אביי. ור' יוחנן כתב ליה לקדם רבינו שבבבל חולי' צ"ה: ונקרא ר' יהודה הנשיא בשם הכבוד רבי [2]) (ברכו' י"ג. נ"ז: גיטי' נ"ט. והרבה זולתו) וגם רבינו הקדוש שבת קי"ח: עיי"ע אם (ח"א, קי"א.) ונקרא ג"כ ר' יהודה נשיאה נכדו של ר' יהודה הנשיא בשם הכבוד רבי עיי' סד"ת וד"מ וע' אביי ומ"ש — ועוד עיי"ע רַבָּן, רַבָּנָא. ובענין כללי הש"ס הלכה כרב באיסורי עיי"ע הלכה ויד מלאכי סי' קמ"ח, קמ"ט, קנ"א, קצ"ג, רל"ו, רל"ז, הלכה כר' מחבירו שם סי' קע"ה, רכ"ה, רל"ג, רל"ח. ומה שענין רוֹב כל"מ רֹב, רוֹב ובלא"ר רוּבָּא פי' המון ורבוי הרבה בכללי הש"ס ד"מ יבמות קי"ט. כי אזלי רבנן בתר רובא ברוב דאיתא קמן אבל רובא דליתא קמן לא אזלי רבנן בתר רובא, חולי' י"א. רובא דאיתא קמן לא קא מיבעיא לן כי קא מיבעיא לן רובא דליתא קמן, והא לך קצת כללים חולי' ג': י"ב. רוב מצויים אצל שחיטה מומחים הם, חולי' י"א. יבמות קי"ט. רוב קטנים לאו סריסים נינהו, חולי' שם סנהד' ס"ט. יבמו' שם רוב נשים לאו איילנות נינהו, חולי' שם: רוב חוטי השדרה לאו נקובים נינהו יבמו' שם: רוב נשים מתעברות ויולדת, יבמות שם: רוב נשים אינן מפילות, שם (עיי' חולין ע"ז:) רוב יולדות לאו זכרים. יבמות ל"ז. סנהדר' ס"ט. רוב נשים יולדת לט', חולי' ע"ז: רוב בהמות יולדות דבר הקדוש בבכורה, חולי' י"א. סוטה כ"ז. רוב בעילות אחר הבעל, חולי' י"א: רוב אנשים לאו טרפים נינהו, שם רוב בהמות כשרות נינהו, חולי' נ"ג. רוב אריות דורסין, שם: רוב שוורים מתחככין, שם פ"ו. רוב מעשי חשו"ק מקולקלין הן, שם ונדה י"ח: קידושי' פ'. טהרו' פ"ג מ"ח רוב תינוקות מטפחים באשפה (דרך התינוק לטפח). גיטי' ב': רוב ישראל בקיאים הם. שם ס"א. שבת י"ג. כתובות כ"ד. רוב עמי הארץ מעשרים הם, גיטי' כ"ח. רוב חולים לחיים, גיטי' שם שבועו' ל"ג. ל"ז: קידושי' ע"א: ערכי' י"ח. רוב גוססין למיתה, נדה י"ח: כ"ט. רוב נשים ולד מעליא ילדן, שם ל"א: רוב נשים אינן חזיין בקטנותן, שם מ"ח. ברוב נשים סימן תתאי אתי ברישא, שם י"ז: רוב שליות אינם בלא ולד, שם י"ט. רוב חתיכות של ד' מיני דמים הם, כתובו' ט"ז. כ"ח. ב"ב צ"ב: רוב נשים בתולות נישאות קידושי' ג': רובא מסבלי ואח"כ מקדשי, כתובות י"ג: רוב נכרים פרוצים בעריות נינהו, סנהד' ס"ט: רובא דאינשי עבדי דטעו בעיבורא דירחי, בכורות י"ט: רוב בהמות מתעברות כתוך שנתן, שם וכ"ד. רוב בהמות אינן חולבות אא"כ יולדות, ע"ז ל"ד: עגלים של בית אונייקי נשחטים לע"ז, ב"ק מ': רוב שוורים לרדיא. שם מ"ו: כי אזלינן בתר רובא באיסורא אבל בממונא לא אזלינן בתר רובא, בכורו' כ' רע"א כי אזלי רבנן בתר רובא ברובא דלא תלי במעשה אבל ברובא דתלי במעשה לא] —

רב (= רוֹבָא, רוֹבָה בלא"ר נער כמו רָבֵי, רַבְיָא Jüngling ועוד עיי' בפנים) בריש תמיד (פ"א מ"א) והרובין שומרין שם. בר"ג דסוכה (ה':) שכן בבבל קורין לינוקא רביא. בפ' ארוסה ושומרת יבם בגמ' מעוברת (סוטי' כ"ו רע"א וכ"ה בתוספתי' סוטה רפ"ה) והרובא שנשא עקרה. והנערה טובת מראה (בראשי' כ"ה, ט"ז) תרג' ירוש' [3]) רביתא שפירת חיזו [4]). בחורים טחון נשאו (איכה ה', י"ג) תרג' רוביא ריחיא נטלו — (א"ב נאמרו רובים פרחי כהונה מורי ורובי קשת). *[אחי"ה וא"כ לדעת ר"ב רובים כמו ל"מ רַבִּים Bogenschütze ותרג' רבה קשת (בראשי' כ"א, כ') והוה רביא קשתא בקצת דפוסי' ובקצת הגי' רבי קשתא והנכון שהוא כפי' רבינו מלא"ר רוֹבָא = רָבֵי, רַבְיָא פי' בחור ונער כתרג' דה"י א' כ"ב, ה' רובי ורכיך והקבוץ רוֹבִין תרג' רות ג', י'; תרג' איכה ה', י"ב. י"ג; ושם ב', י"ב רוֹבַיָּא ותרג' נער (בראשי' ל"ז, ב') והוי רבי ועוד עיי' תרג' שמות ב', ו'. ח' ט'; לישעיה ט', ה' וזולתו והקבוץ רָבַיָּא תרג' איכ' א', ה'. ולנקבה רִיבְא, רְבִיתָא רק בתר"י עיי' לבראשי' י"ח, כ"א; כ"ד, י"ד. ט"ז. מ"ג. נ"ה. נ"ז; ל"ד, ג'. י"ב וכ"ה בסנהד' נ"ח: רביתא דפלניא, קידושי' ע': ההיא רביתא [5]), ירוש' סוטה פ"ח דכ"ב ע"ד רובה שנשא ריבה.. רובה שנשא אלמנה.. אלמון שנשא ריבה והקבוץ ריבות עיי"ע הבא אח"ז וא"כ הרובים או הרובין בתמיד פי' פרחי כהונה שלא הגיעו עדיין לעשות עבודה עיי' המפרש בתמיד וכן בחולי' כ' רע"א יקבלו הרובין את תשובתן ופירש"י הנערים

[1]) בבבלי מגילה ז'. אי' חכמים [2]) בענין נקודה רבי עיי' בתשבי ע' רב. [3]) כ"ה נכון ברפ"ר וכ"י ערוך. [4]) בנו"ג ורבא שפירא למחמי. [5]) ב"ב ג': הגי' ינוקתא.

בני ר' חייא. וכן ירוש' חגיג' ספ"ג דע"ט סע"ג א"ר יניי הרובין היו אומרים בתרומה שנעשית ע"ג הקודש וכו' עד אתיא דר' ירמיה כרובים. ובירו' חלה ספ"ד ד"ס סע"א א"ר יוחנן רבותינו שבגולה היו מפרישין תרומה ומעשרות עד שבאו הרובין ובטלו אותן מאן אינון הרובין (תרגמוניא. ר' זעירא) [צ"ל תרגמוניה ר' זעירא] ר' יהודה בשם שמואל חלת חוץ לארץ וכו' ע"ש והתוספו' בע"ז דף נ"ט. בד"ה בצר הביאו הירוש' וכתבו „ולא נודע פי'" [1]) ודע כי מהרז"ף במקום הנ"ל (בהערה 1) פי' הרובין הוא מל' רובא פי' גדול וכיון ר' יוחנן בזה על שמואל וקצת קשה לשון רבים וגם רבותינו שבגולה הם הם רב ושמואל (עיי"ע הקודם) והיאך קורא ר' יוחנן שמואל בשם רובין וכנראה שהוא בל' גנאי אמרו. ולי נראה שעיק' הגי' דובים כגי' הראש בקצת דפוסים וכבר הארכתי למעניתו בע' דב (ח"ג, ד"ד: והלאה) ע"ש] —

רב (= רְבוּתָא, רְבִיתָא פי' כמו רְבוּעֲתָא, רְבִיעֲתָא היינו רביצה (das Aneinanderliegen דלא מקום רבותא (יבמו' ע"ו.) [2]) פי' רבועתא ע' מובלעת וכבר פי' בע' קרם (א') [3]) — (א"ב ענין רביצה). *[אחי"ה וכנ"ה בחולי' מ"ו סע"ב אבל כסדרן היינו רביתייהו ופי' ר"ח (עיי' תוספו' שם מ"ז רע"א וע' אן ב' ח"א, צד קל"ג) רביתייהו כמו מרבעיתייהו. וכן גרס רבינו בע' אן בשם הגאונים דהיינו רביעתיהו. ועוד בחולי' מ"ח. מקום רביתא] —

רב (= רִבּוֹא מל"מ (עזרי ב', ס"ד) והוא כמו רבבה (Zehntausend, Myriade בפ"ק בגיטי' בגמ' ר"מ אומ' (ס'.) ובפ' מי שמת בגמ' שייר קרקע (ב"ב קמ"ט סע"ב) דתנן בפ"ג בפאה (מ"ח) חוץ מאחד מריבוא שבהן פי' אחד מריבוא לאו כל כך דוקא דצריך למימר הכי אלא אפי' אמר אחד מריבוא לא יצא בן חורין דמסתברא דאותו אחד מריבוא אדידיה קאי. יש ששונין חוץ מאחד מרובו ופי' חוץ מדבר אחד שהוא הרוב [4]). ב ר"ג [5]) דפ' גיד הנשה (חולי' צ':) ובגמ' דמס' תמיד (כ"ט:) פרוכת דתנן בסוף שקלים (פ"ח מ"ה) ומשמנים ושתי רבוא נעשית פי' פ"ב כיכרין [6]). ס"א [7]) „ומשמונים ושתי ריבות כלומ' פ"ב בתולות ארגוה". *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה בחולי' (קובץ כ"י אנגיילי דף ש"ם) ושם הגי' בפירוש ריבות וכ"ה בערוך בכ"י ה"ב וכן העתיקה בעל עיקרי התלמוד אבל בדפ"ר אי' ריבו וצ"ל ריבות ונשמט הקו מעל הוי"ו ובשדפ"ע בט"ס ריבוא וזה הוליך תועה לבעל הפשב"ע לו' „שאינו משנה רבינו הגי' מרבוא אל ריבות אלא הניח הגי' כמות שהיא בתוספו' יו"ד בין רי"ש לבית" וכפי' וס"א של ערוך עולה יפה פי' רש"י בחולי' בלישנא אחרינא: „ריבות נערות העוסקות בה" ע"כ וכן ברע"ב בשקלים וז"ל וי"ס שכתוב בהן ובשמונים ושתים ריבות כלו' דשמונים ושתים נערות בתולות מתעסקות בעשייתה ע"כ וכ"ה בפי' דמס' תמיד עיי' תוי"ט לשקלים. ודע כי בכ"י ש"ס בשקלים ומשמנים ושתים ריבו' וצ"ל ריבות וכגי' רגמ"ה וערוך אבל היותר טוב לפי גי' זו ופי' הנ"ל ובשמנים ושתים וכ"ה באמת במשניות נאפולי. וריבות הוא הקבוץ מן ריבא, רביתא עיי"ע הקודם לזה. וכפי' פי' הראשון רבוא = ריבוא הוא ל"מ רבוא או רִבּוֹא (דניאל ז', י') וכ"ה בל"ס רֵבּוֹ, רֵבּוֹתָא גיטי' נ"ז, ע"ז כ"ד. ששים רבוא, ירו' מעש' שני פ"א דנ"ב ע"ד מאה רבוא ובתרג' דברים ל"ב, ל' ולשופטים כ', י' ג"כ רִיבּוֹתָא בל"נ ובקבוץ רִיבּוֹתָן תרג' כ"י תהלים ס"ח, י"ח ועוד רִיבְוָן תרג' ש"א י"ח ו', ז'. ח'; ליונ' ד', י"א, חולי' ז'. בדניאל ז', י' רִבְּוָן ועוד רִבְּוָתָא סנהד' כ"ו. תרג' דברי' ל"ג, י"ז] —

רב (= רְבִי ובאתפעל אִתְרַבִּי, אִתְרַבָּא (salben, weihen מל' שמרוני עיי' בפני') תרג' ויקח משה את שמן המשחה וימשח את המשכן (ויקי' ח', י') ונסיב משה ית משחה דרבותא

---

[1]) וש"נ א"ר זעירי תרגומיא ובתוספו' בכורו' נ"ד. ד"ה ושני אי' תורגמינן ר' זעורא והנכון כמו שהגיה מהרז"ף במ"ע ח"א, 360 תרגמוניה ר' זעירא כלומר פי' ר' זעירא. והרא"ש בע"ז פ"ד ססי' ט' גרס מאן רובים תרגמניא יש מפרשים גדולים חכמי ישראל באו שמה ודרשו להם שאין צריכין להפריש וי"מ הכתות שהעמידו הכותים לדרוש להם ולהחזיק דתן תקנו לתת להם מעשרות שדותיהן ע"כ ובעיקרי התלמוד הביא זה הפי' בשם פסקי הרא"ש וז"ל פ"א רובים כתות של ישו הנוצרים שתקנו לחזק דתם מעשרות ואם יפרשו היהודים מעשר בחו"ל יקחו אותו הגויים ע"כ. [2]) כפי גי' רבינו בע' קרם ולפנינו לי'. [3]) כ"ה נכון בדפו"ו ובד' אמשי' אבל בדפ"ר ובכ"י בט"ס קרס. [4]) ובכ"י ש"ס בפיאה הגי' בריבוא וכ"ה בתוספתא פיאה ספ"א. [5]) כ"ה נכון בדפ"ר. [6]) רש"י בחולי' פי' חוטין וכ"ה ברע"ב בשקלים כך היה מנין החוטים שהיא נעשית מהן פ"א מנין דגרי זהב שהיו מוציאין עליה ע"כ וא"כ בזה עולה פי' רבינו וכ"ל שנגרר אחר גי' בעל הלכות גדולות הלכו' מנחו' (צד קל"ז:) וז"ל ומשמונים ושתי רבואות מנה נעשית ע"כ ועיי' ג"כ פי"מ להרמב"ם שמונים ושתי רבוא שמנים מאות אלף ועשרים אלף דינר וכו'. [7]) כ"ח נכון בדפ"ר אבל בשרפ"ע בט"ס פ"א.

ורבי ית משכנא. *[אחי"ה משחת (בתר"י לבראשי' ל"א, י"ג ותרג' שמות ל', כ"ו; מ', ט') תרג' די רביתא ועוד עיי' תרג' ויק' ח' י"ב. וכן תרג' ומשוח (ש"ב ג', ל"ט) ומרבֵי למלכא נסכתי (תהלי' ב', ו') רביית מלכי. והשם רְבוּ, רְבוּתָא עיי' תרג' שמו' כ"ט, ז'; ל', כ"ה; מ', ט"ו; ויק'ז', ל"ה; לבמד' י"ח, ח' למשחה: לרבו נ"ל מל' שמרוני שהעתיקו למשחה בהם: (שמו' כ"ט, כ"ט) למתרבאה בון. משחת קדש (שם ל', כ"ה) תרג' שמרוני משח רבות. משחתם (שם מ', ט"ו) תרג' שמרוני רבותון] —

* רָבָא שם אמורא המפורסם והוא בר יוסף בר חמא עירו' נ"ד. סוכ' ל"ד סע"א חולי' מ"ג: ועוד בהרבה מקומות והרבה אמוראים נקראו רבא הלא הם נזכרים בסד"ה וכתב היוחסין בשם ר"ח כי רבא באלף הם י"ב ובה"א ל"ו ואני מצאתי יותר עכ"ל ועל זה כתב בעל סד"ה גם אני מצאתי יותר ויותר עיי' שמותיהם על פי סדר נכון בסד"ה דפוס ווארשא מצד קס"ב עד ק"ע ושם תמצא ג"כ כל שמות אמוראים בשם רַבָּה. ורבה סתם הוא בר נחמני אחיו כייליל אביו של אביי.

* רַבָּא, רַבָּה, רוֹבָא, רוֹבָה (מל"ס רַבָּא פי' כמו רב גדול ומורה ועוד ישיש gross, alt, (Lehrer, der Ältere יבמות כ"א: בי אבא רבה . . דבי אמא רבתי עיי"ע כלת. ב"מ ק"א. צריכא רבה עיי"ע צרך. ויק"ר פכ"ב ואיפשר כן רבה שאיל לתלמידא, ירו' יבמות פ"ד ד"ו: הידינו רבה רבה דמתניתא רבה דאולפנא. והרבה פעמים רובא, רובה, רבה אצל השם הפרטי פי' זהו ומורה שהוא שם כבוד להבדילו מאותו השם המאוחר בזמן ד"מ ירו' ברכו' פ"ב ד"ה: ר' הושעיה רובא ב"ר רפ"א ר' הושעיה רבה [1]). ירו' כלאים פ"ט דל"ב: ר' חייא רובא ושם ג"כ רובה ובירושׁ' שבת פ"ז ד"ט ע"ג בנויי דר' חייא רובא, ירו' שקלים פ"א דמ"ו. ר' חייא רבה, ושם רב הונא רבה דציפורין עיי' מבוא הירו' למהרז"ף כל ערך וערך. ובענין והוא דרבה מנה פי' והוא גדול ממנה כלומ' הסברה נותנת להפך, דרובא אתא אימור לך עיי' מ"ש בע' אדרבא (ח"א, ל"ט) וכן בירושׁ' פיאה פ"ד די"ח: רובה דר' יוחנן ורובה דר"ש בן לקיש ועיי' מה"י צד י"ד: ובאהבת ציון לירו' פיאה הנ"ל — והקבוץ סנהד' ק"ב. רַבְוָותָא פי' גדולים ומורים.

רְבָב (מל"פ וע' رُبّ, رُبَاب, رَبُوب פסולת של שומן או גבינה וכדומה Bodensatz von Fettigkeit) בס"ג דפ"ק בשבת (כ':) של זפת ושל גפרית של רבב ושל גבינה [2]). בפ' המוציא יין בגמ' המוציא חבל (ע"ח:) רבב כדי לשוט [3]) אספוגית [4]) קטנה. בס"ג דפ' אלו קשרים (שבת קי"ד.) כל ת"ח שנמצא רבב על בגדו פי' רבב שומן וקירא ונפטא וזפת וכיוצא בהן אם נמצא על בגדו של חכם" חשוב ממשניאי התורה שאין בני אדם דבקין בו שלא יתלכלך מלבושם ממנו. פי' רבד [5]) דם יבש כמו ריבדא דכוסילתא אמר רמי בר אבא [6]) האי ריבדא דכוסילתא עד תלתא יומי לא חייץ מכאן ואילך חייץ (נדה ס"ז.) ות"ח שנמצא דם על בגדו העליון הרי זה מכוער" [7]) — (א"ב לפי רעת התוספות (ע"ז ל"ג.) רבב ורבד מענין אחד והביאו בפ' אין מעמידין דע"ז ראיה מסוגיא זו לבריתא דנודות הגוים גוי רבבן זפתן ועיבדן ובתוספתא (פ"ד) (ה') גרים רובדן שהכל אחד ולפי הראיות צדקו דברי התוספות חדא משום גי' התוספתא ושם אין שייך לפרש ריבדן מלשון דם ותו שריבדא אינו דם אלא שריטה הנשארת אחר הקזאת דם. [8]) בפ' לא יחפור בגמ' ואת מי רגלים (ב"ק כ':) אמר רב בכל עושין מחיצה חוץ ממלח ורבב. בפ' אין מעמידין בגמ' נודות (ע"ז ל"ג.) גוי רובבן ועובדן וישראל נותן לתוכן יין. פי' רובבן זופתן כזפת רובבן כמו רבב גוי רובבן וישראל נותן לתוכן יין שנותנין מעט יין בזפת כשנדלק הזפת כדי לצננו. בס"ג דסוטה (מ"ט.) א"ר אילעא בר ר' ברכיה [9]) אלמלי תפלתו של דוד היו כל ישראל מוכרי

---

[1]) ומזה פתח דבר של בראשי' רבה: ר' הושעיה רבה פתח וכו' נקרא' אגדת ספר בראשי': בראשית רבה ואח"כ נקראו ככה יתר מדרשי ספרים כידוע. [2]) גי' הרי"ף של גפרית של רבב ושל קירה וכגי' רבינו אי' בפי' ר"ח ושם של זפת ס"א של גפת וכ"ה של גפת בכ"י ש"ס א"פ ובסי העתים שתי גירסאות כבפי' ר"ח ובעל ד"ס שבת צד י"ח. לא ירע עודנה מפי' ר"ח ובכ"י ש"ס הנ"ל אי' גפת במקום גבינה ואינו נכון ובנו"ג הסדר של גבינה ושל רבב. [3]) בנו"ג לסוך בריי"ף לשוף ובריי"ף כ"י לטוש וכ"ה ברא"ש ולשוט הוא הוא לטוש עיי' ד"ס בפסחי' צד מ"א: ועוד עיי"ע שט. [4]) וכ"ה בזה הערך עיי' ח"א, קפ"ו וש"נ השינויים. [5]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב וכ"ה ברפ"ר וכן העתיק בעל עיקרי התלמוד וכן הגיה הפשב"ע אבל בשדפ"ע בט"ס רבב. [6]) כ"ה בכ"י ה"ב וכ"ה בנדה וכ"ה בהעתקת ר"ח ובדפ"ע ובהעתקת בעל עיק' התלמוד רמי בר חמי. [7]) כל זה מן תיבות חשוב עד גמירא הועתק מפי' ר"ח בשבת וקצת מזה אי' ג"כ בריי"ף ושם אי' כמו כן פי' רבב כגון קירא וזיפתא וכיוצא בו. ודע כי בפי' ר"ח אי' עוד רבר מלשון מרבדים רבדתי (ערסי) [צריך לומר ערשי] וכמו כן אי' ג"כ בפירש"י וכ"ה בהגהת כ"י ש"ס עיי' ד"ס בשבת צד קכ"ז: [8]) ועיי' מ"ש בסוף הערך. [9]) בנו"ג יברכית.

רבב שנא׳ (תהלי׳ ט׳, כ״א) שיתה ה׳ מורה להם. פי׳ רבב פסולת שעוה הוא ומפני שהזכיר שבטל נופת צופים בא להודיע שלא נשאר להם אלא פסולת של שעוה. פ״א מוכרי דבר מאום מרוב עניות שיתה ה׳ מורה להם התפלל להקדוש ב״ה שיעשירם שיראו בני אדם מהם ומאדם עשיר מתייראין. *[אחי״ה ורש״י פי׳ בשבת כ׳: רבב שומן ושעוה וכל דבר הניתך וכן בזבחי׳ צ״ח: פירש״י כל דבר הניתך כגון שומן וחלב ושעוה ובשבת ע״ח: רבב שומן וחלב ולדף קי״ד. פירש״י רבב שומן וחלב וכבר אמרתי בתחלת הערך כי בל״פ וע׳ רב והקבוץ רבאב או רבוב פי׳ פסולת של שומן או גבינה וכדומה. ונבנה מזה הפעל רובבן ועובדן בע״ז הנ״ל כפי ג׳׳ רבינו ובנו״ג ריכבן ובתוספת׳ ע״ז הנ״ל עובדים וזופתים ובכ״י ו״ו ורוכבו ובכ״י ד׳ ורוכבין ונ״ל שצ״ל ורובבו או ורובבין ובכ״י אירפ׳ ו ר ו ב ד ו ומחק הסופר ותקן וזופתו[1]) ועל זו הגי׳ ורובדו כיוונו התוספו׳ בע״ז במה שכתבו בתוספתא גרס ריבדן וצ״ל רובדן כגי׳ ר״ב הנ״ל ע״ש ועיקר הגי׳ רובבן פי׳ טש אותו בפסולת של שעוה וגי׳ רובדן נבנה מן רבד שהוא לפי׳ רבינא בשבת קי״ד. כמו רבב, ובענין ריבדא עיי״ע רבד] —

רְבוּבָה (מל״ע رباب כלי שיר musikalisches Instrument)[2] עביד ליה רבובה לבריה (סוט׳ מ״ט:) כבר פי׳ בע׳ ארום — (א״ב בנוסחאות כתוב רכובה). *[אחי״ה ר״ב טעה במח״כ כי במקום עביד ליה ר ב ו ב ה לבריה אי׳ בנוסחאות שלנו טנבורא עיי״ע אבל בע׳ אלים (ח״א, צ״ד) הביא רבינו מאמר שלי׳ לפנינו כל עיקר אביי אמר כובא ובפי׳ רה״ג לכלים פט״ו מ״ו גרס בסוטה אביי אמר דכובא ונ״ל שצ״ל רבובה והוא הוא رباب של הנ״ל אבל עיי״ע אלית וע׳ ארום ב׳ (ח״א, רצ״ז:) ני׳ שונות ופי׳ כל גי׳ וגי׳ ע״ש] —

רְבוּבָה (Höhlung) בפ״ג במדות (מ״ג) וכבש היה בדרומו של מזבח ל״ב על רוחב ט״ז ורבובה היתה במערבו ושם היו נותנין פסולי חטאת העוף — (א״ב פי׳ גמא או מקום נגוב שהיה בכבש וטעם רבובה כמו רבוע ואולי רבובה כמו ארובה ובא אות הכפול במקום הדגש). *[אחי״ה וכן בפי״מ להרמב״ם פי׳ רבובה גומא, ורא״ש פי׳ חלון עש״ה[3]) והוא ממש כלשון התוספת׳ זבחים רפ״ז ר׳ ישמעאל בר׳ יוחנן בן ברוקה אומר חלון היתה שם למערבו של כבש ורבוכה היתה נקרית ששם זורקין פסולי חטאת העוף שתעבר צורתה ותצא לבית השריפה ע״כ ובכ״י אירפ׳ הגי׳ רביכה וגי׳ הרא״ש רכובה. ורבובה הוא כמו נבובה כמו נבוב לוחות (שמות כ״ז, ח׳) ענין חלולה עיי׳ רע״ב למדות ובתוי״ט שם] —

* רבבהו (קיצור מן רב אבהו) סנהד׳ כ״ב סע״ב בכ״י ש״ס מינכען רבבהו אומר ובנו״ג ר׳ אבהו.

רָבַג (פי׳ נ״ל מל״ע ربق דבק וחבר aneinander-fügen, verbinden; מַרְבֵּג Gefüge אבל עיי׳ בפנים) בפ״ג באהילות (מ״ז) ובר״ג דפ׳ הישן (סוכ׳ כ׳:) וכן מרבג של אבנים וכן סוור של קורות. בס״ג דפ׳ כל הכלים (שבת קכ״ה:) פעם אחת הלך רבי למקום אחד ומצא מרבג של אבנים. ס״א מרבך. פי׳ „מרבג כמו בנין של אבנים זה ע״ג זה כדתניא ברישׁ תורת כהנים (ספרא ויקרי׳ פרק ד׳ פרשה ד׳) לענין זריקה יכול יהא זורק ורובג ופי׳ שיתן אחד על אחד״ כמו מרבג של אבנים. *[אחי״ה הועתק מפי׳ רה״ג באהלו׳ הנ״ל ובנו״ג באהלות מרבך של אבנים ונ״ל שצ״ל מרבך וכדאי׳ באמת בסוכה ובכ״י ש״ס שבת קכ״ה: ועיי״ע מרבך וע׳ נדבך ומ״ש. ועיקר הגי׳ מדבק או נדבך עיי״ע סוור. והפעל רובג בספרא הנ״ל נ״ל הוא הוא רבץ ענין זריקה עיי״ע רבץ ולכן יפה פי׳ בערוך הקצר גישרענקלט וצריך לו׳ גישפרענקלט gesprenkelt אבל רה״ג ואחריו רבינו פי׳ מרבג מן רובג ענין סדור זה ע״ג זה ועפ״י כן אולי הוא מל״ע הרשומ׳ בתחלת הערך וכן בלשון סורי׳ רבגא פי׳ קשורים ודבוקים] —

רבד (= רִיבְדָּא נ״ל מל״ע ربذ einstechen, einritzen; רִיבְדָּא Ritz) דכוסילתא (מ״ק כ״ח. מכות כ״א סע״א שבת קכ״ט. ויתר מקומות בע׳ כסל) ככר פי׳ בע׳ כסל[4]) ובע׳ פגר — (א״ב פי׳ בל״י שריטה עשויה בדבר מה). *[אחי״ה כיון לל״י ῥάβδος Stich והח׳ פערלעס (עט״ש צד 53) פי׳ ריבדא = תרפתא מל״י δρύπτω ritzen, kratzen ועיי״ע תרף ג׳ וגי׳ רבינו שם. ויותר קרוב שהוא ל״ע הנ״ל

---

[1]) עיי׳ מ״ש המו״ל ד״ר צוקערמאנן צד 467 בהערה ונשמט זה מעיני ה׳ לעווי בע׳ הנוכחי. [2]) ובלאי״ט ribeba Bauerngeige. [3]) והביא פסחים ל״ד. ע״ש. [4]) ח״ד, רע״ת.

ועוד עיי"ע שני ערכי' הרשומ' בערוך ובהוספותי שם. ושם הבאתי פי' ר"ח. והקבוץ נדה ס"ז. הני ריבדי דכוסילתא וכו' — ותחת ריבדא דכוסילתא בכתובות ל"ט: גי' רבינו תרפתא דסיכורי עיי"ע תרף ג'] —

רָבַד (מל"ע ربد, ربط קשר ודבק zusammen-fügen) ומזה רובד רצפה עשוייה מאבנים מדובקים יחד (Terasse, Estrich) בפ' טרף בקלפי (יומא מ"ג:) על הרובד הרביעי שבהיכל. בפ"ק במדות (פ"א מ"ח) בית המוקד כיפה ובית גדול היה מוקף רובדין של אבן. ובפ"ד (מ"ד) התחתונה חמש ורובד שש האמצעית ו' ורובד ז' והעליונה ז'. וכפ"ג (מ"ו) רום מעלה חצי אמה ושלחה אמה ורובד ג' אמות [1] פ' מצבות — (א"ב פי' בל"י מין עמוד מרובע). *[אחי"ה ר"ב כיון על לשון יונית ῥομβοειδής, ῥόμβος [2] והנכון כמו שכתבתי מל"ע הנ"ל ותרג' הרצפה (דה"י ב' ז', ג') רובדא ולנכון פי' רש"י ביומא כל הרצפה עשויה שורות שורות טבלאות אבני שיש וכל שורה ושורה קרויה רובד ע"כ ורא"ש בתמיד פ"א מ"א פי' רובדין אצטבאות חתיכות של אבני גזית בולטות מן החומה זו למעלה מזו ועליהם היו ישנים זקני אותו בית אב וכו'. ונ"ל גם כן להגיה בדברי הערוך תחת מצבות אצטבאות וכן רבינו גרשם פי' בתמיד שם רובדין כסאות. ועה"ק פי' „פ"א מעלה ציילין בל"א והוא Zîle פי' כמו שורה Reihe וזה כפי' רש"י ביומא הנ"ל ולפי זה מל"י ῥάβδος שורה. וכנ"ה בתוספת' אהלו' רפי"ז משוקעים ברובדים ובאבנים וכו'. יומא פ"ד מ"ג הרובד . . שבעזרה, תוספת' סוף סוכ' ותוספת' מנחו' פי"א הרובד שבאולם] [3] —

* רוֹבֶד (נ"ל מל"י ῥάβδος ענף Ruthe, Gerte) חולי' ק"מ סע"ב וקמ"א רע"א היתה יושבת בין שני רובדי אילן פי' ענפים ורבינו נסי' גורס שני בדי אילן אבל מצינו זו המלה ג"כ בירוש' נזיר פ"ז דנ"ו ע"ג א"ר יוחנן רובדי אילן שיש בהן ארבעה על ארבעה . . ידו אחת בצד זו וידו אחת ברובד עיי' שם המפרשים.

* רְבוּתָא (מל"ס פי' גדלות ומעלה Grösse, Vorzug) חולי' ס': מאי רבותיה, סנהד' ק"ו: רבותא למבעי בעי. גיטי' ס"ח: מאי רבותייכו מינן, שם: אחוי לך רבותאי. תרג' אסת' ב', כ"א לית רבותא לסלקא תרין קלוסנתרין. תרג' הבו גודל (דברים ל"ב, ג') הבו רבותא קדם אלהנא. והוא כמו רְבוּ עיי"ע רב א' ורב אחרון, ועוד עיי' תרג' תהלי' קמ"ה, ג'; ק"נ, ב'. וכן רביתא ירוש' כתובות רפ"ה דכ"ט ע"ג אשכח גידול רביתא ומר זעירתא פי' גידול מצא דבר גדול ואמר דבר קטן.

* רַבּוּתָא (זקנות Alter) תרג' הבכור כבכורתו (בראשי' מ"ג, ל"ג) רבא כרַבּוּתיה כה"ג בדפ' סאביוניטא.

* רְבִיתָא (שם נהר) חולי' ס' רע"א פוק צבית לגידא דרביתא עיי"ע צב ועיי' פירש"י.

רְבִיתָא, רְבוּתָא כמו רביעתא, רבועתא עיי"ע רב ג'. ועוד ענין צמיחה Wachsthum יומא ע"ח: רביתיה דינוקא, ושם: הנך דלאו רביתייהו.

☞ רוּבְיָא (Fönnkraut?) מסכת חולי' פ' אלו טרפות (חולי' נ"ב.) כל מיני קטניות אין בהם משום ריסוקי אברים לבר מן רוביא, ובפ"ק דכריתות (ו'.) ובפ' בתרא דהוריו' (י"ב.) למחזי ריש שתא קרא ורוביא כרתי סילקא ותמרי פירש"י תלתין ולא נהירא לי כי תלתן נקרא בל' תלמיד שבלוליתא ולפי דעת רש"י יש לגרוס למיחזי בריש שתא ולא למיכל בריש שתא כמו שכתוב במקצת נוסחאות [4] כי התלתן אינו נאכל אלא בשעת הדחק. *[אחי"ה ובע' גר ט' הביא רבינו משבת ק"ט: מגירי דרוביא ופי' לולבי גפנים פ"א זרע פשתן ובעיקרי התלמוד בע' תלתן אחרי שהביא פירש"י כי תלתן הוא רוביא הוסיף להביא אבודרהם שפי' רוביא פול המצרי ובנתיב י"ז בחלק שביעי מאדם וחוה תלתן הוא גלגלין וזרע פשתן וכו' וכו' ולפי זה נ"ל כי רוביא הוא כמו לוביא בל"ע لبيه, لوبياء פול המצרי עיי"ע לובי (ח"ה, ח'), ובענין השגת ר"ב על רש"י כבר עמד בעל הפשב"ע בזה הערך עש"ה] —

* רַבְיָא (שם חכם) יומא מ"ב רע"א רביא בר קיסי ושם רביא קיסי וצריך לו' בר קיסי וכדאית' בכ"י ש"ס ופעם ראשונה אי' בכ"י ש"ס רבינא וכ"ה רבינא בר קיסי בב"ב ס"ג. אבל בכ"י ש"ס ה' ופ' אי' רביא ועיי' בד"ס ב"ב שם, ובחולי' כ': אמר רבינא אמר לי רבין בר קיסי.

---

[1]) עיי' שם בקצת שנויים קטנים. [2]) עיי' בט"ר להי' אייזלער ח"ב 77. [3]) כ"ה נכון בכ"י אירפ' ובכ"י ב' בט"ס שבאילים. [4]) בכרי' הנ"ל ובאה"ת גרס כן ג"כ בהוריו' הנ"ל.

* רָבִין (שם אמוראים) רבין סבא ב״ב קמ״ו: עיי׳ סד״ה צד י״ד ע״ד וש״נ רבין בר חיננא (חנינא), רבין דנרש, רבין חסידא, רבין בר מטל, רבין בר אבא, רבין בר שבא ע״ש כל ערך וערך, ועיי״ע אביי ראבין אבין שמו. [1]

* רְבִינָא (שם אמורא מאוחר שבאמוראים) ע׳ אביי כתב רבינו נתן רבינא אבינא שמו אשי ואבינא סוף הוראה (ב״מ פ״ו.) ושם אי׳ הסימן עד אבוא אל מקדשי אל אבינה לאחריתם (תהלים ע״ג, י״ז) ע״ש פירש״י. ועוד היה רבינא הקדמון בזמן רב יוסף עיי׳ סד״ה צד ק״ע ורבינא זוטי היה בן אחותו של רבינא הקדמון. רבינא בר שילא סוכה י״ג. מ״ק י״ז: יבמות ס״ח: זבחי׳ ל״ו: כגי׳ כ״י ש״ס ק׳ אצל ד״ס זבחי׳ צד ל״א: [2]. רבינא מפרזיקיא זבחי׳ ק״ח. כגי׳ כ״י ש״ס ק׳ אצל ד״ס (זבחי׳ צד ק״ח) ובנו״נ רבא מפרזקיא וצ״ל מפרזיקא וכ״ה רבא מפרזיקא ב״ב ד׳ רע״ב ותמור׳ ל׳ סע״א ונזיר ל״ח סע״ב א״ל רבא [3] מפרזקיא לרב אשי וכ״ה בסוט׳ כ״ו: ב״ק ל״ו. ושם מפרזיקא וכצ״ל ביבמות נ״ט: תחת מפרקין וצריך לו׳ מפרזיקא ובכ״י ש״ס ב״ק פרזיקיא עיי״ע.

* רִבִּית, רִיבִּית (מל״מ תרבית ונשך ובל״ס רִבִּי, רִבִּיתָא Zins) ב״מ ס׳: ריבית דאורייתא, ושם ס״א: רבית קצוצה . . אבק רבית עיי״ע אבק א׳. שם ע׳: רבית דגוי ע״ש והלאה כמה פעמים תוספת׳ ב״מ רפ״ד יש דברים שהן ריבית ואינן ריבית . . . יש דברים שאינן ריבית אבל אסורין משום הערמת ריבית וכו׳ ע״ש, ירוש׳ פסחי׳ פ״י דל״ז ע״ג מלוה ברבית, ויק״ר רפ״ג דיוזיף בריביתא, תוספת׳ ב״מ ספ״ו מלוה רִיבִּיוֹת מתמוטטין והולכין מן העולם ועוד הקבוץ רִיבְּיָין תר״י א׳ שמות כ״ב, כ״ד תר״י א׳ וב׳ לויק׳ כ״ה, ל״ז.

רבך (= רְבִיכָה מל״מ מֻרְבֶּכֶת בל״ע ربيكة mit Oel eingerührte Speise) בגמ׳ דמסכ׳ תמיד (כ״ח:) א״ר ירמיה להחם [4] חמין [5] לרבוכה פי׳ מן (ויק׳ ו׳, י״ד) מרבכת תביאנה. במגילת איכה בכה תבכה בלילה: למה בלילה שלא היה קולן הולך ביום מקול תרבוכות היום — (א״ב בנו״נ לפי שאין קול הולך אלא בלילה). *[אחי״ה ובתמיד הגי׳ לרביכה וכ״ה במנחו׳ פ״ט. אבל בפי׳ רגמ״ה ורש״י וברש״י כ״י (בש״ס ווילנא) רבוכה עש״ה. ירו׳ פסחים פ״ב דכ״ט: יכול יצא ידי חובתו ברביכה. ירוש׳ סנהד׳ פי״א ד״ל: שליש לרביכה. תרג׳ מרבכת: רביכא וכ״ה בתרג׳ דה״י א׳ כ״ג, כ״ט. והרמב״ם פי׳ רביכה מרובה בשמן וקלוייה בו וכו׳. והוא מענין ל״ע הנ״ל. וי״מ רבוכה חליטה במים רותחין ושתי דעות נזכרו בעיקרי התלמוד — רביכה בכ״י תוספת׳ זבחי׳ רפ״ז צ״ל רבוכה עיי״ע] —

רְבַל (אתפעל מירבל מהשם ארבלא פי׳ כברה sieben) בפ׳ אלו טרפות בגמ׳ הריאה (חולי׳ מ״ט.) מירבל הוא דרבילא ביה ככר פי׳ בע׳ ארבל. *[אחי״ה בע׳ ארבל ב׳ בח״א, רס״ח הבאתי זה הציון ברמיזה על פי׳ רבינו ושם העירותי שלא הביא ושלא פי׳ זה המאמר בע׳ ארבל ואולי כיון על ארבלא וש״נ הציון ב״מ כ״ו: ע״ש וכן הביא רש״י בחולי׳ זה הציון מב״מ ע״ש ובנו״נ מירבל הוא דרביל ובפי׳ רגמ״ה גרס מירבל הוא דקא רביל ופי׳ ע״י כוברין עש״ה] —

* רַבַּמִי וְרַבַּסִי (שני אמוראים וקטוע מן רב אמי ורב אסי) בע׳ רבע א׳ הביא רבינו בגי׳ דפ״ר מברכות י״ד. רבמי ורבסי וכ״ה בירוש׳ ע״ז פ״ה דמ״ה. שאל . . . לרבמי ולרבסי, ושם מ״ה: רבמי סליק עם ר׳ יודן נשיאה לחמתא. שהש״ר פי׳ מי זאת רבי ברכיה בשם רבסא ופי׳ מ״כ לשון קצר ר׳ אסי.

* רוּבָן בפרה פי״ב מ״ח עיי״ע כש ומ״ש בח״ד, שמ״ט.

* רִבּוֹן, רִבּוֹנָא (פי׳ בל׳ תרג׳ כמו אדון Herr) וכתב המתורגמן כל אדוני מתורגם בל׳ יחיד אם אדוניו (שמות כ״א) אם רבוניה, כי אדוני (בראשי׳ מ״ד) בבעו רבוני וכל אדוני מתורג׳ בל׳ רבוני חוץ מן שמענו אדני (בראשי׳ כ״ג, ה׳) שתרג׳ רבננא ועיי׳ עוד דוגמאות שם ובעמת״ר ללעווי, וכ״ה בתרג׳ לאדון (בראשי׳ מ״ה, ח׳) לרבון ב״ר ספצ״ג, והרבה פעמים רבונו של עולם ובר״ת רבש״ע ד״מ ברכות ד׳, ז׳, י׳: ל״א: ל״ב, ושם: שבת ל׳, פ״ח: עירו׳ י״ח: כ״א: יומא ל״ו: פסחי׳ קי״ח: מכו׳ י׳. סנהד׳ ק״ב, ק״ו: ק״ז, יבמו׳ ע״ז, צ״ו: כתובות ק״א: ב״ב ח׳, י׳: מנחו׳ נ״ג, חולי׳ ס׳: ולנקבה רִבּוֹנְתָּא תרג׳ משלי ל׳, כ״ג בכינוי תרג׳ בראשי׳ ט״ז, ח׳, ט׳.

---

[1]) ובח״א, ט׳ נדפס בטעות ראבון אבון שמו וצ״ל ראבין אבין שמו. [2]) ובנו״נ בר סלא. [3]) ובנזיר רבינא. [4]) כ״ת נכון כרפ״ר ובשדפ״ע לחם ובנו״נ א״ר יהודה. [5]) בכ״י ק״ט תמיד וכ״ה בעיקרי התלמוד.

* רַבָּן (שם כבוד לנשאים מבית הלל בא"י, ובבבל שם כבוד לראשי ישיבות רַבָּנָא פי' אדונינו ומורינו (Hauptlehrer, Rabban הראשון המכונה בשם הכבוד הזה היה בן בנו של הלל רבן גמליאל הזקן וכתב מהרז"ף בר"מ צד 58 הטעם לפי שהוא היה הראשון אשר ישב יחידי בראש הסנהדרין בלא אב"ד בצדו ולכן נקראו לו רבן כלו' אדונינו ור"י ברילל נ"ע במה"מ צד 51 נתן טעם אחר ע"ש. בזה השם הכבוד יפואר ג"כ רבן יוחנן בן זכאי אף כי לא נזכר מפורש שנקרא בשם נשיא אבל הוא היה בלי ספק הגדול שבדור וגם ממלא מקום הנשיא כידוע רק רבי או רבינו הקדוש אעפ"י שהיה נשיא לא נקרא בשם רבן עיי"ע אביי ומ"ש. וראשי גליות וראש חכמי הישיבות בבבל נקראו רַבָּנָא (וכ"ה בל"ס) פסחי' קט"ו: רבנא עוקבא ועיי' יתר ציונים בע' אביי (ח"א, ד"ח:) וזה הכנוי נתן לרב אשי שנקרא רבנא אשי כתובו' כ"ב. מר בריה דרבנא יבמות כ"ב. וכ"ה מר בריה דרבנא בכ"י ש"ס בסנה' ק"ו: ובנו"ג מר בריה דרבינא. ועוד נקרא רַבָּן בזמן מאוחר לרב ומורה סתם ירוש' תרומו' פ"ח דמ"ו. חד בר נש זמין רבן וכו', ירוש' ב"מ ספ"ב ד"ח ע"ד רבן דמך וכו'. תינוקות של בית רבן עיי"ע בית רבן ח"ב, פ"ג ע"ש והקבוץ רַבָּנִין שבת כ"ג: סנהד' ק"ו: ליהוו ליה בנין רבנין, ירוש' סנהד' פ"י דכ"ז ע"ד אילין רבנין עיי"ע אפיקורוס (ח"א, רל"ג:), ירו' מעשרו' ספ"ה דנ"ב רע"א חברון דרבנין, ב"ר רפס"א שתי כליותיו כמין שני רבנים, שהש"ר פ' צוארך נאוו לחייך בתורים (שה"ש א', י') אילו הרבנין. ובלא"ר רַבָּנָן פי' חכמים מגילה ב'. אתו רבנן ועקרי תקנתא דתקינו אכנה"ג, יומא ס"ט: ורבנן היכי עבדו הכי ועקרו תקנתא דתקין משה, גיטי' ל"ז: לא הוה ידע מאי קאמרי רבנן, חולי' ס"ד: מדרבנן, עירו' כ"ג סע"א כמה פעמים אי' רבנן, ובירוש' מורגל מיליהון דרבנן אמרי עיי"ע מל ח' וש"נ ג"כ כל מנא הא מילתא דרבנן אמרי, ירוש' יבמות פ"ד ד"ה: על דעתיה דרבנן, ושם ד"ה סע"א וירוש' מעשרו' פ"א דמ"ח ע"ד רבנן דאגדתא. רבנן דקיסרין ונזכרו בירו' צ' פעמים עיי' מבה"י למהרז"ף צד קכ"ג ושם ע"ב נסמן רבנן דתמן והם החכמים דבבל ע"ש הציונים. רבנן סבוראי עיי"ע סבר (ח"ו, י"ד) ירו' ברכו' פ"ב ד"ה: ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב רע"ד רבנן דרומאי עיי"ע דרום ח"ג קנ"א: ויק"ר פ"כ רבנן דרומא צ"ל דדרומא וכדאי' בתנחו' אחרי סי' ג'. שבת כ"ג: קידושי' י"ג. ההוא מרבנן, צורבא מרבנן: עיי"ע צרב וש"נ. קידושי' ל"א: תנו רבנן והרבה פעמים בר"ת ת"ר עיי"ע תני. והשם המופשט רַבָּנוּת פי' לשון ארנות פסחי' פ"ז: או לה לרבנות וכו', הנהיג את עצמו ברבנות, ועיי' סוטה י"ג: אבות פ"א מ"י ושנא את הרבנות, במד"ר פי"ד כשיעקב גזר שתהא רבנות לאפרים וכו' ועיי' תר"י א' לבראשית מ"ג, ל"ג כהלכת רבנותיה, לבמד' י"א, כ"ו איטמרו למיערוק מן רבנותא ועוד כמה פעמים בתרג' כ"י אצל הח' לעווי.

* רַבָּנַאי (שם אמורא דבבל) ברכות כ"א סע"א ל"ח: חולי' ע"ו: ב"מ כ"ז. אבל בכ"י ש"ס גרס דרבינא וכ"ה בכ"י ש"ס בב"מ ב'. במקום והא אמר רבנאי וכן גרס ,"ח שם רבינא וכן הגיה המהרש"ל עיי' ד"ס במקומו. ביצה ט"ו סע"ב רב תחליפא אחוה דרבנאי חוזאה. סנהד' ע"ד רע"ב רבנאי אחוה דר' חייא כה"ג בכ"י ש"ס ובילק' ואתחנן ר' תתל"ח ובברכות כ"א: ובכתובות כ"א רע"ב ובכתובו' נ': אי' ר' בנאי.

* רַבַּסִי עיי"ע רַבַּמִי.

רבע (= רְבִיעִי; der, das Vierte רְבִיעִית 1/4 Log; רְבִיַע der 4te Theil = רוֹבַע מל"מ רֹבַע) כס"ג דפ"ק בפסחים (י"ח:) רביע בקודש פסול פי' „הן ישא איש בשר קדש בכנף בגדו (חגי ב', י"ב) שנגע בו שרץ ונגע בשר זה בכנף בגדו הטמא[1] ונגע עוד הבשר בלחם או בנזיד או ביין או בשמן ונגעו אלו אל מאכל[2]) נמצא הכנף של בגדו שנגע בשרץ ולד[3]) ראשון והבשר שנגע בכנף ולד ב' והלחם והנזיד שנגע בבשר ולד ג' ויין ושמן שנגעו באלו ולד ד' ושאלם היקדש כלו' היפסל. פי' זה בסוף (סוטה ירושלמי)"[4]) [צ"ל בסוף פ"ה דסוטה ירושלמי] (דף כ':). פ"א בע' בשר. בפ' במה מדליקין בגמ' על ג' עבירות (שבת ל"א סע"ב) רביעית דם נתתי בכם וכו', בר"ג דסוטה (ה' סע"א) ומה ים שיש בו כמה רביעיות רוח קימעא עוכרתו אדם שאין בו אלא רביעית אחת על אחת כמה וכמה פי' הוא הדם הצלול שבלב שממנו משתית הלב

---

[1]) כ"ה בכ"י ה"ב ודפ"ר ופי' ר"ח אבל בשרפ"ע של טמא. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר ובפי' ר"ח אל כל מאכל ובשדפ"ע אלו המאכל. [3]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ודפ"ר. [4]) הועתק מפי' ר"ח בפסחים י"ז. וגם הוא הוא מציין אחרי שהרחיב דבורו כפי' הנ"ל והוסיף לו כאלה רבות וז"ל ומצאנו בתלמוד א"י בסוף מסכת סוטה קרוב לזה הפי' מיהו פירשנו מה שקבלנו וכתבנו מה שמצאנו תמן אמרו שתי שאלות שאל חגי הנביא וכו' ע"ש הרי שכיון ר"ח על ירושי סוטה פ"ה ד"כ: וצ"ל בסוף פ"ה דסוטה ורבינו נגרר אחר טעות הסופר.

אין בו אלא משקל כ"ה[1]) סלעים[2]) שהוא רביעית לוג[3]). ירושלמי בר"פ המוציא יין (פ"ח ד"א.) רביעית של תורה[4]) אצבעיים על אצבעיים על רום אצבע ומחצה ושליש אצבע. רביע בקרקע ורביע במעות (ב"ק ט. ס"ב ק"ז.) כבר פי' בע' ויתר. בפ' הניזקין (גיטין נ"ה: במשנה) בי"ד של אחריהם אמרו הלוקח מסיקריקון נותן לבעלים רביע. גמר' (שם נ"ח:) אמר רב הונא[5]) רביע בקרקע שהוא רביע במעות פי' כגון שקנה מסקריקון שדה ארכה ת' אמה בש' דינרין מחזיר לבעלים פ' אמה נשאר ביד הקונה ש"כ אמה רביעם פ' אמה דמי כל פ' אמה ממנו ע"ה דינר נמצאו פ' אמה בע"ה דינר רביע הקרקע הנשאר בידו של קונה שהן רביע נמי במעות שקנה בהן כל השדה ושמואל אמר רביע בקרקע שהן שליש במעות פי' כשמחזיר הלוקח לבעלים ק' אמה שהם רביע של כל השדה נשארו ביד הקונה ש' אמה בש' דינר דמיהם לפי מה שקנה מאה דינר בכל מאה אמה ונמצאו מאה אמה שלוקח בעל השדה דמיהן ק' דינר שהן שליש המעות שקנה בהם השדה במאי פליגי רב הונא סבר נכי חומשא זבן כלומר מוזיל ס י ק ר י ק ו ן[6]) מה ששוה חמישה בארבעה אותו שהוזיל הסקריקון מחזירו לבעליו ושמואל אמר נכי ריבעא זבין וכן הפי' אחד הוא שכבר ביארנו חשבון אחד רב הונא סבר מחזיר חומש בקרקע או רביע במעות קסבר נכי חומשא זבן פי' מה ששוה מנה קנה בשמני' כשנותן לו עשרים נמצא שנותן לו רביע הפי' שקנה בהן קרקע שהן רביע הקרקע שנשאר בידו ושמואל סבר נכי ריבעא זבן פי' שקנה בע"ה מה ששוה מנה הלכך נותן לבעל השדה כ"ה שהן דמי רביע כל השדה שקנה ושליש המעות שנתן לסיקריקון ומותבינן על שמואל זו משנה הראשונה בית דין של אחריהן אמרו וכו' עד רבי הושיב בי"ד ונמנו שאם שהת בפני סיקריקון י"ב חדש כל הקודם בהן זכה ונותן לבעלים רביע בקרקע ורביע במעות קשיא לשמואל שאמר שהן שליש במעות ופריק רב אשי כי תניא ההיא מתנית' רביע במעות לאחר שבאו מעות לידו של בעל השדה כגון שקנה ת' אמה בש' דינר ונתן גם לבעלין ק' דינרים נמצאו ק' דינרים רביע במעות שנתן הלוקח לסיקריקון ולבעלים דדמי שדה זו שהיא גבי דמי רביע הקרקע כל ק' אמה בק' דינרים והלכתא כרב אשי דהוה בתרא ומתרץ מתניתא אליבא דשמואל דהוא רביע בקרקע ושליש במעות שלקח הסיקריקון. בפ' גט פשוט בגמ' כתוב בו זוזין מאה (ב"ב קס"ו:) בפ"ק בכריתות (ח'.) אם אלין הלילה עד שיהו בדינר[7]) וכו' עד עמדו קינין בו ביום ברבעתים פי' „היינו חצי דינר כסף ולא משום הכי קרי רבעתים דליהוי רביע אלא שבלשון הברייתא ובלשונן קורין לחצי דינר רבעתים דהשתא נתזלזלו בפחות מה שאמרו ולהכי נשבע ותיקן שלא יתאחרו שם היולדות ויתבטלו מפריה ורביה"[8]) פ"א רבעתים ב' רביעים של סלע שיבאו ב' דינר כמו שנשבע[9]). בפ' עושין פסין בגמ' ר"א אומר (עירו' כ"ג:) איכא בינייהו ריבועא דרבנן פי' ריבועא דרבנן[10]) דמפרש באידך פרקין (שם מ"ט:) עגולות דברי ר' חנינא בן אנטיגנוס וחכמים אומרים מרובעות בטבלא מרובעת כדי שיהא נשכר את הזויות לר' אליעזר דאמר אם היה אורכה יותר על כ' ברחבה אפי' אמה אחת אם היא מרובעת לא שרי לטלטולי בה דכי משחת לה באלכסונא מזוית לזוית אשתכח טפי משנים ברחבה כר' חנינא בן אנטיגנוס דאמר זה יהיה לכם גבול לזה אתה נותן פיאות ואין אתה נותן פיאות לשובתי שבת ואילו ר' יוסי דאמר אפי' ארכה בב' ברחבה מרובה דיליף ממשכן דהוה ארכו מאה ורחבו נ' שנמצא ארכו מרובע כב' כרחבו אע"ג דאלכסנון טפי מן ב' ברחבן

---

1) כ"ה בהעתקת בעל עיקרי התלמוד וכן מוכח מתוספו' ובדפ"ע כ"ח. 2) כ"ה נכון בהעתקת בעל עיקרי התלמוד וכן מוכח מתוספו' ובדפ"ע כספים. 3) זה הפי' שייך לר"ח כדמוכח מפי' התוספו' סוט' ד"ה אדם. ובגליון הש"ס ווילנא הביא ברית שלום על התורה פ' כי תשא הוכחה טובה כי רביעית הלוג הוא כ"ה סלעים ע"ש. ורש"י פי' בסוט' אדם שאין בו אלא רביעית אחת שברביעית דם הוא מתקיים ע"ש וכן מוכח אמיתת פירושו משבת קכ"ט סע"א לא ליתיב היכא דכריך זיקא דילמא שפי ליה אוטנא ומוקים ליה ארביעתא וכו' ע"ש פירש"י וזו הראיה הביא ג"כ בעיקרי התלמוד לחיזוק פירש"י ועוד ממה דאי' בפי' המקשה דם חיי האדם תלויים בו שבכך מתקיים נפשות שתים מת דבר שמיתה באה על ידו דהיינו רביעית ועיי' חולי' ע"ב. בפירש"י. 4) בנו"ג כמה הוא שיעורו של כוס. 5) בנו"ג אמר רב. 6) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב. 7) בנו"ג עד שיהיה בדינרין. 8) הועתק מפי' רגמ"ה לב"ב ודבור אלא שבלשון הברייתא וכו' לי' בפי' רגמ"ה ב"ב אבל אי' בפי' רגמ"ה בכריתות ורבינו הרכיב שני פירושי דרגמ"ה ביחד. 9) וכשני פירושי הערוך אי' בפירש"י לכריתו' ע"ש, ורשב"ם בב"ב פי' ברבעתים ברביעית דינר שני תורין ברובע דינר . . ודכוותה אשכחן במס' מעשר שני (פ"ב מ"ט) בי"ש אומרים בריבעא כסף ובריבעא מעות דהיינו ריבעא דינר ע"כ (בנו"ג בשינויים עש"ה). ורש"י ביומ' נ"ה סע"ב ד"ה ונברור פי' הרובע חצי דינר צורי שהוא ארבעה זוזי מדינה ע"כ ויפה העיר בעל עיקרי התלמוד וז"ל ונראה מפי' (ר"ל מפירש"י) כי לכך נקרא רבעתים רובע א' ליונה ע"כ. 10) וכ"ה בכ"י ש"ס ובד"ש ובדי"ף ובתא"ש ובריטב"א ובספר מפתח לר"ן ובפי' ר"ח (ומו"ל בש"ס ווילנא לא עשה יפה להגיה כגי' הספרים שלנו ריבעוה דרבעוה רבנן.

שרי כרב אחא דאמר המעביר ארבע אמות ברה"ר איני חייב עד שיעביר הן ואלכסונן ואמר רב פפא בדיק לן רבא עמוד ברה"ר גבוה י' ורחב ד' מי בענין הן ואלכסנון או לא ופשיטנא (מיהא) [מי הא] דתני רב חנניה כזה יהו כל שובתי שבת וכהא אסיקנא הלכה כר"ע והלכתא כר' יוסי ותרוייהו לקולא דאפי' אריך וקטין ואפי' לא יש בה (לא)[1] שומרה ולא בית דירה שרי"[2]. כפ' שני באהילות (מ"ז) רובע עצמות שנדקדקו ואין בכל אחד ואחד עצם כשעורה. בס"פ כה"ג ונזיר (נזיר נ"ג:) חצי קב עצמות אין רובע עצמות לא היכי דמי אילימא דאית בהו עצם כשעורה תיפוק לי משום עצם כשעורה אלא דאקמח אקמוחי. בפ' כ"ה בכלים (מ"ד) הרובע וחצי רובע נטמא הרובע לא נטמא חצי הרובע פי' חתיכת עץ יש בה שני מדות בחפירה האחד מחזיק רובע הקב והשני חצי רובע אם נטמא אחד מהן לא נטמא האחר. בר"נ דפ' היה קורא (ברכות י"ד.) ר ב מ י ו ר ב ס י[3]) טעימי עד רביעתא. פי' גאון מטעמת זו אין בה בליעה כל עיקר אלא טועם ומשליך ואין צריך ברכה לא לפניו ולא לאחריו ודאי לא פירש בכל טעימה וטעימה כדי רביעית או ביום כולו בכמה פעמים עד כשיעור זה ומן הכלל למדנו דאכילה ושתיה הוא דקביל עליה והוא לא קא אכיל ושתי אבל הנאה לא קביל עליה אע"ג דקא מתהני אין בכך כלום הלכך טועם ואין בכך כלום ורבמי ורבסי דהוו טעימי עד רביעתא אם תאמר כך היה מעשה שכל זמן שהן מבקשין לטעום מכניסין רביעית לתוך פיהן הרי אין צריכין לכל כך כי פחות מכך הרבה מאוד בבאו אל הפה הרי הטעם נודע אלא ש"מ שאין טועמין ביום תענית כלום מכל המינים בכמה טעימות אלא עד רביעית אבל יותר מכאן לא ואין זה מותר עד שיהא מתכוין מעיקרא לטעום שהוא נזהר מבית בליעתו שלא יכנס בו כלום[4]). בפ"ק בקדושין בגמ' נכסים שאין להם אחריות (כ"ו:) לקח בית רובע סמוך לירושלם. פי' הלך וקנה שדה בית זריעה רובע הקב.[5]) *[אחי"ה רובע בכל מקומות הנ"ל ועוד עיי' באהלו' פ"ב מ"א ומ"ז והלאה תוספת' ב"ב ספ"ה תוספת' מקואות ספ"ו ועוד זולתו הוא בל"מ רֹבַע ובל"ס רוּבְעָא וכ"ה בירוש' חלה ספ"ב דנ"ח ע"ד קביא באתרהון רוּבְעַיָּא אזדרעון. ועוד הקבוץ רְבָעִים חלה פ"א מ"ד פחות מחמשת רבעים בתבואה, שם פ"ב מ"ו חמשת רבעים קמח, ירוש' פסחים פ"ב דכ"ח. ארבעת רבעים. רביעית היינו רביעית לוג תוספת' ידים רפ"א מי רביעית נוטלין לידים וכו', והקבוץ רְבִיעִיוֹת סוטה ה'. עיי' לעיל בערוך וכן באיכ"ר פ' איכה יועם: אלו שתי רביעיות של דם וכו'. רִבְעָה פי' חלק רביעי ובמספר הזוגי רִבְעָתַיִם פי' כמו ארבעתים בל"מ (ש"ב ד', ו') כריתו' ח'. י': ב"ב קס"ו רע"ב עיי' לעיל בערוך. וכן בל"ס רִיבְעָא (כמו רֶבַע בל"מ) גיטי' נ"ח: נכי ריבעא עיי' לעיל בערוך, כריתות י': ריבעא דפרוטה ובל' תרג' בל"נ רבעת קבא תרג' מ"ב ו', כ"ה; רבעות הינא תרג' במד' ט"ו, ד'. ה'. ומספר סדורי רְבִיעִי בתרג' רְבִיעַי, רְבִיעָאי (בל"ס רְבִיעָיָא) והקבוץ רְבִיעִין (תרג' מ"ב י', ל') רְבִיעָאִין (שם ט"ו, י"ב). ועוד רִיבּוּעָא עירו' כ"ג: פי' יפה יפה בערוך הנ"ל והוא בל"מ רָבוּעַ בלשונינו Quadratur הפכו עיגולא סוכ' ח'. עיגולא דנפיק מגו ריבועא ריבועא דנפיק מגו עיגולא ע"ש כל הענין עם הציורים ברש"י ותוספו'. זבחים ס"ב. ושם: ק"ח סע"ב, ק"כ. יסוד וריבוע כלומ' המזבח היה מרובע. עירו' נ"ו. בא לרבעה מרבעה בריבוע עולם נותן צפונה לצפון עולם ודרומה לדרום עולם ומפורש שם בגמ'. אבל בירו' עירו' פ"ה דכ"ב ע"ג מרבעה ריבוע עולם כדי שיהא מערבה למערבו של עולם ובתוספת' עירו' רפ"ו (ה') מרבעה כריבוע עולם . . א' ר' יוסי אם אינו יכול לרבעה כמין העולם ירבעה כמין תקופה וכו'. וממני בינוני פעול מרובעת ירוש' עירו' פ"ב ד"כ. הפכו עגולה, ירוש' מעשרו' ספ"ה דנ"ב. אין מְרוּבָּע מששת ימי בראשית . . מרובע באוכלין אין מרובע בבריות ועיי' ירו' נדרים פ"ג דל"ז ע"ד, ירוש' שבועו' פ"ג

---

[1]) לי' ברפ"ר וכ"י וכן לי' בפי' ר"ח. [2]) ע"כ הועתק מפי' ר"ח במקומו בש"ס ווילנא. [3]) כ"ה בדפ"ר עיי"ע רבמי ועתה מצאתי כזו הגי' בכ"י ש"ס מינכען בהגהה א י " ד רבמי ורבסי וכ"ה גם בפסקי הרי"ד וכדאי' בד"ס במקומו ונעלם מעיניו שכ"ה הגי' בערוך דפ"ר ובנו"ג רב אמי ורב אסי. [4]) זה הפי' הוא עפ"י פי' ר"ח שהובא בראשונים ועיי' תשי' הרשב"א ח"א סי' רס"ז מ"ש בשם רה"ג ועיי' בחי' הרשב"א בסוגיא ופי' ר"ח הובא בקצור בתוספו' והרא"ש ותוספי' הר"י חסיד ובטור או"ח סי' ר"י וסי' תקס"ז עש"ה. [5]) ובענין בית רובע עיי"ע בח"ב, פ"ג ושם שורה א' מלמטה אי' בט"ד Quadratellen 101 וצ"ל Quadratellen $110\frac{1}{4}$ וזה רבות בשנים כתב לי ההי' ר"י לעווזאהן בשטאקהאלם וז"ל יש להתפלא על סוף דברי הערוך בעי' בית רבע במה שאמר בית רבע מאה אמה וארבע אמה וששית אחת והוא י' אמות וחצי על י' אמות וחצי, ויתר מעט אבל אם תחשוב תראה שהמספר $10\frac{1}{2} \times 10\frac{1}{2}$ עולה להמנין $110\frac{1}{4}$ ולא להמנין $104\frac{1}{6}$ ע"כ נ"ל שטעות הדפוס נפלה בס' הערוך וצ"ל י' אמות וחמישית על י' אמות וחמישית ואז תמצא שהמספר $10\frac{1}{5} \times 10\frac{1}{5}$ עולה להמנין $104\frac{1}{5}$ וזאת מעט יותר מן $104\frac{1}{6}$ עכ"ל אבל במחי"כ טעה בחשבון כי $10\frac{1}{5} \times 10\frac{1}{5}$ עולה להמנין $104\frac{1}{25}$ וזאת מעט מן $104\frac{1}{6}$.

דל"ד ע"ד ועיי"ע קלקי. ירו' נדרי' שם: ירבענה הוא, ירוש' שבועו' שם: ירבעונה הוא — ירוש' סוטה פ"ה ד"כ: מאן דמרבע ארבע גרבין בעי אשיתסר] —

רָבַע (מל"מ קרוב לשרש רָבַץ lagern, בֵּי מַרְבַּעְתָּא (Lagerplatz, Aufenthalt בר"ג דפ' המוכר את הספינה (ב"ב ע"ג.) וחזינן (אי) [צ"ל בי] [1]) דכוכבא. ובי [2]) מרבעתא דרישיה פרסא ופלגא (שם ע"ג:). ויברך הגמלים (בראשית כ"ד, י"א) תר"י (א') וארבע גמליא. ברכות שדים ורחם (בראשית מ"ט, כ"ה) תר"י (א') ומעיא דרבעא בגוידון. *[אחי"ה בנו"ג מעיא דרבעת בהון. תרג' ירו' רובץ (בראשית מ"ט, י"ג) מַרְבַּע, וכן רובץ (שמות כ"ג, ה') רְבִיַע ועיי' יתר דוגמאות בתרג' רבץ במתורגמן ובעמת"ר ללעווי. וכן שבועו' כ"ב: ואריא הוא דרביע עילווה, ירוש' ברכות פ"ח די"ב: את רביע והוא קאים . . הוא רבע ואת קאים. ירוש' תענית ספ"ב דס"ו. רביעין על מעיהון ולא ידעין דהיא תעניתא. ב"ר פ"ז רביע ואנא מודע לך קהל"ר פ' כל הדברים: רבע ליה עלרגליו. א פ ע ל ב"ק קי"ד. ארבעית לי אריא אמיצראי. ירו' ביכורים פ"א דס"ד. ארבעיה על ספסלא. ירו' יבמות פ"ד ד"ו. אנא בעי מרבעתה עד דלא תצנן. במד"ר פי"ט ארבעיניה דילקי. והשם ריבעא בל"ס רְבָעָא בל"מ רֶבַע (תהלים קל"ט, ג') פי' רביצה. ירוש' שבת רפ"כ די"ז ע"ג הוות ריבעה בבי מדרשא והוון פרסין קילעיה תרג' רבעי (תהלים הנ"ל) רַבְעוּתִי. והשם המופשט תוספת' ב"ק פ"א רביעה . . בעיטה כגי' כ"י אירפ' ובנו"ג רביצה וכ"ה בסמוך בתוספת' בכ"י עיי"ע רבץ ב'. והקבוץ רְבִיעִיּוֹת פי' מחנות ואוכלסין במ"ר פ"כ רבע (במד' כ"ג, י') הרביעיות שלהן מי יוכל למנות אוכלוסין ועיי' ג"כ מה שכתבתי בספרי על העתקה פרסי' לריב"י טאווס (צד 146) שתרג' שמרוני וע' זקנים ורס"ג כולם העתיקו ומספר = ומי ספר וכדאי' במדרש הנ"ל. וגם בתורת שמרונים כתיב כפירוש ומי ספר מרבע ישראל. נדה ל"א. מלמד שהקב"ה יושב וסופר את רביעיותיהם של ישראל עיי' פירש"י. ועוד השם מרבעתא ב"ב הנ"ל ופי' רגמ"ה בי מרבעתא דכוכבא בית רביצת הכוכב] —

רָבַע (פי' מענין הקודם כמו רָבַץ וכפרט ממשגל הבהמה belegen ועוד רְבִיעָה מירידת הגשם שהוא כבעלה של ארץ (Regenfall בריש סנהד' (ב'.) הרובע והנרבע פי' [3]) רובע בהמה זכר הבא על האשה כדכתיב (ויקרא י"ח, כ"ג) ואשה לא תעמוד לפני בהמה לרבעה, נרבע בהמה שרבעה אדם. בפ' אחרון בפאה (פ"ח מ"א) ובפ"ק בתעניות בגמ' עד אימתי שואלין (ו':) ובר"ג דפ' אלו מציאות (ב"מ כ"א:) [4]) ובזיתים משתרד רביעה שנייה. בתוספת שביעית בפ' אין [מחללין] (ספ"ז) [5]) רשב"ג אומר גשמים שירדו ז' ימים זה אחר זה ולא פסקו יש בהן כדי רביעה שנייה. ובס"ג דפ' קונם יין (נדרים ס"ג.) גשמים שירדו שבעה ימים זה אחר זה אתה קורא בהן רביעה ראשונה שנייה ושלישית כמאן כר' יוסי פי' כל הגשמים שיורדין במרחשון עד יום י"ז נחשבין רביעה ראשונה למה אם רביעה שתרד ביום י"ז היא ראשונה כל שכן קודם לכן מי"ח ועד כ"ג היא בינונית ומכ"ד ועד ר"ח כסליו היא אפילה עכשיו כשהתחילו הגשמים מחצי יום י"ז ו ג מ ר ו [6]) בחצי יום כ"ר שהן ז' ימים מיום ליום אתה מונה בהן רביעה ראשונה שנייה ושלישית. אמר ר' אבהו (תענית ו':) מה לשון רביעה שרובע את הקרקע כדרב יהודה דאמ' רב יהודה מטרא בעלה דארעא שנא' (ישעיה נ"ה, י') כי כאשר ירד הגשם והשלג וגו' עד והולידה וגו'. *[אחי"ה וכ"ה בירוש' ברכו' פ"ט די"ד. וכמה גשמים ירדו ויהא בהן כדי רביעה מלא כלי מחזיק ג' טפחים דברי ר"מ וכו'. תוספת' תענית רפ"ב איזהו זמנה של רביעה ר"מ אומר בכירה בשלשה בינונית בשבעה אפילה בשבעה עשר. ירוש' ביצה ספ"ה מדבריות . . . יוצאות בפסח ונכנסות ברביעה. תוספת' שביעי' ספ"ז מאימתי פורשין משבילין שבשדות משתרד רביעה שנייה. תוספת' תענית רפ"א איזהו רביעה שנייה משתגיעה זמנה של רביעה דברי ר"מ וחכ"א כדי שתרד רביעה שנייה ר' יוסי אומ' כל שתלי ברביעה משתרד רביעה שנייה וכו' ע"ש. ב"מ ע"ה רע"ב ירוש' ב"מ פ"ה ד"י. תוספת' ב"מ פ"ו ימי גריד . . . ימי רביעה. ירוש' תענית פ"ב דס"ה:

---

[1]) וכ"ה בע' בזק ובכ"י ק"ט ודפ"ר כי וצ"ל בי ובהעתקת עיקר התלמי' במרבעתא. [2]) בדפ"ר וויניצי' ובכ"י ק"ט כי צ"ל בי. [3]) כ"ה בכ"י ק"ט אבל בדפ"ע ב ר י ש ג מ ר א פי' ובכ"י ה"ב ב פ' כ"ג פי' צ"ל בעשרים ושלשה ושייך לקודם: הרובע והנרבע בעשרים ושלשה ובכ"י ק"ט לי' וכן לי' בעיקרי התלמוד רק פי'. [4]) ולי' לפנינו. [5]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובעיקר התלמוד ובדפ"ר אי' בתוספת שביעית בפ' אין עומדין וצ"ל אין מחללין ובדפ"ע אחרי' נשמט בטעות בתוספת' שביעית ואי' רק בפ' אין עומדין ונ"ב ברכו' ל"ג! ובהפשב"ע הגיה בפ' מאימתי מזכירין במס' תענית דף ו': [6]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב ובדפ"ע נגמרו.

כר הוות רביעתא קדמייתא וכו' ב"ר ספי"ג לא נחתא רביעתא. והפעל תענית ו' : דבר שרובע את הקרקע, ירו' ברכו' פ"ט די"ד. שהיא רובעת את הארץ. בפיעל ירו' פיאה פ"ז ד"כ : מכיון שהוא מרבעה היא עושה יותר לשנה הבאה. ועיי' רע"ב בפיאה פ"ח מ"א למה נקרא המטר רביעה — ובענין שכיבה עם בהמה כל"מ אי' עוד בסנהד' ט' : פלוני רבעו. נפעל ב"ק מ'. מן הבהמה (ויקרא א', ב') להוציא את הרובע ואת הנרבע, ע"ז כ"ב רע"ב ותוספת' ע"ז פ"ב לוקחין מהן בהמה לקרבן ואין חוששין לא משום רובע ולא משום נרבע, ע"ז שם סוף העמוד רבעה. ירוש' ע"ז פ"א ד"מ. מביא לה זכר והוא רובעה . . . מביא לו נקבה והיא (רובעת) [צ"ל נרבעת] ממנו. תמור' ל' : ע"ז כ"ד. ולד הנרבעת אסורה היא וולדה נרבעו. שם מחלוקת שנרבעו. והשם המופשט רְבִיָּעָה ע"ז כ"ב. כ"ב סע"ב, כ"ג.] —

רבע (= רְבִיָּעא הקבוץ רְבִיעִין חתיכות מרובעות של ארז viereckige Tafeln) בפ"ג במדות (מ"ה) ורביעין של ארז על גביהון פי' לוחות של ארז. *[אחי"ה וכ"ה רביעין במשנ' שבמשניו' ובש"ס ורביצים וכפי' רע"ב רבועין ופי' חתיכות מרובעות ובתמיד פ"ג מ"ה אי' ורביעית של ארז ע"ג אבל רגמ"ה גרס גם שם ורביעין ופי' קנים של ארז] —

רְבִיעִין (נ"ל מע' הקודם כלי שיר עשוי מחתיכות מרובעות) של אליית (כלי' פט"ז מ"ז) כבר פי' בע' אליית. ובמנענעים ובצלצלים (ש"ב ו', ה') תרג' וברביעין ובצלצלין. *[אחי"ה גזרתו מע' הקודם ובאמת בכ"י ק"ט ובעיקרי התלמוד נכלל עם ע' הקודם לזה] —

* רְבַעִי (פי' רביעית) כרם רבעי עיי"ע כרם (ח"ד, ש"ל) וש"נ כל המקומות פי' כרם של שנה רביעית שנטע. מעש' שני פ"ה מ"ד נטע רבעי וכ"ה ירוש' פיאה פ"ז ד"כ : ע"ש.

רָבַץ (פי' זורק מים להשכיב את האבק bespren-gen die Erde mit Wasser) כפ' ג' במכשירין (מ"ד) המרבץ את ביתו פי' הזורק מים בתוך ביתו וכן לענין שבת (שבת צ"ה.) אשה חכמה מרבצת ביתה בשבת. *[אחי"ה וכ"ה כפי' רה"ג בסד"ט 37 ושם עוד פי' המרבץ אלדי ידוש בטיית ונ"ל שצ"ל ירוש מל"ע رش פי' זורק את הבית במים besprengen (ועיי"ע רבצל) וכנ"ה בשבת שם המכבד המרבץ, הרוצה לרבץ את ביתו וכו' וכן בירוש' שבת פ"ז ד"ט סע"ד. ושם ספ"ב ד"ה ע"ג וספט"ו דט"ו : נמצאת מרבצת את ביתה בשבת, ירוש' ברכות פ"ו ד"י ע"ד המרבץ אלינתות בתוך ביתו, תוספת' טהרות ספ"ה (המרביץ) [צריך לו' המרבץ] את ביתו במים טמאים, תוספת' ע"ז פ"ד (ה') לא ריבצתי עליהן את המשקין. ירוש' פיאה פ"ד די"ט. המרבץ שדהו, ירו' שביעי' ספ"ב דל"ד : וירוש' מ"ק פ"א ד"פ ע"ג מרבצין בעפר לבן בשביעית אבל לא במועד, ירוש' סנהד' ספ"ז דכ"ה ע"ד איתחמי מְרַבֵּיץ ליה — מרביצי ביתיה תר"י ב' ילידי ביתו (בראשי' י"ד, י"ד) ט"ס וצ"ל מרבייני ביתיה כדאי' בתר"י א' — ובהשאילה אי' בפסיק' רבתי רפל"ז באותה השעה קורא הקב"ה לרוח צפונית ולרוח דרומית אומר להם באו כבדו ורבצו לפני אפרים משיח צדקי בכל מיני בשמים של ג"ע ולזה המאמר כיון בעל הילק' בשה"ש ר' תתקפ"ח (דף קע"ט סע"ג) ושם אי' בשם פסיקת' רבתי בזה"ל : הצדיקים לעתיד לבוא אינם צריכין לא אפרסמן ולא כל מיני בשמים רוח צפונית מרכבת וזוחלת לפניהם כל מים סמני ג"ע. ונ"ל שצ"ל מרבצת וכדאי' בפסיקת' רבתי הנ"ל כבדו ורבצו. ובענין גזרת המלה נ"ל שבאה מע' רבץ הבא אח"ז היינו זריקה להשכיב את האבק ועוד קרוב להוראת רָבַע ג' בפיעל ע"ש ובפרט הציון מירוש' פיאה פ"ז ד"כ : ואי' עוד בהפעיל תנחומ' חקת סי' ח' במד"ר פי"ט פסיקת' דר"כ צד מ' : פסיקת' רבתי פי"ד מרביצין עליה מים וכו'] —

* רָבַץ (מל"מ ענין שכיבה במנוחה lagern, aus-gestreckt sein) חולי' מ'. ע"ז נ"ד. היתה בהמת חבירו רבוצה לפני ע"ז. ירוש' ב"ק ספ"ז ד"ו. ראוהו רבוץ, ירו' ר"ה רפ"ב דנ"ד ע"ד ראיתיו רבוץ בין שני סלעים. ובהפעיל ב"ר ספמ"א עיי"ע רד ט'. פסיקת' רבתי פ"ד הרביצם על פניהם, במד"ר פ"א מהו ויסב (שמות י"ג, י"ח) שהרביצם כדרכי המלכים רובצין על מטותיהן. בפיעל הושאל להרבות תורה שלמדו ברביצה על הארץ לרגלי המורה או יותר טוב נבנה מהשם תרבץ עיי"ע תרבץ א', ובעל תשבי לא ידע פתרונו. תמורה ט"ז. עיי"ע יעבץ (ח"ד, קמ"ד). מ"ק כ"ה. ירו' כלאי' פ"ט דל"ב סע"ב וירוש' כתובות פי"ב דל"ה. ריבץ תורה בישראל וכו'. והשם המופשט רביצה כ"ק ב' : תוספת' ב"ק ספ"א (ועיי' ג"כ ע' רבע ב') ירו' ב"ק רפ"א ד"ב. רביצה בעיטה. והתואר רַבְצָן ב"מ ל"ג רע"א רובץ (שמות כ"ג, ה') ולא רבצן ולנקבה רבצנית שם פ'.

רְבְצָל (חמת קטן זורק מי בשמים מפעל רבץ א׳ Gewürzbeutel) בהכרים פ״כ בכלים (מ״א) ר׳ יהודה אומר אף הרבצל והמזרה[1]) כל שהן הרי אלו טמאין פי׳ „כמין חמת קטן ביותר שיש לבשמים ליתן בו הבשמים״. *[אחי״ה הועתק מפי רה״ג בסד״ט צד 15 ועיי׳ ג״כ ע׳ מזר ג׳. ועוד אי׳ בפי׳ רה״ג א״ד דובצל ונ״ל שצ״ל רובצל והוא מפעל רבץ וכדאי׳ בעיקרי התלמוד וז״ל ונראה שהוא מענין רביצה שאמרנו לעיל והוא שזורק מי בשמים מעט מעט רשאש בערבי ע״כ והוא הוא رشّ שהבאתי בע׳ רבץ לפרש דברי רה״ג. ורשאש رشاش הוא כלי לזריקת המים.

רבק (= רְבָקָה פי׳ בל״ע ربقة צמד Gespann ועוד מבואר מל״מ מרבק Krippe עיי׳ בפנים) בפ׳ עושין פסין (י״ז:) וביניהן כמלא ב׳ רבקות של ג׳ ג׳ בקר.[2]) בר״ג דפ׳ כל שעה (פסחי׳ כ״ו.) ובפ׳ אלו מציאות בגמ׳ מצא כסות (ב״מ ל׳.) הכניסה לרבקה ודשה כשרה. בפ׳ הניזקין בגמ׳ המטמא (גיטין נ״ג סע״א) פרה שהכניסה לרבקה על מנת שתינוק ותדוש. פי׳ רבקה צמד פרות שעומדות ביחד ג׳ או ד׳ לדוש. פ״א לרבקה לפטומה מלשון (ירמיה מ״ו, כ״א) עגלי מרבק, ודשה כשרה, בשביל שתינוק ותדוש פסולה הנה כיון שנתכוון לדוש פסולה. ועגלים מתוך מרבק (עמוס ו׳, ד׳) תרג׳ מגו רבקה. *[אחי״ה וכ״ה בתרג׳ מלאכי ג׳, כ׳ ועיי׳ עוד תרג׳ ירמיה מ״ח, כ״א; נ׳, י״א; וכתב ר׳ יונה ן׳ גנאח שרש רבק וז״ל מרבק هو الموضع الذى تربق به الشاة او العجل بالربق וכו׳ פי׳ מרבק הוא המקום אשר שמה יוקשר השה או העגל בחבל ויפה פירש״י בפסחים כ״ו סע״א רבקה קופלא בלעז (copula) שקושרין ארבע פרות ביחד וקרוב לזה פי׳ בב״מ ובגיטין הנ״ל. ולפי זה יפה פי׳ רבינו בפי׳ ראשון צמד וכן מוכח מתוספתי׳ פרה רפ״ב (א׳) הכניסה לרבקה ודשה עם אמה וכו׳ הרי שהיתה קשורה עם אמה וכן פירש״י בגיטי׳ לנכון רבקה מקום אסיפת הבהמות וקישורן וכו׳ וזה ג״כ ענין מרבק בל״מ] —

* רִבְקָה בת בתואל הובא בדרושי רז״ל עיי׳ סוטה י״ג. ב״ר פנ״ח, ס׳, ס״ג, ס״ה, ס״ו, ע״ה, ק׳; ויק״ר פכ״ג, פ״ל; במד״ר פי״ד; שהש״ר פ׳ כשושנה; איכ״ר פ׳ היתה כאלמנה ד״ה מעשה בר״י. רות רבה פ״ו.

* רַבְרֵב (מהשם רַב בנין פלפל gross gestellt sein) את פל פ ל אתרברב עיי׳ תרג׳ דה״י א׳ ט״ו, כ״ב תרג׳ יסור: מתרברב, תרג׳ ירוש׳ א׳ י״ד, כ״ג מתרברב למימר. תר״י א׳ שמות ט׳, י״ז מסתולל אנת מתרברב, תרג׳ תשנשאו (במדב׳ ט״ז, ג׳) מתרברבין, במד״ר פי״ח על מה את מתרברב עלינו וכו׳ ולפעמים הבי״ת נבלע כמו בל״ס אִתְרוֹרֵב עיי׳ תרג׳ ירמיה מ״ח, מ״ב על עמא די״י אתררב; תר״י ב׳ במדב׳ כ״ד, ז׳ ותתררב מלכותיה. והתואר רַבְרְבָא בל״ס רוֹרְבָא והקבוץ רַבְרְבִין דניאל ג׳, כ״ג; ב׳, מ״ח, תרג׳ בראשי׳ י״ב, י״ז. כ״א; לשמו׳ ו׳, ו׳. תרג׳ נשיאים (בראשי׳ כ״ה, ט״ז) תרג׳ כהנים (ש״ב ח׳, י״ח) רברבין וכן הרבה בתרג׳ וכן בדרז״ל ברכות נ״ז: הא ברברבי הא בזוטרי, ירוש׳ ברכו׳ פ״ב ד״ה: ירו׳ מ״ק פ״ג דפ״ב ע״ד ורברביא קומוי וכו׳ עיי״ע דרום. קהל״ר פ׳ לשחוק חד מרברי, ב״ר פפ״ט ריבי רברבין פי׳ כמו רִבְוָן, ויק״ר ספ״ה חובי רברבין . . חובין רברבין. ולנקבה ב״מ כ״ה. נפל בר חברין ברברְבָתָא, ירוש׳ גיטי׳ ספ״ה דמ״ז ע״ג באילין רברבתא . . באילין דקיקתא. ועוד התואר רַבְרְבָנָא בל״ס רוֹרְבָנָא תרג׳ שרים (איכה ה׳, י״ב) סריסי (אסתר ב׳, כ״א) רברבנין ועוד זולתו ועיי׳ דניאל ד׳, ל״ג; ה׳, א׳. והשם רַבְרְבָנוּתָא תרג׳ תהלי׳ י״ב, ד׳ ולישנא דממללא[3]) רברבנותא, פסחים ק״ד: רברבנותיה דמר וכו׳.

* רַבָּתָא (תואר ונבנה מן רַבִּי פי׳ המגדל Erzieher) ב״ר רפ״א אמון (משלי ח׳, ל׳) רַבָּתָא אמון פדגוג עיי״ע אמון וע׳ פדגוג. ולנקבה רַבְּתָא וכ״ה בל״ס כ״ר שם אמון (נחמיה ג׳, ח׳) אלכסנדריא רבתא. יבמו׳ כ״א: אמא רבתי עיי״ע כלת. ותואר למלכי אשור רַבְתָנָא עיי׳ תרג׳ מ״ב י״ח, י״ט. כ״ח; לישעיה ל״ו, ד׳. י׳.

רג (בל״ס רַג ובפלפל רַגְרֵג פי׳ כמו עָרַג בל״מ gelüsten) לא תתאוה (דברי׳ ה׳, כ״א) תרג׳[4]) לא תירוג וכל מחמדינו (ישעיה ס״ד, י׳) וכל בית ריגוגנא. *[אחי״ה בנו״ג בט״ס ריגגנא. תרג׳ תערג (תהלים מ״ב, ב׳) מרגגא וכן אוה וחמד הועתק כן עיי׳ המתורגמן ובעמת״ר ללעווי. בינוני רָאֵיג בל״ס רָאֵג תרג׳ חמד (משלי י״ב, י״ב) ראיג (באיזה דפוסים בט״ס דאית), התאוה תאוה (שם כ״א, כ״ו) ראיג רגתא ובפלפל כל״ס רַגְרֵג אתפעל ואתפלפל תרג׳ משלי כ״ג, ג׳ לא תתרגג, ושם י״ג, ד׳ מתרגרגא נפשיה.

---

1) עיי״ע מזר ג׳ ומ״ש שעיקר הגי׳ כדל״ת. 2) בתוספתי׳ עירוי רפ״ב (א׳) בהוצי׳ צוק״מ נדפס בטעות ב ק ש! 3) כ״ה בכ״י אצל הי׳ לעווי ובנו״ג דמללא. 4) כ״ה בדפ״ר ואמ׳ ובדפ׳ וויניצ׳ אי׳ תרג׳ ירוש׳.

בינוני פעיל ובמקום התואר רָגִיג, רְגִיגָא תרג' ירמי' נ"א, ז'; לאיוב ל"ג, כ' והקבוץ לאיכה ב', כ' עיי"ע לף א'. והשם רְגָגָא, רִיגְגָא, רִיגוּג, רִגוּגָא עיי' תרג' יחזק' כ"ד, ט"ז; כ"א, כ"ו; לתהלים ק"ו, כ"ד; שם י', ג'; ע"ח, כ"ט. ל'; קי"ב, י' ועוד רבים זולתו. ובחרוזים שבסוף הערוך לרבינו נמצא כפי ג' כ"י ו"ו ב' ריגוגי עיי' מבוא ח"א, IV. ועיי' סוף אות תי"ו באחרית הדבר. ולנקבה רִיגְתָא (= בל"ס רַגְתָא) עיי' תרג' משלי י', כ"ד; י"א. כ"ג; י"ג, י"ב ועוד זולתו. תרג' תוי (= תאותי) איוב ל"א, ל"ה הא רגרוגי וכו' כ"ה בכ"י ובנו"ג רגוגי. תרג' תאות תהלים י', ג': רגרוג נפשיה] —

רָגָב (שם מקום כמו ארגב (דברים ג', ד') בפרק כל קרבנות (מנחות פ"ה:) שניה לה רגב בעבר הירדן *[אחי"ה וקרוב הדבר שהוא כמו ארגב המקרא ועוד Ραγαβᾶ אצל בן מתתיהו על הקדמוניו' י"ג, ט"ו, ה' וכן תרג' שמרוני במקום ארגב גרס רינובאה ועיי' מ"ש בספרי על העתקה פרסי' לריב"י טאווס צד 205 והלאה] —

* רִגְבָא (מל"ם רגב בל"ע رجب (Erdscholle) ויק"ר פט"ז רִגְבַיָא דטבריה ובקהל"ר פ' עד אשר רגבייה דטבריה. ודרש הגלגל (קהלת י"ב, ו') ורגבי (איוב כ"א, ל"ג).

* רָגַז (מל"ם ענין כעס (zürnen, aufgeregt sein בהפעיל ברכו' ה' רע"א לעולם ירגיז אדם יצ"ט על יצר הרע, ב"ב ט"ז. עולה ומרגיז וכו' עיי"ע שטן. אפעל סנהד' ק"ג: קמאי לא ידעי לארגוזי וכו' תרג' אכעיסם (דברי' ל"ב, כ"א) ארגזינון, התעבר (תהלים ע"ח, ס"ב) ובאחסנתיה ארגיז. תעכסנה (ישעי' ג', ט"ז) מרגזן כאלו כתוב תכעסנה. ובתרגם עוד בפעל תרג' בראשית מ', ב'; מ"א, י'; תהלי' ב', י"ב ועוד זולתו. אתפעל תרג' שמות ט"ו, י"ד. והשם רְגַז. רַגְזָא רוגזא כמו רוֹגֶז בל"מ ולנקבה רוגזיתא. רגוזתא עיי' הציונים אצל ה' לעווי. וכן השם רְגִיז תרג' קהלת ז', ג' תרג' כ"י איוב ה', ב'; ט', כ"ג וזולתו ובירוש' תענית פ"ב דס"ה: ארך אפים רחיק רגיז. והתואר רַגְזָן שבת קנ"ו. קידושי' מ"א. הקבוץ רגזנין שמ"ר פ"ז ולנקבה רגזניתא תרג' משלי כ"א, י"ט כני' המתורגמן. והשם המופשט רַגְזָנוּת קידושי' מ"א. רגזן לא עלתה בידו אלא רגזנותו, יבמות ס"ד. מהפכת מדותיו של הקב"ה ממדת רגזנות למדת רחמנות.

רַגְיָא (פי' בל"ס משקל (Gewicht, Gewichtmass בס"ג דפ"ק בבכורו' (י"א.) עין יפה בסלע עין רעה במשקל עין בינונית ברגיא אמר רבא הלכתא ברגיא רגיל הכא רגיל הכא והיינו פי' רגיא רגיל הכא ורגיל הכא „כלו' קרוב לזה וקרוב לזה שג' זוזין לא נחסר מסלע אלא זוז ואינו יותר משקל אלא זוז"[1]. — (א"ב תרג' פלס ומאזני משפט (משלי ט"ז, י"א) רגיא ומסחתא[2] דתריצותא ופי' בינונית ברגיא במשקל פלס כלו' אם תשים בכף מאזנים סלע ובכף אחרת שקל יכריע לצד הסלע אבל אם תסיר מהסלע זוז ותתן אותו בכף אשר שם השקל יהיה המשקל ברגיא ופלס ויהיה שלשה זוזים בכף ושלשה זוזים בכף אחרת). *[אחי"ה ודעתי נוטה לדעת הח' צוקערמאן שהגיה רגי להכא ורגי להכא מע' רג וכן בל"ע رج כלומר נוטה לזה ונוטה לזה כלומ' במאזנים ישאו יחד ורגיא פי' בל"ס פלס ומשקל] —

* רִיגְיוֹן (שם נהר מיטהי) פסיקת' רבתי פ כ כיון שעבר פגע בו ריגיון נהר של אש שגחליו שורפים את המלאכים ושורפים בני אדם . . . ושוב מלאך אחד שנוטל אודות של ברזל ועליהם גחלי ריגיון ומעמידם כנגד המלכים וכנגד נגידים כדי שתפול אימתם בעולם. וכ"ה בקצת שנויים בילק' ראובני סוף משפטים כיון שעבר משה מסנדלפון פגע בו רגיון הנהר של אש וגחלים שלו שורפים מלאכי השרת וכו טובלים כולם ויוצאים (התחת) [צ"ל מתחת] כסא הכבוד מזיעות החיות וכו'. ועוד מדה אחת של גליצור שנוטל כמין מחבת של ברזל והוא של אש ומקבל עליה גחלים של אש מנהר רגיון ומעמידה נגד מלכים וכו' כדי שיצילם זיוום ותפול אימתם בעולם ע"כ וכנראה זה הנהר הוא חוא נהר די נור בדניאל ז', י'. וגזרת המלה נ"ל מל' צענד ruc מזהיר rukhsh מאיר וא"כ ריגיון נקרא על אור אשו וזיוו. וכן נקרא בל' צענד זיוו raocanh והוא הוא רגיון[3].

רָגַל (הרגיל מל"ם ענין למד ההלי:ה ברגל והושאל לעשית דבר זה אחר זה sich gewöhnen

---

[1]) הועתק מפי' רגמ"ה בבכורו'. [2]) בנו"ג מסחא ויותר טוב מסאתא. [3]) ובדדך אגב אעיר כאן על דמיון הפרסיים שלעתיד לבוא המתכות שבהרים יתכו ונהר אש זוחל להרע לרשעים ולהטיב עם הצדיקים עיי' מה שכתבתי בזה במאמרי Eschatologie במ"ע דמ"ג חכ"א 582.

רְגִילָה (das Geläufige) כפ' מי שמתו בגמ' בעל קרי (ברכו' כ"ב.) אבל הוא שונה ברגיליות[1]) פי' דבר שהוא רגיל לשנות בו. לא שנו אלא חולה לאונסו (שם סוף העמוד) פי' שראה קרי באונס שלא בתשמיש אבל חולה המרגיל שראה קרי מחמת תשמישו אינו נטהר אלא במ' סאה של מקוה. בר"נ דפ' יש מותרות (יבמות פ"ה:) זו היא מרגילה וזו היא מרגילתו. פי' אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט הואיל והוא פוסלה הוא מחזר אחריה והיא אינה מחזרת אחריו והוא מרגילה שתינשא לו לפיכך נותן לה כתובה אבל שניות מדברי סופרים הואיל והוא לא פסלה וולדה לא פסיל היא מחזרת אחריו ומרגילתו שתינשא לו לפיכך אבדה כתובתה. *[אחי"ה והוא מל"מ (הושע י"א, ג') וכנ"ה ביבמו' שם היא מרגלא ליה.. לא מרגלא ליה. ברכות כ"ב. חולי המרגיל ובריא המרגל ופירש"י המרגיל וממשיך את הקרי עליו שמשמש מיטתו. שם ס': ותרגילני לידי מצוה ואל תרגילני לידי עבירה, שם: שתרגילני בתורתיך וכו', אבות פ"ג מי"ג מרגילין לערוה. אתפעל נדרי' ס"ו: כי היכי דלא לתרגלי למנדר, נ ת פ ע ל ירו' נדרים ספי"א דמ"ב ע"ד הן מתרגלין לבא דרך סעודה, ירוש' שבת פ"א ד"ג ע"ג שהוא מתרגל עמו בימי טומאתו מתרגל עמו בימי טהרתו. ב ינוני פ עו ל מרגלא בפומיה וכו' עיי"ע מרגל. ב ינוני פ ע יל ועוד התואר רָגִיל פי' מלומד שבת כ"ג: הרגיל בנר וכו', שם קמ"ח: הרגיל אצלו, כיון דרגיל אצלו עיי' ביצה כ"ט: ברכו' מ': הרגיל בעדשים.. הרגיל בחרדל, פסחים ק"ד. הרגיל אומר הרבה ושאינו רגיל אומר אחת. כ"ב י"ב: הרגיל ביין וכו'. בכורות י"א. עיי"ע רגיא. תרג' מהיר (תהלים מ"ה, ב') רגילי. והקבוץ תרג' איכה ב' כ"א דהוו רגילין וכו'. יומא פ"ז. רגילין במצוה, לנקבה יחידה רגילה כתובות ס"ה. והקבוץ רגיליות ברכות הנ"ל בערוך ובכ"י ה"ב הרונליות וכ"ה בירו' שבת פ"א ד"ג ע"ד ובתוספת' כ"י ברכו' פ"ב ובנו"ג שם הרגילות ובכינוי שבת קי"ט סע"א אי רגיליתו וכו'] —

רָגַל (נבנה מהשם רֶגֶל פי' קשר ברגלו den Fuss befestigen הפעיל פי' בפנים) לא עקוד ולא רגול פי' בע' עקד[2]). כפ' העור (חולי' קכ"ג.) המרגיל כולו חיבור לטומאה. פי' אם הפשיטו כדי לעשותו נוד שלם צריך להוציא רגליו מצוארו[3]). בבכורו' כפ' כל פסולי בגמ' בי"ש (ל"ג.) ובגמ' דפ' ולד חטאת (תמורה כ"ד) ת"ר בתוספת' ביצה[4]) (פ"ב) אין מרגילין ביו"ט כיוצא בו אין מרגילין בבכור וכו' עד מה שמשביח בעור פוגם בבשר. כרעיו (שמות כ"ט, י"ז) תר"י (ב') רגלוי. וכן תרג' [ירוש'] והקרב והכרעים (ויקרא א', י"ג). *[אחי"ה ועוד עיי' תר"י ויק' ח', כ"א; ט' י"ד. והשם רֶגֶל במספר הזוגי רַגְלַיִם נדה ל"א. הילוך רגלים, ברכות ל"ב רע"א רגליהם של שונאי ישראל, ושם בהשאילה על האבות כסא של שלש רגלים, כסא של רגל אחד. ב"ר פ"ב מאין הרגלים עיי' שם במ"כ. ועוד בהשאילה רגלים לדבר ירוש' סוט' פ"א דט"ז ע"ד, שם ספ"ו דכ"א. ירוש' נזיר ספ"ט דנ"ח. כלומר ראיה לדבר. ברכות ו'. מי רגלים תוספת' שבת פ"ג (ד') מימי רגלים, תרג' אסתר ה', א' מוי דריגלן ועיי' ישעי' ל"ו, י"ב בקרי. ובתרג' רִגְלָא והקבוץ ריגלין ויק' י"א, מ"ב. ירו' שביעי' פ"ט דל"ט רע"א רגלא צלילא וכו', סוכה נ"ג. רגלוהי, ירוש' כלאי' ספ"ט דל"ב ע"ג ריגלוי דבר אינש. והתואר רִגְלַי, רִגְלָאָה פי' בל"מ רַגְלִי ובל"ס רַגְלָיָא (Fussgänger) תרג' שמות י"ב, ל"ז; לבמד' י"א, כ"א, לירמיה י"ב, ה'; לשופטים כ', ב' והקבוץ שם ט"ו, ח' ריגלאין. ומהשם נבנה הפעל ואפעל ירוש' ע"ז פ"ה דמ"ה. אהן דמרגל זיקא מעיל לרע וכו' כלומר הפשיטו מרגליה כלפי ראשה וכן אין מרגילין דלעיל בערוך וז"ל רגמ"ה בתמור' כ"ד. אין מרגילין ביו"ט לפשוט עור בהמה שלם לצורך מפוח ולהכי קרי ליה מרגילין דדרך הרגלים מתחילין לפשוט עור לשום אותו צורך וכו' וכן פירש רגמ"ה בבכורו' הנ"ל וכפי' הערוך] —

* רֶגֶל (פי' מל"מ שלש רגלים (שמות כ"ג, י"ד) פי' מועד) Wallfahrtsfest עירו' צ"ו. פסחי' ח': סנהד' ק"ב. עולה לרגל, יומא כ"א. מ"ט: עולין לרגל, פסחים שם יומא כ"א: עולי רגלים. ר"ה פ"א מ"א ר"ה.. לרגלים, מ"ק י"ט. ר"ה ויוה"כ כרגלים ועוד עיי' ר"ה ד': שבת קנ"ב: סנהד' פ"ט. ירוש' כתובו' פ"ז דל"א: ירו' מעש' שני ספ"ד דנ"ה ע"ג איכ"ר פ' רבתי. ובלא"ר ריגלא סנהד' ז': בכורו' ס'. וב"ק קי"ג. בני ריגלא הפכו בני כלה עיי"ע. תרג' קהלת ג', י"א עולי ריגלאין — ועוד כל"מ לרגלי (בראשי' ל', ל') פי' לסבת או בעבור באי ירוש' ברכות פ"ב ד"ה. ברגליה חרוב

1) כ"ה נכון בכ"י ק"מ ובדפ"ר בריגליות ובשדפ"ע ברגליות. 2) עיי' פי' בשבת נ"ד. וירו' שבת פ"ה ד"ז ע"ד ותוספת' שבת רפ"ד (ה'). 3) ורש"י פי' שהתחיל לחותכו מרגליה כלפי ראשה ומפשיטה. 4) כ"ה בכ"י ערוך.

וברגליה מתבני, ירוש' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ד נרגל (מ"ב י"ז, ל') ריגליה דיעקב וריגליה דיוסף פי' בעבורו.

רֶגֶל (בקבוץ רוֹגְלִיּוֹת (רוֹגְלוֹת) גפנים נמוכים אשר צעדו עליהם האנשים niedrig stehende Weinstöcke) בס"פ ז' [1]) בפיאה (מ"ח) וברוגליות משיעביר ממנה. בכל קרבנות בפ"ח במנחות (פ"ו: אין מביאין מן הדליות אלא מן הרוגליות פי' גפנים נמוכים. *[אחי"ה בנו"ג במנחות ובתוספת' שם פ"ט ובספרי כי תצא פ' רפ"ה ברגליות ופירש"י יין שגדל בגפנים נמוכים ובכ"י רש"י (בש"ס ווילנא) הרגליות ששוכבות ע"ג קרקע לרגלי בני אדם שאינן מודלות ע"כ ועיי"ע דל א'. ירו' פיאה ספ"ז ד"כ ע"ג כל רוגליות ורוגליות אומן בפני עצמו. ובירוש' פסחים ספ"ד דל"א: הגי' רוגלות. וכן רוגליות פי' צעדים שהש"ר פ' הנך יפה: מה יונה זו שוגרת רוגליות הרבה וחוזרת לשובכה כך וכו'. ושם פ' צאנה. והתואר רִיגְלוּתָיָה פי' נמוך ירוש' ביכורים ספ"ג דס"ה ע"ד אבהו ריגלותיה אתמני וכו'] —

☞ רגל (?) מסכת ביצה פ' המביא (ביצה ל'.) דדרו בדחקא גדרו בריגלא פי' מין עץ שיש בראשו כמו שני ענפים עיי"ע גד שלישי. *[אחי"ה ור"ב היה להזכיר כי גי' רבינו היא בדל"ת וכ"ה בע' דגל וכן מוכח מל"ע שרשמתי בע' גד ג' וזה כגי' הרי"ף בביצה אבל בנו"ג בביצ' ובגליון כ"י ש"ס בשבת קמ"ח. בריגלא אמנם בתוספ' שבת שם ד"ה אתקין לנכון בדל"ת] —

☞ רָגַל (מל"מ פי' כמו רכל einhergehen zu verläumden ור"ב פי' כמו רָגַן) תר"י (א') וירגלו אותה (דברים א', כ"ד) ותרגינו יתה, תרג' [ירו'] ויחפרו לנו את הארץ (שם כ"ב) ויתרגנון לנא ית ארעא נראה שהשרש הוא תרגן. [*אחי"ה צ"ל שהשרש הוא מְרַגַּן כלו' מן רגן והנכון שהוא כמו רכל] —

רְגִילָא (מל"ע رجلة Portulak) בכלל גדול פ"ז בשביעי' (מ"א) הרגילה ונץ החלב, ובפ"ט (מ"ה) אוכלין ברגילא עד שיכלו סנדיות [2]) ובסוף עוקצין (פ"ג מ"ב) חוץ מכרישי שדה והרגילה ונץ החלב פי' עשב הנקרא פורקקלא ובלשון ערבי שמו רגלא. *[אחי"ה ורה"ג פי' בעוקצין הרגילה כבר פי' הרגילה היא זרע של חלוגלוגות וכך קורין אותן בטיית בזר רגלה ע"כ ועיי"ע גדגדניות וע' חלגלגות ומ"ש בח"ג שצ"ח וש"נ הלעז בורדוליינ"ש ובמעריך וירדולאגאש = verdolaga בל' אספמיא וכ"ה בעיקרי התלמוד לר"א זכות ובענין פורקקלא עיי"ע חלגלגות ומ"ש ועוד עיי"ע פרפחין] —

* רַגָּלָא ? בע"ז כ"ב: צ"ל דגלא עיי"ע בח"ג, ט"ז ומ"ש.

* רָגַם (מל"מ ענין זריקת אבן steinigen) סוכה מ"ח: רגמוהו כל העם באתרוגיהן. קידו' ע': נפקו אבתריה למרגמיה ותרג' סקל רגם עיי' במתורגמן. והשם ריגמא קדושי' שם, והשם המופשט תרג' רות א', י"ז רגימת אבנא ובל"ס רְגוּמָיָא וכ"ה בתרג' אסת' ה', י"ד הב יתיה לרגומנא והתואר רָגוֹמָא תרג' איכה א', י"ח רגמו רָגוֹמַיָּא גירין למלכא.

* רָגַן (מל"מ קרוב לשרש לון murren) עיי"ע רגל האחרון תרג' הרשום שם. נרגן (משלי ט"ז, כ"ח) מבואר בב"ר רפ"כ זה הנחש.. שריגן דברים על בוראו, נרגן (משלי י"ח, ח') מבואר בבמד"ר פט"ז דברים שרגנו אחר הקב"ה גרמו להם צרה גדולה. ומזה התואר נקבה ראגנית תנחומא נשא סי' י"ב אשה ראגניות צ"ל ראגנית פי' אשת מדנים אבל עיי"ע רוטגנית.

* רָגַע (מל"מ ענינו השקט מתנוע ובהפעיל הִרְגִּיעַ sich unruhig bewegen) ירוש' ב"ב רפ"ג די"ג ע"ד וירוש' קידושי' פ"ד דס"ה ע"ד בתינוק שאינו מרגיע אבל כתינוק המרגיע וכו'. והשם רֶגַע חלק קטן מהעת ברכות ז', וכמה רגע אחד מחמשת רבוא ושמנת אלפים ושמנים ושמנה בשעה וזו היא רגע, ושם: וכמה זעמו רגע וכמה רגע.. רגע כמימריה, תוספ' ברכות רפ"א וירו' ברכו' פ"א ד"ב רע"ד והרגע אחת מעשרים וארבע בעת (לעת). תרג' קהלת ט', י"ב ברגע חדא.

* רְגִיעָה (נראה מל"ע رجعة שטר אמנה Vertrag) תוספת' ב"מ ספי"א רשעים הנחתומין לעשות רגיעה ביניהן כ"ה בכ"י אירפ' ובנו"ג רגועה.

---

[1]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע בט"ס פ"ו. [2]) עיי"ע וגי' נכונה היא וכדאי' בדפ"ר וויניצי' אבל בדפ' אמ' סגריות ובכ"י ק"ט סוריות ועיי"ע סנדיות ומ"ש.

* רְגוֹעִיתָא (פי' השקט Ruhe) שם פרטי לאחת משבע נערות אסתר תרג' אסת' ב', ט' והוא עפ"י מגילה י"ג. ואת שבע הנערות אמר רבא שהיתה מונה בהן ימי שבת.

רָגַף (מל"ע رجف פי' ענין תנועה חזקה ורעדה ותגעש (erschüttern, heftig bewegt sein ותרעש (ש"ב ב', ח') תרג' ואיתרגיפת ואתרגשת. יגעשו[1]) עם (איוב ל"ד, כ') תרג' ובפלגות ליליא מתרגפין מצראי. *[אחי"ה רק באתפעל ועיי' נ"כ בתרג' שופטים ה', ה', לתהלים י"ח, ח'; מ"ו, ד'; ע"ז, י"ט; ק"ד ל"ב. תרג' ישעי' א' ב' בדפ' רגיא: ארעא דאתרגיפת וכו' ובנו"ג דאתרגישת ועיי"ע רגש] —

* רַגְרַג, רִגְרוּגָא עיי"ע רג.

רָגַשׁ (בהפעיל ואפעל כמו בל"ס אַרְגֵּשׁ ענין משׁשה (merken, spüren בב"ר פ' ל"ג (ל"ב) בעצם היום הזה בא נח ובפ' (מ"ז) [מ"ח] (לפנינו ס"פ מ"ז)[2]) [בעצם] היום הזה גימול אברהם ורגישה ליה ימליל. בפ' האשה שהלכה בגמ' הכל נאמנים (יבמות קי"ז:) שאני התם דרגיש ליה צערא[3]) — (א"ב פי' [ורגישה ליה ימליל] מי שמרגיש ויודע ובמסכ' מגיל' פ"ק (ט"ו:) אולי ירגיש המקום ויעשה לנו נס). *[אחי"ה רק בהפעיל ואפעל וכל"ס הנ"ל וכנ"ה ביומא כ"ב: עיי"ע חל ט', שבת י"ג סע"ב בשר המת שבחי מרגיש באיזמל עיי"ע אזמל (ח"א נ"ג.) וש"נ ירושׁ' תענית פ"ג דס"ו ע"ד, שבת קכ"ט סע"א ארגיש בנפשיה. נדה י"ג. מ' רע"א היה אוכל בתרומה והרגיש, שם נ"ז: בבשרה (ויקרא ט"ו, י"ט) עד שתרגיש בבשרה, ירוש' ברכות פ"ה ד"ט. רבי לא הרגשת אמר להן יבא עלי . . . . אם הרגשתי, ירוש' עירו' פ"א די"ט: אלו ישמט אינו מרגיש, תוספת' שבת פי"ג (י"ד) הרגיש בו, קהל"ר פ' טוב שם: כשנולדה מרים לא הרגיש בה בריה וכשמתה נסתלקה הבאר והרגישו הכל, ב"ר ספמ"ו כיון שהרגישן בהן אמן, שם ספמ"ז הרגיש ונצטער, שם דרגש ליה ימלל וכגי' רבינו דרגשה אי' בילק' ישעיה ר' שכ"ה בשם ב"ר פמ"ז וכ"ה בשהש"ר פ' עד שיפוח. ויק"ר פי"ט כיון שהרגישה . . . לא הרגשתי וכו', קהל"ר פ' אם ישך עיי"ע רת ג'. תר"י א' שמות ב', ג' מצראי מַרְגְשִׁין עלה. והשם המופשט הַרְגָשָׁה עיי"ע ח"ג, ר"ם ועוד עיי"ע בני הרגשה ויש להוסיף הרגשה פי' חוש המרגיש ילק' שופטים ר' מ"ב לכל הרגשה והרגשה נתן הקב"ה תורה מה לעשות ומה לא לעשות ומזה ההָפעל במד"ר פי"ד ה' מוּרְגָשׁוֹת פי' דברים המקובלים ע"י ההרגשה] —

* רָגַשׁ (מל"מ ענין רַעַשׁ (stürmen, toben, zittern התפעל תעני' י"ד. פורעניות המתרגשות ב"ק פ': פורעניות המתרגשות ובאות על הצבור, ירו' ב"ק פ"ח ד"ה ע"ד המתרגשות לבוא לעולם, אַפעל דניאל ו', ז', י"ב. ט"ז והשם מגיל' כ"ט. קל ריגשא, תרג' משלי ז', ט"ו רִגְשָׁא ועוד רְגוּשָׁא, רגוש תרג' שאון (תהלים ס"ה, ח') ועיי' תרג' איוב ל"א, ל"ד ותרג' מהומה (ישעיה כ"ב, ה') יום ריגוש.

רד (= רָדַד מל"מ ענינו רָקוֹעַ ,spannen, platt (dünn schlagen בס"ג דעירובי' (ק"ד.) כשהוא מרדה . . . מרדה בשולי הקופה[4]). בסוף תמיד (ל"ג.) צבר את הגחלים ע"ג המזבח ורדדן בשולי המחתה. בפ"ז במקואות (מ"ז) מקוה שמימיו מרודדין. בפ"ז באהילות (מ"ב) מקצתו מרודד על הארץ. פי' „שהאהל מרוקע על הארץ כדכתיב (תהלי' קל"ו, ו') לרוקע הארץ ואומר (מ"א ו', ל"ב) וירד על הכרובים ותרג' וירקעו (שמו' ל"ט, ג') ורדידו"[5]). בר"ג דפ' הבונה (שבת ק"ג. ותוספת' שם פי"א (י"ב)) שכן מרדדי טסי המשכן עושין כן. בפ' העור בגמ' עור שיש עליו כזית (חולין קכ"ד:) כדאמר רב פפא במרודד הכא נמי במרודד פי' דק פשוט דבר שלא יצלח לגרדו מעל עור ולאוכלו כמו תרג' וירקעו ורדידו וכן פי' הא דבעי רב אשי מרודד מהו בפ' אלו טרפות בגמ' ניטלה הכבד (שם מ"ו.) כלו' אם היתה דקה ופשוטה ואם תתחבר זו על גב זו יהיה בכללה כזית ועלתה בתיקו[6]). בר"ג דפ' קונם יין (נדרים ס"א:) ענבים נמי בכלל תאנים כי מירדדו מקצתן בידא פי' כשהן דקין העוקצין של אשכולות מקצתן ביד בלא סכין. *[אחי"ה והוא בנין אתפעל. ובִפֵּעל בב"מ פ"ג: רדודי רדיד וכן בתרג' במד' י"ז, ד' ורדידונין, פיעל תוספת' מ"ק רפ"א וירוש' מ"ק פ"א ד"פ ע"ג מרדד אדמה תחתיה. בינוני פעול ירוש' עירו' פ"ז דכ"ד ע"ג אם היה התבן מְרוּדָּד

---

[1]) כ"ה נכון בדפ"ר ולא כבדפו"ו יגששו. [2]) הגהתי פי' מ"ח כי רבינו מונה פרשה אחת יותר. [3]) כ"ה בדפו"ו ובעה"ק אבל בשרפ"ע וכ"י לי' ובע' גש ב' גרס רבינו רגיש ע"ש. [4]) רבינו היה מקצר עיי' בש"ס. [5]) הועתק מפי' רה"ג לאהלות בסדר"ט צד 23. [6]) וכן פירש"י בחולי' מ"ו. מרודד: מרוקע וכן פי' ר"ח בשבת הנ"ל מרדדי טסי: מרקעי פחים וכל דברי ר"ח הועתקים בע' אמן א' ח"א, קי"ט: ובחי' הרשב"א אי' כן בשם רה"ג כמו שהעירותי בע' אמן ע"ש.

וכבבלי ק"ר. מביא תבן ומרדה בה והוא כמו מרדד פי' לדרוס וברי"ף הגי' ומדדה וצ"ל מרדה וכדאי' בסמוך וכשהוא מרדה וכו' עיי' לעיל בערוך. והשם רֶדֶד פי' בגד שטוח על הארץ תוספת' אהלות רפ"ח כזית מן המת על הרדד. מלשון המשנה באהלות פ"ז מ"ב מקצתו מרודד] —

רד (= רְדִיד מל"ט צניף Schleier ובל"ע رداء (Umwurf, Hülle בפ' כ"ט בכלים (מ"א) נומי'[1]) הסגום והרדיד פי' רדיד בל' ישמעאל רדא והוא צעיף דק שמכסה האשה על ראשה וצעיף תר"י רדידא ותכס בצעיף ותתעלף (בראשי' כ"ד, ס"ה). ויש מדמין לו נשאו את רדידי (שה"ש ה', ז'), והצניפות והרדידים (ישעי' ג', כ"ג) תרג' וכבינתיא[2]) וזה פי' תנתן כבינתי לבתי (גיטין י"ד: ב"ב קנ"א: קנ"ו :). *[אחי"ה רבינו כיון בזה ויש מדמין לפי' רה"ג כי הוא הוא פי' כן בסד"ט צד 20 ובל"מ נראה שהוא כמו בל"ע הנ"ל מלבוש נשים כמו מ ע ט פ ה וכן בירוש' מ"ק פ"ג דפ"ג: הקורע מן הרדיד וכו' וכן ר' יונה אבן גנאח מדמה רדיד למלה ערבית رداء ואולי אליו כיון רבינו] —

רד (ודא = דרא feucht מל"פ עיי"ע אסא) אסא רדא (פסחים נ"ו. גיטין ס"ט.) עיי"ע בע' אסא — (א"ב בנו"ג אסא דרא).

רד (= רָדָה מל"ט ענינו נסיחה ממקום שיחובר, רדה פת (das Brod abschieben בר"ג דשבת (ג' :) הדביק פת בתנור בשבת במזיד התירו לרדותה קודם שתאפה שיבא לידי איסור סקילה שהאופה בשבת מאבות מלאכות היא ולא אפשיטה. „וקשיא לן מכדי רדיית פת חכמה היא ואינה מלאכה דגרסינן בפ' כל כתבי (שבת קי"ז:) תנא דבי שמואל כל מלאכת עבודה לא תעשו יצא תקיעת שופר ורדיית הפת שהוא חכמה ואינה מלאכה וכיון שאינה מלאכה אמאי לא פשטו לה להיתירה ואמר ר"ה ז"ל קבלנו מרבותינו כי בעיא זו להיתר בפטור ומותר הוא לפיכך לא אפשיטא. וי"א כי רדיית הפת (והאפייה) [צ"ל האפויה][3]) היא חכמה ואינה מלאכה אבל רדייתה בעודה עיסה קודם שיקרמו פניה מלאכה היא הלא תראה הפת האפוייה אפשר לרדותה בסכין וכיוצא בה אבל העיסה אי אפשר לרדותה אלא בידים שנמצא כמו לש ועורך ומתקן הוא ואינו מקלקל ולפיכך לא הזכירו במקום זה הא דתנא דבי שמואל כלל ללמד שאינו דומה זה לזה [כלל]"[4]). בפ"ב בחלה (מ"ד) ר' אליעזר אומר אף הרודה ונותן בסל הסל מצרפן לחלה ובפ' אלו עוברין בפסח בגמ' כיצד מפרישין (פסחים מ"ח:) דעבדן כר' אליעזר דתנן ר' אליעזר אומר וכו'[5]) בפ"ג במכשירין (מ"ג) הרודה פת חמה ונותנה על פי חבית של יין וכו'. בס"ג דפ' תמיד (פסחים ס"ה.) והרודה דבש בשבת בשוגג חייב חטאת. בסוף שביעית (פ"י מ"ז) ובסוף עוקצין (פ"ג מ"י) והרודה ממנה בשבת חייב. פי' הרודה שנוסח הדבש כדכתיב (שופטים י"ד, ט') כי מגוית הארי רדה הדבש ואומ' (שם) וירדהו אל כפיו ומתרגמי' ונסחיה ומשום הכי קורין לספר שכותבין ממנו לספר אחר נוסחא ואמ' בפ' המוכר את הבית בגמ' המוכר את הדלת (ב"ב ס"ו.) ובפ' המוכר את הספינה בגמ' חלת דבש (שם פ' :) א"ר אלעזר מ"ט דר' אליעזר דכתיב (ש"א י"ד, כ"ז) ויטבל אותה ביערת הדבש מה יער התולש ממנו בשבת חייב חטאת אף דבש הרודה ממנה בשבת חייב חטאת". *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג בעוקצין. וכנ"ה בב"מ ס"ד. ההולך . . לרדות את כוורתו ואמר מה שכוורתי רודה מכור לך וכו' ופירש"י על שם שעשויות חלות ודבוקות מדופן אל דופן קרי ליה רדייה כרדיית פת מדובקת בתנור ע"כ. ירוש' פסחים פ"ג ד"ל. וכשהוא רודה וכו' ע"ש על דעתיה דר' אליעזר יקרא לה שם וירדנה וכו' ע"ש ותר"י א' לויק' כ"ו, כ"ו ומרדיין. תוספת' שבת פי"ג (י"ד) לאחר השבת הרודה רודה בסכין אבל לא במרדה. התואר רוֹדֶה כמו מַרְדֶּה כלי שרודין בו הפת תוספת' כליי ב"מ פ"ג ניטל הרודה וכו'. והשם המופשט רְדִיָּה ר"ה כ"ט: רדיית הפת חכמה ואינה מלאכה. ירוש' שקלים פ"ה דמ"ח ע"ד היו בקיאין במעשה לחם הפנים וברדייתו . . . וברדייתו לא היו בקיאין ועיי' עוד ירו' יומ' פ"ג דמ"א. ושהש"ר פ' מי זאת] —

---

[1]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר אבל בדפו"ו בט"ס נומי. [2]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ובעיק' התלמ' ובפי' רה"ג אבל בדפו"ו והלאה אי' תרג' ו ר ד י ד י א וכבינתיא ובאמת התרג' על הצניפות הוא כתריא וכ"ה בע' כבינת. [3]) וכ"ה בפי' ר"ח ובעיק' התלמוד העתיק באפוייה. [4]) כל זה הועתק מפי' ר"ח בשבת (בש"ס ווילנא דף ד' סע"א ורע"ב) ועיי' תוספו' ר"ה כ"ט: ד"ה רדיית הפת ועיי' הרי"ף ריש שבת ומה שהשיג עליו הרז"ה ועיי' בחי' הר"ן סביב הרי"ף ובעיקרי התלמוד הובא צורף הענין בלי קצרה. [5]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ובשרפ"ע לי'.

רד (= רָדָה מל"מ פי' כבש ועיי' בפנים bewältigen, sich überheben) בפ' ג' בפרה (מ"ג) ר' יוסי אומר אל תתנו מקום למינים[1]) לרדות אלא הוא נוטל ומקדש. בר"ג דפ' טרף בקלפי (יומ' מ':) עלה בשמאל מהו שיחזירו לימין אמר להן אל תתנו מקום למינים[2]) לרדות פי' לרדות אותנו למצוא תשובה להשיב לנו. „כלומר[3]) כיון שתעשו כך וכך יאמרו עזאזל רשות אחרת היא מיהו אחת גדולה לפיכך הוצרך לכבדו בימין שהיא משובחת והן אינן יודעין כי גזירת הקב"ה היא ואין להרהר אחריו"[4]) — (א"ב פי' ליסר אותנו תרג' אבי יסר אתכם בשוטים (מ"א י"ב. י"א. י"ד) אבא רדא יתכון בשרביטין. תרג' מוסר (משלי א', ב'. ג' ז') מרדותא ופי' מכת מרדות מכת של מוסר. פ"א לרדות לשלוט עלינו מלשון מקרא (בראשית א', כ"ח) ורדו בדגת הים). *[אחי"ה וכפ"א אי' ברש"י ביומ' לרדות: ולמשול בהן לקפח אתכם בדברים וכו'[5]). שמ"ר פ"א ארדון (דה"י ב', י"ח) שרידה את יצרו — רודם (תהלים ס"ח, כ"ח) דרש בענין ירידה עיי"ע רדם ומזה השם רִידָא שהש"ר פ' אמרתי אעלה: לית את סגיד לצלמא דרידא ליה פי' יש לו ממשלה. והשם המופשט רְדִיָּה ב"ר פל"ד מורא וחתית חזרו ורדיה לא חזרה ואימת חזרה בימי שלמה כי הוא רודה וכו'. ובענין מוסר מכות ח': הרב הרודה את תלמידו, מכילת' משפטים פרש' ד' הרודה בבנו ובתלמידו וכו', ב"ר ספ"נ ובקש לרדותן אמר אם רודה אני וכו', שמ"ר רפ"א שלא רידהו ביסורין ולא גער בו וכו', והרבה בתרג' עיי' תרג' ויק' כ"ו, י"ח. כ"ח; למשלי ג', י"ב; ל"א, א', אתפעיל תר"י א' לויק' כ', ה' לאתרדאה בייסורי ועיי' למשלי כ"ט, י"ט; לירמיה ו', ח' ועיי"ע מרד א'] —

רד (= הרדאה אולי מל"פ آرد קמח עב dickes Mehl) בפ' כל כתבי בגמ' מצילין מזון (שבת קי"ז:) ת"ר הציל פת נקייה אינו מציל פת הדראה. בפ' כל שעה בגמ' אלו דברים (פסחים ל"ז.) ת"ר יוצאין בפת נקייה ובהרדאה פי' לחם עב ובלע"ז אונא מאנו[6]) ולשון לעז ממש[7]) הוא ארד"ו. (א"ב בנו"ג הדראה). *[אחי"ה וכ"ה בכ"מ ובכ"י ש"ס עיי"ע הדראה (ח"ג, קפ"ט) ומ"ש ועוד עיי"ע הרדאה (שם ר"מ) ושם כתבתי שהוא ל"ר אבל י"ל שהוא ל"פ הנ"ל ואולי מזה ג"כ שקי דאורדיא (כתובות ס"ז.) לפי גי' רבינו בע' אשל (ועוד עיי"ע בח"א, רע"ד) ולעז ארד"ו אולי הוא לאי"ט orzo שעורים Gerste ועל פי זה הרדאה תהיה ל"ר hordeum עיי"ע הרדאה והדראה, והפכו פת נקייה עיי' תוספת' שבת פי"ג (י"ד) ורש"י פי' פת קיבר שניטל הדרה ובסוף כתובו' פי' קיבר קמח שאינו יפה שהוא אחר הקמח והסלת ואחריו הוא סובין ובעיק' התלמוד סיים וי"מ לשון תולעת כמו הדירא והכינא וכו' וכל זה דוחק הוא אעפ"י שזו דעת הרמב"ן ועיי' מ"ש הרב בעל הפשב"ע בע' רד ו' ושם האריך] —

רָד (= יָרַד מל"מ) הקורא לחבירו רשע יורד עמו לחייו (קידושין כ"ח.) עיי' בע' חי. בפ' נערה שנתפתתה בגמ' האב מגלגל עם בנו עד י"ב שנה (כתובות נ'.) מכאן ואילך יורד עמו לחייו. פי' מגלגל אדם עם בנו ומלמדו שלא בצער מכאן ואילך מלמדו הרבה ומכה אותו בשבט עד שילמוד[8]). פ"א למקרא מבן ו' וספי ליה כי תורא ולמתני הרבה במשנה ובתלמוד עד י"ב שנה מכאן ואילך מקצת היום מלמדו אומנות כדי שיחיה ממנה. בפ' הזורק בעגלות (שבת צ"ט.) כי היכי דלא לירדו קרשים פי' „אם הן שתי אמות ומחצה אפשר שישמט הקרש וירד ולא יכון". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח (נדפס בש"ס ווילנא שבת צ"ט סע"ב) וז"ל כי היכי דלא לידדו קרשים פי' אם הן שתי אמות ומחצה מיכן ושתי אמות ומחצה מיכן מוטלין בעגלה אפשר שישמט וירד הקרש ולא יכון וכו' ע"כ וגי' לידדו אי' ג"כ בנוסחאות וכב"י ש"ס כי לי' בד"ס שינוי וכבר העירותי על זה בע' דדא ח"ג כ"ד אבל בתשוב' לחד מגאוני קדמאי הנדפסת בסוף חי' הר"ן בשבת הגי' כי היכי דלא נירדו קרשים ופי' כיון שיש בהן יוצא כזיז כאין להירדות ולזחול ולהעקר ולשון נירדו קרשים מל' רדיית הפת מן התנור וכו' — וכל הערך שייך לע' ירד כי זה העיקר — והשם רידה במקום ירידה[9]) אסת"ר פ' ותמאן: מצרים ברידתן בים לא נידונו אלא ערומים] —

---

[1]) בנו"ג לצדוקים. [2]) וכ"ה בפי' ר"ח ובדפוסים הישנים ובכ"י ש"ס אבל בנו"ג לצדוקים. [3]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובעיקר התלמוד וכלשון ר"ח אבל בדפ"ע בט"ס לומר. [4]) הועתק מפי' ר"ח ביומא. [5]) ושם בכ"י רש"י (לצדוקים) [למינים] לתלמידי ישו הנוצרי ההולקים וכו' אבל לפי הנראה המינים כאן הם הם מאמיני שתי רשויות ועיקר הגי' לצדוקים מאמיני הצענר מאמיני שתי רשויות. [6]) כ"ה בדפ"ר וכ"ה כתיבה אחת בעיק' התלמ' ובכ"י ק"ט אונאמנו ובכ"י ה"ב אונו מאנו ובשאר דפוסי ערוך לי' ולא ידעתי פירושו. [7]) כ"ה בכ"י ק"ט ובעיקי התלמ'. [8]) וכ"ה בפירש"י ע"ש. [9]) עיי"ע קירא במקום יקירא.

רד (= רִידְיָא = Ardvî שם מלאך הממונה על הגשם עיי' בפנים) בס"נ דפ"ק ביומא (כ"א רע"א) ג' קולן הולך מסוף העולם ועד סופו וכו' עד וי"א אף רדיא פי' „זה דומה לרידיא דתעניות בס"נ דפ' סדר תעניות האלו (כ"ה:) ושם מפורש דדמי לעגלא תולתא והיינו קול התור נשמע בארצינו (שה"ש ב', י"ב) ופי' תור היינו עגל שהוא עיגלא תולתא בן ג' שנים[1] — (א"ב תרג' ונוזלים מתוך בארך (משלי ה', ט"ו) ורדיא מן בירך ויהיה פי' רדיא זרם מים והמלאך הממונה על השקות הארץ ממטר השמים ממעל ומן התהום מתחת נקרא כן שהוא ממונה על הנוזלים ורש"י פי' שנקרא רידיא לשון שור חורש שהוא דומה לעגלא ותרג' לא תחרש (דברים כ"ב, י') לא תרדי. *[אחי"ה ובתעני' פירש"י רק רידיא: מלאך הממונה על הנשמים כך שמו וכו' קול התור מלאך דומה לשור תרג' שור תור ע"כ. ודע כי במאמרי על המלאכים והשדים צד 43 והלאה הארכתי להוכיח כי רדיא או רידיא אחת הוא עם Ardvî בסמיכות Areduyâo שהוא שם מלאך נקבה אצל הפרסיים וממונה היא על „הגשמים להמטירם משמי מעל"[2] „ועל הגשמים על פני האדמה הנוזלים בחזקת קול"[3] ועל שם ממשלתה על תהומות התחתונות נאמר bãshnubyô areduyâo[4] תהומות של אֲרֶידוּיָא הרי Areduyâo מושל בתהומות עליונות ותחתונות וזה מה שאי' בתענית כ"ה: תהום אל תהום לקול צנוריך אמר רבה[5] לדידי חזי לי האי רידיא דמי לעיגלא (תלתא)[6] . . וקיימא בין תהומא תתאה לתהומא עילאה לתהומא עילאה אמר ליה חשור מימיך (ופירש"י ברקיע) לתהומא תתאה א"ל אבע מימיך (ופירש"י למטה בקרקע). וגם גזרת Ardvî יש לה שני פירושים א') ardva עליון וממעל ב') מלי יוני' ἀρδεύω פי' אבע מתחת עיי' מאמרי הנ"ל וזה מ"ש רש"י ביומא רדיא מלאך הממונה על השקת הארץ ממטר השמים מ מ ע ל ומן התהום מ ת ח ת ע"כ וכמו שנאמ' על ארידויא שהולך ברעש הגשמים בחזקת הקול כך נאמר מרדיא (יומא שם) שלש קולות הולכין מסוף העולם ועד סופו ואלו הן וכו' וי"א אף רידייא. ודע עוד כי שם הכבוד של Ardvî הוא çura פי' חזק ונעלה (stark, hehr) ותמיד נזכרה בשם Ardvî — Çura ודעתי נאמנה כי בבבל היהודים קראו לה בשם זה ויען ששמות המלאכים עלו עמהם מבבל (ירו' ר"ה פ"א הל"א ב"ר פמ"ח) שם זה המלאך היה כפי ההמון (א)ר ד י י א ת וּ רָ א ובמשך הזמן שכחו הוראת תורא שהוא לי' צענד çura ובלבלוה עם תורא תרג' שור וסמכוה על לשון המקרא וקול התור נשמע וגו' כלומ' תרג' שור תורא עד כי ההמון חשבו כ י ר י ד י א ד מ י ל ע י ג ל א! ודו"ק. ועוד אני אעיר כי מלאך אחר אצל הפרסיים הישנים הממונה על המים ובפרט על המטר נקרא Tistrya ודימו הפרסיים שהוא בדמות שור בפרסות (או בקרני זהב)[7] ובעל מלחמתו הוא שד הנקרא Apaosha ואם המלאך הוא המנצח אז חצי ברק ישלח על השד הנ"ל והוא יוצא בזעם והשמיע אז קול הרעם[8] — ובתשו' הגאונים (הוצי' ר"א הרכבי סי' רפ"ט) מצאתי בזה"ל רידיא: ועכשיו יש בבבל קול שנשמע מתוך אגמים וחריצים של מים וקול קשה הוא ואומרין זה קול רידיא ואף הישמעאלים כך קוראין אותו רידיא. ואין נשמע אלא מחודש איאר ולהלן כל ימי קציר ע"כ] —

רד (= רְדָא בל"ס פי' חרש pflügen, ackern) בפ' המניח את הכד בגמ' שור שוה מנה (ב"ק ל"ג:) למה מכור לרדיא פי' שחורש בו הלוקח כל זמן שהוא אצלו ואין מעלה שבר לניזק. בפ' החובל בגמ' התוקע (שם צ"א.) אי הכי תם נמי נידייניה דיני ממונות ברישא ונשתלם מרדיא וכו' עד זאת אומרת רדיא עלייה דמרה היא כלומ' כי משתלם מרדיא היינו מעלייה ולא מגופו היא. בר"ג דפ' המוכר פירות (ב"ב צ"ב:) בתר רובא אזלינן ורובא לרדיא זבני ושמואל אמר כי אזלינן בתר רובא לאיסורא בממונא לא אזלינן בתר רובא. בפ' השותפין בגמ' ולא את השדה (שם י"ב.) כבבל מאי אמר רב יוסף כ י ר ד י יומא[9] פי' כשיעור מה שחורש הפועל ביומו ומקשינן עליה שדה שחורש בה יום אחד אין בה כשיעור זריעה ביום אחד משלים זריעתה בחצי יום מה יעשה הפועל בשאר היום ישב בטל אי יומא זרעא לא הוי ב' יומי כרבא ופרקינן אי בעית אימא יומא זרעא

---

1) הועתק מפי' ר"ח ביומ' ותעניו' ע"ש. 2) עיי' Yç 64, 14; Abân-yt 21, 96. 3) Abân-yt 4, 15. 4) Vendidâd 2, 51. 5) בכ"י ש"ס רבא. 6) לי' בכ"י שם ובילק' כ"י עיי' ד"ס ורש"י ג"כ מחקו. 7) עיי' Vendidâd 19, 126 ושפיעגעל פירוש ווענדידאר ועוד בספרו על הקדמוניות איראן צד 71. 8) Vend. 19, 135 ועוד Bundehesh 17, 10 ושפיעגעל הקדמוניו' שם 72. 9) בנו"ג כי רדו יומא ובכ"י ש"ס בי ררי.

והאי דאמרת לא הוי כ' יומי כרבא כרוב יומא ופלגא והדר תני וכריב עד דשלים יומיה אי בעית אימא יומא כרבא [1]) וכשיבוא לזורעה חורש ובחזירתו עוד מושך המחרישה על הקרקע וזורע וזה פי' וזרעי ליה בהדורי [2]). והוא חורש (מ"א י"ט, י"ט) תרג' והוא רדי. אשר אמרו לנפשך שחי ונעבורה (ישעיה נ"א, כ"ג) מה היו עושין להן היו מרביצין להן בפלטיות [3]) ומעבירין [4]) רודין עליהן עיי' בע' מג. *[אחי"ה ושם הביא רבינו שני ציונים מב"ר פמ"א וס"ט בלי הצעת המאמר הזה וכב"ר סמ"א הגי' רדיה ובפס"ט כרים. וכנ"ה בתרג" ירוש' בראשי' מ"ה, ו' דלא רדיין, תרג' דברים כ"ב, י' עיי"ע רד הקודם לזה במו"ע. חרשו חורשים (תהלים קכ"ט, ג') תרג' רדו רְדַיָא; תרג' חורש (עמוס ט', י"ג) רַדְיָא ושם ו', י"ב. אתפעל אם יתרדי ועיי' תרג' ירמי' כ"ו, י"ח; מיכ' ג', י"ב. ירו' ברכות פ"ב ד"ה. דהוי קאים רדי איכ"ר פ' על אלה ד"ה מעשה בדואג: דהוה קא רדי, ירו' שביעי' פ"ד דל"ה. שרי לבון מירדי, ירוש' סנהד' פ"ג דכ"א: מירדה עיי"ע אסטו (ח"א, קס"ז:) בינוני פועל רודין ב"ר הנ"ל בסוף הערך ובמ"כ פי' רדיה כלי מחרישה. והשם המופשט רְדָיָא ב"ק ל"ג: מ"ו. ושם: ב"ב צ"ב. ושם: ירוש' שביעי' פ"ה דל"ו. והתואר נקבה רַדְיָנִית פי' פרה העומדת לרדיה עיי' רות רבה פ' ותלכנה לפרה הריוטית שהעמידוה בעליה בשוק אמר רדיינית היא וכו'. — רדיא דעיזי (תעני' ט':) עיי"ע הר ח' (ח"ג, תפ"ג) וש"נ עיקר הגי' ע"ש] —

* רדו (Zahlenwert 210) רדו (בראשי' מ"ב, ב') בישרם שהן עתידין לעשות שם ר"י שנה מנין רד"ו ב"ר פצ"א במד"ר פי"ג עיי' רש"י בראשי' ט"ו, י"ג.

* רידיא, רידייא עיי"ע רד ח'.

* רַדְיָא (מל' צענד rudh נזל fliessen) תרג' נוזלי' (משלי ה', ט"ו) רדיא ועיי"ע רד ח', ומ"ש ר"ב.

* רַדְיוּנֵי ענין שכשוך ונדנוד hin- u. herbewegen מל"י ῥαδανίζω) נדה ס"ז רע"א אימור ברדיוני נפל ופי' רש"י נראה שהוא לשון שיכשוך וכו' עיי"ע דידיוני ומ"ש בח"ג כ"ה ועוד עיי"ע ברדיוני וש"נ ע' אדוותא גי' רבינו. ולפי פירש"י י"ל שהוא מל"י הנ"ל וראיה מצאתי לזו ההוראה מתוספת' תרומ' ספ"ט החושש בגרונו לא ירדנו בשמן וכו' כה"ג בכ"י אירפ' ובנו"ג יערענו, ונ"ל ירדנו משרש רדן פי' משכשך.

* רדיינית עיי"ע רד ט'.

רדוות (= רִידְוָתָא (הקבוץ) מל"י. האמצ' ול"ר rhedium, rheda = ῥαιδίον, ῥεδίον, ῥέδα (Reisewagen, Räderwagen) ויסר את אופן מרכבותיו (שמות י"ד, כ"ה) תר"י (א') רדוותיה — (א"ב פי' בל"ר מין ענלה). *[אחי"ה בנו"ג רידוותיה, ובתר"י ב' שם חזרו גלגליא ורידוותא למיהויין נגדין (למזלותא) [צ"ל למוליתא] עפ"י המכילתא: המרכבות מושכות הפרידות. ובענין רידוותא עיי"ע ריספק [ריספק] ח"ג, נ"א — וגי' המתורגמן אשר אחריו נגרר ר"ב אי' בתיו עיי"ע רתוות] —

רדם (השרש מל"ט רדה ענין כבישה ודרש מל' ירידה) בפ' ואלו נאמרין בגמ' ו' שבטים (סוטה ל"ז רע"א) צעיר רודם (תהלים ס"ח, כ"ח) אל תקרי רודם אלא רד ים. *[אחי"ה בדפא"מ אי' עוד שבט בנימין ירד ראשון לים ע"כ והוא הוספת ר"ב על פי הש"ס סוט' ע"ש. ודע כי רודם הוא מל"ט רדה והראוי רוֹדָם בקמץ וכן המעלֵם והראוי המעלָם ורז"ל דרשוהו מל' ירידה] —

רָדַם (מל"ט ענינו שנה מטרוף הדעת ובהלה be- täubt sein) נרדמו לא יאכלו [5]) (פסחים ק"כ רע"ב) עיי' בע' נם. *[אחי"ה בל"ט רק בנפעל, אבל בתרג' ובמדרש גם בקל תרג' מואב נדמה (ישעיה ט"ו, א') ואינון רדימין, אסת"ר פ' אם על: עד מתי אבות העולם רדוּמים בשינה וכו'. וראיתי בעיקרי התלמוד כ"י וז"ל ודע שהם ג' מינים תנומה שינה תרדמה. תנומה היא מעט מהשינה והיא כשאדם בצער שלא יוכל לנום כמו שאמרו נים ולא נים תיר ולא תיר והשינה היא הטבעית והתרדמה היא אחר עברו עליו צרות כמו מיתה קרוב שאין לזה תיקון הוא ישן בתרדמה כמו מת כמו ותרדמה נפלה על אברם וכן בשאול

---

[1]) גי' רבינו הוא כלשון רש"י בפי' הראשון ובפי' השני כתב רש"י כגי' שהיא לפנינו אב"א יומא דכרבא דכריב ותני ועיי' הפשב"ע. [2]) כ"ה בכ"י ה"ב וברפ"ר ובעיק' התלמוד ועל זה כיון רבינו בע' הדר (ח"ג, קפ"ז.) ובשרפ"ע בטעות וזה פי' וזרעי ליה בי רודי. ובנו"ג ג"כ בהדורי אבל בפי' הרגמ"ה ג"כ הגי' בהררי ע"ש כל הפי' הארוך בש"ס ווילנא נדפס מתוך כ"י שלי. [3]) בב"ר ס"פ מ"א וס"ט הגי' בפלטריות. [4]) וכ"ה בב"ר בשני המקומות ובכ"י ק"ט ובדפ"ר אבל בשרפ"ע ומכירין ? [5]) כ"ה נכון בכ"י.

ואין מקיץ כי תרדמת ה' נפלה וזה רמז דוד אני שכבתי ואישנה שלא אהיה מתנמנם אמר עוד הקיצותי שלא יהיה תרדמה שאמר ואין מקיץ ובשינה נקרא הקצה אולי ישן וייקץ ע"כ] —

* רָדַן (מל"י הרשומה בע' רדיוני schwenken) לא ירדנו בשמן וכו' עיי"ע הנ"ל.

* רְדִינִין (אולי מל"ע ردن ענין משי Seiden-kleid) תרג' שני באסתר ו', י' ותרין רדינין די לבושיהון לבושא דמלכותא וכו' נ"ל בגדי משי או לבוש רקום כל"ע ובמתורגמן הגי' רדינון ופי' כמו רדידין ע"ש.

רדם (= רוֹדְסִיּוֹת?) יוני רודסיות (חולין קל"ט:) עיי' בע' יון. *[אחי"ה עיי"ע בח"ד קט"ז וש"נ השינויים ושם פירשתי ועוד עיי"ע הרדום (ח"ג, רמ"א)] —

* רדוסים (מל"ר hordeum) ירוש' קידושי' פ"א ס"א דנ"ח ע"ד שלשה דורסים צ"ל רדוסים עיי"ע הדרס ח"ג, קפ"ט:

רָדַף (מל"מ ענין ריצה וההליכה אחר איש או דבר treiben, verfolgen) רגל רדופין das Fest der Antreibungen) וילכו בלא כח לפני רודף (איכה א', ו') עיי"ע גאל. בפ' בן סורר ומורה (סנהדר' ע"ג.) אלו שמצילים בנפשם הרודף אחר חבירו להורגו וכו'. בפ' החולץ בגמ' שאר כל הנשים (יבמות מ"ב.) הרי שהיתה רדופה לילך לבית אביה או שהיה לה כעס מבעלה וכו'. בפסחים בר"ג דפ' האשה (פ"ז.) ובכתובות בר"ג דפ' המדיר (ע"א:) כאן ברדופה כאן בשאינה רדופה וכו' עד ורדופה לילך להגיד שבחה פי' כיון שנכנסה בבית בעלה ונמצאת שלימה רגל ראשון היא רדופה לילך ולהגיד שבחה בבית אביה ושאר הרגלים אינה רדופה [1]) — ירו' (פסחים רפ"ח דל"ה ע"ד וירושי כתובו' פ"ז דל"א:) איזהו רגל רדופים א"ר יוסי בר ר' בון רגל ראשון שאביה רודפה לבית בעלה. *[אחי"ה וכנ"ה בתוספת' יבמות פ"ד הרי שהיתה רדופה לילך לבית אביה. שהש"ר פ' אם חומה: אנו דומין לבת מלכים שהלכה לעשות רגל רדופים בבית אביה סוף שחוזרת לביתה לשלום. ובינוני פועל רוֹדֵף בל"ס רָדוֹפָא סנהד' ע"ד. רודף שהיה רודף אחר חבירו.. ורודף שהיה רודף אחר רודף להצילו וכו' ועיי' הפעל בתרג' בראשי' י"ד, י"ד; ל"א, כ"ג; לדברי' ט"ז, כ'; לש"א כ"ג, כ"ח. בפיעל ירו' סנה' רפ"ג דכ"א. מרדף זכותו. נפעל פסיקת' דר"כ צד ע"ו והאלהים יבקש את נרדף (קהלת ג', ט"ו).. עתיד הקב"ה לתבוע דין של נרדפים מיד רודפיהם.. רשע רודף רשע והאלהים יבקש את נרדף ע"ש היטב ובויק"ר פכ"ז, ושם אף בקרבנות כן אמר הקב"ה שור נרדף מפני ארי עז נרדף מפני נמר כבש מפני זאב לא תקריבו לפני מן הרודפים אלא מן הנרדפין וכו'. והשם המופשט רְדִיפָה ירו' ב"ק פ"ד ד"ד: כשרדף ג' רדיפות וכו'. ועוד ענין רָדַף פי' הלך בריצה ונאמר על חוזק נזילת המים heftig strömen) ע"ז ע"ה, מימיו מקלחין.. מימיו רודפין, ב"ב ע"ג: יומ' ע"ז: רדיפי מיא] —

* רְדִיפָה (שם אמורא דא"י) ירו' פיאה פ"ד די"ח סע"ב ירו' כתובו' רפ"ו ד"ל סע"ג, ירוש' סוטה רפ"ב די"ז רע"ד, ירוש' קידושי' פ"ב דס"ב: ועוד ר' יצחק בר רדיפה ירו' שביעית פ"ט דל"ט רע"א ובבלי שבת כ"ג רע"ב כתובו' ק"ו. ושקלי' ז', ר' יצחק בר רדיפא, ובכ"י ש"ס יצחק בר רדיפא בשם ר' אמי וכ"ה בכתובות שם.

* רדופי (מל"ע رادفة בקבוץ روادف ענפים דקים junge Ranken) תר"י א' נזירך (ויק' כ"ה, ה') ענבי רדופיכון.

☞ רָדְתָא (פי' מרחשת Tiegel, Pfanne) תרג' מנחת מרחשת (ויק' ב', ז') מנחת רדתא. *[אחי"ה כה"ג בכ"י ובקצת דפוסים אבל בדפ' סאביוניטא מנחתא רדתא [2]) א"כ הוא התואר, תרג' וכל נעשה במרחשת (שם ז', ט') וכל דתתעבד ברדתא ובכ"י ובדפ' סביוניטא בְרָדְתָא] —

* רָהַב (מל"מ פי' עוז בגאוה) תרג' תהלי' כ"ב, ח' הפעיל שהש"ר פ' הסבי עיניך: הם הרהיבוני הם המליכוני עליהם וכו'. והשם רַהַב ובתרג' תהלי' פ"ט, י"א רַהְבָא כגי' כ"י.

רְהַט (בל"ס פי' רוּץ laufen; רָהוֹטָא בל"ס רַהֲטָא רָץ der Läufer) בפ' המוציא יין בגמ' נייר (שבת ע"ח:) רהוטי מכסא איכא בינייהו [3]) פי' לא מוכס עצמו אלא שמש שעומד לפניו כדכתיב (ש"ב ט"ו,

---

1) וכ"ה בפי' ר"ח בפסחים ע"ש. 2) בדפ' ליסבאבון מנחתא דרדתא. 3) וכ"ה בכ"י ש"ס ושם רהיטי ובנו"ג איכא בינייהו רהיטי מכסא.

א'; מ"א א', ה') וחמשים איש רצים לפניו ומחפשים מי נתן המכס ומי נטל[1]) הקשר ומי שלא נתן אעפ"י שהראוהו למוכס עדיין צריך לו[2]). במעילה בס"פ הנהנה (מעילי כ'.) מאי איריא רהיט ותני הדר בבית מערה. רהיט בגפא ותובליא (נדרי' פ"ט:) עיי' בע' גפא[3]) — (א"ב תרגְ' רץ אברהם (בראשי' י"ח, ז') רהט אברהם). *[אחי"ה והרבה בתרג' עיי' בראשי' י"ח, כ"ז; כ"ה, י"ז, כ'; ליהוש' ז', כ"ב; למשלי ד', י"ב; ו', י"ח; י"ח, י' וזולתו. ברכו' ו': למרהט . . דקא רהטי וכו', עירו' נ"א. אבל רהיט מטי, ירוש' שקלי' ספ"ה דמ"ט: רגלִיא דלא רהטן, מ"ק ט': ריהטא עיי"ע טבל (ח"ד, ט'). התואר רָהוֹטָא עיי' בערוך לעִיל הקבוץ רָהוֹטֵי ובנו"ג רהיטי, וכן בתרג' התואר רָהִיט תרג' ש"ב י"ח, כ"ב. כ"ד והקבוץ רָהֲטִין תרג' תהלי' נ"ט ה'. ועוד רָהֲטַיָּא תרג' ש"א כ"ב, י"ז; לשופטים ה', כ"ח וזולתו ולנקבה רָהֲטָן תרג' משלי א', ט"ז. והשם ברכות ו': אגרא דפירקא רָהֲטָא או יש לנקוד רִהֲטָא ובל"ס רֶהְטָא ובתרג' ש"ב י"ח, כ"ז ריהטא] —

רהט (= רָהִיט י"מ ל"מ (שה"ש א', י"ז) קורות Querbalken) בפ"ק בתעניות בגמ' הגיע (י"א.) ובפ' אין דורשין בגמ' כל המסתכל (חגיגה ט"ז.) אבני ביתו ורהיטי ביתו של אדם הן מעידין בו שנא' (חבקו' ב', י"א) אבן מקיר תזעק וכפים מעץ יעננה[4]) — (א"ב ל"מ זה (שה"ש הנ"ל) רהיטנו ברותים). *[אחי"ה בנו"ג בחגיגה קורות ביתו של אדם אבל בכ"י ש"ס בחגיג' ובתעני' ובספר השרשים לרד"ק שרש רהט ובפי' רש"י שה"ש א' כגי' רבינו. ועיי' כמה פירושים על רהיטנו של מקרא בשרשים לרד"ק ושם הובא מדר' שהש"ר פ' קורות למדה תורה ד"א שיהיה אדם מקרה ביתו בארזים ומרהט בְּברותים — ועוד היה רהיט שם קצת קרובות עיי' מ"ש החי' פערלעס מיסצעללען 32 שהוא העתקת מל' יונית κοντάκιον ובל"ם קונדקא] —

רהטא (= רִיהֲטָא אולי מל"פ [illegible] מאכל מן קמח שמן ודבש eine Speise von Mehl, Honig und Oel) בפ' כיצד מברכין בגמ' חוץ מן היין (ברכו' ל"ז:) אמר רבא רהטא[5]) דחקלא[6]) פי' מאכל שעושין בקדירה משמן ודבש וקמח במחוזא שהן עשירים מרבים הדבש דחקלא[7]) שהן אנשי כפר והן עניים מרבים קמח. *[אחי"ה י"מ מענין רהט ראשון ואין לו שחר ולפע"ד מל"פ הנ"ל. וי"מ כמו רדתא הנ"ל] —

רָהטוֹן (מל"י אמצ' ῥοῦττα ובל"ר ruta בל"ר אמצ' rupta שם מספר בעלי מלחמה Rotte, Soldatentrupp ולפי פי' רבינו אולי מל' צענד ratu שר) בפ' אין עומדין בגמ' דסמוך חסידים (ברכו' ל"ב:) על כל רהטון ורהטון בראתי בו[8]) ל' לגיון פי' ענין שרים. *[אחי"ה כגי' רבינו אי' ג"כ בכ"י ש"ס ועיי"ע קרטון וע' גסטר(א) הנ"ל. ושם הוכחתי כי זה המושג על ברכי הפרסיים נולד. וגי' כ"י ה"ב רהיטון ובכ"י פ' ריהטון] —

רְהִטְנֵי (= רְהִיטְנֵי אולי מל"י ῥίνη Feile, Raspel) בר"ג דפ' הזורק (שבת צ"ז.) לפי שאי אפשר לרשות הרבים שתלקט במלקט וברהיטני, בס"ג דפ' הגוזל ומאכיל (ב"ק קי"ט:) היוצא מתחת המקדח ומתחת הרהיטני פי' בלעז רדיטורא[9]) ויש עוד מהם בע' מלקט ויש פ"א בע' נגוסטר. *[אחי"ה עיי"ע מלקט וע' נגוסטר ומ"ש. ודע כי רש"י פי' בשבת צ"ז. ובקידו' ל"ה: רהיטני ע"י פליינא של עושי תריסין ועיי' ג"כ בשבת מ"ח: בפירש"י ד"ה איזמל, ונ"ל שהוא Feile בלש' אשכנזי' האמצ' vile בל' אנגלי' file ועוד עיי' ארעלונג שהביא ג"כ figila בזו ההוראה ובאמת בעיק' התלמוד הובא פירש"י בלעז פלגא והוא הוא, ורבינו כיון בלאי"ט הנ"ל בזה המושג פי' כלי לחקק ולצחצח בו וזהו רְהִיטְנֵי בל"י הנ"ל ונ"ל שהוא הוא רהיטני. ובמכות כ"א. פירש"י בד"ה גילוח: רהיטני משחית ואין דרך לגלח בו ע"כ ודע כי בל"פ [illegible] פי' משחית ואולי יש למלה זו שום שייכות עם מלה רהיטני. וכנ"ה בתוספת' ב"ק ס"פ י"א ובתוספת' מכות פ"ג (ד') ובתוספת' כלים ב"ב רפ"ב] —

* רְהָטִים (מל"מ Tränkrinne) שה"ש פ' ראשך: ברהטים של אבינו יעקב וכו' ברהטים של מי מריבה ע"ש ודרש מלך אסור ברהטים (שה"ש ז', ו') ובויק"ר ר"פ ל"א דרש זו המלה בתוך רהיטין של יעקב מל' רהט פ' רץ עש"ה שהביא

---

[1]) בכ"י ה"ב ינטל. [2]) וכ"ה בפי' ר"ח בשבת בש"ס ווילנא ע"ש. [3]) ועוד עיי"ע תבליא. [4]) כ"ה נכון בכ"י כי מסוף פסוק הראיה ובדפ"ע נתקצר ע"י וגו'. [5]) בע' מח זי ריהטא. [6]) בנו"ג דחקלאי. [7]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ולא בחקלא כגי' דפ"ע. [8]) בכ"י ק"ט לו עיי"ע גסטר(א) ח"ב, ש"ל בהערה. [9]) עיי"ע אזמל ומ"ש בענין מלה אישלקית זאת.

ראיה ואל הבקר רץ אברהם ועיי' המפרשים ור"מ די לונזאנו [1] פי' רהיטין של יעקב: לזרעו קורא כן לפי שהוא רץ כחץ!

רָהַן (מל"ע رهن נתן בערבון verpfänden) בראש תוספת מעשר שני (רפ"א) ואין מרהינין אותו כיצד אין מרהינין אותו לא יאמר לו הילך מעשר זה יהא בידך ותן לי עליו חולין ויש מהן בערך הרהין והן צריכין להכתב כאן. *[אחי"ה כה"ג לנכון בכ"י ק"ט וה"ב וכ"ה בדפ"ר ובעיקרי התלמוד אבל בדפ"וו ופיז' והלאה ואין צריכין וכו'. ולפני בעל כותבי הכ"י ו"ו א' וב' ל"ד וב"ר אולי היה מונחת זו הגי' ואין צריכין לכן השמיטו כל הערך הנוכחי באשר סמכו על ע' הרהין ושם בהיפך ליי' כל הערך בדפ"ר ופיז'. ודע כי מרהינין היא הגי' המעולה וכדאי' בירוש' מעש' שני פ"א רנ"ב ע"ג וכ"ה בתוספ' כ"י אירפ' ובנו"ג מהרהינין וצ"ל מרהינין. וכנ"ה בהפעיל כשהרהינו אצלו, כגון שהרהינו אצלו פסחים ל"א. ושם רע"ב, ושם: נכרי שהרהין פת פורני וכו'. הָפְעַל הורהן עדיות פ"ח מ"ב כתובות כ"ו: ירו' כתובות פ"ב דכ"ו ע"ד עיי"ע הרהן (= הרהין), וש"נ מירוש' הנ"ל השם הירהון. — רוהנא ט"ס וצ"ל דוהנא עיי"ע דהן (ח"ג, כ"ח:)] —

* רהון (= הרהון עיי"ע בח"ג, רמ"ב עביט של מימי רגלים Nachtgeschirr) ירו' ע"ז פ"ב דמ"א סע"ב (דהון) [צ"ל רהון] של מימי רגלים, וכ"ה דהון של מימי רגלים בירוש' ע"ז פ"ג דמ"ג סע"א וצ"ל רהון ובירו' שבת ספ"ט די"א ע"ד אי' וצווחין לרחוץ וצ"ל לרהון והוא הוא הרהון ע"ש.

* רהקא (?) ביצ' ל', דדרו ברהקא וכו' נדרו באגדא [2] וכו' כה"ג בכ"י מ' וגי' שלפנינו בדוחקא וכ"ה בערוך ע' גד ג' (ח"ב, רל"ו) ופי רבינו מי שהיו רגילין לשאת משאם בדוחק וכו' וכן פירש"י בדוחקא: כטורח אבל המשך הענין מראה שהוא כלי לשאת בו ואולי גי' רהקא ברי"ש העיקר ואולי הוא מל"י ῥοικός עץ כפוף ומי שהיה רגיל לשאת בעץ כפוף כזה ישא ביו"ט מפני השינוי בדיגלא (כגי' רבינו) היינו בעץ שיש לו שני ענפין, ועוד ראיתי להעיר כי בל' צענד raça פי' עגלה Wagen אבל לשון דדרו משמע שהיה נושאים ביד ולא בעגלה.

רו (= רְוֵי מל"ס רְוֵא, רַוְיָא פי' שכור der Betrunkene) בגמ' דפ' במה מדליקין (שבת ל"ב.) שבקיה לרויא דמנפשיה נפיל — (א"ב תרג' שותה שכור (מ"א ט"ז, ט'; כ', ט"ז) שתי רווי והוא ל"מ (דברים כ"ט, י"ח) למען ספות הרוה). *[אחי"ה הפעל בל"מ בקל (ירמיה מ"ו, י'; תהלים ל"ו, ט') בפיעל (ישעיה ל"ד, ה'. ז'; ירמיה ל"א, י"ד ועוד) בהפעיל (ישעי' נ"ה, י'; ירמי' ל"א, כ"ו ועוד) כולם פי' ענין שתיה לשובע או יותר מהצורך וכן בתרג' בראשי' ט' כ"א; מ"ג, ל"ד; לישעי' כ"ח, ז'; כ"ט, ט'; ל"ד ז', למשלי כ"ג, כ', כ"א ועוד, בפַעל בתר"י א' וב' לדברים ל"ב, ב'; תרג' ישעיה נ"ה, י'; נ"ח, י"א; אתפעל תרג' ישעי' ה', כ"ב; מ"ט, כ"ו; נ"ו, י"ב ועוד, אפעל תרג' הרוני (איכה ג', ט"ו) ארווני וכן בדרז"ל בקל גיטי' ס"ח, רוה וגנה' פיעל ברכו' ז': עיי"ע רות. נתפעל ירו' מ"ק פ"ג דפ"ב ע"ג. כשם שנתרויתם בשמן המשחה כל שבעה כך וכו', ב"ר פל"ג ירדו גשמים ונתרוה העולם. והתואר רַוְיָא שבת הנ"ל ועיי' תרג' ישעיה י"ט, י"ד; לירמיה כ"ג, ט' ועוד והקבוץ רַוַיָּא תרג' יואל א', ה': ולנקבה רֵיוְתָא ויק"ר פ"כ ברי דריותא. והשם רַוְיוּ תרג' מיכה ב', י"א ובל"ס רַוְיוּתָא ובתרג' רַוְיְתָא תרג' משלי כ', א'; להושע ד', י"א. השם המופשט רְוָיָה פסיקת' דר"כ צד נ"ז: הסך נסך שכר (במדבר כ"ח, ז') לשון שתיה לשון רויה לשון שכרות ובפסיקת' רבתי פט"ז אי' רוויה] —

רוא (מל"פ روى, رو פנים תואר Aussehen, Gesicht) תרג' יפת תואר (דברי' כ"א, י"א) שפירא בריוא. *[אחי"ה בדפ"סביוניטא שפירת רֵיו בכ"י וקצת דפוסים רוו ובתרג' אסתר ב', ז' שפירת ריוו ובתרג' שני יא"א בריוא ובתרג' בראשי' כ"ט, י"ז, ל"ט, ו' שפירא בריוא. ותרג' תארם (איכה ד', ח') ריווהון, וכן נאמר על תואר ומראה העץ תרג' רענן (ירמיה י"א, ט"ז) דשפיר בריויה, תר"י א' לדברים י"א, ב' אילין דריויה שפיר. וכבר נמצא בדניאל (ג', כ"ה) וְרֵוֵהּ פי' תואר פניו ומל"פ رو, روى נאצל' מלש' ארמי' רֵו, ריו, רֵיוָא] —

* רוֹב רוֹבָא רוֹבי רוֹבְיָא עיי"ע רב.

* רוֹגְנָג (שם נהר) ב"ב ע"ג רע"ב עיי"ע גשר ב' ומ"ש בח"ב, שפ"ד. וש"נ השינויים.

* רוֹדוֹס (Ῥόδος אי הידוע) ירוש' מגילה פ"א דע"א: עיי"ע אורדיא (ח"א, רע"ד).

* רָוָה, רְוָא עיי"ע רו.

---

[1] והוא ציין בטעות ויק"ר פל"ה וצ"ל ל"א. [2] ודע כי בר באהלול הסורי פי' מלה סורית אגדין ע"י שקל טענא (עיי' Payne Smith Thesaurus I, 23) וזהו אגדה והעתקתו H e b e l.

☞ **רָנַז** (מל"ס פי' עלז (frohlocken, sich freuen תרג' ותעלזנה כליותי (משלי כ"ג, ט"ז) ונרווזן כוליתי. *[אחי"ה וכן תרג' ישמח (שם י"ג, ט') נִרְוַז וכ"ה בפשיט' הסורית נירוז. ושם י"א, י' תעלץ תרוז ובנו"ג תדוץ ועיי' יתר מקומות בתרג' כ"י בעמת"ר ללעווי] —

* **רווז** עיי"ע רז ב'.

* **רוּזְגָר** (מל"פ روزكار שכר יום האוכל משכירות יומו (Taglöhner ורבינו גורס רונגר עיי"ע ומ"ש ועיקר הגי' רוּזְגָר.

* **רוּזִינְקָא** עיי"ע רזינקא.

רוּחַ (מל"מ בכל עניניו ,Geist, Wind, Hauch, Luft (Luftrichtung = Seite בפ' במה מדליקין (שבת כ"ט:) מפני רוח רעה. פי' שיד וי"א מחשבות רעות שמעלה לו מרה שחורה[1]) — רוח צפונית מנשבת בחצי הלילה (ברכו' ג' סע"ב) עיי' בע' כנור[2]). בס"ג דפ' אלמנה ניזונות (כתובו' ק'.) אי לא טעו אמאי יכולין למחות ברוחות. בר"ג[3]) דפ' השותפין (ב"ב ג'.) בשקנו מידן ברוחות פי' קנו מידם להיות חצי חצר זו במזרח לפלוני וחצי חצר זו במערב לפלוני[4]). בילמדנו הנה אביך חולה (תנחומא ויחי ל"י) רוח איש יכלכל מחלהו (משלי י"ח, י"ד) כל ימים שאדם משומש בנערותיו כלום' שמשמשין לו ועושין לו הנאות אעפ"י שמזקין ובא לו חולי אין בו כח לקבל החולי אבל אם היה מטורף בנערותו אם יזקין ובא לידי חולי יש בו כח לקבל החולי כן אתה מוצא יעקב אבינו לפי שהיה מטורף וכו'. *[אחי"ה רוח כמו בל"י πνεῦμα פי' הבל ואויר היוצא מפי בעח"י ועוד רוח סערה ורעיון רוח ועוד הוא שם לדבר רוחני המופשט ונקראו מלאכי חבלה רוחות רעות וכמו בל' צענד mainyu פי' רוח ובא בהרכבת anro פי' רע וא"כ anra mainyu הוא הוא רוח רעה πονηρὸν δαιμόνιον (ספר טוביה ו', י"ד) וכמעט כל דמיונו' רז"ל בענין מלאכי חבלה ומזיקים ורוחות רעות לקחו מפרסיים כמו שהראיתיך לדעת במאמרי על מלאכים ושדים. ועיי' על רוּחַ רעה עירו' מ"א: פסחי' קי"ב. יומא פ"ג: תענית כ"ב: חולי' ק"ה: והקבוץ סנהד' צ"ד. מלאך הממונה על הרוחות עירו' י"ח: רוחין ושידין ולילין ב"ר פ"כ רוחות הזכרים.. ורוחות נקבות, שם רוחֵי דביתא.. רוחי דחקלא. ויק"ר פ"ה שריהון דרוּחָתא עיי"ע אשמדאי. ירו' שקלי' ספ"ה דמ"ט רע"ב רבהון דרוחייא — רוח פסקנית (תנחומ' הישן סוף הברכה) עיי"ע איטמון ח"א ס"ב. ובענין רוח פי' נפש עיי' ב"ר ספ"ז נפש חיה (בראשי' ב', י"ט) זה רוחו של אדם הראשון, שם פ"ב ורוח אלהים (שם א', ב') זה רוחו של מלך המשיח. שם ספל"ב רוח חיים.. כאן הוא עושה נשמה רוח ולהלן הוא עושה נשמה נפש וכו' ע"ש. נדה ל"א. הקב"ה נותן רוח ונשמה וכו'. והרבה פעמים נזכר רוח הקודש (ובר"ת רוה"ק) עיי' ברכו' ד'; י'. ל"א: עירו' ס"ד: פסחים קי"ז. יומא ט': כ"א: ל"ח: ע"ג: מגילה ו'. י"ד. י"ד: סוטה י"א. שם: מ"ז. מכות כ"ג: ע"ז כ': ערכי' ט"ו: ירוש' ע"ז פ"א ד"מ ע"ד וירוש' הוריו' ספ"ג דמ"ח ע"ג אבדר"נ פ"ד פ"ל פל"ד. ותחי רוח (בראשית מ"ה, כ"ז) תרג' ושרת רוח קודשא על יעקב ובתר"י א' רוח נבואה וכן בתרג' כ"י לתהלי' מ"ה, א' דאיתמר ברוח קודשא בנוסח' אי' בנבואה, תרג' דה"י א' י"א, י"א רוחא דקודשא והוא שם לנבואה וכל"מ תהלי' נ"א, י"ג ועיי"ע בת קול (ח"ב, רי"ג). ומה שענין רוח רצון עיי"ע הבא אח"ז. ובענין סוער עיי' חגיגה י"ב. רוח ומים נבראו ביום א' וכו', ושם: מים עומדים על ההרים רוח בסער וכו', שמ"ר פט"ו ג' בריות קדמו את העולם המים והרוח והאש.. הרוח הרה וילדה חכמה וכו'. יבמות ע"ב: רוח צפונית, ב"ב כ"ה: סנהד' ק"ו. רוח דרומית. גיטי' ל"א: רוח קדים.. רוח צפונית, ב"מ פ"ה: משיב הרוח נשב זיקא. שם ק"ז: הכל ברוח, ב"ב י'. רוח מפזרתן עיי"ע פג א'. והקבוץ רוחות יומא כ"א. סוכה ל"ו: תענית ג'. שם: גיטי' ל"א: סנהד' ק"ו. אבות פ"ג מי"ז ובל"ז רוחין בישין תר"י א' דברים ל"ב, כ"ד — ומה שענין רוח אחת מארבע פנות העולם הוא ל"מ (יחזק' ל"ז, ט') Weltgegend וזה בשקנו מידן ברוחות ב"ב ג'. עיי' בערוך בפנים. וכנ"ה בברכות נ"ח: בד' רוחות דעלמא. תעני' ג': ד' רוחי בעלמא'. פסחים צ"ד. ד' רוחות העולם. ירוש' כלאים ספ"ו ד"ל ע"ג ארבע רוחות. ושם רוחיות וצ"ל רוחות. והקבוץ במשקל ארמי ב"ב כ"ה. לכל רוּחָתָא. תרג' ירמי' מ"ט. ל"ו לכל רוחתא האילין] —

רוח (מערך הקודם נפש רצון (Gemüth, Wille כי רוח מלפני יעטוף (ישעיה נ"ז, ט"ז) פי' רצון וכבר פי' בע' גוף. *[אחי"ה עיי"ע נף ו' (ח"ב, של"ה) והוא מל"מ ונרדף עם הוראת לב ונפש Gemüth כמו רוח איש משלי י"ח, י"ד שהביא הערוך בערך הקודם לזה וכן בדרז"ל אבות פ"ג מ"י ותוספת'

---

[1]) וכ"ה בפיים להרמב"ם. [2]) ח"ד, רס"ג וש"נ השינויים. [3]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ה"ב ודפ"ר. [4]) וכ"ה בפיי רגמ"ה.

חגיג׳ פ״ב רוח הבריות נוחה הימנו ועיי״ע נח (ח״ה, שכ״ז) וש״נ. ירו׳ פיאה פ״א דט״ו ע״ג עושה הנחת רוחו של אביו וכן בירו׳ קידו׳ פ״א דס״א סע״א עיי״ע הנחה (ח״ג, רכ״ג) וש״נ ירו׳ דמאי רפ״ז דכ״ו סע״א נחת רוח, ירו׳ סנהד׳ פ״א די״ט ע״ג רוח נמוכה, ב״ר פמ״ז רוחי קריר. נסי רוח עירו׳ נ״ה, עיי״ע גס ב׳ (ח״ב, שכ״ו: וש״נ סוט׳ ה׳. גסי הרוח.. נמוכי רוח ע״ש] —

רָוַח (מל״מ רָוַח ענין התפשט והתרחב לכל צד sich verbreiten, ausdehnen והושאל לענין מוסרי רוח הצלה ותועלת (Verdienst, Nutzen בר״ג דפ׳ ואלו מגלחין (מ״ק י״ד.) כי פליגי להרויחא פי׳ „להתעשר כלומר לסחור ולהרויח״. *[אחי״ה הועתק מפי׳ ר״ח (בש״ס ווילנא). וכנ״ה ב ה פ ע י ל ו א פ ע ל ב״מ ע״ג. אנא מרווחנא להו בכמה (הפכו אתון מפסדתון להו), ירוש׳ נדרים ספ״ה דל״ט: נדר דלא מרווחא. ב״ר פי״ג מרויחין (כמה פעמים), שם פל״ט והם (החולים) מרויחים... החולה רואה אותו ומרויח. ובקל ובפיעל ענין התפשטות סנהד׳ ז׳. כיון דרווח רווח, ב״ב צ׳: תרעא דרווח רווח, חולי׳ ח׳. בית השחיטה מירווח רווח, תעני׳ כ״ג: השתא רווח עלמא, ירוש׳ יבמות פ״א ד״ג. ועיי׳ תוספ׳ יבמו׳ רפ״א הלכה רווחת בישראל, תוספת׳ חגיג׳ פ״ב הלכה יוצאה ורווחת בישראל ירו׳ סנהד׳ פ״א די״ט ע״ג תורה יוצאת ורווחת לכל ישראל. פַּעל תרג׳ משלי י״ח, ט״ז מְרַוְּוחָא ליה, לירמיה כ״ב, י״ד עליין מְרַווחין, בינוני פ ע ו ל ירו׳ שביעי׳ ספ״ב דל״ד: ירו׳ מ״ק פ״א ד״פ רע״ג אם במרווחין.. אם ברצופין. ו ב א ת פ ע ל ענין השבת ברית הגוף (genesen) עיי׳ תרג׳ ירו׳ א׳ בראשי׳ כ״ו, כ״ו. ל״א; תרג׳ ש״א ו׳, ג׳; ט״ז, כ״ג ועיי׳ עוד תרג׳ בראשי׳ כ׳, י״ז וברש״י שם. והשם רְוַח, רַוְחָא תרג׳ רֶוַח (בראשי׳ ל״ב, ט״ז) רַוְחָא ועיי׳ תרג׳ אסתר ד׳, י״ד; לישעי׳ ל״ב, ט״ו. שבת קמ״ו: דלא הוה ליה רווחא, ב״מ קט״ז. רווחא דמילתא, מגילי׳ ז׳: רווחא לבסימא שכיח. חולי׳ פ״ג. יש לו ריוח... אין לו ריוח, והתואר הפעל בריוח פי׳ קל הפכו צער עיי׳ תוספת׳ סוטה פ״ב יולדת בצער יולדת בריוח. ב״ר פי״ט לרוח היום (בראשית ג׳, ח׳) לריוח היום, שם פע״ד במקום רווח. כתובות ס״ט. פ׳: רווח ביתא פי׳ ריוח מן הנכסים Wohlstand וכן בב״ר פפ״א בשעת רווחה, ריש שהש״ר בשעת רווחיה הפכה עקתא, אננקי. ולנקבה רְוָחָה אבות פ״א מ״ה פתוח לרוחה, ובתרג׳ רווחא, רווחתא, רְוַחְתָּא עיי׳ תרג׳ תהלים י״ח כ׳; ל״א, ט׳; ס״ו, י״ב תרג׳ לרויה: לרוחתא — ירוש׳ סוטה פ״ט דכ״ד. בשעה שישראל בצרה ואו״ה ברווחה, תרג׳ נחום א׳, ט׳ רווח בתר עקא. והקבוץ נקבה תר״י א׳ רחבות (בראשי׳ כ״ו, כ״ב) רַוְחָתָא, ולזכרים אבות פ״ה מ״ה ויק״ר ספ״י משתחוים רְוָחִים] —

☞ רְוַח (פי׳ מגרש Bezirk, ein die Stadt umgebender freier Raum) תרג׳ למושב ולמגרש (יחזק׳ מ״ח, ט״ו) למותב ולרוח. *[אחי״ה וכן כל מגרש במקרא עיי׳ תרג׳ ויק׳ כ״ה, ל״ד; לבמד׳ ל״ה, ב׳, ד׳, ה׳; ליהושע י״ד, ד׳; כ״א, ב׳ והלאה; ליחזק׳ מ״ה, ב׳.] —

* רוחא ט״ס וצ״ל דומא עיי״ע מרכוף (ח״ה, רנ״ג) ומ״ש.

* רוי, רָוָה, רַוְיָה, רְוִיָה רְוָיָה עיי״ע רו.

* רום, רוֹמָא עיי״ע רם, וש״נ ג״כ רוֹמֵמוּת, רָמוּת.

* רוֹמָה עיי״ע ארומה ח״א, רע״ו ואולי זו העיר בגליל היא היא רומי אשר שם היה ר׳ חייא בר ווא עיי׳ מבוא הירוש׳ למהרז״ף צד פ״ב. ואולי גם בב״ר פי״א א״ר תנחום עובדא הוה ברומי וכו׳ כיון לזו העיר ועיי׳ ג״כ ע׳ הבא אח״ז.

רוֹמָה[1] (עיר הנ״ל בע׳ הקודם והיא היא עיר בגליל) בפ׳ הרואה כתם בגמ׳ על שוקה (נדה נ״ח.) הוריתי ברומה לאיסור. *[אחי״ה בנו״נ בעיר רומי ובתוספת׳ מקואות רפ״ד ברומי אבל לפע״ד אין זה רומי באיטליא (עיי״ע הבא אח״ז) כי אם רומה שבגליל וזה מה שאי׳ בסמוך בש״ס וכשבאתי אצל חכמים שבדרום וכו׳ וזה דר״א ברי׳ יוסי נ״ל הוא הוא ר׳ לעזר דרומיה דבעי קמיה ר׳ יוסי ירו׳ פיאה פ״ח ד״כ ע״ד עיי״ע דרום (ח״ג קנ״ב רע״ד) וש״נ. וזה דר׳ לעזר בי ר׳ יוסי הורה בשם ר׳ תנחום (ירושי מעשרו׳ פ״א דמ״ט. וירושי מ״ק פ״א ד״פ רע״ב) וזו ראיה כי ר׳ תנחום היה בן עירו או ישב עמו ברומי (ברומה) וא״כ מה דאי׳ בב״ר פי״א א״ר תנחום עובדא הוה ברומי (עיי״ע הקודם) היא היא רומה בגליל אבל עיי״ע הבא אח״ז] —

* רוֹמִי (רוֹמָא) (עיר ידועה באיטליא Ῥώμη Roma בל״ם רוומי, רהומי) שבת נ״ו: כרך גדול של רומי כה״נ בכ״י א״פ וכ״ה בדפ׳ ישנים ונשתנה בדפ׳ בסיליאה מן הצענזור ובכ״י מ׳ שברומי ועיי״ע שרטון וש״נ השינויים. בסנה׳ כ״א: בירוש׳ ע״ז פ״א דל״ט ע״ג ושהש״ר פ׳ אל תראני ספחי׳

[1]) כ״ה בכ״י אבל בדפ״ע רומא.

ק״ח: בכרך גדול של רומי כה״ג בכ״י ש״ס ובילק׳ ישעי׳ כ״ג דפ׳ שאלוניקי ובדפוסי׳ הישני׳ בש״ס שברומי ונשמט בר׳ באסיליא מן הצענזור. ירוש׳ תעני׳ פ״א דס״ד. אם יאמר לך אדם איכן הוא אלהיך אמור לו בכרך הגדול שברומי[1]), שם: בספרו של ר״מ מצאו כתוב משא דומה משא רומי, ויק״ר ספ״ז והיכן הן (תהו ובהו) עתידין לשמש בכרך גדול של רומי. מכות כ״ד סע״א קול המונה של רומי עיי״ע המיה, קהל״ר פ׳ אם עושק אם ראית עשו בכרך הגדול שברומי עושק דלים וכו׳. ב״ר ס״פ ס״א (ועיי׳ שמ״ר ספ״ט תנחומא בא סי׳ ד׳ תנחומא הישן וארא סי׳ ט״ו ילק׳ ישעיה ר׳ רצ״א) אר״א כל צור שבמקרא מלא בצור מדינה הכתוב מדבר חסר ברומי הכתוב מדבר. תנחומא הישן שם: אמר רב תנחומא זו תברוש ותוצינוש[2]) שהן נתונין על שפת רומי. ב״ר פי״א עובדא הוה ברומי וכו׳ אבל עיי״ע רומה א׳ וב׳. שם פ״י כיון שהגיע לרומי וכו׳. דב״ר פ״א עיר מצור (תהלים ס׳ י״א) זו רומי . . שמצירה ומבצרה לישראל. ב״ר פ״ע זו מלכות רומי עיי״ע טרן ב׳. ובהשאילה נק׳ מלכות אדום רומי חזיר עיי״ע ח״ג, שס״ה ועיי׳ ג״כ פסחי׳ קי״ח: וב״ר פמ״ד ושמ״ר פט״ו. פסיקת׳ דר״כ צד ק״ד: שמ״ר פי״ב בני רומי, תוספת׳ יוה״כ ספ״ב (ג׳) אני ראיתיה ברומי, שם יו״ט פ״ב ופסחי׳ נ״ג: איש רומי עיי״ע תודוס. סנהד׳ ל״ב: הלך אחר ר׳ מתיא לרומי עיי׳ יומא נ״ג סע״ב ופ״ו. ע״ז נ״ד. שאלו את הזקנים ברומי ע״ש. והרבה פעמים בתרג׳ רומי ועוד רומא עיי׳ המתורגמן. והתואר רוֹמִי ירו׳ סוטה פ״ז דכ״א ע״ג רומי לקרב. ירוש׳ תרומות ספ״ח דמ״ו ע״ג רומי זעיר, שהש״ר פ׳ אל תראני: רומי בבלון. ברכו׳ ס״ב: ההוא רומאה[3]). והקבוץ רוֹמָאֵי תרג׳ במד׳ כ״ה, כ״ד; לחבקוק ג׳, י״ז; לאיכ׳ א׳, י״ט; ד׳ י״ז (בדפו״ו) ושם ה׳, י״א בדפו״ו ובנו״ג ארמאי וכן ארומיים במקום רומיים גיטי׳ י״ז. ועיי׳ ילק׳ הושע ר׳ תקכ״ט ועיי״ע ארם 3 וש״נ (ח״א, רצ״א:) פסיקת׳ רבתי ספי״ז וירדו ראמים (ישעיה ל״ד, ז׳) רומיים. פסחים קי״ט. באו רומיים. ע״ז י״א. גונדא דרומאי. ירו׳ עירו׳ פ״ג דכ״א: אילין רומאי. ולנקבה יחידה רוֹמִיתָא כ״ב י״א: עיי״ע אכסדרא (ח״א, ע״ט בהערה). מ״ק כ״ג. עיי״ע המיצתא.

* רוֹמוּס, רוֹמוּלוּס עיי״ע רמוס במו״ע.

* רומנא ט״ס תחת דרומיא עיי״ע דרם ח״ג קנ״ב רע״ד.

* רומניא ? (שם מקום) במד״ר פכ״ב אמר ר׳ אבא מרומניא וכו׳ עיי״ע רם, ושם אוכיח כי עיקר הגי׳ א״ר אבא מסרונגיא.

* רומנוס (שם הפרטי) שבת מ״ז. א״ר יוחנן א״ר חנינא א״ר רומנוס[4]) לי התיר רבי וכו׳, נדרים ל״ח. ואמר ר׳ רומנוס וכו׳, יבמות ס׳: שלח רבי את ר׳ רומנוס ועיי׳ ירוש׳ מגיל׳ פ״א דע״ב: ירוש׳ ביכורי׳ פ״א דל״ט ע״ג, ירוש׳ שבת פ״ג ד״ו ע״ג, ירוש׳ יבמות פ״ד ד״ט: ירוש׳ קידושי׳ פ״ד דס״ו: ושם אי׳ רומינוס.

* רוֹנְיָא (שם הפרטי) ב״מ ק״ט סע״א רוניא שתלא דרבינא הוה, ב״ב ה׳, עיי״ע צלא.

* רוּנְקָא עיי״ע רקן.

רוּם (לפע״ד כמו ריס עיי״ע רס ד׳ (Wegmass) אבל לפי׳ רבינו בע״א עיי׳ בפנים) בס״ג דפ׳ ואלו מציאות (ב״מ ל״ג.) אחד מז׳ ומחצה במיל זהו רום. פי׳ מהו רום כמטחוי קשת (בראשית כ״א, ט״ז) ולמה נק׳ מטחוי קשת לשון רום זה הרום חשבון הוא מאתים וששים ושש לפי שמאתים וששים ושש הוי מטחוי קשת ותמנאהו ותמצאהו ז׳ פעמים ר׳ הרי אלף וד׳ מאות וז׳ פעמים ס׳ הרי ת״כ סך אלף תת״כ וז׳ פעמים ו׳ מ״ב וחצי רום קל״ג סך הכל אלף תתקצ״ה הרי אלפים פחות ה׳ אמות וזה חסרון הה׳ אל יקשה בעיניך לפי שלא היה יכול לעשות רי״ס שהיה עולה החשבון יותר מאלפים ולכן העמידו ברום — (א״ב בנוסחאות כתוב ריס). *[אחי״ה וכ״ה ריס בילק׳ משפטים ר׳ שנ״ב וכ״ה בה״ג בפי׳ ר״ח ברי״ף ובהרא״ש, ובעלי התוספו׳ הביאו ג״כ גי׳ רום ופי׳ כמו שפי׳ רבינו רק הם היו מקצרים פירושו וכמו שהעירותי על זה כבר במבוא (ח״א, XXVI) ועיי׳ במהרש״א ומהרש״ל והרא״ש הביא ג״כ גי׳ רום וכן בפי׳ הריטב״א שפי׳ על פי החשבון דאי׳ בערוך ועיי׳ בשט״מ במקומו. ועל פי האמת רום הוא כמו ריס עיי״ע רס ד׳ ועיי״ע בית ריסא ומ״ש בח״ב, פ״ד[1])] —

* רוּע, רוֹפִיטוֹן, רוּפִילָא עיי״ע רע, רפט, רפילא.

---

[1]) ודרש אֱלֵי קרא משעיר (ישעיה כ״א, י״א) כמו אֱלִי ושעיר הוא רומי. [2]) Tibrus, Ticinus עיי׳ מ״ש ר״ש באבער בתנחומא שם צד ט״ו: [3]) כה״ג בכ״י ש״ס ועיי׳ ד״ס שם וש״נ ילק׳ ישעיה מ״ג ב״ר פ״י ויק״ר פכ״ב ועיי׳ ג״כ תוספות ב״ק ל״ח. ד״ה אלא. [4]) בכ״י מינכען מרינוס.

* רופוס (שם פקיד רומי האכזר בימי הדריאנוס 'Ρουφός, Rufus) עיי"ע טורנוס רופוס ח"ה, פ"ו וש"נ.

* רוּץ עיי"ע רץ.

רַוָּוק (נ"ל מל"ע رائق הקבוץ روق בחור ומזה ريق עת בחורים) בפ' ערבי פסחים בגמ' ואפי' מן התמחוי (פסחים קי"ג סע"א) על רווק הדר בכרך ואינו חוטא. בסוף קידושי' (פ"ב.) ר' יהודה אומ' לא ירעה רווק בהמה. ובחורים כשל יכשלו (ישעיה מ' ל') תרג' ורווקי רשיעיא תקלא יתקלון. *[אחי"ה וכנ"ה בקידושי' שם במשנה לא ילמד אדם רווק סופרים ומפורש שם בגמ' משום אמהתא ועיי' פירש"י ובירו' קידושי' פ"ד דס"ו ע"ג משום שאמו באה עמו אחותו באה עמו. פסחי' שם: ר' ספרא רווק הדר בכרך הוה, ויק"ר פכ"ז זה רווק הדר במדינה וכו', תנחומ' הישן אחרי סי' ט"ו עשיר גדול רווק ואין לו אשה ועיי' תנחומא הישן אמור רסי' י' ומ"ש המו"ל. והקבוץ רַוָּוקִין קידושי' שם ותוספת' שם פ"ה. ורש"י פי' בפסחים רווק: פנוי וא"כ אולי מל' ריק כלומ' ריק ופנוי מן האשה והנכון שהוא מל"ע הנ"ל ועיי' תוספות בקידושי' הנ"ל ד"ה לא] —

רַוָּוק (מל"ע راووق משמרת der Seiher) בס"ג דע"ז (ע"ה.) הני רווקי דארמאי דמזיא[2] מדיחן פי' משמרת של יין ובלי' ישמעאל קורין למשמרת ראווק. *[אחי"ה כה"ג לנכון בדפו"ו בשני ווי"ן וככתיבה ערבית הנ"ל ולא ראוק כגי' דפ"ר וצ"ל ראווק וכדאי' בעיקרי התלמוד ובנו"ג בע"ז כגי' הערוך הני רווקי וכ"ה בשאילתות האזינו סי' קס"ב אבל בתש' הגאוני' דפוס בערלין צד מ': ראוקי ופי' שם משמרת וכ"ה בפירש"י. ומזה ערך הבא אח"ז] —

רווק (= רְוָוקָא das Wasser der Weinhefe) הא בדרווקי הא בדפורצני (פסחים מ"ב:) ככר פי' בע' פרצן. [*אחי"ה ושם מוכח כי מים היוצא מן שמרי יין נקרא תמד דרווקא והוא עפ"י פי' ר"ח בפסחי' ועיי' ג"כ תוספו' ע"ז ל"ד. ד"ה דורדיא. ובל"ע راووق נקרא יין העומד על השמרים. ועיקר הגי' בשני ווי"ן דרווקי וכדאי' בדפו"ו כאן ובעה"ק ועיי"ע פרצן והערה 4 שם. וזה הערך שייך לע' הקודם] —

* רוּק, רקק עיי"ע רק.

* רוקי (?) תוספת' כלים ב"מ פ"ה כ"י אירפ' כל התלויין וכו' אף הרוקי וכו' וצ"ל אף הסדוקין כהגהת הגר"א ור"ש בכלי' פט"ו מ"ד גרס הסרקין וצ"ל הסדוקין ועיי' פירושו בפי' מים טהורים בש"ס ווילנא כלים הנ"ל.

* רוקן, ריקן עיי"ע ריק.

* רוּקְנִי עיי"ע רקן.

* רוּקְתָּא (כמו ארקתא א') שבת נ"ט: כלילא דארוקתא . . . מר סבר רוקתא עיקר עיי"ע ארקתא א' וע' נסך א'. ועוד עיי"ע רקע ב'.

* רוֹר (שם מקום) ירוש' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג שינא דרור ובתוספת' שביעית פ"ד בכ"י אירפ' ושורא דרור — ומה' שענין רור כמו רִיר עיי"ע רר.

רוּת (שם פרטי לאשת בועז) בפ"ק בברכות בגמ' וחכמים אומרים (ז':) מאי רות א"ר יוחנן שזכתה ויצא ממנה דוד שריוה להקב"ה בשירות ובתשבחות — (א"ב מלש' (תהלי' כ"ג, ה') כוסי רויה). *[אחי"ה ודרש רות (שהוא כמו רְעוּת) מן רִיוָּה עיי"ע רו. ויתר דרשות בענין רות המואביה עיי' בשבת קי"ג: יבמו' מ"ז: נזיר כ"ג: ב"ק ל"ח: ב"ב צ"א. סנהד' י"ט: ב"ר פמ"א ס"ו, ס"ח, פ"ח, ויק"ר פל"ד, במד"ר פי"ט וכ"א ורות רבה פ"ב ופ"ד] —

רָז (נ"ל מל"פ رز כח וזעף stürmisch, heftig) בר"ג דתענית[3] (ג':) ובפרק[4]) סדר תעניות האלו (שם י"ט רע"ב) הא דאתיא ניחא הא דאתיא רזיא. בפ' נגמר הדין בגמ' ואם לאו נוטל את האבן (סנהדרי' מ"ה:) ובפ' אלו הן הלוקין בגמ' המכה (מכו' כ"ג.) כי היכי דתיתי מרזיא. פי' בכח. (א"ב פי' בל"י דבר הבא בכח גדול ובזעף כמו זרם ושטף מים). *[אחי"ה אולי כיון לל"י ῥῶσις כח וגבורה ולי נראה מל"פ הנ"ל. וכגי' רבינו א' בכ"י ש"ס במכות דאתיא מרזיא ועיי' גם כן במהרש"א ובדפוסי' לי'. וכנ"ה בתעני' ג': מיטרא

---

[1]) ובכ"י ק"ט ו"ו וה"ב הגי' תמנהו ותמצאהו ז' פעמים ר' הרי אלף וד' מאות וז' פעמים ס' הרי ת"כ היה לנו מקודם אלף וארבע מאות ועתה ת"כ הרי אלף ושמנה מאות וז' פעמים ו' מ"ב ושמנה מאות וששים ושתים וחצי מנין רק הרי אלף ותתקס"ב וחצי הם הן ל' וחצי הוי ג' הרי ל"ג וס"ב הרי צ"ה הרי אלפים פחות ה' הם אלפים אמות של מיל וזה החסרון וכו'. [2]) כ"ה נכון בכ"י ובדפ"ר ובעיקרי התלמוד אבל מדפי' פיז' והלאה בט"ס דמיא. [3]) כ"ה נכון בכ"י ק"מ וה"ב. [4]) בדפ"ע בפרק סדר תעניות וציון הראשון לי'.

רזיא לאילני [1]) ופירש"י רזיא: כח כפי' רבינו ומזה הפעל באפעל מיא דמרזו מכה יבמו' מ"ז: ק"כ: קכ"א. עיי' פירש"י שם ועיי"ע מרזו] —

רז (= רוז נ"ל מל"ע مرزّ מדה (Gewicht בס"ג דפ' המוכר את הספינה ב"ב צ': וקרו ליה רוז פפא „פי' מדת רב פפא שחישב ברזי לבו פ"א למדה היו קורין בלשונו רוז" [2]). חרש לאמר (יהושע ב', א') ברז למימר, ותבא אליו בלט [3]) (שופטי' ד', כ"א) תרג' ועלת לוותיה ברז [4]). *[אחי"ה וכן בְּרָז תרג' בלט תרג' שופטים ט', ל"א, ש"א י"ח, כ"ב; כ"ד, ה'; ופי' רָז בל"ס ארז, ארזא, ראזא (מל"פ راز, رازِ) סוד עצה, עמוקה (עיי' דניאל ב', י"ח והלאה; ד' ו') ותרג' בסודם (בראשית מ"ט, ו') ברזהון (ברזיהון) ועוד עיי' תרג' ישעיה כ"ד ט"ז; ליחזק' כ"ח, ג'; לעמוס ג', ז'; לאסתר ו', א' וכן בדרז"ל ברכות נ"ח. חכם הרזים; שבת פ"ח. מי גילה רז זה; ב"מ פ"ה: מאן גלי רזיא בעלמא. סנהד' ל"א. דין גלי רזיא. צ"ד. רזי לי, אבות פ"ו רזי תורה. אבל רוז פפא אין מענין זה כי אם מענין מדה וכפי' השני בערוך ורגמ"ה ועיי' רשב"ם בב"ב וני' התוספות יבמות ע"ט. ד"ה דונגר: דון פפא ואולי הוא ל"ע زنة מדה אבל דונגר בעצמו הוא ט"ס עיי"ע רוזגר] —

רַזְבּוֹנִית (מין ארבה בל"י (Heuschreckenart בפ' אלו טרפות בגמ' ובחגבים (חולי' ס"ה.) הערצוביה [5]) והרזבונית. *[אחי"ה בדפ"א עוד: „פי' מין חגב" וזו היא הוספת ר"ב (מבלי סימן היכר). ובענין פי' המלה עיי"ע ארזבונית וע' יוחנא וש"נ השינויים] —

* רָזַח (מל"ע رزح פי' מי שמצבו הוא ברע sich übel befinden והושאל לאבל) מ"ק כ"ח: אבל שהוא מרוזח נעשה וכו' כה"ג בכ"י ש"ס ובנו"ג מרזח ובכתובו' ס"ט: מר וזח עיי' רש"י שם ואולי צ"ל בתיבה אחת מרוזח בינוני פועל ועוד עיי"ע מרזח.

* רָזִיחַ (כינוי הנדר כמו נזיח) ירוש' נזיר רפ"א דנ"א. רזיח הזיח וכו'.

* רְזִיאֵל (מענין רָז, מלאך המסר ספר הרזים) [6]) תרג' עוף השמים (קהלת י', כ') רזיאל מלאכא מכריז בכל יומא מן שמיא וכו'.

* רָזִים (= ארזים) ירוש' מ"ק פ"א ד"פ ע"ג עיי"ע מהמורת ח"ה, מ"ה.

* רוֹזֵן (מל"מ שם תואר למושל (Fürst, Herr ויק"ר פי"ב שני רוזנים היו לי ולא מתו אלא מפני היין.

רְזִינְקָא (נ"ל מל"פ روزیانه, روزینه לחם חוק מידי יום ביומו (Tagesbedarf בפ' סדר תעניות האלו בגמ' מעשה (כ"ג:) איזול ואיזבון לכו רוזינקא. ס"א איזול ואיתי בזוזא עיבורא. בר עדי טייעא נחיתא ליה רוזינקא בחיטי דתלתא פרסי (מנחות ס"ט:) כבר פי' בע' עדי. *[אחי"ה בנו"ג בתעני' כס"א ובמנחות רום כיזבא וט"ס הוא וכ"ה בט"ס כבר בפי' רגמ"ה רום ניזבא וכ"ה בכ"י ש"ס מ' ובכ"י ש"ס ר' הגי' רום ניזכא (ד"ס מנחות צד פ"ה:) ועיי"ע עדי ועיקר הגי' כגי' רבינו והוא מל"פ האמור בתחלת הערך ומזה ג"כ ריזגר עיי"ע שמורכב מן רוז וגר ופי' רוז יום ופי' רוּזְיָנְקָא או רוּזִינְקָא טרף חוק של שכיר יום וכ"ה בל"ס רוזיקא והוא הוא עיבורא שרגיל יותר ולכן הסופרים הביאום תחת מלה שאינה מורגלת ועיי' ג"כ ע' רסן ומ"ש ועתה נ"ל כי אוזינקא (ב"ב ו':) יש להגיה רוזינקא פי' סך קצוב מדי יומו היינו הוצאות כדאי' בפי' רגמ"ה בב"ב ובע' אוזינקא (ח"א, נ"ג)] —

* רזק עיי"ע רסק.

רחב (= רְחָבָה כמו רְחוֹב בל"מ פי' מקום רחב ופנוי (weiter, offener Platz ברכת רחבה (כתובות ח':) כבר פי' ברך. *[אחי"ה ברך א' (ח"ב, קצ"ב) ושם פי' רבינו עפ"י רב האי גאון וכן הובא בשם רב האי ורבי שרירא בליקוטי הראשונים בשט"מ לכתובו' ח': וכנ"ה בכתובו' שם בשורה.. ברחבה, מ"ק כ"ז: היו מברין אותו ברחבה, תעני' ט"ו. רחובה של עיר, ירוש' נדרים ספ"ה דל"ט: רחבה שדרך רבים מפסקתה. והקבוץ תרג' ירמיה ט', כ'; לעמוס ה', ט"ז; לזכריה ח', ה'. והתואר ירוש' חגיגה פ"א דע"ו ע"ג עני וידו רחבה (הפכו עשיר וידו מעוטה), אבות פ"ה מי"ט נפש רחבה והוא כמו רחב נפש משלי כ"ח, כ"ה ותרגומו (בדפו"ו) נגברא רחב. והפעל בהפעיל ברכות נ"ז: מרחיבין דעתו של אדם וכו' ויק"ר פל"א היום קטינות מבחוץ ומרחיבות לפנים, התפעל שהש"ר פ' שרוך:

---

[1]) ועל פי זה התרג' באיוב ל"ז, י"ג ע"ש. [2]) הועתק מפירוי רגמ"ה לב"ב. [3]) בכתיב בלאט. [4]) בכ"י ק"ט בדפ"ר ואמ, הביא הפסוק ותבא אליו בלט ועלת רות ברז וא"כ כיון לרות ג' ז' אבל שם לי' אליו. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט ודפ"ר אבל בדפו"ו הערצובית ועיי"ע ארזבונית. [6]) עיי' ספר רזיאל צד כ"א:

כתאנה זו שקצרה מלמטה ורחבה מלמעלה כך עתידה ירושלם להיות מתרחבת בכל צדדיה] —

* רְחָבָה (שם אמורא) ברכות י"ח סע"א שבת ס"ג רע"א מנחות ל"ג סע"ב אמר רחבה אמר ר' יהודה, פסחים י"ג רע"ב רחבה אמר ר' יהודה סוכה מ"ה רע"א אמר רחבה אמר רב יהודה ועיי"ע אביי וע' רב ומ"ש שהיה מדקדק בשמועתו (עיי' (פסחים נ"ב:) ואמר ראבי כגי' הכ"י בערוך וש"ס להבין רַבִּי וַרַב. ובדפ"ר בע' אביי אי' רהבא והוא כמו רב אהבה כמו רפרם קטוע מן רב אפרים.

* רחוינות, רחוינית, רחזיונות (?) בתוספת' כלי' ב"מ רפ"ה כולם בט"ס וצ"ל רחוונות עיי"ע דחון ה"ג, ל"ד ומ"ש.

רֵחַיִם (= רֵיחַיִם מל"מ כלי שטוחנים בו die Mühle, Handmühle) בביצה בפ' יו"ט (כ"ג:) הריחים של פלפלין טמאין משום ג' כלים וכו' פי' „כלי עץ חקוק ובאמצעיתו טס של ברזל קבוע במסמרים עומדים מלמטה והוא נקוב נקבים דקים כמין כברה והעליון משופה ליכנס בתוך התחתון ומצופה ראשו של עליון ברזל עשוי כמין פטפוטין בלוטין קטנים קטנים ונותן הפלפלין באותו ברזל המתוח באמצע החקוק לארכו הנקוב ככברה ושוחקין בעליון שראשו מצופה ברזל כמין פטפוטין קטנים גסין יותר מעט מן הנקבין ונותן הפלפלין על הברזל העשוי ככברה וטוחין בעליון וכשישחק יורד מן הנקבים למטה ויש בקרקעית התחתון נקב גדול סתום כשרוצה פותח ונוטל הפלפלין השחוקין ומפורש בגמ' שלנו וגם כך פי' בירושלמי (ספ"ב דס"ב:) התחתון כלי קיבול העליון משום כלי מתַכות אמצעי משום כברה". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילא) לביצה. ירוש' ב"ב רפ"ד די"ד ע"ג מכר את הריחים התחתונה אבל לא את העליונה ועיי' בבלי ב"ב ס"ז: ועיי"ע טלפח. מנחו' פ"י מ"ד ריחים של גרוסות עיי"ע גרס. ובל"א ריחיא וכל"ס רַחְיָא מ"ק י': אמת ריחיא עיי"ע אם ג' (ח"א, ק"י) וש"נ מברכות י"ח: אמה דריחיא וצ"ל אמת דריחיא וכדאי' לפנינו בש"ס, מ"ק שם: חמרא דריחיא ועיי"ע חמר בסוף הע' (ח"ג, תל"ד.) ועיי' תרג' שמות י"א, ה'; לבמד' י"א, ח' ובתר"י שם רֵיחוּתָא ובתר"י ב' בקבוץ רַחֲוָתָא] —

רֵיחַיִם (מע' הקודם Mühlstein) בצוארו ועוסק בתורה ולא פליגי הא לן והא להו בפ"ק בקידושי' בגמ' ללמד תורה (קידושי' כ"ט:) פי' הא לן לבני בבל דאית להון נכסים ושדות וספק בידן לעשות תרווייהו נושא ואח"כ לומד הא להו לבני א"י דלית להו שדות ומזונות מרווחים ואם נושא אשה ריחים בצוארו. *[אחי"ה ורש"י פי' בני בבל היו הולכין וגורסין משניות התנאים בא"י ומתוך שלומדים חוץ למקומם אין צרכי הבית מוטלים עליו נושא אשה דהוה בלא הרהור ואח"כ הולך ולומד תורה לבני א"י הלומדים במקומם אם נושא אשה יהו צרכי הבית מוטלין עליו ויבטלוהו ע"כ וכן פי' תוספ' ר"י הזקן והוסיף בזה"ל ומסתברא דהכי פירוש' הא לן שיצרנו מתגבר עלינו הא להו שמתוך שהם חפצים בתורה אין יצרם מתגבר עליהם ע"כ — וזה הע' שייך לע' הקודם וכדאי' באמת בכ"י ק"מ ובעיק' התלמ' בסוג אחד] —

* רָחֵל א') (שם מין צאן Mutterschaf, Lamm ב') שם פרטי) א') רחל הקבוץ בל"מ רְחֵלִים וכ"ה בתרג' רַחְלֵי (ברפ"ס) או רחֵילֵי בתר"י לבראשית מ"ב, י"ד ובתרג' דברים י"ד, ד' רַחְלִין אבל בדרז"ל רְחֵלוֹת חולי' קל"ה. ושם קל"ז: דקא מתני ליה לבריה רחלים א"ל אתנייה רחלות . . לשון תורה לעצמה לשון חכמים לעצמן. ובשבת נ"ב: הרחילין ובמשנה פיז' הרחלים אבל בכ"י ש"ס מינכען הרחלות ושם ג"כ הרחלים. והיחיד רחילא כתובו' ס"ג. רחילא בתר רחילא אזלא, ירו' ברכו' פ"ה ד"ט ע"ג תורתא או רחילא וכו', תרג' רחל: רחלא (ישעיה נ"ג, ז') — ב') רָחֵל אשת יעקב אבינו עיי' דרשות רז"ל בברכות ט"ז: כ"ט. ר"ה י"א. יבמות ס"ד: מגילה י"ג רע"ב כ"ב קכ"ג רע"א סנהד' כ"ב: ב"ר פמ"ה ע', ע"א, ע"ב, ע"ג, ע"ד, פ"ב, פ"ז, צ"ג, צ"ח ויק"ר פ"ל במד"ר פי"ד, איכ"ר פ"א, שהש"ר פ' הדודאים, רות רבה פ"ב. ועוד אמו של ר' מארי עיי' ב"מ ע"ג: ברש"י ועיי"ע רב מארי בר רחל בסר"ה וביוחסין.

רחם (= רַחֲמָן פי' מל"מ (נקבה רחמניות איכה ד', י') בעל הרחמים barmherzig) בפ' הערל בגמ' ממזרי (יבמות ע"ט.) רחמנים וביישנים וגומלי חסדים. *[אחי"ה וכ"ה בירוש' קידושי' פ"ד דס"ה ע"ג רחמנין ובויישנין וגומלי חסדים ועיי' מד' תהלים א', י"ז שמואל רבתי פכ"ח. פסחים קי"ג: ג' חייהם אינם חיים הרחמנין והרתחנין ואניני דעת, ירוש' ברכות פ"ה ד"ט ע"ג ירוש' מגילה פ"ד דע"ה ע"ג תהוון רחמנין בארעא, לנקבה מגיל' י"ד: רחמניות הן, שמ"ר רפ"ב מדותיו ועלילותיו של הקב"ה רחמניות ולנקבה יחידה ירו' תרומות פ"ח דמ"ה ע"ג חדא אתתא הוות רחמנא וכו'. והרבה פעמים נקרא האל יתברך שהוא בעל

הרחמים: רַחְמָנָא עיי׳ פסחים ל״ט. תענית ט׳. שקלים ח׳: ב״מ ג׳: יבמות ס״ג. כתובות מ״ה. גיטי׳ י״ז. כריתות ז׳. ירוש׳ פיאה פ״א דט״ו ע״ג, ירוש׳ קידושי׳ פ״א דס״א: וזולתו. והשם כל״מ רַחֲמִים ברכות ז׳. ל״ב. ב״ר פכ״א מדת הרחמים, פסיקת׳ דר״כ צד קס״ב. מדת רחמים ועיי״ע מד. ויק״ר פי״ז בעל הרחמים, ע״ז ג׳: כסא רחמים. במד״ר פ״כ מלאך של רחמים ועיי׳ עוד בענין רחמים ברכו׳ ל״ג: נ״ה. פסחים פ״ז: ב״ב י׳. חולי׳ ס״ג. מכות י״א. ובל״א רחמין דניאל ב׳, י״ח ועוד רחמֵי חולי׳ נ״ט: ס׳. ובל״ס רחימתא ובכנויים רחימתין סנה׳ ז׳. ועוד התואר במקום השם רָחֵם, רְחָמָא וכ״ה בל״ס פי׳ חביב גיטי׳ נ״ה: איכ״ר פ׳ בני ציון: רחמיה. ובעל דבביה, שהש״ר פ׳ מה יפו: ברתיה דרחמִי, ירו׳ שביעי׳ פ״ט דל״ט. דלית לאילן עמא רחם וכו׳, הקבוץ רָחְמֵי שבת ל״ב. עיי״ע בב. תרג׳ מרעהו (בראשי׳ כ״ו, כ״ו) רחמוהי, מרעהו (שמות י״א, ב׳) תר״י א׳ מן רחמיה וכן פי׳ רחוּמִי (Liebling) בקבוץ ב״ר פס״ה כמה רחומין לי. ובתרג׳ רְחִים, רְחִימָא, הקבוץ רְחִימִין והשם המופשט רַחְמָנוּת סוכה י״ד, כתובות נ׳: מדת רחמנות, ב״ב ט״ו. רחמנותא דאברהם, ב״ר פ׳ נ״ו מרחמנותו של אבא, ובתרג׳ רַחֲמוּ רחמותא עיי׳ תרג׳ משלי ה׳, י״ט; י׳, י״ב. ט״ו; י״ז. י״ז. י״ט. תרג׳ תהלים כ״ט, י׳ כורסי רחמותא. ומזה רֶחֶם כל״מ Mutter-leib אבר ההולדה באשה עיי״ע בית רחם (ח״ב, פ״ד) וכן חולי׳ ע׳. ירוש׳ נדה פ״ג ד״נ ע״ד דרך הרחם, ב״ב ט״ז: אילה זו רחמה צר, ב״ר פל״ט מרחמו של עולם וכו׳, והקבוץ רְחָמִים חולי׳ שם. והפעל ממנו כל״מ (תהלים י״ח, ב׳) וכן בל״ס וארמי רְחֵם, רְחֵים פי׳ אהב שבת כ״ג: דרחים רבנן וכו׳, כתובות ק״ה: למאן דרחים ליה, דמרחמין ליה וכו׳, ירו׳ ברכות פ״ט די״ד: רחמתיה בכל לבי ורחמתיה בכל ממוני וכו׳, ירוש׳ שבת ספי״ד די״ד ע״ד וירו׳ ע״ז פ״ב ד״מ ע״ד חד בר נש רחם איתא וכו׳, ויק״ר פכ״ה רחמא תינין. וכן בפיעל ירו׳ תרומות פ״ח דמ״ה ע״ג מרחמין שמועתא ועוד כל״מ ענין חמלה וחנינה עיי׳ ברכות ל״ג. אסור לרחם עליו, שבת קל״ג: המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים, ביצה ל״ב: המרחם על הבריות וכו׳ ועוד עיי׳ שבת קנ״א: תעני׳ ט״ז. י״ט. כ״ה. מ״ק כ״ח. סוטה מ״ב. ב״ק ק״ז. ב״מ פ״ה. סנהדר׳ ע״ב: מכות כ״ג: ע״ז י״ח. מנחו׳ פ״ו. נדה מ״ה. ירוש׳ שבת ספי״ח דט״ז ע״ג אף מרחמין על הבהמה עיי׳ שם ובבבלי שבת קכ״ח: עיי״ע בול א׳. אתפעל ירו׳ תעני׳ פ״ב דס״ה: אמרין אין לית מתרחם עלינן לינן מרחמין עליהון ועיי׳ תרג׳ בראשי׳ מ״ג, כ״ח. תר״י א׳ לשמות ל״ג, י״ט; למשלי ט״ו, ט׳] —

* רְחוּמִי (שם אמורא תלמיד רבא) הוזכר איזה פעמים עירו׳ י״א. י״ד סע״ב, פסחי׳ ל״ט. זבחים ע״ז. חולי׳ פ״ט סע״א מנחו׳ ל״ג: כתובות ס״ב: נזיר י״ג.

* רְחִיפִין פי׳ כמו טפיחין או ספיחין עיי״ע טפח (ח״ד, ס״ב) וש״נ בהערה 7 עם גי׳ שונות.

רָחַץ (מל״מ waschen) וטוענין רחיצת ידים (ביכורי׳ פ״ב מ״א חלה פ״א מ״ט חגיגה י״ח: ב״מ נ״ב סע״א ונ״ג רע״א) כבר פי׳ בע׳ טען. *[אחי״ה וכנ״ה בירו׳ נזיר ספ״ז דנ״ו ע״ד על רחיצת גופו ענוש כרת וכו׳, במד״ר פי״ד גחזי שלקה ע״י רחיצה, והפעל בבינוני פעול זבחים י״ז: י״ח. רָחוּץ בפיעל ירו׳ כתובו׳ פ״ה ד״ל. מרחצת לו את רגלו, תוספת׳ מנחו׳ פ״א משפשף ומרחיץ משפשף ומרחיץ בינוני פועל שהש״ר פ׳ כמגדל: מרוּחָצִין מן העונות.

☞ רְחַץ (מל״מ פי׳ כמו בטח vertrauen) תרג׳ מה הבטחון הזה אשר בטחת (מ״ב י״ח י״ט) מה רוחצנא הדין דרחצתא. *[אחי״ה בנו״ג דאתרחצתא ור״ב נגרר אחר גי׳ בעל המתורגמן וע״ש כמה דוגמאות בתרג׳ בפעל ואתפעל וכן באפעל תרג׳ מ״ב י״ח, ל׳; לישעי׳ כ״ח, ט״ו; כ״ט. ל״א וכן בדרז״ל ירוש׳ ברכות פ״ב ד״ה. רְחִיצַיָּא אנן, סנהדר׳ ז׳. גברא דריחצנא עליה. אתפעל דניאל ג׳, כ״ח. ירו׳ שבת פ״ב ד״ה ע״ד לא תתרחיץ על צלותי, שהש״ר פ׳ מה יפו: בגין דאתרחיצו ביה. והשם רוּחְצָן, רוּחְצָנָא פי׳ בטחון. תרג׳ בטח (בראשית ל״ד, כ״ה) קרתא דיתבא לרוחצן ועיי׳ תרג׳ ישעי׳ כ״ח ט״ו, י״ז; לירמיה י״ז, ה׳. ז׳. י״ז והקבוץ שם ב׳ ל״ז] —

* רחוץ ט״ס וצ״ל הרהון עיי״ע הרהון ח״ג, רמ״ב וע׳ עמד ומ״ש.

רָחַק (מל״מ פי׳ הפכו קרב weit sein, entfernen) השכם ושב כדי שלא תתרחק (ברכות ס״ב סע״א) כבר פי׳ בע׳ חשך [1]). בילמדנו ויאמר משה

[1]) בח״ג, תקי״ד ע״ש ומ״ש בהערה 7.

לחובב (תנחומא בהעלותך לי') כי הנה רחקיך יאבדו (תהלי' ע"ג, כ"ז) מי שמתרחק[1] מן הקב"ה שלא לעשות תשובה אבד מן העולם ואני קרבת אלהים לי טוב (שם כ"ח) מי שמתקרב לאל אשריו תדע יתרו ע"י שנתקרב להקב"ה זכה להורות למשה שנאמ' (שמות י"ח, כ"א) ואתה תחזה מכל העם וכו'. *[אחי"ה ובילק' תהלים ר' תת"ט הביא בשם מדרש כאלה ע"ש בפיעל ריחקו הקץ ועוד בפיעל סוטה י': ריחקן . . וקירבן, סנהד' ק"ג: מרחקת . . . ומקרבת, עדיות פ"ה מ"ז יקרבוך . . ירחקוך, שם פ"ח מ"ז לרחק ולקרב . . המרוחקין בזרוע עיי"ע קרב וע' בני ציון. הפעיל ואפעל סוכה י"ז. הרחיק את הסיכוך וכו' ב"ב י"ח: להרחיק את עצמו, סנה' שם שהרחיקה ב' משפחות, חולי' מ"ד: הרחק מן הכיעור וכו', אבות פ"א מ"ז הרחק משכן רע וכו', שם פ"ו ומרחקתו מן החטא וכו', ברכות ב'. כדי להרחיק האדם מן העבירה, שבת קכ"ח: לא מרחקא ולדא וכו', גיטי' נ"ח. כמה מרחיקנא מדוכתא פלן וכו', סנהדר' כ"ט: משום דמרחקא דעתיה ועיי' תרג' לשמות ל"ג, ז'; ליהושע ח', ד'; לישעי' ו', י"ב; ל"ג ט"ו וזולתו. נתפעל סנהד' כ"ח: קרוב ונתרחק, ברכו' ל"ד: שהיה קרוב לעבירה ונתרחק, חגיגה ד': יתרחק הימנו, יבמות ק"ט. יתרחק מג', אבות פ"ב מ"ט שיתרחק ממנה האדם, אתפעל תרג' תהלים ק"ו, כ"ד; לישעיה ס"ב, י"ב וזולתו. התואר כל"מ רָחוֹק ברכו' ל"ד: שבת קנ"ב. פסחי' צ"ג: שקלים ח': גיטי' נ"ז. סנהד' ס"א: איכ"ר פ' רבתי ויק"ר פי"ח עיי"ע קרב. ובל"ס וארמי רָחִיק, רְחִיקָא סוכה נ"ב. מגילה י"ב. והקבוץ רְחִיקִין ירו' שביעי' פ"ט דל"ח ע"ד וירוש' נדרי' ספ"ט דמ"ב ע"ד תרג' יהושע ט', כ"ב. לתהלי' ס"ה, ו' ולנקבה יחידה רְחִיקְתָּא תרג' למשלי כ"ה, כ"ה. והשם רוֹחַק תרג' כ"י למשלי ל"א, י"ד. והשם המופשט ריחוק עיי"ע קרב וש"נ ויש להוסיף איכ"ר פ' פרשה: לנדה (איכה א', י"ז) לריחוק היתה] —

רָחְשׁ (= רַחְשָׁא, רִיחְשָׁא רִחְשָׁא בל"ס רַחְשָׁא פי' כמו שרץ בל"מ Kriechendes, Reptil, Schlange) בפ' חבית בגמ' אין נוקבין (שבת קמ"ו סע"א) אוסופי ודאי[2]) בלול של תרנגולין לא אתי לאוסופי משום רחשא פי' שלא יכנס שם רחש ויאכל התרנגולין[3]). בהאשה בפ"ח בתרומה (מ"ד) ובר"ג דחולי' (י'.) כדי שיצא הרחש ממקום קרוב וישתה. תרג' שרץ (ויקי' י"א, כ', כ"א; כ"ב, ה') ריחשא כגון הנחש והלטאה וכיוצא בהן. *[אחי"ה ובאמת בירוש' יבמות פט"ו די"ד ע"ד אי' דרישחא שכיח ובבבלי יבמות קט"ז: אי' נשכו נחש. וכנ"ה בב"מ פ"ד: חזאי ריחשא דקא נפיק מאוניה ושם פירש"י תולעת ומזה הפעל ב"ר פכ"ג התחיל המת מרחיש פי' התליע ברמה תרג' ורמה לא היתה בו (שמו' ט"ז, כ"ד) וריחשא לא הוה ביה וכן בתר"י א', והקבוץ ריחשי, רחשין תר"י א' לבראשי' א', כ"ד; תר"י ב' לדברים י"ח, י"א] —

רַחַשׁ (מל"מ ענין תנוע וכן בל"ע رخش sich bewegen) בס"ג דפ' ד' מיתות (סנהדר' ס"ז:) חזייה לאתתא דהות קא מרחשן שפוותה. מרחשת דאתיא ארחושי[4]) הפה (מנחות ס"ג.) כבר פי' בע' חב[5]). — (א"ב ל"מ זה (תהלים מ"ה, ב') רחש לבי דבר טוב). *[אחי"ה ועיי"ע חב ב' (ח"ג, שכ"ט: וש"נ) ג"כ ממנחות שם ארחושי הלב ועפ"י זה יש להגיה מ"ש בהפשב"ע ע"ש. וכנ"ה בסנהד' צ': דילמא רחושי מרחשן שפוותיה בעלמא, ירוש' ברכות פ"א ד"ד: כל האומר שמועה בשם אומרה שפתותיו רוחשות עמו בקבר ובירו' שקלים ספ"ב דמ"ז. אי' ג"כ מרחשות, יבמות צ"ז. מרחשות כגי' רבינו בע' דכב עיי"ע בח"ג, ג': ובירוש' ברכות רפ"ד ד"ז. בהפעיל: להרחיש בשפתותיו, ושם: מרחיש בשפתותיו. פסיקת' רבתי פי"ג אם מרחישים אנו בקרבנו דברים היש ה' בקרבנו והוא יודע מה מרחישים בקרבנו וכו'. ויק"ר פ"ג מנחות ס"ג. ספרא פרשה י' פרק י"ב מעשיה רוחשין עיי"ע חב ב'. פסחים פ"ח: וריחשה ופירש"י ופירכסה. רחוש בעלים, רחוש בבנים ויק"ר פ"ל עיי"ע רחם (ח"ג, ל"ו) ומ"ש. אפעל תרג' אשר שרצו המים (בראשית א', כ"א) דארחישו מיא ועיי' שם ט' ב' ובתר"י א' שמות ט"ז, כ' וארחיש מורנין ועיי"ע הקודם לזה. והשם המופשט מדר' תהלים מזמור ס"ב בריש: ריחוש שפתים ולנקבה שהש"ר פ' כמגדל רחישת פיך] —

* **רָחוּשׁ** (כמו מרחשת Tiegel) תוספת' כלים כ"מ רפ"א הרחוש שנפרץ וכו' תוספת' ע"ז רפ"ה (פ"ד) הרחוש העשוי כמין הדרקון, ירו' ע"ז פ"ג דמ"ב ע"ד המוצא דרקון עשוי כמין רחוש

---

[1]) בדפ"ר ואמ' הגי' שרוחק ובדפו"ו כמו בפנים. [2]) כ"ה נכון בכ"י. [3]) ועיי' ג"כ פירש"י. [4]) כ"ה לנכון בהעתקת עיקרי התלמוד וכ"ה בע' חב ב' ובדפ"ע כאן ארחשושי. [5]) כ"ה נכון בכ"י ערוך ובדפ"ר הב וצ"ל חב (ב') ובשרפ"ע בט"ס חבת

אסורה רחוש ועליו דרקון נוטל את הרחוש ומשליך את הדרקון.

רחש (= רְחִישָׁה פי' כמו חֲרִישָׁה מל"מ חורש יער Wald) בב"ר פ' (מ"ב) [צ"ל י"ב] אלה תולדות השמים: לרחישת הקנים שלא היה אדם יכול ליכנס בתוכה. פי' יער תרג' חורשה. (ויבא) [צ"ל וישב] דוד (חורשה) [צ"ל בחרשה] (ש"א כ"ג, י"ח). (א"ב בנו"ג לחרישת הקנים, תרג' על גל שרשיו יסבכו (איוב ח', י"ז) די על איגר שרשיו חרשין אבל תר"י (א') נאחז בסבך בקרניו (בראשי' כ"ב, י"ג) אחיד ברחישותא דאילנא בקרנוי). *[אחי"ה עיי"ע חרש בח"ג. תק"ו ושם פירשתי וביררתי כי עיקר הגי' חרישת הקנים ועוד עיי"ע חש האחרון (שם צד תק"י)] —

* רְחַשׁ (נ"ל מל"פ رخشيدن זרח והאיר erscheinen, hervorleuchten) באתפעל ובחבור עם ניסא פסחים נ': קידושי' כ"ט: מגילה ז': מתרחיש ניסא, שם י"ט. אתרחיש ניסא, ב"מ ק"ו סע"א אי הוית חזית לאתרחושי לך ניסא הוה אתרחיש לך ניסא וכו'. ועיי' עוד ברכות כ'. ס'. שבת ל"ג: גיטי' מ"ה. ע"ז י"ז. ובכולם פי' הענין שנעשה נס בפתע פתאום כמו השמש זרח והאיר.

* ריחוש עיי"ע חש ח"ג תק"י הערה 9.

* רוּחְשִׁיתָא שם פרטי לנערה המשמת את אסתר בארבעה בשבת עיי' תרג' אסת' ב', ח'.

רַחַת (מל"מ פי' מזרה Schwinge, Wurfschaufel) בפ' כל הכלי' (שבת קכ"ב:) את הרחת ואת המזלג. בפ' ט"ו בכלי' (מ"ה) רחת של גרוסות טמאה כדכתיב (ישעי' ל', כ"ד) אשר זרה ברחת ויש לו שם אחר בתלמוד (סוכה י"ד. יבמות ס"ד.) עתר. *[אחי"ה וכ"ה בפי' רה"ג בכלים שם ואלה דברי הרמב"ם בפי"מ שם בלש' ערבי' רחת מדרא ויסמי באלערביה . . . אלראחה ע"כ ובדפוסי' אי' בט"ס „אלאראחה" והוא בלעז פאל"א וכפירש"י בשבת והוא בל' פרובינצא palo ובל"צ pelle ובל"ר pala מזרה וכנ"ה בירוש' שבת פי"ז דט"ז רע"ב את הרחת ואת המלגז[1] לתת עליו לקטן] —

* רחתת (?) ירו' ברכות פ"ט די"ד סע"ב רחתת ענתה דקרית שמע צ"ל כבגי' המהרש"ם כיון דאתת וכו'.

רטב (= רוֹטֶב בל"ע رطب מל"מ (איוב ח', ט"ז; כ"ה ח') ענין לחות Feuchtes, Saftiges והושאל למרק Brühe) בפ' כיצד צולין (פסחי' ע"ה:) נטף מרוטבו על החרס. הרוטב והקופה (חולי' פ"ט מ"א ותוספ' נדרי' רפ"ג) עיי' בע' קף הג'. ומרק פגולים כליהם (ישעיה ס"ה, ד') תרג' ורטף ס"א ורטב[2] פיגול במאניהון על כן מפרשין רוטב מרק. נהפך לשדי (תהלי' ל"ב, ד') תרג' אתהפיך רוטבי היך שרבא דקייטא לעלמא. ובגמ' העור והרוטב (חולי' ק"כ.) מפרש חלא[3] דקריש — (א"ב פי' ליחות יוצא מן הבשר מלש' (איוב ח', ט"ז) רטוב הוא לפני שמש שפי' לח). *[אחי"ה וכנ"ה בחולי' ק"ח. רוטב רכה. . רוטב עבה. חולי' קי"ב: ק"כ. ספרא שמיני פרק ד' פרש' ג' צירן ורוטבן עיי"ע צר ח' ובתר"י א' לויק' י"א, י"א צידיהון ורועדיהון צ"ל ציריהון ורוטביהון, ובתר"י א' שם י"א, ל"ח ברוטביה. ותרג' פימה (איוב ט"ו, כ"ז) רוטבא. ועוד עיי"ע הבאים אח"ז] —

רטב (= רְטִיבָא תואר במקום השם פי' ענין לחות מע' הקודם das Frische, Saftige) בחלק בגמ' ד' הדיוטות (סנהד' ק"ה:) ובר"ג רע"ז (ד':) מ"ט לא רכיבת סוסיא אמר להו אשראי ברטיבא. פי' כשהעשב לח דרך בני אדם להשליך שם הסוסים. *[אחי"ה בנו"ג ברטיבא שדאי וצ"ל כגי' הערוך וכן מוכח מתרג' ירוש' א' במד' כ"ב, ל' סוסיא דידי שרי ברטיבא. וכנ"ה רְטִיב, רְטִיבָא (וכ"ה בל"ס פי' לח וירוק) בגיטי' ס"ט: סיסין רטיבא . . איצא רטיבא עיי"ע אצא. ירוש' כלאים פ"ח דל"א ע"ג כדון רטיב אינון וכו' עיי"ע לבדקם (ח"ה, ז'). עץ לח (יחזקאל כ"א, ג') תרג' אילן רטיב, ושם י"ז, כ"ד אעא רטיב. והקבוץ רטיבין תרג' בראשי' ל', ל"ז, לבמד' ו', ג'; לשופטים ט"ז, ז', ח' וזולתו. ולנקבה ירו' דמאי פ"ב דכ"ב ע"ג פונדקא רטיבתא והוא שם מקום. והפעל באתפעל מַרְטִיב (תחת מתרטיב) תר"י א' לשמות ג', ב', ג', אפעל תר"י א' דברים כ"ח, כ"ג ולא מַרְטִיב אילני. ב"ר פס"ח מה רטיבה הרטיב וכו', ויק"ר פכ"ב ישראל מרטיבין והולכין וכו', שהש"ר פ' אני חבצלת הרטבתי מעשים טובים וכו' פי' גדול צמוח והתרחבות] —

רטב (= רוֹטֶב מל"ע رُطَب תמרים לחים frische Dattel) בטבול יום בפ' כל ידות (פ"ג מ"ו) תמרים רטובות כל שהוא רוצה למוץ, בפ"ב

[1] וכ"ה גי' המשניות והירושי' במשנה עיי"ע. [2] בנו"ג ורטף. [3] ברפ"א ובנו"ג בט"ס חלב.

בעוקצין (מ״ב) נרעינה [1]) של רוטב אעפ״י שיצאה מצטרפת פי׳ לתמרים שאינן מבושלות קורין בל׳ ישמעאל רוטב. *[אחי״ה והוא הוא تمر رطيب או רק رطب והוא רוֹטֶב וכדאי׳ בתוספת׳ עוקצי׳ רפ״ב הרוטב שנאכל חציו וחציו קיים הרוטב שנימוק חציו וכו׳, תוספת׳ חולי׳ ספ״א ברוטב . . ביבישה עיי׳ הר״ש בעוקצי׳ פ״ב מ״ב. תוספת׳ כלי׳ ב״ב רפ״ה ניקורי רוטב באביהן וכו׳ ובירו׳ מעשרו׳ פ״א דמ״ח ע״ד אי׳ ניקורי רטב וכו׳ וכ״ה בר״ש כלים פכ״ז מ״ה ע״ש. תוספת׳ פאה רפ״א בכ״י אירפ׳ רוטבות תמרה (בנו״ג רטיבות ובכ״י וויען רטובות) ובירו׳ פיאה ספ״א דט״ז ע״ג רוטבי תמרים, פי׳ בל״ע תמרים לחות ומבושלות וכן חולק ר״מ לונזאנו במעריך על רבינו ע״ש] —

רטב (= רְטוּב פי׳ רשת בל״ר ? rete) בהכדור פכ״ג בכלים (מ״ח) האקון והרטוב והכלוב פי׳ כלי ציידים המה. *[אחי״ה וכן הוא בפי׳ רה״ג ועיי״ע אקן בח״א, רנ״ז.

* רְטִיבֵי אולי צ״ל רטיני עיי״ע יוחני ח״ד, קי״ז ומ״ש.

רוטגנית ? מדר׳ במד״ר פ׳ ויהי ביום כלות משה (פי״ב) למלך שהיתה לו מטרונה רוטגנית פי׳ בל״י הומיה מקללת עולבת. *[אחי״ה וכן הגיה רימ״ז בט״ר ח״א, קס״ח רגונית (פסיקת׳ רבתי פ״ה) שצ״ל רוטגנית ומל״י ῥάθαγος אבל נ״ל יותר שעיקר הגי׳ כדאי׳ לפנינו רוטננית מפעל רטן ע״ש ורונונית בפסיקת׳ רבתי צ״ל רוטנית ובתנחומ׳ נשא סי׳ י״ב הגי׳ ראגניות עיי״ע רגן] —

רטט (כמו רְתַת ועוד beben עיי״ע רטע) תרג׳ קול ה׳ יחיל מדבר (תהלים כ״ט, ח׳) קל ה׳ מרטט מדברא. *[אחי״ה ותרג׳ רגע (איוב ז׳, ה׳) רַטֵּיט ותרג׳ ויתגעשו (תהלים י״ח, ט׳) ואתרטיטו [2]) בתרג׳ שני באסת׳ ה׳, ד׳ אתרַטְטָא ואמרת שהש״ר פ׳ לסוסתי: כמרטט לפניהם פי׳ מרקד ומנענע ונרתת כפי׳ במ״כ וכדמוכח מל״מ (ירמיה מ״ט, כ״ד) ורטט החזיקה וכמעריך לר״מ לונזאנו פי׳ מוצי רעי ע״ש [3])] —

* רטי, רָטָה (פי׳ סחט auspressen) תוספת׳ טהרו׳ ספ״ה הסוחט את שערו והרוטה את פשתנו ובדפוס זאלקיעוו בט״ס והרוטב ושם ספ״ד פשתן שטוואתו . . ר״י אומ׳ אף הרוטיהו בנו״ג הסוטיהו וצ״ל הסוחטיהו וכד״ז הרטיבין ? ומזה ע׳ הבא אח״ז.

רְטִיָּה (מע׳ הקודם Compresse, Verband) בסוף עירובי׳ (ק״ב:) מחזירין רטייה במקדש. הלכתא מותר לצאת בה בשבת ממר בר רב אשי [4]). פי׳ בלע״ז פרינט״א. *[אחי״ה אולי מלאי״ט premito ענין סחיטה והוא כמו אספלנית (עיי״ע ח״א, קפ״ח) שפי׳ רבינו לנכון ע״י רטיה. והוזכרו יחד בתוספת׳ פסחים רפ״ב (ג׳) האספלנית והרטיה וכו׳ ועוד הוזכרו יחד עם מלוגמה (עיי״ע) תוספת׳ סוף כלאי׳ תוספת׳ כלים ב״ב ספ״ו מלוגמא ורטייה, תוספת׳ דמאי ספ״א רטייה ומלוגמא. תוספת׳ שבת רפ״ה (ו׳) רטייה שעל גבי המכה, תוספת׳ מנחות פ״א רטייה ע״ג בשרו. ירוש׳ שבת פ״א ד״ג ע״ד נותנין רטיה ע״ג מכה, שם פ״ו ד״ח: מכה שנתרפאת נותנין עליה רטייה וכו׳, ירוש׳ עירו׳ פ״י דכ״ו ע״ג רטייה שתפחח, קידושי׳ ל׳: ספרי עקב פ׳ מ״ה כל זמן שהרטיה זו על מכתך וכו׳, שמ״ר פכ״ו ויק״ר ספי״ח בו״ד . . מרפא ברטיה, דב״ר פ״י הקב״ה מרפא שלא ברטייה ואלישע ריפא את נעמן שלא ברטייה, שהש״ר פ׳ שני שדיך בו״ד אינו מקדים רטיה עד שרואה את המכה אבל מי שאמר והיה העולם אינו כן אלא מקדים הרטיה ואח״כ הוא מכה. והקבוץ שמ״ר ספכ״ז והרופא נותן לו רטיה בראשו וכן בידיו וכו׳ ונמצא כולו רְטִיּוֹת וכו׳] —

רטל (= רִיטֶל בל״ס רַטְלָא בל״ע رطل פי׳ משקל של י״ב אונקיות) ירוש׳ דכתובות פ׳ אעפ״י (ספ״ה ד״ל:) א״ר מנא ארבעה ריטלין פי׳ מין משקל וכן בלשון ישמעאל. *[אחי״ה ועיי׳ מ״ש בענין רטלא ה׳ צונץ צור געשיכטע צד 549 וש״נ הקבוץ רטלים. רטלין אצל סופרים המאוחרים] —

רטן (= רָטָנִין כמו רַהֲטָנִין פי׳ רצים Schnell-läufer) בפ׳ חביות בגמ׳ מי [5]) שנשרו כליו (שבת קמ״ז.) הרטנין יוצאין בסודר שעל כתיפן פי׳ הרצים יוצאין בסודר שעל כתפיהן מקובץ ולא משולשל בשביל שלא יעכבו לרוץ. *[אחי״ה וכ״ה בפי׳ ר״ח בשבת (ש״ס ווילנא) ושם הגי׳ כגי׳ רבינו הרטנין יוצאין וכ״ה בתוספת׳ שבת ספ״ה (ו׳) הרטנין יוצאין בסודר שלהן ולא רטנין בלבד אמרו וכו׳ ואי״כ מה דאי׳ בגליון הש״ס היוצאין וכן בגי׳ ר״ח אינו מדוייק הוא כי היתר הוא כדאמר

---

[1]) בנו״ג גלעינה עיי״ע גלען. [2]) כ״ה בכ״י ובנו״ג ואתרטישו. [3]) ולפי פירושו אולי הוא מל״ע رطأ ענין הוצאת רעי.
[4]) עיי׳ פי׳ ר״ח בשבת. [5]) בדפו״ו בט״ס בכל מי.

בש"ס וכשבא הדבר וכו' אבל בד"ש וויניצ' ובאסיל אי' באמת היוצאין ויפה הגיהו בד"ק עיי' ד"ס שבת צד קע"ה: ועיי' ג"כ הפשב"ע. ודע כי רש"י פי' הרטנין על שם מקום והתוספו' פירשו יפה הרטנין כמו הרהטנין וכיוונו בזה על פי' הערוך. וזה הוא נכון, ובעיקרי התלמוד לר"א זכות מצאתי בכ"י אשר תחת ידי וז"ל ורב צמח פי' חברים תרג' וחובר חבר ורטין ריטן ע"כ (עיי' תמכוא בח"א, XVII). וא"כ רצ"ג פי' מענין ע' הבא אח"ז וזה דוחק הוא יען כן רבינו נתן יתר שאת לפי' ר"ח שפי' הרטנין הרצים] —

רְטַן (מל"ס פי' רנן בלחש (leise lispeln, murmeln כפ' היה נוטל את מנחתה בגמ' רשע ערום (סוטה כ"ב.) מסתברא כרב אחא בר יעקב דאמר מי שלא שימש ת"ח הרי זה מגוש דאמרי אנשי[1] רטין מגושא ולא ידע מאי רטין[2] תני תנא ולא ידע מאי אמר[3] פי' כמו דאמגושא רטין ולא ידע מאי רטין כן[4] תני תנא ולא ידע מאי אמר בשביל שלא שימש ת"ח ולא פי' תלמודו ולא סבר סברא. וחובר חבר (דברים י"ח, י"א) תרג' ורטין רטן. *[אחי"ה הראשון הוא הפעל והשני היינו רְטַן הוא השם ובל"ס רֵטְנָא ובתרג' תהלים נ"ח, ו' חובר חברים תרג' רטוני רְטָן כ"ה בכ"י ובדפו' בט"ס רֶטֶן ורטוני הוא הקבוץ מן רָטוֹנָא וכ"ה בל"ס פי' חובר והוא התואר. ורצ"ג פי' מזה הרטנין של ע' הקודם ע"ש. והתואר נקבה רוֹטְנָנִית במד"ר פי"ב למלך שהיה לו מטרונה רוטננית . . . כל ימיה שהיתה עסוקה וכו' לא היתה מרננת וכו' וגי' אחרות עיי"ע רוטגנית ומ"ש. והשם המופשט: רוטנניתא במד"ר שם: צווח ווי שלא תחזור לרוטנניתה וכו'] —

רְטַע (נרדף עם רתע ועיי"ע רטט ובהוספת ק': קרטע (zittern, beben בריש ילמדנו (לי' בתנחומא) אין צור כאלהינו (ש"א ב', ב') עד שלא יגמור צורת הולד יפה היא מרטעת וצווחת פי' הוא כמו מקרטע שפי' בע' קרטע. *[אחי"ה ואולי מזה ועל ידי רשעים ירטני (איוב ט"ז, י"א) והוא כמו ירטעני ועי"ן מובלעת וענין רטע כמו רטט ובאמת הספורנו פי' ירטני מן רטט החזיקה (ירמיה מ"ט, כ"ד) ושאר פירושים עיי' בפי' ספר איוב לידידי הרב החכם ד"ר סאלד צד 172] —

רֶטֶף תרג' ומרק פגולים (ישעיה ס"ה, ד') ורטף פגול הביאו בעל הערוך בע' רטב. *[אחי"ה עיי' המתורגמן שהביא דוגמא מן הפקר והבקר] —

רְטַשׁ (פי' כמו בל"מ נטש verlassen; רְטוּשִׁין (Auswanderer, die Heimath Verlassende בפ' המפקיד בגמ' רשב"ג (ב"מ ל"ח:) ובאין מקדישין בערכין פ"ז (דף כ"ה:) נקראות רטושי רטושין[5] פי' בגמ' המפקיד בגמ' רשב"ג[6]) — (א"ב תרג' ויטש דוד (ש"א י"ז, כ"ב) ורטיש דוד). *[אחי"ה והרבה בתרגומי' ובא להעתקת נטש עיי' דוגמאות במתורגמן ובעמ"ת ללעווי. וכן פי' הש"ס בב"מ ל"ח סע"ב ומ"ש הני דקרו להו רטושים נטושים בע"כ[7] דכתיב והשביעית תשמטנה ונטשתה. תוספת' כתובו' פ"ח היורד לנכסי רטושין מוציאין מידו . . אלו הן רטושין כל שאינו יודע היכן הם, ב"מ שם ואלו הן נכסי רטושין הרי שהיה אביו או אחיו או אחד מן המורישין כאן ואינו יודע להיכן הללו, ושם ל"ט רע"א רטושים דמדעתן וכו' ועיי' ג"כ ירוש' יבמות פט"ו דט"ו רע"א ושם: המטלטלין אין בהן משום ניכסי רטושין. ערכי' כ"ה: הגיע יובל ולא נגאלה הכהנים נכנסין לתוכה . . ר"א אומר . . נקראת שדה רטושין עד היובל השני הגיע היובל השני ולא נגאלה נקראת רטושי רטושין[8] עד היובל השלישי ופירש רגמ"ה שדה רטושין שדה מונחת שאין רשות לאדם בה כדכתיב תשמטנה ונטשתה ומתרג' ותרטשנה . . רטושי רטושין שלא יגע אדם בה עד יובל ג' וכו'. וכן פירש"י שדה רטושין עזובה עד שיגאלנו אחר וכו' וכן בב"מ פירש"י נכסי רטושין שהנכסים רטושין וכו' ע"ש וקשה להולמו כי הסמיכות נכסי מורה באצבע שיש לנקד רְטוּשִׁין פי' נכסי היוצאין למדינת היום וכדאי' בירוש' יבמות הנ"ל בענין ניכסי נטושין ע"ש היטב[9]) ונכסי נטושין הוא הוא נכסי רטושין ור"ח לא גרס נכסי רטושין ופי' על נכסי נטושין בזה"ל היורד לנכסי נטושין מוציאין אותו מידו והן שיצאו למדינת הים ואין ידוע להיכן הלכו ע"כ] —

* רְטַשׁ (נ"ל מל"ע نطس (zerbröckeln ירוש' פסחים פ"ג ד"ל: בחטין ארבעת קבין

[1]) כ"ה נכון בדפו"ו. [2]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב ודפ"ר אבל בשרפ"ע וש"ס אי' אמר. [3]) כ"ה נכון בדפ"ר ודפו"ו. [4]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפו"ו ובעיקי' התלמ'. [5]) כ"ה בכ"י ובדפ"ר ובהעתקת עיקרי התלמ'. [6]) כ"ה בכ"ו וכדפ"ר. [7]) כ"ה נכון בכ"י ש"ס פ' ור' א' וב' ועיי' פירש"י ובנו"ג דבע"כ. [8]) בתוספת' ערכי' פ"ד הגי' רטושין רטושין. [9]) ובבבלי ב"מ ל"ח: אי' כן על נכסי שבויין.

דאינון חָטִין ובשעורין שלשת קבין דאינון רטישין פי' היינו שהן נפרדים ואינן מדובקין עיי' בפי' מראה הפנים אבל שם מבואר מן ע' הקודם נטש תרג' רטש והנכון שהוא מל"ע הנ"ל ענין כתיתה ופרירה ובפי' ק"ע ופ"מ נדחקו לפרש המלה ופ"מ וגרס רטיטין.

* רי, רירי עיי"ע שברירי.

* (ריאגיסו?) שו"ט ריש מזמור ל"ד כיון שראו אותו אמרי הרי אגיסו בא ברגליו אמרו לו הרי דוד שהרג אחיך בא אצל אכיש. בעל המשכיר וה' לעווי ופליישער לא מצאו ידיהם בפי' לפי ששגו ברואה לקרוא בתיבה אחת הריאגיסו ובאמת ב' תיבות הן הרי אגיסו בא ברגליו ונ"ל אגיסו פי' מגן וצנה שלו ר"ל של שאול בא ברגליו לכו ונהרגהו ואגים הוא ל"י ורו' αἰγίς, aegis ויש למחוק זו התיבה מערכי מילין התלמודיים.

☞ רֵיאָה (מל"ע رئة Lunge) משנ' חולי' פ' אלו טרפות (פ"ג מ"א) הריאה שניקבה או שחסרה פי' מעים שבתוך החזה אשר בהם הססםפונות והם כמו מפוחים להקר חום הלב. *[אחי"ה ובל"י נקרא הריאה πνεύμων על שם πνεῦμα נשימה כי ע"י הריאה בעלי חיים ינשמו. ובויק"ר רפי"ח דרש ר' חייא בר נחמן הרואות (קהלת י"ב, ג') אלו כנפי הריאה שמשם יצא הקול[1], ויק"ר פ"ד הריאה לשתיה. וכמה מאמרים בענין ריאה עיי' בחולי' מ"ז: ומ"ח:] —

* רִיב (מל"מ פי' מצה וקטטה Streit) ויק"ר פ"ט לא קנה . . . ולא מצות וריבות וכו' והוא כל"מ דברי ריבות (דברים י"ז, ה').

* רֶיוַח, רֶוַוח (weiter Raum, Befreiung von Bedrängniss) עיי"ע רווח.

* רֵיחַ (מל"מ הבל היוצא מדבר בשמי Geruch) עיי' ברכות מ'. וע' קצח. שם מ"ג: איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו וכו' זה הריח, שם נ"ז: קול ומראה וריח, יומא כ"א. ריח בשר הקודש, שם ל"ט: ריח קטורת, סוטה מ"ח. נטלה הריח, ב"ב ע"ד: ע"ה. לעמוד בריחו, ברכות נ"א. שבת ס"ג. סנהד' ק"ח. ב"ר רפל"ט ריחו נודף, סוטה י"ב. הוריות י"ג: כריתות ו': ירו' גיטי' ספ"ט ד"נ ע"ד ריח רע. ירו' קידושי' פ"ב דס"ב ע"ד ריח הפה וריח הזיעה. ובל"א וסורי ריחא פסחים ע"ו: וש"נ ריחא בעלמא היא וריחא לאו מלתא . . ריחא מילתא היא. ברכות מ"ד: משום ריחא, כתובו' ס'. בריחא ובטעמא, תמיד ל"ב: נפל בהו ריחא. ובהשאילה גיטי' פ"ו. ושם: ריח הגט, ירוש' גיטי' פ"ט ד"נ רע"ב ריח פסול, ירוש' סוטה פ"א דט"ז ע"ד ריח ערוה, זבחים צ"ו: ריחא אתי לה ליד עיי' פירש"י וע' ארקפט[2]), הקבוץ שהש"ר פ' לריח: כל השירים שאמרו לפניך האבות רֵיחוֹת היו וכו'. והפעל רִיחַ, רוּחַ ב"ר פל"ד הלך וריחה. בהפעיל ואפעל ב"ר שם הֵרִיחַ ריח של אברהם.. הריח ריח דורו של שמה, סוטה י"ב. שלא יריח אותו צדיק ריח רע, סנהד' י"א. הריח ריח שום. שם ק"ט. ומריחין אותו, זבחים ס"ב. הריחו ריח קטורת, נדה נ"ח: כל המולל מריח בו. סוטה מ"ט. מרחינא ריחא וכו', ירוש' תענית פ"ב דס"ה: הוו מריחין בעפרא, ב"ב ע"ג: ומורח ביה, ברכות מ"ג: סנה' צ"ג: דמורח. ושם מרח וצ"ל ככב"י ש"ס מריח. שבת קמ"ו רע"ב לארוחי] —

* רֵיחָנָא (מע' הקודם במשקל ערבי ريحان בשמים טובים wohlriechende Spezereien) בקבוץ יומא ע"ו: חמרא ורֵיחָנֵי פקחין, תרג' דה"י ב' ט"ז, י"ד זני ריחנין.

* רֵיחְתָּנָא (מע' הקודם במשקל סורי רִיחְתָּנָא Wohlriechendes) גיטי' ע'. סומקא ריחתנא.

* רִיטְלִין עיי"ע רטל.

* רִים עיי"ע רם.

* רֵימָא (כמו רְאֵם בל"מ בל"ע ريم, رئم Gazellenart) ב"ב ע"ג: זבחים קי"ג: עיי"ע ארזלא ומ"ש בח"א, רע"ז. תרג' ודישן ותאו (דברי י"ד, ה') ורימא ותרבלא. ובתר"י: ורימנין ותורי בר ועיי' ירו' כלאים ספ"ח דל"א ע"ג ואילין דמתרגמין ותורי בר וראמנין וכו', והנו"ן הוא כבמשקל ערבי בסוף התיבה בנפרד.

* רִימִין עיי"ע רמי.

* רִיס, רִיסָא, רִיעַ, רֵיַע, רֵיעָא עיי"ע רס, ורע.

* רִיסְפָּק עיי"ע דיספק בח"ג נ"א: ומ"ש.

* ריסקוס (?) תנחו' הישן תולדות סי' י"ז והריסקוס בידו צ"ל והדיסקוס פי' קערה עיי"ע בח"ג ק"א: ושם בהערה 3 נסמן גי' הילק' משלי ר' תתקס"א ריסיקוסין וצ"ל כגי' הערוך דיסקוסים.

* ריפין כמו רפפות עיי"ע רף ב'.

* ריפע עיי"ע רפע ומ"ש.

---

[1]) אבל עיי' שבת קנ"ב רע"א. [2]) מגילה כ"ז: ריחא צ"ל ריתא עיי"ע רת.

* רִיץ, רוּץ, רִיצָה, רִיק, רֵיקָא, רִיקָן, רֵיקָן עיי״ע רץ ורק.

* ריר, רירא, ריש עיי״ע רר, ריש.

* רֵישׁ (הוא אות העשרים מאלפא ביתא) שבת ק״ד. רי״ש רשע מ״ט מהדר אפיה דקו״ף מרי״ש וכו׳ ומ״ט מהדריה תגיה דקוף לגבי רי״ש וכו׳, ירוש׳ מעשר שני פ״ד דנ״ה: רי״ש ראשית, ירוש׳ שבת ספ״ז ד״י ע״ד היה דל״ת ועשאו רי״ש, רי״ש ועשאו דל״ת חייב משום כותב ומשום מוחק. הקבוץ בשבת ק״ג: דלתי״ן רישי״ן.

* רֵישׁ (כמו בל״מ ראש פי׳ ארם (Gift, Galle תרג׳ וראש פתנים (דברים ל״ב, ל״ג) וכריש פתני [1]), והקבוץ שם ל״ב רישי חיוין ועוד עיי׳ תרג׳ ירמי׳ ח׳, י״ד; ט׳, י״ד; להושע י׳, ד׳ וזולתו.

* רֵישְׁבָּא עיי״ע רשבא.

* רֵישִׁינָא שבת קל״ג סע״ב מלה לועזית היא ובאה מגליון (של פירש״י) פנימה עיי״ע קלבא ומ״ש.

* רִיתָא, רִיתָה עיי״ע רת.

* ריתיכוס (?) ספרי ואתחנן ס״פ כ״ז צ״ל דיתיכוס והוא כמו דידוכוס עיי״ע דדכאות בח״ג כ״ו ומ״ש.

רַךְ (ענינו מל״מ הפוך קשה weich, dünn; רְכַךְ weich machen) בס״ג דפי׳ מרובה (ב״ק פ״א.) כד קיימי ביני עשבים מירככא לשון ריכוך. ל״א מרכבא שוטחת עצמה ע״ג עשבים וגדילה באורך [2]) *[אחי״ה ובנו״ג מירכבא ובכ״י ש״ס מינכען מידרכא וכ״ה בערוך בכ״י ה״ב ובכ״י ר׳ מימרכא אבל ברפ״ש ופיז׳ אי׳ כגי׳ רבינו מירככא וכ״ה בשט״מ בשם המאירי. וכנ״ה ב א י ת פ ע ל אתרכיך בתרג׳ רות ג׳, ח׳, ובתר״י א׳ לשמות י״ב, י״ב ולבמדי׳ ל״ג, ד׳ מתרככין. פַּעֵ ל תר״י ב׳ בראשי׳ מ״ד, י״ט מְרַכֵּיךְ במילוי, שם כ״ז, מ׳ בתר״י א׳ וּמְרַכִּיךְ ותאי. בינוני פ ו ע ל מכילתא משפטי׳ פ׳ ח׳ מְרוּכָּךְ. והתואר רַךְ מנחו׳ ס״ו: רך ומל עיי״ע כרמל. זבחים צ״ד סע״א עיי״ע בטן ג׳ (ח״ב מ״ב) ומ״ש שמ״ר פ״ה בפרך (שמות א׳, י״ג) . . בפה רך עיי׳ רש״י בחומש. יומ׳ מ״ד: והיום רך כגי׳ כ״י ש״ס אבל הנכון כגי׳ הערוך עיי״ע גלד א׳ (ח״ב, רצ״ב בהערה 12), ולנקבה רַכָּה סנהד׳ נ״ב: עיי״ע סדר (ח״ו, כ״ז:) ובתרג׳ הרבה פעמים רַכִּיךְ (וכל״ס) עיי׳ במתורגמן ע׳ רכך וכ״ה בדרז״ל ירו׳ כלאים רפ״ז ד״ל ע״ד הדין רכיכה, והקבוץ ירוש׳ שבת פ״ז ד״י ע״ג באילין רְכִיכַיָּא, שם פ״ח די״א: באילין רכיכָתָא (כל״נ) וכצ״ל שם ספט״ז דט״ו ע״ד במקום: באילן רכיכה. ב״ר פ״ע רַכּוֹת (בראשית כ״ט, י״ז) עינוהי דלאה הוו רכיכן צ״ל רַכִּיכָן וכו׳, שם פצ״ג מילין רכיכן. והשם רְכוּכָא תרג׳ תהלים י״ט, ו׳, רַכִּיכוּ תרג׳ דברי׳ כ״ח, נ״ו, שהש״ר פ׳ הגידה לי מיני ריכוכין. וכל״ס רוֹכָכָא חולי׳ נ״ו. אגב רוככיה וכו׳] —

רֵךְ (= רֵכָא, רֵיכָא מל״י אמצ׳ ῥήξ = rex מלך Herrscher) לא ריכא ולא בר ריכא (כ״ב ד׳.) כבר פ׳ בע׳ זין. *[אחי״ה ובדפ״ר כאן ובכ״י ק״ט ובהעתקת כ״י עיקרי התלמוד הגי׳ רכא, בר רכא ובע׳ זין רך בין רך עיי״ע זין ח״ב, רפ״ז, ובנו״ג רכא והובא ראיה בש״ס מל״מ ש״ב ג׳, ל״ט, ועוד מתרג׳ אברך ובכ״י ש״ס: אברך ומתרגמינן אבא למלכא וכ״ה בהעתקת הפשיטה הסורית אבא ושליטא וכ״ה בהעתקה הפרסית לריב״י טאווס עיי׳ ספרי על העתקה הזאת צד 141 ומ״ש] —

רָכַב א) (מל״מ פי׳ רכיבת בהמה וגם בהשאילה על גב בני אדם reiten, auf Jem. sitzen ב׳) בהפעיל ענין נטיעת ענפים זה ע״ג זה pfropfen, ein Reis in das andere setzen. מַרְכָּב Sitz; רֶכֶב מל״מ פי׳ אבן העליונה בריחים der obere Mühlstein) בראש כלים (פ״א מ״ג) למעלה מן המורכב מושב [3]) ששוה מגעו למשאו. וכפ׳ הכדור והאמום (שם כ״ג, מ״ג) מה בין מרכב למושב מרכב חלק מגעו ממשאו פי׳ שמשאו מטמא בגדים ומגעו אין מטמא בגדים, ומושב לא חלק מגעו ממשאו פי׳ אלא אפי׳ מגעו מטמא בגדים והכי תניא בספרא (מצורע זבים פרשי׳ ב׳ ריש פרק ד׳) והנושא אותם (ויק׳ ט״ו, י׳) מה ת״ל שיכול אין לי שמטמא במשא אלא מורכב בלבד משכב ומושב מניין ודין הוא ומה אם מרכב שאין מגעו מטמא בגדים משאו מטמא בגדים משכב ומושב שמגען מטמא בגדים אינו דין שיהא משאן מטמא בגדים ת״ל והנושא אותם לרבות המשכב והמושב וכדומה לו מי חטאת שחלק נמי מגען ממשאן שמי חטאת שאין בהן כדי הזייה מטמאין במגע ולא במשא כדמפרש

---

[1]) כ״ה ברפ״ש ובנו״ג וכרישי. [2]) כ״ה נכון בעיקרי התלמוד ובדפ״ר ואמ׳ ובשאר דפ״ע כאורך ובכ״י ק״ט בארץ. [3]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ה״ב ובהעתקת עיקרי התלמוד ולא כבדפו״ו ע״ש.

ביומא (י"ד.) ובנדה (ט'.) בהמה טמאה[1]) נמי חלק מגעה ממשאה ועשאה אב הטומאה ולטמא אדם ולטמא בגדים אף אני איני מרבה אלא וכיוצא בה את מה אני מרבה את מיעוט מי חטאת והמרכב אשר חילק מגען ממשאן ועשאן אב הטומאה לטמא אדם ולטמא בגדים שהבהמה הטמאה הנוגע בה אינו מטמא בגדים והנושא מטמא בגדים זה פי' ר' ניסים ז"ל. בר"ג הפסחים (ג'.) בזכר קראו מרכב ובאשה קראו מושב. פי' „מרכב פיסוק רגלים ודרך גנאי באשה להזכירו אבל ברכיבת גמל וכיוצא בו שהוא משום פחד שמתירא שלא תפול אי אפשר שלא להזכיר רוכבת. רכבת כתיב (ש"א כ"ה' כ') ואם תאמר היה לכתוב ישבת חסר לא אשכחן ישבת[2]) חסר אלא למדרש או לרמוז שכל יושבת מלא יושבת בארץ עוץ (איכה ד', כ"א) יושבת תחת תומר (שופטים ד', ה') לפיכך רכבת בלשון קצרה"[3]). בפרק לא יחפור (ב"ב י"ז.) שלשה מן השכב שהן ארבעה מן הרכב פי' שכב רחים התחתון ויש בנין מכל סביבותיה טפח רכב העליונה המורכבת עליה. בהלכה קמ' דפ' כיצד מעברין (עירובין נ"ד:) רוכבי אתונות (שופטים ה', י') אלו ת"ח שהולכין מעיר לעיר וכו' צחוחות שעושין אותן כצהרים וכו' — מרכיבין דקלים כל היום (פסחים נ"ה:) כבר פי' בע' נסן. בר"ג דפ' המוכר את הבית (ב"ב ס"ב:) לא אמרן אלא דאיכא עליה ריכבא דדיקלי והוי ט' קבין, בפ' המוכר את הספינה בגמ' קנה שלשה (שם פ"ג:) ובפ' האומר לחבירו (שם קי"ד:) ריכבא דדיקלא מאי[4]) תיקו, פי' משימין אילן בתוך אילן, פ"א דקלים רצופין. *[אחי"ה אולי בפ"א כיון רבי' לפי' רגמ"ה שפי' בב"ב ס"ב: וק"ד: ריכבא דדיקלא שורה של דקלים, ורשב"ם בב" פ"ג: פי' הרכבת דקלים הרבה ביחד ורש"י בב"מ ק"ח סע"ב פי' אי ריכבא דדיקלא: הדקלים הכפופין וסמוכין זו לצד זו ומסוגרין כאותן שקורין פלשייר"י בלע"ז וצ"ל פלשייד"י בל"צ pallisade Palisaden, Pfahlwerk. וקרוב לזה רכב של תמרה תוספת' כלאים פ"א וירו' כלאים פ"א דכ"ז: פי' כמו גזע של תמרה עיי' בל"ע رَكبَة. וחפעל בהפעיל ואפעל פי' כמו בלשון סורי' ובל"ע رَكَبَ משים אילן בתוך אילן, שביעי' פ"ב מ"ו אין מבריכין ואין מרכיבין וכו', פסחים פ"ד מ"ט ותוספת' פסחי' ספ"ב (ג') מרכיבין דקלים, ירו' כלאים פ"א דכ"ז: הרכיב אילן, ירוש' שבת פ"ז ד"י. המרכיב . . חייב משום זורע, תוספת' ערלי' רפ"א ואין מרכיבין כפניות של ערלה, שם כלאים פ"א ירוש' כלאים הנ"ל אין מרכיבין זיתים ברכב של תמרה (עיי' לעיל) מפני שאילן באילן. אתפעל ירוש' יבמות פט"ו רט"ו. וירוש' כתובות פ"ד דכ"ט. אילין דקליא דבבל דלא צריכין מירכבא. בינוני הָפעל ירו' ב"ב ספ"ד ד"ד ע"ד החרוב המורכָב. ובענין רכיבה ע"ג בהמה או אדם עיי' ב"מ ב'. אחר רוכב ואחד מנהיג, ח': רָכוּב ומנהיג, סנהד' ס"ז סע"ב חמרא רכבה, קהל"ר פ' כל הדברים עלין יתיה רכיב חמרא בשבתא, שמ"ר פכ"ו רכוב על כתיפו של אביו . . אתה רוכב על כתיפי וכו', ירוש' חגיגה פ"א דע"ו. איזהו קטן כל שאינו יכול לרכוב על כתיפו של אביו, ירוש' ב"מ רפ"א ד"ז ע"ד אשה שהיתה רכובה ע"ג בהמה. בינוני הפעל סנהד' כ"ב: מורכָב על כתיפו של אבא. הפעיל סנהד' צ"א: הרכיב חיגר ע"ג סומא. אפעל כתובו' נ"ה: ב"ב קנ"ב. עיי"ע רכש וש"נ. והושאל על הרכבת קנה המנורה תוספת' שבת פי"ב (י"ג) המרכיב קנה של מנורה, ועוד הושאל על הרבעת כלאים תרג' לא תרביע (ויקר' י"ט, י"ט) לא תַרכיב][5]) —

📖 רכב (= רְכוּבָא מל"ע رُكْبَة בקבוץ رُكَبَات כרעים, ברכים Knie) תרג' על הברכים (דברים כ"ח, ל"ה) על רכובין, והוא כמו (דניאל ה', ו') וארכבתיה דא לדא נקשן ובל' חכמים ארכובא. *[אחי"ה עיי"ע ארכובה (ח"א, רפ"ז:) ועיי' עוד תַרג' ישעיה ל"ה, ג'; ס"ו, י"ב; לנחום ב', י"א וזולתו, ותרג' קרסלי (תהלים י"ח, ל"ז) רכובתָי. וכן בְרז"ל חגיגה י"ג. רכובֵי החיות. ועוד רכובה פי' הכאה בברכים ב"ק כ"ז: ירו' ב"ק ספ"ח ד"ח ע"ג לַרכובה שלש ועיי"ע סנוקרת וגי' רבינו רכיבה, וכן מפתח הכפוף בארכובה תוספת' כלים ב"מ ספ"ד מפתח של (רוכבה) [צ"ל רכובה] שנשבר מתוך רכובתו ועיי' כלים פי"ד מ"ח וע' ארכובה, ועוד ענף כפוף מל"ע عُرْقُوب תוספת' מקואות פ"ה סילון של רכובא] —

📖 רכב (?) עביד ליה רכובה לבריה (סוטי מ"ט:) בעל הערוך גרס רבובה ע"ש. *[אחי"ה ובע' רבובה הראיתי טעות דר"ב עש"ה] —

1) כ"ה בדפו"ו אבל בשדפ"ע ובעיקרי התלמוד אי' רק טומאה ועיי' עוד שם בדפוסים אחרים חוץ מדפו"ו קצת בקיצור.
2) עיי' בהפשב"ע בזה הערך. 3) הועתק מפי' ר"ח לפסחים ע"ש. 4) וכ"ה בכ"י ש"ס ה' אבל בנו"ג מהו שתפסיק.
5) כ"ה ברפ' סביוניטא ובנו"ג בט"ס תרביע.

* רְכוּבָא (בל״ס כמו רכוב בל״ט היינו מרכב Wagen) תרג׳ שני באסתר א׳, ג׳ אתרכינת מן רכובה, שם: רכוביך, תרג׳ כ״י תהלי׳ ק״ד, ג׳ רכוביה דמהלך על כנפי נשרא.

* רַכָּבָא (פי׳ בל״ס כמו רַכָּב בל״ט Reiter) עיי׳ תרג׳ מ״ב ט׳, י״ז מן רכב א׳.

* רְכַךְ עיי״ע רך א׳ וש״נ רִיכּוּךְ, רוּכָּכָא.

רכל (מל״מ רֹכֵל ובלא״ר וסורי רוֹכְלָא ההולך ממקום למקום לקנות ולמכור Krämer, Hausierer) בפ׳ שני במעשרות (מ״ג) הרוכלין המחזירין בעיירות. בפ׳ אמר ר״ע (שבת צ׳ סע״א) ובר״ג דפ׳ המצניע (שם צ״א:) המוצא קופת רוכלין בס״ג דפ׳ הבא על יבמתו (יבמות ס״ג.) רבים היו פצעי רוכל. פי׳ מוכר בשמים מלש׳ (שה״ש ג׳, ו׳) אבקת רוכל. *[אחי״ה וכנ״ה בגיטי׳ ס״ז. קופת הרוכלים, גיטי׳ ל״ג. ערכי׳ כ״ג: כי רוכלא עיי״ע אטו (ח״א, ס׳:) וש״נ. והושאל לזכות ולמתנה נקנה ע״י חזירה בדרכים כרוכל שהש״ר פ׳ מי זאת עולה מכל אבקת רוכל . . . זה יעקב אבינו . . מה קופת הרוכל יש בה מכל מיני בשמים כך וכו׳ ברם רוכלותיו של יעקב לא היתה אלא מאותו האבק שתחת רגליו . . . כל הרוכלות שישראל עושין ומצליחין בעוה״ז בזכות אותו האבק של יעקב אבינו וכו׳ ודרש אבק (בראשית ל״ב, כ״ה) כמו אבקת רוכל] —

* רְכִילוּת (השם המופשט מן רכיל פי׳ מלשין וא״כ רְכִילוּת מלשינות Verläumdung) ירוש׳ פיאה פ״א דט״ז. לא תלך רכיל זו רכילות לשון הרע שלא תהא כרוכל הזה מטעין דבריו של זה לזה ודבריו של זה לזה. וזו ראיה כי רכיל קרוב לשרש רגל כי ההולך רכיל הוא כמו רוכל שדרכו לילך ממקום למקום לשמוע פה שמועות רעות ולספרם במקום אחר עיי״ע הקודם וע׳ רגל.

רָכַן (מל״ס רְכַן ובל״ע ركن נטה neigen, sich herabbeugen) בסוף תרומה (פי״א מ״ח) הרכינה ומצת ¹) הרי זו תרומה. נטוי על ראשיהם (יחזקאל א׳, כ״ב) תרג׳ מרכן על רישיהון. *[אחי״ה וכתב בעל הפשב״ע וז״ל וחידוש קצת שלא הביא תרג׳ הטינא כדך (בראשית כ״ד, י״ד) ארכיני כען קולתיך ע״כ ובאמת בעיקרי התלמוד אי׳ כן ורק נראה שהוא מהוספת ר״א זכות. ודע שהרבה פעמי׳ אי׳ זה השרש בתרג׳ עיי׳ תרג׳ יטנו (משלי כ״א, א׳) נירכן ליה, נטויה (דה״י א׳ כ״א, ט״ז) רכינא. אתפעל עיי׳ תר״י ב׳ בראשי׳ י״ז, י״ז; תר״י א׳ שם ל״ג, ד׳; נ׳, י״ח וזולתו. תרג׳ בראשי׳ כ״ד, ס״ד ותפל אתרכינת וכ״ה בב״ר פ״ס. ובאפעל תר״י ב׳ שם מ״ט, ט״ו; תר״י א׳ שמות י״ד, ט״ז, ועיי׳ תרג׳ ישעיה מ״ח, ח׳; לירמי׳ כ״ה, ד׳ וזולתו וכן בדרז״ל גיטי׳ פ״ז מ״א ירוש׳ תרומות רפ״א ד״מ: הרכין בראשו, שם: עד שהרכין ג׳ פעמים, ירו׳ נדרים פ״א דל״ו ע״ד הרכנתיו בראשי, ב״ר פס״ה בשעה שיעקב מרכין בקולו וכו׳, במד״ר פי״ד הוא לא הרכין צוארו וכו׳, ירוש׳ יומא פ״ח דמ״ה: בהוא דהוה רכון, ירוש׳ ב״ב רפ״ב. אינון עמודיא דרכינין מכח קְרָיַת אינון רכינין] —

* רְכַן (פי׳ כמו דכן (עיי״ע בח״ג, נ״ז) פי׳ ענין דחיפה) תרג׳ ישעיה י״ד, י״ב אתרכנתא מן רומא, שם י״ט אתרכנתא מן קברך ועיי״ע דכן ומ״ש בשם כ״י תוספת׳ שביעי׳ פ״ב ויתר הציונים ועור עיי״ע הבא אח״ז.

רָכַס (מל״ע ركض דש בעקב stampfen) בפ׳ השוכר את הפועלים בגמ׳ ואלו (ב״מ פ״ט: צ׳.) ת״ר פרות המרכסות׳ בתבואה והדשות בתרומה פי׳ המרכסות בתבואה²) בכוסמת לקלפה שאינה נידושת כשאר תבואה. *[אחי״ה וכנ״ה בתוספת׳ ב״מ רפ״ח המרכס בתבואה והוא כגי׳ הרי״ף דפ׳ קושט׳ בב״מ פ״ט: ודע כי בירוש׳ תרומו׳ רפ״ט דמ״ו ע״ג אי׳ הגי׳ המרכין בקטניות וכו׳ והוא מענין רכן ב׳ ע״ש ובע׳ דכן.

רכם (= רִיכְסָא פי׳ צרורות לחיזוק מפעל רָכַס befestigen) בר״ג דפ׳ השותפין (ב״ב ג׳.) הני מילי בטינא אבל בריכסא בעיא טפי פי׳ בצרורות קטנים ובטיט לקשור האריחים בטיט שלא יבעטו בכותל. *[אחי״ה בתחלה עלה בדעתי לומר שהוא מל״ר אמצ׳ roca, rocha, rochus סל וצור ואבן אבל נ״ל יותר שהוא מל״מ וירכסו את החשן וכפי׳ רבינו בע׳ הבא אח״ז בע׳ רכס ד׳. וכפי׳ רבינו כאן צרורות . . לקשור. וכפי׳ רגמ״ה לב״ב אי׳ ריכסא היינו טיט חוצות שמוגבל במים ועפר וכו׳

---

¹) וכ״ה בירוש׳ ובר״ש דפו״ו וכ״ה בב״ב פ״ז: בכ״י וברשב״ם ובתוס׳ וכ״ה בכ״י ש״ס בתרומ׳ ובנו״ג ומיצה. ²) כ״ה בכ״י ובדפ״ע נשמט.

ע"כ. ומזה הענין שמ"ר פט"ו בנה את העליות לא באבן ולא בגזית אלא רְכָסִים של מים. וכאן שייך מה שהביא רבינו בע' רכם ד'] —

רְכַם (באתפעל אירכם פי' נאבד verloren gehen נ"ל מל"פ رهيده (= رستن) entschlüpfen, abhanden kommen) בס"נ דפ' השותפין (ב"ב י"ד:) נכתביה בענפי נפשיה [1]) איידי דזוטר מירכס. בגמ' דפ' חזקת הבתים (שם ל"ב: מ"א.) [ואירכס], וכר"ג דפ' גט פשוט (שם קס"ד: ועיי' קע"ב.) א"ל הב לי שטרי וא"ל אירכס לי. בר"נ דפ' אעפ"י (כתובות נ"ו סע"ב) אחתי דרמי בר פפא הוות נסיבא לרב אויא [2]) אירכס כתובתה וכו' עד אי הכי זיל כתיב לה. בר"נ דפ' חרש (יבמות קי"ג.) רב יצחק בר ביסנא אירכסו ליה מפתחות דבי מדרשא. פי' נאבדו לו מפתחות בית המדרש ברה"ר בשבת א"ל ר' פדת זיל דבר טלי וטליא כו' פי' לך הולך באותו מקום תינוקות שישחקו שם ואם ימצאום יביאום. *[אחי"ה וכנ"ה בנדרים צ"א: ארכוסי הוה מירכס. ונ"ל שנגזר מל"פ הנ"ל והראיה שלי' בירוש'] —

רָכַם (מל"מ ענין חיזוק וקישור befestigen) בריש ילמדנו (בתנחומא לי') אימתי רכם הקב"ה עליותיו במים מיום השני. פי' ענין חיזוק כמו (שמות כ"ח, כ"ז) וירכסו את החושן. *[אחי"ה ומזה גם הרכסים לבקעה (ישעיה מ', ד') פי' הרים קשורים וכן מרכסי איש (תהלי' ל"א, כ') פי' קשירת המרידה, ומזה רכסים של מים בשמ"ר הנ"ל בע' רכם ב'. ושם שייך זה הערך ובעה"ק שנ"ב אי' באמת זה הערך תיכף אחר ע' רכם ב'. והראיה לכונת אימתי רכם הקב"ה וכו' פי' חזק ממה דאי' בב"ר רפ"ד יהי רקיע: רב אמר לחים היו מעשיהם ביום הראשון ובשני קרשו יהי רקיע יחזק הרקיע ע"כ וזו הראיה מצאתי אח"כ בעיקרי התלמוד] —

* רְכֵים (שם נהר) ב"מ י"ח סע"א שוירי מתא דעל רכים נהרא. בכ"י ש"ס ר' א' נקוד בשֻׁוִירֵי מתא דעל רְכֵים ואולי הוא Rhogonis, Ῥώγονις שם נהר על חוף פרס עיי' מאננערט ח"ה, 391.

רכפה (רִכְפָּא Färberpflanze) בפ' ז' בשביעית (מ"ב) וממין הצבועין הפואה והרכפא [3]). פי' בל' ישמעאל שגר [4]) מרים והן עיקרין שחופרין מן הארץ ושולקין אותן ושותין המים ומי שיש תלעים בבטנו ימיתם וי"מ ברזיל בקם בל"ע [5]). *[אחי"ה וכן הביא מהר"י בן מלכי צדק בשם עצמו ובלי ספק העתיק ככה מהערוך. ושגר מרים הוא בל"ע شجرة مريم עיי' על זה לעוו פפלנצ"נ צד 307 וצד 362 וש"נ כותב ערבי Gauhari שפי' رخف ضرب من الصبغ מוכח מזה שהוא צמח הצבועין ולא כפי' הרמב"ם שהוא بقم [6]), פי' ברזיליענהאלץ. ודע כי לפי גי' בעל עיקרי התלמוד גם רבינו מפרש כן. ונ"ל שיש לחזק בזו הגי' כי גם בכ"י ק"ט סיים „וי"מ ברזי" וצ"ל ברזיל בלאי"ט brasile ובדפ"ר ווינצ' אי' כן וי"מ ברזי אחר ע' בצל של רכפה עיי"ע הבא. ושייך לע' רכפא א'] —

רִכְפָּה [7]) (= רִכְפָּא מין בצלים ואולי ע"ש מקומם) בסוף מעשרו' תוספת' (פ"ה מ"ח) איזהו בצל של רכפא [8]) כל שעוקצו מעוך לתוכו [9]) כבר פי' בע' קילקי [10]). פ"א בצל של רכפא [11]) בצל קשה שהאוכלו מדמע. *[אחי"ה ובפי"מ להרמב"ם בסוף מעשרו' פי' בצל של רכפא הוא בצל שאין לו אלא גלד אחד חריף כשיקרב אל עין האדם מדמע דמעות רבות, תרג' חשרת מים (ש"ב כ"ב, י"ב) רכפת מיא ואולי הם מיוחסים למקום מן המקומות ע"כ וא"כ גזרת רכפא (רכפה) כמו רכפת דתרג' עיי"ע הבא אח"ז. ובענין פי' שני ברמב"ם יש להעיר כי כן פי' ג"כ רבינו בע' קלקי ע"ש ואזי רכפה אולי הוא Raphia קרוב לעיר Gaza עיי' נייבויער גיאגר' צד 20 ועוד עיי' שם 303 שהביא בשם צונץ שהוא Raphané. ובענין פי' בצל של רכפא כל שעוקצו מעוך (נמעך) לתוכו (תוספת' וירוש' מעשרות הנ"ל) נ"ל לגזור המלה מל"ע كرب מעך וא"כ רכפה כמו כרפה והפעל איכרפית דדיך (נדה מ"ח סע"א) עיי"ע כרף (ח"ד, ש"מ)] —

רכפת [12]) (אולי מל"ע הרשום' בסוף ע' הקודם كرب = כרף zusammenpressen, zu-

[1]) וכ"ה בילקי כ"י (אצל ד"ס בב"ב צד ל"ג) וליכתביה באפי נפשיה אבל בנו"ג וליכתביה לחידיה וליקדמיה. [2]) בכ"י ה"ב אייא. [3]) כ"ה בכ"י ובדפ"ע בה"א בסוף. [4]) בדפי אמי בט"ד שגר. [5]) כ"ה בעיקרי התלמוד. [6]) וכנ"ה בתוספתי כלאי' ספ"ג הכולפסון והרכפא אבל בכ"י אירפי הגי' והכרפסא עיי"ע בח"ד, שמ"א עש"ה. [7]) בכ"י ובעיקרי התלמוד ערך מיוחד ובדפ"ע נכלל ללא נכון עם הע' הקודם. [8]) בכ"י ובדפ"ע בה"א בסוף וכה"י בירו'. [9]) ובע' קלקי גרס נמעך וכ"ה בירוש' מעשרות ספ"ג רנ"ב. [10]) מזה ראיה לגי' אמיתית של דפוס וויניצ' בע' קלקי כמו שהצעתיה שם. [11]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובעיקרי התלמוד ובדפ"א ושם אי' וי"מ בצל של רכפא אבל בדפ"ר ופיז' אי' וי"מ ברזי בצל של רכפא ובלי ספק תיבות „וי"מ ברזי" שייכין לעי הקודם לזה ע"ש ועירוב הדברים ראיתי כאן. [12]) כצ"ל ובדפ"ע רִכְפְּ.

sammenfügen ענין קבוץ והושאל לרוב והמון ושפעה (Masse, Menge עבי שחקים (ש"ב כ"ב, י"ב) תרג' מריכפת עננין קלילין [1]), המון מים בשמים (ירמיה י': י"ג; נ"א, ט"ז) תרג' ריכפת [2]), כי אערוץ המון רבה (איוב ל"א, ל"ד). *[אחי"ה ועוד עיי' תרג' איוב כ"ו, י"ד; ל"ו, כ"ט [3]); לתהלים ס"ה, ח'; לדה"י ב', י"א, כ"ג; י"ג, ח'; י"ד, י' וזולתו. וגם בנפרד הוא רכפת עיי' תרג' דה"י ב' ל"א, י' רכפת טובא הדין] —

רָכֶשׁ (= רִיכְשָׁא בל"ס רַכְשָׁא מל"מ רֶכֶשׁ מין סוס או פרד מהיר המרוצה schnell galoppiren- des Maulthier) בר"ג דפ' אעפ"י (כתובות נ"ה:) ובפ' מי שמת בגמ' שייר קרקע (ב"ב קנ"ב.) בבי רב משמיה דרב אמרי ארכביה אתרי רכשי פי' על שני סוסים הרכיבוהו „כלומ' ב' כוחות וחזוקין מחזקינן ליה". *[אחי"ה הועתק מפי' רגמ"ה בב"ב, וכ"ה בירוש' קידושי' פ"א ד"ם ע"ג ושם פי' ריכשי: ברקי ועיי"ע ברקא (ח"ב, רע"א) ומ"ש] —

*רְכִישׁ (שם אמורא) רכיש בר פפא חולי' מ"ב: נ"ה.

רָם (מל"מ רום hoch sein; רָמוּת רוּחָא פי' גסות Höhe, רום, רוּמָא, רוֹמֵמוּת; Selbstüberhebung (Erhabenheit אכסדרה רומיתא (ב"ב י"א: מנחו' ל"ג:) כבר פי' בע' אכסדרא. פ"א אע"ג דפתיחן זרויחן מן הצדדים הני אכסדרי רומיתא גביה [4]) פתחיהון ורמות הלכך יש להן ד' אמות. בר"ג דפ' אין מעמידין (ע"ז כ"ד:) ובב"ר פנ"ה (נ"ד) רומי רומי [5]) השיטה התנופפי ברוב הדריך. „פי' זה ארון שהיה מעצי שטים רומי לשון הגבהה התנופפי לשון הגבהה ס"א רוני לשון רנה — המחושקה ברקמי זהב שהיתה מצופה בציורין של זהב כענין (שמות ל"ח, כ"ח) וחשק אותם, בדביר ארמון בהיכל" [6]). בס"ג דפ' המצניע (שבת צ"ד.) התם רמות רוחא הוא דנקיטא להו. פי' משום גסות הרוח הולכין עקב בצד גודל אבל אם מצטרך להם הרבה יכולין לרוץ [7]). בפ' ואלו קשרי' בגמ' מקפילין (שבת קי"ג.) כיון דכל יומא לא עביד הכי והאידנא עביד הכי לא מתחזי כרמות רוחא. בפ' השוכר בגמ' המוכר יינו לנכרי פסק (ע"ז ע"א.) והאי דלא הדרי בהו רמות רוחא הוא. בס"ג דפ' ח' שרצים (שבת ק"י:) רמות רוחא הוא דנקיטא ליה. פי' משום הכי מותר ליטול כרבלתו שממנו אינו מסתרס אלא משום הכי אינו נזקק שוב לזווג שרמות רוחא נטלה ממנו אבל לעולם אם היה מסתרס [8]) אפי' ממילא הוא אסיר והא דאמר ומיעקר שמותר הוא שככר סרים הוא. בפ' ב' בנדרים (י"ח:) סתם תרומה ביהודה אסורה ובגליל מותרת פי' ביהודה היינו ירושלם דהויא חלקו של יהודה אסור דאיכא למימר בתרומת הלשכה נדר דלשכה הוי בארץ יהודה דהויא כדבר הנדור ובגליל מותר דאם אמר הרי עלי מתרומת הלשכה הואיל ואין בגליל לשכה אלא תרומת הגורן היינו דבר אסור שאין אנשי גליל מכירין תרומת הלשכה לפי שאינה ביניהן. בר"ג דפ' הערל (יבמות ע"ד סע"א) ואני הנה נתתי לך את משמרת תרומתי (במדבר י"ח, ח') בשתי תרומות הכתוב מדבר אחת תרומה טהורה ואחת תרומה טמאה ואמר רחמנא שלך תהא להסקה תחת תבשילך ואם היה שמן תרומה טמאה מדליקו בנר מכאן שמותר ליהנות מתרומה טמאה. ובזו ההלכה מפורש שהתרומה והביכורין שוין דתנן (ביכורים פ"ב מ"א) התרומה והביכורים חייבין עליהן מיתה וחומש וכבר פי' זו המשנה בע' טען (א'). בר"ג דפ' האשה שהלך בעלה למדינת הים (יבמות צ'.) ת"ש אכל תרומה טמאה משלם חולין טהורין שילם חולין טמאין וכו' עד הוינן בה במזיד אמאי אין תשלומיו תשלומין תבוא עליו ברכה דאכל מידי דלא חזי ליה למיכל אפי' בימי טומאתו וכו' מכאן שאסור לכהן לאכול תרומה טמאה לעולם אפי' בימי טומאתו וכו'. בפ' הניזקין בגמ' המטמא (גיטי' נ"ג.) אי מטמא תרומה משום דקא מפסיד לה לגמרי פי' דאסירא באכילה לעולם כדאמרן אבל (מטמא) [צ"ל מדמע] דלא קא מפסיד לה לגמרי אימא לא. פי' דמותרת בהנאה כדאמרינן בהמפריש פ"ד בתרומה (מ"ז) ר' אליעזר אומ' תרומה עולה במאה ואחד. פי' אם נפלה סאה אחת של תרומה בק' חולין לוקח מהן אחד ואומר זו היא התרומה שנפלה והשאר מותר ואם החולין פחות מק' אסור הכל [9]). בס"ג דפ' כל הבשר (חולין קי"ז.)

---

[1]) ועיי' עוד תרג' תהלים י"ח, י"ב. [2]) בנו"ג בט"ס דיכפת וכן הובא בטעות התרג' בפי"מ להרמב"ם מעשרות פ"ה מ"ח. [3]) לפי גי' כ"י ובנו"ג בט"ס דיכפת. [4]) כדפ"א בט"ס גבוהן. [5]) ב' פעמים כדאי' בכ"י ל"ד ה"ב וב"ר וכ"ה בפי' ר"ח. [6]) נגרר עפ"י פי' ר"ח ורבינו הביא באמצע פי' משם עצמו ועוד ס"א רוני וכ"ה לפנינו רוני רוני וכ"ה בילק' שמ"א רמז ק"ג עיי"ע ארמון ח"א, רצ"ג. [7]) וכן מוכח מפי' ר"ח בשבת (ש"ס ווילנא צד צ"ה:) וז"ל רמות רוחא מענגין את עצמן מלהלך . . וכי בעי למרהט מצי וכו'. ורש"י פי' גסות וכן פי' בע"ז ע"א. [8]) כ"ה נכון בעיקרי התלמוד. [9]) וכתב בעל עיקרי התלמוד ורמז לזה כי מעשר ממעשר שהוא אחר ממאה נקרא תרומת ה' לאהרן הכהן וערלה וכלאים שהן אסורין בהנאה היה כפלים שהוא במאתים ואסור בהנאה פן תקדש פן תוקד אש ועוד רמז ביחזקאל ושה אחד מן המאתים ממשקה ישראל ודרשו רז"ל מן המותר בישראל כיון שנתערב במאתים מותר ומובחר ע"כ.

תרומת הדשן ובגדי כהונה שני כתוכין הבאין כאחד פי' מדשן אפר המערכה וקומץ ממנו בקומצו ונקרא תרומת הדשן כשם [1]) שנאמר במנחה (ויק' ו', ח') והרים ממנו בקמצו פי' בתורת כהנים (צו פרשה א' פרק ב') ושמו (ויקרא ו', ג') כולו שלא יתפזר [2]) וקבלה הוא שנבלע במקומו. בפ"ב בכתובו' בגמ' וכן שני אנשים (כ"ה.) בתרומת דרבנן אכול בתרומ' דאורייתא לא תיכול. פי' תרומת חוצה לארץ ותרומת א"י. תרומת מעשר של דמאי שחזרה למקומו (פ"ד דמאי מ"א) כבר פי' בע' דמאי ובע' חזר. *[אחי"ה ובע' תרם אוסיף להביא דברי רז"ל בענין תרומה. הפעל רוּם עבר רָם כל"מ ול"ס ועוד רִים. ירוש' ביצה פ"א ד"ס ע"ג וחשבון עלה ורימונה. ירוש' ע"ז פ"ד דמ"ג ע"ד בחייך דאת מרים אילין כיפיא מן דרימון וכו'. קידושי' ע': ורמיא קלא וכו'. צִווי רוּמִי. ע"ז וב"ר הנ"ל בערוך. בינוני קהל"ר פ' אשר אין: רוֹמַיָא עללין, רומיא נפקין. תרגם דברים ח', י"ד וְיֵרַם ליבך [3]). שם י"ז. כ' דלא יירם ליביה [4]). אִתַּפְעַל תרגם בראשי' ז', י"ז ואִיתְּרָמַת לשמות כ"ט, כ"ז דאִיתְּרַם [5]). ירוש' סוטה ספ"ט דכ"ד רע"ג איכ"ר פ' נפלה עטרת וקהל"ר פ' יש רעה איתרים רישיה. אַפְעֵל איכ"ר פ' על צוארנו: ארימון ראשיה מיניה. תרג' תהלים ג', ד' מֵרִים רישי. ועוד עיי' תרג' בראשי' ל"ט, ט"ו. י"ט; לשמות ז', כ'; לויקרא כ"ג, י"א. י"ב וזולתו. פולל ירוש' מעשר שני ספ"ד דנ"ה ע"ג את מתרוממא. ועיי' תרג' תהלי' ל"ז, ל"ד ויתר דוגמאות אצל הח' לעווי בעמת"ר וש"נ שאר דוגמאות מבניני פלפל רַמְרֵם (במשקל סורי) בהבלעת המי"ם והוי"ו רוֹרֵם, רָרֵם, אתפלפל אִתְרוֹרַם, אִתְרָרַם. התואַר רם הקבוץ כתובו' ק"ג סע"ב נהוג נשיאותך ברמים ועיי"ע דם ב'. במד"ר פ"כ דרש מן ארם (במדב' כ"ג, ז') מן הרמים הייתי, ושם עוד: עם רם שלמעלן הייתי . . . רם הייתי והורידני בלק. והשם רוּם (עזרא ו', ג' דניאל ג' א'), רוּמָא ב"ב ס"ג: עומקא ורומא, ירו' סנהד' פ"י דכ"ט. לרומא . . לארעא. ירוש' תענית פ"א דס"ד: מרוּם, תר"י א' דברים י"א, י"ח רום ידכון, תרג' ברמה (ירמיה ל"א, ט"ו) ברום עלמא; לבמדב' כ"ג, כ"ב; לדברים ל"ג, י"ז תוקפא ורומא; לתהלים ע"ג, ח' רום לבהון והוא כמו רָמוּת (יחזקאל ל"ב, ה') ובל"ס רָמוּתָא בקשור רוחא פי' גסות הרוּח עיי' לעיל בערוך וכ"ה בקידו' ע'. וע': וכתיג' ירמי' מ"ח, כ"ט רמות לבהון, תרג' גבהות (ישעיה ב', י"א. י"ז) רמות, תרג' משלי ח', י"ג גיאיותא ורמותא. וכן רוֹמְמוּתָא בתרג' ירוש' א' לבמד' כ"ג, כ"ב והוא מל"מ רוֹמֵמוּת וכן בויק"ר פכ"ד ואתה מרום (תהלים צ"ב, ט') רוֹמֵמוּת אתה נוהג בעולמיך. במד"ר פכ"ב אמר ר' אבא מרומניא כל הרים שבמקרא הרים חוץ מזה (תהלים ע"ה, ז') שהוא רוממות שאין אדם מתרומם מן הדברים האלו וכו' וקרוב לזה הביא רבינו בשם ילמדנו בע' הר (ח"ג, רל"ח) והעירותי כבר כי בתנחומא מטות סי' ו' אי' בהרחבת הלשון ושם אי' אמר ר' אבא סנגוֹריא ובילק' מטות ר' תשפ"ו ובילק' תהלי' ר' תת"ב אי' אמר ר' אבא וכ"ה בתנחומא הישן אבל בילק' ש"א ר' פ"ה בט"ס אמר ר' אבין וכבר העיר רש"ב בתנחומא שם (צד פ':) כי עיקר הגי' אמר ר' אבא סרונגיא ועיי"ע סרונגין, וא"כ מרומניא צ"ל מסרונגיא וכן הגיה כבר הרש"ש במד"ר פי"ד א"ר אבא סדרונניא שצ"ל סרונגיא ובאיכ"ר ס"פ על אלה ר' ביבא סנגוריא ובפ' ממרום: ר' ביבא מרנגיא ובכולם צ"ל ר' אבא סרונגיא] —

רָם (מל"מ רָמָה בלא"ר רְמָא, רמי werfen; aufwerfen, einwenden ובהשאלה פי' הקשה עיי' בפנים רוּמְיָא Frage, Einwand, Wider-spruch) רמו קראי אהדדי פי' משליכים ומקשים פסוקים זה על זה, ורמינהי כשמשליך המקשן משניות ובריייתות הסותרות זו לזו ועיקר לשון הוא מלשון רמה בים (שמות ט"ו, א'). *[אחי"ה והרבה בתרג' לשון השלכה והפלה עיי' המתורגמן ועמת"ר ללעווי. ובאפעל תרג' שופטי' כ', ט"ז מַרְמַן. חגיגה ט"ו: מאן מַרְמִי ליה מאן, פסחי' י': ארמויי ארמי מיניה. אתפעל חולי' י"ג. לא אתרמי ליה. וכן בְּפעל מנחות מ"ב. רמי חוטי. שבועות ל"ד: מ"א: מ"ב. ב"ב ל"ט. כל מילתא דלא רמיא עליה דאיניש וכו'. זבחים ה'. רמי ר"ל על מעוהי וכו'. ובהשאילה: ב"מ כ"ב: ר"פ רמי. פסחים ע"ה. רמי ליה וכו'. ביצה ג'. רמי דר' יהודה אדר' יהודה. שם: מדקא מרמי להו אהדדי, ט': י'. ורמינהי וכ"ה. בשבת כ"א: בב"מ י"ח: שם ע"א ס"א ובגיטי' כ"ז סע"א ותענית ד' רע"ב פסחים ע"ה. וּרמינהו. ברכות ז'. ורמינן קראי אהדדי. סוכה ט"ז. איכא דרמי לה מרמי וכו', תעני' ד': וש"נ גברא אגברא

[1]) בדפו"ו בט"ס שם. [2]) בנו"ג ושמו בנחת ושמו כולו ושמו שלא יפזר ועיי' בפסחים כ"ו. כ"ז: תמורי ל"ד. זבחים מ"ו. תוסי ד"ה ולא. [3]) ברפ"ש בדפ"א וְרִים. [4]) ברפ"ש ובנו"ג ירום. [5]) ברפ"ש, וברפ' אחרים ובתר"י דאִיתְּרַם.

קא רמית. נדה ל״ג: רמא ליה תורא רמא ליה מתניתין אהדדי תנן . . . ורמינהו . והשם מנחות מ״ב. והא מאי רוּמְיָא] —

☞ **רם** (= רְמָא, רמי treffen) תרג' לך אל נמלה עצל (משלי ו', ו') אתרמי (לשומשנא) [צ״ל לשומשמנא] עטלא ובל' גמרא (סנהד' ק״ט:) אליעזר עבד אברהם אתרמי התם. *[אחי״ה נ״ל כי הוא כמו איתקלע, איקלע להתם (שם) ומל״מ קָלַע שהוא כמו רמה ופי' הושלך לשם כלומ' בא שמה ע״י סבות דברים (ועוד עיי' ציון מחולי' י״ג. בעי' הקודם) וקצת קשה להבין כן גם בתרג' ודע כי בע' ששמן גי' רבינו בכ״י ק״ט אתדמה כלומר תהא דומה ובדפ״ע אי' אתרמה, אתרמי] —

* **רַמַאי, רַמַּיי, רַמְאָה, רַמָּיָה** (פי' בעל מרמה Betrüger) ב״מ פ״ג מ״ד ומ״ה א״כ מה הפסיד הרמאי. עירובי' נ״ד: צייד הרמאי. ב״ר פס״ג ארמי (בראשית כ״ה, כ') אביה רמאי ואחיה רמאי וכו', שהש״ר פ' כשושנה אביה היה רמאי אחיה היה רמאי. ויק״ר ר״פ כ״ג אביה רמאי ואנשי מקומה רמאין. ב״ב קכ״ג. אבא רמאה הוא. ויק״ר פ״ה הוה תמן חד בר נש והוה שמיה אבא יודן רמאי וחס ושלום לא היה רמאי אלא דהוה מרמי במצוותה וכו' וכן בירוש' הוריו' פ״ג דמ״ח. והיה תמן חד רבהון רמייא חס ליה דלא הוה רמאי אלא שהיה מרמה במצוות. הקבוץ כתובות ס״ח. נחזיק טובה לרַמָּאִין. ב״ב מ״ו. רַמָּאֵי דפומבדיתא. ירוש' גיטין פ״ה דמ״ו ע״ג בעל חוב בבינונית מפני הרמאין; דמאי פ״ג מ״ה. ירוש' סוכה רפ״ד דנ״ד: אין אנו אחראין (ירוש' מעשרו' פ״ה דנ״א ע״ד אחריון) לרמאין. ב״ר ספ״ע אנשי מקומך רמאין. ולנקבה יחידה ב״ר שם: אמר לה (יעקב ללאה) מה רַמָּיְיתָא בת רמאה וכו'. והפעל אגדת בראשי' ס״פ מ״ח אמר לה ברתיה דרמאה למה רמית אותי א״ל ואת לא רמית באביך וכו'. ויק״ר וירוש' הוריו' הנ״ל מרמי. מרמה. בינוני פועל סנה' ל״ב: דין מרומה. והשם המופשט ב״ב קכ״ג. מאי רמאותיה. שם: אחיו אני ברמאות ומי שרי להו לצדיקי לסנויי ברמאותא וכו'. קידושי' נ״ט. מנהג רמאות. ירו' קידושי' רפ״ג דס״ג ע״ג מנהג רמיות. ירוש' תעני' פ״ב דס״ה: ב״ר פ״ט תשובה של רמיות. תוספת' יבמות פ״ד דרך הרמאות. ויק״ר רפכ״ג כללן כולן ברמאות. תר״י בראשי' כ״ה, כ״ח מילי רמיותא. ושם כ״ט, י״ט עיטא דרַמְיוּ ועוד עיי' תר״י במד' כ״ה, י״ח; תרג' תהלים י', ז'; למשלי י״ב, ה', כ'; י״ד ה' וזולתו.

* **רְמָה** עיי״ע הקודם פי' עושה מרמה.

רמז (כל״ע رمز פי' קרץ בעיניו winken, zunicken) חרש רומז ונרמז (גיטי' נ״ט.) כבר פי' בע' קפץ. בפ' כיצד הרגל בגמ' איזהו מועד (ב״ק כ״ד:) דקא מרמזי רמוזי. פי' „דאיכא סהדי דחזו להו בהתקבצם בבית דין מרמזי רמוזי אהדדי כלומר זאת אומרת לכת האחרת הגישו והעידו והנה אנו מעידים אחריכם"[1]. בפ' אלו נערות בגמ' הבא על אחותו (כתובות ל״ג.) ונתרי בהו מעיקרא קודם שהתחילו העדות ונרמזינהו רמוזי בשעה שמעידין ולא מצו למימר אשתלין. קורץ עין (משלי י', י') תרג' דרמיז בעיניה. שלח אצבע (ישעי' נ״ח, ט') תרג' מרמיז באצבע. *[אחי״ה וכ״ה בתרג' משלי ו', י״ג; לתהלים ל״ה, י״ט ובתר״י ב' לבראשית מ״ה, י״ט; לבמד' כ״א, ט״ז. וכנ״ה בדרז״ל בשבת ס״ב; ומשקרות (ישעיה ג', ט״ז) דהוו מלאן כוחלא לעינייהו ומרמזן, תעני' ט'. מרמזי אהדדי, כתובות קי״א: רמוז בעיניך וכו'. מגילה ב'. סנהד' פ״א: זבחים קט״ו. היכא רמיזא. והשם חולין צ״ב. שבת קי״ג: רֶמֶז רָמַז לו (להּ). ירוש' ברכות פ״ד ד״ה. רמז לת״ח וכו'. ועוד עיי' יומא ע״ד: מגילה ט״ז: סנהד' צ״ג: ב״ר רפי״ב יודעין רמוזו והגיונו ובילק' איוב ר' תתקי״ד אי' רמזו של דבר. והשם המופשט רמיזה גיטין נ״ט. בגיטין ד״ה ברמיזה. ב״ר רפ״ה ור״פ כ״ח ברמיזה ובאצבע. סנה' פ״ו: רמיזא לאו כלום הוא. הקבוץ גיטי' ע״א. רמיזות — איכ״ר פי' ממרום כמה רמיזות עשית' ונ״ל שצ״ל רשתות. ובירוש' סנהד' ספי״א ד״ל ע״ג אי' באמת חרמים וכן בויק״ר פכ״ו כמה מצודות וחרמים פרשתי לו ועיי״ע רפש] —

רמח (כל״מ רֹמַח בל' סורי' ולא״ר רוּמְחָא Lanze, Spies) לצנינים בצדיכם (במד' ל״ג, נ״ה) תר״י (א') לרמחין בסטריכון. *[אחי״ה בנו״ג כתריסין. ותרג' רמח, חרב וכידון רומחא עיי' במתורגמן] —

* **רמ״ח** (לשון נוטריקון) נדרי' ל״ב: רמ״ח אברים עיי״ע גויה. ב״ר ר״פ ס״ט רמ״ח אברים שיש בי צמאים לך.[2]

---

[1]) הועתק מפי' ר״ח בב״ק נדפס בש״ס ווילנא. [2]) ירוש' שבת רפ״ג ד״ה ע״ג רמ״ח צ״ל רמץ.

רמי (= רִימִין נ"ל מל"י ורו' Lotos = ῥάμνος, (rhamnus בפ' כיצד מברכין בגמ' נובלות (ברכות מ׳:) ובריש דמאי (פ"א מ"א) כל הרימין פטורין חוץ מרימי שקמנא. בריש כלאי' (מ"ד) השיזפין ¹) והרימין פי' פולצרק"י ²) בלעז לכן הקלו עליהם לענין דמאי דלאו פירי מעליי נינהו. *[אחי"ה בע' כנר (ח"ד, רס"ג) הואלתי לבאר מלת פולצרקי ע"ש אבל בענין מה שכתבתי כי רימין הוא نبق אני חוזר בו כי בלי ספק הוא הוא מלה יוני' ורו' הרשומ' בתחלת הערך ופי' Lotos והוא نبق בל"ע וכמו שפי' הרמב"ם בכלאים הנ"ל. ודע כי בפי' מהר"י בן מלכי צדק לכלאים שם פי' רימין צינפירי ובדמאי פי' רימין: סורבי. וכנ"ה בירוש' כלאים פ"א דכ"ז. זיתין (ורימון) [צ"ל ורימין] עיי"ע שזף. ברכות מ': רימין כנרי עיי"ע כנר ומ"ש. ברכו' מ': תוספת' דמאי רפ"א השיתין והרימין עיי"ע שת"ן. ועיי' מ"ש פליניאוס כ"ד, ע"ו בענין rhamni.

* רַמִּי (נתקצר מן ר' אמי ועיי"ע רבמי) שם הפרטי לכמה אמוראי דבבלי ד"מ רמי בר יחזקאל שבת ס'. קל"ח. עירובי' י"ד: נ"ח: יומא נ"ח: וזולתו, רמי בר חמא, רמי בר רב, רמי בר רב יודא, רמי בר שמואל, רמא בריה דרב ייבא, רמי בר פפא, רמי בר תמרי, רמי בר אבא, רמי בר מרי, רמי בר חלקיה, רמי בר אבין עיי' ערך בפני עצמו בסדר הדורות.

רָמָךְ, (רְמָכָה מל"ע رمكة ובל"ס רַמְכָא סוס נקבה (Stute בפ"ח בכלים (מ"ה) והרמך מותר פי' סוס כמו (אסתר ח׳, י׳) בני הרמכים. בפ' סדר תעניו' האלו בגמ' מעשה (כ"ג.) חמרתיה הוה מעברא ³) אולידא רמכי פי' עדרים. *[אחי"ה בפירש"י ולדות וכ"ה בפי' רגמ"ה כ"י אבל בל"ע פי' סוסיא נקבה וכ"ה נכון בפי' רע"ב בכלאי' פ"ח מ"ה על: והרמך מותר, ירוש' כלאים פ"ח דל"א ע"ג עיי"ע כלינס (ח"ד, רל"ט). ספרי כי תצא פ' רל"א יחדיו (דברים כ"ב, י׳) פרט לרמך, מל"מ אסת' ח', י' וכ"ה בתרג' שם רמכין, ושם בתרג' שני רמכיא ודע כי בעיקרי התלמוד הכל ערך אחד אבל בדפ"ע וכ"י ישנן שני ערכים ואולי בתעני' הדין עם רבינו פי' עדרים והוא מל"פ رمه עדרי צאן סוסים ודומיהם] —

* רָמַם (מל"מ וקרוב לשרש רום פָּעֵל רוֹמֵם er- (heben פסיקת' רבתי פ"י משה כל זמן שאתה יכול לרומם את האומה הזו רוממה שכאילו לי אתה רומם. פיעל שמ"ר פ"א רימם הקב"ה מלכותו. שם: ריממן הקב"ה על הכל. והתואר שהש"ר פ' כמגדל: טורי רְמְמַיָּא והפכו מכיכיא.

* רִמּוּנָא, רוּמָּנָא (בל"ס וכן בל"פ رومنا בל"מ רִמּוֹן = בל"ע رمان Granatbaum- (apfel בתרג' רִימּוֹנָא שה"ש ד', ג' מלי פקודיא כרימונא עפ"י ברכות נ"ז. ע"ש. ועוד רומנא תרג' שה"ש ז', י"ג ובתר"י שמות כ"ח. ל"ד. והקבוץ רוּמָּנִין תר"י במד' כ'. ה'. כ"ח וזולתו. ברכו' נ"ו. חזן רומנא וכו' עד עסקך כרומנא. ויק"ר פ"ב רמונא מתקרי רמון וכו' רימוני בארן עיי"ע בארן (ח"ב, ב׳) וש"נ.

* רוּמְנָא (Wange) ע"ז ל': ורומני דאפא ופירש"י פומיל"א של פנים אשר אצל העין. וכן פירש"י בשה"ש ד', ג' רקתך היא גובה הפנים שקורין פומילי"ש בלעז אצל העינים ובל' גמרא קורין אותו רומני דאפי ודומין לפלח חצי רמון וכו' וא"כ נגזרה מע' הקודם. והלע"ז הוא בל"צ Wange, pomelle וכן בל"ס חזור פכא פי' תפוח הלחי ודע כי גם בכ"י ר"ח אי' ורומני ובכ"י ש"ס ורומנא דאפא אבל בכ"ז לבי נכון בטוח שצ"ל דומנא בדל"ת והוא ממש לשון צענד daêman ובל"פ החדשה ديم, ديمه פי' גובה הפנים.

☞ רמונקי עיי"ע קוק וע' (רמונקי) [צריך לו' דמונקי]. *[אחי"ה וז"ל תש' הגאונים (הוצי' הרכבי צד 144 סי' רצ"ז ורצ"ח) קואקי ודמינקי אמרו קואק עצים שהיו פרסיים נוטלין מהן לבית האור כי היה על כל בית מכס לעצים בכל שבת וישראל נותנין בכלל. דמינקי שהיו החברים מחזרין על הבתים ונוטלין נר מבית כל אחד ואחד בלילה שקורין צְדָה כדי שיראו נרות מבחוץ וקורין אותו דמינקי כמה שאנו אומרים בהמביא גט (גיטי' י"ז) וכו'] —

☞ רֵמוּס Remus ורומולוס (Romulus מד' תהלי' מזמור למה ה' תעמור ברחוק (מזמור י׳) רמוס ורומולוס מתה אמם הזאבה נזדמנה והניקתן

¹) כ"ה נכון השזפין בדפ"ר ואמ' אבל בדפו"ו בט"ד השיפין. ²) כ"ה בכ"י ה"ב ל"ד וב"ר ובעיקרי התלמוד בשתי תיבות פול צרקי ובדפ"ר ווניצ' פולצאראקי ובכ"י ק"ט ובכ"י ו"ו א' ובי פולצדקי. ³) בנו"נ חזא לחמריה דאיתילידא ולי' בכ"י ש"ס ובילק' כ"י ועיי' ד"ס תעני' צד ס"ח.

הם היו בוני עיר רומי כמו שכותבים סופרי דברי הימים של רומי. *[אחי"ה עיי' מ"ש Livius פ"א ד' והלאה. ועיי' ג"כ במד' תהלים מזמור י"ז אלו שני יתומין שנשתיירו מהן רומס ורומולוס וזימנת להם זאבה אחת שהניקתם עד שהגדילו ונעשו מלכים גדולים, ירושי' ע"ז פ"א דל"ט ע"ג יום שהעמיד ירבעם שני עגלי זהב כאו רומס ורומולוס ובנו שני צריפים ברומי] —

* רָמַס (מל"מ ענינו דריכה וכעיטה ברגל mit Füssen stampfen, zertreten) ע"ז י"ז: שמא תרמסוני ברגליכם, קידושי' ס"ו. רומסם, ירושי' ברכות פ"ד ד"ח. הרמוסה ביד עריצים, ירו' פיאה רפ"ח די"ח ע"ד וספ"ז ד"כ ע"ג רומס הייתי זיתים וכו', פיעל ויק"ר פט"ז ומרמסן, אתפעל ע"ז הנ"ל איתרמוס, שם: אירמס. תרג' שסוהו (תהלים פ"ט, מ"ב) רמסון יתיה.

רֶמֶץ (מל"ע رماد אפר Asche) בר"ג דחולין (ח'.) איזו היא מכוה לקה[1]) בגחלת וברמץ[2]). בר"ג דפ' כיצד צולין (פסחים ע"ה.) מכות אש (ויקרא י"ג, כ"ד) אין לי אלא שנכוה באש נכוה בגחלת וברמץ[3]). בר"ג דפ' בא סימן (נדה מ"ט:) שופתה ע"ג הרמץ אם רמץ מעמידה[4]). בריש כלאים (פ"א מ"ה) דלעת יוונית עם המצרית והרמוצה, ובפ' הנודר מן המבושל (פ"ו מ"א דמ"ט.) ובדלעת הרמוצה, גמרי' (שם) רב אשי אמר דלעת הטמונה ברמץ. ירושלי' בריש כלאים (פ"א דכ"ז.) א"ר חנינא כמין דלעת [היא] והן ממתקין אותו ברמץ[5]) פי' בלעז (קליבא) [צ"ל פבילא] או שיניזא [אפר] חם. *[אחי"ה בדפ"ע אי' דקפי' בלעז צניס"ו או צניסה[6]) ובדפ"א הוסיף עוד פי' אפר חם ותיכת חמה אי' ג"כ בעיק' התלמוד ושם הגי' בלעז שניזא חמה וגי' שניזא אי' ג"כ בעה"ק שנ"ב ואחריו נגררנו ושם גם כן קליבא ונ"ל ברור שצ"ל פבילא והוא בלאי"ט favilla אפר חם והוא הוא שיניזא = cinigia heisse Asche. ומן השם רמץ ובל"א (בירוש' נדרי' הנ"ל) רמצא נבנה הפעל בבינוני רְמוּצָה פי' טמונה ברמץ וכ"ה בתוספת' כלאים רפ"א בכ"י אירפ' (דלעת) היוונית כלאים עם הרמוצה][7]) —

רמץ (= רמצא, רימצא נ"ל מל"ע رميض סכין חד ודומה לו spitzes Messer, Nagel u. s. w.) בר"ג דפ' הבונה (שבת ק"ג.) כגון דבזעה ברמצא[8]) דפרזלא ושבקיה בגווה עיי' בע' אשלג[9]) פי' חתיכה של ברזל שהוא עגול וחד כמסמר גדול. *[אחי"ה וכן פירש"י בשבת מסמר ארוך של ברזל ויותר מדוייק כמו שכתב רבינו חד כמסמר וזה ענין המלה הערבית הרשומה. ובנדה ס"ב לא פירש"י רק היה מציין דברי הש"ס מפקי ליה ברמצא דפרזלא עיי"ע אשלג. ור"ח בשבת הנ"ל (בש"ס ווילנא ק"ד:) פי' רימצא (כגי' ר"ח) מקדח, ולפי הענין נכון הוא היינו כלי ברזל לקדוח בחודו — ומזה הענין רְמַץ בתרג' עיי"ע הבא אח"ז] —

☞ רְמַץ (מע' הקודם פי' קדח ושבץ wirken, durchstechen) תרג' וכתונת תשבץ (שמות כ"ח, ד') וכתונא מרמצא. *[אחי"ה וכ"ה שם בפסוק ל"ט תרג' ושבצת: ותרמץ ועיי' תרג' שם ל"ט, י"ג משבצים: מרמצין, תרג' תהלי' מ"ה, י"ד דְמְרַמְצִין בדהבא. והשם תרג' דה"י א' כ', ב' רימוץ דהבא] —

* רְמַץ (כמו רמז zwickern) בכורו' מ"ד. מרמצן עיניה ועיי"ע טרטות ח"ד, פ' ובהערה 7.

☞ רְמַשׁ (בל"ם רְמֵשׁ, רַמְשָׁא פי' ערב Abend) תרג' ויהי ערב (בראשית א', ה'. ח') והוא רמש. *[אחי"ה ועיי' עוד תרג' בראשי' כ"ה, ס"ג; לויק' כ"ג, ל"ב; לישעיה כ"א, י"ג ועוד. וכן בדרז"ל ירו' ברכו' פ"ב ד"ה ע"ג, ירוש' סוטה פ"ג די"ט. ירוש' נדרים רפ"ח ד"מ ע"ד ברומשא, ירוש' ברכות פ"ד ד"ז ע"ג ברמשא, ויק"ר פכ"ו ברמשא.. בצפרא. ותואר הפעל רַמְשִׁית, רוּמְשִׁית ירוש' נדרים הנ"ל וירוש' סנהד' פ"ח דכ"ו רע"ב והוא כמו שחרית ערבית שהוא תואר הפעל במקום השם] —

* רֶמֶשׂ (מל"מ שם קבוץ לבעלי חיים השורצים בארץ Amphibien, Kriechthiere) שבת ק"ז: קמ"ה: נדה כ"א. מכות ט"ז: שקצים ורמשים ועיי' עוד ע' שקץ. ותוספות נדה כ"ג: ד"ה ליתני פירשו והנחש.. לא מיקרי חיה סתם אלא חיה הרומשת ע"ש.

---

[1]) בנו"ג נכוה. [2]) בדפו"ו ואמ' מגחלת ומרמץ אבל ברפ"ר וכ"י ובעיקרי התלמוד בגחלת וברמץ. [3]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ו"ו ל"ד וב"ר, ובדפ"ע נשמט מן בגחלת וברמץ עד בגחלת וברמץ. [4]) וזה הדבור ג"כ בתוספתי כלים ב"ק פ"ז אם נתנה ע"ג הרמץ והרמץ מעמידו. [5]) ובירוש' נדרים פ"ו דל"ט ע"ג אי' ממתקין אותה ברמצא. [6]) בכ"י ק"ט צנומה וצ"ל צנוסה. [7]) ובנו"ג בט"ס הרמוסת. [8]) בדפו"ו בט"ס ברצמה. [9]) ושם לא פי' רק היה מציין הסוגי' דשבת.

* רֶמֶשׁ, רַמְשָׁא (שם פרטי לאיש או למשפחה) נדה כ"ה: אבא שאול בר נש ואמרי לה אבא שאול בר רמש אומר וכו' אבל מצאתי ביוחסי' השלם (צד 32) אבא שאול מבית מרמשא וכתב וז"ל אבא שאול מבית מרמשא היה יחיד בדורו והיה כמו תלמיד חבר לריב"ז אבא שאול אומר משמו אבל רב צמח גאון פי' משמו משם נפשו וכו' (ועיי' מבוא לת"א, XVII) ומוכח מיוחסי' שם שהוא הוא אבא שאול המוזכר בנדה כ"ד: וכבר תמה עליו הרב בעל סדר הדורות (צד קע"ג בדפו"ו). אבל בעיקרי התלמוד הביא המחבר שהוא בעל היוחסין וז"ל: רמש בפ' המפלת אבא שאול בר רמש אומר ופירש"י מנענע באותו מקום ע"כ כיון לנדה כ"ה: וא"כ גרס בר רמש וכדאי' לפנינו. ולי נראה כי בר רמש הוא שם גנאי על קטנותו (כאילו רומש על הארץ) והוא הוא אבא שאול בר ננס שנזכר באבדר"ן רפכ"ט ואולי תחת אבא שאול בר נש בנדה הנ"ל צ"ל בר ננס ועל זה אמר א"ל בר רמש ודו"ק, ומכונה בשם גנאי זה כדי להבדילו מאבא שאול דנדה כ"ד: דאי' שם ושמא תאמר אבא שאול ננס הוה אבא שאול ארוך בדורו היה וכו' ע"ש.

* רמתא עיי"ע בית רמתא.

רַמַתִּיקוֹס (= רְאוּמַטִיקוֹס מלי יוני' ῥευματικός (rheumatisch, katarrhalisch עיי' בע' קטריקון [1]) ובסוף זאת תהיה (ויק"ר פי"ט) ימך המקרה (קהלת י', י"ח) נעשה אירומתקוס — (א"ב פי' בל"י בעל חולי הנזילה). *[אחי"ה ור"ב כיון לל"י הנ"ל וגי' ר"ב בדפ"א ריומתקס ובנו"ג ראומתיקוס וכצ"ל בערוך. ודרש המקרה כמו מוקרא, גלגלת] —

רן (= רִנָּה מל"מ פי' הרמת קול בנגון לשמחה Jubel מפעל רָנַן) בריש ברכות בגמ' וחכמים אומרים (ו'.) אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת שנא' (מ"א ח', כ"ח) לשמוע אל הרנה ואל התפלה במקום רנה שם תהא תפלה פי' במקום קבוץ עם שמשיחין ומרננין שם תהא תפלה. *[אחי"ה כונת רבינו במ"ש שמשיחין היינו שמרננין בקול תפלה וכדאי' בברכות כ"ו: אין שיחה אלא תפלה. וביומ' ע'. ושאר התפלה רנה תחינה בקשה וכו'. דברים רבה רפ"ב רנה זו קילוסו של הקב"ה ותפלה לצרכיו של אדם. ושם א"ר יוחנן י' לשונות נקראת תפלה ואלו הן שועה צעקה. נאקה. רנה. פגיעה וכו', ירוש' סוכה פ"ג דנ"ד רע"א בעשרה לשונות של שבח נאמר ספר תילים באישור בניצוח וכו' עד ברינה בתודה בתפילה בברכה עיי' פסחים קי"ז. שמ"ר פמ"ז רנה של תורה. ועוד עיי"ע רן ג' — ובדפ"א הוא נהפך הקערה והובא ערך רן ג' בתחלה וע' רן א' בסוף ע"ש] —

רן (= רָנַן מל"מ וכן בל"ע رن ענין תנועה ותרעומה (schwirren, murren, lärmen בס"ג דפ' כיצד אשת אחיו (יבמות כ"ו.) ברננה לא מפקינן, על שפת לשון ודבת עם (יחזקאל ל"ו, ג') תרג' ורננת עמא — (א"ב וענין קרוב לזה תרג' יהגו ריק (תהלי' ב', א') מרננין סריקותא, ובתורתו יהגה (שם א', ב') ובאורייתיה מרנן וטעם המלה קלא דלא פסיק הן קול טוב הן רע). *[אחי"ה וכ"ה בל"ס רֶנְיָא והפעל יבמות ל"ד: קא מרננין רבנן אבתריך, ירו' ע"ז פ"ג דמ"ב רע"ג והוו רבנן מרננין ביה, ברכות כ"ז: בכורות ל"ו. ירוש' ברכות פ"ד ד"ז ע"ד עד שרננו (שרינגו) כל העם וכו', ירוש' תענית פ"ד דס"ז ע"ד עד שרינגו בו כל העם, ירו' ברכו' פ"ט די"ד: הכל מרננין אחריו. והתואר נקבה רוננית במד"ר פי"ב ועיי"ע רוטגנית וע' רטן — ודוגמאות שהביא ר"ב יותר ראויים בע' רן ג' ע"ש] —

רן (רְנָנָה כמו רִנָּה עיי"ע רן א' מל"מ הרמת קול לשמחה ושיר Jubel, Gesang ועוד כמו הגיון (Gedanke בפ"א בברכו' בגמ' בשחרין [2]) (ברכו' י'.) רני עקרה לא ילדה (ישעיה נ"ד, א') רני כנסת ישראל שדומה לאשה עקרה, שלא ילדה בנים לגיהנם כוותייכו. ובפ' תפלת השחר בגמ' רבן גמליאל (שם כ"ט.) הני כ"ד דתעניתא כנגד מי אמר ר' חלבו כנגד כ"ד רננות שאמר שלמה בשעה שהכנים ארון לבית קודש הקדשים (עיי' מ"א ח', כ"ח והלאה). ירוש' (ברכות פ"ד ד"ח רע"א) כנגד כ"ד פעמים שכתוב בפרש' שלמה רנה [3]) תפלה תחנה. בפ' במה מדליקין בגמ' המכבה (שבת ל'.) ובס"ג דפ' משקין (מ"ק ט'.) אמר [שלמה] כ"ד רננות ולא נענע. *[אחי"ה וכ"ה בבמד"ר פי"ד. וכן בברכו' י"ז. לשונך ירחיש רננות פי' הגיונות וכן בלשון תרג' תהלים י"ט, ט"ו רינגת רעיוני, שם מ"ט, ד' ורינגת ליבא. וכן תרג' הגיגי (שם ה', ב') רינוני. ירוש' ר"ה פ"ד דנ"ט ע"ג רנתי (תהלים י"ז, א') זו רינון תורה וכל"ט עליו תרנה (איוב ל"ט, כ"ג) וכן

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וכ"י ו"ו ול"ד, ובדפ"ע בט"ס קטריטון וצ"ל קטריקון ע"ש וש"נ הגירסאות. [2]) כפי גי' רבינו ובנו"ג בשחרית ועיי"ע וש"נ השינויים. [3]) בנו"ג רינה.

הפעל בתרג׳ תהלים ל״ז, ל׳ רָנֵין חוכמתא, שם א׳, ב׳ ובאורייתיה מרנין ועוד עיי׳ תרג׳ שם ל״ה כ״ח; ל״ח, י״ג ל״ט ד׳; קט״ו, ז׳] —

* רוֹנָנִית עיי״ע רן ב׳.

* רִינְנָא, רְנָנָא עיי״ע רן ב׳.

רונגר (צ״ל רוֹזְגַר מל״פ روزيكر, روزكر פי׳ עושה שכר יום Taglöhner, Tagwerk machend) בפ׳ הערל בגמ׳ ממזרי (יבמות ע״ט.) ודילמא רונגר בעלמא. בפ׳ יש נוהלין בגמ׳ בנות צלפחד (ב״ב קכ״ב.) א״ל רב פפא לאביי אימא רונגר בעלמא פי׳ לשון פרסי רוז [1]) יום. גר שכיר, כלו׳ שמא שכיר יום הוא. *[אחי״ה כבר פניתי מקום לזו המלה בע׳ רוזגר. כי שם עיקר מקומו כי בל״פ רוז פי׳ יום וגר הוא كار كر רכוך מן كار עושה והם אותיות השימוש בסוף התיבה לחזק ענין העשיה וא״כ רוזגר روزكر، روزكار روزكارى כולם פי׳ שכר יום שאכל שכר יומו ועיי׳ ג״כ ע׳ רזינקא ומ״ש. ודע כי בכ״י ערוך ל״ד אי׳ בנכון ר ו ז יום אבל אז היה לכתוב גם בראש הע׳ רוזגר ולא רונגר וביבמות אי׳ דונזר ובכ״י ש״ס מינכען בב״ב דוזגר ובכולם צ״ל רוזגר ופי׳ רבינו שייך לר״ח כדמוכח מפי׳ רשב״ם לב״ב שהביא בזה״ל כפי ג׳ דפ״ו רפ״א (אצל ד״ס צד ק״ע:) ור״ח פי׳ ר ו ז גר רוז בל׳ פרס יום וגר שכיר כלומר שכיר יום ע״כ ולדפוס זה כיון בהגהת הכ״ח בב״ב וביבמו׳ הנ״ל עש״ה — אבל רוז פפא ענין אחר הוא עיי״ע רז ב׳ ומ״ש. ובענין שאר גירסאות רונגר, אונגר עיי׳ בד״ס שם וכולם ט״ס הן] [2]) —

רנק (= רונקי, רומקי עיי׳ פירושו בפנים) בפ״ב בכלים (מ״ה) מפני שהיא הופכת עליו את הרונקי. ס״א רומקי פי׳ „הירקות כשמאסף אותם לצד אחד להמצות מהם מים נקרא רומקי, איכא דאמרי כשהן שולקין את הירקות ומוציאין אותן מן הקדירה ונותנין אותן לציר ישמן רונקי״. *[אחי״ה הועתק מפי׳ רה״ג במקומו וכ״ה בפי׳ הר״ש בשם הערוך, ובפי״מ להרמב״ם אי׳ רונקי שם יוני והוא הירק השלוק כאשר נעצר ונדבק קצתו לקצתו ע״כ ובפי׳ הרא״ש הביא פי׳ הערוך וגרס הרא״ש רונקי ואית דגרסי רוונקי ובתוספת׳ כלי׳ ב״ק פ״ב מצאתי הגי׳ הרוקמי וכ״ה בכ״י אירפ׳] —

רנק (רונקא והיותר נכונה גי׳ רוקנא Hobel עיי״ע רקן) בהסייף פי״ג בכלים (מ״ד) והרונקא בפני עצמה טהורה — (א״ב מביאו בע׳ רקן ופירשו שם).

רנק (= רוֹנְקִין נ״ל מל״פ رنك Derwischmantel) בספרי במדבר סיני שהוא כעין מדרש וישלחו (ספרי כי תצא) אין הרונקין חייבין בציצית. *[אחי״ה בע׳ ברדם (ח״ב, קפ״ז) כבר הוכחתי כי כונת רבינו על ספרי כי תצא פ׳ רל״ד ולפנינו לי׳ [3]) ונ״ל שהמלה פרסית היא ופי׳ מעיל כעין של מעילי הנזירים הפרסיים ויען שהוא עגול לכן אינו חייב בציצית ועיי״ע ברדם וע׳ טג ומ״ש [4]). — ועוד זה המלבוש אינו בגד בהיותו סחופי בלועים ונקרא ג״כ מזה הטעם בל״י ורו׳ האמצעי ῥάκη, ῥάχη ῥάκος, ῥάκκος racana, rachana, rachena, rachina כולם מל״י ῥάκος Lumpen ונקרא כן מלבוש הנזירים והועתק כן מל״פ הנ״ל ודע כי במסכת ציצית אי׳ בין המלבושים הפטורין מן הציצית ארביקוה ונראה שצ״ל ארניקוה ונראה שהוא הוא (א)רונקין של בעל הערוך] [5]) —

רַם (מל״מ וכן בל״פ רַם פי׳ הרטבה וזילוף träufeln והשם בל״מ רְסִים ובלא״ר רְסִיסָא Regentropfen) ושחקים ירעפו טל (משלי ג׳, כ׳) תרגום ועגני רם טלא (א״ב בנו״ג וישמיא צעי [ד]מטליא) [6]) וימנעו רביבים (ירמיה ג׳, ג׳) תרג׳ ואתמנעו רססיא. כ מ ו [7]) רסיסי לילה (שה״ש ה׳, ב׳). הדין ריסא לית מיניה אלא רסים (ויק״ר פי״ט) פי׳ הדין ריע״ע של גג לית מיניה אלא רסיסי לילה עיי׳ בע׳ בז. *[אחי״ה בח״ב, ל״א בע׳ בז סמנתי הנוסחאות. ובתרג׳ דברים ל״ב ב׳, ירמיה י״ד, כ״ב, תהלי׳ ס״ה, י״א; ע״ב, ו׳ רביבים רסיסין, והפעל מל״מ (יחזק׳ מ״ו, י״ד) לָרֹס פי׳ לרטוב ולזלף, תרג׳ ירוש׳ א׳ ירעפו (דברים ל״ג, כ״ח) רסיין, תרג׳ נפתי (משלי ז׳, י״ז) רסית וכן בל״ע رش besprengen, befeuchten] —

רם (= רָסַס כמו רָצַץ בל״ע رض פי׳ כתת ושבר zerstossen, zerschlagen) בפ׳ המוציא יין (שבת

---

[1]) וכ״ה נכון בכ״י ל״ד. [2]) ובעיקרי התלמוד שתפס גי׳ המוטעת רונגר הוסיף פי׳ רונגר מדת שכירות שרון לשון מדה כדאמרינן בב״ב וקרון ליה רון פפא. [3]) והי׳ לעווי טעה לחשוב שהוא ספרי שלח. [4]) ובכ״י ל״ד וה״ב וויען הגי׳ באמצע הערך הרונכי. [5]) ואח״כ מצאתי שכבר עמד על זה החכם ברילל במאמרו טראכטען צד 52. [6]) אבל בכ״י תרג׳ ושחקי רסן ובפשיטי הסורית וענני רסי. [7]) כ״ה נכון בהעתקת עיקרי התלמוד.

פי׳:) אם היה עב או מרוסס. בפ״ב בעוקצין (מ״ה) האגוזין והשקדים חיבור משירסס[1]. בס״ג דפ׳ בהמה המקשה (ע״ז.) מתרוסס מהו פי׳ כמו (ישעיה מ״ב, ג׳) קנה רצוץ. המפיס מורסא בשבת (כתובות ו׳: שבת ק״ז. ירוש׳ ברכות פ״ב ד״ה:) עיי׳ בע׳ מפיס. ב ר י ש[2]) פרק מי שאחזו (גיטי׳ ס״ט רע״ב) למרסא אנפקא דחמרא באהלא תולענא[3]). מכה טריה (ישעיה א׳, ו׳) תרג׳ במחא מרססא. *[אחי״ה ותרג׳ וכתות (ויקרא כ״ב, כ״ד) ודרסים ובתרג׳ ירו׳ א׳ שם דמרסים גידוי. ועיי׳ ג״כ ע׳ רם האחרון. עוקצי׳ פ״ב מ״ו עד שירסס, בתוספת׳ עוקצי׳ פ״ב אע״פ שריסס, ירוש׳ נזיר פ״ו דנ״ד ע״ד רססן ואכלן ועיי״ע רסק. סוטה י״א: (שמ״ר פ״א) רעמסס שראשון ראשון מתרוסס ועיי״ע פתום גי׳ רבינו. פי׳ מתרוסס נשתבר ובחולי׳ הנ״ל פי׳ רגמ״ה בכ״י מתרוסס שאינו שלם על העצם ע״כ והשם המופשט ירוש׳ נזיר פ״ו דנ״ד ע״ד אכל מן רסוסין וכו׳] —

רם (= רִים לדעת פערלעם מל״י ὀφρύς מל׳ סאנסק׳ bhrû בל״פ החדש׳ ابرو וממנו בל״א Braue ובדרז״ל עפעף Wimper) בפ׳ מומין אלו (בכורו׳ מ״ג: במשנה) ושנשרו ריסי עיניו פסול מפני מראית העין. בפ׳ על אלו מומין (שם ל״ח.) ריס של עין שניקב ס״א חריץ של עין שניקב פי׳ בגמ׳ (שם רע״ב) תורא ברא דעיניה והיינו יעור שעל העין. בפ״ק בקידושי׳ בגמ׳ כל מצות האב (קידו׳ ל״א.) א״ל מבין ריסי עיניך אתה ניכר שבן אלמנה אתה. בהפורח פ״ח בנגעים (מ״ו) בשתי ריסי עיניו אעפ״י שמדביקין זה לזה טהור. בפ׳ יש נוחלין בגמ׳ אחר הבן (ב״ב קכ״ג.) עד שנשרו ריסי עיניו[4]) — (א״ב תרג׳ ושבו העבים אחר הגשם (קהלת י״ב, ב׳) ריסי עיניך יהון זלגין דמעין כעננין). *[אחי״ה וכנ״ה בתר״י א׳ שמות י״ג, ט״ז ריסי עינך ותר״י א׳ חרוץ (ויקרא כ״ב, כ״ב) דריסוי לקיין וכ״ה בספרא אמור פרק ו׳ פרש׳ ז׳ חרוץ: ריס של עיניו שניקב שנפגם ושנסדק וכן גי׳ רבינו חריץ של עין שניקב בבכורות ל״ח. בע׳ חרץ וכגי׳ ס״א שבערך הנוכחי ועיי״ע חרץ (ח״ג, תקי״ב) ושם הוכחתי בשטת רבינו עפ״י פי׳ רגמ״ה שפי׳ חריץ (או כגי׳ המשנה שלפנינו חרים) בת עין אבל בנגעים הנ״ל ובכורו׳ מ״ג: ובב״ב הנ״ל בלי ספק פי׳ ריסי עין עפעפים וכן פי׳ רגמ״ה בב״ב הנ״ל, וכן מוכח מפסיקת׳ רבתי פ״ה ועיני ישראל כבדו מזקן (בראשית מ״ח, י׳) . . . שריסי עיניו כבדו מזוקן והיו דבוקים זה לזה. וכן מוכח מתוספת׳ נגעים רפ״ח ריסי עיניו אין צריך לגלח ועוד מהוריו׳ י״ב. נותנין לו שמן בין ריסי עיניו פי׳ בין גבי עיניו וכדאי׳ לנכון בפי׳ הרמב״ם הלכ׳ כלי המקדש פ״א הל״ט וכן תר״י א׳ חרוץ גביא עיי״ע גב (ח״ב, רכ״ג) והוא מל״ע جب ענין כריתה וחריצה ולפי זה י״ל כי חריץ עיקר הגי׳ מל״ע הרשום׳ בע׳ גב, או רים הוא כמו ריסא מפעל רסס einschneiden כי עפעפים הן כמו חריצים שבעין ולא הוצרכנו לגזור מל״י כדעת הח׳ פערלעם (עט״ש צד 58)] —

רם (= רֵיִם מלש׳ פרסי׳ اسپ رز, رس ונתקצר اسريس עיי׳ וואולירס ח״א, 36 מלשון הוצואריש açprâç (Pferdeweg, Pferdebahn עד פנת שער הסוסים מזרחה (ירמיה ל״א, ל״ט) תרג׳ עד זוית תרע בית ריסא[5]) דמלכא מדינחא. הוא עמק המלך (בראשית י״ד, י״ז) הוא בית ריסא דמלכא. *[אחי״ה בע׳ בית ריסא (ח״ב, פ״ד) כבר רמזתי על גזרת המלה הפרסי׳ הנ״ל עיי׳ ג״כ עט״ש לפערלעם 56 ופי׳ מרוצת סוסים ורבותינו ז״ל השמיטו תחלת התיבה אסף שפי׳ בל״פ סום ואחזו רק בסוף התיבה ריס = ريز, رز, ريس מפעל رسيدن פי׳ בא כלומ׳ כברת ארץ אשר שמה רץ ובא הסוס והונח בדרז״ל לשם מדת ארץ ושיערו רז״ל בב״מ ל״ג. ועיי׳ בתוספת׳ ב״מ ספ״ב שהוא אחד מז׳ ומחצה במיל עיי״ע רום ושם תראה הרחק כפי׳ רבינו ועיקר הגי׳ שם בב״מ ריס וכמו שהעירותי בע׳ הנ״ל. תוספת׳ ב״ק פ״ח ב״ק ע״ט: ל׳ ריס ופירש״י ארבע מילין, ועיי׳ שם פ״ג ובתוספו׳ שם ד״ה והתניא. שהש״ר פ׳ לריח: בית מדרשו של ר״א היה עשוי כמין ריס וזה ממש כמו שפירשנו Hippodrom. והקבוץ ירו׳ ב״מ ספ״ה ד״י ע״ג אילין דמפרשין לרִיסִים] —

רם (= רְסִים Zerstückeltes מע׳ רם ב׳ והונח לחתיכות דקות של עדשים) בס״ג דפ״ק בביצ׳ (י״ד:) ובר״ג דחולי׳ (ו׳.) עדשין לעשות מהן רסיסין שייך זה בע׳ שני. *[אחי״ה כלומ׳ נגזר משרש רסס אשר דבר בו בע׳ רם שני ובעה״ק בט״ס בע׳ טסני] —

* רִים (נתקצר מן ארם מל״י ורו׳ ופי׳ הרשום׳ בע׳ ארם ח״א, רצ״ו Gift) ב״ר פצ״ח מה הנחש הזה

---

[1]) בנו״ג עד שירסס. [2]) כ״ה נכון בכ״י [3]) בנו״ג תולאנא עיי״ע אהל א׳ ומ״ש בח״א, מ״ב הערה 4 ועיי׳ ג״כ פירש״י בגיטין. [4]) בנו״ג עיניה. [5]) בדפו״ו בט״ס בית רישא.

ריסו מחלחל וכו'. רות רב' פ' ליני מפעפע בכְּרִיסָהּ כְּרִיסָהּ של חכינא. ועיי"ע חכן בח"ג. שפ"ר וש"נ קהל"ר פ' טוב אחרית וצ"ל כברות רבה הנ"ל ועוד עיי"ע ארם הציון מפסיקת' דר"כ צד י"ג: כריסה של עכנא וגי' רבינו בע' חכן כאירסה.

רסן (= רוּסְנִין מל"פ روزینه לחם חוק מידי יום ביומו (Tagesbedarf רוסנין קב חיטי (מנחות ס"ט:) כבר פי' בע' עדי. *[אחי"ה ע"ש וכבר הוכחתי בע' רזינקא שעיקר הגי' רוזינקא אבל גם רוסנין הוא הוא וכמשקל מלה פרסי' הרשומ' בתחלת הערך ופי' טפח פי' טעות הוא ואחר זה הפי' נגרר ג"כ הח' לעווי והת' פליישער עושה עצמו כאינו יודע] —

* רֶסֶן (שם עיר) יומא י'. רסן (בראשית י', בי) זה אקטיספון עיי"ע וע' קטספון. ודע כי ר' שמואל גמע (מבוא ח"א XLI) כתב בסוף הערותיו [1]) וז"ל מחוזה מדינה תערף אל מדאין והוא רסן ע"כ ולפע"ד כונתו במ"ש אל מדאין לל"ע ופי' مدائن הקבוץ של مدينه וככה קוראים כותבי סוריים וערביים הערים Seleucia, Ctesiphon ועוד مدائن נקראה קטיספון עצמה עיי' וואולירס ח"ב 1150 ומלת תערף הוא ל"ע عرف פי' ידע וא"כ תערף פי' נודע וכונת כל המאמר כי מחוזה מדינה נודע ונקרא אלמדאין והוא רסן וא"כ רסן הוא הוא קטיספון והוא הוא אלמדאין ומחזה היא מחוז Mahuza אשר שם היו הערים קטיספון כוכי Koche וסיליקיא עיי' ריטטער י', 166 ועיי' בערלינער יאהרעסבעריכט או בייטרעגע צור געאגראפיא 42. וסמך לזה מצאתי בתש' הגאונים (הוצ' ר"א הרכבי צד 214) סי' ת"ד וז"ל רבא מן מחוזא שהיא רסן והיא היתה מדינת המלכות ע"כ הרי רסן ומחוזא עיר אחת היא.

* רִיסְנָא (פי' בלא"ר כמו רֶסֶן בל"מ Zaum) תרג' שני באסתר ו', א' ריסניה דסוסיא.

* רְסַס, רסים, ריסום עיי"ע רס.

* רסיסה עיי"ע ארוס ב'.

* רִיסְפְּקָא עיי"ע דייספק ומ"ש בח"ג, נ"א שעיקר הגי' ברי"ש ושייך לכאן.

רָסַק (כמו רָסַס בפיעל רִיסֵּק zermalmen, zerstückeln) ככצל פ"י בתרומו' (מ"ב) תפוח שרסקו [2]) ונתנו לתוך העיסה. בפ' חבית (שבת קמ"ג: במשני וש"נ) חלות דבש שריסקן פי' „כשמבקשין לרדות הדבש מן הכוורת חותכין בסכין ומוציאין חלות חלות ושמן ריסוק כזה שאמרנו תפוח שריסקו" [3]). בפ' מי שהחשיך (שבת קנ"ה.) אין מרסקין לא את השחת [וכו']. בסוף עוקצין (פ"ג מי"א) חלות דבש מאימתי מטמאות משקה וכו' עד משירסק [4]). בס"ג דפ' במה טומנין (שבת נ"א:) אין מרסקין [5]) לא את השלג [וכו']. בפ' אלו הן הלוקין בגמ' אכל נבלות (מכות ט"ז:) ריסק ט' נמלים והביא אחד [6]) והשלימו לכזית לוקה ו' [7]) פי' ענין כתישה וכתיתה. משליך קרחו כפתים (תהלי' קמ"ז, י"ז) תרג' מטלק קרחיה פליג היך ריסוקין. — (א"ב פי' בל' רומי פעל החותך דבר לחתיכות קטנות). *[אחי"ה ר"ב כיון על reseco והנכון שהוא כמו רסס ועיי' עוד מלה ערבי' نضح، نضغ פי' ענין כתישה וכתיתה, ופתות (ויק' ב' ו') תר"י ב' ותרסק ובתר"י א' רַסק ועיי' שם ו', י"ד בתר"י א', וכן השם פִּתִּים ויקרא שם ושם בתר"י א' ריסוקין. ובירוש' נזיר פ"ו דנ"ד ע"ד אי' רססן במקום דאי' בבבלי מכות שם ריסק עיי"ע רס ב'. וכנ"ה בתוספת' שבת ספ"ג (ד') אבל מרסק הוא לתוך הכוס וכו', שם ספי"ד (ט"ו) שום שריסקו. ושם בכ"י אירפ' אבל מרסק הוא ביד של סכין וכו' וכ"ה בתוספת' ביצה ספ"א אין מרסקין דבילה וכו' אבל מרסק הוא [8]) ביד הסכין וכו' וזו ראיה לפי' רה"ג בסוף עוקצין אשר אחריו נגרר רבינו בפירושו] —

* רִיסוּק (מע' הקודם Verrenkung) חולי' נ"ב. ריסוקי איברים, ועיי"ע שרק ב'.

רסק (= רסוקא כפי' רבינו חגור Gurt) רסוקא אית ליה מפרחיתא (שבת נ"ט:) כבר פי' בע' נסך. *[אחי"ה ושם פי' (על פי פי' ר"ח) חגור של עור ואולי הוא ל"פ ریشته חבל שעומד להיות חגור והמלה צריכה להיות רסתקא ותי"ו נבלעת כמו דסקא תחת דסתקא וכדומה. ורש"י פי' רסוקי חתיכת מעיל רחבה. ובנו"ג רסוקא ובדפ"ש וכ"י ש"ס ריסקא [9]) וכ"ה בריסקא בב"ב כ':] —

---

[1]) בכ"י אשר תחת ידי אשר העתיק בעבורי הח' פעררוי. [2]) וכ"ה בירוש' חלה רפ"א ובתוספתי תרומי פ"ח שריסקו וכ"ה בערוך בסמוך. [3]) הועתק מפי' רה"ג בסוף עוקצין. [4]) כ"ה בדפ"ר וכ"ה לפנינו אבל בדפ"וו שירסק. [5]) וכ"ה בכ"י ש"ס א"פ ובתוספת' שבת ספ"ג (ד') וכ"ה בכל הראשונים ובנו"ג מרזקין ועיי' הפשב"ע. [6]) רבינו לא גרס חי וכן לי' בדפו"ו בש"ס אבל עיי' תוספו' שם ובכ"י ש"ס מינכען והביא אחרת. [7]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב. [8]) בנו"ג בש"ס מסרק. [9]) ובע' נסך רסיקא

☜ רסקא (צ"ל רסתקא מל"ם רוּסְתָּקָא מל"ע رستاق וכולם מל"פ روستا روستاق כפר (Dorf, Landschaft תרג' בפסוק מהר קח את הלבוש ואת הסוס (תרגי' שני באסתר ו', י') מני יתיה על מדינתא חדא או על רסקא חדא פי' מחוז. *[אחי"ה כה"ג בדפו"ו ובדפ' פראנקפ' אי' דיסתקא וצ"ל ריסתקא והיא היא מלה פרסי' הנ"ל פי' כפר אבל במגילה ט"ז. אי' דסקרתא ופי' בל"פ עיר עיי"ע דסקרתא ח"ג, ק"ד. ואולי מזה השם התואר בר רסתק עיי"ע רסתק ב'] —

* ריסיקום ילק' משלי ר' תתקס"א ריסיקוסין ט"ס. וכן והריסקים בתנחומ' הישן תולדות סי' י"ז וצ"ל הדיסקוס עיי"ע דסקס בח"ג, ק"א. הערה 3.

☜ רסתנא עיי"ע דסתנא. *[אחי"ה בח"ג, ק"ה. הוכחתי כי עיקר הגי' בדל"ת אבל הגי' ברי"ש יש לה פי' וגזרה אחרת עש"ה] —

רֶסְתָּק (מל"פ راسته רחובה ושוק Freier Platz, Markt) בס"ג דפ' השוכר את האומנין (ב"מ פ"ג.) ריסתקא דמחוזא שכיחי בה אנשי פי' שוק. *[אחי"ה ברש"י הגי' רסתקא ופי' רחבה וכן בברכו' נ"ד. רסתקא דמחוזא ופירש"י בשוק, ב"ב י"ב: ברסתקא דמחוזא ופירש"י שוק רה"ר ובשבת קכ"ד: פירש"י בריתקא דמחוזא שם רה"ר אבל גם שם צ"ל בריסתקא וכדאי' באמת בכ"י ש"ס מ' וא"פ ובה"ג וברי"ף ובראשי"ש] —

* רסתק (שם פרטי ועוד אולי פי' בן כפר) עירו' ס"ג: המן בר רסתק כ"ה בכ"י ש"ס וברי"ף ובראשי"ש ובשאר מקומות שהביא בעל ד"ס למקומו וכ"ה גי' המן בפי' ר"ח וכן בשמו בתוספו' שם ופירש"י (כפי גי' שלפנינו) לחמן בר ריסתק כך שמו ע"כ ואולי בר רסתק פי'. בן כפר תואר מן (רסקא) [רסתקא] מל"פ روستائی = روستا rusticus, ומזה הענין בה"ג הלכות נחלות דף ק"ח ע"ב רחב הזונה.. רוסתקיאתא הוות ולא מז' גוים הות.

רע (= רַעֲוָא פי' רצון Wolgefallen והפעל רְעָא, רעי' gernhaben, verlangen) על אשר יהיה שמה[1]) הרוח ללכת (יחזקאל א', כ') תרג' לאתר דהוה תמן רעוא למיזל. לא חפצתי לקחתה (דברי' כ"ה, ח') תרג' לא רעינא למסבה — (א"ב לשון פסוק זה (קהלי' א', י"ד) ורעות רוח). *[אחי"ה ולי נראה שהוא כמו רצה ובא ע' תחת צ' והוא מל"מ (תהלים ל"ז, ג'; משלי י"ג, כ'; כ"ח, ז'; כ"ט, ג'; שה"ש ב', ט"ז) ובתרג' בא הרבה פעמים להעתקת חשק, חפץ, רצה עיי' דוגמאות אצל ה' לעווי. וכן בתוספת' יבמות ר"פ י"ג ולא רעיא ליה פי' ולא רצה לו. והשם רְעוּ, רְעוּתָא, רַעֲוָא ופי' כמו רצון בל"מ עיי' תר"י בראשית כ"ג, ח', תרג' שם מ"ט, ו'; לשמות כ"ח, ל"ח; לויק' א', ג' והלאה; כ"ב, י"ט והלאה; לדברים ל"ג, כ"ג; לישעי' מ"ט, ח'; לירמיה ג', ט"ו; לתהלים א', ב'; ס"ט, י"ד; ק"ז, ג' ועוד זולתו ומל"מ עזר' ה', י"ז; ז' י"ח וכן בדרז"ל סנהד' ז': ברעות נפשיה וכו', מ"ק ט': נדה ל"ג: ביצה כ"ח. שם ל"ח. יבמות ל"ז רע"א פ'. כתובות ס"ח. קהל"ר פ' עת ללדת יהא רעוא וכו' ופי' כמו יהי רצון וכו'] —

רֵעַ (מל"מ ועוד רֵיַע (איוב ו', כ"ז) פי' חבר Freund, Geselle) בס"ג דפ' תעניות האלו (כ"ה:) תהום אמר לחברו אבע מימך קול שני ריעים אני שומע פי' „קול שני צינורין ניסוך המים וניסוך היין הנמשכים מנקבי הספלים שעל[2]) המזבח כדכתיב (תהלי' מ"ב, ח') תהום אל תהום קורא לקול צנוריך". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח בתעני'. וקרוב לזה בפי' רגמ"ה[3]). ובשמ"ר פ"א דרש רעואל שנעשה ריע לאל. והקבוץ רעים עיי' ברכות ס"ג. נדרים מ'. סנהד' ק"ד. תמור' ט"ז. בב"ב י"ט. אחז בל"מ (איוב ל"ו, ל"ג) בהשאילה יגיד עליו ריעו פי' חברו הקרוב אליו ופשטו של מקרא: רעם. והשם המופשט רֵעוּת, רֵיעוּת ברכות ט"ז: ירוש' ברכות פ"א ד"ג ע"ג ופ"ד ד"ז ע"ד יבמות י"ד: ויק"ר פ"ב. והפעל שהש"ר פ' דומה דודי: רעיתי יפתי (שה"ש ד', א') בתו של יצחק שריעה אותי וייפה אותי על גבי המזבח] —

רע (= רֹעֶה, רוֹעֶה ובלא"ר וסו' רָעְיָא Hirt, der das Vieh weidet) בר"ג דפ' הגוזל עצים (ב"ק צ"ד:) מתיבי הרועין והגבאין והמוכסין תשובתן קשה פי' רועי בהמה דקה. *[אחי"ה וכלשון ארמי וסורי רָעְיָא ב"מ ה'. פ"ד: עיי"ע קלביא. שבת ל"ב. עיי"ע בב והקבוץ כל"ס רַעֲוָתָא בכורו' כ"א: וכן בתרג' בראשית כ"ו, כ'; י"ג, ח'; שה"ש א', ח'. ועוד הקבוץ רָעַיָּא תרג' שמות ב', י"ז, י"ט; רָעַיָּא תרג' ש"א כ"א, ח'; רַעֲיָין תר"י א' בראשי' מ"ו, ל"ב ובאונקל' שם רָעָן. ובמשקל עברי בכורו' כ"ו: עיי"ע בית רועים. ולנקבה יחידה רָעִיתָא תרג' בראשית כ"ט, ט'. ועוד רַעֲיָא בתרג' פי'

---

[1]) כפסוק שם. [2]) ברפו"ו בט"ס שצ"ל [3]) בש"ס ווילנא נדפס מתוך כ"י שלי.

מרעה ,מרעית בל"מ עיי' תרג' בראשי' מ"ז, ד'; לשמות ג', א'; לתהלים ע"ה, א' וזולתו. והשם המופשט רְעִיָּה זבחים קי"ב. ועוד רְעִיָּה יומא ס"ו. ושם הקבוץ כל רְעִיּוֹת . והפעל רְעָא , רעי תרג' בראשי' כ"ט ז' ל', ל"א. ל"ו; ל"ז, ב'. י"ב; וזולתו. בינוני פעיל איכ"ר פ' רבתי ד"ה חד מאתינם : חד . . ריע וחד לא ריע] —

רע (= רַעַ מל"מ (ירמי' ב', ט"ז) פי' כמו רצץ (zerbrechen, zerschlagen בפ"ג בכלי' (מ"ד) חבית שנתרועעה כמו (תהלי' ב', ט') תרועם בשבט ברזל — (א"ב תרג' עשוק ורצוץ (דברים כ"ח, ל"ג) עשיק ורעיע). *[אחי"ה וכן תרג' רצוץ (ישעיה מ"ב , ג') רְעִיַע ועיי' תרג' לירמי' ל"ו, ו'; לאיוב כ', כ"ט, תרג' ותרץ (שופטים ט', נ"ג) ורעיעת עיי' במתורגמן. וכן בדרז"ל בינוני פעול רעוּע ב"ק ל'. כלים פ"ג מ"ה קידו' ל"ט: פ ע י ל רעיעא תענית כ': כ"א. וכן בדף כ"ט רע"ב דריע מזליה נתקצר מן דרעיע ובאמת כ"ה בכ"י ש"ס ובע"י ובריף ובראש דרעיע ליה מזליה, ובאתפעל הוריו' י"ב. מִיתְּרַע מזליה, יבמות ל"ז. איתרע ליה רובא, חולי' י'. סכין אתרעאי בהמה לא אתרעאי. בינוני פועל ב"ר פל"ב ול"ד קנקנים מרועעים , ירוש' שבת פ"ב ד"ה: קהל"ר פ' עת ללדת: בית מְרוֹעַע , ירוש' תענית פ"ג דס"ו ע"ד בתים שאמרו בריאים אבל לא מְרוֹעְעִים, נתפעל נִתְרוֹעֲעָה כליי פ"ג מ"ד עיי' לעיל, ושם פ"ד מ"ב גיסטרא שנתרועעה, ירוש' סנהד' פ"י דכ"ז ע"ד כיון שנתרועעה אחת מהן נתרועעו כולן, ב"ר פ"ק מתרועעת , בירוש' מ"ק ספ"ג דפ"ג ע"ד ב נתפלפל שנתרערעה . . נתרערעו כולן, מנחות נ"ג: נתרועעו דליותיהן של ישראל. הָפעל ב"ק ז': קידושי' כ': הוּרַע כחו. והשם רַעוּתָא, ריעותא חולי' ט', י'. ביצה ל"ד, נדה ב': ופי' ריעותא הפסד ומום ונזק] —

רע (= רֵעִי כמו רֵאִי פי' פֶּרֶשׁ (Unrath ואת פרשם (ויקרא ט"ז, כ"ז) תר"י (א') ריעיהון וכן וקרבו ופרשו (ויקרא ד', י"א) — (א"ב תרג' בפסוק ותלבש אסתר מלכות (אסתר ה', א') הות מקלקלא בריעא עציצא פי' באציץ של רעי כמו (מגילה ט"ו. אציצא דבית הכסא נקרא בל' גמר' גרף של רעי [1]), והמתורגמן בספרו לא יכול להולמו). *[אחי"ה לא ידעתי מאין היה לר"ב שבעל תורגמן לא יכול להולמו כי בשרש רְעָה הביא רק הדוגמאות מלבד שני ציוני דרבינו גם ציון מאסתר הנ"ל ועוד תרג' דומן (תהלים פ"ג, י"א) ריעיא, כגללו (איוב כ', ז') היך רעיינא וצ"ל רעייה וכל זה נכון רק לא הביא גזרת המלה כמו שלא הביא ג"כ ר"ב והגזרה תמצא בע' בית רעי ח"ב, פ"ד ע"ש ובע' ראי, וכן תרג' ירוש' צאתך (דברים כ"ג, י"ד) ריעייך ועוד עיי' תר"י שמות כ"ט, י"ד ויקרא ח', י"ז; לבמד' י"ט, ה'. בכורות ז': דרך הריעי ועוד עיי"ע בית רעי וש"נ] [2]) —

* רע (= רוּע בהפעיל מל"מ פי' הרמת קול בשופר (Lärm blasen ר"ה ט"ז. ושם: תוקעין ומריעין וכו', מריעין לה בסופה. התפעל תעני' י"ד. ב"ק פ': מתריעין ע"ש כל הענין ובתוספו' ב"ק שם.

☞ רַע (פי' הפכו טוב ועוד מה שהיא למטה unten, von לְרַע, מִלְּרַע ;unten, niedrig (unten תרג' מתחת לרקיע (בראשי' א', ז') מלרע לרקיעא פי' מלמטה כמו מלארעא. *[אחי"ה רק בחבור ל' או למ' עיי"ע לרע ומ"ש ויש להוסיף ירוש' פיאה ספ"ח דכ"א: לרע מינך, לרע מיניה, ירוש' סנהד' פ"א די"ח ע"ג האן ביתא דלרע — אבל בענין רוַֹע אי' בפעל ויק"ר פט"ו לחמורה שרעת ונכוית פי' שניזק' ונעשה לה פצע. הפעיל כ"ב י"ב: כל המריעין לו וכו' וכ"ה בב"ק פ': הָפעל הוּרָע אבל עיי"ע רע ד'. וש"נ השם רֵעוּתא, ריעותא] —

* רָעַב (מל"מ ענין כפר וחסר מזון hungrig sein הפעיל מרעיב ג"כ הונח למניעות המשגל) תעני' י"א. כל המרעיב עצמו בשני רעבון ניצל ממיתה משונה וכו' ע"ש, ירוש' כתובו' פ"ה ד"ל: אבר הזה שבאדם הרעיבתו השביעתו הרעיבתו. סנהד' ק"ז. אבר קטן יש באדם משביעו רעב מרעיבו שבע. והשם רְעָבוֹן סמיכו' רַעֲבוֹן תעני' י': י"א. ירו' תרומ' פי"א דמ"ח. שני רעבון, יומא ע"ד: ירוש' יומא פ"ח דמ"ד ע"ד עינוי של רעבון, והתואר רְעַבְתָּן (gefrässig) עירו' פ"ג: יתר על כן רעבתן, ב"מ צ"ב. מלמדין את האדם שלא יהא רעבתן, ביצה כ"ה: ואם אכל הרי זה רעבתן, והשם המופשט רְעַבְתָּנוּתָא חולי' ק"ה:

רעד (= רְעָדָה, רְעָדוֹת עיי' בפנים) בצלוחית פי"א בפרה (מ"ב) הרעדות טמאות לחטאת פי' מים שיוצאין מן הקרקע טיפה טיפה בחלישה בלא כח.

[1]) עיי"ע גרף ב'. [2]) ודע כי הוספת ר"ב היא בע' בפני עצמה אחר ע' הבא אח"ז אבל הנכון ששייך לכאן.

*[אחי"ה נגרר אחר פי' רה"ג אבל שם אי' בזה"ל: הרעדות פי' כגון מקום שיוצא בו מים טפה טפה כן בטיית ע"כ ונ"ל שכיון לל"ע قَنى מקום שיוצא מים מתחת הארץ, ובפי"מ להרמב"ם ישנו פ"א וז"ל הרעדות עצים מחוברים חבור חלוש ולזה נקרא רעדות להתרעדם אם ינעו וכו' ע"ש, ובהרא"ש וכר"ש מפורש עפ"י מה דאי' בתוספת' זבי' ספ"ד זה הכלל כל שהיא מכח הסטה טמאין מכח הרעדה טהורין ועל זה קאמר ר' אליעזר דטמא לחטאת. ואולי במקום רעדות צ"ל רעלות והוא הוא כמו רפפות שאי' במשנה שם עיי' ירו' ע"ז ספ"ב דמ"ב. הן רפפות הן רעלות ועיי"ע רעל ב'] —

רָעַד (מל"מ פי' ענין התפלץ והתחלחל erschüttert (sein, zittern בראש מכשירין (פ"א מ"ב) המרעיד את האילן להשיר ממנו זרעים — (א"ב פי' מנענע). *[אחי"ה וכנ"ה במכשירי' שם מ"ג המרעיד את האילן, ירוש' סנהד' פ"י דכ"ט. רעדת ארעא ושקועת, ירוש' תעני' רפ"ב דס"ה. הוה גופו רעד (בבבלי תעני' ט"ז. מזדעזע). פַּעַל ירו' סנהד' פ"י דכ"ז ע"ד מרעדא כתליא, תרג' נחום ג', י"ב דאם ירעדונון[1]) יתרון. אִתְפַּעַל תרג' שני באסת' רפ"א, בי אִיתְרַעֲדַן מיניה כל שלטוניא. והשם המופשט רְעָדָה עיי"ע הקודם ועוד עיי' יומ' ד': נדרים ל"ב. זבחים קט"ז.] —

* רְעוּ, רְעוּתָא. רֵעוּת, רֵיעוּת, רַעֲוָא, רְעִיָּה, רְעִיָּיה עיי"ע רע א', ב', ג'.

* רַעְיָנָא (בל"ס רַעְיָנָא כמו בל"מ רַעְיוֹן Denken, (Sinnen, Gedanke הרבה בתרג' משלי ו' ל"ב; ז', ז'; ט', ד', ט"ז וזולתו, תרג' ומחשבתיך (תהלי' מ', ו') פרישוותך ורעיינך[2]) ועיי' תרג' איוב א', ה'; י"ז, י"א וזולתו, ירושי כתובו' פ"ה ד"ל. רעיון רעיון אית ליה לר"ל ואולי צ"ל דעוון דעוון או דַעֲוָן דַעֲוָן מענין דעה עיי"ע דע בסוף הע' (ח"ג, ק"ז:).

רָעַל (umschleiern מל"מ רְעָלוֹת בל"ע رعل צעיף (Schleier ערביות רעולות (שבת ס"ה.) כבר פי' בע' ערב. *[אחי"ה עיי"ע ערב ד', וש"נ ירו' שבת פ"ו ד"ח סע"ב ועוד עיי"ע כלינרין (ח"ד, ר"מ) אבל בפי"מ להרמב"ם בשבת שם מבואר רעולות כמו פעמונים או זגין . . . והוא מין ממני החלי הנטיפות והשרות והרעלות (ישעיה ג', י"ט) וכז פי' הרעלו (נחום ב', ד') כלומ' הונדו והונעו ע"כ אבל זה שייך לע' הבא אח"ז] —

רְעַל (בלשון סוריי פי' ענין נדנוד וכן בל"ע رعل schwanken והוא מל"מ עיי' בפנים) וברכים כושלות (ישעיה ל"ה, ג') תרג' רכובין דרעלן. *[אחי"ה והוא קרוב לשרש רעד ומזה הרעלו (נחום ב', ד') עיי"ע הקודם לזה וכן באותיות הפוכות והערל (חבקוק ב', ט"ז) פי' כמו והֵרָעֵל מענין תמהון משרש רַעַל (זכריה י"ב, ב') פי' ענין נדנוד מפני שכרות. ומזה ג"כ רְעָלוֹת עצים דקים מחוברים חבור חלוש ונעים ונתנדנדים הנה והנה וזה מה שאי' בירו' ע"ז ספ"ב דמ"ב. הן רפפות והן רעלות ועוד עיי"ע רעד א'] —

רַעַם (מל"מ Donner) בב"ר פי"ב ורעם גבורותיו מי יתבונן (איוב כ"ו, י"ד) א"ר הונא הרעם הזה בשעה שהוא יוצא בתיקונו אין כל בריה יכולה לעמוד עליו מתבונן אין כתיב כאן אלא מי יתבונן. *[אחי"ה והקבוץ רעמים ברכות נ"ט. חולי' פ"ו. תוספת' שבת ספ"ו (ז'). ובתר"י א' שמות י"ט ט"ז קלין דִרְעִים וממנו הפעל רְעֵם וכ"ה בל"ס תרג' אסת' ו', א' שמיא רעימין עלי, אַפְעֵל תר"י ב' בראשית ל"ט, י"ח כד ארעימית קלי[3]). הִפְעִיל כל"מ באבדר"נ פל"ג מצרים הרעימו בקולם אף הקב"ה הרעים עליהם] —

☞ רְעֵם (פי' כמו לנה בל"ם murren) תרג' וילן העם (שמות י"ז, ג') ואתרעם עמא. *[אחי"ה וכן כל לשון תלונה מתורגם ככה עיי' מתורגמן וכן וירגנו (תהלים ק"ו, כ"ה) תרג' ואתרעמו וכן יזעף לבו (משלי י"ט, ג') מתרעם ליביה והוא כענין ל"מ בעבור הרעימה (ש"א א', ו') ענין כעס וכן בל"ע رغم. התפעל מגילה ו'. מתרעם על מדותיו. סנהד' ק"י. המתרעם על רבו. אַפְעֵל וילינו (במד' י"ד, ל"ו) תרג' אונק' ותר"י א' וארעימו. ומזה השם תרעומה עיי"ע] —

☞ רְעֵם (ענין הרמה erheben) תר"י (ב') ואתה הרם את מטך (שמות י"ד, ט"ז) ואנת ארעם ית חוטרך. *[אחי"ה וכן בתר"י ב' לבמד' כ', י"א. וירם משה את ידו: וארעם משה ידיה וכבר העירותי על זה התרג' בע' רעם וחשב התרגום כי זה השורש נופל לא רק על הרמת קול כי גם על הרמת איזה דבר, ובהשאילה על הרמת

---

[1]) כ"ה בדפו"ו ובנו"ג בט"ס ירעדונון. [2]) כ"ה בכ"י תרג' ובנו"ג ורעותך. [3]) ובתר"י ב' נאמר ג"כ מענין הרמת יד ומטה עיי' תר"י ב' לשמות י"ד, ט"ז; לבמד' כ', י"א.

עצמו פי' ענין גאוה sich überheben תרג' ראמות לאויל חכמות (משלי כ"ד, ז') מתרעם שטיא בחכמתא] —

* רָעַע עיי"ע רע ד'. והפלפל רערע תוספת' סוט' רפ"ב בכ"י אירפ' המים היה מתרערעין עליה ובנו"נ מתעררין, שם: אמרה איני שותה מרערעין אותה ומשקין אותה ובנו"נ מערערין ועיי"ע ער א'.

רעף (= רְעָפִים מל"ע رغف aus Lehm geformte Ziegel) בפ' המביא כדי יין (ביצ' ל"ג.) אין מלבנין את הרעפים. בפ' כל המנחות (ס"ג.) מאפה כופח מעפה רעפים פי' כלי חרש שעל התקרה. בב"ר פי"א זימן לו הקב"ה שני רעפין והקישן זה לזה ויצא מהן האור ובירך עליה וכו' עד מפני מה מברכין על הנר במוצאי שבת מפני שהוא תחלת ברייתו. *[אחי"ה וכ"ה בב"ר פי"ב ופפ"ב וירו' ברכות פ"ח די"ב: ועיי"ע ברך א' בסוף הע' אשר שם היה מציין רבינו (כפי גי' דפ"ר וויניצי) ב"ר הנ"ל וכן הירוש' הנ"ל. וכנ"ה בתוספ' מנחו' ספ"ז עשאן בכופח וברעפים, ביצה ל"ג סע"ב רעפים חדשים, ל"ד. לבון רעפים ופירש"י בביצ' ובמנחו' טייבלי"ש, טיבל"ש בלעז והוא ל"צ tuiles פי' לבנים (ועיי' פירש"י פסחי' ל': ד"ה בוכייא ובחומש בראשי' י"א, ג') וכן פי' רגמ"ה למנחות רעפים: לבנים, ובשו"ט מזמור צ"ב אי' שתי אבנים במקו' שני רעפים דהגירסאות ופי' רֹעף בל"ע חתיכת טיט הנגבל והנשרף בכבשן, ועוד רֹעיף = رغيف (בל"ם רַעְפָא) ככר לחם היינו פת הנאפה על הרעפים ומזה רְפָתָא ועי"ן מובלעת] —

רַעַץ (פי' כינוי לכתב שמרוני עיי' בפנים) בס"ג דפ' כה"ג (סנהד' כ"ב רע"א) אלא כיון שחטאו נהפך להן לרעץ[1]) פי' צער להיפך. ס"א „לדעץ תרג' ויצג (בראשית ל', ל"ח) ודעץ כלו' בקושי כמו דבר נעוץ דעוץ". *[אחי"ה בע' דעץ (ח"ג, ק"ח) כבר העירותי כי ס"א שייך לר"ח אשר דבריו העתיק רבינו מלה במלה וכפי' ראשון רעץ = צער אי' ג"כ בפירש"י בדפ' שונצ' נהפך להם צער ששכחוהו ע"כ (עיי' ד"ס סנהד' צד כ"ז. שלא העיר על פי' הערוך הזה) ובנו"נ ברש"י לרועץ לש' תרעץ אויב (שמו' ט"ו, ו') ובע' אשר ד' (ח"א, שכ"ה) הואלתי לבאר מל"מ זה ומל"ע رعص שכנוי לכתב שמרוני נופל על מושג שבירת ורציצת האותיות, ותרג' ותרץ (שופטים ט', נ"ג) ורעיץ [צריך לומר ורעיצת][2]) וא"כ רועץ או יותר טוב כגי' כ"י פ' (ד"ס הנ"ל) רעוץ[3]) פי' כתב רצוץ ונשבר[4]) אבל גם גי' דעץ יש לו מובן עיי"ע אשר, וע' רעץ ועוד עיי"ע ליבונאה ומ"ש. ועיי' ג"כ תש' הגאוני' סי' שנ"ח (הוצי' הרכבי צד 181) כתב עברי שהוא דעץ והוא הכתב שהחזיקו בו הכותים חנקראין הדיוטות וכו' בירושלמי מגילה שם דע"א רע"ג מאן דאמר ברעץ ניתנה התורה עי"ן מעשה ניסים מ"ד אשורית ניתנה התורה סמ"ך מעשה ניסים כי העין יש לה בכתב שמרונית צורה כזו כמו בכתב אשורית] —

* רָעַשׁ (מל"מ בהפעיל ענינו רעד erschüttern, erzittern) פסיקת' רבתי פ"י הרעישה אזנך וכו', ב"ר פע"א יערשיה (ד"ה א' ח', כ"ז) בשעה שהיה הקב"ה מרעיש עולמו וכו' עיי"ע יערשיה, ועוד מזעפת הים תרג' שני באסת' ג', ג' רָעִישׁ ולא עבר תחומיה.

רף (= רִיפָא נ"ל מל"ע رغيف, رغيفة בל"ם רַעְפָא ככר לחם Leib Brod ועיי' נבלעת במקום רעיפא) תליסר ריפי כעכי (ברכות מ"ב רע"א) כבר פי' בע' כעך[5]), בר"ג דפ' ג' שאכלו (שם מ"ה:) כרכי ריפתא בהדי הדדי פי' היינו פת והיינו נהמא. *[אחי"ה בע' רעף כבר העירותי על גזרת זו המלה והתי"ו סימן הקבוץ הוא וצריך לנקד רִיפָתָא על כן כרכי ריפתא ברכו' כ"ב: מ"ה: כריך (כרך) רִיפָתָא תענית כ"ג סע"א חולי' ק"ה: עיי"ע כרך (ח"ד, שכ"ג) הוא כמו רִיפֵי (ברכות מ"ב רע"א) ועיי"ע כעך (ח"ד, רפ"ב). פ"א ריפי כעכי כלו' כעכין הם רפי והם כעכי, וכנ"ה בקבוץ בביצה כ"ט: ל"ב: ריפתא מעלייתא ועיי' ג"כ תר"י א' לדברים ל"ב, נ' ותר"י ב' לבראשית מ', ט"ז ועיי"ע רפת ב'] —

רף (= רוּף, רוֹפֵף מל"מ ענין נדנוד ותנועה וכן בל"ם רָף wanken, schwanken); פלפל רִפְרֵף flattern; רָפָּוֹת lose Gitterwerke מלש' ערבי' رف, رفوف Stukkatur, Gitterwerk) בהעושה פי"ג באהלות (מ"א) הסריגות והרפפות מצטרפות פי' „רפפות של אלקטיות כדאמרי' בתוספת' (אהלות רפי"ד) סריגות אלו הן של אוצרות רפפות אלו

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ה"ב ובדפ"ע אלא שנהפך להן לרעץ כיון שחטאו. [2]) עיי' המתורגמן. [3]) וכצ"ל בתוספתי סנהדי פ"ד רועץ כגי' כ"י אירפ' ובירושי מגילה פ"א דע"א: רעץ ועיי' פי' רה"ג בסד"ט צד 41 (ידים פ"ד מ"ה). [4]) וכן נקרא מין כתב שבור ורצוץ בל"פ شكستة gebrochene Schrift, Fracturschrift עיי' וואולירס ח"ב 446. [5]) ח"ד, רפ"א וש"נ השינויים.

של אלקטיות". *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג בסד"ט צד 24 וע"ש ג"כ בפי' הר"ש וכן פי' הרמב"ם שם רפפות מין ממיני שבכות וכו' וכן פי' הרמב"ם בפרה י"א מ"ב הרפפות הן שבכות מעץ ורמז על פירושו באהילות הנ"ל אבל רבינו נגרר גם בזה אחר פי' רה"ג עיי"ע הבא אח"ז. ובתוספת' פרה רפי"א (י') אי' הרפופות בירוש' ע"ז ספ"ב דמ"ב. הן רפפות הן רעלות עיי"ע רעל ב' וע' רעד א'. ורפפות הן הן ריפין תוספת' כלאים רפ"ד ערים שהעבירו ע"ג הריפין הרי הריפין כמחיצה. והפעל בתר"י א' בראשית מ"ד, י"ח[1]) בעט יוסף בעמודא דהיכלא ורפפיה. באתפעל מתרפפין תרג' יתפלצון (איוב ט', ו') ור"ב הביאו בע' מיוחד ע' רף ד'. וכן אצל רז"ל תוספת' זבי' רפ"ד ואמצעיתה רופפת. תוספת' חולי' פ"ב הרופפת בעיניה ובחולי' ל"ח: אי' בפלפל עיי"ע רפרף. ב"ר ספ"ד החלב מרפף ושם פי"ד ובויק"ר ספי"ד אי' רופף עיי"ע מסס. ירוש' מ"ק פ"ג דפ"ג ע"ג כל שבעה החרב שלופה עד שלשים היא רופפת וכו'. ובב"ר התפלפל מתרַפְרֶפֶת, ירוש' מ"ק פ"ג דפ"א ע"ד עמודי בית הוועד מרופפים ובהשאילה כל הלכה שהיא רופפת וכו' ירוש' מעשר שני פ"ה דנ"ו: ירו' יבמות פ"ז ד"ח. וירוש' פיאה פ"ז ד"כ ע"ג. הפלפל עיי"ע רפרף] —

רף (רְפָפוֹת מע' הקודם אבל רבינו פי' בע"א) בצלוחית פי"א בפרה (מ"ב) הרפפות טהורות לקדש ולתרומה ולחטאת פי' „מקום ביצה מים שיש בו רפש". *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג בסד"ט צד 30 וז"ל הרופפות פי' כך המקום שיש בו רפש ויוצא מים פסול לקודש ע"כ במקום ויוצא צ"ל כבערוך וביצה ונראה שהיתה גירסא לפניו רפשות ועיי' הר"ש לפרה שכבר תמה על זה הפי' ממה דאי' בפרה פ"ח מ"י ע"ש. והנכון כפי' הרמב"ם שהוא מע' הקודם ע"ש ועיי' ג"כ בפי' הרא"ש] —

☞ רף (schwanken) תרג' ועמודיה יתפלצון (איוב ט', ו') ועמודיה תתרופפין. *[אחי"ה צ"ל מתרופפין וכדאי' בקצת דפוסים ובקצת דפוסים ובכ"י לנכון מתרפפין ושייך לע' רף א' ע"ש] —

רָפָא (מל"מ השבת הגוף לבריאתו אחר שחלה genesen; בפיעל רִפָּא heilen; מַרְפֵּא מל"מ (Heilung, Genesung בגמ' דפ' אלו דברים (ברכו' נ"ג.) זה בתוספת שבת בענין דרכי האמרי (תוספ' שבת פ"ז) (ח') של בית רבן גמליאל לא היו אומרים מרפא בבית המדרש פי' לא היו אומרים למתעטש מרפא מפני ביטול בית המדרש[2]). בפ' אין מעמידין (ע"ז כ"ז. במשנה) מתרפאין מהן רפוי ממון אבל לא רפוי נפשות מפרש בגמ' (שם) ריפוי ממון דבר שאין בו סכנה וכו' עד ריפוי ממון בהמותו ריפוי נפשות גופו. בפ' אין בין המודר (נדרים ל"ח:) ומרפאהו רפואת נפש אבל לא רפואת ממון, גמר' (שם מ"א:) רפואת נפש גופו רפואת ממון בהמתו. *[אחי"ה ובירוש' כתובות פי"ג דל"ה ע"ד, הגי' מרפאהו ריפוי נפש אבל לא ריפוי בממון. וכן ריפוי שבת ב"ק פ"ג: ירו' ב"ק רפ"א ד"ב. ועיי"ע צער. ירוש' סנהד' פ"ט דכ"ז. ורפא ירפא (שמות כ"א, י"ט) חייב ליתן לו שבת וריפוי ובב"ק פ"ה. ורפא ירפא מכאן שניתן רשות לרופא לרפאות. ושם כמה פעמים ריפוי ע"ש וריפוי הוא השם המופשט ופי' כמו רפואה ובענין רפואה עיי' ברכו' מ"ד: ס' סע"א שבת ס"ז: ק"ט. קי"ט: ר"ה ט"ז: מגילה י"ג: סנהד' פ"ד: ק"א. והקבוץ רפואות שבת ק'. יומא מ"ט. פ"ג: פ"ו. ירוש' ברכות פ"ה ד"ט: ירוש' תענית פ"א דס"ג ע"ד עיי"ע גרתק. — ספר רפואות ברכות י': פסחים נ"ו. עיי' תש' הגאונים סי' שע"ט צד 197 הוצ' הרכבי ובתש' הרשב"א סוף סי' תי"ג — ונקרא רפואה הברכה השמינית שבי"ח עיי' מגילה י"ז: רפואה דתחלואים, ושם: רפואה דסליחה. והשם רוֹפֵא מל"מ (Arzt) עיי' ברכות ס'. רופא נאמן, ושם וב"ק פ"ה. עיי' לעיל. ירו' ר"ה פ"א דנ"ז. לרופא שהיה לו נרתיק של רפואות, כתובות נ"ב: מידי לרופא, ק"ה. אדם נותן מעות לרופא וכו', סנהד' י"ז: עיר שאין בו רופא וכו', צ"א. רופא אומן, שמ"ר פכ"א המשל אומר כבד את רופאך עד שלא תצטרך לו עיי"ע אם (ח"א, קס"ג) וש"נ המשל בל' ארמי. ויק"ר פי"ג משל לרופא שנכנס לבקר שני חולים וכו' והקבוץ ב"ק פ"י ושאלו לרופאים וכו', קידו' פ"ב. טוב שברופאים לגיהנם[3]). ועוד נקרא רופא: מוהל ע"ז כ"ו: עיר שאין בה רופא ישראל ויש בה רופא כותי ורופא ארמאי ימול ארמאי וכו', ושם כ"ז. ויק"ר פכ"ו רופא מומחא. והפעל בפיעל מרפאין ברכו' מ"ד: נ"ז: מְרַפֵּא שבת קמ"ז. שריפא גיטין נ"ח. סנהד מ"ז. חולי' ז': שריפו נדרים מ'. התפעל פסחים

---

[1]) בתרגום דפ"ר הובא אצל הי' לעווי. [2]) עיי"ע עטש ועי' זיטא (ח"ג, רפ"ג) ומ"ש ועי' ויס (ח"ד, ק"ל) וז"ל התוספת' האומר מרפא ה"ז מדרכי האמורי ראב"צ לא אמר מרפא מפני ביטול תורה של בית רבן בן גמליאל לא היו אומרים מרפא. [3]) רפאים בל יקומו (ישעיה כ"ו, י"ד) העתיקו ע' הזקנים כאלו כתוב רופאים ἰατροὶ οὐ μὴ ἀναστήσουσι

כ"ה. מתרפאין ועיי' ע"ז כ"ז, כ"ח, כ"ט, ב"ב ט"ז: כתובות ק"ה. מתרפא, שבועות ט"ו: להתרפאות, נתפעל שם מ': נתרפא] —

* רָפָה, רפי (מל"מ רָפָה פי' מיעט כח וחולשה וכ"ה בל"ס רְפָא) schlaff, schwach sein גיטי' ל"ב רע"א עיי"ע כף ז' (ח"ד, רפ"ז), שבת קי"ג. קט"ז. ב"מ י"ד: קידו' ס"ה. אין ולאו ורפיא בידיה, שבת קמ"א: אם היה רָפוּי, ב"ר פ"ק נולד בן זכר במשפחה מיד היה רפה. פיעל בכורו' ה': עיי"ע הבא אח"ז, ויק"ר פי"ט שרפיתם עצמכם במעשיכם הרעים, ירוש' חגיגה רפ"ג דע"ח ע"ד יְרַפֵּם עד שיבא בהן מים, בינוני פעול שבת ק"ל. מְרוּפָּה, אפעל נדרים מ"א: קא מרפי לה וכו', ירוש' כלאים פ"ט דל"ב: וירו' כתובו' פי"ב דל"ה. ארפונון, ירושלמי ברכות פ"ז די"א ע"ג ארפוניה, ירוש' ע"ז פ"ב דמ"א. ארפון לון, וירף ממנו (שמות ד', כ"ו) תר"י ב' וכד ארפי מחבלא מיניה, תרג' תרף (משלי ד', י"ג) תַּרְפֵּא, אתפעל תרג' משלי י"ח, ט'; כ"ד, י'. והשם רפיון ידים ערכי' ה': ועיי"ע הבא אח"ז. שהש"ר פ' משכני: מרפיון התורה שבכם וכו' — רפיון כמו רפן עיי"ע.

* רפיאות? תנחומא תצוה סי' י"ג יש לי גפן אחת . . . שהיא עושה לי שלש רפיאות[1]) ובילק' חבקוק ר' תקס"ה ג' צופריאות ובכ"י רומי דופריות ובכ"י רח"ם רופריאות ובכולם צ"ל דופריות כדאי' בתנחומא ישן עיי' מ"ש הח' המו"ל רש"ב צד נ"א: תצוה אות ע' והוא לשון משנה דיופרא עיי"ע, ותיבות „שלש" יש למחוק כמו שהעיר רש"ב שם, והח' לעווי טעה בפירושו.

רְפִידִים (שם המקום) בר"ג דבכורות[2]) (ה':) מה לשון רפידים (שמות י"ז, א' וזולתו) ר' אליעזר בן יעקב[3]) אומר רפידים שמו ר' יהושע אומר[4]) על שריפו ידיהם מדברי תורה וכן הוא אומ' (ירמי' מ"ז, ג') לא הפנו אבות אל בנים מרפיון ידים.

רָפַח (קרוב לשרש נפח ובל"ס רְפָחָא פי' כמו נפיחה An- Aufschwellung) ותהיין מורת רוח (בראשית כ"ו, ל"ה) תר"י (ב') סרבנין ורפחן רוח — (א"ב בנו"ג ואפחת רוח).

* רְפִיחַ דחגרא (שם מקום) ירו' שביעי' פ"ו דל"ו ע"ג אבל בתוספת' שביעי' פ"ד הגי' ורקם דחגרא, וכצ"ל בספרי סוף עקב ועיי"ע חגר (ח"ג, שמ"ה) — ועוד עיי' תרג' בחצרים (דברים ב', כ"ג) ועואי דיתבין ברפיח כדאי' בדפ' סביוניט' ובנו"ג בדפיח ובתר"י דדפיע וצ"ל דרפיע וכ"ה רפיח בתר"י ב' במד' ל"ד, ט"ו.

רָפַט (קרוב לשרש רפץ ובל"ע نَفَضَ nachlassen, lose sein) בס"ג דפ' ר"א אומ' תולין (שבת קמ"א:) לא תצא אשה במנעל המרופט, בס"ג דפ' שואל (שם קנ"ב.) שפתותיהם של זקנים[5]) מתרפטות כבר פי' בע' מרפט[6]). בר"ג דפ' בני העיר (מגילה כ"ו:) האי תיבותא דאירפט „פי' תיבה שנתחלחלה כמו מנעל המרופט וכן שפתותיהם של זקנים מתרפטות". *[אחי"ה כ"ה נכון בכ"י ערוך ובעיקרי התלמוד ובדפו"ו רק: כמו מנעל המרופט וכל זה הועתק מפי' ר"ת במגיל' וכמו שהעתיק דבריו בע' מרפט. וכן פי' רש"י דאירפט[7]) ארון שנתקלקל ונפרד מחבורו ורמז על יבמות ק"ב. ובשבת קנ"ב. פירש"י מתרפטות מתבקעות וביבמות אי' לפנינו נפרם רק גי' רבינו היתה המרופט, ופי' (עפ"י ר"ת) על ידי רפוי] —

☞ רפט (= רוֹפֵיטוֹן מלי יוני' ῥοφητὸν leicht schlürfbar) ירוש' דנדרי' פ' הנודר (רפ"ו דל"ט ע"ג) ומותר בביצה טרומיטא רופיטון פי' בל"י ביצה ראויה לגמוע כשהיא מגולגלת וגם קוראים אותה טרומיטא ע"ש. *[אחי"ה עיי"ע בח"ד, פ"ד ושם ביארתי] —

רפילא (= רוּפִילָא עיי"ע אלקפתא) אלקפטא ורופילא (שבועות ו':) כבר פי' בע' אלקפתא. ויבאו שדה מואב ויהיו שם (רות א', ב') תרג' והוו תמן רופלין — (א"ב פי' בל"ר שר החיל). *[אחי"ה כיון לל"ר Rufulus, Kriegsoberster אבל עיי"ע אלקפתא. וכנ"ה בב"מ מ"ט: ק"ז סע"ב ופירש"י פחת פרסיים. ותרג' איש (אסתר ט', ו'. י"ב) גברין רופילין] —

רפן (= רִיפָּן מל"י ῥιπή Schwung, Wurf תלוי בריפן = ברפיון פי' תלוי באויר in der Luft

---

[1]) ברפ"א שטעטין רפואות! [2]) ברפו"ו בט"ס דבכורים. [3]) לי' בבכורות וסנהד' ק"ו. ובמכילתא בשלח מסכ' דעמלק. [4]) במכילתא אחרים אומרים. [5]) כ"ה בעיקרי התלמוד וכ"ה נכון בעי' מרפט אבל כאן בט"ס צריקים. [6]) ושם הביא רבינו מיבמות ק"ב: ק"ג. מנעל המרופט ופי' הועתק מפי' ר"ת בשבת קמ"א: וקצת מזה דף קנ"ב.). [7]) שהוא אתפעל בל"א כמו מתרפטות במשקל עברי

(schwebend, ungewiss בב"ר פכ"ג (ספכ"ב) ובפ' ל"ג (ל"ב) ומחיתי כל היקום: ר' לוי בשם ריש לקיש אומר זה קין שהיה תלוי ברפיון ובא מבול ושטפו וימח את כל היקום. בילמדנו (תנחומ' וארא סי' ט"ז) וממטר לא נתך ארצה תלויין ברפיון ואימתי ירדו בימי יהושע על האמורי (עיי' יהושע י', י"א) [1]) פי' אויר בלעז ריפא. *[אחי"ה לא מצאתי בל' איטלקית כי אויר נקרא ריפא ונ"ל שהוא ל"י פי' השלכה באויר ובתנחומא הישן אי' בפי' כן אמרו רז"ל נתלה באויר ע"כ וכן בלקח טוב סוף וארא: אלא עומדין תלויין ועיי' ברש"י שמו' ט' ל"ג וברכות נ"ד: ד"ה לא נתך ארצה לא הגיע לארץ אלא עמדו באויר ע"כ ובב"ר ספכ"ב אי' תלאו ברפיון [2]) ושם פל"ב ושמ"ר פל"א וקהל"ר פ' אם יוליד, תלוי ברפיון, שמ"ר פי"ב תלאן ברפיון, ירו' סנהד' פ"ו דכ"ג ע"ג תליין יהושע בריפן וכצ"ל בירו' קידוש' רפ"ד דס"ה: ושם לדופן צ"ל בריפן. ב"ר פצ"ח איני לא מרחקך ולא מקרבך אלא הרי אני תולה אותך ברפיון עד שיבא משה וכו' ודרש חללת על חלל העולם לא בשמים ולא בארץ כאלו נתלו באויר] —

רָפַס (בל"ע رفس וכן בל"ס רְפַס פי' דרס treten, zerstampfen) בס"נ דפ' בכל מערבין (עירו' מ' :) דליוה [3]) לרטיבא רפסא ל י [4]) בדוכתיה. פי' „מי שרואה חברו מחפש על עץ לח אומר בדעתו שמא להכות אותי מה עסקו לכך שואל אותו מה עסקך והוא מדקדק אחריו. פ"א רפסא לבי דוכתיה [5]) שמא במקומו דבר טמון". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנא בדף מ"א סע"א) ע"ש ויש לתקן עפ"י הערוך ושם פ"א אי' בתחלה ורש"י פי' בע"א ועיי' עוד פ"א בהעמק שאלה לסוף שאילתות, עפ"י ע' הבא אח"ז. ובכ"י ש"ס הגי' דפסא ליה דוכתיה, ובדפ"ש מדפרסא לדוכתיה עיי' ד"ס צד ע"ז. אבל עיקר הגי' רפסא וכנ"ה בויק"ר רפט"ז היתה רופסת עליה עיי' במ"כ ובשבת ס"ב: הגי' בועטת. ותרג' ורקעך (יחזק' כ"ה, ו') ורפסתא בריגלך ושם ו', י"א ורפוס, שם כ"ב, מ"ג רפסתינון, תר"י ב' בראשית מ"ד, י"ט ורפס במסאניה עיי"ע רפשׂ וש"נ ב"ר פצ"ג. אתפעל תרג' וישחו (קהלת י"ב, ד') ויתרפסן ספוותך — ירוש' עירובי' פ"ה דכ"ב ע"ד מתרפס וצ"ל מטרפס עיי"ע טפס (ח"ד, ס"ז) — נפעל ב"ר רפע"ה כשם שאי אפשר למעין להֵרָפֵס וכו' והוא מל"מ (משלי כ"ה, כ"ו). ויק"ר פל"ו היא נרפסת ברגל וכו', והוא כל"מ (דניאל ז', ז') ברגליה רפסה ועוד עיי"ע רפס ד'. ובהשאילה קידושי' ס"ג: הני שמעתתא דידי מרפסן איגרי פי' דורסות ומשברות גגין עיי' פירש"י ורבינו הביאו בע' הבא. והשם המופשט ריפסא עיי' תרג' יחזק' כ"ו, י' וכ"ה בל"ע رَفْسة Fuss-schlag] —

רְפַס (קרוב לענין ע' הקודם durch Stossen erschüttern) בפ' השוכר את האומנין בגמ' אנגריא (ב"מ ע"ט:) משום רפסתא [6]) דספינתא פי' מתרועעת הספינה בהוצאת חבילות ובהכנסת חבילות [7]). בפ' האומר לחברו בגמ' האומ' קדשתי את בתי (קידושי' ס"ג:) הא שמעתתא דידי מרפסן אגרי פי' מרעעין הגגות. *[אחי"ה ורש"י פי' משברות עיי"ע הקודם וכן رفّش פי' בל"ע שיבר ואין הצריכה לשער 'שגי' רש"י מפרסן כמו שכתב בעל עיקרי התלמוד אליבא דרש"י] —

רפס (= רוֹפֵס weich, weichgedrückt) בס"נ דפ' הקומץ רבה (מנחות ל"ז.) מקום שמוחו של תינוק רופס. ירושלמי בפ' המוציא [8]) תפילין (עירו' רפ"י דכ"ו.) במקום שראש התינוק רופף [9]) פי' מתרכך [10]).

רָפַס (גם זה מע' רפס א' פי' דָרַךְ; הִתְרַפֵּס sich treten lassen פי' הכנע את עצמו ובדרז"ל דרשוהו בשתי תיבות עיי' בפנים) בס"נ דפ' גט פשוט (ב"ב קע"ג: ועיי' ג"כ יומא פ"ז. וב"מ קט"ו.) לך התרפס ורהב ריעך (משלי ו', ג') אם ממון יש לו בידך התר לי פיסת ידך — (א"ב תרג' ורקע ברגלך (יחזק' ו', י"א) ורפס ברגלך). *[אחי"ה והיה לו להביא ל"מ (דניאל הרשום בע' רפס א') ועיי' פי' רש"י וראב"ע. וכל ארבע' ערכים אלה קרובי ענין הם ויוצאים ממושג דריכה והיו לארבעה ראשים — ודע כי בדפ"א הוספת ר"ב נדפסת עם ע' הקודם ושייכת לכאן כמו שהעירותי בהערה 10 — ועוד עיי"ע רָפַשׂ] —

[1]) ובתנהומא אי' מפורש שנאמר (יהושע שם) והי' השליך עליהם אבנים גדולות וגו' ובתנחומא הישן אי' עד שיבא גוג ומגוג והביא ראיה מיחזק' ל"ח, כ"ב וכ"ה בלקח טוב סוף וארא ועיי' ברכות נ"ד רע"ב ושמ"ר פי"ב. [2]) ובכ"י פאריז אי' בב"ר בדיקפיון והוא ט"ס. [3]) בכ"י ש"ס דלויה. [4]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובנו"ג ליה. [5]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ודפ"ר ובעיק' התלמוד ובדפ"ע אי' לי ברוכתיה. [6]) בכ"י ש"ס רפסא. [7]) וכ"ה בפירש"י. [8]) כ"ה נכון בכ"י ובעיק' התלמ' ובדפ"ע נשמט בטעות. [9]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובירוש' אבל בדפ"ע בט"ס רופס דא"כ מה הפרש יש בין גי' הבבלי ובין גי' הירוש'. [10]) מה שאי' כאן בדפ' אמי שייך לע' הבא כי הוספת ר"ב תתכן יותר לע' הבא אח"ז.

☞ רפס (= רפוסא Rufulus (Rufus) פי' שר החיל (Oberster der Infanterie, מדר' שמ"ר פ' ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך (פל"ז) משל לאוהבו של מלך קומים ורפוסא פי' בל"ר שר החיל כמו רופילין דלעיל.

* רפסודות ? תנחומא בראשית סי' ה' מלך בו"ד יושב על כסא גבוה ואין רגליו מגיעות לרפסודות שתחת רגליו והקב"ה השמים כסאו והארץ הדום רגליו נ"ל שצ"ל הפפודות, והוא אפופודין בל"י ὑποπόδιον הדום רגל וכדאי' בויק"ר פל"ו ויתר מקומות שבע' אפיפודין (ח"א, רכ"ו).

רפע ? בפסקא דרני עקרה — (א"ב במדר' שה"ש פ' צוארך כמגדל ר' זכאי רבה אמר עד שיחי ריפע עד היקבים שייקבן מלך מלכי המלכים פי' בל"י ורו' שם הרים גבוהים במחוז טטר וי"א שנקראים כן על שם ריפת בן גמר (בראשי' י', ג')) *[אחי"ה ר"ב כיון להרים הנקראים τὰ Ῥιπαῖα ὄρη; ὄρη Ῥιπαῖα; Riphaei (Rhipaei) montes בקצה צפוני של Sarmatien וכל פי' ר"ב הוא רחוק כרחוק הרים האלה העומדים בשער ההשערה אבל ידע תידע כי כבר העירותי בע' יקב (ח"ד, קנ"ד) כי עיקר הגי' דיפו. וז"ל הפסיקת' דר"כ צד קמ"ג. כי ימין ושמאל תפרוצי (ישעיה נ"ה, ג') . . לאורך מניין ממגדל חננאל עד יקבי המלך (זכריה י"ד, י') . . ר' זכאי רבה אמר עד שִׁיחַיָּה ד י פ ו וכדאי' ג"כ בילק' ישעיה ר' של"ד ובכ"י כרמולי (אצל הח' רש"ב בפסיק' שם הערה מ"ח) בט"ס שוחיא דופיע ובשהש"ר פ' צוארך כמגדל שיחיה ריפע וגי' מוטעת זו נזדמנה לרבינו בפסיקת' דרני עקרה (שם) וכבר העיר רש"ב שצ"ל שיחיה דיופי ופי' היקבים של עיר יפו (עיי' פירש"י לזכרים הנ"ל) — ובענין למינה של יפו עיי"ע למן (ח"ה, מ"ד) — רפיע בתר"י עיי"ע רפה] —

* רְפַף, רְפָפוֹת, רְפוּפוֹת עיי"ע רף.

רְפַק (פי' חפר graben; רָפוֹקָא Pflüger, Gräber) בסדר תעניו' האלו בגמ' מעשה (תענית כ"ג סע"א) אשכחיה דקא רפיק[1] ריפקא[2]. בס"ג דפ' עושין פסין (עירו' כ"ה.) ואתא ישראל אחרינא ורפיק ביה פי' חופר. בפ"ק בסוטה בגמ' שמשון (י'.) קמי רפוקא גריוא דחלפי פי' בפני חופרי שדות גדישי דשאים. *[אחי"ה בסוטה הגי' גרידא דובלא ובבמד"ר פ"ט גרידא דיבלא[3] וזו הגי' הביא ג"כ עיקרי התלמוד וז"ל נ"א גריוא דחבלי נ"א גריוא דיבלי והוא עשב שהוא חצבא בל' חכמים ע"כ וא"כ הוא פי' גירדא דיבלא כמו דאי' בע"ז כ"ח. וכפי' רבינו בע' גרד[4]. ועיי' ג"כ תש' הגאוני' (הוצאת ה' הרכבי צד 22) סי' מ"ז וז"ל גירדא דיבלא גרודת שגורדת מעשב ששמו חצב במשנה ובטיי"ת אלתול (אולי מל"פ تولة Heliotrop, Malve) — וכנ"ה מנחו' פ"ז. רב יוסף הוה ליה קרנא דפרדיסא דרפיק ליה[5]) טפי ריפקא ופי' רגמ"ה שחפרו פעמים. ב"מ ק"ג. אושלן מרה למרפק ביה האי פרדיסא וכו' ושם כמה פעמים רפיק, וב"מ ע"ו סע"ב דאגר אגירי לרפקא פי' לחרוש. ב"ב נ"ד: רפיק בה פורתא. והתואר רָפוֹקָא סוטה ובמד"ר הנ"ל, השם המופשט רִיפְקָא תענית ומנחות הנ"ל] —

* רְפַק (צ"ל פרק) במד"ר פ"ט תהא מתרפקת איברים צ"ל מתפרקת עיי' חיד' הרד"ל — שהש"ר פ' יונה מתרפקות עיי"ע פרקד.

רִפְרֵף (פלפל מן רפף פי' תנועה תמידית וכן בל"ע رفرف flattern, hin- u. her schweben) בפ' השוחט אחד בעוף בגמ' דסמוך השוחט לנכרי (חולי' ל"ח:) ובעוף אפי' לא ריפרף אלא בגפו ס"א אלא בעינו[6]), ובתוספת' פ"ב הרופפת בעיניה מענין (ברכות ב': שבת ל"ד:) כהרף עין. *[אחי"ה וכן בל"ס רְפַף עינא פי' תנועה בעין, קריצת עין. ועיי"ע הבא אח"ז שענין אחד לבית ערכים] והשם המופשט רִפְרוּף עיי' רש"י חולי' ל"ח:] —

רִפְרֵף (מע' הקודם) בב"ר (פנ"א) [צ"ל פ' כ"א][7]) (לפנינו פ"כ) לפי שרפרפה בלבה ואמרה איני נזקקת לביתי עוד לפיכך תביא קרבנה מרופרף ולקחה שתי תורים — (א"ב פי' בל' ישמעאל תנועה תמידית כמו שהתורים והיונים עושים והמילדת מתנענעת במחשבתה ומהרהרת אם תזקק עוד לבעלה אם לא. תרג' ועמודיה יתפלצון (איוב ט', ו') ועמודיה מתרופפין וכבר הבאתיו בע' רף וענין שני ערכים אלו אחד הוא). *[אחי"ה וכנ"ה בב"ר פ"ב ורוח אלהים מנשבת אין כאן כתיב אלא מרחפת כעוף הזה מרפרף בכנפיו וכנפיו נוגעות ואין נוגעות וכו'. ב"ר פ"ק עד שלשים יום מתרפרפת ועיי"ע רף ב', תוספת' מכשירין פ"ג מפני שהיא מתרפרפת וחוזר ואוגדה] —

---

[1]) ברפ"א בט"ס דרחיק. [2]) וכ"ה בכ"י ש"ם ב' (בד"ס צד כ"ח ולא העיר על הערוך) ולפנינו בש"ס לי' ריפקא ובכ"י ש"ס ובפי' ר"ח אי' דרפק בדברא. [3]) כצ"ל בע' גרד ח"ב, שנ"ח שורה י"ז. [4]) ח"ב, שנ"ו ע"ש ועי' חצב ג' ועי' יבל. ועוד עיי"ע גריו ומ"ש בח"ב, שס"ב. [5]) כ"ה נכון בפי' רגמ"ה ורש"י ובנו"ג ביה וצ"ל ליה. [6]) בנו"ג לא רפרף אלא גפו. [7]) וכראי' לנכון בכ"י ק"ט ובעיקרי התלמוד.

רֶפֶשׁ (מל"מ Koth, Schlamm) כפ' המניח את הכד בגמ' השופך את המים (ב"ק ל'.) ולא יהא אלא כרופשו [1]) פי' מלשון רפש וטיט (ישעי' נ"ז, כ') *[אחי"ה ועיי"ע רף ג' ומ"ש בענין גי' רבינו שאולי הוא גורס בפרה י"א מ"ב רפשות].

רָפַשׁ (מל"מ כמו רפס פי' ענין דריכה treten) בר"ג דפ' השואל פרה (ב"ק צ"ה:) אע"ג דקא מרפיש [2]) ואזיל קמא קמא [3]) פי' מרפק ומפתח הארץ לפני החורש ומתחיח [4]) הקשה כדי שיה' נוח לחרישה. בב"ר פ' ויגש אליו (פצ"ג) רמז למנשה ורפש חד רפיש [5]) וזעת כל פלטין. ויטש על המחנה (במדב' י"א, ל"א) תרג' ירושלמי (א') ורפש במשריתא *[אחי"ה בענין תר"י זה עיי"ע הבא אח"ז. ופיר' רפשׂ בל"מ (יחזק' ל"ב ב' ; ל"ד י"ח ; משלי כ"ה כ"ו) כמו רפס וכנ"ה באיכ' רבתי פי' ממרום כמה רפשׂים עשיתי שרפשׂתיו בידך פי' כמה דריסות דרסתי כ"ה במ"ד שמואל ס"פ כ"ד ע"ש ובויקרא פכ"ו אי' בע"א עיי"ע רמז בסוף הע' בהוספותי. שמ"ר פט"ו רפש הענבים ובעט ראשון ראשון. פַעל מרפיש ב"מ צ"ה ; עיי' לעיל כגי' רבינו. הפעיל שהש"ר פי' מי זאת ראה את המלך עומד על גבו והרפישׂ את עצמו תחתיו וכו' והוא כל"מ התרפס ענין הכנעה כאלו נדרס עיי"ע רפס. והשם רְפֵישׂ ב"ר פצ"ג עיי' לעיל והוא כל"ס רְפָסָא דריסת רגל והקבוץ רפשׂים איכ"ר הנ"ל]. —

* **רְפַשׁ** (נ"ל מל"ע رفش ענין שריה במקום sich an einem Orte niederlassen) תר"י א' במד' י"א, ל"א ויטש ורפש במשריתא כה"ג בערוך ע' הקודם לזה וכ"ה במתורגמן [6]) והוא מל"ע ואין ענינו לשון דריסה כמובן של ע' הקודם.

רֶפֶת (מל"מ Viehstall) בגמ' דפ"ק דפסחי' (ח'.) ורפת בקר ולולין ומתבן פי' מקום דירה לבהמות *[אחי"ה והוא מל"מ (חבקוק ג' ט"ז) ואין בקר ברפתים וכמו שפי' כבר ר"ח בפסחי'. וכן בכ"ב י"ח. רפת בקר, ירוש' פסחי' פ"ד דל"א ; הרפת בין גדולה בין קטנה] —

☞ **רפת** (צ"ל רִיפָתָא פי' ככר לחם Laib Brod) תרג' ירו' (ב') סלי חרי (בראש' מ' ט"ז) סלין דרפתא קקבטון פי' פת בלי גמרא *[אחי"ה בע' רף א' כבר הוכחתי כי הת"ו שמושית היא לסימן הקבוץ ועיקרו ריפא עיי"ע רף ומ"ש] —

* **רָץ** (מל"מ פי' הליכה מהירות laufen) והשם המופשט רִיצָה קהל"ר פ' שמח מיעוט בריצה שלא תרבה בחזירה, תוס' סוט' רפ"ד רץ שלש ריצות.

רץ (= רָצָה בהפעיל הרצה פי' כמו בל"ע رضى ענין נתינה ובדרז"ל בפרט מנתינת ומנין ממון Geld auf- hinzählen) בגמ' דפ' במה מדליקין (שבת כ"ב.) אסור להרצות מעות כנגד נר של חנוכה. בפ' חזקת הבתי' בגמ' ערים [7]) (מ"ח:) תלייה וזבין זביניה זביני עד דלא ארצי זוזי [8]). בסוף [9]) גמ' דפ' ד' מיתות (סנה' ס"ח.) הרבה מעות יש לי ואין לי שולחני להרצותן פי' זה אמר מטעמי תורה כלומ' ספקות יש לי ואין מי שיפרשן [10]). (א"ב ענין מנין וחלוף מעות שהמונה או מחלף זורק במרוצה המעות) *[אחי"ה ולא הוצרכנו לזה עפ"י מה שכתבתי בתחילת הע' עפ"י גזרת המלה. ורש"י פי' בכ"מ להרצות למנות. ובעל עיקרי התלמ' פי' נראה לשון נתינה ובחירה ע"כ והיא היא הוראת המלה הערבי' הנ"ל. וגם בעברי הוראת רצה היא ענין שלום עיי' ויקר' כ"ו, מ"א, מ"ג ; דה"י ב' ל"ו, כ"א] —

רץ (= רָצָה מל"מ עני אבה וחפץ וכן בל"ע رضى wollen; wohlwollen) כפ' חבית בר"ג (שבת קמ"ד.) שהמשקין היוצאין מהן לרצון טמאין ושלא לרצון טהורין מאי לאו לרצון דניחא ליה פי' „מקבלין טומאה מפני שהן משקין והמשקין אין צריכין הכשר" כדאמרינן (פסחי' י"ח:) שהן עלולין לקבל טומאה *[אחי"ה עד כדאמרינן הם דברי ר"ח וכנ"ה לרצון ושלא לרצון במכשירין א', א' ; ו' ח'. ברצון כתובו' ט'. עשה רצונך בשמים ממעל וכו' ברכו' כ"ט: תוס' ברכו' רפ"ג. והפעל ברכו' ז'. כשרצית לא רצית עכשיו שאתה רוצה איני רוצה, שם ב'. עין שלא רצתה לזון וכו', ל"א. לכל רוח שירצה. שם י': פסחי' מ"ט. עירו' ק': ביצ' ט"ו: יומ' ע"א. ב"ב כ"ה: כתובו' נ"ט: ע"ז כ': חולי' פ"ד: וזולתו הרוצה וכו' — בפיעל כל"מ (איוב כ' י') ענין פיוס begütigen, sühnen וכן בדרז"ל פסחי' ט"ז: הציץ מרצה, שם ע"ח. לא מרצה, ברכו' ו': אין מרצין וכו', יומ' פ"ה: עד שירצה את חברו, אבות פ"ד מי"ח אל תרצה את חברך בשעת כעסו. חולי' ז': דם ניקוף מרצה עיי"ע נקף ב' ספרי' ואתחנן סי' ל"ב כשם שקרבנות מרצים כך יסורים מרצים ועוד

---

[1]) כ"ה נכון בדפ"ר ובדפ"ע רופשו ובנו"ג כרפשו. [2]) בדפו"ו מרפש ובנו"ג בש"ס וברש"י מרפי וכ"ה בכ"י ש"ס. [3]) וכ"ה בכ"י ש"ס פי' ובכ"י ר' א' ובי' קמה קמה ובנו"ג רק פעם אחת קמה. [4]) כ"ה נכון בכ"י בדפ"ר ובדפו"ו ועיק' התלמ' אכל בדפי' פיזו' ואמ' בט"ס מתחיה. [5]) עיי"ע רפס א' תר"י ב' לבראשי' מ"ד, י"ט. [6]) בנו"ג שרא ובאונקי' רמא. [7]) כ"ה בכ"י. [8]) רבינו לא גרס לא ארצי ל י ה כדאי' בכ"י ש"ס ובדפי' ראשונים ועיי' תוספ' ד"ה ואפי'. [9]) כ"ה נכון בכ"י ערוך ובעיקרי התלמוד ובד"א אבל בדפ"ר ווינ' ופיז' בט"ס בריש. [10]) ועיי' ג"כ פירש"י.

שהיסורים מרצים יותר מקרבנות וכו'. פַּעֵל ברכו' ל"ג: לרצויי למריה. תעני' כ"ג רע"ב אפשר דמרצי הקב"ה וכו'. אפעל עירו' ק': דמרציי ארצויי קמיה. נתפעל ברכו' נ"ג סע"א קידושי' מ"ה. ושם: נתרצה. ירו' ברכות פ"ד ד"ז ע"ד נתרציתם. הָפעל יומ' ז'. הוּרְצָה. והשם המופשט תעני' ד': רִיצוּי שאלה][1] —

ריץ (= רצה השם המופשט הרצאה כמו ריצוי נשיאת חן ופיוס (Besänftigung בפ"ק בקדושי' בגמ' עבד עברי (י"ד סע"ב) ההוא להרצאת אדון הוא דאתא פי' כדכתי' (דברי' ט"ו, י"ח) לא יקשה בעניך[2]. ס"א להרצעת אדון הוא דאתא פי' שנרצע אינו עובד ליורש. *[אחי"ה לפי גי' שלנו הרצאת אדון הוא ריצוי שבע' הקודם בסוף, ועיי"ע הרצאה (בח"ג רמ"ח) וש"נ] —

ריץ (נ"ל מל"מ רצה פי' סָפר erzählen ועיי' בפנים) בגד' דפ' אין דורשין (חגיג' י"ד:) ג' הרצאות הן חנניה בן חכינאי הרצה דברים לפני ר"ע[3]) פי' כמו (שבת ק"ג: ק"ז: פסחי' ע"ה: ביצי' י"ט. מ"ק ה'. סוכ' כ"ב: יבמו' י"א: י"ב מ"ג: צ"א. צ"א: ק"ט. כתובו' י"א: יבמו' קט"ו. ב"ב פ': ק"א: שבועו' כ': כ"ו: זבחי' כ"ז: ק': ק"א. מנחו' צ"ב: נדה ס'. ס"ט:) תריץ ואימא הכי. אלו ארבעה ריץ קרובי ענין הן *[אחי"ה בכל זאת יש הפרש ביניהם בהסתעפות המושג ולכן לא יפה עשה רמ"ל לכללם בסוג ערך אחד. וגם קשה לרבינו שהוא הסכים כי קרובי ענין הם ר"ל שכולם נגזרו משרש רצה איך יוכל להביא להוראת ריץ האחרון הזה הגזרה מן תריץ ששייך לע' תרץ. ולי נראה שפי' הרצה דברי' מל"מ ורציתם (דה"י ב' י' ז') ומזה ג"כ ואחריהם בפיהם ירצו סלה (תהלי' מ"ט י"ד) ויפה פירש"י לתהלי' שם וז"ל ירצו הרצאת דברים ע"כ ופי' הרצה דברים ספר דברים ובפרט לפני הרב המובהק עיי' חגיג' הנ"ל ותוספת' חגיג' רפ"ב תן לי רשות וארצה לפניך . . והרצה לפניו . . ר' יהושע הרצה לפני ריב"ז וכו', ע"ז ל"ו: הרציתי דברי לפני רבי וכו', חגיג' שם דארצי וארצו קמיה קחשיב דארצי ולא ארצו קמיה לא קא חשיב. ירו' פיאה פ"ה די"ט סע"ב והרציתי את הדברים לפני ר' אלעזר בן עזריה. ירו' שקלי' פ"ה דמ"ט. כשבאתי (והריציתי) [צ"ל והרציתי] את הדברי' לפני ר"ע וכו' ועוד אי' במנחו' י"ח. כפי גי' רבינו בע' חב להרצות מדותיו וע"ש פי' הערוך. ואולי מזה ג"כ בתרג' משלי ו', כ"ב היא תשיחך: היא תהוי רצייך וא"כ תשיחך = שיחך]

ריץ (= רָצַץ מל"מ קרוב לשרש רעע ענינו שבירה ודחיקה (zerdrücken, zermalmen בפ' אלו טרפות (חולי' נ"ו.) או שרצצתה[4]) בהמה והיא מפרכסת אם שהתה מעת לעת ושחטה כשרה פי' מן (ישעי' מ"ב, ג') קנה רצוץ. וירעצו וירוצצו (שופטי' י', ח'). בהדר בפ"ח בטהרו' (מ"ב) אם מסר לו תיבה מלאה בגדים בזמן שהיא רוצצת טמאה. פי' דוחקת. *[אחי"ה וכנ"ה בחולי' ע"א. וש"נ טומאה רצוצה. ירו' מכות רפ"ב דל"א ע"ג והושיט התינוק את ידו ורצצה וכו', ירוש' קידוש' ספ"ד דס"ו ע"ג הטוב שבנחשים רצץ את מוחו, ירו' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ג שלא ירוץ את גולגלתו שמ"ר פ"ל רצצו נפנים, במד"ר פי"ט ורצצו כל אותן גבורים, תר"י ב' לבמדי' כ"א, ט"ז ורציצו רישי גיבריהון, תר"י ב' שמות ט"ו ה' דרעע ומרצצא שורי וכו', ועיי' תרג' איכ' ג', ט"ז — ומזה השם רְצִיצָה עיי"ע. והפעיל ירו' יבמו' פ"א ד"ג. בשביל שיריצו את מוחי, תוספת' אהילו' ספ"יח שמא יריצו את ראשי. ויק"ר פכ"ח דברים, שהן מריצין לבני מעים]—

* רָצַד (פי' בל"ע رصد ארב (auflauern בויק"ר פכ"ו אזל ורצד עלוי פי' ארב לו עיי' מ"כ.

רָצַח (מל"מ פי' מכות מות בזדון (morden בהלכה ראשונה בפ' כל שעה (כ"ה:) ובס"ג דפ' בן סורר ומורה (סנה' ע"ד.) "ר' אומר כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש (דברי' כ"ב, כ"ו) וכי מה למדנו לרוצח מעתה[5]) פי' מה נלמד לרוצח מן הנערה[6]) וכי י"ל אם יקום איש על רעהו ורצחו אין לו דין מות כמו זו הנערה שכתוב בה אין לנערה חטא מות אלא זו נערה באה ללמד לאחרים ונמצאת היא למדה והוקשה לרוצח מה רוצח יהרג ואל יעבר כך הנערה המאורסה אם יאמר לך [הישמעאלי][7]) השמיעי לי ואם לאו אני הורגך תהרג ואל תשמע לו ואם תפשה ונתחזק עליה אין לה חטא מות"[8]) וזהו דשאילתות (וארא סי' מ"ב) ובריש זו ההלכה אלא ניתן להצילו בנפשו

---

[1]) בעבודה דיוה"כ לתפלת מוסף ריצוי הזיות. [2]) וכ"ה בפירש"י. [3]) וכ"ה הרצה דברים בכ"י ש"ס מינכען ובכ"י בי ובע"י ובנו"ג רק הרצה ורבינו הביא רק הסוף וסומך עצמו על הקורא לעיין הצעת הש"ס וז"ל ג' הרצאות הן ר' יהושע הרצה דברים לפני רבן יוחנן בן זכאי ר"ע הרצה לפני ר' יהושע חנניה בן חכינאי הרצה לפני ר"ע ובכ"י ש"ס בשתי פעמים הראשונים הרצה דברים וכו'. [4]) בנו"ג ריצצתה אבל בביצה ל"ד. כגי' רבינו. [5]) וכ"ה בסנהד' ובשאילת' וארא סי' ס"ב ובפי' ר"ח ובכ"י ש"ס א"פ בפסחים (עיי' ד"ם שם צד ל"ד:) ובנו"ג בפסחים וכי מה ענין רוצח אצל נערה המאורסה. [6]) דברי רבינו הם וכגי' שלנו. [7]) כ"ה בפי' ר"ח. [8]) הועתק מפי' ר"ח לפסחי'.

מנא לן אתיא בק״ו וכו׳ עד דבי ר׳ תנא הקישא הוא כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה וכי מה למדנו מרוצח מעתה הרי זה בא ללמד ונמצת למד פ׳ מה יליף נערה מאורסה שהיא אנוסה ופטורה מן רוצח שהוא מזיד וחייב בא ללמד הרוצח לנערה ונמצא למד ממנה מה נערה המאורסה ניתן להצילה בנפשו שהרואה מי שרודף אחריה לבועלה ואינו יכול להצילה בענין אחר אלא בנפשו של רודף יהרוג הרודף להצילה דכתי׳ (שם כ״ז) ואין מושיע לה הא יש לה מושיע מושיעה בכל מה שיכול אף רוצח ניתן להצילו לנרדף בנפשו וזה שבראש ההלכה מה למדנו מרוצח ושבסוף הלכה מה למדנו לרוצח בשני ענינים דרשו הפסק ר׳ ותנא דבי ר׳ *[אחי״ה ועיי׳ הסוגי׳ בפסחי׳ ובסנהד׳ ועוד ביומ׳ פ״ב, ובתוספו׳ שם, ועוד עיי׳ פי׳ העמק שאלה לשאילתו׳ וארא סי׳ מ״ב — וכנ״ה בינוני רוצח והוא הוא התואר שביעי׳ פ״י מ״ח, הקבוץ רוצחים מכו׳ ט׳, י׳, ועוד סוט׳ מ״ז. במשנ׳ בן הרצחן הקבוץ הרוצחנין ובירו׳ סוט׳ פ״ט דכ״ד. בן הרוצחן ועיי״ע בן דינאי (ח״ב קי״ג) ב״ר ספכ״ב רוצחנים. והשם המופשט רְצִיחָה סנהד׳ ל״ה, מכילת׳ משפטי׳ פרש׳ ד׳] —

* רצי עייע רץ, וש״נ רִיצּוּי.

רָצַם פי׳ כמו ל״ע رصم drücken, fest auf- (einander liegen בס״ג דפ׳ אין צדין (ביצי׳ כ״ח:) שפוד שנרצם [1]) ובפ׳ המפלת בגמ׳ המפלת סנדל (נדה כ״ה:) ת״ר סנדל דומה לסנדל [2]) דג של ים ולד הוא מתחילתו אלא שנרצם [3]) פי׳ סנדל ולד שנתמעך ואין ניכר אם זכר אם נקבה שכשעיברתו אמו עיברה שוב ולד אחר ובא שני וקלקל צורת הראשון ולהכי קרוי סנדל ששנוי [4]) ודל מפני שנתקלקל ואע״ג דאין האשה מתעברת וחוזרת ומתעברת קודם שתלד ה״מ למיהוי תרווייהו בני קיימא אבל חוזרת ומתעברת ונתקלקל שני מן הראשון וכן המפלת שיליא אע״ג דאין בה שפיר תשב לזכר ולנקבה דחיישינן שמא היה עמה לדג של ים שהוא רחב ודק וחד כלפי ראשו שנרצם שנתקלקל כגון שפוד שנרצם *[אחי״ה פי׳ נרצם נדחק ע״י שכיבת אחת על גבי חברתה וכמלה ערבי׳ הנ״ל, ובקל ירו׳ נדה פ״ג ד״נ ע״ד אין סנדל אלא שרצמו חי] —

רצן (= רְצִינָא פי׳ תולעת ובל״ר ricinus) בס״ג דפ׳ המוכר את הספינה (ב״ב צ״א:) רב נחמן אמר רְצִינָתָא פי׳ „שלא יאכלוה תולעים" *[אחי״ה הועתק מפי׳ רגמ״ה ועיי״ע דרא (ח״ג קל״ט) וש״נ פרה פ״ט מ״ב פי׳ רה״ג ע״ש, ודע כי בל״מ נקרא ירקון ובל״ע يرقان = ارقان חולי התבואה ואולי הוא הוא רצינא ובקבוץ רצינתא ובת׳ הגאוני׳ (הוצ׳ הרכבי צד 51) ססי׳ פ״א רצינאתא, ע״ש] —

* **רָצַע** (מל״מ וכן בל״ע رصع פי׳ נקיבת נקב באוזן durchbohren, stechen) קידושי׳ כ״א: כישהן רוצעין אין רוצעין אלא במילת, עיי״ע מל. וכן בספרי ראה ס׳ קכ״ב בינוני פעול תוספת׳ בכורו׳ רפ״ה אזניו רצועות ותרגו׳ ורצע (שמות כ״א ו׳) ויִרַצַע. נפעל קידו׳ שם אין עבד עברי כהן נרצע וכו׳, ירו׳ קידושי׳ פ״א דל״ט ע״ד המילת הזה נרצע. והשם המופשט קידו׳ י״ד: הנרצע נקנה ברציעה, שם י״ז: להעניק או אינו אלא לרציעה וכו׳, שם ט״ז סע״ב אין סימנין באיש ורציעה באשה וכו׳.

רצע (= רְצוּעָה מל״ע رصيعة Riemen) בפ׳ במה בהמה (שבת נ״ד:) ולא ברצועה שברגלו. בפ׳ במה אשה (שם נ״ז.) ולא ברצועה [5]) שבראשה. *[אחי״ה וכנ״ה בנגעים פי״א מי״א רצועות מנעל וסנדל, תוספת׳ יבמו׳ פי״ב הותרו לו רציעות מנעל. תר״י א׳ שרוך (בראשי׳ י״ד, כ״ג) סנדלת רצועה תרג״י ב׳ רצועה דסנדלא, מנהות ל״ה: רצועה דתפילין, ושם: גרדומי רצועות. ברכות כ״ד, תוספת׳ ידים פ״ב רצועה.. קציצה, יומא י״ב. ורצועה היתה יוצאה מחלקו של יהודה וכו׳, ועוד רצועה ללקות בה ירוש׳ גיטי׳ ספ״א דמ״ג ע״ד וירוש׳ קידושי׳ פ״ג דס״ד. ורצועה עולה ויורדת. במד״ר פט״ז משל לתינוק שסרח ולקה ברצועה וכו׳, במ״ר פי״ט רצועות מרדות היה עמלק לישראל. ירוש׳ ביכורים פ״א דס״ד. ירו׳ קידוש׳ פ״ד דס״ו: ירוש׳ סוטה ספ״ז דכ״ב. ויק״ר רפכ״ח קהל״ר פ׳ מה יתרון ופ׳ שמח בהשאילה: הותרה הרצועה. והתואר רוצען, רצען עיי״ע הבא אח״ז. והפעל נבנה מהשם קידושי׳ ע׳. אליהו כופתו והקב״ה רוצעו, תוספת׳ סוט׳ פט״ו מסרוה לרוצען [6]) וריצעו והיה קשה מן הרוצען מסרוהו לשלטון ובירוש׳ סוטה פ״ט דכ״ד: עיי״ע בעל זמורה (ח״ב, קמ״ד:)] —

---

[1]) וכ״ה בפי׳ ר״ח ובכ״י ש״ס ובראש״ש בדפו״ו ועיי׳ ד״ס למקומו ובנו״ג שנרצף. [2]) וכ״ה בירושי׳ נדה פ״ג ד״נ ע״ד ובתוספתי׳ נדה פ״ד ובנו״ג לדג של ים. [3]) בנו״ג שנרצף. [4]) ובקצת כ״י ששנוי. [5]) וכ״ה במשניות נאפולי ובנו״ג במשנ׳ [6]) בכ״י אירפ׳ בט״ס לרוצח. ובגמ׳ ברצועות וכן הפעל בקבוץ שתרפס.

רצע (תואר רוֹצְעָן, רַצְעָן או אושכף שמלאכתו במרצע Schuhmacher או מע' הקודם לזה Riemer) בפ' מקום שנהגו (פסחים נ"ה.) ר' יוסי אומ' אף הרוצענים[1]. בפ' במה אשה בגמ' סנדל (שבת ס':) בעא מיניה ההוא רצענא מר' אמי. פי' האושכף לפי שמלאכתו במרצע נקרא רצען וי"א לפי שמלאכתו ברצועות של עור נקרא רצען. *[אחי"ה וכן פירש"י בפסחים רצענין אושכפין אבל בכ"י רש"י לי'. ובשבת הגי' רצענא. הוראת המלה אושכף מוכחת ג"כ מפי' הירושלמי פסחים פ"ד דל"א: שכן דרך עולי רגלים להיות מתקנין מנעליהן וסנדליהן במועד, והקבוץ ירו' מ"ק פ"א ד"פ ע"ד הרוצענין מכלבין במועד] —

רָצַף (מל"מ ענין סידור זה אצל זה דחוק זה לזה וכן בל"ע رصف reihen, verbinden ומזה רִצְפָּה הצעת טבלות של שיש או עצים צבועים דחוקים זה לזה Paviment, mit Steinen ausgelegter Fussboden) בריש יומ' (י"ט:) עמוד והפג אחת על הרצפה. בפ"ו בשקלים (מ"ב ועיי' ירוש' שקלים רפ"ו דמ"ט ע"ג) מעשה בכהן אחד שהיה מתעסק וראה את הרצפה משונה. בריש תמיד (כ"ח:) הגיע לרצפה והפך פניו לצפון. בגמ' דפ' הקורא את המגלה עומד (כ"ב:) רצפה של אבנים הואי וכדתניא ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחות עליה (ויק' כ"ו. א') עליה אי אתה משתחוה אבל אתה משתחוה על אבנים שבמקדש וכדעולא דאמר עולא לא אסרה תורה אלא רצפה של אבנים ואמר עולא לא אסרה תורה אלא פשוט ידים ורגלים ולמה נקרא שמה רצפה שהיה עשוי קרקע עזרה מאבני שיש חשובים קטנים מגוונים הרבה והיו רצופין ונראין כאחד. בפ' אחרון באהלו' (פי"ח מ"ה) הרוצף בית הפרס באבנים שאינו יכול להסיטן פי' „שוטח שם אבני שיש כדכתיב (מ"ב ט"ז, י"ז) ואת הים הוריד מעל הבקר הנחשת אשר תחתיה ויתן אותו[2]) על מרצפת אבנים, ואומר (יחזקאל מ"ב, ג') נגד העשרים אשר לחצר הפנימי[3]) ונגד רצפה"[4]). בכל הבגדים[5]) פי"א בנגע' (מ"ט) שתי אם היה רצוף מטמא. פי' מאלתר כשמסיך המסכת מאספו ומגלגלו על מנור אורגים.

בר"ג דפ' כל היד (נדה י"ד.) דאשתכח מאכולת רצופה [וכו'] אימור[6]) שמש רצפה פי' דחקה. בפ' חזקת הבתים בגמ' אמר ר' ישמעאל (ב"ב ל"ז:) אכלן רצופין אין לו חזקה מכרן רצופין אין לו קרקע. פי' קרובין נטועין זה בצד זה בלי הפרש בינתים כלום' מעורבין זה בזה. בפ"ק בשבת בגמ' י"ח דברים (שבת ט"ז:) איכא בינייהו דרצפינהו מרצף פי' „כגון שפוד שנרצף[7]) ששיקע כתלי הכלי בתוכו ונעשה כאילו נשברו כתליו לאביי דחייש שמא לא[8]) יקבנו בכדי טהרתו אע"ג דרצפיה חייש ועדיין טומאה ישנה עליו לרבא פרחה טומאתו דהא רצוף ולאו כלי הוא"[9]). פ"א דרצפינהו מירצף ששיברן מהכל למאן דאמר שלא יקבנו מכדי טהרתו ליכא למ"ד שמא יאמרו טבילה בת יומא עולה דאיכא דרצפינהו כמו (נדה הנ"ל) מאכולת רצופה[10]). בפ' דם חטאת בגמ' כלי נחושת פוחתו (זבחים צ"ה.) והא כלי אמר רחמנא ולא כלי הוא דרציף ליה מירצף. בב"ר פ"ז רצוף רצפך דהיא טבא באולפנא כלו' רבוע לך ושטח עצמך בארץ. *[אחי"ה עיי"ע חבט בח"ג, של"א הערה 3 ומעריך לר"מ לונזאנו שפי' בע"א ע"ש. ודע כי עיקר הוראת המלה העברית כמו בערבית ענין סדר זה ע"ג זה או זה אחר זה והיינו חבור ואדוק ומזה ב"ב כ"ט. שלש שנים רצופות, שם ל"ז: רצופין עיי' לעיל בערוך. ירוש' ערל' רפ"א ד"ס ע"ג ברוצף לקורות, ירוש' כלאים פ"ג דכ"ח ע"ד רוצף, ירוש' מ"ק פ"א ד"פ ע"ג ברצופין פי' שנטועין זה אצל זה או אחר זה והפכו במרווחין, ירוש' גיטין ספ"ה דמ"ט ע"ד ברצופין, שהש"ר פ' כחוט השני רצוף מצות, פי' מלא כאלו סדור זה ע"ג זה וסמוך זה לזה. תר"י א' לויקרא י"ב, ד. תלתין ותלת יומין רציפין. מ"ק ט'. כולן רצופין כלומ' דליכא הפסק בינתיים עיי' פירש"י. בנפעל נרצף נדה וביצ' הנ"ל ורבינו גורס כאן נרצף כי העתיק פי' ר"ח אשר שם הגי' ככה כאמור לעיל אבל בע' רצם גרס נרצם. והשם כל"מ רִצְפָּה מטעם שפי' רבינו וכג"ה רצפה בירו' שקלים פ"ה דמ"ח ע"ד שם רפ"ו דמ"ט ע"ג, שם פ"ז רנ"ו: ומזה השם נבנה הפעל רצוף ב"ר רפ"ז — אבל מירצף בשבת ובזבחים הנ"ל

---

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר וכ"ה בירוש' פ"ד מ"ז, ובבבלי ובתוספתי' ספ"ב (ג') הרצענין וכ"ה בדפ"ע האחרונים. [2]) בכ"י רק ר"ת את"וא וכ"ה בדפ"ר ובדפו"ו בטעות ואומר. [3]) כ"ה נכון בדפ"א אבל בדפ"ר ווינ' בט"ס הפתח. [4]) הועתק מפי' רה"ג לאהלות ושם אי' פי' מרוצף בשיש מובלט בטיי"ת והוא مبلط gepflastert ורבינו השמיט הערבי כדרכו והביא העתקתו שוטח שם אבני שיש. [5]) כ"ה נכון בדפ"א אבל בדפ"ר ווינ' בט"ס הבתים. [6]) בנו"ג אימא. [7]) נדה כ"ה: ביצה כ"ח: עיי"ע רצם. [8]) בדפ"ר שלא ובדפו"ו שמא יקבנו וצ"ל שמא לא וכו'. [9]) הועתק מפי' ר"ח בשבת. [10]) כפ"א אי' ברש"י ועיי' בר"ן ובענין שיטת הרמב"ם עיי' מ"ש בעל לימוד ערך לשבת צד י"א.

פי' ענין חזק ע"י הכאת הקורנס מל"ע رَصف fest machen פי' כאלו הקריב והסמיך חלקים להיות חזק — ועוד מהשם מרצפתא = مرصافة [Hammer —

* רִצְפִּית עוקצי' פ"א מ"ב ותוספת' עוקצי' פ"א כגי' רבינו (ורה"ג) רצפית ובנו"ג רצפות עיי"ע סג ב' ושם מפורש.

* רציפתא (שם מקום) ירו' דמאי פ"ב דכ"ב רע"ד פרשתא ורציפתא וכו' עיי' נייבויער גיאגראפיא צד 274.

* רָצַץ עיי"ע רץ.

רְצִיצָה (מע' רץ = רָצַץ פ' דחק ופי' רציצה אפרוח דחוק בקליפתו zusammengedrücktes Küchlein) בפ"ק בבכורו' בגמ' היוצא מן הטמא (בכורו' ח' סע"ב) רציצה דמית בביעתא בהאי נפקא רוחיה אמר להו בהני דעל פי' אפרוח של ביצה. *[אחי"ה ובפי' רגמ"ה אי' אפרוח שמת בתוך ביצתו וכן פירש"י אפרוח שמת בקליפתו] —

רק (רוק = רָקַק מל"מ ענינו הפלטת הליחה מהפה ausspeien, רוֹק, רוֹקָא מל"מ רֹק Speichel) בס"ג דפ' כיצד אשת אחיו (יבמות כ"ד סע"ב) רוק שהוא למעלה מן הכילה אמר רבי הואיל ומכוער הדבר תצא. פי' שנמצא רוק בכילה למעלה איכא למימר ששכבה פורקדנית בשעת תשמיש רקקה למעלה מן הכילה זה פי' מגנצא[1]) ואבא מרי רבינו יחיאל ז"ל פי' רוק שהוא זרוק בכח ועלה למעלה מן הכילה שזה ודאי כח איש הוא ולא כח אשה והיה מספר במשל סוחר אחד היתה לו אשה יפה וזינת עליו ובשעת תשמיש רק אותו האיש למעלה בשמי הקורה העליונה והיתה הקורה מצופה זהב כולה אח"כ בא בעלה לשכב עמה ולשמוח עמה נשא עיניו למעלה וראה רוק למעלה בקורה אמר לאשתו מי רק שם ואמרה אני אמר לה עשי כן לפני ואראה זה הכח שיש ליך ולא יכלה והרגיש מה שעשתה, וכן מצינו בפי' ר"ח ז"ל בחלק בגמ' הלוחש (סנהד' ק"א.) רוקא[2]) דחמת קא חזינא הכא, פי' שידה ששמה חמת ושורה על אותו כלי של שמן שלוחשין עליו. בפ' כל היד בגמ' בי"ש אומרים צריכה (נדה ט"ז:) עד שהרוק בתוך הפה נימוק והולך לו פי' עד שהלחלוחית של תשמיש בתוך הפה נימוקה אותה טיפה והלכה לה. *[אחי"ה ורש"י פי' בע"א. וכנ"ה רוק תפל בנדה ס"א: ירו' שבת פי"ד די"ד ע"ד ירוש' ע"ז פ"ב ד"מ ע"ד ומפורש בנדה ס"ב. איזהו רוק תפל כל שלא טעם כלום. יבמו' ק"ו: רוק הנראה לדיינין, והפעל שם: רקת . . רקתה, ירו' יבמו' ספי"ב די"ג, וירוש' מ"ק פ"ג דפ"ב. ורקת קדמנא רוקא דמתחזי על ארעא, ירו' יבמו' שם רקה דם. בבלי יבמות ק"ה. ובב"ר רפפ"א רקקה דם, חגיגה ה'. הרק בפני חברו תוספו' ב"ק ספ"ט שרק וטש בפני חבירו, ויק"ר פ"ט ורוקת באנפי דרושה, שם: רוקי באנפי שבע זמנין — ב"ק צ'. רקק והגיע בו רוקו וכו', סנהד' ק"א. וברוקק בה, ירו' ברכו' פ"ג ד"ו ע"ד הרוקק בביה"כ כרוקק בבת עינו, ירו' שבת פ"ז ד"י: רקק והפריחתו הרוח, קהל"ר פ' אל תבהל כל דרקק לעיל על אפוי נפל. ילק' ישעיה ר' רמז של"ט מרקקין בו וכצ"ל בפסיק' רבתי ר"פ ל"ב ע"ש. והשם המופשט רקיקא יבמו' ק"ה. סנהד' ק"א. ירו' ברכו' ספ"ט די"ד ע"ג] —

רק (מן יָרַק בהפעיל הוֹרִיק grün, gelblich werden) בס"ג דפ' הנודר מן הירק (נדרים נ"ח. נ"ט:) אם היו עלין שלהם שחורין אסורין הוריקו מותרין פי' אם היו העלים שחורים שמחמת בריאות שיש להן כח אין נוטין לצד שחרות[3]) אסורין דגידול מבטל חעיקר, הוריקו שהן כמו כמושין ומוכספין מותרין דאינון חשובין גידולין. *[אחי"ה עיקרו ירק עיי"ע בח"ד, קס"ג וש"נ הדוגמאות] —

רק (= רֶקֶק מל"ע رقّ הקבוץ رقاق seichtes Wasser, Sumpf) בר"ג דשבת (ח':) מתניתין היא דתנן בפ' הזורק (שם ק':) אם היה רקק מים ורשות הרבים מהלכת בו וכו'. בר"ג דפ' השוחט אחד בעוף (חולי' כ"ז:) עוף שנברא מן הרקק הכשרו בסימן אחד אמר שמואל קפוטקאה תדע שהרי עופות יש להן קשקשין כדגים פי' רקק מים שהיא קרובה לארץ[4]) פ"א של ר"ח רקק מים שאין בהן י' טפחים כדתנן בהזורק (שם) רקק מים פחות מעשרה טפחים ואעפ"י שיש שם מים פחות מי' טפחים הן חשובין כיבשה ופי' רקק כמו רוק של פה מה רוק מעט מכל ליחה שבגוף כך הרקק מעט מכל מים שבים. *[אחי"ה כ"ה רק בדפו"ו. ונ"ל יותר טוב לגזרו מל"ע הנ"ל. וכנ"ה בעירו' מ"ג. במהלכת ברקק, מ"ק כ"ה: דגי רקק. ועיי' ג"כ תנחומא הישן חקת סי' ט"ו —

---

1) עיי' מבוא ח"א XV וכן בפירש"י. 2) בכ"י ש"ס ריקא וצ"ל רוקא ובנו"ג זיקא עיי"ע זק. 3) ועיי' הר"ן לאו שחורים ממש אלא נוטים לשחרות. 4) ורגמ"ה פי' רקק מים ואדמה מעורבין זה בזה ורש"י פי' גרביל"א (gravelle) שיש בו מים ויבשה ועוד עיי' פירש"י לשבת ח':

ירוש' סנהד' פ"א די"ח ע"ג רקקה ט"ס וצ"ל דקקה עיי"ע דקיק ח"ג, קכ"ז:] —

רק (= רְקִיק פי' מל"מ וכן בל"ע رقاقة dünner Kuchen) בפ' לא יחפור בגמ' ואת מי רגלים (ב"ב י"ט:) רקיק אינו ממעט בחלון פי' קיי"ל דחלון טפח מביא את הטומאה לבית חברו כשהמת בבית אחד וחלון טפח על טפח פתוח לבית חברו מביא לשם הטומאה ומטמא כל מה שבתוכו ואם בחלון נתון רקיק שהוא כגון רקיקין וכל שכן פת עבה הואיל וצרוך ליטלו ולאכול אותו אינו ממעט בחלון מטפח אלא רואין אותו כמי שאינו אעפ"י שנילוש במי פירות כגון שמן וכיוצא בו שאין מכשירין את האוכלין וכן כל דבר המקבל טומאה אינו חוצץ בפני הטומאה. *[אחי"ה ובזו השטה הלך רגמ"ה עיי' פי' בש"ס ווילנא הנדפס עפ"י מטבע כ"י שלי. ועיי' ג"כ שט"מ לב"ב בסוגי'] —

רק (= ירק בהפעיל הוֹרִיק gelb, bleich machen ועוד הפעיל משרש ריק = הֵרִיק zum Krieg rüsten) בב"ר (פמ"ו)[3] [צ"ל מ"ד] (לפנינו מ"ג)[4] וירק את חניכיו (בראשית י"ד, י"ד) בכלי זין הוריקן כדכתיב והרק חנית וסגור (תהלים ל"ה, ג') כמו שלוף חנית מתערה לקראת רודפי ואחר הרצחנות סגור אותה בתערה כמנהג העולם מאחר שמכין לשונאיהם חוזרין החרב או החנית בתערה[5] ר"ל אמר באבנים טובות ומרגליות הוריקן הה"ד (תהלים ס"ח, י"ד) בירקרק חרוץ; ילידי ביתו בעלי חניכתו שמם אברם כשמו. בס"ג דפ' ד' נדרים (ל"ב.) מפני מה נענש אברהם אבינו ונשתעבדו בניו ר"י שנה מפני שעשה אנגריא בתלמידי חכמים שנא' וירק את חניכיו ילידי ביתו וירק את חניכיו רב ושמואל חד אמר שהריקן בתורה וחד אמר שהריקן בזהב. *[אחי"ה בנדרים הגי' שהוריקן אבל הר"ן הביא ג"כ ל"א שהריקן מן התורה מל' והבור רק. ופי' הוריקן כאבנים טובות וכו' עיי' בתוספו' סוכ' ל"א: ד"ה הירוק ועיי' תוספו' חולי' מ"ז: ד"ה אלא. ושם בב"ר ר' לוי אמר בפרשת שוטרים הוריקן ובתנחו' לך לך סי' י"ג וירק מלמד שהריקן בדבריו אמר להן מי האיש הירא וכו' וכ"ה באגדת בראשי' פי"ג ועיי"ע ריק] —

* רַק (מל"מ מלת הטעם וענינו כמו אך nur bloss) ובדרז"ל גם בקבוץ אכין וְרַקִּין ב"ר פ"א ירו' ברכו' פ"ט די"ד: ועיי"ע אך ח"א, ע"ג וש"נ.

* ריק, רוק (מל"מ שוה לשרש ערה ausleeren ועוד ענין שפיכה aus- ergiessen) הפעיל הֵרִיק מל"מ (leer machen) ברות רבה פ' ותאמר רות: ויקר מקרה (רות ב', ג') כל הרואה אותה מריק קרי. בענין הריק חרב נדרים ל"ב. שהריקן כגי' רבינו בע' רק ה' ע"ש וש"נ התנחו' ואגדת בראשי'. והתואר רֵיקָא פי' רֵק מן המצוה ודרך ארץ עיי' תעני' כ': ברכות כ"ב. ל"ב סע"ב גיטי' נ"ח. ב"ב ע"ה. פסיקת' רב' פכ"ח, והקבוץ קהל"ר פ' ומצא בה: ווי רֵיקַיָא. ותואר הפעל רֵיקָן (כמו בל"מ רֵיקָם) רֵיקָנָא וכ"ה בל"ס סנהד' ז': ריקן לביתיה אזיל, שבת ק"ט: אליבא ריקנא, ברכות מ'. כלי ריקן וכו', בכורו' ל"ח. מלא וריקן, שהש"ר פ' כחוט השני: הריקן שבך וכו' וכן שם פ' כמגדל ופ' יפה את ב"ר פל"ב הריקין צ"ל הריקן והקבוץ רֵיקָנִין רות רבה פ' ותאמר שש השעורים לא יצאו רֵיקָנִין בבזה, ולנקבה רֵיקָנִית יומא נ"ג. ביאה ריקנית, ב"ר פפ"ה שלא אצא מן הבית הזה ריקנית, ירו' ב"ק ספ"ג ד"ג ע"ד ריקנית . . . מלאה. והשם המופשט רֵיקָנוּת (Leerheit) פסיקת' רבתי פל"ב דברים של ריקנות, פסיקתא דר"כ צד קל"ד: ושם הגי' ריננית וצ"ל ריקנות ובתרג' איזו פעמים (לישעי' ל', ז'. כ"ח) ריקנו ובפרט בלמ"ד בראש לריקנו והוא כמו לריק בל"מ עיי' תרג' לויק' כ"ו, כ'; לישעיה מ"ה, י"ח. י"ט; ירמי' נ"א, נ"ח. ומתואר הפעול נבנה הפעל ויק"ר פכ"ר להצילך (דברים כ"ג, ט"ו) לרוֹקֵן כל נכסי האומות וליתן לך, סנהד' ס': ריקן כל העבודות כולן לשם המיוחד, תרג' תער (תהלים קמ"א, ח') תרוקן, אתפעל תרג' איכה א'. א' אתרוקינת, תרג' ותתערי (שם ד', כ"א) תתרוקני, ונקתה (ישעי' ג', כ"ו) ותתרוקן עיי' פירש"י. ויק"ר פל"ד דמלי מתרוקן דמתרוקן מתמלא. נתפעל נדרי' ס"ח. ע'. ע"ב. ע"ח: תוספת' פ"ו ירוש' נדרים רפ"י דמ"א ע"ד נתרוקנה, ב"ר פפ"ד נתרוקן בורו של יעקב.

☞ רקב (= רוּקְבָּא פי' נד בל"ס רַקְבָא ובל"ע قربة Schlauch (באותיות הפוכות)) בפ' אין מעמידין בע"ז (ל"ב.) והרוקבאות של גוים תרג' וחמת מים (בראשי' כ"א, י"ד) ורוקבא דמיא. *[אחי"ה וכן תרג' נד (יהושע ג', ט"ו. ט"ז) וכן פירשו ר"ח ורש"י בע"ז רוקבאות והביאום התרג' של חמת, ורבינו הביא הציון בע' דרדור ע"ש, וכנ"ה שם: יין הבא ברוקבאות וכו' וז"ל מהר"ם

---

[3]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"א ובדפ"ר וויניצי' מ"ג ובכולם צ"ל מ"ד. [4]) עפ"י הכלל שרבינו מונה פרשה אחת יתרה בב"ר.
[5]) כ"ת רק בדפו"ו והוא פי' יפה של פסוק בתהלים הנ"ל.

לונזאנו בע' רקב: כלי עור שנותנין בו מים נקרא בערבי ראקווי ע"כ וכיון למלה ערבית ركوة הקבוץ ركاء ורוקבא הוא ל"ס היא ול"ע הרשומ' בתחילת הע'] —

* רָקַב (מל"מ ענינו בליה והשחתה morsch sein, faul werden) תוספת' תרומ' רפ"ו פחות מכן ירקבו, שם: תרום ותרקב, ב"ר פפ"ד פירות שלכם רקיבים. הפעיל ב"ר פצ"א כל תבואה שהיתה בבתינו הרקיבה.. פת שהיה בסל הרקיבו, ירוש' יומא פ"ז דמ"ד: שם היו גנוזין שם היו מרקיבין, ירוש' ב"ק רפ"ט ד"ו ע"ד הרקיבו מן הכנימה.. הרקיבו מתולעין, תוספת' גיטין רפ"ג שמא הרקיבה תבואה, שם ספ"ט (ז') נימוק או שהרקיב. וכ"ה בתוספת' ב"ב פי"א אבל בכ"י אירפ' שם הגי' שהרקיע מענין ע' רקע א' פי' נעשה מטולא fleckig. ובהוראת פעל יוצא דב"ר פ"ב כעש הזה שנכנס בכלים ומרקיבן, נפעל ב"ר פצ"א אם גוזר על התבואה ונרקבת. והשם כל"מ רָקָב אהלות פ"ב מ"א נדה כ"ז. ירוש' נזיר פ"ז דנ"ו: תוספת' אהלות רפ"ב. ובלא"ר וסורי רְקָבָא נדה ל"ו: ובתרג' ישעיה מ', כ' רִיקְבָּא. ועוד כל"מ רִקָּבוֹן והקבוץ תוספת' תרומה רפ"י הרקבונות [1] של תרומה. ועוד השם רַקְבּוּבִית יומא ל"ח: רקבובית תעלה בשמותן, ירוש' פיאה פ"ז ד"כ: הרי אנו גורפין רקבובית, ירוש' שבת רפ"ד ד"ו ע"ד רבת רקבוביתן, תרג' כרקב (איוב י"ג כ"ח) היך רקבובית, תרג' כעש (שם כ"ז, י"ח) היך רקבוביתא כ"ה בדפו"ו. ועוד תרג' סס (ישעיה נ"א, ח') רוּקְבָּא והוא Kleidermotte רַקְבָא תרג' כרקב (הושע ה', י"ב) כְּרַקְבָא פי' רש"י תולעת האוכל עץ. — והשם המופשט עוד: הרקבה עיי"ע ח"ג, רמ"ח.

רָקַד (מל"מ וכן בל"ע رقص ענין דלוג tanzen, hüpfen, springen; תואר רָקְדָא בל"ס רָקוֹדָא Tänzer והשם המופשט רְקִידָה das Tanzen) בגמ' דפ' הנודר מן המבושל (נדרים נ"א.) למחר שתינא חמרא ברקודי [2] דאבוך, אמר ליה לרבי קום רקוד (שם). בריש מגילת איכה (פתיחתא דאיכ"ר ד"ה מערה) ושר בשירים על לב רע (משלי כ"ה, כ') כל דזמר זמרא לא עייל באודנא דרקדא כל דזמר זמרא [3] ברא דטפשא לא שמע — (א"ב ל"מ זה (תהלים כ"ט, ו') וירקידם כמו עגל). *[אחי"ה וכנ"ה בקל במנחו' צ"ד: כמין ספינה רוקדת פי' רגמ"ה שהיא חדר מלמטה וראשיה משופעין ועולין למעלה ובאמצע נמוכה ועיי"ע ספן א' ועיי"ע תב ז' ושם העתיק רבינו פי' הרגמ"ה בלי הזכרת שם אומרו. פיעל ביצה ל"ו: לא מרקדין, כתובו' י"ז. ומרקד לפני הכלה, שם: ומרקד על תלת, במד"ר פ"כ השטן מרקד לו עד שגומר העבירה, פסחים קי"ב: שטן מרקד עיי' מאמרי על המלאכים והשדים צד 88, שמ"ר פ"כ למרקדא קדמוי, ירוש' חגיגה פ"ב דע"ז: שרון מטפחין ומרקדין [4], קהל"ר פ' עת ללדת: עד דאת מרקיד לן צבחד וכו'. והתואר רָקְדָא איכ"ר פתיחת' הנ"ל בערוך, והקבוץ רקדנין תרג' מ"ב י"א, י"ג. והשם המופשט רִיקוּד ירוש' ביצה פ"ה דס"ג. ריקוד עוקר אחת ומניח אחת עיי"ע טפח. והקבוץ ויק"ר פי"ב פ' מיני ריקודין רקדה בת פרעה באותו הלילה] —

רקד (כפיעל ויותר טוב בהפעיל הִרְקִיד sieben) בפ' כלל גדול (שבת ע"ג.) הטוחן והמרקד פי' „מטיל אוכל ופסולת בכברה אם הפסולת כמין עפרורית היא יוצאה מהכברה ונשאר האוכל ואם האוכל דק והפסולת עבה כמין תבן יוצא האוכל ונשאר הפסולת". *[אחי"ה הועתק מפי' ר"ח (בש"ס ווילנא דף ע"ד.) ובכי האי גוונא שכובר בכברה אפי' אוכל מתוך פסולת חייב עיי' הפוסקים. ורש"י פי' המרקד בנפה שהפריש פסולת מתוך אוכל וכתב בעל עיקרי התלמוד וכן מסתברא דאחר טחינה אין כברה אלא נפה ע"כ ודע כי בנו"ג כגי' רבינו מרקד וכ"ה בפי' ר"ח ובירו' שבת פ"ז ד"י: אבל יותר נכון בהפעיל וכדאי' בירוש' שבת רפ"כ די"ז ע"ג משום מרקיד, ירוש' ברכו' פ"ט די"ג ע"ג טחן הרקיד לש וכ"ה תוספת' ברכו' רפ"ז (ו') ושם לדמאי ספ"ד טוחנין ומרקידין [5], ירוש' שביעי' ספ"ה דל"ו. לא טוחנין ולא מרקידין עמו, ירוש' שקלים רפ"ה דמ"ח ע"ג טחנו הרקידו לשו. והשם המופשט הרקדה עיי"ע ח"ג, רמ"ח. ונראה שגזרתו מע' הקודם כלומ' ע"י כברה רקד הדגן ונשאר הפסולת ויש חילוק בי הרקדה ובין כבר עיי"ע] —

רקד (רָקוּד פי' בל"ע راقود כד Krug) בר"ג דפ' מפנין (שבת קכ"ז.) הא דמשתקלי ג' ג' בקופה ברקודי דהרפנאי פי' „כדות שעושין בהרפנא והן קטנות ונטלות ג' ג' בקופה" [6]. בר"ג דפ' השוכר את הפועלי' (ב"מ פ"ד.) אבריה דרב פפא גופיה כרקודי דהרפנאי — (א"ב בנוס' כתוב דקורי עיי"ע דקר). *[אחי"ה וכבר העירותי בע' דקר (ח"ג, ק"ל) סתירת ר"ב ע"ש ושם כבר הבאתי מלה ערבי' הנ"ל שפי'

[1]) בכ"י אירפ' רקביבות. [2]) בנו"ג בריקודא ועיי"ע קרקן א'. [3]) כ"ה בדפ"ר ודפו"ו. [4]) בנו"ג בט"ס ומרקדקין. [5]) כ"ה נכון בכ"י אירפ' ובנו"ג ומרקדין. [6]) הועתק מפי' ר"ח בשבת.

כד וא"כ רקודי כדין או כדות (כגי' רבינו עפ"י ר"ח ובהעתקת עיקרי התלמ' אי' שתיהן) ובכ"י יש"ם מינכען בב"מ הגי' כדקוראי ויותר טוב להגיה כרקוֹדאי. ועוד עיי"ע הרפניא ומ"ש] —

* רְקִיתָא צ"ל דקיתא או זקיתא עיי"ע בח"ג, שט"ז: ושי"ז.

רֶקֶם (מל"מ עיר בנחלת בנימין (יהושע י"ח, כ"ז) ובתרג' העתקת קדש ברנע) בריש גיטי' (ב'.) אף המביא מן הרקם ומן החגר. בפ' דם הנדה (נדה נ"ו:) כל הכתמים הבאים מרקם טהורין פי' קדש ברנע (דברים א', י"ט) תרג' רקם גיאה. *[אחי"ה וכ"ה בתרג' אונק' ותר"י א' לבמד' ל"ב, ח' וכ"ה בפשיט' הסורי' לדברים הנ"ל רקם דגאיא. ובתר"י א' שם רקם גיעא וכ"ה בתלמוד ירוש' שביעי' פ"ד דל"ו ע"ג וכן תרג' קדש (בראשי' י"ה, ז', במדבר י"ג, כ"ו) רקם, ועיי' נייבויער גיאג' 20] —

רָקַם (מל"מ ענינו אריגת בגד בצבעים שונים sticken, weben והושאל לריקום הצורה wirken, bilden) בפ' אלו טרפות בגמ' סימני העוף (חולי' ס"ד.) שאם ריקמה וניקבה מטמא בכעדשה. בפ' העור והרוטב (שם קכ"ו:) ביצת השרץ המרוקמת טהורה ניקבה כש"ה טמאה. בפ' המפלת (נדה כ"ד:) אם היתה מרוקמת תשב לזכר ולנקבה פי' אם היתה אותה חתיכה מרוקמת מצויירת כצורת אדם ואין בה לא סימן זכר ולא סימן נקבה סופרת לזכר ולנקבה ובסוף הפרק (ל"א.) רקמתי בתחתיות ארץ (תהלים קל"ט, ט"ו) ד ר ת י[1]) לא נאמר אלא רקמתי פי' לא נגמרה ריקום הצורה אלא במדור התחתון שהוא תחתיות ארץ. המחושקה ברקמי זהב (ע"ז כ"ד:) כבר פי' בע' רם. בס"ג דפ' בא לו כה"ג (יומא ע"ב:) רוקם מעשה מחט לפיכך פרצוף אחד חושב מעשה אורג לפיכך ב' פרצופין. *[אחי"ה פי' ל"מ רֹקֵם וחֹשֵׁב (שמות כ"ו, ל"ו; כ"ז, ט"ז) ביומ' שם: שרוקמין במקום שחושבין ועיי' פירש"י. והשם רֶקֶם תרג' יחזק' כ"ז. ט"ז רקם ובוץ, בקבוץ רקמֵי ע"ז הנ"ל ובב"ר פנ"ד. שבת ק"ז: מאי חברברותיו אילימ' ריקמי וכו', ובתרג' רקמתא (הוא רִקְמָה בל"מ) תרג' חברברתיו (ירמיה י"ג, כ"ב) שלטי רקמתיה — ובהשאילה על ציור הולד חולי' ס"ד. עיי' לעיל וכן ירו' ביצה פ"א ד"ס. ביצים שריקמו גוזלים. תוספת' הוריו' פ"ב כאילו יצרו וריקמו והביאו לעולם. פ ו ע ל נדה כ"ה סע"א תוספת' שם פ"ד ירוש' נדה פ"ג ד"נ ע"ד שפיר מרוקם, תוספ' שם שפיר שלא מרוקם. אסת"ר פ' אחר הדברים עשה לו צלם מרוקם על בגדיו ועל לבו וכו'. והשם המופשט תוספת' חולי' ספ"ח ביצת השרץ מרוקמת טהורה וכמה ריקומה כדי שיראה שרץ מתוכה] —

רקן (= רוּקָנֵי מל"י ῥυκάνη בל"ר runcina בלשון סורי' רקנא בלשון פרסי' رنده ומזה בל"ע החד' رندج Hobelstift, Hobel) בהסייף פי"ג בכלי' (מ"ד) והרוקנא בפני עצמה טהורה. פי' „ברזל נתון בתוך העץ והוא עשוי לשוע[2]) ולהחליק הנסרים והוא מכלי הנגרים ובל' ישמעאל שמו רוקן" ובלע"ז רדיטור"א[3]) — (א"ב בל"י כן שמו ובע' רנק כבר הביאו). *[אחי"ה וכבר העירותי בע' הנ"ל כי עיקר הגי' רוקני והוא מל"י וסורי הנ"ל ולפי פי' רה"ג בסדר טהרות צד 9 אשר דבריו העתיק רבינו, הוא ג"כ בטיית רוקאן וכן פי' בר באהלול הסורי[4]) והרמב"ם מודה שלא ידע שם הכלי על בוריו אבל הענין יורה שהיא כלי מכלי הנגרים עיי' בפי"מ לכלים שם. והוא הכלי אשר נקרא בל"מ מעצד ובל"א האבעל וכדאי' ג"כ בעה"ק שנ"ב „הובל"א ב"א". וכנ"ה בתוספת' כלים ב"מ פ"ג איזמל של רוקני[5]) עיי' בפי' הר"ש והרא"ש] —

רַקַע (בל"ע رقع flicken; רְקוֹעַ grossgefleckt בלשון ערבי' رقعاء ולנקבה במספר הרבים רְקוֹעָתָא) בס"ג דפ הגוזל ומאכיל (ב"ק קי"ח:) מודה רב ברוקעתא פי' מטולאים מקצתם שחורים ומקצתם לבנים — (א"ב תרג' נקד וטלוא (בראשי' ל', ל"ב) נמור ורקוע). *[אחי"ה והקבוץ בל"ז רְקוֹעִין (שם ל') רְקוֹעַיָּא (שם ל"ה) ולנקבה רְקוֹעָתָא (שם) — ו ה פ ע ל הרקיע בתוספת' ב"ב פי"א עיי"ע רקב ב'. ואולי בזבחים י"ח רע"ב מטושטשין או מקורעין צ"ל מרוקעין ועיי' תוספת' ב"ב הנ"ל שאי' (הרקיב) הרקיע או שניטשטש] —

רַקַע (מענין הקודם. מַרְקוּעַ בל"ע رقعة Flecken, Fetzen, Lappen) בחלומות דמגילת איכה (פ' רבתי) קמיץ שחיק אית לך ואית בה כ"ד מרקועין את חייט מן הכא ומתקטע מן הכא פי' חלוק בלוי יש לך ובו כ"ד טילואין אתה תופר מצד אחר ומתקרע מצד אחר. ונעלות בלות ומטולאות (יהושע ט', ה') תרג' [ומסנין] בלן ומרקען[6]). הוי למתפרות כסתות (יחזקאל י"ג, י"ח) תרג' דמחטטין רקעי חשוך. פי' לשון ישמעאל חתיכת בגד התפורה על הקרע שמו רוקעא. בפ' לא יחפור בגמ' ואת מי

---

1) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ודפ"ר אבל בדפו"ו והלאה רדתי. 2) וכ"ה נכון בר"ש וכצ"ל בפי' רה"ג תחת לישע. 3) כ"ה בכ"י ק"ט ול"ד והוא לאי"ט raditura ובכ"י ה"ב ודפ"ע דריטורא, בכ"י ו"ו בי דירטורא. 4) עיי' לעף פפלנ"צ צר 10. 5) בכ"י אירפ' בט"ס דיקני. 6) בנו"ג ומרוקעין.

רגלים (ב״ב כ׳.) מטלניות ח ז ו[1]) למרקע לבושא[2]). *[אחי״ה ועיי״ע מַרקוּע וש״נ יתר דוגמאות והוא מל״ע הרשומה رقعة פי׳ מטלית ומעתה ברור לי שמלת רוקתא בשבת נ״ט ; עיי״ע היא היא המלה הערבית הנ״ל (ומזה הענין רוקעא בתשו׳ הגאוני׳ (הוצ׳ הרכבי צד 271) סי׳ תק״ן) ועי״ן נבלעת ורבינו בע׳ נסך א׳ פירשו לנכון (עפ״י פי׳ ר״ח) ע״י מטלית] —

רקע (= מַרְקוּעַ מל״י האמצעי μεργία Brotstück) גרבין דמרקועין[3]) (איכ״ר פי׳ בלע) כבר פי׳ בע׳ גרב. *[אחי״ה ושם בע׳ גרב ג׳ (ח״ב , שמ״ח) פי׳ רבינו לנכון ע״י פתותי לחם וכבר הארכתי שם לחזק זה הפי׳ נגד פי׳ בעל מ״כ שחשב שהוא מע׳ הקודם ובירוש׳ תענית פ״ד דס״ט. אי׳ היחיד דמרקוע עיי״ע גרב ומ״ש. ובעִיקרי התלמוד נכלל זה הערך בטעות עם ע׳ הקודם וכן בערוך בדפ׳ פראג, וכן לא יעשה] —

רקע (= רִקּוּעַ מל״מ פח מרודד דק Platte, Metall-blech) בפ׳ ד׳ בשקלים (מ״ד) ובר״ג דפ׳ אחרון דכתובות (ק״ו :) מותר התרומה מה היו עושין בה ריקוע זהב צפוי לבית קדשי הקדשים. בפ׳ כל הצלמים בגמ׳ הגוים[4]) (ע״ז מ״ו :) ובתמורה בפ׳ כל האסורין בגמ׳ נתן לה מעות (ל׳ :) ת״ר בית ה׳ אלהיך (דברי׳ כ״ג, י״ט) פרט לפרה שאינה באה לבית דברי ר׳ אליעזר וחכמים אומרים לרבות את הרקועין מַאן חכמים ר׳ יוסי בר׳ יהודה היא דתניא נתן לה זהב ר׳ יוסי בר׳ יהודה אומר אין עושין אותו רקועין אפי׳ אחורי בית הכפרת פי׳ „אפי׳ אחורי בית הכפרת מבחוץ לטוח הקיר דהתם נמי קרינא בית ה׳". *[אחי״ה והוא ל״מ רקעי פחים (במדי׳ י״ז, ג׳) וכ״ה בעיקרי התלמוד. ורבינו נגרר אחר פי׳ רגמ״ה בתמור׳ הנ״ל ושם הגי׳ הריקועין ובע״ז הנ״ל הריקועים] —

רָקַע (מל״מ פי׳ ענין התפשטות ausdehnen, ausbreiten) בס״ג דפ׳ ואלו מגלחין (מ״ק כ״ח.) מאן חשיב מאן ספין מאן רקוע[5]) כלומ׳ מי יכול להתפשט ולהתגבר באותה שעה. *[אחי״ה בפי׳ ר״ח אי׳ בזה״ל מאן חשיב מן ספון מן רקיע פי׳ כלומר כיון שנמסר אדם ביד מלאך המות אין שם חשיבותו עכ״ל ולכאורה נראה שזה פי׳ של מאן חשוב מן ספון ובאמת רבינו בע׳ ספן פי׳ כן על ספון יען כן נראה כי פי׳ רבינו בע׳ הנוכחי הוא הוא פי׳ ר״ח ונשמט בכ״י אשר מתוכו נדפס בש״ס ווילנא. ומיוחס לרש״י במ״ק פי׳ רקיע מתוקן, ודברי התוספו׳ שם ד״ה מאן רקיע תמוהין הם כי העתיקו ערכים הקודמים של רבינו עיי׳ הפשב״ע והשמיטו ערך העיקר, ובלי ספק פי׳ רקיע או רקוע ענין התפשטות הוא מל״מ ומע׳ הקודם ומזה הענין ע׳ הבא אח״ז] —

רָקַע (מע׳ הקודם ausbreiten) בר״ג דפ׳ כיצד מעברין (עירו׳ נ״ג :) התריגו לפחמין הרקיעו[6]) לזהבין פי׳ „הכו הפחמין[7]) שברו אותם מלשון (עירובי׳ ס״א.) טטרוגי מטטרגי להו, הרקיעו לזהבין בערו אותן להיות לוחשות כמראה הזהב ועשו לי כהן שני עופות והן שכוי[8]) נקראו כן שהן מגידין בעלטה העתות איזו עת הוא מן הלילה"[9]). פ״א התריגו האדימו כאתרוג הגחלים הרקיעו הוציאו הגחלים לחוץ ענין (שמות ל״ט, ג׳) וירקע. *[אחי״ה וכפ״א אי׳ ברש״י ע״ש. ובעיקרי התלמוד בסוף זה הע׳ מצאתי הוספה יקרה וז״ל: ורב צמח פי׳ לזהבין הם הנחתומים שמבשלים לו התרנגולים כי שניהם בפחמים מלאכתם" ע״כ וזו ההוספה דוגמא אחרת מפי׳ רצ״ג שלא הבאתי במבוא ח״א, XX] —

* רָקִיעַ (מענין הקודם פי׳ התפשטות השחקים כל״מ (איוב ל״ז, י״ח) Ausgedehntes, Himmelsgewölbe) עיי׳ דרז״ל בענין רקיע, רקיעא ברכות נ״ח, נ״ח: פסחים צ״ד, צ״ד : חגיגה י״ב : ב״ב ע״ד. אדר״נ פל״ז ב״ר פל״ח. תעני׳ ז׳ : עיי״ע בהר. ירוש׳ ר״ה פ״ב דנ״ח. ירוש׳ סוכה פ״ד דנ״ד ע״ג עיי״ע רשם.

* רוֹקְעִיתָא (שם הפרטי לאחת מנערות אסתר) תרג׳ אסתר ב׳, ט׳ עיי״ע רגועיתא.

* רָקַק, רָקִיק, רֶקֶק עיי״ע רק.

רַקַּת (מל״מ שם עיר בנחלת נפתלי ופי׳ כמו رقّة Uferstadt בל״א רַקְתָא Ufer) בפ׳ הישן בגמ׳ שלוחי מצוה (סוכה כ״ו.) גנו ארקתא דסורא. בפ׳ המביא כדי יין בגמ׳ אין גורפין (ביצה ל״ב :) אנן ארקתא דפרת סמכינן. בר״ג דמגילה (ו׳.) רקת זו ציפורי ולמה נקרא שמה רקת דמדליא כרקתא דנהרא פי׳ „גבוה כשפת הנהר"[10]). פ״א גדותיו של נהר כגון (יהושע ג׳, ט״ו) והירדן מלא על גדותיו והוא כמין טיט על שפת הנהר מקום דלא בר

---

[1]) כ״ה נכון בכ״י ק״ט ה״ב ודפ״ר, ובשדפ״ע הוו. [2]) וכ״ה בכ״י ש״ס ה׳ (ד״ס ב״ב צד מ״ו) ובנו״ג הזו ליה לקריעה דלבושא. [3]) כ״ה בכ״י ק״ט ובעיקרי התלמוד אבל בדפ״ע מרוקעין. [4]) כ״ה בכ״י ערוך. [5]) כ״ה בדפ״ר ובשדפ״ע רקיע. [6]) וכ״ה בע׳ תרג וכ״ה התריגו . . הרקיעו כפי׳ ר״ח ובכ״י ש״ס מינכען ובנו״ג אתריגו . . ארקיעו. [7]) בש״ס ווילנא בפי׳ ר״ח בטעות הכי פחמין וצ״ל הכו. [8]) בפי׳ ר״ח בש״ס ווילנא בטים שבו. [9]) ע״כ פי׳ ר״ח בש״ס ווילנא וצריך לתקן מבערוך. [10]) כ״ה בפי׳ ר״ח במגילה ושם הגי׳ כבערוך וכ״ה בכ״י ש״ס מינכען ובכו״פ דף כ״ב: ושם ושם ברקתא

תשמיש הוא. בפ׳ אלו מציאות בגמ׳ וחתיכות בשר (כ״ג:) רקתא דנהרא לא הוי סימן דאמר ליה כי היכי דאת אנחת חברך נמי אנח[1]). רקת פי׳ בל׳ עזרים״א של נהר והיא גבוה הרבה על הנהר. *[אחי״ה כ״ה בכ״י ו״ו א׳ וב׳ ול״ד והוא לאי״ט ripa ורו׳ פי׳ שפת הנהר וכן פירש״י רקתא בסוכה ביצה ובכ״מ שפת הנהר וכ״ה בפי׳ ר״ח בביצה ובב״מ הנ״ל וכנ״ה בב״מ ק״ח. האי מאן דאחזיק ברקתא דנהרא וע״ש פירש״י. ובענין רֶקֶת שהוא ציפורי או טבריא עיי׳ מגילה ו׳. ובע׳ זג ג׳ פי׳ רבינו (עפ״י ר״ח בסנהד׳ י״ב.) רקת זו טבריא. ואגב גררא אעיר כאן על פי׳ מהודר שכתב לי מורי חמי מהור״א דר. בעטטעלהיים זצ״ל וז״ל אי׳ בסנהד׳ י״ב. אין מעברין את השנה לפני ראש השנה ואם עיברוה אינו מעוברת אבל מפני הדחק מעברין אותו אחר ר״ה מיד ואעפ״כ אין מעברין אלא אדר איני והא שלחו ליה לרבא זוג בא מרקת ותפשו נשר ובידם דברים הנעשים בלוז ומאי ניהו תכלת וכו׳ למה האריך כל כך? ובידם תכלת תהיה די והותר אשר על כן נ״ל הענין היה כך שלא יוכלו באיזו מן הסבות לעבר אדר שני והוכרחו לעבר חדש אחד קודם ראש השנה בעברו אב שני ואב ראשון יהיה ל׳ יום ואב שני חודש ששי ואלול חודש שביעי ותקופת תשרי תהיה כסדרן ותשרי מלא ומיראת הממשלה הרומית בחרו לשון ערומים כזה זוג בא מרקת וכו׳ ובידם דברים הנעשים בלוֹז (= לֹ יום באב; וֹ אב שני זֹ אלול) ומאי ניהו תְּכֵלֶת (= תְּ קופה כֵּ סדרן לֶ שלשים יום ת שרי) עכ״ל — (א״ב פי׳ בל״י גבעה סלע וחומה). *[אחי״ה ויותר נכון מל״י ῥηχίη — [ῥαχία Brandung, Gestade

* רקתא (או דקתא הנעורת הדק שנופל מן הפשתן) ב״ב כ״ו. כי הוה נפצי כיתנא הות אזלא רקתא ומזקא אינשי ופירש״י רקתא מה שמנערין מן הפשתן ע״כ ובפי׳ רגמ״ה רקתה שלועזין ארישת״א והוא הוא ריישט״א אשר על ידו פי׳ עהק״צ שנ״ב בע׳ אנץ: פשתן דדייק ונפיץ וכ״ה ברש״י כמה פעמים עיי״ע אניצי בח״א, קמ״ח בהערה 3. ודע כי رقّة פי׳ בל״ע היותר דק אבל גם דקתא ענינו ככה וכ״ה בחולי׳ נ״א: עיי״ע דק א׳. ובאמת בכ״י ש״ס ב״ב הנ״ל הגי׳ דקתא וכ״ה בדפו״ו רפ״א ורפ״ח ברש״י ובד׳ לובלין של״ו בגמ׳ וברש״י וכ״ה ברי״ף כ״י עיי׳ ד״ס ב״ב צד נ״ו:

רר (= רִיר מל״מ וע׳ ريق וסורי רוּרָא Speichel, Schleim) בס״ג דפ׳ בהמה המקשה (חולי׳ ע״ז.) דילמא התם דקני משכא דיריה פי׳ במקום שנמשך בעצם ריר ומילא מקום השבר שהריר בתוך העצם חשוב כבשר אבל העצם שלא נמשך אליו ריר והיא הלחלוחית אין העור חשוב כבשר — (א״ב בנוסחאות כתוב דקני משכא דידיה ופירש״י שהחזיק העור בשלו)[2]). נקדר[3]) כמין טבעת והוא דקנא גרמא ר י ר י ה[4]) (חולי׳ שם) פי׳ בע׳ קד[5]). בפ״ב בעוקצין (מ״ח) עלי בצלים ובני בצלים אם יש בהן ריר פי׳ בני בצלים בצלים קטנים ריר כמו (ש״א כ״א, י״ד) וירד רירו. רירא דביצה (ע״ז כ״ח: ביצה כ״ב.) כבר פי׳ בע׳ דץ (א׳). בס״ג דפ׳ המדיר (כתובות ע״ז:) ואתי ליה רירא מפומיה. *[אחי״ה והקבוץ ירוש׳ תרומ׳ פ״ח דמ״ו. עכברת רירין עלוי וכו׳, ב״ר פי״ח רירין ודם. תוספת׳ זבים רפ״ה כיחו וניעו ורירו. ובהשאלה בעוקצי׳ הנ״ל פי׳ מוגלא וז״ל רה״ג ריר מוגלא בל׳ חכמים א״ד רים וכך תמצא בצלים שיש בהן ריר שהוא כמוגלא של ריאה ומוגלא וריר ורים הן כמורוק כדכתיב ויורד רירו וכו׳] —

ריש (עיקרו ירש erben) בפ׳ יש נוחלין בגמ׳ סדר נחלות (ב״ב קט״ז.) ויאמרו ירשת פליטה לבנימין (שופטים כ״א, י״ז) פי׳ התנו על שבט בנימין על עסק ירושה ואח״כ נתנו להם פליטה וכך התנו שאותן הנשים שיחטפו כל בת שהיא יורשת אביה שלא היה לה אח לא תירש נחלת אביה אלא[6]) תשאר ליורשי א ב י א ב י ה שלא תשוב נחלה משבט אחר לשבט בנימין, פ״א ירושת פליטה לבנימין לאותה פליטה שנשארה לבנימין ראוי לירש נחלתן שלא ימחה שבט מישראל. *[אחי״ה כ״ה בכ״י ו״ו א׳ וב׳ ל״ר וכ״ה בדפו״ו. והפי׳ הראשון הוא קרוב לפי׳ ר״ח שהובא בשט״מ בקוצר נמרץ וז״ל שהתנו שכל אשה שישאו משאר השבטים והיא בת נחלה שתשאר הנחלה לאחי אביה ע״כ ונ״ל שכצ״ל גם בערוך במקום: אבי אביה

---

[1]) וכ״ה בשט״מ בשם הריטב״א ע״ש וכ״ה בכ״י ש״ס וז״ל מ״ט דרקתא כי היכי דמנחת את חברך נמי אנח ואב״א כי היכי דאתרמי לך וכו׳ ובנו״ג רק כגי׳ אב״א ועיי׳ ג״כ ברש״י שהיה לפניו שתי גירסאות עיי׳ ד״ס ב״מ צד ל״א [2]) וכה״ג ופי׳ בפי׳ רגמ״ה אבל מתוך התוספו׳ מוכח שגי׳ ר״ח היא ברי״ש וקרוב הדבר שכל פי׳ רבינו שייך לר״ח. [3]) כ״ה נכון בכ״י ק״ם ועיי״ע קד א׳ ובנו״ג נקדר ובדפו״ו בט״ס נקרר. [4]) כ״ה נכון בעיקרי התלמוד ובדפ״ע בטעות נתקצר ע״י וכו׳. [5]) כ״ה נכון בכ״י ה״ב ובעיקרי התלמוד ובדפ״ע בט״ס קר אבל בע׳ קד גרס רבינו בעצמו דידית לכן מן ההכרת יש להגיה שם ריריה אשר על כן רמז כאן על ע׳ קד. [6]) בדפ״א בט״ס אלה.

ועיי' ג"כ פי' רגמ"ה בהרחבת ביאור, ורשב"ם פי' בע"א. ועיקר השרש ירש עיי"ע] —

ריש (= בל"מ ראש, רֵיש, רֵישָׁא בלא"ר וסורי רִיש רִישָׁא ובדניאל: רֵאשׁ Kopf, Haupt, Anfang) בס"ג דפ' סדר תעניו' כיצד (תעני' י"ז:) ובמנחות בר"ג דפ' ר' ישמעאל (ס"ה.) מריש ירחא דניסן עד תמניא ביה איתוקם תמידא דילא למספד [1]) שהיו הצדוקין אומרין יחיד מתנדב ומביא תמיד וכו'. בס"פ חזקת הבתים בגמ' דסמך המרזב (ב"ב נ"ח.) בראש כל מרעין אנא דם בריש כל אסוון אנא חמר. בפ' דיני ממונות בג' זה בורר בגמ' הגבאין (סנהדר' כ"ה סע"ב) ריש נהרא אתי למתא. בר"נ דפ' ואלו נאמרין (סוטה ל"ה.) רישיה קטיעה ממלל פי' להכי קרו ליה ריש קטיעה לפי שקראו משה ליהושע כלומ' ראש שמו קטוע לפי שהיוד אות קטועה היא [2]). בס"ג דפ' השוחט אחד בעוף (חולי' ל"ט:) אי איניש אלמא דלא מצי מדחי ליה אסיר ואי לא אמר ליה רישיך והר פי' אם הגוי אלם שיאמר זו הבהמה מכרת לי וישראל אינו יכול לדחותו לבהמה אחרת נעשית כאילו יש לגוי שותפות בגויה ואסיר, אבל אם אין הגוי אלם ויכול ישראל לדחותו לבהמה אחרת מותר [3]). בפ' גיד הנשה בגמ' ונוהג בשליל (חולי' צ"ג.) אמר רב יהודה ריש מעיא באמתא בעי גרירה, פי' הוא מעי הנמשך מן הקיבה ולמטה וי"א המעי הנמשך מן הכרכשא ולמטה דקיימא לן כר"ע דאמר (חולי' מ"ט:) תותב וקרום ונקלף כמו החלב שעל הקרב וזהו חלב שעל הדקין [4]). רישא בככשא (חולי' צ"ג:) תליה אבית שחיטה שרי אצדדין אסיר אנחיריה אי דץ ביה מידי ופתחיה כדי שיזוב הדם מותר ואם לאו אסיר וכן הלכה. *[אחי"ה בנו"ג רישא בכיבשא אותביה אבית השחיטה דייב דמא ושרי אצדדין מיקפא קפי ואסור אותביה אנחיריה דץ ביה מידי וכו' — ויש להשלים ציונים בענין ראש, רֵיש, רֵישָׁא כ"ב י"ב: ריש מתיבתא עיי"ע מתיבתא, סוכ' ל"א. שבועו' ו': סנה' ה'. וזולתו ריש גלותא. ריש לקיש קצור מן ר' שמעון בן לקיש עיי"ע בסד"ה. ריש בריוני עיי"ע בריוני, ראש גויה עיי"ע גויה (ח"ב, רנ"ו), ב"ב כ"ב: ריש כלה עיי"ע ח"ד, רכ"ח. ריש גרגותא עיי"ע. ירוש' שבת פ"א ד"ד. דלא מעלה רישי ביני אריוותא, שבת נ"ה. ריישך בקרירי רישא דרישך בחמימי עיי"ע קר ג'. ירוש' נדה פ"ג ד"ג ע"ד רישא דרישך יכוה ברותחין וכו'. ברכו' ל"ג. פסחים קי"ב: ריש תורא עיי"ע דקל (ח"ג, קכ"ג), ב"מ ס"ט. ריש עגלא. שבת ק"ל. רישא דטווסא עיי"ע טווס. והקבוץ מנחות ל"ז. אית ליה תרי רֵישֵׁי, מ"ק כ"ה. דלויי רֵישִׁין, רֵישְׁוָתָא קידושי' כ"ט: והיחיד בל"נ פסחים ק"י. רֵישְׁתִּינְהוּ דנשים כשפניות ובהוראת תחלה ב"ב קמ"ז. ריש שתא, מריש הוה אמינא סנהדר' צ"ז. חולי' ק"ה: ברישא כיון דשמעי' ב"ב י"ב: רישא אטו סיפא זבחי' צ"א. רישא . . . סיפא ר"ה ט"ו. גיטין פ"ו. חולי' פ"ו. והרבה מאוד. והרבה בתרג' רֵיש, רֵישָׁא עיי' בעמת"ר ללעווי — וכן שם רֵישִׁית רישיתא והוא הוא ראשית בל"מ] —

רָשׁ (מל"מ פי' דל arm, der Arme) בתמורה בגמ' דפ' יש בקרבנות (ט"ז.) ובויק"ר וכי ימוך פ' אשרי משכיל (פל"ד) רש (משלי כ"ט, י"ג) זה ישרש בתורה איש תככים זה שושנה סדר אחד וכו' עשיר ורש נפגשו (שם כ"ב, ב') עשיר זהו שעשיר בתירה וכו' ד"א רש זה שריש בנכסים איש תככים זה שהוא עושה בפועל וכו' ד"א עשיר ורש נפגשו עשיר זהו שעשיר בנכסים וכו'. *[אחי"ה וביומא ע"ו: דרש תירוש שכל המתגרה בו נעשה רש„ ר"ה ט"ז רע"ב דרש מראשית (דברים י"א, י"ב) שנה שרשה בתחלתה מתעשרת בסופה שנאמר מראשית השנה מרשית כתיב. מגילה י"א. שהכל נעשו רשין בימיו. ויק"ר פל"ד ז' שמות נקראו לו עני וכו' רש וכו' עיי"ע אביון] —

רש (= רָשָׁה, רשי רְשָׁא מל"ע رسا ענין חוזק stark, fest sein ומזה בהשאילה מי שיש לאל בידו ויש ביכולתו im Stande sein, vermögen הִרְשָׁה bevollmächtigen; רְשׁוּ, רְשׁוּת, רְשׁוּתָא Erlaubniss ועוד עיי' בפנים) ורשו איניש לית עלוהי (גיטי' פ"ו.) פי' ורשות אדם אחר אין עליו כמו (סנהדר' ה' רע"א) אנא נטל [5]) רשותא וי"א ענין ואל תתודע לרשות (אבות א', י') וי"א הלואה כמו רשות מדעם כי תשה ברעך משאת מאומה (דברים כ"ד, י') תרג' אר"י תרשה בחברך רשות מדעם [6]). ס"א ורשום איניש

---

[1]) והוא כגי' הספרים וכגי' רגמ"ה בתעני' אבל גי' ר"ח בתעני' להתענאה והוא כגי' התוספו' עיי' תוספ' מנחו' ס"ה. ד"ה מריש ועיי' ד"ס תעני, צד מ"ט. כי האריך. [2]) ורש"י פי' בע"א ע"ש ועיי' ג"כ פי' מהר"ם לונזאנו ע' בעל. [3]) ורש"י ורגמ"ה פי' בע"א ועיי' חיד' הרשב"א שהביא פי' הרמב"ן וסותרו ומסיק קצת קרוב לפי' רבינו. [4]) ורגמ"ה פי' ריש מעיא מן המצר ולמטה כשמתהיל בני מעים מן הכרס עצמו ורש"י פי' כשהדקין יוצאין מן הקיבה וכו'. [5]) נקיטנא אי' בנוסחאותינו וכ"ה בכ"י ש"ס אבל עיי"ע נטל. [6]) כ"ה בכ"י ו"ו א', בי ל"ד וכ"ה בדפו"ו

כבר פי' בע' מצהר. בר"ג [1]) דפ' השותפין בגמ' כמה יהא בעיר (ב"ב ח׳ :) רשאין בני העיר לעשות קופה תמחוי. *[אחי"ה בנו"ג בגיטין הנ"ל רשום ועיי"ע מצהר אבל תוספו' בגיטי' ד"ה רושם הביא גי' אית ספרים ורשו ופי' שאין עליו מלוה והוא כי"א בערוך כפי גי' כ"י ודפו"ו והוא כמו קב רשו סנהדר' כ"ט : פי' קב מלא חובות עיי"ע קב א' וכן תרג' נושה (ש"א כ"ב, ב׳) וכן כל בעל משה ידו (דברים ט"ו, ב׳) מרי רשו והקבוץ ב"ב צ"ב : מרי רַשְׁוָתָךְ, אבל נראה יותר כי רשו בגיטין הוא הוא רְשׁוּת וכן בירו' גיטי' ספ"ט ד"נ ע"ג יהב רשו לכתובא וכו' והרבה בתרג' אסת' ט׳, י"ג יתיהב רשו, תר"י א' בראשי' נ', ב' אית לן רשו, תר"י א' לבמד' כ"ב, י"ח; לדברי' ט"ו, ב'; י"ז, ט"ו; כ"א, ט"ז וזולתו לית ליה רשו וכו'. וכן ענין רשות (עיי"ע) והוא כל"מ רשיון (עזרא ג׳, ז׳) ברכות כ"ז : רשות או חובה, ביצה ל"ו : רשות . . . מצוה, ברכות כ"ח, ניתנה להם רשות לתלמידים, חולי' ק"ה, ושם : מים אמצעים רשות, נדרים ע'. רשות לאב וכ"ה תוספת' שם רפ"ו רשות לאב . . רשות לבעל, תוספת' קידושי' פ"א רשות בעלה עליה, ב"ק ע"ט. רשות הבעלים. ושם בכ"י ש"ס ר' מרשות שומר. ב"ק ס'. כיון שניתן רשות למשחית וכו', ירו' ברכו' פ"ב ד"ה ע"ג ויק"ר פי"ז נטילת רשות, סנהדר' ה'. לא נקיט רשותא, לישקול רשותא, רשותא דנקיט שם י"ג סע"ב יהבי ליה רשותא. ב"ר פס"ז שלשה ברשותו ושלשה אינן ברשותו וכו', אין לך רשות להרהר עיי' רש"י ריש חוקת ועיי' בסמוך. ונקרא רשות היחיד מקום שיש עליו רק כח יחיד ורשות הרבים מקום שעליו כח וחלק רבים. ב"ק פ"א מ"ב והלאה רשות המיוחדת למזיק ורשות הניזק והמזיק, שם פ"ג מ"א והלא' רשות הרבים . . . רשות היחיד. ב"ק ל"ט : מ' : רשות משנה, שם פ"א : תעני' ו' : שבילי הרשות, שבת ז' סע"א וש"נ רשות יחיד עולה עד לרקיע, והקבוץ גיטי' ע"ט. רשויות חלקות בגיטין, ירוש' עירו' פ"ה דכ"ב סע"ד מפני הרשויות. שבת ו'. תוספ' שם רפ"א ארבע רשויות לשבת רה"י רה"ר וכו'. והושאל לבנות שנותנות לרשות לאביהן ירוש' נדרי' פ"ח ד"מ ע"ד וירו' קידושי' פ"ג דס"ד ע"כ הרשיות הגדולות . . . הרשויות הקטנות. והתואר רַשַּׁאי berechtigt מגיל' ב' : שבת ק"ד. תמור' ט"ז, אין נביא רשאי לחדש וכו', פיאה פ"ז מ"ה בשלו הוא רשאי ואינו רשאי בשל עניים, במ"ר פי"ט אי אתה רשאי לעבור על גזרותי, תנחומא הישן חקת סי' ד' וזולתו. אסת"ר פ' בהראתו : אנא רשיי . . . לית אנא יכיל ולא רשיי, ולנקבה עוד : רַשָּׁאָה תוספת' יבמות רפ"ח האיש אינו רשאי . . והאשה רשאה וכו', ושם : והאשה רשאי. חקבוץ רַשָּׁאִין אבות פ"ד מ"ח ועיי' ג"כ בתר"י שמו' כ"ג, י"ט; ל"ד, כ"ו; לדבריי ד' ב' וזולתו. והפעל בהפעיל ב"מ י"ד : הרשה לפלוני, חגיגה י"ד : ירוש' חגיגה רפ"ב דע"ז. רבי תרשיני, ירוש' כתובות פ"י דל"ג ע"ד במרשות זו את זו כשהֻרְשָׁת השלישית את השנייה וכו', אפעל תרג' דה"י ב' כ"ג, ח' אַרְשִׁי; כ"ה, י' ארשיאינון; תר"י א' שמות י"ט, י"ג; לדברים ט"ז, ח' מַרְשַׁן, הָפעל חגיגה י"ג . ירוש' חגיגה פ"ב דע"ז ע"ג ב"ר פ"ח במה שהורשית (שהורשיתה) התבונן, ב"ר פס"ח מהיכן הורשע וע"ש פי' מ"כ שפי' ניטל ממנו הרשות וע"ש אם נותן לי רשות וכו'] [2]) —

☞ רש (= רְשָׁא, רשי קרוב לע' הקודם וקרוב לל"מ נָשָׁא, נָשָׁה (fordern, schulden תרג' בעל משה [ידו] אשר ישה (דברים ט"ו, ב׳) מרי רשו די רשי. *[אחי"ה צ"ל דירשי וכן שם כ"ד, י' ארי תרשי. שם י"א דאת רשי ביה ורבינו כבר הביא אלה הדוגמאות בע' הקודם כגי' כ"י ודפו"ו, ור"ב לא ראה ערוך שלום כי נשמט שורה שלמה בדפ' אחרונים. ופי' רשא, רשה כמו בל"מ נשה נופל על המלוה ובקשור ב' נופל על הלוה כמו כנשה כאשר נשה בו (ישעיה כ"ד, ב׳) וכן תרגומו רָשָׁא כמאן דרשי ביה לא נשיתי ולא נשו בי (ירמיה ט"ו, י׳) תרג' לא רָשָׁאן בי ולא מה דאנא רשי אנא תבע מנהון, נדרים נ"א. דרשינא בך פי' שאתה חייב לי, והתואר רַשַּׁאי ערכין כ"ח : אעפ"י שאינו רשאי ופירש"י לשון חייב נושה (שמות כ"ב, כ"ד) מתרגמינן רשיא ומזה הבין הרב ר' יעקב בר שמשון (הובא בתוספ' ערכי' ד"ה אומדין) אין בעל אומניות רשאין לעמוד בפני ת"ח ע"ש בתוספו' ובתוס' חולי' נ"ד : ד"ה אין, ובספר ישן הגי' שאינו חייב אבל גם בפי' רגמ"ה אי' שאינו חייב ובעיקרי התלמ' הביא בשם רגמ"ה הגי' שאינו רשאי וכן הביא רש"י בתשו' בשמו. וכן תרג' והנֹּשֶׁה (מ"ב ד׳, א׳) רשיא. והשם

---

[1]) ברפ"ע כאן התחיל ע' חדש אבל ברפ"א הוא לנכון המשך מע' הקודם. [2]) ומזה בלשון עברי החדשה מֻרְשָׁה מי שיש לו רשות Bevollmächtiger, והשם המופשט הרשאה עיי"ע.

רשו פי' מלוה (תרג' דברים ט"ו, ב' עיי' לעיל), וכן הבין רש"י בעירו' מ"א: והרשות ופירש"י מי שיש לו נושין אבל עיי"ע רָשׁוּת] —

רַשַׁאי (שם פרטי) בר"נ דפ' אותו ואת בנו (חולי' פ'.) בית רשאי היו מגדלין מהם עדרים עדרים — (א"ב בנו"ג דושאי [ופי' רש"י] משפחה נקראת על שם אביה)[1]. —

רַשְׁבָּא (= רֵישְׁבָּא ר"ת של ריש בית אב Familien-oberhaupt) בפ"ק בתעניו' (י'.) מכי מעיילי ציבי דבי טבות רישבא פי' הגאון כאשר כתוב (במדי' ג', כ"ד. ל'. ל"ה) נשיא בית אב תרגומו ר יש ב י ת א ב א[2]) זה ראש בית אב, בפ' יש נוחלין בגמ' דסמוך האומר איש פלוני בכור (ב"ב קכ"ו:) מר זוטרא מדרישבא פלג בצנא דפלפלי בהדי ראחוה. *[אחי"ה ובפי' רגמ"ה בב"ב פי' מדרישבא שם מקום, וביוחסין השלם הביא ג"א בר רישבא וכ"ה בר רושבא בכ"י ש"ס מינכען ובכ"י ש"ס ה' מידרושבנא ובכ"י ר' מדרשיכא. ועוד א' טבות רישבא אמר שמואל בשבת קמ"ו: ולא פירש"י כלום אבל בשבת י"ז רע"ב טבי רישבא אמר שמואל (ובכ"י ש"ס א"פ וברש"י בדפ"ש וויניצי' ר"פ ד"ס שבת צד י"ד ועיי"ע טבי ח"ד, ז') פירש"י פורם נשבין לצוד חיה ועוף וא"כ הוא חשב מע' הבא אח"ז] —

☞ רְשְׁבָּא (= רֵישְׁבָּא פי' כמו נִישְׁבָּא בל"ס רשת וא"כ רישבא פורם רשתות Netzleger, Vogelfänger) מס' חולי' כל הבשר (קט"ז.) ומסכת שבת פ' ר"א דמילי' (ק"ל.) לוי איקלע לבי יוסף רישבא פירש"י צייד עופות לשון אין פורשין רישבין ליונים, (ב"ק ע"ט:) ובנו"ג פורסין נישבין ואין כתוב רישבין). *[אחי"ה וכן פירש"י בחולי' צייד עופית רישבא לשון אין פורסין רישבין ליונים, ושם נ"ד. פי' רישבא צייד וכן בפי' רגמ"ה לשני מקומות הנ"ל פי' כן רישבא צייד[3]) וזה נכון כי רישבא הוא נישבא (ר' ונ' מתחלפות כבשאר לשונות) ובענין שאר מקומו' שפי' רש"י ככה עיי' גליון הש"ס בחולי' קט"ז. ובהפשב"ע. ובענין יוסי רישא באיכ"ר פ' ויגרם עיי"ע טוום בח"ד, י"ח בהערה 4] —

* רושחתא (גיטי' ס"ט:) עיי"ע שחתא ב' כנ"י רבינו.

* רשי, רְשָׁה, רשאי, רשו, רשותא עיי"ע רש ועיי"ע רשות.

* רש"י ר"ת ר' שלמה בן יצחק נודע לשם ולתפארת בפירושיו אשר על ידם האיר כמעט כל התורה שבכתב ושבעל פה וכבר העיד עליו אחד מבני דורו הראב"ן „שפתותיו שמרו דעת ותורה נתבקשה ונתחדשה ונדרשה מפיו תורת אמת היתה בפיהו בשלום ובמישור הלך והעמיד לעולם רגל שלישי והגדיל תורה והאדיר" ע"כ עיי' הקדמה לר' אברהם בערלינער בספרו היקר רש"י על התורה ועיי' תולדות רש"י מאת הח' צונץ (צייטשריפט שלו) ונעתק לל"ק עם הערות ותקונים מאת הח' ר' שמשון בלאך הלוי ועיי' ג"כ מ"ש הרב הח' מהרי"ה וויים בספרו היקר דור דור ודורשיו ח"ד, ורש"י היה בן דורו של רבינו נתן בעל הערוך ועיי' מ"ש במבוא ח"א XXI והלאה. וידידי ההכם והחריף מהרשז"ח האלבערשטאם נ"י כתב לי (מי"א סיון תרל"ה) וז"ל לפע"ד לא את הערוך הביא אתו ר' קלונימוס רק פירושים מישיבת רומי הביא ר"ק וכן ר' משה מפביאה ופירושים כאלה הביא גם ר' נתן בספרו הערוך וגם רש"י הביא פירושים כאלה בשם שמעתי כי שמע אותם בשם החכמים הבאים מרומי אשר גם ר' נתן שאב ממקורם וא"כ גם רש"י גם ר' נתן בעל הערוך שאבו ממקור אחד ולא לקחו זה מזה ורק במקום אחד או שנים אשר מצאנו כי רש"י מביא את הערוך גם הרב שי"ר כתב כי הוסיף רש"י בימי זקנתו (כרם חמד ח"ו 184 ועוד 196) כי הדבר רחוק כי נתפשט ס' הערוך בזמן קצר מן תתס"א עד שנת תתס"ה, שבו נפטר רש"י, מרומי לצרפת וכי השתמש בו רש"י הרבה, ואם הדבר כן הוא מדוע יזכירנו רק פעמים — אין זאת כי לא לקח פירושיו ממנו רק נתפשטו אלה הפירושים באשכנז ע"י החכמים אשר בהו לשם מרומי ואשר גם ר' נתן לקח משם את פירושיו ולכן כתב רש"י בשם שמעתי על פירושים הנמצאים בערוך כי הוא לא ראה את הערוך רק שמע את הפירושים בעל פה — ויש להעיר ג"כ על מ"ש החכם צונץ ז"ל בספרו צור געשיכטע צד 65 כי לדעתו הגדולה קרוב הדבר שמה שמביא בערוך ערך אי תלמיד מגנצה הוא רש"י, (ועיי' ג"כ בהקדמת בעל ד"ס ליומא שגם ר' אליקים מביא חכמי ומגנצא).

רשל (מל"ם וע' رسل, ارسل ענין רפיון schlaff, locker sein) בר"ג דפ' כל הזבחים שקיבל (י"ח.)

---

[1]) אבל בפי' הרגמ"ה אי' רישאי מקום. [2]) כה"ג בכ"י ק"ט ובעיקרי התלמוד אבל בדפ"ע רב בית (בא) [צ"ל אבא] וכ"ה בתרג' אונקל' ותר"י. [3]) אבל בתענית י'. לא פי' רגמ"ה טיבות רישבא כלום וזו ראיה שפי' כמו רבינו בע' הקודם.

ת"ר היו מרושלין מסילקין משוחקין ועבד עבודתו כשרה. כל ידים תרפינה (ישעיה י"ג, ז') תרג' וכל ידיא יתרשלן וכן החזיק ידים רפות (שם ל"ה, ג') [ידין דרשלאן]. *[אחי"ה כ"ה בהעתקת עיקרי התלמוד ובדפ"ע לי' וכ"ה דרשלן בדפו"ו ובקצת דפ' תרגום דמרשלן ובקצת בט"ס דרשיין וכן הרבה בתרג' לרוב בקשור יד, ידא עיי' תרג' יהושע י', ו'; לש"ב י"ז, ב'; לירמי' ל"ח, ד' ובאתפעל לש"ב ד', ואתרשלא ידוהי ועיי' תרג' לירמיה נ', מ"ג; לצפניה ג', ט"ז אבל גם בלא ידא. תר"י א' לדברי' י', ו' עד דאתרשלנא במספדא דאהרן חסידא, תרג' יהושע י"ח, ג' עד אימתי אתון מתרשלין למיעל, תרג' תשלו (דה"י ב' כ"ט, י"א) לא תתרשלון, ב"ב כ"א: אתי לאתרשולי. נתפעל במד"ר רפ"ט נתרשלו ידיו, שם פי"ד נתרשלו ידי אוהבו של מלך, קהל"ר פ' טוב שם נתגעשו ונתרשלו ישראל מלגמול חסד ליהושע. פיעל במד"ר שם: הנואף הזה כביכול מרשל כח השכינה. ירוש' ברכות פ"ט די"ג ע"ד ב"ר פכ"ד ויק"ר רפט"ו וילק' מ"א ר' רי"ט עיי"ע חשל (ה"ג, תקט"ז) ועי' עטף האחרון. פועל תוספת' מנחו' רפ"א היו מְרוּשָׁלִין ומסולקין וכו' ובזבחי' הנ"ל בלי וי"ו היו מרושלין מסולקין וכדאי' בש"ס י"ח: רב חדא תני מרושלין מסולקין ע"י אבנט עש"ה ובשט"מ. והשם המופשט אתרשלותא תרג' ירמי' מ"ז, ג'] —

* רִשְׁיוֹן פי' כמו רשות עיי"ע רשות.

רָשַׁם (מל"מ ועי' رسم, ܪܫܡ zeichnen, be- auf-zeichnen; רָשׁוּם Schrift; דּוֹרְשֵׁי רְשׁוּמוֹת Sachvergleicher; רוֹשֵׁם, רֶשֶׁם (Merkmal) מתניתין ברשום (ב"מ כ"ג:) פי' "מסובריא דנזייתא כסוי הקנקנים כשהוא מהודק וטחוי בטיט נקרא רשום כשהוא מרופרף נקרא מצוף מלשון צפוי"[1]) פ"א בע' צף תשיעי. הרשום בכתב אמת (דניאל י', כ"א) כבר פי' בע' נבל[2]). בס"פ המביא כדי יין (ביצה ל"ד:) עד שירשום ויאמר מכאן ועד כאן. בפ' הבונה (שבת ק"ג) לא חייבו שתי אותיות אלא משום רושם. בפ' הזרוע (חולי' קל"ב.) והמשתתף עמהם צריך שירשום פי' שעל הרושם מכיר שהוא לכהן. בס"ג דפ' מרובה (ב"ק פ"ב.) וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים (שמות ט"ו, כ"ב) **דורשי רשומות** אמרו אין מים אלא דברים[3]) תורה, בחלק בגמ' דסמך ד' הדיוטות (סנהד' ק"ד:) **דורשי רשומות** אמרו לי גלעד [וכו'], בפ' מי שמתו — חיה עומד (ברכות כ"ד.) **דורשי רשומות**[4]) אמרו והיו חייך תלואים לך מנגד (דברים כ"ח, ס"ו) זה התולה תפילין פי' פסוקים הרשומים. בפ' המביא גט שני בגמ' בכל כותבין (גיטי' כ'.) **רושמא מחרץ חריץ או כנופי מכניף** פי' כגון הרושם בחותם על השעוה חורץ מקום החקיקה והמקום הבולט נשאר כמו שהיה או דוחה בחריצתו מהנה ומהנה ומקבץ כמין גבשושית וזהו הבולט המקובץ מהנה ומהנה השיבו מחרץ חריץ. בר"ג דפ' היה נוטל את מנחתה (סוט' י"ט:) **שאם רשומו ניכר לא עשה ולא כלום.** פי'[5]) שימחוק המגילה יפה יפה ולא ישאיר בה רשום לכתיבה כל עיקר. בפ' ד' מיתות בגמ' מצות הנחנקין[6]) (סנהד' נ"ב סע"ב) **מה מיתה האמורה בידי שמים אין בה רושם** פי' שהרי כשמת אדם שלם בגופו ואין בו חבלה[7]). ותחת חגורה נקפה (ישעיה ג', כ"ד) תרג' רושמין דמחא. חבורה תחת חבורה (שמות כ"א, כ"ה) תרג' ירו' (א') תשלומי רשם[8]). לא יקרחה קרחה (ויקרא כ"א, ה') [תר"י (א') לא יִרְשְׁמוּן בין עיניהון ולא רושם ברישיהון], והתוית תו על מצחות האנשים (יחזקאל ט', ד') [ותרשום תו]. הוי החקקים חקקי און (ישעיה י', א') תרג' ויי דרשמין רישומין. *[אחי"ה הפעל ענינו כל"מ כתיבה ע"י חקיקה כדאי' הרשום בכתב (דניאל י', כ"א) וזה מה שמתרגמינן החקקים: דרשמין וכן מחקקים (שופטים ה', י"ד) כד מרשמין וכן וכתבת (ויקרא י"ט, כ"ח) רושמין חריתין, ועיי' ג"כ דניאל ה', כ"ד. כ"ה. ירוש' חלה ספ"ג דנ"ט ע"ג ורושם עד כאן תרומה וכו', תוספת' גיטין רפ"ב הרושם על העור כתבנית כתב וכ"ה בירוש' גיטי' פ"ב דמ"ד ע"ד ושם: רושם לפניהן בדיו וכו' וכ"ה בירוש' שבת ספי"ב די"ג ע"ד ושם: רושם לפניהן במים. ירוש' סוכה פ"ד דנ"ד ע"ג היתה רשומה ברקיע, בינוני פעול רָשׁוּם ב"ר רפפ"א עיי' לעיל בהערה 3 והשם רוֹשֶׁם סנהד' נ"ב: עיי' לעיל, ירו' תעני' פ"ג דס"ו ע"ד עשת רושם, ב"ר פמ"ג עושה רושם ועיי' ג"כ פירש"י ריש ויצא.

---

[1]) הועתק מפי' ר"ח בב"מ. [2]) ושם לא פי' רק הביא פי' (ס"ב) [צ"ל פ"ב] מב"ר מבלי שהזכיר הענין ונראה שסופרים מהירים השמיטוה כי בלעדי זאת רבינו לא היה רומז על ע' נבל. וז"ל ב"ר ר"פ פ"א אם אמת למה רשום ואם רשום למה אמת . . רשום עד שלא נגזרה גזירה אמת משנגזרה גזירה. [3]) לי' לפנינו. [4]) וכ"ה בכ"י ש"ס ובב"נ ובאו"ז הל' תפילין סי' תק"ץ ובשאר מקומות אצל ד"ס במקומו, ובנו"ג המורות. [5]) כ"ה בהעתקת עיקרי התלמוד אבל בדפ"ע פי' אחר! [6]) כ"ה בכ"י. [7]) וכ"ה בפי' ר"ח ועיי' ג"כ פירש"י. [8]) כ"ה בדפ"ע ועיקרי התלמוד אבל בכ"י רושם וכ"ה בכ"י תרג' אבל בנו"ג הלכשיש ועיי"ע הלבשוש בח"ג, ר"י.

רְשׁוּם גיטי' פ"ו. ועיי"ע רש ג'. והוא הוא רְשַׁם בתר"י שמות כ"א, כ"ה עיי' לעיל. ובל"ם וארי רוּשְׁמָא גיטי' כ'. והקבוץ רוּשְׁמִין עיי' בתרג' הובא לעיל. והשם המופשט רִשׁוּם, רִישׁוּם כשרישומו ניכר חולי' פ"ז. סוטה י"ט: עיי' לעיל וכן ברכות כ"ה. ירוש' ברכו' פ"ג ד"ו ע"ד במד"ר פ"ט קהל"ר פ' דברי חכמים. והקבוץ רישומין תרג' ישעי' י', א' כפי ני' רבינו דלעיל ובנו"נ רישמין. אבל דורשי רשומות אין זה מן הענין עיי"ע דרש וע' המר ומ"ש בח"ג, רי"ט ויעוד אי' דורשי רשומות בקהל"ר פ' זבובי מות.

רָשׁוֹן (מין סלעם Heuschreckenart) בפ' אלו טרפות בגמ' ובחגבים (חולי' ס"ה. וכ"ה בספרא שמיני פרש' ג' פרק ה') סלעם זה רשון. בפ' המפלת בגמ' אם היה מרוקם (נדה כ"ה.) אבא שאול אומר תחילת ברייתו כרשון ושתי עיניו כשתי טיפין של זבוב וכו', בויק"ר בריש אשה כי תזריע (פי"ד) בשומי ענן לבושו (איוב ל"ח, ט') זה השפיר וערפל חתולתו זה השליא . . [ברייתו דומה לרשון] — (א"ב בנוסחאות כתוב תחלת ברייתו מראשו). *[אחי"ה ר"ב כיון לנדה הנ"ל אבל כבר העירו תוספו' שם ד"ה תחלת דעיקר הגי' כגי' ר"ח (ברשון) [וצ"ל כרשון] וכ"ה בתוספו' יומא פ"ח. ד"ה אבא שאול ושם בפירוש אמרו „וכן פי' בערוך" ע"כ הרי רבינו נגרר אחר גי' ופי' של ר"ח ועיי' ג"כ בפי' הרא"ש בנדה, ובתוספת' נדה פ"ד אי' בכ"י אירפ' תחילת ברייתו ברושם וצ"ל כרושם, ובנו"נ בראשו ובתוספו' נדה ובראש נדה גרסו בתוספת' נדה כעין חגב ובירוש' נדה פ"ג ד"נ ע"ד ובויק"ר פי"ד אי' דומה לרשון. ותרג' סלעם (ויקרא י"א, כ"ב) רשונא[1]) וכן תרג' ילק (תהלים ק"ה, ל"ד). ואולי מזה הפעל בתר"י א' לשמות ל"ד, כ"ו ואירשין פירי אילניכון וי"מ שהוא משרש רוש רשש ענינו הריסה ושבירה] —

☞ רַשָּׁנָא (= רשאנא כמו רִישָּׁנָא מל"ס פי' מי שיש לו כח ושלטה Machthaber) תרג' יפתה קצין (משלי כ"ה, ט"ו) ישתרגג רשאנא ובמסכ' פסחים פ' ערבי פסחים (ק"י.) אמרה לי רישתינהי דנשים כשפניות פי' גברת השולטת עליהן. *[אחי"ה עיי"ע רש ב' ושם הבאתי הגי' רישתינהו והוא ל"נ של רישא וגי' רשאנא בתרג' הוא כגי' בעל המתורגמן ובדפו"ו ובדפ' אחרי' רִישנא והוא מל"ס כאמור] —

☞ רשנא (?) מסכת סנהד' פרק חלק (סנהד' צ"ד:) האי רשנא להאי פרדשנא בעל הערוך גרס דשנא ודבריו נכונים ע"ש[2]).

רָשַׁע (מל"ם פי' עושה עול böse handeln; הִרְשִׁיעַ schuldig erklären, רָשָׁע Bösewicht, Frevler) בס"ג דפ' מי שהיה נשוי (כתובות צ"ה:) ובס"ג דפ' יש נוחלין (ב"ב קל"ז.) ובס"ג דפ' גט פשוט (שם קע"ד:) ובס"ג דפ' שום היתומין (ערכי' כ"ג.) איזהו רשע ערום זה המשיא עצה למכור בנכסיו כרבן שמעון בן גמליאל ביש נוחלין העיקר ושם מפורש דתניא נכסי לך ואחריך לפלו' וירד ראשון ומכר ואכל השני מוציא מיד הלקוחות דברי ר' רבן שמעון בן גמליאל אומר אין לשני אלא מה ששייר ראשון. בר"ג דאלו הן הנשרפין (סנהד' ע"ו.) אין לך עני בישראל אלא רשע ערום וכו' עד איזהו עני ורשע ערום זה המשהא בתו בוגרת [פי' משהא בתו בוגרת][3]) עני דאין לו ממה לשכור שפחה ורשע שמעכבה מלהשיאה שמא תלך ותזנה וערום שמתפרנס ממלאכת ידיה, בר"פ ד' מיתות בגמ' דסמוך זו מצות הנסקלין (שם נ"ב.) אמר רב אשי כמאן קרינן רשיעא בר רשיעא ואפי' לרשיעא בר צדיקא כמאן כי האי תנא דאמר את אביה היא מחללת (ויקרא כ"א, ט') שאם היו נוהגין בו קדש נוהגין בו חול כבוד נוהגין בו בזיון אומרים ארור שזה ילד ארור שזה גידל ארור שזה יצא מחלציו. בכריתות בפ' אמר לו בגמ' אמר ר"ע (ט"ו.) משכחת לה ברשע בן רשע וכו'. *[אחי"ה בנו"נ רשיעא בר רשיעא וכ"ה במכות י"ד. קהל"ר פ' כל הדברים: חמרא דההוא רשיעא וכו'. ולנקבה תרג' איכה ד', כ"א אדום רַשִׁיעָא, שם כ"ב רומי רשיעא והיא היא אדום הָרְשָׁעָה שמ"ר פל"ה מלכות הרשעה ברכות ס"א: ב"ר פע"ו, ל"נ תרג' ירוש' בראשית כ"ז, מ"ו איתא רַשִׁיעֲתָא. ובענין רָשָׁע והקבוץ רשעים ובל"א רשיעא. קבוץ רשיעיא עיי' דרז"ל ברכות ו': ז': ט': י'. י"ט. כ"ט. ס"א: שבת ל"א: נ"ה. ק"ד. קל"ט. קמ"ט: קנ"ב: עירובי י"ט. כ"א. ושם: כ"ב. ק"א. פסחים ס"ח. צ"ד. קי"ז. קי"ח. יומא ל"ה: ל"ח: ע"ה. שם: פ"ו: פ"ז. סוכה נ"ב. נ"ו: ביצה כ"ה: ר"ה ט"ו: ט"ז: תעני' ה'. ו'. שם: ט"ז. י"ח: כ'. מגיל' ו'. י"א. י"ג. ט"ו. שם: ט"ז. י"ז: כ"ח. חגיגה ט': י"ג: ט"ו. שם: יבמו' כ'. כ"ה: וש"נ, ס"ג: ס"ד. ק"ג. קכ"א. כתובות ק"ד. ק"ה. נדרים

---

[1]) בקצת דפוסים בט"ס רשונא עיי"ע בח"ג, קס"ה ושם בט"ד עיי"ע דשון וצ"ל רשון. [2]) ה"ג קס"ה. [3]) כ"ה בכ"י ק"טו דפו"י.

ח׳ : כ״ב. ל״א : נ״א. גיטין נ״ו. ס״ח : סוטה כ״א : כ״ב. ל״ה : מ״א : מ״ב : קידושין ל״ג : מ׳. שם : מ״ט : נ״ט. פ״ב. ב״ק. ס׳. שם : ס״ט. ב״מ פ״ג : ב״ב י׳. נ״ז : ע״ח : סנהדר׳ ז׳. ח׳. כ״ו. כ״ז. ל״ח. מ״ו : נ״ב. נ״ח : ע׳. ע״א : פ״ב : צ׳ : צ״ד. ושם : צ״ו. ושם : ק״ג : ק״ה : ק״ח : ק״י : קי״ב. קי״ג. ושם : ע״ז ד׳. י״ט. נ״ד : הוריות י׳ : עדיות פ״ה מ״ו. זבחים ק״ב. נגעים פי״ב מ״ה. נדה י״ב. י״ג. י״ד. ט״ו : ל׳ : אבות פ״א מ״ח שם פ״ב מי״ג שם פ״ד מ״ז שם פ״ה מ״א אבדר״נ פכ״א ב״ר רפ״כ הנחש הזה רשע בעל תשובות. בכורו׳ ח׳. נחש לשבע שנים ולאותו רשע לא מצינו חבר. והשם המופשט רִשְׁעָה כל״מ ובכינוים קהל״ר פ׳ אמרתי אני : מדת רשעתו והקבוץ ירוש׳ תרומ׳ רפ״ז דמ״ד ע״ג כדי רשעתו (דברים כ״ה, ב׳) רשעה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו שתי רִשְׁעִיוֹת. ירוש׳ כתובות פ״ג דכ״ז : במי שיש בו שתי רשעיות הכתוב מדבר, ירוש׳ נזיר רפ״ט רנ״ז ע״ג ולמה נקרא שמו כושן רשעתים שעשה שתי רשעיות ועיי׳ בבלי סנהדר׳ ק״ה. והקבוץ מן רְשָׁעָה סנה׳ קי״ב. שיער דרשעיות[1] ובתרג׳ ירו׳ א׳ בראשי׳ ג׳, י״ג ברשעותיה. והפעל בהפעיל סנהדר׳ י׳. עדים שהרשיעו את הצדיק וכו׳ פרט למרשיע את עצמו. אפעל זדו (שמות י״ח, י״א) תר״י א׳ דארשיעו. ותזדו (דברים א׳, מ״ג) תרג׳ וארשעתון. אתפעל תרג׳ תתלוצצו (ישעי׳ כ״ח, כ״ב) תִּתְרַשְׁיעוּ] —

רֶשֶׁף (מל״מ שם תואר ללהב אש Flamme) בר״ג דברכות (ה׳.) אמר ר׳ יצחק כל הקורא קרית שמע על מטתו מזיקין בדילין ממנו דכתיב (איוב ה׳, ז׳) ובני רשף יגביהו עוף ואין עוף אלא דברי תורה שנאמ׳ (משלי כ״ג, ה׳) עינך בו ואיננו ואין רשף אלא מזיקין שנאמ׳ (דברים ל״ב, ל״ד) מזי רעב ולחומי רשף אמר ר״ל כל העוסק בתורה ייסורין בדילין הימנו שנא׳ ובני רשף יגביהו עוף ואין רשף אלא ייסורין שנא׳ מזי רעב ולחומי רשף ואין עוף אלא תורה. וכפ׳ ערבי פסחים בגמ׳ לא יפחתו לו (קי״א :) דבי נגרי רשפי — (א״ב בנו״ג דבי איגרי פירש״י שדים המצויים בגגות שמם רשפים וגי׳ בעל ערוך נכונה שבבית נפחים יש רשפי אש). *[אחי״ה ובשמ״ר פי״ב רשפים (תהלים ע״ח, מ״ח) אילו עופות אבל בתרג׳ רשפין דנור] —

רשק (= רישקא פי׳ בל״ס כורמא דרשקא Safran) כפ׳ שמונה שרצים בגמ׳ כוס עיקרין (שבת ק״י סע״א) ומתקבל זוזא כורכמא רישקא. כפ׳ המקבל בגמ׳ לזורעה שעורים (ב״מ ק״ז :) דכל פורתא [ופורתא] חזי לכורכמא רישקא פי׳ כרכום ששוה משקלו שקל כסף רישקא אוריינטל״י[2] כפרים עם נרדים (שה״ש ד׳, י״ג) תרג׳ כופרין עם רשקין, נרד וכרכום (שם י״ד) תרג׳ רישקא ומוריקא. *[אחי״ה בנו״ג בתרג׳ רשק. ורבינו האי גאון בכלים פט״ו מ״ב (סד״ט צד 11) פי׳ נרד וכרכום והוא בארמית (כירכמא רושק) [צריך לומ׳ כורכמא רישקא] ובל׳ ישמעאל זעפרן ע״כ ועיי׳ מ״ש בע׳ פוך ועוד מ״ש לעף פפלנ״צ צד 216 ועוד עיי״ע מרקא] —

רשש (= רששין, רשושין נ״ל מל״ע رَصَّاصَة ארץ קשה harter Boden) בפ״ק בנדה בגמ׳ איזו היא בתולה (נדה ח׳ :) ת״ר אי זו היא בתולת קרקע כל שמעלה רששין. פי׳ כשחורשין אותה מעלה המחרישה חתיכות חתיכות אדמה ואין עפרה תיחוח[3] בידוע שלא נעבדה. *[אחי״ה בנו״ג רשושין ופירש״י אבנים דקין שקורין פרדוי״א (pyrite ? שטיינקיעז) ל״א רגבי אדמה קשין שאין עפרה מתפזר ע״כ ונ״ל שהוא ל״ע הרשום׳ אבנים קטנות מתדבקות זו עם זו ועוד ארץ קשה.

רְשַׁשׁ (נ״ל מל״ע رَضّ שבר לחלקים דקים in kleine Theile zerschlagen) רשושי חילקא טרגים וטיסני (מ״ק י״ג :) פי׳ המשברין תבואה חדא לתרתי דהיינו חילקא — (א״ב פי׳ כמו רסס אבל בנוסחאות כתוב דשושי חלקא ופירש״י דשי תבואה או משברים חדא לשנים ומסייע גי׳ רש״י הא דתנן בפ׳ מי שהפך במ״ק (שם :) הדשושות ומוכרי גרוסות). *[אחי״ה במשנה הגי׳ הדשושות והגרוסות אבל במשנ׳ נאפולי ריווא וויניצ׳ ועוד (עיי׳ ד״ס מ״ק צד כ׳ :). והרששות וכ״ה בתשו׳ הגאונים שערי תשובה ססי׳ רט״ו ובהל׳ חוה״מ להרי״ץ גיאת צד כ״ב הציירין והרשושות והגדושות וצ״ל ציידין והרשישות והגרוסות וכצ״ל בכ״י ש״ס מינכען תחת והרשתות וכן בגמ׳ שם דוששין בצנעה בכ״י ש״ס הגי׳ רושישן וצריך לו׳ רוששין וכן תחת דשושי ציפורי הגי׳ בכ״י ש״ס רשושי ופי׳ המשברין לחלקים קטנים אבל עיי״ע דשושא ומ״ש בח״ג, קס״ח וכפי׳ רבינו והוא הוא

---

[1] ובירש״י גרס רשעניות וכ״ה בכ״י ש״ס ק׳ עיי׳ ד״ס צד קפ״ב. [2] וכ״ה בפירש״י בשבת קרו״ג אוריינט״ל morgenländ. Safran, croc oriental וכצ״ל בפירש״י בב״מ. [3] כ״ה נכון בכ״י ק״ט ובדפ״ר וויני׳ תוחח.

כפי' המיוחס לרש"י במ"ק — ודשושות או רשושות הוא הקבוץ נקבה בהוראת הזכר ודוגמתו גרוסות, דרוכות חכורות, לקוחות משוחות, משושות נמושות] —

רָשׁוּת (פי' מענין רֹאשׁ כלומר רַבָּנוּת וּשְׂרָרוּת (Regierung, Herrschaft, Obrigkeit בפ"ק באבות (מ"י) ואל תתודע לרשות בפ' שני (מ"ג) הוו זהירין ברשות. חללה של רשות בר"ג דשבת (י"א.) פי' שמעללין עלילות על בני אדם. בפ' שואל אדם בגמ' מחשיכין (שבת קנ"א.) דיקא מתניתין כוותיה דשמואל דתנן בפ"ב במכשירין (מ"ה.) עיר שישראל וגוים וכו' עד אם יש בה הרשות רוחץ מיד מאי הרשות א"ר יצחק בריה דרב יהודה אם יש אדם חשוב שיש לו י' עבדים שמחממן לו י' קומקמין מים בבת אחת רוחץ מיד[1]. בפ"ג דיומא (פ"ו:) והרשות מקברת[2]) בעליה ערום נכנס לה וערום יוצא ממנה ולואי שתהא ביאה כיציאה. בפ"ק בע"ז בגמ' אין בונין (ע"ז י"ז.) לעלוקה שתי בנות הב הב (משלי ל', ט"ו) קול שתי בנות וכו' עד קול גיהנם שצועקת ואומרת הביאו לי שתי בנות שאומרת בעוה"ז הב הב ומאי ניהו המינות והרשות. בפ' מי שהוציאוהו בעירובין[3]) (עירובין מ"א:) ג' דברים מעבירין את האדם על דעתו ועל ועל דעת קונו וכו' עד למבעי עליו רחמי מלפני הקב"ה שיצילהו מהם דלא ליתי לעבור על דעתו ועל דעת קונו גוי ורוח רעה מילתא ידועה היא דמעבירין אותו על דעתו ועל דעת קונו שאונסין אותו על כרחו לעשות מה שאינו רשאי ולעבור על מצות וגם דקדוקי עניות מביאין את האדם לידי גזל וגניבה וכזב כדכתיב (משלי ל', ט') פן אורש ונגנבתי ותפשתי שם אלהי[4]) והרשות שהן משרתי השלטונים שהן תמיד בפחד ואימה ומתייראין על נפשם וחייהם תלויין לנגדן ואלו ג' ייסורין קשין אפשר שיש להן כפרה דקדוקי עניות וחולי מעים והרשות — (א"ב פי' ענין ממשלה ושררה מלשון ראש). *[אחי"ה וכנים דברי ר"ב ולא כמו שפי' רע"ב באבות פ"א מ"י מענין רְשוּת וכדאי' ג"כ בעיקרי התלמוד ועוד הביא שם בעל עיקרי התלמוד פי' מענין ראש, ורש"י פי' בעירו' הנ"ל מי שיש לו נושין עיי"ע רש ה' ונ"ל הטעם כי הוא גרס הרשוי (כגי' דפ"ש בגמ' וברש"י עיי' ד"ס) והוא כמו רשו עיי"ע רש ד' וה' ורבינו הלך בעקבות ר"ח ע"ש בדפ' ש"ס ווילנא ושם הוא בל' יותר קצרה ופי' שם ר"ח הרשות עבודת השרים והשלטונים ע"כ ועיי' ג"כ מה שכתבו התוספ' בשם ר"ח ועיי' הפשב"ע כי האריך — וכנ"ה בירו' סנה' ספ"ו דכ"ג ע"ד ודכ"ד. ומה רשות של מטן שיש בה כזב ושקר . . רשות של מעלן שאין בה לא כזב ולא שקר וכו' וכן בתרגום ירוש' א' בבגדו (שמות כ"א, ח') חלף דמני מרה רשותא עלה, (באונקי במישלטיה בה), תר"י ב' ויק' כ"ו, ו' ואיבטל רשות חיות ברא, תר"י ב' לנפשה (דברים כ"א, י"ד) ברשות נפשה, ושם עניתה תרג' ירו' יהבית רשותך עלה, והקבוץ חגיגה ט"ו. ב"ר פ"א שתי רשויות] —

רְשׁוּת (עיי"ע רש ד' (Erlaubniss, Freigestelltes והרשות נתונה (אבות פ"ג מ' ט"ו) כבר פי' בע' סעד. בס"ג דפ' בכל מערבין (מ':) אנא אקרא חדתי אמינא זמן אמר ליה רשות לא קא מבעיא לי כי קא מבעיא לי חובה. פי' זה שאתה מברך שהחיינו על קישות ודילוע רשות הוא ואינו חובה אני שאלתי על החובה — (א"ב ל"מ (עזרא ג', ז') ברשיון כרש). *[אחי"ה וכבר העירותי על ענין זאת המלה בע' רש ד' ע"ש וש"נ ויש להוסיף רשות . . . מצוה ר"ה ט'. שביעי' פ"א מ"ד מכות ח': מ"ק ג'. מנחו' ע"ב.] —

רֶשֶׁת (מל"מ שם כלי שצדין בו עופות ודגים (Netz בהכדור פכ"ג בכלים (מ"ה) הרשתות והמכמורות. *[אחי"ה ועיי"ע רמז ומ"ש בענין איכ"ר פ' ממרום ועיי"ע רפש. ובענין גי' כ"י ש"ס במ"ק י"ג: עיי"ע רשש] —

רת (? רית, רתת עיי' בפנים פי' רה"ג) בפ' הרואה בגמ' דסמוך מקום שנעקרה ע"ז (ברכות נ"ז:) קיבה והרת[5]) ויותרת הכבד. פי' קיבה לא הקיבה שבבהמה גדולה היא אלא שבבהמה קטנה שמעמידין בה את הגבינה רית[6]) היינו חתיכה רכה ולבנה של בשר שיש בכבשים קטנים שעדיין יונקין החלב הויא על לבן כלפי צואר חתיכה יתירה וזו היא הרית וקורין אותו בל' לעז אנמילי[7]). יותרת הכבד כמשמעו מרפאין בה את בעלי שברירין שבעין זה

---

[1]) כ"ה נכון בכ"י ובדפו"ו אבל בשרפ"ע נשמט בט"ס מן רוחץ מיד עד רוחץ מיד. [2]) בדפו"ו בט"ס מקרבת. [3]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע נשמט בטעות יען כי לי' מראה מקום בדפ' חדשים. [4]) לי' בדפ"ע חוץ מדפו"ו. [5]) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפו"ו אבל בדפ"ר ואמ' ורתת. [6]) כ"ה בדפ"ר ובשרפ"ע רת ובכ"י ק"ט הרת. [7]) עיי"ע הרת ופי' שם אבל בכ"י ק"ט ות"ב הגי' ארמילו.

פי' רב האי גאון ז"ל. פ"א בע' הרת מסתפקא לן אי ה' יסוד אי לא — (א"ב כבר הביאו בע' הרת ופירשו רחם). *[אחי"ה בע' הרת פי' רבינו רחם וכמו כן בפירש"י ועיי' ג"כ פירש"י לברכות מ"ד: וע"ז כ"ט. ושם ציינתי דברי עיקרי התלמוד ע"ש. ודע כי מ"ש רבינו בשם פי' רה"ג נמצא בתשו' הגאונים (הוצא' הרכבי) צד 209 ססי' שצ"ד וז"ל רֵ ית אמרו חתיכה קטנה יתרה שנמצאת על לב של כבשים קטנים שיונקים חלב ונקרא אללבלאב (الابلاب) ונקראת אלחלוה (الحلاوة). ויש בו כמה מיני הועיל. יותרת הכבד כמשמעה. מרפאין בהןבעלי שברירין שבעין שנקראין בל' ישמעאלי אלעשא (العشاوة nächtliche Blindheit) ואלשבכרה (الشبكرة) ע"כ עיי' ספרי על העתקה פרסית לריב"י טאווס צד 9—168 ורבינו כדרכו השמיט תיבות ערביות. ולא עלה בידי למצוא מלה הנופלת על פי' רת, רית הרת בענין חתיכה רכה ולבנה של בשר ואולי הרת הוא כמו הרט שפי' בל"ע هرط חתיכת בשר רכה וכחושה של כבש היונק וגם כבש בעצמו וכן هيرط schlotternd, schlaff והיינו חתיכה יתירה שהיא כמו תלוייה ומרופפת. אבל כפי פי' רה"ג בתשובות הנ"ל רית נגזר מע' הבא אח"ז והיינו מל"ע ענין רכות ונעימות — ומה שפי' רה"ג כי ביותרת הכבד מרפאין את בעלי שברירין שבעין מצאתי חבר בסיפורי הפרסיים עיי' מה שכתבתי במאמרי על ספר טוביה במ"ע גייגער ח"י 62 והלאה ועיי' טוביה פ"ו פסוק ד' והלאה ופי"א פסוק י' והלאה] —

רת (= רתי מל"ע رثى mitleidig, barmherzig sein; רָתוּי לוֹ es wäre ihm lieb) בספרא (שמיני פרש' א' פרק א') הנותרים לאמר (ויקרא י', י"ב) ראויים היו לישרף [1]) אלא שריתה הכתוב לאהרן. בב"ר פ"כ (פי"ט) לרוח היום (בראשית ג', ח') ועל דעתיה דזבדי [2]) ריתה עליה פי' הניח לו כדאמרינן רתוי לו פי' נוח לו בס"ג דפ"ק בקידושי' (מ' סע"א) איני והתנן בפ' אין דורשין (חגיגה י"א:) כל המסתכל בארבעה דברים רתוי לו כאילו לא בא לעולם מה למעלה מה למטה מה לפנים מה לאחור. כל שלא חס על כבוד קונו רתוי לו כאילו לא בא לעולם, ספר אחר ראוי לו פי' „טוב ממנו הנפל שלא בא לעולם" [3]). בס"ג דפ' אם אינן מכירין (ר"ה כ"ה.) רתוי לו שיפול שנים עשר חדש במטה. *[אחי"ה בנו"ג בר"ה ראוי וכ"ה בפי' ר"ח בחגיגה הנ"ל ובתשובו' הגאונים שערי תשובה סי' קכ"ב ובכ"י ש"ס ובשאר מקומות שהזכיר בעל ד"ס חגיג' צד ט"ז: אבל בנו"ג במשנ' ובציון מן המשנ' בחגיג' ט"ז. רתוי וכ"ה בע"י הראשון ובירו' חגיג' במשנ' ועיי' תוי"ט לחגיג' שהביא הערוך אבל בקידושי' הנ"ל ראוי ורש"י בחגיגה י"א: פי' רתוי טוב ויפה היה לו . . מרוחם הוא אם לא בא לעולם והביא ראיה מספרא הנ"ל ראויין היו לישרף אלא שריתא הכתוב לאהרן ע"כ וכן במיוחס לרש"י בב"ר פי"ט ריתה עליו ריחם עליו ודומה לו בתורת כהנים וכו' וכן גרס הראב"ד בספרא וציין ג"כ ב"ר הנ"ל ע"ש וסוף דבריו וז"ל ואיני יודע לו שרש דבר מה ענין רתוי למנוחה ע"כ אבל שרש דבר תמצא בל"ע שפי' הפעל רתי כמו ריחם וכפירש"י ורתוי הוא מרוחם וטוב ויפה (ומזה רית שבעי הקודם). וזבדי דרש לרוח היום מענין הרוחה וכן בספרא הנותרים מענין ויתור, וותרן עיי"ע וותר. וגי' ראוי בלי ספק תיקון סופרים הוא והחליפו הזר במורגל והראיה כי כבר מצא מקומו בתוספת' נגעים פ"ו בכתב יד אירפורט ואין המקום דן את האדם אלא בִּרְתְיוֹן הרי הן באין על ביתו . . הרי הן באין על בגדיו . . הרי הן באין על גופו פי' ברתיון ברחמים ובנחת בל"ע رثى ובנו"ג בט"ס בדתן מחסרון ידיעת הסופרים] —

רת (= רָתַת כל"מ וכ"ה בל"ס רַת ובל"ע رتّ zittern, beben) כפ"ק בסוט' בגמ' ששם משקין (ח'.) רותתת מי משקין, בפ' גט פשוט בגמ' דסמוך כותבין גט (כ"ב קס"ז.) דרב אחא בר אדא דרתית [4]) ידיה היכי זייפת. בפ"ק דחולין בגמ' הכשר בכהנים (חולי' כ"ד:) א"ר חנינא עד שירתת פי' אינו יכול לעמוד בחזקה אלא ברתת וברעד איברים מלשון (הושע י"ג, א') רתת (בגמ' דפ' הדר (עירו' ס"ז.) רב ששת מרתת כוליה גופיה). *[אחי"ה הבאתי ציון האחרון שאי' בדפ"ע במסגר כי מלבד שאי' לפנינו מרתע רבינו בע' רתע גרס כן בעצמו וכבר עמד על זה בעל הפשב"ע ע"ש ובאמת לי' זה

[1]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט (ושם בט"ס לישראל) וכהעתקת עיקרי התלמוד ודפא"מ וכ"ה ברש"י חגיגה ובמיוחס לרש"י בב"ר פי"ט ובגי' הראב"ד, ובנו"ג לישטף וכ"ה בדפ"ע. [2]) בנו"ג דזבדי בן לוי ובכ"י ו"ו דזימרי בכ"י ל"ד דומרי בכ"י ב"ר דזכרתי ובכ"י ה"ב דזברי וכ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ר דו כרי או דז כרי וכולם בט"ס וצ"ל כגי' דפו"ו ואמי דזבדי ועיי"ע זביד ומ"ש. [3]) הועתק מפי' ר"ח לחגיגה ט"ז. [4]) כ"ה נכון בדפ"א ובדפ"ר (ג"י) ריתא.

הציון בע' הנוכחי בכ"י ק"ט ולי' בהעתקת עיקרי התלמוד. רתת ל"ם וקרוב לשרש רטט וכן בל' תרג'. תרג' יחיל (תהלי' נ"ה, ה') ירתית, חילו (שם צ"ו, ט') רתותו וכן תרג' תחפזו (דברים כ', ג') תרתתון, זע (אסתר ה', ט') רתת. פ י ע ל ב"ר ספ"ה התחילו האילנות מרתתים . . . מה לכם מרתתים וכו', שמ"ר פכ"ז והיה העבד עומד ומרתית . . . למה אתה מרתית, שמ"ר פכ"ט ההר מרתת, שם והיתה מרתתת. במד"ר רפ"כ והיה מרתת על עצמו ושם פ' י"ב. קהל"ר פ' אם ישך: וכולן מרגישין ומרתתין, ה פ ע י ל תוספת' חולין פ"ב היה שוחט והרתית, שמ"ר הנ"ל וישראל מרתיתין. א ת פ ע ל יבמו' קט"ז. בכורות ל"ו רע"ב מירתת, ע"ז כ"ב: מירתתא, מירתתי, חולי' צ"ו. אירתת, תירתת, ב"ר ר"פ מ"ח זה לוקה וזה מירתת. והשם רֶתֶת ברכות כ"ב. ברתת ובזיע וכ"ה בויק"ר פי"א ופכ"ז, ובל"א וסורי רְתִיתָא סוטה י"ט: תרג' רתת (הושע י"ג, א'), חיל (תהלים מ"ח, ז') זלעפה (שם קי"ט, נ"ג) השבץ (שם א', ט') רתיתה ועוד רִיתוּת כל"ם רוּתָתָא בויק"ר פי"ב כדבר ירבעם ריתותו של שלמה וכו'] —

רת (= רִיתָא פי' לפע"ד מל"פ רִיתָא, רִתָּא פי' אגוז הבא מהנדו ובדרז"ל חגור מקליפת זה האגוז) ר ב ה ו נ א ב ר נ ת ן[1]) הוה אסר ריתא (מגילה כ"ז סע"ב) פי' בע' תור (עיי"ע תר ט'). ס"א ד י ת א ה וכבר פי' במקומו. *[אחי"ה כ"ה נכון ברפ"ע ובהעתקת עיקרי התלמוד וכצ"ל בכ"י במקום ריתאה כי בלעדי זאת אין חילוק בין ריתא ובין היתאה לכן ס"א צ"ל דיתאה וכדאי' בכ"י ש"ס ב' ובא"ה דיתא וכ"ה שתי גירסאות בע' דתאה ע"ש ומ"ש בח"ג. קס"ט ושם כבר העירותי על עיקר הגי' הזו ברי"ש ופירשתיו כבר מל"פ הנ"ל ע"ש נ"כ בע' תר ט' ובע' אפסקימא ושם הוכחתי שדרכם לעשות חבל וחגורה וכדומה מקליפת אגוז הנדו] —

רתוות (= רַתְוָתָא מרכבה Räderwagen עיי' בפנים) תרג' ירו' אופן מרכבותיו (שמות י"ד, כ"ה) גלגלי רתוותיהון ובנוסחאו' אחרות כתוב רדוותיהון עיי"ע רדוות. *[אחי"ה בנו"ג בדלי"ת עיי"ע רדוות ובתי"ו הגי' במתורגמן ע"ש ובע' רדוות גזרת המלה ובל' צענד אי' ג"כ בתי"ו Wagen (raça) ratha] —

רָתַח (מל"מ ובל"ס פי' ענין בשול חזק עד שיעלו אבעבועות sieden הפעיל הרתיח aufwallen machen; רֶתַח, רִיתְחָא (Schaum, Zorn אדרתחא[2]) קדרך שפוך (ברכות ס"ב רע"ב) כבר פי' בע' כפן[3]). בפ' כירה (שבת מ"ב.) האלפס והקדרה שהעבירן מרותחין. בפ' ערבי פסחים בגמ' ואפי' מן התמחוי (פסחי' קי"ג:) ת"ר שלשה חייהן אינן חיים הרחמנין והרתחנין ואניני הדעת אמר רב יוסף וכולהו איתנהו בי. ועזוב חמה (תהלים ל"ז, ח') תרג' ושביק רתחא. בר"ג דפ' איזהו נשך (ב"מ ס"א:) ובמשורה (ויקרא י"ט, ל"ה) שלא ירתיח פי' מסורת קבלה בידם שהמרתיח ומודד כל דבר לח מוספת המדה שלו כשמרתיח על המדה בצונן חלק אחד משלשים וששה בלוג זה פי' רבינו חננאל[4]) וי"מ כשממלא המדה בדבר לח בכח עולה הקצף למעלה ונראית מלאה וכשתנוח נחסרת[5]). בס"ג דפ' תפלת השחר (ברכות כ"ט:) לא תרתח ולא תחטיא[6]). מרבכת תביאנה (ויקרא ו', י"ד) תר"י (ב') מרתח ייתינה[7]), וכן מרחשת (ויקרא ב', ז'; ז', ט') [תרג' ירו' מרתחא]. בריש טבול יום (פ"א מ"ב) רתיחת גריסין של פול ראשונה ורתיחת יין חדש פי' „רתיחה בלי משנה ותרג' כקצף על פני מים (הושע י', ז') כרתיחה[8]) על אפי מיא וכן הא דאמרינן (ב"מ הנ"ל וב"ב פ"ט:) במשורה שלא ירתיח ובלשנא דרבנן חופיא". *[אחי"ה הועתק מפי' רה"ג לטב"י בסר"ט צד 41 ושם אי' פי' אופיות בל' דרבנן וצ"ל אופיא כדאי' בחולי' ק"ה: וכ"ה אופיא בדפ"א ובהעתקת עיקרי התלמוד אבל רבינו גורס גם בע' הפיא ב' הופיא ועוד חופיא וכדאי' בפי' רגמ"ה עיי"ע הפיא ח"ג. רל"ב ועוד עיי"ע אפי. הפעל נמצא במקרא בפיעל (יחזק' כ"ד, ה') בפועל (איוב ל', כ"ז) ובהפעיל (שם מ"א, כ"ג) ובתרג' ובדרז"ל גם בפעל ובקל ורק בתר"י עיי' לבראשי' נ', א' חמרין רָתחין, בינוני פ ע י ל תרג' איוב כ"ד, כ"ד במיא רְתִיחִין קלקילו

[1]) כ"ה בכ"י ק"ט וה"ב ובעיקרי התלמוד וכ"ה בעי' תר ט' ובנו"ג רב הונא וברפ"ע רב חיננא. [2]) וכ"ה בעי' כפן ובנו"ג עד דרתחא. [3]) ח"ד, רצ"ו. וכל פי' הגאון הובא בתשו' הגאוני' (הוצ' הרכבי צד 212) סי' שצ"ז. ובמקום שכחו עליו (שם בע' כפן שורה ט"ז מלמטה) צ"ל כבתשו' הגאונים: שכוחך עליך. [4]) ועיי' בשט"מ ועוד תוספו' ב"ב פ"ט: ד"ה במשורה ועיי' בהלכות גניבה לרמב"ם פ"ח הל"ז ובהג' מימוניות שם. [5]) וזה כפי' רגמ"ה ב"ב פ"ט: וז"ל שלא ירתית כלומר שלא ישפך לו כדי שיעלה חלאת הקצף למעלה לפי שנראת המדה כמו מלאה ועיי' ג"כ פירשב"ם שם. [6]) בנו"ג דלא תחטיא. [7]) בנו"ג מְרַתְּחָא תעיל יתה. [8]) וכ"ה ברד"ק הושי' שם ובנו"ג כרותחא וכ"ה בהעתקת רח"ג בטבול יום.

ובמיא רתיחין טפזין דמדיינין [1]) והוא עפ"י סנהד' ק"ח: ברותחין קלקלו וברותחין נדונו. ירו' ברכו' פ"ב ד"ה: אפי' ברותחין, פסחים צ"ד: רותחין, ב"ר ס"פ פ"ו מזוג רותחין, והיו רותחין, פסחים צ"ד: רותחין, שם ע"ו. סולת רותַחת.. חרס רותֵחַ, ירו' פסחים פ"ג ד"ל. דלא ירתחן ויחמען, ושם רפ"ז דל"ד. והרי הוא רותח ומרתיח.. מתכת אינו מרתיח ועיי' ג"כ תוספת' פסחים ספ"ה. ירו' סוט' פ"ט דכ"ד. חלב רותח. הפעיל ואפעל ירו' פסחים ותוספת' פסחים הנ"ל מרתיח. תוספת' טבול יום ספ"א היו מרתיחין, ירו' ב"ב רפ"ב די"ג: הסלעים מרתיחין, ירו' סנהד' פ"י דכ"ט: היו מרתיחה בתוך גיהנם. ב"ר פמ"ח ניקב נקב בגיהנם והרתיח כל העולם כולו, שם פי"ט כל שהיום עולה מרתיח, שהש"ר פ' עד שיפוח: עד שארתיח היום, ובהוראת פעל עומד ירו' שקלים פ"ו ד"ג. מפני שהוא מרתיח, ב"ר פס"ז כותלי הבית מרתיחים, שהש"ר פ' שני שדיך: אחת מקירת ואחת מרתחת. אפעל פסחים ע"ו. דמרתח ליה לסולת.. והדרא סולת ומרתח ליה לדידיה, תרג' איוב מ"א, כ"ג מרתח היך דורא. פועל בויקי"ר פי"ד מעיה של אשה מְרוּתָּחִין, שבת מ"ב. עיי' לעיל בערוך. והושאל לחימום של כעס כמו בל"מ חָרוֹן מן חָרָה, ברכות כ"ט: עיי' לעיל זבחים ל': א"כ מרתח רתח, תעני' ד'. האי צורבא מרבנן דרתח אורייתא דקא מרתחא ליה וכן בתרג' ירו' דעת עליון (במד' כ"ד, ט"ז) ידע שעתא דרתח בה אלהה (עיי' ברכות ז'.), תר"י שם כ"ה ו' רתח ואשתלי; לדברי' י"ט, ו' ירתח ליביה ועיי' תרג' תהלים ל"ט, ד' וזולתו וכן השם ריתחא תרג' ירוש' בראשית כ"ז, מ"ד; לבמד' כ"ה, י"א וזולתו תרג' מחמתו (תהלים י"ט, י"ז) מן ריתחיה (כאילו כתוב מֵחֲמָתוֹ). סנה' ק"ה. כל כי האי ריתחא לירתח רחמנא וכו', ר"ה ז'. מי איכא ריתחא קמיה דקב"ה. ומל"מ רֶתַח והקבוץ בשמ"ר פמ"ה תרתין אפין מזגין רְתָחִין. והתואר ירו' נדרים רפ"ו דל"ט ע"ג מעשה רותחנה (במשנה רתחתא), קידושי' ח': פסחי' ק"י, רתחנא והקבוץ שם קי"ג. עיי' לעיל בערוך] —

* רתי, רתוי עיי"ע רת ב'. וש"נ רִתְיוֹן.

רָתַךְ (כמו נָתַךְ, יָתַךְ ענין יציקה ומסיסה löthen, schmelzen ועיי' ל"ע בפנים בהוספתי) בפ' במה בהמה וטובלן במקומן גמרי (שבת נ"ב:) אמאי והא איכא חציצה ופריק ר' אמי בשריתכן פי' „ריתכן באור [2]) ובעודן [3]) השירים כמו גחלים לוחשות הטבילן [4]) והמים באין אליהן מכל צד וליכא חציצה ואמרינן [5]) האי פירוקא דר' אמי דלא כר' יצחק נפחא היא דאי אליבא דר' יצחק נפחא טבעת של בהמה יורד לקבל טומאה אפי' אם יחשב עליה להיות טבעת של אדם וטבעת של אדם אינה עולה מידי טומאה להיבטל מעליה תורת כלי אלא בשינוי מעשה כדתנן (כלים פכ"ה מ"ט) כל הכלים יורדין וכו' ואי בשריתכן הנה עשה בהן מעשה ונסתלקת תורת כלי מעליהן ואין צריכין לא הזאה ולא טבילה כי בעינן [6]) מעשה לסלק תורת כלי מעליה מעשה לקלקל כגון שבירה וביוצא בה אבל ריתוך שהוא תיקון וחיזוק [7]) לכלי מתכות אינו מעשה לטהר ולא מבטל הטומאה מעל הטבעת" [8]). פ"א ריתכן [9]) באור והסיר [10]) קליפתן ונדקדקו ואח"כ הטבילן [11]) והמים באים אליהם מכל צד וליכא חציצה ולפי זה הפי' אפי' לאחר שמצטננות יכול להטבילן. בפ"ק בשבת בגמ' י"ח דבר [12]) (ט"ז:) נטמאו כל כליה ושברתן ונתנתן לצורף וריתכן ועשאן מיד כלים [13]) פי' ריתכן זה כמו התיכן וכן הא דגרסינן בע"ז בפ' ר' ישמעאל בגמ' ע"ז של נכרי (ע"ז נ"ב.) בעי רב המנונא ריתך כלי לע"ז מהו פי' שברו והתיכו ועשאו כלי לכתחלה. *[אחי"ה בע"ז כפי המסקנא דהתם מאי איריא דקא מיבעיא ליה ריתך כלי תיבעי ליה עשה ופי' ר"ח אמאי בעי ריתך דהוה כבר כלי ליבעי מעשה בתחלה ופרקינן אין הכי נמי וכו' ע"ש ועפ"י זה תבין פי' רבינו. וע"ש ג"כ פירש"י ובענין ריתך פירש"י

---

1) כ"ה נכון בכ"י. 2) בדפו"ו עוד: ונדקדקו אבל לי' בפי' ר"ח ונראה שבא מפי' אחר בערוך. 3) כ"ה בכ"י ופי' ר"ח אבל בדפ"ע ובעוד. 4) בפי' ר"ח והטבילן במים בעודן השירין כמו גחלים לוחשות. 5) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ודפ"ר וכ"ה בפי' ר"ה ולא כבדפ"ע ואמר רב ועיי' הפשב"ע. 6) כונתו על תירוצא דש"ס דאמר סבר לה כר"י דבעינן מעשה לתקן עיי' הפשב"ע ובש"ס ווילנא הגיה בעל המגיה בדברי ר"ח „ושנינן" ואינו מן הצורך והיה לו לעיין בערוך. 7) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובפי' ר"ה ובדפ"ע אי' בטעות אבל ריתוך ותיקון שהוא רחוק. 8) כ"ה נכון בכ"י ק"ט וה"ב ובפי' ר"ח אבל בדפ"ע אי' ולא לבטל הטומאה מעל הטבעת לעולם. וכל הפי' הנ"ל הועתק מפי' ר"ח בשבת. 9) בכ"י ה"ב ריתקן ואולי הוא נכון. 10) כ"ה בכ"י ק"ט ובדפ"ע והשיר. 11) וכנראה זה ג"כ מובן של פי' רש"י ע"ש. 12) כ"ה בכ"י. 13) וכן טוכה הגי' מפי' ר"ח וכנראה לא גרס מה דאי' לפנינו „ועשאה מהן כלים חדשים" ובאמת לי' בכ"י ש"ס.

שם: כלי שנשבר והקיש עליו בקורנוס עד שריקעו ונתפשט וכו' ועיי' ג"כ פירש"י לשבת נ"ב: והוא כפ"א בערוך הנ"ל ריתכן באור . . ונדקדקו וכו'. והשתא דאתינו להכי י"ל כי גי' כ"י ה"ב בפ"א ריתקן נכון הוא ופי' ענין הכאה עיי"ע רתק וע"י הכאה וההקשה בקורנס נתפשט הכלי ונדקדק, וכן פי' בל"ע رَتَقَ (zusammenlöthen) ומזה אולי בתוספת' מעש' שני פ"א בכ"י וויען ודפוסי' ריתכאות של תמרה [1]) ענין כלי מתכת שריתכו באור והפכו קופות — אבל מרתך עיי"ע אין ענינו עם רתך] —

☞ רָתַךְ (מענין הראשון רכב Gespann עיי' בפנים) תרג' וראה רכב (ישעי' כ"א, ז') ויחזי רתך. *[אחי"ה וכנ"ה בתרג' שם פ' ט' ועוד לשופטים ד', י"ג והלאה, וכן תרג' מרכבת (בראשית מ"א, ד'; מ"ו, כ"ט) והקבוץ רְתִיכִּין (שם נ', ט'; לשמות י"ד, ז') רְתִיכַּיָּא (לשמות שם י"ז. י"ח. כ"ח) וזולתו. ובתר"י באל"ף נוספת בראש ארתיכא עיי' תר"י בראשית מ"ט, כ"ב; תרג' דה"י ב' י', י"ח; י"ח, ל'. ל"א והקבוץ אַרְתִיכִּין תר"י לדברים כ', א'; ארתכין, אַרְתַּכַּיָּא תרג' דה"י ב' א', י"ד; ח', ו'; בכינויים ארתכוי דפרעה תר"י שמות י"ד, ט'; ט"ו, ד' — ונראה שהוא ענין קשירה וחבור וצמד] —

* רִיתְכָאוֹת עיי"ע רתך א'.

רֹתֶם (מל"ם וכן בל"ע رَتَم Ginsterstrauch) בר"נ דפ' המוכר את הספינה (כ"ב ע"ד:) עשבי סמתרי הוו גומרי ריתמי [2]) הוו פי' „נחלים של רותם שאינן נכבין מהרה" [3]) — (א"ב ל"מ זה (תהלי' ק"כ, ד') גחלי רתמים). *[אחי"ה וכ"ה בתרג' שם גחלי ריתמין, ותרג' שרש רתמים (איוב ל', ד') עיקרי ריתמין, והיחיד רֹתם (מ"א י"ט. ד'. ה') ריתמא. ב"ר פנ"ג השיחים (בראשית כ"א, ט"ו) שכן דרך הרתמים להיות גדלים במדבר. רש"י במ"א י"ט ד' פי' יינבר"א בלע"ז ועיי' רד"ק שם י"ט שהוא שלועזין (זנישתא) [צ"ל גנישתא וכדאי' בשרשים שרש רתם יינשתא) וי"א שהוא שלועזין אותו יינבירו ע"כ וכיון על juniperus והנכון שהוא גינישתא בל' פרובינץ genesto, ginesto ומל"ר genista ובזה בל"א Ginster ובעה"ק וואכלטע"ר בל"א וכיון על Wachholder כפירש"י ורד"ק בפי' ראשון] —

* ריתמא ? ילק' שמואל ב' ריש ר' קנ"א כלי יוצר הבאים מחמת ריתמא ט"ס וצ"ל הבאים מבית רמתא וכ"ה בשו"ט מזמור ג' ועיי"ע בית רמתא (ח"ב, פ"ד).

רָתַע (נרדף עם רטע ע"ש ענין רעדה zusammen-fahren, zittern, zurückweichen) בגמ' דפ' הדר (עירובין ס"ז.) רב חסדא מרתע ממתניתיה דרב ששת ורב ששת מרתע מפלפוליה דרב חסדא [4]). בפ"ג בפרה (מ"ג) מכה את הזכר ונרתע לאחוריו. ותשב אחור (איכה א', ח') תרג' ורתעת [5]) לאחורא. השיבנו אחור (שם א', י"ג) תרג' ורתעני [6]) קדל קדם בעלי דבבי. *[אחי"ה ותרג' ויניעו (שמות כ', י"ח) ורתען, תרג' שה"ש ב', ה' זעית ורתעית בתראי. ובאפעל תרג' השיב אחור (איכה ב', ג') אַרְתַּע לאחורא וכן בדרז"ל לרוב בהפעיל ונפעל ב"ר פ"י ראה נחש מרתיע ובא ויק"ר פכ"ב ראה נחש אחד מרתיע ובא, ירו' ברכות פ"ג ד"ו ע"ד והרתיע מלפניו כמרתיע מפני הנחש, במד"ר פי"ב והרתיע לאחוריו, נזיר ל"ב: הרתיע לאחוריו אינו נזיר. נפעל ר"ה כ"ב: נתרעתי ונפלתי לאחורי, ירוש' ר"ה רפ"ב דנ"ז ע"ד וראיתיו ונבהלתי ונתרעתי לאחוריי ודע כי רתע בקישור עם אחור, קדל ענינו שוב אחור ופנה לאחריו umkehren, sich umwenden ומזה מכילת' יתרו מסכת' דבחדש פ' ט' מגיד שהיו ישראל נרתעים לאחוריהם שנים עשר מיל וחוזרין לפניהם שנים עשר מיל, פי' חזרו ישראל לאחוריהם י"ב מיל וכדאי' בשבת פ"ח: ע"ש] —

* רְתַע (כל"ם כמו רתח aufbrausen) יחם (דברים י"ט, ו') תר"י ב' ירתע ובתר"י א' ירתח. אתפעל תרג' שני באסת' א', ג' וחמא נבוכדנצר לדמיה דמירתע בארעא עיי' גיטי' נ"ז: קמרתח.

רָתַף (מל"ע رَتَبَ סדר זה ע"ג זה aufspeichern) כפ"ק בפסחים (ב'.) במה אמרו שתי שורות במרתף. בתוספת' בבא מציעא בס"פ השוכר את הפועל [7]) (פ"ח) השוכר בית מחברו מעמיד בו

---

1) בכ"י אירפ' דורכאות. 2) בנו"ג דריתמא ובכ"י ש"ס ריתמא. 3) וכ"ה בפי' רגמ"ה ועיי' פירש"י בתהלים הנ"ל. 4) בנו"ג רב חסדא מרתען שיפוותיה ממתנייתא דרב ששת ורב ששת מרתע כוליה גופיה מפלפוליה דרב חסדא, ובע"ר ג' כפי גי' דפ"ע אי' מרתת כוליה גופיה אבל בכ"י ק"ט ועיקרי התלמוד לי' עיי"ע רת ג'. 5) בנו"ג ורתיעת. 6) וְרַתְּעַנִי הוא בפעל ובנו"ג ירתיעני. 7) ברפ"ע בט"ס הפועלים.

ריחיים של חמור אבל לא ריחים של יד לא ירתף על גביו יין מפני שטוען[1] את הכתלים. (א"ב פי' אוצר של יין או של שמן ובלי יוני קוראים מרתף לאוצר של בשמים או של שמן). *[אחי"ה אין גזרתה מל"י כי אם מל"ע ומרתף הוא כמו مرتبة עיי"ע מרתף] —

רתק (= רִיתְקָא (Zaun, Geländer בפ' המקבל בגמ' תבואה (ב"מ ק"ז רע"ב) הא דעביד לה שורה וריתקא[2] פי' שורה חומה וריתקא סייג שעל החומה. *[אחי"ה ורש"י פי' רתוקת גדר של נצרים. ואולי מל"ע رتج סגר הדלת וא"כ הוא מסגר Verschluss או אולי מל"מ רתק עניגו קשור בשרשות] —

רתק (ענין דפק כמו טרק וכן בל"ע (klopfen בפסקא דאחרי מות (פסיקתא דר"כ צר קע"ו.) ובויק"ר אחרי מות פרש' לדוד (פכ"א) כי בתחבולות תעשה לך מלחמה (משלי כ"ד, ו') רבי בנאה אמר צריך אדם לשקע[3] עצמו במשניות[4] שאם ירתיק יפתחו לו ר' אליעזר בשם ר' יהושע בן לוי עמוד ברזל משנה — (א"ב ענין סגירה והוא ל"מ (נחום ג', י') רתקו בזקים). *[אחי"ה וא"כ הוא מענין ע' הקודם לפי מה שכתבתי מל"ע אבל ברוב המקומות ענינו כמו דפק על כן כמדומה עלי שהוא כמו טרק. תוספת' זבי' רפ"ד תוקעו טמא רותקו[5] טהור ולרוב בהפעיל ירוש' ברכות פ"א ד"ב סע"ד (הביאו בעל עיקרי התלמוד) והרתיק על פתחו של מלך ויפה פי' בעל עיקרי התלמוד ומהרש"ם דופק וברש"י ברכות ד' רע"ב ד"ה זה הסומך הגי' בפירוש ודפק על פתחו של מלך. ב"ר פמ"ה כל מי שהרתיק אחר מדת הדין וכו'[6], שמ"ר פכ"ז לא הניח לאומה שלא הרתיק אחריה ולא קבלו עליהם לשמרה, שם פל"ג והקב"ה מרתיק עלי ועיי"ש מ"כ מרתיק לשון הכאה ודפיקה] —

* רָתַת, רֶתֶת, רִיתוּת, רְתִיתָא עיי"ע רת ג'.

* רתת עיי"ע רת ב' ומ"ש.

---

[1]) וכ"ה בכ"י אירפ' ובנו"ג שמכחישין. [2]) וכ"ה בכ"י ש"ם וברש"י ובנו"ג רתקא. [3]) בנו"ג לעולם ישקיע אדם עצמו ועיי' ירוש' סוף הוריות. [4]) כ"ה נכון בכ"י ק"ט ובדפ"ע במשנאות. [5]) כ"ה בכ"י אירפ' ובנו"ג התקו. [6]) עיי' מ"כ ושם בשם רבינו בחיי מרתיע.

נוֹאי תִּפארתי נֹח בֹּאפריון נֹסרים, רֹבֹו יֹתירא חֹיֹיל למשמעתו סרים, אבוקיו לשום חלף זקוקיו לשרים, עוצם הרבה לערוך ערך עשרים כמו כן ישכילני יחיד ומיוחד, לערוך בסדר ערך עשרים ואחד.

*[אחי"ה החרוזים האלה אשר נשאו שם רבינו נתן בן רב יחייל נמצאו אחר אות רי"ש בכ"י ו"ו א' וב' ל"ד ה"ב ובריטיש מוזיאום בלונדון בשינוי קצת בכ"י ה"ב נואי בכ"י ל"ד נויי בכ"י בריטיש מוזיאום ניאי, בכ"י ו"ו א' נאזר וככ"י ו"ו ב' נאור, בכ"י ה"ב באריון וצ"ל באפריון כדאי' בשאר כ"י הנ"ל, בכ"י ו"ו א' למשמעות פרים בכ"י ו"ו ב' למשמעת ספרים אבל בכ"י ה"ב ובריט' מוז' ול"ד למשמעתו סרים, ויתר דברי החרוזים אין כאן שינוי נוסח. ובעל הגיון שלמה שהביא חרוזים אלה (צד ל"ט) שיער כי פ' אבוקיו לשום חלף זקוקיו לשרים בזה"ל ע"י הבחירה . . נתעלה האדם במעלה גדולה והוא עומד בזה למעלה ממדרגת המלאך שהאדם נקרא מהלך והמלאך עומד; וזהו שאמר: אבוקיו, היינו האדם, שהוא אבוק תמיד עם יצרו הרע (כמו ויאבק איש וגו') וזקוקיו היינו המלאכים שהם זקוקין דנור והשם יתברך שָׂם אבוקיו תחת זקוקיו לשרים ע"כ].